Sırâtımüstakīm

Din, Felsefe, Ulûm, Hukūk, Edebiyâttan ve Siyâsiyâttan ve Bilhassa Gerek Siyâsî ve Gerek İctimâî ve Medenî Ahvâl ve Şuûn-ı İslâmiyye'den Bahseder ve Haftada Bir Neşrolunur.

Cilt 3

Sayı 53 - 78

09 Eylül 1909 – 03 Mart 1910

محل اداره : درسعادتده باب عالی جاده‌سنده اداره‌ء مخصوصه

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جریده‌مزه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز.

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بردفعه نشر اولنور.

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین‌العابدین — ح. اشرف ادیب

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	التی آیلغی	غروش
هرطرف ایچون	٨٠	٤٠	«

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیراه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

درسعادتده پوسته ایله کوندریلیرسه ولایات بدلی اخذ اولنور

عدد : ٥٣ — ٢٤ شعبان ٣٢٧ پنجشنبه ٢٧ اغستوس ٣٢٥ — اوچنجی جلد

بسم الله الرحمن الرحیم

سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم حتی یتبین لهم انه الحق . . . [١]

[دین مبین اسلامك مستغنیء برهان ، کافل مسعودیت انسان اولمسی - دین وملت حقنده بی‌نهایه خدمات عظیمه‌سی تسبق ایدن دولت عثمانیه‌یه اخیراً استبداد یوزندن ضعف وخلل کلمه‌سی - تنظیمات خیریه وقانون اساسی اعلانیله شکل مشروطیته ارجاعی سایه‌سنده مطلوب اولان اعادهٔ سطوتك مساعیء فوق‌العاده‌یه منوط بولنمسی]

(سنریهم آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم) حبیب اکرم ! بن الله عظیم‌الشان بالجمله منکرینه ، یعنی وحدانیت الهیه‌می قبولده کرفتار حیرت، دین مبین اسلامك قدسیتنده، رسالت سنیهٔ محمدیه‌نك حقیقتنده دوچار اشتباه وغفلت اولان کسانه انفس و آفاق عالمده پرتونثار عبرت اولان آیات سبحانیه‌می قریباً ارائه واظهار بیوره‌جغم. الحاصل بتون ذرات کائناتده رونق نشان حکمت وقدرت ، بی‌نهایه شواهد ساطعهٔ ربوبیت ودلائل باهرهٔ نبوت ورسالتی یاقین زمانده افراد بشره علناً مشاهده ایتدیره‌جکم .

(حتی یتبین لهم انه الحق) اول مرتبه ابراز حقایق بیوره‌جغم که مندرجات قرآنیه‌نك حقیقتی ، رسالت احمدیه‌نك قطعیتی تماماً نمایان اوله‌جق ، وادیء ضلالتده پویان اولمغه عناد واستکباردن غیری سبب قالمیه‌جقدر .

بعنایة‌الله تعالی هر آن وزمان بووعد جلیل ربانینك آثار خارقه‌سی رأی‌العین مشاهده قلنمقده، حقایق دینیه‌مز تأیید اولنمقده‌در . بیك اوچیوز بوقدر سنه مقدم فرقان کریمده انفس و آفاقه، سرائر خلقت اشیا واحواله دائر شرفورود ایدن اخبارات الٰهیه مشیت ربانیه اقتضاسنه کوره کشفیات وتدقیقات فنیه ایلرولدکجه بر بر تحقق ایتمکده‌در .

بوکون اورته‌ده نه‌قدر فنون وصنایع وارسه، تمدن صحیح بشری هر نه‌یه متوقف بولنورسه جمله‌سنك اس‌الاساسی ، مقیاس ومبناسی کتاب‌اللهده مسطور واحادیث شریفهٔ نبویه‌ده مشروح ومذکور اولدیغی میدان علانیته چیقمش ، وضوح تام احراز ایتمش اولمغله آرتق مثال ذکرینه ، شاهد اقامه‌سنه احتیاج قالمه‌مشدر .

علوم ومعارف مظهر ترقیات اولدقجه حقایق اسلامیه ، قدسیت شریعت محمدیه یار واغیاره قارشی قات قات وضوح وتعالی ایتمکده اولدیغنی چشم افتخار ومباهاتله کورمکده وبحمدالله قریرالعین اولمقده‌یز. ایشته بوفیوضات خارقه‌وعد بیوریلان آیات آفاقیه وانفسیه جمله‌سندن اولوب معجزات محمدیه‌ده داخلدر. (اولم یکف بربك انه علی کل شیء شهید) رب ذوالجلالك علم شهودیسی جمیع حقایقه واسع اولمسی سزه کافی دکلیدر ؟ البت کافیدر . درکاه الهیدن باشقه استنادکاه یوقدر ، هیچ بروعد ربانیسی تخلف ایتمز ، مشیت الهیه‌سنه قارشی طورولماز ، احکام دین مبینی محافظه ایدنلر ، سالك راه استقامت اولانلر هرزمان مظهر حمایه اولورلر . (بوآیت جلیله‌نك دیکر تفسیری‌ده واردر .)

معلوم اولدیغی اوزره بوآیت حم سجده سورهٔ شریفه‌سنك خاتمه‌سیدر. بتون حم سورجلیله‌سی ایسه ابتدای اسلامده شرفنزول ایتمشدر . حالبوکه اوصره‌ده اصحاب کرین حضراتی اذا وجفادن خالی

[١] حضور حضرت پادشاهیده اوقونمش بردرسك عینیدر .

قالماز ، وظـائف دينيه‌لرينی علناً اجرا ايده‌مزلردی . حتی بوندن طولايی وطن عزيزلرينی ترکه مجبور اوله‌رق حبش ديارينه ، مدينهٔ منوره جوارينـه هجرته مأذون اولديلر . آنجق جناب رب‌العـالمين بونوع مواعيد سبحانيه‌سيله قلبلرينی تطمين وسلامت عاقبتلرينی تأمين بيورمشيدی . بوسـايه‌ده اونلر ذره قدر فتور کتورمديلر . اعدای دينه سرفرو ايتمديلر . صبر وثباتلرينه بناءً آز مدت ظرفنده آثار نصرت ومظفريت کورلدی . قبله‌گاه اسـلام اولان مکهٔ مکرمه فتح اولوندی. سطوت اسلاميه‌يه قارشی بتون مجرملر زبون، اصنام باطله سرنکون اولدی .

ايشته بوخوارق جليله‌يی مشاهده ايدن ارباب بصـائر بو ترقی وتعالی محضا اثر عنايت‌الهيه اولديغنی آکلايه‌رق کال‌شوق وخواهشله دين حقی فوج فوج قبوله باشلاديلر. « اذاجاء نصرالله والفتح‌ورأيت الخ » سورهٔ جليله‌سی‌ده بو احوال خارقه‌يی تصوير ايتمکده‌در .

تواريخ امده نظيری کورولميان بو عنايت خارقه ايله دهـا عصر سعادت محمديه‌ده‌بالجمله اقطار حجازيه وقطعات يمانيه اهل‌اسلام حمايه‌سنه کچدی . وبين‌المسلمين اتحاد تام حصوله کله‌رك هردرلو مظفريت‌تأمين اولندی. متعاقباً خلفای راشدين حضراتی بو قوتی حسن‌استعمال‌ايله بی نهايه فتوحات عظيمه قزانديلر . وبتون اقطـار جهانه حکمفرما اولديلر . قرأن کريم وفرقان حکيم بو تبشيرات سـلامتغاياتی آيت اخراده تماماً محتويدر . استعيذبالله « وعدالله‌الذين امنوا منکم وعملوا الصالحات ليستخلفنهم فی‌الارض کما استخلف‌الذين‌من‌قبلهم وليمکنن‌لهم دينهم‌الذی ارتضی‌لهم وليبدلنهم من بعدخوفهم امنا الخ » [۱]

علامهٔ زمخشری بومعنای شريفی ترجيحله مقام تفسيرده شويله ديبورلر. « سنريهم آياتنا فی‌الآفاق وفی انفسهم »يعنی مايسرالله‌لرسوله صلعم وللخلفاء من بعده ونصاردينـه فی آفاق الدنيـا وبلادالمشرق والمغرب عموماً وفی باحته‌العرب خصوصاً

من‌الفتوح‌التی لم يتيسر لاحدمن خلفاء‌الارض قبلهم ومن‌الاظهار علی‌الجبابرة والاکاسرة واجرائه‌علی ايديهم اموراً خارجة عن‌المعهود خارقة للعادات ونشر دعوة‌الاسلام فی اقطار المعمورة وبسـط دولته فی اقاصيها

والاستقراء يطلعك فی‌التواريخ والکتب المدونة فی مشاهد اهله وايامهم علی عجـائب لاترى وقفه من‌وقائعهم الا علمامن اعلام‌الله وآية من آيات‌الله يقوی معها اليقين ويزداديها الايمان ويتبين ان‌دين الاسلام هو دين الحق‌الذی لايحيد عنه الا مکابر حسه مغالط نفسه

دولت عليهٔ عثمانيه‌مزكده بی‌نهايه خدمات حسـنه‌يه موفق ، اك پارلاق فيوضـات عظيمه‌يه مظهر اوله‌كلديکی معلوم جهـان ، شرف افزای‌شوکت وشاندر. عزيزومقدس دولت عليه‌مزك فتح قسطنطنيه وسـائره کبی خوارق عظيمـه‌دن معدود بی نهايه مظفرياتی وبدايت ظهورندن ادوار تکمل واعتلاسنه قدر هر عصرك ايجاباتنـه کوره شرع وعقـله مطابق تدابير واجرا آتی و بتون افراد ملتـك دين

[۱] معنای شريفی رسالهٔ حميديه ترجمه‌سنده مفصلاً مذکوردر .

ودولت اوغورينه فداکارانه خدمتی صحائف کائناتده منقش حقايق باهره‌دن اولوب وارستهٔ اشتباهدر . انجق صوکرالری احکام شرعيه تماماً مرعی طوتلميه‌رق هزاران اسـفلرله تلقی‌يه شايان يولسزلقلره ميدان براقيله‌رق تدنی وانحطاطه قاپديرلمش ، هله صوك اوتوز سنه ظرفنده حرکات اسـتبدادکارانه ، اجرا آت خودسرانه‌يه رواج تام ويريله‌رك عباد اللهه انواع مظالم روا کورلمش ، وهميات باطله‌يه متابعتله ممالك اسلاميه‌نك نصفنه قريب قطعات معموره‌سی اعدای دين اللرينه کچيرلمش‌در . باقی قالان قسمی‌ده آثار عمران ومدنيتدن خالی خرابه‌زاره تحويل ايدلمشـدر . دولت عثمانيه‌يی وطولاييسيله بتون عالم اسلاميتی ورطهٔ عظيمه‌يه دوشورن ، بی‌نهايه نتايج وخيمه حصوله کتيرن‌اسباب قويه سيئات‌استبداديه اولديغی بودفعه تماماً آکلاشلمشدر. چونکه جلوس مسعود حضرت پادشاهيله احراز متانت واکتساب جديت ايدن مشروطيت اداره‌نك تأثيرات حسنه‌سی داخلاً وخارجاً کورلمکده ، کافهٔ‌انظارعالمده حقوق وحيثيتمز تقدير وتبجيل‌اولنمقده‌در. بناءً عليه بوکون صـورت قطعيه‌ده تعين ايدن حقـايقه نظراً حکم ويرلمکده‌درکه : اکر مقدما اعلان‌اولنان قانون اساسی الغا اولنميه‌رق اوزماندن اعتباراً مرعی الاحکام طوتولسـه‌يدی ، ادارهٔ حکومت اصول مشروطيتله تمشـيت ايدلسـه‌يدی کرفتـار اولديغی فلاکت ومصيبتلردن دولت وملتمز تماماً مصون قاله‌جق ايدی ... بنياد حقی نقض وهدمله ذکر اولنان احوال فجيعه‌يه سـببيت ويرنلر الی الابد سزاوار لعنت اولدقلری شبهه‌سزدر .

قالدی‌که خيلی زماندنبرو احکام شرعيـه‌يه رعايت اولونماديغی سويله‌دك . مع التأسـف بوقضيهٔ معدوله‌نك صادق اولمسنده اشتباه يوقدر . دلائل صدقدن بری‌ده علی‌الاکثر افراط و تفريط اوزره حرکت اولنمقدر. مثلا ناسك برقسمی‌بسبتون دنيايه ميل‌ايله تکاليف شرعيه‌ده مبالاتسز بولونيورلر . برطاقلری‌ده عبـادته حصر اوقاتله يالکز سلامت نفسلرينی دوشونورلر .. معموريت بلاد وارشاد عباده صرف مساعيدن کيری طوريورلر .

حالبوکه برحديث شريفده «خيرالناس من ينفع الناس» ديکر بر حديث شريفده‌ده «خيرکم من لم يترك آخرته لدنياه ولادنياه‌لآخرته ولم‌يکن کلاً علی‌الناس» [۱] بيورلمشدر. ذاتاً‌دين‌اسلامك سائردينلردن فرق عظيمی احکام اخرويه ايله برابر احکام مهمهٔ دنيويه‌يی‌ده حاوی اوله‌رق کافل سعادت دارين اولمسيدر.

اديان سائره دخی اساساً تأمين سعادت بشريه ايچون ميدانه‌کلمش ايسه‌ده بالخاصه سعادت اخرويه و مسکنت انسانيه‌دن باحث اولوب مزرعهٔ آخرت اولان حيات دنيويه حقنده پك آز مباحثی محتوی بولنمشلردر . بناءً علی ذلك اديان سائره منتسبانی مقتضـای دينلرنده تسامح ايتمدکجه ترقيـات دنيويه‌يه نائل اوله‌مدقلری حالده مسـلمانلر

[۱] سزك اك خيرلی واشرفکز اولانلر دنياسی ايچون اخرتی ترك ايتديکی کبی آخرت ايچون امور دنيايی اخلال ايله نـاسـه بار اولميانلر، بلکه هر ايکيسی ايچون بقدرالامکان صرف مساعی ايدنلرکزدر.

بالعکس احکام دینیه‌یه رعایتده قصور ایتدکجه تدنی ایدییورلر ، فلاح وسعادتدن اوزاقلاشیورلر.

فرنکلرك اساسنی بزدن آلوب‌ده بو قدر ایله کوتوردکلری فنون وصنایع سایه‌سنده اختراع ایلدکلری آلات حربیه وتجاریه ایله عظیم برقوت صاحبی اوله‌رق عالم اسلامیته قارشی تغلبلری مسلمانلرك ایسه مجرد دین اسلامك اك‌زیاده امرایتدیکی حکمتلردن غفلتله سعادت دارینی مستلزم علوم نافعه وصنایع مفیده‌دن بیکانه قالملرندن ناشی‌یك زیاده شایان اسف برضعفه کرفتار اولملری تحمل اولنه‌جق احوالدن دکلدر.

اوائلده کچن مسلمانلر دین مبینی جهات جامعه‌سیله تلقی و تفهم ایتدکلرندن هم دنیالرینی اعمار ایدرك شمدی‌یه قدر مدار افتخارمز اولان بونجه ترقیات واختراعاته نائل ، هم‌ده آخرتلرینه اهتمام تام ایلیه‌رك اخلاق حسنه وزهد وتقوالریله اقصای مراتب انسانیه‌یه واصل اولمشلردر.

بر چوق عصرلر بتون عالمه باعث غبطه و نمونهٔ امتثال اولان بو امت جلیله والسفاکه حال حاضرده امر دنیالرنجه پك موفقیتسز، پك ضعیف، پك دوشکون برحالده بولنیورلر. بوکا سبب نه‌در؟ هیچ شبهه یوق که ایچمزده اوقویوب یازانلرك غایت آزلغی ایله برابر حکومتك بذل همتده، علمانك ابراز نصایحده قصور ایتملریدر. جهالت ایچنده قالان انسان حیوان کبی طبیعته بند اولور قالیر.

ان شاءالله بوندن بویله کویلیلره وارنجه تعمیم معارف واصلاح عقائد اسبابی دوشونولور. و «الحکمة ضالة المؤمن اینما وجدها اخذها» دستور جلیلی اسرارینه واقف بحق ناصح و مرشد انام اوله‌جق واعظلر ترتیبیله تنویر افکار وتحسین اخلاقه خدمت اولونورده ملتمز بو حال عطالت وسفالتدن قورتاریلیر. بوسایه‌ده بتون مملکتمزده حریت ومشروطیتك ثمرات باهره‌سنی مشاهده ایله جمله‌مز قریر العین اولورز.

مناسترلی اسماعیل حقی

وحدت وحاکمیت

« المؤمن للمؤمن کالبنیان یشد بعضه بعضاً »

غایت مهم ایکی‌شی واودرکه انسانلری اوکا بردفعه‌سنده ضرورت سوق ایدرسه دیکر دفعه‌سنده دین ارشاد ایدر؛ بوندن بشقه تربیه‌نك، تحصیلاتده بوخصوصده یاردیمی اولور. بو ایکی امرخطیرك هربری دیکرینی ایستر، استصحاب ایدر، دها طوغریسی استلزام ایدر. امتلرك فیضی، عظمتی، اعتلاسی انجق او ایکی‌شیله قائم اوله‌بیلیرکه بری افراد ملتی جمع ایدن وحدته میل، دیکری موقع وقارندن دوشمز بر حاکمیته اولان شوقدر.

جناب حق برطائفه‌نك بقای موجودیتی مراد ایدرسه افرادینك فطرتنه بوایکی صفت جلیله‌یی تودیع ایلمك صورتیله اونی برخلقت کامله شکلنده میدانه کتیریر. آرتق اوطائفه‌نك حیاتی بوصفتلردن حائز اولدیغی نصیب نسبتنده امتداد ایدرك مقدر اولان غایتی بولور.

دست غالبیتی بشقه ملتلره طوغری اوزاده‌رق کندی بنیه‌سنی بسلیه‌جك، کندی بنای موجودیتی تأیید ایده‌جك موادی آنلردن آلمیان ملت مطلقا کونك برنده بشقه ملتلر طرفندن کمیریله‌جك، یوتیله‌جق، دنیا یوزندن قالدیریله‌جقدر. امتلر آره‌سنده‌کی تغلب حیات شخصیه‌ده‌کی تغذی کبیدر. بدن غداسنی اهمال ایتدیکی کبی نشو ونما توقف ایدر، صکره ضعف باشلایه‌رق ایش نهایت هلاکه منجر اولور. برامت ایچون اولا کندی موجودیتنی محافظه ایتمك، صکره‌ده نشو ونماسنه لازم اولان موادی آلمق ایچون یانندکیلره ال اوزاتمق انجق اوامتك هیئت عمومیه‌سی محتاج اولدقلری شیئ استحصال خصوصنده متفق اولدقلری صورتده قابل اوله‌بیلور. برامتده وحدته میل کوردکمی، اوامتی خزانة الغیب الٓهیه‌ده مکنون اولان حاکمیت علیا کبی، اقوام متفرقه‌یه سلطنت کبی مظهریتلرله همان تبشیر ایت.

بتون اقوامك تاریخنی تدقیق ایتسه‌ك، بتون طوائفك کمالنده‌کی، زوالنده‌کی احوالنی اراشدیرسه‌ق جمعیات بشریه حقنده جاری اولان قانون الٓهی‌یی شوصورتله بولورزکه: هرقومك موجودیتدن نصیبی وحدتدن اولان نصیبیله، شوکت وعظمتدن اولان حصه‌سی ده حاکمیته اولان میلیله متناسبدر. هیچ برقوم یوقدرکه النده بولنان آزبرشیله مسکینانه قناعت ایتمسین، ایلروسنه طالب اولسون، وطنك قوینده اللری باغلی اوطورماسین، فنالق مقصدیله کیروب چیقانلره ساده کوزلریله باقایه‌رق مقابله‌یه شتاب ایلسین‌ده صوکره شان وشوکتندن جدا دوشسون، موقع بلندندن اشاغی اینسون.

ذاتاً جناب حق برقبیله‌یی انجق تفرقه، نفاق، شقاق خسته‌لقلرینه طوتلدقدن صکره محو ایدر. اونلرك جزاسنی مدید برذلت، شدید برعذاب دها صکره‌ده ابدی براضمحلال صورتنده ترتیب ایدر.

وفاق آحادك بربرینه یاقلاشمه‌سندن، بربریله قیناشمه‌سندن عبارتدرکه بونی حاصل ایده‌جك قوت افرادامتدن هر برینك امتك منفعتنی، مضرتنی حس ایتمسی، هرطبقه‌ده بولنان اشخاصك ملتك مجد وشرفنی ایچه دویه‌رق بوندنك لذیذ برشیدن آلدیغی ذوقی آلمسی، کذلك اومجد وشرفك فقدانی حالنده الك بیوك برمصیبته کرفتار اولمش قدر کدرلنمسیدر. ایشته بودویغوسایه‌سنده‌درکه هرفردبتون افرادامتك احوالنی دوشونور، زمانك برقسمنی ملتك شرفنه، حاکمیته عائد اسباب آراشدرمقله، ملتك موجودیتی تهدید ایدن عوارضه قارشی مدافعه‌یه حاضرلامقله کچیرر، هم‌ده عمومك منفعتنه عائد اولان خصوصاتده‌کی اهتمامی کندی شخصنه عائد اهتماماتندن دون اولمز. صکره بو اهتمام مخیله‌نك ایچنده محصور عقیم برخیالدن عبارت قالمیه‌رق برعزم، برعمل حصولنه بادی اولورکه اوسایه‌ده هرکس کندی حاجات معیشتنی استحصال ایچون نصل بذل مجهود ایدییورسه، ملتك منافعنده اوصورتله چالیشیر. حتی افراد ملتك منافعنی کندی منافع خصوصیه‌سنه تقدیم ایتمکه باشلار. احتیاطلی برعائله رئیسی نصل مساعیسنی برکونلك حاجات بیتیه‌سنه

قصر ایتمزده یاشایه‌جق مدتجه معروض قاله‌جغی احتیاجاتی دوشونور، حتی کندی أولادکدن صوکره اولادینی ، احفادینی کچیندیره‌جك بر بر ثروت براقق ایچون چابالارسه، افرادی آره‌سنده وحدت، وفاق حکمران اولان بویله برامتك عقــلاسی‌ده همتلرینی، دوشــونجه‌لرینی ملتك بالکز حال حاضرینی اصــلاحه حصر ایتمزلر ، أوت اونلر استقبالی بر آن نظردن‌دور طوتمازلر، قوای موجودهٔ ملتی اصلا کافی کورمیه‌رك یکیدن قوتلر ایجادینه، یکی یکی خزائن ثروت استخراجنه چالیشیرلرده ملتك حیات آتیه‌سنی تأمین ایدرلر .

امتلرك ایلك دورهٔ حیاتی‌بش عصردن اشاغی دکلدر. بودوره‌یی دیکر برطاقم ادوار تعقیب ایدر. دورهٔ اولی نسبتله اك‌قیصه دوره‌درکه طفولیت‌چاغیدر. دور کمال‌بوندن‌صوکره کلن دوردر. بصیرت صاحبی أمتلرك‌عقلاسی طرفندن بودورلرده اظهار اولنان همتلر، فداکارلقلر نه همتدر، نه‌فداکارلقدر!

برامتك‌افرادنده دویغو شوسویلدیکمز مرتبه‌یه‌یوکسلیرسه‌اوامتك کرك عوامنده، کرك خواصنده عالی‌همتلر، بویوك سجیه‌لر کوررسکز. هپسنده براقدام، هپسنده برعزم، هپسنده حاکمیته ، شوکته جاندن برمیل‌مشهوداولور. بویله‌عالی برطلب‌اوغورنده‌همتلر، عزملر برلشه‌رك سیللرك تپه‌لره هجومنی آکدیرر برطرزده، اطرافنده‌کی اقوامه‌صولت ایدوب اونلری غالیتلری آلتنه آلیر، هم وارمق ایستدکلری غایتی بولمادقجه بوحرکته‌سکون کلمز. برکره‌ده ایلك غلبه‌یی احراز ایتدیمی آرتق ایکنجی اوچنجی هجوملر اویله اوزون اوزادی‌یه دوشونمکه، طاشینمغه محتاج اولمقسزین، طبیعتیله حصوله کلیر. اعمال فکر انجق مهمات ظفری تدارکه منحصر قالیر .

بوایکی امر مهم ، وفاق ایله غلبه ، دیانت اسلامیه‌نك ارکانندن ایکی محکم اساس ، ایکی بیوك رکن ، ایکی متحتم فرضــدرکه اودینه متمسك اولنلر ایچون ترکی امر الهی‌یه مخالفتی ، بناءً علیه دنیــاده ذلتی، عقباده عذابی موجب اولور. جناب پیغمبر « ان‌المؤمن للمؤمن کالبنیان یشد بعضه بعضاً. ان‌المؤمن ینزل من‌المؤمن‌منزلة أحداعضائه اذا مس احدها ألم تأثر له الآخر . » بیوردنی کبی تفرقه‌یی نهی ایچون‌ده « لاتقــاطعوا ولاتدابروا ولاتحاســدوا وکونوا عبادالله اخواناً » توصیه‌سنده بولنمشدر . کذلك جماعتدن آیریلانی خسران ایله ، هــلاك ایله تهدید ایتمش ، بونلر حقنده ســورودن آیریلان قیون ... مثلنی ایراد ایلمــشدر . ذاتاً جناب پیغمبرك بوکبی اوامر قطعیه‌ســندن اول برچوق اوامر الهیه میدانده دوریورکه جمله‌سی حبل الهی‌یه اعتصام ایله، تفرقه‌دن، نفاقدن اجتناب‌ایله امرایدیور. جناب حق افرادی بربرینه دشمن اولان برقومی ســایهٔ اســلامده بربرینه قرداش ایتدیکندن دولایی امتنــانده بولنیور . کتاب الهی مؤمنلر قرداشدر ، دیور . اصــلاح ذات البین ایله امرایدیور ، حتی اصلاحك وجوبنده اوقدرایلری‌یه واریورکه باغی‌یی‌اولدیرمه‌یی بیله امر ایدییور . (وان طائفتان من‌المؤمنین اقتتلوا فاصلحوا بینهما فان بغت احداهما علی‌الاخری فقاتلوا التی تبغی حتی‌تفیٔ‌الی امرالله)

مؤمنلرك متفق اولدیغی نقطه‌دن کیمسه‌نك آیرلماسی ، وحدتك محــافظه ایدلمسی‌ایچون (ولاتکونوا کالذین تفرقوا واختلفوا من‌بعد ماجاءهم البینات) بیوریــور . قرأن ســبیل مؤمنیندن انحراف ایدنلری عقــاب الیم ایله تهدید ایدییور : « ومن یتبع غیر ســبیل المؤمنین نوله ماتولی ونصله جهنم وساءت مصیراً » .

ذاتاً بر وتقوی اوزرینه تعاون قرأن مبینك‌اوامر صریحه‌سندن دکلیدر ؟ پك اعلا ، کلمهٔ حقی اعزاز ، مشــعلهٔ ملتی اعلا قدر تعاونه شایان بر وتقوی متصورمیدر ؟ نبی صادق صلی‌الله علیه وسلم اللهك الی جماعت ایله‌در ، دیمیورمی ؟ افراد مســلمین آره‌سنده حقیقی بر اجتماع ، صحیــح برالفت حاصل اولدقدن صــوکره بویله بر جماعتی تأیید ایچون قدرت آلهیه‌نك معین اولمسی کافی‌می دکل ؟

اتفاقك ، اتحادك شریعت اسلامیه‌ده‌کی موقعی اوقدر یوکسکدرکه امتك برامر اوزرنده اجماعی‌حکم الهی‌یی کاشف‌طانیلمش، اجماع‌ایله ثابت اولان احکامك بوتون افراد مســلمین طرفندن قبول ایدلمسی شریعتك اوامر قطعیه‌سندن بولنمش ، بونی طانیماق دیندن ، ایماندن خروج عد اولنمشدر .

جنــاب پیغمبرك اتفاقه نه درجــه‌لرده حرمت ایتمکده اولدیغی «لودعیت الی حلف الفضول لفعلت» حدیثیله ثابتــدر . اکلاملیکه حلف‌الفضول جاهلیه یمینلرندن اولدیغی حالده ، برامر خیر اوزرنده اتفاقی مســتلزم بولنمســنه حرمةً ، قوجه برپیغمبر: نبی‌ده چاغیرمش اولسه‌لردی اجابت ایدردم ، بویوریور .

ایشته‌مسلمانلر آره‌سنده اتفاقك وجوبنی کوستر دلائلی قیصه‌جه اجمال ایتدك . هم بو اتفاق یالکز مســلمانلره منحصر قالمیه‌جق ، ذمیلری‌ده دائره‌سنه آله‌جقدر. زیرادینك حوصله‌سی ذمیلری‌حمایه‌دن محروم براقه‌جق قدر طار دکلدر .

اعلای کلمةالله ، توسیع ملك، تعمیم نفوذ وشوکته کلنجه قرأن کریمك آیاتندن‌هیــچ بری یوقدرکه‌مسلمانلری ‌عملاً بومقصدی استحصاله سوق ایتمسون ، بوفریضه‌یی ایفادن تکاسلی نهی ایلمسون .

پك اعلا بز آره‌مزده‌کی بوتفرقه‌یی ، بوخلافی ، مظالمه قارشی بومسکنانه، بوذلیلانه انقیادی کوروب طوریرکن فرائض دینیه‌مزی ادا ایدیورز دیه‌بیله جکمی‌یز ؟ بویله برادعا نصــل قابل اوله‌بیلورکه احکام دینیه‌نك اك باشلوجه‌لرینی اجرا ایتمك ولایت شرعیه‌نك قوتنه وابســته‌در ؟ اکر وفاق ، حاکمیته میل بالذات فرض اولمســه‌بیله عجبا دیکر برطاقم فرائضك بونلراولمقسزین تحققی قابل اوله‌مامق حیثیتیله بالواسطه فرض اولمازمی ؟ نصل اولمازکه یوقاریده سویلدیکمز وجهله بو ایکی امر خطیر شریعتك مداراستنادی اولان ایکی عظیم رکندر. بوکون بز اوچوز ملیونه بالغ اولان عددمزله بوایکی رکنی قولایجه تأیید ایده‌بیلیرکن، هیــچ‌اررالره یناشماز، بالعکس‌هدمنه چالیشیرسه‌ق فردای محشرده الله‌ه قارشی هانکی یوزله اعتذارایده‌جکز ؟ هــانکی عذری بولوب سویلیه‌جکز ؟

کندی کندمزه‌قالیرده صدای وجدانمزی دیکلیه‌جك اولورسه‌ق

بو كونكی بولندیغمز حال سفیله قارشی قلبمزی ارضا ایده‌بیلمك بزم ایچون قابل اولورمی ؟

شوكتمزی تارمار ایدن ، بزی بو حاله كتیرن مصیبتلرك كافه‌سی انجق اللهك ، پیغمبرك بزی نهی ایتمش اولدیغی تفرقه‌یه ، نفاقه دوشدكدن دوشدكدن صكره باشمزه كلدی . لسانمزدن دوشمه‌ین ، قلوبمزی اطمئنان ایچنده براقان كلة اللهك بزدن طلب ایتمكده اولدیغی حقوقی ادا ایتمش اولیدق عجبا اجنبیلر ایچون بویله مملكتلرمزی پارچه پارچه ایتمك ، سیف غالبیتلرینی كوزمزك اوكنده پارل پارل پارلاتمق قابل اولورمیدی ؟

شریعتك بیان ایلدیكی حقیقتلره قارشی ابنای مسلمینك یقینی واردر . لكن صاحب یقین ایچون فرائض الٰهیه‌یی ایفا ایتمكده بر دین دكلیدر ؟ « أحسب الناس أن یتركوا أن یقولوا آمنا وهم لا یفتنون . ولقد فتنا الذین من قبلهم فلیعلمن الله الذین صدقوا ولیعلمن الكاذبین » شبهه یوقدر كه هر مؤمن اللهك یاننده صادق چیقمسنی ایستر ، كاذب چیقمسنی ایسته‌مز . پك اعلا ، بویله بر امتحان الٰهی نتیجه‌سنده صادقی كاذبدن آییره‌جق صدق عمله‌كی صدقدن باشقه نه اوله بیلیر ؟ هیچ حقیقی بر مسلمان ذلت ، محقریت ایچنده یكه‌جك ، ولو بیك سنه‌لك ، بر حیاته طالب اولورمی كه باشقه‌جه حیات فانیه‌یی استخفاف ایتمك كندیسی ایچون دلیل ایماندر ؟ بز مسلمانلر اوقدر شان وشوكتدن صوكره نصل راضی اوله بیلیرز كه ذلت ایچنده ، مسكنت ایچنده یوارلانه‌لم‌ده مذهبمزی طانیمایان ، شریعتمزی محترم طوتمیان ، حقوقمزده ، عهودمزه رعایت ایتمه‌ین بر طاقم یابانجیلر كلسینلر ، مملكتمزده ، ملكمزده بیلدكلری كبی تصرف ایتسونلر ، وطنمزی المزدن آله‌رق باشقه‌ اللره تودیع ایلسونلر ؟ خایر ! خایر !

دین الٰهی‌یه نصرت ایدنلرك منصور اوله‌جغنی تأیید ایدن (ان تنصروا الله ینصركم ویثبت اقدامكم) وعد ازلیسنه بل باغلامش خالص مسلمانلر مالنی ، جانی فدا ایتمك خصوصنده هیچ كری طورمازلر . نصل طورسونلر كه حق اویله ایستیور . الله اویله امر ایدییور ، ضرورت بویله ایجاب ایدییور ، باشقه درلو قورتولمق امكانی یوق …

بصیرتلری نور خدادن نصیبه‌دار اولانلر بیلیرلر كه دین الٰهی‌یه نصرت ، شریعت بیضای اعلا انجق وفاق ایله ، مؤمنلر آره‌سنده‌كی ارباب اخلاصه تعاون ایله قابل اوله‌بیله‌جك ، رایات اسلامك یرلرده سوروندیكنی ، مملكتلریمزك پارچه پارچه ایدیله‌رك المزده قالان قسمنی غصب ایچونده اجنبیلر آره‌سنده قرعه آتیلدیغنی كورمك ، صوكراده بوقدر ذلته ، بوقدر فلاكته قارشی هیچ بر حركتده بولنمامق ، وحدت كلمه‌یه چالیشمامق بزه لایقمیدر ، عجبا بو مسكنتمزله ، بو وظیفه‌سزلكمزله برابر حالا مسلمان اولدیغمزی ادعا ایده‌بیله‌جكمی‌یز ؟

وحدته میل ایتمك ، احراز حاكمیته ، حوزهٔ اسلامی حمایته بیك جان ایله اوغراشمق بوتون مسلمانلرك قلبنده یرطوتمش صفات كامنه دندر ، لكن اولكی مقاله‌لرمزده ویلدیكمز بر طاقم اسبابك حیلولتی وجدانلردن كلن صدای حقی دیكله‌مه‌یه مانع اولیور .

بناءً علیه مسلمانلرك حالی سهودر ، عصیان دكلدر ؛ زله‌در ، ضلال دكلدر .

اویله كوریيورم كه علمای عاملین قالقسه‌لرده بربرلرندن خبردار اولمایان مسلمانلر آره‌سنده معارفه حصولنه چالشسه‌لر ، بر قطعه‌ده‌كی افرادك صداسنی دیكر قطعه‌ده‌كی افراده اسماع ایتمكه حصر فكر ایتسه‌لر ، آز زمان ظرفنده آمال ملتی جمع وتوحید ایتمك قابل اولوردی . هله الده بیت حرام كبی بتون قطعات ارضدن قوپوب كلن مسلمانلرك طوپلاندیغی بر یر اولدقدن صوكرا بو مقصده وصول اوقدر زور دكلدر . جناب حق هرسنه حجاز ارضنده هر عشیرتدن ، هر جنسدن ، هر قبیله‌دن برچوق ابنای ملتی جمع ایدییور . آرتق دنیانك هر طرفندن كلش اخوان دین آره‌سنده سویلنه‌جك سوزلرك نه بیوك تأثیری اولمق ایجاب ایده‌جكی تأمله محتاج دكلدر .

هله بو محشر مسلمینده طوپلانان خلقك بر قسمی دیكر قسمنك یبانجی اللرك استبدادی ، تحكمی آلتنده نصل اینكلدیكنی طویه‌جق ، اكلایه‌جق اولورسه عالم اسلامده‌كی انتباه قابلیت مجرده حالندن چیقه‌رق بر فعل ، بر حركت شكلنی آلیر .

مصر مفتیسی مرحوم شیخ محمد عبده

مترجمی : محمد عاكف

كتب كلامیه‌نك احتیاجات عصره كوره اصلاح وتألیفی

بین المسلمین مذاهب مختلفه‌نك توحیدی

مدرسه‌لرده تدریساتك اصلاحی

مقرری موسی كاظم — محرری ح. اشرف ادیب

مابعد

بن سزه شیعی علماسندن بریله ایتدیكمز بر مباحثه‌یی حكایه ایده‌یم ، سزده بو امنیت كلیر . هم غایت متعصب بر شیعی ایدی ؛ فقط عالم ، جدی بر ذات . دیدم كه :

— نه‌در سزك اصل محل نزاعكز ، خلافكز ؟ نرده شبهه ایدرسكز ؟

— اصل خلافت مسئله‌سنده !… دیدی .

— اونده نزاع ایده‌جك برشی یوق . بكا قالیرسه نزاع دكلز .

— یوق ، دیدی ، غایت مهمدر . بو ، بتیرمشدر اسلامی ، محو ایتمشدر ، دینی آلت اوست ایلمشدر … پیغمبردن صوكرا خلیفه علی اولملی‌دی …

دیدم كه : — « خلافت پیغمبردن صوكرا علی‌یه عائددر » سوزی بر دعوادر ، دلیل ایستر . بوكا دلیلكز نه‌در ؟

او برچوق شیلر صایدی ، دوكدی . اما هپسی واهی . دیكله‌دم ، دیكله‌دم ، نهایتنده دیدم كه : — بو سوزلرك هیچ بریسی دلیل دكل . بونلر هپ ظن افاده ایدر . سن اورته‌یه بر دعوی قویدك كه مطالب

یقینیه‌دن‌در. مسائل اعتقادیه‌دن برشی ظنی شیلرله اثبات اولنه‌ماز. هایدی برمسئله‌ٔ فرعیه اولسون‌ده ظنی دلیللرایله اثبات‌اولنه‌بیلسون. ینه اویمایور.

صوکرا بشقه شیلره صاپدی؛ سویلدی، سویلدی. فقط‌هپ‌واهی شیلر. نهایت دیدم‌که:

— حضرت پیغمبردن خلافته دائر، یعنی کندیسندن صوکرا کیمك خلیفه اوله‌جغنه دائر قولاً هیچ برشی صدور ایتمه‌مشدر. بو، قطعی‌در. دلیل: اکر حضرت پیغمبرك کندیسندن صوکرا مقام‌خلافته کیم کله‌جکنه دائر کندیسندن برقول صریح شرفصدور ایتسه‌یدی بو مسئله‌ده اصحاب کرام اختلاف ایتمزلردی . چونکه اصحاب کرامك حضرت پیغمبره درجهٔ اطاعتی هرکسجه‌معلوم. حتی حضرت‌پیغمبرك ارتحال‌داربقا بیوردقلری کون انصارایله مهاجرین خلافت مسئله‌سنی مذاکره ایتدکلری صره‌ده بینلرنده اختلاف ظهور ایتدی . نهایت بونك‌اوزرینه انصار کرام: برامیربزدن برامیرسزدن‌اولسون،دیدیلر. صدیق‌چیقوب‌ده (الائمةمن‌قریش) حدیثی اوقویجه انصار طوردیلر:

—مادام‌که پیغمبر بویله بیورمش، بزم بوندن صوکرا نزاعمز یوق، کندیکز انتخاب ایدیکز !.. دیدیلر ...

کورولیورکه کندیسندن صوکرا کیمك خلیفه اوله‌جغنه دائر صراحت قولیه شویله طورسون ، ایماً قولی بیله یوقدی . دیمك‌که حضرت پیغمبر بومسئله‌یه دائر هیچ برشی سویلمدی. خسته اولنجه صدیق امامته کچیرمشدی. بوندن استدلال ایتدیلر : امامته بونی لایق کوردی‌که کچیردی، دیدیلر. فقط حضرت علی حقنده بویله برشی‌ده اولمادی .

خلاصه بو مسئله حقنده حضرت پیغمبرك کندیسندن هیچ بر حدیث شرفصدور ایتمامش اولدیغندن اول امرده اصحاب کرام مقام خلافته کیمك تعیین اولنه‌جغی حقنده اختلافه دوشدیلر. نهایت بالاجتهاد صدیقه قرار ویردیلر. صوکرا حضرت صدیق عمری ولی عهد یاپدی. حضرت عمرك وفاتندن صوکرا بر شوری یاپلدی . شوراده عثمانی انتخاب ایتدی. صوکرا حضرت علی مقام خلافته کلدی. شیمدی بونك اساس دینه تعلق نه ؟ « دین محو اولمش... » بو، نصل لاقیردی ؟

صوکرا صدیق خلافته کلمش، نه‌یاپمش ؟ مسلك رسولی تبدیل‌می ایتمش ؟ سزده بیلیرسکزکه مسلك رسولی حرفیاً تطبیق ومحافظه ایتمشدر . صوکرا عمرده اویله یاپمش . بتون فتوحات اسلامیه‌یی یاپان حضرت عمردی . حتی سزی اسلام ایدن او ایدی . بوقدر فتوحات اولمش ، حضرت عمر زماننده نیجه بلاد فتح ایدیلمش ویوز ملیونه قریب‌نفوس‌حوزهٔ اسلامه کیرمش. بونکله‌برابر ابتدای زمانده حال نه‌ایسه نهایتده‌ده اوایدی. اکثریا یالین آیاق کزردی‌که آیاق قابلری اسکیمسون‌ده بیت‌المال متضرراولماسون. شوحالده « دین محو اولدی»نك معناسی نه ؟

بویله سویلینجه مناظرمز طوردی. برشی‌دیمدی. صوکرا علاوه ایتدم: — ایشته بوذوات کرام مسلك نبی‌یی حرفیاً تطبیق ایتدکلرندن بز اونلری تقدیس ایدرز. ذره قدر انصافی اولان برمسلمان‌ده اویله یاپمق لازم‌کلیر. عقول سلیمه اربابی بونك خلافنی رد ایدر .

— حضرت علی پك عالم ایدی ، پك فاضل ایدی ، اسرار قرآنه واقف ایدی .

— طوغرو . اوکا شبهه یوق .

— اویله ایسه نیچون خلیفه او اولمامش ؟

— سن مسئله‌یی دکیشدیرییورسك : علی دها فضل ، دها عالم اولدیغی ایچون لایق اولان او اولملیدی ، دیمك استیورسکز . او حالده سزجه دین اساسندن بوزولمامش . اولی اولان شی ترك ایدیلمش ، دیمك اولیور . بوندن «دین اساسندن صارصیلدی» دیمك اولورمی ؟

بونی سویلینجه : — برادر، دیدی ، سن لاف سویلتمیورسك. حضرت علی اسرار قرآنه دها زیاده واقف اولدیغی ایچون ایلك خلیفه او اولسیدی نیجه خدمتلر یاپه‌جقدی . یعنی اسلام پك چوق تعالی ایده‌جکدی. مقصدم بودر .

دیدم : — سن دعوا کی دکیشدیردك . برکره بواولمادی. معهذا صوکرا کندیسی‌ده خلیفه اولدی . اونلرك بیلمدیکی برشی‌وارسه نه‌یه میدانه چیقارمدی ؟ باقیلیرسه ، سزك دعواکزه کوره، علی خلیفه اولونجه عالم بتون باشقه‌لاشملی ایدی . . .

ایشته بویولده دها برچوق‌شیلر سویلدك. اونك اوزرینه بوذات دائرهٔ انصافه کله‌رك : — طوغروسی، بوسیاسی برمسئله‌در ، ادرمزه تفرقه قومق ایچون وقتیله قورولمش بربلاندر ، دیدی .

ایشته کوریلیورکه اونلر منصف آدملردر . کوروشورسه‌ك ، مداولهٔ افکار ایدرسه‌ك طبیعی برلشه‌جکز. ملل غیر مسلمه‌یه قارشی بیله‌اظهار خصومت جائز دکلدر. نرده قالدی کندی‌دین قارداشمزه قارشو جائز اولسون. بوحال پك مضردر. بوکارتق نهایت ویرملی. افکارمضره‌یی‌قالدیرملی، تألیف بینه‌چالیشملی. بزبوکون‌خرستیانلرله‌بیله تألیف بینه ، اتحاده مجبورز . اتحاد ، اتحاد، دائما اتحاد . بزم‌ایچون بوکون باشقه چاره یوق . هرکس اتحاد . احتیاجات زمانیه‌یی تقدیر ایتملی، اکلاملی‌ده اوکا کوره هرکس کندی وظیفه‌سیله مشغول‌اولملی.

الحاصل برچوق نقطهٔ نظردن علم کلام کتابلرمزی اصلاح واکمال ایتملی‌یز. بالخاصه عصر حاضرده‌کی‌فلاسفه‌نك‌مذاهبنی اوقوملی، اوکرنملی. مدافعه ایتملی .. فقط هردرلو مدافعه‌مزی « وجادلهم بالتی هی‌احسن» حکم جلیلنه توفیق ایتملی‌یز . یعنی ادب دائره‌سنده مباحثه، مناظره ایتملی . اختلافلری قالدیرملی . چونکه حضرت پیغمبرده بویله یاپاردی .

مابعدی وار

مناجات

دلدن بوکنه ژنکنی دور ایله الهی
مرآت تجلای غفور ایله الهی
محو ایتمکه اول ژنکی ندامتله سرشکم
هرقطره‌سنی لجهٔ نور ایله الهی
بندن آله‌رق غفلت وتشویش سطوری
واقف شــدهٔ علم صدور ایله الهی
مجبرك ایله ماتمکده‌در خانهٔ قلبم
وصلك ایله بردار سرور ایله الهی
اولدر بوراده اولمدن اول بنی یارب
آکاه معانئ نشور ایله الهی
میقات تقربده ایدوب روحی کلیمك
سینای دلی نور ایله طور ایله الهی
ظاهر اوله‌رق انده سنا برق انا الله
رؤیتله بنی اهل حضور ایله الهی
محو ایله‌یه‌رك هستئ موهومی بنده
ذاتکله صفاتکله ظهور ایله الهی
بنلك اوله‌رق سنلکه مستغرق ونابود
برذره‌یی مستهلك خور ایله الهی
طاهر قولکی کثرت جرمیله برابر
مرآت تجلای غفور ایله الهی

طاهر المولوی

علم بشر

«برمکتوب مناسبتیله»

برادریمه:

«کسب عرفان ایچین، فضیلت ایچین
چالیش، اوغراش» دیبورسك ایشته بنم
الك بویوك. الك سه‌ویملی آمالم
غایهٔ مقصدم بودر. لکن
نه ایچین کیزله‌مك کرك؛ یتشیر...
نه قدر بر امید وبی آرام
کیجه کوندوز چالیشسه‌م، اوغراشسه‌م
ینه الك صوك نتیجه هیچلکدر.

«ارامق، بولمق، اجتهاد ایتمك،
عارف اولمق» دیبوردك ایشته بو بر
روح پرور، سه‌ویملی خولیادر
که اینانمق عبث... ناصل، نه‌دیمك
ایسته‌رم آکلایورمیسك؟ مثلا

شمدی یردن سمایه طوغری درین،
پك درین بر فضا تصور ایدك؛
یوکسه‌لوب بر بیاض قانادلی هما

— تیز پرواز بر فرشته کبی —
شویله‌دالسین اونك درینلکینه؛
نه اولور؟ شبهه یوقکه شهپرینه
بر رخاوت اولورده مستولی
یورولور، صوکره چیرپینیر، بایلیر،
سونه‌ر اولکی اعتلا هوسی
اوچاماز آرتق؛ ایشته صوك نفسی...
غافل انسانده هپ اوفکره اسیر؛

..

بشریت، زواللی پك معصوم!
دائما بر سرابه آلدانه‌رق
قوشیور صانکه بر دکیز بوله‌جق.
(بیلمك، اوکرنمك) اویله بر اوچوروم
که اونك انتهاسی یوق، دیبی یوق.
بیلیرم، سویله‌ینده وار پك چوق

نه‌مه لازم اوبر خیالتدر.
علم وعرفان نه‌در، بن آکلامادم
چونکه هپ جهله طوغرودر هر آدیم.
بشریت کمالی بولدی دینیر؛
ایشته برهان، بوکون ده بر قانون
کشف اولونمش، فقط بیترمی ظنون؟!.

برحقیقت بوکون مسلم ایکن
اونی مطلق یارینکی حکمتلر
زهر خندیله آورسه‌لر، تپه‌لر؛
ایکی کون صکره عینی حکمتدن،
داها چوق شبهه‌لر، ترددلر
طویار انسان: بو ایشته علم بشر....

قفقاسیه‌لی حسین جاوید

دیره قونغره‌سندن برياپراق

— ٣ —

معارف ابتدائیه‌نك کیفیت تعمیمی حقنده بعض مطالعاتی حاوی اولوب دیره قونغره‌سی هیئت محترمه‌سنه — وقتك

طارلغنه مبنی — اوقونه‌میان وبناءً علیه پروتوقولنه ادخال اولنه‌میان حافظ علی افندینك برلایحهٔ مفصله‌سی :

ظلام جهل وضلالك زیاده‌سیله حکم سوردیکی ممالك عثمانیه‌نك بعض مختلف مواقعنده اخلاق وعقائدك صوك درجه‌ده مختل اولمه‌سندن اوقات خمسه‌یی اقامه ایله‌مدکلری شویله طورسون جمعه وعیدین نمازلرینی بیله ایفا ایتدکلری یوقدر . حالبوکه بر حکومتك بقاسی حسن اخلاق وعقیده ایله تأمین ایدیله‌جکی قطعیاً جای انکار دکلدر.

بعض جهات کویلرنده ماه صیام مبارکك اسمنی ایشتمامش بر چوق کشی‌یه تصادف اولنه‌جغی کبی شهر صیامده کوندوزین علی اوله‌رق ادارهٔ اقداح عیش ونوش ایتدکلری وسب اصحاب کزین وشتم مجتهدین کبی هذیانات استعمالیله قلوب موحدینی رعشه‌دار ایده‌جك غلاظ الفاظ صرف ایلدکلری مشهوردر .

ملت نجیبهٔ اسلامیه‌نك ادیان سائره اوزرینه تفوق واعتلاسی آنجق حسن اخلاق وصفوت عقائدایله اولوب برچوق یرلرده اخلاق وعقائدك تأثر بخش قلوب اهل ایمان اوله‌جق درجه‌ده خللپذیر اولمسی مؤسسات دینیه‌دن اولان مساجد ومدارسك اندراسندن نشأت ایلدیکی شبهه‌سزدر . وقتیله ارباب خیراتدن هرکویده جامعلره وقف وتبرع ایدلمش اولوب اراضی ویامربحات تعبیر اولنان پاره وار ایدیسه‌ده مؤخراً عقیده‌نك وحسن اخلاقك فسادی سببیله ایادی ضبط وتصرفه کچرلمه‌سی ومربحاتدن عبارت بولنان رأس المالك دخی استهلاك وامحا ایدلمسی اوزرینه بوکونکی کونده مساجدك اك چوغی آخور ویاخود بسبتون خاك ایله یکسان اولمشدرکه بونی یازارکن قلم بیله حیا ایدر .

معارفك تحقق تعمیمی وتربیهٔ اطفالك مطلوب درجه‌ده ثمره بخش فیض وتعالی اولمسی ایچون قرا معلملرینك معاشاتی شهری اوجیوزدن آشاغی اولمامسیله برابر ممالك محروسهٔ عثمانیه‌نك نقاط مختلفه‌سنده بولنان عموم عناصرك نسق واحد اوزرینه تعلیم وتربیه‌لری وامزجهٔ کونا کونك لایقیله ایصندیرلمسی ، آره‌لرنده‌کی تضاد ومنافرتك همان بسبتون ازاله ایدیله‌بیلمه‌سی — تنسیب بیورلدیغی تقدیرده — بش سنه صکره تربیهٔ واحده اوزرینه عموم کویلرده مقتدر معلم یتشدیره‌جك اولان مختلط دارالفیض عثمانیلرك برآن اول عموم مراکزده تأسیس وکشادینه متوقف اولدیغی ادنی ملاحظه ایله تسلیم اولنور ظن قویسنده‌یم

جدول

عموم ممالك عثمانیه‌ده قری	ولایت ، لوا ، قضا مرکزلری
عدد ٦٨٩٠٩	عدد ٦٥٣
نواحی مرکزلری	عموم مراکز
عدد ١١٨١	عدد ١٨٣٤

لااقل اوچ کویده براوله‌رق آچیله‌جق مکاتب ابتدائیه مقداری
عدد ٢٢٩٦٩

یالکز مراکزده اوله‌رق آچیله‌جق لیلی دارالفیض عثمانیلرك مقداری
عدد ١٨٣٤

هربر کویده برر مکتب آچیله‌جغی تقدیرده
مکتب عدد ٦٨٩٠٩

هرکویده ویاخود اوچ کویده برآچیله‌جق مکاتبك معلملرینه شهری (٣٠٠) ر غروش معاش ویریله‌جکی تقدیرده
کوی عدد ٦٨٩٠٩

کوی عددی قدر معلملره‌ده احتیاج بولنه‌جغندن

٦٨٩٠٩	عدد معلمین
٣٠٠	بهربینك شهری معاشلری
٢٠٦٧٢٧٠٠	
١٢	سنه‌لکی
٤١٣٤٥٤	
٢٠٦٧٢٧	
٢٤٨٠٧٢٤٠٠	عموم قرا مکاتب ابتدائیه‌سنك سنوی مصارفاتی

اوچ کویده برآچلدیغنه کوره

ثلث قراعدد ٢٢٩٦٩ عدد معلمینده عین مقدارده اوله‌جغندن

٢٢٩٦٩	
٣٠٠	شهری معاشلری
٦٨٩٠٧٠٠	
١٢	سنوی معاشلری
١٣٧٨١٤	
٦٨٩٠٧	
٨٢٦٨٨٤٠٠	ثلث قراده آچیله‌جق مکاتب ابتدائیه‌نك مصارف سنویه‌سی

حال حاضرده یالکز مراکزده دارالفیض عثمانیلر آچلدیغی تقدیرده

مراکز عدد ١٨٣١ مدیرلرك عدیده عین مقدارده اوله‌جغندن

١٨٣١	
٨٠٠	مدیرلرك شهری معاشلری
١٤٦٤٨٠٠	
١٢	
٢٩٢٩٦٠٠	
١٤٦٤٨	
١٧٥٧٧٦٠٠	مدیرلرك سنوی معاشات یکونی

هرلیلی مکتبده (٦٠٠) رغروش معاشلی ایکیشر معلمك وجودی الزم اولدیغنه کوره

١٨٣١
١٢٠٠ ايكى معلمك شهريسى
٣٦٦٢
١٨٣١
٢١٩٧٢٠٠
١٢
٤٣٩٤٤
٢١٩٧٢
٢٦٣٦٦٤٠٠ عموم معلملرك سنوى معاشاتى يكونى.

هردارالفيض عثمانيده شهرى (١٥٠) شر غروش معاشلى ايكى خدمه‌نك لازم اولديغى

١٨٣١
٣٠٠ هرايكى خدمه‌سنك شهريسى
٥٤٩٣٠٠
١٢
١٠٩٨٦
٥٤٩٣
٦٥٩١٦٠٠ خدمه‌لرك سنوى معاشاتى يكونى.

هركويدن لااقل اون طلبه آله‌جق اولورايسه بهر ليلى دار الفيض عثمانيده

مراكز عدد قرا
١٨٣١ | ٦٨٩٠٩
قريه ٣٢
٣٢×١٠=٣٢٠ طلبه

بهرطلبه‌نك يوميه مأكولات مصارفى (٦٠)پاره‌دن زياده اوله‌ميه‌جغنه وسنه‌ده مدت تحصيلده (٢٥٠) كوندن عبارت بوله‌جغنه نظراً

عدد مكاتب
١٨٣١
٣٢٠ بهر مكتبده ٣٢٠ طلبه بوله‌جغنه نظراً
٣٦٦٢
٥٤٩٣
٥٨٥٩٢٠ عموم ليلى طلبه‌نك مقدارى
٢٥٠
٢٩٢٩٦٠
١١٧١٨٤
١٤٦٤٨٠٠٠٠ يوميه يكونى
١،٥ بهر يوميه ١،٥ غروش اولديغندن
٧٣٢٤٠
١٤٦٤٨
٢١٩٧٢٠٠٠٠،٠ سنوى مأكولات مصارفى

فقط يوميه‌لرينك ولايتلر طرفندن وياخود اعانه صورتيله ويريله بيله‌جكندن

٢١٩٧٢٠٠٠٠
١٠٩٨٦٠٠٠٠
١٠٩٨٦٠٠٠٠

فذلكهٔ محاسبات

عموم قرى مكاتب مصارفاتى	ثلث قرا مكاتبى مصارفاتى
٢٤٨٠٧٢٤٠٠	٨٢٦٨٨٤٠٠

مراكزه آچيله‌جق دار الفيض عثمانيلرك مصارفاتى

١٧٥٧٧٦٠٠	مديرلرك معاشاتى
٢٦٣٦٦٤٠٠	معلملرك معاشاتى
٠٦٥٩١٦٠٠	خدمه معاشاتى
١٠٩٨٦٠٠٠٠	مأكولات مصارفى
١٦٠٣٩٥٦٠٠	

جدولده برتفصيل عرض اولنديغى اوزره عموم قراده مكاتب ابتدائيه تأسيس اولنديغى تقديرده سنوى (٢٤٨٠٧١٤٠٠) وثلث قراده تشكيل اولنديغى حالده ٨٢٦٨٨٤٠٠ وليلى مكتبلرده دخى ١٦٠٣٩٥٦٠٠ غروش كيده‌جكى آكلاشيلور .

معارفك سياق واحد اوزرينه برصورت مكمله‌ده انتشار ايده‌بيلمسى آنجق هركويده مكتب كشاديله اوله‌بيله‌جكنه نظراً

٢٤٨٠٧١٤٠٠	عموم قرا مصارفى
١٦٠٣٩٥٦٠٠	ليلى مكاتب مصارفى
٨٧٦٧٥٨٠٠	فرق
٢٤٨٠٧١٤٠٠	عموم قرا مكاتبى مصارفى
٨٢٦٨٨٤٠٠	ثلث قرا مكاتبى مصارفى
١٦٥٣٨٣٠٠٠	فرق
١٦٠٣٩٥٦٠٠	ليلى مكاتب مصارفى
٨٢٦٨٨٤٠٠	ثلث قرا مكاتبى مصارفى
٧٧٧٠٧٢٠٠	فرق

كوريليوركه اك زياده مصارف هر كويده برر مكتب آچلمسى خصوصنده‌در .

اوچ كويده برنده تأسيس مكاتب ايسه هيچ بروقت تأمين مقاصد ايده‌مز . زيرا جوار كويلرى اطفالى يازين كيده‌مديكى حالده برف وبارانك كثرتله نزول ايدوب قطعاً كچيد ويرمديكى ايام شتائيه‌ده بالطبع خانه‌سندن چيقه‌ميه‌جغندن اوكبى مكاتب هيچ بروقت تأمين مقاصد ايده‌مز .

اك زياده تأمين مقصد ايده‌جك مكاتب ايسه بش سنه صكره عموم كويلره مقتدر وسياق واحد اوزرينه معلم يتشديره‌جك وآتياً دولت عليهٔ عثمانيه ايچون غايت عالى وقيمتدار برچوق منافع وفوائد

مهمهٔ سیاسیه‌نك تولیدینه خادم اوله‌جق اولان لیلی مکتبلرینك انشا وکشادیدر .

ارناوودلقده ، کردستانده ، عربستانده والحاصل ممالك عثمانیه‌نك محتاج تنویر اولان هرقضاده وجودی وجوب درجه‌سنده بولنان بر لیلی دارالفیض عثمانینك تشکیل واحداثیله ایادیٔ استهلا که کچیرلمش اولان واردات میدانه اخراج وخرابه‌زاره دونمش بولنان مساجدك یکیدن احیاسنه همت بیوریله‌جق اولور ایسه مکاتب لیلیٔ مذکوره‌دن معلم یتشدیریلنجه‌یه قدر اوته‌کی بریکنك ابدیٔ استفاده‌سنه کچمش اولان واردات قرویه حکومت معرفتیله استردادله برابر اوواردات ینه اوکویلره معلم وامام اوله‌جق ذواتی لایقیله اداره ایده‌بیله‌جك برادده‌یه کتیرلمش اوله‌جقندن کشاد واحیا اولنه‌جق مؤسسات علمیه ودینیه بعده واردات محلیه ایله اداره اولنمش اوله‌جغی جهتله خزینهٔ حکومت پاره ویرمك مجبوریتندن‌ده نوعما قورتلمش اولور .

. . .

تأسیس وکشاد بیوریله‌جق مکاتبه طلبه‌نك شرائط انتخابیله اصول تدریسات ومکتبك مادی ومعنوی فوائد ومنافعی

شرائط انتخاب :

ابدال بیوریله‌جق مساعینك بوشه کیتمه‌مسی ایچون مکتبه آلنه‌جق شاکردك سنی اوندن افزون اولمامغله برابر تربیه‌لی ، ذکی فطین اولمسنه باقلمسی .

اکمال تحصیلدن صکره اوکویه تعیین وتوظیف اولنه‌جق افندی خدمات عسکریه‌دن معفو طوتلمق اوزره وسعی واقتداری اولدیغی مدتجه کویده معلملك ایتمه‌سی .

هرهانکی کویده اولور ایسه اولسون — خزینه پاره ویرمك کلفتندن قورتوله‌سی ایچون — معلم افندینك معاشی حدلایقنه ابلاغ ایدله‌سی اوزرینه اصل وظیفه‌یه برکونه سکته وخلل ایراث ایده‌مین امامت وخطابت وظیفه‌سنك‌ده درعهده ایتدیرله‌سی .

اس‌الاساس اسلام اولان عقائد حقه‌نك تعلیمی ، سبب یگانهٔ انقراض هرملك وملت اولان فساد اخلاقدن تبرید وتبعیدی ایچون جمعه کونلری بعدالصلاة هرکویده زا کت زمانیه کوره معلم اوله‌جق امام وخطیب افندیلرك اهالی‌یه یارم ساعت وعظ ونصیحت ایتمك اوزره اهالینك‌ده لاجل الاستماع مجبور طوتلمه‌سی .

[کویلرده آیری امام وخطیب بولنور ایسه دها اعلا]

اصول تدریسات :

آچیله‌جق عموم دارالفیض عثمانیلرده تدریساتك برسیاق اوزره اوله‌سی وفقط لسان عثمانی‌یی اکلامایان ارناوود، عرب، کرد واقوام سائره اطفالیچون امرا هم تحصیلك برقات دها تسهیلی ضمننده بر طرفی ترکجه دیکرطرفی لسان ملی‌اوزرینه یازلمش غایت آچیق وسویملی حکایه‌لر ایله مملی کتابلردن ترتیب ایتدیرله‌سی .

منافعی :

وطن ، عظام رفات دیمك اولان آبا واجداد ایله دکل ، اولاد واحفاد ایله قائم اوله‌بیله‌جکی ملاحظه‌سنه مبنی سن تحصیلده بولنان اطفال مسلمینك ولیلری جانب جلیل حکومتدن اجبار وتضییق بیورلدیغی تقدیرده بش سنه ظرفنده بحساب وسطی مکتبه آلنوب سیاق واحد اوزرینه تدریس وتربیه اولنه‌جق .

۵۸۵۹۲۰ دار الفیض عثمانی طلبه‌سندن هیچ شبهه یوق که هر قریه‌یه اصابت ایده‌جك سکز ، طقوز ویاخود نهایت اون طلبه‌میاننده ایکیسی حسن تربیه واخلاق نقطهٔ نظرنجه دیکرلرینه تفوق واعتلا ایتمش اوله‌جقدر. ایشته اوسایه‌ده موقتاً کشادایدلمش اولان دارالفیض عثمانیلر بش سنه صوکره سد ایدیله‌رك یتشدیریلان معلملر قریه‌یه یرلشدیریله‌جکی ومعاشلری کوی واردات مقننهٔ مستحصله‌سندن ویریله‌جکی جهتله خزینه دخی پاره ویرمك کلفتندن بسبتون رهایاب اولمش اولور .

اول حالده شوصورتله کویلره یتشدیریله‌جك معلملر واسطه‌سیله هم لسان عثمانی کمال سهولتله تعمم وانتشار وهم‌ده حکومت جلیلهٔ عثمانیه‌نك بقاسنی ازهرجهت تأمین ایده‌جك اولان حسن اخلاق وصفوت‌عقائد افئدهٔ واولاد واحفادده بحق رصانتکیر استقراراولمش اولورکه بومسئله‌نك مادی ومعنوی اولان فوائد لاتحصاسی البته مستغنیٔ عرض ایضاحدر .

خلاصه :

حال حاضرده‌کی قرا مکاتبندن براستفاده ایدیله‌مدیکی کبی بوندن صوکره‌ده معلوماتی نقصان، اصول تدریس وتربیه‌دن بی‌خبر یوز اللی غروش معاشله تعیین اولنه‌جق معلملردن بر فائده کوریله‌میه‌جکی حسب‌الوظیفه اثنای تفتیشاتده‌کی تجارب عدیدهٔ عاجزانه‌مله مثبتدر.

اوت یوزاللی، ایکیوز غروش‌معاشلی برمعلمدن استفاده‌ایدیله‌میه‌جکی‌میدانده‌در. فقط بنیان‌وتأسیس بیوریله‌جق‌شو دارالفیض عثمانیلره کیده‌جك‌مصارف، فوق‌العاده‌برشی کوریلیورسه‌ده بر آیاقلرچقورده دیمك‌اولان وسنلری کچکین بولنان آدملرك تربیه‌سی ایچون هرقضاده تشکیل اولنان دوائرعدلیه مأمورینه بلغا مابلغ معاش تخصیص‌واعطا اولندیغنه باقیلرسه الی‌الابد سلامت وتعالیٔ وطنی تأمین واخلاق اسلامیه وعثمانیه‌یی برطرزواحدداٸمده واکملده تعمیمنه‌خدمت‌ایده‌جکی نظر تأمل وعبرته آلنه‌جق اولور ایسه موقتاً بش سنه مدتله سنوی کیده‌جك ۸۰,۰۰۰ لیرانك چوقلغنه‌ده باقلمامسی‌ایجاب ایدر. خصوصیله دارالفیض عثمانیلرك کشادی‌حالنده ولایات دارالمعلمینه، مراکز رشدیه‌لرینه‌ده‌حاجت قالمه‌یه‌جغی‌واوکبی مکاتبك مصارفی‌ده دارالفیض عثمانیلره حصروتخصیص‌اولنه‌جغی‌ایچون‌مصارف پك‌زیاده تنزل‌ایدرکه اووقت دارالفیض عثمانیلر سنوی ۷۰۰,۰۰۰ لیرا ایله ویاخود دوشونیله‌جك باشقه برچاره‌دن طولایی احتمالکه یارم میلیون لیرا ایله‌اداره اولنه‌بیلر. ایشته امیداولنان‌بیوك ومقدس بویله‌برخدمت‌ایچون بوپاره

هیچ مثابه‌سنده‌در هرفرد کندی رأینده حردر. بن فکر قاصرانه‌مجه نسق واحد اوزرینه تربیهٔ عمومیه‌یه خدمت اولنه‌مدیغی تقدیره معارف بزده برچوق سنه دها لایقیله انتشار ایده‌مز. معارف انتشار ایده‌مینجه مملکتمزده محتاج اولدیغمز آثار عمران وترقیده کوریله‌میه‌جکدر.

حکومت عثمانیه‌نك بقاسی حسن اخلاق وخلوص عقیده‌یه وبوده معارفك نسق واحد اوزرینه تعمم وانتشارینه وابسته‌در.

الهامی

تراجم احوال

یاد ماضی

المان قریه‌سنی کزدکدن صکره برکونده قالقدق، جبل کرملك یوقاریسنه چیقدق. بوطاغك اتکنده کیجه‌لری سفائنه رهنما اولور بر فنار قله‌سی واردر. ذروهٔ جبلدن بر وبحری تماشایه قویلدق. بولندیغمز نقطه بزه قوهٔ فاطره‌نك آثار برجستهٔ حسن وکمالنی ارائه ایدیور ایدی. امواج بحر بری بری آردنجه عظمت واجلال ایله ساحله هجوم ایدوب قیالره چاربدقدن صکره بیغین بیغین پیدا اولان قارکبی بم بیاض کوپوکلریله تکرار کیری سوزیله‌رك دریایه طوغری کوزدن نهان اولیور. ساعتلرجه مسافه‌دن اوزایوب کلن اووه‌لر صانکه جبلك عتبهٔ فخامتنه یوزلر سوریور. باد صبانك جلوه‌کاهی بولنان شو بقعهٔ شوق افزاده باصره‌کاه دره‌لری تپه‌لری سیرایده ایده رنك دلارام کبود ایله ملون افقه قدر کتمسیله روحده نامتناهی برنشئه طوغیور؛ کاه سمت بحره تحویل نگاه ایدوب، سطح مائی اوزرنده خفیف بر اهتزاز ایله پیدا اولان قبارجقلرك ضیای شمسدن پارلتیسی ایله بیاض صرمه ایشلنمش برهوایی اطلسی اندیران دریادن، انکینلره طوغری اوزایه‌رق هرنه دنسه کوکل برحزن ورقته غرق اولیور.

تپه‌نك اوستنده هرطرفه حاکم یوکسک برنقطه‌ده الیاس علیه السلامك ولادتکاهی دینیلن برمحل وار، اوراسنی زیارت ایتدك. بورایه لاتینلر طرفندن جسیم ورفیع برمناستر انشا ایدلمش. بومناستره برعهد قدیم موجبنجه مسافر قبول اولنور. وآیندکان وروندکانه ایکی اوچ کون قدر اطعام طعام ایدیلور. مناسترك بیوك برکنیساسی وکنیسانك اطرافنده رهابینك بیتوتتلری ایچون دائره وحجره‌لر وار. مسافرلر ایچون درون کنیساده‌کی یوکسك جناحلرده آیریجه مدخللردن کیریلور مخصوص محللر اولوب مسافرین اورالرده قوریلی قاریوله‌لرده یاتارلر وکندیلرینه اقشام صباح تازه بالق وسائره‌دن عبارت برایکی قاپ یمك چیقاریلور.

عکاده ایکن اوزون برمدت طوتلدیغم ستمه خسته‌لکندن افاقتمی متعاقب اطبانك توصیه‌سی اوزرینه تبدیل هوا ایچون بو مناستره کیدوب برقاچ کیجه بوراده وبرهفته‌ده شمدی ذکر ایده‌جکم مقام خضر علیه السلامده قالمشیدم. مناسترده بولندیغم اثناده اردصره [ارغنون] چالنیور ایدی. ارغنون بکا بشقه برهوا ایله ترنم ایدیور، باشقه کفته‌لر ایله تکلم ایلیور ایدی. اقانیم ثلاثه‌یرینه بکا اندن بر آوازهٔ وحدت کلیور، وحده لاشریك له کلبانکی ایله فریاد ایدیور ایدی. معجزهٔ مخلوقاته خاص اولان توالدك بدیع السماوات والارضه اسنادی جلائل آثار ربوبیتی کورمامکدن عبارت اولدیغنه دائر ارغنونك دخی آیریجه کوش هوشمه نفخ ایلدیکی معنی حالا قلبمده طنین انداز اولیور.

*
* *

الیاس علیه السلامك ولادتکاهی وانك الت طرفنده نبی مشار الیهك مدرسه‌سنی زیارت ایتدکدن صکره جبلدن ایندك ودامن کوهده واقع مقام خضره کیدوب بوراسنك ده زیارتیله تبرك ایلدك. بومقام مبارك قیادن اویولمش کنیش برغاردر. یاننده زوارك بیتوتتلری ایچون اوطه‌لرله برمطبخی وار. هرکس مفروشات ومأکولاتنی برلکده کتورر، طعامنی کندی پیشورر. بوراسی هرکسه کشاده‌در. درون مقامده بیتوتت ایدر خدمهٔ مقام یوقدر. جوار مقامده قیالغك بغرنده اویولمش وطاغدن اینن باران ایله طولار برصهریج واردر. اوستنده‌کی اویوقدن کوندوزلری قیزغین کونشده باقراج ایله چکیلوب طیشاری‌یه چیقاریلنجه انعطاف شعاع شمس ایله پارل پارل پارلایان بوزکبی صوینی حرارتدن یانان یورکلره تازه حیات ویرر. وادیٔ ادبیات عثمانیه‌یه هر ایلك ادیم آتان شبان امتده تلماق مترجم شهیرینك قالیپسو جزیرهٔ مخیله‌سی حقنده‌کی توصیفی نصل ناقابل زوال برتأثیر لطیف حصوله کتورر ایسه بومقام کریم ایله قیانك بغرنده اویولمش اوصهرنجك منظره‌سی‌ده بنده خیال لطافتی ناپذیر زوال بر نشئه حاصل ایلمش اولمغله هر یاده کلدکجه عین محظوظیت ایله کوکلم تهییج ایدر. اکثر مواسمده مقام شریف زواردن خالی دکلدر. بز بولندیغمز زمان بر یهودی عائله‌سی وار ایدی. بونلر کیجه‌لین تك‌تك ویاجملةً غار شریفه کیروب تعبد ایدیورلردی. درون غارده کیجه‌لری بر قندیل یانار. قندیلك نشر ایتدیکی سونوك برضیا یه غارك قاراکلغی هجوم ایدیورمش کبی مخوف برحال پیدا اولدیغندن انسانه خوف و دهشت مستولی اولور. برکیجه برولوله ایشتدك، سببنی صوردق؛ دیدیلرکه عائلهٔ مذکوره طقوز اون یاشلرنده برقیز چوجقلرینی تبرك ایچون غاره صوقوق ایستیورلرمش، بیچاره چوجق کیجه وقتی غارك مهابتندن اورکه‌رك فریاد وبکا ایله طیشاری فیرلامق ایستدکجه ابوینی کندیسنی ایچرویه ایتیورلرمش. بوحالدن پك متأثر اولدق.

« ربنا ولا تحملنا مالاطاقة لنابه »

بوتماشا وزیارتلردن صکره ینه حیفادن کروسه‌یه بنوب عکایه عودت ایلدك.

*
* *

بزمجلسدن درون قلعه‌یه چیقدقدن صکره قبریس ووردوسـده‌کی یاران‌ودرسعادتده‌کی اقربا وخلات ایله بالذات وبالواسطه مخابره‌ته باشلادق ایشـته اووقت ایدی‌که کال بکك لفقوشـه‌یه کیده‌جك ایکن منفاسی ماغوسه‌یه تحویل ایدیله‌رك اوراده محبوس اولدیغنی ومدحت افندیله توفیق بك حقلرنده اولجه قلعه‌بندلك معامله‌سی ایدلمش اولدیغی حالده اخیراً حبسه القـا ایدلمش اولدقلرینی عنعنه‌سیله اکلادق . بر مدت صـکره دخی توفیق بکله مدحت افنـدینك بولندقلری تنکنای اضطرابك تحملسوز شدائدیله خسته و بیتاب دوشدکلرینی متأسـفانه استخبار ایلدك .

بواره‌لق برذاتدن بر مکتوب الدم، دیکر برذاتك بزم علیهمزده مقاماته خطاباً برعرضحال مسوده‌سنی محتوی ایدی. صاحب مکتوب بکا یازمش ایدی‌که ملفوف مسوده‌یه سز معلومات الدقدن صکره کال بکده معلومات ویرك، بنده اوبله یاپدم. کال بکدن شو جواب کلدی:

« برادر

مکتوبکی آلدم ملفوفاتنی‌ده اوقودم... ی سورم فقط یاغره‌جیدر. اودیدیکی ... بعض‌کره قولاً خیانتی ارتکاب ایده‌جك کبی کورینور. فقط اتمز. قوله دلیلر: ۱ — هانی عرضحالك صورتی، ۲ — ...ك سزه [نوری بکله راقم الحروفدن عبارتدر] اولان مکتوبلری جماذی الاخره ۱۴ تاریخلی ایدی بن بر مکتوبنی ادمکه جماذی الاخره ۲۸ تاریخلی‌در. عرضحالك نه‌صورتی‌وار، نه‌بحثی، ۳ — ایده‌مزده... بر سروارد‌رکه نوری‌یه، شمدی کندینه بغیرحق طارغین اولان ذاتك قوناغندن ایترکن سویلمشیدم . . . ده اوایشی براز سیلور . یازسـه عرضحالنده انی یازه‌جق. یازمش‌اولسه بوکون اك مقبللردن بر بیوك ذاتك عزل وطردی لازم کلوردی... »

کال‌مرحومك اومدافعه‌ایلدیکی ذات‌حقنده‌کی ملاحظاتی‌صکره‌لری پك دکشمش اولدیغی اخیراً ابوالضیا مطبعه‌سنده طبع ونشر اولنان مکتوبلری مألندن اکلادم .

بقیه‌سی وار — **برکت زاده اسماعیل حقی**

مباحثات :

رسم مصحف

مابعد

لکن رسم قدیم اوزره یازیلوب مواضع التباسی عند المتأخرین [۱] مستحسن کوریلان نقاط وحرکات ومدات وشـدات ایله رفع التباس ایدیله‌رك ضبط ممکن اولدیغنه مبنی متکاسلین وجاهلینك جهل وتکاسللرینه مماشات ومراعات ایچون رسم قرآنیده اسـلافك اتخاذ ایتدیکی عادت قدیمهٔ مشروعه‌یی ترك نابجا کورلمکده‌در .

چونکه عندالمحدثین حدیث موقوف وحسن اولمق اوزره قبول اولنان [تحقیق الله‌تعالی عبادینك کوکللرینه نظر ایدوب ذات پاکی ایچون حضرت محمد صلی الله علیه وسلم افندمزی اختیار وآنی جمله انامه رسـالت ایله بعث ایلدی . صکره عبادینك قلوبنه تکرار نظر ایدوب کندی ایچون اول ذات کریمك اصحابنی اختیارایدوب آنلری دینك انصـاری ونبیسنك وزراسی قیلدی . ایمدی اشـبو جماعت اسلامیه‌نك حسن کوردکلری شیٔ عندالله‌ده حسندر. ومؤمنون مشار الیهمك قبیح کوردکلری شیٔ نزد حقده قبیحدر ، مألنده‌کی حدیث مستنبط [عادت محکمدر یعنی حکم شرعی‌یی اثبـات ایچون عرف وعادت حکم قلنور] قاعدهٔ کلیهٔ فقهیه‌سی موجبنجه مصحف عثمانی رسم وخطنده اسـلافمز بولنان صحـابهٔ کرامك اجماعیله مرعی عادت سنیه‌لرینی اس میزان ورهبر رسم قرآن اتخاذ ایتمك بزمعاشر اخلاف اوزرینه واجبدر . نصل مصحف عثمانی‌رسم وخطنه متابعت واجب اولمزکه رسم وخط بین الائمه تلقی بالقبول اولنوب مدار قرآآت کندی اوزره اولان اوچ ارکاندن [۲] بریسیدر .

س — سابقا اشارت اولندیغی وجه اوزره مصحف‌عثمانی صدر اولده اجماع صحابه ایله ترتیب وترسیم اولنمش ایدی . شوحاله عزبن عبدالسـلامك [بعض مواقعده التباس خوفنه مبنی بوزمانده مصحفی مرسـوم اول اوزره یازمق جائز دکلدر] کلامی اجماع مذکوره مقابل ومعارضدر مشار الیهدن صدوری مستبعددر .

ج — کتب‌تواریخ واحادیثده بیان اولندیغی‌اوزره حضرت عثمان ذی‌النورین جانب خلافتپناهیلرندن مأمور قلنان بر طاقم اصحاب کرام وظیفهٔ مذکوره‌یی ایفا ودیکرلری سکوت‌ایتمکله مصحف عثمانی‌ترتیب وترسیمنده منعقد اولان اجماع ، اجماع سـکوتیدر . اجماع سکوتیده ایسه علم اصولده تسطیر اولندیغنه بناءً مشارالیه عزبن عبدالسلامك متبوعی بولنان امام شـافعی حضرتلری سـائر ائمه‌یه مخالفت ایدوب اجماع وحجت دکلدر دیمشدر . بناءً علیه مشـار الیهك سالف الذکر قولی تقلید ایتدیکی امامنك اصـولنه موافق اولمغله خرق اجماع عد اولنمامشدر .

س — مادامکه اجماع سکوتی ائمهٔ ثلثه‌یه‌کوره اجماع معتبر وحجت اولوب امام شافعی نزدنده حجت معتبره دکلدر مصحف عثمانی رسم وخطنه متابعتك وجوبنه دائر سابقاً اتفاقده نقل اولنان ائمهٔ اربعه‌نك اتفاقی خبری صحیح اولمامق لازم کلزمی ؟

ج — خیر لازم‌کلز. زیرا متابعت‌مزبوره خصوصنده‌امام‌شافعینك دلیلی اجماع اولمیوب کتاب وسنتدن برشی اولمق احتمالی قویدر .

مثلا مصحفلرمزده‌کی [سـبحان الذی اسری] مصـاحف عثمانیـه‌ده [سبحن الذی اسری] رسمی اوزره‌در حالك اوسـته

[۱] عندالمتأخرین قیدی‌ائمهٔ حنفیه‌دن‌صدور ایدن‌اصل روایتدن‌احترازدر. چونکه مشار الیهم حضراتندن اصـل روایتده مصحفده تعشیر [اون آیت منتهاسنده برعلامت وضع ایتمك] ونقط [اعراب] وعدد آیاتی ذکر وعلامات وقفی کتابت کبی‌زیاده‌لر کافهٔ مکروه‌اولوب امیرالمؤمنین حضرت عثمان ابن‌عفان رضی‌الله عنه‌حضرتلرینك مصحفی طبقنجه نظم کلمات قرآنیه‌یی هروجهله صون وحفظ ایمك ایچون مصاحفی‌ذکراولنان علاوه‌لردن تجرید ولایق کورلمش‌ایدی فقط متأخرین ازمانك تغیری ایله احکامك تغییری منکر دکلدر قاعدهٔ فقهیه‌سنه مبنی‌مصحفده بوزیاداتك جمله‌سنی‌زمانلری وزمانمزجه مستحسن کورمشلردر. درر شرح غرروهدایه وهندیه کبی‌بجه‌کتب معتبره‌ده بویله‌جه مسطوردر

[۲] ۱ — سند ۲ — رسم ۳ — عربیت [منه]

برمده ترسيم ايدلدكده كالاول سبحن اوقونوب قطعـا التباس قالمز . وسورهٔ رعدده مصحفلريمزده [وسيعلم الكفار] يازيلوب مصاحف عثمانيه‌ده [وسيعلم الكفر] رسمی اوزره يازلمشدر . فانك اوزرينه بر تشـديد وبرمده وضـعيله مصـحفلريمز طبقنجه وسيعلم الكفار اوقونور اصـلا غلط احتمالی يوقدر . للهالحمد زمانمزده حملهٔ قرآن وارباب اقتدارك دها كثرتله تحققنه وبروجه سالف مواقع اشتباهی مزيل التباس اولان طرق سابقه ايله صـواب اوزره ضبط وقرائتك امكاننه مبنی عزبن عبدالسلامك فتواسی بوزمانده حكم فرما اولمديغی آشكاردر . ممكن اولديغی قدر منهج قويم اسـلافه اتباع واجبدر . اشبو وجوبه نيجه آيات كريمه واحاديث شريفه ناطقدر . والعلم عند الله العليم الحكيم .

« بولوادين » مدرس
يونس زاده : احمد وهبي

لسان مسئله‌سی ايچون روسيه‌ده‌كی
دين قارداشلرمز نه ديور ؟

لسان مسئله‌سی
و
سليمان نظيف بكلر

ترك لساننك؛ دها دوغريسی عثمانلی شيوه‌سنك ساده‌لشديرلمه‌سی حقنده برمدتدن بری استانبول مطبوعاتنده بحث آچلمشدر. « تصوير افكار » غزته‌سنك محررلرندن سليمان نظيف بك و « ثروت فنون » محررلرندن علی نصرت بك افنديلر برمقاله يازوب لسان خصوصنده‌كی حسيات محافظه كارانه‌لرينی ، هرمسئله‌ده اولديغی كبی ، « اجلهٔ ادبا » و «ادبيات عاليه» لسانه مخصوص برطاقم عربی و فارسی « الفاظك مزجندن حاصل اولان » تركيبلره بوغديلر . . .

علی نصرت بك افندی ديور :

« لسانمزده لطافت واحتشامی آنجق كلمات عربيه وفارسيه ايله آنلرك مزجندن متحصل تراكيب متنوعه تأمين ايدر » . .

« برطاقم قلوب قاسيه اربابی دون شاگرد ، بوكون آرتق استاد اولان مدار افتخار ملت آباء ادبك نزاكت وظرافت لسـانيه حس ايتمك ايسته‌ميه‌رك گويا « توركلك » نامنه التزام ايتدكلری كريوهٔ باطل ترقی شكننانه‌ده ثبات ايده‌جكلرمش! امين اولسونلركه هردرلو منابع الفاظ واطوار بيانه مراجعتله سوكيلی لسانلرينك حسن وآنی تأمين وبويله‌جه قوت وجلادتی‌ده ترصين ايتمك ايسته‌ين عشاق ادبه آنلرك سنك تعريضی اصلا پابند همت اولميه‌جقدر » .

اشته بو (اجلهٔ ادبا) برطاقم معناسز الفاظلرله، آنجق «سوزه‌دن، لافدن عبارت دليلسز ، اثباتسز بوكبی دعوالر ايديورلر . . .

برآز ايی‌جه دوشنيلورسه بوخسته‌لق عثمانليلرده عمومی اولديغنه قرار ويريلور : مثلا — ايش باشنده بولنان اك بيوك مأموردن بری حسيات شاعرانه‌سنه قاپيلارق مشهور روس محررلرندن (وودووو-
زوف) ه « بزم مطبوعات قانونمز انكلتره مطبوعات قانونـندن دها سربست، دها ايی‌در» ديور . نه‌ايچون ؟ ديه صورلديغی وقت بنم بر انكليز دوستم وار ايدی اوسويلدی » جوابنی ويريور :

هركس : « بزه قانون اساسی لازمدر ... ياشاسين قانون اساسی!» ديه كيجه كوندوز باغرر... شبهه‌سز لازمدر. لكن يوزتورلی«قانون اساسی اوله‌بيلور ! سزه نصل قانون اساسی لازمدر؟ » ديه‌صورلسه.. يوزيكه باقار... سؤالی بيله آكلاماز. « نه‌تحف آدمسك به : شمدی‌يه قدر قانون اساسی نه اولديغنی‌ده‌می بيلميورسك ! » سؤاليله جواب ويرر . . .

دارالفنون پروفسورلرندن بری عثمانليلر روسلردن دهـا مترقی درلر ، ديور .

نه‌ايچون افندم ؟ سؤالنه شاعرانه بروضعيت آلوب ـ « اويله‌يا ! » جوابنی ويريور .

علی نصرت بك افندی « لسانمزده لطافت واحتشامی آنجق كلمات عربيه وفارسيه ايله آنلرك مزجندن متحصل تراكيب متنوعه تأمين ايدر » ديور .

نه ايچون « اديب مقتدر » بك افندی ؟ ديه صورسه‌ق . .

« چونكه فارسی لساننده فارس شاعری سويلديكی

هركه با پولاد بازو پنجــه كرد
ساعد سيمين خودرا رنجه كرد

بيتی « برلوحهٔ نفيسهٔ حقيقتدر » . ترك عوامی آره‌سنده ضرب مثل اولان « ايصيره‌مديغك الی اوپ » سوزلرينك ايسه « ادباً اخلاقاً لفظاً نزاهت ولطافتدن ذره‌قدر نصيبی يوقدر » كبی موضوع بحثه‌هيچ برمناسبتی اولميان شيلر سويلر .

ايشته بو « اجلهٔ ادبا » بك افنديلرك پسيخولوژيلری بللی‌در . بونلر بتون عمرلرينی الفاظ كولقكه كچيره‌رك « تراكيب مطنطنهٔ عربيه وفارسيه » ايچنده بوغلوب قالمشلر . . . بتون مهـارتلرينی بوراده صرف ايتمشلر . . .

شمدی طبيعی دكلی‌كه او «كلمات بديعه ونزيهه » نامنی ويردكلری الفاظك « (اوستراسيم) قاعده‌سنه محكوم ايدلمـه‌سی » بونلر ايچون حيات ياخود ممات مسئله‌سيدر .

بونلر كنديلری ديورلر : « كلمات و تراكيب عربيه‌يی قولمزدن آليرسـه‌كز عوامك زنجير جهلنه باغلانوب كرداب اضمحلاله طوغری سوركلنه‌جكز » . . .

بوسوزلر مبالغه‌لی اولسه‌ده معناسز دكلدر . . .

مبالغه ديورز ... چونكه ظن ايتميورزكه بوخواصلرك عوامدن فرقی يالكز الفاظ وتراكيب عربيه بيلمكدن عبارت اولسون . . .

بوراده آرتق كنديلرينه‌ده بهتان سويليورلر !

بيلمم سزه نصل قارء ! بنم ايچون بونلرك پسخولوژيسی كون كبی آشكاردر. چونكه حياتمك قسم اعظمنی بونلره بكزر ديكرلرينك

آراسنده کچردم . . . روس غمنازیا ودارالفنون آرقداشلریمك اکثری کندیلری ترك اولسه‌لرده : « ترکجه مرام آکلاتمق ممکن دکلدر. اونك ایچون هروقت روس اصطلاحاتی استعمال‌ایدییورز.. موضوع بحث بر آزجدی اولورسه تماماً روسجه قونوشیورز » دیورلردی .

حتی دارالفنون آرقداشلرمدن بریسی مباحثه اثناسنده دیوردی: « مکتبلرمزده لسان تدریس ترکجه اولسون دیورسکز . .. اما نصل اولابیلیر یاهو ! ترکجه جغرافیا، جبر، هندسه اولابیلیرمی . . . برده نه احتیاج وار . .. روسجه منتظم، بیکارله فن کتابلری وار . . . لسانی کوزل، اصطلاحاتی معین . . . روسجه اوقورساق دها کوزل اولمازمی ؟ » دیوردی .

مستنطقلق ایدن شو افندی‌یه شمدی‌یه قدر آکلاتامادمکه روس لسانی هرنه‌قدر زنکین واصطلاحاتی معین ایسه‌ده ملی مکتبلر تشکیل ایدوب ترکجه اوقوملی، اوقوتمالیز. چونکه اجنبی لسانی اوکرنمك، واولسانك‌واسطه‌سیله علم وفن‌اوقومق پك آز آدمه میسر اوله‌بیلیر... سن، بن یاپابیلیرز ... اهالیمز ینه جاهل قالیر ! ...

احتمالکه علی نصرت بك افندیلرده آکلاته‌میه‌جغز ! . . .

هرنه‌قدر اوته‌کیلرله بونلر برباشقه عالمك آدملری اولسه‌لرده پسخولوژیق نقطهٔ‌نظرلرندن آرالرنده ارتباط یوق دکلدر .. بونلرده ظن ایدییورلرکه فصاحت و بلاغت یالکز — عثمانلیلرك بیله یوزده ٩٩ ی آکلایه‌مدیغی — « عربی وفارسی الفاظك مزجندن حاصل اولان ادبیات عالیه » لساننده اولان بیلیر ..

اونلر اوراسنی دوشنمیه‌جکلرکه «عربی وفارسینك لطافت‌ونزاهتی ایله آرایشبذیر جمال اولان لسان لطیفلری » تحصیل علوم وفنونه محتاج ملتك وقتنی اسراف‌ایدیور.. مکتبه علم وفن اوکرنمکه کیدن چوجقلر بر طاقم الفاظ وتراکیب اجنبیه‌نك آلتندن چیقامیورلر... علوم وفنوندن محروم قالیورلر . . نتیجه‌ده ؛ اولسه اولسه روحسز جانسز ایکی ایاقلی الفاظ طوربه‌سی اولیورلر . . .

اونلر آکلایه‌مزلرکه ترکیابی تشکیل ایدن ملل مختلفه‌نك وبتون دنیایه داغلمش ترك قوملرینك روحلرینه تأثیر ایتمك ـ الفاظ‌غلیظه ایله دکل ، ساده برلسان واسطه‌سیله عالی فکرلر، عالی مقصدلر تلقین ایتمکله ممکندر ...

کندی لسانلرینك « حسن جمالنه عاشق ، اولان اشبو «اجلهٔ ادبا » مسئله‌نك سیاسی واجتماعی جهتلرینی دوشنه‌مزلرکه ..

علی نصرت بك دییور :

« (سلیمان نظیف) بك افندی کبی الڭبیوك محرومیت واسفمزی یکانه‌لکی تشکیل‌ایدن وهرصباح (تصویر افکارك) صحائف دلپسندنده بزه، برضیافت ادبیه اکرام ایلین منشیٔ فاضلك لسان معلاسی عوامك درجهٔ ادارکندن بالاترین ایمش ؛ . . . قباحت (سلیمان نظیف) بککمی ؟ . . . »

دوغری دییورسکز ! قباحت نه سلیمان‌نظیف بککدر، نه‌سزك.

قباحت شمدی‌یه قدر درسعادت خواصی سایه‌سنده ظلمتده قالمش ملیونلر تشکیل ایدن آناطولی ترکلرکدرکه سزلرکبی خواصه دیمیور: « کندی کندیکزه «ادیب مقتدر » ، « اجلهٔ ادبا » نامنی‌ویرك.. دها طنطنه‌لیناملر بولك . . . بری بریکزه « ضیافت ادبیه » ایدك شمدی قوللاندیغکز لسانله دکل تمام عربجه ، فارسیجه ، انکلیزجه آلمانجه یازك . . . آنجق ایچی بوش « ادبیات عالیه » کزدن بزی خلاص ایدك !... کوندلك غزته‌لرك ، حیات سیاسیه واجتماعیه‌مزی عکس ایتمسی لازم کلن مطبوعاتك باشندن چکیلك !.. یاخود لطفاً بزم آکلادیغمز لسانله یازك ... شمدی‌بزه ضیافت ادبیه دکل ، برچوق مهم اجتماعی وسیاسی مسئله‌لر حل‌ایتمك لازمدر .. هم بزم اشتراکمزله لازمدر. یوقسه کندی باشکزه برشی‌یاپامزسکزده محو ونابوداولیرز.»

انصاف‌ایدهلم! شمدی‌که سز « عوام کم فهمی» یعنی عثمانلی‌قومنك ١٠٠ ده ٩٩ ینی کلمات عربیه وفارسیه‌دن استطلاع مآله غیر مقتدر اولدقلرندن « ضیافت ادبیه کزه » والفاظ شاعرانه‌کزه قربان ایدیورسکز، افراد ملتدن بحث ایتمکه‌سزك نه‌حقکزوار؟ سزك‌نه‌کزه لازمدر عثمانلیلرك‌افرادی‌درکهٔ‌جهلده سورونیورمی سورونمیورمی‌؟!.

« افرادی یکی‌اداره‌یه آلشدیرمق ویکی اداره‌یی افراد ملته‌سودیرمك» لازمدرمی، دکلی .. که بونلردن بحث ایدییورسکز ؟ !

ایش لافه کلدکده :

« وظائف انسانیتی مکتب صره‌لرنده تعلیم‌ایتمك زمانلرینی‌کچیرمش اولان وطنداشلری بیله اعضای‌مفلوجه، بلکه عناصر مضره کبی برا-قامق جمیتك ذمت حمیت وانتباهنه مترتب وظائفك اهمی‌در » .

افرادك روح وطینتنده‌کی تمایلات‌مضره براهتمام‌حکیمانه ایله‌اصلاح اولنمازسه، بویوزدن تولدایده‌جك مهالك عظیمه هروجدانی بحق‌قور-قوده بیلور ». دیورسکز .

دیکر طرفندنده « افراد ملتك جانی چیقسین بز یازدیقلرمزی آکلامازسه آکلاماسین کندی ذوقزده اولاجغز . . « ضیافت ادبیه ویره‌جکز » دیورسکز .

بوراده بر « تعارض » حس ایتمیورسکز دکلمی ؟ !

یازیق ! چوق یازیق ! !

« ترجمان -- باغچه سرای » ن . ی .

عالم اسلام

روسیه مسلمانلری

تاتارلر :

— کچن نسخه‌دن مابعد —

امور علمیه . — بونلرده «مدرسه»، «مکتب» دیه ایکی آیری آیری قسم موجوددر .

مدرسه‌لرك پروغراملری، ترتیباتی بخارادن آلنمش اولدیغندن

بونلرك تدریساتی‌ده بخاری تدریساتنه بکزه‌یوردی؛ درس کتابلری همان اکثریتله بخاری درس کتابلرینك عینی ایدی.

بونلر هرنه‌قدر روحانی مدرسه‌لر اولسه‌ده، بونلرده تحصیل کورنلر مدرس، امام، مؤذن اولسه‌لرده؛ مدرسه‌لرده علوم اسلامیه یوق درجه‌سنده آز ایدی. بورادن چیقانلر، حقایق اسلامیه‌یی بیلمك شویله طورسون؛ اسلامیتك اك معروف اساسلرینی، تاریخنی بیله بیلمزلر ایدی. کندیلرینی غایت عالم‌صایعقله، اك اوفق، اك اهمیتسز مسئله‌لر حقنده کونلرجه مناظره ایتمكله برابر تفسیر وحدیثدن هیچ بهره‌لری یوق ایدی. بونلر اکثر عمرلرینی اسکی یونان فلسفه‌سی ایله، اسکی منطق ایله اوغراشمه‌یه حصر ایدییورلر والفاظ قاوغالرینه غایت اهمیت ویرییورلردی.

بونك ایچون بونلر اك اوفاق مسئله‌لرده بیوك نزاعلر چیقاره‌رق مسئله‌لری داغلر قدر بیولتورلر، ومسئله‌نك حقیقتنی اکلامه‌دن، دوشونمه‌دن ساعتلرجه سویلرلر، اوزون‌اوزادی‌یه رساله‌لر یازییورلر ایدی. بونلر محیطلرینی کندیلرینه مخصوص بر نظرله کورـ دکلرندن سویلدکلرینی نه اهالی‌یه اکلاته‌بیلیرلر، نه‌ده اهالی بونلری اکلایه‌بیلیردی. بونك ایچون جامعلرده بونلر وعظلر سویلدکلری زمان طبیعی اهالی میش میش!.. اویورلر، رؤیالر کورییورلردی.

ایشته بومدرسه‌لرك پروغراملری وترتیباتی اهالینك احتیاجنه کافی‌اولمدیغندن، بورادن چیقانلروظیفه‌لرینی ایفادن عاجز اولدقلرندن بونلرك بو حالده قالمسی ممکن دکل ایدی؛ یادرسلر تبدیل و اصول تدریس اصلاح ایدیله‌جك، یاخود بسبتون منقرض اوله‌جقدی. بو، پك طبیعی برشی ایدی.

اصلاح ایچون ایسه‌اولا عرب لساننك صرفنی فارسیجه‌اوقوتمق اصولنی براقق، وعرب لسانی بلله‌مك ایچون نحودن هر کتابك دیباجه‌سنی اوقومق اصولنی دکیشدیرمك، حیات اجتماعیه‌مز نقطهٔ نظرندن محتاج‌اولدیغمز درسلری، مثلا حساب، جغرافیا، تاریخ کبی فنلری علاوه ایتمك لازم ایدی.

فقط اسکی اماملر، اسکی مدرسلرمز اودرسلره، اوکتابلره آلیشدقلرندن‌وکندیلرینك آکلایه‌مدیغی بیلکیسز لکك برعلم اولدیغنه بیوك‌اعتقادلری اولدیغندن‌طبیعی‌بوتشبثاته قارشی‌طوردیلر، اودرجه‌که اصلاح طرفدارلرینی تکفیره قدر جسارت ایتدیلر.

لکن مدرسه‌لرك اصلاحاته احتیاجی بدیهی برشی اولدیغندن، وقرون وسطی فلسفه‌سی واصول تدریسی‌ایله یکرمنجی عصر مصادمهٔ حیاتیه‌سنده مغلوبیتدن باشقه برشی یاپیله‌مدیغندن اسکی قفاده‌کی امامارك ومدرسلرك باغیرمه‌لرینه اهمیت ویریلمیه‌رك اصلاحاته باشلاندی. یاواش یاواش یکی معلملر جلب اولنه‌رق یکی‌فنلر تحصیلنه،یکی ترتیبات اجراسنه ابتدار اولندی. آز زمان صوکرا یکی پروغراملی مدرسه‌لر میدانه کلدی. واسکی‌مدرسه‌لرك اصلاح‌ایدیلمه‌ینلری‌رغبتدن‌دوشدی. نهایت مدرسه مسئله‌سنه ختام ویرمك ومدرسه‌لری تماماً اصلاح‌ایتمك ایچون ۹۰٦ سنه‌سنده بتون قزان مدرسه‌لرینك اوچ بیکدن زیاده طلبه‌لری غرهو یاپدیلر. ومدرسه‌لری اصلاح حقنده کندولرینك ایستدکلرینی اولتیماتوم طرزنده مدرسلره تقدیم ایتدیلر.

بونلرك ایستدکلری اصلاحاتك اك‌باشلیجه‌لری: مدرسه‌لرده فنون جدیده‌نك‌تحصیلی، مدرسه‌لرك احوال داخلیه‌سنده حفظ صحت قاعده‌لرینه‌رعایت ایدلمسی، ومدرسه‌لرك‌بیوك صنف طلبه‌لرك انتخاب‌ایتدیکی ذوات طرفندن اداره اولونمسی کبی ماده‌لر ایدی.

طلبه‌نك مطالباتنی قبول‌ایتمك برطرفدن اسکی‌قفالی‌مدرسلر‌ایچون کوچ اولمقله برابر، دیکر طرفدن‌ده مدرسه‌لرك اصلاحی ویکی‌معلملر جلبی ایچون لازم کلن پاره‌ده یوقدی. بونك ایچون بومطالبات‌قبول اولنه‌مدی ویکی پروغراملر تطبیق اولنه‌مدی.

بونك اوزرینه طلبه‌نك اکثریسی اسکی مدرسه‌لری براقوب اصلاح ایدیلن مدرسه‌لره، روس مکتبلرینه، استانبول مکتبلرینه کتمه‌یه مجبور اولدیلر. وبو حرکتك نتیجه‌سی اوله‌رق پك چوق مدرسه‌لر طلبه‌سز قالدیلر.

شیمدیکی حالده مدرسه مسئله‌سی تماماًحل ایدلمه‌مش‌سه‌ده، اکثر مدرسه‌لر اصلاحاتی قبول ایتدیلر، ویاواش ویاواش یکی معلملرجلب ایدوب یکی فنلر اوقوتمه‌یه، طلبه‌نك حیاتنی دکیشدیرمکه باشلادیلر.

لکن شیمدی مسئله دها بیوك برمانعه اوغرادی،که پاره‌سزلك. حکومت مدرسه‌لرمز، مکتبلرمز ایچون پاره ویرمدیکندن طبیعی بو مصارف‌ده اهالیمزك جیبندن ایفا ایدیله‌جك، اهالیمزك فداکارلغی‌ایله یاپیله‌جق ایدی. لکن اهالی‌دن مدرسه اصلاحی کبی مدنی ایشلره پاره‌طوپلامغه حکومت مانع‌اولدیغندن، بوندن باشقه اصلاح‌طرفداری مدرسلرمزی تعقیب ایدرك انلری سورکونلره یوللادیغندن طبیعی بوحرکتمز اتمام ایدیله‌مدی، مدرسه‌لرمزك تمامیله اصلاحنه‌موفقیت حاصل اوله‌مدی.

مکتبلره کلنجه: اونلرك حالی ایسه اوللری دها فنا ایدی. هر کویده، هرمحله‌ده مکتب‌بنالری‌اولسه‌ده ومحله‌چوجقلری‌اوچر، دردر سنه مکتبه دوام ایتسه‌لرده بونلرك الدقلری‌معلومات هیچ درجه‌سنده ایدی. بونلرك یازانلری، اوقویه‌بیلنلری یوزده اون‌نسبتندن هیچ بر وقت زیاده دکل ایدی.

بونك‌ده سببی‌مکتبلرمزده اصول‌تعلیمك فنالغی ایدی. مکتبلرمز امام افندیلرك نظارتنده اولسه‌ده، امام افندیلر هرکون بر ویا ایکی دفعه مکتبه کلسه‌لرده؛ تعلیم واداره ایشلری‌اوراده‌کی معلملره‌حواله ایدلمش ایدی. معلملر ایچون ایسه معین معاش یوقدی، چوجقلرك هرهفته‌کتیردکلری بشراونر پاره‌ایله یاشامایه‌مجبورایدیلر؛ بونك‌ایچون طبیعی صاغلام تربیه کورمش معلملر اومکتبلره کیده‌میورلردی. ینه ایش کویك ایچنده هرنصلسه بر آز اوقومق بلله‌ین عملی مانده، سقط بر آدمه قالیردی. مثلا محاربه‌ده الی، ایاغی قوپمش بر عسکر، برنفر بر آز اوقومه بیلدیکی ایچون او مکتبه معلم اولوردی. ویاخود بر اعمی،که هیچ برایش یاپه‌میور، چوجقلرك تربیه‌سی اوکا ویریلردی. ایشته بوکیلر چوجقلری تربیه وتعلیم ایدردی.

فقط بویله معلملرك معلوماتلری اوروپانك ابتدائی مکتبلرینی اکمال ایدن چوجقلردن‌ده آز اولدیغندن ، واصول تربیه حقنده معلوماتلری‌ده «دوکمك»دن ، اوته‌یه کچه‌مدیکندن ؛ طبیعی بونلر چوجقلری نه‌قدر دوکسه‌لرده بونلره معلومات ویره‌مزلر ، بونلرك افکارینی تنویر ایده‌مزلردی .

بوندن باشقه اصول تعلیمك اصول صوتی اولماسی وچوجقلرك «ایجك» اصولی ایله اوقوتدیرلمسی مسئله‌یی دها فنالشدیرردی .

مثلا : چوجقلر مکتبه کلنجه ایلك باشلادیغی درس سورهٔ فاتحه‌نك برنجی سوزی اولان «الحمد» ایدی . اما بو «الحمد»ی اوقومق ایچون اولا شو سوزده‌کی حروفاتی کوزلجه بلله‌مه‌یه لزوم اولسه‌ده، چوجق حروفاتك رسملرینی هیچ بیلمسه‌ده . . . ازبر «الف ، به ، ته ، ثه . . .» دیه اوقویه‌بیلیورسه ، آرتق اوبیلیر دیه حکم اولونوب «الحمد» سوزینه باشلانیردی . وبوده شوطرزده اوقونوردی :

ئه‌پ سین ئه‌لەم یه‌سه‌کین، ئه‌ل حی‌سین حا ، ئه‌ل حامیم یه‌سه‌کین ، ئه‌ل حام دال طیردی ؛ (الحمد) .

وچوجق شومعناسز سوزلری ازبرله‌مکه مجبور طوتولور، وشو اصولده دوام ایدیلیردی .

طبیعی چوجق نه‌قدر ذکی اولسه‌ده ، نه‌قدر چالشسه‌ده انجق ایکی اوچ سنه‌ده ، اوده غایت کوجلکله براز اوقومه‌یه آلیشیردی . هله براز غبی ایسه ویا آز چالشیرسه اوچ درت سنه‌ده بیله برشی یاپامازدی .

بونك ایچون بو اصولك‌ده دکیشدیرلمسی ومکتبلرك اساسندن اصلاح ایدیلمسی حیات مسئله‌سی ایدی . نهایت بوده اولدی . بو اصول ترك ایدیله‌رك اصول صوتیه قبول اولوندی . چوجقلر غایت قولایلقله برآیده اوقومه‌یه ، یازمه‌یه باشلادیلر . مکتبلر اوقبا ، جاهل صوفیلرك الندن آلندی ؛ تربیه کورن ، اصول تعلیم بیلن معلملره ویریلدی . معاش تعیین اولندی، معلملر فقر واحتیاج سفالتندن قورتاریلدی .

شیمدیکی حالده بتون تاتارلرك مکتبلری اصلاح ایدیلمشدر ، دیسه‌م یالان اولمایه‌جقدر ، ظن ایدرم .

مع‌مافیه بونلرك هپسنده اصول صوتیه قبول ایدیلدکله برابر بتون مکتبلر عین سویه‌ده دکلدر . معلملرك تربیه وبیلکیلرینه کوره طبیعی مکتبلرده درجه درجه‌در . بعض مکتبلرده ، اصول تعلیم اصلاح ایدیلمش اولمقله برابر کوزل تعلیم کورمش معلم اولمه‌دیغندن مکتبك اداره‌سی اصلاح ایدیله‌مه‌مش ولازم کلن فنلرك تحصیلنه هنوز باشلانه‌مامشدر . فقط بونلر پك آزدر . یاقینده ان‌شاءالله بونلره‌ده معلملر یتشه‌جك ، بونلرده مطلوب درجه‌یه کله‌جکدر . اکثریتله مکتبلر چوق مترقی‌در ، مکمل معلملر سایه‌سنده تاریخ ، جغرافیا ، حسابدن کوزل کوزل درسلر ویریلیر ، وبوسایه‌ده مکتبلر کوندن کونه ترقی وتکمل آثاری کوستریر .

فقط بویوندوروق التنده ترقی ممکن‌می ؟ حکومت ینه قارشومزه چیقدی . بوحرکت مدنیه‌مزی شدت وتضییقله قارشولدی . مکتبلری اصلاح ایچون معلملره احتیاج اولدیغندن طبیعی دارالمعلمین آچمق لازم ایدی . لکن روس حکومتی اوکمزه چیقدی ، حتی کندی مصارفیله دارالمعلمین آچمه‌یه رخصت ویرمدی . ورخصتسز آچدیغمز دارالمعلمینلری پولیسلرله قاپاتدی . ومعلملرمزه معلملك شهادتنامه‌لرندن باشقه پولیس دائره‌سندن «بو افندی مستبد فکرلی‌در» دیه برلی تصدیقنامه اولمانجه اوقوتمه‌یه رخصت ویرمیه‌جکنی اعلان ایتدی . هم‌ده بواوامر یاواش یاواش تطبیق ایدیلمکه‌ده باشلادیغندن اوراده بوراده مکتبلر قاپانمه‌یه ، معلملر حبسه آتیلمه‌یه ، سورکونه یوللانمه‌یه باشلادی . بونك اوزرینه مکتب مسئله‌سی شیمدی دهشتلی برمصادمهٔ سیاسیه دوره‌سنه کیردی .

صوکی وار

قزانلی عیاض

دارالخلافة :

آداب عمومیه‌یه رعایت

برمملکتك ضابطه‌سی اسایش محلینك محافظه‌سیله مقید اولدیغی قدر آداب عمومیه‌نك وقایه‌سیله‌ده مکلف اولدیغی جهتله الیوم مرعی‌الاجرا نظامنامهٔ مخصوصنده مندرج مواده استناداً مأمورین ضابطه‌یه اعطا ایدیلن اوامر قطعیه اسکدار منطقه‌سی داخلنده متمکن اهالیجه‌ده معلوم اولمق اوزره بروجه آتی اعلان ایدیلور :

۱ — بعض قادینلرك شعائر مبجلهٔ اسلامیه وتربیت مسلمهٔ عثمانیه‌یه کلیاً مغایر اوضاع سربازانه ایله کزدکلری ومختلف ارککلر ایله ملاء ناسده اختلاط ایلدکلری کورلمکده‌در . اطوار خارجیه‌یی ادب مملکتله توفیق ایده‌مینلره الده‌کی نظامنامه‌نك سکسانجی ماده‌سنك بخش ایتدیکی صلاحیتله ضابطه طرفندن اولا اخطار کیفیت ایدیله‌جکدر . برنجی اخطاری اصغا ایتمه‌ینلر ضابطه‌جه قید وتسجیل اولنه‌جق . اوچنجی اخطارده ایسه ادب ودیانتی پامال نسیان ایدنلر هرکیم اولورسه اولسون اوامر وتنبیهات حکومته عدم رعایتلرندن ناشی حقلرنده تعقیبات قانونیه تطبیق ایدیله‌جکی کبی عبرةً للسائرین غزته‌لر ایله‌ده اعلان کیفیت اولنه‌جقدر .

۲ — قاضی کوی مسیره‌لرنده ارکك وقادینك برآراده کزمسی بعض محاذیری داعی اولدیغی و خلاف تربیت احوال امکان ظهور براقدیغی کورلدیکندن بعدماقوش دیلی مسیره‌سی ارککلره ، یوغورتجی چایری قادینلره تخصیص اولنمشدر . پولیس مأمورینی بوقرارك اجراسنه نظارت ایده‌جك ودیکله‌مینلر حقنده عینی معاملهٔ قانونیه تطبیق اولنه‌جقدر .

۳ — اسکدار متصرفلغی مقررات آنفه‌یی ناموسپروران خلقك تأمین استراحتیله حیثیت ذاتیه‌نك تعرضندن وقایه‌سی اساسنه تطبیق ایتدیکندن بالعموم اهالیجه بتمامها رعایت ایدیله‌جکنی قویاً امیدایلر .

احمد ساقی بك مطبعه‌سی

مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره :
درسعادتده باب عالی جوارنده
ادارهٔ مخصوصه

صراط مستقيم

١٣٢٦

اخطار :
مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه
قبول اولنور
درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه کرک سیاسی وکرک اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بردفعه نشر اولنور.

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین‌العابدین — ح. اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	التی آیلغی	غروش
هرطرف ایچون	٨٠	٤٠	»

قیره‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٥٤ ١ رمضان‌المبارك ٣٢٧ پنجشنبه ٣ ايلول ٣٢٥ اوچنجی جلد

هذا هو البلاغ المبين الذی بلغ من قبل المشيخة الاسلاميه الى حضرات النواب والقضاة والعلماء الراسخين والمشايخ العارفين [١]

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمدلله رب العالمين والصلاة والسلام على خير خلقه محمد و آله وصحبه اجمعين وبعد فلما قضت ارادة الله تعالى فى الازل ان تصلح الارض للعمران استخلف فى مهابطها الانسان القادر على تدبير اموره الشخصية والاجتماعية بعقله الذى وهبه اياه كما دل عليه قوله تعالى ﴿هو الذى جعلكم خلائف فى الارض﴾ الآية وجعل ماتحتويه ارضه التى تقله وسماؤه التى تظله خاضعاً لمنافعه كما قال جل من قائل ﴿وسخر لكم مافى السموات ومافى الارض﴾ الاية وجعله مكلفاً لانه ذو عقل وارادة هما قوتان فعالتان يقدر بهما ان يستعمل القوى الطبيعية لقضاء حاجاته وتحسين اعماله فى حياته الدنيا ولكن اعماله مرتبطة باعمال غيره لايستطيع ان يأتى بنظمها مالم تتحد الآمال وتتبادل المنافع فقد علم الله تعالى ان الانسان العوبة لهوى نفسه الامارة لايتخلص من اشراكها التى نصبته له بالسهل وان العقل الابتدائى قاصر عن استنباط الشرائع الكافلة لسعادة البشر فارسل بفضله انبيائه يوضحون له احكام المصالح العامة وقواعدها التى يعجز العقل الابتدائى وحده عن استنباطها ويعلمونه ان السعادة كل السعادة فى الايمان واتباع طريق العقل وقدتمت حجة الله البالغة وظهرت حكمة التكليف فالحائدون بعد ذلك عن المنهاج المستقيم الذى اضائه لهم الهادى الامين مطرودون من رحمته ومبعدون عن دائرة الهدى، كما وصفهم تعالى بقوله ﴿صم بكم عمى فهم لايعقلون﴾ الاية ثم قدتمت حجة الله بخلقه العقول فينا وارساله الانبياء الهادين الينا فان ضللنا بعد ذلك كنا من الظالمين ومن هنا يعلم السر فى اتفاق الائمة على ان اصلاح العالم ليس بواجب على الله وتقريرهم ان نصب الامام واجب على الامة ولما كانت المطالب الاجتماعية ممالايكلف بها الواحد المعين بل الجماعات كما دلت عليه صدور بعض الآيات القرآنية كقوله تعالى ﴿ياايها الناس – ياايها الذين آمنوا﴾ الآية فلاتصح الامامة التى هى من اهمها الابالبيعة الشرعية العامة وبيعة الناس لرئيس حكومتهم بالطوع والرضا مشروط صحتها بتمسك ذلك الرئيس بحبل الله المتين واتباع شرائعه وقوانين عباده المرعية ممايدل على ان كل احد من المسلمين مكلف بمراقبة مايأتيه ومسئول عن حكومته يجب عليه ان يشرأب الى استطلاع اعمال رجالها ويراقبهم حتى اذا رأى معروفاً قد غفلوا عنه ذكرهم به اومنكراً كاستعمال نفوذهم خلاف الشرائع الربانية ومنافع العباد نهى عنه وفق وصفه تعالى فى قوله ﴿كنتم خير امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر﴾ الآية وحديث نبيه الكريم صلى الله عليه وسلم (كلكم راع وكلكم مسئول عن رعيته) الحديث كان الخليفة بعد رسول الله عليه الصلوة والسلام هو الصديق الاكبر باجماع الامة وبعده باتفاقها على العمل بوصية الصديق هو الفاروق الاعظم واحال الفاروق امر نصب الخليفة على الشورى فوقع اختيار اهل الشورى على ذى النورين عثمان رضى الله عنهم وبعد شهادته اتفق جمهور الصحابة فى المدينة على استخلاف على كرم الله وجهه فبايعوه وقد امتدت الفتوح الاسلامية فى زمن هؤلاء الاربعة الموسومين لطهارة سيرتهم بالخلفاء الراشدين الى مشارق الارض

---

[١] مقام جليل مشيخت اسلاميه‌دن تسطير بيوريلوب (٥١) نجی نسخه‌مزده ترکجه‌سی مندرج بولنان بياننامه‌نك نسخهٔ عربيه‌سی صورتيدر .

ومغاربها ولكن الاغراض المتصادمة واختلاط الاقوام العربية بالطوائف الاعجمية بعدهم بدل الطوع والرضا فى امر البيعة بالكره والجبر فلم تنتخب رؤساء الحكومة على النحو الذى امرت به الشريعة المطهرة الا الشواذ منهم حتى ظهرت سلاطين آل عثمان فلما ظهرت شجرة آل عثمان التى يصدق عليها قوله تعالى (اصلها ثابت وفرعها فى السماء) وجعلت هذه تحمى فى وارف ظلها عرش السلطنة والخلافة اقتفى سلاطينها فى حكومتهم خطوات الخلفاء الراشدين ومشوا على آثارهم يهدمون صروح الظلم ويحيون ماانطمس من معالم الدين وكانوا والحق وضاح يستحبون الرضا فلم يكرهوا الناس على بيعتهم وقد ارسلوا الى البلاد قضاة من العلماء ففرقوا بين القضاء والتنفيذ ورعوا معاهد العلم حتى نبغ فيها عدد كبير من الاعلام وسعوا باشاراتهم قضية الفتاوى لفصل المصالح حسب ماتقتضيه الاحوال العصرية مطبقين بذلك قوى الحكومة الثلاثة على حكمتى الشرع و العقل لكون حملة القدرة التشريعية ناساً من اهل العلم و التقوى المالكين لمراقبة الحكومة التى هى نتيجة هذا التألف المشروع الطبيعية واحالوا التنفيذ والاجرا على الوزرا والامراء وحل الخصومات وفصلها بالحكم والقضاء على القضاة والنواب الفضلاء والمراقبة والافتاء على المفتين من فطاحل العلماء المظهرين لقابلية الاستقلال فى شعب الاجتهاد فقويت حكومتهم واستحكمت عراها حتى انقادت لها طوعاً عناصر الامه العثمانية المختلفة كافة هذا ماكانت عليه الحكومة العثمانية فى عصورها الغابرة ولكن الدهر قلب فان وضع دولتنا الجغرافى وسعة بلادها وظهور المفسدين من الطوائف الجلالية واطماع الدول المجاورة كلها اسباب ولدت فى سنى حكومتنا الاخيرة محاربات دامية واختلافات داخلية شاع من جرائها الفقر وعم الوهن فوق ما اورثت الامراض الوبائية المتعاقبة من فتور العزم حتى انطمست معاهد العلم شيئاً فشيئاً وانطفى سراجه الوهاج وشاع مكانه الجهل الاسود والضلال المبين وكادت دولتنا تنقرض المرة بعد الاخرى لاسمح الله تبين مماقدمناه من وجوب نصب الامام شرعاً على الامة وكون الخطاب الربانى عاماً لكل الناس وكون الامر بالمعروف والنهى عن المنكر مكلفاً بهما كل احد من المسلمين ان الامة هى الحاكمة و ان صنوفها المؤلفة لها متضامنة بالتسلسل بحيث يجب على كل صنف منها ان يراقب غيره من الصنوف واذا تكاسل صنف عن اداء وظيفته الخاصة به قومت الصنوف الاخر المعوج لانها هى المكلفة بما هو نتيجة الارتباط المتسلسل الشرعية ولذلك قال الشارع (لاطاعة للمخلوق عند معصية الخالق) وقال (انما الطاعة فى المعروف) الحديث ومما يؤيد وجوب ذلك التضامن امره تعالى العام فى قوله (واتقوا فتنةً لاتصيبن الذين ظلموا منكم خاصة) الاية وعليه فاذا ابدينا اقل غفلة عن الائتمار بامره هذا اختل نظام الادارة وانحلت روابطها ولايستنبطن احد مما اوردناه ان لكل صنف من الناس ان يتداخل فى مصالح الحكومة فذلك غير صحيح بل الواجب ان تكون الحكومة الدستورية التى تراقب اعمالها من قبل جماعة مصطفاه من عموم الامة مصونة من كل يد تمتد للمداخلة فيها اذا امرت الناس وجب عليهم ان يلبوا فيجيبوها بقولهم سمعنا

واطعنا ولماكانت الدولة العثمانية التى بنت قوانينها على اساس الشرع الرصين وركبت قوى حكومتها من سياسة التوفيق بين الحكمة الشرعية والعقلية لايتطرق الى اصلها الزلزال بسهولة حافظت حتى فى ازمنة الجهل المطبق على شكلها بفضل رجال من اهل العلم والتقوى راقبوها ولم يطأطؤا من خشية الله رؤسهم لسلطان الجبابرة الظالمين فهى وان كانت فى كل زمن معرضة للاضمحلال الذى نبهنا الله تعالى لاجتناب اسبابه بقوله (ان الله لايغير مابقوم حتى يغيروا مابانفسهم) الآية ستبقى مدى الدهور مضمونة بالاستقامة التى هى جزء من الضمان الالهى حسب قوله تعالى (وان لو استقاموا على الطريقة لاسقيناهم ماء غدقا) الآية كان لعمر الحق عهد الاستبداد المنصرمة ايامه السود قدشوه وجهى الدولة الاصلى والفرعى مدة ثلث قرن حتى افل من كل افاقها العدل وانحل ماابرمه الشرع واختل النظام و شاع الظلم والجبر والفوضى وتنفرت قلوب الرعايا من الحكومة ونجم الشقاق والنفاق بين العناصر المختلفة واستحالت الاوداء الاجانب اعداءً يعملون للايقاع بها ويضيقون عليها يريدون بذلك تمزيقها وكادت العثمانية جامعتنا تهور بسرعة فى حفرة اضمحلالها هنالك هبت من مكامن حفظ الرحمن فئة هم الفرقة الناجية حزب الله الغالبون استقتلوا فى سبيل الحرية وقوفاً فى وجوه الجبابرة المعاندين يكبرون ويجاهدون وفى ايديهم رآية (ان تنصروا الله ينصركم) الآية فانقذوا بما اتوه من السعى المحمود ذكره المملكة من الخطر المحدق الذى كان يهددها والوطن من الخراب الملم وفكوا اغلال الحيف من ايدى الامة وكسروا قيود الاستعباد وسلاسلها من ارجلها وسروا فؤادها ببشارة قوله تعالى (انا فتحنا لك فتحاً مبينا) الاية مثبتين باعمالهم هذه التى سيحمدها التاريخ وتغنى بنشائدها الاحفاد صدق حديث المخبر الصادق (لاتجتمع امتى على الضلالة) شكر الله سعيهم والحمدلله على دين الاسلام ولم يكن عفو الامة العثمانية المتبعة لحكم قوله تعالى (عفا الله عما سلف) وقول نبيه الكريم (العفو زكوة الظفر) عن طواغى الاستبداد اولى الصحف السود ليثبطهم فى مواقفهم بل جرأهم على ابداء ماانطووا عليه من فطرة السيئة كلما وجدوا فرصةً تساعدهم حتى تمكنوا بما بثوه من الدسائس وزينوه من الحيل ان يورطوا المملكة فى ورطة هى والعياذ بالله اعظم من كل الورطات الغابرة فكانوا مصداقاً لقوله تعالى (ومن يضلل الله فما له من هاد) الاية ولكن ابطال الحرية اولياء الله المقسمين بكتاب الله المبين على نصر شريعته واحياء سنن سيد رسله والمحافظة على قوانين عباده ثاروا كالاسود من مرابضهم يستصحبون فى زحفهم الشرعى الفيلقين المنصورين الثانى والثالث مدججين بسلاح الجهاد ومقدمين امام صدقهم امراء الحماسة يأمون مقر الخلافة بسرعة محيرة حتى قهروا بسيوف بسالتهم جماعة الفئة الباغية مقاوميهم وردوا كيدهم فى نحورهم وحفظوا بيضة الاسلام من ان تعبث بها ايدى الآثمين فاستحقوا بذلك ان يسموا بمؤسسى الدولة ثانية كما استحقت الفئة الباغية ان تلقى جزاءها حتى صح فيهم قوله تعالى بقوله (انما جزاء الذين يحاربون الله ورسوله ويسعون فى الارض فساداً ان يقتلوا اويصلبوا اوتقطع ايديهم

وارجلهم من خلاف اوينفوا من الارض) الاية وحينئذ اجتمعت اساطين الامة الذين اصطفتهم عنها نواباً يترجحون عن امالها وقرت آراؤهم الحرة على ان يطلبوا الى المشيخة الاسلامية تذ كيرهم بما ينطق به الشرع فى مثل هذه الاحوال لقمع الفساد السارى فى جسم الدولة فجمع شيخ الاسلام السالف علماء العاصمة الاعلام واصدر باتفاق اصواتهم فتوى شرعية خلع بها السلطان السابق واستخلف مكانه بالبيعة الصحيحة العامة جلالة السلطان الحاضر محمد خان الخامس ايده الله تعالى فكانت البيعة المقبولة الشرعية التى قضت الازمان الغابرة ان تكون نسياً منسياً قد وجدت بذلك مكانها .

الحمدلله الذى هدانا لهذا وماكنا لنهتدى لولا ان هدانا الله اما سيئات العهد السابق التى يعجز القلم عن احصائها فهى معلومة لكل احد نستغنى عن تفصيلها نحمدالله تعالى على زوالها واما عهد الدستور الجديد فهو عهد المحاسن والارتقاء ذلك لانه احيا ركنا من اركان الشرع المبين كان الطاغون المتسيطرون قدهدموه وهذا حسن ابتداء لنافيه خيرفال ولا يخفى ان حصول الراحة والسعادة فى الملك لا يتيسر ان الا باتباع الرعايا للقوانين المرعية هنالك تماماً والقوانين المرعية اذا لم توزع الحقوق والوظائف بين سكنة المملكة على التساوى المطلق لا تضمن الراحة والسعادة المطلوبتين ولكن القوانين العدليه والادارية فى دولتنا العثمانيه مبنية والحمدلله على اساس الشرع الرصين فالمساواة المطلوبة بين الرعية مكفولة اذ أنه لا يعدل عنها لاختلاف الدين كيف والاخبار المأثورة تسطع كنور الهدى مصرحة بذلك فى كتبنا الدينية كقوله صلى الله عليه وسلم (لهم مالنا وعليهم ماعلينا) الحديث وكل وظيفة فى نظر الشرع مقابل حق فلا يجوز ان يحمل احد وظيفة ويحرم من حقه لان ذلك ظلم محض يجب ان ينزه الله تعالى عنه وهل يتصور ان ينطق دين الله بحكم فيه اقل حيف الم تذكر كتب السير ان فخر الرسل صلوات الله عليه قد استشار كثيراً ممن لم يكونوا مسلمين حتى ولا داخلين فى ذمة المسلمين واستعان بهم فى حروبه وغزواته وقد نص الله تعالى فى كتابه المبين بقوله (ولتكن منكم امه يدعون الى الخير ويأمرون بالمعروف وينهون عن المنكر) الآية على وجوب مراقبة الحكومة من قبل منتخبى الامة كما قدمناه ولما كانت الطوائف غير المسلمة بعض عناصر الدولة كان اشتراكهم فى هذه المراقبة موافقاً لصالح المملكة وعليه فان مجلس المبعوثين اليوم اصح مثال لمقتضى الشرع والمشروطية اوضح تمثال للخلافة الكبرى الاسلامية لقد حصحص لعمرى الحق ووضح الصبح لذى عينين فاعلى الحكومة بعد اليوم الان توزع الحقوق بالمساواة بين الرعايا وتقلد الوظائف كل من رأت فيه اهلية منهم ولا على الرعايا الان يحسنوا معاشرة وطنييهم من سائر الطوائف ويراعوا حقوقهم من كل وجه كما يأمرهم به الدين وقد نطق الكتاب بنجاة الصلحاء من النصارى وشهد بمودتهم للمسلمين وهو قوله تعالى (ولتجدن اقربهم مودة) الآية وصرحت الكتب الفقهية بلزوم صيانة دينهم وانفسهم واموالهم من التعرض افبعد هذا يضطهدهم المضطهدون كلا فان فى ذلك خزياً فى الدنيا ونكالا فى الآخرة قال الله تعالى (لقد كان لكم فى رسول الله اسوة حسنة) الآية وقال سيد الرسل المبعوث لاتمام مكارم الاخلاق (تخلقوا باخلاق الله) الحديث ومن اخلاق الله تعالى العدل والاحسان على خلقه كافة بدون استثناء فلا يجوز بعد ذلك معاملة المسلمين لوطنييهم من الامم السائرة بالفظاظة والغلظة لان فى ذلك مخالفة صريحة لرضاء الله وسنة رسوله الكريم والمخالفون داخلون فى زمرة الخاسرين الذين قال الله تعالى فى حقهم (انما جزاء الذين يحاربون الله ورسوله) الآية فنحن ننبه المسلمين على ان عقاب مثل اولئك المخالفين المعتدين مقرر عند الحكومة ونوصى الناس بحسن المعاشرة فيما بينهم واجتناب ما يلقيه اليهم الاشرار اولو الغايات الفاسدة من دواعى التفرقة والخلاف

شيخ الاسلام

كتبه الفقير پیری زاده

محمد صاحب

عفى عنهما

جنسيت و ديانت اسلاميه

دنياده موجود امتلرك افرادينى تدقيق ايتسهك ، هر برينك آمالنه مطلع اولسهق، كورورزكه قسم اعظمنده بر تعصب جنسى موجوددر. عصبيت جنسيه كوزه‌دن آدم منسوب اولديغى جماعتك مفاخريله مباهى اوله‌جغى كبى قومنه اصابت ايده‌جك ضرردن متأثر اوله‌رق دفعى ايچون مقاتله‌يى بيله كوزه آلديرر. هم بونيرتك نره‌دن كلديكنى هيچ دوشونمكسزين كوزه آلديرر. حتى طالبان حقيقتدن برچوغى تعصب جنسينك انسانده طبيعى اولان امور وجدانيه صره‌سنده بولنديغنى ظن ايتمكده‌در. لكن بو ظن طوغرى دكلدر . چونكه بز براوفاق چوجغى السه‌ق‌ده دها سن تميزه واصل اولمه‌دن باشقه بر امتك افرادى آره‌سنه براقسه‌ق، رشيد اولنجه‌يه‌قدر اوراده بويوتسه‌ك كندوسنك طوغديغى يرى ، منسوب اولديغى ملتى هيچ اوكا سويلمسه‌ك كورورزكه طبعنده جنسيت اصليه‌سنه قارشو هيچ بر ميل كورولمز. كرك وطن اصليسى، كرك بوصكره‌كى محل نظرنده مساوى اولور. حتى صكره‌دن كله‌رك يتشمش اولديغى يركنديسنه دها خوش كورونور. حالبوكه تعصب جنسى بر ميل طبيعى اولسه‌يدى دكشمزدى.

ايشته بو سببدن طولايى عصبيت جنسيه طبيعى اولديغنه ذاهب اوله‌يز. بو برخصيصهٔ فطريه دكل ، نفوسه ضرورتلرك رسم ايتمش اولديغى ملكات عارضه جمله‌سندندر. نره‌ده كه انسانك برچوق حاجاتى بولنور وافرادنده بر تربيهٔ كامله‌نك فقدانى سببيله منفعت خصوصيه‌سنى ترجيح ايتمك . ميلى يوز كوسترسه حرص وطمعنه مساعد زمان كورديكى كبى بشقه‌لرينه تعرضه باشلار . بوندن طولايى انسانلرك بر قسمى ديكر قسمنك تعديسنه معروض قالديغى ايچون بشريت بر چوق عصرلر بونك شدائدينى چكدكدن صكره نهايت نسب دنيلن رابطه‌يه صارلمقده مضطر قالديلر. وبوكونكى اجناسى ميدانه كتيرديلر؛ تاكه هرقبيله رابطهٔ جنسيتيله برلشن افرادينك قوتى سايه‌سنده كندى منافعنى ، كندى حقوقنى ، ديكر قبيله‌نك تعديسندن محافظه ايتسون.

لكن انسانك بتون اطوارنده معتاد اولديغى وجهله بو خصوصده ده حد ضرورتى تجاوز ايتديلر . بر درجه‌يه كلديلركه هر قبيله ديكر قبيله‌نك نفوذى آلتنه كيرمه‌يى قطعياً ايسته‌مز اولدى. شونك ايچون كه زير حكمنه كيره‌جكى اوقبيله ياحكمنده عادل اولميه‌جق ، ياخود عادل اولسه بيله اونك احكامنه انقياد ايتمك كنديسى ايچون ذلت اوله‌جق.

عصبيتك بونوعنه قارشو اولان ضرورت زائل اولورسه انسان بوكاده آليشير ، يعنى اولجه اوضرورته نصل تابع ايسه شيمدى‌ده اوضرورتدن اويله‌جه وارسته قالير. هله بوضرورت حضور عظمتنده قوتلرك ، قدرتلرك محكوم انقياد اولديغى مبدأ الكله ، قهار مطلقه استناد سايه‌سنده كلياً معطل قالور .

صكره اوقوة فوق‌الخيالك تنفيذ احكامنه مأمور اولان ذات بتون افراد ملتك او احكام جليله‌يه قارشو مطاوعتنى تأمين ايدر .

شمدى نفوس بويله برحاكم مطلقك وجودينى يقيناً بيلديكى كبى ارتق عصبيت جنسيه‌دن مستغنى قالهرق حقوقنك حمايه‌سى ، غوائلنك مدافعه‌سى ايچون بو سلطنت مقدسه‌نك صاحبنه كمال اطمئنان ايله عرض تسليميت ايدر . بوسايه‌ده ارتق لزومى قالميان عصبيت جنسيه‌نك نفوذده‌كى اثرى‌ده كلياً محو اولور .

اشته ساكن اولدقلرى اقليملرك بوقدر تنوعيله برابر مسلمانلرك جنسيته قطعياً اعتبار ايتمه‌ملرى، عصبيت دينيه‌دن بشقه نه‌قدر عصبيت وارايسه هيچ برينى طانيماملرى بوحكمته منيدر، زيرادين اسلام ايله متدين اولان برآدم اعتقادنده رسوخ بولديغى كبى جنسيت، قوميت كبى شيلردن صرف نظر ايدرك ، رابطهٔ خصوصيه‌يى برطرفه براقه‌رق بتون افراد ملتى جمع ايدن علاقهٔ عموميه‌يه حصر نظر ايدركه اوعلاقه علاقهٔ دينيه‌دن عبارتدر، جونكه دين اسلامك اصول اساسيه‌سى يالكز خلقى حقه دعوت ايتمكدن ، نفوسك جهت روحانيه‌سى اوزرينه اجراى حكومت ايلمكدن عبارت اوليوب بونلرك جمله‌سنى كافل اولدقدن باشقه ، انسانلر ارەسنده‌كى معاملاته حدود وضع ايتمش ، كلى جزئى بتون حقوقى بيان ايتمش، احكام شرعيه‌يى تنفيذى درعهده ايدن قوهٔ حاكمه‌نك دائرهٔ صلاحيتنى تحديد ايلمشدر . برحالده‌كى امور عبادى الله آلان ذاتك او احكامه قارشو انقيادى هركسدن زياده اولمق ايجاب ايتديكى كبى ولايت اموره نه وراثتله نه‌قومى ، قبيله‌سى ارەسنده‌كى امتياز ايله ؛ نه‌قوت بدنيه ايله ، نه‌ثروت ماليه ايله نائل اوله‌ميوب انجق احكام شريعتك تحديد ايلديكى دائره‌نك خارجنه قطعياً چيقمامق و او احكامى بحق تنفيذه مقتدر اولمق ، صكره امتك رضاسنى استحصال ايلمك سايه‌سنده نائل اوله‌بيلور. اوحالده مسلمانلر اوزرنده حاكم اولان قوت حقيقتده اونلرك برجنسى ديكرندن قطعياً آيرميان الهى شريعت مقدسه‌لريله آراى امتك اجتماعيدر. ولى الامرك افراد سائرهٔ ملتدن برامتيازى وارسه اوده احكام شريعتى محافظه‌يه ؛ ايجابنده مدافعه‌يه هپسندن دها حريص ، دها غيور اولمسيدر .

حسبك ، نسبك انسانه بخش ايده‌بيله‌جكى مفاخرك ، امتيازاتك هيچ برى ايچون حقوقى وقايه جانى، مالى، عرضى، حمايه خصوصنده شرعاً تأثيرى يوقدر . بلكه رابطهٔ حقيقيهٔ شريعتدن بشقه نه قدر رابطه وارسه شارعك لسانيله تزييف اولنمش ، اوكبى رابطه‌لره اوكبى عصبيتلره طاياىانلر مذموم اولمشدر . جناب پيغمبر « عصبيته دعوت ايدنلر ، عصبيت ايچون مقاتله‌ده بولنانلر، عصبيت اوغورنده اولنلر بزدن دكلدر» بيوريور . بوخصوصده‌كى آيات كريمه ، احاديث نبويه پك چوقدر لكن « ان اكرمكم عندالله اتقاكم » آيت كريمه‌سى جمله‌سنك فوقنده‌در . اشته بوندنطولاييدركه برچوق زمانلر اقوام مختلفهٔ مسلمين ارەسنده ولى الامر اولانلرك نه قومى ، قبيله‌سى ارەسنده برشرف وامتيازى اولور نه‌ده ملكى باباسندن دده‌سندن توارث ايدردى، اوت بونلرى عرش حكومته انجق شريعته قارشو اولان انقيادلريله احكامنى محافظه‌يه كوستردكلرى همتلرى يوكسلتيردى .

رئيس حكومت احكام الهيه‌يه نه‌قدر امتثال ايدر، منافع شخصيه‌دن نقدر تجرد ايلرسه اونسبتده مطاع اولوب ميل احتشام ، رفاهيت معيشت كبى شيلرده نفسى ديكرلرينه ترجيح ايدر، بوصورتله متبوع تابعلردن فضله برنصيب اله‌جق اولورسه اومتحد اولان اجناسك هربرى كندى عصبيتنه دونه‌رك آره‌يه بر اختلاف دوشر ، رئيسك سلطنتى تزلزله اوغرار .

مسلمانلرك بدايت ظهورندن شمدى‌يه قدر كورديكمز سيرى حالى بوندن عبارتدر: رابطهٔ قوميه‌يه ، عصبيت جنسيه‌يه اصلا اهميت ويرمزلر يالكز جامعهٔ دينيه‌يه باقارلر . ايشته بوندن طولاييدركه عرب تركك سلطنتندن متنفر دكلدر ؛ عجم عربك حكومتنى قبولدن چكنمز ؛ هندلى افغانلينك تابعيتنه منقاد اولور ؛ هيچ برينده اثر اشمئزاز كورلمز . برمسلمان رياست حكومتده‌كى ذاتك شريعته سالك اولديغنى كوردكدن صكره حكومت هانكى شكله كيررسه كيرسون ، هانكى قومه كچرسه كچسون ، بونى كريه كورمز . اوت رئيس حكومت طوتديغى مسلكده احكام شرعيه‌دن عدول ايدر ، كندى حقى اولميان برطاقم مطالبه الاوزاتيرسه اوزمان قلبلر خروشه كلير، اويله بررئيسه محبتدن روحلر عصيان ايدرده اورئيس حاكم اولديغى قومك وطنداشى بيله اولسه نظرلرده براجنبيدن دها فنا كورونور .

اديان سائره اربابى ميانندە مسلمانلرك شوخصيصهٔ ممتازه‌لرى واردركه : بربقعهٔ اسلاميه‌نك حكومت اسلاميه‌دن آيرلديغنى ايشيدير ايشتمز جنسيته ، قوميته باقمقسزين صوك درجه‌ده متأثر اولورلر . هانكى جنسدن اولورايسه اولسون برجماعت اسلاميه‌نك ارەسنده اوفق بررئيس حكومت اوامر الهيه‌يه رعايت ايدر، خلقى اواوامرك حدودى داخلنده اداره‌ده بولنور ، او اوامره قارشو كندى‌ده عينيله زير حكمنده‌كى افراد كبى مطيع اولور ، بيهوده برطاقم دبدبه‌لرله ، احتشاملرله تميز سوداسندن اوزاق طورير ايسه بويله بر حاكم ايچون مملكتنى توسيع ايتمك ، شان وشوكتك غايه‌سنه وارمق قابل اولور هم بوخصوصده نه اويله بيوك بيوك مصرفلره، نه‌ده دول معظمه‌نك مظاهرتنه نه‌ده طرفداران مدنيتك ، عونهٔ حريتك مداخله‌سنه عرض احتياج ايتمز. خلفاى راشدينك مسلكنى تعقيب ايتمك، ديانت اسلاميه‌نك

اصول اوليه‌سنه رجعت ايلمك شرطيله بونلرك هپسندن مستغنی اولور.
كندی حاكملرينك مظالمنه ، عدالت شرعيه‌يه مخالف معاملاتنه تحمل ايده‌ميه‌رك بر اجنبی تابعيتنه دخالت ايدن برقاچ مسلمان كورنجه‌يه قدر دهرك صاچلری آغاردی ، زمانك رنكی اوچدی : بونكله برابر بوملتجيلر دها ايلك خطوه‌يه آثار آتماز ندامته باشلاديلركه بونلرك حالی عينيله كنديلرينی اولديرمك ايستيوبده صكره آجيدن طوپراق طوپاز پشيمان اولانلره بكزر . ممالك اسلاميه‌نك مصاب اولديغی تقسيملر ، تفرقه‌لر انجق ولايت اموردده بولنانلرك ديانت اسلاميه‌نك اساسی اولان اصول قويه‌دن انحراف ايتملری، اسلافك مسلكنی براقملری نتيجه‌سيدر. بشقه برشی دكلدر . اكر بونلر قواعد شرعيه‌يه رجوع ايدر، سلف صالحك اثرينی تعقيب ايلرسه آز زمان ظرفنده اسكی شوكتلرينی ، دور راشدينده‌كی عزتلرينی استردادده موفق اولورلر . « وفقنا الله للسداد وهدانا طريق الرشاد »

مصر مفتيسی مرحوم شيخ محمد عبده

مترجمی: محمد عاكف

مناقب سنيه

— مابعد —

سهولت لفظ، صحت سبك ، وضوح معنی ، رقت تشبيه وتجنب حشو وتناسب معانی و مابعده عدم تعلق كيفيتنی مشتمل اولمق اعتباريله بو بيتده « براعت مطلع » وتعبير ديكر ايله « حسن ابتداء » وار . قصيده‌يی انشاددن ناظم حضرتلرينك مقصدی سلطان الانبيا افندمزك يكانه ارتقا بيوردقلری مقام كمالات عليه‌لرينی ذكر وبيان ايتمك اولديغنه دخی بيتده تلميح ايدلمش اولديغندن بوجهتله بيتده « براعت استهلال » ده وار . بوبيت كويا قصيده‌نك صورت ايجازده يازلمش برمتن اعجاز نماسی وابيات سائره‌نك تفصيل مزايا وايضاح خباياسی ايچون كشيدهٔ سلك نظم ايدلمش برشرح حقائق اداسيدر .

رسول مجتبی عليه افضل التحايا افندمزك جميع انبيا ومرسلين صلوات الله عليهم اجمعين حضراتی اوزرينه ترفعنه دلالت ايدن ادله‌دن بری « كنتم خير امة اخرجت للناس تأمرون بالمعروف وتنهون عن المنكر » آيت كريمه‌سيدر، چونكه امت احمديه‌نك بقيهٔ امملدن خيريت وافضليتی ذات نبوت‌پناه افندمزه اقتدا واتباع ايله اولديغندن انلرك خيرامم اولملری رسول ذيشانلرينك افضل واكمل رسل اولمسنی استلزام ايدر .

قدر والای محمديك بالاترين بولنديغنی ناطق ادله‌دن بری ده امام ترمذی‌نك تخريج ايلديكی شو حديث شريفدر : « انا سيد ولد آدم يوم القيامة ولافخر وبيدی لواء الحمد ولافخر ومامن نبی آدم فمن سواه الا تحت لوائی »

بين الانبياء تفضيلك جوازينی افاده ايدن مؤدای بيت ذكر اولنان آيت وحديث كبی نيجه ادلهٔ صريحه‌يه مستند اولمغله عامهٔ علمانك رأينه موافقدر. « لانفرق بين احد من رسله » قول كريمنده‌كی عدم تفريق، صفت رسالت اعتباريله رسل كرام آره‌سنده فرق و تفاوت بولنمديغنی مشعر اولوب بيان اولنان تفاوت وتفاضل ايسه انجق بعض تكريمات سنيهٔ مخصوصه اعتباريله اولديغندن مفادبيت بوقول كريمه‌ده مخالف دكلدر .

* *

بيان اعراب ولغات :

[كيف] استفهام انكاريدر و [ترق] نك فاعلندن حال اولمق اوزره منصوبدر . [ترق] فعل مضارع . [رق] دردنجی بابدن كلورسه يوقاری‌يه چيقمق معناسنه، اوچنجی بابدن كلورسه صفات كمالدن اكملنه انتقال معناسنه‌در. بورادده حسی ومعنوی علی الاطلاق اعتلا مراددر . و [رقياً] [كرقيك] تقديرنده اوله‌رق مفعول مطلقدر. [انبياء] نبی‌نك جمعی و [ترق] نك فاعليدر. مصراع ثانی قرينه‌سيله بورادده انبيادن رسله دخی شامل معنی مراددر. برنجی [سماء] نبی اكرم صلی الله عليه وسلم افندمز ايچون، ايكنجيسی بقيهٔ رسل وانبياء عليهم السلام حضراتی ايچون استعاره ايدلمش ومستعار منه ملائم اولان ارتقانك ذكريله استعاره ترشيح اولنمشدر . [ماطاولتها] جمله‌سنده [ما] نافيه وجمله منادانك صفتيدر . [طاولت] باب مبالغه‌دن ايسه‌ده بورادده اصل فعل مراددر. و [ماارتفعت عليها] ديمكدر.

* *

لَمْ يُساوُوكَ فی عُلاكَ وَقَدْ حا
لَ سَنیً مِنْكَ دُونَهُمْ وَسَناءُ

يا رسول الله ! سنك عز و شرفكده رسل و انبيا سكا مساوی اولمديلر، چونكه سكا مختص اولان نور وضيا وعز وعلا انلرك سنكله همعنان اولملرينه مانع اولدی . سن معارج فضيلتده متفاوت بولنان رسل عظام اوزرينه دعوت عامه ، حجج وبراهين وفيره ، معجزات مستمره، و تعاقب دهور ايله تعاقب ايدن آيات وعلائم ايله وقابل حصر واحاطه اولميان فضائل علميه وعمليه ايله ترفيع بيورلدك. ای رسالتمآب ! سن دار التعليم الهی‌ده فيض خاص ايله پرور شباب كمال اولمش برسرور كائنات‌سين .

* *

ضم ايله [علاء] شرف معناسنه اسم مفرددر . اعلی‌نك مؤنثی اولان عليايه جمع اولمسی‌ده صحيحدر . سينك فتحی والفك قصريله [سنی] ضياء معناسنه و سينك فتحی والفك مديله [سناء] رفعت معناسنه‌در . اولكيسی [حال] ه فاعل وايكنجيسی اكا معطوفدر. [حال] منع معناسنه‌در . وجملهٔ حاليه اوله‌رق ماقبلنه تعليل منزله‌سنده‌در . [دون] فی الاصل بر موقعك ديكرندن منحط اولديغنی افاده‌يه موضوع ايكن بعده برشيئك ديكر شيدن فضيلت وشرفجه دون اولديغی معناسی ايچون استعاره اولنمشدر. و دها صكره انحطاط ملاحظه اولنمقسزين بر حدك ديكر حده تجاوزنده وبرحكمك ديكر حكمه تخطيسنده دخی اتساعاً استعمال اولنمغله ادات استثنا مجراسنه جاری اولمشدر .

* * *

اِنَّما مَثَّلُوا صِفاتِكَ لِلنّا
سِ كَما مَثَّلَ النُّجُومَ الْماءُ

سنك اوصافنی ناسه آنجق صو يلديزلری تمثيل ايتديكی كبی

تمثیل ایتدیلر. شمائل علیه‌کی پیرایهٔ زبان وخامه ایدن واصفونك ذکر و حکایه ایتدکلری اوصـاف انجق صوده کورونن اشـکال وصور کواکبه بکزرکه صویك کوستردیکی عین‌نجوم اولمیوب مسافهٔ بعیده‌دن عکس‌ایدن شکل وصورتلری اولدیغی کبی‌انلرك ذکر وحکایه‌ایلدکلری اوصاف‌دخی سنك‌حقیقت صفاتك دکل، بلکه خواص واصفیای امتکه عکس ایتمش اولان صورتلریدر. سـنك حقیقت ذاتك کبی حقیقت اوصافکی‌ده یالکز جناب خلاق علیم بیلور.

• •

بیان اعراب ولغات: [انما مثلوا]نك ضمیری سیاق کلام‌دلالتیله‌واصفونه راجعدر. تمثیل ایله مراد تصویردر. [کما مثل] ده [ما] مصدریه‌در. وجمله مصدر محذوفه صـفت اوله‌رق [تمثیلاً مثل تمثیل الماء النجوم] تقدیرنده‌در. [النجوم] مفعول، [الماء] فاعلدر.

بقیه‌سی وار

برکت زاده: اسماعیل حق

هامش — مناقب سنیه‌نك کچنکی ترتیبنده بر ایکی سطر اتلانمش [خبن] علتنه دائر مثالده [بعدالاسقاط] ترکیبندن [کف] علتنك مثالنده‌کی [بعدالاسقاط] ترکیبنه کچلمش واره یرده کفك‌تعریفی ایله مثالی براقیله‌رق ایکنجی علتك شـکل وصورتی برنجی علتك شکل وصورتنده کوسترلمك کبی بیوك براغلوطه حصوله کتورلمش بناءً علیه عباره‌نك اصلی بروجه آتی ذکر اولنور:

« مثلا فاعلاتن جزئندن الفی ومستفعلن جزئندن سینی اسـقاط ایتمك کبی‌که بعدالاسقاط اولکیسی فعلاتن اولور. وایکنجیسی متفعلن قالدقدن صـکره مفاعلن جزئنـه نقل ایدیلور. کافك فتحی وفانك تشدیدیله کف: یدنجی حرف ساکنی اسقاط ایتمکدر، مثلا فاعلاتن جزئندن نونی اسقاط ایتمك کبی که بعدالاسقاط تانك ضمیله فاعلات قالور، فقط متحرك اوزرینه وقف اولنمدیغنـدن بحرخفیفك التنجی جزئندن یدنجی حرفی اسقاط ایدلمز. »

ا. ح.

کتب کلامیه‌نك احتیاجات عصره کوره اصلاح وتألیفی

بین‌المسلمین مذاهب مختلفه‌نك توحیدی

مدرسه‌لرده تدریساتك اصلاحی

مقرری — محرری
موسی کاظم — ح. اشرف ادیب

مابعد

شیمدی مدارسمزك اصلاحی جهتنه کلنجه، او دوشونولمکده‌در. الویرکه سز اصلاحك لزومنی تقدیر ایده‌سکز. [طلبه: — بدیهی برحقیقت. اصلاحنه غیرت اولنمسنی رجا ایدرز] سز مخالفتده بولنور. سه‌کز بزده برشی یاپمایه‌جغز. سزبونی تقدیر ایدك. زبو اصلاحاتی یاپه‌جغز. هرشیدن اول بواصلاحاتی یاپمغه مجبورز.

بوکون، ظن ایدرم‌که علوم جدیده‌دن مدارسه هیچ اولمازسـه بش التی درس قویملی. شیمدی‌یه قدر تعقیب ایتدیکمز اصولدن بر چوقلرینی تعدیل ایتملی. مثلا: حاشیه، حاشیه اوزرینه تعلیقات ... بر کره‌اونلری قالدیرملی. متنلری کوزلجه اوقوملی. فقط لغت وادبیاتله برابر اوقوملی.

اوحاشیه‌لر، تعلیقاتلر نه‌در؟ بیلمدیکمز برلسانك قواعدی‌حقنده یازیلمش تنقیدات. اولا برکره لسانی بیلملی.

— ایی‌اما بزعربجه اوقومیورز. بلکه عربی‌لسان اوزره‌یازلمش برطاقم فنون‌اوقیورز — دینیور. بونه‌دیمك؟ بزکتابمزی‌کتاب‌الاهمزی بیلمیه‌جکزمی؟ دنیاده هیچ برقوم یوقدرکه کتابنی بیلمسون. توراتی یهودیلر بیلیر، چونکه کندی لسـانلریله یازلمش. قرأن کریم بزم لسانمز اوزره نازل‌اولمامشدر. اوحالده ترجمه‌ایده‌لم. بیلدیکمز برلسان واریا، اولسـانه ترجمه‌ایده‌لم. ترجمه‌ایچون نه‌لازم؟ عربجه‌یی ایی‌بیلمك، اکر عربجه ایی‌بیلنمزسه ایی ترجمه‌ده اولماز. بناءً علیه علمانك‌عربجه بیلمسی ضروری.

شو حالده «بزعربجه اوقومایورز، عربجه یازلمش فنلری‌اوقورز» سوزی سوزمی؟ ادبیاتنی اوقویه‌جغز، قواعدینی متوندن بلله‌یه‌جکز. ایجاب ایدرسه بعض شرحلر اوقورز. حتی بکا قالیرسه طلبه کندی کندینه شرحلری مطالعه ایتملی. ذاتاً اسکیدن اویله‌ایدی. بیلمم‌نصل اولمش‌ده متن براقلمش شرح اوقومغه باشلامش.

نه تحف‌حاله کلمش: اولا برشرح، صوکرا برحاشیه، برحاشیه‌دها. صوکرا برتعلیقات، برتعلیقات دها . . . بویله برکتابی انجق بش‌التی سنه‌ده‌اوقویه‌بیلیرز صوکرا: بوکتابدن‌نه آکلادك، نه‌کبی‌مسائل‌اوکرندك؟ — دیه صورسه‌ك، هیچ برشی‌یوق. بوندن ماعدا عربجه، بر بیتك بر مصراعنی اکلامق شانندن‌دکل. چونکه بتون زمان مناقشاتله کچدی. عصام شـویله دیدی، عبدالغفور بویله‌دیدی، یوق بیلمم کیم بوراده «فافهم» دیمش. وجه تفهم‌نه‌ایمش؟ هپ دیمش دیمش. هپ قال، قیل. پك‌اعلا، فقط بزنه‌اوقویه‌جغز؟ عربجه‌تنقیداتی‌می؟ اولاادبیاتی‌بیلمه‌یز. هنوزقواعدینی اوکرنمکه چالیشیورز. شیمدی‌عبدالغفورك، عصامك صیره‌سی‌می؟

یاهو! بونلر نه‌در؟ انسان دوشونمك لازم‌کلزمی؟ بری برمتن یازمش. قواعدی خلاصه ایتمش. تحصیل لسـان ایچون قولایلق یاپمش. صوکرا بری چیقمش اومتنی تنقید ایتمش. ایده‌بیلیر. صوکرا بری دها چیقمش اوتنقیدی تنقیدایتمش. پك‌اعلی، بوده برمباحثه‌در، وارسونلر قواعد متخصصلری اوغراشسـونلر. طبیعی بوتنقیدات اوقواعدك فلسفه‌سی‌دیمکدر. بونرله اشتغال‌ایده‌جك ائمه‌ده‌بولنه‌بیلیر. فقط هنوز لسان‌اوکرنمکه باشلایان‌برآدمك قواعد فلسفه‌سیله، عصام، عبدالغفور قاوغاسـیله وقت کچیرمسی طوغروسی هیچ عقله صیغماز برشی. بو، چوق غریبدر.

یوق، اعتراضکز وارسـه سویلیك. بز متن اوقویه‌جغدق. نه بلله‌یه‌جکدك؟ قواعد. نه‌یه عائد؟ عربجه‌یه. پکی اوقویه‌لم. بولازم. فقط صوکرا اوقواعد اوزرینه برکتاب یازیلمش. واقعا برشرح، اما اوده تنقیددن عبارت. چونکه اعتراضلر، جوابلر، قیل‌لر طولو. صوکرا اونك اوزرینه حاشـیه‌لر وار. بونلرده فلان شویله دیدی.

فقط بن حقلیم، اودکل، اواکلامامش، طوغروسی بنم دیدیکمدر... تنقیدك تنقیدی ، تنقیدك تنقیدینك تنقیدی . فلسفهنك فلسفهسی ، فلسفهنك فلسفهسنك فلسفهسی ...

واقعا بو ، پك بوش دکل . لکن بو نهوقت اولور ؟ برکره لسان بیلنملی . صوکرا بونلر مطالعه کتابی اولملی . اصول تنقیدی، دها طوغروسی اصول انتقادی اوکرنمك ایچون بر طاقم فلسفه دوشونمشلر ؛ بونلری ترتیب ایتمشلر . مقصدی بیلملیده اوکا کوره تحصیلده بولنملی. هرشیئك صرهسی وار، زمانی وار، فقط معالتأسف بز بوصرهیی ، بوزمانی بیلمیورز .

ایشته انك ایچون عربجه بیلمیورز . بر بیت کلیر ، شاشوب قالیرز . نه عبدالغفوردن امداد وار ، نه عصامدن، هایدی قاموسه مراجعت . لغتلری حل ایدهلم . اونكده آرامهسی ایچون بر چوق زمان غائب ایدییورز . نهایسه بولدق . فقط اویمایور . تحف شی . چونکه اولغتی لایقیله اکلامق ایچون ادبیات لازم .

خلاصه بودرسلری اصلاح ایتملی . متنلرله برابر لغت وادبیات اوقونملی . صوکرا لایقیله فقه اوقومایورز . زیرا وقت بولهمیورز . تفسیر ، حدیث ... اونلره هیچ اهمیت بیله ویرهمیورز . بونصل تحصیل ؟ بویله شی اولماز .

بوتون طلبه بربره کلملیسکز ، بونلری دوشونملیسکز . ایشته بواحتیاجی سزه سویلیورم. سزده دوشونملی. بوحاله نهایت ویرملی. چارهلر تحری ایتملی . مثلا مصرده کوزل پروغرام یاپمشلر ، اونی کتیرتملی . نصل یاپمشلر ، او پروغرامی کورملی . دوشونملی ، احتیاجات حاضرهیه کوره بر پروغرام ترتیب ایتملی. برکره بوعربجه جهتنی تأمین ایتملی، صوکراده فنون جهتی صوك درجه نظردقته آلملی.

— ایی اما بز نصل کچنهجکز ؟

اوجهتی بز دوشونهجکز. اوراسی سزه عائددکل . امین اولوکز سزك حاصلاتکز پك چوقدر. فقط اونهکنك ، بریکنك النده قالمش. طلبهنك مخصصات وقفیهسی کندیلرینه تمامیله ترك اولنسه بشیك طلبهوارسه ظن ایدرم اوچر لیرا دوشر. بوندن، باشقه ملتكده سزه قارشی فدا کارلق کوسترهجکی محققدر. الویرركه سز برموجودیت کوسترهسکز . یوقسه استقبال امیندر . یالکز سزه عائد شی، بو احتیاجی بیلهرك بونی دفعه چالیشمقدر .

صوکرا براجنبی لسان لازمدر. بوخصوصده تعصب کوسترمهملیدر. باشقه چاره یوقدر . هم بونده برباسده یوق . چونکه معلوم یا ــ عقلمزوار! دوشنورز ــ دیانته مخصوص ومنحصر برلسان اولماز.

مثلا عربجه التی بیك سنهلك برلساندر ، دین اسلام ایسه بیك کسورسنهلك بردیندر. اویله دکلمی یا ؟ بردهازجمله کریدده مسلمانلروار، هیچ ترکجه بیلمزلر ، عربجهده بیلمزلر . بونلرك لسانی رومجهدر . شیمدی بونلر مسلمان دکلمی؟ بونلره مسلمان دیمیهجکمی یز؟ صوکرا بز ترکجه قونوشیورز . قرآن کریمك نازل اولدیغی برلسان دکل بو . قونوشمایهلم »». اولورمی؟ صوکرا عرب یهودیلری عربجه قونوشیورلر. فقط دینلری اسلاممی ؟ خایر .

شوحالده فرض ایدهلم بزم دینمزه مخصوص اولان لسان عربجهدر. پکی، نهدیمك ایستهنیور ؟ مادام دیانت اسلامیهیه مخصوص لسان عربجهدر، حسب الدیانه باشقه لسان تکلم ایتمیهجکزمی؟ « ایتمیهجکز » دینیورسه اوحالده بز آثم اولدق . بونی هانکی عقل ، هانکی منطق قبول ایدر ؟ هانکی آیت ، هانکی حدیث بونی سویلر ؟

ایشته ترکجه نهایسه فرانسزجهده انکلیزجهده اودر . اوده عربجهنك غیری برلساندر . ترکجه جائز اولیورده انکلیزجه نهدن جائز اولماسون . کذلك جامعده ترکجه لسانله درس اوقونیور . کناه اولیورمی ؟ خایر . پکی فرانسزجه سویلسهك نه اولور ؟ عربجهیه نسبتله ترکجه نهایسه فرانسزجهده اودر. فرانسزجه باشقه برشیمی ؟

شوحالده نهدن مدرسهده اجنبی برلسان تحصیل ایدیلمسون ؟ ترکلر مسلمان اولمشلر . ترکجه ایی اولمش ، دینرسه ایچنده مسلمان اولمیانده چوق . ایشته چین بتون ترکدر . حالبوکه اکثریسی مشرکدر .

دیمك که لسان مسئلهسنی دینه قاریشدیرماملی. دین باشقه ، لسان باشقه . بونلری تفریق ایتملی . چونکه هم عیبدر ، همده کولونج اولورز. بوراده تعصب، اظهار جهالتدن باشقه برشی دکلدر.

صوك

قبرستان

خارجیه ممیزلرندن ادیب محترم فریدبك افندی طرفندن اهدا بویورلمشدر .

ای مبدأ وجودك سرحد انتهاسی ،
ای سافلینه حقك دنیاده صوك نداسی،

ای چهرهٔ شئونك چین جبین حزنی ،
ای کائنات حزنك سوزشلی بربکاسی !

فکرمجه وارسه سنسك مختسرای دهرك
آزادهٔ غوائل برجای دلکشاسی .

برمجلس قضاسك ، حکمکله منعقددر
بوجنك بی مآلك صلح ابد نماسی .

ای نشوهنك، غمومك مأوای واپسینی ،
ای جوشش وسکونك آغوش التجاسی .

بحث حقیقتکدر مبهوت ایدن جهانی
ای مبدأ ومعادك میدان التقاسی .

دالغین نظرلرکدن جوشان اولان مآلك
منسیت عدمدر مرآت انعکاسی .

فجرکده منجلیدر برلمعهٔ شبابك
صوك ساعتنده جوشان الوان انطفاسی .

لیلکده مندمجدر برﻳأس ذی سکونك
علویت وقاری ، جدیت اداسی .

بیدار اولان قلوبی ایلر خضوعه دعوت
فوقکده‌کی طیورك الحان جانفزاسی .

شب زنده دار دردك آهیله یك‌ادادر
بومك قلوبه وحشت القا ایدن صداسی .

برکردباد خشیت تشکیل ایدر اوکده
ارواح آفلینك تکبیر اعتلاسی .

بربشقه حال ویرمش بومحشر سکونه
بالای آسماندن ماهك سونوك ضیاسی .

دیوان کبریانك تأثیر دهشتندن
ایلر سجودی ایما احجارك انحناسی .

پیرا مننده دائر برموسقار حزنك
محرق ترانه‌سندن عکس ایلیان نواسی .

بیکلرله خانمانك اجزای تارماری
هرقبضهٔ ترابی ، هرذرهٔ هواسی .

بیکلرله نازنینك جسم لطیفی اولمش
جوفنده‌کی هوامك اك منتخب غداسی

بیك وقعهٔ جکر سوز ایلردی عقلی تالان
برقبضهٔ ترابك سویلنسه ماجراسی .

سنسك محیطی دیردم ای مهبط معالی
حقك محاط اولیدی افاق کبریاسی !

فرید

دین مبین و اردو

ویانه، ۱۸ اغستوس، ۳۲٥

تاریخ بشر صورت عمومیه‌ده تدقیق ایدیله‌جك اولورسه کوریلورکه: انسانلر تاریخ خلقتدن بوکونه قدر دائما برخالق کائناته اعتقاد حسنی طویمش وهرزمان برپیغمبرك ظهوری، بردینك وجودی ملتلر آره‌سنده أیلکی، انضباطی تأسیسنه خیلی خدمت ایتمشدر.

ادیان قدیمه تأسسندن صوکره برمدت چغیرندن تماماً چیقمش اولدیغی حالده انسانلر، اینانمق احتیاجی‌دولاییسیله اوقواعدی محافظه ایتمك مجبوریتنی حس ایتمشلردر :

دینك اك‌مهم تأثیراتی حرب اردولرنده کوریلور. دورجلادتمزده بربرینك قاننه صوصامش اولان اوروپالیلری اهل صلیب اردولری تحتنده طوپلایان دیندر . بوکون همان عموم آوروپاده سوسیالیزمه قارشی مقابله ایتمك، اردوده انضباطك محافظه‌سنه غیرت ایتمك‌ایچون دیندن استفاده ایدیلیور. اردونك تربیهٔ فکریه ومعنویه‌سنه‌عائداولان آلمان آثارنی اوقوینجه انسان حیرت ایدر . اك مهم صحیفه‌لری دینه عائددر . اردوده چلیك کبی بر انضباطك تأسیسی ایچون ضابطانك معتقد اولملری لازم کلدیکنی ، افرادك حسیات دینیه‌سی اوزرینه تأسیس انضباطه چالشملرینی همان دائما توصیه‌ایدرلر. فرانسه بوکون پاپاسلرله علنی مجادله یاپدیغی وموفق اولدیغی حالده فرانسز ملتنك اکثریتی دیندار‌در .

آوستریاده دینك تأثیری اك‌شدیددر. لوترك ضربه‌لرینه اوغرادیغی حالده قاتولیکلك بوراده حکمداردن عمله‌یه، کویلی‌یه‌قدر قوتلی برنافذدر. ایمپراطور، خاندان قرالی هرکسدن‌زیاده دیندار کورونمکه چالیشیر. آرتق سکساتی بولان اوقوجه ایمپراطورك کچنلرده ویانه‌ده استفان کلیساسنده‌کی بیوك آیینده ألنده موم اولدیغی حالده ایکی ساعت سوقاقلرده دولاشدیغنی بتون اوجنراللرك، اومدنی اوستریانك اك بیوك آدملرینك اوکلرنده پاپاسلر اولدیغی حالده سوقاق سوقاق کزدکلرنی انسان کورملی‌که دینك بورالرده‌کی تأثیراتنی اکلاسین . بیوکلرك دینه اولان بو مربوطیتی عادتا مجبوریدر . چونکه ملت دیندار‌در، عسکر دیندار‌در . عسکر، ضابطان هرپازار مطلقا کلیسایه کیدر ایکی‌هفته‌ده برعسکر کلیسایه رسماً کوتوریلور، دین مسئله‌سنده آوستریا ضابطانیله کوریشکز، اك‌اعتقادسزلری بیله «نه‌یاپه‌لم؛ اردونك انضباطی‌ایچون دین اساسدر» دیرلر .

آوروپا علوم طبیعیه‌ده ، فنون وصنایعده بزدن فرسخ فرسخ ایلریده‌اولدیغی حالده‌بر دینك تأثیراتندن‌استفاده ایتمکه‌مجبوراولورسه، بزحقیقةً انسانلغك خلاصه‌سی ، عسکرلکك روحی اولان مقدس دینمزه بتون قلبمزله ، بتون موجودیتمزله نیچون صارلماملی‌یز ؟

برقاچ دفعه‌لر بوزمینده یازدیغم کبی ینه تکرار ایده‌رمکه : اردوده انضباطی تأمین ایده‌جك ؛ مظفریتك روحی اولان معنویاتی تقویه ایلیه‌جك آنجق دیندر. وقت‌حربده دشمنك تخریب دانه‌لری اوته‌ده بریده یرلری صارصه‌رق طراقه انداز اولدیغی ، هر دقیقه‌ده صاغده صولده آرقداشلرك اولدیکی، حیات ایله ممات آره‌سنده آرتق قیل‌قدر برمسافه قالدیغی اومدهش آوانده‌نفره‌اولومی استخفاف ایتدیره‌جك، امرلری دیکلده‌جك، حاصلی عموم اردوده انضباطی محافظه‌ایده‌جك آنجق دیندر . حضرده سوزلریمزك نفرك روحنه تأثیر ایتمسنی تأمین ایده‌جك ، مقصد ملعونانه‌لری تعقیب ایتمکدن خالی قالمیه‌جق اولان خونه‌نك اردویه صوقولمسنی منع ایلیه‌جك ینه او دین مبیندر .

باخصوص دین مبین اسلام عسکرلك نقطهٔ نظرندن اوقدر مهم، اودرجه‌قیمتدار اوامر الهیه‌یی حاویدرکه‌اکر بونلردن حقیله استفاده ایدیلیرسه طارقلك اردولری ، باربروسك کمیجیلری هر زمان میدانه کلیر . شانلی عثمانلی بایراغی هر زمان نسیم ظفرله تموج ایدر .

فقط اردوده معنویاتی تقویه‌ایتمك، انضباطی بتون‌شدتیله تأسیس ایلمك ایچون‌یالکز دینك بیوکلکندن بحث ایلمك، یالکز صورت عمومیه‌ده معتقداولمق دکل، احکام دینیه‌یی تماماً تطبیق ایتمك‌وایتدیرمك لازمدر. کویلیلرك قصبه‌لیلرك، هرهانکی برضابط حقنده مطالعه‌سنی

شویله بردیکله‌یکز ، ضابطك فضائلندن بحث ایدرکن اولا شویله باشلار : « الله ایچون تام مسلمان ؛ بش وقت نمازنده ؛ آغزینه برقطره راقی بیله قویمیور . . . . » اوضابط جاهل بیله اولسه حتی دها بیوك قصورلری بولونسه احکام دینیه‌نك کوزه کورینن شو برایکی قسمنی تطبیق ایتمسی اونك بتون قصورلرینی اورتر، اردوده انضباطك تأمینی ایچون ملتك و اوملتك اولادلری اولان نفرلرك قلبنده بو حس تقدیری اویاندیرمق نه قدر لازم اولدیغنی هیچ بر وقت اونوتمامق لازمدر. بش ، اون بیك ضابط یکرمی بش میلیونلق برملتك ایچنده اوفاق ، پك اوفاق بر چکردك تشکیل ایدر . اکر اوملتك کتلهٔ عظیمه‌سی ایله طبیعی، متین برارتباط تأمین ایتمزسه او چکردك هیچدر. فقط بر کره او ارتباط بر صورت فنیه‌ده تأسس ایتدیمی آرتق اوقوتك قارشیسنه چیقه‌جق جهانده هیچ برقوت یوقدر .

حالبوکه اعتراف ایتملی یزکه الـ بیوکمزدن الـ کوچوکمزه قدر هپمز بوخصوصده پك قصورلر ایدییورز. بوقصورلر حاشا اعتقادسزلقدن دکل ، فقط دقتسزلکدن یاپیلیور. عثرتك مع التأسف کوندن کونه کیتدکجه تعمم ایتدیکی کورولیور. شونی اونوتماملی یزکه نفره طاشیتیله جق ٢٥ درهملك برراقی شیشه‌سی، یاخود نفرك قارشیسنده ایچیله جك برقاچ قدح بیرا اردونك انضباطی نقطهٔ نظرندن واقع اولان بر سنه‌لك مساعیمزی امحایه کافیدر . مادامکه هپمز بتون روحمزله دینمزی سوییورز . او حالده نیچون اردونك انضباطی نامنه بیوك رخنه‌لر آچان اوفاق تفك قصورلردن واز کچمیه‌لم ؟ آوروپاده دین شرابه مساعده ایتدیکی حالده اسپرتو علیهنده جمعیتلر تشکل ایدرسه بز مسلمان ضابطلر نیچون اردوده بتون شدتله مسکرات علیهداری اولمیه‌لم؟ جمعه‌لری نیچون نفرلریمزله برابر جامعلریمزه کیده‌رك حضور ربانیده سجدهٔ خشوعه قپانمیه‌لم؟ قلبمزده اولان اعتقاد متینی، احکام دینیه‌یی بویله تطبیقه بر باشلارسه‌ق أمین اوله‌لم که اوزمان افراد بزی بوس بوتون بشقه درلو دیکلر ، قلبنده بزه قارشی بوس بوتون بشقه درلو برمربوطیت حس ایدر وبرکره بو مربوطیت ابدیه وفنیه تأسس ایتدیمی، آرتق نه خونه‌نك اغفالاتی، نه دشمن مرمیاتنك دهشتی ، نه آجلق، نه صوسزلق، هیچ برشی اومربوطیت قویه‌یی، او انضباط متینی اخلال ایده‌من.

اردومزده بودرجه متین برانضباط تأسس ایدنجه آرتق نه کرید مسئله‌سی قالیر، نه ده شرق مسئله‌سی. عثمانلیلق بتون علویتیله یوکسلیر، بزده جهانده لایق اولدیغمز پایهٔ علوی‌یی استحصال ایتمش اولورز. بتون بو پارلاق استقبال ایچون بزم یالکز برغیرتمز، قلبمزده بتون قدسیتیله یرلشمش اولان دین مبینمزك احکامنه حسن رعایتمز کافیدر.

«طنین» وجدانی

مدرسه‌لر قونغره‌سی ! . .

[عثمانلی مسلمان علماسنه بر دعوت :]

پك دوشمشزدر ! . . بز ، قونغره فکرینه یاپیشیرسه‌ق، پك چابوق قالقارز [اولنجی خطبه]..

فضیلتلیلر !..

فضیلتکز ، اومارم‌که ممالکتك ، برباقیمه، الـ بویوکلری اولان سزلره بویوك بر « سلامت قایناغی » کوسترمك جرأتنده بولنان شو کوچوجك مسلمانی کستاخلقله اتهام ایتمز . . حتی، ظنمجه، شوراده برکستاخلغم وارسه، اوده : شو ایلك سوزمدر ؛ چونکه : اسلامده هر مسلمان سوز حقنه ، حس حقنه مالکدر ! . . بونی بیلدیکم ؛ هله پك درین اولارق بیلدیککزی دها ایی بیلدیکم حالده ، حقیمی قوللانیشیمی کستاخلق کبی کوره جککزی قوروتی ایدیشمدرکه ، اصل کستاخلق اولور ...

سوزك قیصه‌سی : جرأتم ، دیمکدرکه ، حقمدر . .

بر حقك ، قوللانیلماسیله ، اصابت ایده‌جکی نقطه‌ده ناس ایچین بر فائده وارمیدر ، یوقیدر ؟ وارسه ، اونا اولاشمق ممکنمیدر ، دکلمیدر ؟ ممکنسه ، یول نه در ؟..

بونلری آراشدیرمق ، آراشدیروب بولدقدن صکرا بر قرار ویرمك ، اوقراری اجرا ایتمك ، یاخود ایتمه‌مك . . بونلرده سزك حقکزدر، دها دوغروسی : وظیفه‌کزدر ! . . نته‌کیم : شودعوتم، اساساً ، برحق استعمال دکل، بروظیفه‌یی ایفا سوقیله‌در ؛ چونکه : مسئله ، عمومه عائددر !..

خوش .. هله اسلامده، برمسئله ، عموم، افراده دکل‌ده، فرده عائد اولسه ، ینه بروظیفه حس ایتدیرر . . اویله ایسه ، شویله دییه‌لم : مسئله ، خیره عائددر !..

زره‌ده خیر ، اوراده اسلام !..

بویله اولونجه ، ادعامه کوره، سوزلرمده برخیر وار اولدیغندن، بنی دیکله‌مه‌یه مجبورسکز . .

لکن . . انسان ، هر ایشی ـ دیکله‌مکله کورمش اولماز ـ ایشینه کوره ایشله‌مکله کوره‌بیلیر . .

فرقنده‌یم : سوزلرم، کیتدکجه ، کستاخجه اولیور . . اولدقجه سرت معنالی دوشویور . . سزلره ، سز « مدرس » لره درس ویررجه‌سنه برجریان آلیور ! . .

نه‌چاره . . بوتون بونلر، حالك، حالمزك، حالکزك الـ نزاکتلی برر ترجمانیدر ! . . سز ، اونلردن ، آرتق ، نه آکلایه‌بیلیرسه‌کز آکلاییکز . . یالکز ، مساعده بویوریکزده ، شو (٦) نقطه ایله بوتون سویلدکلریمی، سویله‌یه‌جکلریمی آچیقجه خلاصه ایتمش اولایم:

١ ــ سلامت پك اوزاقده ؛ یعنی :

٢ ــ تهلکه‌لر پك یاقینده ؛ چونکه :

٣ ــ پك آغیر اولارق . . صانکه هیچ قیمیلدانماز درجه‌ده

برآغیرلقله ایلریلیورز.. چونکه : اویله چالیشیورز .. هله چالیشمه‌یی هیچ بیلمیورز ..

٤ — چالیشـمه‌یی بیلمك آز وقت ایله ، آز یورغونلق ایله چوق ایش کورمکدر .. اك کسدیرمه ، اك قیصـه یوللردن کیتمه‌یی بیلمك دائما کارلیدر ، . حالبوکه ، دوریمز ، یعنی : کورونوشـیمز یکیاشمش ایسه‌ده، ایچ یوزیمز : دوشونوشیمز ، ایشله‌یشمز پك . . پك آغیر یکیلشمکده‌در . بو، هر نه‌قدر طبیعی ایسه‌ده، حال ، زمان، بو آغیرلغه متحمل دکلدر :

٥ — هر برینك آرده‌نده یاتهلکه ، یاخود سـلامت بولونان ایشلریمز اوقدرچوقدرکه بونلری تصنیف ایله هر برینه منسوب اولان هر عثمانلی صنفی ، زمره‌سی ال برلیکیله ایشـله‌مك تملینی آتمازسـه ـ بیله‌لم ـ غلبه سلامتده دکل ، تهلکه‌لرده قالاجقدر . . یعنی :

٦ — (پك دوشمشزدر ! . . بز، قونغره فکرینه یاپیشیرسه‌ق، پك چابوق قالقارز !...

*
* *

قونغره ! . . بوتون عثمانلیلرك سلامتنی ، دیریلمه‌سـنی ، صوکی خیرلی حرکتلره کله‌بیلمه‌سنی بوکله‌ده، قونغره‌ده، قونغره اصولنجه استشاره‌لرده ، اویله اسـتشاره‌لرك نتیجه‌لرنده ، قرارلرنده ، اونلره کوره اولاجق ترتیباتده ، تشکیلاتده ، اونلرك اجراسنده بولیورز. .

أوت . . هر صنف ، هر طاقم عثمانلی ایچین سلامتلر . . اونلره بزی اولاشـدیراجق چالیشمه‌لر . . چالیشـمه‌مزی ثمره‌لی قیلاجق « چالیشمه‌یی بیلمه»لر . . بوتون بونلری ایدینمك چاره‌لری (قونغره) اصـولنده‌در ! . . نتـه‌کیم : بونجه ییلدنبری فدا کارلقلرله ، بونجه قوربانلر ویرمکله عاقبت (مبعوثلر مجلس)نی آچدیریشیمز هپ سلامته ایرمك امیدیله دکلیدر ؟ . .

نه‌حاجت .. کیمی حکومت ، (مبعوثلر مجلسی) نه (قونغره) آدینی ویره‌شدر ..

(مبعوثلر مجلسی) بوکون دینجه ، عقلاجه قبول اولونمشـدر : لزوملی ، فائده‌لی تشکیلاتدن ، اصوللردن بریدر ..

(مبعوثلر مجلسی) .. بونك بزجه آدی نه‌قدر یکی اولسه ، دینمز- جه‌ده اساسی اوقدردن دها اسکیدر . . مسلمانلقله بر یاشـده‌در . . قونغره‌ده بویله‌در .. آره‌لرنده‌کی فرق : (مبعوثلر مجلسی) ، دولت ملت ایشلرینك ، (قونغره) ایسـه برملنده ، یاخود ملتلر آراسنده صنعتلری ، مسلکلری ، دردلری ، دوشونجه‌لری براولانلرك کندی آرالرنده یالکز کندی ایشلرینك ایلریله‌مه‌سی ، دوغروجه کوروله- بیلمسی ایچون یوللر ، ترتیبلر بولنمق اوزره یاپیلیور ..

*
* *

معتقدزکه : هـانکی دولتده مبعوثلر مجلسی وارسـه ، اوراده «اهالی — حکومت ایشلری » صاغلامجه اولیور ..

مساعده‌کزله علاوه ایده‌یم :

نره‌ده قونغره‌لر تعمم ایتمش ایسه ، اوراده « هرایش » کندینه مخصوص بر قونغره‌دن کچدکجه ، یولنده کیدر اولیور ! . . حتی — فضیلتلیلرم — هانکی هیئتك نه قدر ایشی « مبعوثلرمجلسندن » کچه‌بیلیر اولورسـه ، اوهیئت اودرجه صـاغلام اولیور ! . . حتی — فضیلتلی افندیلرم : — هـانکی خلقك نه قدر ایشی دوغرودن دوغرویه کندی رأینه‌ده قونیلابیلیرسه ، اوخلق اومرتبه سـلامته مظهر اولیور [*] !.. لکن بوترتیبات انسانلرك هیئت هیئت بر طاقم استعدادی ، مکملیتی ثمره‌سی اوله‌رق -کومتلرنجه رسماً قبول‌ایدلمش نتیجه‌لردر . بزم کبی برخلقك بویله نتیجه‌لره نائل اولماسی، شمدیلك محالدر.. برده برهیئتده کوریله‌جك ایشلر اوقدر چوقدرکه، بوکون برچوق‌ایشلری خلقك‌ده رأینه قونیلان هانکی برهیئتك‌بیله قونغره اصولنجه خصوصی ، غیر رسمی اسـتشاره‌لردن آزاده قالامدیغی ؛ باخصـوص — بونقطه‌برطرف — اك چوق قونغره‌لرقوران هیئتلرك بوقبیل هیئتلردن‌اولدیغی‌کوزه چارپمقده‌در.. زیرا : اونلر استشاره‌نك ذوقنی آلمشلر ، اوذوق اونلرك تا ، روحلرینه ایشله‌مشدر !..

کیمی اولکه‌ده کورولورکه : رسمی بر استشاره مجلسنك رسمی برقراری حکومته یاردیم ایدیلمك، یاخودقبول‌ایتدیریله‌مه‌مش برحق طانیتیلمق اوزره ، اهالیجه دور دور قورولان برقونغره‌دن کچمه‌یه باشلار ؛ مطلوب نتیجه حصوله کلیر .. ینه کورولورکه : اهالینك بر طاقم ایشلری ، مسئله‌لری ، قونغره اصولنجه ، کندی‌استشاره‌سندن کچه کچه عاقبت حکومت اوایشلره ، مسئله‌لره اهمیت ، یعنی برنهایت ویرمك مجبوریتنده بولونور .. ویریر .. ترقیدن ترقی‌یه کچیلیر !..

بونلر اوديمکدرکه : حکومت ، اهالی .. رسمیلر ، غیر رسمیلر نره‌ده — مبعوثلر مجلسی ، قونغره ، قونفرانس، سـائره کبی آدلر آلتنده — استشاره طریقیله بربرلرینه کرك یاردیم ، کرك مقاومت ایدیورلرسه ، اورایه هر برده‌کندن دها آز آلداتیجی بر سـلامت ، قادلرینی کریور . . سعادت کولکه‌لکلری سرپیور !...

*
* *

دنیا ایشـلرینه ، سوزده ، عقلم ایردی ایره‌لی ، دوشـونور ، طاشینیرم‌ده ، کندیمه صورارم :

استشاره ذوقنی .. طاتیش کوروش طادینی خلقمزه‌نه‌ال ویره- بیلیرز .. ناصل طاتدیرا بیلیرز ؟..

بوسؤاله جواب اوله‌رقده ، کوزم اوکنه هرزمان شو واسطه‌لر کلیر :

قیشله‌لر .. مکتبلر ، مدرسه‌لر !..

اوح !.. بومبارك یرلر ، صانکه استشاره ایچین طبیعتیله قورو- لوویرمش ، قاپانماز مجلسلردر .. صانکه قورولمه ، قاپانمه احتیاجنی هیچ بیلمز قونغره‌لردر !..

هیهات !..

یکیچریلك باتدی . نظام عسکری چیقدی ... اردومز شـویله بویله یکیلکلر ایدیندی . . . آنجق، هپمز، هرصنفمز کبی ، اوده ،

[*] ره‌فه‌راندوم .

ورطه‌لر کچیردی ... کوزله‌دیکم اساسی آلامادی ... آلتق دورینه بلکه هنوز کیره‌بیلدی ...

یامدرسه‌لر ؟

مدرسه‌لریمز نه‌حالده‌در؟.. برچوغنك وقفلری باتمش، یوتیلوب کیدیورمی؟ بویله ایسه، بومادی حالك نتیجه‌سی اولارق، عجبا آشاغیلامقدن عبارت برمعنوی حاله مبتلامیدرلر؟.. مدرسه‌لر، مدرسه‌لیلر، مدرسلر صحیانجه، تدریسانجه، پروغرامجه، اصولجه اصلاحاته – سالم بریکلکه – محتاجمیدرلر؟.. کچمشده بونجه‌بیوك مسلمان، مدرسه‌لردن یتشمش ... حالا یتیشیورمی ؟.. «یتیشسین، یتیشمه‌سین ... نه باًس وار !.. » بویله دیه‌بیلیرمیز؟.. عثمانلیلری، اولجه، بر زمان، عثمانلی ایدن علما ایدی، عسکر ایدی ... اویله‌می ؟.. فقط، صوکرالری، برباد ایتمش اولان‌ده عسکردی – یکیچریلردی – علما ایدی . . . دوغرومی؟.. عاقبت – سویلدك – یکیچریلر، یکیچری اوجاقلری باتدی ... صیره علمامزك، مدرسه‌لریمزکمی ؟ . . یکیچریلرك آدی، عسکرلکی دکیشدی: یرلرینه نظام عسکری کلدی ... یکی اصول عسکرلکلر کلدی !.. یاعلمامزك، مدرسه‌لیلریمزك، مدرسه‌لریمزك یرلرینه نه‌کله‌جك، کیم کله‌جك؟.. مکتبلرمی، مکتبلیلرمی؟.. هرحالده کیم کلیرسه کلسین : اونلرك یرنی طوته‌بیلیرمی؟.. علمامزك خلق اوزرنده‌کی تأثیری نه‌ایدی، ناصلدی، نه‌قدردی!.. بوکون نه‌قدردر، ناصلدر، نه‌در؟.. بوکیدیشله نه، ناصل، نه‌قدر اولاجق؟.. نه، ناصل، نه قدر اولورسه اولسون دیه‌بیلیرمیز؟.. دیرسه‌ك، بوندن، مدرسه‌لریمزده، مدرسه‌لیلریمزده، علمامزده حالیمزك، استقبالیمزك هیچده باغلی اولمادیغی معناسی چیقمازمی؟.. کرك عمومی اولان حالیمزك، استقبالیمزك، کرك مدرسه‌لریمزك، مدرسه‌لیلریمزك، بوتون علمامزك حاللرینك، استقباللرینك باغلی بولوندیغی «زمان» ك کیدیشینه، ایسته‌ییشینه کوره نه‌کبی تشبثلریمز وار؟.. هله مدرسه‌لریمزده نه‌کبی تشبثلر، نیتلر بسلنمکده‌در؟.. بویاندن هیچ برامید، پارلایوب‌ده حالامی کوزلریمزی قاماشدیرمایه‌جق؟ . . بوندن واز کچدك ... مدرسه‌لریمز، حالامی حاللرینه برچکی دوزن ویرمیه‌جکلردر ...

— حالیمزده نه وارکه ؟!!!..

ایشته – افندیلرم! – بوتون بوکبی سؤاللرك هپسی برپانه آتیلسه‌ده یالکز شو: «حالیمزده نه‌وار...» سؤالی اوزرینه استشاره‌یه، باشدن باشه، فقط صنف صنف اولارق، درتلشمه‌یه کیریشسه‌ك – البته‌انکار ایده‌مزسکز – یوره‌که صوسریه‌جك هیچ برشی ... ساده‌جه یکی بر مشروطیت قازانمش اولمقدن، سیاستجیلکلرله اویالانمقدن باشقه هیچ برشی بولامایز... یعنی: حالا تهلکه‌لردن قورتوله‌نك اك دوغرویولینی طوتامامش بولونیورز...

— عجایب ؟ !!..

أوت ... نیجه ییلدنبری بلکه‌نه‌قدر آز لازمسه اوقدر چوق تکرار ایتدیکم برسوز واردر :

(بوکوندن زیاده یاریندن قورقیوردم) !..

مشروطیتدن بری‌ده، بوناشجه‌سنه، شویله‌جه سویله‌نیورم:

هرعثمانلی – دقت: هرعثمانلی – وظیفه‌سنك، هیچ اولمازسه، یوزده بری نسبتنده، حتی کرك دوغرودن دوغرویه، کرك دولاییسیله، «دولت – خلافت سلامتی» ایچین، اك آزدن، بش اون ییل، فاصله‌سز چالیشیر اولمازسه – ایناندم – تهلکه‌لردن قورتولامایز . . . تهلکه‌لر، یعنی : کوردوله‌جك ایشلریمز، آییقلانه‌جق چوروکلیکلریمز اوقدر چوقدر !..

هر کس کندی وظیفه‌سنی بیلیر، بیلدیکی قدر یرینه کتیریر اولسه‌یدی، بودنیا جنت کسلیردی ... بونك ایچیندرکه هر عثمانلیدن وظیفه‌سنی، یوزده‌بر نسبتنده اولسون، یرینه کتیرمك همتی‌ایستیورز. آنجق بودرجه‌لك برهمتی بیله «هرعثمانلیدن» بکله‌یه‌میه‌جکمز ایچین، ایشته، حاله عقلی ایرنلریمزك عادتا وظیفه‌لرینی یوزده یوز اوله‌رق ایفایه قویولمالری، قویولمش بولنمالری لازم کلیور!..

بودردیمی... بویله، باشلیجه‌سنه، برایناں کتیرمش اولان شو کوکلی، ایشته – فضیلتلیلر – اك اوکجه سزه آچیورم... چونکه بن – البته هپمزك اولدیغی کبی – امیدلرم، هپ سزه باغلیدر... حالا اویله‌در ...

سز، برر عالم . . بن، برجاهل ! . . بویله‌اولمقله برابراعتقادمده یاکیلمایه‌بیلیرم، دکلمی، افندیلرم ؟ . . ایمدی « دولت – خلافت سلامتی » خاطریچین، تنزل صاییوب، شو – یا اکری، یادوغرو اولماسی پك محتمل اولان – اعتقادم اوزرینه‌براز دوشونیویرسه‌کز . .

زه‌دن نره‌یه کیتدك ؟ ! . . . .

البته ! . . بحق غیب ایدرجه‌سنه، سوزلریمك چاپراز کیدیشی‌ده میمنتسزاولان اعتقادمك . . قاراخبر مژده‌جیسی کبی اولان اعتقادمك، روحیمه قدر کوك صالمش اولدیغنه دلیل دکلیدر ؟ . .

بو، بنجه بویله اولابیلیرده سزجه، بوتون عالمجه اولمایه‌بیلیر . . حتی، ادعالرم اینجه‌دن اینجه‌یه آلندکدن، محاکمه ایدیلدکدن صوکرا بیله ! . . حتی ؛ شونی‌ده سوزلریمه علاوه ایتدکدن صوکره بیله :

عمومی سلامت مسئله‌سنه تعلق اولسون، اولماسین.. (مدرسه‌لریمزك سلامتی مسئله‌سی) صارپ، چتره‌فیل، اهمیتلی برایشمیدر، دکلمیدر ؟..

مدرسه‌لریمزك سلامتی، اصلاحی دیمکدر: مدرسه‌لریمزك اصلاحی، صارپ، چتره‌فیل، اهمیتلی برایشدر؛ نته‌کیم – البته‌انکار بویورولماز – نه زماندن بری هر حمیتلی یوره‌کی (مدرسه‌لریمزك اصلاحی) کبی بردردده اوزمکده‌در . .

بردرد ایله اوزوله‌نك صوکی ینه دردلی اولوب قالمق اولونجه، اودردك، یادرمانی بولونماز دردلردن اولدیغنه، یاخود درمانی آرایانلرك «آرامه‌یی‌بیلمه» قدرتندن محروم اولدقلرینه حکم ایدیلمك ضروریدر ..

خایر . . بوراده، نه‌اودر، نه‌ده بودر . . اساساً دردك درمانی آرایانلر یوقدر . . وارسه بیله یوق درجه‌سنده‌در . .

آچیقجه‌سی : بز خلقه استشاره طادینی ویره‌جك اولان اك

كسكين واسطه‌لردن برى : مدرسه‌لريمز ايكن، مدرسه‌ليلريمز ايكن، اونلرده، كنديلريچين بيله، استشاره قوقوسى قالمامشدر . . شويكه استشاره دورندن برى اولسون استشاره‌يه ميل نيتى حالا يوقدر! .. ديمكدر كه بز خلقدن اوكجه مدرسه‌ليلريمز استشاره طادينى آلمايه محتاجدرلر . .

بو ، برچيغلقدركه ـ فضيلتليلرم ـ سزى فردفرد ، هربريكزى بريكزدن خوبلاتملى . اولا: «كندى كنديسنه استشاره» ديه‌جك اولان دوشو- نمه‌لردن دوشونجه‌لردن باشلايه‌رق طوپ طوپ استشاره آقينتيسنه دوكه‌لى . . بو آقينتينك منبعى بر «عمومى قونغره» اولمالى ... يعنى: هر سنجاق، ياخود هر ولايت كندى مدرسه‌لرى قونغره‌سنى ياپمالى ... بونلر برلشه برلشه ، شيمديدن اعتباراً هر ييل بر «عثمانلى مدرسه‌لرى قونغره‌سى» قورولمالى ... بوسايه‌ده: وار، يوق درجه‌سنده‌كى (مدرسه- لرك اصلاحى) فكرى، قناعتى ياپيلمالى ... مدرسه‌لر، مدرسه‌ليلر بربرلرينى طانيمالى ... اوناكوره قرارلر ويرمه‌لى ...

بوراده اشارت ايتمك ايسته‌ديكمز جهت : ايشه كوچوكدن، كوچك مقياسدن باشلانماسى لزوميدر ... يوقسه، بردنبره بيوك بر قونغره قورولمايه قالقيشيليرسه، بوتون سوزلريمز هوايه اوفلمكدن عبارت قالير ...

*
* *

اوزاق، ياقين ماضيلريمزده‌كى !.. اوشانلى، ياخود لكه‌لى دور- لريمزده‌كى سلفلرينى خاطرلاتيرجه‌سنه اولان حركتلريله، علمامز، مدرسه‌ليلريمز . كنديلرينه شرفلر، بزلره مفخرتلر ياغديرماديلر، يوزيمزى آغارتماديلر دكل.. آنجق شوكوكل ايستركه، مثلا، عنصرلر اتحادى ، عثمانليلق برلكى كبى سلامت مسئله‌لرينك حلى علمامز، مدرسه‌ليلريمز ، يالكز ... يالكز اونلر ، « بوايشى بز .. يالكز بز كوره‌جكز ؛ ديرجه‌سنه، قوشسونلر، قوشوشسونلر...

بيليرسكزكه ـ افنديلرم! ـ بوتون بو آرا صيرا اشارت ايتديكمز مسئله‌لرك حلنه، ثانيه فوت ايتمكسزين تعبيريله تعيين ايده‌بيله‌جكمز بر سرعتله اوغراشمازسه‌كز، مدرسه‌لريمز بو كونكينى آراتديره‌جق بر يوقلق عرض ايدر اولاجقلردر!.. بو، سزك معنوى منفعتكزه اويغون اولماديغى كبى ـ مساعده بيوريكز آچيقجه سويله‌يه‌يم ـ مادى، شخصى منفعتلريكزه‌ده هيچ اويه‌ماز .

بو كون « دولت — خلافت سلامتى » نى مدرسه‌لردن‌ده بكلر اولماسه‌يدم ، ياخود مدرسه دشمنى اولسه‌يدم ، شو جرأتلى سوزلرى سويله‌مه‌يى دكل آ .. بر مدرسه‌لى‌يى دوشونمه‌يى بيله عقلمه كتيرمزدم .. معلوم آ .. چوكمه‌سى ايسته‌نن اسكيه‌ن بر بنا تعمير ايدلمز !..

بو كون — فضيلتليلر ! — آرا كزده حالك ، زمانك ايجاباتنى مدرسه‌لرك اصلاحنى، هپمزك سلامتنى، فلاحى حقيله درك ايده‌بيلمش اولانلريكزك سكوتلرى، حركتسزلكلرى.. حتى ، اعتقادمنجه ، شوقونغره فكرينى، اصولنى — البته خيرلى، فيضلى كورديكى تقديرده تعميمه ، تطبيقه ، اجرايه بر انهماك ايله ، شتاب ايتمه‌يشلرى :

« مدرسه‌لرك چوكمه‌سى مطلوب » تفسيرينه دايانير ديرسه‌ك عجبا يك ايلرى‌يه وارمش اولورميز ؟....

نه اولورسه‌ق اوله‌لم .. ايشته صوك سوزيمز :

[كيمى زنكينه، اشرافه ، علمايه تاريخدن بربيوك درس : مشروطيت، انسانلغك برلكه دوغرو ايلك آديميدر . بو آديمى يديبوز ييل اوكجه ايلك آتان انكليزلرده اوك آياق هان دائما زادكاندى . بوسايه‌ده لوردلق حالا ياشيور ، همده حاكم !.. فرانسه‌ده ايسه چوقدن أولمشدر . چونكه خلقه، مشروطيته ضد كيتمشدر ..

كذا : فن ، حريت ايلريلدكجه كريله‌ين پاپالق فنه ؛ حريته بوروتمك ؛ حتى هر خلقك ديلينى قبول ايتمش اولديغى ايچون پاپيلان پروتستانلقدن عبرت آلارق ، يونانجه‌يى ، لاتنجه‌يى براقيرجه‌سنه بريول طوتمق ايله كنديني برقاچ عصردن برى ياشاته بيلمكده‌در .

واقعا بزده زادكانلق، رهبانلق يوقدر .. فقط رسمى برزنجيركبى يوقدر.. هرحالده ، فاعتبروا] !... (اهالى حاكملكى) .

هرحالده، سوز ، اولديغى كيبجه دكل، تطبيق ايدلمك ايسته‌نيلنه كوره تطبيق ايديلير ..

مأمولدركه : تنزل صايلمازده ، همان ، فريادمز موجبنجه ، قونغره‌لر عقد ايدلمك دعوتلرى ياغديريلير ..

جمله‌يه خيرلر ، خيرلى موفقيتلر !..

طونالى حلمى

تصفيۀ لسان

هر حالى مضحك برفاجعه اولان دور سابقده انتشار ايدن رسائلك‌ده اكثر مندرجاتى بر آز تدقيق ايله كوريليركه آغلانه‌جق برقومدى ايدى. اسكى ويكى ادبياتك بى‌پايان ديدى قوديلرى ، حسن نسبى ومطلق بحثلرى ، حتى برقافيه اوغرنده‌كى مباحثات زواللى عثمانلى قارئلرينى نه‌قدر اشغال ايتمشدر. اكثريتله بوش ومشوش برطرزده اهال، ياخود برمشاعۀ ادبيه (!) ايله اكمال ايديلن بوموسمسز ولزومسز مباحثاتك بلكه طبيعت مطبوعاتده‌كى جدالجولغه براعتياد استحضارندن باشقه فائده‌سى اولمامشدر .

اساسى دكلسه‌ده طرز جريانى اعتباريله او بحثلردن فرقى اولمايان برعقده بو كونلرده‌ينه ايدئ مطبوعاتك عصبيله شن‌پارمقلرنده بر سبوتون دوكومله‌نيور : لسان مسئله‌سى ؛ بوندن بحق بحثه صلاحيت اوقدر شرائطى استلزام ايدركه تمادا يدلسه مباحث محجوب ومتحير چكيلمكه مجبوردر . فقط مادامكه انسانلره وله ويرن آثار و آبدات تلاحق افكار وافعال ايله وجود پذير اولمشدر ، بر آبده‌نك الك حقير حجر پاره‌سنى وضع ايتمك قبيلندن بومهم مبحثده حسن نيتله يازيلان برقاچ سطر مفيد اولماسه‌ده صاحبنك باعث خجالتى عد ايدلمز ظن ايده‌رم.

لسان مسئله‌سنى اوياندیرانلردن برقسمى ديمك ايستيورلركه :

« اى عثمانليلرك آريستوقرات اديبلرى ! عرب وعجمك طمطراقلى الفاظنى برايكى تركجه كلمه ايله باغلايه‌رق وجوده كتيرديككز سوزلر قرون وسطانك محررات دينيه‌سى كبى برقسم محدوده منحصر قاليور.

عمومك تربيهٔ فكريه‌سنه خادم اولمق لازمكلن غزته‌لريكزى، كتابلريكزى خلق آكلاميور . بوكيديشله جهلدن و بناءً عليه ضعف سياسيدن قورتولاميه‌جقسكز . »

صوكره بو فكره معارض اولان قسم‌ده مدافعه ايتمك ايستيورلركه : « بردفعه شاعر واديب مطلقا هركسجه آكلاشلمق لزوميله مقيد اولاماز، مع مافيه ممكن مرتبه ساده و تركجه كلمه‌لرله كتاب وغزته يازيلماسنه برشى ديه‌مز. لكن عصرلردن برى اصل تركجه‌دن پك اوزاقلاشان لسانمز؛ عربى وفارسيدن تجريد ايديليرسه پك عريان وسفيل قالير ؛ بو ممكن دكلدر . »

دوشونيليرسه برنجى قسم مباحثلر افراطپرور ايكنجيلر محافظه كاردر . هر برينى آيرى آيرى ديكله‌ديكى حالده حق ويرن بر متفكر مخالفلرك افكارينى مزج ايدرسه برطريق اعتدال بولور ظن ايدرم: بن ديبورمكه لسانمز دور سابقك بزه براقديغى انقاض حكومته پك بكزر ؛ تشكيلاتى حال ابتدائيده دكل فقط مشوش وغير منتظمدر. ناسل او حكومتى بوكون بر تنسيق وتصفيه ايله اداره ايتمك ايستيورسه‌ق لسانمزى‌ده اويله تنسيق وتصفيه‌يه تابع طوتالم . چونكه مأمورين حاضره‌مزك هپسنى استخدام ايتمه‌مك ناصل عديم الامكان ايسه لسانمزك بهمه‌حال محتاجى اولديغمز مأمورلرى ديمك اولان عربى وفارسى كلمه‌لرى‌ده بوسبوتون طرد ايتمك اودرجه امكانسزدر . فرض ايدهلم عربى وفارسى كلمه‌لرى تماميله قادرو خارجنده براقدق. طبيعى تركجه‌مز او وقت برچوق يكى كلمه‌لره محتاج اوله‌حق وطوغنجلر ، دها بيلمم نه‌لركبى برچوق كلمه‌لر يكيدن اوكره‌نيله‌جك. اولاً افادهٔ مرامه عدم كفايه‌سى طبيعى اولان بولسان بداوتى صوكره‌لرى مختلف حالات حسيه‌نك ، اصطلاحات وسائره‌نك ترجمانى ايتمك ايچون چاليشيله‌جق خلاصه بش آلتى عصر اولكى حاله رجعت لازم كله‌جك‌كه منصفانه دوشونيليرسه بو افراطپرور فكرك مصيب وممكن اوله‌ميه‌جغى تسليم ايديلير.

لكن ينه فرض ايدهلم‌كه لسانمزى تصفيه ايتمدك و بو خصوصده محافظه‌كار بولندق . او حالده ينه ادبيانمزك قسم كليسنى بالخاصه توغل ايتمه‌ين مكاتب عاليه مأذونلرى بيله آكلايه‌میه‌جق ، غزته‌لريمزى ، كتابلريمزى خلق اوقويه‌ميه‌جق وبو تشوش دوام ايدوب كيده‌جك.

لسانمزك عسرت تعممنى ايجاب ايدن سببلردن بريسى‌ده املامزك يكنسق اولماسيدر . برطالب برنجى درجه‌ده قرائت خصوصنده دوچار مشكلات اولور، اوقوديغنى آكلامامق ايكنجى درجه‌ده قالير.

شيمدى معارفمزى عمومه تشميل ايتمك ايچون اولاً : املايى دوزه‌لتمك لازم كه كچنلرده بوكا مأمور اولان اساتذهٔ ادبك نتيجهٔ اجتهادلرندن بويوك فوائد حصولى قوياً مأمولدر . ثانياً : غزته‌لرى كتابلرى باخصوص عمومه خطاب ايدن يومى غزته‌لرله عمومى كتابلرى ممكن مرتبه ساده و كرفت تراكيبدن آزاده يازمق ايجاب ايدركه اوتوز ، قرق سنه‌لك سياى مطبوعاته باقيلسه بولزومك كندى كنديسنه تقدير ايدلديكى وايدلمكده اولديغى كوريلور . ثالثاً : عربى وفارسيدن آلديغمز كلمه‌لرى تحديد و بونلرك معنالريله صورت استعماللرينى تثبيت ايلمك اوزره برلسان تنسيق وتصفيه قوميسيوننك تشكلى اقتضا ايلركه بو قوميسيون بالطبع ارباب اختصاصدن منتخب بر اقاده‌ميدن باشقه برشى اولاماز .

ايشته بعدما ممالك عثمانيه‌نك تشنهٔ معارف اولان هر كوشه‌سنه سربيشديريله‌جك كوچوك مكتبلرده بوسايه‌ده تركجه‌مز خيلى سهولتله تعليم ايديله‌بيلير ومقصده معتدل برطريق ايله وصول ممكن اولور .

ابراهيم علاء الدين

عالم اسلام

اسپانيا اختلافى

استانبول كونده‌لك غزته‌لرينى اوقويانلر ، مادريد وبارسلوندن چكلمش محاربه واختلال تلغرافنامه‌لرينى، پك‌ده نه اولدقلرينه دقت ايتمدن شويله برسوزوب كچيورلر :

« مادريد — مليه‌دن استخبار اولنديغنه نظراً اسپانيا عسكرى دشمنى پوسكورتمشدر ؛ عسكرلريمزك ضايعاتى جدى اولمقله برابر ، دشمنك خساراتى فوق العاده عظيمدر. »

« بارسلون — حكومت عليهنه عصيان ايتمش اولان آنارشيستلر مناسترلره تعرض ايتميه اجتسار ايله راهب وراهبه‌لره تجاوز فضاحتى ارتكاب ايلمش وحتى ژاندارمه‌لر عليهنه سلاح بيله استعمال ايلمشلردر. مع مافيه سطوت حكومته مقابله‌دن عاجز قاله‌رق تار مار ايديلمشلردر. »

الخ . . .

استانبول غزته‌لرى يازدقلرى خبرلرده اكثريا مقصد كوزتمزلر، يازدقلرينك قارهلرى طرفندن اكلاشيلوب اكلاشيلمامه‌سنه ايسه اصلا اهميت ويرمزلر .

ياكلش اولمقدن قورقماقسزين ادعا ايده‌بيلورم‌كه غزته‌لردن هيچ بريسى شمدى‌يه‌قدر شو « پوسكورتولان دشمنك » كيم اولديغنى، اسپانيوللرك نره‌ده ونيچون غوغا ايتدكلرينى، بارسلونده وعلى العموم قاتالونياده ناصل ونه سببله برعصيان چيقمش اولديغنى قارهلرينه اكلاتمامشدر !.. حالبوكه او «پوسكورتولان دشمن» وطنلرينى، هيچ برحقه مستند اولمقسزين تعرض ايدن اسپانيا حكومتنه قارشى مدافعه‌يه چاليشان مغرب اقصا عربلرى، دين قرنداشلريمز مسلمانلردر؛ بارسلون «آنارشيستلرى» ايسه پاپاسلرك جهالت وتعصب بويوندريغندن قورتولمه‌يه چاليشان وصرف پاپاسلر ايله اصيلزاده وسرمايه‌دارلر يد انحصارنده‌كى حكومتدن حقلرينى دعوايه كيريشن، ترقى وعدالت آرايجى اهاليدن باشقه برشى دكلدر.

كونده‌لك غزته‌لر وظيفه‌لرينى تماماً ايفا ايتميورلرسه، بلكه سز، هفته‌لق مجموعه‌لر، آز بجوق وظيفه‌كزدن خارجه چيقه‌رق اولسه‌بيله اونلرك اكسيكلرينى تماملامق ايسترسكز. بواحتماله بناءً كه اسپانيانى

ایی بیلن بر محررك، اسپانیا وقایع اخیره‌سنه دائر، بورا غزته‌لرندن برینه یازدیغی مکتوبنك بعض بندلرینی ترجمه‌ایدوب، تقدیم‌ایلیورم. ظن ایتدیکم کبی سزده فائده‌لی بولورسه‌کز، «صراط مستقیم» ه یازارسکز.

*

ایشته او مکتوبدن ترجمه‌لر: «اسپانیانك برچوق اختلاللر، داخلی محاربه‌لر ایله قازانیلمش برمشروطیتی وار. هم‌ده بومشروطیت غایت مکملدر: اسپانیوللره بالجمله معروف حریتلری تأمین ایدییور، مجلس ملی انتخابلری ایچون هر براسپانیوله حق انتخاب بیله وریبیور؛ حاصلی حر، مساوات‌ایرور، منافع‌عامه‌یی، حقوق‌عامه‌یی کوزه‌تیر برمشروطیت... لکن بوانجق یازیده بویله‌در؛ ایشه کلنجه حکومت ایستدیکی کبی حرکت‌ایدر، طورور؛ دیله‌دکلرینی مجلسه انتخاب‌ایتدیریر، دیله‌مدکلرینی مجلسك جوارینه بیله یاقلاشدیرماز. حکومت زنکینلر ایله روحانیلر النده‌در. بناء علیه مجلس ملی‌یه‌ده انجق زنکینلر و روحانیلر، یاخود اونلرك آدملری کیره‌ر. سرمایه‌دارلر، اصیلزاده‌لر وروحانیلر، یکدیکرلریله غایت‌دوست ومتفقدرلر؛ خوشلرینه کیتمه‌ین، زعملرنجه «مضر» اولان آدملری درحال «آته‌یست» (دینسز)، «پروتستان» (رافضی)، یاخود «آنارشیست» (باشسز) دیه بالاتهام حبس‌ایدرلر، نفی ایدرلر، محو ایدرلر. انسان اسپانیادن کلن خبرلره باقارسه اوراده «آنارشیست»دن کچیلمز صانیر حالبوکه اکثریسی منابع رسمیه‌دن صیزان او خبرلرده «آنارشیست» دنیلن آدملر، یا جمهوریت طرفداری، یاخود سادەجه حریتپرورلردر. حکومت بونلری انتخاباته اصلا صوقماز. ایشته اسپانیانك فعلی مشروطیتی!

اسپانیاده مأمور پك چوق، وغایت بجرکسزدر؛ انکلتره‌ده بر کاتبك کوردیکی ایشی، اسپانیاده اوتوز کشیلك بر قلم کوره‌میور. اسپانیاده قلم افندیلرینه «یکن»لر دیرلر، زیرا بونلرك هپسی، اولیای امورك یتشدیریلمك اوزره یرلشدیریلمش یکنلریدر. — اسپانیاده عسکرلکده آلابیلدیکنه بربادر: قانونه کوره، اسپانیوللرك جمله‌سی خدمت عسکریه ایله مکلفدر؛ فقط فعلاً آنجق فقرا چوجقلری بو مکلفیتی ایفا ایدرلر، زنکینلر شویله بویله یولنی بولوب، قان ویرکیسندن کندیلرینی معاف‌طوتدیررلر. ضابطلر کاملاً زنکینلردن، اصیلزاده‌لردندر. اسپانیا اردوسنده ضابط غایت چوقدر، اویله آلایلر واردرکه ضابطلری نفرلرندن دها فضله کلیر! اسپانیا اردوسی وقت صلحده سکسان بیك قدردر. ایشته شو اوفق اردوده اون مشیر، بشیوز جنرال وار! اسپانیانك بحریه‌سی هیچدر؛ کوبا محاربه‌سندن برشی قورتاره‌مدی، بونکله برابر، بربحریه مشیری ایله آلتی فریق اون بش لوا و ۷٥۸ بحریه ضابطنه مالکدر. بونلرك هپسی آیلق آلیورلر. همده بیوك رتبه‌لیلرك معاشلری پك طولغوندر. اردو وبحریه‌یی دخی قلمرده‌کی «یکنلر» طولدیریر؛ رتبه ونشانلر التماس ایله آلنور. کوبا محاربه‌سنده نفرلرجداً جسارت کوستردکلری حالده، «یکنلر»ك جهالتی، قورقاقلغی، بجرکسزلکی حربك غائب اولماسنه چوق خدمت ایتمشدر. کرچه ضابطلر آره‌سنده دخی استعدادلی، چالشقان، جسور، ناموسلی ومملکتنی سونلر واردر؛ بونلر کوبا محاربه‌سندن صوکره، اردونك نقایصنی میدانه چیقارارق اصلاحنی ایسته‌مشلردی. حکومت، درحال بونلرك اغزلرینی قاپاتدی؛ اصلاحات ایله اوغراشه‌جغنه، مستعد ومستقل‌الطبع ضابطلری طرد واخراج ایله وقت کچیردی. حکومت ایشنه کلمه‌ین ضابطلری، «دینسز»، «رافضی» و «باشسز» دیه اعلان ایدیویریوردی. اون ایکی ییللق «تنسیقات»ك نتایجی شمدی «ملیله» جوارنده واضحاً کورینیور.

لکن اسپانیایی اصل أمن، کمیرن، بتیرن روحانیلردر. بیوك کوجك پاپاسلر، راهب وراهبه‌لر. بونلر غایت مرتب، غایت منتظم قاره، قیر، بوز برارددودر. روحانیلر، اصل قادینلر واسطه‌سیله اهالی‌یی، حکومتی، هرشیئی اللرینه آلمشلردر. شمدی اسپانیاده ایستدکلرینی یاپدیره‌بیلیورلر. روحانیلرك الك مدهش سلاحلری «دینسز» و «رافضی»لق اتهامیدر. ذاتاً حکومته بو سلاحی ویرنده اونلردر. روحانیلرك اهالی‌یی تضییق نهایتچکلمز بردرجه‌یه کلدیکنی، صوك بارسلون وقایعی اکلاتیور: غایت متدین، معتقد، متعصب اولان بارسلون وساراغوسه سکانی مناسترلری تخریب واحراق ایدییورلر، راهب وراهبه‌لره اذا وجفا ایدییورلر.

کله‌لم زنکینلره، وعلی‌الخصوص سرمایه‌دارسندیقه‌لرینه: سندیقه‌لر، اسپانیاده اراضی‌یی، تیمور یوللری، تجارتی، معدن ایشنی، قیصه‌سی بتون منابع ثروتی اللرینه کچیرمشلردر. سندیقه‌لر حکومته وروحانیلره استناد ایدرلر. وبودستکارله قوی اهالی‌یی آلابیلدکلرینه صویارلر. سرمایه‌دار، روحانی وحکومت، بونلر اسپانیایه حکم‌ایدن، اسپانیایی‌ین، محوایلین تریبوموپرادر. قوانین هپ بونلر فائده‌سنه تنظیم اولنور. سندیقالره زیان کله‌جك دیه اسپانیول کویلوسنه، پك چوق استعمال ایتدیکی توتونی سربستجه اکدیرمزلر!.. اکر اهالی تضییقه تحمل ایده‌میه‌رك امارهٔ قیام کوسترسه، درحال حکومت عسکرلریله، روحانیلر وعد وتهدیدلریله قوشار، کلیر، یتشورلر، زواللی کویلویه کوز آچدیرمازلر.

شمدیکی قاتولونیا عصیانی، اسپانیول عرب محاربه‌سندن آتش آلدی. لکن مملکتك احوالی اوعصیانی حاضرلامشدی. ذاتاً اسپانیا عرب محاربه‌سی، دهاطوغریسی اسپانیا حکومتنك تماماً حقسز عربلره تعرضی‌ده، اواحوال غیر معقوله‌نك طبیعی بر نتیجه‌سیدر، پاپاسلره طایانمش سندیقالرك نامشروع منافع استحصالیچون حرص وطمعیدر.

باقکز، محاربه ناصل حاضرلاندی: مغرب اقصا سلطنت اسلامیه‌سنك شمال ساحلنده، ناصلسه اسپانیوللر النه کچمش بر ایکی پارچه اراضی وار. اسپانیوللرك اشبو مستملکه‌لرندن کوزك محکوملرینی کوندرمکدن بشقه استفاده‌ایتدکلری یوقدی؛ استعمارایتمزلردی. انجق برقاچ سنه اول، فرانسز سرمایه‌سی معاونتیله تشکل ایتمش بر سندیقا میدانه چیقارق «ملیله»دن پك اوزاق دکلسه‌ده اسپانیوللرك اصلا حکملری جاری اولمایان «ریف» اراضیسنده معدن قازدیرمق

ارزوسنه دوشر . او آرالق « ريف » ده مراكش سلطاني عليهنه قيام ايتمش برعرب تورەدیسی بولنیوردی . سندیقا ، بوتورەدی ایله برمعاهده عقد ایدر . لكن سلطانه عاصی اولان بوعرب ، اساساً اویله معاهده‌لر عقدینه وسائره‌یه دائر حائز حقوق دكلدی، براشقیاچته‌سی رئیسندن ، قطاع طریقلر سركرده‌سندن عبارتدی . سندیقه عربك نه اولدیغنی، كیم ایدوكنی پك اعلا بیلیرسه‌ده ، بیلمه‌مزلكدن كلوب، ایشنه الویردیكی ایچون ، اونی مقام سلطنته مدعی صفتیله طانیه‌رق همان معاهدهٔ معهوده‌یی عقده مسارعت ایلمشدی . سندیقانك اصل مقصدی بأكده هیچ معدن بولنمایان طاغلر اطرافنه آدملر كوندره‌رك معدن دیه كوز بویایه‌رق ، بورسه‌لرده اوینامق ، پاره قزانمقدن عبارتدر . بوریف معدنلری سندیقاسنه اسپانیا متمولرینك برچوغی كیررلر، حكومت وروحانیون قوةالظهر اولور. سندیقا ملیله‌دن معدن اوجاقلرینه قدر تیمور یول یاپدیرمه‌یه كریشور . «ریف» ده ساكن عربلر، هیچ خبرلری اولمقسزین، مساعده‌لری آلنمقسزین، اراضیلرینه ایدیلن بوتجاوزدن ، غایت طبیعی ومشروع اوله‌رق، متأثر اولورلر : اعتراض ایدرلر ، اعتراضلرینه آلدیرن اولمانجه تیمور یولی بوزمه‌یه قالقیشیرلر ، مقابله‌ده بولنان برقاچ اسپانیولیده اوبردنیایه كوندریرلر.

بونك اوزرینه سندیقا فریاده باشلار ؛ حكومتدن « منافع ملیهٔ مقدسه‌نك مدافعه‌سی » ضمننده معاونت طلب ایدر ؛ حكومت‌ده همان عسكر كوندریر، بویله‌جه اسپانیا ـ عرب محاربه‌سی ابتدا ایتمش اولور. حربك برنجی دورنده اسپانیوللر ایجه تپه‌لنیرلر . لكن حكومتی اللرنده طوتان زنكینلر ایله روحانیلرك منافعی ، معدن سندیقه‌سنه مربوط اولدیغندن عسكری آرتدیروب ، عربلرك مطلقا مغلوب ایتمه‌یه قرار ویریلور ؛ ردیفلر طوپلانور ، برچوق عائله رئیسلری چولوق چوجقلرندن، جیفت چوبوقلرندن قالدیریلوب افریقایه‌سوق ایدیله‌جك اولور .

بو اثنالرده روحانیلر حربه برنوع «اهل صلیب سفری» سوسی ویره‌رك خلقك حسیات دینیه‌سنی تهییج ایلیه‌رك، سندیقایه معاونت لازمه‌ده بولنمق ایسترلر. روحانیلر اداره‌سنده‌كی برغزته ، بوكونلرده، «اسپانیا حامیسی حضرت عیسی» سرلوحه‌لی برباش مقاله نشرایده‌رك ریفده‌كی غوغایی « هلال ایله صلیب آراسنده ظهور ایتمش بر جهاد مقدس» اوله‌رق بالتصویر، سوزینه شویله‌نهایت ویریر : « اسپانیانك صاحب حقیقیسنه مراجعت ایده‌لم ، اسكی زمانلرده صاریقلیلری چیكنه‌ین آتریمزه اوبول كوستریردی، مسلمان كوكسلرینه صاپلانان مزراقلریمزی اوتوجیه ایدردی. شمدیده قرون وسطیده اولدیغی كبی عشق وشوق ایله باغیره‌لم : « یاحضرت عیسی، اسپانیا حامیسی ، سندن مدد ! . . »

لكن اسپانیا اهالیسی ، بالخصوص قاتالونیالیلر ، سندیقانك مطره‌بازلغنی ایله « جهاد مقدس » آراسنده‌كی رابطه‌یی بردرلو آرایوب بولامیورلر ، بناءعلیه حضرت عیسی‌دن استمداد ایله عربلر اوزرینه صالدیره‌جقلرینه ، « بزه بوحربك لزومی یوق ! » دیه باغیره‌رق ، حكومتك ، سندیقالرك واهل صلیب سفری ترتیبیله اوغراشان پاپاسلرك علیهلرینه قالقیورلر . . .

* *

بومقاله‌ده درینجه دوشونلمه‌یه دكرلی برخیلی نقطه‌لر وار. اونلرك هربری اوزرنده توقف ایله تفكره دالسه‌ق ، ایش اوزونه كیدر . انجق « صراط مستقیم » ه یاقیندن تعلقلی بریسنی آلوب ، آزیجق دوشونه‌لم: روحانیلر ، زنكینلر ، بویوكلر طرفنی بالالتزام فقرای اهالی‌یی ، دین ایله تشویق ایده‌رك ، حربه ، اولومه سوروییورلر ؛ اهالی ، پك دینلی، غایت ایمانلی. اسپانیا اهالیسی‌ایسه، دین‌دشمنلری، مسلمان علیهنه حربه كیتمك ایسته‌میور ، دین پیشوالرینه قارشی چویریلیور ، مناسترلری ، كلیسالری یاقیور ، پاپاسلری ، راهب وراهبه‌لری دوكیور ، سوكیور ، حتی اولدیرییور ...

عجبا بونك سببی نه ؟ خلق عندنده پاپاسلرك قویه‌سی میدانه چیقمش اولمقدنمی عبارت ؟ كرچه اهالینك برقسمی « صلیب نامنه هلاله اعلان ایدیلن جهاد مقدسدن » مراد ، سندیقانك موفقیتی ایله سرمایه‌دارلرك، حكومت آدملرینك، روحانیلرك حصه‌سندلری فائض وتمتعنه اوكوزل ، صیجاق ، صاری آلتونلره قاووشمق ایسته‌ملری اولدیغنی بیلیور وبونك شمدی قاتولونیاده كوریلن پاپاسلر علیهنده‌كی حركته شبهه‌سز بیوك برتأثیری واردر ؛ لكن ظنمجه سبب یالكز بو دكل؛ بربیوك سبب‌ده،قاتولیق روحانیلرینك عصرلردنبری اسپانیایه ایتدیكی ضررلردن تراكم ایتمش كین وعداوت اولسه كرك .

حقیقت، اسپانیا اوپاپاسلر الندن نه‌لر چكمدی، نه‌لر ! روحانیلر، عوامی قویون سوریسی كبی ، ایستدیكی طرفه سوق ایتدكدن باشقه قیرمقله دریسنی یوزمكله قناعتلنمیور ، كسیور ، پارچه‌لییور ، یاقوب قاووریور ، او بر دنیاده وجودینی سویله‌یوب عالمی اوركوتدیكی جهنمدن بوراده نمونه‌لر كوستریورلردی . سوری دائما حكمی آلتنده قالسون ایچون ، بو«چوبانلر» سوری افرادینی دائما « علم » آغاجندن اوزاق بولندیریور ، « ترقی »دن منع ایلیور ، حاصلی « جهل » و « ظلمت » چوقورلرنده اوتلاتیورلردی . اسپانیانك ، بر زمانلر دنیانك‌اك‌بیوك دولتی ایكن،شمدی بوقدر اشاغی‌دوشمه‌سی اك زیاده « تعصب، كوركورینه اطاعت وجهالت سیئه‌سیله» دركه [*] بونلریده احداث ایدن ، ادامه ایله‌ین‌روحانیلر اولمشدر. ایشته‌شمدی قاتولونیالیلر ، روحانیلرینه تعرضله بیله‌رك یاخود بیلمیه‌رك بوتون بوماضینك انتقامنی آلمق ایستیورلر ، صانیرم .

آ. ی.

[*] فكری عیناً « باقل »دن استعاره ایتدم . باقل ۱۹ نجی عصر میلادیده یتشمش حكمای مورخینك اعاظمندندر . اك مهم اثری « انكلتره تاریخ مدنیتی » در . بونك آنجق بش جلدلك مدخلنی یازابیلمش و ۱۵ جلد اوله‌جق متنی یازمه‌یه وقت بولامه‌دن، كثرت سعی واشتغال‌نتیجه‌سی‌اوله‌رق، كنج یاشنده اولوب كیتمشدر . مدخلك برنجی جلدی «باقل»ی عصرك اك بیوك مورخلری صره‌سنه ادخاله كافی كلشدی . مدخلك اسپانیا فصلنه متعلق قسمی، عثمانلیلر ایچون بالخاصه فائده‌لی كورلمكله انقره مبعوثی ماهر سعید بك طرفندن توركجه‌یه ترجمه‌اولنمشدر. جداًنافع ومهم‌براثر اولدیغندن اوقونمه‌سنی قارءلره شدتله توصیه ایده‌رم .

چین حدودنده اقامت ایدن وبرای سیاحت اخیراً دارالخلافه‌یه کلن اسلام علما ومحررلرندن سیبریالی ولی‌الله انوری افندی حضرتلری قارئلرمزدن بولنمق حسبیله اداره خانه‌مزی تشریف و « فلسفهٔ اسلامیه » ، « تذکرهٔ مستوره » ناملرنده‌کی ایکی معتبر اثرلرینی رساله نامنه اهدا بیوردیلر . جغرافیایه دائرده براثر یازمشلردر. عالم اسلام واسباب انتباهی حقنده اوزون اوزادی‌یه کوروشولدی. بورایه کلزدن مقدم چینه کیده‌رك اورا مسلمانلری حقنده تدقیقات وتتبعاتده بولوندقلرینی سویلدیلر . وخیلی تفصیلاتده ویردیلر . بومعلومات ـ ذاتاً بتون دنیاده‌کی مسلمانلرك احوال وحیاتی ، معیشت وعاداتی وبتون شئون مهمهٔ اسلامیه‌یی احتوا ایچون آچدیغمز ـ « عالم اسلام » قسم مخصوصنه تعلق اولدیغندن مشاهدات وتدقیقات واقعه‌لرندن بزی‌دخی مستفید ایلملرینی رجا ایتدك . لطفاً قبول ایله آتیده‌کی مقاله‌یی اتحاف بیوردقلری کبی ، بعدما اورا احواله دائر پیدرپی اعطای معلوماتی دخی وعد ایلدیلر . جناب حق بویله تعالئ اسلامیت غیرتپرورلرینی مسعود ومزداد بیورسون .

چین مسلمانلری

قیرغیزلر (قازاقلر) :

بعض خصوصی ایشلرمك سوقیله بن بالذات چین مملکتنده واقع غربی مونغولیه‌ده ساکن قزاق اقوامندن کوچرقونار « قیرغیز » طائفه‌سی ایچنده «آباق کرای» قبائلی آراسنده بولوندم .

[«قیرغیز» لر کندیلرینی «قازاق» دیه طانیورلر ، قیرغیز دیمه‌یی اصلاقبول ایتمیورلر. بناءً علیه بومقاله‌مده «قیرغیز» تعبیرینی قوللانیشم، غلط مشهوره اتباعاً‌در.]

بوقبائلك قبیله‌جه انقسامندن، محل اقامتلرندن، واخلاق وعاداتلرندن برآز معلومات ویرمکی مناسب کوریورم .

« آباق کرای» قبائلی «اویسون» قبیلهٔ کبیره‌سندن منشعب ۱۲ قبیله‌یه منقسم اولوب، بیوکلری«جاناقای» و«جادوق» قبیله‌لری‌در . جمیع قبائل ۳۰,۰۰۰ خیمه مقدارنده اولوب بونلرك ۷,۰۰۰ ی «جاناقای»، ۲,۰۰۰ ی «جادوق»، باقیسی‌ده دیکر قبیله‌لردر . جمیع قبائل تخمیناً ۱۲۰,۰۰۰ نفوس مقدارنده‌در. بوقبائلك تکثر نفوسده اولان ترقیسی خارق العاده‌در. مثلا «جاناقای» قبیله‌سی رئیسی چین اصولنجه رتبه‌سنه «آمبو» [قائممقام] تعبیر ایدرلر . اسمی ایسه مامی میرزا بن یورطبای میرزا (٥۲ یاشنده) بن کوکان بن محمود بن بازارقل بن ایسانتای بن سای محمد بن سویمبای بن «جاناقای» بن بیچورا بن باغانانی بن بایلاو بن آلدابیرگن (الله ویرمش)، بن آباق کرای‌در.

دیمك که ـ مامی میرزادن آباق کرایه قدر کچن ـ ۱٤ بطنده برذاتك نسلی بالاده سویلدیکمز ۱۲۰,۰۰۰ نفوسه ایریشمشدر . «جاناقای» اولادی ایسه ۹ بطنده ۲۸,۰۰۰ نفوسه بالغ اولمشدر. بوایسه محیر العقول بر تکثردر .

بو طائفه‌نك اسکی بابالری آسیا قطعه‌سنده «آرال» کولی ایله «جایق» (اورال) و«صیردریا» نهرلری جوارنده یاشامشلردر. او جوارده کوچوب قونوب اوتلاقلرده حیوانلر بسلیه‌رك اورال طاغی جوارنده اولان «باشقیرد»لره [بوطائفه تاریخلرده «باشجرد» و«صقالبه» نامیله ذکر ایدلمکده‌در.] وبعضاً روسلره هجوم ایله یغماجیلق ایدوب کاه غالب اوله‌رق حیوانلر واسیرلر کتیرمشلر وکاه مغلوب اوله‌رق مقتول دوشمشلر، بك چوق اسیرلرده براقمشلردر. بوسببدن قیرغیزلر آراسنده بك چوق کوچك قبیله‌لر واردرکه بوکونه‌قدر انلر اسکی قومیتلری نامنده طانیله‌رق دخیل (صوکرادن داخل اولمش) اولدقلری حالده کچینیرلر . هم‌ده باشقیردلر ایچنده قیرغیزلر اولدیغی وآنلری باشقردلر حالا «قازاق» دیه طانیدقلری معلوم‌در.

قیرغیزلرك محل آسایش حاللرینی روسلر کوروب آنلری جدی صورتده تعقیبه باشلادقلری زمان قیرغیزلر غیر مسکون صحراده کوچه قونه چین حدودینه صاواوشمشلردر. قیرغیزلرك «کنیه‌صاری» نام رئیسلری روسیه تاریخنده بك معلوم‌در.

بوطائفه ایچنده اللی‌سنه مقدم اسلامیت پك ضعیف ایکن شیمدیکی حالده محکم یرلشمش وپك درین طمرلر صالمشدر . اللی سنه مقدم نماز قیلان آدمله « فاره آولایور » دیه اکلندکلری حالده ، حیوانك بوغاز قانی قاووروب یدکلری حالده، شیمدی حیوانك باشنی دیشیله پیشیرمه‌یی بیوك کناه عد ایدییورلر . تعدیل ارکان ایله اولماسه‌ده اکثریتله نماز قیلیورلر ، حیوانلرندن هرسنه زکات ویرییورلر؛ زکات ویرمینی تعییب وتقبیح ایدییورلر. زکاتی ایسه اکثر اهل علم عد ایتدکلری منلالره ویرییورلر. لکن قیرغیزلر آراسنده اولان منلالرده قیرغیزلردن ایلری دکلدرلر. ذاتاً اول مبارك ذاتلرك‌ده خدمتی قیرغیزلرك قویونی کسدیروب یمك وصدقه طوپلامقدن ایلری کیده‌میور. اوکبی منلالردن قیرغیزلر هیچ برخدمات ملیه کوره‌میورلر. ذاتاً اومنلالر کندیلری‌ده حسیات ملیه ومقتضیات زمانیه‌دن بی بهره‌درلر .

قیرغیزلر فوق‌العاده مهمانپروردرلر . اکر برخیمه‌یه ایکی مسافر کلسه برقیون یاخود برکچی کسمك عادتلری‌در . مسافره « خدایی مهمان» تعبیر ایدرلر .

مابعدی وار — سیبریالی: ولی‌الله انوری

تستره رعایت

استانبول ولایتندن:

شعائر جلیلهٔ اسلامیه وعادات مستحسنهٔ دینیه‌دن اولان قاعدهٔ تستره بعض نسوان اسلامیه طرفندن حقیله رعایت اولنمدیغی کوریلوب ایشیدلمکده اولدیغنه و شرع شریف احکامنه مغایر بولنان بوکبی مبالاتسزلقلرك خصوصیله متقرب الحلول اولان شهر رمضان مغفرت نشانده وقوعی اصلا تجویز اولنه‌میه‌جغنه بناءً مخدرات اسلامیه‌نك قاعدهٔ تستر ومحفوظیته اعتنا ایله چارشو وبازارده آچیق صاچیق کشت وکذاردن اتقا ایلملری لازم کله‌جکی وعکس حالده ولیلری حقنده تعقیبات قانونیه اجراسی مقرر بولندیغی داخلیه نظارت جلیله‌سندن اشعار اولنمسیله بوبابده معاملات لازمه‌ده بولنمق اوزره جهت ضابطه‌یه تبلیغات ایفا قلنمش اولدیغنك اعلانته ابتدار ایدلدی .

احمد ساقی بك مطبعه‌سی — مدیر مسئول: اشرف ادیب

محل اداره: درسعادتده باب عالی جوارنده اداره مخصوصه

صراط مستقيم

١٣٢٦

اخطار: مسلکمزه موافق آثار بکمال ممنونیه قبول اولنور
درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دين، فلسفه، علوم، حقوق، ادبياتدن وسياسياتدن وبالخاصه كرك سياسى وكرك اجتماعى ومدنى احوال وشئون اسلاميه‌دن بحث ايدر وهفته‌ده بردفعه نشر اولنور.

صاحب ومؤسسلرى :
ابوالعلا زين‌العابدين — ح. اشرف اديب

آبونه بدلى

	سنه‌لكى	آلتى آيلغى	غروش
هرطرف ايچون	٨٠	٤٠	»

تاريخ تأسيسى
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سى ٥٠ پاره‌در

قيراه‌دن مقوا بورو ايله كوندريليرسه سنوى ٢٠ غروش فضله آلنير

عدد : ٥٥ — ٧ رمضان‌المبارك ٣٢٧ پنجشنبه ١٠ ايلول ٣٢٥ — اوچنجى جلد

تعصب

هرطرفده، بالخاصه بلاد شرقده عموم خلقك وردزبانى اولان، بوتون محفللرده، جمعيتلرده ناسك آغزندن دوشمه‌ين بوكلمه‌نك استعمالنده‌كى مبذوليت اودرجه‌يه وارمشدركه بوكون ناطقه يوقسوللرينك مداركلامى، هپ بوكلمه‌دن عبارت قالمشدر. هيچ بر عباره كچميوركه بوتون زمين مباحثى ضبط ايدن بوكلمه ايله باشلاماسون، ياخود بونكله بيتمسون.

تعصب لفظنك مدلولى هر بلانك علت غائيه‌سى، هرمصيبتك سبب اصليسى عداولونيور. عصبيتله اتصاف ايدنلرله فوزوفلاح آراسنه كريلمش اڭ كثيف برپرده اولديغى توهم ايديلن بولفظ ايراد اولنجه اذهانه نقائصدن، رذائلدن عبارت برمدلول تبادر ايديور. هله حق ايله باطلى تمييز اقتدارينى حائز اولمادقلرى حالده فرنك كسوه‌سنه بوروه‌رك غربليلرى كوركورينه تقليد سيئه‌سيله، اڭ ناهموار مسالكه صاپانلره كلنجه: اونلر بوتوظهور بدعق سرمايهٔ مقال ايتمك خصوصنده اڭ ايلرى كيدنلردر.

باقارسك كه حريفلر تعصبك فنالقلرينى صايار كن باشلرينى صاللارلر، قاشلرينى چاتارلر، بيق، صقال آلتندن استهزالر ايدرلر. صاغه، صوله طعن وتزييف اوقلرى ياغديريرلر، قدرينى تنزيل ايتمك ايستدكلرى آدمك اسمنه فاناتيك لفظ افرنجيسنى ترديف ايدرلر. هركيمده اولورسه اولسون كندى مشربلرينه مخالفت كورورلرسه اونى متعصب صايه‌رق قاشلريله، كوزلريله بربرينه غمز ايدرلر، بويله‌لرينه راست كلدكلرى يرده اشمئزاز كوستريرلر، قوتوشمقدن استكبار ايدرلر؛ آرقه‌لرينى دونرلر؛ زواللينك حالنه تأسف ايدرلر. ايى اما بولفظدن نه كبى برمعنى چيقاريورلركه بتون شناعتك منبعى، بتون نقائصك مصدرى ظننده بولونيورلر! عجبا كلمه‌نك حقيقت مآلنه آزاجق ولسون وقوفلرى وارميدر؟

تعصب، عصبيت صاحبى اولمق معناسنه‌در. عصبيت مصادر نسبيه‌دندر، عصبه‌يه منسوب اولمق ديمكدر. عصبه ايسه بر آدمك منسوب اولديغى قوميدركه اونك قوت ذاتيه‌سنى تأييد ايدن، شخصنى ظلم وتعديدن حمايه‌ده بولنان هپ اودر. اوحالده تعصب روح انسانى‌يه عائد بر صفتدركه انسانك كنديسنه مناسبتى اولانلرى حمايه ايتمسى، حقوقلرينى مدافعه‌يه قالقشمسى هپ بوصفتله اتصافدن نشأت ايدر. تعصبك نوعلرى، درجه‌لرى نفوس بشريه‌نك متصف اولديغى معلوماته، معارفه كوره تخلف ايدر.

ايشته جناب حق قبائل بشرى، بناء اممى هپ بوصفت اوزرينه تأسيس بيورمشدر. هر امتك رابطهٔ اساسيه‌سى بوصفتدر؛ دها طوغريسى بوصفت، عناصر مختلفه‌دن متشكل اولديغى حالده برروح طرفندن اداره ايدلمكده اولان بدن كبى، متفرق امتلرى اسم واحد التنده جمع ايدرك تقدير الهى ايله حياه‌سنى بروجود شكلنده پرورش‌ياب كمال ايدن بر حيات عموميدركه اوسايه‌ده بوتون امت، هرطوروشانى، بوتون سعادت وحرماتى كنديسنه عائد واشخاص سائره‌دن تماميله مستقل برشخص مقامنه قائم اولور. ايشته بوصورتله حاصل اولان اتحاددركه مختلف امتلر، متفرق قبيله‌لر آراسنده ميدان آلان مسابقه‌لره يول آچار. ايكى متقابل امتدن هربرينى ديكرينه قارشى فيض رفاهيت، سعهٔ معيشت كبى اسباب سعادتك كثرتيله؛ مآثر عز وسطوت، علو مقام ومنزلت، القاى حرمت ومهابت كبى دلائل عظمتك مبذوليتيله

مباهاته سوق ایدر. حال بوکه امتلر آراسنده تحدث ایدن داعیهٔ رقابت اشخاص آراسنده‌ده اولدیغی وجهایله، بشرك بتون لوازم حیاتیه‌ده غایهٔ قصوای کماله طوغری مساعدهٔ امکان نسبتنده ارتقاسنه اك بیوك سائقدر.

تعصب برروح کلیدرکه هبوطکاهی هیئت امتدر؛ افراد امتده‌کی ارواح ایسه اوروح عمومینك حواس ومدرکاتی قبیلندندر. بناءً علیه بوحواسك برینه خارجدن ناموافق برحادثه اصابت ایده‌جك اولورسه درحال بوندن روح کلی منفعل اوله‌رق او حادثه‌نك دفعی ایچون خروشه کلیر. بونظردن تعصب حمیت وطنیه‌نك یکانه مهیجی، نصرت جنسیه‌نك عادتا برکوروکی مثابه‌سنده‌در. افراد امتی امتك ضررینی، سوء عاقبتنی موجب اوله‌جق برطاقم دنائتلر، جنایتلر ارتکابندن منع ایدن قوت انجق تعصبدر. هر امتده اخلاق فاضله‌نك رسوخی، طبایعك استقامتی اوامتده‌کی تعصب ایله افرادی آراسنده‌کی اتحاد نسبتنده‌در. چونکه هر فرد بربدن ذی‌حیاتی تشکیل ایدن اعضا جمله‌سندن برعضو سلیم منزله‌سنده بولنور. باش رفعتنه مغرور اوله‌رق آیاقدن استغنا کوسترمه‌دیکی کبی آیاقده آشاغیده بولندیغنه باقه‌رق وجودده‌کی مرتبه‌سنك سفالتنه حکم ایتمز؛ جمله‌سی بردن حفظ وبقای بدن ایچون وظیفهٔ خصوصیه‌سنی ایفا ایدر.

ضعف تعصب سببیله افراد آراسنده‌کی رابطه کوشه‌دیکی زمان امتك اعصابنه رخاوت کلیر؛ اعتصام اولنه‌جق عروه‌لر انفصام ایدر؛ اوطنان اولان اوتارك آرتق‌سسی چیقمامایه باشلار، بنای بدن ناصل زواله یوز طوتارسه، بنیان امتده اوصورتله اضمحلاله دوشر. آرتق روح کلی محو اولور. آحادی قالسه بیله هیئت امت تفسد ایدر. بو حالده‌کی امتده متشتت برطاقم اجزادن باشقه برشی دکلدرکه بوده یاطبیعتك لایتغیر اولان قانونی اقتضاسنجه دیکر برطاقم ابدانه تمثل صورتیله حیات باقیه‌سنی محافظه ایدر، یاخود ایکنجی برروح نفخ اولونجه‌یه قدر قبضهٔ موتده اسیر اوله‌رق قالیر.

خالقك بوعالم خلقت اوزرنده‌کی دکیشمز، ابدی قانونی اوصورتده‌درکه: برقومك عصبیتی ضعیفلشدیکی زمان جناب حق اونی غفات ایچنده براقیر، افراد بربرندن بیخبر بولنور. بوحال کشمکشی ایسه آراده‌کی روابطك انحلالی تعقیب ایدر، امتك بیننه تفرقه دوشر، اجنبیلرك، یابانجی عنصرلرك مداخله‌سی ایچون غایت کنیش برمیدان آچیلیر. آرتق بویله برقوم ایچون دوشدیکی مزلقهٔ مماتدن طوغرولوب قالقمق قابل دکلدر؛ مکرکه قدرت فاطره طرفندن روح تعصب افاضه اولنسونده نشئهٔ ثانیه صورتنده تکرار احیا ایدلمش اولسون.

اوت، تعصبك‌ده اوصاف سائره کبی برحد اعتدالی، برده افراط وتفریط درجه‌لری واردر. عصبیتده اعتدال شوممزیتلرینی تعداد ایلدیکمز کمالدر. تفریطه کلنجه: بوندن تولد ایده‌جك مصائبی‌ده کوستردك. افراط ایسه اصحابنی ظلم وتعدی‌یه سوق ایده‌جکی ایچون غایتله مذمومدر. افراط ایله متعصب اولانلر کندی قومنی حقلی اولسون، حقسز اولسون دائما مدافعه‌ده بولونورلر. منسوب اولدقلری جماعتی هردرلو مساعداته استحقاق خصوصنده منفرد کوره‌رك بیکانه‌لره باشی بوش حیوانات نظریله باقارلر. اونلرك‌ده بزیکیلر کبی حقوق مشروعه‌لری اوله‌جغنی خاطرلرینه بیله کتیرمزلر. بوصورتله شاهراه عدلدن چیقارلرکه اوزمان تعصبدن بکله‌نن منفعت مضرته انقلاب ایدر، امتك شرفی کیدر؛ دها طوغریسی ارکان مجد و رفعتی رخنه‌دار اولور. چونکه جمعیت بشریه‌نك مابه‌الاستنادی عدلدر. امتلرك حیاتی عدل ایله قائمدر. قانون عدالته عرض انقیاد ایتمه‌ین هیچ برقوت یوقدرکه نهایت محو اولمسون. ذاتاً افراط تعصب (لیس منامن دعاالی عصبیة) حدیث شریفیله حضرت شارع صلی الله علیه وسلم افندمز طرفندن نهی بیورلمشدر.

تعصبدن مراد اولان معنی رابطهٔ نسبیه‌دن منبعث نصرت جنسیه اولدیغی حالده اهل عرف بومعنایی دها زیاده توسیع ایدرك رابطهٔ دیانتله برلشن اشخاصك بربرینه معاونتلرینه، مظاهرتلرینه اطلاق ایتمکه باشلادیلر. ذاتاً فرنك مقلدلرینك ایلری کیدنلری تعصبك بالکز بونوعنی لومه شایان بولویورلر. لکن ظن ایتمه‌یزکه اونلرك بومسلکی عقلك قبول ایده‌جکی برمسلك اولسون. زیرا باشقه باشقه اشخاصی، آیری آیری قبیله‌لری اتحاده سوق ایده‌رك بوصورتله غوائلی دفعه، فضائلی جلبه مقتدر برقوت ایجاد ایدن قرابتك ایستر منشائی دین اولسون، ایستر نسب اولسون، تأثیری اصلا تخلف ایتمز.

باخصوص اقوام مختلفهٔ بشرده ایکی جنس رابطه‌نك موجودیتی تقدیر سبحانی اقتضاسندندرکه بوعالمده انسانیتك مدار مفخرتی اوله‌جق برچوق مآثر جلیله هپ اوایکی رابطه سایه‌سنده ظهوره کلمشدر. نسب وجنسیت جهتیله قرابتی اولانلرك یکدیکرینی مدافعه ایتملری، لوازم معیشتی احضار خصوصنده بربرینه مظاهر اولملریله قرابت دینیه، رابطهٔ مذهبیه ایله متحد اولانلرك بودرلو معاملاتی آراسنده عقل ایچون ذره قدر فرق یوقدر. دینده مشترك، اصول عقائدده متفق اولان آدملرك عصبیتی اعتدالنی محافظه ایدرده معاملاتده تعدی‌یه میدان ویرمز وکندیلرینه دیناً مخالف اولانلره قارشی نقض عهد، عدم حرمت، انکار حقوق کبی تجاوزاته منجر اولمازسه بونوع تعصب فضائل بشریه‌نك اك بیوکی، اك فائده‌لیسیدر! دها طوغریسی بویله معتدل برتعصب اك مقدس، اك علوی بررابطه‌درکه لایقیله تحکیم ایدیلیرسه عروهٔ وثقاسنه اعتصام ایدنلری اوج سیادته، ذروهٔ مجد وشرفه اصعاد ایدر. هله بوحبل متینه تمسك ایدنلر سلطنت شریعته کمالیله انقیاد ایتمش، شوکت دینیه آراده‌کی جنسیت وقومیت غیرتی اسلامیتده اولدیغی کبی بسبتون محو ایتمك درجه‌سنده رسوخ بولمش ایسه تعصبك تأثیری برقات دها مزداد اولور.

تعصب دینی رابطه‌لرك اك مقدسیدر، طرزنده‌کی سوزمزدن طولایی مؤاخذه ایدلمه‌یز ظن ایدرم. چونکه عصبیتك بونوعی ناصل آحاد مختلفه آره‌سنده‌کی اختلافاتی محو ایده‌رك جمله‌سنی عینی مقاصده، عینی آماله خادم ایدییورسه، ینه اوصورتله قبیله‌لر، جماعتلر آره‌سنده‌کی ضدیت ومنافرتی قالدیره‌رق، حتی منشأ، لسان، عادات اعتباریله

متخالف اولان بلکه‌ده، صور واشکال جهتندن بربرینك ضد کاملی بولنان اجناس متفرقه بیننده‌کی اسباب مباعدتی برطرف ایده‌رك عمومنك تمایلات وتمنیاتنی برمقصده ارجاع ایدرکه اوده ادامهٔ مجد وشرفدن وبراسم جامع تحتنده تأیید نامدن عبارتدر . تاریخك شهادتیله ثابت اولان بوامرجلیل تعصب دینك سایهٔ شوکتنده حصوله کلشدرکه ایشده رابطهٔ جنسیه‌نك ذره‌قدر تأثیری یوقدر .

عصر حاضرده تورەین دینسزلردن برطاقمی تعصب دینك مفاسدی نامیله برچوق هذیانلر سرد ایدیبولر . بونلرك زعمنجه ارباب دیانتی کمالات مدنیه‌یه طوغری ترقیدن آلیقویان، نظربصیرتلرینی نورمعرفته قارشی پرده دار ایده‌رك کندیلرینی ظلام‌جهالتده طولاشدیران، کذلك دیلرینـه مخالفتده بولنانلره قارشی بونلری ظلم واعتسـافه سوق ایدن سبب اخوان دینلرینی مظالمه هدف اولمقدن صیانت ایچون کوستردکلری حمیت ایله دیلرینـه عارض اولان اسباب فتوری ازاله ایچون اظهار ایلدکلری مظاهرتدن باشقه برشی دکل ایمش . بناءً علیه میدانده‌کی فنالقلرك قالقمسی، ایشلرك دوزلمسی ایچون عصبیت دینیه‌یی هیچ براثری قالمایه‌جق صورتده محو ایتمکدن، عقولی عقائدك نفوذندن تخلیص ایلمکدن باشقه چاره یوق ایمش !

شیمدی حریفلر شوحکیمانه مطالعـاتی یوروتدکدن صکره فضله اوله‌رق مسلمانلر حقنده برآلای اراجیف تصنیع ایدیبورلر؛ بیچاره‌لرك سائقهٔ تعصبله یاپمش اولدقلری فنالقلری صایوب بیتیره‌میورلر .

کذب الخراصون، دین اك اولکی معلم، اك مکمل استاذ اولدیغی کبی نفوسی اکتساب علومه، توسیع معارفه سوق خصوصنده اك صاحب توفیق برهادیدر . روحی اخلاق فاضله ایله، سجایای کریمه ایله متخلق ایتمك، شاهراه عدل وصوابدن آییرمامق، کندیسنده‌کی حاسهٔ شفقت ومرحمتی تنبیـه وتهییج ایلمك ایچون دین اك شفیق برمربی اك بصیرتلی برمؤیددر. خصوصیله دین اسلام، طبیعتلرنده کوکلشمش غلظت وخشونت اعتباریله ، وحشتك منتهاسنده بولنـان برامتی پك آزبرزمان ایچنده مرقات حکمت ومدنیتك اك یوکسك پایه‌سنه یوکسلتمشدرکه اوامت‌ده امت عربیه‌در .

تعصب جنسی‌یه عارض اولان افراط بعضاً تعصب دینی‌یه‌ده کیررکه بویوزدن برطاقم مظـالم ظهور ایدر. حتی بردین ایله متدین اولانلرك دیانتی کندیلرینه مخالفتده بولنانلری محو ایتمکه ، دنیادن وجودلرینی قالدیرمغه قیاملرینی‌بیله انتاج ایلر. ازجمله اقوام غربیه‌نك اهل‌صلیب نامیله‌معروف محاربات مدهشه‌ده فتوحات حرصیله، یاخود دینه‌دعوت مقصدیله اولمایه‌رق محضا مسلمانلری محو ایچون بلاد شرقیه‌یه هجوم ایتملری، اسپانیوللرك‌ده اندلس مسلمینی حقنده کوناکون مظالمی روا کورملری کبی که دها اولده بوکابکزر برچوق وقعه‌لر حادث اولمش حتی خرستیانلغك اکتساب شوکت ایتدیکی ایلك زمانلرده مسیحیلر یهودیلری قدسده طوپلایه‌رق احراق ایتمشلردی . شوقدر واردرکه بوکبی عارضه‌لر اصول‌دینه مخالف اوله‌رق ظهوره کلدیکی ایچون پك آزمدت دوام ایده‌بیلمش، صکره ارباب دین‌ده دینك قوانین صـالح وقواعد عدل ومرحمت اوزرینه مؤسس اولان اصول اساسیه‌سنه عودت ایله‌مشدر .

مسلمانلره کلنجه : بونلرده قرون سالفه‌ده تعصبی پك ایلری کوتورن بعض‌طوائف ظهور ایتمه‌مش دکلدر. آنجق بوافراط اونلره هیچ بروقت دیناً کندیلرینه مخالف اولان اقوامك اهلاکنی قصـد ایتدیره‌جك درجه‌یه وارمامشدر . مسلمانلرك جزیرةالعرب حدودینی تجاوز ایتدکدن‌صکره بویله برحرکتده بولندقلرینه دائرتاریخ مسلمینده برخبریوقدر . بزادعای واقعمزه اك قوتلی بردلیل اولمق اوزره بلاد مسلمینده برچوق ملل مختلفه‌نك موجودیتنی ذکرایدرزکه اوزمانلر سطوتك ، شوکتك منتهاسنده بولنان مسلمانلر طرفندن ممالکتلری اسـتیلا ایدلدیکی صره‌ده کندیلری ضعفك ، انحطاطك کالنده ایکن عادات وعقائد قدیمه‌لرینی‌محافظه ایتمش ، حالاده ایتمکده‌درلر . اوت، مسلمانلر فتوحاته ، توسیع ممالکه حریص ایدیلر ؛ ترقی سـطوت واقباللرینه حائل اولمق ایستەین اقوامه قارشی شدید ایدیلر . بونکله برابر ادیان سـائره‌نك حرمتنی محافظـه وحق ذمته رعایت ایدرلر ، کندیلرینه عرض‌انقیاد ایدن ملل‌مختلفه‌نك حقوقنی مرعی طوتارلر ، واونلری خارجه قارشی‌مدافعه‌ده بولنورلردی . ذاتاً اونلرك تابعیتلرینی قبول ایدنلرك منفعتی کندی منفعتـلری ، مضرتی‌ده عینیـله کندی مضرتلری حکمنده بولنمسی عقائد راسخه‌لرندن ایدی . ذمیلره‌قارشی اولان معامله‌لرنده ایسه (یاایها الذین امنوا کونوا قوامین بالقسط..) امرالـهیسندن خارجه چیقمامشلردر ؛ مکرکه طبیعت بشرایچون کلیاً قورتولمق قابل اولمایان بعض مستثنیات ظهوره کلمش اولسون .

مسـلمانلر بدایت نشـأتلرندن بوکونه قدر ادیان سائره اصحابنی مستحق اولدقلری یوکسك مقاملردن ، بویوك منصبلردن هیچ بر وقت محروم ایتمه‌مشلردر. حکومات اسلامیه‌نك هربرنده ، هم‌ده دورهٔ فیض‌وکالنده ادیان‌مختلفه اصحابندن‌پك‌چوغی‌مناصب عالیه‌یه‌چیقارلمشدر. حالاده اویله‌در . ظن‌ایدرزکه اقوام‌غربیه عدل‌ومساواتك بودرجه‌سنه بوکون بیله وارەمامشدر. (یازق اوقومه‌که مسلمانلر تعصبلری سببیله ادیان سائره‌اصحابنی‌حقلرندن محروم براقیور ظن‌جاهلانه‌سنده‌بولنور!)

حکومات اسـلامیه مبادئ ظهورلرنده‌کی شـوکتله ، اوقدر فتوحات ایله ، تأیید ملك و سلطنته کوستردکلری اوقدر عزم وهمتله برابرمخالفلرینه دینلرینی جبراً قبول ایتدیرمك مسلکنی قطعیاً التزام ایتمه‌مشلردر . یالکز برکره اسلامه دعوت ایدرلر ، قبول اولنمازسه خراج مقـامنده بر رسم آلیرلردی‌که بو رسم کتب فقهـده مصرح بر طـاقم شروط عادله دائره‌سنده طرح اولنوردی . کورولیور که مسـلمانلرك بوحالی نصرانیتی قبول ایتمش اولان روما و یونانلیلرك بدایت شوکتلرنده‌کی حالنك بسبتون خلافیدر . چونکه بریکیلرهیچ برمملکته کیرمزلردی‌که اهالیسنه دین اصلیلرینی براقدیره‌رق کندی نصرانیتلرینی جبراً قبول ایتدیرمسونلر . نته‌کیم مصرده ، سوریه‌ده حتی بالذات ممالك افرنجیه‌ده هپ بواصوله رعایت ایتمشلردی .

واقعا سوق کلام ایله صددن براز اوزاقلاشیر کبی اولدق؛ مع‌مافیه بوسوزلرده‌ده ارباب بصیرت ایچون شایان اعتبار جهتلر واردر. هایدی صدده رجوع ایده‌لم: هیچ عقلندن زوری اولمایان بر آدم ایچون معتدل بر تعصب دینی‌یی نقیصه عد ایتمک قابل اوله‌بیلیرمی؟ هیچ تعصب دینی ایله تعصب جنسی آره‌سنده اولکینک تأمین ایده‌جکی فوائدک دها قدسی، دها پاک، دها شامل اولمسندن باشقه بر فرق بولنه‌بیلیرمی؟ ظن ایتمه‌یزکه ادعامزک صحتنده شبهه‌یه دوشه‌جک بر عاقل بولنسون. اویله ایسه بوحریفلره نه‌اولیورکه بیلمه‌دکلری، آکلامادقلری مسائلده بویله برچوق هذیانلر ایدیورلر؟ عجبا الکز حب وطن نامنی ویردکلری تعصب جنسی ایله اظهار مباهات ایدرک اونی اشرف فضائل اعتقاد ایله‌مک خصوصنده هانکی معقول اساسه استناد ایدیورلر؟ عجبا معتدل بر تعصب دینی‌یی نظر حقارتله کورمک، اونی ممکن اولدیغی قدر اوزاق طورمق ایجاب ایدن بر نقیصه صورتنده طانیمق ایچون هانکی قاعدهٔ اجتماعیه‌یه اعتماد ایدیورلر؟ اوت؛ مسلمانلر آره‌سنده‌کی روابطک الک قوتلیسی دین اولدیغی، بوتون قوهٔ اسلامیه‌نک ایسه عصبیت اعتقادیه‌دن باشقه بر صورتله تأیید ایتمیه‌جکنی یقیناً آکلامش، اولان غربلیلر ممالک اسلامیه‌یی تسخیره صوک درجه‌ده حریص اولدقلری ایچون اولانجه همتلرینی مسلمانلرک اذهانه بو کبی افکار سخیفه‌یی یرلشدیرمک جهتنه حصر ایتدیلر. بنیان ملتی اساسندن رخنه‌دار ایدرک امتی تفرقه‌یه دوشورمک ایچون بو رابطهٔ مقدسه‌یی قیروب آتمق تشبث مجنونانه‌سنی اونلرک نظرنده بر طور حکمت صورتنده کوسترمکه باشلادیلر. چونکه بزجه و بوتون عقلای عالمجه معلوم اولدیغی اوزره مسلمانلرک دین و اعتقاد خارجنده اوله‌رق جنسیت کبی بر رابطه طانیمادقلری اونلرجه‌ده یقیناً آکلاشلدی. باخصوص بر طاقم مفسدلر ممالک اسلامیه‌یه صوقولدی، بر آلای سبکمغزان مسلمین ایسه تقلید جاهلانه بلیه‌سیله بونلره پیرو اولدی. مسلمانلری، عصبیت دینیه‌دن تنفیر خصوصنده حریفلره معاونتده بولوندی. حال بوکه بر طرفدن محوینه چالیشه‌رق موفق اولدقلری عصبیت دینیه‌نک یرینه جهل ودنائتلرندن طولایی اوقدر پایه‌لندیردکلری رابطهٔ جنسیه‌یی اولسون اقامه ایتمه‌دیلر. بونلر عینیله کندیسنه بر باشقه یارینه‌جق محل تدارک ایتمه‌دن اوطوردیغی اوی ییقوب آچیقده. مؤثرات طبیعتک تحت تهدیدنده قالان سرسملره بکزرلر. ایشته انکلیزلرک هندستانده اتخاذ ایتدکلری سیاست بویله‌در. چونکه انکلیزلر اوراده‌کی مسلمانلرک فکرلرندن، اللرندن آلندیغی پک‌ده اسکی اولمایان، سلطنت واستقلالک خیال استردادی کچمکده اولدیغی، باخصوص جوهر مغصوب حریتلرینی تکرار اله کچیرمک ایچون دینلرینک‌ده بر طرفدن کندیلرینی قیامه تشویق ایتدیکنی آکلادیلر. طبایع مللی تدقیق ایتدکلری صره‌ده ایسه حیات اسلامیه‌نک رابطهٔ دینیه سایه‌سنده قائم اوله‌بیله‌جکنی افکار مسلمینده اعتقاد محمدی و عصبیت ملیه حاکم اولدقجه بونلرک حقوق سابقه‌لرینی طلب ادعاسیله قیام ایتمیه‌جکلرینه قطعیاً امنیت جائز اوله‌مایه‌جغنی ایچه اوکرندیلر.

بونک اوزرینه بلاد هندده نیچریه نامیله طانیلان (دهریون) ومسلمان قیافتنده کورندکلری حالده سینه‌لری فساد ایله، نفاق ایله مشحون اولان بر طائفه‌یی یاقه‌لایه‌رق عقائد مسلمینی بوزمق، تعصب دینی روابطنی قیرمق ایچون بوملعونلری کندیلرینه معین اتخاذ ایتدیلر. بوصورتله مسلمانلرک شعلهٔ حمیتلرینی سوندورمک، غیرت دینیه‌لرینی محکوم ممات ایتمک، جمعیتلرینی طاغتمق، آره‌لرینه تفرقه دوشورمک ایستدیلر. حتی بوملحدلر انکلتره حکومتنک مظاهرتیله علیکده‌ده بر بیوک مکتب آچدیلر. هندلیلر ایچنده افکار باطله‌لرینک نشری ایچون برده غزته تأسیس ایتدیلرکه بوسایه‌ده عقائد اسلامیه‌ده‌کی ضعف تعمم ایده‌جک، مسلمانلر آراسنده‌کی روابط آله‌بیلدیکنه کوشه‌یه‌جک، آرتق انکلیزلرده مسلمانلری نفوذ وقدرتلری آلتنده زبون ایتمک خصوصنده هیچ صیقنتی چکمیه‌جک، زیر تابعیتلرنده بولنان اقوام سائره کبی بونلرک‌ده اطاعتلرندن امین اوله‌جق ایدی. هله انکلتره رجال حکومتی طرفندن صوری بعض التفاتلر کورملری، اوجمله‌دن اوله‌رق بعض وظائف خسیسه‌ده قوللانلملری بوغافل دینسزلری بسبتون آلداتمش ایدی. (یازقلر اولسون او نامردکه ملتی بر لقمه اکمک یولنه، حقوقنی بر عیش ذلیلانه اوغورینه فدا ایدر!)

ایشته بوطرز سیاست شرقده‌کی مطالب حریصانه‌لرینه موفقیت ایچون غربلیلر طرفندن مراجعت ایدیلن بر نوع خاصدرکه اوروپا دولتلری بونی بالتجربه قبول ایدرک ثمرات نافعه‌سنی اقتطاف ایله‌دیلر. شرقلیلری بونکله آولامغه باشلادیلر. بودولتلردن برچوغی ممالک عثمانیه‌یه، مصره وسائر بلاد اسلامیه‌یه طوزاقلر قوردیلر. رجال حکومتدن، علوم ومدنیت جدیده منتسبلرندن پک‌چوقلرینی صید ایدرک اونلری ینه کندی مملکتلرنده‌کی مقصدلرینی استحصاله آلت یاپدیلر.

مع‌مافیه بز هیچ بر وقت زی اسلام قیافتنده کورونن بو دهریونک، بو زندیقلرک بویله بر طاقم هوسات باطله‌یه، آمال رذیله‌یه اسیر اولملرینه تعجب ایتمه‌یز. بز اصل بر طاقم خالص مسلمانلرک حالنه تعجب ایتمکده‌یزکه عقیده‌لرنده دائم، ایمانلرنده ثابت اولدقلری حالده تعصب دینی‌یی آلابیلدیکنه ذم ایدیورلر: متعصبلری غلظتله، خشونتله، مدنیت حاضره‌یه قارشی بیکانه‌لکله متهم طوتیورلر. هیهات، بیلمه‌یورلرکه بویله‌لکله اساس ملیتی صارصمش، حال امتی افساد ایتمش، یکانه مأواللرینی کندی اللریله، بر طاقم ارباب بغی وفسادک اللریله ییقمش اولیورلر. تعصب معتدلک محوینی ایسته‌یورلر اویله‌می؟ وا اسفا که بونک محوی بتون ملتک محویله اجانبک اللرینه دوشمه‌سی دیمکدر. هم بر کره او اللره کچه‌جک اولورسه آرتق زمین و آسمان طوردقجه اسارتدن قورتوله‌ماز.

والله بز بوایکنجی فرقه‌نک حالنه‌ده اوقدر تعجب ایتمه‌یورز. تعجبه وجوه ایله شایان بر شی وار ایسه اوده شرقلیلر آراسنده بو کبی افکار سخیفه‌یی نشره چالیشان غربلیلرک حالیدرکه بونلر تعصب دینی‌یی قدح ایتمکدن، متعصبلری وحشتله، خشونتله اتهام ایله‌مکدن هیچ اوتانمایورلر. حال بوکه تعصبک بو نوعنده فرنکلر قدر ایلری کیتمش،

داعیهٔ عصبیتله قیام مسئله‌سنده فرنکلر قدر حریص برقوم یوقدر. نه‌حاجت، ذاتاً نشردینه مأمور اولان میسیونرلری حمایه ایده‌رك وظیفه‌لرینه عائد خصوصاتده لزومی قدر معاونتده بولنمق حکومتلرك قوانین اساسیه‌سی جمله‌سندندر.

بالفرض بونلرك دین ومذهبداشلرندن برینه جمعیت بشریه‌نك هیچ بر زمان آزاده اوله‌مادیغی، ناموافق حادثاتدن بری اصابت ایده‌جك اولسه بتون ممالك متمدنهٔ غربك آفاقی درحال هر طرفدن یوکسلن فریادلرك، انینلرك، شکایتلرك تلاقیگاه امواجی اولور. هپسی بردن «قالقیکز نه‌طوریورسکز؟ غایت مدهش برفلاکت میدان آلدی، پك‌جدی برحادثه ظهوره کلدی، طوپلانکز، همدست وفاق‌اولکز، تاکه شومصیبتی دفع‌ایده‌لم. بردهاظهور ایتمه‌سی اسبابنی دوشونه‌لم. یوقسه دین مسیحی محواولیور.!» یایغره‌سنی آسمانه چیقاریرلر.

ایشته اوزمان بتون اقوام غرب آره‌لرنده اختلاف جنسیت کبی، بغض‌وعداوت کبی، مخاصمات‌سیاسیه کبی برچوق‌اسباب تفرقه بولنمقده، هردولت‌لایقیله‌اخذانتقام‌ایچون‌رقیبی‌بولنان دولتك‌فلاکتنی درت‌کوزله بکله‌مکده ایکن برده باقارسك‌که درحال اتفاق ایتمشلر، بتون قوای حربیه وسیاسیه‌لرینی دینداشلرینك حمایه‌سی جهتنه توجیه ایدیورلر؛ ایسترسه مدافعه‌سنه عزم ایتدکلری آدم‌دنیانك اوبراوجنده اولسون ایسترسه کندیلریله اونك آراسنده جنساً هیچ بررابطه موجود اولماسون.

لکن بری طرفده فساد وفتنه طوفانلری فیضان ایتسه‌ده روی زمینی قاپلاسه، اونلره دیناً مخالف اولان امتلرك قانلری سیل بلاکبی آقوب کیتسه، حریفلرك بدننده برقیل بیله اوربرمز. حق ایشدن کویا خبرلری بیله اولماز. فطرت بشرده مرکوز اولان شفقت ومرحمت حسندن کلیاً ذهول ایدرلر. وارسون اومخرب سیل‌بلا سوروکله‌یوب کتورمکده اولدیغی انقاض مصائب ایله برابر طبیعتیله کیدوب طیانه‌جغی غایتی بولسون دیه‌رك کندی حالنه براقیرلر. کویا بونلرك نظرنده دین مسیحیدن خارج اولانلر باشی بوش برسوری بهائم‌منزله‌سنده. درده کندی‌زعملرنجه‌حامیسی، مظاهری‌بولندقلری‌انسانیته‌منسوب دکلدر. هم بوحال اونلرك متدینلرینه خاصدر، ظن ایتمیك؛ دهریلری اللهه، پیغمبره، کتب سماویه‌یه قطعیاً اینانمایانلری ده تعصب‌دینی مسئله‌سنده متدینلریله مسابقه‌ایدرلر. عصبیتلرینی تأییدایچون هیچ برایشدن کری طورمازلر. باری حق طائفه‌لرده اورایه کلنجه طورسه‌لر نه اعلی! لکن هیهات‌که اونی پك چوق تجاوز ایدرلر!

اوت؛ فرنکلرك عصبیت دینیه‌یه تمسك خصوصنده‌کی حاللری جداً غریبدر. مثلا انکلیزلردن غلادستون کبی بری چیقار؛ حریت فکریه‌نك منتهاسنه واران قومی طرفندن حزب‌الاحرار ریاستنه کچیریلیرده صنکره حریفك آغزندن برکله چیقمازکه ایچنده راهبسن پیه‌رك روحی طویلماسون؛ دها طوغریسی اونك روحی روح راهبك نسخهٔ ثانیه‌سی اولدیغی استدلال ایدلمسون! [غلادستونك خطبه‌لرینی اوقویکز.]

ای امت مرحومه! بوسزك حیاتکزدر، محافظه ایدك. بو سزك قانکزدر، هدر ایتمه‌یك، بوسزك روحکزدر، الدن قاچیرمایك، بو سزك‌سعادتکزدر، موتدن‌باشقه بربهایه‌ویرمه‌یك. بویله روابط‌دینیه‌کز میدانده طورورکن برطاقم ترهاته آلدانمایك، حق وارکن آرایش باطله‌قاپیلمایك. باصرهٔ امعاندن پردهٔ وهمی‌قالدیرك، عروهٔ وثقای‌دینه اعتصام‌ایدك‌که ترکی‌عربله، عجمی‌هندلیله، مصری‌یی‌مغربیله‌برلشدیرن، هم‌ده انکلیزلردن بری کندیسندن اقلیملرجه اوزاقده‌کی دینداشنه اصابت‌ایدن مصیبتدن متألم‌اوله‌جق‌صورتده برلشدیرن، بوقدر مختلف اجناس آره‌سنده رابطهٔ نسبیه مقامنه قائم اولان بوندن باشقه برشی دکلدر.

جناب حق طرفندن‌سزه احسان اولنان‌رابطهٔ دین اسباب اتحادك اك متینی‌درکه‌شوکت وعزتکز، سلطنت وسیادتکز هپ اونکله قائمدر. کلیکز بو رابطه‌یی فتوره محکوم ایتمیك. فقط دیکر طرفدن قانون قویم عدالته انقیاد لزومنی‌ده اونوتمایك. زیرا کونك اساسی، عالمك روح‌البقاسی عدلدر. حکم عدله حرمت ایتمه‌ین قوم ایچون فلاح متصور دکلدر. اللهدن قورقك. ادیان‌سائره اربابنك حقوقنی‌محافظه‌یه دائر اولان اوامرینه حقیله رعایت ایدك. کندی دینکزدن اولمایان ابنای وطنکزله، قومشولریکزله حسن معاشرتده بولونك. مملکتکزك منافعنه عائد خصوصاتده اونلرله ائتلافه چالیشك. چونکه سزك منافعکز اونلرکیله، اونلرك منافعی‌ده سزکیله قائمدر. عصبیتی ظلم وعداوته، باشقه‌لرینك حقوقنه تعرضه وسیله اتخاذ ایتمکدن صاقینك. زیرا دینکز سزی بوندن نهی ایدیور، بویله ناروا برحرکته قارشی شدتلی تهدیداتده بولونیور. برده‌عصبیتی یالکز برریکزه میل‌ومحبته قصر ایتمه‌یك. مجدورفعتده، سلطنت‌وشوکتده تحصیل‌علومده، اکتساب فضائلده، احرازکمالات انسانیه‌ده امم‌سائره‌ایله مسابقه‌ایچون بوقدرتدن استمداد ایدك. آمال وافکاریکزك برنقطه‌یه انطباقی، آره‌ده‌کی‌تفرقه‌نك زوالی ایچون عصبیته توسل ایله‌یك. هربریکز دین قارداشنك النه باییشه‌رق حضیض مذلتدن شاهقهٔ مجد وکماله اعلایه غیرت ایتسون. وتعاونوا . . . .

مصر مفتیسی مرحوم شیخ محمد عبده

مترجمی: محمد عاکف

مناقب سنیه

انت مصباح کل فضل فما تصـ
ـدر الا عن ضوئك الاضواء

سن هرفضیلتك مصباحی‌سین، بوسبب ایله‌درکه بتون ضیالر انجق سنك ضیاکدن صدور ایدر. سن برسراج منیرسین‌که بتون انوار سندن مقتبسدر. کمالات وفضائل هپ سنك فضیلت وکمالکدن ظهوره کلمشدر. ای فرد کام! سن اولین وآخرینه مصدر انوار اوله‌رق خلق اولندك.

• •

سرور انام علیه الصلوة والسلام افندمزك عالم‌شهوده تشریفلری جمیع انبیادن مؤخر ایسه‌ده نور نبوتی انلره و بلکه جمیع مخلوقاته مقدمدر. مرویدرکه جابر رضی عنه حضرتلری: یارسول الله جناب حقك قبل‌الاشیا خلق‌ایتدیکی ایلك شیئی بکا خبرویر، دیدی. جناب رسول محترم بیوردی‌که: یا جابر، باری تعالی وتقدس حضرتلری قبل الاشیا کندی‌نوردن سنك پیغمبرینك نورینی یراتدی، بو نور مشیت الٓهیه‌نك تعلق ایلدیکی یرده قدرت‌ربانیه‌ایله‌دوران ایلدی، اوزمان‌ایسه نه‌لوح، نه‌قلم، نه‌جنت، نه‌نار، نه‌ملك، نه‌ارض، نه‌شمس، نه‌قمر، نه‌جن، نه انس وارایدی. ایمدی جناب حق مخلوقاتك خلق وایجادینی مراد بیوردقده او نوری درت جزئه آیروب اولکی جزؤدن سماواتی، ایکنجیسندن ارضینی، اوچنجیسندن جنت وناری یاراتدی وبعده دردنجی جزئی درت جزئه تقسیم ایله بونك برنجی‌جزئندن مؤمنلرك نوربصرلرینی ایکنجیسندن نور قلوبنی یعنی معرفت باللهی، اوچنجی سندن انلرك نورانیسی‌اولان توحیدی یعنی لااله‌الاالله محمدرسول‌اللهی خلق ایتدی ... الی آخرالحدیث.

• •

بیان اعراب ولغات: [فما تصدر] ده [فاء] سببیه، [ماء] نافیه، [تصدر] کلمه‌سی [تبرز] معناسنه فعل مضارع، [الاضواء] فاعل. ناظم حضرتلری امر معقولی محسوس‌ایله تصویر قبیلندن اوله‌رق رسول اکرم افندمزی مصباحه تشبیه ایتمش. تشبیهك طرفینی مذکور وادات تشبیه محذوف اولمغله بینده تشبیه بلیغ وار.

لك ذات العلوم من عالم الغیـ

ـب و منها لآدم الاسماء

عالم غیبدن سکا ذات علوم احسان اولنمش واوعلومدن آدمه‌اسما واصل اولمشدر. یاحبیب‌الله! جناب ابوالبشره یالکز اسماء و اشیا تبلیغ‌اولندیغی حالده‌ذات رسالتکه اسما ومسمیات بیلدیرلمشدر. یاخود حضرت آدمه اسماء مسمیات بیلدیرلدیکی حالده ذات نبوتپناهك کنه وحقائق اشیایه مطلع قلندك دیمکدر. اولکی معنی: «وعلم آدم‌الاسماء» قول کریمی ایله جناب آدمه یالکز تعلیم اسما ایدلدی معناسی مراد اولمسنه وایکنجی معنی: بوآیت کریمه‌دن حضرت آدمه تعلیم اسما و مسمیات ایدلدیکی مقصود اولدیغنه کوره‌در.

⁂

بیان اعراب ولغات: [لك] جارمع المجرور مقدم‌خبر، [ذات‌العلوم] مؤخر مبتدا. [ذات] فی‌الاصل معناسنه اولان [ذونك] مؤنثی اوله‌رق صفتدر ولازم الاضافه‌در. امرأة ذات‌الزوج کبی‌که قوجه‌لی برقادین دیمکدر. صکره برشیئك نفس وحقیقتی معناسنده‌ده استعمال اولندی، نته‌کیم بوراده‌بومعناده مستعملدر. [علوم] ایله مسمیات ویاحقائق مراددر. [من‌عالم‌الغیب] حالدر. لامك فتحیله [عالم] فی‌الاصل مایعلم به‌الشیٔ معناسنه ایدی یعنی‌اول شیئك اسمی ایدی‌که آنکله علی الاطلاق دیکرشی بیلنور اوله. صکره حصراً صانع تعالی حضرتلرینی معرفته دلیل اولان مصنوعات ومکوناتده استعمالی غالب اولدی وبناءً علیه هرجنس مصنوع ایله مجموع مصنوعات ارەسنده‌کی قدر مشترکده استعمال اولنه‌رق عالم افلاك وعالم عناصر وعالم نبات وعالم حیوان وعالم شهودوعالم غیب کبی هربرجنس مصنوعه‌آیری‌آیری [عالم] اطلاق ایدیلیر اولدیغی کبی «عالم جمیع اجزاسیله محدثدر» قولمزده اولدیغی اوزره مجموع مصنوعاته‌ده [عالم] اطلاق ایدیلور اولدی. ایشته [عالم] لفظنك جمعلندیرلمسی اجناسی اعتباریله‌در. [غیب] اسم فاعل معناسنه مصدردر و [عالم غیب] مشاهده‌دن غائب اولان عالم دیمکدر. برشیئك عالم غیبدن اولمسی بزه نسبت ایله‌در؛ جناب علام الغیوب جل شانه حضرتلرینه نسبت ایله هرشی عالم شهوددندر. [عالم] لفظنی لامك کسریله‌ده اوقومق جائزدر، بو تقدیرجه معنی: [فیوض علام الغیوبدن نفس علوم سکا مخصوصدر] دیمك اولور، فقط لفظ مذکور ناظم حضرتلرندن لامك فتحیله روایت ایدلمشدر. [فیها] جار مع المجرور مقدم خبر، وضمیر علومه راجعدر. [الاسماء] مؤخرمبتداء [لادم] مقدراولان [واصلة] کلمه‌سنه متعلقدر. اسماء اسمك جمعیدر، بوراده اسم ایله: برمعنایه دلالت ایدن شی مراددر وحرف وفعله شاملدر.

لم نزل فی ضمائر الکون تختا

ر لك الا مهـات و الاباء

سن‌دها ضمائر کونده [اصلاب وارحامده] ایکن سنك ایچون دمدم آباء وامهات اختیار و انتخاب اولنیورایدی ذات شریفك پاك ومنور اولدیغی کبی افراد نسب شریفك‌ده پاك‌ومنورایدی. ام‌البشر حضرت حوادن والدۀ محترمه‌ك جناب آمنه‌یه‌دك امهاتك‌وجناب صفی اللهدن والدماجدك حضرت‌عبداللهه‌قدر آبادکرامك‌سکالائق صورتده انتخاب واختیار ایدلمشلرایدی ونوربنوتك آباد واجداد کرامکدن بری برینه انتقال ایله تاجناب آدمدن‌حضرت عبداللهه قدر جمله‌سنك‌مبارك جبهه‌لرنده لمعان ایدیور ایدی.

• •

رسول اکرم افندمزك نوری ادم علیه‌السلامك جبهه‌سنده لمعان ایدر ایدی، صکره‌اونور اوغلی شیث‌علیه‌السلامه انتقال‌ایلدی. حضرت آدمك وفاتی تقرب ایتدکده بونوری انجق نساء مطهره‌یه وضع ایتمسنی شیثه وصیت ایتدی، شیث علیه‌السلام‌ده اولادینه بونی وصیت ایلدی. بووصیت شیثك اولاد واخلافی ارەسنده معمول به اولوب بوصورتله اونور جناب عبدالمطلبه وبعده اوغلی عبدالله حضرتلرینه قدر واصل اولدی‌واحادیث‌نبویه‌ده وارد اولدیغی اوزره جناب حق نسب شریف محمدی‌یی جاهلیت سفاح وزناسندن طاهر وپاك قلدی. احادیث نبویه‌ده مصرح اولدیغی‌کبی ناظم حضرتلرینك کلامندن‌ده رسول ذیشان افندمزك آباء واجداد کرامی ایچنده تا آدم وحواء علیهماالسلامه قدر هیچ برکافر بالله بولنمدیغی نمایان‌اولیور، زیراکافر بالله نجسدر، اکانه مختار نه‌کریم نه‌طاهر دینور. ابوین مکرمین حضراتی سلسلهٔ مختارین ایچنده ذات نبوتپناه افندمزه اك قریب بولندقلرندن بوبیت مشارالیهمانك اهل جنتدن اولدقلرنده

صریحدر . جناب حق کتاب عزیزنده آزر ابراهیمك پدری اولدیغنی ذکر بیورمشدر ، حالبوکه آزر کافربالله ایدی ، دیمك‌که نسب شریف محمدی ایچنده کافربالله‌وارایدی دیه‌ناظم حضرتلرینه اعتراض اوارد اولماز، چونکه ایکی صنف اهل کتاب آزر ابراهیم علیه‌السلامك حقیقةً پدری اولمیوب عموجه‌سی اولدیغنه اتفاق ایتمشلردر . فقط عرب عموجه‌یه‌ده پدراطلاق ایلدیکندن بوجهت ایله آزر قرآن کریمده ابراهیمك پدریدر دیه ذکر بیورلمشدر .

***

[فی ضمائرالکون] حالدر . [کون] وجود معناسنه‌در وضمائر کون: وجودك مستورات خفیه‌سی دیمکدرکه بوراده اصلاب وارحام مرادادر .
[تختار] مضارع مجهول و[لم‌تزل]ك خبریدر .
[امهات] نائب فاعل وامك جمعیدر . ام : بالذات ویاخود پدر ویامادر جهتندن بالواسطه والده اولانه دینور . [آباء] آبك جمعیدر . اب : بالذات ویاخود پدر ویامادر جهتندن بالواسطه والدا ولانه اطلاق اولنور .

بقیه‌سی وار

برکت زاده : اسماعیل حقی

لسان مسئله‌سی

ادیب محترم سلیمان نظیف بك افندی‌یه

« تصویر افکار » ك ٣ ایلول ١٣٢٥ تاریخلی نسخه‌سنده مندرج آتیده‌کی استیضاح ادیبانه‌لرینی اوقودم :

معلم محترم ذهنی افندی حضرتلریله بابان‌زاده نعیم بك افندی‌یه

معلوم فاضلانه‌لریدرکه عثمانلی ترکلری عربجه‌یی ایکی صورت ومقصدله تعلم ایدرلر : یا اولسانی غوامض وادبیاتیله تعلم ویا کلماتك اصول ومشتقاتیله محال‌وضع واستعمالی تیقن ایتمك. شق‌اولك عسرت آلود ومحتاج ازمنۀ نامحدود اولدیغی مسلمدر. فقط تحصیل اعدادی‌یی اکمال ایتمش ویا ایتمك اوزره بولنمش صاحب سعی وفراست برکنجك طرز ثانیده لسان عربی تعلم ایچون‌اوچ آیاق برمدتك کفایت‌ایدوب ایتمیه‌جکی لطفاً ایضاح بیوریلورسه‌امتك واسطۀ ادراك وافهامی‌اولان لسانه خدمت ایدلمش اولور .

سلیمان نظیف

اولا مایۀ فخر ومباهات امت اولان استاد کاملمز ذهنی افندی حضرتلریله برلکده نام عاجزانه‌مك ذکری صورتیله ابراز بیوریلان توجه عظیمه عدم استحقاقی « این‌الثری واین‌الثریا » مصداقنی مؤید اوله‌رق‌علناً بیان‌ایله محضا بویله برمسئلۀ مهمه‌ده ذات عالیلرینه‌مخاطب اولمق‌حیثیتله سؤالکزی جوابسز براقامق غیرتنه دوشه‌رك بوبابده‌کی مطالعاتمی عرضه جرأت ایده‌جکم .

ثانیاً مشاغل کثیرۀ رسمیه‌نك بارثقلت بخشاسی آلتنده صحائف مطبوعاتك قارئلرینه اتحاف ایلدیکی شؤن دمادم نوك وبو میانده بونجه مناقشاته باعث اولان لسان مسئله‌سنك بیکانه‌سی قالدیغم ایچون تعقینه وقت بوله‌مدیغم بربحث مدید آره‌سنده تمییز حق وباطله‌اساس اتخاذایدیله‌جك کبی حس ایتدیکم بواستفتاحقنده یورونه‌جکم مطالعاتك قاصر وحقیقته غیر مقارن اولسه‌بیله هرحالده بیطرفانه اوله‌جغنه اعتماد بیورلمنی رجا ایدرم .

عثمانلی ترکلری عربجه‌یی یااولسانی غوامض وادبیاتیله تعلم ویا کلماتك اصول ومشتقاتیله محال وضع واستعمالنی تیقن ایتمك مقصدیله تحصیل ایدرلر بیوریورسکز. شق‌اول حقنده‌کی فکرمز متحدایسه‌ده شق ثانی حقنده نقطۀ نظرمز برآز آیریلیر . زیرا فکر وتجربۀ عاجزانه‌مه کوره عربی‌یی ترکجه‌یه یاردیمی اولوردیه شویله‌جه ـ تعبیر جائزایسه ـ اوستون‌کوری اوکرننلر هیچ بروقتده عربك آکلادیغی طرزده‌کلماتك اصول‌ومشتقاتیله محال وضع‌واستعمالنی تیقن درجه‌سنده لسان‌عربی تحصیله موفق‌اوله‌مازلر. زیرا برلسانك اصولنی، مشتقاتنی، بونلردن هربرینك محل وضع و استعمالنی بیلمك اولسانی غوامضیله بیلمك دیمکدر .

اوحالده مسئله بنده‌کزك نظرمده لسان عربی‌یی السنۀ سائره‌کبی مستقل برلسان اوله‌رق تحصیل ایتمك یعنی قواعد لسان عربی قوم عرب‌اوقواعددن نه‌مقصد تعقیب‌ایدییورسه‌اومقصدی‌عیناً کوزتمك‌ایله عربینك ترکجه انشا وکتابتی تقویه‌یه مداری اولور خولیای قدیمیله باصمه قالب برقاچ شی بلله‌مك شقلرینه منحصر قالور.

شق اوله کوره تحصیل عربی برعثمانلی ترکه برلسان هم‌ده پك مهم، هم‌ده‌مفید برلسان قازاندیره‌جغی ایچون معقولدر، حتی واجب الاجرادر .

شق ثانی‌یه کوره تحصیلدن ایسه ـ اعتراف ایدرم‌که ـ هیچ برشی آکلایه‌مم. زیرا هیچ برلسان دیکر برلسانك خدمتکاری‌اولمق اوزره تحصیل ایدیله‌مز . برلسان دیکر لساندن کلمات واصطلاحات وحتی بعض تراکیب استعاده ایده‌بیلور . فقط بونلرك محال وضع واستعمالنی دکشدیرمدکجه بیانجیلق تمغاسنی اوزرلرندن سیله‌مز.

ترکجه‌ده مستعمل‌کلمات‌عربیه‌نك معانئ صحیحه‌سنی برر برر قاموس ترجمه‌سنه مراجعتله تدقیق ایده‌لم . بونلرك یوزده سکساننی وضع اصلیسندن چیقمش ، معناسی تغیر ایتمش بولورز. بردرجه‌ده‌که اکثر کلماتی عربیدن مقتبس برجمله‌یی عینی الفاظ عربیه ایله عربی‌یه ترجمه ونقل ایتسه‌ك ناشنیده ، معناسز برعباره وجوده کلور .

بز اوته‌دن بری‌قواعد عربیه‌یی تحصیل پروغرامزه ادخال‌ایتمش اولدیغمز ایچون چوجقلرمز لسانلرینی اوسایه‌ده کوزل اوکرنیور، کوزل یازیور ذهابنه دوشیورز . کنجلرمز عربی قوتیله عثمانلیجه‌یی بلیور ظن ایدیورز. حالبوکه بنده‌کزجه امر بسبتون برعکسدر. اك فصیح ، اك اصطلاحپرداز . کاتبمز اکر صرف ونحوی کوشك ایسه عربی برعباره‌نك مألنی استخراجدن عاجزدر . برآز صرف ایله نحو کورمش ایسه ینه کلماتك عربیده‌کی قوتنه ، مواضع استعمالنه واقف اولمدیغی ایچون‌اوکلمه‌لرك انجق ترکجه‌ده‌کی صورت استعماللرینه کوره خیال میال برمعنی سزر .

دیمك كه شمدی‌یه قدر عربی‌یی تحصیل ایچون طوتیلان اصول سقیم ایله عربی قوتیله ترکجه اوکرنمك شویله طورسون ، ترکجه‌نك عربیدن استعاره ایتدیکی کلمات سایه‌سنده واوقوتله عربی بر عباره آکلاشیله بیلیورمش .

نفسمده واقع اولان بر تجربه بو دعوامك الصریح برهانیدر . وقتیله مکتب سلطانیده اوروپا لیسه‌لرینی تقلیداً فرانسزجه‌یه یاردیمی اولور دیه لاتینجه تدریس ایدیلیوردی . بزم مدرسه اصولنه مشابه بر اصول سقیم ایله درت سنه دوام ایدن بر تحصیلدن صکره بو کون اولسانذن نه بر کلمه بیلیور ، نه بر قاعده‌سنی تخطر ایدیبیورم . مع مافیه اوزمانلر هوراسی ، چیچه‌رو کبی لاتین اعاظم ادباسنك آثارندن منتخب پارچه‌لری ترجمه ایدیوردق . بو ترجمه‌لردن علی الاعلی درجه‌ده امتحانده ویردم . لکن اوترجمه‌لر نصل یاپیلیوردی ؟ هر کلمه مقابلی اولان فرانسزجه‌سی ایله برلکده بر ترتیب مخصوص ایله حافظه‌یه نقش ایدیلور وبیلمینه مترجم اوقودیغنی آکلایور فکری ویریلوردی .

ایشته اکثری فرانسزجه مقابللری اولان کلماتك منشائی مشتق منهی اولان کلمه‌لری بز فرانسزجه‌ده‌کی مقابللریله درجهٔ مشابهتلری سایه‌سنده بللر ایدك . مع مافیه بوقدر امکدن صکره فرانسزجه مکتسبات لسانیه‌مزه برجه علاوه‌سنه هوزاسلرك وبرزللرك ذره قدر معاونتلری طوقونمدی . نه‌دن ؟ چونکه بز لاتینجه‌یی لاتینجه اوکرنه‌جکز دیه اوقومیوردق . فرانسزجه‌یی تقویه ایدر خلیای بی حاصلی ایله تحصیل ایدیوردق . وفرانسزجه اوکرنمك ایچون لاتینجه‌دن استعانه ایده‌جك یرده لاتینجه امتحانی صاومق ایچین فرانسزجه‌یك فیض همتنه التجا ایدیبورایدك .

عثمانلیجه ایله عربی لسانلری‌ده عینیله بووضعده‌در . اکر بز عربی‌یی لسان دینیدر ، لسان اکمل علمیدر ، اسلافمزك خزینهٔ مخلفات قامیه‌سنی آچار بر مفتاح معرفت وهنردر دیه اوکرنیرسه‌ك مهم بر لسان اوکره‌نیلور ، درجهٔ نهایه‌ده مستفید اولورز . یوق اکر ترکجه‌مزی تقویه‌یه خادمدر دیه اوقورسه‌ق امکلرمز — یتمش ییللق تجارب ایله ثابت اولدیغی اوزره — هبا اولور کیدر .

بر عثمانلی ترك یوزده سکساننك محال وضع واستعمالی دکیشه‌رك لساننه کچن کلمات عربیه‌نك معانی وصورت استعماللرینی نه قاموسدن اوکره‌نور نه‌ده آثار عربیه‌دن . چونکه آثار عربیه‌یی آکلایه‌مدیغی کبی قاموسدن لغت آرامسنی‌ده بیلمز . بیلسه‌ده استعمالی ایچه تحصیله تفکر وتأمله متوقف اولان اوکتابی قاریشدیرمغه اوشه‌نیر . آکا کلمات عربیه‌نك معانیسیله مواقع استعمالنی بلله‌تن شی جواهر ایله مشتقاته اولان وقوفی دکل ینه عثمانلیجه ده‌کی مواقع استعمالنی مکرراً ایشیتمسیدر . شوراسی محققدر که عثمانلیجه‌ده مستعمل بالجمله کلماتی جامع غایت مکمل بر لغت کتابی ایله اون بش یکرمی صحیفه‌سی عربی وفارسی قواعدندن ترکجه‌ده مستعمل اولانلرینه مخصوص بر قواعد کتابی بوایکی لسانك ترکجه‌یه ایده‌جکی معاونتدن تماماً مغنی قیلار . [١]

استیضاحك قسم متباقیسنده [٢] «شق اولك عسرت آلود ومحتاج ازمنهٔ نامحدود اولدیغی معلومدر . فقط تحصیل اعدادی‌یی اکمال ایتمش ویا ایتمك اوزره بولنمش صاحب سعی وفراست بر کنجك طرز ثانیده لسان عربی تعلم ایچون اوچ آیلق بر مدتك کفایت ایدوب ایتمیه‌جکی» سؤال بیوریلیور که بورادده فکر عالیلرینه اشتراك ایتمکده معذورم . واقعا لسان عربی‌یی غوامض وادبیاتیله تعلم معروف اولان اصول سقامت مشمول ایله عسرت آلود ومحتاج ازمنهٔ نامحدودر . فقط صرف کندمزه راجع بر سیئه‌یی لسانه یوکلتمك بیوك حقسزلقدر . زیرا اکثر کلماتی بزجه مأنوس اولان بر لسان نه‌قدر واسع ، نه‌قدر کوچ اولورسه اولسون ینه بزه بر اجنبی لسانی قدر مشکل التحصیل دکلدر .

فرانسزجه‌یی آز زمان ایچنده اوکرنمك نه‌دن قابل اولسونده عربی اولمسون . شبهه‌سز فرنکلرك السنهٔ اجنبیه حقنده تطبیق ایتدکلری «تحصیل طبیعی» اصولنی بزده عربی‌یه تطبیق ایدرسه‌ك دها چابوق اوکره‌نیرز . ایش معارف نظارتنك بولسانك لسان اوله‌رق لزوم تحصیلنه قائل اولمسنده ، «تحصیل طبیعی» اصولنی تطبیق ایده‌جك معلملر یتشدیرمسنده‌در .

تحصیل اعدادی اکمال ایتمش ویا ایتمك اوزره بولنمش صاحب سعی وفراست بر کنجك لسان عربی کلماتك اصول ومشتقاتیله محال وضع استعمالنی تیقن ایده‌رك تعلم ایتمسی بحثه کلنجه قلمم ایرکلیور . مکاتب رسمیه‌مزده بوزواللی لسان نامنه ایدیلان بیهوده فداکارلقلرله کنجلرمزك استعدادینه ایدیلان تحملفرسا اشکنجه‌لر ریر ریر کوزمك اوکنه کلیورده تاجکرکاهمدن بر آه یأس وحسرت قوپیور . زواللی کنجلرمز تحصیل اعدادی‌یی اکمال ایدنجه‌یه قدر عربی نامنه نه اوکره‌نیورلرکه اوچ آیده کلمات عربیه‌نك اصولنی ، مشتقاتنی ، بونلرك مواقع استعمالنی اوکرنمك کبی براثر دها کوسترسونلر ؟ بویله بر کنج — اکر وارایسه — نظرمده عصرلرده بریتیشن ، نامنه آبده‌لر دیکیله‌جك اعاظم امتندر . یوق اکر مقصد کلمات عربیه‌نك ترکجه‌ده‌کی قوتیله مواقع استعمالنی بیلمك ایسه اوکنج ذاتاً اودرجه تحصیلی اکتساب ایدنجه‌یه قدر ملکه وتکرر استعمال سایه‌سنده بونی الده ایتمش اوله‌جقدر . ذاتاً حاصل اولمش بر مطلب ایچون یکیدن اوچ آی فدا ایتمسنه محل یوقدر . اودرجه‌ده‌کی سرمایه‌لریله معیت ادیبانه‌لرنده حمایت مطبوعاتی یازیلریله تزیین ایدن ، انشاده‌کی بهره‌لریله معلملرینی کچن کنجلرك الیوم موجود اولمسی بونك اك قوی برهانیدر .

استیضاح عالیلرینه جوابم شمدیلك بوقدردر . مطالعاتمك زبوفی

زیرا فکر واعتقادمه کوره تحصیل کورمش اولمق داعیه‌سنده بولنان بر ترك وحتی بر مسلمان لسان عربی ایله مترقی اقوام اجنبیه‌دن برینك لساننه واقف دکلسه وطننه مطلوب اولدیغی درجه‌ده خادم اوله‌ماز .

[٢] دعوانك ایشته هرلحظه تصادف ایدیله‌جك براهیندن بری دها ؛ «متباقی» کلمه‌سنی «باقی» معناسنده قوللانوب طوریبورز . فقط سلیقهٔ عربیه بوندن ابا ایدر ، دیه بوکا یاکلش‌ده دیه‌میورز . بوده پك طبیعیدر . چونکه ترکجه‌نك مال مشروع وحلالی اولمشدر . ترکلر بونده ایستدکلری کبی تصرف ایدرلر .

[١] مع مافیه بواغنا هیچ بروقتده لسان عربیدن استغنائی مستلزم دکلدر .

خالصیندن آییره جق فکر نقاد ادبیانه‌لریدر . افکارمك خطـا اولان جهتلری صرف شخصمه راجعدر. صواب اولانلری ایسه ملتك محصلهٔ افکارندن مقتبس اولدیغی ایچون بنده کزه برمزیت زائده بخش ایتمز.

احمد نعیم

دینك فوائد مدنیه‌سی

دین، عقول انسـانه باشلیجه اوچ عقیده تلقین. ونفوس بشری دیکر اوچ خصلتله تزیین ایدرکه، بونلردن هر بری موجودیت ملیه‌نك دعائمی، هیئت اجتماعیه‌نك قوائمی، ومدنیتك‌ده اساس محکمیدر .

بونلردن هر بری جمیع شـعوب وقبائلی منتهای کماله طوغری ایلرولمکه سوق، وطریق سعادتده تفوقه تشویق ایدر .

بونلردن هر بری، نفوس بشری ایقاع شرو شقاقدن، ایجاد اختلاف ونفاقدن مانع برر قوتدر .

برنجی عقیده: انسانك «ملك ارضی» اشرف مخلوقات اولدیغنه اینانمه‌سی .

ایکنجی عقیده: هر دین صاحبی کندی ملتنك اشرف امم اولدیغنه مخالفلرینك برطریق باطله سـلوك ایله دوچار ضلال اولدقلرینه قانع اولمسی .

اوچنجی عقیده: انسـانك، دها واسع دها عالی دیکر بر عالمه عروج، ومکاره ومتاعبیله دارالاحزان وبیت الآلام اطلاقنه شـایان اولان تنکنای فنادن مدتی توکنمز، سعادتی بتمز، المو کدردن خالی برفسحتفزای بقایه انتقالی خصوصده لازمکلان فضائل وکمالاتی تهیئه واحضار ایچون، بوعالم حیاته کلدیکنه قائل بولنمه‌سیدر.

بو عقائد ثلاثه‌نك هیئت اجتماعیه ومدنیت صحیحه اوزرنده اولان تأثیرات جلیله وفوائد جمیله‌سنده غفلت ایدیلمه‌ملیدر .

انواع وافراد انسان اره‌سنده روابط و مسـالمتك، حسن معاشرتك اصلاح وادامه‌سی ایله جنس بشرك بقای سعادتی تأمین، و همم اممی کمالات عقلیه وفضائل نفسیه مراتبنده تکامله اماله وترغیب ایدن شو اوچ عقیده‌در.

بو عقائد ثلاثه‌دن هر برینك کندینه مخصوص بعض لوازمی واردر.

***

برنجی عقیده‌نك لوازمی: انسانك اشرف مخلوقات «ملك ارضی» اولدیغنه اینانمق بهمه‌حال خصال بهیمیه‌دن توقی وصفات حیوانیه‌دن اجتناب ایتمه‌سنی استلزام ایدر.

شبهه یوقکه، بو اعتقاد هر کیمده نقدر قوتلی اولورسه حیوان صفتنی اکتسابدن اودرجه نفرت ایدر.

وشبهه یوقدرکه، بو نفرت نه مرتبه شدتلی اولورسه روح بشر او نسبتده عالم عقلی‌یه تقرب ایدر.

عقـل بشر کسـب علویت ایتدکجه حقوق مدنیه اصولیله ایفا وحظوظ شخصیه یولیله استیفا ایدیلورکه بو وجهله قطع مراتب ایدن ذوات مدنیت کامله لوازمنی استحضار ایدر وکندی درجه‌سنه واصل اولان اخوان وجدانیله بین‌الانسان قواعد ودو محبتی احیا و اسول حق وعدالتی نشره موفق ومقتدر اولورلر.

ذاتاً سعادت انسانیه‌نك نهایت دنیویه‌سی، حکما وعقلانك اقصای مساعیسی‌ده بو نقطه‌در.

بو عقیده‌درکه، انسانی احوال حیاتیه ومعاشرت نوعیه‌ده حیوانات وحشـیه وسباع ضاریه‌دن فرق وتمییز ایدر . بونلر وامثالی وحوش وبهائم ، حشرات وسوائم ، دشمنلرینك مضرتنی مدافعه خصوصنده براصول معقول اتخاذیله حفظ حیاته مقتدر اوله‌مدقلرندن دائما خوف ودهشت وفزع ووحشت حالنده تك وتنها امرار حیات ایدرلر.

بو عقیده‌درکه، ابنای بشری یکدیکرینی بلع وافتراسه باعث اولان تنافر وتقاطعی زجر وازاله ایلر .

بو حاللر علی الاکثر یبانی جانورلر، یرتجی حیوانلر آره‌سـنده وقوعه کلور .

ایشته بو عقیده‌درکه، صاحبنی خصـائص صفات ایله مخلوق اولان حیواناته مشاکلتدن منع ایدیور .

بو عقیده. فکری تشحیذ ایله حرکاتنی اصلاح ، عقلی تربیه ایله قوتی تعدیل، نفسی تهذیب ایله اوساخ رذائلدن تطهیر ایدییور.

ایسترایسه‌کز، بو عقیده‌یی انکار ایدنلرك، انسانی‌ده سائر حیوانات کبی ظن ایدنلرك، احوالنه نظر عبرت وعین بصیرتله بر باقکز ، نه‌لر کوررسکز: دنائتلرك، سفالتلرك، فجورك، شرورك، انواعنی وصوك درکاتنی .

البته حیوانیت منزله‌سنه سقوط ایتمکله عقولك حرکات فکریه‌سنه توقف عارض اوله‌جغی برامر طبیعیدر .

***

ایکنجی عقیده‌نك لوازمی : برقومك منسـوب اولدیغی امت اشرف امم اولدیغی ومخالفلرینك باطل برطریقـه سـالك بولندقلری اعتقادنده بولنمه‌سی ، افرادینی اوصـاف فاضله ، ومفاخر ملیه‌ده امم سائره ایله مجد وتعالی مسابقه‌لرینه دعوت وعقلی ، نفسی ، معاشی ، معادی، هر درلو مزایای اجتماعیه اقسامنده دیکر اقوامه تقدم وتغلب ایچون اتفاق واتحاده ترغیب ایدر.

بو عقیده اربابی مخل عز وشرف اولان حرکات ردیه‌دن کندیلری احتراز ایتدکلری کبی اخر طرفدن نه نفسلری ونه‌ده ابناء ملتی اوزرنده ظلم وتعدی وقوعنـه قطعیاً راضی اوله‌مازلر . بو ذاتی ملیتلرینـه یاقشدیره‌مازلر .

انلر بشقه اقوامده کوردکلری معالی ومفاخرك دها اعلا ودها اکملنی کندی ملتلرنده کوره‌مزلرسه دلخون اولورلر. وشان انساندن معدود اولان هر کونا علو وسعادتی هر قومدن زیاده کندی امتلرینه لایق کوررلر .

بو اعتقادده بولنان کسه ملتنی دهرك نوائب ومصائبی التنده ذلیل

ومقهور، ومزيات ترقى وتمدندن مهجور، برحال فلاكتده كورورايسه ارتق حميت طمارلرى طورماز. قلبنه سكونت كلز. برلحظه راحتده استقرار ايده‌من. بتون حياتنى وجود ملته عارض اولان اوفلاكتك تداويسنه حصر ايدر. چاره ساز اوله‌مازسه يأسندن اولور كيدر.

ايشته بوعقيده بتون ملتلرك منتهاى تمدنه وصولى ايچون اك صادق ناصرى، طلب علوم وتوسيع فنون ايله ابداع صنايعك‌ده اك مؤثر مروجى‌در. برآمر مجبر، برولئ عادل، برمستبد قاهردن زياده ملتى منازل عاليه ومقامات رفيعه‌يه ايصاله قادردر.

قلبنده بواعتقاد مفقود اولان برقومك حياتنى تأمل ايدكز. اطوار وافعالنده فتور، همم ومساعيسنده قصور، قوتلرينك ضعفه تبدل، مملكتلرينك فقر ومسكنته مقر اولديغنى كوره‌جك، وذلت وسفالت اوچوروملرندن يوارلنمقده اولدقلرينه اجيه‌جقسكز.

هله جهلك تسلط وتحكمى ايله كنديلرينى ملل سائره درونده طوتانلرك واى حالنه.

مرحوم شيخ جمال الدين افغانى

مصر مفتيسى مرحوم شيخ محمد عبده‌نك استادى

مترجمى

طربزون مبعوثى خطيب زاده امين

شريعته خدمت: مجله جمعيتى

(صراط مستقيم) ده اجتهاده دائر نشر اولنان مقاله‌لرى تعقيب ايدنلر لزوم تشكيلى مجلس مبعوثانجه قراركير اولان مجله جمعيتنك اهميتنى تقدير ايدرلر.

مجلسمزك بوتصورى عصرلردن برى عالم اسلامى تعاليدن ترقيدن محروم براقان بر داء عضالك تشخيص ايدلمش اولديغنى كوسترير. شريعت مبجله‌مزك سعادت دارينمزى تماميله تكفل ايتمش اولديغنه قانع ومطمئن بولنديغمزدن معاملاتمزك كافه‌سنى حكم شرعى‌يه ربط ايتمك نتيجهٔ مسعدت بخشاسنى تأمين ايده‌جك اولان بو تشبثى عالم ايمان عظيم مسرتله قارشولايه جقدر.

آرتق بوكون انكار اولنمز حقيقتلردندركه شرع شريفه انسال متأخره‌نك جدير تقدير بر خدمتى سبق ايتمامشدر. بالعكس شان وشرف مؤبدينى اخلاله يالتنمك ايچون نه‌يابلمق لازم كلورسه جاهل دوستلر همان هپسنى اجرادن چكنمامشلردر. صوك وقعهٔ مؤسفه‌ده بعض صافدللرك حركات فساديه‌يه اشتراكى بوقبيلدن دكلميدر؟

شريعته خدمت امنيه‌سى برنيت مبجله‌در بونى تقدير ايتميه‌جك صاحب ايمان تصور اولنه‌من. فقط خدمتك يولنى بيلمك لازمدر. بعض منافقلرك مؤمنلر آره‌سنه تفرقه دوشورمك مقصد ملعوـ نانه‌سيله متجاسر اولدقلرى بر طاقم نفاقجو وفساد آميز نشرياته ربط قلب ايلمكله بو خدمت ايفا اولنه‌من. زيرا دوشونمليزكه معين ومشروع بر نتيجه تأمل ايدلمكسزين وقوعبوله‌جق تشبثلر هر زمان خيبته محكومدر.

بركره ايستنيلان شئ، تأمل ايديلان غايه معلوم اولملى و اكا كوره اونتيجه‌يى اعداد وتأمين ايده‌جك اسباب، مقدمات تهيئه ايدلمليدر غايه شريعته خدمت اولنجه بو خدمتك نه صورتله ايفا اولنه‌جغى دوشونلمليدر. بوكون اعتقادمزجه شريعتمزه خدمت ازمنهٔ اخيره‌ده حدوثيافته اوله‌رق برحكم شرعى‌يه ربط ايدلمكسزين پك چوق دين قارداشلرمز طرفندن ياپيله‌كلكده اولان و عامللرنجه دائما احتياج وضرورتندن بحث اولنان افعال ومعاملاتك امكان وارسه ولوكه بر قول ضعيفه مبتنى بولنسون حكم شرعى‌يه ربط اولنمسنى، اولمادينى تقديرده حقيقت حالك بتون دين قارداشلرمزه اعلان ايدلمسنى تأمين ايده‌جك اسبابى تهيئه ايله اولور. زيرا خلقك افعالندن برقسمى خارج ازشريعت قاله‌جغنه او افعالك ولوكه قول ضعيف ايله اولسون شريعتده داخل صورتيله يابلمسنده‌كى فوائدى تقدير ايتميه‌جك بر محب شريعت تصور اولنه‌من. ايشته تشكيل اولنه‌جق مجله جمعيتنك مساعيسندن بز بويله نافع ثمره‌لر بكليورز.

شبهه يوقدركه بو وظيفهٔ مهمه‌يى درعهده ايده‌جك ذواتك هر صورتله وثوق واعتماده شايان صالح، متقى، ورع ذوات محترمه‌دن اولمسنه بغايت اعتنا اولنه‌جقدر. حق بوبابده يالكز ممالك محروسهٔ عثمانيه‌ده بولنان فقهاء عظام ايله اكتفا اولنميه‌رق اسلاملرك توطن ايلدكلرى قطعات و ممالكك كافه‌سنده اشتهار ايدن كزيده فقهانك دخى دعوت ايدیله‌جكنى اميد ايديورز بويله بر هيئت عاليه الbرلكيله كيجه‌لى وكوندوزلى چاليشه‌رق بشريتك احتياجات حقيقيه‌سنك كافه‌سنى الى ماشاءالله تعالى تأمينه كافل وكافى اولان شرع مبينمزك قواعد مبجله‌سنى و رخص و عزائم حقنده‌كى نقاط نظرينى تدقيق ايدرايسه بومساعى شبهه‌سز بتون انسانلر ايچون براساس سعادت احضار ايده‌جكدر.

زيرا شريعتمز معقوله ذرهٌ مامنافى اولماديغى كبى بالعكس قضاياى عقليه‌نك اصابتى حقنده قلوبى تطمين ايده‌جك برماهيت جليله‌يى حائزدر. عقول بشر متفاوت اولديغندن هرمعقول كوريلان شيئك وهلةً اصابتى ادعا اولنه‌من. شريعته موافقى اصابتى حقنده امنيت بخش اولور. بوقبيل خدمتلردركه شريعتمزك ماضيده اولديغى كبى مستقبل ايچونده اقوام فاضله‌نك حقوق مدنيه‌سنه برمنبع فيوضات اولديغى سعادتى بزه كوسترير. باخصوص بويله برجمعيتك باب مشيختده انعقادى عالم اسلام ايچونده پك نافعدر. مقام خلافته اولان مربوطيت معنويه برقاتدها كسب تقويت ايدر. فقهاء مشار اليهمك عربجه‌يه وقوفلرى طبيعى اوله‌جغندن مخالفت السنه كبى محاذير متصور دكلدر. شونيده اونوتماملى‌يزكه شدائد استبداد خلقده‌كى حس استفتانك تجلياتنه مانع اولمش وسلطان عبدالعزيزخان مرحومك خلعى حقنده‌كى فتواى شريفك ايراث ايلديكى دهشتله خلقه فتوى كلمه‌سنى تلفظ

ایتدیره‌میه جك درجه‌لرده خاقان مخلوع عبدالحمید جانبندن ارائه‌شدنی استلزام ایلمش وصوك بطن ایشته بویله برشدت ایچنده پرورشیاب اولمشدر. بناءبرین بطن اخیر محصوللری محیطلرنده، فتوایه دائر بر شیء ایشتمیه‌ایشتمیه اك مهم برعنصر سعادت وسلامتدن محروم بولنیورلر.

یوماً فیوماً افئدهٔ ناسده منقرض اولمق استعدادینی ارائه ایتمکده اولان حس استفتایی اویاندیره‌جق تشبثاتك زمانی حلول ایتمش اعتقادنده‌یز. لله الحمد والمنه بوکون سوکیلی وطنمز علائق استبداددن تمامیله تجرد وتطهر ایتمشدر. بوکون مملکتده حاکمیت ملیه بتون معناسیله متجلیدر. مستبد ومرتجعلره صوك ضربهٔ تنکیل دخی ایندیرلمشدر. خلقمزك سویهٔ اخلاقی ایسه نومید اوله‌جق درجه‌ده دکلدر. هرکسده افعال وحرکاتنی شریعته تطبیق خصوصنده بر آرزوی فطری واردر. همان هرهفته بووادیده آله کلکده اولدیغمز سؤال ورقه‌لری بوحقیقتی بزه لایتزلزل برقناعت وجدانیه ایله تسلیم ایتدیریور. زواللی خلقك فتوا خانهٔ عالیه‌یه مراجعتله مشکللرینی حله امکان بولندیغنی کندیلرینه کوستره‌جك بردلیلدن محرومیتلری واضحاً آکلاشیلیور. شوورقه‌لر میاننده هرکسجه معلوم ظن اولنان مسائل حقنده‌ده سؤالی تضمن ایدنلری واردر. بواحوال شبهه‌سز دور مشئوم استبدادك خلقه فتوی طریقنی اونوتدیرمق خصوصنده‌کی مساعیٔ متوالیهٔ لئیمانه‌سنك نتائج مؤسفه‌سیدر. انسان بونلری دوشونورده حادثهٔ اخیره‌ده بزی تکرار پنجهٔ استبداده آتمق تشبث لعینانه‌سنده بولنانلرك نه‌درجه عظیم اولورسه اولسون خیبتلریله تشفیٔ صدر ایده‌میور. متسلی اوله‌میور.

بعضلری استفتا جوابلرینك تأخری احتمالندن اندیشه‌ناك اولیورلر. فقط بو تأخرك اسبابی نقل تحریسنه مأمور ذواتك محدودیتی اولسه‌ کرکدر. مع مافیه بوبابده بز اندیشه‌یه محل کوره‌میورز. زیرا تخصیصات علمیه‌نك تقسیمنده رتبه‌دن زیاده خدمت کوزدیله‌رك شووظیفهٔ مبروره‌یه حصر وجود ایدن ذوات محترمه ترفیه وعددلری تکثیر اولنورسه بومحذور طبیعتیله برطرف اولور. برده هرشهر قمری ابتداسنده بکن برآی ظرفنده ویریلان فتوالردن متشکل بر رساله نشری پك چوق فوائد تأمین ایدر.

زیرا خلق او رساله‌ده فتوالری کوره‌رك کندی شبهاتنه مماثل اولانلرده اشکالنی حل ایدر وکندیسنده‌ده استفتا ایچون آرزو اویانیر. شو صورتله معاملات ناسك احکام شرعیه دائره‌سنده جریانی غایهٔ مسعوده‌سیده بالتدریج وصول بولور. شایان تشکردرکه مجلس مبعوثانمز بو غایه‌یه طوغری ایکی مهم خطوه آتمشدر. برنجیسی: بیان ایتدیکمز وجه اوزره مجله جمعیتك واسع بر مقیاسده اجاسی امرنده‌کی تشبث نافعیدر. ایکنجیسی: محترم مبعوثلرمزك احکام شرعیه‌یه خدمته دائر اولان عزملرینك بوسنه وضعنه موفق اولدقلری قانونلرده‌کی تجلیاتیدر. ایشته بوکبی مفید وثمره بخش مساعی ایله افتخار ایتملی. وجملةً ال برلکیله چالیشه‌رق اوغایهٔ مسعوده‌یه تقرب ایلملی‌یز.

تفریق وظائف نظامنامه‌سنك شکل حاضرنده‌کی سقامتك ازاله‌سیده بوخصوصده آتیله‌جق خطوات مهمه‌دندر. کوکل ایسترکه تشکل ایده‌جك مجله جمعیتی استخلاف ایلیه‌جکی جمعیت سابقه‌نك براثر مبروری اولان تفریق وظائف لایحه‌سی احکامنی احیا ایده‌رك دور مشئوم استبدادك بوبابده‌کی تقییداتنی استیصاله موفق اولسون.

بو کون پك چوقلرنجه معما کبی تلقی ایدیلان تفریق وظائف حقنده‌کی تذکرهٔ سامیهٔ معلومه ایله بوکا اساس اولمسی اقتضا ایدن لایحهٔ مذکوره‌یی عیناً نقل ایدرك دور سابقك شرع شریفه قارشی روا کوردیکی اهانتك درجه‌سنی کوسترمك ایسترم:

مجله جمعیتنك تفریق وظائف حقنده‌کی لایحه‌سی صورتی:

«دعاویٔ شرعیه مسائل شرعیه‌یه توفیقاً فصل وحسم اولنان دعوالردر دعاویٔ شرعیه‌نك انواعی تعیین مسائل شرعیه‌نك انواعی تعیین ایله حاصل اولور محاکمه‌لزومی درکار اولان مسائل شرعیه باشلوجه مناکحات وعقوبات ومعاملات قسملرینه منقسم اولمغله اقسام ثلاثهٔ مذکوره‌نك انواعی بر وجه آتی بیان اولنور:

مناکحاته متعلق مسائل شرعیه ایکی نوع اولوب نوع اولی نکاحه ونوع ثانیسی طلاقه دائر اولان مسائل شرعیه‌درکه نکاح وطلاقه متعلق بالجمله دعاوی اشبو مسائله توفیقاً فصل وحسم اولنور وعقوباته متعلق مسائل شرعیه‌دن محاکم شرعیه‌جه لزومی اولان قصاص ودیته دائر مسائل اولوب بین الناس بونلره متعلق تکون ایدن دعاوی دخی مسائل مذکوره‌یه توفیقاً فصل وحسم اولنور. معاملاته متعلق مسائل شرعیه‌نك انواع کثیره‌سی اولوب بونك اکثریسی مجلهٔ احکام عدلیه‌ده ذکر وبیان اولنمش اولمغله مجله‌ده اولمیان مسائل شرعیه‌یه توفیقاً فصل وحسم اولنه‌جق اولان دعاویٔ شرعیه‌نك انواعی بر وجه آتی تفصیل وبیان اولنور شویله‌که غائب ومفقود ووقف ووصیت ومیراثه متعلق تحدث ایدن دعاوی امور مذکوره‌یه دائر کتب فقهیه‌ده مسطور اولان مسائله توفیقاً فصل اولنور نته‌کیم مجلهٔ احکام عدلیه‌نك حاوی اولدیغی مسائل شرعیه‌یه متعلق بین الناس تکون ایدن دعاویٔ شرعیه دخی ذکر اولنان مسائله توفیقاً فصل وحسم اولنور.

دعاویٔ نظامیه نظام مخصوصنه توفیقاً فصل وحسم اولنان دعوالردرکه بونك انواع مشهوره‌سی بروجه آتی بیان اولنور:

تجارت وجزا قانوننامهٔ همایونلرینه توفیقاً فصل ورؤیت اولنان دعوالر ایله کذشته وضرر وزیان والتزاماته وقونطوراتو نظامنامه‌سنك مجلهٔ احکام عدلیه‌نك کتاب اجاره‌سیله حکمی منفسخ اولمیان موادنه متعلق بین الخلق تکون ایدن دعوالر هپ دعاویٔ نظامیه‌در.

والحاصل دعاویٔ شرعیه مجلهٔ احکام عدلیه ایله سائر کتب فقهیه‌ده مسطور اولان مسائله توفیقاً فصل وحسم اولنان ودعاویٔ نظامیه انجق نظام مخصوصنه توفیقاً فصل ورؤیت اولنان دعاویدن عبارت اولمغله دعاویٔ شرعیه ونظامیه‌نك بووجهله تفریق وبوبابده محاکمجه لازم کلان اصلاحاتك اجراسی تذکر اولنمقله اولوجهله ایفای مقتضاسی بابنده» محمد نوری. احمد خالد. السید احمد حلمی. سیف الدین. احمد جودت. عبدالستار. عمر حلمی.

٢٢ ربیع الاول سنه ١٢٩٨ تاریخلی اولان بولایحه طول مدت مهجور براقلدقدن صکره ٢٤ جماذی الاخر سنه ٣٠٥ تاریخنده شکل غریب آتی‌یی اکتسا ایلمشدر :

تذکرهٔ سامیه صورتیدر:

«محاکم شرعیه ونظامیه وظائفنك تفریق اولنمامسندن متحدث مشکلات کیتدکجه تزاید ایتمکده اولدیغندن وظائف مذکوره‌نك تفریق وتعیینی لازمه‌دن کورنمسنه مبنی شرعاً فصل وحسمی ایجاب ایدن دعاویدن طلاق، نکاح، نفقه حضانه، حریت، رقیت قصاص، دیت، ارش، غره، حکومت عدل، قسامه، غائب، مفقود، وصیت، میراث دعوالرینك محاکم شرعیه‌ده وتجارت وجزا وبلادور کذشته ونظاماً لازم کلان ضرر وزیان والتزام بدلاتیله قونطوراتو دعوالرینك دخی محاکم نظامیه‌ده فصل ورؤیتی وبونلردن ماعداسنك طرفین راضی اولدقلری حالده محکمهٔ شرعیه‌ده واولمدقلری صورتده محکمهٔ نظامیه‌ده رؤیت وفصل ایدلمسی خصوصنه مجلس مخصوص وکلا قراریله بالاستیذان ارادهٔ سنیهٔ جناب پادشاهی شرف متعلق بیوریله‌رق الخ»

بو تذکره ٢٦ ذی‌الحجه ٣٠٥ تاریخنده مجله جمعیتنه حواله اولنمش و ١٩ صفر ١٣٠٦ تاریخنده مجلس تدقیقات شرعیه‌یه کوندریلوب مجاسجه بونك ترویجنه امکان ولزوم کوروالمکله برابر استبدادك قواعد اساسیه‌سندن اولان ادارهٔ مصلحت جهتنه کیدیله‌رك اختیار سکوت ایدلمشدر.

دور مشئومك بو قبیل مغلطه‌لرینه بودور کزین مشروطیتده اولسون بر نهایت ویرلملیدر . تذکره‌نك نضمن ایلدیکی تقییدات قانون اساسینك صراحت مخصوصه‌سی وجهله دینی اسلام اولان عثمانلی حکومتی شخصیت معنویه‌سنه شین آوردر .

مع مافیه بزم شو صیرالرده الك زیاده دقت ایده‌جکمز شی بو قبیل تشبثات نافعه‌یی خبط عشوایه‌چویرمامك خصوصنده‌کی تیقظ وبصیرتمز اوله‌جقدر. بوده اتحاد ایله وهر درلو تفرقه‌دن مجانبتله اوله‌بیلور یوقسه بر بریمزك حسن نیتندن ناحق یره شبهلنیر ایسه‌ك هم بر شیئه موفق اولماز وهمده اوامر سبحانیه‌یه و وصایای پیغمبری‌یه مخالف حرکتده بولنمش اولورز. اخلافمزده اك مساعد زمانلرده المزه کچن اك مهم فرصتلری عصرلردن بری معلولی بولندیغمز داء تفرقه‌یه فدا ایتمش اولمقلغمزدن طولایی بزی بیلمم نه نام ایله یاد ایدرلر. ایشته بورالرینی دوشونملی ودائما بیلملی‌یزکه جناب حق حسن نیتله چالیشانلرك معینیدر.

ماردینی زاده :

ابو العلا

علی مرتضی افندی مسئله‌سی

مابعد [١]

نه‌اقتدار نه‌قوتله منع ایدیورسکز بنی هم بو ریاسته عائددر .

طوغریدن طوغری‌یه (دوام ، دوام صدالری) (سوز کسلماز صدالری) اولکی کونکی حسیاتکزله شیمدیکی حسیاتکز ارانسده کلی فرق کوریورم سویلتمه‌یکز بشقه سوزلری ... نظار یالکز برسنه‌ده نشأت ایدنلر میانندن ایستدکلرینی ترجیح ایده‌بیلورلر . یکرمی ذات برصنفده انلردن برینی ترجیح ایده‌بیلور . فقط سنین عدیده ومتنوعه‌ده نشأت ایدنلردن صکره‌کنی اولکنه ترجیح ایتمك صلاحیتی هیچ برزمان حائز اوله‌ماز. چونکه هربری مکتبدن برر شهادتنامه ایله چیقیورلر . بعض ذواتکه افندی حضرتلری معلملك صفتیله مهری بولنیور .

مکتبدن باشهادتنامه نشأت ایتمشلر . نظر قانونده حقیقتده او علوم وفنونك پروغرامی داخلنده بولنان علومك کافه‌سنك عالمی اولمق اوزره اوذات طانیلور. واقعا عقول بیننده تفاوت واردر. برصنفدن نشأت ایتمش اشخاص میاننده تفاوت اولور. لکن بونلرك مکتسبات تحصیلیه‌سی عادتا بردرجه‌ده عد اولنمشدر . عقلاً ، حکمةً ، قانوناً بویله‌در . تشکیل محاکم قانوننك اللی بشنجی ماده‌سنی تعقیب ایدن ماده بومعروضاتمی تأیید ایدییور . یعنی مکتبدن چیقانلرك حق حاکمته لایق اولدیغنی تصدیق ایدییور . کوچك ، بیوك دییور اورده. اکر بویله اولمامش اوله‌ایدی، نظارده ایستدکلرینی ترجیح ایدرك تعیین ایتمش اوله‌لردی اولکیلرله کندیلری ایچون برسبب، رجحان، برمسلك تعیننه مقتدر اوله‌لردی ومکتبدن خروج ایتمك، شهادتنامه احراز ایتمه‌نك نه‌فائده‌سی قالیردی بیلمم. بز علی مرتضی افندینك محمود اسعد افندی حضرتلرینك همشیره زاده‌سی اولدیغی روایت ومسموعاته استناداً سویلیورز وحتی دمینده سویلدیکم کبی برچوق زمانده دولتخانه‌لرنده قالدیغنی برابر بولندیغنی سویلدیلر ، اکر بویا کلش ایسه بونی بیلمام . فقط بوکون مکتبك ١٤ نجی ١٥ نجی ١٦ نجی ١٧ نجی ١٨ نجی ١٩ نجی سنه‌لرنده نشأت ایتمش اولان قرق قدر اصحاب حقوقك حقوقنی پایمال ایدرك و بونلرده سنین وفیره‌دنبری عدلیه‌یه منتسب اولور محاکمده ضبط کاتبی کبی بیلمام نه کبی خدمتلرده مستخدم اولدیغی حالده علی مرتضی افندینك ٢٠ نجی سنه طلبه‌سندن ، مأذونلرندن اولدیغی حالده ترجیحاً تعیینی ظن ایدرم نه عقل قبول ایدر نه‌ده قانون قبول ایدر نه‌ده منطق قبول ایدر . تشکیل محاکم قانوننك ٤٦ نجی ماده‌سنده انتخاب انجمننك سکز ذاتدن مرکب اولمسی لزومی بیان اولنیور . شوقدرکه اکثریتك کفایتنه دائر براشارت وصلاحیت یوقدر بوسکز ذات تماماً موجود اولمدقجه انتخاب صلاحیتنی حائز اولمادیغی قطعیاً بیان اولنیور. محکمه اعضالری‌ده عدلیه نظارتی رؤسای مأمورینندن اوچ رئیس اوله‌جق صکره محکمهٔ استیناف ویا تمییزدنده اوچ اعضا آلنه‌جق بونك طوبی سکزه بالغ اولیور بونلرك مجموعی اجتماع ایتمدکجه برقرار ویره‌منز. علی مرتضی افندینك تعیننه دائر تشکل ایدن انجمنده یالکز التی کشی بولنمشدر. انجمن عدد قانونیسندن نقصان اولدیغی حالده تشکل ایتمش بو التی ذات کیمدر . بریسی وکیل افندی حضرتلریدرکه. ذاتاً انك ریاستی

[١] حلب مبعوثی مصطفی افندینك مجلس مبعوثانده‌کی افاداتندن مابعددر.

آلتنده اجتماع ايديبور. ايكنجيسى مستشار اولماديغى ايچون مستشاره رسماً وكالتى اولميان مكتوبجى افنديدر مستشارايله مكتوبجى ارهسنده وظيفهً اشتراك يوقدر .

عدليه نظارتى نظامنامهٔ داخليسنده تماماً تصريح اولنديغى اوزره مستشارك وظيفه‌سى آيرى مكتوبجى‌نك وظيفه‌سى آيريدر. برمكتوبجى مستشاره وكالت ايتمك ايچون رسمى وكالتى حائز اولمسى لازمكلور وبومكتوبجى مستشارك وكالتى رسماً حائز دكل‌ايكن مستشارمقامنده اولمق اوزره انجمنده بولنمشدر. اوچنجيسى محكمهٔ تمييز رئيس اولى طوغرى. استيناف حقوق رئيسى طوغرى. محكمهٔ تمييزدن ابراهيم بك واراوده طوغرى، كاظم بك بولندى. كاظم بكده مرتضى افنديك قائن پدرينك برادرى ايمش نه اولورسه اولسون ، ايسترِ برادرى اولسون ايستراولمسون مرتضى افنديك تعيينه قراروين انجمن عددقانونيدن ايكى دانه نقصان اولمق اوزره تشكل ايتمش قانون بونى قطعياً تجويز ايتميور. عدد قانونيدن نقصان‌ايكى ذاتك غيوبتيله نه‌اوله‌بيلور. صفت رسميه‌يى حائز اولميان انجمنك مقرراتى نظر قانونده « كأن لم‌يكن » حكمنده‌در .

نته‌كيم: بز نصفمزدن بر زياده بولنمز ايسه‌ك مذاكره‌يه كيره‌ميز عددقانونيمز اكثريتى تشكيل ايتمه‌سه‌ده برقرار ويرسه‌ك احوال فوق‌العاده‌ده بولنمديغمز حالده نصل اولور بزم مقرراتمز مقبول‌اولورمى؟ عينى انك كبيدر اوده. بزكه قواى مجموعهٔ ملتز بوراده بوندن صكره ظن ايدرم آرتق خاطره كوكله باقيه‌جغز بوندن صكره هرزمان بر حقسزلق وقوع بولديغنى‌ايسته‌مز ايسه‌ك تحقيق‌ايده‌جكز . بنده‌كزك فكرمجه برحقسزلغى ايقاع ايتمك نصل جرم‌ايسه او حقسزلغك منعنه مقتدر اولديغى حالده اكا سكوت ايتمكده عين جرمدر (اشتراك‌ايدرز صدالرى) حقك عدم تحريسى دائما حقسزلره جرأت بخش‌اولور . حقسزلر چوغالدقجه حقك محافظه‌سى ممكن اوله‌ميه‌جق درجه‌يه كلير نته‌كيم بزحقوقمزى زمان سابقده ارامبه ارامبه حقسزلق اوقدر قوت بولدى اوقدر تكثر ايتدى بردرجه‌يه كلدى‌كه حقمزى آرامغه مجالمز قالمدى . مأمورينك ترفيعنه دائر اولان نظامنامه‌نك ١٢ نجى‌ماده‌سنده شويله يازييور (نظار وولاتك پدر اولاد قائن برادر داماد عموجه ، انشته ، دايى ، يكنك مأمور اولدقلرى نظارت وولايت داخلنده مأموريته تعيين‌ايتديرمسى ممنوعدر) حق‌برينى بولمق‌ومرتضى افنديده اسكى‌برينه كچوب صره‌سى كلدبكى‌وقت اوده‌ترفيع ايتديرلمك اوزره شومعامله‌نك فسخى لزومنده ارايه مراجعت اولنمسنى تكليف ايديبورم »

٢ — مبعوث وهبى افنديده شونى سويلمشدر :

« عرض ايده‌جكم شوكه على مرتضى افندى‌ايله بومأموريته بشقه طالبلر بولنديمى ، بولنمديمى ؟ اكر بشقه طالب بولنمدى ايسه تعيينى طوغريدر. اكر بشقه طالب بولندى ايسه انلرله برابرنيچون‌امتحانه قونلمدى » . بوصورتده معدلته موافق كورميورم » .

٣ — كوملجنه مبعوثى مصطفى عارف بكك بوبابده‌كى مطالعه‌سى بالمناسبه نسخ سابقه‌ده عيناً نقل اولنمش ايدى .

٤ — مبعوث عبدالله‌افنديده آتيده‌كى مطالعاتى وكيل‌مشاراليه اسماع ايلمشدر « موضوع بحث اولان مسئله مسائل اجتماعيه‌دن بر مسئله‌در . بوكون ميدانده حاكميت‌مليه موجود اولديغى ايچون‌حقوق معلميت ومتعلميت اورته‌دن قالديرلمشدر بوكون شوكرسيده دعوت ايتديكم‌ذات رحله‌ٔ تدريسنده بولنديغم‌ذاتدر، معلمدر فقط‌حقسزلغى كورر كورمز كنديسنك رحلهٔ تدريسنده بولنديغمى اونوده‌رق كنديسنى كرسئ خطابته دعوت ايديورم . بوكون بورايه دعوت اولنان ناظرلر بوراده يالكز برمقدمه سرد ايدرك براقوب كيتملرى لازم كليرسه رجا ايدرم استيضاح ايتميه‌لم . ايشته بوكون ويريلان ايضاحات كلياً خلاف حقيقتدر . سزى تأمين ايدرم‌كه بويله‌درشمدى اثبات ايده‌جكم :

بيوردپلركه على مرتضى افندى محكمه‌ده مستخدم بولنيور. كنديسندن سكز اون‌سنه اول چيقمش عدليه نظارتنه انتساب ايتمش افنديلر اداره‌قسمنده‌بولنمش. بن‌بيلورم‌كه برآدم محكمهٔ تجارتده‌چاليشه چاليشه تورم ايتمشدر درجه‌سيده اعلادر . احتمالكه بوراده بولنان رفقاى كرامدن كنديسنك اقتدارينى بيلانلر وادر . تورم درجه‌سنه كلمشدر. على‌مرتضى افنديدن بشقه ديكرمحاكم قسمنده بركيمسه‌يوقدر. سوزى‌خلاف حقيقتدر. مأموريتى‌رفقاى كرامك نظرنده كوچولتمك ايچون بيورييورلركه مدعئ عموميلك كتابت درجه‌سنده‌در مدعئ عموميلك كتابت درجه‌سنده برمأموريتمى‌در ؟ رجا ايدرم الله عشقنه سويليك نيم‌ايچون دهازياده سوزسويلمه‌مكه محل يوقدر رفقاى‌كرامك وجدانه حواله ايدرم.»

٥ — وكيل مشاراليه كنديلرى ايچون موجب شرف كوردكلرى اشبو مذاكره‌ده طرابلس شام مبعوثى فؤاد بك طرفندن دخى شوسوزلرى ايشيتمشدر :

«افندم بو مسئله‌يه برايكى نقطهٔ نظردن باقيله‌بيلور برنقطهٔ نظره كوره مرتضى افندى اسمنده برذات درسعادت بدايت مدعى عمومى معاونلكنه تعيينى بك‌زياده اهميتى حائزاولميان برمأمورينه تعيين‌ايدلمش وكنديسى‌ده اهليت لازمه‌يى حائز اولديغى جهتله بو انتخابنده قطعياً منافع عموميه‌يه مضر هيچ برمحذور وارد دكلدر . بناءً عليه شاياًن استيضاح بيله دكلدر .

ماردينى زاده :

مابعدى وار ابوالعلا

عالم اسلام

چین مسلمانلری

قیرغیزلر (قازاقلر) :

مابعد

قیرغیزلر موتایه پك زیاده حرمت ایدرلر. اگر زنگین بر قیرغیز وفات ایدرسه علی العجله همان اطرافدن قیرغیزلر طوپلانیر، میتك اولاد واقرباسنه تسلیت آمیز سوزلر سویلرلر، مرحومك احوال واطوارینی ثنا ایدرلر.

فدیه‌دیه اسقاط صلاة وصوم ایچون بعض زنگینلر یوزلرله حیوان ویریورلر. البت بوندن خبردار اولان منلا افندیلرده سرعتله طوپلانه‌رق حیوانلری تقسیم ایدرلر. صلات جنازه‌ده امامت ایچون منلالردن برینی نصب ایدرلر، اوذات امام اوله‌رق نماز ادا اولنور. فقط امام اولان اوذات فدیه‌دن نصیبه‌دار اوله‌ماز. اوذاته آیریجه برا کرامیه ویریلیر. مثلا میت زنگین ایسه دوه، آت، صغیر، قیون، کچی کبی شیلر ویریلیر.

قیرغیزلرده اسکیدن قالمه بر عادت وار: فدیه آلان منلایی «اسقاط خور» دیه‌کریه کوریورلر؛ حتی اسکی زمانلرده اومنلانك جنازه نمازینه اشترا کنه مساعده ایتمیورلرمش. «اسقاطی آلدیکز، بوراده آرتق ایشکز قالمادی. هایدی کیدیکز.» دیرلرمش. یالکز فدیه آلمیان ذاتی آلیقویه‌رق آنی امامته کچیررلرمش.

قیرغیزلرده حالا مکتب مدرسه کبی شی یوقدر. بعضیلری اولادینی تعلیم ایچون اولرنده منلا (یعنی خواجه، معلم) صاقلایوب غایت سطحی صورتده تعلیم ایله اشتغال ایدرلرسه‌ده اومنلالرکده قوهٔ علمیه‌سی پك ضعیف اولدیغندن چوجقلرده برشی اوکره‌نه‌مزلر. قیرغیزلر ایسه اکثریتله معرفتسز اولدقلرندن منلالرك حالنی، معلوماتنی بیلمیورلر. «مینوم مولدام بیك اولکان منلا» [بنم منلام بیوك منلادر] دیه تفاخر ایدییورلر.

بوحال اوزره صحراوی بر قوم ایچنده معارفك میدان آلمسی متصور دکلدر. بورالرده تعمیم معارف ایچون ابتدائی، رشدی بر مکتب آچیلی‌در. بونك ایچون احوال زمان ومکانده غایت مساعددر. چین مأمورلری حالا آفیون چکه‌رك اویوقلایورلر. بوکبی ایشلره اصلا قاریشمایورلر. بویله برمکتبك چین ایچروسنده اولان قیرغیز اقوامندن باشقه روسیه‌ده اولان اقوام اسلامیه‌یه‌ده بیوك بر حسن تأثیری اوله‌جقدر. بومکتب ایچون اویله بیوك مصارفه‌ده احتیاج یوقدر. برمدیر، ایکی معلم بوایشی کوزل کوزل کوره‌بیلیرلر. بنا مصرفنی اورا اهالیسی ویره‌جکدر. ذاتاً یاپیله‌جق بنا ساده وپك اوجوز اوله‌جقدر. برایکی سنه صوکرا قیرغیزلر مکتبك فائده‌سنی کورونجه مادی معاونتلرده‌ده بولونه‌جقلری شبهه‌سزدر. شوقدرکه کوندریله‌جك ذاتلر ایش بیلیر، صاحب درایت ذاتلر اوللی، همده خواجه قیافتده بولونملی‌در. بوایسه پك جزئی برمصرفله اوله‌بیلیر. اما فائده‌سی پك بیوك اوله‌جقدر. بونك سیاسی منفعتی‌ایسه سویلمه‌یه حاجت یوقدر.

بوصوك زمانلره قدر قیرغیزلر مسجد انشاسنی وقریه‌لر تأسیسنی بیلمزلردی. لکن بوصوك سنه‌لرده بعض مسجدلر یاپمغه باشلادیلر. ومسجد جوارنده خانه‌لرده کورولیور. مع مافیه مسجد جوارنده بیتوتت ایتملری قیشه مخصوص اولوب ایلك بهارده ینه کوچوب خیمه‌لریله اوتلاقلرده کزییورلر. مسجدده متروك قالیور.

مکتب ایسه حالا عادت حکمنه کیره‌مه‌مشدر. فی الاصل قیرغیزلر آراسنده اسلامیت تاتارلر واسطه‌سیله انتشار ایتمشدر.

بونك باشلیجه سببی قیرغیز لسانیله تاتار لسانی آراسنده اولان مناسبتدر. قیرغیزلر لسانی تورك لسانك برشیوه‌سی اولوب تاتار شیوه‌سیله مقارنت اولدیغی ایچوندر. قیرغیزلر هیچ برحکومتك تابعیتنه بویون اکمه‌دکلری زمانلرده تاتارلر تجارت واسطه‌سیله قیرغیزلر ایچنه صوقوله‌بیلمشلردر. تجارلر آراسنده طبیعی طلبه‌لرده کیروب اسلامیت تعلیمی ایله مشغول اولمشلردر. ذاتاً اووقتده قیرغیزلر کندیلرینی مسلمان طانیمشلر، لکن اسلامیتك کنهی نه‌دن عبارت اولدیغنی بیلمه‌مشلردر.

بوسببدندرکه روسیه میسیونرلری قیرغیزلرك اسلامیتیچون تاتارلره قیزییورلر، دیورلرکه: «قیرغیزلر مسلمان دکلدرلر، شامانی‌درلر. انلرك مسلمانز، اسلامیتی قبول ایلمشز، دیملری اسلامیتدن دکلدر. انلره اولا تاتارلر قاریشمشلر، انلر اسلامیتی تاتارلردن عادت اوله‌رق قبول ایلمشلردر. یوقسه دین اوله‌رق دکل.»

اکر بوسوزلری عادی بر میسیونر سویله‌سه بر شی دیه‌مزدك. لکن بونلری روسیه میسیونرلرندن وادیبلرندن بیوك بیوك اثرلر صاحبی «چیرپوانسکی» کبی برذات سویله‌مشدر. هم‌ده نه وقت سویلمش؟ روسیه‌ده حریت دینیه اعلاننك ایلك سنه‌سی، یعنی ١٩٠٥ده قیرغیزلر وکلاسی پترسبورغ شهرینه کلوب کندیلرینه مخصوص بر محکمهٔ دینیه تأسیسنی ایستدکلری زمانده. نه‌قدر منطقسز سوزدر بو! اوسنه اوذاته محکمهٔ روحانیه‌لری اصلاحی خصوصنده لایحه ترتیب ایتمك سپارش ایدلدیکنی آکلادب قیرغیز وکلاسی مزبوره مراجعت قیلدقلری وقتده سویلمشدی.

قیرغیزلر ذاتاً اسلامیتی آرال کولی وسیر دریا نهری جوارنده اولدقلری زمان قبول ایلمشلردر. اما اسلامیتی قبوللری یالکز «بزدارده پوصورمانز» [بزلرده مسلمانز] دیمکدن عبارت اولوب اسلامیت نه‌دن عبارت ایدوکنی بیلمه‌مشلر، یالکز اسکی عادتلری اوزره یشامشلردر.

بوقومك ایچنده اسلامیت هجرتك ١٢ی عصری کچدکدن صکره انتشار ایلمشدر. شوزماندن اعتباراً قیرغیزلر ایچنه تاتار علماسی، طلبه‌سی صوقوله‌رق تعلیم دینه باشلامشلردر.

قیرغیزلر ایچنه منلا صفتیله ابتدا تاتارلر کیردیکندن، قیرغیزلر برتاتار کوررلرسه «منلاکا» [منلا آغا] دیه خطاب ایدرلر. حتی

حتی الفبایی بیلمین بر تاتار اولسه‌ده قیرغیزلر آکا ینه «منلاکا» دیرلر. بوخطاب تاتارلر حقنده عادت حکمنه کیرمشدر .

قیرغیزلر تاتارلرله قرابت جنسیه دعواسی ایدییورلر . بوایسه هرایکی قومك اصلی اوزبك اولدیغندندر . قیرغیزلرك اصلی اوزبك اولدیغنده شبهه یوقدر . قیرغیزلرده برسوز وار : « اوزبك اوز آغام صارة صاد اغام » [اوزبك اوز قرده‌شم اما صارة بنم صدقه‌م ایچون ویریلسون.]

قیرغیزلر ترکستانلی شهر اهالیسنی، عموماً تاجکلری «صارة» دیه تعبیر ایدییورلر ؛ اوزبکلری قرداش طانییورلر . آما ترکستانلری اجنبی طانییورلر . حالا ترکستان طرفلرنده‌اولان اوزبکلرك برقسمی زراع اولسه‌ده برقسمی حیوان بسله‌مکله تعیش ایدرك عشیرت حالنده یشایورلر .

اوزبکلرله قیرغیزلر آره‌سنده بیوك مناسبتلردن بری، هرایکی قومده قادین وقیزلرك غیر مستوره اولمه‌لریدر .

اوزبك ترکلری خالص اسکی جاغاتای ترکلری اولادندر . بوتقدیرده قیرغیزلرك‌ده فی‌الاصل اولاد جاغاتایدن اولدقلری ظاهر اولوب خالص ترك اوغلی ترك درلر . بوتقدیرده قیرغیزلر عثمانلی ترکلرلرینك اسکی قرده‌شیدرلر . لکن مع‌التأسف بوقرده‌شلق اونودلمش ، آراده اولان قرابت جنسیه رابطه‌سی قطع ایدلمشدر .

قیرغیزلرك لسانی ترك لسانئك قباجه‌سیدر. لکن قیرغیز لسانی قبا اولمقله برابر تاتار لسانیه نظراً زنکیندر . قیرغیزلرده تاتار لساننده اولمایان سوزلر چوقدر .

قیرغیزلر سوزده غایت اوسته برقومدر . بونك باشلیجه سببی ، قیرغیزلرك لاقیردی‌یه غایتله مراقلی اولمالریدر . قیرغیزلر عمومیتله لاقیردی مفتونیدرلر . ایکی قیرغیز برآرایه کلسه لاقیردیسنی بردقیقه فوت ایتمز .

قیرغیزلر بادیه‌لك برقوم اولدقلرندن مصاحبه‌لری ، مکالمه‌لری عمومی درجه‌ده اولوب خیمه‌لرنده اولدقلری مدتده اورایه قیرغیزلر جمع اولورلر ؛ مصاحبه‌لری ، مکالمه‌لری غایت دقتله دیکلیورلر .

اکر برقبیله‌یه براوه خارجدن براوکلورسه قیرغیزلر اورایه طوپلانیرلر ، اوذاتدن کوردیکنی ، ایشتدیکی ، بیلدیکنی صورارلر. بری صوردیغی زمان دیکرلری دیکلرلر .

قیرغیزلر قوهٔ نطقیه صاحبی اولانلری « چیچك » تعبیر ایدرلر. چیچك صنعتی آنلرده پك معتبر اولوب قیرغیزلر آره‌سنده چیچکلره اعتبار پك بیوکدر . عصرلرجه مقدم کچمش چیچکلرك تاریخلرینی ، ترجمهٔ حاللرینی قیرغیزلر اکثریتله شفاهی اوله‌رق سویلیورلر، بیلیورلر.

قیرغیزلرك لسانئه قاریشمش پك چوق منحرف کلمات عربیه واردر . مثلا : میکن [مکان] ، تمجیم [تعظیم] ، ایلت [غفلت] ، موکامال [مکمل] ، الام طابرق [عالم تفرق] ، واقب [واقف] ، کده [قاعده] وسائره کبی .

اکر قیرغیزلرك صحراوی اولمسی وعالم مدنیتدن اوزاق بولنمالری نظر ملاحظه‌یه آلنجه بوقومك اسکی زمانلرده مدنی برقومه یقین محللرده بولندقلری معلوم اولور . اوزبکلرك بقیه‌سی طاشکند شهری جوارنده اولیورلر. دیمك‌که قیرغیزلرده‌او محللره یقین بولنمشلرده‌لسانلرینی منحرف اوله‌رق کلمات عربیه‌اورادن قاریشدیرمشلر. بشقه وجهله قاریشمقه برسبب یوقدر. قیرغیز لسانئه قاریشمش کلمات عربیه‌یی تاتار طلبه‌لرینك تأثیرینه حل ایتمك اوله‌ماز. زیرا بوکلمات تاتار لساننده مستعمل دکلدر . بونکله برابر قیرغیزلر ایچنه دوشمش منلالرك اکثری لسان عربی‌یه واقف دکلدرلر. آنلر صحراوی بیوك برقومك لسانئه تأثیر ایدر درجه‌ده قوتی حائز اولمامشلردر . حالا بز کوریبوزکه قیرغیز ایچنه دوشمش بر تاتار طلبه‌سی برسنه کچر کچمز شودرجه قیرغیزلاشیورکه تکلمنده قیرغیزدن برفرقی اوله‌ماز .

مابعدی وار — سیبریالی: ولی‌الله انوری

*
* *

روسیه مسلمانلری

تاتارلر :

مابعد

مکتب ومدرسه‌لرك اصلاحی ایچون درس کتابلرینك‌ده دکیشمه‌سی لازم کلدیکندن طبیعی بوتجددات مدنیه‌نك ادبیاتمزه‌ده بیوك تأثیری اولدی .

مکتبلرده چوجقلری قولایجه اوقوتمق ویازدیره بیلمك ایچون اصول تعلیم وتربیه‌یه موافق اوله‌رق ترتیب ایدیلمش الفبا وقرائت کتابلری لازم اولدیغندن ایلك آدیم الفبالردن باشلادی . ایکی اوچ سنه ظرفنده اوچ درت اصولده الفبالر ظهور ایتدیکی کبی قرائت ، علم حال ، حساب ، جغرافیا کتابلری‌ده وقتنده یتشدی . الفبالرده اصول صوتی قبول ایدیلدیکی کبی ، علم حال کتابلرنده‌ده اصول تدریجی اختیار اولنوب تاتارجه هرکسك اکلایه‌بیله‌جکی لسانده برقاچ علم حال میدانه قونولدی . قرائت ایچون‌ده تاتار دیلنده کوزل کوزل اثرلر نشر ایدیلدی .

اصلاح مکتبلرمزه منحصر اولمایوب مدرسه‌لریمزه‌ده طوقوندیغندن، طبیعی مدرسه درسلری ایچون‌ده کتابلر حاضرلانمه‌یه باشلادی . اولا صرف عربی‌یی فارسیجه تعلیم ایتمك اصولی قالدیریلدی ، تاتارجه صرف کتابلری میدانه کتیریلدی ، وصره‌سیله نحو عربی ایچون‌ده

درس کتابلری یازلدیغی کبی ، منطقه وعقـائده عائد اثرلرده کندی لسانمزده ظهور ایتمه‌یه باشلادی .

واقعا بو کتابلر اك صوك اصول تربیه‌یه تماميله موافق اوله‌رق یازیلمش‌دیه ادعا ایدیله‌من . فقط اولکی قرون وسطی اصوللرینـه نسبةً بیك درجه ایی ایدی. بونك ایچون ممکن مرتبه اموراصلاحی قولایلاشدیردی . مع مافیه شیمدی بونلرده کافی کلیور ؛ کوندن‌کونه یکی اثرلر، یکی قرائتلر نشر اولنیور، یکی اصوللر تطبیق اولونیور . شیمدیکی حالده بوحرکت دها تمام اولمامشدر . تمام اولمسی ایچون‌ده دها خیلی برزمان دوام ایده‌جکی اکلاشیلیور .

مکتب تربیه‌سی کورن چوجقلره مکتب خارجنده معلوماتلرینی کنیشلتمك ایچون‌فنی، علمی، ادبی کتابلرده احتیاج حس‌ایدیلدی .

یاواش یاواش فنی رساله‌لر وحیاتمزی مصـور حکایه‌لر کوروله‌یه باشلادی . رساله‌لرمز تنویر افکاره خیلی خدمت ایتدیلر . هیئت ، طبقات‌الاض ، حیوانات ، نبـاتات کبی فنلری غایت سـاده وآچیق یازه‌رق قارئلرك عالم حقنده و یاشـادقلری محیط حقنـده بر فکر فنی حاصل ایتمه‌لرینه چوق یاردیم ایتدیلر .

بو کوچك رساله‌لر، کتابلرله اهالیمزك قفاسنه صوقولان دوغرو فکرلر قارئلرمزده برحرکت حصوله کتیردی . کندمزك، محیطك نه اولدیغنی ومدنیتجه نه‌درجه‌ده اولدیغمزی کوسـترمك واصلاحـه هانکی جهتدن باشلامق لازم کلدیکنی تعیین ایتمك ایجاب ایتـدی . بناءً علیه احوال اقتصادیه، اجتماعیه ومدنیه‌مزی تنقید و تقدیر ایدر اثرلر میدانه کلدی .

بونك اوزرینه مسئله کنیشلدی . دها واسع مقیاسـده چالشمق لازم کلدی. بو مسئله‌لری اوفاق اوفاق رساله‌لر حله کفایت ایتمدی، بیوك غزته‌لر ورسـالهٔ موقوته‌لر نشرینه احتیاج حاصـل اولدی . وبونلری میدانه کتیرمك ایچون تشبثلرده‌ده بولونلدی .

فقطروس حکومتنك اووقتده‌کی سیاستی بزی‌مطلقاروسلشدیرمق ایدی . کندی دیلمزده کتابلر ، رساله‌لر ، غزته‌لر نشر ایتمك ایسه اوفکرایچون برسدمانع‌ایدی . بونك ایچون‌بونشریاتی منع‌خصوصنده نه یاپمق ، نه‌قدر مانعلر چیقارمق لازم کلدیسه یاپمقدن ، چیقارمقدن کری قالمادی . قزانده درت بش آدم طرفندن غزته نشرینـه اذن ایسته‌نیلدی ، هیچ برینه سبب بیان ایدیلمیه‌رك رد اولوندی .

اووقتلر روسیه‌ده سانسور وارایدی. واسلام کتابلرینه‌مخصوص سانسورده تاپترسبورغده ایدی، اوزمان بر رساله نشر ایتمك ایچون پترسبورغه مراجعته مجبور ایدیلیر وآیلرله، ییللرله آلندکدن صوکرا کتابك اك کوزل یرلری قیرمزی مرکبله چیزیله‌رك بتون قیمت‌ادبیه وفنیه‌سی بوزلمش اولدیغی حالده رخصت ویریلیردی.

روس حکومت مستبده‌سنك مدنیت‌علیهنده‌کی بوحرکتی هرنه‌قدر حقسزاولسه‌ده واهالیمزك قلبنی نه‌قدرجریحه‌دار ایتسه‌ده؛ اوحکومت مستبده ایله آچیقدن آچیغه مصادمه یاپمه‌یه وکندمزك شوحقوق‌مدنیه‌مزی محافظه ایچون چکیشمه‌یه قوتمز اولمدیغندن طبیعی سکوت‌ایتمه‌یه وفرصت بکله‌مکه مجبور ایدك.

غزته‌لر نشرینه رخصت ویرلمکله، کتابلر ایچون بیوك مانعلر چیقارلمقله برابر بزینه مأیوس‌اولمایه‌رق اللرمزدن قلملریمزی براقمدق. حکومتك‌تعقیب ایتدیکی‌سیاست حقنده‌سکوت ایتمه‌یه مجبوراولدیغمزدن بتون قوتمزی کندی احوالمزی تنقیده چویردك . بو سـایه‌ده اون اون‌ایکی سنه ظرفنده برچوق اثرلر وجود بولدی ، فکرلر اولدقجه پارلادی ویوکسلدی . بوتعالیٔ افکار سایه‌سنده حیات‌مدنیه وسیاسیه حقنده یکی فکرلر دوغمه‌یه، انتشـار ایتمه‌یه وشـوفکرلرك اطرافنده اوفاق اوفاق فرقه‌لر طوپلانمه‌یه باشلادی. تاتار ملتنك استقبالی‌حقنده یالکز مکتبلرده ، مدرسـه‌لرده دکل ، چایخانه‌لرده ، مغازه‌لرده بیله محاکمه‌لرایدیلمه‌یه باشلادی. دوشونجه‌لر کنیشلدی. محاکمه‌نك‌دائره‌سی بیودی . مسئله‌لر چوغالدی .

قرون وسـطی فکریله طولان قفالر احوالمزك اصلاحی طریقنی ماضی‌دن اوزله‌مه‌یه ومسـئله‌نك حلنی ماضیدن بکله‌مه‌یه باشـلادیلر . بونلرك فکرنجه اقتصادی و سیاسی حقوقدن محرومیتمزك سببی اسکی حال عطالتی براقوب اصلاح وفعالیت طریقنه سلوك ایتمك و اونلرك سوزلرینه‌التفات ایتمیه‌رك مکتبلر، مدرسه‌لری‌اصلاحه قالقشمق‌ایمش. بونك ایچون بونلر اهالی‌یه نصیحتلرده بولنه‌رق اسکی براقیلان‌یوللره عودت ایتدیرمکه چالیشـدیلر. تاریخ ایسه ماضی‌یه طوغرو حرکت ایده‌مدیکندن طبیعی بوسـوزلر تأثیرسز قالدی. افکار منوره اربابی احوالمزك فالغنك سببلرینی اهالیمزك جهالتی ومکتب، مدرسه‌لرمزك آزلغی، ادبیاتمزك فقیرلکی اولدیغنی سویلیه‌رك قومشو اقوامدن‌عبرت آله‌رق اهالی‌یی چالشمه‌یه دعوت ایتدیلر .

بوایکی فرقه آراسنده منازعه اوزادی . اهالیمزده بوایکی فرقه‌یه آیرلدی . مصادمه کیشلدی . « اسکیلرله یکیلر منازعه‌سی » بتون تاتارحیاتنی‌طولدوردی. یکیلرك‌اسکیلره غلبه چالمغه باشلادیغی‌صره‌لرده ایدی. روس – ژاپون محاربه‌سی وروسیه اختلالی ظهور ایتدی، بو مسئله‌یی حل ایتدی . اسکیلر مغلوب اولدیلر . یکیلر بیوك بر فرقه اوله‌رق‌میدانه آتیلدیلر. وضعیتلر دکیشدی. اولا هجوم ایدنلرشیمدی کندیلرینی محافظه‌یه مجبورقالدیلر. بتون‌حیاتمز صارصیلدی . برچوق مسئله‌لراورته‌یه قونه‌رق قطعی صورتده جوابلر صورولمه‌یه باشلادی.

صوکی وار

قزانلی عیاض

احمد ساقی بك مطبعه‌سی

مدیرمسئول: اشرف‌ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده اداره‌ٔ مخصوصه

صراط مستقیم ١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بردفعه نشر اولنور.

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین‌العابدین — ح. اشرف ادیب

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	التی آیلغی	غروش
هرطرف ایچون	٨٠	٤٠	»

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیراه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٥٦ — ١٥ رمضان‌المبارك ٣٢٧ پنجشنبه ١٧ ایلول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

خلافت اسلامیه

خلافت اسلامیه، سیادت دینیه وسلطنت دنیویه‌در، حکومات متمدنه‌نك افضلی ومناصب دینیه‌نك اجلیدر، عدل وتقوا ایله مؤسس وقوانین دینیه وضوابط شرعیه ایله مقیددر ؛ خلیفه شرایع الهیه وقوانین مرعیه دائره‌سنده آمر ومتصرفدر، حال صلحده ناسك امیری وحال حربده قوماندانیدر.

خلیفه اقامه‌سی بالاجماع امت اوزرینه واجبدر. انجق بعض خوارج ایله اهل اعتزالدن « الاصم » نقابدن احترازاً « امت دین قویمه اتباع ایدرك کتاب وسنت ایله عمل ایدرسه خلیفه اقامه‌سی واجب اولماز » دیمشلردر.

خلیفه احکام شرعیه‌یی تنفیذ واقامه ودین مبینی حمایه ومصالح عبادی تدبیر ودشمن ایله محاربه ایتمك کبی وظائف مقدسه ایله موظف اولدیغندن خلیفه‌ده اولا علم وکفایت وسلامت حواس بولنمق شرطدر.

جاهل تنفیذ احکامه قادر اوله‌ماز، عاجز دین مبینی حمایه‌ایده‌مز، جهاددن قورقار، احکام شرعیه‌یی معطل قیلار ومصالح عبادی یوز اوستی براقیر. تنفیذ احکامه قادر اولمیان ودین مبینی حمایه ایتمیان ولدی‌الایجاب محاربه‌دن قورقان واحکام شرعیه‌نك تعطیلنه ومصالح عبادك یوز اوستی براقیلمسنه سبب اولان جاهل وعاجز سیادت دینیه وسلطنت دنیویه‌یه اصلا اهل اوله‌ماز.

ثانیاً : «اعدلوا...» نظم جلیلی موجبنجه بالعموم احکامده عدالت شرط اولدیغندن منصب جلیل دینی اولان امامت کبراده عدلك شرط اعظم اولمسی بطریق الاولی ثابت اولور. ظالم خلیفه اوله‌ماز، ظالم لسان شریعتده ملعوندر، جناب حق حکومت ظالمه‌یه اصلا نصرت ایتمز، حکومت ظالمه پایدار اولماز، قهر الهی‌یه مستحق اولور.

مارالبیان علم وعدل وکفایت وسلامت حواس شرطلرنده امت اصلا اختلاف ایتمامشدر. بوشروط اربعه متفق علیهدر. یالکز قرشی اولمق شرطی مختلف فیهدر.

ابن خلدونك بیانی اوزره بدایت اسلامده قرشی اولمق دفع تنازع ایچون شرط قلنمش ایدی. قریشك اقوام سائره اوزرینه عز وشرفی وار ایدی. قریشیلر ناسی عصای عصبیت غالبه ایله سوق واداره‌یه قادر ایدیلر. اکر قریشیدن ماعداسنده امر خلافت تقرر ایتمش اولسه ایدی، قریشیلرك مخالفتی درکار ایدی. بوجهتله جماعت اسلامیه تفرقه‌یه دوچار وعصای مسلمین منشق اوله‌جق ایدی. بوایسه «اقیموا الدین ولاتتفرقوا فیه» نظم جلیلنه مخالف ایدی. صوکره‌لری قریشده عصبیت غالبه قالمدی.

امتی حمایه ایچون عصبیت غالبه صاحبی اولمق قرشی اولمغه مخصوص دکلدر. بوندن طولایی بوشرطه لزوم یوقدر. ارتحال نبی‌یی متعاقب بین الاصحاب خلیفه انتخابنده اوچ رأی حاصل اولمش ایدی.

برنجی رأیه کوره: سیاست دنیا وحراست دینه قادر اولان ذات خلیفه انتخاب اولنمغه صالح ایدی. بورأی اکثر انصار کرامك مختاری ایدی. بونلرك نامزدی « سعد بن عباده » ایدی. بالاخره عامهٔ معتزله واکثر خوارج بورأیی قبول ایتمشلردر. بورأی « اسمعوا واطیعوا وان ولی علیکم عبد حبشی » حدیث شریفنه موافق ایدی.

ایکنجی رأیه کوره: سیاست دنیا وحراست دینه قادر اولان

ذاتك قرشی اولمسی شرط ایدی. بورأی اکثر مهاجرین کرامك مختاری ایدی. بونلرك نامزدی «ابوبکر الصدیق» ایدی. بالاخره عامهٔ اهل سنت بورأیی قبول ایتمشلردر. بورأیه قائل اولانلر «الائمه من قریش» حدیث شریفیله احتجاج ایدییورلردی.

اوچنجی رأیه کوره: خلافتده قرابت احق ایدی. بورأی اکثر بنی هاشم ایله انلره تابع اولانلرك مختاری ایدی. بونلرك نامزدی «علی بن ابی طالب» ایدی. بو رأیه قائل اولانلر «اما ترضی ان تکون منی بمنزلة هارون من موسی» حدیث شریفیله احتجاج ایدییورلر ایدی. امام مسلمك روایتی اوزره حضرت علی ابن ابی طالب حضرت ابوبکر الصدیقه «وکنا نحن نری لنا حقاً لقرابتنا من رسول الله صلی الله علیه وسلم» دیمش ایدی. عامهٔ شیعه رأی ثالثی قبول ایتمشلردر.

بو اوچ نامزددن ابوبکر الصدیق اکثریتی احراز ایدرك اجماع امتله خلیفه انتخاب اولندی. سعد بن عباده‌دن ماعدا کافهٔ ناس برنجی خلیفهٔ مسلمینه بیعت ایتدیلر.

امت طرفندن خلیفه اقامه ایتمه‌ده درت صورت واردر:

صورت اولی: شورای عامه ایله انتخاب طریقیدر که امور ومصالح امتی حل وفصل وعقد ایدن ذواتك انتخابیله خلافت منعقد اولور. حضرت ابوبکر ایله حضرت علینك خلافتلری کبی. اهل حل وعقد «مجلس عمومیٔ ملت» اعضاسیدر. نته‌کیم وقعهٔ خلع مناسبتیله طرف شرع انوردن وریلان فتواده تصریح اولنمشدر. فتوالره شرع مؤول الطلاق اولنور.

اهل حل وعقدك کافه‌سنك بیعت ایتمسی شرط دکلدر. بلکه «وللاکثر حکم الکل» قاعدهٔ فقهیه‌سنجه اکثریت کافیدر. شیخین حضراتنه بیله بیعت ایتمیان وار ایدی. سعد بن عباده اولنجه‌یه قدر نه ابوبکره ونه عمره بیعت ایتمامش ایدی. حضرت علی‌یه‌ده بعض اصحاب بیعت ایتمامشلر ایدی.

صورت ثانیه: شورای خاصه ایله انتخاب طریقیدر که خلیفهٔ سابقك اختیار ایتدیکی برقسم مخصوصك انتخابیله خلافت منعقد اولور. حضرت عثمانك خلافتی کبی. خلیفهٔ سابق عمر الفاروقك انتخاب ایتدیکی اصحاب ستهٔ شورادن عثمان ایله علی اکثریتی احراز ایتمشلر ایدی. مورخ شهیر ابن جوزینك بیانته کوره اصحاب شورادن حکم تعیین اولنان عبدالرحمن بن عوف ابوبکر نامزددن برینی ترجیح ایچون اهل حل وعقده مراجعت ایتدی. بوکره حضرت ذی النورین اکثریتی احراز ایتدیکندن عبدالرحمن بن عوف امر خلافتی حضرت عثمانه تودیع ایتدی.

صورت ثالثه: وصایت ویا ولایت عهد طریقیدر که خلیفهٔ سابقك شرائط خلافتی حائز اولانلردن برینی ولیعهد تعیین ایدوب امتك مظهر قبولی اولمسیله خلافت منعقد اولور. حضرت عمرك خلافتی کبی. خلیفهٔ سابق ابوبکر الصدیق حضرت عمری ولی عهد تعیین ایتدیکی زمان بعض اصحاب ولی عهدك فظ وغلیظ اولدیغی درمیان ایتمشلر ایسه‌ده حضرت خلیفه انلری اقناع ایتمش وانتخاب ایتدیکی ولیعهدی امت طرفندن مظهر قبول اولمش ایدی.

عصر اولده خلافت جلیلهٔ اسلامیه انجق صور ثلثهٔ مذکوره‌دن بریله منعقد اولور ایدی. خلیفه اجماع امتله مقام خلافتی احراز ایدر ایدی.

صورت رابعه: تغلب طریقیدر. شویله که: مسلمین ایچون بر امام بولنمیوب بینلرنده اختلاف جاری اولور وایچلرندن هیچ برینه راضی اولمزلر ایسه درایت وعصبیت ایله سیاست امته قادر اوله‌جغنی عقلی کسن بر ذاتك خلافتی طلب ایتمسی جائز اولور. آرتق طوعاً وکرهاً ناس اکا اطاعت ایدر واحوال سکونت بولور ونداسنه اجابت اولنورسه بویله برذاتك خلافتی صحیح اولور. بو طریقه «حق سیف طریقی»ده دینور. حق سیف طریقی عصر اولدن صوکره بالضروره علماء امت طرفندن قبول اولنمشدر.

خلفاء راشدین زماننده خلافت ارثی دکل ایدی. خلیفه بلاحصر وتعیین امت طرفندن بالاستشاره انتخاب اولنور ایدی. حتی حضرت عمر اصحاب شوری‌یه اوغلی عبداللهی انتخاب ایتاملرینی تنبیه ایتمش ایدی. حضرت علی امر خلافتی تمامیله امته تودیع ایدرك اوغلی سبط النبی حضرت حسن حقنده «لا آمرکم ولا انهاکم انتم البصر» دیمش ایدی. الك اول خلافتی ارثی قیلان معاویه بن ابی سفیاندر. معاویه عهدنبوتك اوزاقلشدیغی نظر اعتباره آله‌رق بین المسلمین برفتنه ظهورندن قورقدیغندن حال حیاتنده اهل ومستحق کوردیکی اوغلی یزیدی ولیعهد تعیین ایتمش ایدی. کربلا فاجعه‌سیله صره فجیعه‌سنه ومحاصرهٔ کعبه هائله‌سنه‌باعث اولنجه معاویه قورقدیغنه اوغرامش ایسه‌ده نه خلافتك بنی امیه خاندانده استقرارینه سبب اولمشدر. امویلردن یالکز عمر بن عبدالعزیز خلفاء راشدین طریقنه اتباع ایتمکی قصد ایدرك مشاهیر تابعیندن وفقهاء سبعه‌دن قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیقی ولی عهد تعیین ایتمك ایستمش ایدی. فقط عامه‌نك تغلبی ایله اکا موفق اوله‌مدی. ارتحالندن صوکره امویلر ینه طریق معاویه‌یه رجوع ایتدیلر. آل عباس‌ده طریق معاویه‌یی التزام ایتدیلر. انجق المأمون بن هارون الرشید عمر بن عبدالعزیز کبی خلفاء راشدین طریقنه اتباع ایتمکی قصد ایدرك آل علیدن علی الرضا بن موسی الکاظمی ولیعهد تعیین ایتمش ایدی. بو حال بنی عباسه پك کوچ کله‌رك بغدادده مأمونك بیعتنی نقض ایله عموجه‌سی ابراهیم ابن المهدی‌یه بیعت ایتدیلر. بو صره‌ده مأمون خراسانده اقامت ایدیور ایدی. بغداده‌کی احوال مأمونك سمعنه واصل اولدی. آرتق خراسانده اقامت ایده‌میوب بغداده عازم اولدی. یولده فجئة علی الرضا وفات ایتدی. مأمون بغداده بلامقاومت داخل اولدی. وبوندن صوکره شعار علویین اولان یشیللری چیقاروب شعار عباسیین اولان سیاهلری کیدی. مأموندن صوکره هیچ برکیمسه دیکر خاندانندن ولیعهد تعیینی مسئله‌سنی اورته‌یه قویمدی. آل عثمانده آل عباسه اتباع ایتدیلر. بویله‌جه خلافت ارثی اوله‌رق قالدی.

خلافت اسلامیه سلطنت دینیه ودنیویه اولدیغی حالده الحالة

عصریه ایله بعضاً سلطنت دنیویه‌دن انفکاك ایدرك یالكز سلطنت دینیه‌یه منحصر قالمش ایدی. خلفاء راشدین زماننده خلافت سلطنت دینیه ودنیویه‌یی جامع ایدی . امویلر زماننده‌ده حکومت خلافتدن آیرلمامش ایدی. یالکز مروان زماننده واوغلی عبدالملك بن مروانك بدایت عهدنده حکومت اسلامیه دوچار تفرقه اولمش ایدی . مکه‌ده‌کی ابن الزبیر اسبق وافضل اولمسی اعتباریله خلیفه طانندیغندن مروان ایله عبدالملکه خلیفه‌نامی ویرلمامش ایدی. ابن الزبیرك شهادتی اوزرینه عبدالملك خلافتی احراز ایتمشدر. عراقده‌کی عباسیه دولتی بدایتده خلافت وحکومتی جمع ایتمش ایدی . بالاخره حکومت آل بویه ایله آل سلجوقه انتقال ایتدی. بنی عباسده یالکز سلطنت دینیه قالدی.

آل سلجوقك بغداددن قالقمسی اوزرینه بتکرار عباسیلر سلطنت دنیویه‌یه صاحب اولمشلر ایسه‌ده بوده چوق سورمدی. ٦٥٦ تاریخنده جنکیزك حفیدی هولاکونك تیغ غدریله خلافت عباسیه منقرض اولدی. اوچ سنه خلافت اسلامیه منحل قالدی، ٦٥٩ تاریخنده مصرده یکیدن خلافت عباسیه تأسس ایتدی. فقط مصر عباسیلرنده حکومت یوق ایدی . حکومت ممالیك بحریه وممالیك چراکسه النده ایدی.

٩٢٣ تاریخنده خلافت اسلامیه بنی عباسدن بنی عثمانه انتقال ایتدی. بنی عثمان خلافت وحکومتی جمع ایتمشلردر. آل عثمانك برنجی خلیفه‌سی بولنان سلطان سلیم خلافت اسلامیه‌یی دست کفایتنه آلدیغی زمان کندوسنه قارشو طوره‌جق بر حکمدار یوق ایدی . درایت وعصبیتی امتی حمایه‌یه بالغا مابلغ کافی ایدی .

ثانیاً : خاتمهٔ خلفاء عباسیه اولان متوکل علی الله سلیم اولك کفایتنی تقدیر ایدرك خلافتی وصیت ایتدی . بو وصیت وترك خلافت اهل حل وعقد طرفندن قبول ایدلدی . علماء ازهر ایله علماء رومدن مرکب بر مجلس عمومی سلطان سلیمی خلیفه انتخاب ایدرك سیف شهامتی تسلیم ایتدیلر . ایشته جلوسی متعاقب اجرا ایدلن تقلید سیف آیینی بوندن نشأت ایتمشدر .

ثالثاً : سلطان سلیم قبله‌گاه مؤمنین اولان حرمین محترمینی حمایه ایتدی. چراکسه‌نك «مالك الحرمین» عنواننه بدل تأدباً «خادم الحرمین» عنوانیله اکتفا ایتدی. الی یومناهذا حرمین سلاطین عثمانیه طرفندن حمایه ایدلمشدر . یالکز قرن عاشرده یدی سنه قدر زیدیه اماملری طرفندن وقرن اخیرده ینه یدی سنه قدر وهابیلر طرفندن ضبط ایدلدیکندن اوزمانلر حرمین محترمین حمایه ایدیله‌مامشدر .

رابعاً : سلطان سلیم خان امانات مبارکه‌یی حفظ ایتدی. الحاصل صفدر دوران سلطان سلیم خان حق سیف ووصایت وحمایهٔ حرمین ومحافظهٔ امانات مبارکه ایله خلافت اسلامیه‌یه احق اولدی . واهل حل وعقدك انتخابیله مقام جلیل خلافتی احراز ایتدی . الیوم پادشاهمز سلطان محمد خان خامس حضرتلری ملتمزك انتخابیله ترجمان آمال اوله‌رق اجتماع ایدن وبافتوای شرعی اهل حل وعقد اولدیغی ثابت اولان « مجلس عمومی ملت » طرفندن بالانتخاب کرسی خلافته اجلاس ایدلمکله بالعموم مسلمانلرك خلیفه‌سی وبالعموم عثمانلیلرك پادشاهیدر .

طوائف ملوك اسلامیه‌یه کلنجه انلره یالکز امیر ، ملك ، سلطان ، حکمدار ، پادشاه دینور . فقط خلیفه اطلاق اولنماز . خلیفه بر اولور . امیر ، سلطان ، ملك ، حکمدار ، پادشاه متعدد اوله‌بیلور .

دار الفنون عثمانی الهیات وادبیات شعبه‌لری مدیری

حقی

مناقب سنیه

مامضت فترة من الرسل الا
بشرت قومها بك الانبیاء

رسل کرامدن خالی هیچ بر فترت کچمدی‌که او فترتدن صکره کلن رسوللر کندی قوملرینه سنی تبشیر ایتمسونلر . هر فترتك انده سنك ذکر ویادك فراموش ایدلدی . انی متعاقب بعث اولنان رسل فخام طرفندن سنك بعثتك ، رسالت باهره‌ك ، مجد وشرفك کندی قوملرینه تبشیر اولنور وبو صورتله نعت ووصفك ، دمبدم تجدید ایدیلور ایدی . پیغمبران عظام علیهم الصلاة والسلام حضراتنك بو توصیف وتبشیرلری ده یاحبیب الله ! سنك کمال شرف ورفعتکه بشقه‌جه دلیل واضحدر.

* *

بیان اعراب ولغات : [فترة] فاعلدر . فترت : بر رسولك وفاتیله انی متعاقب کلن دیکر بر رسولك بعثتی اره‌سنده‌کی زمانه اطلاق اولنور . [من الرسل] محذوفه متعلق اوله‌رق [فترة] لفظنك صفتیدر . و [خالیة من الرسل] تقدیرنده‌در. ضرورت وزن ایچون [رسل] بوراده سینك سکونیله قرائت اولنور . فترت مفهومنده رسلدن خالی اولمق قیدی معتبر ایکن ناظم حضرتلرینك انی بووجهله آیریجه توصیف ایتمسی یامحل استعمالنی تعیین ایتمش اولمسنه صرف ایدیلور ویاخود فترتی او قیددن تجرید ایدرك مطلق زمان معناسنده استعمال ایلمش اولدیغنه حمل اولنور . [بشرت] تفعیل بابندن ماضی وتحتنده مستتر ضمیر فترته راجعدر . [قومها] مقدم مفعول وضمیرك مرجعی مؤخر فاعل اولان [الانبیاء] در . بوراده انبیا ایله مراد رسل کرامدر .

* * *

تتباهی بك العصور وتسمو
بك علیاء بعدها علیاء

اعصار ودهور سنکله تباهی ایدر . ومابعدنده دها عالی مراتب بولنان مرتبهٔ علیه سنکله علو ورفعت بولور . بر حالده طورمیوب پیدرپی ترقی ایتمکده اولان مدارج سامیه سنکله اعتلا ایدر. یاحبیب الله! سن دها عالم اصلاب وارحامده ایکن دور آدمدن بو عالم شهودده ظهورکه قدر کذار ایتمش اولان اعصار ایله ظهورکدن بعثتکه

واندن عالم جماله انتقالکه وعهد صحابه‌دن شیمدی‌یه‌دك كچمش وبوندن بویله دخی آخرالزمانه قدر كچه‌جك اولان اعصاردن هربرنده كرك آباء واجدادك ضمننده‌كی وجودك وكرك سنك بالذات وجودك جهتیله وكرك كمالات نبویه‌كدن استمداد حسبیله كندینه خاص برمزیت بولندیغندن هرعصر وزمان بومزیت مخصوصه‌سی ایله دیكر اعصار وازمان اوزرینه افتخار ایلروسنك هرعصرده ماقبلندن بالا ومابعدی اندن ارفع واعلا مراتبك اولوب بومراتب الی‌مالانهایه تزاید واعتلا ایدر.

• •

« انه لیغان علی قلبی فاستغفرالله » حدیث شریفنك شرح وایضاحنده قطب‌ربانی ابوالحسن قدس‌الشاذلی‌سره حضرتلری‌شویله‌دیمشدر: « بوغین: غین انواردر، غین اغیار دكلدر. چونكه ذات رسالتمأب افندمز مراتب علیه‌ده دائم‌الترقی اولدیغندن قلب شریفلری اوزرینه انوار علوم ومعارف توالی‌ایتدكجه بولندیغی مرتبه‌دن دهاعالی مرتبه‌یه ارتقا ایدوب ماقبلنده‌كی مرتبه‌نك اندن دون اولدیغنی مشاهده بیورملریله تواضعاً وكمالنك تزایدینی طلباً اومرتبهٔ دونه تلبس ومقارنتندن ناشی جناب حقه استغفارایدر ایدی » .

فتحه ایله [غین] اورتمك وقاپلامق معناسنه‌در. حدیث شریفك معنای ظاهری اعتباریله مألی: رسول اكرم افندمزك قلب انورلری مدام استغراق اوزره ایكن حسب‌البشریه احیاناً امور دنیه ایله اشتغال بیورلمسندن كنایه‌اوله‌رق مستور قالمسنه‌مبنی جناب حقه‌استغفار ایتدكلرینی مشعردر.

ذات نبوتپناه افندمزك بری برینه فائق بولنان مراتب علیه ایله ترفع واعتلا ایتدیكی ذهنه متبادر ایكن ناظم حضرتلرینك بالعكس اومراتب علیه‌نك ذات رسالتپناه افندمزله علو ورفعت بولندیغنی‌بیان ایتمسی، چونكه ذات نبوتلری عالم امرده هیچ برمخلوق ایچون میسر اولمیان اكمل كمال اوزره خلق ایدلمش ومحضا مراتب علیهٔ حضرت احمد مختار ایله شرفیاب اولمق ایچون عالم شهوده اومراتبده مترقی اوله‌رق كلمش اولدیغندن مراتب علیه ذات محمدی ایله تشرف ایدوب یوقسه خلقهٔ اكمل اولان ذات احمدی مراتب علیه ایله تشرف ایلمدیكی ایچوندر.

• •

بیان اعراب ولغات: [تتباهی] فعل مضارع ومصدری اولان تباهی تفاخر معناسنه‌در. [العصور] فاعل وعصرك جمعی‌در. عصرایله بوراده زمان ودهر مراددر. [تسمو] علومعناسنه اولان سمودن مضارع. [علیاء] اعلی‌نك مؤنثی و [مرتبة علیاء] تقدیرنده اوله‌رق [تسمو]نك فاعلی‌در. [بعدها علیاء] جملهٔ اسمیه وبرنجی علیانك صفتی‌در.

بقیه‌سی وار

برکت زاده: اسماعیل حقی

كیجه درسلری:

— ۲ —

قوت حاضرلامق

مقرری: موسی كاظم
محرری: اشرف ادیب

شریعتك دنیایه متعلق احكام اصلیه‌سندن بریسی‌ده قوت حاضرلامقدر. بوده، استیذبالله (واعدوا لهم مااستطعتم من‌قوة) آیتندن مستنبطدر. « قدرتكز یتدیكی قدر اعدا ایچون اعدایه قارشو قوت حاضرلایك! » بوآیتده اعدایه قارشو قدرتمز یتدیكی‌قدر اعداد قوتله امر اولونیورز. بیلیرسكزكه امرلر وجوب ایچوندر. شو حالده بوآیت جلیله منطوقنجه دشمنه قوت حاضرلامق بتون مسلمانلره فرضدر.

قوت، زمانه كوره دكیشیر. هرزمانده عین قوت اولماز. چونكه بوعالم عالم ترقی‌در؛ دائما ترقی، دائما تحول ایتمكده‌در. بویله تحول حاصل اولدقچه لازم كلن قوتلرده ترقی ایدر.

عصر نبیده قوت: اوق، یای، قلیج، فرس ایدی. نهایت اك بیوك قوت‌ده كرز ایدی. هله فیل‌ده اولورسه آرتق اك مكمل قوت‌ده حاضرلنمش اولوردی. چونكه اوزمان هركسك استعمال ایتدیكی قوت بونلردن عبارت ایدی.

صوكرا بونلر دكیشه دكیشه، ترقی ایده ایده شو حاله كلدی. بوكون قوت: طوپ، توفك، قروب طوپلری، دومانسزباروتلر، مكمل ماوزرلر... طوپلرك‌ده انواعی وار: ماقیم طوپلری، صحرا طوپلری، جبل طوپلری، سریع آتشلی طوپلر.. صوكرا زرهلیلر، شمندوفرلركه بونلرده پك مهم قوتلردر. زیرا بونلر اولماسه عسكر بریره سوق اولنه‌ماز. یاپا كیدیلیرسه برآیلق، ایكی آیلق مملكتلر وار؛ اورالردن عسكر كتیرنجه‌یه قدر خارجدن دشمن مملكتی استیلا ایدر.

دیمككه بوكون بزم اعدامزده، خصملرمزده نه‌كبی قوتلروارسه عینی قوتلرك بزده‌ده بولنمسی لازمدر. اوقوتلری اعداد ایتمه‌مز فرضدر، واجب مطلقدر. واجب مطلقك مقدمه‌سی‌ده واجب اولدیغندن شوقوتلری احضارایچون نه‌قدر مقدمات وارسه‌اونلری‌ده استحضار واجبدر.

بوقوتلری احضار ایچون نه‌كبی وسائط لازم؟ دوشونه‌لم. اول باول معارف... معارفسز بونلر میدانه كله‌مز.

چونكه جاهل برقوم هیچ برقوت اعداد ایده‌مز. اویله ایسه شوعصرده شو قوتلری احضار ایده‌جك علوم وفنون نه‌دن عبارت ایسه اونلری تحصیل، شرعاً فرضدر، واجبدر.

شوقدركه بتون امته واجب دكلدر، فرض كفایه‌در. ایچمزدن برقسممز شوقوتلرك متوقف علیهی اولان وسائلی تحصیل ایتملیدر. بو، بهمه‌حال لازمدر. بونك ایچون اوته‌دنبری مكتبلر اچلمش

بالخاصه مرکز خلافتده برچوق مکتبلر کشاد ایدیلمش ایدی. مقصد کویا بوقوتلری استحضاره وسیله اولمق ایدی .

حالبوکه اولمادی . ملتك ترقیسنی حکومت آرزو ایتمیوردی ، چونکه بیلیوردیکه ملت ترقی و تعالی ایدرسه اوروپا دولتلرینك تعقیب ایتدیکی اصولی بونلرده تعقیب ایدرلر. او اصول ایسه اصول مشورتدر. مشورت کلنجه استبداد حکمنی یوروته‌مز، بالطبع کیدر . استبداد کیدنجه بتون او دبدبه و داراته‌ده خاتمه چکیلیر. ناموسلی، حمیتلی ذاتلر مسعود ؛ ظالم ، منفعتپرست آلچقلرده منکوب اولور .

حکومت بونی دوشوندی. ایشنه کلدیکی ایچون ملتك ، مملکتك ترقیسنه چالیشمادی . کریلتمك نه قدر ممکنسه اونی ایفاده قصور ایتمدی . اوروپالولر بونلرك « مکتبلری یوق » دیمه‌سونلر دیه یالاندن مکتبلر آچدی ، که اصلی یوقدی . اوروپایه قارشی بر نمایشدن عبارتدی . داخلاً هیچ ایش یوق . ذاتاً بزم ایشمز ، کوجمز کویا اوروپایی آلداتمق و بوصورتله براز دها مستبدانه یاشامق ایدی .

حالبوکه آلداته‌مازدق . برکت ویرسون ، رقابت واردی‌ده اوسایه‌ده شمدی‌یه قدر باقی قاله‌بیلدك . حکومت ظن ایدییوردیکه اوروپا بزی آدم یرینه قویيور .

— زیرا ایشته بزم مکتب حقوق ، مکتب ملکیه ، حربیه وسائره کبی برچوق مکاتب عالیه‌مز ، وهر یرده اعدادیه ، رشدیه ابتدائیه مکتبلرمز موجود . ملل متمدنه‌ده نه‌وارسه بزده‌ده او وار. شوحالده بز ملل متمدنه عدادینه داخل اولدق . بناءً علیه ایشمز یولنده . داخلده نه‌یاپارسه‌ق یاپارز ...

حالبوکه اوروپا بیلیردیکه بونلر هپ یالاندر . هپ کوز بویامه‌دن عبارتدر . فی الواقع بونلر کوز بویامه‌دن عبارت ایدی . زیرا مکتبلر آچقدن مقصد اصلی ، شوقوتلری استحضاره وسیله اوله‌جق معلوماته مالك اولمق ایدی. مکتبلر آچیله‌لی یتمش سنه اولمش، علوم و معارفدن هیچ برنتیجه حاصل اولمامش . یالکز محدود برصورتده براز تنویر افکاره خدمت ایده‌بیلمش. یوقسه مادةً هیچ برنتیجه یوق . علومك غایه‌سی، برطاقم صنایع استحصالیدر ، یعنی اکتساب ایدیلن معلوماتی صنایعه تطبیق ایتمکدر . حالبوکه بزده هنوز هیچ بر فن ، هیچ برصنعته تطبیق ایدیله‌مدی. ایدلسیدی البته بزده معمولات داخلیه‌مز براز ترقی ایدرایدی . حالبوکه ترقی شویله طورسون معمولات داخلیه‌مزدن هیچ برشیمز یوق کبیدر . نته‌کیم بر غزته بر رسم یاپمشدی ، معمولات داخلیه‌مزی کوستریبوردی : برکوپ یاپمش ایچنده‌ده برچیپلاق آدم صوقمش. دیمك ایستیورکه معمولات داخلیه‌مز بوندن عبارت . باشقه هیچ برشی یوق. یتمش سنه‌دنبری کویا معارف باشلامش، فقط مقصد اصلی حالا حاصل اولمامش.. بونك سببی ... چونکه جدی دکل . یالان ، اصلی یوق .

فقط بوندن صوکرا اویله اولمایه‌جق . علوم و معارف تحصیل اوله‌جق ، صوکرا اونلر صنایعه تطبیق ایدیله‌جکدر . چونکه اویله یاپمازسه‌ق باش ایده‌میز . قزاندیغمز پاره‌یی اوروپایه ویره‌لم ؛ آلات وادوات، مأکولات، ملبوسات آله‌لم ... بو اولماز . بوکا پاره یتشمز. مملکت فقیر اولور ، پاره‌سز قالیر . یاشامق قابل اولماز . اما بونلری کندمز یاپارسه‌ق او وقت یاشایه‌بیلیرز .

دیمك که علوم و معارف اولمایانجه قوت وحتی اسباب معیشتده اوله‌ماز . حالبوکه بونلری استحصال واجبدر . بناءً علیه تحصیل علوم، تحصیل معارفده واجبدر .

ایشته بونقطه‌یی ملاحظه ایدرك مکتبلری زنهار تقبیح ایتمه‌ملی . تقبیح دکل، بتون اهالی‌یی مکتبلر کشادینه تشویق ایلملی . جهلدن — مضرتدن باشقه — هیچ برشی حاصل اولمایور ، بزم چکدیکمز فلاکتلر ، حقارتلر هپ جهل یوزندندر .

شوزمانده اعدایه قارشو احضاری لازم اولان قوتلردن بری‌ده وبلکه برنجیسی‌ده پاره‌در. نته‌کیم ناپولیونك «محاربه ایچون اوچ شی لازمدر: برنجی پاره، ایکنجی پاره، اوچنجی ینه پاره » دیدیکی مشهوردرکه پك طوغریدر. چونکه پاره‌سز محاربه دکل یشامق بیله امکان خارجنده‌در. پاره مابه‌الحیاتدر ، باعث نجاتدر. بناءً علیه پاره قزانمق صاحب ثروت اولمقده واجبدر، فرضدر. چونکه الك بیوك قوت پاره وثروتدر .

ثروت نه ایله اولور ؟ شبهه یوقکه ینه معارف ایله. دیمك که معارف اولمایانجه ثروت اولماز . حقیقةً ده اولماز. چونکه ایشته طوپراق وار، قوۀ انباتیه وار ، یر التنده معادن لایعد ولایحصی ... شیمدی بو طوپراقدن استفاده‌نك یوللرینی بیله‌مزسه‌ك نه فائده ؟ نوح زماننده قاله برصابان ، ینه دور آدمدن یادکار بردووه‌ن . شیمدی انصاف ایدرك سویلملی، بونلرله اوروپایه قارشی رقابت اولورمی ؟ دوشونملی: الك منبت اراضی بزده اولدیغی حالده ذخیره‌یه اولان احتیاجمزی کندی محصولات داخلیه‌مز ایله دفع ایده‌میورز . دائما اوروپانك اونلرینه عرض احتیاج ایدییورز . اکر اوده‌سادن اون کلمسه آچ قاله‌جغز .

بونك سببی ؟ . . برکره فن زراعتدن بی‌خبرز. صوکرا وسائط نقلیه‌مز یوق . بناءً علیه کندمزی اداره ایده‌جك قدر محصول چیقاره‌ماز . وقتیله بو مملکتلر دنیانك آنباری ایدی. صوکرالری معلوماتسزلك یوزندن، جهل یوزندن بوحاللره کلدی. یازیق دکلمی؟

صوکرا بزده‌کی معادن حقیقةً هیچ برمملکتده یوق . بعض اجانب کلیور ، برامتیاز آلیور . اوراده ایشله‌تیور ، معدنلری آلوب اوروپایه کتیرییور . میلیونلر قازانیر . بزده اوفاق بر رسم ویرییور .

سببی ؟ چونکه ایشلتمه‌سنی بیلمیورز . اوکا دائر علممز ، معرفتمز یوق .

شیمدی علم و معرفتمز اولسه او میلیونلر بوراده قالسه دها ایی اولمازمیدی؟

ایشته کوریلیورکه ثروت وسامان ینه علم ایله اولور .

مابعدی وار

نجم امل

١

نجم امل نیرامیسك ؟
برعالم خولیامیسك ؟
کوکلده‌کی سودامیسك ؟
جنتده بر رؤیامیسك ؟

٢

اجرامه باقسه‌م هیئتك ؛
ازهاره باقسه‌م نکهتك ؛
ارض وسماده جلوه‌کر ،
راز کزین خلقتك .

٣

کوکلر ماألکدر سنك ؛
یرلر ظلالکدر سنك ؛
ارض وسمانك حسنی هپ ،
بر بشقه حالکدر سنك .

٤

برشعلهٔ تابنده‌سك ،
وجه فلکده خنده‌سك ،
ایستر زمین ، ایستر سما ،
هر یرده اولسه‌ك بنده‌سك !

٥

چشمکده‌کی حسن نهان
بر لونه ایتمش اقتران ؛
کیم رشك ایله تقلید ایدر
باقدم اورنکی آسمان .

٦

دللرده که مکنوز اولور ،
شبلر ایچنده روز اولور .
که مایهٔ آرام جان ،
که یأس سامانسوز اولور .

٧

ای مایهٔ جان وتنم ،
یرلر ایکن یوردم بنم ،
سودای چشمکله سنك
اولدی سمالر مسکنم .

٨

چشمکده حالت بشقه‌در ،
تأثیر وقوت بشقه‌در ،
قانون خلقت مطرد ،
اما بو فطرت بشقه‌در .

٩

وادیده چاغلار جوبار ؛
صحراده اغلار روزکار ؛
سودای چشمکدنمیدر
بویله عناصر تار مار ؟

١٠

سنسك انیس غربتم ،
روحم حیاتم لذتم ،
سندن عبارتدر بنم
دنیایه میلم ، رغبتم .

١١

سن اولسه‌ك دنیا نه‌در ؟
بوقبهٔ مینا نه‌در ؟
دریا نه‌در ، صحرا نه‌در ؟
بو ساحهٔ غبراندر ؟

١٢

بر جامد سردی نما ،
بروحشت صمت انتما ،
بر تودهٔ خاك سیه ،
بر ظلمت بی انتها .

١٣

سن عالمك وجدانیسك ،
حسك‌ده‌صوك‌امکانیسك !
فطرتده حسن مطلقك
پیرایهٔ عنوانیسك .

١٤

سندن بو دریا بی‌قرار ؛
سندن بو وادی نشوه بار ؛
سندن شفقده خاورك
رویندە میل احمرار .

١٥

سندن بوسیلر ، ژاله‌لر ،
سندن سمنلر ، لاله‌لر ؛
سندن بو سوز سینه‌لر ،
سندن بو آه وناله‌لر .....

فرید

مقلدلکده یایه‌میورز !..

شایان دقت درکه لتیوز بوقدر سنه‌دن بری موجودیت ملیه‌سنی بتون جهانه‌قارشی مدافعه‌ایدن عثمانلیلرك تاریخ‌سیاسیدر دور، فصل فصل رنکین حماست صحیفه‌لریله پیرایه‌دار ایکن تاریخ ادبیاتنده اوکوزلری قماشدیران، وذهنلری طوردوران ماضئ مفاخردن سونوك برلمه، ناچیز برخاطره اولسون یوق!

شرقه، غربه حاکم اولدیغمز ادوار شوکتمزده‌بیله لسانمز، استقلالنی تأمین ایده‌بیلمك شویله دورسون، برموجودیت، لکن قید تقلیددن آزاده برموجودیت کوسترەمەمش. أوت، بز دائما مقلد، هم فنا مقلد اولمشز. اوزمانلر بتون علوم، بتون فنون شرقده اولدیغی ایچون عثمانلیلر آراسنده یتیشن ارباب علم وادب عرب، عجم لسانلرینی حقیله اوکره‌نیرلر، بولسانلرده یازلمش بتون آثاری اوقورلرمش.

هرقوم ایچون کندیسندن مزیتلی کوردیکی دیکر برقومی تقلید ایتمك پك طبیعیدر. عثمانلیلر بوخصوصده براستثنا تشکیل ایده‌میه‌جکی ایچون بزده تقلیده باشلامشز. لکن غربك شعر قدیمی که غربك ادبیات حقیقیه مسلکنه تماملە موافقدر، اسکی شاعرلریمزك نظر التفاتنی بیله جلب ایده‌مه‌مش.

معلومدرکه «جاهلیه» نامی ویریلن اودور قدیمده اشعار عرب الواح طبیعت تصویرلرندن، عالم بداوت سرکذشتلرندن، حماست، شجاعت منقبه‌لرندن عبارت اولوب حکمته نادراً ترجمان اولور. حالبوکه لسان مبین قرآن، عربك جهان ادبنده غایت عظیم برانقلاب حصوله کتیردیکی ایچون ظهور اسلامدن صوکرا یتیشن شاعرلر سلفلرینك مسلکنی کافی کورمیه‌رك حکمتله حماسی قاریشدیرمش، لسان بلند شعر ایله اعلایه باشلامشلر. مع التأسف بز بونلریده بکنمه‌مشز.

دها صوکرالری اندلسك اوفیضلی طوپراغنده یتیشن شاعرلر حسیات غرام وشوقی مصوّر غایت رقیق، غایت نزیه شعرلر میدانه کتیرمشلر. فقط نه‌دنسه بزم شاعرلرمز اوبولده حسی اثرلریده ایی بولمامشلر. اونلر آنجق ایران شاعرلرینی مقتدا اتخاذ ایتمشلر.

شوزاسی اعربدرکه ادبیاتلرینك اك زنکین اولدیغی دورلرده عربی تقلیده اوزەنین اسلافمز صوکرالری یعنی عرب ادبیاتی ایران ادبیاتنك سیئهٔ تماسیله مضمونجاق وادیسنه کیردیکی، تعبیر صحیحی ایله منقرض اولدیغی برزمانده قالفه‌رق عربلری تقلید ایتمشلر. أوت ادبیات نکته‌جیلك، مضمونجیلق وادیسنه دوکولدیکی کبی محو اولمش دیمکدر.

انصاف ایدیلسین، مطبوع، غیر مطبوع یوزلرله، بلکه بیکلرله صاییلان دیوانلرمزی برر برر نظر تدقیقدن کچیرسه‌ك بوله‌بیله جکمز حقیقی، حماسی، حکمی، اخلاقی، حسی شعرلر برمنتخبات مجموعه‌سی میدانه کتیره‌بیلیرمی؟ خراباتی اوقویان برعثمانلی ادبی ایچون صیقلماملق، متأثر اولمامق قابلمیدر؟ ضیا پاشا مرحومك عربدن، عجمدن بولدیغی

بدایعك یاننده بزم عثمانلی شاعرلرینك سوزلری نه‌قدرسونوك‌طورور!

امرؤالقیسك، نابغه‌نك، عنتره‌نك، جریرك، متنبی‌نك، ابوتمامك، بحتری‌نك، ابن فارضك، ابوالبقا صالحك، ذوالوزارتینك، تهامی‌نك، ابن زریقك قارشوسنه چیقاره‌جق هانكی شاعرمز وار؟

غزلیاتمزك حالی معلوم. قصائدمز یا بر طاقم كوچك اكابره دالقاووقلق ایتمكدن، یا فخریه عنوانی آلتنده كندی منافعنی دیكلتمكدن عبارت. واقعا عربلرده هم كندیلرینی، هم‌ده باشقه‌لرینی مدح ایتمه‌مش دكللر. لكن اویله مدیحه‌لره جانلر فدا!.. اونلر ممدوحلرینی بزم كبی انسانك خارجنه چیقارمامشلر. انسان كامل نصل اولمق لازم كلیرسه اوصورتده كوسترمشلر. فخریه‌لری ایسه بوتون طریق معالیده ایلریله‌مك ایچون نه كبی شدائده كوكس كره‌دكلرینی تصویر ایدر. متنبی‌نك قصیده‌لری انسانه اخلاق درسی ویرر. اك حسسز یوركلرده معالی‌یه میل اویاندیرر. اك یوركسز مخلوقلره حیاتی استحقار ایده‌جك قدر جلادت بخش ایدر.

ایران ادباسندن كیملری مقتدا عدایتمشز؟ اونلردن‌ده مثلا سنائی كبی الهی برشاعر طورورکن انورینك یالانلرینی مشق اتخاذایلمشز. سعدیلرك مسلك حكمتنی هیچ تقلیده هوس ایتمامشز. اك مقتدر شاعرلرمز برطاقم معماجی سنبولیستلری استاد طانیمش.

هله ادبیاتك اخلاق ایله مناسبتی اولمق لازم كله‌جكی، بر هیئت اجتماعیه‌یی تهذیب ایده‌جك اك باشلی واسطه اوله‌جغی خاطرمزه بیله كتیرمه‌مشز. عوامك آغزه آلمقدن استحیا ایده‌جكی عریان بر بیغین رذائلی خواص ادبامز مضمونلرله، جناسلرله تلله‌یوب پوللایوب آثار ادبیه‌نامی آلتنده بیوك‌بیوك محافلده انشادایتمكدن هیچ چكنمه‌مشدر.

خلاصه بزم بویله تقلید یولنده میدانه كتیردیكمز آثار ادبیه‌مز انسانی یا مسكین یاپار، یا اخلاقسز.

ایشته وقتیله شرقدن نصل استفاده ایده‌مه‌مش، ضرر كورمشسه‌ك بوكونده غرب ادبیاتندن اویله‌جه متضرر اولیورز. بر ایكی ادیب كزیده‌مزك آثاری استثنا ایدیلیرسه غربك بدایع ادبی نامنه آلدیغمز شیلر هیچ ایشمزه یارایه‌جق ماهیتده دكلدر. بزبوكون هیئت اجتماعیه‌مزك كوزنی آچه‌جق، حیاتی یوكسلده‌جك، همتنی علانه كتیره‌جك، اخلاقنی تهذیب ایده‌جك، خلاصه بزه هرمعناسیله درس ادب ویره‌جك برادبیاته محتاجز...

محمد عاكف

زید وزینب

مسئله‌سی

فرانسه مشاهیر محرریندن [وولتر] حقوق بشریه‌یی كندیسنده تمثیل ایلمك اعتیادنده بولنان پاپالغه قارشو عداوتنه بناءً یازمش اولدیغی یازیلرده انبیاء كرامه دخی اسناداتده بولنور و نواقص كوناكونی ذوات مقدسه‌لرینه اسناددن تحاشی ایلمز ایدی.

نبی افخم افندمز حضرتلری حقنده بركونا اسناده امكان اولمدیغی اعتراف ایله برابر اطراداً انك حقنده دخی اصل وحقیقتی اولمیان بعض شیلر یازه‌جغی ینه بو یازیلرینك برنده سویلمش و بالآخره صورت جریان مسأله ایله اصلا مناسبتی اولمیان [محمد یاخود تعصب] نامنده‌كی كوچك براثرینی نشرایلمشدركه بعض مكاتیب خصوصیه‌سنده بونی صرف پاپانك كندی حقنده‌كی ویرمش اولدیغی حكم اعدامی رفع ایچون یازمش اولدیغی سویلمشدر.

وولتر پاپایه قارشو اولان سیئه‌سنی دیكربرسیئه ایله ازاله‌یه موفق اولدیسه‌ده وجداناً طویدیغی عذابه مغلوب اوله‌رق پیغمبرمزك نام جلیلنی كمال حرمتله یاد ایدوب ذات مباركلرینی تقدیس و بوكا مجبور اولدیغنی‌ده علناً اعتراف ایلمشدر. بواثر بزجه حائز اهمیت دكلسه‌ده [قدقیل ماقیل ان صدقاً وان كذباً] مثل عربیسنجه سویلنمش برسوز اولدیغندن ردی الزم وخصوصیله برقاچ دفعه‌لر پاریسده صحنهٔ تماشایه قونیلمق تشبثاتنده بولنلمش اولمغله بولزوم دها زیاده اهم اولمشدر.

اعداء دین طرفندن وقوعه كلن هجوملره برسدسدید متانت اولان وبیضهٔ بیضاء اسلامیه‌یی صیانت ایچون برملك مؤكل بولنان فقیدالاسلام والمسلمین شیخ محمد عبده رحمه‌الله تعالی حضرتلرینك بوبابده تحریر بیورمش اولدقلری رسالهٔ مفیده‌یی كورنجه ارتق مسترح اولمش ایدیسه‌مده اوروپالیلر ایله وقوعه كلن تماسمزدن طولایی بو حقیقتك بزجه‌ده بیلنمه‌سی زمانی كلدیكندن رسالهٔ مذكوره‌یی اصل اتخاذ ایده‌رك وولترك مذكور اثرنده موضوعی اولان (زیدوزینب) مسأله‌سنی ایضاح ایله پك ناچیز برخدمت املنده‌یم. ومن الله التوفیق.

*
* *

جناب زید (رضی):

اصحاب كرام ایچریسنده صراحةً قرآن كریمده یالكز حضرت زید (رضی)‌ك اسم شریفی ذكر اولنمشدر.

كندیلری قبیلهٔ طیدن اولوب دایی زاده‌لری اولان (بنی انمل) نزدنده‌ساكن اولمقده ایكن برقبیله محاربه‌سنده اسیر ایدیلوب عربستانك قدیماً اك بیوك دادوستد محلی اولان (سوق عكاظ)ه كتیرلمشدی كه بو وقت هنوز سكزیاشنی اتمام ایتمامشلر ایدی.

ام المؤمنین حضرت خدیجه (رضی) برادرزاده‌سی اولان (حكیم بن حزام)ه نسل نسیل عربدن اولمق اوزره بركوله اشترا ایتمسنی توصیه ایلمش وموماالیه دخی (سوق عكاظ)ده جناب زید (رضی)ی كوروب خاله‌سی نامنه آلمش ایدی.

پیغمبریمز (صلعم) حضرت خدیجه (رضی) والده‌مزی تزوج بیوردقلری وقت جناب زید (رضی)ی بیت سعادتپیوست مشارالیهاده كوروب استحسان بیورملریله استیهاب ایلمشلر وحضرت خدیجه (رضی) دخی ولاء عتاقه‌نك كندیسنه عائد قالمسنی شرط ایتمشلرایسه‌ده شرط واقعدن پیغمبریمز (صلعم) ابا بیورملریله بلاشرط جناب زید (رضی)ی افندمزه هبةً اعطا ایلمشلردر.

ایشته جناب زید (رضی) بوصورتله غلام خانه‌زاد پیغمبری اولمشدر. عم النبی (ص ع) ابوطالبك دوه‌لریله شامه اثنای سفرنده کندی یرلرندن کچرکن جناب زید (رضی) ایله کندی عموجه‌سی آره‌سنده شویولده برمحاوره جریان ایلمشدر :

— ای چوجق! سن کیمسك؟ — مکه‌لی یم.
— یرلیمیسك ؟ — خایر .
— کوله‌میسك ، حرمی ؟ — کوله .
— کیمك کوله‌سیسك ؟ — محمد بن عبدالله بن عبدالمطلبك.
— عربیسك ؟ — اوت .
— هانکی قبیله‌دنسك ؟ — کلب قبیله‌سندن .
— هانکی کلب قبیله‌سندن ؟ — بنی عبد ودّدن .
— کیمك اوغلیسك ؟ — (حارثه بن شراحیل)ك .
— نره‌ده اسیر اولدك ؟ — دایپلرمده .
— دایپلرك کیم ؟ — بنی ثعل.
— والده‌نك اسمی ؟ — سعدی .

بونك اوزرینه کندی برادر زاده‌سی اولدیغنده اصلا شبهه‌سی قالمیان عموجه‌سی پدرینی دخی چاغیرمش وبو دخی دفعةً اوغلی طابمقله افندیسنك کندیسنه نه صورتله معامله ایتدیکنی استفسار ومکارم اخلاق نبویه‌یی جناب زید (رضی)دن استخبار ایتملریله ازادی ایچون پدر وعموجه وسائر برادرلری مكهٔ مکرمه‌یه بالورود حضور نبویده پدری غایت تعظیمکارانه اوله‌رق اوغلنك عتقنی طلب ایتمش وفدیه دخی ویره‌بیله‌جکنی سویلمش ایسه‌ده پیغمبریمز (ص ع) جناب زید (رضی)ی تخییر ایده‌جکنی واکر کندیسی ایسترسه بلافدیه آزاد بیوره‌جغنی بیان وبونك اوزرینه زید (رضی) حضوره دعوت اولنور:

— یا زید ! بونلری بیلورمیسك ؟

— اوت . پدرم ، عموجه‌م ، برادرلرمدر .

— ایشته بونلر بیلدکلرکدر . اکر ایستر ایسه‌ك بونلر ایله کیت واکر بنی ایسترسه‌ك بن ده بیلدیکك آدمم .

کلام نبویسی اتیان اولنمغله جناب زید (رضی) : — یارسول الله (ص ع) بنم پدرم وعموجه‌م سنسك، بن سکا اصلا برکیمسه‌یی ترجیح ایتمم. صورتیله مقابله‌ده بولنوب ابراز صدق ورضا واظهار محبت وولاء ایلمش وبوکا قارشو پدر وعموجه‌سنك :

— کوله‌لیکی‌می اختیار ایدیورسك ؟! . .

یوللو تعریض وتعییبلرینه اصلا عطف اهمیت ایلمیوب رسول الله (ص ع)دن برآن بیله آیریلمیه‌جغنی سویلمسیله پیغمبریمز (ص ع) بونلرك حضورنده ذات مبارکلرینه توارث ایتمك اوزره جناب زید (رضی)ی عتق وازاد بیورمش وآنلر دخی مستریحاً عودت ایلمشلردر .

جناب زید (رضی)ك حین غیابنده پدری شویولده تحزن وتحنن ایلر ایمش :

بکیت علی زید ولم ادرما فعل
احی یرجی ام اتی دونه الاجل

فوالله ما ادری وان کنت سائلاً
اغالك سهل الارض ام غالك الجبل
فیالیت شعری هل لك الدهر رجعة
وحسبی من الدنیا رجوعك لی علل
تذکرنیه الشمس عند طلوعها
ویعرض ذکراه اذا قارب الطفل
وان هبت الارواح هیجن ذکره
فیا طول ما حزنی علیه ویا وجل
ساعمل نص العیس فی الارض جاهداً
ولا اسأم التطواف اوتسأم الابل
حیاتی اوتأتی علی منیتی
وکل امرا فان وان غره الامل
ساوصی به قیساً وعمراً کلاهما
واوصی به زیداً ثم من بعده جبل

ترجمه

اوغلم زیده اغلادم ، اغلادم ؛ ارتق تاب وتوانم قالمدی ! . نه یاپدیغنی وآکا نه اولدیغنی بیلمیورم . بیلمیورم وصورسه‌م دخی خبر الهمام .

ای اوغلم ! سنی اووه‌لرمی آلدی ؟ ! .. طاغلرمی قاپدی ؟ ! .. بیلمیورم .

بیلسه‌م ، آه بیلسه‌م ! . دنیا کوزیله سنی بردها کوره‌جکمی‌یم ؟ بو امید رجوعك رکه بنی آووتیور ...

مابعدی وار — شرف‌الدین

مباحثات

سکان سما
و
یرده کیلرك کوکده کیلرله آتیاً مخابره ومواصله احتمالی

(صراط مستقیم)ك اللی برنجی نسخه‌سنده مندرج زیری اسکوبلی حافظ فرید امضالی مقاله‌ده سورهٔ شوراده‌کی [ومابث فیهما من دابة...] آیت کریمه‌سنك فقرهٔ اولاسی کشفیات اخیره وجهله کرهٔ ارض کبی بعض اجرام سماویه‌نك حیوانات ایله مسکون بولندیغی وفقرهٔ اخیره‌سی دخی اهل سما ایله اهل ارض اره‌سنده دنیاده آتیاً برواسطهٔ مواصلت

ویامخابره کشف ایدیله‌جکی وبو واسطه ایله زمین وآسمان سکاننك حقیقةً ویاحکماً اجتماع ایده‌جکلری صراحتی محتوی اولدیغی بیانیله اجلهٔ مفسریندن بیضاوی حضرتلرینك بو بابده‌کی توجیهاتی رد وجرح اولنمقده‌در.

مطالعات مسروده موجب قناعت کوریله‌مدیکندن تشریح مسئله‌یه مدار اولمق اوزره ایضاحات آتیه‌نك اعطاسنه مسارعت اولنور:

مخلوقه مخصوص علمك سبب عادیلری اوچدر. برنجی: حواس سلیمه. ایکنجی: خبر صادق. اوچنجی: عقلدر. حل صددنده بولندیغمز مسئله محسوساتدن اولمدیغی جهتله سبب اول ایله کشفی ممکن دکلدر. سبب ثالث ایله فصلی متصور اولمدیغی آشکاردر. چونکه عقل، ادراکنده حس، بداهت، تجربه کبی وسائلدن استمداد ایدر. ملأ اعلایه تعلق ایدن مبحث ایسه بو طرفدن هیچ برینك جولانکاهی دکلدر. اوت! عقل، روی زمینده موجود انواع حیوانك آسمانده‌ده تحققنی استبعاد ایدرك تجویز ایدر. بو جواز حق سبحانه وتعالی‌نك [ویخلق مالا تعلمون] قول شریفی مشیر اولدیغی کبی. الله جل جلاله حضرتلرینك شمول علمی واحاطهٔ قدرتنه نظراً اجرام سفلیه‌ده ابداع اولنان حیواناتك اجرام علویه‌ده موجودیتی، عقل، مستحیل عد ایتمیوب امکاننه قائل اولور ایسه‌ده حیوانات مزبوره‌نك بالفعل سماواتده مبثوثیتنه حاکم اوله‌مایه‌جغی جلیدر. بحثمز ایسه وقوعده اولوب امکانده دکلدر. امکانه باقیلیرسه، متکلمون، امور متماثله احکامده تشارك ایتدکلری اجلدن بو عالمه مماثل عالم آخرك وجودینی تجویز ایتدیلر. [اولیس الذی خلق السموات والارض بقادر علی ان یخلق مثلهم] کلام مجیدنده جواز مذکوره اشارت واردر. شو حالده بو عالمدن بشقه اون سکز بیك عالمك ثبوتنی تجویز ایدن عقلك اجرام علویه‌ده تسویغ ایتدیکی حیوانات، افراد مقدره‌دن اولوب افراد محققه‌دن دکلدر. بناءً علی ذلك کشف مسئله ایچون سبب ثانیدن بشقه‌سنه کیدیله‌مز. سبب ثانی ایسه خبر صادقدر. اوده ایکی نوع اولوب برنجی نوعی بولنان خبر متواترده، مخبره، ممکن، ولو تجربه وحدس طریقلری ایله مشاهد اولمسی شرط قلندیغنه نظراً مانحن فیهمز اولان مسئله‌نك سالفاً اشارت اولندیغی وجه اوزره محسوسات ومشهوداتدن اولمدیغی جهتله حل خبر صادقك برنجی نوعی ایله‌ده متیسر اولمیوب حل مسئله ایچون خبر صادقك ایکنجی نوعی تعین ایتمشدر. اوده معجزه ایله مؤید رسول اللهك خبریدر.

ترمذیده مسطور [اطت السماء وحق لها ان تئط مافیها موضع اربع اصابع الاوملك واضع جبهته ساجدا ....] حدیث شریفی ودها اخبار آحاد ایسه‌ده مجموعی حد شهرته بالغ اولان سائر احادیث شریفه و [الذین یحملون العرش ومن حوله ..... و [یحمل عرش ربك فوقهم یومئذ ثمانیة] [وتری الملائکة حافین من حول العرش....] قول جلیللری کبی آیات کریمه ایسه اجرام علویه‌ده مبثوث. ملائکه اولدیغنی تصریح ایتمکده‌در.

کرچه سورهٔ شوراده [ومن آیاته خلق السموات والارض وما بث فیهما من دابة ......] آیت کریمه‌سنك ظاهری روی زمین کبی آسمانده حیوانك مبثوث اولدیغنی ایهام ایدییور ایسه‌ده قرائن شرعیهٔ مشروحه آیت مزبوره‌ده‌کی [دابه] لفظی معنای لغویسندن صرف ایتمشدر. زیرا [حقیقت حساً یا عقلاً متعذر یاخود عادتاً یاشرعاً مهجور اولور ایسه معنای مجازی‌یه صیرورت اولنور.] دیو علم اصول فقهده مسطوردر. بو سببدندرکه آیت مذکوره تفسیرنده بیضاوی حضرتلری برنجی توجیهنده [دابه] لفظنك معنای وضعیسی [زمینده مشی ایدن حیوان] ایکن بر وجه سالف احادیث نبویه و آیات قرآنیه‌دن متحصل قرینهٔ شرعیه ایله بوراده معنای حقیقیٔ مزبور مهجور اولمغله مسببك اسمنی سببه اطلاق قبیلندن معنای مجازیسی اولان [حی] معناسنه صیرورت ایدوب لفظ دابه‌یی [حی] ایله تفسیر ایتمشدر. سورهٔ نورده [والله خلق کل دابةٍ من ماء فنهم من یمشی علی بطنه ...] آیت جلیله‌سنده دابه لفظی معنای لغویسی اوزره مستعمل اولمقدن مانحن فیهمز اولان آیت مذکوره‌ده‌ده معنای حقیقیسی اوزره ابقا اولنمسی لازم کله‌جکی اوضحدر. زیرا آیات قرآنیه نقل لغات ایچون انزال اولنمیوب بلکه بیان احکام ایچون تنزیل اولنمشدر.

صاحب مقاله‌نك ظن ایتدیکی کبی مشارالیه بیضاوی زماننده علم هیأت نظریه‌سنجه اجرام علویه‌نك حیوانات ایله مسکون اولمدیغی قرینهٔ مانعه عد ایدلمامشدر. بلکه بر وجه بالارمز اولندیغی کبی قرینهٔ شرعیه قرینهٔ مانعه اعتبار ایدلمشدر.

نصل نظریات هیئیه قرینهٔ مانعه عد ایدیله‌بیلیرکه نظریات مذکوره عقل ایله مکتسبدر. حالبوکه بو مسئله‌ده عقلك حکمفرما اولمیه‌جغی آنفاً اشارت اولنمشدر. علم اصول فقهك موضع آخرنده «مجازك صحتنك شرطی حساً یاعقلاً یاعادتاً یاشرعاً معنای حقیقی‌یی اراده‌دن مانعه برقرینه‌نك وجودیدر» دیو قرینهٔ مانعه‌یی بر نمط مشروح حسیه، عقلیه، عادیه شرعیه‌یه تقسیم وتوسیع ایتمشلر ایکن حیفا که صاحب مقاله قفای فسیح قرینه‌ده کندینی بر حفرهٔ ضیقه‌یه القا ایتمشدر.

بیضاوی حضرتلرینك برنجی توجیهنی تشریح وتأییده کلنجه: حیات دیبه سبب اولوب بو علاقه ایله مجاز مرسل تبعی طریقیله دبیب اسمی حیاته، دابه اسمی [حی] معناسنه اطلاق اولنوب [حی]دن لفظ دابه ایله تعبیر اولنمشدر.

حیات، قوهٔ حس وحرکهٔ ارادیه وقوهٔ تغذیه‌یی مقتضی قوه‌دن عبارتدر قولنی اختیار ایدن ابن سینا واتباعنه کوره دبیبه سبب بعید اولورسه‌ده اشبو مذهب مشارالیه بیضاوی طرفندن طوالع الانوارنده مجروح اولدیغی کبی [تلخیص المحصل]ده امام رازی طرفندن ومواقفده قاضی عضد جانبندن رد وجرح ایدلمشدر.

مشارالیهم حضراتی مختارلرنجه، حیات، نفس، قوهٔ حس وحرکهٔ ارادیه وقوهٔ تغذیه‌دن عبارت اولمغله دبیبك سبب قریبی اولوب سبب بعیدی دکلدر. معهذا ابن سینا مذهبی مسلم اولسه‌بیله مسبب اولان دبیب اسمنی سبب بعید اولان حیاته اطلاقك عدم صحتی مسلم دکلدر. زیرا اطلاق مزبورده سببك قریب اولمسی شرط قلنمامشدر. بناءً علی

ذلك صاحب مقاله‌نك بومقامده سببیت ، مسببیت علاقه‌سی ایجه بحث کوتورور ذیمه‌سی وارد دکلدر .

دابه حی معناسنه حمل اولننجه روی زمینده‌کی حیواناته و آسمانده بولنان ملائکه‌یه شامل اولوب سائر احادیث نبویه و آیات قرآنیه کبی اشبو آیت کریمه‌دنده اجرام علویه‌ده موجود ملائکه اولدیغی منفهم اولمغله دلائل شرعیه بیننده قطعا شائبهٔ تنافی توهم اولنمایوب جانب الهیدن رسول ذیشانه وحی جلی ویاوحی خفی طریقلریله بیلدیرلدیکی منجلی اولور .

مآل آیت مزبوره : اجرام علویه وسفلیهٔ مخلوقه وهر ایکیسنده حق سبحانه وتعالی حضرتلرینك انشا وابداع بیوردیغی بتون اصحاب حیات ، صنایع عجیبه‌یی وبدایع غریبه‌یی منطوی ومحتوی اولملری سببیله صانع قادر حکیم اولان الله تعالی‌نك وجود ووحدت وقدرت وحکمتنه دلالت ایدن آیات ساطعه وبراهین قاطعه‌سندندر ، دیمکدن عبارتدر . الله اعلم .

⁂

کلهلم آیت مذکوره‌نك فقرهٔ اخیره‌سی بولنان [وهو علی جمعهم اذایشاءقدیر] قول شریفی ذکر اولنان آیات آفاقیه وانفسیه‌یی تعقل وتفکر ایتمیوب عنادنده مصرین اولان منکرین ومشرکین حقلرنده الله تعالی‌دن تهدید عظیم ووعید الیمی و آیات مذکوره ایله معتبرین اولان اهل ایمان وارباب ایقان ایچون تبشیر وفیر واحسان کثیری اعلام وانبا ایدییور .

زیرا هرنه‌قدر جملهٔ منیفهٔ مذکوره ظاهرندن سکان سما ایله سکان ارض آره‌سنده آتیاً برواسطهٔ مواصلت ویا مخابره کشف ایدیله‌جکی وبو واسطه ایله زمین وآسمان سکاننك حقیقةً ویا حکما اجتماع ایده‌جکلری توهم اولنیور ایسه‌ده‌وجه مذکور اوزره اجتماع، دنیاده عقلاً ممکن، عادتاً محالدر. عادتا محال اولان شیلرك خرق عادت طریقیله وقوعی دنیاده انبیایه واولیایه مخصوصدر. عموم باسده متصوردکلدر.

بوصورتله جملهٔ مذکوره‌یی ظاهر معناسندن صرف ایدر قرینهٔ عادیه بولندیغی کبی ضمیر عقلا ایله [علی جمعهم] بیوریلوب [علی جمعها] بیورلماسی بوجمعدن مراد سکان زمین وآسمانی دنیاده جمع اولمیوب مطلقا جزایه مستحقین اولان عقلایی حشر وحساب وجزا ایچون جمع اولدیغنه دلالت ایدر .

ایمدی فقرهٔ مذکوره مآلی [جناب صانع مختار وقادر مطلق اولان حق تعالی حضرتلری مشیت سنیه‌سی تعلق ایده‌جکی وقتده ارض وسماده ابداع وابراز بیوردیغی انس وجن وملائکه‌یی بعثدن صکره محاسبه وخیر وشر عمللری مقابله‌سنده ثواب وعقاب ایله مکافات ومجازات ایتمك ایچون نشئهٔ اخراده جمع ایتمکه قادردر] دیمکدن عبارتدر . الله اعلم

آیت مذکوره‌ده مشار الیه بیضاوینك ایکنجی توجیهی تحلیل وتشدید بروجه زیر بسط وبیان اولنور :

دابه لفظی معنای حقیقیسی اوزره ابقا اولنه‌رق [فیهما] لفظنده یاتغلیب ویامجاز عقلی ارتکاب اولنمشدر. زیرا سما ایله ارضه راجع [فیهما] ضمیر تثنیه‌سنی ظاهری اوزره ابقادن صرف ایدن قرینه یاسالف الذکر سکان سموات ، ملائکه اولدیغنه دلالت ایدن دلائل شرعیه یاخود سورهٔ بقره‌ده [ان فی خلق السموات والارض...] مابعدنده [وماانزل الله من السماء من ماء فاحیا به الارض بعد موتها وبث فیها من کل دابة] آیت کریمه‌سنك فقرهٔ اخیره‌سنده یالکز ارضه راجع مفرد مؤنث ضمیری اتیان بیورلمسیدر .

تغلیبك بیانی : دابه هرنه‌قدر زمینده موجود اولوب آسمانده موجود دکل ایسه‌ده سورهٔ انبیاده [ان السموات والارض کانتا رتقا ففتقناهما] قول جلیلی منطوقنجه اصل خلقتلری یکدیکرینه ماتزق شیءٔ واحد ایکن اخیراً بینلری صانع وفاطر اولان یزدانك ید قدرتی ایله فتق وفصل اولنمغله شیئین متجاورین اولان سما ایله ارضدن برینه مختص دابه‌یی هرایکیسنه نسبت صحیح اولور . زیرا شیئین متجاورین شیءٔ واحد حکمنده اولمغله برینه مخصوص برماده ویاحالی مجموعنه نسبت جائز اولور . بواجلدن حیوان کندنده مبثوث اولمیان سمایه دابه‌یی احتوا ایدن ارضی تغلیب طریقیله دابه هرایکیسنده فی‌الجمله موجوددر دیمك صادق اولور . وبوتغلیب اسم کلی جزئه اطلاق قیلندن مجاز مرسل اولوب نکته‌سی روی زمینده موجود حیوانك تحققنده ارضك مدخلی اولدیغی کبی سمانکده مدخلی اولدیغنه اشارتدر. زیرا روی زمینده بولنان موجوداته ، ارض ، ام ؛ سما ، اب ، درجه‌سنده اولوب سفلی، علوه ربط ایدن خلاق جهان حضرتلری بوایکیسنك مجاورتی سبب عادیسیله موجودات سفلیه‌یی پیدا ایدوب بومنوال اوزره سنت قدیمه‌سی جاری اولمشدر .

لؤلؤ ومرجانك انجق بحر ملحدن خروج ایتدیکی مشهود ایکن [یخرج منهما اللؤلؤ والمرجان] قول شریفنده [منهما] ضمیر تثنیه‌سنك برتوجیهه کوره بحر مالح وبحر عذبدن عبارت ماقبلنده‌کی [البحرین] ه رجوعی تغلیب مذکور قبیلندندر . زیرا بوایکی دریا متجاورین اولوب شیءٔ واحد حکمنده اولدیلرسه لؤلؤ ومرجان هریکیسندن خروج ایدردینلمك سائغ اولور. نته‌کیم لؤلؤ ومرجان بحر مالحدن خروج ایدر دینلور . مزبور دریانك جمع جزائندن خروج ایتمشیکن مثلا سن فلان بلده‌دن خروج ایتدم دیرسیك حالبوکه سن بلدهٔ مزبورك محله‌لرندن برمحله‌سندن بلکه خانه‌لرندن برخانه‌سندن خروج ایتمش ایدك .

مجاز عقلینك بیانی : برشیئك ماهولهی مذکورك جزئی ایسه‌ده مذکورك کلنه نسبت جائز اولور . مثلا بنی تمیمده شاعر مجید یاخود بهادریکیت واردر دینیلور . حالبوکه ذکراولنان شاعر یاخود بهادر، آنلرك قبائلنك برقبیله‌سنده‌در . مثال مذکورده بنی تمیمدن برقبیله‌ده شاعر یاخود بهادر واردر دینیله‌جك ایکن بنی تمیمده شاعر یابهادر واردر دینلمك برشیئی ماهولهی اولان جزئه اسناد ایدیله‌جك ایکن ماهولهك غیری کله اسناد ایتمك اولمغله مجاز عقلی اولدیغی کبی

مانحن فیهمزده دابه یالکز ارضده مبثوث ایکن ارض وسماده مبثوثدر دینلمك بر منوال مبسوط مجاز عقلی اولور. نکته‌سی تغلیبده بیان ایدلدیکی کبیدر.

کرك تغلیب، کرك مجاز عقلی علوم عربیه‌ده مسلم قواعد عربیه‌دندر. قواعد عربیه ایسه لغت عربه تابعدر. لغت عربه اعتباردن قطع نظرله نفسنده ثابت، علوم حقیقیه‌دن دکلدر. فقط لغت عرب توسطیله قواعد عربیه‌نك نفسنده ثبوتی واردر. بو اجلدن لغت عربه مطابقتیله صدق، عدم مطابقتیله کذب ایله متصف اولور.

شمدی‌یه قدر بسط اولنان تقریرات عاجزانه‌دن مشار الیه بیضاوینك توجیه ثانیسی قواعد عربیه‌دن تغلیب ویا مجاز عقلی‌یه توافق ایتدیکی وبونلرك لغت عربه موافق اولدیغی تحقق ایتمکله صاحب مقاله‌نك توهمات واهیه‌یه قاپیله‌رق توجیه ثانیٔ مذکوری قضیهٔ عقله مغایردر دیو رد ونقضی قانون مناظره وآدابدن خروجدر.

مقالهٔ عاجزانه‌ده ابتداسندن انتهاسنه قدر سرد اولنان فقراتدن قرآن حکیمك کشفیات صادقه‌یی منطوی اولوب کشفیات کاذبه‌یی محتوی اولمدیغی مستفاد اولور.

بولوادیندن مدرس یونس زاده

احمد وهبی

عالم اسلام

چین مسلمانلری

قیرغیزلر (قازاقلر):

چین قیرغیزلری ایکی ولایته تابعدر:

١ — مار الذکر آباق کرای قبائلی آلتای ولایتنه تابع اولوب عموم قبائلك رئیسی زادکان دن «توره» تعبیر ایتدکلری اولاد جنکیز خاندن «جنککخان» سلطاندر. توره منصبی بو ذاته توارثاً کلمشدر. بو ذاتك لوازمنی چین مأمورلری «کونك» تعبیر ایدرلر. [«ویس کورول» دیمکدر]. بو ذاتك بابالری واسطه‌سیله پدرندن قالمش رتبه‌سی منصبی چین ایمپراطوری طرفندن ویرلمش قزل کوران [ویشنه رنکی] طاش اولوب اول طاش چین قالپاغی اوزرینه قویلوب برده طاوس قویروغندن بر تویی ایله تزیین ایدلمشدر.

بو ذات بو قالپاغی کیدیکی وقت ولایتك والیسی بو ذاته سجده ایدرك تعظیم قیلمقده‌در. چین مأمورلری: — بز بو ذاته سجده ایتمیورز، بلکه بز آنك باشنده‌کی شانی بیوك طاشه سجده ایدرز، دیرلر.

چین مأمورلری قیرغیزلر خصوصنده اولان امرلری او ذات واسطه‌سیله اجرا ایدییورلر. قیرغیزلره طوغریدن طوغری‌یه قاریشمایورلر.

٢ — ایکنجی ولایت: تاربوغاطای ولایتی اولوب او ولایته تابع قیرغیزلر آلتای ولایتی قیرغیزلرندن پك چوقدر. او ولایت قیرغیزلرینك عموم رئیسی دخی اولاد جنکیزدن «مامیربك» توره (سلطان) در. [اولاد جنکیز خانی «سلطان» نامیله یاد ایتمك اوطرفده چوقدن عادت اولمشدر.]

تاربوغاطای ولایتی قیرغیزلرینه مشار الیه «مامیربك» توره ریاست ایتمکده‌در. ومع هذا قیرغیزلر کندیلری آره‌سنده طانیلمش قبیله رئیسلرینك نفوذی دها زیاده‌در. اولاد جنکیزدن اولان رئیسلر نفوذلرینی قبیله رئیسلری واسطه‌سیله اجرا ایلمکده‌درلر. چینك ایکی ولایتنده اوله‌رق قیرغیزلرك عددی تخمیناً بر میلیونه بالغ اولمقده‌در.

حاضرده، قازاق، تامنی طاشنیان عموم قیرغیزلرك نفوسی آلتی میلیون حساب ایدلکده اولوب چین تبعه‌سنده اولانلردن باشقه‌سی روسیه تحت حکومتنده‌درلر. حاضرده روسیه و چین حکومتلری بونلردن عسکر آلمایورلر؛ یالکز بونلر حکومته ویرکی تکلیفاتیله مکلفدرلر.

بونلرك اصول تعیشی حیوان بسله‌مك اولوب، بسله‌دکلری حیوانلرده قویون، صغیر [اینك]، آت، دوه حیوانلری‌در.

زنکین قیرغیزلرده قویون چوق اولدیغی کبی آتده پك چوق اولیور. بر، ایکی بیك آته مالك اولان قیرغیزلر نادر دکلدر. لکن قیرغیزلرك آتی اوفاق یاپیده اولوب، بیوك آتلر نادر بولنمقده‌در. قیرغیز آتلری قاطیردن بر آز بیوکدر. قیرغیز آتی بینمك ایچون پك الویریشلی‌در. قیرغیز آتنك اکثری یوز ویرست یول یورودیکی حالده یورولماز. قیش اثناسنده تحت الصفر ٢٥ — ٣٠ درجه صوغوقلرده، صحرالرده کچنیر، آیاغیله قار آلتندن بیه جك چیقاریر.

قیرغیزلر حیوان بسله‌مکله برابر زراعتله‌ده مشغول اولیورلر. اکثریا انلر حبوباتدن «داری» دیدکلری شی‌ئی یتشدیرورلر. داری آنلرك باشلیجه غذالری‌در. بوغدایی اوغوتوب سوتله مخلوط ییمك یاپیورلر. بو یمکك آدینه، کوجه، تعبیر ایدرلر. آنلرك باشلیجه غذاسی أت، سوت، داری کوجه‌سیدر. یمکلرنده باشقه تکلفات یوقدر. بعضاً چای ایچون باورصاق، دیدکلری شی یاپیه‌لرده بونی یالکز مسافر کلدیکی وقت یاپیه‌رلر. بو ایسه بغدای اونی خمور یاپه‌رق، کسوب اوفاقلایه‌رق یاغ ایچنده قاینتوب پیشیرمکدن عبارتدر.

قیرغیزلر آراسنده چای استعمالی‌ده پك میدان آلمشدر. قیرغیزلر چایه اول قدر آلیشمشلردرکه چای ایچمدیکی صباح قیرغیزك باشی آغریر.

سوت نوعندن اولان یمکلری: قاطق [یوغورت]، قورط [پینر]، بیه [قسراغك بیوکی] سوتی، یعنی «قمز» در.

بهار ابتداسنده قیرغیزلر دنیایی اونوتورلر. قمزدن تناول ایتدکدن صوکرا قیرغیزده قایغو قالماز. قیرغیزلر مکیفاتدن انفیه‌یی پك چوق استعمال ایدرلر. انفیه‌یه «ناصبای» تعبیر ایدرلر.

ترك قومنده اولان دلشادلق قیرغیزده فوق العاده زیاده‌در. قیرغیز

نادر مكدر اوليور. او، هر وقت كندي قسمتنه راضي. آج اولسون طوق اولسون صحراده سالم وصاف هواده حر بولونمقله مفتخردرلر. قيرغيزلر بداوتي ترکه حالا راضي دكلدرلر. مع هذا برايكي سنەدنبري روسلر قيرغيزلر اراضيسنه روس مهاجري كتيروب مهاجر قريەلري تأسيس ايتمكه باشلامشلردر. قيرغيزلر روسيه تبعەلكني محاربەسز قبول ايلدكلري وقت انلرك اراضيسي قيرغيزلرك ملكي طانيلمق، تعليمات دينيه ايچون روسيه حكومتي قيرغيزستانه مقتدر اسلام علمالري كوندرمك، آنلردن صولدات [عسكر] آلمامق، عرف وعادتلرينه دوقونمامق كبي شرطلرله روس تبعەلكني قبول ايلمشلردي.

لكن روسلر او وعدلري، او تعهدلري چوقدن اونوتمشلردر. برنيجه سنەلردنبري قيرغيزلر آراسنه مخصوص مسيونرلر تعيين ايدلدي، قيرغيزلري روسلرشديرمغه چاليشيورلر. قيرغيزلر ايچنه كيروب تعليم ايله مشغول اولمق تاتارلره ياساق اولمشدي. دوما قانون اساسيسي اعلان ايدلدكدن صكره كرچه بوخصوصلر برآز ايپلشدي ايسەده قيرغيزلر اراضيسنك مصادرەسي حالا دوام ايديور. بوخصوصده قيرغيزلر حكومته مراجعت ايتديلر. پروتستو ايتديلر، اما هيچ كار ايتمدي. حكومت قانون موجبنجه قيرغيز يرلري ميري اولوب فقط قيرغيزلره موقت فائدەلنمك ايچون ويرلمش اولوب خزينه كنديسنه اراضي لزوم كوردكده آلمايه وايستديكي كمسەيه ويرميه حقليدر، ديەرك مصادرەسنده دوام ايديور. بوسببدن ناشي برچوق يرده روسيه قيرغيزلرينك حالي غايت انديشەليدر.

بو وقته قدر مدنيتك لزومني، بداوتك زمانمزله مناسبتسزلكني قيرغيزلره آكلاتمق ممكن اولمدي. بعضيلري مدنيتك لزومني بيلوب قريه تأسيسيله زراعته كيريشمك تشبثنده بولنسەلرده، بونلر اقل قليل اولديغندن، حالا بداوتي مدنيته ترجيح ايله صحرانشين ياشامقدن وازكچمك ايستەميورلر. اسكيدن معتاد اولمايان برمعيشتك مسافۀ واسعەده دوران ايدن بيوك برقومه قبول ايتديرلمسي چوق مشكل مسئلەدر. حالا حكومت قيرغيزلره هرنفوس وذكوره ١٥ ديساتينه [برديساتينه ٢١٦٠٠ مربع ذراع مساحەدر] ير ويرمەيه و اول يرده اصول مدنيه ايله چاليشمق شرطيله موافقت كوستريور.

اما قيرغيزلر حالا بو حالك اهميتي دوشونمك ايستەميورلر. قيرغيزلر بوتعصب عرفيەلرنده دوام ايدرلرسه وقت كليرسه ايش ايشدن كچر. قيرغيز صحرالرينك منبت يرلرني روس مهاجرلري آلير. قيرغيزلر ايسه غير منبت، صوسز محللره چكلمكه مجبور اولەجقلر. او حالده طبيعي حيوانلر اكسلەجك، قيرغيزلر فقر وضرورته دوچار اولەجقلر. بو ايسه قيرغيزلر ايچون حيات، ممات مسئلەسيدر.

مادامكه حكومت ويرديكي وعدنده طورميور، مادامكه او حكومت يابديغي مقاولەسني بوزيور، بو تقديرده قيرغيزلر منبت يرلري كنديلري اشتغال ايدرك قريەلر بنا ايدوب مدنيته باشلامەليدرلر. اوزمعيشتلري ايچون پك يباني اولمين زراعتله مشغول اولمەليدرلر.

اكر قيرغيزلر منبت يرلرني كنديلري ضبط ايدەرك قريەلر بنا ايدوب زراعته كيريشدكلرني حكومت وروس مهاجرلري كوريرلرسه او وقت مهاجرت مسئلەسيده ياواش ياواش كندي كنديسنه حل اولنەجقدر. چونكه قيرغيزستان كرچه پك واسع ايسەده اوچده ايكيسي صوسز، غير منبت صحرا وچول قومدن عبارتدر. اكر بش ميليون انسان بردن مدنيته باشلارسه قيرغيزستانده مدني ياشامق ايچون مستعد منبت اراضي كفايت ايدەميەجكدر. بو تقديرده هجرت مسئلەسيده كندي كنديلكندن حل ايديلەجكدر.

في الحقيقه روسيه حكومتنك بوتكليفي قيرغيزلري مدني ياشاتمق ايچون يابيلمش برتدبير اولميوب قيرغيزلرك طبيعتني پك ايي بيلديكندن قيرغيز اراضيسني مصادره يولندەكي حركتك مسئوليتني قيرغيزلرك كنديلرينه يوكلتمك فكرندن ناشيدر.

مابعدي وار

و. انوري

روسيه مسلمانلري

روسيه ادارەسنك ادارۀ مشروطەيه دكيشديرلمسي وبتون روسيه اهاليسنك قانون مدنيلري اولان حريت شخصيه، حريت اجتماع وحريت مطبوعاتك هيچ بر وجهله صيقيشديرلمەمسي حقندەكي ١٩٠٥ سنەسنده ١٧ نجي تشرين ثاني «مانيفست» ى [خط جاري] بتون تاتارلرك احوال سياسيەلريني دكيشديرمش و آنلرەده روسيەنك كولەلري دكل، روسيەنك ديكر اهاليسيله حقلرنده مساوي اولديغني بيلديرمش ايدي.

بو مانيفست هرنەقدر تطبيق ايدلمەمشسەده، حريت شخصيه اعلان ايدلديكي كونده بتون روسيەنك سوقاقلري انسان قانيله بويانمشسەده بزم تاتارلرك حياتنەده بو مانيفستك بيوك تأثيري اولديغي انكار اولنەمز.

بتون روسيه اهاليسي كبي بزده «حقوق، قوتله محفوظدر»، «حقوق ويرلمز، آلينير» قاعدەلريني خاطردن چيقارديغمزدن، شو حقوقلرمزي محافظه ايچون بيوك بيوك قوتلر تأسيسنه لزوم اولديغني وبيوك قوتلره استناد ايدەمزسەك روسيەنك استبدادچيلرينه مغلوب ولەرق بتون حقوقمزي غائب ايدەجكمزي دوشونمەمش ايدك، ودوشونلرمز اولديسەبيله بو فكري عموم اهالي‌يه قبول ايتديرەمەمش ايدك. دها دوغريسي روسيەنك بتون اقتصادي، اجتماعي حياتي قارمەقاريشيق كتديكي وقتده بونلري دوشونمكه وقت بولەمەمش و استبدادچيلرك مملكتدن فرار ايتدكلري وقت بونلرك بردها حكومت باشنه كچەجكلريني خاطره بيله كتيرمەمشدك. بتون روسيەده اختلالك غلبه چالمەسي وبو اختلالچيلرك اقتصادي واجتماعي ملي مسئلەلر حقنده فكرلرينك غايت كنيش اولمەسيده حقوق مليەلري محافظه ايديلەجكي حقنده بتون اهاليمزه بيوك بر قناعت ويرمش ايدي. بونك ايچون اعلان حريت «مانيفست»نك باغيشلاديغي حقوقلر سايەسنده بز كندي

حرکتمزی درینلتمکه باشلادق وبو وقته قدر حقوق مدنیه‌نك نه اولدیغنی بیلمه‌ین اهالیمزه فکرمزی اکلاتمغه باشلادق .

روسیه‌اختلالنك سببلری ترکیا اختلالنك سببلرندن بشقه‌اولدیغی کبی، روسیه اختلالنك آدیغی رنك، کیتدیکی یولده بام باشقه‌در. ترکیاده عسکر ادارهٔ مشروطیتی برطاقم جهلانك تسلطندن محافظه ایچون قیلیجلر، طوپلر . استعماله مجبور اولدیغی‌حالده روسیه‌ده عسکر وخصوصیله ضابطان و بتون مأمورلرك تغلبندن کندی حقوقلرینی محافظه ایچون اهالی قلیج، توفك، بومبا قوللانمغه مجبور اولمش وایکی‌سنه دوام ایدن شو حقوق نزاعندن اهالی ایله مأمورلر وعسکر آراسنده پك‌چوق قانلی وقعه‌لر اولمش ایدی .

بوندن بشقه بو نزاعلر استبدادجیلر ایله اختلالجیلرك قاوغالری یالکز برفکر، برمسلك نزاعی اولمیوب، منفعت قاوغاسی‌ایدی.

روسیه‌نك اك چوق اهالیسی زراعتچی اولدیغی ایچون طبیعی یر مسئله‌سی بومملکتك حیات مسئله‌سیدر. روسیه‌نك طقسان‌میلیونلی زراعت اهالیسنك اراضیسی یوز اوتوز بیك زاده‌كان صنفنك اراضیسندن اکسیك اولدیغندن طبیعی بو حقسزلق نه طریق ایله اولورسه اولسون حل ایدلملی وزراعتچی اهالی‌یه یر ویرلملی ایدی . لکن زادكان صنفنك منفعتنی محافظه ایدن حکومت بو مسئله‌ده زادكانك کوکلنی قیرمه‌مق ایچون مانفست‌ده [خط چاریده] یر حقنده برسوز سویله‌مه‌مشدی . بونك سایه‌سنده پك کثیر اولان زراعتچی روسیه کویلیسنی اختلالك قوجاغنه آتمش و بتون روسیه‌ده یر نزاعلرینه [اغرار مسئله‌لرینه] یول آچمش ایدی .

بزم تاتارلرده کندیلرینه حیات اقتصادیلرنده محیطلری اولان روسلره تابع اولدیغندن طبیعی بزم زراعتچی اهالیمز ایچون بو مسئله‌ده غایت اهمیتلی ایدی . بونك ایچون بزمده اراضی صاحبی زادكانلرمزله زراعتچی اهالیمزی «منفعت» آیری، آیری ایکی‌فرقه‌یه، ایکی مسلکه آیرمه‌سی طبیعی ایدی .

بوندن بشقه‌اهالیمزك عمله‌قسمی، مغازه‌لر خدمه‌لری، تجارتخانه‌لر کاتبلری کندیلرینك ارقداشلری اولان روس عمله‌لریله برابر حرکت ایتملری و آنلرك کندیکی یول ایله معاشلرینك چوغالمسنه غیرت ایتملری‌ده طبیعی ایدی. بونك ایچون بو وقته قدر کندیسنك حقوق ملیه‌سنی محافظه‌ده برابر چالیشان اهالیمز ایله زنکینلرمز منفعت‌نزاعنده بورژووازی [اصحاب‌اموال] قسمی‌ایله عمله‌قسمنه آیرلمیه مجبورایدی. شو اسباب موجبه‌دن طولایی افکار عمومیه‌مزك ترجمانی اولان مطبوعاتمزده ایکی قسمه آیرلمسی طبیعی دکلی ایدی ؟ بویله اوله‌جغی شبهه‌سز وپك طبیعی ایدی .

*
* *

یوقاریده سویلدیکم کبی بزم روسیه تاتارلرینك غزته ، جریده نشر ایتمسنه رخصت ویرمزلردی. قوجه برملتك یالکز قریمده نشر نشر ایدیلن بر ترجمان غزته‌سی واردیسه‌ده، وولغا نهری تاتارلری عمومیتله قریم شیوه‌سنی اکلامدیغندن اهالیمزك اك آز بر قسمی بو غزته‌یی اوقویه‌بیلیر ایدی. ۱۹۰۲ سنه‌سنده تیفلیس‌ده «شرقی‌روس» نامنده محمد آغا شاهتاختینسقی [۱] طرفندن دها برغزته نشر ایدلمیه باشلامشسه‌ده بوغزته‌نك‌ده لسانی آذری ترك شیوه‌سنده اولدیغندن بوده طبیعی بزم اهالیمز آره‌سنده تعمم ایده‌مامش ایدی .

بونك ایچون اعلان حریتدن صکره بزم اك برنجی دوشونجه‌مز طبیعی قزان شیوه‌سنده غزته نشرینه باشلامق ایدی . لکن یوقاریده سویلدیکم سببلردن طولایی ارباب قلممزده ایکی مسلکه، ایکی فکره آیرلدیغندن بر غزته طرفنده طوپلانمه‌لری ممکن دکل ایدی . بوندن بشقه‌اسکیلرده حریت‌مطبوعاتدن استفاده ایدرك کندیلرینك‌اسکیلکلرینی نشر ایتمکه چالیشه‌جقلر وکندیلرینه مخصوص غزته یاپه‌جقلردی. طبیعی اوله‌رق بر قاچ غزته میدانه کله‌جك و بر قاچ مسلك تعقیب ایدیله‌جك وغزته‌لر آراسنده مسلك نزاعلری میدان آله‌جقدی .

بزم روسیه تاتارلری کندیلرینك احوال روحیه‌لریله عثمانلی ترکلرندن، خصوصاً استانبول اهالیسندن‌بام‌باشقه‌در. بزهپمزده ادیال [ایده آل، یعنی غایهٔ‌خیال] ایله یشایور وادیال دائره‌سنه طوپلانیورز. تعقیب ایتدیکمز ادیال‌ایچون بیوك فدا کارلقلرده ایدییورز. هرشیدن محروم بیله قالسه‌ق مسلکمزی محافظه ایدییورز . بزده عثمانلی ترکلری کبی الیسه دکیشدیررجه‌سنه مسلك دکیشدیرمك هیچ‌یوقدر. عثمانلی ترکلرنده تعمم ایدن مسلکسزلك بزده یوقدر . بوندن بشقه بزهرشی حقنده آچیق، معلوم فکرلر بسلمکی سوییورز. ودومانلی، آکلاشلمز سوزلری، عباره‌لری سومدیکمز کبی بتون حیات‌مسئله‌لری حقنده‌ده آچیق فکرلی اولمایانلری سومیورز . بز بر کتاب حقنده بر تنقیدیازسه‌ق، برعادتمز حقنده برسوزسویله‌سه‌ك، برفکرفلسفی حقنده قونوشسه‌ق... هپ آچیق، صریح قونوشمه‌یی ترجیح ایدییورز.

برفکر حقنده، برکتاب حقنده بز سزك کبی هیچ معنایی حائز اولمیان جمله‌لر اویدورمه‌یی وصکره‌دن «کوزل،چوق‌کوزل» مدحلریله بومعناسز جمله‌لری مدح‌وثنا ایلمکی هیچ قبول ایتمیورز. بزم‌دماغمزده غایت‌بیوك برتحلیل قوه‌سی اولدیغندن بزهرفکری تحلیله باشلایورز. وتحلیلدن صکره بیوك تنقیدلره کیریشیورز . بتون غزته‌لرمز، بتون ادبیاتمز بنم دعوالرمك بیوك دلیللری‌در . سزك اوتوز، قرق سنه دوام ایدن ادبیاتکز غایت آزبر استثنا ایله مادام قتریتی ، مادموازل ماری ، موسیو زورژك محبتلری، خیانتلری ایله اوغراشه‌رق ملی ادبیاتکزه عائداوتانه‌جق درجه‌ده آز کتابلرمیدانه کتیردیککز حالده وبو کتابلرك‌ده چوغنی‌اون، اون‌بش سنه صکره [اکر عثمانلی ترکلری فکراً شیمدیکی حاللرندن تکه‌بیلیرلرسه] پنیر و زیتون دوشیرمکدن بشقه برشیئه یارامدیغی حالده بز اون، اون ایکی سنه ظرفنده قیمت‌ادبیه‌سی وقیمت‌ملیه‌سی جهتندن ثروت ملیه‌نامنه‌کسب استحقاق ایدن ادبیات میدانه کتیردك. بوجدیتمز، مسلکه اولان بوبیوك‌محبتمز

[۱] بوذات شمدی استانبولده‌در. ایکنجی دومانك مبعوثی ایدی .

طبيعى غزته‌لرده تأثير ايده‌جك ايدى. بونك ايچون غزته‌يه بر بشقه بر نظرله باقيور وغزته‌يى ده مطلقا بر مسلك مروج افكارى ديه طانييوردق هر غزته‌نك معلوم ومعين بر مسلك غزته‌سى اولمسى و شو غزته‌نك كنديسنى قبول ايتديكى مسلك فلسفيدن آيرلمه‌سى ايچون جدى بر محررلر لازم اولديغندن بزده عثمانليلرده‌كى كبى پاتنته‌لى پاتنته‌سز هر خنيه طبيعى غزته نشرينه باشلاميه‌جق وباشلاسه‌بيله هيچ پاره‌سز قاله‌جق ايدى. بزده غزته‌لر معلوم برفرقه‌نك مروج افكارى ايدى. غزته ادارەلرى معلوم بر پارتى قلوبى ايدى. غزته محررلرى معلوم پارتيلر فدائيلرى ايدى . بونك ايچون بو غزته‌لرك كيديشلرى ايله طانيشمق ايچون روسيه تاتارلرى آراسنده‌كى فرقه‌لرله تانيشمغه لزوم كوريورم .

صوكى وار قزانلى عياض

ايرانليلر

آذربايجان تركلريله فارسلر بيننده قديمى بر منافرت واردر . فارسلر ، تركلره قبا احمق كبى عنوانلر ويره‌رك اهميت ويرمزكن خاندان حكومت بالعكس آذربايجان ولايتك بوربچق ميليون چاليشقان غيور عضوينى، صبور، متحمل، متواضع عنصرينى دائما الده طوتمق ايچون برچوق حيله‌لره مراجعت ايدر .

تركلر اسكيدن برى خاندان حكومته محب وشاهه صادق طانديغندن ايران شاهلرى بو ، بر آووج خلقى ايرانك سائر اون بر ولايته ترجيح ايدر وبونلرى خشنود براقمق ايچون پادشاه طانيجه‌يه قدر ولى‌عهدلك زمانلرينى آذربايجانك مركزى اولان تبريزده كچيره‌كه قدر خلوصلرده بولنورلردى .

تبريز حدوده يقين اولمق حسبيله ايرانك اكثر ولايتلرندن تجارتجه دها ايشلك وبرچوق نقطه‌دن حائز اهميت عد اولنور .

استبداد ايرانده كمال فعاليتله اجراى حكم ايدركن بوكا اك زياده آذربايجان قطعه‌سى معروض اولوردى وبيچاره آذربايجانليلردن سنه‌ده يوزبيكلرجه‌سى ترك دار وديار مجبور اولورلردى .

اوتوزسنه‌دنبريدركه آذربايجانليلرك هندستان ، روسيه وممالك عثمانيه‌يه اولان هجرتلرى حيرت افزا برصورتده تزايد ايدييور . ومظالمك آلتنده بى‌تاب قالان زواللى كويليلر آقين آقين قومشو حكومتلره مهاجرته مجبور اوليورلردى .

يالكز آذربايجانك هدف اولديغى مظالم شوندن اكلاشيلوركه استانبولده بشبيك ايرانلى تصور اولنورسه عموميتله آذربايجانلى اولوب سائر اون بر ولايتدن بلكه اللى كشى بولمق ممكن دكلدر .

ايرانليلرى يكديكرينه ربط ايدن قوت محبت وطنيه‌دن زياده روابط مذهبيه اولديغندن وايرانده مذهب طولابلرى پك زياده رواج بولديغندن هركون بر يره‌دى ظهور ايلسه بريكى مذهب ايجاد ايدر وايرانليلرك بيننده نفاق وعداوتك تزايدينه سبب اولوردى [١] .

شو مذهب طولابلرى حكومتك ايشنه پك زياده ياراديغندن بوندن استفاده بله منورالافكار وحقوقنى طلبه مقتدر ايرانليلرى بابيلكله اتهام ايدرك اعدامه موفق اولور وبو مذاهب مختلفه بر وطن اولادينى يكديكرندن تنفيره سبب اولوردى .

مثلا بلالرى ، مذهب دعوالرى ايرانى اويله برحاله كتيرمشدى‌كه دكل بر فارسك تركه، بلكه بر شهرك ايكى مختلف محله‌ليسى يكديكرينه آيرى برر عنصر كبى يكديكرندن نفرت ايدر و دائم مجادله‌يه مهيا بولنورلردى روحانيلرك وحكومت طاقمنك منافعنى محافظه ايدن بالطبع جهالت اولديغندن اهاليى جاهل براقمق ايچون شايان حيرت غريبه‌لره تصور اولونماز حيله‌لرله خلق اوركوتمقدن، علمدن تنفير ايديلير، ارباب علم ومعرفت كوشه بوجاقلرده جان ويررجه‌سنه شدتلره معروض بولنورلردى .

عوامى اغفال ايچون ملا قيافتليلر ، «چوق اوقويانلرك ايلروده وادئ ضلالته صاپه‌جقلرينى و (نعوذ بالله) بابى اوله‌جقلرينى وهركيم اولادينى چوق اوقودرسه ايتديكى برفالقدن طولايى عندالله مسئول ومعاتب طوتيلاجغنى» و سائره‌يى سويلر، بيچاره اهاليى، زواللى كويليلرى صويمق ايچون دينى واسطهٔ شيطنت ايدرك بابيلكى، نفرت ايتديكى شيئى كوزينه صوقارلردى .

ايشته ايران شوحال پريشانيده بوواروب طوروركن خاطر وخياله كلمه‌ين اقصاى شرق محاربه‌سى آچيلمش وروسيه‌نك تپه‌لمسى ايله هرج ومرج داخليسى ايرانده مشروطيت طلبنه سبب اولمشدى.

روسيه حكومتنك دوچار اولديغى بو وضعدن ايرانليلرك استفاده

---

[١] (بابى) مذهبى كبى؛ بومذهبك موجدى ناصرالدين زماننده تورەمش ملاقيافتلى ميرزا على محمد نامنده براوقومش ايدى . حين ظهورنده (انا مدينة العلم وعلى بابها) حديثنك مصدرى اولان (على) كنديسى اولديغنى بيان بحلال المشكلات اولديغنى اعلان ايلردى .

اشتراك عيال واموال كبى برچوق شيلرى كويا تجويز ايتديكندن پك آز زمانده مذهبى رواج بولمش ويكلرجه عونه اطرافنه طوپلامشيدى .

كفرينى ادعا ايدن وقتك علماسى فتوالر ويره‌رك اعدامنه حكم ايتديلر . صلب اولندقدن صكره قورشونه ديزلمسى ايچون آتيلان قورشونلردن برى ايپه اصابتله ايپك قويمسى اهالى بيننده كرامته حمل اولنمشكن ينه اعدام ايدلمشدر .

ايرانك شو انحطاطى بو يادكارك سايه‌سنده اولمشدر ديلسه خطا اولماز .

نزده بركوزى آچيق ايرانلى كورولسه بابى‌نيله‌رك اتهام اولنمش وحريت اوغرنده زواللى ايرانليلر جان ويريركن وطنداشلرى طرفندن تلعين وتحقيرله ياد اولنمغه سبب اولمشدر .

على محمدك خلفى اولان (ميرزا حسين بها) كيت كيد (الله) اولديغنى ادعايه قدر ترقى ايتمشدر .

(بها) نك خلفى واوغلى اولان (عباس) قوللرينى عكادن اداره ووجود اليهيلرى ؟ عكايى مقر الوهيت ؟ اتخاذ ايدييور .

شوزمانده پاره‌سيله قول اولانلرك حالنه شوبيات مصراع موافق دكلميدر ؟
بيلمم ايليه‌جك كريه ميدر ، خنده ميدر ؟

ایده‌جکلری امور طبیعیه‌دن ایدی . زیرا معلومدرکه ایران شاهلری دائما روسیه حکومتنك تحت حمایه‌سنده یشامش و اوته‌دنبری عادتا انلرك محمیسی عد اولنیورلردی .

ایران پرنسلری روسیه حکومتنك تصدیق وتصویبی اولمدقجه ولیعهد اوله‌ماز، وبومسئله شاهلری روس حکومتنه پك قوی رابطه‌لرله ربط ایدردی.

حتی شاه مخلوع محمد علی ولیعهد اولمغه صلاحیتدار دکلکن [۲] ولیعهد اولمسی محضا روسیه حکومتنك تصویب واجباری سایه‌سنده‌در.

یتمش ، سکسان سنه اقدم ایرانده انکلتره پولیتیقه‌سی روسیه پولیتیقه‌سنه غالب ایکن ـ قفقاسیه‌نك روسلره تسلیمیله نتیجه‌لنن ـ روسیه وایران محاربه‌سنده ایرانی حمایه ایده‌جکنی انکلتره حکومتی وعد ایتمشکن سوزنده طورمامسی ایله متزلزل اولان انکلتره سیاستی افغانستان مسئله‌سنك ظهوریله بسبتون محو اولمش ویرینه بر روس پولیتیقه‌سی قائم اولمشدی .

اشته روسیه نفوذی بو زماندن اعتبارا باشلایه‌رق کیت کیده اویله برحاله کلمشدیکه بالاده عرض اولندیغی وجهله ولیعهدلر تصدیق اولوندقدن باشقه ایران صدر اعظملری دخی برر روس مأموری عد اولنورجه‌سنه حمایه اولنورلردی.

روسیه داخلی اختلالی فرصت عد ایدن ایران کنجلری اعلان مشروطیت ایدرکن انکلتره دخی غیب ایتدیکی نفوذینی قازانمق ایچون بونلری حمایه ایدییوردی .

مشروطیتك، روحانیونك سعی وغیرت وحب حریتلری سایه‌سنده آلندیغنه ذاهب اولانلر وارسه‌ده بو، برفکر باطلدن بشقه برشی دکلدر.

ایرانی یوزلرجه سنه کفلرینه اسیر ایدن ، اهالیی محو وتخریب ایچون ـ حکومتله برلشرك ـ بیکلرجه شیطان پسندانه فکرلر احداث ایدن روحانیونك مشروطیت طلبنه قیامی پك غریب اولوردی، بوقیام اصل حریت پرورلرك اثر ذکا ومهارتی ایدی .

برطرفدن ، ملتك بونلرك مظالمندن بیقه‌رق مهیای عصیان بولنمسی دیکر طرفدن احرارك بونلرله حکومت آره‌سنه نفاق صوقمسی بونلری ایشه قاریشدیرمش و ایش ایشدن کچدکدن صکره بونلرك رجوعی محال حکمنی آلمشیدی .

حریت اعلان اولونورکن روحانیوندن پك چوغی میدانه آتلمش وبواوغورده فدای جانه مهیا بولندقلرینی اعلان ایدییورلردی .

بو، جدا مشروطیت پرور اولدقلرندن نشأت ایتمه‌یوب بلکه بویکی موده‌یی تروجیله دیکر هم مسلکلرینه تقدم ایتمك داعیه‌سندن نشأت ایدییوردی .

ایرانلیلر عمومیتله دنیله‌جك درجه‌ده شیعی مذهب اولدقلرندن بونلرده مجتهدلر واردر .

[۲] ولیعهد اولمق ایچون برپرنسك والده‌سنك‌ده شهزاده اولمسی ایجاب ایدر .

قاجارلرك ایرانی استیلاسنده بونلرك مظالمندن قاچان مجتهدلر نجفده کوشه گزین عزلت اولمشکن ینه حلقهٔ تدریسلرنده یوز بیکلرجه طلبه موجوددر .

برطالبه سنه‌لرجه تحصیل ایتدکدن ، ذکا ودرایت ، فضل وعرفانی دیکرلرینه تصدیق ایتدیردکدن واجتهاده لایق عموم علما طرفندن تسلیم اولوندقدن صکره مجتهد اعلان اولنور .

ایرانلیلر عمومیتله بو مجتهدلری تقلید ایدرك احکام دینیه‌لرینی بونلرك اجتهاد ورأیلری اوزرینه اجرا ایدر وبونلر عمومیتله اهالی طرفندن مقتدابه طانیلور [۳]

ایرانده علما عمومیتله دنیله‌جك درجه‌ده بونلرك حلقهٔ تدریسنده یتیشور . وبونلر طرفندن رخصتنامه آله‌رق ایرانك اطرافنه طاغیلور واجرای وظیفه ایدر .

ایرانده خوجه‌لرك نفوذی پك چوقسه‌ده فقط سوز یالکز نجفده بولنان مجتهدلرکدر .

بعضا بونلر میاننده جدا ارباب فضل وکمالدن احوال زمانه واقف، نادر الامثال ذواتك یتشمسی دخی واقعدر. [٤]

ناجی

سیروز عسکری قلوبندن :

عثمانلی دونتماسنك تقویه‌سی ایچون

معزز ومحترم قرداشلر

اقبال وطنك نکهبان مخلصی بولنان عثمانلی اردوسنك رفیق خاص ولازم غیر مفارقی اولان عثمانلی دونتماسنك شان ملت، احتیاج مملکته لایق درجهٔ تکمله ایصالی ارزو ایتمیان هیچ برعثمانلی تصور اولنه‌مز. تاریخ ملیمزك صحائف شان واجلالنی تزیین ایدن نیجه حادثات علویه واردرکه بونلرك هپ عثمانلی اردوسیله هم دست وفاق اوله‌رق حرکتی نتیجه‌سی استحصال اولونمشدر. جادوی استبدادك مشروطیتمزه بی رحمانه برصورتده قصد ایتدیکی دم فلاکتده بیله ارائهٔ سطوته مجبور اولان فداکار اوردومزه اك بحرانلی زمانده دست رفاقت ومعاونتنی اوزادان محترم دونتمامزك هرحالده ساحهٔ ترقی وتکاملده خطوه انداز تعالی اولمسنه چالیشمق استقبال وطن نامنه تمنی و انتظار اوله‌جق اك برنجی فریضه اولسه کرکدر. هله بحری بردولت اولمسی

[۳] اهل سنتك امام اعظم وائمهٔ سائره‌یی طانیدقلری کبی .

[٤] ناصرالدین زماننده یتشمن میرزا حسن شیرازی کبی . بوذات محترمك زماننده ناصرالدین شاه عموم ایرانك سنوی دخان انحصارینی غایت آز برمبلغ مقابلنده مقاوله ایتمش وملتك بویوزدن دوچار اوله‌جغی مدهش زیانی ، میرزای محترمك دخانك حرام اولدیغنی اعلان ایتمسنه سبب اولمشیدی . بواعلان اودرجه‌ده تأثیر سریع حصوله کتیردیکه سرایده شاهك حرملری بیله بتون (نارکیله) لری قیردیلر .
عموم ملت طرفندن اظهار اولنان بواطاعت ، رژینك فسخی وشاهك علمایه اولان مغلوبیت قطعیه‌سیله نتیجه‌لندی .

لازمکلن مملکتمز ایچون قوهٔ بحریه‌نك لزوم واهمیتی حقنده اوزون سوزه نه حاجت؟ بوکون سیاسیات عالمی تدویرایدن دول معظمه ایچنده اك نافذ قوتك هانکیسنده اولدیغی معلوم. شوکت بریسیله بحق افتخار ایتمسی لازمکلن آلمانیانك بیله محافظهٔ موقع ایده‌بیلمسی ایچون دونماسنك تقویه‌سی اسبابنه نصل بر تهالکله شتابان اولدیغی نظرعبرتدن دور طوتولمامق لازمدر. نرده قالدیکه وضعیت سیاسیه‌سی ایجابنجه اولکاسنه انظار احتراصات مرکوز قالمش اولان بیچاره مملکتمزك استنادکاه قویمی دونماسی اولماسون؟ حیفاکه قوهٔ بحریه‌مزك حال حاضری امیدمزك یأسه انقلابنی موجب اوله‌جق درجهٔ تدنیده بولوندیغی انکار قبول ایتمز آجی حقیقتلردندر. أوت! بوکون الده‌کی دونما ایله وطنك مفتقر بولوندیغی حمایه مع التأسف اصلا قابل دکلدر. اوزاق ساحلارده حتی یقین کورفزلرده موجودیت ملیه‌مزی تأمین ایدن قوتك موازنهٔ سیاست عالمدن بشقه برقوت اولدیغی قابل انکار میدر؟ بوموازنه‌نك بقامزك تأییدینه الی‌الابد کافل اوله‌جغندن بزی کیم تأمین ایده‌بیلیر؟ فقط عزمپرور اولان برملته بویله اندیشه‌لر فتور ویرمکدن زیاده ترقی ایتمك ایچون تازیانهٔ تشویق اولملیدر. امینزکه استبدادی ییقان بکرمنجی عصر مدنیتده قانسز اختلال یاپمق صورتیله تجدد کوسترن کاشانه نمونهٔ فضیلت اولان منورالافکار وطن اولادلری بودرده ده درمان بوله‌جقلردر. زیرا قوهٔ بحریه‌نك تزیید واصلاحنی یالکز حکومتدن طلب وانتظار ایتمك [قوهٔ مالیه‌مزك ضعفیتی حسبیله] برتمی محالدن عبارتدر. شوحالده ینه اعانهٔ ملیه ایله بوامنیه‌نك حصولنه چالیشمقلغی دوش حمیته آلمنی اقتضا ایدیور. بویله برامرخیره توسلی ایلك اول تکلیف ایتمك صورتیله اظهار حمیت ایتمش اولان یانیه عسکری قلوبی اعضاسی قارده‌شلرمزه بورجلی اولدیغمز تشکرات صمیمانه‌یی تقدیم ایتدکدن صوکره تزیید قوای بحریه حقنده قلوبمزجه تذکرایدیلوب دها موافق عداید یکمز مطالعاتك انظار وآرای عمومیه‌یه وضعنه قرارویردك مطالعاتمز فی ١٢ اغستوس ٣٢٥ تاریخلی یانیه عسکری قلوبنك مطبوع قرار نامه‌سنده‌کی تکلیفدن پك فرقلی اولمیوب یاپیله‌جق اعانه‌نك یوزده حسابیله معاشات اوزرینه طرح وتوزیعی اساسنه مستندرد. انجق بواعانه‌نك اختیاری اولمقله برابر شکل رسمیته ادخالیله تقاعدیه مثللو ماهیه معاش توزیع اولندقجه هرکسدن قطع وتوقیف اولونمسی جهتی مرجحاً تصور وقبول ایدلمشدر. معلوم اولدیغی اوزره اختیاری ترك اولنان اعانه‌لر اکثریا عقیم قالوب درجهٔ تأثیری ایلك زمانلره منحصر قالدیغی کورولمشدر. آرزومز پایان فداکارلغك ثمره‌دار اولدیغنی کوره‌بیلمکدر. واقعا اعانه اختیاری اولورسه‌ده بویله حیات سیاسیمز. واستقبال ملیمزه عائد اولان مسائل جدیده‌ده فداکارلغك پك جدی ومضاعف اولماسی اقتضا ایدر. مثلا: هرضابط وهرمأمور معاشندن یوزده برغروشنی اعانهٔ بحریه نامیله خزینهٔ دولته ترك ایتسه وبونك برقاچ سنه‌یه منحصر ومحدود برزمان ایچون قطع وتوقیفنه موافقت کوسترسه وشو صورت عموم اردولر ضابطانجه وبتون مأمورین دولتجه قبول ایدلسه اعانه ویرمش اولان اصحاب حمیته اصلا بار اولمقسزین مقصد ومقدسه پك بیوك منفعت تأمین ایتمش اولورلر. شوطرز اعانه‌نك اك مهم فائده‌سی دخی حکومتجه پیدرپی جمع اوله‌جق بوپاره‌نك یکونی برقطعیت ریاضیه صورتنده تحقیق ایتدیریله‌رك اکاکوره سپارش اجراسنه کمال امنیتله قرار ویریله بیله‌جکی قضیه‌سیدر. بواصول ضابطان قارده‌شلرمزجه قبول ایدلدکدن صوکره مأمورین ملکیه‌نك‌ده اوفاق برترغیب ایله بوامرخیره اشتراك ایده‌جکلری امورطبیعیه‌دن اولوب دها صوکره اهالینك‌ده بوحمیته تشریکی اسهل اموردن اوله‌جغی بدیهیدر. هرحالده ایلیکلرمزه وارنجه‌یه قدر حقلری اولاد شوملته بورجلی اولدیغمز بوفداکارلق حدذاتنده پك دکرسز کوروندیکی حالده نتیجه‌سی اعتباریله حقیقةً پك مهم اولدیغندن بوخصوصده تردد کوستره‌جك اخوانمزدن هیچ برفردك موجود اولدیغنی تصور ایده‌میز. ایشته تکلیف وقرارمز بوندن عبارت اولوب عموم قلوبلرجه موافقت حاصل اولورسه سیروزامرا وضابطانی معاشلرینك یوزده برینی اعانهٔ بحریه ایچون خزینهٔ دولته ترك ایتمك اوزره تشرین اول اواسطنده قلوب عسکری واسطه‌سیله حربیه نظارتنه عرض ایدرك مراجعت واسترحامانده بولنه‌جقدر. وسیروزده بولنان مأمورین ملکیه وسائره‌یی‌ده معاشلرندن شوصورتله یوزده برمقدار اعانهٔ بحریه نامیله ترك ایده‌جکلرینه دائر ولایت وصدارته مراجعت ایتمك ایچون تشویق وترغیب ایده‌جکدر. دیکر طرفدن ردیف ضابطانی برای معاینه قرایه چیقدقجه ضابطان ومأمورینك اعانهٔ بحریه ایچون معاشلرندن برقسمنی ترك ایتمکده اولدقلرندن وقوهٔ بحریه‌نك درجهٔ لزومندن بحثله اهالینك‌ده کندی رضالریله تحصیلات اجرا ایدلدکجه معارف حصه‌سی کبی برمقدار مناسب اقچه‌نك اعانهٔ بحریه نامنه تفریقنی حکومتدن طلب ایلملری ایچون تشویقات وتحریکاتده بولنه‌جغز. الحاصل بوامرخیره بتون عثمانلیلرك اشتراك ایتملرینه ضابطانك دلالت ایتملرینی دها مفید ومصیب کوردك. بالعموم قلوبلرجه موافقت حاصل اولورسه مأمورین حکومتك واهالی محلیه‌نك شیمدیدن ترغیب وتشویقیله برابر یوزده قاچ ترك ایتمکه قرار ویرلدیکنك امراشعارینی وقاچ سنه ایچون دوام ایده‌جکنك وبوبابده‌کی مطالعه‌لرینك مفصلاً سرعت ممکنه ایله درمیانی حسیات قلبیه‌مزك قبولی استرحامنه تردیفاً عرض واسترحام ایلرز حمیپرور قرداشلر. ٢٥ فی اغستوس ٣٢٥

احمد ساقی بك مطبعه‌سی
مدیرمسئول: اشرف ادیب

محل اداره :
درسعادتده باب عالی جوارنده
اداره مخصوصه

صراط مستقيم
١٣٢٦

اخطار :
مسلكمزه موافق آثار جديده مع الممنونيه
قبول اولنور
درج ايدلمين آثار اعاده اولنماز

دين، فلسفه، علوم، حقوق، ادبياتدن وسياسياتدن وبالخاصه كرك سياسى وكرك اجتماعى ومدنى احوال وشئون اسلاميه‌دن
بحث ايدر وهفته‌ده بردفعه نشر اولنور.

صاحب ومؤسسلرى :
ابوالعلا زين‌العابدين — ح. اشرف اديب

تاريخ تأسيسى
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سى ٥٠ پاره‌در

آبونه بدلى

	سنه‌لكى	التى آيلنى	
هرطرف ايچون	٨٠	٤٠	غروش

قيره‌دن مقوا بورو ايله كوندريليرسه سنوى
٢٠ غروش فضله آلنير

عدد : ٥٧ — ٢٢ رمضان‌المبارك ٣٢٧ پنجشنبه ٢٤ ايلول ٣٢٥ — اوچنجى جلد

مناقب سنيه

— مابعد —

وبدا للوجود منك كريم
من كريم آباؤه كرماء

عالم وجوده سندن بركريم ظهور ايتدى‌كه اوكريم آباسى كرماء اولان ديكر بركريمدن ظهوره كلمشدر. سن عالم هستيده اوياه بوكريم اوله‌رق ظهور ايتدك‌كه پدر ومادرك كريم واجداد وجداتك كريمدر.

• •

ابوين محترمين حضراتنك اهل نار اولمدقلرى بوبيتك مفادندن دخى جلياً نمايان‌در.

• •

بيان اعراب ولغات : [بدا] ظهور ايتدى معناسنه فعل ماضى [للوجود] قوليله بوعالم مراددر. [منك] لفظنده [من] تجريديه‌در وبيتده صنائع‌بديعه‌دن تجريد واردر. تجريد : بر شيئك بر صفتده كمالنه مبنى اوشيدن اوصفتده كنديسنه مماثل ديكر برشئ انتزاع ايتمكدر. ذات نبوتپناه افندمزك صفت كرمده‌كى كمالنه مبنى ناظم حضرتلرى اوكريم ذى كمالدن ديكر بر كريم انتزاع ايدرك عالم هستى‌يه سندن برديكر كريم ظهور ايتدى ديبوركه اوكريم ايله پيغمبر افندمزك بالنفس ذات عليه‌لرى مراددر. ايكنجى كريم ايله ابوين محترمين و [اباؤه] ايله كريم ثانينك اجداد وجداتى مقصوددر. اولكى [كريم] فاعل وايكنجى [كريم] اولكى كريمك و [آباؤه كرماء] جمله‌ٔ اسميه‌سى ايكنجى كريمك صفتلريدر. و [آباؤه] ده‌كى ضمير ايكنجى كريمه راجعدر.

نسب تحسب العلا بحلاه
قلدتها نجومها الجوزاء

نسب تابناك محمدى برنسب جليلدركه تجلى ايتديكى محاسن وكمالاته عطف نكاه ايدنجه كويا جوزاء اونسبك مراتب عليه‌سنه، افراد معالى نهادينه كندى يلديزلرينى كردانلق ايتمش صانورسين.

• •

بيان اعراب ولغات : [نسب] مبتداء محذوفك خبريدر. وتنوينى تعظيم ايچوندر، [هذا نسب عظيم] تقديرنده‌در. نسب : متفرقان قرابتى جمع ايدن عمود قرابته اطلاق اولنور. [تحسب] سينك فتحه وكسره‌سيله ظن ايدرسين معناسنه مضارع و [نسب] لفظنك صفتى‌در. [العلا] اعلى‌نك مؤنثى اولان عليانك جمعى و [تحسب] نك برنجى مفعولى‌در. [بحلاه] ده [باء] سببيه‌در. و [تحسب] ه متعلقدر. حانك ضم وكسريله [حلا] حليه‌نك جمعى‌در. حليه زيب وزينته دينور، بوراده نسب نبوينك حائز اولديغى محاسن و كمالات مراددر. [قلدتها] تقليددن ماضى و [تحسب] نك ايكنجى مفعولى‌در. [هاء] ضميرى علايه راجعدر. تقليد بر آدمك بيوننه قلاده يعنى كردانلق طاقق معناسنه‌در. [نجومها] نزع خافض اوزرينه منصوب اوله‌رق [بنجومها] تقديرنده‌در. وضمير جوزايه راجعدر. [الجوزاء] لفظى [قلدت] فعلنك فاعلى‌در. [جوزاء] حمراء وزننده بروج فلكيه‌دن بربرجك اسمى‌دركه سكسان بش يلديزدن مركبدر وبونلردن ايكى دانه‌سى برى كوچك و ديكرى اندن بيوك اوله‌رق اويلديزلرك الك پارلاقلريدر. ناظم حضرتلرى : نسب تابناك محمدينك افراد معالى نهادى محاسن وكمالات ايله متحلى اولدقلرندن ناشى كويا منظومهٔ جوزاء كنديني تشكيل ايدن يلديزلرى انلره كردانلق ايتمش اولديغى پارلاق برتصور ايله بيان ايتمش‌در.

*
*

حبذا عقد سودد وفخار
انت فیـه الیتیمة العصماء

نه کوزل اول قلادهٔ سیادت و افتخارکه سن انده نظیری نایاب بردر معصوم ومحفوظسین .

* *

بیان اعراب ولغات : [حبذا] صیغهٔ مدح ومقدم خبردر . عینك کسریله [عقد] کردانلق معناسنه‌در ومؤخر مبتدادر. سینك ضمیله [سودد] سیادت وفانك فتحیله [فخار] افتخار معنالرینه‌در . [انت] مبتدا ، [الیتیمة] خبر ، [فیه] مبتدادن حال [العصماء] خبرك صفتی‌در . بوجمله [عقدك] صفتی ویاانډن حالدر. یتیم فردویکانه ونظیری نایاب اولان شیلره دینور . [عصماء]اعصمك مؤنثی‌در وبوراده انکله مصون ومحفوظ معناسی مراددر .

*
* *

ومحیا کالشمس منك مضیٔ
اسـفرت عنـه لیلة غراء

وسنك آفتاب کبی عالمی اضـائه ایدن طلعتك دخی نه کوزلدرکه اندن لیلهٔ غراء آیدینلادی . نور طلعتك ظهور ایتمکله اولیلهٔ غراء اولیلهٔ جلیل القدر مستغرق انوار معنوی اولدی .

* *

بیان اعراب ولغات : [محیا] وجه معناسنه‌در و [عقد سودد] اوزرینه معطوفدر . [کالشمس] لفظی [مضیٔ] کلمه‌سنه و [منك] ده حرف جر [محیا] یه متعلقدر . [مضیٔ] محیانك صفتی‌در. [اسفرت] افعال بابندن ماضی اولوب ایدینلادی دیمکدر ، [عنه] اکا متعلقدر . [لیلة] فاعل و [غراء] انك صفتی وفعل مع فاعله [محیا] نك صـفت بعد الصفتی‌در ، بیضاء معناسنه اولان [غراء] لفظی بوراده مجـازاً جلیل القدر معناسـنه حمل ایتمك سـیاق کلامه ملائم دوشر .

بقیه‌سی وار
برکت زاده اسماعیل حقی

هانوتو ایله شیخ محمد عبده
نك
مناقشه‌سی

فرانسه خارجیه ناظرلرندن هانوتونك ، وقتیله مسلمانلر حقنده یازه‌رق پارسده چیقان (لوژورنال) غزته‌سیله نشرایتدیکی، برمقاله‌سی (المؤید) طرفندن اوزمان عربجه‌یه ترجمه ایدلمش .

مرحوم شـیخ محمد عبده اقشـام صباح قاهره‌دن واپورله عین شمسـده‌کی أوینه کیدر کلیرکن غزته‌لری کوزدن کچیرمك اعتیادنده اولدیغندن هانوتونك مقاله‌سنی اوقومش، متأثر اولمش. أوینه کلیرکلز ردیه‌سنی یازمایه‌باشلایه‌رق برنجی‌مقاله‌سنی اقشام یمکنی متعاقب بیتیرمش، ایرتسی کونی چیقان (المؤید)ه یتشدیرمش .

بز اولا هانوتونك مقـاله‌سنی اولدیغی کبی یازه‌جغز . مرحومك مقابله‌سنی صوکره‌یه براقه‌جغز. چونکه هانوتونك نه‌سویلمش اولدیغی بیلنمزسه طبیعی استادك سویلدیکی سوزلر هانکی اعتراضلره جوابدر، نه‌درجه‌یه‌قدر طوغریدر، آکلاشیله‌ماز .

شـونی‌ده سـویله‌ملی‌یزکه اصلنی بولمق پك زور اوله‌جغی ایچون هانوتونك مقاله‌سنی عربجه‌سندن ترجمه ایدیورز.

محمد عاکف

*
* *

هانوتونك مقاله‌سی

بز بوکون اسلام ومسئلهٔ اسلامیه قارشیسنده بولونیورز.

آسـیا اولادی اولان مسلمانلر بیزانس مدنیتنك بقایاسنی حامل بولندقلری حالده آفریقا قطعه‌سنك شمالنی یتیشیلمز بر سرعتله کچه‌رك آوروپایه دایاندیلر. لکن بوراده برمدنیت بولدیلرکه اصلی آسیایه‌منتهی ایدی، دهاطوغروسی بیزانس مدنیتنه مناسبتی برابرلرنده‌کوتورمکده اولدقلری بقایادن دها زیاده ایدی‌که اومدنیت‌ده مدنیت آریهٔ‌نصرانیه ایدی. بونك ایچون مسـلمانلر واصل اولدقلری نقـطه‌ده طورمایه، عصرلردن بری اقامت ایتدکلری آفریقـایه دونمه‌یه مجبور اولدیلر. بونکله‌برابر هلالك ایکی‌اوجی متصل ایلریلیه‌رك برطرفدن‌استانبوله، دیکر طرفدن مغرب اقصاده‌کی فاسه قدر دایانیوردی .

آفریقانك ملك اسلامه مقر اولان بوپارچه‌سنده فرانسه‌حکومتی قارشی چیقدی. والده‌سی طرفندن اسپانیه‌یه نسبتی اولان سن لوئی [طقوزنجی‌لوئی] مصرده، تونسده آتش قتالی آلولدی. صوکرا اون دردنجی لوئی آفریقاده‌کی اهالیٔ اسـلامیه‌یی تهدید خصوصنده اوکا خلف اولدی. برنجی ناپولیون‌ده عینی مسلکی تعقیب ایتدی. نهایت فرانسزلر اون طقوزنجی عصرده آرزولرینه موفق اولدیلرکه‌جزائر یمش، تونس‌ده یکرمی سنه‌دن بری اللرنده بولونیور.

بوکون قوتلریمزك طلیعه‌لری تاصحرای کبیرك قوم ییغینلرینه‌قدر واصـل اولیور ، که برطرفدن بزم بوایلروله‌مه‌مز ، دیکر طرفدن اونلرك غفلتی حقیقةً مدهشـدر. چونکه اونلر یاواش یاواش چولك ایچنه چکیلدکجه‌ظن ایدییورلردی‌که غایت امین برموقعده بولونیورلر. حالبوکه اوروپالیلر کندیلرینی درت‌طرفدن‌احاطه ایتمشلردی. سنه‌غال طرفنـدن کلن قبائل یرلیلره اوروپالیلرك اوحوالی‌یی ضـبط ایدرك اورادن باقل، باماقوا ، سیغو سیقورویه طوغرو ایلرولدکلرینی، دیکر طرفلردن‌ده تانیاغارایه، شات کولنه قدر واردقلرینی، حتی اومقدس تومبوقتو شهرینك‌ده سنه‌لردن‌بری اللرینه‌کچدیکنی خبر ویریوردی. صوکرا آفریقای وسطانی برباشدن اوبر باشه‌قدر طولاشـان کندی آدملری‌ده‌بو خبرلری تأکید ایتدکدن‌باشقه‌سانغا وتغاوندره جهتلرینه‌ده تنظیم بلاد ایچون نهرلری کچن اوچ رنکلی بایراق حامللرینك آیاق باصدیغنی واپورلرینك‌ده‌قونغو، شاری‌نهرلرینی‌یاردیغنی سویلیورلردی. بوسوزلری‌ایشیدن‌یرلیلر أولرینك اشکنده اوطوره‌رق «قدرمش ، نه یاپه‌لم» دیمکدن باشقه برشی یاپمایورلردی. بوکون فرانسـه هریرده

اسلام ایله تماسده ، دها طوغروسی اسلامك تاكوبكنده بولونیور . چونكه مسلمانلردن برچوق اراضی آلمش ، برچوق قبائلی سطوتنه منقاد ایتمش ده قارشیلرینه اسكی رئیسلری مقامنه قائم اوله‌رق چیقمشدر. بوكون مسلمانلرك شؤنی اوزرینه تصرف ایلیور ، ویركیلرینی جبایت ایدییور ، كنجلرینی خدمت عسكریه‌یه آله‌رق حرب وضربده قوللانیور. قارطاجه‌لیلر ، روماليلر ، عربلر كبی حكومات سابقه واقوام منقرضه‌نك براقمش اولدیغی آثار مدنیتـه یكانه وارث . آفریقانك اورته‌سنده تأسیس اولونان بو حكومت واسعه‌در.

نفوسنك عددی قرق میلیونه بالغ اولان ، نفسندن باشقه رهبر، مرشد طانیمایان ، حكومتی دست تصرفنه آلمق ایچون بربریله اوغراشان سلطنت عائله‌لریله ، ریاستی وراثت طریقیله احرازه چالیشان رؤسا غانه‌لرندن بوسبتون مصون اولان برجماعت عددجه كندیسنه مساوی اولمه‌یه چالیشان دیكر برجماعتك زمام اداره‌سنی الینه آلمشـدركه اوده بو واسـع اراضیده ، بو مجهول قطعاتده یاپامش اولان وبزم محترم طانیدیغمز عقائد وعاداتدن بشقه برطاقم عقائد وعاداته باغلی اولان جماعت اسلامیه‌در . بریكیلر سامی الاصل اولوب آری الاصل اولان بو جماعت جمهوریهٔ نصرانیه اوكا شمدی مدنیتك روحنی كتیریور .

مسلمانلر یالكز ایچمزده اولدیغی زمان دكل ، خارجده بولندیغی تقدیرده‌ده بزمله تماسده بولنمقده‌در: ایشته مراكشده ، طرابلس غربده ، مصرده ، هندستانده هپ مسلمانلرله تماسده‌یز . مسلمانلر آسیاده موجود وكوندن كونه متزایددرلر. حتی بیت مقدسده او نلرك النده‌در. مهد انسانیت اولان بوقطعه‌ده بایراقلری تموج ایدییور. عددلری بو ارض قدیمك قطعاتنده ملیونلرله صاییلیور. بونلردن برشعبه‌ده چین طرفلرینه كیدرك اویله مدهش برصورتده انتشار ایتدی‌كه بعضیلرینك قولنجه موجود یكرمی میلیون مسلمان یوز میلیونه بالغ اولدی . بوده پك استغراب اولنه‌جق برشی دكلدر. زیرا دنیا اوزنده هیچ بر یر یوقدركه مسلمانلق اورایه كیرسون ده انتشار ایتمسون. خلقك فوج فوج كیردیكی ، كندیسنه بوتون ادیاندن زیاده انهماك كوستردیكی یكانه دین مسلمانلقدر. باقارسكزكه آفریقا ایچنده‌كی مرابطلر بیاض لباسلره بورونه‌رك ، چیر چیپلاق طولاشان بت پرستلره قواعـد حیاتی ، مبادیٔ سلوكی اوكره تیورلر . آفریقاده بویله اولدیغی كبی آسیاده‌ده عرق اصفر آره‌سنده مسلمانلق انتشار ایدوب طورییور . صوكره بودین آوروپاده یعنی استانبولده اویله برصورتده یرلشمشدر كه اوسایه‌ده شرق دكزلرینه حاكم اولان غرب حكومتلرینی ایكی فرقه‌یه آیران بودینـك اویله مستحكم برموقعدن كوكنی قازیمغـه اقوام نصرانیـه بردرلو موفق اوله‌مامشدر.

یلدیز كوشكنده خواجـه‌لر ، درویشلر ، كورورسكزكه صوف لباسلره بورونمش ، باشلرینه قوجه قوجه صاریقلر صارمش اولدقلری حالده دول اجنبیه سفیرلرینك یانی باشنده‌كی صندالیه‌لره قورولورلر . اونلر بووضعیتلریله عادتا بیك بركیجه حكایه‌سنده‌كی اشخاصی خاطره كتیریرلر. اوتوردقلری یردن هیچ قیملدانمیـه‌رق یالكز اللرنده‌كی تسبیح دانه‌لرینی چكرلر وبوصورتله عرض مطلب نوبتنی بكلرلر .

ایستر استانبولده ، ایسـتر مراكشده اولسون ، ایستر آسیاده ، ایستر افریقاده بولنسون بدوی ، مدنی نه‌قدر مسلمان وارسه هپسی نماز وقتی كلنجه آبدسـت آلور ، یاخود طوپراقله تیمم ایدر ، یوزینی كعبه‌یه طوغری چویرر. بوخصوصده كنیش اثواب كینلر ، استانبولین ایله كزنلر ، باشلرنده فس ویاخود صاریق بولندیرانلر ، قوشـاقلرنده بیچاق یاتاغان طاشیانلر ، برلینده فنون ، پارسده علوم اوكره‌نلر آره‌سنده اصلا فرق یوقدر: هپسی ده یوزلرینی عینی مقـامه طوغری چویرر. او مشترك قبله‌ده صحرا ایله محاط اولان ارض مقدسدر. محمدك یاشادیغی ارض ، محمدك جسم مباركنی احتوا ایدن طوپراقدر. اوارضه هركس كمال خضوع ایله كیره‌بیلیر. آباء مسلمین بو ارضدن كلدیكی ایچون ابنای مسـلمین‌ده حج دینـلان برحركت دائمه ایله اورایه ، بیت الحرامه كیتمكده‌در. مسلمانلرك كافه‌سی بومقام مقدسه طوغری كمال اشـتیاق ایله عطف نظر ایدرلر. كونك برنده اورایه كیتمك املندن بشقه هیچ برلذت حیـات بیلمزلر ، فریضهٔ حجی ادا ایتمه‌دن اولورلرسـه تلهف ایچنده دنیایه وداع ایدرلر .

الحاصل كره اوزرنده‌كی مسـلمانلرك كافه‌سـنی جمع ایدن رابطه بردركه اونكله تدبیر امور ایدرلر. اونكله فكرلرینی عینی غایه‌یه چویررلر. اورابطه قوهٔ مقناطیسـیه‌نك منجذب اولدیغی قطبه بكزر. بر كره‌ده كعبه‌یه ، بیت حرامه ، ماء مقدسك قایناديغی زمزم قیوسنه ، حجر اسوده ، دنیانك كوبكی دیدكلری ركنه یاقلاشوب ده دنیانك اوبر اوجندن شدرحل ایده‌رك كلدكلری مقصدی استحصال ایتدیلرمی آرتق قلبلرنده‌كی حمیت دینیه بسبتون آتشلنیر : صف صف اولوب ادای صلاته ، تهالك ایدرلر . امام اوكلرینه كچه‌رك «بسم الله» دییوب باشلار باشلاماز سكون وسكوت یوزبیكلرجه مصلینك اوزرینه قنادلرینی كرر. خضوع وخشوع بتون قلوبی طولدیریر وصوكره هپسی یردن برسسله «الله اكبر» دیر ، دها صوكره النلر «الله اكبر» دییوب یره قپانور. هم «الله اكبر» صداسی معنای عبادتی تمثیل ایده‌جك برصوت خاشعله‌یوكسه‌لیر.

مابعدی وار

تفلسف

١

ماضی‌یه‌می انقلابمز وار ؟
آتی‌یه‌می طوغری رهروانز ؟
مبدأمی بزه تقدم ایتمش ،
بر مبدأه دوغریمی دوانز ؟..

٢

مشرق دیدیكمده باتدی خورشید ،
مشرق بكا مغرب دكردر .
افلاكمی زمین ، زمینمی افلاك ؟
بن بیلمیورم بویر نه‌یردر .

٣

بر واحد متصلدر ازمان .
قبلیت ایله اولورمی مظروف؟
قبلیت اولورسه بعد یوقدر.
بعدیت ایسه نه یولده مصروف!

٤

بر حد توقفیسی یوقمی
سیالهٔ نهر ممكناتك ؟
سر منزل منتهای سعی
هیچ‌می اولور بوكائناتك ؟

٥

بر محشر دائمی عوالم !.
اجزاء جهانده یوق تناهی .
معدوم نه در، نه در بوموجود؟
بیلمز بونی عقلمز کاهی .

٦

بر ذره نیچون کوچك کونشدن؟
بر ذره‌ده ایلیور تعدد .
تقسیم ایدیلور بلا نهایه
ایتدکجه زمان، مکان تجدد .

٧

دورانده انتها بولنمز ،
بر دوره فقط بو ابتداسز
مادامکه ابتداسی واردر ،
البت اوله‌مز بو انتهاسز ،

٨

هر شی بزه قارشی مختفیدر
برلاحقه‌یز بوسیل دهره ،
مبدأ نره‌سی، معاد نرده ؟
بیلمز کیدرز دیار غیره .

٩

احکام حیات اعتباری
هرشیده حکم تردد آلود .
فوقده شو کوردیکم کواکب
معدوم ایکنمی اولدی موجود؟.

١٠

کیمدر بزه آشنا اولانلر؟
همراهی نه‌در بو کاربانك ؟
کیمدر بزه رهنمون مقصود،
سیارهٔ جهلیز شبانك .

١١

ای‌خاك! بشرمی قهره محکوم،
آسوده‌می کوك یوزنده سکان ؟
یوق سن دخی برفلکسك ایشته
کورمکده‌می سنده راحت‌انسان ؟

١٢

برواحده هپسی اولدی منجر
بیکلرجه حوادث طبیعت .
فطرتده قوای خمس موجود ،
بر ماده‌ده اختلاف صورت .

١٣

ای مهر ضیانثار عالم ،
ای شاه کرمشعار امکان ،
سنسك اونی وحدت آموز :
فیضکله دیبور (علی) [کما کان]

١٤

رهانده براقه قلب وزاری ،
ای شاهد نازنین (لولاك).
همشاکهٔ جناب (صدیق) ،
مجزم اوله عین نور ادراك .

١٣١٧ مارت — شرف الدین

دینك فوائد مدنیه‌سی

مابعد

اوچنجی عقیده‌نك لوازمی: بوعالم فانی‌یه — کسب فضائل وکمالات ایدرك — دها عالی برعالمه عروج وارتحال ایچون کلدیکی وبرحیات سرمدی ونعیم ابدی‌یه انجق اوعالم لاهوتده نائل اوله‌بیله‌جکی کیمك قلبنده برطوتارسه بوعقیده‌نك کوستردیکی یوله‌اویه‌رق عقلنی، اخلاقنی علوم حقه ومعارف علیه ایله تنویر وتصفیه ایدر. زیرا جهلك تولید ایده‌جکی نقائص وصول مقصـده حائل و مانع اوله‌جغندن قورقار، قورقارده ذاتنه مودوع اولان قوای‌بدنیه وملکات عقلیه‌سنی ماخلق لهنده ایله آثارحسنه‌سنی ابرازه صرف همت‌ایدر. کمالات مکتسبه‌سی یواش یواش ظهور وانجلایه ، قوه‌دن حیز فعله ارتقایه باشلار. بلا فتور ملکات نفسیه‌سنی اکماله، اعداده سعی ایدر. کسب ماله مباشرت ایدرسه طریق خیانته سالك‌اولماز. حیل‌واکاذیبدن اعراض وابواب ارتکابدن احتراز ایله خدعه وتملقه تنزل ایتمز. ربحنی وجوه مشروعه‌ده آرار. مکتسبات مالیه‌سنی لایق کوردیکی یرلره، مناسبی وجهله ولزومی قدر صرف وانفاق ایدر. منافع عمومیه، و مصالح شخصیه، هیچ برینی اونوتماز وکیرو براقماز. چونکه بردارالجزانك وجودینی معترفدر .

ایشته معارف حقه واخلاق عالیه اوزرینه مؤسس‌اولان مدنیت ثابته‌یه طوغری کیتمکه انسانی ارشـاد ایدن بوعقیده‌در . صراط مسـتقیم معدلت اوزرنده سیر وحرکت ایسه هرکس حقنی بیلمك وکندی عهده‌سنده آخرك حقوقنی کوزتمك اساسنه مسـتند بولنان هیئت اجتماعیه‌نك دوام انتظامی بو عقیده‌نك وجودینه متوقفدر.

بواعتقاد بین‌العباد توثیق روابطك یکانه ذریعه‌سیدر. زیرا توثیق روابط ـ بوعقیده‌نك احکامی موجبنجـه ـ حدود معاملاتی تجاوز ایتمامکده عدلك قوتنه کمال صدق وخضوع ایله مراعاته وابسته‌در.

بواعتقاد رحمة ازلیه‌دن بر نفحه‌درکه قلوب عباده صلح ومسالمت حسنی‌نشر ایدر. حس‌مسالمت عدل ومحبتك ثمره‌سیدر. عدل ومحبتده صاحبنی‌حضیض شروشقادن تخلیص‌ایله مدنیت‌کامله کرسیسی اوزرینه رفع ایدن بوعقیده‌نك غرس وتلقیح ایلدیکی اخلاق حمیده شـجرهٔ طیبه‌سنك شکوفه‌لری کبیدر.

مشکل برایش دکل . برصنف خلق تخیل بیورکزکه بوعقیده‌دن محروم بولنسون، کذب وشقاقه، حیل ونفاقه مصدر اولمازمی ؟ غدر واحتیالی، حرص وجدالی،غصب اموالی ، حلال‌عد ایتمزمی ؟ فقدان عرفان ایله‌معیوب، عمای جهل ایله معلول اولان برخلقدن نه امید ایدیلور ؟

بحثمزك اولنده ذکری سبقت‌ایدن خصال ثلاثه‌یی ایضاح‌ایده‌لم.

انسـاب امحده اباعن جد توارث ایده‌کلان اوچ خصلت واردرکه تاریخ قدمی غیر محدود وفقط نفوس بشره دینك طبع ونقش ایتمش اولدیغی محققدر.

برنجی خصلت

حیا

برنجی خصلت، حیادر. حیا جالب لوم وتوبیخ هرشیئی ارتکابدن نفسك انفعال وتأثری دیمکدر.

نفوسك شنایعدن اسـتنکافی وبوصورتله جمعیت بشریه‌نك محافظهٔ انتظامی خصوصـنده بوخصلتك تأثیراتی ، حقاکه یوزلرجه قوانین وبیکلرجه قوای ضابطه‌دن دها زیاده‌در. زیرانفس شریر بشر برکره حجاب‌حیایی یرته‌رق‌فضاحت ودنائت‌ورطه‌سنه سقوط‌ایدروکندیسندن صادر اولان‌اعمال‌واقوالده مبالاتسزلقده بولنورسه ارتقانی‌اجرای مفاسدایله نظام اجتماعی‌یی اخلالدن هانکی جزامنع ایده‌بیلور؟ مشهور «سولون» بونقطه‌یی ملاحظه ایدرك هربرفعل قبیحه وحتی بردفعه‌کی یلانه‌بیله قتل جزاسنی تعیین‌کبی برافراط پرستلکده بولنمشدر.

شیمهٔ حیا شرف نفسی استلزام ایدر. شرف نفس بالعموم معاملاتك مداری، صحت عقولك محکیدر. سلسلهٔ انتظام اکا مربوطدر. عهود وعقودی حمایه ایدن اودر. انسانلرك قولنده وفعلنده ثباتی ضامن اولان رأس المالی اودر.

حیا، اباء، غیرت، هپسی برشیدر. اسملرده‌کی اختلاف ــ نفسك برشیدن نفرتی ویا برامرخیره میل ومحبتی کبی ــ معانی وآثار حیا اعتبار اتیله‌در.

اباء وغیرت ملل واقوامك تمایل وحسیاتنی علوم ومعارفدن استفاضه‌یه، شرف وفضیلتده تکمل وتعالی‌یه شوکت وعظمتی تقویه وتوقیره، مواد غنایی تکثیره توجیه ایدر.

هانکی برملتده‌که غیرت واباشیم مبجله‌سی مفقود اوله اوملت ترقیدن محرومدر. اسباب رفاه ومواد عمران موجود اولسه‌لر دخی ینه تکاسل وعدم اعتنا کبی اوضاع معیوبه‌یی ارتکابی وانهماك فواحش کبی افعال کریهه‌دن عدم اجتنابی حسبیله ذلت ومسکنت ضرباتی التنده ختم انفاس حیات ایدرکیدرلر.

معاشرت ومقارنت خصوصنده آحاد امت ارەسنده‌کی روابط الفت هپ ملکهٔ حیایه منتهیدر. زیرا روابط الفت، حفظ حقوق ومعرفت حدود ایله تأیید ایدیلورکه بوده اوملکهٔ کریمه‌نك وجودینه تابعدر.

حیا برصفتدرکه صاحبنی آداب مستحسنه ایله تزیین وشهوات بهیمیه‌دن تنفیر ایدر. حرکات وسکناته وجمیع اعماله برروح اعتدال بخش ایلر.

فیض حیا برخلق فریددرکه انسانی ارباب عرفانك اثرینه مماشاته ترغیب ونواقص ومعایبدن تحذیر وجهل وغباوتی، ذلت وحقارتی قبولدن ترهیب ایلر. صدق وامانت دخی بوخلق عظیمدن تولدایتمش اولمق حسبیله اره‌لرنده شدید برمقارنت واردر.

معلملرك، مربیلرك آلت تأدیبده بوخصلتدر. مکارم اخلاقه دعوت وفضائل صوریه ومعنویه‌نك نشر وتعمیمنه خدمت ایدنلر نصیحتلرنده انی استعمال ایدرلر. انکله غافللری ارشاد وعاطللری تنشیط، ساکنلری تحریك ومتحرکلری تسکین ایدرلر.

مابعدی وار مرحوم شیخ جمال‌الدین افغانی

مترجمی: خطیب زاده امین

زید وزینب

مسئله‌سی

یوقسه بنم ایچون یشامق محال!
شمسك طلوع، غروبی بکا سنی آکدیریور؟
روزکارلرك وزان اولیشی سنی یاد ایتدیریور؛ سنك یادیکی تهییج ایدییور.

آه! آکا نه‌اوزون حزنم، نه مدید اندیشه‌م وار ارضك هر یرنده دوه‌لرك اك شدید سیریله آنی آره‌یه‌جغم وبو آرامقدن دوه‌لر بیقه‌سیه قدر واز کچمیه‌جکم.

بن آره‌مقدن اوصانمیه‌جغم طول حیاتمده اولوم کله‌سیه قدر آره‌یه‌جغم!

ذاتاً حیات نه‌درکه آنی اولادیمی آرامقدن دها قیمتدار برشیئه صرف ایده‌یم!

آمال بیمآل دنیا انسانلری درلو درلو استقبال ایله الداتیرسه‌ده هرکس، هرشیٔ فانیدر.

بن اولورسه‌م دخی قیس وعمرو ــ لام قرنداشلر ــ وزیدوجبله ــ لابون ــ یه وصیت ایده‌جکم.

جناب زید (رضی) ك قبیله داشلرندن برای حج کلنلردن طانیدیغی بعض کسانه بیلیرم‌که عائله‌م بنم غیابمدن طولایی متأثردرلر دیوب شو:

احن الی قومی وان کنت نائباً
فانی قعید البیت عند المشاعر
فکفوا من الوجد الذی قدشجاکم
ولا تعملوا فی الارض نص اباعر
فانی بحمد الله فی خیر اسرة
کرام معد کابراً بعد کابر

ترجمه

[بن هرنه قدر قومیمدن واقربا وتعلقاتمدن جدا دوشدمسه‌ده آنلرك اشتیاقیله حزین وپرحنینم.

فقط درد اشتیاقی تهوین وبنی تسلیه ایدن برشی وارسه بیت الهینك قعیدی ومشاعرك مجاوری اولمقلغمدر. سزی محزون ودلخون ایدن تأثرات غیبوبتمی تخفیف ایدك وبنی آرامق وآلمق ایچون دوه‌لری قوشدیرمیك.

بن بحمدالله اك خیرلی برعائله نزدنده‌یم‌که بتون اجداد معالی نژادلری دخی کندیلری کبی سید قوم وقبیله‌لرینك رئیسی ایدیلر.]

شعرینی کوندرمش وبونك اوزرینه پدر وعموجه وبرادرلری کلوب جناب زید (رضی)ی کورمش اولدقلری دخی روایت اولنمقده‌در. کندیلری اکا براصحابدن اولدیغی کبی صوفیه نزدنده دخی بیوك بر اهمیتلری واردر.

ام المؤمنین جناب زینب (رضی):

زینب بنت الجحش الاسدیه درلرکه والده‌لری جدالنبی (ص ع) عبدالمطلبك کریمه‌سی (امیمه) اولمقله ذات رسالت علیه اکمل التحیت افندمز حضرتلرینك خاله زاده‌لری اولمقده‌درلر.

ام المؤمنین حضرت عایشه (رضی) دن مروی اولدیغی اوزره

كنديلرينه امهات مؤمنين ارەسنده حسن منزلتجه انجق صاحبة الترجمه معادل، اولورلر ايدى .

ينه حضرت عايشه (رضى) دن روايت اولنديغنه كوره مشار اليهادن دها متدين ودها تقى وصدوق هيچ برقادين كوريلمامشدر . بركون نبى ذيشان افندمز حضرتلرى حضرت عمره (رضى) جناب زينب (رضى) ى (اواهه) صفت مباركەسيله توصيف وبر آدمك (يارسول‌الله اواهه نەدر) صورتيله استفسارى اوزرينه بوكلمەيى پيغمبرمز (ص ع) متخشع ومتضرع ايله تفسير وتعريف بيورمشلر . دركه قرآن كريمده دخى انبياى كرام وعلى‌الخصوص ابوالانبياء ابراهيم عليه السلام ك قدر برنرلرى قبل ربانيدن بوكلمه ايله توصيف و اعلا بيورلمشدر .

مشار اليهانك اصل اسملرى (بره) اولوب (زينب) اسمنى پيغمبرمز صلى الله عليه وسلم تسميه بيورمشلردر .

امهات مؤمنينه خطاباً [بكا اك اول قاووشەجق اولانكز يدى اك اوزون اولانكزدر] صورتيله وقوع بولان اخبار پيغمبرى (ص ع) اك اول خاك پاك رسالتپناهى‌يه كنديلرى روساى التحاق اولملريله يد طولاسى تصدق وبرك ذات مباركەلرينه عائد قالديغنى‌ده اثبات ايلمشلردر . انتقال پيغمبرى (ص ع) دن صكره امهات مؤمنين ايچون افراز اولنان پارەيى جناب عمر (رضى) جناب زينب (رضى) ه دخى كوندرمش و مشار اليها دخى بونك جملەسنى تصدق ايلمش و [ياالله بوندن صكره بكا عطاى عمرى واصل اولماسين] ديو دعا بيورمش وفى‌الحقيقه بوندن صكره يكرمنجى سال هجريده ارتحال دار فنا ايليوب عطاء الهى‌يه نائل وسزا و (جنة البقيع) ده ابد نشين بقا اولمشلردر .

اسلامده قادينلردن اك اول تابوتله نقل اولنان كنديلرى اولمشدر ١٧ ويا ١٥ سنه همسر پيغمبرى اولمق شرفنه نائل اولمشلردر . (ام الحكم) و (ام ايمن) كنيەلرى ايدى . نمازلرينى حضرت عمر (رضى) قيلديرمشلر ايدى .

مابعدى وار
شرف‌الدين

قونفەرانس

لسان عثمانى تدريساتى حقنده

(معارفك دعوتيله اسپارطەلى حقى افندى طرفندن ٢٢ اغستوس سنه ٣٢٥ تاريخنده اسكى‌مكتب حقوقده‌مكاتب رشديه معلملرينه تقرير ايدلمشدر .)

برنجى قسم

مكتبلرمزده نه ياپيورز وچوجوقلرمزى ناصل ازيورز ؟

(خلاصه: برمقدمه‌جك - قواعد لساندن مقصد - قواعد تدريسنده فائده وارمى ؟ - مينى مينى چوجوقلرك آنا لسانى اوكرنمەلرى - تدريسده طبيعى تقليدايتمەلى - مكتبلرده طبيعته تمسك ايدەمەيورز - لسان طبيعتندن چيقارلمش لغتلر بزم دكل - تلفظ بزم دكل - توركجه لغتلره تسلط - لغتلرى ايشلەتن قاعدەلر بزم دكل - يازى بزم دكل - ياقيليش بزم دكل - كندى عقلمزدن بريازى ايستەيەجك اولسەق .. - يازيمز اصلاحه چوق محتاج - لسانمز آز قالمش ، اونوتولەجق ايمش - لسانمز آثار اعتباريله چوق فقيردر - قرائت كتابمز يوق - شكركه مثللرمز وار - قواعد كتابمز يوق - قواعد نامەلر اطفالك احتياجنه كوره دكل - حاضرلوب تعريفلر - قواعدنامەلر لسانك طبيعتنه اويغون دكل - لسانمزه افترالر - مستثنايه قاعده ديمك خطادر - لسانمزده سقطلق وار ايسه بونى ياپان بزز - لسانمزك فعللرندەكى نظام - (در) ادات خبرمى ؟ - اصول تدريسمز يوق - معلممز يوق - دردى آكلادقسه درمان قولاى .)

*
* *

محترم برهيئت حضورينه چيقوبده، اونلره ايفا ايتمكده اولدقلرى مقدس وظيفه، وظيفهٔ تدريس حقنده سوز سويلەمك برعاجز ايچون بويوك جرأتدر ... بونى دوشوندكجه صيقيليورم... خصوصا جرأتم درين براختصاص اثرى دكل، ساده بر اخلاص اثريدر .

بوندن باشقەده، كمتركز غلبەلك ايچنده سوز سويلەمكه آليشيق دكلم . على‌الخصوص كه كنديلرينه سويلەمكله مشرف اولديغم ذوات، قورو غلبەلك دكلدر، سنەلردر كرسئ تدريسى تزيين ايتمش ذوات محترمەدر. على‌الخصوص كه سويليەجكم سوزلر ، قورو سوز دكلدر ، علمه وتديسه دائر سوزلردر.

بر جهتندەده درعهده ايتديكم مشكل ايشدن كنديم صيقلديغم قدر محترم مخاطبلرمى صيقمقله برابر، مفيد برشى ياپەمامقدن انديشەناكم. بوده آيريجه بربار خاطردر .

بو آغيرلقلره مقابل - حمد اولسون - مدار تخفف اولەجق قوتدن محروم دكلم. چونكه كوزل لسانمزه اوتەدن برى عاشقم.. توركجەمزه، توركجەمزك توسع وانتشارينه كوچوك ياشدن برى علاقه دارلق حس ايدرم. لسانمزك ترقيسى موضوع بحث اولان يرلرده عجزمى اونوتورم.. طاغلرى يوكلەنمكه كنديمده قوت بولورم .

ايشته سائق بو اولدى‌ده، شوراده لسان عثمانى تدريساتى حقنده برايكى ،صاحبه وتذكر ياپمق اوزره معارفدن وقوعبولان تكليفى بلا تردد قبول ايتدم .. كندى كنديمه ديدمكه محترم معلملره برشى اوكرەتەمسەم‌ده بو امر مبرورده كنديلرينه اوفاق برمعاونت عرض ايدەبيلمەم ممكندر. ايشته بويله دوشوندم.. بودوشونجه ايله قوتلەنوب حضوركزه چيقدم. كمتركزك ياپەجغم شى، برقونفرانس دكل، ناچيز برمصاحبەدر.

ظن ايدرم‌كه سوزمله دكلسه بيله، اوزمله اخلاصمى، خلوص نيتمى عرض ايدەبيلدم، حسن نيتمك حسن تلقى كورەجكنه صاف برأميدله اميد وارم . جرأتمك علو نيتمه باغيشلانەجغنه پاك براطمينان ايله مطمئنم. ايشته بوملاحظەلرله خفيفلەنمش اولديغم حالده مقصده كيريشيورم .

*
* *

مكاتب رشديه پروغراملرنده (لسان عثمانى)، (قواعد لسان عثمانى) ويا سادەجه (قواعد) ديه كوستريلن برشى وار .. بونەدر ؟ بوندن

مقصد، بالذات لسانمیدر؟ لغتیله فلانیله بوتون تورکجه‌میدر؟ یوقسه بونك بالکز برجهتیمیدر؟ بیلیورزکه بوندن مقصد برجهتدر. تورکجه‌نك لغتلرینی بربرینه ربط وترکیب ایتمکدر. اونی برساعت کبی ایشله‌تمکدر. اونك ناصیل ایشله‌دیکنی آکلامقدر. فقط بوترکیب ایشنك یاننده ترکیده قوللانیله‌جق کرسته‌نك ده یری واردر. ذاتاً بوایکی‌شیئی بربرندن آییرمق مشکل.. چونکه لغات وقواعد بربرینه مرتبط. فقط بودرسده قواعد طوغرودن طوغرویه مقصود اوله‌رق نظرده طوتولور.

بوراده خاطره کلیرکه مکاتب رشدیه مداوملری تورکجه‌یی ذاتاً تکلم ایتمکده‌درلر. بونلر بونی قاچ کره قیردقلری براویونجاق قدر طانیرلر. کرك لغت دنیلن مفرداتی بیلمك اعتباریله، کرك بونلری قواعده کوره ربط وترکیب ایله ایشله‌تمك وتصرف ایتمك اعتباریله تورکجه ایله، تورکجه‌نك حتی‌اینجه نکته‌لریله اوینامه‌یی پك‌ایی بیلیرلر. بوحال قارشیسنده، بونلره یابانجی برلسان اوکره‌تیر کبی، بونی یکیدن تمرین وتدریس ایتمك عبث اولمازمی؟ واقعا بونلر لغتلرده صاحبلر.. بونلرك ماکنزمه‌سنه‌ده بیکانه‌دکللر.. بونی آزچوق ایی‌ایشله‌ین برساعت کبی ایشله‌تیرلر. فقط بوایشده، بو ایشله‌تمه‌ده ایجه خطالر واردر. بوندن باشقه‌ده بونلرك سویله‌مکده کوستردکلری قوت وملکه یوزده‌در. تمرین وتدریس ایله اوخطالر قالقار، اوقوت اوملکه دها صاغلاملاشیر. خصوصا سویله‌مك قوتنه یازمق قوتی علاوه ایدیلیر. چوجوغك سویله‌مکده، یازمقده طبیعت مصلحت سوقیله قازاندیغی قوت آرتیریلوب ملکه‌حالنه کتیریلیر. بونك‌ایچون دنیانك هرطرفنده اطفاله سویله‌دکلری لسان قواعدینك تدریس ایدلمه‌سی اصولی هنوز مرعیدر. چوجق کوردیکی شیلری درین‌کوروب کوسترمکه آلیشدیرلسه، چوجوغك اطرافنده‌کیلر سوزی یاکلشسز ودوزکون سویله‌یه‌بیلسه قواعدی درس صورتنده تمرین ایتمکه احتیاج آزالدقجه آزالیر ایدی. بلکه‌ده بواحتیاج قالقوب استقباله قارشی احضار ایدلمه‌لری بزه واجب اولان چوجوقلرمزك قیمتلی وقتلری قابلیتلری دهامهم، دهافائده‌لی‌شیلرده قوللانیلیرایدی. فقط بوکون بوبرخیال حالنده‌در. بز بوحقیقی دائما کوز اوکنده طوتارسه‌ق بوغایه‌یه آدیم آدیم تقرب ایده‌بیلیرز.

شوبحثی داها ایی تنویر وتوضیح ایچون طبیعتدن مقتبس کوزل برمثال‌وار ... مینی مینی چوجوقلری لسانی سویله‌مسی ایشی.. بونلر هانکی مکتبه دوام ایتمش؟ هانکی معلمدن‌درس آلمش؟ هانکی کتابی اوقومش؟ اوچ یاشنده درت بش یاشنده مینیجیك برمخلوق.. اشیایی اسملریله تسمیه ایدیور.. اسملره وصفلر قوشویور.. بونلری بربرینه طاقوب زنجیرله‌یور، ایشله‌تیور.. خلاصه لسانی تیقیرتیقیر سویله‌یور. بری طرفده، سنه‌لردر مکتبده کتابدن یابانجی برلسان اوکرنمکه جابالامش قوجامان برآدم صوکره‌دن اوکره‌ندیکی لسانده ایکی سوز سویله‌یه‌جکی زمان آپیشوب قالیور. مینی مینیلرك موفقیتی عجبا الهام اثریمیدر؟ بونلره بونی، قوشلره بووا یاپماسنی اوکره‌تن، سوق طبیعیمی اوکره‌تیور؟ اویله اولسه مثلا تورك چوجوغنك عربجه‌ده سویله‌یویرمه‌سی لازم کلیردی.

بیلیورزکه بوچوجوقجغز آنا قوجاغندن‌باشقه‌مکتب کورمه‌مشدر. یا، آنا قوجاغی مکتبمیدر؟ شبهه‌یوق‌که طبیعتك شوکنیش میدانی بوتون مکتبدر. بزی‌محیط اولان‌شیلردن درس آلمه‌یی بیلسه‌ك، بلکه‌ده هیچ باشقه کتابه، باشقه معلمه محتاج اولمیه‌جغز. چوجوغك محیطی دقتله تحلیل ایدیله‌جك اولسه بونك ایچون اك ایی اصول تدریس چیقار. اویله براصول‌که اونده هرشی طبیعی، هرشی صوکبی آقیور.. صناعی، زوراکی برشی یوق.

بزده قواعد تدریسنده بومثالی تقلید ایتمه‌لی‌یز.. طبیعته وطبیعتك الجا آتنه، سوقیاتنه تابع اولمالی‌یز. بوکا موافق ومتقارب اولان شیلری‌قبول وترویج‌ایتمه‌لی‌یز. بوکا اویمایان شیلری ترك ودفع‌ایتمه‌لی‌یز.

مکتبلرده‌کی تدریساتده‌عجبا طبیعتی‌تقلید وطبیعتك الجا آتنه تمسك ایدیورمی‌یز؟ مع‌التأسف اعتراف ایدملم که ایتمه‌یورز. هم پك چوق جهتدن. ایشده‌پك چوق خلاف طبیعت شیلروار.. فقط آلیشمشز.. فرقنده اولمایورز. توتون ایچرکبی، قهوه‌ایچرکبی بونلرله اوزلاشمشز. باقیلسه قهوه ایچیلیر شیمیدر؟ قاره وآجی برصو.. فقط آلیشنجه اولویور.. آفیون بیله بیورلر. اك شایان اسف اولان برنقطه‌درکه قصوری‌یاپان بزایکن بیچاره اطفال معصومه بونك مغدوری اولویور.

لسان وقواعدی‌قولایلقله تحصیله مانع‌اولان انکللری‌نه‌قدر آتار ایسه‌ك، طبیعته تمسکله ایشی نه قدر ساده‌اشدیریر ایسه‌ك اوقدر ایی برشی یاپمش اولورز.

*
* *

مکتبلرده التزام اولونان حاللرك، کلفتلرك ایشی نه قدر کوچله‌شدیردیکنی‌ایجه آکلامق‌ایچون مسأله‌نك صفحه‌لرینی شویله برکوزدن کچیرمك مناسب اولور.

بودردلر جمله‌جه معلوم‌ومعترفدر.. برکره‌لسان‌طبیعتدن چیقارلمش، مزعج ومفسد انکللره قاپدیرلمش.. صوکره‌ده اطفال ایچون مغذی وهضمی آسان آثارمزیوق.. قواعد نامنه یازیلان کتابلرمز حاله واطفاله موافق‌دکل.. بونلرك هپسندن بدتراوله‌رق‌ده‌اصول‌تدریسمز غایت فنا.

لسان طبیعتدن چیقارلمش، مزعجه ومفسد انکللره قاپدیرلمش، دیدك. چونکه معلوممزکه سویله‌نیلن لسان ایله یازیلان لسان آراسنده بویوك آچیقلق‌وار. لغتلر بزم‌دکل.. بونلرك تلفظی بزم دکل.. بونلری ایشله‌تن قاعده‌لر بزم دکل.. یازی بزم دکل.. آنا قوجاغندن مکتب صره‌لرینه دوشن، سنه سنه صنف صنف ایلرله‌ین چوجق زمان کچدکجه بوقیدلردن دها زیاده صیقیلیور.. بویوکك آلتنده دها زیاده ازیلیور. زواللی چوجوق.. باقیورکه یر، کوك، هرشی‌دکیشمش.. یرك آدی ارض اولمش، زمین اولمش.. کونش دیمه‌یورلر... شمس دییورلر، خورشید دییورلر، مهر دییورلر، آفتاب دییورلر... آی

دیمه‌یورلر ، قمر دیبورلر، ماه دیـورلر. آت دیه طانیدیغی حیوانه اون اون بش آد طاقشلر .. فرس، اسب، رخش، سمند، رهوار، شبدیز، یکران، توسن،ستور، کمیت،ادهم دیبورلر. دکیز دیه، بیلدیکی شی، بحر، دریا، یم، لجه، قلزم، محیط ودها برچوق شی اولمش . بر شیئه یالکز براسم کافی ایکن بویله برچوق اسم طاقیلماسـنه بردرلو عقلی ایرمه‌یور. بورادن ذهننه برکورلك، برصارمازلق کلکه‌باشلایور.

زواللی چوجوق ... بونلری آلیشدیغی، طبیعت ایدیندیکی کبی تلفظده ایده‌مه‌یور. مثلا (دریا) یی (سرچه) کبی، یاخود (قارغا) کبی سویله‌مك قابلمی؟ حال بوکه کندیسی ایکی مفتوح هجالی کله‌لری آنجاق (سرچه) کبی (قارغا) کبی تلفظه آلیشیقدر.. بونی دکیشدیرمك کندیسنجه آلیشدیغی آهنکك خلافیدر. زواللی چوجق کندی بیلدیکنی اوقو-یه‌مایه‌جق. (هاوا) دیه بیلدیکی کله‌یی (هوا) تلفظ ایده‌جك (شاراب) دیه‌بیلدیکی کله‌یی(شراب) اوقویه‌جق. (لوقا)دیه‌اوکرندیکی کله‌یی(لقمه) دیه یوته‌جق. آرتیق (ناختا)، (هافتا)، (خاستا)، (یاغما) دیه‌مه‌یه‌جك. (زواللی) یی بیـله (زه‌واللی) کبی ایجلته‌جـك. زواللی چوجوق.. کورویورکه تورکجه‌لکنی آکلامغه باشـلادیغی برچوق کله‌لرده بو بدعتجیلکه قربان ایدلمش . . (پارا) تورکجه ، (یارا) تورکجه ، (قارا) تورکجه، (آرا) تورکجه . . بونلری، پك ایی آکلایور. بونلری نیچون (چاره)کبی (یاره)، (قاره)، (آره) دیه تلفظ ایدلدیکنی آکلایه‌مایور. بونی آکلامق ایچون دوشوندیکی صره‌ده بلکه‌ده خواجه اوقویور .

«پاره‌سز قالدم افندم، پاره‌سز» [پاـره]،

یاخود :

«دوش اولوب برتازه یاره»

جانه آچدم تازه یاره» [یاـره]،

یاخود :

«قاره‌کوزلم قاره بختمدر سبب» [قاـره]،

یاخود :

«ایشته کوکلم ، ایشته سن ، بن چیقدم آرتق آره‌دن » [آـره] دیبور . [قالدی چشم خونفشانم فرق آغ وقاره‌دن ، دین‌ده واریا، نه ایسه .]

چوجق‌برآز قریحه‌لی‌اولوبده بونلره قارشی‌مثلامشهوربرتورکینك،

« یمم طورالیدر ،

« سودیکم بورالیدر ،

« بچمه قاپمك اوکندن

« یورمکم یارالیدر »

قطعه‌سنی‌اوقویه‌جق اولسه (طورا) ، (یارا) یا کلشدر، دیه رداولنور. بلکه‌ده بوجرأتی خلاف ادب عد اولنور . بویله بایاغی برتورکی ایله استشهادمی اولنور؟ باخصوص « بچمه قاپمك اوکندن » ادبه موافق اولورمی ؟ اما ، « دوش اولوب برتازه یاره » ادبیاته موافق !

لسـانمزك ، وقتیله یاپیلان ودوام ایدیله کلن خطـایی یوزمزه اورورجه‌سنه ، کندی کندینه تورکجه‌لشدیردیکی (چماشیر) کبی(مینطان کبی ، (جب) کبی ، (جویز) کبی ، (چرچیوه) کبی ، (سوقاق) کبی ، (صاندیق) کبی، (راق)کبی، (قالیب) کبی، (تورفاندا)کبی، (چاپراز)کبی کله‌لر بونلرجه هپ غلطدر ، یاکلیشدر ، قابادر .. بونلر (چماشیر ، مینطان ... الخ) دکل ، (جامه‌شوی) ، (نیمتن)، (جیب) ، (جوز) ، (چارچوبه) ، (زقاق) ، (صندوقه) ، (عرق) ، (قالب) ، (ترفنده) (چپ‌وراسـت) در . حتی ، بونلردن بعضـلرینك کوزلری اوقدر دومانلانمش‌که قابل اولسـه بوتون ترکجه کله‌لری عربجه‌یه ، فارسی‌یه ارجاع ایده‌جکلر.. بونلرجه (پیرآصا) نك صحیـح وفصیحی (برخاصه) در .. بونلرجه (مایدانور) (معده‌نواز) در .. (مولیا) (ملوکیه) در . ینه بونلره کوره (سکرتمك) اصـلنده (سیر ایتمك) ایمش .. (قیزمق) عربجه‌نك (غیظ) نه بر (مق) طاقیله‌رق یاپیلمش .. (آقسیرمق) ده اصلاً (عطسرمق) ایمش .. کذلك (باغیشلامق) (بخشـلامق) دن بوزولمش .. دها نه‌لر ، نه‌لر ! نه‌ایسه صدده کله‌لم .

زواللی چوجوق .. (دکیز) ك یاننده (بحر) ی‌ده (دریا) یی‌ده اوکره‌نه‌جك بوندن صوکره‌ده بولغتلرك هپسنی بوعربی، بوفارسی ، بوترکجه ویا ترکجه حکمنده دیه آییره‌جق . بونی یاپامایان چوجوق صفردن آشاغی برقیمتی حائزدر . هپ بویله دوشـونورز . هایدی باقالم ، اوغلم ، مینی مینی چوجوقلر ایچون حاضرلانان ، مینی مینی (بهاری) یه اوقوتولان شومنظومه‌یی اوقو، کلماتی‌تفریق، تحلیل‌ایت:

« یکسان نظرمده صیف وسرما ؛

« اندوه ایسه اسم بی‌مسما ،

« شوریدهٔ نشوهٔ شبابم ..

« اولمازسه‌ده باغ نزهت افزا ،

« فکرم یتیشیر بکا طربزا ،

« مستغنیٔ نغمهٔ ربابم . »

زواللی چوجوق ، نه‌یه اوغرادیغنی بیـله‌مز .. بواشـکنجه‌یه نه‌دن لایق کورولدیکنی آکلایه‌ماز . مابعدی وار

مباحثات

اجتهاده دائر

(صراط مستقیم)ك اوتوز برنجی اوتوز ایکنجی واوتوز اوچنجی نسخه‌لرنده فضلای عصردن‌مناسترلی اسماعیل‌حقی افندی حضرتلرینك استفهام انکاری‌ایله باب اجتهاد مسدودمیدر عنوانلی مقالات تحریرا-نه‌لری‌حقنده‌کی‌مطالعات‌عاجزانه‌می سؤال‌وجواب‌طرزنده بریره‌اشارت ایتمش وشوقدرکه حیلولت موانع‌ایله تبییض وارسالنه موفق‌اوله‌مامش ایدم. فقط مقالات مزبوره مزایاسنی ادراك ایتمیان وخفایاسنه اطلاعی بولنمیان وحتی عبارات فقهایی لایقیله ربط وفهمه قادر اولمیـان بعض کیمسه‌لری‌اجتهاد سوداسنه دوشوردیکندن‌مسودهٔ منسیه‌نك‌شو آرالق تقدیمنی موافق کوردم. وماتوفیق الا بالله العلی‌العظیم .

[س] زمانك مجتهددن خالى قالمسى جائزمىدر؟

[ج] جمهور فقهاء قوللرينه كوره جائزدر اكثر حنابله وغيرى لرندن بعضيلرى جمهور فقهايه مخالفتله زمانك مجتهددن محروميتنى مستحيل عد ايتمشلردر.

[س] جمهور فقهانك مطلوبلرينه عقلى ونقلى دليللرى وارميدر؟

[ج] اوت واردر دليل عقليلرى زمانك مجتهددن خالى قالمسنك ممتنع لذاته اولمامسيدر. زيرا حد ذاتنده زمانك مجتهددن خالى قالمسى وقوعنى فرض وتقدير ايتمكدن اصلا محال لازم كلمز. ايمدى زمانك مجتهددن خلوى ممتنع اولسهيدى امتناعنى اقتضا ايدر. امر خارجدن طولايى ممتنع اولوردى. حالبوكه اصل اولان خلو مذكورك استحالهسنى موجب بر امر خارجك بولنمامسيدر. دليل نقليلرى صحيحين وترمذى وابن ماجهده مذكور [ان الله لايقبض العلم انتزاعا ينتزعه من العباد ولكن يقبض العلم بقبض العلماء حتى اذا لم يبق عالماً اتخذ الناس رؤسا جهالا فسئلوا فافتوا بغير علم فضلوا واضلوا] حديث حكمت آميزيدر.

[س] مخالفينك بو دليللره رديهجكلرى وارميدر؟

[ج] جمهور فقهانك دليل عقليلرينه شووجهله اعتراض ايديورلر اكر بر زمانك مجتهددن محروميتى فرض اولنسه او زمان بر زمان فترت صايلمق واو حالده شريعت جليله منقرض وتكليف الهى زائل وحجة الله ساقط اولمق لازمكلور. يعنى زمانك مجتهددن خالى قالمسى ممتنع لذاته دكل ايسهده ممتنع لغيرهدر ديمك ايستيورلر.

[س] بو اعتراضه جمهور فقهاء طرفندن نه وجهله جواب ويريلور؟

[ج] ذكر اولنان محاذير مترتبه همان لازمكلوردى. سابقا ارتحال داربقا ايدن اسلاف مجتهدينك بزه وديعه قيلدقلرى كتب فقهيهٔ معتبرهلرى مندرس اولسيدى وامت محمدك مشاراليهم حضراتنى كتب معتمدهٔ مودوعهلرندن منقول مسائل عمليهده تقليد ايتملرى جائز اولمسيدى. لكن كتب فقهيهٔ مدونهلرى مندرس اولميوب تقليدمذكورك جوازى كتب اصوليه وفروعيهده مصرح بولنديغنه نظراً برزمانك مجتهددن خالى قالديغى تقديرده هيچ بر محذور لازمكلمز.

[س] مخالفينك مطلوبلرينه دليللرى نهدن عبارتدر؟

[ج] [لاتزال طائفة من امتى ظاهرين على الحق يأتيهم امر الله] حديث شريفى الى يوم القيامه هيچ بر زمانك مجتهددن خالى قالمسى جائز اولماديغنه دلالت ايدر. وحق سبحانه وتعالى حضرتلرينك [فلولا نفر من كل فرقة منهم طائفة ليتفقهوا فى الدين] الى اخره آيت كريمهسى اجتهادك مطلقا قطعى بر فرض كفايه اولديغنه دلالت ايتمش ايكن بر زمانده بتون امت محمدك اجتهادى ترك ايتملرى اثم وباطل اوزرينه اتفاقلرينى مستلزم اولور. بناءً على ذلك بر زمانك مجتهددن محروم اولمسى جائز دكلدر. كذلك اكر بر زمانك مجتهددن خالى قالمسى جائز اولسه كتاب وسنته اتباع ومضامين شريفهسيله اعتبار وجوبنه دال اولان [واتبعوا ما انزل اليكم من ربكم] [ولاتتبعوا من دونه اولياء] [واعتصموا بحبل الله جميعا] [فاعتبروا يا اولى الابصار] كبى نصوص شرعيهنك مقتضاى عمومى بولنان حكمك بعض اعصار اشخاصه تخصيصى لازمكلور.

[س] اشبو دليللره جمهور فقهاء طرفندن نه وجهله جواب ويريلور؟

[ج] [امالاتزال الخ ...] حديث شريفى بر زمانك مجتهددن عدم خلوينه دلالت ايدر، خالى قالمسنك عدم جوازنه دلالت ايتمز. مخالفينك مطلوبلرى ثانيدر، اول دكلدر. حديث مذكورك ثانىيه دلالتى تسليم اولنسهبيله جمهور مجتهدينك مطلوبلرينى اثبات ايچون كتيردكلرى سالف الذكر حديث شريف اشبو حديثدن مطلوبه دلالت جهتندن اظهردر. زيرا حديث جمهورده عالمى صريح اولهرق نفى واردر. عالم، مجتهددن اعم اولمغله اعمى نفى؛ اخص اولان مجتهدينك نفيى مستلزم اولور. اما مخالفين حديثنده حق اوزره ظهور اعتقاد حقه دلالت ايديور ايسهده علم و اجتهاده دلالت ايتمز. علم واجتهاده دلالتى تسليم اولنسه بيله تاريخلرى مجهول ايكى حديث يكديكرى ايله تعارض ايدوب توفيقلرى قابل اولمديغى صورتده هر ايكيسيده سقوط ايدرك جمهور فقهانك مار البيان دليل عقليلرى معارضدن سالم قالور. [واما فلولا نفر الخ ..] آيت كريمهسى اجتهادك جميع ازمانده فرض كفايه اولديغنه دلالت ايتمز. بلكه ممكن ومقدور اولديغى وقتده فرض كفايه اولديغنه دلالت ايدر. زيرا آيت مذكوره حكمى جميع اعصاره عام ايسهده [لايكلف الله نفساً الاوسعها] آيت كريمهسى عمومنى تخصيص ايدر. تماماً شرائط اجتهادى جامع علمانك ارتحال داربقا ايتدكلرى فرض اولندقده اجتهاد، اهل زمان ايچون ممكن ومقدور اولمديغى جهتله تركندن امت محمدك اثم وبطلان اوزره اتفاقلرى لازمكلمز. واما برزمانك مجتهددن خالى قالديغى جائز اولديغى تقديرده آيات ثلثهٔ مذكوره و امثالنك مقتضاى عمومى بولنان حكمى بعض اعصار واشخاصه تخصيصك لزومى مسلم اولسه بطلانى مسلم دكلدر. زيرا تخصيص مذكور رأى وقياس وياخبر واحد ايله اولديغى تقديرده همان باطل اولور. لكن تخصيص مذكور كافى السابق آيات قطعيهدن [لايكلف الله نفساً الا وسعها] قول جليلى ايله اولديغندن قطعاً باطل عد اولنماز.

[س] علم منطقده مبين محصورات اربعهدن جمهور فقهاء ومخالفين مدعالرى هانكى قضيهيه راجعدر؟

[ج] جمهور فقهانك دعواسى موجبهٔ جزئيهدركه بعض اعصارك مجتهددن خالى قالمسى جائزدر. ومخالفينك دعواسى سالبهٔ كليهدركه هيچ برزمان وعصرك مجتهددن خالى قالمسى جائز دكلدر.

[س] بيانات مبسوطهمزدن ايجاب جزئينك صدق تبين ايتمكله سلب كلينك كذبى ثابت اولمش ايسهده قرون اربعهدنصكره اعصار اخيرهده باب اجتهادك انسدادى دعواسى هنوز تظاهر ايتمامشدر. چونكه دلائل متعاضده ايله قرين ثبوت اولان دعواى جمهور اعصار اخيرهنك مجتهددن خالى قالمسى امكان خاص ايله ممكن ديمكدن عبارتدر. دعواى

انسداد ایسه اعصار اخیره‌نك مجتهددن خالی قالمسنك وقوعی دیمكدن عبارتدر. دعوای اولانك ثبوتندن دعوای ثانیه‌نك ثبوتی لازم كلدیكی جهتله دعوای ثانیه‌یی اثبات ایدر ادلهٔ اربعه‌دن بردلیل وارمیدر ؟

[ج] صحیحنده [خیر امتی قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم قال عمران فلاادری اذكر بعدقرنه قرنین اوثلاثا ثم ان بعدكم قوما یشهدون ولایستشهدون ویخونون ولایؤمنون وینذرون ولایفون ویظهرفیهم السمن] حدیث شریفی ایله ابن ابی شیبه وطبرانی روایتنده قرن رابعی اثبـاتی حاوی. [خیرالناس قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم ثم الآخرون اردی] حدیث شریفی. خیریت درجات متفاوته‌اوزره جنس قرون اربعه‌ده اولوب جنس قرون اخیره‌ده كذب وامانتده خیانت ونقض عهود، وحب دنیا، وحب جاه. وسائره كبی عدالتده قادحه حالات ردیهٔ بولندیغنی انبا ایتمكله امام غزالینك واكثر اصولیینك اجتهادك صحتی شرائطندن بشقه‌برده قبولنك شرطی اولوب اوده عدالت اولدیغنی تصریح ایتدكلرینه نظراً اعصار اخیره‌ده صحت اجتهادك شرائطنی جامع، مذاهب اربعه‌دن برینـه تابع اولمیان برعالم مقتدرفرض اولنسه اجتهادی انجق كندی نفسی حقنده معمول به‌اولوب سائر امت محمد حقنده شایان وثوق واعتماد اوله‌ماز. ایشـته اعصار اخیره‌ده باب اجتهاد. مسدوددر دینلمكدن مقصود بودر. مع هذا نظر واستدلال طریقندن كمسه ائمهٔ اربعه‌نك مقاملرینه واصل اوله‌مازلر وبو وصولی ائمهٔ اربعه‌دنصكره محمد ابن جریر طبریدن بشقه كمسه ادعا ایتمامشدر. فقیه مشارالیهك ادعاسی ایسه عصرینك فقهاسی طرفندن تسلیم اولنمیه‌رق رد ایدلمشدر.

ائمهٔ اربعه‌دنبشـقه اجتهاد مطلق دعوا ایدن فقیهلرك كافه‌سـنك مرادی امامنك قواعدندن خارج اولمیان اجتهاد مطلق منتسب دیمكدر. امام مالك معیتنده ابن قاسم ایله اصبغ كبی. ابی حنیفـه معیتنده امام محمد ایله ابی یوسف كبی شافعی معیتنده مزنی ایله ربیـع كبی چونكه ائمهٔ اربعه‌دنصـكره احكام فقهیه‌یه مبادرت ایدوب كتاب وسـنتدن استخراج، بزم بیلدیكمز شیلرده ابدا كمسـه‌نك قوتی تحتنده دكلدر. بركمسـه بو مقامی ادعا ایدر ایسـه بزا كا ائمهٔ اربعه‌دن هیـچ برینه شمدی‌یه‌قدر استخراجی سبقت ایتمیان برشیئی بزم ایچون استخراج ایت دیو تكلیف ایدر ایسـه‌ك شبهه‌سز شخص مزبور عاجز قالور كرچه فیاض مطلقك افاضه وقدرت شامله‌سنه نظراً بركمسـه‌نك ائمهٔ اربعه مقامنه وصولی عقلاً ممكن ایسه‌ده لكن عادتاً محال كبیدر.

حقلرنده خیریت وعدالتلرینی بیان ایدر دلیل مخصـوص بولنان محمد المهدی حضرتلری ایله عیسی بن مریم علیه السلامك حكم مذكوردن مستثنی بولندیغی اربابی نزدنده معلومدر. زیرا مشارالیهمانك هر برلری مجتهد مطلق اوله‌جقلری نتیجهٔ تتبعاتمزدندر.

[س] باب اجتهاد بر منوال مشروح مسـدود اولنجه مجتهدین زمانلرندنصكره ظهور ایدن حوادث متنوعه‌یه متعلق احكام، شریعتدن خارج قالمق لازمكلیر بو ایسه شرع شریفك احتیاجات متحدثه‌یه عدم كفایه‌سنی ایهام ایدر دینلیرسه.

[ج] بزه اسلافمزك ودیعه قیلدیغی مسائل فرعیه وقواعد اصولیه اخیراً ظهور ایدن حوادث احكامنی بیانه كافی وكافلدر. شوقدروار كه احكام مذكوره‌یی علم فقهده ممارسـهٔ كامله‌سی اولان ذوات كرام اسلاف مجتهدینك اقوال مضبوطه‌لرندن عباره ویا اشـاره ویا دلالت طریقیله فهم واستخراج ایده‌جكلری وارستهٔ بیان اولدیغنه مبنی هیچ برحادثه‌نك حكمی شریعت محمدیه‌دن خارج قالمق لازمكلمز. بناءً علیه [لایأتی زمان الا والذی بعده شرمنه] حدیث شریفی منطوقنجـه خصوصا شرقرون اولان عصرمزده اجتهاد وقیاس بابنی فتحه حاجت یوقدر. ازجمله فاضل مشارالیهك صراط مسـتقیمك اوتوز ایكنجی نسخه‌سنده مندرج مقاله‌سی اواخرنده [صاللانان دیشك تثبیتی ایچون آلتون ویا كموش تللر ایله باغلانمسی جائز اولدیغی حالده چوروین بردیشی طولدورمق ویا قاپلاتمق مجبوریتنی حس ایدنلر فتواخانه‌یه مراجعتله برجواب آله‌میورلر. مع هذا بونك جوازی‌ده خاطرلره كلمكده‌در.] دیو كتب فقهیه‌ده یوق كبی كوسـتردیكی مسـئلهٔ ثانیه‌ده عدم جواز فقهانك دیشلر آره‌لرینه ویاچوروك دیش آره‌سنه حلول ایدن طعام، ماتحتنه صویك وصولنه مانع اولور درجـه‌ده صلابتلی اولدیغی یقیناً معلوم اولورایسه غسلك صحتنه مانع اولدیغی قول اصح ایله ترشیح ایده‌رك بیانلرندن دلالت طریقیله مستفاد اولمشیكن مسئلهٔ ثانیه‌یی مسئلهٔ اولایه قیاس، قیاس مع الفارقدر. وینه فاضل مشارالیه حضرتلری مقالهٔ مزبوره نهایتلرنده [اك كزیده فقهامز دعوت ایدیله‌رك اجتماع ایده‌جك اولورلر ایسـه هم مجله‌یی توسیعا شرح هم لزوم كورولن دهانه‌قدر مسائل وارایسه بالتدقیق علاوه ایدرلر ربایه سیغورطه‌یه وسائره‌یه‌دائر اختلافاتی آرادن قالدیررلر. بتون مساعدات شرعیه‌یی بولوب اورتایه قویارلر] بیوریور ظن ایدرم كه بوكلام قلم ناسخدن سهودر. زیرا حق سـبحانه وتعالی حضرتلری قرآن كریمنده [واحل الله البیع وحرم الربوا] بیورمش ودار اسلامده معقود سیغورطه‌نك قمار قبیلندن اولدیغی جهتله حرمتی نص قرآنی ایله منصوص ایكن بونلره مسـاعدات شرعیه طلبنه قیام ایتمك فضل وكمالی آفاقه انتشار ایدن فاضل مشارالیه حضرتلرندن غایت مستبعددر. وصراط مستقیمك اوتوزنجی نسخه‌سنده فاضل مشارالیه حضرتلری [ازمانك تغیری ایله احكامك تغیری انكار اولنه‌ماز.] قاعدهٔ كلیه‌سنه توفیقا وزعم ایتدیكی علت مطرده‌نك فنوغرافده بطریق الاولویه موجودیتنه بناءً فنوغرافك شاهدین عادلین مثابه‌سنده بلكه آنلردن اقوی اولدیغنی ادعا ایده‌رك حاكم ایچون بینهٔ عادله‌نك مدار حكم اولدیغی كبی بوكا قیاساً فنوغرافك دخی مدار حكم اولدیغنی تصریح ایدییور.

حالبوكه فنوغراف آلات لهودن اولدیغی جهتله ادلهٔ شرعیه‌دن كتاب وسنت ایله آحاد اهل اسلام ایچون استعمالی ممنوع ایكن، فاضل مشـارالیهك قیاس مذكوری خواص مسـلمیندن اولان حكام شرع انوره فنوغراف اسـتعماله اذن شرعی اولدیغنی متضـمندر. قیاس ایسـه كتاب، سنت واجماع امتدن بر نص بولنمیان ماده‌لرده جاری ومعتبر اولمغله فاضل مشارالیهك مارالذكر قیاسی ادلهٔ شرعیه‌دن كتاب

وسنته مخالف بولنـدیغی جهتله مردوددر . قاعدهٔ مذکوره فقهـاء عظام افندیلریمزك تنصیصلرینه مخالف اولمیان ماده‌لرده جاری اولدیغی جهتله عمومی اوزره مرعی دکلدر. فقهاء کرام افنـدیلریمز؛ کتاب، سنت و اجماع امتـدن اقتبـاس ایدرك قاضی‌یه مدار حکم اوله‌جق حجت یدی‌یه منحصردر دیدیلر. برنجی بینهٔ عادله ، ایکنجی اقرار ، اوچنجی یمیندن نکول ، دردنجی یمین ، بشـنجی قسـامه ، آلتنجی تولیتندنصکره تحدث ایدن علم قاضی ، یدنجی قرینهٔ قاطعه‌در . فنو- غراف بو یدی ایچنده معدود دکل ایکن شهادت شهوده قیاساً مدار حکم قیـلمقده اجتهاد مطلـق مرتبه‌سـنه خطوه انداز اولدیغی بی‌اشتباهدر . شاید آخر زمانده فنوغرافك شاهدلکی نظر شارعده جائز اولسه‌یدی اولین و آخرینك اخبارینی افندیمز محمد مصطفی صلی الله علیه وسلمه بیلدیرن علام الغیوب آخر زمانده فنوغرافك تحدث ایدوب شـاهدین مقامنده طوتیـله‌جغنی بیـان بیورر ایدی متبوع معظممز افندیمز دخی امت واصحابنه بیان بیوررلر ایدی . مادامکه فنوغرافك شهادتی کتاب اللهده، حدیث نبویده، اجماع امتده، قیاس فقهاده بیان اولنمامشـدر. اوحالده فنوغرافك شهادتی باطلدر. اللهم ارنا الحق حقا فارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا فارزقنا اجتنابه .

بولوادیندن مدرس یونس زاده

احمد وهبی

دارالفنونده تدریسات

٧١٨٧ نومرولو صـباح غزته‌سـنده «مکاتب عالیه معلملرینك تنسیقاتی» عنوانیله درج ایدلمش مقاله‌یی اوقویوب جدا ممنون اولدم. چونکه هرکون جریده‌لری الیمه آلدیغم وقت ایلك آرادیغم شی معلملر ودرسـلر تنسیقاتی ایدی. بو ممنونیتمی وعن صمیم القلب تشـکراتمی مرجعنه تقدیمله برابر اهل عرفانك وبالخاصـه دارالفنون مدیر اول وثانیلرینك نظر موشکافانه‌لرینه بوقاریده‌کی تنسـیقك توأمی اولان ایکنجی بر تنسیقیده عرضه جسارت ایدییورم ؛

دارالفنون الهیات شعبه‌سی منتسبیندن اولدیغمدن اك زیاده هدف نظرم اولان‌ده دینیه شعبه‌سیدر. معلملره تنسیقات یاپیلمش. چوق کوزل اولمش. یاپیلمسی لازم اولان برشی ایدی. ظنمجـه بوندن دها الزم اولان درسلرده‌ده تنسیقات اجراسیدر.

درسلرده‌ده تنسیقات یاپیله‌جقمی ؟ یاخود اسکی حمام اسکی طاس دیدکلری کبی کنه‌کچن سنه‌ده‌کی طرزده تفسیر اوقنورکن قاضی‌دن بش سطر اوقنوبده فی نفسه پك محدود اولان برسـاعت ظرفنده اونك تحلیلات صرفیه ونحویه‌سیله، فقه اوقنورکن ابتدائی مکتبلرنده تحصیل اولنان اقسـام ایله حدیث اوقنورکن بخاری شریفدن یالکز بر ایکی حدیثك ترجمه‌سیله وعلی هذا القیاس عمر کچیریله‌جکمی ؟ شمدی اك زیاده ذهنمی اشغال ایدن مسئله بوندن عبارتدر. ظن عاجزانه‌مه نظراً تفسیر وحدیث اوقنورکن یالکز ترجمه‌لریله اکتفا اولنمیوب بونلرك

معانیٔ لغویه وشرعیه‌لری طلبه‌یه بالتفصیل اکلاتلدقدن صکره اك مهم اولان جهت فلسفیه‌لری ومشتمل اولدقلری حکمیات نامتناهیه‌نك ولو برقسمی اولسـون ایضاح ایدیلملی‌که . افقهدن عبادات ، معـاملات وعقوبات بابلری فلسفه‌لریله برابر تدریس اولنمالی. تاکه هر آن آوروپا میسـیونرلری طرفنـدن هدف تعرض اولان دین مقدسمزی حمایه واونلرك تجاوزاتنی بحق مدافعه‌یه وعصرلردن برو عنصر اسلام بیننده یرلشمش برطاقم اعتقادات باطله وتعصبات جاهلانه‌یی کوکندن قیروب آتمه‌یه مقتدر فیلسوفلر ایله غوامض فقهیه‌یه واقف بحق قاضی ومفتی دنیله‌جك ذوات کرام یتشدیریله بیلسون .

برده تدریسات لسـان عربی اوزره اولملی. وبونکله برابر فارسی لسانی برطرز مفید اوزره تعلیم ایدیلوب عربی وفارسی تکلمه مقتدر طلبه‌لر یتشدیرلملی‌که کسب ایتدکلری فیض معارف پك محدود برمحیطه منحصر قالمیوب بالعکس برطرفدن جزیرة العرب دیکر طرفندن ماوراءالنهره قدر کیدوب نشر معارف ایله اعلاء کلمة الله‌یه بحق ایفای خدمت ایتسونلر. حتی انکلیزجه ویا فرانسزجه لسـانی‌ده تدریس اولنمالی‌که بوندن صـوکرا آوروپایه کوندریله‌جك طلبه‌لرمز بیننده علوم دینیه منتسبلرندن‌ده اوچ بش افندی بولنسـون‌ده اونلرده بردرجه‌یه قدر فنون غربیه‌یه کسب وقوف ایده‌رك بوملته بحق خدمت ایتسـونلر.

دینلمسونکه برخواجه ایچون آوروپایه کیتمك نه‌یه لازم ؟ البته لازمدر. چونکه خواجه‌لرمزك اك بیوك وظیفه‌لرندن بری‌ده اهالی‌یه وعظ سویله‌مك واونلری آلات جدیدهٔ صناعیه وزراعیه‌نك استعمالنه وبالآخره مملکتمزده متعـدد فابریقـه‌لر ودارالصناعه‌لر تأسیسـنه ترغیب وتشویق ایتمك دکلمی ؟ ایشته بو وظیفه‌یی حقیله ادا ایده‌بیلمك ایچون واعظ محترم خواجه افندینك ولو بر درجه‌یه قدر اولسـون فنون مذکوره‌دن بهره‌دار اولماسی البته لازمدر، ظن ایدرم. بونکله برابر اهـالی اوزرنده ناقابل انکار بیوك بر نفوذ وتأثیرلری اولان طابهٔ علمیه‌نك تـویر افکارینه خادم دینی ، اجتماعی ، تاریخی وفلسفی قونفرانسلرده علاوه اولنمالی. بونلر یاپیلمه‌دن یالکز معلملرك تنسیقاتیله اکتفا اولنورسه «غمد من ذهب علی سیف من خشب» قبیلندن اولوب فائده مطلوبه استحصال ایدیله‌مز .

تعداد ایتدیکم موادك برآن اول حصوله کلمسی بتمله برابر صنف آرقداشـلردن اکثری‌ده آرزو ایتـدکلرینی محترم مدیرلرمزك ویکانه رهبرلرمز اولان بالعموم معلمین کرام حضراتنك نظر تدقیقلرینه کمال احترامله عرض ایلرم.

سیبریالی: عالم جان الادریسی

الواح انتباه :

مهم بر مباحثه

انکلتره عوام قاره‌سنك کچن پنجشنبه کونکی اجتماعنده اعضادن مستر دیلون روسیه زندانلرنده بولنان پولتیقه محکوملرینه قارشو روا کوریلن سوء معامله‌نك نظر دقتی جلب ایدوب ایتدیکنی وبومعاملاتدن

طولایی انکلتره حکومتی طرفندن پروتستو ایدیلوب ایدلیه‌جکنی خارجیه ناظرندن سؤال ایتمش وبونك اوزرینه آتیده‌کی محاوره جریان ایلمشدر:

ناظر — اوروپا دولتلرینك امور داخلیه‌سنه متعلق سؤاللره امور مذکوره معاهدات منعقده ایله تعیین ایدلمش اولان حقوقه مستند بولندقجه جواب ویره‌مم.

مستر ریس — روسیه‌ده محبوسینه بویله بر معامله ایدلدیکنه دائر معلومات صحیحه وارمیدر؟

ناظر — خیر افندم، بوبابده معلومات موثوقه یوقدر.

مستر ماق نیل — ناظر محترم، پرنس قروپاتکین طرفندن بو مسئله‌یه دائر وقوع بولان بیاناته وروس محبوسیننه قارشو اجرا ایدیلن مظالم حقنده مملکتمز اهالیسنك نه‌کبی بر حس پرورده ایلدیکنه واقف میدرلر؟

ناظر بك بوسؤاللره هیچ جواب ویرمه‌مشدر.

مستر دیلون فرانسز، اسپانیا وانکلتره قونسلوسلری طرفندن اسرای حربیه‌یه قارشو معامله غدارانه‌ده بولندیغندن طولایی فاس امیری مولای عبدالحفیظه مشترك بر پروتستو تبلیغ اولنوب اولنمدیغنی واکر تبلیغ اولنمش ایسه بر دولت اجنبیه‌نك امور داخلیه‌سنه بو مداخله‌نك نصل معذور کوریله‌بیله‌جکنی سؤال ایتمشدر.

ناظر — طنجه‌ده‌کی انکلیز قونسلوسی مراکش ایله معاهده‌لری بولنان دول سائره قونسلوسلریله برلکده مولای حفیظه مشترك بر نوطه تبلیغ ایده‌رك اسرایه قارشی اشکنجه وقوع بولماسی حقنده تأمینات ایسته‌مش وتأمینات مطلوبه اعطا اولنمشدر. ظنمه قالیرسه فاس احوالی ممالك سائره‌یه قابل قیاس دکلدر. دولتلرك مراکش حقنده‌کی مداخله‌سی معذرتدن مستغنیدر.

مستر دیلون — انکلتره حکومتی مراکش کبی مستقل ودوست بر حکومت اجنبیه‌نك امور داخلیه‌سنه مداخله ایتمکی جمله وظائفندن عد ایتدیکی حالده عجبا روسیه‌نك امور داخلیه‌سنه نه‌دن مداخله ایده‌میور. ایضاح ایده‌بیلیرمیسکز؟

ناظر — روسیه وفاس احوالی یکدیکرینه قابل قیاس دکلدر.

مستر ماق نیل — عجبا فاس ضعیف وروسیه قوتلیدرده اونك ایچون می؟

مستر دیلون — ناظر محترم، نشر اولنان تفصیلاتك موثوقیتنه جلب نظر دقت بیورمشلرمی؟

روسیه حبسخانه‌لرنده جریان ایدن مظالم مراکشده وقوع بولانلر قدر مدهشدر.

ناظر — بن مراکش محبوسیننه قارشی اجرا قلنان اشکنجه‌لرك اوروپا ممالکنده اجرا قلندیغنی قطعیاً رد ایدرم.

مستر پونتر — اسپانیا زندانلرنده‌کی محکومینه قارشی مظالم اجرا قلندیغندن طولایی اسپانیا حکومتنده‌ده تبلیغات اجرا قلنه‌جق میدر؟

ناظر — اوروپا دولتلرینك امور داخلیه‌سنه متعلق سؤاللره جواب ویره‌مم.

مستر پونتر — عجبا انکلتره ایله اسپانیا تختلرینی اشغال ایدن حکمدارلر آره‌سنده موجود مناسبات صهریتکارانه حسبیله اسپانیایه تبلیغات اجرا اولنمیه‌جق‌می؟

ناظر — اکر بوکبی سؤاللره جواب ویرمك لازم کلسه دول سائره‌دن هیچ بویله مناسبات دوستانه‌ده بولنمق ممکن اولماز (آلقشلر) محاوره بوراده ختام بولمشدر.

عالم اسلام

چین مسلمانلری

قیرغیزلر (قازاقلر):

قیرغیز یرلرینی مصادره‌دن قیرغیزلرك متضرر اولدیغی ظاهر بر شیدر. اما بومصادره‌دن حکومتك مستفید اولوب اولمدیغنی‌ده بر ملاحظه ایدملم.

بوندن اولکی مقاله‌لرمده قیرغیزلرك حیوان بسلمکله وقت کچیردکلرینی یازمش ایدم. روسیه مملکتنده متمکن بش ملیون قیرغیزلر آسیا صحرالرینك قابل اسکان اولان، اولمیان مملکتلرینه منتشردرلر. قیرغیزلر بوصحرالرده محلك قابلیتی نسبتنده حیوان یتشدیرمکله مشغولدرلر.

صحرا دنیلورسه‌ده صحرانك حالی پك مختلفدر. صحرانك بعض یری قویون یتیشدیرمك ایچون قابلیتلی اولورده اوراده دوه، آت یتیشمز. وبعض محلده آت یتیشرده قویون، دوه یتیشمز. بعض محلی‌ده زراعته صالح اولور وحیوان‌ده بسلنیر. قیرغیزلرك اصول معیشتی ایچون بوکبی یرلرك جمله‌سنه احتیاج واردر.

قیرغیزلرك بسلدیکی حیواناتدن مملکت داخلنه پك‌چوق قویون، اوکوز، آت آله‌رق روسیه‌نك داخلی ولایتلری احتیاجی ایچین صرف ایدیلیور. وبوحیوانلردن عسکر احتیاجی ایچون‌ده پك‌چوق اوکوز وآت جلب ایدلمکده‌در. بوندن ماعدا قیرغیزستانه قریب بلده‌لر واسطه‌سیله قیرغیز صحرالرندن کلیتلی قویون، اوکوز جلب ایدیله‌رك قیشین صفوق وقتلرنده کسیلوب صفوقده طوندیریلوب شمندوفرله روسیه ایچروسنه کوندرلمکده‌در. بوکیفیتدن نه‌قدر حیوان کسلدیکنی بیلمك ایچین اورمبورغ، سیمپالاتینسکی، پتروپاولوسکی کبی اهالی اسلامیه‌سی چوق شهرلرك قصابخانه‌لرینه ایچه‌دقت لازمدر. مثلا: سیمپالاتینسکی‌ده هرقیش ۱۰۰۰۰۰ قیون، ۱۰۰۰۰ اوکوز، پتروپاولوسکی‌ده ۳۰۰۰۰۰ قیون، ۲۰۰۰۰ اوکوز، اورمبورغده ۵۰۰۰۰۰ دن زیاده قیون، ۵۰۰۰۰ اوکوز کسیلدیکنی کوسترمك کافیدر.

بوصورتده کسیلمش حیوانلرك اتلری روسیه مملکتنك طشره‌سنه کوندرلدیکی کبی پایتخت اولان «موسقوه، پترسبورغ» شهرلرینه‌ده کوندریلوب پایتخت اهالیسنك احتیاجنه صرف ایدلمکده‌در.

بوندن ماعدا قیرغیزلرك یتیشدیردیكی حیواناتك دریسی روسیه ایچروسنده ایشلنوب عسكر واهالی‌یه آیاق قابلری اعمال ایدیلیور. قیون دریسندن‌ده عسكر واهالی‌یه قیشلق الیسه‌لر یاپیلیور. روسیه كبی صغوق اقلیملرده یشایان بیوك برحكومتك ملیونلرجه عسكری ایچین لازم اولان كورك هپ قیرغیزلرك بسله‌دیكی قیون دریسیدر. آیاقلرینه كیدكلری ایتك [چیزمه] لرده اكثری قیرغیز مالی‌دریسیدر.

بوندن ماعدا قیرغیز قیونلرینك یوكی روسیه عسكری ایچین اك لزوملی برشیدر. روسیه عسكرینك الیسه‌سی اكثریتله یوك توغندن اولوب بونك اعمالی ایچین لازم اولان یوك اكثریتله قیرغیزستاندن جلب ایدلمكده‌در.

بوندن ناشیدركه قیرغیزستانله مجاور شهرلرده‌بیوك‌فابریقه‌صاحبلری سنه‌لردن بری یوك اشتراسی ایچین آجنته‌لر بولندیروب رقابتله یوك اشترا ایدیورلر. اكر قیرغیز یونلرینه‌احتیاج اولمیه ایدی فابریقه صاحبلری یوك اشتراسی ایچین قیرغیز ایچلرینه قدر صوقولمزلردی.

بوندن ماعدا قیرغیزلرك اخراجاتندن دوه یوكی، كچی یاموغی [تفتیك]، آت دریسی، كچی دریسی روسیه‌نك اقتصادی جهتنده پك بیوك تأثیری اولور. بونوع‌مالك مشتریسی ممالك خارجیه‌تجارلریدر. آوروپا فابریقه‌لرینك آجنته‌لری اولان یهودیلر روسیه‌نك قیرغیزستانه قریب شهرلرنده مذكور مالری رقابتله اشترا ایدیورلر.

بوسببدن روسیه داخلنه اوروپا پاره‌سی كلیور، ثروت عمومیه تزاید ایدیور. بونوع تجارتك یكونی یوزلرجه میلیونلردن زیاده اوله‌رق كلی برمبلغه بالغ اولدیغندن روسیه مملكتی ایچین پك مفید، ثروت عمومیه‌نك زیاده‌لشمه‌سی ایچین پك خادم برمنبع ثروتدر.

حكومت‌حاضره بوحالی ملاحظه‌یه آلملی‌ایدی. وبوثروت عمومیه‌یه خادم منابع ثروتك حالنی ایولشدیرمك ایچین چوق چالشملی ایدی. اما حكومت حاضره بوحالی هیچ ملاحظه‌یه آلمدی، آلمقده ایسته‌میوردی. قیرغیز یرلرینی مصادره ایدرك اورالره مهاجرلر اسكان ایدلسه طبیعی مهاجرلره زراعته الویریشلی یرلر ویریله‌جكدر. بونك ایچون البته وادیلر، نهرلر ساحللری آلنه‌جقدر. واویرلره مهاجر قریه‌لری تأسیس ایدیله‌جكدر. قیرغیزلرایسه اویرلردن كوچوب‌صوسز چوللره چكیلمه‌یه مجبوراوله‌جقدر. طبیعی‌اوحالده‌قیرغیزلرده حیوانلر اكسیله‌جك، قیرغیزلر فقر وضرورته دوچار اوله‌جقلر. اوتقدیرده بووقته قدر مملكته فائده‌لی اولان ومملكتك ثروت عمومیه‌سنه خادم، امور اقتصادیه‌سنه بیوك‌تأثیری‌اولان برقومك اسباب معیشتی خراب، كسب وكاری برباد اوله‌رق مملكته وحكومته فائده‌سز انسانلر اوله‌جقلردر. بوهجرت خصوصنده یالكز قیرغیزلر دكل، حتی مهاجرلرده ضرردن باشقه هیچ برشی قازانمیه‌جقلردر. سببی ایسه قیرغیز صحراسنك‌زراعته‌صالح‌یرلری آزدر. روس‌مهاجرلرینك‌ده‌یالكز‌زراعتله یاشاملری ایچون بواراضینك محصولاتی كفایت ایتمیه‌جكدر. دیمك كه بوهجرت سببندن مهاجرلرده فقرو ضرورته دوچار اوله‌جقلردر. زیراكه روس موجیكلری (كویلیلر) زراعتله برابر قوملقلرده، صوسز چوللرده حیوان بسله‌مه‌یی بیلمزلر. بوكبی تعیشه آنلر آلیشمامشلردر.

حكومتك بو مهاجرت مسئله‌سنی چیقارمه‌سی زادكان صنفنك اراضیسنی حمایه فكریله‌در. چونكه روسیه ایچروسنده كویلیلرده اراضی‌یه احتیاج غایت بیوك وشدتلی‌در. روسیه‌كبی واسع اراضی‌یه مالك برمملكتده، روسیه‌نك كویلیسی‌قدر یرسز، اراضیسز خلق باشقه مملكتده آزدرظن‌ایدرم. كویلیلرك یرسزلكی ایله برابرزادكانده یر [اراضی] غایت چوقدر. روسیه‌ده ملیونلرله دیساتینه یره‌مالك زادكان پك چوقدر. یرسز كویلیلر زراعت ایچون لازم اولان‌یری زادكانلردن اجاره‌ایله آلیورلر. زادكانلرایسه اجاره اجرتی پك‌یوكسك طوتدقلرندن كویلیلر محصولاتك بیوك برمقدارینی زادكانه ویرمكه مجبوردرلر. طبیعی هرسنه محصولات ایی اولماز. محصولات اولمیان سنه‌لرده كویلیلر زادكانه مدیون قالیورلر. امورمعیشت بوكبی وسف حاللره باغلی اولدیغندن كویلیلر زادكانلره اسیر اوله‌رق كچیرلر.

بوحالدن جانلری صیقلمش كویلیلر روسیه‌ده قانون اساسی اعلانندن صوكرا زادكانلری یغمایه باشلادیلر. پك چوق زادكانلرك چفتلكلرینی تخریب، املاكلرینی غارت، بنالرینی احراق ایتدیلر. بیكلرجه خلق‌یرسز، یوردسزاولدیغی‌حالده بر آدمك‌بوقدراراضی‌یه‌مالك اولمسی موافق انصاف‌دكلدر، اراضی چالیشانلرك اولملی. اجاره‌پاره‌سیله عمرینی سفاهتده كچیرن زادكانك اولمامالی، مطلقا كویلیلری اراضی صاحبی ایتملیسكز...

دیه دعوایه قالقشدیلر. حتی اراضی صاحبلری اولان زادكاندن برچوقلرینی قتل ایلدیلر. بویولده فساد پك بیودی. یرمسئله‌سی پك بیوك اهمیت كسب ایتدی. حكومت بوخصوصه دقته مجبور اولدی. عاقبت حكومت كویلیلرك تكلیفنی نظراعتباره آلمایه قرار ویروب آنلری تسكین ایتمك فكریله میدانه مهاجرت مسئله‌سنی چیقاردی. قرغیزستانك مدنیته غیرصالح قوملق صحرالرینی اعتباره آلوب كویلیلره اراضی كبی كوسترمكله آنلری آلداتمق تدبیرینی قوللاندی ودیدی‌كه:

— حكومت‌سزك بوخصوصده‌اولان احتیاجكزی حس‌ایدیور. سزك فائده‌كز ایچون، سزك حالكزی اصلاح ایچون چالیشیور. سیبریا طرفندن سیمیالاتنسكی، آقمولینسكی ولایتلری صحرالرنده غایت منبت وحالی اراضی چوقدر. اراضی‌یه احتیاجی اولانلری حكومت اورایه كندی حسابنه نقل ایدرك یرلشدیرمكه واوراده زراعت اسبابنی، أولربناسنی وسائرلوازم معیشتی تدارك ایچون هرعائله‌یه خزینه حسابنه یوز یتمش روبله ویریله‌جكدر.

بویله اعلان ایلدی. لكن سبریا طرفلرینه هجرت ایده‌جكلر ایچون اورالرده بر تدارك ایدلمش اولدیغی قیرغیز صحرالرینه هجرت نیتنده اولنلر بر آز صبر ایتمك لزومنی‌ده علاوه ایلدی. چونكه قیرغیزستانه هجرت ایده‌جك مهاجرلره قریه‌لر تأسیس ایدیله‌جك محللر تعیینی ایچون مخصوص قومیسیون كوندرلدیكنی اعلان ایلمش‌ایدی.

واقعا قوميسيون ايكى سنه‌دنبرو بو يولده غايت جديتله چاليشيور. قيرغيزلرك قابل اسكان اولان يرلرنده قريه‌لر تأسيسنه غيرت ايديور. او يرلرده اولان قيرغيزلرك قيشلاق خانه‌لرينى تخريب ايديور. بو صورتله پك چوق يرلرده قريه تأسيسنه مخصوص اوروُن [يو]لر حاضرلانمشدر. اما بو اوروُنلرك جمله‌سى‌ده قيرغيزلرك قيشلق وطنلرى اولوب قيرغيزلر طرد ايدلديكى وقت حيوانلرى تلف اوله‌جقدر. يوقاريده سويلديكم وجهله بو يرلرده مهاجرلرده راحت كچينه‌ميه‌جكلرندن بو مهاجرت مسئله‌سى ايله حكومت ايكى صنف اهالينك معيشتنى، حياتنى برباد ايده‌جكدر. حكومتك بو تدبيرى بر بنا ياپمق ايچون بر شهرى خراب ايتمك كبى اولوب عربلرك «بنى قصراً وهدم مصراً» ديدكلرى كبى اوله‌جقدر. ديمك‌كه زادكانك بر آز وقت كنديش نفس آله‌بيلمسى ايچون روس كويليلرى ايله قيرغيز اهاليسى قربان ايدلمش اولور. اما حكومتك بو تدبيرى ايله اراضى مسئله‌سى حل ايديله‌مز. حاضرده بر آز سكونت كوريلرسه‌ده بو مسئله ايلروده، يقين بر زمانده غايت دهشتلى بر صورتده ميدانه چيقه‌جقدر. روسيه‌نك سلاح آلتنده خدمت عسكريه‌ده اولنلرى هپ يرسز كويلى اوغللرى اولديغى خاطردن چيقارماملى‌در. عسكرلرده ايسه يرسزلك صقنديسى حدينى آشديغى معلومدر. بو مسئله او يله مهاجرتله حل اولنه‌جق مسئله‌لردن دكلدر. اهالى‌يى ممنون ايده‌جك حق وعدلدر.

مابعدى وار — **و. انورى**

روسيه‌ده اسلاميت عالمى

يالكز عثمانليلرى دكل، بلكه بتون ملت اسلاميه‌يى دلخون ايدن ۳۱ مارت وقعهٔ اختلاليه‌سنك قلبمده حصوله كتيرديكى مأيوسيت آرتق بنى‌ده قان آغلاته‌رق مركز اسلاميه‌دن اوزاقلاشديرمش، بدايت مشروطيتدن برى اويانان بتون اميدلريمى محو ايدرك «ايواه استقبالمز نصل اوله‌جق؟» ديه بيوك حيرت و ترددلره دوشورمشدى. آرتق بو آنده اوچيوز آلتمش ميليون ملت اسلاميه‌نك مرجعى اولان دارالخلافه، دماغمده صاحبلرى اطرافه طاغيلان پريشان بر أو كبى صورت پذير اولمش، هر طرفدن آتشلر صالنيور، انتاج ايده‌جكى حاللرده خاطرمه كلدكجه قلبم پارچه پارچه اوليوردى. درسعادتدن مفارقتمك فرداسى ايدى. اوده‌ساده روسلرك استانبول احوالى كمال تهالكله استفسارلرى، بلديه تياتروسنده غزته موزعى بر روس چوجغنك النده‌كى تلغرافلرى فضله‌جه صاتمق ايچون وار قوتيله: «قوستانتينوپل‌دن صوك تلغراف! بوكون اللى بيك آدم قتل اولنمش» ديه‌رك متمادياً باغيرماسى قلبمه اوق كبى باتمقده، اعصابمى كيتدكجه ضعيفلاشديرمقده ايدى. بر هفته‌دنبرى بحران عظيم كچيرن قلبم، آرتق بو آنده حميدك قانلى پارمقلرى آره‌سندن صيريلوب چيقارق طيرانه يوز طوتان مشروطيت عثمانيه‌يه الوداع ديوردى.

اوده‌سادن مفارقتمك اوچنجى كونى ايدى، رفاقتمده اولان بر روس مهندسى حركت اردوسنك يلدز سراينى محاصره ايتديكنى حميدك يقينده خلع اولنه‌جغنى، كنج تركلرك بو خصوصده‌كى مهارتلرينى تقديركارانه بر لسان ايله يازان «قورسكى ويستنك» غزته‌سنى اوقوردى. آرتق بوراده اولان اسلاملرك ممنونيتنى مشروطيته بحق صوصامش روسلرك غبطه‌لرينك نه درجه‌ده ايدوكنى يازمغه لزوم وارمى؟

شمندوفر شرقه طوغرى ايله‌رليوردى. دها طوغروسى، قوش كبى اوچيوردى. بنده اولان ممنونيتده بو تزايد سرعتله متناسب ايدى. زيرا استاسيونلرده آلديغم غزته‌لر، تلغرافلر قهرمان ملتك پك بيوك موفقيتلره مظهر اولمقده بولندقلرينى، حتى بتون ملت اسلاميه‌نك باشنه بلا كسيلان حميدى بتون مظالمى ايله اورطه‌دن سيوروب آتدقلرينى تبشير ايديوردى.

قارشيمده‌كى ماوى كوزلى صارى رنكلى روسلر، سربوش عثمانلى‌يى كورديكى وقت بر نظر استكراه ايله بقان بو سيالر آرتق بو آنده قارشومده مشروطيت عثمانيه‌دن، كنج تركلرك فعاليتندن كمال نزاكتله، تقديركارانه بر لسان ايله دم اورمه‌لرى بنم ايچون آيروجه بر ممنونيتى و آيروجه بر افتخارى موجب اولمشدى. زواللى‌لر! تربيه جهتنجه كنديلرينك عثمانليلردن پك كيروده اولدقلرينى، عثمانلى مشروطيتى كبى متين بر مشروطيته مالك اولمق، محافظه ايده‌بيلمك ايچون كنديلرينك دها پك چوق فداكاران وطنى قربان ايتمك ايجاب ايده‌جكنى كمال تأثرله آكلاتيورلردى. بنده بو طرفدن ممالك عثمانيه‌ده مشروطيتك بو درجه متين اوله‌رق يرلشمه‌سنه اسلاميتك پك چوق دخلى اولديغى، ذاتاً اسلاميت ديمك مشروطيت ديمك اولديغى آكلاتمقده قصور ايتميوردم. بونكله برابر وطنداشلرمك سويلديكى سوزلرينى‌ده نقطه بنقطه تصديق ايتمكدن كندمى آله‌ميوردم. زيرا شو قوجه روسيه مملكتنك ربعنى تشكيل ايدن روسيه اسلاملرى قارشومده جانلى جنازه كبى صاللانمقده، جهالت ميقروبلرى بتون جسدلرينى احاطه ايدرك ييمكده، بر هاتفك «ايشته بو، نيجه سنه‌لردن برى اغفالاته قاپلديغكزك جزاسى!» صداسى‌ده قولاغمى چينلاتمقده ايدى.

رفيقم روس مهندسندن روسيه اسلاملرينك تجارت عالمنده نه كبى بر موقعده ايدوكلرينى صوردم. جواباً: هر سنه نيژنى نووغورودده بيوك بيوك اسلام مؤسساتنك شيرازه‌لرى بوزيله‌رق، افلاس ايدرك فوج فوج عودتلرينى سويله‌دى.

بونى بر تأثرله ديكليه‌رك مسئله‌يى كويليلر طرفنه چويردم، اسلام كويليلرينك احوالندن صوردم. ذاتاً صورمه‌يه بر وسيله‌ده واردى. چونكه شمندوفر خطندن يقين بر مسافه‌ده اولان اسلام كوينك ساحورده، مناره‌سى بر طرفه ميل ايتمش مسجدى كوزوكمكده، كويك اوزرنده حكمفرما اولان فقر وضرورتك اماره‌لرى آچيقدن آچيغه بللى اولمقده ايدى. او اثناده بر روس كويليسى سوزه آتيله‌رق: «بزم اورال اطرافنده ويله بر اسلام كويليلرى وار، كه دها موسم شتاده بتون اراضيسنى روسلره اجاره‌يه ويره‌رك پاره‌سنى

ییورلر. ایش وقتی کلدکده کندی یرلرنده کونده‌لکله عمله صفتیله چالیشیورلر» دیدی .

روسیه‌دن مفارقتمدن عودتمه قدر هیچ برتغیرات وتبدلات اولمادیغنی کمال تأسفله دیکله‌دکدنصکره رفیقم روس مهندسندن ، بابالرینك یاپدیغی خطیأتنك جزاسنی نیجه عصرلردن بری چکن بو اولادترکك عالم‌سیاستده نه‌موقعده ایدوکلرینی صوردم. رفیقم بوسؤالمه قارشو خفیف برتبسم ایله: «تجارت وزراعتجه نه‌موقعده اولدقلرینی آکلادیکز . ذاتاً سیاستده بو ایکی شیئه باغلیدر . برملتك تجارت ، وزراعتی ایله‌رله‌دکجه سیاستیده او نسبتده ایله‌رلر. بوکا انکلیزلری پك بیوك برمثال اوله‌رق کوستره‌بیلورم. بوندن ماعدا روسیه‌یی بر ادارهٔ مشروطه اعتبار ایدرك اوتوز میلیون ملت نامنه ملت مجلسنده یالکز اون دانه مبعوثلری اولدیغنی نظر اعتباره آلورسه‌ك سیاست عالمنده نه موقعده اولدقلری کندیلکندن بللی‌اولور‌ظن‌ایدرم» دیدی.

بن : مادامکه بوملت محکومه روسیه‌ده یاشیور هربر آجلرینه اشتراك ایدیور ، عسکر ویریور ، ویرکو ویریور ، عجبا ، بوکا مقابل حکومته بونلری عددلریله‌متناسب برحالده‌ملت‌مجلسنه‌اشتراك‌ایتدرمك‌کبی برشی لازم کلزمی ؟ عکس حالده بوزواللیلرك حقوقلرینی کیم محافظه ایده‌جك ؟ تامبوق ولایتنده یشایان بر روس ماوراً حزرده یشایان براسلامك حالنه مطلع دکل،که دومادہ آنك حقوقنی محافظه و آنك فائده‌سنه چالشمق کبی وظیفهٔ وطنپروریسنی ایفاده بولنسون !! دیمك بو زواللیلرك حقوقی بسبتون آیاق آلتنه آلنمش ، دیدم . رفیقم بو سؤالمه قارشو اوموزلرینی قالدیره‌رق بر اثر استغراب کوسترمکله اکتفا ایتدی .

اوت، بو زواللی اسلاملرك حقوقی بتون بتونه آیاق آلتنه‌آلنمش ایدی . قوجه سیبریا ، قوجه ماوراًالنهر ، ترکستان اهالیٔ مسلمه‌سی ایکنجی دومانك قوغولمه‌سیله کلیاً حق انتخابدن محروم ایدلمشلردی . دیمك‌او آندن اعتباراً بوفلکزده‌لرك‌یرلی‌وحشی‌مأمورلردن کوردکلری ظلملردن طولایی ایتدکلری آه‌وفغانلری وحشیانه معامله‌لر آره‌سنده بوغولوب قالمه‌یه محکوم، دیمك بونلر یکرمنجی عصر مدنیتندن خارج طوتیله‌رق عدالتدن محروم ، دیمك حکومت بو معامله‌سیله بونلری نفس روسیه‌دن آیریور. ندن ؟ چونکه بونلردها کندی حقوقلرینی کندیلری محافظه ایدر درجه‌ده دکللر . ایشته حکومتك کوستردیکی سبب‌ده بوایدی. فقط مسئله‌یی کوزلجه تدقیق‌ایده‌رك برنجی وایکنجی دومادہ مبعوثلرمزك مشروطه‌جیلره اشتراك‌ایدرك حکومتدن اسلاملره عائد اسکی‌حسابلرینی صوردقلرینی کوزدن کچیرر وروس حکومتنك بومعامله‌سی یکده اسلاملرك کندی حقوقلرینی محافظه ایدر درجه‌ده اولمادقلری معناسنی ویره‌میز . بونك بتون اسبابی بلکه ترك واسلام بولونمقلقمزدر .

ترکستان مبعوثلری آره‌سنده روسجه کوزل بیلمیه‌ن ، ایشه قارشمیانلری واردی. فقط بو، اوحوالینك کلیا حق انتخابدن‌محروم طوتلماسنه‌هیچ بروقت سبب اوله‌من. اکر بویله برشی وارسه روس کویلیلرینك‌ده حق انتخابدن محروم طوتلماسی ایجاب ایدر زیرا پك چوغنی بیلیورم،که زواللیلرك قفاسی نه مشروطه‌یی آکلار ونه‌ده وظیفه‌یی طانیر .

مثال اوله‌رق برینی‌ذکرایده‌یم: بوسنه‌اورنبورغ ولایتی‌مبعوثلرندن ولادیمیری جنابلری (چیلابینسق) شهرینه تشریف بیورمشلر . بعض هوسکاران سیاستده بومحترم‌مبعوثلرینك تشریفلرندن بالاستفاده دوما حقنده استیضاح مقصدیله برمیتنغ یاپمشلر . وقت‌معین کلنجه ولادیمیری جنابلری دعوت موجبنجه قیمتدار وجودیله مجلسی زینت ساز ایدر. ولادیمیر جنابلری مجلسك استیضاحنه معروض قالدیغی وقت یرندن کندینه مخصوص وقار ایله قالقار ، اهالی‌یه توجه ایدرك : یا ، کاغاسپاده ایالیتیکوی‌نی زانیمایوس [*] افندیلر ! بن سیاست ایله اوغراشمیورم» دیه‌رك یرینه اوطورمش . (پترسبورغده منتشر «ساوریخنی اسلووو» غزته‌سنده کورلدی .)

ماوراًالنهرله قیرغیزستانك یکرمنجی عصره لایق برحال مدنیت ومکملیتده اولدیغنی‌ادعا ایده‌جك‌دکلز. نیجهٔ جهالتده‌ازیله‌ازیله‌شیمدیکی حالده عمومیت‌اعتباریله اك‌کیروده قالمش‌برقوم‌اولدقلرینی ذاتا هرکسدن اول‌اعتراف ایدیورز. فقط بونکله برابراللی بیکه بردانه‌جك‌اولسون صاغی صولی آیران مبعوث چیقاره‌بیله‌جکلرینی‌ده انکار ایده‌میز .

ماوراًالنهرلیلر جاهلمش . . حقوقلرینی محافظه ایدر درجه‌ده دکللرمش ... عجبا بونده کیم قباحتلی؟

برملت بردولتك حمایه‌سنه کیرمه‌سیله ملت محکومه ویرکو ایله مکلف اولدیغی کبی شو ویرکویه مقابل اوله‌رق دولت حاکمه‌ده شو ملتك حیاتنی محافظه ایله مکلفدر . ماوراًالنهرلیلرك ، روسلرك استیلاسنه معروض‌قاله‌رق حمایه‌سنه‌کیردکلری شیمدی اللی‌سنه اولیور. عجبا اللی سنه‌دنبری روس حکومتی‌بونلرك حیاتلرینی محافظه اوغرنده نه‌کبی فداکارلقلرده بولندی ؟ یاپدیغی فداکارلقلر هپ میدانده ! اوده اجدادمزك براقدقلری مدرسه‌لری ، اولاد ملتك تربیه‌کاهی ودها طوغروسی ملتك مابه‌الحیاتی اولان او دارالعرفانلری خراب ایدرك اوقافنی غصب ایتمه‌سیدر . سمرقند ولایتنك نصفندن زیاده‌سی مدرسه وقفلری ایکن شمدی بویرلر هپ حکومتك غصب متحکمانه‌سنه کچمش وقفلر بر دفعه الدن کیدنجه طبیعی مدرسه‌لرده خراب اولور . مدرسه‌لر خراب اولونجه ملتده خراب اولور .

حکومت برطرفدن وقف یرلر غصب ایدیور ، دیکر طرفدن سمرقند، طاشکند شهرینك هر سوقاغنه برر میخانه آچوب نیجه عصرلردن برو اسلامیتك قوانین مدنیه‌سی‌آلتنده یشایان اهالیٔ‌مسلمه‌یی شو میخانه‌لر ایچروسنه صالیویریوردی .

هایدی بونلری هپ روسلرك اسکی وحشتنه حمل ایده‌لم ، دور استبدادده یاپیلان کیفی برادارده‌ن طولایی حال حاضرده برمسئولیت

[*] سویله‌دیکنی عینیله یازییورم .

تحته آلیملر فقط شمدی حق انتخابدن محروم ایدیله‌لی اوچ سنه اولیور
عجبا اوچ سنه ظرفنده بونلری استقبالده کندی حقوقلرینی محافظه
ایدر درجه‌یه افراغ ایچون نه‌کبی تشبثاتده بولندیلر ؟ هیچ . میدانده
حکومتك یاپدیغی برشی وارسه یرلرینی جبراً قهراً تامبون ، خارکون
روسلرینه ویره‌رك کندیلرینی چکینمیه‌جك برحاله افراغ ایتمه‌سیدر .
شو صوك کونلرده ترکستانده تشکل ایدن مهاجرین قومیسیوننك
اسلاملرك حق صولادقلری، نیجه مشقتلره قاتلانه‌رق حاضرلادقلری
یرلری روس مهاجرینه غصباً آلوب ویرمك کبی یاپدقلری وحشیانه
معامله‌لری کوز اوکنده . (بونلر دها پك جزئی اولان ظلملردندر.
انشاالله صره‌سی کلور تفصیلاً یازارز) .

زواللیلر ! قانون بیلمیورلر ، روسجه بیلمیورلر . بوکیدیشله
کیدلسه ایله‌ریده‌ده بیلمیه‌جکلر . چونکه کشاد ایدیلن حکومت
مکتبلری هپ میسیونرلك مقصدیله کشاد ایدیلیور . بونی کورن اهالی
قابل دکل اورایه کیرسونده استفاده‌ده بولنسون .

دفعاتله دیدیکمز وجهله ترکیه‌ده بر خرستیانك بورنی قانه‌سه
صلانکه حمیت وجدانك تمثال مجسمی اوله‌رق ایلك اول میدانه آتیلان
روس حکومتی اولیور . عجبا میلیونلرجه اسلام تحت حمایه‌سنده
ظلمندن اینکله‌دیکی وقت بوحمیت وجدان کسوه‌لرینی نره‌یه براقیور ؟
طوغروسی روس حکومتنك بوکبی معامله‌لری قارشوسنده بولندیغمز
اثناده شاعرك :

عجبت من‌شیخی ومن زهده ومن ذکره النار واهوالها
ویکره ان‌یشرب من فضة ویسرق الفضة ان نالها

قولنی تخطر ایتمامك قابل دکل . اوت ، الحکم لمن غلب . معارفدن
بی‌بهره اولقله برابر پراکنده برحالده یشایان، اتحاد واتفاقك قیمتنی
تقدیر ایده‌میه‌ن بر ملت نقدر بیوك اولورسه اولسون فقط متغلبلرك
ظلمنه بیون اکمیه محکومدر، بناءً علیه نجات انجق اتحادده، اتفاقده !

ترویسکیلی: احمد تاج الدین

کریدده اسلاملرك حالی

قوریه دوریان غزته‌سنك مخابر مخصوصی یازیور :

کرید مسلمانلرینك بولندقلری حال مؤسفی بوندن اولکی مکتوبمده
ایضاح ایلمش ایدم . بوکونده کندمی کرید خرستیانلرینك قربان
تعصبی اولان اسلاملر حقنده ارتکاب ایدیلن مظالم واعتسافی تصویر
ایتمك وظیفه‌سیله مکلف عد ایدییورم . شهر حالك اون برنجی
کونی حسین‌اغا تارلاسنه کیتدیکی اثناده یولده کریدلیلر طرفندن اتلاف
اولنمشدر. ظن اولنورکه کریدلیلر بوزواللی آدمك وجودینی پارچه‌
لامق خصوصنده مهارت نقطهٔ نظرندن یکدیکرینه اظهار رقابت
ایلمشلردر . دیکر براسلام دخی بیه‌جك تدارکی ایچون کویه کیتدیکی
اثناده عین وجهله قتل اولنه‌جق ایدی ایسه‌ده بعض معتبرانك
توسطی ایله یالکز دایاق یه‌رك حیاتنی قورتاره بیلمشدر . مع هذا
ییدیکی شدتلی دایاقدن طولایی حیاتی تهلکه‌ده بولنیور. اسلاملر طرفندن
حکومت محلیه ایله قونسولسلر نزدنده وقوعبولان شکایات ومستدعیات
ثمره‌سز قالیور. زیرا هیچ کیمسه اسلاملرك حیاتنه اهمیت ویرمیور.
کچن هفته اسلاملری قتل ایدن جانیلر سربستجه سوقاقلرده کزه‌رك
قهرمانلقلرینی بلا پروا وطنداشلرینه حکایه ایتمکده‌درلر . آتنه تمییز
محکمه‌سنك کرید محکمه‌لرندن کلن دعوالری ردایتدیکنه دائر نشر
ایدیلن حوادثی کرید مطبوعاتی استهزا آمیز برصورتده تکذیب ایلمکده‌در.
بومسئله حقنده قونسولسلر طرفندن وقوعبولان بالجمله تشبثات آنجق
کرید مأمورین حکومتنه دوستانه نصیحتلردن عبارت اولوب مأمورین
ایسه بونصیحتلری اصلا دیکله‌مه‌مکده‌در . کرید یوللری اوزرنده‌کی
یونانستان کله‌سنك خذفی حقنده‌کی حوادث‌ده طوغری دکلدر. الحاصل
الیوم کریدده‌کی اسلاملر حیاتلرندن امین دکللردر .

برای تحصیل اوروپایه کوندریلن طلبه‌نك آداب شرعیه‌یه رعایتی لزومی

برای تحصیل اوروپایه اعزام اولنان طلبه‌نك سرپوش ملی‌یی محافظه‌ده اعتنا وآداب شرعیه‌یه تماماً رعایت ایتملری لزومنك تحت
تأمینه آلنمسی تمنیاتنه دائر اداره‌خانه‌مزه حمیتلی قارئلرمز طرفندن ورقه‌لر
کوندرلمکده واشارت اولنان موضوعده جالب دقت مقاله‌لر نشری
آرزو ایدلمکده‌در .

ورقه صاحبلرینه مقتضای حمیت عثمانیه وغیرت اسلامیه اولان
اشعارات وتمنیات واقعه‌لرندن طولایی تشکر ایدر وشوقدرکه حکومت
سنیه‌جه اول وآخر بورالری نظره آلنوب طلبه‌نك آداب ملیه ایله
متخلق اوله‌رق استقامت وعفت دائره‌سنده تحصیله دوام، اوروپالیلرله
حسن معاشرت وآمیزشه اهتمام ایتملرینی دائمی صورتده تحت مراقبه‌ده
بولندیرمق اوزره قسطمونی مبعوث محترمی یوسف کمال بك افندی
مأمور ایدلمش ومیر مومی‌الیهك درکار اولان حمیت وصدق طوتی
ایجابنجه طلبه‌دن کرك تحصیلده تکاسللری وکرك اخلاق وآداب
ملیه‌مزه منافی حرکتلری مشاهده اولنانلر حقنده اغماض عین جهتنه
کیدلمیه‌جکی مجزوم قوی بولنمش اولمسندن طولایی بوبابده صورت
مستقله‌ده مقاله تحریرینه لزوم کورمیه‌رك یالکز تمنیات مذکوره‌یی
میر مومی‌الیهك نظر دقتلرینه عرض ایلرز .

احمد ساقی بك مطبعه‌سی — مدیر مسئول: اشرف ادیب

محل اداره :
درسعادتده باب عالی جوارنده اداره مخصوصه

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار :
مسلکمزه موافق آثار جدیه مع الممنونیه قبول اولنور
درج ایدلمه‌ین آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، حقوق ، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه کرك سیاسی و کرك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن
بحث ایدر وهفته‌ده بردفعه نشر اولنور

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین — ح ، اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه ایچون	٦,٥	٣,٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه ایچون	١٧	٩	فرانق

قیره‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیر سه سنوی
٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٥٨ — ٢٩ رمضان المبارك ٣٢٧ پنجشنبه ١ تشرین اول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

سن ای جهان موحدکه ماه غفرانی ،
مجاهده‌یله چکیردك خدا رضاسی ایچون ؛
نصیب پاککی آل طورمه خوان قدرتدن ،
حلال اولور سکا حقك نعیم لطفی بوکون .
اودر توقعمز بارکاه مولادن :
که عیدفطری سعید ایلسون جهانه بوتون ؛
سمادن ارضه نکاه ایلدکجه عینی هلال
عموم عالم اسلامی مبتهج کورسون .

اسلام بیننده تعارف وتحاب

طانشمق ، سویشمك اسلامیتك اوامر جلیله‌سی جمله سندندر . رسول اکرم افندمز حضرتلری احادیث نبویه‌لرندن برنده بیوریورلرکه : « سز ایمان ایتمدکجه جنته کیرمزسکز ؛ یکدیکرکزه محبت ایتمدکجه ایمان ایتمش اولمازسکز . اکاه اولکز ! بن سزی بر شیئه دلالت ایده‌یم . سز انی ایشلرسه‌کز بربریکزه محبت ایدرسکز : بربریکزه سلام وریکز . » دیکر بر حدیث شریفده ده شویله بیوریور : « اوچ شی واردرکه دین قرنداشنك سنك حقنده‌کی محبتنی اخلاصه مقارن قیلار : اخوان دینکدن برینه راست کلدیکك زمان سلام ویر ؛ انلردن بری سنك بولندیغك مجلسه کلدیکی زمان کندیسی ایچون یر آچ ؛ انی سودیکی اسملرله یاد ایت . » سلامی اول ویرن کیمسه‌نك عندالله مرتبه‌سی عالی اولدیغی‌ده احادیث صحیحه ایله ثابتدر .

انسان یالکز بیلدیکنه دکل ، بیلمدیکنه ده سلام ویرملی ؛ سلام خصوصنده بو دوستم بو دشمنم دیمه‌ملی ، لا علی التعیین هر کسه سلام ویرملی . سلام بین الناس فقدان تعارفدن متولد وحشتی ازاله ، دوام انسی تأمین ایدر ، قلوبه مودت تخمی اکر . مصافحه ده بویله‌در . اخوانمزدن برینه تصادف ایتدکمز زمان اللی طوتمق ، یعنی ایکی قلبك معنوی جریانلرینی ، سیاله مقناطیسیه‌لرینی مادی بر ناقل ، برواسطه ایله یکدیکرینه ایصال ایتمك حکمةً ، مصلحةً پك مهم ، پك شایان دقت ورعایت بر کیفیتدر . حتی بوحال طبیعت بشریه ده موجوددر . نتکیم بربرینی سون ایکی کیمسه ملاقی اولدیغی زمان کویا اوتماس محبت جاریه‌نك متممی ایمش کبی برسوق طبیعی نتیجه‌سی اوله‌رق بربرلرینك اللرینی طوتارلر ، بو صورتله محبتلرینه کرمی ویررلر ، قاینا شیرلر .

حدیث نبوی ایله ثابت اولدیغی وجهله تحیت مصافحه ایله تمام اولور . رسالتمآب افندمز حضرتلری بیوریورلرکه : یولده بربرینه تصادف ایدن ایکی مسلم مصافحه ایدرلرسه ، آیرلمدن اول جناب حق

هر ایکیسنده مظهر غفران ایدر . دیکر بر حدیث شریفده اثنای مصافحه‌ده رفیقنه قارشو اثر ابتسام کوسترملده امر بیوریلیور .

کرك سلام ، کرك مصافحه حقنده پك چوق حدیث روایت ایدلمشدرکه بو احادیث نبویه‌نك کافه‌سی بین الاسلام حصول و استقرار محبت حکمتنه مستنددر . خلاصه مسلمینك یکدیکریله طانشمه‌سی ، قایناشماسی شرعاً پك ملتزمدر . بوندن مقصدده اخوت اسلامیه‌نك تزلزلدن مصونیتنی تأمین ایچون یکانه چاره ، یکانه واسطه اولان اتحاد کلهٔ مبجله سنك تضمن ایتدیکی معنی سعادت اتمادر .

یالکز سلام ومصافحه‌می یا ؟ اسلامیتك محضا بو حکمت اجتماعیه‌یه بناءً بزه امر ایلدیکی دها پك چوق شیلر واردرکه جمله‌سنك تعدادینه بومقاله متحمل دکلدر. بونلرك کافه‌سی هپ برمقصده، یعنی تأیید اتحاد اخوته‌مبتیدر. اتحادواخوت‌ده قرب صوری بعدمعنوی دیمك دکلدر. نفاقدن ، ریادن عاری ، صاف ، نزیه‌محبت دیمکدرکه مطلقا کورشمکله، طانشمقله حاصل اولور .

اکر بز بو کون حصول اتحاد نقطهٔ نظرندن اسلامیتك بزه امر ایتدیکی خصوصاته بحق رعایت ایده‌جك اولور ایسه‌ك عالم اسلامیتی تشکیل ایدن افراد یکدیکرینك لابوین قارداشی کبی اولور. بین الاسلام بو اتحاد واتفاق حاصل اولدقدن صکره «آری باتفاق جهان می توان کرفت !» حقیقتی کندی کندینه تجلی ایدر.

حالبوکه زمانمزده بیکانه‌یه دکل آشنایه بیله سلام ویرمامکی بیوکلکك لوازمندن عد ایدن پك چوق کیمسه‌لر کوریلیورکه بوحال جداً تأسفه شایاندر ،

بومقدمه‌یی اتیاندن مقصد عامهٔ مسلمینك یکدیکریله برلشمه‌سی تحت‌وجوبده اولدیغنی بیاندن‌عبارتدر . اوت ، یریوزنده‌کی مسلمینك کافه‌سی بربریله بیلشملی قایناشملی، بربرینك حالنی‌صورملی ، سویهٔ مادیه ومعنویه‌سنی آکلاملی . محور بقای ملیت بودر . صورتا اویانق کبی کزن ، احوال عالمه عدم وقوفی اعتباریله سائرفی‌المنامدن فرقی اولمیان بیچاره کان امتی‌مستغرق اولدقلری غفلت اویقوسندن ارشادات حکیمانه ایله اویاندیرملی ؛ انلرك رؤیا ظن ایتدکاری دنیانك ظنلری کبی اولمدیغنی حقیقت قطعیه صورتنده اثبات ایتملی . دغدغهٔ مدنیه‌دن اورکن زاویهٔ خمولده جای سکون ارایان دماغلری بو واسطه ایله تنبیه ایتملی . او دغدغه‌دن قاچق ، او جریاندن تباعد ایتمك ورطهٔ هلاك واضمحلاله تقربدن بشقه بر شی اولمدیغنی ، ردینه ، انکارینه مجال قالمیه‌جغنی ، دلائل مقنعه ومثبته ایله اکلاتملی .

بونلرك کافه‌سی طانشمق، بیلشمك، قایناشمقله‌اولور . اسلامیت بزه‌جماعتك رحمت ، فرقتك عذاب اولدیغنی صورت واضحه‌ده بیلدیریور . بش وقتده جماعتله ادای‌صلاته ترغیب ، هرسنه برموعد تلاقی مقدسده اجتماعه دعوت‌ایدیورکه بونلرك امرمعاشه تعلق‌ایدن حکم واسباب خفیه‌سی تدقیق وتتبع ایدلسه نتیجه‌سی اتحاده وارىر . اوت! چار اقطار جهاندن او محل مقدسه کیدیورز ، ایفای فریضهٔ حج ایدیورز . بو فریضه‌نك معاده تعلق ایدن اجری فضل الهی‌یه قالمش بر شیدر ؛ بزم دائرهٔ اقتدارمزدن خارجدر . فقط محیا معاشه متعلق اولان فوائدندن مستفید اوله بیلیرمی یز؟ نه کزر! شرفانده مکه ، مدینه‌ده، بربریمزك ساده‌یوزینه بون بون باقیورز. بین الحجاج شئون عالم اسلامه عائد بر فکر بیله تعاطی ایدیلیور . بر هند حاجیسیله بر ترك حاجیسی بیننده تعاطی ایدیلان تحفهٔ اخوت یالکز بر مرحبادن عبارت قالیور . بری دیکرینك یانته قلاشوب: یاهو ! نه حالده‌سکز ؟ دیمکه اوشنیور ؛ یاخود لزوم کورمیور . هیئت واحدهٔ ملیه‌دن بشقه بر شی اولمیان بو اقوام مختلفه یکدیکرینه بیکانه برطاقم احزاب متفرقه حالنده طاغیلوب یرلرینه کیدیور .هانیا اسلامك وقت معیننده نقطهٔ واحده‌ده اجتماعندن مقصود اولان فائدهٔ سیاسیه ، فائدهٔ ملیه نرده‌ده قالدی ؟ بزبوفرضی فوت ایدر، بوراده‌ده یکدیکریمزله بیلشمز، قایناشمازایسه‌ك نره‌ده قایناشه‌جغز ، محشرده‌می ؟ اوراده قایناشمه‌نك ایسه هیچ فائده‌سی یوق ظن ایدرم . بو کون عالم اسلام یکدیکرندن بی‌خبر . . بوحالك‌دوامی دشمنلرمزك امکنه یاغ سوریور ؛ انتظار ایتدکلری‌نتیجه‌نك حصولنی آناً فاناً تسریع ایدیور .

عالم اسلامك اویله‌غریبه‌لری ، اویله‌عجیبه‌لری وارکه انسان‌بونلری ایشتدکجه هم آغلایور،هم کولیور ! فقط کوله‌سی فرح نشانه‌سی دکل، تأثر عصبی نتیجه‌سیدر.

کچنده فکر منور ، نیتی خالص برذات بلاد اسلامیه‌دن برینك الك بیوك رجالندن بریله‌ملاقی اولمش. اثنای مصاحبتده: مملکتکزك نفوس موجوده‌سی نه‌قدردر ؟ سوآل ایتمش مخاطبندن « لا یعلم الغیب الا الله » مضمونه قریب برجواب المش. سائل‌بوجوابدن‌مأیوس‌اولمیوب تکرار فنون جدیده‌دن، ترقیات مدنیه‌دن نه خبر ؟ مدافعهٔ نفس ودین ایچون یکی‌طرزده سلاحلریکز وارمی ؟ دیمش.مخاطبندن « امیرتیمور زماننده بویله بدعتلر یوق ایدی » جواب وجیزیله مقابله کورمش . بونك اوزرینه فتور کتورمیه‌رك مکتبلریکزی اصلاح ایتدیکزمی ؟ دیمش مخاطبی بو سوآلك دهشتندن غیر ارادی اوله‌رق صاغنه صولنه صالاالندقدنصکره استغفار واستعاذه‌دن بشقه بر شیئه ، برجوابه لزوم کورمامش . کستاخلغی بودرجه‌لره واردیران سائل غافلده نصلسه عقلنی‌باشنه طوپلایوب مخاطبنك کندی حقنده‌کی نظرینی دکیشدیرن حتی قلبنده اسلامیتدن شبهه‌یه بکزر شیلر اویاندیران بوکبی معناسز سؤاللری ترك ایله زمین مصاحبه‌یی دکیشدیرمش !

ایشته صوکی ایی اولمیان بوکبی الیم حاللره انجق یر یوزنده‌کی اسلاملرك بربریله طانشملری ، قایناشملری یکدیکرلرینی احوال عالمدن‌خبردار ، طریق صوابه‌دلالت ایتملری سایه‌سنده چاره‌بولنه‌بیلیر.

بو کون دنیاده الك زیاده محتاج ایقاظ اولان بر ملت وارسه اوده اسلاملردر . بز بربریمزی انجق قایناشمق بیلشمك سایه‌سنده ایقاظ ایده‌بیلیرز . اسلامه پیشوای مدنیت اوله‌جق ینه اسلامدر .

آوروپا سکنه‌سنك مدنیتده الك کری قالانی ، اقوام اسلامیه‌نك ترقیده الك ایلری کیدنی بز اولدیغمزده شبهه یوقدر . شو حالده بو وظیفه بزه ترتب ایدر . موقع جغرافیمز اقتضاسنجه مدنیت غربیه‌یی

اقطار شرقیه‌یه ایصال ایده‌جك بزز . بولندیغمز حال و موقع بزه او وظیفه‌یی تحمیل ایدیور . بو وظیفه‌نك ایفاسنده قصور ایدرسه‌ك پك بیوك مسئولیت آلتنده قالیرز .

حالبوكه شمدی‌یه قدر بو مقصدك حصولنی تأمین ایده‌جك بر تدبیره توسل ایدلمه‌مش . المزده جهت جامعهٔ اسلامیت كبی بر حجت قویه موجود ؛ بو سایه‌ده دنیانك هر طرفنده بزم ایچون صدر قبول و اعزاز آماده ایكن نه اقطار بعیدهٔ اسلامیه‌یی شئون مدنیت غربیه‌دن خبردار ایتمشز ، نه‌ده آنلرك احوالی حقنده طوغری معلومات حاصل ایده‌بیلمشز . عالم اسلام حقنده درمه چاتمه بر ایكی شی بیلیور ایسه‌ك آنلری كندیلرینه اسلام سوسی ویره‌رك او عالمك ایچنه صوقیلان اجانبدن یاخود بیك درلو حقارته تحمل ، بیك درلو تهلكه‌یه القای نفس ایده‌رك جراد منتشر كبی اقطار اسلامیه‌یه یاییلان جزویت پاپاسلرینك ثمرهٔ سعی و غیرتلری اولان و بالطبع كذبه ، اغراضه ، تعصبه مستند بولنان روایات مزوره‌لرندن استنباط ایتمشز . بزم ایچون بوندن بیوك عیب اوله‌ماز . همتسزلكك بو درجه‌سی بیلمم اما كوچ عفو اولنور . نه‌حاجت ! هنده ، چینه ، بخارایه ، ایرانه ، تورانه ، آفریقانك محال مختلفه‌سنه قدر یورو یه‌لم . ایشته یمن . اجزای ممالك عثمانیه‌دن اولان ، الیوم بزم ایچون عظیم اولدیغی قدر الیم بر غائله تشكیل ایدن بو خطه اهالیسیله بوقدر سنه‌لردنبری طانیشه‌مامشز ، قایناشه‌مامشز . نه آنلر بزی آكلامش ، نه‌ده بز آنلری . سنه‌لردنبری ظلام مبهمیت ایچنده بر یمن مسئله‌سیدر گیدیور . بونك ایچون نه قانلر دوكولدی ، نه جانلر تلف ایدلدی ! حالا ایدیلیور . اوچی اورته‌سی بولنه‌مدی گیتدی . وقوفه اعتمادكز اولان بر آدمدن یمن مسئله‌سنك خلاصه‌سنی سؤال ایدیكز . اك بین ، اك بدیهی بر مسئله ایمش كبی درحال بر فذلكه شكلنده تصور مسئله ایدر ، یمن حقنده سزه برچوق معلومات ویركه ذات مسئله ایله بو تصویر آره‌سنده‌كی مسافه‌نك تعیننه فر خلر كافی دكل !

ایشته بونلر هپ طانشامق ، بیرشمه‌مك ، تماسده بولنمامق نتیجه‌سیدر . آرتق بلاد سائرهٔ اسلامیه‌نك ارشاد و استرشادینی دوشونملی . عالم اسلامه عارض اولان داء العضال تدنینك یگانه دواسی بین الاسلام تكثیر مناسباتدر . دائما بونی دوشونملی ، دائما بوكا چالیشملی‌یز .

بزم ایچون مقصد یگانه عالم اسلامی تشكیل ایدن اقوام مختلفه آره‌سنده حصول اتحاددن ، بونلری طریق صوابه ارشاددن عبارت اولملی . حالبوكه بین الاسلام حصول اتحاددن بحث اولنه‌نه محاذیر سیاسیه شكلنده درلو درلو خواطر مزعجه متفكره‌مزه استیلا ، جسارتمزی كسر ایدیور ، عزممزه حائل اولیور . دور سابقده خلافت مسئله‌سندن متولد بر وهم مزعج حسبیله بویله بر شیدن بحث ایتمك كندی الیله مزارینی قازمق دیمك ایدی . شمدی او محذور مندفع اولدی . سربست سربست دوشونه‌بیلیرز .

مسئله‌یی مجرای منطقیسندن انحراف ایتدیرمكسزین دیه‌بیلیرزكه بوكون دین مبینك بتون اسلاملردن ایستدیكی بر شی وارسه اوده بر بوزنده‌كی اقوام مختلفهٔ اسلامیه‌نك یكدیكریله طانیشوب قایناشملریدر . بو مقصدك تأمین حصولنه چالشمق بزم ایچون فرض عیندر . قرب و بعده ، موقع جغرافی‌یه ، محاذیر ملحوظه‌یه باقمقسزین بتون اقوام اسلامیه‌یی یكدیكرینه طاتمق ، آنلر حقنده معلومات واضحه و مكمله استحصال ایتمك ؛ الحاصل اتحادی تأمین ایلمك نه‌یه متوقف ایسه اجرا ایتملی‌یز . المزده كلمهٔ توحید كبی حجت قاطعهٔ اتحاد وار ایكن بین الاسلام حكمفرما اولان تشتت و افتراق حقیقةً حمیتلی كوزلره یاش یرینه قان دوكدیره‌جك احوال مؤلمه‌دندر .

ایكی جمله‌دن عبارت اولان بو قوت اویله بر قوتدركه بر كره یرندن اوینارسه كرهٔ ارضی صارصار .

بو قوتی تحكیم ، بو قوتدن استفاده ایچون دولاشمه‌لی‌یز . بزم عالم اسلامده كوره‌جكمز قبول جزوینلرك كوردیكی قبوله بكزه‌مز .

المزده بر اناختار واركه بزه بتون قپولری آچار . ایكی سوزله تعارف و ائتلاف حاصل اولور . بیك ییلدن بری آشنا ایتمز كبی حب و موالات آثاری كوریلور . ایش اوكلفتی اختیار ایتمكده او زحمته قاتلانمقده .

وقایع جاریه اسلام بیننده حصول اتحاد و تعارفك وجوبنی تأییده لسان حال ایله بو وجیبه‌نك ایفاسی لزومنی تأكید ایدیور . عالم اسلامك مفكره‌سنه مستولی اولان عطالت و بطالت اوروبجكلری آنجق بو صورتله ازاله اولنه‌بیلیر .

آوروپانك كوبكنده متمكن اولان بز عثمانلیلر حالا محتاج اولدیغمز ترقیدن بیكلرله فرسخ بعید ایكن ارضك اك هجری كوشه‌لرنده حال ابتدائی‌یه قریب بر حالده دمكذار اولان اقوام اسلامیه ایچون بویله بر سعادت تمنیسنه قالقشمق محال ایله اوغراشمق قبیلندن اولمازمی ؟ اوت بو بر اعتراض ، بو تمنی‌یه قارشو اك كسدیرمه بر جوابدر . فقط بر جواب معقول و مقبول دكلدر . زیرا بو جوابك اصابتنی قبول ایتمك آتی‌یه عائد اك معزز بر امیدی ، اك مقدس بر املی مزاره قویوب اوزرینی تراب نسیان ایله اورتمك دیمكدر . اكر بز بو فكره خادم اوله‌جق ایسه‌ك نافله یره كندیمزی اذاتیمه‌لم ، ایكیده برده اورته‌یه ترقی عالم اسلام فكری آتوب اذهان خلقی اشغال ایتمیه‌لم . یوق بزده جداً بویله بر فكر وارسه شمدیدن مقتضاسنی اجرا ایده‌لم . بو مقصدك حصولی ایچون نه اولورسه اولسون بر شی یاپالم . بز عثمانلیلر مادامكه ترقیات مدنیه‌یی دها یقیندن كوریورز ، مادامكه ملل مترقیه‌نك اثر تمدنلرینه اقتفادن بشقه بر چارهٔ نجات و سلامت اولمدیغنی شبهه‌دن ، ترددن عاری اوله‌رق بیلیورز ، مدنیتده بزدن كری قالان اقوام اسلامیه ایله طانیشمق ، قایناشمق ، بو حقیقتی آنلره آكلاتمق بزم عهدهٔ حمیتمزه ترتب ایدن بر وظیفهٔ مقدسه ، بر فریضهٔ مبجله‌در . بو خصوصده رخاوته مغلوب اولور ایسه‌ك هم جناب حقه ، همده وجدانمزه قارشو صوك درجه‌یه قدر مسئول اولورز .

مقصدك عذر حصولنه قائل اولمق خطادر . بیوك تشبثلردن اورکمه‌ملی‌یز ؛ آتیدن نومید اولمامل‌یز . ژاپونلر کوزمزك اوکنده . اسیانك منتهاسنده ساکن اولان بو ذکی قومك عزمنه، عزم تکاملجویانه‌سنه نه ابحار محیطه ، نه‌ده مسافات بعیده حائل اولمدی . آنلر دوربین عقل و عرفانلریله آوروپانك بتون مأثر عمران و ترقیسنی کوردیلر . آز زمان ایچنده مملکتلرینی آوروپایه غبطه فرما اوله‌جق بر درجهٔ ترقی‌یه کتیردیلر . ایش عزمده ثباتده . عزم و ثباتك ، حسن نیتك اوکنده حائل متصور دکلدر .

اکر آنلرده کندی حاللریله آوروپانك حالنی مقایسه ایتدکلری زمان مغلوب یأس و فتور اولیدیلر بوکون چینلولرك درکه‌سنده قالیرلر ایدی .

واقعا مقصد مهم حصولی مشکلدر . فقط ینه مأیوس اولمیه‌لم . عالم اسلام ایله طانیشه‌لم ، بیلیشه‌لم اسکی کوتوکلره یکی فلیزلر آشیلایه‌لم ، بر کون اولورکه ثمره‌سی اقتطاف ایدیلیر. والا کوتوکلر کسیلیر ، یاقیلیر!

فرید

مناقب سنیه

لیلة المولد الذی کان للدین سرور بیومه و ازدهاء

فیض انوار طلعتکله تابدار اولان او لیلهٔ غراء یا نبی الله سنك لیلهٔ ولادتکدرکه او کونده دین ایچون و اهل دین ایچون عظیم سرور و افتخار حصوله کلدی .

••

رسول اکرم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز کیجه‌می یوقسه کوندوزمی کهواره زیب شهود اولدی . بونده اختلاف اولندی . ناظم حضرتلرینك سوزندن اولکی صورت نمایان اولیورسه‌ده راجح اولان ایکنجیسیدر وفقط بعدالفجر دنیایه کلمشلردر .

••

بیان اعراب ولغات : [لیلة المولد] اوست بیتده کی [لیلة غراء] دن بدلدر . لامك کسریله [مولد] بوراده ولادت معناسنه مصدر میمی در . [الذی] مع صلته مولدك صفتی [کان] بوراده [حصل] معناسنه فعل تام . [سرور] فاعل ، [ازدهاء] اکا معطوف ، [للدین] فعله ، [بیومه] ده [باء] ظرفیت ایچون اوله‌رق فاعله متعلقدر . وضمیر مولده راجعدر . [سرور] سونج ، [ازدهاء] افتخار معناسنه‌در ، تنوینلری تعظیم ایچوندر . ازدهانك ثلاثیسی

[زهو] در واصلی [ازتهاء] افتعالدر ، [تاء] حروف رخوه‌دن و [زاء] حروف شدیده دن اولوب بینلرنده تنافر بولندیغندن تاء افتعال داله تبدیل ایدلمشدر .

••

و توالت بشری الهواتف ان قد ولد المصطفی و حق الهناء

و او کیجه هاتفلرك : ایها الناس ! خیرالوری محمد مصطفی علیه افضل التحایا حضرتلری محقق دنیایه کلدی ورحمت عالمیان اولان ذات مبارکلرینك شرف قدومی ایله بتون مخلوقات ایچون فرح و سرور تحقق ایلدی دیه تبشیراتی توالی ایتدی .

••

بیان اعراب و لغات : [توالت] توالی و تتابع ایتدی معناسنه ماضی [بشری] فاعل و طوبی وزننده اوله‌رق مژده معناسنه‌در . [هواتف] هاتفك جمعی‌در . هاتف : صوتی ایشیدیلوب شخصی کورلمه‌ین شیدر . همزه‌نك فتحی ایله [ان] تفسیریه‌در ، مدلولی لسانمزه [دیه] صورتنده ترجمه اولنور [قد] تحقیق ایچوندر . [ولد] ماضی مجهول [المصطفی] نائب فاعل . [وحق] اولکی جمله اوزرینه معطوفدر ، [حق] ثابت اولدی معناسنه فعل ماضی . اسماء حسنای الهیه‌دن اولان [حق] اسم شریفنك جناب رب العزته اطلاق وجود باریسی ازلاً و ابداً ثابت و متحقق اولدیغی ایچوندر . [هناء] فاعل و فرح و سرور معناسنه‌در .

••

و تداعی ایوان کسری و لولا آیة منك ماتداعی البناء

لیلهٔ ولادت محمدیه‌ده ظهوره کان امور عجیبه‌دن بریده بودرکه او کیجه ایوان کسری یقلمغه باشلادی . یارسول‌الله اکر بو سندن بر علامت اولمیه ایدی او بناء محکم منهدم اولمازدی . بو بنانك انهدامی شبهه‌سز سنك نبوت و رسالت عامه‌که و نور جلیل توحیدك اقلیم کفرده اشراق ایلیه‌جکنه عظیم بر نشانه ایدی .

••

ایوان کسرانك رصانت فوق العاده‌سنه نظراً هیچ مأمول دکل ایکن لیلهٔ ولادت نبویه‌یه مصادف بر کیجه دیوارلری بردنبره یارلدی ، ایوانك اون درت شهنشینی یره سقوط ایدوب خاك ایله یکسان اولدی وینه او کیجه بلاد فرسك بعض صو منبعلری قوریدی ، [ساوه] شهرینك جسیم کولنده‌کی صولر دخی چکیله‌رك نابدید اولدی ، نیجه ییللردنبری لاینقطع اشتعال ایدلمکده اولان آتشکده‌لر سوندی ، موبدان [۱] دخی او کیجه بر طاقم سرکش دوه‌لرك عرب آتلرینی سوره‌رك و بو حال اوزره دجله‌یی کچه‌رك بلاد فارسه یایلدقلرینه دائر بر رؤیا کوروب بونی اولوقتك کسراسی بولنان نوشیروانه سویلدی . نوشیروان بوقدر وقایعك هپ بردن برزمانده سرزدهٔ ظهور اولمسندن وبالخصوص موبدانك کوردیکی رؤیادن پك اندیشه‌ایدرك سبب وحکمتنی صوردی. موبدان عربستان جهتندن ظهور ایتمش برحادثه اوله‌جقد

[۱] میمك ضمی و واوك سکونی وبانك کسری و دال ایله قاضی القضاة مجوسی دیمکدر .

ديدی . نوشيروان عربستان حاكمی نعمان بن منذره بر نامه يازوب
ديار عربده‌كی دانشوراندن برينی ايستدی ، اوده شامده كاهن مشهور
سطيحك يكنی عبدالمسيحی كوندردی . نوشيروان وقائع مذكوره‌نك
سببنی عبدالمسيحدن صوردقده بونی طايسی سطيحك بيله‌جكی جوابی
ويرميله طايسنك نزدينه كيدوب آندن سؤال كيفيت ايدرك آله‌جغی
معلوماتی كندوسنه بيلديرمسنی عبدالمسيحه امر ايتدی . عبدالمسيح
شامه كيدوب سطيحه جريان حالی حكايه ايله سبب و حكمتنی استيضاح
ايلسنه جواباً سطيح بو وقوعات غريبه آخر زمان پيغمبرينك
طوغديغنه و ايوان كسرادن اون درت شهنشينك سقوطی ساسانيان
سلاله‌سندن دها اون درت حكمدار فرمانفرمای ملك عجم اولدقدن
صكره سلطنتلرينك آخر الامره انتقال ايده‌جكنه اشارتدر ديدی .
وعبدالمسيح آلديغی بو جوابی كلوب نوشيروانه سويلدی. فی الحقيقه
سطيحك ويرديكی خبر طوغری چيقدی ، چونكه اكاسرهٔ عجم بونك
اوزرينه چوق سورميوب تلف اولدقدن صكره نهايت حضرت عثمان
رضی‌اه عنهك زمان خلافتنده آخر ملوك ساسانيان اولان [يزدجرد]
دخی فرار ايله خراسان جهتلرنده فوت اولديغندن هجرت سنهٔ نبويه‌نك
اوتوز برنجی سنه‌سنده نسل ساسانيان منقطع اولدی ، ملك فارس
يد اسلامه كچدی. ايشته بو بيت ايله زيره‌كی ايكی بيتده ناظم حضرتلری
بو ذكر اولنان احوال ووقائعه اشارت ايتمشدر .

***

بيان اعراب و لغات : [تداعی] تفاعل بابندن يقلمغه باشلادی معناسنه
فعل ماضی . [ايوان] فاعل عربجه‌ده همزه‌نك كسريله و فارسی ايله تركجه‌ده
همزه‌نك فتحيله مستعملدر و ديوانخانه معناسنه‌در [سری] كافك كسری
والفك قصريله ملوك فرسه مخصوص لقبدر. [لولا] اداتی [لو] ايله [لا] دن
مركب اوله‌رق ولامتنع اولسه معناسنه‌در [آية] نشان وعلامت معناسنه‌در .
تنوينی تعظيم ايچوندر. (منك) لفظی (آية) كلمه‌سنك صفتی‌در، بوراده غيبتدن خطابه
التفات‌وار. (مانداعی البناء) فعل و فاعلدن مركب و (لولا) نك جوابی‌در ،
، (تداعی) يقلمغه باشلادی معناسنه فعل ماضی . (البناء) ده حرف تعريف
عهد خارجی ايچون اولوب مراد ايوان كسرادر .

بقيه‌سی وار — بركت‌زاده اسماعيل حقی

قطعهٔ نعتيه

بر مثلكی كتيرمش اولسه‌يدی كلك قدرت ،
بيت القصيد اولوردك منظومهٔ جهانده ؛
مصراعيسك كه صنعك برجسته تا ازلدن ،
فردينكله قالدك ديوان كن فكانده .

فريد

انحطاطات اجتماعيه

(طنين) نك بوهفته كلن نسخه‌لرنده ، آوستريالی باپاسلرك شمالی آرناوودلقده‌كی تسويلات واغفالاتنی اوقوركن وبقوربه‌دارك La Turqni et l'Hellenisme Contemporain نام اثرينی تخطر ايتدم ؛ لوئيد قومپانياسی واپورلرندن بريله آدرياتيك دكزنده‌كی ايلك عثمانلی اسكله‌سنه آديم آتان بوسياح ، بوشرق مسئله‌سی مراقليسی ، برنجی فصلی ايتاليا اينتريقه‌سی ديه باشلايان كتابنده جين وسفيل حكومت سابقه‌نك زير زمينه كچن — طرز جريانيله راهبلرك مساعی وموفقياتنی ، آرناوودلری آرناوودلغی ، ماكدونيايی عنعنه‌سيله اكلاتيور وكندی حسابنجه نتيجه‌لر چيقاريبوردی . انقلاب مسعود. مزله بوكون قورقولی رؤيادركه سنه اينه‌ن اوحكايه‌لر ، يقينارة قدر شوقوسقوجه هيئت عثمانيه‌مزك نصل قورقونج اوچورملر قارشيسنده بولنديغنی دوشونه‌رك انسانك توكلری اوربرمه‌مك وبوحقارتلره ، بوفلا كتلره هپ بزكندی‌كنديمزه سبيت ويرديكمزی دوشونه‌كده نه قدر محدود برنظره مالك ونه قدر عاطل برحيات سروكله‌مكده اولديغمزه متأسف اولنماق قابل دكل . .

اوت ! طنينك يازديغی وجهله آوستريا باپاسلری ، يالكز آوستريا دكل ، ايتاليا ، فرانسه باپاسلری‌وتعبير عموميسيله ، قاتوليكلك ناشرلری ويالكز بونلرده دكل انكلتره وامريقا هيئات رهبانيه‌سنه منسوب پرو- تستان ميسيونرلری‌يالكز آرناوودلقده دكل، كردستانده ، جزيرة العربده ، آناطوليده ، آفريقاده عين صورت وعين‌مقصدله اوغراشيور وكوندن كونه كوكلشدكجه كوكله‌شيورلر . آوروپا و آمريقاده يوزبوله‌ميان بو - (ناشر) لر وطنمزده ايستدكلری كبی فساد ونفاق تخملری اكيور واللرينه كچيردكلری اولاد وطندن حسيات نجيبهٔ ديندارانه وياوطنپر- ورانه‌يی ازاله ايچون نه‌لر ايجاد واسناد ايتمك لازمسه مع زيادة وكمال سهولتله تطبيق ايديور وبلكه قسماً موفق‌ده اوليورلر .

هيئات رهبانيه زير اداره‌سنده بولنان وهيچ برفحص ومراقبه‌يه تابع اولميان مكاتبدن هرهانكيسنك هدف‌مقصودی (تربيهٔ خرستيانيه) يعنی عداوت اسلاميه اساسنه مستند اولمديغنی ومثلا بزم اك بيوك طانيديغمز وخاطرات جهانكيرانه وعادلانه‌سيله بحق مفتخر اولديغمز قليچ ارسلانلر ، صلاح الدينلر وحالا سايه‌لرنده ياشاديغمز فاتح ، ياوز ، قانونی كبی جهانلر دكر سلطانلرمز وابدياً ياشايان بوبيوك آدملرك سلاح ارقداشی اولان اجدادمز كنج فكرلره ، بووطنك اولادی اولان شاكردانه برر وحشی ؛ ديه توصيف ايدلمديكنی عجبا كيم ادعا ايده‌بيلير . .

حكومتك برطاقم قيود سياسيه ايله مرتبط اولديغی وذاتاً هب بيلديكمز بومكتبلر مسئله‌سنی بوراده تشريحدن ايسه مقصود اصليمزه تقرب ايچون دوشونه‌لم كه : هرقوم ، هرجماعت كندی محيطنه ، كندی نقطهٔ نظرينه ، كندی منفعت اجتماعيه‌سنه كوره طبيعی وحق اولان بوتشبثلرده بولنيور ، يايلمق ، چوغالمق Deyeloppement ايچون —

نباتات و سائر حیوانات کبی نشو و نما بولمق ایچون — فطرتك سوق طبیعیسنه تبعاً ایلرله‌یور ، ارایور ، قوهٔ تدافعیه‌سی اویانمامش بر ارایور واراديغنی وطنمزده بولیور ودال ، بوداق صالیور . ایشته مسئله‌نك روحی آقوب کلن بوقوته نصل قارشی دوراجغز ؟ محیطمز خارجنده‌کی هیئات بشریه‌نك بزم اوزرمزده عکس تأثیر یاپان شونشو ونمای طبیعنه ناصل مدافعه ایده‌جکز؟ طوپ ، تفك جبروشدت بومسائله کیرمز . .

یا ؟ عینیله مقابله ، عینیله مدافعه ! ازالهٔ جهل ایچون بلا اضاعهٔ وقت اصلاح وتأسیس مکاتب ومدارس ! فقط تقلید اولماسون . احتیاجات حقیقیهٔ (طبیعیه) اجتماعیه‌مزله مبسوطاً متناسب و (تربیهٔ اسلامیه) یعنی شرائط اصلیهٔ مدنیه اساسلرینه مستند اولسون .

بواحتیاج مبرمی ، حیات اجتماعیه‌مزك رکن مطلقی اولان بومسئله‌یی یالکز معارف نظارتی دکل ، ملت ، علمای ملت اولانجه اهمیت ، اولانجه جدیتیله دوشونملیلردر ؛ ناصلکه میسیونرلر کندی احتیاجات اجتماعیه‌لرینی دوشونیورلر . ایتالیالی ، آوستریالی ، فرانسه‌لی ، امریقالی برپاپاسك ، افریقانك اك هجری برواحه جغنده سنه‌لرجه درلو مشاکله کوکس کره‌رك چالشدیغنی کوز اوکنه کتیروب عبرت ، غیرت ، جسارت الالم ، مانچوری ، تبت کویلرینه قدر کیدوب اوغراشمیه‌لم . فقط کندی وطنمزده ایلریله‌مك اوزره بولنان انحطاطلره ، دینی ، اجتماعی انحطاطلره مقابله ، مدافعه ایده‌جك بویارهلره مرهم بوله‌جق اولان علما وفضلای کرامك نظر دقتنی جلب ایده‌لم . .

مثلا برقاتولیك میسیونری تومبوقتو ، قونغو ایچرلرینه ، یاخود مصر اطه‌یه ، خمسه کیتمدن مصرده ، یاخود طرابلس غربده یاخود اوکا معادل بریرده بر ایکی ، اوچ سنه قالیور ، کیده‌جکی محل حقنده عملی معلومات ایدینیور ، لسانی ، عاداتی اوکرنمکه اوغراشیور ، یرلیلرله تماسده بولنمغه وسیله‌لر ارایور ، تازه خرما داللرندن متشکل شمسیه‌لر آلتنده ماوی بونجقلر وتمائل شیلر صاتان یرلیلرله الیش ویریش ایدن ، بالالتزام ساعتلرجه اونلرله وقت‌کذار اولان میسیونرلر کورلمه‌مش ، ایشیدلمه‌مش شیلرمیدر ؟

بو درجهٔ تکامله واران (حس انبساط) فی‌الحقیقه چالیشمه‌لری نسبتنده فائده ویرمیور وبالعکس — علی‌الخصوص افریقاده — اسلامیت برفیض تام ایله ایلرله‌یور ، بوکا اونلر شاشیور ، فقط بز عبرت الملی‌یز . .

عمومیتله اعمی اولان مکتب خواجه‌لری اوزری خرما داللریله اورتولی هواسز ، ضیاسز یرلرده زواللی چوجقلره کویا برشیلر اوکرده‌دیورلر ؛ ایکی ، اوچ تخته پارچه‌سی ایوله‌رق قبارتیلان ایکی اوچ آیت کریمه مکتبك سرمایهٔ علمی وبیچاره چوجقلرك یکانه کتاب قرائتیدر . یمن ، حجاز طرابلس غرب ولایتلرنده علی‌العموم صورت ودرجهٔ تحصیل بومنوال اوزره اولدیغی کبی سوریه ولایتنده‌ده امثالنه اکثریتله تصادف اولنه بیلیر .

تجارتی ، اهالیسنك ذکا وترقی پرورلکی ایله شهر تشعار اولان بیروتك معارف نظارتنه منسوب هنوز بر ابتدائی مکتبی یوقدر ؛ بیروت معارفی ، بیروت مدنیتی سراپا قاتولیك وپروتستان میسیونرلرینه مدیوندر . .

بز بو آجی حقیقتی اعتراف ایتدکجه آتیٔ منورمزی صاغلام اساسلر اوزرینه قورامیه‌جغمزه قانع اولملی‌یز .

بیروتده بری پروتستانلره ، دیکری قاتولیکلره منسوب اولان ایکی بیوك دارالفنون بیکلرجه شاکردك ، اولادوطنك دارالتحصیلیدر . بوکا مقابل معارف نظارتنك یالکز برتك مکتب اعدادیسی واردرکه اونك ده برمنبعی ، اعدادی تحصیلنی اکلایه‌بیله‌جك درجه‌ده شاکرد یتشدیرن برتك ابتدائی مکتبی بیله یوقدر ؛ یکرمی سنه اول کشاد اولنان مکتب اعدادینك شمدی‌یه قدر انجق یوز التمش افندی‌یه شهادتنامه ویره‌بیلدیکنی سویلرسه‌م ، بیروت سویهٔ عرفاننه نه‌درجه‌ده رابطه‌دار اولدیغمز اکلاشیلیر . شو تأخر مخوفه نسبتله میسیونرلری بك اساسلی وپك جدی صورتده تزاید ایدن مساعیسی ، انبساط حس طبیعیسی دولایسیله‌درکه : هنوز دوائر رسمیهٔ حکومته بیله ادم عقللی کیره‌مه‌ین ترکچه‌یه بدل ، فرانسزجه وقسماً انکلیزجه عادتا لسان محلی شکلنی المشدر . صددن بتون بتون تباعد ایتمه‌مك ایچون ، خیلی صو کوتورمکه مستعد ومطلقا مساعیٔ جدیه طرفدارینك دوشونوب بیلدیکی ، اوراق حوادثك کل‌یوم نشر ایده کلدیکی وجهله سبب اصلیسی جهالت وعلاجی علم ومعرفت اولان بوحاللرك اوکنی المغه البته وکلای ملت ودولت عثمانلیلق وحکومت نقطهٔ نظرندن چاره جو اولدقلرندن بوحکایه‌لری اوزاتمیه‌رق حقیقت ماده‌یی یالکز دین نقطهٔ نظرندن تحلیل ایدرسه‌ك کورولورکه : علمای کرام دین اسلام ، که انبیا وارثلریدر ، مباحثه‌مزك موضوعی اولمیان ادوار تکاملیه‌یی کچیردکدن وارتق بغداد ، شام ، قرطبه وغرناطه دارالفنونلری فیض سابقك صامت بر شاهد شکسته املی حالنه کیردکدن ومقام مقدس خلافت عثمانلیلر پادشاهنه انتقالدن برعصر مقدمندن برعصر مؤخرینه‌قدر یکیدن تمو وتکامله باشلایان وفضائل علمیه ومتانت اخلاقیه‌لریله ابدی اشهرتلر قازانان شریعت خادملری ، عدالت ، مدنیت دوقتورلری اورته‌دن قالقوب ده بشیکده‌کی چوجقلر بونلرك پایه‌والقابنه وریث اولدقدن وهب‌بیلدیکمز انحطاطلر قدمه قدمه ایلرله‌یوب دال بوداق صالدقدن صکره علم وفضلنه فاتحلرك ، یاووزلرك بویون أیدیکی علمایه بدل دنیایی بولندیغی مملکتدن وعلمی ، اوقودیغی برایکی آلت کتابندن ووظیفه‌سنی وقتجغزینی خوشجه کچیرمکدن عبارت ظن ایدنلر توره‌یه توره‌یه بز خارج محیطمزده اولوب بیتنلری دکل ، کوزمز اوکنده‌کی فجایعی بیله کوره‌مز ، ایشیده‌مز اولمشز . .

(وهوالقاهر فوق عباده وهوالحکیم الخبیر . .)

طنینك ۱ رمضان ۳۲۷ تاریخلی نسخه‌سنده سرکذشت غریبانه‌سنی بیلدیردیکی بدبخت (کاستانه) یی ، برفاجعه نویس ، بتون

روحیله بتون رقتیله تصـویره همت ایلسه ، هنوز ایچـندن صییرلمغه اوغراشـدیغمز مظلم وایکرنج ماضینـڭ دیمزه ، اخـلاقمزه ، جمعیت مدنیه‌مزه آچـدیغی رخـنه‌لردن برینی بحق نظر عـبرتمزه اورمش اولوردی .

شو مسرو دائم کیمسه‌نك معتقدات وحسیات وجدانیه‌سنه حاشا تعریض دیمك اولمـایوب غایهٔ املـم برقاچ عصردنبری مطرد ومنتظم خطوه‌لرله تکامل طبیعی‌یه ، مدنیت حقیقیه‌یه دوغرو یوکسلمز دماغ بشر مطلقا دماغ اسـلام اولمق لازم ایکن بز بالعکس مصـاب اولدیغمز جهالت واونك توئم همشیره‌لری
صوکی وار

م .علی منیر

علم فقه تاریخندن بر پارچه

اجتهاده دائر

الله ، طاغلردن بیـوك فقط کیزلی ، دکزلردن دها کنیش فقط خفی ، آرسـلانلردن ، فیللردن قوی فقط روحی ، معنوی بر قوت خلق ایلمش ! دنیـایی ، مافیهایی ، تا معنویاتمزه ، تا اعمـاق روحمزه وارنجه‌یه قدر هپسنی ، او قوتك نفوذ ساحرانه‌سی تحته‌وضع ایتمش ؛ او قوت ، داغلری دلر ، دکزلری کچر ، بتـون بنی بشرك ، حتی حیواناتك روحلرینه قاریشیر ؛ اراسنی التما ، نفوذنی اجرا ایلر ، عالم مطیع ، کائنات منقاد . سنةالله بویله‌در .

بو قوت ، جسارتله قارشوسنه چیقان بتون مانعلر ، بتون حائللری ایله پنچه‌له‌شیر ، چارپشـیر . عاقبت موفقیت مطلقا بو قوته عائدقالیر . هر حالده قازانیر .

کائنات بوقوته قارشو مقابله‌ده بولنماز . حیوانات‌ده بویله ... فقط زواللی انسانلر مغرور اولورلر : ضعیف قوتلرینه کووه‌نه‌رك مدافعه‌یه کیریشیرلر ؛ چالیشیرلر ، چابالارلر ، تاب وتواندن محروم قالیرلر . ینه نتیجـه‌ده مغلوب دوشرلر ؛ هزیمت کلیـه‌یه دوچار اولورلر . قضـأ الهی بویله‌در .

بو قوت روحدر . بو قوت معنـادر . عالمده کوردیکمز بتـون حرکات ، کائناتده حس ایتدیکمز بتون فعالیت بو قوتك معنوی ،روحی قومانده‌لریله ایقاع ایدیلیر . جناب الله بونی خلق ایتمیه ایدی ، عالمده بر عطالت ، کائناتده بر بطالت وسکونت مطلقه حکمفرما اولوردی : بر قوش اوچماز ؛ بر سینك قیمیلدامزدی . کوزلر ، فکرلر دیکلدیکی یرده ، انسانلر ، حیوانلر بولندیغی حالده ثابت قالیرلردی .

ایشته بو قوت : «احتیاج» در .

بو بابده سـویلنن ، دها سویلنه‌بیله‌جك سـوزلرك خلاصه‌سی ، روحی اولمق اوزره : «احتیاج بتون کائناتك ، بالعموم انسانلرك اڭ بیوك معلمی ، اڭ بیوك مرشد ورهبریدر» دیه‌بیلیرز . احتیاج انسانلر ایچون دائما اڭ طوغرو ، اڭ کسدرمه یولی ارائه ایدر . انسانلری دائما اولجه ایش باشه گلمه‌دن ایقاظ ، بو صورتله ایشـه اعداد ایتدیکی کبی اڭ صوك حالده ، «همان تهلکه‌نك» اوکنده‌ده امداده یتشه‌رك قورتاریر . کوچوك یاشده‌کیلر ایچون ، یاخود آنی بر تهلکه‌یه معروض بویوکلر ایچون سوق طبیعی والهامنه ایسه ، بنی بشرك احوال حیاتیه واجتماعیه‌لرنده‌ده احتیاج اودر ؛ عین وظیفه‌یی ایفا ایدر : حیاتلرنده ، معیشتلرنده رهبرلك ، معلملك ایتدیکی کبی ، موجودیت معنویه‌لری ، علملری ، روحلری فکرلری ایچون‌ده یك چوق ارشاداتده بولنور .

بوراده احتیاجك ماهیتندن ، حقیقتندن ، عموم اوصافندن ،کائناته قارشو اولان بتون تأثیراتندن بحث ایده‌جك دکلز ، اوراسی مقصددن خارجدر . بز شمدیلك احتیاجك آنجق اسـلامیته ، موضـوعمزه دها یقین بر تعبیرله علوم اسلامیه‌یه ، بالخاصه فقه اسلامی‌یه قارشو ایتدیکی تأثیردن بر نبذه‌جك بحث ایتمك بوصورتله اصل مقصد ایچون بر مقدمه اعداد ایتمك استیورز .

∴

درسعادتده اجتهاد

بر وقتلر بتون جزیرةالعربده مدهش بر بداوت ــ مظلم بر جهالت حکم سوریوردی . بو حال بتون شدتیله دوام ایتمکده ایکن حضرت پیغمبر بعث اولنه‌رق انسانلری سعادته دعوت ایتمکه باشلادی . بر چوق مجادله‌دن ، مجاهده‌دن صوکره قوم عرب فوج فوج دین مبین اسلامی تصدیق ، بو صورتله بر حیات اجتماعی قبول ایلیوردی . از بر زمان ظرفنده یوز بیکلرجه اعضایی حاوی ، بیوك بر جمعیت فاضله تشکیل ایتدی . آوزمان اول بدوی مشرك اولان بو قوم ، آرتق کندیلرنده بر حال اجتماعی اولدیغنی ، بناءً علیه‌یك دیکرلرینه قارشو حقوق ووظا ـ ئفلری اولدیغنی حس ایتمکه ، بتون بونلرله برابر سـعادت ابدیه‌یه‌ده ایمان ایتمکه باشلادیلر . بر طرفدن سعادت دنیویه واحتیاج اجتماعیلرینك ، دیکر طرفدنده سعادت اخرویه واحتیاج معنویلرینك اصلاح وتأمینی جهتنی حس ایدیور ، احوال وافعاللرینك‌ده اوکا کوره تنظیمی لازم اولدیغنه ایناتیورلردی . اشته بونلر بویله مطلق ، معظم ، منور بر سعادت تعقیبنه قویلمشلردی .

فقط بعضاً اولیوردیکه آرالرندن بری ، بر قاچی سیاست ، یاخود معیشت الجاسیله حضور نبویده بولونه‌مازدی . اشـته بویله بر صره‌ده حکم شرعیسنی بیلمدیکی ، ایشتمدیکی بر حال واقع اولدیغی صورتده آرتق کندیسی اجتهاد ایدر : مسئله‌یی ظن غالبی وجهله حل ایلردی .

اشته اسلامیتده ایلك اجتهاد بویله بر احتیاجك الجاسـیله میدانه کلمشدی . زیرا اصحاب کزین حضراتی عبادت نیتیله اتیان بیوره‌جقلری ، یاخود دینه رجوعی ضروری اولدیغنی حس ایتدکلری افعال واحوا ـ للرینی احکام شرعیه‌نك کوستردیکی وجهله اجرا ایتمك لازم اولدیغنی یقیناً بیلیورلردی . حالبوکه اوصاف شرعیسنی بیلمدکلری ، فقط دینجه یاخود حیات ومعیشتجه اجراسنی ضروری کوردکلری بر فعلی ترك

ایدیورمك حال وموقعه ، احتیاجه موافق اولمایه‌جقندن او خصوصده اجتهاد ایده‌رك حکم شرعیسنی غلبهٔ ظن طریقیله بولمق لزومنی حس ایدرلردی .

فی‌الحقیقه اصحاب کرام اجتهاد حقنده، بر مساغ نبوی اولمادیغنی آکلادقلری ، یاخود طریق اجتهادی بیله‌مدکلری صورتده شبهه‌سز اجتهاده جسارتیاب اوله‌مازلردی . حضرت پیغمبر دینه قارشو اولان احتراملری ، مسلمیتلری پك یرنده ، پك عالی ایدی .

لکن فخر کائنات افندمز حضرتلری ، اصحاب کرامه ضمناً ، صراحةً بو یولده اجتهاد ایتمه‌لرینه مساعده بیورمشلردی .

حاکم ایچون اجتهاد جائز اولدیغنی، اصابت ایدرسه ایکی ثوابه خطا ایدرسه حسن نیتله چالیشماسندن طولایی بر ثوابه نائل اوله‌جغنی تبلیغ ایلمشلردی .

برزمان فخر کائنات افندمز حضرت معاذی سفارتله یمنه کوندر- بیورلردی. اثنای عزیمتنده حضرت پیغمبر:

— یامعاذ ! اوراده ایکن محاکمه‌اولنمق ایچون سکا مراجعت اولنورسه نه‌یاپارسك ؛ قضا ایچون نه‌یی دستور اتخاذ ایدرسك ؟

— کتاب‌اللهی ....

— کتاب‌اللهده بوله‌مازسه‌ك .... ؟

— سنت رسول‌اللهی ...

— سنتده‌ده بوله‌مازسه‌ك .... ؟

— کندی رأیمله اجتهاد ایدرم ..

ایشته معاذك شو جوابندن حضرت پیغمبر افندمز پك‌زیاده ممنون قالمش ؛ معاذك صدرینی اوقشایه‌رق :

— « الحمدلله الذی وفق رسول رسول‌الله لما یرضی رسول‌الله » بیورمشلردی. برزمان حضرت عمر، فریضه‌ایله‌برابر نافله‌نمازی‌ده‌قیلمق استین برذاته : « اشته امم سالفه‌ده بویله ایشلر ایله هلاك اولوب کیتمشلردی ! . . » دیمسی اوزرینه حضرت پیغمبرده : « اصاب‌الله بك‌یاابن‌الخطاب» تأییدیله عمر رضی‌الله‌عنه‌ك رأینی تصویب بیورمشلردی.

حضرت علی یمنده اولدیغی اثناده نزدینه اوچ ذات کلمشدی . بر چوجق حقنده مخاصمه یعنی هپسی‌ده اونك کندی اوغلی اولدیغنی ادعا ایدییورلردی : علی رضی‌الله عنه‌ده قرعه ایله چوجغی برینه تسلیم ایدرك او آدمدن چوجغك دیتنك ثلثانی آلوب اوته کی ایکی آدمه برر ثلث ویره‌رك دعوایی حل ایتمشدی . حضرت علینك بو محاکمه‌سی پیغمبر افندمز طرفندن ایشدیلنجه ذات نبویلرنده پك‌بویوك مسرت پك بویوك بر ممنونیت کورلمشدی .

اصحاب کرامدن ایکی ذات اثنای سفرده ابدست آله‌جق صو بوله‌مدقلرندن نمازلرینی تیمم ایله قیلمش فقط براز صکره هنوز وقت ایچنده ایکن صویه تصادف ایتمشلردی . بونلردن بری صو ایله ابدست آله‌رق نمازینی اعاده ایلمش ؛ دیکری ایسه اعاده‌یه بردرلولزوم کورمامشدی . بو وقعه فخر کائنات افندمزه اخبار ایدلدیکی زمان هر ایکیسنی تصویب ایلمشلردی ؛ برنجی‌یه : « سن ایکی قات اجره نائل ولمشسك » . ایکنجی‌یه : « سن‌ده سنته موافق حرکت ایتمشسك ؛ بناءً علیه نمازك صحیحدر » بیورمشلردی .

ایشته اصحاب کرام حضراتنه طرف نبویدن بویله‌بر احتیاج‌حالنده اجتهاده اذن ویریلمشدی . آنلرده احتیاجه کوره اجتهاد ایلر ؛ بعضاً اجتهادلرینی حضور رسالتپناهه عرض ایدرلردی‌که اصابت ایتدکلری تقدیرده اول حضرتده سوینیر وسوندیرردی .

***

اصحاب کرام حضراتی کرك سوق احتیاجله ، کرك اول حضرتك مساعده وتشویقاتیله حس اجتهاده نائل اولدقلری کبی ، بونك اجراسی ایچون لازم اولان استمدادی دخی تعلیمات نبویه‌دن استفاضه ایدییورلردی .

زیرا بعضاً فخر کائنات افندمز حضرتلری تبلیغ بیوردقلری احکام جلیله‌نك علل واوصاف مؤثره‌سی ایله ادله‌سنی بیان ایدر ، وبعض احکام شرعیه‌یی دخی نظائریله ، اسباب خفیه‌سیله ، امثله‌سیله ایضاح بیوریبیورلردی .

بردفعه حضرت عمر : « امان یا رسول‌الله ، بیوك‌بر فنالق یاپدم : اورجلی اولدیغم حالده قادینمی تقبیل ایله‌دم ؟ ...» دیمسی اوزرینه اول حضرت : — اوروجلی‌ایکن‌مضمضه‌ده بربأس تصور ایدییورمیسك؟

— خیر ....

— اوحالده تقبیلده بر بأس یوقدر ؛ اوروجکده دوام ایله . » بیوره‌رق علی‌العاده شربك مقدمه‌سی اولان آغزه صو آلمقله مقدمهٔ مقارنت اولان تقبیلی تنظیر ایلمش ؛ حکمجه تقبیلی ، حضرت عمرك حکم شرعیسنی بیلدیکی مضمضه‌یه الحاق ایتمشدی .

ایشته‌بوندن « الحاق النظیر بالنظیر » اصلی آکلاشلدیغی کبی نظیرك نظیره ارجاعی جائز وعندالشرع نظیرك حکمجه دخی مساوی اولدیغی عملی برصورتده منفهم اولیوردی .

اصحابدن بری : یارسول‌الله پدرم اسلامی قبول ایتدی . شمدی اوزرینه حج فرضدر . فقط اختیارلغندن شد رحله مقتدر بر حالده دکلدر . کندیسی ایچون بن ایفای حج ایدرسه‌م جائز اولورمی ؟ . » دیمسی اوزرینه فخر کائنات افندمز :

— سن اونك بیوك اوغلیمیسك ؟

— اوت . . . .

— فرض ایده‌لم پدرك اوزرنده دینی اولوب‌ده سن آنی تأدیه ایدرسه‌ك جائز اولورمی ؟

— شبهه‌سز . . .

— اوحالده حج‌ده جائز اولور .

ایشته بو حدیث شریفك مذکور وقعه‌ده، دخی برنجیده اولدیغی کبی « ردالنظیر الی‌النظیر » اصلی بر صورت عملیه‌ده ارائه اولنیوردی .

حضرت پیغمبر افندمز ، نبیذك پاك اولمسی حقنده : « تمرة طیبة

ومأ طهور » بیورەرق پاك‌وتمیز خورمادن چیقارلمش اولدیغندن خرما نبیذینك‌ده پاك‌اولماسی لازم كله‌جكنی بیان‌ایتمش؛ شیوۀلسانی‌بیلن‌هركسه آكلایه‌جغی بر طرزده نقطۀ تعلیلی‌ارائه ایلمشدی . [•]

فخر كائنـات افندمزدن تازه خرمانك قوری خرما مقابلنـده صاتلمسی جائز اولوب اولمادیغندن سوأل ایدلدكده :

ــ « تازه خرما قورودیلدقده وزنی اكسیلورمی ؟ » دیه مناط حكم اولان نقطه‌یه‌ایما صورتیله استیضاح ماده ایده‌رك ،

ــ « اوت ، اكسیلیور » جوابنی آلنجه، اویمك جائزاولمادیغنی بیان بیورمشلردی .

سید كائنات افندمز حضرتلری : « جناب الله ورسـول خدا ، سزی مركب آتی یمكدن نهی ایلر » دیدكدن صوكره بو نهیك سببنی بیان ضمننده: « زیرا مركب آتی پیس اولیور » بیورمشلردی .

نبی محترم افندمز حضرتلرینه ، عم‌النبی حمزه‌رضی‌اه عنهك قیزی ایله ازدواج تكلیف اولندقده : « او بنم ایچون حلال اولمـاز » دیه تكلیف اولنـان ازدواجك حكم شرعیسنی بیان ایتدكدنصـوكرا علةالحـكم اولان نقطه‌نی‌ده : « زیر او بنم رضاعاً برادرمك قیزیدر » صورتنده ایضاح بیورمشلردی .

كتب احادیثده ، اصـول فقه مجموعه‌لرنده ، سـیر كتابلرنده تعلیلاتی ، مناط حكمی ، قیـاسی حاوی دهـا پك چوق احادیث شریفه‌یه تصادف اولنمقده‌در . اشته بویولده شرفوارد اولان احادیث نبویه ، بویله برز میندە واقع اولان تعلیمات جلـیله اصحـاب كرام حضراتی ایچون طریق اجتهادده پك‌بیوك بر رهبرلك وظیفه‌سنی ایفا ایدییوردی .

برطرفدن سینۀ احترامرلرنده حفظ‌ایتدكلری احادیث شریفه‌واحكام منیفه‌دن ، دیكر طرفدن ایـسه مشـكات نبوتدق متمادیاً اسـتناضه ایتمكده بولندقلری نور علـمدن مركب بر استعداد ، قلوب اصحابده كوندن كونه رسـوخ بولیوردی . شو مقدس استعداد جناب‌اللهك بخش بیوردیغی قابلیت فطریه‌لرینه كوره انكشاف ایتمـكله سـینۀ مباركه‌لرنده تدریجاً « ملكۀ اجتهاد » تجـلی ایدییوردی .

او بختیار مسلمانلر بر طرفدن شو مقدس نورك ضـیاسی ، دیكر طرفدن بیوك معلملرینك ارشادی ایله ذهناً تشكیل ایتدكلری مقدمات خفیه‌نك نتیجه‌سنه دسـترس اولدقجه نه قدر سوینیرلردی . هله اول حضرت‌طرفـندن مصیب‌اولدقلری‌تبشیراولنورسه، بو شرف انلرك پاك قلبلرنده دهامتین ، دها جدی برعزم واقدام اویاندیرردی.

ایشته بوصورتله حضرت‌اللهك ، رسـول خدانك اذنی ، تعلیمات وتشـویقاتی ایله ، بدر ، احد غازیلرینك مكه ، خیبر فاتحلرینك قلباً جهالته قارشو اعـلان ایتدكلری حربك نتیجه‌سـنده جهالت مغلوب ایدیله‌رك « باب اجتهاد فتح » اولنمشدی .

قزانلی حلیم ثابت

« صوكی‌وار »

[•] امام بیهقی بوحدیثك ضعفنی سویلیور .

هانوتو ایله مرحوم شیخ محمد عبده آره‌سنك مناقشه‌سی

هانوتونك مقاله‌سی

مابعد :

هم ظن ایتمیكزكه‌خارجده بولنان وعینی رابطۀ فكریه ایله‌بربرلرینه مربوط اولان مسلمانلر بزم مملكتمزده‌كی‌دینداشلرینه‌قارشو یابانجیدر ؛ آره‌لرنده هیچ بر مناسبت یوقدر . زیرا خرسـتیانلرك حاكم اولدیغی مملكتلر حقیقتده « داراسـلام » اولمیوب « دار حرب » اولمقـله برابر ایمانده ثابت اولان هر مسلمانك نظرنده ابدیاً معززدر ، موقردر . پارمقلقلری اویله ایچنـه دخول امكاننی سـلب ایده‌جك قدر صیق ، صاغلام اولمیان بر دمیر قفسك درونته یاورولری حبس اولنمش‌بردیشی آرسـلان او قفسـك اطرافنده نصل طولاشورسه غضب ، انفعال حسلری‌ده بو مسلمانلرك قلبی اویله‌جه طواف ایدر ، طورور .

كویلرمزده ، قصبه‌لرمزده فقیر بر طاقم درویشلر كورورسكزكه دیللرنده صلاة وسلامدن باشقه بر شی یوق ؛ بوندن باشقه بر شـیله مشغول دكل : ایشته چادیر چادیر ، كوی كوی طولاشه‌رق‌قطبلرك ، مشایخ اسلام ایچنده‌كی ولیلرك منقبه‌لرینی روایت ایدن بو طائفه‌نه‌طرفه كیدرسه كیتسون ، هانكی جهته توجه ایدرسه ایتسون ، مسـلمانلرك قلبنه بزه قارشو كین ، غرض اككدن باشـقه بر وظیفه ایله موظف دكلدر .

عالم اسـلام نامتناهی بر طاقم طائفه‌لره ، طریقلره منقسـمدركه بونلرك‌ایچنده بزم برچوق تبعه‌مزده‌داخلدر . لكن بونلرك مركزلری ، زاویه‌لری اكثریا بزم دائرۀ نفوذمزك داخلنده‌كی اراضیـده دكلدر . ایشـك غایتی بو طـائفه‌لر ، بو مذهبلر ارزرنده اجرای نفوذ ایدن كروه طورمقسزین دیكلنمكسزین آفریقـاده‌كی مسـتعمره‌لریمزی بر باشدن اوبر باشه طولاشیورلر . كیتدكلری یرده فوق‌العاده حسن‌قبوللر ، اكراملر ، عطالر كوریورلر . حتی بر فقیر بیله مسافرینه برقویوندن اشاغیسنی كسمیور . صدقه‌لر ، احسانلر یاخود سنوی ویریلن پاره‌لر ایسه بو حسابدن خارج ، أوت یالكز جزائر اهالیسنك بو اوغورده ویردیكی پاره هر سنه سكز میلیون فرانغه بالغ اولیوركه جداً مدهش بر یكوندر . زیرا بزم جزائر اهالیسندن آلدیغمز ویركو بو مقدارك ایكی قاتنی تجاوز ایتمز .

واقعا بو طائفه‌لرك آره‌سنده صلحه ، سكونه مائل اولانلرده یوق دكلدر ، كه حكومتمزك كرك جزائرده كرك تونسده‌كی رجالیله بو آدملرك مناسبتی صوك درجه‌ده ایودر . بونكده سببی بو زمره‌یه داخل اولان مسلمانلر آره‌سنده‌كی‌رابطه‌یه فتورعارض اولمسی ، آفریقا مسلمانلرینه اصابت ایدن تفرقه‌دن ، تشـتتدن بونلرك حصه‌سـنه بیوكجه بر پای دوشمسیدر .

لكن دیكر طرفده اویله طائفه‌لر واركه عصبیتك غایه‌سنی بولمشلر ، مسـلماندن باشقه‌سی حقنده ابراز شـدت ، مدنیت حاضره‌یه قارشی

الهیلدیکنه نفرت اساس عصبیتلرینی تشکیل ایدیور .

جزائرده‌کی املاکمزه بیتشیك نواحیدن یك اوزاق اولمیان بر موقعده شیخ سنوسی مهم بر مذهب تأسیس ایتدی‌که بر چوق انصاری ، اعوانی وار . شیخك مقری (جنبوب) شهریدر . اولادی صوکره‌دن کوفره‌یه هجرت ایتدی . قواعد دینیه‌یه غایت صیقی بر صورتده رعایت بو مذهبك ایجاباتندندر . حتی محضا خرستیان دولتلرله مناسباتده بولندیغی ایچون اوزون زمانلر دولت علیه ایله بو مذهبك سالکلری ارەسنده هیچ بر علاقه تأسس ایتمه‌مشدی .

لکن طبیعتلرنده‌کی بو شدت براز آزادی‌ده صوکره‌لری دولت علیه ایله مناسبت پیدا ایتدیلر .

معمافیه بو تحول آفریقای جنوبیه‌ده‌کی مأمورلرمزك حرکات مفیده‌سنی حکمسز براقه‌جق بر طاقم طوزاقلر قورمل‌رینه‌ده مانع اولمادی . برده ایش یالکز آفریقای وسطایه منحصر دکلدر . زیرا استانبولك ایچنده ، شامده ، عربستانده ، مراکشده کیزلی بر جماعت ، کیزلی بر مشاوره وارکه بزی اوزاقدن قوشاتمقده اولمقله برابر یاواش یاواش یاقیندن‌ده صیقمقده‌در . حتی براز غافل بولنه‌جق اولورسه‌ق محویمزه یورومسندن‌ده قورقیلیر .

صوك زمانلرده کورویوردق‌که جزائرده‌کی یرلی تبعه‌مز آغزندن آلمدقلری کیزلی بر طاقم امرلره اتباع ایدیورلردی . بونلر او اوامر موجبنجه وطنلرینی براقه‌رق آسایش بوله‌جقلرینی امید ایتدکلری آسیای صغرایه کیتمك ایچون جمعیتلر ترتیب ایده‌جکلردی .

یوقاریدن بری سویلنن سوزلردن اکلاشیله‌جقدرکه هر طرفدن محاط اولدقلری نکبت سببیله مقهور دوشن ، لکن همتلری منطفی اولمایان بو قومك افکارنده حالا مخاطره‌لی تخملر موجوددر . اوت واقعا ایچلرنده بویله بر حرکتی اداره ایده‌جك رئیسلری یوق ؛ لکن بتون مسلمانلری جمع ایدن رابطهٔ اخوت بویله بر ریاستی کافیدر .

بناءً علیه بزم مسلمانلرله مناسباتمزده هم مسئلهٔ اسلامیه‌یی ، هم مسئلهٔ دینیه‌یی ؛ هم مسائل داخلیه‌یی ، هم مسائل خارجیه‌یی بر برینه مربوط بولورزکه بوندن طولایی ایشك ایچندن چیقمق غایت مشکلدر .

هر دینك مسائل اساسیه‌سی قدرله ، مغفرتله ، حسابله ارتباطی اولان مسائلدر . بونلر ایسه صبغهٔ دین ایله بویانمش اوچ کلمه‌درکه انسان حقیقتی آکلامقده‌کی صعوبتی جزم ایدر . بونکله برابر تفهمی نه‌قدر زور اولورسه اولسون بونلر بهمه‌حال وقوف حاصل ایتمك لازم کلن اموردندر . دین انسانه خدایه وصول ایچون طوته‌جغی طریقی کوسترن بر وسیله‌در ؛ یاخود تعبیر دیکرله مخلوقك حضور خالقده توقفنه واسطه‌در . بوراسی تقرر ایتدکدن صوکره ارتق عجبا خالقمی قدرت مطلقه‌سیله مخلوقنه بر استعداد ویریورده او استعداد سایه‌سنده انسان ارادهٔ ازلیهٔ الهیه‌یه قطعیاً خارجنه چیقامیه‌جق صورتده منقاد اولیور ؟ یوقسه انسان مقتضاسنجه حرکت ایده‌جکی بر ارادهٔ خصوصیه‌یه وقوفنده‌کی اختیاره اصلا عرض افتقار ایتمین بر اختیار مستقله‌می مالك بولونیور ؟ کذلك مخلوق الهی اولان انسانك نفسنده بر ارادهٔ مطلقه‌سی ، ذاتنده بر تصرف مطلق وارمیدر ، یوقسه خیر وشر بتون اعمالی موجد کائناتك قدرت ربانیه‌سنه‌می راجعدر ؟

مابعدی وار

دینك فوائد مدنیه‌سی

— مابعد —

باقیکز معلم حکیم شاکردلرینی نصل تربیه وتعلیم ایدیور ، دیورکه : حیا ایتمزمیسك ، رفیقك سنی کچدی سن کیرو قالدك .

بو خصلت اولمه‌سه توبیخك ، تکدیرك تأثیری کورولمز ، سوز فائده ویرمزدی .

شو ایضاحاتمزدن اکلاشیلدی‌که ، صفت حیا ، ایلکلرك مصدری وییوکلکلرکده منشائیدر ؛ معراج ترقیدر .

فیض حیادن محروم بر طاقم اجلاف تصور ایده‌لم . انلرده جهر فواحش ، اعلان مناهی ، انهماك مستکرهات ، تشهیر ملاهیدن بشقه نه کورمك احتمالی واردر . انلرك شناعتنی تصویر ایچون نفسلرینك شهوات بهیمیه‌یه مملوك وافعال واراده‌لرینکده صفات حیوانیه تأثیراتنه مسخر اوله‌جغنی دوشونمك یتر .

ایکنجی خصلت

امانت

بك واضح واشکاردرکه نوع انسانك بقاسی معاملات ومعاوضات ایله قائمدر . بونلرك روحی ایسه انجق امانتدر . متعاملین ارەسنده خصلت امانت فاسد اولورسه کافهٔ احواله خلل طاری اوله‌رق نظام تمدن مختل وبوسببله حیات بشر فنایه منجر اولور .

بوده بك ظاهردرکه ، جمیع ائمك رفاه وراحتی ، انتظام نشو ومعیشتی کرك مشروطه ، کرك مقیده ، وکرك جمهوریه ، بر حکومتك وجودینه متوقفدر .

حکومت هر نه شکلده اولورسه اولسون امور عامه‌نك حسن اداره‌سی امرنده هر بری بر بشقه وظیفه ایله مکلف مأمورلرك خدمات ومساعیسنه محتاجدر .

عسکر حدود مملکتی ، اجانبك تجاوزینه مساعد نقطه‌لری بکلر .

ضابطه مأمورلری ، داخل بلادده هتك عرض ، قتل وغارت ودها بوکبی خباثتلره جرأت ایدن سفهایی اخذ وکرفت ایله موظفدر .

قضاة شرع وحکام قوانین ، فصل خصومات وحل منازعات ایله بسط معدلت ایدرلر .

مال مأمورلری ، صنوف تبعه ورعایادن مکلفات مقدره‌لرینی قانون مخصوصنه توفیقاً تحصیل وحقیقتده ملتك صندوقی اولوب

انحـتارلرى اللرينه امانت ايدلمش اولان خزينهٔ مملكتده حفظ ، ومأمورين عائدهسى معرفتـيله مكتب ، مدرسـه ، يول ، كوپرى ، خستهخانه كبى مصـالح عامهيه متعلق امور نافعهيه وشؤون حكومتده مسـتخدم بالجمـله مأمورينك معاشات ومعيناتنه ــ حكمت اقتصادى كوزهدهرك صرف ايدرلر .

بروجهمعروض طبقات ادارهده مستخدم مأمورين حكومتاحكام جليـلهٔ امانته تطبيق حركت ايتمزلرسـه وظائف مودوعهلرينى فائده بخش اولهجق صورتده ايفا ايتمش اولهمازلر . اعضا واركان حكومتدن معدود اولان اشخاصك امانته نقصان كلورسه بناء حكومت سـقوط ايدرك اهالى بيننـده امن واسـتراحت منسلب وحقوق عباد بالكليه ضـايع اولور . قتل ونهب تعمم ايدر . طرق تجارت قپانور . فقرء احتياج قپولرى آچيلور . خزينهٔ ملت بوشانور . دولت وملت ايچون ارتق چارهٔ نجات قالماز .

خائن برحكومت اليله اداره ايديلان ملتـك شيوع فسـاد ايله يا بتون بتون محو و منقرض اولهجغى و ياخود ديكر بر اجنبى حكو - متك سـطوتنه اسير و مغلوب اولهرق محو و انقراضدن دها شـديد اعتسافلره ، دها شنيع اسـتخفافلره معروض قالهجغى بى اشتباهدر .

قطعياً معلومدركه ، بر قومك ديكر برقوم اوزرينه اسـتعلاسى ، هربرى بنيهٔ قوميهنك برراعضاسى مثابهسنده بولنان طبقهٔ عاليه اربابنك اتحاد وامتزاجنه مربوط اولوب بو امتزاج ايسه جهت جامعهٔ امانت ايله امانتك احكامنه اتباع ايله ممكن اولهبيلور .

حقيقت تظاهر ايتدى. نوع بشرك حبل وريد بقاسى، حكومتلرك اسالاساس استقرارى ، امن واستراحتك وسيلهٔ انتشارى ، شوكت وسلطنتك سبب تعاليسى ، عدالتك هم روحى و همده جسدى امانت اولديغى آكلاشلمش اولدى .

ايستر ايسهكز حليهٔ جليلهٔ امانتدن خالى برملت فرض ايدكز . او ملتك اهانتلر ، خيانتلر ، مذلتلر ، مصيبتلر ايچنده محو و نابديد اولوب كيدهجكارينه قناعت كامله حاصل ايدرسكز .

اوچنجى خصلت

صدق

انسـانك محتاج اولديغى شـيلر پك چوقدر . ضرورات حياتيه ومهمات مدنيهسى ايچون نهايت يوقدر .

انسان بيلمديكى عالم غيبدن كورمديكى شو مهدشهوده آكلاميهرق آتلمش برمخلوقدر. ابتداى نشـأتندهاسمى آكيلماز رسمى طانيلماز برضعف مطلق حالنده بولنيور وكويا حياتك محن ومشاقيله اوغراشمق ايچون بيوبوردى .

كرچه انسان ديديكمز شوجسم ناتوانك كورهجك ، ايشيدهجك دويهجق ، آكلايهجق قوا وحواس دماغيهسى وارسـهده ينه بو قوا ومشاعريله الك عادى بر حاجتنى سده ، الك خفيف بر مضرتنى رده تك باشنه مقتدر دكلدر. مصائبك مستتر و منافعك مكنوز اولديغى موقعى كشف و تحقيق ايچون بنى نوعنك حواس و مشـاعرندن اسـتمداد و استعانهيه قطعياً محتاجدر .

بر شخص دفع حتياج وتدبيرمعيشت خصوصاتنده شخص آخرك مستحضرات عقليه و مجربات فكريهسندن استفاده ايتمامش يشايهمز .

ديمك اولديكه نوع بشرك قوت معنويسى استفاد در. مستحضرات عقليهدن استفاده ايسـه استخبار طريقيله ممكن اولهبيلور . بناءً عليه خبرك صدقه مقترن بولنمسى شرطدر. زيرا بر خبر نفسالامره موافق و واقع حاله مطابق اولمديغى تقديرده مستخبرى اضرار و اغفا ايدر .

اوت ، يالانجى اوزاغى يقين، يقينى اوزاق ، نافعى مضر، مضرى نافع صورتنده كوستيرر . كيدرسين بتمز . بياورسين اولماز .

اويله ايسـه خصلت صدق بقاى شـخصى و دوام نوعينك ركن اصيسيدر . صدقسز نه بر خانه خلقى آرهسنده تأسيس الفت ونهده بر مملكت سكنهسى بيننده بسط اخوت ممكن دكلدر .

شيمهٔ صـدقدن خالى فرض اولنان اهالى آرهسنده يالانجيلغك انتاج ايدهجكى بهتانلرك ، افترالرك، عداوتلرك ، نفاقلرك، او اهالىيى نه جان خراش عاقبتلره ايصـال ايدهجكنى تقدير ايچون برلحظه تأمل كافيدر .

طربزون مبعوثى خطيب زاده صدرك

امين

قونفرانس

لسان عثمانى تدريساتى حقندهقونفرانس

(معارفك دعوتيله اسپارطهلى حقى افنـدى طرفندن ٢٢ اغستوس سنه ٣٢٥ تاريخندهمكتب حقوقدهمكاتب رشديه معلملرينه تقرير ايدلمشدر .)

مابعد

لغتلر بزم دكل ، تلفظ بزم دكل .. حتى بزم لسـانك ماضيسى ، حياتىده منكر . يكى ، لغتلرمز عربدن عجمـدن كلمش اولسـون بكى (دكيز)ك بر آدىده (بحر)ايمش . دريا ايمش ، پكى . برشى ايچون اوچ اسم اوكرهنهلم . كذلك بزم (قييى)نك يانندده (ساحل) ىده (كنار)ىده قبول ايدهلم . بارى بونلرى بزم ديه قوللانهبيلهجكمىيز ؟ بونلرى ايشلهتن قاعدهلر بزمى ؟ خاير ، افندم خاير .. اوده پك بزم دكل . (دكيز قييسى) كبى ، (بحر ساحلى) ، (دريا كنارى)ده قابا .. (ساحل بحر) (كنار دريا)ديهجكز .. ينه بويوناكهجكز كه كونشك آدى (آفتاب)در يانغينك آدى (حريق) در . فقط بو قدرله ايش بيتمز .. تعبيرلر پارلاق ويوكسك اولمق ايچون (آفتاب جهان تاب) ديهجكز ، (حريق خانمانسوز) ديهجكز . نيچون ؟ چونكه (كونش) قابادر . (يانغين) قابادر . يا بو (آفتاب)لر ، (حريق) لر اولماسـه ايدى بز دائما قابا تعبيرلر ، قابا افادهلر آرهسنده قوپقورو باص بايانى بر حالدهمى قالهجق ايدك ؟ دنيانك تركجهدن بشقه لسانلرنده بويلهمى اولمش ؟ بونلر هيچ

مسموع اولمایان چیك دیدی قودیلردر . بزه مستبدانه امر ایدرلر .. (آی) دیمه‌یه‌جکسکز ، (ماه) دیه‌جکسکز (مه) دیه‌جکسکز ، «مه تنها روسیا بیما) دیه‌جکسکز . (دکیز قییسی) دیمه‌یه‌جکسکز ،(ساحل بحر) دیه‌جکسکز . (لب دریا) دیه‌جکسکز . « نه بیترسه لب دریاده بیتر » دیه‌جکسکز ، پارلاق معنالرك قابا ترکجه ایله افاده‌سی قابل اولمادیغنی تسلیم ایده‌جکسکز ، بونلردن بریسی ، « مه تنها روسیا بیما » سوزینك ترکجه‌ده افاده‌سی قابل اوله‌میه‌جغنی ادعا ایتمشدر . « کندی باشنه کوکده کزن آی » دینسه بونده هیچ بر لطافت اوله‌ماز ایمش . (اوچ ماه) دیمك (اوچ آی) دیمکدن فصیح ایمش ؟

چوجق (دکیز) دیمه‌یه‌جك (بحر) دیه‌جك (بحرلر) دیه‌جك یرلرده (بحرلر) دیه‌بیله‌جکمی ؟ خایر ، (بحـار) دیه‌جك ، (ابحر) دیه‌جك (بحور) دیه‌جك . ای صوکره ! (حکیم) لر دیه‌جك یرده (حکما) دیه‌جك ،(طبیب) ده (اطبا) دیه‌جك ، (مریض) ده (مرضا) دیه‌جك ، (مرضی) یازه‌جق ، (کریم) ده (کرام) دیه‌جك .. ای صوکره ؟ صوکره‌سی یوق .. صوکی بولنماز بر درد ،

لسـانمزه بو یاکلیش اجتهادی تطبیق ایدنلرك اعتسافی یلك بویوکدر بو قدر اعتساف بلکه دور حمیدیده حریت سودالرینه یاپیلمامشدر . دوشونه‌لم که مثلا بر ترکی چیقوب:

« هر زمانکه خامهٔ حمامهٔ موزون ترانه‌دلکش آواز معرفت پرداز ساحهٔ ملسای صحائف بدایعنمای فیروزه خامه بالکشای پرواز ومحرك جوحی حقیقت ومجاز اوله » دیمش [بیلمم که طوغرو اوقویه بیلدیمی؟] بونی ترکجه دیه یوتدوردقدن باشـقه بکه‌ندرمش ، حتی بعضیـلرینی ایمره‌ندرمشدر . بو کون المزده بر قرائت کتابی کبی بولونماسی آرزو ایدیلن تلماق ترجمه‌سنده مترجم کامل بزه — کندیسی‌ده قلمنك طمطراقی ایچنده — بوغوله‌رق :

یارین « انامل کلکونه‌نمای شفق ، ابواب مطلای شرق آچوب ، کیسوان انوار افشان خورشید ، روی دریای آینه نمادن بدید ، و پیشکاه شاهراه هندن نجوم زاهره ساهرهٔ سمایه سرجنبان تبعید اولونجه . »

دیه‌یورمی ؟ [تورکجه‌نك تصفیه‌سی خلافنی التزام ایدنلرك جانلرینه دکسین . آمین !]

زواللی چوجق .. بو غیر طبیعی پارلتیلر آراسـنده براقیـله‌جق اولورسه آز زمانده قاشیر ، کوراولور . دمیرله قاریشیق تنکه یوکله تلمش قاغشـاق یوك آرابه‌لری کبی جات جات جاتلایان بو کبی عباره‌لری قفالرینه دولدوران چوجقلرده آرتق سلامت ذهن قالیرمی ؟

***

لغتلر وقاعده‌لر بزم دکل . . یکی ، یازی ویازیلش بزممی ؟ ینه خایر . یازی عربلردن آلنمش . او یازی‌که اونی عرب‌ده باشقه‌لرندن آلمش .. بر زمان ب ، ت ، ث ، ن ، ی بر برینه قاریشه‌جق صورتده نقطه‌سز قوللانلمش . . (فاقبلوا) (فاقتلوا) بر برینه قاریشه‌رق اوقونمش . . باقشلرکه اولمایور . . نقطه قویمشلر . . ینه اولمامش . . نهایت حرکه قویمشلر . بونی عجملر آلوب بعض نقطه‌لری اوچله‌مشلر . بز ایسـه بونی قالیله آلمشز . . صورتا مال ایتمشز . . فقط بزم دیه‌جك مهم بر تصرف یاپه‌مامشز . . بوندن باشـقه حرفلر ایچندن بر آزینی بزده آییرمشز . . عربجه‌یه مقصور براقشز . بریسنك ،

« تا و حا و ذال وصاد ای نور عین
« داخی ضاد وطا وظا وحرف عین »

دیه فارسـیده موجـود اولمادیغنی آکلاتدیغی حرفلرك صاددن طادن ماعداسنی تورکجه کلمه‌لرده قوللانمامشز . . کاشـکی صادی‌ده ، طای‌ده قوللانمایه ایدك . بونی ایی ایتمشز . اما ، بری طرفده صیقینتی داها بویومش . . چونکه اول امرده کلمه‌لری عربی ، فارسی ، تورکجه دیه آییره‌جغزده بونلری قوللانوب قوللانمایه‌جغمزی اوکا اویدوراجغز . زواللی چوجوق ، فائده‌سز یرلرده نه صیقینتیلره قاتلانه‌جق !

مثلا فارسی (شاذ) کلمه‌سنك اصلی (شاد) اولدیغنی‌ده بیله‌جك . مثلا (آرابه) می ، یوقسـه (عربه) می سـؤالنه قارشی کندینه هیچ لازم اولمایان باش آغریلری ایچنده یوارلانوب کیده‌جك .

یازی بزم دکل . . یکی ، یازیلش بزممی ؟ خایر ، اوده بزم دکل . شـو بیلدیکمز یازی‌نی ، حتی لاتین و سائره حروفی کبی بوندن باشقه یازیلری موقتاً اونوتوبده کندی عقلمزدن بر یازی ایسـته‌یه‌جك اولسـه‌ق نه بولورز ؟ پك ایی آکلایورزکه یازی آغزمزدن چیقان سسلری کوسته‌رير اشـارتلردن عبارت بر شی اوله‌جق . آغزمزدن چیقان سسلر برلشدکجه کلمه‌لر میدانه کلیور . آغزمزده مثلا (ب) ، (ف) کبی بعض سسلرك یری وار . بونلری اوراده یاپیورز . بونلر ایچون برر اشارت قبول ایده‌لم . یکی ، اویله یاپدق . فقط بو سسلری (به) ، (فه) دیه میدانه چیقارمق ایچون حرکه لازم . (ب) یه ، (فه) یه حرف دیبورز . بونلری میدانه چیقاره‌جق اشارتلره‌ده لزوم وار . بونلره حرکه دیه‌جکمزه حرف دیه‌لم . یکی ، بونی‌ده یاپدق . حرکه تعبیریله دها ایی آکلادیغمز بو حرفلر عجبا قاچ دانه ؟ هرحالده اوچدن زیاده . . چونکه بز اساساً اوچ حرکه بیلیرز : اوسـتون ، اسره ، اوتوره . بونلر اینجه وقالین اولمق اعتباریله آلتی اولور . ینه بیلیرزکی اوتوره‌نك اینجه‌سی ، قالینی صیقیق ویا طاغیق [مقبوض ، مبسوط] اولور ، اوتوره ایکی نوعدن درت نوعه چیقار . شو حسابجه حرکه‌لك ایشی کوره‌جك سـکز حرف اولمالی . بونلرك اوزون ویا قیصـه اولمغه‌ده قابلیتی وار . شـوکاده دقت ایده‌لم‌که (ب) کبی ، (ف) کبی حرفلرك آغیزده یرلری وار . بونلر اوراده سسسز بر حالده یاپیلیور . بونلری طیشـاری آتمق ایچون سسه احتیاج وار . ایشته او احتیاجی‌ده حرکه‌لك ایشی کورەن حرفلر دفع ایدیور . فقط بونلرك آغیزده دوداق کبی ، دیش کبی ، دیل کبی آلتلری یوق . . بونلر بوغازدن طبیعی سس حالنـده کلیور . ئه ، آ ، ای [کی] ، ای [شیق] ، او [زوم] ، او [رده‌ك] ، او [زون] ، او [دون] کبی هپ طبیعی سسلر . اصل بونلر سس . . (ب) کبی ، (ف) کبی سسلر حقیقت حالده سس دکل . بونلر ایچون تعبیرمز یوقده چاره‌سز سس دیورز .

شو حاله نظراً آغیزدن چیقان سسلری کوسته‌رمك ایچون اساساً ایکی درلو اشارته لزوم وار . فی‌الحقیقه هرلسانك یازیسنده بو لزوم آز چوق حس ایدلمش، ایکی نوع اشارت یعنی حرف قبول اولونمش. دیه‌لم‌که بزده اویله یاپدق . شمدی ایکی نوع حرفمز وار . بونك بر نوعی آغیزده بللی بری اولان خصوصی حرفلر، دیکر نوعی بوغازدن کلن سسلری کوسته‌رن عمومی حرفلر ، عمومی حرفلر تصوته یارار، خصوصی حرفلر تلفظـه یارار . تصوته یارایان حرفلره (صائت) وتلفظه یارایان حرفلره (صامت) دیدك . تام و صریح تلفظ بونلرك برلشمه‌سیله وقوعه کلیور .

شمدی نظریه‌مزی تطبیق ایده‌لم . آغزمزدن چیقان (باش) کلمه‌سنی اشـارتلرمزله رسم ایده‌جکز ، یعنی یازه‌جغز . بونده ایکی خصوصی حرف وار : (ب ، ش) . . بونلر صامت . بونلری بر سسله طیشاری‌یه آته‌جغز . . او سس ایســه دها عمومی بر حرف اولان (آ) سسیدر . بو ایسه صائت . شوده معلوممزکه آغیزدن بر دفعه‌ده آتیلان حرفلر ، قاچ دانه‌اولورســه اولسون ، هجادر . شو حالده (باش) کلمه‌سنده برهجا وار . . (باشاق) کلمه‌ســنده ایکی هجا وار . بوکا باقنجه هر هجایی اوقوتمق ایچون بر صائت لازم . شو قابا خرده‌جیلك ایچنده ظن ایدرم‌که یازینك اك صاغلام اساسنی، اك اینجه حکمتنی کوره بیلیرز . اك طبیعی ، اك زیاده فنه موافق اولان یازی‌ده بو احتیـاجه اویان یازیدر . بوکون موجود الفبالردن بعضیـلری بو احتیاجه داها یاقلاشمش . . بعضیلری چوق اوزاقلرده . بزم یازی تام فنی‌یازی اوله‌جق حالده‌دکل. برکره صائت برینه (ه ، ا ، ی ، و) اوله‌رق درت حرف قویمشز . . بونلره حرف املادیمشز حرف املادن ماعدا حرفلرك آدی‌یوق . برکره‌ده صامتلری ، صائتلری‌انی آییرمامشز . بوکون (و) هم صامت ، هم صائت . (ا) ، (ه) ، (ی) کذا هم صامت ، هم صائت . . عسکر باشی بوزوق قیافتده اولان برده انضبـاط قالیرمی ؟ صوکرده صائتلر قاریشیق اولمقــله برابر ، اکسیك . اعتراف ایتمه‌لی‌یزکه یازیمز اصلاحه چوق محتاج .

یازیلیش بزم دکل ، دیدك . حقیقةً یازیلیش‌ده بزم دکل . ایشته سزه ایکی حرف: ك ، ل . بونی اوقویی‌کز . بونی بو حالیله اوقویه‌مازسکز. اوقورم ، دیه آتیــلان مغالطه ایتمش اولور. چونکه بونی اوچ درلو اوقومق ممکن . . چونکه هر هجانك اوچ صائتــه احتمالی وار . . کافك عربیلکی فارسیلکی ایشی بر دها چاتاللاندیریر . . اوچ احتمال آلتی اولور . اوت ، اوستنه آلتنه باقــه‌رق بونی آلتی درلو اوقورز . هم‌ده لسانمزده بو آلتی صورتك معنالری‌ده واردر . بوکله باشه مقارن ایسه (کل) در . بر امر یرنده ایسه (کل) در . بونی مثلا « کل باشه جمشیر طاراق » و « کل بورایه » صورتنده کورنجـه ایکی دورلو اوقورز . کلمـه جزئك یاننده (کل) ، بلبلك یانـنـده (کل) در ، بویله‌جه (کل) [کیل] و (کل) [کیل] ده اولور. حرفلر چوغالنجه احتمال چوغالیر. مثلا برصیره‌یه دیزلمش اوچ حرفی صائت اولمانجه لا اقل یکرمی بش درلو اوقومق قابلدر . مثلا بحر ، فکر ، جرم ، حرم ، نم ، هنر ، بلا ، شتا ، جدا ، سنه ، کره ، علی ، سبو ، غلو ، لذت ، حدث ، خرم ، اما ، حما . ذره ، هره ، قبه ، ملی ، کلی ، اقل ، جان ، کین ، کور) کلمـه‌لری هپ اوچر حرف . حرفلری قلدیروب‌ده بونلرك برینه برر نقطه‌دن اوچ نقطه قویسه‌لرده هایدی بونلرك حرکه‌سنی بولوکزده اوقویوکز ، دیسه‌لر نه‌قدر غریب بر تکلیف اولور . حال بوکه بز بو تکلیفی مکتبـلرده لسان و قواعد درسنه کلن چوجقلرمزه هرکون تطبیق ایدیورز .

چوجوق‌ایشته(معنا) ، کلمه‌سنی یازه‌جق ... فقط‌حدیمی؟ (معنا) یازسه یاکلیشـدر، (معنی) یازه‌جق . (فتوا) ، (دعوا) ، طوبا ، (موسا)، (عیسا)، (صفرا) ، (کبرا) کلمه‌لرنی هپ یا ایله یازه‌جق.. الفله یازارسه یاکلیش . نیچون افندیم ؟ نیچونمی ؟ بونك بش و یا اون بش سببی‌وار ... اولا بویالره (الف مقصوره) دیرلر ... بونلریازارکن یادر ، اوقورکن الفدر . بونلر مؤنثلك علامتیدر . مؤنث! آل بردرد دها . . مذکر ، مؤنث ، مؤنث حقیــقی ، مؤنث سماعی ، مؤنث لفظی ، مؤنث معنوی . . . اوقومه ، جانمه دکدی . بونلر کور کبی اوکره‌نیله‌جك. سبیلری‌ده صاییلوب دوکولمك ایچون ازبر ایدیله‌جك. هیچ بر ایشه یارامایان بو تفصیلات برینه ، چوجوق بلکه‌ده حکمتك کیمیانك ایشه یارار برچوق سرلرنی ، قاعده‌لرنی . قارین طویورور برچوق اینجه‌لکلرنی فائده‌لرنی اوکره‌نیردی .

زواللی چوجق . . عربی فارسی کلمه‌لرك املالرنی هیه‌روغلیف کبی رسم اوله‌رق اوکرنمکه مجبور طوتولدقدن باشقه تورکجه کلمه‌لری اونلره بکزتمکده مأمور . (کـومروك) ی (کمرك) یازه‌جق . (بوچوق) ی (بچق) یازه‌جق. (قاپی) ایله (قوپو) یی (قپو) (قپو) کبی بر شکلده یازه‌جق . . آراده‌کی فرق آلتنده‌کی نقطه‌نك اوچ ویا ایکی اولماسندن عبارت اوله‌جق .

ایشته کوروبورزکه لسانمز حقیله لغتلرینه صاحب دکل.. اونلری ایشـله‌تن قاعده‌لره صاحب دکل . . یازیمز اکره‌تی . . یازیشـمز کولونج . تا بو حاله تنزیل اولونان زواللی لسانمز ، عجبا سوء قصدله اولدورولمکه لایق برلسانمی ایدی؟ نه‌مناسبت! اجنبی السنه مدققلرندن لسانمزه عاشق اولانلر وار . ادیب معظمك دیدیکی کبی ، لسـانمز ، بالقوه حائز اولدیغی مزایا اعتباریله ، دنیانك برنجی لسانلرندن اولمغه نامزددر . قوه‌ده‌کی مزایایی میدانه چیقارمق ، لسانمزی بالفعل برنجی لسانلر صیره‌سنه کتیرمك بزه عائد بر وظیفه ایدی . بونی یاپه‌مامشز . لســانمزك قاتلی وقاهری اولمشز. لســانمز ایشله‌نه‌دکدن باشقه یابانی اوتلره بوغدیرلمش . . تماماً قورویه‌جق حاله کلمش . برکت ویرسین‌که چوجوقلر ، قادینلر ، بزم شو عوام دیدیکمز محترم تورکلر بو اهانته اشـتراك ایتمه‌مش ، لســانلرینه صادق قالمش ، تورکجه بو سایه‌ده محو اولمقدن قورتولمش .

⁂

دیوردقکه سائمز آثار اعتباریله‌ده فقیر. اطفال ایچون مغدی و هضمی و تمثیلی آسان کتابلرمز یوق. قرائته باشلایان چوجوق نه اوقویه‌جق؟ (عاشق غریب)، (قان قلعه‌سی) کبی شیلرمی؟ یوقسه (جزمی) و (رباب‌شکسته) کبی شیلرمی؟ بوکونچو وقلره عاشق غریب اوقوتولماز، (جزمی) اوقوتوله‌ماز. (گلستان) کبی (لافونته‌ن) ماصاللری کبی بردانه بیله کتابمز یوق. عرب و عجم مقلدی ادیبلرمز، شاعرلرمز هپ تورکچه‌یی استحقارله کاوب کیتمشلر. اوکا ابتدائی احتیاجلرینه موافق اثرلر هدیه ایده‌مه‌مشلر. هدیه‌لرندن کچدك، اونی عربینك، فارسینك تغلبلری، تسلطلری آلتنده ازمشلر، صیقمشلر، بیقمشلر، اولدورمکه قصد ایتمشلر.

بوکون لسانمزده چوجوقلره قرائت کتابی اوله‌رق اوقوتوله‌جق آثار یوق. بزده‌مز فارسی ایله آلتمش بیك بیت یازان فردوسی کبی لسانه خدمت ایدوبده — اونك «عجم زنده کردم بدین پارسی» دیدیکی کبی — بحق فخر ایده‌جك بر صاحب دها یتشمه‌مش. اسکی یکی ادبامز هپ بوغماجه اوکسوروکنه طوتلمش. قرائت کتابی اولمق اوزره صوك زمانلرده یتشدیریلان تك توك اثرلر ناکافی. بونلر مغدی ده دکل، هضمه قابل ده دکل. ضیا پاشا کبی تقلبه و تقلیبه اقتداری آثاریله ثابت بر ذات بیله

« آقشام اولور، کونش باتار شمدی بورادن
« غریب غریب قاوال چالار چوبان اووادن »

کبی آز بر شی بیله میدانه قویه‌مامش.

« نوم و اصل چو نرکس و لاله کشاده لب
« محبوس کنج محفظهٔ تنکناد طیب »

کبی بیله‌مز، یدنه هضم ایدیله‌مز شیلر یازمش. مثلا المزده بر (قصص انبیا و تواریخ خلفا) وار. بونده‌کی آغیر موضوعلرله چوجوقلرك اوزلاشه بیلمه‌سی مستحیل. درجه اوزرینه چوجوقلر قرائت ایچون ترتیب و انتخاب ایدلمش (اقتطاف) ده عربی و فارسی لغات غریبه ایله دیزلمش سکز اون سطرلی، سکسان یوز کلمه‌لی جمله‌لر وار. اویله اولماسه بیله، مثلا برنجی قسمده‌کی (محاورهٔ حکمیه) ده، (ملاحظات متنوعه) ده کورونز

« نه ایله اشتغال ایتمه‌لیدر؟ اکتساب دانشه ورزشله »

و

« دانشی نه‌مقصدله اکتساب ایتمه‌لیدر؟ فقروخیم اولان فقر جهالتدن خلاص اولمق مقصدیله »

و

« حقایق اشیایی ایی بیلمك ایچون تفاصیلی بیلمك لازمدر.
« مادامکه تفصیل حقایق اشیا غیر متناهیدر، وقوف و معلوماتمز
« دائما سطحی و غیر مکمل بولونمق ضروریدر »

کبی سوزلردن چوجوق نه آکلار؟

بو قبیل بالخاصه قرائت ایچون ترتیب ایدلمش کتابلرده‌کی غریبه‌لر انسانی هم کولدورور وهم آغلاتیر. بولردن برینك (جمل حکمیه) سرنامه‌لی پارچه‌سنده،

« قادینلری پیشوا اتخاذ ایدن کیمسه قادینلردن قادیندر. یعنی مرد « دکلدر »

و

« زلزله‌لر سزی طوتدیغی وقت، یعنی بلا ومصیبته اوغرادیغکز « وقت، فریاد و فغانکز سزه فائده ویرمز »

و

« مال و متاعك اقراضنده عرض و ناموسك هتکی و ردر »

دینلمش. بز بونلرك برنده چوجوقلرك آکلایه‌جنی، بکنه‌جکی بر حکمت کوره‌مه‌یورز. چوجوق بونلرك هانکسنی آکلاسه (بکانه؟) دیر؟ اوت، چوجوغم بونلرك هیچ بری سنك ایچون دکلدر!

« چوجوغمه نه اوقوته‌یم؟ » یاخود « اومده عائله‌جه اوقونه‌جق کتاب ایسته‌رم » دیین بابایه، عائله رئیسنه قارشی طیقانوب قالمق پك چوقلرك باشنه کلمش برشیدر. اوت، ایشته بر بابا، بر عائله رئیسی بزدن قرائت کتابی ایستیور. نه دیه‌جکز؟ کمترکز بردفعه بونلرك برینه کتابجی آراکل افندینك (تعلیم قرائت) لرینی توصیه‌ده مضطر قالدم. فی‌الحقیقه اونلردن ایسیده یوق. فقط، فقط...

باقیلسه بزده هرکس ادیب.. هرکس شاعر.. ادبیاتدن آکلامایان، شعردن چاقمایان کیمسه یوق. ادبیاتی بوقدر فیضلی، ادباسی بوقدر بول اولان بر لسانده (لافونته‌ن) ماصاللری کبی ساده حکمتلی اثرلر اولمالی دکلمی ایدی؟ بونی لسانمزه نقله چالیشانلر اولمش.. فقط بریسی بیله ذره قدر موفق اولمامش. اثرك اصلی، اطفال ایچون نه‌قدر مأنوس ومحبوب اولان اوغدای عرفان نره‌ده؟ بونك ترجمه‌لرندن اوله‌رق اورته‌یه قونولان

« ساطخورده فسیر بر خطاب
« بلك مشتله کسدیکی حطبی،
« یوکله‌نوب صیرتنه مثال دواب
« نقل ایچون ده چکردی بیك تعبی »

کبی غریب ومستثقل شیلر نره‌ده؟ ولو استاد اکرمك محصول همتی اولسون، بومنظومه اطفاله یوکله‌تیله‌بیلیرمی؟ بن وقتیله بونی اوقومش، ازبر ایتمش ایسه‌مده بوکون اوغلمه تکلیف وتوصیه ایده‌بیلیرمیم؟ تکلیف ایده‌مم، چونکه کناه اولور. توصیه ایدمم، چونکه حسن قبول کورمز.

بر قاچ سنه‌در کندینی کوسترن تورك شعرلری ایسه هنوز احتیاجمزی طویوره‌جق راده‌ده دکل.

صدد خارجنه چیقیور کبی اولدق ایسه‌ده مقصد دردلرمزك درجه‌سنی آکلامقدر. اسلافی ویا زمانمز ادباسنی استخفاف ایتمك ایسه حدمز دکلدر. یالکز چوجوقلرمزه غدا تشکیل یده‌جك آثار بوله‌مادقچه بوندن شکایتله ادبای کرامك بو احتیاجه قارشی صرف همت ایتمه‌لرینی ایستمك الك طبیعی حقمزدر. کمترکز دوشوندکلرمی کمال صفوتله سویله‌دم. بنی کیمسه عیبلامامسین. کویاکه چوجوقلره ترجمان ویا وکیل دعوا ولمشم.. اونلرك حقوقی نامنه سوز سویله‌دم. حقلی

اولان آجی سویلەر . آتالر سوزندە دیندیکی کبی ، آجیقان نە یمز ، آجیبان نە یمز ؟

هلە لسانمزك فیض فطریسنه بیك شکرکه اسکی ترکلر ، دەدەلرمز بزەقابا سوزلر ایچندە اینجە حکمتلی مثللر براقمشلر . بونلرك براقدقلری مثللر بزم ایچون اك صاف نمونەلردر ، اك تمیز اثرلردر .

بونلری تقلیدایلە یازەجغمز سادەقرائت کتابلری البتەچوجقلرمزە غدا تشکیل ایدەجکدر . هایدی اقتداری ، حمیق اولانلرە صلا ! (بابا همت ! اوغل خدمت !) کبی نمونەلر حاضر . همدە بونلرك بری اصالتنی ، صفوتنی غائب ایتمەمشدر . بونلردە دکیزە دائما (دکز) دینلمشدر .. آتە دائما آت) دینلمشدر . بونلردە دکیز (بحر) دینمەمشدر .. آتە (فرس) دینمەمشدر . دکیز یانندەقویو قازیلماز .. آت الآن اسکداری کچدی .

***

قرائت کتابمز یوق . عجبا قواعد کتابمز وارمی ؟ واقعا (مقیاس اللسان قسطاس البیان) اسمندەکی کتابدن ، جودت پاشانك (قواعد عثمانیه) سندن بری بر خیلی قواعد یازلمش . یازیق کە بونلر بر کرە اطفالك احتیاجنە الویریشسز ، بر کرەدە لسانمزك حالنە طبیعتنە موافق دکل .

بر کرە اطفالك احتیاجنە الویریشسز .. بونك تاباشنە اکثریتلە بر تعریف یازلمش . . مثلا : « صرف برلسانی طوغری سویلیو بیازمق فنیدر » یاخود دها طمطراقلیجە :

« صرف عثمانی ، عثمانلی لسانی طوغرو سویلیوب یازمق ایچون عثمانلیجە کلمەلرك اصللریلەصورت اشتقاق واملالرینی بیلدیرن برفندر » کبی بر شی . چوجق بونی ، یا پاپاغان کبی ازبر ایدەجك ، یاکە ازبر ایتمەدن ، بویلە ایسە بکا نە دیوب کچەجك . بونی ازبر ایتسەدە ایتمەسەدە نتیجە هپ بردر . معلم طلبەسنە قواعدك بوایشە یارادیغنی فعلاً اثبات واحساس ایدەمدکدن صوکرە کتابك باشنە حاضرلوب تعریف قویمقدن نە چیقار !

بعض کتابلردە بو تعریف تعصبی پك زیادەدر . هرشی مطلقا تعریف ایدلمشدر . مثلا حرف نەدر ؟ ایشتە کتاب بونیده تعریف ایدیور : « حرف بر کیفیت مخصوصە ایلە آغزك مخرج معیننذن چیقان صوتدر . » بونی عیناً قبول ایتمەدیکنە نظراً بکلەمەدیکی آکلا شیلان برینە کورە ایسە ، حرف ، صوتە عارض اولان بر کیفیت ایمش کە خفت وثقلتدە کندینە مماثل اولان صوت آخردن او کیفیت واسطەسیلە کسب تمیز ایدر ، ایمش . چوجق بوندن نە آکلایەجق ؟ تعریف ، علم ایچونمی ، متعلم ایچونمی ؟ علم ایچون ایسە چوجق کتابنە نەیە کیرمش ؟ نەیە ازبر ایتدیریلیور ؟ متعلم ایچون ایسە چوجق بونی نە یاپسین ؟ کتابی یازان بونی دوشونمەیە مجبور دکلدر . اوایستەرکە بیلدیکنی اوقوسون . . او بیلدیکنی اوقوسونده . اوقونیلر کندیسی ایچون نە اوقورسە اوقوسون ، اهمیتی یوقدر .

کتابك صوکنە قدر یریر تعریفلر کورونور . (کلمە) شودر ، (اسم) شودر ، (فعل) وياخود (فرع فعل) شودر دیە برسلسلە اوزار کیدر .

کتابك محتویاتی ایسە هپ بو تعریف اصولنە یاتیشدیرلمش . مثلا حرف ، متصل اولور ، منفصل اولور . . خفیفە وثقیلە اولور . . شویلە اولور ، بویلە اولور دیەجب ، ویا لوب صورتندە حاضر پشین شیلر . چوجوق بونی ایشك ایچنە هیچدە کیرمەدن اوستندن کوروب کچەجك . هانی ، دورسابقدە طوروب طورركن بر آدمی ، بالا رجالندن ، اولی اولی ویا ثانیسی اصحابندن ، ثانیەسی وار فلانی وار دیە تقدیم ایدرلردیده ، الله عمرلر ویرسین ، تشرف ایتدك ، خاکپایە یوزلر سورەرز کبی صوغوق ، کولنج بر تشریفاتدر ، بر شقشقەدر کیتمز ـ میدی ؟ ایشتە بودەاونی آکدیرر بر شی . ذهن قبول ایتسین ، ایتمەسین هرشی پشین پشین تقسیم وتسلیم ایدیلیورەجك .

چوجقلرك کتابلە اوزلاشەمادیغی همان هردرسدە هربحثدە کورونور کتاب کندیلرینك صمیم روحلرینە خطاب ایدەمیور ، والسلام .

قواعد کتابلرمز لسانمزك حالنە ، طبیعتنە کورەدە دکل . . آزاجقدە بونی آکلایەلم . لسانمز هرجهتجە سادە ، هرجهتجە ترازی کبی ساعت کبی منتظم وفوق العادە ایکن کتابلراوکا دورلو فضولی سقطلقلر افترا ایدرلر . مثلا کلمەنك آخرندەکی قاف حرکەلندیکندە غین اولورمش .. فقط ــ (اوق) ، (آق) کبی ــ بر هجالی کلمەلرلە ــ (رونق) ، (توفیق) ، (ایستانسیق) کبی ــ خالص تورکجە اولمایان کلمەلر مستثنا ایمش . حالبوکە ایش بویلە دکلدر . فی الحقیقە تورکجەدە کلمەلر بر برینە باغلانیرکن قوللانیلیرکن صوك حرفەحرکە کلدیکی اولور حرکە کلکلە کلمەدە کیشمز . مثلا صوکندەکی قاف غین اولماز . شووارکە بردن زیادە هجالی خالص تورکجە کلمەلردە ــ نەدنسە ــ بر خصوصیت میدان آلمش .. بونلرك صوکلرندەکی قافلر برازغین کبی تلفظ ایدلمك عادت اولمش . بونلرك غین ایلە یازلماسی پك ضروری برشی دکل ایدی چونکە مثلا (غوروش) کلمەسنی غین ایلە یازارز ، بر آز قاف کبی تلفظ ایدەرز بو کون سوریە عربلری قاف حرفلرینی همان یوتیورلر بوکاباقوبدە یازیدە قافلری آتمالیمی ؟ بونك فرانسزجەدندە مثلی وار : مثلا آخردەکی (um) هجالری (om) تلفظ ایدیلیر . مثلا آخردەکی (s) لر وصل حالندە (z) صداسی ویریر . مثلا (seconde) کلمەسندەکی (c) حرفی (g) ایمش کبی اوقونور . بویلە دیە حرفلر دکیشدیرلمز . فقط بزبر کرە بوسقامتی یاپمشز ، بو قافلری غین یازمەیی عادت ایتمشز . باری بو سقطلغی ، بو مستثنا حالی قاعدە شکلنە قویمایەلم . خایر ، آخردەکی قافلر حرکەلنجە غین اولماز ، ایشتە آق ، اوق کبی برهجالی کلمەلرلە رونق ، توفیق ، ایستاتسیق کبی خالص تورکجە اولمایان کلمەلرك قافلری هپ یرندە قالیر . شو قدر وارکە بر هجادن زیادە هجالی تورکجە کلمەلرك آخرلرندەکی قافلر مستثنا .

بونك نە فائدەسی وار ؟ بوندە شو فائدە وارکە مستثنابر حالی مستثنا اولەرق کوسترلمش اولیور . فضولی اولەرق مستثنایە قاعدە

وقاعده‌یه مستثنا دیمش اولمایور . علته صحت وصحته علت دیمش اولمایور همده‌لسانك کیدیشی یوسته‌طاردن سیلکینه‌جکی امید ایتدیره‌جك حالده‌در . چونکه بو کون (براقیر) کبی بعض کلمه‌لرك قافله تلفظی ، قافله تحریری داها ظریف کورونور .

قاف حرکه‌لندیکنده غین اولمایجه ، تاحرکه‌لننجه دال اولمق ، (ج) حرکه‌لننجه (ج) اولمق ، کاف عربی حرکه‌لننجه کاف فارسی اولمق کبی شیلرده یا بوتون بوتون قالقار .. یامستثنا دیه کوسته‌ریلیر .

مستثنایی قاعده ، قاعده‌یی مستثنا دیه قبول ایتمك خطادر . بوتون مستثنا کوردیکمز بو حال کیم بیلیر ناصیل بر مناسبتسزلکدن میدانه کلمشدر . لسانمزك همان‌ده بر جهتنده اویله قاعده‌دن فرار ، قاعده‌یه عصیان حالی یوق ایکن بزم درایتسزلکمز یوزندن بعضی یرنده قیریق چیقیق ، ایخینیك کبی عارضه‌لرظهور ایتمشدر . مثلا ضمیرلرك مفعول الیه حاللری بو جمله‌دندر . نیچون (بنه) ، (سنه) ، (اویه) ویا (اونه) صحیح شکللری براقیلوب‌ده (بکا) (سکا) ، (آکا) بوزوق شکللری رواج بولمشدر ؟ بو صرف بزم قصورمزله اولمشدر . لسانمزك آناسنده‌مفعول‌الیه اداتی (ه) یرنده (که) و (غه) ایمش مثلا (استانبوله) یرنده (استانبولغه) دینیرمش . بویله‌جه (بن) ك بو حالی (بنکه) ، (بن غه) ایمش .. دیرکن نون اوجوب میدانه بر صاغیر کاف چیقمش ، (بنکه) شکلی (بکا) اولو ویرمش . آرقداشلری‌ده بویله .

تورکجه‌نك فعللرندکی نظام بر لسانده کوروله‌مش بر نظامدر . فعللرده‌کی (اصل معنا) ، (زمان) ، و (شخص) عنصرلری قواعد نامه‌لرده هیچ‌ده ایی کوسته‌رله‌مشدر . مثلا (کل) فعلنی آله‌لم . بونده بر اصل معنا (کلمه) وار . بونك عنصری فعلك باشنده بولنور . بوندن صکره زمان عنصری مثلا (دی) وار ، بوده اصل معنا عنصرندن صوکره کلیر . بوندن صوکره ، الك صوکره‌ده شخص عنصری مثلا (م) کلیر) (کل — دی — م) کبی . بوهمان هر فعلده بویله ... متعدیلك مجهوللك ، مطاوعلك ، مشارکلکك ، منفیلك کبی حاللری عنصرلری‌ده هپ بویله منتظم وتنسیقه قابل . بو نظام ، بو انسجام کتابده کوزلجه کوسته‌رله‌لی ، دکلی ؟

صوکره فعللرك صیغه‌لری .. ماضی شهودی‌لری ، ماضی نقلی ، مضارع حال ، مستقبل ، التزامی ، وجوبی ، شرطی ، امر آز چوق بوزوله‌رق اکسیك آرتیق اوله‌رق یازیلیور . بك چوق قواعد نامه‌لرده امر صیغه‌سی ، امر غائب ، امر حاضر ، حتی نهی غائب ، نهی حاضر دیه طاغیتلمشدر .

مابعدی وار

کونش غزته‌سی وقلبه اهالی اسلامیه‌سی

قلبه‌ده برمدتدن بری دین اسلام علیهنده نشر اولنان کونش غزته‌سنك نسخ اخیره‌سنده صیامك فرض اولمدیغنه وصلاتك بی‌فائده ایدوکنه دائر وقوع بولان نشریاتندن قلبه اهالی اسلامیه‌سی غلیانه کله‌رك کچن جمعه ایرتسی کونی اقشامی تراویح نمازندن صوکره جامع کیرده راجتماع عمومی عقد ایلمشلردر .

بو اجتماعده احمد راغب بك طرفندن مؤثر بر نطق ایراد اوله‌رق واسلامیتك علویتندن و نشریات واقعه نك دین مبین اسلام حقنده بر کونا تأثیر اجرا ایده‌میوب علویت باهره‌سی بوکون دکل یالکز بودین ایله مبشر اولانلرك ، حتی ادیان سائره‌یه سالك اولان علما و حکمای غربك بیله مظاهر تقدیری اولدیغندن بلغارستان و تخصیص قلبه اهالی اسلامیه‌سنك مسلم اولان صلابت دینیه و متانت اخلاقیه‌سی جهتیله بویله بر هذیانامه‌یی النه آلوب اوقومغه تنزل ایده‌جك بر فردك وجودینی تصور ایلمدیکندن بحثله بلغارستانده ساکن آلتی یوز بیك اهل اسلامك دیانتلرینه و قناعت وجدانیه‌لرینه علنی بر تعرض وحقارتده بولنان مذکور غزته‌نك منع انتشاری ضمننده بلغارستان حکومتی نزدنده همان مشترکاً تشبثات لازمه‌ده بولنملری اخطار اولنمشدر .

بونك اوزرینه بوبابده اجراسی لازمکلن تشبثاتك صورت ایفاسی مذاکره اولنمشدر . بلغار رجال حکومتنك اهالی اسلامیه‌نك دیانتنه علناً تعرض وحقارتده بولنان (کونش) غزته‌سی کبی برهذیانامه‌نك تعطیل نشریاتی حقنده بالعموم اهالی مسلمه طرفندن واقع اولان مراجعتی اسعاف خصوصنده تردد کوسترمیه‌جکندن امینز .

مخابرۀ تلغرافیه

اطنه‌دن اداره‌خانه‌مزه تلغراف کشیده ایدن

اخوان دینه :

بین‌العناصر شقاق و نفاق موجب اوله‌جق و ماضیده‌کی آجیقلی خاطره‌لری یاده کتیره‌جك نشریاتدن — محق اولسه بیله — متحاشی بولنیور ووطن عزیزك سلامتنی بو نقطه‌ده کوره‌رك تعارض ایدن ایکی مفسده‌دن اخفنی بالارتکاب اعظمنك چاره‌سنه باقیورز .

من طرف الله ممتحن اولدیغمز شو مصائبه قارشی مملکتك بو صرالرده هرشیدن زیاده محتاج بولندیغی سکون وسکوتی تأمیناً صبر وتحمل کوسترمه‌کزی حمیت وغیرت اسلامیه‌کزدن امید وانتظار ایدر ومفصل و سوزشلی تلغرافنامه‌کزی درج ایتمامك خصوصنده اختیار ایلدیکمز مؤلم وظیفه‌نك بزم ایچون دخی نه درجه‌لرده طاقتسوز بولندیغنی تقدیر ایده‌جککزی امید ایلرز . مع‌مافیه تلغرافنامه‌کزك برصورتی داخلیه نظارتنه تقدیم ایدلمشدر . ایجابات معدلتك تمامی اجراسنه قابینه‌جه اهتمام تام کوسترلمکده اولدیغندن مغدوریته میدان ویرلمیه‌جکی امیدنده‌یز .

⁂

سلانیکدن (اسلامیته طوغرو) سرلوحه‌لی وتکفور طاغندن لسان حقنده مقاله‌لر کوندرن ذواته : — مقالات علیه‌لری مع‌التأسف هرنصلسه ضایع اولدیغندن برصورتلرینك کوندرلمسی رجا اولنور .

آمدی مطبعه‌سی
مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم ۱۳۲۶

اخطار : مسلکمزه موافق آثار ممنونیتله قبول اولنور . درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز .

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه کرک سیاسی وکرک اجتماعی ومدنی احوال وشؤون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بر نشر اولنور .

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالک عثمانیه ایچون	۸۰	۴۰	غروش
روسیه «	۶٫۵	۳٫۵	روبله
سائر ممالک اجنبیه «	۱۷	۹	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابو العلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
۱۰ تموز ۳۲۴

درسعادتده نسخه‌سی ۵۰ پاره‌در

قیره‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ۲۰ غروش فضله آلنیر

عدد : ۵۹ — ۹ شوال ۳۲۷ پنجشنبه ۸ تشرین اول ۳۲۵ — اوچنجی جلد

اعتذار

لزومی قدر اعتنا ایدلدیکی حالده ، مطبعه‌مزك دکیشمسی بوندنده صراط مستقیمك کچن هفته‌کی نسخه‌سنده بعضی املا یا کلیشلری ، ترکیب سقطلری ، حرف نقصانلری اولدی . کرك محررلریمزك ، کرك قارئلریمزك عفوینی رجا ایدرك بوندن صوکره‌کی نسخه‌لرك یکی مطبعه‌مزده کندیلرینی ممنون ایده‌جك صورتده باصیله‌جغنی عرض ایلرز .

اجتهاده دائر

دور اصحابده اجتهاد :

شفیع الامم رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلری ارتحال بیوردیلر . آرتق دین جلیل تماماً تبلیغ اولنمش ؛ بتون فروعاتیله اصحاب کرام حضراتنك عهدهٔ امانتلرینه ودیعه قیلنمشدی . دین مبینك دستوری اولان علم فقه دخی جزئیات ، مسائل حالنده بر بحر بی پایان اولان تعلیمات نبویه آراسنده متفرق بر حالده قالمش ؛ هیسی بردن صدور اصحابده محفوظ بولنمشدی . فقط بو بر ودیعه ایدی . جناب الله طرفندن رسولی واسطه‌سیله کندیلرینه امانت ایدیلمشدی . بناءً علیه بوندن آنجق احتیاج مقداری استفاده ایتدکدن صوکره ذره‌سنی غائب ایتمه‌دن اخلافه تسلیم ایتمك ایجاب ایدیوردی . بونکله برابر بو احکام جلیله‌نك قیامته قدر بقاسی مطلوب الٰهی ایدی . جزئیات ، مسائل حالنده قالدیغی صورتده محافظه‌سی متعذر ، احتیاجه کوره مراجعتی مشکل اولدیغندن شو احکام جلیلهٔ فقهیه‌نك ۱) قواعد واصوله ربطی ، ۲) مسائلك تصنیفی ، ۳) ابوابك وفصولك وضع وتدوینی لازم کلیوردی . ایشته بو پك بیوك بر وظیفهٔ دینی ، مجتهدین وفقهاء اصحابك ایچنده بتون مساعیلرینی بذل بیورمه‌لری ایجاب ایدن کنیش بر ساحهٔ علمی ایدی .

اصحاب کرام وخلفاء راشدین دورنده توالیٔ فتوحات ایله عالم اسلامیه‌نك حدودی ایجه کسب وسعت ایتدی . لوای اسلامیتك زیر حمایه‌سینه اقوام مختلفه ، ملل متشتته التجا ایلدی . غزوات ، فتوحات ، توسع ممالك هپ بردوام ایدی .

فقط ممالك توسع ایتدکجه ، نور اسلامیت کرهٔ ارضك اوزاق کوشه‌لرینه قدر انتشار اولونجه دستور اسلامیت اولان علم جلیل فقهك اهمیتی ، آکا اولان احتیاج ده او نسبتده متزاید بولنیوردی . اورتالقده حکم شرعیسنی بیلمك لازم کلن مختلف حادثه‌لر تکون ایتدیکی کبی ، اطراف واکنافدن امثالی ، نوعی سبق ایتمامش غریب استفتالر ورود ایدیبوردی . ایشته بونلرك هپسنه هم معقول ، همده بر دلیل شرعی‌یه مستند جوابلر بولمق ، قویمش سلسلهٔ حیاتی شان اسلامیته موافق بر طرزده ربط ایتمك لازم کلیوردی . ایشته اسلامیتك روحی مثابه‌سنده اولان بو خدمت مقدسه‌یی ایفا ایتمك ، اسلامیتك مصالح ومنافع وحقنده قاصر اولمادیغنی یار واغیاره قارشو میدانه قویمق مجتهدین اصحابك اهم وظائفندن ایدی .

خلفای راشدین حضراتی مشکل بر مسئله تحدث ایتدیکی ویاخود جوابی غیر معلوم بر استفتا ورود ایلدیکی وقت همان فقهای اصحابی

دعوت ایدر ، استشاره بیوررلردی . هله حضرت عمر استشاره بابنده اك ایلرو كلنلردن ایدی .

ذاتاً اسلامیتده برحادثه ، برمسئله‌نك حكم شرعیسی نصاً معلوم اولمدیغی صورتده استشاره‌یه ، بویله حل اولنمازسه اجتهاده مراجعت ایتمك قواعد مستبتغه‌دندر . دین مبینده برمسئله‌نك حلی ایچون باشقه بر طریق متصور دكلدر .

استشاره اجتهادك برمقدمه‌سی مثابه‌سنده اولوب ، بونكله‌یکی برحكم میدانه كتورلمز . بلكه بوصورتله مستشارلرك عندنده برنص موجود اولوب اولمدیغی تحقیق اولنور ؛ اجتهاد ایچون یول آچیلیر . اشته شو یول ایله تحری٭ احكام ایچون توجه ایدیلور .

نصلكه شارع تعالی « فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لاتعلمون...» بیورییور . « اهل ذكر » اهل نص ، یعنی نصوصه واقف اولانلر ، یاخود نصوص اوزرنده تتبعات اجراسیله مشغول اولانلر دیه‌رك تفسیر اولنه بیلیر . « واذكرن مایتلی فی بیوتكم من ایات الله والحكمة » آیت كریمه‌سی دخی تفسیر مذكوری تأیید ایدیور .

آكلاشیلیوركه برحادثه‌نك حكم شرعیسنی بیلمك ایچون منحصراً بر یول ، بر ایز موجوددركه قپوسی استشاره ایله آچیلوب ، اجتهاد ایله مطلوبه ایریشیلیر .

اشته بوندن طولاییدركه ، عمر رضی الله عنه ، قاضی شریح حضرتلرینه یازدیغی مكتوبده : « اذا حضرك امر لابد منه فانظر مافی كتاب الله فاقض به فان لم یكن فیما قضی به رسول الله صلی الله علیه واله وسلم . فان لم یكن ، ففیما قضی به الصالحون وائمة العدل فان لم یكن فأنك بالخیار فان شئت ان تجتهد رأیك فاجتهد رأیك وان شئت ان تؤامرنی ولا امری مؤامرتك ایای الا خیراً لك والسلم » بیورمشلردی .

عمر رضی الله عنه حدشرب حقنده علمای اصحاب ایله استشاره ایتمش ، دیگر بر وقتده دخی جد واخوه‌نك آرالرنده اولان نسبت ارثیه‌یه دائر تتبعاتده بولنمق ایچون برمذاكرهٔ علمیه عقد بیورمشلردی .

عثمان رضی الله عنه دخی جد واخك آرالرنده اولان مناسبت ارثیه حقنده اولاً زید بن ثابت ، ثانیاً علی رضی الله عنهمانك تتبعات علمیه‌لرینه مراجعت بیورمشلردی .

اشته بوصورتله احتیاج فقهی عادتا جانلانمش ایدی . هله خلفای راشدین دورنده بعض مسائل فقهیه‌نك تدقیقی ضمننده مجالس علمیه ترتیب بیورلمه‌سی فقهای اصحاب ایچون بیوك بر ترغیب ، بیوك بر تشویق ایدی . او مجالس علمیه‌ده برمسئلهٔ مشكله‌نك حلنه یاردم ایده‌بیله‌جك برسوز سویلمك آز برشرف دكلدی .

حتی عصر سعادتده حضرت عمر اوغلی عبدالله‌ك ایراد بیوریلان برسؤال نبوی ایچون ذهناً صحیح برجواب بولدیغی حالده اظهاره جسارتیاب اوله‌مدیغنی استخبار ایدنجه : « لان تكون قلتها احب الی من ان یكون لی كذا وكذا » بیورمشلردی .

انسان دشمننه ، رقیبنه غلبه چالمقده نه‌قدر طاتلی ، نه‌قدر ذوق آور برحسله متحسس ایسه ، مجهولات ایله اولان مجادله‌سنده قازاندیغی غلبه‌دن دخی عینی حسی دویار . بوحس انسان ایچون طبیعی ، فطری برحسدر . اشته اجتهاد ، شو مجهولات ایله اولان مجادله‌در . بیلمك‌ده بوغلبه‌دن عبارتدر .

انسان بر مسئله‌یی بیلمك ، ایضاح ایتمك ایچون ، آنك امثالنی ، ادله‌سنی ، آثارینی آراشدیرر . فكردن فكره انتقال ایلر ؛ ذهننده آلایلر كچیریر . ذهننده موجود قالبلره صوقشدیرر . چالیشیر ، چابالر ، نهایت بر قالبه اویدیرر . فكرنده توقف حاصل اولور . اشته بو علمدر . نتیجهٔ اجتهاددر . فقط بو دوره‌یه كلنجه‌یه دكین ذهن یورلمش اولور . بناءً علیه توقف وقوعه كلدیكی كبی استراحته طالار ، اشته روح ، ذهنك شو توقفندن لذتیاب اولور .

تتبعات علمیه ، هر درلو زحمتلرینه ، مشقتلرینه رغماً پك زیاده ذوق آور بر ایشدر . هله ذهنك ، فكرك توقف ایده‌بیله‌جكی بر نقطه‌یه وصول ، یعنی قناعت وجدانیه حصولی ، هله اصابت روحك اك زیاده سودیكی برحالت معنویه‌در .

ابن عباس رضی الله عنهمادن مهری تسمیه ایدلمكسزین نكاح اولنوب زوجی وفات ایدن قادینك مهرندن ، میراثندن سؤال اولنمشدی . فقط عبدالله حضرتلری بوخصوصده بر اثر خاطرلیه‌میوردی . دوشنمك اوزره مهلت ایستدی . بر آی صوكره بالاجتهاد جواب ویردی . جوابك قضاً رسول اللهه موافق اولدیغی معقل بن یسار حضرتلری طرفندن شهادت ایدیلنجه اوقدر سوندیلركه شرف اسلام ایله مشرف اولدیغندنصوكره هیچ بروقت اوقدر سوندیكلری كورلمامشدی .

اصحاب كزین حضراتی كرك عرض ایتدیكمز وجهله مختلف صورتلرده تجلی ایدن احتیاجاتك الجاسیله ، كرك تتبعات علمیه‌یه مخصوص برذوق معنوی حس لطیفه تبعیتله اجتهادلرنده دوام بیوردیلر . اشته بویله صرف مجتهدات اصحابدن اولمق اوزره برچوق مسائل فقهیه وعلمیه میدانه كلدی .

ارتحال نبوی‌دن صوكرا حضرت صدیقك مقام معلای خلافته كلسی براجتهاد مخصوص اوزرینه وقوعه كلمشدی .

جمع قرآن مسئله‌سی دخی بالاجتهاد حل اولنمشدی .

مصاحف شریفه‌نك توحیدینه دخی بالاجتهاد قرار ویرلمشدی .

زمان صدیقیده معاشك مساوات اوزره توزیعی ، زمان فاروقیده اصحاب معاش تصنیف ایدیله‌رك اوكا كوره تسویه‌سی اجتهاد مخصوص اوزرینه اجرا ایدیلمشدی .

امهات اولادك میدان تجارتدن چكدیرلمسی دخی عمر وعلی رضی الله عنهمانك رأی رزین صائبانه‌لریله وقوعه كلمشدی .

اولوم یتاغنده اولان زوج ایله خلوتی شرعاً صحیح اولان قادینك میراثه استحقاقی بالاجتهاد اثبات ایدیلمشدی .

بیع طعام ماده‌سنده شرط منصوص اولان قبض ، بالاجتهاد بتون اشیانك بیعنده اعتبار ایدیلمشدی .

فرائضده عوله مراجعت ایده‌رك نقصان عارضی بتون اصحاب فرائضك حصه‌لرینه توزیع ایتمك ماده‌سی دخی بالاجتهاد قبول اولنمشدی .

« زوج وابوين » مسئله‌سنده زوج ایچون نصف، ام ایچون ثلث مابقی ، اب ایچونده تمام مابقی اعطاسی بواجتهاد مخصوص اوزرینه بنا ایدیلمشدی .

دیت خصوصنده اضراسك اصابعه الحاقی، « كلاله » نك تفسیری ...... هپ ارتحـال نبویدن صوكره وقوعه كلن مجتهدات اصحـاب جمله‌سندندر .

اشته آكلاشلیوركه اولجه فتح اولنان باب اجتهاد فخر كائنات افندمزك ارتحال بیورمسیله تكرار سد اولنمـامشدی . بلكه بالعكس دها زیاده كسب‌قوت ایتمشـدی . زیرا احتیـاج دها زیاده اجرای حكم ایتمكه باشلامشدی . ذاتاً باب اجتهاد وبویله بركونلر ایچون فتح اولنمشدی . مشكل بر مسـئله ظهورنده ، غریب بر فتوی ورودنده آرتق اول حضرته مراجعت ایتمك ممكن اولمیوردی . پیغمبر وفات ایتمشدی . فقط ایكی اساس متین اولمق اوزره كتاب ، سنت براقمش، لزومی‌تقریرنده مراجعت‌ایتمك‌اوزره اصول‌اجتهادی‌تعلیم بیورمشدی . اشته آرتق شریعت غرای محمدیه‌نك دوامی تأمین ایدیلمش، اوزری‌ده « الیوم اكملت لكم دینكم واتممت علیكم نعمتی ورضیت‌لكم‌الاسلام دیناً ... » آیت جلیله‌سیله ختم بیوریلمشدی . صوكی وار

قزانلی حلیم ثابت

كیجه درسلری :

— ٢ —

قوت حاضرلامق

مقرری : موسی كاظم
محرری : اشرف ادیب

مابعد :

استحصال قوت‌ایچون هرشیدن‌اول علوم ومعارفك نشر وتعمیمی واجب اولدیغنی باشقه برنقطهٔ نظرله دخی اثبات ایده‌لم : معلومدركه برمملكتده قوت وثروتك حصولی او مملكتده آسـایشك وجودینه متوقفدر . زیرا اسـایش اولورسه راحت اولور . راحت اولورسه هركس ایشنده كوجنده بولنور . اسباب معیشتنی سهولتله تدارك ایدر، سعی‌وغیرتی نسبتنده صاحب ثروت اولور . طرق تجارت بتون افراده قارشو كشاده بولنور ، اما اسایش اولمازسه هیچ برشی اولماز ؛ حتی عبادت بیله ایدیله‌من .

حالبوكه بزده تماميله اسـایش مع‌التأسـف هیچ بر وقت تقرر ایتمه‌مشدر . غریبدركه‌اهالیمزده‌بوحقیقتی‌حالا آكلایه‌مامشدر . چونكه‌بز اسایش نه‌اولدیغنی‌بیلمه‌مشز وبیلمیورز . ظن‌ایدرزكه واردر . اسایش نه‌اولدیغنی بیلمك ایچون متمدن برمملكتده بولونملی‌كه آكلاشلسون .

دوشـونكز اختلال داخلیدن قورتولدیغمز واری ؟ داخلی اشقیادن خالی برسـنه‌مز كچدی‌می ؟ بن شویاشه كلدم ، هیچ برسنه كورمدم‌كه اختلال داخلیدن، اشقیا بلیه‌سندن خالی قاله‌لم .

هم‌بوحال، یالكز مسلم‌ایله غیرمسلم آراسنده دكل ، اهالیٔ‌اسلامیه آراسنده‌ده بویله‌در . ایشته یمن مسئله‌سی میدانده . اون سنه‌دنبری تلف اولان عسكرك مقداری یوزبیكلره بالغ اولمش . دوشونولورسه بونك سببنی ینه جهل بولورز .

كرك روم ایلیده ، كرك اناطولیده ، كرك عربستانده ، الحاصل شـومماللك عثمانیه‌نك هرطرفنده وقوعـه كلن اختلاللر ، داخـلی محـاربه‌لر ... بتون تحقیق ایدرسـه‌كز كوروسـكزكه جهلدن ناشی‌در .

دیمك اولیوركه اك بیوك بلا ، اك بیوك آفت ، جهل ایمش . شو حالده بونك ازاله‌سی چاره‌سی ؟ بونك ضدینی التزام لازم كلیر . « علم » ی شـدتله التزام ایتمینجـه بومملكت فلا كتدن خلاص اولمایه‌جق .

بوندن صكرا حكومت بوكا چالیشـه‌جق ، الندن‌كلدیكی قدرنشر معارفه بذل‌همت ایده‌جكدر . اهالیده قیمتنی بیلملی‌كه حكومت‌عزمنده موفق اولسون . اهالی حكومتك سعیی ثمره‌سز براقیرسه ینه موفقیت حاصل اولماز .

اناطولیده عجیب وغریب فكرلر واردر : مكتب آچیلسـون ، چوجقلر اوقومه یازمه اوكرنسون دینلدیمی ؛ یعنی اصـول جدید اوزره تربیه ایدلسـون دینلدیمی اهالی بونی باشقه درلو تلقی ایدر ، بوكا باشقه درلو معنا ویرر :

— ها .. چوجقلریمزی دینسز یاپه‌جقلر ...

كویا حكومتك مقصدی بوایمش . بركره دوشونه‌یوركه حكومت نه‌دن اهالی‌یی دینسزلكه سوق ایتسون ؛ بونك سببی نه ؟ برحكومت اسلامیه كندی تبعه‌سنی، تبعهٔ‌مسلمه‌سنی نه‌دن دینسزایتمكه چالیشسون؟ حكومت بوندن نه‌استفاده ایده‌جك ؟ شبهه یوقكه هیچ برشی استفاده ایتمه‌مكله برابر كندی كندیسنی محو ایده‌جك .

شوحالده تشویق ایتمسی ، حتی اجبار ایتمسی عجبا اهالینك منفعتی ایچونمی ، یوقسـه مضرتی ایچونمی‌در ؟ طبیعی كورولیوركه دوچار اولدیغی مسكنتدن ، فقر و مذلتدن قورتارمق ایسته‌یور . حكومتك وظیفه‌سی‌ده بودر ، زیرا حكومت تبعه‌سنه البته رهبرلك ایده‌جك ، چونكه اهالی كندی كندیسنه برشی یاپه‌ماز .

شیمدی‌یه‌قدر حكومت بووظیفه‌سنی یاپمادی . فقط بوندن صكرا یاپه‌جق . لكن اهالی‌ده تقدیر ایتملی . هیچ اولمازسه قومشولرمزه ، خرستیان وطنداشلریمزه باقلی ، نصل چالیشیورلر .

مكتبه كتمكله انسان دینسز اولماز بلكه مكتبه كتمزده تعصبده دوام ایدرسـه اوقت هرشی اولور . قوت المزدن كیدر . چونكه قوته قارشی ضعف ، علمه قارشی جهل قطعیاً مقاومت ایده‌من .

بونك ایچون اهالی كوزینی آچملی ، قومشولریمز وطنداشلریمز نصل چالیشیورلر، معارف ایچون نصل جان فدا ایدیورلر، كورملی، عبرت آلملی . اهالی دائما معارف‌ایسته‌ملی، حتی حكومت كندی یاپمازسه اهالی جمعیتلر تشكیل‌ایتملی . الحمدالله اهالی حردر . چالشمق یوللری آچیقـدر . درلو درلو مكتبلر ایچون ، زراعتك ترقیسی ایچـون ، صنایعك ترقیسی ایچون هریرده ، هرایشده جمعیتلر تشـكیلی اهالی‌یه

اوکرتملی . باشقه درلو اولماز. بش اون کیشی، یوز کیشی بر یره کلیرسه برشی یاپه بیلیر . شمدی یه قدر بو ممکن دکلدی ، اوچ کیشی بر یره کله مزدی . فقط بو کون بوتون موانع زائل اولمشدر . اهالی سربست سربست جمعیتلر تشکیل ایده بیلیر . الویرر که اهالی یه آکلاتملی ، انلری بو کبی مساعی یه سوق ایتملی .

— ای اما ، بو دنیایه بو قدر اهمیت ویریلیرمی ؟..

اوت ، ویریلیر . چونکه ویریلمزسه محو اولورز . بالخصوص بو عصر ، عصر ترقیدر . قطعیاً اهمال ایتمه ملی . ذاتاً دنیا اولمازسه آخرتده هیچ اولماز . زیرا دنیا آخرتدن مقدمدر .

قرآن کریمده (ربنا آتنا فی الدنیا حسنة و فی الآخرة حسنة ...) بیورولیور . بو ، بر تعلیم الهیدر . بزم ، نه یولده دعا ایده جکمزی اوکره تیور . یعنی « بکا بویله دعا ایدك » بیوریبور .

— آدم ... بوکون رزقم وار ، یارین الله کریم ...

بونلر صاچمه شیلردر . بویله شیلر اولماز . چونکه بو کبی فکرلر حیاتی ، دها طوغروسی اسلامیتی محوه سبب اولور . آنك ایچون هم دنیا ، هم آخرت ایچون چالیشه جغز . فقط اولا دنیایی .

دنیاده ذلت و مسکنتله هیچ برشی اولماز . برحدیث شریفده : (کادالفقر ان یکون کفراً) بیوریلیور که « فقر ، کفره یقین برشیدر » دیمکدر . فی الواقع فقر و مذلت انسانه — معاذالله — اللهیده انکار ایتدرر . چونکه عاجز قالنجه عقله هرشی کلیر ، هله عبادتك اصلا ذوقی اولماز . خلاصه اولا دنیایی اعمار لازم . زیرا دنیا معمور اولمازسه آخرت اولماز . چونکه برکره کوکل فرح اولماز . کوکل فرح اولمایجه هیچ بر عبادتکده ذوقی اولماز .

برده دنیا معمور اولمازسه مملکت باتار . اووقت نه دین قالیر ، نه ناموس ، نه ایمان .

دیمك اولیورکه دنیایه چالشمق فرضدر . شبهه می واریا ؟ اویله اولماسه یدی الله « اولا بندن دنیایی ایسته یك » دیه فرمان بیورمازدی .

اسلامده جمعه کونلری بیله تعطیل یوقدر . اسلامك تعطیلی : یالکز اذان اوقوندیغی وقت آلیش و ویریشی براقه جغز ، جامعه کیدوب نماز قیله جغز . چیقنجه ینه آلیش ویریشه باشلایه جغز .

(فاذا قضیت الصلوة فانتشروا فی الارض وابتغوا من فضل الله ...) بیورولیور . مألی : نماز بیتنجه ایش باشلریکزه طاغلکز . رزق طلب ایدك . آلیش ویریش ایدك . اوغراشك ، چالیشك ... دیمکدر .

ایشته اسلام بویله بر دیندر ، « آدم دنیایه اهمیت ویرمه یك ، دنیانك ، نه حکمی وار ؟ » کبی اعتقادلرك ، فکرلرك نره دن کلدیکنی بیلمیورم . بونلر هپ قرآنه مخالف شیلردر . حتی فقهده اوکرندیکمز که برکیمسه رمضانده مدت سفر بر یره کتسه ، یعنی اوچ کونلك مسافه یه نیت ایدرك اوندن چیقسه اوروجی بوزار ... حال بو که اوروج آخرت ایچوندر . اورایه کتمك ایسه دنیا ایچوندر . ایشته کوریلیورکه بو مسئله ده ده دنیا تقدیم اولونیور .

— وارسون اوروجلی کتسون ، نه اوله جق ؟ باخصوص شمندوفرله ، واپورله کیدرسه .. اعلا واپورلر ، مکمل شمندوفرلر ، نه اذیت اوله جق ؟ یایا یورویه جك دکل که ...

خایر ، نه ایله ایسترسه کتسون . حیوانله ، شمندوفرله ، واپورله ، اوتوموبیل ایله ، بالونله ... نه ایله اولورسه اولسون ینه بوزمق جائزدر . سببی ؟ چونکه نه قدر اولسه برسفردر ، اوروج اولورسه خسته اولور . خسته اولورسه ایش یاپه ماز . ایش یاپه مایجه معیشتی مختل اولور . معیشت مختل اولونجه آخرتده مختل اولور .

دیمك که اولا دنیا ؟ اوت . اولا دنیا ؟ زیرا دنیا آخرتك موقوف علیهیدر . برشیئك موقوف علیهی اولمایجه اوده اولماز .

آسایشك وطولابیسیله علم ومعرفتك لزومنی برده شویله اثبات ایده لم ! بر مملکتده آسایش اولمایجه عناصر آراسنده اتفاق بولونماز . اتحاد بولونمایجه تجارتده ، زراعتده ، ثروتده اولماز . شو حالده بر مملکتده که اتحاد و اتفاق بولنماز ، اوراده راحتده اولماز . راحت اولمایجه هیچ برشی اولماز .

اتحاد و اتفاق دیدیکمز شی ، نه یه محتاجدر ؟ بر مملکتده اهالی بیننده ظهوره کلان خصومتك زائل اولمسی نه یه متوقفدر ؟ شبهه یوقکه ینه علم . قوت ایچون هرهانکی بر مقدمه یی آلسه ینه علمه واریور . علمه استناد ایلیور .

ایشته کورولیور که هرشی ایچون اولا علم ، معارف لازم . اهالی یی بو مسکنتدن قورتارمق ایچون علمدن ، معرفتدن باشقه چاره یوق .

— بز نه یاپالم ؟..

بزم یاپه جغمز تشویقدر . بو حقایقی دیلمزك دوندیکی قدر آکلاته جغز : ایشته آرقداشلر مسئله بویله در . اویله بر طاقم تعصب جاهلانه دن وازکچك . همان اهالی یی معارفه تشویق و ترغیب ایدك . انلره دییکزکه : مادام حصهٔ معارف ویریبورسکز ؛ بو پاره لری کویکزده صرف ایتدیریکز ، بو ویردیککز پاره لر ایله مکتب آچدیروب چوجوقلریکزی اوقوتدیریکز . کزدیککز یرلرده ایشته بویله تشویقاتده بولنمکزی تکرار اخطار ایدرم ارقداشلر !

[بو کیجه درسلری ، شهزاده اتحاد و ترقی قلوبنده ویریلیور ، هفته ده ایکی کیجه ، اتحاد و ترقی جمعیتنك علمیه شعبه سنه تخصیص ایدلمشدر ، فاتح ، بایزید ، آیاصوفیه واستانبولك همان بتون مدرسه لرندن طلبه لر ومدرسلر بو مجلسلره ، بودرسلره دوام ایدیبورلر . بش آلتی آیدنبری دوام ایدن بودرسلردن طلبه پك چوق استفاده ایتدی . بتون احکام مشروطیتی ایشتدی ، بلله دی ، چونکه اوراده هرشیدن ، سیاستدن ، داخلی وخارجی احوال حاضره مزدن بحث ایدیلیور ، طلبه نك فکرلرینك آچیلمسنه غیرت اولونیور . طلبه ایستدیکنی صورار ، استاد محترم هیچ برسؤالی جوابسز براقماز . اك زیاده وهمان عمومیتله مسائل حاضرهٔ اجتماعیه ، علمیه وسیاسیه موضوع بحث اولیور . حضرت استاد کندیسنه مخصوص آچیق ، ساده ، لطیف افاده سیله مسئله یی کمال وضوحله تنویر ایدر . طلبه اوقدر ممنون

اولیورکه درس ساعت ایکیده باشلادیغی حالده دها یاریمدن بر طوتمق ایچون قوشیورلر .

ایشته آیلردنبری دوام ایله بودرسلردن فیض آلان ومشروطیتك ابدی برر قهرمان مدافعی کسیلان بو یکی یتشمه طلبه ، بو پارلاق فکرلی تلامیذ عرفان رمضان مناسبتیله اطرافه کوندریلیر . انشاءالله وظیفه‌لرینی حسن ایفایه موفق اولورلر ؛ مسلمانلری اویاندیره‌رق علم ومعرفته ، سعی وفعالیته تشویق ایدرلر ، حرکته کتیررلرده هم استادلرینی هم‌ده بتون ملتی ممنون ایدرلر ، و آتیاً امتك الامتیاز صنفی اولورلر وبو سایه‌ده شرف قدیملرینی احرازه موفق اولورلر . الله موفق بالخیر ایلسون] .

صوکرا واجب اولان قوتك احضاری ایچون لازم کلن اسبابك بزی‌ده هرکسك وظیفه‌سنی بیلوب اونکله اشتغال ایتمسی‌در . اکر اویله اولمازسه واجب اولان قوت الده ایدیله‌من .

مع التأسف بزده بوحقیقت تقدیر اولونمامشدر . بزم اهالیمزه‌نه‌کبی وظیفه‌ایله مکلفدر ، اونی بیلمزلر . بتون وظائف قارشمش . حالبوکه ملل متمدنه‌ده بویله‌شی یوق . هرکس وظیفه‌سنی بیلیر . باشقه شیئه قولاق ویرمز . ذاتاً اویله اولمق لازمدر .

شمدی بزم اهالی‌یه‌باقکز ، کوروسکزکه قهوه‌یه اوطورمشلر هپ وظیفه‌لری خارجنده لقلقیاتده‌بولونیورلر . باقیورسکز برحمال اوطورمش ، یانی باشنده‌کی حماله سیاسیاتدن بحث ایدر . حمالك ایشی یوك طاشیمق ایکن وکلانك ، ارکان حکومتك اجرا آتنی تنقید ایدییور .

صوکرا طلبهٔ علوم بریره طوپلانمش ، اونلرده اویله ، حکومتك اجرا آتنی تنقید ایدرلر . حالبوکه وظیفه‌سی اودکل . اونك وظیفه‌سی تعلم ، تدرس . حالبوکه طلبه هرنره‌ده اجتماع ایدرسه دائما مباحثات علمیه‌ده بولونملی . چونکه وظیفه‌سی او . اعتراضلر ، مناظره‌لر ، مباحثه‌لر هرنره‌ده اولورسه اولسون یاپیلمالی . فقط مع التأسف بویله اولمایور . کرك خوجه‌لر ، کرك طلبه‌لر هپسی سیاسی کسیلیر . هریرده ، قهوه‌ده ، مدرسه‌ده هپ سیاسیاتدن بحث ایدر .

واقعا سیاسیات مراق اولونماز برشی دکل . فقط بونی بتون بتون کندمزه ایش کوج ایدرسه‌ك ، بتون اوقاتمزی بونکله اشتغاله حصر ایدرسه‌ك وظائفمز کری قالیر .

یالکز مدارسده‌کی طلبه‌دکل . مکاتبده‌کی طلبه‌ده بویله . حتی مکتبك ایچنده بیله برمباحثهٔ سیاسیه‌در کیدییور . باشقه نزاعلری یوق : اوفنا ، یوق بوفنا .

صوکرا امتحان زماننده معلملری تعقیب ایدرلر : — امان ، بکا نومرو ویر ، دیرلر !

— آچوجق وظیفه‌کی بیلوب‌ده وقتیله چالیشسه‌ك آ ...

فقط نه چاره‌که بوحال ، عمومی برخسته‌لق . هیچ کیمسه وظیفه‌سنی بیلمیور . آلیشمامش . اونك ایچون اوته‌دنبری بویله کتمش . تاریخده بونی کوسترر . مثلا : طلبه قالقمش ، هایدی شیخ الاسلام قاپوسنه ، باب عالی‌یه . واقعا اوزمانلرده حکومت اویله ایستردی ، اوکالایقدی ؛ چونکه حکومت برباد برحالده ایدی . فقط بوکون بوکا لزوم وارمی ؟ حالبوکه شیمدی‌ده اویله . چوق یازیق .

ای بیلملی که شیمدی بوکا حاجت یوق . مثلا وکلا وظیفه‌سنده قصور ایدرسه مبعوثان اونلری قووارلر . بناءً علیه اهالیدن هیچ برصنفك وکلایی مؤاخذه‌یه حقی یوقدر . چونکه مبعوثلره اوحقی ویردك . اکر وکلا ، یعنی قوهٔ اجرائیه برفنالق ایدرسه مبعوثلر طوپلانیرلر ، هپسنی قووارلار . « اعتمادمز یوقدر » دینجه پاطیر پاطیر دوشرلر . اونك خارجنده بتون ملت بریره کلسه اهمیتی یوق . ایشته مشروطیت اداره بویله‌در .

ملت اونلری درت سنه عزلده ایده‌من . بتون امور سیاسیه‌دن انجق اونلر مسئولدر . شوحالده بوکون هیچ برصنفك قوهٔ اجرائیه‌یی کرك هیئت عمومیه‌سنی وکرك بعضیسنی قطعیاً وقاطبةً تنقیده لزوم یوقدر . او وظیفه‌یی یاپه‌جق وکلای ملت‌در .

صوکرا بز اوراده قالمایز ، محاکمدن‌ده بحث ایدرز . هایدی اولدن بحث ایدردك ، رشوت آلیرلر ، حقسزلق ایدرلر ؛ فی الحقیقه او وقت مؤاخذه‌یه مستحقدیلر . فقط شمدی اوکاده حاجت قالمامشدر . چونکه بوکون بتون امور عدلیه‌یه نظارت ایده‌جك بر رئیس وار : عدلیه ناظری . اکر بر فنالق اولورسه بزم مبعوثان — الله قیامته قدر دائم ایتسون — درحال ناظری چاغیررلر :

— سنك معیتك شویله یاپارمش ، دیرلر . اکر یاپدیغی حقیقةً ثابت اولورسه وناظرك‌ده بونده برمدخلی ، برتسیبی اولورسه اوناظره :

— هایدی دفع اول کیت ، دیرلر .

یوق ، او آدمك یاپدیغندن ناظرك معلوماتی یوق ایسه ، ناظر تحقیقات اجرا ایدر ، درحال جزاسنی ویرر .

دیمك اولیورکه هیچ برمحکمه‌یی مؤاخذه‌یه اهالینك حقی قالمامشدر . مادام پارلامنتو وار ، مادام بتون امتك اموری اونلره تسلیم ایدیلمشدر ؛ آرتق کرك داخلی ، کرك خارجی ایشلره باقه‌جق اونلردر . بز وظیفه‌مزه باقه‌لم . بویله اولورسه ترقی اولور .

طلبه‌دن برذات : — ای اما خواجه‌افندی ، دیدی ، قانون اهالی‌یه اجتماع حقی ویرییور ؛ مثلا اهالی سیاسی جمعیتلر تشکیل ایده‌میه‌جکمی ؟ بکنمدیکی ایشلر حقنده مذاکره ایده‌میه‌جکمی ؟ اهالی بریرده اجتماع ایدرك میتنغ یاپه‌میه‌جقمی ؟

— أوت ، جمعیتلر تشکیل ایده‌بیله‌جك ، فقط بونلر نیچوندر ؟ فائده‌سی نه‌در ؟...

جمعیتلر تشکل ایدر . سیاسی جمعیتلرده اولور . فقط بزده سیاسی جمعیتلر متعدد اوله‌ماز ، واولمامالی‌در . زیرا اولورسه حکومت طاغیلیر . ایش کوره‌من . عاجز قالیر . یعنی حکومتك قوتی تفرق ایدر . ایدنجه محو اولور .

عنصری واحد اولان بر مملکتده سیاسی جمعیتلر اولور . مثلا بالفرض یالکز مسلمان اولسه‌ق ، بومسلمانلرده یالکز ترك اولسه، باشقه هیچ برملت یوق ، هپسی تورك .. شمدی بوتورکلر آره‌سنده سیاسی فرقه‌لر اوله‌بیلیر. نافعدر . چونکه هپسنك مقصدی ملکك ترقیسی . یالکز ملکك ترقی وتعالیسی اسبابنی استحصال خصوصنده افکار متشتت اوله‌بیلیر . برفرقه برنوع اسباب ، دیکری باشقه اسباب ملاحظه ایده‌بیلیر . ایکیسنك‌ده مقصدی مملکتك ترقی وتعالیسیدر .

بو ، اوله‌بیلیر ؛ بویله ملت واحده اولورسه . فقط ملل مختلفه‌دن مرکب اولان بر مملکتده عنصر نامنه جمعیتلر تشکیلی مضردر . مثلا بروم جمعیت سیاسیه‌سی ، اوکا قارشی ارمنی جمعیت سیاسیه‌سی، بلغار جمعیت سیاسیه‌سی ، اوکا قارشی ترك ، یاخود عرب سیاسی جمعیتلری ، صوکرا کرد ، ویا آرناوود جمعیت سیاسیه‌لری... الخ ... هپسنك آمالی باشقه باشقه . ترکلر ترکلرك ترقیسنه، روملر روملرك، عربلر عربلرك ، بلغارلر بلغارلرك ، ارمنیلرده ارمنیلرك ترقیسنه چالیشیر . بربرلرینی خصم طانیرلر. بویله برمملکتده‌نصل ترقی‌حاصل اولور ؟ حسیات متخالفه اربابی آره‌سنده بویله جمعیتلر تشکل ایدنجه مملکت طاغیلیر . حکومت اولماز .

ینه تکرار ایدرم ، ملت واحده‌اولورسه، فرانسه کبی، انکلتره کبی ، او وقت سیاسی جمعیتلرك تعددنده ضرر اولماز . باقکز مثلا انکلتره بویله‌در .

واقعا اونك زیرادارەسنده‌ده لایعد ملتلر وار . فقط انکلتره انکلیز اولمایانلری کندیسندن صایماز . اونلره حقوق سیاسیه ویرمز. « انکلتره » دینجه ٣٨ میلیوندر ، ایشته او قدر. اوته‌ده ٣٠٠ میلیون وار ، فقط اونلر حکومتك ایشنه قاریشه‌مازلر .

شیمدی بو ٣٨ میلیوندن عبارت انکلیزلر آره‌سنده ایکی ، اوچ فرقه اوله‌بیلیر . چونکه هیچ برانکلیز مملکتك محوینی آرزو ایتمز. هپسنك غایهٔ مقصد ومساعیسی بردر : ملکك ترقیسی . اونك ایچون اوراده سیاسی فرقه‌لرك تعددندن مملکت متضرر اولماز ، بالعکس فائده اولور . فقط بزم کبی بر چوق ملتلردن مرکب بر مملکتده ایش بونك عکسنه‌در .

شیمدی شو حالده فرق سیاسیه‌نك‌بوراده تشکلی غایت مشکلدر. واقعا اتحاد وترقی جمعیتی کندی پروغرامنده فرق سیاسیه‌نك تشکلنه مساعده ایتمشدر . فقط بونك نه درجه مضر اولدیغی صوکرادن پك کوزل اکلاشلمشدر .

اوت وار ، اما تطبیق مسئله‌سنه کلنجه دهشت . اهالی بربرینی قیره‌جق . حرب داخلی ظهور ایده‌جك . عناصر مختلفه آره‌سنده ذاتاً خصومت وار . هپسنه آیری آیری بر قوت ویرنجه بربرلرینی اولدورورلر .

متینغ مسئله‌سنه کلنجه : بو ، اوله‌بیلیر . فقط یاپیله‌جق متینغ حوال فوق‌العادەیه منحصر اوله‌رق مملکتك منافعنه عائد اولمالیدر. یوقسه مملکتك مضرتنه عائد متینغلر اوله‌ماز . ذاتاً هیچ بریرده‌بویله متینغلر یاپدیرمازلر . مثلا « روملره قارشی بویقوتاژ یاپه‌لم ، مادام بزه بویله یاپارلرمش ، بزده شویله یاپه‌لم » دیه متینغ یاپمق اولورمی ؟ بالطبع‌اولماز. زیرا تعقیب‌ایتدیکمز اتحادعناصر فکرینه کلیاً مغایردر.

آسایشی محافظه ایچون اتحاد لازم . هله بز پك محتاجز. اتحاد، اتفاق فکرینی نصل یرلشدیرملی‌یز ؟ نه کبی اسبابه توسل ایده‌لم که عناصر آره‌سنده نفاق زائل اولسون؟ ایشته ینه کورولورکه‌چاره‌سی، معارفدر . باشقه هیچ برچاره یوق ، مکتبلری تکثیر ایتملی، بتون اولاد وطن اوقوسون ، وطنك منافع حقیقیه‌سنی ملت اکلاسون .

ایشته صوك سوزم شودرکه : مادام‌که بزکندمزی‌محافظه ایچون قوت اعدادینه مجبورز ، بوقوتك موقوف علیهی نه وارسه بونلری استحضار واجبدر. وهرهانکیسنی طوتسه‌ق معارفه‌دایانیر. دیمك‌که بتون سعادت ، بتون سلامت « معارف » کلمه‌سنك ایچنده‌در . بتون ملتلرك ترقیسی وتعالیسی معارف سایه‌سنده میدانه کلمشدر. بر ، ایکی عصراول بوترقی یوقدی. چونکه بومعارف‌یوقدی. نصل‌که بومعارف انتشاره باشلادی ، او زماندن اعتباراً ترقی‌ده باشلادی .

بتون دنیایی حیرتده براقان بوترقیاتك سببی معارفدر . بونی بیلملی‌یزده اهالی بیننده‌کی او فکر باطلی ازاله‌یه چالشملی‌یز . علم هیچ بروقت انسانی دینسز یاپماز . انسان حقایق اشیایه واقف اولونجه عظمت الٰهیه حیران قالیر. بن امینم‌که بوکون مکمل هیئت بیلن آدمك ایمانیله هیئت بیلمین آدمك ایمانی بر اوله‌ماز . حقایق اشیایه واقف اولانله طاش ، طوپراقدن باشقه برشی بیلمین آدم آره‌سنده دنیالر قدر فرق وار . بوبویله‌در . یوقسه علم نه‌دن انسانی دینسز یاپسون؟ بوفکرعادتا بزم دین‌مبینمزی‌تزییفدر . زیرا دینمزك علم‌ومعارفله اجتماع ایده‌میه‌جکنی کوستریور. بوایسه‌افترادر .

اوت ، چوجقلر مکتبده دینسزده اولور. فقط بونی علم یاپماز . اخلاقسز معلملر یاپارلر. علم حد ذاتنده البته نافعدر . حقایق اشیایه وقوف پیدا ایتدکجه جناب حقه قارشی انقیادده او نسبتده آرتار . عرفان ، معرفةالله اودر. عرفانسز ایمان عرفانلی ایمانه معادل اولماز. (هل یستوی‌الذین یعلمون والذین لایعلمون) بیلنله بیلمین مساوی اولورمی ؟...

ایکنجی درسك صوکی

هانوتو ایله مرحوم شیخ محمد عبده‌نك مناقشه‌سی

هانوتونك مقاله سنده مابعد

ایشته عقلی ادراکی اقناع ایده‌جك صورتده هیچ بر دینك ، هیچ بر فلسفه‌نك بر درلو کسدیروب آته‌مادیغی اختلافات دینیه وفلسفیه هپ بو دائره‌ده طوپلانیور . بونکله برابر بو غایته وصول ایچون اختیار اولنان تحریلر ، مباحثه‌لر ، یکی برشی دکلدر . پك اسکی حکماده بو مسئله‌یی حل ایچون اوغراشمشلر ، لکن اونلرده

موفق اوله‌مامشلر، اونلرده متأخریندن فضله برایش کوره‌مه‌مشلر.

اعصار سالفه‌دن بوآنه قدر کچن زمان ظرفنده آکلاشیلان شیلرك غایه‌سی شو اولیورکه: بونقطهٔ مهمه‌یه عائد اولان عقائد بشریه‌یی آره‌لرنده تقسیم ایتمش ایکی مذهب وار: اولکیسی برطرفدن الوهیته نامتناهی برعظمت، نامتناهی برعلو ویرییور؛ دیکر طرفدن انسانی حضیض ضعفه، درکهٔ هیچی‌یه ایندیرییور.

ایکنجیسی ایسه انسانك مرتبه‌سنی یوکسلتیور؛ اوکا فطرتنده‌کی ایمان واختیار ایله، ایشلیه‌جکی حسنات اعمال سایه‌سنده ذات الٰهیه‌یه تقرب حقنی ویرییور.

شمدی برنجی مذهبه اعتقادك نتیجهٔ طبیعیه‌سی انسانی شئون حیاتیه‌سندن غفلته تشویق ایتمکدن، قلبنه یأس وفتور القا ایلمکدن، اولانجه عزمنی، همتنی بیتیرمکدن عبارت اولدیغی حالده، ایکنجی مذهبه اعتقاد انسانی میدان جلادته، ساحهٔ سعی وعمله سوق ایدر، مجادلهٔ حیات ایچون مهالکی اقتحام قوتی ویرر.

هرایکی طرفه مثال اولمق اوزره بودیلرله اسکی یونانیلری کوستره بیلیرز. بودیلر تجردله امر ایدن بر دینه سالکدرلرکه انسانك وبوتون کائناتك ذات الوهیتده فانی اولمسی او دینك اصول اساسیه‌سندندر.

اسکی یونانلیلر ایسه اوصاف مادیه‌سی اعتباریله الٰهی انسانه تشبیه ایدن بردینه تابعدرلرکه بودین کندیلرینه چالیشمقله، یاشامقله امر ایدر. زیرا بونلر انسانك، یاخود قهرمانك حسنات وخیرات سایه‌سنده الٰهلر صنفنه یوکسلمسی ممکن اوله‌جغی اعتقادنده‌درلر.

آره‌دن بش یوز سنه کچدکدن صوکره عالم قدیمك انقاضی اوزرنده بری لاهوتی، دیکری ناسوتی ایکی دین ظاهر اولدی. ایشته بوایکی دین شوایکی متناقض مذهبی ـ تناقضی برآز آزالتمق شرطیله ـ تمثیل ایتمکده‌در. برنجیسی طوغریدن طوغری‌یه آریلرك آثارینه وارث اولان دیانت مسیحیه‌درکه سامیلرك مذهبندن مشتق واوندن برشعبه اولمقله برابر قطعیاً اومذهبله علاقه‌سی قالمامشدر.

ایشته ذات الوهیته تقریب صورتیله انسانك مرتبه‌سنی اعلا ایتمك بو دینك خصائص ممتازه‌سندن ایکن ایکنجی دین یعنی مسلمانلق مذهب سامیه‌نك تأثیریله شائبه‌دار اولدیغی ایچون انسانی اسفل سافلینه ایندیریر، الٰهی‌ده انساندن نامتناهی برصورتده یوکسکلره چیقاریر.

بوایکی مختلف میل هرایکی دینك اصل الوهیت حقنده‌کی اساسنده تمامیله میدانه چیقار. نصرانیت بوخصوصده تثلیثه قائل اولور. یعنی اله اب اله ابنی وجوده کتیرمش، ایکیسی آره‌سنده روح القدس واسطه اولمشدر. بناءً علیه حضرت عیسی هم اله، هم بشردر. انسانلرك ارتکاب ایتدیکی کناهلری عفو ایتدرمك ایچون کندینی فدا ایده‌جك بر اله بشریتك ضرورت وجودندن مشتق اولان بوتثلیثی مسلمان صورت قطعیه‌ده رد ایدر، (لااله‌الاالله) دییه‌رك وحدانیت الٰهیه حقنده‌کی عقیده‌سنه اولانجه قوتیله صاریلیر.

بونکله برابر خرستیانلرك بواعتقادلری دها ساده، دها یوکسك. اعتماده دها شایاندر؛ چونکه عبد ایله خالق آره‌سنده وسائط اتصال موجود اولدیغی ایچون اونلری تقرب الی الله‌ه مدار اوله‌جق اعماله سوق ایدر. حال بوکه اسلامیت مسلمانلری هیچ دکیشمه‌ین جاذبه قانونی اقتضاسنجه فضاده سقوطه محکوم اجسامه چویررکه قورتولمق ایچون نماز قیلمقدن، دعا ایتمکدن، بوتون آمالك پناهی اولان اللهك وحدانیته صیغنمقدن باشقه چاره‌لری یوقدر. ذاتاً اسلام کلمه‌سنك معناسی‌ده ارادهٔ الٰهیه‌یه قارشی صورت مطلقه‌ده انقیاد ایتمکدن عبارتدر.

بز هرایکی دینی، تعبیردیکرله هرایکی مدنیتی قارشی قارشی‌یه کلش، حتی منشألری اعتباریله بعض نقطه‌لرده برلشمش کورویورز. چونکه ایکیسی‌ده اصول یونانیه وسامیه‌دن اشتقاق ایتمش، ایکیسی‌ده او اصولدن برطاقم عقائد، برطاقم آداب آلمشدر. بناءً علیه برچوق جهتلرده برلشیورلر. بونکله برابر قدرت الٰهیه ایله حریت بشریه بحثنه کلنجه، ایکی دین آره‌سنده‌کی مسافه جداً آچیلیور.

ایشته مسلمانلرله اولان مناسباتمزه دائر بیان رأی ایدنلری اختلافه دوشورن مسئله مباینتلرله بومقارنتلردر. ایچمزدن برطاقمی تدقیقاتی خرستیانلق ایله مسلمانلق آره‌سنده‌کی اختلافاته حصر ایتدیکی ایچون اسلامی اك مدهش، اك شدید بردشمن بولیور.

موسیو کیمون (امراض اسلام) نامنده‌کی اثرنده دییورکه: «دیانت محمدیه انسانلر آره‌سنده انتشار ایتمش برجذام علتیدرکه مدهش برطرزده تخریباتنی اجرا ایتمکده‌در. أوت بوبرقورقونچ خسته‌لقدر، عمومی برفلجدر. اویله برجنوندرکه انسانی مسکنته، عطالته سوق ایدر، وبوایکی حالدن آنجق قان دوکمك ایچون اویاندیریر. مدمن عیاشلر، جرأتلی مجرملر یتشدیریر. محمدك (مکه!) ده‌کی مزاری‌ده مسلمانلرك قفالرینه جنون توزیع ایدن بر الکتریق ستوننده باشقه برشی دکلدر. بودین مسلمانلری، صرعه، سکیر نوبتلرینه بکزر برطاقم حرکاته اجبار ایدر؛ عقلدن اثر براقماز؛ الله لفظنی نامتناهی برصورتده تکرار ایتدیریر؛ صوکنده طبیعت حکمنه کچن برطاقم عاداته آلیشدیریر: خنزیر أتنی؛ شرابی، موسیقی‌یی کریه کورمك کبی......»

بوصنفده‌کی محررلر مسلمانلرك برسوری یرتیجی حیوان اولدیغنه، بونلرك بشده برینی محوایدوب کری قالانی آغیر ایشلرده قوللانمق، کعبه‌یی، محمدك مزارینی ییقمق لازم کله‌جکنه حکم ایدیورلر... واقعا مسئله‌نك اك بسیط برطرز حلی. جنس بشرك صلاحی‌ده بونی ایجاب ایدیور... اویله دکلی؟ لکن محرر شوراسنی دوشونمیورکه ١٣٠ ملیون قدر مسلمان وار؛ صوکره بو (مجنون) لرك جانلرینی، دینلرینی مدافعه مقصدیله قیام ایتملری‌ده محتمل.

بورأیه معارض بولنانلرده مسلمانلغك بزم دینمزه، بزم مدنیتمزه رابطهٔ اخوتله مربوط بردین، برمدنیت اولدیغنه ذاهب اولیورلر؛ حتی دیانت اسلامیه‌نك کعبنی دیانت مسیحیه‌نك مرتبه‌سندن دها یوکسك بولیورلر.

موسیو لووازون مسلمانلغك تهذیب ایدلمش دیانت مسیحیه اولدیغنی اعتراف ایتدکدن صوکره ، غائب اولان دینلرینی آرامقده اولان فرانسزلره دونوب ، آرادقلرینی بولمق ایچون اسلامدن استعانه‌یی توصیه ایدییور .

کذلك برطاقلری‌ده اسلامه قارشی تبجیل واحترام واجب اولدیغنه کلیسا مورخلرندن برقاردینالك شو سوزلرینی سند اتخاذ ایدیور : « مسلمانلق آفریقاده‌کی اقوام ایچون برکوپرودرکه او واسطه ایله بتپرستلك درکه‌سندن خرستیانلق مرتبه‌سنه کچیلیر . بناءً علیه مسلمانلره قارشی یالکز مسامحه‌کارطاورانمایه‌رق اسلامی ، جامعلرینه ، مدرسه‌لرینه نفقه تعیین ایتمك ، دائره‌سنك توسعنه چالیشمق صورتیله تحکیم ایتملی‌یز ؛ اونی فرانسه مدنیتنك طلیعه‌سی کبی قوللانملی‌یز ؛ فتوحاتمزه یاردیمی اوله‌جق آلت اتخاذ ایلملی‌یز . »

ایشته بوکون موجود اولان آره‌لرنده‌کی معتدل ، مسالمتپرورانه درجاتیله برابر بوایکی رأیدن عبارتدر . لکن هرنه‌قدر بونلر بربرندن آیری ایسه‌لرده ینه قسماً برلشه‌رك عینی حیزی اشغال ایدیورلر . چوق دفعه‌لرده بزم مستعمراتمزده‌کی مأمورلریمزدن ، وکیللریمزدن هربرینك شو ایکی مسلك آره‌سنده شاشیره‌رق ، مسلمانلره قارشی صرف کندی حسیاتنه ، کندی تمایلاتنه نظراً برخط حرکت تعیین ایتدیکی کورولیور . بوعادتا ایکی متناقض قطبه بکزییورکه برنده مسامحه‌ده افراطه وارانلر ، دیکرنده‌ده متعصبلر بولونیور ؛ هیچ اورته‌سی کورلمیور .

ایشته بزم اجتماعی ، سیاسی ، اداری معاملاتمزده تناقض احداث ایدن سبب هرکسك قناعتنه کوره میدان فعالیته چیقان بوتمایلات معکوسه‌دن باشقه برشی دکلدر ، که حالا حکومتمز خصوصیله آفریقاده ثابت ، قطعی برسیاست تعقیب ایده‌میه‌رك شبهه‌لر ، ترددلر ایچنده ، بوکون یاپدیغنی یارین بوزمق ، یارین بوزدیغنی اوبرکون یاپمق صورتیله وقت کچیرییور . بوفنالق یاواش یاواش ایلریلیور ، تهلکه‌سی کوندن کونه آرتیور . زیرا ضرری یالکز جزائر بلادیله درت بش میلیونه بالغ اولان یرلی سکنه‌سنه اصابتله قالمیور ؛ قطعه‌نك بوتون بر تصفیله اساساً کلیتلی ایکن اسیر تجارتنك منعی وجناح عدل و رأفتك بسطی سایه‌سنده بر او قدر دها آرته‌جق اولان اهالیسنه‌ده سرایت ایدیور .

بناءً علیه جداً مهم اولان بومسئله‌نك حلی ایچون قطعی برمسلك اتخاذی لازمدر ؛ یوقسه یالکز منتظم عباره‌لرله ، آهنکلی جمله‌لرله ایشك ایچندن چیقیله‌ماز . بوسببدن بن مسئله‌یی آرای عمومیه‌یه عرض ایتمه‌یی ، بونکله برابر برنتیجهٔ فعلیه‌یه وصول ایچون عقله ، حقیقته اك زیاده مطابق کلن بروسیله‌یی بیلدرمه‌یی ، دها صوکره‌ده مسئله‌نك موضوعنه صوك درجه‌ده مربوطیتی اولان برشیئی ایراد ایتمه‌یی مناسب کوردم . [مابعدی وار]

زید وزینب مسئله‌سی

مسئله‌نك نص جلیل قرآنیسی :

﴿ وما کان لمؤمن ولا مؤمنةٍ اذا قضی الله ورسوله امراً ان یکون لهم الخیرة من امرهم ومن یعص الله ورسوله فقد ضل ضلالاً مبینا واذ تقول للذی انعم الله علیه وانعمت علیه امسك علیك زوجك واتق الله وتخفی فی نفسك ما الله مبدیه وتخشی الناس والله احق ان تخشاه فلما قضی زید منها وطراً زوجناکها لکیلا یکون علی المؤمنین حرج فی ازواج ادعیائهم اذا قضوا منهن وطراً وکان امر الله مفعولا ﴾ [سورهٔ احزاب] .

جناب حق ورسولی مؤمنینك امور دینیه‌لرینه عائد بر امری قضا واراده بیوردیغی وقت آرتق اوایشده آنلرك رأی واختیارلری قالماز ـ یعنی قضای سبحانی وامر الهی‌یه تابع اولملری لازمدر ـ وجناب حق ایله رسولنه عاصی اولانلر ضلال مبین وغوایت زیاده ترین ایله کمکشته وکمراه اولدیلر .

« بو برنجی آیت کریمه پیغمبرمز (صع) زینب (رضی) یی زید (رضی) ه طلب بیوردقلری وقت مشارالیهانك وبرادری (عبدالله بن جحش) ك وقوع بولان ابالری اوزرینه نازل اولمش ایدی که بو آیتك نزولیله امر الٰهی‌یه کردنداده انقیاد اولوب مطاوعت ایتمشلر ایدی . بونك اوزرینه پیغمبرمز (ص ع) جناب زید (رضی) طرفندن مشارالیهایه اللی عدد درهم ، بر نماز اورتیسی ، لحاق ، درع ازار ، اللی مد طعام ، اوتوز صاع خورما ارسال بیورمشلر ایدی »

اجلهٔ علماء مالکیه‌دن قاضی عیاض (رح) ك [کتاب الشفا فی حقوق المصطفی] نام اثر مبارکنده مسطور اولان (علی بن حسین (رضی) دن محققین مفسرینك نقل ایتمش اولدقلری ـ جناب حقك زینب (رضی) ی نبی ذیشانمزه تزویج بیوره‌جقلرینی وحی بیورمش ـ اولملری روایت صحیحه‌سنی بالتقدیم دیرزکه :

ارباب وقوف نزدنده خفی اولمدیغی وجه اوزره زمان جاهلیتده ادعیا ـ اولادلقلر ـ عائله‌لره التصاق وانسابه التحاق !. ایدرلر وجمیع حقوق بنوته نائل اولورلر ایدی . یعنی حرمت نسب کندی حقلرنده جریان ایتدیکی کبی وارث دخی اولورلر ایدی !...

جناب حکیم مطلق نسب صریحی اظهار وابدا واساس صحیحی تأسیس واجرا ایله بو عادت ردیئهٔ جاهلیه‌یی رفع وامحا بیورمق اراده قیلمقله سورهٔ جلیلهٔ مذکوره‌نك باشدن دردنجی آیت کریمه‌سنده :

﴿ وما جعل ادعیائکم ابنائکم ذلکم قولکم بافواهکم والله یقول الحق وهو یهدی السبیل . ادعوهم لآبائهم هو اقسط عند الله فان لم تعلموا آبائهم فاخوانکم فی الدین وموالیکم ولیس علیکم جناح فیما اخطأتم به ولکن ما تعمدت قلوبکم وکان الله غفوراً رحیماً ﴾

وجناب حق سزك اولادلقلریکزی اوز اوغللریکز قیلمادی ـ بو ، سزك اعیان وحقایق اولمیان یعنی نفس الامره مطابق بولنمیان هوائی لافلریکز و یالکز ـ اغزلریکزله اولان سوزلریکزدر وجناب حق ـ انجق حقیقت قطعیه‌سی اولان ـ حق وواقعی سویلر وکمکشتکانی ـ او ، سبیل هموارهٔ اهدا وایصال ایلر .

آنلری پدرلریله چاغیریکز ـ بو امر الهینك نزولنه قدر جناب زید (رضی) بنوت محمدیه ایله یعنی زید بن محمد دیه چاغیریلیر ایدی

نته‌کیم (ما کان محمد ابا احدالابن) بونی کوسترمکده‌در . —

بو ، — یعنی پدرلریله چاغیرمق — عندالله‌ی اقسـط واعدلدر . اکر آنلرك پدرلرینی بیلمزسه‌کز آنلر سزك دین قرنداشـلریکز وموالیکزدر — یعنی ای قرنداشم وای افندم دیـه چاغیریکز . — — نهیدن اول وصکره خطاءً ویا منع قلنان نیتی قصدی اولمیه‌رق بر آدمك ، دیکر بر ذاتك چوجغنه اوغلم دیمه‌سنده — کناه یوقدر — ولکن — زمان جاهلیتده‌کی عادت‌سقیمه‌یه تبعاً یعنی‌اطوار ومشوارینی استحسان‌ایتدیکی برچوجغه کندینه الحاق‌والصاق مقصدیله — عمداً — اوغلم دیمك کناهدر . وجناب حق مخطیلره عفوایله معامله بیورمقله — غفور ورحیم — اولدی .

نص مسأله‌نك برنجی آیت کریمه‌سنده‌کی عتاب‌خفیٔ الهی‌اوزرینه هر ایکیسنك یعنی زینب وبرادرلری (عبدالله بن جحش) ك انقیـاد ایلمش اولدقلری ذکر اولنمش ایدی‌که بو حرکت واقعـه وحی الهی اولان امر رسالتپناهی‌یه مخالفت اولمقـله خطادن خالی دکل ایدی . مع مافیه صرف بو امرالهینك انفاذی ایچین وقوعه کلن وبلکه‌ده بو ارادهٔ سبحانیه‌نك — رفع تبنی ایله نسب صحیحی وضع — لوازمندن اوله‌رق حصول بولمیان حسن معیشتدن طولایی جناب زید (رضی) دائما عتبهٔ علیای رسـالته عرض شـکایات ایلر ایدی‌که بونك ایچین نص مسأله‌نك ایکنجی آیت کریمه‌سنده :

« وجناب حقك اجل‌النعم اولان دین اسـلامی نصیب ومیسر بیورمسیله انعام ایلدیکی — وسنك‌دخی کندیسنی عتق‌وآزاد وحقنده محبتکی مزداد قیلمه‌کله — انعام ایلدیککه — زوجه‌سیله سوء معاشرتندن شکایت ایتدیکی وقت — زوجکی امساك ایت — یعنی تحت زوجیتکده ابقا ایله — وجناب حقدن چکین — مشارالیها عائلهٔ پیغمبریدن اولمق وزوجی‌ایسه بر کوله بولنمق حسبیله اکا کبر ونخوت اسناد ویا کندیسنی اطلاق خصوصنده — دیدیکك وقتی درخاطر ایت .

— شفادن نقل ایتمش اولدیغمز وجه‌اوزره جناب‌زید (رضی) ك حضرت زینب (رضی) ی تطلیقندن صـکره کندیلرینك ذات پاك رسالتپناهی‌یه تزویج بیوریله‌جغی طرف الٰهیدن پیغمبرمزه (ص ع) وحی والهام بیورلمش اولمسـیله — وجنـاب حقك اظهار بیوره‌جغی شیئی — تبنینك رفعی‌ایچون مشارالیهانك پیغمبرمزه (ص ع) تزویجی — اخفا واضمار ایدرسك وناسك قال وقیللرندن — یعنی اولادلقلرینك زوجهٔ مطلقه‌لرینی آلمامق عادت جاهلیه‌سـنه مخالف اولمسـیله سنی تعییبلرندن — خشیت ایدرسك . حالبوکه : جناب حق ، حشیتکه اولی واحقدر .

حکمت بالغهٔ سبحانیه مقتضاسی اوله‌رق جناب حق انبیای کرام حضراتنك ظاهر وباطنلرینك تساویسنی اراده بیورمشلردر .

(عبدالله بن ابی سرح) ك طرف‌پیغمبریدن (ص ع) قتلی‌اراده بیوریلوب حضرت عثمان (رضی) ك وقوع بولان استشفاعیله مظهر عفو قلندیغی‌وقت حضرت‌عمر (رضی) علیه‌الصلاة والسلام افندمز حضرتلرینه [آنی قتل ایتمکلکم ایچون اشارت بیوره‌جقمیسکز دیه کوزم کوزیکزده ایدی] دیمش وپیغمبر (ص ع) دخی [انبیا ومض ورمز — ایشمار — ایتمزلر آنلرك ظاهر وباطنلری بر اولور] بیورمشلردر .

بوندن طولاییدرکه طرف‌ربانیدن مشارالیهانك کندیلرینه‌تزویج بیوریله‌جغی اعلام والهام بیورلدیغی حالده — امسك علیك زوجك — بیورملری (وتخشی‌الناس) جملهٔ مبارکه‌سنك نزولنه سبب اولمشدر .

— مابعدی وار — شرف‌الدین

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حق‌افندی طرفندن ٢٢ اغستوس ٣٢٥ تاریخنده مکتب حقوقده مکاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلمشدر)

برنجی مصاحبه‌دن مابعد

حال‌بوکه امر فعلی‌ده بر صیغه‌در . بونك متکلمی بیله اکسـیکدر . امرده سائر فعللر کبی مثبت اولور ، منفی اولور . سائر فعللره مغایر اوله‌رق بونك غائبی ، مخاطبی ، مثبتی ، منفیسی باشقه صیغه صاییله‌ماز ، بونده انشائیلك‌ده مدار اعتذار دکلدر . بونلر هپ چوجوق ایچون شاشیرتماجدر .

داها خیلی شیلر وار . برایکی سنه ایچنده چیقان (عثمانلی‌لسانی) ایله (تورکجه ، صرف ونحو) اثرلرندن باشـقه کتابلرك هپسنده‌ده (در) رابطه‌سی برمعتـاد (ادات خبر) دیه یاد ایدلمکده ، جمله‌لر (فعلیه) ، (اسمیه) دیه طبیعتدن‌چیقارلمقده‌در . سوز چوق‌ایسه‌ده ، « العارف یکفیه‌الاشاره » دیوب بوقدرله قالەلم .

بیلان ماسالی قدر اوزایان شو حکایه‌یی داها اوزاتمایه‌لم . بوندن زیاده‌سنه حالمز ، وقتمز یوقدر . جودت پاشادن بری قواعدنامه یازان مؤلفلردن بعضلری قواعد دیه اویله عجیب شیلر درمیان ایتمشلردرکه نصرالدین افندینك لیلکی قوشه بکزه‌تمك ایچون قاغاسنی ، آیاقلرینی کسمه‌سی بونلرك کوسته‌ردکلری معرفتلر یاننده اهون قالیر .

بوقدر یوقلق و قارغاشـه‌لق ایچنده هانکی معلم ، هانکی اصول تدریسه توسل ایدوب موفق اوله‌بیلیر ؟ اصول تدریسمز هپ کتابی خیشیر خیشیر ازبرایتدیرمکدن عبارت دکلمی؟ معلملکمز هپ بو قورو واولدوریجی ایشه الی صوپالی یاساقجیلق ایتمك دکلمی ؟ واقعا مملکتده دارالمعلمینك آچیلماسی مکتب طبیه‌نك آچیلماسی قدر مهمدر . واقعا مکتبلرده مملکتنك اولادینه قارشی حقیقی بابا همتیله ، حقیقی آنا شفقتیله چالیشان معلمین محترمه یوق دکلدر . فقط تأسـفله اعتراف ایده‌لم‌که معلمین آراسـنده پك چوق ده بینسز لافازان شـارلاتان واردر .. بونلرك شاکردان اللرنده‌کی کتابلری بکنمه‌مك ، منحصراً وراست کله مثلا فلانك کتـابنی بکنمك صـورتیله باشـلایان چیککلری ،

هوپبالقلری حمیتلی کوزلره قانلر آغلاتیر . کوچوك مکتبلرده بویوك خیاللی معلملر کورولمشدرکه کندی زعملرنجه یکی وموافق برقواعدنامه تألیفنه قالقیشوب مثلا « مستغنئ عرض وایضاح اولدیغی اوزره لسان عذب البیان ترکی اوچ لساندن مرکب اولوب... » صورتنده بر دیوانه‌لك سلسله‌سی طوتدیره‌رق زواللی چوجوقلرمزی باش دوندورن دیکه‌لرله، نوتلرله سرسم وبلکه اصم وابکم ایتمشلردر .

یا کشاقلق اوزادقجه اوزادی .. آرتیق سویله‌یه‌جك وقتمزده قالمادی ، دیکله‌یه‌جك حالمزده قالمادی . یازیق‌که هنوز اصوله دائر ، ناصیل حرکت ایده‌جکمزه دائر برشیلر سویله‌یه‌مدك . فقط سیلکینمك‌ده برایشدر .. ای ایشلر ای حاضرلقله باشلار . شونی‌ده اخطار ایده‌یم‌که بر ساعتدر باش آغریتدق .. سویله‌دیکمز سوزلر سطحی باقانلره صدد خارجنده ، قورو دیدی قودی کورونور . فقط ایشك حقیقتی اویله دکلدر . بنده‌کز بونلری راست کله ، تهکماً ، تهوراً سویله‌مدم . اولدن دوشونه‌رك تصور وتصمیم ایله سویله‌دم . حتی فکرمجه بوقدر اوزون حکایه کافی بیله دکلدر . وقت اولسه‌ده کونلرجه سویلشسه‌ك .. وطن اولادینی ، کوزل لسانمزی قورتامغه چالیشسه‌ق . خلاصه ، بنده‌کز بو اوزون قیل وقاله شدتله لزوم حس ایتدیکم ایچون بوقدر باش آغریتدم . درمان ایی قاورانمق ایچون دردِ ایی آکلاشیلمالیدر . توتونه ، قهوه‌یه ، عشرته ، آفیونه مبتلا اولان دوشکونلری اولا بونلردن واز کچیرمه‌لی . چونکه بونلره طوتولوب سرسمله‌نن آدم ، حقیقی غدا ایله باریشه‌ماز .. اوکا اشتها حس ایتمز . ایشته اسکی ابتلالردن صییرلم ، غیرتیله آجی آجی سویله‌ندك .. ایچه دردلشدك .. حسبحال ایتدك . مکتبلرمزده نه‌یاپیورز ، چوجوقلرمزی ناصیل ازیورز ، بونی اولدقجه آکلادق . کله‌جك هفته‌کی مصاحبه‌ده اصوله دائرده آکلاشیر وتدریساتی ناصل یوروته‌جکمزی آکلارز .

[بوندن صوکره بو قونفه‌رانسك بقیه‌سی وداها صوکره (لسان فارسی تدریساتی حقنده قونفه‌رانس) ك ضبطی نشر اولونه‌جقدر]

مباحثات

سکان سما

صراط مستقیمك اللی برنجی نسخه‌سنده بر مقالهٔ یکتاده (ومن آیاته خلق السموات والارض ومابث فیهما من دابة .. الخ) آیت کریمه‌سنك برنجی فقره‌سنده عالم افلاکك مسکون بولندیغی وایکنجی فقره‌سنده سکان مذکورهٔ سماویه ایله سکان ارضك جمع واختلاطی ـ محقق الوقوع اولان ـ مشیت الٓهیه‌نك آن ظهورینه منوط بولندیغی عقلاً ، نقلاً وذوقاً ایضاح وتفسیر ایدلمشدی .

ذاتاً حال حاضره‌کی ترقیات فنیه ، اجرامك مسکون بولندیغی وانلر ایله مخابره واختلاط ایتمك قوهٔ قریبه‌یه کلدیکنی وبوده وسائط موجوده‌نك بر آز دها ترقیسیله تجلی وانکشاف ایده‌جکنی عادتا بداهت درجه‌سنه ایصال ایتمش اولدیغی حالده علمای کرامز طرفندن کرك تتبعاً وکرك استخراجاً بویله بر مسئلهٔ مهمه حقنده شمدی‌یه قدر بحث اولنمدیغندن خیلی تأثر ایدلمشدی ایسه‌ده نص قاطع ایله کشفیات مذکوره ایضاح وتنویر ایدیلنجه بنم کبی بر چوق مسلمین ممنون اولمشدی . زیرا اوروپالیلرك مادهٔ سماده‌کی دواب مبثوثه‌نك اشکال وصورینی بالکده آثار ومخترعاتنی سکان ارضه عرض ایتملرینه برشئ قالمدیغی ومحصی الصغیرة والکبیرة اولان حضرة قرآنده بوکا دائر صراحت تامه موجود بولندیغی حالده شق شفه ایتمامك نه درجه بادئ حجاب وخجالت بر کیفیت اوله‌جقدی .

بو وبونك کبی ملاحظات نتیجه‌سی اوله‌رق تولد ایدن نشئهٔ سرور ، لیالئ مستقبله‌نك ظلمته دکل ، نورانیتنه ، امل اعلا ایتدی . وبعدما انشاالله علمای کرامز وفقهای فخامز مکنوزات بی‌نهایهٔ قرآنیه‌دن دها عالی ودها جدی در ومرجان استنباط وتفصیل ویکرمنجی عصرك ترقیات حیرتبخشاسی ایله متناسب ایضاح وتحلیل بیوره‌جقلری امیدی ، آفاق معلای اسلامیه‌ده پرواز وجد واستغراق اولیوردی .

فقط موقت بر زمان ایچون اهمیتسز بر بلوط ـ که شمسك اك اوفق تأثیری ایله زائل اولور ـ بولوادین افقنده بلیردی .

قصبهٔ مذکوره‌ده یونس‌زاده احمد وهبی افندی طرفندن وصراطك اللی التنجی عددنده مسطور اولان اعتراض اوقوندی . مع التأسف سرد ایدیلان ادله وبراهین هیچ بر زمان ادله وبراهین اولمدقدنبشقه آداب وقوانین مناظره‌نك دائرهٔ شمولندن خارجدر . چونکه عقلاً ـ تواتردن دها قطعی اولان ـ کشفاً ونقلاً ثابت اولان بر ماده اوزرینه مومی الیهك اعتراضی پك واهی وقیمتدن بتون بتون عاریدر .

بز ، حال حاضره‌کی علمای کرامز طرفندن کافهٔ حقائق مهمهٔ فنیه وعقلیه‌نك آیات قرآنیه‌ واحادیث نبویه‌یه مدللاً تطبیق وایضاح اولنمسنی تمنی ایدر وبو ادله ایله ، بتون ادیانه قارشی اعلان حرب ایدن مادیون ، طبیعیون ، اشتراکیون وعوامیون .... الخ سالکلرینی رد واقناع وهر درلو تعرض وهجوملرینی مدافعه ایدرك علویت اسلامیه‌نك وحقانیت دینیه‌نك تصدیق واعلا ایتدیرلمسنی نیاز ایلرز . شبهه‌سز بو شرف علمای اعلامه خاص ومملوکدر . (علماء امتی کأنبیاء بنی اسرائیل) حدیث مفخرت تقدیسی اجل علمای کملینه عائد ووادئ اصرارده پویان اولانلر بو حکمندن ساقطدر .

عفولرینه مغروراً مومی الیه وهبی افندی‌یه عرض ایدرم‌که اولا علم هیئت ایله علم طبقاتك بوبابده معقولات ، نظریات واستدلالاتی مسکونیت اجرامی بداهت درجه‌سنه چیقارمشدرکه سبب عقلینك بوبابده استناد ایده‌بیلدیکی یکانه علوم بونلردر .

ثانیاً اك مهم مراکز مدنیه‌نك رصدخانه‌لرینك کشفیات موثوقه‌سی حکم تواتری بلغاً مابلغ ایفا ایدییور .

ثالثاً کلنجه (ومابث فیهما من دابة) فقرهٔ آیتك حکمی ، (وبث فیها من کل دابة) حکم آیتی قدر صریح وواضحدر . بناءً علیه ملائکهٔ کرامه دلالت ایدن آیات مستقلهٔ قرآنیه‌یی درمیان ایتمك بی سود وبی لزوم بولندیغندن مومی الیهه صورارم‌که :

(١) ملائكەنك بولنـديغى يرلرده دواب مبثوثه اولمامقمى لازمكلور؟ اكر لازمكلور ايسه كرهٔ ارض حقنده بو خصوصدەكى اخبار صحيحەيى انكارمى ايدەلم؛ دكلسه كرهٔ ارضدەكى دوابى تعامىمى ايدەلم؟.

(٢) سورهٔ بقرەدەكى (وبث فيها من كل دابة) آيت جليلەسنى نه ايچون تأويل ايتمەرك اولديغى كبى قبول ايديور؟ حالبوكه بو ايكى آيتك الفاظ ومعانئ شريفەسى همان بر كبيدر. يوقسه دواب ارضيەيى چيكنەمك كوچمى كلدى؟

(٣) تفاسير قرآنيەدن نه ايچون يالكز قاضى بيضاوى مرحومك تفسيرى نظر دقته النيور؟ سائر تفاسير شريفه معتبر دكلمى؟ مثلا روح البيان تفسيرى بو ظلمتى اولدقچه تنوير ايدييور.

(٤) وهبى افنديڭ ديديكى كبى هيچ بر وقت اون سكز بيك عالمه حصر وتحديدى جائز اولەميان عوالم نامتناهيهٔ الهيه ايچنده بزم ارضمز مثللو دواب مبثوثه ايلەمدبوب اجرام بولنورسه عظمت الهيەيه — حاشا — بر نقيصه كلورمى، زعم ايدلدى. اعتقاد فقيرانەمه كوره بالعكس ذاتاً حيرتبخشاى عقول اولان قدرت سبحانيەيى انظارده دها زياده اعلا واثبات ايلر (رب زدنى علماً)

قدسى على رضا
النشاشيبى

سكان سما

صراط مستقيمك اللى آلتنجى نسخەسنده يونس زاده احمد وهبى افندى طرفندن اللى برنجى نسخەسندەكى مقالهٔ عاجزى يه مدافعةً يازيلان سوزلرى اوقودم. عاجزلرى، كرچه مقالهٔ مذكورەده علماء اعلام وهيأتشناسان امت طرفلرندن كشاد اولنەجق باب مناظرەيه انتظار ايدەجكمى يازمش ايدى ايسەده، مدافعهٔ مذكوره قانون مناظره وآدابندن خارج اولديغى كبى مقالهٔ عاجزينك دقايقنه كسب اطلاع ايدلەمەمش اولديغنى كوستردىكى جهتله رد و مباحثەيه محل اولماديغندن سكوت ايدەرك قارئين كرامك محاكمەلرينه حواله ايتمكى مناسب بولمشدم. اخيراً بعض كيمسەلره سكوت ايله مقابله، فكر وظنلرينه اولان اغترار واعتمادلرينى تزييد ايدەجكى ملاحظەسى عاجزلرينى مذكور امضا صاحبنه خطاباً ومقابلةً برقاچ سوز يازمغه ومقالەسنده كوسترمك ايستەديكى «فيفاى فسيح قرآنى» برپارچه دارالتعمغه سوق ايتدى.

حضرت! اسباب علمك اوچ اولديغى بزدهٔ اوقودق، حتى اوقوتدق. برنجيسى، كه حواس سليمەدر، اجرام سماويەنك بعضلرينك مسكون اولديغنى دلائل وآثاريله احساس ايتديرييور. ترقيات حاضرهٔ هيئەيى تعقيب ايدەمەمك طولاييسيله بو مسكونيتك حس بيورلماسى اربابى طرفلرندن محسوس اولمالرينى اقتضا ايتديرمز. بناءً عليه اسباب علمدن اولان حس سليم ايله بو خصوص معلومدر.

ايكنجيسى: خبر صادقدر. بو دخى كمال طلاقت وبلاغتيله بو خصوصى اشارت دكل؛ تصريح بيوريبور. استعيذبالله [وما بث فيهما من دابة] آيت جليلەسنه تكرار عطف نظر بيوريكز! ضمير تثنيه، سموات وارضه راجعدر؛ بوراده (دابه) كلمەسى مجاز اولەماز. زيرا، معناى حقيقيدن صارف بر قرينه يوقدر. قرينهٔ صارفه اولمق اوزره يازيلان آيات جليله، سمانك ملائكه ايله مسكون بولنديغنه دلالت ايدييـور؛ لكن حيوانات ايله غير مسكون اولديغنه حكم بيورمايوركه دابەنك حقيقتدن صرف اولنماسنه برقرينه تشكيل ايتسون. آيات مذكوره اجرامك ملائكه ايله، بو آيت جليلەده حيوانات ايله مسكون اولدقلرينه دلالت ايدييور. بو ايكيسنك جمعنده نه محذور وار؟ يوقسه ملائكه ايله حيوانانك بر كرەده اجتماعنى غير معقولمى كوريبورسكز؟ اكر سماده ملائكەنك وجودينه دلالت ايدر آيات قرآنيه واحاديث نبويه ايله اوراده حيواناتك بولنماديغنه حكم ايتمك، وموجوديتنى كوسترن آيتى تأويل ايتمك ايجاب ايدييورسه ملائكەنك ارضده موجوديتنى كوسترن احاديث شريفه دلالتيله ارضكده حيوانات ايله مسكون اولماديغنى ادعا ايتمەمز ايجاب ايدر. ناصل؟ كوزومزه كيرن بوقدر حيواناتى انكار ايدەبيلەجكمى يز؟ البته خاير. اويله ايسه بر كرەده ملك ايله حيوان اجتماع ايدەبيلير. برينك وجودى اوتەكينك عدمنه دلالت ايتمز. بو حالده «دابه» لفظى معناى حقيقيسندن صارف اولەرق بولمق ايستەديككز قرينهٔ شرعيه، شرعاً قرينه اولەماز. بناءً على ذلك اسباب علمدن اولان خبر صادقك ايكنجى قسميلەده بو خصوص بزه معلوم اولور.

برنجى قسمى اولان خبر متواترى، «كذبه اتفاقلرى ممكن اولمايان برقومك خبريدر» ديه تعريف ايتدكارينه واعترافكز وجهله بونده مخبر بهك امكانيله ولو تجربه وحدس طريقلرندن برى ايله مشاهد اولمسى شرط قيلنديغنه نظراً مانحن فيهمز اولان مسكونيت اجرام، بونكلەده پك آچيق برصورتده تحقق ايدر.

اقطار عالمدەكى علم هيأت متخصصلرينك بو خصوصى متفقاً خبر ويرمەلرينى، وخصوص مذكورك عقلاً ممكن وبطريق الحدس مشاهد اولمسنى، تواتر ايچون غير كافيمى بوليورسكز؟ علم منطقده حدسياتك مثالى «نور القمر مستفاد من الشمس» دكليدر؟ بومضمونى هر عقل كنديلكندن ادراك ايدەمز. آنجق علم هيأتجه ثابت اولمشدر. ديمك كه هيأتجه اثبات اولنان مسائلده حدس جاريدر. مانحن فيهمزه نەدن جارى اولەمايور؟ حدسياتده هركسك متفق اولمسى شرط دكلدر. علم منطقده مصرح اولان فكر ايله حدسك فرقنى بوراده ذكر ايتمكه لزوم كورمم. (العارف يكفيه الاشارة) پارس، لوندره، برلين، استانبول، مصر، طوكيو كبى يكديكره بعيد محالدەكى علم هيأت متخصصلرينك مسكونيت اجرامى متفقاً اخبار ايتمەلرى وبونك ممكن وبطريق الحدس مشاهد اولمسنى دوشونورسەكز خبر صادقك تواتر قسمندهده بوراده بولمش اولەجقسكز.

بوبابده دخى ذات عاليلرينه خالصانه برتوصيه ايتمك ايسترم.. اوده حضرت قرآنى بيضاوى مرحومك توجيهاتنه قصر بيورمامقدر. بيضاوى يه اولان حسن ظن عاليلرى سزى معانئ قرآنيەيى تحديد

ایتمکه سوق ایتمه‌سون . زیرا بونکله روحانیت مشارالیهی خوشنود ایتمش اولمازسکز .

اسباب علمك اوچنجیسی، که عقلدر ، بو دخی اجرامك مسکون اولمسنی استبعاد ایتمز . زیرا عقلکه نظر صحیحدر، اجرامك کرهٔ ارض کبی فضاده بر شمس اطرافنده دور ایتدیکنی و ارضده جاری اولان لیل ونهار ایله مواسم اربعه انلرده دخی (یالکز اوزونلق و قیصه‌لق جهتیله تخالف ایده‌رك) تماميله اجرای احکام ایلدیکنی آکلاینجه قابلیت حیاتیه وعضویه‌لرینه کوره بر نوع دواب ایله مسکون اولملری جهتنی دوشونور . اکر عقل بونی دوشونه‌مز واستبعاد ایدر فکرنده اصرار بیوره‌جقسه‌کز او وقت سزه توصیه اولنان علم هیأت متخصصلریله مصاحبه‌یه تنزل بیورمکزدر . کوره‌جکسکز که سزك ده عقلکز رد ایتمیه‌جکدر . اوزمان توجیه بیضاوی‌یی صیانةً تفاسیر شریفهٔ سائره‌یه قطعیاً مراجعته لزوم کورمیه‌رك آیات جلیله‌ده مجاز مرسلی ، یا تغلیب ویا مجاز عقلی‌یی آره‌مغه ، تطویل مقال ایچون تغلیب ایله مجاز عقلی مبحثلرنی آیروجه یازمغه لزوم کورمیه‌جکسکز .

سورهٔ بقره‌ده‌کی « وبث فیها من کل دابة » آیت کریمه‌سی سمانك غیر مسکون اولدیغنه دلیل ، وسورهٔ شوراده‌کی « وما بث فیهما من دابة » آیت جلیله‌سی ضمیر تثنیه‌سنك ظاهرندن صرفنه قرینه عد ایدیلیور . حالبوکه سورهٔ بقره‌ده‌کی آیت ، ارضده هر نوع حیواناتك بث ونشر ایدیلدیکنك وحدانیت الٓهیه وقدرت فاطره‌یه دلالت ایدر آیات ربانیه‌دن اولدیغنی افهام بیوریبور. سماده مبثوث دکلدر، معناسی آیت جلیله‌نك صراحتنده یوقدرکه سورهٔ شوراده‌کی آیتك ضمیر تثنیه‌سنده‌کی تغلیب ویامجازعقلی‌یه قرینه اوله‌بیلسون. زمینده حیواناتك بولنمسی آسمانده بولنمامسنه قرینه اوله‌ماز .

سورهٔ شوراده‌کی آیتك صراحتی قرینه‌سیله سورهٔ بقره‌ده‌کی (فیهـا) ضمیری‌ده (ای فی هذه المذکورات) دیه سموات وارضه ارجاع ایدیلسه‌ده ایکی آیت جلیله‌نك مضمونلری بر اولسه اوزمان یکدیکره اسماع مرام ایده‌میه‌جك قدر آره‌مز آچیله‌جقدر . بناءً علیه آیت جلیله‌نك فقرهٔ اولاسنه دائر فضله سوز سویله‌مکه لزوم کورمم .

فقرهٔ اخیره‌سنه کلنجه او بابده‌کی توجیه عالیلری منکر دکلدر . آنجق فقرهٔ اولاسنده‌کی معنای حقیقی قبول ایدیلدکدن صوکره [که قرینه صارفه اولمادیغندن قبولی ضروریدر] عاجزلرینك نظر حیرت واستطلاعمه انکشاف وتجلی ایدن دقیقه دخی جالب نظردقتدر .

ومن الله التوفیق سلانیك اسکوبلی حافظ فریـد

عالم اسلام

نوویه ورده‌میه وعالم اسلام

عاقبتی تهلکه‌دن باشقه برشی اولمیوب بناءً علیه خاطری صایلور برشی وارسه اوده بر مملکت ایچنده یشایان ملتلر آره‌سنده دوران ایدن منازعهٔ ملیه‌در . بر ملت حاکمه‌نك حسیات وطنیه وملیه‌سی نه‌قدر بیوك اولورسه اولسون ، بوحسیاتك مملکتك سعادتنه خدمت ایده‌بیلمه‌سی بر شیئه توقف ایدر، که اوده ملت محکومه‌نك حیثیتنی کسر ایدر درجه‌ده مفرطانه اولمامسیدر . ملیق اورته‌یه آتوب دائما منازعهٔ ملیه‌نك آرقه‌سندن کیدیله‌جك اولورسه وای او مملکتك حالنه !.. زیرا منازعهٔ ملیه اویله مدهش بر شیدر، که بوندن طولایی بتون دنیا آتشزار حالنه کیره‌رك اضمحلال کوز اوکنده مجسم بر حالده کوزوکورکن کنه انسان بو آتشك ایچنه کندینی آتمقدن هیچ بر وقت آله‌ماز . بناءً علیه مدنیتك حقیقی دشمنی منازعهٔ ملیه‌در .

اسلامیت عربستانده انتشار ایدرکن قبیله‌لر بیننده‌کی اسکی منازعه‌لری ، نهب و غارتلری سوپوروب آته‌رق یرینه اخوتی یرلشدردی . مثلا : زمان جاهلیتده « اوس » ایله « خزرج » بیننده وقوعه کله‌ن منازعه‌لر آرتق هر ایکیسنك محو ومندرس اولماسنه ، او حوالینك خرابه‌زاره دونمه‌سنه سببیت ویرر درجه‌یه کلمشکن اسلامیت دیدیکمز قوهٔ معنویه آره‌لرنده‌کی منافرتی بردن بره محو ایدرك اخوتی قیامته قدر رفع اولنمیه‌جق متین بر صورتده یرلشدیردی . دون براوس برخزرجی عدوحقیقی طانورکن فرداسی مدنیت اسلامیه سایه‌سنده حقیقی دوستی ، میدان محاربه‌ده یکدیکرینك وجودلرنی محافظه ایچون یکدیکرینه سپر اولدیغی حالده کورولمشلردر . ذاتاً ممالك اسلامیه‌نك پك آز زمان ظرفنده بویله تکامله ایرمسی‌ده کرك اسلام ، کرك خرستیان اولسون وطنداشلر بیننده اخوتك صوك درجه حکمفرما اولماسندن ایدی . اورطه‌لقده بویله اوله‌بی آمر بر شی کورولیورایدیکه اوده ملت حاکمه‌نك رهبری اولان دین مبین اسلامدر .

بناءً علیه مختلف ملتلردن تشکل ایدن مملکتلرده عموم اهالینك رهبری عد اولنان مطبوعاته ترتب ایدن وظیفه‌ده تعصبات ملیه‌لرنده پك ایلری کیتمیه‌رك دائما وطنداشلر آره‌سنده اخوتی ، صداقتی ممکن اولدیغی قدر یرلشدرمیه چالشمقدر. ایشته مملکتك سعادتنی دوشونه‌نلرده بونلردر . اما کندینه ملتپرور سوسنی ویره‌رك وطنه خدمت نامنه مملکت داخلنده‌کی ملتلری بر برینه دوشوره‌جك برطاقم اصلسز ، اساسسز خبرلر نشر ایتمك ، دها طوغروسی بر غزته‌جینك شاننه یاقشمیه‌جق یالانلر ارتکاب ایتمك ، وطنه خدمت دکل، بلکه جنایتدر. دهـا طوغروسی بر مجنونك النه آتش پارچه‌سی ویره‌رك باروت مخزننه صالویرمه‌سنه بکزر . بلکه‌ده بوندن دها تهلکه‌لی برشیدر . زیرا بو مجنونك ایراث ایده‌جکی یانغین مادی اولور ، آندن نصلسه خلاص اولمق ممکن ؛ لکن بر غزته‌جینك ملتلر آره‌سنه نفاق تخملری صاچوب حسیات ملیه‌لرینه طوقونمقدن حصوله کله‌ن یانغیندن خلاص اولمق ایسه امکان خارجنده برشیدر . بووقت وطن محو اولور؛ بلکه بتون دنیـا تهلکه‌ده قالور . زیرا مختلف مملکتده یشایان ملتلر

یکدیکرینه زنجیر کبی باغلی اولوب زنجیرک همان بر طرفی صاللانی ویرمسی دیکر طرفلده حرکته کلمسنی تولید ایدر . بناءً علیه ملیته تعلق ایدن شیلرله اهالی‌یی غلیانه کتیرمک دنیانک هر کوشه‌سنی آتشه ویرمک دیمکدر .

ایشته مطبوعات آره‌سنده بویله بر مسلک تعقیب ایدن وارسه اوده روس مطبوعاتی آره‌سنده اک معتبر واک چوق منتشر وحکومتک ناشر افکاری اولان نوویه ورمیه غزته‌سیدر . نوویه ورمیه نیجه سنه‌لردن بری نفاقجویانه بر مسلک تعقیب ایدرک عالم اسلامیته ، علی‌الخصوص وطنداشلری اولان روسیه اسلاملرینه هجوم ایدیور . ممکن مرتبه بونلری روسلره کریه کوسترمه‌یه چالشیور .

عجبا بوندن مقصدی نه‌در ؟ بویله بر مسلک تعقیب ایتمه کندنده نه‌کبی مجبوریتلر حس ایتمشدر ؟

البته بو حرکتنی خرستیانلق نقطهٔ نظرندن دیه‌میز . زیرا اهل صلیب محاربه‌سنک بر دها تکرری هر ایکی طرفه پک بهالی‌یه مال اوله‌جغنی نوویه ورمیه محرری موسیو منشیکوف کبی برعالم ومحرر دکل ، عادی بر آدم بیله تقدیر ایدر .

اکر مقصدی یالکز روسیه‌ده ساکن خرستیانلر ایله اسلاملری بربرینه طوتوشدیروب اسلاملری ازمک ، شمدیکی حالده دوچار اولدقلری ضعفیتدن دها فنا برحاله دوشورمک وبوسایه‌ده روسیه‌ده خرستیانلغک دها واسع برطریق ایله انتشارینه چالشمق ایسه موسیو منشکوف جنابلری بوفکرلرنده پک آلدانیورلر. زیرا بوکبی دیکمز عصرده آزاجق اولسون ملت اسلامیه آره‌سنده حصوله کلن انتباه ، بویانغینی یالکز روسیه داخلنده براقمیه‌جق ، بلکه اوچ یوز میلیون اسلام ایله بوقدر میلیونلر خرستیانه تعمیم ایتدیره‌جک .

شو نوویه ورمیه‌نک ۱۱۹۳۳ نومره‌سنده « تاتار آکیتاتورلری » سرلوحه‌سی آلتنده‌کی مقاله‌یی بر دفعه کوزدن کچیره‌لم . بو مقاله‌نک نقدر نفاقجویانه ونقدر فتنه آمیز و نقدر کثیف اویونلری حاضرلامغه اولدیغنی ، اوقویان هر ارباب وجدانک تسلیم ایده‌جکی شبهه‌دن وارسته‌در .

نوویه ورمیه بو مقاله‌سنده روسیه اسلاملرینی اسلامیته میسیونرلک ایدر درجه‌سنه چیقاروب تعصبات خرستیانیه ایله باشی دونمش ، جاهل عوام ناسک دین طمارلرینی تحریک ایتدیردکدنصکره ارباب سیاستکده کویا نظر دقتنی جلب مقصدیله روسیه اسلاملرینک بو میسیونرلکلرینه بر آفتانومیه (مختاریت) حاضرلکی رنکنی ویریور . دیبورکه: [*] « قزان ، اوفا ، سامارا طرفلرنده اسلامیتی قبول ایدن اینارودیسلرک (روسدن غیری ملت) مقداری کوندن کونه چوغالیور. ظن اولنماسون بونلر اسکی خرستیانلغی قبول ایدن تاتارلردر ، بلکه بونلر چواش ، موقشی کبی باشقه‌قوملردر. غربی‌ده شوراسیدرکه ویرلمش عریضه‌لرک مآلی هپ بردر . بوندن آکلاشلدیغنه کوره تاتارلر آره‌سنده برحاضرلق وار . اوده اوحوالیده اولان اینارودیسلری اسلام لواسی

[*] خلاصه‌سی

آلتنه ادخال ایدرک ترکستان خانلغنی تشکیل ایتمک . »

نوویه ورمیه بونکله اکتفا ایتمیور ، مسئله‌یی دها واسع برمجرایه صوقارق ، کندی اوهام معتاده‌سنه قاپیله‌رق کنج ترکلرله روسیه اسلاملری آره‌سنده خفی برمناسبت بولوندیغنه ذاهب اولیور . مختاریت آلندیغی تقدیرده ترکیه پک بیوک یاردیملرده بولنه‌جق ایمش ، ذاتاً ترکلرک بتون آمالی ترکستان خانلغنی تشکیل ایتمک . حتی افکار عمومیه بیله بومرکزده ایمش ، که عبدالحمیدک خلعی اصل بوکا یعنی ترکستان خانلغنی تشکیلنه چالیشمادیغی ایچون ایمش . (!)

نوویه ورمیه دها بونکله براقیور ، دیبورکه : سلطان محمد خان خامس حضرتلرینک قلیج آلاینده شو ترکستان خانلغی فعلیته چیقارمه‌یه چالیشمق ایچون کندندن یمین آلمشلر ، حتی خلافتی بیله بوکا معلق ایمش . (!)

روس افکار عمومیه‌سنی ترکیه علیهنه چویرمک ایچون یازلمش بوکبی ایمشلردن ماعدا دها برطاقم صاچمه صاپان ایمشلر وارکه آرتق انسان نقلاً یازماسنه بیله اوتانیور . غالبا نوویه ورمیه کندیسی‌ده بونلرک نقدر صاچمه صاپان اولدقلرینی آکلایه‌رق کندندن سویله‌میه اوتانمش اولملی که بونلری هپ روسیه اسلاملری آغزندن سویلیور . کویا روسیه اسلاملری آره‌سنده بویله حکایه‌لر جریان ایدییورمش... لکن حال حاضرده روسیه اسلاملرینک آره‌سندن جریان ایدن حکایه‌لرک جدید ، قدیمدن باشقه برشی اولمیه‌جغی ، حاللرینه مطلع اولان هرکسک معلومیدر .

نوویه ورمیه بو مقاله‌سنده اوقدر غلیانه کلمش ، که آرتق تعریف ایتمک قابل دکل. معمافیه بوغلیانک نه‌دن نشأت ایتدیکنی آکلامقده‌ده کوچلک چکمیز :

بوسنه دوماده حریت دینیه مسئله‌سی باقیلوب امثالی نامسبوق کورولتیلره دوچار اولدی . مبعوثان کرام اودرجه عصبیلاشمشلردیکه آز قالدی ایشلر یومروغه منجر اوله‌جقدی . نه‌ایسه هرفورطنه‌نک عقبنده شمسک ظهوری بدیهی اولدیغندن بو کورولتولرک عقبنده‌ده حقیقت ، حقانیت ظهور ایدرک اکثریت آرا ایله حریت دینیه مسئله‌سی قبول اولندی . دیمک بوندنصکره دین خصوصنده هرکس سربست ، حق وباطلی کمال حریت وجدانیه ایله محاکمه ایدرک حقه تمسک ، باطلی ترک ایتمه حقلیدر .

حالبوکه دومانک غیر مأمول برصورتده ویردیکی شو قرار وتصدیق حکومتک نیجه عصرلردن بری اتخاذ ایتدیکی مسیونرلک مسلکنه بسبتون مخالف ایدی .

ظن ایدرسم قارئین کرام بوسوزمی آکلامقده کوچلک چکرلر . زیرا امینم ، که مسیونر دنیجه مسیونرلکک معنای حقیقیسی اولان : برآدمی کمال حریت وجدانیه‌سی اوزرینه براغوب بریوله دعوت ایتمک ، قبول ایدنجه‌یه قدر قوی قوی دلیللر کتیرمک کبی برشی خاطرلرینه کله‌جک . فقط کمال تأسفله عرض ایدرمکه روسیه‌ده‌کی مسیونرلک بویله اولمادی! اوللری مدهش ایوانک قلیجی، اشکنجه‌لری

ایله باشلایه‌رق صکره‌لری حیله، دسیسه ، طولاندریجیلق ، خرسزلق، برطاقم صافدلانی کلیتلی پاره‌لر وعد ایله ودیکر طرفدن خرستیانلقدن باشقه دینه کیرمك یولنی قپاتمق ایله یاپلیوردی . بروقتلر روسیه‌ده مسیونیر قومپانیاسی عادتا چوجق خرسزی چته‌سی شکلنه کیرمشدی. قیرغیزلرده چوجق غائب ایتمك برکیزو (نوبتلی خسته) کبی تلقی اولنوب دارالایتام کبی یرلرده مغول قیافتلی شابقه‌لی مینی مینی چوجقلرك عددی‌ده کوندن کونه چوغالمقده ایدی .

شمدی دوماده حریت دینیه‌نك تصدیق اولنمسی بوچته‌نك پك بیوك امیدلرینی کسرایدییوردی. بناءً علیه بونلر جمله‌سندن اولان «حکومت مستبده‌نك آشجیسی» نوویه وره‌میه‌نك تلاشنی موجب اولدی . آرتق مسیونرلکدن بکله‌دیکی امیدلری بسبتون کسیله‌رك تاتارلرك (یاتوب قالغانجه آتوب قال) ضرب مثلنجه اسلاملره هجوم ایدرك صافدل ، جاهل عوام ناسی دماغلری قبول ایده‌جك برطاقم اصلسز اساسسز اسنادلر ایله اغفال ایدیور . دها طوغروسنی سویلك ایجاب ایدرسه کشنه‌ف مانوره‌سنی بردها اجرا ایتدرمك استیور . فقط دیه‌جکز که بوندن کیم متضرر اوله‌جق ؟ کنه روسیه حکومتی دکلی ؟

یوقسه روسیه اسلاملرینی برطاقم مذلتلره دوچار اولمش یهودیلر کبی‌می ظن ایدیور ؟ اکر موسیو مینشکوف بویله برفکرده ایسه پك آلدانیور .

زیرا امین اولملی، که بودفعه قارشولرنده هر یرده مقهور ، ظلم دیده ، ذلیل برآووج یهودیلری کورمیه‌جکلر ؛ بلکه قلبلری حسیات اسلامیه ایله طولو، شهادتك قیمتنی تقدیر ایدن، ذلیلانه یشامقدن ایسه جسورانه اولمکی ترجیح ایدن اوتوز آلتی میلیون برجم غفیری، دها طوغریسی شانلی شانلی تاریخلره مالك اولاد تورکی کوره‌جکلردر .

تحت حمایه‌لرینه گیره‌لی حکومتك بوزواللیلری جهالت التنده ازدیکنی، ترقیلرینه، رفاه وسعادتلرینه چالیشمق ایجاب ایدرکن بالعکس بوزواللیلری بوتمایه ، ملیتلرینی محو ایدرك استقبالده باشنه کله‌جك هر براحتمالاتدن یقاسنی قورتارمیه انواع دسائس ایله چالیشدیغندن بونلر آنجق برجانلی جنازه‌دن عبارت اوله‌رق قالدقلرینی اعتراف ایدرز . فقط بونکله برابر حکومتك نقدر کسرینه اوغراشدیغی حالده موفق اوله‌مدیغی حسیات اسلامیه‌نك بونلرده فوق الحد اولدیغی نظر اعتباره آلمق ایجاب ایدر . غربی روسیه‌ده برهاتفك : « اسلامیت محو اولیور ، دینه تعرض باشلادی . قالقکز ، جهاد فرضدر » صدالری بتون سیبریاء استپاء ماوراالنهر طرفلرنده طنین انداز اوله‌رق اسلاملر طرفندن عمومی برقیامك وقوعنی برامر طبیعی دیه‌رك قبول ایتملی ، وبونك روسیه‌نك شمدیکی حالنه نظراً انقراضك مقدمه‌سی دیه‌رك تلقی ایتملی . بناءً علیه نوویه وره‌میایه صمیمانه اوله‌رق توصیه ایدرز که الندکی آتشی صاچارکن نره‌یه اصابت ایده‌جکنی ونه کبی نتیجه‌لر طوغوره‌جغنی کوزلجه تحقیق وتدقیق ایدرك صاچسون .

دیدیکم کبی نوویه وره‌میه نیجه‌سنه‌لردن بری افکار عمومیه‌یی علیهمزه چویرمیه چالیشیور . بوکا مقابل اسلام مطبوعاتی طرفندن مطلق برسکوت، یاخود آره‌صره اولمق اوزره برایکی سطر تکذیب. مادامکه اسناداتی کاملاً یالان ، افکار عمومیه‌یی زهرلمکدن باشقه برشی دکل؛ عجبا اوحالده مطبوعاتمز نه ایچون بویالانلری صوصمقله ، یاخود برایکی سطر تکذیب ایله کچیریورلر ؟ یوقسه یوروندیکی فکرلری پك طفلانه، هم‌ده اولدقجه کولنج اولدیغنه بناءً اهمیت ویرمیه‌رك آچی آچی کولمك ایله‌می کچیرییورلر ؟ البته مطبوعاتمزدن بویله اوله‌جغنی بکله‌میز. زیرا وقتده اهمیت ویرلمامش کچوك برشی کیت کیده نقدر بهالی‌یه مال اوله‌جغی بدیهیدر . نوویه وره‌میه‌نك اسناداتی حال حاضرمزه نسبتاً نقدر کولونج اولورسه اولسون « آدم سنده ، بوصاچمه صاپان شیلره کیم اینانیر » دیه‌رك سکوت ایله کچیرمك عینی خطادر . زیرا روس وطنداشلریمز آره‌سنده احوالمزه مطلع اولانلردن اولمیانی چوقدر . بناءً علیه نوویه وره‌میه‌نك بوکبی اسناداتندن امید ایتدیکی تأثیرات هانده حکمنی اجرا ایدرك روسلرله بزم آره‌مزده حصوله کلن آکلاشلمامازلقدن طولایی حاضرلنمش یاغروم (یاغما کرلك) وجوده کله‌جکدر .

بوندن ایکی سنه مقدم محترم وقت غزته‌سی نوویه وره‌میه‌نك افترالرندن برینی تکذیب مناسبتیله، بولانق صودن آو آولامق مسلکی سقیمنی اتخاذ ایدن بعض منفعتپرست غزته‌جیلرك هجومنه سپر اولمق ایچون روس لساننده انتشار ایده‌جك بر غزته‌مزك لزومندن بحث ایتمشدی . فقط بونك اهمیتی تقدیر ایدرك تشبث ایدن اولمادی . باشقه مهم ایشلریمز کبی بوده غزته ستونلرنده برکره کورونمك ایله ایش بتدی کبی براقلدی . آرتق بوندن بحث ایدن بیله اولمادی . لکن نوویه وره‌میه‌نك افترالری بوندن صکره‌ده تکرر ایده‌جك اولورسه آرتق بویله بر غزته‌نك لزومی انکار اولنمیه‌جق بر راده‌یه کلدی دیمکدر .

بناءً علیه بر آن اول اوتوز آلتی میلیون اسلامك ترجمانی اولمق اوزره روس لساننده بر غزته نشر ایدرك نوویه وره‌میه وهمپالرینك نه مقصدله بوکبی افترالرده بولندیغنی عالمه بیلدیره‌لم . بونی کندیمزه سپر اتخاذ ایدرك هرتورلی یولسز هجوملردن یقامزی خلاص ایده‌لم .

شمدیلك نوویه وره‌میه‌یه قیصه‌جه دیه‌جکمز شوکه : روسیه‌لی اسلام ملتپرورلری ظن ایتدیکی قدرخیالپرست اولمیوب حال حاضرده مختاریته لایق بر حالده اولمادقلرینی پك کوزل آکلایورلر وبوکا دها عصرلرك مرور ایده‌جکی فکرنده‌درلر . شمدیلك صوك درجه صبرسزلقله بکله‌دکلری ، بتون وجودلریله چالشدقلری و اك زیاده مشغول اولدقلری شیلرده مکتب، مدرسه‌لرمزك ملت یاورولری دینلرینی ملیتلرینی ، یازولرینی اوکره‌نوب چیقار درجه‌یه افراغ اولنوب روس وطنداشلریمزله کوزلجه کچینمکدن عبارتدر . هله شو جدید ، قدیم نزاعلری بر آن اول آرامزدن قالقسونده مکتب مدرسه‌لرمز حقیقةً برمدنیت اوجاغی اولسون . بوندن باشقه مقصدمز یوقدر .

روسیه ، اوفاجق بر قسمنی استثنا ایدرسه‌ك بابالرمزك ، اوزرنده عصرلرجه اجرای نفوذ وحکم ایدرك مسعودانه یشایان ، ایجابنده قانلرنی سیل‌اوزرینه آقیته‌رق مدافعه‌سنده بولونان بریردر . بومقدس وطنمزك مسعودیتنه چالشمق وظیفه‌سی اك اول بزه ترتب ایدیور . بناءً علیه بعض برمفترس جانوارلرك آمال ملعونانه‌سنه بازیچه اوله‌رق بومقدس وطنك طوپراقلرنی آل قانلره بویامقدن‌ده کنه اول استکراه ایدن بز اوله‌جغز . بناءً علیه نوویه ورمه‌ینك بویله بر یغما کرلك حاضرلغنه هیچ بر وقت راضی اوله‌میز . بتون وجودمزله پروتستو ایدرز !

تورویسکی‌لی احمد تاج‌الدین

بخاراده تحصیل

بوعنوان آلتنده خوشه کیده‌جك بعض شیلر اوقویه‌جغز ، دیه ظن ایتمیکز . بالعکس آجی ، هم‌ده پك آجی حقیقتلری اوقومیه حاضرلنکز .

بخارا اهالیسی قبول اسلام شرفی ایله مشرف اولدقلری ایکنجی عصر هجری بدایتندن سکزنجی عصرك نهایتنه قدر کچن یدی عصر ظرفنده علوم وفنونه پك بیوك خدمتلر ایتمشلر ؛ محمد بن اسماعیل ، ابونصر فارابی ، شیخ رئیس ، عمر نسفی وعلی پزدوی کبی ، یالکز اسلامیتك دکل ، بتون عالم انسانیتك مابه‌الافتخاری اولان دها پك چوق‌ذوات کرام اونلردن‌یتشمش : « ام‌الالسنه » عنوانی‌احرازایدن عرب لسانینك قواعدوادبیاتنه عربلرك کندیلرندن‌دها زیاده خدمت ایتمشلر.. اصول وفروع اسلامیه‌نك جمع وتألیفنه کذا بتون‌اسلاملردن فضله برغیرت صرف ایتمشلر.، الیوم آوروپا لسانلرینه ترجمه اولنوب رهبر سلامت اتخاذ ایدیلن فلسفهٔ اجتماعیه واخلاقیه‌یه دائر اثرلرك بر قسم مهمی اونلرك همتلریله وجوده کلمش.. حتی طب ونجوم فنلرنده‌ده معاصر اولدقلری قوملردن چوق ایلرویه کیتمشلردرکه : روی زمینده ایلك رصدخانه مشهور امیرتیمورك حفیدی میرزا اولوغ بك طرفندن سمرقند شهرنده بنا ایدلمش‌اولمسی بودعوامزه بربرهان جلی‌در .

حالبویله ایکن سکزنجی عصرهجری نهایتلرنده بواسلاف کرامك بد خلفلری منطق ، کلام وجدل فنلریله توغل ایتمشلر وبو فنلرده منازعه ومجادله‌لری اوقدر چوغالتمشلرکه همتلرنی صرف شو نزاعلره دائر جلدلرله یازولر یازمیه حصر ایتدکلرندن سلفلری طرفندن حاضرلنه‌رق اللرینه تودیع اولنمش بشقه فنون ایله اشتغال ایدوب بالطبع محتاج اولان تکاملنه خدمت ایتمك دکل ، علوم دینیه‌مزك اساس ومنبعی اولان تفسیر وحدیث فنلریده اشتغاله بیله وقت بوله‌مامشلر .

« الشر اسرع سرایة من‌الخیر » مقتضاسنجه مرور زمان ایله بونزاعلر تعداد ایتدیکمز کلام ومنطق فنلرینه منحصر قالمیوب امراض ساریه کبی بشقه‌لرینه‌ده سرایت وتوسیع دائره ایتمش اودرجه‌ده‌که صرف برلسانك قواعدی اولمق اوزره یازیلان صرف ، نحو ، معانی ، بیان کتابلری ، کذا فروعات شرعیه‌دن‌مسائل کثیرهٔ فقهیه‌یی‌مشتمل فقه کتابلری اوزرینه برچوق‌شراح ومحشیلرطرفندن شرح وحاشیة ، شرح‌الشرح وحاشیة‌الحواشی‌لر یازیلوب بونی فائده ، بلکه مضر ومضل جداللره زمین اتخاذ ایدلمش وبوقواعد وفقه بابنده یازیلمش برچوق آثار مفیده بویله برسوء استعمالك نتیجه‌سی اوله‌رق برطالبك ذهننی قارشدیروب عمرینی تضییع ایتمکدن بشقه برایشه یارامیه‌جق برشکله افراغ اولنمشدرکه آشاغیده قارئین کرامك انظار دقیقه‌لرینه عرض ایده‌جکم جدول دروس بونی دها آچیق برطرزده ارائه ایده‌جکدر .

بخارا خانلغنك مقر حکومتی اولان بخارا بلده‌سنده اوچیوز مکتب ابتدائی وایکی یوز مقدارنده‌ده مدارس جسیمه موجوددر . اوراده درجات تحصیل بزم بیلدیکمز کبی ابتدائی ، رشدی ، اعدادی وعالی قسملرینه منقسم اولمیوب یالکز ایکی قسم اوزره منقسمدر : ابتدائی ، عالی ؛ یاخود تعبیر دیکرله مکتب ، مدرسه !..

مکتبلرده مدت تحصیل حساب وسطی ایله یدی سنه‌در . بویدی سنه ظرفنده برچوجغك مکتب مذکورده تحصیل ایده‌جك شیلری : فارسی اوقویوب یازمق ، علوم دینیه نامنه طهارت ، صلوت ، زکوت وصومك احکامنی مجملاً بیان ایدن « جهار کتاب » نام فارسی بر رساله وبرده اخلاق‌نامنه چوجغك تصحیح اخلاقندن زیاده افسادینه خدمت ایدن اکثر قصیده‌لرینك مضمونی عشق ومحبت بحثلرندن عبارت اولان « دیوان حافظ » . بوندن ماعدا نه تجوید ، نه حساب ، نه‌ده جغرافیا حتی اك زیاده حسیات ملیه‌لرنی تربیه‌یه خادم اولان شانلری تاریخلری مکتبده اوقونمق دکل ، بونلرك نامملرنی بیلن مکتب خواجه‌لرینه بیله نادراً تصادف اولنمقده‌در .

ایشته شو صورتده ٧ سنه ظرفنده مکتبی اکمال ایتدکدن صکره تحصیل ایچون مراجعت اولنه‌جق یرلر مدرسه‌لردر . مدرسه‌لرده ایسه مدت تحصیل اون طقوز سنه‌دن عبارت اولوب اوقونه‌جق شیلر بروجه آتیدر :

برنجی سنه : اول علم ، بدان ، ایکنجی سنه : معزی ، زنجانی ، اوچنجی سنه : کافیه ، دردنجی سنه : ملا جامیدن مرفوعات بحثی ، بشنجی سنه : مجرورات ، آلتنجی‌سنه : منصوبات . یدنجی‌سنه : مبنیات ، سکزنجی سنه : اولندن اسم بحثی ، طقوزنجی سنه : شمسیه‌دن علم بحثی ، اوننجی سنه : عقایددن حمد بحثی ، اون برنجی سنه : وبعد فاعلم جمله‌سی ، اون ایکنجی سنه : سموا جمله‌سی ، اون اوچنجی سنه : حقایق‌الاشیاء ثابته ، اون دردنجی سنه : تهذیبدن تکرار حمد بحثی ،

اون بشنجی سنه : علمك تعریف وتقسیمی ، اون آلتنجی سنه : حکمةالعین‌دن الحکمة استکمال‌النفس جمله‌سی ، اون یدنجی سنه : الوجود بدیهی جمله‌سی، اون سکزنجی سنه : ملا جلال‌دن یامن وفقنا جمله‌سی ، اون طقوزنجی سنه : ستفترق امتی الخ حدیث شریفی ، صکره‌ده صحیح‌البخاری‌نك اولندن انما الاعمال بالنیات حدیثی‌ایله تفسیر قاضینك آخرندن معوذتین تفسیری اوقونوب اخذ اجازت ومدرس اولدقدن صکره عین جمله‌لری تدریس .

ملا جامی ایله برابر اوقونان حاشیه‌لر : عبدالغفور، عصام‌الدین، مولوی شریف، مولوی‌عصمت‌اه ، آخون شیخ ، عبدالحکیم ، شمسیه ایله شرح ، میر سید ، عبدالحکیم ، قل‌احمد ، مولوی عصام‌الدین ، مولوی احمد ، عقایدله ، شرح خیالی، مولوی حسن، مولوی احمد، مولوی عبدالحکیم ، عصام‌الدین ، مولوی قاسم ، تهذیب ایله ، شرح میرزا زاهد ، قاضی، مولوی جمال ، مولوی جلال ، خانملا ، آخوند شیخ ، آخوند کلان ، حکمت‌العین ایله شرح ، میر سید ، مولوی حسن ، میرزا جان، آخوند کلان، آخوند شیخ، مولوی عبدالحکیم، شیروانی ، ملا جلال ایله شرح ، خانقاهی ، تتمة ، تکملة ، مولوی شریف قدیم ، مولوی شریف جدید، آخوند شیخ ، کلنبوی‌دن عبارتدر . بونلر یقیناً تخطر ایده‌بیلدیکلرم اولوب درخاطر ایده‌مدیکم حاشیه‌لری دها واردر .

برسنه ظرفنده مدت تحصیل آنجق آلتی آیدن عبارت اولوب هرسنه‌ده تعداد ایتدیکم کتابلرك متنلرندن یالکز برجمله اوقونوب قالان وقتلر ایسه صایدیغم سفسطه‌لری اوقق ایله کچیریلمکده‌در .

ایشته بخاراده رسمی صورتده اکمال تحصیل ایدن برذاتك مکتسبات علمیه‌سی دها طوغریسی بونام آلتنده طوپلادیغی سفسطه‌لر یوقاریده عرض ایتدیکم شیلردن عبارتدر. بونلرله دین‌وملته‌می؟ فن‌وصنعته‌می؟ وطن وملکته‌می؟ خدمت ایده‌بیله‌جك... بوراسنك تعین وتقدیرینی قارئین کرام حضراتنه ترك ایدییورم .

بورسمی درسلرله اشتغال ایتمیوب کندی منفعت ومضرتنی تفریق ایده‌رك خصوصی صورتده چالیشان برافندینك‌ده تحصیل ایده‌بیله‌جك شیلری : علوم عربیه‌دن صرف ، نحو ، عروض و بلاغت ، علوم دینیه‌دن‌ده اصول‌الفقه ، فقه وبرنبذه تفسیر وحدیث ایله فرائض فنلرندن عبارت اولوب فنون طبیعیه و ریاضیه نامنه قطعیاً هیچ برشی یوقدر .

اك زیاده شایان تأسف اولان جهتی‌ده یوقاریده صایدیغم سفسطه‌لر، هربری بردارالفنون اولمیه لحق سزاوار اولان جسیم ومنتظم مدرسه‌لرده تدریس اولنوب وبونلری تدریس ایدن مدرسلره‌ده درتیوز غروشدن باشلایوب آلتمش بیك غروشه قدر سنوی احرت تدریسیه ویرلمسیدرکه بومبالغ جسیمه وقتیله کارخیره صرف ایچون وقف اولنان اوقافدن تأدیه ایدیلمکده‌در .

بخارا اراضیسنك ثلثانیله برابر بخاراده موجود بالجمله دکانلر وسرایلر وقتیله صاحب وبانیلری طرفندن مکاتب و مدارس منفعتنه وقف ایدیلمش اولدیغندن اوفاجق بخارانك اوقافی قوجامان ترکیه اوقافنه امثال تشکیل ایتمکده‌در .

ایشته اسلاملرك برقسم مهمی اولوب پك شانلی تاریخلره مالك اولان وپك چوق افاضل یتشدیرن وقتیله معدن علم وشرف اولدیغندن بخارای شریف عنوانی احراز ایدن بخارانك حال حاضری شوندن عبارتدر . صره‌سیله بخاراده اسلامیت‌دن وبخارانك اداره‌سندن‌ده قارئین کرامه معلومات مفصله ویره‌جك ایسه‌مده برقومك معارفی او قومك مرآتی دیمك اولدیغندن قارئین کرامك شمدیدن بر حکم اجمالی ویره‌جکلرندن امینم .

بوعرض ایتدیکم حقیقتی اوقویوبده بوزواللی دین قرداشلرمزك احوالنه تأسف ایتمیه‌جك هیچ برحمیتلی مسلم تصور ایده‌مم . لکن ایش یالکز تأسف اولنماقله بیتمز ، چاره‌سنه باقلمالی. اوزاقده‌ویقین‌ده اولان اخوان دین بوفنالغك ازاله‌سنه چالیشمالیدرلر . دنیاده اوکی آلنمیه‌جق ، ولو کوکلشدکدن صکره اولسه‌ده ارباب حمیتك همت وغیرتلریله قلع وقمع اولنمیه‌جق هیچ برفنالق یوقدر . او حالده ایش یالکز اسباب محققه‌یه تشبث ایتمکده‌قالیور. بوده ترکیه علماوفضلاسنك همت وغیرتلریله بخارا افاضلندن مفتی محمد رازق ، مفتی اکرام ومفتی دوس محمد کبی ذوات محترمه‌نك چشم عبرت بینلرینی برآز کشاد ایدوب اصول تعلیم وتدریسی اصلاح ایتمك کارخیرینه صرف همت وغیرت ایلمه‌لری سایه‌سنده آز برزمان ایچنده حصولپذیر اوله‌جق برشیدر . بورا علما وفضلاسنك دوش حمیتلرینه اصابت ایدن وظیفهٔ انسانیه، اورانك شیخ‌الاسلامنه ورأس کارده بولنان مفتیلرینه مکتوبلر کوندرمك طریقیله اصول تعلیم وتربیه‌یی اصلاح ایتمه‌نك لزومنی اونلره تفهیم ایلمکدن عبارتدر .

بویله برامر خیره تشبث اولندیغی تقدیرده بخارا طلبه‌سنك همان کافه‌سنك :

ثناهی‌الصبر مذحلت بمأوی‌الاسد سرحان
وطارالعقل اذغنی بمغنی‌الورق غربان

درین ظلمتسراتا کی ببوی دوست بنشینم
کهی انکشت دردندان وکه سربرسرزانو

بیا ای طائر فرخ بیاور مژدهٔ دولت
عسی‌الایام ان یرجعن قوما کالذی کانوا

دیه‌رك کشاد اولنان بوآغوش شفقته التجایه شتابان اوله‌جقلرندن امینم . منا التوسل ومن‌اه‌التوفیق .

سیبریالی عالم جان‌الادریسی

« مطبعهٔ خیریه و شرکاسی » مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرۀ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جریده مزه المنونیتله قبول اولنور ، درج اولنمیان آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه کرک سیاسی وکرک اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر هفته‌ده بر نشر اولنور .

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالک عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالک اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابو العلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٦٠ — ١٣ شوال ٣٢٧ پنجشنبه ١٥ تشرین اول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

انحطاطات اجتماعیه

٥٧ دن مابعد

شومسرودانم ، کیمسه‌نك معتقدات وحسیات وجدانیه‌سنه حاشا تعریض دیمك اولمایوب ، غایهٔ املم برقاچ عصردن بری مطرد ومنتظم خطوه‌لرله تکامل طبیعی‌یه ، مدنیت حقیقیه‌یه دوغرو یوکسه‌لن دماغ بشر مطلقا دماغ اسلام اولمق لازم ایکن بز بالعکس مصاب اولدیغمز جهالت واونك توأم همشیره‌لری یوزندن انحطاطدن انحطاطه اوغرایه اوغرایه نهایت نعوذبالله تعالی امراض مهلکهٔ اجتماعیه اعراضنه مشابه حالات روحیه‌یه استعداد تام پیدا ایتدیکمزی تکرار ایتمکدر .

یا بونلردن مسئول کیمدر ؟ ای علمای کرام ، ای فضلای کرام سز ، یالکز سز مسئولکز !.. اوزاقلره کیتمیه‌رك شو سوریه‌یی دوشونیکز . درزی ، اسماعیلی ، متوالی ، نصیری ودها بیلمم نه‌اسملرله یاد اولنان یوز بیکلرجه مسلمانك هر درلو تحصیل وتربیهٔ دینیه‌دن محروم اولدقلرینی دوشونه‌رك متأثر اولکز . منشأ آراشدیریله‌جق اولسه یا اختلاف تاریخیدن ، یا صورت تلقیدن ، یا یاکلش تفسیر واجتهاددن ، یاخودکه صرف مادی یعنی سیاسی حرص واملدن عبارت بولنان بو تشتت تدریجاً بیویه بیویه واصلاحی چاره‌سی اهمال اولنه اولنه وعفریت سیاه جهل ـ دور حمیدی خفیه‌سی کبی ـ چوغاله چوغاله زواللی مسلمانلر هر عنصردن زیاده مسلماندن متوحش ؛ احمد ، محمد ، حسن ، حسین ، علی ولی تسمیه اولنان بو ظلکزده‌لر هرشیدن زیاده مسلمانلقدن بیخبر قالمشلر ..

ایشته بونلرك وامثالی هیأت اسلامیه‌نك حال غریبانه‌سیدرکه اقوامك انکشافات اجتماعیه وروحیه‌سنی تدقیق ایله متوغل اولان علمای غربی بحق شاشیرتیور وتشبثسزلکمز ، ایجابات دینیه‌مزدن اولدیغی وحتی (موحد) دخی اولمادیغمزی ظن ایتدیریورز . مدقق شهیر (سپنسر) بیله مسلمانلرك افعال خارجیه‌سنی تعلیل ایدیور ایدیورده بزه حقیقی مونوته‌ئیست (Monotheiste) دیه‌میور .. ودها ایلری کیدنلر بزی (عبدهٔ اموات) فرض ایتمك ایسته‌یور ..

جهان مدنیته نسبتله قیمت معنویه‌مز بو درجه‌لره دوشدیکی کبی بر یاندن‌ده شو تأخردن امید وجسارت آلان قاتولیك وپروتستان میسیونرلری ـ یوقاریده برنبذه بحث ایلدیکی وجهله ـ کوندن کونه قوتلرینی آرتدیریبورلر . مثلا شو کوز اوکنده‌کی جبل لبنانه باقارسه‌ق درت یوز بیکی متجاوز اولان نفوس عمومیه‌سنك یوز یکرمی بیك عددی وبلکه دها زیاده‌سی مسلم (درزی متوالی ، سنی الخ ..) اولدقلرینی کورورز . صوکره بو (١٢٠،٠٠٠) نفوسدن لاعلی التعیین برینك بش اون یاشلرنده‌کی مکتبه کیدن چوجوغیله مثلا :

ـ اوغلم آدك نه ؟ — محمد .
ـ بابانك آدی ؟ — حسن الحورانی .
ـ سزك کویده مدرسه (مکتب) وارمی ؟ — وار .
ـ نره‌سنده ؟ — کلیساده .
ـ نه اوقیورسك ؟ — کتاب مقدس ..
ـ . . . — . . .

دیه قونوشسه‌ق اسباب حقیقیهٔ انحطاطات کندیلکندن تجسم ایدر ..

روایت اولندیغنه کوره لبنانك کروان قضاسنده یقین دینه‌بیله‌جك زمانلره قدر یالکز یتمش خرستیان عائله‌سی بولنوب قصوری کاملاً مسلم ایکن بوکون بالعکس بعض قرا ونواحیده (حارة الجامع) وامثالی کبی اسلامك بولندیغنه دلالت ایده‌جك آثار موجود اولدیغی حالده

برتك اسلام عائله‌سی قالمامش .. وینه بو قضا داخلنده علما وفضلاسیله مشهور بعض یرلر وارمش،که الحالة هذه تألیفاتی ایادیٔ استفاده‌ده دولاشدیغی حالده مؤلفك ، مسقط رأسی اولدیغی بیان ایتدیکی یرده وحتی جوارنده اسلامدن اثر قالمامش .. جهل وتعصبك تمثال مسلحی اولان اهل صلیب آقینلرینه مجاهدین اردولریله برلکده مدافعه‌ده بولندقلری محتمل اولان بکلرك (امیر ، میر) لرك بوکون بعض احفادینه کمال تأسفله مصادف اولیورزکه عائله اسملرینی ، میرلك لقبنی محافظه ایتدکلری حالده قاتولیك کلیساسنه ، قاتولیك مذهبنه منسوب ..

بز بو حقایق اجتماعیه‌یی (اندلس) و (قپچاق) حکومات منقرضهٔ اسلامیه‌سنه، یاخود بوکون برتك مسلمانی قالمیان واوچ عصر مقدم ایالات عثمانیه‌دن بری وجامعلری قلعه وقشله‌لریله مشهور اولان مجارستانه و مثلا مجارستانك اوفن ، فونفقیرشن ، ستولوه سانبورغ ، قانیژه کبی شهر و قصبه‌لرینه (پاشالق) لرینه متعلق تاریخ کتابلرنده اوقوسه‌ق بونی ، محیطك تأثیر طبیعیسی تلقی ایده‌رك تأثرمزی صاقلاردق. حتی‌هنوز یوزنجی‌سنه‌سنی اکمال ایتمه‌ین یونان ، حرب ، رومانیا قیاملری زماننده‌کی مثلا موره ، بلغراد ، افلاق ، بغدان ایالتلری مسلمانلرینك بوکونکی حالت اجتماعیه‌سنی وحتی بوسنه وهرسکده ، بلغارستانده ، تسالیاده‌کی مسلمانلرك اوتوز بش سنه مقدمکی قوت ، ثروت ، کثرتلریله بوکونکی حاللرینی تتبع ایلسه‌ك وحتی اون‌بش سنه اولکی کرید ایله بوکونکی کرید مسلمانلرینی دوشونسه‌ك مبارزهٔ حیاتده‌کی ، محافظهٔ موجودیت ایچون ایدینلمسی شرط‌اولان متانت وبصیرتده‌کی ضعفمزی ومقابل قوتك قهوهٔ مهلکه‌نك نه قدر منتظم وتدریجی ایلرله‌یش ایله ضعفمزدن ، ضعف علمی ، ضعف اجتماعیمزدن استفاده ایده‌کلدیکنی کورور اکلار وقباحتی یانه یاقیله ماضی‌یه وتعبیر عمومیسیله ایجابات سیاسیه‌یه ویره بیلیرز ..

فقط ای معشر اسلام !

اوچیوز سنه‌دنبری آقوب‌کلن وبزم‌ایچون مصائبدن وانحطاطدن باشقه بر آییرمیان اوایجابات سیاسیه‌یه کچن سنه‌نك ۱۰ تموزنده شانلی ملتمزك جسور اوغللری نهایت ویره‌رك آچدقلری راه فلاح ونجاتی سز ، ای معشر اسلام سز تزیین، تنویر ، ایده‌جك وبتون معناسیله یاشاده‌جقسکز. بو ، انجق تشبث ، فعالیت ، غیرتله دائما ایلری‌یه آتیلمق ایچون روحده برقوت (حس انبساط) اویاندیرمغله قابلدر بزده بوحس پك طبیعیدر ، ارتیور ؛ هم دینمز ، هم اجدادیمز بونی امر ایدییور ..

هجرتك برنجی ، ایکنجی ، اوچنجی، بشنجی ، اوتنجی عصرلرینی دوشونکز ..

ایرانی ، ترکستانی ، هند وچینی، وحشی آفریقایی ، اسپانیا وپورتکیزی حتی قسماً فرانسه‌یی اسلامیت نوریله ، اسلامیت مدنیتیله یوکسلتن ، اوروپانك تاجکرکاهنده سماواته اوچوشان ظفر صدالریله دنیایی تیتره‌تن دینداشلریمز ، اجدادیمز دکلمیدی ؟ بوشان وشرف عزم وثبات‌ایله ، جهد وغیرت ایله استحقار حیات‌ایله سعی وجسارتله شریعت وقانونه اطاعت ایله اولدیسه ، بتون بوقوای معنویه‌نك یکانه مولدی‌ده علم واخلاق ایدی . متانت اخلاقیه‌سی ، فضائل معنویه‌سی اولمیان هیئت اجتماعیه مطلقا محکوم موتدر. نته‌کیم محیطی ایچنده یاشامق ، بارینمق قوروئمق علمنی بیلمه‌ین هیئت اجتماعیه مطلقا ــ یواش یواش ــ یوتولور .

عالم اسلامك ، جهانلری دولدوران ولولهٔ انبساطی کندیلکندن اولمادی : هپ سعی وعمل ایله ؛ هپ قوهٔ قوهٔ مفکره‌نك ، دماغك روحه ، روحك جسمه ، جسمك محیطه تأثیری وبو تأثیرك عکسی تأثیریله دوغدی ؛ بیودی ، بیودی ، بیودی ..

یالکز قره‌لرده دکل ، بوقوهٔ انبساطیه دکزلرده‌ده حکمنی اجرا ایتدی ، کیتدی کیتدی (مداغاس) اطه‌سنی ودها اوته‌سنی بولدی ، (مداغاس‌بر) مداغاس طوپراغی تسمیه ایتدی . بوکون بزی اونی (مداغاسقار) اطه‌سی‌دیه طانیورز. مداغاسقاره ایلك کیدوب یرلشن، حکومت ، مستملکه تشکیل ایدن کوفه‌لیلر ایمش، وقتیله یارم ملیونه یقین‌اهالیسی، وقایع تاریخیه‌سی، علما وفضلاسیله بنام‌اولان وبوکون بلکه اوفاجق بر کوی قدر موجودیت صاحبی اولمیان کوفه‌یه کیدوب صورسه‌ق ، کرهٔ ارضده مداغاس‌بر اولدیغنی ، مداغاسقار اطه‌سی بولندیغنی بیلن برشخصه تصادف ایده‌بیلیرمی‌یز ..

قره‌لرده کمیلر یوروده‌رك (بیزانس) فساد اخلاقنه نهایت ویرن سلطان بلندمرتبه فاتح ، قره‌دکز اتکلرینه دوغری آچدیغی برسفرنده، فضیلت وجلادتله یوغرولان موجودیتنك ، روح ودماغنك سوق علویسیله‌دائما ایلری‌یه، دائما هدفه وصول ایچون چکدیکی زحمتلری، توزه طوپراغه بولانان لباسنی، لباده‌سنی ، آچیق وپاك آلنندن آقان ترلری کوروب استغراب ایدن وقرارکاهده تشریف همایونی بکله‌ین بر پرنسسه :

ــ والده ، سز پادشاهلغی، غزایی ، غازیلك نعمتنی قولایمی‌ظن ایدییورسکز. بن‌بویله یورولوب ترله‌مزسه‌م وظیفه‌می‌ناصل اوده‌مش اولورم ونه یوزله حضور رب عزته چیقارم ..

دیه‌لی دها چوق اولمادی ،

یاوز سلطان سلیمك عجم ومصر سفرلرینی بیلمه‌ین، عنعنه‌سیله بیلمه‌ینمی وار ؟

ــ سز ایسترسه‌کز کری دونك بن تك، باشمه کیده‌رم ..

کبی ادراك بشرك پك کوجلکله احاطه ایده‌بیله‌جکی بیوکلکلری سویله‌تن تربیهٔ فکریه کندیلکندن اولمادی ..

مصر سفرینك باشه چیقاریله بیلمسنده‌کی کوچلکی ، تهلکه‌یی اکلامق ایسته‌ین صدر اعظمك دها سوزنی بیتیرمه‌دن چادیرینی باشنه کچیرتن عظمت روح کندیلکندن اولمادی .. [صوکی وار]

بیروت : م . علی منیر

برلوحهٔ سفالت

یاخود

کوفه‌لی چوجقلر

آرقه‌لرنده کندیلری کبی اوچ دانه‌سنی ایچنه آله‌جق قدر قوجه قوجه کونه‌لر اولدیغی حالده بالق پازارینك ، تعیین ماهیتنده اك ماهر کیمیا کرلری عاجز ، اك دقیق تحلیلات کیمیویه‌یی عقیم براقان خلیطهٔ شیرنك سیالنده قولاچ آتان سفیل چوجقلری کورمین ، بیلمین یوقدر ظن ایدرم .

چکدکلری متاعب روزمره‌نك تأثیر طاقتسوزندن طولایی متمادیاً مسامات جلدیه‌لرندن صیزان ترلرله اوترلرك اوستنه قونان طوزلردن، طوپراقلردن متشکل ، نیم یابس برکتلهٔ متعفنه‌دن بشقه صرتلرنده لباس نامنه برشی اولمیان بوزواللیلر !

سنه‌لردنبری صویوزی کورمدیکی جهتله صنوف اوساخك برمشهر مستکرهی حالنی آلان ؛ کیرلی ، صولوق ، اوجوق چهره‌لریله انظار مرحمت اوکنده برلوحهٔ سیاه مذلت تشکیل ایدن بوبیچاره‌لر !

اك دایانقلی اپاق قابلرینی بیچاق کبی کسن استانبول سوقاقلرینك سرت طاشلری ، سرتیز غرانیتلری اوزرنده یالین ایاق کزه کزه طبانلری تحجر ایتمش ، چایمسز پاچاقلری دیز قپاقلرینه قدر چامورله درز ایدلمش بوسفیل مخلوقلر !

دکانلرك اوکنده‌کی مشتریلرك اطرافنی صاران ، سیاه ، کیرلی ، کسکین طرناقلرله مجهز مینی مینی اللریله کاه مشترینك قولنی، کاه اتکینی چکه‌رك یأس محققدن متولد برادای مجلد طفلانه یاخود برندای تهالك مسترحمانه ایله « افندی کتوره‌لم » سوزینی تکرار ایدن اوکرداب مذلت شناورلری !

ایچلرندن برینه برشی ویرلمك ایستدیکی زمان قاهرانه برصولت رقابتله بربرینك اوزرینه آتیلان، بوغازینه صاریلان، بونك نتیجه‌سی اوله‌رق ایکیسی اوچی طوقات چامورلره یووارلانان ، مشتری‌یی الدیغنه اله‌جغنه پشیمان ایدن ، اومرکز معیشتك کوچوجك اراری عجبا نیچون مرحمتك نظر دقتنی جلب ایتمیور ؟

بونلرده کلمه‌نك بتون معناسیله انسان لفظك بتون قوتیله مرحمته شایان دکلیدر ؟

آسایش بلده‌نك دشمن یکانه‌سی اولان حیات سرسریانه‌یه نهایت ویرمك ایچون اساسلی تدبیرلر اتخاذ ، سرسری نظامنامه‌لری ترتیب ایدلدی ؛ برطاقم سرسریلر مهما امکن یوله کتیرلدی . بوتدابیر جدیه‌نکده حقیقةً پك چوق فائده‌سی کورلدی . استانبولده اولکی قدر جنایتلر ایقاع ایدلمیور ، اولکی قدر سرقتلر وقوعبولمیور . بونلر هپ حکومت مشروطه‌مزك مصیب ، معقول برطاقم تدبیرلری تطبیق واجراده کوستردیکی همت، استعجال نتیجه‌سیدرکه جداً موجب تشکر اولمق لازم کلیر .

فقط هانکی فنالق اولورسه اولسون کوکی طوپراقده براقیلیرسه دائما فیلیزلنیر ؛ یالکز دالنی بوداغنی کسمکله مندفع اولماز . بالعکس قوت بولور ، اوفنالقدن قورتلق ایچون اونی دائما کوکندن اساسندن قالع ایتملی .

صویك بولانق کلمه‌سی ایچون مجراسی تطهیر اولنور . لکن منبعندن بولانق کلیرسه مجراسنی تطهیردن نه‌فائده حاصل اولور؟

اوت ! مملکتك محافظهٔ انضباطی ایچون برچوق عناصر مضره‌نك مهما امکن مضرتلرینه نهایت ویرلدی ؛ برچوق سرسریلر تبعید ایدلدی. فقط آززمان ایچنده بونلرك براقدیغی بوشلقلری طولدیره‌جق، بونلره شرالخلف اوله‌جق عناصر نامیه‌نك اصلاح احوالی نظر اعتباره آلنمازسه بوسلسلهٔ آفات ذی حیاتك شرلرندن مملکت نصل تخلیص اولنه بیلیر ؟

کوفه‌جی چوجقلر کبی طبقات سفلیه محصولاتنك دکل ، حتی طبقات وسطی وعالیه اولادینك بیله تعلیم وتربیه‌لرینه، اصلاح حاللرینه اعتنا اولنمازسه انلر کده کیت کیده برسرسری الابی، برسرسری فرقه‌سی تشکیل ایده‌جکلری بدیهیات اولیه‌دن ایکن، عائله دکل منبله‌دن یتشن ، انسانلغه عائد اك اهمیتسز تقیدات مادیه ومعنویه‌دن ذره قدر نصیبلری اولمیان ، بونکله برابر ینه دائرهٔ انسانیتدن خارج بولنمیان اوزواللی چوجقلرك بالآخره سرسری اولملری غایت طبیعی دکلیدر؟

سرسری، قاتل، خرسز اولدقلرندن طولایی بونلری مواخذه‌یه کیمك حقی اوله‌بیلیر ؟ چونکه سرسریلك طبیع بهیمینك اك اول نشوونما بولان ثمرات مضره‌سندندر !

بوکون تعلیم وتربیه‌لرینه اعتنا ایدیلان ، ابوینلرینك آغوشلقلرنجه آلتونه مال اولان برطاقم چوجقلر بعض سوائقك تأثیریله اخیار صره‌سنه کچمکده مشکلاته دوچار اولورلرسه، تعلیم وتربیه‌دن جدلکاه معیشتده کندیلرینه رهبر اوله بیله‌جك اك بسیط، اك عمومی ارشادات مشفقانه‌دن دماغلرنده هیچ براثر ، هیچ برایز بولنمیان دها بش التی یاشنده ایکن بابا بوجاغندن ، اناقوجاغندن سوقاقلره آتیلان بوفقیر ، بوبیچاره، بوزواللی چوجقلر براز بیود کدنصکره سرسری اولمازده نه‌اولور ؟

هنوز نشوونما چاغنده اولان ، کونا کون سفالتلرك ، مذلتلرك تأثیرات مخربه‌سیله ذاتاً ضعف کلی حالنده بولنان اوکوچك بنیه‌لرك، اوعاجز قلبلرك حواله‌لی کوفه‌لر آلتنده ایکی قات کیتدیکنی کورن ، صکره کندیسنك انلره نسبتله مستغرق مناعم دیمك اولان اویاشده‌کی اولادینك حالنی کوزینك اوکنه کتورن برآدمك یورکی بومنظرهٔ مؤلمه‌دن صیزلامامق ممکنمیدر ؟

اوت ! بتون اولاد بابالرینك ، بتون حساس قلبلرك طویغوسی بومرکزده‌در .

کوفه‌لی چوجقلرك حالی مملکتك آتیسی نقطهٔ نظرندن نه‌قدر مضر ایسه ، حس مرحمت ، حس انسانیت نقطهٔ نظرندنده اوقدر مؤثردر .

اوچوجقلرکه بوکون مملکتك مسعودیته عائد برحالندن ذره‌قدر

مستفید دکل ایکن یارین قوانین مملکتك بتون احکامنه تابع، تکالیف دولتك کافه‌سنی ایفایه مجبور طوتیله‌جق، انلردن عسکر، کسبلری نسبتده ویرکو وسائره النه‌جق حکومت بونلرك اصلاح احوالنی کندیسی ایچون بروظیفه صورتنده تلقی ایتمزسه‌یارین بونلره بروظیفهٔ اجتماعیه، بروظیفهٔ مدنیه تحمیلنه کندیسنده نصل حق کوره‌جك؟ مادام‌که اوحق کوره‌جکدر، وظیفه‌سنی‌ده کورمسی لازم کلیر.

حکومت التی یاشندن اعتباراً باشلایان بوسفالت مدهشه‌یه جداً مرحمت ایتملی؛ انلرکده انسان، بتون انسانلر کبی مرحمته شایان اولدقلرینی نظر دقته الەرق، برتدبیر مصیب اتخاذ ایتملی. چونکه برتك آدم، برتك آدمدر؛ انك ضیاعی جمعیت ایچون برضیاعدر.

برچوق مؤثرات الیمه‌نك تأثیریله ذاتاً نفوسمز تناقص ایتمکده اولدیغندن بزم ایچون افراد ملتدن برفردی حمایه ایتمك، هرحالکی برصورتله اولورسه اولسون جمعیته نافع برحال کتیرمك آتی وطن ایچون مهم بر استفاده‌در. نه‌قدر فقیر نه‌قدر حقیر اولورسه‌اولسون افراد جمعیتدن برفردك حیاتنی ابتحقاره، موجوتی استخفافه حقمز یوقدر. برانسان صرفیاتی خصوصنده سماحتلی داورانه‌جق قدر چوق نفوسه مالك دکلز. تعاون وتناصر عمومی اولملی؛ بتون افراد ملتی اودائره‌یه المل؛ کوفه‌جی چوجقلر اولسون بشقه‌لری اولسون هپ بووطنك اولادی، هپ بوجمعیتك افرادیدر.

برجمعیت هرشیئی زنکینلرك حسابنه دوشونور فقرای ملتی نظر اعتباره المازسه جداً شایان تأسفدر. زنکینلر کبی فقراده جمعیته خادم، فقراده جمعیته لازمدر. جمعیت آنلریده دوشونملی، آنلریده حاللرینه کوره مناعم بسیطهٔ حیاتدن مستفید ایتملی.

بو زواللی چوجقلرك، بو حیات سرسریانه نامزدلرینك آتیاً ملحوظ اولان مضرتلرینه نهایت ویرمك ایچون حکومت بونلرك حیاتلرینی مساعدهٔ امکان درجه‌سنده تنظیم، کندیلرینه انسانلغك، حیاتك مبادئ ضروریه‌سنی، ضروریات اولیه‌سنی تعلیم ایتملی؛ بونلری بر مکتبه برریره یرلشدیرملی؛ جداً عاجز، حقیقةً شایان حمایه اولان بومخلوقات ضعیفه‌نك اللرندن طوته‌رق، جدال معیشت نامنه یوارلندقلری اومدهش سفالت کردابلرندن چیقارملی. بوحاله‌قارشو لاقید بولنمق کناه اولدیغی قدر چرکیندر. بوکون اوروپاده تشکیل اولنان حمایهٔ حیوانات جمعیتلرینك حیوانات حقنده کوستردکاری اثر شفقت ومرحمتك، بونلر انسان اولمق حیثیتیله، البته دها زیاده‌سنه مستحق اولملری لازم کلیرکن، موجودیتلرینه، حیاتلرینه، حیوانلرك، موجودیتی، حیوانلرك حیاتی قدر عطف اهمیت ایدلمزسه آغیر بر مسئولیت معنویه آلتنده قالمش اولور. شو حال پرملاله برچارهٔ عاجل بولنمسی حقنده‌کی تمنیمزك، انسانیت نامنه اظهار اولنان تمنیات جمله‌سندن اولدیغی قید ارتیابدن بری بولندیغندن مرجعنك آتی نظر اعتباره آله‌جغی، سفیل و سرکردان اولان بوزواللیلرك بردرجه‌یه قدر اولسون اصلاح حاللرینه همت ایده‌جکی قویاً مأمولدر.

فرید

طوپ سسلری

ـ ملت مجلسنك کشادنده ـ

سن ای کوکلری تدهیش ایدن صدای وغا!
سن ای سکون تمدنده بوم استهزا!
سن ای دومانلری آفاق جنکه یوکسلمش
سما کزین، متکاثف این پرنالش!
سن ای غریوی بوناللتان صماخ ادواری،
غنوده تاریخ دهرك فغان بیداری!
بو کون سسکده نه حسی بر آشنالق وار،
سرور ملت، نغمه‌لك نه طاقی موسیقار..
رعود قهر وفلاکتیدی اسکی آوازك
بو کون صفا ویرر آهنك تسلیتسازك.
انق که عکسکی آتی‌یه ایلیور تمدید
وورور بو حال ایله ماضی‌یه ضربهٔ تهدید.

۴ کانون اول ۳۲۴ ابراهیم علاءالدین

هانوتو ایله مرحوم شیخ محمد عبده‌نك مناقشه‌سی

هانوتونك مقاله‌سی

آفریقاده‌کی حکومتمزك تشکیلی تمام اولدیغی صره‌ده دولته شویله برتکلیفده بولنمشدم‌که اونی حالا تکرار ایدر طورورم: اسلام ومسلمانلرله اولان مناسباتمزه دائر ارباب علم وسیاست طرفندن صورت علنیه‌ده بیان رأی ومطالعه اولنسونده کرك حاکملرك، کرك محکوملرك اتخاذ ایده‌جکی خط حرکت لایقیله اکلاشیلسون.

وطنداشلریمزدن مستعمره تأسیسی آرزوسنده بولنان آدم جزائره، یاخود تونسه، یاخود سنه‌غاله کیدرك اوراده برعربله، یاخود دها طوغروسی برمسلمانله مناسبت پیدا ایتمه‌یه مجبور اولور. چونکه زراعت ایتمك ایستدیکی طوپراغی اوندن صاتون آله‌جغی کبی، ایشجی اولمق اوزره ینه اونی قوللانه‌جق، حاجات معیشتنی ینه اونك وساطتیله تأمین ایده‌جك. حال‌بوکه بوقدر مناسبته، بوقدر قومشولغه رغماً ایکیسنك‌ده بربرینی طانیمامقده اولدیغی کورولور. هله اهالی ایله مأمور، حاکم، قاضی، ضابط آره‌سنده، یاخود منازعاتی برطرف ایده‌جك، امور خلقی رؤیت ایلیه‌جك، قانونلریمزی تنفیذه چالیشه‌جق دیکر ذوات بیننده‌کی مناسباته کلنجه ایکی طرفك جهل متقابلی دها بویوك مقیاسده اولدیغی ایچون نتیجه‌سی‌ده اونسبتده وخیم اولیور، آرتق آره‌ده‌کی واسطه مستعمرات نظارتی، یاخود حکومت مرکزیه‌مزك رجالی اولورسه اوزمان بوطانیشمامه‌نك ضرری براوقدر دها زیاده‌لشیر. چونکه عددی اون یره بالغ اولان اورجال آره‌سنده ایکی کشی بوقدرکه اداره‌سی عهدهٔ کفایتلرینه توديع اولنان

بوقدر واسع . بوقدر اوزاق ممالكك خريطه‌سنه برنظر امعان عطف ايتمش اولسون .

بونكله برابر بز بو مسئوليتي اوزريمزه آلديغمز، بو نفوذي احراز ايلديكمز زمان اوني نصل استعمال ايتمه‌من لازم كله‌جكني اوزون اوزادي‌يه دوشونمك . مسئله‌يي هر جهتدن تدقيق ايلمك ، ايشه‌ياقيندن وقوفي اولانلره صورمق . كورنلرك . آكلايانلرك مشهوداتندن ، معلوماتندن استفاده ايتمك، صوكره‌ده عالم اسلام ايله اولان مناسباتمزك اساسلريني، مباديسني متضمن سياسي ، مختصر برمتن يازمق اوزريمزه واجب ايدي . كرك نظريات ايله اوغراشان علمادن . كرك مأمورين كبي ، ضابطان كبي ، معلمين كبي، مهندسين كبي صرف عملي ذواتدن مركب برجم غفير اوته‌دن بري مسلمانلرله مناسبتده بولنه‌رق طرز حيات ومعيشتلريني، اصول سعي وعملريني موضوع بحث ايتمكده‌دز. لكن بالذات مسلمانلردن آلديغمز خبرلر بزم هيچ بيلمديكمز برطاقم حقايقي ميدانه چيقاريبور . چونكه بونلر صوريلورسه جواب ويريبورلر. جواب ويردكلري زمانده‌بزه برچوق شيلر اوكره‌تيورلر. اك واضح مسأله وارمجه‌يه قدر هرمسئله حقنده برچوق مباحثه‌لر ، مناقشه‌لر جريان ايتديكي حالده غايت غامض ، غايت قاريشيق اولان بوموضوع حقنده كيمسه دوشونمك بيله ايسته‌ميور . عجبا نه‌دن بزه نورحقيقتي افاضه ايده‌جك بر وسيله‌دن استعانه ايتميورز ؟ نه‌دن بر مسلك مستقيمه سالك اولمق ايستيانلره اونورك شعاعني رهبر ايليه‌ميورز ؟ اكر بويله يايمش اولسه‌ق تحقيقاتمز ، تحرياتمز تمام اولنجه حقيقت حالي ناطق بر اثر ميدانه كتيررزده مأمورلريمزك ، مستعمراتمزده بولنان آدملريمزك ، مدرسه‌لرده‌كي طلبه‌نك اللرنده كزه‌جك اواثر واسطه‌سيله اورته‌ده‌كي ياكلش فكرلر، تعمم ايتمش خرافه‌لر ارتق كلياً محو اولور ، اوكمزده‌كي عقبه‌لر قالقار، هم بويله براثر مستعمره صاحبي اولان فرانسزلر ايچون ثابت برقانون موقعنه قائم اولورده حكومت اوقانون مقتضاسنجه حركت ايده‌رك مهم ثمره‌لر اقتطاف ايدر . ظن ايتمم‌كه بومسائلك نتائجنده شبهه ايده‌جك كيمسه بولنسون .

شوفصله خاتمه ويرمزدن اول برقاچ سوز سويلك دها ايستيورم كه مقصده اك طوغري يولدن وصول ايچون اوسوزلري الزم عدايديورم. بوقاروده عالم اسلامده سياست ايله دينك غايت محكم بر صورتده يكديكرينه باغلي اولديغني ايما ايتمش ايدم . مسلمانلر ايمانلرينه قوي برصورتده مربوطدرلر. شوقدر واركه جامعهٔ سياسيه جهتندن ادراكلري مبهم برطرزده‌در . قدمانك رابطهٔ مدنيه ياخود وطنيه ديدكلري شيئي‌ده پك فارق دكلدرلر. چونكه اونلرك عندنده وطن اسلامدن عبارتدر . مسلمانلرك اعتقادنجه سلطنت الوهيتدن استمداد ايتمكده اولديغي ايچون سلطان اوله‌جق ذاتك انجق كندي عقيده‌لرينه تابع بولنمسي شرطدر. بوآنه قدر مسلمانلرك قفاسنه بوندن بشقه برفكر كيره‌مامشدر. ايشته قلوب مسلمينده ايچه كوكلشن بوفكر خرستيان حكومتلره تابع اولان بلاد اسلاميه‌ده‌كي حاكملرله محكوملر آره‌سنده‌كي اكلاشاماازلغه سبب اولمقده‌در .

لكن بتون بو حقايقه رغماً اوممالكلردن برنده برانقلاب عظيم حصوله كلدي‌كه اوده هيچ بركورولتي ، هيچ بر قاريشيقلق تحدث ايتمكسزين نفوذ دينينك نفوذ سياسيدن آيرلمسي‌در : ايشته اوممالكت تونسيدر . اورايه بر حمايه وضع اولندي‌كه مؤداسي فتحدن اولكي نظاماتي مرعي طانيمق ، قوانين وعادات محليه‌يي محافظه ايتمك ايدي . بز بوخصوصده اوقدر ايلري كيتدك‌كه يواش يواش ادخال ايتديكمز تعديلات ايله اموراداره وسياسيه اوزرنده‌كي ماهرانه مراقبه‌من سايه‌سنده مملكتك بتون شئوننه مداخله ايتمكه ، اهالينك خبري اولمقسزين بتون زمام اموري المزه آلمغه موفق اوله‌بيلدك .

بوانقلاب سرعتله، ملايمتله تمام اولدي. خلق بوندن قطعياً متأثر اولمدي ، حسيات عموميه تهييج ايتمدي . زيرا مسجدلر اسكيسي كبي خرستيانلره قارشو مسدود براقلدي؛ املاك موقوفه كما في السابق مخصص اولديغي جهتلره منحصر طوتيلدي ؛ زمام امور قاضيلرك النه ترك اولندي ؛ قوانين محليه‌دن هيچ بري اهالينك رضاسي وتصديق اولمقسزين دكشديرلمدي. اوقوانينده تغييرياخود تبديل كبي تعديلات اجراسي‌ده قسم اعظمي تونسليلردن متشكل برهيئت موظفه‌يه توديع اولندي .

الحاصل بوانقلاب عظيم هيچ برطرفدن برسزلدي چيقمقسزين حصوله كله‌رك تونسده بر حكومت مدنيه‌نك اساسلري دينه هيچ طوقونلمامق شرطيله ايچه يرلشدي؛ اهالي اره‌سنده كذلك دين محمدي اصلا متأثر اولمامق شرطيله اوروپا افكاري ميدان المغه باشلادي . فرانسه نفوذي يرلي نفوذيله غايت صميمي برصورتده برلشدي .

بوكون اويله بر بلدهٔ اسلاميه واركه يكديكرينه غايت صاغلام بر صورتده مربوط بولنان سائر مسلمان مملكتلريله اونك آره‌سنده‌كي رابطه فتوره محكوم ، دها طوغروسي كلياً منقطعدر . بو كون اويله بر قطعهٔ اسلاميه واركه ياواش ياواش هم مكه‌دن ، هم‌ده آسياده‌كي ماعيسندن قورتولمق اوزره‌در . اوبلده‌ده ، او قطعه‌ده ظهور ايدن نسل جديد عاداتي ، اخلاقي ، هرشيئي يكيلشديريبور . ايشته نمونهٔ امتثال اتخاذ ايده‌جكمز، سائر بلاد اسلاميه‌يي‌ده كنديسنه بكزده‌جكمز بو مملكت تونسدر .

تونس اسكيدن بري برچوق رقابتلره ، مجادله‌لره ساحهٔ ظهور اولمشدي . وقتيله قارطاجه‌ليلرك ، روماليلرك ، بيزانسلرك ، عربلرك ، سن لوئينك ، شارل كنك حاكم اولديغي بو مملكت شيمدي صلح ومسالمتك آرامكاهي بولونيور. بومملكتده ايكي ديانت، دها طوغروسي ايكي مدنيت واركه بر برينه صوك درجه‌ده قاينامش ، آره‌لرنده‌كي مناسبت ، مشابهت ايچه تأيد ايتمش، بناءً عليه سينه‌لردن كين وخصومت قالقمش‌ده هر ايكي طرف يوركلره حيات وطراوت سرپن بو سماي صاف آلتنده‌كي مثمر اراضيدن حقيله انتفاعه چاليشيور .

كيم بيلير ، تونسك بر چوق يرلرنده كورولن مدنيات قديمه

انقاضنك بوسبوتون تراب منسیته انقلاب ایتمیه‌رك موجودیتدن بر بقیه محافظه ایلسی بلکه‌ده بزی استقبال ایچوندر ...

هامش — هانوتونك سوزلری بوراده بیتیور. انشاءالله کله‌جك هفته مرحوم شیخ محمد عبده‌نك جوابنامه‌سنی ترجمه‌یه باشلایه‌جغز. کمال امعان ایله تعقیب ایلرینی محترم قارئلریمزدن رجا ایدرز.

محمد عاکف

زید وزینب مسئله‌سی

— مابعد —

ام‌المؤمنین حضرت عایشه (رضی) - اکر رسول‌الله بر وحی الٓهی وبر آیت سبحانیی کتم واخفا بیورمش اولسه‌لر ایدی بو آیتی کتم ایدرلر ایدی - بیورمشلردر.

— ایشته بز امر الٓهیمزی ابلاغ واحکام ربانیه‌مزی اکمال واسباغ ایچون زید آندن - زینبدن - قضای وطر [*] قلدیغی وقت تبنی ایلمش اولدقلری اولادلقلرینك مطلقه‌لرینی اولادلقلری انلردن قضای وطر ایلدکلری وقت تزوج خصوصنده مؤمنینه حرج واذا اولمامق ایچون بز آنی سکا تزویج وتنکیح ایلدك وامر الٓهی معقول - وحیز آرای حصول - اولدی.

مسلمات اموردندرکه: ربقهٔ تقلیددن تخلص انجق همت عالیه اصحابنه رونمای تیسر اولوب عوام ناسك الفت وعادت وعرف وجهالتلرنده دوام واستمرارلری طبیعی واعتیادات قدیمه‌لرینك ترکی کندیلرینه مشکلتراولدیغی غیرمخفی‌در. بنابرین اخلاقیونك اس‌الاساس اوله‌رق قبول ایلمش اولدقلری - مربینك بالفعل نمونهٔ امتثال اولمسی لزومی - قضیه‌سی پك بدیهی وبوفعل مربی‌یه تبعیتك انسانلرده جبلی اولدیغی برامر جلیدر.

بوکا بناءً خواجهٔ عالم علیه‌الصلاة‌والسلام افندمز حضرتلری حدیبیة وقعه‌سنده امر نبوی وقوع بولدیغی حالده باشلرینی طراش ایتمامکده دوام ایدن اصحابنه رأس مبارکلرینی حلق ایله بر نمونهٔ امتثال ابراز بیورملریله بالجمله اصحاب کرام درحال ذات مبارکلرینه اتباع ایتمشلر ایدی.

جاهلیت جهلانك عادت الیفه وقاعدهٔ مألوفه‌لری خلافنه اولان تزوج زوجهٔ مبتنی خصوصنده - که اصحاب کرام دخی بوعادت ایله مألوف ایدیلر - دخی ذات پاك رسالت علیه اکمل‌التحیت افندمز حضرتلرینك اسوه وقدوه اولملری حکمت بلیغهٔ ربانیه‌یه مطابق و [ولکم فی رسول‌الله اسوة حسنة - ای امت محمد (ص ع) رسول‌اللهده سزك ایچون اسوهٔ حسنه وقدوهٔ مستحسنه واردر یعنی رسول‌الله حسن انساء وتمام اتباعه سزا واحرادر -] نص جلیلنی ناطق وبومعنایه موافقدر.

حجة‌الوداعده دخی بو حکمت اخلاقیه‌یه بناءً حرمت ربانی بیان واك اول ذات قدسیتپناهیلرینه اقرب‌الناس اولان جناب عباسك رباسنی‌وضع وتنزیل ایله مألوف اولدقلری معامله‌نك ترکنی بوصورتله تسهیل ووجوب ترکنی اعلام وایذان بیورمشلر ایدی. اکر بعض مغفلین ومحدثین وآنلردن بالاستفاده ارباب زیغ وضلالك دیدکلری کبی (زید) ك (رضی) مشارالیهانی سبب تطلیقی رسول‌الله (ص ع) افندمزك قلب سعادتلرینه حسن زینبك (رضی) تأثیر ایتمش اولمسی اولسیدی طوغریدن طوغری‌یه بوحال [ولاتمدن عینیك الی مامتعنا به ازواجاً منهم زهرة‌الحیاة‌الدنیا ... الایه] نهی الٓهیسنه مخالفت وحسد ومجاوزت اولور ایدی‌که بونهی الٓهی ایله خاصةً ذات پاك رسالت وبالعموم مؤمنین زهرهٔ حیات‌فانیهٔ دنیایه مدنظردن منهی وممنوعدرلر.

بوندن ماعدا اکر نبی اطهر ورسول مطهر افندمز حضرتلری مشارالیهانی تزوج ارزو بیورمش اولسیدیلر کافهٔ خصال ذمیمه‌دن تطهیر وتعصیم اولنمش وفضائل ملکیه‌نك اك عالی ومقدس مظهری اولمش اولان قلب اقدس وانورلرینه شهوت وبهیمیتك غلبه‌سیله زمان نضارت جوانیسنده کوله‌سنه بالذات تزوج ایتدیکی برقادینی علی‌الاکثر تزوجدن صکره قیزلقده‌کی طراوت زائل اولدیغی حالده بکنوب کوله‌سنك تطلیقندن صکره آلمش اولملری اصلا قبول ایدیله‌میه‌جکی کبی مشارالیهانك رسول‌الله (ص ع) دن تستر ایتمامکده اولملریله نه مرتبه صاحبهٔ حسن اولدقلری دخی نزد سعادتده قبل‌التزویج مخفی اولمدیغندن بوبولده‌ده براعتراض وارد اوله‌مز.

اقربا وتعلقاتك وخصوصیله برابر بیویانلرك یکدیکرلرینی ارزو ایتمامکده اولدقلری دخی هرکون کوریلان احوالدندر.

بونك دخی‌سببی‌عدم احتجاب وتجانبدر. نته‌کیم: اوروپا قادینلری مخدرات اسلامیه‌دن دها زینتلی اولدقلری حالده انظارعمومه معروض اولدقلرندن اوقدر جالب نظر ورغبت دکلدرلر.

شرف‌الدین

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حق افندی طرفندن ۲۹ آغستوس‌سنه ۳۲۵ تاریخنده اسکی مکتب‌حقوقده مکاتب‌رشدیه معلملرینه تقریرایدلمشدر.)

ایکنجی مصاحبه، تدریساتی ناصیل یوروته‌جکز؟

(خلاصه: چوجوقلرمزی‌ازدیکمزیتر — اولا کتابی براقمه‌چالیشالم — تعریفی آتلارز — کلمه‌نك تقسیمی .. اسم، فعل، ادات — بحثك تطبیق — کلمه‌نك نوعلرینی‌ترددسزطانیمق‌لازم — چوجوقلرتدقیقه‌وافاده‌یه‌آلیشدیرمالی — حرفدن بحث لازمی؟ — اسم — اسملره مختلف جهتلردن نظر — هر مفهوم‌ایچون‌مطلقا تك‌کلمه‌لازم دکل — مرکب کلمه‌لرك لزومی وفائده‌سی — .... بقیه‌سی صکره)

⁂

بودفعه داها سنلی بنلی کوروشه‌جکز، چونکه کچن مصاحبه‌ده

[*] مرادینه ایرن کیمسه ایچون قضای وطر ایتدی، دیرلر. وطرك اصل معناسی حاجتدر.

اولدقجه طاینشدق . آرتیق کوره‌نك صورتنده بزی صیقا کلن صوغوق تکلفلره ، کوسته‌ریشلره ، صاتیشلره هیچده احتیاجمز یوق . کورونیور که هیمز بویله دوشونیورز .

کچن مصاحبه‌ده آکلادق که لسانمز طبیعتك و کندی طبیعتنك خارجنده بر آقینتی‌یه قاپدیراش . لسانه خدمتله مکلف اولان سوز وقلم صاحبلری بیله‌رك بیلمیه‌رك بو یاکلیش آقینتی‌یه کوره‌ك چکه کلوب کوزل لسانمزی باتاقلره آقیتمشلر ، صفوتندن قوتندن دوشورمشلر . بو آقینتینك ایچنه دوشوب کلنلرك باشلری دونمش .. کیمسه فنالغی کورممش ، کیمسه سیلك اوکنه طوروب یولنی چویرمکه همت ایده‌مه‌مش .

تورکجه‌نك اوغرادیغی بو فلاکت ، برطرفدن تورکلکده تأثیر ایدرك بز تورکلر دنیانك سائر ملتلری آراسنده کریلرده یرلرده قالمشز . بو یوکلرمزك چاره‌سنی کوره‌مدیکی بو دردك دواسنی چوجوقلرمزدن بکله‌یه‌جك ، اونلری بوکا قارشی قویاجق قوتده یتیشدیره‌جك یرده اونلری‌ده کندیمز کبی ایتمکه چالیشوب طوریورز .

فقط آرتیق زمان بو آغیرلغی چکمیه‌جك ، استقبالمز دیمك اولان چوجوقلرمزی بزم خطالرله بولاشیق کیفمزه قربان ایتمیه‌جك . آرتیق مملکتك چوجوقلرینی قایالرك آلتلرنده قالان فدانلری ازدیکی کبی ازمیه‌جکز . اویکی بلیرن ذکالری توزلر طوپراقلر آلتنده سوندوروب خراب ایده‌میه‌جکز . خاین افندیم ، چوجوقلرك ذکالری حافظه‌لری بزم اویونجاغمز ، یاز بوز تخته‌مز دکلدر . بز داهامشمز ، دها امین اصوللر بولوب تطبیق ایتمه‌لی‌یز .

بیلمم که بوشکایتلر بر آز طاشقینمیدر ؟ فقط مملکتك خدمت ایچون یتیشدیروب اورته‌یه قویدیغی ، خدمته احضار ایدلمه‌لرینی بزه تودیع ایتدیکی تازه قوتلری بویله یوق یرله هدر ایتمکده کناهدر . رشدیه‌لردن برینه مداوم برچوجوق طانیورم . ذکی وچالیشقان دنیله‌بیله‌جك برچوجوق .. مع‌هذا بوسنه (لسان عثمانی) ایله‌دیکر ایکی درسدن ایکیشر نومرو آلمش ، صنفده قالمش . چوجوغی شویله بر یوقلامه ایتدم . تورکجه‌یی سویله‌یور ، یازیور ، تحلیل ایدیور . امتحانده‌نه صورولدیغنی اوکرنمك ایسته‌دم . چوجوق حقلی براغبرارله خبرویردی .. (مستجاب الدعوه) ، (علی کلی التقدیرین) نه‌اولور ؟ دیه‌ایکی شی صورمشلر . بونلری بیله‌مه‌مش . صوکره (مستجاب الدعوه) ده اقسام سبعه‌دن نه وار ؟ دیمشلر . هیسی بو . امتحان ورقه‌سنی آلدیغنده (لسان عثمانی) دن ایکی نومرو قازانمش اولدیغنی آکلامش . چوجوق صنفنده قالاجق ، احتمال بوندن ناشی مکتبدن وقتسز آلناجق . شو ایشی یاپان ممیز افندی‌یه جناب حق عملنه کوره جزا ویرمیه‌جکمی ؟ بو کوچوك برشی .. فقط بو کوچوك وقعه‌نك ضمننده مملکتك استقبالی ، احتمال ، مهم بر ذکا ، مهم بر قوت غائب ایتدی . سوزده « اتی سنك ، کمیکی بنم » وصیتی بو کون حکمسز .. حال بوکه زواللی بابایه کمیکده قالمایور .

آکلادق .. آکلادق .. بو ، یورجی اولدوریجی اصوللری ، یولسزلقلری برکون اول ترك ایتمه‌یه حاضرز . ایشه نره‌دن ، ناصیل باشلایاجغز ؟ کورونیور که حال لسانیله بونی سویله‌یورسکز . اوخ ! آرتیق کریسی قولایدر .. ایش ، چوروك دیشی چیقارتمق ایچون ، متانتله دیشجینك صاندالیه‌سنه اوتورمقده‌در . دیه‌جك قالمادی .. دردمزی آکلادق .. درمان آرایورز . پکی نه یاپاجغز ؟ یاپاجغمز پك ساده .. کوچوجك چوجوقلره آنا لسانی قولایجه‌جق اوکره‌تن طبیعتی یاپابیلدیکمز قدر تقلید ایده‌جکز . دائما بو نقطه‌یی کوزه‌ته‌جکز . طبیعتده صناعی کتاب وارمی ؟ یوق . او حالده بزده کتابی آتوب قواعدی لسانك کندی سینه‌سندن چیقاراجغز .

عجبا کتابی بوتون بوتون آتابیله‌جکمی‌یز ؟ مأمول که ایچمزده بونی یاپابیله‌جکلر اکسیك دکل . فقط اکثریت اعتباریله بو نقطه‌ده بر آز ایرکیلوب دوشونورز .. کتابی بوتون بوتون آتار ایسه‌ك بلکه شاشارز . چونکه معلملکجه هنوز کالده دکلز . کندیمزی طوپلانجه ، بوتون قواعدی صیره‌یه قویوب تمهید ایدیویره‌جك حالده دکلز . هم‌ده‌ایش‌داها طورولوب یوروزدن قورتولونجه‌یه قدر ، قواعد اوقویان چوجقلری واونلرك امتحانلرده اوغرایه‌جقلری صیقینتیلری دوشونمك ، احتیاط ایتمك لازم . بوملاحظه‌لری نظره آلنجه ، کتابله علاقه‌مزی بوسبوتون کسیویرمك اویاماز . کتابی بوسبوتون آتمایاجغز ، اونی آنجاق بر فهرس کبی ، بر پروغرام کبی ، بر مخطره کبی قوللاناجغز . فقط شونی ذهنلره قویاجغز که کتابه یازیلان شیلر طبیعتدن چیقارلمشدر . قواعدی کتابدن آرایاجغمزه اصل طوغدیغی یردن ، لساندن آرایاجغز . کتابه یازیلان شیلر باشقه‌لرك آغزیله چیکننمش لقمه‌لردر . دیشی اولان بونی آغزینه قویارمی ؟ بن ییه‌جکمی کندیم چیکنه‌مه‌لی‌یم . خلاصه ، معلم طلبه‌سنه بو جسارتی ، بو اطمینانی ویرمه‌لی . هر کس کندینه کووه‌نه‌بیلمه‌لی .. کتابه اعتماده بدل ، نفسنه اعتماده آلیشمالی .

کتابی بحث صیره‌سنی کوسته‌رین بر دفتر کبی قوللاناجغز ، دیورز . بونی ناصیل یاپاجغز ؟ کتابلرده اکثریتله تعریف وتقسیم هرشیدن اول . بز تعریفی بوسبوتون کچه‌جکز . قواعد دنیلن شیله بر آز اوغراشنجه متعلمینك ذکاجه ، عرفانجه کری اولانلری‌ده اونکله بر آز سنلی بنلی اولاجق .. اونی کوره‌جك .. نه ایشه یارادیغنی آز اولسون آکلایاجق .. بلکه بونی کندی فهمنه ، کندی تقدیرینه کوره تعریف‌ده ایده‌بیله‌جك . اما بو تعریف ، هرقیدندن بر اینجه‌لك چیقاجق صورتده عالمانه دکل ایمش . نه‌ضرری وار ؟ بز اونلرك تعریفندن قواعدقاپیق اوکره‌نه‌جك دکلز .. اونلرده رشدیه‌ده ایکن قواعد مؤلفی اولاجق دکللر . ازبره تعریف اوقوتمقدن خوشلانانلر وار ایسه ، اونلر بو مراقلرینی اکلندیرمك ایچون اولرنده یاپاغان بسله‌سینلر ! براقسینلرده چوجوقلرمز ناطقه‌سنه صاحب اولسون ! اونلر ایچنده نه مدقق ، نه متعمق مؤلفلر چیقاجغنی بزه استقبال کوسته‌ره‌جك . هم‌ده قانعم که بز اوله‌دن اونلری کوره‌جکز !..

تعریفی آتلادق . طلبه‌مز آراسنده عارف اولانلری کندی حسابلرینه، تعریف‌ده‌یاپابیله‌جك. تقسیم حقنده نه‌یاپاجغز؟ مساعده بیوریکز ده‌بحثك بوندن صوکره‌سنده بر آز دها تکلیفسز ، بر آزدها سرباز اولالم .. کندیمزی مکتبده اطفال آراسنده فرض ایده‌لم . ایچمزدن کیمسه ، آبز چوجوقی‌یز ؟ دیمه‌سین . بحثی چوجوقلره، مبتدیلره سویله‌رکی ساده‌لك ، طبیعیلك ایچنده یوروته‌لم . تا که اوستمزده بر آغیرلق قالماسین .

کلمه‌نك تقسیمی ... کتابلر ، مؤلفلر اختلاف اوزره ... کلمه . دوقوزدر، یدیدر ، بشدر ، اوچدر ، دیه برشیدر کیدیور . بوکا باقنجه انسانك

« باحتارا بحال خود بکذار ..

« تاقیامت کنندر ستاخیز ! »

دیه‌جکی کلیر .

بنده‌کز کندی ملاحظه‌مجه دیرم که کلمه‌نك اوچه تقسیمی دها ساده‌در. اوچه تقسیمی ترجیح ایده‌لم .. کلمه اوچدر : اسم ، فعل ، ادات . امان چابق عرض ایده‌یم که بونی چوجقلره یشین اوله‌رق سویله‌یه‌جك دکلز . بلکه کلمه‌یی جنس جنس آییرمغه چالیشیرکن بونتیجه‌یی بولق بزجه مقصود اولاجق . قابل اولسه‌ده تقسیم ، قواعدك نانهایتلرینه قالسه .. فقط بزبونی یاپاجق حالدن هنوز چوق اوزاقز .

هایدی بحثی تطبیق ایده‌لم .. ایشته طلبه‌دن اورطه حاللی برسنه خطاب ایدییورم ..

— احمد افندی ، اوزومی سوه‌رمیسك ؟ البته سوه‌جك .

— اویله ایسه ، قالق تخته‌یه یاز : اوزومی سوه‌رم .

احمد افندی بویله‌جه یازدی .. ینه صوریورم .

— قارپوزی‌ده سوه‌رمیسك !

— اوت ، افندم ، قارپوزی‌ده سوه‌رم .

— اویله ایسه اونی‌ده یاز.

احمد افندی اونی‌ده یازدی . ینه احمد افندی‌یه دیورم . .

— داها باشقه سودیکك شیلری‌ده یاز .

احمد افندی ، « اوزومی سوه‌رم » ، « قارپوزی‌ده سوه‌رم » سوزلرینك آلتنه یازدی ..

« کتابی سوه‌رم » ،

« درسی سوه‌رم » ،

« مکتبی سوه‌رم » ،

« آرقاداشلرمی سوه‌رم »

احمد افندی، احتمال، ریاکارلغه دوکوله‌جك.. «مکتبی‌سوه‌رم»دن صوکره « خواجه‌یی سوه‌رم » فلان دیه معلمی کوشه‌تمکه،شیشیرمکه یول آچاجق .

احمد افندی یرینه اوتورسون، تخته‌یه پرواسزلردن فاضل افندی قالقسین . طلبه‌یه قارشی کوله‌ر .. دیرم که :

— احمد افندی، اوزومك قارپوزك یاننده کتابی، درسی، مکتبی، ارقاداشلرینی‌ده سوه‌ر ایمش. پك اعلا، احمد افندی بونلرك هپسندن فائده‌لنسین . عجبا فاضل افندی‌ده بویله‌می دوشونور ؟ هایدی فاضل افندی سن‌ده یاز ، باقالم .

فاضل افندی قالقار ، یازار .

« کتابی سومم » ،

« مکتبی سومم »

— ای .. فاضل افندی ، یتیشیر . کتابی نیچون سومدیککی ، مکتبی نیچون سومدیککی بیلیرز . اوت بنی باغلایان ، سربست دوشونمکدن آلیقویان کتابی بن‌ده سومم . کذلك بنی‌ده فکرمی‌ده حبس ایدن ، جولانه براقایان مکتبی بن‌ده سومم . بونلرك نیچونی طورسون . شویوقاریدن آشاغی‌یه یازدیغمز سوزلرده نه‌کوریورز ؟ اونی آرایالم .

ینه مساعده‌کزله اطفاله خطاب ایدیورز .

برکره صیره ایله یازدیغمز شیلرنه ؟ سوز . سوز ، نه ؟ کلام . کلام نه ؟ جانم ، مرامزی، دوشوندیکمز شیلری آکلاتمق ایچون قوللانیلان برواسطه . کلام ، بوتون ویکپاره برشیمی ؟ یوقسه پارچالانا بیلیر برشیمی ؟ پارچالانا بیلیر برشی . بیلیرز ، بونك بویوك پارچه‌لرینه ، (کلمه) دیرلر .

دیمك صیره ایله یازدیغمز شوسوزلر هپ کلام .. بونلرك بویوك پارچه‌لری هپ کلمه . پکی بوراده‌کی کلمه‌لر هپ بر جنسدنمی ؟ یعنی بونلرك هربریسی دیکرینك یرینه قونا بیلیرمی ؟ کوریورز که (اوزوم) کلمه‌سی یرینه باشقه کلمه‌لرده قوندی : اوزوم ، قارپوز ، کتاب ، درس ، مکتب ، آرقداشلر . دیمك ، بو کلمه‌لر هپ برجنسدن ؛ عجبا بوکلمه‌لر نه‌در ، نه جنس کلمه‌در؟ (اوزوم) کلمه‌سی اوزوم دنیلن شیئك کندیسیمیدر ؟ بوکلمه‌ده اوزوم کبی بیاض سیاه اولابیلیرمی ، اوزوم کبی ینه بیلیرمی ؟ اوزوم کلمه‌سی برسوزدر ، اوزوم دنیلن شیئك اسمیدر. (قارپوز) کلمه‌سی‌نه‌در؟ اوده براسمدر. (کتاب) ، (درس) ، (مکتب) ، (آرقاداشلر)، بونلرده هپ براسم ؛ بونلرك کندیلری ، یعنی بواسملرك مسمالری‌نه؟ برشی ، بر موجود .

شو حالده‌اسم نه‌در ؟ برکلمه‌در . نه ایشه یارار ؟ برشی کوسترمکه یارار . شودوکوك نتیجه‌یی طوپلارسه‌ق ، (اسم ، برشی کوسترمکه یارایان کلمه‌در)، (اسم ، برشی کوسته‌رن‌کلمه‌در) دیه بیلیرز . باقکز، ایسته‌مزکن برتعریف میدانه کتیرمش اولدق .

اسم، برشی کوسته‌رن کلمه‌در. اوشی هروقت کوزه کورونورمی؟ اوزوم کوزه کورونور ، ال ایله طوتولور ، ینیلیر.. طاتلیدر. عجبا (طات) دنیان شی نه‌در ؟ اوده کوزه کورونورمی ؟ کوزه کورونمز ، اونی کوزمزله کوره‌میز. فقط ذهنمز پك اعلا آکلار که اوده موجود برشیدر . مثلا (جان) ده بویله دکلیدر ؟ (اویقو) ده بویله دکلیدر ؟ (اوزوم) ده اسمدر ، (جان) ده اسمدر ، (اویقو) ده

اسمدر . شو وارکه اوزوم کوزله کورولور ، دیکرلری ذهنله بیلنیر . اسمك کوسته‌ردیکی شی کوزه کورونسون کورونمه‌سین ، بز بیلدیکمزدن شاشمایز .. کوزه کورونن ، خاطره کلن ، ذهنله بیلینن شیلری کوسته‌رن کله‌لر هپ اسمدر . بوشیلر کوزه کورونور ، یاخود کوزه کورونمزده ذهن ایله بیلنیر ، جانسز اولور ، جانلی اولور .

بز ینه یازدیغمز مثاللره دونه‌لم . بومثاللرده کورولن اسملرك صوکلرینه اوفاق برپارچه داها طاقیلدی .. (اوزوم) کله‌سی (اوزومی) شکلنه کیردی . کله‌یه طاقیلان بوکوچوك موقت آیاق نه‌در ؟ بر (ی) ، برحرف . پکی ، بونه ؟ مادامکه بوده مرام آکلاتمق ایچون کلمش بر واسطه .. مرام آکلاتمانك برجهتنه یارایور .. دیمك ، بوده برکله . فقط بواسم کبی باشلی باشنه دکل .. بونك معناسی اوته‌کی کبی یالکزجه کوز اوکنه آلنامایور . بو ، هروقت بویله برحرفجکدن عبارتمی ؟ « خواجه‌یی سوه‌درم » دیرسه‌ك ، بو ایکی حرف اولیور . پکی ، بو (یی) نه‌در ؟ بوده برکله . « قارپوزی‌ده سوه‌رم » مثالمزده ایسه (ی) دن باشقه برده (ده) وار . بو (ده) نه ؟ بوده کله‌دن بر جنس .. (یی) کبی بر جنس کله . فقط بونلر باشلی باشنه برشی کوسته‌رمیور .. باشلی باشنه سویله‌نه بیله‌جك حالده‌ده دکللر . بونلرك خدمتی آلتلك درجه‌سنده قالیور . اونك ایچون بوجنس کله‌یه آلت ویا پارچه دیه‌جك یرده (ادات) دیه‌شلر .

صوکره (سوه‌رم) ، (سوم) کله‌لری ... بونلر نه جنس کله ؟ بونلرده اسممی ؟ واقعا بونلرده‌ده برشی کوسته‌رمك ، برشی آکلاتمق حالی وار . اوشی نه ؟ (سومه) دنیلن شی .. اوزومده‌کی (طات) کبی کوزله کوروینمز برشی . فقط بونلرك ایچنده بونلردن باشقه‌ده برشیلر وار . نه‌لر وار ؟ بونی بر (دون) علاوه‌سیله « دون سوه‌رم » حالنه قویا بیلیرمی‌یز ؟ اویله یاپسه‌ق سوزده برسقطلق حاصل اولور . اوحالده که بونی چوجوقلرك اك آز ذکیسی‌ده آکلار . یوق افندیم ، « دون سوه‌رم » دیه‌مزسك ! چونکه (سوه‌رم) ده برزمان وار . اوزمان یا شمدیکی زمان ، یا شمدیدن صوکره کله‌جك زمان .. (دون) ایسه کچمش زمانی کوسته‌ریر برکله . عینی برشیده بوایکی مخالف زمان برلشه‌مز . عرب « دون بلای اولور » دیمش اما ، (دون) ی بیلمدیکی ایچون بویله دیمش . آشکارکه بوحال (سودم) کله‌سنده‌ده وار .. (سودم) دیرسه‌ك بونده کچمش زمان وار .. (سویورم) دیرسه‌ك شمدیکی زمان وار . شوحاله کوره بوجنس کله‌نك هپسنده‌ده ، هپسنك ضمننده‌ده زمان وار .. بوکله اسمدن باشقه برجنس . فرق بوقدرمی ؟ بونی « سن سوه‌رم » حالنه قویا بیلیرمی‌یز ؟ خایر . چونکه بوجنس کله‌نك ایچنده زماندن باشقه برشی داها وار . اوده (بن) ، (سن) ، (او) دن عبارت برشی ، برشخص . (سوه‌رم) ده‌کی شخص (بن) در . بوسوز (بن سوه‌رم) دیمکدر . (بن) باشقه . (سن) باشقه‌در . بونك ایچون « دون سوه‌رم » دیمك سقط اولدیغی کبی ، « سن سوه‌رم » ، یاخود « بن سوه‌رسك » دیمك‌ده سقط اولور . دیمك که بوجنس کله‌ده برشی کوسته‌رمکدن باشقه ، برده زمان وشخصی کوسته‌رمك حالی وار . بوجنس کله اسمدن پك باشقه برجنس . بوکاده برحرکت ، برایشلکلك کوسته‌ردیکی ایچون (فعل) دیمشلر .

دقت ایدلدیکنده کورولورکه اصل کله اسم وفعلدر ، ادات ، ساده میانجیدر . اصل کرسته اسم وفعل ایله میدانه کلیر . ادات ، ماهیتی ووظیفه‌سی ایجابیله ، اسمه وفعله کاه کندی اقرباسی کبی یاپیشیور ، قایناشیور .. کاه خدمتکاری کبی موقت خدمتله قالیور ، آیاقلق ایدیور . قواعد درسنه کلن دقتلی برچوجوق ، برساعتجی کبی ، بونلری کوزل کوزل سوکر وطاقار .

یازدیغم مثاللری هپ بویله سوکه‌رم ، پارچه پارچه ایدرم ... « طوغرامه‌جی تخته‌یی دستره ایله کسر ، کسرله یونتار » ، « قورو دیدی قودی » ، « دوست ایله یی ایچ ، آلیش وریش ایتمه » کبی یاکیلتیجی سوزلر بولوب ، (کسر) اسممی یوقسه فعلمی ؟ (دیدی قودی) فعل دکلی ؟ (یی) اداتمی ؟ کبی صورارم . آلدیغم جوابلری (نیچون ؟) ، (نیچون ؟) لرله قوتلندیریرم . بومبحث اوزرنده ایجاب ایدرسه برقاچ درس قالیرم . تدریس حلقه‌سنده‌کی اطفالك برنده تردد قالمایجه‌یه قدر ، بواصولی ایشله‌تیرم :

بواصولی قولایجه ایشله‌تمك ایچون ، مثاللری ساده طوتمالی ، جمله‌لر قیصه وآز متفرعاتلی اولمالی . اسملر ممکن مرتبه کوزمز اوکنده اولان شیلردن اولمالی . کوز اوکنده‌کی شیلری آکلامق داها قولایدر ، داها طبیعیدر . بونلری آکلاتمقده البته قولای وطبیعی اولور .

قواعد درسنده کوزه‌تیله‌جك شیلردن بری‌ده اطفالی سوزه ، سوز سویله‌مکه آلیشدیرمقدر . اطفال سوزه ناصیل آلیشیر ؟ پك ساده .. برطاقم شیلر کورور .. اونلری آکلاتمق ایسته‌ر . کوردیکی شیلر کندیجه ، نه قدر واضح اولورسه سوزی‌ده اوقدر واضح اولور . چوجوغی اشیایی ایی کورمکه ، ایی آکلامغه سوق ایتمه‌لی . چوجوغه بونی عادت ایتدیرمه‌لی . یوقسه کورمدیکی ، حس ایتمدیکی شی اوزرینه چوجوغی سویله‌تمك . یازدیرمق نافله‌در .

اطفالی کورمکه ، کوسته‌رمکه تحریك ایدن اصول ، شبهه‌سز اك قولای ، اك فائده‌لی بر اصولدر . چوجوقدن صورمالی . . . کچن آرابه‌نك آتلری سیاهمی ، قیرمی ؟ بونی کورمش ، بوکا دقت ایتمش ایسه ایی جواب ویریر . ایچنده قاچ کیشی وار ؟ قادینمی ، ارککمی ؟ یاشلیمی ، کنجمی ؟ آرابه تمیزمی ، پیسمی ؟ یکیمی ، اسکیمی ؟ چوجوق بونلری کورمش ، آکلامش ایسه ویره‌جکی جواب ، سویله‌یه‌جکی سوز طبیعی اولور ، حقیقی اولور ، واضح اولور ، یاکلیشسز اولور .

معلومدرکه کلام اساساً داخلی وخارجی اولمق اوزره ایکی جهتلی برشیدر . بونك بر جهتنه (معنا) دیرز ، بر جهتنه (لفظ) دیرز . معنا جهتی یوفقه ایسه ، لفظ جهتی‌ده یوفقه اولور . دوشونوله‌دن ، سطحی صورتده سویلنن سوز سطحی اولور . اشیایی ایی طانیمالی‌یزکه

ایی افاده ایده‌لم . بو نقطه‌ده سوزی اوزاته‌جق اولسه‌ق چوق اوزار. شونی اونو تمامالی‌یزکه چوجوغك بوایشده‌کی قابلیتنی ایشله‌تمك، ملکه حالنه قویمق ، توسیع ایتمك معلمك وظیفه‌سیدر .

بو ایکی جهتك ، یعنی معنا ایله لفظك ، آکلاما ایله آکلاتمانك برلکده ترقی ایتدیرلمه‌سی پك طبیعی برشی ایکن ، بزچوقلق طبیعی حرکت ایده‌مدیکمزدن بونی یاپامایورز . . برجهتی مهمل براقوب برجهتی ایشله‌تیورز . او حالده‌که اشیایه وقوتجه پك‌قوف ایکن‌درین سـوزلر سـویله‌یه‌جکنی زعم ایدن کاتبلر ، ادیبلر یتیشدیریورز . بونلر صوبی بیلمزلر ، فقط صو اوزرینه صودن سـوزلرله مقاله‌لر یازوب صحیفه‌لر طولدورورلر . محترم طبیب بسیم عمر پاشانك دیدیکی کبی ، بونلر ایجنده کوز یاشندن ادیبـانه بحث ایدوب بونك ناصیل حصـوله کلدیکنی بیلمه‌ینلر وعشق وعلاقه‌یی تدقیقله قلبك تأثراتنی یازوب قلب ایله دماغی بربرینـه قاریشـدیرانلر وقلبنی معده یرنده کوسته‌رنلر بولونور .

چوجوقلره (بهار) نه‌در؟ (چیچك) نه‌در ؟ (بوغدای) نه‌در ؟ (خرمن) نه‌در ؟ دیه صوراجق اولسـه‌ق نه جواب آلیرز ؟ بهاری بیلمه‌ین بهار حقنده نه سویله‌یه‌بیلیر ؟ چوجوغك‌دقتی، نظری چیچك اوزرینه جلب ایدلمش‌ایسه .. چوجوق چیچکك آغاجلرده ، اوتلرده تخمدن ویمیشدن اول چیقان رنکلی قوقولی نازك ، نازنین یاپراقلردن عبارت اولدیغنی کورمش، آکلامش ایسه .. هیچ‌شبهه‌سز چیچك قدر لطیف سوزلر بولور ، سویله‌ر. بوایکی جهتك معلملری آیری وبربرندن خبردار اولمالی . فقط بوهر وقت و باخصوص بزم مکتبلرده پك میسر دکل . معلملر بونقطـه‌لری خاطرده طوتوب تدریسده‌کی جریانی بوکا کوره اداره ایتسه‌لر چوق ایی یاپارلر .

کله‌نك تقسیمنی‌اول باول‌اوکره‌نمك لازم ایسه ، اونی اوکرندك.. کله‌نك نوعی اوچدر : اسم ، فعل ، ادات . الك اول اسـمدن بحث اولوناجق . فقط بعض کتابلر، بعض معلملر حرفدن‌ده بحث‌ایتمه‌دن کچه‌میورلر . هایدی تبرکاً برقاچ سوزده اونك اوزرینه سویله‌یه‌لم .

حرف نه‌در ؟ تعریف ایتمه‌یه‌جکز . برنجی مصـاحبه‌ده هانی برفرضیه یاپمشدق .. بزه ، کندی عقلکزله برالفبا ایجاد ایدیکز ، دیسه‌لر نه یاپابیله‌جکمزی ملاحظه ایتمش ایدك . ایشته او ملاحظه‌یی چوجوقلرك ادراکلرینك یتیشـدیکی قدر اوته‌یه بری‌یه چکه‌رز . حرفلر نه‌یه یارایور ؟ هجالر نه ایله کوستـریلیور ؟ هرهجایه برصائت لازمی ؟ نیچون لازم ؟ (اوزوم) کله‌سنك ایلك هجاسیله (اوکوز) کله‌سنك ایلك هجاسی آراسنده فرق وارمی ؟ (اوزون) کله‌سنده‌کی (او) ایله (اودون) کله‌سنده‌کی (او) برمی؟ حرفلر یازیلیر کن‌شکلاً دکیشـیرمی ؟ تورکجه‌ده هانکی حرفلری قوللانیرز ؟ (الیوم) ، (فی‌الحـال) ؟ (بالطبع) کبی کله‌لرده‌کی (ال) حرفلری نه‌در ؟ (که) ، (چه) کبی کله‌لرده‌کی (ه) لر ناصیل اوقوناجق ؟

(خواجه) و (خویش) کله‌لرنده‌کی واولر نه اولاجق؟ بونلر بلا اما ، باشقه چاره یوق . الك زیاده صائت وصامت حرفلر اوزرینه فکر ویرمه‌لی ، دوشوندورمه‌لی . حروف شفه ، حروف ذلاقه ، حروف اطباق ، حروف حلق ، حروف‌مهموسه ، حروف مجهوره کبی لزومسز معلوماتفروشلقلره کولوب کچمه‌لی .

بونلردن صوکره ینه اسمه کلیرز . طلبه‌یه اطرافزده‌کی صاییسز اشیانك اسملرینی صورارم .. بونلری صیره‌یه قورم. بربرینه‌متناسب اولانلری آییریرم . مترادف دنیلن لغتلری یان یانه دیزوب‌فرقلرینی کوستـه‌ریرم . کوسـته‌ریرم دکل ، بونلری او صـورتله قوللانیرم‌که طلبه فرقلری کندی بولور . شو شیئك اسمی نه‌در ؟ اوکا بکزه‌ین نه‌لر وار ؟ برشیئك ایکی اسمی اولورمی ؟ مثلا (صاندالیه) دیمك (ایسکمله) دیمکمیدر ؟ یوقسه بونلرك برفرقی وارمیدر ؟ (تازه) ، (کورپه) ، (کنج) لغتلری هپ بر معناده‌میدر ؟ لسانده هرشیئی آکلاتاجق کله وارمی ؟ یکیدن میدانه‌چیقان شیلره‌ناصیل‌اسم‌قویمالی؟ مثلا (وه‌لوسیپه‌د) دیه عجیب برشی یاپمشلر. بونی ایلك کوردیکمزده اسمنی بیله‌میز . بو یکی شی یوق ایدی‌که اسمی اولسون .. نه یاپارز؟ طبیعتیله بوکا براسم ویرمکه چالیشیرز . یاخود بونه‌در ؟ دیه‌صورارز. ویریلن اسمی‌اوکره‌نیوریرز . (وه‌لوسیپه‌د) ایچون‌بویله‌اولمامشمی؟ بعضـیلر بوکا اسم ویرمك ایسـته‌مش . باقشلر ، تکرلکلری وار ، تکرلکلری اوزرنده یورور برشی .. شو حاله کوره بو بر آرابه .. فقط بیکیری یوق.. ایشده برشیطانلق وار. آرابه کله‌سنه‌شوایکنجی ملاحظه‌دن برمتمم ، برمضاف‌الیه قوشوب (شـیطان آرابه‌سی) دیمشلر . بعضـیلرجه بو اسم پك بایاغیدر . اونلر بونك آدی نه ؟ دیوب (وه‌لوسیپه‌د) کله‌سنی آلیویرمشلر .

برلسانده هرشیئی کوسته‌ره‌جك لغت وارمیدر ؟ یوقدر . لسان نه‌قدر کنیش‌اولورسه‌اولسون‌بو اولاماز. البته‌یکی شیلر چیقاجق، یکی اسملرقوناجق‌ویا آلناجق.بوچاره‌سز بویله‌در.مثلامشروطیتك‌ظهورندن بری برچوق یکی ایشلر ، یکی حاللر میدان آلدی . (ره‌آقسیون) ، (ره‌آقسیونه‌ر) صورتنده چیقان‌لغتلر نهایت(ارتجاع) ، (مرتجع) دیه قرارینی بولدی . بویقوت اولماسـه (بویقوت) ، (بویقوتاژ) سوزلری لسانمزه کیره‌مزدی . یکی شـیلر میدانه چیقنجه یکی لغتلر میدان آلاجق .. بوپك طبیعی برشیدر .

برلسانده هرشیئی کوسـته‌ره‌جك لغت اولاماز. بوسیله بعضاًایکی اوچ شیئك براسمی اولیور . باقیلسه اولمامالی . . اما چاره‌سز . مثلا (چای) ایکی معنالی .. چای ایچدم ، چایدن کچدم . مثلا (قوجه) ایکی معنالی .. قاری قوجه ، قوجه قاری. مثلا (یوز) اوچ‌معنالی.. یوز کیشی ، یوز کوز ، صویه دوشدکده یوز ...

والحاصل چوجوقلره اشـیایی طانیتوب اسـملرینی بولدورورم . بولونان اسملری مختلف جهتلردن تدقیق ایتدیریرم . اسمده تنوع کورورلرسـه . . اسـمك ایکی اوچ دورلو اولدیغنی اکلارلرسه .. او زمان طبیعی برتقسـیم میدانه چیقار . بلکه بونلره نه دنیله‌جکنی‌ده صورارلر. ایشته او زمان تعبیرلرینی ، اصطلاحلرینی

خبر ویریرم . بو اصطلاحی اوکره نیویومك کوچ اولماز، یذلمن برشیئك اسمنی اوکره نمك کبی اولور.. طادی اولان شیئك آدی ده اوکره نیلیر.

برمفهوم ایچون هروقت مطلقا برتك کلمه‌ می اوللی ؟ بو اولاماز. فقط بونی کوکدن طاش دوشر کبی اورته‌یه آتمام . نظری جالب بر جهت بولوب ایشه اورادن باشلارم . مثلا (آت سینکی) ندن ، یاخود (سیوری سینك) دن بحث ایچون وسیله بولورم. بونلره سادہ‌جه (سینك) دیرم . چوجوق بونی اکمال وتصحیح ایتمك ایسته‌ر . مثلا دیرم که قولاغمه بر (سینك) یاپشدی .. ایری، آری کبی ، صوغوق ، قایش کبی برشی . . مکرسه سوارینك آتندن قورتولمش‌ده کلش . یاقالادم . . . چوجوق بونی درحال تصحیح ایتدیریر. چونکه بیلیر که سینکك بودورلوسنك آدی (آت سینکی)در. سیوری سینکك ایتدیکی ازعاجلری حکایه ایدرم ، یاخود سیوری سینکی کوزله کوسته‌ریرم . آدینه سادہ‌جه (سینك) دیرم . چوجوق البته تصحیح ایدر . انسان مخلوقی باشقه‌سنك خطاسنی تصحیح ایتمه‌یی پك سوه‌ر. چوجوق آکلاتیر که (آت سینکی) ویا (سیوری سینك) یرنده سادہ‌جه (سینك) دینه‌مز . چونکه بونلر باشقه باشقه برر حشره‌در. چوجوق بوتصحیح ایشنده یالکزده قالماز، آرقاداشلری‌ده کندیسنی تأیید ایدر. شونك اوزرینه آکلاشیلیر که برمفهوم ایچون هروقت مطلقا برتك کلمه بولونمق لازم کلمز. برشیئك اسمی ایکی اوچ وحتی داها زیاده کلمه‌دن یاپیلابیلیر. ایشته (مارماره) بر دکیزك اسمی. فقط (آق دکیز) ك اسمی ایکی کلمه‌دن یاپیلمش .. کلمه ایکی اولمقله برابر کوسترديکی شی ینه بر . بویله‌جه (شاب دکیزی)، (بحر محیط هندی) ایکی اوچ کلمه‌در .

برشی ایچون بردن زیاده کلمه‌یه نه‌دن محتاج اولیورز؟ کوسترەجکمز شیئی برکلمه ایله کوسترمك ممکن اولامادیغندن . بونه دیمك ؟ بو او دیمك که آکلاتاجغمز شیئك برکلمه ایله آکلاتیلماسی ممکن دکل .. یعنی قیصه‌جه ، حاضرجه براسمی یوق . چاره‌سز ایکی اوچ کلمه خرج ایدیورز. فقط آکلاتدیغمز ینه برشیدر .

بعضاً برمفهومی آکلاتمق ایچون بویله‌جه برقاچ کلمه برلەشیر . اما آکلاتیلان هپ برشیدر . واقعا بویله مرکب اسملرده‌کی کلمه‌لرك هربرینك اساساً مفهوم اوزرنده برحق ، برمناسبتی واردر. مثلا (آت سینکی) ، (سیوری سینك) ، (شاب دکیزی) ، (آق دکیز) تعبیرلرنده بونلری تشکیل ایدن پارچه‌لرك هربرنده‌کی معنا ومناسبتی بولمق ممکندر . فقط برکره برشیئه برقاچ کلمه اسم اولارق تخصیص ایدلدیمی، او برقاچ کلمه‌نك اوشیئه آرتیق آیری آیری مناسبتی آرانمایور.. اومناسبتلر اونوتولوب کیدیور. حتی بعضاً اوکلمه‌لر بربرینه قاینا شوب برکلمه اولیور. ایشته (اونباشی) ، (یلقوان) ، (سودلاج) ، (بولاماج) بویله اولمشدر . (اونباشی) (اون) ایله (باش) دن ، (یلقوان) (یل) ایله (قووان) دن ، (سودلاج) (سودلی) ایله (آش) دن ، (بولاماج) (بولامه) ایله (آش) دن مرکبدر.

بر کلمه ایله آکلاتیلامایان معنالرك بردن زیاده کلماتله آکلاتیلماسی اصولی یالکز یاباغی اسملرده دکل .. معنا کوسترن اسملر نوعندن اولان مصدرلرده و بونك ایجابیله فعللرده و فعللرك متفرعات ومشتقاتنده‌ده جاری. مثلا(آلمق) ، (بولمق) ، (کیتمك) کبی عمومی معنا افاده ایدن کلمه‌لره اسم ، وصف وظرف وحرف جر کبی بعض کلمه‌لر علاوه‌سیله (هوا آلمق) ، (صوغوق آلمق) ، (عقل آلمق)، (کری آلمق)، (یوقاری آلمق) ، (اله آلمق) ، (الدن آلمق)، (آیاق آلتنه آلمق) و (یول بولمق)، (فائده بولمق) ، (یولنی بولمق) ، (ایتدیکنی بولمق) ، (موافق بولمق)، (معقول بولمق)، (سوقاقده بولمق) و(ایی کیتمك)، (آغیر کیتمك)، (ایلەری کیتمك) ، (برابر کیتمك) ، (اوته کیتمك) ، (آت باشی برابر کیتمك) کبی خصوصی معنا افاده ایدن بر چوق مرکب تعبیرلر میدانه کلیر. بویله‌جه برکلمه ایله افاده ایدیله‌مین خصوصی معنالر ایکی وزیاده کلمه ایله افاده ایدیله‌بیلیر . هله بو اصول ایله تورکجه مصدرلره عربی وفارسی مصدرلر واسم وصفتلر قوشولارق تأمین ایدیلن ککیشلك وقولایلق لسانمزه ویرکی برمزیتدر . وسعتی جمله‌جه مسلم اولان عربجه‌ده اکثریتله هرایش وهرحدث ایچون آیری برماده ، آیری بر لغت وار . تورکجه ایسه اساسنده بودرجه ککیش دکل . بوسببله بز ، ترکیبه مراجعته مجبورز. بویله‌جه (اولمق).(ایتمك)، (بویورمق) کبی معنالری پك عام وپك شامل اولان کلمه‌لرله (بالغ اولمق)، (ممیز اولمق) ، (مشغول اولمق) ، (محو اولمق) ، (کذران اولمق)، (روان اولمق) ، (روکردان اولمق) و (کرم ایتمك) ، (اکرام ایتمك) ، (تعلیم ایتمك) ، (تعلیم ایتمك) ، (اعلام ایتمك) ، (استعلام ایتمك) ، (فروخت ایتمك) ، (جستجو ایتمك) و (عنایت بویورمق)، (فرمان بویورمق) کبی بیکلرجه تعبیر ابداع ایدیله‌رك ، بیکلرجه تصرف یاپیلارق تورکجه‌ده پك چوق معنالرك افاده‌سنه چاره بولونیور. فقط بونی لزوم واحتیاج اولونجه یاپارز. یوقسه یوق یره، تعبیره ظرافت ویریورز ، دیه مثلا (آلمق) معناسنی (اخذ ایتمك) صورتنه قویوب (هوا اخذ ایتمك) دیرسه‌ك کولونج اولورز. [مابعدی وار]

فلسفهٔ حیاتیه

یاخود

اثبات واجب

افاده . — شیمدی‌یه قدر علوم تجربیه داخلنده مباحثه ومناقشه ایدیله‌مین ، هرنه‌زمان بحثی آچیلسه علم مابعدالطبیعه‌یه عائد اولدیغی سویلنیلن اك مهم مباحث اعتقادیه‌یی بکرش دارالفنونی فیسیولوژی معلمی موسیو (پاوله‌سقو) اك صوك نظریات وتطبیقات فنیه دائره‌سنده وبالخاصه فنون حیاتیه اساسلری اوزرینه جالب نظر دقت برصورتده موقع بحث ومناظره‌یه چکمش اولدیغندن بونی ترجمه وتوسیع طریقیله اخوان دینك پیش انظار استفاده‌لرینه وضع ایدییورم .

پاوله‌سقو دییورکه : علم الحیات دیمك اولان بیولوژیدن وبونك

شعبهٔ اساسیه‌سی بولنان فیسیولوژیدن شویله برسؤال صوره‌بیلیرز:

اسباب حیات نه‌در؟ تعبیر دیکرله بر مخلوق ذی‌حیات حصوله کتیرن سبب نه‌در؟ بومسئله پك اسكی زمانلردن بری بشریتی اشغال ایتمش ویك اطرافلی برصورتده حلنه چالیشلمشدر. بویله برمسئله‌یه جواب ویره بیلمك وبوجواب قطعی وغیر قابل اعتراض اوله بیلمك ایچون اصول وفنون تجربیه قواعدینی تعقیب ایده‌رك معلومدن مجهوله، مسبباتدن اسبابه انتقال ایده‌جكز. اصول تجربیه اوچ اساسه ابتنا ایدر:

(۱) مشاهده — اسبابی آرانیلان حادثه وموجودی تدقیق ایتمك.

(۲) فرضیه — مقایسه وتشبیه طریقیله تفكر ایده‌رك استحصال ایدیله‌جك نتیجه ایله آرانیلان اسبابی كشف ایتمكدر.

(۳) تحقیق — فرضیه‌یی بالتجربه دلائل ایله اثبات ایلمكدر.

بناءً علیه بزده حیات وموجودات ذوی‌الحیاتی طرفكیرلك شائبه‌سندن بری اوله‌رق مكمل صورتده مشاهده ائته آله‌جغز وحیاتك اوصاف اساسیه وممیزه‌سنی میدان حقیقته قویدقدن صكره اوصاف حیاتیه‌یه معقول برسبب كشف ایده‌بیلمك ایچون طریق تشبیه ایله مناسب برمحاكمه ومقایسه ارایه‌جغز وصكره بوسببی بالتجربه تحقق ایتدیره‌جكز.

موجودات ذوی‌الحیاتك مشاهده‌سی

مشاهدهٔ فنیه بزه كوستریبوركه موجودات ذوی‌الحیات اجسام جامده‌ده تصادف اولنه‌میان برچوق اوصاف اساسیه‌یه مالكدرلر. بتون موجودات ذوی‌الحیاتده موجود ومشترك بواوصاف حیاتیه شونلردر:

(۱) بروجود، برشكل، برتعضو، برتكامل، برتناسل، والحاصل برتعبیر ایله سویلنمك ایستنیرسه بر مبحث‌الاشكال خصوصیه.

(۲) علائم تغدی وتسبیه یعنی خصوصی بر فیزیولوژی.

اشكال خصوصیهٔ حیاتیه

۱ – وجود – بتون اجسام طبیعیه‌ده اولدیغی كبی مخلوقات ذوی‌الحیات دخی (ماده وقوت) دن مركب بر وجوده مالكدر. كیمیای تحلیلی كوستریبوركه اجسام حیاتیه برچوق عناصردن مشكل اولوب بونلرك اك مهمی قاربون، آزوت، مولدالماء، مولدالحموضه، كوكرت وفوسفوردر. عناصر مذكوره نسبات معینه‌ده ممتزج اولوب همان بتون موجودات حیاتیه‌ده متحدالتركیب اولان برمادهٔ مختلطه یعنی «پروتوپلاسما» تشكیل ایدرلر.

پروتوپلاسما انجق موجودات ذوی‌الحیاتده بولنوب وجودلرینك قسم اساسیسنی تشكیل ایده‌رك برصفت ممیزه‌لرینی عرض ایدر.

برمیمرپارچه‌سی تك باشنه برهیكل یاپه‌مدیغی كبی برقسم پروتوپلاسماده برموجود ذی حیات تشكیل ایتمز. پروتوپلاسما یاشایه‌بیلمك ایچون برشكل آلمق لازمكلیركه بوده (حجره) در.

حجره، موجودات ذوی‌الحیاته عائد برعنصر شكلیه اولوب جمله‌سنك وجودلری یابرحجره‌دن (وحیدالحجره) ویابرچوق حجراتدن تشكل ایتمشدر (كثیرالحجره).

شكل حجروی انجق ذوی‌الحیاته مخصوص برعلامت ممیزه اولوب اجسام سائره‌ده كوریلەمز.

۳ تعضو – تعضو وحیدالحجره ویا كثیرالحجره اولانلرده آیری آیری مطالعه ایدلملیدر. وحیدالحجره‌لرك وجودلرنی تشكیل ایدن حجره اولدقچه مختلط برتعضوه مالكدر. اونی تشكیل ایدن پروتوپلاسما متجانس دكلدر. حجره‌نك تكثرنده وعلائم حیاتیه تغذیه وتسبیه‌نك اجراسنده وظائف خصوصیه‌یه مالك متعدد اعضایه تفرق ایدر. بو اعضانك اك مهمی (نوه) اولوب برمیوه‌نك چكردكی كبی حجره‌نك اورته‌سنی اشغال ایدر.

بتون حجره‌لر بر نوه‌یه مالكدر. نوه‌سز حجره اوله‌ماز و بونك مستثناسیده یوقدر.

برحجره، بریسی نوه‌یی حاوی دیكری نوه‌سز اولمق اوزره ایكی‌یه تقسیم اولنورسه نوه‌لی پارچه یاره‌سنی قپاتیر و حجره تولید ایدر. نوه‌سز اولان پارچه تلف اولور. نوه حجره‌نك تغدیسنه ودوچار اولدیغی سقطلقلرك تعمیرینه خدمت ایدر. فقط بوندن زیاده نوه حجره‌نك تكثری خصوصنده غایت مهم بررول ایفا ایدر. حجره دها انقسام ایتمه‌دن اول (قاریوكینز) دنیلن غایت مغلق ومختلط صفحات ارائه ایدر. بالخاصه پروتوپلاسما ایسه حجره‌نك افعال تسبیه‌سنك (انطباع، تعامل) اجراسنه خدمت ایدر. اغذیه‌نك هضمنه لازم برطاقم دیاستازلر افراز ایتمك واغذیهٔ احتیاطیه‌یی ادخار ایلمك خواصنی حائزدر. پروتوپلاسما و نوه‌دن بشقه بعض حجراتده (سانتروزوم)، (واكوئول)، (لوسیت) الخ كبی اعضا دخی بولنوركه برنجیلر حجره‌نك انقسامنده، دیكرلری حادثات تغدی و تسبیه‌ده ایشه یارارلر.

مخلوقات كثیرالحجراتده تعضو فوق‌العاده بر اختلاطه دوچار اولور. فی‌الحقیقه بونلرك وجودینی تشكیل ایدن حجرات مترا كمه‌دن هر بری وحیدالحجراتده سویلدیكمز تعضو اساسی‌یی محافظه ایدرلر. فقط بعضیلری بربرلرندن تخلف ایدوب هیئت عمومیه‌نك احتیاجاتی نسبتنده بر صنعت، بروظیفهٔ خصوصیه درعهده ایدرلركه اوكا مقابل پروتوپلاسمالری دیاستازلر، نه‌موغلوبین، مواد متقلصه كبی شیلر اعمال ایدرلر. عینی ایشی كورن حجرات مختلفه برلشه‌رك نسجلر تشكیل ایدرلر (غدوی، عضلی، عظمی، عصبی، منضمی). بو نسجلرده برلشه‌رك غایت مختلط بر بنیه‌نك اعضا واجهزه‌سنی حصوله كتیریرلر.

ایشته بو اعضا و اجهزه‌نك هر بری موجودات كثیرالحجراتك بر وظیفه‌سنی ایفا ایدركه هیئت مجموعه‌سی برشخص حصوله كتیریر.

مثلا، حیوانات عالیه وانسانده شوخصوصی الە آلەلم:

۱ — بعض اعضا واجهزه شخصك وجودینی تشكیل ایدن اولقدر

مختلف حجراتك كافه‌سنه برمحیط غدائی موافق وبرتركیب ثابت تدارك ایدرلر. بو اجهزه شونلردر :

ا ـ جهاز هضمی — دركه محیط خارجیدن آلدیغی موادغدائیه‌یی محیط داخلی‌یه (قان) ادخاله اوی یشلی برحاله قویار. انبوبهٔ هضمیه‌نك تفرعاتندن اولان جهاز غدوی مواد مذكوره‌یی حجرات مختلفه‌نك تغدیه‌سنه خدمت ایده‌بیله‌جك صورتده اصلاح ایدر.

ب ـ جهازتنفسی — دركه حجراتك محتاج اولدیغی مولدالحموضه‌یی قانه اعطا و احتراقات حیاتیه‌نك نتیجه‌سی اولان حامض قاربونی طرد ایدر.

ج ـ جهاز دورانی — دركه محیط داخلی موافق (قانی) مخلوقك هر بر حجره‌سنه توزیع ایدر.

د ـ جهاز بولی — دركه احتراقات حیاتیه‌دن متحصل اولوب قانده تراكم ایتمسی حجراتك افعال تغدیه‌سنی اخلال ایدن فضلات ازوتیه‌یی خارجه دفع ایدر.

۲— بعض اعضا واجهزه دخی شخصی محیط خارجی ایله مناسبتده بولندیرمغه وتهلكه‌یه دوشدیكی وقت اكا وسائط مدافعه‌یی احضاره خدمت ایدر. كثیرالحجراتك علائم نسبیه‌سی شونلردر :

ا ـ جهاز بشروی وادمی وبونك تفرعاتی واعضاء حواسك اقسام محیطیه‌سی ـ دركه بالخاصه محیط خارجیده بولنان قدرتك اشكال مختلفه‌سی انطباعاتنی اخذ ایدر.

ب ـ جهاز عصبی — دركه اختلاط نسجیه‌سی عادتا تصورك فوقنده‌در، انطباعات محیطیه‌نك نتیجه‌سی اولان سیال عصبی‌یی نقله خدمت ایدر.

ج ـ جهاز محرك — دركه عضلی وعظمیدر. انطباعاتك تأثیرینه برعكس العمل اجرا ایدر.

۳— بعض اعضا و اجهزه دخی نوعنك دوامی مقصدیله تكثرینه مأموردرلر. بویله‌جه جهاز تناسلی حجرات جنسیه (بیضه، حوینات منویه) حاصل والقاحی تسهیل ورشیم و نوزادك احتیاجات اولیه‌سنی تدارك ایدرلر.

مخلوقاتك اكثرنده رشیم تغدی ونشوونماسنه لازم اولان موادی، والده‌نك عضویتندن آلنمش احتیاط غدائی شكلنده یمورطه طوپلی اوله‌رق بولور. حیوانات عالیه‌نك بعضیسنده پلاسانتا (مشیمه) نامیله برعضو مخصوص واردركه بو عضو دوغریدن طوغری‌یه والده‌نك قانندن مواد غدائیه‌یی لوب رشیمك وجودینه ادخال ایدر. دوغدقدن صكره‌ده محیط خارجیدن غداسنی آلمغه غیر مقتدر اولان نوزاد ایچون والده‌نك ممه‌لری بتون عناصر معدنیه وعضویه‌یی حاوی مكمل برغدا اولان ویاورونك سنیله، احتیاجاتنه كوره تركیبی دكیشن سوت اعمال ایدر.

خلاصه ذوی الحیاتك عضویتی درجهٔ نهایه‌ده مختلط برصره افعالدن عبارت اولوب نتیجه‌سی اعضانك تشكلی وبونلرك علائم حیاتیهٔ حجرویه ویاشخصیه‌سنك ایفاسنه وتناسلك اجراسنه خدمت ایدن وظائف مخصوصه‌یه تطابق، تعبیر آخرله شخصك یشامسی ونوعنك دوامیدر. ذوی الحیاتك عضویتی پك ظاهر ونمایان برصفت غائلیت ارائه ایدیور، دقت بیورلسونكه كثیرالحجراتده عضویت رشیمك حجراتی تخالفه دوچار ایدیور. ونه‌زماندن صكره ایشلیه‌جك عضولر تشكیل ایلیور، بونی اكلاتمق ایچون بیكلرجه مثاللر وارایسه‌ده برقاچنی ذكر ایده‌لم: كبد وپانقره آسی كبی غدد ذات هضمیه‌نك حجره‌لری حیات رشیمیه‌نك دها ایلك كونلرندن اعتباراً بربرندن تخلف ایدیوركه بونلر تولددن برمدت صكره ایفای وظیفه‌یه باشلایه‌جقلردر. كوزده‌كی طبقهٔ قرنیه وجسم بلورینك حجراتی رشیمك اثنای تشكلنده شفاف اولیورلركه تولددن صكره طبقهٔ شبكیه‌اوزرینه دوشه‌جك اولان شعاعات ضیائیه‌یی كچیره‌جكلر. انجق بلوغ زماننده ایشلیه‌جك اولان اعضای تناسل دور جنینك بدایتنده تشكل ایدیور. برحملی متعاقب ایفای وظیفه ایده‌جك اولان ممه‌لرك حجراتی تولددن اول تخلف وتفرقه باشلیور. ایشته بعض اعضا وحجراته عائد كتیردیكمز مثاللر بلا استثنا ذوی الحیاتك بتون حجرات وعضولرینه تطبیق اولنه‌بیلور. دنیلدیكی كبی دائما وظیفه اعضایی یاپماز. اعضا وظیفه‌یه كوره یاپیلور. بر وظیفه ویافعلك افراط ویا تفریطی اعضانك ضمور ویا ضخامه‌سندن بشقه برشی انتاج ایتمز.

شورایه‌ده دقت بیورلسونكه شایان حیرت برمغلقیت ارائه ایدن وبرمقصد وغایه‌یه خدمت ایلیان بو تعضو مخلوقك خبری اولمقسزین، كندیسی بیلمكسزین اجرا اولنیور. مثلا انسانده غیرقابل تصور بر دقت تامه وبرمكملیتله اجرا اولنان افعال تعضویه‌دن نه والده‌نك نه‌ده یاورونك معلوماتی یوقدر. مادامكه افعال تعضویه غیر ادراكی واختیاریدر شبهه‌سزدركه مقصد دخی انی اجرا ایدن مخلوقك مجهولیدر، یعنی بو افعالی نیچون یاپیور، بیلمز. بو خواص اساسیه وغائیه وغیر اختیاریسیله بو صورت تعضو موجودات ذوی الحیاتدن بشقه هیچ بریرده كوریلمز وبونلرك اك مهم اوصاف ممیزه‌سندن اولور.

دماوار انقره‌لی علی رضا

اسلامیته دوغری...

بوندن عصرلرجه مقدم تأسس ایدن دین محمدینك احكام جلیله‌سی، عصر حاضر مدنیتك اك صوك كشفیات فنیه وحقائق فلسفیه‌سنه اك قریب برصورتده ویاخود تماميله تطابق ایتمكده‌در.

بو صورتله اهمیتلی برامتیاز دینی كسب ایدن اسلامیتك تدقیق وتحلیلیله تا اعماقندن چیقاریله‌جق حقیقتلر، سعادت بشریه‌نك بوتون صفحاتیله تأمیندن باشقه هیچ برشی افاده ایده‌مز.

عینی زمانده هیئات اجتماعیه‌نك ذروهٔ تكمله دوغری آته‌جغی پارلاق خطوه‌لره اسلامیتك نه درین سهولتلر ابراز ایتدیكی بوكون

آرتق پك جلی برحقیقتدر . والحاصل اسلامیت هر معناسیله بشریتك رفا وسعادتنی کافلدر .

فقط مع التأسف حکمای غربك قسم کلیسی اسلامیتك درین اینجه لکلرینه انفاذ نظر ایده مه دیکلرندن ویا ایتمك ایسته مه دیکلرندندر که کندی نتیجهٔ محاکمه لرنی اسلامیه یك یابانجی بولویورلر. بناءً علیه افکار برنقطه ده اتحاد ایده مییور. افکارك بوصورتله عدم اجتماعنده ایسه هم حکمای غرب، همده حکمای اسلام مدخلداردر .

حکمای غرب — روحیون صنفی استثنا ایدلدیکی حالده — تدقیقاتلرنی یالکز مادیاته حصر ایله اعتقادات دینیه لرنی مادیاته استناد ایتدیرمك ایستیورلر. یعنی اونلر هر معناسیله برر Physicien درلر.

بونك ایچونده شریعت محمدیه نك اساسی ، معنویات اعتباریله احتوا ایتدیکی اعتقادات علویه یه بردرلو ایصینه مایورلر . بو ، احتمال فکرلرینه کوره دوغری اولابیلیر . فقط عمومیت نقطهٔ نظرندن تدقیق ایدیله جك اولورسه ، کندی حوصلهٔ عقلیه لرینك استیعاب ایده مدیکی علویاتی قبول ایتمه یوب بوعدم قبول اسبابنی ده کندی محاکمات عقلیه لرنده آرامایه رق صرف او علویاته عطف ایتمك خودبینلکدن باشقه هیچ برشیئه دلالت ایده مز .

خصوصیله بالجمله موجودات طبیعیه نك تابع بولوندیغی قانون تکامل ایجابنجه حال حاضرده قبول ایدیله مه ین برنقطه نك استقبالده — فکر بشرك دها زیاده توسعی ویا او نقطه یی تطعیلاشدیره جق دیکر برحقیقتك کشفی حسبیله — شایان قبول کوروله جکنی دربیش مطالعه ایتمه یرك برحکم قطعی ویرمك ده طبیعی دوغری اوله ماز .

ماضی یه ارجاع نظر ایدلسه بوندن سنه لرجه وحتی عصرلرجه اول مجهول قالان ویا حقیقتدن متباعد کورونن برچوق نقطه لر آنجق بوکون ساحهٔ تظاهره چیقه بیلمش ویا حقیقت اولدیغی کسب قطعیت ایده بیلمشدر .

یوقاروده حکمای غربك اسلامیت حقنده کی بعض یاکلش دوشونجه لرنی بیان ایدر ایکن روحیون صنفی استثنا ایتمش ایدك . بونك آشکاردر. چونکه اوصنف حکما مسلکلری اقتضاسی نسبتاً معنویات ایله دها زیاده تماسده در .

والحاصل نتیجه اعتباریله دنیله بیلیر که حکمای غربك اسلامیت علیهنده هنوز زائل اولمامش اوزون اوزادی یه شایان رد وجرح برچوق حقیقتدن اوزاق دوشونجه لری وار .

ایشته حیات دینیه ده اوزرمزه ترتب ایدن اك مهم بروظیفه شو یاکلش دوشونجه لری ازاله ایتمك ایدی بوده آنجق ممکن مرتبه مادیاتله معنویاتی مزج ایده بیلمه مزله ممکن اولابیله جکدی. فقط مع الأسف بز بو اشتغالله پك آز یوریله بیلمشزدر .

واقعا متنفذان دینیه مزدن برقسمی شو حقیقتی کشف ایله مادیاتله ده توغل ایتمشلرسه بو اشتغال شخصلرینه عائد قالمش واونلری تعقیب ایدن انسال متوالیه کندیلرندن اوزاقلاشدقجه اونسبتده بوحقیقت اونودلمه باشلامش ویاهپ قولیاتده قالوب ساحهٔ فعلیاته چیقامامشدر .

شو حقیقته ، غیر واقف خواجه لرمز نشریات دینیه ده اك کوزل برواسطه اوله رق معنویاتی ایلری سورمشلر وافکار عمومیه یی اویله برحاله کتیرمشلر که هرکسده مادیاتله معنویاتی مزج ایتمه نك کفر اولدیغی فکر تعصبی حاصل اولمش .

هرنه قدر افکار عمومیه ده حاصل اولان شو یاکلش ظنیاتده اك زیاده اجرای تأثیر ایدن جهالت ایسه ده اکر خواجه لرمز شو فکر تعصبی ایلری یه سورمه یه یدیلر بوکون افکار عمومیه اویله برمرض دینی یه دوچار اولمایه جغی کبی احتمال نشریات دینیه مزدن ده دها پارلاق نتیجه لر بکله مکه حقلی اوله بیله جکدك .

عینی زمانده ینه او فکر تعصب ایلری یه سورولمه یه یدی بوکون مسلکلرنده حائزا کثریت برقسم خواجه لرمزك ذهنلرنده «اسلامیت اعتراض کوتورمز. اللهك ایشنه قاریشلماز» نظریهٔ عامیانه سی تمرکز ایتمه ز وایده مز ودیکر جهتدن ده بونلره پك قولای پك قدسی رابطه لرله کسب ارتباط ایدن بیچاره عوامك معلومات دینیه سی برپارچه یوکسلمش بولونا بیلیردی .

❦

علی الخصوص شوراده عرض ایده جکم دیکر برمرض دینی پك شایان اهمیتدر .

یوقاریده پك اوفاق برمقیاسده عرض ایتدیکم حقائق دینیه یی نهم وادراك ایدن برقسم قلیلك چوغی ده — که اکثریا مع التأسف شبابمزی تشکیل ایدییور — «تن» ویا «ارنست رەنان» کبی حکمای غربك آثارینی — ولوکه جدی بر صورتده اولسون — تدقیق وتتبع ایله حکمای غربك مستشهدات دینیه سنه درین برصمیمیتله کسب ارتباط ایتمکدن، دیکر جهتدن ده بوتون احکام دینیه یی احتمال او حکمای غربك بیله واقف اولامادیغی الأخفی اینجه لکلریله جامع اولان قرآن کریم ایله اوندن مستخرج بعضی مهم کتب دینیه یه هیچ بر نظر تدقیق اوزاتمایه رق اسلامیته قارشی درین بر وقوفسزلقدن متولد برصوغوقلق کوسترمکده درلر : رجا ایدرم سویله یکز . بو بزم ایچون پك آجی برحقیقت دکلیدر ؟ بز او منور دماغلردن طبیعی بویله برمنطقسز مسلکلر ایسته یه مه یز .

❦

نتیجهٔ مقال اولمق اوزره دیمك ایسته رم که حیات دینیه ده موفقیت بزجه مهم برمسئله در . بوده آنجق مادیاتله معنویاتی مزج وشو ممزوج معلوماتله مجهز دماغلرله احکام وخصوصات دینیه یی تدقیق

ایتمکله ممکن اولابیله‌جکدر . وبو بزم ایچون آنجق برچارهٔ موفقیت اولابیلیر .

ایشته او زمانده کمال امن واستراحتله نشریات دینیه‌مزدن پارلاق تجلیلر انتظار ایده‌بیلیرز .

سلانیك — ا. حمدی

عالم اسلام

«بخارا امیری عبدالاحد خان قافقاسیاده کائن «ژیلیزناوودسکی» قصبه‌سنده کندینه‌مخصوص یکی‌برسرای‌یاپدیرمش. بوسرای فوق‌العاده تزیین ایدیلمش ، اوقدرکه بعض قپولرینك حلقه‌لری آلتوندن ایمش. مع مافیه کندیسی قریمده اوطوردیغندن بوسرای‌خالی طوریبور.»
(اورنبورغده منتشر «وقت» غزته‌سی)

صراط مستقیم

شیمدیکی حالده ممالك اسلامیه‌نك الك خراب بریری وارسه اوده بخارا مملکتیدر . اهالی ، مقداری یالکز زکاتچیلرك تقدیری ایله تعیین اولنان ویرکودن آرتق تحمل ایده‌میه‌جك برحالده . معارف ، آنجق نحو ، منطق ، کلام فنلرینه دائر کتابلرك دیباجه‌لرینی تشریح ایدن برطاقم فائده‌سز حاشیه‌لردن‌عبارت اولدیغندن جهالت، وحشت، دین نامیله تعصب‌مجوسی‌صوك درجه حکمفرما. مفتیلر، بویله برتحصیل ایله یتیشه‌ن افندیلر اولدیغندن «باب‌الفتوی» برفتوی قاپوسی دکل‌ده صانکه‌برخرافات اوجاغی.بونلرك سعادتی دوشونه‌جك حکمدارلری، جهانکیر اعظم عبدالاحد خان حضرتلری ایسه زواللی چرچپلاق فقرانك آلن ترلری‌ایله قازاندقلری پاره‌لری میلیونلرجه صرف‌ایدرك اجنبی‌برمملکتده قاپولری آلتون‌حلقه‌لردن معمول سرایلریاپدیریبور. فاعتبروا ...

❦

« بوسنه ترکستاندن روسیه‌یه میوه‌نك فوق‌العاده، کیچن سنه‌لره قیاس‌قابل اولمیه‌جق‌برمقدارده کوندریله‌جکی‌شمدیدن تخمین‌ایدیلیور. میوه باشلیجه تاشکند شهرندن کوندریلیور . کچن سنه تاشکند ـ اورنبورغ تیمور یولی اشیا نقلی شعبه‌سی طرفندن‌پك چوق یولسزلقلر یاپلدیغندن بوسنه بویله یولسزلقلرك بردها تکرر ایتمامسی ایچون‌تدابیر لازمه‌یه مراجعت اولندی .

بوکونه قدر ترکستاندن آوروپای روسی‌یه کوندریلن میوه‌نك حسابی ۳۵,۱۴۵ پود . آسیای روسی ایله سیبریایه کوندریلن ایسه ۱۸,۱۷۷ پود ۲۱ فونتدر . »
(قزانده منتشر بیان‌الحق)

صراط مستقیم

بومیوه‌لرك اسلاملرك تحت تصرفلرنده اولان یرلرده یتشدیکی مستغنی‌عن‌البیاندر. فقط‌شوراسنه مراق‌ایدییورز،که عجبا بومیوه‌لکلر شمدیکی حالده اسلاملرك کندی اللرنده‌میدر؟ یوقسه ترکستان مهاجرین‌قومیسیونی طرفندن روس‌مهاجرلرینه نامشروع برصورتده غصباً آلنوب ویرلمش یرلر جمله‌سندنمیدر؟ بویله ایسه عجبا روس حکومتی ، تحت حمایه‌سنده اولان اسلاملری بوقدر عظیم برکون تشکیل ایدن منافع مشروعه‌لرندن محروم ایتمك ایچون کندنده نه‌کبی برحق بولیور؟

❦

«ترکستانده کائن یارکند سنجاغنده خاخوللره‌یر آیریلوب ویرلمه‌یه باشلانلدی . شمدی ۳۰۰ عائله‌لك برکوی حصوله کلمشدر . »
(وقت)

صراط مستقیم

خاخوللر آوروپای روسینك جنوب وغرب طرفلرنده ساکن نیم مدنی برروس قبیله‌سیدر. بونلرك یرلری ایشسز کوجسز سفاهت عالمنه طالمش ، مملکتك باشنه بلا کسیلمش غراندوقلرك ، بایارلر [اصحاب املاك] ك النده‌در. برغراندوق یوزبیکلرجه دیساتینه اراضی‌یه مالك ایکن‌بوطرفده یوزلرجه خاخول کویلیلرینه اراضی‌قدم حسابیله اصابت ایدیور . فی‌الحقیقه‌ده بورالرده کویلیلر یری قدم حسابیله تقسیم ایدیورلر . طبیعی بوکبی حقسزلقلره انسان طیانه‌ماز ؛ بروقت کلور طاشار، اورطه‌لغی‌ده آلت اوست ایدر. واقعا صوك زمانلرده بوزواللیلر پك حقلی اولان آواز شکایتلرینی یوکسلتمکه ، غراندوقلرك چفتلکلرینه هجومه باشلادیلر ، احراق ایتدیلر ، اله کچه‌نلری آصدیلر، کسدیلر ، وبالاخره حکومتی برتدبیر اتخاذ ایتمیه مجبور ایتدیلر ،

بوتدبیر نه اوله‌جق ؟ طبیعی خاخوللر نقدر عصیان ایتدیلرسه‌ده کویلرینی طوپه طوتمق اولمازیا؟ حکومت بونی قصد ایتسه بیله الندن کله‌مزدی ، چونکه خاخوللر روس ملتی عندنده پك مقدس برقبیله صاییلیور ، بناءً علیه بونلری تأدیب ایتمك افکار عمومیه‌نك غلیانی موجب اوله‌جق ایدی ، غراندوقلرك‌ده خاطرلرینی قیرمق اوله‌مز ، نه یاپمه‌لی ؟ ایشته بو وقت بابالرندن قالمه کنیش کنیش یرلره مالك ملت اسلامیه کوزه ایلیشدی . طبیعی بونلره یاپیلان حقسزلقلر ظلملر ایچون کمسه‌نك جانی آجیمیه‌جق ، بناءً علیه افکار عمومیه‌نك غلیانه کلمك قورقوسی‌یوق، قلبلرینه صاپلانه‌جق خنجرك‌ایراث‌ایتدیکی آلام نقدر آجی اولسه‌ده زواللی اسلاملر آه و فغانلرینی‌چیقاره‌میه‌جقلر ، چیقاردقلری تقدیرده بیله کیمسه طرفندن ایشیدلمیه‌جك. نته‌کیم‌ده

اویله اولدی . روس حکومتی بونلری تحت حمایه‌سنه آلدیغی وقت هر نه قدر دینلرینه ، یرلرینه طوقنمایه‌جغنی شرط ایتمش وبو شرطلر مصالحه‌نامه‌ده صراحة ذکر ایدلمش ایسه‌ده « الحکم لمن غلب » حکمنی بالفعل اجرا ایدرك سیبریا ، استیب ماوراالنهر طرفلرنده ساکن اسلاملرك ملك مشروعلری اولان یرلر یوز بیکلرجه خاخول عائله‌لری طولدیرلدی .

کچن مایسده یالکز سیبریایه چیلابینسق استاسیوننددن بر آی ظرفنده کچن مهاجر خاخوللرك مقداری (۱۲۰) بیك ایدی . باشقه‌لری بوکا قیاس اولنه‌بیلور . ایشته بونلر اسلاملر ایچون هپ عبرت آلنه‌جق شیلردر . بر مصیبت بیك نصیحتدن یکدر . بز جهل وعداوتده بویله راسخ قدم قالدقجه آتیله‌جق هر خطوهٔ ترقی ایچون لغرض بر مانعهٔ دینیه توهم واحدانه چالشدقجه زواللی امت مرحومه‌یه دها نه‌لر چکدیرمیه‌جکز . مدارسك بر آن اول اصلاح ودرسلرك تهذیبی چاره‌لرینه باقملی . قدیمجی جدیدجی کبی تفرقه‌لره نهایت ویرملی . علماده بر برلرینی بغیر حق تکفیر واضلال کبی شریعت جلیله‌مزجه قطعیاً ممنوع اولان منهیاتی براقه‌رق شو امتك سعادتنی تأمین ایده‌جك اسبابی اعداده باقملی .

❧

محرر افندی !

شو مکتوبلریمزی غزته‌کزه درج ایتمه‌کزی استرحام ایدرز :

بز قزانلی اسلام طلبه‌سی اعلان مشروطیتدن بالاستفاده ۱۳۲۷ سنه محرم ۱۸ ده کندمزه مخصوص اولمق اوزره بر جمعیت علمیه‌نك تأسیسنه موفق اولدق . جمعیتمزك قراریله انتخاب اولنان بش آلتی دانه حرم نبوی مدرسلرندن اصول وترتیب دائره‌سنده نحو ، عروض ادبیات عربیه ، فقه ، حدیث ، تفسیر درسلرینی اوقومیه باشلامشدق . بو سنه فی ۸ رجب مدرسین کرام وبعض مجاورین حضراتی حضورنده مذکور فنلردن امتحان اجرا اولنه‌رق سعی وغیرتمز ؛ بالامتحان بیلنه‌رك حاضرون کوام بوندن پك ممنون اولدیلر . بو کونه قدر اصول وترتیب دائره‌سنده درس اوقومق ، اوقوندیغی درسلردن امتحان اجرا ایتمك یوقدی . بو ایسه آنجق بزم جمعیتمزك برنجی ثمره‌سی اولدی . آتیده انشاءالله پروغراملرمزك دها مکمللشه‌جکدر . ارباب همت وطنداشلرمز جمعیتمزه اللرندن کلدیکی قدر معاونتده بولونسه‌لر همتلری تام یرنده صرف اولنه‌جغی شبهه‌دن وارسته‌در . جمعیتمزك نظامنامه‌سی بو مکتوبله برابر کوندرییورز .

مدینه قزانلی طلبه‌سی جمعیتی

وقت : مدینه کبی دیار بعیده‌ده اولان عزیز وطنداش طلبه‌مزك بر یره طوپلانوب بویله جمعیت تأسیس ایتدکلرینی تبریك وموفقیتله نتیجه‌لنمسنی آرزو ایدرز . اللرندن کلن ذوات محترمه‌یه‌ده مادی ومعنوی معاونتلرده بولنمالرینی توصیه ایدرز .

صراط مستقیم

یالکز اسلامیت محبتیله واستقبالده دین مبینه خدمت غرضیله اختیار غربت ایدن قزانلی اسلام قارداشلرمزی تبریك وشو مبرور تشبثلرینی تقدیر ایدر وامر تدریسی درعهده ایدن ذوات عالیه‌یه‌ده صمیمی تشکرلرمزی عرضه مسارعت ایلرز . فقط شوراده تحت تأثیرنده قالدیغمز بر ملاحظه‌یی اتیاندن کندمزی آله‌میورز . کوریلیورکه بیچاره قزانلی اسلام قرداشلرمز شدائد استبداده انضمام ایدن ملت محکومه طالعسزلکیله مصاب بولندقلری حالده بتون بو مشکلاتی اقتحام ایدرك اسلامیتك استقبالنی تأمین ایچون علوم جلیلهٔ دینیه‌نك تحصیلنی فائده‌بخش بر طرز واصوله افراغ ایتمکه چالیشیورلر . عجبا بز نه یاپیورز ؟ طلبهٔ علوممز حالا بر اثر حیات کوسترمیور . امر تدریس حالا طرز سقیمنی محافظه ایدییور . قزانلی اسلام قرداشلرمزك شو تشبثلرندن متحصل سوینج اثناسنده طلبه‌مزك حال عطالتنی دوشونه‌رك تالخکام اولیورز . خادم دین اولمق اوزره یتیشمکه چالیشان و بنابرین مهم و غایت مسئولیتلی بر وظیفه‌یی درعهده ایتمش صاییلان طلبه‌مزك دینك استقبالنه قارشی کوستردکلری شو آثار لاقیدی‌یه قارشی آجیور ، محزون اولیور ، تأسف ایدییورز . آرتق ایجه بیلملی‌یزکه اسلامیتك استقبالی طلبهٔ علومك سعی وغیرتنه وابسته‌در . طلبه‌مز نه درجه تنور ایدر ایسه دینمزك علویتی دخی او نسبتده آکلاشیله‌جقدر . یوق ینه بز بو عزیز وقتلرمزی حاشیه صحیفه‌لرینی چویرمك ، بی‌لزوم مناقشات ایله دمکذار اولمق صورتلریله امامته ایدر و جامعلرمزده دین اسلامك علویتنی و حیات اجتماعیه‌یه صورت خدمتنی تشریحه بدل اسرائیلیات ایله تغلیط اذهانه چالیشیر ایسه‌ك دینسزلکك تعمم ایتمکده اولمسندن طولایی بث شکوایه حقمز اولمیه‌جغی کبی ، مسئولیت معنویه‌یی تحملدن دخی آزاده قالمیه‌جغز . اولا کندمزی اصلاح ایتملی‌یز . دینه خدمت ایده‌جك صورتده حاضرلانمه‌لی‌یز . طلبهٔ علوم شو صورتله عهده‌لرینه ترتب ایدن وظیفه‌نك اهمیتنی تمامیله تقدیر ایدر واصول تعلیم وتحصیلی فائده‌بخش بر صورته افراغ ایله ایسه اوزمان مدنیت نقابی آلتنده حیات اجتماعیهٔ ملیمزی تهدید ایتمکده اولان اخلاقسزلقلری اساسندن قلع وقمعه موفق اولور . مکارم اخلاقی اتمام مقصدیله بعث بیوریلان نبی ذیشانك بحق وارثلری اولدیغی اوزمان آکلاشیلور . بو غایهٔ مسعوده‌یی بتون موجودیتمزله تمنی ایدرز .

« مطبعهٔ خیریه و شرکاسی » مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جریده‌مزه مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بر نشر اولنور.

آبونه بدلی	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه »	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه »	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قبرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٦١ — ٢٠ شوال ٣٢٧ پنجشنبه ٢٢ تشرین اول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

مرحوم شیخ محمد عبده نك موسیو هانوتویه

جوابی

١

موسیو هانوتونك اسکی بحثنی اکمال ایچون ایراد ایتمش اولدیغی نطقك، پارسده منتشر (لو ژورنال) غزته‌سندن نقل ایدیلن ترجمه‌سنی شمدی جریده‌کزده اوقودم .

هانوتونك اولکی مطالعاتیله اوکا تتمه اوله‌رق سویلدیکی شیلر منسوب اولدیغی حکومتك شئونی حقنده‌کی حرصندن ، غیرتندن خروش ایدییور . هانوتو قومنی کرك تحت حکومتلرنده ، کرك جوارلرنده‌کی مسلمانلر ایله اولان مناسبت ومعامله‌لری حقنده بر اصول وضع ایدرکن بصیرتلی طاورانمغه دعوت ایدییور . هانوتونك اعتقادنجه بو مقصدك حصولی انجق مسلمانلری خرستیانلردن آیران ، مسلمانلرك حکومت اسلامیه‌یی فرانسز نفوذینه ترجیح ایتمه‌لرینه بادی اولان امرك ماهیتنی ، طبیعتنی تدقیق ایله قابل اولورمش . بناءً علیه اکر مسلمانلرك افکارینه فرانسه مخادنتنی تلقیح ایتمك قابل اولور، قلوب اسلامیه‌ده یرلشمش آمال ایله فرانسز نفوذینه قارشو علی العمیا منقاد اولمق حسنی یریه کتیرمك قولایلاشیر، بر مسلمانك قلبنده‌کی عقیده ایله کندی طبقه‌سنده‌کی بر فرانسزدن صدور ایده‌جك بوتون اوامره اطاعت وظیفه‌سی کوزلجه تألیف ایدیله‌بیلیرسه، ایشته اوزمان فرانسه حکومتی ایچون مسلمانلره بر یوزنده حق حیات بخش ایتمك طوغری اولورمش ؛ یوقسه حکومتك عهده‌سنه دوشن وظیفه مسلمانلره هجوم ایدرك یا دنیادن وجودلرینی قالدیرمقدن ، یاخود باشقه بر قطعه‌یه نفی ایتمکدن عبارت ایمش .

شو مطالعات موسیو هانوتویی مسلمانلرك اصول دینیه‌لرینی تدقیقه، او اصول ایله کرك نصرانیت ، کرك نطقنده صایدیغی دیکر برچوق ادیان ارەسنده‌کی مشابهتی تحقیقه سوق ایتمش‌ده نهایت معتقدلرینك قلوبنده‌کی آثارینه نظراً شو ایکی دیندن برینك دیکری اوزرنده‌کی رجحانته حکم ایتدیرمشدر .

هانوتونك بویله بر بحثه کیره‌رك، مسلمانلره هجوم ایتدیرمك ایچون فرانسزلرك قلبنده‌کی نیران عداوتی تحریك ایتمسنه ، وقتیله معهود محارباتی اویاندیران راهبك یرینه بوکون کندی کچمك ایسته‌مسنه کلنجه ، بواویله بر مسئله‌درکه بزاونك تأمین ایده‌جکی فائده‌یی هانوتونك کندیسنه ، منسوب اولدیغی دولتك موقعی حقنده‌کی تلقیسنه ؛ خصیصهٔ مرحمت وانسانیتدن اولان نصیبنه براقیرزده یالکز ، فرانسز لسانی اوکرەنن ، فرانسز آداب معاشرتنی مدار مباهات عدایدن ، فرانسز مدنیتی آکیلنجه شوقه کلن بعضی مسلمان کنجلریمزك نظر دقتنی جلب ایله اکتفا ایلرز .

حتی اکر موسیو هانوتو اصول دیندن اولان بر اصله تعرض ایتمش اولماسه‌یدی اسمنی بیله ذکر ایچون قلممی اویناتمزدم‌ده سوزلرینه اولان نظرم امتلرك احوالنی، رجالنك افعالنی تدقیق ایدن بر آدمك، یاخود اکلامق ایچون اوقویان ، حکم ایتمك ایچون آکلایان ، بناءً علیه قائلك خطاسنی ، صوابنی انتقاده لزوم کورمه‌ین بر مورخك نظری کبی صرف عبرت آلمقدن عبارت قالیردی .لکن بویله بر اصله تعرض ایتمسی بکا شمدی بوسطرلری یازدیرییور .

هانوتونك سوزلرینه باقان ایلك نظرده کورورکه بوذات عقائدده مقلد اولدیغی کبی تاریخده‌ده مقلددر؛ برچوق صورتلردن مرکب بر خلیطهٔ مبهمهٔ معلوماتی ذهننه طولدیرمش، صکره قلمنی او خلیطه‌یه مسلط ایتمش‌ده مسلمانلری طانیمیان فرانسزلری تدهیش ایچون راست کله اطرافه

طاغیتیور. موسیو هانوتو مدنیت آریه ایله مدنیت سامیه‌یه، بو ایکی مدنیت آره‌سنده‌کی فرقه، بونلردن بریسنك دیکرینه، یعنی، مدنیت آریه‌نك، خصمی اولان مدنیت سامیه‌یه غلبه‌سنه‌دائر، دها بونلره بکزر برچوق شیلر سویلیور.

مدنیت آریه‌نك مهد ظهوری، تربتکاهی اولان هند اولدن اولدیغی کبی بو کونده – موسیو هانوتونك تقدیر ایتدیکی – بت‌پرسلك حالنده‌در.

لکن بو مدنیتك اهلی کندی عقیده‌لرینه تمسك ایدنلری دنیا طوردقجه برلشملری قابل اولمیه‌جق برطاقم اقسامه آیرمشدر.

بونلر ایچنده اویله طبقه‌لر واردرکه عقلاً، خلقةً، قابليةً آشاغی بر مرتبه‌ده بولنمقله محکومدرلر. بونلر ایچون کائناتك دوامی مدتنجه مافوقنده‌کی طبقه‌یه یوکسلمك قابل دکلدر. هم بوسافل طبقه اکثریتی تشکیل ایدر. کذلك اویله طبقه‌لر واردرکه افرادی نجاست جنسندن عد اولندیغی ایچون دیکر طبقاتده‌کی اشخاص بونلره تماس ایده‌مز. عالمك فانی اولدیغی. انسان ایچون بویله برعالمده شئون معیشت قیدینه دوشمك لایق اوله‌میه‌جغی ایسه عقیده‌لرینك الك مهم اساسیدر.

عجبا براهمه دینه تمسك ایدنلر بوحالی مدنیت سامیه‌دنمی آلدیلر؟ حال بوکه بلاد هندك جغرافیاسنه براز وقوفی اولانلرك معلومی اوله‌جغی‌وجهله مدنیت سامیه آنلری انجق‌صوك زمانلرده طانیه‌بیلمش، انجق یك آزینك قلبنده یر ایده‌بیلمشدر.

صکره، عجبا موسیو هانوتو ظن ایدرمی‌که اوروپالیلرك واصل اولدیغی مدنیت اورایه شرقده‌کی بلاد آریه‌دن اقطار غربیه‌یه هجرت ایدن ایلك مهاجرلرله برابر کیتمشدر؟

عجبا سینهٔ تاریخی قبارتان بوقدر بیوك ایشلری موسیو هانوتو تخطر ایتمیورمی؟ عجبا آری اولان اوروپانك نصل بر درکهٔ هیچیده اولدیغی؛ علمك، مدنیتك بوقطعه‌یه انجق‌اقوام سامیه ایله اختلاطدن صکره کلدیکی عقلنه کلیورمی؟ حال بوکه موسیو هانوتونك زعمنجه صکره‌دن کلان اوروپالیلرك استاذه‌سی اولان اسکی یونانلیلرك تاریخی بیلنلر بوحقیقته یك اعلاواقفدرلر.

مسلمانلراوروپانك اطرافنی فتحه باشلادقلری‌برزمانده بوقطعه‌ده‌کی مدنیت آریه نه ماهیتده ایدی؟ عجبا بومدنیت قان دوکمکدن، دین ایله علم، عبادتله عمل آره‌سنده محاربه‌لر آچمقدنمی عبارت ایدی؟ أوت! اسلامك ظهورنده غربلیلرجه معروف اولان مدنیت صرف بوایدی. مسلمانلرك اوروپایه کوتوردکلری علوم، اورایه قدر سوروکلیوب‌ده قبول ایتدیره‌مدکلری مدنیت نه‌ایدی؟ أوت کوتوردکلری شیلر هپ مجملرله سائر آسیا سکنهٔ آریه‌سنك صنایعی، اهل‌فارسك، مصرلیلرك، روماليلرك، یونانلیلرك علومی ایدی. هم مسلمانلر بو علومی بولدقلری کبی آلوب کوتورمدیلر؛ بلکه او دورده‌کی رؤسای غربك الیله اوزرینه ییغیلان لوث خرافاتدن کاملاً تطهیر ایتدیلرده پاك، درخشان بر صورتده، ظلام جهالت ایچنده قاله‌رق نره‌یه کیتدیکنی بیلمین غافل غربلیلرك کوزلرینی قاماشدیره‌جق بر طرزده کتوردیلر.

بن موسیو هانوتونك اجماله قارشی ینه اویله مجمل برصورتده جواب ویره‌جکم، زیرا وقعه‌نك مفرداتی نه قومنجه مجهولدر، نه‌ده ایچلرنده‌کی ارباب انصافك برچوغی بونی اعترافدن کری طوره‌بیلیر.

مدنیت حاضره‌یه قارشی غربلیلرك قلبنده برشوق اویاندیران ایلك شراره، ضیاسی اندلس آفاقندن درخشان اولان او شعلهٔ جواله ایدی‌که دین‌مسیحی رجالی‌بونورعرفانی سوندورمك ایچون‌عصرلرجه اوغراشدیلرده بردرلو موفق اوله‌مدیلر. آوروپالیلرك بوکون‌اوساحهٔ معرفتده بیچدکلری محصول هپ علمی، حرتی، مدنیت حاضره‌یی مملکتلرینه اوغراتمامق ایچون رجال نصرانیت طرفندن آقیدیلان اسلاف معصومه‌لرینك قانلریله صولانمش برارضك فیضیدر.

موسیو هانوتونك سوزلرینی کورن قاره مسلمانلر طرفندن کتیریله‌رك مدنیت آریه ایله چارپشدیریلان مدنیت سامیه‌نك معناسنی تعیین خصوصنده حیرتده قالیر.

غالبا فرانسز ملتی کبی سائقهٔ ذکاسیله اذکیایه منقاد اولان بر مات آره‌سنده‌هانوتونك سیاست‌خارجیه امورنده‌موفقیت کوستره‌مامسی کندیسنك حقائق تاریخیه‌یه نفوذ ایده‌میه‌رك یالکز الفاظ تاریخیه‌ایله اویالانمسندن ایلری کلمشدر. حالبوکه طبایع اممی بیلن بر آدم ایچون منسوب اولدیغی‌قومی اقوام‌مجاوره‌یه تفوقیاب اوله‌جق بریوله کتیرمك او قدر مشکل دکلدر. مشکل برشی وارسه اوده بوکون بویله بر آدمی بولمقدر.

صحائف تاریخه باقانلرك کوزلری جبههٔ ازمانده تصلب ایدوب قالمش اولان خون معصومینك انعکاسندن‌حمرت ایچنده قالیر. بوقانلر هپ مدنیت آریه ایله اتحاد ایدن بودینك [نصرانیتك] اهلی‌طرفندن مدنیت سامیه اربابنه مقاومت ایتمك، اومدنیتك ضیاسنی سوندورمك ایچون دوکولمشدر.

اکر یالکز زمان حکمده موجود اولان اربابنك احوالنه باقه‌رق ادیان حقنده حکم ویرمك صحیح اولسه‌یدی دین مسیحی ایله مدنیت حاضره آره‌سنده هیچ برمناسبت اولمدیغنه حکم ایتمك بزم ایچون‌جائزاولوردی. چونکه‌انجیل المزده‌در. اوقویورز، اکلایورز، دقایق معناسندن هیچ برینی فوت ایتمیورز. انجیل خرستیانلره‌دنیادن رابطه‌یی کسمکله امر ایدییور؛ کوملکی آلنان بر آدمی خرقه‌سنی‌ده ویرمکله مکلف طوتیور؛ صاغ یناغنه طوقات‌اوریلانه‌صول یناغنی‌ده چویرمسنی توصیه ایدییور؛ بوتون خرستیانلرك بوتون موجودیتلریله «اب»ده‌فانی‌اولملری لازم کله‌جکنی سویلیور؛ برزنکینك عالم ملکوته کیرمسندن بردوه‌نك ایکنه دلیکنه صیغماسی دها قولای اولدیغنی حکایه ایدییور. دها بونلردن باشقه، عالم باقی سکاننه التحاق، کسب لیاقت ایچون انسانلری بوعالم فانیدن انقطاعه دعوت ایدن بر رسول ربانی‌یه شایان نه قدر ملکوتی وصایا وارسه هپسنی بذل ایدییور.

عجبا ، انجیلك توصیه ایتمش اولدیغی وجهله ، اللهك حقنی اللهه، قیصرك حقنی قیصره ویرمك هیچ هانوتو جنابلرینك خیالندن كچدیمی؟ عجبا دیانت مسیحیه ایله عقد مؤاخات ایتمش اولان مدنیت آریه‌ده بونك برمثالنی كوردیمی ؟ ! مشهودات هیچ بویله بر وقعه كچمدیكنی بزه كوستروب طورویور . زیرا بومدنیت نفوذ وسلطنت مدنیتندن ، سیم وزر مدنیتندن ، زیب واحتشام مدنیتندن ، مكر ونفاق مدنیتندن باشقه برشی دكل .

بومدنیته حاكم اولان قوت ایسه برقومك نزدنده آلتون، دیكرینك عندنده لیرادر كه ایشك ایچنده انجیل شریفك ذره قدر دخلی یوقدر.

مسیحیلرك كندی دینلرندن اولمایان پادشاهلرینه قارشی خصومت ایتمه‌ملری ایچون حضرت عیسی قیصره عائد اولان شیئی قیصره‌نك ایللرینی توصیه ایتمش ایكن بوكون حال اویله بر عكس اولمش كه : خرستیانلر ملوك شویله طورسون ، زیر تابعیتلرنده بولنان اقوامك بیله باشقه دیندن اولماسنه بردرلو تحمل ایده‌میورلر !

أوت ، واقعا بوكونده انجیلك أوامرینی یرینه كتیرن برقوم بولونیور . بوقوم آمریقالی بر جماعتدر كه مملكتلرینی ، ثروتلرینی براقه‌رق قدس شریفه كلمشلرده مسیحك نزولنه منتظر اولیورلر . جناب مسیح مشهور مناره‌یه هبوط ایدر ایتمز، هركسدن اول استقبال ایده‌جك ، هركسدن اول النی ، آیاغنی اوپه‌جكلر . واقعا بوجماعتی تشكیل ایدن افراد قلبلرینك صافیتی ، روحلرینك حرص وطمعدن نزاهتی اعتباریله ، كتب مقدسه تلاوتندن باشقه ، هردرلو عملدن منقطع اولمق مرتبه‌سنی بولمشلردر . اكر دیانت اسلامیه‌نك هجوم ایتدیكی مدنیت آریه بوایسه اومهاجمك حجتلرینه ، دلیللرینه هركسدن اول بن بیان تسلیم وقناعت ایدرم .

اقوام سامیه آره‌سنده فنیكه‌لیلر واركه صنعتده ، تجارتده ، حتی قرائت وكتابتده آوروپالیلرك استادی بونلردر . كذلك سامیلر ایچنده آرامیلرده بولونیوركه روماليلر زماننده بویوك برمدنیته صاحب اولان بو قومك فضلنی غربلیلرده انكار ایده‌مزلر .

ذاتاً سلم انسانیتده بالتدریج یوكسلان اقوام عندنده مبادئ صناعت بردر . بر قومك دیكر قومه نسبتله عرض ایده‌جكی تخلف انجق حاجات معیشتك ، ایجابات شئونك ، طبایع اقالیمك كندیلرنده حصوله كتیره‌جكی خصوصیاتدر . أمتلر اوته‌دن بری یكدیكرندن اقتباس مدنیت ایدرلر . حاجات حیاتیه‌سندن برینی تأمین ، یاخود شئون مدنیه‌سندن برینی استكمال ایچون هر قوم دیكرندن بر صنعت ، یاخود بر معرفت آله‌بیلیر كه بوخصوصده آری ایله سامی آره‌سنده قطعیاً فرق یوقدر .

نته‌كیم وقتیله غرب آری شرق سامیدن بوكون اضمحلال حالنده‌كی شرقك استقلال ایچنده بولنان غربدن آلمقده اولدیغی شیلردن دها چوق شیلر آلمشدر . او حالده حضرت محررك مدنیت لفظندن دیندن باشقه بر معنی قصد ایتمدیكی اكلاشیلیور . ذاتاً دین سامیدن مراد توحید ، دین آریدن مقصدده مقابلی اولدیغی كلامنده تصریح ایدلمش ایدی .

شیمدی بن بو وزیر شهیره مكتب چوجوقلرینك بیله معلومی اولان بر حقیقت بدیهیه تقریر ایده‌جكم كه اوده شودر : دین توحید دین سامی دكلدر ، بلكه انجق دین عبرانیدر كه ابراهیم علیه‌السلام ایله اولاد واحفادی، والده‌سی طرفندن بونلره نسبتی اولان حضرت عیسی، صوكره اونك ایلك اصحاب وانصاری هپ بو دین ایله طانیمشلردر. لكن عربلره ، فنیكه‌لیلره ، آرامیلره، الحاصل كتاب مقدسده اسملری مذكور اولان بوتون دیكر سامیلره كلنجه ــ كندیسنجه‌ده معلوم اوله‌جغی اوزره ــ بونلر بوتون بتپرست ایدیلر ، مشبهه‌دن ایدیلر ؛ بو خصوصده عمجه زاده‌لری ، یاخود دشمنلری اولان آریلره اصلا مخالف دكل ایدیلر .

صوكره هانوتو تشبیه وتجسیمك عقیدهٔ توحیده تفضیلی بحثنه طالیورده فلسفه وعلوم اجتماعیه‌ده‌كی اطلاع واسعنك سوقیله بونك ایچون بر چوق اسباب وعلل درمیان ایدیوركه اونلره قارشیده سویلیه‌جكمز سوزلر وار . ذاتاً انشاءالله یارینكی مقاله‌مز بوكا دائر اوله‌جقدر .

قلمی ألمدن براقمازدن اول ، بویله بر وزیر حقنده‌كی تعظیملری مسلمانلرك اللهه قارشی اولان تنزیهلرندن پك‌ده اشاغی اولمایان ذواته، شوراسنی سویلیه‌یم : اكر بن هانوتونی معلومات تاریخیه‌ده راجل كوسترمش ایسه‌م ، بر كره حقیقهً راجلدر كه قومی ایچندن برچوغی كندیسنك بوحالنی بیلیر ؛ برده جهان علمده علمدن باشقه امیر ووزیر یوقدر .

مترجمی

محمد عاكف

قرنداشم عاكف بك

كچنده لامارتینك « مه‌دیتاسیون پوئه‌تیك » نی برابر اوقودكن ، « جناب حق » عنوانلی منظومه‌یه حیران اولمش : قوتی محافظه شرطیله ترجمه‌سی قابل اولسه ... دیمش ایدیكز. اوزمان بوسوزیكزه قارشی برشی سویله‌مدم. فقط سزدن آیرلدقدن صوكره تجربهٔ قلم قبیلندن اوله‌رق ترجمه‌سنه باشلادم . بویله برشی وجوده كلدی . بیلمم نصل اولدی ؟ موضوعك علویتی، اسلوبی معذور كوسترر ظن ایدرم ....

فرید

جناب حق

«لامارتین‌دن» صحیفه «١٤١»

اوت ! روحم بوسلاسل وقیودی اوزرندن آتمقله وایه‌مند صفا اولیور: بشریته خاص اولان بارمشاق ومحندن فارغ، حواس ومشاعرمی بوعالم اشباحده تارك اولدیغم حالده عالم ارواحه اعتلا، بوعالم محسوساتی زیر پای استحقاره آلوب ساحهٔ امكانده ایستدیكم كبی پرواز ایلرم . روحم محبس وسیعنده صیقیلیور. بكا اویله بر یر لازم كه اصلا حدودی، آفاقی اولمسون .

عمان بیكران برقطره كوزیاشنی نصل محو ایدرسه نامتناهی‌ده بنم اندیشهٔ موهومی ذاتنده فانی ایتمكده، فكر واندیشه‌م ابدیتلره حاكم اوله‌رق زمانی ، فضای بی‌پایانی طی ، فنایه تقرب، ساحهٔ وجود مطلقده سیران ، جناب حقك حوصلهٔ ادراكه صیغمیان ذات الوهیتی

مساعدهٔ امکان درجه‌سنده ادراك واذعان ایلکده‌در .

فقط حس ایتدیکم حالاتی تصویر ایتمك ایستدیکم آنده بتون الفاظ وکلمات بی تابانه مجاهدات ایچنده قرین اضمحلال اولیور ! روحم سویلیورم ظن ایدیور ! تعب زده لسانم ، ظلال اندیشهٔ بی‌مألم اولان برطاقم اصوات بی معنی ایله هوایه چارپوب دوریور .

جناب حق ارواح ایچون ایکی مختلف بیان خلق ایتمشدر . بونلردن بری صوت ملفوظ حالنده هوایه قارشیر ؛ بوغربتکه ناسوتده‌کی احتیاجاتمزه کفایتساز اولور ؛ فانیلرك برقرار اوزره اولمیان شئون مقدراتنه کوره هر اقلیمده تبدل ایدر ؛ یاخود مرور زمان ایله وادئ ترك ونسیانده غائب اولوب کیدر !

باقی ، عالی ، عمومی ، نامتناهی اولان لسان دیکره کلنجه او ، بتون ذکالرك لسان همزادی‌در . جوهوایه عکس وانتشار ایدن صوت میت دکلدر . قلوب ایله مسموع برکلمهٔ ذی حیاتدر . سویلنور ، ایشیدیلور ، روح ایله انجق اولسان اوزره سویله‌نیلور . بولسان محسوس تأثیر ، تنویر ایدر ، آلام واکدار قلبیه‌یی تفهیم ایچون بولسانك آه وانیندن ، شدت وصولتدن بشقه ترجمان آتشین بیانی یوقدر . ایشته بولسان لسان مناجات انام اولان لسان سماویدرکه آنی بریوزنده انجق عشق حقیقی اکلار .

پرواز ایتمك ایستدیکم بقاع صافیه‌ده روحمه مستولی اولان شوق وجد آمیز بولسانی بکاتبیین وتلقین ایدر . بولیلهٔ ظلماده بنم یکانه مشعلم او وجد شوق انکیز اولوب بکا بوعالمك حقیقتنی عقلمدن دها واضح صورتده بیلدیرر . دلیل راهم اودر . اویله ایسه کل ، ای سکا ترفیق ایده‌یم ! کل ! انك اجنحهٔ آتشیننده حیرت وهیمانه مستغرق اول !

ارتق عالم نظرمزدن نهان اولیور . قید زماندن آزاد اولیورز ، فضای لاتناهی‌یه کچیورز . ایشته مراتب ازلیهٔ هویت اعتباریله مواجههٔ حقیقتده‌یز ! طلوع وافولی اولمیان اوکوکب جهان آرا ، ذاتی یه‌ذات الهیسی تقدیس وتنزیه ایدن حضرت مولادر . موجود حقیقی انجق اودر . کائنات اندن اقتباس فیض وجود ایدر . فضای نامتناهی تجلیکاه وجودی ، ازلیت مقیاس شئون نامحدودیدر ؛ روز روشن تعلق نظر الهیسندن نشان ، وجه ازلیسی مرآت هستیده نمایاندر . کائنات قدرتیله قائم ، هرشی انك فیضیله دائمدر .

امواج ازل پیمای حادثات ، منبع نفاد ناپذیر قدرتندن جوشان اولان بر نهر سیال کبی عمان وجوده آقفده ، تکرار مبدأ کل اولان ذات الوهیتنه رجوع ایتمکده‌در . کندیسی کبی نامتناهی اولان آثار قدرتی‌ده صانع ازلیلرینه حمدوثنا ، اوصانع ازلینك نفخات قدسیه‌سی‌ده ساحهٔ تکوینی صنوف مخلوقات ایله املا ایتمکده‌در .

مبداء ومعاد کائنات اولان ذات الوهیتك مشیتی عین ایجاد ، وجودی محض ابداعدر . شو حاله کوره مشیت علویه‌سی ، قانون بدیع الهیسی دیمکدر .

فقط ظلمتدن ، فتوردن بری اولان او مشیت علویه عین انتظام وقدرت ، عین عدالت وحکمتدر . قابل وجود اولان هرشی اوزرنده مشیتی جاریدر .

خزینهٔ لاتفنای جودندن ، ذکا ، عشق ، قوت ، جمال ، شباب کبی فیوض الهیه‌سنه مظهر اولان انسان علی التدریج واصل قرب رحمان اولور . ذات الوهیتی ، عدم حکمنده اولان نوع بشری بوصورتله مواهب صمدانیه‌سنه مستغرق ایده‌رك ، درکات سفلیهٔ وجوددن کمالات ذاتیه‌سنك مظهر تامی اوله‌جق بر طاقم نفوس زکیه خلق ایدر . تربیت پذیر دست قدرتی اولان بوعباد صدق اعتیادی‌ده خالقلریله کندیلری آره‌لرنده‌کی مسافهٔ بی‌پایانی تقدیر ، فطرت زکیه‌لری اقتضاسنجه ، عالملردن غنی ، مرجع ازلی وابدی اولان حضرت الوهیته توجه ورجوع ایدرلر .

ایشته بتون ارواحك عابد ، حضرت خلیل اللهك پیش جلالنده ساجد اولدیغی ، کائناتك عقلی وجوندن خبردار ، عدالتك ، سفاتك امید وانتظار ، حضرت مسیحك یریوزنده خوارقنی اظهار ایلدیکی ذات باری اودر .

اومعبود بالحق انسانلرك کندی الیله یاپیلان ، ساده‌دل اجدادمز طرفندن لرزهٔ خشیتله طاپیلان معبودلردن اولمیوب واحد واحد ، عادل وصمد اولان خدای عزوجلدر . ارض انك آثار قدرتنی کوریر ، سما اسم مبارکنی بیلیر .

بختیار اوکیمسه‌درکه ذات الوهیتی تصدیق ایدر ، مسعود وکامکار اودرکه اکا صدق واخلاص ایله عبادت ایلر .

اوت بختیار اوکیمسه‌درکه جهان ذات صمدانیسندن غافل ، یاخود متغافل ایکن ظلمت لیال ایچنده فروزان اولان مصابیح علانك اشعهٔ هدا نماسیله ، انجق ایمان واعتقاد ایله کیریله بیلن حریم جبروتنه رهیاب اعتلا اولوب عشق الهی ، شکر وثنای نامتناهیسنك تأثیر طاقتسوزیله بیتمش ، کندیسندن کچمش اولدیغی حالده مجمرهٔ تقدیس وتمجیدنده روحنی سوزان ایلر !

انجق ، بی تاب ، بی مجال اولان روحمزك عالم بالایه اعتلا ایده‌بیلمسی ایچون محتاج اولدیغی قوتی ، استمدادی ینه ذات الهیسندن اخذ ایتمسی لازمدر . عالم بالایه آتشین جناحلرله پرواز ایدیلیر ؛ روحك آتشین جناحلری‌ده : قصد اعتلا ، عشق مولادر .

آه نیچون بن نوع بشرك هنوز دست ایجاد قدرتدن چیقدیغی ، زمان وعصمت اعتباریله حضرت الوهیته دها یقین ، انکله مکالمه شرفنه نائل اولدیغی دورلرده دنیایه کلمدم ؟ نیچون شمس جهان آرانك طلوع اولدیغنده بودنیایی کورمدم ؟ نیچون بنی آدمك فراش وجودده ایلك تیقظی آننده سویلدیکی سوزلری ایشتمدم ؟

اوزمان انسانلره هرشی ذات الوهیتکدن بحث ایتمکده ایدی ؛ سن‌ده انلری خطاب عزتکه لایق کورمکده ایدك .

اوزمان بتون دنیا سنك عظمت علویه‌که تنفس ایدر ، یدابداعکدن چیقان عالم طبیعت‌ده صانع ذیشانك نام بلندینی هرطرفه نشر وایصال ایلر ، مکنون تعاقب ادوار اولان او نام بلند ــ انسانلره قارشی ــ آثار صنع قدرتکده دها بین برصورتده شعشعه‌پیرای ظهور اولوردی . اوزمان انسانلر انجق سکا رجوع ، انجق سندن استمداد ، استغاثه

ایدرلردی ؛ سن‌ده آنلرك ندای استمدادینه « اناالرب ! » خطابیله جواب ویرر ایدك .

بر چوق زمان انلری خطاب عزتکه مظهریتله تربیت پذیر ، ید قدرتکله طریق مستقیمه دلالت مراد ایتدك .

« سنهار » « مامبری » وادیلرنده ، مشجرهٔ « حوریب » یعنی حضرت کلیمك عبرانیلره احکام الهیه‌کی تبلیغ ایتدیکی معظم تپه‌ده قاچ کره ردای کبریا وعظمتکله تجلی نمای ظهور اولدك !

اولاد یعقوب قرق سنه قدر خوان احسانکدن نواله چین اولدی . انلرك غنودهٔ خواب غفلت اولان قلبلرینی رسل کرامکله بیدار ، کوزلری اوکنده خارقه‌لر اظهار ایدر ایدك . نه‌وقت سنی اونوتسه‌لر سمای مجد الوهیتکدن نزول ایدن ملکلر انلرك وادئ ضلالده پویان اولان قلبلرینه ذات پاککی تخطر ایتدیرر ایدی .

فقط او خاطرات صفا مشحون ، منبعندن اوزاقلاشان بر نهر سیال کبی بزه طوغری جریان ایتدکجه صفوت اصلیه‌سنی غائب ایتمش ، یلدای عمیق ازمان اوکوکب سالدیدهٔ خاطراتك انوار شعشعه نثارینی علی‌التدریج قرین انخساف ایلشدر .

سن خطاب عزتکه نهایت ویردك . غفلت ونسیان ، تعاقب ازمانده او نام عظمت اتسامك صحیفهٔ مکوناتده منتقش اولان آثار تجلیاتنی کوسترمه‌مکه باشلادیلر .

توالئ اعصار ایله چهرهٔ دلارای ایمان صولدی . انسانلرله سنك آره‌کده شبهه و تردد حائل اولدی .

ای خالق ذیشان ! بوعالم آرتق سنك عظمت وکبریاکی تقدیر ایده‌میه‌جك قدرمغلوب هرمدر . نام پاککی ، آثار قدرتکی ، خاطرهٔ مقدسه‌کی صحیفهٔ قلبندن سیلوب وادئ ضلاله دوشدی .

تکرار او فیضه مظهراولمق ایچون نهر موجا موج ایامی ماضی‌یه طوغری قطع ایتمك لازم کلیور . ای عالم شئون ! ای قبهٔ عظمت نمون ! دیدهٔ غفلت سزی بیهوده تماشا ، افسوس که معبودی کورمیوب یالکز معبده قارشی اظهار حیرتله اکتفا ایدیور . ساحهٔ افلاکی دولدیران بیکلرله کونشلره بیهوده باقیور . انلرك ، لدنیاتنه وقوف متعذر اولان ، سیر وحرکتلرینی بیهوده تعقیب ایدیور . آرتق انلری اداره ایدن قدرت و قوتی طانیمیور . زیرا دائمی ، ازلی خارقه‌لر — الفتدن طولایی — خارقه‌لقدن چیقیور .

اوشموس فضاییا بوندن اول نصل پارلادیسه بوندن صکره‌ده ینه اویله‌جه پارلایه‌جقدر . کیم بیلیر انلرك مبدأ سیر و حرکتلری نه‌زماندر ؟ حضیض خاکه فیض و برکت ویرن شو فانوس سماوی عجبا ایلك دفعه اوله‌رق نه‌زمان طوغدی ؟ بزم اجدادمزده انك سیر اولینی کورمه‌مشلردر . چونکه ایام ازلیه‌نك یوم اولینی یوقدر .

قدرت ربانیه‌ك بوتحولات عظیمهٔ شئون ایچنده عقل ووجدانه موجودیت الهیه‌کی کوستریور . فقط کورن کیم ؟ نوع بشرك مایهٔ مباهاتی اولان سلطنت فانیه بازیچه‌کاه قدرتکده الدن اله کچیور . لکن عبرت آلان کیم ؟ کوزمز آثار قدرت و عظمتکله الفت ایتدیکندن اکا قارشو لاقید بولنمق کبی بر اعتیاد سقیمه مبتلا اولمش ، عصرلردن بری کوریله کلن بومناظر اسکیمش ، انسانلرده بوائتلاف مدیدن طولایی اویوشمش ، خواب غفلته دالمش !

ای خالق ذیشان ! سن بزی ایقاظ ، بوعالمی امرکله بشقه‌بر صورته تحویل ، کلمات قدسیه‌کی عدم حکمنده اولان نوع بشره اسماع ، بوعالمك هیولاسندن برعالم دیکر ایجاد وابداع ایله . خواب غفلته مستغرق اولان کوزلرمز بشقه مناظره ، وادئ ترددده پویان اولان عقول قاصره‌مز بشقه خوارقه محتاج . ارتق قلوب قاسیه‌مزه هیچ تأثیری اولمیان شو سمواتك انتظام مشهودینی تغییر ، آلودهٔ ظلمت ضلال اولان کوزلرمزی برشمس نوین دیکرله تنویر ایت . عظمت الهیه‌که نسبةً لاشی حکمنده اولان بوقصر کهنسالی تخریب ، تجلیات ذاتیه‌کله بزی ایمانکه مجبور ایت . ساحهٔ سماده سیر ایدن کونشك کائناته افاضهٔ انوار ایتمسی نهایت بولمه‌دن اول ، احتمال که او شمس معنوینك ضیای منکسفی تدریجاً عالم فکر وجانی تنویردن قاله‌جق . اوفانوس سماوینك صدمهٔ قهر الهی ایله خراب اولدیغی کورن روز روشن‌ده کائناتی برلیلهٔ ظلمای ابدی‌یه مستغرق ایده‌جك .

یارب سنده اوزمان بوعالم فانی‌یی تخریب ایده‌جکسك . صواعق قهر وجلالکله زیر وزبر اولان بو سرای هستینك بقیهٔ انقاضی‌ده ساحهٔ جبروتکدن عکس انداز دهشت اولان « وار اولان انجق بنم ! ماسوی ایچون امکان بقا یوقدر . بنی بشر ایمانه نهایت ویردی . انك موجودیتنه‌ده نهایت ویرلدی » خطاب عظمت مآبنه الی‌الابد منعکس اوله‌جقدر .

فرید

صراط مستقیم

اصلنده‌کی نزاهت فوق‌الخیالی ، نه‌قدر ممکن ایسه او قدر ، محافظه ایتمك شرطیله بویله سماوی بر نشیده‌یی لسان عرفانمزه نقله همت ایتدکارندن طولایی فرید بك قارده‌شمزه تشکرلر ایدرز .

شرقك ، غربك بدایع عرفانوادبیله کتبخانهٔ ملیمزی نصیبه‌دار کمال ایتمك ایسته‌ین ارباب قلممز فرید بکك مسلك تحریرینی تعقیب ایدرلرسه ، بزم فقیر ادبیاتمزی اغنا ایده‌جك بویله پك چوق جواهر معرفت بولورلر . غائب ایده‌جك وقتمز یوقدر . آراملی ، بولملی ، یازملی‌یز .

مِنَاقِبِ سَنِیَّه

— مابعد —

وغدا کل بیت نار وفیه

کربة من خمودها و بلاء

واو کیجه [فرسك نیجه سالاردنبری ایقاد و پرستش ایتمکده اولدقلری] بتون آتشکده‌لرده‌کی آتش سوندیکندن اهل نارده کربت وبلا حاصل اولدی .

بیان اعراب ولغات :

[غدا] وقع معناسنه‌در . [کل] فاعل و [بیت نار] ترکیبنه مضاف . [بیت نار] آتشکده دیمکدر . [وفیه] ده واو حالیه‌در ومضاف مقدر اوله‌رق [وفی‌اهله] دیمکدر وضمیر بیت ناره راجعدر . جار مع‌المجرور مقدم خبر ، [کربة] مؤخر مبتدا ، جمله فاعلندن حال . [غدا] یی صار معناسنه آلوب بو جمله‌یی آکا خبر قیلمق جائزدر ، بو تقدیرجه [وفیه] ده‌کی واو مقحمدر . کربت : غم وغصه‌یه دینور . [من خمودها] ده [من] تعلیلیه‌در . خمود : خانك ضمیله آتشك قوری سونمه‌رك علوی ساکن اولمق و همود : هانك ضمیله آتش بالکلیه سونمك معناسنه ایسه‌لرده بیت ثانی قرینه‌سیله بوراده خمودك همود معناسنده استعمال اولندیغی آکلاشیله‌یور وکتب سیرده‌کی روایاتده بو معنی موافق دوشیور . [وبلاء] مبتدا اوزرینه معطوف . بلاء : محنت ومصیبته دینور .

وعیون للفرس غارت فهل کا
ن لنیرانهم بها اطفاء

ینه او کیجه ظهوره کلن غرائب اموردندرکه فرسك بعض بیکارلری یره باتدی ، قورویوب برقطره صویی بیله قالمدی ، عجبا آنلرك آتشکده‌لرنده‌کی آتشلرمی بو یره باتان بیکارلری اطفا ایتدی؟ خایر ! او آتشلری ، ظهوریله هر باطلك مضمحل اولدیغی سر وجود محمدی اطفا ایلدی .

بیان اعراب ولغات :

[عیون] صفت ایله مخصص مبتدا وبیکار معناسنه اولان [عین] ك جمعی . [للفرس] مبتدانك صفتی ، فرس : فانك ضمیله برامت عظیمه‌نك اسمیدر . [غارت] یره باتدی معناسنه ماضی ومبتدانك خبری . [فهل] استفهام تعجبی توبیخی ، [کان] فعل تام . [لنیرانهم] اطفانك مفعول بهی ولامی لام تقویتدر ، نیران نارك جمعی . [بها] اطفایه متعلق . [اطفاء] فاعل وباب‌افعالدن سوندرمك معناسنه مصدردر . ترکیبك حرفیاً مدلولی آیا فرسك آتشلرینی او بیکارلر ایله سوندرمکمی واقع اولدی دیمکدر .

مولد کان منه فی طالع الکف
ر وبال علیهم ووباء

بو بر ولادتدرکه بوندن اهل کفرك طالعنده کندیلری اوزرینه وبال ووبا اولدی . ولادت محمدیه حسبیله اهل کفرك نجم طالعندن کندیلرینه عظیم وخامت ومحنت حلول ایلدیکنه دائر کهنه طرفندن احکام استخراج اولندی .

بیان اعراب ولغات :

[مولد] مبتداء محذوفه خبر . [کان] فعل تام وخبره صفتدر . [منه] لفظی [من‌اجله] و [فی‌طالع‌الکفر] ترکیبی [فی طالع اهل الکفر] تقدیرنده‌در . [فی] حرفی [وبال] کلمه‌سنه متعلقدر . طالع : کهنه ومنجمونك عالمده حادث اوله‌جق اموری کندوسندن استخراج ایلدکاری نجمك اسمیدر [وبال] فاعلدر ووخامت معناسنه‌در . [علیهم] وباله متعلق وضمیر اهل‌کفره راجعدر . [ووباء] وبال اوزرینه معطوفدر . هرایکیسنك تنوینی تعظیم ایچوندر . وباء : علت معلومه‌نك اسمیدر ، بوراده آنکله محنت ومشقت مراددر .

فهنیئاً به لآمنة الفض
ل الذی شرفت به حواء

ولادت محمدیه حسبیله آمنه‌یه اول فضیلت قوتلی اولسون‌که او فضیلت ایله حواء دخی مشرف اولدی . جناب آمنه حضرت احمد مختاری بلا واسطه عالم شهوده ابراز ایلدیکندن بو شرف جلیل اکا مبارك اولسون‌که ام‌البشردن والدهٔ مشارالیهایه قدر امهات مکرمات بو در مکنونی عالم اصلابه ابراز ایلدکلرندن بو شرف وفضیلتدن آنلرده حصه‌یاب فخر وابتهاج اولدیلر .

بیان اعراب ولغات :

[فهنیئاً] لفظی [فلیهنئ هنیئاً] تقدیرنده اوله‌رق مبارك اولسون دیمکدر . [لیهنئ] باب ثالثدن امر غائب ، [هنیئاً] امام مبرده کوره عاقبت کبی مصدر اولمغله فعل مضمره مفعول مطلق . [به] ده حرف جر سببیه وضمیر رسول اکرمه راجع . [لآمنة] فعل مضمرك مفعولی ولامی لام تقویتدر . [الفضل] شرف ورفعت معناسنه اوله‌رق فعل مضمرك فاعلی . [الذی] مع صلته فضلك صفتی . [شرفت] تفعیل بابندن ماضئ مجهول [به] ده ضمیر فعله راجع [حواء] نائب فاعل .

بقیه‌سی وار — برکت زاده اسماعیل حقی

صراط‌مستقیم رسالهٔ محترمه‌سنه

خطبه‌لر نصل اولملی؟

دین مبین اسلام هر بدعت سیئه‌یی رد ایله ، ترك ایله امر ایدرکن اسلامیتده بر چوق بدعات سیئه موجود اولدیغنی کیمسه انکار ایده‌مز . اك اك بیوك بدعت ایسه خطبه‌لریمزك بو کونکی حالیدر .

صراط مستقیم رساله‌سی بر چوق دفعه‌لر خطبه‌لریمزدن بحث ایلدیکی حالده مع‌التأسف سرد ایتدیکی مطالعات هیچ بر طرفدن نظر اعتباره آلنمامشدر . حالبوکه خطبه بر نطق دینیدر ، دین اسلام ایسه بوتون علوم وفنوندن بحث ایدر . بویله ایکن عجبا شمدیکی خطبه‌لریمزدن استفاده اولنیورمی؟ تغنیدن بشقه برشی واری ؟ حتی غریبدرکه او سلسلهٔ نغمات ایچنده ازچوق موضوع حدیثلرده قولاغه چاربیور !

کچن جمعه کونی استانبولك بیوك جامعلرندن برنده خطیب افندی قافیه‌یی کاف حرفیله کتیرمك ایچون منبردن = وما ارسلناك = دیه‌رك ایندی . ایشته بو خصوص ایچون علمای ذوی‌الاحترامدن مقنع بر جوابه منتظرم . زیرا اثبات بعدالنفی بو آیت کریمه‌ده لازم غیرمفارقدر . ایدی مقصد عاجزانه‌م شودرکه آرتق بو اسکی خطبه‌لر ایله بو تغنی‌یی ترك ایده‌لم : دینی ، اجتماعی ، سیاسی خطبه‌لر تنظیم ایله نطق صورتنده اوقویه‌لم .

عاجزلرینك ایکی سنه‌دن بری آرپه‌جیلر جامعنده اوقودیغم خطبه‌لرك مستمعینه حقیله تأثیری کورلمشدر . حتی بوهفته اوقونان خطبه بر چوق ارباب فضل‌وکمال طرفندن مظهر تقدیر اولدی ویازلسی رجا ایدلدی . انجق کثرت مشاغلمه بناءً عینی خطبه‌یی بر چوق ذواته یازمیه‌جغمدن رساله‌کزه کوندریورم . انشاءالله بوندن بویله هر هفته اوقونه‌جق خطبه‌لرك صورتنی تقدیم ایدرم . والسلام علیکم .

آرپه‌جیلر جامعی خطیب وکیلی
علی شیخ‌العرب

خطبه

— ۱ —

الحمدلله مغیرالاموروالاحوال. الحمدلله مفرج الکروب والاهوال. الحمدلله میسرالصعاب والاثقال. الحمدلله بیده الحرکة والسکون. استغفره واشهد ان لااله الاالله الملك العلام. واشهد ان محمداً نورالهدی ومصباح الظلام . اللهم صل وسلم علی هذا النبی البدرالتمام . وعلی آله وصحبه ذوی‌القدرالمصون وسلم تسلیماً کثیرا .

اما بعد فيا ابن ادم ما اقسى قلبك وما اصلبه . وما اشق الخطيب وما اتعبه . يعطيك من الوعظ اعجبه واعذبه . وتمطيه من الاهمال فنوناً فى فنون تسمعه يصيح فتقشعر منك الجلود . ثم تنوى ان تتوب ولا تعود . ولكن اذا خطيت الباب نقضت العهود . فهل مثلك فى الدنيا يكون . ان كنت لاتعتبر حتى ترى . فانظر للاسلام وما يفترى . وحسبك من سؤ الاحوال ماجرى . ولكن انت غافل او مفتون . قلب النظر من الشرق الى الغرب . وتأمل بالعقل وبالقلب . تجد الاسلام فى اشد الكرب . لا انت تتوب ولا الخطب يهون . انت تخالف الشرع جهاراً وتظلمه . وعدو الاسلام يلطمه ويلكمه . فمن اين يجد الدين من ينصره اذا كنت انت والعدو عليه تحطون . هز قلبك هز المبكت الموبخ لعله يتأثر . قل له يا قلب الى متى عن العمل بالدين تتأخر . دع الدمع اسفاً على الاسلام من عينيك يتحدر . تمسك بالشرع وتحسين الحال لك مضمون . جربت المعصية فجرب الطاعة ولك المنه . عملت للنار ومن العدل ان تعمل للجنه . تمسكت دهراً بالمعاصى فتمسك شهراً بالسنه . اسمع نصيحتى هذا دواؤك المكنون كفى كفى ايها المؤمن مافات . حسبك حسبك مامضى من السيئات . ارجع ارجع فتعساً لهذه الحالات . اتق الله فبالتقوى تقوى الحصون . قال رسول الله صلى الله عليه وسلم الى انس : يا بنى ان قدرت ان تصبح وتمسى وليس فى قلبك غش لاحد فافعل وذلك من سنتى ومن احب سنتى فقد احبنى ومن احبنى كان معى فى الجنة صدق رسول الله .

على شيخ العرب

ادبيات حاضره

— ١ —

انسانيتك معشوقهٔ هردم تازه وجدانى اولان ادبياتكه سطور سياه كيسوى سحر تار پريشانيدر؛ هر مرغ قلب اونك افتادهٔ دام حسنيدر. ادبيات طبيعتك محاسن مناظرى كبيدر: اونده هر كس كندى فكرينه عائد بر مأل آشنا ، كندى قلبنه مؤثر بر لسان نابيكانه بولور . سمادن، كونشدن، قمردن ، ييلديزلردن ، چيچكلردن نورونكهت شكلنده انتشار ايدن مأل فضانوردك هر كس مستفيد ومتلذذ بر قارئيدر. اوحالده هر كس ادبياتدن نه برشى اكلامق لازم كلير . چونكه هيچ بر استاد متكامل ادب يوقدركه طبيعت قدر مقتدر، طبيعت قدر چيره دستئ ايجاده مالك اولسون .

زاهرات انجم ، شمس وقمر ، آسمان وآفاق طبيعتك ادبيات ذوى الاشكاليدر . طبيعت بعضاً رسام ، بعضاً شاعر اولان بر وجود نامرئيدر. طبيعتده هم آرتيستلك ، هم شاعرلك كماليله تجلى ايتمشدر. ديمك كه طبيعت الك مقتدر بر شاعر أول ، الك شاعر بر رسام كائنات ـ نويسدر. اونك مأثر شعرى ايسه بر حسن واضح، بر جمال عياندركه، اونك خطوط ناصيهٔ ملاحتنى ـ بر كتاب بسيطك الفاظ ساده مألى كبى ـ هر كس اوقور، ياخود هيچ اولمازسه هجالر .

طبيعتك اشعار صدهزار ـ شكلى هر كس طرفندن آكلاشيلنجه ـ نه قدر مقتدر اولسه طبيعت قدر نصاب قدرتى اولميان ـ برشاعرك اثرى اكلاشلامامق نه دن ايجاب ايتسون ؟ واقعا قمرك بر كرهٔ منورهٔ بروج آرا اولديغنى هر كس بيلمز ؛ واقعا شعرلرده كنديسنه خاص برماهيت عاليه سى ، برصنعت ممتازه سى واردركه اونى هر كس اكلاماز؛ فقط آيده ، كونشده ، حتى بر كره پارهٔ سرائر اولان ييلديزلرده ينه ظل سياه ابهام يوقدر. بناءً عليه شعرلرده نور كائنات ـ محيطنده سواد كثيف مبهميت يوقدر ، يوق اولمق لازم كلير .

برمأل شعرك درجهٔ ابهامى فيرطنه لى برهواى ميت ايچنده سمانك خاك سحائبنه مدفون اولان نعش زرين قمرك بولوط آلتندن درجهٔ انعكاسنى كچمه ملى .

برمزارك طوپراغنده برنعش معدومك ظل موجوديتى نهان ومبهم نصل لرزنده ومرئى ايسه مبهم اولان شعرلركده مبهميت مألى سواد الفاظ ايچنده نهايت بودرجه يى آشمامل .

رنكلر پارلاق اولميه جقدر ، دستورينى قبول ايده لم ؛ أوت ، الوان بيان او مرتبه عيان اولمسون ديه لم ؛ فقط شبهه واعتراض ايدلمه ملى كه الوان بيانده انجق برقوس قزحك ذرات هردم متلوننده كى رنكا رنكئ نيم ـ عيانى اكديره جق قدر مبهم اوالى .

اكر اكلاشيلميه جق شيلر سويلمك شعرسويلمش اولمقسه قوملرك دارالفنون ادبى دارالشفاى جنتك برفاكولته سى عد ايتمك نه دن دوغرو اولمسون ! آكلاشيلميان شعرلر ـ تعبير جائزسه ـ شعر اولميان شعرلر ومبهمات نويس شاعرلر ـ تعبير آزادهٔ اعتراض ايسه ـ شاعر اولميان شاعرلردر .

كنديسى حضور رحمت مولايه انتقال ايدنجه آثارى نظر مرحمت ادبايه عرض افتقار ايدن مرحوم ومغفور ناجى افنديك كنديسى كبى مرحوم ومغفور اولان اثرلرنده كى وضوح وساده كى دعوامزك دليل بطلانى اوله ماز . ناجى افندى الفاظ ساده ايله افكار ساده يازمش بر محرر شاعر ـ نمادر . حضور مزارينه ويكون آثارينه بر فاتحه اتحاف ايتمك ملتك بورجيدر . ناجى افنديك وپيروان فحم ـ افكار وآتش ـ زبانك، كه عجزلرى شعرلرندن زياده كريه آوردى ، يازدقلرى هرشعر ـ منظومه مرثيت وماهيتك هر كلمه سى بوندن اوتوز سنه اولكى ناتوان ياخود نوتوان بر ادبياتك بازوان شبان منسوبيتنه كچيرلمش معنوى بر زنجيرك بوكون پاصلانمش سينه موون زوال حلقه لريدر .

آثار عبدالحق حامدك اظلال ابهامه قرين وبلكه ده غريق اولماسى ادعاسى انجق بر ادعا اولديغندن شعر مبهم اولمليدر كبى بر ادعاى ديكره دليل اوله ماز. حامد بكك آثارى مبهم دكل، افكارى معلادر. علوينى هر كس تماميله اكلايه ميه جغى ايچون حامدى ده هر كس آكلايه ميور.

بزم مفكرهٔ ناسوت ـ منزلتمزه لاهوتلردن ، برجلردن ، شاهقه لردن قوپوب دوشن تخطابات عاليه بالطبع مبهم كلير . دهانك قارشيسنده ذكا عاجز وراجلدر . انكين دكزلرك امواج شواهق ـ

طریانی پایانسز ساحللرك لب زمزمه‌دار وسعتدن آییروب‌ده حیاض حدایقك دائرهٔ دلتنك راكدینه نصل ایصال وادخال ایده‌بیلیرز ؟ حامدك ابهام معظمنی بوكون مسن بر قاچ چوجغك تقلید ایتمكه چالیشمسی اوكبك خرامان شعرك زاغ آسا بر مصلد مضحكی اولمق دكلیدر ؟

برده اكلامق ایسترم‌كه بوكون تأسیس یارین توسیع ایدلمك ایسته‌نیلن نظم مبهمله بو مملكتـه نه خدمت ایده‌بیلیرز ؟ عثمانلیلرك قوللاندقلری سیاه مركبلر حالا ادبیاتك سیم‌طالعلكنه معكس اولمش كبی اغلایه‌رقمی جریان ایتسین ؟ آرتق بزه بر دوشیزه نهال اندام وكل جمالك تعریف حسن وآنی كركمز .

بر دور انقلاب ــ قانلر ، جریحه‌لر ، هراس فلاكتلرله طولو ــ بر كتاب ذی حیات ، بر بنای پر وقایعدر‌كه اونی قلیجلر یازار ویاپار لكن او حیات آرا كتابك ، او وقایع مشحون بنانك اولومی ، نسیانه قارشی صیانتكاری قلملر اولور . آچیق سویله‌یم انقلابی قلیجلر تأسیس ایدرسه قلملر تدوین ایدر . مؤسس دور انقلاب اولان قلیجلر غبار آلود نیام اختفالرندن چیقه‌لی ایچه اولدی ؛ فقط ادامه وادارهٔ دور حریت ایتمسی لازم كلن قلملر حالا حقهٔ سیه ــ دائرهٔ ترددلرندن قیام نمون خروج اولمدیلر . واقعا نامق كمالك معظم اوغلی علی اكرم ، صوك عصر ادیبمزك مؤبد اولادی محمد عاكف قلب شاعریتلرینك اندفاعات بركانیه كبی آتشین اولان صادرات حماسیله شو دور حریتك احتیاجات ادبیه‌سنه مبجل بر ركن خانم ، منكور بر كافل تطمین اولدیلر . فقط بولا یموت اثرلری شباب حاضر تعقیب وتقلید ایتمه‌ملی‌می ایدی ؟

بر طاقم جنایات نفسانیه وفاجعات اخلاقیه‌نك بی‌عار مصورلری ، رذالتشعار ستایشخوانلری اولان بعض اسلافمز كافی . آرتق مجرا ومنصبی كرمایه‌لر اولان اوچرك ولوث دریارنده آللرنده‌كی خشبیارهٔ اقلامه استنادایدرك برده معاصرلرمز ، اخلافمز شناورلك ایتمسونلر‌كه جنایتدر !

امین اوالیم‌كه وطنك منجمد ومجسم بر صباح آمال اولان قره طوپراغنه بایراغمزدن دوشن هرسایهٔ آل اك كوزل چهره‌لرك تنوعات حمرتندن كوزلدر .

مدحت جمال

مكتب

و

بوسایه‌ده دین اسلامك انتشاری

ترقیات مدنیه‌یی بو طبقه‌یه ، بنی بشری استیلا ایدن جهالتدن تخلیص ایدوب بو عالم ادراكه سوق ایدن ، فطرةً شقی خلق اولنمش بر چوجغی برقوت خارق‌العاده ایله حلمه دعوت ایدن ، انسانلره ساری اولان علل متنوعهٔ امراضیه‌دن تخلیص ایدن ، بر فقیری علم سایه‌سنده زنكین ایدن ، بر دولتك دیكر دولتله محاربه‌سنده غلبه چالدیران ، بر دینك سبب انتشاری اولان مكتب دكلیدر ؟

بوكون دول معظمه‌دن عد اولنان ژاپونیا بوندن قرق اللی سنه اول نه حالده ایدی ؟ بوندن درت سنه اول روس وژاپون سفرنده ژاپونلرك غالب كله‌جكنی كیم امید ایدیبوردی؟ ایشته ژاپونلرده معارفك انتشاری روسلری مغلوب ایتدی . دین مسیحینك شمدی‌یه قدر فوق‌العاده انتشاری اوروپاده موجود اولان مبشر مكتبلری سایه‌سنده‌در .

بر ملتده كه مكتبلر یوقدر ، او ملتك محویتی درجهٔ وجوبیته واصل اولمش دیمكدر . اعصار اخیره‌ده دین اسلامك ترقی ایتمه‌مسنه برنجی سبب مكاتب تبشیریه‌نك مفقودیتندن ایلرو كلشدر .

مهر منیر اسلامیتك آسمان شرقدن لمعه‌پاش علویت اولدیغی زمانلرده ایدی‌كه تاریخ عالمده حقیقةً پك بیوك بر دور آچیلمش ایدی : محور حقیقیسندن انحراف ایتمش اولان اسكی مذهبلر تا تملندن صارصلدی ؛ عصرلردن بری بر رخاوت ایچنده امرار عمر ایتمكده بولونان بر قوم ذكا پرورده بیوك بر فعالیت كورلدی ؛ نورانی بر دین ، پارلاق بر مدنیت اولا شرق اقلیملرینی ، آندن صكره آفریقانك جهات شمالیه‌سنی ، صكره‌ده آوروپانك منتهای غرب جنوبیسنی تنویر ایلدی . اوللری مدنیتدن ، كمالاتدن محروم اولان عربلر اسلامیتله تشرف ایتدكدنصكره اویله پارلاق موفقیتلر ، اویله شانلی مظفریتلر قزاندیلر‌كه ، یونانیلرك ، ایرانیلرك ، روماليلرك عصرلرجه چالیشوب چبالایوبده میدانه كتیره‌مدكلری مظهریتلره پك سریع بر صورتده نائل اولدیلر . والحاصل اهل اسلام ایله مناسبتده بولونان بتون اقوامك پك آز بر مدت ایچنده مدنیت اسلامیه‌یی قبول ایلدكلری مشهود اولیور . فقط بونلر دین اسلامك ماهیتنی آكلامقسزین قبول ایتمه‌دیلر . او زمانلرده جهات مختلفه‌یه سوق اولونان اسلام مبشرلری دین اسلامك حقیقتنی ، ماهیتنی ، آداب اسلامیه‌یی آكلاتدقدن صكره درعقب شریعت غرای محمدیه‌یی تصدیق ، ودین اسلامی قبول ایلدیلر ؛ بو صورتله بنای اسلام قوریلوب شمدی موجود بولنان (٤۰۰,۰۰۰,۰۰۰) اسلام میدانه كلدی .

بوقدر موفقیتلرك جمله‌سی برنجی درجه‌ده دین اسلامك نه معقول ، نه عالی ، نه واسع بر دین صحیح اولدیغنی كوسترر ، وایكنجی درجه‌ده اسلاملرك «فضل العالم علی العابد كفضل القمر لیلة البدر علی سائر الكواكب» كلام حكمت انجامنه نه قدر اطاعت ایدوب چالشدقلرینی ، عالم اولوب حضرت پیغمبرك شفقتنی ، مرحمتنی قزانمغه بتون ذهنلریله . بتون قوتلری ایله جهد ایتدكلرینی وموفق اولدقلرینی كوسترر . فقط اعصار اخیره‌ده او احادیث شریفه‌لره تمامیله رعایت ایدلمیوب یالكز مدرسه‌لرده ، مسجدلرده (فقه) شریف وتجوید اوقومغله (قولایجه) عالم اولمغی دوشونمكه باشلامشلردی . حالبوكه حضرت پیغمبرك (اطلب العلم ولو فی الصین) حدیث شریفنی تفسیر ایده‌جك اولورسه‌ق علم یالكز (فقه) و تجوید اولمدیغنی آكلایه‌جغز ؛ حدیث شریفی تفسیر ایدهلم :

علم چینده بیله اولسه طلب ایدیكز بیوریبورلر ، طبیعیدر‌كه : عربستانك چوللرندن قالقوب چینه كیدوب تحصیل علم ایده‌جك اولان آدمك جغرافیا بیلمسی وچینلیلرك كیملر اولدقلرینی وهانكی دین ایله

متدين اولدقلرني، ماضيلريني، اوكرنمكه تاريخ معاونت ايده‌جك.. او حالده جغرافيا وتاريخ اوكرنمه‌مزي حضرت پيغمبر يالكز شو حديث شريفنده امر ايدييور. بو حديث شريفه مماثل نيجه حديث شريفلر صادر اولمشدركه بزي حال حاضرده موجود اولان علوم وفنوني اوكرنمه‌مزه مجبور ايدييور. بوعلوم وفنوني اوكرنمك ايسه يالكز مكتبلره متوقفدر.

بوندن درت بش عصر اوللرينه ارجاع نظر ايده‌جك اولورسه‌ق اسلاملرك دنيايي تسخير ايتمش اولدقلريني مشاهده ايده‌جكمز بديهيدر. ايشته بوموفقيتلرك هپسي علمه واحكام دينه رعايت ايتمه‌لرندن ايلرو كلمشدر. فقط شمدي كوريورزكه مسلمانلرك قولي قيرلمش، قانلري فاسد اولمش. نره‌يه باقسه‌ق، نره‌ده بولنسه‌ق حياتي زهرليه‌جك احوال اطرافمزي احاطه ايتمش، صبر اولنماز، صبرينه هيچ بر كوكل راضي اولماز برحالده‌يز. بو حال اراده‌يي سالب بر مرتبه‌يه وارديغي ايچون انسان بي اختيار سويلنيور. نه ديرلرسه ديسونلر، مؤمن بيلديكي شيئي سويلمكه مأموردر. بر طرفدنده بو وظيفهٔ دينيه بزي اجبار ايدييور. انسان بو وظيفه‌يي ايفا ايتمزسه ديندن چيقار، چونكه ايمان قلبنده يربولماز. دين اسلامك اك بيوك مقصدي ايسه انسان ايچون سعادت ماديه و معنويه‌نك ويا تعبير آخرله سعادت دنيويه واخرويه‌نك مداري، مكافات ومجازاتك اك بيوك استنادكاهي اولان اراده واختياري تأمين ايتمك وبناءً عليه اراده واختيارك منشأ ومولدي اولان وجداني حر براقمقدر. بو حكمته مبنيدركه دعوت دينه جبر واكراه دكل تبليغ اساس قلنمشدر، او حالده ممالك اسلاميه‌نك جهات مختلفه‌سنده متعدد مبشر مكتبلري كشاد اولنسه ونشأت ايدن مبشرلري ژاپونيايه، چينه، سودانه ودها سائر ممالكه سوق اولنسه‌ده آنلره دين اسلامك ماهيتي، حقيقتي عالمانه برصورتده آكلاتسه‌لر وآنلره طريق حق كوسترسه‌لر بويولده ينه عالم اسلاميت اسكي سطوت ومظفريتني الده ايتسه نه اعلا اولور.

اسلامده پاره‌ده وار، جهدده وار. يالكز بر تشبث يوق، طمارلري اويوشمش، حماست دينيه‌لري آنلري تحريك ايده‌ميور، اكر تشبثده موجود اولسه اجدادمزك لعنتلرينه مستحق اولماز، بالعكس آنلرك تبجيللريني قزانيرز، كه بو اك بيوك بر سعادت اخرويدر.

مكتبسز علم تحصيل اولنماز، وعلمسزده تبشير غير قابلدر. او حالده نشر اسلام تشبثي يالكز مبشر مكتبلرينه منحصر قالمش اولديغي بديهيدر. ممالك اسلاميه‌نك هر شهرنده لااقل ايكي اوچ مكتب موجود اولديغي كبي برده مبشر مكتبي تأسيس اولنسه نه اولور؟ اسلاميتك كيتدكجه تدني ايتمكده بولنديغني كيمسه‌لر كورميورمي؟ نره‌ده او علما؟ نره‌ده او مشايخ كرام؟ آنلر هيچ بو مسئلهٔ مهمه‌يي موضوع بحث ايتميورلرمي؟ خير، چونكه آنلر اسلاملردن پاره چكمكله مشغول بولنيورلر! ماضيدن، مستقبلدن شواهده لزوم يوق، حال حاضرده جامعلرمزده‌كي علمالرك (اسمده علما حقيقتده جاهل) وعظلري: صوفته‌لره پاره ويريكز، چونكه آنلر مقدسدر، معززدر. وياخود بر طاقم خرافات ماضيه‌يي زواللي جاهللره آكلاتمقدن بشقه برفائده‌لري كوريليورمي؟ اكر مبشر مكتبلري بولنمش اولايدي بو رزالتلره ميدان ويرلمزدي.

آنلره خرافات ماضيه‌دن، ياخود پاره چكمكدن بحث ايده‌جكلرينه حضرت پيغمبرك مفصل تاريخني، فلسفهٔ دينيه، تاريخ اسلام، آداب اسلام وبونلره مماثل استفاده‌يه اولنه‌جق حقايقدن بحث ايدرلر، او جهالت پرده‌لريني قالديررلر، او خواب غفلتدن اوياندیررلردي. مبشر مكتبلرينك دها نيجه فوائدي وار.

بو حالات متأثره‌يه متأسف اولمه‌مق قابلميدر؟ اي اخوان دين! جناب حق بزي، دينمزي، وطنمزي محافظه ايتمك ايچون برحارث اوله‌رق خلق ايتمشدر. بو وظيفه‌يي سوء استعمال ايتميه‌لم، كمال جديتله اجرا ايده‌لم، اهمال ايتميه‌لم، اهمال بزي كرداب سفالت وخرابيته سوق ايدر. بو يولده پاره ويرمكدن هيچ بر وقت چكينميه‌لم؛ چونكه بونلر تشبث وپاره سايه‌سنده قوه‌دن فعله كتيريله‌بيلور. بر حارث وظيفه‌سني سوء استعمال ايتمه‌مك ايچون جاني تهلكه‌يه قويمه‌يه دائما مهيادر. ايشته بزده جانمزك فداسيله بو كمالاته بو موفقيتلره واصل اولنه‌جغني بيله‌رك، هيچ تردد كوسترميه‌لم. چاليشه‌لم. دنياده چاليشمق وتشبث سايه‌سنده هر امله موفق اولنور. وقت حاضرده مركز خلافتده، ممالك اسلاميه‌نك زنكين شهرلرندن عد اولنان مصرده، هندستانده بر مبشر مكتبي تأسيس اولنسه اكاده راضي اولورز. بز شمدي زمان اسلامده بر تشبث، بر چاليشمق اثري بولمق ايستيورز؛ شمديلك بوده كافيدر. اكر ينه اسكي حالمزده، اسكي تنبللكمزده دوام ايده‌جك اولورسه‌ق اسلاميتك هيچ بر وقتده انتشاري كوروليه‌جكدر. چاليشمق، پاره صرف ايتمك، تشبثدن بشقه دين اسلامه نجات ونجاح يوقدر. حقيقتك پردهٔ كتمان آلتنده قالميه‌جغنه امينز، فقط حقيقتك اظهاري چاليشمق ايله حاصل اولور. باقي والسلام على من اتبع الهدى.

بيروت عبدالابد ثريا

صراط مستقيم

ژاپونيايه، چينه، سودانه كيتمه‌دن اول كندي مملكتمزده بولونان دين قارداشلرمزي اوياندیرسه‌ق، حقايق اصليهٔ دينيه‌يي اونلره اكلاته‌بيلسه‌ك بزم ايچون بوده بيوك برموفقيتدر. چونكه بورداه‌كي مسلمانلرك احوالي كيتدكجه اويله غريب برشكل آليوركه تأسف ايتمه‌مك، آغلامامق ممكن دكلدر. بز شمدي زمان حريتده‌ده بوتأسف نمون حاللره لاقيد قاله‌جق اولورسه‌ق برمدت صوكرا مهالك ملحوظه برسيل خروشان كبي موجوديتمزي قاپلاديغي زمان اللرمز بوكرمزده قاليرسه حيرت وتعجب ايتمه‌مليز.

بوكون اسلاملرك انحطاط حاضرني دينه حمل ايدييورلر. حالبوكه برزمانلر شرق وغربده تموج ايدن لواي محمدي‌يي طاشيان سينه‌لر، هردرلو مأثر بديعهٔ مدنيه‌يي وجوده كتيرن دماغلر هپ بودين جليلك حقپرست سالكلري ايدي. صوكرالري مسلمانلر تفرقه‌لره دوشه‌رك

حبل متین الـٰهی‌یه اعتصامدن اوزاقلاشه‌رق بوحاللره کرفتار اولدیلر. یوقسه‌دین مبینمز بزه دائما وحدتی ، دائما الك ایلروده بولونمه‌یی امر ایدییور. بز هیچ کیمسـه‌یه محتاج اولمایه‌جغز ، بتون اقوام بزدن اقتباس مدنیت ایده‌جك؛ بتون علوم وفنونك، بتون ترقیات مدنیه‌نك مرکز ومنبعی اسلاملر ، ممالك اسلامیه اوله‌جق.. نته‌کیم وقتیله بویله ایدی . مع‌التأسف شمدی ایسه او شرف، مظهریت شویله طورسون او فنونك ، او ترقیات مدنیه‌نك دشـمنی اولمشز . دینمزمی تبدله اوغرامش ، یوقسه اسکی مسلمانلرمی دینی اکلامامش ؟

نه غریب حالدر، بونلری کورییور ، حس ایدییور، سویلیورزده ینه بش کشینك باش باشه ویره‌رك بالفعل چالشمغه باشلادقلرینی کورمك نصیب اولمایور . کچنلرده بویله برمکتب تأسیسنه اولان احتیاجی بعض ذواته عرض ایتدکده آلدیغمز جوابلردن بدبینلکده پك حقلی ومعذور اولدیغمزه کسب قناعت ایلدك .

نه‌در بوحال ؟ مسلمانلرك قانی‌می تورومش ؟ قابلری‌می تحجر ایتمش؟ یوقسه دینمزی‌ده دوشونمه‌یی‌اجنبیلردن‌می بکلیه جکز؟ یازیق‌در. بوحالك دوامی ممکن دکلدر . بر قاچ عصر ظرفنده روی ارضـده یوز ، ایکیوز میلیون اکسیلن مسلمانلرحالا بوانحطاطی حس ایتمیه‌رك کمال فعالیت وجدیتله بالفعل چالشمغه . یولیله ، مدنی کیمسـه‌لره مخصوص بر انتظام ایله چالشمغه باشلامازلرسـه صوکرا قباحتی هیچ کیمسه‌ده بولماسونلر .

آرتق طمارلرنده خون اسـلامیت جولان ایدن ارباب حمیت بواحتیـاجی حس ایله ، غیرت وفعـالیته کله‌رك بوخصوصـده‌کی فداکارلغنك قیمتنی تقدیر ایلملی وهمان ایشه باشلاملی‌درلر. توفیق جناب حقدن‌در .

فلسفهٔ حیاتیه

یاخود

ابات راصب

ذوی‌الحیاتك تکامل وتناسلی

ذوی‌الحیاتك مکان اعتباریله مورفولوژیسنی بوندن اولکی مقاله‌مزده مطـالعه ایتدك . برده زمان یعنی شخص ونوعنك دوامی اعتباریله تدقیق ایده‌جکز .

مشاهدات فنیه بزه کوستریبور که بتون ذوی‌الحیات بدایتده برتك حجره‌دن تشکل ایتمشدر . بوحجرهٔ ابتدائیه‌نك ترتیب داخلیسی شخصك وحیدالحجره ویا کثیرالحجره اوله‌جغنه کوره تخالف ایدر . وحید۔ الحجراتده تولددن اعتباراً حجره نشو ونمایه باشـلار . برزمان معینه واصل اولونجه ایکی ذوی‌الحیات تشکیل ایتمك اوزره بذاته ایکی پارچه‌یه آیریلور . بوندن صکره اسکی حجره ، اسـکی شخصدن هیچ براثر قالماز ، یرینه ایکی شخص جدید قائم اولور . بونلرده اولکی کبی علائم تغدی ونسبیه اظهار ایدر ، بونلردن هر بریسی بویور ، انقسام ایدر . وایکی شخص جدید حاصل ایدر . ایشته بوسلسلهٔ تشکلات بویله‌جه دوام ایدر کیدر .

شوندن اکلاشیلیور که وحیدالحجراتك تکاملی ایکی دوری حاویدر. برنجیسی قبل‌التولید ، یعنی نشوونما دوری‌در که مخلوقی ایکنجی دوره یعنی دور تولید وتناسله حاضرلر .

(وایسمان) تك حجره‌لی ذوی‌الحیاتك باقی وغیر فانی اولدیغنی ادعا ایدییورسه‌ده بونلرده عارضی اوله‌رق تلف اوله‌بیلورلر. یعنی بونلرده موت طبیعی یوقدر. حتی ایلروده بحث ایده‌جکمز وجهـله بوحال کثیرالحجرات ایچون بیله بردرجه‌یه قدر عینیدر .

کثیرالحجراتده حجرهٔ ابتـدائیه یعنی (بیضه) ینه عینی نوعدن تحصل ایدن برحجرهٔ دیکرله یعنی (حوین منوی) ایله قاریشـدقدن صکره بر (بیضهٔ ملقحه) اولور . بوده نشو ونما بوله‌رق ایکی حجرهٔ دیکره انقسام ایدر ، فقط بونلر ، وحیدالحجراتده وقوعه کلن حالاته مغایر اوله‌رق ایکی ذی‌حیات جدید ، ایکی شخص تشکیل ایتمك اوزره بربرندن آیریلمزلر ، برلکده مجتمع اوله‌رق نشو ونما بولور وهر بری ایکی حجره‌یه آیریلورلر . ایشته بوانقسام پك چوق دفعه تکرار ایده‌ایده برچوق حجراتك تکثرینی انتـاج ایدرکه بونلرك کافه‌سی یکدیکرینه ملاصق اعضا وانساج مختلفه تشکیل ایتمك اوزره تخلفه دوچار اولورلر. بواعضا وانساجك هیئت مجموعه‌سـیده کثیرالحجره اولان شخصك وجودینی تشکیل ایدر .

انسانك وجودینی تشکیل ایچون بیکلرجه میلیار حجرات (حساب ایدلدیکنه کوره وجود بشر اللی تریلیون حجره‌دن تشکل ایتمشدر.) نوعك باقی اولدیغی مدتجه هر انسـان ایچون عینی اولان بر پلان موجبنجه، برنظام وسیاق مکمل اوزره توضع ایدرلر . انسان ایچون اولان بوحال کثیرالحجرات اولان ذوی‌الحیاتك کافه‌سی ایچون عینیدر . هله شوراسی اول قدر شایان دقتدر که بوپلان شخص کثیرالحجره‌نك بتون تعضوی ، بتون وظـائفی وبتون قابلیتله بیضهٔ ملقحه‌ده بالقوه موجوددر .

مختلف ذوی‌الحیاتك بیضهٔ ملقحه‌سی شـکل وترکیب کیمویجه بر برینك عینیدر .

انسان یومورطـه‌سی کوپك یومورطه‌سنه تماماً مشـابهدر . فقط برنجیسی انسان ایکنجیسی بر کوپك چیقاریر. بیضه‌نك شکل وترکیب کیمویسنی طانیمق کفایت ایتمز ، منشئنی بیلمك لازمدر . زیرا منشأ؛ یومورطه‌نك حجره‌سنه عادتا مهر مخصوصنی باصییور . بیضهٔ ملقحه‌یی تصور ایدنلر ایچون حیرته دوشمه‌مك ممکن اوله‌مز. پروتو پلاسمانك بوکتلهٔ خرده بینیه‌سی ، (ذی حیات) دینیلن [انسـان ، کوپك ، قوش ، بالق ، بوجك ، نبـات] اثر نفیسی وجوده کتیره‌ن بر صنعتکاردر. بو آثار نفیسه‌نك یاننده بدایع بشریه چوجق اویونجاغی مثابه‌سنده قالیر . کثیرالحجراتك تکاملی اوچ دوری حاویدر :

(١) قبل‌التناسل اولان دوردرکه بو اثناده (ذی‌حیات)، حجراتنی تکثیر ایده‌رك نشو ونما بولور وتناسله حاضرلنیر. بوتکثر حجرات وحیدالحجره‌لرده اولدیغی کبی نامتناهی دکلدر. اعضا واجهزه نشو ونمالرینك بردرجه‌سنه کلنجه (کهولت) حجراتك تکثری وشخصك نشوونماسی منقطع اولور.

(٢) دور تناسلدرکه بو مقصد ایچون آیریلمش اولان حجراتك (حجرات)تناسلیه‌ویا جنسیه یاردیمیله شخصك تکثری وقوعه کلیر.

(٣) بعدالتناسل اولان دوردرکه بونك دوام ایتدیکی اثناده شخصك وجودینی تشکیل‌ایدن حجرات‌که وظیفه‌لری حجرات نسلیه‌یه برمحیط موافق حاضرلامق ایدی - فائده‌سز برحاله کله‌رك ار ویا کج برحال انحطاطه، تغذی وفعالیتی تدریجاً تناقصه والحاصل اختیارلغه دوچار اولورکه نتیجه‌سی (موت) در. بناءً علیه کثیرالحجره‌لرك وجودلرینی تشکیل ایدن ملیارلرجه حجره‌لردن یالکز؛ یکدیکرینه تصادف ایده بیلوبده بربرینه قاریشان حجرات نسلیه (بیض وحوین منوی) موتدن قورتیلورلر وبرذات جدیدك تشکلنه باعث اولورلر. (موت) تکاملك توقف قطعیسیدر. بوده اوصاف حیاتیه‌نك یعنی تعضو، تناسل، تغذی وافعال نسبیه‌نك انقطاعیله اکلاشیلیر.

لاشه، شرائط محیطیهٔ موافقه قونولسه‌ده علائم حیاتیه کورلمز. بو صورتله موت بعض مخلوقاتده کوریلن (حیات خفی) دن تفریق اولنور. فی‌الحقیقه اولدکدن صکره وجود ذی حیات ساحهٔ طبیعیهٔ جامده‌یه داخل اولور واجسام جامده کبی (قوت وماده) قانونلرینه تابع اوله‌رق آرتق حیاتی توصیف ایدن خاتم غائیه‌یی حائز اوله‌ماز.

اجسام ذی‌حیات فانیدر، موته‌محکومدر. موت، وحیدالحجراتده عارضیدر. حالبوکه کثیرالحجره‌لرك تکاملنك نهایت طبیعیه‌سیدر.

خلاصه — هربر ذی‌حیات بردور تکامله مالکدرکه بو؛ کندی اجدادینك تکاملنك تکررندن عبارتدر وباشلیجه صفحه‌لری نشوونما وتکثردر.

وحیدالحجراتك تکاملی ایکی ذاتك تشکلنه منجر اولور. کثیرالحجره‌لرك تکاملی‌ده عینی برویا زیاده اشخاص جدیده‌نك تشکلی مقصدی اوزرینه ایسه‌ده بو، موت ایله خاتمه پذیر اولور. بناءً علیه، تکاملده برمقصد: برعلت‌غائیه واردرکه اوده (تناسل) در. بتون افعال حیاتیه همان بونك‌اجراسنه خدمت ایدییور. وحقیقةً شخص ذی حیات، تولید وتناسلدن یعنی نوعنك ادامه‌سندن عبارت اولان مقصده وصولدن صکره محو وغائب اولیور. جالب نظر دقتدرکه بو تکامل، بوتعضو غیر ادراکیدر وبونك اجراسندن مطلوب اولان مقصدده شخص ذی حیاتك مجهولیدر. بالقوه ویا بالفعل تناسله منجر اولان تکامل یالکز موجودات ذی‌الحیاتده مشاهده اولنور. وبونلرك اك‌مهم اوصاف ممیزه‌سندن برینی تشکیل ایدر. دها وار

انقره‌لی: علی رضا

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حق افندی طرفندن ٢٩ اغستوس ٣٢٥ تاریخنده مکتب حقوقده مکاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلمشدر)

ایکنجی مصاحبه‌دن مابعد

(خلاصه: قواعدجیلر آراسنده اسمك انواعی (اسم جنس، اسم خاص، اسم اشارت، اسم مبهم، اسم شخص، اسم کیفیت) — اسمك اوغرادیغی حاللر — اسمك باشلیجه نوعلری (اصل اسم، ضمیر، صفت) — اسمك بسیط اولماسی، اداتله برلشمش اولماسی، اسم ویاصفتله برلشمش‌اولماسی) — اسملری اعمال واستعمال — اداتلرك یازیلیشی اوزرینه ایکی سوز — .... بقیه‌سی صوکره)

اسمك قواعدجیلر آره‌سنده برطاقم نوعلری وار.. کله‌یی اوچه تقسیم ایدوب برقسمنه (اسم) دینجه (صفت) کبی، (ضمیر) کبی، (اسم اشارت) کبی بعضاً آیری صاییلان نوعلرده اسمه کیرر.

اوت اسم برشی کوستریر. فقط بو کوسته‌ریش ویرشی هپ بر دکلدر. مثلا (طاش) دیرز. بو بر اسمدر، برشی کوسته‌ریر. فقط بوشی بزجه بللی برشی دکلدر. (طاش) دینجه کوزمزك اوکنه معین بر طاش کلمز. اوحالده بوکله نه‌یی کوسته‌ریر؟ یردن چیقاریلوب بنایه فلان یارایان برماده‌یی کوسته‌ریر. کله عمومیت اوزره بر جنس کوستردیکی ایچون هرطاشه (طاش) دینیر. کذلك (دکیز) دیرز. بوکله بوتون دکیزلره عام اوله‌رق (دکیز) دینن بویوك صولری کوسته‌ریر. فقط هانکی دکیز؟ بللی دکل. بوتون دکیزلره (دکیز) دینیر. دیمك، (طاش) و (دکیز) کله‌لری بویوك بر جنسه عامدر. بوسببله بللی اولمایان برشی کوسته‌رن اسمه (اسم‌جنس) و (اسم‌عام) دینیور.

اسم بعضاً بللی برشی کوسته‌ریر. مثلا (مارماره) ده برشی کوسته‌رن بر اسمدر. اوشی نه‌در؟ بللی بر دکیزدر. (مارماره) دینجه مارماره شکلیله، حدودیله کوزمزك اوکنده تعین ایدر. (استانبول) و (احمد) دنیلنجه‌ده بویله اولور. دیمك‌که اسمك بونوعی برفرده خاص اولوب اوفردی بللی اوله‌رق کوسته‌ریر. بویله بللی برشی کوسته‌رن اسمه (اسم‌خاص) و (علم) دینیور.

اسم، اشارت یرینی طوتار. چونکه اسمی قوللانمایوب اسمك مسماسی پارماقله کوسته‌رلسه مقصدینه حاصل اولور. (شو آغاج)، (بوکتاب)، (اوچوجوق) کبی سوزلرده‌کی (آغاج)، (کتاب)، (چوجوق) برراسم جنسدر. بونلرك اوستلرنده‌کی (بو)، (شو)، (او) نه‌در؟ بونلر اشارت یرینی طوتان بررکله‌در. برشی اشارتله کوسته‌ریلنجه بللی‌اولمازمی؟ بونلرده اشارت ایتدیکی اسمی مبهملکدن قورتاروب بللی حاله کتیریور. بویله اشارت ایتدیکی شیلری بللی حاله کتیره‌رك کوسته‌رن بو اوچ کله‌یه (اسم اشارت) دینیور.

اسم جنس بللی اولمایان برشی کوسته‌ریر. بعض کله‌لرده بو بللی اولمامق حالی پك زیاده‌در. مثلا (خیلی‌مشکل)، (کیمه آکلاتمالی) سوزلرنده‌کی (خیلی) و (کیم) کله‌لری.. انسان بونلره قارشی بر

قاراکلق ایچنده قالیور . (خبلی) نه‌دیمك ؟ قاچ انداز ، قاچ اوقه، قاچ کون ، قاچ ییل ؟ (کیم) نه‌دیمك ؟ ارککمی، قادینمی، چوجوقمی، عاقلمی ، مجنونمی ، صحیحمی ، معلولمی ، عالمی ، جاهلمی ، تورکمی ، فرنکمی ، زنکینمی ، فقیرمی ؟ هیچ بللی دکل .. واقعا بو مبهملك بوتون اسم جنسلرده وار . بونی بویله آییرمق فضله .. فقط بعض قواعد نامه‌لرده بوده برنوع صاییلمشدر . بویله بللی ایتمه‌یه‌رك برشی کوستره‌ن کله‌لره (اسم مبهم) دیه‌جك یرده (مبهمات) دییورلر .

اسم حسله آکلاشیلان و یاذهنله بیلینن هرشیئی کوستریرکن ، اسم یرینی طوتان (بن) ، (سن) ، (او) کله‌لری سائر اسملر کبی هرشیئی کوسترمز . یالکز شخصی وذاتی یعنی متکلمی ، مخاطبی ، غائبی کوستریر . بویله شخصی وذاتی کوستره‌ن کله‌لره (اسم‌شخص) یرنده (ضمیر) دینیور .

اسملر دوغرودن دوغرویه برشی کوستریر. فقط (بویوك) ، (کوچوك) کبی بعض کله‌لر دوغرودن دوغرویه آنا برشی کوسترمز. بلکه دوغرودن دوغرویه کوستریلن آنا شیئك کیفیتی ، شویله بویله اولوشنی کوستریر . بویله برآنا اسمك کیفیتی کوستره‌ن کله‌یه (اسم‌کیفیت) یرنده (صفت) دینیور .

اسکی قواعدجیلرك خاطرینی کوزه‌ته‌رك یوروتدیکمز شو خرده‌جیلکده اسمی آلتی‌یه آییرمش اولدق .. اسم‌جنس ، اسم‌خاص، اسم اشارت ، اسم مبهم ، اسم شخص ، اسم کیفیت .. (اسم‌جنس) ایله (اسم خاص) هپ اسمدر . بناءً علیه (اسم) دینجه ایکیسی‌ده داخل اولور . (اسم مبهم) دیدیکمز مبهماتی آیریجه موضوع بحث ایتمك فضله برشی . . چونکه مبهملك حالی بوتون اسم جنسلرده بولونان برحال . (شو) ، (بو) ، (او) ایسه ، کیفیت کوستره‌ن صفتلردن عبارت . (بر) ، (ایکی) ، (اوچ) کبی آنا صایی اسملری کاه ، موصوفیله برابر بولونوب ، صفت اولور . . کاه‌ده ، موصوفی مقامنه قائم اولوب ، اسم اولور . بونك‌ده (اسم عدد) دیه آیریجه نوع صاییلماسنه حاجت قالماز . شو حالده (ضمیر) دنیلن (اسم شخص) ایله (صفت) دنیلن (اسم کیفیت) اصل (اسم) ك یاننده باشلیجه نوع اولارق قالیر . شو حاله باقنجه اسمی (اصل اسم) ، (ضمیر) ، (صفت) دیه اوچه آییرمالی . فی‌الحقیقه اسم جنس ، اسم خاص ، اسم مبهم هپ اسمدر . اسم اشارت ، اسم کیفیت هپ صفتدر . اسم شخص ایسه ضمیردر . اك چوق احکام اصل اسمده‌در. بوندن صوکره اسمه مقابل کله‌جك شی صفتدر . ضمیر دها خصوصی براسمدر ، دها خصوصی احکامه تابعدر .

اسملرده (احوال اسم) دیه صاییلانده برشی وار . . بوندن بحث ایتمك مطلقا لازم ایسه . اسمی ترصد ایده‌لم . نه بولورز ؟ بو، یا کندی حالنده‌در . یا برفعلك تأثیرینه اوغرامشدر، یا باشقه بر اسمه باغلانمشدر . شو حسابجه احوال اسم اوچدر .. اسمك کندی حالنده بولونماسی ، یعنی مجردلك حالی.. برفعلك تأثیرینه طوتولماسی، یعنی مفعولیت حالی .. دیکر براسمه باغلانماسی ، یعنی اضافت حالی. ایشته اسمك حاللری اساساً اوچ . امامفعول اولمق؛مفعول به،مفعول الیه، مفعول فیه ، مفعول عنه اولمق صورتیله دورت واضافت حالی‌ده مضاف اولمق ، مضاف الیه اولمق صورتیله ایکی صاییلیرسه مجردلك حالیله برابر بونلر یدی اولور . بعضی قواعدجیلر بونی صانکه مهم برشی ایمش کبی تشریفاته قور ، معلملرده بونکله زواللی طلبه‌سنی ازدیکی قدر ازر .

تنسیق ایده ایده ، یعنی بیهوده یر طوتانلرینی قادرو وخارجنه چیقارا چیقارا اوچه ایندیردیکمز اسم نوعلرینی بو احوال اسم بویوندوروغنه قوشاجقمی‌یز ؟ اصل اسملر بوکا کالیله بویون اکر . صفتلر اسملریله [یعنی موصوف حالنده‌کی متبوعلریله] برابر ایسه بونلره برشی طوقونماز . . یوق ، اسم یرینه کلش ایسه‌لر اسمك بوکله‌نه‌جکی یوکی اونلر یوکله‌نیر. ضمیرلره کلنجه اونلر برآز خصوصی.

بونی اوزون اوزون تشریفاته بوغمغه ، بوکا جدوللر تخصیص ایتمکه حاجت وارمی؟ بوجدوللری قواعد ایله مشغول اولان چوجوقلر کندیلری بولمالی . حتی معلم بونك شکلنی بیله چوجوغك درایتنه براقمالی ، کتابلرده‌کی حاضرلقلر ، کستانه‌یی صویوب حتی آغیزده چیکنه‌یوب چوجوقلرك آغیزلرینه قویمق کبی برشی اولیور .

بومصاحبه‌ده اصل مقصده دائر سویله‌شوب ، تدریساتی تاصیل یوروته‌جکمزی آکلایاجق ایدك . لکن مصاحبه‌ده آچیلامایان جهتلری برآز داها آچالم دیرکن ، ینه حدودی آتلایوب اولچویی غائب ایتدك . تکرار تخطر ایده‌لم که‌سویله‌نن شیلر زوائد اولسه‌بیله فوائدلی زوائددر. برده بونلرك چوغی کندیمز ایچوندر ، چوجوقلر ایچون دکلدر . آرتق بونك صوکره‌سی ایچون برآز طوپلانالم ، سوزی فضله اوزاتمامغه چالیشالم .

نه یاپمشدق ؟ کله‌یی اوچه تقسیم ایدنلره اویوب ، کله اوچدر ؛ اسم ، فعل ، ادات ، دیمشدك ، شمدی نه‌یاپاجغز ؟ بونلری صره ایله کوزدن کچیره‌جکز . شو حالده اسمه برداها دونوب باقمق مناسب اولور .

بیلیرزکه، اسم برشی کوسترن کله‌در. کوستریلن شی و کوستریلش اعتباریله اسم درلو درلو اولور . اوت ، باشلیجه اوچ نوع بولدق : اصل اسم ، ضمیر، صفت . بونلر هپ برجنس شی اولدیغندن بربری یرنده بولونورلر . مثلا اسم صفت کبی قوللانیلیر ، (اشك کبی احمق) دیه‌جك یرده (اشك) دینلیر . . (اشك) اساساً اسم ایکن صفت یرینی طوتار . کذلك صفت اسم کبی قوللانیلیر ، (دلی آدم) دیه‌جك یرده (دلی) دینلیر .. (دلی) اساساً صفت ایکن اسم یرینی طوتار. ضمیر ، ذاتاً اسمدر ، اسم یرینی طوتار .. (احمد کلدی) دیه‌جك یرده (اوکلدی) دنیلیر .

آزاجق دقتله آکلارزکه اسملر یا آناسندن طوغدیغی کبی قالمشدر ، یا اوفاجق برطاقیتی آله‌رق بسیطلکدن چیقمشدر ، یا که

بوتون بر كلمه ايله برلشه‌رك مركب اولمشدر . بوده ايشـك طبيعتك ايجابيدر . چونكه لسانده هرشيئى كوستره‌جك آيرى آيرى لغت بولمق كوچدر . بر كلمه ايله برشيئك اساسى اولان معنا كوسترلـده او اساس معنايه تعلقى اولان شيلر كوستريله‌مز ، او كلمه‌يه بر طاقيم علاوه‌لر اجراسيله اوكا مناسبت آلان معنالرده كوسترلمك چاره‌سز اولور . مثلا (سود) ، (ياغ) لغتلريله (سود) و (ياغ) معنالرى كوستريلير . فقط (سودلك) ، (سودجى) ، (ياغلى) ، (ياغسز) ، (ياغمسى) ، (ياغخانه) كبى بوكا مناسبتى اولان معنالر چاره‌سز اصلى لفتلره برر پارچه‌علاوه‌سيله كوستريلير . بعضاً بويله‌برادات علاوه‌سى‌ده كافى كلمز ، (قويون سودى) ، (سودچورباسى) ، (آق سود) ، (ياغلى سود) كبى مركب تعبيرلره احتيـاج كورولور . بويله‌جه آنا اسملره اوفاق پارچه‌لر ويا بوتون كلمه‌لرعلاوه‌سيله يكى يكى صناعى اسملر ميدانه كتيريلير.. لسانده‌قولاى وقوللانيشلى بر كڭيشلك حاصل اولور.

بوملاحظه‌يى طوپلارسه‌ق ديه‌بيليرز كه اسم يا بسـيط اولور ، يا اولماز. بسـيط اولمايان اسم يااداتله برلشمش بولونور، يا اسم وصفتله برلشمش بولونور . شـوحالده طبيعتيله اوچ صورت حاصل اولور : بسيط اسم ، اداتله برلشمش‌اسم ، اسم وصفتله برلشمش اسم .

اسملرده كورولن اوچ صورتك هربرى آيرى آيرى تدقيقه ، تفصيله محتاجدر. فقط بوتفصيلاته كيريشمك بزم ايشمز دكلدر . يالكز شونى سويله‌مه‌دن كچمك اولمازكه بواوچ صورتك اوچنده‌ده چوجوقلره كوستريله‌جك مهم نقطه‌لر واردر ... اولاً بسيط اسملر يا تمام تمام بسيطدر ، برمشتق‌منه ايله آليش ويريشدن تماماً عاريدر . ياخودكه برمشتق‌منه ايله علاقه‌لى ويا برآز شـبهه‌ليدر . مثلا (سود) كلمه‌سى تماماً بسيطدر ، كنديسنده مشـتق اولق كبى برحال يوقدر . (ياقى) و (يانغين) كلمه‌لرى‌ايسه ، (ياقمق) و (يانمق) اصللرندن مشتقدر وبو اعتبارله تام بسيط دكلدر .

ثانياً اداتله برلشمش اسملرده‌كى اداتلر (لك ، لق ، جى ، لى ، سز ، جك ، جق ، جكز ، جغز ، جه ، مسى) كبى برر آياق‌حالنده آلنارق باشقه اسملره طاقيلير ، بونلرله بيكلرجه اون بيكلرجه يكى اسملر تشكيل اولونور .

ثالثاً اسم وصفتله برلشمش اسملر ، ايكى اسـمك ويا بر صفتله بر اسمك برلشمه‌سندن حاصل اولديغنه كوره اساساً ايكى‌يه آيريلير . بونك برينه (تركيب اضافى) وديكرينه (تركيب توصيفى) دنيلير .

اسمه اداتلر طاقمغه ، باشقه كلمه‌لر قوشمغه سائق اولان شى نه‌در؟ شبهه‌سز احتياجدر. بسيط بر كلمه ايشى اكلاتاماينجه اوكا اكلر قونولوب ، آرقاداشلر قوشولوب معنـاده‌كى اكسيكلك تميم ايديلير . بو اكلر ، بو ارقاداشلر نه اولورسه اولسون هپ متممدر. مثلا (سود) ديرز. سود آكلاشيلير . بوكا ديه‌جك يوق . فقط (سودلك) ، (سودجى) معنالرى سوده متعلق شـيلرسه‌ده بونلر يالكز (سـود) كلمه‌سيله آكلاشيلاماز . كذلك (قويون سودى) تركيبنك اكلاتديغى شى ينه (سود) در. فقط كلمه‌يه (قويون) كلمه‌سى قوشولمازسه (كچى سودى) ، (دوه سودى) ، (قيصراق سودى) ، (اشك سودى) ، (اينك سودى) ، (انسان سودى) اكلاشيلمق احتمالى اولور. بواحتمالى قالديراق ايچون كلمه‌يه متمم ومضـاف‌اليه قوشولمق ، كلمه بر ايكن ايكى اولمق ، اوچ اولمق ، درت وبش اولمق چاره‌سز اولور . اكر بويله اولماسـه هر آيرى معنا ايچون آيرى ومستقل لغت ايجـاب ايدر . (اتجى) و (ات صاتيجى) ديه‌جك يرده (قصـاب) ديديكمز كبى هر شـيده بويله مستقل لغت بولمغه مجبور اولاردق. نه قدر صيقيلاجقدق ؟

آنا اسملره برشيلر علاوه‌سيله يكى‌يكى اسملر تشكيل ايتمك صناعى وفوق‌العاده برشـيدر . بو تصرف بر نوع اعمالدر . بوندن صوكره بونلرى برده عادياً قوللانمه وار . بو تصرف بر اعمال دكلدر ، عادتاً بر استعمالدر . بونك ايچونده يكى آياقلر لازم .. بو يكى آياقلر اعمال ايشنده‌اولديغى كبى كلمه‌يه ياپيشماز ، مال اولماز . مثلا (قويونلر) ديرز ، بونكله‌قويونك بردن زياده اولديغنى آكلاتيرز. ايشمز بيتنجه (قويون) كلمه‌سى بو آياغى براقوب اسكى حالنده قالير . كذلك (سودى ايچرم) و (سودجى‌يى چاغير) ديرز. بونلرده (ى) و (يى) كلمه‌يه‌پك موقت بر صـورتده طاقيلير . (سودجى‌يى) مثالنده (جى) ايله يكى بر كلمه اعمال ايدلشدر ، (يى) ايله بوكلمه استعمال ايدلمشدر . اعمال محصولى اولان (سودلك) ، (سودجى) ، (سـودلى) ، (سـودسز) كبى تصرفلر لسـانك مالى كبى لغتنامه‌يه كيرر ، (سود) ، (سوده) ، (سودده) ، (سوددن) ، (سودك) كبى تصرفلر آنجـاق احتياج اولدقجه‌موقتاً كنديني كوسته‌رير . برنجى‌تصرف لغت‌ايشى ، ايكنجى تصرف صرف‌ايشيدر . ايكنجى‌تصرف ، قواعدنامه‌لرمزده (احوال اسم)ديه كوسته‌رلمك عادتدر .

دقت ايدلمك وخاطرده‌طوتولمق لازمدركه‌بوتصرف بعضاً برجهتدن اعمال ، بر جهتدن استعمال اولور ، يعنى ايكى صورته‌ده ميل ايدر . مثلا (چوجوق) كلمه‌سـنه (جغز) ، (جه) ، (سى) اداتلرينى طاقوب (چوجوقجغز) ، (چوجوقجه) ، (چوجوقسى) ديرز . بو ، نه تمام برنجى تصرف نوعندن، نه‌ده تمام ايكنجى تصرف‌نوعندن اولور ، بلكه ايكيسى اورته‌سى برشى اولور .

بوراده يازيدن بحث ايديله‌جك دكل .. فقط صيره‌سى كلدى .. ايكى سوز سويله‌نه بيلير . معلومدر ، اسملر آغيزدن ناصيل چيقيور ايسه اويله يازلمق لازم .. واقعا بونى ياپامامشز .. فقط كيديشمز بوكا دوغرودر . زمانمزده (قپو) و حتى (قابو) كبى يازيشـلر اسـكى كورونيور . هركس بونى (قاپى) يازمغه مبـالدر . فعللرك آنا معنالرينى كوسته‌رن پارچه‌لرده شبهه‌سز اسم كبيدر ، اسم كبى تلفظه كوره يازيلابيلدر . (يورو) ، (بويور) كبى اصللرك (يورى) ، (بيور) يازيلـاسى مستقلدر . اداتاره كلنجه ، ايش باشـقه . . اداتلر تابعدر . ادالمر كنديندن اول كلن كلمه‌يه ياپيشاجق ويا موقتاً طاقيلاجق. اونك ايچون‌اداتلريالكز برشكلده يازيلير. مثلا (سودلك) و (سودجى) تلفظده (سودلوك) و (سودجو) ايكن (لك و (جى) بوزولماز. كذلك فعل ماضى اداتى‌اولان (دى) و (مش) پارچه‌لرى

(طوغدى) و (طوغمش) كبى كلمه‌لرده (دو) و (موش) تلفظ اولونوركن يازيده (دى) و (مش) قالير . يازيمزده اساسلى وكافى تعديلات ياپيلمادقجه بونك بويله قالماسى چاره‌سز وفائده‌ليدر . بو اساسه نظراً (لى) اداتندن بوزولمش اولان (لو) يى قالديرمق و (لك) كبى كافلى اداتلرده كافك يرينه كوره قاف اولماسنه تحمل ايتمك لازم كلير .

استعماله ياراياں (ى ، يى ، ه ، يه ، ده ، دن) آياقلرى ايسه دائما مطرددر . اصلا بوزولماز .

ضميرلر ايچون اعمال حالى يوق كبى .. چونكه ضميرلر غايت خصوصى اسملردر . اونلرده يالكز (بنلك) ، (بنجه) ، (سنلى بنلى) كبى بر ايكى شى وار . استعمال حالنده ايسه يالكز مفعول اليه صورتنده بر فرق وار .. بوده برنجى مصاحبه‌ده بالمناسبه سويله‌نلدى ايدى . (بن) ضميرى (بنه) اوله‌جق ايكن (بن كه) صورتندن دونه‌رك (بكا) اولمش (سكا) ده بويله . فقط (آكا) تحفدر .. ظن اولونوركه ، بو ، فارسينك (آن) ندن (آن كه) كبى برشى ياپيلارق اوندن آتلاتلمش . هرنه ايسه ، بو كون (اوكا) يرنده (آكا) ديمك كولونجدر .

مابعدى وار

عالم اسلام

روسيه مسلمانلرى
و
روس معارف نظارتى

مطبوعات برملتك مدعى عموميسيدر ؛ حقوق بشريتى متغلبلردن آلور ، صاحبنه اعاده ايدر . مطبوعات بر ملتك رهبريدر ؛ طريق مستقيم اوزرنده يورور ، متبوعلرينى رفاه وسعادته ايصال ايدر . مطبوعات حقوق بشريه‌نك يكانه محافظيدر ؛ سونكودن دها سيورى قلمى ايله خائنلرك اوزرينه يورور ، قلبنه صاپلار . بناءً عليه اورطه‌لقده سيورى قلمله يازلمش مطبوعات طورووركن حقوق بشريه هرتورلو تعرضدن مصوندر . مطبوعات برجسمك بربرندن آيرلمش عضولرينى كتلهٔ واحده حالنه كتيرر . مغربده ياشايان برقارداش مشرقده ياشايان برقارداشنى آنجق مطبوعات واسطه‌سيله بوله‌بيلير .

بناءً على ذلك منافع شخصيه‌لرينى آنجق ملتى محو ، مملكتى خراب ، اورطه‌لغى آلت اوست ايتمكله تأمين ايده‌بيله‌ن اركان استبداد ، كندى اجرا آت ملعنتكارانه‌لرينى يالكز مطبوعاتك آغزينى قپامق ايله موفق اوليورلردى . بونلر يالكز بونكله اكتفاء ايتمه‌ديلر ، قانلى اللرينى دها اوزاغه تمديد ايدرك جرائد اجنبيه‌نك خرابه‌زاره‌دونن بوزواللى ممالك عثمانيه‌يه دخولنه‌ده ممانعت كوستردیلر . ظن اولنماسون بو آلچقلرك ياپدقلرى بوزالتلر ، علماً ، سياستاً شايان استفاده اولان فرانسز ، آلمان ، انكليز جريده‌لرينه حصر اولندى . خاير ، دها ابتدائى بر حالده اولان روسيه اسلام مطبوعاتنى‌ده كوزلرندن كچيره‌رك ممالك شاهانه‌يه دخولنى منع خصوصنى برارادهٔ سنيهٔ حضرت خلافتپناهيلرينه اقتران ايتديرديلر .

بوراده پك طبيعى اوله‌رق برسؤال وارد اوليور : مادامكه روسيه اسلاملرى مطبوعاتى دها حال ابتدائيده ، عثمانليلر آنلردن نه علماً استفاده ايده‌جك ونه‌ده فكراً . عجبا اوحالده بونلرك دخولنه ممانعت كوسترمه‌نك حكمتى نه اولسه كرك ؟

استبدادك آلامنى چكه‌رك پك جزئى برشى ايچون سنه‌لرجه فيزانه سوروله‌ن مغدورين استبدادك بوكا پك طبيعى اوله‌رق برجواب ويره‌جكنى بيليورزكه اوده دور استبدادده ياپيلان شيلر بر حكمته مبنى دكل ، كه بونده‌ده برحكمت آرايالم ....

يك نظرده بو پك طوغريدر . فقط بزلر شمديلك بونى پك سطحى برملاحظه ايله كچيره‌ميز ، برپارچه اسبابنى ايضاح ايتمك ايسته‌رز :

روسيه اسلاملرى مطبوعاتنك ممالك عثمانيه‌ده انتشارى كنديسنك حال ابتدائيده اولديغنه رغماً بيوك بيوك فوائد استحصال ايدردى .

ازجمله روسيه اسلاملرينك حالنه مطلع اولوب نقدر فنا برحالده اداره اولندقلرينى كوردكلرى وقت عثمانلى اسلاملرينك مكتبلرنده بونلره قارشو برحس شفقت آچيله‌رق بونلره برميل حاصل اوله‌جقدى . بوحسيات بركون فوران ايدرك بتون افكار عموميه‌نك غليانتى موجب اوله‌جقدى . بوايسه نه اركان استبدادك ايشنه كلوردى ونه‌ده روس حكومتنك ... بناءً عليه قريمده منتشر « ترجمان » ، اورنبورغده منتشر « وقت » غزته‌لرى واسع برمقياسده ممالك محروسه‌ده انتشاره باشلار باشلاماز برارادهٔ سنيه چيقاره‌ق روس پوسته‌سنه بونلرك توزيعنى منع خصوصنده تبليغات اجرا اولنمشدى . روس حكومتى‌ده بونى جاننه منت بوله‌رق چارچابوق قبول ايدى‌ويردى . بلكه اوغلنده روس مطبوعاتى توزيع اولنوركن بوطرفده اسلام مطبوعاتى جاير جاير آتشلرده ياپيوردى .

جناب حقك فضل وعنايتنه بيكلرجه حمد اولسونكه آرتق او دورى آتلاندق ، شمدى ايسه روسيه‌نك هرهانكى بر كوشه‌سنده انتشار ايدن غزته‌لرى المزه آلوب مطالعه ايدرك ايسته‌ديكمز قدر آنلر حقنده فكرمزى درميان ايتمه حريتك بتون معناسيله حرز . بوممالك محروسه‌ده برعثمانلى ، مطبوعات واسطه‌سيله عثمانليلرك احوالنى اصلاحه چالشمق حقنى حائز ايسه براسلام چوجغى‌ده بوكون دنيانك هرهانكى بر كوشه‌سنده انتشار ايدن جرائد اسلاميه‌يى النه آله‌رق اسلاملرك احوالنى تعقيب ايتمه ، ايجابنده فكرينى درميان ايدرك حقوقلرينى مدافعه ايتمه حقليدر . دول متبوعه‌لرندن كوردكلرى بعض حقسزلقلرى عالم مدنيته وضع ايدرك قوجه ملت اسلاميه‌نك نظر دقتنى جلب ايتمه چالشمق بورجيدر . ايشته بوكامبنى بوكونلرده پوسته قوطيسندن آلديغمز قزانده منتشر بيان الحق غزته‌سى ستونلرنده

كورولهن روس معارف نظارتنك روسيه اسلاملرينك معارفی حقنده‌كی بياناتنی درج ايدرك روس حكومتنك اسلاملر حقنده نه كبی بر فكر بسله‌ديكنی و آنلرك ترقياتنه نه مقدارده چالشدقلرينی عالم مدنيته كوسترمك آرزوسنده بولنيورز .

روس معارف نظارتنك بو بياناتی قزانده منتشر «قامسكاروولژسكی» غزته‌سنده نشر اولنوب ينه قزانده انتشار ايدن «بيان الحق» رفيقمز ترجمه ايديور .

قامسكار وولژسكی غزته‌سی معارف نظارتنك بياناتنی بروجه آتی نشر ايديور : « مسلمانلر تعليملرينی عموملاشدرمق درجه‌سنه واصل اولمادقلرندن بونلره تعليم عمومی‌يی قبول ايتديرمك دها اون سنه كچمه‌دن ممكن اوله‌مز. بونلری تعليم عمومی تحتنه آلمق فائده‌لی بر نتيجه‌يی انتاج ايده‌جكی يرده پك ضررلی اوله‌رق چيقماق احتمالی وار. احتمال بو وقت زيمستوايه (دائرهٔ زراعيه) پك فنا بر كوز ايله بقارلر . بناءً عليه بونلرك مكتب مدرسه‌لرينه پاره تخصيص ايتمك فكرندن پك اوزاغز . ذاتاً بو خصوصده زيمستوالرايله برفكرده‌يز - زيمستوا (دائرهٔ زراعيه) يه پاره ويرمك طرفداری دكلدر - . فی الحقيقه بر دانه‌سی اولسون بيله يازوبيلميه‌ن بو ملت آره‌سنه اون سنه كچمه‌دن تعليم عمومی‌يی تطبيق ايتمك ممكن اولميان برشيدر . اكر اسلاملرك بويله جهالتده قالمه‌لرينك سببی ، كنديلرينك معارفه رغبتلری اولميوب بناءً عليه مكتبه كيرمك ايسته‌مدكلرندن ايلری كلديكی نظر اعتباره آلنورسه آنلر حقنده‌كی فكرك نقدر طوغری اولديغی آكلاشيلور. تاتارلر مكتبه كيرمه‌سنی ايستميورلر ؛ مادامكه ايستميورلر ، اوحالده بزلرده‌ده زورله كيرديره‌جك قوت يوقدر . بناءً عليه سن تحصيله همان واصل اولمش تاتار چوجقلرينك هپسنی مكتبه صوقمق مسئله‌سی بر امر مستعجل دكلدر . تأخير ايتمك ممكن ولازمدر .

خلاصه : تعليم عمومی خصوصنده خرستيانلر ايله اسلاملری مساوی درجه‌ده طوتماملی »

بو بيانات حقنده بيان الحق رفيقمز كندی مطالعاتنی درميان ايديور ، مطالعاتنك آره‌سنده شايان تنقيد نقطه‌لری واردر . انشاالله كله‌جك نومروده بيان ايدرز . شمديلك معارف نظارتنك بياناتنی تدقيق ايدلم ؛ معارف نظارتنك بو بياناتی آره‌سنده آكلاماديغمز بر طاقم مهملات و آكلايه‌رق تنقيد ايده‌جك بعض نقطه‌لر واردر .

بوراده ايلك اول كوزه چارپان : « مسلمانلر تعليملرينی عموملاشديرمق درجه‌سنه واصل اولمادقلرندن بونلره تعليم عمومی‌يی قبول ايتديرمك دها اون سنه‌دن اول ممكن اوله‌ماز » عباره‌سيدر ، طوغريسی بوندن مقصدی نه اولديغنی آكلامادق ؛ تعليملرينی عموملاشديرمق درجه‌سنه واصل اولمامشلر ، ديبور . عجبا بر ملتك آره‌سنه نشر معارف او ملتك بر درجه‌يه واصل اولماسنه وابسته‌ميدر؟ طوغريسی بوكونه‌قدر بويله برشی كورمه‌دك. ظنمزجه بر چوجق سكز ياشنی اتمام ايدر ايتمز كسب معلومات استعدادينی حائزدر . مكتبه كيدر ، ايسته‌ديكی قدر استفاده ايده‌بيلور . ايسته‌ر پدر ووالده‌سی روس اولسون ، ايسته‌ر تاتار اولسون ، بو برامر طبيعيدر . كيمسه انكار ايده‌مز. فقط بعض وقتلر اولور، كه بعض شيلر كندی حال طبيعيسندن چقيوروده ديكر بر شيئك تحت تأثيرنده قالور . يوقسه عجبا روسيه‌ده تعليم عمومی‌نك اجراسی برشيئك تحت تأثيرنده‌ميدر؟ معارف نظارتی بونك اجراسنی نا معلوم بر درجه‌يه تعليق ايديور....

بيان الحق رفيقمزك يازدقلرينه بقارسه‌ق بو معما بر آز ايضاح اولنيور .

رفيقمز ديبور ، كه : « ١٨٧٠ سنه ٢٦ مارت تاريخنده «خرستيانلردن باشقه ملتلری تعليم ايتمه‌نك يوللری » نامنده بر بياننامه نشر اولنمشدی. بو بياننامه‌نك ٣٤٣ نجی صحيفه‌سنده « خرستيانلردن باشقه ملتلری اوقوتمقدن مقصد ، آنلری روسلاشدرمقدر » ديمشدی و ٨٤١ نجی صحيفه‌سنده « بناءً عليه تاتارلری روسلاشديرمق آنجق آره‌لرينه روس لسانتی صوقمق ايله ممكندر » ديمشدی . »

روس حكومتی بو بياننامه‌نك حكمنی لغو ايدر كبی بر حركت كوسترمديكندن ، حتی ١٩٠٦ سنه‌سی ٣١ مارت تاريخنده نشر ايديلن نظامنامه بو بياننامه‌نك حكمنی بردها تقويه ايتديكندن روس حكومتنك اسلاملری اوقوتمقدن مقصدی آنجق روسلاشديرمق ايدوكنی ادعاده طبيعی معذورز .

معارف نظارتنك تعليم عمومی مسئله‌سنك اجراسنه تعليق ايتديكی درجه‌ده اسلاملرك روسلاشمايه مستعد بر حاله كلمه‌سندن عبارت اولديغی بو ذكر اولنان بياننامه‌لردن پك آچيق بر صورتده آكلاشيلور. اسلاملر شمديلك روسلاشمقدن پك اوزاق اولدقلرندن معارف نظارتی تعليم عمومی‌يی اون سنه دها تأخير ايتمه‌يی موافق بوليور . ديمك اون سنه ظرفنده اسلاملری ازه‌جكلر وچينه‌يه‌رك يوته‌بيله‌جك بر حاله افراغ ايده‌جكلر ده صكره‌ده تعليم عمومی‌يی تطبيق ايدرك بتون بتونه يوطاجقلر . طبيعی بوكا عافيت اوله ، ياخود هضمی قولای‌كله ، ديه‌ميز . ديه‌جكمز برشی وار ايسه اوده نافله يره ذهنكزی يوره‌رق زحمت ايتمايكز ، هضمی پك آغر كلورديمك كبی برنوع نصيحتدر .

صوك وار

ترويسكی احمد تاج الدين

دار الخلافه :

جامع درسلرينك انتظام وتوسعی

مشروطيت اداره‌نك تأسس وتقررندن صكره دوائر مركزيه‌ده رونما اولان تجدد وفعاليت جمله‌سندن اولمق اوزره مجلس مصالح طلبه‌جه‌ده بعض مقررات مهمه اجراسنه تشبث ايدلمش وبرخيلی آثار نافعه وجوده كتيرلمشدر . مدارس علميه‌نك اصلاحيله اصول تدريسك بعض نقاطنجه تعديلات مفيده موقع فعله وضع ايدلمش وازجمله حال

ابتدائیده بولنان طلبه ایچون اضاعهٔ اوقاتدن بشقه هیچ بر فائده‌یی مفید اولمدیغی بالتجربه ثابت اولان شروح وحواشینك بعباراتها قرائتندن صرف نظرله یالکز اقتضا ایتدکجه تمهید قاعده ضمننده مآللرندن بحث اولنمسی قرارکیر اوله‌رق امر تحصیل صرف متونه ومتون منزله‌سنده اولان شروحه حصر ایله مدت تحصیل تنقیص ایدلمشدر .

امر تدریسك صورت جریانی‌ده نظردن قاچیرلمه‌رق مدرسین کرامك وقت وزمانیله درسلرینه دوام ایلملری تحت تفتیشده بولندیریله‌جغی کبی هر بر مدرس بر دفتر طوتوب درسه مباشرتدن بش دقیقه اول طلبه‌سنی یوقلمه ایدرك کلینلرك اسملرینه شرح‌ویروب حقارنده معاملهٔ مقتضیه ایفا اولنمق اوزره مفتشلر واسطه‌سیله مجلس مصالحه اخبار کیفیته مجبور طوتلمشدر. معتادازلان ایکندی درسلری‌ده بو مرکزده جریان ایده‌جکدر .

طلبهٔ علوم افندیلرك ایلروده بر تفصیل بیان ایدیله‌جکی وجهله مکتسبات علمیه‌لرینی‌دها احاطه‌لی ، دها واسع برمقیاسده بولندیرمق مقصدیله دروس قدیمه‌لرینه قرآن کریم ، تجوید ، جغرافیا ، حساب . هندسه ، تاریخ ، حکمت طبیعیه ، انشا ، بلاغت ، اصول ترجمه‌ومحالمه کبی بعض علوم دینیه وفنون ریاضیه‌علاوه اولنمش وایلروده هر جهته تشمیل ایدلمك اوزره شیمدیلك بو خصوص‌ایچون یالکز درسعادتده سکز موقع انتخاب ایدلمشدر . فنون مذکوره‌یی فخری اوله‌رق اوقوتمق‌ایچون‌علمادن برچوق‌ذوات‌محترمه‌شیمدیدن تعیین‌اولنمشلردر. طلبهٔ علوم افندیلر کرك دروس مرتبهٔ قدیمه‌دن کرك بو کره علاوه اولنان فنون متنوعه‌دن هر سنه امتحان ایدیله‌رك مکتسبات‌علمیه‌لری صنفلریله متناسب کورلمیانلر صنفلرنده ابقا ایدیله‌جکدر . صرف ومبادئ نحو اوقودانلر لا اقل بر ساعت ونحوك منتها درجه‌سنده بولنانلر بر ساعت بر چاریك ومنطق وعقائد ودها یوقاری درسلر بر بچق ساعت تقریر اولنه‌جق وایام تعطیلیه‌یه مخصص درسلرده علی‌العموم بر ساعت سوره‌جکدر وطلبهٔ علومه متون مهمهٔ معلومه ازبر ایتدیریله‌جکدر .

بو وجهله سنه‌ده طقوز ماه تحصیل مجبوریتنده بولندیریله‌جق اولان طلبهٔ علومك فراغت باللری‌ایچون امر اعاشه‌لری‌ده درپیش‌نظر ومطالعه ایدیله‌رك عمارات‌موجوده‌نك اصلاحی‌وغلات وقفیه‌نك‌حسن جبایتیله طلبهٔ علومك اقدارینه مشروط اولان نقودموقوفه‌وسائره‌نك ایادئ کتماندن وسوء استعمالدن قورتیله‌رق بحق ماوضع لهنه صرفی ضمننده ارباب وقوفدن مرکب بر قومیسیون تشکیلی لزومنه‌ده تشبث ایدلمشدر .

ایشته بحق محتاج اصلاح اولان مدارسك شو یولده اصلاحی چاره‌سنی دوشونمش اولان درس وکالتیله هروجهله معاونت وترویجده بولنان وهر بری ارباب فضل وکمالدن اولان مجلس مصالح هیئت محترمه‌سنه بیان تشکر وجیبه‌دن عد اولنور .

روسیه :

آقتوبه (تورغای ولایتی، تاشکند ـ اورنبورغ خطی اوزرنده) ده اصول قدیم طرفدارانی کندی اماملریله جمعیت خیریه سرکاتبی‌ثابت آلوکف افندی‌یی « بونلر اختلالجیلردر ، اهالی‌یی اغوا ایدرك کنج ترکلرله اتحاده تشویق ایدیورلر» دیه‌رك ژاندارمه‌یه ژورنال ایتمشلر. ژاندارمه‌ده مومی‌الیهما افندیلرك اولرینه قدر کیدرك تحریات اجرا ایتمش ومتعاقباً کندیلرینی اوزون اوزادی استجواب ایتمش . آقتوبه امامی عالم فکرلی مکتب اداره‌سی خصوصنده خدمتی سبقت ایتمش بر افندی اولوب ثابت آلوکف افندی‌ده مومی‌الیه امام‌افندی‌یه ملتك ترقیسی اوغورنده خدمت ایتمك ایچون همراه اولمه‌یه لایق ، معتدل فکرلی برذاتدر . «وقت»

صراط مستقیم

ملت اسلامیه آره‌سنده بویله چیرکین شیلرك حالا بردوام‌اولمسنه جداً تأسف ایدرز. دین مبین احمدیده نمیمه الك مذموم برخصلت اوله‌رق محرماتندر. بورادهٔ ایسه یالکز حرامی ارتکاب ایله قالمایه‌رق ترقئ اسلامیته قارشی برجنایت‌ده ایقاع اولنمشدر. منافع حقیقیهٔ‌ملیه‌یی درك ایتمیه‌ن بوقبیل اشخاص لئیمه‌یه صد هزار نفرین .. روسیه‌لی دین قرداشلرمزدن آله کلدیکمز معلوماته کوره دائما بوقبیل افعال قبیحه‌یه قدیمجی نامی آلتنده توره‌یان ودین وایمانی روسیه‌نك مستبد مأمورلرینه ثمن بخس مقابلنده صاتمق ذلت ودنائتنی ارتکاب ایلیان اشخاص لئیمه طرفلرندن مجاسرت اولنمقده‌در. ترقیات ملیه‌یی تأمین ایچون کیجه‌یی کوندوزه قاته‌رق وهر درلو مشاق ومهالکی کوزه آله‌رق چالیشان بر آووج مجاهدی حمایه ایده‌جکلرینه خسیس برهوس نفسانی‌یی تطمین ایچون صورت حقدن کورینه‌رك وبوقبیل منافقلرك یکانه سلاحی وآلت اضلال واغفالی اولان (دین الدن کیدییور) یایغره‌سیله زواللی عوامی بو فئهٔ قلیله‌دن تبرید ایدرك بونلره مظاهر اوله‌جق کمسه براقدقدن صکره روسیه‌حکومتنه‌مراجعتله دین قرداشلرینی اخبار دنائتنده بولنیورلر. اتمکنه یاغ سوریلان حکومت مستبده‌ده ترقیات ملیه‌یی اماته ایچون دین اسلامك ترقیسی اوغورنده چالیشان، بودینی بتون مسلمانلری‌بنجهٔ استیصالنده محووافنا ایتدیکی‌صره‌لرده‌قدیمجیلر، قوجه‌دین‌حامیلری (!) انواع‌فسق‌وفجوری ارتکاب ایله اباحهٔ محرماتده بولنمقدن دخی چکنمیورلر . فقط بوکون تأسف ایتدیکمز جهت بورالری دکلدر . آثارانقراضك تمامیله‌مشهود اولدیغی شوصیراده بیله قدیمجیلرك حالا تبدیل مسلك ایتمش‌اولمامالریدر. نه ایسه عفاالله عما سلف دیه‌رك باری بوندن صکره حال و موقعك وخامتنی بالتقدیر امت مرحومه‌یی ملل واقوام سائره‌یه قارشی پك‌ذلیل کوسترن شو فجایعه بر نهایت ویرسه‌لر... (دین ومعیشت) رفیقمزك خاصةً بو مهم مسئله‌یه نظر دقتلرینی دعوت ایدرز .

« مطبعهٔ خیریه و شرکاسی » مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمین آثار اعاده اولنماز.

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتدن و سیاسیاتدن و بالخاصه کرک سیاسی و کرک اجتماعی و مدنی احوال و شئون اسلامیه‌دن بحث ایدر هفته‌ده بر نشر اولنور.

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالک عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه »	٦٫٥	٣٫٥	روبله
سائر ممالک اجنبیه »	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین - ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن متوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٦٢ — ٢٧ شوال ٣٢٧ پنجشنبه ٢٩ تشرین اول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

شیخ محمد عبده‌نك هانوتویه جوابی

٢

موسیو هانوتو دینك امهات مسائلندن ایکی مسئله‌یه ، قدر ایله توحیده تعرض ایدیور ؛ برنجی مسئله‌ده‌کی اشکالك سببنی ، ناسك بوخصوصده اسکیدن بری اختلاف اوزره بولنه‌رق نهایت ایکی فرقه‌یه آیرلدیغنی ، اولکی فرقه‌یی عبدك افعالنده قطعیاً اختیاری یوقدر ، دست قدرتده بازیچه‌در ، دینلر تشکیل ایتدیکنی ، ایکنجی فرقه‌ایسه خالق مخلوقه براختیار ، براراده ویرمشدرکه او اختیار اوزرنده بیلدیکی کبی تصرف ایدر ؛ بناءً علیه خیر، شر نه قازانیرسه کندیسنه راجعدر ، اعتقادنده بولندیغنی قاریشدردقدن صوکره . برنجی فکر انسانی حضیض مسکنته دوشورور ؛ ایکنجیسی ایسه اوج کماله چیقاریر ، دیبور. دها صوکره اولکی مذهبه‌مثال اوله‌رق موجوداتك وجود ازلیده فانی اولدیغنه قائل اولان بودیلری ، ایکنجیسنه‌ده الهی اوصاف مادیه‌سی اعتباریله انسانه تشبیه ایدن اسکی یونانیلری کوستریبور ؛ برنجی مذهبك ، سالکلرینی بوتون ترقیات انسانیه‌دن آلیقویدیغنی، ایکنجیسنك ایسه معتقدلرینی مراتب کمالاته اعلاایلدیکنی سویلیور . طوغریسی بوسوزلرده‌کی خلطك ، خبطك برمثلی دها کورولمه‌مشدر .

دها صوکره موسیو هانوتو دیانت نصرانیه واسلامیه اوزرینه بوشانه‌رق دیبورکه : بوایکی دین شو ایکی مذهبی ، یعنی ناسك قدر مسئله‌سی حقنده‌کی ایکی مختلف عقیده‌سنی تمثیل ایتمکده‌در . اولکیسی [نصرانیت] بردین الٓهیدرکه آریلرك براقدیغی حقائقه وارث اولمشدر؛ ایکنجیسی [اسلامیت] بردین بشریدرکه سامیلرك متروکاتنی آلمشدر . برنجیسی انسانی قرب الٓهی‌یه ایصال ایدر ؛ حال بوکه ایکنجیسی درکات حیوانیتك اك سافله ایندیرر . ذاتاً هرایکی دینك تمایلی اونلرك استناد ایتمکده اولدیغی اصلده غایت واضح برصورتده ظاهر اولور. ایشته برنجی دینك اصلی (الٓه اب) (الٓه ابن) ی وجوده کتیرمش ، (الٓه ابن) (الٓه بشر) اولمش ؛ بوایکی الٓه روح القدس واسطه‌سیله اتصال ایتمش . ایکنجی دینك اصلی ایسه الٓهی بشریتدن کلیاً تنزیه ایتمك ، بوتقدیسی خالق ایله انسان آره‌سنده بوتون نسبتلرك ، منقطع اوله‌جغی برحده قدر واردیرمقدر .

موسیو هانوتو بوجوهرلری صاچدقدن صوکره ایکی دینی بربرینه خلط ایتمك ، بونلری عینی اصوله ارجاع، آره‌لرنده مناسبت،مشابهت عقد ایتمك کبی هیچ نتیجه‌سی اولمیه‌جق برییغین سوز دها سویلیور .

عجبا شو نطقك حاوی اولدیغی پریشان فکرلرك ، هذیان سوزلرك امثالنه هیچ برمحررك ، هیچ برصاحب نظرك اثرنده تصادف قابلمیدر؟ بن بوخصوصده ویریله‌جك حکمی اُمتلرك مذاهبنه واومذاهب حقنده‌کی افکارینه براز وقوفی اولانلره براقه‌جغم .

قدر حقنده‌کی مناقشات کرك تشبیهه ، کرك تنزیهه قائل اولان ملتلرك هیچ برینه خاص دکلدر . ذاتاً تشبیهك ، یاخود تنزیهك بوخصوصده قطعیاً دخلی یوقدر ؛ چونکه بومناقشاتك کافه‌سی علم الٓهینك هرشیئی محیط اولمسی ، قدرت الٓهیه‌نك هر ممکنه شمولی بولنمسی اعتقادندن نشأت ایتمشدر .

نته‌کیم قدر مسئله‌سنده بالذات نصرانیلر آره‌سنده بیله اختلاف حادث اولمشدر؛ حال بوکه نصرانیلر موسیو هانوتویه کوره مشبهه‌دندرلر. هم بواختلاف ، بونزاع اونلرك آره‌سنده قبل الاسلام باشلایه‌رق زمانمزه قدر دوام ایتمشدر . امید ایدرزکه هانوتو سن تومانك اتباعیله دومینیکن‌لرك، کذلك لوایولایه طرفدار اولانلرك مذهبنه مطلع اولمشدر.

ایشته اولکیلر جبریه‌دن ، ایکنجیلر ایسه قدریهٔ اختیاریه‌دن اولوب ملت مسیحیه آره‌سنده هرایکی مذهبه سالك اولان فرقه‌لر موجوددر. بناءً علیه بومذهب هانوتونك زعمی کبی برمذهب سامی دکلدر؛ بلکه اصول وفروعی آریلر آره‌سنده ظهور و انتشار ایتمشدرده صوکره باشقه‌لرینه اورادن انتقال ایله‌مشدر .

هیچ سن قدره اعتقاد ایله ایشی کوچی براقوب ارقه اوستی یاتان بر یهودی ایشتدکمی؟ کورك چکرك تا بریتانیا اطه‌لرینه کیدن فنیکه‌لیلرك خزینهٔ غیبه انتظار ایله خواب نوشین خیاله طالدیغنی طویدکمی؟ لکن بز بونی مناسترلرده ، راهبلرده چوق کوردك؛ سعی وعملی ترك ایدرك ، خلقك دوش مساعیسنه بار اوله‌رق یاشایان بواردولرك حالنی چوق ایشتدك . أوت بونلر اوحاله کلمشدی که آرتق اللرندن بیزار اولان آوروپا باشنی قورتارمق ایچون سیف صارمه مراجعت ایتمشدی .

یونانیلر آره‌سنده اشتهار ایدن بخت وتصادف مذهبی فلسفه‌نك مبادیسنی اوقویان چوجقلره وارنجه‌یه قدر هرکسك معلومیدر. فلسفه کتابلرینك ، ابطالی ایچون اوغراشدیغی بومذهب موجوداتك سوق تصادفله وجوده کلدیکنی ، بناءً علیه بر ممکنك وجود بولمق ایچون سببه احتیاجی اولمدیغنی ادعا ایدیور . پك اعلا ، بویله برمذهب هرایشی خالقه اسناد ایتمکدن زیاده جبریلکه سائق دکلیدر؟ عجبا بویله برمذهب اقوام آریه‌یی منازل رفعت وکماله اعلا ایده‌بیلیرمی؟

اسلامك کتاب منزلی اولان قرآن حکیم ارباب جبرك فکرینی، (لوشاءالله مااشرکنا ولا آباؤنا ولا حرمنا من شیء کذلك کذب الذین من قبلهم) طرزنده‌کی قولنی رد ایتمکده؛ کسبی، اختیاری آلتمش درت قدر آیتله اثبات ایلمکده‌در . برنظر بصیرتله قارشی بوکا مخالف کورونن آیات کریمه‌نك کافه‌سی قوانین کون نامیله معروف اولان سنن الهیه‌یی تقریر ایچون انزال بیورلمشدر .

« ولوشاء ربك لجعل الناس امة واحدة » آیت کریمه‌سیله دیکر آیات جلیله‌ده اولدیغی کبی .

هرعاقل عبدك افعالنده مختار اولمسی مسئله‌سیله امتلرك اخلاق وطبایعی اوزرنده‌کی قدرت الهیه آره‌سنده موجود اولان فرقجلی‌یی درحال کورر. عبدك افعالنده‌کی اختیارنی وجدان اقرار ایدر، کندیسنی بیلمینلردن بشقه‌سی انکار ایتمز . لکن أمتلرك طبایع وسجایا خصوصنده‌کی اختلافنه کلنجه بونده مخلوقات خدادن هیچ برینك اختیاری اوله‌ماز . جناب حق زمین وآسمانی ، زمین و آسمان آره‌سنده‌کی عوالمی نصل یاراتمش ایسه اونی‌ده اویله‌جه یاراتمشدر .

جناب پیغمبرك اقوالی ، افعالی هپ بوحقیقتی تأیید ایتمشدر. ایشته اورسول محترم اویله یورولماز برساعی ، اویله فتور بیلمز برمجاهد ، اویله شب زنده‌دار برمتهجد ایدیکه کیمسه اونك اثرینی تعقیبه موفق اوله‌مامشدر . عجبا کندیسنك « بکا نصرت وعد قطعیسنده بولنان الله نه اوغراشمه حاجت براقماز؛ اعلای دینی ضامن اولان مولانم چالشمامه لزوم کوسترمز » دیه‌رك، وظیفهٔ دعوتی اتمام واکمال ایچون قدره عرض تسلیم ایله اکتفا ایدرك بالین استراحته یاصلاندیغنه دائر اونی معظمدن برخبرمنقولمیدر؟ خایر. بویله برحال شویله طورسون، من طرف الله مظهر اولدیغی اوصادق وعدلر کندیسنك سعی ومجاهده‌ده‌کی شوقنی براوقدر دها مزداد ایدر، صیانت خدا اومبعوث حکیمك حزم واحتیاطنی براوقدر دها آرتیریردی .

اصحاب کزینی اونك مسلکنی طوتدیلر؛ صکره‌دن کلن سلف صالحده اصحابك اثرینه تبعیت ایتدیلر . حالبوکه بونلر علم الهینك احاطه‌سنه ، قدرت الهیه‌نك شموله ایمان خصوصنده ناسك اکملی اولدقلری کبی، من طرف الله کندیلرینه بخش اولنان ایکی قوتك، عقل واختیارك قدرینی تقدیر خصوصنده‌ده انسانلرك اعلمی ایدیلر. سعی ومجاهده‌ده ، جدوکسبده پیشوای انام ایدیلر؛ برحالده‌که نشر اسلامه ایتدکلری خدمت ، صرف ایلدکلری همت بوکون کرك هانوتونك کندیسنك ، کرك امثالنك جاننی صیقیور ! .

ایشته عقیدهٔ سامیه ، یاخود دعوت محمدیه، یاخود مدنیت اسلامیه بودرکه دنیانك مهجور بر کوشه‌سنده‌کی بدویلردن عبارت اولوب ، نعمت مدنیت نامنه، ذوق علم وصنعت نامنه هیچ برشی بیلمین برآووج قومی وارمش اولدقلری غایته قدر ایصال ایتمش ، اونلری عرش سلطنت وعزته اعلا ایلمشدر ، صکره بو بدوی قوم اوسایه‌ده اویله بر رقت وجدانه ، اویله بر صفای عقله مظهر اولمشدرکه بتون اقوام سائره‌یه قارشی تلطفده بولنمش ، او اقوامك مجهولی اولان برچوق حقایق ، برچوق معارفی کشف ایدرك بعثت نبویدن برقاچ عصر صکره اوروپالیلرك نظر حیرتی اوکنه آتمشدر .

لکن یازیقلر اولسون‌که مسلمانلر آره‌سنده رؤس شیاطین کبی برطاقم خبیث قفالر پیدا اولدی ، آریلرك لوثیاتندن یوکله‌نوب کتیره‌بیلدکلری آثار ایله بو خاك پاکی تلویث ایتدی . بوکون میدانده‌کی خسار هپ اونك بقیه‌سیدر .

رومادن ، عجمستاندن لباس اسلامه بورنمش برسوری موالی بلاد اسلامه صوقوله‌رق یوکلنوب کتیردکلری شقاق ونفاق اطرافه صاچدیلر؛ عقائدده جدل بدعتنی دینه صوقدیلر؛ قدر مسئلهٔ غامضه‌سنه دالمقدن منع ایتمکده اولان اوامر الهیه‌یه، وصایای نبویه‌یه مخالفتده بولندیلر؛ طیشی پارلاق سوزلرله ، مزورجمله‌لرله مسلمانلری آلداته‌رق بوکونکی تفرقه‌یی میدانه کتیردیلر . حالبوکه جناب حق پیغمبرینه «ان الذین فرقوا دینهم وکانوا شیعاً لست منهم فی شیء» بیوریور.

واقعا مسلمانلر ارەسنده جبریه اسمیله معروف بر طائفه ظهور ایتدی ایسه‌ده حقك ، عقلك ، دینك اوکنده طوره‌میه‌جق قدر ضعیف اولدیغی ایچون آز زمان صکره منقرض اولدی، حتی سن توما اتباعنك خرستیانلر اره‌سنده‌کی بقاسی قدر بیله پایدار اوله‌مدی . مسلمانلر جبر ایله اختیار ارەسنده متوسط بر مذهبه سالك اولدیلرکه بو مذهب سعی وعمل مذهبی ، صدق ایمان مذهبیدر . خرستیانلردن «بوسویه» کبی صاحب نظر اولانلرله بونلره اتباع ایدن جمهور اعظم بیله صوك زمانلرده مسلمانلرك بو مذهبنه اقتدا ایتدیلر .

مع مافیه شوراسنی انکار ایده‌مم که زمان سائر ملتلره یاپدیغی کبی مسلمانلره‌ده‌عبوس برچهره کوستره‌رك بیچاره‌لری بر قاچ‌عصردن‌بری متصوفه طائفه‌سندن بر طاقم ارباب فساده مبتلا ایتدی . بو مفسد حریفلر بین‌الاسلام بر طاقم اوهام نشر ایتدیلرکه اصول دین ایله اره‌سنده قطعیاً مناسبت یوقدر .

بو اوهام عقائد صحیحه‌دن اولدیغی ایچون‌دکل ، لکن‌دین‌صحیحك آثاریله غلبه چالمدیغی صورتده جاهللرك ذهننی بوسبتون چله‌جك ، عاقللری ایسه تردده دوشوره‌جك برطاقم وساوسدن عبارت بولندیغی ایچون افکار مسلمینه مسلط اولدی . ارتق اصول دین حقنده‌کی جهلك تعممندن ناشی مسلمانلر آراسنده عطالت‌ده تعمم ایتدی‌که بو خصوصده یوکسك‌طبقه‌ده بولونانلرك بر معتاد بیوك‌یاردیمی اولدی.

ایشته متصوفه‌نك بو فرقه‌سی‌یوزندن مصاب‌اولدیغمز فلاکتلرده آریلرك حسناتی جمله‌سندندر ! چونکه بو بزه ایراندن ، هنددن کلدی ، واورادەکی عقائد اولیه‌یی‌ده برلکده کتیردی .

کرك هانوتویی ، کرك کندی سویه‌سنده‌کی سطحی نظرلری اضلال ایدن باشقه بر شی دکل ، آنجق نطقنده بحث ایتدیکی اوخبیث درویشلر ، یاخود اوسرسملردرکه هر کون جزائرك، تونسك اطرافنده دولاشوب طورورلر. بوکون اقطار اسلامدن هیچ بری‌یوقدرکه‌دینی‌مغیشته، ذکرالهی تجارته آلت اتخاذ ایدن بوحریفلردن خالی اولسون .

لکن اکر مسلمانلر حقیقت دینه رجوع ایتمش اولسه ایدیلر، اوزرلرینه فرض اولان وظائفی ادا ایدرلر، طوپراقلرینی سوررلر، ‌بروتلرینی چوغالتیرلر، فرانسه‌یه قارشی‌اللرندن کلن‌قوتی حاضرلارلر، تشبثلرینك مثمر اولاسی ایچون قدرتك امدادینه اعتماد ایدرلر ، هیچ بر زمان اولومدن قورتولوش اولمدیغنی بیله‌رك صولتلرنده قید حیاتی خاطرلرینه بیله کتیرمزلردی ؛ صوکرا ایچلرنده‌کی ارباب عزم پایهٔ عزته طوغرو یورودی‌ده قوینك ضعیفدن ، عزیزك ذلیلدن استحصال ایده‌جکی موقعی استرداد ایدرلردی ؛ اوزمان هانوتونك نظرنده‌کی جنونلری عقله ، هذیانلری حکمته منقلب اولوردی .

هانوتونك عندالمسلمین قدر مسئله‌سی حقنده‌کی رأی سخیفنه تعلق ایدن سوزلرمز بوندن عبارتدر. تنزیه وتشبیه کلنجه قارئینه ملال ویرمدن قورقدیغمز ایچون انشاءالله اونی‌ده یارینکی مقاله‌مزده سویلیه‌جکز .

محمد عاکف

مناقب سنیه

— مابعد —

من لحواء انهـا حملت احـ
مد او انهـا به نفسـاء

ناظم حضرتلری بیت سابقده جنـاب آمنه‌نك ولادت محمدیه خصوصنجه حائز ولدیغی شرفك رجحانه اشارت بیوردقدن‌صکره بو بیتده‌ده او رجحانی تصریح ایدییور وشویله دیور : او کیمدرکه حوایه حضرت احمد مختاری حامل ویا آنکله لخوسه‌اولمشدر دیه‌فرح وسرور ویرز اولسون . حضرت نبی مختاری حمل ووضع ایتمك شرفی جناب آمنه‌یه مقدر اولمش وکندوسی بو مژده‌لر ایله شاد ومسرور ایدلمش اولدیغی حالده ام البشره بو شرف مقدر اولمش‌می وبو یولده کندوسنه بر تبشیر وقوع بولمش‌می .

بیانه اعراب ولغات :

[من] استفهام‌استبعادی [لحواء] فعل‌محذوفه‌متعلقدر و [یفرح‌لحواء] تقدیرنده‌در . [انها] ده [ان] مفسره‌در . [حملت] ایکنجی بابدن حامل اولدی‌معناسنه فعل‌ماضی وضمیرحوایه راجع . [احمد] مفعول‌به وغیرمنصرف واحمدالحامدین معناسنه‌صفت‌تفضیلدن‌منقول‌اسمدر . [نفساء] لخوسه‌دیمکدر .

یوم‌نالت‌بوضعه‌ابنةوهب
من فخار مالم تنله النساء
وانت قومها بافضل مما
حملت قبل مریم العذراء

او کونده آمنه بنت وهب جناب احمد مختاری وضع‌وایلاد ایتمسی سببیله حوا دخی داخل اولدیغی حالده بالجمله نسوان عالمك نائل اولمدقلری فخر وشرفه نائل اولدی واوجله مریم‌العذرانك حامل قالمش اولدیغی نوزاددن بالاجماع افضلنی قومنه کتیردی .

***

ولادت محمدیه جهتدن جناب آمنه‌نك حضرت حواء اوزرینه افضلیتی برنجینك ایکنجی اوزرینه علی‌الاطلاق افضلیتنی اقتضا ایتمز و بناءً‌علیه کلام ناظم حوانك آمنه‌دن افضل اولدیغنه دائر اجماعه منافی دوشمز.

بیانه اعراب ولغات :

[یوم] یوقاریده ولادت معناسنه اوله‌رق مرور ایدن مولددن بدل اشتمال طریقیله بدل ومبنی‌یه اضافتی حسبیله فتح اوزرینه مبنیدر . [نالت] نائل اولدی معناسنه ماضی . [بوضعه] ده [باء] سببیه وضمیر نبی مکرمه راجعدر . [ابنة وهب] فاعل و موصوف مقدرك صفتی اوله‌رق [آمنه ابنة وهب] تقدیرنده‌در . جناب آمنه‌نك پدری جهتندن سلسلهٔ نسبی آمنه بنت وهب ابن عبد مناف بن زهره بن کلاب بن مره اولدیغندن مشار الیها حضرتلری پدرلری جهتندن رسول اکرم صلی‌الله علیه و سلم افندمز ایله کلابده برلشور . مشار الیهانك والده‌سی جهتندن سلسلهٔ نسبی : آمنه بنت مره بن عبدالعزی بن قصی بن عبدالدار بن قصی ابن کلابدر . [من‌فخار] مابعدنده‌کی [ما] یی بیاندر وفخار : فانك فتحیله فخر و شرف دیمکدر . [مالم تنله‌النساء] جمله‌سی مفعول به . [وانت] جمله‌سی [نالت] اوزرینه معطوفدر . [قومها] مفعول به . قوم : ذکوره مخصوص اسم جمعدر ، بعضاً نساء قوم دخی بالتبع داخل اولور ، نته‌کیم بوراده اولدیغی کبی . [بافضل] حرف‌جر تعدیه ایچوندر . [مما حملت] قولی [من مولود حملته] تقدیرنده‌در . بوراده مولود ایله عیسی علیه‌السلام مراددر . [ما] اداتی نادراً ذوی‌العقوله استعمال اولنور، بورادەکی استعمالی اکا مبتنیدر. [قبل] اضافتدن مقطوع اوله‌رق ضم اوزرینه مبنیدر . محذوف اولان مضاف الیهی

آمنه‌در . و [قبل امنة] تقدیرنده‌در . [مریم] فاعل وحضرت مسیحك مادر محترمی مریم بنت عمران الصدیقه صلوات اه علیهمانك اسم شریفیدر . [العذراء] مریمك صفتی غرفه وزننده [عذره] بكارته و حمراء وزننده [عذراء] بكر قزه دینور . حضرت مریمه [عذراء] دینمه‌سی تزوج ایتمدیكی ایچوندر وعیسی علیه‌السلامه حامل قالمسی‌انجق نفخ جبریل ایله‌در .

شمتته‌الاملاك اذوضعته

و شفتنا بقولها الشفاء

حضرت آمنه نوزادی وضع ایلدیكی زمان او نوزادی ملائكه تشمیت ایتدی ، اكا خیر و سلامت ایله دعا ایلدی و [شفاء] رضی‌اه عنها حضرتلری بزه سوزیله شفا ویردی ، اولبابده‌كی قول وروایتیله بزی مسرور ودلشاد قلدی .

*
* *

مشارالیها شفاء حضرتلری دیدی‌كه حضرت آمنه رسول اكرم افندمزی طوغوردیغی زمان بنم اله كلش ایدی . اول زمان اومولود محترم استهلال ایلسی [رفع صوت ایتمسی] اوزرینه برقائلك [كه ملك اوله‌جقدر] رحمك‌الله ورحم بك دیه خیر دعا ایلدیكنی ایشیتدم وبكا اووقت شرق وغربك مابینی آیدینلانوب حتی رومك قصرلرینی كوردم . صكره آنی صاروب صارمالایه‌رق یاتیردم . بو آرالق بنی بر ظلمت و خوف بورویه‌رك تویلرم اورپردی ، اوزمان بو مولود مبارك كوزمدن نهان ایدلمسیله بر قائلك انی نره‌یه كوتوردك سؤالنه جواباً بر دیكرینك مشرقه دیه جواب ویردیكنی طویدم ، بوسوز هیچ خاطرمدن چیقماز ، بونك ایچون جناب حق انی پیغمبر اوله‌رق بعث بیوردقده اسلامیت جهتندن ناسك اولنده بولندم . [شفاء] شینك فتحی وفانك تشدیدیله عشرهٔ مبشره‌دن عبدالرحمن بن عوف رضی‌الله عنه حضرتلرینك والده‌سنك اسمیدر . بعضیلری دیدیلر كه شفاء مشارالیهانك لقبیدر اسمی لیلادر . بعضیلریده : مشارالیهانك اسمی صفیه‌در دیدیلر . كلهٔ مذكوره شینك كسری وفانك تخفیفی ایله‌ده ضبط ایدلمشدر ، وزنه نظراً بوراده اولكی ضبط تعین ایدر . [شفتنا] ایله [شفاء] اراسنده قبل‌العلمیه معنای اصلیسی اعتباریله جناس اشتقاق وار . جناس اشتقاق : مادده واصل معناده مشترك اولان الفاظك بینی جمع ایدلمكه دینور .

بیان اعراب ولغات :

[شمتته] تشمیتدن ماضی وضمیر منصوب رسول اكرمه راجع . تشمیت؛ لغتده خیر ایله دعا ایتمكه دینور اصطلاح شرعده ؛ عطسیرانه [یرحمك‌الله] دینمكه اطلاق اولنور . حین ولادت محمدیه‌ده تشمیتك هنوز معنای شرعیسی موجود اولمادیغنه وشفاء حضرتلرینك آنفاً مرور ایدن قولنده‌كی استهلال لفظی برملك طرفندن استهلال پیغمبری‌یه [رحمك‌الله ورحم بك] دیه مقابله اولنمسی قرینه‌سیله مجازاً عطسیرمق معناسنه صرف ایتمك مستبعد بولندیغنه‌مبنی بوراده تشمیتك معنای لغویسی مراددر . [املاك] فاعل وملكك جمعیدر ملكك جمعنده قیاس اولان بودر : جمل واجمال كبی . [ملك] لفظی رسالت معناسنه اولان [الوكه] دن مشتق ومأخوذ اولمقله همزه‌سی اصلی ومیمی زائددر واصلی همزه‌نك لام اوزرینه تقدیمیله [مفعل] وزننده [مألك] در ، بعده همزه‌سی لامك مابعدینه نقل ایدلدیكندن [معفل] وزننده [ملأك] اولدی وبوندن صكره دخی همزه‌نك حركه‌سی لامه نقل وكندوسی حذف اولنه‌رق [معل] وزننده [ملك] اولدی .

شو حالده قیاس اولان ، انی [افعال] وزنی اوزره جمعلندیرمكدر ، نته‌كیم ناظم حضرتلری بووجه اوزره جمعلندیرمشدر ، انی [ملائكه] صورتنده جمعلندیرنلر [ملأك] ه نظر ایدرك اوصورتده جمعلندیرمشلردر . ملك [الوكه]دن‌مشتقدر دیعلری میمك‌زائد اولدیغنی‌تصریح ایدر ، رأی‌جمهورده بودر ، بعضیلری میمك حرف اصلی اولدیغنه ذاهب اولمشدر . حین ولادت محمدیه‌ده تشمیت ایدن انجق برملك ایكن ناظم حضرتلرینك صیغهٔ جمع‌ایله ایراد ایتمسی مبالغه ایچوندر . وبرده ملائكهٔ كرامك عصمت وطهارتلری حسبیله آنلردن برینه اسناد اولنان فعلك كویا جمله‌سنه اسناد ایدلمش كبی اولدیغنه اشارت ایچوندر . [اذ وضعته] جمله‌سنده [اذ] ظرفیت ایچوندر وضمیر مرفوع آمنه‌یه ضمیر منصوب نبی اكرمه راجعدر . [شفتنا] شفادن ماضی . شفا : دوا وعافیت دیمكدر . بوراده مجازاً فرح وسرور معناسنده مستعملدر . شفانك جمعی اشفیه‌در . [بقولها] ده حرف جر صله ایچوندر وضمیر شفایه راجعدر . [الشفاء] فاعل . [بقیه‌سی وار]

بركت زاده : اسماعیل حقی

قزانده نشر اولنان « قزانسكی تلغراف » غزته‌سنك ٢١ ایلول سنه ٩٠٩ تاریخلی نسخه‌سنده « صلیبك هلاله غلبه ایده‌جكی زمان آرتق حلول ایتدی » عنوانیله مذكور غزته‌نك كویا ویانه مخابری طرفندن ارسال اولنان مفصل وغایت بدخواهانه برمكتوب مندرجدر.

نصل برفكر ومقصده مبنی یازلدیغی وهلهٔ اولیده نظره چارپان، بتون عالم اسلام وبالخاصه عثمانلیلر حقنده صوك درجه‌یه قدر بدبینانه افكار ایله‌مالی اولان بومكتوبك طرز تحریری پك‌قبا، پك چركیندر. صاحب مكتوبك نزاهت قلمیه ایله اصلا مناسبتی اولمدیغی، اسلاملره قارشو فوق‌العاده بغض وعداوت پرورده ایلدیكی مكتوبنك دهاایلك سطرلرنده كوریلان الفاظ وتعبیراتدن مستبان اولمقده‌در .

بووادیده انكله مسابقه‌یه چیقمق حیثیت قلمیه‌یی پایمال ایتمك دیمك اولدیغندن طبیعی هركسك كاری دكلدر .

بطلانی بین اولان سفسطه‌لره رواج ویرمك ایچون بویله‌وادیلره صاپمق عاجز قلملرك اك قوی استنادكاهلرینی تشكیل ایدر، چوق دفعه كوریلان احوالدندركه بعض كیمسه‌لر سقامتی كندی شهادت وجدانیه‌لریله ثابت اولان برطاقم افكار باطله‌یی قبول ایتدیرمك ایچون‌دائما مغلطه‌دن استعانه ایلرلر؛ انكله تأمین موفقیت‌ایده‌مزلرسه مخاطبلرینی تهوره مغلوب ایده‌رك عقل ومنطق دائره‌سندن چیقارمق، بونك نتیجه‌سی اوله‌رق جوابدن عاجز براقق ایچون حیثیتی كسر ایده‌جك سوزلرله اغضاب ایدرلر . بوصورتله مناقشه‌نك شیرازهٔ انتظامی بوزیلور .

تجاوزه معروض اولان كیمسه‌ده طبیعی شدت تأثر وانفعالندن بر جواب صواب ایله مقابله ودفع دعوی ایده‌مز . خصمی‌ده كویا كندیسنی بوصورتله اسكات والزام ایتدم، دیو متسلی اولور.

بز بونی بیلدیكمز ایچون صاحب مكتوبك او امیدینی بوشه

چیقاره‌جغز. تجاوزات واقعه‌سنه قارشو التزام سکوت، اعتدال دائره‌سنده ادارهٔ لسان ایده‌جکز. تا که کورولتی اره‌سنده حقیقت غائب اولوب کیتمسون، مسئله‌نك اصل روحلی نقطه‌لری آکلاشلسون.

خوش.. ویانه مخبرینك مکتوبی بوزحتی اختیارده دکمز ایدی‌یا! فقط مکتوبك ظاهراً قوتلی کبی کورینن وبعض کیمسه‌لرك اذهاننی تغلیط ایتمسی ملحوظ اولان فقراتنی جوابسز براقمامغه قرار ویردك. وبونلره قارشو برقاچ سوز سویلمکی موافق بولدق:

اولا شوراسی قطعیاً بیلنملی که برملتك ایولکنی ایسته‌ینلر قدر ایسته‌مینلرده واردر. ایولکنی ایسته‌ینلر البته او ملتی موجب شوق وغیرتی اوله‌جق سوزلرله ترقی‌یه ترغیب ایدرلر. ایسته‌مینلرده بتون افعال وحرکاتنی حقلی حقسز تنقید ومؤاخذه ایله شوقنی کسر ایلرلر، سالك اولدیغی طریق ترقیده بووجهله دوامنه مانع اولمق ایسترلر. صحیح‌العزم اولان بر ملت هانکی منبعدن ترشح ایتدیکی درحال آکلاشیلان بوکبی سوزلره‌اصلا حوالهٔ سمع اعتبار ایتمیه‌رك ایشندن، وظیفه‌سندن بشقه برشی دوشونمز. چونکه بر یولجی یولده کیدرکن اطرافدن کلن هرسسه قولاق قباره‌جق، جواب ویره‌جك اولورسه بر ساعتده قطع ایده‌جکی مسافه‌یی برآیده قطع ایده‌مز.

ایشته موضوع بحث اولان مکتوبك صورت مترجمه‌سنده‌مندرج فقراتدن بعضیلرینی عیناً نقل ایدیورز:

ویانه مخابری مکتوبنك ایلك سطرلرنده « ملت اسلامیه‌نك پك قیمتدار خلیفه‌لری خلع اولنه‌رق بوکون حکم قرآن محو ایدلدی » دیور.

خاقان مخلوعك طرفدارلغی ماسکه‌سیله میدان مناقشه‌یه چیقان مخابرافندینك بوندن مقصدی نه‌اوله‌بیله‌جکی حقنده برچوق احتمالات واردر. بونلرك هپسی یازیله‌جق اولسه اوزون کیدر. انجق بتون دنیا ایله ویانه مخابری افندی‌ده بیلیرکه خاقان سابق اوتوز اوچ سنه قدر بر مدت مقام خلافتی اشغال ایتمش‌ایدی، فقط ملت اسلامیه‌نك « پك قیمتدار » خلیفه‌سی دکل ایدی. ظلمی، استبدادی تحمل درجه‌سنی فرسخ فرسخ کچن بر پادشاهی بتون ملت اسلامیه‌نك قیمتدار بر خلیفه‌سی صورتنده کوسترمك مخابر افندیدن بشقه کیمسه‌نك خاطرندن کچمه‌مش اولسه کرك!

پادشاه سابقك ظلم واستبدادیدرکه کندیسنی‌لایق اولمدیغی‌درجه‌دن لایق اولدیغی درکه‌یه ایندیردی. بر پادشاه ظالمك ظلمنه نهایت ویرمکله قرآن عظیم‌الشانك اخلال احکام منیفه‌سی بیننده نه کبی بر مناسبت تصور ایدلدیکنه بر درلو عقل ایردیره‌مدك. خاقان سابق فتوای شرعشریف ایله خلع ایدلدیکندن قرآن کریمك حکمی‌اخلال دکل، بلکه اجرا ایدلدی. برده مخابرافندی عجبا بوسوزلری سویلیه‌جك قدر احکام قرآنیه‌یه نره‌دن کسب وقوف ایتمش؟

« بشیوز سنه‌دنبری یکیچریلر خلیفه‌لرینی برقاچ دفعه خلع ایتمشلرسه‌ده قرأنله ثابت اولان قوتلرینی آلامشلر ایدی. بتون عالم اسلام پادشاهنك قوت مستبده‌سی مشروطیته تحویل اولنمسیله قرأنك قوتی زائل اولدی. بناءً علیه ترکیانك مستقل اولان وجودی‌ده غائب اولدی »

سفسطه وادیسنده عقل‌ومنطقدن آنجق بوقدراستفاده اولنه‌بیلیر. منطق، منطق اوله‌لی بویله بر قیاس فاسدك ترتیبنه خادم اولمامشدر، ظن ایدرز.

برکره شو « مستبد قوت » سوزینی اله آلالم؛ بونك معناسی اقتدار مطلق، اقتدار کیفی دیمك اوله‌جق. مخابر افندی بیلملی‌که اسلامیت دنیاده کیمسه‌یه او اقتداری ویرمه‌مشدر.. کرك خلیفهٔ مسلمینك کرك افراد ناسك حرکات وسکناتی عقلی، شرعی برچوق قیود ایله مقیددر. ایشته مشروطیت اوقیوده رعایتی تأمین، هرکسك حقنی، وظیفه‌سنی تعیین ایچون تأسیس ایدلدی. بشقه برشی ایچون ایچون دکل. آرتق بونکله ترکیانك استقلالی محومی اولور، یوقسه قوتمی بولور؟ بیله‌میز. یوق، یوق.. او استقلال مخابر افندینك ادعاسی وجهله محو اولمدی؛ تأید ایتدی، قوت بولدی؛ دهاده بوله‌جق!

« کنج ترکلر ترکیاسنك یقینده پارچه پارچه اولمسی شبهه‌سزدر »

بو فکر یکی ترکیا کبی یکی دکل، اسکی ترکیا قدر اسکیدر. ایشته بتون ترکلرده بوکا میدان ویرمه‌مك ایچون چالیشیورلر. مشروطیت بونك ایچون تأسیس ایدلدی. مخابر افندی کبی بایقوشلرك صدای مشئومی آنجق بوصورتله کسیله‌بیلدی. اکر استبداد دوام ایتمش اولیدی، چوقدن ایش اولوب بیتمش، مخابرك سوزی یرینی بولمش ایدی. برکت ویرسون‌که دوامنه میدان ویرلمدی.

ایشك بوندن صکره‌سنه کلنجه استقبالك کشف وتعیینی کرامته، حالبوکه مخابر افندینك کرامتله مناسبتی اولمدیغندن کهانته محتاجدر. آنجق کندیسنك بویله بر هنر و معرفتی اولوب اولمدیغی بزجه قطعیاً مجهولدر.

« مسلمانلرك حقوق ناموس وفضیلتلرینك عینی‌اولان شریعتلری ناپولئون قوانینیله مبادله ایدلدی. »

مسلمانلرك شریعتی هیچ بر قانون ایله مبادله ایدلمدی وایدلمز. ویانه مخابری، ناپولیون قانوننك تدوینده شریعت اسلامیه‌دن نه‌قدر استفاده ایدلدیکنی بیلیدی، بویله جاهلانه برسوز سویلمز ایدی.

« اسلامدن بشقه انسانلری برشیئه صایمامش کبار برترك شمدی ممالك عثمانیه‌نك مساوی‌الحقوق خرستیانلرندن فرق‌اولیان بربکی اولدی. غازی، قهار برسلطان شمدی کندی قولیله بردرجه‌یه تنزیل ایدلدی. برخرستیانی‌حقوقده کندیسیله مساوی طوتمق طوغریسی شجیع، عالی‌اسلام ایچون برذلتدر. »

عوامك غیرت جاهلانه‌سنی تحریك ایچون آنجق بویله عادی، بیاغی فکرلر لازمدر. اکر حقیقت مخابرك دیدیکی کبی اولیدی ممالك‌عثمانیه‌ده‌کی عناصرخرستیانیه آلتیوزبوقدرسنه‌دنبری نه‌ملیتلرینی، نه‌ده موجودیتلرینی محافظه ایده‌مزلردی. دولت آنلری انسان، هم‌ده بتون معناسیله انسان اولمق اوزره طانیمش، آنلرك حقوقنی محافظه ایتمش؛ آنلرده اوسایه‌ده ترقی، تمدن ایتمشلر، صاحب یسار وثروت اولمشلر؛ ملیتلرینی، لسانلرینی، دینلرینی محافظه ایتمشلر..

سلطان شمدی کندی قولیله بردوجه‌یه تنزیل ایدلدی، سوزینه کلنجه؛ جوابدن مستغنی بر دلی لقردیسندن بشقه برشی دکلدر. اکر تأسیس مشروطیتله حکمداران موقعلرندن تنزل ایدیورلرسه، بونی یالکز برحکمداره تخصیص ایتمیوب، بتون حکمدارانه تشمیل

ایتملی . حالبوکه بوکون دنیانك هریرنده مشروطیت مشروطیت ، حکمدار حکمدار ، اهالی اهالیدر . مشروطیت آنلرك موقعلرینی بر قاتدها تحکیم ایدر .

« برخریستیانی کندیسیله مساوی طوتمق .. طوغریسی شجیع ، عالی اسلام ایچون برذلتدر »

ویانه مخابری مکتوبینك دها ایلك سطرلرنده « بدوی مغول اولادی » دیو تحقیر ایتدیکی اسلامی بوراده شجیع ، عالی صفتلریله توصیف ایدیور . چونکه فکر باطلنی ترویج ایچون بوراده بویله براوستهلغه مراجعت لازم کلیور . اوت اسلام ، خریستیان حقوق مدنیهجه بوکون نظر قانونده مساویدر . بونك بویله اولمسی نصل اولیورده اسلام ایچون موجب ذلت اولیور ، بیلهمیز . مخابر افندی بیلملیکه عثمانلیلر ، عناصر مختلفه بیننه القای تخم نفاق ایچون ترتیب ایدلمش اولان بوکبی افکار مزورهنك ماهیتنی تقدیر ایدهمیهجك قدر عاجز ، ساده دل دکلدر . انلری بوقدر عاجز وصافدرون ظن ایتمك کندی ادراکسزلکنه شایان خندهٔ استخفاف بردلیل کوسترمك دیمکدر .

«ترکیامسلمانلری مشروطیتی قبول ایتمکله پادشاهلغه مالك برملت صرهسندن چیقوب دین محمدیهکی ، بزم عثمانلیلردن اولهجق ، ترکیاخریستیانلری مشروطیتك ویردیکی حقوقدن بالاستفاده اقتصادی ، سیاسی جهتنجه الحق مغول ترکلرینك نفوذلرندن کندیلرینی تماماً تخلیص ایدهجکلری شبههسزدر . »

ویانه مخابری یوقاریده شجیع ، عالی صفتلریله توصیف ایتدیکی ترکلری بوراده ینه اغزه الینماز بر طاقم الفاظ مستهجنه ایله تحقیر ایدیور . برصحیفهده برقاچ کره تکرر ایدن بوتناقض کندیسنك عقلدن محروم ، اك عادی قواعد منطقیهیه بیکانه براحمق ، برغرضکار اولدیغنی صراحةً کوستریور .

شیرازهٔ اعتدال وانتظامی بوزلمش بویله بردماغ فاسد ومذبذبدن چیقان وهذیان محموم قبیلندن اولان افکار سقیمهیه قارشو ویریلهجك اك کسدیرمه جواب اختیار سکوتدن عبارت اولمق لازم کلیر ایدی . فقط یوقاریده بیان ایتدیکمز کبی بویاوهلردن بعض کیمسهلرك یاکلش فکرلره ذاهب اولملری احتماله مبنی ، اسراف کلام قبیلندن اولهرق برکره جواب ویرمکه باشلادیغمزدن ، مخابرك شوسفسطهسنیده جوابسز براقمنی موافق کورمدك .

اکر محرر بی ادراکك دیدیکی کبی عثمانلیلر تأسیس مشروطیتله پادشاهه مالك اولان برملت صرهسندن چیقدیلرسه بواعتراض یالکز انلر حقنده وارد اولهماز . مشروطیتلهاداره اولنان بتون مملکتلرهده شاملدر . فقطدنیاده محرر مکتوبدن بشقههیچ برفردك مفکرهسندن بویله برفکر سقیم صادر اولمدیغی کبی ، صادر اولمق احتمالیدهیوقدر . انك بوهذیانه الجنون فنوندن بشقه برجواب موافق بولهمدق .

عناصر خریستیانیهنك کندیلرینی عثمانلی ادارهسندن اقتصادی وسیاسی تخلیصلری بحثنه کلنجه ؛ بزم اعتقادمزه کوره بتون عناصرك غایهٔ مساعیسی توحید منافع جهتنه مصروفدر . بدایت امرده بعض سوء تفهمات ، بوکبی ملاحظاته میدان ویرمك استعدادینی کوستردیسهده ؛ شمدی انلر برر برر مندفع اولمقده ، عناصر مختلفهٔ عثمانیه ال برلکیله وطنك تعالیسنه ، ترقیسنه چالشمقدهدر .

ادارهٔ مستبدهنك محاذیر منتقلهسندن اولان بو نفاق سایهٔ جلیل مشروطیتده مبدل وفاق واتفاق اولدی ، انشاءاه دهاده اولهجق . بتون عناصر منافع خصوصیهلرینی منافع عمومیهٔ وطنه خدمتله تأمین وتوثیق ایدهجك . تأسیس مشروطیتی افتراق عناصره سبب کوسترمك بدخواهلغك ، غرضکارلغك صوك درجهسندن اوته اولسه کرك .

مثلا مشروطیت تأسیس ایدلمامش اولیدی محرر افندی استبداددن شکایت ایدهجك ، عناصر خریستیانیهنك ادارهٔ مستبده آلتده مقهور ومدمر اولدقلرینی ایلری سورهجك ایدی . فحمداً ثم حمداً اوزرمزدن او بلیه مندفع اولدی ، آرتق اورادن بر چیبان باشی قوپارمق احتمالی قالمدی ؛ شو حالده نهیاپملی ؟ مشروطیته انظار عوامده بشقه برماهیت ، بشقه برشکل وصورت ویرمك ، عناصر مختلفه بیننه بووجهله القای نفاق وشقاق ایتمك ایچون اسلاملرك عزت نفسلرینه طوقونهجق ، عروق حمیتلرینی تحریك ایدهجك فکرلر بولملی . اوفکرلرله ذهنلرینی تحجلاملی .. ایشته قزانلی دوستمزده او وادی یه سلوك ایدیور . فقط عثمانلیلری بوقدر آچیق طوزاقلره آیاق باصهجق قدر سادهدل قیاس ایتمك یوقاریده سویلدیکمز کبی کندی حماقتنه برهان کوسترمکدر .

محررك دستکاه اندیشهسنده جهل ، تعصب ، غرضکارلق وسائره کبی تاروپود رذائلله منسوج اولان بومقالهٔ مفصله رد وجرحه غیرشایان برطاقم ترهات وهزیاندن عبارتدر . بونی نقطه بنقطه رد وجرح ایتمك قابل ایدی . فقط بز ویانه مخابرینك افکار مزورهسنك دائرهٔ سرایتنی توسیع ایتمك ایستهمدیکمزدن ، بوجهتی اختیار ایتمدك . یالکز اهمیتلی کبی کورینن برقاچ نقطهسنه بووجهله جواب اعطاسنی مناسب کوردك . بوبیله لزومندن فضله اولدی . صراط مستقیمك مباحث نافعهیه منحصر اولان قیمتدار صحیفهلرینی بویله مالایعنیات ایله اشغال ایتمك ذاتاً موافق دکلدر .

سوزه نهایت ویرمدن اول ممالك سائرهدهکی اهالیٔ اسلامیهیه خیرخواهانه براخطارده بولنمق ایسترز که اوده شودر :

انلر بوکبی مباحثده دائما قولدن اول قائلنی نظر اعتباره آلملی قائلنك ماهیتی تعین ایتدکدنصکره قولنك حقیقتی درحال تبین ایدر . دشمن دشمنه مولد اوقوماز ، دیرلر . بزی سومینلرك دائما بزه قارشو بویولده ادارهٔ لسان ، معنویاتمزی بوصورتله کسر ایدهجکلری بدیهیدر . انك ایچون انلرك نه کندیلرینه ، نهده سویلدکلری سوزه اصلا اهمیت ویرمیوب ، طریق ترقیده ایلرولملکه باقملی ...

خطبه

— ۲ —

الحمدلله الذی جعل الاجر علی قدرالمشقه . الحمدلله الذی حض علی العمل و وفی کل عامل حقه . الحمدلله الذی دبرالکون ودعا الی

التدبير خلقه . الحمدلله الذى ارسل الرسـل مبشرين و منذرين . اسـتغفره و اشهد ان لا اله الا الله فى حماه يأمن الخائف . و اشهد ان سيدنا محمدا هدى بنوره الحائر وقطع بسيفه الحائف . اللهم صل وسلم على هذا النبى ذى الفيض الوافى والفضـل الوارف . و على آله وصحبه الطيبين الطاهرين وسلم تسليماً كثيرا .

امابعد فيـا عبداه ! مالى ادعوك الى نظرة فيما جرى من الاحوال و انت بماجرى ادرى واعرف. مالى ادعوك لصيانة الشرف والحرمن طبعه يصون الشرف بالهمة الشريفة والعزم الاشرف . مالى انبهك الى ما اصاب الدين ، والدين بجفـاك من الضياع قرب اوعلى المحو اشرف . مالى اقول و اعيد والخطوب بها الغافل يتنبه بل الحديد يلين . تأمل هل بقى من الشرع الا وجوده فى بطون الاوراق اوصدور العلمـاء . تأمل هل بقى من الدين الا الصلاة وقد صارت كبيرة الاعلى الفقراء . تأمل هل بقى من الاسلام الا الزواج وسيقضى عليه الزنا بالمحو والفناء . تأمل هل بقى الا الحج والحج كاد يمنع من بين المسلمين . بادر الى الحج قبل ان يقف احد اعداء الهدى فى سبيلك مانعا او ممانعـا . قم وخذ انفسـك من تصحيح المتاب ذاداً و من تعداد الذنوب ردعاً قارعا . قم ادالواجب واغتنم زيارة الحبيب ان الجفافى شرع الوفا يعد ذنباً قاطعاً قامعا . قم وقل جئنا للحبيب به الى الله متوسلين . نعم لايصح التوسل والفساد سـائد فاتق الله تنل المراد و تربح . نعم لاتبلغ المنى والقلب فى عماء فطهر قلبك تنج وتنجح . نعم لاتذوق لذة النصر وانت فى ذلة العصيان فاطع ربك تسرو تفرح . نعم لا تفوز بقهر العدا الا باتبـاع الهدى فاتبع طريقه تكن من الفائزين . روى البخارى و مسلم عن عبداه ابن عمر قال قال رسول اه « ص » ان احدكم اذا مات عرض عليه مقعده بالغداة والعشى ان كان من اهل الجنه فمن اهل الجنه وان كان من اهل النار فمن اهل النار . فيقال هذا مقعدك حتى يبعثك الله اليه يوم القيامه وعنه عليه الصلاة والسـلام انه قال « من حسن اسلام المرأ تركه مالا يعنيه » صدق رسول الله .

على شيخ العرب

دوقتورا حقنده

— مكتب حقوق منتهى صنف طلبه‌سى آرقاداشلريه —

ديبورلركه : بناى اجتماعينك تملى عـدالتدر . هيأت اجتماعيهٔ سابقه‌نك اضمحلال پذير اولمسنه بنيان عدالتك تزلزله اوغرادلمسنك اك قوى سبب تشكيل ايتديكنى لسـان تاريخ باغيرييور . برزمانلر لواى عدالت وامنيتك سايهٔ لعلين حضورينه ملتلرك شـتاب ايتديكى عثمانليلق ؛ صوك برايكى عصرك اهمال وتراخيسى و خصوصيله اوتوز اوچ سنه‌نك ظلم وتعديسى ايله مسهوف عدالت قالمش و آنجق بو يوزدن شاهراه ترقينك ايلك مرحله‌سنده توقف ايتمشدر .

ديبورلركه : بز عثمانليلر عناصر مختلفه‌يى كتلهٔ واحـده حالنه كتيره‌رك حاكميت داخليه‌مزى تأمين ايتمك ومقدما فرمان عاطفتمز ايكن شمدى حجت مقهوريتمز اولان معهود امتيازات اجنبيه‌يى قالديره‌رق، اجدادك اردولرنده قراللرنى استخدام ايتديكى اجنبيلره احفادك اسير اولمغه تحمل ايده‌ميه‌جكلرنى اثبات ايتمك و دولايسـيله حاكميت خارجيه‌مزى لايقيله طانيتمق ايچون آز زمان ايچنده هرطرفده تأمين عدالته شدتله محتاجز .

طبيعيـدركه عدالت قواى ثلاثهٔ حكومت ميـاننده اك زياده ودوغرودن دوغرويه علاقه‌دار اولمق حسبيله قوهٔ عدليه‌ده تجلى ايتمك لازم كلير . ومأمورين عدليه‌نك منشأى مكتب حقوق اولمق اعتباريله وطنك هر طرفنده آچيلمش اولان ظلم ، قانونسزلق يارالرينه اكسير عدالت يتيشديره‌جكلر بوكون او مكتب صره‌لرنده بولنان افنديلردر .

محترم آرقاداشلرم ! سطرلرمى بورايه قدر تعقيب ايدن نظرلريكزده بر عدم خشنودى اماره‌سى باشلاديغنى كورر كبى اوليورم . چونكه ملاحظه‌م قسم اكثريكزك فكرينه ملايم كليه‌جك . لكن حقيقى، عدالتى مدافعه ايله وظيفه‌دار اولان وجدانكزه مراجعت ايده‌رم . سوزلرمى بر حاكم عادل بيطرفلغيله اوقوييكز :

بن دوشونيورم كه مملكتمزك ايجاباتى ، وسـائطمزك مفقوديتى يوزندن اساساً لازم اولديغى قدر اى طلبه يتيشديره‌مه‌ين مكتب حقوق اكر دوقتوراسز مأذونيت رؤسى ويرمكى عادت ايدينيرسـه اكسير عدالتى توزيعه مأمور آللر پك بجريكسز وعجمى اوله‌جقلردر . چونكه مكتب حقوقده درت سنه طرفنده تحصيل اولنان درسـلر طلبه‌نك اذهاننده ؛ عينيله بر شهرك هر قسمنى مختلف زمانلرده آيرى آيرى كورمش فقط هيئت عموميه‌سنى احاطه ايده‌مه‌مش بر سياح معلوماتى احضـار ايدر . حالبوكه دوقتورا بو يكديكرينك متممى اولان درسـلرى بر آراده جمع و احاطه‌يه سـبب اولمقله عادتا بر مملكتك اقسام مختلفه‌سنى كورد كدن صوكره هيئت عموميه‌سنى ده بيلن بر آدم وقوف كاملى تأمين ايدر . ذاتاً نامل كه على العاده امتحـانلر طلبه‌يى سعيه مجبور ايتمك حسـبيله فائده‌مند ايسـه درت سنه‌نك منتهاسنده‌كى مسلسل امتحـانلركده البته نافع اوله‌جغى غير قابل انكار حقـايق بسيطه‌دندر . شو حالده دوقتورا اساسى اعتباريله مصون الاعتراضدر . آنجق دوقتورانك شكلى ، مملكتمزده بحق قابليت تطبيق وكلفتنه كوره نعمت تأمين ايدوب ايتمديكى منـاقشه‌يه دكر اعتراضلر تشكيل ايده‌بيلير . بونكله برابر برشيئك شكل وصورت اجراسنه قارشى اولان اعتراضات محق اولسه بيله اوشيئك حكمدن سقوطنه كفايت ايتمز . چونكه اصل فرعه تابع اوله‌ماز . فى الحقيقه دوقتورا صورت اجراسى اعتباريله دها برقاچ سنه مملكتمزده بحق قابل تطبيق دكلدر . چونكه علاوه ايديلن درسـلر ، تفرعاتى دكيشن ودكيشمك اوزره بولنـان قانونلر موجود وتتبعات خصوصيه اجراسنه مدار اوله‌جق وسـائط مفقوددر . لكن قواعد اصليه دكيشه‌ميه‌جكندن ينه تكرار ايدرم كه اولدقجه معقول ومساعد شرائط دائره‌سنده دوقتورا ياپيلمق الزمدر .

هپمزك برچوق طانيدقلرمز واردر . اعتراف ايدرز كه دوقتورا ايله مأذون اولانلر ـ طبيعى مسـتثنالرى وارسه‌ده ـ صورت عموميه‌ده دوقتوراسز چيقانلره مرجحدرلر . بوكا شبهه ايتمه‌مليدر . ذاتاً دوقتوراسز

چیقمق حال عارضی ایدی . حالبوکه علی خلاف القیاس ثابت اولان شی سائره مقیس علیه اولاماز .

یارین وطنك مختلف کوشه‌لرینه داغیله‌رق عدالت بکله‌ین خلقه توزیع حقوقه چالیشیرکن حقوقی لایقیله احاطه ایده‌مه‌مکدن متولد عجز ؛ وجدان حمیتمزده برءدۀ ندامت دو کوملمه‌یه‌جکمی ؟

بوکون استقبالی کنجلردن بکله‌ین ملت ساخته برجلای معلومات ایله حیات اجتماعیه‌یه قاریشمش آدملردن نه فائده کورر ؟

فکرمزی یاقین زمانده مأمور اولمق ، یاخودده مکتبی اولورینه باغلیوب بیتیرمش بولنمق کبی املار ، منفعتلر اشغال ایتمه‌ملیدر .

معزز رفیقلرم ! عمیق بر خالصیت ایله سویله‌نن وهیچکزك دها ایی دوشونه‌بیله‌جککز مسلم بولنان شو حقایقی بیطرف بر فکر ایله تلقی ایدیکز .

آرتق « دوقتورا ایسته‌یه‌نك قارغه طلومبه ایدیله‌جکی » کبی لطائف طفلانه‌یی ترك ایده‌رك مرجع رسمیسنك کمال انقیاد ایله مطاوعت مجبوریتنده اولدیغمز امرینه ، بالطبع بر شکل مساعد ومعقوله افراغ ایده‌جکی دوقتورا امتحانلرینه بوتون وجدانمزله انتظار ایتملی‌یز .

ابراهیم علاءالدین

فلسفۀ حیاتیه

یاخود

ابات راهب

علائم حیاتیه

بتون موجودات ذوی‌الحیات وتعبیر عمومی ایله بتون حجرات ، حیات کوستره‌بیلمك ایچون اشکال ونسبات معینه‌ده (ماده وقوت)ی حاوی بر محیط خارجی‌یه احتیاجی واردر . بو محیط ، صو ، مولدالحموضه وبرمقدار مواد معدنیه وعضویه (البومنیوئید ، موالماء قاربونیه ، شحم) ومقدار کافی حرارت ، ضیا وتضییق جامع اولملیدر .

بوشرائطك کافه‌سنی جامع اولمیان بر محیطه بر ذی حیات قونیلورسه اوراده یشایه‌مز ، تلف اولور . بعضاً بویله بریرده حیاتك دوام ایتدیکی کوریلورسه‌ده ظاهری اولمیوب (حیات خفی) حالنده بولنور . مثلا صویك مفقود اولدیغی مدتجه بر بغدای دانه‌سی سنه‌لرجه عاطل برحالده قالیر ؛ حیاتی آنجق کندینه لازم اولان رطوبته تصادف ایتدیکی زمان اظهار ایدر ، تعداد ایتدیکمز بتون شرائطی حائز بر محیطه بر ذی حیات قونیلورسه شایان دقت بر صره افعال حصوله کلیرکه بوکا (علائم حیاتیه) دینلور .

علائم حیاتیه باشلیجه ایکی مجموعه‌ده طوپلانه‌بیلور :

(۱) علائم تغذی ،

(۲) علائم نسبی .

علائم تغذی . — موجودات ذوی‌الحیات محیط خارجیدن مواد غدائیه اخذ واستعاره ایدر . شاید بو مواد . صلب ایسه‌لر آنی مایع حالنه وقابل امتصاص وحلول برحاله قلب ایدرلر (هضم) . بو تغیرات بالخاصه بو مقصد ایچون اعمال اولنان دیاستازلر وعوامل کیمویه یاردمیله اجرا ولنور . برشخص ذی حیات نقدر مواد ایله تغذی ایده‌بیلیرسه اول قدرده دیاستاز افرازینه مقتدردر . مواد غدائیه هضم اولنوب قابل امتصاص برحاله کلدکدن صکره داخل وجود اولور (امتصاص) . وبرعمل واصلاحه دوچار اوله‌رق قسماً پروتوپلاسمایه قسماً‌ده شخص ذی‌حیاته خاص ولازم اولان مواد عضویه‌یه ، (البومنیوئید ، مولدالماء قاربونیه ، شحم) ه تحول ایدر (تمثل) .

مواد عضویۀ مذکوره حجراته ادخار اوله‌رق اغدیۀ احتیاطیه‌یی تشکیل ایدر . بو احتیاط عضوی طبقی اجسام مشتعله‌یه بکزر ، قولایجه تحلل ایدرلر . وبو تحللدن حصوله کلن محصولات ، حامض قاربون ، صو ، بوله .. الخ تشکیل ایتمك اوزره مولدالحموضه ایله اتحاد ایدوب حرکت وحرارت شکلنده (قدرت énergie)ی حال سربستی‌یه براقیرلر (مضاد تمثیل) .

عینی زمانده حامض قاربون ، صو ، بوله کوچ تحلل ایدر اجسام اولدقلرندن عضویته یارامیه‌جغی جهتله طردو افراغ اولنور (افراغات) .

علائم حیاتیۀ تغذی دینان بو مختلف افعال یعنی هضم ، امتصاص ، تمثل ، مضاد تمثل افراغات اساساً (قوت وماده) نك تحولندن بشقه برشی دکلدر . بو تحول عالم غیر عضویده حادثات مختلفه تشکیل ایدن تحولاتك عینی ایسه‌ده یالکز علائم حیاتیۀ تغذی‌ده برعلت فاعله وحتی بر علت غائیه موجوددر ، حالبوکه دیکرنده بو حال یوقدر .

مثلا حامض قاربونك تشکلی برحادثه اولوب بونك علت فاعله‌سی ، قاربون ومولدالحموضه‌نك بعض شرائط هوائیه وحراریه‌ده یکدیکرینك قارشوسنده بولنمسیدر . عالم غیر عضویده بو حادثه بلا مقصد اجرا اولنوب علت فاعله‌سی تصادفدر . یعنی بالتصادف قاربونك شرائط معینه‌ده مولدالحموضه‌یه راست کلمسیدر . فقط ، موجودات ذوی‌الحیاتده حامض قاربونك تشکلی بام بشقه بر وصف وحال ارائه ایدر . بوراده قاربون ومولدالحموضه‌نك یکدیکرینی بولمسی تصادفی دکلدر . ذوی‌الحیات ، برطرفدن وجودلرینه مواد قاربونیه دیکر طرفدن مولدالحموضه ادخال ایدرلر . شویله‌که ، هر ایکیسی اتحاد ایتسونلر . بو اتحادده بر مقصد اوزرینه اجرا اولنورکه اوده علائم حیاتیۀ سائره‌نك (علائم حیاتیۀ نسبیه) اجراسنه لازم اولان قوتی حال سربستی‌یه براقمقدر .

اساساً بلا استثنا بتون علائم تغذی پك ظاهر بر خاصۀ غائیه ابراز ایدر ویکدیکرینی بر نظام معینه‌ده تعاقب وتوالی ایلر . شویله‌که هضمدن مقصد مواد غدائیه‌یی قابل امتصاص بر حاله قویمق ؛ امتصاصدن مقصد پروتوپلاسمانك واحتیاط عضوینك تشکلنه تعبیر آخرله تمثله خدمت ایتمك ؛ وتمثله مقابل مضاد تمثل حصوله کلمك یعنی احتیاط عضوینك قوۀ مکنونه‌سنی حال سربستی‌یه قویمق ونهایت فعل افراغ ایله وجود عضویته مضر اولان موادی خارجه اخراج ایلمکدر .

ایشته یکدیکرینه رشتهٔ غائیه ایله مربوط اولان بتون بو افعال ، بر مقصد عمومی‌یه خدمت ایدیبورکه اوده شخصك یشامسی ، نوعك دوامیدر .

دقت بیورلسونکه حادثات تغدی غیر ادراکیدر یعنی شخصك علم وخبری اولمقسزین اجرا اولنور . وشبهه‌سزدرکه او شخص بونی اجرا ومقصود اولان غایه‌یی‌ده بیلمز .

خلاصه ، عضویتی ، عالم غیر عضویدن جریان ایدن حادثاتدن تفریق ایدن علائم تغدینك اك باشلیجه صفت اساسیه ومیزه‌سی ، برغایه‌یه خدمتی ، برمقصده تطابقیدر .

علائم نسبیه . — موجودات ذوی‌الحیات محیط خارجینك قواسندن متأثر اولور . بوتأثیر مخلوقك اقسام محیطیه‌سنده حصوله کلیرکه بوکا (انطباع) دینور . بوانطباع برسلاحده اولدیغی کبی حقیق براشتعال اویاندیررکه علی‌العاده (حرکت) شکلنده نمایان اولور . وبوکاده (تعامل) دینور . تعاملی تشکیل ایدن قدرت وجودك سطحنه تأثیر ایدن قدرتدن دها شدید اولور واولکی ، ایکنجینك تحولندن بشقه برشی دکلدر . انطباعك تأثیریله شخص ذی حیات احتیاط عضویسندن برقسمنی تحلیل ایدر . بوتحللدن حصوله کلن محصولات تکرار بینلرنده ومولدالحموضه ایله برلشه‌رك حامض قاربون وصو تشکیل ایدوب تعامل کبی استفاده اولنان قوتی‌حال سربستی‌یه براقیر . حرکات تعاملیه ویا منعکسه دائما برمقصده توافق ایدر . یا اغدیه تدارکنه ویا افعال تناسلیه اجراسنه معطوفدر .

بعض افعال منعکسه‌ده واردرکه شرائط محیطیهٔ خارجیه‌نك غیر موافق برصورتده تبدل ایتمسیله حصوله کلیر ومخلوقك بوصورتله اجرا ایتدیکی حرکاتده غیر موافق اولان محیطدن چیقارق شرائط مناسبه‌یی جامع محله کیرمك وحیاتی محافظه ایتمك ایچون مدافعه مقصدینه مبنیدر . وحیدالحجراتده حادثات نسبیه غایت بسیط ایسه‌ده کثیرالحجراتده فوق‌العاده مغلق ومختلط وبونك اجراسنه مخصوص حجیرات مختلفه موجوددر . ابتدا وحیدالحجراتی بعده کثیرالحجراتی مطالعه ایده‌لم : وحیدالحجراتده انطباع وتأثیر محیطی انلرك وجودینی تشکیل ایدن کتلهٔ پروتوپلاسمائیه‌ده برفعل منعکس اویاندیررکه دائما برمقصده توافق ایدن بر حرکتله نمایان اولور وعمومیتله بوحرکت (تاقسی Taxis) نامیله یاد اولنور . ایشته سزه برقاچ مثال :

تان دنیلان ماده ایله تغدی ایدن پلازمودلردن بریسنك جوارینه براز مادهٔ مذکوره‌دن قونیلورسه دائما اوجهته طوغری حرکته باشلار . بومثللو افعال تغدیه ایله مناسبتی اولان علائمه (شیمیوتاقسی) دنیلور . ینه بوپلازمود اوجلری اوتوز درجهٔ حرارتده صویه دالدیرلمش شریت شکلنده بر سونکر کاغدی اوزرینه قونیلورسه پلازمود ثابت قالیر . فقط کاغدك اوجلرندن بری آلتوبده یدی درجهٔ حرارتده بولنان صویه قونیلورسه پلازمودك اولکی اوجه دوغری تبدیل مکان ایتدیکی کوریلور . اکر اوتوز درجهٔ حرارتده بولنان اوجلرك بریسی اللی درجهٔ حرارته قونیلورسه ینه پلازمودك عکس طرفه حرکت ایتدیکی کوریلور . والحاصل حیاتی تهلکه‌یه قویان پك صوغوق ویا پك صیجاقدن قاچار وموافق برمحل آرار . نیم مظلم برمحلده بوپلازمود تغدی ایتدیکی تانك سطحنه چیقدیغی حالده شعاعات ضیائیه تحتنده تانك ایچنه کومیلور . حرارت وضیادن حصوله کلن بوحاللره (ترموتاقسی) و (فوتوتاقسی) دینلورکه محیطك شرائط غیر موافقه‌سنه قارشو شخصی مدافعه ایچون اجرا اولنور .

حوینات منویه‌نك عینی نوعدن اولوبده تلقیح ایدلمامش اولان بیضاته دوغری حرکتلری افعال تناسلیه ایله مناسبتده بولنان برتاقسیدر . [۱]

خلاصه وحیدالحجراتده حادثات نسبیه بر خاصهٔ غائیه ایله جالب نظر دقتدر ودائما اوچ مقصد اوزرینه اجرا اولنور : تغدی ، تناسل ، تدافعدر .

کثیرالحجرات عالیه‌ده [جملهٔ عصبیه‌سی اولمیان سفلیه‌لرده حادثات نسبیه ، وحیدالحجراتك کنه بیوك مشابهت عرض ایدر] وانسانده علائم نسبیه‌نك اجراسنه مخصوص حجیرات مختلفه‌نك (حجرات احتساسیه ، عصبیه «نورون» والیاف عضلیه) موجود اولدیغندن حادثات نسبیه پك زیاده قاریشیقدر . بو حادثاتك عناصر مشکله‌سی اولان انطباع وتعامل بعض دفعه (ادراکی) اولور یعنی حس وادراك ایدیلور بعضلرینده غیرادراکی اولور . بناءً علیه بونلری آیری آیری مطالعه ایتمك ایجاب ایدر .

دها وار

انقره‌لی علی رضا

[*] تاقسینك عکسی آناقسیدرکه ، مقصدی ایفا ایده‌مه‌مك ویا مقصدك خارجی اجرا اولنان حرکتدر .

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حق افندی طرفندن ۲۹ اغستوس ۳۲۵ تاریخنده مکتب حقوقده مکاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلشدر)

ایکنجی مصاحبه‌دن مابعد

(خلاصه : اصل اسمله صفته تکرار نظر — بونلری یاحاضر بولورز ، یابز حاضرلارز — مفرد وجمع — ترکیب اضافی وتوصیفی وترکیبی برآز دریندن مطالعه — ترکیده برکلمه اساسدر ، دیکرلری متممدر — متمملر تقدم ایدر — برلطیفه‌جك — ضمیره تکرار نظر — عربی وفارسی اسملروصفتلر — مصدر... بقیه‌سی صکره)

اسمك باشلیجه اوچ نوعی بولدق : اصل اسم ، صفت ، ضمیر . ضمیر طورسون .. ضمیری براقنجه اصل اسم ایله صفت یان‌یانه قالیر . قواعد نامه‌لرمزده‌ده بونلر یان یانه‌در .. فقط شووارکه صفتك سماعی وقیاسی اولاجغندن بحث ایدرلرده اسمك سماعی وقیاسی اولاجغندن بحث ایتمزلر . حال بوکه سماعی وقیاسی اولمق دیمك ، بسیط اولمق واداتله برلشمش اولمق دیمکدر . بوحال ایسه یالکز صفتده بولونماز .. صفتده‌ده بولونور ، اسمده‌ده بولونور . ناصیلکه (قارا) صفتی بسیط

و(بنکلی) صفتی اداتله برلشمشدر .. اویله‌جه (کومور) اسمی بسیط و(کومورلك) و(قارالق) اسملری اداتله برلشمشدر . بوجهت بویله اولدیغی کبی ، صفتلر چوق کره توصیف ایتدکلری اسملرك [موصوفلرك] یرینه قالوب عینیله اسم کبی ایش یاپار وایشه یارار . (کومورجی) ، (ایپلر) ، (عقللیلر) ، (آق قاراسیله قاریشیق) ، (یومورطه‌نك صاریسی) کبی شیلرده‌کی صفتلر تماماً اسم ایشی کورمکده‌در .

قواعدنامه‌لرمزده وقواعدجیلرمزده شو تحفلق ده‌وارکه بونلرجه (پلید کوموری) ، (ایری کومور) ، (کومور صاتیجی) کبی ایکی اسمدن ویا برصفتله براسمدن یاپیلان تعبیرلر مرکبدر .. فقط (کومورلك) ، (کومورجی) ، (کومورلی) ، (کومورمسی) ، (قارالق) کبی براسم ویا برصفت ایله اداتدن یاپیلان تعبیرلر مرکب دکلدر . بوایسه منطقسز بر ایشدر . چونکه (کومور صاتیجی) و (کومورجی) تعبیرلری بر قیمتده اولماسه‌ده بونده برینك مرکب وبرینك غیر مرکب وبسیط اولماسنه عقل یاتماز .

شو طاغنیق ملاحظه‌لری طوپلایالم .. مادامکه اصل اسمله صفت یان یانه‌در وبونلرك برنده اولان شی دیکرنده‌ده موجوددر .. بونلرك ایکیسنی برلکده مطالعه ایتمك داها مناسب اولور . فی‌الحقیقه کندی عقلمزه کوره دوشونورسه‌ك ، بولورزکه بزه اساساً اسم وصفت لازم .. چونکه اشیا ایله قارشی قارشی‌یه‌یز . بونلری اسملریله طانیه‌جغز ، وصفلریله آکلایاجغز . ایشته ، درسخانه ، صالون ، قاپی ، پنجره ، پرده باغچه ... بونلر ککیش ویاطاراولور ، بویوك ویا کوچوك اولور ، آچیق ویا قاپالی اولور ، یکی ویا اسکی اولور ، منتظم ویاغیر منتظم اولور . عمومی دوشونیورزیا! بزه لازم اسملری وصفتلری یاحاضرلانمش بولورز ، یاحاضرلانمش بولمازده کندیمز حاضرلارز . مثلا (کومور) اسمی حاضردر ، بونك ایچون یورولمایز . (قارا) صفتی ینه حاضردر ، بونك ایچونده یورولمایز . فقط (کومورلك) و(قارالق) و(کومورجی) و (کومورمسی) دیه‌جکمز وقت ، بونلری بز یاپارز . . (کومورلك)می دیه‌جکز ، (کومورلق)می دیه‌جکز ، بونی بز بیلیرز . (پلید کوموری) و (کومور توزی) و(کومور صاتیجی) و(ایری کومور) دیه‌جکمز وقت ، بونلری بویله بربریله یاداشدیرمق یورغونلغی بزه یوکله‌نیر .. (پلید کوموری)می دیه‌جکز ، (پلیدك کوموری)می دیه‌جکز وکذا (کومور صاتیجی)می دیه‌جکز ، یوقسه (کومور صاتیجیسی)می دیه‌جکز ، بونلری یاقیشدیرمق بزم ایشمزدر .

بودیدیکله‌مه‌دن بولدیغمز نتیجه شودر : اسم وصفت یابسیطدر ، یعنی آناسندن ناصل طوغمش وناصیل یاپلمش ایسه اوحالده قالمشدر .. یااداتله برلشمشدر ، یعنی معنایه خدمت یولنده بر آزدها آیاقلانمشدر . یا باشقه اسم وصفتله برلشمشدر . یعنی بکله‌ن بوتون خدمتلری یاپه‌جق قدر بویومش وکامللشمشدر . نیته‌کیم ، (کومور) و (قارا) برنجی حالده‌در .. (قارالق) و (کومورجی) و(کومورمسی) ایکنجی حالده‌در .. (پلید کوموری) و(کومورتوزی) و(کومورصاتیجی) و(ایری کومور) اوچنجی حالده‌در . بواوچ حالك آیری آیری تعبیرلری اصطلاحلری اولمق لازم کلیر . بونی بولامادیغمز ایچون ، چاره‌سز آز اول دیدیکمز کبی ، بسیط اسم . اداتله برلشمش اسم ، اسم وصفتله برلشمش اسم ، دیه اوچ صورت قبول ایدیورز وبودفعه اسم تعبیرینی داها ککیش برمعناده طوتوب اسم دیمکله اسم وصفت آکلایورز .

اسم اولسون صفت اولسون ، کلمه‌نك برکره ، نه‌حالده ایسه اوحالده قالوب برشی کوسته‌رمه‌سی وار ، برکره‌ده ادات آلوب بردن زیاده شی کوسته‌رمه‌سی وار .. کندی حالنده قالوب برشی کوسته‌رن کلمه (مفرد) در ، ادات آلوب بردن زیاده شی کوسته‌رن کلمه (جمع) ویا (مجموع)در . مفردلك اصل اولان طبیعی برحالدر ، جمعلك اصل اولمایان صناعی برحالدر . مفرد کلمه‌لر بر (لر) علاوه‌سیله جمع اولور . ایشده هیچ کوچلك یوق . یالکز باشقه اسم وصفتله برلشمش کلمه‌لره (لر) آیاغی کلمه‌یه صوکره‌دن طاقیلاجق یرده برلشمه‌دن اول یاپیشیر . (کومورلر) ، (کومورلکلر) ، (کومورجیلر) ، (طاش کومورلری) ، (کومورجینك کومورلری) ، (کومورجیلرك کومورلری) کبی .

قواعدنامه‌لرمزك همان هپسنده ، اسم وصفتك ، مفهوملری ایسته‌دیکمز درجه‌ده آچماسی ، تحدید وتعیین ایدوب درله‌یوب طوپلاماسی ایچون متممیلر آلارق ، باشقه اسم وصفتلرله برلشمه‌سی ، (ترکیب اضافی) و(ترکیب توصیفی)نیه ایکی‌یه آییرلقده و بونلرك هربری چوجوقلره اوقدر کرك اولمایان جهتدن اینجه‌لنمکده‌در . بونلری دمینجك سویله‌دیکمز قدریله کچیوریرسه‌ك ، قورقارز ، تعبیه ومؤاخذه‌یه اوغرارز . بونلر ایچون برقاچ سوز داها سویله‌یه‌لم ... معلومدرکه لغتلر بسیط حالده قالدقجه بویوك ایش کوره‌من .. اداتلردن عبارت آیاقلرده بویوك ایشلره ایسته‌دیکمز قدر خدمت ایده‌من . شو حالده بوتون وباشلی باشنه معناسی اولان کلمه‌لری بربرینه قوشمق وآرقاداش ایتمك چاره‌سز اولور . مثلا (کتاب جلدی) و (کتابك جلدی) ویا (یکی کتاب) دیه‌جکز ، ساده‌جه (کتاب) دیرسه‌ك بومعنالر آکلاشلماز .. باشقه جلد ، باشقه کتاب . بالفرض دفتر جلدی ویا اسکی جلد آکلاشیلابیلیر . حال بوکه مقصدمز کتاب جلدی ویایکی کتاب . . الده‌کی اداتلردن بریله بوایشی کورمك ایسه ممکن دکل .. بوحالده کلمه‌لری برلشدیروب برکلمه ایله کوریله‌مین ایشی بردن زیاده کلمه ایله کورمك یولنه کیدیلیر . ینه معلومدرکه مفهوملر کلی شیلردر .. بونلرده کندی کندینه تحدید وتعیین بولونماز . مثلا (جلد) دنیلیر .. بونکله جلدك نه‌جلدی ویاناصیل جلد اولدیغی آکلاشیلاماز . کذلك (آغاج) دنیلیر . بونکله آغاجك نه آغاجی وناصیل آغاج اولدیغی آکلاشیلاماز . آکلاشیلان بومعنالر هپ کلی ومبهم شیلردر .. بونلرك جزئی ومعین اولماسی ایچون ابهامی آچاجق یکی یکی کلمه‌لر کتیریلیر . (کتاب جلدی) (کتابك جلدی) ، (احمدك کتابنك جلدی) ، (احمدك اسکی

كتابنك يكى جلدى) ، (احمدك شو كورديكك اسكى كتابنك يكى جلدى) و (چاتال آغاج) ، (باغچه‌ده‌كى چاتال آغاج) ، (بزم باغچه‌ده‌كى چاتال آغاج) ، (بزم بو باغچه‌ده‌كى شو چاتال آغاج) دنيله‌رك درجه درجه ابهام قالديريلوب مفهومده تحديد وتعيين حاصل ايديلير .

كلمه‌لرك برلشديرلمه‌سنده وچوغالتلماسنده‌كى فائده‌يى كوسترن بو نقطه چوجوقلره حس ايتديرلمكه چاليشلسه پك ايى اولور . ايشته او زمان چوجوقلر تركيبك نه اولديغنى ، نيچون ايكى‌يه آيرلديغنى ، بونلره نيچون (تركيب اضافى) و (تركيب توصيفى) دنيلديكنى كركى كبى آكلارلر . يوقسه ، ايش داها قاراكلقده ايكن كهانت وكرامت صاتار كبى پشين پشين، بوكا ويا شوكا (تركيب) ديرلر، تركيب ايكى ويا اون ايكيدر ، ديمكدن برشى چيقماز. هله اسمه اسم قوشمقدن عبارت اولان بر ساده ايشى (اضافت) ديه بويوتوب بويوتوب آكلاشيلماز بر سر صورتنه قويمق وبونى (لاميه) ، (بيانيه) ، (تشبيهيه) ديه طاغيتوب طاغيتوب قواعد اوقويان چوجوقجغزلرى شاشقينه دوندورمك كناهدر. (اضافت لاميه) تعبيرينك توركجه ايچون معناسى بيله يوقدر.. عربجه‌ده (غلام زيد) سوزى (غلام لزيد) ديه ايضاح ايدلديكندن (اضافت لاميه) دينمش . بونى عينيله توركجه‌يه سوروكله‌مكه حاجت وارمى ؟

ينه تكرار ايده‌لم كه تركيب اضافيده‌ده ، تركيب توصيفيده‌ده اساس، بركلمه ايله آكلاتيلامايان معنانى داها زياده كلمه ايله آكلاتمقدر. ايشته ، مثلا (جلد) و (آغاج) .. بونلرك معناسى غايت ككيش .. (كتاب جلدى) ديرسه‌ك ، معنانك حدودى برآز طارلاشير .. هيچ اولمازسه جلدك كتاب جلدى اولديغى آكلاشيلير . (كتابك جلدى) ديرسه‌ك ، حدود برآز داها طارلاشوب كتابك هانكى كتاب اولديغى‌ده بللى اولور . بو فائده نره‌دن ؟ تركيبه كلن (ك) اداتندن. هانى ، زياده حرف زياده معنايه دلالت ايدر ، ديمزلرمى؟ ايشته مثالى. (احمدك كتابنك جلدى) ديرسه‌ك حدود برقات داها طارلاشير .. آرتيق هانكى كتاب ؟ كيمك كتابى ؟ ديه تردده محل قالماز. كذلك (چاتال آغاج) ديرسه‌ك ، ينه معنانك حدودى طارلاشوب چاتال اولمايان آغاجلر طيشارى‌يه چيقار. (باغچه‌ده‌كى چاتال آغاج) ديرسه‌ك حدود داها طارلاشارق باغچه‌دن خارجده‌كى آغاجلرده خارج قالوب معنا تعيين رادده‌سنه ياقلاشير .

اسمك معناسنى باشقه اسم وصفتله آچيق وداها قاباجه‌سى آز سوزى چوغالتمق صنعتى ديمك اولان (تركيب) ايشنده ، كلمه نه‌قدر چوغالبرسه چوغالسين، معنانك تملى ينه بركلمه‌در .. اوته كيلر متممدر. (احمدك شو كورديكك اسكى كتابنك يكى جلدى) و (بزم بو باغچه‌ده‌كى شو چاتال آغاج) كبى سوزلرده معنانك اساسى (جلد) و (آغاج) كلمه‌لرنده‌در .

كرك تركيب اضافيده ، كرك تركيب توصيفيده متمم كلمه‌لر ، اساس كلمه‌لره تقدم ايدر . يعنى اساس كلمه‌لرك اكسيك جهتلرينى تماملايان اويونتيلر ، برآغاجك داللرى بوداقلرى كبى الك اول كورونوب ، بو اويونتيلرى سوروكله‌ين اساسلر ، آغاجك كوكى وكوده‌سى كبى آلته‌وصوكره‌يه قالير . توركجه‌ده بوبربوزولماز قاعده‌در. ايشته بو قاعده ايجابيله ، تركيب اضافيده مضاف اليه مضافدن وتركيب توصيفيده صفت موصوفدن اول كلير .. (كتابك جلدى) و (چاتال آغاج) دنيلير . توركجه‌دن ماعدا السانلرده ، مثلا اوجندن كنارندن طانيديغمز عربيده فارسيده فرانسزجه‌ده ايش بونك ترسنه‌در. بونيچون بويله؟ بيلمه‌يز. توركجه‌نك طبيعتى بويله ايسته‌مش.. بيك تپه‌يى بردره كسر، ديدكلرى كبى برشى اولمش. مفعولك فعله تقدمى‌ده بوقاعده‌يه موافقدر.

تركيبى تشكيل ايدن كلمه‌لر زياده چوغالديغى وقتده قاعده ينه بودر .. بردن زياده اولان مضاف اليهلر طبيعى صيره‌لريله كندى مضافلرينك ارسته چيقديغى كبى ، بردن زياده صفتلرده بويله‌جه صيره طوتارق موصوفه الك چوق مربوط اولان صفت اوكا الك ياقين بريرده قالير . بو زنجيرله‌مه‌يه اويغون اولارق ، مضاف اليهلر كندى مضافلرى اوستنه چيقاريلوب (چوجوغك كتابنك جلدى) دنيلير.. كذلك صفتلر معناجه موصوفه ياقينلقلرينه كوره بربرى اوزرينه چيقاريلوب (كتابلرى قولتوغنده مكتبه كيدن ، شوكورديكمز، عقلى باشنده، خامارات «چوجوغك» هيچ بكنديكمز، ياپراقلرى دوكوك ، كوسته‌ريشسز، اسكى «كتابنك» غايت اعتنا ومهارتله ياپيلمش، سويملى، متين يكى « جلدى ») دنيلير .

بحث ، اويقو كتيره‌جك قدر اوزادى .. كوزلرى فال طاشى كبى آچيق ايچون استطراد دكل ، بر لطيفه ياپاجغم .. معذلك اما ، پك صيره‌لى ! ايچمزده كيمسه ظن ايتمزكه قواعد اوقومامش ، تحصيل كورمه‌مش، امى بركويلى لسانك اينجه‌لكنى حس ايتسين. اواينجه‌لكه كوره ياكليشسز سوز سويله‌سين ... فقط بنم بونك خلافنه دليلم وار. همده قولاقله ايشيدلمش بردليل .. ايشته حكايه‌سى : برزمان تصادفله بريره كيديورم. كيتديكم يرده آناطوليدن يكى كلمش، قواعد اوقومامش، اوقوماسى يوق بركويلى نفر كوريورم . نفر برايشى آكلاتارق ، « كوشه باشنى دونجه اون باشى‌يى كوردم » ديور . كوشه باشنى دونجه اونباشى‌يى كورمش . باقيلسه (كوشه باشى) ده (اونباشى) ده بر تركيب اضافى . سوز ياكليشمى ؟ خاير . سوز دوغرو وسليقه‌يه اويغون . اوحالده نيچون (كوشه باشنى) برنده (كوشه باشى‌يى) ديه‌ميورز؟ نيچون (اونباشى‌يى) برنده (اونباشنى) ديه‌ميورز؟ نيچون عسكر « كوشه باشى‌يى دونجه اونباشنى كوردم » ديميور ؛ نيچون مفعوليت اداتى بوتركيبلرك برنده (نى) اولپورده ديكرنده (يى) اولپور ؟ هايدى صلا ! معلم افنديلر ، امى كويلينك هيچده ذهن يورمه‌دن سويله‌يبورديكى ، سوزده‌كى شو نازلى سرى قافا پاتلاتارق حل ايتسينلر .. خاير خاير ، بن برشى سويله‌ميه‌جكم .. امينم كه كيمسه‌ده ايشى سوكوب دوغرو برجواب ويره‌ميه‌جك .. بونى لطف بويوريكزده صوكره حل ايديكز .

مابعدى وار

عالم اسلام

روسیه مسلمانلری
و
روس معارف نظارتی

۶۱ دن مابعد

بوراده معارف نظارتی بر کهانتفروشلق ایدیور . دییور که : « بونلره تعلیم عمومی‌یی قبول ایتدرمك دها اون سنه‌دن اول ممکن اوله‌من » عجبا اون سنه‌دن صکره ممکن اوله‌جغنی ، دیکر بر فقره‌ده سویلدیکمز کبی اون سنه‌دن صکره یوطلمیه قابل بر حاله کله‌جکلرینی نره‌دن آکلامش ؟

اکر اسلاملر آره‌سنده تأسس ایدن میسیونر مکتبلرینه حسن ظنده بولنه‌رق صانکه آنلر بر ایش کوریور ، کوندن کونه اسلاملری روسلاشمایه یقلاشدریور زعمنده ایسه پك آلدانیور . امین اوملی ، که اسلامیت ترکلکك لازم غیرمفارقیدر . بر ترك چوجغی دنیایه طوغدیغی وقت نصلکه ترك اوله‌رق یشامق و ترك اوله‌رق اولمك ایچون طوغیورسه اسلام اوله‌رق یشامق اسلام اوله‌رق اولمك ایچون طوغیور .

[کرچه میسیونرلر پاره قوتیله بر ایکی سرسرینك تنصرینه موفق اولسه‌لرده ، بونك خرستیانلغی سرسرینك النده پاره بته‌نه قدردر . حریفك النده پاره‌سی بتجه همان خرستیانلغی ترك ایدرك کنه اسکی مذهبنه عودت ایدیور . یاخود دها فضله‌جه پاره قاپمق خولیاسنه دوشیور . ذاتاً بونك بویله اولدیغی برقاچ دفعه کورلدی .]

فقط حکومت کنه آلدیرمیور ، اسکی مسلك سقیمنده دوام ایدیور . لکن حقیقت حالی آکلامه‌یه‌ده چوقدن وقت کلمشدی . ذاتاً مدهش ایوانك کرهاً خرستیان یاپدیغی اولاد ترکك بو کونلرده کندیلرینك دکل ، بابالرینك‌ده دکل ، حتی اجداد اجدادینك اسلام اولمق حسبیله حریت دینیه‌نك اعلانندن بالاستفاده فوج فوج اسلامه عودتلری آکلایانلره بیوك بر درس عبرتدر .

دیمك اسلامیت بر قلبه حقیله یرلشورسه کندینك دکل ، حتی اولادینك اولادینك اولادینك قلبندن چیقماسی قابل دکلدر . بناءً علیه نیجه عصردن بری خرستیان بیورغنده طوتان قارداشلریمزی حقیقی خرستیان یاپه‌مدیغی حالده اسلامیتدن بر لحظه آیرلمیان بزلری نصل روسلاشدیره‌بیلور ؟ طوغروسی بونکچون یورولان ذهنلره ، میلیونلرجه صرف اولنان آلتونلره جداً آجیرز .

مع مافیه روسلرك بو قدرده خیالپرست اولدقلرینی هیچ بر وقت ایسته‌میز . انسان خیالنه نقدر قاپلورسه ایشنده او قدر انتظام غائب اولور . ایشنده انتظام نقدر غائب اولورسه غوائله‌ده او نسبتده معروض قالور . بناءً علیه معارف نظارتی اکر مملکتنك سعادتنی دوشونه‌رکدن بو تعلیم عمومی‌یی تطبیق ایتمك ایسترسه اول باول طاتلی خیاللرندن وازکچه‌سی لازم کلور . بو خیالات اوروجك یواسی کبی قورولدقدن صکره استثنایه‌ده محل قالماز ، تعلیم عمومی بتون روسیه‌ده تطبیق اولنوب عموم ملت بر سعادت ایچروسنده قالور .

دائرهٔ زراعیه‌یه فنا کوز ایله باقمق مسئله‌سنه کلنجه : دائرهٔ زراعیه کویلیلرك کندی پاره‌لریله حصوله کله‌رك کندیلرینه معاونت ایچون یاپلمش بر دائره‌در . عجبا انسان کندی پاره‌سیله کندی فائده‌سنه یاپلمش بر شیئه فنا کوزایله بقارمی ؟ عجبا بونی هانکی بر عقل تصور ایدر ؟

اکر معارف نظارتنك قورقدیغی شی بو ایسه چاره‌سنی بولمق پك قولایدر . مع مافیه معارف نظارتنك تلاشنه‌ده حق ویررز . واقعا بعض کویلرده دائرهٔ زراعیه‌یه فنا کوز ایله باقمق ، حتی بونك شریعته مخالف اولدیغنه دائر بزم یکرمنجی عصرك فتوی قوجیلری طرفندن چار چابوق فتوالرده ویرلمشدی . فقط بونك بویله اولماسی دائرهٔ زراعیه‌نك کنهنه مطلع اولمادقلرندن و دها طوغریسی اهالیٔ مسلمه حکومتك هر یاپدیغی ایشه بد بینانه باقه‌لرندن ایلری کلیور . حقلری‌ده واریا ! انکار ایدیله‌من . زیرا حکومت اهالیٔ مسلمه آره‌سنه نه کبی بر شی یاپارسه مطلقا او یاپدیغی شیدن برنجی مقصدی روسلاشدرمق اولیور . ایشته بوندن اورکمش ، دها طوغریسی بیقمش اهالی دائرهٔ زراعیه تشکیل اولنور اولنماز بونی بر مسیونرلك طوزاغی دیه آکلادیلر . بناءً علیه اهالی دائرهٔ زراعیه‌نك نه‌دن عبارت ایدوکنی کوزلجه آکلامه‌لریله فنا کوز ایله باقمق قورقوسی مندفع اولیور . آنکچون بو ، تعلیم عمومی‌یی اسلاملرده تطبیق ایتمامك ایچون بر سبب تشکیل ایتمش ایسه پك چوروك بر سببدر .

معارف نظارتنك روسیه اسلاملرینه بر دانه‌سی بیله یازی بیلمه‌ین ملت دیمه‌سی لزومندن فضله بر مبالغه‌در . ذاتاً نقدر مکتبلره و مدرسه‌لره مالك اولدقلری میدانده‌در .

اسلاملر مکتبه کیرمك ایستمیورلر ، معارفه رغبتلری یوق دیمه‌سی‌ده صرف افترا و محض کذبدر . عجبا شو تحصیل معارف ایچون دکلی ایدی : اوچر آی دوه اوزرنده یورویه‌رك بخارا ، سمرقند شهرلرینه کیتمه‌لری ، عجبا بو کونده محضا شو تحصیل معارف ایچون مصرده ، عربستانده ، استانبول خانلرنده بیکلرجه طلبهٔ اسلامك یوارلاندیغنی کیم انکار ایدر . روس مکتبنه کیرمیه رغبتلری یوقسه آنك سببنی باشقه بر شی دیه‌بیلمه‌لی ، که اوده یوقاروده ذکر ایتدیکمز مسیونر قورقوسیدر . روس مکتبلری مسیونرلرك اجرای نفوذندن قورتلورسه امین اوملی ، که روسلر کندیلری ایچون مکتبلرنده یرده بوله‌میه‌جقلر .

نوویسکی‌لی احمد تاج الدین

هامش : تعلیم عمومی‌یی اسلاملرك نه صورتده قبول ایده‌بیله‌جکلرینی انشاءالله کله‌جك نومرولرك برنده یازارز . ا . ت

علمای اسلام بویله اولمالی

روسیه‌ده علمای اسلامك چوغنه عبرت ونمونه اولمغه سزاوار اولان کوزل بر حرکت باکو شهرنده علمای اسلام آراسنده شعله نثار اولدی:

کچن عید فطرمناسبتیله باکوده ساکن داخلی روسیه اسلاملرینك برنجی محله خطیبی ملا عطاءاه افندی سیف‌الدینوف جنابلری حقیقتاً علمای اسلام لسانته یاقیشان جدی، صمیمی، حرارتلی بر منطقیت ایله سویلدیکی موعظهٔ مؤثرهٔ حکیمانه‌سیله عموم حاضرونی فیضیاب عرفان ایلدی.

فی‌الحقیقه، جناب مشارالیهك جماعته خطاباً ایراد ایتدیکی موعظهٔ علمیهٔ متینه‌سی، بر خطبهٔ بلیغه ایدی. مشارالیهك غایت اطرافلی و مفصل اوله‌رق سویلدیکی مؤثر وحرارتلی، مهارتلی نطق بلیغی مختصراً آتیده‌کی اوچ نقطه‌دن مرکب فائده‌لی مضمونلردن عبارت ایدی!

اولا: مشارالیه، جناب حقك جمیع کائناتی بر قاعدهٔ تکامل اوزره خلق ایتدیکنی کوستروب، انسانلرك‌ده بو قاعده‌یه کوره حرکت ایتمه‌لری فرض اولدیغنی اثبات ایچون تامبدأ تاریخمز اولان خلقت آدمدن بری کچوب کیدن پیغمبرلرك امتلرینه تعلیم ایدیلن شریعت واحکامك بربرلرینه اولان تفاوتنی علی‌التفصیل تدقیق‌ایدوب، انسانلرك اولدقجه بر کیفیت تدریجیه ایله حال وحشتدن چیقدقلری کبی، مأمور و مکلف اولدقلری وظیفه و حکملرك‌ده یاواش یاواش آرتدیرلمقله علی‌التعالی تکامل ایده‌ایده نهایت احکام اسلامك (الیوم اکملت لکم دینکم ... الخ) آیت کریمه‌سیله غایهٔ کماله ایریشدیکنی بیان ایلدی.

بویله بر زمان مدیده یواش یواش تکمل ایدرك کمالك انتهاسنی بولمش اولان بر قانون حکمتمون قدسی‌نك اسم مسماسی (قرآن) اولمقله برابر، بو قانون مقدسك تعلیمنه‌ده (اقرأ باسم ربك الخ) آیت جلیله‌سیله باشلاندیغنی. انسانلرك (تخلقوا باخلاق الله) امرینه امتثالاً قاعدهٔ تکامل ایله مناسب بر صورتده حرکت ایتمه‌لری و ملت مکمله اوله‌بیلمه‌لری آنجق اوقومقله ممکن اولدیغنی ایضاح ایله؛ کندینی قرآنه تابع بیلنلره اوقومق، تربیه آلمق، تحصیل علم ایتمك فرض اولدیغنی بلیغ برلسان ایله تشریح ایلدی.

ثانیاً: «قرآن کریم‌ده مذکور (انماالمؤمنون اخوة) آیت کریمه‌سی مقتضای عالیسنجه هرمؤمن بالله اولان افرادامت بربرلریله قرداشجه‌سنه محبتله، اخوتله، اتفاق واتحادله معاشرت ایدن بر اهل عیال، برعائله کبی اولماسی لازم کلدیکی حالده بز شمدیکی مسلمانلر بربریمزه قارشی یلان طبیعتلی زهرلی بردشمن کسلوب وطنمزی، ملتمزی ییقماقده اولان حرکات ایمانفروشانه‌مزله اوزیمزی نیچه حقیقی مسلمان عد ایده‌بیلورز؟

خایر، خایر... بز بویله بربریمزی باتیرمق حسد و غرض آتشلری ایچنده محو ایتمك ایچون یاپدیغمز حرکات ناکسانه‌مزله، اسلامیتدن اوزاق، اوزاق مسافه‌لرده قالدق...» دیه‌رك حاضرونی درین تأثرلره مستغرق ایلدی.

ثالثاً: «بز اسلاملر، جهالت وغفلت ایله قلبلرمز پاسلانمش، بربرمزه اولان عداوت ومخاصمت پرده‌لریله کوزلرمز قاپلانمش اولدیغندن اوزمزی خودبینانه هرکسدن آیرمقده، واللهك صالح بنده‌لری اولدیغمزی ادعا ایتمکده‌یز. حالبوکه (ان الارض یرثها عبادی الصالحون) آیت کریمه‌سی موجبنجه صالح اولمق ایچون کرهٔ ارضه وارث ومالك اولمق لازمدر، بز اسلاملر ایسه بوکون نه‌یه مالکز؟..

اوت، سویلیکز، نه‌یه؟ بز مسلمانلر، وطنلرمزی محو وبرباد ایدوب، حفرهٔ اسارتده بوغولدقدن، منقرض اولدقدن صکره کندمزی نصل صالح قوللردن صایه‌بیلیرز؟

هیهات، ثم هیهات!..»

یره مالك ووارث اولمق ایچون صلاحیتلی، قابلیتلی اولمق لازمدر؛ که بوصلاحیته بحق مالك اولان ملتلر بتون کرهٔ ارضی اللرینه کچیرمکله بزلری برسوری حیوان کبی نیجهٔ اسارته میخلایوب وارث بالارض اولدیلر!

بز اسلاملر، جهالت وعداوتمزله بتون دیاراسلامی برباد ایتدك. بوکون آثار مدنیه‌دن بر (قاشیغه) مالك اولمایوب محو و نابود اولمقده‌یز.

بناءً علیه بز صالحون دکلز. اهل عصیانز، اهل طغیان واهل خسرانز!»

دیوب قلبلری پارچه‌لایان آتشلی سوزلریله سامعینی رعشه‌دار ایدوب شو جمله‌لرله خطبه‌سنی تمام ایتدی:

«ایمدی ای مسلمان قرداشلر!

اوزیمزه فرض اولان اخوتی آکلایوب، اتفاق و اتحاده کلوب بربریمزی قرداش بیله‌لم.. اورتالقدن نفاق وشقاقی، خصومت وعداوتی برطرف ایدوب عموماً بر حبل هدایته باغلانه‌رق علوم و معارفه، مدنیت و ترقیاته قدمزان اولمقله حقیقی مسلمان زمره‌سنه داخل اوله‌لم... والا بوتون شئون و حرکاتمز بویله کیدرسه بزم ایچون وارلق‌ده هیهات، حیات‌ده هیهات!!!..»

«باکو: صدا» ص. ع. ابراهیموف

روسیه‌ده‌کی اسلاملرك ترقیات دینیه

وملیه‌یه خدمتلری

روسیه‌ده اوتوز میلیوندن زیاده اسلام اهالیسی واردر. برقاچ سنه‌لردنبرو بونلر حرکته کله‌رك اکثر یرلرده زنکین اولانلر مال وثروتلریله، عالم ومنورالافکار اولانلر علم وفکرلری، لسان وقلملریله کمال جدیتله ملت اسلامیه‌مزك تعالی وترقیسنه جان ودلدن فداکارانه خدمت ایدییورلر. مکتب، مدرسه‌لرمز ایچون حکومت طرفندن

بر پاره اعانه ویرلمدیکی حالده همتلی زنکین ذاتلرمزدن بعضلری اللی، آلتمش بیك و بعضلری‌ده یوز بیك روبله مقدارنده کلیتلی مبلغلر صرف ایدوب مکتب ومدرسه‌لر بنا ایدییورلر ؛ هم‌ده معاشلرینی تأمینله برابر مقتدر معلم ومدرسلر نصب ایدوب طلبه‌لرمزی اقناعه چالیشیورلر . اما اوچ یوز، بش‌یوز روبله‌دن بیك روبله‌یه قدر صرف همت بیوران زنکینلرمز پك چوقدر [١]

دیمك بو کونلرده شهرلرده و کویلرده اولسون رجال واناث مکتبلری چوغالمقله برابر اصول جدیده ایله تعلیم وتربیه اولنمقده‌درلر. اصول جدیده ایله تعلیم وتدریسی انکار ایدن وجائز کورمیان عالملرمز وارسه‌ده بو کوندن اعتباراً آنلرك ده اکثریسی حقیقته مطلع اولوب مع‌الممونیه بواصولی قبول ایتمکده‌درلر .

دییورم‌که : قزان ، استرخان ، اوفا ، اورینبورغ ، ترویسکی ، پیرم ، اوصا ، یقاترینبورغ کبی شهرلرده هم بوشهرلرك اکثر کویلرنده، کذلك سیبریا اطرافنده ــ پیتروپاول، اومسکی ، طومسکی، ایرکوتسکی، سیمی پولات ، زایسان کبی شهرلرده ــ رجال واناثه مخصوص کوزل مکتب ومدرسه‌لر کشاد اولنوب تعلیم وتدریسات ایجه ترقی ایتمکده‌در.

بوشهرلرده اولان مکتب و مدرسه‌لرك احوالندن بوراده‌کی دین قارداشلرمزی خبردار ایتمه‌یی بروظیفه عد ایدییورم . چونکه حمیتلو اسلام آرقداشلرمزله آرامزده‌کی مناسبت دینیه وملیه‌نك زیاده‌لشمه‌سی وقوتلنمه‌سی ایچون یکدیکرمزك احوال‌وشئون حیاتیه‌لرندن ممکن مرتبه خبردار اولمه‌مز لازم‌در . « انما المؤمنون اخوة » حقیقت عالیه‌سنی هیچ بر زمان نظر دقتدن دور طوتماملی‌یز . بز مادام‌که قارداشز ، نه‌یه بربرمزی طانیمایورز ؟ نه‌دن بربرمزك احوالنه ، ترقیاتنه ، افکارینه واقف دکلز ؟ آرتق طانیشمق زمانی کلدی . بتون دنیاده‌کی مسلمانلرك احوال و حرکاتنی تعقیب ایتملی‌یز . هرکس بو خصوصده کندینی وظیفه‌دار عد ایتلی، معلوماتنی، مشهوداتنی اورته‌یه قویملی‌درکه « عالم اسلام » مجهولات ایچنده محو اولوب کیتمسون . بونك ایچون برمدتدنبری صراط مستقیمده خاصةً تفریق اولونان « عالم اسلام » قسم مخصوصنه بن ده معلومات ومشهوداتی قید ایتمه‌یه کندمی مجبور عد ایتدم . هرکس بووظیفه‌نك اهمیتنی تقدیر ایدرسه انشاءاه آز زمان ظرفنده تماميله طانیشیر ، آکلاشیرزده هپ برلکده اسلامك تعالیسنه چالیشیرز . بن شیمدیلك بومقاله‌مده روسیه‌ده اولان اسلاملرك مرکز امور وخصوصاتی عد اولنان محکمهٔ شرعیهٔ روحانیه‌سی واغنیالرینك همتی وعالملرینك غیرت وجدیتی وعموم اهالیسنك اتفاق و اتحادی ، تعاون وتناصریله شهرت قازانمش وبرنجیلکی آلمش برشهرده، آق ایدل (بیه‌لایا) نهری کنارنده ویکرمی بیکه قریب نفوس اسلامیه‌یی حاوی یتمش بیکدن زیاده نفوسلی اوفا شهرنده اولان مکتب و مدرسه‌لرك احوالندن تفصیلات ویره‌جکم .

اوفاده مکاتب ومدارس :

بو شهرده بش دانه جامع [١] اولوب هر جامعك « علوم دینیه‌یی مکمل صورتده تکمیل ایدن » فاضل ومنورالافکار امامری واردر .

بواماملر محله خدمتلرینی ایفا ایتمکله برابر هرجمعه کونی صلوة جمعه‌دن مقدم برساعت اهالی‌یه وعظ سویلرلر وملت اسلامیه‌نك تعالیسنه خدمت ایتمه‌یه ترغیب وتشویق ایدرلر. هرصورتله بین‌المسلمین اتفاق‌واتحادك دوام وترقیسنه دائر حرکتده بولنورلر. دهاطوغریسی یالکز بوخدمتلر ایله‌ده‌قناعت ایتمیوب‌بوندن‌ماعدا جامعلرك جوارنده‌کی مکتب ومدرسه‌لری اداره ایدرلر وهر صنفه معلملر نصب ایدوب کندیلریده تدریسده بولنورلر .

بوجامعلرجوارنده اولان مکتب ومدرسه‌لر هپ معلومات‌اعدادیه واحضاریه ایچوندر. زیرابومکتب ومدرسه‌لردن ماعدا « مدرسهٔ عالیهٔ دینیه » نامنده دها بیوك برمدرسه‌لری واردرکه اواعدادی [رشدی، اعدادی هپ داخلدر] مکتبلرنده تحصیل ایدنلر بالامتحان مدرسهٔ عالیهٔ دینیه‌یه قید اولنورلر واوراده تحصیللرینی اکمال ایده‌رك اجازت وشهادت‌نامه آلوب چیقارلر، اوراده سمرقند وتاشکند طرفندن کلان طلبه‌لرده واردر .

بومدرسهٔ عالیهٔ دینیه ، درسعادتده‌کی دارالمعلمین بناسی شکلنده اوله‌رق اوچ درت سنه ظرفنده حفظ صحته موافق طرزده اللی بیك روبله مصرف ایله یاپیلان اوچ قاتلی غایت منتظم بربنادر .

بومدرسه‌یی بناایدن ذاتلرك‌باشلیجه‌سی اوفا شهرنده تجارمعتبراندن وافکار منوره اصحابندن صدرالدین نذیری افندی حضرتلریدر وصوکره‌ده سلیم کرای جانتوریه وصوفیه بیکه جانتورینا‌جنابلریدر، بونلر باشلیجه متشبثلردن اولوب بشقه‌لری‌ده کندی حال وسرمایه‌سی نسبتنده آز چوق برمقدار معاونتدن‌کری طورمامشلردر، امابوبیوك ایشك وجوده کلسنه مستثنا اوله‌رق فداکارانه چالیشان ، فوق‌العاده همت وفعالیت کوسترن وحالا باش مدیری اولان وسنوی بیکلرجه روبله مصارف ایدن‌ذات‌ده محترم صدرالدین نذیری افندی‌جنابلریدر. جناب‌حق جل‌وعلا حضرتلری بوذاتلرك عمرعزیزلرینه برکت‌ویروب امثاللرینی چوغالتسون .

بومدرسهٔ عالیهٔ دینیه‌ده تدریس وتعلیم بیوران ذوات محترمه‌دن بعضلری مصر وبیروتده اکمال تحصیل ایدوب علوم دینیه وادبیات عربیه‌ده کسب اختصاص ایتمش محترم‌ادیب ضیاءالدین‌الکمالی، زکریا بهاءالدین ، ختم‌الله فاضلی افندی حضرتلریدر. وبعضلری‌ده‌استانبولده اکمال تحصیل ایتمشلردر. آنلرکده‌بریسی عبداه‌شناسی افندی‌جنابلریدر.

بومعلم ومدرسلرك آیلق ومعاشلری بیك غروش وبعضلرینك‌ده

---

[١] صبیسی اولمیان شهرلرده‌کی یاخود کویلرده‌کی مکتبلر او مکتبلرده اوقویان جوجقلرك پدرلری طرفندن طوپلانان پاره‌لر ایله اداره اولنورلر . هرآیده مکتب پاره‌سی نامنه طلبه باشینه پدرلرینك حاللرینه و کسبلرینه نظراً اون بش غروش ، اون غروش ، یاخود بش غروش آلنور . فقیر ویتیملرده مجاناً قبول اولنورلر .

[٢] بو جامعلرك بریسی وجوارنده‌کی مکتب ومدرسه‌لری الحاج‌الحرمین محترم عبداللطیف حکیمی افندی طرفندن بنا ایدلمشدر .

بيك اوچيوز غروشدركه اكثرى صدرالدين نذيرى افندى جنابلرى طرفندن اعطا اولنور .

بومدرسهٔ عالیهٔ دینیه‌نك ترتيباتى ودرس پووغراملرى روسيه ايچروسنده اولان مكتب ومدرسه‌لرك جمله‌سندن فائق اولديغى كبى مقصد اصليلرى‌ده زمانه‌يه موافق متدين عالم ومدرسلر يتشديروب روسيه ايچروسنده اولان اسلام قرنداشلرمزك ترقيات مدنيه ومليه‌سنه وترقيات دينيه واخلاقيه‌سنه جديت وفعاليتله خدمت ايتمكدر .

طلبه‌نك سامين‌دن ماعداسى هپ ليلى‌درلر . يمك ايچمك اويومق وقالقمقلرى هپ معين بروقتده‌در .

كذلك نماز قيلمق ايچون آيروجه بيوك برصالونلرى واردركه نماز وقتى كلنجه جمله طلبه‌لر بردن جماعتله نماز قيلارلر .

مابعدى وار پيرملى زفر قاسمى

قزانده منتشر رفيق محترمز « بيان‌الحق » غزته‌سى محررلرندن اولوب « دور عالم » سياحتنده بولونان مسلمان سياح شهيرى عبدالرشيد ابراهيم افندى حضرتلرى آتيده‌كى مكتوبى پكيندن يازيور :

چينده‌كى مسلمانلرك حياتى

« صالا » توركلرندن اسماعيل افندى ايله اولان ملاقاتمى بوندن اول يازمشدم . شمدى‌ده ايكنجى بر ملاقاتمى عرض ايده‌جكم .

اسماعيل افندى ، هر نه قدر علمادن دكل ايسه‌ده ، خيلى معلوماتلى برذات اولديغى سوزلرندن آكلاشيلير . بن بوندن مقدم مفتى عبدالرحمن واخوند نور محمد افنديلر وسائر بر چوق ذوات ايله مسائل دينيه خصوصنده مداولهٔ افكار ايتمكده ايديسه‌م‌ده ، بعض مهم مسئله‌لرده انلرك عربياتى نقصان ايدى . اسماعيل افندى واسطه‌سيله كمال سهولتله اك مهم مسئله‌لر حقنده تعاطئ افكار ايده‌بيلدك . اسماعيل افندى دخى چين علماسنك لسان عربى‌يى بوقدر اهمال ايتمه‌لرينه زياده‌سيله تأسف ايديور ، مفتى عبدالرحمن افندى حضرتلرى‌ده بو حاله كريان اوليور ايدى . شيمدى الحمدلله بو خصوصى عريض وعميق مذاكره ايدرك بالاستشاره مفتى عبدالرحمن افندى جنابلرينك مكتب ومدرسه‌سنده اصول تعليمك برقاعدهٔ مطرده‌يه وضع اولونمسنه قرار ويريلدى : ازجمله طلبه‌يه متون حفظ ايتديرمك ، عربى ابيات واشعار ازبرلتمك ، بوندن ماعدا طلبه‌يى كندى آرالرنده عربجه مكالمه ومكاتبه‌يه تشويق ايتمك كبى تدبيرلر قبول اولوندى . [١] قاعدهٔ تجويده موافق قرآن تعليمى دخى التزام اولوندى . لدى الايجاب تكرار درسعادتدن معلم جلب اولونمسنه قرار ويريلدى . [٢] بوندن ماعدا برچوق تدابير مهمه‌نك اجراسنه‌ده عن قريب تشبث ايده‌جكلردر .

شيمدى كندى آرالرنده قواعد تجويده موافق قرآن اوقور

[١] صراط مستقيم : ديمك چينده‌كى احتياجله بورادهكى احتياج مساوى ! اويله ايسه هپ برلكده انشاءالله اويانير واصلاحاته باشلارز !.

[٢] صراط مستقيم : شيمديلك بزدن معلم ايستمه‌سونلر . چونكه بزده عين احتياجه معروض بولونيورز .

ذوات ، عبدالرحمن افندى مخدومى اسماعيل افندى وعبدالله افندى وديكر اسماعيل افندى‌در .

بونلر علم قرائته كوزل اعتنا ايتمكده‌درلر . علوم عربيه ايچون‌ده اخوند نور محمد افندى اهتمام ايده‌جكنى درعهده ايتدى . بونكله برابر چين مكاتب اعداديه‌سنى اكمال ايتمش افنديلردن اوچ مقتدر ذات فنون حاضره ، يعنى علم حساب ، جغرافيا ، فلان تعليم ايتمك اوزره تعيين اولونديلر . [١]

بتوفيقه تعالى ، مفتى عبدالرحمن افندى‌نك همتى سايه‌سنده « پكين » ده اساسلى كوزل برمكتب تشكيل اولونمشدر ، ديسه‌ك جائزدر .

مع مافيه بتون چين اولكه‌سنده بولونان يتمش ، سكسان ميليون مسلمانه برمكتب يك آزدر . دكل بتون چين اولكه‌سنه ، يالكز « پكين » ه بيله كفايت ايتميور .

برده چين مسلمانلرى هيچ چين خارجنه چيقمامشلر . بونك ايچون امور خارجيه‌دن ذره قدر خبرلرى يوق . بتون دنيايى كنديلرندن عبارت ظن ايدرلر . كندى ياشايشلرندن باشقه حيات بيلميورلر ؛ تصور ايده‌ميورلر .

واقعا استعداد فطريلرى وار ، فقط استعداد ملكيلرى يوق ، بوسببدن افادهٔ مرام مشكل اوليور .

بونلر دنياده انجق ايكى نوع ياشايش وار ، ظن ايدرلر : برى چينى مجوسى ، ديكرى چينى مسلم . بونك اوچنجيسى بولونمق احتمالنى تصور بيله ايده‌ميورلر . مسلمانلرك مجوسيلره قارشى نظرى ، « انما المشركون نجس » دن عبارت . مجوسينك ملكنده اولان هرشى حرام ، جزئى فتنه وقوع بولسه قتال واجب ؛ مجوسى خانه‌سندن صو بيله ايچمك جائز دكل .

مجوسيلرك مسلمانلر حقنده‌كى نظرينه كلنجه ؛ خنزير مسلمانه حرام ، هرمسلمان خنزيردن قورقيور ، بر پارچه لحم خنزير كورمك بيله مسلمانه جهنم ؛ نصل اولسه‌ده خنزيرايله جانلرينى آلملى ، ديورلر .

شيمدى شو صره‌لرده ايكى وقعه اولدى ؛ برى بن بوراده ايكن ، ديكرى‌ده آز مقدم .

مجوسيلرك غلبه‌لك اولديغى محلده بولونان بر مسلمان آشجى‌يه هركون برضابط دوام ايدييورمش . [چونكه مسلمان آشجيلرندن مجوسيلر يمك يه‌يورلر .] بركون ضابط النده خنزير آتى اولديغى حالده كلير . فقط آشجى بريره كتمش بولنور ، يالكز زوجه‌سى اوراده ايمش . ضابط قادينه : ــ بونى پيشير ! دير .

قادين‌ده : ــ اولماز ، بز خنزير آتى پيشيرمه‌يز ، بزمسلمانز ، دير .

ــ سن يه‌يه‌جك دكلسك . سن يالكز پيشير ، بن يه‌جكم .

ــ خاير ، ممكن دكل ...

بويله‌قادينله ضابط چكيشمكده ايكن آشجى كلير . حريف بوحالى كورونجه ضابطه ديركه :

ــ نه‌در بوكورولتو ؟ بز خنزير آتى پيشيرميز ديدك ، بيتدى .

[١] صراط مستقيم : بوراده‌ده بويله تصورلر ، قرارلروار .

بکنمزسه‌ك حسابکی کس ، چکل کیت . یمك ایچون برده‌ها بورایه‌کله.

ضابط : — الا پیشیره‌جکسکز ، دیه اصرار ایدر .

دیرکن ارالرنده قاوغا باشلار . ضابط خنزیر آتی ایله آشجینك باشنه اورور . مسلمان آشجی‌ده مفتی عبدالرحمن افندی حضرتلرینه خبر ویرر . اوکون‌ده بالتصادف جمعه . مفتی عبدالرحمن افندی ایکی آدم کوندریر ، وقعه‌یی تحقیق ایتدیرر ، آشجی‌نك حقلی اولدیغی آکلاشیلیر . بونك اوزرینه مفتی حضرتلری اعلان ایلرکه :

« بتون مسلمانلر حاضر اولسون . یارین صباح ساعت طقوزده مجوسیلردن انتقام آلمه‌یه چیقه‌جغز . مجوسیلرله مقاتله ایده‌جکز . »

دیکر طرفدن پولیس ناظرینه‌ده خبر کوندریر :

« یارین ساعت طقوزده بز فلان یرده فلان محله‌نك مجوسیلرندن انتقام آله‌جغز . »

پولیس ناظری وقعه‌یی تحقیق ایدر ، آشجی‌یی حقلی بولوب مرجعنه اخبار ایدر . برمدت صوکرا پولیس ناظری برخیلی مأمورین ضابطه ایله مفتی عبدالرحمن افندی مدرسه‌سنه کلیرلر ؛ ضابطی‌ده قوللری باغلی ، عسکری البسه‌سی چیقارلمش اولدیغی حالده کتیررلر . مفتی عبدالرحمن افندیدن اعتذار ایدرك هرنه‌جزا ترتیب اولنورسه همان اجرا ایده‌جکلرینی سویلرلر .

مفتی عبدالرحمن افندی ابتدا ، قطعیاً انتقام آلمق فکرنده اولدیغنی سویلر ، چونکه محله خلقی [مجوسیلر]ده ضابطه یاردم ایتمشلر . فقط صوکرا « خلیفهٔ مسلمین طرفدن مسلمانلری حمایه ایچون کلن آدم وار ، استشاره ایده‌لم ، فلان ...» دیه علی رضایی کوستر ر . پولیس ناظری ، علی رضانك آیاغنه قاپانیر . عنها منها ساعت اون ایکی‌یه قدر مذاکره جریان ایدرك نهایت صلحه قرار ویررلر .

صلح نامه : آشجی او محله‌ده اوچ سنه اجاره ویرمیه‌جك ، پکین داخلنده هیچ بر مسلمان علیهنه حرکت اولونمایه‌جق ، ضابطك جرمی برنجی دفعه اولدیغندن عفو اولونه‌جق ، محله مجوسیلری چین عادتی اوزره اعتذار [ترضیه] علامتی اولان قاعده‌یه رعایةً اوزون وقیرمزی بر عصا الده طوته‌رق کله‌جکلر . [۱]

ایکنجی وقعه‌ده بوندن اوچ کون مقدم پکیندن ۲۵ میل مسافه‌ده کائن بر قریه‌ده وقوعه کلمش : غیر مسلم اولان کوی اهالیسندن بر قاچ آدم برخنزیر آلوب مسلمان قریه‌سنه کلیرلر ، بر مسلمان خانه‌سنه خنزیر ایله برابر کیررلر . دیرکن قاوغا ، قیامت قوپار . همان مفتی عبدالرحمن افندی‌یه خبرجی [یاشتافیت] کلیر .

افرنجی ۱۵ اغستوسده مفتی عبدالرحمن افندی کیجه یاریسی اتباعی ایله برلکده آتلره بینه‌رك سرعتله محل وقعه‌یه یتیشیرلر . هر طرفدن مسلمانلر قارنجه کبی قریه‌یی قوشاتیرلر . ایکی کون نزاعدن صوکرا حکومت رجالی آرایه کیره‌رك تلفاته‌میدان ویرمه‌دن ایشی صلحه باغلارلر . مجوسیلر تکرار قیرمزی عصایی آله‌رق دیز چوکوب اعتذاره کلیرلر ...

[۱] اوزون وقیرمزی عصا ، تسلیم واعتذار علامتی‌در .

ایشته اتفاق ثمره‌سی ! مسلمانلرك بو خصوصده اولان اتفاقلری شایان تحسین‌در . کرهٔ ارضك هیچ برطرفنده‌کی مسلمانلرده بو اتفاق یوقدر . بوخصلت یالکز چین مسلمانلرینه مخصوصدر . بوندن طولایی مفتی عبدالرحمن افندی جنابلری نه قدر تحسین وستایش اولونسه آزدر . هله بو صوك وقعه‌ده اللی اوچ ساعت آیاقده دورمش ، عودتنده کوزلری قپ قرمزی اولمش ، حالاده اویله‌در .

بو وقعه‌لرك تفصیلاتنی صالا اسماعیل افندی واسطه‌سیله آکلادم . اکر بو کبی وقعه‌لرده صلح اولماسه بتون ایش محاربه‌یه دونرمش . قاچ دفعه‌لرچین داخلنده مسلمانلرله مجوسیلر آره‌سنده فتنه ظهور ایتمش‌سه ، ابتداسی مطلقا شویله اهمیتسز بر شیدن باشلارمش . جزئی بر وقعه اولور اولماز ، مسلمانلر همان حرب علامتی اولان قرمزی بایراغی چکرلر . بونك ایچون عموم مجوسیلر مسلمانلردن قورقیورلر . بونکله برابر حکومت دفعه‌لرجه بتون مأمورلره تنبیه ایتمش : « مسلمانلره اصلا تعرض ایتمه‌یکز ! » دیمش ... بوجهتله چین مسلمانلرینه برسوز سویلمك ممکن دکلدر . لکن ... آه لکن عمومی جهالته کلنجه ، اوپك فنادر ، پك آجینه‌جق بر حالده‌در . واقعا جهالت عموم مسلمانلری قاپلامشدر ؛ فقط بالخاصه چینده بو جهالت پك زیاده وپك دهشتلی‌در .

پکین عبدالرشید ابراهیم

افغانستانه معلم صفتیله کیده‌جك ضابطان

افغانستان اردوسنك برقات دها تنظیم وتنسیق ضمننده معلم صفتیله لزومی مقدار ضباط عسکریه اعزامی طلب اولنمش و کیفیت دائرهٔ عائده‌سندن استفسار قلنمشدر .

دولت عثمانیه وهند مسلمانلری

انکلتره وهندستان مسلمانلرینك رئیسی ومسئلهٔ شرقیه جمعیتی رئیس ثانیسی امیر علی‌الحسینی حضرتلری طرفندن شیخ‌الاسلام صاحب منلابك افندی حضرتلرینه کوندریلن مکتوبك ترجمه‌سیدر :

افندم حضرتلری ،

عثمانلی لساننه عدم وقوفدن طولایی ذاب فضیلتمأبکزه سلام احترام کارانه‌می انکلیز لسانیله تقدیمه اجتسار ایدییورم . انکلیز وهند مسلمانلری ذات فاضلانه‌لرینك وطنپرور ومقتدر رفقاکزله برلکده شو آنده مشغول اولدیغکز عظیم ونافع ایشی — که ترکیانك اصلاحندن وعثمانلی ایمپراطورلغنك اعادهٔ شرف اعتبارندن عبارتدر — غایت صمیمی اوله‌رق تقدیر ایدرلر . بومهم وظیفه‌ده موفقیت کامله‌یه مظهریتکزی وترك ایمپراطورلغنك سعادت حاله نائلیتنی تمنی ایلرم .

امیرعلی الرخوی الحسینی

« مطبعهٔ خیریه وشرکاسی » مدیر مسئول : اشرف ادیب

صراط مستقیم

۱۳۲۶

محل اداره: درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

اخطار: مسلکمزه موافق آثار حذف مع الممنونیه قبول اولونور. درج ایدلمین آثار اعاده اولونماز.

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال وشؤون اسلامیه‌دن بحث ایدر هفته‌ده بر نشر اولونور.

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	۸۰	٤٠	غروش
روسیه «	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه «	۱۷	۹	فرانق

صاحب ومؤسسلری:
ابو العلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
۱۰ تموز ۳۲٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرلمه‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ۲۰ غروش فضله آلنیر

عدد: ٦٣ — ٤ ذی القعده ۳۲۷ پنجشنبه ٥ تشرین ثانی ۳۲٥ — اوچنجی جلد

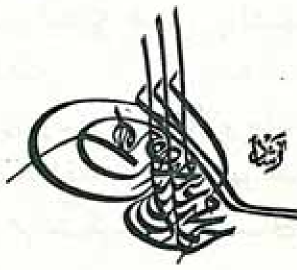

مجلس عمومیٔ ملینك بوسنه‌کی رسم کشادنده قرائت اولنان نطق همایون حضرت خلافتپناهی

« محترم اعیان ومبعوثان ،

« عهد سلطنتمك دور مسعود مشروطیتده ابتدا ایتمسندن وجلوسمك ایلك سنه‌سنده مشروطیت مشروعه‌مزك ممثلی اولان مجلس عمومینك ایکنجی دورهٔ اجتماعنی مشاهده ایله کشادینی اجرایه موفق اولدیغمدن طولایی جناب حقه بی‌حد وپایان حمد وثنالر ایدر واعضای مجلسه بیان خوش آمدی ایلرم .

مشروطیت ومشورت شرع شریفك وعقل ونقلك امر ایتدیکی بر طریق نجات وسلامتدر . حیات اجتماعیه وسیاسیه‌مز ایچون الزم اولان آهنك وحدت وزندکی انجق بو طریقده دوام ایله حاصل اولور. قانون اساسیمزك محافظه‌سی وقواعد مشروطیتمزك تأیید وتطبیقی نخبهٔ آمالم اولمغله‌عون عنایت باری‌یه وامداد روحانیت جناب پیغمبری‌یه استناداً بوکا بتون موجودیتمله وبتون تبعه‌مله چالیشه‌جغم . بروسه ایله ازمیده سیاحتمده تبعه‌مله طوغریدن طوغری‌یه تماسده بولنمش وعموم اولاد وطنده اخوت عثمانیه فکرینك کسب قوت ایتدیکنی آثارده دخی کورمش اولمقدن پك زیاده ممنونم . حق ووظیفه‌ده مساواتی تأمین ایدن قانون اساسینك احکام صریحه‌سیله مشروطیتك نتایج طبیعیه‌سندن اوله‌رق خدمت فعلیهٔ عسکریه‌نك بلااستثنا تعمیمی مکنت دولتك اعتلاسنه بادی اوله‌جغندن بو قراری تاریخ تکاملمزك اك مهم وقایعندن عد ایدرم . اردو اولاد وطنه اخوت صمیمیهٔ عثمانیه حسنی‌ده غایت متین بر صورتده القا ایده‌جکدر . بوسنه یاپیلان مانوره‌لرله تعلیملرده اردومزله دونمامزك ابراز ایتدیکی آثار انتظام وترقی ایلك دفعه اولمق اعتباریله شایان تقدیردر . وطنك مدافعه‌سی وصلح ومسالمتك محافظه‌سیله مکلف اولان قوای بریه وبحریه‌مزك تکملاتنه برقات دها صرف مساعی ایدلملیدر .

امور داخلیه‌مزده حمد اولسون موجب اندیشه بر حال یوقدر . یمن ولایتك حدیده سنجاغنه مربوط زیدیه قضاسی ایله جوارنده وعسیرده ظهور ایدن حادثات اوزرینه حکومتجه تدابیر لازمه‌یه مسارعت اولندی . یولسز حرکاتده بولنان قبائل پیدرپی دخالت ایتمکده‌درلر . موصل وقوصوه ولایتلرینك بارزان ولومه قضالرنده دخی بعض وقایع ظهور ایتمش ایسه‌ده بونلرك هیچ بری ماهیت مهمه‌یی حائز اولمادیغندن مملکتمزده معارف توسع ومشروطیتك تام فوائدی تعمم ایتدکجه بوکبی احوالك عدم ظهور وتکرری طبیعیدر .

ملك وسیعمزده موجود اولان فضائل طبیعیه‌نك کشادیله رفاه عمومینك تزییدینه وهنوز لایقیله ترقی ایده‌مین معارفمزله احوال تجاریه وزراعیه وصناعیه‌مزك واحتیاجمزه نسبتله پك ناقص بولنان آثار نافعه‌نك اصلاحات وترقیاتنه کمال سرعتله واهمیتله چالیشلمق ایجاب ایدر .

اس الاساس اصلاحات اولان توازن مالینك حصولی اقدم آمالمدر. ۳۲٦ سنه‌سی ایچون مجلسکزه تودیع ایدیلن موازنهٔ عمومیه قانوننك ترتیبنده تصرفات معقوله وممکنه‌یه پك زیاده رعایت ودقت ایدلدیکی حالده ینه توازن حاصل اوله‌مادی . فقط کمرك رسمنك تزییدینه

وانحصارلر تأسیسنه متعلق تشبثات وتصوارتمز نتیجه‌پذیر اولنجه کرك بوندن وکرك اصول طرح وجبایتی تدقیق واصلاح ایدلمکده اولان تکالیف عمومیه‌ده حصولی بی‌اشتباه بولونان تزایددن موازنهٔ عمومیه‌ده‌کی آچیق قپانه‌رق توازن حاصل اوله‌جق والیوم عمومه نه درجه‌لرده امنیت بخش اولدیغی معاملهٔ اخیرهٔ مالیه ایله مثبت اولان اعتبار مالیمز بر درجه دها تعالی ایلیه‌جکدر. ایلك دورهٔ انعقادنده اساس وقواعد مشروطیتك تحکیمنه وانتظام عمومینك تأییدینه عائد مذاکرات وتدقیقات ایله اشتغال ایدن مجلسکز ایکنجی دورهٔ اجتماعنده حکومتجه مجدداً تنظیم اولنوب دردست تودیع بولنان ومملکتك حیات اقتصادیه واجتماعیه‌سنه وحضور وامنیتی نفوذ قانون ایله تقویه‌سنه تعلق ایدن لوایح قانونیه ایله‌ده توغل ایده‌جکدر. بومیانده تجارت بریه وبحریه واموال غیر منقوله وسیار صلح حاکملری وادارهٔ عمومیهٔ ولایات قانونلریله جزا قانوننامه‌سی لایحه‌لری بالخاصه شایان تذکاردر. دولتلرله مناسباتمز دوستانه‌در. صلح عمومینك محافظه وادامه‌سی کبی غایت ممدوح برمقصده معطوف اولدیغی ممنونیتله کوریلن مساعیٔ دولت طرفدار اخلاصشعاری بولنان حکومتمك حقوق مقدسه ومنافع مشروعه‌سنی هر کونا خللدن مصون اوله‌رق وقایه‌یه قطعیاً عزم ایتمسیله برابر اسایش ومسالمتك‌ده اساسلی برعنصری اولمق شرفنی احرازه ساعی بولندیغنی بیان ایدرم.

بچن دورهٔ اجتماعده هرایکی هیئات طرفندن صرف اولنان مساعیٔ منورهٔ وطنپرورانه‌یی کمال ممنونیتله یاد وبوکوندن اعتباراً باشلایه‌جق مذاکراتکزده‌ده تسهیلات وتوفیقات صمدانیه‌یه مظهریتکزی جناب حقدن استدعا ایلیه‌رك مجلس عمومینك آچلدیغنی بیان ایدرم.»

شیخ محمد عبده‌نك هانوتویه جوابی

۳

بوکونده، هانوتونك اسلامه هجوم ایدرکن کوسترمش اولدیغی شدتی قیرمق ایچون، بحثك نهایتنه کلیورم که موضوع مقالمزی توحید وتنزیه ایله بونك خصمی اولان تشبیه و تجسید [الوهیتك تجسدینه اعتقاد] تشکیل ایده‌جکدر.

بز شیمدی سوزه ایکنجی قسمدن باشلایه‌رق، برنجیسی حقنده‌کی مطالعاتمزله نهایت ویره‌جکز.

اکر موسیو هانوتو أمتلرك احوالنه، عقائدك صورت ظهورینه دائر برازتتبعده بولونمش واوقودیغنی آکلامش اولسه‌یدی، بیلیردی که: کرك بتپرستلك، کرك موجودات مادیه‌نك بعضیسنده الوهیت توهمی، حریم پاك انسانیته کیره‌میه‌رك قاپیسی اوکنده طورانلرك عقیده‌سیدر؛ بویله واهی برعقیده اربابنك سخافت عقلنه دلالت ایدر؛ بوسخافتك‌ده آفریقا بتپرستلرندن باشلایه‌رق چین بودیلریله، هند برهمنلرنده، نهایت بولمق اوزره متفاوت درجاتی واردر.

انسان علمده ترقی ایتدکجه، وجدانی فیض ادراك ایله رقت پیدا ایلدکجه، عقلی اسرار کونه مطلع اولدقجه پیشکاه روجنده‌کی مادی پرده‌لر برر برر یرتیله‌رق وجود مطلق تجلی‌یه باشلار. بوظهور، بوتجلی، درجاتی آره‌سنده‌کی تفاوتله برابر، اویله بر واجب‌الوجودك وارلغنی ایقانه مؤدی اولور که اوفرد صمد ایچون ــ موسیو هانوتو ایله امثالنك ظن ایتدیکی کبی ــ ماده لباسنه بورونمك محالدر. زیرا نهایتی اولمایان بر وجود محیطك حدود ایله محاط اولمسی قابل دکلدر.

مدنیتلریله هانوتونك افتخار ایتدیکی یونانلیلرده بویله ایدی: بدایت ظهورنده بتپرست اولان بوقوم علوم وفنونده ایلری کیتدکجه، فیلسوفلری کائناتی تدقیقه طالدقجه بتپرستلکلری کوشه‌مه‌یه، بیپرانمه‌یه یوزطوته‌رق نهایت مدنیتلری کمالی بولوربولماز، کندیلری‌ده توحیده، واجب‌الوجودی مادیاتدن تجریده واصل اولدیلر.

فیثاغورس عقیده‌ده تقدیس الوهیت پایه‌سنه یوکسلمش، اوندن صوکره کلن سوقراطلر، افلاطونلر، اریسطولر ملتك نظر امعانی اوکنده‌کی اوهام بولوطنی صییرمایه، اسکی بتپرستلك ظلماتنی دفع ایتمه‌یه آله‌بیلدیکنه اوغراشمشلردی. افلاطونك، المأمون زماننده (مدنیت فاضله) اسمیله عربجه‌یه ترجمه ایدیلن، (جمهوریت) نی اوقویانلر کوررلر که بتپرستلکك ملت یونانیه آره‌سنده براقش اولدیغی افکار سخیفه‌یی، عادات سفیله‌یی قالدیرمق، بونلرك یرینه قومی ایچون آرزو ایتدیکی فضائلی یرلشدیرمك أملیله افلاطون نه‌مجاهده‌لرده بولنمشدر.

علم یونانلیلری بوصورتله مرتبهٔ توحیده ایصال ایتدکدن صوکره تکرار جهالته ارجاع ایتمه‌مش، بلکه مهر مدنیتلری عصرلرجه آفاق عالمده پارلامش، هم اسکیسندن دها صاف، دها پاك بر ضیا ایله درخشان اولمشدر.

اسکی مصرلیلرده بویله ایدی؛ علم کندیلرینی توحیدن کری براقامش ایدی. شوقدرکه نزاهت عقیده خصوصنده ممتاز برموقع احراز ایتمك، باشقه‌لرینی کندی سویه‌لرینه چیقارمامق ایچون عوام آره‌سنده عقیدهٔ توحیدی نشرایتمزلرده تنزیهه برشکل تشبیه الباس ایدرلردی.

ایشته، عقلك، علمك نقصانی، ادراکك فقدانی دائما انسانك حدود وسائطی آشماسنه مانع اولمش؛ حال بوکه عقلك، محاکمه‌نك قوتی، علمك، بصیرتك مکملیتی بالعکس صاحبنی وجود مطلق مشاهده مرتبه‌سنه قدر چیقارمشدرده اورادن بوتون عالمه طوغری مدنکاه امعان ایتدرمشدر. أوت، بو شاهقهٔ بلند فیضه یوکسلنلرك پیشکاه تماشاسنده بویوك، کوچوك، عالی، حقیر، الحاصل بوتون موجودات اوقدرت ازلیهٔ شامله‌یه، او عظمت ابدیهٔ قاهره‌یه نسبتله بردر. چونکه راجح اولسون، مرجوح اولسون؛ اصل اولسون، فرع اولسون؛ کوزله کورلسون، بصیرتله کشف ایدلسون؛ کافهٔ ممکنات حکمت ازلیه‌نك تقدیر ایتدیکی مراتبه کوره او موجود فوق‌الخیالدن استفاضهٔ وجود ایتمکده‌در.

آرتق بویله برعقیده صاحبنك مقامندن هانکی مقام دها یوکسك اوله‌بیلیر که نظر امعانی بوتون مکوناتی تفصیلیه، اجمالیه کوروپورده

جمله‌سنك بردن رب‌العالمين اولان اللهٓ واحدك دست ربوبيتنه مسخر اولديغنى ، بوكلى تشكيل ايدن اجزادن هيچ برنده نه كنديسنى ايجاد ، نه‌ده موجوديتنه برصورتله امداد قدرتى اولمديغنى ، بلكه ، شرع الٓهينك تعيين ايتديكى دائره داخلنده حركت ايتمك شرطيله بزمكاه قربه وارمق ، بوتون شئوننده او باركاه عنايتدن استمداد ايله‌مك اولسه اولسه ينه كنديسنه ممكن اوله‌بيله‌جكنى يقيناً آكلايور.

ارباب تشبيه ايكى فرقه‌يه آيريلير. اولكيسى ميدانده‌كى موجوداتدن برنده الوهيت بولنديغنه ، ديكرى ايسه خالقك موجوداتدن برنده ظاهر اولديغنه اعتقاد ايدر.

اولكى فرقه‌يى مكوناتك حقائقنى احاطه‌ايده‌ميه‌جك قدر ادراكى ضعيف اولانلر تشكيل ايله‌مكده‌دركه بونلر قواى ماديه‌دن ، ياخود حيواناتدن برينى كنديلرينه فائق كورمكله آرتق اونك يكانه قادر مطلق اولديغنى ، بوتون اموردە اوكا التجا لازم كله‌جكنى ظن ايدرلردى. ادراكك بودركه‌سنده بولنان انسانلر جماداتدن، حيواناتدن، بشردن كنديلرينه برطاقم الٓهلر تسليط ايتدكلرى ايچون، اومعبودلرك آره‌سنده نصل شاشيروب قاليرلرسه ، شئون معيشتلرنده‌ده عينى حالده بولونورلردى .

برده بونلر نوع ، ياخود جنس اعتباريله كنديلرندن اوزاق اولمايان معبودلرينى‌ده نفسلرينه قياس ايتدكلرى ايچون اونلرى خشنود ايتمك امليله برسورى هدايا ، برسورى وسائل حظوظ تقديم ايدرلردى‌كه تعيين وتقديرى الجاى هوساته باغلى بولنان بوتقدمه‌لر هرحالده كندى حرصلرينى تسكين ايچون مراجعت ايلدكلرى وسائطك فوقنده اولوردى .

بوقبيلدن اوله‌رق هياكل آلهه‌نك اوكنده برچوق فضائح ارتكاب اولنور ؛ محرابلرده برچوق ناموسلر هتك ايديلير ؛ طاشدن ياپلمش صورتلرك قارشيسنده انسان قربانلرى تقديس قيلنيردى .

آرتق بشريت ايچون بوندن سافل بردركه‌يه اينمك قابل‌اولورمى؟ ايشته بونلرك كافه‌سى تاريخده پك مشهور اولديغى كبى عينى وقايعك صحنهٔ جريانى اولان يرلر بوكون بيله معروفدر .

ايكنجى فرقه‌يه كلنجه ، بونلر ادراك اعتباريله اولكى فرقه‌يه داخل بولنان افرادك فوقنده اولمقله برابر سالك اولدقلرى عقيده‌نك كنديلرنده نه كبى تأثير اجرا ايتديكنى تدقيق ايتمك لازم كلير.

أوت ، ايچلرندن برآدم ذكا، ياخود شجاعت اعتباريله كنديلرينه تفوق ايدر، ياخود كنديسندن الفت ايتمدكلرى برحركت، طانيمادقلرى برحال ظاهر اولورسه آرتق او آدمى وجود الٓهى‌يه مظهر ظن ايدرك سلطنت مطلقه‌سنه منقاد اولورلر؛ قهر وجبروتنه عرض خضوع ايدرلر ؛ اونك بوتون اوامرينى كمال خشوع ايله انفاذه مسارعت كوستررلردى . او معبود بشرى‌ده عبده‌سنك عقل ، اراده ، عزم نامنه مالك اولديغى نه‌سى وارسه كلياً سلب ايدر ؛ بريكى زواليلرده عقيده‌لرينه صاحب قالدقجه ذلت ايچنده ياشاردى .

خلقك بووهم باطلى برچوق ارباب ذكانك ايشنه پك ايى كلمش، يعنى عقلى اولانلر انسانلرى كنديسنه اسير ايتمك ايچون بوسايه‌ده قولايجه آلهه مرتبه‌سنه چيقيويرمشدر . امتلر بوكبى عقائد باطله يوزندن نه قدر شدائده ، نه قدر مصائبه كرفتار اولمشدر !

شيمدى بوايكى فرقه‌يه ياقلاشان اوچنجى برفرقه دها واردركه اولكيلرندن پك خيرلى اولمايان بوقسمك افرادى وسائطه معتقددرلر. [يعنى خالق ايله مخلوق آره‌سنده واسطه اثبات ايدرلر .]

بونلر ذات بارى‌يى حقيله تقدير ايده‌مدكلرى ايچون كندى آره‌لرنده‌كى كبرايه قياس ايديورلرده اويله ظن ايديورلركه ملكوت كزين اولان الله عادتا سراى جبروتنده اريكه‌نشين اولان برپادشاه كيدر ، مخلوقاتى آره‌سندن امورينى تدبير ايده‌جك برطاقم اشخاص انتخاب ايديور ، خلقك شئونى اوزرنده تصرفده بولنه‌جق مأمورلر ترتيب ايليور .

بناءً عليه ايچلرندن برى كندى زعملرنجه تقرب الى‌الله ايله ممتاز اولديمى ، ياخود مقربين زمره‌سنه كيرديكنى ظن ايتديره‌جك برحالى كورلديمى ، درحال اونى بومنزلهٔ رفيعه‌يه . يعنى كائنات اوزرنده تصرف ايچون من طرف‌الله منتخب منزله‌سنه چيقاريرلر ؛ آرتق اونى بتون مهم ايشلرنده التجا ايده‌جك برشفيع طانيرلر . حال‌بوكه نه ياپدقلرى ، نه‌يه طاپدقلرى كنديلرندن صوريلنجه (مانعبدهم الا ليقربونا الى الله زلفى) جوابنى ويررلر .

باقالم عقيده‌لرينك فسادندن طولايى بوفرقه افرادينه نه كبى فلاكتلر اصابت ايتمشدر. أوت، خدمهٔ معابده ، كاهنلره ، رجال‌دينه ، واونلرك وارثلرينه اسير اولمشلر ، بتون شئون حياتيه‌لرنده بوزمره‌يه عرض انقياد ايتمشلردر . او طبقه‌دن تلقى ايتدكلرى اوهامدن بشقه برشى اولميان علملرى حدود خيالدن اوته‌يه كچه‌مديكندن بوخليطهٔ موهوماته مخالف ظن ايتدكلرى معلومات اوليه‌بيله انكاره قالقشمشلردر. صكره ، ينه او طبقه‌يه دايانه‌رق وسائل سعى وعملى براقمشلردر. ايشته انسانيتك بوكبى عقائد يوزندن مصاب اولديغى فلاكتلره تاريخ شاهد اولديغى كبى شرقده غربده بوكونه قدر محافظهٔ موجوديت ايدن امتلردن برچوغنك حالى‌ده سوزمزى تأييد ايدر .

بتپرستلكك بوكبى مفاسدينى علوم صحيحه‌نك مباديسنه مطلع اولانلر انكار ايده‌ميه‌جكى كبى عوامك ، لكن او عقيدهٔ باطله‌نك فضاى فاسدنده يتشمش اولميان عوامك چوغى‌ده بو حقيقتى طانير .

فقط هانوتونك ، يونانيلرده‌كى بتپرستلك افراده مرتبهٔ الوهيتى احراز ايچون برتهالك ويره‌رك بوصورتله كنديلرينك سلم فضيلتده ارتقالرينه مدار قوى اولور . طرزنده‌كى ذهابنه كلنجه بواويله برزعم باطلدركه بنم بيلديكمه كوره مسيحيلر ايچنده هانوتو جنابلرندن بشقه قائل اولان يوقدر . ذاتاً بالذات يونانيلردن كيمسه چيقوب‌ده نه كسب فضائل خصوصنده‌كى مجاهده‌لرى مقام الوهيته يوكسلمك مقصدينه منعطف اولديغنى ، نه‌ده الوهيت بشريه عقيده‌سنك اويله آره‌لرنده كوزل براثر براقديغنى اعتزينه آلمش دكلدر . دها طوغريسى بو الوهيت بشريه ، سقراطلرك ، افلاطونلرك اعلان حرب ايتديكى

سویلدیکمز او رذائلی تولید ایتمشدر . اکتساب فضائله چالشمق مسئله‌سنه کلنجه ، معلومدرکه بومجاهده صرف اربابنه تقرب مقصدیله اختیار اولنمشدر .

موسیو هانوتونك ، نصرانیت دیانت یونانیه‌دن مقتبسدر ، طرزنده‌کی حکمنه کلنجه بو بابده سویلنه‌جك سوزی خرستیانلرك کندیلرینه براقیرم . یالکز شو قدر سویلرم‌که نصرانیت بدایت ظهورنده انسانلرك بولندقلری بتپرستلکدن دنیایی تطهیره بذل‌مجهود ایتمش ، یهودیلرك ، رومالیلرك تصنیع ایتدکلری خرافه‌لری‌قالدیرمغه چالشمش ، رجال مسیح اطرافه طاغیله‌رق وبتپرستلری آله واحده دعوت ایلمشدر . ایلك خرستیانلرك سوزلرینی تدقیق ایدنلر اساس دعوتك تنزیه‌باری اولدیغنده‌شبهه‌ایتمزلر . آثارتشبیه ایسه‌خرستیانلغك ظهورندن بر قاچ عصر صکره ظاهر اولمشدر. ایمپراطور قسطنطینك تاریخی ارباب تاریخ عندنده معروف اولدیغی ایچون تفصیله حاجت کوره‌میورم . صکره‌لری تنزیهه عارض اولان تشبیهده غلو ایلرولدکچه مظالم یوز کوسترمکه ، فنالقلر بیومکه باشلادی ؛ علم کیزلندی ؛ عقل منکوب اولدی ؛ ارکان نظام ییقلدی ؛ اقوام نصرانیه آره‌سنده فساد تعمم ایتدی ؛ نهایت اصلاح (پروتستانلق) ظاهر اوله‌رق ماسبقی محو ایلدی ؛ آرتق اوروپا بو کون معروف اولان استقامتی آلدی‌که بونك اسبابندن بر نبذه بحث ایتمش ایدك .

بز مرتبهٔ مسیحی احراز ایله آله بشر اولمق ایچون اللهه عبادت ایدن هیچ بر مسیحی طویمادق ؛ کذلك عقیدهٔ تثلیثی هانوتونك بیانی وجهله اکلادیغنی کوستر هیچ بر خرستیانك هیچ بر اثرینی کورمدك . بلکه عقیدهٔ تثلیثك عقل ایله اکلاشیله‌بیله‌جك مسائل جمله‌سندن اولمدیغنی کندیلری تصریح ایدییورلر. ذاتاً خرستیانلردن مختلف زمانلرده ظهور ایدن بعض طائفه‌لر عقلك ادراك ایده‌میه‌جکی حقائقله حکم عقله مخالف کله‌جك حقائق آره‌سنده فرق اولدیغنی صراحةً سویلیورلر . بوندن بشقه جناب مسیحك بشری نفوذ شیطاندن خلاص ایچون من طرف‌الله مبعوث بر نبی مختاردن بشقه برشی اولمدیغنه قانع اوله‌رق (ابن) ی مختار ، (اب) ی رب رحیم معناسنه حمل ایدییورلر . کذلك بو کون‌موجوداولان پروتستانلردن اویله فرقه‌لر طانیورم‌که عددلرینك آزلغیله برابر (کلمه) یی علم ایله (روح‌القدس) ی حیات ایله تأویلده بولنیورلر .

پك اعلا ، عجبا اسکی‌زمانلرده نصرانیت، اطرافنده‌کی بتپرستلری بتپرستلکك برشکلندن چیقاروب دیکر بر شکلنه صوقمق ایچونمی اوغراشیوردی ؟ بز جاهل بر دوستدن صادر اولان بویله بر هذیانه دوشمکدن اللهه صیغنیرز !

آلمش اولدیغم تربیه بویله بر غزته صحائفنده عقائد نصرانیه‌یی مؤاخذه درکاتندن عالی اولدیغی کبی خصم ایله مناقشه‌ده محافظهٔ نزاهته دیناً مأمورم . بونکله برابر موسیو هانوتونك دلیل اتخاذینه اوغراشدیغی آثاره نقل کلام ایتمکلکم ایجاب ایدیور .

اسلام بوتون عالمی توحیده دعوت ایچون نازل اولدیغی کبی شو حقیقتی صراحةً بیلدرمشدرکه : دین‌تنزیه دین اللهینك کندیسیدر ؛ بو دین تا آدمدن ، نوحدن ابراهیمدن موسایه قدر کلمش ، موسادن صوکره ظهور ایدن انبیانك دینی‌ده بودین اولمشدر. رسل‌اسرائیلك خاتمی اولان عیسی علیه‌السلامك دینی‌ده عینی دین‌اللهی، عینی دین تنزیهدر .

اسلام هیچ بر زمان یهودیلرده ، خصوصیله مسیحیلرده ارباب تنزیه بولندیغنی انکار ایتمه‌مشدر. یالکز‌ایچلرنده تشبیهه میل ایدنلرده اولدیغنی ذکر ایدرك بو کیلرك انجق معبودبالحقه عبادت ایله‌ملری، خصیصهٔ عقل وادراکلرینی غصب ایله وجدانلری اوزرنده آرزولری وجهله تصرف ایدن آباء دینك بویوندوروغندن قورتولملری ایچون کندیلرینی دین اللهینك اصلنه رجوعه دعوت ایله‌مشدر .

بتپرستلك ، یهودیلك ، نصرانیلك ال برلکیله مسلمانلغك قارشیسنه طورمق ایسندی . هم بو مهاجملر کرك عدد ، کرك قوت، کرك عزم وشدت جهتیله خصملرینه پك فائق ایدی . بونکله برابر آز زمان کچمه‌دن حق ظاهر اولدی ؛ شعاع مبینی قلوبه‌نفوذ ایتدی؛ شو اوچ ملته منسوب خلق فوج فوج دین اسلامه کیرمه‌یه باشلادی . او زمانه قدر محکوم اولان همتلر ، عزملر قید اسارتدن قورتولدی . هر کس واجب‌الوجودك کندیسنه بخش ایتمش‌اولدیغی استعدادنسبتنده اکتساب‌کمال قیدینه‌دوشدی. توحیدوتنزیهه‌اعتقادایدنلربوکسلدکلری مراتب رفیعهٔ ایماندن اسرار کائناتی تماشایه طالدی ؛ حقیقتی اورتن پردهٔ اوهامی ییرتوب آرندی ؛ علمك تفکر ، تدقیق ، دین کبی اوچ بویوك منبعنه واصل اولدی . ملت بر آره‌لق بینلرنده وزان اولان باد شورشدن قورتولور قورتولماز آفاق اسلامده انوار علم اولانجه شعشعه‌سیله پارلادی . آرتق مسلمانلرك کیرمدیکی باب معرفت ، یوکسلمدیکی مرقات فیض وفضیلت‌قالمادی . یونانیلرك ، عجملرك، رومالیلرك نه قدر مخلفات متروکهٔ عرفانی وارسه کافه‌سی نسیان بوجاقلرندن چیقاریله‌رق ، اوزرلرنده‌کی پاسلر کیدرلدکدن صوکره انظار جهانه عرض اولندی .

ایشته دین تنزیه اولان مسلمانلغك آثاری بودین مبینك ایکنجی قرن ظهوری هنوز نهایته وارمامش ایدی‌که مسلمانلر آسمانی ، خاکدانی بوتون علومك ساحه‌سنده جولانه باشلادیلر ؛ بر چوق غلطاتی ، برچوق اوهامی تصحیح ایتدیلر ؛ فنونك قواعدینی تنقیح، اصولنی تحریر ایلدیلر . اوچنجی عصر هجرینك اوائلنده ایسه رصدخانه‌لر وجوده کتیردیلر ؛ کرهٔ ارضی اولچدیلر؛ دها بونلردن باشقه کرك بزم دیاریمزده ، کرك موسیو هانوتونك دیارنده بولنان ارباب علمك معلومی اوله‌جق برچوق آثار میدانه قویدیلر . شو تمهیداتی قبول ایتمیه‌جك ذواته بوکون اقوام غربیه آره‌سنده بولنان ارباب فکر وتدقیقك سوزلرینی ایراد ایله اکتفا ایدرم :

« نصرانیت اون آلتی عصر ظرفنده برهیئت‌شناس چیقاره‌مامش ایکن مسلمانلق پیغمبرك وفاتندن آز زمان صوکره صاییله‌مایه‌جق قدر هیئت متخصصی یتشدیردی . بونه‌دن ؟ »

مع هذا بو سوزیمز دیانت مسیحیه‌نك اساسنه تعرض عد ایدیله‌من. بو تعرض یالکز اودین اوزرنده اجرای تصرف ایدنلره اونی تحریف ایله وضع حقیقیسندن چیقارانلره راجعدر .

هانوتو اویله ظن ایدیورکه : مسلمانلق عبدایله معبود آره‌سنده‌کی نسبتی کلیاً قالدیرمشدر . لکن اونك بو ظنی بر وهم باطلدر . زیرا دیانت اسلامیه عبدی معبودینه ایصال ایدر ؛ اوکا یالکز باشنه ، هیچ بر واسطه‌نك رضاسنی استحصاله محتاج اولمقسزین حضورالهیده قیام حقنی ویرر .

مسلمانلق بوتون کائنات ایچون برالله قاهردن باشقه معبودطانیماز؛ هرمخلوق اومعبود بالحقه عرض کمال عبودیته محکومدر .

مسلمانلق انسانلردن یالکز ایکی مقامی قطعیاً دریغ ایدرکه ایکیسنه‌ده یوکسلمك ممکن دکلدر . بونلرك بری ذات کبریانك تفرد ایتمش اولدیغی مقام الوهیت؛ دیکری ایسه دیلدیکنه احسان ایتدکدن صوکره قاپیسینی ابدیاً قاپادیغی مقام نبوتدر . شو ایکی مرتبه‌دن باشقه نه‌قدر مراتب کمال وارسه انساندن قطعیاً اوزاق دکلدر،استعداد بشر اونلرك کافه‌سنی ادراك ایده‌بیلیر . مجاهده‌نك فقدانندن، یاخود اجتهادك نقصانندن باشقه مانع ، حائل متصور دکلدر .

واصل اولدیغك مرتبه‌دن دها ایلریسنه کچه‌بیلمك ایچون خداداد اولان قابلیتکده‌کی کفایتسزلکه اعتقاد ایدرسه‌ك یرکده وقفه کزین اولور ، ترقیده دوامه قطعیاً یول بوله‌مازسك. ایشته حقیقی مسلمانلق صاحبنی بوصورتله اعلا ایدر .. ایشته موسیو هانوتونك یاکلیش آکلادیغی ، اسلامك ، استسلامك معنای صحیحی بودر . انصاف ایدهلم ! اسلامك شومعناسی انسانی درکهٔ حیوانیته‌می ایندیرر؟ یاخود اکتساب فضائل وکمالات خصوصنده اسبابه توسلدن‌می محروم براقیر؟

ماهیت اسلامی تدقیق ایدن آدم ایچون طوغریدن طوغری‌یه اودینك کتابنه مراجعت لازمدر ؛ مأثر اسلامی اسلامك حقیقةً اسلام ، مسلمانلرك حقیقةً مسلمان اولدیغی دورلرده آرامق ایجاب ایده‌جکی کبی .

اکر سوزلریله هانوتونك استشهاد ایتدیکی موسیو کمیون براز علم قوقوسی استشمام ایتمش اولسه‌یدی سوزنامنه بوملوثاتی قوصمازدی! آرتق بز کندیسنه جواب ویرمه‌یه لزوم کورمیورز . چونکه اولا بینسزلکی ، صوکره ادبسزلکی اوکا جزای کافیدر !

مسلمانلر نصل الده ایدلدی ؛ عقائد نزیههٔ اسلامه تشبیه نصل کیردی ؛ عادات اسلامیه‌یه بدعتلر نره‌دن قاریشدی ؛ بوأمت وحشتی کیمدن اوکرندی ؛ شهواته ابتلایی هانکی آدملردن آلدی ... بونلری بن بیلدیکم کبی ارباب علم ده بیلیر . والله من ورائهم محیط .

مسلمانلر دندیلرندن اول کچن اقوامك طوتدیغی یولی قاریش قاریش ، آدیم آدیم تعقیب ایدرك عینی عاقبته کرفتار اولدیلر .

دینده بریتغین بدعتلر ظهور ایدرك فضائلی یدی ، بیتیردی ؛ سجایای کریمه‌یی کوکندن قوروتدی ؛ ناسی اودرکه‌یه دوشوردی‌که آرتق کمیون کبی اسافلك ق ایتدیکی هرزه‌لر یوزلرینه بوشانیور !

لکن اکر مسلمانلر اللرنده‌کی کتابه رجوع ایتسه‌لرده غائب ایلمش اولدقلری آداب کریمه‌یی او قانون الهی‌یه اتباع سایه‌سنده یکیدن اله کچیره‌لر ، هردرلو معایبدن قورتولورلرده جناب حقك تنزیل جلیله ، لسان رسولیله هدایت ایتدیکی ، سلف صالحك تمهید ایلدیکی یولدن اسباب سعادتی آرامایه باشلارلردی . بوکون پریشان اولان قوتلری او زمان طوپلانیر . وجود ملیتلرینه یکیدن روح عزم وحمیت سریان ایدردی‌ده ، ناصیهٔ پاکی هجوم بدعات ایله قارارمایه یوز طوتمش بردیندن تلاشه دوشن هانوتولر، کمیونلر اودینك سیمای صحیح درخشانندن دها زیاده اورکرلردی .

موسیو کمیون دنیا یوزنی اسلامدن و مسلمانلردن تطهیر ایتمك ایسته‌یور ؛ هانوتو جنابلری‌ده بورأیی استحسان ایدییور ؛ یالکز نفوس مسلمینك کثرتی بویله بیوك بر تشبثه مانع کوریور . بونلرك اسلام حقنده‌کی کینلرنی صاقلایه‌مامرلی ، فساد رأیلرنی، ضعف محاکمه‌لرنی اعلان ایتملری نه‌فنا برسیاستدر !

لکن کرك بو ایکی ذات ، کرك بونلر کبی کندیسنی آلداتان ذوات بیلمش اولسونلرکه اسلامك دورهٔ محرومیتی اوزون سورمش اولسه‌ده ینه کونك برنده مجد قدیمنه رجوع ایده‌جکدر ؛ کرفتار اولدیغی مصائب بنیان موجودیتنی رخنه‌دار ایتسه‌بیله اونك‌ده نوبت شان وشوکتی کله‌جکدر . ذاتاً ایچلرندن اسحق طیلر کبی ارباب انصاف بوحقیقتی اعتراف ایدییورلر . کلیسا رجالندن مشهور برآدم اولان بوانکلیز دییورکه :

« اسلام آفریقاده ایلروله‌یوب کیدییور، کتدیکی یرلره فضائلی‌ده برابر کوتوریور . اوت ، کرم ، عفت ، نجدت بودینك آثارندن اولدیغی کبی، شجاعت ، حماست کبی سجایاده انصاری جمله‌سندندر . »

اسحق طیلر سرخوشلغك ، فحشك ، قارك اهالی آراسنده مبشرلرك دعوتیله برلکده انتشارینه صوك درجه‌ده تأسف ایدییور؛ حتی « سرخوشلغی تحریم ایدن مسلمانلغی بوکا مساغ کوسترن نصرانیته ترجیح ایده‌جکنی » سویلیور .

مسلمانلق دورمایوب چینده، آسیانك سائر قطعاتنده ایلریله‌یور، انتشار ایدییور ؛ انشاءالله حادثاتك ارشادیله مسلمانلر دینك صفوت قدیمه‌سنه رجوع ایده‌جکلرده آرتق امیدایدیلن خیری ادرا که ظفریاب اوله‌جقلردر .

بالفرض باشده موسیو هانوتو بولوندیغی حالده بتون فرانسزلر مسلمان اولسه، فقط دیکر طرفدن سائر ملتلره قارشو اولان معامله‌لری بوکون جزائرده‌کی، مداغاسقارده‌کی طرز معروفنده دوام ایتسه مستعمرات اهالیسنك عجبا کندیلرینه میل ایتملری، هجوم ایچون فرصت کوزیه‌ملری امیدایدیله‌بیلیرمی؟ خایر! اویله ایسه مسلمانلر حقنده بویله برظن نصل بسلیه بیلیرسکزکه باشلرنده‌کی رعد تهدیدك ولوله‌سنی طویمقده اولدقلری کبی کندیلرینه تغلب ایدنلرك بیچاره‌لری یالکز محو واهلاکه چالشدقلرنی کوریورلر .

عدالت ، حقوقه رعایت ، اساسنه وقوف شرطیله عقائده حرمت

سایه‌سنده‌در که برمات محکومه برمات حاکمه‌نك بار تحکمنه قاتلانه‌بیلیر. أوت او یوکی کندیسنه خفیف کوسترەجك ، اوملته تمایلنی تهوین ایده‌جك وسائط انجق بونلردر . لکن هانوتو وامثالی کبی فرانسه رجال سیاستی شواوچ اساسه دائر برشی بیلمدکلری ایچون ، حساب ایتدکلری غایه‌وارمق املیله آکلامادقلری حقایقدن متصل دم اوریبورلر. « فلینتظروا انا معهم من المنتظرین » .

محمد عاکف

علم فقه تاریخندن بر پارچه :

اجتهاده دائر

دور اصحابده اجتهاد :

۵۹ دن مابعد

خلفای راشدین دورلرنده ، صوك کونلری علم فقه وسائر علوم اسلامیه‌نك مراکز مهمه‌سی صره‌سینه کچن بتون بلاد فتح ایدلمش، بوبابده بیوك براهمیتی حائز اولان کوفه وبصره بلده‌لری دخی تأسیس اولنمشدی. ممالك اسلامیه‌نك دائره‌سی چین حدودینه ، بحر محیط اطلاسی‌یه قدر توسع ایتمش؛ دین مبین اسلامی قبول ایدنلرك عددی دخی میلیونلری کچمشدی. فتح اولنوب خراجه ربط اولنان ممالکك اهالیٔ غیر مسلمه‌سی دخی مزایای اسلامیه‌نك عاشق اوله‌رق دین مبین اسلامی ءن صمیم القلب قبول ایدیورلردی . بوصورتله دائرهٔ توحید دخی حدود ممالکی تعقیباً توسع ایدیوردی . بتون شوحالك نتیجه‌سی اولمق اوزره علم فقهه اولان احتیاج دخی بتون معناسیله باش کوستر۔ یوردی؛ برمسلمانك معاملاتنده حق وعدالتدن آیرلمامسی، عباداتنی وجه مشروع اوزره اجرا ایتمه‌سی لازمه‌دن ایدی .

اشته برمملکته اسلامیتك دخولندن صوکره اك اول لزومی حس اولنان شی ، علم جلیل فقه اولیوردی . برمملکتك معناً دخی فتحنی متعاقب ، یامراجعت ویاخود مقام معلای خلافتجه حس اولونان لزوم اوزرینه مرکزدن اورایه برفقیه ارسال اولنوردی عبدالله بن مسعود حضرتلری کوفه‌یه بو صورتله کیتمشلردی . بعض اصحابك مجاهدین کرامه اشتراك ایده‌رك مرکز خلافتدن تباعد ایتمش بولندیغی حالده اومملکتجه تعلیم وافتالرینه لزوم کورولمکله اورالرده قالدیغی ده اولمشدر.

فخر کائنات افندمزك ارتحالندن صوکره اصحاب کزین حضراتی استعداد ذاتیلری ، میل فطریلری اعتباریله اوچ طبقه‌یه منقسم کبی کورونیوردی : علما ، امرا ، مجاهدین . مع‌مافیه صورت ظاهره‌ده اصحاب آره‌سنده بر کیفیت تقسیمیه ابراز ایده‌جك قدر بر آچیقلق مشهود اولمیوردی ؛ هله امرا اکثریت اوزره علمادن ایدی . بر چوق غزواتده عالم برصحابینك احادناسدن بری کبی مجاهده‌یه اشتراك ایتدیکی کورولیوردی. طریق حیات ومعیشتده هپ برابر کیدیورلر؛ استیفای معاش خصوصنده دخی آرالرنده علم اعتباریله بر فرق کورولمیوردی. فقط بتون بونلرله برابر اوحکومت فاضله‌نك روحی علماسیله قائم بولنیوردی . سعادت انسانیه‌یی متکفل اولان مقدس ادیال آنلرك دماغنده محفوظ ایدی .

ارتحال نبویدن صوکره اصحابدن برچوق مجاهدین کرام اطراف واکنافه انتشار ایتدکلری کبی ، علمای اصحاب دخی کندی وظیفه‌لرینی ایفا وغایهٔ امللرینی ناسه تبلیغ ایتمك اوزره ممالك وسیعهٔ اسلامیه‌یه طاغلمشلردی . حضرت بلال، ابو ذر غفاری، ابوالدرداٴ، عبادة بن الصامت شامده ، ابن عباس مکه‌ده ، ابن مسعود کوفه‌ده ، ابو موسی الاشعری بصره‌ده . . . بولنیورلردی . اوممالکك اهالیسی امور دینیه‌لرینی ، احکام جلیلهٔ اسلامیه‌یی ، حلال وحرامی شو ذوات کرامدن تلقی ایدیور ؛ مسائل مشکله ظهورندن ینه آنلرك فتوالرینه مراجعت ایلیورلردی . ایشته اوراده بولنان علمای اصحاب ایچون معقول جوابلرله آنلرك قلبلرینی تنویر ایتمك، توقف ایتدکلری نقطه‌ده عقده‌لرینی حل ایله طریق صوابه سوق ایلمك ، استفتالرینه شرعی جوابلر اعطا ایده‌رك ارشاد ایلمك اهم وظائفدن ایدی . شو مهم وظیفه‌لرینی حقیله اجرا ایده‌بیلمه‌لری ایچونده منحصراً ایکی طریق موجوددی :

۱ — کتاب وسنتی رهبر اتخاذ ایتمك .

۲ — کتاب وسنتده مسئله‌یه تماس ایده‌جك بر اثره تصادف ایدلمدیکی صورتده « اجتهاده » مراجعت ایلمك‌دن عبارت ایدی .

برمسئله‌نك کتاب وسنتده موجود اولوب اولمادیغنی بیلمك ایچونده شبهه‌سز کتاب وسنتی بیلمك اقتضا ایدیوردی . کتاب هرنه‌قدر مدون ایدی ایسه‌ده ، سنت هنوز جمع وتدوین ایدلمه‌مش، اوزرنده تتبعات اجرا اولنمامشیدی . صوك کونلری یوز بیکلری متجاوز اوله‌رق میدانه چیقان ، یکرمی اوچ سنه‌لك برعمری استیعابه کفایت ایده‌بیلن تعلیمات نبویه هپ قلوب اصحابه توزیع وتودیع اولنمشدی .

— فقط بو آثارك ، تعلیمات نبویه‌نك اورتالقدن غائب اوله‌رق ضیاعه اوغرامق احتمالی یوقدی. چونکه احتیاج، شو آثار شریفه‌نك هپ ظاهره اخراجی مسلکنی تعقیب ایدیوردی. ارتحال نبویدن صوکره سماع ، روایت ، حکایت طریقیله بو آثاری ایشیدنلر ، کورنلر دیکرلرینه نقل ایلرلردی . بوصورتله « روایت » میدانه کلمشدی . نقلده رجالی، طرق احادیثی ذکر ایتمك حدیثه، اثره وثوق، قوت بخش ایتمکده اولدیغندن اصول روایتدن اعتبار اولندی . بو صورتله « اسناد » میدانه کلمشدی . —

بناءً علیه بو مسئله حقنده سنتدن بر اثر موجود اولوب اولماد۔ یغنی بیلمك ایچون ایکی طریق بولنیوردی :

۱ — کندیسندن استفتا اولنان یاخود بر وقعه‌یه معروض قالان صحابینك کندی محفوظاتنه مراجعت ایتمك طریقی ایدی . بوقولای ایدی . چونکه اصحاب کرام ، آثار نبویه‌یی پك زیاده دقتله محافظه ایده‌رك همان نقل باللفظ درجه‌سنده اعتنا ایدییورلردی . زیرا فخر کائنات افندمز آنلری بویله براعتنایه دعوت بیورمشلردی: — « نظر الله امرأ سمع منامقالةً فوعاها وأدها کما سمعها ... » اشته انکچون اصحاب کرامجه سنن واحادیثی استدکلری کبی ادا ایتمك زیاده‌سیله ملتزم کورولیوردی .

٢ — استشاره طریقی ایدی . فقط ارتحال نبویدن صوکره بوحال ایجه کوچلشمشدی . باخصوص اطراف واکنافه کیده‌رك مرکز خلافتدن تباعد ایتمش علمای اصحاب ایچون بویك مشکل برایش اولمشدی . حتی مرکز خلافتده دخی بونك حقیله اجراسی قابل اولمیوردی . زیرا اولجه عرض ایتدیکم وجهله وظائف ایجه تنوع ایتمش ، تعامل اولمق اوزره هرنوع وظائف ایچون اوکنه بکجیلر بولنمشدی . حالبوکه ارتحال نبویده اهالئ اسلامیه‌نك عددی میلیونلری کچمش ، فقه وافتا ایله شهر تشمار اولك اصحابك عددی آنجق یوز اوتوز بوقدر عدده منحصر قالمشدی . علما آزدی . بونکله برابر او علمای اصحاب، دیکرلرینك وظائفندن کبی عداولونان مجاهده‌یه دخی اشتراك بیوریورلردی .

حالبوکه ارتحال نبویدن صوکره اصحاب کرام جهات اربعه‌یه فتوحات ایچون ، نشر دین مبین اسلام ایچون طاغلمشلردی. مرکز خلافتده بیله علمای اصحاب پك آز قالمشدی . ومع‌ذلك مرکز خلافت دیکر طرفلره قیاس اولنه‌جق حالده دکلدی. علمای اصحابدن بولونان برذات مقام معلای خلافتی اشغال ایدیور ، یانده‌ده — مثلا شیخینك خلافتلری اثناسنده — حضرت‌علی، امهات مؤمنین.. دائما حاضر بولنیوردی . فقط طشره‌لرده بویله دکلدی : برسوری جاهل اهالینك ایچنده عالم برصحابی همان همان یالکز بولنیوردی . هرنه‌قدر اصحاب کزین اودرجه جاهل دکل ایسه‌ده ، برچوغنك علم ایله ممارسه‌لری پك آزدی . یرلی اهالی ایسه روح اسلامیتدن بوسبتون خبرسز بولنیوردی . بلکه بالعکس اسلامیته مخالف پك چوق افکار جاهلیه بسلدکاری دائما مشهود اولیوردی .

اهالئ عراقیه، اهالئ عجمیه ، اهالئ قبطیه وکرك سائر اقوام وقبیله یا مجوسیت ، یاخود چیغرندن چیقاریلش نصرانیت ایله ظلم واستبداد آلتنده ازیلمش ، روحلری زهرلنمش ؛ دماغلری افسانه‌لر و خرافات ایله طولمش ؛ مجوسیتك اسرار انکیز اعتقاداتی قوهٔ معنویه‌لرینی ، اخلاقلرینی تماماً محوایلمشدی . اشته اطراف وحوالیده اولان اهالینك حالی هپ بویله ایدی . آرالرنده حقیله تربیهٔ اسلامیه کورمش آنجق بر صحابی بولنیوردی .

اشته بتون شو سببلردن طولایی طشره‌ده بولنان بر صحابی ایچون استشاره ایدرك تتبعات علمیه‌ده بولنمق پك کوچ ایدی .

بناءً علیه مسئله‌نك حلی ایچون منحصراً برطریق موجود ایدی که اوده « اجتهاد » ایدی . ذاتاً اصحاب کرام لازم اولان موقعده اجتهاددن کیرو طورمازلردی . چونکه ایجاب حال بویله ایدی . بر مسئلهٔ مشکله‌یی حل ایتمه‌مك ، یاخود لیت لعل ایله سورونجمه‌ده براقمق پك زیاده سوء نتیجه ویره‌بیله‌جکدی. طشره‌لرده، باخصوص اسلامیتی یکی قبول ایدن مملکتلرده سکوت ایده‌رك برمسئله‌یی جوابسز براقمق قطعیاً جائز دکلدی ؛ احتمالکه بو صورتله اهمال ایتمك ایشی بوسبتون بوزمقله اهالینك اسلامیتدن صغومسنی‌ده موجب اوله‌جقدی.

اشته بونکچون اصحاب کرام ایجاب ایتدیکی صورتده اجتهاد بیوردرلر، مسئله‌ده حل اولنوردی .

فی الحقیقه کرك جزیره داخلنده ، کرك خارجنده اولان عرب وسائر اقوام ابتدائی برطرزده اولسون کندیلرینك عرف وعادتلری، یاخود حکومت وحکماری طرفندن وضع اولنان قوانین ایله اختیارلری، حکملری ، محکمه‌لری حضورنده حل مسئله ایتمکه آلیشمشلردی . آرتق دین مبین اسلامی قبول ایتدکدن صوکره دخی مسائل معلقه‌نك حلی ، حیات ومعیشتك کندی سلکنده جریان ایده‌بیلمسی ایچون بعض عقده‌لرك ازاله‌سی ایجاب ایدییوردی . اسلامیتی قبول ایتمکله مسائل معلقه‌یی یوز اوستی براقمق، حیاتی ، معیشتی سکته‌یه اوغراتمق قطعیاً جائز دکلدی . هرکسك مسئله‌یه کندی بیلدیکی وجهله بررنك ویره‌رك کچشدیرمه‌سی‌ده جائز دکلدی . زیرا بویله کیفی ایشلر باب عباداتده قطعیاً معتبر اولمامقله برابر ، معاملاتده دخی تشوشه، عدم انتظامه بادی اوله‌جغندن بر مسلمانك بوکا جسارت ایده‌میه‌جکی شبهه‌سزدی . بناءً علیه مسئله‌یی ، عباداته عائد ایسه شرعی ؛ معاملاته عائد ایسه هم شرعی ، هم‌ده مصالح عباده موافق ومعقول برطرزده حل ایتمك ایجاب ایدییوردی . اشته مسئله‌نك بویله حل اولونه‌بیلمسی ایچون‌ده قوی ، متین ، فقط تجربه‌یه مستند بر اقتدار علمی لازم ایدی، که اوده موضوع بحثمزی تشکیل ایدن « ملکهٔ اجتهاد » دن عبارتدر . علمای اصحابده ایسه بو ملکه بتون معناسیله موجود بولنیوردی . آنکچون هیچ بر وقت اظهار عجز ایتمزلر ؛ مسئله‌یی همان ایجابی وجهله حل ایدیویررلردی .

صوکی وار

قزانلی حلیم ثابت

عقیب وفاتنده ایکی چوجنی‌ده ارتحال ایتمش کنج بر والده‌نك کتابهٔ سنك مزاری :

دنیاده در آغوشه اجل ویرمه‌دی امکان ،
ایتدی بنی هم مقبر ایکی یاوروجغمله ؛
آرتق طوته‌رق دست یتیمانه‌لرندن
کلدم سکا ربم ! ایکی اوکسوز چوجغمله !

طاهر المولوی

ییلدیز

پیشکده هولناك حقیقتلری اورتن
برلیل سرائر
هرلمعه‌یی بلع أیلیه‌رك حکم ایدییورکن
لاقید وسکونکیر
سن شبهه‌لی سیسلرده مهابتله دوروردك
مظلم کیجه‌نك محرم اسراری اولوردك .
آفاقکه شهبال امل یاقلاشه‌مازدی ،
اطرافکی انظار حقایق آشامازدی .

خطف ایتدی بوکون لمعه‌کی برفجر نوآیین ،

برفجر مؤبد

سن نظرهٔ خشیتدن اوقوتله سیلندك

قورتولدی نهایت

انوار سحردارکه محکوم نظرلر .

قلبمده نقط خوف لیالکدن اثر وار .

§

انکشت بر دهان تحیر اولوب بوکون

کلدم در مخوفکه ای تخت سرنکون .

دولمش سرود نشئهٔ ملت جواریکه ؛

دونمش مکان بوم هزار آشیانه .

یوق اسکی تاب و طنطنه ، یوق اسکی کوستریش ؛

جاسوسلر بوکون نه‌یه بیامم که کله‌مش .

آچمش شکوفه باغچه‌که بیك قلب نا امید ،

صوتنده قوشلرك هله فریادلر بدید .

هر یرده بر صدای نهانی دییور : صاقین !

ذاتاً جدیر حیرت اولان هپ سرایلرك

مطاق بودر حقیقتی : بنیانی استخوان ،

طاق معظمنده‌کی زرین نقوشی قان .

سوندردی شیمدی لمعه‌کی آرتق آچان صباح ؛

اسمك براقدی جبههٔ تاریخه برسیاه .

ماضی‌یی ، حالی دوشونوب ای سرای اینان :

هو قوتك مظفریدر صدمهٔ زمان .

— ۱۲ تموز ۳۲۵ — ابراهیم علاءالدین

اسلامیت ومشهور برالمان شاعری

بز دین مبینمزك فیوض تناهی ناپذیرینی یالکز جهان اسلامیته منحصر ظن ایدیور ایدك ؛ حالبوکه او شمس سمای لاهوتك انوار شعشعه باری بزم بیلمدیکمز یرلرده ده افاضهٔ حیات ایتمش . یالکز اومهرجهان آرانك حریم پرنورینه داخل اولانلر دکل ، اکا خارجدن توجه ایدنلرده فیضندن محروم قالمامش . پروردهٔ ظلام الحاد اولان شب پره طبعان ضلال مستثنی اولدقلری حالده هر کس استعدادینه ، قابلیتنه کوره اندن مستفید اولمش . سایهٔ ارشاد وحکمتنده یوزبیکلرله افاضل یتیشن ، احتوا ایلدیکی حقایق علویه حسبیله مربئ معنوئ جهان اولمق مزیت قدسیه‌سنی هیچ برزمان غائب ایتمسنه احتمال متصور بولنمیان اونور مبین الهی‌یی ترقی‌یه مانع کبی کورن معلول کوزلر ، قاراکلق قلبلر انك مآثر جلیله‌سنی ، محاسن مبجله‌سنی مکتب ادب محمدینك وایه‌مند فیض وعرفانی اولانلردن دکل ، او زمرهٔ ناجیه‌یه التحاق شرفنه نائل اوله‌میانلردن ایشتدکجه عجبا برازانصاف ، براز حیا ایتمزلرمی ؟

اوت ! ناصیهٔ خذلانه تمغای شقاوت اوریلان ، دیدهٔ اعتبارینه میل خسران چکیلان برطاقم بدبختانك قلوب قاسیه‌لری اونور ازلینك التماع فیاضانه‌سندن‌مستنیر ، مستفید اوله‌ماز . چونکه اوکبی قلبلرك کثافت جبلیه‌سی نور ایمان کبی برلطیفهٔ ربانیه‌نك تجلیسنه مظهریت استعدادندن قطعیاً عاریدر .

مرض امتلاایله‌بیزار اولان برکیمسه‌نك یاننده‌اك نفیس بریمکدن بحث اولوندیغی‌زمان‌نصل اضطرابی‌مشتد ، نفرت‌واستکراهی متزاید اولورسه افکار ملحدانه‌ایله ممتلی بر دماغه قارشیده اك عالی برحقیقت دینیه‌دن بحث اولنسه، مزاج ایمانه عارض اولان‌مرض مهلك حسبیله، روحك اك جید غذاسی ، قلبك اك حقیقی صفاسی اولان اوحقیقت علویه‌یی قبول ایده‌مز . چونکه برمریض معنویدر . طعام نفیسك زبون پنجهٔ اسقام اولان بربنیه‌یی بسبتون تخریب ایتمسی نصل طبیعی ایسه ، اك عالی ، اك نافع بر حقیقت دینیه‌نکده مریض کفر والحاد اولان بنیه‌لری، دماغلری اوبله‌جه تزلزله اوغراتمسی ضروریدر .

حالبوکه قباحت‌غذاده‌دکل، خسته‌نك انی تمثیل استعدادندن‌محروم اولان عضو مصابنده‌در .

شو مقدمه‌یی آتیساندن مقصدمز نه اولدیغی آتیده‌کی سطرلردن آکلاشیلیر :

نام بلندی آلمانیانك منشور مفاخر عرفاننده خط زرین ایله مقید ، شعبات‌علوم وفنون وبالخاصه ادبیاتده‌کی شهرت خارق‌العاده‌سی ایادئ احترام انامده متداول آثار برکزیده‌سیله مخلد اولان شاعر حکیم کوته‌نك اسمنی ایشیتمه‌ین یوق کبیدر .

بز بوراده « کوته » نك ترجمهٔ حالنی یازمق‌فکرنده دکلز . فقط بادئ اعتلا واشتهاری اولان فیض ادب وعرفانی نره‌دن اقتباس ایتدیکنی کوسترمك املنده‌یز .

المان محررلرندن « هرمان قروکر وستند » اسمنده بری برلینده نشراولنان فوسیشه جایتونغ » غزته‌سنك ۱۶ شباطسنه ۹۰۸ تاریخلی نسخه‌سنه « کوته واسلامیت » سرنامه‌سیله برمقال درج ایتدیرمش . فرانسزجه براثرده بو مقاله‌نك خلاصهٔ ترجمه‌سنی کوردك ، حقیقةً حیرتاره مستغرق‌اولدق . محررك افاده‌سنه کوره « کوته » هنوز پك کنج ایکن‌شرق مهدمدنیت اولمق‌اوزره قبول‌ایله‌عبرانی‌لسانی‌تحصیل‌ایتمش، انکلیز ، المان مشاهیر شعراسنك اثارنی تدقیق ، الده بولنان تورات نسخه‌سنی‌مطالعه ایلمشدر . براز صکره اسلامیت حقنده اجرا ایتدیکی تتبعات نتیجه‌سنده حضرت پیغمبر (ع . م) ه قارشی « کوته » نك قلبنده عظیم برمیل ، برانجذاب حاصل اولمشدر . بومیل وانجذاب سائقه‌سیله قرآن کریمی لاتینجه‌یه ترجمه‌ایتمکه باشلامش ، دین‌اسلامك بساطت علویه‌سنه قارشی حیرتلر ایچنده قالمشدر . بوبیوك شاعرك اسلامیت حقنده‌کی میلی ، محبتی موقت برشی اولمیوب عمرینك نهایتنه قدرسورمشدر . حتی « شعروحقیقت » عنوانلی مجموعهٔ خاطراتنده نام جلیل پیغمبری‌یه مضاف براثر مصممی حقنده بعض تصوراتی‌ده مقیددر . فقط « کوته » نك بواثری « وولتر » ك اونام مقدسه اضافتله تألیف ایتدیکی اثره اصلا مقیس دکلدر .

موسیو « هرمان قروکر » « کوته » نك بتون آثارنده شرقك ،

بالخاصه اسلاميتك پك بيوك برتأثيرى مشهود اولديغنى بيان ايديور .

« كوته » نك نظرنده اقطار شرقيه انسانيت خالصه وصافيه‌نك حكمفرما اولديغى يكانه محل ايدى . بو بيوك شاعر شرقه عائد آثارك كافه‌سنى فوق‌العاده بر غيرت واهتمام ايله تدقيق ايتمشدر . « وايمار » نفراتندن بعضيلرى اسپانيادن عودتلرنده « كوته » يه اوراده اله كچيردكلرى صحائف قرآنيه‌يى هديه ايتديلر . بو صحيفه‌لر شاعرك بسبتون شوق وغيرتنى آرتديردى . مستشرقيندن « لوزباخ » بونلرك ترجمه‌سنى درعهده ايتدى . « كوته » بو اثناده بسمله‌ٔ شريفه‌يى استنساخه چاليشير ، فارسى رباعيلرى تقليد ايدر ايدى .

« كوته » نك « ديوان » عنوانلى اثرى قرآن عظيم‌الشاندن مقتبس حقايق جليله ايله مالا مالدر . « غزوهٔ بدر » « بهشت اسلام » عنوانلى تصويرات شاعرانه‌سى تماميله قرآن كريمه موافق ، دها طوغريسى اندن مقتبسدر . ديوانده رموز وسرائر واديسنده نه وارسه كافه‌سى حافظ شيرازى‌يه خاص اولان اسلوب ادبينك زماننده‌كى افكار فلسفيه ايله نوعما تلفيق وتوسيعندن بشقه برشى دكلدر .

« كوته » اختيارلغنده اسلاميتدن دها زياده درس سعادت آلمغه باشلادى . حضور قلبى ، صفاى خاطرى انجق اسلاميتده بولدى .

« كوته » جناب حقه متوكل ايدى . بادئ حضورى اولان بو فكرده الى نهايه ثبات ايتدى . دائما شان الوهيتى تبجيل ايدردى .

« انسان قوت وقدرتنك مافوقنده برشى ياپمغه مقتدر دكلدر » اعتقادنده بولنور ؛ بو قوت وقدرتك ، بشقه‌لرينك خيرى ، منفعتى يولنده استعمالى وجوبنى تكرار ايلردى . ذاتاً اسلاميتده بوكا قانع ، بونى آمردر .

ايشته مقاله‌نك خلاصهٔ مألى بوندن عبارتدر . آرتق مقدمه‌مزك سبب اتيانى تحقق ايتدى ظن ايدرم . عجبا اسلاميتى ترقى‌يه مانع عد ايدنلر بو سوزلردن برحصهٔ عبرت آليرلرمى ؟

« كوته » حقنده يازيلان شو سطرلر برمسلمك قلمندن چيقمش اوليدى بعض سيالرده متهكمانه برتبسمدن بشقه برشى حاصل ايتمزدى ؛ فقط دين مبين ايله علاقه‌سى ، مناسبتى اولميان بيطرف برقلمك محصولى اولديغى ايچون احتمال كه او چهره‌لرده خفيف بر قرمزيلق اولسون حاصل ايدر ؟

فريد

خطبه

— ٣ —

الحمدلله الذى حرم الفلاح على اهل الشقاء واتباع الاهواء . الحمدلله الذى حرم اهل الشقاق من حلاوة الوفاق واتحاد الآراء . الحمدلله الذى امره بين الكاف والنون . استغفره واشهد ان لا اله الا الله برئ من كل واش كذاب خوان واشهد ان سيدنا محمدا امر باصلاح المفاسد لا بالغيبة فى فلانة وفلان . اللهم صل وسلم على هذا النبى الذى الى الخير دعا وعلى آله وصحبه اهل الشرف المصون « اما بعد فيا ايها الانسان » الاسلام جميل بلطف احكامه ولكن انت بالمساوى شوهته . الدين جليل فى علو مقامه ولكن انت بالمعاصى اهنته . الشرع حصين ببقاء اعماله ولكن انت بالملاهى هدمته . الوعظ مفيد بكل انواعه ولكن ليس عندك من قبول . يا اخا العقل هب كلام الخطيب لا يفيد اليس يفيد الوعيد الذى جاء فى الشرع . ياصاحب الرأى ان لم يكن لنفسك آمر من الشرع فليكن لها زاجر من الطبع . يا غيوراً على الدين خف على نور اليقين فقد اشتد الكرب واتسع الدمع . يا بعيداً عن الاتحاد ان الاسود تسطو على الوحيد وتقول يا من اسلمته المعاصى لأبواب الشقاء او لأنياب الاعداء . يا من قضى العمر فى توجع وما تنبه لطلب الدواء . يا من يخاف من حاكم الارض ولا يخاف من حاكم السماء . متى من النوم تفيق متى عن المعاصى تحول . دنياك مآلها للفناء فلما ذا اهملت التدبر فيما يكون وتركت الاعتبار بما كان . النار مأوى العصاة والجنة دار الاتقياء فلما ذا هجرت الطاعة ووصلت العصيان . دعا الملك الديان للهدى فلما ذا لا يجاب الملك الديان . الموت حق والحساب حق فما ذا فى القبر تجيب وفى الحساب تقول . حافظ على الوقت فربما زادك الموت اليوم او غدا . احترز من هواك كما تحترز من مواقع الهلاك والردى . تزود من التقوى فانك مسافر والسفر بعيد المدى . عود نفسك على التقوى تنل الرخا وتبلغ المأمول . روى مسلم عن ابى هريرة انه قال قال رسول الله « ص » من نفس عن مؤمن كربة من كرب الدنيا نفس الله عنه كربة من كرب يوم القيامه ومن يسر على معسر يسر الله عليه فى الدنيا والآخره والله فى عون العبد كان العبد فى عون اخيه ومن سلك طريقاً يلتمس فيه علماً سهل الله له به طريقاً الى الجنه وما اجتمع قوم فى بيت من بيوت الله يتلون كتاب الله ويتدارسونه بينهم الا نزلت عليهم السكينة وغشيتهم الرحمة وحفتهم الملائكة وذكرهم الله فيمن عنده ومن بطأ به عمله لم يسرع به نسبه صدق رسول الله

آريه‌جيلر جامعى خطيب وكيلى

على شيخ العرب

اسلامده تسئلك مذموميتى ، نتائج مولمه‌سى

سرور كائنات عليه اكمل التحيات افندمز ؛ امت واصحابنى دنيا وعقباده نائل فوز ونجات اوله‌بيله‌جكلرى افعال وحركاته ترغيب . . اضمحلال وفساد اخلاقه داعى هرحال وكاردن تنفير بيورمشلردر .

حيفا كه بز معشر اسلام برقاچ عصرلردنبرى قانون احمدى‌يه اتباع ، انقياددن تباعد ايده‌رك بوكونكى هولناك وادئ عطالته دوشمشز . ايشته بو انحطاط حاضرمزى احضار ايدن اسباب معنويه‌نك برى‌ده نظر شرع انورده مذموميت ، مقدوحيتى تنصيص بيوريلان تسئلك بو امت طرفندن برصنعت ، تجارت كبى اعتياد ايدلمه‌سى اولمشدر .

بونك مذمتنى بيان صددنده شرف صادر اولان آثار سنيه شونلردر : « ان المسئلة لا تحل الا لاحد ثلاثة الذى دم موجع اولذى غرم مقطع اولذى فقر موقع » ذلت سؤالى ارتكاب ايتمك ، يعنى تركجه‌سى ديلنمك حلال اولماز . آنجق شو اوچ آدمدن برينه حلال اولور :

١ — بر آدمك ديتنى تأديه‌يه محكوم اولوب اوده‌مك ايچون‌ده اقتدار ماليسى مساعد اولمسه ،

۲ — دهشت انگیز بر آفته طوتلمش، مثلا یا کیسی غرق اولمش ویاخانمانی یانمش، یاخود مجاً بوکابکزر آجینه جق بر حاله دوشمش بولنه

۳ — «مسکین ذامتربه» یعنی قوت یومیسنی تدارکدن عاجز بر حالده اوله ایشته بونلردن ماعدا احوالده دیلنمك حرامدر .

دیکر بر حدیثده «لوتعلمون مافی المسئلة مامشی احدالی احدیسئله شیئاً» معنای منیفی : اکر بیلسه‌کزکه ارتکاب عار تسئلده نه‌لر وار، هیچ بریکز دیکریکزدن برشیئی استمك ایچون آدیم بیله آتمازدی.

«استغنوا عن الناس ولوبشوص السواك» خلقدن استغناء ایدیکز، یعنی برشیئی استمیکز، مسوا ککزی ییقامق و آییقلامق ایچون اولسه بیله

«لان یأخذ احدکم حبله ثم یغدو الی الجبل فیأ کل ویتصدق خیر من ان یسأل الناس» بریکز برایپ آلوب طاغه کیده‌رك کندیکی اودونی کتوروب صاتمسی و آنکله تعیش و آندن تصدق ایتمسی ذل سؤالی التزام ایتمه‌سندن خیرلیدر .

«فوت الحاجة ایسر من الذل فیها» برحاجتك فوت اولمه‌سی آنك ضمننده اختیار اولنه‌جق ذل واحتقاردن دها قولایدر .

«من یتکفل لی ان لایسئل الناس شیئاً واتکفل له الجنة» کیمدر بکا ناسدن بر شیء استمه‌مکی تکفل ایدن که بن‌ده اکا جنتی تکفل ایده‌یم .

«یدالعلیا خیر من یدالسفلی» کبی دها نیجه احادیث شریفه، و آثار علیه واردر .

رسالتپناه افندمز یوقاروده‌نبری ذکر واثبات ایتدیکمز مقال حکمت اشتماللریله انسان هرمشاقی اختیار ایتسون یالکز علو جنابی، عزت ذاتی اخلال ایده‌جك تسئلدن اجتناب ایتسون دیمك ایستیورلر . (صلعم) . ایشته بو نصوص شرعیه‌دن و نظر شرعده حائز مرغوبیت اولان کسب و تجارته تسئلك تام نقیض ومخالف اولمه‌سندن امر مذکورك دین اسلامده مذمومیت ، مقدوحیتی واضحاً مستبان اولمقده‌در .

امت مرحومه‌نك مادهٔ تسئل حقنده‌کی آثار سنیه احکامنه اخلاق وافعالی تطبیقه اهتمام ایتمدکجه‌مادی ، معنوی مضراته کرفتار اوله‌جقلری نزد رسالت پناهیلرنده قطعیاً معلوم اولدیغندندرکه ارتکاب عار سؤال درکه‌سنه دوشمکدن شدتله نهی وتنفیر بیوریورلر .

شمدی کلهلم بووصایای نبویه ایله حال حاضرمزك تطبیق ومقایسه‌سنه : صدهزار تأسفله بونده‌ده تماماً عکسنی اعتیاد ایتمش اولدیغمزی کورورز . خیرالبشر افندمزك ذل سؤالدن اجتناب امرینه ویردکلری اهمیت عظیمه‌یه رغماً احکام شرعیه‌یی ناسه تبلیغ وتبیین وظیفهٔ مهمه‌سیله مکلف ، یار واغیاره دین احمدینك شان ، شرفنی اعلاء ، محافظه ایتمکله موظف اولان علماء کرامك صنعت ردیئهٔ تسئلی مدار تعیش عد ایتمه‌لری بونك انتاج ایده‌جکی نتائج مؤلمه‌یی اضعاف مضاعفه اوله‌رق انتاج ایتمیه باعث اولمشدر . چونکه فساد و صلاح امتك منبعی علماءدر . برجمعیت بشریه‌نك ارباب فضل وعرفانی آنك نظرنده «العلماء امناءالله» مصداقنجه امینت ، عزت نفسه صاحب ، قدر واعتباره مالك اولمه‌سی درجهٔ وجوبده ایکن بالعکس دیلنجیلك مرتبه‌سنه تنزل ایدرسه وای اوملتك حالنه ! . . .

عالم اسلامك هانکی طرفنده اولورسه اولسون بوحال اخلاق مسلمین اوزرنده وار قوتیله اجراء تخریبات ایتمکده‌در .

علماء وطلبهٔ علومك حسب الوراثه مبلغ و واعظ احکام دین اولملریله ارتکاب عار سئوال ایتمه‌لری بیننده نه بیوك تضاد ، تناقض واردر . زیرا هیچ بر سائل واعظ وناهی عن المنکر اولمه‌دیغی کبی کندی تجارتی ، معیشتی علیهنده شق شفه ایده‌من ؛ ایدرسه‌ده اوقدر فائده بخش اوله‌من .

کوچك برمثال ایله مقصدی ایضاح ایده‌لم : جر اصولی جاری اولان ممالك عثمانیه‌ده شهور ثلاثه مناسبتیله برقصبه، یا ناحیه‌ده بولنان برخواجه ، برطلبه اهالینك حسن توجه‌لرینی اکتساب ایله صدقه واحسانلرینه نائل اولمق ایچون خلقك اخلاق وعاداتنده کورمش اولدیغی احوال غیر مشروعه‌یی تعداد ایدوب آنلری رنجیده ایده‌من ایدرسه مأیوساً عودت ایده‌جکنی دوشنور .

ایشته بوجر اصولی وقتیله طلبهٔ علومه مدار تحصیل اولمق ودها دیکر ملاحظات ایچون وضع وتأسیس ایدلمش ایسه‌ده بوکونکی نتیجه‌سی اعتباریله عظیم مضرات تولید ایده‌کلمکده بولنمشدر .

سالك جلیل علمیه‌یه سلوك ایدنلرك تسئله آلشدیریلوب عالی اولان شرف وحیثیتلرینك شو صورتله پامال ایدلمسی حتی برقاچ سنه مدرسه‌ده بولنان ویاهیچ بولنمیان اشخاصك کسوهٔ امام اعظمی آلت تسئل اتخاذ ایتملری علماء وطلابی اعین ناسده اوقدر تنزیل ایتمشدرکه برصارقلی کورن آدم آنك دیلنجی اولمه‌سنده هیچ تردد ایتمیه‌رك یان جیبنه مجبور اولیور .

بوجر اصولی یالکز مسلك علمیه‌یه سالك اولانلری دکل، عوام ناسی دخی دیلنجیلکه آلشدیرمشدر . چونکه بو اصول اولمیان دیکر ممالك اسلامیه‌ده بوحال اوقدر ایلرویه کیتمامش اولدیغی کورولمکده‌در.

ازجمله ترکیه ایله هم جوار اولا مملکتمز قریمك یرلی اهالیسی اراسنده بوطریق بد نامی مدار معیشت اتخاذ ایدنلرك عددی اوقدر اعظام ایدیله‌جك درجه‌ده دکلسه‌ده قره دکز سواحلندن و آنقره طرفلرندن کلنلرك عددی لایعد ولایحصی‌در . قریم اهالیسی اولدقجه فقراء وعلماء پرور اولدیغندن بو تجارت اربابنك یکونی سنه بسنه تزاید ایدیور. بونلر برطاقم خواجه‌قیافتنده کنج دینچ صباصاغلام، عسکر قچاغی ، سابقه‌لی حریفلردن عبارت اولوب اسلامیت نامنه ارتکاب ایتمدیکلری فواحش قالمامشدر. اهالی وحکومت محلیه بونلرك صوك درجه تحمل فرسا حرکات رذیلانه‌لرندن پك زیاده بیقمش ، بونکله‌ده قالمیوب شان عالیٔ اترا کی روسلر وروسیه اسلاملری نزدنده نزیله بادی اولمشدر . حکومت حاضرهٔ مشروطه‌نك بوخصوصده نظر دقتنی جلب ایدرز .

بوکیبلرك دامن پاك علمایی لکه‌دار ایتمه‌سنه‌ده هیچ بر مسلمانك وجدانی راضی اوله‌من . بو آدملر کندی طولابلرینی تدویر ایتمك ایچون اسلامده موجود وظائفك الك مهمی اولان وعظ ونصیحتی کندیلرینه واسطهٔ تسئل عد ایتملری امت نظرنده بوامر مهمك قدر وشرفنی تنقیص ایتمشدر . زیرا بوکروهك وعظ ونصیحتلری سراپا

زكات وصدقه فضائلندن ، وكنديلرك محتاج معاونت ، الیق احسان اولملرینه دائردر .

اسلاف عظام « رحمهم اه » حضراتنك بونقطه‌دن اخلاق وعاداتی تفتیش وتتبع اولنه‌جق اولورسه بوندن برایكی عصر اولنه كلنه‌قدر آنلرك هربری برر تاجر وصاحب صنعت اولوب حیات ومعیشتلرنده شمدیكی كبی ذلت ، مسكنتی قطعیاً ارتكاب ایتمدكلری كورلمكده‌در. بوكون محافل علمیه‌ده تألیفات نحریرانه‌لریله برموقع مهم احراز ایدن نقهادن بزار ، زجاجلرك منسوب اولدقلری صنعت وتجارتلریله شهرتشعار اولملری بومدعامزی اثباتده برهان قوی تشكیل ایدییور. حتی متقدمین بوبابده‌صوك‌درجه احتیاطه‌رعایت‌ایتمش‌اولمه‌لرندن‌طولاییدركه علمای‌دینك كندی منفعت شخصیه‌لرینه انهماك وتمایله‌میدان براقیه‌رق وظیفهٔ نشروتبلیغی سربست وهردرلو تقییددن وقایه ایچون آنلره اجرت بدلنده امامت ، خطابت ، وعظ ونصیحت كبی وظائف دینیه‌یی تجویز بیورمه‌مشلردر .

ایشته بوصورتله اسلاف مشكات نبوتدن اخذ وتلقی ایتدیكلری انوارلامعه ایله قلوب امتی تنویر ایلمكله بحق « العلماء ورثة‌الانبیـاء » سرینه‌مظهر اولدقلری حالده‌هرنه‌دنسه اخلاف اودرجهٔ بالاتری‌احراز ایده‌مدیكلری عالم اسلامك بوكونكی حالی پك اعلا اثبات ایلمكده‌در.

ملل اجنبیه‌نك بوجهتدن احوال عمومیه‌لرینه كوز كزدیره‌جك اولورایسه‌ك آنلرده بومرض مزمنك اصابت زدكانی غایت محدود بولورز. باخصوص « وضربت علیهم الذلة والمسكنة . . » حكم‌منیفیله محكوم اولان طـائفهٔ یهود حیرتفزا سعی واتحادلری وعالم تجارتده یدطولایه مالك اولمه‌لری سایه‌سنده برنوع ذلت ، حقارتدن تخلیص كریبان ایده‌رك نمونه اولمه كسب استحقاق ایتدیلر .

نه‌قدر آجیقلی برحالده‌یزكه « كنتم خیرامة اخرجت للناس ... » تبشیرات سبحانیه‌سی ایله مبشر اولدیغمز حالده محضا عطالت وفساد اخلاقمزك سیئاتی علمامزی ، ملتمزی ، هیئت مجموعه‌مزی اجانب نزدنده دیلنجیلك ایله محكوم ایتمشدر . بلاد اسلامیه‌ده سیاحت ایدن برسیاح‌زقاقده دیلنجیلرك‌هجوم ومحاصره‌سندن اوصانوب بیقیور. حتی تكرار كلوب كورمكدن اكراه ایدییور. حالبوكه بلاد غربیه‌ده غیر مسلم برسائل روحانی‌یه ، باخصوص یهودی‌یه تصادف ایدلمیور .

خلاصه عصرلردنبری محو وانقراضمزی اعداد ایلیـان عادات ، معتقدات غیر مشروعه‌یی تشخیصله آندن بوكتلهٔ معظمهٔ اسلامیه‌نك رقابنی آزاد ایلك‌اولیای اموراسلامك وظیفهٔ مقدسه‌سی‌اولدیغی‌لاریب فیه‌در . بنابرین نظرگاه مسلمین اولان مركز خلافتك بوكبی شـان عالیٔ اسلامی‌یه شین‌ایراث ایدن، اخلاق ووقارعلمایی افساد وپریشان ایلین « جر » اصولنك آلمش‌اولدیغی شكل وخیم حاضرندن یادیكر برصورته تحویلی ، یاخود بتون بتون لغوی شقلرندن برینی انتخابله هیچ اولمسه علماء دینی بو نوع ذلت وحقارتدن قورتارمق حكومت مشروطهٔ عادله‌نك ، دها طوغریسی مسـلك جلیل علمیه‌نك سعادت حال واستقبالنی متكفل اولان مشیخت‌مأب شیخ‌الاسـلام افندی حضرتلرینك ایلك وظائفندن اولدیغنی اسلامیت‌نامنه عرض واخطار ایلر ونظر دقتلرینی جلب ایلرز .

عالم اسلامك ترقی وتعالیسنی خالصـاً لوجه‌الله آرزوكش اولان فضلامزدن جر اصولنك هانكی‌شكل وصورته افراغی لازم كله‌جكنه دائر مطالعـات عالمانه‌لرینی « صراط مستقیم » سـتونلرنده كورمكی ازجان ودل تمنی ایلرز .

قریم : یالطه قریملی یعقوب كمال

فلسفهٔ حیاتیه

یاخود

اثبات واجب

ذوی‌الحیاتده حادثات نسبیه

حادثات نسبیه ایكی نوعدر :

(١) انطباع وتعاملی غیر ادراكی اولان حادثات،

(٢) انطباع وتعاملی ادراكی اولان حادثات .

برنجی صنفه بذاته اجرا اولنان افعال‌ویا افعال منعكسه، ایكنجی صنفه سوق طبیعی وافعال ارادیه داخل اولور .

افعال منعكسه — قواء خارجیه حجرات احتساسیه اوزرینه تأثیر ایده‌رك اوراده تغیرات كیمویه حصوله كتیرركه بوحال انطبـاعی تشكیل ایدن وبورادن ذوی‌الحیاته مخصوص برشـكل مقدرت اولان سـیالهٔ عصبیه تولد ایدر . سـیالهٔ عصبیه پك چوق حجرات عصبیه آره‌سـندن كچه‌رك برحجرهٔ متقلصه‌یه یعنی لیف عضلی‌یه منجر اولور واوراده تعامل حصوله كلیر . نه انطباع ، نه‌ده تعامل ادراكی دكلدر. افعال منعكسـه شخصك خبری اولمقسزین اجرا اولنور. بوحادثات شخصك تغذیسنه مربوط اولوب محیط خارجی ویا تناسلی ایله مناسبتی واردر . بونی برمثال ایله ایضاح ایده‌لم :

غدا ، معده‌یه واصل اولنجه بر انطبـاع اویاندیره‌رق معده‌ده حركات معلومه‌سـیله تعامل اجرا ایدر . بر مقصد اوزرینه اولان بوانطباع وتعـاملدن ومعده‌نك فعلنی تسهیل ایچون ، افراز ایچون عصارهٔ معدویه‌دن شخصك اصلا خبری یوقدر .

برجسم مضیءدن صادر اولان شـعاعات كوزه واصل اولونجه طبقهٔ شبكیه‌ده برانطباع حاصل ایده‌رك عضلات هدبیه‌نك تقلصی ویا استرخاسیله وبالنتیجه جسم بلورینك محدبیتنك تزایدوتناقصیله برتعامل حصوله كلیركه جسم مضینك خیالی دوغریجه طبقهٔ شـبكیه اوزرینه ترسم ایتسون . شاید بوجسم كوزدن اوزاقلاشدیریلیر ویا یاقلاشدیریلیرسـه عضلهٔ هدبیه تقلصی وجسم بلورینك محدبیتنك تغیری اویله برطرزده وقوعه كلیركه خیال دائما طبقهٔ شبكیه‌ده ترسم ایدر . بویله اولماسه ایدی اشیایی بالمشاهده تفریق ایتمك ممكن اولمه‌مازدی . بوشایان حیرت افعال ، برمقصده مبنی اولوب اویله برصحت خارق‌العـاده ایله اجرا اولنوركه شخص اونك وجود وغایه‌سندن شـبهه بیله ایتمز ، یعنی بیلمز . فیسیولوژیده افعال منعكسه‌یه دائردها پك چوق مثاللر

وار ایسه‌ده تطویلنه حاجت اولمیوب بوقدری دخی حادثات نسبیه‌دن بعضیلرینك برمقصده مبنی اولدیغی حالده شخصك معلوماتی داخلنده اولمیه‌رق اجرا اولندیغنی کوسترمك ایچون کفایت ایدر. غیرادراکی اولان علائم نسبیه حیوانات عالیه وانسانده افعال حیاتیه‌نك اجراسنده وبالخاصه داخل وجودده وقوعه کلن حالاتده مهم بررول ایفا ایدر. افعال منعکسه عضویتك براثری کبی کورینور. یعنی اعضانك تشکلی، حجراتك تخالفی اثناسنده ساحهٔ اجرایه قونلمش وبدایةً بیله‌رك ایستنیله‌رك تأسیس ایدلمش معین برمقانیزمانك نتیجه‌سی کیبدر.

ادراکی اولمیه حادثات نسبیه

— افعال سوق طبیعیه . ـ انطباعات ادراکیه یاخود احتساسات . ـ افکار مخصوصه .

انسانده ـ احتمالکه مخلوقات سائره‌ده دخی ـ انطباعات بعض حالاتده حس وادراك اولنور. بونوع انطباعاته احتساسات دنیلور. اجهزهٔ حواسك عددینه کوره انواع احتساسات واردر:

جهاز بصری‌یه ؛ احتساسات ضیائیه

جهاز حراری‌یه ؛ احتساسات حروریه ویا برودیه

جهاز لمسی‌یه ؛ احتساسات تماسیه ویا تضیقیه

جهاز سمعی‌یه ؛ احتساسات صدائیه

جهاز ذائقه‌یه ؛ احتساسات تلذذیه ویا ذوقیه

جهاز شمی‌یه ؛ احتساسات رایحویه تطابق ایدرلر.

انطباعات خارجیه‌دن تولد ایدن اشبو احتساساتدن ماعدا اجواف عضویه‌ده وداخل انساجده تحصل ایدن انطباعات داخلیه‌دن متولد احتساسات سائره‌ده واردر.

مثلا معاء مستقیمك ومثانه‌نك دولماسندن متولد احتساسات ایله احتساسات عضلیه وآچلق، صوسزلق کبی انواع احتساسات بومیانده داخلدر. وجع حس مرضیدر. جهاز لمسی وحرارینك برقسمنی تشکیل ایدن حجرهٔ عصبیه‌نك استطالاتنه اصابت ایدن غیر طبیعی برحالدر. انسان چوق دفعه عینی زمانده برچوق تأثیرات تحتنده بولنور. فقط بوتأثیراتك هپسی ادراك ایدیله‌مز. بر تأثیر ویا انطباعك براحتساسی اویاندیرمسی ایچون انسانك (دقت) نامیله یاد ایتدیکمز برسعی‌ده بولنمسی اقتضا ایدر. بوسعیك دوامی یورغونلغی انتاج ایلر. بونی حقیله تعریف ایتمك مشکلدر. احتساسات برمدت صکره سیلینیر. فقط حقیقت حالده سیلینمیوب خفی برحاله منقلب اولور. زیرا اونی تکرار اویاندیرمق ممکندر. ایشته بوکا (حافظ) دییورز. بناءً علیه احتساسات نامتناهی صورتده دوام ایدر دینیله‌بیلیر. حال خفاده قالمش اولان احتساسات اولدیغی جلب ایتمك ایچون دقته مشابه برسعی‌ده بولنمق لازمدرکه بونی‌ده (خاطره) ویا (تخطر) نامیله تسمیه ایده‌رز.

مشاهدات بزه کوستریورکه قشر دماغك حجراتنی تخریب ایدن آفات، احتساسات وقوهٔ حافظه‌نك محو وضیاعنی موجب اولیور. بوندن اکلایورزکه احتساساتك تحصل ایتدیکی ومحافظه اولندیغی

اعضا قشر دماغك حجره‌لریدر. دماغی اولمیان حیواناتده (مثلا حشرات کبی) قشر دماغ وظیفه‌سنی عقدات عصبیه ایفا ایدرلر.

بتون حجرات عصبیه‌نك وظیفهٔ اساسیه‌سی سیالهٔ عصبیه‌یی نقل ایتمکدر. دماغك حجراتی دخی انطباعاتی نقل وتثبیت ایدرسه‌ده اصل فهم وادراك ایدن بونلر دکلدر واوله‌ماز. بو فکری ایوجه ایضاح ایتمك ایچون بر مقایسه یاپه‌لم:

بر جهاز حسی بر تلغراف جهازینه پك زیاده مشابهدر. حجرات حسیه تلغرافی ویرن ماپیولاتوره؛ عصبیات حسیه (نورون) وبونلرك استطالاتی جریانی نقل ایدن خط تللرینه وحجرات دماغیه تلغرافی اخذ وقید ایدن ره‌سپتوره بکزر.

ایشته بوراده تلغرافنامه‌یی اوقویوب اکلایان ره‌سپتور دردنیله‌مدیکی کبی، انطباعاتی درك واخذ معلومات ایدنده حجرات دماغیه‌در دنیله‌مز. اوت، قشر دماغك آفاتی فهم وادراکی وقوهٔ حافظه‌یی تغییر ایدر. نصلکه بوزولمش اولان بر تلغراف ره‌سپتوریده تلغرافی اخذ وقید ایده‌مدیکندن تلغرافنامه‌نك اوقونوب اکلاشلمسی قابل اوله‌ماز.

بتون احتساسات اوصاف خصوصیه‌یه مالکدرلر. مثلا، براحتساس ضیائی از چوق برشدت، بر رنکی حائزدر. کذا بر احتساس صدائی شدت، ارتفاع وبر طنتله ظهور ایدر. احتساسات لمسیه وذوقیه وحراریه ورایحویه‌نك جمله‌سی بونك کبی اوصاف مخصوصه‌یه مالکدرلر برشی ویا بر حادثه‌دن صدور ایدن قدرت بعضاً برچوق اعضا اوزرنده انطباعات حاصل ایدر وبوصورتله بزده بر چوقده احتساسات تکون ایدرکه بونلرك هربریسی اوصاف کثیره‌یی حائزدر. انسان وحیوانات عالیه بو احتساسات عدیده‌یی وبونلرك اوصاف کثیره‌سنی اشتراك ایتدیره‌رك برمجموعه حالنده یکدیکرینه قاریشدیرمق ملکه‌سنه مالکدر. ایشته بو سایه‌ده‌درکه بو شی ویا حادثه تعریف اولنه‌بیلور واونك حقنده بر (فکر مخصوص) حصوله کلیر. ینه بو اشتراك سایه‌سنده‌درکه احتساساتدن بریسنك جلب ودعوتی همان دیکرلرینی تخطر ایتدیرر. مثلا، بر یاپراق کاغدی مثال اتخاذ ایده‌لم:

حس بصر، بیاضلغنی، رنکنك درجه‌سنی بیلدیره‌رك براحتساس ضیائی اعطا ایدر.

حس لمس، یومشاقلغنی، قاتیلغنی، قالینلغنی، قوام ومتانتنی بیلدیره‌رك احتساس تماس حاصل ایلر.

حس حراری، درجهٔ حرارتنی بیلدیرر.

ذائقه وشامه حسلری دخی بو بابده احتساسات خصوصه تدارك ایدرلر.

عدسه، خرده‌بین ومیزان الحراره کبی آلات، حواسمزك دائرهٔ تفتیشاتنی توسیع ایدر. بو کاغدی اوغالایوب ییرتاجق اولورسه‌ق حسی سمع شدت، ارتفاع وطنتك اوصاف خصوصیه‌سیله براحتساس صدائی ویرر. صویه قونیلورسه شیشدیکی، یومشادیغی، فقط حل اولمدیغی اکلاشیلور، برآلاوه یاقلاشدیریلورسه برسیاه قاربون مرکباتی ترك ایده‌رك یاندیغی کوریلور. بو تجربه‌لر براصول دائره‌سنده دها

ایلری کوتوریلیرسه ترکیب کیمیویسیده اکلاشیلور. ایشته احتساساتك بتون کندی اوصافیله هیئت مجموعه‌سی بو کاغد حقنده بزده وقوف حاصل ایتدیرر و بر فکر مخصوص اعطا ایدر. بو مثال کوستریر که افکار مخصوصه پك زیاده مغلق وغامضدر.

طبیعتك موجودات وحادثاتندن تحصل ایدن احتساساتدن متولد افکار مخصوصه انسان وحیوانات عالمه‌نك اساس علمیسیدر. نه‌وقتکه بر شی ویا حادثه شخصك حیاتنه ونسلنك بقاسنه تعلق ایدرسه اول زمان فکر مخصوص بر صفت مؤثره ومهیجه اکتساب ایدر. شی ویا حادثه شخصه موافق ویا غیر موافق، مفید ویا مضر اولدیغنه کوره افکار مخصوصه‌ده اونك ایچون خوش ویا ناخوش اولور. مثلا، آچ بر کوپك اوکنده بولنان بر اودون ویا بر طاش پارچه‌سنه قارشی لاقید ومتنفر بولندیغی حالده بر أت پارچه‌سی کوردیکنده ممنونیت آمیز بر هیجان کوستریر.

بر ارکك دیکر بر ارککه نقدر کوزل اولورسه اولسون بر نظر ساکن ایله باقدیغی حالده بر کوزل قادینك مواجهه‌سنده غایت خوش بر تأثیر تحتنده بولنور. بر بارکیر، بر کوپك یانندن راحتجه کچدیکی حالده بر قورت کوردیکی آنده بر حدت وخشیته دوچار اولور.

بو افکار مخصوصه‌نك عنصر مؤثری (جاذبه)، (ارزو)، (احتیاج) شکلنده ویاخود بالعکس (دافعه)، (نفرت) و (قورقو) شکلنده تظاهر ایدر.

دها وار

انقره‌لی علی رضا

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حقی افندی طرفندن ٢٩ اغستوس ٣٢٥ تاریخنده مکتب حقوقده مکاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلشدر)

ایکنجی مصاحبه‌دن بقیه

(خلاصه: بر لطیفه‌جك — ضمیره تکرار نظر — عربی و فارسی اسملر وصفتلر وبونلرك برلشمه‌سی — مصدرلر — ... بقیه‌سی صوکره)

اوت، صوکره حل ایدیکز. فقط معذبلکی زوزه‌کلکه بوزمش اولمامق ایچون بوبابده برایکی سوزداها سویله‌یه‌جکم. چونکه بوایکی آیقیری مثالی باریشدیرمق کورندیکی قدر قولای دکل.. بونك بری برطرفه، بری برطرفه کیدیور.

بر آز اول سویله‌دیکمز وجه ایله، فعل تأثیرینه اوغرایان کلمه‌لره استعمال صیره‌سنده طاقیلان، مفعولیت اداتلری یازلیشده مطرددر. بونلر هپ (ی ـ یی، ه ـ یه، ده، دن) شکلنده قالوب، (لك، لق) کبی دکیشمز. شوفرقله که بو دورت ادات، صوکلرنده صائت بولونمایان کلمه‌لرده (ی، ه، ده، دن) در. صائت بولونان کلمه‌لرده (یی، یه، ده، دن) در. مضافلرده (نی، نه، نده، ندن) در. (کتاب)، (کتابی)، (کتابه)، (کتابده)، (کتابدن) و (آشی)، (آشیی)، (آشی‌یه)، (آشیده)، (آشیدن) و (چوجغك کتابی)، (چوجوغك کتابنی)، (کتابنه)، (کتابنده)، (کتابندن) کبی.. قیاس اولان مضافلرده (چوجوغك کتابی‌یی)، (کتابی‌یه)، (کتابیده)، (کتابیدن) دیمك ایدی. استانبول تورکجه‌سنده مفعولیت اداتی کلدیکی زمان، لفظك کوزللندیرلمه‌سی وتلفظك طاتلیلاندیرلماسی ایچون، آرایه برنون صوقوشدیریلوب بر استثنا یاپیلمش. بوحال (کلدیکی)، (کله‌جکی) کبی مضافه بکزه‌ین شیلرده ینه بویله اولمش.

شوملاحظه‌یی تازه‌له‌دکدن صوکره (اونباشی) و (کوشه‌باشی) ترکیبلرینی تکرار یوقلایا بیلیرز. اکر بوایکی ترکیبله قالیرده‌امثاللرینه باقارسه‌ق ایشك اسرارینی کشف ایتدك صانیرز. بوظنه قاپیلارق مثلا دیرز که (اونباشی) ده (اون) ایله (باش) بربرینه قاینامش.. که مرکب ایکن ایکی هجالی بسیط براسم حالنی آلمش.. بوسببله بونی مثلا (آشی) کبی بسیط برکلمه حالنده قوللانوب (اونباشی‌یی)، (اونباشی‌یه)، (اونباشیده)، (اونباشیدن) دیورز. ینه (باش) کلمه‌سیله یاپیلان وجانلی وعاقل برشی، یعنی انسان کوسته‌رن (یوزباشی)، (بیکباشی)، (بولوکباشی)، (صوباشی)، (توفکجی باشی)، (اوسته‌باشی)، (ایشباشی) کبی معروف تعبیرلرده هپ بواستعمالی تعقیب ایدیورز... (کوشه باشی) تعبیری ایسه (اونباشی) کبی دکل.. بونده‌کی پارچه‌لر یکپاره براسم حالنی آلامامش، آیری آیری طوریور.. بوندن باشقه، تعبیر جانلی وعاقل برشی‌ده کوسته‌رمیور. بونك ایچون بونده بوتون مضافلرده جاری استعمالی قوللایوب (کوشه باشنی)، (کوشه باشنه)، (کوشه باشنده)، (کوشه باشندن) دیورز. نیته‌کیم (طاغ باشی)، (تخته باشی)، (اوجاق باشی) تعبیرلرنده‌ده حال بویله... همز بوملاحظه‌ده‌میز؟ یا کیلمادیغمزدن امینمی‌یز؟ بن یا کیلیورز، ظن ایدیورم.

عجبا (اونباشی) ایله بونك نظیرلری اولان (باش) لی تعبیرلره بکزه‌ین داها باشقه تعبیرلر وارمی؟ بن آرایه آرایه (قول آغاسی) تعبیرینی بولدم. بوده عینیله (اونباشی) وآرقداشلری کبی. تکرار صوریورم که بویله‌می دوشونیورز؟ اوحالده سزه یکیدن صورارم.. (اونباشی) ده (قول آغاسی) ده اسملر یان یانه، آیری آیری طورورکن ناصیل اولمشده بونلر بسیط براسم حکمنی آلمش؟ بونلره تمامیله بکزه‌ین (دره‌بکی) و (قول وکیلی) تعبیرلری نیچون بوحکمی آلامامش؟ نیچون بونلرده (دره بکی‌نی)، (قول وکیلی‌نی) دیه‌میورز؟ بوکبی تعبیرلر جانلی وعاقل برشی کوستردیکی ایچون بویله اولمش ایسه، بویله برشی کوسته‌رمین (روم ایلی) تعبیری نه سببله تماماً (اونباشی) و (قول آغاسی) تعبیرلرینه بکزه‌مش؟ نیچون (روم ایلنی) دیمیوب (روم ایلی‌یی) دیورز؟ نیچون نیچون (اونباشی) ایله نظیرلرنده، (قول آغاسی) ده، (روم ایلی) ده جاری اولان حال (دره بکی)، (قول وکیلی)، (یکیچری آغاسی)، (کوی امامی)، (ماقری کویی)، (طوب طاشی) کبی، حتی (کوز یاشی)، (خانم الی) کبی بللی برشی، برجنس کوسته‌رن مرکب تعبیرلرده جاری اولمامش؟ شبهه‌یی دوکوم دوکوم ایدن بوسؤاللری داها اوزاتمق

ممکندر. بونی دوشونه‌لی، امثالنی ایجه یوقلامالی، طارتمالی. ایشته مسئله‌یی سزه براقوب بحثی دکیشدیریورم.

برآز اول، ضمیر طورسون دیمشدك. ضمیر غایت خصوصی اسملردر، دیمشدك. بونك‌ده خاطری قالمامق ایچون برایکی سوزله یانبی ویرمه‌لی‌یز. ضمیرده اسم وصفت کبی یا بسیطدر، یا برشیله برلشمشدر. بسیط ضمیرلر اویله حسابسزدکل.. طوپی اوچ‌دانه‌شی: (بن). (سن)، (او). بونلرغایت خصوصی اولدیغی، سائراسملر کبی هرشیئی کوسته‌ره‌جك‌یرده یالکزمتکلمی مخاطبی‌غائبی کوسته‌ردیکی ایچون جمعلری بایاغی اسمدن فرقلیدر.. (بنلر)، (سنلر)، (اولر) دیمز، (بز)، (سز)، (اونلر) دینیر. بوبسیط ضمیرلره (ضمیر شخصی) دیرلر. ضمیرلرك بو (لر) اداتندن عاری جمعلری پك نادر اولارق تکرار (لر) له جمعله‌نیر؛ (بزلر)، (سزلر) دینیر.

ضمیرك اعمال واستعمال حالنه دائر مناسبتله دها اول برایکی کلمه سویله‌ندی. فی‌الحقیقه، بونك (بنلك)، (بنجه)، (سنلی بنلی) کبی صاییلی تعبیرلردن باشقه اعمال حالی‌یوق.. (بکا)، (سکا)، (اوکا)، تخفلقلرندن باشقه، استعمال حالنده‌ده اهمیتله کوریله‌جك برشی‌یوق. بونك اسمله صفتله برلشمه‌سنه کلنجه، اوده اوزون برشی‌دکل. ضمیر، شخصك وبللی‌براسمك یرنده‌کلیور.. اونك‌ایچون بللیدر، معروفدر.. معروف اولدیغی ایچون برمتممله برمضاف الیهله تتمیمه وتعریفه محتاج دکلدر.. اونك ایچون مضاف حالنده بولونماز. فقط مضاف الیه حالنده بولونوب اسمك معناسنی تماملار.. شوفرقله‌که متکلم ومخاطبده آلاجنی‌اداتلری کندی‌جنسنه‌وکندی کیفنه کوره آلیر. بایاغی اسملرك اضافتنده‌اولدیغی کبی، مثلا (بنك کتابی)، (سنك کتابی)، (بزك کتابی)، (سزك کتابی) دیمز.. (ك) و (ی) طاقیتیلری ضمیره‌یاقیشدیریلوب، (بنم کتابم)، (سنك کتابك)، (بزم کتابمز)، (سزك کتابکز) دینیر.. بوده پك موافق برشیدر.

ضمیرك بویله مضاف الیه موقعنده بولونوب اداتی کندی جنسنه دکیشدیرمه‌سندن باشقه برشی داها حاصل اولیور.. بوحالده، یالکز مضافده‌کی‌ادات، مضاف الیهك‌وارلغنی‌یالکزلق‌حالنده‌ده کوسته‌ره‌بیلدیکی ایچون، مضافك معناسنی‌تماملایان ضمیرك کندیسنه ایش قالمایور.. پك حاجت‌اولمایان‌یرلرده‌بونلر آتیلوب‌سوزده‌خفیفلك‌یاپیلیورده (کتابم)، (کتابك)، (کتابی)، (کتابمز)، (کتابکز)، (کتابلری) دینیور. ایشته بوکبی‌حاللرده ایشه یارایان اداتلره (ضمیراضافی) دیرلر.

ضمیرلرك برده اسناده یاراماسی وار.. حال‌بوکه بونی اداتدن، قیریق کلمه‌لردن بحث ایدرکن اورته‌یه قویمق لازم. چونکه ضمیرك بوتودورلوسی‌اسمه‌ده طاقیلیر، فعله‌ده یاپیشیر. بوسببله بوبحثی صوکره‌یه براقمق مناسبدر. بونلری قواعدجیلرمز چوقلق (ضمیر فعلی) و (ضمیر نسبی) دیه یاد ایدییورلر. اسناده یارادقلرینه باقیلیرسه بونلره (ضمیر اسنادی) دیمك داها موافقدر.

«بن برتورکم.. دینم، جنسم اولودر»

مصراعنك (تورکم) تعبیرنده‌کی میم ضمیر اسنادیدر، (دینم) و (جنسم) تعبیرلرنده‌کی میملر ضمیر اضافیدر. بومصراعله باشلایان منظومه‌یی ازبر ایتمش کوچوك برچوجوغه کچنلرده، بنم تورکم، سنك تورکك، اونك تورکی... دیه آلای ایده‌جك اولدم.. چوجوق ایشی آکلادیغنی ایی ایی آکلاتیر برطورده، بن تورکم، سن تورکسك... دیه جواب ویردی، بنم یاکلیشمی تصحیح ایتدی.. سؤالم اوزرینه (دینم)، (جنسم) سوزلرینی‌ده (بنم دینم)، (بنم جنسم) دیه اکمال ایتدی. دوغروسی (ناجی) نك

«یکسان نظرمده صیف وسرما»

منظومه‌سنی اوقویان بهاریسی بونك یاننده خزان یاپراغی کبی تتره‌یه تتره‌یه یرلره دوشه‌جك. ایشته آکلاشیلان ساده تورکجه ایله آکلاشیلمایان محتشم تورکجه‌نك دهشتلی اثری!

کتابلرده برده (ضمیر وصفی) وار.. بو، بزم مقلد ومستنسخ قواعدجیلره مرحوم معظمله جودت پاشانك یادکاریدر. مثلا (اوده‌کی پازار) سوزنده (اوده‌کی) تعبیرینك نره‌سی ضمیردر ونره‌سنده ضمیرلك ماهیتی واردر؟ بن بردورلو آکلایامایورم. اما کتابلر، بوغریب حکمی ویزیر ویزیر استنساخ وقبول ایدیورلر. (اوده‌کی) کبی تعبیرلرده‌ده (بنمکی) کبی تعبیرلرده‌ده کورولن (کی) لر عقلمجه بایاغی براداتدر.. بونده‌متکلملکدن، مخاطبلقدن، غائبلکدن شمه بیله یوق. ضمیر ایچون بوراده بوقدری کافی.

مساعده بیوریکزده باشقه مهم بربحثه آتلایالم. اوت مخلصکز فرقنده‌یم.. یاریم ساعتدر، اوچوب اوچوب قوناماق، حالنده‌یم.. چونکه بحث، پك مهیب ومهم برنقطه‌یه یاناشدیریلاجق.. اونقطه‌یه کلمك ایچون ذهنلری تماملیه وایجه حاضرلامق لازم.. اونك ایچون بوچالادم قالدم. او بحث نه‌در؟ تورکجه‌نك عربی وفارسی لغتلرله بوغولماسی بحثی...

بز تورکز. تورکایده‌یز. دیلمز تورکجه‌در. تورکجه سویله‌مك‌ویازمق حقمزدر. بو طبیعی حقلره کیمسه برشی‌دیه‌مز. شوده‌خاطرمزده‌درکه سویله‌مك ویازمق ایچون، اك اول محتاج اولدیغمز سرمایه، اسملر و وصفلردر. بونلری یا حاضر بولورز، یا حاضر بولمایوب کندیمز حاضرلارز. نیته‌کیم (یر)، (کوك)، (طاغ)، (صو)، (دکیز)، (کونش)، (آی)، (ییلدیز)، (آغاج)، (یوکسك)، (یوجه)، (چوق)، (پارلاق) کبی لغتلری حاضر بولمشز قوللانمشز.. (قرآن)، (حدیث)، (فرض)، (سنت)، (آبدست)، (نماز)، (مکتب)، (کتاب)، (معلم)، (شاکرد)، (عقد)، (اجاره)، (کرا)، (بازار)، (حمام)، (چشمه)، (خسته‌خانه)، (طبیب)، (شریف)، (صحیح)، (فاسد)، (مفسد)، (مانی)، (بختیار)، کبی لغتلری عربیدن فارسیدن آلمشز.. (جغرافیا)، (واپور)، (شمندوفر)، (فوتوغراف)، (پولیچه)، (ایسقونطو) کبی لغتلری فرنك لسانلرندن آلمشز. بونلر پك طبیعی برشی.. بونلره دیه‌جك یوق.

بو طبیعی حالك هر طرفی بویله طبیعی قالامامش.. لازم اولان

لغت ترکجه‌ده بولونمادیغی زمان آرانمق وآلنمق ایجاب ایدرکن بوکا دقت ایدلمه‌مش . . (ارض) ، (زمین) ، (سما) ، (آسمان) کبی تورکجه‌سی اولان لغتلرده آلنمش .. حتی ، (اوجاق) ، (طامو) ، (اود) کبی ترکجه لغتلر اوزرینه بیله بیله طوپراقلر آتیلوب (جنت) ، (بهشت) ، (جهنم) ، (دوزخ) ، (آتش) کبی لغتلر بونلرك اوسته قونولمش . لغت بولونمایوب‌ده آلنماسی لازم کلدیکی زمان یالکز بر دانه‌سی کافی ایکن ، بوحدود کچیلوب برشی ایچون ، (نماز) ، (صلات) ، (مبارك) ، (فرخنده) ، (خجسته) ، (فرخ) ، (بحر) ، (دریا) ، (لجه) ، (قلزم) کبی فضله‌فضله لغتلر آلنمش .. بونده مثلا (خرقه) ، (جبه) ، (قفتان) ویاخود (جنت) ، (فردوس) ، (خلد) لغتلری آراسنده‌کی فرقلر کبی اوفاق فرقلرده کوزه‌تیله‌مش . آلنان لغتلر آرتق تورکجه اولمق و ترکجه‌نك هر ایجابنه اویمق اقتضا ایدرکن بویله‌ده اولمامش ، بونلرك یابانجیلغی تماميله محافظه ایتدیرلمش . شمدی‌یه قدر سویله‌نیلان سوزلری دها زیاده تکرار ایتمه‌دن اعتراف ایده‌لم که بو مسأله‌ده مصلحتك طبیعتی و ایجابی پك زیاده اونوتولمش .

سویله‌دیکمز وجه ایله ، آکلاتاجغمز شی ایچون لازم لغتلری حاضر بولمازسه‌ق بو احتیاجی مثلا (سودجی) ویا (ات صاتیجی) کبی اداتله ویا اسم و صفتله برلشمش برکلمه ایله ادا ایدرز ، یاخود (قصاب) کبی برکلمه بولورز . ایشته (قرآن) ، (مکتب) ، (آبدست) ، (خسته‌خانه) کبی کلمه‌لر بو احتیاجه اویدوروله‌رق آلنمشدر . فقط آلدیغمز بودرلو کلمه‌لرك بزجه هپ بسیط تلقی ایدلمه‌سی ولغتنامه‌مزه اویله‌جه یازیلوب ایجابنده حاضرلوپ کبی آلنماسی لازم کلیرکن ، بو نقطه‌ده کندیمزی کوستره‌جکز دیه‌ایچندن چیقلماز برباتاغه آتیلمشز .. بوکلمه مصدر ، بو مصدر میمی ، بو مصدر نوع ، بو مصدر مره ، بو اسم فاعل ، بو اسم مفعول ، بو مبالغهٔ اسم فاعل ، بو صفت مشبهه ، بو مذکر ، بو مؤنث .. فلان فلان دیه بوجالایوب قالمشز .

بوکون بریسی چیقوب‌ده مثلا (شمندوفر) لغتی اوچ عنصردن مرکبدر ، بونی ترکجه‌ده قوللانیرکن (شمن ــ دو ــ فر) دیه تفریق و تحلیل ایدرك یازالم و چوجوقلرمزه بویله اوکره‌ته‌لم دیسه ... یاخودکه وقتیله برینك کتابنه یازدیغی کبی مثلا (سالاتا) رومجه‌در ، بونی رومجه‌ده صاد اولمادیغی ایچون سین ایله یازالم وبوایچه ایشی چوجوقلرمزه مکتب ابتدائیده آکلاتالم دیسه ... بونی نه‌قدر کولونج و مردود بولورز ! فقط عینی اجتهاد عربی وفارسی حقنده تطبیق وتقلید ایدیله‌کلمشدر .

بو نقطه‌ده بزی بویله چاپاریز بر یورغونلغه سوق ایدن شی نه‌در؟ هانیا ، تورکجه‌ده اسملری اداتلرله باداشدیروب استفاده‌لر ایتمه‌یورمی‌یز . ایشته بو تصرف عربی وفارسی کلمه‌لر حقنده فقط ، بو لسانلرك کندی اصوللریله اجرا ایتمك ایسته‌مشز . مثلا (نمازجی) (نورلی) ، (جمزلك) (مروتلی) دیمك وارایکن وبو صورت دها ساده ویارار ایکن اویله دیمه‌یوب بونی (مصلی) ، (نورانی) ، (چمنزار) ، (مروتکار) صورتنه قویمشز . . کذلك ، بونلری جمع حالنه قویمق پك قولای برشی ایکن ، قولایلغی براقوب‌باش‌دوندوریجی صیقینتیلر ایچنه کیرمشز ..

بودرلو تصرفی بویوك بر هنر صایارق بویولده ایلرله‌دکجه ایلرله‌مشز .

یوزلرجه عصردر دوکولدیکمز و ایچنده سرکردان اولدیغمز بویولدن بردن بره دونمك وآیرلمق قولای دکل .. بونی تقدیر ایدرز . فقط بو یولده ایلرله‌یوب کیتمك‌ده لسانمزك وبزم ترقیمزه مانع . . بونی‌ده تقدیر ایتمه‌لی‌یز . ایشته مسئله‌نك روحی بودر . بونی آکلادقیا ، ایشی چوجوقلرمزه‌ده آکلاتابیلیرز . مثلا تورکجه‌ده (جی ، لی ، سز ، جه ، جك ، جکز ، مسی) کبی آیاقلرله یاپاجغمز ایشی ، فارسی کلمه‌لرده بونلره ([شده‌سز و شده‌لی] ی ، مند ، یار ، ناك ، ور ، ین ،) کبی ، (ار ، گار ، کار ، گر ، بان ، وان ، دار ، ان) کبی ، (وار ، وش ، آسا ، مانند ، سان) کبی اوچ درلو ادات طاقارق و عربیده کلمه‌لرك ماده‌لرینی (فعل ، فاعل ، مفعول ، مفعل ، مفعال ، فعال ، افعال ، تفعیل ، مفاعله ، انفعال) وسائره کبی قالبلره صوقوب قیصارق قیوراتاراق یولنه قویابیله‌جکمزی آکلانوب (بنده‌ادی ، دردمند ، هوشیار ، خطرناك ، هنرور ، آتشین) کبی ، (خریدار ، پروردگار ، کامکار ، کارگر ، باغبان ، باغچه‌وان ، خزینه‌دار ، سوزان) کبی ، (دیوانه‌وار ، ماهوش ، بهشت آسا ، دیومانند ، یکسان) کبی ، کذلك (ضرب ، کاتب ، مکتوب ، مکتب ، معیار ، جلاد ، اعدام ، تعلیم ...) فلان فلان کبی مثاللرله مسأله‌یی آچار آچار آچارز .

فارسی وعربی اسملرله اسملرك وصفتلرك برلشمه‌سیمی قالدی ؟ بونك ایچون‌ده آرتیق سز کندی کندیکزه برشی یاپیویریکز ، دیه‌جکم کلیور . چونکه‌شوقدر سوزدن‌صکره کمترکزك یکیدن برداها ترکیب اضافی ، ترکیب توصیفی دیه یورولمغه ویورمغه حالم‌ویوزم یوق ، ذاتاً (کتابك جلدی) برنده (جلد کتاب) و (حال‌لسانی) برنده (لسان‌الحال) دنیله بیلدیکنی‌ده ، (اسکی کتابك یکی جلدی) برنده (جلد جدید کتاب کهنه) دنیله بیلدیکنی‌ده بیلیرز . بونده تورکجه‌نك ترسنه دائماً‌تمم کلمه‌لرك‌اوسته چیقوب‌اساس کلمه‌لرك‌صوکره کله‌جکنی‌ده تخطر ایدرز . بکا بو قدری الویریر . بن (جلد نودمیدهٔ تازه طراز کتاب تارمار شیرازهٔ پریشان صحائف) دیه‌یم . ایسترسه‌کز سزه بو بحثك بیلدیککز مثاللرینی تکر تکر اوقویایم .. آب حیات ، آیینهٔ دل ، دانای مملکت ، مفتیٔ بلده ، بازیٔ چرخ ، سبوی می ، ابریق وضو ... چشم سیاه ، زلف دراز ، غنچهٔ رعنا ، بلبل‌شیدا ، گفتاربی‌معنا .. منطقة‌البروج ، یوم‌الحشر ، رمضان‌المبارك ، شوال‌الخیر ، صباح‌الخیر ... یتیشیرمی ؟ فضله‌بیله !

اعتراف ایده‌لم‌که بوشکایت وبیقغینلق پك حقیقی برشی دکلدر ، بو کوچ ایشدن بعضاً بویله سیلکینیرز . فقط بو بر کوسته‌ریشدر ، ایشك دوغروسی شودر .. عربی وفارسی لغت وترکیبه بوغمقله‌لسانی بسله‌یورز وسوسله‌یورز ، ظننی قوللارز . حتی بوظنك یاننده‌بوقدرله بوایکی لسانی اوکره‌نیورز وتوقیر ایدیورز ، زعمی‌ده برابردر ، بویولده اختیار ایدیلان فدا کارلقله احتمال‌که بوایکی لسانی اوکره‌نه‌بیلیردك ، فقط بز بوزعم ایله قالدقجه قازاناجغمز شی ، (واریت) ، (اختیارده) ، (بلاپروا) ، (پشیناً) ، (بالفروخت) ، (آیریتاً) ، (محاسبه‌جیٔ

مومیالیه) ، (پوستهخانهٔ عامره) ، (حسن قوروتی) کبی یاوەلرله کولونج اولمقدر .

بحثی بوقدر اوزاتدیغمز اصل اسم ایچندەکی نوعلردن بریده (مصدر) دیدیکمز اسملردر . مصدر بوتون فعللرك وبرچوق اسملرك کوکی وآناسیدر. مثلا (ایستەمك) ، (طوتمق) مصدرلرندن، (ایستەدی) ، (ایستەمش) ، (ایستەر) ، (ایستەیور) وسائره کبی بالعموم فعللرله (ایستەك) ، (طوتمه) ، (طوتوش) ، (طوتوم)، (طوتام) ، (طوتو) ، (طوتاماق) ، (طوتمون) ، (طوتوق) ، (طوتاق) ، (طوتوجی) ، (طوتولان) کبی برچوق اسملر چیقار . بوحاللر مصدرك اسم اولماسنه مانع دکلدر . باقیلسه اك خالص مصدر ، (ایسته) ، (طوت) کبی اداتدن پوروزدن ، فضلەهرشیدن قورتولمش اولان فعل مادەلریدر . فقط بونلرك بوایلکی یاننده برده محذوری وار.. بونلردن زمان وشخص آیریلامایور.. (ایسته) دیندیمی، مطلقا بونك ایچنده (شمدی) و(سن) معناسی چارەسز اولیور. بوسبیله (ایستەمك) (طوتمق) کبی (مك)، (مق) اداتلی کلمەلر مصدر یرنده قالیور.

چوجوقلره (مصدر خفیف) و (مصدر ثقیل) دیه اوکرەته کلدیکمز اصل مصدرك یاننده (ایستەمکلك)، (طوتمقلق) و(ایستەمه)، (طوتما) و (ایستەیش) ، (طوتوش) و (ایستەك) ، (طوتوم) شکللرنده طانیدیغمز (مصدر تأکیدی) ، (مصدر تخفیفی) ، (حاصل مصدر) ، (اسم مصدر) کبی شیلردن باشقەجه بحثه محل یوقدر . مصدردن طبیعتیله فعلدەده بحث اولەناجق .

تکرارایده ایده قارحلواسنه چویردیکمز اسم واسمك دوکونتیلری بحثی بوقدرله کسوب ، مساعدەکزله بش دقیقه تنفس ایدەلمده ، آرتیق فعل بحثنه آتلایالم .

مابعدی وار

دوقتورا حقنده

— مکتب حقوقدن . ابراهیم علاءالدین بکه —

صراط مستقیمك « ٦٢ » نومرولی نسخەسنده مندرج « دوقتورا حقنده » سرلوحەلی مقالەکزی ــ مسئلەنك کندینه قطعیاً جهت تعلق بولنمایان ــ عادل بر شخص ثالث بیطرفلغیله اوقودم .. « بنای اجتماعینك تملی عدالتدر » و « دوقتورا اساسی اعتباریله مصون الاعتراضدر » کبی بعض مطالعەلریکز فی الحقیقه آزادهٔ سنك اعتراض اولسەده ، او سطرلرك هیئت مجموعەسی بندەکزك فکریمه کوره ناقص وبلکه پك نابجا اولدیغی ایچین شو برقاچ سطرله ، بوخصوصده ، سرد مطالعه ایتمك مجبوریتنده بولنیورم ..

نەوت .. اساساً حقائق ابتدائیەدن معدوداولمقله برابر ، برچوق سنەلر تمادی ایدن آجی آجی تجارب عدیده نتیجەسنده ، تا صوك طبقهٔ عوامه وارنجەیه قدر آرتق هرکس آکلادی وقانع اولدی، که معمور وبقایاب اولمق ایستەین برمملکتده اك اول وجودی الزم اولان شی عدالتك تأسسی ، حقك ظلمه ، حتی هرشیئه غلبەسیدر .

برحکومتده عدالت مفقود ، حق محقر ، مردود اولورسه ــ وارستهٔ اشتباهدرکه ــ او ملکك استقبالی مظلم ، مظلم دکل مؤلمدر ..

شو حقائق ظاهره سزجەده مسلم ایسه قضیەنك بوتون نزاکت وعلویتی هرزمان ، هریرده حقی مرتبهٔ لایقنده طوتاجق ، عدالتی توزیع وتطبیق ایدەجك مأمورین عدلیەیه توجه ایدر . بناءً علیه مملکتمزده مأمورین عدلیه یتشدیرمکله مشغول اولان مکتب حقوقمزه برآز عطف نظر ایتمك ایجاب ایدییور ..

فی الواقع مکتبمز اوتەدنبری « دورسابقك سیأتی » جملەسی آلتنده جمع اولنه بیلن اسباب عدیدەدن ناشی صورت مطلوبەده ، لازم اولدیغی قدر طلبەلر پرورده ایدەمامش . فقط ، عجبا ناصل اولمشده اووقتلر بربوچوق ، ایکی سنه قدر امتداد ایدن دوقتورالر (!) اونقصانی ازالەیه خادم اولامایەرق صحت طلبەیی اخلال ایتمك کبی سوزشلی نتیجەلر تولیدایتمش؟!.. ایشته بو معمایی حل ایتمك محتاج کرامتدر.

بن ظن ایدییوردم ، که مکتب حقوقدن بحق حقوقشناس مقتدر کنجلر یتشدیرمك دوقتورا ارتجاعیله دکل ، متخصص واصول تدریسه واقف معلملر تعیینیله ممکن اولور.. یوقسه دور استبدادك متاع مبتذلی اولان کنارلری یالدیزلی توصیەلرله التماسنامەلر حامللرینه بررجحان فوق العاده تأمین ایتدکجه تدرس وتتبعیله مشغول اولدیغمز قوانین ، محترم معلملریمز طرفندن ماده ماده قرائت ایدیلەرك شرح وتدریس ایدلمکده دوام اولندقجه ونهایت خامهٔ ناچیزمك تحریرنده دوچار شرم اولدیغی برچوق احوال مؤسفەیه خاتمه ویرلەمدکجه اوسیوری ، کسکین ، پارلاق ذکالر ؛ انکشاف ایچون برزمان ، برزمین مساعد بکلەین اوبویوك دهالر بردکل اوچ ، بش ، اون دوقتورایه (:) تابع طوتلسەلرده نتیجەده ضرردن باشقه برشی کوریلەمز . .

کرچه برطاقم معقول شرائط معتدله داخلنده دوقتورا وضعی مسامحەکار برنظرله کوروله بیلور. فقط ، بوده حصول مقصده ناکافی اولەجغی ایچین البته بی لزومدر .

ذاتاً (تەز) سز دوقتورا دنیانك هیچ برمحلنده تصادف اولنور حالات غریبەدن دکلدر . بوندن ماعدا الیوم ، اوتوز اوچ سنه قهار برنجهٔ ظلم واعتساف آلتنده پریشان اولمش اوتوز میلیون خلق شمدی حکومت مشروطەدن ، هرشیدن اول ، عدالت ایستەیور ، عدالت بکلەیور .. وبو اونلرك پك بویوك ومقدس برحقیدر .

حالبوکه مارتدن اعتباراً دیکر بعض قضالرده تطبیق وتشمیلی الزم ومقرر اولان تشکیلات عدلیه بالفرض بوکوندن اعتباراً وضع اولنەجق دوقتورا ایله ــ مأمور اولەبیلەجکلرك فقدانندن ناشی ــ چار ناچار برسنه دوچار تأخر اولمق ایجاب ایدر . بوایسه شایان تجویز برکیفیت دکلدر..

ایشته مسئلەیه بوکبی ملاحظات ده انضمام ایدنجه ، مادامکه مملکتمزده ــ ممالك غربیەده اولدیغی کبی ــ صنف مخصوصلر احداثیله دوقتورا وتەز امتحانلرینك تطبیق واجراسی مع التأسف ممکن اولامایور ، هرحالده کوزو کورونه بر دوقتورا (!) وضعندن ایسه مکتبمزك اصلاح حالنه چالیشیلەرق ممکن مرتبه اکمال نواقصه عزم ایتمك مأمورین عائدەسنه مترتب بر وظیفه ، بر دیندر ، که از هرجهت او دوقتورا مضحکەسنه راجحدر ..

مکتب حقوق منتهی صنفندن :
صنعرغیلی : احمد ثریا

« مطبعهٔ خیریه وشرکاسی » مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیه مع الممنونیه قبول اولنور
درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه ترکلک سیاسی اُرکرك اجتماعی ومدنی احوال وشؤون اسلامیه‌دن بحث ایدر هفته‌ده بر نشر اولنور .

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالک عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه »	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالک اجنبیه »	١٧	٩	فرانق

عدد : ٦٤ — ١١ ذی‌القعده ٣٢٧ پنجشنبه ١٢ تشرین ثانی ٣٢٥ — اوچنجی جلد

هانوتو واسلام

٣

جهان مظلوم اسلامك حقوق پایمالنی اعلا ایچون عمری اولدقجه مجاهده‌دن کری طورمایان مرحوم شیخ محمد عبده‌نك صراط مستقیم صحیفه‌لرینه ترجمه صورتیله نقل ایتدیکمز مدافعه‌سی اوزرینه موسیو هانوتو اوزون بویلو برجواب یازییور ؛ مقصدینك یاکلیش اکلاشلدیغندن ، بو سوء تفهمك‌ده ترجمه نقصانلرندن ایلری کلدیکندن بحث ایدیور ؛ مسلمانلری ناحق یره اغضاب ایدن او مقاله‌سیله خرستیانلری‌ده خشنود ایده‌مدیکنی سویلیور . یالکز شیخ مرحومك اوقدر شدتلی بر لسان ایله مؤاخذه ایتدیکی تاریخی ، دینی خطالرینی مدافعه ایچون برکلمه بیله سویله‌میور .

مصرده منتشر (الاهرام) جریده‌سنك صاحبی بشاره پاشا نقلا او آره‌لق پارسه کیدرك هانوتویه ملاقی اولیور ، سوز بو مسئله‌یه انتقال ایدنجه ، هانوتو سوء تفسیره اوغرایان اومقاله‌سندن مقصدینك نه اولدیغنی اوزون اوزادی‌یه ایضاح ایدیور .

بز هانوتونك ، نه شیخه یازدیغی جوابنامه‌نك ، نه‌ده بشاره پاشایه سویلدیکی سوزلرك نقلنده برفائده کوره‌مدیکمز ایچون صراط مستقیمك صحائفنی بر قاچ هفته بیهوده اشغال ایتمه‌رك سوزی ینه شیخمزه براقیورز :

— ١ —

تصادف ، قطعهٔ مصریه‌جه شهرتی اولان ، بر غزته‌نك ایکی نسخه‌سنی بردن آلمه دوشوردی که بو نسخه‌لر اسلام حقنده مطالعات معروفه سرد ایدن موسیو هانوتو ایله صاحب امتیازك محاوره‌لرینی حکایه ایدیوردی .

بو محاوره اثناسنده کچن سوزلردن چوغنك موسیو هانوتودن صادر اولدیغنده شبهه ایتمم ؛ چونکه بو سوزلر انجق کندیسی کبی آوروپانك بوتون ، شرقك‌ده برچوق احوالنه وقوفی اولان برذاتدن صدور ایده‌بیلیر . بناءً علیه بونلری نظر اهمیته آلمامق ، هله بعض جهتلرینی مناقشه‌سز کچیویرمك بر نوع ظلمدر . بالخصوص سوزك هانوتویه نسبتی خلقك اذهاننده اویله براثر براقیر که ایشی سکوت ایله کچیشدیرمك طوغرو اولەماز .

موسیو هانوتونك کلامندن استدلال اولونیور که مسلمانلرك احوالیله بوکونکی حرکتلری حقنده کندیسنده برازسوء تفهم وار ، سوء تفهم ایسه مشارالیهك بالذات مقاله‌سنده تصریح ایتدیکی کبی عینی مقصده خادم اولانلر آره‌سنده بیله شقاق ، افتراق موجب اولور ، بناءً علیه حقه طرفدار اولانلر ، اونی حمایه ایدنلر ایچون بوسوزی لائق اولدیغی موقع امعانه چیقارمامق طوغرو دکلدر . امید ایدرم که المؤید یازدیغم شو مقاله فرانسزجه‌یه ترجمه ایدیله‌رك موسیو هانوتویه کوندریلیرده کندیسنجه حالا مجهول قالان افکار ومقاصدیمز بوصورتله آرتق ابهامدن قورتارلمش اولور .

اکر مسلمانلر ایچون نافع بر شیدن مستفید اولمق ، بویوك بر مثالدن عبرت آلمق امکانی بوکونده موجود ایسه ، کندیلری حقنده هانوتونك سوزلری قدر فائده‌لی بر موعظه اوله‌ماز . أوت ، ایشته هانوتو مسلمانلرك هیچ بر زمان انکار ایده‌میه‌جکلری عیبلرینی ، نقصانلرینی کندیلرینه کوستریور : مملکتلرینی مستعمره حالنه قلب ایچون کلن اجانبك مقاصدینی ـ که آثارینی رأی‌العین کوردیلر ـ اکلاتیور ؛ شوحقیقتی‌ده تصریح ایدییور که : دولتلرك معاملاتنده عدالت

ارامق خیالدن ، ملتلرك انصافنه ربط امید ایتمك تمنیٔ محالدن بشقه بر شی دکلدر .

بناءً علیه حوزهٔ موجودیتی مدافعه ایتمك ، صفوت ناموسنی محافظه ایلمك ایسته ینلر ایچون اونلره یتشمکدن ، اونلرك یاپدیغنی یاپمقدن بشقه چاره یوقدر ، تاکه قوت ومکنتجه آنلره فائق اولمزسه‌لر بیله باری عینی سویه‌یه یوکسلسینلرده منافع مشترکه‌دن حصه‌دار اولمق خصوصنده وضعیت متقابله‌لری مملوك ایله مالك آره‌سنده‌کی کبی اولمیوب ایکی مالکك وضعیتی کبی اولسون . یوقسه بریبغین خیالات باطله ایله اویالانمق ، فعلیاتی براقوب ایچی بوش بر سوری کورولتیلی الفاظ ایله وقت کچیرمك ، صکره‌ده غفلتلرینی فرصت بیله‌رك اوزرلرینه چوکن قومك مرحمتنی ، عدالتنی نیازه قالقشمق انجق سرسم جاهللرك کاریدرکه بویله‌لری ذلته ، اسارته وجوه ایله مستحقدر .

ایشته بو سوزلر اویله صمیمی بر موعظه‌درکه بونی بر اجنبی لساننذن قبول ایتمك هر مسلمان ایچون فرض عیندر ؛ ذاتاً بونی دها اول جناب صدیقك لسانندن اخذ ایتمك فریضه‌دن ایدی . حضرت ، خالد ابن ولیدی حرب یمامه‌یه کوندریرکن « سنکله نصل محاربه ایدرلرسه سن‌ده عینیله مقابله ایت : قلیجه قلیجله ، غارغی‌یه غارغی ایله . » دیمشدی .

اخطاره حاجت یوقدرکه هر نزاع بر حربدر ؛ حیات امتك مدار استنادی اوله‌جق هر رقابت بر مجادله‌در ؛ ایکی رقیبدن هر برینك احراز ظفر مقصدیله طوتندیغی هر ایش بر جهاد ، مراجعت ایده‌جکی هر وسیله بر سلاحدر ؛ طرفیندن برینك محافظه ایتدیکی یاخود اله کچیردیکی هر منفعت بر غنیمتدر ؛ حتی براقوب چکلمك ، یاخود فرصتی فوت ایتمك ایسه بر هزیمتدر .

اوحالده کیمك رأیی دها سدید ، قوتی دها شدید ، سلاحی دها جدید ایسه میدان رقابتده ظفرده اونکدر . شاید ایکی قوت متوازن ایسه اوزمان رقیبلر آره‌سنده ائتلاف قابل اوله بیلور ؛ یوقسه متخالف ایکی قوت آره‌سنده اتفاق محالدر . قوی درحال استبداده باشلار ، دها طوغریسی ضعیف ایچون حق بقایه نائل اولمق صعوبت کسب ایدر . ذوی‌الحیات آره‌سنده جاری اولان قانون الٰهی بویله‌در .

موسیو هانوتو ، استادلریمزدن برینك « عدالت توازن قوادن عبارتدر . » جمله‌سیله اجمال ایتدیکی مآلی تفصیل ایدیورده وقتیله اوروپالیلر انجق اوقطعه‌ده جریان ایدن وقوعات ایله اوغراشمقده ایکن شیمدی مستعمرات تشکیلنه دوشمشلردر ، بوهجومك اوکنی آله‌جق قوت اونلرك استعمار ایتمك ایستدکلری اراضیده‌کی اقوامك قوتندن باشقه برشی اوله‌ماز ، دیبور . مثال اوله‌رق ژاپونلری کوستریبور :

ژاپونلرك مدنیتده ایلری کیتمك ، امور داخلیه‌لرینی اصلاح ایتمك ، مملکتلرینی محافظه‌یه کافی وسائط حاضرلامق سایه‌سنده آوروپایه کندیلرینی طانیتدیغنی ، مکین ، متین بر دولت اولدیغنی اعترافه آوروپایی مجبور ایتدیکنی ، بوصورتله اراضیسنی غربك تجاوزندن قورتاردقدن باشقه کندی منافعیله آوروپالیلرك منافعی بینی‌ده تألیف ایلدیکنی سویلیور .

بویك طوغرو برسوزدر . معمافیه مسلمانلرك بوحقیقتی عصرلردن بری طانیمش اولمسی ایجاب ایدردی . زیرا اللرنده‌کی کتاب منزل اك بیوك برمرشددر . حتی (واعدوالهم مااستطعتم من قوة) آیت کریمه‌سی کافیدر .

ایشته آیت کریمه مسلمانلری قوت حاضرلامایه دعوت ایدیور ؛ همده استطاعتلرینك منتهای حدودینه قدر اوغراشمقله امر ایلیور . حال بوکه صورت عمومیه‌ده قوت اطلاق اولنان شیئی استحصال اوغورنده بوتون ملکات عقلیه وبدنیه‌سنی اعمال ایدن بر اُمتك استطاعتنه منتها تصور ایدیله‌مز . بو قازانیله‌جق قوتده انسانك خصمنه غلبه‌سنی تأمین ایده‌جك ، شخصنی ، دائرهٔ ملکنی تعرضدن مصون بولوندیره‌جق ، یاخود بر غاصبك یدندن حقنی تخلیصه مدار اوله‌جق واسطه‌در . بونك اك بویوکی ، اك خیرلیسی ایسه اوقوتدرکه کندیسیله حق صیانت اولنور ؛ عظیم بر منفعت الده ایدیلیر ؛ مهاجمی خصمایه حدینی بیلمه‌یه مجبور ایدرده بو صورتله آره‌ده صلح وسلام استقرار بولور ؛ امور بر اطمئنان تام ایچنده جریانه باشلار .

آوروپا اقوامنك قوتلری بر طاقم اساسلردن مرکبدرکه اونلرده علم ، ادب ، تجارت ، صناعت ، عدل ، دین ، سلاحدن عبارتدر . بونلر میاننده دینی‌ده ذکر ایدییورم . زیرا موسیو هانوتوده انکار ایده‌مزکه استعمار ایچون تعقیب ایتدیکی سیاستده اوروپا دینه استناد ایلمکده ؛ دیندن چوق بویوك معاونت کورمکده‌در . پاپاسلر ، دینی جمعیتلر مملکتلری مستعمره حالنه کتیریله‌جك اقوامی اولدن حاضرلامق ، سلاحك یالکز باشنه آچه‌مایه‌جغی کلیدلری آچمق ، ساده عسکرك کوره‌میه‌جکی ایشلری کورمك ایچون آوروپالیلرك النده اك مهم واسطه‌در .

آرتق مسلماتدن اولان بو مسئله اوزرنده هانوتو کبی احواله واقف برذاتك مناقشه‌یه قالقیشه‌جغنی امید ایتمدیکم ایچون بحثی اوزاتمه‌یه لزوم کورمیورم . یالکز کوزیمك اوکنده کچن بر وقعه‌یی حکایه ایده‌جکم که بو مقامده ذکرنده بأس یوقدر :

جبل لبنان کنجلرندن بری فرانسز پاپاسلرینك سوریه‌ده تأسیس ایتمش اولدقلری مکتبلرك برنده اوقومش ؛ خواجه‌لرندن فرانسه ادبیات وفنوننه دائر بر چوق شیلر اوکرنمش ؛ بو لسان اوزرینه مدون بر خیلی آثار مطالعه ایتمش . بناءً علیه قلبنی فرانسز محبتی اشغال ایتمش‌ده آرتق بومملکتك نور علم وحریته مشرق اولدیغی ، بوملتك بوتون دنیایی زنجیر اسارتدن خلاص ایلدیکی ذهننده ایجه یرلشمش ، دها صکره فرانسه فلاسفه‌سنك بعض آثاریله سیاسیونك بعض مؤلفاتی‌ده کوزدن کچیرنجه بوامت جلیله‌نك غایهٔ سیاستی افکار بشری تهذیب ایتمك ، انسانلری حریت فکریه دائره‌سنده یتشدیرمك ایچون معارفك بوتون جهانه نشر وتعمیمندن عبارت اولدیغی حقنده‌کی اعتقادی بوسبتون تأید ایتمش .

بوکنج کندینه ، اکر پارسه کیدرده حکومتدن جبل لبنانده بویله مکتبلر تأسیسی ایچون معاونت طلب ایده‌جك اولورسه‌م موفقیت حاضردر، دییه‌رك ۱۸۸٤ سنه‌سنده پارسه کیتمش . اوراده سوریه اذکیاسندن اولوب فرانسه‌جه‌ ایشی پك یولنده کیدن بر بیلدیکنه ملاقی اولمش . نه مقصدله کلدیکنی حکایه ایدرك حکومتدن طلب معاونت خصوصنده توسط ایلمسنی رجاده بولنمش . بوذات برخیلی اوغراشدقدن صوکره آرقداشسنك یانینه کله‌رك : « سنك تصورك خیالدن بشقه برشی دکل ایمش ! واقعا فرانسه حکومتی جزویتلری مملکتدن قوغیور ؛ کلیسانك نفوذینی محو ایچون اوغراشیور . لکن خارجده‌کی سیاستی صرف دیندر . بو حقیقتی وطنکده‌کی جزویتلری حمایه ایتمسندن ، اونلره معاونت نقدیه‌ده وسائره‌ده بولنمسندن‌ده اکلایه‌بیلیرسك . اکر جبل لبنانده دینی مکتبلر آچمق ایسترسه‌ك اسعاف مسئولك قولایدر . یوقسه بر آن اول دونوب کندی ایشکله مشغول اولمایه باق . » دیمش .

ایشته بوزواللی کنج برمدت فرانسه‌ده دولاشه‌رق جیبنده‌کی پاره‌سنی کاملاً بیتیردکدن صوکره خائب وخاسر مملکتنه دوندی . هم‌ده عودتنی تأمین ایده‌جك کیمسه بولنمدیده بزم دوستلریمزك مرحمتنه التجا ایتدی . حتی آرقداشسنك شیمدی نقل ایتدیکم سوزلرنده حاضر بولندیغم کبی کندیسنه یاردم ایدنلره بن‌ده اشتراك ایتدم.

ایشته برمسلمان، قوتی تشکیل ایدن شو صایدیغمز اساسلری قطعی، ثابت برعزم ایله استحصاله چالیشمازسه هم قرآنه ، هم حضرت صدیقك سوزینه مخالفت ایتمش ، هم‌ده هانوتونك لومنه اظهار استحقاق ایتمش اولور ؛ قیامته قدرده آوروپالیلرله ائتلافه یول بوله‌ماز .

شیمدی بنم بوموزیرایله دها ایکی امر مهم حقنده قونوشمام ایجاب ایدیورکه اولکیسی مسلمانلرك شو صوك زمانلرده‌کی حرکاتنه باقه‌رق بوندن براتحاد اسلام فکرینی، سیاسی، دینی هرایکی قوتك برشخصده جمعی تصورینی استمزاج ایتمسیدر؛ دیکری ایسه کندیسنك اوته کندن، بریکندن طویدیغی سوزلر اوزرینه ، مسلمانلرك آوروپا سیاستنه ، دها طوغروسی بوتون خرستیانلره قارشی سوء ظنده بولندیغنه ، حتی درجهٔ افراطه واردردقلری بو اعتمادسزلقدن طولایی نه قدر اخلاص ایله چالیشیرسه چالیشسون برعثمانلی خرستیانه هیچ برایش تودیع ایتمدیکنه ذاهب اولمسیدر . بن بوخصوصده‌کی مطالعاتمی دیکر نسخه‌یه براقیورم .

محمد عاکف

مناقب سنیه

— مابعد —

رافعاً رأسه وفی ذلك الرفـ

ـع الی کل سودد ایماء

اومولود مکرم رأس مبارکنی سمایه رفع ایدر اولدیغی حالده والده‌سی

آنی وضع ایتمشیدی که اورفعده هرمجد وسیادته ایما وار . رسول اکرم دنیایه کلدیکی زمان سر سعادتنی جانب سمایه رفع ایتمشیدی وبونده ذات رسالتپناهیلرینك هرصورتله اولولغنه وقدر والاسنك هیچ بر فرده میسر اولامش درجه علو ورفعتنه رمز واشارت وار ایدی .

ابو سعید حضرتلرینك روایتی اوزره جناب آمنه دیدی که رسول اکرم حین ولادتنده وجودمدن آیرلدیغی اثناده بندن برنور چیقوب اکا مشرق و مغربك مابینی روشن وتابدار قلدقدن صکره اللری اوزرینه طیانه‌رق یره دوشدی ، بعده بر آوج طوپراق آلوب طوتدی وباشنی سمایه رفع ایتدی .

بیان اعراب ولغات :

[رافعاً] اولکی بیتده کچن [اذ وضعته] ده‌کی مفعولدن حال . [رأسه] اشبو حالك مفعولی وجمله [رافعاً هو رأسه الی السماء] تقدیرنده‌در . [وفی ذلك الرفع] مقدم خبر ، [ایماء] انك مبتداسی . [الی کل سودد] مبتدایه متعلق . سینك ضمیله [سودد] اولولق معناسنه‌در .

رامقاً طرفه السماء ومرمی

عین من شأنه العلو العلاء

اومولود مکرمك چشمی سمایه نظر خفیف ایله ناظر بولندیغی حالده مادر محترمی آنی وضع ایتمشیدی که شانی علو ورفعت اولانك هدف چشمی علادر رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز پیرایهٔ عالم شهود اولدیغی هنکامده سمایه نیم عطف لحاظه ایلمکده ایدی که مقصدی اعتلا اولانك هدف چشمی غایت نظری عز وعلا اولدیغی جهتله بونیم لحاظه اونوزاد مکرمك قصدی درجات علیه اولدیغنه رمز واشارت ایدی . خلاصه جناب آمنه رسول اکرم افندمزی وضع ایلدیکی زمان اومولود مجتبی رأس مبارکنی سمایه رفع ایتمش وسمت آسمانه نیم نکران اولمش ایدی که بونك سری اونوزاد ، غایت نظری عز وعلا برسید کائنات اولدیغنه رمز واشارت ایدی .

بیان اعراب ولغات

[رامقاً] بوده [وضعته] نك مفعولندن حالدر ، بوتقدیرجه احوال مترادفه‌دن اولور ، ویاخود [رافعاً] لفظنك ضمیرندن حالدر ، بوصورتده احوال متداخله‌دن اولور . رامق رمقدن اسم فاعلدر . رمق : باب اولدن رانك فتحی ومیمك سکونیله برشیئه نظر خفیف ایله باقق معناسنه‌در . [طرفه] فاعلدر وطرف : صرف وزننده کوز معناسنه مفرد اولوب جمعی یوقدر . [السماء] مفعول . [ومرمی] مبتدا اولوب خبری [العلاء] در . [عین] مرمانك مضاف الیهی . [من] موصول وعینك مضاف الیهی . [شأنه العلو] مبتداء وخبردن مرکب صله‌در . مرمی : اسم مکان واوق نشانکاهی معناسنه‌در، بوراده کوزك منتهای نظری مراددر . شأن : شینك فتحی وهمزه‌نك سکونیله قصد معناسنه‌در. شارح قاموس دیورکه همزه‌نك الفه قلبی ایله [شان] السنه‌ده متداولدر . انتهی . شأن حال وشان معناسنه‌ده کلور، کلام ناظمی بومعنایه‌ده حمل ممکندر . علو : ارتفاع واعتلا دیمکدر . علاء : فتح ومد ایله رفعت وشرف معناسنه‌در ، رتب عالیه معناسنه اوله‌رق عینك ضمی والفك قصریله قرائت ایتمکده جائزدر . بقیه‌سی وار

برکت زاده : اسماعیل حقی

علم فقه تاریخندن برپارچه :

اجتهاده دائر

دور اصحابده اجتهاد : مابعد

مرکز خلافت دخی داخل اولدیغی حالده طشره‌لرده اولان بتون علمای اصحاب مهما امکن کتاب وسنت اوزرنده تحریات اجرا ایتدکدن صوکره ، مسئله‌یه تماس ایده‌جك برنقطه بوله‌مدقلری صورتده اجتهاد ایدییورلردی . اشته شو وجهله اجرا ایدیلن اجتهادك برنتیجهٔ طبیعیه‌سی اولمق اوزره مجتهدات آراسنده اختلاف میدانه کلدی . بوصورتله علم فقهده اولان مذاهب مختلفه‌نك اساسلری وضع اولوندی.

شو اختلاف طبیعی برحال اولمغله برابر حق وصوابك تعددی قبول اولونمدیغندن ، مختلف فیه اولان مسئله‌ده ، قائلیندن بعضلرینك مصیب اولملری ایجاب ایدییور . — المجتهد قد یخطیٔ وقد یصیب — بوحالده بونلردن هانکیسنك اصابت ، هانکیسنك خطا ایتدیکنی بیلمك ایچون بر معیار بولنمق لازم کلیور ، که اوده باب عبادتده منحصراً کیفیت مشروعه‌یه ، باب معامله‌ده ایسه هم شرعه ، هم‌ده مصلحته توافق ایتمکدن عبارتدر .

عبادتك وجه مشروع اوزره اجرا ایدیلوب، ایدیلمدیکنی بیلمك ایچونده کتابه ، سنته توافق ایدوب ایتمه‌مسنی بیلمك کفایت ایدر . بناءً علیه باب عبادتده اجرا ایدیلن اجتهادك مؤداسی کتابه ، سنته موافق اولمق شرطیله صواب ، عکس تقدیرده خطادر .

معاملاتده اجرا ایدیلن اجتهادك صواب اولوب اولمادیغنی بیلمك ایچون ایکی نقطه‌یه دقت ایدیلمك لازمدر: بری اجتهادك شرع مبینه، دیکری مصالح عباده توافق ایدوب ایتمامسندن عبارتدر. اشته بونلره نردن توافق ایدرسه ، مجتهد مصیب عد اولونور .

اساساً معاملاتده شرع شریف ، مصالح ناس ایله توأم بولنیور. منفعت مشروعه نره‌ده موجود ایسه ، شرع قویمك مقتضاسی اودر. حتی بواعتبارله ازمنه وامکنه‌نك اختلافیله مسئله‌نك احکامی دخی تبدل ایده‌بیلیر . بوصورتده مختلف زمانلرده ، یاخود مختلف محللرده برمسئله حقنده ایکی مجتهد مختلف حکملر اعطا ایدر ، هرایکیسینك اجتهادلری اوزمان ، اومکان اهالیسنك منفعت مشروعه‌لرینه موافق کلیر ایسه ، هرایکیسی بردن مصیب عد اولونورلر . معاملاتده روح ، مصلحتدر، منفعتدر . فقط حقدن، عدالتدن تجاوز ایتمامك شرطیله ...

انسانلر معامله‌لرنده فطرةً پك زیاده حرص، طمع اظهار ایتمکده بولندقلرندن تشوشه ، عدم انتظامه ، خفی ظلملره میدان ویرمامك اوزره برقونترول قبیلندن معاملاتك قوانین شرعیه‌یه موافق بولنماسی شرط قیلنمشدر . معاملاتده روح ، منفعت اولمق اساسی محافظه ایدیلمکله برابر جلب منفعتك دائرهٔ عدالتده ، برانتظام معقول داخلنده جریانی تأمین ایدیله بیلمك ایچون معاملات، قوانین شرعیه طرفندن برنوع ترصد آلتنه آلنمشدر .

بناءً علیه باب معاملاتده اجرا ایدیلن اجتهادك صواب اولماسی ایچون مؤداسنك هم نصه ، هم مصلحته موافق اولماسی لازم کلور .

ذاتاً احکام معاملات ، نفسنده موجود حسندن طولایی منصوص اولمش دکلدر. نصك ورودینه سببیت ویرن اصل حسن اعمال وافعالده دکل ، بلکه آندن حاصل اولان ثمرات ومنافعده آرانمق ایجاب ایدر. بوحاله نظراً اعمال ایله منافع آراسنده وجودی مطلوب اولان نسبت تلازم انقطاعه اوغرارسه ، نص ایله اعمالك بیننده بربوشلق حصوله کلیر ؛ بوبوشلق دوام ایتدکجه یك دیکرینه یبانجی قالیرلر .

برمعامله که منافع عبادی تأمین ایتمسی اعتباریله حاصل اولان حسندن طولایی منصوص اولور ؛ صوکره اوحسنك ضایع اولمسیله اومعامله‌ده آرتق مشروعیت تصور اولونورمی ؛ آرتق آنکله تکلیف عبث اولمازمی؟! اساساً احکام معاملات اکثریت اوزره عرف وعادت اوزرینه بنا ایدیلمشدر . اوله‌بیلیرکه عرف وعادت تبدل ایتمکله احکام معاملات دخی تبدل ایدر . مقصد سلسلهٔ حیاتی نظام مشروع ومعروف اوزره ادامه ایتمك ، دائما مصالح عبادی دائرهٔ عدالتده اداره ایلمکدر .

جهاد ، اعلای کلمةالله ایچون مشروع قیلنمش ؛ عبادتدر. فقط بومعنا موجود اولمیه‌رق مجاهده قبیحدر ، حرامدر . حسنه قبیح ، عبادتله فعل حرام آراسنده نه‌قدر آچیقلق موجود ایسه ، منفعت تأمین ایتمین معامله ایله نص آراسنده‌ده اوقدر آچیقلق واردر .

ایشته غرض ایتدیکم شوبوشلق ، شوبیانجیلغی کشف ایتدکدن صوکره اومنفعتدن عاری کیفیت معامله‌یی سلسلهٔ افعالمزدن چیقاره بیلمك هم شرعی ، هم حیاتی بر وظیفهٔ اجتهادیه‌در . باب اجتهاد قاپاندی، دینلمکه باشلاندیغی کوندن برو علم فقهك معاملات قسمنك بویله معامله‌لره اکثریتله تصادف اولوندیغی ، بونلرك یرینه یبانجی قانونلر یرلشدیریلدیکی حالده بز دماغلرمزده اولان اوبوشلغی حالا ازاله ایده‌مدك .

برطرفدن اومقدس علم فقهمزك کوستردیکی برچوق احکام معطل قالمش، کرهٔ ارضك هرکوشه‌سنده اولان اهالئ اسلامیه‌جه عادتا متروك حالنه کلمش ایکن بز حالا : « ایشته بو، بزم شریعتمزدر ! » دیوب طوریورز . مرکز خلافت دینلن استانبولدن باشلیه‌رق اهالئ اسلامیه‌نك ساکن اولدیغی بتون بلاد، بتون مملکتلر برر بررکوزدن کچیریله‌جك اولورسه احکام معاملاتك کتب فقهیه صحائفنده صیقشوب قاله‌رق آنجق مدرسه کوشه‌لرنده ثواب ایچون قرائت ایدیلمکده اولدیغی ، اصل معاملات ناسه ایسه پك آز برتأثیر اجرا ایده‌بیلمکده بولندیغی بتون وضوحیله میدانه چیقار. بتون بوحاللر بهانه‌ایدیله‌رك، دشمنلری طرفندن مقدس اسلامیتك نه‌لره اوغرادیلمقده اولدیغی آنجق جناب الله بیلیر . بوکبی ماده‌لر ایلرو سوریله‌رك دین مبین اسلامك اك نازك ، اك حساس نقطه‌لرینه دهشتلی ضربه‌لر ایندیریلیور؛ فقط آلدیران، آجییان یوق. کیمك نه‌سی، که آجیسون!.. اسلامیت ارثاً انتقال ایتمش برشی دکلی؟

ديكر طرفدن اوپانجى قانونلره حبس ، قلنج ، تفنك . . . ترفيق اولونديغى حالده ينه حقيله تطبيق اولونه‌ميور ؛ ينه اولكيسى كبى مجله‌لرده، مجموعه‌لرده صقيشه‌رق قاليور. فقط بوقدرى‌ده ملتك قانى ايچمكه كفايت ايديور . معاملات دورغون ، سونوك ؛ اهالى باشى بوش ؛ طانيمديغى برقيد آلتنه كيرمك استه‌ميور .. امل مجهول ، مستقبل مظلم ...

بتون بونلر كوزمزك اوكنده برضياى جهنمى كبى پارلامقده‌ايكن بنه اوتانميور ؛ قفالرمزى اسفل سافلينه طوغرو ميل ايتديره‌رك قسوتلى ، قرارمش قلبلره قوت ويردكدن صوكره « باب اجتهاد مسدوددر ! » ديه بيله‌جك قدر كندمزده برجسارت بوليورز .

عبادت ايله معاملات : اساس ، مشروعيت ، مقصد ... اعتباريله ديكرلرندن پك فرقلى بولنيورلر .

عباداتده روح ، — نيتدر ، خلوصدر ، قلبى اولمقدر .

معاملاتده روح ، — منفعتدر ، عرضدر ، مادى اولمقدر.

عباداتده تصفيهٔ قلب ، تهذيب نفس ، تقويهٔ ايمان، امتثال لامرالله، تقرب الى الله قصد اولنور . فقط روح مقصد ، رضاى باريدر .

معاملاتده مقصد ، صرف تنظيم حيات ، امور معيشتى اصلاح ، خلاصه مهما امكن سعادت دنيويه‌يى احضاردن عبارتدر .

عبادات ، — تعبدى بر عمل جوارح وعمل روحيدركه هنوز بر منطقه ربط اولنمش دكلدر . ذاتاً بوكا لزوم بيله يوقدر . زيرا الوهيت ونبوته ايمان ايدن بر انسان عباداتده بر منطق آرامغه لزوم حس ايتمز . عباداتك اجراسى ايچون بر تكليف الهى ، برده لذت روحيه كافى كوريلير .

بناءً عليه عبادت آنجق كيفيت مشروعه اوزره صرف تعبدى اوله‌رق اجرا ايديلمك اقتضا ايدر .

معاملات بويله دكل : يعنى بشر تفكر ايتمكه باشلاديغى كوندن برى زمانمزه قدر حادثات اوزرنده پك‌چوق تحليلات اجرا ايديلمش؛ هر نقطه‌سنده سنه‌لرجه تفكرات يوريدلمشدر .

اشته بواثناده فن تاريخ ، علم النفس ، علم الروح ، علم اخلاق ، علم حقوق ، علوم طبيعيه دخى تأسس ايده‌رك بتون بونلرك ياردميله حادثات ايچنده بر سلسلهٔ منتظمه موجود اولديغى كشف ايديلمش ؛ آرالرنده بولنان نسب حكميه ميدانه چيقارلمشدر. اشته بويله‌جه اجرا ايديلن تحليلات وتقيدات، حادثاتك برقسم مهمنى تشكيل ايدن معاملات آراسنده دخى مجهولاتك آزالماسنه پك زياده ياردم ايتمشدر. انسانيت ترقى ايتدكجه معاملاتك بر دائرهٔ معقوليته كيره‌جكنده هيچ شبهه قالمامشدر .

بتون شو ملاحظه‌لردن معاملات ايچون وضع اولونان اصول وقوانينك دها معقول اولان ديكرلرينك كشف اولونديغى كونه قدر اجراى نفوذ ايده‌بيله‌جكى آكلاشيلير . بونكله برابر معاملاتك جلب منافع ايچون اجرا ايديلوب ، بناءً عليه كيفيت عبادات كبى ، اصول واحده اوزره ثابت قالمه‌يه‌جنى‌ده ميدانه چيقار .

فخر كائنات افندمزك سفرده ، حضرده كچن بتون كونلرى تبليغ احكام ، تعليم دين مبين اسلام ايله مشبوع بولنيوردى . اول حضرتك — خصوصيت احواله عائد اولانلردن ماعدا — بالجمله افعال واقوالى بر دستور شرعى ، بر تبليغ حكم الهى اعتبار اولنوردى . آنكچون اصحاب كرام حضراتى شو تبليغات نبويه‌نك تلقيسى خصوصنده صوك درجه اعتنا بيوريورلردى . حتى كوچك بر حركت ، كوچك بر اشارتنه ، قصه برسوزينه قدر ضبط وحفظ ايدرلر ، ايتمكه چاليشيرلردى. فقط كرك شخصى ، كرك دينى وهيئت اجتماعيه‌لرينه عائد مشغوليت وضرورتدن طولايى هپ بتون اوقاتده حضور رسالتپناهيده حاضر بولنه‌مازلردى . هر نه قدر مجلس نبويده حاضر بولنوب تعليمات نبويه‌يى ايشيدنلر وكورنلر ، بولنميانلره تبليغ ايتمك معتادنده ايدى ايسه‌لرده ، آره صره بعض سنت وحديثلرك نصلسه لزومى قدر تعمم ايده‌مديكى‌ده اولوردى . — ارتحال نبويدن صوكره بويله بر اثره تصادف اولوندقجه بعض اكابر اصحابك تأسف وتأثرلرى كتب احاديثده كورولمكده‌در . —

اصحاب كرام حضراتى بعضاً بويله كنديلرنجه خفى قالان مسئله‌لرده اجتهاد ايده‌رك موجبيله عمل ايدر واولوجهله‌ده تعليم بيوررلردى . اشته بو صورتده بعضاً برتصادف اثرى ، ياخود تتبع نتيجه‌سى اوله‌رق، اجتهاد ايتدكلرى مسئله حقنده كنديلرينه سنت نبويه تبليغ اولنوردى.

ابن عباس حضرتلرى وارد اولان سنتدن خبردار اولميه‌رق مفوضه حقنده اجتهاد ايلمش ، اصابت ايتديكى معقل بن يسار حضرتلرينك روايت ايلديكى حديث ايله تصديق اولنمشدى .

ابو هريره حضرتلرى كندى اجتهادى ايله جنبك صومى جائز دكلدر اعتقادنده بولنيور ، حتى شو اعتقادنده مصر كورونيوردى . فقط ازواج طاهراتدن بعضلرى بواجتهاد خطا اولوب ، مسئله حقنده اثر موجود اولديغى سويلينجه كندى مذهبى خلافنده غلبهٔ ظن حاصل اوله‌رق اجتهادندن رجوع بيورمشلردى .

فاطمه بنت قيس « زوجى طرفندن طلاق ثلاثه ايله تطليق ايديلمش اولديغى حالده فخر كائنات افندمز ، نفقه وسكنى تقدير بيورماديغى» شهادت ايلمشدى . فقط حضرت عمر بو شهادتى شايان قبول كورميه‌رك كندى اجتهاديله نفقه وسكنى‌نك لزومنه قائل اولمشلردى .

حضرت عمر رضى الله عنه ، — صو موجود بولنماديغى صورتده دخى — جنابت ايچون تيمك كفايت ايتمديكنه قائل اوليوردى . عمار بن ياسر حضرتلرى ايسه ، عمرك اجتهادينك خلافنه حديث روايت ايدييور ؛ فقط حضرت فاروق حديثك كندى اجتهادينى ابطال ايده‌بيله‌جك بر قوتى حائز اولماديغى سويليور ؛ بناءً عليه كندى اجتهادى اوزرنده ثابت قاليوردى .

ابن عمر رضى الله عنهما قادينلر اغتسال ايدركن اوركولرينك چوزلمسى لزومنه قائل ؛ بو يولده تعليماتده بولنيورلردى . حضرت

عائشه رضی‌الله عنها ابن عمرك بو یولده اولان اعتقادینی ایشیدنجه :
« یا عجباً لابن عمر هذا یأمرالنساء ان ینقضن رؤسهن افلا یأمرهن
ان یحلقن رؤسهن لقد کنت اغتسل انا ورسول‌الله من اناء واحد
وما ازید علی ان افرغ علی رأسی ثلاث‌افرغات » بیورمشلردی.

صحابیاتدن هند رضی‌الله عنها مستحاضه حقنده اولان رخصت نبویه‌یی ایشتمامش بولندیغندن نماز قیلیور ؛ فقط نمازی وقتنده ادا ایده‌مدیکندن متأثر اولیور ، آغلایوردی .

آکلاشیلیورکه اصحاب کرام حضراتی بر مسئله‌حقنده اثرموجود اولدیغندن بی خبر اوله‌رق اجتهاد ایتدکلری صورتده کندیلرینه اثر تبلیغ اولونجه یااجتهادلرنده مصیب اولدقلری میدانه چیقـار ، ممنون اولورلردی ؛ یاخود مخطیٔ اولدقلری سویلنور ، کندیلرنجـه دخی اجتهادلری خلافنده غلبهٔ ظن حاصل اولدیغندن مذهبلرندن رجوع ایلرلردی . فقط بعضـاً کندی اجتهادلری خلافنده غلبهٔ ظن حاصل اوله‌مادیغندن اجتهادلرنده ثبات ایلرلر ؛ بوحالده اواثر اوذوات‌طرفندن طعن ایدیلمش اولوردی . بعضاً دخی اواجتهاد کرده‌لری اولان مسئله حقنده اثرك ورودندن بوسبتون خبرسز قالدقلریده وقوع بولمامش دکلدی .

صوکی وار

قزانلی حلیم ثابت

صوك فریاد

مدنیت ، او هیکل افکار
باقه‌رق روزن حقیقتدن :
حایقرر . — ای ذلیل انسانلر !
وازکچك ، وازکچك بو وحشتدن . .

یتشیر شان ایچون دناءتلر ،
یتشیر سجده پای جلاده ،
یتشیر چکدیکك سفالتلر ،
کلیور ، آرتق ، ایشته امداده :
آسماندن نه بر ندای آله ،
نه‌ده خاك سیاهدن بر آه . . .

دائما خون ماءمنت اکه‌رك
خیره قارشی هجوم ایدوب ، کسمك :
بو دکلی جنایتك حکمی ؟
سز کیدنجه یتیملر قالیور ،
اللرنده نه وارسه ، هپ آلیور
بر حکمدار ظالمك ظلمی . . .

حرص آماله آلت اولمقدن :
نه مکافات اومارسکز بیلمم ؟
دائما چهره‌لرده زهر الم ،
دائما هر کوکلده کین ژیان . .

هر امل قاتلی ، هر امل مشئوم :
دیدینیر قلب آدمیتده ،
کورورم لونی روی صفوتده !
بی امان درده هر سون محکوم . . .

یاشایك صلح ایچنده . . . راحت روح
عالمك سینه‌سنده بر مجروح
کبی هر آن زواللی ، کریه‌نثار ؛
بولیور هر طرفده بر غدار . .

سزی خلق ایلین آلهی بیلك ؛
کافر ، اولماز امید وار نجات ؛
بر تسلیٔ اضطراب ایسه دین :
دینده محفوظ امید توفیقات . . .

. . . .

بو سوزك قارشیسنده انسانلر :
حکم وجدانه اولیوب آکاه ،
ینه بردن قودوردیلر ، ایواه . .
آچه‌رق ظلم ایچنده زندانلر :
حق هادی‌یی آتدیلر . اورایه !
طاپدیلر ، صوکره ، دائما پارایه . . .

عثمان فخری

فرانسزجه بر رساله‌دن :

۱۹۰۹ سنه‌سنده ژاپونیانك قواسی

عجبا ژاپونیانك قوهٔ حاضرهٔ عسکریه‌سی نه‌دن عبارتدر ؟ قوهٔ عسکریه‌سنك تزییدی وارداتیله متناسبمیدر ؟

افکار تمایلاتی نه مرکزده‌در ؟ سنجاغنك دلالت ایتدیکی وجهله ژاپونیا حقیقةً شرقلك برشمس طالعیمیدر ؟ یوقسه سریع الزوال بر فجر کاذبیمیدر ؟ بونجه عصرلردن بری حالت اجتماعیه‌سنی تشکیل ایدن دره بکلکلری اوروپا مملکتلرندن بعضیلرنده اولدیغی کبی فرق سیاسیه شکلنده ظهور ایدوب یکدیکریله مجادله‌یه باشلایه‌جقلرمی ؟ ژاپونیا ترقیات صناعیه‌سنك نتیجه‌سی « سوسیالیزم » مسلکنده قرار ویره‌جکمی ؟

اجرا ایده‌جکمز تتبعات تعداد اولنان مسائلك حلنی متکافل دکلدر . یالکز بونلردن هر برینك صورت خصوصیه‌ده تدقیقنه‌دائر بعض نقاط نظریله درمیان ایتمك جهتنه خادمدر. اولا شوراسی‌معلوم اولملی‌که اقوام شرقیه‌نك بنیهٔ‌عقلیه‌لریله اقوام غربیه‌نك بنیهٔ عقلیه‌لری بربرینه بکزه‌مدیکی عموماً تسلیم کرده‌سی اولان برحقیقت‌ثابته‌در. حالبوکه غربیلر اقوام شرقیه‌نك افعال وحرکاتنی دائما کندی قواعد

منطقیه‌لرینه توفیقاً تدقیق ومحاکمه ایدیورلر . شرقلیلر ایسه بومنطقدن برشی اکلامیورلر . انلرك کندی منطقلرندن استنباط ایتدکلری نتایج دائما اقوام غربیه‌نك نتایج منطقیه‌لریله طبان طبانه ضد دوشیور . غربلیلر حلیهٔ حقیقتدن عاری بر طاقم فرضیاته ، وقیاساته فریفته اولیورلر . بونك نتایجیده بعضکره پك وخیم اولیور . ایشته روسیه‌نك کچن طقسان درت سنه‌سی شباطنك سکزنجی کونی پورارتورده ژاپونیا طورپیدولرینك هجوم نا کهانیلرینه معروض اولمسی‌ده بو تخالف منطق نتیجه‌سیدر .

روسیه حکومتی . کندیسنی بویله بر تعرضدن مصون بولندیره‌جغنی ، کندیسنه وقت قازاندیره‌جغنی اعتقادنده ایدی . حالبوکه ژاپونیانك احوالی حقنده معلومات صحیحه‌یه دسترس اولانلر روسیه‌نك بویله بر هجومه اوغرایه‌جغنی قطعیاً بیلیورلر ایدی . حتی « نیویورق هرالد » غزته‌سی ژاپونلرك « کینسو » ده تدارکات حربیه اجرا ایتدکلرینی ، روسیه وژاپونیا خارجیه ناظرلریله بارون « روزن » بیننده جریان ایدن مذاکرات موافق برشکل وصورت اکتساب ایتمدیکی تقدیرده ژاپونلرك اکسزین « قوره » یه بر قوهٔ مهمه سوق ایده‌جکلرینی یازمش ایدی . غزته‌نك بو اخباری قطعی ایدی . فقط منطق اعتباریله بویله برشیئك وقوعنه احتمال ویرلمدیکندن « نیویورق هراد » ك بو اخبار واقعی اصلا نظر اعتباره النمدی .

احوالی ایوجه آکلامق ایچون ژاپونیایی اوروپا دولتلرینك انظار حیرتلری اوکنده برنجی درجه‌ده بر عسکری حکومت صورتنده تجلی ایتدیرن قواسی حقنده بر فکر حاصل ایتمك فائده‌دن خالی دکلدر . محاربهٔ اخیره‌نك ظهورندن هنوز چوق زمان کچمدیکندن ژاپونیا اردولرینك موفقیات متوالیه‌سی عساکرك متانت فوق العاده ، صوك درجه‌یه قدر موتی استحقار ایتملرندن ایلرو کلدیکی جمله‌مزك معلومیدر .

اوروپا اصولی وجهله تنسیق نقطهٔ نظرینه کوره بیك سکز یوز التمش سکز سنه‌سندن اول معدوم حکمنده اولان ژاپونیا اردوسی سوق الجیشه عائد عنعنات تاریخیه‌سی اولمدیغی ، « تورن » یاخود « ناپولیون » کبی دهات عسکریه‌دن برینك تحت قوماندانسنده بولنمدیغی حالده اون سنه‌دن عبارت برمدت قلیله ظرفنده هیچ برموفقیتسزلکه دوچار اولمدن اوچ محاربه اتلامشدر . بو محاربه‌لردن ایکیسی پك اوقدر حائز اهمیت دکل ایدی ؛ فقط اوچنجیسی کرك طرفین عسکرینك مقدارندن ، کرك حربك تمادیسیله محاربلرك عناد واصرارلرندن طولانی ازمنهٔ اخیره‌ده ظهور ایدن محارباتك اك دهشتلیلرندن ایدی .

عجبا ژاپونلرك سلسلهٔ موفقیاتنی تأمین ایدن شی قوماندانلرینك تربیهٔ عسکریه‌لریمی ایدی ؟ طبیعت نقطهٔ نظرندن بو اولدیغنده شبهه یوقدر . « وینغتون » ه ویریلان « مرد آهنین » نامی بونلره‌ده ویریله‌بیلور . زیرا بو قوماندانلرك کافه‌سی « اولومدن قورتلمق اخلاقسزلقدر » قاعده‌سنی دستور حرکت اتخاذ ایتمشلر ایدی .

فقط مسئله‌نك جهت فنیه‌سنه کلنجه الیوم « توکیو » ده زادکان قزلرینه مخصوص مکتبك مدیری اولان « پورارتور » فاتحی جنرال « نوژی » نك ایلك تربیهٔ عسکریه‌سی یای وقلیجله باشلادیغی درخاطر ایدلملیدر . چونکه اسکی فتیللی تفنکلر اوزمان ژاپونیانك اصل سلاحی دکلدی . ژاپونیانك محاربهٔ اخیره‌ده احراز ایتدیکی مظفریتی شایان تدقیق بر طاقم اسباب قدیمه‌یه عطف واسناد ایتمك لازمه‌دندر . عجبا ژاپونیا عسکرینه بو حس فداکاری . بومتانت وشجاعت نره‌دن کلیور ایدی ؟ زیرا بو کبی فضائل انسانده کندیلکندن ظهور ایتمز ؛ البته بونك بر باعثی ، بر بادیسی واردر . شو حاله کوره بو کونکی ژاپونیالیلرك احوالنی توارث خصائص اجداد نقطهٔ نظرندن تدقیق ایتملی .

اولادك ابوینه فرط میل ومحبتلری اقصای شرق اهالیسی نزدنده فضائل اساسیه‌دن معدوددر . فقط انلرك بو محبتلری اوروپالیلرك بو نام ایله توشیح ایتدکلری محبتله اصلا قابل قیاس دکلدر . اوروپا مدنیتنده ایسه اولادك ابوینه قارشو ابراز مأثر فداکاری ایتمسی لزومنه کیمسه قائل دکلدر . فقط شرقده امر برعکسدر . اوراده ابوینه قارشی محبت ، فداکارلق ابراز ایتمك هم مجبوری ، همده غایت طبیعی برشیدر . حتی اوقدر طبیعیدرکه بو مسئله موقع مناقشه‌یه بیله قونه‌ماز . بوده خریستیانلغك ظهورندن اول ژاپونیایه ادخال ایدیلن « قونفسیوس » مذهبنك ایجاباتندندر . بو مذهب کرك ابوینه ، کرك رئیس حکومته صورت مطلقه‌ده اطاعت وانقیادی آمردر . « قونفوسیوس » مذهبنك بو امری ژاپونیالیلرك اوزمانکی افکارینه تمامیله توافق ایتمش ، زمانمزه قدر انلرك اعماق قلبنده جای قبول بولمشدر . « بودا » مذهبی‌ده بو تکلیف دینی‌یی قبول ایتدی ؛ ابوینه اطاعت درسی ١٨٦٨ سنه‌سنه قدر ژاپون اطفالنك تعلیم وتدریسی ایچون اساس اتخاذ قلندی . ١٨٦٨ تاریخندن صکره ژاپونلر اوروپا اصولنی قبول ایتدیلر . هرنقدر قونفوسیوس مذهبنه عائد تدریسات رسمی پروغرامدن چیقارلدی ایسه‌ده بو مذهبك احکامنه ، مقتضیاتنه عائله‌لرجه ینه صوك درجه‌یه قدر رعایت ایدیلیر ایدی .

ژاپونیاده بر آدم التمش یاشنه کلدیمی هر ایشدن فراغت ، بتون اموال واملاکنی اولادینه دور ایدر ؛ اولادینك ویردیکی پاره ایله امرار حیات ایلر . ژاپونلر اختیارلره او قدر حرمت ، اوقدر رعایت ایدرلرکه کنجلرك بو فرط حرمت و محبتلرندن طولانی اختیارلر پیغولهٔ تحقیر واستثقالده متروك قالمق اندیشه‌سندن قطعیاً آزاده‌درلر . ژاپونلرك اعتقادنجه سنی حدکماله واصل اولان برادمدن ایش ایسته‌مك وحشتك ، غلظتك صوك درجه‌سی دیمکدر .

ژاپونیاده ابوینه حرمت ومحبت حسنی چوجقلرك ذهننه نقش ایتمك ایچون مرتب بر چوق حکایه‌لر واردر . مکتبلرده بو حکایه‌لری کوچك چوجقلره اوقودرلر . بو فقره‌لرك بعضیسی پك مؤثر ، بعضیسیده پك مضحکدر .

بونلرك بو وجهله ترتیب ایدلمسنك حکمتی‌ده چوجقلری بونلردن حصه‌یاب ، متأثر ایتمکدر .

مثلا « روایش » اسمنده آلتمش یاشنده بر اختیارك حکایه‌سی

بوقیلمندر. بو آدم چوجق اثوابی کیر، حصیرلرك اوستنده یووارلانیر، چوجقلره مخصوص دها برطاقم شیلر یاپار ایمش !

بونك سببی ده طقسان یاشنده‌کی ابوینك بوحالی کوروب « باق بزم اوغلمز هنوز چوجق ایمش » دیه متسلی اولملری ، اختیارلقلرندن طولایی اندیشه‌یه دوشمه‌ملری ایمش .

اوروپالیلر بر بابانك ناموسه ، استقامته عائد بر مسئله‌دن طولایی اولادینی فدا ایتمك خصوصنده کوستردیکی قیاقلغی تقدیر ایده‌مزلر . حالبوکه بو قیاقلق بو فداکارلق بر چینلی بر ژاپونیالی ایچون امور عادیه‌دندر ، غایت طبیعیدر . بونی موجب بر حال واقع اولدیغی انلر اولادلرینی فدا ایتمکده اصلا تردد کوسترمزلر .

ژاپونیالیلره دینسز دیرلر . فقط بو سوز طوغری دکلدر . هر ژاپونیالینك اونده عبادته مخصوص بر یر واردر ؛ ابا واجدادلرینك اسملرینی کوچك کوچك لوحه‌لر اوزرینه یازوب اورایه آصارلر . ارواح کذشتکان ایچون اجرای آیینه مخصوص کونلری واردر .

بوکون ژاپونیانك مذهب رسمیسی اولان « شینتو » مذهبی حقیقتده امواته پرستشدن بشقه برشی دکلدر . « شینتو » نك معناسی الله یولی دیمکدر . اساساً بومذهب طبیعته پرستشدن عبارتدی . بودا مذهبی غایت کنیش و ترخیص طرفداری اولدیغندن کتاب مقدس ، قواعد مدونه‌سی اولمیان « شینتو » مذهبنی بر شعبه اوله‌رق قبول ایتدی. بودا مذهبی برچوق بودالرك متوالیاً ظهورینه قائل اولدیغندن برنجی ژاپون ایمپراطورینی ده بودالر صره‌سنه کچیردی . « شینتو » مذهبی ایمپراطورلرك اصلی الوهیته منتهی اولمق اساسی اوزرینه مبتنی . بونك خلاصه‌سی ده شودر: کویا ژاپون ارض مقدسی بدایةً معبودلرله مسکونه ایمش ، انسانلر ظهور ایتمش ، معبودلرله بینلرنده مناسبات پیدا اولمش، بونی متعاقب معبودلرسمواته چکلمش؛ ژاپونیانك خالق اولان « ابرانازی » نك « آمانه‌رازو » اسمنده برقیزی وارمش، « کونش الهه‌سی » بو قیز ژاپونیا اولکاسنی اولادلرندن برینك تحت حکومتنه ویرمك ایسته‌مش ، ژاپونیانك ایلك میقادوسی اولان «سیموته‌نو» یی میلاددن ٦٦٠ سنه اول ژاپونیایه حکمدار نصب ایتمش ژاپونیا رسمی وقعه‌نویسلری بوآنه قدرایمپراطورلرك انسال وانسابنی کمال دقتله ضبط ایتمشلردر . انلرك حسابنه کوره شمدیکی ایمپراطور یوز یکرمی طقوزنجی میقادودر .

« میقادو » اصلنك بو صورتله معبودلره منتهی اولمسی حسبیله معناً اویله براقتداری حائزدرکه ژاپونیاده اواقتداره قارشی طوره‌جق هیچ بر قدرت ، هیچ بر اقتدار متصور دکلدر. ژاپونلر معبودلرینه نصل عبادت ایدرلرسه میقادونك اجدادینه‌ده اویله عبادت ایدرلر . هر ایکی عبادت بربرینه ممزوج ایدلمشدر .

مابعدی‌وار — فرید

خطبه‌لره دائر

سلام علیکم ،

صراط مستقیمك صوك نسخه‌لرینه‌یازیلان یکی خطبه‌لری اوقودم. فوق العاده تقدیروتشکر ایلدم . خطبه‌لرمز هپ بویله اولملی که آنلردن بکله‌نیلن فائده حاصل اولمش اولسون . بو یکی خطبه‌لر مناسبتیله جریدهٔ فریده‌لرندن برشیٔ رجا ایده‌جکم :

خطبه‌دن مقصد ، خلقی امور دنیویه واخرویه حقنده ایقاظ ایدرك سلامت عمومیه واسلامیه‌یه خدمت اولدیغنه شبهه یوقدر . بو مقصددن لایقیله استفاده شبهه‌سز ، خطبه‌نك جماعتجه اکلاشیلمه‌سیله قابلدر . جماعتك اکلامسیله متناسبدر . بناءً علیه بو نصیحت دینیه‌نك یا ترکجه اوله‌رق سویله‌نیلمسی ، قابل اولماز ایسه ، منبره چیقمزدن اول خطیب افندی طرفندن اوقونه‌جق خطبه‌نك اطرافلیجه ومجملاً محلك اك چوق سویله‌نیلن لسان ایله اکلاتمسی فوائد کلیه حاصل ایدر ظننده‌یم . بونلر قابل اولماز ایسه خطبه‌دن ایدیله‌جك استفاده شیمدی‌یه قدر اولدیغی کبی عقیم قالمش اولور . خطبه‌یی یالکز عربجه بیلنلر اکلامش اولوب دیکر اقوام یالکز بر دعا دیکله‌مش اوله‌رق بکله‌نیلن فائده حاصل اولمادن جامعدن چیقمش اولورلر .

خطبه‌یی اولا عربجه قرائت ایدرك صوکره محلی لسانی ایله ایضاح ایتمك هندستانده جاری‌در. بونی مؤید اولمق اوزره مربوطاً ، ارطغرل فرقتینی ایله ژاپونیایه کیدن هیئت ضابطانك قوماندانی عثمان پاشا طرفندن هندستانده سنغاپور اهالیٔ اسلامیه‌سی حقنده کوندریلن فقراتی لفاً کوندرییورم .

مدیر بك افندی ، بو بابده ایدیله‌جك استفاده‌یی سزه ایضاح ایتمکی لزومسز کورورم . اووقت عوام ، عالم اسلامیت و انسانیت خصوصنده هر هفته بالمجبوریه یکی برشیٔ اوکره‌نه‌بیله‌جکدرکه بوتون بلاد اسلامیه‌ده نه‌مهم منافع تولید ایده‌جکی شبهه‌سزدر . بناءً علیه جریدهٔ معتبره‌لرینك بوخصوصده تشبثنه انتظار ایلرم افندم .

سابق قره‌حصار شرقی متصرفی

احمد جاوید

۱۷ کانون اول سنه ۳۰۵ تاریخلی ارطغرل فرقتینی قوماندانی عثمان پاشا طرفندن هندستانده سانغاپوردن بحریه نظارتنه کوندریلان تحریراتده خطبه حقنده اولان فقره صورتیدر :

«لیمانه دخولمز بر جمعه کوننه مصادف اولدیغندن صلاة جمعه‌یی ادا ایتمك ایچون کافهٔ ضابطان رفیقلرمله ساحله چیقه‌رق دولت علیهٔ عثمانیه‌نك قولومبو شهری اهالیٔ اصلیه‌سندن فخری شهبندری طرفندن صورت مخصوصه‌ده احضار و تهیه ایدیلان آرابه‌لره اوچر کشی راکب اوله‌رق چارشودن و برطاقم بغچه آره‌سندن مرور ایدرك طوغریجه شهبندرك خانه‌سنه مواصلت ایتدك . بومبایه ورودمزدن صوکره اشبوشهرده مواصلتمزدن خبردار ورایت ظفر آیت عثمانیه‌یی کورمکه کمال اشتیاق ایله منتظر اولان اهالیٔ مسلمه بزلر قایق اسکله‌سندن چیقار چیقماز اطرافمزی احاطه ایتدکلرندن بشقه آرابه‌لر ایله کیدرکن بیله ایکی طرفلی طوره‌رق تماشا ایتمکده ایدیلر. مومی الیه شهبندرك خانه‌سی بر بغچه اورته‌سنده برقاتدن عبارت غایت کوزل بر کوشکدر . بعض مرتبه قهوه آلتی ایدلدکدن صوکره بتکرار

آرابه‌لر ایله جامع شریفه مواصلت ایدلدی . بو جامعلر بزم جامعلر کبی اولوب یالکز منبرلری ومناره‌لری یوکسك دکلدر . مناره‌لرینك شرفه‌لری یوقدر . منبرلری نهایت اوچ باصماق اولوب خطیب بونك اوزرنده خطبه‌یی قرائت ایدر . خطیبك الده بر عصا وباشنده بر تول اولدیغی حالده منبره چیقارق اولا عربی‌العباره خطبه‌یی قرائت ایدر و ثانیاً هند لسانی اوزره ترجمه ایدر ایدی . نهایت صلاة جمعه‌یی بعدالادا طیشاری یه چیقلدقده بیکلرجه اهالیٔ مسلمه اللرمزه صاریله‌رق مصافحه‌ایتدیلر . »

قریمده منتشر « ترجمان » جریده‌سی صاحبی

اسماعیل غصپرنسکی بکه

ای سر فراز امت !

مفکره‌می ، بتون موجوداتمی اشغال‌ایدن تحسساتمی ـ قدرت قلمیه‌مك مفقودیتنی اعتراف ایتمکله برابر ـ نظرکاه فضائلپروریلرینه دوکمك آرزوی شدیدیله خامه‌ران اولیورم . برمسلمان وقاروحیثیتیله خطاب ایدن بوعاجزك ، هنوز کوچك یاشنده ایکن آشیانهٔ مادری بلاد فرغانك تا اوته‌لرنده ، (اوسن) شهرنده ترك ایده‌رك شو مقر خلافت وسلطنتك آغوش تعلیم و تربیه‌سنه آتیلان بوعاجزك ، تا اعماق قلبندن قوپوب کلن سوزلرینی قبول ایدیکز !..

ای وجود محترم !.. بوکون اسلامیته ، ملت مغدورهٔ اسلامیه‌یه اتحاف ایده‌کلدیککز خدمات خداپسندانه ، موفقیات تجددپرورانه‌لرینك مکافات معنویه‌سنی (خیرالناس من ینفع‌الناس) سرینه مظهریتله اقتطاف ایتمش بولنیورسکز . اوت ، مسلمانلرك هر کون ، هردقیقه قلوب سحیتی آتلاتان احوال‌پرملاللرینه نهایت ویرمك ، او بیچاره‌لری دوشدکلری دریای‌مذلتدن قورتارمق ، منهاج مکملیته‌ایصال‌ایتمك نیات خالصانه‌سیله میدان مجاهدهٔ ملیه‌یه آتلدیکز . آیلرجه ، سنه‌لرجه نقداً ، بدناً ، فکراً چالشمقدن کیری طورمدیکز . دین مبین اسلامی آوروپالیلر نزدنده ـ حاشا ! ـ بر طاقم نقائصله اتهام ایتدیرمك ایسته‌ین ومنفعت شخصیه‌سنی مضرت عامه‌ده آرایان خائنلرله چارپشدیکز . توفیق الٓهینك تجلیاتیله مظفر اولدیکز . حاصلی حزنلی ، الملی کونلر کورمکله محکوم ملت اسلامیه‌نك بکای حزن‌انکیزینی دست‌مددرسانکزله سیله‌رك او زواللیلره سور و سرورلی کونلر کوستردیکز ، که مجاهدهٔ ملیه یولنده اختیار ایتدیککز ـ وحقیله تعداد ایچون جلدلر طولوسی یازیلر یازمق لازم کلن ـ فدا کارلقلرله تاریخه ، اعصار قدیمه‌دنبری نیجه داهیلر ، اعاظمر سلامت ملت اغورنده افنای وجود ایدن قهرمانلر یتشدیرن تاریخ اسلامه بر صحیفهٔ پرشان علاوه‌سیله برشرف دیکر بخش ایتدیکز . اوت ، او فضیلت ، او سعیلردرکه بوکون بتون مسلمانلرك موجودیتنه قناعت کامله‌سی ، اعتقاد تامی اولدیغی حالده ؛ محضا جهالت یوزندن سوء استعمال ایده‌کلدکلری ایکی جوهر حیاتك مزایای انسانیه‌نك ـ که قوهٔ تشبثه ، عزم اقدام ـ ماهیاتنی ، انظار عالمده اظهار صورتیله ، اثبات ایتدی . مع هذا همات متوالیهٔ عالیجنابانه‌لری بالجمله اصحاب حمیته بردرس عبرت‌ویردیکی کبی اخلافه‌ده شایان امتثال مأثر قدسیت نصاب ترك ایتمشدر . بناءً علیه هر کون برر صورتله تجلی و تظاهر ایدن فداکارلقلرکز بتون مسلمانلری ـ بتخصیص روسیه مسلمانلرینی ـ نام ذیشانکزی هر دقیقه لسان شکرانله تذکاره مدیون قیلمشدر .

حقیقت !.. یاقین وقتلره کلنجه‌یه قدر جهالت ، قوری برتعصب ایچنده بوغولان ، شهراه ترقی وکمالاته دوغری خطوه انداز تعالی اولمقدن بالکلیه بیکانه بولنان روسیه‌مسلمانلری‌ملتپرورانه‌نشریاتکز ، ارشادات خیرخواهانه‌کز سایه‌سنده چشم انتباهنی آچدی ؛ حقوق منصوبه‌لرینی استرداده ، موجودیتلرینی محافظه‌یه ، « ملت محکومه » پولتیقه‌سی آلتندن صیرلمغه باشلادیلر . جناب حق ، حق وحقیقتك ظهیر ومدافعیدر . بر ملت ویا برکیمسه‌که حق وحقیقتك پشیندن قوشار واکا بتون موجودیتیله ربط قلب ایتدرسه ؛ او کیمسه‌لرك بتون مساعیلرنده ، تشبثاتنده توفیق الٓهینك هردم تجلی ایده‌جکی وتأمین موفقیتك‌ده قطعی اولدیغی شبهه‌دن آزاده‌در . بناءً علیه ترقیٔ ملت امر مهمنده مصروف بونجه سعی و اجتهادك ، تعمیم معارف خصوصنده‌کی اهتمامارك ثمرهٔ مشکوره‌سی ـ آز برزمانده ـ اقتطاف ایدلدی ؛ احتیاجات زمانه‌یی اقتحامه کافی مکتبلر ، مکمل مدرسه‌لر مسلمانلرك جدال حیاتده آوروپا اقوام مدنیه‌سندن دون بولنمدیغنی بالفعل اثبات ایتمك اوزره « ترقیات اسلام » جمعیتلری تشکل ایتدی . بولندقلری احوال سفالت اشتمالی ـ بتون مهالکیله ـ تقدیر وتیقن ایدن اکا برامت دهاشمدیدن اولاد مملکتك مکتبلرده حقیله ، لایقیله استفاده ایده‌بیلملرینی تأمین ایچون ـ مقتدر معلملر تدارك مقصدیله ـ استانبوله طلبه اعزام و آنلرك دوام ایدن مدت تحصیله‌لری اثناسنده معیشتلرینی ، کافهٔ احتیاجاتنی دوش حمیته آلمق صورتیله ابراز فتوت ایدیور . حاصلی مادی ومعنوی فداکارلقده بولنیور . مع‌التأسف شوراجقده وارد خاطرم اولان آجی برحقیقتی انظار دقتکزه وضع ایتمك مجبوریتنی حس ایدییورم :

آلودهٔ خواب غفلت أولان‌روسیه مسلمانلرینی ایقاظ ایتمك‌مقصد عالیپسندانه‌سیله میدان مجاهده‌یه آتیلان فداکاران ملتك ساحهٔ‌فعلیتی ماوراءالنهرك اوته طرفلرینی احتوا ایتمدی ؛ ترکستان روسیده ، قزغانده یدی ، سکز میلیون نفوسلی قوجه برامت محمد ابدیاً محکوم ذلت اولاق اوزره ترك ایدلدی ، منسی براقلدی . اوت ، او بیوك ترك یتاغنده معنای حقیقیسیله مکتب یوق ، معارف یوق ... جهالت بتون‌مصائبیله مملکتی‌استیلا ایتمش ، اوقطعهٔ وسیعه ـ تعبیرمخصوصیله ـ قدیمجیلرك رواجکاه شیطنتی اولمش ... بوکون او مسلمانجقلرك افق اقباللرینی قرارتان مظلم بلوطلری ، اشعهٔ فیض نثاریله کائناتی مستنیر ایدن خورشید درخشان معرفتله پیرایه‌دار کوره‌بیلمك ایچون بیوك فداکارلقلره ، فعال دماغلره ، یورولماز وجودلره احتیاج ، همده اشد احتیاج واردر . بن بومسئله‌نك حلنی « ترقیات‌اسلام جمعیتلری»

ارکان محترمه‌سنك ، اکابر امتك قلوب حمیتنه حواله ایده‌رم . هنوز زمان مساعد ، میدان مجاهده کنیشدر . .

بك افندی!.. بوسوزلرمدن‌سزی تنقیده قالقشمق جرأتکارلغنده بولندیغمه حمل اولنمسون ! . . یوق ، یوق بن سزك نام محترمکزی احترامکارانه قارشولامقدن ، لسان ستایشله یاد ایتمکدن باشقه برشی یاپه‌مم . حــدم دکل . . . سزك بو آنه قدر « اســلامیت » نامنه ایفا ایتدیککز خدمات مبروره شایان تنقیداولمق شائبه‌سندن کلیاً آزاده‌در. ذاتاً مقصدم هیچ بر کیمسه‌یی تخطئه ایتمك دکلدر . اقصای آمالمز ، هدف مقصودمز ، « ترقیٔ اسلام » .. شو ایکی کلمه‌دن عبارتدر .

حسیات ملتپروری‌یه بر حد ، بر غایه تصوری قابل اوله‌مدیغی کبی بواوصــاف کزینه برده اقتدار فوق‌العاده انضمام ایدنجه آرتق بومزایای علویهٔ انسانیه‌نك ســاحهٔ اجرا آتنی تعیین وتقدیر ایتمك غیر ممکندر. بوجلی حقیقت عالم اسلامك حیات اجتماعیه‌لرنده برعکس تأثیر حصوله کتیرن موفقیت اخیره‌کزله بر قاتدها نمایان اولمشــدر . « مسلمان قونغره‌سی » اووخ !.. ایشته برنشانهٔ فلاح ؛ بربدیعهٔ امل... محیطنده عظیم برکتلهٔ اجتماعیه‌نك سعادت وسلامتی فروزان برمجلس عالی اسلامیتی ، عالم اسلامی لایق اولدیغی موقع معلایه ایصال ایده‌جك برمحل مقدس ...

انظار اسلامیانی ـ ردای غفلت وجهالتله ـ اورتن سحابهٔ مظلمی ییرتاره‌ق بدر لطافتیله عرض چهرهٔ ابتســام ایدن بوخبر نشاط آور بتون خیرخواهــان امته کنیش کنیش نفس آلدیردی . قلبلرنده آتی ایچون ، اســتقبال ایچون طاتلی امیدلرله مشحون برامنیت تامه تولید ایتدی . بالطبع بوقونغره‌نك اسباب تشــکلی حقنده بر فکر مخصوص ایدینه بیلن هرمسلمان ، کندیلرینك ادامهٔ موجودیتلرینی کافل بومجلس عالینك هیئت مؤسسه‌سنه قارشی الی‌الابد برحس شکران ایله متحسس بولنور ، بو احتســاساتنی اظهار ایتمکی‌ده ـ کندیسی ایچون ـ برمجبوریت وجدانیه ، برفریضهٔ ذمت تلقی ایدر . بناءً علیه بومحرر عاجز ، او هیئت کرامك سرفرازی ، دها صحیح بر تعبیرله مؤتمر اسلامك مؤسسی اولان ذات والالرینه بوموفقیت عظمالرندن طولایی بتون صفوت قلبیله ، صمیمیت روحیله تبریکاتنی تقــدیم وبووسیلهٔ حسنه ایله‌ده عرض احترامات بی‌نهایه ایلیور ...

« استانبول »

محی الدین بن حاجی امین

فلسفهٔ حیاتیه

یاخود

اثبات واجب

ادراکی اولان تعاملات سوق‌طبیعه

افکار مخصوصــهٔ غیر مؤثره یعنی شخص ذی حیات ایچون علاقه‌سی اولمیان موجودات وحادثات ایله حصوله کلن افکار مخصوصه تعامل ایقاع ایتمز . بالعکس افکار مؤثره ومهیجه شخصــده بر طاقم تعاملات ایقاع ایلرکه بونلر بعضاً غیر قابل مقاومت برمیل ویا سائقك تأثیریله شخصك نه‌اولدیغنی بیلمدیکی برمقصــد اوزرینه ـ صــورت منتظمه‌ده ـ اجرا اولنور یعنی شخص یاپدیغنی بیلیر فقط نیچون یاپدیغنی بیلمز . بوتعاملات ادراکیه‌یه ترافق ایدن عنصر مؤثر ـ احتساسك عنصر مؤثرینك خوش ویاناخوش اولدیغنه کوره ـ آزچوق ذوق بخشا ویا تلخ آور برحسیتله درك ایدیلور .

برفکر مخصوص مهیج ایله ، بونی تعاقب ایدن تعاملدن تشکل ایدن هیئت مجموعهٔ حرکاته (سوق طبیعی) دینلور .

افعال سوق طبیعیه‌یی شخصك تغدیسنه ، تدافعنه ، تناسلنه عائد اولدیغنه کوره اوچ صنفه تقسیم ایده‌جکز :

(۱) تغدی‌یه عائد سوق طبیعی‌یه مثال :

انسان وحیوانات عالیه غدا ومشروبات آلمق ایچون بر احتیاج (آجلق ، صوسزلق) حس ایدرلر وکندیلرینه لازم اولان مواد غدائیه‌یی انتخاب ایتمکی‌ده بیلیرلر .

بوغدایی انبوبهٔ هضمیه‌لرینه ادخال ایتمك ایچون برارزو ومیلانه دوچار اوله‌رق احتیــاجلرینك تســویه ایدیلوب ایدلمدیکنــه کوره بر ذوق ویا مشقت حس ایدرلر . کندیسی دوشنوب بیلمکسزین اطرافنی احاطه ایدن بوقدر اجسام کثیره اواســنده کندیسنه لازم اولان موادی حاوی اغدیه‌نك خواص وکیفیتنی برصحت قطعیه ایله تقدیر ایده‌رك انتخاب ایتمك ملکه‌سنه دقت بیورلسون! صوسز اولان برکوپکه کئول ، اتر ، غلیسرین ، صو ... الخ کبی برطاقم براق مایع کوســتریلیورده حیوان عضویتنك محتاج اولدیغی یالکز صــودن ایشقه‌سنی ایچمیور. بوشایان حیرت تقدیر وانتخاب یالکز غداومشروباتنك کیفیتنده دکلدر ، مقدار وکمیتنده‌ده بوحال واردر. صوصــامش اولان کوپك عضویتنه لازم اولان صویك مقداردن نه آزنه‌ده چوق ایچر.

(۲) تدافعه عائد سوق طبیعی ینه دوشونوب بیلمکسزین تهلکه‌یی تقدیر ایله (دفع)،(قورقو)،(حدت)،و(فرار ایچون غیرقابل مقاومت برمیل) ، منع اولندیغی تقدیرده صوك نفسه قدر (مجادله) صورتنده تظاهر ایدر . طاوشانك وانسانك قورقوسی وبوبابده‌کی حرکاتی کوز اوکونه کتیریلیرسه فضله مثال ایرادینه حاجت قالماز .

(۳) تناســله عائد سوق طبیعی ایســه عینی نوعدن فقط مختلف جنسدن اشخاصك بینلرنده حصوله کلن بر (جاذبه) ایله ونوعك الك زیاده کمال تامی جامع انموذجی (حسن) انتخاب ایده‌رك مقصدی بیلمکسزین نسلنك دوام ومحافظه‌سی ایچون (اصطفای جنس) انتخاب ایتدیکی بووجودله برلشمك احتیاج وارزوسیله (محبت جنســیه) ، والك نهایت غایت شدید برحس ذوق ایله ترافق ایدن افعال تناسلیه‌نك اجراسنه سوق ایدن غیر قابل مقاومت برمیل ایله (شهوت) تجلی ایدر. شفقت پدرانه ومحبت مادرانه‌ده بوسوق طبیعیٔ تناسله داخلدر. ایشته سزه بر مثال :

قوش بروقت معینده یووا یاپمق احتیاجنی حس ایدر ودوشونوب محاکمه ایتمکسزین بوایشه یارایه‌جق اولان موادی تفریق وتمییز ایده‌رك

برمیل شدیدك تضیقیله بوموادی برصنعت تامه ایله ترتیب ونظامنه قویار . بوصنعتده اولجه اصلا چراقلق ایتمدیکی کبی یاپدیغی یووانك ایلروده یومورطلایه‌جغی یومورطه‌لرك وضعنه ودها صکره بونلردن چیقاجق یاورولرینك اسکاننه یارایه‌جغنی‌ده بیلمز . یومورطلادقدن صکره دوچار اولدیغی برمیل جدید ایله یاورولرك انفجارینه قدر قولوچقه‌ده یاتار . بومیل بالآخره تحول ایده‌رك یاورولر کندی باشلرینه غدالرینی تدارك ایدنجیه‌یه قدر بونلره غدا آرایوب کتیرمکه سوق ایدر .

متعدد دشمنلرینه قارشی هنوز ضعیف ودرمانسز ومدافعه‌یه غیر مقتدر اولان یاورولری حتی حیاتی بهاسنه اوله‌رق محافظه ایتمك ایچون والده‌ده بشقه برمیل مجبر نشوونما بولور .

ای قارئین کرام دقت بیورلسون که ادراکی اولان بتون بوافعال قوشك بیلمدیکی برغایت غائیه‌یه مالکدر . برچوق حیواناتده مشاهده اولنان سوق طبیعی معاشرت وقرابت وسوق طبیعی اجتماعی دخی مقد مکیلرله حائز مناسبتدر .

حسیات عالیه‌یه تماس ایدن بوبحث کزینی اوزاده‌جق اولورسه‌ق جلدلر طولدیره‌جق قدر یازا بیلیرز . سوائق طبیعیه برعمان حیرتدر که آزیجق دوشونه بیلن برکیمسه‌نك دهشت وتأثیر عمیقه کرفتار اولمامسی ممکن دکلدر .

اولجه تعلیم وادمان ایدلمکسزین غیر قابل تصور برمهارت وصحت مکمله ایله حصوله کلن افعال سوق طبیعیه‌یه نصل حیرت ایدلمز ؟ قفسده دوغمش ، بیومش برقوشه حریت ویریلیرسه هیچ کورمدیکی بیلمدیکی حالده همان کندی نوعنك یاپدیغی یووانك عینی انشا ایدر . دوغوردیغی متعاقب یاوروسی قوجاغنه ویریلن کنج بروالده نوزادك مه‌یه یاپیشه‌رق مکمل صورتده امدیکنی کورنجه حیرت ایدوب چیریده‌رق « بونی بوکا کیم اوکرتدی » دیه صوریور . انسان نصل دوچار تعجب اولمازکه دائما برمقصد مفیده توافق ایدن افعال سوق طبیعیه‌دن اونی اجرا ایدن ذاتك اصلا خبری یوقدر .

خلاصه سوق طبیعیلر ، افعال منعکسه کبی شخصك محافظه‌سی ونوعك بقاسی ایچون اجرا اولنور وعینی شخص ، عینی نوعده دائما برسیاقده‌در .

سوق طبیعیلر ، افعال منعکسه‌یه مغایر اوله‌رق ادرا کیدرلر . یعنی شخص نه یاپدیغنی بیلیر . فقط نیچون یاپدیغنی بیلمز . افعال منعکسه‌ده ایسه بعضاً شخصك نه فعلندن ، نه‌ده مقصدندن خبری اولماز .

سوق طبیعی ، بتون مخلوقات عالیه‌ده غایت مهم بررول ایفا ایدر . شویله‌که : افعال منعکسه مستثنا اولمق اوزره مخلوقات مذکوره‌نك بتون فعالی سوق طبیعیه‌در . مثلا ، کوبك حاولار ، یر ، ایچر ، یاتار جفتله‌شیر . زیرا حس ایتدیکی بو احتیاجاتك تحت تضیقنده‌در . او حالده بوافعال سوق طبیعی طبیعتنده‌در دیه‌جکز ، انسانده بیله افعال منعکسه وارادیه‌دن غیری برچوق افعال واردرکه سوق طبیعی صنفنه داخل اولور .

دها وار

انقره‌لی علی رضا

عالم اسلام

زواللی بخارا ...!

دائما نامنی تعظیم وتبجیل ایله یاد ایتمه‌مکی بیوك بر نانکورلك عد ایتدیکم او بیوك ملتپرور اسماعیل بك غصپرنسکی افندی حضرتلری استبدادك ؛ تغلبك اوزرلرنده حکمفرما اولمسندن طولایی روحسز قالان روسیه اسلاملرینه یکی برحیات ویرمك ، ابدی برسعادت حاضرلامق مقصد عالیسیله میدانه قویدیغی اصول صوتیه‌نك ایلك دوره‌لری بومحرر عاجزك زمان صباوتنه تصادف ایدیور .

روسیه‌نك او بر کوشه‌سنده ، قاراکلق ، پیس ، چوریمش تاتار مدرسه‌لرینك برنده بین‌الاقران اولدقجه برموقع ممتاز احراز ایدرك ، صانکه آرتق کماله ایریشمش کبی مغرورانه (قال‌النبی ع م ، ایتدی پیغمبر ع م : من‌شق حب‌البطیخ ادخله‌الله تعالی فی‌النار ثمانین‌حقبة) دیه احادیث موضوعه‌یی ، قرق حدیث نام کتابی باشمی صاللایه صاللایه ، بلند برصدا ایله ازبرله‌دیکم وقت‌ایدی که علما ایکی‌یه‌منقسم اولوب ، یکدیکرینه سلاح بدست اوله‌رق ، « جدید ، قدیم » بایراغی آلتنده اعلان حرب ایتمشلردی . کتاب‌المعجم ، خاطب ایله صائب ، النصول‌الحدیده فی‌خلاف اصول جدیده وبرده اشمحمد تونتارینك اصول وآداب تحریریه ایله قطعیاً وقاطبةً علاقه‌سی اولمیان اثرلری بوحربك باشلیجه ادواتندن ایدی . هجوم دائما قدیملر طرفندن تکفیر بوروسیله باشلایه‌رق جدیدلر طرفندن اهمیتسزلکله مقابله اولنیوردی . بواهمیتسزلك مقابله‌سی قدیملرك سکیرلرینه او قدر طوقنیوردی‌که آز قالدی جسارت مجنونانه‌لرینی بردها ایلریله‌ته‌رك اورته‌لغی آلت اوست ایده‌رك بتون بتونه محو ایده‌جکلردی .

بونی کورن منسیونرلرك اشتهالری خیلی قباروب حق بروقتلر میسیونرلرك رئیسلرندن بری « اصل ایشمزه کلنلر متعصب امامل‌دره نصلسه آثاری الده ایتملی ؛ کنجلردنده صوك درجه احتیاط ایتمه‌لی‌یزه دیمشدی . مع مافیه بومیسیونر رئیسنك سوزینی پك طبیعی بولورز . زیرا استقبال کنجلره عائد برشی اولدیغندن حیاتك اهمیتنی تقدیر ایدن آنلردر . البته حیاتی تقدیر ایدن آدملر کندیلری ایچون احضار ایدیلن برحفره‌یه دوشمکدن محافظه خصوصنده پك احتیاطلی طاورانیرلر . ماضی ایسه اختیارلرك کچیردیکی برزمان اولوب اختیارلر آنکله مألوف‌القلب اولدقلرندن دائما آکا طوغری کیتمك ایسترلر . وهرشیئی بوخواب غفلتده اویویان ماضی‌ده اولدیغی کبی یاپمق ایسترلر . بناءً علیه میسیونرلر ایچون ، قازلمش برحفره‌یه دوشمکدن احتراز ایدن کنجلردن ایسه هرشیئی خواب غفلت ایچروسنده یاپمق ایستیه‌ن اختیارلر دها کارلی اولمه‌سی پك طبیعی برشیدر .

او وقتلر تکفیر او قدر اوجوز لاشمشدی که قوم عاد پادشاهلرینك اسملری اولمقدن باشقه هیچ برمزیتی اولمیان « ابجد ، هوز ، حطی الخ » لری آرتق براقملم ، اوقومیه‌لم دیه‌ن آدمی تکفیر

ایتمك ایشـدن بیله اولمیوب، فتواسی درحال بزم خرافات اوجاغنده‌کی فتواجی امامارك طرفندن ویریلیوردی .

ایشته بزده اورته‌لق بویله ولوله ، آه وفغانلرله طولدیغی وقت بخاراده تام برسکونت حکمفرما ، هرکس خواب غفلته طالمش راحت راحت اویومقده، آره صره جامعلره کیدرك «حضرت امیر جهانگیر شود» دیه‌رك بردعا ایدرلرسه آرتق جناب حق طرفندن قبول اولندی زعم فاسدیله کوشهٔ عطالتلرینه چکلمکله (بودنه بازی) [*] ، آفیون خورلق ایله اوقات گذار اولمقده ایدیلر . مدرسه‌لرده ایسه «اما المقالة فثلاث» قولنده‌کی فانك زائد یاخود ناقصلغی پك قزغین قفالر طرفندن صوك درجه حرارتلی مناقشه‌لر، مباحثه‌لرله تفتیش اولنیور ....!

برحاشیه‌دن دیکر برحاشیه‌یه ؛ اوراده مسئله لزومی درجه‌سنده حل اولنمدیغندن دها برحاشیه‌یه ؛ دیرکن دیکر برمحشی‌نك بوخصوصده فکرینی اکلامق هرحالده فائده‌دن خالی اولمیه‌جغی خاطره کله‌رك دها برحاشیه‌یه باقمق ایجاب ایدیور . بونجه مشغولیتلرله وقتده خیلی ایلروله‌دیکندن زمان تعطیل‌ده حلول ایدرك فا بحثمز حقنده بالطبع برشیئه قرار ویرلمه‌مش اولور . زائد فا ، ناقص فابی افنا ایدرك بونجه وقتلردن بری صرف ایتدیکمز امکلر صفره منجر اولور قالور.

استقبالك تمثال مجسمی اوله‌رق نمایان اولان طلبه بویله سفسطه‌لرله اوغراشدیغی وقت بوطرفدن استبدادده بالطبع حکمنی کندی بیلدیکی کبی اجرا ایدرك ملتی ایسته‌دیکی کبی اورمقده ، اولاد تیموردن اولان بوقهرمانلری خوار وذلیل براقه‌رق آناً فآناً اسارت تحتنه آلمقده ؛ ایکی طرفدن‌ده قرق اللی سنه‌مقدم بتون روسیه اسلاملرینك مرجعی اولان بخـارانك اداره‌سنی مزیتاری آنجق قوس قوجه صـاریق آلتنده سـاخته اطوار طاقتـان مدافعه‌جی ، مسخره‌باز ذاتلره ترك ایتمکده ایدی. وقتیله بتون افکار اسلامك مرجعی اوله‌رق معدلت الهیه‌یی اولدیغی کبی نشر ایدن بخارا فتواخانه‌لری بوکون برطاقم اراذل اشخاصك تسـلطندن طولایی بر رشوت خانه‌یه افراغ اولنه‌رق بخارا ظلم ، غـدر اوجاغنه چویرلدی . فقرایه ظلم آرتق بوراده عادت دیه تلقی اولنمیه باشلادی . مثال اولمق اوزره حکومتك براجرا آتنی یازه‌یم :

برصحرایی معاملهٔ تجاریه وسـائره خصوصنده‌کی فتواسنی آلمق خصوصنده قاضی خانه‌یه [باب مشیخته دیمك] مراجعت ایدیور . قاضی کلانده [**] فتواسنی باقمق ایچون مفتیلرك برینـه کوندریور . مفتی افندی ایسه کثرت اشتغالدن طولایی - که اوده اوچ بش دانه اولاد ملته یوقاروده سویلدیکمز مبحث فابی کوسترمکدن عبارتدر - بوایشی فقه ایله قطعیاً وقاطبةً آلیش ویریشی اولمیان کاتبنه براقیور. کاتب‌ده فتوایی هانکی طرفدن پاره‌یی چوقجه قوپاریرسه اونك منفعتنه کوره یازار . ایش آرتق مفتی‌نك مهرینه قالور، که اوده پك قولایدر. زیرا یازلمش فتوایه باقمق مفتی حضرتلرینك عادتی اولمدیغندن ، باقسه بیله جهالتندن طولایی برشی آکلامیه‌جغندن مفتی حضرتلری برالیله مهر پاره‌سنی قاپمقله اوغراشه‌رق دیکر الیله کاتبه مهرك نره‌ده اولدیغنی کوسترمکله مشغول اولیور ، کاتب‌ده مهری آلیور ، فتوایه باقدقدن صکره صحرایی ده فتوایی آلورصاووشور. [استاد محترم مفتی داملا اکرام افندی حضرتلری بورذالتلری سویلدیکی وقت کندینی ضبط ایده‌میه‌رك آغلامه‌یه مجبور اولیوردی .]

طبیعی بوحال قیامته قدر دوام ایده‌مزیا ؛ تغلبك تحت تأثیرینـه معروض اولان بوحقسزلقلر یواش یواش شمالدن اسن روزکارده برپارچه معروض قاله‌رق اورته‌لغه دوکوله‌جك . بووقت اهـالی‌ده باشـندن نه‌لر کلوب کچدیکنی وکچمکده اولدیغنی اکلایه‌رق برانتباه حاصل ایده‌جك ، وبوانتباهلری‌ده آنلره کوسـتره‌جك ، که آرتق بوکچیردیکمز یکرمنجی عصرده محافظهٔ حیات ایچون یکانه ملجأ معارف اولدیغی ، بناءً علیه بوکا وار قوتلریله صارلمق ایسته‌یه‌جکلر . بوایسه بیوك برانقلاب اولدیغندن ولوله‌سز، کورولتوسز کچمیه‌جك. بالطبع نیجه سنه‌لردن بری ملتك قانی ایچه ایچه آرتق «یوجا» اولان جانوارلر باشلارینی قالدیره‌رق اوته‌یه بری‌یه زهرلرینی صاچوب تسمیمه قالقیشه‌جقلر .

ایشـته بوزمان انقلاب بخـاراده بوکون حلول ایتمك اوزره بولنیور : برقاچ وقتـدن بری شمال طرفـندن کلکـده اولان صـدالر آرتق درین برخواب غفلتـه طـالمش اهالئ بخـارانك برقسمنی بیدار ایدرك «بخارا برین جای هفت اقلیمه نیست» اعتقادنده کزن بواهالی‌یه کندیلرینك نه‌موقعده اولدقلرینی ونه‌کبی فلاکتلره معروض قاله‌رق محو وانقراض اوچورومنه نه‌قدر یاقلاشدقلرینی بر بر کوسـتردی. بونی حقیله ادراك ایدن اهالی‌ده دائما ظلم واستبداد ایله نچشه‌لشن مجـاهد محترم بیوك وطنپرور مفتی داملا اکرام افندی حضرتلرینك ارشـادلری سـایه‌سنده ساحهٔ سلامتك هانکی طرفده اولدیغنی اکلایه‌رق میر مومی الیهك کوستردیکی طرفه قوشمایه باشلادیلر. بونلره پیشوالق ایدن بالطبع مفتی اکرام افندی حضرتلری کندیسی اولدی .

فقط بوطرفدن طبیعت حکمنی اجرا ایدرك ، اعلم بخـارا [*] عیاض مخدوم ایله بخارانك ایلری کلن عالملرندن عد ایدیلن مدرسهٔ تور سنجاق مفتیسی عبدالرزاق بوقهرمان ملتك قارشوسنه چیقه‌رق میر مومی الیه حضرتلریله اجراآت وطنپرورانه‌سی آره‌سنه برسد چینی چکمك ایسته‌دیلر. برمعتاد بووقتده‌ده عندی فتوالر بربر کاغداوزرینه نقش اولنه‌رق اصول جدیدك حرمتنه(!) دیکر مفتیلردن رأی آلنه‌رق اعضالرطوپلاندی. بوکا یالکز مفتی دانیال خواجه افندی حضرتلری

[*] «بودنه» برقوشك اسمیدر. بوراده مثلا خروسلر دوکوشدیرلدیکی کبی بخاراده‌ده «بودنه» اسمنده‌کی قوشلر دوکوشدیریلیر . «بودنه بازی» بودنه‌لرك دوکوشمسی دیمك اولور .

[**] بیوك قاضی. مثلا: بورانك شیخ الاسلامی، اورانك قاضی کلانی‌در.

[*] رتب روحانیه‌نك اوچنجی درجه‌سیدر. ۱- قاضی کلان، ۲- آخوند، ۳- اعلم، ٤- مفتی، ٥- مدرس بنا سوراس پوش، ٦ - مدرس بقصب پوش، ۷ - صلوات خوان، ۸ - امام، ۹- مؤذن..

اشتراك ایتمیه‌رك مفتی داملا اكرام افندی حضرتلری طرفنی التزام ایتدی.

ایش یالكز اصول جدیدك حرمتنه فتوا ویریلوب یالكز بتون عالمه مضحك اولمغله قالورسه نه‌ایسه ایدی. فقط ایلریلیه‌رك عادتا لوقوموتیف سرعتنه رقابت ایدر كبی اولدی.

اعلم بخارا عیاض مخدوم: «اگر اصول جدیده بخاراده اجرا اولنورسه شو بیاض صقاللی مفتی اكرامك قانیله بویامق بكا عهد اولسون» دیه یمین ایتدی. بو طرفدن فریدالعصر قدمادن اعظم مفتی داملا اكرام حضرتلری‌ده «اگر اصول جدیده بخاراده اجرا اولنمازسه مفتیلك مهرمی حضرت امیره اعاده ایدرك بخارایی ترك ایده‌جكم» دیه‌رك یمین ایتمكله ملتپرورلكنی بردها اثبات ایتدی.

اصول جدیده‌نك فوائدی وقت امتحانده هر كس طرفندن كورولمش برشی اولدیغندن بونك فوائدنی آكلاتمق ایچون مفتی داملا اكرام بوبابده سوز صرف ایتمك مجبوریتنده دكلدی. فقط اعلم بخارا عیاض مخدوم ضررینی آكلاتمق ایچون پك چوق سوزلر صرف ایتمك مجبوریتنده بولنیوردی. ایشته‌شو وظیفه‌سنی ایفا مقصدیله عیاض مخدوم دییوركه: «اصول جدیده حرامدر. زیرا اوقومه ویازمه‌یی اوكرنمك، قرآن اوقومق ایچون آلت اولسه‌ده، عینی زمانده غزته‌لر مطالعه ایتمه‌یه‌ده آلت اوله‌بیلیر. بوایسه حضرت امیری غیبت ایتمه‌نك یولنی اوكره‌ته‌جك. اهالینك قرآنی طوغری اوقومقدن محروم اولماسی، حضرت امیرك غیبت ایتمسنه نسبتاً دها كارلی اوله‌جغندن، البته بوقرآن اوقومیه آلت اوله‌جق اوقومه ویازمه علمنی ترك ایتمك معقول برشیدر.»

بواصول جدیده منازعه‌سنده ایلك اول نظر دقتمزی جلب ایدن بوایكی ذاتدر.

استاذ محترم داملا اكرام افندی حضرتلری، مفتیلكی براقه‌رق وطنی ترك ایتمك مجبوریتنده بولنیور. نه‌دن؟ زیرا منافع شخصیه‌سنی تأمین ایتمك ایچون برظالم مذلتلره قاتلانه‌رق مداهنه‌لرده بولنمقله وطنی ملتی محو ایتمكدن، فاخر لباسلره بورونه‌رك سفیهانه یاشامقدن ایسه بر كوشهٔ انزوایه چكیلوب وطن وملتك منفعتنی خارجدن ترصد ایتمه‌یی دها كارلی بولیور. دیار غربتده غریبانه یشامغی بخاراده‌كی آلچقلقلارك بیك قات فوقنده بولیور. بقای وجدان عذابنه ویرمكدن ایسه مغدوریت عذابنه ویرمكی دها موافق بولیور. منافع وطنی منافع شخصیه یولنه قربان ایتمك نه‌قدر بر آلچقلق، ملعونلق اولدیغنی بتون معناسیله آكلایور.

بویله مفتی داملا اكرام حضرتلری كبی علما وفضلاء كرام وار اولسون.

اعلم بخارا عیاض مخدومه گلنجه آرتق بوزواللی توفیقدن محروم بیچاره‌نك حالنه آجیامق قابل اولمادیغی كبی، بوندن دها بدبخت بر آدمجغزی تصور ایتمك‌ده كمسه‌نك خاطرینه گلمز.

بر آدم تصور ایدیكز، كه سن شیخوختنده، امر الهینك بوكون یارین واقع اوله‌جغنی بكله‌دیكی بر آنده یالكز رتبه اسارتنه قاپیله‌رق «حضرت امیری غیبت ایتمامك قرآن اوقومیه نسبةً كارلی اولدیغندن بوقرآن اوقومیه آلت اوله‌جق اوقومق یازمغی اوكرنمامك دها معقولدر.» دیه یالكز حضرت امیره مداهنه ایچون بویله‌جه جاهلانه، دها طوغریسی بتون ملت اسلامیه‌یی لكه‌دار ایده‌جك قدر مجنونانه لقردیلر سویله‌سون. آرتق بوندن منفعپرست بوندن بدبخت بر آدم تصور اولنه‌بیلیرمی؟

بوسوزلر، عیاض مخدومك اولمق حسبیله هیچ بر اهمیتی حائز دكلدر. زیرا جهلا آنجق بوكبی سوزلر سویلیه‌بیلیرلر. فقط بخارا كبی وقتیله منبع علم و عرفان اولان بر مملكتك «اعلم» نك سوزی اولدیغی نظر اعتباره آلنه‌جق اولورسه پك بیوك بر اهمیتی حائزدر. دنیله‌بیلیر كه: بو مملكتك اعلمی بوسوزلری سویلك درجه‌سنده اولورسه اجهلی نصلدر؟ فقط بوشخصك اعلملك رتبه‌سی برایكی مداهنه، یاخود پدرینك بیوك بر ذات اولدیغی سایه‌سنده خرسزجه‌سنه قاپدیغی نظر اعتباره آله‌جق اولورسه‌ق بونك هیچ بر وقت واحد قیاس اولنه‌میه‌جغی كندیلكندن تظاهر ایدر.

اعلمك یایدیغی بوحقسزلقلر عبدالحمید ایله شاه ایران محمد علینك ملت اسلامیه‌یه یاپدقلری فنالقلری‌ده باصدیرییور. زیرا بوكون ملت اسلامیه‌نك نظرنده اك آلچق كوزوكن بو ایكی شریر بیله «اهالی بزم غیبتمزده بولنماق ایچون قرآن‌ده اوقوماسونلر» دیه‌جك قدر كندیلرنده جسارت كوره‌مدیلر. بر پارچه اوتاندیلر. فقط اعلم بخارا ایسه هیچ اوتانمه‌دن، جناب حقك غضبندن هیچ قورقمه‌دن بوسوزلری سویلیور.

عجبا! بر گون جناب حقك حضورینه كیده‌جگنی هیچ دوشونمیورمی؟ ایواهلر اولسون اویله ملتلره، كه كندیلرینه بویله‌لری مسلط اولیورده دفعندن عاجز اولورلر، مسكین مسكین یشارلر... لعنتلر اولسون علماء نامنی بحق تلویث ایدن بویله منفعتپرستلره، كه بوكون یبه‌جكنی ملتی صاتمق ایله تأمین ایدیور!

بوراده ایشه بر تاتار مدرسی‌ده قاریشیور. یولدوز رفیقمز دییوركه: «فی الحقیقه بخاراده اهالی‌یی اغوا ایدنلر اعلم بخارا ایله بدرالدین نامنده بر تاتار مدرسیدر.» بو «بدرالدین اولمیه‌جق، فخرالدین اوله‌جق، فخرالدین اولدیغی دیكر استخباراتمز دخی تأیید ایدیور.

آرتق بوحریفك جناب حقك هانكی مخلوقاتندن اولدیغنی تعیین ایتمكده عاجز قالدق. آدممی، یوقسه حقیقتاً برشیطانمی؟

نه‌ده برفتنه یاخود اختلاس كبی برشی واقع اولمش و اوله‌جقسه مطلقا اوراده فخرالدینك پارمغی اولمش واوله‌جق. بونك یاپدقلرینی بر برصایمقده بوشریردن احتراز ایتمك ایچون بردرجه‌یه قدر فائده‌سی اولسه‌ده فقط بویله آدملرله اوغراشماغی بیوك بر تنزل عد ایتدیكمدن مسكوت عنه براقمغی دها موافق بولدم. مع مافیه بوفتنه‌یه اشتراك ایتمسی یالكز طبیعتك اقتضاسنجه اولمیوب بر پارچه مجبوریت تحتنده

قالدیغی‌ده آکلاتمق ایچون بوندن تقریباً ایکی سنه مقدم کچمش بر حادثه‌سنی یازه‌لم :

قاضی کلان سابق میر بدرالدین افندی حضرتلری برکون وفات ایدر . اغلب احتماله نظراً قاضی کلان ، مرحومك مخدومی رئیس بخارا برهان‌الدین افندی اوله‌جقدی . فقط امروفرمان حضرت‌امیر بقا خان نام دیکر بر شخصه صادر اوله‌رق برهان‌الدین مخدوم ایسه رئیسلکنده ابقا اولنیور . بوندن برهان‌الدین افندینك دلکیراوله‌جغی پك طبیعی برشیدی ، بناءً علیه رئیس خانه‌یه کیدرك : حضرت امیر پك حقسزلق یاپدی ، فی‌الحقیقه قاضی کلانلغه سز مستحق ایدکز … دیه‌رك‌دامنه پوستاك ایدنلره بوراده ایچه منافع واردی . طبیعی بوکبی شیلر بزم قرالدینه مخفی اولورمی ؟ بناءً علیه رئیسه درس شریکی اولدیغنی بهانه‌ایدرك رئیسخانه‌یه‌صوقولدی . فتنه‌انکیز… حرکتلرده بولنمایه باشلادی . فقط قرالدینك بدبختلکنه‌می نه‌سنه‌در ، بوحادثه پك چابوق کرینه‌یه [*] عکس ایتدی .

امیر طرفندن بعدما قرالدینك نه‌قاضی‌خانه‌یه ونه‌ده رئیس‌خانه‌یه کیتمه‌سی یساغ ایدلدی . قهرالهینك بونوعه کرفتار اولمق قرالدین ایچون هرشیدن آغر ایدی . زیرا بخاراده اکثر وعلی‌الخصوص عبدالقفا اولان مدرسلرك ترفیع رتبه ایتمه‌سی هرکون صباح‌نمازندن صکره قاضی‌خانه ایله رئیس‌خانه‌یه کیده‌رك رکوعدن دها فضله‌برانحنا ایله قاضی‌کلانله رئیسه سلام ویره‌رك اتك اوپمه‌سنه توقف ایتدیکندن آرتق بوآندن اعتباراً قرالدینه ترفیع رتبه احتمالی قالمامشدی . شو مدرسهٔ غریبه‌دن غریب اوله‌رق بودنیادن کیده‌جکدی . آنکچون قرالدین هرشیدن اول ضررینه اولمش بوحکمدن یقاسنی قورتارمه برفرصت آرایوردی . طبیعی بو بیوك برخدمت کوسترمکله ممکن اولمیه‌جق . چونکه بوکبی خدمتلره قرالدین آره‌سنده طاغلر وار . اوانسه اولسه برفتنه‌دن استفاده ایله اوله‌جق . ایشته بواصول جدید نزاعی‌ده آرادیغی تام قارشوسنه چیقاردی . ظننجه برطرفدن اعلمه قویروق اوله‌رق اعلمك توجهنی قازانه‌جق ، دیکر طرفدن‌ده کویا اصول جدید اختلال اوجاغیدر بونك حضرت امیره برسؤ قصد حاضرلیه‌جغنی بیلیورم ، بناءً علیه قطعیاً اصول جدید طرفداری دکلم ، دیه‌رك حضرت امیرك توجهنی قازانه‌جق وبوسایه‌ده عفوینه مظهر اوله‌جق . وبیوك بیوك تلطیفلره ، رتبه‌لره نائل اوله‌رق کوشهٔ عطالتده مربع نشین اوطوره‌جق . فقط ظن ایده‌میز قرالدین بو حرکتنده موفق اولسون ، زیرا سیاسی دائما فتنه ایله‌مملو اوله‌رق نمایان اولدیغندن حضرت امیرك قرالدینك بوحرکتنه شیمارق بر …. حرکتنه باقلان نظرله باقه‌جغنه امینز . بناءً علیه ابلیسلری حیرتده براقه‌جق قدر اغوا آتدم بولنسه بیله نافله‌در . یالکز شوقدری وار ، که قرالدینك بواشترا کی اعلمك ضررینه چیقاجق . چونکه آرتق چوجقلره قدر آکلامشدر ، که قرالدین اولدیغی برده میمنت اولمیه‌جق . بناءً علیه قرالدینك بوایشه علناً اشترا کنی بخارا ایچون برخیر فال عد ایدرز . بونلر آرتق کوستریور ، که قدیمه نه‌کبی آدملر طرفدار اولیور . اهالیٔ بخارا ، بورالرنی نظر اعتباره آله‌رق خط حرکتلرنی تعیین ایده‌جکلرینی جداً آرزو ایدرز .

زویسکی‌لی احمد تاج‌الدین

قزانده منتشر رفیق محترمز « بیان‌الحق » غزته‌سی محررلرندن اولوب دور عالم سیاحتنده بولونان عبدالرشید ابراهیم افندی پکیندن یازییور :

چینده‌کی مسلمانلرك حیاتی

بوندن مقدم چینلیلرك صاچلری حقنده برخیلی شیلر یازمشدم . شیمدی دیه‌جکم ، مشهور سوزدکه « خسته‌لق کیدر ، عادت کیتمز » دیرلر .

برکون ، نورالدین اخوند خانه‌سنده مسافر ایدم ، بیاض‌صقاللی غایت اختیار برمسلمان کلدی . نورالدین اخوند ، بوذاتی : « چوق متقی ، چوق صوفی آدمدر ، کوزل علمی وار ، فلان … » دیه بزه تقدیم ایلدی .

برآز قونوشدقدن صوکره ـ کندی عادتلرینه بناءً ـ قاچ یاشنده اولدیغنی صوردم .

— ۷۸ … ۸۰ وارم ، دیدی .

اوته بری صحبتمز برایکی ساعتی بولدی . آره‌مزده اولدقجه برمعارفه حاصل اولدقدن صوکرا اك زیاده نظر دقتمی جلب ایدن صاچلری حقنده‌قرداشجه برایکی‌سوزسویلکدن کندمی منع‌ایده‌مدم :

— عزیزم یاشیخ ، دیدم ، صحبتکزدن پك متلذذ اولدم . حقیقةً سز بیوك برذاتسکز ، عالم برآدمسکز . فقط بعض اویله غریب عادتلریکز واردرکه اوته‌دنبری بوعادتله مألوفیتکز ، بونك اسلامیته نه‌درجه مغایر اولدیغنی تقدیردن سزی منع ایدییور . ایشته ازجمله شوصاچ مسئله‌سی . نه‌غریب عادت ! بومجوسی عادتندن نصل واز کچه‌میورسکز ؟ باقکز عمرکز دم‌واپسینه کلش . یارین اجل‌موعودیکز کلیرسه دیوان حقه ، حضور پیغمبره بوحالده نصل کیده‌جکسکز ؟ هیچ حجاب ایتمیورمی‌سکز ؟..

دها بعض شیلر سویلدکدن صوکرا نهایت دیدم‌که : ـ کل ، مساعده ایتده ، شوشیطان قویروغنی کسه‌لم ، باشکزه علمای اسلام زینتی اولان کوزل برصاریق صاره‌لم …

عوامدن‌ده بر ، ایکی کیشی وار ایدی ، آنلرده تصویب ایتدیلر :
ـ أوت ، دیدیلر ، بوصاچلرك نه‌دنیاده برفائده‌سی وار ، نه آخرتده . حقیقةً ، شوقویروقلری کسیکزده بزده‌سزی تعقیب ایده‌لم ، بونلردن قورتوله‌لم …

اوقومدق آیت ، سویله‌مدك حدیث قالمادی . فقط بزم حضرت شیخه هیچ بری کارایتمدی . بن‌دها ایچه صیقیشدیردم اما . نه‌دیرسکز ، اختیار ، زورله کسه‌جکز ، دیه شبهه‌یه دوشمه‌سون‌می ؟ قورقدی .

[*] آسیاء وسطی شمندوفر خطی اوزرنده بخارادن اوچ استاسیون قدر برده امیر بخارانك محل اقامتی اولان برشهردر .

— ايشم وار ، فلان ... ديه صيويشدى ، كيتدى .

پك عجائب اولدى . بن بو صاچ حقنده چوق سويلدم . بعضلرى عذرلر بيان ايدييورلر . فقط بو اختيارك اوقدر صاچى‌ده قالمامش . اويله‌ايكن ينه كسمك ايسته‌ميور . ديمك كه آرتق بو ؛ برطبيعت اولمش . صاچسز كيدرسه ايمانسز كيده‌جك كبى كليور . عموم چينلى‌لر بويله ، صاچلرينى غايت تقديس ايدييورلر .

بوراده « شمس الضحى » اسمنده بر چوجق وار . حكومت مكتبنده تحصيل ايدييور . پك آز روس لسانى بيليور . دائما يانمه كلوب كيدييوردى . بر كون كنديسنه ديدم :

— چوجغم ، سن بو صاچلرى كس . ايى برشى دكل . بو ، مجوسى عادتى ، مسلمانلره ياقيشماز ...

— اوت ، بن‌ده كسمك ايسته‌يورم ، ديدى ؛ فقط بزم پدر راضى اولمايور .

صوكرا چوجق كيتمش ، باباسنه سويلمش : « رشيد افندى صاچمى كسمه‌مى توصيه ايدييور ، بو مجوسى علامتى‌در ، دييور » ايمش . اوده : — اويله‌ايسه برده‌ا كيتمه ، اولور كه زورله طوتارده صاچلرينى كسر ... ديه قورقمش و بنم يانمه كلمكدن چوجغى منع ايتمش . چوقدن برى كله‌ين شمس الضحى‌يه بر كون سوقاقده تصادف ايدرك نه‌يه كلديكنى صوردم‌ده او ، بونلرى آكلاتدى . كولدم ، و : « باباكه سلام سويله ، ديدم ، قورقاسون كسمم . سن درسكه دوام ايله ! » چونكه چوجق هنوز قرآن اوقومغه باشلامشدى . صاچ قورقوسندن قرآندن‌ده واز كچدى .

ايشته نه قدر قبيح عادت اولورسه اولسون مرور زمانله طبيعت حكمنه كچيور . بزم روسيه‌ده‌كى مسلمانلرك صاچنى كيدرملرى‌ده بوقبيلدندر . اولجه اوزون صاچلى بر آدم كورونجه حيرتده قاليوردى . صوكرا يواش يواش شيمديكى طرزى اوكرنديلر . بونك كبى چينليلرده اوكره‌نورلر .

شيمديكى حالده بتون چينده انجق ايكى كشى واردركه صاچسز كزيورلر . عموم چينلى‌لر ، بزم قادينلر كبى ، صاچلرينى اوروب آرقه‌يه صارقيتيورلر . چوغى ايكى اوركو ياپارلر ، بعض صاچى آز اولانلرده براوركو اوررلر . صقاللرينى‌ده تماماً قيرقييورلر .

بو ايكى ذات بوندن اوچ سنه مقدم صاچلرينى كسمشلر ، صقاللرينى براقمشلر . بريسى : « وان فان جن » بلده‌سنده « يونس » اسمنده بر دليقانلى . چينى اسمى‌ده « مه‌ديان چن » در . ديكرى‌ده : بوذاتك پدرى عبدالرحمن افندى‌در . چنلى‌لر بو ايكى ذاتى وقتيله صاچلرينى كسدكلرى ايچون ، قتل ايده‌جك اولمشلر . بيچاره‌لر نه‌قدر بلالر صاومشلر . حالا عموم چينلى‌لر بونلره نظر نفرتله باقيورلر .

يونس افندى‌يه صوردم : — نه ايچون كسدك ؟ ديدم .

— جائز اولمديغنى روح البيانده كوردم‌ده آنك ايچون ، ديدى .

ديمك اوليوركه چينلى‌لرتك توك صاچلرينى كسمكه باشلايورلر . بو كون برى جسارت ايدر ، كسر ؛ يارين ديكرى اونى تقليد ايدر ؛ ديركن يواش يواش هپسى بو اوزون قويروقلردن قورتولورلر . بونلر اهميتسز شيلر . فقط غريبدر ، ميليونلرجه اهالى‌يه مقدس عقيده اولمش . شيمديكى حالده چينلى‌لر هرشيئه رضا كوستريورلر ، لكن شو صاچ كسمك خصوصنه اصلا ياناشمايورلر .

انسان بتون عادتلرله بويله صيقى بر الفت حاصل ايلمش . بزم روسيه مسلمانلرنده دخى بوكبى عادات سيئه آز دكلدر . بخاراده ، استانبولده ، مصرده ، مكه‌ده ، مدينه‌ده بيله نيجه حرام اولان شيلر عادت اولديغندن امور مستحسنه صره‌سنه كچمش ، نيجه حلال اولان شيلرده عادته بناءً تحريم اولونمشدر . مثلا : اولويه نوحه ، بتون ديار اسلامده ، حتى مكه‌ده مدينه‌ده اعتقاد اولمش . حالبوكه شرعاً مذموم‌در . بونلرى بيانه حاجت يوق . بزم روسيه مسلمانلرى اهل كتاب ذبيحه‌سى حقنده بيك اوچيوز سنه‌دنبرى سويليوب دوران قرآن جليلك سوزينى قبول ايتمديلر .

بناءً عليه شونى ديمك ايسترم كه چينلى‌لرك صاچلرى وقادينلرينك اياقلرى بر وقت مرهون نه‌قدر اويله‌قاله‌جقدر . شيمديلك « مار آه المؤمنون حسناً فهو عندالله حسن » ديه‌جكز . باشقه سوزه ميدان‌ده يوقدر . ذاتاً بوكبى شيلرى ترويج ايدن جهالت‌در . علم كليرسه هپ بونلر كيدر . اصل مسئله بوراده‌در : علم كله‌جكمى ؟.. شيمديكى حالده بتون چين اولكه‌سنده علم يوقدر . بالخصوص مسلمانلرده علم نامنه هيچ برشى آرامامالى‌در . يالكز شوقدر ديه بيليرزكه : آرزو ، ايستك واردر .

مثلا مفتى عبدالرحمن افندى مكتب كشاد ايتمش ، چينك هرطرفندن طلبه كلمش ، حتى چينك منتهاى جنوب غربيسنده اولان « يون‌سى » ولايتلرندن ، شمال غربى‌ده « سين فو » ولايتلرندن يكينه طلبه كلمش . بونلر هپ طلب‌در . اما نتيجه نه‌اولور ؛ او بللى دكلدر ، بو خصوصده شيمديدن برشى دينه‌من . زيرا طلب بزم تاتارستانده‌ده واراديى . حاجى نعمة الله ، طالبلرك باشى ايدى ؛ صوكرا احمدباى وعبدالغنى باى حسينفلر اولدى ؛ ميليونلر صرف ايتديلر ، هيچ بر نتيجه چيقمادى . شوحالده بونلرك‌ده طلبلرينك صوكى نه اوله‌جغى معلوم دكلدر .

شوقدركه طلب تعمم ايدرسه دنياده هرشيئك اولمسى محتمل‌در : « العبد يدبر والحق يقدر » . ازلده چين استقبالى مقدورات الهيه‌دن ايسه ، مسبب الاسباب سببنى خلق ايدر .

بز البته چين ترقيسنى صميمى ارزو ايدرز . هرتره‌ده اولورسه اولسون وهرهانكى ملت ومذهبدن اولورسه اولسون ملل شرقيه‌نك ترقيسى بزم مطلوبمزدر . خصوصا چينليلرك بزه مناسبتى دخى زياده‌در ، يتمش سكسان مليون مسلمانمز وار . فقط بوراده چينليلره آوروپانك نظرينى‌ده تخطر ايدرسه‌ك ملاحظه‌يه سهولت اولور :

زمان قديمده آوروپاليلر چينه « يأجوج ومأجوج » نظريله باقارلردى . اهل اسلام دجالدن قورقديغى قدر آوروپاليلر چينليلردن قورقار ، عموماً آوروپا غزته‌لرى مدهش مدهش مقاله‌لر يازارلردى . لكن حاضرده آوروپا چينه او نظرله باقايور ، بلكه ياغلى بر لقمه‌در ، فقط نصل يوته‌لى ؟ ديه دوشونيورلر ، يوتمق خصوصنده‌كى بوترددد ...

لرىده برى برندن قصقانملرندن ایلرى کلیور . رقابت اولمسه همان يوتمغه حاضردرلر .

چین فیما بعد آوروپانك مرعاسیدر ، هپ اوتلایه‌جقلر . چین جزئی عقللی‌باشنه طوپلایه‌رق برائر حرکت کوسترسه ایکی میسیونرك جاننی فدا ایدرك ها بوکسیر فتنه‌سی دیه کاورلر ، بالاتفاق اوروورلر ، صوکره دخی برزمان مرهونه قدر یرلر .

يوزملیون خلق اولان ترکیه‌یی ایکی يوزسنه‌در یه‌دیلر ، تاایکرمی ملیون قالنجه‌یه قدر . البته اوچیوز ملیون بلکه دها زیاده‌چینی دخی ، يوز سنه‌یه قدر وارماز محو اولور . زیرا اصول جدید قاعده‌سنه موافق یرلر .

ایشته چین استقبالی ایچون شو احتمال وار . تخلیص کریبان ایدرلرسه ، آفرین چینلیلره دیه‌جکمز ، بلکه کمال خلوص ایله موفقیتلرینی تبریك وتقدیس ایده‌جکمز شبهه‌سزدر .

شوده خاطره کلدی ، بعض بزم کبی ساده دللر دوشنورلر : بوقدر بیوك مملکتی عجبا نصل یوتارلر؟ بوغازلرندن نصل کچیره‌بیلیرلر؟ پك مستحیل کورونیور .. أوت ، طوغریدر ، اولدیغی کبی بونلرك بوغازلرندن کچه‌مز . لکن بونی بزدن مقدم آوروپالیلرده ملاحظه ایتمشلر ، کچمیه‌جکنی‌ده قطعی صورتده‌ا کلامشلر ، بناءً علیه ابتداپارچه‌لامق چاره‌سنی نظراعتباره آله‌رق اول امرده بونك اسبابنه تشبث ایتمشلردر . حالا چین داخلنده مکمل صورتده آوروپالیلر شیمدیکی حالده اختلاف تخمنی اکمشلر ، شیمدی همان شونی برآز اول یتشدرمك فکرینه صواشیورلر . مانچوریه‌یی آیره‌جقلر ، مانغولیه‌یی آیره‌جقلر ، تبت ذاتاً بتون آیرلمش حکمنده‌در ، تونکین فرانسزلرده . وای‌های‌وای المانلرده ، برقاچ سنه صوکره بونلرده آزار آزار توسیع ایده‌جکلر . اجاره کبی برچوق بهانه‌لر ایله آلاجقلر . تدریجی ابتدا اوفاق درت حکومت تشکیل ایدرلرسه ، صوکره بونلر کندی ارالرنده محاربه قاپولرینی آچارلر ، دیرکن هربری یکدیکرینه قارشی اجنبیلر التجاسنه مجبور اوله‌رق ، نصل تقسیم اولندیغنی خارجدن کورمك دکل ، کندیلری بیله حس ایتمزلر .

« الحرب خدعة » معناسی بودر . بوایسه شیمدی غایت تجربه‌لی بریولدر : ترکیه نه اولدی ؟ ترکیه يوز ملیون نفوسی اولان برترکیه ایدی ، شیمدی ترکیه‌نك قارنندن چیقمش قاچ حکومت وار ! عجبا شو تقسیمدن ترکیه‌نك خبری‌وارمی؟ بلغاریه بزم‌مالمز ظن ایدرلردی . بوندن ۱۳ سنه‌مقدم فردیناده سلطان‌حمید شرقی‌روم والیلکی احسان ایتمشدی ، فردیناند استانبوله خادم اوله‌رق کیردی ، ۱۳ سنه‌ده پادشاه اوله‌رق چیقدی .

بوسنه هرسك‌ده موقت اداره ایده‌جکلردی . اوده کیتدی . انکلیزلر اعرابی نام شقی‌یی تربیه ایچون موقتاً مصر القاهره‌یه مسافر کلمشلردی؛ تملی یرلشدیلر . حالا‌دبسز اعرابی‌یی تربیه ایده‌جکلر . جانم بزه نه قالدی ؟ جزایر دیرسك الی‌قولاغنده‌در . قالانی ایچونده سلطان حمیده دیدیلر : عافیتلر اولسون ، هایدی بقالم سن‌یه !

بزم سیاسیون حالا ترکیه تقسیم اولنه‌جقمی؟ دیه مسئله آچیورلر . هایدی بوکره‌ده کرید جزیره‌سنی بزه احسان بیوردیلر ، نه بیوك اکرام! عجبا صحیح باغشلادیلرمی ؟ بش‌ای صوکره مسئله دها بر جك یاره آچمایه‌جغنه امین اوله‌لمی ؟

بنم خاطرمه شوکلیور : آوروپالیلر میراث تقسیمی ایچون فرائض کتابنه مراجعت ایتمیورلر ، هرمملکته دوغریدن دوغری‌ عصبه‌درلر والسلام .

مع‌مافیه بونلرهپ خیالدر ، بونلرك عکسی دخی محال دکلدر ، دنیاده اك لذتلی نعمت‌طاتلی خیالدر . شوخیالدن حقیقتده تولدایدیور . مجموع خلقی ایکی يوز بیك نفوسدن عبارت قره‌طاغ ماتی ، شوطاتلی خیال سایه‌سنده ، ترکیه‌دن آیرلدی ، مستقل برحکومت اولدی ، حاضرده مجموع عسکرینی طوپلایه‌جق اولورسه ، ایکی بیك عسکر چیقارمغه مقتدردکل . بویله ایکن مستقل حکومت اولوب ، لدی‌الایجاب ترکیه‌یه یوم‌وقده کوستره بیلیر . شو حالده اوچیوز ملیون نفوسی اولان چینده ترقی ایدرسه ، هیچ عجب دکلدر . فقط آوروپالیلرك غدار پنچه‌لرندن بنیان موجودیتلرینی قورتاره بیلیرلرسه بوده جناب حقك بیوك لطفیدر ...

« پکین » عبدالرشید ابراهیم

هندستانده اداره‌سنده تنسیقات

و

هند مسلمانلری حقنده مساعدات

هندستانده تطبیق ایدلمك اوزره بوندن اوچ سنه اول برتنسیقات نظامنامه‌سی قلمه آلنمش ایسه‌ده شمدی‌یه قدر تطبیق ایدیله‌مه‌مشدی . بونظامنامه موجبنجه هندستان خط سی مختلف ولایتلره تقسیم ایدیله‌رك یرلی وانکلیزلردن مرکب مأمورین طرفندن اداره ایدیله‌جکدر .

هند مسلمانلرینك بادئ اطمئنانی اولمق اوزره هندستان مجلس ادارۀ عمومیه‌سنده آلتی مسلم اعضا بولنه‌جقدر . هندستان والیسنه سوء قصد وقوعنی متعاقب انکلتره حکومتی بوتنسیقات نظامنامه‌سنی تطبیق ایتمکه قرار ویرمشدر . هندستانده ویرکو تحصیلاتی حقنده‌ده مهم تبدلات وقوعه کله‌جکدر .

قلبه مسلمانلرینك میتینغی

قلبه‌ده ساکن اهالئ اسلامیه کچن هفته سلطان مراد ثانی جامع شریفی حوالیسنده برمتینغ عقد ایدرك قلبه سنجاغی داخلنده‌کی مسلمانلرك حقوقنی محافظه ایتمك ایچون لازم کلن مذاکراتی اجرا ایلمشدر .

« مطبعۀ خیریه وشرکاسی » مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه کرک سیاسی، کرک اجتماعی ومدنی احوال وشؤون اسلامیه‌ده بحث ایدر وهفته‌ده بر نشر اولنور.

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالک عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالک اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابو العلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٦٥ — ١٩ ذی القعده ٣٢٧ پنجشنبه ١٩ تشرین ثانی ٣٢٥ — اوچنجی جلد

علم فقه تاریخندن بر پارچه :

اجتهاده دائر

دور اصحابده اجتهاد : مابعد

ذهن بشر ، خارجدن حواس واسطه‌سیله دماغه انطباع ایدن اشکالی کندی استعداد فطریسی ، یاخود استعداد کسبیسی وجهله حل ایلر ؛ عقیبنده حاصل اولان معانی‌یی تحلیل ایتمک حقنده ، معانی‌نک حاوی اولدیغی عناصر مختلفه‌یی ویاخود معانیٔ مختلفه آراسنده اولان نسبتلری ادراک ایده‌رک برحکم اعطا ایتمک خصوصنده برچوق عوامل داخلیه ومؤثرات خارجیه‌نک تحت حکمنده بولندیغیله برابر ینه استعداد ذاتیسنک تأثیراتندن قورتیله‌من . بر جسم مایع متعدد قابلرده اشکال مختلفه اخذ ایتدیکی کبی ، انطباعات خارجیه دخی اذهان متعدده‌ده صور متنوعه اخذ ایده‌بیلیر . چونکه عموم بنی بشرک حواس ودماغنده اولان قوت وزنده‌کی هپ مساوی اولمادیغی کبی ، اذهانده اولان ملکهٔ تحلیلیه دخی هپ بر اولماز : استعدادلر متفاوتدر .

بناءً علیه محسوس، واحد اولمقله برابر .. حکم، ادراک، اختلاف ایده بیلیر .

اشته احکام جلیلهٔ اسلامیه‌ده واقع اولان اختلافاتدن بر قسمی دخی بو صورتله تحدث ایتمشدر . بعضاً اولوردی که اصحاب کرام حضراتی فخر کائنات علیه اکمل التحیات افندمزدن جمله‌سنک معلومی اولان بر موضوعه دائر احادیث شریفه ایشیدیر ، افعال وتقریرات نبویه‌لرینی مشاهده ایلرلردی . زمانلر کچر، تکرار ـ وقتیله حقنده سنت وارد اولان ـ او مسئله میدانه چیقار ، فقط ویریله‌جک حکمده اختلاف اولنوردی . حالبوکه او مسئله حقنده ورود ایدن سنتی هپسی بردن کورمش ، یاخود ایشتمش بولنیورلردی .

فخر کائنات افندمز حضرتلری اثنای حجده منادن مکه‌یه عودت ایدرکن « محصب » نام محله اینر ، اویله . ایکندی ، یاتسو نمازلرینی اوراده ادا ایده‌رک برمقدار آرام واستراحت بیورور ، صوکره مکه‌یه داخل اولورلردی .

اشته فعل رسول بویله‌جه عموم اصحاب کرامک اوکنده واقع اولمش ایکن ارتحال نبویدن صوکره اوموقعه نزولک سنت اولوب اولمادیغی حقنده اختلاف ایدیلدی . ام المؤمنین حضرت عائشه عبدالله بن عباس سنت اولمیوب فعل رسولده اتفاق وقوعه کلمش اولدیغی درمیان ایلر ، ابوبکر وعمر رضی الله عنهما ایسه اول حضرته اتباع بیورور وابن عمر حضرتلری نزولک سنن حجدن اولدیغی سویلرلردی .

حضرت پیغمبر اصحابیله برابر عمره حجی ادا ایتمک اوزره مکه‌یه داخل اولدقلری زمان طواف بیتک اولکی اوچ شوطنده رکن یمانی طرفی مستثنا اولمق اوزره رمل ایده‌رک طواف ایلرلرینی امر بیورمش . وبویله‌جه‌ده اجرا ایدیلمشدی .

فقط ارتحال نبویدن صوکره بو مسئله اختلافه معروض قالدی . ابن عباس رضی الله عنهما امر نبوینک لمصلحة وقوعه کلمش اولدیغی ادعا ایلردی . حضرت عمر فخر کائنات افندمزدن کوردکلری وجهله طواف بیوررلردی . حتی بردفعه بو نقطه‌ده اجتهادی ابن عباسک مذهبنه توافق ایدنلردن برذاتک حضرت فاروقه :

— « فیم الرمل الآن والکشف عن المناکب وقد اطاء الله الاسلام ونفی الکفر واهله؟ » دیمسی اوزرینه حضرت عمر باب عباداتده محافظه کار اولدیغی ایما ایده‌رک :

— « ومع ذلك لاندع شیئاً كنا نفعله علی عهد رسول الله صلی الله علیه وسلم » بیورمشلردی .

اصحاب كرام حضراتی نبی محترم افندمزك احرامه كیردیكی محل حقنده اختلاف ایدیورلردی . بعضلری ایكی ركعت نماز قیلدیغی ، بعضلری راحله‌سی اوزرنده بولندیغی ، بعضلری بیدایه چیقدیغی زمان احرامه كیردی دیبورلردی . ابن عباس حضرتلری بونلرك هپسنه‌ده حق ویرر ؛ فقط احرامه كیرمه‌سنك دكل ، بلكه تلبیه ایتمه‌سنك تكرر ایتمش اولدیغنی سویلر ؛ احرامه كیرمسی ایسه ابتدا ذوالحلیفه‌ده ایكن ایكی ركعت نماز قیلدقدن صوكره وقوعه كلدیكنی درمیان ایلردی .

اشته كورولیوركه هر نه قدر محسوسیجه وحدت موجود ایسه‌ده ؛ تحسس ، احتساس ، تلقی ، ادراكده اولان تفاوت حكمی باشقه باشقه قالبلره صوقمش بولنیوردی . وقعه‌ده هر نه قدر اساساً وحدت مشهود اولیورسه‌ده اذهان مختلفه‌نك مطالعه‌سی مسئله‌یه تورلی رنكلر ویره‌رك ظاهرده بر تعدد حصوله كلیوردی . افكار متفاوته‌نك ذهننده اولان معانی‌یی تحلیل خصوصنده ابراز ایتدكلری استعداده كوره اعطای حكمده اختلاف ظاهر اولیوردی .

❦

سنتك ضبطی ، حكمك علتی ، ایكی متناقض اولان اثرك توجیهی حقنده وقوعه كلن اختلاف ، سهو ونسیان اصحاب كرامك بعض مسائل فرعیه حقنده اتفاق ایده‌مه‌ملرینك اسباب موجبه‌سندندر .

عبدالله بن عمر رضی الله عنهما فخر كائنات افندمزك رجب آینده عمره حجی ادا ایتمش اولدیغنی سویلیوردی . ام المؤمنین حضرت عائشه بونی ایشیدنجه ابن عمرك سهواً سویلمش اولمسی لازم كلدیكنی بیان بیوردیلر .

كبار اصحابدن بر ذات ، حضرت پیغمبر افندمزدن « ان المیت یعذب ببكاء اهله علیه » حدیث شریفنی روایت ایلردی ؛ شو نص حدیثدن آكلاشلدیغی اوزره عذابك سببی بكا اولدیغنه قائل اولوردی . حضرت عائشه بونی استخبار ایدنجه ، حدیثك ورود ایتدیكی وجهله ضبط ایدیلمامش اولدیغنی سویلدكدنصوكره فخر كائنات افندمز بر یهودیه‌نك ضیاع ابدیسندن طولایی آغلامقده اولان یهودی عائله‌سی كوردیكی زمان : « انهم یبكون علیها وانها تعذب فی قبرها » بیورمش اولدیغنی بیان ایتمكله روایت اولنان حدیثی تصحیح بیورمشلردی .

فخر كائنات افندمز اوكندن بر جنازه كچدیكی زمان قیام بیورمشلر . اصحاب كرام دخی بو حالی كورمش وایتمشلردی . بر مدت صوكره قیام نبوینك علت وسببی تعیین خصوصنده اختلاف ایدیله‌رك بعضلری قیامك جنازه ایله برابر بولنمسی ملحوظ اولان ملائكه‌یی تعظیم ایچون اجرا ایدیلدیكنی درمیان ایلر ؛ بعضلری ایسه موتك دهشت انكیز اولان اوجاع وآلامنی تخطر بیورمسندن طولایی قیام ایتدیكنی سویلردی . طبیعیدركه بو احتماللره قائل اولانلر مسلم وغیر مسلم جنازه‌سنك مروری اثناسنده قیامك سنت اولدیغنه ذاهب اولیورلردی . فقط حسن بن علی رضی الله عنهما بونی كورنجه حدیثك خطا اوله‌رق تعلیل ایدیلمكده اولدیغنی اعتقادیله تصحیح ضمننده : « حضور رسالتپناهیدن امرار ایدیلن جنازه بر یهودی اولوسی اولوب ، اول حضرت باشی اوزرندن آنك كچیریلمامسی ایچون قیام بیورمشلردی » دیمشدی .

فخر كائنات افندمز خیبر ، اوطاس غزالری اثناسنده نكاح متعه‌یه مساعده ایتمش ، عودتلرنده ایسه بوندن نهی بیورمشلردی . فقط شو وقعه ، جمهور اصحابله ابن عباس رضی الله عنهم آراسنده اختلافك تكوننه سببیت ویرمشیدی : ابن عباس « اولكی مساعده الجای ضرورتله وقوعه كلمش اولوب صوكره اصدار بیوریلان نهی ایسه آرتق ضرورتك مندفع اولدیغنی اعلاندن عبارتدر » دیبوردی . جمهور اصحاب ایسه نهیك اولكی اباحه‌یی ناسخ اوله‌رق ورود ایتدیكنی درمیان ایلرلردی .

❦

كورولیوركه احكام جلیله فقهیه‌ده اولان اختلاف وتشتت آرا ارتحال نبویدن صوكره دور اصحابده باشلیور . بونك ایچون دها پك چوق عوامل روحیه وتأثیرات محیطیه‌نك اجرای نفوذیله برابر اجتهادك دخی پك چوق وكلیتلی مداخله‌سی موجود اولدیغی مشهود اولیور . حتی دینله بیلیركه بین الاصحاب تكون ایدن اختلاف ایچون آز چوق یاردمی تصور اولنان بالعموم عوامل خفیه اجتهادك كیزلی برمقدمه‌سنی تشكیل ایتمش ؛ بناءً علیه اجتهادده دخی خفی ، فقط مجهول اولان مقدمه‌لرك وجودی انكار اولنه‌ماز .

عرض ایدیلن امثله‌ده كوریلدیكی وجهله اختلافلرك اوست پرده‌لری بر درجه آچیلدیغی كبی همان یا بر سهو ونسیانه ، یاخود خطاءً اجرا ایدیلمش برضبطه ، یاخود عندی برتأویله . . . تصادف اولنور . فقط بوقصورلر شخصه عائد اولمغله برابر كندیسی اوزرینه براجتهاد ، بناءً علیه برحكم شرعی بنا ایدیلمش اولیور . اشته شرع شریفه تأثیرات شخصیه بویله‌جه نفوذ ایتمش بولنیور . اختلاف ایدیلیور .

طبیعیدركه مجتهد ایچون بوحال بر ذله ، برخطا صاییلور . فقط بوخطاسی حسن نیتنه باغشلنور ، عندالله مسئول اولماز . بلكه بذل ایتدیكی زحمت ومشقتدن وخلوص نیتدن طولایی مأجور اولور . ذاتاً برانسان ایچون اوعوامل خفیه‌نك تأثیراتندن قورتلق پك زیاده مشكل ، یاخود بوسبتون امكان خارجنده‌در . آنكچون مجتهد خطاسنده معذور كوریلیر .

❦

بین الاصحاب اختلافك میدانه چیقمه‌سی هرنه قدر ارتحال نبویدن صوكره باشلادی ایسه‌ده برچوغنك اسباب خفیه‌سی تا عصر سعادتده احضار اولنمشیدی . بین الاصحاب تكون ایدن اختلافاتك كیزلی ایزلری آثار وسنتك مشكاة نبوتدن اخذ واقتباس اولندیغی كونه ، دقیقه‌یه قدر امتداد ایدر ؛ آندن صوكره دخی برسلسله متداخله حالنی اله‌رق برحالت نفسیه ، برجلوهٔ روحیه اولمق اوزره نظر تتبعمزدن اختفا ایتدیكی كوریلیور .

يوقسه بين الاصحاب وقوعه كلن اختلافات علميه‌ده اغراض شخصيه لوثياتنه بويانمش الرلك، غايهٔ املی آرزوی نفسانیسنه وصولدن عبارت افکار ردیئه اربابنك فرقه قوغالرینه، سیاست کورولتیلرینه قاریشمش منفعت پرستانه مخصوص دسیسه‌لرك ذرّتا مداخله‌سی اولمامشدر. دها اصحاب کرام دورنده دین، شریعت پك زیاده مقدس بیلنیر، اغراض شخصیه‌یه آلت ایدیلمزدی.

ابوبکر، وعمر رضی الله عنهمانك خلافتلری دورنده امت ایچنده نفاق وشقاق یوز کوسترمامش اولوب هنوز صلح وصلاح دوام ایدیوردی.

عثمان رضی الله عنهك دورندن اعتباراً امت ایچنده تفرقه دوشمش حضرت علی‌نك خلافتی اثنالرنده ایسه فتنه، فساد بوسبتون علوریز اشتعال اولمقده بولنمشیدی. اشته دور اصحابك صوك سنه‌لری هپ بویله کورولتی ایله، قاوغا، فتنه وفساد ایله کچیور. دور اصحاب نهایت بولیور؛ فقط او حال اسف اشتمال هپ اوزانوب کیدییور.

مع ذلك شو احوال مؤسفه‌نك علم جلیل فقهه بر تأثیر اجرا ایتدیکی هنوز مشاهده ایدلمیوردی. علم دها سالم اوله‌رق، آچلمش اولان چیغر اوزرنده ترقی‌یه طوغرو حرکت ایدییوردی..

امت آراسنده علمه قیه‌بیله‌جك سیاه یورکلی، بد چهره‌لی یوزلر هنوز کورلمیور؛ مشاغل خصوصیه، مساعئ عمومیه‌یه یاردم ایدن اللر آراسنده هنوز تحریف علمه واسطه اوله‌بیله‌جك حیدود پنجه‌لری محسوس اولمیوردی ... علم، دین هنوز سالم بولنیوردی.

ذاتاً علمای اصحاب دائما ـ غالب، مغلوب ـ طرف حقده ثبات ایدر؛ حقسز عد ایتدکلری طرفه هیچ قاریشمازلردی. بونکله برابر حق اولدیغنه شبهه ایتدکلری ایشه هیچ اشتراك ایتمزلردی. علمای اصحاب اکثریت اوزره بی‌طرف قالیورلردی.

حتی عمار بن یاسر ابن عمر رضی الله عنهمایی حضرت علی طرفنه دعوت ایتدکلری زمان حضرت عبدالله: «بن اویله اهالئ اسلامیه‌نك بك دیکری آراسنده وقوعه کلن مقاتله‌یه اشتراك ایدمم» دیه‌رك دعوت مذکوره‌یی ردایتمشلردی. حضرت علی بالذات کندیسی ایشك ایچنده ایکن معارضلرینه قارشو چوق دفعه‌لر بی‌طرفانه معامله‌لرده بولنوردی. ایکنجی صنف فقهادن اولان ابوهریره، ابوالدرداء رضی الله عنهما نصلسه قاندیریله‌رق معاویه‌طرفنی التزام ایدرمش کبی کورونمشلردی ایسه‌ده ایشك ایچ یوزینه واقف اولنجه همان بوندن چکلمشلردی.

ام المؤمنین حضرت عائشه نصلسه قاندیرلمش، حضرت علینك علیهنه اولمق اوزره تشکل ایدن طلحه وزبیر حضراتنك فرقه‌لرینه داخل اولمشیدی. سعد بن ابی وقاص حضرتلری دخی کورولتیلره اشتراك ایتمه‌مش؛ ابوموسی الاشعری دخی بی‌طرفلغه میال کورونیوردی. هله معاویه طرفنده اکابر برعلمای اصحابدن هیچ برذات یوقدی.

دیمك استیورمکه علمای اصحاب علی الاکثر امور سیاسیه‌یه اشتراك ایتمامش؛ کندی محیط علمیلرنده امرار حیات ایلمشلردر. دین، شریعت دها او وقتلرده اغراض شخصیه‌یه آلت ایدیلمیور؛ علم سربست بولنیوردی.

بناءً علیه اوزمانلرده جریان ایدن احوال مؤسفه‌نك بین الاصحاب فروعاتجه وقوعه کلن اختلافده مدخلی اولمامشدر.

صوکی وار

قزانلی حلیم ثابت

انحطاطات اجتماعیه

٦٠ دن مابعد

مهیب اردولریله دها کوز اوکنده دوران موکب همایونیله اوروپا ایچلرنده تمثال قدرت کبی تجلی ایدن، خط رجعتك بعدیتی، عسکرك یورغونلغی، وظیفه‌سنك اهمیتی، مسئولیتك بیوکلکنی ومع ذلك دائما موفقیتی، دائما هدفی دوشونه دوشونه کوزونه اویقو کیرمه‌ین سلطان سلیمان قانونینك ایلك اوروپا سفرنده مظفر اردوسنه هجوم امرینی ویره‌جکی کونك صباحی علی السحر اوتاغ همایونی اوکنده هیچقره هیچقره آغلایه‌رق وایادئ تضرعنی آچه‌رق:

ـــ بی‌حدود عظمتلرك مالك مطلق ربم! شریك ونظیری اولمیان نام سبحانیکی اعلاء واوامر الٰهیه‌که تبعاً عدالتی تطبیق واجرا ایچون توفیقات ربانیه‌که اتکا ایده‌رك بورالره قدر کلن عبد عاجزکی وشو مجاهد قوللریکی محزون قیلمه.. نام جلالکه نسبتله برقارنجه قدر قوتی اوله‌میان موحد قوللرك، بشرك اقتداری یته‌بیلدیکی نسبتده تجهیز وتسلیح اولندیلر. ظفر، شان وشرف‌سنکدر، مجاهد قوللریکی محزون بیورمه یاربی.. دیه دعالر ایتدیکنی کورن صدر اعظمی ـ ظن ایدرم ابراهیم پاشا اوله‌جق ـ ودولایسیله اردوسی ارتق برك مناعتنی، یورغونلغنی اونودور، هرنفر آهنین برعزم، دولو برمعنویتله قوشار، هدفه، ایلری‌یه، وظیفه‌سی باشنه، ظفره قوشار وبولور..

اوحا کمتلر، اوغالیتلر، علم وعملك نتیجه‌سی دکلمی؟

وشو هپ بیلدیکمز سقوطلر، هزیمتلر جهل وکسلك نتیجه‌سی دکلمی؟

زواللی (کلستانه) بی اناسی باباسی اولندیرییورده قوجه‌سی اوله‌جق آدمك مسلمان اولمادیغنی بیلمیور.. احتمال‌که او بیچاره آدجغزده کندیسنك خرستیان اولدیغندن خبردار دکل.. ایشته دردك بیوك بوراسی.. عالمك معتقدات وحسیات وجدانیه‌سنه قاریشمق کبی فائده‌سز وعبث بر فکری اوقشامق ایسته‌مدیکمی تکرار ایدرم. مسئله، مسلم غیر مسلم اولمق مسئله‌سی دکلدر ومقصود اصلی، مجمع بشرده، حیات اجتماعیه‌ده الجاآت طبیعیه ویا مؤثرات داخلیه ویا خارجیه دولایسیله تولد ایدن امراضدن ـ که دینی، علمی، اقتصادی، سیاسی، مادی، معنوی، الخ.. کبی انواعی واردر ـ برینك محیطمزده کی استعداد تعضوینی ـ مجزمه باقیه‌رق ـ تشریح‌ایدر؛ معلومی اعلامدر..

هرشیدن زیاده وهرشیدن اول محتاج اولدیغمز تربیه وتحصیلی تربیهٔ اسلامیه، تربیهٔ عثمانیه‌یی احیا ایلمك، تعمیم ایلمك هر یر ایچون نه قدر لازمسه افریقاده‌کی ولایتمز ایچون، سوریه وجزیرة العرب ایچون برقات فضله‌سیله واجبدر، فرضدر. دستکاهلری، صنایعی وعلمیله

مشهور اولان موصل و بغداد حوضه‌سنی، یاخود دها عمومی بر باقیشله کوچوك آسیانك اسکندرون کورفزندن بصره کورفزینه بر خط افقی چیزه‌رك وجوده کتیره‌جکمز، اتکلری بحر احمر و بحر محیط هندی‌یه‌قدر اوزانان آوروپا هنوز مذهب منازعاتی، پاپا مناقشاتیله اوغراشیرکن بحریونمز بودکزلری جولانکاه اتخاذ ایتمش وحتی نامدار بر آمیرالمز هندك بر اسکله‌سندن بروسه‌یه قدر کلمك و بیوك آسیایی قسماً دولاشوب مشاهداتی ضبط ایتمك و بوصورتله دکزده غائب ایتدیکنی قره‌ده قزانمق کبی یارلقلر کوسترمشدی. قطعهٔ ارضیه‌طه‌یی ـ که‌سرا پامسلم وموحددر ـ کوزاوکنه کتیروب لااقل اون‌بش‌ملیون بنی بشرك ـ که بروقتلر یالکز برپارچه‌سی بوعددك ایکی‌مثلی نفوسی بسله‌ین بر حکومت ایدی ـ خدایی نابت‌اوتلر کبی بوقوجه‌مان ،طه‌ده دوغوب بیودیکنی وینه طوپراغنه قاریشدیغنی و بونلرك تربیهٔ فکریه‌لریچون شمدی‌یه قدر (تشبث) دینه‌بیله‌جك هیچ بر حرکت یاپه‌مدیغمزی، یاپمدیغمزی دوشونه‌جك اولورسه‌ق مسئولیتمزك بیوکلکنی ونه قدر چوق ومدید چالیشمق احتیاجی قارشیسنده بولندیغمزی کورورز، که بو وظیفه دوغرودن دوغرویه علمای ملته عائد اولسه کرکدر.. احتیاجات مدنیه‌مزك بو درینلکلرینی ومیدانی بوش بولان قاتولیك و پروتستان میسیونرلرك مساعیسنی کوروب حس ایدن مصرده‌کی جامع الازهرك یتشدیردیکی افاضل علمای اسلامدن (شیخ احمدعباسی الازهری) افندی‌حضرتلری هرتهلکه‌یه، هرمشقته تحمل ایده‌رك اون، اون بش سنه مقدم بیروتده وضع اساسنه موفق اولدیغی مکتبی، (مدرسة العثمانیه) سیله میسیونر استیلاسنه مدافعه‌یه باشلامش و بونجیب خدمتیله فریضهٔ اجتماعیه‌سنی بحق یرینه کتیرمشدر. الفبادن باشلایان ومدت تحصیلی سکز سنه اولان بو مدرسه (تربیهٔ اسلامیه) اساسنه مستند وشاکردانی، فرانسزجه، انکلیزجه تکلم وکتابت ایدر؛ فنون‌معلومه‌یی، احوال‌عالمی آز چوق اوکره‌نیر، اکلار؛ شهادتنامه‌لرهرسنه منتظماً مستحقلرینه‌ویریلیر، نطقلرنده‌مباحثه‌لرنده، علم ایله اسلامیتك مترافق اولدیغی، سعادت بشریه، یعنی مدنیت حقیقیه دیمك اسلامیت دیمك ایکن بز، عصر حاضر مسلمانلری بو نعمت عظمای ربانیه‌یی تقدیردن واسباب حصولنه توسلدن پك تباعد ایتدیکمزی، مدنیت حاضرهٔ بشریه ایله اسلامیتك صمیمیتنی، بروقتلر علمای اسلامك (معمای حیات) ی حل ایتمك (تربیهٔ فکریه واخلاقیه) یی اعلا ایتمك ایچون ناصل چالشدقلرینی وصوکره ناصل عارضه‌لرله انحطاطلره دوشلدیکنی، (اغنی الغنی العلم) و (اکرم الحسب الادب) اولدیغنی مستمعینه افهامه چالیشیرلر. بیروتده آز چوق بلیرمکه باشلایان و تك توك کوزه ایلیشن مسلمان کنجلر، بوشیخ محترمك محصول مساعیسیدر.

فقط بو بر آدمك کوجی‌قوتی، بزی صاران ظلمات جهلی یارمغه کافیمی؟ هیهات.. ثم هیهات!.. بیروتك، (رأس بیروت) جاده‌سندن شهرك ایچرلرینه دوغرو شویله کیده‌جك اولسه‌ق (مدرسة السوریة الانجیلیه) (مدرسة الاسکوتلندیة الانکلیزیه) (مدرسة الکاتولیکیة الالمانیه) (مدرسة الدیاقونس) (مدرسة القدیس یوسف) (مدرسة الیسوعیه) یه ودها بوصایدقلریمك اضعاف مضاعفنه مصادف اولورز.

مقاله‌مزك موضوعی بیروتده‌کی قله‌ریقال مکتب ومدرسه‌لرك انواع ودرجاتنی تعداده معطوف اولمادیغندن و بونلرك قیمت وماهیتنی معارف نظارت جلیله‌سی بزدن أیی بیلوب جریان طبیعیسنه بر شکل قانونی ویره‌مکه البته چالیشدیغندن بز ینه سوزمزه رجعت ایدر ودیرزکه: بومحتشم بنالراره‌سنده بزنی بوکوك یتیم کبی دکل، سحر یلدیزی کبی دوران (مدرسة العثمانیه) سزدن، ای علمای‌اسلام نظیره‌لر کورمك ایسته‌یور.. تشبث، عمل بکله‌یور؛ بر دکل، بیك (مدرسة العثمانیه) وطنمزك هرکوشه‌سنده پارلامغه باشلامدقچه، بز موجودیت سیاسیه ومعنویه‌مزی محافظه وادامه‌ده پك کوچلك چکرز؛ ودیه‌بیلیرم، که سوقیات عسکریه‌دن زیاده، تشبثات علمیه، وضعیت سیاسیه‌مزی تقویه ایده‌جك وبزی بری بریمزه طاییته‌جقدر. عصیان‌ایدن جهلدر، اونی اماته ایده‌م، اونك بلنی‌قیرالم.. بو، لافله اولماز؛ فداکارلقله، زحمتله، مشقتله اولور.

بو فسیح ومقدس وطنك چوجقلرینی شمدیدن مدرسه‌لره، مکتبلرده قومازسه‌ق ذاتاً دولو اولان حبسخانه‌لریمزده یر بولنه‌ماز اولور و یارین مضبوط حبسخانه‌لر یاپمغه مجبوراوله‌جغمزه بوکون منتظم مکتب، مدرسه یاپسه‌ق دها کارلی چیقارز.

ملته استناد ایدن حکومتلر، حکومتنی کندیسی تشکیل ایدن ملتلرده مقیاس تمدن کوبلر، کوبلولرایکن بزده‌هنوز ملتی تشکیل‌ایدن کتله‌نك، عنصرك یاریسی کوچه‌به حالندن بیله قورتوله‌مامشدر.

عسکر اولان، ویرکی ویرن، قویو جهالتك درین قیولرنده یاشایان بو، قوزو کبی انسان سورولری علویت اسلامیه‌یی، نعمت حریت ومشروطیتی اوکرنمك ایچون ای علمای کرام، شمدی‌یه قدر نه دوشوندیکز، نه‌یه تشبث بیوردیکز، نره‌لرده مکتب، مدرسه آچدیکز؟ نره‌لرینی کزوب دولاشدیکز؟..

نه زمان، که الڭ بیوك عالممز الڭ کوچوك کویمزده بویله بر تشبث عمرانیده بولنور وهرشیزه قاتلانه‌رق وسنه‌لرجه اوغراشه‌رق مساعیسنی ثمره‌دار ایدرسه اوزمان بز حریتمزك صاحبی اولورز..

ای خزینه‌لر دکر دماغ صاحبی علمای کرام! سز یوکسلدیککز طبقهٔ ادرا کدن، عثمانلی ملتنی، عثمانلی حکومتنی تشکیل ایدن وروم ایلیده، اناطولیده، کردستانده، عربستانده، افریقاده کومه کومه بریکن انسان یینغنلرینه قوش باقیشیله باقیکز و ـ لطفاً، عنایهً ـ باری ذهناً بونلرك ارەسنه اینیکز؛ اجنبی محیطلرده‌کی علمانك ملتلرینه اولان خدمتلرینی دوشونمکه حاجت قالمقسزین سویه‌ٔ ادراککز، نقصانلریمزی کوزکزه بتون مرارتیله چارپار. [صوکی وار]

م. علی منیر

بر طائر قدسی‌یی اوچوردك یوواسندن،
بر لانهٔ آرامی تباه ایله‌دك ای موت!
بر غنچهٔ نشکفته‌یی پامال خزانك،
بر جله کهی خاك سیاه ایله‌دك ای موت!

طاهر المولوی

صفحات حیاتدن

آخرت یولی

سوقاقده ساده بر « آمین ! » صداسیدر کیدییور :
محله خلقی بیریکمش ، امام دعا ایدییور .
باصیق برأو ؛ قاپینك ایچ یاننده بر تابوت ،
باشنده ایکلهین آوازی دیکلیور ، مبهوت .
دینلدی : « فاتحه ! » ، آمین کسیلدی ، بر کیزلی
ایکلتی باشلایهرق ، هرکسك اوزانمش ألی
جبین حزنی برکره اوقشایوب ایندی ؛
دمینکی زمزمهلر برزمان ایچون دیندی .
طوپولدی صوکره امامك ندای مغمومی ،
دیوردی :
— سویلهیك الله ایچون شو مرحومی
نصل بیلیرسکز ای مسلمانلر ؟
— ایی بیلیرز !
— یارین حضور الهیده طوپلانوب هپکز ،
بو یولده حسن شهادت ایدرسکز یا ؟
— أوت !
— امام افندی ، حلاللقده ایسته مرحمت ایت ..
— حلال ایدك هادی اویله ایسه شیمدی حقکزی !
— حلال ایدك هادی بکلتمیك آداجغزی !

جماعتك یورکندن قوپوب « حلال اولسون ! »
ندای صفوتی ، بردن جنازه آه درون
مثالی اوغرایوب أودن فضاده یوکسلدی .
ایچرده باشلادی برجوش نوحهدر شیمدی !
باش اورتوسیله قادینلر کوزوکدی پنجرهدن :
— براقدك اویلهمی الك صوکره قاردشم بزی سن !
— ییقیلدی دوستلر أوم ، بارقم .. آه کیتدی قوجهم !..
— دایم ملك کبی انساندی ، بن نصل یانمام !
— تمام اوتوز سنهدر قومشویزده برکره ،
قیزوبده « ای ! » دیمش انسان دکلدی ، همشیره !
— زواللی رمزیه ! بوینك بوکولدی اولادم ..
— بابام نهاولدی ؟
— بابك ... أولدی !
— ایتمه عایشه خانم !
بو سویلهنیرمییا ؟ هجران اولور زواللی قیزه ...
— آیول ! شواوکسوزی برپارچهجق آووتسهکز آ ..
آچیکده جومبابی اطرافه باقسین آغلاماسین . .

کوروندی جومباده باقدمکه طومبالاق ، صاریشین ،
سویملی برکوچوجك قیز .. بشنده آنجق وار .
طونوق یاناقلری اوستنده پارلایان یاشلر ،
زواللینك ارین روح بی کناهی ایدی !
بتم اومرثیه یادمده آغلیور ابدی .

سفینه پارهکه صیرتنده موج بیحسك
یوزر .. اوکنده عدمدن نشانه برانکین
چکر طورور اونی ساحل جدا آچیقلرینه ،
یاقارمی برطاشك اوستنده طورمش آغلایانه ؟
جنازه دوش جماعتده چالقهلاندقچه ،
اوتخته پارهیه بکزردی دوشمش امواجه .
نصل طویارکه اوزاقلرده ایکلهین قادینی ؟
نصل کوروركه یتیمك خروش ایدن یاشنی ؟
بوهای وهوی قیامت نمون ایچنده سونر
صمیم خلقتی سوزان ایدن انین بشر !

دکلمش اویله کنیش نالهنك حدودی مکر :
سوقاق بیتوب دونولنجه کسیلدی ماتملر .
اوتخته پارۀ جامد ، او اغبرار صموت ،
کذر کهنهدکی اشباحی برمهیب سکوت
ایچنده ترك ایدرك متصل ثناء ایدییور ،
زمینه باقیور آرتق ، سما دییوب کیدییور .
بو محلهك نهیه صیق صیق دکیشسین افرادی ؟
سوألی فکره بویوك برحقیقت آکلاتدی :
أوت بقا أزهجك جسم زار فانی‌یی ،
وجود چکمیهجك عمر جاودانی‌یی .
بوبار مدهشك آلتنده تیترهیوب دیزلر ،
دایانمیور اوچ آدیمدن زیاده دوش بشر !
آغیر آغیر کیدیورکن جنازه قافلهسی ،
نهایت اولدی مصلی برنجی مرحلهسی .
چیقنجه اوسته صوك منبرك خطیب ممات ،
آچیلدی دیدۀ امعانه پرده پرده حیات .

سریر واپسینکدر شوبیروا اوزانمش طاش ،
که نرمین خوابکاهکدن چیقار برکون اورورسك باش !
ألندن یوق خلاص امکانی مادام الحیاة اوغراش ..
سنك برسد راهکدر ، آشیلماز .. مقتدرسهك آش !

مصلی : منجمد برموجیدر اشك یتیمانك !
مصلی : آهیدر برجسته، ماتمزار دنیانك !
مصلی : منبر تبلیغیدر انسانه یزدانك ..
مصلی : درس عبرتدر طورور پیشنده عرفانك .

بومنبردن اینر ناسوته الك مدهش حقیقتلر ؛

بويردن يوكسلير لاهوته الك خالص قناعتلر .
جواردن كچر ظلمتده بی‌پايان خيالتلر :
كفن بردوش كچمشلر ، قالان عريان سفالتلر !

بابام ، قاردشلرم، اولادم ، عمجه‌م .. بلكه بونلردن
معزز بيلديكم قيمتلی برچوق يار جان الآن
بوطاشدن عطف ايدر ظن ايلرم دنيايه صوك امعان ..
بنم روحم بوهيكلدن طويار خاموش بيك افغان !

سرير سلطنتلر دوريلير ، آلت اوست اولور دنيا ؛
مشيد برج وبارولر دوشر برير ، بوطاش حالا
زمانك دست تخريبيله طورمش ايلر استهزا !
بوتون موجوده حاكم برعدم تمثاليدر كويا .

نماز قيلندی ، دعا بيتدی . كاربان يولنه
دوزلدی ، تخت مماتك كيروب برر قولنه .
بوآخرت يولی آنجق ياريم ساعت سوردی ؛
كيرنجه عالم امواته يولجيلر طوردی .
جنازه ايندی اوموزدن ياواش ياواش ؛ صوكره ؛
صوقولدی سرويلرك اورته‌سنده برچوقوره .
آتيلدی اوستنه اوچ بش كورك عظام رميم :
قاباردی سينهٔ غبراده برخراج اليم !
أوت ، چيبان ، كه ياتان طويمورسه دهشتنی ،
دونكده آرقه‌ده كندن صورك فجاعتنی !
سكون ايچنده اويوركن شوبريفين طوپراق ،
الی‌الأبد اوكوچوك روح چيرپينوب طوره‌جق ! ..

۱٤ تشرين ثانی سنه ۳۲۵

محمد عاكف

فرانسزجه بررساله‌دن

« ژاپونيانك ۱۹۰۹ ده‌كی قواسی »

ژاپونلرك ايمپراطورلرينه قارشی پرورده ايلدكلری حس محبت، اولادك ابوين حقنده پرورده ايتديكی حس‌محبتله ماهيةً متحد اولوب، ژاپونلری موقع اقتدارده بولنان حكمدارلرينه پرستش درجه‌سنه‌قدر وارديرر ؛ ايمپراطورك اوامرينه شكل مطلقيت ، قطعيت اكتساب ايتديرر. حتی« توكيو » دارالفنونی معلملری كبی‌اوروپاليلر درجه‌سنده وايه‌مند عرفان وكمال، اولان ذوات بيله عقايد دينيه صره‌سنه كچن بو اعتقادده شبهه‌لری اولديغی ظننه محل ويره بيله‌جك بر فكرك حصولنه ، شيوعنه جواز ويرمزلر . چينليلرك اصول وقواعد مرعيه‌لری اقتضاسنجه ايمپراطور اهالينك‌اناسی، باباسی مثابه‌سنده‌در. بتون ممالك شرقيه‌ده ابوينك اولاد اوزرنده حق حيات ومماتی وار . يعنی ابوين لدی‌الايجاب اولادينی‌اولديره بيلير . ژاپونلرك ايمپراطوره قارشی اولان محبت و صداقتلری پرستش اجداد اصولنك بر شكل تفصيليسيدر .

وطن‌محبتی‌ده عين حسده مندمج ، عين‌حسك ايجاباتندن‌در. ارض مقدس نظريله باقيلان ژاپون اولكاسی امواتك خاكستر ابدانندن متشكل‌دكلمی‌يا ؟ اوارض مقدس هيچ‌برزمان استيلايه معروض‌اولمديغی كبی معروض اولمق احتمالی‌ده يوقدر . حتی مغول حكمدارلرندن قبلای خان سكزنجی عصر ميلادينك نهايتلرينه طوغری ژاپونيايی ممالكنه الحاق ايتمك ايستر ؛ بونك ايچون ژاپونيايه سفيرلر كوندرير ژاپونلر سفيرلرك تكليفنه غايت كسديرمه بر جواب ويررلر يعنی كوندريلان ايكی سفيرك قفالرينی كسرلر . صكره‌ده عموماً قيام ايده‌رك قبلای خان طرفندن مملكتلرينی استيلا ايچون كوندريلان دونمايی محو وپريشان ايدرلر .

ژاپونلرغايت‌ساده‌برقاعده‌يه‌تابعدرلر پدرلرينه‌نصل‌اطاعت‌ايدرلرسه جناب حقك بر يوزنده وكيلی نظريله باقدقلری ايمپراطورلرينه‌ده اويله‌جه محبت ، حرمت ايدرلر .

ژاپونيايی بالدفعات‌قانه بويايان برطاقم اغتشاشات بوفكرك نقيضنی مؤيد كبی كورنيورسه‌ده مثال اولمق اوزره ايراد ايده‌جكمز وقعهٔ آتيه بوتناقضك حقيقی اولميوب ظاهری اولديغنی اثبات ايده‌جكدر .

بيك سكز يوز يتمش التيده ژاپون اردوسی باش قوماندانی اولان مارشال «سايغوتاقاموری» ايمپراطوره قارشی فرط‌صداقتندن طولايی اك بنام رجال صره‌سنه كچمش . ژاپونيا اردوسنك اوروپا اصولی وجهله تنسيق‌حقنده‌كی ارزوسنی حيز فعله ايصال‌ايتمك‌مراقنه دوشمش ايدی . كرك كنديسنك ، كرك اولجه فرانسه‌دن جلب ايديلان معلم ضابطانك مساعئ واقعه‌لريله يتمش بيك قدر معلم عسكردن مركب برقوت تشكيل ايدلدی اواثناده ژاپونياده اوروپاليلر عليهنه برحركت ظهور و « هيغو » عصيانی انتاج ايتدی .

فقط تدابير مؤثره اتخاذيله بو اختلال باصديرلدی ايسه‌ده مارشال « سايغو » حكومتك اوروپا افكارينه فرط تمايل سائقه‌سيله كريوهٔ خطايه‌صاپديغنه ذاهب اولدی. حالبوكه بدايةً بوافكارك قبولنه تهالك كوسترنلردن بری‌ده كنديسی‌ايدی. مارشال « سايغو » ژاپونيا عادات مليه‌سيله عنعنات قديمه‌سنك تهلكه‌يه دوشمه‌سندن قورقدی . افراد معيتندن قرق‌بيك‌كشی آلوب ، كندی تنسيق كرده‌سی اولان ژاپون

اردوسنه هجوم ایتدی . ژاپونلر بوکا « ساچوما » عصیانی دیرلر . بو عصیان سکز آی قدر سوردی . ایکی طرفدن بر چوق کیمسه‌لر تلف اولدی . صوك محاربه‌ده « سایغو » نك معیتنده‌کی افرادن اون سکز بیك کشی عدم آباده کیتدی . کندیسیده قالچه‌سندن یاره‌لندی ؛ دیری دیری دشمن النه کچمه‌مك ایچون کندی معیتنده‌کی آدملردن برینه باشنی کسدیردی .

الیوم توکیونك « اوئه‌نو پارق » دینیلان غایت کوزل بر موقعنده ایمپراطورك امریله بو آدمك هیکل نیم اندامی رکز ایدلمشدر . زیرا مخالفلرك حرکت واقعه‌لری حکمداره قارشی عصیان دکل ایدی ؛ ایمپراطوره قارشو سلاح بدست تجاوز اولمقله الدائمش اولملری ملحوظ ایدی . انلر حرکت واقعه‌لریله ایمپراطوره تبعهٔ صادقه صفتیله خدمت ایدیورز ظن ایدیورلردی . بویله بر خطاده ، خدمتلرینی تقدیره ، باخصوص « سایغون » ك نامنی هیکل رکزی صورتیله انظار عامه‌یه قارشی تشهیره مانع اولمامق لازم کلیردی . نیتکم مانع ده اولمدی . اوروپالیلر ، ژاپونلرك ایمپراطوره قارشی پرورده ایتدکلری صداقت و محبتك درجه‌سنی دیکر بر سببدن طولایی تقدیر ایده‌مه‌مشلر ایدی . اوروپالیلرك اعتقادنجه ژاپونیاده بری دینی ، دیکری سیاسی اولمق اوزره ایکی ایمپراطور واردی . اوروپالیلر مدت مدیده بو اعتقادده بولندیلر ، بو اعتقادك بالدفعات نتایج سیئه‌سنی کوردیلر . سفرا « حشمتمآب » عنوانی ویردکلری « تایقون » ه یعنی سیاسی ایمپراطوره مراجعت ، انکله بر طاقم مقاولات عقد ایدرلردی . حالبوکه ایمپراطورك مهری اولمدیغی ایچون بو مقاوله نامه‌لرك حکمی ، اهمیتی یوق ایدی . « تایقون » لرك اصل عنوانی « شوکون » ایدی که معناسی « سردار » دیمکدر .

« شوکون » لردن بعضیلری اجنبیلره قارشی کندیلرینه دها زیاده بر پایه ویرمك ایچون « تایقون » (بیوك پرنس) عنوانی الدیلر .

فقط طایقونلرك هیچ بری ایمپراطورلق ادعاسنده بولنمدی . ژاپونیاده دائما بر ایمپراطور وار ایدی ، بعضاً حائز نفوذ اولمامقله برابر ینه آنك نامنه اجرای حکومت ایدیلیر ایدی . یالکز قوهٔ اجرائیه « تایقون » ده تشخص ایتمش ایدی . « تایقو » نك اجراآتنه قارشی اعتراض ایدیله‌بیلیر ، فقط ایمپراطور صفت قدسیتی حائز اولدیغندن اکا قارشی شوشفه ایدیله‌مز ایدی . ژاپونلر بو ایکی قوتی اصلا بر برینه قارشدیرمدیلر ؛ اهالینك صداقتی ، محبتی دائما ایمپراطوره ایدی .

« شوکون » لق ١١٩٠ تاریخندن ١٨٦٧ سنه‌سنه قدر دوام ایتدی ، یدی یوز سنه‌دن عبارت اولان بو مدت ظرفنده ملتك اخلاقی ، معنویاتی اوزرینه عظیم بر تأثیر اجرا ایلدی . ژاپون تاریخی بشنجی عصر میلادی نهایتنه قدر افسانه‌دن عبارت اولوب الده وثائق تاریخیه یوق ایدی . فقط « بودا » مذهبنك ژاپونیایه ادخالی تاریخی اولان بشیوز اللی بش سنهٔ میلادیسندن اعتباراً مدونات محفوظه سایه‌سنده متین اساسلره استناداً تدقیقات ، انتقادات اجرا ایدیله‌بیلیر .

ژاپونیایه « بودا » مذهبیله چین مدنیتی ، چین مدنیتله‌ده ــ بقیهٔ ایام زندکانیلرینی عبادات و طاعاته حصر ایتمك اوزره ــ حکمدارلرك سلطنتدن فراغتلری عادتی کیردی . بو عادت قرون وسطی‌ده ایمپراطورلرك نفوذینه بر درجه‌یه قدر سکته ایراث ایتمش ایدی .

سکزنجی عصرك اواخرنده حکومت چین اصولی اوزره تنسیق ایدلمش ایدی . بو اصول اقتضاسنجه « ابن السما » اولان حکمدارك کندیسنه قارشو مسئول بر هیئت وکلاسی وار ایدی . تطبیقات نقطهٔ نظرندن حکومتك بو شکل مطلقیتی حقیقی اولمقدن زیاده ظاهری ، اعتباری ایدی .

ژاپونیانك شکل اجتماعیسی ، اصول اداره‌سی بتون حکومات ابتدائیه‌ده اولدیغی کبی دره بکلکی اصولندن عبارت ایدی . دره بکلری زیر اداره‌لرنده بولنان محللرك ضبط وربطنی ، کندیلریله معیتلری طرفندن ابراز ایدیلان جبر وشدتله تأمین ، قرون وسطی‌ده‌کی بارونلر کبی دائما بر برلریله محاربه ایدرلر ایدی . بونلردن بعضلری سلاح قوتیله فوق العاده کسب نفوذ وقوت ایتدیلر . ازجمله دره بکلرینك الك صاحب نفوذی اولان « فوژیوارا » عائله‌سی آلتی یوز یتمش تاریخندن بیك اللی تاریخنه قدر حکومتك زمام امورینی ید تمشیتنده طوتدی .

بو عائله‌نك ارکانی الك مهم خدمتلره تعیین ، قزلری‌ده ایمپراطورلره تزویج ایدیلیر ایدی .

اوزاقده دوران دیکر دره بکلری راحت طورمدقلرندن مجادله اکسیك اولماز ایدی . بو مجادلات متمادیه نتیجه‌سنده « طایرا » لر « میناموتو » لر نامیله ایکی بیوك فرقه ظهور ایتدی . بونلر اون برنجی عصرك نصف اخیریله اون ایکنجی عصرك نهایتنه قدر زمام حکومتی اله المق ایچون مجادله‌دن ، مشاجره‌دن خالی قالمدیلر . اوزمان کیم الك قوتلی عسکرله مملکتی ضبط ایدوب اراضی‌یی معیتنده‌کی افراده توزیع ایدرسه حکمدار او اولوردی ، طایرالر بیك یوز سکسان بش تاریخنده کلیاً انقراض بولدقدن صکره زمام ادارهٔ مملکت « میناماتو » لرك رئیسی « یورتیومو » نك الینه کچدی ؛ ایمپراطور بوکا « شوکون » عنوانی ویردی . اخلافیده بو عنوان ایله یاد اولندی . بیك بشیوز طقسان ایکیده « هیده‌یوشی » نامنده‌کی شوکون وادئ تمردده پویان اولان سائر دره بکلرینی تدمیر ، قوه‌یی تسخیر ایتدی . چینیده قبضهٔ تصرفنه کچیرمك تصورنده ایکن بشیوز طقسان سکزده قبضهٔ موت بی امانه تسلیم کریبان ایتدی .

متنفذ دره بکلرندن « توقو غاوا » « هیده یوشی » نك اوغلی باباسنك سراپندن طیشاری اتدی ؛ راحت طورمیان دره بکلرینی تنکیل . بونلردن قالان اموال واملاکك قسم اعظمنی کندی ادملری بیننده تقسیم ایتدی . فقط بو صورتله تأدیب وتنکیل ایده‌مدیکی « زاچوما » و « شوشو » عائله‌لرینه بر طاقم تخصیصات اعطا ایدرك مملکتده اعادهٔ

اسایشه موفق اولدی . ایمپراطوره قارشی رعایتده قصور ایتمدیکندن « توقوغاوا » یه ایمپراطور طرفندن اولادینه‌ده انتقال ایتمك اوزره « شوکون » عنوانی توجیه اولندی .

ژاپونلرك فکری بواصول ایله اشباع ایدلمش ، بواصول اداره بینلرینه کوك صالمش ایدی .

دره بکلکی زماننده ژاپونیا اهالیسی درت صنفه تقسیم ایدلمش ایدی . بونلردن بری زادکان صنفی دیکرلریده کویلیلرله ارباب‌صنعت وتجارت صنفلری ایدی . اراضی صاحبی اولان دره‌بکلری مستحکم شاتولرنده اقامت ایدرلر ، بعض تکالیف مقابلنده افراد معیتلرینی حمایه ایلرلر ایدی . بونلر ایچون محاربه احتیاجات ضروریه‌دن ایدی. بویله محیطلرده تربیت پذیر اولان چوجقلرله « ساموراپی » دینیلن عسکر صنفنك نخبهٔ امالی، غایهٔ فکر وخیالیده‌شان وشرف قازانمقدن عبارت ایدی « ساموراپی » لر حائز اولدقلری صفت عسکریه‌دن طولایی زادکاندن معدود ایدیلر . چونکه ژاپونلرك فکرنجه بتون زادکانك عسکر اولمسی ، بتون عسکرلرکده زادکاندن عد ایدلمسی لازم کلیور ایدی . بونلرك غایهٔ تعلیم وتربیه‌لری، مشغله‌لری جنکاورلکدن عبارت ایدی . دره‌بکلرینه قارشی اطاعت وصداقت کامله اوزره بولنمق اعتقادی کندیلرنجه دین‌قدر حائز قوت ایدی. ایچلرنده بونك عکسنی تخیل ، بوندن تجرید نفس ایدن کیمسه بولنماز ایدی .

ژاپونیاده « دوئللو » یرینه « باراقیرا » دینیلان انتحار عادتی قائم اولمش ایدی . حقارته دوچار اولان برآدم اعادهٔ ناموس ایچون انتحار وبوصورتله کندیسنی تحقیر ایدن کیمسه‌یده انتحاره مجبور ایدر ایدی. بوحال، ژاپونلرك فرط‌متانت وجسارتلرینه دلیل اولان بوعادت حالا جاریدر . انتحارلرده، مجبوری، اختیاری ناملریله ایکی‌یه آیریلیر. مجبوری انتحار حکومتك زادکانه مخصوص بر لطفیدر . زادکاندن بری اعدامه محکوم اولورسه جلادالنده اولمه‌مك ایچون انتحار ایتمسنه مساعده اولنور . انتحارلر علی‌العموم معبدلرده وقوع بولور. برطاقم اکابرده شاهد صفتیله محل انتحاره کیدر . انتحار ایده‌جك ادم یوزینی معبدك توجه نقطه‌سنه چویرر ، دیز چوکر، یکلرینی دیزلرینه باغلادیر (چونکه زادکاندن اولانلرك بعدالانتحار بهمه‌حال یوزاوستی دوشمه‌لری لازمدر .) منتحر قارننك صول طرفنه برپیچاق صوقار یاواش یاواش بونی صاغه طوغری چکر . یاننده طوران ، منتحرك بوحرکتی نقطه‌سی نقطه‌سنه تعقیب ایدن بردوستی‌ده بردن‌بره ایاغه قالقه‌رق قلیجله منتحرك باشنی کسر. الیوم قالدیرلمش اولان بوعادتك عودت ایتمك احتمالی وارسه‌ده اختیاری انتحارلر الیوم واقعدر .

فرید

اصلاحات مدارس

مقدمه برمطالعه

برمملکتده دین مبین اسلامك قوتی اومملکت علماسنك اقتدار واعتباری نسبتنده‌در . علماء اسلام احکام اسلامیه‌نك حکمت وحقیقتنی خلقه تفهیم ایده‌مزده عقلنه‌کلن سفسطه‌لری دین نامنه قبول ایتدیرمك سوداسنه دوشرسه ، دینه خدمت دکل، بلکه اهانت‌ایتمش اوله‌جنی کبی ، علامه‌ده اولسه حیثیتی اولمیان برعالم مطلوب خدمتی ایفا ایده‌مز . شمدی‌یه‌قدر کرك هیاکل مستبده وکرك افراد اهالی نظرنده یوق دیه‌جك درجه‌یه کلن حیثیت علمایی تمامیله اعاده ایتمك واحتیاجات زمان نقطهٔ نظرنجه دکرلی عالم یتشدیرمك یعنی الطاف مشروطیتدن علمیه‌نك‌ده حصه‌سنی آلمق بوکون دین مبین‌خادملری ، پیغمبر وارثلری اوزرینه فرض عین کبیدر . اسکی زنلرده مدرسه‌لر علمك مأخذی ، هردرلو معارفك مرکزی ایکن اپی وقتدرکه قبهٔ حماقت دنیلیور ، موقع جهالت نظریله باقلیوردی . علم‌ومعارفی‌محوایله ملتك جهالتندن استفاده ایتمك فکرنده بشایان حکومت مستبده ، هرصنف اهالی حقنده تطبیقنی لایق کوردیکی ضربه‌لردن الك بیوکنی علمیه‌یه ایندیرمشدی . چیفجیلره وحتی چوبانلره‌قدر صاریق صاردیرمق کبی بردسیسه ایله‌حیثیت علمیه‌یی پایمال‌ایتمش، کندینه‌مخصوص اولان برقورنازلق ایله حسبةً لله اوقومق‌فکرنده بولنان طلبهٔ علومیده چالیشمقدن وازکچیرمشدی. حاصلی علمیه‌نك وجودینی تدریجاً اورتادن قالدیرمق فکر باطلنه همان همان موفق اولمشدی . بوکون بوانقاض استبداد چوق شکر محو اولدی . علم ومعارفك قدرینی بیله‌جك ، ارباب اقتدارك قیمتنی تقدیر ایده‌جك برحکومت مشروطه‌یی حمد اولسون کوزیمز کوردی . شمدی‌یه‌قدر هردرلو ترقیدن کیری‌قالیشمز برمعذرته حمل‌ایدیله‌بیلیردی . بوندن‌صکره وقوعبولان‌بطائت شبهه‌سز درکه کندیمزی، یالکز کندیمزی مسؤل طوته‌جقدر. شویله‌یاپه‌جغز بویله یاپه‌جغز سوزلرینك لذتیله دماغمز طولدی . ارتق یاپه‌جقلری یاپمق ، قوه‌دن فعله چیقارمق زمانی کلدی . صوکی کلیه‌جك منفعت شخصیه‌یه قاپلمیه‌لم . مسلك نامنه جدی چالیشه‌لم. یوقسه صورتا چالیشه‌لم‌سوزیله‌اکتفا ایتمیه‌لم، یاخود کندیمزی چالیشیور کبی کوستره‌رك هرکسی الداتمیه‌لم . مدرسه‌لرده فنون حاضره‌نك اوقونمه‌مسی، وبناءً علیه برامید استقبال بولنمه‌سی دائما طلبه‌یی مدرسه‌دن صوغیدیور . بالضرور مکتبلره تشویق ایدییور . بوحالك دوامی مرور زمان ایله طلبه‌نك توکنمسی ، مدرسه‌یه لزوم قالمه‌مسی کبی وخیم برنتیجه تولید ایده‌جك‌ماهیتی حائزدر. علمیه‌یی اسکی حالنه ارجاع ایتمك وبلکه‌ده موجودیتی محافظه ایده‌بلمك اکر یاپمیورسم مدرسه‌لرده علوم دینیه کبی فنون‌جدیده‌یی‌ده مکتبلردن دهامکمل اوقوتمق ، طلبه ومدرسه‌یی فوق‌العاده انتظامه آلمق ، حاصلی بر امید استقبال تأمین ایدوبده طبیعتیله هرکسی مدرسه‌یه جلب ایتمك خصوصنده ارباب علمك غیرت وهمتنه قالمشدر .

ایشته بومهم نقطه‌لری دها زیاده تقدیر ایدن درس وکالتی اصلاحات‌علمیه‌ایچون وقوعبولان تشبثاتیله بتون‌علمایی، عموم طلبه‌یی منتدار ایتمشدر . فقط مسلك علمیه‌ده بولنان سائر علماده اصلاحات مدارس حقنده‌کی فکرلرینی شو صره‌ده میدانه قویسه‌لر فائده‌دن‌خالی

اولمز ظن ایدرم . بوخصوصده اك زیاده نظر دقته آلنه‌جق برقاچ
جهت واردركه شو ملاحظه‌یه بناءً تفصیله لزوم كوریورم .

اولا اصحاب خیرات طرفندن طلبهٔ علومك اداره‌سیچون تخصیص
ایدلمش وقفلرك یكونی مهم برمبلغ تشكیل ایتدیكی حالده كوپكلرك
بیله ییه‌میه‌جكی بر قاچ قاشیق چوربا ایله برقاچ فودله مقابلنده محو
اولوب كیدیور . سوء استعماله میدان ویرمه‌مك ایچون (مساغ
شرعیسی بناءً) بونلر نقده تحویل ایدلسه‌ده طلبهٔ علومه معاش ویرلسه
بردرجه‌یه قدرطلبه‌نك اداره‌سی تأمین ایدلمش‌اولور. سرمایهٔ عمرندن
برچوق وقتلرك ضایعنه سببیت ویرن ، الحالة هذه تسأل شكلنی آلمش
اولان جر سفالتندن‌ده طلبه قورتاریلور. وخارجه قارشی صاریقلی‌یی
اهالی اوموزندن چكیندیرمك كبی بركیردن حكومت مشروطه‌مز
محافظه ایدیلیر .

ثانیاً : هركون علوم عربیه‌دن ایكی درس اوقویان طلبهٔ علومه
برده فنون جدیده‌دن درس اوقودلسه یومیه اوچ درس اوقومق
صورتیله اون سنه تحصیل كورن طلبهٔ علوم هم اجازت آلمش وهمده
مكتبدن چیقمش صاییلیر . فقط بوقدرله احتیاجه كافی مكمل عالم
یتشدیرمش اوله‌میز، دنیله‌جك . اوت : مكمل آدم یتشدیرمك ایچون
بش سنه دها فوق‌العاده درسلر اوقوتمق ایجاب ایدر . بوفوق‌العاده
تحصیل ایچون هیچ برایشه یرامایان عمارتلر وغایت شرفلی موقعلرده
بولنان برقاچ مدرسه‌لر (قواعد شرعیه‌یه تطبیقاً) استبدال صورتیله
صاتیلوب صحته محل اولمیه‌جق فوق‌العاده مدرسه‌لر یاپیلسه مدت
تحصیلیه‌سی بش سنه اولان بومدرسه‌لرك برقسمی علم تفسیر وحدیث
وانلره متعلق فنون حاضره‌یه ، برقسمی علم فقه وانك لوازمی اولان
فنون جدیده‌یه ، دیگر بر قسمی‌ده علم كلام وانك توقف ایتدیكی
فنون حاضره‌یه تخصیص ایدلسه هم دینه ، هم حكومته ، هم معارفه
خدمت ایده‌جك مقتدر آدملر یتشدیریلیر . امام غزالی كبی علمانك
كندی عصرلرنده‌كی فلاسفه‌لره اوقوده‌جق درجه‌ده مسائل فلسفیه‌یی
اوكرنه‌لری وانجق بوسایه‌ده دین مبینی محافظه ایتملری بزه نمونهٔ
امتثال اوله‌مزمی ؟

دنیاده هیچ بركیمسه كوریله‌مزكه كندی امثالنه قارشی برحس
رقابت طاشیمه‌سون . برباباك ایكی اولادی آره‌سنده‌بیله اولدقجه بر
رقابت ؛ باباسنه دها سوكیلی اولمق ایچون قرداشنه قارشی هر برنده
ضمنی برعداوت بولندیغنی انكار ایدیله‌مز . فقط بو برمیل طبیعی ،
برحس ترقیدن عبارت اولوب جدی برعداوت اولمادیغنی یكدیكرك
محوینه‌یاخود بربلیه‌یه‌معروض‌قالمسنه راضی‌اولمه‌سی دلالتیله اكلاشیلیر.
ایشته مدرسه‌لی ایله مكتبلیلر آره‌سنده‌ده شو رقابت تماميله حكمنی
اجرا ایتملی وفقط معقول اولان درجه‌یی كچمه‌ملیدر . زمان سابقده
اولدیغی كبی مكتبلرده علوم دینیه اهمالی طوتلمز ، مدرسه‌لرده فنون
حاضره‌دن هیچ بری اوقوتلمزسه رقابتك ، فكر ترقینك وجودینه
كیم قائل اولور ؟ برمكتبلی علوم دینیه‌یی دهازیاده بیلیرسه دینسزلكله
اتهام ایتمك ایسته‌ین طلبه‌نك اغزینه توقاد ووره‌مزمی ؟ برمدرسه‌لی
فنون جدیده‌یی‌ده كماليله كورمش اولورسه ایكی‌بچق یالدیزلی سوز
التنده محجوب ، تأمین استقبالدن محروم قالیرمی ؟

ثالثاً : شو اون بش سنه اون بش صنف اعتبار ایدیلوبده قرعه
امتحانی یرینه هرسنه صنف امتحانی یاپیلسه عمومیتله غیرت‌اویانیر.
اسنان داخلی اولمیانلر طاوله اویوننده وازكچر . خایر خایر یا اوقور
آدم اولور یاچیقار عائله تشكیل ایدر . مدرسه‌لرده اوطه اشغال‌ایدن،
دولته ماته فائده‌سی اولمیان برسوری اهالی حكومته ویركو وعسكر
تدارك ایدر . صنعتسزلكدن ، قدمالقدن قورتارمش اولور ، ثروتمز
نفوسمز تزاید ایدر .

ایشته شو معروضات‌ایله بعض نقطه‌لرتشریح ایدلدی. دیگرنقطه‌لرك
تفصیلنه لزوم كورمدیكم ایچون اللتمش بندی حاوی ترتیب ایتدیكم
پروغرامی قارئین كرامه تقدیم ایدییورم . تنقید واكمالی اربابنه
محولدر .

مدرسه‌لرك تصفیه‌سی

١ — بلاعذر برسنه مدرسه‌یی براقوب ترك تحصیل ایدن
طلبهٔ علومك قیدلری ترقین ایدلملی . معذرت مشروعه‌سنی ویاخود
بشقه محلده تحصیل علم ایله اشتغال ایلدیكنی اوراق رسمیه ایله اثبات
ایدن طلبه تكرار صنف سابقنه قبول اولنملیدر :

٢ — اجازت المش اولوبده ایكی دفعه رؤس امتحاننه كیرمه‌مش
ویاخود ایكیسنده قزانه‌مامش اولان طلبه مدرسه‌دن چیقارلملی .
یالكز رؤس امتحاننه كیرمك حقنی محافظه ایتملیدر .

٣ — معاشلی امامت ، خطابت ، معلملك ، قیملك ، حافظ
كتبلك‌وظیفه‌لرندن‌بشقه خدمات علمیه‌ده بولنان‌طلبهٔ علوم طلبه‌لكنه
ضرركلمه‌مك شرطیله مدرسه‌دن چیقارلملی ، خدمات علمیه‌نك ماعداسی
مأموریتده بولنانلرك‌قیدی ترقین ایدلملیدر .

٤ — محكومیت جزائیه‌یه اقتران ایتمسه بیله فعل شنیع
اجراسی ویاخود مسكرات استعمالی آرقداشلری بیننده متواتراولان
وعلی‌الاطلاق برسنه‌دن زیاده حبس جزاسیله محكوم بولنان طلبه‌نك
قیدی ترقین ایدلملیدر .

٥ — برصنفی ایكی سنه ترفیع ایده‌میان طلبه‌نك قیدی ترقین
ایدلملیدر .

٦ — معارف مكتبلرینه دوام ایدن طلبه مدرسه درسلرینه
دوام ایتدیكی مدتجه مدرسه‌دن چیقارلمه‌ملیدر .

طلبه‌نك مدرسه‌یه قبولی

٧ — تذكرهٔ عثمانیه ایله آشی شهادتنامه‌سنی ابراز ایتمینلر ،
اون ایكی یاشدن دون اولانلرمدرسه‌نك هیچ برصنفه قبول ایدلمه‌ملی.
اون ایكی یاشدن دون اولوبده تعلقاتی یاننده اقامت ایدنلرك معامله‌ٔ
قیدیه‌لری تأخیر اولنملیدر .

٨ — برنجی صنفه قبول اولنمق ایچون مكاتب ابتدائیه ویا
رشدیه شهادتنامه‌سی بولنمق ویاخود ابتدائیه مأذونلری درجه‌سنده
امتحان ویرمك شرط اولملی . برنجی صنفلره كیرمك ایسته‌ینلر

مجلس مصالح طلبه‌ده امتحان ایدیلی . اونجی‌سنه اجازتنامه‌سی اولمیانلر اجازتنامه‌لی درجه‌سنده اثبات اهلیت ایده‌بیلیرسه مدارس فوق‌العاده‌یه قبول اولنمیلدر .

۹ — تبعهٔ عثمانیه‌نك بتون صنوفی حقنده معتبر طوتیله‌جق اولان شرائط دخولك موجودیتی مدرسه‌لرده‌كی قیود وشروط مرعیه‌دن معافیتی استلزام ایتملی .

۱۰ — تبعهٔ اجنبیه‌نك مدرسه‌یه قبولی باب عالینك رسمی امرینه متوقف اولملیدر . معمافیه بوامر مدرسه‌لرك امور داخلیه‌لرنده عموم طلبه حقنده مرعی ومعتبر اولان قیود وشروطك تمامیٔ تطبیقی خصوصنده هیچ بر تأثیری حائز اولاملیدر .

طلبه‌نك امور اداره واسكانی

۱۱ — مدرسه‌نك امور اداره واسكانی مدرسنه عائد اولملی ، علمی لاحق اولمادیغی وقوعاتدن مدرسی مسؤل طوتملیدر .

۱۲ — هرمدرسه مدرسی صحیفه‌لری درس وكالتدن مهرلنمش بر دفتره مدرسه‌ده اقامت ایدنلرك اسم وشهرت ومملكتنی ، سن واشكالنی وكیمك درسنه دوام ایتدیكنی وهانكی صنفك طلبه‌سی اولدیغنی ، ونه كبی مجازات كوردیكنی ستون مخصوصه‌لرینه قید ایتملیدر .

۱۳ — هردرسعام كندینه مخصوص اولان برجدوله هركون درسه كلوب كلمه‌یه‌نی تحریر وآی نهایتنده مدرسه مفتشنه خلاصه‌سنی تودیع ایتملیدر .

۱۴ — مدرسه‌نك تنویر وتنظیفی خدمتی بوابه عائد اولملی . مدرسه قاپوسنی قاپه‌مامق ، كلوب كیدنلری تدقیق ایتمه‌مك ، مناسبتسز برحال وقوعبولورسه درحال مدرسه اخبار ایتمه‌مكدن بواب مسؤل اولملیدر .

۱۵ — درسعام و طلبه‌نك اقامت ایده‌جكی اوطه‌یی مدرسه مدرسی تعیین ایتملی . اك ایی اقامت ایده‌بلك حقی صنفی اك عالی اولانك اولملی . صنف مساوی اولدیغی صورتده قدمه اعتبار ایدلملیدر .

۱۶ — درسعاملر اوطه‌سنه كندی طلبه‌سندن ماعداینی قبول ایتمه‌مك حقنی حائز اولملیدر .

۱۷ — طلبه اولمیان مسافرلر بر هفته‌دن زیاده مدرسه‌ده اقامت ایده‌مه‌ملیدر .

۱۸ — هر صنفك طلبه‌سی مدرسه‌نك اسمنی ، صنف و صره نومرولرینی ناطق برعلامت طاقنمغه مجبور اولملیدر .

۱۹ — بر طلبه دوام ایتدیكی درسعامی ترك ایدوب صنفنه معادل ویا دون بر صنفك درسعامنه كیدرسه صكركی درسعامك ویره‌جكی ورقه موجبنجه مدرسه مدرسنك دفترینه قید اولمادقجه نقلی معتبر اولمه‌ملیدر .

۲۰ — درس وكالتیله حربیه و معارف نظارتلرینك انتخاب ایده‌جكلری اعضالردن مركب بر هیئت حضورنده هرسنه صنف امتحانی اجرا ایدلملی . داخل اسنان اولانلر حقنده آیریجه قرعه امتحانی یاپلمه‌ملیدر .

۲۱ — اصلاحات مدارس ممالك عثمانیه‌نك هر طرفنه تشمیل ایدیلنجه‌یه قدر طشره‌ده تحصیل علوم ایدن طلبه اصول قدیمه وجهله قرعه امتحاننه تابع اولملیدر .

۲۲ — بلا عذر ناموجودی مدت تحصیلك ثلثنه بالغ اولان طلبهٔ علوم صنف امتحاننه قبول ایدلمه‌ملیدر وصنف امتحاننه قبول ایدلمیانلرك عدم دوامی هیئت مذكوره‌نك موجب قناعتی اوله‌جق معذرت مشروعه‌یه مبتنی بولنمادیغی تقدیرده آیروجه قرعه امتحاننه تابع طوتلملی .

۲۳ — مدارس فوق‌العاده طلبه‌لری درسعاملر كبی رمضان شریفده فخری اوله‌رق تلقین دین ایتمك اوزره طشره‌یه اعزام ایدلملی وبرطاقم اقتدارسزلری وعظدن منع ایتمك خصوصنده بونلره معاونت ایتمك اوزره بتون حا كملره تبلیغات اجرا ایدلملیدر .

۲۴ — پك چوق قیمتلی موقعلرده بولنان برقاچ مدرسه ایله عمارتلر (قواعد شرعیه‌یه تطبیقاً) استبدال صورتیله صاتیلوب اثمانیله واسع مقیاسده مدارس فوق‌العاده‌لر انشا ایدیلنجه‌یه قدر فوق‌العاده درسلر درس وكالتك تعیین ایده‌جكی موقعلرده اوقونملیدر .

۲۵ — مدارس فوق‌العاده طلبه‌لری او نامی تشكیل ایدن دارالنص ، دارالفقه ، دارالكلام اسملریله اوچ مهم شعبه‌یه تفریق ایدلملیدر .

طلبه‌نك اعاشه‌سی

۲۶ — استانبول طلبهٔ علومنه مشروطه اولان فودله واطعمهٔ سائره سوء استعمالدن قورتارلمق اوزره (مساغ شرعی به بناءً) نقده تحویل ایدلملی . خصوصی بر نظامنامه موجبنجه طلبه‌یه معاش ویرلملیدر .

۲۷ — مأذون ومعذور اولمادیغی حالده درسی ترك ایدن طلبهٔ علومك معاشندن قسطالیوم یاپلملیدر .

۲۸ — معارف مكتبلرینه دوام ایدن طلبهٔ علومدن مدرسه‌ده هردرسه منتظماً دوام ایتمینلر طلبه معاشی آلمه‌ملیدر .

۲۹ — معاشلی امامت ، خطابت ، معلملك ، قیملك ، حافظ كتبلك وظیفه‌لرنده بولنان طلبهٔ علومه معاش ویرلمه‌ملیدر .

طلبه‌نك مجازاتی

۳۰ — طلبه‌نك درس ووظیفه‌سندن تولد ایدوب موجب مجازات اولان احوال مجلس مصالح طلبه معرفتیله فصل ایدلملیدر .

۳۱ — طلبه‌نك توبیخ ویا تكدیرینی موجب اولان احوال مدرسه مدرسی طرفندن رؤیت ایدلملیدر .

۳۲ — كرك مدرسه مدرسنك وكرك درسعام ومعلملرك وظیفهٔ اجرا ایده‌جكی امر وتنبیهه اطاعت ایتمیان طلبهٔ علوم حقنده مجازات قانونی اجرا ایدلملیدر .

۳۳ — فسق وسفاهته مخصوص اولان محللرده ، ادبی وفنی اولمیان تیاترو وجمعیتلرده بولنان وشرعاً مكروه ومحرم لعبیاتی

اعتیاد ایدن ، وفرائض دینیه‌سنه اهتمام ایتمیان طلبهٔ علوم مجازات ایدللیدر .

٣٤ — بلا ضرورة دوائر حکومتده وسیاسی جمعیتده ومواقع عسکریه‌ده و بالعموم متینغلرده بولنان طلبهٔ علوم برنجیده توبیخ، ایکنجیده تکدیر ، اوچنجیده مجازات ایدللیدر .

٣٥ — ممنوع محللرده بولنوبده مدرسلرك ویاخود مشیخت مأمورلرینك امرینه اطاعت ایتمیان طلبهٔ علوم حقنده مأمورین عائده‌سی جانبندن مسارعةً تعقیبات قانونیه اجرا ایدللیدر .

٣٦ — طلبه اولدیغی حالده تبدیل جامه و علامت ایدنلرك شو حرکتلری قانوناً تجریم ایدللیدر .

٣٧ — طلبه‌دن اولمادقلری حالده طلبه‌یه مخصوص علامت فارقه طاقینانلر مرجعنك اخباری ویاخود طوغریدن طوغری حقوق عمومیه مأمورینك طلبی اوزرینه جزا قانونی احکامنجه مجازات ایدللیدر .

٣٨ — طلبه‌نك جرمی حبسی موجب اولورسه مجلس مصالح طلبه‌نك اولبابده‌کی قراری با مذکره مقام مشیخته واورادن عائد اولدیغی دوائره تودیع اولنملیدر .

درس پروغراملری

٣٩ — تحصیل علومك اك چوق مدتی اون بش سنه اولوب هرسنه برصنف اعتبار ایدللیدر .

٤٠ — بدایتدن اوتنجی سنه‌یه قدر صالی ایله جمعه‌دن بشقه کونلرده اوقونه‌جق درسلرك صباح برنجی درسیله ایکندی درسلری درسخانه‌لرده ویاخود محله جامعلرنده درسعاملر طرفندن ، صباح ایکنجی درسلری‌ده او فنه واقف درسعام بولنمزسه مقتدر معلملر طرفندن تدریس ایدیله‌رك علی‌الاصول اجازتنامه ویرلملی وبواون سنه‌نك تحصیلی شودرسلر تشکیل ایتملیدر .

صنف	صباح برنجی درس	صباح ایکنجی درس	ایکندی درسلری
١	صرف مع لغت	حسن خط	قواعد فارسی
٢	»	حساب مع املا	فارسی مع ادبیات فارسیه
٣	نحو مع مکالمه	حساب، جبر	فقهك عملیات قسمی
٤	نحو مع ادبیات عربیه	جغرافیا	»
٥	نحو مع اصول ترجمه	تاریخ عمومی	وضع ، معانی
٦	منطق	»	معانی ، بیان
٧	» ، مناظره	هندسه	بیان ، بدیع
٨	توحید	حکمت طبیعیه	اصول فقه
٩	کلام	»	»
١٠	»	هیئت جدیده	»

٤١ — اون برنجی سنه‌دن اون بشنجی سنه‌یه قدر صالی ایله جمعه‌دن بشقه کونلرده اوقونه‌جق درسلردن دارالنص شعبه‌سنك تفسیر، حدیث درسلری سلاطین جامعلرنده مجیز درسعاملر طرفندن، دروس متباقیه‌ده درسخانه‌ده متخصص معلملر طرفندن تدریس ایدیله‌رك آیریجه شهادتنامه ویرلملی وبو بش سنه‌نك تحصیلی شو درسلر تشکیل ایتملیدر :

صنف	صباح برنجی درس	صباح ایکنجی درس	ایکندی درسی
١١	جغرافیا	تاریخ دین اسلام	حدیث مع اصول حدیث
١٢	ادبیات عربیه	تاریخ عثمانی	حدیث
١٣	علم آثار عتیقه والسنه	تاریخ عمومی	تفسیر
١٤	فلسفه	»	»
١٥	قوزموغرافیا	تاریخ ادبیات، ادبیات عثمانیه	»

٤٢ — اون برنجی سنه‌دن اون بشنجی سنه‌یه قدر صالی ایله جمعه‌دن بشقه کونلرده اوقونه‌جق درسلردن دارالفقه شعبه‌سنك فقه درسلری سلاطین جامعلرنده مجیز درسعاملر طرفندن، دروس متباقیه‌ده درسخانه‌لرده متخصص معلملر طرفندن تدریس ایدیله‌رك شهادتنامه ویرلملی وبوبش سنه‌نك تحصیلی شو درسلر تشکیل ایتملیدر:

صنف	صباح برنجی درس	صباح ایکنجی درس	ایکندی درسی
١١	حقوق اداره	حقوق دول	فقهك معاملات قسمی
١٢	اقتصاد	جزا نظریات، حقوق اساسیه	»
١٣	اصول محاکمات جزا	وصایا وفرائض ، اجرا	»
١٤	اصول محاکمات حقوقیه	عهود	»
١٥	صك جزا، صك حقوق	اوقاف، تجارت بریه وبحریه	»

٤٣ — اون برنجی سنه‌دن اون بشنجی سنه‌یه قدر جمعه ایله صالی کونلرندن بشقه کونلرده اوقونه‌جق درسلردن دارالکلام شعبه‌سنك کلام درسلری سلاطین جامعلرنده مجیز درسعاملر طرفندن ، دروس متباقیه‌ده درسخانه‌لرده متخصص معلملر طرفندن تدریس ایدیله‌رك شهادتنامه ویرلملی وبو بش سنه‌نك تحصیلی شو درسلر تشکیل ایتملیدر :

صنف	صباح برنجی درس	صباح ایکنجی درس	ایکندی درسلری
١١	نباتات	هندسهٔ تحلیلیه	علم کلامك تدقیقاتی
١٢	حیوانات	جبراعلا ومثلثات کرویه	»
١٣	کیمیای عضوی وحیاتی	حساب تمامی وتفاضلی	»
١٤	کیمیای غیرعضوی وتحلیلی	میخانیك	»
١٥	طبقات	هیئت ریاضیه	»

٤٤ — برنجی سنه‌دن اون بشنجی سنه‌یه قدر صالی کونلری درسخانه‌لرده درسعام ومعلملر طرفلرندن شو درسلر تدریس ایدیلملیدر :

صنف	صباح برنجی درس	صباح ایکنجی درس	ایکندی درسی
١	لسان اجنبی	خط اجنبی	قرأن کریم مع تجوید
٢	»	»	قرأن کریم
٣	»	»	»
٤	»	»	اخلاق
٥	»	»	»
٦	لسان اجنبی مع قواعد	»	»
٧	»	»	»

٨	لسان اجنبی مع قواعد	خط اجنبی	اخلاق
٩	»	کتابت ترکیه مع ادبیات ترکیه	»
١٠	»	»	»
١١	»	»	»
١٢	»	»	»
١٣	»	»	»
١٤	»	»	»
١٥	»	»	»

٤٥ — برنجی ، ایکنجی ، اوچنجی صنفلرك درسلری لااقل بر ساعت دردنجی بشنجی صنفلرك درسلری بر ساعت اون بش دقیقه ، متباقی اون صنفك درسلری بریچق ساعت تقرر ایدلملیدر .

٤٦ — ذی‌الحجه‌نك بشندن اون بشنه ، رجبك یکرمیسندن شوالك اوننه قدر درسلر تعطیل ایدلملی . صنف امتحانلری شعبان ابتداسنده باشلایوب یکرمنجی کوننه قدر ختام بولملیدر .

طلبه‌نك مکافاتی

٤٧ — طلبه‌یه ویریله‌جك اجازتنامه وشهادتنامه‌لر درس وکیلنك مهریله تصدیق ایدلملی . مصدق اولمیان شهادتنامه واجازتنامه‌لر رسماً معتبر طوتلمه‌ملیدر .

٤٨ — اونجی صنف اجازتنامه‌سی درسعادت دارالمعلمین رشدیه شهادتنامه‌سی درجه‌سنده طوتلملیدر .

٤٩ — مدارس فوق‌العاده‌نك دارالنص شعبه‌سی شهادتنامه‌سی درسعادت دارالفنون علوم عالیه وادبیات شعبه‌لری شهادتنامه‌سی درجه‌سنده طوتلملیدر .

٥٠ — مدارس فوق‌العاده‌نك دارالفقه شعبه‌سی شهادتنامه‌سی درسعادت مکتب حقوق شهادتنامه‌سی درجه‌سنده طوتلملیدر .

٥١ — مدارس فوق‌العاده‌نك دارالکلام شعبه‌سی شهادتنا- مه‌سی درسعادت دارالفنون ریاضیه وطبیعیه شعبه‌لری شهادتنامه‌سی درجه‌سنده طوتلملیدر .

درسعاملره دائر

٥٢ — استانبولك کرك علی‌العاده وکرك فوق‌العاده مدرسه- لرنده تدریس ایده‌جك اولان درسعام ومعلملر درس وکیلنك ریاستی آلتنده تشکل ایتمش برهیئت علمیه‌نك هرسنه شعبانده اجرا ایده‌جکی رؤس امتحانیله اوسنه‌نك محلولی عددنجه انتخاب ایدلملی . امتحانسز تعیین ایدیلان معلملر درسعام صره‌سنه کچمه‌ملی وفقط معاشلری موقتاً محلولدن ویرلملیدر .

٥٣ — درسعاملر اوقوتمقده اولدقلری صنفك فوقنده‌کی صنفه قدم ومحلول نسبتنده ترفیع ایده‌بلملیدر .

٥٤ — استانبول درسعاملری ممالك عثمانیه‌دن دیله‌دیکی بر مملکتده تدریس ایده‌بلملی ، وبوکبیلرك معاشنه بشیوزدن صکره ضم ایدلمه‌ملیدر .

٥٥ — تقاعد اولان درسعام بیك غروشدن فضله معاش المه‌ملیدر .

٥٦ — تکرار امر تدریس ایله اشتغال ایتمیان مجیزله‌ره، وبشیوز غروشدن زیاده معاشلی وظیفه‌سی بولنانلره درسعام معاشی نامیله بشیوز غروشدن فضله معاش ویرلمه‌ملیدر .

٥٧ — بلاعذر درسی ترك ایدن درسعام ومعلمك معاشندن قسط الیوم یاپلملیدر .

٥٨ — وکیل تعیین ایتمکسزین امر تدریسه برسنه فاصله ویرن درسعامك قیدی ترقین ایدلملی . ومعذرت مشروعه‌سی اولمیان درسعام بشقه‌سنی توکیل ایده‌مه‌ملیدر .

٥٩ — درسعاملرك درس ووظیفه‌لرندن تولد ایدوب توبیخ وياتکدیر ویاخود مجازات ایجاب ایدن احوالك کلیسی مجلس مصالح طلبه معرفتیله فصل ایدلملیدر .

٦٠ — سائر ممالك عثمانیه‌ده امر تدریس ایله اشتغال ایدن طشره مدرسلکی ایچون تخصیص ایدیلان معاشه نائل اولمه‌ملیدر .

شو یازدقلریمزی اوقویانلرك ذهننه درحال بوقدر فنون جدیده‌یی بیله‌جك درسعام پك آز بولنور . هپسنی درعهده ایده‌جك درسعام یتشنجه‌یه قدر خارجدن تعیینی لازم کلان معلملرك معاشلری نره‌دن ویریله‌جك ؟ اعتراضی طولاشه‌جقدر . فقط بز بوکا قارشی جواب ویرمکده کوجلك چکمیز . اوکبی شیلر مشیختك ، دها طوغریسی وطنمزده هرشیئك ترقی واصلاحی ایچون چالیشان مبعوثان کرامك دوشونه‌جکی شیلردر . بوندن صکره وقوعبوله‌جق محلولاتی موقتاً انلره‌می تخصیص ایدلر ، بشقه برقارشیلقمی بولورلر ، وعلمیه بودجه‌سنه ضم‌می ایدرلر بورالرینی بیله‌میز . بزم مقصدمز یالکز ـ کندی فکرمزه کان براحتمال موافق ایسه ـ اصلاحات مدارس حقنده برمطالعه‌در .

بایزید درسعاملرندن کرونلی

حلمی

عالم اسلام

روس معارف نظارتنك بیاناتی مناسبتیله

تعلیم عمومی‌یه دائر

کچنده روس معارف نظارتنك اسلاملر حقنده نه کبی فکرلرده بولندیغنی ساحهٔ انتشاره وضع ایدرك بوکبی حقسزلقلردن طولایی قلبمزده جایکیر اولان اثر ناخشنودی‌یی تنقید یوللو میدانه چیقارمش وتعلیم عمومی‌یه‌ده نه قدر طرفدار اولدیغمزی فی‌الجمله اکلاتمشدق .

قزانده منتشر بیان‌الحق رفیقمزده روسیه اسلاملرینه بر نوع تحقیر اولان بو بیاناته بزم کبی بد بیننانه باقه‌رق تعلیم عمومینك تطبیقی خصوصنده برطاقم فکرلر درمیان ایدیور .

تعلیم عمومی مسئله‌سی برملت محکومه ایچون حیات ممات مسئله‌سی اولدیغندن بالطبع برغزته‌جی طرفندن بونك نه صورتله قبول ایدیله‌جکی خصوصنده درمیان ایدیله‌ن فکرلره علی‌العمیا اشتراك ایده‌میز . بلکه

بش کره اولچه‌رك بر کره بچلمه‌سنی آرزو ایدرز .

بناءً علیه بو فکرلرك نه کبی مقصده بناءً سویلندیکنی عریض وعمیق تدقیق ایدرز . اکر مسلکمزه توافق ایدرسه اشتراك ایدرك بتون موجودیتمزله آلقشلارز . عکس حالده فکرلرینك شایان تنقید نقطه‌لرینی تنقید ایدرك نه‌دن طولایی اشتراك ایده‌میه‌جکمزی عرض ایله کندی فکرمزی‌ده درمیان ایلرز . طبیعی ممیزلك وظیفه‌سی قارئین کرامکدر .

کچیرمکده اولدیغمز یکرمنجی عصرده بر ملتك مابه الحیاتی معارفدر . بیوك پترو هر شیئك موقوف علیهی اوچ شی اولوب : برنجی پاره ، ایکنجی پاره ، اوچنجی ینه پاره اولدیغنی سویله‌دیکی کبی بزلرده‌شمدی بر ملتك مابه‌الحیاتی اوچ شی اولوب برنجی معارف ، ایکنجی معارف ، اوچنجی ینه معارف اولدیغنی سویلیه‌جکز . فقط جهالت معرفتك ضدی و بنی بشرك فطری بر طبیعتی اولدیغندن عوام ناس طاقمی بوکبی حقاً نقه‌رغماً معارفك سمتنه اوغرامسنی هیچ ایسته‌مز ، ممکن اولدیغی قدر آندن اوزاق قالمغه چالشیور ، بحسب الطبیعه بوکا مائلدر . بر آن اول مکتب قپولرینه قوشه‌رق چوجقلرینك استقبالنی آنجق بورادن آرامق لازم کلور کن بونلر حالا کسالتده و دائما عطالت ایچرسنده اوقات کذار اولمقده‌درلر . مادامکه کنـدی فائده‌لریله ضررلرینی تفریق ایده‌میورلر ؛ مادامکه حیاتمی طوغری کیدیورلر . یوقسه آناً فآناً مزاره‌می یاقلاشیورلر ، بونك فرقنده دکللر ؛ او حالده بونلره طریق سلامتی کوسترمك وظیفه‌سی دول حامیه‌لرینه ترتب ایدیور . آنلر بویله بر یولی بولوب افراد ملتی مجبوری اوله‌رق شو یوله ادخال ایده‌جکلر . ایشته بو طریق سلامت‌ده مکتبدر . بناءً علیـه معـارفك قیمتنی تقدیر ایده‌میه‌ن و آنکچون آناً فآناً مزاره یاقلاشان تبعه‌سنی ، ساحل سلامته چیقارمق ایچون ، تحصیل ابتدائیده مجبور طوتمق وظیفه‌شـناس هر بر دولتك یاپه‌جق ایشلرندندر . بو اصول آوروپاده چوقدن بری موقع تطبیقه وضـع اولنمشسه‌ده ترقیات مدنیه‌جه یان یانه کیدن دولت علیه ایله روسیه‌ده بو کونه قدر تأخیر اولندی .

سبب تأخیرلرینه کلنجه : طبیعی بو ایکی حکومت اهمیتنی تقدیر ایده‌مدکلرندن ، دیه‌مز . بلکه مملکتلرنده ملل مختلفه‌نك کثرتندن طولایی اجراسی پك مشکل اولدیغندن ایله‌ری کلدیکی درخاطر اولیور . بوندن آکلاشلماسون که بر مملکت داخلنده ملل مختلفه‌نك چوق اولماسی تعلیم عمومینك اجراسنه مانعدر . خایر ! اصل سببی تشکیل ایدن ، بو دکل ، بلکه اداره‌نك استبداد قیودی التده اولماسیدر . زیرا ، بر مملکت اوزرنده استبداد نقدر حکمفرما ایسه او مملکت ملت حاکمه‌سنك ذهننده دیکر ملتـلری یوطمق فکری او درجه تقرر ایدر . زیرا حیاتی بونکله قائمدر . اکر یوطمیه‌جق اولورسه بر کون کلور باشقه‌لره پیشرو اوله‌رق پایمال اولنان حقوقلرینی استردادده قالقشورلر ، که بالطبع بو وقت استبدادك صوك کونلری حلول ایتمش اولور . بناءً علیـه قلبنده استبداد بسله‌ین بر ملت حاکمه ایچـون تحت حمایه‌لرنده اولان سائر ملتلری رفاه وسعادتلرینه ایصال ایده‌جك یعنی ملیتلرینه موافق بر طرزده تربیه ایتمك انتحـار دیمکدر . ملیتلرینه موافق بر طرزده اولمیوب عمومی بر تعلیم پروغرامی تحته آلمق ایسـه ملل محکومه ایچون محو اولدیغی کون دیمك اولدیغنـدن پك بیوك اغتشاشـاتی موجب اوله‌جغندن بالطبع بویله یاپه‌جغنـده جسارت ایده‌میه‌جك . آنکچون بو تعلیم عمومینك تطبیقی پك مشـکل اوله‌رق همان همان تأخیر ایدیله‌جك .

روسیه اختلال کبیرینی متعاقب بو تعلیم عمومی مسئله‌سی سیاست عالمنده ایچه طولاشه‌رق سیاسی فرقه‌لری اولدقچه اشـغال ایتمشدی ، یالکز بونکله قالسه نه اعلا ؛ برده بونك نه اولدیغنی آکلامیان عوام ناس آره‌سنه عکس ایدرك اسـته‌ندیکی کبی تفسـیر ایدلمکدن حصوله کلن قیل وقال ایله دنیـا طولدی . بیودلدجه بیودلدی ، باشقه‌شیده اولدیغی کبی بونده‌ده بر سـوء نیت اولدیغنده شبهه ایدیله‌رك میسیونر پارمغی ـ کنه او ! ـ آراندی . دیرکن مسئله دها واسـع بر مجرایه دوکوله‌رك برده ایشـه قوجه قاریلر قاریشماسونمی؟ ! « امان افندم ! پك یقینده قیامت قوپه‌جقمش . بزمکی بو کون سویله‌دی : بوندنصکره چوجغك اختیاری باباسنده اولمیوب هر کون صباحلین بر آدم کلوب زوزله‌چوجغی سلول جزیز ـ اصول جدید ـ مکتبنه کوتوره‌جکمش . البته بو قیامت علامتلرندندر . یاهو ، نه دیمك چوجغك اختیـاری پدرنده اولماسون ! بوکا نه معنا ویره‌بیلیرز ؟ البته اشراط ساعت !!.. ای ربم ! دین اسلامه سن قوت ویر ... »

کبی سوزلرقوجه قاریلر قاره‌سنده ، هر کون برشی ضم اولنه‌رق سویلنمیه باشلادی .

ایشته بو تعلیم عمومی مسئله‌سنی جانمزه منت بوله‌رق فرصـتدن بالاستفاده اشتراك ایتمکله ترقیات مدنیـه‌یه قدم انداز اوله‌جق ملت بز اسلاملر ایکن کرك مطبوعاتمز وکرکسـه علمامز درین بر اویقویه طالدقلرندن بو فرصتی او وقت غائب ایتدك .

اهالیمزه بونك نه‌دن عبـارت اولدیغنی آکلاتمق ایله قالمیوب حتی بر آن اول تطبیقنی حکومتدن صـورت قطعیه‌ده طلب ایتمه‌لری خصوصـنده فداکارانه تشـویقاتده بولنمق علمامزك ، مطبوعاتمزك بورجی ایکن ، هر قفادن بر سس چیقه‌رق فروعات جمله‌سندن اولان حکومت پروغرامنی تنقید ایله وقت کچیروب دیکر طرفدن اهالی‌یی تعلیم عمومیدن تبرید ایدیورلردی . تعلیم عمومینك بزم ایچون حیات مسئله‌سی اولدیغی اهـالی‌یه بر کره آکلاتوب بونك طلبنـده اصرار ایتمه‌یه ، بونلری کتلهٔ واحده حالنه افراغ ایتدکدنصکره‌ده حکومت پروغرامنی تنقیده دها وقت واردی .

حکومتك تعلیم عمومی‌یی تطبیقدن مقصدی ، آنجق انسانلری حال وحشتدن تخلیص ایدرك رفاه وسعادتلرینه ایصـال ایتمك اوله‌بیلیر . بر مملکت داخلنده ملتلر تنوع ایتدکجه رفاه وسعادت‌ده او نسـبتده تنوع ایدر . بر ملتك رفاه وسعادتی عد ایدیله‌ن شی دیکر بر ملتك رفاه وسعادتی هیـچ بر وقت اوله‌مز . بر ملتك رفاه وسعادتی ایسه کندی دینی ، ملیتنی محـافظه ایتمکدر . بر ملت محکومه ایچون الك شـانلی مظفریت‌ده هر درلو مزاحمه قاتلانه کنـدی دینی ، ملیتنی

محافظه ایده‌بیلمه‌سیدر . یوقسه ترقی نامنه دینی ، ملیتنی اونوتمق ، دیکر بر ملتك روحیله روحلانمق ، دها طوغریسی یوطلمق، سعادت دکل ، بلکه بر ملت ایچون بیوك بر ذلتدر . عالمده هیچ بر ملت تصور اولنه‌مز که دیکر بر ملت طرفندن یوطولمایه راضی اولسون . مادامکه ایش بویله‌در ، بزم تعلیم عمومی حقنده چیزوب ویره‌جکمز خطده دین وملیتمز دائره‌سندن ذره قدر خارجه چیقمایه‌جغی پك طبیعی بر شیدر .

بو یولده واقع اوله‌جق طلبمزك پك حقلی اولدیغنی ارباب‌وجدانه تسلیم ایتدیروب بزده بو طلبك اوتوز میلیونی متجاوز صدادن یوکسله‌جکنی حکومته ارائه‌یه موفق‌اولورسه‌ق حکومتك بونی‌ایسته‌ر ایسته‌مز قبول ایده‌جکی کون کبی ظاهردر . بنـاءً علیه بوراده اك اول‌تعلیم عمومی مسئله‌سنی اهالی‌یه حیات مسئله‌سی دیه‌رك کوستره‌رك ــ فی‌الحقیقه‌ده‌اویله‌یا ــ طلبده‌هرشیئه کوکس کره‌رك‌اصرارایده‌جکلری بر حاله افراغ ایتملی ، صکره تنقید فلان کبی فروعاتنه باقالی .

٣١ مارت نظامنامه‌سنه کلنجه : حکومتك بونکله بزه بر قومدیه اوینامق ایسته‌دیکی اولجه‌ده بیلنمشدی . برنجی دفعه‌سنده تماشاجیلر طرفندن تقدیره مظهراولمادیغندن برقاچ نقطه‌لری یالدیزلنه‌رق صحنه‌یه قونلدی . امید ایدرز ، که ملت بو یالدیزلرکده فرقنه واریرلر .

بناءً علی ذلك بو تعلیم عمومی‌یی هیچ ترددایتمه‌دن قبول ایده‌رك اهالی‌یی بوکا تشـویق ایتملی‌یز . طبیعی دیدیکم کبی علی‌العمیا قبول اولنمایه‌جق . برشرطه تابع طوتیله‌جق ، که اوده طرز تطبیقنی تعیین ایتمك بزه عائد اولمسیدر . حکومت آنجق بزم یاپدیغمزی تصدیق ایله موظف اوله‌رق اداره ، پروغرام ترتیبی معلمین تعیینی وسـائره وسائره کبی شیلر هپ بزم یاپه‌جغمز شیلردندر . زیرا تعلیم مسئله‌سی پك اینجه برمسئله اولوب اوته طرفده رفاه وسعادت کوزوکدیکی کبی بعضاً فلاکته طوغری‌ده سوروکلدیکی اندر تصادف اولنان شیلردن اولمدیغندن لزومندن فضله نظرتدقیقدن کچیرلمك ایسته‌ر، تعلیم‌وتحصیل مطلقا انسانی رفاه وسعادته ایصال ایدیور، دیمك‌قدر ساده دل‌اوله‌میز. بعضــاً اولیور ، که انسـان بویله تربیه اولنمقدن ایسـه بتون بتونه تربیه‌سز قالمقی دها کارلی بولیور . بناءً علیه چوجقلریمزی مکتب قپوسنه کتیردیکمز وقت بر کره آکلامالیز : عجبا بو مکتب نه کبی مقصده مبنی کشاد ایدلمش ونه‌کبی مسلکه‌خدمت ایدیور ؟ بورالرنی کوزلجه دقتدن کچیردکدنصکره اکر اوته طرفی سعادت‌ایسه ــ طبیعی مکتبك‌مقصد، مسلکندن،ایچروسنده اولان سیالردن آکلاشیله‌جق ــ مطمئن برحالده چوجقلریمزی ایچرویه صوقالیز . طبیعی ، پروغرا. ملری کندی طرفمزدن ترتیب ایدوب‌ده معلملری کندی طرفمزدن تعیین ایتمه‌دکجه هیچ بر وقت مطمئن اوله‌میز . هانده التنـده آکلا. مادیغمز انتریقه‌لر اولمق احتمالی قورقوسی بزلری تیرتیر تتره‌ته‌رك مکتبلردن کیتدکجه اوزاقلاشدیره‌جق .

حکومتك عهده‌سنه ترتب‌ایدن وظیفه‌دن بری‌ده خزینه‌دارلقدر .

یعنی بزلردن طوپلادیغی‌پاره‌لری شهراماتنده یاخود دائرهٔ زراعیه‌لرده محافظه ایدرك لزومی وقتنده مکتب مدرسه‌لریمزه ویرمه‌سیدر .

اکر حکومت شو ذکر ایتدیکمز ایکی وظیفه‌نك ــ تصدیق ، خزینه‌دارلق ــ خارجنه چیقه‌جق اولورسـه کندینه متغلب کوزیله باقمقده‌معذورز . البتـه تعلیم عمومی کبی مقدس برشـیئك تحتنده تغلب کبی برامر خیثی کیزلیه‌ن برملتك جزای سزاسنی آنجق تاریخ ویرر. تاریخ عادل برحا کمدر. برملت ایچون موجب حیا اولان برشی وارسـه اوده بو عادل حاکم اولان تاریخك محکمهٔ کبراسـنه لکه‌لی سیالر ، قانلی اللر ایله چیقمامقدر . بونك بویله اولدیغنی البته روس ملتی بزدن دها ایی بیلیر . بناءً علیه خط حرکتنی اوکا کوره تعیین ایده‌جکنی امید ایدرز .

بیان‌الحق رفیقمزك تعلیم عمومی‌یی نه‌صورتله قبول اولنه‌بیله‌جکی خصوصنده بر فکر درمیان ایتدیکنی یوقاروده یازمشدق . بوفکرله بزم دوشونجه‌مز ارمسنده طاغلرقدر فرق‌اولدیغندن بالطبع بوفکری تنقیدسز براقق ایشـمزه کلز . طبیعی حق دیه طـانیدیغمز برشیءٔ میدانه قویمق آنجق معارضنی جرح ایله اولور .

بیـان‌الحق رفیقمز معارف نظـارتنه بر عدم ممنونیت اظهـار ایتدکدنصکره دیبورکه :

آخری وار   زوبسکی‌لی احمد تاج‌الدین

چینده‌کی مسلمانلرك حیاتی

بن چین احوالنه دائر صوك سوزلرمی سویله‌یه‌جکم . ذاتاً مقدما چین احوالنه دائر استحصال ایتمش اولدیغم معلوماتك آزلغنی وچین ملتی ایچنده لسـان جهتندن بیوك مشکلاته دوچار اولدیغمی مراراً عرض ایتمشدم .

بهمه‌حال انسان سعی ایدرسه بعضاً ترجمانلق‌ایده‌جك قدر بر آدم اولور ، لسان بیلور بر آدمه تصادف ایدرك استحصال معلومات ایدر. خصوصا بنم‌ایچون بویله چاره‌لری آرامغه مجبوریت‌ایله برابراسلامیت‌ده معاونت ایتمکده ایدی .

بن چین داخلنده اوچ آی قدر سـیاحت ایتدم . چین احوالنه دائر جدی معلومات آلمق ایچون اوچ آی دکل ، اوچ سنه لازمدر . بونکله‌برابر برچوق‌ده‌اسباب‌لازم: مثلا لسان، پاره، تحمل وسائره ... بنده ایسه بونلردن یالکز برتحمل وارکه ، هرنه کبی مشکلاته دوچار اولورسـه‌م تحمل ایتمکله برابر چالشـمقده قصور ایتمیورم ، جزئی کندمه ملایم بر آدم بولورسه‌م بیلدیکم لسـانلرك هربری ایله برشی اوکرنمکه غیرت ایدییورم : فارسی ، عربی ، ترکی ، روس ، ژاپون ، فرانسز لسـانلرینك هر بریندن بر رکله اولسون سـویله‌یوب برشی اوکرنمکه چالیشـیورم . شو تحمل سایه‌سـنده بر درجه‌یه قدر چین احوالنه‌دائر معلومات آلمغه‌موفق اولدم ، دیرسه‌م‌خطا اولمازء ظن‌ایدرم.

شوجمله‌دن « فونتون » بلده‌سنده کائن اصحاب کرامدن سعد بن

ابی وقاصه منسوب مسجد شریف احوالنه دائر هر راست کلن آدمدن، هر چینلی ، هر هندلی‌دن صوره صوره بر وجه آتی معلوماتی آله بیلدم : بو مسجد شریفك حالا موجود اولان بناسی ، بوندن یدی یوز قرق درت سنه مقدم بر چوق اصحاب خیرات همتیله انشا اولنمش ، شو اصحاب خیراتدن جمله‌سنك اسملری بر جسیم طاش اوزرنده حك اولنمش ایسه‌ده ، شمدیکی حالده یالکز اون سکز ذاتك اسملری اوقنوب دیکرلرینك اسملری اوقنمیور . بو طاش یاننده اولجه عربی بر تاریخ‌ده وارمش ، اوده شیمدی اوقونماز بر حاله کلمش ؛ بو طاشده سعد بن ابی وقاص حضرتلرینك اسمی‌ده وارمش ، خانکانده تولد ایدوب اصلی سرندیبلی اولان نعمان نامنده بر ذات بوندن قرق اللی سنه مقدم سعد بن ابی‌وقاصك اسمی مراراً اوقودیغنی نقل ایلدی . فقط دیبورکه : سعد بن ابی وقاص اسمی نه ایچون یازلمش اولدیغی معلوم دکل ایدی .

خلاصه شو طاشده سعدبن ابی وقاص و قاسمناملری اوقونمقده اولدیغی شبهه‌سزدر .

چین سواحلنده هر یرده هندلی مسلمانلر اولدیغنی سویله‌مشدم ، بو مسلمانلر آره‌سنده جنوبی چین‌ده تولد ایدنلر یعنی پك اسکی زماندن بورایه کلشلری‌ده پك چوق ایمش ، بونلردن ماعدا عربلرده واردر ، عرب ایچنده اکثری یمنلی ، عدنلی اولسه‌ده ، جزائر عربلرندن‌ده ایکی آدمه راست کلدم . هندیلر مکمل صورتده اوردو لسانی محافظه ایتمش اولدقلری کبی ، عربلرده کندی آرالرنده عرب لسانی محافظه ایتمشلردر . عربلرك بعضلری طوغریدن طوغری‌یه چینه کلمشلر ، اولا اجدادی هندستانه کلشده صوکره اخلافی چین مملکتنه کلشلر . ایشته شو عربلر ، شو هندیلرك بعضلری فارسی لسانیله خیلی معاونت ایتدیلر . خصوصا عربلردن : احمد و محی‌الدین نامنده ایکی کنج پك چوق التفاتده بولندیلر ، هر ایکیسی مکمل انکلیز و اوردو وچین لسانلری تکلم ایدیبورلر . احمد افندی چینلی بر خاتونله تأهل دخی ایتمش . کوزل ، صلابت دینیه‌سی‌ده وار ، الآن خانکان مسلمانلری ایچنده غایت بیوك اعتبارلری واردر . بونلر بعضاً ایشلرینی براقوب بنم ایله اوته‌یه بری‌یه کزمکه چیقارلردی ، حتی برقاچ کره‌لر کندیلرینك اوفاق استیمبوطلری ایله خانکان ، فونتون جوارنده اولان قریه‌لره وجزیره‌لره معلومات استحصالی ایچون کیدرلردی . بو صورتله شو ایکی کنج بنم چین احوالنه دائر معلومات استحصالمه معاونتده بولندیلر . بنی هردائم کندیلرینی یاد وتذکاره مجبور وممتدار ایلدیلر .

بوندن باشقه هندیلردن‌ده خیلی معاونتلر کوردم . یعنی هندستاندن کلش وچین قطعه‌سنده یرلشمش مسلمانلردن . زیرا بونلر آراسنده فارسی بیلنلر خیلی بولنیور . بونلرك جمله‌سندن استفاده ایچون برنجی واسطه نه‌در ؟ آه اوقیمتی تقدیرده عاجز اولدیغم مبارك اسلامیتدر . برکره (السلام علیکم) دیدکمی همان معارفه حاصل اولدی کتدی . آرتق هرنه صورصه‌ك جائز اولور .

فقط شونی دخی ذکر ایده‌جکم : بوراده بولنان هندستان مسلمانلرینك برطاقلری انکلیز پولیس خدمتنده بولنیور . بعضلری‌ده شیمدیکی حالده رسماً بو خدمتده دکلسه‌ده شو یولدن پاره قزانوب تجارته کیرمشلردر . بونلردن هیچ خیر بکلمه ، بلکه شرلرندن الله صاقلاسون ، حتی نه‌قدر صوفی فلان کورونسه‌لرده ، بتون طبیعتلری بوزولمش ، صوك نفس‌ده انسان بوغمه‌دن ، حرامیلکدن چکینمزلر ، بتون صنعتلری خفیه‌لکدر . کندم بر ایکی صوفی فتنه‌سندن مادی ضررلره‌ده دوچار اولدم . خصوصا شونلر آره‌سنده کابیلیلرده اولورسه ، الله صاقلاسون هرتورلی خباثتی ارتکاب ایدرلرمش . بونلرك اکثریسی شانغای وخانکان‌ده بولنورمش . [بونلر هپ مدنی انکلیزلر تربیه‌سی] بیچاره مظلوم چینلیلرك بونلردن چکمکده اولدقلری قهرك بر کون کلوب انتقامی آلنه‌جقمی ، یوقسه بویله محو اولوب کیده‌جکلرمی ؟ هیهات ثم هیهات !..

البته بونلرك هبسنی زمان حل ایده‌جکدر ، فقط اوزمانه قدر چینلیلرده پك چوق قهرلر چکه‌جکلردر .

چین سواحلنده بولنان اکابر تجاران معتبران ایچنده بزم مسلمان تاجرلری دخی خیلی واردر : بونلرك اکثری بومبای‌لی ایسه‌ده ، ایرانلی ، مصرلی ، بخارالی وجده‌لیلرده واردر . بونلرك اك بیوك واك مشهورلری ؛ عیسی بای ، امین بخش ، علی رضا ، (بومبای) عارف طباع ، نمازی ، مهدیبوف ، بالیج والد تجارتخانه‌لریدر . بیوك شهرلرك جمله‌سنده بو تجارتخانه‌لرك شعبه‌لری وار ، ژاپونیادن تا بحر سفید وجزا یره قدر معامله‌لری جاریدر . فقط بونلرك مسلمانلر ایله علاقه‌لری پك آزدر . مع‌مافیه آرالرنده صلابت دینیه‌لری اولانلر اکثریتی تشکیل ایدیبورلر . بن خانکاندن حرکت ایتدیکم زمان حاجی محمد حسن افندی نمازی واپورده بنم ایله برابر ایدی . بن ایکنجی قاره‌ده اوده برنجی قاره‌ده ایدی . کونلرده رمضان اولوب محمد حسن افندی صائم ایدی . بوذات محترم همان قرق بش یاشلرنده بر ذاتدر . بیوك سرمایه‌دار ، میلیاردرلر ایله معامله‌سی وارمش . تواضع ، علم ، کرم بو ذاتك فطرتنده تمرکز ایتمش . سینغاپوره قدر بش کون برابر کلدك . الله بویله مسلمانلره بصیرت بخش ایدرسه ، مسلمانلرك استقبالی پارلاق اوله‌جغی شبهه‌سزدر . بونلر آره‌سنده بیوك معلومات صاحبلری‌ده آز دکلدر . بزم روسیه‌ده آنا قارنندن چیقمای یاتقان بای بچه‌لره [آننه قوجاغندن آیریلامش نازلی بکلره] بویله ذوات کرام ایله معارفه ایتمه‌لرینی توصیه ایدرم .

بزم چایجیلرمز وار ، اکر بونلر ایله معامله آرزو ایدرلرسه ، بو تجارتخانه‌لردن هر هانکیسی اولورسه اولسون مع‌الممنونیه سپارش قبول ایدرلر . بیوك ممنونیت ایله معامله ایده‌جکلرینی‌ده کندیلری سویله‌دیلر . عثمانلی تجاری ایچون‌ده بویله ذوات ایله معامله فنا اولمزدی . اسلاملر آره‌سنده رابطۀ تجاریه اولمه‌سی ، منافع مادیه‌دن زیاده منافع معنویه و سیاسیه‌یه خدمت ایدردی ، هرنه‌قدر ضمنده

خارجنده اولسه‌ده مهم بر مسئله اولدیغندن یازمه‌یی مناسب کوردم .

بن بورالرده بولنان تجاران معتبراندن اکثریله ملاقات ایتدم . تعاطئ افکارده بولندم . هپ فکرلری بری برینه یقیندر . هپسنك فکری : چین تجارتی هنوز باشلامش ؛ لایقیله کشف اولوندیغی اوزره استقبالی پارلاق ، قازانجی بول ، سوتلی اینك کیبدر ، لکن بو قازانجده شیمدیلك خارجی تسلطاتدن امین دکل ، کیملر ییه‌جکی‌ده تعیین اولونه‌مامشدر ، دیدیلر . حال حاضرده انکلیزلرك کلی استفاده ایتمکده اولدیغی ، بلکه انکلتره قوهٔ مالیه‌سنك قسم اعظمی چین محصولی اولوب ، انکلیزلرك بوندن صوکراده استفاده‌لری بشقه‌لره نسبةً چوق اوله‌جغی روایت اولنیور .

هر یرده هر کیم ایله مذاکره ایتدم ایسه بو فکری تأیید ایتدکلری کبی ، هپ مسلمانلر ترك وعثمانلی ملتنك تجارت وصنعتندن محروم اولمسنه تأسف ایتمکده‌لر ایدی . هم حقیقةً بو قهرمان ملتك شو جهتی شایان دقتدر . بن خیلی مملکتی جولان ایتدم ، هر نره‌یه واردم ایسه ایرانلی مسلمان تجارلری وار ، هندی مسلمان تجارلری وار ، ولو که قلیل اولسون عرب‌ده وار ، فقط مع التأسف ترك هیچ یوق ، قطعیاً یوق .

بن بوراده شونی دخی ذکر ایده‌جکم : هر نره‌ده اولورسه اولسون ملت اسلامیه‌نك عثمانلی ترکلرینه محبتلری‌ده عجایبدر . هپسی عثمانلی احوالنه دائر ولوجزئی اولسون بر معلومات آلمق ایستیورلر ، عثمانلی حالندن جزئی برخبر شادمانی اولسه جملةً اظهار سرور ایلدکلری کبی ، جزئی برتأسفلی حوادث اولورسه هپسی بردن تأسف ایدییورلر . بونلر اویله دییورلرکه :

عثمانلی حکومتنك ترقی ایتمه‌سی عموم مسلمانلره شرفدر ، عثمانلی دولتنك حیاتی عموم مسلمانلرك حیاتیدر . عثمانلی ملتنك معاذاه غیب اولمسی عموم مسلمانلر ایچون قائلی بر اولومدر !..

شوراده ، بومناسبتله عموم عثمانلی ملتندن بزم رجامز شودرکه : بوقدر میلیونلرجه افراد امتك حسن ظنلرینه سوء تأثیر ایتدیرمك ایچون ، یکی عثمانلی حکومتی بونی نظر اعتباره آلملیدر . بنم فکرمه قالیرسه شیمدی یکی عثمانلی حکومتنك وظیفه‌سی غایت بیوکدر ، لکن بو وظیفه‌لر ایچنده اك بیوك وظیفه‌ده شرق عالمنه نظر اعتبارله مناسب معامله اسبابنه تشبث ایتمکدر .

بن خانکاو ، شانغای ، خانکانده بولندیغم زمانلر هر فرصتدن استفاده ایتدم ، بومسئله‌لره دائر فکرلر هر یرده ایشیتدم دیکله‌دم .

بن شیمدی چین حدودندن کیدییورم ، ایشته چین قطعه‌سنده صوك دقیقه‌لریمی کچیرییورم ، خانکاندن سینغاپوره عزیمت ایتمك اوزره اوریئنتال شرکتنك « آسیا » واپورینه ایکنجی موقع بیلاتی آلدم ، قیمتی یتمش بش دولار ۷٦ سینتدر . شیمدی اشیالری طوپلادم ، محی‌الدین افندی استیمبوطیله لیمان اورته‌سنده اولان واپوره حرکت ایدییورم ، اطبادن برچوق آدملرده اسکله‌ده منتظر ایمشلر .

« قزان : بیان‌الحق »

عبدالرشید ابراهیم

صنایع اسلامیه سرکیسی

پرنس روبرهختك تشبثی اوزرینه ۱۹۱۰ سنه‌سنده مونیخده کشاد ایدیله‌جك اولان سرکیده اقوام اسلامیه‌نك آثار صناعیه‌سی وبعض آثار عتیقه تشهیر ایدیله‌جکدر . ازجمله :

۱ — ۱۲۵۸ سنه‌سنه قدر خلفای اسلامیه دورلرنده‌کی آثار صناعیه .

۲ — ۱۵۰۰ سنه‌سنه قدر اسپانیاده وآفریقاده‌کی امویلرك آثار صناعیه‌سی .

۳ — محاربات صلیبیه خاطراتی .

٤ — ۱٤۰۰ سنه‌سندن ۱۷۰۰ سنه‌سنه قدر دولت عثمانیه آثار صناعیه‌سی .

٥ — ترکیه ایله ایتالیانك صنایعنده یکدیکرلرینك تأثیراتنی مشعر آثار .

٦ — فرانسز وترك مشاهیر رساماننك تابلولری بولندیریله‌جقدر .

شایان عبرت وتقدیر برأثر انسانیت

بالقان غزته‌سنده اوقوندیغنه کوره پراوادی تجار معروفه‌سندن غوسپودین ایوان استویانف ومخدوملری چارشی ایچنده یوسف بك جامع شریفنه متصل وقف عرصه‌یه فوقانی وتحتانی اولمق اوزره غایت کوزل ومتین بردکان انشا ایله کندی نامرینه ملت اسلامیه‌یه تبرع ایلك صورتیله شایان عبرت وتقدیر برأثر انسانیت کوسترمشلردر .

افغانستانده وانکلتره

لوندره ، ۲۲ — قالکوتادن کشیده ایدیلن برتلغرافده افغانستان حدودنده الیوم بعض کونا هیجان حکمفرما اولدیغی وافغانلیلرك تسلیحاتی انکلیز محافلنجه کال اندیشه ایله تلقی ایدلمکده بولندیغی بیلدیریلیور .

صوفیه‌ده اسلام قونفره‌سی

بلغارستانك مختلف شهرلری انجمن معارفلرندن دلکه صفتیله صوفیه‌یه اعزام ایدیلن ذوات ، شهر مذکورده اجتماع ایله مذاکره‌ده بولندقدن صوکره بعض ذوات معتبره‌دن مرکب برهیئت انتخاب ایتمشلردر . هیئت مذکوره بلغارستان معارف ناظرینه کیدرك مکاتب اسلامیه‌نك اصلاحنه دائر بعض مطالبدن ماعدا بلغارستانده معارف ویرکوسی تأدیه ایتدکلری جهتله اوچ سنه‌لك بردار المعلمین کشاد ایدلمسنی طلب ایده‌جکلردر . وارنه شهرینك دلکه‌لری اوقاف قومیسیوننك اصلاحنه‌ده غیرت ایده‌جکلردر .

« مطبعهٔ خیریه وشرکاسی »   مدیر مسئول : اشرف ادیب

صراط مستقیم ١٣٢٦

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرۀ مخصوصه

اخطار : مسلكمزه موافق آثار حسنه مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمه‌ین آثار اعاده اولنماز

دینی، فلسفی، علومی، حقوقی، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه كرك سیاسی وكرك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌ده بحث ایدر هفته‌ده بر نشر اولنور.

آبونه بدلی

	سنه‌لكی	التی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله كوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٦٦ — ٢٦ ذی القعده ٣٢٧ پنجشنبه ٢٦ تشرین ثانی ٣٢٥ — اوچنجی جلد

علم فقه تاریخندن بر پارچه :

اجتهاده دائر

دور اصحابده اجتهاد : مابعد

بر علمك تصنیف وتدوینی، او علمك طریق ترقی وراه تكاملده قطع ایتمش اولدیغی صوك صفحه‌یی ارائه ایدر. تصنیف وتدوین عادتا بر نوع تختیمدر.

علم جلیل فقه دور اصحابده داخلاً لازم اولان توسیعه مظهر اولمش ایكن هنوز تدوین وتصنیفی اجرا ایدیله‌مه‌مشـدی . احتیاج ، تتبعات واجتهاد واسطه‌سیله بتون مسائل فقهیه‌یی متفرق ومتشتت بر صورتده میـدانه چیقـارمش ایدی ایسـه‌ده اوزرنده منطقی اولان بر تنویع وتقسیم یوریدیله‌مه‌مشدی. بونك اجراسی ایچون دها زیاده چالیشمق ایجاب ایدییوردی. حقیله چالیشه‌بیلمك ایچون‌ده حضور، سكونت، استراحت لازمدی.

بتون عصرلرده، بتون ملتلرده اولدیغی كبی، عصر اصحابده دخی بین المسلمین اورطه‌صنف علما كثرتله موجود اولدیغی حالده «تخصصین آلتی‌یی، یدی‌یی كچمیه‌جك درجه‌ده آزدی.

بتون بونكه برابر شیخین دورلرنده فتوحات ومجاهده‌یه كمال كرمی ایله دوام اولنیور؛ علمـا دخی فكراً، بدناً شو فتوحات ومجـاهده‌یه اشـتراك ایدییورلردی . هـله حكومت منحصراً آنلرك چیزدكلری خط اوزرنده جریان ایدردی.

ابن عباس، ابن عمر حضراتی عادتا هنوز طلبه‌لك عالمنده بولنور- لردی. فی الحقیقـه ام المؤمنین عائشه، زید بن ثابت حضراتی اكثریت اوزره وقتلرینی علمه، تتبعاته حصر ایدیورلر ایدیسه‌ده هنوز جزئیاتدن كلیاته ارتقا ممكن اوله‌میوردی.

حتنین دورلرنده دخی فتوحاته دوام اولنمقله برابر داخلده ظهور ایدن فتنه‌لر، اغتشاشلر، نفاقلر، تفرقه‌لر هر كسی شاشیرتمش، فكرلری مشغول ایتمشدی. بالعموم امتك اعصابنده حصوله كلن بر تزلزل مزعج، بتون مسلمینك روحنده وقوعه كلن بر اضطراب مدهش اورطه‌لغی صـارصیوردی. اكابر علمـا متحیر بولنیور؛ سـائر علماده اطراف واكنافه طاغیلیور؛ انزوایه میال كورونیورلردی.

اولكی ایكی دورده حضور، استراحت، صوك ایكی دورده آسایش وانتظام مفقود بولندیغندن افكار علماده سكونت وكشـایش حاصل اولمیوردی. اشته بوندن طولایی علم جلیل فقهك تصنیف وتدوینی اجرا ایدیله‌مدیكی كبی آثار وسـننك دخی جمع وتألیفنـه موفقیت حاصـل اوله‌مامشدی.

اولجه دخی عرض ایتدیكم وجهله اصحاب كرام حضراتندن اجتهاد، افتا ، علم فقه ایله اشتهار ایدنلرك عددی یوز اوتوز بوقدر عدددن فضـله دكلـدی . بونلرك آراسـندن اجتهادلرینـك رسـوخی ، افتالرینك كثرتی ایله دها زیاده شهرتشـعار اولانلر.. عمر بن الخطاب، علی ابن ابی طـالب ، عبدالله بن مسـعود ، ام المؤمنین عائشـه ، زید بن ثابت ، عبدالله بن عباس ، عبدالله بن عمر ، ابوبكر الصـدیق ، ام سلمه ، انس بن مالك ، ابو سـعید الخدری ، ابو هریره ، عثمان بن عفان ، عبداه بن عمرو بن العاص، عبداه بن الزبیر، ابوموسی الاشعری سعد بن وقاص ، سلمان الفارسی ، جابر بن عبدالله ، معاذ بن جبل ، طلحه ، زبیر ، عبـدالرحمن بن عوف ، عمران بن حصین ، ابوبكره ، عبادة بن الصامت حضراتی ایدی. علم فقه واجتهاد تاریخنده مشار الیهمدن هر برینك رأیلرینه چوق دفعه‌لر تصادف اولنور. بالخصوص اولجه ذكر ایدیلن یدی ذاتك علم جلیل فقهه، اجتهاده ایتدكلری خدمت پك عظیمدر.

شارع اعظم صلی الله علیه وسلم افندمزدن صوکره فقه اسلامی احیا واحتیاجه کوزه توسیع ایدن اشبو ذوات کرامدر. اجتهاد عادتا بونلرده تشخص ایتمشدر.

حضرت عمر رضی الله عنهك فتاواسی شرقاً وغرباً انتشار ایلدی. اقضیه‌سی عادتا قضاة مسلمین ایچون بر دستور تشکیل ایتدی.

حضرت ابوبکر ارتحال نبویدن صوکره چوق معمر اولمامقله برابر، امور اداره ایله پك زیاده مشغول اولدیغندن فتاواسی اوقدر انتشار ایتمه‌مشدی.

علی بن ابی طالب حضرتلرینك فتاواسی، بالخاصه اقضیه‌سی حجاز، عراق طرفلرنده پك زیاده منتشر بولنیوردی. فقه حنفینك مهم بر سلسله‌سی حضرت علینك اقضیه، فتاوا ومجتهداتنه منتهی اولدیغی کبی فقه زیدی، فقه جعفری، فقه اباضینك دخی اساسلرینی تشکیل ایلر.

ابن مسعودك فتاوی ومجتهداتی عراق طرفلرنده منتشر ایدی.

ابن عباس حضرتلری فکراً سربست وطبعاً حر بر ذات عالی القدر اولوب برچوق نقطه‌لرده اجتهادجه جمهور علمایه مناقض کلیوردی. فتاوی ومجتهداتی مکه ونواحیسنده ویمن طرفلرنده انتشار ایتمشدی.

زید بن ثابت، ام المؤمنین عائشه حضراتی علم فقهك بتون شعباتنده بالخصوص علم فرائضده پك زیاده اختصاصی حائز ایدیلر. فتاوا ومجتهداتلری اقطار عالمه انتشار ایتمکله برابر مدینهٔ منوره وحوالیسنده پك زیاده معمول به ایدی.

ابن عمر رضی الله عنهما دائما بر مسلك بی طرفی التزام ایده‌رك اکثریت اوزره منزویانه عبادتله، تتبعات علمیه واجتهادله امرار حیات ایدیوردی.

فقه مالکیدن کنیش بر ایز عمر، عائشه، زید بن ثابت، ابن عمر حضراتنك فتاوی ومجتهداتنه منتهی اولیور.

ابوموسی الاشعری بصره‌ده، عبدالله بن مسعود، سعد بن وقاص کوفه‌ده.. ابوذر غفاری، ابوالدرداء عبادة بن الصامت شامده اوزون مدت اقامت ایده‌رك علم جلیل فقهك اطراف واکنافده اساسلی بر طرزده یرلشمه‌سنه سعی وغیرت ایدیورلردی.

دور اصحاب برسعی مدید، برفعالیت دوری ایدی. هرکس چالیشیور، یورولیوردی. یوز کشینك یاپه‌جغی بر ایش ایچون برصحابی کفایت ایدیوری. صبر، عزم، متانت اصحابده تجسم ایتمشدی. برصحابی ایچون توجه ایتدیکی یردن دونمك، دوشندیکی ایشدن واز کچمك متصور دکلدی.

کندیلرینی احاطه ایدن جزیره‌دن آز بر زمان ظرفنده چیقه‌رق چوللری کچمش، طاغلری آشمش، دائرهٔ اسلامیتی ترکستان کبیر صحرالرینه قدر ایلرولتمشلردی.

بتون بوسعی مدید ایچنده یورولمق بیلمین وجودلر، طالمق بیلمین فکرلر، محنت ومشقتلرله طولو کونلرندن دقیقه‌لر، ساعتلر اختلاس ایده‌رك، فتوحات جسمانیه اثناسنده، فتوحات معنویه‌یه دخی دوام ایدیورلردی. اشته اوعلم جلیل فقه اومشقتلی زمانلرده اختلاس اولونان دقیقه‌لر، ساعتلر ایچنده تأسیس اولنمش؛ اوزرلرندن زرهلرینی، اللرندن اوق ومزراقلرینی براقه‌رق قالقانلرینی باشلری آلتنه قویدقدن صوکره ساکنانه، مستریحانه اجرا ایتدکلری اجتهادلرله توسیع قیلنمشدر.

بتون بونلرك اوزرینه صوك کونلرده تحدث ایدن فتنه‌لر، فسادلرده علاوه اولنمشیدی. آرتق اونورانی دقیقه‌لر، سکونتلی استراحت آور ساعتلرده بتمشیدی. اورطه‌لغی مدهش ظلمت استیلا ایتمش؛ نفاق وشقاقدن، قلنج وقالقاندن، قاندن باشقه هیچ برشی کورونمز اولمشیدی. هله ظلم، جهالت اهالی آراسنده پك زیاده توسع ایتمش بولنیوردی.

اصحاب کرام حضراتی بتون بونلره رغماً کمال عزم ومتانتله چالیشیورلر؛ بر طرفدن اهالی آراسنده اولان ظلمت جهالتك ازاله‌سنه سعی وغیرت ایدیورلر؛ دیکر طرفدن علمك حدودینی توسیع ایتمك اوزره اجتهادلرنده دوام ایدیوریورلردی.

اشته شویله عظیم برسعیك نتیجه‌سی اولمق اوزره بلاد مفتوحه‌ده اسلامیت ایچه کوکلشمش، فقه اسلام تماماً تأسس ایده‌رك اجتهادله برابر بتون اقطار جهانه انتشار ایتمشیدی. ممالك اسلامیه‌نك بتون اطرافنده تابعین کرامدن لزومی قدر علماء مجتهدین یتشمش؛ آرتق آنلر اصحاب کرام حضراتنه رقابت ایدرجه‌سنه چالیشمغه باشلامشلردی.

ذاتاً اصحاب کرام حضراتی بتون شوکشمکشلر ایچنده علمی احضار، علم ایچون لازم اولان اجتهادی اعداد وتربیه ایده‌رك یورولمش بولندقلری حالده جانلرندن زیاده سودکلری معلملری یانه چکیلوز؛ آرتق ناتمام قالان جهتلرك اکمالنی «اجتهاد» ه توفیقاً خلفلرینه حواله بیوریوریورلردی. رضوان الله تعالی علیهم اجمعین.

صوکی وار

قزانلی حلیم ثابت

صراط مستقیم رسالهٔ محترمه‌سنه

السلام علیکم

نیت خالصه ایله دین مبین اسلامه خدمت ایتمك اوزره هر هفته رساله‌کزه برخطبه کوندره‌جکم. بوندن مقصدم اقتدار کوستروب شهرت آلمق دکلدر. انجق مقصدم شودرکه بوخطبه‌لر بزم خطیب افندیلره نمونه اولسون وبی معنا اسکی خطبه‌لری آرتق ترك ایتسونلر. لکن نه شاشیله‌جق شیدرکه محاط علوم ومعارف اوله‌جق اولان دارالخلافة العظمانك خطیبلری بو اسکی خطبه‌لری ترك ایده‌میه‌جکلرینه عادتا عهد ومیثاق ایتمشلر کیبدر.

بوکونلرده برچوق ذوات محترمه‌دن آلدیغم مکتوبلرده: اسکی خطبه‌لرك شو طرز سقیمده نه‌وقته قدر دوام ایده‌جکی صورولمقله برابر، صراط مستقیمده درج اولنان عربجه خطبه‌لرك ترکجه‌یه ترجمه اولنمسی طلب اولنیور.

خطبه‌لریمزك شیمدیکی صورت تحریر وتلاوتی اسلامیتده بر بدعهٔ سیئه‌در .

بدعهٔ سیئه‌دن صراط مستقیمك ٦٠ نومرولی نسخه‌سنده بحث ایدلمشدی .

ترکجه اولمسی ایسه خطیبلرك حمیت دینیه‌لرینه ، ویاخود مرجع رسمیسنك اجبارینه قالمش برمسئله‌در ، صراط مستقیمده درج اولونان خطبه‌لرك ترجمه‌سنه کلنجه بو خدمت دینیه‌یی رساله مذکوره هیئت تحریریهٔ محترمه‌سنك ایفا ایده‌جکلرنده شبهه‌م یوقدر ، ومن الله التوفیق

توضیح

« ٦٣ » نومرولی صراط مستقیمده درج اولونان خطبهٔ عاجزانه‌مده توضیحی ایجاب ایدر بر فقره وار ایدی :

(یامن یخاف من حاکم الارض ولایخاف من حاکم السماء)

عصاة مؤمنینه وحقوق دینیه‌سنی محافظه ومراعات ایده‌میانلره قارشو برتهدید وترهیدرکه مواعظ عربیه‌ده قدیماً استعمال اولونور. مذکور خطبه دقتله اوقونور ایسه بالاده‌کی فقره مجاز اولدیغی تظاهر ایدر . صکره‌کی فقرده بونی تأیید ایلر. ذهنلر بشقه برمعنایه ذاهب اولماسون .

تصحیح : « ٦٣ » نومرولی خطبه ٣

صواب	خطا
واتسع الصدع	واتسع الدمع
الوحید وتصول	الوحید وتقول
تنل الرضا	تنل الرخا
فی عون العبد ما کان	فی عون العبد کان

علی شیخ العرب

خطبه

— ٤ —

الحمد لله الذی وفق للسیادة والسعادة اهل الاصلاح . الحمد لله الذی رفع للمخلصین فی الاعمال اعلام النجاح الحمد لله الذی أبان الحلال وحرم اهل الحرام من الفلاح . الحمد لله الذی لااله الا هو رب العرش العظیم استغفره واشهد ان لا اله الا الله خفض ورفع . واشهد ان سیدنا محمداً جاء بالقرآن وللرحمن سجد ورکع . اللهم صل وسلم علی هذا النبی مالاح للنصر نور وسطع . وعلی آله وصحبه اهل التهذیب والتقویم وسلم تسلیماً کثیراً .

(اما بعد فیا عبدالله) الدهر غدار فلما ذا ترکت النظر فی عواقبه بعین السداد . الشرع ستار فلما ذا هتکت حرماته باتباع اتباع الفساد. الرب جبار فلما ذا لم تخش صولة جبروته یوم التناد . الشیطان خداع فلما ذا اتبعت خداع هذا الرجیم . ما الذی دعاك للقعود عن نیل السعود والعمر قصیر . ما الذی قهرك علی الدخول فی الملاهی والمناهی والناقد بصیر . ما الذی اخرك عن تقدیم المتاب قبل الحساب والی الله المصیر . ما الذی اعماك عن هیبة الاله وهو بکل شیء علیم . اما دعاك الی بابه ونادك . اما امرك بحفظ دین المصطفی ووصاك . اما حذرك من رکوب معصیته ونهاك . اما عرفك الطریق القدیم اما نفخ فیك الروح وقواك. اما حفظك فی ظلمة الاحشاء ورباك. اما جعل لك قراراً فی ملکه وآواك. اما وعدك بالفوز فی دار النعیم . کم عصیته فستر بحلمه وغطاك . کم اغضبته بالعصیان وبالاحسان ارضاك . کم عادیته بنقض العهود وبذل الجود والاك . کم وکم وانت لم تزل فی فعلك الذمیم. ان لم تخف من الفضیحة فخف من سوء آل القبر وضمته ان لم تخف علی العرض فخف یوم العرض من الحساب وشدته . ان لم تخف من قول الخلق فخف من بطش الحق وصولته . ان لم تخف من لقاء العظیم فخف من عذاب الجحیم . اتق الله فبالتقوی تقوی علی الاقوی وتمهد السبیل . اتق الله فبالتقوی یقوی المظلوم ویعز الذلیل . اتق الله وانا بالنصر کفیل والله ذو فضل عظیم .

قال رسول الله « ص » (اعبدوا الرحمن واطعموا الطعام وافشوا السلام تدخلوا الجنة بسلام) صدق رسول الله .

علی شیخ العرب

خطبه

— ٥ —

الحمد لله مستحق الحمد والتمجید . ومتحف اهل طاعته بفضله وکرمه المزید . الذی خلق الخلق علی مایشاؤه ویرید . ویسر کلا الی عمله فمنهم شقی وسعید . فسبحان من جعل الشقاوة والسعادة علی مقتضی الوعد والوعید . احمده سبحانه وتعالی حمد عبد القی السمع وهو شهید واشهد ان لا اله الا الله وحده لاشریك له شهادة عبد اظهر عن ضمیره کلمة التوحید واشهد ان سیدنا محمد عبده ورسوله سید کل قریب وبعید اللهم فصل وسلم وبارك علی هذا النبی الکریم والرسول السید السند العظیم ذی القلب الرحیم سیدنا محمد وعلی آله واصحابه ذوی الرأی السدید . وسلم تسلیماً کثیرا « اما بعد فیا عبادالله » کثر استماعکم للمواعظ فلم تؤثر فی قلوبکم وتکرر علیکم التهدید ومع ذلك لم تقلعوا عن ذنوبکم . وتعرضتم لذکر عیوب العباد واعرضتم عن النظر فی عیوبکم . وانساکم الشیطان ذکر الله وحقیق ان تذکروه قیاماً وقعوداً وعلی جنوبکم . طالما شاهدتم العبر فاعرضتم . وعاهدتم الله علی التوبة فنقضتم . وعزمتم علی عصیانه بقلوبکم وصممتم . وخوفکم عذابه الاکبر فما اهدیتم ولا ارتدعتم . فوالله لتبلعن الارض من علیها . ولیرجعن من خلق منها الیها . ولیباشرن المجرمون منکم عذاباً الیما . ولترون الیها السامعون یوماً عظیما . ذلك یوم ترتج فیه الارض وتتزلزل . وتهبط الاملاك فیه وتتنزل . وتظلم الشمس من فوقکم وتتکور . وتضعف الاقدام عن المسیر وتتعثر . ویتعسر الخلاص یومئذ ویتعذر . ویمد الصراط فلایمر علیه الا السابق المضمر . ذلك یوم تبلی فیه السرائر . وینکشف مافی الضمائر . ویبهت وجه الجائر . ویفتضح اهل الکبائر . ذلك یوم تشخص فیه الابصار . وتتفرق فیه الانصار . ولا یقبل من العاصی اعتذار . ذلك یوم تأتی فیه کل نفس معها سائق وشهید لقد کنت فی غفلة من هذا فکشفنا عنك غطائك فبصرك الیوم حدید . روی عن

عبدالله بن عمر «رضی» انه قال اخذ رسول الله «ص» بمنکبی وقال «کن فی الدنیا کأنك غریب اوعابر سبیل وعدنفسك من اصحاب القبور یا ابن عمر اذا اصبحت فلا تحدث نفسك بالمساء واذا امسیت فلا تحدث نفسك بالصباح وخذ من صحتك لسقمك ومن حیاتك لموتك فانك لاتدری یا عبدالله ما اسمك غدا» صدق رسول الله .

علی شیخ العرب

لطائفدن :

رسام مقلی !

بر زمان واردی‌یا تاریخ مقدس موداسی ..
یکی یاپدیردیغی کوشکك بویوجك بر اوطه‌سی ،

مطلقا اسکی تصاویر ایله زینتلنسین ،
دیه رسام آرانیر خیلی زمان بر زنکین .

بری پیدا اوله‌رق ، بن یاپارم ، دیر . قولنی
صیفایوب اقشامه وارماز ، سکز آرشون صالونی

صیوار اما نه صیوار ! صاحبی دیر :

— اوسته ، بو نه ؟
قیپ قیزیل بر بویا چکدك اوطه‌نك هر یرینه !

— بو رسم ، عسکری باصمقده ایکن فرعونك ،
بحر احمر یاریلوب کچمسیدر موسانك .

— هانی موسی به آدام ؟

— چیقمش افندم قارایه ..

— فرعون نرده ؟

— بوغولمش ..

— یا بو قان رنکی بویا ؟

— بحر احمر آی افندم .. یشیل اولمازیا بوده !
— چوق کوزل لوحه ایمش طوغروسی شنلندی اوطه !

۲۰ تشرین ثانی ۳۲۵ محمد عاکف

طوفان نوح

فلسفهٔ مثبته صحیفه‌لرندن :

انسانلرده ادوار قدیمه‌نك ، — ظلمتلر ایچنده مبهم ، کریزان برکولکه کبی قالان — زمانلرك موروثاتی ، اویله درین تأثیرات اجرا ایده‌رکه: بتون شئون حیاتیه‌یی بوغیرمطرد مؤثرات اره‌سنده ارامق اوراده صاصلماز برغایهٔ منطق بولمق دائمی ، زرین براملی ، حقیقی برواسطهٔ فعالیت اولیور .

متمادی براستحالهٔ عضویه قارشیسنده شعشعه‌دار بردورهٔ تکاملی قوجاقلامق ، بشریتك یومروقلر ، تحکملر التندن یوکسه‌لن جریحه‌دار ایکلتیلرینی تخفیف ایتمك امیدیله چالیشان ، یورولان انسانلر؛ — اعصار آفله‌نك موروثاتندن‌می ، بیلمم — یاشادقلری یرلری شدتله سورلر مختلف زمانلرك اعماق نسیانه کومولن «مسعود ، فجایع نمون خاطراتدن باکی برلرزش حظوظ دویارلر. بوده‌نه‌در؟ غیراختیاری بریاد ماضی ...

غربك متفلسف وجودلرندن برینی تشکیل ایده‌ن «ژول سیمون» عوامل حیاتیه‌یی ایضاح ایدیورکن دییورکه :

[— بشریت ؛ کچیردیکی ادوار طفولیتدن شمدی‌یه قدر بوحس اجتماعی التنده أزیلمشدر . چونکه : بو ، اك برنجی مؤثر ترقیدر.]

ایشته امام سیوطینك ، شرقك محیط پاکرنده یتیشن بودهای بلندك منقرض عصرلردن کلن صدای تصوفیده بزم صماخ حقیقتمزده شو جمله‌لری فیصلدار :

— ترقی ؛ ماضی ایله حالك دائمی برمقایسهٔ منطقیه‌سیدر. دیمك اولیورکه : برقومك ، برعنصرك اك بیوك سائق ترقیسی ماضیسیدر. مدنیتك مؤسسی اولان ملتلر ماضیلرینی هیچ بروقت قاپالی بولمامش اونلر ؛ هپ اومستغرق نسیان زمانلردن اوزانان صدای تاریخینك عکوس متمادیه‌سنی ، موجات انتباهنی دیکله‌یه‌رك منتظم بردورهٔ تکامل کچیرمه‌یه موفق اولمشلردر . روما حکومتنك خونین برتمثالی ، انصافسز برحاکمی اولان « دومیته‌ن » ؛ ندماسنه :

« — اسکی قیلیجلرمی هروقت زیارت ایدیکز . اونلرك لال وابکم وضعیتی سزه برچوق شیلر فیصلدایه‌بیلیر . » دیردی . بوحقیقت تاریخیه ، بزه هروقت تاریخدن لزوم استعانه‌یی اخطار ایده‌ر . چونکه: برانسان متکامل ، متمثل برماضیدن بشقه برشی دکلدر . انسانلر ، ماضیلرینی نه‌قدر أیی تمثل ایده‌رلرسه مبارزهٔ حیاتیه‌ده تأمین موفقیت کندیلری ایچین اوقدر قولای اولور .

ماضی‌یه درین برحس حرمت بسلمه‌مك ؛ انسانلرك برحس اصلیسیدر. «اوکوست قونت» ك عنعنات فلسفه‌سنی قبول ایده‌ن بر آدم ، بربوزی ثیویست بیله بوتأثیردن قورتولاماز . زیرا : ادراك؛ برتمثل ، دها دوغروسی بر ادمان عضویدر . تاریخ میدانده ...

تاریخ ؛ بشریتك ادوار طفولیتده ایکی اوچ وقعه‌نك یالان یاکلش برمعکسندن عبارت ایکن بوکون « آثار عتیقه فنی — آرخه ئولوژی » اك صمیمی برمعاون اولیور . ماضینك انقاض احتشامندن صارصیلماز حقیقتلر چیقاریور. ایشته اوحقیقتلر؛ تاریخك شکلنی ده کیشدیریور عادتا تاریخ ، تکامل اجتماعی ایله یان یانه کیدیور .

شمدی محترم قارئم ، شولزوم تمثل ؛ مختلف‌فیه ، مهم برمسألهٔ تاریخیه‌نك تحلیل وتشریحنی ایجاب ایدیور. یوقاریده سویله‌مشدم که: « تاریخ عادتا برمقیاس ترقیدر ؛ بو؛ پك دوغرودر. تاریخك رصین اساسلرینی بزه مقدساتمز کوریور . لکن فروعاتنك اکتساب قطعیت ایتمه‌سی بزم ایچین براحتیاجدر . بونلردن بری ، بلکه‌ده اك مهمی « طوفان نوح » در . طوفانك وقوعنده شبهه یوقسه‌ده

صو آلتنده قالان قسم اعظم ارضك محیطی حقنده برچوق اختلافات وجوددر .

برروایت بزه انسال بشرك نوح (ع . س) اخفادندن وجوده كلدیكنی وتورات شرحنده بیان ایلدیكی اوزره نیل كنارنده یتیشن نباتات نوعندن یابیلان كمی اهالیسندن باشقه هیچ كیمسه‌نك قالمادیغنی سویلیور . دیكر برروایتده طوفانك معین برمنطقه داخلنده حصوله كلدیكنی ، بیان ایدییور . بونی ایلك دفعه ایكنجی عصر میلادیده یتیشن، اورتودوقس راهبلرندن سوریه‌لی «تاتیه‌ن» ادعا ایتمش ویونانستانده بوزمینه متعلق برچوق وعظلر ویرمشدر . (آنسیقلوبه‌دی‌ره لیژیبونه) ده معلومات مفصله واردر .

ژول لاروق ؛ » تاریخ وفن » عنوانلی اثرنده دییوركه: [جودی داغی أتكلرنده اجرا ایدیلن تدقیقات ؛ بورالرینك ادوار سالفه‌ده صو آلتنده قالمش اولدیغنی واضحاً كوستریر . ذروه‌نك ۳۰۵ مترو اوزاغنده قوملر ، طاشلرك آنجاق وضعیت طبیعیه‌لرندن استدلال ایدیله بیلن أشكاللر ، نوات عضویه بولونمشدر . بونلر ؛ ارضك اوغرادیغی حادثات طبیعیه نتیجه‌سیدر .]

فلسفهٔ مثبته‌نك اك بویوك مدافعلرندن اولان دوقتور « روبینه »؛ فضله‌اوله‌رق « ده‌رینه‌رایده»ده تركستانك، شمالی‌ایرانك ، قافقاسیه‌نك صولر آلتنده قالدیغنی بیان ایدییور . بوحوالیده بولونان حیوانات بحریه انطباعاتی ، نوات متحجره ؛ قوانین مدنیهٔ اسلامك محتویات باهره‌سنی انظارمزه اوكنه قویویور . كلهلم فلسفهٔ دینیه‌مزه :

سورهٔ نوحده « مماخیطئاتهم اغرقوا فادخلوا... » آیت كریمه‌سنده « اغرقوا » نك ذكر ایدلمه‌سی معنای عمومیت افاده ایده‌مز. چونكه: « انا ارسلنا نوحاً الی قومه ان انذر قومك ... » آیت كبراسنده نوح (ع . س) ك یالكز قومنی انذار ایچین ارسال ایدیلدیكنی قطعاً بیان ایده‌ر. حالبوكه:«قوم » آیری آیری حوالیده یاشایان وعاداتی یاشادقلری محیط تأثیریله آزچوق ده‌كیشن جمیات صغیرهٔ انسانیه معناسنه‌در . قوم لفظندن «ارضك‌ازلیتدن‌ابدیته دوغرو سیلان‌ایدن «نسغ حیاتیسی» قصد ایدیله‌مز. مقدساتمزه نظراً اوامر الهیه‌یی تلقی‌ایده‌مه‌ین قوم نوح (ع . س .) ك اغراق ایدیلدیكی وارضك سائر محللرنده ساكن عناصرك قورتولدیغی قطعی‌در . بتون كرهٔ ارضك صو آلتنده قالدیغی فرض اولونسه تحولات طبیعیه‌نك حال حاضره آزاجق موافق برتأثیر اجرا ایتدیكی‌زمانلرده اولاد نوحك وسائط‌ابتدائیه‌ایله آمریقایه ناصل‌كچه‌بیلدیكی واردخاطر اولابیلیر . « قولومب » ك وسائطمدنیه‌نك نسبةً فوق‌العاده موجود برزمانده بولوندوغی حالده آمریقایه نه‌قدر مشكلات ایله كیتدیكی تصور اولونورسه بونك مستبعد برخیال اوله بیله‌جكی ، بدیهیدر . آمریقانك مؤسسات ابتدائیه‌سی ، اوته‌ده بریده بولونان تكلسات حیوانیه كوستریوركه : بوراده حیات؛ دورهٔ آدم (ع . س .) ایله معاصردر . هیچ بر انقطاعه، هیچ برسقوطه اوغرامه‌مشدر . طبقات متحجره‌نك انتظامی‌ده بوكا بویوك بردلیلدر . بوتون بومناقشات فنیه ، دلائل منطقیه ؛ طوفانك معین برمنطقه داخلنده وقوعه كلدیكنی آ كلاتیور . رشیم حیاتی بردر. انسانلر ؛ كرهٔ ارضك تحولات طبیعیه‌یه اوغرامغه باشلادیغی زمانلرده بو مجهول قطعه‌لره‌یرلشمشلر . طبیعتده حصوله كلن حادثات متمادیه تأثیریله یكدیكرندن آیریلمشلردر . نوح (ع . س .) صولر آلتنده ترك حیات ایده‌ن قومندن صوكرا اوحوالی ایچین بر (ایكنجی ابوالبشر) در . چونكه : « مما خطیئاتهم اغرقوا... » آیت كریمه‌سنك مضمونی عمومیتی‌دكل ، خصوصیتی افاده ایدییور ، « ... الی‌قومه...» قیدی اعتراضه محل براقمایور . دیمك اولویوركه : نصوص قرآنیه وحقایق فنیه وقوعه كلن طوفانك بوتون كرهٔ ارضه شامل اولمادیغنی میدانه چیقاریبور .

مدرس زاده

كوپریلیلی : باهرالسقفی

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حقی‌افندی طرفندن ۲۹ اغستوس ۳۲۵ تاریخنده اسكی مكتب حقوقده مكاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلشدر)

ایكنجی مصاحبه‌دن مابعد

(خلاصه : فعل وفعلده اوچ عنصر — اصل معنا عنصری — تمیز كوكلر وفیلیزلی كوكلر — اصللری اوره‌توب احتیاجی اداره ایتمك یولی — مادهٔ اصلیه ومادهٔ فعل — اصللرده نفی — زمان عنصری — آنا صیغه‌لر وربط صیغه‌لری — دوقوز آنا صیغه — آنا صیغه‌لرك تشكیلی —صیغه‌لرده نفی صورتی و مضارع نفینك بوزوقلغی — ربط صیغه‌لری او قدر ایشله‌ك دكل — ... بقیه‌سی صوكره)

فعل ایله اسم آراسنده‌كی فرقی بیلیرز . اسم ، برشی كوسته‌ریر ، بوقدرله قالیر . فعل ایسه ، بر حال بر ایش ، بروارلق بیلدیرر . . واقعا بوده برشی كوسته‌رمك دیمكدر . فقط اسم برشی كوسته‌روب قالدیغی حالده ، فعل بوقدرله قالمایوب او شیئك زمانی وصاحبی‌ده آ كلاتیر . مثلا (اویودی) ، (كوردی) دینلدیكی وقت، بونلردن آ كلادیغمز حالدن ایشدن ، وارلقدن باشقه ، اویویان كیم ؟ كورن كیم ؟ نه زمان اویودی ؟ نه زمان كوردی ؟ بونلری‌ده‌برابر آ كلارز. بویله‌جه مثلا (اویودی) كلمه‌سندن (« او » « كچمش‌زمانده » اویودی) معناسی‌چیقار. ایشته‌بوقطعی‌فرق،فعللری‌اسملردن‌قطعی‌صورتده‌آییریر.

شو حالده فعلده باشلیجه اوچ شی بولونیور دیمك : حالی وایشی بیلدیرن اصل معنا ، بونلری ایچنه آلان زمان ، بونلرك صاحبی اولان شخص ... بو اوچ شیئك بربرندن فرقلی اولان عنصرلری بربری آردنجه صیرا طوتار . یعنی تا باشده اصل معنا عنصری بولونوب زمان عنصری اوندن صوكره كلیر ، شخص عنصری ایسه هپسندن صوكره‌یه قالیر. مثلا (كوردیكز) كلمه‌سی فعلدر.. بونده‌كی (كور) عنصری (كورمه) دنیلان اصل معنایی كوسته‌ریر.. (د) ویا (دی) عنصری بومعنانك ظرفی اولان زمانی وفعلك برطورینی كوسته‌ریر .. (كز) عنصری‌ده بومعنایه صاحب اولان ، بوایشی

یاپان شخصی کوستەریر . کذلك (کلشز) کلەسی فعلدر . . بونده (کل) آنا معنایی ، (مش) زمانی ، (ز) شخصی کوستەریر . بوعنصرلر بعضی یرلرده بویله ترتیب اوزره تمـام تمام ، آچیق آچیق کوروننمەسەده قبول ایتدیکمز اسـاس مقبولدر . ایشته بونقطه فعلده الك اساسلی ودائما نظرده طوتولاجق برنقطەدر .

بونقطەدن صوکره هرکسجه معلوم بر ایکی اصطلاحیده شویله بر اوجنه طوقونارق اویاندیرمق مناسـبدر . . جملەجه معلومدرکه فعلده کورونن وارلغك ، حال وایشك صاحبی اولان شخصه وشیئه (فاعل) دیرلر . بوحال وایش یا فاعلك کندیسنده قالیر ، یافاعلدن آشوب باشقه بریسـنه طوقونور . معناسی فاعلده قالان فعله (فعل لازم) ومعناسی باشقەسنه طوقونان فعله (فعل متعدی) دیدکلری کبی معنا کندینه طوقونان او باشـقه بریسنەده (مفعول) دیرلر . فاعلی بللیومیدانده اولانفعله (فعلمعلوم) وفاعلی نەدنسەسویلنمیەرك مفعولی فاعل یرینه کتیریلن فعله (فعل مجهول) دیرلر . بعضـاً فاعلك یاپدیغیایش باشقەسنه طوقوناجق یرده ینه کندیسنەطوقونور . بویله فعـله (فعل مطـاوعت) و (فعل مطاوع) دینیر . بعضـاًده فاعلر بردن زیاده اولور ویاپدقلری ایش ینه کندیلرینه طوقونور . بویله فعله (فعل مشارکت) و (فعل مشارك) دینیر . مثلا (احمد اویودی) دیدیکمزده (احمد) فاعلدر ، (اویودی) فعل لازمدر . (احمد محمدی کوردی) دیدیکمزده (محمد) مفعولدر ، (کوردی) برجهتدن فعلمتعدی وبرجهتدن فعل معلومدر . (احمدکورولدی) ده (کورولدی) فعل مجهولدر . (احمد کوروندی) ده (کوروندی) فعلمطاوعدر . (احمدکوروشدی) ده (کوروشدی) فعلمشارکدر .

بوخاطرەلری تازەلەدکدن صوکره مقصده دونوب اوچ عنصری برر برر یوقلامه ایدەلم .

الك اول (اصلمعنا) عنصرینی آلاجغز . بونی نرەدن آلاجغز ؟ مصدردن آلاجغز . دیمك ، مصدر بورادەده اوکمزه چیقیور . مصدر فعلك آناسی اولدیغی کبی ، اسـملردن صفتلردن پك چوغنكده آناسیدر . کوردككه مثلا (طوتمق) کلەسندن برچوق اسم وصفت چیقار . . هله بونلردن (طوتان) ، (طوتوجی) ، (طوتمش) ، (طوتغون) ، (طوتمه) ، (طوتولان) ، (طوتولمش) ، (طوتولوجی) و (بیلدیك) ، (طانیدیق) کبیلری فعله پك یقین ، پك علاقەلی . . حالبوکه بونلر فعل ایکن زماندن شخصـدن مایەلرینی غائب ایدوب یرندن قایمش ، فعلك سینەسندن قوپوب اسم وصفت اولمش . بونلر فعله بوقدر یاقین اولمقله برابر اسم فامیلیاسنه کیرمیشدر . بز ایسه اسم بحثنده دکلز ، بورادە مصدری کوروب کچەجکز .

مصـدرك کندیسی نرەدن چیقار ؟ بونی آرامق ، اینجەلەمك لغتجینك ایشـیدر ، قواعدجینك ایشی دکلدر . بورادە شـو قدر سویلەیەبیلیرزکه مصدرلرك بعضیسی اصلندن طوغوشندن مصدردر ، بعضیسی ایسه صوکرەدن اسـمدن صـفتدن یا کشـیریلارق مصدر

حالنه قونولمشـدر . یعنی بونلرك بعضـیسی کوکدن سـورمەدر ، بعضـیسی دالدن اکمەدر . مثـلا (کورمك) ، (طوغمق) کلەلری مصدر اولارق طوغمشدر . . (بویامق) ، (اکشیمك) ، (آجیمق) ، (شـکرلەمك) ، (طوزلامق) ، (شکرلنمك) ، (طوزلانمق) ، (شکرلشمك) ، (طوزلاشمق) ، (اکشیلنمك) ، (آجیلانمق) ، (اکشیلشمك) ، (آجیلاشمق) مصدرلری ایسـه (بویا) ، (شـکر) ، (طوز) اسـملریله (اکشی) ، (آجی) صفتلرندن برر تقریبله طوغورتولمشدر . بو باقیشه کوره مصدرلر ، (اصلی) اولور ، (اسمی) اولور ، (وصفی) اولور .

مصدرلردن (بویامق) ، (یامامق) ، (صیوامق) ، (اکشیمك) ، (اسکیمك) ، (آجیمق) کبی بعضـیلری اسـمدن و وصـفدنمی چیقارلدیغی ، یوقسه اسمووصف کندیلرندنمی چیقدیغی بیلنمەیەجك قدرمصدراصلییەیاقیندر ویا مصدراصلیدر . . بعضیلریده (شکرلەمك) ، (شکرلنمك) ، (شکرلشمك) ، (طاتلیلانمق) ، (طاتلیلاشمق) ، (سرتلنمك) ، (قاتیلاشمق) کبی اسمدن صفتدن یاپیلدقلری ، یعنی (اسـمی) و (وصفی) نوعندن مصـدر اولدقلری آچیق آچیق کورونەجك صورتده آنادن طوغمه مصدردناوزاقدر واصلیاولمایان نوعدن مصـدردر . بونی بوندن زیاده اوزاتمایالم . . چونکه بورادە بزه لازم اولان شی فعللرك (اصل معنا) عنصریدر .

معلومکزدرکه اسم معنا نوعندن اولان مصدرده فعلك آنا معناسی بولونور ، زمان وشخص بولونماز . بونك ایچونمصدر دیدیکمزکلەیه باشقه بر قیمت عطف ایدیلیور . مصدر نه اولورسه اولسون ، اصلی ویا اسمی ویا وصفی اولسون بونك بزجه اهمیتلیجهتی ، اوندنفعللرك آناسی اولان کوکی ، فعل مادەسنی آلمقدر . مصدردن ـ کوتوکك قورو یرینی کسر کبی ـ (مك) ، (مق) اداتنی قوپاریر آتارسەق ، بزه لازم اولان اصل آنا معنانك کوکنی الده ایتمش اولورز .

بو کوك هر وقت ترتمیز اولاماز . بونك کنـدی طوغوشی اعتباریله دورلو درلو طورلری حاللری اولدیغی کبی ، فاعلنـه نظراً وفاعلیله آلیش وریشیاعتباریلەده دورلو دورلودو کوملریبوغوملری چاتاللریاولور . بعضی کوکلر (اویو . .) ، (کور . .) کبی ترتمیزدر ، فیلیزدن دالدن خالیدر . بعضی کوکلر (شکرله . .) ، (شکرلن . .) ، (شکرلش . .) کبی طوغدیغی صیراده ، بلکەده طوغمقایچون برآز فیلیز یاپمش دکیشمشدر . بعضی کوکلرایسه (اویوت . .) ، (اویوتدور . .) ، (اویوتدورت . .) ، (اویوتدورتدور . .) ، (کورول . .) ، (کورون . .) ، (کوروش . .) ، (کوروشـدور . .) ، (کوروشدورت . .) ، (کوروشدورتدور . .) کبی دورلو دورلو دکیشیکلکه اوغرایوب طبیعیلك وآنادن طوغمەلق حالنی ایجه غائب ایتمشدر .

بونك سببی ایسه پك بللی . . لازملك ، متعدیلك بعض اصللرده صناعی وصوکرەدن یاپمه برحالدر . چونکه لسان ، بزه ایستەدیکمز قدر آنا معنا کوکی بولوب ویرەمز . چارەسز ، اوفاق بر عملیه ایله

لازم اصللری متعدی یاپارز .. مشـارك یاپارز .. متعدیلری تکرار تکرار متعدی یاپارز .. مطاوعلری مشارکلری برده متعدی یاپارز . اسملرده (لك ، جی ، لی ، سز ، جك . جکز ، جه ، مسی) کبی آیاقلرله یکی یکی اسملر یاپدیغمز کبی فعللرده‌ده بویله (ت ، ل ، ن ، ش ، در ، درت ، درتدر ، درتدرت) کبی اکلرله ، پارچه‌جقلرله اکسیکلری یولنه قویوب احتیاجی اداره ایدرز ، اصللری اوره‌تیرز. (اویو ..) اصلندن (اویوت ..) اصلنی چیقاریرز . (کور ..) اصلندن(کورول ..)، (کورون..) ، کوروش..)،(کوردور..)، (کوردورت ..) ، (کوردورتدور ..) ، (کورون‌دورت ..) ، (کوروشدورت ..) اصللرینی چیقاریرز ، کچیریز .

بو اصل معنا کوکلرندن مصدر فامیلیاسنه‌ده حصـه‌لر چیقاروب (اویوتمه) ، (کوروله) ، (کوروتمه) ، (کوروشـمه) ، (کوردوردورمه)، (کوردورتمه) ، (کوروشدورمه)و (اویوتوش)، (کورولوش) ، (کورونوش) ، (کوروشوش) ، (کوردوروش) کبی‌مصدرتخفیفیلر، حاصل مصدرلر یاپارز. ینه بورادن، اسم فامیلیاسنه براقیلان فعلدن قویمه اسم وصفتلره‌ده اولدقجه اهمیتلی بر‌پای چیقار ، (اویوتوجی) ، (کورولوجی) ، (کورونوجی) الخ .. دینیر .

آکلاشیلدیغی وجه ایله مصدر اداتی آلندقدن صوکره اورته‌ده قالان کوك ، یا آنادن طوغمه و اکدن عاری سـاده بر کوکدر ، یا بر طاقیم پارچه‌لر آلوب سـاده‌لکنی غائب ایتمش فیلیزلی بوروزلی بر کوکدر . برنجی حالده‌کی کوکلره (مادهٔ اصلیه) وایکنجی حالده‌کی کوکلره (مادهٔ فعل) دیرلر. مادهٔ اصلیه‌ماهیتنده‌کی کوکلر طوغدیغی کبی قالیر، آغیزدن‌چیقدیغی کبی‌یازیلیر. فقط مادهٔ فعل‌ماهیتنده‌کی کوکلرده‌کی پارچه‌جقلر، ادات اولدیغی‌حالده، یازیده اطرادینی پك محافظه‌ایده‌مز. مثلا (ل، ن، ش) حرفلرینك‌اوستنه مناسب‌صائتلرقونولورده(یاپیل)، (ییقیل)، (صاقین)، (صیقین)، (کورول)، (کورون)،(بوغول)، (بیلیش) ، (کوروش) اصللری بر آز اطرادسز یازیلیر . کذلك (در ، اوت درتدر) پارچه‌جقلرنده‌ده بوحال واقع اولور .

اصللرده لازمی متعدی یاپمق ، متعدی‌یی مجهول یاپمق ، مطاوع یاپمق ، مشارك یاپمق ایچون قوللانیلاجق اداتلر شـویله بویله معین ومعلوم ایسـه‌ده بونلری قواعدجی حقیله حل ایده‌مز . مکرکه پك چوق‌مستثنایی صیرایه‌دیزه. واقعامجهول‌ایچون(ل)، مطاوع‌ایچون(ن)، مشارك‌ایچون (ش)، متعدی ایچون‌ده (ت، در، درتدر) کبی برطاقم پارچه‌جقلر وار .. فقط بونلری کوزمزی قاپایوب‌ده هر اصله‌تطبیق ایده‌میز . بونده بیلنلرك قوللانیشنه سویله‌یشنه تابع اوله‌جغز . بزم یاپاجغمز شی ، طلبه‌مزه برطرفدن برچوق (اصلی واسمی ووصفی) اصللر بولدوروب‌بونلری متعدی، مجهول ، مطاوع، مشارك یاپدیرمق وایشـلتمکدر .. بر طرفدن‌ده بونلرك فرقلرینی حس ایتـدیرمك وکندیلرینه بولدورمقدر .

فعللر مثبت اولور ، منفی اولور . بو حالده فعللرك اصللری‌ده بالطبع مثبت ومنفی اولور . اصـللر کنـدی حاللرنده بولونورکن مثبتدر . بونلری منفی یاپمق ، بیلدیکمز وجـه ایله غایت قولایدر . خفیف هجالی اصـللره (مه) وثقیل هجالی اصـللره (ما) علاوه ایدیلنجه ایش بیتر . زمان عنصری نفی اداتندن صـوکره‌یه قالیر . بونك یالکز مضارعلرده بوزولدیغنی صیراسی کلنجه سویله‌یه‌جکز . فعللرده‌کی منتظم نفیك یاننده برده اولدقجه منتظم‌استفهام ایشی وار.. بونی‌ده شخص عنصرندن صوکره کوره‌جکز .

اصل معنا عنصرندن صوکره زمان عنصری کلیر . معلوم‌که زمان اساساً اوچدر. ماضی، حال، استقبال. بوعنصرده زماندن‌باشقه‌برشی‌ده وار. مثلا (اویودی) ده ماضی، (اویومش)ده ماضی.. بونك برنده فعلی کورمش اولمق ویا او قوتله تلقی ایتمك وار ، دیکرنده بونی باشقه‌سندن ایشـتمش اولمق ویا او قوتله تلقی ایتمك وار . بوکا باقنجه بوعنصره یالکز (زمان عنصری) دیمك بر آزتسا محلیدر. فعل بوعنصری النجه، (صیغه) دینن شی میدانه کلمش اولیور . بیلمم‌که بوکا (صیغه عنصری) دینسه اولورمی؟ نه‌ایسه (زمان عنصری) دیدکجه بونی بر آز دها فضله معناده آکلاییورم‌لم.

فعل بوایکنجی‌عنصری آلنجه ، (صیغه) دینن شی میدانه کلیور. (صیغه) نه ؟ فعلك‌بر حالی که فعل اوحال ایچنه کیرنجه اسـمدن تماماً آییریلیورده زمانی‌ده تضمن ایدییور . فقط بورادە‌ده برشی وار.فعلك زمانی‌تضمن‌ایتمك حالی‌هروقت‌پك‌صریح دکل.. یعنی صیغه‌لرك‌بعضیسنده زمان آچیق آچیق کورونیور ، بعضیسـنده قاپالیجه ویا قاپالی کبی. مثلا (کوردی ، کورمش ، کورور ، کوریور ، کوره‌جك ، کوره ، کورمه‌لی، کورسه، کورسون) صیغه‌لرنده زمان پك آشکار. حال بوکه (کوروب، کوردکده، کوردوکچه، کورونجه، کوره‌لی، کوردیکی، کوره‌جکی، کوردیکندن، کوره‌رك) کبی صیغه‌لرده زمان بر آز قاپالی . اوته‌کیلرده زمان کبی شخص‌ده آچیق آچیق کورونورکن بونلرده بوجهت‌ده کور، بوجهت‌ده‌صاغیر.(کوروب) دییورز.. پکی، نه‌وقت کوروب؟ بوندن صوکرا کله‌جك فعله‌باقالی.. مثلا (کوروب‌قاچدی) دیرسه‌ك زمان‌ماضی ایمش ، (کوروب قاچیور) دیرسه‌ك زمان حال ایمش دیه حکم ایتمه‌لی. کذلك(کورونجه) دییورز: پکی، کیم کورونجه؟ (بن کورنجه)، (سن کورنجه) ، (او کورنجه) ، (بز کورونجـه) کبی براداره یاپمالی که شخص آکلاشیلسین . بونلرك جمعلری‌ده هان یوق. شـو حاله نظراً صیغه ایشـنده بر ایکی دورلولك کندینی کوسـته‌رییور.. برنده زمان وزمانله‌برابرشخص آچیق‌وتمام، دیکرنده‌زمان‌وزمانله‌برابرشخص آچیق وتمام‌دکل. تمثیل‌معذورطوتولسون،بری‌تام‌تام‌ارکك، دیکری‌بر آزخنثا.

نه‌یاپمالی؟ عقلمجه اسـاسده صیغه‌یی ایکی نوعه آییرمالی . بونك بر نوعنك، یعنی یاریم یامالاق واویوتی صیغه‌لرك ذاتاً بزده اسمی وار: ربط صیغه‌لری. بونلره(ربط صیغه‌لری) دیمه‌لی.. تام وقبادایی صـیغه‌لره (آنا صیغه‌لر) دیمه‌لی. بوندن ایسنی بولوب‌ده‌سویله‌ین‌اولورسه‌قبوله حاضرز. بن‌شمدیلك بوتعبیرلری قوللاناجغم. اوت، صیغه اساساایکیدر: آنا صیغه‌لر، ربط صیغه‌لری.

آنا صـیغه‌لری آرار طارارسـه‌ق دوقوز دانه‌دن عبارت بولورز. بونلری شخص معناسندن‌تمامیله قورتارمق‌قابل اولمادیغندن چاره‌سز بر آز تسامحله شخص عنصرندن ظاهراً خالی کورونن غائب صورتی

آلارق (کوردی ، کورمش ، کورور ، کوریور ، کوره‌جك ، کوره ، کورمه‌لی ، کورسه ، کورسون) صورتنده بولاجغمز بودوقوز شکله صیرا ایله (ماضیٔ شهودی) ، (ماضیٔ نقلی) ، (فعل مضارع) ، (فعل حال) ، (فعل استقبال) ، (فعل التزامی) ، (فعل وجوبی ،) (فعل شرطی) ، (فعل امر) دینلدیکنی بیلیرز . بونی بولدقدن صوکره ، آرتیق امر صیغه‌سنك (امر غائب) و (امر حاضر) دیه ایکی آیری صیغه صورتنده طاغیتلماسی ، صیغهٔ شرطیه‌نك فعل التزامی ایله (ایسه) فعل اعانه‌سنك برلشمشی فرض ایدلمه‌سی کبی وهملره اعتبار ایتمه‌یز .

بولونان دوقور صیغه‌ده‌کی صیغه عنصرلرینی ، اصل معنا عنصرلرینك هردورلوسنه طاقلق قابلدر . اصللر ، کرك ، مصدرك اصلی ویا اسمی ویا وصفی نوعندن اولسون ، کرك بونك لازم ، متعدی ، مجهول مطاوع ، مشارك کبی تنوعلرندن اولسون . فرق یوق . . ایشته هر صویدن برطاقیم اصللر ، یعنی اصل معنا عنصرلری .. مثلا ، (کور) ، (اویو) ، (داملا) ، (اکشی) ، (آجی) ، (شکرله) ، (طوزلا) ، (ازبرله) ، (آزارلا) ، (کفنله) ، (حسابلا) ، (اکریل) ، (دوغرول) ، (شکرلن) ، (طوزلان) ، (شکرلش) ، (طاشلاش) ، (یشر) ، (قارار) ، (یشیلان) ، (قارالان) ، (یشیللش) ، (قارالاش) ، (شکرلندیریل) ، (باللاندیریل) ، (اویوت) ، (اویوتدور) ، (کورول) ، (کورون) ، (کوروش) ، (کوروشدور) ، (کوروشدورت) ... صیغه عنصرلری بونلرك هیسنه‌قولایجه یاپیشیر .

صیغه‌لری ناصیل تشکیل ایدرز ؟ بوندن قولای برشی یوق . . ماضیٔ شهودیمی یاپاجغز ؟ اصللره (دی) عنصرینی یاپیشدیریرز ، (کوردی) ، (اویودی) ، (داملادی) ، (اکشیدی) ، (آجیدی) ، (شکرله‌دی) ، (طوزلادی) دیرز . ماضیٔ نقلیمی یاپاجغز ؟ (مش) عنصرینی یاپیشدیروب (کورمش) ، (اویومش) ، (داملامش) ، (اکشیمش) دیرز . مضارعمی یاپاجغز ؟ اساس اولارق بر (ر) آلوب ، بونی اوحالیله ویریت کوره مناسب برصائتله اصله‌یاپیشدیریرز ، (اویور) ، (داملار) ، (اکشیر) ، (آجیر) ، (شکرله‌ر) ، (طوزلار) و (دلر) ، (چالار) (کیرر) ، (چیقار) ، (یاپیشیر) ، (کورور) دیرز . فعل حالمی یاپاجغز ؟ (یور) عنصرینی آلیرز . . فعل استقبالمی یاپاجغز ؟ (ه‌جك) ، (یه‌جك) و (اجق) ، (یاجق) عنصرلرینی آلیرز .. فعل التزامیده (ه) ، (یه) عنصرلرینی ووجوبیده (مه‌لی) ، (مالی) عنصرلرینی آلیرز .. (کوریور) ، (ازبرله‌یور) ، (باقیور) ، (اویویور) و (کوره‌جك) ، (ازبرله‌یه‌جك) ، (باقاجق) ، (اویویاجق) و (کوره) ، (ازبرله‌یه) ، (باقه) ، (اویویه) و (کورمه‌لی) ، (ازبرله‌مه‌لی) ، (باقمالی) ، (اویومالی) و (ازبرله‌سین) ، (باقسین) ، (کورسون) ، (اویوسون) ، (اویوسونده ، بویوسون) دیرز .

صیغه تشکیلی ایشی قولای جهتندن یوروتور ایسه‌ك حساب‌بودر . اما داری‌بی داوول ایدنلری سویله‌تیرسه‌ك سوز چوق اوزوندر ، ایش چوق کوچدر . هله مضارع ! بکی ، مضارعك تشکیل ایدلمه‌سنی آزاجق تفصیل ایده‌لم . اونلرك تفصیلنی قیصار وقیصالتیرسه‌ق دیه بیلیرز که مضارعده اساس بر (ر) در . اصلك آخری صائت ایسه (ر) بوکا یاپیشیر .. (ایسته ـ ایسته‌ر) ، (آتلا ـ آتلار) ، (اری ـ اریر) ، (طاشی ـ طاشیر) . (سورو ـ سورور) ، (یورو ـ یورور) ، (اویو ـ اویور) ، (اوقو ـ اوقور) کبی . اصلك آخری صائت دکل‌ده صامت ایسه ، بردن زیاده هجالی اصللرك صوکلری اوستون واسیره هجالیلرنده (ر) دن اول بر (ی) واوتوره هجالیلرنده (ر) دن اول بر (و) کلیر .. (بجر ـ بجریر) ، (صاتاش ـ صاتاشیر) ، (کتیر ـ کتیریر) ، (طانیش ـ طانیشیر) و (اوفور ـ اوفورور) ، (کوتور ـ کوتورور) ، (بویور ـ بویورور) ، (اوتور ـ اوتورور) کبی . برهجالی [آخری صامتلی] اصللرده ایسه (ر) حرفی خفیف هجالرده ساده اوستون حرکه ایله وثقیل هجالرده دائما الفله اوست طرفه یاپشیر .. (دل ـ دلر) ، (چال ـ چالار) ، (کیر ـ کیرر) ، (چیق ـ چیقار) ، (اوز ـ اوزر) ، (کوم ـ کومر) ، (طوت ـ طوتار) ، (قوغ ـ قوغار) و (سرپ ـ سرپر) ، (قالق ـ قالقار) ، (سیلك ـ سیلکر) ، (ییرت ـ ییرتار) ، (دورت ـ دورتر) ، (اولچ ـ اولچر) ، (بورق ـ بورقار) ، (قورق ـ قورقار) کبی . فقط (کل) ، (قال) ، (بیل) ، (کور) ، (بول) ، (اول) کبی بعض اصللرك مضارعلری (کلر) ، (قالار) ، (بیلر) ، (کورر) ، (بولار) ، (اولار) اولاجق‌یرده ، قاعده‌دن قاچوب (کلیر) ، (قالیر) ، (بیلیر) ، (کورور) ، (بولور) ، (اولور) اولیور . ظن ایدرم ، بونلرله اوغراشمق قواعدجیدن زیاده لغتجینك ایشیدر . بونك حسابی مطلقا قواعده کسیله‌جك ایسه بونلری‌بولوب بولوب‌صیرایه دیزمه‌لی ، صاییلی بوزوق‌مضارعلری بویله‌جه میمله‌مه‌لی ، ایپله‌مه‌لی ، باغلامالی .

صیغه تشکیلی یولنده یوروتولن بوملاحظه‌لرده ، باخصوص یازی دوشونولورسه اوفاق تفك تسامحلر ، کورمزدن کله‌لر بولونور . فقط سادەلك کوزتمك ، ایشی کوچلشدیرمه‌مك وقاریشدیرمامق ایچون بویله یاپمق لازمدر . برده جودت پاشادن بری پك چوق قواعدجیلرك یاپدیغی کبی ، اصللری براقوب‌ده صیغه‌لری اصلك غیریدن چیقارمغه چالیشمامالی . . مثلا « فعل التزامینك مفرد غائبنه (یور) علاوه‌سیله فعل حال و (ه‌جك) ، (ه‌جق) علاوه‌سیله فعل استقبال یاپیلیر » و « فعل التزامینك مفرد غائبی بعضاً (صاپه ، کبی) صفت اولور » و « منفی ماضیٔ شهودیلرك جمع غائبلری‌ده بعضاً (قیریلادیق ، کبی) صفت یرنده قوللانیلیر » دیمه‌مه‌لی . چونکه بوحال مبتدیلری یا کلیش دوشونمکه سوق‌ایدر . چوجوق ظن‌ایدرکه فعل التزامی برآنادر . . (صاپا) صفتنده فعل التزامیدن ، بونك مفرد غائبلکندن وکذلك (قیریلادیق) صفتنده ماضیٔ شهودیلکدن وبونك جمع غائبلکندن ، فعللرك زماننددن وشخصندن برشیلر وهم ایدر .. حال بوکه بونلرده اونلردن شمه یوقدر .

ایشته کورولیورکه اصـل معنا عنصری ، کندینه زمان اداتی طاقیلمه‌دن وصیغه شکلی کلمه‌دن اول نه ایسه بونلردن صوکره‌ده هپ اودر . بونك بر حرفنه طوقونولماز ، صـیغه اداتی کوزلجه کلیر ، اصلك صوك حرفنك آلتنه قولایجه یرلشیر . فعلك اوست عنصرنده قیامت قوپسـه آلت عنصرلرك بوندن خبری اولماز وخبری اولمامق لازم کلیر . انسان ، بونی نظره آلارق دوشونورسه ، مثلا (سویله) اصلندن آلنان صیغه‌لرده (ه) نهایتنك یوق ایدلمه‌سنه نه‌سویله‌یه‌جکنی بیله‌من ، (باق) اصلندن آلنان مضارعك (بقار) شـکلنه کیرمه‌سنه باقار قالیر . صیغه‌لرك بوصورتله اصـللردن چیقارلماسـنه (اشتقاق) دنیلدیکنی بیلیرز .

دمینجك آکلامشدق‌که منفی فعللرده نفی اداتی اصل عنصرینك آلت طرفنه کیرر ، بو عنصرله صیغه اداتی آراسـنده یر طوتار . نفی اداتنك بعضاً (مه) ، بعضاً (ما) صورتنده وبعضاده صاغتسز یالکز برمیم اولارق یازلماسی بو نظامی هیچ بوزماز . آنجاق شو وارکه تورکجه‌نك بو ساده نظامی بزم شیوه‌ده مضـارعلرده بر قضایه اوغرایوب سقطلنمش .. یازیق یازیق که ، مثلا (کلیر) مضـارعنك منفیسی (کله‌یر) اولاجق ایکن (کلمز) اولمشدر . دیکر صیغه‌لرده ایسه قاعده وانتظام تماملیه یرنده‌در . ایشده ذره قدر سقطلق یوق ، ماکینه کوزل کوزل ایشله‌یور .. (کلدی ـ کلمه‌دی) ، (کلمش ـ کلمه‌مش) ، (کلیور ـ کلمه‌یور) ، (کله‌جك ـ کلمه‌یه‌جك) ، (کله ـ کلمه‌یه) ، (کله‌لی ـ کلمه‌مه‌لی) ، (کلسه ـ کلمه‌سه) ، (کلسین ـ کلمه‌سین) کبی .

(ربط صیغه‌لری) دیه آییردیغمز دیکر نوع صـیغه‌لر ایچون نه دیه‌لم ؟ (کلوب ـ اوقویوب) ، (کله‌لی ـ اوقویالی) ، (کلنجه‌یه قدر ـ اوقویونجه‌یه قدر) ، (کلنجه ـ اوقویونجه) ، (کلدکجه ـ اوقودقجه) ، (کلدکده ـ قالدقده) ، (کلدیکی وکله‌جکی ـ قالدیغی وقالاجغی) ، (کلدیکندن وکله‌جکندن ـ قالدیغندن و قالاجغندن) ، (کلدکدن صـوکره ـ قالدقدن صـوکره) ، (کله‌رك ـ قالارق) صورتنده همان بر اون قدره چیقاردیغمز بو قیصه‌جق وظیفه‌لی صیغه‌لر ایچون سویله‌یه‌جك چوق شیمز یوقدر .

بونلرك بعضـیسی (کلوب) ، (کله‌لی) ، (کلنجه‌یه قدر) ، (کلنجه) ، (کلدکجه) ، (کله‌رك) کبی هردورلو اویناقلقدن محروم ، عادتا پاسلی برر دمیرپارچه‌سی حالنده .. نه‌زمانی کوریور ، نه‌شخصك خاطرینه باقیور .. هپ (کلوب) ، (کله‌لی) صورتنده طوریور .. (کلدیکی وکله‌جکی) ، (کلدیکنـدن وکله‌جکندن) کیبلری ایسـه ، آرقاداشلرینه باقنجه بر آز ایشله‌ك .. شخصه کوره (کلدیکم وکله‌جکم) ، (کلدیکمده) ، (کلدیکمدن وکله‌جکمدن) ، (کلدیکمدن صوکره) صورتلرینه کیروب بر آز حرکت اثری کوسته‌ریور .

بونلره صیرا ایله (عطفیه) ، (ابتدائیه) ، (انتهائیه) ، (تعقیبیه) ، (توقیتیه) ، (... [برینك آدینی بیلمه‌یورم]) ، (تعیینیه وصله) ، (تعلیلیه وسببیه) ، (زمانیه) ، (حالیه) آدلرینی طاقوب کچیورز . فقط بو تعبیرلر پك مقرر وجمله‌جه مصـدق دکل . حتی (کلدکده) شکلنك کتابلرده یری و آدی یوق .. بونك (کلدکجه) صورتنده ادا ایدیله‌جکنی وبو ادا داها موافق اولاجغنی سـویلینلر اکسیك دکل .. بونلره اسـتاد اکرمك ، مشعشع افاده اصـولنه زینت اولان او کوزل (یاد ایت) منظومه‌سنده‌کی ،

« بر لیل سکونتماده .. تنها ..
« اولدقده نسیمنك سر آب ،
« قیل چشمکی عطف سمت بالا ...

« سودالر ایچنده نور مهتاب ،
« اولدقجه درونکه غم افزا ..
« ایله او کچن دمی تذکر !..

« پیش نظرکده سـطح دریا ،
« ایتـدکجه تموج وتنور ..
« یاد ایت ، بنی سا کتانه یاد ایت !... »

بنـدینی اوقویارق ، بونده‌کی (اولدقده) یی (اولدقجه) یه و (اولدقجه) ایله (ایتـدکجه) یی (اولدقده) و (ایتـدکده) یه دکیشدیروب دکیشدیره‌مه‌یه‌جکلرینی صورمالی ... نه ایسه .

اصللرك مخصوصـاتندن اولان متعدیلك ، معلوملك ، مجهوللك ، مطاوعلك ، مشـارکلك ، مثبتلك حاللری طبیعتیله ربط صیغه‌لرنده‌ده جاریدر . یالکز (کلوب) ، (کله‌لی) و (کلنجه‌یه قدر) وسـائره دیمکله قالمایوب ، (کوردوروب) ، (کورولوب) ، (کورونوب) ، (کوروشـوب) ، (کوروشـدورولوب) ، (کوروشولوب) و کذا (کوردوروله‌لی) ، (کوروله‌لی) ، (کورونه‌لی) ، (کوروشه‌لی) ، (کوروشدوروله‌لی) ، (کوروشوله‌لی) ، وهکذا (کوردورولونجه‌یه قدر) ، (کورولونجه‌یه قدر) دیه‌رك بو قوللانیشلردن‌ده استفاده ایدرز .

شمدی شخص عنصرینه کچیورز . بقیه‌سی وار

عالم اسلام

« قزان : بیان الحق » دن :

چین مسلمانلری

۱۳۲۷ سنهٔ هجریه ، ۲ رمضان المبارك ، سـاعت اون بر بچق ده خانکاندن عزیمت ایتمك اوزره اشیالری حماله یوکله‌توب اسکله‌یه کلدم . بوراده : عیسی بای نمازی ، احمد بك وسائر برچوق صمیمی دوستلر حاضر ایدی ، بعضیلریله وداع ایتدم ، بعضلریده استیمبوطله واپوره قدر کلدیلر . سـاعت تمام ۱۲ ده واپوره کلدم . الحمدلله بو عزت ، بو نعمت هپ اسلام نعمتیدر . واپورده بیوك برصالونده برساعت قدر

آرام ایتدکدن صوکره ، احباب ایله وداع ایده‌رك اونلر استیمبوطه عودت ایتدیلر ، واپورده همان حرکت ایتدی .

ایشته بن شیمدی جنوبی چین دکزنده بولنیورم . واپور غایت جسیم ، موقعلر غایت منتظم ، یولجی اپی غلبه‌لك : فرانسز ، ایتالیان ، انکلیز ، ژاپون ، چین ملتلرندن یولجیلر وار ، مسلمان اوله‌رق یالکز برنجی قاره‌ده نمازی بك ، ایکنجی‌ده بن بولونیورم .

واپورك سرعتی (۱۵۱۸) میل مسافه‌ده اولان سینغاپوری یوز ساعتده قطع ایده‌جکدر .

واپوراوزرنده نمازی بك ایله آرامزده جریان ایده‌جك صحبتلری‌ده بوراده قارئین کرامه عرض ایتمك ایسته‌یورم . نمازی بك هر نه قدر برنجی موقعده ایسه‌ده ، طعام و اویقو زمانلرندن بشقه وقتلرده ایکنجی موقعه کلمکده و آرامزده هر مسئله‌دن صمیمی صحبتلر جریان ایتمکده‌در ، از جمله عثمانلی سیاستندن ، ایران احوالندن وسائره‌دن سوزلر آچلدی . معلوماتی خیلی واسع بر آدم . برچوق سیاحتلرده بولونمش . هر شیدن زیاده مسلمانلرك استقبالنی دوشونیور . بونك ایچون بن بو ذاته مسلمانلرك استقبالی ایچون نه‌لازم اولدیغنی صوردیغم زمان ، دیدیکه :

— مسلمانلرك کندی آرالرنده جدی علاقه وصمیمی اتحاد حصوله کلیرسه بتون مسلمانلر ترقی ایدرك راحت یاشارلر . ادارهٔ مملکت هر کیمك النده اولورسه اولسون ، الویرکه مسلمانلرك کندی آرالرنده اتفاق بولونسون . بو اتحاد واتفاق سایه‌سنده هرزمان ، وهر مملکتده حقوق ملیه ودینیه‌لرینه مالك اوله‌جقلری شبهه‌سزدر ...

دیيور . نمازی بك اعتقادی صاغلام ، مؤمن خالص بر ذات محترمدر . بن ، اسباب اتحاده ، چارهٔ اتفاقه نقل کلام ایتدکدن صکره نمازی بك دیدی‌که :

— جناب حق ، بتون چارهٔ اتفاق واسباب اتحادی تهیئه ایتمشدر ، بزم ایچون یکیدن چاره وسبب آرامغه حاجت یوقدر ، فرمان سبحانی اوزره حبل الهی‌یه اعتصام اولورسه ، هر کون بش دفعه جوامع شریفهٔ اسلامیه‌ده افراد امت اجتماع ایدرسه ، هر جمعه وهر بایرام اجتماعلری اهمال ایدیلمزسه ، مبارك حج شریف لایقیله ادا اولنه‌رق اوجمعیت عظمادن او بیوك اجتماعدن استفاده اولنورده هرسنه حج موسمنده مسلمانلر یکدیکرینك احوال و اطوارندن خبردار اولورسه عموم کرهٔ ارض مسلمانلری نائل رفاه و سعادت اوله‌جغنده هیچ شبهه یوقدر ، فکرنده‌یم ...

بیوردیلر . بنم ، نمازی بکك فکرینی روسیه مسلمانلرینه عرض ایتمکدن مقصدم ، روسیه تجاری ایچون بر درسدر . نمازی بك ایله اثنای مذاکره‌ده : چینلیلرك احوالندن ومعاملاتنده‌کی صداقتلرندن ، فلان .. صوردیغم زمان بو بابده اولان فکرینی شو یولده ایضاح بیوردیلر :

— چینلیلر تجارت معامله‌سنده سوزلرنده صادق وصاحب درلر ، حتی برمالی آلاجق اولوبده دفتره اسمنی قید ایتدیردکدن صوکره اومالك قیمتی تنزل ایتسه‌ده او ، سوزندن کری دونمز . «بنم مقاوله‌م یوقدر ، مالك قیمتی تنزل ایتدیکندن سزده تنزیلات یاپکز ... » کبی سوزلر سویلمز ، نصل بازارلق ایتمش ایسه اویله‌جه قبول ایدر . بوجهتله چینلیلر بتون ملتلره فائقدر ، دیسه‌م جائز اولور .

تجارتده مسئلهٔ اقتصاده پك زیاده رعایت ایدییورلر ، معامله‌لرنده ممکن اولدیغی قدر صداقت کوسترلر ، زیان کورسه بیله سوزندن دونمز . هم‌ده معامله‌سنی وقت معیننده کورمه‌یه صوك درجه غیرت ایدر . سند اولمش اولمامش مساویدر .

فقط اجنبیلر چینلیلره انسانیت دائره‌سنده معامله ایتمیورلر . بلکه هر زمان بیچاره‌لره سوء معامله‌ده بولنیورلر ، خصوصا انکلیزلر پك زیاده بدمعامله ایدییورلر . واقعا انکلتره حکومتی بشقه حکومتلره نسبةً خیلی عادلانه معامله ایدر ودیکر ملتلره بردرجه مساواتی ترجیح ایدر ، لکن انکلیز ملتی حکومتك عکسنه اوله‌رق اخلاقه منافی بد معامله ایدییور .

هر نه قدر چینلیلر شمدیلك صبر ایتمکده ایسه‌لرده ، استقبالده صبر ایده‌جکلری شبهه‌لیدر .

هندستان خلقی انکلیزلرك سوء معامله‌لرینه صبروتحمل ایتسه‌لرده ، چینلیلرك صبر ایده‌جکلری معلوم دکلدر . هند ملتی من القدیم اسارته مألوف ملتدر . اما چینلیلر کندیلری ملت حاکمه اوله‌رق یاشامش اولدیغندن هندلیلره قیاس اولنه‌مزلر .

هم هندستان خلقی ضعیف برخلقدر ، جسملری غایت نحیف ، آجلق ایله ، ریاضت ایله ذلتی اختیار ایتمش ، انکلیزلره قارشی هیچ بروقت مقاومت ایده‌میه‌جکلرینی اپی بیلیورلر . اما چین ملتی قوی البنیه برملتدر . شو ملاحظه ایله چینلیلرك صبر وتحمل ایده‌جکلری معلوم دکلدر . اما شمدی حکومتلرینك ضعیفتنی بیلدکلرندن ، تحمل دکل ، صبری اختیار ایتمشلردر .

مع مافیه استقبالده انتقام آلاجق قدر قوت بولاجقلری‌ده شبهه‌لیدر . زیرا چین ملتی کسب وکارده استعداد فطری‌یه مالك اولسه‌لرده ، فن وعلم خصوصنده‌کی استعدادلری پك کری‌در . بوملتده قوهٔ اختراعیه یوقدر ؛ تربیه‌لری هپ انکلیز تربیه‌سیدر . انکلیزلر هیچ بر وقت کندی دائرهٔ نفوذنده یاشایان اقوام سائره‌یه تربیهٔ افکار ویرمزلر ، اختراع جهتنه کلنجه انسانی اعمی کبی طوتارلر . هندستانی استیلا ایتدکلری همان یوزسنه‌در ؛ لکن بر هندلی صاحب کمال یوقدر . مصره دخی کوز صاله‌جق اولورسه‌ق نهایت اوتوز سنه‌ده بتون مصرلیلرده برتقلید افرنجیدن بشقه هیچ برشیلر یوقدر .

یالکز شونی دخی خاطرده طوتمه‌لی : عموماً شرق ملتلری ، بتون آوروپالیلره ، بیلمه‌م نه ایچوندر ، درجه‌سندن زیاده امنیت ابراز ایدییورلر ، خصوصا رأس کارده اولانلر بتون اموری آوروپالیلرله استشاره ایدرك و آوروپالیلرك سوزندن برکله خارجنه چیقمامق اوزره موافقت ایدییورلر .

بن برتجارم، اکر برتجار ـ ولوکه احبابم، حتی اقربام اولسون ـ امور تجارتده بکا استشاره ایدرسه، نه قدر ایی آدم اولسه‌مده، کندی تجارتمه رقابت ایده‌جك درجه‌ده عقل ویره‌مم. طبعاً ویره‌مم.

مثلا عثمانلی ترکلری تنسیقات عسکریه‌لرینی اصلاح ایچون غولچ پاشایی کتوردیلر. غولچ پاشا من القدیم ترکیه عسکرینی اصلاح ایده‌جکدی. لکن بن هیچ امنیت ایده‌مم، غولچ پاشا نه قدر یخشی [ایی] آدم اولسه بیله عثمانلی عسکرینی المان عسکرینه رقابت ایدر درجه‌ده تنسیق ایتمه‌یه‌جکدر. عثمانلیلر یالکز غولچ پاشایه امنیت ایدوب ده کندولری ده سعی وغیرتده بولونمازلرسه، هیچ برشیلر چیقماز. بعینه چینلیلرده اویله‌در، هر اموره‌ده آوروپا دییوب دوریبورلر. باقکز ژاپونلری! اونلرده اول امرده آوروپادن آلیبورلر، اما صوکره کندیلری چالیشیورلر. بوکون اوفاجق ژاپونیاده میلیارلر ایله ایش کورور فابریقه‌لر وار. اکر عموم ژاپونیا فابریقه‌لرینی کوزدن کچیره‌جك اولورسه‌ق: ایش باشنده اجنبی برمهندس، بر اوسته، کوره‌مزسکز. هب سرکارده ژاپونلردر. کل چین مملکتنه، کل عثمانلی، ایران مملکتنه! هر ایش باشنده‌کیلر اجنبیلردر، اوفاجق بر صنعت، حتی شمندوفر خطه‌سنده بیله سرکارده اجنبیدر. بو صورتله هیچ برمملکت اداره‌سی اصلاح اولنه‌مز ...»

ایشته کوروکز، بر اسلام تجارینك فکری نه‌یولده‌در! بن نمازی بکك فکرینه تماماً موافقت ایدییورم. بزم عثمانلی ملتی، عثمانلی دولتی بتون ملتلردن زیاده آوروپا پرست‌در، یالکز عثمانلیلر دکل، بلکه عموم اسلاملر «آوروپا» دنیلنجه پرستش ایدییورلر والسلام.

بوراده چینلیلرك لسانلرندن دخی برآز معلومات ویره‌جکم: عموماً چین اولکه‌سنده ٢٤ لسان واردر، بونلردن آلتیسی بتون بتون بشقه لساندر: [ترك، مانغول، قالمیق، قرغیز، تبیت، قاشغار لسانلری] متباقی ١٨ چین لسانیدر.

بونلرك اکثریسی یکدیکرینه غایت یقیندر: تاتار، باشقورت، میشر لسانلری کبی. بعضلری ده خیلی فرقلیدر: حیوه، اوزبك وآذربایجان لسانلری کبی. لکن عموم چینلی اکثریت ایله یکدیکرینك لسانی اکلار. بعضلری اکلامازسه‌همان یازوب کوستررلر، ویازدیغی کبی اکلارلر، حتی دکل قلمله کاغده یازمق، بلکه اثنای تکلم‌ده پارمق اوجلریله، حتی هوایه یازار کبی اشارت ایدرك تکلم ایتمك عادت اولمشدر. چین لسانده بو، بیوك برسهولتدر. یازو ایله بتون چینلیلر یکدیکرینك لسانی اکلارلر. دکل یالکز چینلیلر کندی آرالرنده، بلکه برچینلی یازارسه، لسانلری بتون بتون بشقه اولان ژاپونلر وقوره‌لیلر بیله اوقور اکلار. حالبوکه لسانلری بتون بتون بشقه‌در. بوراسی پك عجایبدر. بکا ژاپونیادن دوستلرمدن مکتوب کلیور، خالص ژاپون لسانده یازییورلر، عینی یازویی عینی مکتوبی چینلی دوغریدن دوغری‌یه ـ یعنی ترجمه فلان دکل ـ چین لسانده اوقیور. ظاهراً باقیلنجه حقیقةً عجایبدر. لکن ملاحظه ایدرسه‌ك هیروغلیف رسمی اشیایه موضوعدر: مثلا ((山)) طاغ صورتیدر: ژاپونلر (یاما) دیه اوقور، چینلیلر (فوزه) دیه اوقورلر، صورت هیروغلیف بردر. شونك ایچون هر بری کندی دیلنده اوقور. بتون کرامتی شوندن عبارتدر.

بن فیما بعد غزته‌ستونلرنده عن قریب چینه دائر معلومات یازامایه‌جغم، بوندن صوکره سینغاپور، ینان، هندستان احوالنه عائد مقاله‌لر یازاجغم، چین حقنده زیاده تفصیلاتی انشاءالله سیاحت نامه‌مزده عرض ایدرز.

واپور اوزرنده انسان هر نه قدر وقتی بوش اولسه‌ده چوق شی یازامایور. قلبی بشقه درلو مشغول اولیور. بنم بولندیغم واپور هر نه قدر غایت جسیم اولوب ٧٣٧٦ طونیلاتولق جسامتی، ٦٥٠٠ بیکیر قوتنده اولوب دکز قورقوسی فلان اولماسه‌ده، بنی آدم قارایه مألوف ارض الله‌ده اسکان ایچون خلق اولنمشدر، دریاده اعضالری طورغون، فکرلری کوشك اولیور. آرتق سیاحتمز منتهاسی سینغاپوردر. بومقاله‌یی نصیب اولورسه یارین سینغاپوردن پوسته‌یه ویره‌جکم.

« سنغاپور » عبدالرشید ابراهیم

تصحیح افکار

[اورنبورغده منتشر دین ومعیشت مجموعه‌سندن]

بزم روسیه اسلاملرینك شایان تبریك بر حاللری وارسه اوده دیانتده، اخلاقده صوك درجه دقت ایتمه‌لریدر. تعصبات دینیه‌لری اودرجه ایلریلمشدرکه آنلرك تقدیرینه مظهر اولمق ایچون بهمه‌حال متدین اولمق لازم کلور. دیانته نظر استخفافله باقان بر افندی ملتینك رفاه وسعادتی اوغورنده کندینی فدا ایتسه دیانته رعایت ایتمه‌دکجه هیچ مثابه‌سنده قالور.

روسیه اسلاملرینك بوتعصبنی یك نظرده نانکورلك درجه‌سنه واردیره‌رق تقبیح ایتمك استه‌نیلیر. فقط عالم سیاستده آزیجق طولاشه‌جق اولورسه‌ق بوتقبیحك پك نابمحل اولدیغنی کوروروز. بناءً علیه بوتعصبلرندن طولایی کندیلرینی تقدیر ایتمك لازم کلور. زیرا جریان احوالی برآز نظر تعمیق واعتباره آله‌جق اولورسه‌ق کوروروزکه ملیتی آکلایه‌جق بر درجه‌یه واصل اولمامش بر ملت محکومه‌یی یوطمق ایچون آغزینی آچمش بر ملت حاکمه‌یه، مانع اولمق اوزره ایلك تصادف اولنه‌جق شی دینك مخالفتیدر. بوقوۀ معنویه‌ده اتحاد حاصل اولمادقجه قابل دکل مسخر اولماز. هرحالده آره‌ده برودت حکمفرمادر.

ذاتاً روسلرك نیجه عصرلردن بری اسلاملری خرستیان یاپمق ایچون صوك فدائیلکلره چالشمه‌لری روز محشرده حضرت مسیحك قارشوسنه بشوش بر چهره ایله چیقمق اعتقادنده بولندقلرندن وبوکا میسر اولمق ایچون غیرتلرندن دکل، بلکه اورطه‌لقدن مانع اتحاد

اولان بوقوۀ معنویه‌یی دفع ایتمکله روسلاشدیرمه‌یه مسافه‌یی یقینلاشدیرمق ایچوندر. زیرا قطعیاً بیلیورلر، که روسیه ترکلری بوقوۀ معنویه‌یی غائب ایدنجه، کندیلرنده کندیلرینی طوپلایه‌جق قدر دیکر برقوۀ معنویه اولمادیغندن روسلاشمه‌لری محققدر.

شمدی بزم غربلی بردیپلومات کسلمش ملتپرورمز دیانتی هیچه صایه‌رق وحتی بودین مبین غرایه متجاوزانه وضیتده بولنه‌رق حرکت ایتمك استه‌رسه اهالی‌ده بوکا هیچ سس فلان چیقارمیه‌رق بوحریفی کندیلرینه رهبر اتخاذ ایده‌جك اولورلرسه شبهه‌سز بیدرپی بودینك اهمیتی قالقه‌رق روسلرله بزم آرامزی تفریق ایدن بویوکسك سدك ییقلماسی لازم کاور. بونك ییقلماسیله ایسه اوته طرفده‌کی روس قوقولری برونمزه کلمه‌یه باشلار.

بوقوقولرك صحتمزه نه‌قدر مضر ایدیکی میدانده ایسه‌ده، برطرفدن یکرمنجی عصر مدنیتك اولدیغی محلی کچه‌رك کلدیکندن ودیکر طرفدن ایسه بوقوقونك بزم ایچون مضر ایدوکنی ادراك ایدن قدر بزده معرفت اولمادیغندن پك خوش کلور. آنکچون بوروس قوقوسی استه‌دیکمز قدر استشمام ایتمیه باشلارز. بر وقت کلور، که المزده ترقی نامنه برشی اولماز. فقط روسلاشمق، غربك مدنیتی نامنه انتشار ایدن سفاهت بزلرده استه‌دیکی قدر حکمفرما اولور. آرتق بونك بزم ایچون محو اولمق دیمك اولدیغنی ذکره حاجت قالماز!..

یکرمنجی عصرده ژاپونلر هرشیئه نمونه اولمق صلاحیتنده بولندقلریندن بوخصوصده‌ده بزم ایچون برنمونه اوله بیلیرلر. ژاپونلر دینلرینك بوترقی عصرینه الویرشلی اولمادیغنی آکلادقلری حالده بوقدر مضرتی اختیار ایدرك حالا عوام ناسی مجوسیت بیوندورغنده طوتیورلر. دماغلرینی برطاقم خرافات ایله قارشدیریورلر. نه‌دن؟ بونده اولان حکمت نه‌در؟

زیرا ژاپونلر سیاست، صناعت نقطۀ نظرندن مشارٌ بالبنان اولسه‌لرده بویالکز یوقارو طبقه‌یه مخصوص اوله‌رق عوام ناس طاقمی ایسه پك جاهلدرلر. اوله بیلیرکه مجوسیتی براقوب باشقه بردینه کرمالریله جهالتلرندن طولایی ملیتی تقدیر ایده‌مزلر. دینی هانکی ملتدن آلدیلرسه اوملت روحیله روحلانمیه باشلارلر. تعصبات ملیه‌لرینی بسبتون براقوب هرشیئه عموم نقطۀ نظرندن بقارق ژاپون منافعی مدافعه خصوصنده اثر مساهله کوستریرلر. بونك ایسه ژاپونیا حکومتنك اقتصادی، سیاسی جهتلرینه پك مضر اوله‌جغی شبهه‌دن وارسته‌در. ایشته بوکبی محذورلردن طولاییدر، که ژاپونیا حکومتی عوام ناس طاقمی‌مایتك نه‌اولدیغنی آکلار برراده‌یه کلنه قدر کندیلرینی اسکی مجوسیتلری التنده طوتمق استیور. بناءً علیه ژاپونیا حکومتنك سائر جهتلردن پك چوق ایلرولدیکی حالده دینی جهتندن پك چوق کیروده قالماسی آنجق اسباب سیاسیه‌دن ایلری کلدیکنی آکلایارق پك اوقدر بهت وحیرت ایتمملیدر.

شمدی ژاپونیا حکومتی، ضرر کوردیکی مدنیته طبان طبانه‌ضد اولدیغی حالده بومجوسیتدن آیریله‌مازسه وبوکبی محذورلردن طولایی براقامق مجبوریتنده قالورسه، آرتق بزلر مدنیتك منبعی اولان دین مبین غرامزه متجاوزانه بروضعیتده مجنونانه حرکتلرده بولنوب آنافاً نا اهمیتدن اسقاطه چالشان برطاقم متغربینه نفرتله بقان سوکلو ملتمزی نیچون تقدیر ایتمیه‌لم؟ اوت تقدیر ایتمه‌لیز.. وحتی ایجابنده بویله تعصبلره تشویقاتده بیله بولنمالیز. زیرا عوام ناسمز بحسب الجهاله ژاپون عوام ناسندن پکده کیروده قالامیه‌جغندن ژاپون عوام ناسنك باشنه کله‌جك احتمالات بزه ایسه برءبش اولمق اوزره کله‌جکی شبهه‌سزدر.

ایشته دین مسئله‌سی پك اینجه واولدقجه مهم برشی اولدیغندن بعض منفعتپرستان کندی فوائد شیطانیه‌لرینه هپ دینی آلت اوله‌رق قوللانورلر: حریفك قارنی آچ قاله‌رق طرز معیشتی تزلزله اوغرارسه درحال باشنه برایکی آرشین صارغی اویدره‌رق «علمیه» زمره‌سنه داخل اولور وچارچابوق برحامئ دین(!) کسیلور. نفس شهوانیسنی بیوتمك استه‌رسه بیوتی آشاغی اکه‌رك تصوف زمره‌سنه داخل اولور وبوسایه‌ده پاره‌لرده بول بول کلمك اوزره بولنور. آرتق بویله صارقله بیونا کمه‌نك موده‌سی برپارچه اسکیه‌رك حقیقی برحامئ دین وحقیقی برمتصوف آرانلیه باشلارسه نه‌یاپمق لازم کلور؟ طبیعی دوشونه‌له‌جك برمسئله دکلمی یا؟ حقیقی برحامئ دین وحقیقی برمتصوف کیملر اولدیغی مطبوعات واسطه‌سیله آکلاشیله‌جق برشی. اکر منفعتپرستان بونك عکسنی آکلاتمق تشبثنده بولونسه‌لر بالطبع مطبوعاته صاریله‌جقلر، ایشلرینی مطبوعات واسطه‌سیله اجرا ایده‌جکلر. طوغریدن طوغری‌یه حقیقتك علیهنده بولنمق پك آسان برشی دکل. آنکچون حقیقتکولرك سویله‌دکلرینی تنقید ایتمه‌دن اول کندیلرینی لکه‌لمك مجبوریتنده بولنه‌جقلر. بولکه‌نك ملت نظرنده اك منفور کوزیکن دینسزلك اوله‌جغی طبیعیدر. بناءً علیه استقبالده بوحشراتك منافع ملعونانه‌لرینی تأمینه مانع اوله‌جق برفرقه‌ملتك نظرنده‌ده برپارچه اهمیتی حائز ایسه آرتق بوحشرات ییغندیلری بونلری دینسزلکله اتهام ایدرلر.

بخارا خرافات اوجاغنه دونه‌رك قزانده‌کی کشاد ایدلمش تاتارسکی-اوچیتلسکی اشقولانك تشدیردیکی میوه‌لرده‌لزومندن فضله‌ ینه‌میه‌جك برحالده ـ طاتلی اولدیغی بر زمانده هرکس این الملجأ دیه‌رك التجا ایده‌جك واورادهٔ مابه‌الحیاتلری اولان علوم ومعارفی آله‌جق بر یر آرامیه باشلامشلردی. طبیعی هرکسك خاطرینه بعد مسافه‌یه رغماً مقتدی بهلری اولان عثمانلی ترکلرینك مکتبلری کلیوردی. فقط او منحوس استبداد مرحمت وشفقتك تمثال مجسمی اولان بوقارداشلریمزه بزم ایچون مکتبلرینی قپاتدرمش، بزلری مکتبلرده تحصیل ایتدیرمك بزدن زیاده کندیلری ایچون کارلی اوله‌جغی پك ظاهر برشی ایکن، بونلرك باشنه برطاقم وهمپرست مجنونلر تسلیط ایتدکلرندن طولایی آرقه‌لرینی چویرمشلردی. ایشته بونی کورن روسیه اسلاملری جامع کوشه‌لرنده‌اوته‌ده بریده‌طولاشه‌رق مأیوساً مملکتلرینه دونه‌رك

ایشی وقت مرهوننه ترك ایتمکده ایدیلر. بیلیورلردی، که آرتق بو حال دوام ایتمیه جك، بر کون کله جك بو ایکی قارداش ـ ترك، تاتار ـ یکدیکرینی دراغوش ایدرك یکدیکرینه صاریله جقلر. عثمانلیلر ایسه برادرانه شفقتلرینی بوندن صکره آرتق هیچ اسیرکمیه جك. ایشته او وقت مرهون بر سنه دن بری حلول ایتمشدر. قاچ عصرلردن بری وحتی وولغا کنارلرنده وداع ایده لیدن بری یکدیکرینی کوزلجه اکلایه مامش بو ایکی قارداش بو کون مکتب صره لرنده آکلاشیورلر. اللرینی صوك درجه صمیمیتله صیقیورلر. استقبال ایچون نه لازمسه بر یدرك چوجقی کبی برابر حاضرله مق صددنده بولنیورلر. بونی کورن ملتمزده ایسه عثمانلی ترك قارداشلریمزه قارشو بر اثر منت، بو یاورولردن ایسه بیوك بر امید وبونلره ملاقی اولمق ایچون ده صوك درجه صبرسزلق نمایان اولیور. فقط بو حال ملتی دائما کندی منافع شخصیه لری بیوندورغنده طوتمه یی اعتیاد ایدینن قدیمجی فرقه سنك خوشنه کیتمیور. ملتك سلامتی دوشنه رك استانبولك صفوق خان کوشه لرینی اختیار ایدرك دیار غربتده یوارلانمه یی بیوك بر بختیارلق عد ایدن بو اولاد ملتی لکه لك وبوسببله ملتك نظرندن دوشورمك ایسته یورلر. وبو تشبثلرینك مثمر اولمسی ایچون طبیعی دینسزلکله اتهام ایده جکلر. ایشته بو اتهاماتك مقدمه لری قدیمجیلرك ناشر افکاری اولان اورنبورغده منتشر دین ومعیشت مجله سنده کوزوکمه یه باشلادی.

دین ومعیشت مجله سی بر سیاست قوللانیور. بردن بره صراحة دینسزلك ایله اتهام ایتمیور. بلکه برنجی دفعه ده ضمناً آکلاتیور. دییور که «استانبولدن خصوصی ویریلن خبرلره نظراً بر قاچ اسبابه مبنی (دقت ایدکز) روسیه دن فرار ایدن بر نیچه شارلاطانلر طلبه قیافتنه کیره رك استانبولده تحصیلده بولنان طلبه لری ترك دین ودیانت خصوصنده کی تشویقاتلری ایلیسك تشویقاتلرینی فرسخلرجه کیروده براقه جق درجه ده ایلرولمکده در» دین ومعیشت مجله سی بوراده تشویقاتك نتیجه سی نه اولدیغنی یازمایور. او تشویقات ایلیسیه دن دها مؤثر اولدیغنی سویله دکدن صکره آرتق نتیجه نك نه اولدیغی کندی کندینه آکلاشیلیور ظن ایدرم،

دین ومعیشت مجله سی بر طاقم شارلاطانلری استانبوله صوقلمش کبی کوسترمه سیله استقبالی ایچون بر فائده دها تأمین ایتمك ایستیور که اوده استانبولدن عودت ایده جك طلبه لردن امنیتی سلب ایتمك. عجبا بو عودت ایدن افندی حقیقة بر طلبه می؟ یوقسه اوراده طلبه نامنده کزن شارلاتانمی؟ جوابی ده طبیعی دین ومعیشتك آغزینه منحصر قاله جق....! اوت، بو شارلاتان مسئله سی یك نظرده اوله بیلیر. بزم روسیه اسلاملرنده بر ضرب مثل واردر: «موسی نره ده ایسه فرعون ده اوراده.» فقط استانبولده بولنان طلبه لر بو رالرینی چوقدن دوشندیلر. هر احتمالدن احتراز ایتمك لازم کله جکنی تقدیر ایدرك اطرافدن اسه ن روزکارلره سپر اولمق اوزره برشی اتخاذ ایتدیلر، که اوده پرا کنده بر حالده یشایان طلبه مزی کتلهٔ واحده حالنه افراغ ایدرك «روسیه لی اسلام طلبه سی» جمعیتی حصوله کتورمه لریدر. اورطه لقده تقدیسه مجبور اولدیغم بو جمعیت موجود ایکن اسه ن هر بر روزکارك بازیچه سی اولمق احتمالی یوقدر. زیرا جمعیتك برنجی وظیفه سی تصفیهٔ اخلاقدر. مادامکه اورطه لقده بویله بر جمعیت مقدسه طوریبور، طلبه مزك حالندن اندیشه ایتمك پك نابجادر. مادامکه استانبول طلبه لرینك ملجائی بوراسیدر، شارلاطانلرك ـ اکر اویله برشی وارسه ـ برشی یاپه میه رق مأیوساً کیرو دونه جکلری، هیچ بر وقت بوراده طلبه نامنه کزه میه جکلری شبهه دن وارسته در. بناءً علیه منفتپرستانك، ییه جك ارزاقنی باشقه بر یردن آرامسی لازم کلور. استانبول اطرافنده طولاشمق ایسه پك نافله در.

دین ومعیشت مجله سنده دها بر رجامز واردر، که اوده بو کبی خبرلری مخبرلرینك امضاسیله نشر ایتماسیدر. عکس حالده بونلرك هپسنی کندی ترتیب کرده سی دیه تلقی ایتمکده معذورز.

تروسکیلی احمد تاج الدین

بخاراده شریعت نامنه ارتکاب اولنان جنایات

بخارانك مقدراتنه حاکم بر سورو اجاهل واردر که علما عنوان جلیلنی من غیر لیاقة طاشیمقده درلر. ورثهٔ اخلاق انبیا اولمه لری لازم کلن بو فرقهٔ باغیه ایلیسك بیله ارتکابندن حیا ایده جکی انواع منهیاتی، انواع مساوی یی ـ یالکز کندیلرینه منحصر اولمق اوزره ـ مباح کوردکلری حالده منافع مملکته خادم، فقط کندیلرینك منافع ذاتیه لرینه مغایر بر تشبث کوردیلرمی، «شریعت احکامنه مغایردر.. اهل کفره تشبهدر.. بو، اوله ماز.» یایغره سنی قوپاریر واو تشبث نافعه ـ شرعه یالکز موافق دکل، بلکه شرعاً واجب ایکن ـ مانع اولورلر. نیچون؟ چونکه تأمین ایده کلدکلری منافع غیر مشروعه یه آتیاً خلل کله جکدر. چونکه ـ اونلرك اعتقادنجه ـ شریعت یالکز اونلرك آرای خود سرانه سیدر. اونلر نه پیغمبر طانیر، نه مجتهد. نه ده ادلهٔ اربعه بیلیر.

ادلهٔ اربعه، شمدی ادلهٔ خمسه اولمشدر که برنجیسی بخارانك ارادات کیفیه لریدر. بو دلیل ادلهٔ سائره یه تقدم بیله ایدر. بخاراده اصول جدیدهٔ تدریسیه یی تطبیق مقصدیله ارباب حمیت طرفندن بر ایکی مکتب آچیلمشدی. حتی رمضاندن مقدم اجرا اولنان امتحاننده علمانك تقدیرینی قازانمشدی.

بیلمم صکره نصل اولمش ده مکاتب مذکوره باشده اعلم غیاث الدین افندی اوله رق ینه علما طرفندن قاپادیلمش، عدم جوازینه فتوی ویریلمش.. طرفدار تجدد اولان مفتی حاجی اکرام افندی حضرتلری تك باشنه قالمشدر.

مخالفلرکده، موافقلرکده فتواسنی مهرله مکدن استنکاف ایدن دیکر ایکی مفتیٔ محترمك ایسه هیچ اولمازسه بویله بی طرف قالدقلری ینه شایان تشکردر.

حادثهٔ مذکوره دن باحث متعدد مکتوبلر آلدم.. بخارادن یکی تشریف ایدن بعض ذوات ایله ملاقات ایتدم.. نتیجه ده علمانك

ناصل خسیس براندیشه‌نك مغلوبی اولدقلرینی اکلادم :

« کورمیورمیسکز ؟ استانبولده ، خلیفهٔ اسلامی خلع ایدنلرهپ بوکبی مکاتبدن نشأت ایدن شباندن عبارت ایمش .. کچن امتحانده‌ده کوردك : بش یاشنده‌کی برچوجق اوتانمه‌دن ، صیقلمه‌دن بش بیك کبرانك حضورنده بزم‌بیله‌لائقیله اکلایه‌مادیغمز مسائلدن‌بحث‌ایتدی بناءً علیه آتیزوطولاییسیله امیر حضرتلرینك موقعی تهلکه‌ده‌در . »

بوسوزلرك‌نه‌درجه‌بی‌سروبن اولدیغنی، مطالعین کرام‌حضراتی‌محاکمه بیورسون . بن ، مؤاخذه ایتمکه لزوم کورمیورم . یالکز شونی عرض ایتمه‌دن کچه‌میه‌جکم : علمای کرام حضراتی‌بوکبی ترهاتی سرد ایله امیری کندی طرفلرینه جلب ایتمك ایستیورلر .

برده بوذوات محترمه شرعه استناد ایتمك اوزره :

« القدیم یترك‌علی‌قدمه »

دیورلرمش . بودلیله جواب ویرمك بزم صلاحیتمز داخلنده اولمادیغندن اهل علمه حواله ایدرز ،

مکتبلرك جدول تدریساتی‌ده تدقیق ایتدك مغایر شرع شریف هیچ‌برشیئه تصادف ایتمدك :

علم‌حال ، قرآن کریم ، تجوید ، حساب ، حسن خط ، برپارچه صرف ونحو ، قرائت فارسیه ، چغتایجه قرائت .

مکتب قدیمك پروغرامنه کلنجه : لایتغیردر . قرآن کریمدن صوکره میخانه‌دن ، غلمانیاتدن باحث دیوانلر : حافظ ، نوابی ، فضولی ، صیقلی ، بیدل. چوجق دها آغوش مادرنده ایکن :

الایاایها الساقی ادرکاساً وناولها

که‌عشق آسان نمود اول ولیك افتاد مشکلها ،

و :اشرقت من‌شمس‌عکس‌الکأس‌انوارلهدای

یارعکسین میده کوردم ، جامدن چیقدی‌صدا

مقدمه‌سیله بردرس‌عیش‌وغرام‌المغه باشلار .. بوتدریسات پرده بیرونانه- حاشا ! - موافق احکام شرعیه عد ایدیلیورده چوجقلره احکام دینیه‌لرینی بلا تکلف ، آز زمان ظرفنده تعلیم ایده‌جك واسطهٔ تدریسه منافیٔ شر، حتی کفر !. تحریف دین ! دینیور! نه دیملی؟ «ومن افتری علی‌اه کذباً .... » دیمکدن باشقه چاره‌مز یوقدر.

عجبا بوعلما دیدکلرمز جهلهٔ زمان‌اللهدن قورقایورلرمی؟.وارثی‌یز دیه فخر ایلدیکلری پیغمبردن اولسون حیا ایتمورلرمی؟.جناب حقك منتقم اولدیغنی خاطرلرینه کتیرمك ایسته‌میورلرمی ؟

بو؛ عادتا دینه قارشی برعصیان، برطغیان، بربغی‌وفساد دکلیدر ؟

خمری صوکبی ایچرلر .. آدینه‌ده اوتانمادن ، حیاایتمه‌دن «مثلث شرعی»قورلر ... اکل ربا ذاتاً بونلر ایچون مباح ، دهاده ذکری موجب خجالت اوله‌جق انواع مساوی ! بورذالتلر مشروع اولیورده اصول جدیدهٔ تدریسیه نه‌دن غیرمشروع اولیور ؟ بونك جوابی‌غایت بسیطدر :

چونکه چوجقلر احکام دینیه‌لرینی ، - حلال نه‌در ، حرام نه‌کبی شیلردر - اوکره‌نه‌جك ،خالقنی ، پیغمبرینی لایقیله طانیه‌جق ،

برتربیهٔ متینه کوره‌جك ..... صوکره ؟ ... بونلرك حالی ؟ ....

فقط بزمأیوسمی اوله‌لم ؟ خایر،هیچ بروقت ! امین اولسونلر ، اودشمنان حقیقیٔ دین وشریعت که پك‌یاقین‌برزمانده « ویوم یعض‌الظالم علی‌یدیه »سرجلیلنه مظهر اوله‌جقلردر.فانتظروا !انامعکم منتظرون .

م . ص . بخاری

طورغای ولایتنك قوستانای شهرنده برمسلمان جمعیت خیریه‌سی تأسیسی ایچون رخصت آلنمشدر . « وقت »

صراط مستقیم

بویله برامر خیره تشبث ایتدکلرندن طولایی اورا اهالیٔ مسلمه واغنیـأ کرامنی تبریك ، جمعیتك دوامنی تمنی ایدرز .

جناب حقه بیکلرجه حمد وثنا اولسونکه روسیه اسلاملری آره‌سنده بویله جمعیتلرك مقداری کوندن کونه چوغالمقده وبوکبی واسطه‌لر ایله بی‌کس وعاجز قالمش قارداشلریمز نائل معاونت اولمقده‌در . بوجمعیتلردن بری‌ده ترویسکی جمعیت خیریهٔ اسلامیه‌سیدرکه بوندن ۱۱ - ۱۲ سنه مقدم روسیه اغنیاسندن میلیونر برادران یاوشفلرك همت وغیرتی سایه‌سنده تأسیس اولنه‌رق امثالی نامسبوق خدمتلره موفق اولمشدر .

۱۹۰۷ سنهٔ میلادیسنده روسیه‌ده حکمفرما اولان مدهش قولرا علتنك میدانده یوز اوستی براقش اولدیغی برچوق اسلام یتیملرینك بوجمعیت محترمه امدادینه یتیشه‌رك روسلری بیله حیرتده براقه‌جق بر اثر فعالیت کوستردی . تحت حمایه‌سنده بردارالایتام کشادیله بوزواللیلری ابدی بر فلاکتدن قورتاردی .

او صیرالرده محترم امامارك جامعلرده آغلایه آغلایه بوامر خیره تشویق وترغیبلری ، اهالینك‌ده امامارك شووضعیت ترحم آورندن جداً متأثراوله‌رق نمناك کوزلرایله اعانه‌یه شتاب وکلیتلی فدا کارلقلرده بولنملری حقیقةً شایستهٔ تقدیر ایدی .

جمعیت بونلری یالکز اعاشه واسکان ایله اکتفا ایتمدی . غدای معنویلرینی دخی نظره آله‌رق کندیلرینه خصوصی بر معلم ومعلمه تعیین ایتدی ومنتظم بر طرزده تدریسلرینه اعتنا کوستردی . ایشته نتیجه‌لی ، ثوابلی مثمر معاونتلر .

دوشونه‌لم که جمعیت مقدسه بر آن اول بو زواللیلرك امدادینه یتشمسه ایدی کیم بیلیر بویتیملر هانکی ید غدرك قربان اعتسافی اوله‌جقدی .

فقط افسوس‌که ترویسکی اهالیٔ مسلمه‌سنك بوخدماتی تقدیر خصوصنده‌کی قدرشناسلغی چوق سورمه‌دی برمعتاد دیندارلق نقابی آلتنده اجرای نفاقدن خالی قالمیان غرضکارلر بوخیرلی مؤسسه‌یه قارشی‌ده سهام تعریضی حواله ایدرك‌خلق بوتشبثدن دخی تبریدوتنفیره موفق اولدیلر. جمعیتك مؤسسلری تکفیر اولندی . اعانه‌یه تشویق ایدن خطیبلر منبرلردن واعظلر کرسیلردن جبراً ایندیرلدی . زواللی اسلاملر آره‌سنده ینه تفرقه‌لر بلیردی بدخواهلره محق بر وسیلهٔ

استهزا ویردی . عجبا بومنافقلر هجوملریله نه کبی منافع تأمین ایدییورلردی، ایشك ایچنده نه کیزلی اللر دونیوردی ؟ بورالرینی موضوع بحث ایتمك ایستهمیز . یالکز شوراسنی اشارت ایدهلمکه بتون ظواهری خیر محض اولدیغنی کوسترن شو تشبث مشکوری برطرف ایتمك ایچون منافقلر ینه دینك ضیاعندن بحث ایدییورلر وبومعاونتلری بدع سیئه اولمق اوزره خلقه کوستریورلردی. قاتلهم الله

شیمدیلك قوستانای اهالیٔ مسلمهسندن تمنیاتمز بوقبیل اغفالاته قارشی متبصر بولنهرق منافع ملیهیی محافظهیه سعی ایله جمعیتلرینی متوالیاً مظهر ترقی ایتملریدر .

بزم حصهلرمز نرهیه کیدییور ؟

اورنبورغ ولایتنك بوسنهکی عموم دائرهٔ زراعیهیه مخصص مبالغدن ۱۵ بیك روبلهسی (۱۸۷،۶۰۰ غروش) کلیسا مکتبلرینه ویرلدی . بو پارهلرك اقلی ۵ بیك روبلهسی (۶۲۸۰۰ غروش) مسلمانلردن طوپلاندیغی شبههسزدر . اکر مسلمانلر بو پارهیی کندی مکتب، مدرسهلرینه طلب ایدرلرسه نه کبی جواب آلورلردی؟ «وقت»

صراط مستقیم

کچنلرده رسالهمزده نشر ایتدیکمز روس معارف نظارتنك بیاناتنه نظراً آلنهجق جواب پك صریحدر . اوده «سزلر پك کروده قالهرق معارف خصوصنده خرستیانلرله بر درجهده بولنهمادیغکزدن دائرهٔ زراعیهدن پاره آلوب مکتبلریکزه ، مدرسهلرکزه صرفه اهلدکلسکز. ذاتاً بویله برشی اهالیٔ مسلمهنك دائرهٔ زراعیهیهفنا کوز ایلهباقهلرینیده مؤدی اولهجغی جهتله حکومت آسایش مملکته تعلق ایدر احوالده اطرافلیدوشونمکه مجبوردر» طرزندهکی آجیسوزلردن عبارتدر . واقعا ایی کوز ایله باقدقلری تقدیردهده بوندن اسلاملرك نهصورتله مستفید اولهجغی جای نظردر . مع مافیه روسیه معارف نظارتنك مسلکنی نظره آلانلر بو اشکالی حل ایتمکدهده مشکلات چکمزلر .

ترویسکی شهرنده ایلولك برنجی کوننده اعتباراً امام بیکماتفك رفیقهٔ حیاتی خانم افندینك تحت حمایهسنده برقزلر مکتبی کشاد اولنمشدر . بویکی مکتبك پروغراملری بزده تطبیق اولنان معهود پروغراملردن باشقه اولهرق نمونه اتخاذینه سزاوار برمکملیتدهدر.

« بیانالحق »

اورسکی شهرنده (اورنبورغ ولایتی) حاجی عباس کنکیف برقزلر مکتبی بنا ایدهرك مسلمان جمعیتنك (جمعیت خیریه اولهجق) تحت تصرفنهتسلیم ایتمش. بوسنهلك اودون مصارفاتی مومیالیه حاجی افندییه عائد اولهرق اداره ومعلملر مصارفی ایسه جمعیته عائددر . مکتب آغستوس ۱۰ تاریخنده کشاد اولنهرق یالکز آغستوس ایچروسنده قید اولنان طالباتك مقداری ۷۰ ه بالغ اولمشدر . مکتب ایچون مومیالیه حاجی افندینك بردکان وقف ایدهجکی خبری اهالی آرهسنده دوران ایتمکدهدر .

کنه اورسکیده ارباب همتدن حاجی احمد صفا افندی بورنایف جنابلری بر طاش دکانی کندی بنا کردهسی اولان برنجی مسجد حضورندهکی مدرسهیه وقف ایدرك جمعیت خیریهنك ادارهسنه تسلیم ایتمشدر .

بوایکی حاجی افندیلرك همتلرینه اورسکی مسلمانلری عظیم تشکرلر ایدیور . «بیانالحق»

قیرغیزلرده مدرسه بنا ایتمك

قیرقیزلر آرهسنده ایجه شهرت قازانمش قاضی محمد افندی ایله مخدومی مکارم افندی ملتك تعلیم وتربیهسی خصوصنده پك چوق خدمتلری سبقت ایدن ذوات محترمهدندر. وقتیله مدرسهلرنده آلتی یوزه بالغ طلبهٔ علوم تربیهومادی ومعنوی نائل استفاده اولورلردی. فقط معالتأسف بوندن دورت سنه مقدم بوایکی ذاتك ضیاعایدیلری حقیقت بتون قیرغیزلری دلخون ایتمکله برابر مدرسهلرکده امر ادارهسنده تأثیراتعظیمه حصوله کتیردی عادتاقپانهجق برحاله کلدی.

قاضی محمد افندی حضرتلرینك ایکنجی مخدومی معالم افندیایسه پدر وبرادرلرینك بونجه امکلر صرف ایدرك حصوله کتیردیکی شو مدرسهلرك بویله محو ومندرس اولمسنه آجیهرق بونجه مساعینك هدر اولوب کیتمسندن متأثر اولهرق کچن تموز آینده بر اجتماع یاپدی . اجتماعده مدرسهنك یکیدن اصلاح اولنماسی حقنده اهالی ایله مشاورهده بولندی . معارفه صوصامش اهالی ایسه معالم افندینك بویله معارفپرورانه امللرندن پك زیاده ممنون اولهرق عظیم تشکرلرده بولندیلر واللرندن کلان معاونتی اسیرکهمیهجکلرینی وعد ایتدیلر .

«معاونت» خصوصی دخییالکز سوزده قالمیوب مدرسه ۲۰ـ۳۰ دیساتنه داری اکهرك بونك حاصلات صافیهسی بیكروبله (۱۲۵۰۰ غروش) ایتمش بوندن ماعدا طوپلانان اعانهنك یکونیده درت بیك روبلهیه بالغ اولمشدر . دیمك شمدی مدرسه قاصهسنده ۵ بیك روبله (۶۲۵۰۰ غروش) پاره موجوددر .

اهالی بویله برموفقیته پك ممنون اولهرق تیزوناسکی مدرسهلری تعمیر ، یکیلرینی بنا ایدرك مقتدر معلملر جلب ایتمکله برآن اول اولاد ملتك کسب عرفان ایتملرینی صبرسزلقله بکلهمکدهدرلر .

بیکمحمد طاشمحمدن

« وقت »

صراط مستقیم

قیرغیزلر ۱۷۳۷ سنهٔ میلادیهسنده روسیه حمایهسنی درت شرط تحتنده قبول ایتمشلردی. (بوشرائطی متضمن اولان مقاوله پترسبورغ اوراق ادارهسنده محفوظدر.)

بوندن ۳۷ سنه اولنه قدر تورهلك ایله اداره اولنیورلردی .

١٨٧٣ سنه‌سنده بیلمم‌هانکی آق صقال وبیوکارینك رتبه‌لره نشانلره مقابل روسیه سیاستنه بازیچه اولمق دنا‌ئتنی قبول ایتملری اوزرینه « اشتات » اصولی تحدث ایتدی . اشتات اصولی، زمام اداره‌یی اهالی طرفندن اوچ سنه ویا دها فضله بر مدت ایچون انتخاب اولنان مأمورلره تودیع ایتمك دیمکدر .

بو اشتات دورنده قیرغیزلرك جاهل ومرتشی مأمورلردن کوردکلری ظلملر غیر قابل تصویردر . عادتا قرون وسطی‌ده‌کی مشهور اسپانیا اشکنجه‌لری تنظیر ایدلمشدر .

رشوت او درجه تعمم ایتمش ایدی که ، بش روبله‌لك (٦٢٥ غروش) مأموریته نائل اولمق ایچون بیکلرجه قویونلرنی ، یوزلرجه بیکرلرنی فدا ایدن قیرغیزلیلره همان هر کون تصادف اولنیوردی . شو مدهش مصرف ایسه طبیعی تلافی یه احتیاج کوستردیکندن بتون بو بار تکالیفی زواللی اهالی تحمل ایدییوردی . بو اعتسافاته برده انتخاب زماننده‌کی تفرقه‌لری ، اغراض واحتراصاتك وجوده کتیردیکی قیاملری ضم ایدر وبرده میسیونرلرك آماج تهاجمی اولدقلرنی علاوه ایلر ایسه‌ك شو بیکس قرداشلرمزك نه خطرناك بر کریوۀ انقراضده‌یوارلاندقلرنی آکلامش اولورز . فقط برکت‌ویرسون اسلامیت قوۀ معنویه‌سی بوقدر فلاکتلره رغماً اینه ترقیاته رفاه وسعادته سوق ایدییور وقلبلرنده کوندن کونه معارفك اهمیتنی بیوتیورده شو بیچاره‌لره دستکیر سلامت اولیور تاتار مدرسه‌لرینك بوخصوصده‌کی خدماتی الحق جدیر تقدیردر . واقعا ابتدالرده ترقیات اسلامیه دشمنلری بوخطوه‌نك اثناسنده مانع اولمق ایستدیلر . فقط المنة لله کوندن کونه مدرسه‌لرك عددی چوغاله‌رق ترقیاتك جریان طبیعیسی دوردیریله‌مدی . اویله زمانلر اولدی‌که اورنبورغ ، پرویسکی قارغالی (اورنبورغه پك یقین بر مسافه‌ده سکنه‌سی یالکز اسلامدن عبارت برقصبه) مدرسه‌لرینك نصفندن زیاده‌سنی قیرغیزلر اشغال ایدیوردی . بومجاهدات سایه‌سنده منافع ملیه‌یی تأمین خصوصنده پك چوق ثمرات نافعه اقتطاف اولندی . وخیمه نشین یشادقلری جهتله آره‌لرنده مدنیتك انتشاری مستبعد عد اولنور ایکن غریبدرکه بوکون روسیه‌ده عناصر اسلامیه ایچنده معارف ایچون اك چوق مصرفده بولنان بوکزیده عنصردر . نه اولوردی بزده‌کی عربانده قیرغیزلری نمونۀ امتثال اتخاذ ایدرك بویله موجب مباهات ترقیاتك تکثرنی کورمك سعادتنی بتون اخوان دینلرینه بخش ایتسه‌لردی . روسیه معارف نظارتنك تعمیم معارف خصوصنده نشر ایلدیکی بیانات معهوده‌یی دوشونیور وبرده قیرغیز قارداشلرمزك شو تشبثات معارفپرورانه‌لرنی نظره آلیورزده نظارتك اعلان ایلدیکی نقطۀ نظره بر درلو عقل ایردیره‌میورز .

سرد ایتدیکمز شو حقایق روسیه حکومتی یا بیلیور یا بیلمیور . بیلیور ایسه رسماً اسلاملرك معارفه عدم تمایلی نصل موضوع بحث ایده‌بیلیور؟ بیلمیور ایسه تبعه‌سنك احوالندن بی خبر قالمق ذلتنی نصل قبول ایدییور ؟

بناءً علیه روسیه معارف نظارتی اسلاملرك شو ترقیاتنی یا رسماً تکذیب ایدرك کندینك پك حقلی اولدیغنی بیلدرملی ویاخود نشر ایتدیکی بیاننامه‌سنی کرو آلمه‌لی .

آوروپاده مسلمانلق

اوستریا غزته‌لرندن نقلاً شامل بك وزیر زاده کاسپی غزته‌سنده دییورکه :

« اسکی زمانلرده مسلمانلر آوروپایه آنجق محارب صفتیله کلیرلر ، تحصیل تجارت ، یا اقامته رغبت ایتمزلر ایدی . لهستان یوردینه جلب ایدلمش اولان تاتارلر وجاوادن منفی وسورکون صفتیله قاپلاندیاده اسکان ایدیلان برقاچ بیك مسلمان هرنه‌قدر ملی لسانلرنی غائب ایدوب لهستانده له وقاپلاندیاده فلمنك لسانیله تکلم ایتمکده ایسه‌لرده دین ومذهبلرنی محافظه ایتدکلری شایان دقتدر .

تحصیل علوم ومعارف ایچون آوروپا الکارینه مسلمانلرك کلمکه باشلاملری ، اون طقوزنجی عصرده‌در . بونلردن ماعدا بر مقدار سیاسی قاچاقلرکده آوروپایه التجا صورتیله کلدکلری کورولمشدر . مسلمانلرك تحصیل وتجارت ایله آوروپایه کلملری اسلامیت حقنده معلومات ونشریاتك تکثرینه وبلکه آوروپا اقوامی آره‌سنده اسلامیتك انتشارینه باعث اولمشدر .

زمانمزده‌ده آلمانیاده محمد عادل سمیت مولن نامنده بر آوستریالی مهندس نشر اسلام ایله اوغراشیور . بوذات یکرمی بش سنه شرقده خدمت ایدوب قبول اسلام ایله بر مسلمه‌یی تزوج ایتمش ، بعده وطنی اولان آلمانیایه عودتله یازدیغی آثار ورساله‌لر ایله اسلامیتی بیان ، مدافعه ونشره چالشمش والیوم چالشمقده بولنمشدر . باویرانك مقرحکومتی مونیخ بلده‌سنده نشر اسلامه صرف غیرت ایدن (یله‌نا قولائو) وبونك زوجی عمر عبدالرشید بك مشهوردر .

فرانسه‌ده‌ده « اخوت اسلامیه » جمعیتی تأسیس ایدلمشدر . درت آی مقدم اسلامیتی قبول ایتمش واسمی عزیزه قونمش بر فرانسز قادینی هفته‌لق مجموعه نشر ایده‌رك فرانسزلره علویت دین اسلامی بیان وتشریح ایدییور .

انکلتره‌نك لوندون ولیوه‌ریول بلده‌لرنده اسلامیتی قبول ایتمش اولان انکلیزلرك دین وعلم جمعیتلری تأسیس ایده‌رك متعدد غزته چیقاردقلری معلومدر . معتبر وکبار انکلیزلردن لورد ستەنلی ، لورد آلدرله‌ی ، سیاهی مجلس اعضالرندن پارلینصون ، حقوقیوندن دعوی وکیلی له منوریه ، برائونینغ ، قالیت شلدزه‌ك ، م . لینئون وخانملردن موسیقی معلمه‌سی دلباست ، ادیبه شلورنت وسائره‌نك دین مبینی قبول ایتدکلری مشهوردر . بومسلمان انکلیزلر نشر ایلدکلری غزته‌لر ایله دین مبینی مدافعه و تعمیمه چالیشیورلر .

آمریقاده دخی مسلمانلق انتشاره باشلامشدر . نیویورق بلده‌سنده بیوك بر جامع بنا ایدلدی . محمد آلکساندروب نامنده بر آمریقالی کیجه‌لی کندوزلی نشر دین مبین ایله اوغراشیور .

« مطبعۀ خیریه وشرکاسی » مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بر نشر اولنور.

آبونه بدلی	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر .

عدد : ٦٧ — ٣ ذی‌الحجه ٣٢٧ پنجشنبه ٣ کانون اول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

علم فقه تاریخندن بر پارچه :

اجتهاده دائر

دور تابعینده اجتهاد : مابعد

اصحاب کزین حضراتی آرتق عزم کلشن‌سرای جنان اولمشلردی. بیوك بر موفقیت، ابدی بر سعادت کندیلرینه رفاقت ایتمشیدی. حیاة جسمانیلری سونمش؛ فقط حیاة روحانی، حیات علمیلری بتون معناسیله پارلامش؛ دها زیاده کسب نورانیت ایلمشیدی. خلفلری، انلرك حیاتلرینی استعاره ایتمش کبی اولدیغندن بین‌الامت اصحابك مفقودیتی حس اولنمیوردی. علم، فقه... بتون قوتیله، بتون زندکی فیوضیله تابعین کرامه انتقال ایتمشیدی. علم، او علم، فقه او فقه ایدی؛ شوقدر که مقام اصحاب، تابعین طرفندن اشغال اولنمشیدی.

تابعین کرام چالشیورلردی ...

بین‌الامت تحدث ایدن مسائل مشکله‌نك حلی، وقوعه کلن بتون استفتالرك جوابی هپ علمای تابعینك ذمت علمیه‌لرینه تحمیل اولنمشیدی. دور اصحابده علم فقهك تصنیف وتدوینه موفقیت حاصل اولمیوب، آرتق تأخیری جائز اولمیان بو وظیفهٔ مهمه‌دخی آنلرك عهدهٔ اجتهادلرینه علاوه ایدلمشیدی.

تابعین حضراتی، اصحاب کزینك بتون محفوظاتلرینی، بتون فتاوی ومجتهداتلرینی ضبط ایلمشلردی. بر طرفدن بونلری تعلیم وتدریس ایله اخلافه نقل ایلر، دیکر طرفدن مسائل غیر مرویه حقنده اجتهاد بیوره‌رق علم فقهك توسعنه یاردم ایدییورلردی.

بتون بو مساعی، هر درلو زحمتلرینه رغماً تابعین ایچون پك زیاده روحفزا، صوك درجه لذت آور بر وظیفه کبی تلقی اولنمشیدی. آنکچون تعلیم وتدریسدن، تعمیق تتبعاتدن یورولمایور؛ حتی بر چوق مسائل فقهیهٔ اعتباریه دخی بالاجتهاد حل ایدیله‌رك دائرهٔ فقه اسلام توسع ایتمشیدی. اشته بو صورتله مدون اوله‌رق مکمل بر قانون اسلامی میدانه کلمش ایدی.

حجاز، عراق قطعه‌لری بر انجمن علمی حالنی آلمشیدی. علمای تابعین، اصحاب دورنده اولدیغی کبی، آرتق امور سیاسیه، امور اداریه‌یه، مجاهده‌یه اشتراك ایتمزلردی. منحصراً علمله، فقهله، تتبعاتله مشغول اولور، بتون وقتلرینی اجتهاد ایچون بذل ایدییورلردی. ذاتاً او کورلتیلی، تشویشلی سیاست وامور اداره مرکزی آرتق بو قطعه‌لردن اوزاقلاشمش؛ بتون طنطنه‌لر، بتون دبدبه‌لر، بوکا مقابلده بتون سیاست واداره قوغالری دمشق الشامه نقل اولنمشیدی. آنکچون شو ایکی قطعه‌ده اولان علما کمال حضور وسکونتله تتبعات علمیه‌ده دوام ایدییورلردی. فی‌الواقع بو ایکی قطعه‌ده علمك، اجتهادك حصوله کتوردیکی حریتله ممزوج ضیای سماوی‌یه قارشو مرکزدن قوپان سحائب ظلمت آلودك سیاه کولکه‌لری اره‌صره القای تشویش ایدییور؛ فقط بو حال اوزون مدت دوام ایده‌میوردی: او ناامت منحوسه، نور علمه مغلوب اوله‌رق ظهور ایتدیکی یره چکلمکه مجبور اولوردی.

بتون بو حضور وسکونتك، سعی وغیرتك ایچنده آز چوق بر ایکلتی، بر خفیف صیزلتی‌ده یوق دکلدی. تابعین کرام آراسنده علم فقهجه بر اختلاف حصوله کلمشیدی. فقط بو حال اسلامده یکی بر وقعه ارائه ایتمه‌یوردی. دور اصحابده قورولمش مقدمه‌لرك بر نتیجهٔ طبیعیه‌سی کبی ایدی. چونکه علمای تابعین، کندی مملکتلرنده

بولنان فقهای اصحابك شاكردانی كبی ایدیلر. بناءً علیه تابعین هانكی مركزدن اخذ علوم ایتمش ایدی ایسه، كندی اجتهاداتنی دخی اویول اوزرینه بنا ایلمكه سعی وغیرت ایلردی. آزچوق تداخل اولمقله برابر اكثریت اوزره فقهای حجازیه، كندی مملكتلرنده اقامت ایدن اصحابك، علمای عراقیه دخی كندی قطعه‌لرنده بولنان اصحابك ترجمانی ایدیلر.

اشته بو صورتله شو ایكی قطعه، عادتا ایكی مكتب فقهینك مركزی حكمنی آلدیلر. آرالرنده كوزه چارپه‌جق قدر بر آچیقلق مشهود اولیوردی. هر ایكی طرفده، مدقق، مجتهد عالملر یتشدی. بونلر بتون موجودیتلریله چالشمقده دوام ایدییورلردی.

تابعین كرام دورینك صوكلرینه طوغری ایدیكه هر ایكی مكتب فقهینك اساسلری احضار ایدلمش آنجق بر شخصیت اعطا ایده‌رك علم صورتنده اورتالغه وضع ایتمك لازم كلیوردی. اشته بو وجهله قطعهٔ عراقیه‌ده تكون ایدن مكتب فقهینك ریاستنه امام ابو حنیفه، خطهٔ حجازیه‌ده تشكل ایدن مكتب فقهینك ریاستنه امام مالك حضرتلری كچمشلردی.

آرتق ایكی مكتب فقهی شخصیتلریله یك دیكرندن امتیاز ایتمش بولنیورلردی.

قطعهٔ عراقیه مكتب فقهیسی:

وقتیله او قوجه كلدانیلرك، صوكره‌كی خسرولرك، اسكندر رومیلرك، اشكانیان، ساسانیانلرك علوم ومعارفلریله مشبوع اولان او قطعهٔ اعصار دیده، شمدی‌ده معظم ملت اسلامیه‌نك علوم وفنوننه اجتهادینه مقر بولنیور.. عراق سلسلهٔ تاریخیه‌سنك اوزون بر اوجی مجهولیت پرده‌سی آلتنده مختفی سالخورده بر مدنیت ایله هنوز قشر ایچنده بولنان معارفدن مركب بر كولكه آراسنده كیزلنیر، دیكر اوجی یكی بر مدنیتله جدی بر معارفك نشر ایتدیكی انوار حقیقت ایچنده نمایان اولور.

نور اسلامیت، قطعهٔ عراقیه‌ده اشعه‌نثار اولونجه، قرون خالیه‌دن باشلایه‌رق امتداد ایدن خفی، فقط لیل ونهارك توالیسیله چورومش اولان عروق قدیمه چوزلمكه باشلامشدی. بونكله برابر علمه، معرفته اولان استعداد قدیملری دخی اویانیور، یواش یواش اهلیت علمیه‌لری میدانه چیقیوردی.

اشته شو عرق خفیه‌نك اساله ایتمكده بولندیغی قطرات زهرناك ایله استعداد قدیمك تكرار انكشاف ایده‌رك نشو ونمایه باشلاماسی سایه‌سنده یكدیكرینه مناقض فقط مرور زمان ایله بارشمش اولان ایكی عظیم اثر باش كوسترمشیدی:

۱ — اساس اعتباریله ذره قدری اسلامیتله مناسبتی اولمادیغی حالده دین، شریعت عنوان جلیللری تحتنده صاقلانه‌رق چوروك ایپلر ایله نصوص مؤوله‌یه ربط ایدیلن مذاهب متعددهٔ اعتقادیه‌دن همان بر چوغی عراقیلره انتما ایدیور. شجرهٔ اسلامیتی بر دود قاضم كبی كمیرن نفاق وشقاقك طوغرولماسنده اهالیٔ عراقیه‌نك پك بیوك یاردملری بولنمشدر.

مجاهدهٔ علنیه‌ده عراقیلرك، قومشولری اولان ایرانیلرك قلبلری، بلده‌لری فتح اولنمشكن ظلمته، مجهولیته، جهالته طوغرو اوزانوب كیدن ماضیلری ایله نوره، سعادته تماس ایدن حاللری اراسنده‌كی كیزلی رابطه‌لر تماماً قطع ایدیله‌رك حقیله تطهیر اولنه‌مامشیدی. حضرت عثمان زماننده ایقاظ اولونان فتنه، بونك سببیله بین الامت حصوله كلن افتراق فتوحات حقیقیه‌نك حصوله كلسنه مانع اولیوردی. دشمن بتون قوتیله ماضیسنه یاپشمش؛ فقط بوكا رغماً قارشوسنده اولان قوت متشتت، متفرق ایدی... اشته شو موفقیتسزلك اسلامیتك، حقیقی اسلامیتك یولی اوزرنده بر سد آهنین چكدی.

۲ — عراقیلرك استعداد قدیم علمیلری، مقدس اسلامیتك الك اول ابن مسعود، صوكره ابو موسی الاشعری، علی ابن ابی طالب ... حضراتی واسطه‌سیله افاضه ایتمكده بولندیغی انوار حقیقتله آشیلانمش پارلامغه مهیا بولنمشیدی. بو استعداد پك آز زمان ظرفنده بتون صفحات ترقیی مرور ایده‌رك منتهای اعتلایه ارتقا ایتمشیدی. علم فقه شو استعدادك بتون الواح متحوله، بتون صفحات تكاملیه‌سنی ارائه ایچون بر معكس اولمشیدی.

فقط نور اسلامیت ایله احیا اولونان شو استعداد آرتق باشقه قالبه دوكلمش؛ بوسبتون باشقه بر نام آلمش؛ تعبیر اسلامی ایله «اجتهاد» عنوانی آلتنه كیرمشیدی. عراق اراضیسی هر درلو محصولاتك انباتی خصوصنده بر تجلیكی احراز ایتدیكی كبی اهالیسی دخی ملكهٔ اجتهادیه‌نك بتون مستعد اولدیغی تكاملاتك تجلیسنه مظهریتی اعتباریله بین الامت بحق بر تجلیكی قازانمشلردر.

[صوكی وار]

قزانلی حلیم ثابت

انحطات اجتماعیه

مابعد

آمریقانك بیلمه‌م هانكی كوینده ایشجیلكله حیاتنی قزانمغه مجبور اولان بر كنج آدم قوللرندن زیاده دماغنده حس ایتدیكی قوته كووه‌نه‌رك تحصیله قویولور، صنف رهبانه انتساب ایدر و اكمال علوم ایله دوقتور لقبنه نائل اولور. قالقار سوریه‌یه كلیر، بیروتی آمالنه موافق بولور، اوفاجق بریر تدارك ایده‌رك تدریساته باشلار، دیل بیلمز، عادت بیلمز نهایت بیك زحمتله اون، اون بش شاكرد ایدینه‌بیلیر؛ چالیشیر، چالیشیر، متصل چالیشیر، ملاحظاتنی مطالعاتنی امریقایه، ملتنه، مذهبداشلرینه یازار وعد معاونت آلیر، ینه متصل چالیشیر، بیروتك الك هوادار الك حاكم بر نقطه‌سنده — كه اوزمانلر بورالره كیمسه‌لر رغبت ایتمزمش — بر ترلاجق اشترا ایدر و یواش یواش بیولتور.

بتون او محله‌یی ید مشروع تصرفنه كچیریر. ینه چالیشیر، چالیشیر

ذهننده تاصارلادیغی مکتب بناسنك ایلك تمل طاشنی وضع ایدر، اون اون بش اولان طلبه‌سی یوز یوز اللی‌یه‌چیقار وسنه‌دن سنه‌یه ایلروله‌دکجه ایلرلر وبنا بر ایکن بش ، اون ، اون بش ا.لور ایشته بیروتك‌مشهور (کلیهٔ امریقا) نیه‌سی‌بوصورتله ـ تدریجاًوتکاملاً.یداله کلیر، که بوکون امریقالی پروتستان مسیونرلرك اك بیوك مؤسسهٔعلمیه‌سیدر. (١٨٦٦) تاریخ میلادیسنده کشاد اولنان بودارالفنونك بوکون بیکه قریب طلبه‌سی واردر . وباشلوجه اوچ بیوك شعبه‌یه منقسمدر. اولکیسی (دائرةالعلمیه)درکه اوراده تاریخ ، ادبیات، فلسفه وامثالی فنون عالیه تحصیل اولنور.

ایکنجیسی (دائرةالطبیه) در اجزاجی ، جراح ، طبیب یتیشیر.

اوچنجیسی تجارت مکتب عالیسیدر. وبواوچ بیوك شعبه‌یه‌شاکرد یتیشدیرن آیریجه اعدادیـی (دائرةالاستعدادیه) سی واردر. تدریسات واردر. تدریسات‌انکلیز لسانیله‌در. مکتبك منتظم بر خسته خانه‌سی، مکمل بر رصدخانه‌سی، تاریخ طبیعی‌یه ژه‌اوغوژی‌یه، ژه‌ئولوژی‌یه ، مراکز تجاریه وبورسه‌لره متعلق مکمل بر موزه‌سی ، مکمل بر کتبخانه‌سی وار. قوللرندن زیاده دماغنده حس ایتدیکی قوته کووه‌نه‌رك دوشوندکلرینی فعله کتیرن او کنج آدم ، یارم عصرلق متمادی ومطرد مساعیسنك بوکون ثمراتنی اقتطاف ایتمکله مباهی بر پیر محترمدر.

بودارالفنونك یتیشدیردیکی ارباب سعی واجتهاد ایچنده قلمیله، فکریله، درایتیله‌مصرده آمریقاده تفیض، تمیزایتمش پك‌چوق، افاضل تعداد اولنه‌بیلیر. بودارالفنوندن یتیشنلر، برقاچ سنه مقدمی اره‌لرنده طوپلادقلری مبلغله او کنج آدمك، بوپیر محترمك هیکلنی یاپدیروب مکتبك کتبخانه‌سی ایچنده محل مخصوصنه رکز ایتدیرمك صورتیله معلملرینه قارشی بسله‌دکلری حس حرمتی تأیید ایتمش اولورلر .

مساعیسنك مکافاتنی کوزلریله کورن وولادتنك سکسانجی سنهٔ دوریه‌سنی‌بر قاچ ییل‌مقدم ادراك‌ایدن بوپیرموفق، میستر(دوردبلس) ارتق بقیهٔ عمرینی زیارتنه کلن اسکی شاکردلریله مصاحبه وکنج شاکردلرینی تشجیع ایده ایده کچیرییور.

بومحترم آدمك عزمی ، مساعیسی، ثباتی شایان تقدیر دکلیدر.

اوف .. بودرین — اوت نه‌جه درین — بحثی تعمیق ایتمك ایسته‌میورم. قاتولیك ، پروتستان میسیونرلر وطنمزده بویله سنه‌لرجه چالیشیور وتأمین موفقیت ایدیپورده، سز ای علمای کرام ، اونلره رقابت، عزماً، فضلاً ، رقابت ایده‌میور وبزی علی‌العمیا مقلد ومداح اجانب واغیار اولمق نکبتندن قورتاره‌میورسکز.

اوف.. بوبحثی تعمیق ایتمك ایسته‌میورم.

بودارالفنونك تقریباً ربع طلبه‌سی اولاد اسلامدر ، اکثریت عظیمه‌سی مصرلی، سوریه‌لی ، جبل لبنانلی اولمغله برابر ایچلرنده اناطوللی، استانبوللی، روم ایلیلی، هندلی، ترکستانلی، ایرانلی، قریملی وحتی چینلی شاکرد بولونه‌بیلیر. بمنه وکرمه تعالی بتوم عالم اسلام اوزرینه‌حسن تأثیر یاپان، یوم‌مسعودانقلاب، بواسلام‌طلبه‌یی‌ده‌مستفیض ایلدی . فردای حریتی ولی ایدن ایلك هفته‌لر ایچنده طلبهٔ اسلام بر اجتماع عمومی‌یاپدیلر وآرتق کلیسایه کیدوب‌عبادت ایتملك، یازاردعاسنده بولنمق کبی صرف خرستیانلغه عائد اولان مراسمه مراعاته اجبار ایدلمه‌ملری رجاسنی مکتب هیئت اداره‌سنه عرضه قرار ویردیلر ؛ بومسئله بالآخره جرائد محلیه‌یه انتقال ایلدی، حکومت مشروعهٔ مشروطه‌مزده بونی نظر دقته آلدی وبرچوق مخابرات جریان‌ایتدی مسئله هنوزنتیجه‌لنمدی. مکتب هیئت اداردسی، کلیساده عبادت‌شرط اصلی اولدیغنی سویله‌یور . طلبهٔ اسلام حریت وجدانیه تربیهٔ مدنیه اساسلرینه‌مغایراولان عبادت جبریه‌دن‌صرف نظرایدلمسنی رجاایلیور.

بونه تضاد غریب، بونه معمای بشردر الهی!

ای محترم میستر (بلس) جنابلری ، طلبهٔ اسلامك محق اولان رجاسنی اسعاف ایدیکز. واونلری جبراً کلیسایه صوقق نظریه‌سندن فراغت ایلیکز. سز پك اعلی بیلیرسکزکه وجدان حاکم مطلقدر ؛ جبر، حسن تأثیر دکل، سوء تأثیر تولید ایدر .

طوپراغنده سزك دخی یاشادیغکز عثمانلی حکومتی اك بحرانلی اك مظلم ادوارنده بیله کیمسه‌نك دینه، لسانه قومیته تعرض‌ایتمه‌مش واك شوکتلی زمانلرنده بیله هرکسك دینه، لسانه، قومیته حرمت ایلشدر . حکومات متمدنه ومترقیهٔ خرستیانیه‌نك الحالة هذه مسلم تبعه‌لرینه روا کوردکلری (au disqarition au assimiliation) پولتیقه‌سنه معناًنظره یاپه‌جغکز وطوپراغنده یاشادیغکز عثمانلی‌حکومتنك مسلك‌علوی تاریخیسنه‌اتباع ایلسه‌کز البته اصابت ایتمش اولورسکز.

وطنمزده یارم عصردنبری معارف بشر، اعلای فکر بشر ایچون سبق ایدن خدمتلریکزك قدر وقیمتنی بوبارد نظریه صانیرم‌که تنقیص ایدییور.

[مابعدی وار]

م . علی منیر

صفحات حیاتدن

بیك
یاخود
موهوم قرار

بزم جمیله فریده یله بر صباح کله‌رك ،
« اونوتمه بك بابا ، اقشام برر حوتوزلی بیك
کتیر قوزم .. » دیدیلر . بن‌ده قیزلرك کیفی
قیرلماسون دیه رد ایتمدم شوتکلیفی .
کیراز دوداقلی ، اوزوم کوزلی ، اینجی دیشلی ایکی
ادالی یوصمه کتیردم . امان اواقشامکی
سرور وشوقی بر کورملیدی یاوورولرك !
طوروب اوطورمدیلر هیچ . دیدم : « یاتك‌ده یارین
بوتون کون اوینایکز .. » نرده ! کیم یاتار ؟ اوکیجه ،
— یمکده صیزمه‌یه مألوف اولان ـ فریده‌مجه
قبول اولنمیه‌جق سوز اولورسه یاتمقدی .

یاتارمی‌هیچ ؟ اونصل حسلی بر یو، ورجاقدی !
فریده دردینی طولدیرمامش، جمیله‌یدی
باشنده یوقسه‌ده جداً خانم طورلی ایدی .
بویوك قیز اوینادی برپارچه ، صكره‌دن یاتدی ؛
كوچك صباحه‌قدر هپ ببكنی حوپلاتدی .
نه‌ نی‌دن آلیورمش ، نه اویله حوپپلادن ..
« ایشیل ایشیل باقیورآ ! ببك دكل ، آفاجان ! »
صباحه قارشو توكنمش مجالی یاوروجوغك :
میشیل میشیل اویویور .. دكمیك امان اویوسون .

بنم بولنمدیغم برزمانده قیز اویانیر ؛
ببكی اویوتمق ایچون أوده اوچ ساعت قپانیر .
— اماندە پك یاراماز ، اویقو صیچرامش باشنه !
باقك بشیك‌ده كتیردم ، باقك یاتارمی‌شوكا ؟
یاتارمیسك سنی‌خنزیر ؟ قپارمیسك كوزیكی !
آجیق‌ده دیكلسه‌ك اولمازمی آننه‌كك سوزنی ؟
قاپاندی ایشته كوزك .. اوح ! شمدی آرتق یات !
ببك‌نه‌یاپدی بیلنمز كه، صكره‌دن پات پات
طباق صدالری عكس ایلمش اوبر اوطه‌یه .
كوزل كوزل اویومش اولسه قیزده دوكمزیا !

كلنجه بن اوه اقشام ، فریده پك دوشكون
كوروندی . آبلاسی بن صورمه‌دن آتیلدی : — بوكون
نه یاپدی ، بك بابا ، بیلسه‌ك.. زوالليجق ببكه ؟
— نه یاپدی ؟

— دوكدی بر اعلا، صوكنده قیردی .
— نه‌یه ؟
— بیلرمی‌یم؟ اوكا صور .. قیزكتیر ببككی هادی !
فریده قاچدی یاتمدن كتیرمك ایسته‌مدی .
چیچك چیقارمشه دونمش. كتیردیلركه یوزی ،
بررقفس كبی قالمش اوقوش باقیشلی كوزی !
باشنده صاچدن اثر یوق ، اپاق طوپال ، قوللر
اوموزدن اوینامیور، كیم بیلیر نه علتی وار !
اوقانلی جانلی ببك اولمش عادتا كوتوروم ..
— بوأولمش آرتق آیول آل كوتورده باغچه‌یه كوم !

فریده قالدی ببكسز ، جمیله‌نك‌كی فقط
كوزل كوزل طوریبور ، اولمیور نه‌كور ، نه‌سقط .
كونك برنده برابرجه اوینایورلركن ،
آلوب فریده حزین برنیاز طوری همان
— ببككی ویر آجیجق اوینایم قوزوم آبلا ..
دیمزمی ؟ قیز بوكا دنیاده كوستررمی رضا ؟
— ویررمی‌یم سكا بن هیچ ببكمی یغمامی وار ؟
— عنادلق ایتمه قیزم ویر ..

آلیرسه صكره قیرار .
— نصل قیرار آجانم ؟ ایتمه اویناسون ویریویر .
— اولورمی بك بابا ؟

— البت اولور .
— قیرارسه اكر ؟
— یارین صباح سكا بن باشقه بر ببك آلیرم .
بزم مداخله‌دن صوكره « اوینا آل بقالم .. »
دییوب فریده‌یه كرهاً اوزاتدی قیزببكی .
فریده‌نك یوزی كولمشدی باقدم ایدن ایی .
سویندی ، اوینادی . لكن بومستعار سرور
سوركسز اولدی ..

— ویر آرتق !
— آجیق دها نه‌اولور ؟ ..
— باقیكدی بك بابا ؟
— قیز ویرده صوكره‌دن ینه آل
مال اولماز انسانه عادت دكل امانت مال .
تكرر ایتدی بر آزدن شو یولده عینی رجا :
— ببككی ویرینه اولمازمی اوینایم آبلا .
بن‌التماسی دریغ ایتمدم ایكنجی سفر .
— چوق اولدی بك بابایا ! صوكره هرزمان ایستر !
— دمین‌ده آلدی همان ویردی سن‌ده كوردك یا ..
سن آبلاسین نه‌قدر اولسه ..

— باشقه ویرمم آما .
چاپوق ویررسه‌ك اكر آل‌ده اوینا قیز هایدی ..
فریده‌نك بوسفر كبی پك یولنده ایدی .
ایچه داندیغی‌لر یاپدی ، خیلی حوپلاتدی ،
ببك قولنده حصیرلرده برزمان یاتدی .
فقط نه‌چاره كلوب چاتدی وقت استرداد ؛
قیزك نظرلری بیهوده ایتدی استمداد .
جمیله ایستدی اصرار ایدوب امانتنی ،
جوجوق‌ده ویردی ، فقط كورمليدی حدتنی !
بویوك قیزك ازیوردی غرور معصومی
ببك الده كزركن ، شو طفل محرومی .
كران كلیر اوكا البت بوحاله صبر ایتمك .
صوقولدی آبلاسنه، شبهه یوق رجا ایده‌جك ،
جمیله ویرمیه‌جك ، بن‌ده ایله‌مم ابرام ..
خایر ، دكل بوادا بر ادای استرحام :
« ببكمی ویر ! » دیمیونمی اوچنجیسنده قیزه ؟
مكر حقوق‌ده بیلیرمش باقك شو صایغیسزه !..

پنجشنبه ۲۹ مایس ۱۳۲٤

محمد عاكف

فرانسزجه بر رساله‌دن:

ژاپونلرك ۱۹۰۹ سنه‌سنده‌كی قواسی

اختیاری انتحارلر اسباب مختلفه‌دن طولایی وقوع بولور. ژاپونیاده ناموسه خلل طاری اولدقدن صكره یشامق غیر ممكن اولدیغندن، اخلال ناموسی موجب بر حقارته دوچار اولوبده تحمل ایدن بر آدمك یوزینه حتی عائله‌سی افرادی بیله باقماز. بوحال اسباب انتحاردن معدوددر. كذا بیوكلردن بری وفات ایدر. آنك آدملری افندیلرینه اولان فرط صداقت ومحبتلرندن طولایی آرتق حیاتی كریه كوریرلر یشامق ایسته‌مزلر انتحار ایدرلر. اركان حكومت بر مسئله حقنده بر قرار اتخاذ ایدر. احاددن بری بو قرارك یولسزلغنه ذاهب اولور. تغییرینه مقتدر اوله‌ماز. بونی انتحار صورتیله پروتستو ایدر. نتكیم محاربهٔ زائله‌ده ژاپون ملازملرندن بری روسلر طرفندن قوره شبه جزیره‌سنه تجاوز وقوعی احتمالندن غلیانه كلیر. بونك منعی لزومنه دائر حكومتی اقناعه چالیشیر موفق اوله‌ماز. انتحار ایدرسه‌م بلكه سوزمدن زیاده تأثیری اولور فكریله انتحاره قرار ویرر. توكیوده‌كی مطبوعات آژانسنه سبب انتحارینی متضمن بر مكتوب كوندریر صكره اجدادینك مدفون اولدیغی قبرستانه كیدوب انتحار ایدر. واقعا بونك همان بر تأثیری كورلمدی فقط خلق بیننده موجب اولدیغی هیجاندن طولایی محاربهٔ زائله‌اوزرینه بر تأثیر اجرا ایتمدیكنی كیم ادعا ایده‌بیلیر؟

ژاپونیا حكومتی ۱۸۹۵ ده روسیه، فرانسه‌ و آلمانیا حكومتلری طرفندن وقوعبولان تضییق اوزرینه حرباً ضبط ایتدیكی «كیااوتونغ» شبه جزیره‌سیله «پور آرتور» ی چینه ترك ایتمش ایدی.

قرقدن زیاده ضابط حكومتك بوحركتی بر نوع ضعف صورتنده تلقی، بوحركته قارشی انتحار ایله پروتستو ایتدیلر. زادكان صنفنه منسوب قادینلردن بعضیلری قوجه‌لری قهرمانانه بر صورتده وفات ایده‌جك اولورسه انتحار ایله حیاتلرینه خاتمه چكرلر. «ازادا» اسمنده بر ملازمك زوجه‌سی قوجه‌سنك كچن محاربه‌ده دشمن النده اولدیكنی خبر آلیر آلماز اك كوزل البسه‌سنی كییر قوجه‌سنك رسمنك اوكنده سربزمین تحسر اولدیغی حالده انتحار ایدر. افراد عسكریه‌دن برچوغنك مجتمعاً انتحار ایتدكلریده واقعدر. بیك ایكیوز قدر افرادی حامل اولان «كوزبا مارو» اسمنده بر واپور ۱۹۰۵ سنه‌سی نیسانك یكرمی آلتنجی كونی روسلر طرفندن ضبط ایدلمش، ایچنده‌كی افراده تسلیم اولملری ایچون بر ساعت مهلت ویرلمش ایدی. افراد انتحاره قرار ویرر ودشمن اوزرینه آتشه باشلار بوائناده واپورك ایچنده‌كی ضابطاندن، افراددن برچوغی انتحار ایدر نهایت آتیلان بر طورپیل كمی‌یی ایكی‌یه بولر، ایچنده‌كیلرك هپسی‌ده قعر ناياب عدمه كیدر.

ژاپونیاده بر معبد واردر. بوراده قرق یدی «رونن» مدفوندر. ژاپونلر بعض ایام مخصوصه‌ده بو معبده كیدرلر دینی بر طاقم مراسم اجرا ایدرلر. ژاپونیاده بكلری وفات ایدن ساموراتی‌لره «رونن» دیرلر. بو معبدده مدفون اولان «رونن» لرك بكلرینی بر كون بیوكلردن بری تحقیر ایتمش اوده تحمل ایده‌میه‌رك تحقیر ایدن آدمی دوكمش. بو جرأتندن طولایی انتحاره مجبور ایدلمش معبدده مدفون اولان بو قرق یدی «رونن» ده افندیلرینك انتقامنی آلدقدن صكره انتحار ایتمشلر اورایه دفن اولنمشلر. بونلر حقنده كوستریلان آثار حرمت چوجقلرك بوندن عبرت آلملری، ناموس، صداقت اوغورنده بلا تردد ترك حیات ایده‌بیلملری ایچوندر. «ساموراتی» لر ۱۸۷۱ سنه‌سنه قدر دایمولرك سراینده اقامت ایدرلر ایدی. بونلرك تعییناتی سنوی بر قاچ چووال پرنجدن عبارت ایدی. دره بكلكلری قالقدیغی صره‌ده ژاپونیاده اوچیوز «دایمو» و درتیوز اللی بیك «ساموراتی» وار ایدی. دره بكلكلرینك الغاسندن صكره «ساموراتی» لر آواره‌ سر قالدیلر چونكه تأمین معیشت ایده‌جك بشقه بر هنرلری یوق ایدی. فقط بونلرك اسكی افندیلری الیوم امور دولتده مستخدم و سركارده بولندقلرندن «ساموراتی» لره معاونتدن خالی قالمازلر. بونلری صكره اردویه‌ده آلدیلر، بونلر اردونك اك جسور اك كزیده افرادینی تشكیل ایتدیلر.

ژاپونیاده زادكاندن صكره ارباب زراعت كلیر «دایمو» معیتنده‌كی «ساموراتی» لرله شاتوسنده اقامت ایدر، محاربه‌لرده علی الاكثر بونلرك صداقتنه مراجعت ایلر ایدی. محاربه وسائره‌ده تلف اولان «ساموراتی» لرك یرینه‌ده اك زیاده ابراز شجاعت وجسارت ایدن ارباب زراعتی آلیر ایدی.

ژاپونیاده حس وطن پرورینك تنمیه‌سی تا مكتبلردن باشلار الی نهایه دوام ایدر. بر طاقم مناقب تاریخیه ناقللری واردر بو بر مسلك مخصوصدر بونلر ایچنده معلوماتلی متفنن آدملرده واردر خصوصی قونفرانسلر ویررلر بر طاقم سوقاق قصه‌خوانلری شوراده بوراده تاریخی قصه‌لر نقل، بونكله تأمین معیشت ایدرلر. حكایه‌لرك موضوعی قرون وسطی محارباتی، قرق یدی «رونن» ك سركذشتی «تایرا» عائله‌سیله «مناموتو» عائله‌سی آره‌سنده ظهور ایدن محاربه‌لرله چین وروسیه محاربه‌لری كبی شیلردر. بوندن بشقه ژاپونیاده بر طاقم خصوصی سالونلرده واردر. بو سالونلرده هر آقشام وطن پرورانه یازلمش اثرلر اوقونور، حسیات وطن پرورانه‌یی تنمیه ایده‌جك كوزل كوزل حكایه‌لر نقل اولنور.

پورتكیز كمیجیلری ۱۵۴۲ ده ژاپونیایی كشف ایتدكدن یدی سنه صكره ژاپونیایه قتولیك میسیونرلری كوندرلدی یرلیلردن خرستیان دینی قبول ایدنلرك عددی التی آی ظرفنده بیكی كچدی. اون سنه صكره پاپایه كوندریلان راپورده ژاپونلردن یوز اللی بیك كشینك خرستیان دینی قبول ایتدكلری بیلدیرلمش ایدی ژوزیتلرك عددی یتمش بش كشیدن عبارت اولمسنه نظراً بو موفقیتلری موفقیات مهمه‌دن معدود ایدی. ژوزیتلر تأمین موفقیت ایچون دائما پورتكیزلرله اخذ واعطایه حریص اولان دره بكلرینه مراجعتله مالكانه‌لرینه قتولیك دیندن بشقه بر دینك دخولنه مساعده ایتمملری اسبابنی استحصال ایدرلردی.

دایمو « نابوناغا » ایله « هیده یوشی » کرك خریستیانلغه ، کرك تجارت اجنبیه‌یه قارشی بدایةً مساعدتکارانه داورانديلر ایسه‌ده ۱۵۹۷ ده بردن‌بره ایشك رنكی دکیشدی. یعنی تبدیل دین وتجارت اجنبیه منع ایدلدی . بونك سببی‌ده شودر : بودا مذهبنه منسوب برطيب ژوزوئيتلرك خلقی خریستیان دیننه دعوتلری‌بالاخره مملکتی ضبط ایتمك مقصدینه مستنددر دیه شوکون « هیده یوشی » یه برراپور ویردی‌برازصكره « هیده‌یوشی » « زاچوما » نام دایمویه‌قارشی اعلان حرب‌ایتدی اکا بردن برچوغنك خریستیان اولدقلرنی ، فوق‌العاده وفاق‌واتفاق‌اوزره‌یشادقلرنی ، میسیونرلره‌قارشی‌غایت‌صادق‌بولندقلرنی کوردی . بودين جديدك‌امنيت‌مملكت‌نقطهٔ نظرندن‌داعیٔ محاذیراولمسی احتمالنه ذاهب‌اولدی . فقط‌پورتكيزليلرله اخذ واعطادن‌متحصل منافع حسبيله يوز قرق قدر ژوزوئيتك مملکتده قالملرينه قارشی اغماض عين ايتدی .

بو‌اثناده مهم بر مسئله ظهور ایتدی پاپا طرفندن نشر اولنان بر امرنامه‌ایله ژزوئیتلر ژاپونیاده رسماً نشردینه مأمور ایدلدی . اسپانیا ایله پورتکیز حکومتلری بیننده عقد ایدیلان بر مقاوله نامه موجبنجه امر تجارتده پورتکیزه توديع ایدلدی . بونك اوزرينه میسیونر صفتیله دکل ، فقط سفیرصفتیله درت فرانسیسکن راهبی کوندرلدی .

بونلر کیمسه‌یی خریستیان دیننه دعوت ایتمه‌مك شرطیله قبول اولنديلر . فقط‌سوزلرنده طورمديلر « هیده‌یوشی » بونلری‌مملکتدن طرد وتبعید ایتمك اوزره ایکن دیکر بر وقعه ظهور ایتدی . « سان‌نه‌ایچه » اسمنده براسپانیا سفینه‌سی قره‌یه دوشمش ، ایچنده‌کی التیوز بیك قرون ضبط ومصادره ایدلمش ایدی ، کمینك قلاغوزی قپودانك غیوبتندن بالاستفاده کویا ژاپون مأمورلرنی تهدید ایتمك اوزره خریطه‌یی آچدی اسپانیانك تحت حکومتنده اولان ممالك وسیعه‌یی کوستردی . ژاپونلر برقرالك بوقدر مملکتی نصل ضبط ایتدیکنی صوردیلر . قلاغوز ژاپونلرك بو سوأله شویلده جواب ویردی : « قراللرمز ضبط ایتمك ایسته‌دکلری مملکته اوکجه راهبلر کوندریرلر . اونلرده او مملکتك اهالیسنی خریستیان دیننه دعوت ایدرلر . نشر دین خصوصنده ترقی کوریلیرسه ، خریستیان دینی قبول‌ایدن یرلیلرله متحداً حرکت ایتمك اوزره عسکر سوق اولنور . بوندن اوته‌سی قولایدر ! » قلاغوزك بو جوابی « هیده یوشی » یه بیلدیرلدی . اولجه سفیر صفتیله کوندریلان درت راهبله خریستیان اولان اون‌یدی ژاپونيالی اوچده ژوزوئیت پاپاسی‌همان اعدام اولندی . بوندن صکره اجانبه قارشی تکرار ظلم واعتساف باشلادی . فقط دره بکلرندن بعضیلری مملکتلرنده ظهور ایدن اختلاللردن طولایی اجانبله مناسباتده بولنمغه مجبور اولدقلرندن اره‌صره مظالمه نهایت ویررلر ایدی .

بو اختلاللر تسکین خریستیانلق یکیدن تلعين ایدلدی . بتون ژاپونیا اولکاسی ۱۸۵٤ ده عقد ایدیلان « قاناغاوا » معاهده‌سنه قدر یعنی ۲۵۷ سنه اوروپالیلره قارشی مسدود قالدی .

۱۸۵۳ سنه‌سی تموزنده « په‌رری » نك قومانداسی التنده‌کی امریقا فیلوسی توکیو کورفزینك مدخلنده کائن « اوراغا » لیمانه لنکر انداز اولدیغی کونه قدر ، ژاپونیا حکومتی اوروپا ایله اختلاطی کسمش یالکز استاد قدیم مدنیتی اولان جین حکومتیله مناسباتنی محافظه ایتمش ایدی .

قوماندان « په‌رری » امریقا رئیس‌حکومتی طرفندن کوندریلان نامه‌یی ، ایقاع ایدیلان موانع ومشکلاته رغماً « شوکون » نك مأمورلرینه ویرمکه‌موفق اولدی . بونامه ژاپونیانك‌تکرار اوروپالیلرله مناسباته کیریشمسی تکلیفنی متضمن ایدی . قوماندان « په‌رری » مکتوبی‌تسلیم ایتدکدنصکره چین‌صولرینه طوغری چکلدی . نامه‌نك جوابنی المق‌اوزره ایلك بهارده تکرار ژاپونیایه کلدی . بونی متعاقب « قاناواغا » معاهده نامه‌سی عقد ایدلدی .

بو معاهده اوزرينه « شیموده » « حاقوداته » لیمانلری امریقا تجارتنه کشاد ایدلدی . بوندن صکره دول سائره ایله دها برطاقم معاهدات عقد اولنه‌رق انلرده‌ده بعض لیمانلر آچلدی . ۱۸٦۰ ده « شوکون » طرفندن امریقایه ، اوروپایه سفیرلر کوندرلدی .

ژاپونیا حکومتی هر نقدر مدنیت غربیه‌نك نه اولدیغنی بحقر تقدیر ایده‌میور ایدیسه‌ده مخالفت‌ایده‌جك قدرتی‌حائزاولمدیغنی اکلایور ایدی . بناءً علیه موقت برزمان ایچون بواحواله راضی اولدی . فقط « شوزو » پرنسنك معیت ایمپراطور افرادندن بعضلرینك تشویقاتیله فرانسه فلمنك وامریقا سفائننی‌طوپه طوتدیرمسی اوزرینه « شیمونوزه‌کی » لیمانی بومباردمان ایدلدی ، ژاپونیادن اون‌بش‌میلیون تضمينات طلب اولندی .

فرید

تصحیح : بوندن اولکی مقاله‌ده (مغول حکمدارلرندن قبلای خان اون اوچنجی عصر میلادینك نهایتلرینه) دنیله‌جك ایکن سکزنجی عصر دنیلمش اولمغله تصحیح اولنور .

خطبه

— ٦ —

الحمدلله‌الذی انزل الشرع الحکیم لیعمل به‌الموفق‌المسدد . الحمدلله‌الذی انذر بالوعید لیحذر العاقل من بطشه الشدید المشدد . الحمدلله‌الذی هدی قوماً و هدد آخرین لیتهج المهتدی وینتهی المهدد . الحمدلله الذی خلق فسوی وقدرفهدی وقضی‌فعدل . استغفره واشهد ان‌لااله الاالله احصی کل شیٔ احاطه وخبرةً وعلما . واشهد ان سیدنا محمدا افضل الخلق فی‌الخلق بل اکمل الکل حکماً وحکمةً و حلما . اللهم صل و سلم علی هذا النبی الذی کان للفجار حرباً وللأخیار سلامةً وسلما وعلی آله وصحبه ما استقام ظل‌الاسلام وعدل و سلم تسلیماً کثیرا (اما بعد فیا عبدالله) جاء ذوالحجة وقد اقیمت علیك بتعداد الفجور بین الجمهور الف حجةٍ وحجه . جاء آخر السنة

وانت لم تزل هائماً فى فضاء الشقاء بعد ان هديت للمحجه . جاء آخر الاشهر الحرم والحلال كاد يطمس الحرام نهجه . جاء هذا الشهر والناس قلب بلا تقلب والعابل هى العلل . من الذى قام لمداواة امراضه وقداستحكم داءالفسادفيه واستعمل . من الذى استمات فى احياءالاسلام كما استمات فى احياء الآثام واستقتل . من الذى استخف بالعظائم واستعد بالعزائم وعلى اللازم استحصل . من الذى بعدالانقلاب دق باب المتاب ومن للهدى دخل . الامم تقلبت بتقلب الاحوال من الغفلة الى اليقظة و نحن الى الآن قوم نيام . الممالك حتمت بالمستقبل و نحن فى الحاضر كالماضى اسراء الآثام . الملل قام ابناؤها لنشرهـا فى اقاصى البلاد ونحن فى بلادنا نتكاسل فى احياء شريعة الاسلام . احكام الشرع تأمر وتنهى فمن سمع الامر من انتهى من جد فى العمل .

اعتبر فقد كادت عوامل الفسـاد تمحق حياتك محقا . تمسـك بالشرع فان للاسلام عليك حقا .

اعتبر فلو استطعت لدخلت جنبيك و سـحقت القلب سـحقا .

اعتبر بماجرى واتق الله يصلح ما ترى و من سار على الدرب وصل .

روى الترمذى عن ابى هريرة قال قال رسول الله « ص » « اذا كان امراؤكم خياركم و اغنياؤكم سمحاءكم واموركم شورى بينكم فظهر الارض خير لكم من بطنهـا و اذا كان امراؤكم شراركم واغنيـاؤكم بخلاءكم واموركم الى نسـائكم فبطن الارض خير لكم من ظهرها » صدق رسول الله .

على شيخ العرب

عشرت
و
مسكراتك وجوده تأثيرى

عشرت هادم انسانيت وبلاى عظماى آدميتدر .

اساسى موجب انتظام عالم ، غايه‌سى باعث سعادت بنى آدم اولان دين مبين احمدى بيك اوچيوز شوقدر سنه‌مقدم مسكراتى منع ايدرك مسلمانلرى بر بيوك بليه‌دن قورتارمشدى .

ايشـته مسـلمانلرك عشرت كبى ايكى جهانده باعث مذلت اولان احوالدن تخليصى ايچـون قرآن كريمك اون اوچ عصر مقدم بيان حقيقتى بيورمسى دوشونيله‌جك اولورسه‌بوده اسـلاميتك معجزات باهره‌سندن برى اولديغى نظرلرده تجسم ايدر . چـونكه آوروپاده مسكرات ايله لحم خنزيرك مضرتى انجق شوصوك زمانلرده فن طبك ترقيسى سايه‌سنده معلوم اوله بيلمش بونك نتيجه‌سى اوله‌رق پك يقينلرده منع مسكرات جمعيتلرى تشكل ايتمشدر .

بناءً عليه اسلاميتك بونى عصرلرجه مقدم طبابتك شمديكى درجه‌سنده مترقى برحالده اولمديغى كيبانك ، خرده بينلرك مجهول بولنديغى برزمانده بيان ايلمسى معجزه دكلمدر ؟

بلاى عشرت غير محدوددر . مسكراتك مضرتى مبتلاسى اولانلرك نفسـنه منحصر قالمز ، آنلرى جرم وجنايته ودهـا برچوق فناقلره سوق ايدر .

برمملكتده جنايتك كثرتى عياشين وميخانه‌لرك عددلريله‌مبسوطاً متناسب بولنديغى اثبات ايديله‌جـك اولسـه مبالغه‌يه حمل اولنه‌مز . چونكه بوهرمملكتده هرزمان اثباتى ممكن برمسئله‌در . شوكيفيتده دين جليل احمدينك اعمالرى بيله تنوير ايليه‌جك صـورتده علوى واعجاز تما بر دين حقايق بيا اولديغنى اثبات ايديور .

بويقينلرده اسـپرتولى مشروباتك مضرتى حقنده ملل متمدنه ارباب قلمى رسائل موقوته واوراق حوادثله‌پك واقفانه بندلريازمقده دوام ايله بوتون نوع بشرى بويله برابتلاى وخيمدن قورتارمق ايچون خامه‌ران همت اولمقده‌درلر . بوندن باشقه آوروپا ، آمريقاده عمومى وخصوصى برچوق صحى جمعيتلر تشكل ايتمشدر . بونلر خلقه مسكراتك مضرتنى آكلاتمغه عياشينى دوشدكلرى كردابه مذلتدن تخليص ايچون كيجه ، كوندوز چاليشوب چباليورلر .

تأسـفلر اولونوركه بوقدرهمتلر بودرجه نصيحتلرله بعض ممالكده ارباب عيش وعشرته مرام آكلاتمق قابل اوله‌مامش ، بالعكس بونلرك عددى كوندن كونه آرتمقده بولنمشدر . بونك ايچونا كثر حكومتلر ميخانه‌لر وعياشين عليهنه قوهٔ جبريه‌استعماله بحق مجبور قالمشدر .

مسـئله حدذاتنده حفظالصحهٔ عموميه‌يه ، مالى واقوامك رفاه وسـعادتنه تعـلقى اولديغى ايچون نقدر جبر ايدلسه ، نه‌درجه همتلر كوسترلسه‌جائزدر .

اوت ! انسانيتك حالاً ، استقبالاً منافى كوزه تيله‌رك منع مسكرات اصولى هريرده تطبيق اولنمليدر .

خصوصيله بزده مع التأسف مسكرات استعمالى كنجلرمز آره‌سنده تزايد ايتمكده اولديغى كورولديكندن تامكاتب ابتدائيه صره‌لرندن مكاتب عاليه‌يه‌قدر حفظالصحه معلملرى مسكراتك مضرتنى پك واضح ، طلبه‌نك ذهنلرينه نقش اوله‌جق برصـورتده آكلاتمغه غيرت ايتملى آره‌صره‌بتون جمعيتلرده ، قلوبلرده ، بوبابده‌مهم قونفرانسلرويرلمليدر . حتى اوروپا ، آمريقاده بوخصوصده دها ايلرويه واريليرده برسرخوش ايله آغزينه ايچكى قويميان ايكى آدم تصور ايديله‌رك ياپيلان رسملريانه قلوبلرك ، جمعيتلرك ، صالونلرينه اهالينك كثرتله بولنديغى سائر محللره تعليق ايديلير ؛ بوصوتله مسكراتك مضرتى خلق نظرنده برقات دها تجسم ايتديرلمش اولور . نوع بشره مضر اولان شيلرك برنجيسى عشرتدر . انسانلرى قابيلجك رذائلك كافه‌سنه عشرت دينيلان قپودن كيرر .

مقدس وطنمزك تعاليسى ، ملت معظمهٔ عثمانيه‌مزك رفاه وسعادتى ايچون حفظالصحه اربابى قالاً قلماً بوبابده‌لازم كلن نصايح مؤثره‌ده دوامى كنديلرينه وظيفه عدايتمليدر .

برزمانلر عثمانلى ارباب قلمى ، عثمانلى مشاهير اطباسـيده عشرت بليه‌سى حقنده پك مدققانه‌پك واقفانه‌بندلر ، رساله‌لرله ملتمزى ايقاظه چاليشمشلردر .

نم كبى برعاجزك يازه‌جغى سوزلرك اوذوات مقتدره‌نك يازدقلرى

قدر مؤثر اوله‌میه‌جغی شبهه‌سز ایسه‌ده وطن اولادینك معزز حیاتنه ملتمزك امید استقبالی اولان کنج فدانلرك نشو ونماسنه‌دائر ولومکرر، ناچیز اولسه بیله سویلنه‌جك سوزلر، ایدیله‌جك نصیحتلر، هرحالده فائده‌دن خالی قالمز اعتقادنده‌یز. ایشته راقم‌الحروفه جسارت ویرن شو مطالعاته بناءً مشروبات کئولیه‌یه دائر بروجه آتی قارئین کرامه حفظ‌الصحه علمای مشهوره‌سنك بعض اقوال وافکارینی خلاصه ایده‌جکز:

اولا شوراسنی بیان ایده‌لم که سرخوشلغك جمعیت بشریه‌یه ویره‌جکی فنالغی هیچ برشیء ویره‌من.

برسرخوشی‌بربکری‌یی کوزمزله اوکنه کتیره‌لم: وجهی مورارمش، کوزقپاقلری شیشمش، لهجه‌سی ایکرنج برحال پیدا ایتمش، اللری، ایاقلری تتره‌یه‌رك سوزینی، صحبتنی شاشیرمش، یوزینه باقانلری کندیسندن نفرت ایتدیره‌جك قدر مخوف برشکل آلمش اولان برآدمك جمعیت بشریه‌یه نه‌خیری نه‌خدمتی اوله بیلیر؟

انسانلره مسکراتك ویره‌جکی فنالق الك وخیم علل ساریه‌دن‌دها مدهشدر. چونکه قولرا، وبا، سائر امراض ساریه‌نك نوع بشره ویره‌جکی ضایعات اسپیرتونك ویره‌جکی فنالغه نسبةً دها آزدر.

انکلتره‌ده سنوی عشرت یوزندن التمش یتمش بیك، روسیه‌ده یوزبیکی متجاوز، جماهیر متفقهٔ امریقاده ایسه دهازیاده اولدیغی حتی فرانسه‌ده، بویوزدن سنوی بیکلرجه تلفات وقوعه کلدیکی طوتیلان استتستقلرله صوك سنه‌لرده آکلاشیلمش حقایقدندر که آرتق علل ساریه ایله عشرت بلیه‌سنك انسانلره ایراث ایلدیکی فنالغك بیننده‌کی فرقك تعیینی قارئینه ترك ایلرز.

فرانسه اطبای مشهوره‌سندن وحفظ‌الصحه علماسندن دوقتور (ارنولد) مسکرات حقنده نشر ایتدیکی بربحثده اسپیرتولی مشروباتك وجوده لزومی وارمی یوقمی؟ اسپیرتو وجوده قوت ویررمی ویرمزمی؟ سؤالرینه بروجه آتی جواب ویریبور:

«اسپیرتولی مشروباتك وجوده لزومی، فائده‌سی یوقدر. علی‌العموم اسلاملر، خصوصیله مسلمان کویلیلری دائما قوتلی، اشتغالات بدنیه وعقلیه اجراسنه مقتدر اولدقلری حالده برقطره بیله مسکرات قوللانمادقلری اسپیرتونك عدم لزومنه دلیلدر. ادارهٔ بدنیه‌نك استفاده‌سی ایچون اسپیرتو اصلا برمنبع قوت اوله‌من برطاقم جهلا مسکراتك وجوده قوت بخش ایلدیکی ادعاسنده بولنورلرسه‌ده بالعکس کئول قوت ودرمانی ازاله ایدر یالکز سریع‌الزوال برتهییج عصبی حصوله کتیررسه‌ده هیچ برزمان اسپیرتو تزیید قوته خدمت ایده‌من»

مسکراتك صاف، خالص اولمسی وجوده نافعدر فکری واهیدر. بومسئله‌یی‌ده دوقتور (آرنولد) شووجهله ایضاح ایدییور: «مشروبات کئولیه‌نك وجوده مضرتی غیرصاف اولمسندن ایلرو کلز. چونکه اسپیرتولی مشروباتده مواد اجنبیه بولنسه بیله انجق اون بیکده برنسبتنده‌لاشیء حکمنده‌در بناءً علیه بعضیلرینك ظنی کبی صاف مسکرات وجوده نافعده غیرصاف نافع دکلدر فکری پك یاکلش برمذهب باطلدر زیرا مسکراتك مضر اولمسی ترکیبنده‌کی اسپیرتونك مقدارینه کوره‌در»

عجبا مشروبات کئولیه آز، یاخود چوق ایچلمسنه کوره مضرتی تخلف ایدرمی یعنی آز ایچیلیرسه نافع چوق ایچیلیرسه مضرمیدر سؤالنه‌ده طبیب مشار الیه شویله جواب ویریبور:

«ترکیبنده اسپیرتوسی چوق مقدارده اولان مشروبات کئولیه‌دن دائمی صورتده، مدت مدیده آرقه‌سنی کسمه‌دن استعمال ایدن برآدم طبیعی آزمقدارده قوللانان آدمدن دهاچوق مضرت کورر. مع‌مافیه مسکراتك آزیده چوغیده حتی قطره‌سی بیله وجوده مضرت ویرمکدن کیرو قالماز.»

ای ارباب انصاف تفکر ایدیکز! دین جلیل محمدینك علویتنی بیش انظارکزده تجسم ایتدیرکز. بونه دین عالیدر! بیك اوچ یوزسنه صکره ممالك افرنجده دنیایه کلوبده اسلامیته معتقد اولمیان کیمسه‌لر بیله احکام جلیله‌سنی تصدیقه مجبور اولیور! شرابك قطره‌سنی حرام ایلیان اسلامیت دکلیدر؟ آرنولد کبی اسلامیتدن خارج اولان برفرنك طبیبنك شو یوقاروکی سوزلرینی اوقویوبده انسانلری هرخصوصده مسعود، هردرلو مهالکدن مصون قیلان بویله بردین عالیقدره کافهٔ حسیات وجدانیه‌سی بتون اجزای وجودیله یوز قات دها ربط قلب ایتمامسی برمسلمان ایچون ممکن‌میدر؟

«مابعدی کله‌جك هفته»

سابق اطفال خسته‌خانه‌سی سرطبیبی
بکلربکلی ابراهیم

فلسفهٔ حیاتیه‌دن:

افعال ارادیه

افکار مجرده وعمومیه ـ قوهٔ محاکمه ـ قوهٔ مدرکه

حیواناتده فکر، دائما مخصوصیدر یعنی فلان وجود ویا فلان حادثه‌یی بیلیر، طانیر. انسانده حیوانات سائره کبی افکار مخصوصه‌یه مالکدر. فقط بو فکر مخصوصی تشکیل ایدن احتساساتدن ویا بونلرك اوصافندن بر ویا بر قاچنی تفریق وتجرید ایله بعضیسنی ضبط وحفظ ایتمك ملکه‌سنه مالکدر. مثلا بر کاغد یاپراغی اوکنده بر کیمیاکر مختلف احتساساتی (بصری، لمسی، حراری، سمعی) وانلرك اوصافنی تجرید ایده‌رك انجق ترکیب کیمیویسنی حفظ ایدر. کیمیاکر ایچون بوکاغد یاپراغی نسبات معینه‌ده امتزاج ایتمش قاربون، مولدالحموضه ومولدالماء مرکبندن بشقه بر شی دکلدر. ایشته بو کاغد یاپراغی فکر مخصوصندن کاغدی تعریف ایده‌بیلیرزکه بو برفکر مجرد (idée abstraite) اولور. انسان بر دفعه بر فکر مجرد استحصال ایتدکدن صکره اونی تعمیم ایدر. فقط بو تعمیم خطالی اولمامق ایچون دائما مشاهده وتجربه ایله تفتیش ایدلملیدر. ایشته مثالمزده کچن کیمیاکر بالتحلیل الده ایتدیکی ترکیب کیمیوی‌یی بتون کاغد یاپراقلرینه عطف واسناد ایده‌جکدر. افکار مجرده عینی زمانده عمومیدر. انسان، افکار مجرده وعمومی‌یی اشارات اعتباریه‌دن عبارت اولان کلمات ایله اظهار ایدر. افکارینی تجرید وتعمیم ایدن وبونی برلسانله افاده ایلین یالکز انساندر.

انسان افکار مجرده وعمومیه‌یی یکدیکره اشتراك ایتدیره‌رك بر حکم وتعقل بنا ایدر .

بو حکم وتعقلك یاردیمیله وقاعدهٔ علیته استناد ایله ـ سبب مناسب اولمدقجه‌هیچ برشی حصوله کلمز قاعده‌سی‌علم بشرك اساسیدرـ معلومدن مجهوله کیده‌رك واجسام وحادثاتدن اسباب وقوانینه ارتقا ایده‌رك نتیجهٔ مطلوبه‌یه واصل اولور . موجودات ووقایعدن اسباب وقوانینه واصل اولمق ایچون افکاری تجرید وتعمیم ایتمك وبالحاکمه انلری اشتراك ایتدیرمك ، بر علم وجوده کتیرمك دیمکدر . حیوانات عالیه ایچنده بو صورتله علم وجوده کتیرن یالکز انساندر . بوفکره‌کوره انسانی تعریف ایتمك لازمکلیرسه انسان ، علمی بر حیواندر (L'homue est un animal Xiantifique) دیمك ایجاب ایدر .

تعامل ارادی . — بتون انطباعات ، احتساسات وافکارمخصوصه تعامل ایقاع ایلدکلری کبی حکم وتعقل حالنه قونیلان افکار مجرده وعمومیه‌ده تعاملات حصوله کتیریرلر . او حالده فعل ارادی ؛ برتعقل ایله اونی تعقیب ایدن بر تعاملك هیئت مجموعه‌سیدر دینیله بیلیر .

افعال ارادیه دخی سوق طبیعی کبی بر مقصد مفید اوزرینه اجرا اولنور . یالکز سوق طبیعی‌یه مغایر اوله‌رق بوزاده مقصد وغایه دخی معلومدر . انسان اجرا ایتدیکی افعالك نه مقصده مبنی اولدیغنی‌بیلیر . مثلا شکرك‌وبو کبی مائیت قاربونیه‌لرك حجراتنك تغدیسنه الزم اولدیغنی بیله‌رك اغدیه‌سی میاننه ادخال ایدر . حالبوکه هنوز سوق طبیعی ایله حرکت ایدن چوجق شکر پارچه‌سی مطلقا طاتلی اولدیغی ایچون یر ، عضویتنك احتیاجنی اصلا بیلمز . سوق طبیعی ایله ، یاپدیغی فعلنك مقصد فیزیولوژیسنی‌بیلمیه‌رك ذوق ویا احتیاجك تأثیریله اجرا ایدر . کذا انسانك بر عائله تأسیس ایتمك ایچون بالتعقل اجرا ایتدیکی تأهلده بر فعل ارادیدر . حالبوکه حیواناتك چفتلشمه‌سی براحتیاج تأثیریله اولدیغندن غایه‌سی غیر ادراکی اولان بر فعل سوق طبیعیدر . بو مثاللرده کوریلیورکه انسان‌بیله‌رك‌وقصداً غایهٔ فیسیولوژی‌یی اجرا ایتمك یعنی محافظهٔ حیات وادامهٔ نسل ایلمك وافعال سوق طبیعیه‌یی افعال ارادیه‌یه تحویل قیلمق ایستیور .

بعضاً افعال ارادیه غایهٔ فیسیولوژی‌یه غیر موافق اولور . بوحال مقصد عالی‌یی ادراك ایده‌مامکدن یاخود بر احتراصی ویا مشوش بر تعقلدن تولد ایدر . پك‌چوق آدملر واردرکه برطاقم سوءاستعمالاتله فعل تناسلك غایهٔ حقیقیسنه واصل اولمق ایسته‌مزلر . بونلر ایچون فعل تناسل حیوانلر کبی بر ذوق طبیعی‌در .

انسان تعقل نتیجه‌سیله بر درجه‌یه قدرسوائق طبیعیه‌یه‌ده‌مقاومت ایده‌بیلور . فقط بو قوهٔ مقاومه (inhibition) محدوددر . اوزون بر زمان یمك وبالخاصه ایچمك سائقه‌سیله مجادله ایده‌مز . بوغولمق ویا یانمق تهلکه‌لری اوکنده ارتق اراده قالماز . اراده‌نك غیرادراکی اولان افعال منعکسه اوزرینه هیچ بر تأثیری یوقدر . ادراکی‌اولان افعال منعکسه‌یه‌ده پك جزئی تأثیر ایدر . مثلا حرکات وافرازات معدویه‌یی تبدیل وتغییر ایتمك ممکن اولماز . کوزده‌کی طبقهٔ قرنیه‌یه بر جسم اجنبی تماس ایتدیکی‌وقت کوز قپاقلرینك‌حرکات‌اختلاجیه‌سنی منع ایتمك قابل دکلدر . حرکات تنفسیه‌یی انجق‌جزئی برزمان ایچون توقیف ایده‌بیلیرز . شخصك محافظهٔ حیاتنه عائدسوق طبیعی اوزرنده ارادهٔ مانعه ویا مقاومه‌نك جزئی بر تأثیری وار ایسه‌ده نسلك دوامنه عائد سوق طبیعی اوزرنده تأثیر شدید اجرا ایدر . فی‌الحقیقه بوکون بیکلرجه ارکك وقادین واردرکه امور دینیه‌ده‌کی تعصبلری نتیجه‌سی اوله‌رق عفت وعصمتلرینی نذرایدرلر و دقتلی برصورتده‌بونی‌محافظه‌یه چالیشیرلر . تعقلك بو قدرت مانعه‌سی‌ده بر علت غائیه‌یی حائزدر . بوراده‌کی مقصد ، تأثیرات مختلفه تحتنده بر شدت فوق‌العاده اخذ ایده‌رك غایهٔ طبیعی‌یی تجاوز ایدن بعض میلان سوق طبیعی‌یی تعدیل وتنظیم ایتمکدر . مع مافیه بعض حالاتده بو قوهٔ مقاومه ضعفه دوچار اوله‌رق تمایلات بونی تجاوز ایدر واحتراصات دینیلان افعالی تشکیل ایدر . سرخوشلق اوبورلق فحشیات ... الخ کبی . سوائق طبیعیه‌یی اتمام ویا اونی تعدیل ایدن افعال ارادیه‌دن بشقه بر نوع افعال دها واردرکه بر تعقلك نتیجه‌سی اوله‌رق ظهور ایدن بو افعالده انسان بالذات بیلدیکی واکلادیغی بر مقصدی تعقیب ایدر . ایشته بتون آثار علمیه ، صناعیه ونفیسه بونوع افعال ارادیه آثاریدر . افعال ارادیه ادراکی ایسه‌لرده اوزون مدت دوام وتکرر ایدر ایسه غیر ادراکی اولمغه باشلار . یازی یازمق بوکا اعلا مثال اولور .

بعض‌مؤلفلر سوق طبیعیلرك افعال‌ارادیه‌دن بشقه برشی‌اولمدیغنی وانجق بو افعال ارادیه‌نك تکرری واعتیادیله غیر ادراکی اولدقلرینی وبالآخره بویله‌جه وراثتله انتقال ایلدکلرینی‌ادعا وحتی بوکا پك‌چوق مثال ارائه‌ایلیورلرسه‌ده (پاوله‌سقو) نك ظننجه بونلر فعلك ادراکیله مقصدك ادراکنی قاریشدیریورلر . پاوله‌سقو ، بو فکرك قبول اولنه‌میه‌جغنه دائر مشهور فرانسز طبیعیونی (فابر) ك بر مثالنی ذکر ایدییور . آموفیل نامنده غشائی انساج صنفنه منسوب بر حشره‌نك سرفه‌سی بیوك بر طرطیلك نسج حیاتداریله‌تغدی ایدییور . بناءً علیه حشره ایچون طرطیلی صاغ اوله‌رق وسرفه‌یه‌حرکاتیله ضررویرمامك ایچون غیر متحرك صورتده محافظه ایتمك ایجاب ایدر . حقیقةً ده آموفیل آونی اولدیرمکسزین‌ایکنه‌سنی طرطیلك‌قارننك خط‌متوسطی اوزرنده طقوز نقطه‌یه صاپلایه‌رق حرکاتنه حکم ایدن مراکز عصبیه‌یی تخریب وحیوانی فلجه‌دوچار ایدییور وبوعملیات فوق‌العاده بر مهارت وصحتله یاپیلیور . اکر بو سوق طبیعی اولجه‌ارادی اولمش اولسه ایدی آموفیل ، طرطیلك تشریحنی ، مراکز عصبیه‌سنك طوپوغرافیاسنی وحتی عقداتك فیسیولوژی وظیفه‌لرینی بیلمسی اقتضا ایدردی . بوندن بشقه آموفیل ، سرفه‌سنك طرطیله اولان احتیاج مستقبلنی‌ده اکلامسی لازمکلیردی . حالبوکه سرفه‌سی طوپراقدن چیقمادن وآنی کورمکه موفق اوله‌مادن بیچاره تلف‌اولوب کیدییور . وبناءً علیه (پاوله‌سقو) بو فکری یعنی‌افعال ارادیه‌نك سوق‌طبیعی‌یه تحول ایتمسنی قبول ایتمیور .

دها وار

انقره‌لی علی رضا

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حقی افندی طرفندن ۲۹ اغستوس ۳۲۵ تاریخنده اسکی مکتب حقوقده مکاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلشدر)

ایکنجی مصاحبه‌دن مابعد

(خلاصه : شخص عنصری - شخص عنصری قاچدر ؟ - امر صیغه‌سنده بر باشقه‌لق - فعللرده استفهام صورتی - مکمل تورکجه .. زواللی تورکجه ! - ... بقیه‌سی صوکره)

فعلده اوچنجی عنصر ، شخص عنصریدر. فعلده بونکله شخص، یعنی فاعل آکلاشیلیر . بیلدیکمزه کوره ، (فاعل) دینن شی فعلدن طیشاری و آیری برشی ایدی . بو ، ناصیل اولیورده فعله یاپیشیور؟ فعل ایله قایناشیور ، غائب اولیور ؟ بوراده ، ضمیرلرك اسمه متمم ومضاف الیه اولدیغنده اسمده‌کی اضافت اداتی کندی جنسنه چویروب، بعضاً اونی کندی یرینه یالکزجه براقدیغنی ، خاطرلامالی . هانی ، (سنك کتابی) ترکیبی (سنك کتابك) اولوب ، بعضاً ده ینه تام بو معناده اولارق بوندن یالکزجه (کتابك) پارچه‌سی قالمازمیدی ؟ بوراده‌ده اویله .. (بن کلدی) ، (سن کلدی) ، (بنلر کلدی) ویا (بز کلدی) ، (سنلر کلدی) ویا (سز کلدی) ، (اولر کلدی) یرنده (بن کلدم) ، (سن کلدك) ، (بز کلدك) ، (سز کلدیکز)، (اونلر کلدیلر) دینیور .. بعضاً ده شخصی کوسته‌رن ضمیرلر ویا - (احمد کلدی) مثالنده‌کی (احمد) کبی - اسم حالنده‌کی فاعللر بوتون بوتون کیدوب یرلرینه یالکزجه (کلدم) ، (کلدك) ، (کلدك) ، (کلدیکز) ، (کلدیلر) قالیور . اکر فاعل دائما ومطلقا طیشاریده قالسه‌ده فعلك ایچنده کندینه بر نشانه بیراقماسه ایدی ، تورکجه‌یی غایت بسیط جهتندن سویله‌مك ایچون ایمیکله‌ین بعض عجمیلرك دیدیکی کبی ، (بن کلدی) ، (سن کلدی) ، (بز کلدی) ، (سز کلدی) دییوب ایقینوب قالاجق ایدك .

شخص عنصری ، فاعل عنصریدر . فاعل ایسه ، فعله بویله یاپیشیق حالده بولوندیغنده ، صرف ضمیردر .. قواعدجیلرك (ضمیر فعلی) دیدکاری شیدر . بویله اولونجه یعنی شخص عنصری قیریق وبیتیشیك نوعندن ضمیردن عبارت اولونجه بونك اساساً اوچ وجمعلریله برابر آلتی اولماسی لازم کلیر . فی الحقیقه‌ده اویله‌در . بوتون آنا صیغه‌لرده تمام تمام آلتی شخص عنصری بولونور. یالکز امر صیغه‌سنده، متکلمك کندی نفسنه امری عبث اولاجغی ایچون ، متکلمك مفردی‌ده جمعی‌ده یوقدر . فعل التزامینك متکلم شخصلری اولان (کله‌یم) ، (کله‌لم) صورتلرینی امرك متکلمی ظن ایتمه‌ملیدر .

شخص عنصری ، دیه آییردیغمز بو نوع - فعله یاپیشیق - ضمیرلرك قاچ دورلو اولدیغنی ناصیل آکلارز ؟ بونك ایچون غائب شخصلرینی اساس طوتمق شرطیله دوقوز صیغه‌یی صیرایه قویوب بونلرده متکلملری مخاطبلری وغائبلری برر برر آرامالی‌یز . اویله یاپاجق اولورسه‌ق بو ضمیرلرك قاچ درلو اولدیغنی آکلامغه یول بولمش اولورز. هایدی اویله یاپالم ... ایشته ،

(کوردی - اویودی) ،

(کورمش - اویومش) ،

(کورور - اویور) ،

(کوریور - اویویور) ،

(کوره‌جك - اویویاجق) ،

(کوره - اویویه) ،

(کوره‌لی - اویومالی) ،

(کورسه - اویوسه) ،

(کورسون - اویوسون)

دیه صیغه‌لری دیزوب بونلرده صیرالریله آلتیشر شخص آرایارق،

(کوردم - اویودم) ، (کوردك - اویودك) ، (کوردی - اویودی) ، (کوردك - اویودق) ، (کوردیکز - اویودیکز) ، (کوردیلر - اویودیلر) ..

(کورمشم - اویومشم) ، (کورمشسك - اویومشسك) ، (کورمش - اویومش) ، (کورمشز - اویومشز) ، (کورمشسکز - اویومشیکز) ، (کورمشلر - اویومشلر) ..

(کورورم - اویورم) ، (کوروررسك - اویورسك) ، (کورور - اویور) ، (کوروروز - اویورز) ، (کوروررسکز - اویورسکز) ، (کورورلر - اویورلر) ..

(کوریورم - اویویورم) ، (کوریورسك - اویویورسك) ، (کوریور - اویویور) ، (کوریورز - اویویورز)، (کورویورسکز اویویورسکز) ، (کوریورلر - اویویورلر) ..

(کوره‌جکم - اویویاجغم) ، (کوره‌جکسك - اویویاجقسك)، (کوره‌جك - اویویاجق) ، (کوره‌جکز - اویویاجغز) ، (کوره‌جکسکز - اویویاجقسکز) ، (کوره‌جکلر - اویویاجقلر) ..

(کوره‌یم - اویویایم) ، (کوره‌سك - اویویاسك) ، (کوره - اویویا) ، (کوره‌لم - اویویالم) ، (کوره‌سکز - اویویاسکز) ، (کوره‌لر - اویویالر) ..

(کورمه‌لی‌یم - اویومالی‌یم) ، (کورمه‌لیسك - اویومالیسك)، (کورمه‌لی - اویومالی) ، (کورمه‌لی‌یز - اویومالی‌یز) ،(کورمه‌لیسکز - اویومالیسکز)، (کورمه‌لیلر - اویومالیلر) ..

(کورسه‌م - اویوسه‌م)، (کورسه‌ك - اویوسه‌ك) ، (کورسه - اویوسه) ، (کورسه‌ك - اویوسه‌ق)، (کورسه‌کز - اویوسه‌کز)، (کورسه‌لر - اویوسه‌لر) ..

(...) ، (کور - اویو) ، (کورسون - اویوسون) ، (...) ، (کوریکز - اویویکز) ، (کورسونلر - اویوسونلر) صورتلرینی بولیورز .

صیرالادیغمز بو صورتلرده‌کی ضمیرلری آییریرسه‌ق بونلری ، ماضئ شهودیده ، فعل شرطیده برصورتده ، (م ، ك ، . ، ك (ق)،

كز ، لر) شكلنده .. ماضئ نقليده ، فعل مضارعده ، فعل حالده ، فعل استقبالده برصورتده (م ، سك ، .٠. ، ز ، سكز ، لر) شكلنده .. فعل التزاميده (يم، سك، .٠. ، لم ، سكز، لر) شكلندهوفعل وجوبيده (يم ، سك ، .٠. ، يز، سكز ، لر) شكلنده بولورز. امر صيغه‌سنه كلنجه ، اونده متكلملر ذاتاً يوق ... مفرد مخاطب ايچون هم شخص اداتى ، هم‌ده صيغه اداتى يوق .. مخاطبك وغائبك جمعنده (يكز،لر) شكللرينى بولورز .. امرده‌كى ضميرلرك پك ياريم يامالاق اولديغنى آكلارز .

شو حالده (ضمير فعلى) ديلان شخص عنصرلرى امركيلر طيشاريده اولارق بربرينه‌ياقين دورت نوع، امركيلر برابر آلينيرسه بش نوع‌اوليور. يازيده ، قوللانيشده‌ياپيلان حسابسزلق ، اداره‌سزلك داها دوغروسى درايتسزلك اولماسه ، بونلر همان ايكى شكله ، بلكه‌ده بر شكله اينه‌جك ، غايت ساده وقوللانيشلى اولاجق ايمش . هانى بز بعضاً (كورمشك ــ اويومشك) ، (كورمشك ــ اويومشق) ، (كورورك ــ اويورق) ، (كوره‌ك ــ اويياق) كبى سويله‌ينلره ، فعللرى بوزوق تصرف ايدنلره راست كليرده كوله‌رز .. كاشكى بزده بويله سويله‌يه‌بيلسه‌ده شو نظامى هدر ايتمه‌يه ايدك !.. نه ايسه ، بونك طاوى پك چوق كچمشدر .

صيغه‌لرك بويله ، شخصلره كوره ، برچوق صورتلره تحويل ايدلمه‌سنه (تصريف) ديلديكى معلومڭزدر .

امر صيغه‌سنده دقته شايان بر نقطه !.. دوقوز صيغه‌نك سكزنده، شخص عنصرلرى تمام ويرلى يرنده ايكن امرك مفرد مخاطبنده شخص عنصرى يوق .. كذلك سكز صيغه‌ده صيغه عنصرلرى قطعياً دكيشمه‌مكده وشخص عنصرينك اوستنده كندى حالنده طورمقده ايكن امرك مفرد مخاطبنده بوده يوق .. امرك بوشخصى تماميله ساده وهر دورلو فضله‌دن پوروزدن آزاده ... نيچون ؟ تورکجه‌ده امر صيغه‌سنك مفرد مخاطب شخصى بوتون فعللرك واشتقاقدن نصيبى اولان اسم وصفتلرك آناسيدر . كويا كه ــ استادمز ولدچلبى افنديك توجيهى كبى ــ تورك ، سوزه وناطقيتى كوسته‌رمكه باشلاديغى كون ، آمريتى ، حاكميتى‌ده ميدانه‌قويمش.. پوروزسز، فضله‌سز، قيصه‌جه ، دوس دوغرو سويليور .. كل ! كيت ! كتير ! كوتور ! ديبور .

فعللر دوز دوز مثبت صورتده تصريف اولونديغى كبى ، نفى واستفهام صورتنده‌ده تصريف اولونور . نفى صورتى حقنده يكيدن سوز سويله‌مكه حاجت يوقدر . نفى اداتنك يرى اصل معنا عنصريله صيغه عنصرينك آراسيدر . فقط فعل مضارع بوزوقجه ... استفهام اداتى ايسه ، معلوم اولديغى اوزره ، (مى) لفظيدر . بونك ، سوز ايچنده آكلاتيلاجق نقطه نره‌سى ايسه اوراجغه ياپيشديرلديغنه باقيليرسه ، فعلده‌كى يرى صوك عنصرك تمام تمام آلتى اولمق لازم كلير. فى الحقيقه ، بونى ماضئ شهوديك ، فعل شرطينك بوتون شخصلريله قالان يدى صيغه‌نك يالكز غائب شخصلرنده فعلك تا نهايتنده بوليورز...

(كوردمى ؟) ، (كوردكمى ؟) ، الخ ،

(كورسه‌مى ؟) ، (كورسه‌كمى ؟) ، الخ ،

(كورمشمى ؟) ، (كورمشلرمى ؟) ،

(كورورمى ؟) ، (كوروورلرمى ؟) ،

(كوريورمى ؟) ، (كوريورلرمى ؟) ،

(كوره‌جكمى ؟) ، (كوره‌جكلرمى ؟) ،

(كوره‌مى ؟) ، (كوره‌لرمى ؟) ،

(كورمه‌ليمى ؟) ، (كورمه‌ليلرمى ؟) ،

(كورسونمى ؟) ، (كورسونلرمى ؟)

كبى . بونلرك نفيلرنده نفى اداتى هپ كندى يرنده طورور ...

(كورمه‌دمى ؟) ، الخ ،

(كورمه‌سه‌مى ؟) ، الخ ،

(كورمه‌مشمى ؟) ، الخ ،

كبى . بويدى صيغه‌نك امردن ماعدا آلتيسنك متكلم ومخاطب صورتلرنده استفهام اداتى ، كاه بويله فعلك نهايتنده وكاهده ضمير فعلينك اوستنده كورونور ...

(كورمشمى ؟ ــ كورمشمى‌يم ؟) ، الخ ،

(كورورمى ؟ ــ كورورمى‌يم ؟) ، الخ ،

(كوريورمى ؟ ــ كوريورمى‌يم ؟) ، الخ ،

(كوره‌جكمى ؟ ــ كوره‌جكمى‌يم ؟) ، الخ ،

(كوره‌يمى ؟ ــ كوره‌مى‌يم ؟) ، الخ ،

(كورمه‌لى‌يمى ؟ ــ كورمه‌لى‌مى‌يم ؟) ، الخ ،

و (كورمه‌مشمى؟ ــ كورمه‌مشمى‌يم؟) ، الخ ، الخ ، كبى. امرك مخاطبلرنده استفهام يوقدر . التزامى صيغه‌سنك مخاطبنده‌ده بويله . لسانده شاشماز بر اطراد وييقلماز بر انضباط تأمينى ايچون استفهام اداتنك دائما فعلك صوكنه ، فعلده‌كى ضمير شخصينك آلتنه كتيرلمه‌سى آرزو اولونور .

آكلادق كه تورکجه‌نك فعللرى ، اصل معنا عنصرنجه‌ده ، صيغه عنصرنجه‌ده ، شخص عنصرنجه‌ده منتظم ومكمل وبوتون دنيانك لسانلرينى ايمرنديره‌جك قدر كوزلدر. دينه بيليركه عنصرلرى بربرينه ويدا ايله طاقيلوب سوكولور ، بونلرك يازيليشنده ، بزم درايتسزلكمز واداره‌سزلكمز يوزندن ميدانه كلن اوفاق تفك سقطلقلرك چاره‌سى كوروله‌جك اولسه ، بوعنصرلرى عادتا ماكنه كبى ايشلتمك ، حتى ماكنه ايله ايشلتمك قابل اولور . بويله بر لسانك ياننده ، چاپراشيق ، غير قياسى فعللريله انسانى شاشقين ايدن فرانسزجه كبى لسانلر حسرتندن ، حسدندن بوكلوم بوكلوم اولسه يرى واردر .. فقط نه‌يه يارار ؟ فرانسزجه طوغوشنده او قدر سقط وبيچيمسز ايكن كنديسنى سويله‌ينلرك ، ايشله‌ينلرك همتيله بو كون مكمللك وكوزللك نمونه‌سى اولمش. تورکجه ايسه ... نه ديه‌يم ؟... زواللى طالعسز تورکجه !...

يوق يوق! زواللى اولان تورکجه دكلدر ، توركلكدر ، بز توركلرز. چونكه المزده بو قدر كوزل ، بو قدر قوللانيشلى بر لسان ، بر ترقى معدنى وارايكن، اونى يولليه ايشله‌يوب، حقيله ايشله‌توب ككيشلته‌مه‌مشز..

ایلرلەمەمشز .. کندی المزی ، کندی دیلزی باغلایوب ایل اللرینه، ایل دیللرینه محتاج قالمشز . فقط بوندن صوکره بویله اولمایاجق .. اللهك کرمیله و بزلرك غیرت وهمتمزله دیلز ایشله تیلەجك وایشیلاتیلاجقدر.

شمدی‌ده تورکجەنك قوللانیشجه مکمللکنی کوستەرن دیکر بر جهتنه انتقال ایدیورز.

مباحثات

سکان سما

صراط مستقیمك اللی طقوزنجی نسخەسندە اسکوبلی حافظ فرید افندی جانبندن اللی التنجی نسخەسندەکی مقالهٔ عاجزانەمه جواباً تحریر اولنان فقراتی اوقودم . بعض جهاتی حقه شبیه مغالطه و بعض نقاطنی سکان سمایه دائر مقالهٔ اولامزدەکی کلاملریمزدن ذهول ایله موضع نزاعی عدم اطلاعدن منبعث مشاجره و بعض مواقعنی فن تفسیرده معتابه اولان قواعد اصولیه وضوابط عربیه‌یه عدم رعایتدن متولد مجادله قبیلندن بولدیغم جهتله ارباب وقوف نزدنده حق ظاهر ایسه‌ده مصادمهٔ افکار ایله بارقهٔ حقیقت انجلا ایده‌جکنی ملاحظه ایله تعمیماً للفائده مشار الیه حافظ فرید افندی‌یه مطالعات آتیه‌یی اهدا واتحاف ایتمکی مناسب کوردم . اهدنا الصراط المستقیم

عزیز ! مقالهٔ عالیکزدن ١٤ نجی سطردن ١٩ نجی سطرینه وارنجه‌یه قدر یازدیغکز فقره‌لر [بعض اجرام سماویه‌نك حیوانات ایله مسکون اولدیغی دلائل وآثاریله اسباب علمدن معدود حواس سلیمه‌دن حس بصر احساس ایدییور وبوخصوص آنکله معلومدر] مألنی کوستریور . حالبوکه برشیٔ دلائل وآثاریله محسوس ومشاهد اولسه صانع حکیمك بو قدر دلائل وآثاری مشاهده اولندیغی جهتله کندی ذات الوهیتنك دخی محسوس ومشاهد اولمسی لازمکلیر. بوایسه دار دنیاده ممکن ایسه‌ده واقع دکلدر. اویله ایسه بعض اجرام علویه‌ده حیوان دلائل و آثارینی مشاهده‌نك صحتی تقدیرنده اوراده نفس حیوانك محسوسیتنی ایجاب ایتمز. بلکه دلائل وآثاریله جرم مذکورده حیوانك وجودینه استدلال عقلی قبیلندن اولوب حیوانی احساس ومشاهده طریقندن اولمز. بوصورتده بعض اجرام علویه‌نك حیوانات ایله مسکونیتی اسباب علمدن سبب اول ایله استدلالکز سبب ثالث ایله استدلاله راجع اولور . مع هذا استدلال مذکور دخی تام دکلدر . زیرا کلام مذکورکزدن [رصدخانه‌لرده تلسقوب توسطیله بعض اجرام علویه [کرهٔ مریخ] افقنده برسحاب مشاهده ایدلمش تکون سحابك سبب اکثریسی حرارت ایله کسب لطافت ایدن اجزاء صغار مائیه ایله ممزوج اجزاء هوائیه‌نك تکاثفی اولمغله سحاب مذکوردن اوراده ماء وترابك ونار وهوانك وجودینه استدلال اولنوب جرم علویٔ مذکورده عناصر اربعه‌نك وجودی آکلاشلمش وبوندنده اوراده حیوانك وجودینه استدلال اولنمش] دیمك استیورسه‌کز تلسقوب واسطه‌سیله احساسك اسباب علمدن اولدیغنی تسلیم تقدیرنده جرم علویٔ مذکور افقنده کوریلان شیئك سحاب اولدیغی مسلم دکلدر . سحاب شکلنده بشقه بر حقیقت اولمسی جائزدر. سحاب اولدیغی مسلم اولسه سزجه سماواتك فضادن عبارت اولدیغی جهتله ذکر اولنان کرهٔ مریخده سحابك وجودی اوراده ماء ونار وترابك وجودینی اقتضا ایتمز . سکانی بولندیغمز کرهٔ ارضك میاهندن سائقهٔ حرارتله صعود ایدن اجزاء بخاریه‌نك تکاثفندن اوراده بر سحابك تکون ایتمسی جائزدر. جرم علویٔ مذکورده سحابی رؤیتدن اوراده عناصر اربعه‌نك وجودینه استدلال تسلیم اولندیغی صورتده جرم علوی مذکورده عناصر اربعه‌نك وجودندن اوراده حیوانك تحققی لازمکلمز. زیرا عناصر اربعه تحقق اعتباریله حیواندن اعم حیوان اعتبار مذکور ایله عناصر اربعه‌دن اخص‌در . بر محلده اخصك تحققندن او محلده اعمك تحقق لازمکلیر ایسه‌ده فقط بر یرده اعمك تحققندن او یرده اخصك تحقق لازمکلمز . بناءً علی ذلك کرهٔ مریخده عناصر اربعه‌نك ثبوتندن کرهٔ مذکورده نفس حیوانك ثبوتی لازمکلمز . زیرا عناصر مذکوره موالید ثلاثه‌دن حیوان ضمننده متحقق اولمیوب معادن ویا نباتات ضمننده تحقق ایتمسی جائزدر . [اذا ثبت الاحتمال سقط الاستدلال] فحواسنجه کرهٔ مریخده سحابك وجودیله مستدلل عناصر اربعه‌نك وجودی کرهٔ مذکورده حیوانك وجودینه دلالت ایتمز .

کلام مسرودیمزدن بعض اجرام علویه‌ده رؤیت سحابدن ناشی عناصر اربعه‌نك وجودیله اوراده حیوانك وجودینه استدلالك عدم تمامی آشکار اولنجه جرم علویٔ مذکورده عناصر اربعه‌نك تحققندن نه کیفیتده حدس طریقیله اوراده حیوانك تحقق مستفاد اولور ؟ هیهات ، فکر ونظر ایله ثابت اولمیان شیئك حدس طریقیله ثابت اولمیه‌جغی بدیداردر .

صددنده بولندیغمز مسئله‌یی [نور القمر مستفاد من الشمس] قضیه‌سنه قیاس .. قیاس مع الفارقدر . زیرا نور قمرك زیاده ونقصان ایله تفاوتی تلسقوب وسائره کبی هیچ بر آلت رصدیه توسط ایتمکسزین هرکسك مشهودیدر . شو قدر وارکه تفاوت مزبورك قمرك شمسه قرب وبعدی حسبیله اولوب بوندن بطریق الحدس نور ماهك ضیای خورشیددن مستفاد اولدیغی عموم ناسك معلومی اولمیوب فن هیئتجه ثابت اولمشدر . لکن مانحن فیهمز بولنان مسکونیت اجرام دلائل وآثارینی مشاهده ، تام اولدیغی تقدیرده بو رؤیتدن مسکونیت مزبوره‌یی ادراك کبی . هر کس ایچون متیسر اولمیوب بلکه بر آلت رصدیه وسیله‌سیله رصدخانه‌لرده ترصد ایدن هیئتشناسانه منحصردر. اویله ایسه مسئلتین بیننده فرق عظیم واردر .

مع هذا بو قضیه‌نك حدسیاتدن اولمسی عند الفلاسفه مرضی اولوب عند المتکلمین مقبول دکلدر . بو حالده بعض اجرام علویه‌نك حیوانات ایله مسکونیتی ممکن ایسه‌ده هیچ بر وجهله محسوسات ومشاهداتدن اولمیوب نظریات قبیلندن اولدیغی جهتله محل تواتر دکلدر . بناءً علی ذلك مقالهٔ عالیکزدن قرق ایکنجی سطردن ٦٤ نجی سطرینه وارنجه‌یه قدر بوخصوصك اسباب علمدن خبر متواتر ایله‌ده معلوم اوله‌جغنه دائر سوزلرك تمشیت مرام ایچون تطویل

کلامدن عبارتدر . عوامی اقناع ایدر ایســه‌ده خواص نزدنده حجت مقنعه دکلدر . زیرا مقام نزاعده دعوای بداهت غیر مســموعدر ، مقالهٔ عالیکزدن ٦٥ نجی سطرندن ٧٧ نجی سطرینه وارنجه‌یه قدر اسباب علمدن سبب عقلی‌یه استناداً سرد اولنان اقاویلك صحتی تسلیم اولندیغی تقدیرده مسکونیت اجرامك امکانه دلالت ایدوب وقوعنه دلالت ایتمز . بز ایســه سکان سمایه متعلق مقالهٔ اولامزن اوائلنده مسکونیت اجرامك جواز وامکانی بالغاً مابلغ بیـان واثبـات ایدوب بحثك همان مسکونیت مذکوره‌نك وقوعنده اولوب امکاننده اولمدیغی بسطاً افاده ایلمش ایدك .

مقالهٔ عالیکزدن یکرمنجی سطرندن قرق برنجی سطرینه وارنجه‌یه قدر سوزلرك اسباب علمدن معدود خبر صادقك ایکنجی نوعی بولنان استعیذ بالله [ومابث فیهما من دابة] آیت جلیله‌ســنك بعض اجرام علویه‌نك حیوانات ایله مسکونیتنی تصریح بویوردیغی و طرفڭزدن ، دابة ، کلمه‌سنی معنای حقیقیسندن صرفه قرینهٔ شرعیه اولمق اوزره سرد ایدیلان احادیث شریفه و آیات کریمه‌نك شرعاً قرینه اوله‌میه‌جغی درمیان ایتمکده‌در .

حالبوکه حدیث ترمذیده [مافیها موضع اربع اصابع الا وملك واضع جبهته ســاجداً] قول شریفنده طرق حصردن نفی واســتثنا بولنمغله حصرك جزء ایجابیسی اجرام علویه‌نك هر موقعنــده ملك بولندیغی جزء سلبیسی ملکك غیری اولان حیوانك بولنمدیغنی انبا ایدییور . ذکر اولنان معنای سلبی مفهوم مخالفتدن مفهوم اســتثنا طریقیله‌در . ائمهٔ حنفیه‌جه خصوصیت مقام ایله اشارت قیلنمشدر . سکان سما ملائکه اولدیغنی بیان ایدن آیات کریمه‌دن ســکان سمانك ملائکه‌نك غیریسی اولان حیوان اولمدیغی فهم مفهوم مخالفتدن مفهوم لقب طریقیله‌در. توجیهنی تشیید صددنده بولندیغمز بیضاوی مرحوم قدس سره حضرتلری ائمهٔ شافعیه‌دن اولدیغی اجلدن مفاهیم مخالفته اعتبار مسلکنه موافقدر . [مابعدی وار]

« بولوادین » یونس زاده

احمد وهبی

عالم اسلام

روس معارف نظارتنك بیاناتی مناسبتیله
تعلیم عمومی‌یه دائر

(٦٥ دن مابعد)

«ایکی لسان (تاتار ، روس) حقوقده مساوی اوله‌رق هرایکیسنه اعتبار علی السویه اولملی ـ مسلمانلره مخصوص اوله‌رق کشاد ایدیله‌جك یکی مکتبلرك تعلیم مدتی دورت سنه اوله‌جقسه بونك اولکی ایکی سنه‌سنده اساس تاتار لسانی وصوکی ایکی سنه‌سنده ایســه اســاس روس لسانی اوله‌رق تعلیم ایدلملی . بویله اولدیغی تقدیرده مقصــده چابوق واصل اولنور ظننده‌یز »

بیان الحق رفیق محترممزك شوسرد ایتدیکی مطالعه‌سندن آکلا ـ دیغمزه نظراً مکتبه داخل اولان براسلام چوجغنه روس لسانی نه‌قدر اوقودیلمق لازم کلورسه کنــدی آنادیلی اولان ترك لســانی دخی اونسبتده اوقوتمق لازم کله‌جکمش ...

طوغریسی بونی ملتك هیچ سس چیقـارمه‌دن قبول ایده‌جکی فرض اولنسه بیله بز بوفکری پك مفرط بولورز . دها طوغریسی ملتمزه بیوك برضربه تلقی ایدرك روسلاشمه‌نك مقدمه‌سی عد ایلرز زیرا:

لسان ملتك قپوسیدر . حسیات ملیه‌نك فوران ایتمه‌سی لساننك بحق تحصیلنه وبوسایه‌ده کندی لساننده یازیلمش ملی رساله‌لرك مطالعه‌سنه وابسته‌در . برانسان لسانی نه‌قدر الده ایتمش اولسه ملیتنه‌ده اونسبتده یاقلاشور . زیرا بولســان ایله یازیلمش اثرلر دائمـا کندی روحیله روحلاندرمغه خدمت ایدر . هله بواثرلر دماغی دها طولمـامش ، محاکمه کبی قوهٔ فکریه‌دن محروم بولنمش چوجقلرك تاایلکنه قدر ایشلر .

شمدی بیان الحق رفیقمزك درمیان ایتدیکی وجه اوزره مجبوری اولان دورت سنه‌نك ایکی سنه‌سنی تماماً روســجه‌یه حصر ایده‌جك اولور ایسه‌ك اولادملت قالان ایکی سنه ظرفنده نه‌قدر لسان اوکره‌نه بیلیر ؟ هیچ . لسانی برطرفه براقه‌لم حتی بوقدر قیصه برزمان ظرفنده یازیلرینی اوکرنه بیلماسنی بیله جای سؤال بولورز . لسان ، کتابت جهتی بودرجه‌ده قالورسه آرتق ملیتدن برشی یوق دیمکدر. حالبوکه چوجقلریمزی ملیت روحیله تربیه ایتمك بزم ایچون حیات مسئله‌سنی تشکیل ایدر .

چوجقلغنده روسجه اوکره‌نمکدن حصوله کلن ضرر مادیدر. فقط برکره مکتب صره‌لرینــه اوطوروبده ملیتی دها اوکره‌نمـادن بومهد مدنیتدن آیرلمه‌نك دیری دیری کوملمکدن نه‌فرقی واردر؟

بناءً علی ذلك بیان الحق رفیق محترممزك روس لسانیله تاتار لساننك حقوقده مساواتی فکرینك شوصورتله اوله‌جق تجلیاتنی قبول ایده‌میز. ودرت سنه ظرفنده تاتار لساننك اســاس اوله‌رق مکمل برصورتده اوقونماسنی آرزو ایدرز .

بوسرد ایتدیکم مطالعاتدن روس لسانی تحصیلنك علیهنده بولندیغم آکلاشلماسون . خایر ، بلکه بتون بتونه لهنــده‌یم . ذاتاً برملت محکومه ایچون مملکتنك لسان رسمیسنی اوکرنمك ، اومملکت داخلنده اجرا اولنان قوانیندن خبردار اولمق برانســانه یشایه بیلمك ایچون آب وهوا قدر لازم برشــیدر . فقط اونوتمامل‌یز که بولزوم دائمـا ملیتی طانیدقدن صکره موضوع بحث ایدلیدر . بناءً علیه لسان رسمی تحصیلی نوبتی بهمه‌حال ملیتی کوزلجه اوکرندکدن صکره کلیرکه بوده تحصیل مجبوریدن چیقــدقدن صکره (یاخود طفیلی اولمق شرطیــله تحصیل مجبوری مدتنده) . ذاتاً برچوجق تعلیم مجبوری اثناسنده ملیتی کوزلجه آکلامش اولورســه ملیتی مدافعــه ایچون نه‌لر لازم اوله‌جغنی ده پیدربی دوشــونمکه باشــلار ذهننه ایلك لایح اوله‌جق شی ده بالطبع ، حکومتــك لسـان رسمیسنی تحصیل ایتمك اولور .

بوطرفدن ایسته‌ر ایسته‌مز تحصیلنه‌ده باشلار . بناءً علیه بزلر هرشیدن اول شوویرلمش آز برمدت ظرفنده چوجقلریمزه ممکن مرتبه ملیت روحنی القا ایدرك استقبالمزی پارلاق واولدقجه امنیت بخش برحاله افراغ ایتمه‌نك چاره‌سنه باقلیز .

۶۲ نومرولی صراط مستقیمده تعلیم عمومی مسئله‌سنه دائر یازه‌جغمی وعد ایتماکلکم رفقامدن برینك نظر دقتنی جلب ایدرك رفیق محترم بوخصوصده‌کی فکریمك نه‌اولدیغنی استفسار ایله‌دی. بنده‌کزده بالاده کوستریکم نقطهٔ نظردن باقه‌جغمی سویلینجه رفیقم دیدی‌که : «مادامکه بومکتبلرده حکومتك لسان رسمیسی اوقونه‌جق اوحالده حکومت بومکتبلری نصل مجبوریت تحته آله‌رق رسمی طانور وبومکتبلردن نصل امین اولور »

اوت ، رفیقم یك نظردن یك حقلیدر . چونکه حکومت دینجه ذهننه حالا برطاقم خیالاتی تعقیب ایدن خیالپرستلرك منطقسز حکمتسز اجراآتلری کلوردە رفاه وسعادته ایصال ایده‌جك تعلیمك بزده تطبیق اولنه‌جغنه عقلی بردرلو ایرمیور . فقط بزلر آرتق برطاقم خیالاته قاپیلان بوکبی خیالپرستلرك ملاحظاتنی ذهنمزدن چیقارملیز بتون اجراآتمزله بوخیالپرستلره خیالاتلرینك هیچ بروقت وجوده چیقامیه‌جغنی آکلاتمالیز . اسلامیت وترکلکك بزلردن قطعیاً وقاطبةً سیلنمیه‌جکنی کوسترملیز .

شمدی آرتق بوراسی کوزلجه آکلاشیله‌رق خیاللرینك بوش برطاقم احتمالاتدن باشقه برشی اولمادیغی تظاهر ایدنجه ایشده حال طبیعیسنه دوکلور . شو آندن اعتباراً تعلیم عمومیدن مقصد اصلی نه‌ایسه اویولده اجرا اولنمغه باشلار . وبونی متعاقب طرفینده امنیت دخی واسع برمقیاسده حکمفرما اولور. زیرا امنیت عدالتك معقبی اولدیغی خلقت آدمدن بری بیکلرجه بلکه میلیونلرجه دفعه تجربه اولنمش برشیدر. بناءً علیه بزم استه‌دیکمز طرزده تعلیم عمومی تطبیق اولننجه آرتق عدالت بتون معناسیله اجرا اولنه‌جغندن قلبمزده حکومتك سؤنیت بسله‌دیکی فکرینه ذهاب کبی برشی قطعیاً قالمیه‌جق. وبینمزده بك حرارتلی برمودت حکمفرما اوله‌رق روس حمایه‌سنه اسلاملر عمرلرنجه صادق قاله‌جقلرینی بالفعل اثبات ایده‌جکلر. چونکه انسان عدالتك عاشقیدر. نره‌ده بولورسه اوراده میخلانور قالور. طبیعی روسلر بونی کورنجه استقبالده محتمل اولان «تاتار خوفی » عذابندن یقالرینی قورتاره‌رق مستریح اوله‌جقلر .

* * *

بیان‌الحق رفیقمز کذا دییور ، که « فنلری ، ادبیاتی یالکز تاتار لساننده اوقوته‌جق اولورسه‌ق تاتار چوجغی روس لسانی اوچ دورت سنه ظرفنده اطرافلیجه تحصیل ایده‌میور .

برکره رفیقمزه فن اوقومقله لسان اوکره‌نلیه‌جکنی ، لسان اوکرنمك ایچون بهمه‌حال کندینه مخصوص قواعدینی بیلمه‌مك لازم کله‌جکنی اخطار ایدرز . بوندن ماعدا سنه‌دن مقصدی هانکی سنه بولندیغنی تعیننده دخی عاجز قالدق. اکر زمان حاضرده قوللاندیغمز شمسیه وقمریه اوله‌جق اولورسه اوچ دورت سنهٔ قمریه ویاخود شمسیه ظرفنده هنوز قاصرالادراك برمعصومك متنوع لسان ، اوقومق ، یازمق ، فنی ، ادبیاتی الده ایتمك قدر دماغه مالك اوله‌جغنه عقلمز ایرمدی . بناءً علیه بوسنه‌لری بهمه‌حال شمدیکی قوللاندیغمز سنه‌لرك دورت مثلی قدر برمقیاسده یاپلمش برسنه‌یه حمل ایتمك لازم کله‌جکندن طولایی بوقاروده‌کی اخطاره لزوم کوردك .

* * *

رفیق محترم تعلیم عمومی حقنده یایدیغی پلانلری چیزدکدن صکره دییور، که « مسلمانلر آره‌سنده تعلیم عمومینك تطبیق اولنه بیلماسی اك اول ایی معلملر یتشه بیلماسنه توقف ایدییور. شمدیلك بویله‌ایی معلملر یتشدره بیله‌جك مکتب یالکز **قزانسکی اوچیتلسکی اشقولا** (!) در . شبهه‌سز هرشیدن اول قزانسکی اوچیتلسکی اشقولانی توسیع ایتمك لازمدر . »

شورایه قدر بیان‌الحقك یازدقلرنده بر سوء نیت اولمادیغنده اصلا شبهه ایتمیه‌رك یالکز اجرا اولنان تضییقاتك حصوله کتیردیکی انفعالدن طولایی بوصله‌سنی شاشیروب حرکت غیرمنتظمه‌ده بولندیغنه ذاهب اولمشدق . وطوتیلان طریق معوجدن جزئی بر ایقاظ ایله صراط مستقیمه سلوك ایدیله‌جکنی امید ایدییور ایدك . فقط شو سطرلر بتون امیدلرمزی زیروزبر ایدر برماهیتده بولندیغندن بشقه درلو دوشونمك مجبوریتی حاصل اولیور .

قزانده طوغمش وبیومش، رادلوفك نصل بر آدم اولدیغنی بیلمش برآدم بوکون ملته خدمت نامیله میدانه آتیلوبده هر بر طاشی میسیونرلرك افسونیله اوفوریله‌رك بنا اولنان قزانسکی اوچیتلسکی اشقولانی روسیه اسلاملرینك یکانه مرجعی دیه‌رك کوسترسه ، امید استقباللری اولان یاوروجقلرینی یالکز بوراده یتیشان اوچ بش افندینك النه تسلیم ایتمه‌یی توصیه ایدرسه آرتق بو آدم حقنده کوزمزی درت آچمغه کیم حق ویرمز .

عجبا رادلوف بو اشقولانی (مکتبی) نه کبی مقصده بناءً کشاد ایتدی ؟ بونلری روسیه اسلاملرینه وعلی‌الخصوص بیان‌الحق صاحبی محترم سید اشف جنابلرینه خفی میدر ؟

ظن ایتمام !...

عجبا ! هیچ بر وقت میسیونرلرك الندن یقاسنی قورتارمامش قطعیاً وقاطبةً قورتاره‌میه‌جق بر حالده بولنمش اولان بو مکتبدن سید اشف جنابلری استقبالمز ایچون نه کبی خیرلر بکلیور ؟

نامنی دائما کمال حرمتله یادایتدیکم قوجه جاهدوقتیله برغزته‌جی‌یه « النه قلم طوتانلرك قلمی طقوز بوغم اولملی » دیه‌رك پك مصیب بر اخطار حکیمانه‌ده بولنمشدی . حریتك بتون معناسیله حر بر ملت حاکمه افرادندن اولان برغزته‌جینك قلمی طقوز بوغوملی اولمق ایجاب ایدرسه آرتق بزم کبی بر ملت محکومه غزته‌جیلرینك نصل اولمق لازم کله‌جکنی تصور ایدکز !...

اون سکز بوغوملی اولمق لازم کلزمی ؟ اوفاجق براحتیاطسزجه حرکت بادیٔ هلاك اوله‌جغنی کیم انکار ایدر ؟ واقعا بر غزته‌جینك فکری هیچ بر زمان فکر عمومی عد اولنه‌مز . فقط بر ملتك مطبوعاتی اوملتك رهبری وحتی ترجمانی عداولنه‌جغنده اونوتمامیلدر.

نشراولنه‌جق برمطالعه‌ورأیك غزته‌ستونلرینه اینجه الکدن الندکدن صکره کچمسی لزومی هر غزته‌جی‌نك اوزون اوزادی‌یه دوشونمسی لازم کلان خصوصاتدندر . بناءً علیه بیان‌الحق رفیقمزه هر شیدن اول قزانسکی اوچتیلسکی اشقولانك بوکونه قدر کچیردیکی ادوار وصفحات حیاتی وبو اثناده شو مکتب محیطندن تصاعد ایدن ابخرهٔ مهلکه‌نك بیچاره اسلام یاورولری اوزرنده‌کی تأثیرات فجیعه‌سنی وبونلرك نتایجنی بربربر تدقیق‌ایدرك درین‌درین محاکمه‌لریورتدکدن صکره قلمنی الله آلمه‌سنی خیرخواهانه توصیه ایدرز .

عجبا اووقت بومکتبی توسیع ایتمکمی لازم کله‌جك یوقسه بتون بتونه کوکندن سوکوب آته‌رق یرینه دیکر برینی کشاد ایتمکمی لازم کله‌جك بالطبع آکلاشیلور .

بیان‌الحق رفیقمز مقاله‌سنك صوکنده قلمنی قیزلره چویره‌رك روسیه اسلاملرینك قیزلر مکتبنه معلمه‌لر روس ژیمنازیه‌لرندن یتشه‌مدیکنه پك متأسف اوله‌رق شویله بر حسبحالده‌ده بولنیور .
« زیرا روس ژیمنازیه‌سنده اوقویان تاتار قیزلری پك آزدر » دییور. چوجقلریمزك تربیه‌لرینی تا سن بلوغه کلنه قدر آنالرینك عهده‌سنه براقدیغمزدن لا اقل چوجقلریمزك سعادتی‌ایچون بوقیزلریمزك تربیه‌سنه باقمق ، آنلری حقیقةً چوجق تربیه ایتمه‌سنی بیلن بر والده حالنه افراغ ایتمك هر شیدن اول یاپه‌جق بر ایشمزدر .

فقط بو تربیه‌ده کوز کورینه مکتب تسمیه اولنان محتشم‌بنالرك ایچروسنه قیزلریمزی صالویره‌رك « ایشته بوراسی الك منتظم صورتده اداره اولونان بر مکتبدر علوم وفنون ایسه ایسته‌دیککز قدر » دیمکله بالطبع اولمیه‌جق البته بوراده **اخلاقه** نه درجه‌ده رعایت اولنیور، نه کبی روحله تربیه ایدیورلر ، بو روح بزم ایشمزه نه درجه‌لرده یارایه بیلیر ؟ عجبا بورادن یتیشه‌ن آنالر حقیقةً بزم سعادتمزی حاضرلیه بیله‌جکلرمی ؟ بورالری هپ درین درین دوشونیله‌جك مسئله‌لردندر . یوقسه آمان ! چابوق اولکز بوراده هر شی اوقونیور دیه‌رك معنویاته بر کره اولسون باقمیه‌رق بونجه عصرلردن بری قوانین‌مبجلهٔ اسلامیه سایه‌سنده عفتلرینی‌بتون‌معناسیله محافظه ایده‌بیله‌ن وبناءً علیه بزم ایچون دائما مدار فخر ومباهات تشکیل‌ایدن قیزلریمزی‌بویله نه‌اولدیغی مشکوك مؤسسه‌لره آتیویرمك طوغریسی عفو اولنماز برخطا بلکه بر جنایتدر . اوت‌مسئله اولدقچه واسعدر . وسعتی مقدارنده واطرافلیجه دوشنه‌رك یازمق استه‌رسه‌ك بالطبع بو مقاله‌یه صیغه‌میه‌جق دها **پك چوق حقائق** موضوع بحث ایتمك لازم کلور .

بناءً علیه بورالرنی بشقه بر مقاله‌یه براقه‌رق بوراده آنجق بیان‌الحق رفیقمزك تأسفات مشروحه‌سنه هیچ بروقت اشتراك ایده‌میه‌جکمزی بلکه بالعکس بوحالدن ممنون قالمقده اولدیغمزی بیان ایله اکتفا ایده‌جکز. مع‌مافیه بوراده شوراسنی‌ده اخطاره لزوم کوریورز که کچیرمکده اولدیغمز اشبو یکرمنجی عصرده تقسیم‌اعماله رعایت ایتمه‌نك نه‌درجه‌لرده منافع تأمین ایده‌جکی حل اولنمش‌برمسئله اولدیغندن آنالریمزدن یالکز معنوی استفاده‌لرده بوله‌رق مادیات جهتی ایسه کلیاً پدرلریمزه یعنی بز ارککلره حصر ایجاب ایده‌جکی فکرنده‌یز . زیرا مادیات ایله معنویاتی بربره قارشدیره‌جق اولور ایسه‌ك بالطبع ایشلرمز قاریشور . بناءً علیه (تکرار ایدیورم) آنالریمزدن یالکزمعنوی استفاده‌لرده بولنملیز. بقالم‌روس ژیمنازیه‌لری بزلره بونلری تأمین ایدیورمی ؟ یوقسه بونك ایچون باشقه بربره مراجعت ایتمکمی لازم کله‌جك ؟ ونه‌طریقله ؟

البته دوشونیله‌جك برمسئله .

تروپسکی‌لی احمد تاج‌الدین

هندستان مکتوبلری

« قزان : بیان‌الحق »

هندستانك تقسیمات اداره‌سی ، دینیه وجغرافیه‌سی — هندستانده مسلمانلرله‌مجوسیلرك صورت‌تفریقی — تربیهٔ مدنیه — طرز‌تزیین —

بن شیمدی هندستانده بولنیورم . خیلی زماندر مقاله یازه‌مدم ، زیرا دکز سیاحتی یازمغه مانع ایدی . بوندن بشقه هندستانده کسب معارفه ایدنجه‌یه قدرده بر خیلی وقت لازم . بوراده اهل اسلام آراسنده فارسی ، عربی بیلنلر کثرتله بولنیور . بونك ایچون کمال سهولت ایله معارفه ممکندر . مع‌مافیه طبیعت و معیشتی ، اخلاق و عادتی بشقه اولان ملتلرك احوالنه کسب وقوف ایچون بهمه‌حال زمان لازمدر .

بن بومقاله‌یی بوندن صوکره یازاجغم مقاله‌لره مقدمه اولمق اوزره ضبط وقید ایدییورم : زیرا بزم خلقمزده ، هندستان‌حقنده معلومات پك آزدر . معلوماتی اولانلرمزده ، اکثر هندستان دینجه انکلیزلر تسلطنده آسیانك برقطعه‌سی ، مسلمانی و زنکینلری چوق بر یر ، دیه‌بیلورلر . حالبوکه دها نه‌لر وار ، بزم هیچ خبرمز یوقدر ؛ ولو جغرافیا اوقویانلرمزاولسه‌ده شونك ایچون بومقدمه‌یی یازمه‌یی موافق کوردم .

هندستان آسیانك بر قطعه‌سیدر ، امور سیاسیه‌سی کاملا انکلیزلر اداره‌سنده اولسه‌ده ، امور اداره‌سی بعض‌ولایتلرده انکلیز اداره‌سنده اولوب بعض جهتلرنده‌ده هندیلرك کندی اداره‌لرنده بر چوق امارتلردن عبارتدر .

بو امارتلردن اوچی مسلمان امارتی اولوب ، بشقه‌لری مجوسیلر

امارتیدر . بو امارتلرده ادارهٔ داخلیه تمامیله مستقلدر ، انکلیزلر هیچ مداخله ایتمزلر ، مسلمان امارتلرینه « نواب » تعبیر ایدرلر . مجوسی امارتلرینه‌ده « راجه » تعبیر ایدرلر . فقط بعض نوابلر اداره‌سنده مجوسیلر اولدیغی کبی ، بعض « راجه » لر اداره‌سنده‌ده مسلمانلر واردر .

عموماً هندستان خلقی دیانت جهتندن ایکی‌یه تقسیم اولنورلر . بودی واسلام . اکثریتی بودیلر (مجوسیلر) تشکیل ایدوب مسلمانلر ایسه بونلره نسبتله ربع درجه‌سنده‌در . خرستیانلق ایسه انکلیزلرله برابر کیرمشدر . فقط آز ایمش .

هندستان مسلمانلری کندیلرینه « هندستان مسلمانی » تعبیرینی قوللانیرلر ، بودیلره‌ده (ضم‌ها ایله) « هندی » دیرلر . نادراً مسلمانلره (کسرها ایله) «هندی» استعمال اولنسه‌ده اکثریسی بونی قبول ایتمیورلر . (هندستان مسلمانی) تعبیرینی ترجیح ایدییورلر . بونك ایچون بزده مسلمانلر حقنده (هندستان مسلمانی) تعبیرینی ترجیح ایدرز . مجوسیلر حقنده‌ده (هندی) تعبیریله اکتفا ایدرز .

هندستان مسلمانلرنده اوچ نواب واردر :

۱ — (حیدرآباد دکن) نوابی میر محبوب علی‌خان جنابلریدر . متدین و ترقی پرور بر ذاتدر ، دییورلر . تفصیل احوالنی دکنه واردقدن صوکره انشاءالله یازه‌جغم .

۲ — (بهوپال) نوابی (مشاهیر علمادن حسن صدیقك زوجه‌سی) بیغم خانمدر .

۳ — (شاه‌نور) نوابی امیر عبدالمجید خان جنابلریدر .

بونلرك هر بری حقنده آیروجه مقاله‌لرله معلوماتلر عرض ایده‌جکم .

شمدی هندستانك کندی آرالرنده معتبر بر تقسیمات جغرافیه‌لری‌ده واردر : هند ، پنجاب ، بنغاله ، سند فلان فلان دیه‌رك کندیلری بشقه بشقه مملکتلر کبی یکدیکرندن تفریق ایدرلر . پشاور ، دهلی جهتلری (پنجاب) در . اله آباد ، ژوبیل‌پور جهتلری (هند) در . حیدرآباد دکندن کلکته قدر (بنغاله) در . (سرندیب) سیلان جهتلری (بونیبار) در .. والی غیرذلك تقسیماتلری واردرکه : بزده ، ترکستان ، قزاقستان ، تاتارستان دیدیکمز کبی . بونلری قیدوضبط ایتمکی مناسب کوردم . زیرا بونلردن هر برینك هرنه‌قدر اصللری بر اولسه‌ده اخلاق واطواری ، معیشت وحیاتلری بشقه بشقه‌در .

هندستان مسلمانلری عمومیت ایله هندیلردن پك آچیق آیرلق ایسترلر . لکن ینه برچوق جهتلری واردرکه ظاهر حاله ، احوال واطواره باقه‌رق تفریق ایتمك بزم کبی بر اجنبی ایچون ممکن دکلدر . یالکز شوقدر وارکه : هندیلرك اکثریسی کندیلرینك مذهبلرینه توفیقاً آلنلرینی هر دورلو بویالر ایله تلوین ایدییورلر . بو جهتله پك ایی آیریلیورلر . اکر شو بویالری اولماسه آیرمق ممکن دکل ، البسه هیسنده بر ، عادات بر ، سرپوش اکثری بردر . عمامه پك شایعدر ، عموم هندی عمامه کیرلر . فقط عمامه‌لرك بیوکلکی عین صورتده دکلدر ، رتبه ودرجه‌یه کوره دکیشیر ؛ رتبه بیودکجه صاریقده بیور . عمامه‌نك انواعی هندیلرده وار ، قویروغی‌ده نه قدر اوزون ایسترسه‌ك بونلرده بولنور . خصوصا آیاق قابی بویاجیسی ایله قپوجی کبی خدمه‌ده عمامه قویروغی پك اوزون اولیور . زیرا بونکله توزلری سیلیورلر . (فقط بزم روسیه مسلمانلرینك اعتقادی کبی فرشته قونمق ایچون دکل) بونك ایچون اسلام مجوسی لباسی ایله تفریق اولنه‌میور . حتی بعض وقتلر کندیلری‌ده تفریق ایده‌میورلر .

بن باذن‌الله بوندن صوکرا هندستان حقنده غایت مفصل معلومات ویره‌جکم . لکن مسافه‌نك اوزاقلغی حسبیله پوسته‌لرك وقتنده یتشه‌میه‌جکندن ، مقاله‌لرمك آراسی خیلی آیریله‌جقدر . خیلی وقت قارئین کرام صبرسزلقله بکلیه‌جکلر . لکن (کل آت قریب) مفادنجه توالی ایده‌جکدر .

هندستانده تربیهٔ مدنیه هنوز کوزنی آچمش ویاخودده آچمغه نیت ایتمشدر . بر طرفدن آچلسه اوته طرفدن انکلیزلر همان قاپاتمغه غیرت ایدییورلر ، بناءً علیه بو مدنیت پك ابتدائی بر درجه‌ده‌در .

البته عمومیتله هندستان خلقنك طبیعتنه هوانك دخی تأثیری واردر . لکن عادات ملیه مقدسدر ، حتی اساس ملت هند قومی اولدیغندن ، اهل اسلامده دخی آثار هندیت باقیدر ، بونلرك هپسی صره‌سی کلدکجه تمامه ایضاح اولنه‌جقدر .

هله بو کونلر عید سعید رمضاندر ، عمومیت ایله اهل اسلام ایچون ایام سرور وفرحدر . خصوصا اغنیا البسهٔ فاخره‌نك جمله‌سنی لابس اولدقلری حالده ، یالین آیاق سوقاقلرده کزرلر . بولیس وعساکرك قولاقلرنده متعدد حلقه‌لر بولنور ، آیاق پارمقلرنده‌ده آلتون حلقه‌لر بولنور . هله خاتونلرك آیاقلرنده (جلجال) تعبیر ایلدکلری قالین قالین ایکیشر فونت [۱] آغرلغنده کموش بیلازیکلر ، وقوللرنده دیرسکلرینه قدر و حتی دیرسه‌ك فوقنده بیله بیلازیکلر بولنیور . بوندن ماعدا تربیه‌نك درجه‌سنی کوستره‌جك شیلر پك چوقدر . شونك ایچون بویله برمقدمه یازمه‌یی مناسب کوردم .

بوندن صوکره مسلمانلرك و مجوسیلرك احوالنی آیروجه برر برر تفصیلاتیله یازار وعرض ایدرم .

شمدی تشرین اول ابتداسی اولدیغندن هوالر پك صیجاقدر ، کولکه‌ده ۳۵ درجه‌یه قدر صیجاق اولیور . بونك ایچون کوندوزلری هیچ برشی یاپمق ممکن اولمدیغندن یازی یازامایورم . قارئین کرامك عفو بیورملرینی استرحام ایدرم .

[۱] اوچ فونت براوقه‌در .

عبدالرشید ابراهیم

« مطبعهٔ خیریه » وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور ، درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال اُمت اسلامیه‌دن بحث ایدر هفته‌ده بر نشر اولنور .

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦٫٥	٣٫٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٦٨ — ١٠ ذی‌الحجه ٣٢٧ پنجشنبه ١٠ کانون اول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

شرقدن باشلایه‌رق مغرب اقصایه قدر
دایانان برقوجه دنیاده‌کی اوچ یوز میلیون
سینه‌دن یوکسله‌جك اسم خدا حرمتنه ،
عیدك ای اُمت مرحومه مبارك اولسون ،
بوکون آفاقی فروزان ایده‌جك نور مبین
پارلاسین حشره‌قدر ، سونمسین ! آمین آمین !

هانوتو واسلام

— ٢ —

مسلمانلرك بوکونکی حالی . بوتون مسلمانلر آره‌سنده اتحاد حصوله کتیرمه‌یه ، بوتون بلاد اسلامیه‌ده نفوذ دینی وسیاسی‌یی برشخصده جمع ایتمه‌یه اوغراشان برده‌وتك ظهوری .

موسیو هانوتویی تأمین ایدرم‌که مسلمان مملکتلرینك هیچ برنده هنوز بویله بر دعوتدن اثر کورولمه‌مشدر . اکر کندیسی مسلمانلرك نه حالده بولندقلرینه وقوف خصوصنده بر آدیم آتمش اولسه‌یدی ، بویله اصلی فصلی اولمایان بر دعوت اوزرینه مطالعاتی ، حکملرینی بنا ایتمك شویله طورسون ، اوکا ایما ایتمه‌یی بیله خاطرینه کتیرمزدی .

بودعوت حقنده ذهنلره عارض اولان وهملرك سببی اولاشرقده‌کی خرستیانلردن برقسمنك ایشی یاکلیش اکلامسی ، صوکره‌ده بوخطانك غربده‌کی سیاسیلره اولدیغی کبی عکس ایتمسیدر . مع مافیه توهم اولنان مسئله‌یی بویوتمك خصوصنده بعضیلری طرفندن کوستریلن سوء نیتك‌ده تأثیری اولمشدر .

بن حقیقتی اولدیغی کبی کوستره‌جکم ، اوزرینه هیچ بر اورتو چکمیه‌جکم . امیدایدرم‌که بوسوزلرم مسلمانلرك دینه عائد سویلدکلری سوزلردن هیچ برفنا مقصدلری اولمدیغنه موسیو هانوتویی اقناع ایدر ، الاهرام جریده‌سنك صاحبی کیبلرینی بوله کتیررده آرتق کرك کندیلرینه ، کرك وطنداشلرینه عائد ایشلرده الاهدن قورقارلر ؛ صلحی جنك ، آسایشی فتنه مقامنده تلقی ایتمزلر .

واقعا دین شو صوك سنه‌لرده دنیانك مختلف نقطه‌لرنده‌کی مسلمانلردن برقسمنك افکارینی لطیف برطیف کبی طواف ایتمکده ، ایچلرندن آز مقداره بالغ اولان فضیلت اربابنك روحنه جناب حق طرفندن بر توفیق روزکاری اسه‌رك ، سکین مسکین اوطورانلری قالدیرمقده ، همتلری ، حمیتلری حرکته کتیره‌رك بودینك بروقتلر نصل اولدیغنی ، شیمدی نه حاله کلدیکنی تدقیقه سوق ایله‌مکده‌در . بونلردن بعضیلری سوزه فرصت بولدیغی کبی دوشوندیکنی آغزدن سویلیور ؛ بعضیلری موفق اولدیغی تقدیرده فکرینی ، مطالعه‌سنی برکتاب ، یاخود برجریده واسطه‌سیله بیلدیرییور .

اوچنجی قسمی تشکیل ایدن برطاقم مقلدلرده وارکه نه سویلدیکنی بیلمه‌ین بوحریفلرك هذیانی بزم ایچون بحثه دکمز . بزم سوزیمز انجق اولکی قسملرده بولنان فکر ، مقصد صاحبلرینه عائد اوله‌جقدر .

مسلمانلق نه‌مادیاتدن بوسبتون مجرد دنیله‌جك صورتده روحانی ؛ نه‌ده روحدن ، معنادن محروم ، بناءً علیه صرف جسمانی بر دین اولمیوب روحانیت ایله جسمانیت اره‌سنده معتدل انسانی بر دیندرکه ایکی طرفدن‌ده نصیبنی الدیغی ایچون بشرك فطرتنه دیکر دینلرك هپسندن موافق کلمش ؛ کندی کندیسنی دین فطرت تسمیه ایتمشدر . مسلمانلغك بو فضیلتنی دشمنلری بیله بیلیرلرده اونی وحشی اقوامك وحشتدن مدنیته یوکسلمسی ایچون ایلك مکتب عد ایدرلر .

صوکره ، بو دینك اساسلری آره‌سنده (قیصره عائد اولان شیئی

قیصره ترك ایتمك) یوقدر ؛ قیصری‌ده کندی ماله ، کندی عمله کوره حسابه چکمك بو دینك اصولندندر .

بو دین شو ذکر ایتدیکمز صورتده نازل اوله‌رق ضلالتده قالانلری طوغرو یوله کتیردی ؛ قانی یورکلری یومشاتدی ؛ خشین آدملری تربیه ایتدی ؛ جاهللری عالم یاپدی ؛ غافللری اویاندیردی ؛ تنبللری ایشه سوق ایلدی ؛ فنا خویلری دوزلتدی ؛ رغبت اولنمیان فضیلتلره رواج ویردی . صوکره : تفرقه‌یی قالدیردی ؛ کدیکلری قاپادی ؛ ظلمی کوکندن قوروده‌رق یرینه عدالتی اقامه ایلدی ؛ کندیسنی قبول ایدن اقوامه دیکر اقوامك فوقنده بر نظام ویردی . بناءً علیه اربابنه کوره دین شخصده کمالی ، عائله‌ده سعادتی ، مملکتده نظامی تأمین ایدر بر قوت اولدی . بوتون ایشلرنده بو قوتك بویوك بویوك اثرلری ، بویوك بویوك نعمتلری کندیلرینه کوروندی . بونکله برابر علمده دینك عنایتندن محروم قالمادی ؛ بلکه دائما اوکا یول کوستردی ، اوکنی آچدی .

اکر بری چیقارده دین بزه نه تجارت ، نه صنعت ، نه سیاست ، نه‌ده اصول معیشت اوکرتمه‌دی دیمك ایسترسه شوراسنی قابل دکل انکار ایده‌مزکه دین کرك حیات خصوصیه‌لرینی ، کرك حیات اجتماعیه‌لرینی تأمین ایده‌جك اولان سعیی کندیلرینه فرض قیلمش ؛ صوکره بو سعیی ایی نتیجه‌لر ویره‌جك صورتده تطبیق ایتمه‌یی امر ایلمش ؛ نائل اولدقلری ملکی حقیله اداره ایتمه‌یی اك بویوك فرضلر صره‌سنده کوسترمشدر .

ای قارء ! سنك بویله بر دین حقنده‌کی فکرك نه اوله‌بیلیرکه عربستانك بر کوشه‌سنده اوطوران ایکنجی خلیفه‌سی « فرات وادیسنده اوتلایان بر قویونی قورت یسه ینه عمره صوره‌جقلر . » دییور . دردنجی خلیفه‌سی‌ده « عجبا مؤمنلرك بو دنیاده چکدیکی صیقنتیلره اشتراك ایتمیه‌رك یالکز کندیمه امیرالمؤمنین دیدیرمکله‌می قناعت ایدرم؟ یوقسه معیشتك هر درلو آجیلغنه کوکس کرمك خصوصنده اونلره نمونه اولمق‌می ایسترم ؟ » دییور .

ایشته مسلمانلق مسلمانلری بویوك بویوك ایشلره سوق ایدن بویله بر قوت ایدی ؛ پریشان فکرلری طوپلامق ، قاریشمش احوالی اصلاح ایتمك ایچون بصیرتلرك اوکنده پارلایان بر نور ایدی ؛ مؤمنلرك قلبنی سائرلرینه قارشی عفو ایله ، مرحمت ایله معامله‌یه میل ایتدیرن ، آلیشدیران عالی بر حس ایدی . ایشته بو سایه‌ده‌درکه بوتون دنیا مسلمانلری کندیلرینه حاکم کورمه‌یه راضی اولمش ایدی .

پك اعلا ! شمدی بر مسلمان غایت حکیم بر مرشد اولان بو دینك ایستدیکنی ایستر ، ایسته‌مدیکنه بغض ایدرسه بونی کورن تعجب ایتملی‌میدر ؟ جناب حقك بودینه خاص جدسز ، حسابسز نعمتلرینی کورن بر مؤمن یرلره کوکلره مالك اوله‌جغنی کورسه بیله دینك تجویز ایتمدیکی بر شیئی قبول ایتمزسه بو حال نظره دهشتی ویرملی‌میدر ؟ بونده تعجب اولنه‌جق بر شی یوقدر . زیرا بو بر ضروری نتیجه‌درکه جناب حقك بو عالمده‌کی قانونی اقتضاسنجه ایش کندیلکندن بو غایتی بولور .

یازیقلر اولسون ! مؤمنك النده دین نامنه اوله‌رق بو قناعتدن ، بو اطمئناندن بشقه برشی قالمدی . دینك کندیسنه کلنجه او چوقدن دکیشدی ! مؤمنك عقلنده‌کی وضعیتی بشقه شکل آلدی . مدرکه‌سنده‌کی ماهیتی تفسیره اوغرادی ؛ دینك حقیقتنه عائد اولان تلقیلر تبدل ایتدی ؛ نهایت بر حاله کلدی‌که حضرت علینك شو سوزنده‌کی طوغریلق میدانه چیقدی : « بو قوم دینی‌ده کورك کبی ترس کییور » .

بوراده مسلمانلرك نظرنده دینی بو حاله کتیرن سببلردن بحث ایده‌جك دکلم . یالکز هیچ بر منکردن چکنمیه‌رك سویلرم‌که : مسلمك قلبنه دین نامنه اوله‌رق قطعیاً دیندن اولمیان بر چوق شیلر کیرمشدر . کذلك عقائد نامنه اصل مسلم عقائدیله مناسبتی اولمیان ، بلکه ، او عقائدی کوکندن صارصان بر چوق خرافه‌لر داخل اولمشدر . عقائدده اولسون اعمالده اولسون برچوق بدعتلر ظاهر اوله‌رق اعتقاد صحیح صره‌سنه کچمش ، شریعت صحیحه‌نك یرینی طوتمشدرکه بتون احوالده ، بتون حرکاتده آثاری کورولوب طورویور .

« طلب العلم فریضة علی کل مسلم ومسلمة » حدیث شریفی لفظاً صحیح اولسون اولمسون ، قرآن کریم بو حدیثك معناسنی تأیید ایتدیکی کبی ایلك مسلمانلرك حالی‌ده مدلولنك صحتنی میدانه چیقاریر . اوت ارکك ایله قادین بو تکلیفده مساوی اولدیغی ایچون اسلامك ، ایمانك فرضلرینه ، صفتلرینه عائد معلوماتی ایدنمك ؛ دنیالرینه ، آخرتلرینه یارایه‌جق شیلری اوکرنمك ؛ کرك اقربا آره‌سنده کرك یبانجیلر بیننده کوزل بر معاشرت حصولی ایچون قرآنده ، سنتده ، سلف صالحك حرکاتنده کوریلان نمونه‌لری بیلمك خصوصنده ارکك قادین برایدی . بر صورتده که قدرتك مساعده‌سی ، زمانك مسامحه‌سی نسبتنده مسلمانلرك کیرمدیکی هیچ بر علم قپوسی قالمدی .

صوکره‌لری مسلمانلر علمه یاکلش معنا ویرمکه باشلادیلر ، ظن ایتدیلرکه دینك تحصیلنی فرض ایتدیکی علم ابدست ، نماز ، اوروج کبی فرائضك صورت اداسنی بیلمکدن عبارتدر . بو فرائضك اسرارینه ، عندالله قبولی وسائلنه عائد اولان جهتلر انجق پك آز کیمسه‌نك ذهننه کلمکه باشلادی . هله دینك آدابی ، روحك تهذیبی کبی مسلمانلغك عباددن بکلدیکی غایت ، اعمال صالحه‌دن اومدیغی نتیجه ـ علوم دینیه‌نك اك مهمی اولمسنه رغماً ـ هیچ کیمسه‌نك نظرینی جلب ایتمدی . .

مکرکه قیلرده ، بوجاقلرده دولاشان ، لکن کندیلرندن هیچ بر خیر امید اولونه‌میان بش اون کشی استثنا ایدیله‌بیلسین .

شیخ محمد عبده

محمد عاکف

اجتهاده دائر

دور تابعينده اجتهاد : مابعد

اهل کوفه ایچون عبداه بن مسعود واصحابنك مذهبی دها موافق کلیوردی. ذاتاً بو، اك زیاده ممارسه ایتدکاری، اك زیاده طانیدقلری بر مذهب ایدی. انسان بیلدیکی، طانیدیغی شیئی دائما ایی کورر، سور.

واقعا کوفه‌لیلر شو حاللرنده حقلی ایدی. زیرا عبدالله بن مسعود رضی الله عنه علم فقهده ید طولا صاحبی ایدی. شو علمده اولان رسوخندن طولاییدر که حضرت عمر کندیسنی معلم صفتیله کوفه‌یه ارسال بیورمشلردی. محفوظاتی پك چوق ایدی. باب اجتهادده بیوك بر ملکه‌سی اولوب علم قرآنده اولان مهارتی‌ده پك یوکسك بر مرتبه‌ده ایدی.

مؤخراً حضرت علی دخی کوفه‌یه کلمش، خلافتی اثناسنده پك چوق قضایاده بولنمش؛ بر چوق کیمسه‌لر علمندن، اجتهادندن استفاده ایلمشیدی.

حضرت شریح دخی پك اوزون بر زمانلردن بری کوفه‌ده افتا وقضا ایله اشتغال ایلردی.

اشته مشارالیهم حضراتنك روایاتی، اقضیه‌سی، فتاواسی کوفه اهالیسی آراسنده شو صورتله یرلشدی، شو صورتله رسوخ پیدا ایتدی.

علقمة بن قیس النخعی ورفقاسی بتون بو فتاوی ومجتهداتی، روایاتی، قضایایی ضبط ایلمشلر ایدی. باب فقهده صاحب ملکه اولدقدن صکره بر طرفدن کندیلری شو مضبوطاته باقه‌رق استدلالاتده بولنیور، دیکر طرفدن بونلری اخلافه نقل ایدیورلردی.

ابراهیم النخعی ورفقاسی مشایخدن نقل وروایت ایتدکلری آثار وسنن وفتاوی واقضیه‌یی ترتیب وتصنیف ایده‌رك صوك طبقه‌یه ایصال ایلر؛ کندیلری دخی استادلرندن کوردکلری اصول ایله اجتهاد ایده‌رك علم فقهی توسیع ایدیورلردی.

بو طبقه‌ده علم فقه واجتهاد پك زیاده توسع ایده‌رك، تدوین وتصنیفی خیلی ایلرله‌مش بعض اصول وقوانین دخی وضع اولنمشیدی.

اشته امام ابوحنیفه حضرتلری علم فقهی شو دورهٔ ترقیده بولدی.

بو دوره‌یه کلنجه‌یه دکین علم فقه یوزلرجه مجتهدك حادهٔ تدقیقندن کچیرلمش، پك چوق مسائل متفرقه میدانه کتورلمشیدی. شو مسائل، یا روایت متسلسله طریقیله عراق مکتب فقهیسنك مؤسسلری اولان اصحاب کرام وطلبه‌لرینك روایات، مجتهدات، فتاواسندن برینه صریحاً ویا ضمناً انتها ایدر؛ یاخود بالذات ابراهیم النخعی ورفقاسنك مجتهداتندن اولیوردی.

❦

عراق مکتب فقهیسنك تشکلنی شو وجهله مطالعه، اکثریت نظر اعتباره النه‌رق اجرا ایدلمشدر. یوقسه بعض مسائل متفرقه‌نك بی طرف اولانلره، حجاز مکتب فقهیسی مؤسسلرینه، حتی اعضالرندن بعضلرینه اسناد اولندیغی‌ده یوق دکلدر.

امام محمدك «آثار» نام تألیفنده ابوحنیفه رضی الله عنهك خارجه بن عبدالله واسطه‌سیله سعید بن المسیب‌دن، عبدالله بن عمرودن، سالم بن عبدالله بن عمردن، ابن عباسدن، ام المؤمنین حضرت عائشه‌دن روایت ایتدیکی‌ده کوریلیر.

مشارالیهم حضراتندن ورفقاسندن روایتك اقلیتده قالوب، ابن مسعود، حضرت علی... دن روایتك‌ده اکثریت اوزره وقوعه کلسی بعض فرقه‌لرده مشهود اولدیغی کبی بر اثر طعن دکلدی. بلکه اهالیٔ عراقیه‌نك اخذ علم ایتمه‌لری کندی مملکتلرنده اولان اصحاب کرامدن وقوعه کلمش اولوب حجازیلر وسائر اصحاب کرام ایله اختلاطلری آز اولمقدن ایلرو کلمشیدی.

ذاتاً علم فقهك تابعین کرامه انتقالنی متعاقب توسیع وتدوینه چالیشلدیغی زمانلر سیاسی اختلافلردن طولایی سیر وسیاحت ایدرك حقیله تتبعات علمیه‌ده بولنمق پك مشکل ایدی. عراق، حجاز هر ایکیسی‌ده دار الامارهٔنك اك سومدیکی قطعه‌لردن ایدی. بونلرك اهالیسی هپسی بردن متهم طوتیلور، هر بر حرکتلری نظر تفتیشده بولندیریلیوردی.

اشته شو سببلردن طولایی عراقیون اکثریت اوزره کندی سرمایه‌لری داخلنده توسیع علمه چالشیور، اجتهاده پك چوق دفعه‌لر مراجعت ایتمك مجبوریتنده بولنیورلردی. بوندن طولایی طریق اجتهادده نقطهٔ منتهای اعتلایه واصل اولمشلردر.

اشته بو صورتله علم فقه تماماً تشکل ایدرك تصنیف وتدوین اولندی. جزئیاتدن کلیاته ارتقا طریقیله اصول وقواعد وضع ایدیلدی. بو مکتب فقهی تمام تأسس ایدرك امام ابوحنیفه رضی الله عنه ریاستنه کچدی. آرتق مسائل، اصول وقواعد اوزمانلر ایچون غیر قابل تبدیل برحالده تقرر ایدرك بر دستور شرعی حالنی آلدی. حتی صوکره‌لری توارد ایدن، ایشیدیلن آثار دخی شو دستورلره باقیله‌رق یا قبول، یا تأویل، یا رد ایدیلر اولدی. اجتهادده شو حدود داخلنده جریان ایدردی.

❦

عراقده وقتیله اصحابدن آنجق اوچ درت فقیه موجود ایکن صوکره‌لری بونلرك طلبه‌سی اولمق اوزره عددلری یوزلره بالغ اولدی. شو دورده بر قاچ طبقه‌یه منسوب اولمق اوزره تابعیندن پك چوق فقیه مجتهد یتشدی. بونلردن هر برینك ترجمهٔ حاللری پك زیاده مطنطن، پك زیاده مزیندر. براقدقلری آثار نظر امعانله مطالعه وتفتیش ایدیلورسه عمرلرندن هیچ بر ساعت، هیچ بر دقیقه‌یی ضایع ایتمامش اولدقلری میدانه چیقار. اشتغالات علمیه، اجتهاد بونلر ایچون اك سویملی بر اکلنجه کبی تلقی اولنور، متمادیاً زمانلری مساعی ایله کچردی.

ایشته بو صورتله عراق قطعه‌سی تنور ایتدکجه ایتدی. کوفه، بصره بلده‌لری بو قطعه‌نك ایکی مرکز علمیسی، ایکی دار الفنونی مثابه‌سنده ایدی.

فی الحقیقه بو ایکی مرکز علمینك مؤسسلری باشقه ذوات،

هم‌ده علملری . اجتهادلری‌ده باشقه باشقه طریقلردن اخذ واقتباس اولنمش ایدی . حتی ابتدالری بو ایکی مرکز اراسنده آز چوق اختلافلرده یوق دکلدی . فقط بو اختلاف اساس اعتباریله اولمیوب ، اصول اجتهادجه بینلرنده بر ائتلاف تام موجود ایدی . حتی کیت کیده شو اختلافات جزئیاتدن‌ده اثر قالمادی.

بصریلر ایله کوفیلر یك دیکرلریله پك زیاده اختلاط ایدرلردی. بو صورتله بینلرنده اولان سوء تفاهم زائل اولدی . بوندن باشقه عراقك آب وهواسی ایله او محیطك تربیه‌سی تحت تربیه‌سنده یتشمش بولندقلرندن استعداد فطریلری دخی آنلری هپ بر نقطه اوزرینه سوق ایدر. یواش یواش یك‌دیکرلرینه یاقلاشیورلردی.

ابو حنیفه‌لردن صوکره بو ایکی مرکز علمی ، آرتق بر مکتب صنفنك ایکی شعبه‌سی حالنه کلمشیدی.

شو اتحاده، تعبیر دیکرله بر طرفك غلبه‌سنه او ته کنك مغلوبیتنه دها باشقه بر سببك تأثیری‌ده یوق دکلدی: کوفه‌لیلر، فقه اسلام ایله انفراد، بناءً علیه اجتهادده اولان ملکه‌لری اونسبتده کسب تقویت ایدیوردی. فقط بصره فقهاسنك سائر علوم ایله اشتغال ایلدکلری‌ده بولنوردی. بو بلدده علم کلام ، فلسفه مودا اولمشیدی . طبیعیدرکه بر قوت متنوع طرفلره تقسیم اولنورسه تأثیری آزالور . بوندن طولاییدرکه بصره اهالیسنك علم فقهده اولان ممارسه‌لری، ملکه‌لری کوفه‌لیلردن ضعیف قالمشیدی. بو مجادله‌ده، بر اختلاف اثناسنده ضعیفلرك حالی معلوم: مغلوبیت.. اشته بصره‌لیلرده مغلوب اولمش ؛ آرتق کوفه مکتب فقهیسنك تأسیس ایتدیکی اصول اجتهاد، اساس اتخاذ اولنمشیدی.

اشته بو صورتله عراقك شو ایکی مرکز علمیسی نتیجه اعتباریله اتحاد ایتمش اولدیغندن بتون عراق ، بر مکتب فقهی صورتنده ارائه ایدیلیر. آرالرنده اولان اختلاف ، عین فکرك سوقیله تشکل ایدن جمعیتلرده وقوعه کلن اختلافه تشبیه اولنه‌بیلیر ..

❦

کوفه‌ده ابن مسعود وعلی ابن ابی طالب رضی الله عنهمانك اصحابندن اولمق اوزره :

علقمة بن قیس بن عبدالله النخعی ، مسروق بن الاجدع بن مالك الهمدانی ، الاسود بن زید النخعی، شریح بن الحارث ، سوید بن غفله ، عبیدة السلمانی ، سلیمان بن ربیعة الباهلی ، حارث بن قیس الجعفی ، عبدالله بن عتبة بن مسعود ، شریك بن حنبل ، عمرو بن میمون الاودی . . . . صوکره ابن مسعودك اوغللری ابو عبیده وعبدالرحمن .... دها صوکره ابراهیم بن یزید بن الاسود النخعی ، عامر بن شراحیل الشعبی، ورفقاسی؛ حماد بن مسلم ، ابن ابی لیلی، قاضی شریك... عراق مکتب فقهیسنك الك ایلرو کلن معلم و مجتهدلرندندر.

حسن البصری ، محمد بن سیرین ، ابو قلابه ، ابو العالیه ، ابو بروة بن ابی موسی ، ایوب السختیانی ، ایاس بن معاویه ... حضراتی فقهای بصره‌نك الك ایلرو کلنلریدر .

فقهای کوفه‌نك سلسلهٔ روایتلری اکثریت اوزره ابن مسعود ، امام علی ، صوکره عمر ، زید بن ثابت ، ابی بن کعب ، ابن عباس حضراتنه منتهی اولور .

بصره فقهاسنك اخذ واقتباسلری اکثریت اوزره اصحابدن ابو موسی الاشعری ، صوکره فاروق اعظم ، عائشه ، انس بن مالك ، زید بن ثابت ، عمران بن حصین ، ابو هریره حضراتنه رجوع ایدر.

عراقده یتیشن فقهای تابعینك بعض مسائلده اختلاف ایتدکلری، بعض مذاهب خصوصیه‌لری بولندیغی حالده علی الاکثر اصولجه متفق ایدیلر .

ابن ابی لیلی‌نك مذهبنده عادتا بر استقلال حس اولنیور ؛ بعض اصوللرده مذهب مخصوص تعقیب ایدیوردی .

سفیان ثوری حضرتلری هر نه قدر فقهای عراقیون ایچنده یتشمش ایسه‌ده ، مذهبنده بو خصوصیت محسوس اولیوردی. اصولجه عراقیوندن زیاده حجازیونه یاقین ایدی .

[صوکی وار] قزانلی حلیم ثابت

مناقب سنیه

— مابعد —

وتدلت زهر النجوم الیه
فأضاءت بضوئها الارجاء

واول کونده نجوم زاهره او مولود محترمه [تعظیم وتکریم ایچون نظیری کورلمامش بر صورتده] تقرب ایتدی وبو تقربدن ناشی او نجوم زاهره‌نك ضیاسیله اطراف وجوانب ضیالاندی . تولد ایلدیکی خانهٔ سعادتك اطراف وجوانبی ویا اطراف سما ویاخود بالجمله اقطار وجود پرنور وضیا اولدی.

❦

امام بیهقی‌نك روایتی اوزرینه فاطمه الثقفیه رضی الله تعالی عنها حضرتلری دیدی‌که رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمزك ولادتی ظهوره کلوب‌ده والده‌سنك وجودندن آیرلدیغی زمان خانهٔ سعادتی نور ایله طولمش کوردم ونجومی دخی اول قدر تقرب ایتمش کوردم‌که حتی همان اوزرمه دوشه‌جکلر صاندم .

بیان اعراب ولغات

[وتدلت] تقرب معناسنه اولان تدلی‌دن فعل ماضی و [نالت] اوزرینه معطوف اولمغله [ویوم تدلت] تقدیرنده‌در. [زهر النجوم] فاعل وزهر ازهرك جمعی اوله‌رق نجومه اضافتی صفتك موصوفنه اضافتی قبیلندندر. ازهر : بغایت پارلاق دیمکدر. [الیه] ده‌ضمیر رسول اکرمه راجع [فاضاءت] جمله‌سی [فبسبب هذا التدلی اضاءت] تقدیرنده‌در . [بضوئها) ده ضمیر نجومه راجعدر . [الارجاء] فاعل ورجانك جمعی‌در. رجا : عصا وزننده ناحیه وجانب معناسنه‌در.

وتراءت قصور قيصر بالرو

م يراها من داره البطحاء

واو كونده قيصرك بلاد رومده قصرلری كوردی او قصرلری شهر وبلده‌سی بطحاء اولانلر كوروپور ایدی . قیصرك بلاد رومده‌كی كوشكلری كورنمش وانلری مكه‌ده متمكن بولنانلر تماشا ایدییورلردی . رسول اكرم صلى الله علیه وسلم افندمزك والدهٔ محترمه‌سندن مرویدركه جناب حمد مختار وجودمدن آیرلدیغی زمان انكله برابر بر نورخروج ایدوب مشرق ومغربك مابيننی او درجه تابدار ایلدی‌كه حتی رومك بعض قصرلرینی تماشا ایلدم بیورمش .

بیان اعراب ولغات

[وتراءت] یا قریبنه ویا بعیدینه معطوف اوله‌رق (وبوم تراءت] تقدیرنده‌در. تراءى: بری برینه كورمك وكورشمك معناسنه‌در. بوراده حقیقت تفاعل مراد اولمیوب اصل فعل مقصود اولدیغندن [تراءت] كوردی معناسنده مستعملدر. [قصور] فاعل ومنزل وعلی قول كوشك معناسنه اولان قصرك جمعی‌در. [قیصر] روم حكمدارلرینه مخصوص لقبدر، نته‌كیم عجم شاهلرینه [كسری] وهند حكمدارانه [رای] وچین حكمدارلرینه [فغفور] دیدكلری كبی. [بالروم] روم : نوع انساندن بر صنفدركه روم بن عیصو بن اسحق علیه‌السلام نسلندن متشعبدر، بوراده بلاد روم مراددر . [یراها] جمله‌سی قصوردن حالدر. [من] فاعل وموصول [داره‌البطحاء] مبتدأ وخبردن مركب صله. دار: شهر وبلده معناسنه‌ده كلور، بوراده او معنایه‌در. بطحاء: شول واسع صو آقندیسنه دینوركه انده خرده چاقیل طاشلری اولور، بوراده بطحاء ایله مكهٔ مكرمه شرفها الله تعالى الى یوم القیامه مراددر.

وبدت فی رضاعه معجزات

لیس فیها عن العیون خفاء

ناظم حضرتلری عجائب ولادت محمدیه‌یه دائر كلامی اتمام ایتدكدن صكره شمدی ذات رسالتپناهیلرینك عجائب رضاعنی بیانه شروع ایله شویله دیور: آنك رضاعنده اول معجزات ظهور ایلدی‌كه او معجزه‌لرده عیوندن خفا اولمدی . حبیب خدانك زمان رضاعنده معاصرلری ایچون بطریق العیان وصكره كلنلر ایچون بطریق البرهان اویله خارق عاده امور وحالات واقع اولدی‌كه وضوحندن ناشی اوخارقه‌لر عیوندن خفی ومستور دكلدر.

مشهوره كوره [معجزه] انجق بعدالبعثه ظهور ایدن خارق عاده‌یه اطلاق اولندیغی وقبل البعثه ظهور ایدن خوارق عاده‌یه همزه‌نك كسریله تأسیس بناء نبوت معناسنجه [ارهاص] دینلدیكی حالده ناظم حضرتلرینك عجائب رضاع نبوی‌یه [معجزات] اطلاق ایتمسی یا معجزات حقیقیه‌یه مشابهتندن ناشی مجاز طریقیله‌در ویاخود امام احمد كبی سحر اولمیان هر خارقه‌یه ولوكه بعثتدن مقدم اولسون [معجزه] اطلاق ایدن بعض سلفك رأی واصطلاحنه مبنی‌در.

بیان اعراب ولغات

[وبدت]ده واو استینافیهٔ نحویه وتعبیر دیكر ایله ابتدائیه‌در . بدت: ظاهر اولدی دیمكدر. [فی رضاعه] تركیبی [فی زمان رضاعه] تقدیرنده‌در.

رضاع: رانك فتحی وكسریله ممه‌دن سود اممك معناسنه‌در. [معجزات] معجزه‌نك جمعی‌در، معجزه‌نك معناسی آنفاً كچدی. [فیها] لیس‌نك مقدم خبری وضمیر معجزاته راجع. [عن العیون] لیس‌نك اسمی اولان [خفاء] لفظنه متعلق. خفا: وفاء وزننده بر شیٔ كیزلی اولمق معناسنه‌در، یقال : خفی علیه الامر خفاءً من الباب الرابع اذا لم یظهر

اذ ابته لیتمه مرضعات

قلن ما فی الیتیم عنا غناء

چونكه رسول اكرمدن یتیملكندن ناشی مرضعه‌لر ابا ایتدیلر، بویتیمده بزم ایچون نفع وفائده یوق دیدیلر . یاخود رسول اكرمك رضاعنده معجزات باهره ظهور ایلدی اول دمده‌كه ذات رسالتپناهی یتیم اولدیغی ایچون سوت انالر قبول ایتمیوب‌ده بویتیمده بزم ایچون نفع یوقدر دیمشلر ایدی دیمكدر.

اهل مكه‌نك طفل شیر خوارلرینی صاف ولطیف هوالر ایچنده نشو ونما بولملری ایچون بادیه‌یه كوندرملری معتاد اولدیغندن بادیه نشین قبائلدن امزكلی قادینلر مواسم مخصوصه‌سنده مكه‌یه كلورلر ومكه‌ده‌كی چوجقلری امزرمك ایچون اجرت ایله آلوب قبیله‌لری ایچنه كوتورلر ایدی . بر معتاد بونلر كلدكلری بر زمان رسول اكرم افندمز مكه‌ده اولدیغندن جد امجدی عبدالمطلب حضرتلری بونوزاد مكرمی سود انایه ویره‌رك بادیه‌یه كوندرمك ایسته‌مش ایسه‌ده والد ماجدی جناب عبدالله وفات ایدوب كندوسی یتیم قالمش اولمسنه مبنی سود انالر بویتیمی امزرمكده بزم ایچون بر نفع یوقدر دیه اودر یتیمی قبولدن امتناع ایتدیلر. رسول مجتبی علیه افضل التحایا افندمز رحم مادرده ایكی وعلی قول یدی آیلق ایكن اوزمان پدر مكرملری شام تجارتندن عودت ایلدیكی اثناده مدینهٔ منوره‌ده وفات ایتمش واورایه‌دفن اولنمشدر. بعضلری: بین الحرمین بحر احمره قریب (رابغ) قریه‌سی جوارنده همزه‌نك فتحیله [ابواء] نام محلده مدفوندر دیمشدر.

بیان اعراب ولغات

[اذ ابته] جمله‌سی [وبدت] جمله‌سنك تعلیلی ویا ظرفی‌در. ابت: فعل ماضی وابادن مشتقدر اباء همزه‌نك كسریله امتناع معناسنه‌در. [لیتمه]ده لام تعلیل ایچوندر. یتم : یانك ضمی وتاء فوقیه‌نك سكونیله بر طفلك پدری وفات ایتمكله پدرسز قالمغه دینور. [مرضعات] مرضعه‌نك جمعی‌در. مرضعه: [هاء] ایله سود اناسنه و[ها]سز مرضع: امزكلی قادینه دینور [ما فی الیتیم] ده لام عهد خارجی ایچوندر، بویتیمده دیمكدر. [عنا] ده [عن] حرف تعلیل ایچوندر و[غناء] لفظنه متعلقدر . غینك فتحی والفك مدیله [غناء] نفع وكفایت معناسنه‌در. غینك كسری والفك مدیله [غناء] خوانندہ آوازینه دینور غینك كسری والفك قصریله [غنا] فقر وعسر مقابلی یسار معناسنه‌در . لفظ مذكور بوراده برنجی وجه اوزره‌در.

فأتته من آل سعد فتاة

قد ابتها لفقرها الرضعاء

بونك اوزرینه اكا آل سعددن بر فتاة كلدی‌كه فقری ایچون اوفتاندن شیرخوارلر ابا ایتدیلر او مولود مباركی یتیم اولدیغیچون سود انالر ترك ایتدكدن صكره انی بنی سعد قبیله‌سندن كنج وعالی جناب بر

قادین کلوب الدی که اوقادینی فقر وفاقه‌سندن وبناءً علیه قلت اکلی حسبیله سودنده قوت وغذا بولنمدیغندن ناشی ممه‌ده چوجغی اولانلر سود انالغنه قبول ایتمامشلر ایدی. حاصلی او طفل شیر خواری یتیم اولدیغیچون مرضعه‌لر وبوکنج قادینی‌ده سودی قوتسز بر فقیره اولدیغیچون اولیاء اطفال قبولدن امتناع ایتمشلر ایدی.

بوکنج قادین [حلیمهٔ سعدیه] حضرتلریدر. مشارالیهانك اسمی حلیمه وقبیله‌سی سعد اولمسنده نه کوزل فال وبشارت وار ایدی. رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز فال حسندن خوشلانور ایدی. حدیبیه قویوسی حقنده اثرده وارد اولمشدر که بوقویویی [نزخ] ایتدیلر. نزخ: بر قویونك بتون صوینی ویاخود دیبنده بر مقدار قالنجه‌یه قدر صوینی چکمکه‌ دینور. بونك اوزرینه رسول اکرم بیوردی که بزه قویونك صوینی کیم تهییج ایدر، یعنی صوینك کوزینی ایبقلایه‌رق صوینی یوقاری‌یه کیم قالدیرر بر آدم دیدی که بن.... رسول اکرم افندمز او آدمه اسمك ندر دیه صوردی ، [مره] در دیمجه سن کری چکیل بیوردی. دیکر بر آدم: بن تهییج ایدرم دیدی، اندن‌ده اسمی نه اولدیغی صوریلوب [ناجیه] در جوابنی ورمسیله : این قیویه بیورلدی .

روایت اولندیغی اوزره حلیمهٔ سعدیه حضرتلری دیمشدر که بر قیتلق ییلده چوجق آلوب امزرمك ایچون قبیله قادینلریله برابر مکه‌یه کلدم ، یانمده زوجم و (حمزه) نامنده ممه‌ده بر چوجغمز ایله برابر برده ناقه‌مز وار ایدی ، ناقه‌ده بر قطره بیله سود اولمدیغندن چوجق آجلقدن اویویه‌میور ایدی . بزدن هیچ بیلمامکه رسول اکرم اکا عرض اولنمسون . فقط یتیمدر . دنیلنجه هیچ بری قبول ایتمیور ایدی ورفیقه‌لرمك هر بری برطفل شیرخوار آلدیغندن بندن بشقه چوجق آلمدق کیمسه قالمامش ایدی ، بن‌ده رسول اکرمدن بشقه‌سنی بوله‌مینجه زوجمه : والله رضیعسز عودت ایتمك ایسته‌مم دیوب اویتیمك یانه کتدم ، باقدم‌که سوددن آق بر بوکای لباس ایچنه صارلمش اغزی مسك قوقیور وایپکدن منسوج بر یشیل یانغی اوستنده آرقه‌سی اوزره یاتیرلمش میشیل میشیل اویویور . حسن و جمالنه حیران اولدم ، انی اویقودن اویاندیرمغه قیامدم ، یواشجه یانبه یاقلاشدم ، فقط الی کوکسنه قویمام ایله اویانوب کولمسه‌دی ، بن‌ده ایکی کوزینك اورته‌سندن اوپدم وصاغ ممه‌می ویردم ، ممه‌نك سودی کلکله صاغ ممه‌مدن ایسته‌دیکی قدر امدی . صکره انی الدم [شبیکه] جهتنده‌کی یوردمزه کوتوردم ، اورایه مواصلتمزده زوجم ناقه‌نك یانبه کیدوب ممه‌سنك سود ایله طولمش اولدیغنی کورنجه سودینی صاغدی ، هرایکیمز قانجه‌یه‌دك یه‌دك ایچدك واوکیجه‌یی خیر و برکت ایله کچیردك . ایشته جناب حق او کیجه‌دنبری خیر و برکتمزی آرتدیرمقده‌در .

بیان اعراب ولغات

[فأتته من آل سعد فتاة] جمله‌سی أثناء شرحده اشارت ایدلدیکی اوزره [فبعدان ترکنه لذلك اتته فتاة من آل سعد] تقدیرنده‌در . آل : اصحاب قدر وشانك خاندانئه دنیلدیکی کبی اتباعنه واحبا واصدقانه‌سنه‌ده دینور . بوراده [سعد] ایله سعد بن بکر نام کسنه مراددر . سعد مذکور حلیمه حضرتلرینك طقوزنجی جدی‌ایکن اکا نسبت اولنمسی سعدك پك شهرتی اولوب قبیله اکا نسبت ایله معروف اولمسنه مبنی‌در . حلیمه حضرتلرینك زوجی‌ده بوقبیله‌دن ایدی [من آل سعد] ظرف مستقر وحسب الوزن متأخر بولنان [فتاة] لفظنك صفتی‌در . فتاة : کنج وعالی جناب قادینه دینور . من حیث الاعراب فاعلدر . [قدابتها] فتاتك صفت بعد الصفتی‌در ، بونده‌کی و[لفقرها] ده‌کی ضمیرلر فتاته راجعدر . [الرضعاء] فاعل ورضیعك جمیدر .

رضیع: ممه‌ده‌کی چوجغه دینور بوراده حذف مضاف واردر ، [اهل الرضعاء] تقدیرنده‌در .

برکت زاده اسماعیل حقی

انحطاطات اجتماعیه

[مابعد]

شوکت اسلام قرون وسطاده بتون حقایقیله دوغه‌رق مظلم آوروپایه ایلك اشعه‌سنی ایصاله باشلادیغی زمان ، شمدی‌سزك دارالفنونلریکزه عرض احتیاج ایدن طلبهٔ اسلام کبی بزم‌ده مدرسه‌لریمزه طلبهٔ نصارا کلیرلردی فقط اونلرك حسیات وجدانیه‌سنه ، معتقداتنه دوقونولماز ومسجده ، جامعه کتمکه اجبار ایدلمزلردی . بیلمزمیسکز که مدارس اسلامیه‌نك یتشدیردیکی خرستیان طلبه ایچنده پاپالق مقامنی بیله احراز ایدنی وار . .

محترم میستر (بلس) جنابلری تکرار ایدرم : طلبهٔ اسلامك محق اولان رجاسنی اسعاف ایدیکز وویلرندن کلیساده عبادته موافقتی مشعر وثیقه ابراز ایتمه‌ین طلبهٔ اسلامی مکتبکزه قبول ایتمه‌مك وذاتاً مکتبده اولوب‌ده بویله وثیقه کتیرمه‌ین طلبهٔ اسلامی مکتبکزدن اخراج ایلمك کبی تشبثاته قیام بیورمه‌یکز . متأنی بولونکز ، تاکه مقابلهٔ بالمثل ایتمش اوله‌سیکز ..

کوربیورمیسکز علمای کرام ، اجنبی محیطلرده‌کی ارباب فضل واجتهادك ملتلرینه ، ملیتلرینه ، مذهبلرینه حتی بزم محیطمز ایچنده ناصل چالشدقلرینی کوربیورمیسکز ؟ اجنبی مکتبلرندن عجبا برکون کلوب بزی مستغنی ایده‌بیله‌جکمیسکز؟ یوقسه (کلستانه) فاجعه‌لرینی ودها مؤثرلرینی ایشیدوب کوره‌که قاتلانه‌رق جهالت ومسکنته‌می بوغولالم؟.. مسابقه‌ایدرجه‌سنه شرقده وعلی الاخص وطنمزده امللرینی تقویه وتمیه‌یه صرف حیات ایدن قاتولیك وپروتستان مسیونرلر امکلرینی یالکز شهر وقصبه‌لره حصر ایتمه‌یورلر، بادیه‌لرده، قیرلرده، چوللرده سیار مکتبلری‌ده وارمش؛ قبیله ایله عشیرت ایله برلکده کزییور ووظیفه‌لرینی ایفا ایدییورلرده سز بوحاللردن متأثر، متنبه اولمیور وعینیله معامله ، عینیله مقابله دستورینه اتباع ایتمیورسکز .. بونلر صوکی اولمیان انحطاطات دکل‌ده نه‌در ؟

برقوم ، که کندی یاغیله قاورولماز ، کندی یاره‌سنی کندی صارمزده اجانبك استیلای علمی ، استیلای تجاری ، استیلای صناعی ، استیلای اقتصادیسی آلتنده قالیرسه وچارهٔ تخلص آنجق علم واخلاق

ایکن اسباب حصولی وسائلنه او قوملك علماسی (تشبث) ایلزسه طبیعیدرکه انحطاطانه سد چکیلمش اولماز واوله‌ماز ..

شو حقایق اجتماعیه‌یه کرك سوق تصادفله ، کرك تحلیل وتتبعله مطلع اوله‌بیلنلر طبیعی اوله‌رق ومدرکاتی نسبتنده موجودیت شخصیه وموجودیت اجتماعیه‌لرینی محافظه‌یه میل حس ایدیبورچونکه انسانلر یالکز (حیوان ناطق) دکل (مخلوق متفکر) درده .. وبو امتیاز بزانسانلره منحصر اولمایوب بزدن دها دون خلقتده اولان حیوانات‌ده هم کندی بقاسنه هم نوعنك بقاسنه چالیشمیورمی ؟ قانون تکامل هر زمانده و هر مکانده آز ، چوق کندینی کوسترمیورمی ، ایکی ، اوچ عصرلق تاریخمزی قاریشدیرمجق اولسه‌ق برچوق دفعه‌لر انحطاطه قارشی بر مدافعهٔ شخصیه ، برمدافعهٔ اجتماعیه ، برمدافعهٔ طبیعیه حسی ، املی ، تشبثی ، تشبث ابتدائیسی ، تشبث فعلیسی علائمنه ، وقایعنه مصادف اولورز .. فقط بونلر طبیعتك سوق اجباریسی ومؤثرات خارجیه‌نك عکس العملی درجه‌سنی کچه‌میور وموقت برزمان صوکره قوهٔ ابتدائیه‌سنی غائب ایلیور ، چونکه ملت ، چونکه کتلهٔ محرکهٔ اجتماعیه لزومی نسبتنده منور دکل ، حساس دکل . چونکه علم ومعرفت ، سعی وعمل حال ابتدائیده ، حال نومده . چونکه بزعثمانلیلر ، وعلی الاخص بزمسلمانلر خارج محیطمزده‌کی هم‌نوعمزك درجهٔ عرفان وصورت سعی وعملندن بیخبرز ، چونکه علمامز اوکرتمیور ، چونکه مکتبلریمز تربیهٔ عقیمه ، اطاعت مطلقه اساسنه مستند ..

وبونظریه‌مزی دها چوق تعلیل ایده‌جك اولسه‌ق جمعیت ایچنده جمعیتسزلك ، طوپلولق ایچنده یالکزلق داغینقلق حالیله معلول بولندیغمزی کورورز ودینه‌بیلیرکه بزده هنوز حیات اجتماعی یاشامغه باشلایه‌مامشدر وبز هنوز منفرداً یاشایور ، منفرداً چالیشیور ، قوای مهلکهٔ مستولیه‌یه منفرداً مدافعه مجبوریتنده بولنیورز ، وبریمز یایمق ایسترسه اوتومز بوزمق ذوقیله کامران .. روحمزده دماغمزده صقوق وصمیمیتدن زیاده سوء ظنه ، تفکر معکوسه دوغرو برمیل غیر طبیعی چیربنیور . بونلر ، او عقیم تربیه‌لرك سقیم نتیجه‌لریدر . عصرلردنبری طاشی‌یه ، طاشی‌یه آلیشدیغمز وآرتق بزه پك طبیعی کلن اطاعت اسیرانه‌نك روحمزه ، حسمزه آشیلادیغی اورککلك ، قیدسزلق هنوز ایجابی قدر صارصیله‌مدی ؛ چونکه هنوز دماغمزده انقلاب حاصل اوله‌جق قدر انکشافات واقع اوله‌مدی ؛ وسائط مفقود ، علمامز غیر متحسس ..

اوتوز میلیون عثمانلی‌یه ، اوچیوز میلیون مسلمانه حیات شخصی ، حیات اجتماعی‌یی اوکرته‌بیله‌جك اوتوز مدرسه‌مز یوق . اجداد عظاممزك ملیونلر ، عصرلر صرفیله یاپدردیغی مدرسه‌لر بوکون بر عطالت یواسی اولمش واونلرك دوکولن صیواسی ، ییقیلان دیوارینی یاپاجق ، کوره‌جك الیمز ، کوزیمز قالمامش ..

اکسه‌مزه صاریلوب بیچوپیللردنبری حیات شخصی واجتماعیمزی کمیره کمیره بزی آلی طوتماز کوزی کورمز عجزه‌درکه‌سنه ایندیرن ایکی دشمن جانك ، جهالت وعطالتك صوك کونی اعلان ایدن ١٠ تموز تاریخ مؤیدی ای علمای کرام اسلام سزی نه قدر بیوك ، نه‌قدر آغیر بر مسؤلیت قارشیسنده براقدیغنی تکرار دوشونکز .. سزك اولاد معنویکز اولان عسکرلر وظیفه‌لرینی یاپدیلر ؛ ارتق اوست طرفنی ملت سزدن بکلیور .. بزی تنویر ، تشجیع ایدیکز ، دینمزك عظمتنی ، ملتمزك نزاهتنی بزه اوکره‌تیکز . حسمزی ، دماغمزی یوکسلته‌جك وسائطه (تشبث) بیوریکز ، حیات شخصینك نه‌قدر سریع الزوال ، نه‌قدر فانی حیات حقیقی ، حیات مؤبد حیات اجتماعی اولدیغنی بتون فلسفه‌سی ، بتون غوامضیله دماغمزه دولدیریکز . . اجداد عظاممز کبی مؤبداً یشامق ایچون موقتاً اولمکده برذوق محیی دویالم .. دماغمزده ، روحمزده برعکس العمل یاپمغه اوغراشیکز ، چالیشکز . . امین اولکزکه اوچیوز ملیون مسلمان سزك اوفاق برحرکت اجتماعیه‌کزله ، سزك اوفاق بر تشبث شخصیکزله اوچیوزسنه‌دنبری اویوبه اویوبه آرتق دویدیغی عطالت اویقوسندن اویانه‌جقدر . تا ترکستان چیندن قالقوب بروتده‌کی پروتستان دارالفنوننه کلن طلبهٔ اسلام ، عجبا ای علمای اسلام سزك آچاجاغکز ، او ، دکرده ، او ، مقیاسده دارالفنون اسلامه کلزمی ظن ایدیبورسکز ، بوقابل تصورمیدر ؟ اوحالده قصور کیمده‌در ..

(صوکی وار) م . علی منیر

اعتذار : انحطاطات اجتماعیه مقاله‌سنك کچن نسخه‌لرمزده‌کی بعض فقرات وکلماتنده مشهود اولان خطالردن طولایی محررفاضلنك عفولرینی مع الاعتذار تمنی ایدرز . خطیئات مذکوره مقتضیات سیاق وسباق ایله سهل التصحیح بولندیغندن ایروجه خطاوصواب جدولنك نشرینه لزوم کورلمامشدر .

ژاپونلرك ١٩٠٩ سنه‌سنده‌کی قواسی

انکلیزلرده حسب المنافع بوبومباردومانه اشتراك ایتدیلر شوکون « یه‌موشی » بوذلته سببیت ویرمش اولان پرنسی تأدیبه قیام ایتدیسه‌ده موفق اوله‌میه‌رق مغلوباً وفات ایتدی . « یه‌موشی » نك « که‌یکی » اقبیله ملقب اولان اوغلی « هیتوچو باشی » پدرینك یرینه کچدی . ژاپونیا حکومتی ، پرنسلردن بعضلرینك انضمام معاونتیله « شوکون » لکی قالدیرمغنه قرار ویردی « شوکون » لرك صوکی اولان « که‌یکی » حکومتك بوقرارینی قبول ایتدی . « که‌یکی » نك طرفدارلری بوقراری متعاقب انك انتحار ایده‌جکنه ذاهب اولدیلرسه‌ده امیدلری بوشه چیقدی فقط انلر راحت طورمدیلر ، بالدفعات سلاحه صارلدیلر . لکن هردفعه‌سنده منهزم اولدیلر .

بوندن صکره بتون قوت واقتدار ایمپراطورك النه کچدی .

« شيمونوزه‌كی » نك طوپه طوتلسی ژاپونياده عظيم برتأثر حصوله بادی اولمش ايدی . كرك زادكان ، كرك اهالی اسكی اصول اداره‌ده دوام ايديله‌جك اولورسه مملكتك استيلای اجانب تهلكه‌سنه معروض قاله‌جغنی تقدير ايتديلر . چونكه اسكی اصول اداره دوام ايتمش اوليدی دره بكلرك بيننده محاربه اكسيك اولميه‌جق ، مغلوب اولان طرفده طبيعی كنديسنه خارجدن ظهير ارايه‌جق ايدی . استيلاده علی الاكثر بورادن باشلار .

حالبوكه ژاپونلر حريشاق ، استقلاللرينی محافظه ايتمك ايسته‌يورلر ايدی . كندی تعبيرلرنجه اختيار صاغمال اينكه يعنی چينه التی يدی كنج قپلانك نصل هجوم ايتديكنی كورمشلر ايدی . بو كنج قپلانلرك افيون حقنده‌كی ممنوعيتك رفعی ايچون چينی نصل طوپه طوتدقلری معبدلره نصل تجاوز ، سرايلری نصل يغما ، شهرلری نصل احراق ايتدكلری ، چينليلرك بوغازينه بيچاغی دايايوب انلردن نه صورتله فديهٔ نجات آلدقلری ژاپونلر ايچون بردرس انتباه اولدی .

زادكان ، ايمپراطورك تحت اداره‌سنده اتحاد مملكتی تأمين ايده‌جك برحكومت تشكيلی مقصديله امتيازات مخصوصه‌لرندن فراغت ايتديلر . دها طوغريسی وطنك احياسی ايچون دره بكلكی انتحار ايتدی .

بوندن صكره وطنك عظمت واستقلالی ايچون مكمل براردو تشكيلنه قرار ويرلدی . وبوامل مبجل ايمپراطورك ذاتنده تجسيم اولندی .

ژاپونلر اردويی تشكيل ايلدكدن صكره ، ملل سائره‌نك استعمال ايتدكلری سلاحلر كبی اسلحه‌يه مالك اولمدقجه ، انلره مقاومت ممكن اوله‌ميه‌جغنی تقدير ايده‌رك عظيم تشبثاته ابتدار ايتديلر . بوتعبير مبالغه‌يه حمل اولنمسون چونكه بوندن قرق برسنه اول ژاپونيانك سفائن حربيه‌سی برقاچ اخشاب كميدن عبارت ايكن بوكون اجانبدن هيچ برينك معاونتنه عرض احتياج ايتمه‌مك ، صرف كندی محصول سعی وغيرتلری اولمق اوزره ترسانه‌لرنده يكرميشر بيك طونيلاتولق ايكی بيوك زرهلی انشا ايديورلر بوزرهليلر انكليزلرك « درمت ناوت » سيستمنده اولان زرهليلردن دها مكمللدر .

اصول ادارهٔ قديمه‌نك الغاسندن صكره ژاپونياليلرك اجرا ايتدكلری اصلاحاتك بوراده يكان يكان تعدادی موجب اطناب اولور . ژاپونلر اردولرينی تنسيق ايچون ۱۸۶۸ و۷۲ تاريخلرنده فرانسه‌دن بعده آلمانيادن معلم ضابطلر جلب ايتديلر . ۱۸۸۷ ده آلمانيادن جلب اولنان ميرالای « فون مول » ژاپون اركان حربيه‌سنی آلمانيا اصولی اوزره تنسيق ايتدی . صنوف مختلفهٔ عسكريه‌نك كافه‌سندن اوروپايه ، آمريقايه برچوق ضابطان كوندرلدی . فن طب تحصيلی ايچون آلمانيايه طلبه اعزام اولندی .

آلات وادوات لازمه‌نك اشتراسی ، ترسانه‌لرله دونمانك انشاسی دارالفنون ومكتبلرك تأسيس واحياسی پاره‌يه متوقف ايدی . ژاپونلر اسكی چين اصول اداره‌سنه مشابه اولان اداره‌لرنده دوام ايده‌جك اولورلرسه اوروپاليلرك اقراض جهتنه ياناشميه‌جقلرينی كلادقلرندن ۱۸۸۶ ده اعلان مشروطيت ايتديلر . ژاپون پارلمنتوسی اعيان ومبعوثان مجلسلرندن متشكل ، مجلس اعيان اعضاسيده اسكی زادكان ايله ايمپراطور طرفندن منتخب ذوات سائره‌دن عبارت انتخابات برچوق قيود وشروطه تابع اولديغندن اهالينك يوزده طقسان يديسی منتخبلك حقندن ساقطدر .

وكلا ايمپراطور طرفندن منتخب ، يالكز اكا قارشی مسئولدر . ايشته بوصورتله اوروپا پياسه‌سنه پروسيا حكومتنی آنديرر برحكومت مشروطه دها چيقدی ظاهری برنمايشدن عبارت اولان بواداره حريت پرورانه‌يی انظار خالقده دها اهميتلی كوسترمك ايچون اهالی‌يه امور ومصالح مملكته متعلق بعض حقوقده بخش ايدلدی . بودجه‌نك تدقيقی سوزده مشروطيت ديمك اولان بواداره‌يه عائد ايدی . حالبوكه هيچده اويله دكلدر . مجلس مبعوثانه قوانين كبی بودجه‌ده حكومت طرفندن اعطا اولنور . حكومت نصل ارزو ايدرسه مجلس اعيانده اوصورتله قرار ويرر . مجلس مبعوثان سنه‌ده اوچ آی اجتماع ايدر ، شايد مخالف برقرار اتخاذ ايده‌جك اولورسه درحال داغيديلير . حقيقتده حكومت هيئت وكلادن عبارتدر .

هيئت وكلاده ايمپراطورك امريله حركت ايدر . ژاپونياده حكومتك اك كزيده رجالندن اولمق اوزره درت بش كشيدن عبارت ديكر برمجلس دها واردر . اصل مجلسده بودر ايمپراطور برمسئله حقنده برقرار اتخاذ ايتمه‌دن اول بونلرك رأينه مراجعت ايلر . پرنس « ايتو » [*] ايله مارشال « ياماغاتا » نك بومجلسك اعضاسندن اولملری مجلسك درجهٔ اهميتنی تقديره كافيدر . بوآدملره برحال اولدقدن صكره مجلسك ينه بواهميتی محافظه ايدوب ايده‌ميه‌جكی شمديدن كسديريله‌مز . زيرا ژاپونيانك دول معظمه صره‌سنه كچمسی خصوصنده خدمتلری سبق ايتمش اولان بوآدملرك يرينه كله‌جك كيمسه‌لر انلر قدر حائز اعتبار واهميت اولمدقلرندن ژاپونيانك شكل حاضرينه معدل برده بكلكی نظريله باقان ، آتيا انك برشكل حقيقی مشروطيت اكتساب ايتمسنی ارزو ايدن برطاقم فرق مخالفه ايله قوزلرينی پای ايتمك مجبوريتنده بولنه‌جقلر . فقط اوروپاليلرجه غايت منطقی اولان بوصورت فكر ومطالعه احتمالكه ژاپونلر حقنده وارد دكلدر .

معارفه كلنجه ژاپونلر كنديلرينه مخصوص برهوس وتعلم واززمان ايچنده اجنبيلره عرض احتياجدن وارسته قالمق عزم غرور آميزيله ، مصادف اولدقلری كافهٔ مشكلاته غلبه چالديلر . كچنده برلندن عودت ايدن برژاپون عالمی : فلسفه تحصيلی ايچون آلمانيايه كيتمك اضاعهٔ وقتدن بشقه برشی دكلدر . توكيوده فلسفه دها اييی ، دها قولای تحصيل اولنورديمشدر . ژاپونيا دارالفنونلری اوروپاليلرك عصرلرجه چاليشوب وجوده كتوردكلری شيلری يكرمی اوتوز سنه ظرفنده وجوده كتوردكلرينی مقام افتخار شوبلكده ، بونلردن بعضلری دها ايلرويه كيده‌رك اوروپاليلری كريده براقدقلرينی ادعا ايلمكده‌درلر . ژاپونلر

[*] دنيانك اك بيوك داهيلرندن اولان پرنس ايتو كچنده ايكی قوره‌لی طرفندن « حاربين » استاسيوننده قتل ايدلمشدر .

اختراعه دکل اخذ وتقلیده مستعددر دینیلیور . بوحکمك اصابتنی زمان تعیین ایده‌جکدر .

حالبوکه بونلر ایکی نوع تفنك ایجاد ، صحرا طوپلرنده تعدیلات مهمه اجرا ایتمشلردر . بوکون ترسانه‌لرنده « قاواشی » « زاچوما » اسملرنده یکرمیشر بیك طونیلاتولق ایکی زرهلی انشا ایدلمکده‌در. بونلر ١٩١١ ده دونانمایه الحاق ایدیله‌جکدر .

ژاپونیانك قوت حاضره‌سی معـارف خصوصنده حکومتجه بذل ایدیلن مساعی سایه‌سنده‌در .

ژاپونیا مکاتب خصوصیه وعمومیه‌سنده ژیمناستیق وفنون عسکریه تعلیمی ١٨٨٦ سنه‌سندن بری مجبوریدر .

بونك تکامل مادی ومعنوی نقطـهٔ نظرندن پك چوق فائده‌سی کورلمشدر . کنجلر مکتبی اکمال ایلدکدن صکره نشان آتمه وسـائره کبی هپ عسکرلکه متعلق شیلرله مشغول اولورلر . ژیمناستیق قیزلر ایچون بیله مجبوریدر. ژاپونیاده یکرمی یدی بیك مکتب ابتدائی یوز اون بیك ابتدائی معلمی بش میلیون یوز اوتوزبش بیك ابتدائی طلبه‌سی اولدیغی کبی ایکیوز اللی سکز قدر درجهٔ ثانیه مکاتبی بونلرك درت بیك یدی یوز معلمی، طقسان بش بیك طلبه‌سی واردر. شو مسرودات ژاپونلرك درجهٔ قوت ومکنتلرینی ارائه‌یه کافیدر. ژاپونیا عسکرلکك تمثال مجسمیدر . اوراده قادینلر بیله کندیلرینی اردونك مالی ، ولدی الحاجه اردوده‌کی خستکانه خدمتی کندیلری ایچون مدار شرف عد ایدرلر . ژاپونلر اویله علی العمیا هرشیٔ الیویرمزلر . حتی بوندن اول پارلمنتو اصول اعشارینك قبولی آرمه‌لری ایچون برذل اولدیغنی اعلان ایلمش ایدی . ١٨٩٠ ده نشر اولنـان امرنامهٔ ایمپراطوری ژاپونلرك مسلکنی تعیین ایلمشدر .

هرسنه دارالفنون طلبه‌سنه دیپلومه ویرلدیکی صره‌ده بو امرنامه مراسم مخصوصه ایله قرائت اولنور. حضار بونی کمال ادب وخشوع ایله قائماً استماع ایلر دنیـانك نره‌سنده اولورلرسـه اولسونلر بتون ژاپونیالیلرك ژاپونیا قوانینه مطیع ، اکا تابع اولملری وجوبی امرنامهٔ ایمپراطورینك جملهٔ مندرجاتندندر. ایشته بونك ایچون امریقاده، هاوای اطه‌لرنده یشایان ٧٦٠٠٠ ژاپونیالینك انظاری دائماً توکیویه معطوفدر. ژاپونیـا دارالفنونلرنده اوروپا علیهنه بعض افکار حکمفرمادر . بو افکار اون بش سـنه‌دنبری کیتدکجه ترقی ایدیور . ژاپونلر اوروپا متودلرینی تدقیق ایتدکجه، بومتودلر نظرلرندن دوشمشدر . معارف نظارتی خلقك افکارینی اوروپالیلر کبی تربیه ایتمك ایسته‌میور .

فرید

*****

عشرت
و
مسکراتك وجوده تأثیری

[کچن نسخه‌دن مابعد]

عصر اخیرك اك مشهور صحیونندن وفرانسه اطباسندن معلم (بروست) ایله دوقتور ارنولد اوروپاده مسکراتك انتشاری وبونك نتیجه‌سی اوله‌رق حصوله‌کلن اخلاقسزلقلره دائر پك، هم وشایان دقت مطالعات درمیان ایتمشلردر .

بوطبیبلر دیورلرکه :

« ١٨٥٠ سنه‌سنده فرانسـه‌ده داءالکئول علت مدهشـه‌سی شمدیکنه نسبةً پك آز ایدی . زیرا اوتاریخده سـنه‌ده نفوس باشنه بر بچق لیتره مسکرات اصابت ایلدیکی حالده الیوم درت بچق نسبتنده‌در. بو استاتستیقده شراب وجیبره راقیلری داخل دکلدر .

کویا اشتها ویریبور بهانه‌سـیله (آمر) (بیتر) (آبسنت) کبی مشروبات مضره‌نك استعمالی وا اسـفا که برقاچ سنه‌دنبرو فوق الحد تزاید ایتمشدر ! ١٨٨٥ دن ١٨٩٦ تاریخنه قدر اون برسنه ظرفنده آبسـنت نامنده‌کی مضر ایچکینك صرفی اللی یدی بیك هکتولیتره‌دن یوز سکسان ایکی بیك هکتولیتره‌یه قدر آرتمشدر !!

اسپرتولی مشروباتك بو درجه‌لره قدر رواجنه سـبب آوروپاده ارککلردن ماعدا قادینلر وحتی چوجقلرك بیله مسـکرات استعمالنه آلیشمش اولملریدرکه انسـانیت ومدنیت نامنه بوکا نه قدر تأسـف اولنسه ینه آزدر . آوروپاده ملل مختلفه آره‌سنده مسکرات استعمالی کیتدکجه تزاید ایدیبور آلمانلر ، آوستریالیلر ، بلچیقالیلر ، فلمنکلیلر، دانیمارقه‌لیلر دخی فرانسزلر قدر مشروبات کئولیه استعمال ایتمکده ایسه‌لرده فرانسزلر فضله اوله‌رق چوقجه شرابده ایچدکلرندن ملل سائره‌یه نسبةً دها زیاده کئول صرف ایتدکلری تبین ایدر. بناءً علیه فرانسه‌ده مسکرات هرمملکتدن زیاده تخریبـات اجرا ایلمکده‌در . خصوصیله فرانسه‌ده یکرمی سنه‌دنبرو مواد کئولیه‌نك استعمالی تزاید ایتدیکندن (داءالکئول) دینلان علت وخیمه مذکور مملکتـده فوق العاده انتشار وتوسع ایلمشدر .

عشرتك اك بیوك فنالقلرندن بریسده انسانلری جنحه وجنایاته سوق ایتمسیدر . فرانسـه‌ده طوتیلان استاتستیقلره نظراً جنـایاتك یوزده آلتمش بشی اسپرتولی مشروبات استعمال ایدنلردن وقوعه‌کلدیکی تبین ایتمشدر . حتی دقت ایدلمشدرکه فرانسه‌نك قنغی ولایتنده اسپرتو صرفیاتی زیاده ایسه اوولایتده جنایت دخی اونسبتده متزاید برحالده بولنمشدر. بوندن بشقه اسپرتو استعمال ایدنلر یالکز کندی صحتلرینی تخریب ایده‌رك بشقه‌لرینه ضرری طوقانمسه نه ایسه دیه‌لم ! حالبوکه سرخوشلر عائله‌لرینك سـفالتنی، پریشانینی موجب اوله‌رق نفوس عمومیهٔ بشری تنقیص وبویوزدن بولندقلری مملکتیده تخریبه سبب اولورلر . بوندن فضله اوله‌رق اسپرتو زیاده استعمال اولنان ممالکده تولدات تنـاقص ایتمکله برابر وضع حمل؛ وقتندن اول وقوعه کلیر ، خصوصیله داءالکئوله مبتلا اولنلرك چوجقلری صحتجه عقلجه غایت آجینه‌جق برحالده اوله‌رق هردرلو امراض عصبیه‌یه، بدلالغه معروض بولنور . حاصل کلام مسکراتك بر مملکتده تعمم استعمالی اومملکت ایچون اك بیوك، اك دهشتلی بر فلاکتدر. لکن شایان تأسفدرکه نعمت مدنیت ایله تنعم ایتمش انسـانلرله حتی هنوز انوار مدنیه‌دن حصه‌یاب

اولمامش افریقانك بعض محللرندەکی اهالی بیله مشروبات کئولیەیی سوءاستعماله پك زیادەمیل وهوس کوستریورلر. بوحاله قارشو اظهار اسف ایچون کله بولقدن عاجزز . »

عجبا مشروبات کئولیەنك هانکی نوعی دها مضردر؟ بوده پك زیاده مباحثەیه شایاندر . آنجق راقی حالنده ایچیلان اسپرتو شرابدن دها مضر بولندیغی شبهەسزدر. چونکه راقیده اسپرتو کسکین وشرابدەکی صولی اولدیغندن راقینك تأثیریده او نسبتده مضردر .

قونیاق وامثالی کسکین اسپرتولی شیلرده راقی کبی مؤثردر . بو افادەمزدن شرابك فائدەلی اولدیغی آکلاشیلمسون؟ کرك شرابك، کرك سائر مسکراتك ترکیبلرنده اسپرتو بولندیغندن مضرت جهتیله هپسی مساویدر . زیرا شرابده دائمی استعمال اولنسه ولوکه آز مقدارده ایچلسون ینه وجودی تسمیم ایدر .

اوت! مسکرات سمدر! یوز غرام صویه اون غرام اسپرتو علاوه اولندقدن صکره برحیوانه شرینغه اولنسه حیوان تلف اولمز. فقط اون غرام اسپرتویه اوتوز غرام صو علاوه اولنوبده حیوانه شرینغه ایدیلورسه محقق صورتده تلف اولور .

یوزده اللی نسبتنده اسپرتویی حاوی ایکی یوزغرام قونیاق یوزده اون نسبتنده اسپرتویی حاوی برقیه شرابدن دها زیاده بر آدمی سرخوش ایتدیکی معلومدر . حالبوکه حساب ایدیلەجك اولورسه هرایکی مایعده اسپرتونك مقداری بردر . بوندن معین مقدار اسپرتونك قاندن سریع ویا بطی برصورتده مرور ایلسی آیرو آیرو تأثیر کوستردیکی استنباط اولنور . بونك ایچون مشروبات کئولیەنك صورت استعمالنه کوره داءالکئول دینلان مرض مدهش دخی حاد ویا مزمن اولەرق حصوله کلور . قونیاق وراقی وامثالی کسکین مسکرات مرض مذکوری اك زیاده وقوعه کتیرر .

جملەنك بیلدیکی برشیدرکه مسکرات استعمالنك عقبنده سرخوشلق باش کوسترر . برانسان سرخوش اولمامق شرطیله مدت مدیده جزئی مشروبات کئولیه استعمال ایلسه ینه (داءالکئول مزمن) علتنه دوچار اولور . حتی بویله آز استعمال ایدنلرده اسپرتو ایله تسمم مزمن اعراض وآفاتی آشکار بر صورتده باش کوسترمسه بیله قوای عقلیه وبدنیەسنده ضعفیت ظاهر اولور .

بوندن بشقه اسپرتو قوللانان برکیمسه قوللانمیان آدمدن دها قولای صغوق وصیجاقدن حصوله کلن خستەلقلره معروض اولور.

امراض انتانیه وساریه مشروبات کئولیه استعمال ایدن اشخاصه دها سهولتله صولت ایدر .

حیوانات اوزرنده ایدیلن تجربەلره نظراً بر حیوانه اسپرتو ویرلدیکی وحیوان سرخوش ایدلدیکی صورتده خستەلق میقروبلری سریعاً تأثیر ایدییورلر . دیکر خستەلره نسبةً مسکرات قوللانانلر خستەلقدن دها کیچ قورتیلیورلر، هله اسپرتولی مشروبات قوللانان اشخاص ورم علت مدهشەسنه پك قولای دوچار اولور .

شو مطالعاتدن آکلاشیلیورکه مسکرات عضویتك، بدنك مقاومت عمومیەسنی ضعیفلتیور؛ عصبی، عضلی هرنوع آفات وامراضه وجودی مستعد قلیور . بوسببدن حیاتنك قیمتنی تقدیر ایدن برانسان هیچ برنوع مسکرات قوللانمامليدر. بعض ذوات (بیرا) یی خفیف مسکراتدن عد ایدرك وجودی سمیزلتمك خاصەسنه مالك اولدیغی ادعا ایله بیرا استعمالنی هرکسه توصیه ایدرلر . بومثللو ذواته بیرا قوللانان کیمسەلرك اك نهایت بوبرکلری خراب اولدیغی بیکلرجه مثال واستاتستیقلرله مثبت اولدیغی بیان ایلرز. حاصل کلام ترکیبنده ذره قدر اسپرتو اولان کافهٔ مشروباتك وجوده مضر اولدیغی ایکی کره ایکی درت ایدرجەسنه فناً اثبات اولنمشدر .

— (مسکراتك منعی حقنده تدابیر) —

نوع بشری مسکراتك ضربهٔ هولناکندن قورتارمق ایچون لازم کلن تدابیره مراجعت ایتك بالجمله حکومتلرك عهدەلرینه ترتب ایدن اك بیوك بر وظیفەدر . تبعەلرینك رفاه وسعادتی وحوضهٔ حکومتلرندەکی ممالکك تکثیر نفوسنی ارزوایدن حکومات متمدنەنك اك جدی، اك مهم تدابیره مراجعت ایتملری وبوبابده پك بیوك فدا کارلقلر اجراسندن چکنمملری انسانیت ومدنیت نامنه تمنی اولنور.

فرانسەده اسپرتو صرفیاتنی تنقیص ایدرك داءالکئولك توسع وانتشارینه مانع اولمق ایچون پك چوق تدابیردوشونیلمش، بوتدابیرك کافەسی عریض وعمیق تدقیق وتنقید ایدیلەرك نتیجەسنده اکثریتله کئولك قطعیاً منع استعمالی اسبابی استکمال اولنورسه بردرجەیه قدر محسناتی کوریلەجکی فکری قبول ایدلمشدر .

فقط فرانسەده کئولك منعی اسباب آتیەدن طولایی ممکن اولەمامشدر : برنجیسی فرانسه حکومتی بودجەسنده اسپرتو رسومی وارداتك قسم اعظمنی تشکیل ایدیور. ایکنجیسی شراب والماشرابی اعمال ایدنلرله بیراجیلرك وبومسکراتی صاتانلرك فرانسه اهالیسنك اکثریتنی تشکیل ایتمکده بولنمسیدر. بناءً علیه اهالی یه نصایح مؤثره اجرا ایدرك اسپرتونك مضر اولدیغنه قناعت کتیرتمکدن بشقه برچاره قالمامشدر. بوندن آکلاشیلیورکه فرانسه مسکراتك تأثیرات وخیمەسندن خلاص ایچون پك چوق زمان مشکلاتدن قورتیلەمیەجقدر. انجق نتیجهٔ قطعیه بیان ایتدیکمز وجه ایله مسکراتك کلیاً منع اولنمسنه متوقفدر .

بعض ارباب وقوفك توصیه ایتدکلری وجهله اسپرتو تصفیه اولنەرق اصلاح اولندقدن صکره موقع استعماله وضع اولنمق فکری پك یا کلشدر. زیرا داءالکئول علت مدهشەسنه باعث اولان اسپرتونك جنسی اولمیوب مقداریدر .

اشبو تصفیه اصولی آسوچره وروسیەده موقع تطبیقه قونیلمش ایسەده علت مذکوره هیچ بروجهله تناقص ایتمامشدر .

آمریقاده بعض حکومتلر اسپرتو استعمالنی قطعیاً منع ایتمشلرسەده

بو بابده‌كی تدابیر جدی و حسن صورتله تطبیق ایدیله‌مدیكندن فائده بخش اوله‌مامشدر .

مشروبات كئوليه‌نك قطعياً منعى ممكن اوله‌مزسه ميخانه‌لرك عددلرينك تنقيصى فائده‌ليدر .

١٨٣٠ تاريخنده فرانسه‌ده (٢٨٠٠٠٠) عدد ميخانه موجود ايدى. ١٨٨٠ده (٣٥٦٠٠٠) بوكون ايسه عموم فرانسه‌ده (درت يوز اوتوز بيك) ميخانه موجوددر. يعنى ٨٢ نفوسه بر ميخانه اصابت ايديور!! فرانسه‌نك شمال ولايتلرنده ايسه (٥٠) نفوسه بر ميخانه دوشيور !!!

فلمنك‌ده حكومت ميخانه‌لرك عددينى يارى‌يه تنزيل ايتديردیكی حالده مسكرات صرفياتى پك آز تناقص ايتمشدر . بونكله برابر بر مملكتده آديم باشنه جاده‌لرده بر ميخانه بولنمسى منع ايديلبرسه فائده‌سى كوريله‌جكى شبهه‌سزدر . چونكه اهالى اوحالده سهولتله ميخانه بوله‌مز انك ايچون شهرلرده هر كوشه باشنه ميخانه‌لر آچيلمسنه ، بقال ، عطار كبى اصنافك قونياق ، امثالى مسكرات صاتمسنه ممانعت ايديلبرسه پك چوق فائده‌لر تأمين ايدر .

دوقتور آرنولد آتيده‌كى تدابيرى‌ده علاوه ايديبور :

« اهالينك عددينه كوره ميخانه‌لرك مقدارينى تحديد ايتمك ميخانه‌جيلرك رخصتيه رسومنى تزييد، ويره‌سيه مسكرات صاتيلمسنى چوجقلره ، اثبات رشد ايتمامش كنجلره ، بكريلره مسكرات اعطاسنى ميخانه‌لردن منع ايتمك ، صاتيش ساعتلرينى تحديد ايتمك الزمدر .

بو قاروده سويلديكمز كبى غزته‌لر ، رساله‌لر واسطه‌سيله اهالى‌يه نصايح مؤثره اجراسنده دوام ايدللى . چاى قهوه‌نك اك نفيسنى طبخ ايتمك اوزره خصوصى چاى خانه‌لر آچيلى حاصل كلام جمعيات صحيه وخيريه واسطه‌سيله خلقه حفظ الصحه‌دن باحث اوجوز رساله‌لر، غزته‌لر نشر اولنملى مسكراتك مضرتنى سرخوشلرك عاقبت دوچار اولدقلرى منظرهٔ كريهه وخسته‌لقلرك رسملرينى ارائه ايدرك اخطارات مؤثره اعطاسندن بر مدت صكره فائده كوريله‌جكى آشكاردر.

سابق اطفال خسته‌خانه‌سى سرطبيبى

بكربكلى ابراهيم

فلسفهٔ حياتيه‌دن :

— ٧ —

افعال اراديه

افعال اراديه ، افعال سوق طبيعه‌نك متممى‌در . سوق طبيعينك غايه‌سى اولان شخصك دوام ونسلك بقاسنه افعال اراديه‌ده اشتراك ايدر. مقصددن انحراف ايتمش ميلانى ، متجاوزانه ظهور ايدن بعض افعالى تعديل ايتمك قدرتى حائزدر . آثار علميه ، نفيسه و صناعيه‌نك جمله‌سى افعال اراديه‌دن ظهور ايدر . انطباعات وتعاملاتدن (عكس العمل) مركب اولوب علائم حياتيهٔ نسبيه‌يى تشكيل ايدن افعال مختلفه (ماده وقوت) ك انتقال وتحولندن بشقه برشى دكلدر . بو انتقال وتحول ، اساساً عالم غير عضوينك ومحيط خارجينك حادثاتنى تشكيل ايدن تحولاتك عينيدر . اوندن بر فرقى وار ايسه اوده بر نظام معين اوزره تسلسل ايدن و پك ظاهرى اوله‌رق نمايان اولان بر مقصد وغايه‌يه متوجه ومبتنى اولمسيدر . بو غايه ، هر زمان تكرار ايتديكمز وجهله شخصك محافظه‌سى،نوعك بقاسيدر. غائيت finalité ، علائم حياتيهٔ نسبيه‌نك اوصاف اساسيه و مميزه‌سيدر . والحاصل علائم مذكوره بعضاً ماده وقوتك خواصيله غير قابل تأليف واكا غير قابل ارجاع و بسبتون ماديتدن عارى بر (ذات مدرك être consciants) صفتنى اكتسا ايدر .

ادراك ، قوتك حس وتقديريدر . قوت بذاته اكلاشيله‌مز. اونك بر خاصه‌سى واردركه انجق او خاصه‌سيله ادراك ايديلور . اوده (شدت intensité) در . حرارت ، ضيا ، الكتريقيت انجق درجهٔ شدتلريله اكلاشيلور .

ماده‌يه كلنجه : قوتك جوهر استناد كاهى اولوب عاطل برشى‌در. (تحيز étendue) و (كتله messe) دن عبارت ايكى خاصه‌سى واردر. ماده ايشته انجق بو خاصه‌لريله ادراك ايديلور. ادراكك coascience خاصه‌سيده غائيتدر . بناءً عليه بو صورتله ساحهٔ ماديت وجماديتدن چيقار .

مشاهدات فنيه كوستريبوركه اجسام ذوى الحيات بر وجه آتى اوصاف اساسيه‌يه مالكدرلر :

(١) بر ويا متعدد حجراتدن مشكل بر وجود پروتوپلاسمائيه اولوب خصوصى بر تعضو وتكامله مالك ونهايتى تناسله منجردر .

(٢) حادثات حياتيهٔ تغذى ونسبى .

شيمدى‌يه قدر سرد ايتديكمز مطالعاتدن شو نتيجه چيقيوركه تعضو و تكامل و حتى علائم حياتيه ، عالم غير عضوينك وقوعات وحادثاتندن انجق شخصك محافظه‌سى ، نوعك بقاسندن عبارت بر مقصد وغايه‌يه منعطف اولمسيله تفريق وتميز اولنور .

غائيت وجوديه و فيسيولوژيه موجودات ذوى الحياتك علامت مميزه‌سيدر .

فرضيات وتحقيقات تجربيه

ايشته حيات وذوى الحياتى تماماً مشاهده ومطالعه ايتدك . ماديت ومعنويتى بتون صفحاتيله كوزدن كچيردك . موضوع بحثمز اولان مسئلهٔ حياتك اسبابنك نه اولديغى ايدى . شيمدى اسباب حيات نه‌در؟ ديه‌جكمزه ذوى الحياتده موجود غائيت وجوديه و فيسيولوژيه‌نك سببى نه‌در ؟ ديه بيليرز . بو سؤالى حل ايتمك ايچون كلمات و تعبيرات مناسبه ايله وقياس وتشبيه ايله بر فرضيه يابه‌جغز وصكره بو فرضيه‌يى محك تجربه‌يه اوره‌جغز . سؤالمزه جواب ويره‌جك فرضيه‌لرى سرد ايتمه‌دن اول ، اصول تجربيه قواعدينى تخطر ايتمك لازمدر . زيرا ارباب علوم و فنون انجق بو قواعدك ياردميله اثردن مؤثره انتقال

ایدرلر. برجسم ، برفعل ، برحادثه‌نك سبب مجهولی بولمق ایستدیکی زمان شوطرزده ایشه باشلارلر :

اسبابی معلوم اجسام ، افعال وحادثات میانده اوصاف جهتیله اسبابی مجهول اولانه اك مشابهنی انتخاب ایدرلر و بونك سببنك آرادقلری سببله عینی اولوب اولمدیغنی تحقیق ایدرلر . ایشته بویله بالقیاس چیقاریلان نتیجه‌یه (فرضیه) دیرلر . صکره بوفرضیه تجربه ایله محکه اوریلور . تجربه ایله تحقق ایتدیرلمیان فرضیه دائرهٔ علمه کیره‌مز .

فرضیهٔ مادیون

حیات مسئله‌سنی حل ایتمك ادعاسنده بولنان فرضیات میانده بریسی واردرکه بوکون رجال علوم وفنونك قسم اعظمنك رأی وافکاری بونقطه‌ده مجتمع ومتحددر . بوده (مادیون) فرضیه‌سیدر. بومسلك ، موجودات ذوی‌الحیاتی اجسام غیر عضویه‌یه تشبیه‌وتطبیق ایدر . اجسام جمادیه brut ماده وقوتدن متشکل اولوب بر فعالیت حقیقیه ابراز ایدرلر . ماده ، عاطل برشی اولوب فعالیتك منحصراً ویگانه سببی (قوت) در . اجسام ذوی‌الحیات دخی بونلر کبی بر فعالیت مخصوصه‌یه مالك ووجودلرینده (ماده وقوت) دن متشکلدر . حواسمزك تفتیشات وتفحصاتی بواجسامده (قوت) دن بشقه برعامل کشف ایده‌مز. بناءً علیه قوای حکمیه، اجسام ذوی‌الحیاتده کوریلن فعالیتك یگانه سببیدر . تعبیر آخرله قوای حکمیه اسباب حیاتدر . ایشته مادیون مسلکنك زمین فرضیاتی بودر .

فقط دقت اولنورسه بوفرضیه بزم سؤالمزه جواب ویره‌میور حتی مسئله‌دن خارج قالیور . بز، اجسام ذوی‌الحیاتك غائیت وجودیه وفیسیولوژیه‌سنك سببنی آرایورز . زیرا تکرار سویله‌لمکه غائیت ، اجسام مذکوره‌نك یگانه خاصهٔ ممیزه‌سیدر مادیون ، غائیت فکرینی رد ایله « طبیعتده اسباب فاعله موجوددر . علت غائیه یوقدر» دیرلر. بوحکم ، موجودات ذوی‌الحیاتك مشاهده ومطالعه‌سندن حاصل اولان نتایج ایله تألیف ایدیله‌مز . زیرا هیچ برعضو مجروی ویا شخصی یوقدرکه بالآخره ایفا ایدیله‌جك بروظیفه‌یه مقابل تشکل ایتمسون . مجروی ویا شخصی هیچ برحادثهٔ حیاتیه یوقدرکه برمقصد معین ایچون اجرا ایدلسون . افعال وجودیه وحادثات فیسیولوژیه اساساً طبیعت غیر عضویه‌ده اولدیغی کبی (قوت وماده) نك تحولاتندن عبارت ایسه‌ده بوندن فرقی غائیتی وبرمقصد اوزرینه حصوله کلمسیدر. صفت غائیتی انکار ایتمك ، موجودات ذوی‌الحیاتك صفت ممیزه‌سنی محو ایتمك وافعال وعلائم حیاتیه‌یی طبیعت جامده‌ده وقوعه کلن تحولات قوا وموادده ارجاع ایلمك دیمکدر. مادیون، بوغائیت حیاتیه‌یی انکار ایتمکه نظریه‌لرینه مخالفت ایدن موانعی دفع ایتمکه موفق اوله‌مامشلردر .

زیرا اولجه سویلندیکی اوزره قوت یالکز بر (شدت) خاصه‌سنه ماده ایسه (تحیز وکتله) خاصه‌لرینه مالکدر . بتون طبیعت جامده‌نك حادثاتی بواوچ (شدت ، تحیز ، کتله) خاصه ایله ایضاح اولنور . فقط نه‌قوت نه‌ده ماده‌نك خاصهٔ غائیه وحتی خاصهٔ ادراکیه‌یه شمولی اوله‌ماز . افعال وجودیه وحادثات فیسیولوژیه بیله تماماً بونلرله ایضاح اولنه‌میور . خلاصه ، نظریهٔ مادیون اك بسیط وساده قواعد منطقیه‌یه قارشو عصیان ایدییور . بردفعه بونظریه ، طرفگیرانه برمشاهده اوزرینه تأسیس اولنمشدر . وقایع حیاتیه‌نك اوصاف ممیزه‌سندن اولان صفت غائیتی اوکنده کوزلرینی قپار . زیرا بونك قبولی درحال عقیده‌لرینی آلت اوست ایدر .

ثانیاً طبیعت جامده‌ده وقوعه کلن حالاتی طبیعت حیاته تعمیم وتشمیل ایدر .

یعنی غائیتی انکار ایچون بر شخص ذی‌حیات ایله اونك لاشه‌سنی وبرجسم جامدی قاربشدیره‌رق برلشدیرر .

ثالثاً بونظریه‌یاکلش برتعقل ومحاکمه نتیجه‌سیدر. زیرادوغریدن دوغری‌یه حواسمزه اصابت ایدن اشیانك خارجنده هیچ برشی اولمدیغنی واوله‌میه‌جغنی قبول ایدر . معلومدرکه بلا واسطه حواسمزی متأثر ایدن قوتك یالکز بعض اشکالندن عبارتدر حتی قوهٔ الکتریقیه ومقناطیسیه‌یی حرکت ، حرارت وضیایه تحول ایتمدکجه اکلامق ایچون حواس خصوصیه‌یه مالك دکلز . مادیونك نظریه‌لرینه اساس اتخاذ ایتدکلری (ماده) بیله حواسمز اوزرینه دوغریدن دوغری‌یه تأثیری حائز دکلدر .

رابعاً بونظریه کرك مورفولوژیك وکرك فیسیولوژیك وقایع حیاتیه‌یی ایضاح ایتمکدن عاجزدر . زیرا حیاتك بدایتدن اعتباراً اولجه‌ترتیب ایدلمش بریلان موجبنجه حصوله کلیر کبی کورینن اعضانك تشکلی ؛ نهایتی تناسله منجر اولان وآنی انتاج ایدن تکاملی نه‌ده شخصك محافظه‌سی ونوعك بقاسندن عبارت برغایه‌یه متوجه اولان حادثات حیاتیه‌نك تسلسل وانتظامنی اصلا نظر دقت واعتباره آلمز.

بعض علائم حیاتیهٔ نسبیه‌نك صفت ادراکیه‌سنی وافعال سوق طبیعیه وارادیه نامیله مطالعه ایتدیکمز وقایع حیرتبخشایی شرح وتفسیره اصلا مقتدر دکلدر. ایشته بزده بوسببلره بناءً نظریهٔ مادیونی قبول ایده‌میه‌جکز .

فلسفهٔ مثبته positive نامیله برمکتب فلسفی دها واردرکه انسانی حواسك دائرهٔ علمیه‌دن خارجه چیقمقدن منع ایدر. علوم وفنونی کندی اجرا آت ومشاهدات ابتدائیه‌سیله تحدید ایتمك ایستر. مادیون یالکز علت غائیه‌یی رد ایتدکلری حالده مثبتون اسباب فاعله ومؤثره‌یی‌ده انکارایدرلر بونلره کوره موجودات وحادثاتك اسبابنی بزم اکلامقلغمز ممکن دکلدر وحتی ارامامیلی‌یز. بتون علوم ـ که اسبابه وقوفله حاصل اولور ـ بوکبی نظریاتی دائرهٔ وقوفه آلمقدن مستغنیدر.

آنقره‌لی : علی رضا

مباحثات

سكان سما

ـ مابعد ـ

كرچه مفهوم مخالفت منطوقك دوننده اولمله حكم منطوقه معارض كله‌مز ايسه‌ده فقط اصول شافعيه اوزره حكم منطوقى تخصيص ايده‌بيلور. ائمهٔ حنفيه عندنده مفهوم مخالفته عدم اعتبار همان انجق ادلهٔ اربعه‌ده‌در. ادله‌يه شبهه ايراثنده مفهوم مخالفت مشاراليهم حضراتى عندنده‌ده معتبردر . وبو اصول حنفيه‌ده مسطوردر. بناءً على ذالك [دابه] يى معناى حقيقيسندن معناى مجازى‌يه صارف اولمق اوزره اتيان ايتديكم احاديث شريفه و آيات كريمه‌دن متحصل قرينهٔ شرعيه ائمهٔ حنفيه وشافعيه اتفاقلريله سماده [دابه] نك وجودى خصوصنده شبهه ايراث ايده‌رك [دابه] يى ارضه تخصيص ايدنجه [دابه] يى وياخود [فيهما] ضمير تثنيه‌سنى معناى حقيقيسندن معناى مجازى‌يه صرفه قرينهٔ شرعيه اولور بوندن بر كرده ملك ايله حيوانك اجتماعى غير معقول اولمق لازم كلمز . زيرا بز سماده حيوانك وجودينه مساعد دكلدر ديدك قضيهٔ عقل محال عد ايدييور ديمه‌دك باخصوص بز سكان سمايه دائر اولجه يازديغمز مقالهٔ عاجزانه ابتدالرنده سماده حيوانك وجودينك جائز وممكن اولديغنى بسط ايتمش ايكن بو سؤالى بزه ايرادك اصلا معناسى يوقدر .

همان بحث ونزاع مسكونيت اجرامك امكاننده اولميوب وقوعنده‌در سماده حيوانك وجود وعدمنى فرضدن اصلا بر محذور لازم كلميه‌جكنه مبنى آسمانده وجود حيوان ممكن ايسه‌ده بزدن وحواسمزدن غائب اولديغى جهتله اجرام علويه‌ده حيوان واردر ديو حكم ايدمز .

كورمديكمز ومخبر صادقدن ايشتمديكمز وعقلك دائرهٔ صلاحيتندن خارج اولديغى ايچون عقلمزك ادراك ايتمديكى مسكونيت اجرامه هنوز فن جديد نظرنده‌ده قطعيت كسب ايتمه‌مش ايكن حكم ايده‌جك اولور ايسه‌ك استعيذ بالله ﴿ ولا تقف ماليس لك به علم ان السمع والبصر والفؤاد كل اولئك كان عنه مسئولا ﴾ آيت كريمه‌سنه مخاطب دوشه‌رز.

اشارت اولنديغى اوزره اجرام علويه‌نك حيوان ايله مسكونيتى مسئله‌سى هنوز فن جديد نقطهٔ نظرندن اكتساب قطعيت ايتمه‌مشدر ديديكمزك سببى بر وجه زير بيان اولنور .

هيئتشناسان متأخريندن وفن هيئت متخصصينى سرفرازندن ، قاميل فلاما ، ريون ، جنابلرى نظريات واستدلالاتندن آلت رصديه ايله بعض اجرام علويه‌ده مشاهده ايتديكى دلائل وآثار ايله اوراده حيوانك ممكن الوجود اولديغنه قائل اولديغى وفقط بالفعل جرم علوىٔ مذكورده اشكال وصور حيواناتى مشاهده ايده‌مديكندن اوراده بالفعل وجود حيوانه قائل اولمديغى آكلاشلمشدر . بو مضمونك خلافنى ادعا ايدرسه‌كز حكيم مشاراليهك امضاسيله مصدق آثار معتبره‌سندن عيناً نقل ايله اثبات مدعا ايلكزى حقوق عموميهٔ علميه نامنه طلب ايدرم .

دلائل مذكوره‌مزدن متحصل قرينهٔ شرعيه ايله [ومابث فيهما من دابة] آيت كريمه‌سنى معناى مجازى‌يه حمل ايتمكدن ارضده ملائكه‌نك وجودينه دلالت ايدن احاديث شريفه ايله ارضكده حيوانات ايله مسكون بولنمديغنى ادعا ايتمه‌مز محذورى اصلا بزه توجه ايتمز . زيرا ارضده بولنان حيوانات محسوسات ومشهوداتمزدر. سماده فرض اولنان حيوانات بزدن وحواسمزدن غائبدر. مشهوده و قطعيتى ثابت قضيهٔ عقليه معارض كلان نص تأويل اولنور . مشكوكه مقابل اولان نص تأويل اولنماز ونص قرآنى‌يى مشكوك اوزره حمل ايتمك نا بجادر. شو حالده سمانك حيوان ايله مسكونيتنده نص قبيلدن اولميوب دلائل شرعيهٔ مذكوره ويا سائره ايله تأويل وتخصيصه معروض اولان [ومابث فيهما] آيت كريمه‌سى حالا هيئت جديده‌جه قطعيت مرتبه‌سنى بولميان بعض جرام علويه‌نك حيوانات ايله مسكونيتنى تصريح بيورييور ديمك تفسير بالرأى شوائبنى كوسترمكده‌در .

عاجزلرنده [من قال فى القرأن برأيه فليتبوأ مقعده من النار] حديث شريفى افرادنده اندراج خوفى اولمسيدى (وما بث فيهما ...) آيت كريمه‌سنده‌كى [دابة] يى بيضاوى مرحومك بيان ايتديكى معناى مجازيدن بشقه معناى مجازى‌يه صرف ايدر بر قرينهٔ عقليه سويليه بيليردم .

شويله‌كه آيت مذكوره ماقبليله برابر وجود ووحدت صانعه دلالت ايدن دلائل و آياتى بياندن عبارتدر . دلائل ايسه مقصوده اقرب اولمق ايچون منكرين مخاطبينك مشهود ومحسوسلرى اولمق لازمدر . بو صورتده آيت مذكوره‌ده‌كى [دابة] معناى حقيقيسى اوزره ابقا اولنسه اجرام علويه‌ده‌كى دواب مفروضه‌نك هيچ بر زمان باخصوص آيت كريمه‌نك نزولى زماننده كمسه‌نك مشهودى ومعلومى اولمديغى جهتله منكرين مخاطبينه قارشو دلائل معتبره‌دن اولماسى لازمكلير حالبوكه شان الوهيت دليل غير معتبرى سرد ايتمكدن عالى ومنزهدر .

مسكونيت اجرام شو عصرده قضاياى مسلمه‌دندر دير ايسه‌ك نزول آيت اواننده موجودين اولان مخاطبين آيت مذكوره حكمندن خارج قالمسى لازمكلير حالبوكه خطابات عموميهٔ الهيه‌نك احكامى عباره‌سيله نزولى زماننده موجودين اولان مخاطبينه دلالتيله اخيراً اكتساى وجود ايده‌جك كافهٔ مكلفينه عام وشاملدر .

بنابرين قرينهٔ عقليهٔ مزبوره [دابة] يى مقيدك اسمنى مطلقه اطلاق طريقيله مطلقا متحرك معناى مجازيسنه صرف ايدوب يرده متحرك مشهودمز بولنان حيوانات كوكده متحرك ينه مشهودمز بولنان كوا كبدر الله اعلم

س — قرينهٔ عقليهٔ مذكوره بيضاوينك توجيه ثانيسنى مؤيد ايسه‌ده توجيه اولنى جرح ايدر . زيرا سمواتده‌كى ملائكه دخى عموم ناسك مشهودى دكلدر .

ج — اجرام علويه‌ده‌كى ملائكه آحاد امتك مشهودى دكل

ايسه‌ده سائر اهل كتابدن سؤال وسماع ايله مسموع ومعلوملرى اوله‌بيليرلكن اجرام علويه‌ده مفروض اولان دوابى كتب سماويه‌دن هيچ بركتاب ناطق اولمديغى جهتله زمان نزول آيتده كيمسه‌نك مسموع ومعلومى دكلدر. سالفاتلويج اولنديغنه كوره ذكر اولنان قرينهٔ عقليه سورهٔ شورادەكى [دابه] يى معناى مجازى‌يه صرفه قرينه اولديغى كبى [فيهما] ضمير تثنيه‌سنى‌ده ظاهرندن تغليب ويا مجاز عقلى‌يه صرفه قرينه اولنجه مقالهٔ عاليكزدن يتمش سكزنجى سطرندن ۹۱ نجى سطرينه وارنجه‌يه قدر ايراد ايتديككز اعتراضك عدم ورودى مستبان اولور. زيرا سورهٔ بقره‌دەكى [وبث فيها من كل دابة] آيت كريمه‌سى ظاهرينه مطابق قرينهٔ عقليهٔ مذكوره انضماميله سورهٔ شورادەكى [فيهما] ضمير تثنيه‌سنى ظاهرندن صرفه قرينهٔ معتبره اولمغله سورهٔ شورادەكى آيتك صراحتى قرينه‌سيله سورهٔ بقره‌دەكى [فيها] ضميرينى [اى فى هذه المذكورات] ديه سموات وارضه ارجاعك عدم صحتى آشكار اولور چونكه معلوم عاليلرى اولديغى اوزره [اذا دار الضمير بين القريب والبعيد فالاصل ان يرجع الى القريب] قاعدهٔ عربيه‌سى موجبنجه سورهٔ بقره‌دەكى [فيها] ضميرينى قريبى بولنان [فاحيى به الارض بعدموتها] فقرهٔ جليله‌سندەكى [الارض] ه ارجاع اصل ايكن صدر آيتده‌كى [ان فى خلق السموات والارض] قول جليلنده بولنان سموات وارضه ارجاع خلاف اصل اولديغى كبى قرينهٔ عقليهٔ مذكوره‌يه مغايردر.

قرائن شرعيهٔ مشروحه كبى برده قرينهٔ عقليهٔ مذكوره قائم ايكن سورهٔ شوراده ذكر اولنان آيت بعض اجرام علويه‌نك مسكونيتنه قطعا دلالت ايتمديكندن مسكونيت اجرام مسئله‌سى خبر صادقك ايكنجى نوعندن دخى مستفاد دكلدر.

*
* *

الفاظ مزينه ايله قدسلى على رضا النشاشيبى افندى نامنده برذات جانبندن دخى مطالعات مسرودهٔ سابقه‌مزه قارشى مزيفانه برنداى اعتراض يوكسلمش ايسه‌ده صداى مذكور خفيف برباد صباى حقيقتك هبوبيله زائل اوله‌جغندن نظر اهميته آلنمامشدر. اون سكز بيك عالم سوزمزدن حصر وتحديد معناسى چيقارلمش اولمسنى طوغريسى ادعا ايلديكى فطانتله متناسب كورمدك.

كثرتدن كنايه صورتيله عدد كثيرى تكلم كلام عربده شايع اولديغى كبى آيات كريمه واحاديث شريفه‌ده دخى جاريدر.

انس وجندن حسابيونك عدو احصا ايده‌ميه‌جكى نجه عوالمك وجودى عقلاً جائز وممكندر. عوالم ممكنه حد معينده طورماز معناسنجه غير متناهيدر حقيقتده ونفس الامرده متناهيدر.

كتب كلاميه‌ده بسط اولنان برهان تطبيق وبراهين سائره ابعادك تناهيسنه دلالت واضحه ايله دلالت ايتمكده‌در. عدو احصاسى اللهدن ماعدا كيمسه‌نك مقدورى اولميان عوالمك امكانندن اجرام علويه‌نك حيوان ايله مسكونيتنك وقوعى لازم كلميوب همان امكانى لازم كلور بحث ونزاعك امكانده اولميوب وقوعده اولديغى دفعات ايله مرور ايتمشدر، بناءً على هذا مشار اليه قدسلى على رضا افنديك اعتراضات ثلاثه‌سى اشارات سابقه‌مز ايله برطرف اولمش دردنجى اعتراضى دخى شوصورتله مندفع بولنمشدر. وما اوتيتم من العلم الا قليلاً

بولوادين مدرس يولس فراده

احمد وهبى

بيك بر حديث شريف

جامع وشارحى مرحوم محمد عارف بكك مخدوملرى دوقتور نجم الدين عارف وجلال الدين عارف بك افنديلره:

پدر عاليلرى مرحوم مغفور محمد عارف بك (نورالله قبره) حضرتلرينك بنيان ديانتى تشييد و اعضاى اسلاميتى توحيد، عجرات مريضه‌يى تشفيه وذرات ميته‌يى تصفيه مقصد خير مرصديله جمع وشرح بيوردقلرى « بيك بر حديث شريف » كتاب مستطابنك اهميت وعلويتى وحقيقةً مصرلى لطيف سليم پاشانك تقريظلرنده‌كى : (مرحوم مشاراليه عالم اسلاميتى دوچار ضعف ايدن مرضى تماماً كشف ايدوب بيلمش و علاجنى احاديث نبويه‌دن استنباط ايتمشدى) قولنك صدق وخالصيتى بعد التتبع والتدقيق كماليله ظاهر وثابت اوليورييور.

بويله مهم بر اثر يكتا ومستثنانك ـ اكر بشقه بر لسانه ترجمه اولنمامش ايسه ـ يالكز تركى العباره قالمسى عرب، فرس، كرد، آرناوود .... الخ اقوام اسلاميه‌سنجه بالطبع مجهول قاله‌جق وتفرقه‌سى ذاتاً آز و اكثريتى اهل سنت والجماعت اولان قوم تركه بالضرور محصور بولنه‌جقدر.

حالبوكه كرك مرحوم مشاراليهك وكرك ـ كتابى مطالعه ايدنلر دها فضله اولق اوزره ـ كافهٔ اهل ايمانك يانوب ياقيلديغى وحصولنى بر آن اول ازدل وجان تمنى ودعا ايتدكلرى اتحاد مقدس اسلاميتك، فقير كزجه شمديلك، مرحوم ومغفور حضرتلرينك اشبو اثر مبرورينى كافهٔ اقوام و على الخصوص علماى اسلاميه‌نك تنور و تنوير وتمعن وتبصير ايده‌بيله‌جكلرى السنهٔ قوميه اوزرينه ترجمه و تعميم صورتيله ساحه آراى ظهور اوله‌بيله‌جكى مأمول ونشر علوم اسلاميه ايسه (تعلموا وعلموا) كبى اوامر بى نهايهٔ نبويه‌نك تمام ايفاسيله معلول واقتطاف اثمار، برچوق خبر صادقلر ايله بزلره مبشر ومنقول اولمغله هردرلو كم بضاعه‌لكمى چيكنه‌يه‌رك محضا امت ناجيهٔ نجيبهٔ اسلاميه‌نك شوتفرق وتشتتنك ـ ولو قسماً اولسون ـ توحيد ويا تهيئهٔ توحيدينه خادم اوله‌بيله‌جك لسان عربى‌يه تعريبى تصور ايتدم ايسه‌ده اعلام معلوم خطاسنه معروض قالمامق ايچون بو آنه دكين كتاب مذكور عربجه‌يه نقل ايديلوب ايدلديكنى استفسار و عين زمانده لشان عذب البيان فارسى‌يه ترجمه اولنمسى ايچون شبان دوربينان فرسه تشويقات لازمه ابذال بيوريلورسه پدر مرحومك روح پرسنوح

معطریلرینك زیاده دلشاد اوله‌جغنی فضولی عرض ایلرم : اجیبونا وفقنا الله و ایاکم وغفرلنا ولکم و لجمیع المسلمین اجمعین بحرمة سیدنا وسیدالمرسلین .

قدسلی علی رضا

النشاشیبی

عالم اسلام

تعارف اهل اسلام

بومبایده منتشر فارسی‌العباره [اصلاح] رساله‌سنك صوك پوسته ایله کلان نسخه‌سی، شرق اقوام وحکومات اسلامیه‌سی بیننده براتفاق صوری ومعنوی وجوده کتیرمك مقصدیله شهر مذکورده تشکیل اولنان برجمعیت اتحادیه حقنده شایان نظر دقت بعض تفصیلاتی احتوا ایتمکده‌در . برقاچ عصردن بری عالم اسلامیتی تهدید ایدن حادثاتك اسباب مهمه‌سی، سیئات اخلاق ومصائب نفاق‌اولدیغی دوشونیلیر ایسه بوجمعیت محترمه‌نك برآن‌اول نائل موفقیت اولمسی تمنیاتی کوکللردن پك خالصانه صدورایدر. اهل اسلامك، اعصار سابقه‌ده مظهراولدیغی انکشافات وترقیات عظیمه، برطرفدن عروهٔ وثقای دیانت واتحاده صارلملرندن، برطرفدن‌ده عدالت‌وفضیلته‌فرط‌رعایتلرندن‌ایلری‌کلشدی. تاریخ میدانده . بز بومنزایادن نه‌زمان نه‌قدر اوزاقلاشمش . محکوم جهالت وبطالت قالمش ایسه‌ك مهلکهٔ انعدام وانقراضه‌ده اوقدر یاقلاشمشزدر. برزمانلر حال‌وحشت وبیکانکیده امانهٔ ایام‌ایدن اقوام، بوکون برجهان نورمعرفت ایچنده هردرلو لذائذ حیاتدن استفاده ایده‌رك شیرینکام اولمقده‌درلر . حالبوکه، انلر بومدارج فیض واقباله بزم ترك ایتدیکمز حقایق رهبر اتخاذ ایده‌رك چیقدیلر ، شمدی‌ده کوزلریمزی قاشدیران ثروت وسامانلریله ، اولانجه نفوذ وعظمتلریله برسیل خروشان کبی اطرافه استیلا ایدوب کیدیورلر . قوینك زبونی ازمسی برامرطبیعیدر. عجز وانحطاط ایچنده اولدیغمز بویله برصره‌ده دخی آتیٔ قریبی دوشونمز ، مبنای احتراصات واغراض اوزرینه مؤسس دعوالرایله اوغراشه‌رق‌تشتت قوادن‌بشقه برشیئه‌چالیشمزسه‌ق حالمز نه اولور .

بونقاطی تأمل ایدن اصلاح کمال تأثرله دیورکه : [شکسته‌پا وتهی دست کیرمك ایستدیکمز بازار مدنیتده کسب نفوذ واعتبار ایتمك ایچون متحداً کمال وقوف وفعالیتله چالشملی‌یز .] پك طوغریدر.

آسیا اقوام‌وحکومات اسلامیه‌سنك احوال حاضره‌لری‌ایله‌دولتمزك مسلك معلوم مسالمتپروریسی ، صلح وآسایش جهانه خادم بویله بر مقارنتك حصولنه مساعد بولندیغندن بوخصوصده بذل مقدور ایدن ارباب حمیتك مساعیسی ثمره‌دار اوله‌جغی شبهه‌سزدر . دولت عثمانیه ایله‌ایران وافغانستان حکومتلری آره‌سنده حاصل اوله‌جق براتحاد صمیمیٔ معنویدن، برطرفدن هیچ بر محذور سیاسی تصور اولنه‌ماز، بالعکس بوصورت ائتلاف ، محافظهٔ حقوق وبالنتیجه تأمین ترقیات ایلیه‌رك صلح وصلاح عالمه یکی برمیزان اعتدال تشکیل ایده‌جکندن فوائد عدیده‌یی حائزدر . بومیانده اوچ سنه‌لك اقامتی اثناسنده ایران کارپرداز اولی مفتاح‌السلطنه‌نك وجوده کتیرمکه موفق اولدیغی [انجمن مقدس وطن خواهان] عنوانی جمعیت اتحادیه‌نك صورت اجتماعنی عرض ایده‌لم .

کچن رمضان شریفك ١٩ نجی کیجه‌سی بیك بش‌یوزقدر ایرانی وسائره‌دن اعاظم مسلمین ، دولت علیه باش شهبندری جلال‌الدین‌بك نامنه شهبندر وکیلی محمود بك‌ده حاضراولدیغی حالده بومبایك مکلف بر محفلنده اجتماع ایتمشلردی . انجمنك رئیس منتخبی بولنان معتبران اسلامدن حاجی شیخ‌ابوالقاسم اولا قیام‌ایده‌رك شومألده برنطق ایراد ایتدی :

«معلومدرکه بورایه آسیاحکومات اسلامیه‌سی بیننده تأسیسنه خواهشکر اولدیغمز اتفاق وتعارفك اساسلرینی حاضرلامق ایچون کلدك . بوامرمهمك حصولنه جمعیتمز دائما داعی وخادم اولمغه قرار ویرمشدر . بز بوراده نه قدر اخوته رعایت ایدرز ، آثار فعالیت کوسترز ایسه‌ك دیکر قرداشلرمزده بزه اومرتبه شوق ومسرتله اشتراك ایدرلر. مجلسمز ایران کاربرداز اولی‌مفتاح‌السلطنه‌حضرتلرینك برثمرهٔ تشویق ومجاهده‌سی اولدیغی جهتله ملتنی سون هرصاحب حمیتك کندیلرینه بیان تشکرات ایده‌جکی طبیعیدر . بزم شمدی صرف‌ذهن وفکر ایتمکده‌اولدیغمز بومقصد مقدسك‌حصولنه‌هرطرفجه‌چالیشلمقده اولدیغی کوریلیور . نته کیم عثمانلی قرداشلرمز حقمزده هیچ برمساعده‌یی دریغ ایتمدیلر . الك کدرلی زمانلرمزده‌معاونتمزه شتاب ایدرك پك قیمتدار اولان دوستلقلری ایله ، علوهمتلری ایله بزی منتدارایلدیلر. علی‌الخصوص دولت‌علیهٔ‌عثمانیه‌باش‌شهبندری جلال‌الدین بك افندی حضرتلری دائما غم وشادیمزه اشتراك ایتمکده‌در . سلطان محمد خان خامس حضرتلرینك جلوس همایونلرینی تبریك اثناسنده ایرانیلرك مظهراولدقلری حسن قبول والتفاتده بیوك برنشانهٔ توجه اولمغله ملت معظمهٔ عثمانیه‌یه قارشی مدیون‌اولدیغمز احتساسات شکر کذاریمزی علناً بیان ایدرز .

مملکتمزه نعمت مشروطیتك عودتی خصوصنده سبق ایدن مظاهرتلرندن‌طولایی‌ده افغانستان‌مأمور سیاسیسی غلام‌رسولخانه‌وسائر افغانلی وهندلی برادرلرمزه دخی عرض تشکر وجیبهٔ ذمتمزدر . حبل‌کزین اتحادی تقویه املیله بوکیجه بورایی تشریف‌زحمتنی اختیار بیوران حضار کرامه‌ده آیروجه‌عرض امتنان ایدرز. مأمول قویدرکه بعدما مناسب محللرده وقت وقت بوکبی مجالسك تشکیل ایدلدیکی‌نظر مفخرتله کوریلور. باعث اضمحلالمز اولان واحکام شرع‌شریفه‌موافق بولنمیان نفاق وشقاقی ترك ایده‌لم . نعمت اتحادی تقدیس و تقدیر ایده‌لم‌که سبب ترقی واعتلامزدر . کذا بزمله عقد ائتلافه‌تنزل بیوران بنکاله انجمن مسلمینی رئیسی شهزاده جهاندار میرزا حضرتلرینه‌ده تشکرات صمیمانه‌مزی تقدیم ایله بنکاله انجمن محترمنك ورئیس معظمنك سعادتنی الطاف الهیه‌دن تمنی ایدرز . »

عمومك مظهر تصویب وتحسینی اولان اولان بومطالعاتك ختامندن صکره جمعیتك مؤسسی صفتیله مفتاح السلطنه آیروجه حضاره‌و پرستشکار تعارف اسلام اولانلره بیان تشکرات ایله :

« ملت اسلامیه‌نك شمدی‌یه‌قدر ترقیات ومدنیت حاضره‌دن قابلیتی نسبتنده نصیبه‌دار اوله‌مامسی وموقع اجتماعیسی دوچار تذلل اوله‌رق نفوذ سیاسیسنی غائب ایلسی اسبابنی بویله بر کیجه‌ده ذکر ایتمك ایسته‌مم . شمدی بر روز وصالدر ، هجراندن شکایت لایق اوله‌ماز . » دیمش وبعده مقصد مقدسی دها زیاده ایضاح ایتمش ارلمق اوزره شو صورتله ادارهٔ کلام ایلمشدر :

« شهراه ترقیده طی مسافه‌نك ـ برچوق مهالك وموانعه قارشی ـ یکانه چاره‌سی اتحاد اولدیغی هرکسجه مسلمدر . ال اله ویرن افراد ، هر درلو خاطراتی دفع ایله حقوق وعظمتلرینی محافظه ایده‌بیلیرلر . علی الخصوص دین مبین اسلامك بو بابده اوامر اکیده وبلیغه‌سی واردر . هر اسلام حکومتنه بو نکتهٔ مهمه‌یه رعایت ایتمك اقدم وظائفدر . آسیا حکومات اسلامیه‌سی بیننده بر تعارف صحیح وجوده کتیرمك املی بنده اوته‌دنبری جایگیر ایدی . بعضاً عقلا وخیرخواهان قومك اسبابنی احضاره توسل ایتملرینی بکلردم ، بعضاً ده فوران افکار وحسیات ایله بالذات هرنوع فداکارلغی اختیاره قرار ویرردم . « الامور مرهونة باوقاتها » مفادنجه وقتا که حکم کردش ایام بنی خاك هندوستانه ایصال ایتدی . کوردم که مقتضیات وقت ، انقلابات اخیره ، ناصیهٔ مسلمینده بر نشانهٔ کسالت وافسردکی پیدا ایتمش . بو تأثرات دخی آماللی تجدید وبنی تشجیع ایلدی . ممالك عثمانیه ایله ایرانیه‌نك احوال واوضاعی تغیرپذیر اولوبده مانع مخالصت واتحاد اولان ردای مظلم آره‌دن رفع اولننجه آثار سعادت واقبال چهره‌سی کورنمکه باشلادی .

هر طرفدن کلان مژدهٔ یمن ومسار ، قلبلرمزده‌کی امیدلری آرتیردی . بر طرفدن نجف هیئت مقدسهٔ علمیه‌سنك احکام اکیده‌سی ، کلکته‌ده انتشار ایدن حبل المتین غزته‌سنك نصایح وارشاداتی ، دیکر طرفدن عثمانلی ترقیپرورانك حصول اتحاد ایچون بذل ایلدکلری مساعدات وتوجهات بو انجمنك تسریع اجتماعنه وسیله اولمشدر . حضور الٰهی‌ده ونزد جناب رسالتپناهی‌ده‌کی شرمنده‌لکمزی بو کیجه‌نك آب صفوتیله ازاله‌یه چالیشیورز ، پیغمبرمز بو کیجه بزه نظر خوشنودی ایله باقیور . اسلامك تعالی وترقیسی اساسلرندن برینی بو کیجه وضع ایتدیکمز ایچون بن بو شب معلای مبارکی عموم جهان اسلامه تبریك ایدرم . بز بو کیجه‌دن اعتباراً یکدیکرمزك مهربانی ویار وفاداری‌یز . آره‌مزده‌کی اختلافات کلیاً زائل اولمشدر . »

وفا کنیم ومودت کنیم وخوش باشیم
که در طریقت ما ظالمیست رنجیدن

بوندن صکره مفتاح السلطنه نجف هیئت علمیه‌سی ارکانندن آیة الله مازندرانی حضرتلرینك اوله وقوع بولان استیضاحه جواباً کوندردکلری نامهٔ شریف ایله نطقلرینه حسن خاتمه ویره‌جکنی بیان ایده‌رك فقرات مهمه‌سنی اقتباس ایتدیکمز شو مکتوبی علناً اوقومشدر :

بومبایده ایران کارپرداز اولی مفتاح السلطنه حضرتلرینه

« ایکی اصلاح جریدهٔ فریده‌سیله بر قطعه مکتوب شریفلری رسیدهٔ دست اعزاز اولدی . اهم تکالیف دینیه بولنان اتحاد اسلامك تأمین اسباب حصولی امرنده‌کی حسن نیت ومساعی واقعه‌لری حقیقةً سزاوار تشکر ومحمدتدر . عالم اسلامك بو احتیاج مبرمی فهم وادراك ایده‌کی استعجالی شمدی‌یه قدر اوغرانیلان محرومیت وفلاکتلرك لطف حقله آرتق پایانه ایردیکنه وبعدما شهراه ترقیده مرحله پیمای عزواقبال اوله‌جغنه دلیل قوی عد اولنه‌بیلیر . صدر اولده‌کی مسلمانلرك نصف عصر ظرفنده حیرت آور عقول اوله‌جق صورتده اکتساب ایلدکلری نفوذ وعظمت هپ اسلاف کراممزك مبادئ اختلافی قلع واساس اتحاده توسللری سایه‌سنده ایدی .

« ملت اسلامیه‌نك بو کونکی تنزل اجتماعی وسقوط سیاسیسنه‌ده حضرت سیدك زمان خلافتنده حدوث ایله قرناً بعد قرن اولاد واعقابه سرایت ایده ایده بو درجهٔ عظماده شاخ وبرك پیدا ایلیان اختلافات سبب اولمشدر .

« مع هذا علما وعقلای دینك تشویقات خیرخواهانه‌سی مظهر تأییدات صمدانیه اوله‌رق آز وقتده آثار تفرقه‌نك کلیاً زائل وفکر واجب الامثال تعارف واتحادك اذهان ناسده تدریجاً ثابت وراسخ اوله‌جغنه امینم .

« سید العلما اغا سید عبدالحسین لاری‌نك بو وظیفهٔ مهمه‌نك اجراسنه ممانعت ایتمکده بولندیغنه دائر اولان استیضاحاتکزه کلنجه : سابقاً ده بانلغراف وقوع بولان اشعارات علیه‌لرینی ، سیدك بو حرکتی اسلامیته دشمنلك اولدیغی بیانیله طهران ودرسعادتدن آلدیغمز شدید المآل متعدد تلغرافلر ابتداءً تأیید ایتمش ایدی . بالآخره اجرا ایلدیکمز تحقیقات ومخابراتدن وشیراز ایله بندر بوشیردن آلدیغمز تلغرافلر مندرجاتندن بونك سیدی عالم نظرنده لکه‌لمکه چالیشان [بنی قوام] ك نتیجهٔ تحریکاتی اولدیغی آکلاشلمشدر . طهران جرائدندن بعضلرینك احوالی تحقیق ایتمدن مخالف حقیقت نشریاتده بولنمسی نه‌قدر موجب تأسف ایسه اصلاح غزته‌سنده‌کی مطالعات سیاسیه‌نك قیمتی وفوائدی‌ده اوقدر تشکره سزادر . بو مسلك صحیحده بردوام ونائل موفقیات اوله‌کز دعاسی همیشه‌ورد زبانمدر . باقی السلام علیکم ورحمة الله وبرکاته » «تصویر افکار »

هندستانده مسلمانلری هیئت تبریکیه‌سی

هندستانده کائن بومبای شهری ایله سائر بلاد جسیمه‌ده ساکن اهالئ اسلامیه کنجلری ممالك عثمانیه‌ده قانون اساسینك تجدید مرعیتیله مملکتك مشروطیت اداره‌یه مظهریتندن طولایی عثمانلی قومنه ایفای تبریك وبو مناسبتله خاکپای حضرت امام المسلمینه‌ده عرض تعظیم ایلك اوزره بر هیئت مخصوصه تشکیل ایتمشلردر . بو هیئتك قریباً هندستاندن شهرمزه کله‌جکی بیان ایدیلیور .

« مطبعهٔ خیریه » وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز.

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر، هفته‌ده بردنشر اولنور.

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	التی آیلنی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی، ٥٠ پاره‌در

قیرلەدن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٦٩ — ١٧ ذی‌الحجه ٣٢٧ پنجشنبه ١٧ کانون اول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

اسلام وهانوتو

مسلمانلر آره‌سنده زمانی علم تحصیلنه حصر ایدنلره کلنجه، بونلرده ایکی‌یه آیریلیر.

برنجی قسمه داخل اولانلر کندیلرینی علوم دینیه‌نك وارثی، محافظی قیاس ایدنلردرکه، مسلمان مملکتلرینك چوغنده بونلرك افرادی آزالدقدن باشقه اوغراشدقلری علوملده، باقانلرك برشی آکلایه‌مایه‌جغی، رسومدن فضله بریری قالمامشدر. مصر کبی، استانبول کبی بعض مملکتلرده بوکبی علوم ایله مشغول اولانلرك اقلیتده قالان ذکیلری‌ده انجق زمانك، قلت عرفانك تعیین ایتمش اولدیغی برطاقم کتابلری آکلامقدن باشقه ایش کوره‌میور. بو آکلامق‌ده شو لفظ شو معنایه دلالت ایدر، دیه کسدیروب آتە بیلمکدن عبارتدرکه نفسده بواعتماد حاصل اولدقدن صوکره اونلرجه علم تحصیل اولنمش دیمکدر؛ آرتق ایسترسه بوقدر بر تحصیل ایله دین، فکر سالم قاله بیلسین، ایسترسه قالماسین، اوراسی آرانیلماز.

بونلر عینیله بابالرندن قالان سلاحی سوس یرینه دیواره آصان، لکن نه اونی قوللانمق، نەده یاتنی سیلمك ایچون النه آلمیان آدملره بکزرلر. ایشته قوللانلمیان، خدمت اولنمایان بویله برسلاح پاس ایچنده چورور کیدر. دین کندیلرینك بیلمه‌یکی برطاقم فائده‌لی علومی منع ایدر وهمنده بولونان بو آدملرك برسقیم مطالعه‌لری دها وارکه اوده کندیلرینك خلق ایله مناسبتی اولمدیغی، بوسببدن امر بالمعروف، نهی عن المنکر کبی بروظیفه‌لری بولنمدیغنی ظن ایتملریدر. ایشته بونکله دینی آکلامق خصوصنده اویله بویوك برخطا ارتکاب ایتمش اولیورلرکه دیکر خطالرك هیچ برینه بکزه‌مز.

ذاتاً برچوغنك، حتی اکثریتی تشکیل ایدن قسمك دینی آکلامق خصوصنده اوقدر یاکلیشلری وارکه صایمه‌یه حاجت کوره میورز. آرتق بو قسمه داخل اولان ارباب تحصیل یوزندن ملته اوفاجق برفائده، امتك صلاحنه جزئی برتأثیر بکله‌مك طوغری اوله‌مایه‌جغی میدانده‌در.

ایکنجی قسمه داخل اولانلره کلنجه بونلر برطاقم کنجلردرکه ولیلری طرفندن بویوك، کوچوك بر مأموریته قایرلمق ایچون یتشدیرلمشدر. بوقسمك آز، یاخود چوق اولان افرادی علوم جدیده نامیله یاد اولنان فنلرك مبادیسنی اوکرندکدن صوکره باباسی طرفندن کندیسنه حاضرلانمش اولان منصبه اهل اولمق ایچون نه‌لازمسه اونی الده ایتمکه چالیشیر. بونکله برابر بوتون تحصیلی ذهننه یرلشدیردیکی ایکی، اوچ کلمه، درت بش خیالدن عبارتدرکه بونلر شهادتنامه آلمغه مدار اولور.

بونلردن برقسمی‌ده اوروپایه کیدر، اوروپادن عودتنی متعاقب بروظیفه یاقه‌لایه بیلیرسه اونکله قناعت ایدر، همتنی اووظیفه دائره‌سنده چالیشمغه حصر ایلر. بویله بروظیفه الده ایده‌مینلر ایسه قاپو، قاپو دولاشه‌رق انتظارده بولونور. امیدلرینك بوشه چیقدیغنی کوریرده بیقار، یاخود ایشدن، عملدن قالیرسه آرتق قهوه کوشه‌لرنده، یاخود دیکر برطاقم سفاهتخانه‌لرده وقتنی هدر ایدر، طورور. بونلرك ایچنده‌کی ارباب صلاحه کلنجه عددلری آز اولدقدن باشقه خلقك مصالحنه هیچ اهمیت ویرمزلر؛ ایسترسه اهالی مسعود اولسون، ایسترسه فلاکته دوشسون، ایسترسه محو اولسون، ایسترسه حیات بولسون تمامیله لاقید قالیرلر. پك اعلا! بوکبیلرك اوکرندکلری علومك امته نه فائده‌سی اولابیلیر؟ بونکله برابر هر مملکتده مستثنا اوله‌رق برطاقم نافع آدملر بولونورکه عددلرینك کوندن کونه چوغالمسی، منسوب اولدقلری امتلرك کندیلرندن فائده کورمه‌سی مأمولدر.

ایشته علمه قارشی ارککلرك وضعیق بوندن عبارت . قادینلره کلنجه بونلرله دینلرینه ، یاخود دنیالرینه عائد اولوب بیلنمسی کندیلرینه واجب اولان شیلر آراسنه بر پرده کریلمشدرکه نه‌زمان قالقه‌جغی بیلنه‌من . کذلك اوروج کبی فرائضك صورت اداسندن باشقه برشی‌اوکرنمه‌لری کیمسه‌نك عقلنه کلمز . فقهه عائد معلوماتلری‌ده کوره‌نك صورتیله بیله‌دکلری شیلردن ، حلال وحرامه دائر وارث اولدقلری عقائددن عبارتدر . ذهنلری خرافات ایله طولودر ، سوزلرینك‌مداری کاملاً ترهاتدر . ایچلرندن پك آزی استثناایدیله بیلیرکه اونلری صایمق بردقیقه بیله سورمز .

مسلمانلر توکلك ، قدرك معناسنی یاکلیش آکلادیلر ، اوسببدن ایشی کوجی براقوب عطالته قویولدیلر ، اموری حادثاتك جریاننه ترك ایتدیلر ، بوصورتله جناب حقی خشنود ایتدکلرینی ، دینك احکامنی یرینه کتیردکلرینی ظن ایدییورلر .

مسلمانلر کندیلرینك الك خیرلی برامت اولدقلرینه ، عزت وقوتك ابدیاً دینلریله برابر بولوندیغنه دائر اولان نصوصی‌ده یاکلیش آکلادیلر . بیچاره‌لر اویله ظن ایدییورلرکه خیر مسلمك عنواننه ملاصقدر ؛ عزت ورفعت مسلمك لفظنه تابعدر . ایسترسه اولفظك مدلولی هیچ تحقق ایتمسین . کندیلرینه برمصیبت اصابت‌ایدرسه قضا وقدرله متسلی اوله‌رق اومصیبتك دفعی ایچون هیچ برچاره اتخاذینه قالقیشمقسزین یالکز امدادغیبه منتظر اولورلر ، کتاب‌اللهك ، سنت رسولك حکمنه متابعتله مافاتی‌تلافی ایتمك ، یاخود میداندمکی فلاکتی دفع ایله‌مك طرفلرینه هیچ یاناشمازلر .

مسلمانلر اولوالامره اطاعتك معناسنی‌ده یاکلیش آکلادیلر ، اونلرك‌اوامرینه انقیادی سوء استعمال ایتدیلر ، اوت بوتون اموری حاکمه تودیع ایدرك ، بوتون شئوننده تصرفی اوکابراقه‌رق کندیلری آرقه چویردیلر . ویرمکده اولدقلری ویرکودن‌باشقه هیچ بر معاونتی اولمقسزین حکومت اداری ، سیاسی بوتون اموری یالکز باشنه‌ایفا ایده‌بیلیرظننده‌بولوندیلر . چوجوقلری عسکرلیکه آلنه‌جغی‌زمان‌بابالرینك نه‌قدر محزون‌اولدیغی ، اولادینی بوخدمتدن قورتارمق‌ایچون‌هربرینك نه‌قدر اوغراشدیغی کورولورسه مسلمانلرك قسم اعظمی طرفندن حکومته ویریلان معنا ایله مدلول اصلینك بینی تألیف اصلا قابل اوله‌مایه‌جغی آکلاشیلیر . کذلك بونلرك حاکمه اولان اعتمادلری عادتا تأليه درجه‌سنه وارمشدر . زیرا اونی کیمسه‌نك معاونتی اولماقسزین هرشیئی یاپمغه‌قادر ظن ایدییورلر . ایشته بومفرط اعتماد کندیلرینك ولی‌الامری بوس بوتون یالکز براقالرینه ، هیچ بر خصوصده اوکامعاونت ایتمه‌مه‌لرینه سبب اولیور ، مکرکه صورت جبریه‌ده بویله برمعاونته دعوت اولونسونلر . بونکله برابر کرهاً ایش کورمکه‌سوق اولنان بر آدمدن نه‌خیر بکله‌نه‌بیلیر .

حاکملره‌کلنجه بونلر امتی دوشمش اولدیغی کریوه‌دن چیقارمق خصوصنده ناسك الك‌ایلریده بولونانلرندن اولدقلری حالده‌وظیفه‌لرینی ادایه‌عائد اموره قارشی عوامك‌مصاب اولدیغی جهلدن‌بونلرده‌نصیبه‌دار اولدیغی ایچون حکم کله‌سندن انسانلری کندی کیفلرینه محکوم ایتمکدن ، عباداللهك مالنی کندی هوسلری‌اوغورنده هدر ایله‌مکدن باشقه بر معنا آکلامایورلر . هم بواسرافاتده نه‌عدالته‌رعایت‌ایدییورلر ، نه کتاب‌الله‌ایله استشاره‌ده‌بولونیورلر ، نه‌ده‌سنت‌رسوله تابع‌اولیورلر .

بوتون بو اویغونسزلقلره انضمام ایدن مذهب‌تفرقه‌لری ، برچوق بدعتلر ، بر ییغین متناقض رأیلر ، کور کورینه تقلیدلر سائقه‌سیله مشربلر ، امللر آلابیلدیکنه داغیلدی . بومتخالف آمال‌اربابی کندی هواسنه مغلوب اوله‌رق حقه باقماز ، باطلدن چکنمز بر حاله کلدی ، بوتون مساعیسی خصمنه غلبه چالمق جهتنه منحصر قالدی . بوخصم ایسه سوز آراسنده دین قارداشی یاد ایتدیکی آدمدن باشقه‌سی دکل !

بونلرك هپسندن باشقه مسلمانلرك عقیده‌سنه عارض اولان الك بویوك بربدعت وارکه اوده کندیلرندن ، دینلرندن امیدی کسه‌رك آرتق خلقك فسادینه قارشی چاره یوقدر ، امت اسلامیه‌یه اصابت ایدن فلاکتی هیچ برواسطه ازاله ایده‌من ، کون بکون‌حال کوندن بتر اوله‌جقدر ، ظننده بولونمالریدر . بویأس اویله ملعون برمرضدرکه کتاب‌اللهه ، سنت رسوله تمسك ایتمه‌یه‌رك موثوق اولمایان‌برطاقم‌روایاته قاپیلمالری ، یاخود اخبار صحیحه‌نك معناسنی یاکلش آکلامالری یوزندن امتك وجودینه سریان ایتمش ، قلبنی تسخیر ایله‌مشدر . مسلمانلرك روحلرینی ، عقللرینی بوقدر پریشان ایدن هیچ بر علت یوقدر . ذاتاً (انه لاییأس من روح‌الله‌الاالقوم‌الکافرون) قول جلیلی بومصیبتك درجه‌سنی تصویره کافیدر .

دیکرلرینی صایمق اوزون سوره‌جك اولان بوتون بو بدعتلره همتلرك ضعفی ، عزملرك دوامسزلغی ، ایشلرك‌بوزوقلغی انضمام‌ایدییورکه بومناسبتسزلکلر عائله‌لردن باشلایه‌رق امتك‌هیئت مجموعه‌سنه‌طایانیور . هر طبقه‌ده ، هردائره‌ده ، خصوصیله حکومتلرك دوائرنده کندینی کوستریور . مسلمانلرك اتهام اولندیغی کور کورینه بر تعصب دینی‌ده بعض بلاداسلامیه‌ده‌کی اقوامه آنجق بو بدعتلره تبعاً عارض اولمشدر . بونکله برابر بن مسلمانلرك بو تعصب دینی خصوصنده شرقده ، غربده هیچ بر ملت نصرانیه‌نك وارمش اولدیغی درجاتك الك آشاغیسنه بیله‌یاقلاشه بیله‌جکنی تسلیم ایدنلردن دکلم . شاهدم ایسه تاریخدرکه هیچ یالان سویله‌من .

دینلرینه‌برچوق بدعت‌صوقالری ، اصول‌دینی‌یاکلیش آکلامالری ، شریعتك مبادیسندن بیله غافل اولمالری سببیله مسلمانلرك باشلرینه بو قدر فلاکت کلدی . جناب حق اونلره شکرینی ادا ایتمه‌دکلری نعمتی اللرندن آله‌جق ، کفران نعمتك مستلزم اولدیغی عقوبتی‌تعیین ایده‌جك بر طاقم اقوام مسلط ایتدی‌که امداد الٰهی یتیشمه‌دکجه بو مهاجملرك النده‌ن قورتولمق امکانی یوقدر . بوندن باشقه الله مسلمانلری دینلرینه بوتون عیبلری اسناد ایدن ، مسلمانلق یادایدیلنجه اودین طاهرك بری اولدیغی بوتون‌لوثیاتی اضافه‌دن‌چکنمه‌ین ، اسلامی اقوام ایله مدنیت آره‌سنده کریلمش بر پرده صورتنده تلقی ایله‌ین ،

دها طوغریسی انسانلرك محرومیت ابدیه‌لرینی موجب بربلا عدایدن برسوری دشمنلره مبتلا ایتدی .

لکن عصر هجرینك اورته‌لرنده عجمستان ، هندستان ، عربستان طرفلرنده ، دها صکره مصرده عقلای مسلمیندن بعضیلری اویانه‌رق بو فلاکتك ماهیتنی تدقیقه ، بوکا بر چاره تحری‌یه باشلادیلر انشاالله کونك برنده آرامقده اولدقلری غایته واصل اولورلر .

شیخ محمد عبده

محمد عاکف

اجتهاده دائر

ـ مابعد ـ

اما ابو حنیفه دورلرنده افکارعلماده باشقه‌بر کشایش حس اولونمغه باشلامشیدی. اجتهادك برنوع ترقی وتکمله‌مظهراولدیغی کورولیوردی. عبادات ، معاملاته عائد مسائل متفرقه ابواب وفصوله آیریلیور، ابواب وفصول دخی تصنیف ایدیله‌رك کتابلر تشکیل اولنیوردی .

باب ، فصل ، کتاب نظر مطالعه‌یه آلنمه‌رق آنجق مسائلك ادلهٔ شرعیه‌دن هانکیسنه مستند . . مسئله ، دلیلك هانکی نقطه هانکی جمله‌سندن آکلاشیلمش اولدیغی تحری ایدیلمکه باشلانمشیدی . ذهن بوقدرله‌ده توقف ایتمه‌یور ؛ عجبا بودلیله نه‌کبی مسئله‌لر استناد ایدیور ؛ بودلیلك تحدثنه مسائل متعدده‌می، یاخودمسئلهٔ متعینه‌می‌داخل اولیور؛ مسئله، بودلیلدن نصل آکلاشیلیور؛ مسئله ایله دلیل آراسنده نسبت نصل ؟..... دیه‌رك اذهانده برفکر تحری ، فقط باشقه براسلوبده ، باشقه برطریقده فکر تحری اویانمشیدی . اشته بادئ نظرده پك سطحی کورونن بواسئلهٔ ذهنیه اصول فقهك اساسنه طوغرو بر حرکت ایدی ، نتیجه‌ده اصوك فقهك اساسنی تشکیل ایدن « اقسام نظم » میدانه چیقدی . فی‌الحقیقه قواعد اصولیه ، اجتهاد باشلاندیغی کوندن بری عملی اوله‌رق‌دائما موجود ایدی. لکن نظریاتی،اصلاحاتی تدریجی برصورتده میدانه کلدی . ـ آکلاشیلیورکه اصول فقهك نظریاتی ایله اجتهاد آراسنده برعصره قریب برآچیقلق موجوددر.ـ

اذهان علما بوقدرله‌ده اکتفا ایتمه‌یوردی . افکارده دخی مسائل جزئیهٔ فقهیه آراسنده اولان نسب عقلیه‌نك تحریسنه ومعانئ مسائلك تجریدنه میل‌ایده بیله‌جك‌قدر کشایش، برفیض‌علمی مشهوداولیوردی. مسائل فقهیه‌اوزرنده تحلیلات وتجریدات اجرا ایده‌رك‌مسائل آراسنده اولان نسب میدانه چیقاریلیور ؛ برمعنای عمومی الده ایدیله‌رك قواعد کلیهٔ فقهیه‌یه ارتقا حصوله کلیوردی . ایشته بودوره فقه ایچون،اجتهاد ایچون پك یوکسك بردورهٔ ترقی ایدی . بودوره ایچنده مسائل فقهیه، تصنیف وتدوین ، قواعد واصوله ربط اولنه‌رق حقیقهٔ برعلم شکلنی اخذ ایتمشیدی . اجتهاد ایچون دخی اصول وقوانین وضع ایدیله‌رك عادتا برصنعت علمی حالنی آلمشیدی .

عراق مکتب فقهیسی‌واجتهادبردن‌بره‌بوترقی‌یه‌مظهراوله‌مامشیدی. بوحاله کلنجه‌یه دکین برچوق صفحه‌لر ارائه ایتمش ؛ عصره قریب برزمان ایچنده « تأسس » و « توسع » دورلرینی کچیره‌رك یوزلرجه علما ومجتهدینك کیجه‌لی کوندزلی عقللرك حیران قاله‌جغی برطرزده سعی وغیرتلری، اجتهادلری‌سایه‌سنده شودورهٔ‌تکمله واصل اولمشیدی.

عبدالله بن مسعودواصحابنك وعلقمة بن‌قیس ورفقاسنك‌زمانلری عراق مکتب فقهیسنك دورهٔ تأسسنی محمول ایدی . ابراهیم نخعی ورفقاسی واصحابی دورهٔ توسعی اداره ایتمشلردی . دورهٔ تکمل ایسه امام ابو حنیفه‌نك اجتهاده باشلامه‌سیله بدأ ایلمشیدی .

*
* *

ابوحنیفه حضرتلرینك حیات فقهیه‌سی حضور حمادده تدرسه باشلامسیله بدأ ایدر . حماد واسطه‌سیله عراق مکتب فقهیسنك بتون صفحاتنه کسب وقوف ایتدکدنصوکره دائرهٔ تتبعاتنی توسیع ایلر . علم فقه نقطهٔ نظرندن آثار وسنن اوزرنده تحریات اجراسنه باشلار . بو بابده عمر بن‌الخطاب، علی بن ابی‌طالب، عبدالله بن مسعود ، عبدالله بن عباس ـ رضوان‌الله علیهم ـ حضراتنك اصحابندن بیوك براستفاده تأمین ایلر . بوصورتله عراق مکتب فقهیسی ایچون بیوك بر دورهٔ ترقی باشلامش اولور . آرتق اجتهادك دخی متوجه اولدیغی نقطهٔ تکامله وصول ایتمك اوزره بولندیغی کوریلیر .

حضرت امام اکثریت اعتباریله مسائل متفرقهٔ فقهیه‌یی ، عراق اصول اجتهادینی حماد (رضی‌الله عنه) واسطه‌سیله ابراهیم نخعی حضرتلرندن تلقی ایلر . ینه مشارالیه ، یاخود دیکر بری واسطه‌سیله نادراً باشقه بر ذاتلره استناد ایتدیکی‌ده مشهود اولور . محمد بن‌حسن‌ـ الشیبانی حضرتلرینك امامدن روایت طریقیله تحریربیوردیغی‌اثرلرده ابراز ایلدیکی سندات نظر دقته آلینیرسه بوحال بتون کوز اوکنه کلیر .

حضرت امامك علی‌الاکثر فقهه دائر اولمق‌اوزره روایت‌ایتدیکی آثار وسنن‌ده طرق متعدده مشهود اولیور . شیوخی میاننده طبقات مختلفه‌یه منسوب برچوق تابعین ایله آلتی یدی صحابئ کرامك اسمای شریفه‌لرینه تصادف اولنور . امامك شو مسنداتی ابو یوسف یعقوب ، محمد بن حسن ، حسن بن زیاداللؤلؤی طرفلرندن جمع ایدیلدیکی کبی ، دها صوکره‌لری اون بش یکرمی قدر حفاظ حدیث وکبار فقهانك ابذال بیوردقلری سعی وغیرت ایله سنداتی تدقیق اولونه‌رق اون بش یکرمی قدر عظیم‌الجثه اثرلرك جمع وتألیف اولنمشیدی .

حضرت امامك محفوظاتنی اکا بر علما وفقهای مجتهدین‌دن بر چوق ذوات کرام اخذ وتلقی ایده‌رك اخلافه‌نقل وروایت ایلمشلردر. عمر وبن دینار ، عبدالله بن مبارك ، یزیدبن هارون، عباد بن‌العوام، هشیم ، وکیع بن‌الجراح ، همام بن خالد ، سفیان بن عینه ، فضیل بن عیاض ، داود الطائی ، ابن جریج ، عبدالله بن یزید ، مسعر بن کدام ، اسماعیل بن ابی خالد ، شریك بن عبدالله ، حمزه بن حبیب... روات مشهوره‌سی جمله‌سندن‌در .

معاصرینندن سفیان‌ثوری ، ابن ابی لیلی ، ابن شبرمه حضراتنك دخی امامدن بعض احادیث نقل ایلدکلری سویلنیور .

حضرت امام، فکر واجتهادجه نقطهٔ منتهای اعتلایه قدر یوکسلدکدن صوکره الك اول بتون مسائل فقهیه‌یی ، هپسنی بردن نظر تدقیقه عرض ایتدی ، بونلری صورتلرندن کیفیتلرندن ، خلاصه عوارض و شخصیاتلرندن تجرید ایدرك علم فقهك روحنی کشف ایتدی ؛ دیدی، که :

علم فقه . — نفسك کندیسیچون فائده‌لی وضررلی اولان شیلری بیلمسیدر ...

-اشته علم فقه بویله‌جه روحیله، حقیقتیله تحدید اولندقدن صوکره اجتهاد ، بتون مشکلات عارضه‌دن قورتیله‌رق بر قولایلق کسب ایتمش بولنیوردی . بوکا قادار ایسه اجتهاد ایچون بر موضوع معین معلوم دکلدی : ساحه‌ده بر وسعت . بر عمومیت، بناءً علیه محل اجتهادده بر مبهمیت موجودایدی. ایشته علم فقهك تحدیدیله اجتهاد ایچون منافع انسانیه ایله مضراتی آراسنده کنیش فقط معلوم بر میدان آچیلدی . بو میدانده هر متفکر، هر مجتهد ایستدیکی قدر آت اوینادە بیله‌جکدی .

امامك بو تعریفی نه‌قدر علوی ... تاریخ اجتهادده علم فقه ایچون دها بویله بر تعریفه تصادف اولنه‌ماز . شرعی اولمقله برابر فلسفی ؛ فقط انسانیته ، حیاتمزه تماس ایدر بر فکر عالینك محصولی .. علم فقهك انسانیت اوزرینه بر بار ثقیل ، بر تکالیف شاقه تحمیل ایتمك ایچون وضع ایدلمش اولمیوب بلکه غایهٔ املك سعادت بشر اولدیغنی اعلان ایدر .

فقط بز هر وقت یاپدیغمز کبی بورادەده الفاظه، ظاهره بوغولوب قالمشز؛ بز بو تعریفی از برلمش؛ متنی، صرفی، نحوی... اوله‌رق تحلیل ایتمشز ؛ فقط بونلردن هیچ بری بزم حقیقی، روحی آکلایه‌بیلمه‌مزه یاردم ایتمامش ؛ بز دائما الفاظ حمالی اولوب قالمشز . حالاده اویله‌یز . بو تعریف اکلاشلمش اوله‌ایدی ، بز علم فقهی بویله محدود بر قاچ دستوردن عبارت ظن ایدرمیدك . بو صورتله مقدس اسلامیتك دشمنلری طرفندن طعن و تشنیع ایدلمه‌سنه کنیش فقط منحوس بر یول آچارمیدق ؟ بز بو تعریفی حقیله آکلامش اوله ایدك ، نفوس انسانیه‌نك له و علیهنده اولان شیلرك عدم محدودیتی میدانده دورورکن « باب اجتهاد مسدوددر » دیمکه جسارتیاب اولورمیدق ؟!..

ایشته حضرت امام علم فقهی بویله‌جه تحدید ایتدکدن صوکره اجتهاده باشلادی .. اجتهاد ایچون ، فقه ایچون الك مهم اولان قوانینی وضع ایلدی . بو صورتله اجتهاد ، فقه هپ کسب سهولت ایدیوردی ، چونکه آرتق بونلر بر منطق دائره‌سنه کیریوردی ، دیکر جهتدن فقه اسلامده ـ عراق مکتب فقهیسی داخلنده ـ بعض تعدیلات و تهذیبات اجرا ایتدکدن صوکره تصنیف وتدوینی اجرا ایتدی . بالاده عرض ایتدیکمز وجهله عراق مکتب فقهیسی بر شخصیت آرتق ، منتهای تکامله ایرشمك اوزره بولنیوردی .

علم فقه ایچون وضع ایتدیکی تعریفدن دخی آکلاشلدیغی اوزره امام حضرتلری اجتهادنده، حل مسائلده ، افتاسنده دائما بر معقولیت ، دائما بر سهولت کوستریر . اول حضرته اسناد اولنان مسائلك ، مجتهداتك ، اصول وقوانینك تعلیلاتی ، تمسکاتی نظر اعتباره آلنیرسه بو حقیقت بتون وضوحیله میدانه چیقار .. بو حالی دخی حضرت امام کندی اجتهادنك بر نتیجه‌سی اولمق اوزره قبول ایتمشیدی .

حضرت امام بتون بونکله برابر نقله دخی پك بیوك اهمیت عطف ایتمکده بولندیغندن اخبار آحادی اقیسهٔ صحیحه‌یه تقدیم ایلردی. بوده اجتهاد ذاتیسی ایدی.

اشته عراق مکتب فقهیسی شو عرض ایدیلن ایکی اجتهاد ایله حجاز مکتب فقهیسندن ، تعبیر دیکرله مذهب حنفی، مذهب مالکیدن آیریلیوردی. شو ایکی مکتب، شو ایکی مذهب آراسنده اولان بتون اختلافاتك شو ایکی اصله رجوع ایتدیکی کوریلیر.

[صوکی وار]

قزانلی حلیم ثابت

فرانسزجه بر رساله‌دن :

ژاپونلرك ۱۹۰۹ سنه‌سنده‌کی قواسی

ژاپونلرك زیاده علوم وفنونك تطبیقات عملیه‌سنه اهمیت ویردکلرندن اوروپالیلرك صرف فلسفی اولان افکار ومعلوماتلرینه پك اوقدر اعتبار ایتمزلر. بونلره ایشسز آدملرك وقت کچیرملرینه یارایان مناقشات بی‌سود نظریله باقارلر . اوروپالیلرك اخلاقه ، پسیقولوژی‌یه ، دینه عائد مباحثاتندن برشی اکلامازلر رومان وسائره کبی اویدورمه شیلردن دویولان ذوقه ، لذته قطعیاً بیکانه‌درلر .

اهالینك حتی الك آشاغی طبقه‌سی بیله اجنبیلره قارشی، تبصبصدن عادیلکدن عاری اولمق شرطیله، صوك درجه‌یه قدر اثر التفات ونزاکت کوستریرلر . فقط اجنبیلر ژاپونلرك کندیلرینه قارشی نه کبی بر فکرده بولندقلرینی یعنی نخوت وطن پرورلری ایجاباتندن اوله‌رق دائما اجانبه دشمن نظریله باقدقلرینی بیلیرلر .

محاربهٔ اخیره‌دنبری ژاپونیا قوای عسکریه‌سنده مشهود اولان ترقیاتك یکان یکان تعدادینه بومقاله متحمل اولمدیغندن بو ترقیاتدن بر نبذه بحث اولنه‌جقدر .

ژاپونیاده فرقه‌لر اوروپا قول اردولری صورتنده تنسیق وتشکیل ایدلمشدر ، مسئلهٔ زائله‌ده ژاپونیاده اون اوچ فرقه موجود اولوب بونلردن بری خاصه فرقه‌سی ایدی . وهلهٔ اولی‌ده بوقدر ضعیف کبی کورینن شو قادرولرك ۱۹۰٤ سنه‌سندن ۱۹۰٥ سنه‌سنه‌قدر ۷٥۰۰۰۰۰ عسکری سفر بر حالنه وضع ایتدیکی مع الاستغراب مشاهده اولنمشدر.

بدایت محاربه‌ده بهر فرقه‌نك موجودی ۱۱،٤۰۰ پیاده ، ٤۳۰ سواری ، ۸۳۰ استحکام افرادیله ٥،٥۰۰ صف حربیه غیر داخل افراددن، ۳٦ طوپدن عبارت ایکن بونلره بررلوا علاوه ایدلدی . لوالر ایکی آلایدن آلایلرده « قوبی » ایکنجی احتیاط افرادندن متشکل ایکیشر طابوردن عبارت ایدی . « لیا اوتونغ » محاربه‌سندن صکره فرقه‌لرك عددی اون التی‌یه ابلاغ ، دیکرلری کبی بونلرده « قوبی » آلایلری علاوه اولندی . موقدن محاربه‌سنده اوچ طابوردن متشکل

آلایلرك موجودی بشر ، « قوبی » آلایلرینك موجودیده اوچر بیك کشی ایدی . ژاپونلر بوسایه‌ده جبهه‌ده ۴۳۰،۰۰۰ کشی بولندیرمغه موفق اولدیلر. ژاپونلرك اخیراً نه‌صورتله تزییدقوا ایتدکلری آتیده‌کی جدولدن آ کلاشیلیر .

۱۹۰۴ ده	طابور پیاده	سواری بلوکی	طاغ وصحرا بطاریه‌لری
	۱۶۸	۵۹	۱۱۴
	اغیرطوبچی طابورلری	استحکام طابورلری	مخابره بلوکلری
	۱۹	۱۴	۱ شمندوفر ۱ تلغراف
۱۹۰۹	۲۴۴	۸۹	۱۶۱
	۲۸	۱۹	۳ ۱ تلغراف ۱ بالونجی

		موظف	احتیاط
۱۹۰۴	تقریباً	۸۰۰۰	؟
۱۹۰۹	»	۱۰۰۸۸	۵۰۳۴

مستحفظ ضابطانی

؟

۳۰۶۰

هر سنه نشأت ایدن ضابطانك مقداری آتیده‌کی جدولدن اکلاشیلیر :

۱۹۰۴	۱۹۰۵	۱۹۰۶	۱۹۰۷
۵۴۹	۱۲۳۸	۱۰۶۸	۱۰۵۴

عسکر بینده‌کی وحدت سلوك واداره‌یی تأمین ایچون صنوف مختلفهٔ عسکریه امرا وضابطانی سنه‌ده سکز کون حربیه نظارتنده طوپلانیرلر . بو اثناده برچوق قونفرانسلر ویریلیر . بوندن بشقه بتون فرقه قوماندانلری سنه‌ده برقاچ کره توکیوده اجتماع ایدرلر . خصوصیله بعض مسائل محتمله حقنده تعلیمات اعطاسنه لزوم کوریلیرسه بویولده اجتماعات وقوعبولور . بحریه امرا وضابطانك کافه‌سی‌ده بو اجتماعاتده حاضر بولنور . ژاپونلر صنوف عسکریه بیننده محافظهٔ روابطه صوك درجه‌یه قدر دقت ایدرلر . بو اجتماعاتك کافه‌سی هپ بو مقصده مستنددر . همان بتون فرقه‌لرك « شلون » و « مایی » کبی مانوره محللری واردر . برچوق باراقه‌لری حاوی اولان بو میدانلرده نشان تعلیمی‌ده ایدیلیر . یکدیکرینه قارشی چیقان ایکی فرقه طرفندن اجرا اولنان بیوك مانوره‌لر بعض مراسم مخصوصه ایله ختامپذیر اولور . اوقات سائره‌ده کیمسه‌یه کورنمین ایمپراطور بو اثناده عسکرله برابر بولنور . مانوره بیتدیکی کون برضیافت ویرر . ایکی فرقه‌نك بتون ضابطانی بوضیافتده حاضر بولنور . بیوك بر چادرك آلتنده نیم بیضی برسفره ایله بیضینك نصف قطرلری شکلنده دیکر برطاقم سفره‌لر قوریلور . سفره‌نك اورته‌سنده یالکز ایمپراطور بولنور .

یمك آیاق اوزرنده ینیر . وبرقاچ دقیقه امتداد ایدر . ضابطاندن پك ایلرو کلنلرینك ایمپراطورك حضورنده بر قدح « زاکی » ایچمه‌لرینه مساعده اولنور .

صوك بیوك مانوره‌لره ایلك دفعه اوله‌رق اجنبی ضابطلری‌ده قبول ایدلمشلر ایدی .

ژاپونیا حکومتی قوای بریه‌سنی نصل برحال تکمله ایصال ایتدیسه قوهٔ بحریه‌سنی‌ده اوصورتله تکمله ایصال ایتمشدر . بوکون ژاپونیانك «فوژی» زرهلیسی کبی ۱۲،۴۰۰ و « قاشیما » کبی ۱۶،۴۰۰ طونیلا‌تولق اون ایکی قطعه زرهلیسی اون ایکی زرهلی قرووازوری واردر . بو قرووازورلرك ایکیسی ۱۳،۸۰۰ طونیلاتولقدر . بونلردن بشقه غایت مکمل برصورتده تجهیز ایدلمش ، ۲۹ میل سرعت سیره مالك اللی اوچ عدد طوربیدو سفینه‌سی‌ده واردر . بو سفائنه تعمیر واکمال ایدلمك اوزره بولنان بش زرهلی ایله ایکی زرهلی قرووازور دها علاوه ایدلملیدر . بونلردن « قاواشی » و « زه‌تچو » اسمنده‌کی زرهلیلر یکرمیشر بیك ، قرووازورلرده اون‌دردر بیك‌آلتیشر یوز طونیلاتو حجم استیعابیسنده‌در . بوکمیلر ۱۹۱۱ ، ۱۲ ، سنه‌لرنده دونمایه الحاق اولنه‌جقدر . اوروپاده « دره‌دناوت » سیستمی هنوز معلوم اولمغه باشلادیغی برصره‌ده ژاپونلر کندی ترسانه‌لرنده ۱۹۰۰ طونیلاتولق « زاچوما » و « اکی » زرهلیلرینی ترسیم وانشا ایتمشلر ایدی . « دره‌دناوت » ایسه ۱۸۰۰۰ طونیلاتو حجم استیعابیسنده اولوب وسط چاپده طوپلری‌ده یوقدر . بونلردن ماعدا ایکی زرهلی وبش قرووازورله اوتوزدن اوتوز بش میله قدر سرعت سیره مالك وبیك طونیلاتولق برطوربیدو مخربینك‌ده پلانلری تنظیم اولنمشدر . خلاصهٔ کلام اون آلتی قطعه زرهلیدن متشکل امریقا فیلوسی « قوبه » یه کلدیکی صره‌ده ژاپونلرك اون ایکی قطعه زرهلیلریله اون ایکی زرهلی قرووازورلری یعنی یکرمی درت قطعه حرب سفینه‌لری اللی اوچ قطعه‌ده طوربیدولری وارایدی . ۱۹۱۲ ده اون‌بش زرهلی اون‌بشده زرهلی قرووازورلری اوله‌جقدر .

آمریقا فیلوسی قوماندانی قونتر امیرال « سپه‌رری » طرفندن غزته‌لره کوندریلان ۲۵ شباط سنه ۹۰۹ تاریخلی تبلیغنامه‌ده ژاپونیا دونمانسنك قوهٔ تجاوزیه‌دن محروم اولدیغی ، موجود سفائنیله — کندی سواحلی مستثنی اولدیغی حالده — بحر محیط کبیرده جدی بر ایش کوره‌میه‌جکی بیان ایدلمش ایدی . امیرالك فکرنجه ژاپونیانك قوهٔ بحریه‌سی بش آلتی قطعه کهنه حرب سفینه‌سندن عبارت اولوب سفائن جدیده انشا ایدلمیور ایدی . حالبوکه بالاده‌کی تفصیلات حقیقت حالك بومرکزده اولمدیغنی کوستریور .

مع مافیه امیرالك سوزنده طوغری بر نقطه واردر . چونکه ژاپونلر مسئلهٔ زائله‌ده روسیه‌دن الدقلری کمیلری تعمیر ایدیورلر . امیرالك بش آلتی کهنه کمی دیدیکی بونلر اوله‌جق . بو سفائنله برابر سفائن تجاریه‌ده نظر اعتباره آلنملیدر . چونکه هرسنه سفربرلك پلانی تنظیم ایدلدیکی اثناده بو کمیلردن باشلیجه‌لرینك وظائفی تعیین اولنور . فی‌یومنا هذا ۱۰۶۰۰ تجار سفینه‌سی واردر ، مجموع حجم استیعابیلری ۱،۱۱۵،۰۰۰ طونیلاتودر . بونلرك یکرمی بر دانه‌سی آلتیشر بیك طونیلاتولقدر . سرعتلری ۱۶ دن ۱۸ میله قدردر .

محاربهٔ زائله‌دن بری ژاپونیانك قواسی یوزده طقسان درت درجه‌سنده تزاید ایتمشدر . براز صکره فرقه‌لر اوچ آلایدن تشکل

ایده‌جکدر. پیاده نفراتنك مدت عسکریه‌لری ایکی سنه‌یه تنزیل ایدلمسی (صنوف سائره افرادینك مدت عسکریه‌لری اوچر سنه‌در) معلم افرادك سرعتله تزاید مقدارینی موجب اولیور.

«فورموز» اطه‌سی‌ده داخل اولدیغی حالده ژاپونیانك مقدار نفوسی ۵۲،۸۰۰۰۰۰ راده‌سنده‌در. هرسنه، ۸۰۰۰۰۰ نفوسی تزاید ایتمکده‌در. قوای موجوده‌سیده ۲۰۸۶۵۰۰۰۰ کشیدن عبارتدر.

ژاپونلر صوك محاربه‌یی متعاقب قوای بریه وبحریه‌لرینی تزیید واصلاحه‌لزوم کوردکلرندن حیرت‌فرمای عقول دینه‌جك، جمله‌سنك تعدادی موجب اطناب اوله‌جق اصلاحاته ابتدار ایتدیلر. ژاپونلرك کچن محاربه‌ده ویردکلری تلفات ۷۸۰۰۰ کشیدر. فقط آغیر صورتده مجروح اولانلرله تکرار خدمت عسکریه‌ده استخداملری ممکن اولمیه‌جق معلولین داخل حساب ایدیله‌جك اولورسه عدد ضایعات ۲۴۰۰۰۰ ی بولورکه قوای موجوده‌لرینك ثلثی دیمکدر. اوروپا اردولرینك هیچ بریسنده تلفاتك بو مقداره بالغ اولدیغی کورلمه‌مشدر. بو حال افرادك خارق‌العاده شجاعت ومتانتندن منبعثدر. مظفریتك تأثیر اعجاز نمونیله اوروپا عسکرینه تفوق اعتقادی بو متانتك بو شجاعتك کیتدکجه تزایدینی موجب اولیور. چونکه ژاپونلر ۱۹۰۰ سنه‌سنده ظهور ایدن چین محاربه‌سی اثناسنده اوروپا عسکریله «پکین» ده وقوع بولان اختلاطلری نتیجه‌سنده انلرك نه اولدقلرینی اکلادیلر واقعا بعض جهتلرجه اوروپا عسکرینی تقدیر ایتمدیلر دکل. فقط شجاعت وبسالتده انلرك کندیلرینه معادل اوله‌میه‌جغنه قناعت حاصل ایلدیلر. ژاپونیا ضابطانی افراده قارشی فوق‌العاده حسن معامله ایدر، دائما معیتلرنده‌کی عسکرله مشغول اولورلر. عمومیتله صباحلین ایرکندن قشله‌یه کیدرلر نادراً ساعت بری کچه‌رك قشله‌دن مفارقت ایدرلر. ضابطان افرادك تعلیم وتربیه‌لرینه، کندی معلومات عسکریه‌لرینك توسعنه وقف حیات ایتمشلردر. بونلردن بشقه برشیله مشغول اولمازلر قشله‌لرده‌کی سالونلر مطالعه وتحصیل خصوصنی صوك درجه‌یه قدر تسهیل ایلمشلردر. نه رتبه‌ده اولورلرسه اولسونلر ضابطانك کافه‌سی اویله یمکنی برلکده یرلر. یمکلری براز برنجله بالقدن وشکرسز چایدن عبارتدر. سفره‌ده چوق اوتورمازلر. یمك ایچمك خصوصنده نفرات کبی ضابطانده غایت قناعتکار واعتدالپروردرلر.

افراد «بوشیدو» اصولی وجهله تعلیم وتربیه ایدیلیر. بوشیدو جنکاورلکه عائد قواعد اخلاقیه دستوریدر. بوشیدو قواعدی محرر دکلدر. فقط بتون افرادك ازبرنده‌در. بو اصول بر عسکر ایچون لازم کلن اوصاف ومزایانك کافه‌سنی جامعدر. بوشیدو لغتی «شووالیه اصولی» دیو ترجمه اولنه بیلیر. احتوا ایلدیکی اصول وقواعد اباً عن جد ژاپونلره انتقال، قلبلرینه انتقاش ایتمش اولان مأثر حماستدن عبارتدر.

بوشیدونك احتوا ایلدیکی قواعد اخلاقیه ژاپونلرك اعماق روحنه نفوذ ایلمشدر. انك تأثیری نتیجه‌سی اوله‌رق «محاربه‌ده ارواح اجدادك اطرافمزده جولان ایتدیکنی کوریور ایدك. انلر بزه یاردم ووظیفه‌مزی تعیین ایدرلر ایدی» دیرلر. انلرك صوك درجه‌یه قدر موتی استحقار ایتملری بو اعتقادك نتیجه‌سیدر. اولدکدن صکره ارواح کذشتکانه التحاق ایده‌جکلرینی، عائه‌لری طرفندن پرستش اولنه‌جقلرینی بیلیرلر. محاربه‌دن صکره اجساد اموات احراق اولنور، ضابطانك جسدلری آیروجه یاقیلیر وبر شیشه‌یه قونیله‌رق عائه‌لرینه کوندریلیر. توکیونك اك واسع برمیدانده کائن «شوقونشا» معبدی محاربه‌ده تلف اولانلرك تذکارنامه تخصیص ایدلمشدر. هرسنه بتون قهرمانلرك روحلری ایچون او معبدده عظیم بر آیین روحانی اجرا اولنور. بو آیینده ایمپراطورله ایمپراطوریچه وارکان دولت حاضر بولنور. عودت درت صره یابانی کراز اغاجلری غرس ایدلمش اولان بیوك بر جاده‌دن وقوعبولور. نیسانده بو اغاجلر چیچك اچار، غایت نظر ربا برطاق مزهر تشکیل ایدر. ژاپونلر او زمان مشهور شاعرلری «موتو اوری» نك شو سوزلرینی تخطر ایدرلر «اکر بری سزدن ژاپونیالیلرك روحی نه‌در دیه سؤال ایده‌جك اولورسه کونشك عکس انواریله شعشعه‌نثار اولان یابانی کراز اغاجلرینك چیچکلرینی کوستریکز محاربلر انسانلرك کافه‌سنه تقدم ایلدکلری کبی بو چیچکلرده ایلك بهار چیچکلرینك کافه‌سنه تقدم ایدر.»

ژاپونلر تنسیقات عسکریه‌لرینی تکملك صوك درجه‌سنه ایصال ایلدکلری کبی مسلکلرینی‌ده کچن ۱۹۰۳ سنه‌سنده وفات ایدن انکلیز فیلسوفلرندن مشهور «سپه‌نسر» ك وصایاسنه توفیق ایدیورلر. «سپه‌نسر» پرنس «ایتو» یه تبلیغ ایدلمك اوزره ژاپون ارکان حکومتندن برینه بعض وصایایی حاوی برمکتوب کوندرمش بو مکتوب ۱۹۰٤ کانون ثانیسنده تایمس غزته‌سی طرفندن نشر ایدلمشدر. انکلیز فیلسوفنك بو مکتوبی ژاپونیا حکومتی طرفندن تعقیب ایدلمسی لازم کلن مسلك سیاسی‌یی متضمندر؛ مندرجاتی شوصورتله خلاصه ایدیله‌بیلیر «امریقالیلرله اوروپالیلردن مهما امکن اوزاق طوریکز، اجنبیلرك مملکتکزده ممکن اولدیغی قدر آز تمکن ایده‌بیلملری ایچون سزدن دها قوتلی عرقلره قارشی صوك درجه‌یه قدر احتیاطکارانه حرکت ایدیکز. هیچ بر ملتك مملکتکزده تمکن ایتمسنه راضی اوله‌یکز، بوندن دائمی تهلکه بر طاقم اختلافات ظهوری ملحوظدر. اجنبیلره امتیاز ویرمه‌یکز خصوصیله اجانبدن هیچ بری مملکتکزده صاحب ملك اولمسون ملککزی اجانبه قونطوراتو ایله ایجار ایتمیوب اجانبك ایجار سنوی صورتیله اقامت ایتملرینه مساعده ایدیکز حکومته بیله عائد اولسه اجنبیلره معدن امتیازی ویرمه‌یکز چونکه کرك انکلتره‌ده وکرك ممالك سائرهٔ متمدنه‌ده اجنبی مأمور وتاجرلری طرفندن روایت ایدیلن شیلره اعتماد اولندیغندن ویردیککز معدن امتیازاتی سزك علیهکزه بر منبع اختلافات تشکیل ایدر.

ثالثاً ساحل تجارتنی الدن چیقارمه‌یکز. اجنبیلرله ازدواج بحثنه کلنجه بونی صورت قطعیه‌ده منع ایتملیسکز. بو بر مسئلهٔ فلسفیه

دكل مسئلهٔ مبحث الحياتدر . زيرا كرك انسانلرده وكرك حيواناتده اجناس بيننده‌كي تفاوت اعتدال درجه‌سنى كچرسه نسلك ابى اولمديغى فناً ثابتدر « سپه‌نسر » بو مكتوبنده چينليلرك امريقايه هجرتلرندن بحثله بو مهاجرت دوام ايده‌جك اولورسه نتيجه‌سى اضمحلاله واره‌جغنى بيان وژاپونيانك ايلريده مسلك محافظه كاريسندن انحراف ايتمسى محتمل اولمقله برابر شمديلك بو مسلكى محافظه ايتمسى لزومنى درميان ايديور .

فريد

خطبه

٧

الحمدلله الذى سهل عظائم الامور لاهل العزائم . الحمدلله الذى انجد الدين بأهل النجدة اهل المكارم. الحمدلله الذى نبه العقول ليقوم العقلاء باللازم. الحمدلله الذى له الخلق والامر وبيده تمام النظام. استغفره واشهد ان لا اله الا الله الملك الديان الذى على دينه يغار. واشهد ان سيدنا محمدا حفظ الدين ووصى بحفظه ابناء الاسلام. اللهم صل وسلم على هذا النبي مادامت السموات ومادام للدين اعوان وانصار وعلى آله اصحاب المكارم واصحابه اهل الكلام وسلم تسليما كثيراً . « اما بعد فيا عبدالله » جاء العيد وقدمنا التهنئة بقدومه وها هو قد انقضى فهل نقدم التعزية بانقضائه. جاء ومضى بمضيه من العمر جزء ومن الذى لايعزى بمضى جزء من اجزائه . جاء فكانت ايامه ايام سرور ومضى ولم ندر ماذا كتب على العبد من سعده وشقائه . جاء ومضى وهكذا كل شيئ الى الزوال يؤل. جاء فتجملت بالثياب وما احسنه واحسنك لو تجملت بالمتاب من ذنبك. جاء ففرحت بلقاء الاحباب وليتك تذكرت موعد اللقاء بربك. جاء فنحرت الضحية وافضل النحران تحر الشيطان تطهير القلبك. جاء فتفرغت من عمل الدنيا وحبذا لو شتغلت بالعمل بدين الرسول. مضى عيد وعيد وانت ولا وعيد يزوعك ولا ترغيب ينفعك . جاء خطيب ونزلت خطوب وانت لا الخطيب يقنعك ولا الخطوب تقمعك . جاءت ايام ومضت ايام وانت لا السنة تربطك ولا الكتاب يجمعك . صار ماصار وانت للمطلوب لا تعمل وعما حرم لا تحول . الا عيادالتى مضت ايامها اعوام من عمرك القصير محسوبه . والزمن الذى يأتى يمضى شيأ فشيأ حتى تنتهى مدة الاجل المكتوبه . نعم من مضت بالصلاح ايامه تمت بالفلاح اعماله واعمال الصلاح مطلوبه . فجدوا اجتهد عسى ان يتم المراد ونحظى بالوصول اتق الله فالبلاد بلاد الاسلام والعمل عمل اهل الجاهليه . اتق الله فمن قارن بين الاسلام الآن وبينه فيما كان رآه فى اشد رزيه. اتق الله فالاسلام من اهل الانام شكا الى خير الانام بل الى رب البريه اتق الله والنصر مضمون والنجاح مأمول. روى احمد عن معاذ بن جبل انه سأل النبي « ص » عن افضل الايمان « قال ان تحب لله وتبغض لله وتعمل لسانك فى ذكر الله قال وماذا يا رسول الله قال وان تحب للناس ماتحب لنفسك وتكره لهم ماتكره لنفسك ـ صدق رسول الله ـ

على شيخ العرب

مباحثات

خطبه‌لره دائر

جوامع شريفه‌لرمزده قرائت اولنمقده بولنان اسكى خطبه‌لرك يكيدن تحرير وتلاوتى وتركجه‌يه‌ده ترجمه‌سى بعض ذوات فضائلسمات طرفلرندن ارزو قلنمقده اولديغى صراط مستقيمده كورلمكده وغايت طويل نمونه‌لريده درج اولنديغى منظور فقيرانه‌م اولمقده‌در . شو بيانات ، سائقهٔ حسن نيتله وقوعبولمقده ايسه‌ده ، بعض محاذيرك دريش قلنه‌مامسندن منبعث ايدوكى محتمل اولديغندن ، برنجى درجه‌ده خطبه‌لرك تركجه‌يه ترجمه‌سى بدعت سيئه قبيلندن كوريله‌جكى كبى ، سلاست وتأثيراتى‌ده مفوت بولنه‌جغى جهتله ، عندالعلماء جائز كوريله‌ميه‌جكى طبيعيدر .

درجهٔ ثانيه‌ده ايسه جمله‌نك معلومى اولديغى وجهله مثلا قرق سطرلى اوزون خطبه‌لر من القديم عربستانده بلا تغنى قرائت اولنه‌ كلمكده واكثر اهاليسى ترك اولان بلاد سائره‌ده ايسه مختصر اوله‌رق طرز مخصوصده كذلك قديماً قرائت وتلاوت اولنمقده اولمسنه وطرز مذكورايله اوزون خطبه اوقونمسى ايسه جماعتك اكثريسنك معانيسنى اكلايه‌ميه‌جقلرى وقرائتك پك اوزون سوره‌جكى ملابسه‌سيله تنفير جماعتى موجب اوله‌جغندن مواعظ مفيده‌يى شامل مختصر اوله‌رق علماء اعلامك ترتيب خطبه ايله خطبا افنديلره هديه بيورملرى لازمهٔ حالدن كوريلور اخوان دينه نمونه اوله‌رق موضوعنى عاجزانه تهيئه وبريد فضيلت ايله تصحيح ايتديرديكم خطبه‌نك معروضات عاجزانه‌مله برابر جريدهٔ فريده‌لرينه درج ونشرى خصوصنه همت بيورملرى متمنادر افندم . قوجه مصطفى پاشا جامع شريفى خطيب وكيلى

حافظ الشيخ محمد الجلوتى

الحمدلله الذى امر المؤمنين بالمشورة وبمحافظة حقوق العباد واسس احكام الدين على العدالة وجعله سبباً لعمران البلاد فسبحان الذى علق نظام امور الدنيا والاخرة على الرشد والسداد

نشهد .....

الذى نهى عن المعادات والنفاق والشقاق وامر الوفاق والمخادنة والوداد

ونشهد .....

الذى شاور اصحابه فى الامور ونهاهم عن الظلم وهتك الحقوق بالاستبداد

ص.....

موعظه : ايها الاخوان اعلمو ان الله تعالى خلقكم من نفس واحدة وامركم بالاخوة والاتحاد . ورجح الحرية على الاسارة ترجيحاً وسوى الحقوق لفلاحكم فى المعاش والمعاد ، فاستعدوا لترصين اسباب القوة العثمانية وشوكتها واستكملوها باحسن الاستعداد . وبادروا وحافظوا على شرف بلادكم بالعمارات العالية وجلائل اثار الاقتصاد . عن ابى هريرة رضى عنه

لاتحادو ولاتناجشو ولاتباغضو ولاتدابرو وکونو عبادالله اخوانا صدق رسول‌الله‌الذی هو مبعوث بالاحکام‌الجلیلة‌القرآنیة لکافة‌العباد بالارشاد الان ..... « الایه ان‌الله رؤف بالعباد »

عالم اسلام

بومبای‌دن :

هندستان مکتوبلری

بومبای مسلمانلری : تجارت ومعیشت — مساجد — علما [مهم بر اثر] — مذاهب [۱ — شیعیلر : خوجه‌لر ، بهره‌لر ، ایرانیلر ؛ ۲ — سنی‌لر : میمنی ، ناٹطی] — لسانه — احوال سیاسیه .

« قزان : بیان‌الحق »

بوندن مقدم : « بومبای » ، هندستان دکل ، بلکه هندستانک بر قطعه‌سیدر ، دیمشدم . اوت اویله‌در . بلکه‌ده هندستانک قپوسیدر دیسه‌م دها مناسب اولور . زیرا قپودر . بومبای خلق‌ده هندستان خلقینک قپوجیسیدر . البته قپویه و قپوجیلره بیوك اعتبار اولنه‌مز . بعضاً قپو غایت جسیم اولورده داخلنده برشیلر اولمز : فی‌زماننا بخارای شریف قپوسی کبی . بعضاً‌ده قپو اوفاق اولورده ، داخلنده مجوهرات گرانبها مخزنی بولنور . بن شیمدی هندستان قپوسنده بولنیورم . قپو کوچك دکل ، بلکه غایت بیوکدر ؛ فقط قپوجیلر اویله دکل ؛ خصوصا مسلمانلر ، بومبای مسلمانلری ، هیچ هندستانه بواب اوله‌جق درجه‌ده دکلدر .

هندستان دنیانک اك مقدس بر قطعه‌سیدر ، دیسه‌م خطا اولماز ظن ایدرم . بلکه مهبط آدم (ع م) اولدیغی جهتله بوراسی جنت قپوسیدر ، سرندیبدر . جناب حق خلیفه‌سنی ابتدا بوراده روی ارضه آیاق باصدیردی ، شو جهتله هندستان کرهٔ ارضده مقدس بر قطعهٔ مبارکه‌در . البته بویله بر قطعهٔ مقدسه‌ده ساکن اهالی حقنده انسان نه‌قدر ظن ایدرسه حق‌واردر . بن شیمدی هندستان حقنده هیچ برشی یازه‌میه‌جغم . چونکه هنوز هندستانی کوره‌مدم . شیمدیلك بن هر نه یازارسه‌م بومبای حقنده یازه‌جغم . بومبایك‌ده درجهٔ اعمارینی ، فلانی مقدما بر آز عرض ایتمشدم ، شیمدی بومبای مسلمانلری حقنده بعض سطحی معلومات ویره‌جکم :

بومبای مسلمانلری ایچنده بیوك سرمایه‌داران ، تجارت وصنایع اصحابی واردر ؛ فقط بالنسبه آزدر دیمشدم . فی‌الحقیقه اویله‌در ، پك آزدر . بو مسلمان قرداشلرمز عمومیتله دینه‌جك درجه‌ده جهالته اسیر و مألوفدرلر ، هیچ برشیدن خبرلری یوق ، صرتنده یالکز برتك کوملك ، باشنده اللی التمش روبیه‌لك ، زنکینلرك یوز ، ر روبیه‌لك [۱] بر سرپوش ، یالین آیاق ، اکثری امی ، اوقویوب یازمق‌ده بیلمزلرمش . معیشتلری هیچ مجوسیت درجه‌سنی کچمه‌مش . پیسلك ایچنده امرار اوقات ایدرلرمش . اغنیالر خانه‌سنده آلتون کموش مجوهرات ایله مزین فقط پك پیس دولابلر ، آیاقسز موبلیالر ، قپاقسز صندقلر ، سفره مقامنده استعمال ایتدکلری یاغلی حصیرلر ... تمیز البسه ایله اوتوره‌جق یر بولنه‌ماز ، طبقی بزده‌کی « چواش » ، « چیرمش » [۲] خانه‌لری کبیدر . صالونلرنده ایسه لا اقل ایکی اوچ ذی‌قیمت آویزه‌لر ، اون اون بش گرانبها قندیللرده وار . خادم ایله خانه صاحبنك مخدومنی تفریق ممکن دکلدر .

تربیه ایچون مکتب ومدرسه‌نك آز اولدیغنی ذاتاً عرض ایتمشدم ، مع‌مافیه طبیعت تبدیل اولنه‌مز .

آوروپاده اکمال تحصیل ایتمش معروف برذات ایله ترکیا شهبندر ثانیسی واسطه‌سیله معارفه پیدا ایتدم ؛ بو ذات بزی لوقنطه‌یه دعوت ایتدی . آرابه‌یه بینه‌رك لوقنطه‌یه کلدك ، یمك یه‌دك ، بوذات : « بن هر زمان بوراده ساعت برده یمك ییورم ، دیدی ، اکرسزده تشریف بیورورسه‌کز ، ممنون اولورم ، بوراسنك یمکی غایت کوزلدر . » چوق شکر الله بردها بو لوقنطه‌یه (!) کیتمه‌نی نصیب ایتمدی . لوقنطه دیدیکی ، بزم پترسبورغده آرابه‌جیلر چایخانه‌سندن تمیز دکل . لوندره‌لرده تربیه اولنمش بر حکیم حاذق معیشتی بویله اولورسه ، بشقه‌لرینی هیچ تعریفه حاجت کورمیورم . یالکز امید ایدرم که انشاءالله هندستان بویله دکلدر .

بومبایده مسجدلر چوق اولمقله برابر معمور اولدیغنی‌ده مقدما یازمشدم . بو مسجدلرك بعضلرینك ماهیه بش بیکدن سکز بیك روبیه‌یه قدر واردات وقفیه‌سی وارمش ، « مسجد جمعه » دیدکلری مسجدك وقفدن وارداتی هر آی یدی بیك روبیه ایمش ، امامنك وظیفه‌سی هر آی ایکی یوز روبیه‌در ، جامع اتصالنده مدرسه‌سی وار ، کتبخانه‌سی وار . هپسی بو وقفدن اداره اولنیور . متولیلرك دائره‌سی مکمل بر یازیخانه‌در . بو وقفدن انکلیز پولیسلرینه‌ده خیلی حصه اخراج اولنورمش . دکل یالکز بو مسجدده ، بتون وقفلرده انکلتره مأمورلرینك حصه‌سی متولیلر طرفندن تعیین اولنمش اولدیغی متواتراً روایت اولنمقده‌در .

مسجدالجامع [۳] امامی غایت ابی وفاضل برذاتدر ، اسم عالیلری عبدالمنعم صاحبدر . مکمل انکلیز لسانی‌ده بیلیورمش ، عبدالمنعم صاحب افندی ایله دخی ملاقات ایتدم ، خانهٔ دولتلرینه‌ده مسافر اولدم ، خانه‌لرنده غایت کوزل ومهم بر کتبخانه‌سی وار ، بوندن ۷٤۳ سنه مقدم یازلمش « صفوة الصفوه » اسمنده کوزل بر اسماء رجال کتابی وار ، بوندن بشقه تفاسیر ، احادیث وتواریخدن غایت کوزل

[۱] بر روبیه ، اون برغروش اون پاره‌در .
[۲] قزان اطرافنده فین جنسنه منسوب مجوسی برر قومدر .
[۳] جمعه نمازی‌ده قلنان مسجدلره « مسجدالجامع » دنیر .

كتابلريده واردر ، بوذات محترم يكرمي يدى سنه‌در مسجدالجامعده خطيب ايمش . عموم هندستان خطيبلري خطبه‌لرنده سلاطين آل عثمان نامنى ذكر ايدرلرمش ، لكن سبب نه‌در بيلنميور ، عبدالمنعم صاحب سلطانلر نامنى ذكر ايتمزمش. بن‌ده برجمعه‌ده بولندم ، ذكر ايتمدى . سببنى صورمغه لزوم كورمدم ، زيرا ظاهر ايدى .

بومباى علماسندن برچوق ذوات كرام ايله ملاقات ايتدم . اعيان بلده‌دن بعض ذوات كرامك خانه‌لرنده مسافر اولدم . علما عموميتله اولو منزله‌سنده. كنديلرى‌ده بونى اعتراف ايتمكده‌درلر . فقط داخل هندستانده اصحاب حميت دينيه ومليه اولديغنى سويلديلر . بناءً عليه بن دخى شيمديلك كندمى تسلى ايتمكده ، و عن قريب هندستان علماسيله ملاقاتى ارزو ايتمكده‌يم . شو آره‌لق پنجاب علماسندن‌ده برايكى ذات محترم بومبايه كلديلر . برينك اسمى جان محمد صاحب ، غايت ابى برذات محترم ايمش . برقاچ دفعه‌لر صحبت ايله استفاده ايتدم، عصرمزده هندستان علماسى اكابرندن ديه‌جك اولورسه‌ق خطا اولماز ظن ايدرم . آرامزده جريان ايدن مسئله‌لريده صره‌سى كلنجه قارئين كرامه عرض ايدرم .

ديكرى كوهات بلده‌سندن مولوى حافظ كريم بخشى صاحب . بو ذات دخى خيلى احوال زماندن خبردار بر آدم ايمش . بونلره باقيليرسه داخل هندستانده آدم اولديغى مأمولدر .

بوندن ماعدا عبدالمنعم صاحب خانه‌سنده اون برجلد بركتاب كوردم. بو كتابك هر جلدى اورته قطعه‌ده آلتمش (فورمه) دن عبارتدر . عموم علماء اسلام مصنفلرينك اسملرينى جمع ايتمش ، عربى‌العباره غايت مهم براثردر. بوكتاب دخى هندستانده علمانك وجودينه لسان حال ايله شهادت ايده‌بيلور . زيرا اويله بركتابكه نظيرى دخى سبق ايتمه‌مشدر . بوكتاب صاحبى عن‌اصل هندى اولوب ترك بلده‌سندندر . اسمى محمود حسن خان صاحب ، شهرتى مجلى خان صاحب ايمش .

شيمدي بومباى خلقى حقنده بروجه آتى بر تقسيمات كندى آرالرنده شايعدر : شيعيلردن ابتدا خوجه‌لر . بونلر آراسنده اهل معرفت و اصحاب رتبه ، حتى رتبهٔ بالا اصحابى ، يعنى ولايت مجلسى مستشارلرى دخى واردر . خواجه‌لرده اهل ثروت آز وكنديلريده الآن ايكى فرقه اولمش ، بونلردن برفرقه الآن اثنا عشريه‌يه چيقمش اسكى آغاخان مذهبنى ترك ايتمشلر . آغاخان مذهبنده نماز واوروج بر آدمك « عفو ايتدم » ديمسيله عفو اولنورمش . الآن اثنا عشريه‌لر نماز قيلار ، اوروچ طوتارلرمش . بونلرك كنديلرينه مخصوص محله‌لرى ، مكتب و مدرسه‌لرى وار . مكتب و مدرسه‌لرنده انكليز وكوجرات لسانلرينه زياده اهتمام اولنورمش .

ثانياً : بهره‌لر (بورا) . بونلرده شيعى‌اسماعيليه مذهبلرى . رئيسلرى صوت بلده‌سنده داود بهائى صاحب، كه بهره‌لرك بتون امورى بو آدمك يد اداره‌سنده‌در . بهره‌لرك مذهبلرى خيلى تجديد واصلاح اولنمش وهر عقله صيغمزشيلرى مذهبدن اخراج ايتمكه چالشمشلر والآن چالشمقده‌درلر . اساس اعتقادلرينى‌ده غايت كيزله‌يورلر ، كنديلرى صوك درجه‌ده متفق ومتدين . كنديلرينه مخصوص عامللرى وار ، پك بيوك سرمايه‌داران بهره‌لر آراسنده موجودمش ، حتى ميلياردرلره قدر معامله اصحابى وارمش . بونلر هب زكاتلرينى عامللر واسطه‌سيله بريره طوپلامقده ، كندى آرالرنده علما يتشديرمه‌سنه دخى اهتمام ايتمكده‌درلر . بومبايده غايت جسيم ، غايت منتظم مكتبلرى وار . مكمل ادبيات عربيه وانكليز لسانى تعليم اولنمقده‌در . بهره علماسى آراسنده مكمل عربى تكلم ايدر آدملر اولديغى كبى ، مكمل انكليز لسانى تكلم ايدر آدملرده كثرتله بولنورمش ؛ هندستان مسلمانلرى آره‌سنده بهره‌لرك استقبالى ايله رقابت ايده‌جك يوقدر . بونلر فقه‌لرينى‌ده خيلى تبديل ايتمشلر، نكاح متعه فلان تحريم اولنمشدر . (دعائم‌الاسلام) نام يكى تأليف اولنمش بر كتابلرى واردر. بوندن ماعدا (اخوان‌الصفا) و (روضةالجنان) نام كتابلره زياده‌اعتبار ايدرلرمش ، بونلر آراسنده اتحاد اسلام فكرى مروجلرى‌ده وارمش .

صوكره‌ده شيعيلردن ايرانيلر كلير . ايرانيلر ايچنده اهل ثروت آز ، يالكز شيرازيلره منسوب برقاچ عائله‌واردر : حاجى‌عبدالرحمن حاجى زين‌العابدين ونمازى زاده عائله‌لرى ، بونلر غايت كوزل ، كبار عائله‌درلر. بونلر هيچ بر جهتله بومباى اهاليسنه قياس اولنه‌من، بونلرك خانه‌لرى دخى آوروپاليلره رقابت ايتمكده‌در، واپورلر، فلان، غايت بيوك معامله‌لر هپ بونلر النده‌در . بونلردن بشقه ايرانيلر آراسنده اهل ثروت اولمديغى كبى اهل معرفت‌ده آزدر .

شيمدى بن شيعيلرك بشقه قسملرينى ترك ايده‌رك ، بزم سنى‌لره نقل كلام ايده‌جكم . بزم سنى‌لر عموميتله ايكى بيوك قسمه تقسيم اولنيورلر : « ميمنى ، نائطى » تعبير اولنيورلر . ميمنى‌لر ايچنده اهل ثروت و بيوك سرمايه‌داران موجوددر ، بونلر عموميتله حنفى واسلاميتلرى ده مؤلفات قلوب درجه‌سنده‌در ، فقط بونلر آراسنده اهل علم هيچ يوقش . علمه رغبتلرى‌ده يوق ، جهالته آليشمشلر . پك چوق مسجد بنا ايدرلرمش ، اوقافلرى فلان چوقدر . معيشتلرى همان همان مجوسيت درجه‌سنده‌در . بونلرك كندى آرالرنده‌ده اتفاق يوق ، ايكى‌يه آيرلمشلردر .

نائطى‌لر ايسه عموميتله شافعى‌اولوب بونلرك آرالرنده اتفاق‌وار، خيلى وقفلرى وار . لكن پك اوقدر ترقى‌يه اهتماملرى يوقدر .

عموما هندستان خلقنده لسان رسمى « اوردو » لسانى‌در ، فقط تجار آراسنده مستعمل اولان لسان وخط ، كوجراتى‌در ، بومباى خلقى عموميتله كوجرات‌خطى‌استعمال ايدرلر ، حكومت‌ده كوجرات خطنك ترويجنه معاونت ايتمكده‌در . مكتبلرده عموميتله كوجرات خطى جبراً تعليم اولنيورمش . انكليز لسانى دخى شايع اولمش . بزده روس لسانى كبى اوقوميوب انكليزجه بيلنلرده پك چوقدر .

كنجلر آراسنده‌اوقويانلرده خيلى كورلمكده‌در. معمافيه اصول دفترى ومعاملهٔ تجاريه هپ كوجراتى‌در. غزته‌لر اكثرى كوجراتى، محاوره عموميتله اوردو لسانى‌در.

فارسى عربى بيلنلرده بولنيور. بن شيمدى بومباى اهاليسى حقنده بو قدرله اكتفا ايده‌جكم، بوندن بشقه پك چوق پراكنده مذهب اصحابى بولنيورسه‌ده شيمديلك آنلر حقنده سكوت ايدوب، عموميتله هندستان خلقنك معيشت سياسيه‌سنه عطف نظر ايده‌جكم:

انكلتره حكومتى هرنه‌قدر حر وسربست بر حكومت ايسه‌ده، هندستان خلقى حقوق سياسيه‌دن محرومدر. عموميتله اهالى حكومتك اداره‌سندن ممنون دكل، خصوصا دوغريدن دوغرى‌يه انكليز اداره‌سنده اولانلرك معيشتلرى مضايقه‌ده اولوب هر نوع حقوقدن محروم اولدقلرنى شيمدى حس ايتمشلردر. بر قاچ سنه‌لردر آوروپا محافل سياسيه‌سنه دخى فريادلرنى ايرشدرمشلر. بالخاصه بنغاله جهتلرنده فك رقاب طرفدارى يومآ فيومآ آرتمقده ايمش، بعض حركتلرده كورلمكده‌در. حكومت شو سببه مبنى شدتلى تدابير اتخاذ ايتمش، غزته‌لرى تحت تهديده آلمش، بعضلرنى قاپاتمش، بعض محررلرى حبس ايتمش، اصحاب نفوذى دخى جزئى بر اتهام ايله محبسلره دولديرمقده‌در. بو، اسكى بر شى اوليوب خيلى زماندر دوام ايتمكده ايمش، حتى بوندن برقاچ سنه مقدم علماء بنامدن مولانا الفاضل حسن صديق جنابلرى دخى حبسخانه‌ده ترك حيات ايتمشدر.

ايشته يكرمنجى عصرك حكمت سياسيه‌سى! فقط بومباى اهاليسى، خصوصا مسلمانى مسائل سياسيه‌دن كلياً محرومدر. عن قريب انكلتره حكومتى هندستانه ريفورمه (ملى قيافت) اعلان ايده‌جكى متواترآ روايت اولنمقده‌در. مسلمانلرده كنديلرينه اعتماد ايده‌مدكلرندن ريفورمه‌نك عكسنه حركت ايتمكده‌درلر، حكومتده بالطبع مسلمانلره تشكر ايده‌جكى شبهه‌سزدر.

بن بو خصوصلرى تحقيقات لازمه‌دن صوكرا مفصل صورتده عرض وبيان ايده‌رم: شيمديلك بو قدرله اكتفا ايدرم.

«بومباى» عبدالرشيد ابراهيم

بخارادن مكتوب:

چوجقلرمزك باعث فيض وكماللرى، بادئ ترقى وتعاليلرى اولان مكتب جديد، علما نامنى طاشيان برطاقم جهلانك اثر تعصبلرى اوله‌رق، مفتى اكرام حضرتلرينك سعى وغيرتلرينه رغماً قوش بيكى وقاضى كلاك طرفندن‌ده بالمجبوريه رضا كوستريله‌رك، حضرت امير عودت ايتدكدن صكره عرض واستيذان اولنمق شرطيله، موقتاً قپادلمش ايدى.

بو صره‌ده بخاراده بولونان روسيه اسلاملرينك (يعنى تاتارلرك) كندولرينه مخصوص اولان اصول صوتيه مكتبلرى‌ده قپادلديسه‌ده تجار معتبراندن نظام الدين افندى ثابتفك همت وغيرتى سايه‌سنده تكرار كشاد اولندى واليوم اومكتبده درسلر منتظماً دوام ايتمكده‌در.

شوالك اونجى كونى، حضرت امير يالطه‌دن عودت بيوره‌رق اريكهٔ امارتلرى اولان «كرمينه» قصبه‌سنده آرامكير اولدقدن صكره بروجه معتاد قاضى كلان جنابلرى، حضرت اميره غيوبتلرى اثناسنده وقوعه كلان حادثاتدن ومكتب مسئله‌سندن طولانى بيوك براختلاف ومنازعه حصوله كلوب صاحب حميت مفتى اكرام ايله اوكا تبعيت ايدن دها برمفتى‌دن ماعدا قالان اون دانه‌سى مكتبك حرمتنه فتوا ويردكلرنى، مفتى اكرام ايسه بالعكس بومكتبك بخاراده تأسيس وتكثير اولنماسنك لزوم ووجوبنى متعدد ادلهٔ عقليه ونقليه ايله اثبات ايتديكنى عرض ايدوب فتوالرى‌ده برابر تقديم ايتدى.

لكن حضرت امير طرفندن قبول ويا ردينه دائر الى يومنا هذا هيچ برجواب صريح، هيچ برفرمان قطعى صادر اولمادى.

بو تاريخدن برقاچ كون صكره متعصبين فرقه‌سى رؤساسندن اولان مفتى محمد رازق ايله اعلم غياث مخدوم بالاشتراك مفتى داملا اكرام حضرتلرينك عليهنده برطاقم تصنيعات وتزويراتى مشتمل برشكايتنامه تقديم ايدرك داملا اكرام جنابلرينك عزل وطرد اولنماسنى استدعا ايتديلر. اونلرك بو استدعالرينه قارشيده حضرت امير سكوتله جواب ويردى.

بو اثناده استانبولدن قوش بيكى ايله پروانه‌جى جنابلرينه برر مكتوب كلمش پروانه‌جى [١] كنديسنه كلن مكتوبى حضرت اميره كوسترمش، ديه ايشتدك. لكن بو مكتوبلرك مندرجاتى بزجه مجهول اولديغى كبى كيمك طرفندن كوندرلديكى وحضرت اميرك نه جواب ويرديكى‌ده معلوم دكلدر. ينه شو كونلرده قاضى كلان جنابلرى اعلم غياث مخدوم ايله مفتى محمد رازقى دعوت ايدوب اونلره: «كشاد اولنان مكتبى بردرجه قپاتدق، سزلرك ديديككز اولدى. شمدى ايسه استانبولدن اصول تعليم كوروب كلن حامد خواجه وعثمان خواجه افنديلرك تحت اداره‌لرنده يكيدن برمكتبك كشاد اولنماسنه مساعده ويره‌لم، سزده تجويز ايديكز. زيرا بزم بوثمره ومنفعتى آشكار اولان اصول صوتيه ايله تعليم ايتمه‌نك حرمتنه فتوا ويرمه‌مز حقه قارشو صرف بربغى وعناد ديمك اولديغندن بتون مطبوعات اسلاميه بزلرى تلعين وتقبيح ايتمكده وبرده بزم بو حركتمز كندى كندمزك جهالتمزى ميدانه قويه‌رق اعلان ايتمكلكمزدن بشقه برشى دكلدر» ديمش ايسه‌ده، بوذاتلر: «بز برحيات ايكن تجويز ايده‌مه‌يز. زيرا بركره حرمتنه فتوا ويردكدن صكره قولمزدن رجوع ايلمكلكمز بزم شانمزه شين وعاردر. اولسه اولسه بزم وفاتمزدن صكره كشاد اولنه‌بيلير» ديه جواب ويرمشلر.

برده قوش بيكى، رئيسه: «شمدى سز مكتبك كشاد اولنماسنه مساعده ايديكز. زيرا بزلر انتظامدن بسبتون محروم اولان مكاتب ابتدائيه‌مزى منتظم ومفيد برشكله افراغ خصوصنده بوقدر تعصب وتعند كوسترمكله بتون اهالئ اسلاميه‌نك لعنت ونفرتلرينه باعث اولدق، رسواى عالم اولدق، مطبوعات هركون عليهمزده برچوق

[١] سرقرين

تحقیر آمیز مقـ لهلر یازییورلر . رد وتکذیب ایدهمیورز . زیرا بزلر تعصبده بودرجه پویان بولنـدقجه یازمهیه فرسخ فرسـخ حقلریده وار . » دیمش .

رئیس بك : « پك اعلا مساعده ایدهلم .لکن بز استانبولدهکی بخارا تکیهسنك شیخی عبدالمجیدافندییه مکتوب کوندرهرك اورانك مکتبلرنده اوقونان درس کتابلرندن برر نسخه ارسـالنی رجا ایتمش ایدك . کتابلر کلسون باقالم مفتیلرمزه کوستررز. مخالف شرع اولان یرلری وارسه طی ایدرز، یوق ایسـه علی حاله ابقا ایدهرك مکتبك کشـاد اولنماسنه مسـاعده ایدوب مذکور کتابلرك تدریس اولنماسنی تجویز ایدرز » دیمش .

ایشته بخارانك احوالی شمدیلك بومرکزدهدر . حقیقةً شایان تأسف برحالدهیز. معهذا جریان ایدنوقوعاتك بعضاقسامی ایلهجناب حقك « لیحق‌الحق ویبطل‌الباطل » قول‌شریفی‌ایر کج آرزو ایتدیکم مکتبك‌کشاد اولنوب اولادوطنك مستفیض‌ومستفیداولهجقلرنی تأمین ایلدیکی جهتله‌متسلی ووجداناً مستریح بولنماقدهیز. هرنهقدربومکتبك برآن اول وجوده کلسی لازم ولابدایسهده، بیوك حکیم شیخ سعدی علیه‌الرحمه‌حضرتلرینك« هرچهدر آید پاید» قول حکیمانهلرنی‌ملاحظه ایدرك مطمئن بولنماقدهیز وفقناالله لما هوخیر .

باغچه سرایده منتشر ترجمان ایله اورنبورغده انتشار ایدن وقت غزتهلری اهالی‌یی اصول جدیدهیه ترغیب ایدهجك معتدلانه مقالهلر یازوب افکار عمومیـهیه خیلی خدمت ایتدکلرندن کندولرینـه مجلهٔ جلیله‌کز واسطهسیله عموم حمیتمندان اهالی نامنه عرض‌تشکر ایدرز.

وسزکده مجلهٔ معتبرهکزده افراط وتفریطدن معرا مؤثر مقالهلر یازوب‌اهالیمزك افکارینی تنویره همت بیورماکزی متصف بولندیغکز حمیت اسلامیه نامنه رجا ایدرز .

**

صراط مستقیم

بومکتوبده اوچ نقطه نظر دقتمزی جلب ایدییور:

١ — او قدر عریضه وشکایتنامهلرهقارشو حضرت امیرك‌سکوت ایدوب لاابالیانه معاملهده بولنماسی .

٢ — قوش بیکی وقاضی کلان جنـابلرینك رئیس ایله مفتیلره مکتبك کشادی حقنده توصیه وتکلیفـده بولنمالری.

٣ — رئیس‌ومفتیلرك بوتکلیفلره ویردکلری جواب. برقسمیده مکتبك منافع وفوائدینی بیلدکلری حالده بر طـاقم اسـباب معلومه ومجهولهدن طولایی تعند وتعصبلرنده اسـتمرارلری وبرده ولاکرام حضرتلرینك هردرلو موانعه رغماً حق طرفنده ثبات ومتانتلری .

اولا: حضرت‌امیرك سکوتی برفال خیردر بلکهده اجازت‌ضمنیدر نتکیم مفتی محمد رازق ایله اعلم غیاث مخدوم طرفندن مشترکاً تقدیم اولنان شکایتنامهیه قارشو سکوت‌بیورملری بودیدیکمزه برضمان‌قوی تشکیل ایدر . حضرت امیر جنابلری مکاتب جدیدهده اولان منـافع عـدیدهیی کرك بر قاچ سـنهدن برو مطالعـه بیورمقـده اولدقلری جرائد واسطهسیله وکرك یالطه وپترسبورغ سیاحتلری اثناسنده بعض مکاتب اسلامیهده بولنوب بالذات مشـاهدهلریله بیلدکلرندن طولایی بوامر خیره البتـه ممانعت ایتمزلر وایتمهملیدرلر بلکه ترغیب واعانت ایتمهلیدرلر.

اما مکتب کشاد اولنورسه اون سنه صکره او مکتبدن‌یتشهجك طلبه حضرت امیری عزل ایدهجکلر ایمش. نتکیم عبدالحمیدی عزل ایدنلرده مکتبدن یتشهن طلبهلر ایمش. بونك‌نهقدر منطقسزواساسسز بر سوز اولدیغنی‌حضرت امیرپك‌اعلابیلورظن‌ایدرز. زیراعبدالحمیدی عزل ایدن نه مکتب ونهده اونك طلبـهلری ایدی بلکه کنـدی ظلمندن بشقه برشی دکل ایدی .

امیر حضرتلری مکتبك کشادینه مساعده بیوروبده واومکتبده اولاد وطنك کسب کمالات ایتلرینه تسهیلات ومعاونت کوسـترهجك اولورلرسه اورادن یتشهجك طلبه امیری عزل دکل‌بلکه ولی‌نعمتلری اولان امیر جنابلرینه صادق ومطیع قالمقله برابر مقدس وطنلرینـه نافع وثمرهدار خدمتلر ایفا ایدرلر .

ایکنجی نقطه رأس کارده بولنـان قوش بیـکی وقاضی کلان جنابلرینك تعصبدن عاری ترقی پرور ومحب معارف ذاتلر اولدیغی مشعر اولمسیله بالخاصه جالب ممنونیتدر بویله بر امر خیری ترویج وفعلیتهچیقماسنه سعی‌وغیرت ایتدکلرندن کندولرینه، من‌لم‌یشکرالناس لم‌یشکرالله‌موجبنجه اسلامیت نقطهٔ نظرندن اداسی‌ایله مکلف‌اولدیغمز تشکری عرض ایتمکله برابر دائماهیچ برحس وخیالك مغلوبی‌اولمهدن حق طرفنی التزام وترویج ایلمکده ثابت ومتین قالمالرینی تمنی ایدرز. اناه مع‌الذین اتقو الخ .

اوچنجی نقطه : ایشته بزی الك چوق دوشـوندیران وپك زیاده باعث تأسفمز اولان بونقطه اولدی . نصل اولماسونکه بونلرك برقاچ عصر مقدم معدن علم اولان بلدهٔ فاخرهنك فتوا مسندینی اشغال‌ایدن ذواتك قاعدهٔ تکامله نظراً الیوم بتون‌عالم اسلامیته ناشرانوار حقیقت اولمـالری لازم ایکن حالا یکرمی بش اوتوز عصردن قالمـه یونان تخیلات وسفسطهلریله کثرت‌اشتغاللرندن حقیقت‌بین اولهجق کوزلری بواوهام وخیالاتك مظلم پردهلری التنده مستور قالوب بوکون منفعتی پك ظاهر وکندوسی اولدقجه بسـیط بر حقیقتی بیله انکار وعلیهنه قیام ایدهرك برطاقم افترا وبهتانلر ضمیله غیر مشروع اساسلره استناداً حرمتنه بالافتا اجراسنه مانع اولملری واجراسنه تشبث‌وتوسط ایدن ذوات کرامی قتل وضرب ایله تهدید ایتمك قدر چرکین حرکتـده بولنمالری‌یالکز بزلری‌دکل بتون عالم‌اسلامیتی قان آغلاتهجق برحالتدر.

اسـتانبول مکتبلرنده اوقونان کتـابلرك خلاف شرع اولوب اولمادیغنی بخـارا مفتیلری تحقیق ایدهجکلرمش! مرکز خلافت اسلامیهیه قارشو نه قدر بیوك برتزا کتسزلك. بالخاصه بوسوزك بخارا رئیسنك آغزندن صادر اولماسی .

برده اسـتانبول مکتبلرنده اوقونان کتابلری عجبـا! بخارا مفتیلرینك هانکیسی‌اکلایهجق؟ چونکه بورانك مکتبلرنده اوقونان کتابلرده جوان ومی موضوعلرینه دائر مدحیهلر ، مصدر معنـالریله ستفترق‌نك سفینه متعلق تخیلات یوقکه تحقیق ایتسونلر .

بزبومفتیلره آجیورز. زیرا بونلردن محمدرزاق‌ایله غیاث‌مخدومنك بوحرکات غیر لائقه‌لرینه باشلوجه سبب اونلرك‌حقنده خیرخواهلقدن ماعدا هیچ بریول تعقیب ایتمیان مرد کامل داملا اکرام حضرتلرینه قارشوبسلدکلری عداوت‌اولوب قالانلری ایسه محضابونلره‌تابع اوله‌رق اصول صوتیه‌ایله تعلیم نه‌دیمك اولدیغی قطعیاً بیلمین ذواتدن مرکبدر بناءً علیه‌بونلره‌اصول‌جدیده‌نه‌دیمك‌اولدیغی‌برنبذه‌عرض‌ایتمك‌ایستیورز.

اصول جدیده برجوجغه یوم‌البلوغ‌ایفاسیله مکلف اولان فرائض دینیه‌یی واداسی ایچون لازم کلن قرائت واذکاری واونلرك احکامنی کمال سهولتله تعلیم ایدر ومسائل اعتقادیه‌یی‌ده اوهام وخیالاتدن تجرید ایدوب قوی ومتین اصللره ربط ایده‌رك اوکرتیر واوزرنده یاشادیغی کرهٔ ارضك شکل وهیئتی اقسامنی واحوال طبیعیه‌سنی طانیتر وحساب ذهنی ایله برابر قوللاندیغی لسانك قواعدینی وبرده دین مبین‌اسلامك علویتی مبین اولان تاریخ وکیفیت انتشارینی بیلدرر.

ایشته اصول صوتیه مکتبنك ابتدائی قسمنده تعلیم ایدیله‌جك شیلر بونلردن عبارتدر. شمدی انصاف ایدیکز وبرآزده‌دوشونکز صکره سویلیکز بونلردن هانکیسنك اوقونمسی حرامدر؟ هربری فرض عین دکلی؟ جناب پیغمبرك طلب‌العلم فریضة الخ بیوردقلری حدیث شریفده‌کی علم‌حالدن مراد بونلر دکلی؟ اوحالده نصل‌اولیورده پیغمبرمز امر ایدن شیدن سزلر نهی ایدیورسکز؟

نصل اولیورده حقیقتی نه‌دن عبارت‌اولدیغنی بیلمدیککز برشیئك حرمتنه فتوا ویرمك قدر جسارتی کندوکزده بولیورسکز؟ جناب حقك «ولاتقولوا لما تصف السنتکم الکذب هذا حلال‌وهذا حرام» قول شریفی موجبیله بوحرکتکزك عین حرام اولدیغنی‌هیچ دوشونمیور- میسکز؟ الانصاف‌الانصاف یامعشرالعلماً! اول‌دن بردفعه حرمتنه فتوا ویردکدن صکره بوقوللرندن رجوع ایتمك شین وعار ایمش مفتیلرك شان وشرفلرینه یاقیشماز ایمش‌بونك‌ایچون‌اصول‌جدیده ایله‌تعلیم فرض اولسه بیله قبول ایتمیه‌جکلر ایمش.

باقکز شوجمله‌لره! باطل‌ده اصرارلری شرفلرینه یاقیشورده حق صریح اولان برحقیقتی قبول ایدوب قول‌باطللرندن دونمك شانلرینه مناسب دوشمیورمش! مقتدی‌بهمز اولان حضرت امام علیه‌الرحمة برچوق مسائل اجتهادیه‌ده دیکرلرینك قولی مصالح عبادی دها زیاده شامل بولندیغندن کندی قولی‌ده حق اولسه بیله دیکرلرینك قولنه رجوع ایتمش وبورجوعلریده علیه‌الرحمة حضرتلرینك شانلرینی بردها یوکسلتمش ایکن بونلرك بر باطلی براقوب‌ده حقیقت محضه‌یی قبول ایتمه‌لری شان وشرفلریله غیرمتناسب ایمش!

ای مفتیلر وای مدرسلر! حق‌الانصاف دوشونکزده برآی اول کشاد اولنماسی تحت وجوبده اولان شومکتبك آچیلماسنه ممانعت دکل‌ده مسارعت ایدیکز. بویاکلش ذهابلرکزده اصرار ایدوب‌ده ناملر کزك الی‌الابد بتون تاریخ صحیفه‌لرنده خلفلرکزله برابر کافهٔ اهل ایمان طرفندن لعنت ونفرتلرله یاد اولنمالرینه سببیت ویرمایکز.

لاهور - پنجابدن:

«وطن» غزته‌سی صاحبنك مدافعه‌سی

تقدیم سلام واحترامدن‌صکره: عبدعاجزه قارشی کوستردیککز توجهات مخصوصه‌یه تحمیدات مخصوصه ایله مقابله ایلر، وحل‌شبهاتم خصوصنده‌کی لطفکزه، استانبول غزته‌لرینك حقمده‌کی سوء ظن واسناداتنه قارشی حقیقت ایله مقابله ومدافعه بیوردیغکزدن دولایی عرض شکران فراوان ایلرم.

(یکی غزته) وامثالنك الطاف حمیدیه‌یه امیدوار احتراص، ومال ومناله نائل اولمق حرص وطمعنده بولنمقلغم یولنده‌کی اتهاملرینی تکذیبه حاجت کوره‌مم، هرکیم کندی وجدان صافنه مراجعت ایدرسه بواسناداتك بوش اولدیغنی واضحا اکلار. چونکه مسلمانلر طرفندن‌اعاناته احتیاجی‌اولان بردولتی کوروب‌ده بومعاونتك جیزفعله ایصالی ایچون بوتون وسع وطاقتمی صرف ایدر وبرچوق اقچه جمع ایتمه‌یه باشلار ویائمده حفظایله طوپلاندقجه پی‌درپی‌استانبوله‌کوندرمك وظیفه‌سنی درعهده ایتمش اولورسه‌م هیچ برانسان حکم ایده‌مزکه بن بویله بر دولتدن منفعت مالیه امیدنده بولنمش اوله‌یم، چونکه استفادهٔ مالیه زنکیندن امید اولنور زوکورتدن دکل.

بوندن باشقه اکر بن نشانلر ومدالیه‌لرله حائز امتیاز اولمه‌یی دوشونمش اولسه‌یدم (حجاز دمیریولی تاریخی) نامنده‌کی اثرمده‌عزت عابد افندی کبی رجال مشهوره‌نك ذم‌وتلعیننه وحکومت مشروطه‌نك مدح وثناسنه جسارت ایده‌بیلیرمیدم.

والحاصل بن ماینه قطعیاً مکتوب یازمدم ذاتاً بنم کبی بر آدم ناصل اولورده ماین ایله مکاتبه ومخابره ایتمك شرفنه نائل اوله‌بیلور. بن یالکنز برکره- حجاز دمیریولی نظارتی‌ده‌عهده‌سنده‌اولدیغی‌ایچون- نافعه ناظر اسبق مصطفی‌ذهنی پاشایه برمکتوب‌یازدم اوده دمیر یولنك مدینهٔ طاهره‌یه مواصلتندن دولایی رسم کشاد مناسبتیله بعض اشراف واعیان اسلام‌وغزته صاحب‌امتیازلری‌رسماً دعوت اولنمش‌واومیانده‌ده انکلیز غزته‌جیلرندن‌ده برایکی کشی دعوت اولنمش ایدی. بومناسبتله یازمشدم. (شمدی تخطرایده‌میورم او وقت بوکا دائر یازیلان شیلرده بیلمم بنم اسمم وارمیدی یوقمیدی.)

بومکتوبمده هند وسائر اقطار اسلامیه مسلمانلرینه حجاز دمیر یولی اعانه‌سی ایچون پك نافع، مؤثر برتشویق‌مقامنده ایدی. چونکه اورسم کشاده دعوت اولنان اکابر واشرافك مملکتلرینه عودتده کندی فعللرینه اعانه‌یه ترغیب وتشویق ایده‌جکلری وبوندن دولتك کلی استفاده‌ده بولنه‌جغی طبیعی ایدی. وظن ایدرم بنم بومکتوبمده‌ده اخلاص ومحبت صادقه‌دن باشقه برشی کورلمز. چوق کره ممدوح پاشایی بوحجاز دمیر یولنك اصلاحنه‌واونك منافعنه اوله‌رق جمع اعاناتك تکثیرینه تحریص ایتمش ایدم.

نشانلر حقنده‌ده بوندن اول سویلدیکمی تأکید ایلرم که بن بدایةً هیچ بروقت بویله برامله بولنمدم. فقط مصطفی ذهنی پاشا دردنجی رتبه‌دن عثمانی نشانی کوندردیکی وقت‌ده اعاده ایتمه‌یی مخالف نزاکت بولدم وحتی کندیسنه (اکر نشانی کوندرمه‌دن اول بوخصوصده

رأیمی صوره ایدیکز اونی قبول ایتمیه‌جکمی بیلدیرر ایدم . فقط آرتق کوندرمش بولنیورسکز بونی سزه رد واعاده‌یی موافق آداب کورمدم) دیه یازمشدم .

ایمدی سزدن نیازم : بومکتوبمی (منار) جریدهٔ معتبره‌سیله نشر ایتمکدر . برده ترکجه غزته‌لر وعلی‌الخصوص (یکی غزته) یه بنم مابینـده بولندیغی یازدقلری مکتوبمك نشر اولنمسنی مصرانه توصیه واخطاردر . تا که هر کس اونك طوغریسی یوقسه اصلی فصلی اولمیان رارجوفه‌می اولدیغنی اکلاسین واسلام غزته‌جیسی کیم اولورسه اولسون هیسنك اوزرینه بوطوغری اولمیان اتهام واسنادك اورته‌دن قالقمسنه چالیشمق واجبدر .

اونلرك غیرت اسلامیه‌لرندن‌ده بورجامك قبولنی امید ایدیورم که تبرء دخی تظاهر ایتسین . یوقسه بنم کنج ترکیانك حق وانصافدن اوزاقجه بولندیغی حقنده‌کی ظنمده خطا ایتمه‌مش اولورم . باقی احترامات فائقه‌مك قبولی استرحامی سعادت وسلامتکز تمنیاتنه تردیف ایلرم افندم .

« هندستان : لاهور - پنجاب » وطن غزته‌سی صاحبی محمد انشاالله

⁂

پاریس‌دن مکتوب :

پاریس ٦ کانون اول ١٣٢٥

بعدالسلام . عید سعید فطرك التنجی کوننه مصادف اولان تشرین اول رومینك سکزنجی پنجشنبه کونی مساژری ماریتیم قومپانیه‌سنه منسوب نیژر واپوریله درسعادتدن حرکت و ایرتسی کونی ساعت طقوز راده‌لرنده ازمیره مواصلت اوله‌رق اوکون شهرك قوقاریالی وکوزتپه‌جهتلری وسائر شایان تماشا محللری وایرتسی کونی‌ده مسلك جدیدمه تعلق اعتباریله محاکم عدلیه زیارت اولندی . وقوع بولان مشاهدات نتیجه‌سنده اهالئ بلده‌نك ارباب تجارتدن اولدیغی وشهرده برفعالیت تجاریه‌نك موجودیتی اکلاشلمش ایسه‌ده محلی تجارت محکمه‌سنی زیارتمده جالب دقتم اولان لیسته‌ده طرفینك کاملاً ... اوله‌رق کوسترلمسی ... لرك خصوصات تجاریه‌ده پك ایلرولیه‌مدکلرینی یاخودوقوع بولان مناسبات تجاریه‌لرنده حیله ویاتقصیر کبی برشی ارتکابنه تنزل ایتمیوب کمال استقامت ایله ایفای معامله ایتمکده اولدقلرینی وبناءً علیه محکمه‌جه موجب حل مسأله احداث ایتمدکلرینی افهام ایدوب بوایکی شقدن هانکیسنك واقعه مطابقتی آکلاشلمق اوزره یمش پازاریله بدستان وجواری زیارت اولنمش ایسه‌ده حل مسأله اولنه‌میوب آنجق ازمیر جنایت محکمه‌سیله بدایت واستیناف جنحه محکمه‌لری لیسته‌لرینك اثنای تدقیقنده ارباب جنایتك علی‌الاکثر ... اولدیغی کورولنجه کیفیت جداً تأثرمی موجب ومسأله‌نك‌ده حلنی مستلزم اولدی .

... لرك عناصر سائره افرادینك تعمیم معارف امرنده‌کی مساعئ خصوصیه‌لرینه رغماً هرشیئی حکومتدن بکلیه‌رك و (العلم فریضةٌ علی کل مسلم ...) حدیث نبویسی کبی بر امر بولندیغی حالده وادئ جهالتده پویان اوله‌رق دینلرینی آکلایه‌مدقلری جهتله سعادت اخرویه‌یه مظهریتلرینی متعسر ایلدکلری کبی سعادت دنیویه‌دن‌ده بی‌بهره قالوب ثروت عمومیه‌لری متناقص وطولاییسیله اعتبار ذاتیلری منکسر اوله‌رق تجارت ایله اشتغال شویله طورسون هریرده خدمات خسیسه‌ده قوللانلغه باشلانلمش وایچلرندن برچوقلرینك سن صباوتلرنده‌کی صورت تربیه‌لرینه کوره عطالت ایچنده امرار حیاته آلشمه‌لرندن ناشی علوجناب ، استقامت ، کرم وعنایت کبی اوصاف عالیه‌دن تجرد ومحیطك تأثیراتنه تبعیت وقبح جهتنه معطوف اولان استعدادلرینی اظهار ایله افعال مذمومه ومقدوحه ارتکابنه مباشرت ایتمش اولدقلرینی وعنصر مهمك شوحال پریشانئ اجتماعیلرینی کورمیان یاخود کوروبده کمال دنائتلرندن ناشی تداویسنه مراجعت ایتمیان ظلمه‌نك قربان غفلتی بولندقلرینی آکلادم ، اودرجه غریق بحر تفکرات اولمشم که واپورك حرکتنی آکلایه‌مدم . نه‌دن صکره واپورك ازمیر کورفزنده سیر ایتمکده اولدیغنی آکلانجه همان الده‌کی دوربین ایله اطراف واکنافه عطف نظر ایتدمسه‌ده سیرك قوراق والدکمه‌مش محللردن اولدیغنی وبوبابده افراد ایله حکومتك وظیفهٔ مودوعه‌لرینی ایفاده تعلل کوسترمش وکوسترمکده بولنمش اولدقلرینی آکلانجه ینه تأثرم عودت ایلدی . اووادیلره شمندوفر والکتریقلی ترامووای وسائره کبی وسائط حاضرهٔ مدنیه انشاایدیلوبده ثروت مملکتك تزایدینه وطولاییسیله حائز اکثریت اولان عنصر اسلامك مادةً ومعناً ترقیسی اسبابنك استکماله‌سعی وغیرت ایدلسه ، فنامی اولور دیو دوشونمکده ایکن بوکبی وسائط نقلیه‌نك همان انشاسی لزومنك دین ودولته پك بیوك بر خدمت اولدیغنه وبوخصوصده اضاعه ایدیله‌جك وقتمز اولمدیغنه وعکس تقدیرنده اخلافك بزلری تعییب ایده‌جکنه قناعت حاصل ایتدکدن وخاك پاك وطنه بربوسهٔ وداع اتحاف ایلدکدن صکره آطه‌لر دکزینه داخل وایرتسی پازار کونی علی‌السحر پیره‌یه واصل اولدق .

همان ساحله چیقه‌رق پیره ایله آتنه آره‌سنده آمدشد ایدن قوهٔ الکتریقیه ایله سیر وحرکت ایلین ترنله آتنه‌یه عزیمت ایلدم . تالیسلره ، صولونلره ، سوقراطلره ، پلاتونلره مقر حکومت اولمش بولنان آتنه آقره پولیسلر ، پارته‌نونلر لطافت معماریه‌لری بقایاسیله اعلان عظمت واحتشام ایتمکده ایدی . عربلرك (مدینة‌الحکما) دیدکلری بوبلدهٔ دلارانك شمدیکی حالیله‌ده اطلالندن استدلال اولنان معموریت سابقه‌سی آره‌سنده برمقایسه یاپله‌جق اولسه ، او آباء تاریخیه‌یه نسبتله ابنای حاضرهٔ یونانیه وارث کمالات قد مادکل ایمش کبی تلقی اولنسه سزادر . هردرت سنه‌ده بردفعه اقوام موجوده سپورمر اقلیلرینه لعبتکاه اولان (استاد) نامنده‌کی محل ایله تامپل دوژوپیتر ، آتنه آقاده‌میاسی ، دارالفنونی تماشا اولندقدن صکره محلی موزه‌سنه شتابان اولدم . اوراده‌کی آثار قدیمهٔ تاریخیه ایله فرعون وسائره‌نك مومیالری ومیتولوژی دورینه عائد آلهه‌لرك هیاکلی جالب دقت وحیرتم اولدی . اودرجه‌ده‌کی ادوار اولین انسانیه بتون موجودیتله تجسم ایتدی همان عظمت الهیه‌یی دوشونه‌رك وظیفهٔ تحمیدی ایفا ایلدم . شاعرك :

حب سوادن میلی کس ، دنیاده قالمازهیچ کس ، الله بس باقی هوس
سوزی وارد خاطر اولنجه نه کبی تفکراته جلوه کاه اولدیغمی

تصویر ایده‌مم . وقتم مساعد اولسه ایدی پارته‌نون ، أره‌ختیون ، هه‌رودتیاترسی ، معبدظفر موژلر تپه‌سی وسوقراطك محبسی بقیاتی‌ده زیارت ایده‌جك ایدیسه‌مده واپورك وقت حرکتی اولان ظهردن اول واپورده بولنمق اوزره همان عودت ایلدم .

واپورمز صالی کونی اقشامی ناپولی‌یه مواصلت ایدنجه وقتك کیجه اولمسنه رغماً ساحله چیقه‌رق شهرك بعض محللرینی زیارت ایلدمسه‌ده فرانسزجه‌یه آشنا بر رهبره تصادف ایده‌مدیکمدن بر آز مشکلاته تصادف ایلدم. مع‌هذا شهرك اسکی ویکی قسملرینی غالری دینلن محلی وقراله مخصوص سرایی بلدی دائره‌سنی زیارت ایتدکدن صکره واپوردن چیقدیغم زمان تصادف ایلدیکم اهالینك کثرتی زائل اولنجه اسبابنی صوردم . ایتالیانلرك شرقلیلر کبی کیجه‌لری بك زیاده اوطورمامقده اولدقلرینی وبعدالطعام یرلی‌یرینه چکیله‌رك استراحت کزین اوله‌رق شو خصوصده اولسون فرانسزلره شبیه بولنمدقلرینی آکلادم .

ماتابان برونی آچیقلرنده وایبونیه‌ن دکزیله مسینا بوغازنده تصادف ایدیلن فورطنه‌نك ، مارسیلیا کورفزندن چیقوب اسپانیانك شرقیله قورسیقه وساردونیا آطه‌لرینك وایتالیانك سواحل غربیه‌سنی هرج ومرج ایدن وسنه‌نك مواسم اربعه‌سنده دائمی اولان مشهور (مایشرال) جریانی سببیله برقات دها آرته‌جغندن اندیشه‌ناك اولدقسه‌ده قپودانك واپوری بونیفاچیو بوغازندن امرار ایتمیوب قورسیقه‌نك شمالندن طولاشدیرمسی فورطنه‌دن آزمتأثر اولمقلغمزه بادی اولدی. ونهایت مع‌السلامه پنجشنبه کونی اقشام اوزری مارسیلیایه مواصلت اولندی .

اواقشام استراحتدن صکره ایرتسی کونی شهرك شایان تماشا اولان مواقعنی زیارت ایچون علی‌السحر زقاقه چیقارق اولا پارسده بیله امثالنه تصادف ایدلمین مشهور (لونغ شان) سراینه شتابان اولدم . اشبو سرای بالجمله حیوانات اهلیه ووحشیه‌یی حاوی بر حیوانات باغچه‌سندن باشقه رسم وتاریخ طبیعی موزه‌لرینی محتویدرکه حقیقةً محیرالعقولدر . آرسلان وقپلانه قدر بالجمله حیوانات رأی‌العین کورلمکده اولدیغی کبی تاریخ طبیعی موزه‌سنده‌ده بونلرك اسکلتلری ایله صناعیلری موجود بولندیغندن کرك مکاتب طلبه‌سنك کرك اهالینك استفاده‌لرینی تأمینه مدار اولیور . قپوجی طرفندن افاده ایدلدیکنه کوره طلبهٔ مرقومه‌نك معلملری ایله برلکده هرهفته موزه‌یه کله‌رك توسیع معلومات ایتمکده اولدقلری اکلاشلمشدر. بوکبی موزه‌لر اك زیاده محتاج اولدیغمز مبانیدندر ظن ایدرم . سرایك جبهه‌سنده‌کی قاسقاتلر ایله هیاکلی جالب دقتدر.

بعده ایمپراطوریچه الیزابتك بحر سفید ساحلنده اقامتنه مخصوص اولوب بالآخره مکتب طبیه اتخاذ ایدیلن سراینی زیارت ایلدکدن صکره محاکم محلیه‌یی زیارت ایتمك اوزره رفقای عاجزی ایله اورایه شتابان اولدم . محاکم مزبوره مدعیٔ عمومیسی طرفندن ویریلن امره بناءً مستخدمیندن بری بزه رهبرلك ایدرك محکمه صالونلری ایله مذاکره اوطه‌لرینی وحکاملك اثنای محاکمه‌ده تلبس ایتمکده اولدقلری قیرمزی بنشلرك تعلیق ایدلدیکی طولابلرك موضوع بولندیغی اوطه‌یی ومستنطقلره عائد اوطه‌لری ومدعیٔ عمومیلك دائره‌سنی ومحکمه نزدنده‌کی توقیفخانه‌یی کوستردکدن صکره اعلامات حقوقیه وجزائیه اجرا دائره‌لرینی زیارت ایتدیردی . اعلامات غایت بسیط اولدیغی کبی منتظم دخی طوتلمقده‌در . اعلامات حقوقیه اجرا دائره‌سنده مارسیلیا محکمه‌سنك تحت اداره‌سنده اولان بلاد داخلنده متولد کسانك نفوس تذکره‌لرینك بر صورتنك موجود اولدیغی کورنجه سببنی صوده‌رق بلدیه دائره‌لرنده‌کی نفوس تذکره‌لرینك ضیاعی حالنده مراجعت وقوع بوله‌بیله‌جکندن تذکرهٔ مزبوره صورتلرینك دوائر مشارالیها طرفندن محکمه‌یه ارسال اولنمقده وبوکا علاوةً ازدواج مدنی مقاوله‌لری صورتلرینك‌ده کوندرلمکده اولدیغی اکلاشلدی .

وقوع بولان استیضاحمه جواباً بدایت محکمه‌سی رئیسی ایله مدعیٔ عمومیسنك سنوی اون بیك ورئیس ثانینك یدی بیك واعضالرك آلتی بیك ومدعیٔ عمومی معاوننك بش بیك فرانق معاشلری اولدیغی ومایس افرنجی ابتداسندن تشرین اول افرنجینك اون بشنه قدر ممتد اولان یاز موسمنه مصادف ایامده صباحلین آلافرانقه ساعت طقوزده وسنه‌نك دیکر قسمنده بعدالظهر آلافرانقه ساعت اوچده محاکماته بدء ومباشرت ایدیله‌رك ختام محاکماته قدر اشتغال ایدلمکده اولدیغی رهبرمز طرفندن اتیان ایدلدی .

عدلیه دائره‌سندن مفارقتدن مقدم محاکمك هرطرفنی کزمکلکمز خصوصنده مستخدمیندن برینی رفاقتمزه تعیین ایلمسندن طولایی بدایت مدعیٔ عمومیسنه وظیفهٔ تشکری ایفا ایچون ملاقی اولدیغمزده مومالیه مسائل حقوقیه‌نك اهمیتندن بحث ایله بو خصوصده ملل واقوامك یکدیکرندن استعانه ایتمکده اولدقلرینی وعثمانلیلر طرفندن فرانسه‌یه برهیئت عدلیه اعزام ایله قوانین غربیه‌یه وقوف پیداسی حقنده ابراز اولنان آرزویه مقابل بعضاً فرانسه محاکمی طرفندن دیپلوماسی طریقیله بعض مسائل معضله‌نك حلی ضمننده حکومتمزه مراجعت ایدلمکده اولدیغنی سویلدی. اشبو مسائلك وراثته متعلق خصوصاتدن اولدیغی وفتواخانهٔ عالیه‌ده بعدالتدقیق فرانسه حکومتنه بیلدیریلن مواددن بولندیغی محتاج ایضاح دکلدر .

مومالیهك افادات واقعه‌سی موجب ممنونیتم اولدی . چونکه کندیلرینی محیٔ مدنیت بیان فرانسزلرك بو خصوصاتده اولسون اظهار عجز ایله بزلره وقوع بولان مراجعتلرندن طولایی عمومزه راجع اولان شرفی حاصل ایتدیرن شبهه‌سز دین مبین احمدیدر . اویله بر دین‌که احکام منیفه‌سی اشبو یکرمنجی عصرده بیله کندیسنه تبعیت ایدنلرك سعادتنی تأمینه کافلدر . اویله بر دین‌که کندیسندن اجتهاد ایدن فقهای عظام رحمهم‌الله‌تعالی حضراتنك سعی واهتماملری آکلاشیلان احکام دنیویه‌دن بعضلرینك بوکبی احکامه مقابل اولمق اوزره روما مدنیتی ایله قوانین ومؤسساتنه توارث ایدن فرانسز وانکلیز وآلمان وآمریقالیلر طرفندن موضوع قوانین وعاداته نسبةً دها زیاده موافق عقل وحکمت وعدالت اولدیغی اثبات ایله ادعای

رجحانیت ایدییور . ازجمله اعمانك عقدی بزده صحیح اولدیغی حالده فرانسه قانون مدنیسی طرفندن عدم جوازینه حکم اولنوب بهمه‌حال آخرك وکالتی لاحق اولمق صورتیله صحیح اوله‌جغی قبول ایدلمشدر. بوجهتك آلمانلرده بیله احکام اسلامیه کبی قبول ایدلمسی فرانسز اولمسی اعتباریله حسیات رقابتکارانه‌یی مستلزم اولمسندن ناشی اوله‌جق که قانون مدنی معلمی طرفندن درس اثناسنده اعمانك اشبو حقوقدن محروم براقلمسی لزومنك پك‌ده موافق اولمدیغی اتیان ایدلمشدر .

اخیراً معلم موماالیه طرفندن خانه‌سنده شرفزه کشیده ایدیلان چای ضیافتنده احکام قانونیه‌مزی تصریح ایدیلنجه کندیسنك موجب ممنونیتی اولدی . بوکبی خصوصی ملاقاتلرده بر وسیله اتخاذ ایله احکام اسلامیه‌نك علویتندن بحث ایتمك مادی ومعنوی فائده‌مزی مستلزم اوله‌جغنده شبهه یوقدر .

صدده کلنجه : مارسیلیاده برکیجه قالدقدن صکره پارسه متوجهاً حرکت و پارس حقوق فاکولته‌سنك یوم کشادینه‌قدر شهری طولاشمق موجب فائده اوله‌جغنه قناعت حاصل ایلدیکمدن پارسك مبانی مشهوره‌سنی زیارت ایلدم آنجق ناپولیونك مزارینی محتوی اولان متقاعدین عسکریه سراینك برقسمی اثنای محارباتده ضبط ایدیلن طوپ وبایراق کبی شیلرك تشهیرینه تخصیص ایدلمش اولوب سرای مذکوری اثنای زیارتمده سلطان مصطفای ثالث زماننده اصاغه ایدیلوب ظنمه کوره ناپولیونك مصر سفری اثناسنده ضبط اولنان طوپلرمزی کورنجه متأثر اولدیغم کبی کلمهٔ توحیدی حاوی اولان اسکی علملرمزدن طولایی‌ده مأیوس اولدم . کوکلم جهان اسلامك دائما مظفر اولمسنی آرزو ایلدیکندن مغلوبیتی ناطق علاماتی کورمك ایستمیوردم . مع‌هذا اوائل اسلامده حضرت رسول اکرم [صع] افندمزك نصایح پیامبرانه‌لرینی دکلیوب برمغلوبیته کرفتار اولان صحابه‌نك حالنی دوشونه‌رك بونك دخی تجلیات الٰهیه‌دن اولدیغنه ورضادن بشقه یاپیله‌جق برشی بولنمدیغنه قناعت حاصل ایدرك متسلی اولدم .

نهایت تشرین ثانی افرنجینك اون بشنجی کونی پارسك حقوق فاکولته‌سنه دوام ایتمکه باشلادق . طوغریدن طوغری‌یه دوقتورا درسلرینی تعقیب ایتمك ممکن ایکن — چونکه عثمانلی حقوق مکتبی شهادتنامه‌سی لیسانسیه شهادتنامه‌سی کبی قبول ایدلمکده اولدیغندن دوقتورا صنفلرینه دوامه مساعده اولنیور — لیسانسیه قسمنده روما حقوقی، فرانسه قانون مدنیسی فرانسز تاریخ حقوقی ، حقوق اساسیه ، علم اقتصاد تدریس ایدلمکده اولدیغندن وبونلر ایسه مجهولمز بولندیغندن شمدیلك لیسانسیه برنجی سنه‌سنه دوامه باشلادق .

ظن ایدرم که سوزلرم موجب صداع اولمغه باشلادی، آنکچون بوراده کسمکه مجبور اولیورم . باقی سلام وسلامتلر ...

**

لوندره‌دن :

لوندره‌ده مسلمانلر

هندستان معتبران اسلامیه‌سندن بعض ذواتك مقام خلافت علیایی زیارت ایده‌جکلری حقنده اخیراً معتبر (صباح)ده اوقودیغم بر روایت سزه شو سطرلری ارسال ایچون وسیله اولدی . انکلتره‌یه ایلك ورودم سنه‌سی اولان ۱۸۹٤ ده لوندره‌ده « انجمن اسلام » نامیله بر جمعیت موجود ایدی . اکثر اعضاسی هندستان قطعه‌سندن کلن طلبهٔ مسلمیندن مرکب اولمق وینه‌اونام ایله هندستان انکلیزینك بعض جهتلرنده موجود جمعیتك بر شعبه‌سی بولنمق اوزره احداث اولنان بو انجمن اساساً بوندن ۲۳ سنه مقدم یعنی ۱۸۸٦ تاریخ میلادیسنده تشکل ایتمشدر . الیوم « مسلمان جمعیتی » نامیله یاد ایدیلن بو هیئت مسلمه بر آرالق خیلی نفوذ کسب ایتمش وادارهٔ زائله‌نك معایبنی بیلمکله برابر امور شرقیه‌نك بحرانلی زمانلرنده دولت عثمانیه‌یه اجانب طرفندن بعض حقسز هجوملر دخی وقوع بوله‌بیلدیکنی کوره‌رك مملکتمزی غربیونه قارشی خیلی مدافعه ایلمشدی ، حتی مشهور (دەیلی نیوز) غزته‌سی پك شدتله ترکیا علیهنده بولندیغی صره‌لرده انجمن اسلامی سلطان سابقك پاره‌سیله ارائهٔ موجودیت ایدن بر هیئت صورتنده کوسترمك ایسته‌مش ایدی که بوده صرف بر ذهاب سخیفدن عبارت ایدی . انجمن اسلامك طلبهٔ شرقیه‌نك واسباب معیشتی محدود سائر مسلمانلرك دیشندن طیرناقندن آرتیره‌رق طوپلایه کلدکلری اعانات ایله ادامهٔ موجودیت ایلمش اولدیغنی پك ایی بیلیورم . لوندره‌کی جمعیت اسلامیه‌نك اك زیاده ترویج منافعنه چالیشدیغی واك آز روی مودت کوردیکی بر حکومت وار ایسه اوده حکومت عثمانیه‌در. عقد نکاح کبی ویادفن اموات کبی حادثات حیات بشرده ، ترتیب صلاة عید کبی وظائف دینیه ایفاسنده وسیاسی پروتستو اجتماعلری استحضاری کبی مشرق اسلامك وعلی الخصوص عثمانینك مدافعه‌سی امرنده لوندره جمعیت اسلامیه‌سنك کوستره‌کلدیکی غیرتلر یالکز تقدیره دکل حتی فعلاً تشویقه سزا حرکات خیریه‌دندر مشروطیتك عثمانیلره بخش ایلدیکی حریت سببیله مسلمان جمعیتی خلافت اسلامیه مقامنه عقد رابطه ایچون دها زیاده فرصت بولمق امنیه‌سنده‌در. مبعوثان عثمانیه‌دن بر هیئت مسافره‌نك کچن یاز لوندره‌ده بولندیغی صره‌ده بوجمعیتك دخی بر لازمهٔ مهماننوازی ابراز ایلمسنه بوراده ذکرندن اجتنابه لزوم حس ایلدیکم بعض موانع احداث اولنمسی اعضای جمعیتی پك زیاده مغبر الخاطر ایلمشدر .

لوندره جمعیت اسلامیه‌سی توسیع نفوذ آرزوسنی استحصال خصوصنده اوته‌دن بری پك چوق موانعه مصادف اولمشدر. مع‌مافیه بقای موجودیته ینه موفق اولوب کیتمکده‌در . هندك اك معروف فضلای رجال حکومتندن اولوب برایکی سنه‌دنبری هندستان نظارتنك مجلس اداره‌سنده مسلم اعضا صفتیله لوندره‌ده بولنمش اولان سید حسین بلکرامی جمعیتك ریاستنی قبول ایلمشیدی . فقط خیلی مسن اولان بو ذات انکلتره‌نك اوتملی و سورکلی قیشنه تحمل ایده‌مدیکندن اخیراً

هندستانه عودت ایلمشدر . بونك اوزرینه جمعیت اعضاسندن بعضلری ریاست وکالتنی قبول ایتمکلکم ایچون بنده کزه کلدیلر. فقط بیت‌المال ملتدن چیقان آیلقله دکل انجق تشبثات شخصیهٔ علمیه ایله انکلتره‌ده ادامهٔ حیات ومحافظهٔ موقع اجتماعی ایدن بوعبد عاجز اکثریا لوندره‌یه یوز کیلومترویه یقین مسافه‌سی بولنان کمبریج دارالفنوننده بولنمغه مجبور اولدیغم ایچون هر ایستدیکی زمان جمعیت اسلامیه‌نك تدویر امورنده اشتراك خدمتم بولنه‌ماز ؛ بوجهتله ریاست وکالتنی عدم قبولده معذور اولدیغمی سویلدم . مع‌مافیه سابقده اولدیغی کبی ینه جمعیتـه المدن کله‌بیلنی یاردمده بولنـه‌جغمی وعد ایلدم . کندیلرینه تازیانهٔ غیرت اوله‌بیلور امیدیله شوکتلو پادشاه‌حاضر حضرتلرینك اوصاف مبارکهٔ مقتضیه‌یی حائز برخلیفهٔ صحیح بولندقلری حقنده مثاللر عرض‌ایتدم. وناسه قارشو اولان معاملات شـاهانه‌لرینی تدقیق ایدن اوروپالی بر قادینك پادشاه حاضرمز حضرتلرینی (Saint ولی) دیه‌توصیف ایلمش اولدیغنی دخی علاوهٔ مطالعه ایلدم .

چندماه مقدم لوندره سفارتی امام سابقنك ابقاسنی رجا ایچـون یتمش قدر امضایی حاوی حکومت عثمانیه‌یه تقدیم ایلدکلری عریضه‌یه قطعیاً بر جواب ویرلمه‌مسی اعضـای جمعیتی پك متأثر ایلمشـدر . مشروطیتك ایجاب ایتدیردیکی تبدلات اصلاحیه‌نك ممالك اجنبیه‌ده‌کی سفارتانه تشمیلنده کویا یاپیله‌جق الك مهم شی یالکز ایکی‌اوچ سفارت امامنك تبدیلندن عبارت ایمش کبی طوتدیلرده اون‌سکز اون طقوز سنه‌دنبری لوندره‌ده امامت ایدن بر آدمی جف‌القلم تبدیل ایلدیلر . هیـچ برفضلی بولنمامش بیله اولسه یالکز بویله‌سنین مدیده‌نك تأمین ایلدیکی شرف قدم وتجربه نظر اعتنایه آلنمق لازم کلوردی .

مقدما لوندره جمعیت‌اسلامیه‌سی دینی‌وسیاسی تعصبله متهیج‌اولان بعض کیمسه‌لره‌مقابلهٔ برخیلی‌نشریات‌مدافعه‌کارانه‌ده دخی‌بولنمش‌ایدی. اخیراً « اسلامیتك ظهور وترقیسی‌ایله حیات حضرت‌محمد » عنوانیله بوندن تقریباً ایکی‌یوز اللی‌سـنه اول برانکلیز عالمی طرفنـدن یازلمش اولان اثرمهمك مسوده‌لرینی اله کچوره‌رك طبع ونشرینی تحت قراره آلمشـدر . معلوم اولدیغی اوزره دکل‌بوندن ایکی بچق‌عصر اول حتی بوکون بیله اسـلامیت لهنده مؤلفین غربیـه طرفندن یازیلان آثار معدوم عد اولنه‌جق قدر آزدر . هله برقاچ قرن‌اول عالم اسـلامیت حقنده ممالك غربیـه‌ده وعلی‌الخصوص انکلتره‌ده نشرایدلمش اولان مؤلفات سوءظن ایله ، روایات مخیله ایله ، غلطات افکار والفـاظ ایله مملودر. ایشته ۱٦۳۲ ایله ۱٦۷٦ سنه‌لرنده یاشامش وحکمت وطبابت وادبیـات ایله اشـتغال ایدرك شهرت بولمش اولان دوقتور هانری استابس نام ذاتك مدققانه وبیطرفانه یازمش اولدیغی اثرعالم اسلامیت حقنده‌کی آثار قدیمهٔ غربیه آره‌سـنده شرفلی براستثنا تشکیل‌ایدر . زماننده‌کی اهل کلیسادن سربستیٔ افکاری جهتیله اعتزال ایتمش اولان دوقتور استابس اسلامیت حقنده‌کی مذ کور اثرینی نشره موفق اوله مامشدر . مسـودهٔ اثر (بریتیش موزه‌ئوم) کتبخانه‌سـنده موجود اولدیغی کبی برنسخه‌سی دخی نیم غیر منتظره‌دن اولمق اوزره جمعیت اسلامیه کاتب حاضری حافظ محمدشیرانی افندینك النه‌کچمشدر . بونك نشری آلتمش‌بش ، یتمش‌انکلیز لیراسی قدر برمصرفی موجب اوله‌جغی تخمین ایدیلیور . ممالك عثمانیه‌نك خارجندن کلن مسلمانلر ایله بعض محب‌اسلامیت‌انکلیزلرك ویردکلری اعانه‌نك‌مقداری‌شمدی‌یه‌قدریکرمی کسورلیرایه بالغ اوله‌بیلدی. وطنداشلرم ارەسنده‌دخی‌بوامرخیره یاردم ایتمك استیانلر بولنه جغندن کیفیتك بوراده ذکرینی مناسب کوردم . اعانه ویره‌جك ذوات (صـباح) اداره خانه‌سی واسطه‌سـیله طرف عاجزانه‌مه مراجعت ایدرلرایسه جمعیت اسلامیه‌دن آله‌جغم مقبوضلری ینه صباح اداره‌سی واسطه‌سیله کندیلرینه ارسال ایلرم .

لوندره ۱۸ کانون‌اول افرنجی سنه ۱۹۰۹

« صباح » خلیل‌خالد

صراط مستقیم

لوندره‌ده‌کی قارداشلرمزك طبع ونشرینی تحت قراره آلدقلری بو اثرك درجـهٔ اهمیت وفوائدینی نظر اغنیـایه آله‌رق بوبابده‌کی آرزویه امتثـالاً بعض ذواته مراجعتله جمع اعانه‌یه باشـلادق . قارئلرمزك‌ده بو امرخیره اشـترا کاری مأمول قویدر . چونکه اسـلامیت ایچون بالفعل چالیشـه بیله‌جك زمانك حلول ایتمش اولدیغی اعتقادنده‌یز . ولوکه اوچ‌بش غروش اولسون ، ممکن اولدیغی قدر برمعاونت‌ایله ، اوراده‌کی قارداشلرمزك دین‌جلیلمزی اوروپالیلره طانتمق خصوصنده‌کی تشبثات دیندارانه وخالصانه‌لرینه ظهیر اوله‌جق حمیتلی‌مسلمانلرك بوراده‌ده بولوندیغنی کوستره‌رك اونلری شوق‌وغیرته کتیرمك لازمه‌دندر . حتی یالکز بویله کوچك ایشـلرده دکل ، دها بیوك امور وخصوصاتده دائما مظاهرت ومعاونتدن کری طورمایه‌جغمزی مسـابقه ایدرجه‌سنه براشـتراك ایله کندیلرینه آکلاتملم . اعانه‌یه اشتراك ایدن ذواتك‌اسملری قابده یازیلی‌در. طوپلانه‌جق مبالغ فاضل محترم خلیل خالد بك افندی آدرسنه کوندریله‌جکدر .

طاشکندده مسلمانه جمعیت خیریه‌سی

طاشکندده‌منتشر« ترکستان‌ولایتی غزته‌سی » شوکونلرده‌مسلمان جمعیت خیریه‌سنك کشاد ایدیله‌جکنی یازیور ، جمعیتك مقصـد تشکلی فقیر وعلیل مسلمانلره‌معاونت ایتمکدن‌وبیکس‌اطفالك تعلیم‌وتربیه‌سیله مقید اولمقدن عبـارت بولنه‌جقدر. بوندن بشقه فقرا وعجزه‌یه ملجأ ومأوی اولمق اوزره دارالعجزه ودارالایتام تأسیسنه جمعیت صرف غیرت وهمت ایده‌جکدر. جمعیتی میدانه کتیرمك چوقدن برومتصور ومقرر ایسه‌ده اعطای رخصت خصوصنده ایقاع‌مشکلات، تشبثی‌تأخیر وتعویق ایلمکده ایدی. فقط متشبثلرك غیرت وثباتی سـایه‌سنده هر مشـکلك دفعنه چاره بولنمش وغیرت کش مسلمانلرك مرامی حاصل اولمشدر.

« باکو : صدا »

« مطبعهٔ خیریه » وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقيم

١٣٢٦

اخطار : مسلكمزه موافق آثار جديه مع الممنونيه قبول اولنور . درج ايدلميين آثار اعاده اولنماز .

دين، فلسفه، علوم، حقوق، ادبياتدن وسياسياتدن وبالخاصه كرك سياسي وكرك اجتماعي ومدني احوال وشئون اسلاميه‌دن بحث ايدر وهفته‌ده بر نشر اولنور .

آبونه بدلی

	سنه‌لكی	التی آيلغی	
ممالك عثمانيه ايچون	٨٠	٤٠	غروش
روسيه »	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبيه »	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابو العلا زين العابدين ـ ح . اشرف اديب

تاريخ تأسيسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در .

قيرله‌دن مقوا بورو ايله كوندريليرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلينير

عدد : ٧٠ ‏ ٢٤ ذی‌الحجه ٣٢٧ پنجشنبه ٢٤ كانون اول ٣٢٥ ‏ اوچنجی جلد

اسلام وهانوتو

[مابعد]

هيسنك مقصدی‌ده مسلمانلرك حالنی اصلاح مسئله‌سنده اونلرك دينلری حقنده‌كی اعتمادلرندن ، اطمينانلرندن استفاده ايتمك جهتنه منحصردر. اوحالده دينه بيليركه بتون عقلای أمتك يورومك ايسته‌ديكی غايت عقائد اسلاميه‌يی تصحيح ايتمكدن ، نصوص دينيه‌يی يا كليش اكلامق سببيله اعتقادياته كيرن خطالری ازاله ايلمكدن عبارتدر. بوصورتله عقائد بدعتك تحكمندن قورتولنجه اعمالده فساددن سلامت بوله‌رق ، افرادك حالی دوزلمه‌يه باشلار؛ بصيرتلر دينه، دنيايه عائد برچوق منافع تأمين ايدن علوم حقيقيه ايله تنور ايدر ؛ اخلاق برطاقم ملكات سليمه ايله تربيه كورور . افرادك بوصلاحی طبيعی بوتون أمته سرايت ايدر .

ايشته خلقی علوم دينيه‌يه دعوت ايدن بر آدم ايشتديكزمی ، بيليكزكه مقصدی بودر ؛ ياخود انسانلری تربيهٔ دينيه‌يه تشويق ايله‌ين بريوكسك سس طويديكزمی ، اكلاييكزكه غرضی بوندن باشقه برشی دكلدر ؛ هم مسلمنك حالنی اصلاح ايتمك ايسته‌ينلر ايچون سلوك ايده‌جك ديكر طريق يوقدر . زيرا بومقصده وصول ايچون ديندن عاری اولان هانكی طريق حكمته ، هانكی واسطهٔ تهذيبه مراجعت ايديله‌جك اولسه يكی بربنا قورمق احتياج قطعيسی كنديني كوستركه اوبنايه لازم اوله‌جق موادك هيچ بری موجود اولمديغی كبی اوسته ، قالفه نامنه‌ده كيمسه بولنه‌ماز .

ايی يا ! مادامكه دين أمتك اخلاقنی تهذيبه ، احوالنی اصلاحه كافلدر ؛ مسلمانلری اسباب سعادتی تحری‌يه سائقدر ؛ مادامكه مسلمانلرك دينلرينه قارشی بوقدر اعتمادلری واردر ، دينده الارنده‌در ؛ مادامكه مسلمانلری دينك صاف . نزيه اولان شكلنه ارجاع ايتمك ايچون چكيله‌جك صيقنتيلر هيچ بيلمدكلری، طانيمدقلری برشيئی وجوده كتيرمك ايچون اختيار اولنه‌جق مزاحمه نسبتله پك خفيفدر؛ نه‌دن دينی براقه‌لم‌ده باشقه بروسيلهٔ نجات آرامايه قالقيشه‌لم ؟!

مصرده اولسون ، سائر يرلرده اولسون ، مسلمانلری دينك شكل صحيحنه ارجاع ايتمك ايسته‌ينلرك نه آوروپاليلره ، نه‌ده كندی مملكتلرنده‌كی غير مسلم عناصره قارشی فتنه آياقلاندرمق اصلا خاطرينه كله‌مشدر . بونكله برابر خرستيانلردن بعضلری دينه عائد بر سوز ايشتديكی كبی ماهيتنی اكلامق طرفلرينه ياناشمايه‌رق اونی مخيله‌سنده قورقونج بر شكله صوقيورده صوكره اونك خيالندن اوركيور ، بعضيلری‌ده اويله ظن ايديوركه مسلمانلر اويانيرلرده بولندقلری حالی اصلاحه چاليشيرلر، دينلرينه قاريشان بدعتلری آته‌رق خالص مسلمانلغی اله آليرلرسه آرتق الارنده‌كی وحدت جامعه‌يه صيم صيقی صاريليرلر ؛ كندی ايشلرينی دوزلتمك ايچون بربرلرينك معاونتنه مراجعت ايدرلر؛ وقتيله ايچلرينه آلمش اولدقلری يابانجيلردن استغنا كوستررلر؛ بناءً عليه خرستيانلرك برچوغی محضا مسلمانلرك غفلتی سايه‌سنده الده ايتديكی بوقدر منافعدن محروم قاليرلر . بويله بر ذهاب اولا صاحبنك نفسنه قارشی بر سوء ظندر؛ زيرا كنديسنك غافل آولايان بر طولانديريجی، آچيق كوزلی بر صويجی اولديغنه اعتقاد ايتمش اوليور. ثانياً مسلمانلر حقنده‌ده سوء ظن بسله‌مش اوليور ؛ چونكه معارفده نه قدر ايلری كيدرسه كيتسون ، شوكت وقدرتی نه نسبتده ترقی ايدرسه ايتسون، غنی وطنك اولادی بر برندن مستغنی اوله‌ماز. شوقدر اوله بيليركه مثلا بوكون غير مسلملر حقسز اوله‌رق تأمين ايتدكلری برمنفعتی اوزمان حقلی اوله‌رق تأمينه مجبور قاليرلر . كذلك بوكون اوطورديغی يرده بره يوز قازانان

اجنبیلر اوزمان براز فضله یورولق شرطیله معتدل برقازانجه قناعت ایدرلر. ذاتاًمسلمان حکومتلری شوکتك، سطوتك منتهاسنه وارمش اولدقلری زمانلرده بیله خرستیانلری مأموریتلرده قوللانیرلر؛ اجنبیلر بلاد اسلامیه‌ده پاره قازانیرلردی .

أوت مسلمانلری دینه تمسك ایتمه‌یه دعوت صورتیله شـو نتیجه استحصال ایدیله‌بیلیر : مثلا مصرده‌کی برمسلمان سوریه‌ده‌کی ، یاخود هندستانده‌کی ، یاخود مجمستانده‌کی ، یاخود افغانده‌کی ، یاخود دیکر بلاد اسلامیه‌ده‌کی دینداشندن معاونت ایستیه بیله‌جك حاله کلیر . زیرا هپسنك دردی بردرکه اوده دینه بدعت کیرمش اولمسندن عبارتدر. برمملکتده بوخسته‌لغه چاره بولندیمی ، شـفایاب اولان وجود دیکر مملکتده‌کی خسته‌یه مقتدا اولور .

لکن مسلمـانلری بوکونکی حالیله اتحاد دائره‌سـنه کتیرمه‌یه چالیشمق عقلای أمتدن کیمسه‌نك خیالنه بیله اوغرامامشدر . بویله برمقصد بسله‌ین آدمی تیمارخانه‌یه کوندرمك اك عاقلانه برتدبیردر !

بعض مسلمان محررلر حجك حکمتندن بحث ایدیورلرده بوفریضه بوتون اقطار عالمده‌کی ارباب ایمـانك برلشمه‌سنه سـببدر ؛ مسلمانلر آره‌سنده تعاون ایچون بوندن بویوك وسـیله یوقدر ؛ بناءً علیه امت بوندن استفاده ایتملیدر ، دییورلر . بویك طوغرو برسوزدر ، یالکز یاکلیش تلقی اولنمامیدر . بوسوزدن مقصد مسلمانلره آره‌لرنده‌کی رابطه‌دینی اخطار ایتمکدر. تا که بوزولمش عقیده‌لرینی، چیغیرندن چیقمش عمللرینی اصلاح ایتمك، یاخود قحط کبی، ظلم کبی زمینی آسمانی مصائبی مدافعه ایلمك خصوصنده بربرینه ظهیر اولسونلر . بو ایسـه عینی دین ایله تدین ایدن بوتون أمتلرجه خصوصیله آوروپالیلرجه پك طبیعی ، پك معروف بر ایشدر .

مسلمانلر بوکونلرده دولت عثمانیه‌دن ، سـلطاندن چوقجه بحث ایدیور ؛ بر چوقلری‌ده سلطان ایله مناسـبت پیدا ایدلمسنه طرفدار اولیور . بو حال هیچ کیمسـه‌یه تلاش ویرمه‌ملیدر . زیرا دولت عثمانیه بوکون حکومات اسلامیه‌نك اك بویوکیدر ؛ عثمانلی پادشـاهی سلاطین اسلامیه‌نك اك شوکتلیسیدر . مسـلمانلری اصلاح ایچون اورته‌یه آتیلان ارباب حمیته دست معاونتی اوزاده‌جق اك بیوك آدم انجق عثمانلی پادشـاهی اوله‌بیله‌جکی ایچون أمتی کرفتـار اولدیغی مصائبدن قورتارمق کندیسندن بالطبع امید ایدیله‌بیلیر . پك اعلا ! بوایشده آوروپایی تلاشه دوشورن نه‌وار که مسلمانلرك حقوقنی یوتمق ایچون آره‌لرنده اتفاق ایتمیه قدر وارییورلر ؟

شیمدی سـوز نفوذ دینی ایله نفوذ سیاسینك برشخصده جمعی مسئله‌سـنه کلدی . موسیو هانوتو آوروپا سلطنت دینیه‌یی سـلطنت دنیویه‌دن آییرمادقجه ترقی ایده‌مه‌مشـدر ، دییور . بو سـوزلری طوغری ایسـه‌ده هانوتو هرایکی سـلطنتك عینی شخصده اجتماعی مسئله‌سنك مسلمانلرجه نصل تلقی اولندیغنی بیلمیور .

پاپانك پادشـاهلری تختندن ایندیرمك ، قوماندانلری آفوروز ایتمك ، مملکتلره ویرکو طرح ایله‌مك ، برطاقم قوانین الٓهیه وضع ایتمك کبی خرسـتیان اقوام اوزرنده‌کی سـلطنت دینیه‌سی هیچ بر زمان مسـلمانلرجه کورولمش ، ایشـیدلمش شی دکلدر . أوت شریعت اسـلامیه اك بویوك حاکم اولان خلیفه یاخود سـلطان ایچون بر طاقم حقوق تقریر ایله‌مشدرکه سـلطنت دینیه صـاحبی اولان قاضی‌ده او حقوق یوقدر . سـلطان داخلی سـیاستیله مملکتك امورینی اداره ایدر ؛ خارجی سیاستیله ، یاخود ایجـابنده حرب ایله حکومتنی مدافعـه‌ده بولونور . اهل دینـه کلنجه اونلر یالکز کندی وظیفه‌لرینی ادا ایدرلر . سلطانك بونلر اوزرنده عزل ونصبدن بونلرك‌ده سلطان اوزرنده تنفیـذ احکام ایله ممکن اولدیغی تقدیرده رفع مظالمدن باشقه حقی یوقدر .

ایشته دولت عثمانیه میدانده طورویور : مملکتنده قوانین مدنیه وضع ایتدی ؛ حکمك طرزینی ؛ حاکملرك عددینی، قومیتی کوسترر نظاملر تنظیم ایلدی : محکمه‌لرنده کرك خرسـتیانلردن ، کرك تحت تابعیتنده‌کی سائرغیرمسلم عنصرلردن اعضا بولونماسنه مساعده کوستردی .

مصر حکومتی‌ده بویله یاپدی : حاکم سـیاسینك امریله محاکم مختلطه، محاکم اهلیه تشکیل اولندی. بومحکمه‌لرك حالی، بومحکمه‌لرده مرعی طوتیلان قانونلر معلومدر. دینك بوخصوصده هیچ برمداخله‌سی یوقدر . بناءً علیه ایش موسیو هانوتونك ایستدیکی کبیدر، یعنی ایلك سوز دائما سلطنت مدنیه‌نك حقیدر .

بونکله برابر بوسلطنت مدنیه‌نك مسـلمانلرك حالنی اصـلاح خصوصنده هیـچ بر فائده‌سی کورولمدی ، بلکه ضرری کورولدی. زیرا بزم اسکی أمرامز کندیلرینی أمرای دین عدایتمش اولسه‌لردی احکام دینیـه‌یه آچیقدن آچیغه مخالفتـله بر طاقم مظالم ارتکابنه ، آغیر آغیر ویرکیلر ، نقدی جزالر وضعنه ، بوتون بلاد مسـلمینی خراب ایدن، اونی اك قیمتلی مالملکی اولان استقلالندن محروم براقان بوقدر اسرافات اختیارینه مقتدر اوله‌مازلردی .

فرانسه حکومتی کندیسنه «شرقده قاتولیکلرك حامیسی» دییور؛ انکلتره فرالیچه‌سی « پروتستانلرك ملکه‌سی » نامیـله یاد اولونیور ، روسیه ایمپراطوری‌ده هم قرال هم کلیسـا رئیسی طانیـلیور . پك اعلا! نه‌دن عثمانلی پادشاهنه « خلیفهٔ مسلمین » یاخود «أمیرالمؤمنین» دینمسنه قارشی اشمئزاز کوستریلیور ؟

ظن ایتمم‌که آرتق یوقاریدن بری ایضاح ایتدیکمز طرزده‌کی بر دعوت دینیه‌یه قارشی موسیو هانوتو سوء ظنده بولنه بیلسین . حتی ظن ایدرم‌که فرانسزلرك اداره‌سی آلتنـده‌کی مسـلمان مملکتلرنده بویله بر دعوت ظهوره کله‌جك اولورسـه موسیو هانوتو اوکا ظهیر اوله‌جقدر . ایشته اوزمان مسلمانلرك مصالحیله فرانسزلرك مصـالحنی تألیف خصوصنی بن درعهـده ایدرم . زیرا مسـلمانلر بو دعوت سایه‌سنده دینك شکل صحیحنه رجعت ایدرلرسه تهذیب اخلاقه موفق اوله‌رق اکتساب علومده ، تحصـیل معارفده آوروپالیلرله مسـابقه ایدرلر ؛ مدنیتده اونلره یتیشیرلرکه آرتق اوندن صـوکره آره‌لرنده اتفاق حصولی قولایلاشیر .

مرحوم شیخ محمد عبده

محمد عاکف

اجتهاده دائر

— مابعد —

سجايا وطبايعك مشتركيتى خصوصنده اك زياده رولى ايفا ايدن اتحاد دم ومقارنت عرقيه‌دن صوكره مناسبات علميه ومخادنت مدنيه كلير. عرق ودم، ابناى بشرى، سجيه وطبيعت واخلاق اساسيه‌جه عظيم كتله‌لرده جمع ايلر. علم ومدنيت‌ده عينيله بو خدمتى كورير، فقط برنجيسى طبيعى، غير اختيارى اوله‌رق تأثيرينى اجرا ايدر. ايكنجيسى ايسه صنعى واختيارى اوله‌رق اوعظيم وظيفه‌يى ايفا ايلر. فقط شو مؤثر سيال ايكيسنده‌ده يوقارودن آشاغى‌يه طوغرو آقار: ابا و اجداددن، اولاد واحفاده، معلمين واساتذه‌دن طلبه وشاكردانه كلير.

بناءً عليه، برانسان هرنه قدر، سربست فكرلى ايسه‌ده محيط قوميسندن آيريله‌مديغى كبى، برشاكردده بتون حريت افكارينه رغماً استاذينك، خواجه‌سنك چيزديكى دائره‌دن خارجه پك آز نفوذ ايده‌بيلير. اشته بو قانون، ابو حنيفه حضرتلرينك اصحابنده دخى تأثيراتنى اجرا ايتمكدن كيرو قالمدى. اصحاب، اول حضرته پك زياده اتباع ايديورلردى. اصول اجتهاديى، بتون قواعد استخراجيه‌سنى قبول ايلمشلردى. ابو حنيفه حضرتلرينك اصحابى ميانده يكى براصول اجتهاد مشهود اولماز. بو، تلقى ايدلديكى اوزره دوام ايدر. آرتق يكى برتجلياته مظهر اوله‌ماز.

بونكله برابر شو اتباع كرامى هيچ بروقت دركهٔ تقليده دوشمه‌مشلر؛ فكرلرنده، اجتهادلرنده هپ سربست قالمشلردر. امامك بعض مجتهداتنى قبول ايده‌مدكلرينى علناً سويلدكلرى‌ده كوريلير. تتبعات وتدقيقاتلرى اثناسنده استاذلرندن تلقى ايلدكلرى اصول وقواعد فقهيه‌دن عدم قبولنى موجب اعتقادنده بولوندقلرى بعض وثائق الده ايدرلرسه، مخالفتدن‌ده كيرو طورمازلردى. اشته بو صورتله ابو حنيفه‌نك اصحابى بيننده دخى بيكلرجه مسائل فرعيهٔ مختلف فيهانك مرجعى اولمق اوزره برچوق قواعد فقهيهٔ غير متفق عليها حصوله كلدى.

ومع ذلك پك چوق قواعد فقهيه ومسائل فرعيه‌ده اجتهادلرى، ابو حنيفه رضى الله عنهك مذهبنه توافق ايلمشدر. اشته بو صورتلر، متفق عليها اولوب نصوص مذهبيه‌دن صاييلير. متأخرين ايچون بيوك برساحهٔ تتبع تشكيل ايلر.

ابو يوسف يعقوب، محمد بن حسن الشيبانى، زفر بن هذيل التميمى، حسن بن زياد، ابو عبداه وكيع بن الجراح، عبداه بن المبارك، داود بن نصير الطائى، حفص بن عياث النخعى، محمد بن زكريا، حماد بن ابى حنيفه، يوسف بن خالد السمتى، حبان بن على، مندل بن على، قاسم بن معن بن عبدالرحمن بن عبداه بن مسعود، نوح بن ابى مريم . . . حضراتى ابو حنيفه رضى الله عنهك مشاهير اصحابندندر.

بونلردن ابو يوسف (رحمه) حكومتك بيوك قاضيسى وطلبه واصحابنك چوق اولماسيله، محمد بن حسن (ر. ح.) ايسه مؤلفات وآثارنك كثرتيله مذهب حنفينك اطراف واكنافه انتشار ايتمه‌سنه پك زياده ياردم ايتمشدر.

***

حجاز مكتب فقهيسى

خلفاى راشدين، باخصوص عمر رضى الله عنه عباداتده — لايق اولديغى وجهله — محافظه‌كار ايكن معاملاتده، سياسياتده عقله، رأيه اجتهاده بتون لازم اولان قوتى اعطا ايتمك خصوصنده تردد بيورمازلردى. ذاتاً دين مبين اسلام بوكا مساعد ايدى. حضرت پيغمبردن آلدقلرى تعليمات عمليه دخى بو يولده وقوعه كلمشيدى. آنكچون شو مسلكلرنده هيچ قورقه‌دن كمال جسارتله ايلرله‌يورلردى.

دور خلفا كچدى. خلافت امارته انقلاب ايده‌رك شامه نقل اولندى. حجازده اسكى قوت، اسكى احتشام قالمادى. ذاتا انزوايه ميال اولان علما، كنديلرينه هيچ بر التفات، هيچ بر نصرت اولماديغنى كورونجه بوسبتون دنيادن نفرت ايتديلر. ذاتا رأس كارده بولنانلر دينه اوقدر ملتفت كورونمامكله برابر دينى، شرع مبينى — موفق اولدقلرى مرتبه — كندى منفعت شخصيه‌لرينه آلت اتخاذ ايتمكدن هيچ چكنمه‌يورلردى. اسلاميتى هنوز قبول ايلمش وياخود تربيهٔ اسلاميه‌يى حقيله كورمامش يرلى اهالى رأس كارده بولنانلرك اطرافلرينى صارمش؛ بونلر جهالتك، دينده مبالاتسزلغك ايجاباتندن — فقط اسلاميتله هيچ بر وجهله مناسبتى بولنميان — برطاقم رذالتلر اجرا ايدر، امرانك ارزوى نفسانيلرينى انفاذ ايچون هر درلو فنالقدن كيرى طورمازلردى. ذاتاً آنلرك شو حركتلرينه قارشو مقابله‌ده بولنه‌بيله‌جك هيچ بر قوت موجود دكلدى. علمانك سوزلرينى ديكلين وآنلرك رجا ونيازلرينه حوالهٔ سمع واعتبار ايدن پك نادر ايدى. اطراف واكنافده بولنان اهالى تربيهٔ اسلاميه‌دن پك آز نصيبه‌دار اولمشدى؛ جاهل ايدى. اك زياده خليفه‌لرك، اميرلرك بول بول جائزه‌لرى آنلرى بوسبتون اجراى شقاوته سوق ايديوردى.

اشته كنديلرندن قوتك كتديكنى كورن اهالئ حجازيه وعلماسى آرتق بوندن بوسبتون اوركمش؛ نه يولده مقابله ايده‌جكلرينى بيله‌ميورلردى. اورتالغى بدعتلر استيلا ايتمش؛ ايجابنه كوره بر حديث اويدرمق‌ده جائز كوروليوردى. بوحال حجازليلرى پك زياده متأثر ايتمشيدى. محيط امراده، اهاليده بوسؤ احوال تزايد ايتدكجه برعكس العمل صورتيله حجاز علماسى انزوالرينى، دينده اولان تقيدلرينى آرتديريورلردى. كوچك نقطه‌لرده، جزئى مسئله‌لرده بيله بيوك بر اهتمام ابراز ايده‌رك بوكا بتوك موجوديتلريله صارليورلردى. ممكن مرتبه هر قول وفعللرينى وبتون معامله‌لرينى سنته، آثاره تطبيق ايتمك استيورلردى. رأى واجتهاد ايله عمل ايتمك جائز كوروليوردى. اجتهاده آنجق شدتلى بر ضرورت اثناسنده مساغ وار ايدى.

اشته بو صورتله آنلرده نقله، روايته پك زياده قوت ويريليور، بونك ايجاباتندن اوله‌رق تتبعات آثاره پك زياده دقت ايديليوردى؛

آنکچون حجازده آثار وسنن خیلی انتشار ایتدی . سعید بن‌المسیب ورفقاسی ، حضرت عمرك قضایاسنی ؛ ابن عمر ، ابن عبـاس ، زید بن ثابت ، ام‌المؤمنین عائشه حضرتلرینك بتون‌فتاوی ومجتهداتنی حفظ ایتمشلردی .

بوصورتله پك چوق‌روایات وآثار طوپلاندی. بونلرك اوزرنده دوشونولدی ، مطالعه یوریدیلدی .

سعیدبن‌المسیب ، عروةبن‌الزبیر ، قاسم‌بن‌محمد ابن‌ابو بکرالصدیق ، عبدالله‌بن عتبة بن مسعود ، خارجه بن‌زید بن ثابت ، سلیمان بن‌یسار ، عبدالله‌بن عمر ، ابو بکر بن عمر بن حزم ، عبداه بن عمر بن عثمان ، محمد بن عبدالله‌بن عمر ، محمد بن حنفیه‌نك ایکی اوغلی‌عبداه وحسین ، جعفر بن محمد بن علی ، عبدالرحمن بن قاسم بن محمد بن ابو بکر ، محمد بن‌المنکدر ، محمد بن شهاب‌الزهری . . . حضراتی استاذلرندن وشیخلرندن اخذ ایلدکلری اثار وسنن وفتاوی ومجتهداتی ، کندی اجتهادلرینی خلف وشاکردلرینه نقل ایدر . بوصورتله حجاز مکتب فقهیسنك وبالخصوص احادیث وسننك نقل وروایاتی دها زیاده کسب قوت ایتدی. بالاخره احادیث وسننك جمع وتدوینی اثناسـنده حجاز علماسنك پك زیاده یاردمی کورلمشدر .

ذاتاً قبائل عربیه‌نك حفظه ، نقل وروایته اولان اعتنالری پك یوکسك اولمغله برابر پك قدیمدر . بوحال آنلر ایچون بر سجیه ، بر طبیعت حکمنی آلمشیدی . آنلر ایچون ایشتدکلری برشیئی همان عینیله حفظ واوصورتله‌ده نقل ایدیورمك پك قولای‌کلیردی . اشته شو استعداد فطری ویاخود کسبیلری آثار وسـننك اخلافه نقلی خصوصنده پك زیاده ایشه یارادی .

حجاز مکتب فقهیسی ایچنده اجتهادجه شایان قید بر نقطه مشهود اولمیور . اجتهاد ، دور اصحابده نه ایدیسه ، فقهای حجازیه میـاننده دخی اوحالی محافظه ایتـدی ؛ باشقه بر تجلی‌یه ، باشـقه بر ترقی‌یه مظهر اوله‌مادی .

اجتهادی بولندیغی صفحه‌دن ، دیگر بر صفحهٔ مترقیه‌یه اصعاد ایده‌بیلمك ایچـون بیوك بر جسـارت لازم ایدی : حالبوکه فقهای حجازیه‌ده اویله بر جسارتله اجتهادی دها باشقه بر رنکه تبـدیل ، یکی اصول وقواعده ربط ایده‌رك ترقیسنی تسهیل ایتمك پك‌ده جائز کورلمیوردی . چونکه بو ، رأی ایله برشیئی . اولجه عصر اصحابده موجود برحالی تبدیل دیمك‌اولیوردی ؛ علمای حجازیه‌نك‌طوتدقلری اصول بوکا جواز ویرمه‌یوردی. دینه شریعته‌رأی قاریشدرمقدن پك زیاده قورقارلردی .

برمسئله تحدث ایتدیکی وقت محفوظاتلری ایچنـدن آکا عائد بر اثر موجود اولوب ، اولمادیغنی آرارلردی . شاید صریح بر مرجع بوله‌مازلرسه آثارك اقتضاآتنی ، ایماآتنی ، اشاراتنی تدقیق ایدرلر ؛ بولونورسه اووجهله مسئله حل ایدیلور ؛ یوق بوصـورتله دخی بر مرجعه دسترس اوله‌مازلرسه آرتق مسـئله‌یی باشقه بر طرزده حل ایتمك ممکن اوله‌مادیغندن چار ناچار اجتهاد بیوررلردی ، ومع ذلك

حجاز مکتب فقهیسنده مجتهداته پك نادر تصادف اولنور . مسائلك اکثریسی بر اثره : بالخاصه سنه مستنداولدیغی کوریلر .

حجاز مکتب فقهیسنك بدایتندن تا شخصیت کسب ایتدیکی کونه قدر هپ‌یکنسق کیتدیکی کوریلیر. اصول‌اجتهادجه ، اصول‌تخریجیجه برتبدل مشهود اولمز . فقط روایات وآثار کیتدکجه هپ تکثر ایدر . چونکه آثاره ، سننه طوغرو توجیه اولنان احتیـاج ، آنلری هپ برر برر میدانه چیقارر ؛ هپ یواش یواش حجاز مکتب فقهیسنده جمع ایلردی . اشته بوجهتدن شو مکتب آثارجه اك زنکین ، اك ثروتلی صاییلیر .

عراق مکتب فقهیسی بوخصوصجه ، حجاز مکتبنه هیچ برصورتله رقابت‌ایده‌مزدی. عراقلیلر ، حجازلیلردن‌استفاده‌ایلرلردی. فقط‌عکسنك وقوعه کلدیکی بیلنمه‌یور . ذاتاً فقهای حجازیه کندیلرینك اسلافنی ، حجازیلری مطلقا باشقه‌لرینه ترجیح ایدرلردی . بالخاصه مدینه‌لیلر ، بومبارك بلده‌یی برمرکز علمی طانیدقلرندن باشقه‌لرینه عطف اهمیت ایتمزلردی . اشته بوصورتله حجاز مکتب فقهیسی صـفوتنی ، طرز متخذینی محافظه ایدیور ؛ تأثیرات خارجیه‌دن متأثر اولمیوردی .

بتون بونکله برابر شوایکی مکتب آراسـنده اساس اعتبـاریله بیوك برفرقده مشهود اولماز . بتون اختلافات فرعیه‌نك آنجق‌ایکی ، اوچ اصله رجوع ایتدیکی آکلاشـیلیر . چونکه عراقلیلر بتون بتون حجازلیلره قارشـو بیکانه قالمازلردی . بالخصوص اولجه عرض ایتمش اولدیغم وجهـله ابو حنیفه حضرتلری علمای حجـازیه‌نك اك بیوکلرندن تلمذ ایتمش‌واستماع ایتمشدر . بونکله برابر بومکتبلر براثر تصنع اوله‌رق تعدد ایتمش دکلدی . بلکه بعض ایجابات زمانیه‌دن اوله‌رق بالعموم علما وفقهاجه اقتدار علمیلری مسلم اصحاب کرامدن بعضلری عراق‌طرفلرینه کیتمش ، مشکاة نبوتدن بتون اصحابك بردن اخذ واقتباس ایلدکلری اسـاس اوزرینه بر مکتب فقهی تأسـیس ایتمشلردی . یوقسه اسـاسده اولان بر اختلافدن طولایی آیریلمش دکلدیلر .

حجازمکتب فقهیسنده مدینهٔ‌منوره ، علماسنك‌کثرتی وتتبعاتلرینك پارلاقلغی ایله مکهٔ مکرمه شعبه‌سنه فائق صـاییله‌بیلیردی . فی‌الحقیقه مکه‌ده فقهای تابعیندن عطاء بن‌ابی رباح ، طاوس بن کیسان ، مجاهدبن جبیر ، عکرمة ، عبید بن عمیر ، عمرو بن‌دینار عبدالله بن ابی ملیکة ، عبدالرحمن ابن سابط . . . . . حضراتی علم فقهه پك چوق خدمتلر ایتمشلردر . فقهای مکه اکثریت اعتباریله ابن‌عباس وبعضاً ابوهریره ، عبدالله بن عمر . . . . حضراتنه استناد ایدرلر . ابن عباس حضرتلری اجتهادجه ، فکرجه ایجه‌سربست‌بولنیورلردیسه‌ده‌مذهبی مستعداولدیغی ترقی‌یه‌مظهراوله‌مادی. ذاتاً‌شوایکی شعبه آراسنده‌اساس‌اعتباریله‌کوستریله بیله‌جك قدر برفرق‌مشهوداولمیوردی. وصوکره‌لری مدینه شـعبه‌سی پارلادی : امام مالك حضرتلری یتشه‌رك موقع ریاست فقهیه‌یی احراز ایلدی . اشته بوندن صوکره حجاز مکتب فقهیسی مسلکجه ، اصول اجتهادجه ، بروضعیت مخصوصه آله‌رق بر شخصیت کسب ایتدی .

امام مالك رضی‌اه عنـه حضرتلری کندیسی پك زیاده متقی ، عفیف ، احوالجه ، سیرتجه ، تربیه‌جه طریقت اسـلافده ثابت قدم ایدی . آنلرك هیچ بر ایشلرینه ، سـوزلرینه بر نظر تنقید ایله باقازدی . مذهب عالیلری‌مغربیلر واسـطه‌سیله اندلس قطعه‌سـنده منتشر اولونجه سـائر علوم و فنون ایله برابر خیلی تجلیـاته مظهر اولمشدر .

« صوکی وار »　　قزانلی حلیم ثابت

مناقب سنیه

— مابعد —

ارضعته لبانها فسقتها
وبنیها البانهن الشاء

حلیمه او مولود سعیده ممه‌سنك سودینی امزردی ، بوسبب ایله قویونلرده‌اکا واوغللرینه سودلرینی ایچوردیلر. حلیمهٔ‌سعدیه اولادیله قحط وغلا سنه‌سنده آچلقدن هلاکه تقرب ایتمشلر ایکن محضـا او نوزاد مبارکی ارضاع ایلدیکنه مبنی قویونلرینك سودی کله‌رك حلیمه ایله اولادینه مبذولاً سوت ویردیلر .

بیان اعراب ولغات

[ارضعته] جمله‌سی [اته] دن بدلدر ، ضمیر فاعل فتاته وضمیر مفعول رسول اکرمه راجعدر . [لبانها] مفعول ثانی وبو ضمیرده فتاته راجع . لبان : لامك کسریله لبن‌رضاعه مخصوصدر . [فسقتها] جمله‌سی [فبسبب هذا الارضاع لهذا المولودالسعید سقتها] تقدیرنده‌در . سقت : ایچـورمك معناسنه سـقیدن فعل ماضی . [ها] مفعول وحلیمه‌یه راجع . [وبنیها] ضمیر مذکور اوزرینه معطوفدر. وضمیره اضافتله بنین‌ده‌کی نون جمع ساقط اولمشدر ، بو ایکنجی ضمیرده حلیمه‌یه راجع . [البانهن] ایکنجی مفعول البان لبنك جمعی ، ضمیری مؤخر فاعل اولان [الشاء] لفظنه راجع . شاء : قیون معناسنه شاتك جمعی‌در . بعض نسخه‌لرده [البانهن] یرینه [لبانهن] واقع اولمش وشو حالده بوراده [لبان] مجازاً لبن رضاعك غیریده استعمال ایدلمشدر .

اصبحت‌شولاً عجافاً وامست
مابهـا شـائل ولا عجفاء

بونلر صباحلاین سودسز زبون قیونلر ایکن اقشاملاین ایچلرنده نه‌سودسز ونه‌زبون برقیون بولنماز اولدی. حلیمهٔ سعدیه‌نك قیونلری اوسال قحط وغلاده زبونله‌مش وسودلری چکلمش ایکن محضا او مولود سعیدك برکتیله آز بر زمان ایچنده سمیردیلر وبول بول سود ویرمکه باشلادیلر .

بیان اعراب ولغات

[اصبحت] فعل ناقص ، اسـمی اولان ضمیر مسـتتر قیونلره راجع . [شولاً] خبر وواوك تشـدیدیله رکع وزننده اوله‌رق شـائلك جمعی‌در . شائل : لقاح ایچون قوریغی یوقاری قالدیران سـودسز ناقه‌یه دینـور ، بوراده مشابهت علاقه‌سیله مجازاً شاة معناسنده استعمال اولنمشدر . [عجافاً] خبر بعد خبر وعینك کسریله اوله‌رق اعجفك مؤنثی اولان عجفانك جمعی‌در . اعجف عجفدن وصفدر . عجف : فتحتین ایله بدنك سـمیزلکی کیدوب لاغر وضعیف اولمق معناسنه‌در . افعل وفعلاء صیغه‌سی فعال وزنی اوزره جمعلنمز ایکن وصف مذکور علی خلاف‌القیاس عینك کسریله جمعلنمشدر. [وامست] بوده فعل ناقص اولوب اسمی اولان ضمیر بنه‌قیونلره راجعدر. [مابهاشائل] جمله‌سنده [ما] لیس‌یه مشابه اداة نفی ، [بها]ده [با] ظرفیت ایچوندر. وجارمع‌المجرور [ما]نك مقدم خبری واشائل] مؤخر اسـمی جمله [امست] فعلنـك خبری . اصبح ، امسی فعللری : مضمون جمله‌نك صباح ومساء وقتلرنده حصولنی افاده ایدرلر ایسه‌ده بوراده بومعنی مقصود اولمیوب بلکه مقصود شرحاً اشارت ایلدیکی اوزره اوقیونلر برحالده بولنمقده‌لر ایکن‌اقرب واسـدع زمانده کندیلرینه اوحاله مناقض دیکر بر حال طاری اولدیغنی بیان ایلمکدر .

اخصب‌العیش عندها بعدمحل
اذ غـدا للنبي منهـا غذاء

قحط وغلادن صـکره حلیمه نزدنده اسـباب عیش وزندکانی بوللاشدی اول دمده‌کی حلیمه‌دن نبی‌اعظم ایچون قوت‌وغذا حاصل اولدی یاخود قحط وغلادن صـکره حلیمه نزدنده اسـباب معیشت بوللاشدی، چونکه حلیمه‌دن رسول اکرم ایچون‌قوت وغذا حاصل اولدی دیمکدر . حاصلی یاغمورلر کسلمش ، یرلر قوریـوب اوت اکین قالمامش ایکن او مولود مبارك حلیمه‌نك سودیله تغذی ایلدیکی ایچون مابه‌الحیات اولان اشیاحلیمه نزدنده اویله‌بر زمان‌قحط وغلاده مبذول وفراوان اولدی .

بیان اعراب ولغات

[اخصب] افعال بابندن ماضی واوجوزلق بوللق اولدی معناسـنه‌در . [العیش] عینك فتحی ویانك سکونیله حیاته ومابه‌الحیاته دینور ، بوراده ایکنجی معنایه‌در . [عنـدها]ده ضـمیر حلیمه‌یه راجع . [محل] میمك فتحی وحانك سکونیله قوراقلغه وقیتلغه دینور . [اذ] ظرفیت ویا تعلیـل ایچوندر . [غدا] صارمعناسنه‌در . [للنبي] خبر [غذاء] اسم . غذاء: غینك کسریله مأکولات ومشروبات‌دن بدنك نما وقوامنـه مدار اولان شـیئه دینور . [منها] ظرف مستقر وغذانك صفتی ، ضمیر حلیمه‌یه راجع .

برکت زاده اسماعیل حقی

رباعی

محفوظاتم ایکن انیس وهمراه ،
بیلدکلرمی بتون اونوتدم ایواه !
هپ سیلدی سپوردی سینه‌می دست شئون ،
قالدی لب حسرتمده لرزان بر آه !

ولد چلبی

انغلوساقسونلرده فكر حكومت ، تعليم وتربيه

مؤلف شهير « كوستاولوبون » « پسيقولوژى دوسيو سيالزم » اسمنده‌كى اثرينك « آنغلوساقسونلرده فكرحكومت ، تعليم وتربيه » عنوانلى فصلنده موجب استفاده بر طاقم مطالعات درميان ايديور . بونلردن بعضلرينك خلاصهٔ نقلى شو مقاله‌يى وجوده كتيردى . « كوستاولوبون » انكليزلرله لاتينلرك احوالى مقايسه ايديله‌جك اولورسه مؤسسات اقوامك تأثير عرق نتيجه‌سى اولديغنى ، يكديكرينه بكزه‌ين برطاقم اسملرك غايت مباين مسمالرى تضمن ايتديكنى ، حكمدارلق ، وجمهوريت كبى مختلف عنوانلرله ياد اولنان حكومتلرك تحت اداره‌لرنده يشايان اقوامك ، ماهيةً متحد و بر برينه غايت مشابه افكار اجتماعيه ومؤسسه‌لرى اولديغنى ، اسماً يكديكرينه مخالف اولان بوسياسى اداره‌لرك ، ملل واقوامك احوال روحيه‌لرى اوزرينه حقيقى برتأثير اجرا ايتمديكنى بيان ايليور .

بوكا مثال اولمق اوزره آمريقاده‌كى انكليزلرله ، لاتين اقوامى طرفندن تأسيس اولنان جمهوريتلرى كوستريور . مؤلف ديوركه : لاتين اقوامنك مؤسسات سياسيه‌لرى انكليزلرك مؤسسات سياسيه‌لرندن مقتبس ، انلره غايت مشابه اولديغى حالده ، ايكى قومك تكامللرى تماميله يكديكرينك ضديدر . « انغلوساقسون » جمهوريت عظيمه‌سى اوج اعلاى ترقى‌يه صاعد اولديغى حالده لاتينلر طرفندن تأسيس اولنان جمهوريتلر اراضينك فوق العاده منبت ، محصولدار ، نفاد ناپذير بر ثروت طبيعيه‌يى حائز اولمسنه رغماً دركهٔ سفلاى انقراضده پويان اولمقده‌درلر . بوجمهوريتلرده صنايعدن ، تجارتدن اثر يوقدر . بونلرك هپسى آنارشى حالنده‌در .

سركارده برچوق آدملر اولديغى حالده ايچلرنده مملكتى حسن اداره بيله‌جك بر قاچ كشى بولنميور . بو آدملرك هيچ برى مقدرات مملكتى تعديل ، برحسن صورتله تحويل ايده‌مدى . برملت ايچون اصل حائز اهميت اولان جهت قبول ايتديكى اصول ادارهٔ حكومت دكلدر . بوش بر لباس خارجيدن عبارت اولان بواصول اداره ديكر لباسلر كبى اكتسا ايدن شخصك احوال روحيه‌سى اوزرنده حقيقى برتأثير اجرا ايتمز .

برملتك تكاملنه دائر برفكر پيدا ايتمك ايچون شخصك حكومته ، حكومتك شخصه قارشى اولان وظائفى حقنده اوملتك نه‌كبى برفكر پرورده ايتديكنى اكلامق لازمدر . مبناى جمعيتك جبهه‌سنه يازيلان جمهوريت وسائره كبى عنوانلرك هيچ بر فائده‌سى ، اهميتى يوقدر .

انكلتره ايله آمريقاده فكر حكومتك نه‌دن عبارت اولديغى حقنده سويليه‌جكمز سوزلر يوقاريكى افاداتمزك صحتنى تأييد ايده‌جكدر . « آنغلوساقسونلرك » اوصاف ومزاياى اساسيه‌لرى تشبث شخصى ، متانت ، عزم واعتماد نفس سوزلريله خلاصه اولنه‌بيلير . اعتماد نفسدن مقصد بركيمسه‌يى حركات وسكناتنده آخره احتياج قيدندن وارسته قيلان كيفيت راسخه‌در . ايستر حكمدارلق ، ايستر جمهوريت صورتنده اداره ايديلسينلر ، انغلوساقسونلرك غايهٔ آمال سياسيه‌لرى پك واضحدر . يعنى انلرك غايهٔ آمالى حكومتك وظيفه‌سنى حد اصغريسنه تنزيل ، وظائف اشخاصى حد اعظميسنه ترفيعدن عبارتدر .

لاتين اقوامنك غايهٔ امالى ايسه تماميله بونك عكسيدر . انغلوساقسونلرك مملكتلرنده شمندوفر ، ليمان ، دارالفنون مكتب وسائره كبى شيلر هپ تشبث شخصى اثريدر .

خصوصيله آمريقاده حكومت بوكبى شيلرله اصلا اشتغال ايتمز . انكليزلرك طبيعتك اقوام سائره طرفندن حقيله اكلاشيله‌مامسنه سبب انكليزلرك كندى ملتلرينه قارشى التزام كرده‌لرى اولان مسلك شخصيلريله اقوام سائره‌يه قارشى اتخاذ ايلدكلرى مسلك مشتركلرينك يكديكرندن حقيله تفريق ايديله‌مه‌مسيدر . انكليزلر شخصلرى اعتباريله غايت ناموسكار ، غايت وجدان پرور آدملردر . معاملات شخصيه‌لرينه عائد تعهدلرينه صوك درجه‌يه قدر رعايت ايدرلر . فقط انكلتره رجال حكومتى انكلتره‌نك منافع عموميه‌سى نامنه حركت ايده‌جك اولورلرسه بوراده مسئله‌نك رنكى تماميله دكيشير ، بويله برحال وقوعنده انلر كنديلرينى هركونه قيوددن آزاده كوريرلر . مثلا بوكون بر آدم انكلتره رجال حكومتندن برينه مراجعتله : فلان يرده ميليونر بر اختيار قادين وار ، بونى اولديروب ميليونلرينى درجيب ايتمكده سزك ايچون هيچ برمحذور ، هيچ برتهلكه متصور دكلدر . ديه‌جك اولسه كيده‌جكى بر طوغرى حبسخانه‌در . فقط اوته‌دن بر سرسرى چيقوبده ينه اودولت آدمنه : آفريقاى جنوبيده مدافعه‌دن عاجز كوچك بر جمهوريت وار . بن برچته تشكيليله اوراسنى ضبط ، اهاليسنك برقسمنى قتل ايتمك ، بو صورتله انكلتره‌نك ثروتنى تزييد ايتمك نيتنده‌يم ديسه بو تكليفى درحال قبول ايديلير ، كنديسيده فوق العاده حسن قبوله مظهر اولور . انكلتره حكومتى هندستانده‌كى كوچك حكومتلرك اكثريسنى بو صورتله ضبط ايتمشدر . تأسيس مستملكات خصوصنده اقوام سائره طرفندنده عين اصوله مراجعت ايدلديكى حالده ، بونلرك انكليزلرقدر نائل موفقيت اوله‌مامالرينه سبب انكليزلرك بويله شيلرده دها جسور ، دها ماهر اولملرندندر .

مؤلفلرك طاتلى اويقولرينى فدا ايله وجوده كتيردكلرى حقوق دول وسائره كبى مؤلفات ، كهنه‌لشمش ؛ دها فائده‌لى برشيله اشتغال ايده‌ميه‌جك درجه‌ده يورغون دوشمش بر طاقم منتسبين علم حقوقك بوش وقتلرينى استفاده‌لى بر صورتده كچيرمك ايچون ترتيب ايدلمش آداب نزاكت مجموعه‌لرندن بشقه برشى دكلدر . محررات سياسيه‌نك خاتمه‌سنده يازيلان جمل احتراميه ودوستانه‌يه نه‌قدر اهميت ويريليرسه ، تطبيقات اعتباريله او كبى مؤلفاتده‌ده اوقدر اهميت ويريلير . انكليزلر اقوام سائره‌يه انسان نظريله باقمدقلرندن ، كندى عرقلرينه قارشى بسلدكلرى اشتراك منافع حسنى هيچ بر ملتده بولمق ممكن دكلدر . انكليزلرك بو ، وبوكبى حسياتى ، روح مليلرى نتيجه‌سى اولان اتحاد فكريلرندن منبعثدر .

برانكليز دنيانك نره‌سنده اولورسه اولسون كنديسنه انكلتره‌نك تمثال ذى حياتى نظريله باقار ؛ انكلتره‌نك منافعنه خدمتى كنديسى ايچون الك مبرم بروظيفه صورتنده تلقى ايدر .

« تان » غزته‌سنك ترانسوال مخبری وقتیله غزته‌سنه کوندردیکی بر مکتوبده شو یولده ادارهٔ لسان ایتمش ایدی .

انکلیزلر ضبط ایتدکلری ، یاخود نظرحرص وطمعله باقدقلری یرلرده اول باول اقوام سائره‌یه اولان تفوقلرینی بر حقیقت ثابته اولمق اوزره اورته‌یه سوررلر . متانتلری ، وحدت و ائتلافلری سایه‌سنده اخلاقلرینی ، اکلنجه‌لرینی ، لسانلرینی ، غزته‌لرینی حتی اصول طبخلرینی بیله اوممکلتلره صوقارلر . اقوام سائره‌یه فوق‌العاده نظر استحقارایله باقارلر ، ملل سائره مأمورلری اوقاجق برمستملکه‌دن طولایی انکلیزلرله رقابته قالقیشه‌جق اولورسه استحقار خصومته متبدل اولور . بوحال ترانسوالده هرکون کورلمکده‌در . اقوام سائره‌ده پك نادر اوله‌رق تصادف ایدیلن بو « سولیدارتیه » انکلیزلرده ، مقاومت ممکن اوله‌میه‌جق بر قوت حصولنی موجب اولمشدر . انکلتره دیپلوماسیسنك نفوذی ، قوتی بوندن ایلری کلیور . انکلیز عرقنك مسلکی مدت مدیده‌دنبری تعین ، تقرر ایتمش اولدیغندن انکلتره دیپلوماتلرینك مسائل اساسیه حقنده‌کی فکرلری یکدیکرینك عینیدر . انکلیز دیپلوماتلری ملل سائره دیپلوماتلری درجه‌سنده حائز معلومات اولمامقله برابر ، وحدت فکروسلوك صاحبیدرلر . بونلر متحدالافکار اولدقلری جهتله قولایجه بر برلرینك یرینی طوتارلر . بر انکلیز دیپلوماتی سلفنك اثرینه اقتفا ، تمامیله انك کبی حرکت ایدر .

لاتینلرده امر برعکسدر . مثلا فرانسه مستملکاتنده والیلرله برابر اصول اداره‌ده دکیشیر .

«بو تبدل اداره هرکسك فکری ، طرز تلقیسی بشقه اولدیغندن ایلری کلیر . حالبوکه بر آدمك باشلادیغی بر ایش اندن صکره کلن آدم طرفندن تعقیب ایدیله‌جك اولورسه ترقی ایده‌جکی طبیعیدر . صکره‌دن کلن ، سلفنك اداره‌سنی تعقیب ایتمیوب کندی طرز تلقیسنه ، فکرینه کوره ادارهٔ اموره قالقیشه‌جق اولورسه طبیعی سلفنك ثمرهٔ اجتهادی محو اولور . خلق بکیدن ایشه باشلار ، بر درجه‌یه قدر ایلریده کوتورر . اوده انفصال ایتدیمی ، اندن صکره کلن انك اجراآتنی ، اصول اداره‌سنی او نقطه‌ده براقوب تکرار کندی اجتهادینه کوره برمسلك تعقیبنه باشلار . بو صورتله اسلافی طرفندن چکیلن ، امکلر هبا اولور کیدر . چونکه هرتشبث بدایت درجه‌سنی کچه‌مز . کودوك قالیر .

لکن بوملاحظه ، مسلکلری تعین ایتمش اولان اقوامه کوره‌در . مسلکلری تعین ایتمه‌مش اقوام حقنده قابل تطبیق اوله‌ماز . تطبیق ایدیله‌جك اولورسه فاسد اوزرینه بنای مصلحت ایدلمش اولور که جائز دکلدر . فقط نفسلرینه حصر شرف مرضنه مبتلا اولانلر ، بشقه‌لرینك محاسنی قبایح صورتنده کورمکدن ، کوسترمکدن کندیلرینی آلامازلر . بونك ایچون انلرك اجراآتنده‌کی اصابتی کورسه‌لر بیله دائما نقیضنی التزام ایدرلر . بومرضه مبتلا اولانلر انکلیزلردن عبرت آلملی . نفسلرنده بویله برضعف کوره‌جك اولورلرسه دفع ایتمکه ، غلبه چالمغه چالیشملی .
«محرره»

انکلیزلر ابا و اجدادلرندن توارث ایتدکلری اوصاف ومزایایی بزم اصول تربیه‌مزه صوك درجه‌یه قدرمغایر اولان اصول تربیه‌لریله محافظه ایدرلر . کتابلرله تعلیم وتربیه اصولنه اهمیت ویرمزلر ، نظر استحقار ایله باقارلر .

(ارتق بزم مکتبلرك حالنی دوشونملی . برصنفده هپسی کتابدن اوقق شرطیله اوتوز التی فن تدریس اولنیور ، چوجقلرك قفاسنده تورلی تجره‌سی کبی هر چشیددن برپارچه بولنیور ، کتاب اوقومقدن کوزلرینه ضعف طاری ، ازبرجیلکدن دماغلرینه وقتندن اول رخاوت عارض اولیور . مکتبلرمزده عملی هیچ برشی یوق . چوجق رشدیه‌نك بیلمم قاچنجی سنه‌سنده دریکتاشرحی کبی . برآدمی فقیه ایده‌بیله‌جك قوجه برکتابی اوقیورده صکره طوغری درست ابدست المسنی بیلمیور . غریب ادملرز . آته بینمکی ، سلاح آتمغی ، حتی دکزده یوزمکی بیله کتابدن اوکره‌نیرز . صکره بر فیسکه طاشی آته‌میز ، یارم ارشون عمقنده بر حوضه دوشسه‌ك بوغیلیرز . سکسان یاشنده برطاشجی اشکینه بینسه‌ك موازنه‌مزی غائب ایدرز . حامل امانت کبرای نظریات اولورز . عملیاته کلنجه هیچ ! هر ایشمز بویله باقه‌لم نه فائده‌سنی کوره‌جکز اصل آدملر یتشدیره‌جکز لمحرره)

انکلیزلر طبیعتلرینه وسعت ، انکشاف ویرن شیلره پك اعتبار ایدرلر . انکلتره‌ده برشیئی عملی اوله‌رق اوکرنمك نظری اوله‌رق اوکرنمکه ترجیح اولنور . انکلتره‌ده تحصیل ابتدائی اون‌بش یاشنده بیتر انکلیزلر بونی بالفعل مابلغ کافی کوریرلر . تحصیل اعدادی کاه کیجه درسلرینه دوام شرطیله چوجغك کندی خانه‌سنده ، کاه کویلرده‌کی مکتبلرده اکمال اولنور . فقط بو مکتبلر بزم لیسه‌لره بکزه‌مز . بومکتبلرده قفا ایشلرندن زیاده مارانغوزلق ، دیوارجیلق ، باغچوانلق چفتجیلك وسائره کبی ال ایشلری واردر .

مستملکات ایچون آدم یتشدیرمکه مخصوص مکتبلرده چوجقلره حیوان یتشدیرمك اصولیله زراعت انشاآت وسائره کبی ، خالی بریرده بولنان بر آدمك یاپه‌بیله‌جکی دها طوغریسی یاپمغه مجبور اوله‌جغی شیلرك کافه‌سی اوکره‌دیلیر .

انکلیزلر چوجقلری مسابقه‌یه تشویق ایتمزلر ، مکافاتده ویرمزلر . بزم غبطه دیدیکمز شیئه انلر تهلکه‌لی ، شایان نفرین بر حس حسد نظریله باقارلر . چوجقلرك محاسده‌سنده محذورعظیم مطالعه ایتدکلرندن مکافات فلان کبی جالب حسد اوله‌جق شیلرله انلری بربرینه دشمن ایتمزلر . لسانی ، تاریخ طبیعی‌یی ، حکمت طبیعه‌یی عملی بر صورتده اوکره‌نیرلر .

چوجقلر علی‌الاکثر اون بش یاشنده مکتبدن چیقارلر بر صنعته سلوك ایدرلر . ظاهراً غایت مختصر کبی کورینن بو تعلیم وتربیه انکلیزلردن مکمل عالملر یتشمه‌سنه مانع اولمامشدر . دارالفنون خارجنده یتیشن بو عالملر دها مکمل مکتبلری اولان مملکتلرده یتیشن ارباب دانشدن آشاغی دکلدرلر . انکلیز ارباب فنونی ، کندی کندیلرینه یتیشنلرده کوریلوب بزده‌کی ارباب فنون کبی بر قالبدن چیقان کیمسه‌لرده مشهود اولمیان اوژرینالیته یعنی غرابت مخصوصه‌لریله

قیمزدرلر. « کمبریج، اوتسفور نەتون دارالفنونلری کبی دارالفنونلره یالکنز زادکان اولادی دوام ایدر. لیلی اجرت تدریسیه آلتی بیك فرانقدر بونلره دوام ایدن طلبەنك عددیده آلتی بیکی تجاوز ایتمز که نسبةً غایت آز دیمکدر. بو مکتبلرده طلبه فوق‌العاده سربست براقلمەسی غیرك دلالتنه عرض احتیاج قیدندن وارستە اولەرق کندی کندیلرینی ادارەیه آلیشمەلری ایچوندر. برانکلیز بونقطەیه تعلیم و تربیەنك اساسی نظریله باقار. امری، اطاعتی تضمن ایدن اویونلر انکلیزلرك نظرنده اشتراك منافع، انقیاد، متانت درسلریدر. آنلر بوکبی اویونلری تحصیل نام عمومیسی آلتنه کیرن برچوق صاچمەلره ترجیح ایدرلر. » شکلده، فکرده کوریلن بو غرابت مخصوصه انکلیز عالملرینك آثارندەده مشهوددر. بونلردن بعضیلرینك آثاری تدقیق ایدیلەجك اولورسه، بوغرابت بوبشقەلق هرصحیفەده کندینی کوسترر. حالبوکه فرانسز مؤلفلرینك قاعدەپرورانه یازلمش صغوق اثرلرندن بری مطالعه ایدلدیمی اوته کیلری اوقومغه حاجت قالماز چونکه هپسی بر مودلدن اقتباس ایدلمشدر.

بونلرك مقصدی علم دکل امتحان ایچون طلبه حاضرلمقدر حتی بونی کتابلرك قابینه یازمقده بیله قصور ایتمزلر.

الحاصل انکلیزلرك چوجقلرینی تعلیم و تربیەدن مقصدلری جدلگاه معیشته آتلق ایچون سلاحلندیرمقدن عبارتدر.

(یوقسه چوجقلرك دماغنی فونوغراف قووانی کبی، لزوملی لزومسز برطاقم شیلرله دولدوردقدن صکره الینه: آل نەحالك وارسه کور! جملهٔ تنبیه وتخییریەسنك برشکل رسمیسندن بشقه برشی اولمیان مهرلی برکاغد ویروب مکتب قپوسندن طیشاری ایتمك دکلدر.)

ایشته بواصول تربیه انکلیزلرك خصائص ملیەلرندن اولوب تأمین سعادت وعظمتلرینه کافی بولنان اعتماد نفس فضیلت اساسیەسنك حصولنه خادمدر. یوقاریدن بری تعداد اولنان بوقاعدەلر انکلیز قومنك روحنی تشکیل ایدن حسیاتك نتیجەسی اولدیغندن او عرقه منسوب اقوامك ساکن اولدقلری مملکتلرك کافەسنده بالخاصه آمریقاده دخی موجوددر. آمریقالیلرك غایهٔ مقاصدی انسانلری دیپلومه آلمق ایچوق دکل، جدال حیات ایچون حاضرلمق. بونك نتایجیده تشبث شخصی فکرینه وسعت ویرمك، قوت عزمی تزیید ایتمك، هرکسی کندی کندینه دوشونمکه آلیشدیرمقدر.

بوفکرلرله لاتین افکاری آرەسنده فرق عظیم واردر.

انشاءالله بزم مکتبلرمزدەده بو مکلفاتك خصولنی تأمین ایدەجك اسبابه توسل اولنور.

فرید

خطبه

۸

عید اضحی ایچون

الله اکبر (۹) الله اکبر ماطرق عاصی باب المتاب. الله اکبر ما اشتاق الاحباب للاحباب. الله اکبر ماتهیأ للحج الرکاب والرکاب. الله اکبر ماتمسك بمیل الهدایة رشید. الله اکبر ماسطع نور النبوة ولاح. الله اکبر مابکی عند رؤیة الحبیب حبیب و ناح. الله اکبر ماصرخ بالشوق مشتاق وصاح. الله اکبر ماخلعت خلع القبول علی مرید. الله اکبر ماتجلی الله علی عباده فی عرفات. الله اکبر ماخرجت من اعماق القلوب دعوات. الله اکبر مارفعت اکف العبید لمواهب السادات. الله اکبر ماوفق للسداد سدید. الله اکبر ما اعتز الاسلام وانتصر. الله اکبر ماتزعزع الکفر وانکسر. الله اکبر ماشاع الحق واشتهر. الله اکبر ماقرب لاهل القربان بعید. الله اکبر والحمدلله علی ما اسدی واهدی و هوالحامد المحمود. الله اکبر وهو اهل للکبریاء والمجد وعلی المجد صحائف الوجود شهود الله اکبر و هوالکبیر المتعالی تعالی عن قول کل جهول وجحود.

الله اکبر جل فیما صنع وهوالفعال لما یرید. استغفره و اشهد ان لا اله الاالله ذوالبسط والنعمه. و اشهد ان سیدنا محمدا بعثه مولاه رحمة للامة. اللهم صل و سلم علی هذا النبی اداءً للواجب ووفاءً بالذمه وعلی آله وصحبه الابطال الصنادید وسلم تسلیماً کثیرا.

« اما بعد فیا عبدالله » سبح اسم ربك الاعلی وقل جل سلطانه وفاض احسانه جودا علی کل موجود. فی اللیلة الماضیة تجلی علی اهل عرفات والیوم عم الانام بالسرور والسعود. هم هناك یصبحون بالعفو والغفران و نحن هنا نصبح ان یعود للدین مجده المعهود. نعم ان عود المجد للدین هو ازهر موسم و اکبر عید. یومنا هذا یوم عید لوثابت فیه القلوب من الذنوب لعلام الغیوب لطان اهنی واسعد. یومنا هذا یوم سعود لو وجدت الهمة وتطهرت الذمة لرأیت الامة کیف ترقی وتصعد. یومنا هذا یوم فرح وسرور والفرح کل الفرح ان نشاهد عزة الاسلام وبذلة الکفر نشهد. یومنا هذا یوم تزاور لو اتحدت فیه الکلمة لتفرق جمع الفجار و خاب کل جبار عنید. فی یومنا هذا نلبس الملابس الجدیدة ولیتنا نتذکر ان ملابس التقوی مابقی لها اثر. فی یومنا هذا یعانق الرجل اخاه و بین المتعانقین قلبان غلب علیهما سواد الذنوب والفیر. فی یومنا هذا تداس اعناق الضحایا وتذبح وهکذا یداس ویذبح کل من فرط فی الدین وما اعتبر. فی یومنا هذا تسیل دماء الذبائح وحبذا لوکانت دماء نصر لدین الله المجید. یااخا العقل لك ان تفرح بالعید ولکن ایاك ایاك ان تنسی احوال یوم القیامه. یامسرورا بهذا الیوم کل عام و انت بخیر و ماالخیر الا ان تکون علی استقامه. یاغیور علی الدین احیاك الله لکل عام و بئست حیاة لا ینال الدین فیها مرامه. یا صاحب الرأی السدید لیس العید فی لبس الجدید انما العید فی لنجاة یوم الوعید فاتق الله ان تقواه عید لکل سعید.

قال رسول الله « ص » من ضحی طیبة بها نفسه محتسبا لاضحیته کانت له حجاباً من النار. صدق رسول الله.

علی شیخ العرب

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حق افندی طرفندن ۲۹ اغستوس ۳۲۵ تاریخنده اسكی مكتب حقوقده مكاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلمشدر .

— ایكنجی مصاحبه‌دن بقیه —

(خلاصه : فعللرك متمملر آلوب مركب اولماسی — فعللرك اسم جنسندن متمم آلماسی — فعل جنسندن متمم آلماسی — تام فعللرك مركبلكی — ناقص فعللرك اسم جنسندن متمم آلماسی — مركب فعللری تصنیف (اسم جنسندن بر شیله برلشمش فعللر ، فعل جنسندن بر شیله برلشمش تام فعللر ، فعل جنسندن بر شیله برلشمش ناقص فعللر) — متمملرك اسملره تقدمی قاعده‌سنك مركب فعللره تطبیق — (اولمق) و (ایتمك) مصدرلری — (ایمك) فعلی (فعل جوهری) — ... بقیه‌سی صوكره)

نه دیبوردق ؟.. دیبوردق كه بر كلمه ایله آكلاتیله‌مایان معنالر بردن زیاده كلمه ایله آكلاتیلیر .. بو اصول یالكز اسملرده جاری دكل ، مصدرلرده و بو طریقله فعللرده و فعللرك متفرعات و مشتقاتنده‌ده جاریدر . ایشته بحثمز بو نقطه‌یه كلمش اولیور .

فعللر كوكجه اوفاق بر دكیشمه ایله ، متعدی اولارق ، مجهول اولارق ، مطاوع و مشارك اولارق ، متعدی ایكن تكرار تكرار متعدی اولارق ، بویوك بر قولایلق تأمین ایدیبور . بو بر ایشدر .. فقط « لطفی وار اولسون ، ایدر احسان احسان اوستنه » دیه او كولمه‌یه واو كونمه‌یه هر جهتدن لایق اولان كرمی بول اسانمز بو قدرله قالمامش .. كوكده‌كی قوللانیشدن باشقه فضله بر قوللانیشه داها مساعده كوسته‌رمش .. چونكه نه اولسه ، كوكده‌كی قوللانیش یالكز بر كلمه اوزرینه یوكه‌نن بر قوللانیشدر . حال بو كه ، اسملرده كوردیكمز وجه ایله ، بو قدری هر وقت كافی دكل .. ایشته لسان بوكاده چاره بولمش.. بر آنا كلمه‌نك یاننه باشقه متمملر ، معاونلر قوشیورده (آلدی) ، (بولدی) كبی ككیش وقاراكاق معنالرك (صو آلدی) ، (فائده بولدی) صورتنده بر آز حدودی طارلاشوب تخصص و تعین ایتمه‌سنه و (كوره‌بیلدی) ، (باقویردی) كبی بر برلشمه ایله فعللرده اساساً موجود اولمایان باشقه بر ایشكلكلك حاصل اولماسنه و (كوردی ایدی) ، (باقش ایمش) كبی فعللرك زمانجه وتلقیسنجه یكی قولایلقلر بولونماسنه و بویله‌جه فعل ماكینه‌سنك داها الوریشلی ایشلر چیقارماسنه میدانی آچیق طوتیور .

فعللرك بو نقطه‌ده‌كی مركبلكنی آكلامق ایچون نه یاپمالی ؟ فعللر ناصیل مركب اولور ، سؤاله ناصیل جواب ویرمه‌لی ؟ بونك ایچون فعللرك قاچ شكلده مركب اولوب بونلرك ایچنده نه‌لر نه‌لر بولوندیغنی آراشدیرمق لازم كلیر . اوت ، بونك ایچون یوزلرجه بیكلرجه امثال طوپلامالی ، بونلری اینجه اینجه یوقلامالی .

بونی‌ده بویله یاپوب بر امثال سركیسی آچدق . فرض ایده‌لم . نه‌لر بولورز ؟ برنجی درجه‌ده (صو آلدی) ، (فائده بولدی) كبی شیلر اوكمزه چیقار . بوراده صیغه‌لرله شخصلرله ایشمز اولمادیغندن (صو آلدی) ، (صو آلمش) الخ ، (صو آلدم) ، (صو آلدك) الخ كبی سوزی اوزاتمغه محل یوق . (صو آلدی) دیدیكمز كبی (ایش آلدی) ، (قان آلدی) ، (صوغوق آلدی) ، (هوا آلدی) ، (درد آلدی) ، (بلا آلدی) ، (عبرت آلدی) ، (اله آلدی) ، (الدن آلدی) ، (آیاق آلتنه آلدی) ، (كری آلدی) ، (یوقاری آلدی) دیبورز . كذلك (یول بولدی) ، (چاره بولدی) ، (قرار بولدی) ، (قرارنی بولدی) دیبورز . (آلدی) ، بولدی فعللری معنالری زیاده‌جه ككیش اولان فعللردندر . معنالری اوقدر عمومی و ككیش اولمایان فعللرده‌ده بو یولی طوتوب ، (باش آتدی) ، (قاش چاتدی) ، (كوز یومدی) ، (كوز قیبدی) ، (بورون قیویردی) ، (چكه چالدی) ، (كردن قیردی) ، (ال قویدی) ، (دیرسك ویردی) ، (آیاق باصدی) ، (یان چیزدی) ، (جان آتدی) ، (عمر سوردی) ، (توتون ایچدی) ، (كون باتدی) ، (آی طوغدی) ، (ییلدیز دوشدی) دیبورز . مثاللری یوزلره چیقارمق غایت قولای .. فقط بوكا حاجت وارمی ؟ ایشته كوریورز كه بونلرك هپسنده فعلك یاننه اسم جنسندن بر شی كلمشدر .. فعل ، اسم جنسندن بر متمم آلمشدر . بزم آرایاجغمز بودر .

فعلك یاننه كلن متمملر ، حال ایجابی اولارق ، بعضاً (ال اتك اوپدی) ، (قان ترلره باتدی) ، (یوز صویی دوكدی) ، (كوز نوری صرف ایتدی) كبی ایكیز واوچوز وداها زیاده اولور .

بو درلو مركب تعبیرلرده متمم ایشی كورن كلمه‌لر ، كندی فعللرینك احتمال كه فاعلیدر ، مفعولیدر ، ظرفیدر ، حالیدر ، فلانیدر . فقط بزم بوراده دقت ایده‌جكمز شی ، بو دكلدر .. بر كلمه ایله ادا ایدیله‌مین معنانك بردن زیاده كلمه ایله ادا ایدلمه‌سیدر . فی الحقیقه مركبلرك (بوز طوتمق) ، (خام آلمق) ، (چوبان اولمق) ، (بكیز آتمق) ، (بیىق بورمق) ، (كوز قیپمق) ، (یان چیزمك) كبیلرنده فاعلی مفعولی آییره‌بیلمك بیله قابل اولمایور ویا مشكل اولیور . بونلر همان قایناشوب یكپاره اولو ویره‌جك قدر بر برینه اویغون وطوتقون... بو حقیقتی اثبات ایدن دلیللردندر كه اسملرده مثلا (سودلی آش) تركیبنك قایناشوب (سوتلاج) اولدیغی كبی ، فعللرده‌ده (نه اولمق) (نه ایتمك) تعبیرلری بر وقتلر (نتمك) ، (نولمق) شكلنه كیره‌بیلمشدر .

آنا معنالری پك ككیش اولدیغی ایچون ، دائما متمم آلمغه محتاج اولان فعللردن (اولدی) ، (اولوندی) ، (ایتدی) ، (ایله‌دی) ، (قیلدی) ، (یاپدی) ، (ایدیلدی) ، (قیلیندی) ، (یاپیلدی) ، (بویوردی) كبی بر قاچی ، عربیدن وفارسیدن وسائر یابانجی لسانلردن آلنه متمملرله برلشمكه پك میال ویك آلیشقدر .

بونلرده (حاصل اولدی) ، (محتاج اولدی) ، (بالغ اولدی) ، (ممیز اولدی) ، (عاشق اولدی) ، (داداده اولدی) ، (خوشنود اولدی) ، (امتحان اولدی) ، (امتحان اولوندی) ، (تخریب اولوندی) ، (امتحان ایتدی) ، (تخریب ایتدی) ، (شبهه ایتدی) ، (حق ایتدی) ، (كرم ایتدی) ، (اكرام ایتدی) ، (تكریم ایتدی) ، (تكرم ایتدی) ، (شاد ایتدی) ، (دلشاد ایتدی) ، (درعهده ایتدی) ،

(بر طرف ایتدی) ، (جستجو ایتدی) ، (کفتکو ایتدی) ، (پروتستو ایتدی) ، (پرووا ایتدی) دیرز . بوده ، ایشك طبیعتی ایجابیله ، بو قدرله قالاماز .. (احتیاج حاصل اولدی) ، (هرج ومرج اولدی) ، (زیر وزبر اولدی) ، (مصلحت اداره اولوندی) ، (مشکلات ظهور ایتدی) ، (مصلحتی اداره ایتدی) ، (عهدوپیمان ایتدی) ، (مصلحتی ایی اداره ایتدی) شکلنده متمملر یاواش یاواش بویور . ایکیزلەنیر ، چاتاللانیر .

متمملرك بویله بر جهتدن اسم وصفت وسائره اولماسی ودیکر جهتدن‌ده ایکی اوچ اولمقله برابر عربی وفارسی وحتی مرکب عربی وفارسی اولماسی ایشك حدودینی آچدقجه آچار.. (غرق نور اولدی)، (وسیلهٔ تشرف اولدی) ، (واصل رحمت اولدی) ، (اعلان حرب اولوندی) ، (ادارهٔ مصلحت ایدلدی) ، افادهٔ حال ایتدی) ، (ارائهٔ طریق ایتدی) ، (عرض احتیاج ایتدی) ، (مصلحتی حسن اداره ایتدی) کبی ، تورکجەنك طبیعتی خلافنده ، یاواشدن باشلایان بولسزلق بویور ، بویور ، بویور ... بو نقطەده ، تورکجەیی وتورکجه ترکیب ایشنی قورو وقاتی کورەرك ملمع افاده دکیزلرنده طالمق یوزمك هوسنده وهواسنده اولانلر طالدقجه طالوب ، (مجروح الفؤاد اولدی) (ربقه بند انقیاد اولدی) ، (طعمهٔ لهیب خانمانسوز حریق فساد اولدی) ، افتادهٔ مغاك هولناك هلاك اولدی) ، (مرآت صور نمای جزئیات وکلیات ایدلدی) ، (یادکار صحائف عجائب نصاب کتاب حادثات ایدلدی) ، (نوش شربت شهادت ایتدی) ، (تحریك چرخ عزیمت ایتدی) ، (حسن ادارهٔ امور ایتدی) ، (تقویم معوجات معظمات امور جمهور ایتدی) کبی طالغەلره قاپیلدقجه ، قاپیلوب بوغولور بوغولور کیدرلر .

ترکیب ایشنده احتیاج حدودینی تجاوز ایدنلر نه یاپارسه یاپسین.. ایشك ایچ یوزی وبزجەسی پك سادەدر .. نه اولیور؟ بونلرك هپسنده فعل ، اسم وصفت وظرف کبی اسم جنسندن متمملر آلوب اکسیکلرینی یولنه قویور . بونلر فعلك باشقه نقطەلرجه نه‌سی اولورسه اولسون ، بزم باقدیغمز نقطەدن متممیدر ، ایشته بو قدر ... بزجه تورکجەده مثلا (محتاج اولدی) ، (دعوا ایتدی) معنالرینی افاده ایدن تك کلمه اولمادیغندن چارەسز ترکیب یولنه کیدوب (محتاج اولدی) و (دعوا ایتدی) دییورز .

❦

فعللرك متمملر آلارق اکسیکلرینی طولدورماسی بحثندن برنجی نظرده او که چیقان شیلری کوردك . ایکنجی درجەده کوزه چارپان (کوره بیلدی) ، (اویوییویردی) کبی شیلره کلدك . (کوره بیلدی)، (اویوبابیلدی) ، (کوریویردی) ، (اویوییویردی) ، (کوره یازدی) ، (اویویا طوردی) ، (اویویا قالدی) . (اویویا کیتدی) دییورز . بویله دیمکله نه یاپیورز ؟ ایش ینه ساده . فعله کندی جنسندن بر متمم ویرمش اولیورز . بونده تمل یرینی طوتان فعلك معناسی دها ککیشدر ، دها عامدر .. متمم ایشی کورن فعل بو معنایی طارلاشدیروب تخصیص ایدیور . مثاللردەکی (بیلمك) ، (ویرمك)، (یازمق) وسائره کبی معنالر بیلدیکمز (بیلمك) ، (ویرمك) (یازمق) دکلدر . (بیلدی) .. چوق ککیش بر معنا .. اوقدر ککیش که کندی حدودندن آشمش ، طاشمش .. بوکا باشقه بر فعلی متمم قوشمقله بو معنایی ایجه طوپلایورز . . برلشن ایکی کلمەدن یکی ودها خصوصی بر معنا چیقارتیورز . (ویردی) کذلك ککیش بر معنا .. بو معنایی کلان متمم فعل ایله طوپلایورز. (یازدی) وسائرەده‌ده بویله . هانی ، مدرسەدن چیقمه بر سوز وار : کلامده مناط حکم قیددر ، دیرلر .. بورادەده قید اولان متممك معناسی نظرده . . فی الحقیقه ، (کوره بیلدی) سوزنده (بیلمك) معناسی چوق دکیشیك ، چوق شامل . . فقط (کورمك) معناسی بر آزجق دکیشمش .. (کوره بیلدی) دیمك نه تمام تمام (کورمکی بیلدی) دیمك ، نه ده یالکز (کوردی) دیمك .. بلکه ایکیسی اورته‌سی بر شی .. (کورمکه مقتدر اولدی) دیمك . دیکرلرندەده بو حاللر موجود .

شویله بر باقمقله کوریورز که مرکب فعلك بو شکلنده مرکبلك ایکی فعلك برلشمەسیله اولمش.. فعلك بریسی عمومی معنالی بر شی .. بونك آنا معنا عنصری‌ده ، صیغه عنصری‌ده ، شخص عنصری‌ده یرنده.. بو سیبله کندیسی تام بر فعل .. بونك اوسته کلمش اولان دیکر فعل ایسه واقعا صیغەجه تصرف اولونمایور، شخصجه تصریف اولونمایور، هپ بر حالده قالیور . . فقط کندیسی تصرفه وتصریفه قابلدر . . بو سببله بوده تام بر فعلدر . شو حالده بو شکلده ، تام فعللر، ینه کندی جنسندن تام فعللری متمم آلمش اولیور.. بو شکل، تام فعللرك کندی جنسندن متمم آلماسی ، دیمکدر .

بو نوع مرکب فعللر ایچون قواعدنامەلرده منتظم ومنطقه اویغون بر ترتیب وتنسیق یاپلمامشدر. بونلرك چوقلق خاطرلری صاییلمایور . بونلردن (بیلمك) و(ویرمك) ایله مرکب اولانلری اك چوق قوللانیلانلریدر. (بیلمك)له مرکب اولانلره (فعل اقتداری) و (ویرمك) له مرکب اولانلره (فعل تعجیلی) دیرلر . (کوره یازدی) ، (اویویاطوردی)، (اویویا قالدی) کبی داها آز قوللانیلان مرکب فعللرده صیرا ایله (فعل تقریبی) [فعل مقاربه ، فعل مفاجئه] ، (فعل استمراری) ، (فعل استقراری) دینلیر . (یازا دوشدی) ، (یازا کلدی) ، (یازا کیتدی) صورتنده کیلرك اسملری یوق ، قوللانیلماسی داها آز . بیلمم بونلره (فعل تعقیبی) ، (فعل استغراقی) ، (فعل تأییدی) دینسه اولورمی ؟

بو نوع تام فعللرله برلشمش مرکب فعللرك اشتقاقی ، تصریفی ، نفیی ، استفهامی ایچون سویلەیەجك سوز همان یوق کبی . بو ایشلر طبیعتیله ، تمل دیمك اولان آنا فعلده اولور و هپسی قاعدەلرینه اویار .. شوقدر وار که فعل اقتداری‌نك نفیی بر اختصاره ، اوفاق بر تعدیله اوغرامش.. مثلا (کوره بیلمەدی) دینمەیور، (کورەمەدی) دینیور . دیکر جهتلرده قاعدەلر ثابت ومطرد .. مثلا اشتقاقده (کوره بیلدی)،

(كوروله‌بيلدى)، (كورونه‌بيلدى)، (كوروشه‌بيلدى)، (كوروشدوروله‌بيلدى)، (كوره‌بيلمش) الخ، تصريفده (كوره‌بيلدم)، (كوره‌بيلدك) الخ، فعل اقتداريدن ماعداسنك نفيده (كوريويرمه‌دى) الخ، استفهامده (كوره‌بيلديمى؟) و (يازيويرمه‌ديمى؟) الخ دينيور.

– مابعدى وار –

عالم اسلام

تصحيح

كچن نسخه‌مزده مندرج بخارا مكتوبنك تمامنده بولنان ومخابرمزك بسط وبيانه ايلديكى احوال وشئونده استخراجات ذاتيه‌سنى تضمن ايتمكده اولان مطالعات وملاحظاتك نسخهٔ مذكوره‌ده (صراط مستقيم) ه اضافت صورتيله كوسترلمه‌سى اولمسى اثر سهو اولمغله تصحيح كيفيت اولنور.

الواح انتباه :

روسيه‌ده مكاتب ابتدائيه‌ده

لسان عمومى

روسيه‌ده مكاتب ابتدائيه حقنده تنظيم اولنان قانون لايحه‌سنك بعض ماده‌لرى دوما مجلسنده‌كى اسلام مبعوثلرك نظر دقتنى جلب ايتمكله اعضاى مومى اليهم طويلانوب لايحه‌نك اوچ ماده‌سنى كندى نقطهٔ نظرلرينه كوره تعديل ايتمك ايسته‌مشلردر.

« روس اولميان عائله‌لر چوجقلرينك روسجه‌يى بيلماملرينه نظراً ابتدائى مكتبك برنجى وايكنجى سنه‌لرنده روس لسانيله برابر منسوب اولدقلرى قومك لساننده تدرس ايتملرى جائزدر. مع مافيه دها ايلك سنه‌دن اعتباراً روسجه تعليم ايديلور. »

ماده‌سى اعضاى مسلمه طرفندن شو صورتله تعديل ايدلمشدر :

« مسلمان چوجقلرى جميع علومده كندى قوملرينك لسانيله تدرس ايدرلر. بو چوجقلر روس لسانك تعلمنه آنجق ابتدائى مكتبك اوچنجى سنه‌سنده باشلايه‌بيلورلر. »

دوما مجلسنك معارف انجمنى بو تعديلى رد ايتمشدر. لايحهٔ مبحوث عنهانك محتاج تعديل كوريلن ديكر بر ماده‌سى ده شودر :

« مكاتب ابتدائيه‌ده تدريسات دينيه ايچون خزينهٔ دولتدن تخصيص اولنان پاره، يالكز خرستيان دينك تعليمنه مخصوصدر. دين مسيح ايله متدين اولميانلره كلنجه: بونلر تدريسات دينيه مصارفنى كنديلرى ادا ايتمك وروسيه حكومتندن هيچ برشى آلمامق شرطيله مكتبلرده كندى دينلرينى تعلم ايده‌بيلورلر. »

اعضاى مسلمه بو ماده‌يى ده بروجه آتى تعديل ايتمك ايسته‌مشلردر:

« هر يرده اطفال مسلمين ايچون تدريسات دينيه مجبوريدر »

معارف انجمنى بو تعديلى ده قبول ايتمامشدر.

امم غير مسيحيه‌نك لسان قوميتلرينى تدرسدن باحث اولان ماده‌يى ده:

« مسلمانلرك ساكن اولدقلرى محللرده چوجقلرك كندى لسانلرينى و دينلرينى برلكده تعلم ايتملرى مجبوريدر. »

ديه تعديل ايتمك ايسته‌مشلر و فقط بوكاده موفق اوله‌مامشلردر. دوما مجلسنده‌كى اوقتوبريستلر صول طرف اعضاسنك مخالفتلرينه باقيه‌رق اكثريتله مسلمان مبعوثلرينك تعديلاتنى رد ايتديرمكه موفق اولمشلردر.

روسيه‌ده تركجه

پترسبورغدن عثمانيشر لوئيد غزته‌سنه يازيليور :

دوما مجلسنده صوك كونلرده روسيه‌نك روس اولميان ممالكنده بولنان مكتبلرده تدريس اولنان لسانلره دائر مذاكرات جريان ايتمشدر. روسيه‌ده‌كى اسلام مكتبلرنده تدريساتك هانكى لسان اوزره اجرا اوله‌جغى پك زياده نظر دقتى جلب ايتمشدر. اسلام فرقه‌سى رئيسى بو مكتبلرك تدريسات عموميه‌سى ايچون مطلقا ترك لسانى طلب ايتمش وتاتار لسانى ادبياته مالك اولمديغى حالده لسان تركينك مترقى ومتمدن بر لسان اولمسندن طولايى بيلنمسى هر تاتار ايچون لازم اولديغنى سويلمشدر. هاسمامدوف (حيدرخاص محمد) افنديك طلبى اكثريت ايله قبول ايدلمش ايسه‌ده اسباب سياسيه‌دن طولايى رد اولنمشدر.

چونكه روس ناسيوناليستلر لسان تركينك روسيه‌ده تدريس ايدلمسى تهلكه‌لى برشى اولديغنى سويلمشلردر. پان اسلاميزم نمايشلرى روسيه‌ده كوندن كونه تزايد ايتمكده اولديغندن شمدى لسان تركى اسلام مكتبلرنده لسان تدريس قبول ايديله‌جك اولور ايسه بونك پان اسلاميزم نمايشلرينى دها زياده تسهيل ايده‌جكى سويلنمشدى. حتى بعض روس ناسيوناليستلرى « پان اسلاميزم تهلكه‌سندن » بيله بحث ايتمشلردر. بونك اوزرينه لسان تركينك تدريسى صورت قطعيه‌ده منع ايدلمسنه قرار ويريله‌رك تاتار لسانى قبول اولنمشدر.

صراط مستقيم

روسيه دوما مجلسنك شو قرارينه — خبرك صدق حالنده — تأسف ايدرز هر مملكتده مجالس مليه حقوق طبيعيهٔ بشريه‌يى محافظه ومدافعه ايدر. بر حكومتده مجلس ملينك بولنمسى او حكومتى تشكيل ايدن بتون عناصرك تأمين سعادتى ايچون بر ضمان قويدر.

مجالس مليه كندولرندن منتظر اولان شو غايه‌يى تأمينه چاليشير. موجوديتلرينك وقوعى ملحوظ حقسزلقلرى بر طرف ايده‌بيلمكه قوهٔ تأييديه تلقيسى حقنده پرورده اولنان فكرك اصابتنى اثباته اوغراشير. حالبوكه دوما مجلسى شو قراريله كندوسندن منتظر اولان خدمتى ايفا ايتميه‌رك قوهٔ استبداديه‌نك آلت تخريبى اولمق دركه‌سنه تنزل ايتديكنى كوستريور. ملت محكومه‌يى موجب نجاح وترقى كوردكلرى لسانلرينى تدريس وتعلمدن منع ايله ملت حاكمه‌نك مناسب كورديكى لسانى قبول ايتملرينى تحت قراره آلمق نصفت حاكميته شان وشرف حريته موافقميدر؟

موهوم سياسى محذورلر درميانيله مالل محكومه ايچنده روسيه

اك زیاده روابط صداقتی بولنان اسلاملری افکار عمومیه‌ده وطنه اهانتله متهم کوسترمك وترقیات طبیعیهٔ ملیه‌لرینی اعدامه محکوم ایلمك روسیه مشروطیتنك ایلك اجرا آتیمی اوله‌جقدی ؟ مجلسجه بیك مشکلات ایله قبول اولنان سربستیٔ ادیان اساسنك حکومت مطلقه‌نك القاآت مستبدانه‌سی نتیجه‌سی اوله‌رق روسیه هیئت اعیانی طرفندن پاچاورایه چوریلوب مجلسك یوزینه فیرلاتلدیغی هنوز اونوتلدی . بودرجه مزاحم ومشکلات ایله محاط بولنان روسیه ملت مجلسنك محافظهٔ موجودیت ایده بیلمسی ایچون قواعد مشروطیتدن سرمو انحراف ایتمامسی لازم کلور ایکن سربستیٔ تعلم سربستیٔ ادیان کبی حقوق عمومیهٔ بشریه‌یه بالذات پایمال تجاوز اولسی طوغریسی بتون مشروطیت محبلرینی متأثر ومأیوس ایدییور . هردرلو ترقیاته مستعد بردولت معظمه‌نك مقدراتنی بوقبیل افکار سخیفه وملاحظات خسیسه‌یی بدرقهٔ حرکات اتخاذ ایدن ذواتك تدویر ایتمکده بولنمسی روسیه حکومتی ایچون جدیر ترحم برابر بدبختیدر .

روسیه مسلمانلری حیاتندن :

سانسورله مکالمه

سانسور افندی پترسبورغ کتابخانهٔ ایمپراطوریسی شرق شعبه‌سنده کتابلر دیزمکله مشغول ایدی . بزه یول کوسترن خدمه :

— افندم ، بو ذاتلر سزی کورمك ایستیورلر ، دیدی .

سانسور تورکجه : — صفا کلدیکز ، خوش کلدیکز افندیلر ! عفو ایدرسکز ، برآز مشغولم ، شمدی بتیره‌جکم .

برایکی دقیقه‌ده ایشی بتیردکدن صوکره : — بویورکز افندم ، بویورکز !

بولندیغمز کوچوك صالوندن ، بویوکنه کچیوردق . یولده :

— أی سز نه طرفدن ؟ تورکلرمیسکز ؟

— خیر افندم ، قزانلی تاتارلرز ؟

— اویله ایسه روسجه قونشورسکز .

— آزیجق ..

— پك اعلا ، او حالده روسجه قونوشه‌لم . بورالی اولدقدن صوکره نه حاجت باشقه لسانله قونشمق ..

آرتق روسجه قونشمه‌یه باشلامشدق . بویوك صالونده‌کی یازی ماصه‌لرندن بریسنك یانه کلوب اوطوردق ؛ بوراسی سانسور افندینك مقام مخصوصی اوله‌جق .

— أی نه وار ، نه یوق ؟

— پترسبورغه بعض ایشلرله کلشدك . مستشرقین مشهوره‌دن اولدیغکز کبی بزم کتابلرك سانسوریده بولندیغکز جهتله سزکله تشرف وتفیض ایتمك ایستدك .

— تشکر ایدرم ، ممنون اولدم . بن ده استفاده ایدرم . سزك کبی مسافرلر چوق کلیور ...

— عمومیتله سانسورك شدتی اکسیلته‌جك دینلیور ، عجبا بونك بزم مطبوعاتده تأثیری اولورمی ؟ مثلا اون بش سنه‌در ، قزاندن ایسته‌نلکده اولان تاتارجه جریده‌یه مساعده اولنورمی ؟

— اوو ، تاتارجه !.. لکن تاتارجه یوق که ..

— ناصل ، تاتارجه یوقمی ! بز کندی آرامزده ، أوده ، بازارده ، دائما ، تاتارجه نامنی ویردیکمز برلسانله تکلم ایدییورز .

— اوت ، اویله أوده ، بازارده عادی شیلری افاده ایده‌جك بر لهجه وار . لکن اونکله نه ادبی نه‌ده علمی بر اثر یازیلاماز .

— شمدی آز چوق ، بویوك کوچوك ، ایی کوتو یازیلان ادبی رساله‌جکلریمز ، علمی کتابچه‌لریمز — که الیکزدن کچدیکی ایچون طبیعی بیلیورسکزدر — تاتارجه یازلمش دکللرمی ؟

— اصلا ! اونلرده برچوق اجنبی سوزی وار : عربجه‌دن ، فارسیدن ، فرنکجه‌دن آلنمش . بونکله برابر پك چوجقجه‌شیلر ...

— ادبیاتمزك مکمللکنی ادعا ایدوبده کولنج اولمه‌یی ، هیچ بر وقت ایسته‌مه‌یز ؛ مع مافیه کیتدکجه تکمل ایتدیکنی سزده تصدیق ایدرسکز ، صانیرز . اوت ، بعضاً اجنبی کلمه‌لر استعمال ایدرز ، فقط بو یالکز بزم لسانه خاصمی ؟ پك مکمل روس دیلی بوندن تماماً مستغنیمی ؟ احتیاجات علمیه وادبیه‌مزه کافی کلمه‌لری اولرده چارشولرده مستعمل دیلده بولامادقمی ، لسانمزك اسکی کلمه‌لرندن ، واونلرده دخی بولامادقمی ، حقیقةً توکنمز بر خزینه اولان دینی لسانمز عربجه‌دن آلیورز . روسلرك ۱٤ نجی عصرنده ، روسجه ادبی دنیله‌جك برحاله کلشمی ایدی ؟ روسلر چالیشدیلر ، مکمل بر لسان ادبی وجوده کتیردیلر . بز هنوز ۱٤ نجی عصرده‌یز ، بزده چالیشور ، لسانمزی ترقی ایتدیریز . الیوم تکمل تام حاصل ایده‌مه‌مش دیه برلسانی یوقلغه محکوم ایتمك ، صانمایزکه طوغری اولسون .

— اویله لسان یاپیله‌جق زمانلر آرتق کچدی : شمدی دنیاده باشقه ایشلر پك چوق . سزجه‌اك فائده‌لیسی مکمل ومترقی برلسانی کندیکزه آلمقدر . اویله یبانجیلردن ، عربلردن ، فرنکلردن کلمه‌لر آلاجغکزه تیمور یولنه ، شمندوفر دیه‌جککزه ، کندیکزه اك یاقین بر دیلی ، حکومت دیلنی — باقکز ، روسجه دییورم — نه‌دن استعمال ایتمه‌ملیسکز ؟

برده سزك جریده‌لرکز اولسه اونلرك کندیلرینه مخصوص افکار نشر ایتمه‌لری ملحوظدر . شمدی مختلف روسجه غزته‌لر آراسنده اختلاف افکار موجود اولدیغی کبی سزککیلرك افکاریله دیکر بعض جریده‌لرك نشریاتی اراسنده دخی اختلافلر اوله‌بیلور . حالبوکه حکومت بو کبی اختلافلره میدان ویرمه‌مکله موظفدر . چونکه اختلافاتدن منازعات وحتی بعض نتایج مؤسفه چیقدیغی واقعدر . حاصلی حکومت تولید اختلافات ایده‌بیله‌جك وسائطك ظهورینه مانع اولمق مجبوریتنده‌در .

— دیدکلریکز وظائف حکومت حقنده بر نظریه تلقی اولنه بیلور . فقط بوندن باشقه نظریه‌لرك‌ده وجودی انکار اولنه‌ماز : مثلا حکومت ، بالآخره منازعات ونتایج مؤسفه‌یی موجب اوله‌بیله‌جك ذهابیله برچوق احتیاجات طبیعیه ومدنیه‌یی منع ایتمکله موظف اولمایوب ، انجق اسایش عمومیه‌یه سوء تأثیری طوقونان حادثاتك

اوکنی آلمه‌یه مجبوردر ، دنیله‌بیلور . وحتی ، یاکلیورسه‌ق ، مدنی حکومتلرك حیاته‌تطبیق ایتدکلری نظریه‌لربوصوکره کنه دهایاقیندر ، .. بز بونظریه‌لردن هانکیسنك دها صحیح اولدیغنی تدقیق ایده بیله‌جك قدر معلوماتلی دکلز . انجق بزه اویله کلیورکه اکر برنجی نظریه‌یی روسیه ایچون دها زیاده موافق مصلحت کوریورسه‌کز ، اوحالده اونی یالکز تاتارجه مطبوعاته دکل، روس مطبوعاتنه‌ده تطبیق ایتمه‌کز لازمدر . لکن روس غزته‌لرینك تأثیراتی کوز اوکنده اولدیغی حالده اونلر طبع ونشر اولنوب طوریورلر . انجق ایش تاتار مطبوعاتنه کلنجه ، بلکه یالآخره مضر تأثیرلری اولور وهمیله ، تاتارجه‌نك یوقلغی دعوای غریبنه قدر قالقشلیور !..

— هم جانم ، جریده‌لرك ، مطبوعاتك نه‌لزومی وار ؟ . . یینی یورمق، اعصابی تعجیزایتمکدن غیری نه‌فائده‌لری اولیورکه؟.. پترسبورغده برقاچ کون جریده‌لر چیقامادی ، نه‌قدرده راحت ایتدك. سز هنوز اونلردن مصونسکز، اللهه‌شکرایدکده، باشکزه‌بیهوده بلا آرامایکز...

— دیمك سزده مدنیت وآثارینی مضر کورنلردن ، ایی اسکی زمانه، زمان بداوت ووحشته رجوع ایتمك ایسته‌ینلردنسکز ،اویله‌می؟

— سزه باشقه درلو ایضاح ایده‌یم: برأوه مسافرلر طوپلانمش، ایچلرنده درلو دیلله قونوشانلر وار . شمدی اوراده ، برآراده ایکن جمله‌نك بیلمدیکی بردیل ایله برقاچ مسافرك قونشمه‌سی ایی تربیه‌یه موافقمیدر ؟ اودیلی بیلمه‌ینلر «عجباعلیهمزده برشیلر سویلنیورمی؟» دیه شبهه‌یه دوشمزلرمی ؟.. ایشته روسیه‌ده بویله بویوك برأوه بکزر، درلو دیلدن خلق وار ، بونلرك چوغی سزك دیلی بیلمیور ، اکر سز تاتارجه کتاب یاجریده یازارسه‌کز ، روسیه‌لیلرك چوغی « عجبا بزم علیهمزده یازمیورلرمی؟» دیه شبهه‌لنه‌جك؛ دیدیکم طوغری‌دکلی؟

— طوغری ، اویله برشبهه‌نك حصولی غیرممکن دکل. فقط دون کوردیکمز داخلیه نظارتی بویوك مأمورلرندن برذات، بزم تاتارلرایچون اوته‌دنبری دولته صداقتلری ایله معروف برخلق دیمشدی. وفی‌الواقع، شمدی‌یه‌قدر تاتارلر آراسندن ، نه‌حکومته ، نه‌ده وطنداشلری اولان دیکر اقوامه ، قالاً ، قلماً وفعلاً ضررلی حرکتده‌بولنان هیچ کیمسه نه کورولمش نه‌ده ایشیدیلمشدر . بوده طوغری دکلی ؟

— اوت .

— کله‌لم باشقه اقوامه ، لهلیلره ، فنلاندالیلره ، ارمنیلره . . معلومات ناقصهٔ تاریخیه‌مه کوره لهلیلر روس دولتی علیهنه برقاچ دفعه قیام ایتدیلر ؛ فنلانداده دها پك یاقینده خیلی قاریشقلق اولدی ؛ ارمنیلر ایله مسکون ولایتلرده بوکون بیله آسایش برکمال اولدیغی ادعا ایدیله‌مز . . بونلر ، افندم ، وقایع وافعال . — اقوال ومحرراته کلنجه ، مسموعاتمزه کوره ، روسیه‌ده ساکن غیر روس اقوامدن اکثریسنك غربی اوروپاده منتشر وروسیه‌یه دخولی ممنوع برچوق جرائد ورسائلی وارمش .،. شمدی سزه‌صوریورز : اقوام مذکوره مطبوعاتنه روسیه‌ده مساعده اولنیورمی ؟ لهجه ، فنلاندالیلرجه ، ارمنیجه . . الخ غزته‌لر روسیه‌ده یوقمی ؟

— وار .

— اوحالده ... تکرارتشبیهکزی آلالم : بیوك‌أوده‌مسافریاخود مقیم مختلف لسانله قونوشور کیمسه‌لردن برقسمنك علیهنه سوز سویلدکلری وقوعات‌ایله‌ثابت کیمسه‌لرك کندی لسانلرنده قونشمه‌لرینه طرفدارسکزده دیللرینی بیلمه‌ینلر علیهنده اصلا بولنمادقلری ینه وقوعات ایله ثابت آدملرك ، احتمالکه علیهمزده بولنورلر دیه کندی لسانلرنده قونشمه‌لرینه مانع اولمق ایستیورسکز ! اولدیمی یا ؟

— فقط برله لسانی اکلایورز: اوده اسلاوجه ؛ مثلا بن‌هیچ لهجه اوکرنمدیکم حالده لهجه یازیلان یازیلری اوقیور وآکلایورم؛ دیکر روسلرده اویله .

— اعلا ، یا فلاندالیلر لسانی ؟

— اوده غرب لسانلرندن ..

— عفو ایدرسیکز ، فنلاندالیلر غرب مدنیتنه وخرستیانلغه داخل اقوامدن ایسه‌لرده دیللرینك‌اسلاو ، جرمن، ولاتین لسانلریله هیچ برمناسبتی یوقدر . بزدن اعلا بیلورسکزکه فنلاندالیلر ، اورال اقوامندندر ؛ دیللری روسجه‌دن‌زیاده ، ارقداشلری اولان تاتارجه‌یه قریبدر .

— اوو ، هنوز ١٤ نجی عصرده‌یز ، دیمشدیکز؛ شمدی آرتق ٢٥ نجی عصره موافق فکر یوریدیورسکز ...

— ارمنیجه‌یی‌ده هیچ اوکرنمه‌دن، اوقومادن هرروس آکلایه‌بیلیورمی ؟

— ذاتاً بنم فکرمجه ارمنی غزته‌لرینه مساعده اولونمامليدی . ارمنیلرك فکری ماوراء قافقاسده بالجمله اقوامی کندی اداره‌لری آلتنه آلمقدر ؛ بو جهتله باشقه بر دولتك اداره‌سی آلتنده بولنمه‌یی ایسته‌میورلر ، بن بونی برمقاله ایله یازمشده ایدم . بوکا ارمنیلر اوقدر قیزمشلرکه بعضلری حتی بنی اولدیره‌جك بیله اولمشلر ! لکن بن اویله قوری کورلتی‌یه پاپوچ براقانلردن دکلم ...

— افندم ، تاتارلسان ومطبوعاتی حقنده‌کی افکاریکزی آکلادق، ظننده‌یز .

— یوق ، یوق ! بن هنوز برشی سویلمدم . .

— بلکه... مع مافیه‌بزه اویله کلیورکه‌سز تاتارجه‌نك ومطبوعاتنك بولنمامه‌سنی، تاتارلرك هرصورتله‌روسلغه تمثلنی‌ایستیورسکز .

— اوح ، ذاتاً تمثل ایتمیورمیسکز ، صانکه !...

— بیلمه‌یز ، انجق شونی ایشتمشزکه‌تورك — تاتار اقوامنی‌تدقیق ایدن عالم ذاتلر ، لسانی اك آز غائب ایدن ، اك آز باشقه اقوامه تمثل ایدن مختلف دینلره کیردیکی حالده دیلنی محافظه ایدن اقوامدن اولمق اوزره کوستریورلرمش ...

— لاف ! شمدی روس اصلزاده‌لری همان جملهً روسلاشمش تاتارلردر . مثلا ایشته قوبکو : اساساً تاتار اولماسی پك محتمل ؛ عائله

اسمی « قوبك » دن کلیور ... [*]

*
* *

سوزك مجراسنی بر آز دکشدیردك :

— افندم ، معلوم عالیکز ، اسلامك حق دین اولمادیغنی اثبات ارزوسیله مسیونرلر ، برسوری کتاب ورسالهلر یازیورلر : مثلا بر مسیونر برکویك امامی یاننه کیدیور ، ویاهیچ کیتمیور ، انجق برکوی امامنك اسمنی اوکرنیور ؛ صوکره او امامله قونشیور ویاخود هیچ قونشمیورده قونشدیغنی ادعا ایدیور وبو حقیقی ویا متصور مصاحبهسنی بر رساله حالنده نشر ایدیور. امام ایله قونشدیغی تقدیردهبیله یا امامه هیچ کیمسهنك سویلهمیهجکی احمق ومعناسز سوزلر سویلتیور یاخود جاهل بر امامه تصادف ایدییورده او امام افندی اساساً اسلامده بولنمایان کولنج دعوالره کریشیور . مسیونر ایسه بونلری برکوی امامنك فکری دکل بوتون علمای اسلامك ، حتی دین اسلامك مدعیاتی صورتنده کوستریور . رساله میدانه چیقدقدن صوکره، اونی برچوق مسلمانلر اضطراب ایلهاوقیورلر. بعض کیمسهلر حقیقتی اظهار ایتمك ، مثلا اویله بر امامك اویله بر مسیونر ایله اصلا قونشمدیغنی اکلاتمق ایستیورلر ، نصرانیته هیچ قاریشمقسزین انجق مدافعهده بولنمق ایستیورلر ؛ اما سانسور مساعده ویرمیور ! بو بابده سزك فکریکز ناصل ؟

— بوکبی دینی بحثلر روس ویاتاتار کویلیلری کبی جاهل خلق آراسنه دوشرسه برچوق فتنهلر چیقمق، حتی مقاتلاته میدان ویرمك احتمالی وار . سز وبن بوراده اوطوروب هرشیدن دیندن، فلسفهدن، اسلامدن ، نصرانیتدن سربست وآسوده قونشهبیلورز . لکن عوام بویله دکلدر . تاریخدن بیلمیورمیسکز که یازی نهقدر فتنهلره، قتاللره سبب اولمشدر . روسیهده برحرفك تبدیلی ، بردینی اشارتك تعدیلی برچوق قان آقتدی . عوامجه کله، حرف پك بویوك برشیدر !

— اعلا ، لکن پاپاسله امامك مناظرهلریله حدتلنهجك عوام ، انجق کندی دینه تعرض ایدیلوب طوردیغی حالده ، اونی مدافعهیه مأمور روحانیلرینك مدافعهدن عاجز براقلماسیله دهازیاده قیزمازمی ؟

— اوو ، بن ذاتاً مسیونرلرکده نشریاتنه طرفدار دکلم که .. پك آزنتایج استحصال ایدیورلر ، برچوق کورلتی وراحتسزلغی موجب اولیورلر ...

— یا !.. لکن بززمانمزك عوامنی ـ روس موژیقی اولسون ، تاتار کویلیسی اولسون ونهدرجه جاهل اولورسه اولسون ـ اوقدر عقل سلیمدن نصیبسز صانمیورز . کوزیمز اوکنده، تاتار کویلیلری

[*] قوبکو بویوکرتبهلی واولدجه حریتپرور مأمورلردن اولوب سانسور افندی ایله مصاحبهمز هنکامنده حریت مطبوعات قانونی حاضرلامهیه مأمور قومیسیونك رئیسی ایدی ؛ ومسموعاته کوره غیر روس اقوامك مطبوعاتنه دخی حریت ویریلهسنه طرفداردی . سانسور افندیده اوقومیسیونهداخلدی وبالطبع رئیسك فکرینه دائما مخالفت ایدیور واکثریا یکلیوردی . بوراده مشارالیهك اسمنی آکهسی و«قوبك» اسمی برآز «کوبك» کلهسنه بکزهتهرك تلفظ ایتمهسی ایشته او قوبروق آجیسندن کلیور .

مسیونرلرك صلحپرورانه نشریاتنه شدتله مقابله ایتمیورلر. شدتلر دائما مقابله بالمثل اولمق اوزرهدر. برده انسانلر آراسنی بوزان، فتنهونزاعی موجب اولان شیلر یالکز خصوصات دینیهمیدر ؟ تعیشه طوغریدن طوغری‌یه تأثیری اولان امور اقتصادیه دیندن دها زیاده غوغایی انتاج ایتمیورمی ؟ حالبوکه اقتصادی مسائلده یکدیکرینك بوسبوتون عکس استقامتلری تعقیب ایدن مطبوعات، روسیهده روس لسانیله آلابیلدیکنه انتشار ایدیور !

— عفو ایدرسیکز، برشیدهاصوراجقدق: سانسوره کوندریلن تاتارجه کتابلر ، قومیتهده پك اوزون مدت جوابسز قالیورلر. بعض ناشرلرك دیدکلری طوغری ایسه ، دیوار تقویملرینك مساعدهسی سنه کچدکدن صوکره کلیورمش: ۱۹۰۳ ایچون حاضرلانان برتقویمك رخصتی انجق ۱۹۰٤ ده آلنه بیلیورمش!

— اوو ، یوق ، بو ماصال ! لکن بیلیورمیسکز ، او دیوار تقویملری‌ده نه بلاشیلر ! نهرهدن بولوب‌ده طولدیریورلر ؟ هریاپراغك آلتنده حدیث ، نظم ، حکایه ، ضرب مثل ، دها بیلمم نه .. هپسی برر ، برر باقالی : عادتا دلی‌یه بوستکی صایدیرمق ..

— افندیمز، اویلهعادی واهمیتسز شیلری‌برر ، برر باقمایهنه حاجت؟

— او عفو ایدرسکز ، بعضاً اولورکه اصل اویله اهمیتسز کوریلن شیلر ، پك مهم نتایج تولید ایدرلر ...

— اوح، سزهرشیئی نظرکزده بویودیورسکز! پایتخته کلدیکمزی بیلن بر ناشر بزه دیمشدی که اکر سانسوریمز جنابلرینی کوریرسهکز، برقاچ آی اول کوندردیکم بر رساله حقنده صوریکز ، عجبا مساعده بویورهجقلرمی؟

— رسالهنك آدی نه ، ونهوقت کوندرلمش ؟

— قیش اورتهسنده کوندریلمش ، آدی‌ده « دینی مناظرهلرده سربستی » .

— آ. خاطرلادم ، صانمام که مساعده ویریلسین . یاکلش آکلامایکز ، مساعده بنم ألمده دکل ، سانسورقومیتهسی ألنده . طبیعی رسالهنك نهدن بحث ایتدیکنی بلیورسکز؟

— خیر افندم ، بیلمیورز .

— رسالهده دیمش که تاتارامامری ، روس روحانیلرندن معلوماتجه نقصانلیدرلر ؛ امامریمزه ، ملالریمزه چوق اوقومق ، اوکرنمك لازم. باخصوص نصرانیتی پك ایی بیلملی ؛ نصرانیتی بیلمك ایچون ایسه رونانی ، شتراووسی ، فویهرباخی ، هارناقی اوقومالی ، یعنی خرستیانلغه تعرض ایدن مؤلفلری اوقومالی ، خرستیانلغی ، خرستیانلغك محوینه چالیشانلردن اوکرنملی ... بو طرفکیرانه دکلیدر ؟ بحث طوتارم که بونی تاتار یازمامش ؛ محقق بر روس طلبهسی یازمش ، تاتار ترجمه ایتمش .. [*]

— دیمك مساعده اولنمیهجق دیهلم ؟

— قومیتهنك نهقرار ویرهجکنی، بیلمیورم .

[*] حالبوکه رساله سانسورله مصاحبهده بولنانلردن برینك اثری ایدی.

— شرق لسانلریله یازیلان کتابلری کیم باقوب قومیته‌یه عرض فکر ایدیور ؟

— بن .

— ناصل دیه‌جکسکز ؟

— شمدی سزه سویلدیکم کبی ..

— رحمانقولف تفسیرینه‌ده بر قاچ سنه اولدی ، جواب کلدی ؛ دیمك اوكاده مساعده اولنمادی .

— خاطرلامیورم .

— ذاتاً بعض تفسیرلره اوته‌دنبری مساعده اولنمیور . عجبا سببی نه‌در ؟

— سببی پك بسیط : قرآنده بعض آیتلر وارکه علی‌العاده کتابلرده ویا جریده‌لرده باصلماسنه اصلا رخصت ویریله‌ماز . قرآن سزجه مقدس بر متن اولدیغی ایچون اوكا طوقونلمیور ؛ شمدی‌یه قدر اویله کلمش ، هایدی اویله کیتسون ، دینلیور . لکن او آیتلر اوزرینه صحیفه‌لر طولوسی ایضاحات ویریلدیمی ، ایش باشقه‌لاشیور . — هم سزك اسکی علما مطبوعاتی هیچ ایسته‌میورلر . دینه مخالف کوریورلردی ؛ کتاب محقق آل یازمه‌سی اولملق لازم دینلیوردی ؛ باصمق تخفیف اولنیوردی . طبیعی بیلیورسکزدر ، ایلك مطبوع عربجه کتاب ، ایکنجی قاترینه‌نك امریله پترسبورغده باصیلان قرآندر . بو ایشده قاترینه‌نك خطالرندن بریسی : مسلمانلر ایسته‌مدكلری ، اعتراض ایلدكلری حالده اونلره مطبوعات قپوسنی آچدی .

— ظن ایدرزکه اشبو کتابخانه‌یی تأسیس ایتمسی‌ده ، سزك نظرکزده بیوك قاترینه‌نك بیوك خطالرندن بریسیدر . حاکم بولندیغی بر مملکتده‌کی اهالیدن بر قسمنی مدنیتك ، ترقینك اك بیوك سائقی ، خادمی اولان مطبعه‌جیلغه آلشدیرمق خطا ایسه ، او مملکتك پایتختنده ینه اهالینك تعلم وترقیسنه خادم بر مؤسسه وجوده کتیرمك‌ده ، شبهه‌سز ، اوقدر خطادر ...

— عفو ایدرسکز ، سزی بر آز فضله تعجیز ایتدك . صوك دفعه اولمق اوزره شونی رجایه مساعده بویورکز : اکر بزم مطبوعات وبالخاصه جرائد حقنده فکر عالیکزه مراجعت اولنورسه لهمزده ، تاتار مطبوعاتی جهلنده بیان مطالعات بویورکز .

— ینه « ترجمان » لرمی ؟ اوح ، غاسپرنیسکی ! کندیسی اسلام حقنده هیچ برشی بیلمز ، عربجه‌ده بیلمز ، تورکجه‌ده بیلمز ؛ لکن پاریسده بولنمش ، جسور ، فارطه‌فورطه‌جی ، قورقاز . تعجب ایدیورم که سزك علما اونك مجلته باقیورده سوزینه قولاق آصیور .

— غاسپرنیسکی عالممی ، جاهلمی ، اسلامی ایی بیلیورمی ، عربجه اوقویوب یازمغه مقتدرمی ؟ بو سؤاللر بزم ایچون وارد خاطر بیله اولماز ؛ بزجه شو محققدرکه غاسپرنیسکی ملتمزك پك بیوك بر آدمی : کندی ملتنه ، تاتارلره واو واسطه ایله دولتمزه ، روسیه‌یه ، عظیم خدمتلر ایتدی وایدیور .

ارتق ماصه باشندن قالقمشدق ، بیوك صالونك قپوسنه طوغری ایلریلیوردق . سانسور افندی کوشه‌ده‌کی رافلره دیزیلی اوفاق کتابلری کوستره‌رك ، دیدی‌که :

— ایشته سزك صاچمه صاپانلر :

— بر قاچ سنه‌دن انشاالله صاچمه اولمایانلری‌ده اولور .

آلت قات رافلره دیزلمش بیوك حجملی مجلداتی آیاق اوجیله کوستره‌رك :

— آه ، ایشته بونلر سزك ایچون بالخاصه شایان اهمیت وجالب مراقدر : روسیه‌ده ایلك باصلمش قرآنلر .

بریمز اکیلوب کمال احترام ایله قرآنلردن بریسنی آلدی وتعظیم ایله اوپدی‌ده ایلك صحیفه‌سنده یازلمش فرانسزجه یازی‌یی جهراً اوقویه‌رق ، ایکنجی قاترینه زماننده ، پترسبورغك آقادمی مطبعه‌سنده باصلمش اولدیغی اکلاشلدی .

— اوو ! فرانسزجه‌ده‌می ؟..

سانسور افندی ایله ایلك کورشدیکمز کوچوك اوطه‌یه چیقدق . اوراده کتابخانه‌یه یکی کلمش ، یرلشدیریله‌مش ارمنیجه کتابلر ودیوار تقویملری واردی . دیوار تقویملرینك مقواسی اوستنده انسان تصویرلری ایله محاط بر کوچوك لوحه ترسیم اولنمشدی : لوحه‌ده دکز ، ساحلده یوکسك طاغلر ، طاغلر آراسنده شهر وکلیسا خرابه‌لری ، اوزاقدن ، طاغلر آرقه‌سندن کونش طوغمه‌یه باشلامش ..

— عفو ایدرسکز ، بو ذوات عجبا ارمنیلرك مشاهیریمی ؟

— بیلمیورم .

— بو لوحه سمبولیکمی عجبا ؟

— ارمنیلرده سمبوله پك چوق ، دکزینه دقتله باقکز ، مطلقا بر چوق شیلر ، یازیلرده واردر . لکن بونلرك هپسی بیهوده ، صرف خیالات ...

بونك اوزرینه حرمتلی سانسوریمزله ، پك نازکانه وداعلاشدق .

اشبو مکالمه ۱۹۰۵ سنه‌سی ایلك بهارنده پترسبورغه کلمش ایکی مسلمان ایله سانسور افندی آراسنده جریان ایتمشدر . بن ، اونلردن بریسنك خاطرات دفترندن استنساخه موفق اولدم .

۱۱ کانون اول ۱۹۰۹

لا .

مطبوعات جدیده :

ایشیق

وطن ایچون استفاده‌لی آثاردن بریده بونام آلتنده سلیمانیه اتحاد وترقی قلوبی طرفندن انتشاره باشلایان مجموعه‌در . ایشیق کویلیلرمزدن ظلام جهلی کیده‌ره‌جك واحتیاجات ملیه‌یی تأمین ایدر صورتده عوامك مدرکهٔ عرفانی تنویر ایده‌جکدر . آرتق کویلیلرمز عاشق کرم ، کور اوغلی ، بطال غازی حکایه وخرافه‌لرندن قورتیله‌رق مدنی بر قومك مجهز اولمسی لازم کلان حسیات نجیبه ایله آراسته اوله‌جق

وايشته اوزمان سوكيلى وطنمز حقيقى مشروطيتنى قزانه‌جقدر. زيرا مشروطيتده منبع قوت ؛ ملتدر .

ملتك هرفردى حقوق ووظائفنى تقدير ايدرايسه اونلرك هيئت مجموعه‌سنك وجوده كتيره‌جكى شخصيت معنويه‌ده اولنسبتده حق ووظيفه‌سنك ارى اولور . بونك ايچوندركه افكار عوامى تهذيب كيفيتى بيوك ملتلرده مسائل حياتيه‌نك باشلوجه‌لرندن عد اولنمش واوج ترقى‌يه اعتلا انجق بوصورتله قابل اوله بيلمشدر . لله‌الحمد والمنه بولزوم مملكتمزجه‌ده تقدير اولنيور . جابجا آچيلان اتحاد وترقى محافلى كيجه‌يى كوندزه قاته‌رق عوامه‌افاضهٔ عرفانه چاليشمقده وبرطرفدن كيجه درسلرى ، قونفرانسلر اعطا،ديكرطرفدن كويليلرك احتياجلرينى تأمين ايده‌جك ساده برلسان ايله يازلمش بوقبيل آثار نافعه نشرينه اعتنا ايلمكده‌در . مع‌مافيه خدمت عمومى‌اوللى. هركس وسعى نسبتنده بوامر خيره چاليشملى . كويليله مجاناً طاغيتيله‌جق شوقيمتدار مجموعه‌نك ايلك نسخه‌سى نفيس كاغده مطبوع مزين ، دلربا يشيل برقاب ايله محاط اوله‌رق ٤٠ صحيفه‌دن عبارتدر . مصارف طبيعه‌سنى تأمينه مدار اولمق اوزره يالكز بشيوز نسخه‌سى يوزر پاره قيمتله اقتصاد كتبخانه‌سنده صاتيليور. محترم قارئلرمزه توصيه‌ايدرز.

ايشيقدن بر صحيفه

بايراق

بيليورزكه هردولتك كنديمنه كوره بكنوب قوللانديغى برباراغى واردر . او بايراق او دولتك نشانى ، علامتى‌در . بريرده بر دولتك بايراغى كورولنجه آرتق اورايه باشقه بر دولت كيره‌مز ؛ چونكه اونك اورايه كيرمه‌يه حقى يوقدر . اكر كيررسه بايراق صاحبى اولان دولتى طانيمامش ، اونك حقوقنى چيكنه‌مش ، آياقلر آلتنه آلمش اولور . بويله حقى طانيمامش اولان بردولتك‌ده اكر ناموسى وارسه حقنى طانيتمه‌يه قالقشمسى ، طانيمانه حدينى اوكرتمسى ، وبونك ايچون وارينى يوغنى فدا ايتمسى لازم كلير . دولتك وارى يوغى‌ايسه تبعه‌سى ، دولتك بولنديغى مملكتك اولادلرى‌در . ايشته بونلر جانلرينى ويره‌رك دولتلرينك ناموسلرينى يرينه كتيررلر ؛ بايراقلرينك شرفنى ، ناموسنى قوروش ، اونى آياق آلتنه آلديرمامش اولورلر .

يكى بايراق بر دولتك نشانى اولمقله نيچون بوقدر بويوك ، شرفلى برشى اوليور ؟ ناصل اولمسون ، بر بايراغك بريره ديكيله‌بيلمسى ، يعنى او يرك او بايراق صاحبى اولان دولتك اولمسى ايچون كيم بيلير نه‌قدر جانلر ويرلمش ، قانلر دوكولمشدرده او دولت اورايه صاحب اولمشدر . مثلا سن بزم عثمانلى بايراغمزى بريرده طالغه‌لانير ايكن كورونجه خاطريكه كلسين كه اوشانلى بايراغمز اورايه ديكيلمك ايچون اجداديمزك نه قدر قانلرى دوكولمشدرده اويله اورايه ديكيلمشدر ؛ او بايراق صانكه اونلرك قانلى كفنلرندن بويانمشدر . بويله اولنجه اوكا ناصل صارلمق ، اونك شرفنى ، ناموسنى ناصل قورومق ، اوكا كيمسه‌نك طوقونمسنه ميدان ويرمه‌مك ايچون نه‌ياپمق لازم كله‌جكنى دوشون.

باق سكا بر وقعه اكلاته‌يم : حضرت پيغمبر افندمز زماننده بر محاربه‌ده باش قوماندان حضرت علينك برادرى حضرت جعفر ايدى . حضرت جعفر النده بايراق دشمنه هجوم ايدركن صاغ الى كسيلدى . بايراغى صول النه آلدى ؛ صول الى‌ده كسيلدى . بايراغه صاريلدى . الك صوك بايراغك آلتنده أولدى ؛ شهيد اولدى .

ايشته بايراق بوقدر بويوك ، بو قدر شرفلى ناموسلى برشى‌در . ذاتاً شهيد اولمق‌ده بايراغك آلتنده جان ويرمك ، أولمكدر .

علم حقوق
و
مقايسهٔ قوانين مجموعه‌سى

كوملجنه مبعوث محترمى محمد عارف بك افندى طرفندن نشر ايدلمكده اولان شومهم اثر حقيقهٌ كتبخانهٔ مليمزك‌اك بيوك نقصاننى تلافى ايديور . بواستفاده‌لى موضوع هرنصلسه مملكتمزده لايق اولديغى موقعى بوله‌مامشدر .

واقعا وقتيله مقايسهٔ قوانينك مكتب حقوقده درس اوله‌رق تقريرى تصور اولنمش ايسه‌ده هرترقى‌نك دشمنى اولان دور حميدى بوكاده مانع اولمش وبنابرين حقوق منتسبلرى اك فيضلى براساس تحصيلى غائب ايلمشدر . ايشته عارف بك افندى شوائرلريله جبرمافاته ساعى بولنيورلر .

وطنمزده علم ومعرفتك انتشارينى آرزو ايدن ذوات انجق بوقبيل تشبثات مبروره‌يى تشويقه موفقيتله وجائب وطنپرورى‌يى ايفا ايتمش اولورلر .

اوراق وارده

صراط مستقيم غزته‌سنه

حميتمند افندم !

مطالعه‌سى وجد آور قلوب اهل توحيد اولان محترم « صراط مستقيم »ك بوهفته پك مقدس برامر خيره دعوت‌ايتمكده اولديغى منظور نظر ابتهاج اولدى .

لوندره‌ده‌كى « مسلمان جمعيتى » نك بو مبجل خدمتى درعهده ايله‌ديكى اكلاشلدى جناب حق سعيلرينى مشكور وهم خصوصده كنديلرينى مظهر توفيقات بيورسون ، وار اولسون اسلامك بويله غيور و حميتلى افراد ديانت نهادى! بى‌نوالغمزه ، عجزمزه باقمايه‌رق رفقا ايله برلكده مورانه‌لكى ايله معكوساً متناسب بر محبت قلبيه ايله تدارك وتقديمنه موفق اوله‌بيلديكمز بش مجيديه‌يى پوسته ايله ارسال ايلدك عائد اولديغى محله اعطا و تسليمه لطفاً اداره‌خانهٔ عاليلرينك قبول وساطت بيورملرى رجا اولنور افندم .

كوملجنه‌ده قيالى مدرسه‌سنده حافظ

حسنى حلمى

«مطبعهٔ خيريه» وشركاسى — مدير مسئول : اشرف اديب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار درجه مع الممنونیه قبول اولنور. درج اولنمیان آثار اعاده اولنماز.

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتده وسیاساتده وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بر نشر اولنور.

صاحب ومؤسسلری :
ابو العلا زین العابدین – ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

عدد : ٧١ — ١ محرم ٣٢٨ پنجشنبه ٣١ کانون اول ٣٢٥ — اوچنجی جلد

بر مصاحبه

کچن اقشام رفقادن بریله کوریشیور ایدك . سوز بالمناسبه سورهٔ شریفهٔ انعامده‌کی استعیذبالله « ولا رطب ولا یابس الا فی کتاب مبین » آیت کریمه‌سنه انتقال وبینمزده بو آیت کریمه‌نك مدلول منیفی اوزرینه بر مباحثه جریان ایتدی . بو مباحثه علمی بر مباحثه اولمیوب عقلی بر مناظره اولدیغندن ارامزده قالمق لازم کلیر ایدی . بو لزومی حس ایتمکله برابر شو سطرلری قارالامقدن کندیمی آلامدم . مصاحبت جاریه‌نك علی وجه التلخیص تحریرندن شو مقاله وجوده کلدی ، بحث مهم ، بضاعه مفقود اولدیغندن خطا ایتمك حسن نیتمه باغشلانمسنی قارئین کرامك سعهٔ مروتلرندن بکلرم .

رفیقم دیدی که : — شو آیت کریمه‌نك مدلول منیفنه نظراً انفس وآفاقده جزؤیات وکلیاتدن نه وارسه کافه‌سی قرآن عظیم الشانده موجود اولمق لازم کلیور . حالبوکه مفرداتنی تعداده عمر بشر کفایت ایتمین بو قدر اشیادن قرآنده قاچ دانه‌سی مذکور ؟ قرآنك هیئت مجموعه‌سنه مدققانه بر نظر عطف ایده‌جك اولورایسه‌ك محتویاتنك اخبار وقصصدن ، تبشیر وانذاردن ، معاملاته متعلق احکامدن عبارت اولدیغنی کوریرز . قرآنده شو تعداد اولنان شیلردن بشقه برشی یوق . بدایت نزولندن بو آنه کلنجه‌یه قدر برچوق شیلر کشف اولندی ، برچوق حقیقتلر میدانه چیقدی ، بونلری قرآنك نره‌سنده بوله‌جغز ؟ بو آیت کریمه‌نك معناسنی بونلره نصل تشمیل ایده‌جکز ؟ واقعا بعض کیمسه‌لر کشفیات جدیده‌یه قرآنده اشارت بیورلمشدر ، اما بز کوره‌میورز ، اکلایه‌میورز ، دیورلر . ازجمله سورهٔ « یس » ده « وخلقنا لهم من مثله ما یرکبون » آیت کریمه‌سنده واپورلره ، شمندوفرلره ، اوتوموبیللره وسائره‌یه اشارت واردر . دیورلر . کذا بدایت خلقتده ارضك شمسدن بر جزؤ اولدیغنی ، بعد زمان اندن آیریلوب فضاده شمسك توابعندن اولمق اوزره بر جرم مستقل هیئتنده دوران ایتدیکنی (ان السموات والارض کانتا رتقا ففتقناهما) آیت کریمه‌سندن استدلال ایتدکلری کبی دها بونلره مشابه برچوق استدلالاتده بولنیورلرایسه‌ده بوکبی تأویلات واستدلالات وجدانه قناعت ویرمیور ، قلبی اسکات ایتمیور ، دیدی .

جواب اوله‌رق دیدم که : — اورته‌یه ینه بر مسئله چیقاردك . جواب ویرسه‌م سوز اوزایه‌جق ویرمه‌سه‌م سنی تصدیق ایتدیکمه ذاهب اوله‌جقسك . نه مشکل موقعده براقدك .

— اعتراضمی جوابسز براقیرسه‌ك طبیعی فکرمی تصدیق ایتمش اولورسك مادام که تصدیق ایتمیورسك ، دیمك که ردینه مقتدرسك شو حالده جواب ویر . ویره‌جکك جوابلر احتمال که قناعت بخش وجدان اولورده ، بنده دفع شبهه ایتمش اولورم .

— بن بو مسئله‌ده سوز سویلمك صلاحیتنی حائز دکلم . آنجق غیرت دینیه‌م بکا بو قیدی برطرف ایتدیره‌جك ، بو عدم صلاحیت بنی سوز سویلمکدن منع ایده‌میه‌جك . چونکه صوصارسه‌م هم عقلك حکمنی تعطیل ، همده سنی تصدیق ایتمش اوله‌جغم . بونك ایکیسیده بنم المدن کلمیه‌جك . علمده راجل اولدیغم ایچون جوابده عاجل اولمامقلغم اقتضا ایدردی . نه چاره که غیرتم بوکا مانع اولیور . ذهنمه توارد ایدن شیلری سویلیه‌جکم قبول ایدرسه‌ك فبها ، ایتمزسه‌ك اوده سنك بیله‌جکك شی . یالکز سویلیه‌جکم سوزلری استطرادی اعتراضات ایله کسوب شیرازهٔ افکارمی بوزمه ، سلسلهٔ محاکاتمی دولاشدیرمه ، اعتراضك وارسه سوزمی بیتیردکدکدن صکره درمیان ایت .

اولا بو آیت کریمه‌ده‌کی « کتاب مبین » دن مقصد لوح محفوظ

وعلم‌الهيدر . قرأنك يالكز معنـاى ظاهريسى الانلر كتاب مبيندن مقصد قرأ ندر ديورلر. بحثى بورادن يورتمك موجب تطويل اولور. بزده معنـاى اخيرى آلالمده ديكرلرندن صرف نظر ايده‌لم . چونكه اونه‌كى معنالرى الاجق اولور ايسـه‌ك جوابه محل قالماز ، اعتراض كندى كنديته مندفع اولور . اولا شوراسى معلومكز اولسـون‌كه قرأنده اراديغكز شيلرى ارامق وجهاً من‌الوجوه طوغرى دكلدر. ديديككز طرزده بر كتاب كتاب منزل سماوى دكل ، اولسه اولسه بر قاموس‌العلوم اوله‌بيلير . واقعـا قرأن كريم علوم اولين واخرينى جامعدر. اما سزك ديديككز طرزده دكل. ارزو ايتديككز شيلرى محصـول فكر بشر اولان اثار مدونه‌ده بوله‌بيليرسـكز. كتاب‌الله او اثاره مقيس اوترتيبه تابع دكلدر، واوله‌ماز. انك اسلوبى، طرزى ترتيبى رحمانيدر انسانى دكل .

ثانيا قرأن عظيم‌الشاندن ـ يوقاريده سويلديككز وجهله ايديلان استدلالات ـ نه اولورسه اولسون ينه استدلالدر . يعنى بر نوع ظن بر نوع حكم عقليدر . اوله‌بيليركه حقيقته تماس ايدر . اوله‌بيليركه ايتمز . بو بحثك تفصيلنى علماى كرامه براقه‌لمده بحثى كندى نقطهٔ نظرمزدن يوريده‌لم . ذاتاً بحثمزك بر بحث علمى اولميوب ، عقلى بر مناظره‌دن عبارت اولديغنى سويلمش ايدك . شايان مؤاخذه اولسـه‌ق بيله بو قيد ، مؤاخذه‌نك بر درجه‌يه‌قدر شدتنى تخفيف ايدر .

اولا دست ايجاد بشردن چيقان اثار صنعتك طبيعتده وجودى نه‌ايسه انفس وافاقده‌كى جزؤيات وكلياتك قرأنده موجوديتى‌ده اودر. يعنى طوغريدن طوغرى‌يه قدرت فاطره‌نك يد ابداعنـدن چيقميان مصنوعات بشريه باعتبارالاساس والعناصر نصل عالم طبيعتده موجود ايسه شرف كشفى نوع بشرك مايهٔ مباهاتى اولان حقايق ماديه‌ومعنويه‌ده باعتبارالاساس والعناصر اويله‌جه قرأنده موجوددر .

انسان الندن چيقان لايعد ولايحصى اثارى اسـاسلرى اعتباريله طبيعتده يوقدر ديه بيليرمى‌يز ؟ شبهه يوق‌كه ديه‌ميز . بوبويله اولديغى كبى او عناصر ابتدائيه‌يى انسـانلرك النده الدقلرى صور واشـكال مختلفه‌يه نظراًعالم طبيعتده ارامغه قالقشمه‌مزده غريب اولور. فكرمى براز دها ايضاح ايده‌يم شمدى مثلا بر زرهلى‌يى ، بر شمندوفرى، بر غراموفونى، برالكتريق ويا تلغراف جهازنى طوغريدن طوغرى‌يه عالم طبيعتده بوله‌مدق ديه بونلرك طبيعتدن خارج اولديغى بشـقه بر عالمك محصولى بولنديغنى قبول وتصديق ايده‌بيليرمى‌يز . بونلر هانكى شكلده ، هانكى صورتده اولورلرسه اولسـونلر ، نقـدر دقايق عجيبهٔ صنعتى محتوى بولنورلرسه بولنسونلر، طبيعتده موجود اولان عناصر مختلفه‌نك قوهٔ فكريهٔ بشريه ايله تلفيق وتنسيق وبرر اسم ايله توسيم ايدلمش صور واشكال مختلفه‌سندن بشقه بر شى دكلدر .

نتكيم بونلر فنايات اولدقدن صكره ينه اصللرينه رجوع ايدرلر. كلدكلرى يره كيدرلر . اويله ايسه بونلرك عالم طبيعتده مجملى عالم فكر بشرده تفصيلى موجود ايمش ديمك اولور . عقلاً تحديد مقدارى ايچون امكان متصور اولميان مصنوعات بشريه باعتبارالاسـاس عالم طبيعتده نصل موجود ايسه كافهٔ حقايق ماديه ومعنويه‌ده قرأن كريمده اويله‌جه موجوددر .

شو حاله كوره بو آيت كريمه‌نك مدلول منيفى تفصيلى دكل اجمالى اولمش اولور. اكر تفصيلى اولمسه مراد الهى تعلق ايديدى المزده‌كى قرأن عظيم‌الشـان نسخهٔ معظمه‌سنك حجم حاضرى بيك كره بيوك اولمسى لازم كليرايدى . جناب حق انسانده عالم اكبرى نصل منطوى قيلديسـه حكم لاتحصاى الهيه‌سنى‌ده قرأن عظيم‌الشـانده اويله‌جه منطوى قيلمشدر .

نتكيم سورهٔ كهفده‌كى : معانئ قرأنيه‌نك ، حكم جليلهٔ سبحانيه‌نك صحائفه تحريرى ايچون دكزلر مركب اولسـه ، او معانى ، او حكم بيتمدن اول ، دكزلرك بيته‌جكى ، انلرك بر مثلى دها كتيرلسـه ينه تحرير واتمامنه كفايتساز اولميه‌جغى معناسنى متضمن اولان آيت كريمه بالكه قرأن عظيم‌الشـانك شو تفصيله كوره مجمل ، فقط اسـتنباط تفاصيل حقايق ايچون مؤمنينك مراجعتكاه يكانه‌لرى اولان بر خزينهٔ لاتفناى عرفان هردو جهان اولديغنه اشارتدر .

بو آيت كريمه تفاصيل علم الهينك على وجه‌الانفراد بيلديرلمديكنه بو تفاصيلك قرأن عظيم‌الشـانده يا صراحةً ويا دلالةً بيان بيورلمش اولديغنه دليل اوله‌بيلير .

بوراده براعتراض واردر . مثلا برى چيقوب ديسـه‌كه : اوت مادام‌كه اويله‌در نيچون جناب حق بزم ايچون بيلنمسى لابد اولان حقايقى فرقان حكيمنده على وجه‌التفصيل بيلديرمدى ؟

بوكا جواب اوله‌رق دينه‌بيليركه : قرأنى بوصورتله انزال بيوران الله عظيم‌الشـان ، اوتورديغمز اوى ، آرقه‌مزه كيديكمز لبـاسى ، الحاصل ايكنه‌دن ايپلكه قدر محتاج اولديغمز شـيلرى‌ده ياراده‌بيلير ايدى . عجبا بونلرى نيچون ياراتمامشده ، سزك سـيكزه ، اجتهادكزه معلق براقش ؟

اولا سز بوكا بر جواب ويريكزده ، بنده سزك بوسـؤالكزه جواب ويره‌يم . مادام‌كه بونك جوابى يوقدر، انكده جوابى يوقدر. ياراتديغى عالمده قانوننى بوصورتله جارى ايدن‌الله ، كلامنده‌ده بووجهله التزام ايجـاز بيورمش ، قرأندن اسـتنباط ايديله‌جك حقايقى بزم ادراكمزه ، اجتهادمزه براقش .

برچوق حكما سـاحهٔ طبيعتده اجالهٔ افكار ايله بيكلرله حقـايق استنباط ايتدكلرى كبى بيك اوچيوز بوقدر سـنه‌دنبرى برچوق علما وعرفاده اوساحهٔ مقدسه‌ده اتعاب فكر ونظرله نيجه نيجه حقايقه ، نيجه نيجه دقايقه دسـترس اولمشلر . شرق وغربده ظهور ، تحرئ حقيقته بذل سعى نا محصور ايدن بيكلرله ارباب فنون نصل بو كشفياته ظفرياب اولمشلر ايسـه بيكلرله علما وعرفاى دين مبين دخى بطون معـانئ قرأنيه‌دن لايعد ولا يحصى حقايق استنباط ايتمشلر ، بزم كوره‌ميه‌جكمز سرائرى بزه كوسترمشلر . خزائن طبيعتك محتويات مكنونه‌سنى پيش نظر اسـتفاده‌مزه دوكن ارباب فنون كبى بونلرده قرأنك مكنونات ومخزوناتنى بزه كوسترمشلر .

سوز سوزی آچار بوسوزلری سویلدیکم صره‌ده ذهنمه بشقه برفکر لایح اولدی یکده صدد خارجنده اولمدیغندن اندن بحث ایتمك ایسترم.

شمدی برمنکر چیقوبده دیسه که آدم سنده قرآنده کشف ایده‌جك حقایق، غورینه انفاذ فکره چالیشه‌جق دقایق نرده که، بز انلردن استنباط اولنان حقایق عالیه‌نك وجودینه قائل اوله‌لم؟

« نیست تعمیق وتحقیقی بلند — کودکان خرد فهمش میکنند » فحوای معلومنجه قرآنك مندرجاتی اوزون اوزادی‌یه دوشونمکه نه حاجت، هربحثی چوجقلر بیله آکلار. نرده قالدی بیوکلر؟

ایشته انسانی — صورت حقدن کورینوب — وادی ضلاله سوروکلیه‌جك یمان برقلاغوز!

فقط بو مسئله شوکا بکزرکه جاهل بر آدم شو ساحۀ بی‌انتهای طبیعته باقار. یرده‌کی کوکده‌کی بدایع قدرتی کوریر. رجل امی سطور محرره‌ده نه کوریرسه، سطور ملاء اعلی اولان آثار قدرت الٰهیه‌ده دخی برنقش ظاهریدن بشقه برشی کوره‌مز. بو حروف وظروفدن هیچ بر معنی، هیچ برفحوی استنباط ایده‌مز. اناسندن طوغدی طوغه‌لی آنلری کوردیکی، آنلرله الفت ایتدیکی ایچون بوآثار قدرتی غایت بسیط، غایت اهمیتسز کوریر. اوت! کونش ندر: آی ندر؟ ییلدیز ندر؟ طاغ ندر؟ طاش ندر؟ انسان ندر؟ حیوان ندر؟ بویله بیکلرله ندر؟ لری بریره دیزه‌جك اولسه‌ق آله‌جغمز جواب هیچدن عبارت قالیر!

فقط سمایه بر هیئت شناسك، زمینه برطبقات عالمنك، حیوانات ونباتاته اوعلملرده یکتا برداهینك، انسانه برمشرحك، برفیزیو-لوژی عالمنك کوزیله باقه‌جق اولسه‌ق عجبا بونلری نظر بسیط ایله کورن برجاهل کبیمی کوریرز.

برنباتك انساجی، بر کوزك ترکیبی، برکوکبك تدقیق سیری؛ تحقیق ماهیتی بزی سنه‌لرجه اشغال ایتمزمی؟ شوحالده جاهل بر آدم ایچون یوق حکمنده اولان نیجه نیجه حقایق بزم ایچونده اویله‌می اولمق لازم کلیر؟

ایشته حقایق قرآنیه‌ده بویله‌در. حاشا ثم حاشا بزه بسیط کبی کورینن سطور نورا نوروندن جهان جهان حقایق استنباط ایدنلر واردرکه یوقاریکی ارباب فنونه نسبةً برامی، بر جاهل نه درکه‌ده قالیرسه بزده قرآندن استنباط حقایق ایدن اواعاظمه نسبةً اودرکه‌ده بلکه اوندن آشاغی درکاتده قالیرز.

« رحم الله عبداً عرف قدره ولم یتعد طوره » بو لایحه‌یی بوراده براقه‌لمده یوقاریکی بحثی اتمام ایده‌لم:

ایشك دها تفصیلنه کیریشه‌جك اولور ایسه‌ك عناصر حقایقی یالکز قرآنده دکل — صحت قیدیله مقیداولمق اوزره — کتب منزلهٔ سماویه‌نك کافه‌سنه تشمیل ایتمکلکمز لازم کلیر. نوع بشرك عصرلردنبری تتبع واستقصا نتیجه‌سی اوله‌رق دسترس اولدیغی حقایقك عناصر مکونه‌سی کتب سماویه‌در. انسانلر دوشونمه‌نك طریقنی اوکتابلردن اوکرنمشلر صوکره دوشونمه‌لرینی توسیع ایده ایده بوحاله کلمشلردر. خلاصه اعمال فکر ونظرك منشاء اصلیسی کتب سماویه‌در. بوراده تاریخه قارشو بر عصیان جاهلانه‌یه جرأت ایتدیکمه ذاهب اولنمسون. بحث اوزامسه هنددن، چیندن، ژاپوندن دخی بحث ایدرایدك آنیده بشقه برمصاحبه‌یه براقه‌لم.

لایعد ولایحصی اولان آثار بشریه‌نك کافه‌سی اعمال فکر نتیجه‌سی اوله‌رق الدقلری صور واشکال مختلفه‌دن طولایی طبیعتك مالی اولمقدن چقمدقلری کبی خزائن علم وعرفان بشرده منشأ اعتباریله کتب منزلهٔ سماویه‌نك مالی اولمقدن چیقماز.

حتی (کوستاولوبون) بو بحثك شو شقنی کندی نقطهٔ نظرندن محاکمه ایده‌رك بر اثرنده شو سطرلری یازیور « عالمده مشهود اولان بوتحولات نورعقل ایله ساحه‌زیب حصول اولمامشدر. خیالاته مبتنی اولان ادیان، وسمهٔ زوال ناپذیرنی مدنیتك کافهٔ عناصری اوزرینه اوردیغی، انسانلرك اکثریت عظیمه‌سی قوانین مخصوصه‌سنه تابع طوتمقده دوام ایتدیکی حالده فکر ونظر نتیجه‌سی اولان مسالك فلسفیه‌نك حیات اقوام اوزرنده، غایت آز بر تأثیری کورلمش، بو مسالکك کافه‌سی آز بر زمان ایچنده محو ونابود اولمشدر. اك شدید الشکیمه دولتلرك تشکلی، مدنیتك خزینهٔ مشترکه‌سی حکمنده بولنان بدایع ادبیه وفنیه‌نك ظهوری هپ ادیانك نتیجهٔ تأثیر اعجاز نماسیدر. »

بز کوستاولوبون ه‌ك بو سوزنی تماميله قبول ایتمیوب یالکز ایچندن اله‌جغمز قدرینی الور ایسه‌ك تأیید مدعا ایچون بر دلیل دها قازانمش اولورز.

بوسوزك بورایه نقلی مناسبت آلمازایدی. فقط ملاحظهٔ سابقه‌مز بوعدم مناسبتی قوتدن دوشوردی. انك ایچون کتابك بو سطرلرینی بورایه نقلده بر محذور کورمدك.

بحث بورایه کلدکدنصکره رفیقم صددی تبدیل ایله دیدی که: بعض کیمسه‌لر قرآن کریمك ترتیبنه اعتراض ایدیورلر. مؤلفات بشریه‌نك تلفیق وتنسیقی دها مضبوط بولیورلر بوکا نه دیه‌لم؟

بوکا ویریله‌جك جواب پك قولای! قرآن عظیم الشانی تصنیفات بشریه ایله مقایسه‌یه قالقشمق مصنوعات انسانیه‌یی مصنوعات الٰهیه ایله مقایسه‌یه قالقشمق دیمکدر. هرعقلك بداهةً قبول ایده‌بیله‌جکی بر حقیقت اولمق اوزره دیه‌بیلرزکه مثلا بوکون انافس مصنوعات بشریه‌دن برینی مثلا برسرای معلای اله آلالم. بوسرایك در ودیواری اك دقیق، اك دلربا نقوش والوان ایله مزین، ساحهٔ امکانده جلوه‌کر اولان خوارق صنعتك کافه‌سنی جامع بولنسون. هیئت مجموعه‌سنده‌کی اتساق، انتظام، تناسب عقللری حیرتلره مستغرق ایتسون انسان ساعتلرجه حتی کونلرجه تماشاسنه دویمسون، عجبا بوسرایك بوقدر دقایق صنعتی، بوقدر خوارق فکرتی جامع اولمسی، انك طوغریدن طوغری‌یه قدرت فاطره‌نك ید ابداعندن چیقان ووهلهٔ اولیده بزم انتظام دیدیکمز وبتون مکوناتك ماهیات مخصوصه‌سنی تعیینه، تقدیره الت اتخاذ ایتدیکمز مقیاسه موافق کلیه‌جکی بدیهی بولنان عناصر مشکله‌یه تفوقنی، رجحانی استلزام ایدرمی؟ چونکه

اوسرایك تختهسی، تیموری، الوانی. اجاری الحاصل بتون اجزاسی خزینهٔ طبیعتدن چیقمش، بنی بشرك اوعناصری تألیفی نتیجهسی اولهرق اوسرای وجوده کتیرلمشدر. بونك بویله اولمسی انك اساسنی تشکیل ایدن عنصرك استحقارینی استلزام ایدرمی؟ ذوی العقولدن فرد آفریده یوقدرکه اعمال فکر بشر نتیجهسی اولان اوبنایی انك اجزاسی اولان عناصر مختلفهیه ترجیح ایتسون.

اوسرای اولسه اولسه بنی بشرك اسلوب ذوقیسنه موافق، کندی توسیعنه مطابق اولمق اوزره برینای بدیعهنما اوله بیلیر؛ قدرت فاطرهنك، آهنك علویسی ماورای عقولده اولان، آثار صنعتنك بدایع قدرتنك قارشیسنده برکتلهٔ باردهٔ اشیادن انتظام خلقته نسبةً صرف عدم انتظامدن عبارت اولمدیغنی بزه کیم تأمین ایده بیلیر؟ بزم نفسمزه ملایم، ذوقمزه موافق کلن هرشیئه منتظم دیهمز بزه کوره صحیح اوله بیلیرسهده فطرتك هر جزؤندهکی انتظامی او اندازه ایله اولچمکه قالقیشمهمز صحیح اولهماز کبی کلیر.

سوزك خلاصهسی مؤلفات بشریهیی مقیاس اتخاذ ایدوبده کتاب اللهدهکی انتظامی انلرله مقایسهیه قالقیشمق فلان قلفهنك اثر مهارتی اولان برسرایی طوغریدن طوغری‌یه یدقدرت الٰهیهدن چیقان آثار ایله مقایسه، انلره ترجیح ایتمك دیمکدر. حالبوکه آثار الٰهیه بشقه، آثار بشر بشقه! ایشته بونك کبی کلام اللهده کلام بشرله مقایسه ایدیلهمز چونکه بینلرنده نسبت متصور دکلدر.

برکره شوسمواته باق تعدادینه اعداد کافی اولمیان نجوم بی‌پایانی کور. کویا جناب حق بونلری خزینهٔ لاتفنای قدرتندن المثل و فضای بی‌انتهایه التون ذراتی کبی لاعلی التعیین سرپی ویرمش، اوت حقیقت اویله کوریورز. شوراده کورینن شوسکز ییلدیزك کیمی پارلاق کیمی سونوك. بونلرك بینلرینی خطوط ایله وصل ایتسهڭ غیر منتظم برشکل پیدا اولیور. لایعد نجومدن متشکل اولان کهکشان برطریق نورانی شکلنده نمایان! سمانك شوحیثیته باقنجه ظاهراً قارمه قاریشیق برحالده اولدیغی کوریلیور.

بونلر بشقه برشکل منتظم تحتندهده بولنه بیلیر ایدی. بزم محدود دماغمزك انتظام نامنی ویردیکی وهرشیئی اکا تطبیق ایتمك ایستهدیکی کودوك اندازهیه اویمیان بوحاله عجبا نه‌نام ویرهبیلیرز. انتظام دیسهك بزم اندازهمزك کوستردیکی نسبت هندسیه‌یه اویمیور. دیمسهك بوهیچ اولمیور. اوت سماده تصادفی اولهرق ظهور ایدیویردکلری اعتقادینه محل ویرن اونجوم زاهره حقیقتده اویله برنظامه اویله برانتظامه تابعدرکه انی اکلامق اقتدار بشرك خارجندهدر. صانع ازلی انلری انتظام محض اوزره خلق بیورمش، بریسنك قیل قدر مدارندن انحرافی فرض اولنسه بتون دنیا هرج ومرج اولور. سمواتك چرخ انتظامی بوزیلور: ایشته سماده مشهود اولان لایعد ولایحصی کواکبك وضعیات حاضرهلرنده بزم انتظام نامنی ویردیکمز، بیلیر بیلمز وجودنی هرشیده ارادیغمز تناسب ظاهری‌یه موافق اولمدیغی حالده بونلرك هیئت مجموعهسنده اویله بر انتظام، اویله برانتساق

واردرکه عقل بشر اوراده طورییر. ایشته مصابیح سمای حقیقت اولان فرقان حکیمك ایات بیناتی دخی سمواتده کوریلان وبرطاقم انظار بسیطه‌یه قارشی حاشا ثم حاشا غیرمنتظم کبی کلن صور واشکال نجومده مندمج انتظام خارق العاده کیبدر. ظاهر بین اولانلر انلری منتظم دکل کبی کوریرلر. فقط عدم انتظام انلرده دکل انی کورن کوزلردهدر. نور ایمان وعرفان ایله باقانلر انلردهکی انتظام خردسوزی وحلهٔ اولاده کوریرلر. حیران اولورلر. بوانتظامی کورمك توفیقه وابستهدر. صدد خارجنده ایسهده سویلهدن کچهمیهجکم بومنتظم کورهمهمك یالکز قرآنه منحصر قالسه ایی. فقط خلقتك هیئت مجموعهسنی ناقص کورن کامل کوزلر وار. بونلر قرآنی دکل خلقتی بیله بکنمیورلر. فقط عجبا بوتمیزی نرهدن کتیرمشلر؟ اوت بوکبی ادملر خلقته نقصان اسناد ایدیورلر. حال حاضره سیر تکامل دیورلر. مثلا لاینبج عالمك ایی برعالم اولمدیغنه، فقط ممکن اولان عوالمك اك ایوسی اولدیغنه قائل اولیور. انلر نهدیرلرسه دیسونلر قدرت قاهرهٔ الٰهیه دنیایی بویله ایستهمش بویله یاراتمش بکنمیَنلردها ایسینی بولسونلرده بزده برابر کتورسونلر.

فقط اصل بوراده شایان ملاحظه برجهت وار. عجبا خلقته نقصان اثبات ایدنلر خالقتك بونقصانی ادراك ایدهجك کمالی نرهدن اقتباس ایتمشلر؟ کندیلریده اونقصان خلقتك اجزاسندن اولدقلری حالده خلقتك نقصانی حقنده ویردکلری بوحکمك طوغریلغنی بزه نه‌ایله تأمین ایدهجکلر؟ حاشا ناقص اولان برخالقك مخلوقاتیده ناقص اولمق لازم کلیر. زیرا «ظل المعوج معوج» اکری برشیئك کولکهسیده اکری اولمق ضروریدر. اکر کندیلرنده خلقتك نقصاننه حکم ایدهجك برکمال وارسه انلرك بوکمالی مطلقا انك فوقنده اولان برکمالك اثر ایجادی اولمق لازم کلیر. چونکه ناقصدن کامل صادر اولماز. اویله کامل وجودلری خلق ایدن بر خالقك آثار سائرهٔ صنع وقدرتیده ناقص اولهمیهجغی درکاردر.

خلقته نقصان اسناد ایدنلر کندیلرینكده ناقص اولدیغنی اعتراف ایدرلرسه بوحکملری اوزمان هیچ صحیح اولهماز. چونکه برآدمك کندی نفسندهکی نقصانی کورمسی ایچون انی کورهجك، کوسترهجك برکمالی حائز اولمسی لازم کلیر.

بنم فطرتمده ناقصدر دیمك بن کاملم دیمکدر. بن کاملم فقط اشیا ناقصدر. دیمك منطقاً قابل دکلدر. چونکه برشیئك جزؤنده تجلی ایدن کمالك کلنده تجلیسی بطریق الاولادر.

بوقاریکی بحثك نتیجهسی اولهرق شونی سویلیهلم که:

بوم کباتك اساسی نصل عناصره منتهی اولورسه سلسلهٔ افکار بشرده شرائع انبیایه منتهی اولور. انسانلر مادی معنوی نه‌یه مالك ایسهلر بونلرك کافهسی تلقین دینی اثری اولان اساسلرك عصراً بعد عصر توسیعندن بشقه برشی دکلدر.

دین الدن کیدرسه انسانلرده فضیلت نامنه برشی قالماز. مبنای فضائل بررجفهٔ مدهشهٔ الحادایله ییقیلورسه اوانهدام مدهشدن قالقان

توزلر ، طوپراقلر عالم انسانیتك بصر بصیرتنی کور ایدر. نتکیم بعض یرلرده ایتمش . انسانیت، حیوانیت درکه‌سندن آشاغی بر درکه‌یه اینر. چونکه حیوانات سوق طبیعی دائره‌سندن چیقه‌ماز. فطرتك کندیلری ایچون چیزدیکی حدی تجاوز ایده‌مز. حیوانلغی، خصائص طبیعه‌سنی محافظه ایدر . فقط انسانلر اویله دکل . انلرده سوق طبیعیدن بشقه برقوت وار . بوقوت کندیلرینی شاشیردیر . عقلك کمالی فضائل انسانیه ایله ، فضائل انسانیه‌ده دیانتله قائمدر . دین کیدنجه انسانده فضیلت نامنه برشی قالماز . فضائل محو اولنجه عقل استعدادکاهنی غائب ایدر. محظورات، مباحات صره‌سنه کچر. اورته‌ده هیچ بررابطه‌ضابطه قالماز. انسان مادیاتده بردرجه‌یه قدر یولنی شاشیرمسه بیله، وجدانیات اعتباریله ظلمت ضلال ایچنده قالیر اوعالمده برخطوه بیله آته‌ماز . آتدیغی هرخطوه کندیسنی غیای بی‌پایان خسران وهلاکه یووارلار. زمان کلیرکه اوکبی آدملر حیوانلغه، انك مخصوصاتندن اولان صفوته، راحته راضی اولورلر. انی اك بیوك سعادت کوریرلر. فقط مع التأسف اوسعادته‌ده نائل اوله‌مازلر. چونکه صفوت حیوانیه‌لرینه، بوزولمش، تفسخ ایتمش انسانیتلری مانع قویدر . اوانسانیت متفسخه‌نك التهاب مدهشی دماغلرده اثرنمای دهشت اولدقدن صکره وای اوعالم انسانیتك حالنه! دین جلیلمزك قدرینی بیله‌لم، اودائرهٔ منجیه داخلنده اکتساب فضائله چالیشه‌لم . ایشته کرك یوقاریکی آیت حقنده، کرك انك سوقیله اندن صکره سویلنن دیکر سوزلر بوراده ختام بولدی . ارقداشمده بردرجه‌یه قدر بنی تصدیق ایدر کبی اولدی .

فرید

تصحیح : ۷۰ نومرولو نسخه‌نك ۲۸۰ نجی صحیفه‌سنك صوك تصحیح پرووا‌سی ضایع اوله‌رق مطبعه‌جه تصحیح ایدیله‌مه‌مسی حسبیله « انغلوساقسونلرده فکر حکومت .... » مقاله‌سنك صوك ستوننده قالان شو (۱ سطر : قیمزدرلر، اوتسفورد ٤ طلبه ـ ۱۸ الحاصلی ـ ۲۲ جملهٔ تنیه ـ ۳٤ بومکلفاتك خصولنی) یا کلیشلرك بروجه آتی تصحیحی لازم کلیر :

(متمیزدرلر ، اوقسفورد ، ـ طلبه‌نك ـ الحاصل ـ جملهٔ تعزیریه ـ بوملکاتك حصولنی)

هانوتو و اسلام

مسلمانلرك بتون اوروپا سیاستنه قارشی سوء ظن بسلمه‌سی ، مسلمان ارباب سیاستك دولتلردن هیچ برینه اعتماد ایده‌مامسی ، بونلرك اوروپای نصرانیتك مصالحی کندی مصالح اسلامیه‌لرینه مخالف کلیر اعتقادنده بولنمسی ، الحاصل مسلمانلرك نه‌قدر صداقتله خدمت ایدرسه ایتسون ایچلرندن هیچ برخرستیان عثمانلی‌یه امنیت کوستره‌میه‌جك قدر خرستیانلره قارشی اعتمادسز اولمسی معروف برجریده‌نك صاحب امتیازندن ، استانبولده ، پارسده اوطوران بعض عثمانلیلر طرفندن هانوتونك قولاغنه عکس ایتمشده اونکچون کندیسی

قالقمش اوروپا سیاستی اقتصادیدر ، ملکیدر ؛ یوقسه دینی برسیاست دکلدر ، دیور .

بیلمم موسیو هانوتونك سویلدیکی مسلمانلر کیملردر؟ بوخبرلری کندیسنه ویرن هانکی آدملردر ؟ اکر بونلر هندلیلر ایسه اجنبی برحکومتك تابعیتی آلتنده بولنان بوقومك کرك خطبه‌لرنده ، کرك غزته‌لرنده حاکملرینه قارشی مطیع اولدقلرینی، اونلرك عدالتنه ربط امید ایتدکلرینی ، حقلرینی‌ده بولیله آزادقلرینی اثبات ایدر سوزلره دائما تصادف ایدییورز .

یوق، اکر روسیه مسلمانلری ایسه اونلرك‌ده حکومت متبوعه‌لرینه ، کذلك حکومت متبوعه‌لرینك اونلره قارشی بسلدیکی اعتماد هرکسك معلومیدر. حتی روسیه حکومتی مسلمان تبعه‌سنی اورتودوقس مذهبنده اولمیان خرستیانلره بیله ترجیح ایدر .

اکر بونلر افغانلیلر ایسه افغان امیرینك انکلیزلره قارشی دوستلغی پك معروفدر . بونکله برابر بودوستاق امیرك کندی مملکتی حقنده‌کی محبتنه ، مصالح مملکتنه عائد حرمت وغیرتنه اصلا منافی دکلدر.

اکر عجملر ایسه بونلرك‌ده روسیه سیاستنه قارشی نه‌امین براوقوده بولندقلرینی بیلمین یوقدر .

اکر قاسلیلر ایسه بوزواللیلر سیاست دینه بیله‌جك هرشیدن آزاده بولنیورلر ؛ دها طوغریسی هم دینه ، هم دنیایه عائد بتون شئوندن غفلت محض ایچنده لاینقطع بربرلریله اوغراشیورلر؛ بربرلرینی اولدیرییورلر ؛ بربرلرینی صوییورلر . قضای الٰهی زواللیلرك موجودیتنه خاتمه چکنجه‌یه قدر بوحالده دوام ایدوب کیده‌جکلر.

شاید هیچ بری دکل‌ده تونسلیلر ایسه موسیو هانوتو اونلری اهل اولدقلری اوصاف ایله ثنا ایدییور ؛ کندیلرینه مجرد حریت دینیه بخش ایتدیکی ایچون فرانسه نفوذینی ممنونیتله قبول ایتدکلرینی سویلیور .

غالبا موسیو هانوتو عثمانلیلری قصد ایدییور؛ نته‌کیم بقیهٔ کلامی بوکا دلالت ایتدکدن بشقه عثمانلی خرستیان سوزی‌ده بونی اوقشایور.

عثمانلیلردن مصرلیلره کلنجه بونلرك کرك اوروپالیلره ، کرك خرستیان عثمانلیلره عدم اعتمادینی کوسترر هیچ برحالی یوقدر . زیرا مصر مسلمانلری مسلمانلره خاص اولان محاکم شرعیه استثنا ایدلدیکی صورتده حکومتك بتون امورنده وطنداشلری اولان قبطیلرله مشترکاً چالشیورلر . آره‌لرنده‌ده صوك درجه‌ده وفاق حکمفرما اولیور . هرایکی طرفك بربرندن دوستلری وار . دیکر طوائف مسیحیه ایله‌ده بوصورتله کچینیورلر . آنجق بارد بر تعصب دینی اظهار ایدن ، یاخود ینه بویله کور کورینه برتعصب سائقه‌سیله مسلمانلرك منفعتلرینی خللدار ایتمکه، دینلرینه تعرض ایلمکه قالقیشانلره قارشی طبیعی مقابله‌ده قصور ایتمیورلر . بوسوزیمزه موسیو هانوتو ایله قونوشان صاحب امتیازدن دها یقین شاهد آرامیز . چونکه بوذات عثمانلی ـ روس محاربه‌سنده مسلمانلرك علیهنده بولندقدن ، عرابی حادثه‌سنده یاپه‌جغنی یاپدقدن صکره مسلمانلر ینه کندیلرینك دوستی

اولدیغنی، کندیلرینك خیرینه چالشدیغنی سویلمشلردرکه بونی غزته‌سیله بالدفعات مقام افتخارده بیان ایتمشدر. حال بویله اولورده شو ملاقات اثناسنده بو آدم ینه مسلمانلرك علیهنده بولنورسه آرتق مصرده‌کی مسلمانلرك عثمانلی خرستیانلره قارشی امنیتسزلکلری نره‌ده قالیر؟ عجبا هیچ برعثمانلی خرستیان خرستیان اولدیغی ایچون خدمت حکومتدن چیقارلدیمی؟ هیچ بر عثمانلی خرستیان عینی سببدن طولایی مطبعه، غزته تأسیسی، یاخود دارالصناعه انشاسی، یاخود تجارتخانه تشکیلی کبی حقوقدن محروم براقلدیمی؟ هایدی باقالم بزه بر مثال کتیرلسین‌ده کوره‌لم. لکن بو عثمانلی خرستیانلرك اوروپالیلره قارشی طورلری بوسبتون بشقه. کوریورزکه بر انکلیزدن آزاجق عدالت کوردیلرمی ثناسنی کوکلره چیقاریورلر؛ یاخود هانکی آوروپالیدن اولورسه اولسون اوفاجق برایلکه نائل اولدیلرمی تشکر ایده ایده بیتره‌میورلر. دها غریبنی استرمیسیکز! بونلردن بری ایشی ایچون حکومته مراجعت ایدنجه ضررینك درجه‌سنی تحقیق وظیفه‌سنك بر انکلیزه حواله اولنمسنی ایستیور. بونك امثالی پك چوقدر. حتی شکایتلرینی طوغریدن طوغری‌یه لوردقرومره عرض ایدنلرك عددی آزدکلدر. حالبوکه لورد برحاکم رسمی دکلدر. پك اعلا! بو خرستیان عثمانلیلرك اوروپالیلره اعتمادینه بوندن بیوك نه‌دلیل استرسیکز؟ کرك فرانسزلردن، کرك امریقالیلردن مصره کلوب‌ده مکتب آچانلرك کنجلریمزی تنصره تشویق ایتدیکی، برطاقملرینی‌ده قاندیروب ممالك اجنبیه‌یه قاچیره‌رق ابوینك جکرینی یاقدیغی دائما کورلمکله برابر مسلمانلر چوجقلرینی ینه بومکتبلره کوندرمکده دوام ایدییورلر. بزم معارف ناظریمز بروزیر مسلم اولدیغی حالده چوجقلری جزویت مکتبلرنده اوقویور. کذلك اشرافدن چوغنك اولادی فره‌رلرك مکتبنه دوام ایدییور. آرتق بوندن بیوك اعتماد هانکی اعتماد اولابیلور؟

هله مصر مسلمانلرینك معاملات خصوصنده اوروپالیلره اعتمادی اودرجه‌یه واریورکه اوروپالیلر بونی سوء استعمال ایده‌رك برچوق ارباب ثروتك مالملکنی الندن آلیورلر؛ بونکله برابر اوته‌کی زواللیلر حالا بریکیلرینه امنیتده دوام ایدییورلر، بو غفلتده ممکن اولدیغی قدر ایلری کیدییورلر. هم‌ده دینلرینه، عادتلرینه مخالف خصوصاتده بیله اونلری تقلیده قالقیشیورلر. یا سز بونك فوقنده نصل براعتماد استرسیکز؟

عجبا مصرده‌کی عقلای مسلمین اجنبیلره قارشی علی‌العمیا اظهار اولنان بو امنیتك موجب اولدیغی زیانلر قدر عظیم خسار کورمشمیدرلر؟ اوت، خلقك بویوزدن اوغرادیغی سوء عاقبت میدانده‌در. عجبا کرك جریده صاحبنك، کرك موسیو هانوتونك آوروپالیلره، خرستیان عثمانلیلره قارشی کوستردیکندن بحث ایتدکلری عدم اعتماد بومیدر؟

مصر خارجنده‌کی عثمانلیلره کلنجه دولت عثمانیه‌یه قدر چیقه‌جق اولورسه‌ق کوریرزکه وضع ایتمش اولدیغی نظام خرستیان بولنان ممالکك دائره‌لرنده، محکمه‌لرنده خرستیانلری استخدام ایله امر ایدییور. خرستیان مأمورلر مسلمانلرك نائل اولدیغی رتبه‌لرك، نشانلرك کافه‌سنه دها واسع بر نسبتده نائل اولیور. حتی بونلردن برچوغی مسلمانلرك احراز ایده‌مدیکی امتیازاتی، منافعی بیله استحصال ایدییور.

سفارتلر، بیوك بیوك منصبلر خرستیانلردن خالی دکل. سلطانك رؤسای روحانیه حقلرنده‌کی التفاتی، احسانی، تلطیفاتی، بونلردن برقسمنی حضورینه قبولی، کندیلرینه نوازشکارانه خطابی هر کون غزته‌لرده کوریلیور. بوسوزیمزه‌ده اك برنجی شاهد اوله‌رق جریده صاحبنی کوستریرزکه برچوق زمان دولت علیه‌یه قارشی برمسلمانك سویلمکه جسارت ایده‌میه‌جکی سوزلری سویلدیکی حالده خرستیان اولمق اعتباریله سلطانك مظهر اعتمادی اولدی؛ سرای همایونه آلندی؛ رتبه‌لرله نشانلرله، دها بشقه صورتلرله تلطیف اولندی. اکر بوده خرستیانلر حقنده‌کی اعتمادك فقدانی ایسه اعتماد دنیلن شی نصل اولور بیله‌مم!

دولتك سیاست خارجیه‌سنه کلنجه فرانسزلر سلطانك آلمانیا حکومتنه قارشی کوستردیکی امنیت ومحبتدن شکایت ایدییورلر. حالبوکه آلمانیا حکومتی برحکومت خرستیانیه‌در. ظن ایتمه‌یزکه بونلر سلطانك بردولت اسلامیه‌یه قارشی دوستلغندن شکایته محل کورسونلر. حکومت عثمانیه‌نك انکلتره سیاستنه قارشی غایت متین بر اعتمادی واردی. صکره‌لری برطاقم حادثه‌لر ظاهر اولدی که باشلوجه موسیو غلادستونك سیاستنده‌کی مهارتسزلکندن میدان آلان بوحادثات اوزون مدت او اعتمادك خللدار اولمسنی ایجاب ایتدی. مع مافیه صوك زمانلرده اعتماد زائلك عودت ایتدیکنی کوریورز. رجال دولت آره‌سنده روسیه‌نك صداقتنه اعتمادی اولانلرده بولنیورکه بونلر مسلمان اولدقلری حالده دولتك سیاستنی روسیه سیاستنه اماله آرزوسنی بسلیورلر.

بنم هانوتوجه بیلنمسنی اك زیاده استدیکم جهت شودرکه دولت عثمانیه‌نك آوروپا دولتلرینه قارشی قوللاندیغی سیاست، دینی برسیاست دکلدر. هم دولتك بدایت ظهورندن بوکونه قدر اصلا دینی اولمامشدر. بودولت اولجه بردولت فتوحات، بردولت غلبه ایدی؛ صوك زمانلرده ایسه بر دولت سیاست، بر دولت مدافعه حالنه انقلاب ایتدی. بناءعلیه اوروپالیلر ایله اولان معاملاتنده دینك ذره‌قدر دخلی یوقدر.

آلمانیا ایمپراطورینك عثمانلی طوپراغنه کلدیکی زمان کوردیکی حرمت هرکسك معلومیدر. اوروپادن استانبوله کلن خرستیان امراسی مظهر اولدقلری تعظیمی کندی مملکتلرنده قابل دکل کوره‌مزلر. مسلمانلرك محتاج اولدیغی پاره بونلری آغیرلامق ایچون صرف اولنیور. پك اعلا! بو فداکارلقلر اونلرك دوستلغنی قازانمق ایچون دکلمی؟ بو دوستلق قازانلدقدنصکره اعتماد حاصل اولمازمی؟ أوت. سلطان ایچون رسمیات ایله اکتفا ایده‌رك ایلریسنه کتمه‌مك ممکن ایدی؛ لکن او بو معامله‌سنده رسمیتك درجات ایله فوقنه چیقدی.

اوروپا سیاستنك هیچ بر وجهله دینی اولمدیغنی تسلیم ایدرسه‌ك دولت عثمانیه‌نك اوروپایه قارشی سیاستی‌ده عینیله بویله‌در. طبیعی مسلمانلرده دولتلرینه تابعدر.

شمدی بر معترض چیقوب دیه‌بیلیرکه : ارمنی وقعه‌لری حالا خاطرلرده‌در . بو فاجعه‌لرك سببی ایسه تعصب دینی سائقه‌سیله روا کوریلان مظالمدن بشقه بر شی دکلدر .

بوکا جواباً دینه‌بیلیرکه : بر طائفه‌نك بعض افرادینه قارشی اظهار ایدیلن عداوت کرك اوطائفه‌نك بتون افرادینه کرك دیکر طائفه‌لره قارشی عدم اعتمادی ایجاب ایتمز . بونکله برابر ارمنیلردن بر چوغی حالا خدمت دولتده مستخدمدر . شو حال او فجایعك منشأی تعصب دینی اولمدیغنی پك اعلا کوستریر. ذاتاً ممالك عثمانیه‌ده‌کی دیکر خرستیانلرك مسلمانلردن دها کنیش بررفاه ایچنده یشادقلرینی کوزیمزله کوردك . اکر اوروپالیلر بر آز انصاف ایتمش اولسه‌لر ایدی ، پك اعلا آکلایابیلیرلر ایدی‌که بو دیارده زمان زمان حادث اولان بوکبی حرکاتك اسبابی بسبوتون بشقه‌در ؛ بونك منبعی اسیاده دکل اوروپاده آراملیدر .

ایشته ممالك عثمانیه‌ده‌کی خرستیانلرك تعلیم ، تربیه خصوصنده مسلمانلرك‌ده او مرتبه‌یه کلسی تمنی اولنه‌جق درجه‌ده بولندیغنی سویلك بکا هیچ کران کلیور . پك اعلا! بوحال خرستیانلره قارشی سؤ ظن بسلدیکمزه ، اعتمادسزلق کوستردیکمزه‌می دلالت ایدر ؟ جریده صاحبی کبی بر محرره مسلمانلری حکایه ایتدیکی طرزده کوسترمك یاقشماز . چونکه اونك بوحالی هم مسلمانلرك ، هم خرستیانلرك جانی صیقار . بن اویله ظن ایدیبورمکه بو آدم مسلمانلردن بحث ایدرکن قارشیسنه خوشنه کیتمین بر ایکی شخصك خیالی چیقمش‌ده اونك تأثیریله بتون مسلمانلری ، بتون مسلمان ارباب سیاستنی عینی صورتده تصویره چالشمش . موسیو هانوتو بیلملیدرکه مسلمانلر حقنده کندینه سویلنیلان سوزلرك ، یاخود بعض عثمانلیلر طرفندن یازیلان‌یازیلرك خارجده اصلاوجودی یوقدر؛ بونلر سویله‌ینلرك یاخود یازانلرك خیالنده وجود ویرلمش شیلردر . بناء علیه بوکبی اساسلر اوزرینه بنای مطالعات ایتمامسی ، حقیقت حالی بالذات تحقیق ایتدکدنصکره سوزه کیرشمسی لازمدر .

موسیو هانوتو دییورکه « بن مسلمانلره خدمت ایتدیکم حالده کندیلرینه دائر یازدیغم مقاله‌دن طولایی علیهمه یوریدیلر ؛ یاخدمت ایتمینلره قارشی نصل طاورانه‌جقلر بیله‌مم ! » أوت ، اکر موسیو هانوتو نطقنده یالکز سیاستدن بحث ایده ایدی ، مسلمانلرك فرانسه حکومتی ایله اولان مناسبتلرندن بشقه طرفلره سوق‌کلام ایتمیه ایدی ، دینك اك باشلی اصولندن اولان ایکی بیوك اصله هجوم ایتمیه‌ایدی کیمسه قالقوب‌ده کندیسنی مواخذه‌ده بولنمازدی‌ده مطالعاتی انجق صحت یاخود عدم اصابت نقطهٔ نظرندن تنقید اولنوردی .

لکن‌هانوتو بونکله اکتفا ایتمیه‌رك عقیدهٔ توحیدعلیهنه یوریدی؛ بو عقیده‌نك مسلمانلر اوزرنده فنا تأثیرلر حصوله کتیردیکنی ایلری سوردی . دها صکره عقیدهٔ قدره سل سیف ایده‌رك مسلمانلرمسلمان قالدقجه انحطاطه طوغری کتمکدن کیری قالمیه‌جقلرینی ادعایه قالقشدی‌که بوحرکته قارشی هیچ برمسلمان روی رضا کوسترمز.

اکرهانوتو مسلمانلرك بوکونکی‌حالیله اصول دینیه‌لرندن انحرافلرینی ذکر ایده‌رك شئون حیاتیه‌لرینی اهمال ایلدکلرندن ، مصالح ذاتیه‌لرینه قارشی غفلت محض ایچنده بولندقلرندن‌طولایی کندیلرینی مؤاخذه ایله اکتفا ایتمش‌اولسه ایدی‌مسلمانلرك ایچنده سوزلرنی‌خیرخواهانه وصایا صورتنده تلقی ایدنلردن بشقه کیمسه بولنماز ایدی .

مرحوم شیخ محمد عبده

محمد عاکف

اجتهاده دائر

اجتهاد وشافعیلر :

عراق ، حجاز مکتب فقهیلری آرتق تماماً تأسس ایتمش؛ هرایکیسی کندی اصول مخصوصه‌لری اوزره داخلاً توسع ایتمکه باشلامشیدی. سالکلری قسماً حرالاجتهاد اولمغله برابر ، منسوب اولدیغی مکتبك اصولنی تعقیب ایدرلر ؛ اجتهادده اولوجهله بتون بی‌طرفلغنی حقیله محافظه ایده‌مزدی . اشته بو صورتله ایکی مکتب آراسنده خیلی آچیقلق حصوله کلمشیدی .

شام ، مکه ، یمن قطعه‌لرنده اولان فقها بالنسبه هر ایکی مکتبه قارشو آز چوق بیکانه‌لك کوستریور ؛ بی‌طرف کچینورلردی . هله بوحال مکه‌ده خیلی ایلروده ایدی . عبدالله بن عباس رضی الله عنهمانك اجتهادده اولان مسلك سربستانه‌سی اصحابنك ناصیهٔ عرفانلرنده حجازلیلرك ، عراقلیلرك کوزلرنی قماشدیره‌جق قدر تجلی ایتمش کبی کلیوردی . بونکله برابر مکه‌لیلر مدینه‌لیلردن آز چوق متأثرده اولمیورلردکلدی . امام مالك حضرتلرینك بعض فتاویسی ایشیدیلیور؛ جمع و تألیف بیوردیغی « موطأ » نام اثرك مکهٔ مکرمه طلبه‌لری طرفندن حفظ ایدلدیکی‌ده کوریلیوردی . ومعذلك بی‌طرفلق هپسنه غالبه چالیوردی .

اشته احوال‌فقهیه واجتهادیه ، وجه مشروح اوزره دوام‌ایتمکده ایکن قریش قبیله‌سنه منسوب هاشمیلردن بریسی تحصیل اساسی‌یی مکهٔ مکرمه‌ده کوردکدن ، امام مالکك مؤطاٌنی ازبرلدکدن صوکره مدینه‌یه کلیر ؛ مشار الیه امام مالکك حضورنده قاله‌رق استفاده‌یه قویولور . بر مدت صوکره اوزمانلر عراق مکتب فقهیسنك ، تعبیر دیکرله مذهب حنفینك مرکزی اولان بغداده کلیر ؛ اوراده دخی ایکی سنه‌مقداری‌قاله‌رق‌ابوحنیفه‌حضرتلرینك‌اصحابیله‌مجالسه ومذاکرات فقهیه‌ده بولنور .

اشته بوذات ، هرایکی مکتبك هرایکی مذهبك اعیان ومجتهدلریله حال تماسده بولنه‌رق تتبعاتنی اتمام ایتدکدن‌صوکره مصرده «امام ابو عبدالله محمد بن ادریس الشافعی » عنوان مبجلیله میدانه چیقمش؛ کندی اصولی‌دائره‌سنده اجتهاد ایدرك مذهبنی‌نشر ایتمکه باشلامشیدی.

* * *

حضرت شافعی ، تتبعات مدیده‌سی اثناسنده هرایکی مکتبك هیچ

براصل ومسئله‌سنه نظر تنقیدینی انفاذ ایتمه‌دن کچمدی. مسئله‌لری بر بر تدقیق ایتدی. اصولی، فروعی هپ بر بر محاکمه‌یه چکدی. محاکمه‌یی بی‌طرفانه‌می اجرا ایتدی؟ — اوت .. فقط کندی اصولی، کندی نظاماتی دائره‌سنده . . . اسلافجه ایضاح اولنمیوب مبهمجه کچیشدیریلن بعض نقطه‌لرده تفصیلات اعطا ایلدی. هر ایکی مکتبجه، یاخود آنجق بریسی طرفندن، مظهر حمایه اولان بعض اصولی رد ایتدی. بعضاً نادر اوله‌رق یکی. اکثریت اوزره ایکی مکتبک وسطنده. بعضاً ایکیسندن مرکب اصول اجتهادیه وقواعد فقهیه وضع ایلدی. ایشته محاکمه‌سی شو اصول، شو قواعد داخلنده جریان ایدیوردی.

علمای تابعینجه بعض احادیث صحیحه مجهول قاله‌رق، اومحلده اقوال اصحابه، اقوال مشایخه، یاخود اجتهاده مراجعت ایدیلمش اولدیغی کوردی. صوک کونلری احادیث صحیحه میدانه چیقمش؛ فقط اومحللرده اقوال اسلافه تصادف ایدیلمکده بولندیغندن علمای زمان — عراقلیلر، حجازلیلر — اواحادیثک مطعون اولدیغنه ذاهب اوله‌رق قبول ایتمز، مذهب مشایخی ترجیح ایلردی. امام شافعی بوحالی موافق بولمادی؛ بوصورتلرده مطلقا احادیث وسننک ترجیحی لازم کلدیکنی ایلرویه سورردی.

زمان شافعیده آثار وسنن ایله برابر اقوال اصحاب جمع اولنیوردی. فقط بعض آثار وسننک صحتی میدانه چیقدیغی حالده بعض اقوال اصحاب آنلره مخالف کلیوردی. امام شافعی شبهه‌سز بوحالی‌ده تجویز ایتمه‌دیکندن اقوال اصحابی اساسندن قبول ایتمامکه قرار ویردی. حالبوکه اقوال اصحاب کرک عراقلیلرجه کرک حجازلیلرجه اصولی دائره‌سنده بعض شروط ایله قبول ایدیلیوردی.

حجازلیلر، عراقلیلرجه اقوال متخالفه ومتعارضه‌یی جمع وتوفیق ایتمک ایچون مضبوط براصول وضع ایدیلمش دکلدی. هر مجتهد کندی اجتهادی وجهله برچارهٔ توفیق بولیوردی. امام شافعی بونک ایچون مضبوط اولان اصول وقوانین وضع ایلدی.

امام شافعی روایت، نقل خصوصنده خیلی دقتلی و محافظه‌کار بولنیوردی. سنده، رواته، سلسله‌یه پک زیاده اهمیت ویریوردی. ایشته بوندن طولایی احادیث مرسله‌یی پک محدود شروط داخلنده قبول ایلر، «مسند»ی مطلقا «مرسل»ه ترجیح ایدیوردی. حالبوکه عراقلیلر میاننده «المرسل فوق المسند» دینلرده بولنمیور دکلدی. امام ابو حنیفه‌نک‌ده بوبابده مذهبی خیلی وسعتلی ایدی. حجازلیلر، حتی امام مالک حضرتلری‌ده بوخصوصده او قدر محافظه‌کار دکلدی. هله امام شافعی عراقلیلرجه مظهر قبول اولان استحسانی شدتله رد ایدر؛ استحسانک شرعه، دینه رأی قاریشدیرمقدن باشقه، هیچ برشی اولمادیغی سویلردی. اشته بوندن طولاییدرکه شافعیلر، حنفیلره «اصحاب الرأی» دیرلر. برنوع ذمی مشعر اولان بوتعبیر شو استحسان مسئله‌سندن ایلرو کلمشدر.

فی‌الحقیقه استحسانده برنوع رأی یوق دکل، وار؛ زیرا ایجاب مصلحتدن، یاخود ضرورت وحرجدن طولایی قیاس خلافنده اعطای حکم ایدیلیرده ادله‌دن بریسنی تشکیل ایدن قیاس نظر اعتباره آلنماز .. اشته بوبرنوع حکم بالرأی اولیور.

فقط شوراسی‌ده نظر دقته آلنمالیدرکه بردلیل شرعی بولنمادقجه حنفیلرجه قیاس ترک ایدیله‌رک استحسانه مراجعت اولنماز.

استحسان تعبیری حادث ایسه‌ده، اصل ماصدقی دور سلفدن، دور اصحابدن بالتوارث کلیور. خلفای راشدین واصحاب کزین حضراتنک فتاوی ومجتهداتی، قضیه‌سی — باخصوص معاملات خصوصنده اولانلری — تفتیش ایدیلیرسه برچوق استحسانلره تصادف ایدیله‌جکی شبهه‌سزدر.

ذاتاً طریق حیاتده، معاملاتده منفعت مشروعه‌نک آنجق استحسان طریقیله تأمینی ممکن اولان برچوق ماده‌لر موجوددر.

قیاسله عمل ایتمک بونک ضیاعنه سببیت ویرر. عباداتده دخی قیاسه یاپیشوب قالمقده برچوق حرجلره مؤدی اولور. اشته بوندن طولایی استحسان سلفاً وخلفاً قبول ایدلمش بولنیوردی.

اشته امام شافعی حضرتلری شو خصوصات معروضه ایله برابردها برچوق نقطه‌لرده کندینه مخصوص برچیغر آچه‌رق اصول اجتهادینی تحدید وتعیین ایلدی. کندیسی واصحابی شو یول اوزرنده ایله‌رله‌دیلر؛ چالیشدیلر ... شافعی‌یه منسوب اولمق اوزره منتظم، مکمل برفقه میدانه کلدی.

❦

شافعی رضی‌الله عنه طبعا عرب فطرتنده سربست برذات ایدی. فکرنده، تربیه‌سنده شائبهٔ تقلید یوقیدی. حر دوشنیور، حر سویلیوردی. متانت وجسارت قلبیه‌یه، عزم وثباته مالک ایدی. عبدالله بن عباس رضی‌الله عنهمانک طریق اجتهادده خیرالخلفی دینلمکه سزا ایدی.

فکراً، فطرةً برمنقد ایدی. شارع اعظم صلی‌الله علیه وسلم افندمزدن ماعدا اصحاب وتابعین ومجتهدیندن هیچ بریسنک سوزینی بلا محاکمه قبول ایتمز؛ موافق بوله‌مدیغی صورتده رد ایتمکدن‌ده چکنمزدی. قرآندن، سنتدن باشقه هیچ برکمسه‌یه تقیدی یوق ایدی. اقوال اصحابی‌ده قبول ایتمامکه قرار ویرمشیدی. تابعین وسائرلری ایچون‌ده حکمی بو ایدی.

ذاتنده موجود فکر تنقید وسربستی ایله برابر دین مبینه، شرع شریفه رأیک قاریشدیریلماسنه قطعیاً جواز ویرمه‌یوردی. بو نقطه‌ده پک زیاده حساس، صوک درجه متیقظ طاورانیوردی. استحسانی رد ایدیوردی. سنن وآثاره بتون موجودیتیله یاپیشیور؛ بونلره تمسک خصوصنده پک شدتلی کورنیوردی. حتی نقلک اک اینجه نقطه‌لرینه وارنجه‌یه دکین تحلیلینه غیر ایلر؛ ذره قدر بر استنادکاه بولورسه آنی قبول ایدردی. اشته شافعیلرجه مظهر قبول اولان مفهومات بوقبیلدن ایدی.

دلیل شرعینک مساعده‌سی قدر معقولیتدن‌ده آیریلمق استه‌میوردی. برچوق مسئله‌لرده نقل مساعد بولندیغندن حتی سلفلرینه مخالف

اوله‌رق طرف معقولی التزام ایتدیکی‌ده کوریلیر . . فقط عقل ، مذهبنجه ایکنجی درجه‌ده حائز اهمیت ایدی . بناء علیه تعارض ، تخالف اثناسنده رجحان مطلقا نقل طرفنده قالیر . برمسئله غیرمعقول‌ده اولسه ، ولو ضعیف‌ده اولسون ، نقله مستند اولمق کافی کوریلیردی .

امام شافعی حضرتلری ، اولجه دخی عرض ایدیلدیکی وجهله عراقلیلر ایله حجازلیلر آراسنده متوسط اولان بر فکر اجتهاد ایله ظهور ایتمش ایدی . بعضاً آز چوق تنقیدات اجرا ایده‌رك عراق مکتب فقهیسندن ، بعضاً‌ده آز چوق بر تعدیلات عقلیه ایله حجازلیلردن اخذ واقتباس ایلردی . بعضاً‌ده ایکیسنك آراسنده بریول تعقیب ایلر ، کندی اجتهادینی ایلرو سورردی .

امام ابو حنیفه ، امام مالك رضی‌الله عنهما حضراتی یکی برمذهبك مؤسسلری اولمقدن زیاده اسکی ایکی مکتب فقهینك بیوك ترجمانلری اعتبار ایدیلوب امام شافعی رضی‌الله‌عنه ایسه مؤسس مذهب طانیلمغه سزادر .

« صوکی وار » قزانلی حلیم ثابت

خطبه

— ٩ —

الحمدلله الذی کل شیٔ یتحول ویفنی وهو سبحانه باق علی الاطلاق . الحمدلله الذی جعل فی تقلب اللیل والنهار عبرة لاهل التوفیق والوفاق . الحمدلله الذی قدر الآجال و یسر الاعمال وحذر من الشقاء والشقاق . الحمدلله الذی منع الردی عمن اقتدی بسید السادات . استغفره واشهد ان لا اله الا الله ستر علی من عصی و احسن لمن اساء . و اشهد ان سیدنا محمدا جاء بالهدی والهدی منه جاء . اللهم صل وسلم علی هذا النبی الکامل الضیاء العادل القضاء . وعلی آله وصحبه انصار الیقین وانوار الظلمات وسلم تسلیماً کثیرا « اما بعد فیاعبدالله » هذا آخر العام فدبر امرك فالعمر ینقضی عاما بعد عام . هذا آخر اسبوع من هذه السنة و انت فی سنة من الغفلة اومنام . هذا ختام العام فحسن عملك عسی ان یکون لك فیه حسن الختام . هذا تمام مامضی فاعتبر بما کان و اجتهد فیما هو آت . الاله کل لیلة یقول هل من تائب فهل اهتز یوما من هذا المقال عبد وتاب . کتاب الذنوب امتلاء بما خبث وعاب فهل آن ان یملاء احد بما حسن وطاب . زمان الجاهلیة کأنه رجع بعد ان مضی وغاب . فأین دمع جری و این قلب ذاب . وقع البلایا اشتد فأین الیقظة فقد طالت ایام الغفلات . القوة اضمحلت العزائم انحلت النوائب قدحلت فداركو انفسکم قبل الممات . الاسلام تصدع والعدو یرید ان یجمع والشمل کاد یتقطع فالعزم العزم والاهات یاایها الدمع هات . اتقوا الله وللحفظ علی الاسلام فاتفقوا . اتقوا الله فأعداء الاسلام علی ضیاعه قد اجتهدوا . اتقوا الله و انا بالنصر کفیل والله ذو فضل عظیم . قال رسول الله [ص] « اثنتان یکرهها ابن آدم یکره الموت والموت خیر للمؤمن من الفتنه و یکره قلة المال وقلة المال اقل للحساب » صدق رسول الله .

علی شیخ العرب

مباحثات

خطبه‌لره دائر

بعدالسلام ،

تورکجه خطبه‌لرك قبولی ویاخود عربجه خطبه قرائت ایدلمه‌کدن اول تورکجه اوله‌رق ایضاح ایدلمسی ٦٩ نومرولی محترم صراط مستقیم‌ده مندرج برمکتوبده بدعت سیئه اوله‌رق کوستریلیور وعلاوه اولونه‌رق ، اوزون وخلقك اکلامدیغی برلسانله قرائت ایدیلن خطبه‌لر جماعتك تنفیرینی موجب اولور دینلیور .

خطبه‌لرك تورکجه قرائت اولنمسی ممالك عثمانیه مسلمانلری ایچون غایت فائده‌لی برماده‌در . چونکه خطبه‌دن ایدیله‌جك استفاده‌یی آنجق آکلامق وبیلمك ایله تأمین ایده‌بیله‌جکز ؛ بورادہ معالتأسف محترم خطیب افندینك فکرلرینه اشتراك ایده‌میه‌جکمدن دولایی تأسف ایدرم . خطبه‌لرك ترکجه اوقونمسی بدعت سیئه اوله‌جغی بیان بیوریلیور . حالبوکه بونده‌ بن بر بدعت کوره‌میورم ، بالعکس بدعت حسنه کوریورم . اسلامیت دائما ترقی وتعالی‌یی وعلم وهنری امر ایدر . ترقی‌یه تعلق ایده‌جك برخصوصی اسلامیتك منع ایتمسی ظن ایتممکه قابل اولسون . تورکجه خطبه‌لر خلقك عبادات وطاعات ایله ، تنویر افکار وتصحیح اخلاقه خدمت ایده‌جکی کبی علم وهنر ایله ترقی وتعالی‌یه سوق وتشویق ایدر ونصیحت ویرر . هم هندستانده عربجه‌سندن صوکره محلی لسانی ایله خطبه قرائت ایتمك بدعت سیئه عد اولونمیورده عثمانلی مسلمانلری ایچون نه‌سببه بناءً بدعت سیئه عد ایدیلسین . هندستان اهالیٔ اسلامیه‌سی شبهه‌سزکه خطبه‌نك کندی لسانلری ایله قرائت اولونمه‌سندن پك چوق استفادۀ معنویه ومادیه‌لری اولمشدر .

حسن نیت وسلامت فکرلرندن امین بولندیغمز حافظ افندی حضرتلری مکتوبلرینك قسم ثانیسنده کندی قلملریله تصدیق بیوریورلرکه اوزون وخلقك آکلامدیغی برلسانله اوقونان خطبه‌لر تنفیر اهالی‌یی موجب اولیور . وبووسیله ایله برقاچ مختصر خطبه نمونه‌سی یازدیلر . بوخطبه‌لر شایان تقدیر اولدیغی کبی خلقك آکلامدیغی برلسانده سویله‌نن خطبه‌لر جان صیقمقده اولدیغی عین محلده تصدیق ایتمك‌ده موجب تشکردر . بناءً علیه آکلاشیلیورکه یالکز عربی خطبه‌لرك قرائتدن صکره یاخود خطیب خطبه‌یه چیقمازدن بر آز اول « ای جماعت بوکون اوقویه‌جغم خطبه‌نك مألی شودر » دیه تورکجه تفسیر ایدیلمسی پك بیوك فائده تأمین ایتدکدن باشقه تنفیر اهالی‌یی‌ده موجب اولمایه‌جق . انشاالله عن قریب تورکجه خطبه نمونه‌لرینی‌ده ، بو معتبر صحیفه‌لرده کوره‌رك مباهی اولورز .

احمد جاوید

خطبه‌لر

خطبه‌لر حقنده بر چوق سوزلر سویلندی . . نهایت اصلاحی جهتنه کیدلدی . صراط مستقیمك نسخ اخیره‌سنده نشر ایدیلن

نمونه‌لردن ، سرد ایدیلن بعض مطالعاتدن بو آكلاشیلیور .

فقط تأسف اولنور كه قدیم ، قدیم اولدیغی قدرده سقیم بر اعتیاد حالا خطبه‌لر اوزرنده اجرای تأثیردن خالی قالمایور ! اوده سجع اسارتی ، بلیه‌سی ! بر كره دوشونملی ! خطبه‌لردن بكله‌نیلن تأثیر ایله تسجیعك نه‌مناسبتی وار ؟ احتمال كه بو تكلف ، خطیبی یوردیغی قدر ، اذهان مستمعینی‌ده تشویش ایدر . خطیبلریمز صنعت تسجیعه اوقدر اسیردرلر كه موقعه مناسب ایراد ایدیله‌جك آیاتك بیله خطبه‌یه سجعاً موافق اولماسنه دقت ایدرلر ! شوراسنی‌ده عرض ایده‌یم كه خطبامزك اوقودقلری خطبه‌لر قاعدهٔ تسجیعه هیچ بر زمان موافق دوشمه‌یور . هر كسك معلومیدر كه بر كلمه‌نك، تركیبك، یاخود جمله‌نك تكرریله سجع تحقق ایتمز .

بر ذات محترمك رأینه كوره تركجه خطبه اوقومق بر سوء ابتداع ایمش! حالبوكه بن بو قضیه‌نك عكسنی ادعا ایدرم: برخطیبك اعلای منبردن قومنك آكلامادیغی بر لسانله خطابت ایتمه‌سی بدعت سیئه‌در . نیچین دیه صوراراسه‌كز ؛ دیرم كه : حضرت فخر كائنات علیه افضل التحیات افندیمز هیچ برزمان السنهٔ اعجمیه‌دن بریله اصحاب كرامنه خطابت بویورمادی . یوق . علیه الصلاة والسلامك بر كون فارسی خطبه اوقودیغنی بیلن وارسه چیقسون‌ده اثبات ایله‌سین ! بدعت دیمك سنته مخالف حركت دیمك دكلمی ؟ خطابتده سنت سنیه ایسه مطلق برلسان ایله تكلم دكل ، قوم مخاطبك متكلم اولدیغی بر افاده ایله اجرای وعظ ، تبلیغ احكام ، حتی امور مملكته متعلق مسائلدن بحثدر .

ایشته بو جهتی نظر دقته آلان بعض افاضل خطبای مصریه لسان فصیح عربی بیله اهمال ایدییورلر . بر قاچنك خطبه‌سنی دیكله‌دم : عوام شیوه‌سنده‌در . اونلر دكل سجعه ، قواعد لسانیه‌نك مبادیسی اولان اعرابه ، اعلاله، قلانه رعایت ایچین كندیلرینی مجبور كورمه‌یورلر . دییورلر كه : « حضرت فخر رسل بزم دورمزده ، بزم محیطمزده یتشسه‌لردی ، عینیله بویله حركت بویورورلردی .

« بعثت لاكلم الناس علی قدر عقولهم » بویوران ذات شریف البته تفهیم مرام ایچین باشقه طریق اسلم بوله‌مازلردی . »

تغنی‌یه كلنجه بدعت حسنه‌می دیمك لازمدر ؟ اعتقادمجه بو ؛ (اسوء بدعدر .) هله محرابده تغنی ایدوب متصل چالقانمق ـ كیم نه‌دیرسه دیسین! ـــ بلاشك مفسد صلاتدر. سسلری مختلف پرده‌لردن چیقارمق خاطری ایچین قفایی آیری ، كوكدیی آیری اویناتمق هیچ بروقت موافق سنت دكلدر . . موافق سنت اولدیغنی ادعا ایده‌جك هیچ بر فرد جری‌ده یوقدر .

م . ص . بخاری

حاشیه ـ یوقاریده محراب سوزی كچدی‌ده عقلمه كلدی . اوته‌دن بری ذهنمی قورجالایان برمسئله وار : عمومیتله محرابلریمزك اوزرنده بر آیت جلیله مكتوبدر : كلما دخل . . . بو آیت جلیله‌نك بورالره یازلماسنده نه معنی وار؟ مجرد محراب كلمه‌سنی حاوی اولدیغی ایچونمیدر؟ حالبوكه اومحرابك بزم محرابمزله برمناسبتی یوقدر. رأی عاجزانه‌مجه بو آیت جلیله یرینه مثلا: «فول وجهك شطر المسجد الحرام» یازیلسه دها مناسب دوشر .

م . ص .

قونفرانس

(معارفك دعوتیله اسپارطه‌لی حق افندی طرفندن ۲۹ اغستوس ۳۲۵ تاریخنده اسكی مكتب حقوقده مكاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلشدر .

— ایكنجی مصاحبه‌دن بقیه —

(خلاصه : ناقص فعللرك فعل جنسندن متمم آلاتی — ناقص فعللرك اسم جنسندن متمم آلاتی — مركب فعللری تصنیف (اسم جنسندن بر شیله برلشمش فعللر ، فعل جنسندن بر شیله برلشمش تام فعللر ، فعل جنسندن بر شیله برلشمش ناقص فعللر) — متمملرك اساسلره تقدمی قاعده‌سنك مركب فعللره تطبیقی — (اولمق) و (ایتمك) مصدرلری — (ایمك) فعلی (فعل جوهری) — ... بقیه‌سی صوكره)

مركب فعللرك ایكی تام فعلك برلشمه‌سیله مركب اولانلرینی‌ده كچدك . صیرا (كوردی ایدی) ، (اویومش ایمش) كبی شیلره كلدی . (كوردی ایدی) ، (اویومش ایمش) ، (كورور ایسه) دییورز . تام فعللره بو (ایدی) ، (ایمش) ، (ایسه) كلمه‌لرینی اویوتی ایتمكله نه یاپیورز ؟ شبهه‌سز ، بسیط فعلده اولمایان برفائده‌یی تأمین ایتمش ، فعله بر خصوصیت ، برباشقه‌لق ویرمش اولیورز .. بونلرده حكایه كبی ، روایت كبی، شرط كبی صیغه‌نك اصلنده اولمایان برمعنا ، برقوقو حاصل ایدیورز . اویوتی ایتدیكمز بو (ایدی) ، (ایمش) ، (ایسه) كلمه‌لری نه‌در ؟ باقیلسه بونلرده برر فعللر . . چونكه بونلرده زمانده وار ، شخص‌ده وار . . فقط فعل اولمق ایچون لازم اولان شیلردن اصل معنا عنصری یوق .. اصل معنانك عنصری اولمادیغی كبی، عنصرسز اولارق وارلنی‌ده پك بللی دكل . دیمك كه ، بونلر فعل ایسه بیله قیریتی وناقص برر فعل . فی الحقیقه بونلره حاللرینه وكوردكلری ایشلره موافق اولارق (اعانه فعللری) دیرلر. بونلردن برنجیسی (حكایه فعل اعانه‌سی) ، ایكنجیسی (روایت فعل اعانه‌سی) ، اوچنجیسی (شرط فعل اعانه‌سی) اولدیغی‌ده معلومدر .

مركب فعللرك بوشكلنده نه كورییورز؟ (.. ایدی) ، (.. ایمش) ، (.. ایسه) شكلنده‌كی غایت ناقص ، غایت قاپالی معنالرك (كوردی ایدی) ، (كورمش ایمش) ، (كوردی ایسه) كبی آچیلدیغنی ، تام برشكل آلدیغنی كوریورز . دیمك كه بوشكلده ، ناقص فعللر كندی جنسندن متمم آلوب تماملانمش اولیور . واقعا اعانه فعللری ناقص فعللردر . فقط تام فعلك یاننده بوناقصلق برطرف اولوب كیدیور .

یالكز اوچ صیغه‌دن عبارت كورونن اعانه فعللرینك اصل فعل صیغه‌لرندن هانكیلریله برلشدكلرینی یوقلایاجق اولسه‌ق، همان جمله‌سیله برلشدكلرینی كورورز . اعانه صیغه‌لری او قدر اویسال كه محذور اولمادقچه همان بوتون صیغه‌لرله باریشوب باداشیرلر. یالكز بونلرك

حال وماهيتى آرقاداش اولدقلرى صيغه‌لرك حال وماهيتنه مباين دوشمه‌مه‌لى. مثلا (كلدى ايمش) دينه‌مز. (كله ايسه) و (كلسه ايسه) دينه‌مز. كذلك (كلسين ايدى) و (كلسين ايمش) و (كلسين ايسه) ده دينه‌مز. چونكه بو صورتلرده ايكى صيغه آراسنده مباينت وطارغينلق وار. (كلسين ايسه) دينديكى وارسه‌ده بونده‌كى (ايسه) باشقه ماهيتده‌در. بو كديكلك كچيلنجه، صيغه‌لرك برلشمه‌سى اصولى ماكينه كبى ايشله‌تيله‌رك،

(كلدى ايدى)، (كلمش ايدى)، (كلير ايدى). (كليور ايدى)، (كله‌جك ايدى)، (كله ايدى)، (كلمه‌لى ايدى)، (كلسه ايدى).

(كلمش ايمش)، (كلير ايمش)، (كليور ايمش)، (كله‌جك ايمش)، (كله ايمش)، (كلمه‌لى ايمش)، (كلسه ايمش)..

(كلدى ايسه)، (كلمش ايسه)، (كلير ايسه)، (كليور ايسه)، (كله‌جك ايسه)، (كلمه‌لى ايسه)

دنيلير. صيغه اسملرينه (حكايه)، (روايت)، (شرط) كلمه‌لرى طاقيلارق بونلره صيرا ايله (حكايهٔ ماضئ شهودى)، (حكايهٔ ماضئ نقلى) الخ. (روايت ماضئ نقلى) الخ، (شرط ماضئ شهودى) دنيلديكى ده معلوممزدر.

اعانه فعللرينك تصريفنده شخص عنصرلرى نره‌يه يابيشديريلمالى؟ عقله كله‌جكى كبى وسائر صيغه‌لرده اولديغى وجه ايله فعلك، يعنى مركب هيئتك صوكنه يابيشديريلمالى. فى الحقيقه اويله يابيلوب،

(كلدى ايدم)، (كلدى ايدك)، (كلدى ايدى)، (كلدى ايدك)، (كلدى ايديكز)، (كلدى ايديلر).. (كلمش ايدم) الخ، (كلير ايدم) الخ، (كليور ايدم) الخ، (كله‌جك ايدم) الخ، (كله ايدم) الخ، (كلمش ايمشم) الخ، الخ.. (كلدى ايسه‌م) الخ، الخ

دنيليور. يالكز (حكايهٔ ماضئ شهودى) ايله (شرط ماضئ شهودى) ده

(كلدم ايدى) الخ، (كلدم ايسه) الخ

كبى نادراً بر صاپيقلق اولديغى اوليور.

اعانه فعللرينك ايلك هجالرى اولان (اى) لرك چوق كره بوس بوتون آتيلوب يالكز ايكنجى هجالرك قالديغى وبو حالده جمع متكلملرده‌كى (ك) لرك طاقيلدقلرى هجالر قالين اولديغى زمان (ق) اولديغى بيليرز. بونلرى اورته‌يه دوكوب سوزى بر كتلنديرمكه محل يوق.

اصل معنا عنصرندن محروم كبى كورديكمز اعانه فعللرى بو اكسيكلكدن طولايى فعله ياردادقلق ايديور. بو قدرله قالماليمى؟ حقيقت، بونلر بو قدرله قالمايور.. اسم فاميلياسندن بعض كلمه‌لرده خدمت ايدوب اونلره زمانجه، شخصجه بر قوللانيش ويريور. هانى، آنا معناسى ككيش فعللر اسم فاميلياسندن متمملر آلمازمى؟ بونلرده اونلر كبى بر نوع فعل ايشلكلكى كوسته‌ريور. ايشته،

(صو ايدى)، (صو ايمش)، (صو ايسه)..

(وار ايدى)، (وار ايمش)، (وار ايسه).. (صوغوق ايدى)، (صوغوق ايمش)، (صوغوق ايسه).. كبى تصرفلر بو جمله‌دندر. بو نقطه‌ده سوزى اوزاتماياليم‌ده بو تصرفده‌ده (بادئ كلال وملال ايدى) كبى باش آغريلرى بولونديغنى خاطرلاييورم.

اعانه فعللرينك نفيى (دكل) كلمه‌سيله اوليور. نيچون؟ بيلمم...

بولديغمز مثاللره، مثاللرده كورديكمز حاللره باقارق، شمدى مركب فعللرى‌ده طبيعى بر صورتده تصنيف وتقسيم ايده‌بيليرز. كوريورزكه فعل باشقه بر كلمه ايله برلشوب مركب اولديغى وقت، يا اسم جنسندن برشيله برلشيور. يا ينه كندى جنسندن برشيله برلشيور.. كندى جنسندن برشيله برلشمه حالنده، آنا فعل يا تام بر فعل اوليور، يا ناقص بر فعل اوليور.. هر ايكى حالده‌ده متمم يرنده كلن فعل مطلقا داها خاص، يعنى معروف تعبير وجه ايله اخص وبوكا نسبتله آنا فعل اعم اوليور. ديمك‌كه، تحليل ايديورز ديه بو قدر تفصيل ايتديكمز، مركب فعللر اساساً اوچ نوع: اسم جنسندن برشيله برلشمش فعللر، فعل جنسندن برشيله برلشمش تام فعللر، فعل جنسندن برشيله برلشمش ناقص فعللر.

ناقص فعللرك اسم جنسندن برشيله برلشمه‌سنى باشلى بر نوع صايمايورز.

مركب فعللرى بويله‌جه تصنيف ايتدكدن صوكره بورايه طوقونان پك اينجه وپك يكى برشيدن بحث ايتمه‌دن كچه‌ميه‌جكم.

او شى نه؟ هانى، مركب اسملر اوزرينه يوروتولن ملاحظه‌لر آراسنده، توركجه‌ده متمم كلمه‌لرك اساس كلمه‌لردن اول كله‌جكى حقنده، بر سوز سويله‌مه‌مشمى ايدم؟ ايشته اونى بورايه تطبيق ايده‌جكم.

دييوردم‌كه توركجه‌ده بوتون مركب تعبيرلرده وحتى سوزك ترتيبنده متمم كلمه‌لر اول كلير، اساس كلمه‌لر صوكره‌يه قالير. بونك مركب اسملرده تأصيل اولديغنى سويله‌دك. شمدى‌ده بولديغمز شو اوچ نوع مركب فعللرده بونى آرايالم. (صو آلدى)، (فائده بولدى)، (خسته اولدى) تعبيرلرنده (آلدى)، (بولدى)، (اولدى) اساسدر.. (صو)، (فائده)، (خسته) كلمه‌لرى بو اساسلرك اكسيك جهتلرينى تتميم ايدن بر متممدر. (آلدى) ديدك.. بونده بر اكسيكلك وار.. آلدى.. نه آلدى؟ صو آلدى... بولدى.. بر اكسيكلك وار.. نه بولدى؟ فائده بولدى.. اولدى.. ينه اكسيك.. نه اولدى؟ خسته اولدى.. كذلك (كوره بيلدى)، (اويويه‌بيلدى)، (ويردى) تعبيرلرنده (بيلدى)، (ويردى) اساسدر.. (كوره)، (اويويى) پارچه‌لرى اساسلرده‌كى عمومى، ككيش، قاراكلق معنايى بر آز آچان بر متممدر. كذلك (كوردى ايدى)، (اويومش ايمش)، (كورور ايسه) تعبيرلرنده (ايدى)، (ايمش)، (ايسه)، اساسدر. بونلر قيريتى ايسه‌ده معنانك آغيرلغى بونلر اوزرنده‌در. دقت ايدرسه‌ك آكلارزكه (يازاجق ايدى) و (يازاجق ايمش) سوزلرنده اساس، ماضيلكدر. (يازمش ايسه) سوزنده اساس، شرطيتدر. (يازاجق) و (يازمش) بر متممدر. نيته‌كيم (سودجى) ده اساس (جى) لك، يعنى فاعليتدر.. (كورولك) ده اساس، (لك) لك، يعنى مكانيتدر. چونكه (سودجى) ده (صاتيجيلق) اساسدر. بوده (جى) ايله تأمين اولونيور.

(كومورلك) ده محلیت اساسدر . بوده (لك) ایله تأمین اولونیور. ایشته اینجه‌لدكه، بو اینجه ایش درینلكنی كوسته‌ریور .. هپ اساسلر مؤخر ، متممار مقدم ...

ایكنجی دفعه اورته‌یه سوردیكم بو اینجه‌لك ، بریرده یازلمش واوقونمش بر شی دكلدر ، صرف كندیكزك كشفمدر . بونك درینلشدیرلمه‌سی وایشلنمه‌سی حالنده لسانمزجه فائده‌لر حاصل اولاجغی امیدنده‌یم . اونك ایچون بونی تكرار نظرلره عرض ایدیورم.

بوراده مركب كلمه‌لر حقنده‌كی ملاحظه‌لرمزده بیتمشدر. باشقه بر نقطه‌یه داها كلیورز.

بیلیورزكه فعلده اوچ شی وار : اصل معنا ، زمان ، شخص ... زمانی براقوب اصل معنا ایله شخصی نظره آلالم .. اصل معنا دیدیكمز شی ، بر آدی‌ده فاعل اولان شخصك یا بر حالیدر ، یا بر ایشیدر . بونك بری بر تأثردر ، دیكری بر تأثیردر. فاعل بونك برنده، برشی یاپمایوب، ساده‌جه كلنی آلارق برنده قالمشدر. دیكرنده، كندینی كوسته‌روب، برندن صارقارق برشی یاپمشدر. بونك بری ساده‌جه بر (اولمق) در، دیكری اولمقله برابر بر (ایتمك) در . بونك (اولمق) ماهیتنده‌اولانلری (لازم)در، (ایتمك) ماهیتنده اولانلری (متعدی)در.

بوتون فعل آنالرینی ، بوتون فعللری ، لازم ومتعدی اعتباریله ایكی كلمه‌یه ارجاع ایدوب (اولمق) و(ایتمك) دیمك ممكندر، بونلرك معنالری دائره‌سی اوقدر عمومیدر، او قدر شاملدر. بوایكی كلمه‌دن بری داها آتیلمق لازم كلسه‌الده یالكز بر كلمه قالیركه اوده (اولمق) دن عبارتدر. فی‌الحقیقه (اولمق) معناسنده سائر فعللرده‌كی فضله‌لقلر ، خصوصیتلر، حدودلر یوقدر. (اولمق) اصلی ، كوكلر قدر صاف ، دكیزلر قدر ككیش، كیجه‌لر قدر قارا كلقدر. (طوغمق)، (اولمك)، (آغلامق)، (كولمك)و(قیرمق)، (كسمك)، (آتمق)، (طوتمق) كبی بوتون لازم ومتعدی معنالردن بر صفت آلنارق (طوغوجی اولمق) (اولوجی اولمق) ، (آغلایجی اولمق) ، (كولوجی اولمق)، (آتیجی اولمق) ، (طوتوجی اولمق)، دنیلمكله هرشی اولور بیتر. دیمك كه(اولمق) معناسی بوتون معنالری یوتان آنالر آناسی برمعنادر . دیمك كه (اولمق) فعلی الك حقیقی برفعلدر.

(اولمق) معناسی الك صاف برمعنا اولمقله‌برابر بوسبوتون حدودسز دكل.. (اولدی) دینلدیمی ، (نه‌اولدی؟) كبی بر شبهه كلمكله برابر، بر وارلق معناسی‌ده كندینی كوسته‌ریور .. كویا كه (اولدی) دینلجه (موجود اولدی) دنیلمش اولیور . حال بوكه بوده برحددر، بوده‌بر قیددر.. بزایسه حدوددن قیوددن تماماً قورتولمش ، حقیقی ، اصلی ، جوهری بر فعل ایسته‌یورز. بز برفعل ایسته‌یورزكه معناسنده‌بوقدرده فضله‌لق بولونماسین ، معناسی بوسبوتون صودن اولسون . اوت ، ملاحظه‌مزه كوره برجهتدن(اولمق)، (اولونمق)، (اولوجی)،(اولمش)، (اولونمش) كبی اسمیته‌عائد دوكوندیسی،دیكرجهتدن(اولدی)، (اولمش)، (اولور) الخ كبی فعلیته عائد صیغه‌لری یولنده وتمام بر فعلی سائر فعللردن ممتاز وبوسبوتون باشقه برفعل كبی تلقی ایدوب‌ده بوتون فعللره اساس‌ومرجع اولاجق بر (فعل‌اصلی)، (برفعل‌جوهری) دیه قبول ایتمك اولاماز .

ملاحظه بو نقطه‌یه طایانجه ، (ایدی) ، (ایمش) ، (ایسه) دن عبارت اوچ صیغه‌سی اولان معهود ناقص فعللر خاطره تبادر ایدر . اوت ، بونده زمان وشخص‌وار ، اصل معنا یوق كبی . بونقصان ایسه بوراده بزم آرادیغمز بركالدر . بوندن صیغه وشخص اداتی آتدقدن صوكره نه قالیرسه بوكا بر (مك) علاوه ایدنجه ، ظاهراً قیرینتی وحقیقتده اس‌الاساس اولان بوفعلك مصدری ، (ایمك) صورتنده ناز ایدرك میدانه چیقار . ایشته صرف علمی واعتباری برشی اولان بومصدرك آدی (فعل جوهری) در .

شو قدر عصر كوزل لسانمزك سینه‌سنده كندینی صاقلامش اولان بونازنین (فعل جوهری) ، لسان مسأله‌لرنده پك درینلرده فنی‌ومنطقی اصوللرایله طالغیچلق‌ایدن بویوك‌استادمز امرالله افندینك همتیله كشف اولونوب علم عالمنه ومحترم ملته تقدیم وهدیه ایدلمشدر . بوقیمتدار كشف ، ایكی اوچ سنه اولنه قدر ، (توركجه صرف‌ونحو) ایله (عثمانلی‌لسانی) اسمنده‌كی كتابدن اول‌قواعد نامه‌لره كیرمه‌مش، تأسفلره شایان اولارق حالا بیله لسان معلملرندن چوغنك مجهولی بولونمشدر .

(فعل جوهری) نك حال ویا مضارع صیغه‌سی (بن توركم) ، (سن توركسك) ، (اوتوركدر) ، (بزتوركز) ، (سزتوركسكز) (اونلر توركدرلر) سوزلرنده‌كی (ایم ، سك ، در ، ایز ، سكز ، درلر) پارچه‌لرندن عبارتدركه بونلری (ضمیر فعلی) و (ضمیر اسنادی) دینلن شیلر آراسنده بولورز . (در) صورتنده‌كی غائب صیغه‌سنه ادات خبر دینلر ، قورقولوركه داها ایچه زمان دیرلایوب كیده‌جكلر .

(اولمق) مصدری قیمتجه (ایمك) فعل جوهریسنه ایچه یاقین برموقعده بولوندیغندن (كورمش اولمق) ، (كوروجی اولمق) كبی شیلردن باشقه (كورور اولمق) . (كوریور اولمق) ، (كوره‌جك اولمق) ، (كورمه‌لی اولمق) صورتنده سائر فعللره قارشی برامتیاز كوسته‌ریور. بونلردن‌باشقه‌ده (ایمك) فعلنك اكسیك قالان‌صیغه‌لرینك یرلرینی‌ده طولدیریور .

تكرار خاطرلره قویمش اولایم‌كه بو ملاحظه‌لر ، هپ كلیشی كوزل خاطره‌لردن ، ماحضرلردن عبارتدر . ایستنسه بونلره قارشی قوجاق قوجاق .. قولای قولای اعتراض درمیان اولونا بیلیر . فقط یاپدیغمز نه بر خود فروشلقدر ، نه بر دعوادر. بلكه برحسبحالدر، برقیل وقالدر . اونك ایچون اكسیكنه آرتیقنه باقیلمامالیدر .

ارتیق ایچه فضله قاچان فعل بحثنه‌ده نهایت ویرمه‌لده ، اداتلر اوزرینه برقاچ سوز سویله‌یوب (تدریساتی ناصیل یوروته‌جكز ؟) مقصدینی اجمال ایدرك لاقیردی‌یی كسه‌لم .

عالم اسلام

احوال عمومیهٔ اسلامیه

و

استقبال اسلام

استقبال ، رفاه وسعادت... نه‌قدر طاتلی کله‌لر...! طاتلی اولدیغی قدرده زمانمزده موده‌درلر . صانکه بتون محررین اتفاق ایتمشلر . دائما بوندن بحث ایدر طوررلر ، اثنای مباحثه‌ده آتشین مطالعات یوریتیرلر . آکلاتمغی حقیقةً جزم ایتمشلر کبی جدی وفعال طوررلر طاقینیرلر. اللرندن کلسه مطلقا قارئلرینی اختیارلرینه براقه‌دن بواستقباله وبورفاه وسعادته سورکلیه سورکلیه کوتوررلردی . فقط افسوس بوجدیت یالکز برطرفه منحصر قالیر ، بو آتشین افاداتك حصوله کتوردیکی انفعالات حدود مطبوعاتدن ایلری کچه‌مز. برچوق زحمتلرك محصول مساعیسی اولان بوصحیفه‌لر قارئلر طرفندن برکیجی نشئه ایله اوقوندقدنصکره کوشهٔ نسیانه آتیلور ـ یکده حقنه رعایت ایدیلورسه ـ طوز طوپراقلر آلتنده چوریدیلور، احتوا ایتدیکی معانیسی‌دخی برقاچ دماغك تلافیف وتعارجنده اوچ بش دقیقه تقرر ایتدکدن صکره سیلنور کیدر . فقط او استقبال ینه باقی ...! او رفاه وسعادت مال مرهون کبی ینه اورطه‌لقده طورییور . عجبا بونلر نه‌در ؟

استقبال ، رفاه وسعادت کله‌لری ذکر اولنور اولنماز خاطرمزه پك چوق شیلر کلیور ؛ قلبمزدن بیك درلو آرزولر قوپیور؛ دماغمزده برقاچ نوع قوملر رقص ایتمیه باشلیور. فقط بونه‌در وهلةً تعیین ایده‌میز . لکن انکار قبول ایتمز برشی وارسه اوده استقبال دینجه آوروپانك احوال حاضره‌سی خاطرمزه کلسیدر . رفاه وسعادتلرینه واصل اولان برقومی کوسترمك استه‌رسه‌ك مطلقا پارماغمزی غربه طوغری توجیه ایده‌رك : اوت ، استقباللرینه مالك برقوم وارسه اونلردر ، دیرز .

فقط بو، نه درجه‌یه قدر طوغریدر ؟

استقبال ، وقوعی محتمل اولان هربر فلاکتدن خلاص اولدقدن صکره کوزیله‌جك برزمان اولدیغی کبی رفاه وسعادتده بواستقبالده حال سکونتده ، خارجی وداخلی کافهٔ غوائلدن مستریحاً برمعیشت کچیرمکدن عبارتدر .

هربر فلاکتك اوکنی آلمق ؛ حال سکونتده ، امن وراحتده یشامق ، بونلر انسانك یکدیکرینه بسله‌دکلری بغض وعداوتدن واز کچمه‌لرینه وابسته اولوب بوده حسیات بربرینه تماس ایدرك اتحادك قلباً حاصل اولدیغی تقدیرده ممکن‌الوقوعدر . فقط اورطه‌لقده منافع دنیلن برشی طولاشیور، که بوتنوع ایتدیکی تقدیرده اتحادك حصولی امکان خارجنده‌در . ذاتاً انسانلری بغض وعداوت قیدی آلتنده ازن‌ده بوقوتك تخالفیدر . بناءً علیه منافع، تنوع ایدرك اورطه‌لقده طولاشدقجه ابناء بشر یکدیکرینك خصم جانی کسیلور. بوحالده‌ده نه استقبال کوریله بیلیر، ونه‌ده رفاه وسعادت تصور اولنه‌بیلیر . ایشته بنی بشرك بونعمت عظمایه واصل اوله بیله‌جکی ایچون یا بومنافع مختلفه اورطه‌لقدن قالدیرلمه‌لی ویاخود بوکا تأثیر ایده‌جك یعنی برمجرایه سوقه قادر اوله‌جق برقوت بولملی . بونك ممکن اولوب اولمادیغنی بزه آنجق تاریخ کوستریر . زیرا تاریخ بتون دنیانك تجاربیدر . واقعا صحائف تاریخیه‌یه باقه‌جق اولورسه‌ق منافعلری طبان طبانه ضد اوله‌رق نیجه زمانلر نهب وغارتله امرار اوقات ایدن برچوق قوملرك، قبیله‌لرك چارچابوق کچیوردیکنی پك چوق دفعه‌لر کوررز . البته بو تقیدات وتبدلاتك برقوته تابع اولدیغنه شبهه ایدیله‌مز. بوندن آکلاشیلیور، که بنی بشری یدتسخیرنده بازیچه مقامنده قوللانان منافع مختلفه‌یه تأثیر ایده‌جك وبونی برمجرایه صوقه‌رق منفعت واحده حالنه افراغ ایدن برقوت وارمش .

زمان جاهلیتده عربستان شبه جزیره‌سنده ساکن بالجمله قبائل بیننده قان دعوالری ، قصاص حرصلری اوقدر یوکسلمش ایدیکه قوجه عربستان قیب قیرمزی ، آتش رنکنی آله‌رق نسل عربك بتون بتون انقطاعه اوغرامه‌سی هرکون وهرساعت انتظار ایدیلن شیلردندی. بودعوالرو بوندن حصوله کلن مقاتله‌لر هپ اغراض شخصیه ومنافع خسیسه‌دن تولد ایدرك دین مبین اسلامك تجلیسی برآز دها تأخره اوغرامش اولسه ایدی هیچ شك وشبهه یوق ایدی که عربستان جایر جایر یاندقدن صکره کول اوله‌جغی کبی بتون قوم نجیب عربده بومنافع خسیسه وحسیات جاهلانه اوغرینه قربان اوله‌جقلردی .

برکت ویرسون ، عنایت ربانیه‌یه مظهریتله بین‌الاقوام ذکاجه، انسابجه، ممتاز برموقعی احراز ایدن بوقوم نجیب محاطی بولندیغی فلاکتدن قورتلدی. اسلامیت اورطه‌لغی آلت اوست ایدن اومنافع خسیسه‌یی‌ده اورطه‌لقدن قالدیره‌رق منافع نامنه آنجق برشی براقدیکه اوده منافع مشروعهٔ اسلامیه‌در . یالکز براقله قالمه‌دی . برده بومنافع اوغرنده یك وجود اوله‌رق چالشمه‌سنی لواء اسلام تحتنه التجا ایدن هربر مسلمه وجیبهٔ ذمت عد ایتدی . عربلر بتون موجودیتلریله بوطریق مستقیم اوزرینه آتیله‌رق ایلرویه یورومیه باشلادیلر وبوسایه‌ده ساحهٔ سلامته واصل اوله‌رق دنیانك اك مترقی قومی صره‌سنه کچدیلر. ایوان کسراده آلتونلره مستغرق اوله‌رق تحت نشین اولان برذات عربستان چوللرنده یالین آیاق ، آچیق باشله کزن برعربك ویردیکی حکمه بیون اکمکه مضطر قالدی . بونلر فی ذاته اسلامك مظهر اولدیغی بر عنایت ربانیه ایسه‌ده ، بوعنایت ربانیه‌یه مختلف منافعلره خدمت ایتمیه‌رك منافع نامنه آنجق برشی طانیدقلرندن یالکز اسلامیتك سطوتی کوزتدکلرندن طولایی نائل اوله‌بیلدیلر . منافع بر اولونجه بالطبع اتحادده حصوله کلیر. چونکه اورته‌لقده! فراقی باعث برشی قالماز.

ایشته بونلر اسلامیتك ویردیکی قوماندایه نقطه بنقطه رعایتله اطاعت ایدرك حسیات اخوت کیتدکجه آره‌لرنده تزاید باشلادی . بونی برشی پك قولایلاشدرییور ایدیکه اوده اسلامیت نظرنده بر ملکك بر عبد حبشی ایله مساوی اوله‌سی ایدی . اسلامك نظرنده بونلر یکدیکرینه قارداش اوله‌رق بربرینه قارداشجه‌سنه معامله ایتمیه

مجبوردیلر . بوکا رعایت ایتمه‌دیکی تقدیرده دینه تمامیله رعایت ایتمامش صاییلیوردی . زیرا اسلامیتك ایکنجی اسمی اخوتدی . ایشته بوکبی قوانین مبجله سایه‌سنده‌در، که عربلر رفاه وسعادته واصل اولدیلر.

[استعیذبالله : اذ کنتم اعداءً فالف بین قلوبکم فاصبحتم بنعمته اخوان وکنتم علی شفا حفرة من النار فانقذکم منها ... الخ...]

تاریخك شو صحیفه‌لری بزه پك آچیق اوله‌رق کوستریورکه انسانك وجودینی تخریب ایدن منافع مختلفه‌یه غلبه چاله‌جق وبونی برمجرایه سوق ایده‌جك یکانه قوت دیندر . ابناء بشرده حسیات دینیه حقیله حکمفرما اولورسه منافعلر هپ برلشه‌رك منافع مختلفه‌نك ایراث ایده‌جکی ضرره دکل وجودینه محل قالماز . انساننده بوبلادن خلاص اوله‌رق مطمئن برحالده یشار. بوکون آوروپا ظاهراً استقباللری پك پارلاق برقومه بکنزرفقط امین اوله‌لمکه استقباللری پك تهلکه‌ده‌در. زیرا بری برینه اویمیان منافع بونلرده هرشیئك اوکنده طوتلدیغندن هردقیقه وهرثانیه بیوك بربحرانه یاقلاشیورلر، احتراصات وجودلرندن برپارچه‌سنی ییور . بوکون برآلمان برانکلیزه قارشو سلاح بدست اوله‌رق حربه مهیا اولدیغی کبی بر روس‌ده برآوستریالی‌یه قارشو صوپا بدست اوله‌رق غائب ایتدیکی سیاستلرینك آجیسنی چیقارمیه برفرصت بکله‌مکده‌در . بونلردن ماعدا ایتالیانك آوستریایه دلمانده اولدیغندن طولایی رسمی اتفاقلره رغماً درونی برعداوت بسلمه‌کده اولدیغنی وآرده‌ده برحسابه قاپله‌رق بوعداوتك فوران ایدوب خارجه چیقدیغنی کوررز . ذاتاً فرانسزلرك آلمانلره قارشو الساس ، لورن وقعه‌سندن طولایی هیچ بروقت سیانمیه‌جك برانتقام بسلیه‌رك بونی بالفعل اجرا ایچون فرصت بکله‌دکلرینی ذکره حاجت کورمام . دیمك باروت اوجاغك اوزرینه قویولمشده آنجق ایشلر برکبریتك چیزلماسنده قالیور. فقط بوکون دکلده اوبرکون ...!

❦

آوروپا شهراه مدنیته قدم انداز اولور اولماز دینه عدم رعایت کوسترمشدی . وبونی‌ده بعض ظاهربینلر مصیب بر فکر تلقی ایدرك جسارتلرینی «دین ایله ترقی بر یرده تجمع ایده‌من» دیمکه قدر واردیردیلر. فقط کچمش وکچمك اوزره بولنان وقوعات تاریخیه بونده آلدانمش اولدقلرینی پیدرپی میدانه چیقاریور . اوت ، ترقیلری ، بهمه‌حال قاتولیك کلیسالرینك استبدادندن خلاص اولمیه وابسته اولدیغی انکار ایدیله‌من . فقط بویله شیلردن خلاص اولمق ایچون حسیات دینیه‌یی بتون بتونه کوکندن سوکوب آتمق‌ده لازم کلمزدی.

اکر بوکون حسیات خرستیانیه آوروپاده حقیله حکمفرما اولسه ایدی شبهه‌سز منافعلر بربرینه بوقدر تضاد تشکیل ایتمزدی . قوجه‌مان آوروپا تفریق جنسه رغماً بتون بتونه برکتلهٔ واحده حالنه کلمه‌سیله منافع مختلفه‌نك یکدیکرینه چارپشمق قورقوسندن خلاص اولمش اولورلردی . وبونك سایه‌سنده راحت راحت بتون دنیایه مالك اوله‌رق کندیلری تام برسکونت ایچنده یشارلردی . زیرا اووقت نه برانکلیز قوت یومیسی برآلمانك هلاك اولمه‌سنده آرارادی . ونه‌ده بر آلمان ، منافعنی برانکلیزك ضررینه اولمق اوزره تأمینه قالقشوردی . بتون

آوروپا حقیقتاً بر خرستیان عالمنه دونه‌رك منافع نامنه‌ده بر منافع خرستیانیه طانیلوردی . فقط بویله اولمه‌دی، هربری کندینه مخصوص برمنافع آرقه‌سندن قوشمه‌یه باشلادی . ایشته بونکچوندر، که بوکون آوروپا ، بری رزقنی دیکرینك هلاك اولمه‌سنده آرادیغندن آب وهوا قدر لازم اولان آسایشك منحل اولمه‌سندن تیرتیر تیتریورلر. آره‌لرنده اغراض اوقدر چوغالمشدر، که عادتا بونلر برراوجی برتله ربط ایدیله‌رك اوروپانك هربرکوشه‌سنه یرلشدیریلان بومباره بکزییور . بوتلك برطرفنك آزاجیق صارصلماسی بتون دنیانك آلت اوست اولمه‌سیله نتیجه‌پذیر اوله‌جق. ذاتاً غربمزده برپان ژرمن تأسس ایدرك آلمانیا ایله آوستریانك کون بکون یکدیکرینه صقشمه‌سی ، شمالمزده‌کی روسلرك بیوك بیوك فداکارلقلره قاتله‌نه‌رق برپان اسلاو تشکیلنه قوشقولانه‌سی کندیلرینی بوتللرك اطرافندن برپارچه اوزاق طوتمق ایچون یاپیلان برنوع تدبیردن باشقه برشی دکلدر .

فقط بوراده برعنصر کوزه چارپیور، که اوده اوچ یوز آلتمش میلیونه بالغ اولان اسلام عنصریدر . عجبا بونلر حصولی متصور اولان بوحادثه‌نك بیکانه‌سیمیدر ؟ یوقسه بومنافعك اسلاملره تماس ایتمدیکی نقطه‌سی اوله‌رق بونجه افتراقدن اسلام عنصری کندی فائده‌سنی تقدیر ایده بیله‌جکمی وبوسایه‌ده حیاتنی محافظه‌یه موفق اوله‌جقمی ؟

❦

هرکسك معلومیدر، که اوروپا ، صناعت تجارتجه اویله بر حاله کلمشکه فقراسنی بسله‌مك ایچون بهمه‌حال معمولاتلرینه محتاج اولان بریر آرامق مجبوریتنده‌درلر . بومعمولاتلرینه نرده احتیاج کوریلورسه فقراسنك ارزاقنی اورادن تدارك ایدییورلر. دیمك عمله صفتیله فابریقالرنده چالیشان میلیونلرجه فقراسنك اکمکنی ویرن تجارت وصناعتدن محروم بریرلردر . بویرلر اولمازسه میلیونلرجه عائله آوروپاده چیرچیپلاق قاله‌جق .

بوندن آکلاشلیور ،که آوروپا هرشیدن اول بویله بریر بولمق مجبوریتنده قالیور . فقراسنه بونی تأمین ایتمدیکی تقدیرده آچلقدن حصوله‌کلن براختلالك قارشوسنده بولنیور ، که بواختلال باشقه‌لرینه بکنزه‌مازبراختلالدر. بناءً علیه فائده‌لندکلری یرلری اسکیسی کبی براقق، شهراه مدنیته دخوللرینه ممکن اولدیغی قدر ممانعت ایتمك وبونك ایچون انواع دسائسه ارتکاب ایتمك اخص آماللریدر . ایشته بوندن طولاییدر، که بویرلره کیردکلری وقت یکدیکرینه نه‌قدر رقیب اوله‌رق کرمش اولسه‌لر بیله اهالئ محلیه آره‌سنه افتراق تخمی صاچه‌رق بونلری مدنیتدن محروم براقق خصوصنده متحد بولنورلر، ذاتاً بوکا مجبوردرلر. زیرا منافعلری اقتضاسندندر . ایمدی صناعت ، تجارتدن محروم یرلرك قسم اعظمنی اسلاملر تشکیل ایتدیکنی ذکره بیله لزوم کورمیورز . دیمك آوروپالیلر کندی بینلرنده جریان ایدن بونجه افتراقلره رغماً برده بواسلام عنصرلری آره‌سنده صناعتك مدنیتك تعمم ایتامسنه سعی وغیرت ایدییورلر. واقعا بویله‌میدر؟ البته اسلاملرك شمدیکی حاللرینی نظر اعتباره آلورسه‌ق حقیقت میدانه چیقار. واقعا

مالل اسلامیه‌نك احوالنی تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق هریرده عین بلانك قارشوسنده اولدقلرینی کوررز، که اوبلانك باشلیجه‌سی کندی آرالرنده‌کی کرکینلکدر. «اسلامیت اتحاده دعوت ایدییور؛ اسلامیت اخوته دعوت ایدییور؛ اسلامیت منافعکزی برلشدیرییور» کبی وعظ ونصیحتلر واعظلر خطیبلر طرفندن همان هردائم سویله‌نلمکده. فقط آلدیران کیم؟ یالکز بونکله قالمیور برده مطبوعاته عکس ایدرك بونجه زماندن بری یالکز دیانت جهتنجه دکل بلکه سیاست جهتنجه‌ده بو اتحاده، منافعلریمزی برلشدیرمیه محتاج اولدیغمزی ستونلر طولو بندلر، مقاله‌لر یازلمقده؛ فقط نظر اعتباره آلانلر نره‌ده؟ ودها بونکله‌ده قالمیور آرامزدن بعض حمیتپروران چیقارق بتون عمرینی وبتون ثروتی بو اتحاد اوغرینه هبه ایدییور فقط بز اسلاملر... اوت، بز بدبخت اسلاملر نه ایله مقابله‌ده بولنیورز؟ کفران نعمت ایله ودها ایلرولرسه‌ك مستبد برحکومته ژورنال ایتمکله دکلمی؟ بورزالنلری یاپان هپ قوت یومیه‌لرینی دین ایله تأمین ایدن شخصلر اولدیغنی ذکر ایده‌جك اولورسه‌م غرابتکز برقات دها آرتمازمی؟ واوزریمزه صالیویریلان دسائسلرك وچوریلان فیرلداقلرك کیملر طرفندن و هانکی بیوك قفالرك محصول مساعیسی اولدیغنی تعیینده عاجزمی قاله‌جغز؟

بوکون بوقوجه ملت اسلامیه‌نك تعقیب ایتدکلری منافع اوقدر تنوع ایتمشکه – معاذالله – بینمزده‌کی قوهٔ رابطه‌نك موجود اولوب اولمادیغنده شبهه ایدر درجه‌سنه کلیورز. اسلامیت، بوقوهٔ رابطهٔ مقدسه بزلردن ترك، تاتار، عرب، آرناوود، کرد... سائره وسائره کبی عنوانلری سیله‌رك هپمزی بریره طوپلایه‌رق مجموعمزه برعنوان ویرییور، که اوده «اسلام» در. وبونکله بتون منافعمزی برنقطه‌یه جمع ایتمش اولیور. فقط بزلر ایسه... حالا اسکیسی کبی برطاقم عنوانلری ایلری سوره‌رك کندیمزه آیری آیری برطاقم منافع تأمینه اوغراشیورز. لکن ظن ایتمم بوکا موفق اوله‌لم. چونکه قارشومزده آغزینی براژدر کبی آچمش آوروپایه برکومه‌یی کومه حالنده یوطمق نصل قابل دکل ایسه پارچه‌لندیغی وقت یوطمقده اوقدر قولای برشیدر. دیمك ایستیورمکه یونانستان اوته طرفده طورورکن آرناوودلرك ترکلردن، آیرلوب کندیلرینه مخصوص برمنافع تعقیب ایدوبده بوکا موفق اوله‌لری برخیالدن باشقه برشی دکلدر، باشمزك اوزرنده انکلیزلر مترصد و مترقب بولنمقده ایکن عربلرك سواد اعظمدن آیریلوب حیاتلرینی یالکز باشلرینه محافظه ایده‌بیلمه‌لرینی تصور ایتملری عقله کلور شیلردن دکلدر. کذلك اخص آمالی نصلسه پارماغنه قاپانی روسلشدیرمق اولان روسلر قارشومزده طورورکن بز تاتارلرکده (اویله برتاتارزکه معارف عمومیه‌مز الفبالق) اوت بز روسیه اسلاملرینك‌ده کندیمزه مخصوص صانکه خارجك معاونتندن استغنا کوستره‌رك اسلام منفعتی دیمیه‌رك «تاتار منفعتی» دیه مجهول برنقطه‌یه طوغری قوشمه‌یه باشلارسه‌ق بومجهول نقطه‌نك مزار اولمادیغنی نره‌دن بیلیورز؟ ذاتاً آوروپانك بوافتراقلره صوك درجه اهمیت ویره‌رك بیوك بیوك تشبثلرده بولنمه‌سی – آچیق سویلیه‌لم – یمن، حجاز قطعه‌سنده عربانه ماوزر تفنکلرك توزیع اولنمه‌سی، روس حکومتنك ناشر افکاری اولان نوویه ورمیانك صانکه یانغین ایچروسنده قالمش آدم کبی باغره‌رق ایکی‌ده برده پان اسلام تشکل ایدییور محو اولیورز دیه‌رك افکار عمومیه‌نك ذهننی تخریشه چالشمه‌سی وبوندن مقاصد خسیسه‌سی ایچون برفائده بکله‌مسی هیچ تأمله حاجت براقه‌دن اتحاده اولان احتیاجمزی، حیاتمزی آنجق اتحادك حصولی تقدیرنده ممکن اوله‌جغنی علناً کوستریور. آچیقدن آچیغه آکلاتیور. فقط بیکلرجه ایواه، که بز حالا آکلامیورز. حالا کندیمزی سکزنجی عصر میلادی مسعودیتنده ظن ایدرك یالکز مسعودلره یاقشان امن وراحت ایچروسنده میشل میشل اویپورز فقط کوزیمزی آچه‌جق اولورسه‌ق کندیمزی غربلیلرك آغزنده، چیکنه‌نمك ایچون کسکین دیشلرینك اوزرینه قویولمش برحالده کوررز.

رسمی خبرلره اهمیت ویرمزسه‌ك بوکونیمك اختلالدن چاپرچاپر یانمقده اولدیغنی کوررز فقط بونلرك اصل مشوقلری کیم؟... قوجه‌مان ایران – بیلممکه هانکی آلچقلرك اغفالنه قاپلمشزدر، آره‌ده برمذهب برودتی حکمفرما اولدیغندن – خاطرمزه بیله کلیور. بوکون ایران لقطه حکمنده بولنیور. حیاتی روس شرق بارومیترك دیللری دائما فورطنه اوزرنده طورمه‌سنه وابسته‌در. بتون اولاد ترکك مهدی اولمقله برابر وقتیله مدنیتنی بتون عالمه کوسترن، فتوحاتیله جهانکیرلکیله بتون دنیایی حیرتده براقان ترکستان قطعهٔ جسیمه‌سی ایسه آتور، کلدان دورلرینی خاطره کتیرییور وبونلره حقیقی برمثال تشکیل ایدییور، تاریخ مراقلیلری تاریخ قدیمده اوقومش اولدقلری آتور کلدان دورینی عملیاتیله کورمك استه‌رلرسه طوغری بورایه کیتسونلر، امیر تیمورك نیجه ونیجه مزاحملره قاتلنه‌رق، حسابی یالکز الله بیلن برمقدارده قانلر دوکه‌رك تعمیر ایتدیکی بودیاری بوکونده صانکه بریانغین کچرمش.. صانکه برزلزله‌یه دوچار اولمش کبی برخرابه‌زار حالنده کورور. اهالیسی ایسه صانکه تیه صحراسنده طولاشیورلر. متحیردرلر، سرسمدرلر، بیلمك نامنه برشی وارسه اوده یالکز عناددر. حق اولسون ناحق اولسون برشی عقللرینه کلزسه عناد ایتمك حقیقتی کونشی انکار ایتمك بونلرك براقه‌میه‌جقلری برعادتلریدر.

بونلرك شمالنده‌کی تاتارستان (ذاتاً بواسم چوقدن سیلنه‌رك، داخلی روسیه تعبیر اولنیور.) تاتارلرك کندیلری ایسه یکی آیاق اوزره یورومیه باشلامش برچوجق درجه‌سنده‌در. قوشیور، قطع مسافه ایتمك استیور، فقط نره‌یه طوغری یورودکلرینی کندیلری‌ده بیلمیور... دها طوغریسی برمجهوله، برقارا کلغه. برده دین نامنه طولاشان فتوالره وبوفتوالری ویرن مجهول السیا مفتیلره باقکز اولور شیلردن دکل.....

افغانستان، بلوجستان، جاوه‌لرك حاللری ایسه بزجه بتون بتونه مجهولدر.

عجبا بوحاللره نه‌دن کرفتار اولیورز؟ جوابی‌ده پك ساده‌در:

کندی کندیلکمزدن ، بینمزده اتحادك تمرکز ایده‌مامسندن .

بر قاچ سنه‌لردن بری مطبوعات عالمنده پان اسلامه دائر مقاله‌لر کوزیکیور . حتی بعضاً اوته‌ده بریده اتحاده دائر جمعیتلرك تشکل ایتدیکنه دائر اندر اولمق اوزرده حوادثلره تصادف اولنیور . فقط ینه بو لذتلی لذتلی مقاله‌لر ایله ستونلر طولوسی پروغرام یازمغك اوته‌طرفنه کچیله‌میور . عملیات جهتنه کلنجه صورمایز !.. چونکه . . . . . . فقط امین اوله‌لم که قارشومزده آوروپا دنیلن جسیم برقوت بولندقجه بزلری آنجق برشی قورتاره بیلور ، که او ده پان اسلام در .

دائما کوزمزك اوکنه تشکل ایتمش بولنان پانژرمن ، پان اسلاو جمعیتلرینی کتوره‌لم بونلرك تشکلی ظاهراً بو ایکی عرقك یکدیکرینه قارشو محافظهٔ حیات ایچون اولسه‌ده فقط عین زمانده اسلام عنصرینی بر دها اسکی سطوتلرینی اعاده ایده‌میه‌جك درجه‌یه قدر ازمك ایچون آلت اوله‌رق استعمال اولنه‌بیله‌جکنی خاطردن چیقارمیه‌لم . نه قدر احتیاطلی طاورانورساق او قدر کار ایتمش اولورز . اوت ، حیاتمزی انجق پان اسلام سایه‌سنده محافظه ایده‌بیله‌جکز . ظن ایدرسه‌م بزلری بوندن منع ایده‌جك برشی یوقدر . سیاسته طوقونه‌جقمش . فقط بو سیاستك بزم ضررمزه اولمقله برابر وهم وخیال درکه‌سندن ایلروله‌میان بر سیاست اولدیغی خاطرمزدن چیقارمیه‌لم . چونکه اسلاملرك یاپه بیله‌جکی پان اسلام آنجق کندیلرینی مدافعه ایچون اولوب هیچ بر طرفه فکر تعرضی متصور دکلدر . زیرا بر دقیقه‌لرینی بیله غائب ایتمه‌دن عصرلرجه چالشسه‌لر بیله دیکرلرینه تعرض ایدر بر قوته مالك اوله‌میه‌جقلر . آنکچون بو سیاست آنجق بر وهم وخیالدن عبارتدر . وبوندن طولایی آوروپانك محورنده هیچ بر تأثیر براقمز . بناءً علیه بونك ایچندن بر سیاست آرامق اوروپالیلرك ضررینه کبی تلقی ایدرك اغبرارلرینی موجب اوله‌جق دیمك پك کولنجدر . عادتا کندیمزی آوروپالیلره رقیب اولور درجه‌یه واصل اولمش کبی بر خولیایه قاپدیرمش اولورز . فقط شوراسنی سویله‌مدن کچه‌مه‌م : آوروپالیلر بوراده برشی غائب ایدییورلرکه اوده بو ملت عظیمه‌نك جهالتندن بالاستفاده یوطمق فکری . فقط آچیقدن آچیغه کندی ضررمزه اولان بو فکرلری نظر اعتباره آله‌رق بوکا رعایت ایتمك ایچون کندی حیاتمزی تهلکه‌یه قویمقده پك اوقدر عقله صیغار شیلردن دکل ظن ایدرم . اتحاد . . . ! اوت ، سویله‌مسی پك قولای فقط عملیات جهتنه کلنجه بر آز آغرلشیور . حتی عدم موفقیت احتمالاتنك تصوری بو غایهٔ مسعوده‌یی بر عنقا کبی کوستریور . فقط مأیوس اولمه‌ملی . زیرا اسبابنه توسل ایدلدیکی تقدیرده وجوده چیقمایه‌جق بو عالمده هیچ برشی یوقدر . عجبا بونك اسبابی نه‌در ؟

مشکلی نیست که آسان نشود
مرد باید که هر آسان نشود

مابعدی وار

تروپسکی‌لی احمد تاج‌الدین

قونت اولسوفییه‌فك افاداتی

۱ کانون ثانی تاریخیله پترسبورغدن اوسمانیشر لوید غزته‌سنه بروجه آتی یازیلیور :

روسیه مجلس مبعوثاننده محافظه کاران فرقه‌سنه ریاست ایدن قونت (اولسوفییه‌ف) بو صوك کونلرده پانسلاویزم افکارینك علیهنده مهم نطقلر ایراد ایتمشدر .

بوذات اول امرده روسلرك اقصای شرقده دوچار اولدقلری حال اسف اشتمالدن بحث ایتمشدر . مومی الیه دیمشدرکه : « روسیه‌نك مانچوریده دوچار اولدیغی قانلی مغلوبیتلر ناسیونالیست وپانسلاویست فرقه‌لرینه درس عبرت اوله‌جق شیلردر . فقط حیفا که اوفرقه‌لر ارباب تاریخدن استفاده ایتمك ایستمیورلر . روسیه پولتیقه‌سنك عصرلردن بری آتدیغی خطوات فتوحاتکارانه بوندن بش سنه اول دوچار تأخیر اولدی . روسیه حکومتی اقصای شرقده حال جمهوریتده بولنان موغول عنصرینك ضررینه اجرای فتوحات ایتمشدی . فقط هر دورلو انتظارك خلافنه اوله‌رق محاربه موغول عنصرینك دکل ، اسلاو عنصرینك اویوشمش اولدیغنی کوسترمشدر . زیرا کنجلشمش اولان ژاپونیا صوك درجه بویوك برقوت ابرازینه موفق اولمشدر . شیمدی عالم اسلامده‌ده اویله بر تحول اثری کورولیور . ایرانده ، دولت عثمانیه ممالکنده اجرای فتوحات املنده بولنمق ۱۹۰٤ و ۱۹۰۵ سنه‌لرنده روسیه‌یی محو اوله‌جق حاله کتیرمکه باعث اولان احوالك بر کره دها تکرارینه سببیت ویره‌بیلیر .

عالم اسلام بوکون بر دورهٔ جدید تجدده داخل اولمش بولنیور . روسیه‌نك عالم اسلامك ضررینه فتوحات اجرا ایتدیکی بوراده موضوع بحث ایدلمز . روسیه ٤٥۰ سنه‌دن بری عالم اسلامه قارشی تجاوزکارانه طاورانمشدر . بوکون روسیه‌یه سیاسةً وادارةً لازم اولان یرلری دکل ، بلکه اتنوغرافی ایجابنه موافق اولان محللری اشغال ایتمك لازمدر . کوندن کونه کنجلشمکده اولان دولت عثمانیه‌نك دلالتیله اهل اسلامك تجاوزه باشلایه‌جغی زمان پك‌ده اوزاق دکلدر .

بونك دلیلی بر مدتدن بری ممالك عثمانیه‌ده ، ایرانده ، وهندستانده جریان ایدن احوالدر . مؤثر برقوهٔ نظریه‌یه مالك اولانلره مجهول دکلدرکه عصرلردن بری بیغوله‌نشین عطالت اولان روس اهالیٔ مسلمه‌سی یاواش یاواش اویانیور ، بالآخره نتیجه‌سی ایی اولمیه‌جق بر حرکت آثارینی کوستریور . بوکوندن اعتباراً روسیه‌نك عاقلانه پولتیقه‌سی بو اولملیدر : شمدی‌یه‌قدر یدحکمنه کچمش اولان یرلری محافظه ایتمك وبورالرده آثار مدنیتی تکثیر ایلمك . »

« مطبعهٔ خیریه » وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور. درج ایدیلمین آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه ترک سیاسی وترک اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بر نشر اولنور.

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالک عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦٫٥	٣٫٥	روبله
سائر ممالک اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین - ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله گوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٧٢ — ٨ محرم ٣٢٨ پنجشنبه ٧ کانون ثانی ٣٢٥ — اوچنجی جلد

تاریخ اسلامیت

بویله بر ساخته عنوانله دیانت جلیلهٔ اسلامیه علیهنده نشر اولونان ترکچه، مصرده مطبوع بر جزویت کتابی مصادف اطلاع عاجزی اولدی. لسان اجنبیدن مترجم ایمش. تعرضات بی‌ادبانه، ترهات خیانتکارانه ایله مشحون بولنان بو اثر کمعیار هانکی بر مؤمنک پیشگاهنه قونلسه درعقب کمال تنفر واستحقار ایله یره فیرلاته‌جغی آزادهٔ ارتیاب ومترجم ناشرینه قارشی یاغدیریله‌جق لعنتلرده بی حسابدر.

اغیار واجانب جانبندن دین مبین اسلام حقنده اغراض معهوده‌دن طولایی نشریات سفسطه‌کارانه‌یه دوام اولندیغی معلوم ایسه‌ده بونک استغراب اولونه‌جق جهتی یوقدر. فقط بو اوراق خبیثه‌نک دین عالی وقرآن کریم ایله نبی ذیشان علیه صلوات الرحمن افندمز حضرتلری حقنده غایت مستخفانه ومفتریانه تجاوزات واسناداتی احتواسیله برابر نشرینه توسط ایدن شخص بی‌وایه‌نک دعوای اسلامیتده بولونمسی واثر باطلی بر تاریخ حقیقی اولمق اوزره دین قارداشلرینه ! اتحافله افتخاره یلتنمه‌سی فوق العاده داعیٔ حیرت وغرابتدر. باقکز دها دیباجه‌ده نه‌هذیانلر صاوورییور :

« حقیقی تاریخ آیینه نما بر فوطوغراف لوحه‌سی کبیدر. بویله اولمیان وتاریخ نامی ویریلن کتابلر یا غافلانه یاخود غافل شکارانه آثاردندر.

حقیقی تاریخ نامنک لوازم ومخصوصاتنی حائز بر تاریخ اسلامیت وجوده کتیریله‌رک دین قارداشلرمزک پیش اطلاع وملاحظه‌سنه عرض ایدلمک لازمدی. وجوده کتیریله‌رک دیبورز. چونکه اوچ مهم لسان اسلام اولان عرب وفارس وتورک دیللرنده یازلمش بویله بر تاریخ بولنمادیغنی تحقیق ایتدک. بو یوقسوللغک سببی ازجمله مسلمان حکمدارلرینک استبدادنده آراملی. تاریخ اقسام علومک الک زیاده کوز آچانیدر. کوز آچقلغیله استبداد واغفالک بر یرده یاشایه‌مه‌جغی عیاندر.»

ایشته ایلروده سرد واثبات ایده‌جکی ملعنت وتلبیساتی عوام ناسه یوتدوره‌بیلمک ایچون مترجم متجاسر اولا بو مقدمات دلفریبانه ایله بالجمله تواریخ اسلامیه‌یی، وثائق علمیه‌یی نظر اعتباردن دوشورمکه یلتنیور. سیر وشمائل نبویه ایله مسلک کزین اصحابی واحوال جدیت مآل خلفای عظامی محتوی اولان مدونات اسلامیه نه‌قدر قدیم ومعتبر اولورسه اولسون، سند صحیح، عنعنهٔ موصوله وموثوقه‌یه مستند بولنورسه بولنسون اونک نظرنده لاشی منزله‌سنده ایمش. تاریخ وسیر انبیایه دائر السنهٔ ثلثه اوزره تألیف اولنان آثار قدیمه وجدیدهٔ اسلامیه سراپا مخالف حقیقت ومغایر جدیت افسانه‌لردن عبارت عد اولنورمش. نیچون؟ چونکه بونلری اورته‌یه قویان میسیونرلر دکل، بلکه مسلمانلر ایمش. مسلمانلر ایسه عصر سعادت پیامبریدن اعتباراً کاملاً مستبدان وظلمه اللرنده اسیر ومجبور مداهنه ایمشلر، درون کتابده صاچه‌جغی افک وافترالره نظراً افراد مسلمین دینلرینک اساسی اولمادیغنی، پیغمبرلرینک « حاشا » ساخته‌کار ومعجزات جلیله وسیر پاک محمدینک دوزمه‌شیلر اولدیغنی بیلمزلر وحقائق احوالی فرق ایتمزلرمش، جمله‌سی خیالاته طالمشلر، غفلت وجهالت وادیلرنده پویان اولوب قالمشلر (نعوذ بالله من الخذلان ومن الکفر بعد الایمان)

ایشته بو مجاهر بی اذعان بویله ادعا ایدییور. نه‌قدر تاریخ اسلام، مستندات دینیه وارایسه هپسی ساخته‌در، غافلانه یاخود غافل شکارانه‌در، دییور. یعنی مدونات اسلامیه‌نک بر قسمی جاهللرک، علی الغفله معجزات نبویه‌یه حقیقت نظریله باقانلر، رسالت احمدیه‌یه صورت جدیه‌ده معتقد بولنانلرک، قسم دیکری‌ده کندیلری حقائق احواله آکاه اولدقلری

حالده آحاد ناسی دام مکر واغفاله دوشورمك، اونلرك بی‌اساس اولان اعتقادلرینی محافظه ایله صفوتلرندن استفاده ایتمك فکرنده اولانلرك محصول اقلامیدر، دیمك ایسته‌یور.

وای کیدی تاریخشناس!... وای کیدی واقف احوال ناس!...

آثار جلیله‌سیله بوتون عالم مدنیتی تزیین، مآثر فاخره‌سیله اقطار جهانی تنویر ایتمکده اولدیغی یار واغیارك تحت اعترافنده بولنان بالجمله اساطین علمای اعلامی، اکابر حکمای اسلامی بودرکهٔ عجز ومذلته تنزیله چالشمق طوغروسی جرئت اولنور جنایتلردن دکلدر. فقط تربیهٔ دینیه‌دن محروم اولان انسان بعضاً زخارف دنیایه مجلوبیت، بعضاً‌ده محض جهالت یاخود بوال بئر زمزم کبی نه‌صورتله اولورسه اولسون آرزوی احراز شهرت سائقه‌سیله (العیاذ بالله) توکاری اوربرده‌جك، حوصلهٔ بشره صغمیه‌جق حالات ومعاملات ارتکابنه‌ده جسارت ایدییور.

بناءً علیه بو جرئت جانیانه‌دن طولایی عارض اولان حیرت واستغرابمزی، ملاحظات مزبوره ایله تخفیفه غیرت ایتدکدن صوکره صدده رجوع ایدییورز.

بالاده منقول عبارات سخیفهٔ مفاسد پرورانه‌دن اوچ نوع ادعای غریب بارز اولمقده‌درکه هربری دیکرینه مترتب اولیور (۱) حقیقی تاریخ اسلامیت وجوده کتیره‌رك دین قرداشلره اهدا ایتمك ایسته‌نیورمش [*] (۲) چونکه کتبخانهٔ اسلام بویله بر تاریخدن کلیاً محروم ایمش (۳) زیرا عصر سعادتدنبری بین المسلمین توالی ایدن استبداد حکمداران حق وحقیقت ذکر وبیاننه میدان ویرمزمش.

یکدیکرینی مروج اولان بو ادعالرك هیچ بری طوغری دکلدر.

هله برنجینك بطلانی میدانده‌در. زیرا وجوده کتیردیکی، آثار اجنبیه‌دن سحوب چیقاردیغی، بالانتخاب ترجمه ونشر ایلدیکی شی تاریخ اسلامیت دکل، بالعکس تحریف اسلامیت وتلبیس حقیقت غرض فاسدیله اورته‌یه قونمش الك مدهش بر تاریخ ملعنت، مجموعهٔ اکاذیب، هرمعناسنجه بازیچهٔ جهالت اولدیغی هرهانکی صحیفه‌سنه ادنا مرتبه عطف نظر ایله آشکار اولور.

ایشته بویله بر محصول مفسدت، اعدای دین طرفندن اختراع ایدلمش اوراق تزویر ومکیدت — اغفال عوام املی باطلیله — دین قارداشلرم عنوان کاذبیله یاد اولنان اهالئ اسلامیه‌یه تاریخ حقیقی اولمق اوزره تقدیم وتوصیه اولنیور، آرتق بوندن دها ساخته دعوای اخوت، دها تفاخجویانه حرکت نصل اولور بیله‌مه‌یز.

ایکنجیسی‌ده واضح البطلاندر. زیرا کتبخانهٔ اسلامیتده السنهٔ ثلثه اوزره تدوین اولنمش بی‌نهایه آثار تاریخیه موجوددر. بونلرك ایچنده کمال تدقیق وجدیت اوزره بیطرفانه یازلمش، یکدیکرینی مؤید ومصدق بیکلرجه کتب معتبره بولنمقده‌در. محاکات عمیقه‌یی محتوی تاریخ ابن خلدون ومن القدیم اوروپاده واخیراً مصرده طبع ونشر اولنان تاریخ طبری وبرلینده طبعی اکمال اولنمق اوزره بولنان طبقات ابن سعد ایله تاریخ ابن اثیر ومعجم البلدان وآثار عدیدهٔ امام مسعودی کبی مدونات عظیمه یار واغیارك انظار دقت واعتبارینی، ارباب بصیرت وادراکك اعتماد واطمینانینی جلب واستحصاله کافی اوله‌جغی قابل انکارمیدر؟

بالخاصه سیر نبویه واحادیث شریفه دها قرن اولده اسانید صحیحه ایله ضبط واحاطه ایدلمش وبوتون تفاصیل وتفرعاتنه وارنجه‌یه غایت مدققانه بر طرزده بالجمله آفاق اسلامیه‌یه نشر وافاضه قلنمشدر. خصائص اسلامیه‌دن اولان اتصال سند سایه‌سنده ادوار اسلافده کذران اولان وقایعك کافه‌سی تماماً مضبوطدر. هیچ بر ملتك تاریخ قدیمنده بو درجه انتظام رونما اولمامشدر. ائمهٔ احادیثك اقوال وافعال وتقاریر نبویه‌یی جامع اولان سنت وسیرت محمدیه حقنده‌کی تدقیقات موشکافانه‌لری حیرت افزای ارباب وقوفدر. فقط بو طاقم آثار اسلامیه‌دن بردانه‌سنی بیله النه آلمامش، عمرنده مجالس علما ایله تشرف ایتمه‌مش اولان جاهلك بو جهتلردن بیخبر قالوب‌ده آثار اجانبدن استفاده‌یه یلتنه‌جکی امر طبیعیدر. اویله آدمك وجوده کتیره‌جکی اثرده ایشته بویله یوز قاره‌سی اوله بیلیر.

اوچنجی ادعانك بطلانی‌ده وارستهٔ ایضاحدر. چونکه حکمداران اسلام ایچنده جور واستبداد اربابی بولنمش ایسه‌ده من القدیم تدوین ونشر ایدلمش بولونان تفسیر وحدیث وتاریخه عائد بیکلرجه کتب اسلامیه‌یی اورته‌دن قالدیرمغه تشبث ایدن کورلمش دکلدر. ذاتاً بونك دائرهٔ امکانده اولمادیغی آشکاردر. معارف وحقائق اسلامیه بوتون دنیایه انتشار ایتدیکی حالده براقلیمده بولنان بر خلیفه یاخود بر پادشاه ویا والی بویله بر تشبث مجنونانه‌ده بولنه‌جق اولسه ایدی نه یاپمغه مقتدر اوله بیلیردی.

حقیقت حال میدانده‌در. هر مؤثرك ماهیتی آثاریله بللی اولور. دها قرن اولده تألیف اولنان کتب سیر واحادیث منیفه کاملاً بوکون ایادئ مسلمینده تداول ایتمکده‌در. استیلای کفار ایله بعض ممالك اسلامیه‌ده خیلی آثار علمیه امحا واتلاف ایدلمش، بر چوغی‌ده دیار اجنبیه‌یه کوتورلمش ایسه‌ده امهات علوم اسلامیه اولان آثار قدیمهٔ اسلاف تعمم انتشارلری حسبیله تعرضدن مصون قالمشدر. بالفرض سائر مؤلفات وآثار تماماً اورته‌دن قالدیرلمش اولسه ایدی بیله حائز اولدیغی تواتر قطعی وحمایهٔ سبحانی سایه‌سنده محفوظیتی تأمین اولونان قرآن باهر البرهان ایله بالذات مؤلفلرندن بی‌نهایه ذوات طرفندن اخذ وتلقی ایدلمش، بوتون جهان اسلامیتده شایع ومنتشر اولمش بولنان کتب ستهٔ احادیثك تمادئ موجودیتی بالجمله حقائق دینیه واحوال تاریخیه‌مزك هر درلو شبهه‌دن وارسته اوله‌رق علی توالی الاعصار ثبوتنه کفایت ایده‌جکی امر آشکاردر.

[*] اثر مزبورك عالم اسلامیتجه قبول واستفاده اولنسون، محض حقیقت دیه تلقی ایدلسون مقصدیله نشر اولندیغنه عبارات آتیه‌ده دلالت ایتمکده‌در. دردنجی صحیفه‌ده « اوصاف مطلوبه‌یی حائز بر تاریخ اسلامیتی هوللاندالی دوقتور « دوزی » نك آثار فاضلانه‌سی آراسنده بولدق. بو بیوك بر احاطهٔ نظر ودرین بر امعان کوسترمکله ممتاز وقطعیاً بیطرف برعقل سلیم محصولی اولان بوکتابی تورکجه‌یه نقل ایتدك » دییور. ۷ نجی صحیفه‌ده شویله بر توصیه وار: «بوکون اهل اسلام ایچون تاریخ اسلامیتدن دها نافع، مطالعه وملاحظه‌سی دها زیاده قطعی اللزوم بر کتاب یوقدر، اعتقادنده‌یز. خرافات واغفالات ایله درلو آثار غافلانه ویا مغفلانه‌نك موسم رواجی سایهٔ فیض تکامله چوقدن کچدی »

اصول ومبانئ اسلامیه تماماً وحرفیاً مضبوط اولدیغی کبی الی الابد مصـون ومحفوظ اوله‌رق قاله‌جقدر . هیچ بر اسـاس دینیمز هیچ بر صـورتله قابل تغییر دکلدر . بویله بر تغییر وتحویل تصـور ایدن شخص احمق الحمقا واجهل جهلادر . مثلا عدل واحسانك اقدم وظائف اسلامیه اولمسی قرآن مبینده بروجه صراحت مذکور ، صور وکیفیات اجرائیه‌سی بیکلرجه احادیث شریفه ایله ثابت ومشهور اولدیغی حالده خلافنه حرکتی اعتیاد ایدن بر شخص مستبد جبار طرفندن بو حقیقت قابل ستر واخفا اولورمی ؟ یاخود ایفای صلاته مواظب اولمیان بر رجل فاسق نه قدر متنفذ اولورسـه اولسون فرضیت صلواته دائر آیات واحادیثی امحا ایده‌بیلیرمی ؟

جبروت و استبدادك تأثیری اولسـه اولسـه مستبدك کندی مواجهه‌سنده بو طاقم حقـائقدن بحث ایدنلره بد معـامله ایتمکدن عبارت اوله‌بیلیر .

بو ناشر متجاسر ومتجاهلك مقصدی ـ استبداد وتحکم انتشار معارفه عدم مساعده ایله رواج بوله‌جغی قضیه‌سـنه اسـتناداً ـ قلوب صـافیه اصحابنه قارشی بر مغالطهٔ عوامفریبانه وتلبیسـکارانه سردی ایله نبوت ورسـالت کبی مبانئ جلیلهٔ اسـلامیه‌یی هدم وابطال ، وتواتراً ثابت اولان سـیر وشمائل محمدیه وایچنده قرآن عظیم الشـان داخل اولدیغی بوتون معجزات نبویه‌یی تزییف وانکاردن عبـارت اولدیغی اثر ملعنت بر خباثتی مطـالعه ایدن ذواته اخطـاره حاجت کورمه‌یز . بونك فکر واعتقـادنجه علمای اسـلامك یازوب نشر ایتدکلری کتابلر هپ یالان ، افراد مسلمینك جزم وتیقن ایله تشرف ایلدکلری حقائق دینیه ، « دوزی » دستورینه توافق ایتمدیکی ایچـون ، کاملاً خطا اندر خطا اولوب یالکز کندیسنك پیرو اولدیغی جزویت پاپاسلرینك نشر واخبار ایتدکلری مفتریات ومزخرفات عین حقیقت ایمش . اخوان دینی ! اولان مسلمانلر اونلرك دیدیکنی قبول واعتقاد ایدرلرسه اول وقت جدی مسلمان اوله‌بیلیرلرمش !....

بو حالده ناشر مزبورك اصل اخوانی مسلکداشـلری بولنان ، ممالك اسلامیه‌یه دخولی ممنوع « کونش » نامی ویریلن معهود ورقپارهٔ مظلمك معهود محررلری واونلرك امثـالی اولدیغی بی اشـتباهدر . کتاب ضلالتنصابنه‌ده عین معامله اجرا اولنمق لازمدر .

ومن الله الهدایة والتوفیق

مناسترلی اسماعیل حقی

لاف نه قدر چوق‌ده ایش نه قدر آز !

انسان ایچون اك فنا ، اك بیاغی بر صفت وارسـه اوده یاپمدیغنی سویلك ، کندیسنك سلوك ایتمدیکی بر یوله بشقه‌لرینی ارشاده چالیشمق ، کندی ایچون عیب کورمدیکی بر قصوری بشقه‌لرنده کورنجه تعییبه قالقشمقدر . بو صفتله متصف اولان آدم اولا جاهلدر ؛ ثانیاً نقصانی اعتراف ایدییور حکمنده‌در ؛ ثالثاً مقصدی فنا ، همتی دون دیمکدر . جاهلدر . چونکه اسـاساً علمی ، فضلی اولمدیغی حالده بویله بر ادعاده بولنورسه خلق او ادعا ایتدیکی علمك ، یاخود فضلك ظاهرده برانرینی کوره‌میه‌جکی ، یعنی او آدم عمومك نفعنـه خادم بر تألیف میدانه کتیرمه‌مش ، بر حقیقت کشف ایتمه‌مش ، بر مشکل حل ایله‌مه‌مش اولمقله برابر هرکس مدعاسنی تصـدیق ایدییور ظننده بولنـدیغی ایچون شـو حقیقتدن غافل اولیورکه انسـان مسموعاتنی مشهوداتنه تطبیق ایتمك فطرتندندر ؛ بناءً علیه ایشـتدیکنی کوردیکنه مطابق بولمدیغی کبی بوتون او مسموعاتی صاحبنك یوزینه چارپار ، بو صورتله حریفك دعواسی کندی علیهنه دونه‌رك خلقك نظرندن دوشمسنه سبب اولور . کذلك کندیلری بوسـبوتون مخالف بر جهته متوجه اولدقلری حالده خلقی باشقه بر غایته ارشاد ایتمك اسـتیه‌رك موفقیت امیدنده بولنانلر شـبهه‌سز غفلت محض ایچنده قالمش جهل مرکب اربابیدر . زیرا بیلمیورلرکه افعال اقوالدن قات قات مؤثردر . أوت ، سوز هم صدقه ، هم کذبه محتمل اولدیغی ایچون سامع قبولده متردد بولنور ؛ لکن ایش بویله اولمیوب بر امر مشهود اولدیغی ایچون قارشیسنده‌کنه حقیله تأثیر ایدر ، نفسـنده بر انطباع حاصـل ایلرده امتثال ایچون بر حرکت حصولنی مؤدی اولور .

کندیسنده موجود بر نقصانی بشقه‌سنده کورنجه تعییبه قالقیشانلر ایسه بیلمیورلرکه آخرك عیبنی یاد ایتمك کندیسنده‌کی قصوری بشقه‌لرینه اخطار ایتمك دیمکدر .

اویله یا ! نقیصهٔ تکبر ایله معلول اولان بر آدم بشقه‌سنك کبرینی ذم ایتدیمی هیچ فرقنه وارمقسزین کندینی ذم ایتمش اولور .

نقصانی اعتراف ایدییور حکمنده‌در . زیرا کندیسـنده اولمیان بر مزیتك وجودینی ادعا ایتمك ، کندیسنك راغب اولمدیغی بر مزیته بشقه‌لرینی ترغیب ایلك ، کندیسنده موجود معایبی بشقه‌لرینه اسناد ایله تقبیحده بولنمق اولسـه اولسه دیکله‌ینلره کندی فضـل وکمالنی آکلاتمق ، خلقی ارشاد ایتمك استدیکی غایته کندیسنك واصل اولمش بولندیغنی کوسترمك ، بشقه‌لری حقنده تعییب ایتدیکی نقائصدن نفسنك ازاده اولدیغنی بیلدیرمکدر ؛ تا که هرکس کندیسنه تعظیم ایتسون‌ده بو صورتله کندیسنه بعض منافع تأمین ایلسون . ایشته او آدم بو حرکتی ایله کندیسـنك هیچ بر شیئه ، هیچ بر مزیته نائل اولمدیغنی نفسـنه قارشی سـویلمش اولیور . اویله‌یا ، اکر ادعا ایلدیکی کماله حقیقةً صاحب اوله ایدی فضلنك آثاری ـ بوکبی دعوالره حاجت براقمقسزین ـ رفعت قدرینه ، علو مقامنه شاهد اولوردی . هم او زمان کندیسنی مدح ، یاخود بشقه‌لرینی ذم ایتمکه هیچ بر سبب کوره‌مزدی . بلکه آثار فضیلتی بو مقصدی تماميله ایفا ایده‌رك قلوبی کندوسنه طوغری جذب ایدردی . بناءً علیه هرکیم اوصاف فاضله‌دن بریله تمدح کلفتنده بولنور ، یاخود بشقه‌لرینك قدرینی ایندیرمك صورتیله اظهار کماله طالب اولورسه ایشته او آدم فضیلتدن خالی اولدیغنی اعتراف ایدییور دیمکدر . زیرا حقیقت کندیسنه شهادت ایتمدیکی ایچون دیکلینلری اقناع مقصدیله یلانه مجبور اولیور .

مقصدی فنا ، همتی دون دیمکدر . زیرا بو صفتله متصف اولان آدم فضیلت صاحبی اولمسنی اصلا ایستمز ، کماله وصوله چالشمز . اونك ایستدیکی هر نه صورتله اولورسه اولسون معیشتنی تأمیندن عبارتدر . بویله‌لری بسیط فکرلی آدملرك یاننده بولندیمی بوتون دوشوندکلری اونلرك ذهنلرینی چلمك ، صایدیغی اوصاف کامله‌نك کندیسنده بولندیغنه ، بشقه‌لرینه اسناد ایله مؤاخذه ایتدیکی نقایصدن کندیسنك منزه اولدیغنه ایناندیرمق ، بوصورتله بعض آمال خسیسه‌یه وصول ایچون اونلرك معاونتلرینی تأمین ایتمك یاخود حرص وطمعنی تسکین ایچون اونلردن برلقمه قاپمقدر ، باشقه برشی دکلدر .

بویله‌لری عادتا طولاندیریجیلر ، خرسزلر منزله‌سنده‌درکه آره‌ده‌کی فرق اسم اختلافندن عبارتدر .

فعل ایله تأیید ایتمین سوزك اك رذیل بر وصف اولمسنه کلنجه ؛ چونکه بوحال فنالغی بداهةً ثابت اولان برطاقم اوصافك موجودیتنه دلالت ایدر .

شایان تأسفدرکه اهالیمزك چوغنده حتی قسم اعظمنده بو صفت موجوددر ؛ دها طوغریسی قولنی فعلاً اثبات ایدن آدم پك آزدر . [بوکبی آجی حقیقتلری غزته‌لره یازمقدن اوتانیورز . لکن اغیارك مطلع اولدیغی برعیبی کیزلمکده نه فائده واردر ؟ بونلری صایوب ، دوکمك بر وظیفه‌در . اویله‌یا ! بلکه بو صورت انتباهه مدار اولور .]

أولرك ایچنده‌کی خصوصی مجلسلره ، هر کسه مخصوص محللرده‌کی عمومی محفللره کیدنجه برچوقلرینه راست کلیورزکه عقلی نقلی بوتون علومی اوقومش ؛ یوکسك یوکسك کتابلر مطالعه ایتمش ، مباحث جلیله‌یه واقف اولمش ؛ برچوق سرائر فنیه کشف ایلمش ؛ بوندن باشقه تحصیل ایله مشغول اولدیغی زمانلرده شدت ذکا ایله ، قوت حافظه ایله اشتهار ایتمش اولدیغنی سویلر طورر . کذلك اویله‌لرینی کوروپورزکه خصمنی اقناع ؛ طالبنی مستفید ایتمك خصوصنده کعبنه هیچ بر عالمك وارمیه‌جغی درجه‌یه واصل اولمش ، کلامیله اذهان میته‌یه روح بخش ایدییور ، فکرلره اسرار کائناتی برر برر تلقین ایدییور . کندیلرنده علم ، یاخود تعلیم صفتی بولندیغی ظن اولنان هر کیمه صوره‌سه کز اویله جوابلر آلیرسکزکه هر کس بو مسلکه سالك اولسه علوم انتشار ایده‌جك ، معارف تعمم ایلیه‌جك صانیرسکز .

لکن برده نفس الامری دوشونجه کورویورزکه میدانده نه تألیفات وار ، نه تصنیفات . اورته‌ده‌کی برقاچ اثرده یامعنی جهتندن ناقص ، یاخود لفظ اعتباریله مؤلفك مقصدی اکلاشیلمیه‌جق قدر بوزوق ، بناءً علیه وجودی عدمنه مساوی . تحصیلده بولنانلر ایسه اوغرنده عمرلرینی هدر ایتدکلری مقصد معززی ادرا کدن دائما عاجز . بو سوزیمزه دلیل ایسه زواللیلرك باشلی باشنه برایشی باشه چیقارامامالری ، اوکرنمك ایستدکلری بر صنعتی ایلری کوتوره‌میه‌رك دائما بشقه‌لرینه محتاج اولملریدر .

خلق ایچنده اویله‌لری وارکه مصالح عامه حقنده حسبحاله کیریشه‌جك اولورسه‌کز امور ملتك غوامضنی شرحه باشلایه‌رق نه یاپلمق ، جلب منفعت دفع مضرت ایچون هانکی واسطه‌لره توسل ایدلمك لازمکله‌جکنی ، عدالت ، معرفت ، مساوات کبی روح ترقی‌یی کافل اولان اسبابی تأمین ایچون نصل بر اصول تعقیبی ایجاب ایده‌جکنی ساعتلرجه آکلاتیرده صکره بو ایشلردن بری کندیسنه تودیع اولننجه باقارسکزکه حریف خیردن آلا بیلدیکنه اوزاق ، شره صوك درجه‌ده یقین ؛ مساوات طرفنه هیچ یناشمیور ؛ عدالتی قباحت کوریبور . کندی هوساتندن ، اغراضندن بشقه برشی دوشنمیور ؛ هم بونی کندیسی ایچون برحق عد ایدییور . بونکله برابر سوزه ، دعوای حقه کلنجه اولکی موعظه‌لریدن هیچ اوتانمیور . لسانی طلاقت سابقه‌سنی اصلا غائب ایتمیور . شاید بریسی کندیسنه آزیجق معارض چیقه‌جق اولورسه محوینه یورومك ایستیور .

ینه خلق ایچنده اویله‌لری وارکه بشریته اصابت ایدن بتون مصیبتلرك منشئ حسد ، بغض ، تفرقه ، منافع شخصیه میلی ، منافع عمومیه‌یه قارشی مبالاتسزلق کبی اسبابدن ایلری کلیر کبی صحتی مسلم برچوق سوزلر سویلیورلر . اکرهرکون بیك کیشی ایله قونوشسه‌کز عینی اقرارده بولنه‌رق کندیسنك اولانجه قوتیله اتحاده ، ائتلافه مایل اولدیغنی ، تفرقه‌نك بشقه‌لری طرفندن ایقاع ایدلدیکنی ادعا ایدر . لکن بو محاوره اثناسنده اوته‌دن بری کله‌رك قارشیکزده‌کی آدمدن اوفاجق برحقنی مطالبه‌ده بولنسه ، هم‌ده طلبنده نه‌قدرممکن‌سه اوقدر انسانیتکارانه طاورانسه باقارسیکزکه حریف غیظندن یلان کبی قیوریم قیوریم قیورانیور . کذلك اخواندن برینه عارض اولان برفلاکتی ازاله‌یه یاخود بربیچاره‌یه معاونته دعوت اولنسه درحال تعلله ، واهی برطاقم معذرتلر سردینه باشلار . یاخود امتناع ایدیور ، استکبار ایدیور ، بونم ایشم دکلدر دییور . شاید زراعته ، صناعته نافع ، یاخود تربیهٔ عمومیه‌یه مفید برامرخیره مظاهرتی طلب ایدلسه باقیورسکزکه ایشی استخفاف . تکلیف ایدنلری حماقتله اتهام ایده‌رك : بوایشك بکا نه عائدیتی وار ؟ عوام ایله بنم مناسبتم نه‌در ؟ اه اونلری بشقه‌لری واسطه‌سیله مرزوق ایتسون دییور . بومبارك ذات اویله ظن ایدییورکه الفت ، اتحاد ، اخوت کبی غایتلر کندیسنك ده عمومه قارشی تأمین ایده‌جکی برمنفعت یاخود دفعنه چالیشه‌جغی برمضرت مقابلنده اولمایه‌جق ساده بشقه‌لری طرفندن تأیید ایدیله‌جك ؛ دها طوغریسی کندیسی کیمسه‌نك نفعنی دوشنمیه‌جك ده هرکس بونك فائده‌سنه چالیشه‌جق ... بونلر نه بینسز حریفلردر ! طاشیدقلری فکرلر نه‌صاچمه فکرلردر ! وا ، اسفا که عددلری جداً چوق ! .. ینه خلق ایچنده اویله‌لری وارکه ناسی ، عدله ارشاد ایدییور ، انصافه دعوت ایدییور . لکن کندی منفعت خصوصیه‌سنه آزیجق ناموافق کلن برحق آیاقلری آلتنده چیکنیه‌رك مقصد مخصوصنه طوغری ایلریله‌مکدن هیچ چکنمیور . صوکره بوحرکتنی یاطرافدارانندن اولدیغنی ادعا ایلدیکی عدل وانصافك لوازمندن عد ایدییور یاخود ایشی اولوب بتینجه‌یه قدر حمیت فروشانه وظیفه ارشادی برطرفه براقیوریبور .

ینه خلق ایچنده اویله‌لری وارکه : ظالملری ، مرتکبلری ، اداره‌سی

تدبیری بوزوق اولانلری مؤاخذه ایدوب طوریبور . لکن باقیورسکز که بشقه‌لرنده مؤاخذه ایتدیکی رذائلك هپسنی برر برر یاپیور . بوکبی افعالك جای مؤاخذه اولمسی بشقه‌لرندن صدور ایتمسی اعتباریله ایمش کبی کندیسندن صادر اولنجه بوتون سیئات حسناته انقلاب ایدیور ! بوصایدیغمز آدملر دنیاده ایی نه‌در ، کوتو نه‌در ، طوغری نه‌در ، اکری نه‌در بیلمزلر ، بونلرك یالکز وقتیله دویوب بلله‌دکلری اسمنی بیلیرلر . اوت بوماهیتلرك یالکز اسمنی اوکرنمشلر لکن معناسنی اکلامامشلر انجق صره‌سی کلنجه ایراد ایتمکه آلشمشلر حقیقت حاله کلنجه بوحریفلر جاهل ، پسپایه ، شرف انسانیتدن محروم برسوری مخلوقات سافله‌درکه وجودلری هیئت اجتماعیه ایچون برذلدر ، بونلر حیوانیت درکه‌سندن برپارمق یوکسله‌مشلردر . اك قطعی حقایق بیله اعتراف ایتمزلر . دنیاده ایی نامنه حسیات حیوانیه‌لرینی اوقشایه‌جق موقت لذائذدن ماعدا برشی طانیمزلر حتی اوآنی حظ زائل اولدیغی کبی اوحسدن‌ده ذهول ایده‌رك عینی ذوقك تکررینه قدر بی‌حس یاشارلر . کذلك کوتو نامنه‌ده کندیلرینه موقت برطاقم آلام ویره‌ن اسبابدن ماعدا برشی بیلمزلر . اوآلامك اثری قالقدیغی کبی هیچ مصاب اولمامش کبی اولورلر . عینی آلامی بشقه‌لرنده کورسه‌لر تأثیر الیمنی درخاطر ایدوب‌ده بیچاره‌یه برنظر تأسفله باقازلر . بناءً علیه بونلرك عندنده برشیئك حسن وقبحی کندیلرینه نسبتله بشقه ، دیکرلرینه نسبتله ینه بشقه‌در . کرك ماهیت حسن ایچون ، کرك ماهیت قبیح ایچون ، کرك حقیقت نافع ایچون کرك حقیقت مضر ایچون بونلرجه برصورت ثابته یوقدر .

« مصلحت عامه » ، « منفعت عمومیه » ، « حقوق وطنیه » کبی معنادن خالی بر ییغین طمطراقلی الفاظ ازبرلمشلر ، آغزلرنده چیکنه‌یوب طوریبورلر . بونکله برابر سویلدکلری یاپدقلری ایشلرك فنالغندن مصون قاله‌جق دکللردر . جهالتلری هیچ شبهه یوقدرکه پك فنا بر عاقبت انتاج ایده‌جکدر . لکن بزبویله برعاقبته منتظر دکلز . استیورزکه ایش سوزدن چوق اولسون . استیورزکه بیوك کوچك بتون ابنای مملکت لساناً تحسین ایتمکده اولدقلری فضائلی احرازه ، مقتضاسنجه حرکته سعی ایتسون‌ده صاحبنك سویلدیکی سوزلره اهل اولدیغنه او فضیلتنك کندیسی شاهدی اولسون ؛ شریعتــه ، قانونه مطابق اعمال صالحه میدان آلسون ؛ مصالح بر طریق مستقیم تعقیب ایتسون ، هر کس اختیار ایتدیکی مساعینك ثمراتندن حظی استیفا ایلسون ؛ بو صورتله هم منفعت عامه هم منفعت خاصه تأیید ایلسون . لکن ایچی بوش سوزلره ، معناسز طنطنه‌لره کلنجه بونلر شدت عجزدن نشأت ایدرکه هیچ بر منفعت تأمین ایتمز . انشاءالله بو موضوع اوزرینه فرصت بولنجه ینه بر قاچ سوز سویلیه‌جکز .

مرحوم شیخ محمد عبده

محمد عاکف

اجتهاده دائر

اجتهاد ومذهبلر :

اصول وقواعدی وسعتلیجه بر اجتهاد ، آز چوق بر رأی ایله قاریشیق قیاس ایچون میدان فقهیدن بر یر ، بر موقع مشروع ویرمك استه‌ین بر فرقه اوته‌دنبرو مخالفلرینه قارشو بر فوران بولنیوردی . بونلر بتون مسائل فرعیه ، بتون مسائل فقهیه‌نك آنجق نصه ، آنجق آثار وسنته مستند اولماسی لازم کلدیکنی سویلیورلردی . سعید بن المسیب ورفقاسی ، سفیان ثوری ورفقاسی وبونلرك اصحابی بو زمرهٔ اهل سنتدن ایدی . ایشته بوفرقه بتون قوتلریله ، بتون موجودیتلریله اثار وسننی تتبع ایدر ، آنك میدانه چیقماسنه غیرت ایلیورلردی . بتون افعال ، بتون معامله‌لرینی سنن واثاره توفیق ایتمکه چالشیورلردی .

بونلرجه بر فقیه ایچون اجتهاددن زیاده بر محدث ، بر حافظ اولمق دها مقبوله کچیوردی . هله حفظ ایچون پك زیاده اعتنا اولنوردی . عادتا علم ، حفظدن عبارت ایدی . ایچلرنده بیکلرجه احادیث شریفه‌یی سندلریله برابر عن ظهر القلب اوقومغه ، روایت ایتمکه مقتدر اولانلر کثرتله موجود ایدی . بالاده دخی آکلاشلمش اولدیغی وجهله امام مالك حضرتلری کندی عصرنده بو اهل حدیثه ریاست ایدییوردی .

فقط وفاتندن صکره بعض اصحابی اول حضرتی امام اتخاذ ایده‌رك آنك تصور بیوردیغی غایهٔ املی آرتق تعقیب ایتدیلر . بونلرجه امام مالك حضرتلری توجه ایتدیکی هدفه واصل اولمش ایدی . بناءً علیه اول حضرت نهایت عمرینه دکین او طریق سنتده نقدر قطع مسافه ایتدی ایسه ، ایشته آنی امام اتخاذ ایدنلر او نقطه‌ده ثابت قالدیلر . بو صورتله مذهب مالکی تأسس ایتمشیدی .

فقط کوره‌جکزکه بو طریقك تکاملی ایچون دها پك چوق چالشمق ایجاب ایدیوردی . دها هنوز هدفه وصول وقوعه کلمه‌مشیدی . اوت ، بر فرقه‌که اول حضرتله تقید ایتمامشلردی ، آنلر بو طریقده ایلرله‌دیلر .. هپ اسکیسی کبی چالشدیلر . آثار وسننك تتبعاتنده دوام ایتدیلر . عراقیلردن ، حجازیلردن بر قسم اکثریسنك ابوحنیفه ومالك بن انس رضی الله عنهمایه تقیدلری بونلر ایچون بر فتور ویرمدی . بالعکس دها زیاده چالشملرینی ، غایهٔ امللرینك میدانه کلمسیچون دها زیاده غیرت ایتملرینی تولید ایتدی . آنلر — شافعیلر ومالکیلر — امامنرینه تقیدلرینی آرتیردقچه بونلرده دها یوقارویه دها اساسلی بر نقطهٔ ابتدیه ربط قلب ایتمك ایستیورلردی .

شو صره‌لرده ایدیکه امام شافعی حضرتلری ظهور ایتدی . ینه بونلردن بر قسمی شافعی رضی الله عنهی التزام ایتدیلر . مذهب واصولنی قبول ایلدیلر . بو مذهبه سالك اولانلرك آرتق اوله‌جه بولندقلری طریقده ایلرله‌میه‌جکلری طبیعی ایدی . زیرا بو مذهب بر مذهب مستقل اولوب ، آنلرجه ماضیدن اوزانوب کلن سلسلهٔ ترقینك منتهاسی ایدی . بناءً علیه آنلر ایچون شو نقطهٔ ثابته‌ده قالمق ایجاب ایدییوردی . طار ، فقط اوزون اولان او طریق سننی تعقیب

ایدنلر ینه نومید اولمادیلر ، ینه ایلرله‌دیلر . فقط آرتق خیلی موفقیاته مظهر اولمغه باشلامشلردی . ایچلرنده بتون بلاد اسلامیه ومراکز علومده سیر وسیاحت ایده‌رك آثار وسنتك تتبعاتنه حصر وجود ایدن مقتدر ، منقد بر چوق عالملر کلدی . بر سنتك ، برحدیثك طریق وسندینی بولمق ، وتوقیحه‌قوتنك نه درجه‌ده‌اولدیغنی آکلایه‌بیلمك ایچون هفته‌لرجه ، آیلرجه سیاحتی کندیسیچون بر لذت ، بر وظیفه عد ایدن برچوق فعال ، مدققلر یتشدی .

تاریخ قرن ثانینك نصف دیکرینی صره‌لقده ایکن بو طریقك نقطهٔ منتهاسی تکامله واصل اولمق اوزره اولدیغی کورولیوردی . آرتق اهل حدیث وسنتك دهاتندن اولان عبدالرحمن بن مهدی ، یحیی بن سعیدالقطان ، یزید بن هرون ، عبدالرزاق ، ابو بکر بن ابی شیبه ، مسدد ، احمد بن حنبل ، اسحق بن داهویه ، فضل بن دکین ... حضراتی کبار تابعین زماننده باشلامش اولان طریقك ، اوزرنده بتون ترقی‌وتکاملك تجلی‌ایتدیکی برمنتهایه‌واصل‌اولدیغنی‌بتون حاللریله تبشیر ایدییورلردی . بونلرده بتون‌سنن وآثارطوپلامشیدی . حتی امام احمد بن حنبل رضی‌الله عنه اهل سنت و حدیثك مظهر اولدیغی ترقیات وتکاملاته ترجمان اوله‌رق مسندینی انظار عالمه وضع ایتمشلردی .

اشته بوصورتله برطرفدن سنن وآثارك جمع وتألیفی تمام اولمق اوزره ایکن دیکر طرفدن بتون مسائل فرعیه ، بتون فروعات‌عملیه قناعت وجدانیه‌لرنجه ثابت اولان اصول مرتبه‌یه ارجاع وتطبیق ایدیلیوردی !

بواصولدن الك اوك صره‌ده قران کریم کلیوردی . نص قرآن وجوه مختلفه‌یی محتمل ایسه تفسیر وترجمه ایچون سنته مراجعت اولنوردی .

ایکنجی درجه‌ده سنت رسول کلیوردی ، که سائر مذهبلرده اولدیغی کبی بوراده اوزون اوزادی‌یه تنقیداته لزوم کورلمیوردی : سنت شریفه استر مشهور ومستفیض اولسون ، استر اولمسون؛ استر فقهای سلفجه حتی اصحاب کرامجه معموله‌به اولسون ، استراولماسون .. سنتك بربلده اهالیسنه ، یاخود اهل بیت رسوله‌اختصاصی‌ده احتجاجه مانع اوله‌مازدی . ال ویررکه سنت اولدیغی ثابت اولسون . .

صوکره فقهای اصحاب وتابعینك اقوال وآثارینه مراجعت‌ایتمك لازم کلیوردی .. بوراده دخی حجازلیلر ، عراقیلر کبی بعض تقیداته تابع‌دکل ایدیلر : صحابی ، تابعی هانکی قومدن ، هانکی بلده‌اهالیسندن اولورسه اولسون اقوالینه ، آثارینه مراجعت اولنه بیلیردی . فقط بومسئله حقنده اختلاف ایتمشلرسه علمجه ، ورعجه ، حفظجه دها زیاده ایلرووده ، دها زیاده قوتلی اولانك مذهبی ترجیح اولنوردی . اسباب ترجیحك مفقودیتی صورتنه مسئله‌ده اولان اختلاف ذکر ایدیلیردی .

بوندن صوکره کتاب وسنتك ایماآت واقتضاآتنه وقیاسه مراجعت ایدر ؛ بویله‌ده موفقیت حاصل اولمازسه توقف بیورورلردی .

اشته اهل سنت وآثار فقهیلرینی شواصول دائره‌سنده احضار وترتیب ایتدیلر . بعض نقطه‌لرده توقفی اختیار ایتدکلری حالده شو اصولك خارجنه چیقمادیلر . مسلكلرنده ثابت قدم اولدیلر .

امام احمد بن حنبل حضرتلری بوطریقده پك زیاده رسوخ ابراز ایتدی . مدید برسعیك ، سورکلی برتتبعاتك نتیجه‌سی اولمق اوزره مسندینی میدانه قویدی . بو اثر کزین شومذهب اربابی ایچون پك یوکسك برطبقهٔ موفقیتی تبشیر ایدییوردی . پك اوزون برزمانلردن بری اجرا ایدیلن تتبعاتك آرتق منتهای ترقی‌یه کله‌رك ختامه ایرمك اوزره اولدیغنی کوستریوردی .

فی‌الواقع ..... احمد بن حنبل حضرتلرینك علمجه ، حفظجه ، مسلکنده رسوخجه اقران ورفقاسی میاننده تفرد ایتمکده اولدیغی کورولیوردی . دیکر طرفدن طلبه وشاکردانك کثرتی آنلرك بوطریقده‌اولان حذاقت ومهارتلری ، بونکله برابر استادلرینه شدت مربوطیت وتسلیمیتلری حضرت‌امام ایچون بوطریقده برامتیازمعنوی تأمین ایدییوردی . آرتق زمان کچدکجه ، برطرفدن اقران ورفقاسی آزالیور ، اوته‌کی طرفدن اصحاب‌واحباسی چوغالیوردی . کندیسی‌ده کمال کرمی ایله سعی وغیرتنده دوام ایدییوردی . اشته بتون‌بواحوال حضرت احمدك بوطریقده موقع معلای امامته ارتقا ایتمك اوزره اولدیغنه شهادت ایدییوردی . اوت ، صوك کونلری‌حقیقةً بومذهبك امامی اوله‌رق طانیلمغه باشلامشیدی . اشته اوزاقدن‌اوزاغه کلن ایز امام احمد رضی‌الله عنهك مسلك فقهیسنك بتون صفحات تکاملی‌ارائه ایده‌رك برشخصیت کسب ایتمشیدی .

آرتق مذهب حنبلی بدأ ایدیور ...

[صوکی وار] قزانلی حلیم ثابت

ذبح اسماعیل

بعض دم ترتیل ایدوب نظم کریم (کوثر) ی
برتفکر ایله‌رم حکم جلیل (وانحر) ی
ذوق فکرت حال استغراقه سوق ایله‌ر بنی
برمحیر لوحه‌دن بینای شوق ایله‌ر بنی
لوحه اما رؤیتی آتشزن ادراك اولور
عقل حکمت پیشه سیر دهشتندن چاك اولور
لوحه اما کبریای خالقك برلوحه‌سی
نامهٔ اسرار اهل قربتك برصفحه‌سی
لوحه اما که اولوب حیرتفزا افکارمه
انجلا ایله‌ر شویولده دیدهٔ بیدارمه :
قوملو بروادی که صحنی ریزه‌سنك وفرشی خار
جانبینی دوش بردوش تعالی کوهسار
بلکه مرئی طاغارندن موضع بیت خدا
سطح ریکستانی لکن پای مردمدن جدا

جلوه‌گاهی اولامشدر فیض معموریتك
حال نا آبادی حالا یادکاری خلقتك
ایتمه‌مش بر گوشه‌سنده کیمسه منزل اختیار
آنده برمهمان سائردر سموم بی‌قرار
ساحهٔ خشکنده یوق برجرعه ، یا برقطره آب
بلکه‌خاك سینه‌چاکی کورمه‌مش ظل‌سراب
هرشکاف پهن عطش آلودی کویا بر دهان
ریزش باران ایچون اولمش کشاد آسمان
اهتزار باد ایله سنك جبالی ایکلیور
کندی ساکتدر اوافغان حزینی دیکلیور
ایتمه‌ده کهسارینك آردنده خورشید اختفا
صانکه اولمش سرتسر بربقعهٔ مقبر نما
ساکن وساکت اولان هر ذره‌سنده یوق حیات
غالباخاموش موت اولمش بویرده کائنات
یالکز آفاق تنکی ایله‌مکده پر صدا
نالهٔ قلبه ، انین روحه بکزه‌ر بر صدا
برصدا اما ایکی دلدن خرده شان اولماده
انعکاسی گریه بخشای سروشان اولماده
برصدا که : یا بنی اذبحك ماذا تری
برصدا : روحی فداك انت افعل ماتشا
برصدا : مأمورم اولادم ! سنی‌ذبح ایتمکه
برصدا : ممنونم اللهه شهیداً کیتمکه
برصدا : اوغلم ! اطاعت ایتمه‌سی برداغ دل
برصدا : لکن بابا ! عصیانی‌ده قابل دکل
برصدا : یاوزوم ! وداع ایت والددلبندکه
برصدا : حقك حلال ایت ای پدر فرزندکه
ظاهر اولمقده باقنجه چشم حیرت پروره
سس کلن جانبده دهشت بخش دل برمنظره :
دست وپایی رشتهٔ تسلیمه باغلی بر وجود
ایله‌مش پیشانیٔ تکریمنی وضع سجود
اون ایکی ، اون اوچ یاشنده غیر بالغ بر چوجق
بیشه‌زار قربه برشبل‌الاسد ، بریاوروجق
عین وحدت بینی سد ایتمش جهان آفاقنه
قلب حق اندیشنی ربط ایله‌مش خلاقنه
خاك تیره اوزره یاتمقده وجود اکملی
صانکه خاورده عمود صبح صادق منجلی
وجه صفوتپروری آلودهٔ رمل وتراب
اغتراب ایتمش کبی برقوملی چولده آفتاب
سویلیور صولغون لبی اولمش‌ده مشتاق ممات
« اقتلونی یاثقاتی انفی قتلی‌حیات »
تیتریور فوق سرنده تیغ آتشبار ایله

برمکرم پیرفانی کندینی اجبار ایله
قصد مجبوریسی ایتمش کول کبی سیماسنی
وجهی آندیرمقده رنك لحیهٔ بیضاسنی
برطرفدن چارپیورکن قلبی اولادم ! دییه
برطرفدن عازم اولمش اوغلنی ذبح ایتمه‌یه
بر الین افتاده‌نك قویمش جبین صافنه
برالین وضع ایله‌مش شمشیر بی انصافنه
چشم شفقتله باقارکن پرده‌کی معصومنه
سیف جوهرداری یاقلاشدیرماده حلقومنه
دست لرزاننده سیف وچشم کریاننده یاش
عزمنه قارشی دلنده برانین جانخراش
ایکله‌تیرکن سینهٔ آفاقی ، صدر انفسی
شویله برمعنایی افهام ایله‌مکده ناله‌سی
که : اگر مانعسه اولادم الهی ! خلته
ایشته بن چکدم قلیچ اول مانع قربیته
عالم اوثانه اعلان ایله‌مشکن وحدتی
ایسته‌مز اصلا خلیلك قید اثنینیتی
ناره دوشمکدن صیانت ایتمه‌مشدم کندیمی
شیمدی‌ده ذبح ایله‌دم بر دانه‌جك فرزندمی
عشق فیاضك یاقارکن قلب مهر آبادمی
بن چکنمه‌م کسمه‌دن برسوکیلی اولادمی
حجت ایذانی اولسون امرکی تبجیلمك
قطع حلقومنده تکبیراتم اسماعیلمك
تك سرمقطوعنه کیسین شهادت آفرین
وارسین اولسون سربریده اوغلی بر پیغمبرك
تك تأخر ایتمه‌سین انفاذ فرمانك سنك
وارسین اولسون برقوزوم راهکده قربانك سنك
ذبحنه اولادینك عزم ایتدی آرتق والدی
ایشته بسم‌الله اکبر اول الهی ! شاهدی
جستجو ایلرکبی دستنده برراه گریز
عزم ابراهیمه تابع اولمیور شمشیر تیز
سنك خارایی ایده‌رکن ضربه‌سیله چاك چاك
کسمیور اول کردن پرنوری تیغ هولناك
ایدیٔ پررعشه تشدید ایله‌دکجه مالشی
حس ایدیلمکده اوکردن اوزره‌سیفك نالشی
که : بکا قطع ایتمکی امر ایله‌یور عزم خلیل
مانع قطعی بوکا اولمقده فرمان جلیل
قبضهٔ پرزورخلت طورما بردم کس دییور
دست قدرت سیرمی توقیف ایدوب کسدیرمیور
کسمه‌مك امرین بکا ویرمکده معبود ملك
تیغ چوبینم اگر اولسه‌م‌ده سرتاسر چلیك

شیوهٔ تقدیره قارشی غرق حیرتکن خلیل
برسماوی کبش ایله اولمقده نازل جبرئیل
که : سکا صدمژده ای پیغمبر عالیجناب
ایتدك ایفای وظیفه ایلهمه آرتق شتاب
ارتباط حب غیری سینه‌دن کسدك یتر
ایشته برقوچ اولماسین قربان قوزوك محزون پدر !
اتخاذ فدیه ایله اوغلکه اولسون مبین
رمز (ان صدقت) ایله معنای (نجزی المحسنین)
نورپاك احمد مختاری حامل برجبین
اولماق لازمدر البت بویله موضوع زمین
دست تسلیمیتدن قیل کشاده بندینی
قالدیروب یردن قوچاقلا محترم فرزندکی
سوزش فرقتله یانمقده زواللی مادری ؛
آل کوتور اولادینی بکله‌تمه آرتق هاجری .

طاهر المولوی

دونتما ایچین !

قعودی سریر سلطنت وخلافته پك بیوك ذل اولان خاقان مخلوعك قورمش اولدیغی بنای شداد استبداد بر حزب الله الغالبك حمیت عالمپسند ملتپرورانه‌سیله زیروزبر اولدقدن صوکره اوتوز اوچ سنه‌در اقوام متجاوره‌نك منفعتلرینه مصیبتدن مصیبته ، تدنیدن تدنی‌یه اوغرایان بونجیب امت ، بومعظم ملت هر درلو ترقی وتعالینك بادئ مستقلی اولان حریتك علویتی ، مشروطیتك مشروعیتی ، پادشاهلرینك نه‌درجه‌لرده حس کریم ابوت وشفقتله متحلی بولوندیغنی برتمثال مشخص عثمانیت اولدیغنی حقیله تقدیر ایده‌رك کندیسنك « کنتم خیرامة اخرجت للناس » خطاب عزتنه مظهریت ولیاقتنی اثبات ایده‌جك برچوق فضیلتلر کوستردی . ایشته دونتما اعانه‌سی‌ده حسیات نجیبهٔ وطنپرورانه‌نك فوران حمیتندن نشأت ایدن عالی برفتوتدر . لکن ارباب ثروت ویسار صفت کاشفه‌مز اولان عثمانلیلغك ایجاب ایتدیکی حمیت ومروتی اثبات ایله برحق فضل ورجحان قازانامادیلر . عجبا ارباب غنا ، موجودیتی ، ریاست مفخمهٔ خلافتپناهی ایله پیرایه‌دار اولان معاونت ملیه جمعیت خیریه‌سنه امنیتسزلك کوستریورده « لاتجتمع امتی علی الضلالة » حدیث شریفنك وثوقنه‌می اعتماد ایتمه‌یورلر ؟ یوقسه ویردکلری اعانه‌نی محضا ابتغاء لمرضاة الله سراً ویریورلرده بزم‌می خبرمز اولمایور ؟ هرنه‌ایسه ویره‌جکلری اعانه‌لری اکر « ان تبدوا الصدقات فنعما هی » مساعدهٔ الٰهیه‌سنه استناد ایله علانیةً ویریرلرسه هم کندیلرندن آشاغی طبقه‌لرده بولونانلره برتازیانهٔ تشویق اولور ؛ همده برمدتدن بری قانسزلقله ، حمیتسزلکله اتهام ایدیلن عثمانلیلرك خون لعلین حمیتلرینك پك زیاده غلیانده بولوندیغنی علناً ابراز ایله هم بزی وهم کندیلرینی سوء ظن اثمندن قورتارمش اولورلر .

الله اسم اعظمی آکیلنجه اونك عظمت شانندن تیتره‌ینلر ، آیتلری تلاوت ایدیلنجه ایمانلری آرتانلر بریکلسینلر وایشیتسینلرکه قوللری ایچون دائما خیری اراده واختیار بویوران ذات اجل واعلا حضرتلری « من ذا الذی یقرض الله قرضاً حسناً .... » بویوریور . بزدن قرضاً پاره ایسته‌یور . مقابلنده اضعاف کثیره‌سنی احسان بویوره‌جغنی وعد بویوریور . الله تعالی حضرتلرندن دها طوغرو سویله‌ین وارمیدر ؟ بوحالده عجبا برمؤمن ممکن ومتصورمیدرکه اللهك خزینة الغیب احساننده قات قات بدلنی ویرمك مراد عنایتیله اوزاتدیغی ید قدرتنی رد ایدوبده استغنا کوسترسین ؟ هرسعادتك بیوکی رضوان من الله دکلیدر؟ هانی اللهك رضاسنی طلب ایدنلر! هانی اواغنیای شاکرین که حسبناالله دیسینلرده رضای باریی استحصال ایچون هم پول بول بذل صدقات ایتسینلر ، همده بونلری استصغار ایله عندالله مؤاخذه اولونه‌جقلرندن قورقسونلر !

ای متمولین امت ! کوریورسکزکه وطنك سلامتی اوغورینه جان ویرمکدن باشقه سرمایه‌لری اولمایان فقرای صابرینك تعفف وغنای قلب ایله دیشلرندن ، طیرناقلرندن آرتیردقلری اوچ ، بش غروشدن برشی چیقمایور ! آمان الله عشقنه آرتیق کیسهٔ حمیتکزك آغزلرینی آچیکز ! « تعاونوا علی البر .... » فرمانی یرینه کتیرمکدن کری دورمایکز : ویریکز ، ویریکزکه بقیهٔ اموالکز مطهر ، اغنیای شاکریندن بولوندیغکز مسلم اولسون !

الیدالعلیا خیر من الید السفلی

حمیتلی هر فرد عثمانینك دونتمایه اعانه ویرمك امل معززیله بر چوق فدا کارلقلرده بولوندیغنی کوروب دورپورسکزده حالا بیچاره ملتی نار انتظار ایله یاقوب قاوورپورسکز ! حالا ایچکزده [آواروف] ك ملتی ایچون ابراز ایتدیکی او بیوك حمیتك بیکده برینه معادل بر حمیت صاحبی چیقمایور ! سز بو اتحاد ملی‌یه بیکانه قالدقجه ، بز عجبا بونلرده‌می او آدلری یاتاسیجه ارکان استبداد کبی حالا تکاثر اموال ایله افتخار ایدوب دوراجقلر دیه شبهه‌یه دوشیورز . الله ایچون اولسون ملتی بو شبهه‌دن قورتاریکز . اکر ثروتیالکز مفاخره ایچون ، یالکز فقرایی قهر ایچون ایسه یره کچسین !

اللهك وسعت کرم واحسانته اوغرایانلر سعهٔ مالیه‌لرینه نسبةً ومنعم حقیقی حضرتلرینه تشکراً کلیتلی اعانه‌لرده بولونسه‌لر عجبا فقیرمی اولورلر ؟ شکر ازدیاد نعمته سبب دکلیدر ؟ شاید فقیر اولاجغز خوفندن امساك ایدیورلرسه مطلقا نفسك تمایلاتنه ، مطلقا شیطانك تسویلاتنه قاپیلمش اولویورلر .

جناب حقك کمال فضل وکرمندن ویردیکی ثروت وغنایی کتم ایله حق الٰهی ادادن امتناع ایدن ارباب ثروت وخست بیلمش اولسونلرکه محلنه مصروف اولمایان اموال نه کندیلرینه ، نه‌ده اولادلرینه خیر دکل ، شردر . متصل ثروت ادخار ایدنلر عذاب الیم ایله مبشردر . لقاء آخرتی ادراك سعادتنه مظهر اولان بر مؤمن قلب سلیمدن باشقه هیچ برشیئك رواجی اولمایان دار آخرت ایچون بوتون ثروتنی

آردینه‌می براقیر ؟ ایمـانك علامتندن دكلمی‌درکه صـاحبنی طاعات وحسناته ترغیب ایتسین . یوقسـه نفسلری ایچون تقدیم ایده‌جکلری شیئك جزای جزیلنی عندالله بولاجقلرندن امین‌می دکیلر ؟ یوقسه، یوقسـه آلاجقلری کمیلری اداره ایده‌جك قاپدانلرك فقدانندن‌می قورقاراق پارا ویرمکده تردد ایدییورلر ؟ ؟ اونلر امین اولسونلرکه آلاجقلری دردناوتلری (ارکبوا فیها بسم‌الله مجریهـا ومرسیها) ارشاد لاهوتیانه‌سیله اللهك بزم ایچون تسـخیرایتمش‌اولدیغی‌دکیزلرده آت کبی اوینـاتاجق واجدادمزه خیرالخلف اولوبده سـنجاغمزی شرفلندیره‌جك قاپدانلرمز یوق دکیلدر . « بزتورکلر » دیه کندیسنی عثمانلیلره تقدیم ایدن عالیجناب آمیرالمزك سایهٔ فیضنده آوروپالیلرله دوش بدوش اعتلا اولاجق بر چوق قاپدانلر یتشـمکده‌در . آرتق انصاف ایده‌لم . جهان مدنیتدن اوتانالم . ملتجه تشبث ایتدیکمز بر ایشی میدانه چیقارالم .

« قدبدت‌البغضاء من‌افواهم» فحواسنجه کفتارورفتارلرندن‌ارتق صلح وسلمه تمایل‌لری اولمادیغی کون کبی آشکار اولان بیوك‌فکرلی قومشومز (!) بزه قارشی کمال کرمی ایله محاربه تدارکنده‌بولونیور! زرهلیلر آلیور ! کرید ارباب عصـیانی ، کرید یونانسـتانه الحاق اولوناجقدر دیه باربار باغیریورده زنکینلرمزه حالا طنین زباب قادار تأثیری اولمایور !

جد وطن ایماندن جزء اولسـون ، ایمانك اك ادناسی « اماطة الاذی عن‌الطریق » دیه توصیه اولونسونده شفقتلی مادر وطنمزك بر عضـو مهمی اولان کریدی چاتیر چاتیر قوپارمق ایچـون یولمزه چیقان قطاع طریقك النه قلیج ویریرجه‌سنه بر وضـعیت آلالم ! وطنه محبت بویله‌می‌اولور ؟ آنا حقی‌بویله‌می اوده‌نیر ؟ انبیانك‌مبعوث اولدیغی بقعهٔ مبـارکه ؛ کعبه‌یی ، بیت مقدسی حاوی اولان کنزالله بویله‌می محافظه اولونور ؟ قرآن حکیمك احکامنه ، انجیل وتورات شریفك وصایاسنه بویله‌می توفیق حرکت ایدیلیر ؟

کلیکز ! اعانه ایتمکده استعجال ایدیکز ! ناسه بر واحسان ایله امرایدوب‌ده نفسلریکزی اونوتمایکز ! البته سزای زنکینلر ! بربره کلسه‌کز کریدك یونانستانه الحاقنه سـد آهنین اولاجق بر دردناوت دکل ، بر قاچ دانه‌سنی آلابیلیرسـکز ، ویریکز ! کندی الیله بر آقچه ویرمك کندندن صوکره‌بیك آلتونه‌وصیت ایتمکدن‌خیرلیدر . مال ایله جهاد ایتمك دشمن ایله جهاد ایتمکدن اخیردر . جناب الله نفسلرمزی مالل‌رمزی جنت ایله اشـترایه طالبدر . عجبا جنتدن اپی بر بها ، اللهدن اعلا برمشتری اولورمی؟ کناهلرینك عقابندن دولایی خلاصه چاره آرایانلر، مفلحون زمره‌سنه داخل اولمایه طالب اولانلر، زمانمزده حقك قوت اولدیغنی تقدیر ایدنلر کریدده‌کی مقدس حقوق حکمرانیمزك بر آن اول تصدیق وتسلیم‌اولندیغنی کورمك آرزوایدنلر، اعدامزك شماتتلرینه (موتو بغیظکم) ایله مقـابله ایتمك ایسـتیانلر ، آوروپانك یاراماز چوجوغنی حرب وضربدن وقایه ایله آوروپانك توجهنی قازانمق ، سرتاج افتخارمز اولان (عثمانلی) نامنی عالمه حرمت ومحبتله یاد ایتدیرمك طلبنده بولونانلر ، دونمـا اعانهٔ ملیه‌سـنه شتاب ایلسین .

همان جناب حق ایکی اصبع رحمانی آراسـنده اولان قلبلرمزی خیر جهتنه اماله بویورسون آمین .

مکتب بحریه معلملرندن بیکباشی

صالح احسان

انجمن ترجمه

تشکیلنك مقام خلافته لزوم واهمیت شرعیه‌سی

کرهٔ ارضده لواء احمدی آلتنه تجمع ایدن‌اقوام مختلفهٔ‌اسلامیه‌نك متکلم اولدقلری السنه عد واحصاددن افزون ایسـه‌ده باشلوجه‌سی عرب ، فرس ، ترك ـ تاتار ، اوردو لسانلرندن عبارتدر .

معلومدرکه بو کتلهٔ معظمهٔ اسلامیه‌یی تشـکیل ایدن اوچ یوز، اوچ یوزاللی میلیون مسلمانك همان‌همان بر ربعنك لهجه‌لری‌ترك ـ تاتار لهجه‌لریدر .

ایشته عناصر اسلامیه‌دن بو عنصر بدایت اهتداسـندنبری دین مبینك شان وشرفنی اعلا اوغورنده بذل مجهود ایده‌رك لسـانلری لسان قرآن اولمدیغی حالده آنك ادبیـاتنده واندن اقتباس اولنـان کافهٔ علوم وفنونده پك‌بیوك‌اعاظم یتشدیرمش‌اولدقلری وارستهٔ‌بیاندر.

اسلاف ، اخلاف « رحمهم‌الله » سلطان الالسنه اولان‌لسان‌عربك برلسان دینی اولدیغنی وبتون مسـلمانلرك بوکا شـدت احتیاجلری بولندیغنی پك اعلا کشف وادراك‌ایتدکلرندن عطف‌ایدیله‌جك اهمیت لازمه‌ده اصلا قصور ایتمیوب وار قوتلریله تألیفاتلرینی لسـان عرب اوزرینه تدوینه شتابان اولمشلردر . .

وبالخصوص او زمانلر لسان عربك بو کونکی فرانسز لسانی کبی لسان عمومی شکلنی آلمه‌سی آنلرك بوبابده‌کی اقداماتنـه ایچه یاردم ایتمشدر . لکن لسان مادر زادلرینه هر نه‌دنسه لایق ولازم اولدیغی درجه‌ده اهتمامی ویرمدیکلرینی لسانمزك‌حال‌حاضری ارائه ایتمکده‌در.

کافهٔ اقوام متمدنه کندی لسانلرینه بر « مسـئلهٔ حیـاتیه » نظریله باقه‌رق ترقی وتوسعی ایچون هر فداکارلغی اسیرکه‌مه‌مشلردر. هله بو قرون اخیره‌ده لسـانه ویریلن اهمیت عظیمـه چوق ایلرو کیتمشـدر . چونکه بر قومك کسـب کمال ایتمه‌سی ، موجودیت سیاسیه‌سنی قزانمه‌سی‌زنکین‌برلسانه یعنی «خزانهٔ علوم وفنون» اطلاقنه شایان ، ادبیاتی واسع برلسانه صـاحب اولمقه متوقف اولدیغی ارباب دها نزدنده مسلم حقائق بدیهیه‌دندر .

ازجمله اقوام متمدنه‌دن‌انکلیزلر ، آلمانلر ، فرانسزلرك‌لسانلرینی اله آلالم ؛ بونلر بوندن آز وقت مقدم لسان اطلاقه‌لایق اولمیه‌جق بر حال ابتدائیـده وعلوم وفنوندن محروم بولونیور ایکن مسـاعیٔ فوق‌العاده‌لری سایه‌سنده بو کون او درجه تکمل ایتمشـدرکه عادتا بتون علوم وفنون عتیقه وجدیده‌نك ترجمانی کسیلمشلر . بو لسانلره

ترجمه ایدلمه‌مش آثار علمیه‌واخلاقیه قالمه‌مشدر. حتی بوصوك زمانلرده السنهٔ شرقیه مکتبلرندن مأذون مستشرقلر وبلاد عربیه‌ده علوم دینیه واخلاقیه‌مزی تحصیل ایله اوغراشان غربلیلر او حیرتفزا سعی واجتهادلریله کتب دینیه‌مزدن «بخاریٔ شریف» و«مثنویٔ شریف» کبی دها نیجه تاریخه، سیره، اخلاقه، وسائر علوم وفنونه دائراولوب کتبخانه‌لرك کوشه‌لرنده آتیلوب قالمش، حتی اسملرینی بیله حالا قولاقلریمز دویمامش آثار قیمتداری لسانلرینه ترجمه‌ایده‌رك بسمه‌مشلر، وبر طرفدن‌ده متصل ترجمه ایتمکده‌درلر.

بز، كه بیك سنه‌دنبرو بر تحریری وادبی لسانه مالکز، بوقدر مدت ظرفنده لسانمزك کلماتنی جمع ایدوب نه مکمل بر قاموس، نه‌ده قواعدینی بحقٍ ضبط ایدوب منتظم بر صرف، نحو کتابی وجوده کتیره‌مدیکمز کبی؛ لسان جلیل عرب اوزرینه‌تدوین ایدیلمش مؤلفات دینیه، اخلاقیه وفنیه‌مزك چوغی، دها دوغریسی هیچ بریسی بحقٍ اصول ترجمه‌یه آشنا ذوات طرفندن لسانمزه نقل ایدلمه‌مشدر.

حالبوكه اللی التمش ملیونلق بر جمعیت محترمهٔ اسلامیه‌نك یوزده بشی لسان دینی‌اوزرینه محرر احکام‌قرآنیه‌یی فهم‌وادراك ایده‌بیلسه‌ده، متباقیسندن لسانمزه ترجمه ایدیلن آثاری آکلامق اقتدارینی حائز اولانلری اسلاف واخلافك بوبابده‌كی نقصان سعی واجتهادلرینك قوربانی اولوب کیدییورلر.

ایشته‌بوندن‌بشقه بومسامحه ولاقیدلری بوکون علمامزوباخصوص بزم محیطمزك علماسی نزدنده لسان مادرزادمز اوزرنده شدیدبرحس نفرت اویاندرمشدر. بوذواتك چوغی آز چوق لسانمزاوزرینه‌یازیلان برآثری آلوب مطالعه ایتمه‌یه تنزل ایتمدکلری کبی، ترکجه اثرلردن فرائض دینیه‌سنی اوکرننلره «ترکیات وتواریخ ملاسی» دیمك کبی استهزاءآمیزتعبیرلرله‌سویلدکلرینی‌سمع اعتباره آلمازلر. حتی‌مکتبلریمزده یاریم یامالاق اوقونان نحو، صرف، جغرافیا، حساب ... خلاصه، علم حالدن باشقه هرنه اولورسه اولسون تدریس اولنماسی علیهنده، تابع ومحکومی اولدقلری حکومتله هم دست وفاق اوله‌رق، اصرار ایلمکده‌درلر. بیلمم بو آجیقلی، صافدلجه حرکاته نه‌وقت خاتمه چکه‌جکز!..

شمدی‌یه قدر نه‌اولمش ایسه اولمش، هیچ اولمازسه یکرمنجی عصرده بز مسلمانلر وباخصوص صنف علمامز، ملل حاکمه کندی نفوذ واداره‌لری آلتنده بولنان اقوام محکومه‌نك لهجه‌لرینی ساحهٔ عالمدن سیلمك ویاخود ترقی وتعالیسنه سدچکمك ایچون کوناکون حیل ودسائس اتخاذندن کری طورمادقلرینی کوروب طورورکن، بوکبی مسائل حیاتیه قارشوسنده متنبه، متیقظ اولمایشمز حقیقةً هرمؤمن متبصرك قلبنی داغدار ایدن احوال مؤسفه‌دندر.

لسانمزله لسان عربك یك دیکرینه اولان مناسبات دینیه‌سیله برلسانله متکلم «ترك - تاتار» اقوام اسلامیه‌سی افرادینك تعرب ایتمك احتمالی اولمدیغی نظر امعانه آلنه‌جق اولورسه عقلاً ومنطقاً بر امتك علماء ادیانی اوزرینه، لسان دینمز اوزرینه تألیف وتدوین ایدیلن کافهٔ دررحقائقی لسانمزه نقل وترجمه ایتمه‌لری درجهٔ وجوبده اولدیغی میدانه چیقار. زیرا «وماعلیك الاالبلاغ‌المبین» قول جلیلنك منطوق منیفنجه پیغمبر ذیشانك وارث تبلیغ وتبیینی اولانلر بووظیفهٔ مقدسهٔ دینیه‌یی آنجق بوصورتله بحقٍ ایفا ایتمش اولورلر. عکس حالده مساعیٔ دینیه وعلمیه‌لرندن منسوب اولدقلری امتك قسم اعظمی فائده‌مند اوله‌مزلر.

بوندن بشقه لسانمزك‌بردرجه ادبیاتنه واقف اوله‌رق آنك‌اوزرینه مترجم آثاری اوقیوب آکلایه بیله‌جك اهل ایمانی حکم ومزایای دینیه‌مزدن محروم براقمق روای حقمیدر؟. یوقسه فرائض دینیه‌نك ماعداسی اخلاق، سیر وسائر علوم شرعیه‌یه کسب وقوف ایتمك ایسته‌ین هرمسلمانه تحصیلی خیلی سنه‌لره متوقف اولان علوم‌عربیه‌یی اوکرنمك فرض عین‌میدر؟ خیر! اکر بویله اولمش اولسه ایدی امت محمدك قوم نجیب عربدن ماعداسی اوزرینه برامر صعب تحمیل ایدلمکله، «لاحرج فی‌الدین» دستورمحکمنه مخالفت‌ایدلمش اولوردی.

شوقدر واركه کلام جلیل الهی‌یی، احادیث نبویه‌یی فقهاءعظامك بونلردن استنباطاً، استخراج ایتدکلری احکام شرعیه‌یی بیلوب ناسه تبلیغ ایتمك‌برامر دینیٔ ضروری وبوایسه لسان‌قرآنی تحصیله متوقف اولدیغندن برقضا ویا ولایت اهالیسنه لسان عربك ادبیاتنه، وآنك اوزرینه تدوین ایدلمش کافهٔ علوم دینیه‌یه واقف رجال یتشدیرمك فرض کفایه‌در.

ایشته بودقیقه‌یی پیش تأمله آلمش اولان ابراهیم حقی، نفعی، شیخ‌الاسلام یحیی افندی، ندیم، شیخ غالب، جودت‌وضیا پاشالركبی بعض‌خلف‌دیناًعهده‌لرینه‌ترتب‌ایدن‌خدماتی‌ایجه‌ابقاءایتمشلردر رحمهم‌الله». عصرمزده ایسه بواحتیاج دها زیاده کسب شدت ایدرك یالکز آثار عربیه‌یی لسانمزه نقل ایتمکله مندفع اولمیور. چونکه «واعدوالهم مااستطعتم من قوة» دستور السهیسنه امتثالك مقدمهٔ لازمه‌سنی تشکیل ایدن برجهت‌واردركه‌اوده غرب مدنیتنك‌نتیجهٔ مساعیسی‌اولان علوم وفنونه کسب وقوف ایلمکدر. وبومقصد مشروعك آز برزمانده میدانه کله‌رك بین‌الاسلام تعمم ایتمسنه یکانه چاره‌ساز اوله‌جق برتدبیر عاجل وارسه اوده تشکلنی آرزو ایتدیکمز «انجمن ترجمه»‌در.

ایشته مقام خلافت عظما کندیسنه مادتاً ومعناً مربوط اولان مسلمانلره قارشو اولان وظائف مشروعه‌سندن بریسی وهمده یك مهمی اولان «انجمن ترجمه»یی تشکیلده قطعیاً اهمال کوسترمه‌ملیدر. حتی بولزوم، علم وفضیلتك یکانه هادمی اولان دور سابق اوائلنده کشف ایدیله‌رك بوخصوصده بعض ذوات طرفندن تشبثاتده دخی بولنلمش ایسه‌ده‌ایشه باشلار باشلاماز درحال دوچار اندراس‌اولمشدی.

حکومات غربیه ترقی وتعالیلریله توأم اولان بوکبی انجمنلری بزلروادیٔ غفلتده بویان ایکن تأسیس‌ایتمکله مدنیت فاضلهٔ اسلامیه‌یی تدقیقه قویلدیلر.

بزلر ایسه اومدنیت حقیقیه‌یی بشریته، انسانیته تعلیم ایدن نبی ذیشانك امتی اولدیغمز حالده حالاً آنی ناطق آثاری لسان مادر زادمزه نقل وترجمه ایده‌مه‌مشز!..

شونیده تمنی واخطار ایدییورزکه «انجمن ترجمه» اعضالرینی اقوام غربیه لسانلرندن باشلوجه‌لری اولان فرانسز، انکلیز، آلمان، ایتالیان لسانلرینه اساسلی برصورتده آشنا واصول ترجمه‌یه بحق واقف ذوات تشکیل ایتمه‌لیدر . وباخصوص انجمنك آثار عربیه ترجمه‌سی هیئتنی استاد شهیر مناسترلی اسماعیل حقی وفاضل محترم حاجی ذهنی افندیلر وبابان زاده احمد نعیم ودارالفنون مدیری اسماعیل حقی ودار مذکور ادبیات معلمیندن محمدعاکف بکلر کبی بحق اصول ترجمه‌یه آشنا ذوات تشکیل ایدرسه مقام خلافت عالم اسلامه حقیقةً بیوك برخدمت ایتمش اولوردی .

قریملی یعقوب کمال

لسان اجنبی تحصیلنده محذور شرعی یوقدر

کمالات بشریه‌یی قوه‌دن فعله چیقارمغی آرزو ایدن بنی نوعمی ایکی صنف اوزره بولیورم :

بر صنفی لسان عربی‌یی تعلم ایله السنهٔ سائره تحصیلنی اصلا نظر اهمیته آلمیور. دیکر صنفی ، لسان اجنبی‌یی اوکرنمکه اهتمام ایدوب لسان عربی‌یی تعلمده تکاسل کوسترییور.

حالبوکه ترقیات بشریه وخدمت مقدسهٔ دینیه ووطنیه لسان عربی ایله لسان اجنبی‌یی دخی تحصیله سائق بولونیور.

برنجی صنفك لسان اجنبی‌یی اوکرنمکدن ابا وامتناعلرندن افکار عمومیه‌لرنده لسان اجنبی‌یی تحصیلده کویا برمحذور شرعی وار ایمش کبی برشی آکلاشیلیور.

ایکنجی صنفك دخی لسان عربی‌یی اوکرنمکه جد واقدام ایتمدکلرندن لسان عربینك السنهٔ سائره اوزره ثابت اولان فضل ورجحانی تقدیر ایده‌مدکلری حس اولنیور.

صنفیندن هربری بوحال اوزره دوام ایدرلر ایسه بر رقنادلی قوش کبی پروبال کمالاری ناقص قاله‌جغندن اوج بالای ترقی‌یه واصل وصاعد اوله‌مازلر.

بقدرالامکان ترقیات بشریه‌نك غایت قصواسنه بالغ اولامیه‌جقلری کبی آنلردن مطلوب اولان خدمت جلیلهٔ دینیه ووطنیه‌نك دخی کمالیله ایفا اولنه‌میه‌جغی واضحدر.

شو حالده هرایکی صنفك تکملنه حائل اولان شبهه‌لرینی حل وازاله ایله منتهای کمالات بشریه‌یه طیرانه مستعد بر طائر قدسی کبی اولملری خصوصنه حث وترغیب فکریله لسان عربینك السنهٔ سائره اوزره رجحانی بیان ولسان اجنبی تحصیلنده اصلا بر محذور شرعی بولنمدیغنی اعلان ایدر برمقاله تحریرینی مناسب کوردم:

[ربنا لاتؤاخذنا ان نسینا او اخطئنا]

فخر عالم صلی الله علیه وسلم افندیمزك عشیرت اقربینی بولنان قوم قریشك لسان ولغتی عندالله افضل السنه ولغات اولدیغندن قرآن متین لسان عربیٔ مبین اوزره نازل وکافهٔ امم وانام اراسنده احکام جلیله‌سی منتشر اولمشدر. [انا انزلناه قرآنا عربیاً] کلام جلیلی ایله [احبوا العرب لثلاث فانی عربی وکلام الله عربی ولسان اهل الجنة عربی] حدیث شریفی بومطلبی اثبات ایچون کافی ووافیدر.

بو اجلدن لسان عربینك السنهٔ سائره اوزره فضل ورجحانی اولدیغنده اشتباه ایتمك هیچ بر مسلمك شانندن دکلدر. لسان عربه آشنا اولان کمسه وقوفی سیبیله اساس دین اسلام اولان آیات قرآنیه واحادیث نبویه‌نك معانیٔ ظاهره‌سنی فهم وادراك ایده‌جکندن لسان عربی تحصیلی فرض کفایه‌در . اویله ایسه لسان عربی‌یی تعلم ویا تعلیم ایدن ذوات کرام ویا بوخصوصلره صرف همتی ترویج ایلیان اولیای امور عندالهیده اجر جزیله نائل وارباب حقیقت نزدنده مدح وستایشه مظهر اوله‌جقلری وارستهٔ بیاندر.

لسان اجنبی‌یی تعلمه کلنجه عقلاً ونقلاً قبیح ومحظور دکلدر . عقلاً قبیح اولمدیغی ذاتنده علمك صفت کمال، جهلك صفت نقصان اولمسی اولی الالباب ایچون بداهةً معلوم بر امردر.

صفت کمال اولان برشیئی تعلمك قبیح عد اولنمیه‌جغی ضروریدر.

نقلاً قبیح وحرام اولمدیغی وجوه عدیده ایله مثبتدر . برنجیسی: لسان اجنبی‌یی تعلم نظر شارعده مستقبح اولسیدی لسان مذکوری محتوی کافهٔ السنه ولغاتی ابوالبشر حضرت آدم علیه السلامه تعلیم وتعلمی کتاب مجیدنده بی انکار نقل وبیان بویورماز ایدی. حالبوکه تعلیم ونقل مذکورك وقوعنی آیات قرآنیه‌دن [وعلم آدم الاسماء کلها] آیت کریمه‌سی ناطقدر.

ایکنجیسی: سورهٔ زمرده مطلقا علم ارباب ایله عامی اولمیان کمسه‌لرك درجه‌ده متساوی اولمدقلرینی تنصیص ایدن استعیذ بالله [هل یستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون] آیت جلیله‌سی عمومندن لسان اجنبی‌یه علمك شرعاً ممنوع اولمیه‌جغی بطریق الاشاره مستفاددر .

اوچنجیسی: حضرت رسالتپناه افندیمزك رسالتی کلام مجیدده [قل یا ایها الناس انی رسول الله الیکم جمیعاً] قول شریفی منطوقنجه کافهٔ ناسه عام و [قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا القرآن لایأتون بمثله ولوکان بعضهم لبعض ظهیراً] آیت کریمه‌سی مضمون منیفنجه قرآن معجز بیانك مثلنی اتیان ایله طلب معارضه انس ایله واقع اولدیغی کبی جن ایله‌ده واقع اولدیغنه مبنی افندیمزك رسالتی انس وجنه شامل وکافهٔ انام السنهٔ مختلفه‌لری اوزره رسول الثقلین افندیمزك قومیدر .

بناءً علی ذلك سورهٔ ابراهیمده [وما ارسلنا من رسول الابلسان قومه لیبین لهم] آیت کریمه‌سی اشارت سنیه‌سندن رسول ذیشان افندیمزك تفهیم مرام وتفهم کلام خصوصنده هر قوم ایله سهولتله لسانلرینه کوره مکالمه ومخاطبه ایتمك ایچون السنهٔ مختلفه ولغات شتی صاحبلری اولان بتون امم وانامك لسانلرینه آشنا اولدیغی استنباط اولنمشدر .

لسان اجنبی‌یه علم محظور ویا مکروه اولسیدی لسان اجنبی داخل اولدیغی حالده السنهٔ مختلفه‌یی خدای حکیم حبیب کریمنه مطلع قیلمز

ايدى حالبوكه الهام ربانى ايله قومى بولنان كافهٔ انامك لسانلرينه افنديمزك واقف اولديغى ذكر اولنان آيت جليله اشارت بيورمشدر.

دردنجيسى: رسالتپناه افنديمز زيد بن ثابت رضى الله عنه خطاباً [تعلم كتاب اليهود فانى والله ما آمن يهود على كتابى] بيورنجه زيد بن ثابت حضرتلرى نصف شهر مقدارى بر مدت ظرفنده يهوديلرك كتابت ولغتلرينى تعلم وحتى رسول الله افنديمزك قوم يهوده كوندريله جك مكاتيبنى لسانلرينه كوره كتابت وانلردن كلان مراسيلى افنديمز ايچون قرائت ايتديكى سندات صحيحه ايله زيد بن ثابت حضرتلرندن رواية ً بخارى شريفده مسطوردر. اشبو حديث شريفدن مصلحت مسلمين ايچون اجنبى كتابت ولغتلرينى تعلمك جواز ومشروعيتى بطريق الاشاره منفهم اولور.

بشنجيسى: لسان اجنبى‌يى تحصيل جائز ومباح اولمديغى فرض اولنسه [انما الاعمال بالنيات] حديث شريفنك استلزام ايتديكى [الامور بمقاصدها] يعنى بر ايشدن مقصد نه ايسه حكم آكا كوره‌در قاعدهٔ فقهيه‌سى موجبنجه اجنبى لسانى تحصيلدن مقصد عادات فاسده‌لرينه سلوك واتباع دكلدر. بلكه ترقيات حاضره‌يه كوره فنون وصنايع نفيسه‌لرينى اكتسابدر. اجنبينك معارف وصنايعنى تحصيل ايسه [العلم ضالة المؤمن حيثما وجدها اخذها] حديث حكمت آميزى منطوقنجه جائز ومباحدر. اويله ايسه لسان اجنبى‌يى تحصيل دخى جائز ومباحدر. اجنبى حكمت وصنعتلرينى تحصيلدن‌ده غرض، ملك ووطنى اعمار ودين وملتى احيا واعلا ايتمكدر. بو ايسه قطعا واجبدر. اويله ايسه مترتب عليهى بولنان لسان اجنبى‌يى تعلم دخى جزما واجبدر.

اسلامك حقيتنه دلالت ايدن حجت وبرهان ايرادى دخى جهاد جمله سندندر. حجت ودلائل توحيده دعوت ايله جهادك آثارى مقاتله ايله جهاددن اكملدر. بو اجلدن حضرت رسالتپناه افنديمز امام على كرم الله وجهه حضرتلرينه خطاباً [لان يهدى الله على يدك رجلاً خير لك مما طلعت عليه الشمس] بيورمشلردر. مقاتله ايله جهاده تشبث، انجق اجانب مواجهه‌سنده دلائل ساطعه وبراهين قاطعه بسطيله آنلرى دين اسلامه دعوت ايله جهاد ايتدكدنصكره مستحسن اولور.

حجت وبرهان ايله مجاهده ايسه اثرى كوريلنجه مقاتله ايله جهاددن مستغنيدر. «ولقد كرمنا بنى ادم» قول جليلى منطوقنجه جواهر نفوس انسانيه حق سبحانه وتعالى حضرتلرينك بو عالمده مخلوقات اراسنده مزيدا كرام ايله كنديلرينى تخصيص بيورديغى جواهر شريفه‌در. ذاتلرنده فساد يوقدر. فساد همان كنديلريله قائم اولان صفتنده‌در.

حجج وبراهين سرديله جهاد لسانلرينى بيلمدكجه متيسر اوله‌ميه‌جغندن لسان اجنبى‌يى تحصيل فرض كفايه اولور. زيرا فرض كفايه‌نك توقف ايتديكى شى فرض كفايه‌در. شو حالده فرض كفايه اولان برشى نصل محظور عد اولنور. ايشته كوريليوركه لسان اجنبى‌يى تعلمك مساغ شرعيسى بو وجهله‌ده ثابت اولمقده‌در. [ان هذا القرآن يهدى للتى هى اقوم].

بولوادين يونس زاده
احمد وهبى

عدالت مطلقه يوقدر

بشريت سماره چيقمش، بولوطلرك سينهٔ تضادندن الكتريقك نجم نورينى – بر آغاجدن ميوه اقتطاف ايدر كبى سرعت وسهولتله – آلمش دكزلره دالمش، دالغه‌لرك شاهقهٔ تلاطمنده بخار قوتنك عمود نورانيسنى بوله‌رق – عائله‌سنك كاخ معيشت ومعاشرتنه بر ميزاب آب قورار كبى قولايلقله – كائناتك سيل شئوننه جريانكاه اتخاد ايتمش؛ طوپراغك زيرنده‌كى جاذبه قدرتنى آسمانك فوقنده‌كى آمال طيران بشره خادم بيلمش؛ روى سماده‌كى كهكشانلرى طريق ترقياتى اوكنه مشاعل سداد كبى اقامه ايلمش. فقط ترقيات واختراعاتنك ياد علويله مباهى ومغرور اولان بشريت، عدالت مطلقه‌يى – او ماهيت حقيقيه‌سى لايقيله بيلنه‌مه‌مكده الكتريقه، او بشرك يدضبطنه تماميله كيرمه‌مكده بخاره بكزه‌ين – عدالت مطلقه‌يى بولا بيلمشمى‌در؟

ظن ايتمم.

عدالت مطلقه‌يى نه پادشاه، حاكم، مأمور نام مختلف الماهيتى آلتنده‌كى اشخاص ماديه‌دن برى بولا بيلمشدر، نه‌ده حكومت، محكمه پارلامان عنوان متباين المدلولى آلتنده‌كى اشخاص معنويه‌دن برى! پادشاهان سلف ايچنده سليم اول كبى وسادهٔ سلطنتى قلب ملت اولان بر عثمانلى حكمدارى كرهٔ‌نك بتون طوپراقلرينى قلمرو حكومتنه ادخال ايتسه ينه نظرگاه قناعتنى دولديره‌مازكن بر عالمك پاى شبديزندن صيچرايان چامور پارچه‌سنى – سر تربته زيور مؤبد بياه‌جك درجه‌لرده – اغتنام ايدرمش. بر حكمدارك شان حقانيتپرستى‌سنه بوندن مبجل دليلمى اولور؟

فقط سليم اول ديديكمز بو عدل مشخص عدل مطلق توسيم ايتديكمز او مردمكريز نورك دسترس انفلاقنى اولا بيلمشمى‌در؟

ظن ايتمم!

مشروطيتى هر دولتك مشروطيتندن دها اختيار – وفقط وجود شبابى كبى – هر دولتك مشروطيتندن دها زنده اولان انكلتره حكومتنك پارلامنتنده مصادمات افكار آره‌سنده – بعضاً مقبره‌لر ظلماتنده فوسفورلرك التماعى قدر طونوق، بعضاً ميانهٔ ظلام شبده كونشك ظهورى قدر پارلاق – بر صورتده بارقهٔ حقيقتك طلوعنى كورلمشدر. فقط بو مصادمات افكار بولوطلرى آره‌سنده عدالت مطلقه – ولوكه بر كولكه كبى مشوش ومظلم، ولوكه بر شراره ضعيف وغير ثابت بر شكلده اولسون – تجلى ايده بيلمشمى‌در؟

ظن ايتمم!

حضرت عمرى آلالم؛ مزارنده‌كى كميكلرينه فرنكلر – صليب عدالت كبى – طاپار، طوپراغنده‌كى سياهلقلرى، مسلمانلر، فكر عدالته عائد غروب لوحه‌لرينك ظلال باقيه‌سى بيلير. زمينى – ييقلمقدن مصون بر تخت سلطنت – فضايى – ضبط ايدلمكدن معرا بر تاج مباهات – بيلن بو اسلام خليفه‌سنه باشنده‌كى سوسلو تاج – دوش وجدانه ييغيلمش وبال ظلم كبى – آغير كليرمش. آلتنده‌كى

تخت ـ پایمال ایدیلن حقوق عباد کبی ـ نکاه صائبنه چرکین کورونورمش .

دوشونملی‌که یالکز حکومتك اساس عادلی تأسیس دکل دینك استقبال عالیسنی تأییدایدن برخلیفه ناصیه‌سی جبین تفکرینی ـ برطاشك یك‌ده نوازشکار اولمیان آللری آره‌سنده ـ اویوتیرمش . دوشونملی‌که حضور وقاری قیاصره‌یه رعشهٔ مهابت ویرن بر خلیفه‌نك فلاح دین وقوم ایچون ضربان ایدن قلبی ـ اتباعنك آیاقلرندن آرته قالان طوپراقلر آره‌سنده ـ سکون بولورمش . وجودی خاك عریان، باشی صنك خشین اوزرنده اولدیغی حالده بوامیر ذیشانك اویودیغنی تاریخ بزه روایت ایدییور. فقط، عدالت مطلقه، ای نورفوق‌السما ، عمر، او خلیفهٔ عادل اسلام بیله پای استغناسیله قیردیغی تخت سلطنتك انقاضی‌اوزرینه دکل، دست‌عدالتیله‌تطییب ایتدیکی‌قلبلرك تعمیرایتدیکی کوکلرك بالای تعظیمنه‌چیقسه ـ ای عدل‌مطلق ـ ینه سکا یتیشه‌مز .

کلهلم صدده : ای محکمه‌لرك ابواب‌هردم کشاده‌سی اوکنده‌اجتماع ایدن خلق مستدعی ، مهیب برسکوتك جسهانیتلری قدیدلری‌شکلنده طوران شو حاکمیت کرسیلرینك اوکنده ـ سزلر . ای مستدعیلر ، ـ صدای شکایت وتظلمك برشکل عضلی و عضویسی کبی یوکسلدکجه او مهابتلی سکوت ایله بوفجاعتلی صدانك موعد تلاقیسی آنجق نسبی برعدالتك صیحه وساحهٔ ظهوریدر .

حاکمیت کرسیلرینك‌یشیل‌رنکلی‌چوخه‌لری‌ایله مقتول‌عائله‌لرینك مظلوم دودمانلرینك قره چهره‌لی سترهٔ ماتملری آره‌سنده اك قیصه طریق ـ عدالت نسبیه ـ طریق مختصر ومفیدیدر .

عرضحاللر ، استدعالر ، تظلمنامه‌لر هتك ایدلمش بر یا کره عرضنك ظل ماتمی ایله غصب ایدلمش بر معصوم حقنك دمعهٔ تظلمندن ترکب ایتمش بر مداد بیان ایله یازلسه بیله ـ ای کرینده وجدان مستدعیلر ـ سزلر بوعرضحاللر مقابلنده محاکمدن حکملر استحصال ایدر اعلاملر آلیرسکز . حکملر استحصال ایدرسکزکه شمول مآللری عرضحاللریکزك معنالرندن دها واسع ودها متیندر . اعلاملر آلیرسکزکه عدد صحایفی عرضحاللرکزك عدد کلماتندن دها چوقدر . چونکه محکمه‌لرك واسع‌الشمول حکملر ویره‌جك مقتدر حاکملری . کثیرالصحائف اعلاملر یازه‌جق فعال کاتبلری واردر . فقط عدالت مطلقه‌یی اویله برمحکمه‌دن بکله‌ییکزکه‌اورایه‌عرضحالسز واسمسز مراجعت ایدیلیر . اسمی ایسه محکمهٔ کبریادر .

بوراده درمیان ایتدیکم فکر ومقصد ایسته‌م‌که سوء تفهمدن تولد ایدن ، وپای حدتك زمین اصراره متمادیاً سقوطندن تحصل ایله‌ین کردباد غبار آره‌سنده برسهم اعتراضك جریحه‌دار ورودی اولسون . مقصدمی آچیق سویله‌یم : هیچ شبهه یوقدرکه شعبات حکومت ایچنده عدالتك تجلی وتعالی ایتدیکی یرلر محکمه‌لردر . وینه هیچ شبهه یوقدرکه حاکملر ، ردیٔ چهره‌لی ، ماسوا ماهیتلی بر طاقم غیرمشروع امللر برسورو غیر معقول منفعتلرك‌فریفته‌ـوجدان مغلوبلری اولمقدن هرزمان متعالیدر. فقط بنده‌کز عدالت مطلقه‌نك فقدانندهکی سببی اولا قانونلره ارجاع ایدرم . اولا ـ هر مملکتده واضع قانون ، محیطدر . هیچ بریرده ـ نه برشخص مادی نه‌برشخص معنوی ـ واضع قانون اولاماز . اشخاص مادیه ومعنویه قانونلرك واضعلری دکل کاتبلریدر . مثلا واضع قانون عثمانی ـ حصراً ـ محیط عثمانیدر .

شو قضیه تسلیم ایدیلنجه عدالت مطلقه‌نك مدعیات موجودیتنه صورارم هانکی محیط اومرتبهٔ کمالاته وارمشدرکه محصله‌سی آنجق عدالت مطلقه اولان ایجابات والجاآتك جریانکاهیدر. دیمك‌که عدل مطلقك علت فقدانی اولا محیطلرك ـ اوزاق ، یقین هیچ براستقبال ایچون امکان تلافیسی موجود اولمیان ـ نقایصنده آراملیدر.

ثانیاً: قانونلرمحیطلرالجاآتنك انسانلرطرفندن‌کوردیکی تلقی‌یه‌کوره برشکل تعین آلیر. حالبوکه بشریت حاضره برانسانیت متکامله‌میدرکه ـ تلقیسی ایله تعین ایدن ـ قانونلرده نصاب کمال بولنسون . بناءً علیه عدالت مطلقه‌نك جوارتجلیسنه ـ ذات الوهیتك قرب کبریاسی کبی ـ بشریت یوکسلمکدن عاجزدر .

ثالثاً — حاکملرکه قانونك بعضاً ید لطف وصیانتی بعضاً پای قهر وزجریدر ، هپسی عینی سویهٔ اخلاق وخلقتده‌میدر . حاکم واردرکه ـ حسنات عدلی‌اظهارایتمکده ـ قانونك یدیمین ومؤتمنی‌در. ینه حاکم واردرکه ـ شر وبد بختی‌یه دلیل اولمقده ـ برید یسار درکه‌سندەدر. حاکم مؤتمن بر ید یمین صیانت کبی برهمزده فکرلره جریحه‌دار قلبلره صوقولور . حاکم مهین برید یسار سرقت کبی کیسهٔ زر ـ مشحونه ، جیب احسان وعاطفته طالاروآورادن چیقنجه بغل اکابره دامان عنایته صیغینیر . فقط بوکون شریعت نوریله مشروطیت سایه‌سی امتزاج ایدرك بر صباح‌الخیر حقانیت شکلنده ملکك هر طرفنی قوشاتدی . بناءً علیه حکام عثمانیه ، ایچلرنده ـ هیچ بر مستثنای ملوث موجود اولمیه‌رق ـ عموماً مجله‌نك تعریف معروفنه موافق خلقت و اخلاقده آدملردن انتخاب ایدلدی . لکن هرحاکم قانونك مآل ومقصدینی عائله ومحیطلندن آلدیغی تربیه ، مسلك و مکتبنده کوردیکی تحصیل دائره‌سنده ؛ دماغنده‌کی تفکر قدرتی ، وجداننده‌کی تحسس ملکه‌سی مرتبه‌سنده ؛ نظرینه عائد حکمت ، تأملنه خاص وسعت درجه‌سنده تعیین ایدر . حاکم وارمیدرکه بوتون بومزیات انسانیه‌یی نفسنده جمع ایتمش اولسون ؟ حاکمك بویله‌سینی مملکتمزده دکل، خارقات خلقت یتشدیره‌ن برمحیط مخیله‌ده بوله‌مایز.

مدحت جمال

عالم اسلام

« مکهٔ مکرمه »

صراط مستقیم رساله‌سنه آره صره مقاله تقدیم ایتمکی کندم ایچون معتاد ایدنمش و بونی بر شرف عد ایدر ایدم . بوکونلرده ایسه مشاغل سفریه ومناسك حج شریف طولاییسیله برشی یازه‌مایشم حاضر سویلنمش سوزلرك جمعنه بنی سوق ایتدی . بو جمله‌دن اوله‌رق خدیو مصر عباس حلمی پاشا ، امیرمکه ، والی وکیلی امین بك افندی حضراتیله دها بر قاچ ذوات کرامك

برکیجه وقوهبولاك بر اجتماعلرنده وکیل مشارالیه طرفندن ایراد بیوریلان نطقك بر نسخهسنی لفاً تقدیم ایدیبورم ، رسالهنك مسلکنه توافق ایتدیکی تقدیرده درج ونشر بیورلسی بابنده .

اسکوبلی

حافظ فرید

صورت نطق

خلافت کبرای اسلامیهنك مهمانذیشانی، دولت معظمهٔ عثمانیهنك محبوب وجدانی خدیو مفخم پاشا حضرتلری !

بندهکز ساعات حیاتیهمده خاطرهٔ مبجلهسی الیالابد پایدار قالهجق اولان شومسعود دقیقهده ایکی نقطهٔ نظردن دماغ ووجدانمده اویانان افکار علویه وحسیات نجیبهنك تأثیراتی آلتده بولنمقدهیم . بونلرك برنجیسی حیات رسمیهمك غایهٔ آمالی اعتباریلهدرکه خلافت اسلامیه وحکومت عثمانیهنك اك پاك ونزیه عناصر کزیدهسنك ، اون ایکی میلیون مصرلینك تمثال علویسی اولان ذات عالیٔ خدیوانهلرینك شوبلدهٔ مبارکهده ذات شوکتسمات حضرت پادشاهیایله دولت علیهیه قارشو پك بویوك برحس مربوطیت وعشق حمیتله پرورده بویوردقلری حسیات تعظیمکارانه وتمنیات خداپسندانهیی تلقی ایلمکله مباهیومسعود اولدم . مکه شهری کبی صدق واخلاصك منبر قدسیسی اولان بربلدهٔ طاهرهدن یوکسلن صدای بلندلری اوندای حقیقتدرکه بونك ، بوندن اون درت عصر اول شو جبال مبارکه آراسنده ترفع ایدن اصوات جلیله کبی صمیمی اولان طنینلری قیزغین قوملی چوللرك ، آق کوپوکلیدکزلرك اوزرندن برعکسصدای ایمان قدسیتله ، برسرعت فکریه ایله کچهجك ؛ بوصورتله قاهرهنك عشق واملارنی استانبولك آغوش تحسر وصمیمیتنه تودیع ایلیهجك وبرخیرلی اولاد بر مشفق پدری دلشاد ایدهجکدر . بناءً علیه بو پیام عالینك بوتون نفاق ومفسدتلره رغماً تأمین ایدهجکیظفری ، تولید ایلیهجکی خیرمستقبلی بوتون موجودیت متفکره ومتحسسهمله ، بوتون حرمت وجدانیهمله سلاملارم .

ایکنجیسنه کلنجه : بوده صرف شخصیت وجدانیهمك تبجیل ایتدیکی برتاریخ مقدسه مربوطیت جهتیلهدر. اوت ، حضرت محمد (صلعم) ك تبلیغه مأمور بویورلدیغی قرأن کریم اخوت بشریهیی خللدار ایدن جنسیت دیوارلرنی ییقمش ؛ خط استوانك وقطب شمالینك بوتون نسللرنی ، بیاض وسیاه عرقلری لواءالحمد اسلامیتك سایهٔ اخوت واتحادی التنه دعوت ایلیهرك برچوق وجودلره برروح افاضه ایتمش ، برچوق ملتلری امت واحده حالنه کتیرمشدر. بونك ایچوندرکه اختیار اهراملرك کولکهلری آلتنده قلبنی دیکلهین بر مصرلینك عشقی ، اسکی باغودلرك خرابهلری اوزرنده تفکره واران بر هندلینك رؤیاسیله هم آهنکدر . ماوراءالنهر قیبیلرنده بشیکی صاللانان بر ترك اطلس طاغلرنده مزاری قازیلان بر برینك ماتمیله دلخوندر . بز بو اتحاد ایمان ووجدانك فیوض کریمهسیله بربریمزك سرور واملارمزه ، امید واملارمزه اشتراك ایدرز ؛ بر بریمزك اعاظم ودهاتیله افتخار ایلرز . بزه بو درس اخوتی ، بوروح اتحادی ویرن بوکون احرام پوش مساوات اولدقلری حالده طواف بویوردیغکز شو کعبهٔ معظمهدر . کعبهٔ معظمه ، اوچیوز میلیون اخوان دینمزك قبلهکاهی اولان بو بیت الٓهی طواف اولندیغی زمان هر اسلامك حافظهسنده بورایه خدمت ایدن برچوق اعاظمك ، برچوق دهاتك اسملری اویانیر و علیالخصوص بونلرك آراسنده قوالهلی بویوك محمد علی پاشانك سیمای دینداری کوز اوکنهکلیر . بندهکزده بیتاللهیی ایلك دفعه طواف ایلدیکم وقت بویله اولدم . سزك جد محترمکز ، بزم مایهالافتخارمز اولان اومبارك وجودی تخطر ایتدم . کندوسی ایچون پرورده ایدهکلدیکم حس تعظیمی وجدانمده پر غلیان بولدم . اکر مساعده بویورورسهکز بوتحفهٔ حرمتی ذات عالیٔ فخیمانهلرینه ، اونك روح ودهاسنك پاشادیغی وجود محترمه عرض واتحاف ایدهیم.

آثار نفیسهٔ اسلامیه

معارف عمومیه ناظری امراه افندی اسلاف کرامك کتبخانهٔ عرفان ملته بریادکار کزنی اولان پك چوق آثار نادره ونفیسهٔ اسلامیهنك بعض آوروپا مطبعهلری طرفندن طبع وتمثیل ایدلدکلری حالده مملکتمزده نسخهلری معدوم دنیلهجك درجهده محدود اولدیغی نظردقته الهرق اوکبی آثارك مطبعهٔ عامرهده طبع وتمثیلی ایچون ارباب وقوف واختصاصدن مرکب برهیئته حوالهٔ کیفیت ایدلسنی تنسیب ایلشدر . مذکورهیئته مجلس معارف اعضاسندن حاجی ذهنی افندی حضرتلری ریاست ایدهجکدر .

§ السنهٔ اجنبیهدن لسانمزه ترجمه ایدیلهجك کتابلرکده مطبعهٔ عامرهده طبع وتمثیلی اسبابی استکمال قلنهجقدر .

انواع انتباه :

بالقان غزتهسی قلبه مفتیسی سلیمان فائق افندی نظردقتنه وضع ایدیور:

مفتی افندی ! سامعهٔ وجدانکزی براز آچیکز . بیلمهیز خبریکز یوقمی ؟ سیورکه بابا جامع شریفیله بك مسجد جامع شریفی پارتیزانلر طرفندن أکین خانبـاری اتخاذ ایدلمش ، أکینده پوسی پاپیلمش !

حالبوکه اوقاف اسلامیه ادارهسی بومبانیٔ اسلامیه ایچون ایام مبارکهده یاقیلمق اوزره یاغ ویرییور ، امام آیلغی ، مؤذن آیلغی أودهیور . بوندنبویله نمازی أکینلرمی قیلاجق ؟

اکر بوجامعلر لزومسز ایسه، برفتوای شریف اصدار ایدیکزده ییقلسینلر دها ایی ؟ هرحالده بوکبی حقارتلردن ، رزالتلردن اولسون مصون براقیلمش اولور .

روسیه مسلمانلری

اوسمانیشر لوثیدك مخابر مخصوصی یازییور :

کانون اول رومینك اون سکزنجی کونی آفتاصوف وقاریموف نامنده ایکی مسلمان روسیهنك (اوفا) شهرنی محکمهسنده محاکمه ایدلمشدر . بونلر کچن یاز بر کتاب نشر ایدهرك بونده مکتبلرده اوقونمق اوزره تاتار لسانیله ترتیب اولنان کتابلرك روس حروفیله یازیلوب تاتار حروفیله یازلمهسی حقنده معارف نظارتنجه تعمیماً تبلیغ

اولنان برقرارك كرى آلنمسى ضمننده مسلمانلره برعرضحال امضالاتمسى توصيه اولنيوردى. بوعرضحال پترسبورغه كوندريلوب نظارتك قرارى كرى آلنمشدر. لكن كتابى نشر ايدنلر «اتحاد اسلام» فكرينى نشر ايتمكله تحت محاكميه آلنه‌رق كتابى نشر ايدنلرك هربرى بر آيلق قلعه بندلك جزاسيله محكوم ايدلمشدر.

اناطولى مسلمانلرى

طنينك اناطولى مخابرى سيورى حصاردن يازييور:

مسلمان مكتب رشديه‌سى يتمش ياشندن آشاغى اولميان، اوتوز بش قرق سنه‌در معلملك ايتديكى سويله‌ين، لاقرديسنى سزه‌دويوره بيلمك ايچون آغزينى قولاغكزه بيتيشديرن بر معلم اول ايله مختل الشعور، مريض الدماغ رفيقنك تحت اداره‌سنده‌در. اختيار معلم طبابتدن، كيميادن، حكمتدن هرشيدن بحث ايدييور. مكتبلرك وظيفه‌سى حكومته مأمور يتشديرمك اولديغندن صرف بوكا چاليشلمسنى، مكتبدن مثلا برمال مديرى، نفوس مأمورى چيقارلمسنى سويليور.

برچوق شيلر سويليور. فقط خسته‌لغى، اختيارلغى حسبيله أوندن آنجق آيده برايكى دفعه چيقه‌بيلديكنى. وظيفه‌سنى ايفادن آرتق عاجز بولونديغنى، هر آى آلديغى معاشك كنديسنه حرام اولديغنى تسليم ايتميور، بورايه هيچ ياناشه‌ميور.

چوجوقلر ايچرده اوينامقله، ايتشمكله مشغول، بركورولتودر كيدييور. بوراده نظافت، طهارت، حفظ الصحه‌يه رعايت كبى شيلر يوقدر.

بونك يانند‌ه‌كى ابتدائى مكتبى‌ده بويله، يوزدن فضله كوچوك طلبه‌سى اولان بومكتبه كيريليركن ــ بوتون ديكرلرنده اولديغى كبى ــ پيس ومتعفن برهوا بورنكزى دولدوريور.

ديكر طرفده، ينه بوسيورى حصارده، ارمنى مكتبلرينه كيدرسه‌كز بوسبوتون باشقه برمنظره قارشيسنده بولونيورسكز. يكى ياپيلمش، متعدد درسخانه‌لره تقسيم ايدلمش بربنا، نازك برمدير، صنفلرده تدريساتله مشغول درت بش كنج معلم، صوكره درين بر سكوت ايچنده چاليشان طلبه كورولويور.

بوچوجوقلردن لاعلى التعيين هانكى برينه صورسه‌كز سزه هرشيدن معلومات ويرييور. هله تركجه‌ده بونلردن بعضيسنك تورك چوجوقلردن پك ايلرى كيده‌رك خطاسز قرائت و املايه موفق اولدقلرينى كورمك قلبده تقديرله قاريشيق برحس تأثير اويانديرييور.

دهااوته‌ده بش آلتى ياشلرنده قيز واركك چوجوقلرينه مخصوص برمكتب صبيان واركه اوچ درت معلمه‌نك تحت تربيه‌سنده‌در. مكتبده اك صوك اصول تدريس تعقيب اولونيور. جمله‌سنه يكنسق البسه كيديرلمش اولان قيز واركك چوجوقلر هرشى حقنده اوينار كن كولركن معلومات آليورلر.

بوزيارتدن هم ممنون، هم‌ده اسلام مكتبلرينك حالنى دوشونه‌رك محزون عودت ايتدم.

توركياده ياشايان عناصر مختلفه آره‌سنده تربيهٔ فكريه‌جه هركون عمق تزايد ايدن بوبوشلق دوام ايتدكجه ائتلاف ومساواتك ناصل تأسس ايده‌جكنه بردرلو عقلم ايرميور. بوفرقى آكلامق ايچون اك كوچوك، هجرا بركوشه‌ده‌كى مختلف عنصرلره منسوب مكاتبى كزمك وكورمك كافيدر. اسلاملر وتوركلر جهالتلرنده نه‌قدر مصر ايسه‌لر خرستيان وطنداشلر چاليشمقده، بالخاصه استقبال ايچون چوجوقلرينى حاضرلامقده اوقدر معند. بوراده مملكتك آتيسنده علاقه‌دار اولانلرى جداً انديشه‌لره دوشوره‌جك بر تهلكهٔ اجتماعيه باشلايور. مثلا يارين اردو بوتون اولاد وطندن تركب ايده‌جك، طبيعى حقوقاً مساوات وظيفةً مساواتى توليد ايليه‌جكدر، بيلمم عجبا اووقت قارشيسنده بولونه‌جغمز امر واقع بزى ايقاظ ايده‌بيله‌جكمى؟

امين اوله‌لم كه آرتين، يورگى اردويه تربيهٔ ابتدائيه‌يى، اوفاق تفك تعليملرى اوكرنمش اولدقلرى حالده كله‌جكلردر. حالبوكه محمد بونلرى اوكرنمك، آكلايه بيلمك ايچون اوچ بش آيلق برزمانه محتاجدر. بناءً عليه دها قيشله‌يه كيركن يوركى ايله محمد آره‌سنده بش آى وار ديمكدر.

بوتفاوت يالكز حيات عسكريه‌يه منحصر دكلدر. بالعموم وظائفده بوتهلكه واردر. بوكا قارشى كمال تأثرله اعتراف ايده‌رم كه طشره‌ده هيچ برشى ياپيلديغى يوقدر. بالعكس هريرده بر تذبذب، عدم امنيت دوام ايدوب كيدييور.

بوكيديشله حالمز نه‌اوله‌جق؟ كندى كندمزى آلداتمق، مدهش حقيقتلرى يالديزلى خوليالر مزله مزج ايتمك خسته‌لغندن حالا قورتوله‌ميورز. مملكتمزى، احوال اجتماعيه‌مزى اوكرنمامكده، طانيمامقده اصرار ايدييورز. غالبا تهلكه‌لرى دوشونه‌ميورز.

بواسباب حقيقيه أيجه تأمل ايديلرسه عناصر مختلفه آره‌سنده‌كى آهنك ائتلاف وامتزاجك آنجق سويهٔ فكريه‌ده مساوات تأسس ايتديكى كوندن اعتباراً باشلايه‌جغى تظاهر ايدر. بناءً عليه حكومت ائتلاف عناصر مسئلهٔ حياتيه‌سى ايچون نه‌قدر صرف مساعى ايتسه نتيجه عقيم قاله‌جقدر. آنجق معارفه، مكتبلره ايديله‌جك همتلر مملكتى، وطنى تخليص ايده‌بيلير. والا . . .

هندستان مكتوبلرى

يكرمنجى عصرده انكليز مدنيتى!

ترن حيدر آباده يقين كليور، برايستاسيونده حيدر آباد پوليسلرى واغونه اوتورديلر، هركسك اسملرينى ونره‌يه اينه‌جكلرينى يازديلر، بزه‌ده صورديلر ويازديلر. بزم آرقداش بكدن هيچ برشيلر صورمديلر.

ترن حيدر آباده كلدى، بنده چانطه‌مى اليمه آلدم چيقدم، ايستاسيوندن دوغرى دوقتور طالب افندى‌نك خانه‌سنه كيتدم. طالب افندى اصل عثمانلى تبعه‌سندن وآناطولى كوردلرندن، اسكى برحكيم حاذق ايمش. بومبايدن آلديغمز توصيه ايله كنديلرينه مسافر اولدق.

آخشام طالب‌افندیله بر آز صحبت ایتدکدن صکره کوشهٔ استراحته چکلدك. کیجه راحت راحت اویومشم، صباح قالقدم، طالب‌افندی بزه چای کتوردی، بر فنجان چای ایچر ایچمز بر سیویل، برده رسمی پولیس‌لر کلدی. طالب افندی‌یه دیدیلر:

— مسافرکزك بزه رفاقته مساعده ایدیکز، سرقومیسر جنابلری حضورینه طلب ایتدیلر، مسافرك بتون راحتنی کندیلری درعهده ایدییورلر...

طالب افندی کیفیت‌حالی بزه سویله‌دی، بزده: کوزل، دیدك. یالکز برچانطه‌مز واردی، الیمزه آلدق. طالب افندینك قپوسندن چیقنجه اوراده سلاحلی برقاچ پولیس کوزیمه ایلیشدی. همان اوچی صاغدن اوچی صولدن بزی احاطه ایتدیلر، اوزمان معتبر مسافر اولدیغمی کوزل آکلادم. او صره‌ده سیویل پولیس اون درت یاشلرنده برچوجغی طوته‌رق برشیلر سویلدی. چوجغك آغلامه‌سنه باقمایه‌رق کتوردی، بنم الیمده اولان چانطه‌یی چوجغك باشنه یوکلاتدی. بن چانطه‌یی چوجغك باشندن آلدم، چوجغه برقاچ پاره ویردم. پولیسه فارسی لساننده دیدم‌که:

— بکا ایسته‌دیککز قدر ظلم ایده‌بیلورسکز، فقط بنم اشیالرم ایچون عالملك اولادینه، عزیز چوجغنه ظلم ایتمکه حقکز یوقدر.

پولیس سکوت ایتدی، چوجق یولنه کیتدی. بزده تحت‌المحافظه سرقومیسر جنابلری حضورینه کلدك. سرقومیسر قیاماً بزی استقبال ایتدی، کوزل برالتفات ایله یر کوستردی. بن همان فارسی لسانیله سرقومیسر جنابلرینه نصیحت ایتمکده ایدم. مکر سرقومیسر جنابلری فارسی آکلاسه‌لرده سویله‌مکه بیلمزمش، یاننده فارسی بیلیر بر آدم وارمش، همان کتورتدی، چابلر فلانلردن صکره ترجمان واسطه‌سیله بکا دیدی‌که:

— وظیفهٔ اسلامیت، وظیفهٔ انسانیت بزده، سزك کبی آدملری تعظیم وتکریم ایله ملاقاتی ایجاب ایتمش ایکن، بز سزی بویله تحقیر آمیز برصفت ایله استقباله مجبور اولدیغمزی بالاعتراف عفوکزی استرحام ایدرم. بوعذر قبول اولنور عذرلردن دکلدر، مع مافیه تکرار ایده‌جکم، بز اورته‌ده بر آلت اولدق، نه یاپه‌لم برادر سزه بویله معامله‌ده مجبورز...

بیوردیلر. اووقت کندمزك مکمل تحت توقیفه آلندیغمزی حس ایتدك، بونك اوزرینه بن تلغرافخانه‌یه کیدوب روسیه قونسلوسنه تلغراف ویرمك ایچون سرقومیسردن مساعده ایسته‌دم.

— اولا یرکزی تعیین ایتسونلر صکره چکرسکز، دیدیلر.

بز سرقومیسر جنابلری حضورندن چیقدقدن صکره، پولیس اداره‌سندن پولیس اداره‌سنه کیتدك. ایکی طرفدن سلاحلی پولیسلر، مکمل طنطنه ایله کیدییورز. عاقبت (یوسف بازار) تعبیر ایتدکلری بر یره کتوردیلر. اوراده بزه برحجره ویردیلر. حجره‌نك کنیشلکی اوچ آدیم، اوزونلغی درت آدیم. بنجره، فلان یوق.

بزه دیدیلر: — بوراده اقامت ایده‌جکسکز، حجره‌نك قیمتنی‌ده شیمدی ویرکز.

بن دیدم: — اکر بن سزك تحت توقیفکزده ایسه‌م، حجره حقنی‌ده ویردکدن باشقه بکا یه‌جك‌ده ویره‌جکسکز؛ یوق بنم کندی اختیارمده ایسه، بن کندمه مناسب یر بولور، آقچه‌سنی‌ده ویررم.

آرتق بزم بوراده قاله‌جغمز تحقق ایتدی، حجره پاره‌سنی‌ده ویردیلر، یمکده کتوردیلر، صکره بن ایکی پولیس ایله تلغرافخانه‌یه کیتدم، بومباي‌ده اولان روس قونسلوسنه تلغراف چکدم. تکرار حجره‌یه عودت ایتدم، قورقو فلان یوق. مع‌مافیه خیلی کیفم بوزولمش. ایکندی وقتلری پولیس‌لری سوکمه‌یه قدر واردم، قوغا ایتدم. دیدم: — بنی حبس‌خانه‌یه کوتورکز بن بوراده یاتمایه‌جغم، مادام محبوس ایمشم، مرکز حبس‌خانه‌ده دها کوزلدر...

صوکره اخشام وقتلری بنی بوحجره‌دن چیقاروب، مولوی انوارالله صاحب دیدکلری علمادن برذاتك خانه‌سنه کتوردیلر. بوراده دخی تحت‌المحافظه بولنیوردم. قپوده برقاچ پولیس خدمته حاضردر. مسجده کیدرم آرقامده پولیس، کتبخانه‌لره کیدرم آرقامده‌پولیس.

نه‌ایسه برکت ویرسون روسیه قونسلوسی بزم تلغرافی آلیر آلماز مداخله‌ده قصور ایتمه‌مش؛ ایکی کوندن صوك بزه حریت امری کلدی. بوحریتده یکرمنجی عصره موافق حریت اولوب مدنی انکلیزلر حریتیدر.

بن حیدر آباد دکن‌ده ۱۲ کون اقامت ایتدم، فقط هپ تحت مراقبه‌ده ایدم. عودتمده یولده دخی رسماً پولیس معیتمده بولنیوردی. مع‌مافیه پولیس بنم ایله بومبای ایستاسیونه کلدکده نصف‌اللیل ساعت ۳ ایدی. پولیس اویومش ایکن بنده‌قالقدم واغوندن ایندم، دوغری شاه جهان هوتلنه کلدم. همان صباح اولدی، ساعت سکزده پولیسلر بزم آرقامزه دوشدیلر.

ایشته حریت! عجبا بوقدر حریت نه ایچوندر؟ بوراده انکلیزلرك طوتدقلری یول کدی‌نك حدتلنمه‌سنه بکزر. انکلیزلرك بونك ایله هندستان خلقنه یاپمقده اولدقلری ظلملرینی ستر ایتمك ایستیورلر.

حالبوکه بتون عالم نظرنده مثبت ومعلوم شیلردر. انکلتره حکومتی نظرنده هندستان خلقی جمیع حقوق انسانیه‌دن محرومدر. عوام حقوقنی سویله‌مکه حاجت بیله یوقدر. هندلی‌لردن اکمال تحصیل ایتمش برضابط انکلیزلر نظرنده نفر ایله مساویدر. هندلی بیوك بررتبه صاحبی اولسه بیله، بریرده خدمت ایتدکلری حالده انکلیز قاپیتاننه نفر کبی اطاعت ایدر. انکلیز قاپیتان اکا سلام ویرمزلر. انکلیز قاپیتان ایله برسفرده یمك یه‌مز. معاشلری ایسه ثالث درجه‌سنده والی غیرذلك... هپسی یکرمنجی عصره موافقدر. شوراسی شایان تعجبدرکه شو هندلی ضابطلر بوحاله هیچ عارلنمازلر وکویا بویله یاپلق لازم کلیر، دیه تلقی ایدرلر.

ایشته مدنی انکلیزلرك هندستان اداره‌سندن اوفاجق بر نبذه. نصیب اولورسه بن بتون احوالی تفتیش ایدرك یازه‌جغم. بوکبی معامله‌لر هندستانده امور عادیه‌دندر.

عبدالرشید ابراهیم

«مطبعهٔ خیریه» وشرکاسی مدیر مسئول: اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور . درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه کرك سیاسی وکرك اجتماعی ومدنی احوال وشؤون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بر نشر اولنور .

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه »	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه »	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٧٣ — ١٥ محرم ٣٢٨ پنجشنبه ١٤ کانون ثانی ٣٢٥ — اوچنجی جلد

تاریخ اسلامیت

نامیله نشر اولونان رساله مفتریانه‌نك جرح وانتقادینه دائر

— ٢ —

اثر مزبورك ینه دیباجه دینلن « افادهٔ مترجم » قسمنده دینیورکه :

« ترجمهٔ اثرده تعقیب ایتدیکمز اصول غایت دیندارانه‌درکه اصلك تمامیت متینه‌سنی محافظه ایتمکدن عبارتدر . یالکز طرفمزدن متن کتابه علاوه اولونان دوت حرفدرکه معترضه داخلنده « صلی الله علیه وسلم » یرینه « ص . ع » ، « رضی الله عنه » یرینه « ر . ع . » حرفلرندن عبارتدر . بعض ملاحظات وعلاوه‌لرمز حاشیه صورتنده صحائفك نهایتلرینه قیدایدلمش وزیرلرینه « ع . ج . » امضاسی قونوله‌رق مؤلفك حاشیه‌لرندن تفریق اولونمشدر . »

بو افاده‌سنده ناشر متجاسر دیندارلغنی ایکی شیئله اثبات وارائه ایدییور . اولا اصل کتابده بولدیغی شیلری عیناً وتماماً ترجمه ایدوب رد وقبوله دائر ملاحظات ذاتیه‌سنی نوط اوله‌رق قید ایده‌جکنی وعد ایدییور . اشارت مزبوره‌یی حاوی خیلی نوطلری واردر . فقط هیچ برنده مؤلفك کلامنی مؤاخذه ایتمش دکلدر . البته ! عقل سلیم محصولی اعتقاد ایتدیکی حقیقتلره قارشی نه دییه‌بیلیردی . بناءً علیه دائما نه‌قدر واضح البطلان اولورسه اولسون اونك سوزینی تأیید وتنویره چالیشیور ، حتی ایجاب ایدرسه آیتلر وحدیثلر اویدوره‌رق ترویج باطله جهد ایدییور .

مثلا «١٥» نجی صحیفه‌ده : « عربلر (قبل الاسلام) الله تعالی یعنی خدای اعظم دیدکلری برذات طانیورلردی . الله بزم کبی برشخصیته (جسمیته دیمك ایسته‌یور .) مالك‌در کندیسنه آز ، چوق منقاد اولان موجودات مخلوقه دائره‌سنك خارجنده بولنور دیرلردی » عباره‌سنك زیرینه مترجم دیندار « بو اعتقاد اولین یعنی دور جاهلیته‌ده‌کی عربلرك بو اعتقاد فاسدی قرآنك « خلق الانسان فی صورته الخ » آیتنده عیان وپاینده‌در »

سوزینی نوط یاپمشدر . بویله بر آیت عجبا قرآن کریمك نره‌سنده ، هانکی سوره‌سنده وار ایمش . ایشته بونکه‌ده کندیسنك نصل برجاهل جسور اولدیغی آکلاشیلیر . حالبوکه ولو بیلمیه‌رك ، بلا قصد اولسون قرآندن اولمیان بر کلامی قرآن عد ایتمك بر آیت کریمه‌نك قرآنیتنی انکار کبی جمیع مذاهبجه کفر صریحدر .

ایکنجی دیندارلغی‌ده نام پاك محمدی‌یه « صلی الله علیه وسلم » ، اصحاب کرامدن بر ذاتك اسمی یاد اولندقده « رضی الله عنه » اشارتنی وضع ایتمکدن عبارتدر . بو اشارتلر علاوه اولونجه کلام حائز تبجیل اوله‌جغندن زعم باطلنجه نه‌قدر آچیق کفری ، نه‌درجه بویوك شناعتی محتوی اولورسه اولسون ارباب مطالعه نزدنده شایان قبول کوریله‌جك . دیمك اولورکه بو نمایش دیندارلقدن زیاده قورنازلق اثریدر . فقط مطالعه‌یه تنزل ایده‌جك ارباب دیانتی بو درجه ظاهرپرست وبی‌تمییز فرض ایتمك‌ده هر احمقك کاری دکلدر .

ناشر مزبورده ذاتاً براز شائبهٔ عقل ودرایت بولنسه‌یدی عالمه بویله الك غلیظ کفرلری یوتدرمق امکانی اولمادیغنی فرق وتمییز ایلردی . هیچ اولمازسه شوراسنی بیلمسی ایجاب ایدردی‌که بر مسلمان نه‌قدر جاهل اولسه قرآن کریمك کلام الله اولوب حضرت محمد مصطفی صلی الله علیه وسلم افندمزك قوللره تبلیغه مأمور اولدیغنی . کندی طرفندن مرتب ومؤلف اولمادیغنی جزماً بیلیر ، اعتقاد ایدر . بویله اعتقاد ایتمین کیمسه مسلمان اوله‌ماز . ناشر خاسرك هر کلامی عین حقیقت اولمسنی ادعا وقبولنی توصیه ایتدیکی دوقتور دوزی ایسه کتاب ملعنت نصابنك هر صحیفه‌سنده بی‌نهایه کفرلر صاچیور ودائما قرآن عظیم الشانی تزییفه یلتنیور . اویله بر کتاب مقدس حقنده غایت عادی بر کلام اولمقله برابر محمدك « صلعم » کندی تألیفیدر ،

دییور . بالخاصه « ۱۵۶ » صحیفه‌ده کلام‌الله ایله رسول اکرم افندمز حقنده بی‌سروبن برچوق ترهات، غایت منطقسز کلمات سرد ایتدکدن صوکرا باق دها نه هذیانلر صاوورییور :

« بنم فکرمه صورولنجه‌بن‌شوکا قائلم که آز معروف کتب‌قدیمهٔ عربیه‌ایچنده قرآن‌قدر آز حسن ذوق کوسترن، قرآن‌قدر آز اصلی اولان، قرآن‌قدر افراط درجه مطنب واوصاندیریجی برکتاب طانیمایورم. حکایاتنده بیله پک‌چوق تکررواردر. عربلک علی‌العموم صنعت حکایه‌ده مهارتلری انکاراولنماز. حکایه‌لرینک قراءتی ازجمله مقاماتده پک چوق اوله‌رق تصادف اولونان حکایه‌لرنی اوقومق حقیقی برتلذذ صناعتکاردر . بو حکایه‌لرده هرشی بردرجه مؤثر وهائله انکیز بر صورتده تصویر اولنور . محمد « ص . ع . » ك حکایاتنك اکثریسی تورات وزبورده عیناً موجود اولوب یهودیلردن ایشتدیکی مناقب انبیانی حکایه ایدییور . مکه‌لیلرك ذوقلری اوقدر فنا دکلدی . هند و ایران حکایه‌لرنی دیکلامکی محمدك «ص . ع . » ك حکایه‌لرنی دیکلامکدن دها زیاده سورلردی. اوزمان هرکسك بیلدیکی صنعت نظمه محمد « ص . ع » آشنا دکلدی . بناءً علیه نظماً سویله‌مدی .... اولا کاهنلر کبی مقفا اوله‌رق قیصه عباره‌لر استعمال ایدردی . یاواش یاواش بوندن اوزاقلاشدی . لزومندن زیاده اوزون عباره‌لر یاپدی. وقافیه خصوصنده پك چوق تسامحده بولندی که حسنیات اولمق شویله طورسون حقیقی خطالر تشکیل ایدر . بو خطالر کلام الهی اولان برکتابك غیری کتابده بولونمش اولسه‌یدی پك شدید میدان مؤاخذه‌یه قونولوردی . محمد « ص . ع . » لساننده‌ده استاد دکلدی . صعوبتله ترکیب کلام ایدردی . فکرنی افاده ایچون کله‌لری درحال بولدیغی نادراً واقع اولوردی . قرآنده تصادف اولنان کثرتلی تکرارلر بونی قسماً ایضاح ایدر .... »

[بودرلو ترهات بی‌ادبانه‌نك وضوح بطلانی ایلروده نشرایده‌جکمز مقالات ایله قات قات تزاید ایده‌جکدر .]

ایشته بی‌پروانقل‌ایلدیکی بوکلمات کفریه ایچنده‌کچن نام‌اقدس رسوله‌ده « ص . ع » اشارتنی وضع‌ایله کویا اجرای مراسم تعظیمده بولنمشدر (!) ناشر جنابلری ممالك عثمانیه‌ده بولونان اهل اسلام شبانی، ارباب فکر ومطالعه‌یی کندی کبی بی‌تمیز ووقوف برآلای سبکمغزان ظنیله اویله خولیا ایدییورکه امر وتوصیهٔ تلبیسکارانه‌سی موجبنجه هذیان محض اولان بو افسانه‌لره قاپیله‌رق اونلرده ملحد اولوب دیندن چیقه‌جقلر ، بوسایه‌ده کندیسی میلیونلرجه لیرالر صرف ایتدکاری حالده هندده ، چینده ، آفریقا دیارنده بولونان مسلمانلری اضلاله قادر اوله‌میان ، هردرلو فداکارلقلریله برابر خائب و خاسر قالان میسیونرلر وسائر ناشرلره قارشی احراز تفوقله سرافراز اوله‌جق ، ماصونلر آره‌سنده نام وشان قزانه‌جق . هیهات! امین اولسونکه لعن ونفرینی‌دن باشقه قزانه‌جنی یوقدر . مجنونانه تشبثاتك صوکی دائما خیبت وخسراندن عبارت قالیر .

ینه او قسمده دینیورکه :

« بوکون اهل اسلام ایچون « تاریخ اسلامیت » دن دها زیاده نافع ، مطالعه و ملاحظه‌سی دها زیاده قطعی‌اللزوم بر کتاب یوقدر اعتقادنده‌یز . خرافات واغفالات ایله طولو آثار غافلانه ویا مغفلانه‌نك موسم رواجی سایهٔ فیض تکاملده چوقدن کچدی . »

آفرین ! ای متفلسف بی‌اذعان!.. بو جرأت مغرورانه‌که ، بوتون عالم اسلامیته قارشی غایت عامیانه اولان بو تحکمات بی‌شعورانه‌که نه‌قدر اظهار حیرت ایدلسه آزدر . کمال تهالکله دین دشمنلرندن استعاره ایتمش اولدیغك بوزخارف کاسده ، اورته‌یه سوردیکك بو صاحبه صبیان افاده‌کله افراد مسلمینك اك کزیده صنفلرینه درس ویرمکه یلته‌نیورسك . سن اهل اسلامی سنك کبی فوز وفلاحدن بی‌وایه اشخاص ضلالت اختصاصدن، علی‌العمیا پرستشکاری بولندیغك دوقتور « دوزی » کبی عدو ایمان ، اك عادی برپاوه‌کو شارلاتاندن درس دیانت آلمغه مفتقر و متنزل کروه بی‌وایکانمی صانیرسك ؟ وای شاشقین وای !....

اوت ! خرافات و اغفالاته قاپلمقده اولانلری راه حقیقته ارشاد بابنده بذل همت وعنایت اهل و اربابی حقنده غایت ممدوحدر . فقط اهل اسلام هیچ بر وقت خرافاته تابع اوله‌رق وادیٔ اغفاله آتلمش، شاهراه حق وحقیقتدن تباعد ایتدیرلمش دکللردر . عقائد واحکام دینیه‌لری یکان یکان براهین عقل ونقله مستند اوله‌رق کونش کبی پارلاقدر . دین اسلامده وهم وخیاله مبتنا ، اساس غیرقویم اوزره مؤسس بررکن ، نامعقول بر حکم دکل ، حتی بر نقطهٔ مظلمه‌بیله بولنماز . شرق وغربه، اقطار وآفاق عالمه زینتساز اولان علمای حکمت آموز اسلام « انارالله براهینهم الی یوم‌القیام » حضراتی بوتون اعدای ملته ، مبتدعلره، ملحدلره ، کافهٔ مجادلینه قارشی هرعصر وزمانده مناظرات ومباحثات علمیه‌دن کیرو طورمیه‌رق اصول وفروعه متعلق احکام اسلامیه‌نك هرنقطه‌سنی تنویر وایضاح ایتمشلردر . اکتشافات فنیه ایلرولدکجه حقایق دینیه‌مز ارباب بصیرت واذعان نزدنده اکتساب رجحان وتعالی ایتمکده‌در . ترقیات حاضره‌دن بالاستفاده (مطبوعات عربیه) واسطه‌سیله صرف اولونان همتلر سایه‌سنده ازجمله « المنار » مجله‌سنده جریان ایتمکده اولان محاورات علمیه نتایج حسنه‌سی اولمق اوزره حقائق اسلامیه قطعیات ریاضیه کبی بدیهیات شکلنی آلمش، هیچ برشبهه‌نك میدان بولمسنه امکان قالمامشدر.

سایهٔ فیض تکاملده موسم رواجی زائل اولدی دیدیکك « آثار غافله و مغفلانه » دن الحمد دین اسلامده اثر یوقدر . ادخاله یلته‌نلمش ایسه‌ده سواد اعظم مسلمین آره‌سنده تأثیری مشاهده‌ایدلمه‌مشدر. او تعبیرات و اطلاقاته بحق شایان اولان سنك « بویوك براحاطهٔ نظر ودرین بر امعان ایله یازلمش عقل‌سلیم محصولی» دییه ترویجنه یلتندیکك، افراط ثنا وتجاوز حد ایله عیوقه چیقاره‌رق ایسته‌دیکك او معهود « دوزی » نك اوراق آلودهٔ نفاق کبی آثار مفسدتنادردکه بوتون خایده کفرلرله مالامالدر. جهل ومکابره‌یه مقترن تکذیب وانکارلردن باشقه برهنرومعرفتی حاوی دکلدر . سراپا شانتاژلقدن عبارت بوافك وافترالرك هانکیسی بر دلیل وبرهانه بکزر ، آز چوق نظر والتفاتی جالب اوله‌جق براستناده مالکدر . ارباب تمیز و انصاف تماماً تتبع ایده‌جك اولسه‌لر صحیفه‌لر طولوسی بو هذیان‌نامه‌نك نه‌ره‌سنده عقل وحکمته ، فن منطقه وقانون مناظره‌یه موافق بر شائبهٔ حقیقت بوله‌بیلیرلر ؟

فقط کمال جرأت وانهماکله واقع اولان بو توصیه والتزامکدن‌ده آکلاشلدیغی اوزره سنك نظر واعتقادکجه :

« مسلمانلرك عنعنهٔ تاریخیه‌لری بونی اشعار ایدییورسه‌ده بن بوکا اعتماد

ايدهمم » كذلك « بوكا قارشى محمد « ص . ع . » الهه بوسوزلرى سويلتمكه كنديسنى مجبور كوردى » ، « محمد « ص . ع » او اثناده اورته‌يه بر وحى قوديسه‌ده بونك خودكاملق اولديغى آشكار اولديغندن !..... » كبى ملحدانه ومجرمانه سوزلر عقل سليم اربابنه شايان بويوك بر اثر عرفان ، درين بر امعان عد اولنمق اقتضا ايدرمش ، تخيل ايتديكك فيض تكامل‌ده شارلاتانلغك رواجندن عبارت ايمش . سن كندى وجدانكه بونى حقيقت ديه قبول ايتديره‌بيليرسك. لكن هرحالده امين اولماليسك‌كه بر كافرك بى پروا ويك طبيعى اوله‌رق صرف ايده‌بيله‌جكى ذاتاً معلوم اولان بو طاقم بى‌اصل واساس كلمات كفريه مؤمنلرك محافظهٔ ايمانلرينه قطعياً خلل كتيرميه‌جكدر . بوتون مساعيكز بى‌هوده وهبادر .

مناسترلى اسماعيل حقى

عصر سورهٔ جليله‌سنك تفسيرى

والعصر ان الانسان لفى خسر الا الذين آمنوا وعملوا الصالحات وتواصوا بالحق وتواصوا بالصبر .

مرجح اولان قوله كوره بوسوره مكيدر . اويله‌روايت ايدرلركه امام شافعى : قرآن نامنه يالكز بو سوره نازل اولسه ايدى انسانلره الويرردى ، انسانلر يالكز بو سوره‌يى تأمل ايتمش اولسه‌لر ايدى كافى كليردى ؛ ديرمش . محققدركه اصحاب كرامك ايكيسى بر يره كلنجه بو سوره‌يى بريديكرينه اوقومه‌دن ديكرى ده اوكا سلام ويرمه‌دن آيرلمازلرمش. اصحابك شو عادتى تبرك ايچوندر ظننده بولنانلر يا كيليورلر. زيرا بو سورهٔ كزيني اوقومقدن مقصد ايچنده‌كى معانى‌يى خصوصيله حق ، صبرى توصيه‌ده بولونمه‌يى قارشيسنده كنه اخطار ايله‌مكدر . تاكه آرقداشندن آيرلمازدن اول اوندهٔ بر وصيت خير وارسه كنديته جلب ايتمش اولسون .

عالم خلقتده‌كى اشيادن ، ياخود شئون كائناتدن برينه يمين ايتمك كتاب التهيده جارى اولان عادة‌الله مقتضاسيدر . بونده‌كى مقصد ايسه انسانلره اوجاى قسم اولان شيئه من‌الازل مودوع اولان حكمتى اخطار ايتمك ؛ شايد انسانلر اونده بر نوع شر توهم ايتمشلرسه خطا ايتمكده اولدقلرينى ، فنالغك ، شرك او اشياده اولميوب او اشيايى استعمال ايدنلرك ياخود او صورتده اعتقاد ايدنلرك كنديلرنده بولنديغنى آكلاتمقدر .

اويله دينلر وار ايدى‌كه اربابى كرك بو كائنات زمانيه‌نك ، كرك اونك احتوا ايتديكى موجوداتك كون وفساد اولديغنى ؛ بناءً عليه سعادت حقيقيه طلبنده بولنانلر ايچون بو كونى حقير كورمك ، بو كونك لذائذندن ، اذواقندن قاچمق ، نفسلرينى بو عالم كون وفسادك فوقنده بر عالمه تخصيص وتجريد ايتمك ايجاب ايده‌جكنى ظن ايدرلردى.

ايشته قرآن مبين اونلرك بو خصوصده كلياً ياكلدقلرينى آچيقدن آچيغه بيلديريبور . كتاب‌اللهده وارد اولان بو اساليب قسم او كبى ظننده بولنانلرك خطالرينى كنديلرينه بيلديرمك ايچون اختيار اولنمش اصول جمله‌سندندر . يعنى بو اشيا حكمت الهيه‌يه مظهريت خصوصنده اويله بر مرتبه‌ده بولنيوركه جناب حق اونلكه يمين ايديبور ؛ كويا كه جناب حقك تعظيمنه عرض استحقاق ايديبور. آرتق هر شيئك خالقى اولان بتون موجوداتك فيض وجودى كندى وجود ازليسى ايله قائم بولنان خلاق عظيمك تعظيمنه مظهريت قدر بيوك شرف اولابيليرمى؟

(عصر) يازمانك معلوم اولان بر جزؤيدركه اوده متكلمك بشقه‌لريله برابر ايچنده يشاديغى مدتدر ؛ ايستر بو مدت سنه‌لرك عدديله تقدير اولنسونده مثلا يوز سنه دينسون ، ايسترسه هيچ مقدارى تعيين اولنمسون .

ياخود اوكله ايله اقشام آره‌سنده‌كى وقت معروفدر . بوراده هر ايكيسنك‌ده اختيارى طوغرى اولابيلير . انسانلر اولكنه سوكوب صايمه‌يى عادت ايتمشلردر . اوت ؛ هر كس بولنديغى عصردن مشتكيدر. صره‌سى كلدكجه بو عصر جهالت عصريدر ؛ آچقلق ، مروتسزلك عصريدر؛ منفعتپرستلك اخلاقسزلق عصريدر ؛ دير . خيره دائر مراد ايتديكى شيلرك كافه‌سنى ده كنديسندن عصرلرجه اول كچمش اولان زمانه اسناد ايدر . اونكچون جناب حق عصرك نامنه يمين ايتمك صورتيله بو اعتقادك قلبلردن سيلنمسنى ، انسانلر طرفندن تحقيرى اعتياد ايديلان بر ماهيتك تعظيم اولنمسنى مراد ايديبور .

ايكنجى معنايه كوره ايسه عصر كرك قريشه ، كرك سائر قبيله‌لره منسوب اولان ايشسز بر طاقم عربلرك حرمده ، ياخود سائر محللرده طوپلانوب غيبت كبى ، اوته‌كنى بريكنى مسخره‌يه آلمق كبى هيچ فائده‌سى اولمايان شيلر ايله اشتغال ايتدكلرى زمان اولديغى ايچون ذهنلرده ، بو زمانك فنا بر زمان اولديغى شردن بشقه بر ايشه يارامديغى ظنى ايجه ير ايتمشدر. ايشته جناب حق بو فنالغك زمانده اولميوب كنديلرنده اولديغنى ، يوقسه او زمانك ، يرلرى كوكلرى يارادان خالق عظيمه جاى قسم اوله‌جق درجه‌لرده، شرف صاحبى بولنديغنى بناءً عليه بويله بر وقتى او وقتك شاننه ياقيشه‌جق صورتده كچيرمك ، علوى ايشلرله امرار ايلك ، اعمال سيئه يوزندن مصاب اوله‌جقلرى خسراندن بو صورتله قورتلمق لازم كله‌جكنى بيان بيوريبور .

كله ايكى معنادن هانكيسنه آلنيرسه آلنسون ، بوراده‌كى قسم جناب حقك بزه ايراد ايتمش اولديغى بر حقيقتى تأكيد ايچون وارد اولمشدركه او حقيقتده انسانك خسران ايچنده ... بولنمسيدر . بو بر خبردركه تأكيده محتاجدر . زيرا خلقك بر چوغنك ظننه كوره بو سوره‌ده استثنا ايديان اعمالك ، احوالك خارجنده اويله ايشلر واردركه هيچ خسرانى موجب دكلدر . حتى بو جم غفيرك اعتقادينه كوره سعادت ايمان دينيلن ، فضائل دينيلن قيوددن وارسته قالمق ، حريت فكر ، حريت افعال ناميله هيچ بر فنالقدن هيچ بر فحشدن كرى قالمامق ، عقباده هلاكى موجب اولسه بيله دنياده نفسك هيچ بر حظنى دريغ ايتمه‌مك ايله اولورمش ؛ ينه بو اعتقاده كوره امثلر ايچنده اويله‌لرى وارمش كه افرادى هوساته تبعيت ايتمك ، شهواته اسير اولمقله برابر اكتساب ثروتده دوام ايتدكجه ، شوكت وسطوت اسبابنى تأمين

ایلدکجه مسعود اولمقدن کری قالمایورلرمش ؛ ایستر بو آدملر ایمان ایتسونلر ، ایستر ایتمسونلر ؛ ایستر اعمال فاضله‌ده بولنسونلر ، ایستر بولنمسونلر ؛ ایستر بربرلرینه حق ، صبری توصیه ایتسونلر ، ایستر ایتمسونلر ؛ مساوی ایمش .

ایشته بو ظنی بسلینلرك عددی هر وقت ، هر یرده صاییله‌میه‌جق قدر چوقدر .

(الانسان) ده‌کی حرف تعریف استغراق ایچوندرکه (الا الذین آمنوا) قول شریفنده‌کی استثناده بوکا دلالت ایدر .

لسان عربده حرف تعریف ایله اولان استغراق منطقیونك قضایای کلیه‌ده قوللاندقلری (کل) لفظیله اولان استغراق کبی دکلدر . [هر نه قدر منطقیون عندنده استغراق ایچون لام تعریف سورکلی قبیلندن عد ایدلمش ایسه‌ده] لام تعریف نکره‌یه مضاف اولوب جنسك جمیع افرادینه تعمیم حکم قصد اولنان (کل) ه مساوی دکلدر . بو لام تعریفدن آنجق عند المخاطبین معهود اولان استغراق قصد اولنور. چونکه لام تعریف لسان عربده عهد ایله کرك فردده ، کرك افرادده جنسك تعریفی ایچون کلیر . هیچ بر زمان عهددن مفارق اولماز . کذلك نحویونك عهد ذهنی ایچوندر دییه‌رك نکره ایله آره‌سنده‌کی فرقی تعیننده اظهار حیرت ایتدکلری لام تعریفده بویله‌در . [یعنی عهددن خالی دکلدر] خصائص لسانه واقف اولمایانلر فرق لفظده ، لفظك اجرای احکامنده‌در ؛ معنایه کلنجه هیچ بر فرق یوقدر ، دییورلرکه بو بر وهم فاسددر . چونکه بر آدم اوشاغنه چارشیدن ات آل [اشتر اللحم من السوق] دیمش اولسه بوندن دنیاده بولنان هر درلو ات ، دنیاده بولنان هر درلو چارشی آکلاشیلماز. بلکه افندینك قصد ایتدیکی ، اوشاغك‌ده صاتین آلمغه آلیشدیغی بر نوع ات ایله ، اوطوردقلری مملکتك اسواق مخصوصه‌سی قصد ایدلمش اولور ؛ هر نه‌قدر بری تعین ایتمه‌سه‌ده. ایمدی عهد ایله تعریف لامدن اصلا مفارق دکلدر. عهد ذهنی ایچون کلن حرف تعریف ایله معرف اسم ایله نکره‌ده‌کی معنا اره‌سنده فرق ایسه خصائص لسانی بیلن ایچون آچیقدر .

اوزرنده احکام انسانیه جاری اولان ، بوکبی شئونده موضوع بحث ایدیلن انسان ایسه سن رشده بالغ ، خیری شری فارق بولنان انساندر ؛ یوقسه بویله یرده نه سن مکلفیته کیرمه‌مش چوجقلر ، نه‌ده مجنونلر کیمسه‌نك عقلنه کلمز . اکر (الانسان) یرینه (کل انسان) دیلمش اولسه ایدی. اوزمان بونلرده‌ده شامل اولوردی. لام تعریف کل لفظنك ادا ایتدیکی معنایی آنجق قرینه ایله ویره‌بیلیر . بناءً علیه آیتده‌کی استغراق حقیقته مصروفدرکه اوده ناسك بتون مکلف افرادینه شاملدر . ایستر بو افراد انبیانك تبلیغاتنه مظهر اولسون ، ایسترسه اولمسون .

(خسر) لغتده ضلال ، هلاك ، نقصان معنالرینه کلیر. یاپمش اولدیغی ایشك انسانه ایراث ایتدیکی هر بر شر خسردر . خسران، خسارت‌ده بو معنایه‌در . زیرا انسان اوایشیله بر فائده طلبنده بولنیوردی. حالبوکه نتیجه بویله ظهور ایتمه‌رك سعی کندیسنی ایستدیکندن محروم براقدیغی، بالعکس چکندیکنی باشنه کتیردیکی ایچون خسره معروض قالیور . یعنی قصدنده ضلاله دوشمش ، نفسنك آرزوسنی اسعاف خصوصنده نقص کوسترمش ، راحت طلب ایدرکن تعبه کرفتار اولمش اولیور . سکا الم ویره‌ن ، سنی محروم براقان ، نفسنك صقندیسنی ، قلبنك اضطرابنی موجب اولان هرشی آره‌دیغك ذوق ایچون بر نقصاندر.

سن استراحت قلب ، رفاه معیشت استحصالی مقصدیله بر ایش ایشلرده بالعکس اضطرابه دوشر ایسه‌ك قصدکده ضلاله ، سعیکده خساره اوغرامش اولورسك. آیتده‌کی خسر مطلقدر؛ دنیوی، یاخود اخروی قیدیله مقید دکلدر. آتی سوره‌ده مصرح اوصاف ایله اتصاف ایتمین هر مکلف ایچون کرك بو حیات فانیه‌ده، کرك اونی تعقیب ایده‌جك حیات باقیه‌ده خسراندن بر حصه واردر . زیرا بوقاریده سویلدیکمز وجهله سوره مکیدر ؛ مکی سوره‌لرده‌کی خطاب ایسه بر چوق آیتلرده عمومیدر (واللیل اذا یغشی) سوره‌سنده اولدیغی کبی .

مصر مفتیسی مرحوم شیخ محمد عبده

محمد عاکف

مناقب سنیه

— مابعد —

یالها منة لقد ضوعف الاجـ

ـر علیها من جنسها والجزاء

بو ارضاع نه عظیم منت ولطف که بو لطف جنسندن اوله‌رق حلیمه اوزرینه اجر ومکافات مضاعف قلندی . حلیمهٔ سعدیه‌نك امید وار اولدیغی بر مقابل دنیوی اولمقسزین رسول اکرمی ارضاع ایتمسی نزد باریده امان نه‌قدر شایان قبول بر لطف ایمش که بو لطفنه ینه کندی جنسندن اوله‌رق قات قات اجر ومکافاتلر احسان اولندی. اویله بر سال قحط وغلاده قیونلر زبون ایکن سمیردیلر ، بر قطره سود ویرمز ایکن مبذولاً سوت ویردیلر ، دها بو قبیل نیجه نعمت ومکافاتلر ایله تلطیف اولندی. حلیمه حضرتلرینك او نوزاد محترمی ارضاع ایلمسی نزد الهیده پك مبجل بر لطف اولمیه ایدی حقنده بویله پیاپی عنایات الهیه پرتو انداز ظهور اولماز ایدی.

بیان اعراب ولغات

[یالها] ده [یاء] حرف ندا ولام مفتوحدر . [ها] منادی وارضاعه راجع تأنیثی [فعله] تأویلی ایله‌در. ندا انجق عاقله ویا عاقل منزله‌سنه تنزیل اولنان شیئه اولوب ارضاع ایسه بو قبیلدن اولمدیغنه مبنی بوراده ندا حقیقی اوزره مستعمل دکلدر، تعجب ایچوندر . عرب برشیئی استعظام ایلدیکی وقت اکا علی سبیل التعجب ندا ایدر ، کویا عظمتنه مبنی کندوسندن تعجب اولنان شی منادای سامع وعاقله تشبیه ایدلمش اولیور. ناظم حضرتلریده حلیمهٔ سعدیه‌نك

او در یتیمی ارضاع ایلسی بوزندن نائل اولدیغی الطاف جلیله‌یه نظر ایدرك او ارضاعی استعظام ایلش وحیرت وتعجبندن ناشی نفس ارضاعه ندا ایتمشدر. [منةً] تمییز اولمق اوزره منصوب وبوراده نعمت ولطف معناسنه‌در. [لقد]ده لام مابعدنده‌کی جمله‌نك مضمونی تأکید ایچوندر. [ضوعف] مضاعفه‌دن ماضیٔ مجهول. مضاعفه: برشی اوزرینه برمثلی ویاامثالنی زیاده قلمقده‌در. [الاجر] نائب فاعل. [والجزاء] انك اوزرینه عطف ردیف طریقیله معطوف. اجر: بر شیئك عوض ومکافاتنه دینور. بوراده [جزاء] ایله مراد اولان معنی ده بودر. [علیها]ده ضمیر حلیمه‌یه راجعدر. شوحالده [علی] معنای اصلیسی اولان استعلا ایچوندر ویاخود ضمیر منته راجعدر. بوتقدیرجه [علی] تعلیل ایچوندر [من جنسها] ضوعفدن حال وضمیر منته راجع.

واذا سخر الاله اناساً
لسعید فانهم سعداء

حلیمهٔ سعدیه حقنده ذکر اولنان نعم والطافك رایکان بیورلمسی جناب حق انی رسول اکرم افندمزك ارضاعی کبی برفعل جمیله موفق قلمسندن وبوده حلیمه‌نك سبق سعادتندن نشأت ایلش اولمغله ناظم حضرتلری دیورکه: الله ناسی برسعیده مسخر قلدقده انلرده سعیددرلر. جناب حق انسانلری برسعید ومبارکك محبت وخدمتنه مسخر وموفق قلدقده او محبت وخدمت سببیله انلرده سعید وفرخنده اولورلر، چونکه او سعیدك یمن وسعادتی محب وخادملرینه‌ده شامل اولور. اثرده «المرء مع من احب من الاکابر وان لم یعمل بعملهم» دیه وارد اولمشدر مآل شریفی: کشی سودیکی اکابر ایله برابردر. هرنقدر انلرك عملی ایله عمل ایتمسه‌ده — دیمکدر. ینه اثرده «الارواح جنود مجندة فما تعارف منها أتلف وماتنا کر منها اختلف» دیه ورود ایتمشدر. مآلی: ارواح جموع مجتمعه وانواع مختلفه اولوب بونلردن عالم ارواحده طباعی بربرینه توافق ایدنلری عالم اشباحه دخول ایلدکلرنده ائتلاف ایتدیلر وعالم ارواحده طباعی بربرینه توافق ایتمیانلری عالم اشباحه دخوللرنده اختلاف ونفرت اوزره اولدیلر دیمکدر. امابونك خلافنه اوله‌رق صالحك طالحه وبالعکس طالحك صالحه محبتی کبی بعضاً مشهود اولان احوال یاطالحده صالحك صفاتنه موافق بر صفت جمیله ویاخود صالحده طالحك صفات خبیثه‌سنه موافق بر صفت خبیثه بولنمق صورتیله بینلرنده لابد بر جهت جامعه اولمسندن نشأت ایدر ومحضا بوندن طولاییدرکه بعضاً صالح وطالح اراسنده انس ومحبت حاصل اولور. روایت اولنورکه صلحادن برذات ملحدلردن برینی سودیکی جهتله عجبا کندیسنده ملحدك صفاتنه موافق برصفت‌می وار دیه اندیشه ایتمی اوزرینه جناب حق او ملحدده حب آل بیت صفت جمیله‌سی بولندیغنه او صالحی مطلع قلدی‌که بوصفت جمیله او صالحك صفاتنه موافق ایدی. حلیمه حضرتلریله زوجنك واولادینك بالوجوه سعادتلری تحقق ایتدی، اعظم سعادتلری اولمق اوزره شرف اسلام ایله مشرف اولمق بختیارلغنده نائل اولدیلر قطعهٔ آتیه‌ده حلیمهٔ سعدیه‌نك نائل اولدیغی سعادته وبوسعادتك بتون بنی سعد قبیله‌سی افرادینه عام وشامل اولدیغنه اشارت اولنمشدر:

لقد بلغت بالهاشمی حلیمة مقاماً علا فی ذروة العز والمجد [۱]
وزارت مواشیها واخصب ربعها وقد عم هذا السعد کل بنی سعد

ناظم حضرتلرینك حاویٔ حکمت وموعظه اولان بوبیتنه علماء بدیع نزدنده «کلام جامع» اطلاق اولنور. کلام جامع: برحکمتی ویا موعظه‌یی ویا بوکبی مثل سائر مجراسنه جاری حقائقدن برینی آز بر کله ایله مشتمل اولان سوزدر. ابوالطیب المتنبی‌نك شو سوزی کبی:

واذا کانت النفوس کباراً تعبت فی مرادها الاجسام

جمله‌نده «جوامع الکلم» دینور. ناظم قدس سره حضرتلرینك سوزلرنده کلام جامع پك چوقدر.

بیان اعراب ولغات

[سخر] تسخیردن ماضی. تسخیر: رام ومنقاد ایلك ویاخود موفق قلمق معناسنه‌در [اناساً] انسانك جمعی‌در وناس معناسنه‌در، ناس اناسك مخففیدر [لسعید] لفظی [لمحبة سعید وخدمته] تقدیرنده‌در. [فانهم]ده [فاء] جوابیه‌در که شرط جزا واقع اولان جمله‌نك اولنده بولنور: «ان تعذبهم فانهم عبادك وان تغفر لهم فانك انت العزیز الحکیم» نظم جلیلنده اولدیغی کبی [سعداء] سعیدك جمعی‌در.

برکت زاده اسماعیل حقی

---

[۱] بحر طویلدندر ومآلی حلیمهٔ سعدیه نبی هاشمی‌نك خدمتی سببیله ذروهٔ عز ومجده یوکسلمش برمقامه واصل اولدی، مواشیسی ارتدی، منزلنده اسباب تعیش بوللاندی، نائل اولدیغی بوسعادت منسوب اولدیغی بتون بنی سعد قبیله‌سنه عام وشامل اولدی دیمکدر.

اجتهاده دائر

اجتهاد حنبلیه:

امام احمد بن حنبل حضرتلری اهل سنت وآثارك طریقنده اصول وقواعد اعتباریله آیروجه بر تجدد ارائه ایتمدی ایسه‌ده بوطریقك ترقی وتکاملی خصوصنده پك بیوك یاردمی اولمشدر. آثار وسننك جمع وتتبعی اوغورنده وطنی اولان بغداددن کوفه، بصره، مکه، مدینه، یمن، شام، جزیره ... یه قدر سیروسیاحت ایتمشدر. جناب الله کندوسنه بیکلرجه حدیثی حفظ ایده‌بیله‌جك قدر کنیش برقوهٔ حافظه احسان ایلمشیدی.

حضرت امام اسلاف کرامدن توارث طریقیله تلقی ایتدیکی اصول وقواعد متفرقه‌یی تمامیله قبول ایتمکله برابر آنلری بولندقلری مفهوم ومعنا داخلنده ایضاح ایده‌رك ثابت بر حاله افراغ ایتمشیدی.

صوکره بتون مسائل فرعیهٔ فقهیه‌یی شو اصول ثابته‌یه ارجاع ومذاهب سابقه‌نك بعض نقاط مخالفه‌سنی اصولی دائره‌سنده تنقید ایلدی.

امام احمد بن حنبل حضرتلری فتاویسنی بش اصل اوزرینه بنا ایدییوردی:

۱ — نصوص. بر مسئله حقنده کتاب وسنتدن بری موجود بولنورسه مطلقا اوکا تمسك ایدر. خلافنده وقوعه کلن قوله — کرك صحابی‌یه، کرك تابعی‌یه منسوب اولسون — ذره قدر عطف اهمیت ایتمزدی.

اولجه ذکر ایدیلن فاطمه بنت قیسك ، عمار بن یاسرك نفقـه وجنبك تیممی حقنـده روایت ایتدکاری حدیثلره حضرت عمرك مخـالفتی ثابت اولدیغی حالده ، احمد بن حنبل حضرتلری اونلری قبول ایدییوردی .

علی ، عثمان ، طلحه ، ابی بن کعب ، ابی ایوب رضی الله عنهم حضراتی اکسالدن طولایی غسل واجب اولمدیغنه قائل اولیورلردی. حضرت عائشـه بالعکس غسلك واجب اولدیغنه دائر حدیث روایت ایدیوردی . ابن حنبل حضرتلری بو خصوصـده ده سنت طرفنده قالدی ؛ اکسالدن طولایی غسلك واجب اولماسی طرفنی ترجیح ایتدی.

معاذ ومعـاویه رضی الله عنهما مسـلمك غیر مسلمدن میراث آله‌بیله‌جکنه قانع بولنیورلردی . حالبوکه امام احمد بونك خلافنده حدیث صحیحه تصادف ایتمش بولندیغندن مسلم وغیر مسلم بیننده مطلقا توارث مفقوددر ، دیوردی .

۲ — فتاوئ اصحاب . ـ بو مسئله حقنده اصحابك فتوی یاخود قولی بولنورسه حضرت امامده اونی قبول بیورر ؛ آرتق باشقه بر دلیل تحری ایتمکه لزوم حس ایتمزدی .

۳ — اصحاب کرام اختلاف ایدرلرسه نصوصه اك قریب اولانی ترجیح ایلردی . بو ، معلوم اولمازسه هیچ بر طرفی ترجیح ایتمه‌دن وقوعه کلن اختلافی بیان بیوررلردی .

٤ — احادیث مرسله واحادیث ضعیفه . ـ ردلرینی موجب بر شی بولنمدقجه بونلری قیاسه تقدیم ایلردی .

٥ — قیاس . ـ اولکی دورت اصوله ارجاع مسئله ممکن اولمادیغی صورتده بالضروره قیاسه مراجعت ایدیوردی .

اشته امام احمد بن حنبل حضرتلرینك بتون اصـول اجتهادی شو بش ماده‌یه رجوع ایدر. فقه حنبلینك بتون قواعد کلیه وفروعات عملیه‌سی شو اصول دائره‌سنده جریان ایلر ، قطعیاً خارجه چیقماز .

ظاهره باقیلیرسه امام ابو حنیفه ، امام مالك ، امام احمد بن حنبل حضراتی بیننده اختلاف وقوعه کلمه‌مك ایجـاب ایدردی . چونکه شو اصول خمسه ائمهٔ ثلاثه‌دن هپسنجه معتبردر . امام شـافعی ایسه ایکنجی ، اوچنجی اصـولی رأسـاً قبول ایتمه‌یور ؛ دردنجیده دخی احادیث مرسله ، پك صیقی بعض شروط داخلنده قبولنه مظهر اوله‌بیلیور. بناءً علیه مذهب حنبلی ایله مذهب شافعی بیننده کنیش بر آچیقلق بولنمق لازم کلیردی ..

حالبوکه تفتیش وتتبع بو ملاحظه‌نك تام عکسنی ارائه ایدییور : یك دیکرینه اك زیاده اوزاق اولانلردن برنجیسی مذهب حنفی ایله مذهب حنبلیدر . ایکنجیسی مذهب مالکی ایله مذهب حنبلیدر. حنبلی ایله شـافعی اوچنجی درجـه‌ده قالیر ؛ بنـاءً علیه بونلر یك دیکرینه اك یقین اولان مذهبلردر .

نصوص ، مذاهب اربعه‌جه برنجی مرجعدر . هیچ بر مذهب اربابی نص موجود بولندیغی صورتده باشقه بر دلیل آرامز . فقط نصوصه اولان نظرلر متفاوتدر : حنفیلرك نصوصه اولان دقتلری پك اینجه‌در ؛ معانیسنی تحلیل ایده‌رك غوامضه انفاذ نظر خصوصنده پك عالی بر مقام اشغال ایدرلر . بو جهتدن آنلره رقابت ممکن اوله‌ماز . لکن سنتك نصوص صرمسنه کچیریله بیلمسی ایچـون خیلی تقیداته تابع بولندیرلمسی ایجاب ایدیور. حنبلیلرجه احادیث صحیحه‌دن معدود بر حدیثك حنفیلرجه بعضاً احادیث ضعیفه صرمسـنه بیله کچه‌مدیکی کورولیور . اشـته باخصوص شو کبی احوال ایکی مذهبی خیلیدن خیلی‌یه تبعید ایدییور : حتی حنبلیلرك حنفیلره قارشـو بعض طعن وتشنیعلرینی دعوت ایتدیکی بیله مشهود اولیور .

نصوصده الفاظ ومعانینك اشـتراکی عموم وخصـوص ، افراد وترکیب ، حقیقت ومجاز ... هپ برر منشـأ اختلافدر . ناسـخ ومنسوخلر حقنده وقوعه کلن اختلافلرده سـائر عواملك ایجـاب ایتدیردیکی آچیقلغه انضمام ایدیور. مذاهبك آراسی آچیلدقجه آچیلیور...

حنفیلر بر مسـئله‌یه دائر تتبعـاتلری نتیجه‌سـنده نصوص معتبره موجود بولنمادیغنه قانع اولدقدن صوکره بالطبع اجتهاده وقیاسه مراجعت ایدیورلردی . حالبوکه مذاهب سائره‌جه ، بالخصوص روایت ونقل بابنده خیلی واسع بر یول تعقیب ایدن حنبلیلرجه او مسـئله منصوص بولندیغندن حنفیلر محل نصـده قیاس ورأیه مراجعت ایتمکله اتهـام اولنیورلردی . فقط بتون بو آچیقلغه رغماً حنفیلر ، حنبلیلر، مالکیلر بیننده نتیجه اعتباریله اختلافات فعلیه شافعیلره نسبةً آزدر . مالکیلر ، شـافعیلر ، حنبلیلر بیننده اختلافات فرعیه خیلی وسـعتله موجود بولندیغی حالده امام احمد بن حنبل حضرتلری ، اصحابنك علمای مالکی وشافعیدن استفتا ایده‌بیلمه‌لرینه مساعده بیوردیغی روایت اولنیور. آکلاشـلیورکه آراده‌کی شـو آچیقلق ، آنجق اختلافات فرعیه‌دن، آنجق بعض اصولجه اختلافاتدن نشئت ایتمه‌یور .

فی الواقع امام ابو حنیفه ، امام ابویوسـف ، امام محمد ، امام زفر . . . حضراتی آراسنده‌ده اصـولجه ، فروعجه اختلافات یوق دکل . بونکله برابر هپسی بردن مذهب واحده نسـبت اولنیورلر . بینلرنده کوزه‌چارپه‌جق درجه‌ده بر ائتلاف موجوددر؛ یك دیکرلرینه قارشو طعن وتشنیع ایتدکلری‌ده کورولمه‌یور .

اشته بتون بو ملاحظه‌لردن طولایی ، شـو اختلافاتك دخی آز چوق تأثیرینی تسلیم ایتمکله برابر آچیقلق حادثه‌سنك اسباب جدیه‌سنی باشقه جهتلردن آرامق لازم کلدیکی شبهه‌سزدر .

بالاده عرض ایدیلدیکی وجهله مالکیلر ، شـافعیلر ، حنبلیلر هپسی بر سلسله‌دن آیریلمش ؛ روحلری مسلکلری اساساً واحددر . مالکیلر سلسله‌نك بدایت ، شافعیلر وسطه ، حنبلیلر نهایت نقطه‌لرنده تشعب ایتمشـلردر . بناءً علیه بو مذهبلر آراسنده ذاتاً بر مناسـبت عرقیه موجوددر . بینلرنده اصـولجه ، فروعجه بعض اختـلافات وارمش ؛ اولسون بأس یوق . . چونکه مسلکاً متحددرلر . نصلکه

عراقیلر بیننده‌ده شو اختلاف یوق دکل؛ فقط هپسنك مذهب حنفیده اجتماع ایتمه‌لرینه مانع اولمه‌یور .

بو حالده اولجه عرض ایدیلدیکی وجهله بالعموم فقهاء و مجتهدین ایکی مرکزه منسوب اولیورلرکه : عراق مکتب فقهیسی ، حجاز مکتب فقهیسی‌در .

برنجی مکتبه منسوب اولان مذاهب مشهوره : مذهب حنفی ، مذهب اعمشی، مذهب شعبی ، مذهب حسن بصری، مذهب مزنی ، مذهب امامی ، مذهب زیدی ، مذهب اباضی . .

ایکنجی مکتبه منسوب اولانلر : مذهب مالکی ، مذهب شافعی مذهب حنبلی ، مذهب راهویه‌وی، مذهب خزیمی . . .

شبهه‌سزدرکه مذاهبك شو صورتله تصنیفی فروعات و قواعد فقهیه‌جه اتحاد ایده‌رك «عراقی» و «حجازی» اولمق اوزره ایکی تشکیل ایتمه‌لری اعتباریله دکلدر . بلکه بتون شو مذاهبك روحی تشکیل ایدن ایکی اصول اجتهاد مشهود اولیور ، که مذاهب طبیعتلریله یك دیکرندن آیریله‌رق ایکی سلسله، ارائه ایتمه‌لرینه سببیت ویریور .

عراقیلر کندی اصول اربعه‌لری دائره‌سنده احکام شرعیه‌نك استخراج واستنباطی ایچون بذل مساعی؛ فقه اسلامك توسیع و تأسیسنه سعی وغیرت ایدیورلردی . بو صورتله مکمل برفقه میدانه کلدی . اشته عراقیلرجه اجتهاد :

« *توسیع احکام و تأسیس فقه اسلام ایچون قانونك مخصوص دائره‌سنده ادلۀ اربعه‌دن استمداد ایتمکدر .* »

حجازیلر استخراج واستنباط احکام ایتمکدن زیاده، احکام جلیلۀ موجوده‌یی اصول خمسه‌یه تطبیق ایتمکه صرف مساعی ایدیورلردی . اشته بو تطبیقات ایکی بوجق عصره قریب اوزون برزمان ظرفنده.... نهایت امام احمد بن حنبل حضرتلرینك سعی مدید فوق العاده‌لریله ختامه ایردی . بناءً علیه حجازیلرجه اجتهاد :

« *احکام شرعیه، فروعات فقهیه‌نك اصول خمسه‌یه تطبیق و توفیقی ایچون قوانین مخصوصه دائره‌سنده تتبعات رجعیه‌ده بولنمقدن عبارتدر .* »

کورولیورکه ایکی مکتبك روح و اساسلرینی تشکیل ایدن او ایکی اجتهاد ، مفهومجه حقیقتجه یك دیکرلرینه مبایندرلر. علت غائیه‌لرنده‌ده مباینت یوق دکل : بریسی تأسیس و توسیع احکام ایچون، اوته‌کیسی احکامك عندالشرع معتبر ومعتد بها اولماسی ایچون اجتهاد ایدیور .

اشته بو مکتبلر آراسنده اولان بتون آچیقلق هر ایکی طرفه مخصوص یك دیکرینه مقابل ایکی نوع اجتهادك قبول اولنمه‌سی نقطه‌سنه رجوع ایدر .

بو ایکی مکتب آراسنده اولان مختلفاتده تتبعات رجعیه نتیجه‌سنده مظهر قبول اولمیان ویاخود باشقه بر صورتله تظاهر ایدن مسائلدن عبارت اولیور . حتی اکثریت اوزره حنبلیلر ایله شافعیلر ومالکیلرك بینلرنده وقوعه کلن اختلافاتده شو قبیلدندر .

اوت ، بو آچیقلغك عرض ایتدیکمز کبی ایکی نوع اجتهاده رجوع ایتمه‌سی بو ایکی سلسله‌نك، بو ایکی مکتبك ابتدای تأسسلرنده — مثلا دور مالکیده — مبهمیته خیلی بوغولمش ، ماهتابده برکولکه کبی خفی بر حالده کوریلیوردی. فقط دور شافعیده بو ابهام بوخفا خیلی آزالدی . دور حنبلیده ایسه تماماً زائل اولمش ایدی. چونکه بو طریق ، سلسلۀ حجازیه تأسس ایتدیکی کبی قالمادی؛ ترقی ، تکامله طوغرو یورودی . بالتدریج ایلرله‌یه‌رك دور حنبلیده منتهاسنه واصل اولمشیدی . اشته بوزمان آراده اولان آچیقلغك هانکی نقطه‌دن نشئت ایتمش اولدیغی بتون وضوحیله میدان علنیته چیقمش ایدی .

بتون بونلره رغماً حقیقت حال نظر ملاحظه‌یه آلینیرسه ایکی مکتب آره‌سنده اولان آچیقلقك یك ظاهری ، یك صوری برشی اولدیغی آکلاشلیور. زیرا بو آچیقلق وسائط، اصول ، مسلکلر بیننده اولان براختلافدن عبارت اولوب نتیجه اعتباریله هپسی متحد برغایۀ املده ، نقطۀ واحده‌ده برلشیرلر . اوت ، یوللر باشقه ، فقط هدف واحد . بریسی تأسیس و توسیع احکام ایچون چالیشیور ، اوته‌کیسی او احکامك شرعاً معتد بها اولوب اولمادیغنی میدانه قویمق ایچون تتبعات رجعیه طریقیله نظر تفتیش ومعاینه‌دن کچیریور . مکتبلر آراسنده آچیقلغی موجب ایریلقلر اشته بوقدر چوق برشیدن عبارتدر.. آراده باشقه هیچ برشی یوقدر .

[صوکی وار] . قزانلی حلیم ثابت

نظم اشعار

حقنده ویقتور هوغونك برمطالعه‌سی

نظم اشعار ؛ تفکر ، الهام دنیلن ایکی حالت عقلیه نتیجه‌سیدر. تفکر برملکه ، برقدرت ؛ الهام موهبۀ مخصوصۀ فطرتدر .

انسانلرك کافه‌سی بردرجه‌یه قدر خاصۀ تفکره مالك اوله بیلیرلر، فقط یك ازکیمسه‌لر نصیبه‌دار الهامدر .

تفکرده عقل اجرای تأثیر ایدر ، الهامده مطاوعت . زیرا بری انسانك ذاتنده رونما ، دیکری موهبۀ عالم بالادر . بزه بوقوتی بخش ایدن ، بزدن دها قوتلیدر. عقلك بو ایکی خاصه‌سی شاعرك قابلنده یکدیکرینه صورت قویه‌ده مربوط اولدیغی حالده متجلی‌در .

بعض اصحاب وجدوحالك عبادات وطاعات ایله جلب استغراق ایتلری قبیلندن اوله‌رق ، شاعرده تفکریله الهامی دعوت ایدر .

پری دلارای نظمك رفع نقاب احتجاب ایتمسی، شاعرك سکون، سکوت وجمعیت خاطرله موجودیت مادیه‌سندن تجرد ایتسنه وابسته اولدیغی کبی . برعالم نوین دیکر صورتنده تجلی ایدن بوعالم داخلیدن تماميله مستفید اولمسی‌ده عالم خارجیله قطع علاقه ایتسنه متوقفدر . عالم مادی نه‌زمان شاعرك نظرندن نهان اولورسه، عالم فکر وخیال اوزمان پیرایه‌ساز ساحۀ بروز اولور . شعرایه خاص اولان تأثر وهیجان طبیعت عامه‌نك فوقنده برعلویت مبجله‌یی حائزدر .

قلب اول باول ، حیاتك ایجاباتندن اولان مشاغل سفلیه‌دن تصفیه ایدلدکجه سنوحات ایچون امکان متصور دکلدر . زیرا فکر ، اوزرنده‌کی بارعلایقی آتمه‌دن عالم بالایه برکشای اعتلا اوله‌ماز . تاریخلری رموز

وسرائرله مشحون اولان قوم یهود معبدلرینك حین انشاسنده، سمادن نورالهی نازل اولسون دیه آتش یاقارلر ایدی .

آثار ادبیه‌نك بونقطهٔ نظردن تدقیق ومحاکمه‌سیله الفت ایدلمش اولیدی ، احتمال که انتقاد برشکل نوین اخذ ایدردی. نوع تفکراتی تعیین ، حقیقی برشاعرك یداختیارنده ایسه‌ده ماهیت الهاماتی تعیین قطعا دائرهٔ اقتداری داخلنده دکلدر .

شاعر علی‌الاکثر مکسـوب دکل ، موهوب اولان دهاسـنك حکمنه تابعدر . انسان شاعر اولمق حیثیله سویلدیکی برسوزه انسان اولمق اعتبـاریله بعضکره بیکانه قالیر . بوسـوز وهلهٔ اولی‌ده غریب کورینور ، فقط بلکه‌ده طوغریدر !

نه‌موطلی اوکیمسـه‌یه‌که دهاء دیمك اولان بوایکی قدرتی ذاتنده جمع ایتمش اوله . بویله برآدم هانکی عصرده ، هانکی مملکتده اولورسه اولسون ، ایستر فلاکت عائله‌ایچنده ، ایستر اختلال زماننده ـ یاخود بونلرك هیسندن زیاده تأسـفه شایان اولمق اوزره ـ بر دور لاقیدی وقدرناشناسیده ظهور ایتمش بولونسون ، استقبالندن امین اوملیدر . چونکه وقت مرهوننده ظهوری محقق اولان کزیدکان فطرتدندر . حال بشقه‌لرینك ایسه استقبال مطلقا اونکدر. اوزمان ، ارکج حلول ایدر . اوفطرت برکزیده‌ده ، افکارتدن غذاچین ، الهاماتیله ریان اولدیغی حالده شاعرك : ای معشر ناس ! ایشته نم خاورم، اورایه نصـب نکاه اعتبار ایدك ! مضمون علویت مکنوتی متضمن اولان سـوزنی صوت بلندایله تکرار ایده‌رك اوجم غفیرك ایچنده اثبـات وجود ایدر .

فرید

معهود تاریخ اسلامیته دائر

صراط مستقیم اداره‌خانه‌سنه :

افندم ، حسیات دینیه‌یی تحریك ایدن دوقتور (دوزی) نك تألیف ایدوب « عبداه جودت » نامنده برینك ترجه ایتدیکی (تاریخ اسلامیت) نام اثرك بر ردیه‌یه اولان احتیـاجنی درپیش تأمل ایده‌رك علمـای کرامه خطاباً بروجه‌آتی برقاچ سـوز قارالادم . موافق ایسـه صحایف جریده‌کزله نشری متوقف رأی عالیلریدر . ٦ کانون ثانی ، ۳۲۵

علما ومورخین اسلامیه‌یه

مخوف ، هولنـاك رؤیا ایله ممزوج بر اویقونك صباح هیجاننده بولونیوردم . بوتون مفکرات مدرکه‌می طوپلایور ، تعقل و تصـور ایدییورمکه ؛ کوردیکم بر رؤیا دکل، بلکه بر حقیقت ، بر حقیقت مدهشـه ، نه‌وت ! بر حقیقت مدهشـه وهول انکیزکه ؛ (۳۰۰) میلیونلق کتلهٔ معظمهٔ اسلامیتك مبنای اساسیسنی ، معتقدات قدسیهٔ دینیه‌سنك ارکان اصلیه‌سنی تا تملندن خراب وبرباد ایدییور . صوکره بوکا قارشی‌ده بوتون بوجماعت کثیره‌نك استنادکاه حیاتیه‌لری، محافظ معنویتلری اولان علمـا و مورخین اسلامیه‌ده سـکوت ایله وقت کچیشدیرییورلر .

افسوس ، صد هزار افسـوس ! که بر طرفدن ۱۳۰۰ کسـور سنه‌لك بر بنای متین اعتقاده بالطه‌لر اورولورکن ، دیکر طرفدن بو تخریبات وجدانسـوزه قارشی اختیار سـکوت ایله‌ین علمای کرام و بالخاصـه علوم مدونهٔ حاضره‌یی دینك مزایای علویه‌سـیله توحید اقتدارنده بولنان او فحول اسـلامه ، که اونلر بوکون قارشـیلرنده الندکی کسکین بالطه‌سیله قطعیاً ره عزمنده مانعه‌لر تصور ایتمکسزین ییقوب ، صـاووران بر دوقتور (دوزی) یه قارشی مدافعه لزوم عاجلنی حس ایتمیورلر .

دور استبدادده بولونمش اولسه ایدك ، احتمالکه بوکبی مدافعاتك عدم سربستیٔ مطبوعات دولاییسیله قابل اولامایه‌جغنی بیان اعتذارده سرد ایده‌بیلیرلردی . عجبا شیمدی نه معذرت کوستره‌بیلیرلر ؟

شیمدی‌اویله واسع برساحه، برساحهٔ مناقشه ومباحثه‌یه مالکزکه علم وعرفانندن ، ملیت ودیانتی ، محافظه خصوصنده رهبرلك ایتمکدن استنکاف ایدن مقتدرین مدخوللر صره‌سنه قید ایدیله‌بیلیر .

(دوزی) نك تتبعات تاریخیه‌سندن برقسمنی (تاریخ اسلامیت) نامی تحتنده تدوین ایتدیکنی کورن هر متحریٔ حقیقت قلبنـده بر حس جسـتجو پیدا اولویور . عجبا اجنبیلرك اسـلاملر حقنده‌کی تدقیقات تاریخیه‌لریله ، بزمکیلر آراسنده نه‌فرق وار ؟ دییور .

نهایت بو آرزویه تابع اولوبده اوتاریخی‌اوقویانلر کورویورلرکه ؛ اجدادیمزك قرن حاضره قدر بزه قیمتدار برهدیهٔ معنویه اولمق اوزره اتحاف ایله‌دکلری ره مستقیم‌دیانت پارچه‌لانیور، تملندن صارصیلیور.

اکرقاره ، اعتقاد تامه‌یه مالك وبالنسـبه‌ده تاریخه واقف ایسـه اونك عنـدنده بو روایات و اقوال پك اوقدر تأثیر ایده‌میـور . یا معاذ الله ! بوخصیصه‌دن محروم ایسه بردن بره فریفتهٔ فکر اجانب اوله‌رق طوتا کلدیکی طریق حقیقت انتمای دیانتی صـالیویرییور ، دها طوغریسی نظرنده بر حقیقت صـورتنده تجلی ایدن او اقوال مورخی احکام قدسیهٔ اسلامیه‌نك هر برینك مفسوخیتنی ، اصلسزلغنی اثبات ضمننده برر دلیل وشاهد مقامنده ایراد ایدییور .

ای علما ومورخین اسلامیه ! مقصد جلیلکز ملت اسـلامیه‌یی بویله کوزلریکز قارشوسـنده عمان بی پایان رفضیته سـوروکلنمش کورمك دکلدر ، دکلی ؟

سز بوکون راهبر اصحاب دین وایمان طانیلدقجه هرفردك سزدن برحق استیضاحی‌اولدیغی کبی بن‌ده اولمقدن بالاستفاده سزدن صمیمانه اسـترحام ایدییو مکه : (۸۰۰) صحیفه‌یی متجـاوز اولان اوتاریخه بلکه (۱۸۰۰) صحیفه‌لك بر جواب ، و ثائقه مبتنی ، اعتماده شـایان دلائل‌ایله موشح ومزین برجواب شافی‌ویرلسونده اوزمان شیمدی‌یه قدر احکام متینهٔ اساسیه‌سیله پایدار اولان بو دین جلیل اسلامك نام بلندی بوتون اجانبه وحتی بوکبی خصوصـاتده اجانبه تبعیت ضعف حسیله متحسس اولانلرده امداد ایدلمش اولسون .

الا ، بوسکوتکز نظر التهیده وانظار مسلمینده الی یوم‌القیامه باعث شین وحجالت اوله‌جقدر .

سلانیك : اوده‌مشلی

م . رفیق

قونفرانس

لسان عثمانی تدریساتی حقنده

(معارفك دعوتیله‌اسپارطه‌لی حق افندی طرفندن ٢٩ اغستوس ٣٢٤ تاریخنده اسکی مکتب حقوقده مکاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلمشدر .

خلاصه : ادات ـ مستقل اداتلر ـ غیر مستقل اداتلر ـ اسم تشکیلنه یارایان ادات ـ عربی وفارسی کلمه‌لردن یاپیلان تشکیلات ـ اسمی استعماله یارایان ادات ـ فعل تشکیلنه یاران ادات ـ فعلی‌تصریفه یارایان ادات ـ ... بقیه‌سی صوکره)

ادات ، اسم ایله فعلدن بوسبوتون فرقلیدر . چونکه اسم برشی کوسته‌ریر. فعل، هم برشی کوسته‌ریر هم‌ده‌بوشیئك زمانی وصاحبنی تضمن ایدر . ادات ایسه ، کندی باشنه ، کندی حسابنه برشی کوسته‌رمز ، آلت مثابه‌سنده قالارق اسم ایله‌فعله اوته‌بری میانجیلك وخدمتکارلق ایدر . بونی بیلیرز .

اداتلرك اسمه وفعله بویله‌جه خدمتکارلق ایتمه‌سنده‌اك اول‌کوزه چارپان برجهت وار . . بونلر خدمت ایتدکاری کله‌لره یا بیتیشه‌رك اونلرله برابر یورور . . یاکه بیتیشمیه‌رك اونلرك ایلریسنده کریسنده بولونور . نیته کیم (سودلك) ، (سودجی) ، (سودلی قهوه) سوزلرنده‌کی (لك ، جی ، لی) پارچه‌لری ، اتله طیرناق کبی یاپیشمه صورتنده ، اسمه بیتیشمشدر . کذلك (سودی) ، (سودجی‌یی) ، (سوده) ، (سودجی‌یه) سوزلرنده‌کی (ی، یی ، ه ، یه) پارچه‌لری، آیاق قابی کبی طاقیلمه صورتنده ، اسمه بیتیشمشدر . وکذا (سود ایچیلدی) ، (ایچه‌جکم) سوزلرنده‌کی (ی ل) و (دی، ه جك)، و(م) پارچه‌لری ، یاپیشمه وطاقیلمه صورتیله ، فعله بیتیشمشدر. اما (اشتها ایله ایچدم) ، (صحت ایچون ایچدم) ، (فائده‌سندن ناشی ایچدم) ، (صوکبی ایچدم) ، (سودی‌ده ایچدم ؛ صوبی‌ده) ، (ایچرم‌ده ، ایچمم‌ده) ، (هم ایچرم، هم ایچمم)، (نه‌ایچرم،نه‌ایچمم)، (یاایچرم، یاخود ایچمم) ، (یمکدن اول ایچرم) ، (آرتیق ایچرم) ، (ایركن ایچرم) ، (یازین ایچرم) ، (صباحلایین ایچرم) ، (چوق ایچرم) ، (قاینانجه ایچرم)، (سوه‌رك ایچرم)، (سوه سوه ایچرم) سوزلرنده‌کی (ایله ، ایچون، دن ناشی، کبی، ده، هم، نه ، یا ، یاخود، دن اول ، ایركن ، یازین ، صباحلایین ، چوق ، قاینانجه، سوه‌رك ، سوه‌سوه) کله‌لری اسمه وفعله بیتیشمه‌مش ، اونلرك یاننده کولکه کبی قالمشدر.

بومثاللره ، بومثاللرده‌کی حاللره نظراً ادات ، اك ابتدا ایکی‌قسم: برقسمی متصل وغیر مستقل ، برقسمی منفصل ومستقل. متصل‌وغیر مستقل اداتلر هم قیریتی وهم اویوتی حالنده‌در .. منفصل ومستقل اداتلر ایسه کندی باشنه ایش کوره‌مسه واویوتی حالنده بولونسه‌ده قیریتی حالنده دکلدر .

مستقل نوعدن اولان اداتلرك (ایله، سببیله ، حسبیله ، ایچون، دن ناشی ، ه مبنی ، کبی ، ده ، دخی ، حتی ، ایسه ، ایسه‌ده ، شاید ، اکر ، کرچه ، صوکره ، باشقه ، کاه، بعضی، بلکه ، چونکه، باری، زیرا ، بیله ، حتی ، ایشته ، آرتیق. دائما ، اصلا، فقط، همان، مکر، فلان فلان کبی‌خیلی افرادی وار. بونلردن باشقه (بناءً‌علیه، بنابرین، ازجمله، لاجل ، بالاختیار، بلااختیار ، بالصحة والعافیه، مع‌التأسف، علی‌العاده، بروجه‌بالا ، علی‌وجه‌التفصیل، حقیقةً ،رغماً) وسائره کبی شیلرده بوزمره‌دن .. حتی بزم قواعدجیلره کوره ، (اوت ، خایر ، های های ، آه ، اوخ ، ایواه ، حیفا ، واه ، الحذر، زنهار، هایدی) کبی ندالر وبوقوتده‌کی کله‌لرده بونلرله برابر .

سوز ایچنده معنالری تعدیل وتتمیم ایتمك یولنده ایش کورن بونوع مفرد ومرکب کله‌لر ، خدمت ایتدکلری کله‌لره علی‌العاده حاللرده تقدم ایدر . بونلر اونلرك مفعولی اولور، ظرفی اولور، حالی وسائره‌سی اولور . (آه) ، (ایواه) کبی ندالر ایسه معناجه‌ده‌مستقلدر.. یاننده بولوندقلری کله‌لرك تابعی‌ده دکلدر . بونلرك هربری باشلی باشنه برجمله‌در. بوسببله بونلری قورو برر ادات صایمق پك دوغرو دکلدر .

(مستقل ادات) نامیله تلقی ایتدیکمز بونوع‌کله‌لری تحلیل‌ایتمك غایت اوزون وکوج برایشدر. بونلری بوقدرله بیراقمق چاره‌سزدر. بونلری بوقدرله بیراقوب دیکر قسمه کله‌لم .

اصل ادات ، لفظی مستقل اولمایان اداتلردر . چونکه یالکز بونلر قیریتی حالنده‌در ، آلت مثابه‌سنده‌در . بونوع اداتلر ، یا اسمه خدمت ایدر ، یافعله .. یااعماله یارار ، یااستعماله ... یعنی بونلر ، اسمه‌ده یاپیشیر ، فعله‌ده یاپیشیر.. بویاپیشمه ایله‌یاایکی برکله تشکل‌ایدر، یااولدن متشکل برکله مقصده کوره قوللانیلیر . خلاصه، بونلرله اسم تشکیل ایدیلیر ، تصرف ایدیلیر ، فعل تشکیل ایدیلیر ، تصریف ایدیلیر . بوصورتله اصل ادات دیه صایدیغمز بوصنف پك طبیعی دورت نوعه آیریلیر : اسم تشکیلنه یارایان ادات ، اسمی استعماله یارایان ادات ، فعل تشکیلنه یارایان ادات، فعلی استعماله یعنی تصریفه یارایان ادات ... بوتصنیف ، چوجوقلرك ذهننی یورمایاجق ساده برتصنیفدر . اونك ایچون بنده‌کز بونی ترجیح وترویج ایدیورم . بونلری صیرا ایله برر برر کوزدن کچیره‌لم ...

برنجی درجه‌ده، اسم‌تشکیلنه‌یارایان ادات... بونلر طاقیم‌طاقیم... برطاقیمی (لك، لق، جی، لی، سز، جك، جکز ، جق، جغز، جه، سی، مسی، مترك، متراق،ده‌ش، داش) کبی براسمله، برصفتدن‌باشقه‌بر کله تشکیلنه خدمت‌ایدر. (کومورلك) ، (اودونلق) ، (یشیللك)، (قارالق) ، (کومورجی)، (اودونلی)، (کومورسز)، (کوچجك)، (قصبه‌جق) ، (چوجوقجغز) ، (تورکجه) ، (بالسی) ، (پکمزمسی) ، (اکشیمترك) ، (صارمتراق) ، (یولداش) کبی . بونلرك بعضیلری پك ایشلك، بعضیلری قوللانیلماز حالده متروك ...

برطاقیمی(م ـ م ، ك ـ ك، ك ـ ی ، نك ـ سی، .. ـ ی، م ـ مز ، ك ـ کز ، لرك ـ لری ، لی ، ده ، دن) کبی بردن زیاده کله‌لری ترکیله برکله ایشی کوردورمکه خدمت ایدر . (بنم کتابم) ، (سنك کتابك) ، (اوطه‌نك قاپیسی) ، (طاغ باشی)، (اونباشی) ، (سودلی

قهوه) ، (طاغدهباغ) ، (آتدن قلعه) ، (باشدن‌قارا) کبی. بونلرده‌ده دورلو دورلو حاللر وار ... برطاقیمی (مك ، مق ، مکلك ، مقلق ، مه، ما، ش، یش، م، ل ، ن، ش ، ت ، در ، درت ، درتدر) کبی مصــدر نوعندن کلمه‌لره یارداقلق ایدر . (کورمك) ، (باقمق) ، (کورمکلك) ، (باقمقلق) ، (کورمه) ، (باقما) ، (کوروش) ، (باقیش) ، (کوروم) ، (باقیم) ، (کورولمك) ، (کوروتمك) ، (کوروشمك) ، (باقیشمق) ، (باقیتمق)،(باقدیرمق) وسائره کبی. بونلرده دورلودورلو... برطاقیمی(ی‌جی، وجی، ی‌نجی، ونجی، ن، ان ، ی‌ك ، وك ، ك ، ی‌ق ، وق ، اق ، کن ، قان ، غان ، اغان ، کین ، کون ، قین ، غین ، ج) کبی مشتق کلمه‌لردن یکی کلمه‌لرچیقماسنه واسطه‌اولور. (کوریجی) ، (کوروجی) ، (کوروینجی) ، (کورن)، (باقان) ، (کسیك)، (دوشوك)، (اورکك)، (قیریق)، (بوزوق)، (قورقاق) ، (دوکوشکن) ، (چالیشقان)، (آلینغان) ، (قاچاغان) . (کرکین)،(دوشکون) ، (شاشقین) ، (طارغین) ، (کوجلج) کبی. بونلرك ایچنده پك چوق شیلر، آرالرنده پك چوق باشقه‌لقلر وار .

اسملری جمع حالنه کتیرن (لر) طاقیمنیده بونوع اداتلردندر . (لر) اداتی بونلرك آرالرینه‌ده کیرر، صوکلرینه‌ده‌طاقیلیر. (سودلر)، (سودلکلر) ، (بنم کتابلرم) ، (اوطه‌لرك قاپیسی) ، (سودلی قهوه‌لر) ، (طاغ باشلری) ، (اونباشیلر) ، (طاغده باغلر) وسائره کبی . بونوع اداتلر ، بربرینــه تداخل‌ده ایدر . (سودسزلك) ، (سودلکسز)، (سودلکسزلك)، (سودسزلکدن)،(سودسزلکلرندن) کبی. صوك مثالده (سز ـ لك ـ لر ـ ی ـ دن) صورتنده بش ادات بربرینه تداخل ایدوب یوکلنمشدر .

اخطاره حاجت یوقدرکه یاپدیغمز ایش ، بونوعك شویله اوستنه وخاطره کلنلرینی سویله‌ییویرمکدن عبارتدر . یوقسه بونلرك داها پك چوق امثالی وپك چوق اینجه فرقلری واردر .

اسم بحثنده برآز سویله‌دیکمز وجه‌ایله ، عربی وفارسی کلمه‌لردن بودورلو تشکیلات یاپیلدیغی زمان تورکجه اداتلره بدل چوقلق فارسی اداتلره طوتونوب عربی قالبلره دوکولورلر .. فارسیدن (کاه ، ستان، زار ، سار ، لاخ ، کده) کبی مکان و زمان کوستەرن ، (ی ، ی ، مند ، یار ، ناك ، ور ، ین) کبی نسبت کوستەرن ، (ار ، کار ، کار ، کر ، بان ، وان ، وار ، ان) کبی فاعلیت کوستەرن ، (وار ، وش، آسا ، مانند ، سان) کبی تشبیه کوستەرن ، (دان) کبی آلت و (چه) کبی تصغیر کوســتەرن اداتلری آلوب (سحرکاه) ، (کذرکاه) ، (تابستان) ، (عربستان) ، (لاله‌زار) ، (سنکسار) ، (سنکلاخ)، (میکده) کبی ، (بغدادی) ، (دردمند) ، (هوشیار) وامثالی کبی (خریدار) ، (کامکار) (باغبان) و امثالی کبی ، (دیوانه وار) ، (ماهوش) ، (جنت آسا) وامثالی کبی ، (ریکدان) و (تاریخچه) کبی بیکلرجه سوسلی لغتلر ابداع ایدرلر . عربی کلمه‌لری (مفعل ، مفعل ، مفعال، فاعل ، مفعول ، فعال ، فعیل) کبی قالبلره دوکوب (مکتب) ، (منزل) ، مفتاح) ، (کاتب) ، (مکتوب) ، (غماز)، (حوین) کبی ککیشلکلر اختراع ایدرلر . کذلك مصدریت ایچون (ی) و (یت) اداتلریله (سپاهی) ، (هنروری) ، (جاهلیت) ، (آدمیت) کبی) تصرفلر یاپمق یولنــه کیدرلر . بزم (جه) یرنده فارسینك (انه) اداتیله (جاهلانه) ، (طفلانه) دیرلر .

نه یاپارلرسه‌یاپسینلر ، نه دیرلرسه دیسینلر ، بوراده دقت ایدیله‌جك نقطه شودر : بویله ملمع ، وسوسلی تعبیرلرك اعمالی لغتجی‌یه ولغته بیراقالی ، استعمالنده اعتدالی تجاوز ایتمه‌ملی .

❧

ایکنجی درجه‌ده اسمی استعماله یارایان.. ادات بونلراوته‌کیلردن داها آز وداها طوبلی .. مفعولیت اداتلری‌دیه طانیدیغمز (ی ، ی ، ه ، یه ، ده ، دن) پارچه‌لری بونوعك الك یوزده کرسته‌سی.. کذلك صفتلرك اوستنه کلن (اك ، یك) کلمه‌لری‌ده بونلردن.. کوردیکمز (لك ، جی ، لی ، سز ، جك ، جکسز ، جه)و(م ـ م ، ك ـ ك ، ك ـ ی م ـ مز ، ...)قبیلنیلریله ، استفهامه‌یارایان (می) اداتنك و(ایله ، ایچون ، اوزره) وسائره کبی مستقل واسطه‌لرك بوراده‌ده ایشلری وار . بوراده سوزی اوزاتمامق ایچون دیه‌بیلیرزکه برنجی درجه‌ده کورولن اداتلرله یکی کلمه‌لر میدانه کلیر ، بوکلمه‌لر لسـانك دمیرباش مالی اولارق مال دفترینه ، لغتنامه‌ســنه یازیلیر . ایکنجی درجه‌ده‌کیلرله بوحاضرلغتلر ســوز ایچنده آشــاغی یوقاری یوروتولوب قوللانیلیر . بونلردن استفاده ایدیلیر .

سوزی قیصه کسه‌لم . . فقط (می) اداتی حقنده بومناسـبت اوزرینه بر مثالله نظرلری جلب ایتمه‌مك حقسزلقدر . چونکه سوز ایچنده شبهه‌لی کورولوب‌ده آکلانمق ایستەنن نقطه‌یه قولایجــه پارماق باصدیریلیویرن بو مبارك اداتك قوللانیشی ظن اولونورکه لسانمزه ویرکی برشیدر . مثلا (ازمیردن برادردن بایرامده پوسته‌ایله مکتوب آلمق) کبی بر ســوزی (ازمیردنمی برادردن بایرامده پوســته ایله مکتوب آلدیکز ؟) ، (ازمیردن برادردنمی بایرامده پوســته ایله مکتوب آلدیکز ؟) ، (ازمیردن برادردن ، بایرامده‌می پوسته ایله مکتوب آلدیکز ؟) ، (ازمیردن برادردن بایرامده پوســته ایله‌می مکتوب آلدیکز ؟) ، (ازمیردن برادردن بایرامده پوســته ایله مکتوبمی آلدیکز ؟) ، (ازمیردن برادردن بایرامده پوســته ایله مکتوب آلدیکزمی ؟) صورتنده بو ادات ســایه‌سنده هرشــبهه‌لی نقطه‌سندن دیدیکله‌مك نه نازنین بر قولایلقدر !

اوچنجی درجه‌ده فعلك تشــکیلنه یارایان ادات . . . بونلرده طاقیم طاقیم . . بر طاقیمی (ل ، ن ، ش ، ت ، در ، درت ، درتدر) کبی بر نظردن فعله ، برنظردن مصدره عائد.. بر طاقیمی (ی‌جی ، ی‌نجی ، ی‌نجی ، ن ، ان) وسائره کبی کذلك بر جهتدن فعله ، دیکر جهتدن مشتق اسملره وصفتلره عائد.. برطاقیمی (دی ، مش ر ، ار ، یر ، ور ، مجك ، اجق ، ه ، مه‌لی ، مالی ، سه ، سین ، سون)و (وب ، یوب ، ملی ، یه‌لی ، یالی ، ی‌نجه ، ینجه ، دکجه ، دیجه ، دکده ، دقده ، دیکی ، دیغی) وســائره کبی صرف فعــل تشکیلنه خادم . البته بونلردده بر چوق ایش وار .

دوردنجی درجه‌ده فعلك تصريفنه يارايان ادات ... بونلر اسمك استعمالنه يارايان اداتلره تقابل ايديور كبی : . صانكه فعل صيغه‌لری بونوع اداتلرله استعمال يولنه كيرييور. شوفرقله‌كه بونلرده اسملری ايشله‌تن اداتلردن فضله حكم واسناد قوتی‌ده وار. بوده بونلرك فعل جوهريدن روح آلماسندن ايلری كليور .

فعل بحثنده آشاغی يوقاری دورت بش شكل ايچنده بولديغمز (ضمير فعلی) لر ايشته بونوع اداتلردن عبارتدر . واقعا ضميرلره (ادات) ديمك عادت دكلسه‌ده، بونلرك قرينتی شكلنده قالان بونوعنه او نظرله باقق يا كايش برشی دكلدر .

اوجندن طوتوب چكدكجه چوراب كبی سوكولان ادات بحثی‌ده بوراده كسوب آرتيق مقصدی اجماله باشلايورز .

بقيه‌سی كله‌جك هفته

مباحثات

طشره‌لرده خطبه وخطيبلر

بروقتدنبری محترم صراط مستقيم غزته‌سنك ستونلرينی رونقدار ايدن خطبه‌لر مسئله‌سی اكثر يرلرده اصلاحنه برسبب حسنه اولديغی موثوقاً خبر آليورز . فقط بو اصلاح، مسائل شرعيه‌يه وقوفی اولان بعض خطيب افنديلر طرفندن اجرا اولنديغی سويله‌نيور . طشره‌لرده ايسه خطيبلر و كرك خطبه‌لر اوقدر چيغرندن چيقمش‌كه بو مبجل وظيفه برطاقم نا اهللر يدلرينه كچمش ، اويله غلط عباره‌لر ، دورلو دورلو تغنی وصدالر ايله قرائت اولنان خطبه‌لری استماع ايتدكجه انسان دوچار تأسف اوليور! بووظيفهٔ مقدسه‌نك ايفاسنه مأمور ايديلان كيمسه‌لرده بر قابليت وجدانيه اولسه‌ده سامعينك تنفرينی جلب ايتمه‌سه‌لر... بو جهت ايسه كلياً مفقود . اولجه بووظيفهٔ مبجله‌يی ايفا ايدنلر سنه‌لرجه تحصيل كورمش ، كنديسی صنف بلاغتده بر ملكه كسب ايتمش ، سويلديكی سوزده بر تأثير حصوله كتيره‌جك طلاقته مالك كيمسه‌لر ايفا ايدرلرمش . عجبا اخلاقی بو مسلك علوی‌يی اخيراً بر طاقم احداث اولنان بدعتلردن محافظه ايده‌بيلديلرمی ؟ هيهات ! بو وظيفهٔ مقدسه اويله كيمسه‌لر النده قالدی‌كه اولكی روحانيته، اوحلاوت وشعاعاتنه بردنبره بر كسوف عارض اولدی . اونك تزيين و تنوير ايدوبده بتون اخلاق سيئه‌لری حال صلاحه ارجاع ايدن اوخطبه‌لر شمدی‌اويله برراده‌يه كلديكه همان لفظ دعادن عبارت قالدی. حالات سالفه‌سندن هيچ بر اثر حس ايدلميور ، ضياء حقيقت بدعتلر ايچنده بوغولوب كيديور . بو بدعتلر شمس حقيقتدن فيوضات الٰهيه‌نك قلوب مؤمنينه لمعاننه مانع اوليورلر . او مبارك وظيفه سوء استعمال اولنيور . خطيبك سوزی جماعت اوزرنده اجرای تأثير ايتميور . حلاوت اصليه‌سندن هيچ بر شی حس ايدلميور . بوقدر تأنی‌يه سبب ندر ؟ خطيبلرمی ، خطبه‌لرمی ؟ قباحت هانكی جهتده اولديغنی انسان ادراكدن عاجز قاليور. زمان سعادتده خطبه‌لر اوهفته ايچنده جريان ايدن شئون و احوالك بر معكس حقيقيسندن عبارت ايدی . بوحال بروقته قدر محافظه ايديله‌بيلدی . اهل اسلامك ترقيات فكريه و ماديه‌سنی تأمين ايچون خطيبلری اويانيق ذواتدن تعيين ايتمه‌ليلر . وظيفهٔ خطابتی ايفا ايدن ذاتك ترقيات فكريه‌سی جماعت اوزرنده فوق‌العاده آثارينی كوسترير . مملكتك امنيت استقبالی‌ده بوكا مربوطدر . جماعتی نه كبی شيلردن تحذير ، نه‌كبی شيلره تشويق ايتمك لازم كله‌جكنی تقدير ايتمك قولای برمسئله دكلدر .

خطيب اولان ذات مملكتك روحنه واحوال عالمه واقف اوللی‌در. سياست عالمدن ، احتياجات اجتماعيه‌مزدن بی‌خبر بولنان بر آدم امتی نه‌صورتله مستفيد وصلاحه دعوت ايده‌بيلير ؟ ابناء اسلامه اك مؤثر برصورتله خدمت ايتمه‌سی لازم كلن بومسلكك تنسيق عاجل ولازمدر. اصل شايان تأسف اولان جهتی حقيقت احوالك يقين وقته قدر مجهول قالماسيدر . زمانمز خطيبلرينك ايچنده اوصاف مذكوره ايله متصف اولانلر پك نادر . بريسنه او وظيفه‌نك اهلی اولمديغنی سويله‌مش اولسه‌ك « برات عاليشانمی تحقير ايديورسك ! » ديه فريادة باشلايور . خاطر ، التماس بليه‌سی بو جهتی‌ده بوزدی . اكثر خطيبلرك ناطقه‌لری پك محدود . حالبوكه افهام مرامدن عاجز اولان بر كيمسه وظيفهٔ خطابتی نصل ايفا ايده‌بيلير ؟ چونكه سوز قدر مؤثر ، سوز قدر حسيات قلبيه‌يی مصور بر ترجمان يوقدر . مادامكه خطبه وعظ ونصيحتدر ، اويله ايسه زمانه تابعدر . احوال عموميه‌يه مخصوص و منتظم خطبه‌لر ايراد اولنمه‌لی . بوده سوز واسطه‌سيله اوله‌بيلير . سوزی‌ده جماعتك عرفانته كوره سويله‌ملی . سوء تأثير وقوعه كتيره‌جك نصايح مملكتك خرابيتنه وامت اسلامك اخلاقلرينك بوزولمسنه سبب اوليور .

ادرميدلی بالجی زاده
حافظ محمد طاهر

فلسفهٔ حياتيه‌دن :

۸

تنسل بنفسه فرضيه‌سی

تنسل بنفسه دنيلان معروف نظريه فرضيهٔ ماديونك بر متممندن بشقه برشی دكلدر. بوفرضيه الڭبيوك برمشكل، برمعما اولان موجودات ذوی الحياتك منشیٔ مسئله‌سنی حل ايتمك مقصديله برلزوم قطعی اوزرينه تولدايتمش برمتمم لازمدر. بوراده تنسل بنفسه نظريه‌سنك اساسنی ومباحثات تنقيديه‌دن حصوله كلن نتايجی برقاچ سوز ايله تشريح ايده جكز . بونظريه‌يه كوره موجودات ذوی الحيات بذاته مادهٔ غير عضويه‌دن اشتقاق ايتمشدر . يعنی غيرعضويانك ماده‌سنك مالك اولديغی قوتدن بشقه هيچ برشيئك مداخله‌سی اولمقسزين (حيات) ظهور ايتمشدر . فقط مادهٔ حياتدارك صنعی اوله‌رق تركيب ايديله‌مامسی و (پاستور) ك هيچ برذی حياتك، حتی الڭسفلی ذرات خرده‌بينيه‌نك

بنفسه مادۀ غیرعضویه‌دن تولد ایتمیه‌جکنی غیرقابل‌رد وجرح برصورتده اثبات ایتمسی وتجربه‌وهیچ برحال ووقعه‌ایله تطابق ایتمامسی بونظریه‌نك نه‌قدر اساسسز اولدیغنی کوستریر . پاستورك شایان حیرت برصورتده بونظریه‌یی دائرۀ علم وفندن چیقاره‌جق صورتده ردجرح ایتمسی بتون حکمایی وحتی مادیونی بیله مراقبه‌یه واردیرمشدر . بوکون بونظریه‌یی یالکز (اییه‌نا) دارالفنونی علم حیوانات معلمی (هه‌کل) حمایه ایدییور ودییورکه « قاربونك ، ازوت وعناصر ماءایله تصادفی اوله‌رق امتزاجی پروتوپلاسما ونوه‌دن فرقی اولمیان برمادۀ شبه آلبومینیه حصوله کتیرمشدر » . (هه‌کل) بومادۀ کیمیویه‌فرضیه‌یی تکلیفسزجه برشخص ذی‌حیات درجه سنه‌قدر کوتوریبور وبوکا (مونه‌ر) نامنی ویرییور . هه‌که‌له کوره مونه‌رلر تنسل بنفسه طریقیله تولد ایتمش اشخاص ذی‌حیاتدر . فقط تدقیقات وظهورات هه‌کلك تصوراتنی اوچ دفعه واوچ صورتله قطعی اوله‌رق تکذیب ایتمشدر . شویله‌که :

(۱) مونه‌رك اعلانی حکمای مادیونی سرمست سرور ایده‌رك همان طبیعتده‌بونی کشف ایتمکه وبوخیاله برموجودیت حقیقیه ویرمك ایستدیلر . (۱۸٦۸) ده (هوکسلی) قعردریاده مخاط Mucus حالنده بی‌شکل اوله‌رق خیالی اولان مونه‌ری بولدیغنی اعلان ایتدی وبونی هه‌که‌له اتحاف ایده‌رك (باتیبیوس هه‌کلی) تسمیه ایتدی. بوکشف پك بیوك کورولتی‌یی موجب اولدی . تنسل بنفسه هرطرفجه تصدیق ایدلمکه باشلاندی. فقط مظفریتی پك آزدوام ایتدی. برقاچ سنه صکره (۱۸۷۹) هه‌کل طرفندن ایجاد ایدیلان (باتیبیوس) ینه کندی طرفندن تکذیب اولندی . (۱۸۸۲) ده (میان ادوار) برذی‌حیات ابتدائی کبی تلقی ایدیلن شیئك سونکر وزوئوفیتلر طرفندن افراز وافراغ ایدلمش وآلات صیدیه‌یه یاپیشمش برطاقم موادمخاطیه اولدیغنی فنون اقادمیاسی اوکنده اثبات ایده‌رك تنسل بنفسه‌یه برضربۀ شدیده ایندیردی .

(۲) برطرفدن (هه کل) وحیدالحجرات صنفندن وفقط نوه‌سز برطاقم مونه‌رلر کشف ایدییوردی . فقط فنون خرده‌بینیه‌نك ترقیسی هه‌کلك نوه‌سز دیدیکی حجراتك نوه‌لی اولدیغنی ونوه‌سز صاحب حیات برحجره اوله‌میه‌جغنی اثباتده تأخر ایتمدی . (مونه‌ر) برذات موهوم وهه‌کلك استعمال ایتدیکی وسائط مشاهده‌نك کفایتسزلکندن متولد براثرخطادر .

(۳) هرشیئه رغماً (هه‌کل) عنادنده اصرار ایدییور ومونه‌ری تنسل بنفسه‌نظریه‌سنی جانلاندیرمق ایچون وسائط بولیور . فقط مسئله‌یی ساحۀ تجربیه‌دن خارجه چیقاره‌رق وارض اوزرنده ایلك ذات ذی حیاتك ظهوری زماننده بنفسه تنسلك وقوعه کلدیکنی ادعاایله اوچی بوجاغی بولنماز برحفرۀ عمیقه‌یه آته‌رق تفتیش وتکذیبی غیرقابل براحوال ماهرانه‌ایله افادات مستبدانه‌سنی تصدیق ایتدیرمك ایستیوردی. فی‌الحقیقه هیچ صیقلمقسزین « هرنقدر بوکون تنسل بنفسه واقع اولمیورسه‌ده هرحالده بدایتده وقوعه کلمش وبوصورتله برابتدائی مونه‌ر ظهورایده‌رك موجودات سائره اوندن تولد ایتمشدر » دییور . واحیفا که علم انساج مونه‌رك اولمدیغنی وفیسیولوژی‌عالم حیاتك منشئنده بویله برشیئك بولنمدیغنی اثبات ایدییور . فن اثبات ایدییورکه بتون ذوی الحیات اوچ نوع موادایله تغذی ایدر : معدنی ؛ آزوتی ، مولدالماء قاربونی . ینه فن اثبات ایدییورکه یالکز قلوروفیللی اولان یشیل نباتات قواء شمسیه‌دن بالاستفاده هوانك حامض قاربونی تحلیل وقاربونی تثبیت واونی مولد الماء قاربونیه تشکیل ایتمك اوزره عناصر ماءایله مزج ایدر. بناءً علیه یالکز یشیل نباتات ، یاخود عمومیتله قلوروفیل خاصه‌سنه مشابه‌بشقه برماده‌یی حاوی اولان ذوی الحیات ، مواد غیرعضویه‌دن کندیلرینه لازم اولان غدالرینی تدارك ایده‌رك بالذات دائم وقائم اوله‌بیلور . رنکسز پروتوپلاسمایی حاوی (فطور ، میقروب ، حیوانات) کبی ذوی الحیات بویله‌جه مطلق صورتده یشامغه مقتدر دکلدر ، بونلر یشیل نباتات طرفندن احضار ایدلمش مائیت قاربونیه‌لری صرف واستهلاك ایدرلر . دیمك اولیورکه کرۀ ارض اوزرنده ایلك ظهور ایدن ذوی الحیاته دائر برنظریه قویمق اقتضا ایدرسه فنونك شومطالعاتنه کوره « ایلك ذی حیات بریشیل نباتدر » دیمك لازمدر. (هه‌کل) لك مونه‌رفرضیه‌سی ارتق بوشرائطه کوره استنادسزقالمش اولور. بوآلبومین کتله‌سی نصل کندی کندینه دائم اوله‌بیلور ؟ قلوروفیلدن محروم اولان بورنکسز مونه‌ر، تغدیسی ایچون لازم اولان مائیت قار- بونیه‌یی ویامواد عضویه‌یی نصل اعمال ایده‌بیلور ؟ تعضوسز ، بنیه‌سز مخاطی الشکل برذی‌حیات تصور ایتمك قولایدر . فقط بویله بی‌شکل برکتله‌دن ذی‌حیات یاپمغه کلنجه فیسیولوژی پروتستوایدر . فی‌الحقیقه برذی حیات تعضوله برابر برغایۀ بدیهیه‌یه خادم علائم تغدی ونسبی اظهارایتملیدر. وتکثرخاصه‌سنه‌ده‌مالك بولنملیدر. برذی‌حیات، مورفولوژی وفیزیولوژی نقطۀ نظرندن نقدربسیط اولورسه اولسون ینه‌اك مکمل برشخص عالی قدر مختلطدر ، مغلقدر . زیراعلائم حیاتیه بتون ذوی الحیاتده عینیدر . مسلك مادیون خطا ایله‌مالامال برمسلکدر . برضرری دها وارایسه علم حیاتك ترقیسنه پابند اولمقدر علت غائیه‌یی واسباب فاعله‌یی انکار ایده‌رك اجسام غیرعضویه‌ایله موجودات ذوی الحیاتك عینی اولدیغنی ادعا ایتمك مدققینك کوزلرینه پرده‌اوله‌رق دائرۀ تفتیشاتی تحدیدایدر وانسانی تنبلکه سوق ایدر .

آنقره‌لی : علی رضا

بیك بر حدیث شریف

جامع وشارحی محمد عارف بك مرحومك نجل نجیبلری
جلال‌الدین ونجم‌الدین عارف بك افندیلره .

صراط مستقیم جریدۀ مرغوبه‌سنك اوچنجی جلدینك آلتمش سکزنجی نومرولو نسخه‌سنده بیك برحدیث شریف جامع وشارحی

پدر مغفورلری عارف بکك ترتیب و نشر ایلدکلری کتـاب مبارکك حقیقةً بر اثر معلای قیمتدار اولدیغنی تقدیراً ، متمسك دین احمدی اولان امت ناجیه‌نك صدق طویت دیانتپرورییسـنه بونخبه و اوصفحهٔ غرایی توسـیع ایله آنك فیض بی‌انتهای لاهوتیسـندن تزیید فیض جاودانی ایتدیرمك امنیهٔ خالصانه‌سیله قدس علمای بنامندن نشاشیبی علی رضـا افندی طرفـندن دست تضرع و نیاز ایله طلب حاجات ایلیانلرك قلوب خاشعانه‌لرینی روحانیتله طولدوران مکتوبنی اوقودم. کوکلم اویله ایسترکه ؛ بواثر قیمتدار نسخهٔ نادره‌دن انکشاف ایدرك قلوب صـفا پذیر اهل ایمانی خدمات معنویهٔ رحمت آوره مستغرق ایتمك اوزره شمس تابان کبی دیدهٔ افتخار امته نوین برسترهٔ نورانور ایچنده انتشار ایلسون . « بعثت لاتمم مکارم الاخلاق » دستور جلیلهٔ جناب مصطفویسیله دائما تبجیل قدری ضمنده نفوس ذکیهٔ مؤمنین وموحدینك قلبلرینه بشارتلی محبتلر ، فیضلی سرورلر القا ایلسون . عالم عالیٔ اسعد اسلامیت ــ بونور شعشعه‌داردن سراپا تنور ایدرك احتیاجات عصره موافق وتکملات بشریه ومدنیه‌یه باعث بالجمله اقوال وافعالیله هربرمسلمك ساحهٔ تجدده آته‌جغی خطوهٔ ترقی بالخاصـه اشبو دستور جلیل نبوینك او لجهٔ عظمت حقیقتیله مترادف ومحاذی اولسون‌ده غرب حکمای فلاسفه‌سی اسلامیتك محکم ومتین اساسلر اوزرینه ابتنا ایدن اخلاق نظریه‌لرینه کسب وقوف ایله تام معـالی انسام اسلامی کمال شرفله تقدیر ایلسونلر ... قلبمزده طوغان بویکی آماج ممکن الحصولدر . چونکه ؛ حکمت اسلامیه ذاتاً بزم آخلاق فکریهٔ اجتماعیمزده تمامیله بر طوتمش ، واستقبالاً ده مدنیت عالیه‌نك غایه‌سی، قصواسی اولمق اوزره کوسترلمشدر . فقط یالکز غیرت... ، همت لازم ... بوقبیل حقایقی کندمجه جستجو ایدرکن عقلمه مکتبلر کلدی. مکاتب اعدادیٔ ملکی وعسکریلرده وولایات دارالمعلمینلرنده بولنان اولاد وطنك بونسخهٔ کبرا ایله استفادهٔ فکریه واخلاقیه‌لرینی برقات دها تمیه ایده‌بیله‌جك صورتده اشـبو اثر قیمتدارده مندرج واحادیث نبویه‌دن مستخرج حکمیات اسلامیه‌دن بالخاصـه اخلاقی، تجاری ، زراعی .... وسائر شعبات علم وفنه موافق اوچیوز قدرینی جمعه موفقیتله طلبهٔ علومك انظار استفاده‌لرینه علوم دینیه میاننده وضعنی مناسب کوردم . مقصـد چاکرانهم ؛ ولوکه مورانه قبیلندن اولسون اولاد وطنه قارشی معناً بورجم اولان خدمتی ایفا ایده‌بیلمکدر. فوائد کلیه‌سی ظاهر اولان بومقصد خیرك حیز آرای حصول اوله‌بیلمسی ایچون مرحوم مشار الیهك مخدوم نجابت موسوملری جلال الدین ونجم الدین بك افندیلردن بیوك برصافیتله اسـتیذانه جرأت و جسارت ایلر . واشـبو ورقپاره‌نك لطفاً جریدهٔ فریده‌لریله نشرینه دلالت وعنایت بیورمکزی اسلامیت ، وانسانیت نامنه رجا ایدرم افندم .

کوریجه جدید ردیف طابوری
یوزباشیلرندن مناسترلی
محمد کاظم بن درویش

عالم اسلام

احوال عمومیهٔ اسلامیه
و
استقبال اسلام

— ۲ —

اتحاددن ، اسـلام لواسی التنده تجمع ایدن بتون افرادك فائده وضررده یکدیکرینه شریك اولمق معناسی مرادایسه، اسلامیتك شرقدن غربه قدر بودرجه توسعی، اسلاملرك عرقاً برقاچ قسمه بولونه‌رك پك طاغنیق بر حالده اولملری ، اقلیماً یکدیکرندن فرقلی بولونمسی حسبیله احوال خصوصیه‌لرنده بر تضـادك تشکلی .... ودها سـائر بر طاقم اسبابك وجودی بو اتحادی یك نظرده امکان خارجنده براقیور. اوت، یك نظرده دییه‌لم . چونکه کوریلن شو اسباب مانعه تدقیق ایدیله‌جك اولورسه بر طاقم اسباب سطحیه‌دن باشقه بر شی دکلدر . اولمه‌سه‌بیله اسلامیت، کندینك قوت، عظمتیله بونلری بر بر بر اسباب عادیه درکه‌سنه ایندیرییور . اتحاد ، حیات مسئله‌سیدر . حالبوکه اسـلامیت ، دکل بویله حیاته تعلق ایدن مسائلی تحت تأمینه آلمامق ؛ حتی اوفق تفك شیلری بیله نظر تدقیقندن کچیرییور . بناءً علیـه اتحـاده طوغری یوریه‌جك یولمزده نه کبی مشکلاته تصادف اولنمق متصور ایسه بونلر عادی بر قصوردن عبارتدر. واوکمزه سد اسکندرچکسه‌لر وچکلسه‌بیله اسـلامیتك قوانین معظمه‌سی اوکنده بونك قیمتی آنجق اوروجك یوواسی قدر اوله‌بیلیر . آنکچون اسـلامیتك بو قوانین معظمه‌سنی نظر تدقیقمزدن کچیره‌رك طریق اتحادی بوله‌لم وبو سـایه‌ده دائمـا قولاغمزده طنین انداز اولان « مالکم لاتناصرون » قول شریفنك حامل اولدیغی عتابندن حاصـل اولان عذاب وجدانیدن کندیمزی بر آن اول قورتارالم .

[هیچ بر اسـلام تصور ایتمیورمکه بو آیت کریمه‌یی اوقودیغی وقت قلبنی بر عذاب وجدانی استیلا ایدوب‌ده لرزان اولمه‌سون .]

کچنده « مغربده یاشـایان بر قارداش ،شرقده یاشایان قارداشنی مطبوعات واسطه‌سیله بوله‌بیلیر » دیمشدك. اکراسباب اتحادی یالکز شومبارك مطبوعاتمزه حصر ایده‌جك اولورسه‌ق ایشلرپك قولایلاشور. برقاچ آیات واحادیثی قارشـدیره‌رق اونلردن بر قاچ شـیلر استنباط ایدرك « بتون ملت اسلامیه‌یی برنقطه‌یه جمعه یکانه خادم مطبوعاتدر » دیه حکم ویررز . مسـئله‌نك ایچندن قولای قولای چیقار کیدرز . فقط مسـئله دها اطرافلیجه دوشونوله‌رك اتحـادك قیمتدار بر شی اولدیغی قدر برده حصولی پك مشکل اولدیغی نظر دقته آلنورسـه اسبابنی‌ده اسلامیتك اك بیوك ارکانی آره‌سندن آرامق لازم کلور، که

بوكا نسبتا مطبوعات طریق اتحادك قپوسی اولمزده بلكه آناختاری درجه‌سنده قالور .

مطبوعاتك انسانه تأثیری خواس خمسه‌دن اولان ایشتمك ویاخود كورمك واسطه‌سیله اجرا اولنوب بونلردن ــ سمع وبصرــ هانكیسی اولورسه اولسون انسانده حصوله كتوره‌جكی تأثیر مجرد بر حس ، مجرد برمیلدن عبارت اولوب بونلردن بالا خره برصمیمیت ویاخود برنفرت تولد ایدر . بونلردن هانكیسی تولد ایدرسه‌ایتسون ، یالكز سمع وبصر درجه‌سنده قالدقچه قلبلرده حقیقی بر صمیمیت ویاخود حقیقی بر نفرت جایگیر اوله‌مز . ایشته صمیمیتك قلبلرده جایگیر اولمه‌سی ایچون سمع وبصر واسطه‌سیله اجرای تأثیر ایدن قوتدن دها مؤثر بر قوته احتیاج مس ایدییور ، كه بوقوت اولسه اولسه انسانلری بربرینه دها یقیندن طانتان ملاقات ، مصاحبه اوله‌بیلیر . فقط بو ملاقات ، مصاحبه‌لره اكثریتله سائق ، مطبوعات اولدیغنی‌ده خاطردن چیقارمیه‌لم . او حالده طریق اتحادك آناختاری مطبوعات ایسه قپوسی‌ده ملاقات ، مصاحبه‌در .

اكر اتخاذ ایدیله‌ن مسلك ، اورطه‌لقده دوران ایدن منافع بر ایسه اثنای ملاقاتده اتحادك حصولی یوزده طقسان طقوزدر . ایشته ملاقات اسباب اتحاد اوله‌جق قدر مهم بر درجه‌ده اولدیغی ایچون دین مبین اسلامك اك بیوك عمادندندر . اصحاب اقتداردن اولان هركسك عمرنده بركره وقت معینده بیت‌الله المعظمی زیارت ایتمسی فرض قیلندی .

بو زیارتی فرض قیلمقدن مقصد بالطبع انسانلری بوش بوشنه بر طاقم مزاحمه دوچار ایدرك ویك چوق مصرفلر یوكلتدره‌رك آتش كبی صیجاق قوم صحرالرینی طولاشدرمق دكلدر . بلكه پك عالی مقصدلره مبنی فرض ایدلمشدر . اوت ، بو قطعهٔ مباركه اوزرنده بتون اقطار عالمده كائن افراد مسلمینك بریره طوپلانوب بیت‌الله المعظم عندنده كمال رقت قلبله مصالح امور اسلامیه‌یه دائر مذاكره‌لرده بولنمق وبو سایه‌ده عرقاً جنساً مختلف اولان بو قدر امت محمدیه‌یی یكدیكرینه طانته‌رق اتحادلرینه زمین حاضرلامق ایچون فرض قیلنمشدر . او حالده اقطار عالمدن هرسنه حجازه طوغری فوج فوج آقان حجاج كرام حضراتی بتون ملت اسلامیه طرفندن عادتا امور اسلامیه‌یی باقمق ایچون تأسس ایتمش قونغره‌یه كوندریلن برر وكیللردر . رسماً اولمسه بیله معناً بونلره امور اسلامیه‌یه دائر پك چوق شیلر تودیع اولنوب بو وظیفه‌لرینك اداسی وجدانلرینه مفوضدر . حتی حجلرینك حج مبرور اولمه‌سی دخی شو وظیفه‌لرینك اداسنه وابسته اولدیغی درخاطر اولیور . زیرا حجدن جناب حقك مقصدی یالكز تعبد اولمیوب بونكله برابر اسلامیته بیوك بیوك منافعی استحصالدر . بر ایش امر اولندیغی وقت بوندن قصد اولنان مقصد تمامیله حاصل اولمادقچه بو فعلك مكافاتنه نائلیت هیچ متصور اولمیه‌جغی بر امر طبیعی اولدیغندن حجك مبرور اولمه‌سی دخی حجدن نه كبی مقصد قصد اولندیسه تمامه حاصل اولمدقچه ، متصور دكلدر . اوحالده حجك مبرور اولمه‌سی عبادتله برابر مصالح امور اسلامیه‌یه باقلدیغی تقدیرده متصوردر .

بوراده شایان دقت نقطه‌لردن بری حجك وقت معینده اجرا اولنمه‌سیدر . اكر حجدن مقصد یالكز بوقدر مشاق ومصارف اختیار ایده‌رك یالكز برای تعبد اجرا اولنان بر زیارت اولسه هیچ شبهه یوقدركه هرهانكی وقتده اولورسه اولسون اجراسی ممكندر . اورطه‌لقده بوكا مانع اوله‌جق برشی یوقدر . فقط بویله اولمادی ، وقت معینده صاحب اقتدار افراد مسلمینك بریره طوپلانمسی فرض ایدلدی .

ایشته كوچك برتأمل بوراده‌كی حكمت ربانیه‌یی بزه بیلدیریور . فقط بز زواللی اسلاملر هانكی ایشمزی تأمله محاكمه ایله یاپیورزكه دینمزده‌كی بوكبی حكمت باهره‌لری آكلایالم ، جناب حقك كوستردیكی بوكبی وسائلدن مستفید اوله‌لم ! . هیچ انكار ایدیله‌مز ، كه حج ده‌نجه ذهنمزه آنجق اوزون بر شمندوفر ، واپور سیاحتی ، دوه یورغنلقلری ، بول بول مصارف ، اثنای راهده كوردیكمز تحقیر آمیز معامله‌لر كلیور .

وبوندن امید ایده‌جك برشیئمز وارسه اوده منافع اخرویه‌در . فقط آخرت دنیا ایله قائم ایكن بو منافعی نه‌دن یالكز منافع اخرویه‌یه حصر ایدییورز ؟

عبادتی آنجق اخروی منافعمز ایچون یاپیورز ، دییورز . حالبوكه بویله بر حصره هیچ محل یوقدر . نبی ذیشان افندیمز حضرتلری آخرت ایچون چالشمه‌یی امر بیورمشسه دنیایی‌ده مسكوت عنه براقامش ، دیمشكه : « دنیا كز ایچون كویا ابدی برحیات كچیره‌جك كبی چالشكز . » البته كور كورینه چالشمق ، هیچ بر آلتسز احوال دنیویه‌یی اصلاح ایتمك اولماز . بالطبع چالشمه‌نك یوللرینی كوسترمشدر ، اصلاح ایچون آلتلر حاضرلامشدر . او حالده ذمتمزه واجب اولان فروضاتك هربری یالكز آخرتمز ایچون برر حاضرلق اولمیوب برده یكان یكان مصالح دنیویه‌مز ایچون ذمتمزه واجب ایدیلدیكنه حمل ایتمكه بزلری نه منع ایدییور ؟ جهالت دكلی ؟

صوك زمانلرده بعض خفیف‌المشرب ماتریالیستلریمز حجی یالكز قوم صحرالرنده طولاشمقدن عبارت عد ایتدكلرندن جسارتلرینی « آدم سنده ، شو قوم عربلری آره‌سنده طولاشمقدن نه معنا چیقاجق ؟ بونك یرینه اوزون اوزادی بر اوروپا سیاحتی یاپیلورسه دها كارلی چیقمازمیز ؟ ودها عبرت آمیز برسیاحت اولمازمی ؟ » دیمیه قدر ایله‌رلتدیلر .

بوصاحبه‌لرك كیملرك آغزلری ایله سویله‌ندیكنی وهانكی بیوك قفالی دوربین اجنبیلرك نه كبی حرص و جاهلرینه بناءً صاچدقلری

تخملر ایدوکنی شمدیلك براقه‌لم‌ده یالکز کندی محصولات فکریه‌لری اوله‌رق قبول ایده‌لم وبو تفوهـاتلرنده کندیلرنی بر آزده معذور کوره‌لم . چونکه ماتریالیستلردر . بوکبی اقوال مجرده آنجق آنلرك آغزندن چیقه‌بیلیر . روحانیت ، معنویاتدن برشی آکلامازلرکه سمتنه اوغرایه بیلسونلر . مطمح نظرلری آنجق قالبده ، ظاهرده قالور ، اوته طرفنه کچه‌مزلر . فقط بزلر آنلرك شو محقرانه‌باقدقلری بقعهٔ مبارکه‌یی جناب حق طرفندن عنایت بیورلمش ، دنیوی‌واخروی استفاده ایدیله‌جك برهدیه صفتیله قبول ایده‌لم ؛ استقبالده وجودیمزی تربیه ایده‌جك غدالری زرع ایتمك ایچون مکمل برمزرعه دیه تلقی ایده‌لم ؛ اکر اسـلاملرك بر نعمت کوره‌جکسـه او نعمت شـو مزرعه‌نك یتشدیره‌جکی نعمتلراولدیغنی جداً اعتقادایده‌لم؛ وبونعمتلردن پك یقینده تغذی ایدرك چوریمش ، روحسز وجودلریمزه یکی برحیات ویره‌لم ؛ جسممزك غائب ایتـدیکی قوتلری بوغدالرله تلافی ایدرك صاغلام بروجوده مالك اوله‌لم .

بدایت اسلامدن بوکونه قدر سنه‌لر کچدی ، عصرلر کچیردك ، فقط بوقطعهٔ مبارکه‌یی مصالح امور اسلامیه‌یه باقیله‌جق بریر اتخاذ ایدرك جناب حقك فرض بیوردیغی بوحج شریفدن‌ده بالاستفاده اتحاد عناصر اسلامه دائر برکونا برتشبثاتده بولنمادق . سبینه کلنجه : بدایت اسلامده ملت اسلامیه پك محدود اوله‌رق بالطبع بوکبی اسبابه مراجعته لزوم حس ایدلمیوردی . بیویه‌رك برقاچ عرقه منقسم اولدقدن صکره‌ایسه عوام طاقمی درین برخواب غفلته ، خواص طاقمی ایسه چیقماز بر عیش عشرته طالدیلر . اجانبك ترقیات کورلتولری بونلری‌راحتسز ایتمیوردی ، اسکی نشئه‌لری کما کان باقی ایدی . آنکچون بوسلاحه صاریلوبده .... اوت ، بوارض مقدس اوزرنده اجتماع ایدرك مجددن بالاسـتفاده اتحادك ثمللرنی قوروبده ال برلکیله ایله‌ری‌یه طوغری ، ترقی‌یه‌طوغری کیتمك عقللرینه کلمیوردی . هیچ حس ایتمه‌دن‌وجودلری تدریجی برانحطاط ایله چوریوردی . وبوچوریمش وجودلردن نبخر ایدن روائح متعفنه ، بتون عالمه انتشار ایدرك اسـلامیتك اسمی عالم مدنیتده اونوتولمه‌یه باشلامشدی . حتی بوکونکی ترقیلرینه اسـلامیت سایه‌سنده واصل اولان نانکور آوروپالیلر « اسلامیت مانع ترقیدر » دیه‌رك بزم مینی مینی ملتجیلریمزی آولامغه قالقمشلر ایدی . فقط بزلر هیچ آلدرمیوردق ؛ آولانمش اولان بومینی مینیجکلریمزه بر نظر تفرقی فیرلاتدقدن صکره آنلره قارشو یاپیله‌جق معامله یالکز شو اظهار نفرتدر زعم فاسدیله‌ینه اسکی عطالتمزه طالیوردق‌وهرشیئی اونوتیوردق . هله بونلرك تربیه‌سی خاطرمزدن بیله کچمیوردی . بوکبی چوجقلق علائمی تربیه‌نك نقصـانندن اولدیغی عقلمزه بیله کلیوردی . اسلامیتك نه‌دن‌بویله‌تدنی‌یه طوغری کیتدیکی‌اکلاشلمیوردی . فقط شمدی ایسه هرشی آکلاشلمایه باشـلادی . محافظهٔ حیات ، اتحادله ایلری‌یه طوغری یورومکله اوله‌جغنی بوکون آکلامیان بر آدم یوقدرظن ایدرم . بناءً علیه اسلامیتك بواتحاد ایچون کوستردکلری طریقلردن حاضرلادیغی آلتلرندن‌استفاده ایدرك اتحادك ثملنی قوره‌لم ؛ ال برلکیله ایله‌ری یورویه‌لم ؛ ایلری ، دائما ایلری ...

تروسکی‌لی احمد تاج‌الدین

الواح انتباه :

هندستانده حریت مطبوعات !

بوده غایت مهم بر مسـئله‌در . عمومیتله انکلتره حکومتی تحت اداره‌سنده تمامیله حریت مطبوعات حکمی جاریدر ظن اولنور ایسه ، البته هندستانده دخی مطبوعات حردر ظن اولنه‌جغی شـبهه‌سزدر . اوت ، هندسـتانده‌ده مطبوعات حردر ، فقط ینه بزم دیدیکمز کبی یکرمنجی عصر حریتی‌در !...

سنی‌لر هروقت کندی مذهبلرندن بشقه نه قدر مذهب وارایسه ـ شیعی ، رافضی ، بهره ، اثنا عشریه ، هندی ، پارسی وسـائره ـ ایسـته‌دیکی قدر طعن وسب ایده‌بیلیور . حتی آلهه‌لرنی بویله سب ایده‌جك اولورسه هیچ مانع یوقدر . شیعه‌لر ، هندی‌لرده کندیلرندن بشقه مذهبلرك جمله‌سنی نه قدر ایسترسه اوقدر سب ایده‌بیلورلر .

هندستان خلقی انکلیزلرطرفندن اوقدر کوزل‌تربیه اولنمشلرکه ، آرتق بوندن زیاده‌سی هیچ تصور اولنه‌مز . بری دیکرینه قارشی عفریت کیدر . غزته‌لر ، رساله‌لر هپ بری برینك علیهنده‌در . بونلر یکدیکری علیهنده بولندقجه حکومتك ممنون‌اولدیغی‌بوملتك حماقتندن حکومت اسـتفاده ایده‌جکنی وایتمکده اولدیغنی هیچ کیمسه خاطره بیله کتورمدیکی کبی ، کیمسـه‌نك خبری‌ده یوق ، هرکس حریت مطبوعاتدن استفاده ایدییورم ظن‌ایدییور . حالبوکه حکومتك احوالنه ومملکتك اداره‌سـنه دائر برسوز سـویله‌مك بیله ممکن دکلدر . دکل مطبوعاتده ، آغزدن برسوز سویله‌دیکی ایشیدیلیرسه سؤال ، حکم ، فلان یوق ، همان اجل جزیره‌سنه کوندرمکده ایمشلر . حتی انکلتره پارلامنتوسی بوخصوصی نظراعتباره آلوب ، برقاچ کره‌لر حکومتدن نه ایچون بویله محاکمه‌سز معامله اولنیور دیه‌رك‌استیضاحاتده بولونمش . حکومت‌ده دیبورمش‌که : « بویله ایجاب ایدییور » بشـقه برسوزده یوق . کیمسـه‌نکده برشی دیمکه حقی‌یوق . ایشـته یکرمنجی عصره موافق حریت !

هندستانده برزمانلرـ روسیه‌ده اولدیغی کبی ـ غزته پك‌چوقمش ، شمدی‌حکومته قاووق صاللامغی التزام‌ایتمشلر ، یاخودده « حبل‌المتین » کبی سنه‌ده برقاچ بیك روبله روسیه حکومتندن اسـتفاده‌سی اولانلر قالمش ، دیکرلری هپ قاپانمش ، بعضلرینك صاحبلری‌ده تحت توقیفه آلنمش ، حتی شمدیکی غزته صاحبلرندن بعضلری حکومته خفیه‌لك بیله ایدرلرمش . اما (راجه) و (نواب) لرك اداره‌لرنی نه قدر افترا وبهتانلر ایله سب وطعن ایدرلرسـه ، اوقدرده انکلیزلر بیچاره نوابلره غزته‌لرنی کوستروب « ایشته سزك اداره‌کزدن خلق شکایت

ایدییور ، سز ادارهٔ مملکت قاعده‌سنی بیلمه‌یورسکز ، بزه ویریکز ، بز اداره ایده‌لم ، سزده‌ده معاش ویره‌لم . » دیه‌رك همان تسلط ایتمکده ایمش . اما انکلیز اداره‌سنه دائر هیچ بر سوز سویلمك جائز دکلدر ، بلکه بالعکس انکلتره اداره‌سی شویله ایی بویله ایی دیه برطاقم مدح وستایشده بولنمق لازم کلیر .

ایشته حریت مطبوعاتك درجه‌سی ! خرستیان مذهبنه اطالهٔ لسان ایتمك ایچون‌ده بردرجه واردر .

اما اسلامیته ودیکر مذهبلره نه‌قدر اوزون ونه قدر زیاده اطالهٔ لسان اولنورسه اوقدر مقبول ومیدان اوقدر آچیقدر . اکر بر آدم یکیدن برمذهب دعوا ایدرده میدانه‌چیقارسه ، نه‌کبی مذهب اولورسه اولسون ، یالکز افتراق ملته سبب اولدیغندن میدان آچیقدر .

بوندن برقاچ‌سنه مقدم‌لاهورقربنده قادیان قریه‌سنده «علام احمد» نامنده‌بری‌ظهورایدرك ، نبوت‌دعوا ایتمش : کندیسی بکله‌ن‌عیسی‌اولدیغنی ادعا ایلمش ، عاقبت‌کندی جهنمه کیتمش ایسه‌ده مذهبی باقی ، ونورالدین‌نام خلیفه‌سی‌ده موجوددر . الآن‌قرق‌بیك‌قدرده‌تبعه‌سی‌وارمش ، بونلرك‌ده اساس مذهبلری احکام قرآنیه‌یی کاملاً انکار ایتمك‌مش . وبونلردن بشقه هندیلر آراسنده دخی مذاهب تجدد ایتمکده‌در . (آری) مذهبنی دخی تجدید ایتمشلر . بونلرك هپسی خصوصی رساله‌لر وغزته ستونلرنده مقاله‌لر ایله هپ بری برینه هجوم ایتمکده ایمشلر . مذهب چوغالدقجه حکومتك جانته جان قوشیلیور .

فقط انکلیزلرك مسجدلره تسلطنه کلنجه «احمدناغار» مسجدلری کبی آثار عتیقه نمونه‌لری اولان مساجد وقبور اولیایی عسکر ایچون قشله ، ایام صیف‌ده بعض مسجدلری مادامه‌لری تنفس‌خانه ، تنزه‌خانه اتخاذ ایده‌کلدکلری حالده بونك حقنده یرلی مطبوعاتك برکله سوز سویله‌مکه حقی یوقدر . احمد ناغار مسجدی بوندن درت یوز سنه مقدم بنا اولنمش ، اصول معماریه‌سی آوروپا مهندسلرینك دخی نظر دقتنی جلب ایتمش آثار عتیقه‌دندر . جانبه محل ، صلوات خان‌نام‌لری ایله مشهور مقامات مقدسهٔ اسلامیه الآن انکلیز ضابطلری ایچون سفاهت‌خانه‌در ، لکن بونك حقنده هرکیم برسوز سویلرسه ، اجلسز اولدم دیمکدر . دکل هندلی بر آدم ایچون ، حتی اجنبی اولسه بیله ، هندستانده‌بولندقجه برسوزسویله‌مکه حقی یوقدر . اکر‌بنم بویازدقلرمی بیلسه‌لر نعوذ بالله ... حالا یالکز محرر اولدیغمی بیلدکلری ایچون نه‌قدرتعذیب ایتمکده‌درلر ، هرکون آرقامده اوچ بش‌خفیه دولاشمقده اولدیغنی بوندن مقدم یازمشدم .

ایشته یکرمنجی عصره موافق حریت مطبوعات !

یوقاروده مذکور احمدناغار مسجدلری حقنده برچوق هندلی‌لره صوردم : نه ایچون بیت‌الله اولان مساجدك بوصورتله تحقیراولنمسنه‌رضا کوستریورسکز ؟ نه ایچون بونلری مطبوعات‌عالمنه چیقارمیورسکز ؟

عوامك بویله بر مسجدك وجودندن بیله خبری یوق . خواص ایسه : امان بویله شیلری سویله‌مه‌یکز ، دیرلر . بوندن بشقه بوبابده اظهار اسف ایدن یاخود برسوز سویله‌ین آدم کورمدم . هندستان خلق حقنده حریته دائر شونی‌ده عرض ایتمك ایسترم :

هندستانده ایستر عسکر ، ایستر پولیس ایکی درلودر : بیاض وسیاه تعبیر اولنورلر . بیاضلر انکلیزلردر ، رتبه‌سی آشاغی اولسه بیله آمردر . سیاهلر یرلی هندیلردر . مسلم غیر مسلم هپسی مساوی . ایشته شو پولیسلر النده ایکی درلو سلاح بولنور : بری بربچق آرشون طولنده قامیش صوپا .. دیکری یاریم آرشون طولنده قالین دمیر کبی آغیر خصوصی یاپلمش صوپادرکه اکر بوصوپا ایله اوره‌جق اولورسه هیچ شبهه‌سز اولومدر ، فقط بن بوصوپانك محل استعمالنی کورمه‌دم . اما برنجی اوزون صوپا هرکون هریرده مستعملدر . خصوصا مسجدلرده رمضان شریفده زنکینلرك زکات ویره‌سی زماننده بولطایاق پك مبذولدر . بن کندم بومبایده بولندیغم زمان (مناره مسجدی) نام مسجد داخلنده ، مبارك رمضان شریفك ٢٨ نجی کونی افطاردن اون دقیقه اول ایدی ایکی پولیس شو اوزون صوپا ایله بیاض صقاللی بر اختیاری دوکدیلر ، یتمش یاشنده اولان بیچاره آدجغز جان آجیسندن تحمل ایده‌میوب کندینی مدافعه ایتمکده ایدی .

صکره بعض آدملر آرایه کیروب بیچاره‌یی قورتاردیلر . بن‌وقعه‌یی بالذات کندم کیدوب ایرتسی کونی سرقومیسره سویله‌دم . ظن ایدردم : هیچ اولمازسه مسجده‌کی پولیسلره تنبیه ایدرده مسجد داخلنده بویله حرکته مانع اولور . حالبوکه سرقومیسر بنم تعجب ایتدیکمه تعجب ایلدی . بوایسه آنلرده امور عادیه‌دن ایمش .

صوکره « بمبی » غزته‌سی اداره‌سنه کیتدم ، اوراده وقعهٔ حالی کمال تعجب وتأسف ایله سویله‌دم . غزته صاحبی دیدی : — بز پولیس اداره‌سی علیهنده قطعیاً بر سوز یازه‌مایز ...

ایشته حریت مطبوعات !

بن شیمدی هندستاندن حجازه عزیمت ایدییورم ، اما هندستان حقنده برچوق حقایق صره‌سی کلنجه عالم مطبوعاته وضع ایده‌جکم . شمدی‌ده حجاز وموسم حقنده مفصل معلومات ویره‌جکم خصوصا هندستان حاجیلری حقنده وانکلتره حکومتك حاجیلره معامله‌سی حقنده تفصیلات آتیه کله‌جکدر .

عدن

عبدالرشید ابراهیم

بخاراده سنیلرله شیعیلر

پترسبورغدن ٢٤ کانون ثانی تاریخیله کشیده قلنان برتلغرافنامه مآلنه کوره بخارا شهرنده سنیلر ایله شیعیلر آراسنده ایکی کون پك قانلی مصادمه‌لر وقوع بولمشدر . بخارا حکومتك طلبی اوزرینه آسایشی اعاده ایتمك اوزره بر روس مفرزه‌سی سوق ایدلمشدر .

«مطبعهٔ خیریه» وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور . درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز .

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیاتدن و سیاسیاتدن و بالخاصه کرک سیاسی و کرک اجتماعی و مدنی احوال و شئون اسلامیه‌دن بحث ایدر و هفته‌ده بر نشر اولنور .

صاحب و مؤسسلری :
ابو العلا زین العابدین – ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالک عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦٫٥	٣٫٥	روبله
سائر ممالک اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌ن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٧٤ — ٢٢ محرم ٣٢٨ پنجشنبه ٢١ کانون ثانی ٣٢٥ — اوچنجی جلد

تاریخ اسلامیت

نام مستعاریله دوقتور (دوزی) نك ترکجه‌یه مترجم رساله مخصوصه‌سنه دائر

— ٣ —

ینه افادهٔ مترجم سیاقنده بی محابا باقڭ نه دییور : « نه‌قدر عنیف اولورسه اولسون ، معتقدات و حسیات اولینمزه نه‌قدر مغایر بولنورسه بولنسون ، حقیقت ایله یوز یوزه کله‌بیلمك جسارتنه مالك اولمالی‌یز . بیکتلك یالکز دشمن قارشوسنه کوکس کرمك دکلدر . حقیقت و حقك سلطنت صمدانیه‌سی اوکنده نفس جاهله‌مزك عزت بی‌عزتی آتوب حقیقتك زخم علویت نشانیله نشانلامغه قدرت کوسترمه‌لی‌یز . واصل بویله بر شجاعت روحیه ایله بهادر اولدیغمزی اثبات ایتملی‌یز » .

سبحان‌الله بو آدم ! دین مبینه شدت غیظی و احتراصات باطله‌سی تأثیریله عادتا چیلدیرمش ، صاغنی ، صولنی غائب ایتمش‌ده بی‌پروا ، آچیقدن آچیغه افراد مسلمه‌یی الحاده ، ارتداده دعوت ایدییور . سیاق و سباق افاده‌سی دلالتیله شو تلبیساتك خلاصهٔ مفادی : ای مسلمانلر سزك معتقدات قدیمه و حسیات صمیمهٔ اسلامیه‌کز سراپا خطیئاتدر ، خرافات و اغفالاتدر . چونکه سز اونلری کتب دینیه‌کزدن آلدیکز ، کندی علماکزدن تلقی ایتدیکز ، اونکچون وادیٔ جهالتده قالدیکز ، دین مدنی‌یه کیره‌مدیکز . حقیقی مسلمان اوله‌مدیکز . ایمدی کلیکز نفس جاهله‌کزك عزتی قیریکز . بلله‌دیککز بوتون دلائلی برطرفه آتیکز ، دوقتور دوزی نامنده‌کی جزویت پاپازینه تابع اولوکز ، علی العمیا اونك سوزلرینی طوتوکز ، (تاریخ اسلامیت) نامنی ویردیکمز بو اثر فاضلانه‌سنه درج ایتدیکی ترهاتی محض حقیقت بیلکز . زیرا او عقل سلیم صاحبی بر پروفه سوردر ، بناءً علیه لایخطیدر . او نه سویلرسه بیوك بر احاطهٔ نظر ، درین بر امعانله بی‌طرفانه سویلر . آرتق اوکا قارشی نیچون دینلمز ، اوندن دلیل و برهان آرانماز . اونك سویله‌مش اولدیغی بر سوز نه‌قدر افك و افترا اولورسه اولسون ، قرآنه ، حدیثه ، تواتره و اجماع امته ، الحاصل هرهانکی برهان و حجته ، الکجلی و الك قطعی بداهته معارض بولنورسه بولنسون بنم انتخاب ایتدیکم بو اثر دلپذیره کیرنجه حقیقت اولور کیدر ، قبول اولنمسی ایجاب ایدر . جمله‌کز ییکیت و بهادر اولوکز ، شجاعت و متانتکزی محافظه ایدیکمز ، عالم اسلامیته قارشی نه درلو اسناده بولنورسه بولنسون (حاشا ثم حاشا) پیغمبرکزه مصروع ، هیستریا مبتلاسی ، حالا بولندیغکز دینه ساخته ، احترام ایتدیککز کتاب کریمه‌ده دوزمه دیسون ، نه‌قدر استخفاف ایدرسه ایتسون شجاعت روحیه‌کز مقتضاسنجه متأثر اولمه‌یکز . بو زخم آور حقیقتلره قاتلانکز . نه لازم کلیر؟ وارسون بوندن صوکره مرشد هدایتپناهکز ! دوقتور (دوزی) ، مرجع یگانه‌کزده اونك تألیفی اولان (تاریخ اسلامیت) نامنی ویردیکمز بو کتاب مفسدت اولسون . انسانیته خدمتمز حسبیله اوکا و بکا دیندیکی کبی سزه‌ده ینه مسلمان دینیر . نام و عنوانجه بر زیانکز اولماز . شجاعت روحیه‌کزه بر خلل کلمز ... دیمك اولور .

وای ! کیدی شاشقین وای ! ... مجلوب هوا بو جاهل بی‌انتباه قیاس ایدییورکه بز بو طاقم مفتریاتی ، بو چشید مزخرفاتی یکی ایشیدییورز ، شمدی طوییورز . حالبوکه بونلرك اکثریسی قرون اولادنبری دین دشمنلری طرفندن تصنیع اولونه‌رق فرصت الویردکچه اطرافه صاورلمقده ، مسلمانلرك اضلالی قابل اولمیه‌جغی تجارب مکرره ایله آکلاشلمش اولدیغی حالده اسلامیتك تعمم انتشارینه ممانعت ایچون اولسون بو درلو اسناداته لزوم کورلمکده‌در .

حقیقت وحقك سلطنت صمدانیه‌سی اوکنده مقهور وذلیل اولانلر ایشته اصل بوزمرهٔ سفهادرکه خورشید حقائق اسلامیه دیدهٔ ضعفناك بصیرتلرینی قاماشدیرمش ، بنابرین دین مبینك براهین قاطعه وحجج ساطعه‌سنه قارشی عوامفریبانه ، یاوه‌کویانه سفسطه‌لر ومغلطه‌لر ایله مقابله‌یه مجبور قالمشلردر .

بونلرك برطائفه‌سی اراجیف ملعنتکارانه‌لرینی اویله دوقتور (دوزی) کبی سندسز ، سیدسز قول مجرد ، قوری افترا اوله‌رق دکل ، بلکه برسوری دلیل فاسدلر اختراع ایده‌رك ، درلو درلو شبهه‌لر قاته‌رق اورته‌یه سورمشلردر . فقط حقائق قطعیه و براهین نیرهٔ اسلامیه‌یه قارشی جمله‌سی کرفتار خیبت و خسران اولمشدر .

(یریدون لیطفئوا نورالله بافواههم والله متم نوره ولو کره الکافرون)

مثلا سنین اخیره‌ده برچوق راهبلر ، میسیونرلر ، پاره قوتیله جلب اولونان بوطاقم منافقلر قاهره‌ده ، اسکندریه‌ده خیلی زمان عقد اجتماع ایده‌رك دین‌مبینمز علیهنده اختراع ایدلمش اولان مشاغباته حلهٔ حقیقتدن‌عاطله دها برچوق ترهات باطله‌علاوه‌سیله (الهدایه) نام باطلی آلتنده درت جلداولمق‌اوزره عربجه‌براثرضلالتپرور نشرایتدیلر. فقط نه قازانه‌بیلدیلر ؟ هیچ اندر هیچ ! . . . قارشیلرینه بیروتده ساکن یوسف نبهانی نامنده برعالم محمدی چیقوب (نجوم المهتدین ورجوم المعتدین) اسمیله مسما برکتاب مستطاب تألیف ونشرایده‌رك بوتون خائنلری مبهوت . آثار باطله‌یی برهوا ایتدی ، براقدی .

نصل که دها اقدم (رحمةالله) دهله‌وی افندی حضرتلرینك ـ هندستانده پروتستان پاپاسلری وسائره ایله مکرراً انعقاد ایدن مجالس علیهنده وقوع بولان مناظرات و مباحثات شفاهیه‌ده ـ سرد ایلدیکی براهین عقلیه ونقلیه‌ایله نسخ ادیان وتحریف اناجیل وبطلان تثلیث ورسالت محمدیه و اعجاز قرآن کبی مبانئ مهمهٔ اسلامیه‌نك صورت قطعیه‌ده ثبوت بولمش ، الك‌دهشتلی معارضلرك ، کافهٔ‌اعتراضاتی دفع وابطال اولنه‌رق هند اهالئ اسلامیه‌سنی اغفال ایچون ترتیب اولونان مهاجماتك اوکی آلنمشدر .

مشارالیه حضرتلرینك تألیفاتندن مصرده مطبوع (اظهارالحق) ایله لواحق بواحوال وحقائقی تماماً محتویدر . [۱]

آنجق بوقبیل مباحثات علمیه‌یی حاوی آثارجیده وعالیه‌یی دین ایله علاقه‌دار اولانلر آرار ، بولور . استشکال ایتدیکی حقائق غامضه‌یه بوسایه‌ده آکاه اولور . هر اوقودیغی آثار ضلالتشعاره باغلانوب قالماز.

ظن ایدرزکه دوقتور (دوزی) نك پرستشکار مخلصی اولان بو ناشر متجاسر مدونات جلیلهٔ اسلامیه ایله اصلا مناسبتی اولمادیغی کبی تورکجه‌یه ترجمه اولونان « الرسالةالحمیدیه » نام کتابی‌ده اوقومش ، آکلامش دکلدر . چونکه براز معلومات دینیه‌سی اولسه ، اوکتابك مندرجاتنه اولسون واقف بولنسه‌یدی دین اسلامك کرك مادینه ، کرك سائر معارضینه قارشی نه درجه حائز علویت و متانت دلائله مالك اولدیغنی اوکره‌نیر ، هر عقیدهٔ اسلامیه‌نك غایت قوی و قطعی برهانلره مستند بولندیغنی آکلارده اویله دوقتور (دوزی) نك ، موسیو ... ك دها بیلمم کیملك‌افك وافترادن ، شتم واستهزادن عبارت سفیهانه و سرسریانه یاخود فرضیات ظواهر بینانه ، عوامفریبانه سوزلریله عقائدمسلمینك قابل‌تزلزل‌واضطراب اولمادیغنی واوله‌میه‌جغنی فرق ایدردی وبوسایه‌ده بش اون غروش استفاده آرزوسیله دوچار لعن ابدی اولمقدن رهایاب اوله‌بیلیردی . [۲]

پرستشکار مزبور کندیسنك بویوك براحاطهٔ‌نظر ، درین برامعان کوسترمکله ممتاز وقطعیاً بی‌طرف [۳] برصاحب عقل سلیم اولمسنی اعتقاد ، حدیث شریفده تحریسی امر اولونان حکمت ضاله عدیله هرسوزینه علی‌العمیا اعتماد ایتمکده اولدیغنی اعلان ایلدیکی دوقتور (دوزی) نك بیاناتی کافهٔ مسلمین نزدنده‌ده حرزجان ایدلمك لازم کله‌جکنی ترویج سیاقده‌تحریف‌حقائقه جرأتله باق دها نه‌شارلاتانلق ایدییور :

« دوقتور دوزی‌یه غیر مسلم واغیار دین نظریله باقوب‌ده سوزلرینه اعتمادسزلق کوسترله‌ملی . چونکه مسلمانلق اسم ایله ، نماز ایله ، اوروج ایله دکلدر . (الدین‌المعامله) دین معامله‌دن عبارتدر . بوتون ساعات حیاتی تدریس ومطالعه ایله کچیرن و عباداللهك تنویر اذهانته ، خلقه نافع اولمایه چالیشان عالم فاضل دوقتور دوزی اعمال وآمالی قاره آواره حمیدلردن بیك قات زیاده‌مسلماندر . « خیرالناس انفعهم للناس » . « طلب‌العلم ساعة خیر من عبادة الف سنه » دیین بزم پیغمبرمزدر . عالم ، فضیلتکار اولان هر فرد مسلمدر . فاسدالاخلاق اولان کیمسه احفاد رسول‌اللهدن بیله اولسه مسلم دکلدر . عرفان و فضیلت بوتون ادیانی بردینه ، حق وحقیقت دینه ارجاع ایده‌جکدر وایتمکده‌در . دین معامله‌دن عبارتدر معناسنه اولان « الدین‌المعامله» حدیث شریفی ایجه ملاحظه اولنورسه عمومیت اعتباریله بز مسلمانلرك نه‌قادر بد دین یاخود بی دین اولدیغمز آکلاشیلیر . »

---

[۱] مناظرهٔ مذکوره هجرت سنیه‌نك « ۱۲۷۰ » سنه‌سنده اکبرآباد شهرنده « میزان الحق » مؤلفی قسیس‌فندر ورفیق فرنچ ایله مشارالیه آره‌سنده جریان ایتمش ، هر اجتماعده مسلم و نصرانی و مجوسی اوله‌رق اهالیدن بش ، آلتی یوز کشی حاضر بولنمشدر .

انکلیز امراسندن بعض ذوات ایله راجه وکیلی مواجهه‌سنده اجرا اولنه‌رق ، هر جلسه‌نك ضبطنامه‌سی حضاردن برچوق معروف کیمسه‌لرك امضالرینی حاوی اوله‌رق محفوظ ومطبوعدر .

[۲] درت جلد کبیر تشکیل ایدن کتاب مذکور ترجمه‌سنده الوهیت ونبوت واحوال آخرت حقنده نه قدر مشکوك وشبهات وارد اوله‌بیلیرسه کافه‌سی حل وایضاح ایدلمشدر . مطالعه‌سیله وایه‌دار معرفت اولان اخوان دین بوتاریخ اسلامیت نامی ویریلن اوراق زور و بهتانی اللرینه آلملری دها افادهٔ مترجم تحتنده‌کی تجاوزات سفسطه‌کارانه‌یی کورملری‌ایله‌مندرجاتنك نه‌درلو افسانه ، مترجم وناشرینك نه قدر بی‌وایه اولدیغنی همان ادراك ایده‌جکلری بی اشتباهدر ..

[۳] بوبی‌طرفلق ادعاسی مجرد برقطعیا قیدینی علاوه ایتمکله ثابت‌اوله‌ماز. دیمك اولورکه مترجك زعم فاسدنجه اسلامیت علیهنده سنك انداز اعتراض اولنق بی‌طرفلق ثبوتنده کافی ایمش . حالبوکه (دوزی) نك غایت متعصب برخرستیان اولمسی میدانده‌در . بونی اثبات ایده‌جك وثیقه‌لر چوقدر. ازجمله (۲٤۰) صحیفه‌ده « مسلمانلغه کیرن خرستیان بزده کندیسنی تعمیدایتدیرن یهودی‌یه مثال اوله‌رق الخ » ، (۲٤۱) صحیفه‌ده « عقائد خرستیانیه‌یه دائر چوق برشی بیلمه‌ین سوریه ومصر خرستیانلری ایچون اسلامیته کچمك کوچ دکلدی » کبی سویله‌دیکی سوزلر عداوت دینیه سائقه‌سی ایله حرکت ایتمشنی اثبات ایدر .

مفتون کم آلاتی . مجلوب تصـنیعات بی‌غایاتی بولندیغی ابلیس پر تلبیس ، عدو مجاهر اسلامیت معهود (دوزی) یی عالم اسلامیت فوقنه چیقارمق ، اونی یکانه برعقل سلیم ، برقوۀ قدسیه صـاحبی ، برداهیٔ بی‌مدانی کوستره‌بیلمك ایچون بوتون اکابر دین اسـلام ، بالجمله علمای اعلامی محتوی میلیونلر ، بلکه میلیارلرجـه جماعات اسلامیه‌یی کندی فکرنجه معامله‌لری فقدانندن‌ناشی حضیض اسفله ، فرومایه وبی‌دین درکهٔ نادانیسنه ایندیرمکه چالیشان بوشخص بی‌وایه وبی‌اذعانك‌ماهیت معنویه‌سی‌بورادەسرفنه جرئت ایتدیکی ترهات‌ایله‌ده انکشاف ایتمکده‌در .

ایمدی هرسوزدن اقدم بد دین وبی دین اولمق فضـاحتنه دائر واقع اولان شو اعتراف مجرمانه عالم اسـلامیت نامنه کندیسنه رد اولنور . ذاتاً اقرار حجت قاصره اولوب اونکله یالکز مقر الزام ایدیلیر ، غیریـنی حقنده تأثیری اوله‌ماز .

آراسته یالان ، یا کاش برقاچ حدیث قاته‌رق ترویج باطله آلت ایلدیکی دیکر سوزلری‌ده فقره ، فقره آیریله‌رق بروجه‌آتی ابطال اولنور :

(اولاً) درمیان ایتدیکی برقیاس فاسـده نظراً اسـلامیت بنای متین عالیسنی بالعله‌لامغه یلته‌نن او مدهش دشمن دوزی، خائنیده مسلمان عد اولنورمش . زیرا مسـلمانلق اسم ایله ، نماز واوروج ایله اولمیوب تدریس ومطـالعه‌یه حصر اوقات ایله‌تحقق ایدرمش، دوزی‌ده ساعات حیاتنی تدریس و مطـالعه ایله کچیرمش ، عبادالله‌ك تنویر اذهاننه ، تأمین منافعنه چالشمش . بناءً علیه نمازی، اوروجی تحقیر ایدن ، ایمانی واتصافی اولمیان دوقتور دوزی‌ده مسلمان ، هم‌ده پك چوق مسلمانلردن بیك قات زیاده مسلمان عداولنمق‌لازم‌کلیرمش .

بوقیاسك هر مقدمه‌سی فاسـد اولدیغندن بالضروره نتیجه‌سی‌ده فاسددر . مسلمانلغك قوری اسمله ثابت اوله‌جغنی کیم ادعا ایده‌بیلیر . هرزمان مسـلمان اسم وشکلنده منافقلر بولنور . زمان سـعادتده رئیس‌المنافقین اولان خبیثك‌ده اسمی عبداه ایدی .

اسـلامیتك عنوان مجرد ایله دکل ، حتی ایفای صوم وصلات‌ایله‌ده تمام اوله‌جغنی بز هیـچ برزمان ادعا ایتمه‌یز ، دائما اعتراف ایدرزکه بونلردن بشقه دها پك چوق وظائف وارکان‌اسـلامیه واردر، حقیله مسلمان اوله‌بیلمك ایچون جمله‌سنی ایفا ایتمك لازمدر . چونکه هیـچ بروظیفهٔ دینیه حکمت ومصلحتدن خالی دکلدر .

[نصل‌که (التعظیم لامرالله والشفقة علی خلق‌الله) عبارهٔ جمیله‌سیله بوتون وظائف وارکان جلیله‌مزك ایکی اساس‌عالی اوزرینه بناقلنمش اولدیغی افاده بیورلمشدرکه بری اوامر الٓهیه‌یه تعظیم ایله حقوق‌اللهه مراعات، دیکری‌ده‌خلقه ابراز شفقتله‌ابطال حقوقدن‌مجانبت‌ایله‌مکدر . بوایکی اساسك برینه ابتنا قلنمامش هیـچ برتکلیف شرعیمز یوقدر .]

بوحالده اسلامیتده نماز واوروج کبی فرائض دینیه‌نك هیـچ‌دخلی اولمیوب‌ده ـ هرنه‌یه دائر اولورسه اولسون ـ تدریس ومطالعه ایله اشتغالك کافی اوله‌جغنی مسلمانلقدن صد مرحله دور احکام‌اسلامیه‌یی ادراك وتقدیردن مهجور شخص متحکم بر شروردن بشـقه کیمسه ادعا ایده‌مز .

نماز واوروج اسلامیتك بنا قلندیغی ارکان خمسه‌یی تشکیل ایدن وظائف جلیله‌دن اولدیغی ضروریات دینیه‌یه آشنا اولان هرمسلمانك بیلدیکی برحقیقتدر . بناءً علیه اساس اسلامیتی منکر اولمیـان ، دین مبیندن بالکلیه تعری ایتمین کیمسه نمازی واوروجی لاشی منزله‌سنده طوته‌ماز .

نمازی واوروجی اسـلامیتدن خارج براقوب‌ده ارباب صـلاتی جهلهٔ عبادتکاران تعبیر غلیظله یاد ایدن ، خلاف ذوالجلاله ایفـای سـجده کیفیت مشروعه‌سنی « سرزمین دم بهوا می کند » ترنماتیله استخفافه یلته‌نن بر شـخص هیـچ بروقت مؤمنلر ایله اخوت دینیه دعواسنده محق اوله‌ماز . [٥]

ـ مابعدی وار ـ

مناسترلی اسماعیل حقی

---

[٥] « کوی عبادات خدای کند » مصراعیله تردیف اولنان بونظم اکابردن برذاته اسناد اولنور . اکر صحیح ایسه بوذات طرفندن‌استخفاف صورتیله دکل ، بلکه نمازده واجب الرعایه اولان تعـدیل ارکانی کوزه‌ده‌رك خاشعانه ، متضرعانه سجده ایتمینلره ، خروس دانه ده‌وشیرر کبی علی‌العجله یاتوب قالقانلره قارشی خشوعه دعوت مقصدیله سویله‌نمش اوله‌بیلیر .

« عصر » سورۀ جلیله‌سنك تفسیری

کوریلیورکه بوسورۀ کریمه‌ده‌کی ایمان‌ده مطلقدر ، هیـچ برشی ایله مقید دکلدر . بونکله برابر مخاطبین عندنده معروف اولان‌معنایه محمولدر . ایمدی ایمانی عمومه قارشی اولان خطابه اك ملایم کله‌جك برصـورتده تعریف ایچون شویله دیملیدر : ایمان نفسـك خیر ایله شرك ، فضیلت ایله رذیله‌نك بینی یقیناً فارق‌اولمسی؛ بوعالم‌موجودات اوزرنده خیره راضی اولان ، لکن شره راضی اولمایان ، فضـیلتی ایسته‌ین ، لکن رذیله‌یی ایسته‌مین بروجود مطلقك نکهبان‌بولندیغنی ینه او اطمئنان ایله بیلمسی ؛ مخلوقاتی آره‌سـندن دیلدیکنی اسرار الٓهیه‌سندن بعضیسـنه محرم ایده‌رك بوممتاز انسـانلری ابنای بشره طریق رشادی کوسترمك، قلوبه‌هوسات فاسده‌نك نصل کیره‌بیله‌جکنی، عقوله دلائل صحیحه‌نك هـانکی طریق ایله داخل اوله‌بیله‌جکنی بیلدیرمك وظیفه‌سیله مکلف طوتمش اولمسی‌ده او واجب‌الوجودك آثار رحمتـندن بولندیغنه اعتقاد ایتمسی‌در ؛ تا که بشر او دلائل صحیحه‌یه توجه ایتسون ؛ او طریق ایله کندیسنه تلقین اولنان‌حقایقی حسن تلقی ایلسین ؛ قلبنده هوسات فاسده‌یه قارشی آچیق طوران منافذی قاپاسین . او کبی هوسـاتك ایلریده مأمول اولان سریانه‌ده قطعی ، ابدی برعزم ایله مدافعه‌ده بولنسون .

ایشته (واللیل اذا یغشی) سورۀ جلیله‌سنده‌کی (وصدق بالحسنی) قول کریمنك مدلولی اولان ایمـان بودر . یوقسه بورادەکی ایمان یالکز بزم شریعتمزده وارد اولان تفصـیل احکامی ایقانه مقرون اولان برتصدیقدن عبارت دکلدر . زیرا حکم هرمکانده وهرزمانده‌کی

انسان اوزرینه محمول اولدیغی ایچون یالکز حضرت محمد (صلعم) ك امته منحصر قالمیه‌رق ماضیده ، حالده ، استقبالده ، کلمش ، کله‌جك امتلرك کافه‌سنه شاملدر . سورهٔ جلیله‌ده کلام احکام انساندن برحکم عاملك تقریری ایچوندرکه حضرت پیغمبرك رسالتی‌ده بوعاملك حکمنه داخل اولور . بناءً علیه حضرت پیغمبرك رسالتی کندیسنه تبلیغ اولنوب‌ده سنداً ودلالةً قطعیتی ثابت اولان نصوصك کافه‌سنی تصدیق ایتمین آدم کرك عمومیتی اعتباریله بونصك حکمنجه ، کرك دیکر سوره‌لرده‌کی برچوق آیاتده مندمج نصوص تفصیلیه ایجابنجه دنیا و اخرتده خاسر قالیر .

بوقسه ایمان ناسك اعتقاد تعبیر ایندیکی اوماهیت مجرده دکلدرکه عقلك ، وجدانك دخلی بولنمقسزین صرف تقلیددن عبارت اولدیغی حالده بیله قبول ایدلسین . زیرا بوقبیلدن اولان ایمان مرسلینك ، انبیانك رسالتنی ، نبوتنی تصدیق ایتمش اولان برچوق امتلری خسراندن قورتاراماشدر .

اصل ایماندن مقصود روحك اطمئناننه ، قوای روحیه‌نك معتقداته کمال انقیادینه مقرون اولان تصدیقدر . نته‌کیم (انما المؤمنون الذین آمنو بالله ورسوله ثم لم یرتابوا وجاهدوا بأموالهم و انفسهم فی سبیل الله اولئك هم الصادقون) آیت کریمه‌سی بوحقیقتی صراحةً ناطقدر . ایشته جناب حق طرفندن انسانلرك دنیا و آخرتده خسراندن نجاتی ابداً کندیسنه منوط قیلنان ایمان بوایماندرکه ایلریده برآزدها ایضاح ایدرز .

لکن ناسك بابالرندن ایشیده‌رك اوکرندیکی ، برمسلمان چوجغنك قالقوب‌ده معناسنی ، ماهیتنی آکلامقسزین دیلنه دولادیغی ، سوق حمیتله مدافعه‌سنه قالقشدیغی ایمانه کلنجه ، ــ نصلکه برخرستیان ، یاخود بر یهودی ، یاخود برمجوسی چوجرغی‌ده بوصورتله یتیشیر ــ عندالله هیچ برقیمتی حائز دکلدر . نزد الهیده مظهر قبول اولان ایمان ایسه آنجق او اطمئنان روحدرکه روح او جوهر علوینك کندیسنه نازل اولدیغنی ادراك ایدر ؛ کذلك او اعتقاد قلبیدرکه صمیم قلبده‌کی موقعنی ینه قلب تقدیر ایلر . ایشته حیات حقیقیهٔ روح دینلمکه شایان اولان ، روحك بتون لوازم کمالنی احضار ایدن ایمان بودرلو ایماندر . لکن حقیقتده ایمان اولمدیغی حالده ایمان دیدکلری ماهیت ، ارواحك بادئ هلاکی اولان ، انسانلری کریوهٔ محوه سوروکلین فلاکت محضدن بشقه برشی دکلدر .

سوره‌ده‌کی (صالحات) ه کلنجه : ذوق سلیمك ، طبع مستقیمك رد ایتمدیکی برطاقم اعمال خیردرکه خواص وعوامه نفعی دوقونان ، جمله‌سنك امور ومصالحیله هم آهنك بولنان اعمال معروفه‌در . بواعمالدن برقسمی بوتون مخلوقاته افاضهٔ خیر واحسان ایدن خلاق کریمه قارشی عرض شکراندن عبارتدر ؛ هردین صحیحك مرعیت احکامی زماننده آمر اولدیغی عبادات صحیحه کبی . برقسمی‌ده طریق خیرده بذل مال ایتمك ، بیچاره‌لره معاونتده بولنمق ، اثنای حکمده عادلانه داورانمق ، مظلوملری غدردن قورتارمق کبی تفصیلی موجب تطویل اوله‌جق دها برچوق حرکات مرضیه‌در . برقسمی‌ده امانت کبی ، عفت کبی . انصاف کبی ، اخلاص ومحبت کبی اوصاف کریمه‌نك محل صدوری اولان ملکات فاضله‌در .

ایشته ایستر بدنه متعلق برفعل ظاهر شکلنده تجلی ایتسون ، ایستر روحه عائد بر وصف باطنی شکلنده کورونسون ، بونلرك کافه‌سی صالحات اعمال جمله‌سندندر . اعمال ملکاته تعلق ایدر ؛ زیرا نفس مجاهده ایله اعماله آلیشدیلیرسه آرتق او اعمال عادت شکلنده صدوره باشلار . شرایعك هرامته آمر اولدیغی احکامده بو اعمال عدادینه داخل اولدیغی کبی پیغمبر کوندرلمین امتلره عقلك کوسترمش اولدیغی حرکات فاضله‌ده ینه بواعمال صیره‌سنه کیرر . صالحات اعمالك اویله اساسلری واردرکه بتون ابنای بشر عندنده معروف اولوب هیچ برامت عندنده جای اختلاف اولماز ؛ برقاچ سطر اول ذکر ایتدیکمز اساسلر کبی . ایشته بونکته‌یه مبنیدرکه او اساسلر کتاب مبینده معروف ، اضدادی ایسه منکر تسمیه ایدلمشدر . یعنی اولکیلرینی ارواح سلیمه قبول ایدییور ، اوته‌کیلرینی عقول صحیحه انکار ایدییور .

(التواصی) ایکی شخصدن برینك دیکرینه برشی توصیه‌ده بولنمسیدر . (الحق) باطل مقابلیدرکه معناسی همان هرکسجه معلوم اولمقله برابر ناسك قسم اعظمی بو معنانی جزئیاته حمل ایدرکن یاکیلیرلر . مثلا ایچلرندن بری قالقاردە بطلانی پك آشکار اولان بر باطلی حق صورتنده تلقی ایتمك ایستر . اکر سوره‌ده‌کی حق کلمه‌سی توصیه ایدن آدمك تلقیسنه محمول اولمق لازم کلسه ایدی ، او زمان معنی شویله اولوردی : هربری آرقداشنه حقیتنه معتقد اولدیغی شیئ توصیه واو توصیه ایتدیکی شیئ قبول ایتمسنی طلب ایدر . حالبوکه بعضاً مخاطب متکلمك حقنه قائل اولامیه‌جغی ایچون آرتق تواصی برنوع تنازع شکلنی آلیر . اویله‌یا ، هربری دیکرینی ایستمدیکی برشیئه دعوت ایتمش اولیورکه بوده عینیله نزاعدر . بناءً علیه معنایی بوصورتله حمل صحیح اولماز . صحیح اولان ایکی شخصدن هربری دیکرینه حق اعتقاد ایتمش اولدیغی شیئ تحری ایله توصیه ایتمسیدرکه بوصورتله قارشیسنده‌کنی تحری دلائله ، اصل حقه وصول ایچون تدقیق نظره سوق ایتمش اولیور . اکر مخاطبنك بو تحریسنده ضلاله طوغری کتدیکنی کوررسه دلیل اقامه‌سی صورتیله رشاده چویره‌جك ، استدلالده تقصیرینی آکلارسه ایقاظ ایلیه‌جك امورك بواطننه نفوذ ایتمکسزین ظواهریله اکتفا طبیعتنده اولدیغی حس ایدرسه امعان فکر ونظرده بولنمسنی اخطار ایده‌جك . شمدی بو ایکی ارقداشدن بری دیکرینه قارشی نه‌کبی وظائفله مکلف ایسه دیکری‌ده او صورتله کندینی مکلف طوته‌جق . بونلردن هربرینه تواصینك فرض اولمسی کبیر ایچون مباح ، یاخود واجب اولان شیئ صغیر ایچون‌ده مباح یاخود واجب قیلار ؛ شوقدرکه بوحال هربرینك آخرك حقنه رعایت ایتمسنه مانع اولماز . ایمدی صغیرك کبیره قارشی اولان وصیتی ایچون کبیرك صغیره اولان وصیتك اداسنده‌کی طریقدن بشقه برطریق واردرکه هرقوم بو طریقی آداب مخاطبه‌لری ایجابنجه بیلیر .

تواصی بالحق صالحات اعمال عدادینه داخلدر . لفظاً ذکر اولنمسنده‌کی

نكته، قدرني اعلا ايتمك، بونكده باشلي باشنه مدار نجات اولان بر اصل بولنديغنه اشارت ايلمكدر.

توصيهٔ حقده بولنان بر آدم كندي وصيتي ايله عامل اولمسه بيله شو وظيفه‌يي ادا ايتمش اولمغله نجات بولور، يعني نجات يالكز تواصي بالحقه منوطدر، ظننده بولنمق طوغري اوله‌ماز. آيت كريمه قرآنك بتون نوع كلامه مابه‌الرجحاني اولان طريق ايجاز اوزرينه وارد اولمشدر. بوقسه‌مراد، حق اوزرنده اولان وحق ايله وصيتده بولنان ديمكدر. ذاتاً عندالعقلا مسلمدركه برشيئ توصيه‌ده بولنان، خلقي برشيئه دعوت ايدن آدم آنجق كنديسي اوشيدن بيوك برنصيب آلاندر. اوبله‌يا، برايشي حسن ايفا ايتمين وحسن ايفا ايتديكي بر طرفدن بللي اولمايان آدم نصل اولورده بشقه‌لريني او ايشي ياپمغه دعوت ايدر. ياخود ايتسه‌ده موفق اوله‌بيلير؟ كنديلري منكراتدن چكنمدكلري حالده ناسي معروفه سوق ايدنلره گلنجه بوبر دعوت صحيحه عد اولنه‌ماز. زيرا بويله‌لري اصول دعوتي بيلميورلر. بونلر بودعوتلرنده موفق اولمق شويله طورسون، ناسي ايصال ايتمك ايستدكلري غايتدن بوسبوتون تنفير ايديورلر. كتاب مبينده‌كي خطاب ايسه عندالعقلا مألوف ومعروف اولان طرزده‌در. ذاتاً (وتواصوا) دينيلوب (وأوصوا) دينلمه‌مسي شوني بيان ايچوندركه خسراندن نجات افراد امتدن هربرينك اولا بالذات حقه حريص اولمسي، صكرده‌ده هربرينك اوحقي قومنه توصيه‌ده بولنمسيله قائمدر. ذاتاً بركيمسه حقي گورنجه آرقداشنه توصيه‌ده بولنمق ايسترايسه بالطبع كنديسي‌ده حقي گورديكي كبي قبول ايتمك ايستر. عادتا بوعبارهٔ جزيله‌ده مؤمنلرك حق ايله تواصي ايتمري، كنديلرينه توجيه اولان وصيت حقي قبول ايلملري منصوصدر.

مرحوم شيخ محمد عبده

محمد عاكف

اجتهاده دائر

دردنجي قرن هجريدن صوكره:

علمندن، تتبعاتندن، اجتهادندن باشقه هيچ برمذهبه، هيچ بر شخصه تقليد ايتمين اصحاب اقتدار پك زياده آزالمشدي، وكوندن كونه آزاليوردي. نهايت بركون هيچ برصاحب جهدواقتدارك قالمايه‌جغندن قورقولوردي. چونكه آرتق بونك علائمي گورولمكه باشلامشيدي.

اوللري اولديغي كبي، علوم اسلاميه، فقهه، مساعئ اجتهاد وتتبعه منحصر دكلدي. آرتق فقه ايچون، اجتهاد ايچون بر چوق مزاحم توره‌مشيدي: علوم عربيه، علوم جدليه، علم تاريخ... ايشته علمادن اوله‌جغي مأمول برچوق ذوات آيريلمش؛ شو علوم محدثه وعلوم داخله ايله اشتغال ايتمكه باشلامش ايدي. بتون بوعلوم ايچون فقهانك دخي آز چوق رغبتلري اوله‌يور دكلدي. علم فقهك زياده علوم جدليه‌دن، علوم فلسفيه‌دن متأثر اوليوردي. علم اصول فقه، علم خلاف ايشته بوتأثرك نتيجه‌سي اوله‌رق ميدانه گلمشيدي. شعبات علوم چوغالدقجه سالك ومتخصصلري دخي او نسبتده آرتيوردي.. فقط علم فقه واجتهاده قارشو بولاقيدلك ميدانه گلمكه باشلامغله برابر، استعداد ملي گيزلي بر صورتده دوچار انقسام اوليوردي. ايشته بوتاريخلر برينك مبادئ ظهوري، اوته كينك ايسه مبادئ ادباري اولور.

ائمه‌دن برينك مذهبني قبول ايدن علما بيننده علم فقه اوزرنده مباحثه ومجادله ايتمك اصولي موده اولمغه باشلادي. بوحال گيتدكجه ترقي ايتدي. هرطرف كندي مذهبنه دائر وثائق طوپلايور؛ دلائل حاضرله‌يور؛ هراحتماله قارشو مدافعه ايچون تداركاتده بولنيوردي. حتي بوحال او قدر ايله‌رله‌دي، كه بيوك، كچوك حتي امرا بيله بوكا اشتراك ايدر اولديلر. عادتا مباحثه مجلسلري او زمانك خصوصي «تماشاه‌لري صره‌سنه كچدي. طبيعي غلبه ايدنلر حكمدارلر طرفندن نائل مكافات اوليورلردي. بوحادثه ميدان فقهيده ايكي درلو تأثير اجرا ايتدي:

١ — هرمباحث كندي مذهبي داخلنده تتبعات اجرا ايتدكجه، آني مدافعه‌يه چاليشدقجه طبيعي اوله‌رق مذهبنه اولان محبتي، شدت مربوطيتي تزايد ايديوردي.

٢ — مباحثك كندي مذهبنه اولان شدت محبت ومربوطيتي وآني مدافعه ايچون سعي وغيرت ايتمه‌سندن عكس العمل طريقيله خصمي قلباً وروحاً تباعد ايديور، عادتا تعصبه قدر ايله‌رله‌يوردي.

مذاهب تأسس ايتدكدن صوكره بولندقلري مراكز داخلنده قالمادي. جغرافيا اعتباريله ودها سائر مناسبات حسبيله مستعد اولديغي جهاته انتشار ايتدي. مذهب حنفي ماوراءالنهره وتركستانه، مذهب مالكي مغربيلر وبربريلر ايله اندلسه‌قدر ايله‌رله‌مشيدي. بوايكي مملكت مستثنا اولمق اوزره مذهب شافعي هرمملكتده بولنيور؛ مذهب حنبلي مركز وحواليسنده انتشار ايتمشيدي.

بومذهبلردن هانكيسي اولورسه اولسون گيتدكلري بلادده دين مبين اسلامك يگانه بر مذهبي كبي تلقي اولنيور؛ باشقه مزاحم دخي موجود بولنمديغندن آرتق كندي حدودي دائره‌سنده مستعد اولديغي قدر توسع ايدييوردي. هله حكومت محليه‌جه‌ده مظهر قبول اولورسه بوسبتون رسميت كسب ايدر؛ علما وحكومت واسطه‌سيله عوامه دخي نفوذ ايدرك منتهاسنه واصل اولور؛ حتي تعصب درجه‌سني بوليوردي. بناءً عليه اومملكتلرده افتا ومحاكمك او مذهب اوزره جريان ايده‌جكي طبيعيدر. حكومتجه قضانك انفاذيني، اهاليجه افتانك قبولني تأمين ايچون حاكم ومفتيلر مذهبك فقهاي قديمه‌سندن برينه استناد ايتمكي مجبوري بيليورلردي.

بغداد، كوفه، مدينه... كبي مراكزده ايكي صنف علما موجود بولنيوردي:

١ — هيچ برمذهبه تقيدي بولنميوب بي‌طرف قالانلر.

٢ — مذاهبدن برني آز چوق التزام ايدنلر.

خارجده ايسه بى‌طرفلغى محافظه ايدن علما پك آز بولنيور؛ بولونسه بيله افتا وقضا كبى امور رسميه‌ده قوللانيله‌مازدى.

مراكزده اولان اهالى تااوته‌دن برى استديكى عالمه مراجعتله استفتا ايده‌بيلير. هانكى مذهبه سالك اولوب اولماديغى اكثريت اوزره نظراعتباره آلنمازدى. مراجعت اولنان فقيه بى طرف ايسه‌تلقى ايتديكى اصول اوزره نصوصدن آكلاديغى وياخود اسلافدن اشتديكى وجهله، بورالرده بوله‌مازسه كندى اجتهاديله جواب ويرردى.

بوفقيه طشره‌لرده اولانلر كبى برمذهبى التزام ايدنلردن ايسه مذهب داخلنده تحريات اجرا ايدر، اولوجهله جواب ويرردى. مذهبنده براستنادگاه بوله‌مازسه ائمه‌سنك اقوالنى نص‌مقامنده طوته‌رق اصول مخصوصه‌سيله مذهبى داخلنده اجتهاد ايلردى.

❦

ايشته بتون شو حادثات وسائر اسباب خفيه‌نك تحت تأثيرنده دوردنجى قرن هجريدن صوكره احوال دكيشدى. آرتق مفتيلر وفقها ايچنده بى‌طرف اولانلره تصادف اولنمه‌يوردى. اساساً بولونسه‌لر بيله آنلرك فتوالرينه مراجعت ايده‌جك اهالى، قضالرينى انفاذ ايده‌جك حكومت قالمامشيدى. مذهبلر مستعد اولدقلرى قدر انتشار ايتدكدن صوكره تقرروسميت كسب ايتمشلردى. بناءً عليه «اجتهاد فى‌الشرع» ايستر ايسته‌مز بتون مشروعيتنه رغماً متأسفانه افول ايتدى. يرينه‌ده «اجتهاد فى‌المذهب» قائم اولدى.

انشته بوصورتله مشروع اولان اجتهاد يوز اوستى ترك ايدلمش، محدث اولان بواصول‌اجتهاد بيله‌رك‌بيلمه‌رك‌عادتا مجبورى برصورتده قبول ايدلمشيدى. صواب اولان طريق اصحابدن عدول ايديله‌رك نصوصدن اوزاقلانيلمشيدى. اصحاب كرامك، تابعين، تبع تابعين حضراتنك مسلكلرى ترك‌ايديله‌رك تماماً يكى‌برمسلك قبول‌اولنمشيدى: «اجتهاد فى‌المذهب»

بودورده‌اولان‌علما اكثريت اوزره اصول وقواعدده استاذلرينى اتباع‌ايتمكله‌برابر فروعاتده‌استخراج‌واستنباطدن كيروطورمه‌يورلردى. طريقلرنده، اصوللرنده سربستى‌ده يوق دكل ايدى. فقط بونكله برابر اجتهادده اولان رونق، ضيا آرتق سونمكه ميل ايتمشيدى؛ حركت ترقى‌يه طوغرو دكل، تدنى‌يه طوغرو ايدى.

بومسلك بردنبره قبول اولنمازدى. بو برنتيجه ايدى،كه مقدماتى ائمه حضراتنك كندى عصرلرنده خفى برصورتده احضار ايدلمكه باشلامشيدى. هله بوحال ابوحنيفه، امام مالك حضراتى دورلرنده ايچه واضح برطرزده آكلاشيليوردى. حضرت ابو حنيفه‌نك ابراهيم خنفى و رفقاسنى، امام مالكك علماى مدينه‌يى التزام ايتمه‌لرى بو نتيجه‌نك ايلك مقدمه‌لرندن عد اولنه‌بيلير. امام شافعى، امام احمد حضرتلرنده بويله التزاملر پك ظاهر دكل ايديسه‌ده، اصحابلرينك استاذلرينى التزاملرى ابو حنيفه و مالك حضراتنك اصحابنده اولان اتباعدن پك زياده فائق ايدى. ومع ذلك بوالتزاملر، بواتباعلر آز برزمان ظرفنده خيلى ترقى ايتدى. اجتهاد، او اولجه تعريف ايديلن اجتهاد ائمه‌نك اصحابى دورلرندن كچمه‌مش ايدى. بودورلرده دخى اكثريت اوزره «اجتهاد فى‌المذهب» و «اصول تخريج» حكمفرما ايدى. صوكره كلن دورلرده. اصول تخريج بتون معناسيله قوت بولدى. اجتهاد فى‌المذهب دخى خيلى صيقشدى. حتى علماى طبقات دخى بو دورك اجتهادلرنده معناى حقيقيسنى، بوكا يقين اولان بر درجه‌يى‌ده كوره‌مدكلرندن اجتهادلرينى «اجتهاد فى‌المسائل» ديه تعبير ايتمكه مجبور اولمشلردر. بوندن صوكره كلن دورلرده ولو پك زياده طاراولان قيدلرايله مقيدده اولسون اجتهاد وتعبيرينه شايان برمساعى‌يه تصادف اولنماز.. بتون بونلرك مقامنه «تخريج» دها صوكره‌لرى «تقليد» قائم اولور.

بوتعبيراتك آز چوق خصوصيتى وار كبى كورولويورسه‌ده، دور ائمه‌دن صوكره بتون مذاهبك معناً، روحاً آلدقلرى وضعيت يك ديكرلرينه پك زياده بكزر: اجتهاد مشروعدن اوزاقلاشمقده عينى طريقى تعقيب ايدرلر. آنلرى تقليد محضه عين مقدمات ايصال ايلر. آنكيچون بو تعبيراتى تعميم ايتمكده، وسائر مذهبده تشميل ايتمكده بر بأس تصور ايدلميور.

— اوت، ايجابات زمانيه وسياسيه ايله عراق مكتب فقهيسندن تشعب ايدن مذهب جعفريده، مذهب زيديده اجتهاد فى‌الشرع دينيله‌بيله‌جك قدر بر وسعت مشهود اولويورسه‌ده اجتهاد فى‌المذهب حالا دوام ايديور.

اجتهاد فى‌المسائل... بو، يكى، محدث برتعبير. بودورده اجتهادك معناى اصليسندن ذره قدر برشى قالمامش ايدى. فقط بوكا بكزر برشائبه موجودبولنديغندن «اجتهاد» كلمه‌سنى بوسبتون آتمق مناسب كوريله‌مه‌يور. بناءً عليه بودوره‌يه «مجتهدين فى‌المسائل» طبقه‌سى دنيلمش ايدى.

بوطبقه‌ده علما سلفلرينك مرويانلرينى فتاوى ومجتهداتلرينى قبول ايله تلقى ايتديلر. ديكر طرفدن بونلرى تعليم صورتيله‌اخلافه نقل ايدييورلردى. برحادثه‌نك حكم شرعيسنى بيلمك ايچون شو مسائل منقوله‌ايچنده تحريات‌اجرا ايدر، اكثريت اوزره آرادقلرينى بولورلردى. شايد صريح بر مرجع بوله‌مازلرسه فقهاى قديمه‌نك كتاب وسنت اوزرنده يابدقلرى اجتهادى شو منقولاته تطبيق ايدر؛ آنك اقتضا آتندن، ايما آتندن استخراج واستنباط احكام ايلرلردى. قياس‌ده خيلى ايشلرينه يارادى. اوت، احكام منقوله چوق دفعه‌لر مقيس عليهك وظيفه‌سنى ايفا ايده‌بيليردى. ايشته بوصورتله ميدانه كلن مسائل فقهيه ايله منقول‌اولانلر قاريشديريله‌رق برچوق كتب فقهيه يازلدى.

اشته بوطبقه‌ده وجوده كتوريلن كتابلر صوكره كلنلر ايچون عادتا نص كبى تلقى اولندى. اخلاف طرفندن بوكتابلر ازبرلنير، اوكره‌ديلر، تحليل اولنور. ايما آتى، اقتضا آتى بولنور...

بواشتغالات بتون ايام تحصيليه‌يى استيعاب ايدردى: آثار وسنن آرتق نظر واعتباردن سقوط ايتمك اوزره‌ايدى. بتون بونلر تقليده طوغرو برحركت ايدى.

دور تخریج ... ادوار مظلمهٔ تقلیدك ایلك صفحه‌سی.. بوطبقه‌ده اجتهاد ، اجتهاددن برذره دكل ، شائبه‌سی بیله قالمامشیدی . « المتون كالنصوص » بردستور اعظم اعتبار ایدیله‌رك متون نصوص مقامنه قائم اولمشیدی.

دور ترجیح ، دور تمییز ... علم فقـه تاریخنده بك آز منور ایكی لوحهٔ سیاه ..

بوندن صوكره ظلمت مطلقه دوری . بوندن صوكره علم ایچون، فقه ایچون برزمان فترت بدأ ایدییور .

[صوكی وار]　　قزانلی حلیم ثابت

مناقب سنیه

— مابعد —

حبة انبتت سنابل والعصـ

ف لدیه یستشرف الضعفاء

ناظم حضرتلری جناب حلیمه‌نك رسـول اكرم صلی الله تعالی علیه وسلم افندمزی ارضاع ایتمسی بركتیله مشارالیهانزدنده بعدالقحط وسعت حاصل اولدیغنی وكندینه كنـدی عملی جنسندن اوله‌رق قیونلرینك بول بول سوت ویرملریله مكافات ایدلدیكنی تقریر ایتدكدن صكره شمدی‌ده « لقد ضوعف الاجر علیها » قولنده ذكر ایلدیكی مضاعفه‌نك نه‌مرتبه‌یه بالغ اولدیغنی تمثیل طریقیله ایضاح ایدرك شویله دیور : بو برتخم دانه‌سیدركه سنبله‌لر انبات ایلدی ، حالبوكه اول‌وقت ضعفا وفقرا اكینك هنوز كوك‌یاپراغنه منتظرایدیلر. حلیمهٔ سعدیه‌نك قات قات اجر ومكافاتنه باعث اولان امر رضاعی وبوسبب ایله خارق‌العاده محصولات ویرن اكینلری هر باشـاغنده یوز حبه اولمق اوزره كندیسندن یدی باشاق حصوله كلش تخم دانه‌سنه آندیریور، حالبوكه مشارالیهانك قات قات نائل اولدیغی نعمت واحسانلر جمله‌سندن اوله‌رق اكینلرنده بودرجه فیض وبركت ظهوره كلدیكی وقت نباتات بالكلیه مفقود اولدیغی جهتله فقرا وضعفا حبوباتی كورمك شویله طورسون حبوباتك هنوز كوك‌یاپراغنه منتظر اولورلرده‌انی بیله كوره‌میورلر ایدی.

ناظم حضرتلری « حبة انبتت سنابل » سوزی سـورهٔ بقره‌ده واقع « مثل الذین ینفقون اموالهم فی سبیل الله كمثل حبةٍ انبتت سبع سنابل فی كل سنبلةٍ مائة حبةٍ » آیت كریمه‌سندن مقتبسدر وآتیده‌كی « سبع » لفظنی حذف ایلسی بوعددك خصوصی مراد اولمیوب بلكه انكله مطلق كثرت مراد اولدیغنه تنبیه ایچوندر . آیت جلیله‌نك مآل مینی : مالل‌رینی فی سبیل الله اتفاق ایدیلرك حال وشانی [كرك واجب كرك نفل علی الاطلاق مالل‌رینی وجوه بروخیره صرف ایدنلرك نفقه‌لری] هر سنبله‌سنده یوز حبه اولمق اوزره یدی سـنبله انبات ایدن برتخم دانه‌سنه بكزر [یعنی اول تخم دانه‌سنه آندیرركه اندن برساق سوروب یدی داله آیریلور وهر دالك یوز عدد دانه‌لی بر باشـاغی اولور] . انبات ایدن جناب باری ایكن آیت كریمه‌ده انبـاتك حبه‌یه اسـناد بیورلمسی انباتك ارضه وربیعه اسنادی كبی سببه اسناد قبیلندن مجاز عقلی‌در . تمثیله كلنجه : قاضی بیضاوی تفسـیرنده مسـطور اولدیغی اوزره برتخم دانه‌سندن یدی‌یوز ودها زیاده دانه حصوله كلدیكی مصر بغدایلنده وقاراجه داریده وبك محصولدار اراضی بغدایلرنده مشهوددر . بو اولمسه بیله تمثیلده فرض وتقدیر كفایت ایدوب تمثیلك صحتی ایچون ممثل بهك بالفعل وقوعی اقتضا ایتمز .

بیانه اعراب ولغات

[حبة] مبتداء محذوفه خبردر وكلامده تشبیه واردر ، عبارە [هذه الفعلة الصادرة من حلیمة كحبة] تقدیرنده‌در . طرفیندن مبتدا تقدیراً وخبر لفظاً مذكور وادات تشبیه مطوی اولمغله بو طریق افاده تشبیه بلیغ‌در ، یوقسه استـعاره دكلدر . حانك وباء مشـدده‌نك فتحه‌لریله [حبـه] حب كلمه‌سنك واحدی اوله‌رق بغدای وآرپه وسائر غله‌لرك دانه‌سنه دینور [حب] اسم جنس‌در جمعی حبات وحبوب وحبات كلور . [انبتت] افعال بابندن ماضی وحبه‌نك صفتی ، مصدری اولان انبات: بتورمك معناسنه‌در وضمیری حبه‌یه راجعـدر . [سـنابل] مفعول و[سنبله] نك جمعی‌در . سـنبله : اكینك صالقمنه دینوركه تركجه‌ده باشاق تعبیر اولنور . (والعصف]ده [واو] حالیه وعصف مبتدادر . عینك فتحی وصادك سـكونیله عصف : هنوز تازه اكین یاپراغنـه دینور [لدیه] مابعدینـه متعلقدر وضمیر انبتت فعلندن مسـتفاد اولان انباته راجعـدر ، « اعدلوا هو اقرب للتقوی » نظم شریفنده‌كی ضمیر قبیلنـدندر . لدی : عند كبی قرب وحضوری مفیددر وظروف مكانیه وزمانیه‌دندر لدی الباب، لدی التحقیق كبی، بوراده اولدیغی اوزره ضمیر ایله استعمال اولندقده آخرنده‌كی (ی) تلفظ اولنور : لدیه · لدیك لدینا كبی . یای متكلمه مضاف اولورسه هم تلفظ وهم تشدید ایدیلور : لدیّ كبی . (یستشرف) منتظر اولمق معناسنه استشرافدن مضارع . (الضعفاء) فاعلدر وجملهٔ فعلیه مبتدانك خبریدر. مبتـدایه راجع اولان ضمیر محذوفدر (یستشرفه) تقدیرنده‌در ضعفاء : ضعیفك جمعی‌در . بوراده ضعفا ایله فقرا مراددر .

[بقیه‌سی وار]　　بركت زاده اسماعیل حقی

« لامارتین » دن :

خزان

السلام ، ای خضارت باقیهٔ بهار ایله متتوج لطیف اورمان ! ای متفرق چمنزار اوزرنده غنوده صارارمش اوراق اشجار ! السلام ای سـویملی ایام اخیره ! طبیعتك بورنك ماتمی واحزانی ایله تألمات واضطرابات روحانیه‌م نه‌قدرده هم آهنك ، انظارمی نه‌قدرده تلطیف ایدییور .

خطواتم ، سـكون آباد وادی‌یه طوغری متفكرانه ایلریلدكجه اطرافی نظر تماشادن كچیرمك ، صوك دفعه اوله‌رق برلون اصفرار ارائه ایدن كونشی كورمك ، نشر ایتدیكی خفیف وضعیف ضیانك

دلالتیله آیاقلرمك اورمانك طلال کثیفی ایچنده مشی وجولانی حس ایلمك نه‌قدرده محظوظیتمی موجب اولیور .

اوت ، حزانك بو کونلرنده ، طبیعتك بودم احتضار واپسیننده انظار تیقظ ولطافت نثارینك پوشیده‌نقاب اولدیغی زمانلرده یك‌باشقه بك روح استیناس برجاذبه بولیورم، بوبردوستك، بریارجانك‌وداعنی آکدیرییور ، عینیله موتك ابدیاً قپایه‌جغی دوداقلرك صوك تبسمنه بکزه‌یور .

افق حیاتی ترکه آماده بولندیغم بر زمانده ، امیدك حال‌استغراق ایچنده محو وبی‌نشان ایتدیکی اوزون کونلرمی یاد ایله آغلایه‌رق بنه بواورمانلره ، بولطیف وادیلره عطف نکاه تحسردن بحق مستفید وذوقیاب اوله‌مدیغم‌بوبدایع طبیعتی‌مشتاقانه تماشادن‌منع نفس‌ایده‌میورم.

ای زمین پیرایه‌دار ، ای مهر رخشان، ای نظره فریب وادیلر، ای باشدن باشه چشم جان وامعانی تنویر ایدن بدایع طبیعت ! لحد سکونمی محاط اولان بویرلرده برقطره سرشك شکران ومنت عرض واتحافنه مجبور ومدیونم ! برمحتضرك مشامنه هوا نه‌قدر معطر عکس ایدییور ، ضیا نه‌قدرصاف، کونش‌نه‌قدر دلنشین واطیف کورونیور!

بن شمدی زهر ایله ممزوج اولان بو جام شراب خوشکواری جرعه‌سنه وارنجه‌یه قدر بوشالتمق ایستیورم ، حیاتمی احتوا ایدن بو ساغر سرشارك قعرنده بلکه نوشین بر قطره قالمشدر !. بلکه‌امیدك دم زوالی اولان بوکونده هنوز بنم ایچون بر لحظه سعادت استقبال موعود ومقرردر !.. بلکه بین‌البشر بنم ایچـون مجهول بر روح ، روحمله آشنالق اظهار ایدرك بکا برجواب ویرمك لطفنده بولنور !.

شکوفه رایحه‌سنی نسیمه ، حیاتی برشمس درخشانه تودیع ایله سقوط ایلیور ؛ بوایکی صورتده معنای وداعی متضمندر . بن‌ده دم واپسین واحتضارده بولنیورم ؛ آن‌اغترابمده روحمدن‌ده اطرافه حزن ولطافتله ممزوج بر آهنك منتشردر .

خلیل ادیب

« میلووا» دن :

چیچك

ای محتضر شکوفهٔ وحدت کزین ، دون
اولمش ایدك یکانه بو وادی ایچون شرف
باد شمال ایلیور اوراقکی بوکون
پیرایهٔ زمین ایکن افسوس هب تلف

§

بزلرده عین حادثه‌یه سر نهاده‌یز
یك طورور ، وداعمزك وار توافقی
بر یاپراغك دوشر یره ، عین زمانده بز
برذوقه الوداع دیرز بوتلا حق :

درپیش ایله زوالی بشر زار ودلخراب
ایلر همان حقیقته وهمندن انتقال
تولید ایدر خیال بقا شویله برسوأل :
عمر بشرمی ، زهره‌میدر حائز نصاب ؟.

خلیل ادیب

قونفرانس

(معارفك‌دعوتیله اسپارطه‌لی‌حقی‌افندی‌طرفندن ۲۹ اغستوس‌سنه ۳۲۵ تاریخنده اسکی مکتب حقوقده مکاتب رشدیه معلملرینه تقریر ایدلمشدر .)

ایکنجی مصاحبه‌دن بقیه وصوك

(خلاصه : مسأله‌نك آنا چیزکیلرینی تکرار — لسانمزك آتیسی ایچون فکرلر — خاتمه)

. سوزی چوق اوزاتدق . مسأله‌یی ، طویلی طوتمغه او قدر چالیشمقله برابر ، داللاندیردق ، داغیتدق . اوحالده‌که اصل مقصود اولان جهت ، ایکنجی اوچنجی درجه‌دەکی تفصیلات آراسنده قاریشاجق وغائب اولاجق درجه‌یه کلدی . بونك ایچون سوزی بوسبوتون کسرکن ، ایشك آنا چیزکیلرینی بر داها قابارتوب یوزه چیقارمق فضله اولماز .

تدریساتی ناصل‌یوروته‌جکز ؟ سوز بونك اوزرینه ایدی . اوت، تدریساتی ناصیل یوروته‌جکز ؟ بونده برنجی اساسمز سادەلك .. هرنه‌که ساده‌در ، اونی آلاجغز .. هرنه‌که ساده دکلدر ، اونی بیراقاجغز . بو اساسه بناءً تدریس ایشنده هرشیدن اول کتابی بر طرفه قویمش کبی حرکت ایدوب، قاعده‌لری لسانك کندی‌سینه‌سندن چیقاراجغز .. طالبلرمزی بو دورلو چالیشدیراجغز ، بو یولده حرکته آلیشدیراجغز . هله ، معلم کتابی ویا کتابلری سوزمش واله‌مش اولارق بواصوله دوکوله‌جك اولورسه ، ایشك چوراب سوکولور کبی کندینی کوسته‌ره‌جکی ، کندی کندینه قولایلاشاجغی شبهه‌سزدر .

ایشته بو امنیتله ، بو قوتله ایشه کیریشه‌جکز . هرشیدن اول، سویله‌دیکمز سوزلرك بر طاقیم پارچه‌لردن حاصل اولدیغنی ، اونلری شاکردلرمزه کندیلرینه پارچه‌لاتدیرارق، کوستره‌جکز، هرصویدن سوزلر بولوب بونلری اورته‌یه دوکه‌رك پارچه‌پارچه ، دیدیك دیدیك ایتدیره‌جکز . او حالده‌که هرکس بر سوز قارشیسنده قالنجه اونی کندی باشنه سوکوب پارچه‌لرینی کورمکه کوسترمکه مالکه حاصل ایده‌جك ... کلمه‌یی تقسیم ایدرکن ، پشین پشین کلمه اوچدر ، بشدر دیه‌یه‌جکز . کلمه بزجه قاچ جنس ایسه ، اوجنسلری جامع مثاللری، کلیشی کوزل کبی ، فقط بزجه اولدن دوشـونولمش حاضرلانمش اولارق ، ایلری سوره‌جکز. او حالده‌که هرکس بونلرك بردورلو دکل ، اوچ ویا بش دورلو اولدیغنی عیان عیـان کوره‌جك ، بونلره آیری آیری آدلر طاقیلماسنه احتیاج حس ایده‌جك . بز اوزمان بوکا شو اسمی وبوکا شو اسمی ویوسه‌ك ناصیل اولور ؟ کبی اوفاق اوفاق

یازدیملر ایده‌جکنز ... تعریف ازبر ایتدیرمه‌یه‌جکنز .. قاعده ازبر ایتدیرمه‌یه‌جکنز .. شاکردلرمزی آکلاشیلماز افسونلر اوقویان باقار کورلر حالنه دوشورمه‌یه‌جکنز .. پاپاغانلاشدیرمایاجغز . اونلر مسأله‌لری ، قاعده‌لری آکلایاجق . آکلادیغنی ایجابنده آکلاتاجق . آکلایان البته آکلاتیر ، آکلاتامایورسه آکلامامش دیمکدر ... دائما حس ایتدیره‌جکنز که تورکجه تورکجه‌در . تورکجه‌ده مرامی تورکجه لغت ایله ، تورکجه قاعده ایله آکلاتمق ویازمق اصلدر . عربی‌یه فارسی‌یه دوکولمك ، طوتونمق بدعتدر ... سوزلرك ، جمله‌لرك متمملرله یاواش یاواش ناصیل بویودیکنی کوسته‌ره‌جکنز . خلاصه . کوجی دائما قولای جهتندن قاورایوب قولایلاشدیره‌جغز .

بونلردن باشقه‌ده بعض شیلر سویله‌مك ایسترد‌م .. اویله شیلر که اونلرك هر بری آنجاق بوقدر بر مصاحبه‌یه صیغابیلیر . مثلا جمله‌یه وجمله‌نك متممرینه دائر ، یازی‌یه املایه ، پونقتوآسیون دینلن اشارات تحریریه‌یه دائر ، قرائته دائر ، لسانمزك بو کونلرده غزته‌لر آغزینه دوشن ساده‌لشدیرلمه‌سی ایشنه دائر ، بر مصاحبه داها یاپیلا بیلسه ، دییوردم ... وقت بولابیلیرسه‌ك بلکه‌ده شو رمضان کیجه‌لرنده برشی یاپارز .

بوکون کورویورزکه قواعد فکری تزلزلده .. هر کس بر عقلده ، هر کس باشقه بر اجتهاده تابع . لسان وقواعد عالمنده عادتا بر آنارشی ، بر فترت حکمفرما .. ایش قانونی بولونجه‌یه قدر بو حال دوام ایده‌جك . بوده بر انقلابدر . بو فترت اثناسنده ایشك سوق وادارسنه باقانلرك ، معلملرك ، قلم صاحبلرینك بصیرتی لازمدر . بونلرده لسانك آتیسی ایچون بر طاقیم اساسلی فکرلر اولمالی . اوفکرلر نه‌در ؟ ایشته خاطره کلنلری کلیشی کوزل صیرایه قویودم : تورکجه کلمه‌لرله آکلاتیلابیلن مفهوملری تورکجه سویله‌مك .. اولا بیلدیکی قدر عربی وفارسی ترکیب یاپمامق .. عربی وفارسی وفرانسزجه لزومسز کلمه‌لری یاواش یاواش طارامق ، آتمق .. کندی کندینه تورکجه‌لشن لغتلری حسن تلقی ایدوب بونلرك امثالنك چوغالماسنه یول آچمق .. کلمه‌لری آغیزدن چیقدیغی کبی یازمغه آدیم آدیم یاقلاشمق .. تورکجه کلمه‌لرك یازیلشنده‌کی منطقسزلق اوزرینه نظرلری جلب ایله منطقه اویان مثاللره امتثال ایتمك .. عربی وفارسی کلمه‌لرك املاسنده تورکجه‌یه داها ملایم ساده شکللری ترجیح ایتمك .. دیللره دولاشان لفظی ومعنوی غلطلری خطالری اصلاح وتصحیح یولنی طوتمق .. تورکجه‌ده تمیز استانبول تورکجه‌سنی نمونه طوتارق ساده‌لکه دوغرو بر آز دها ایلرله‌مك .. لغتلرك معنالرینی تحدید وتعیینه غیرت ایتمك .. تورکجه‌نك بر طرفدن یکی یکی لازم لغتلر ، یکی یکی لازم تعبیرلر ، اصطلاحلر ، علوم متعارفه وکلام کبار دینلن مشهور تعبیرلر بولنده متعارف جمله‌لر ایدینمه‌سنه همتلر صرف ایتمك وسائره وسائره .

بونلرك هر بری دیدیکم کبی بر مصاحبه ایله تفصیل ایدلمه‌لیدر .

فقط بو قدری‌ده ایشه یارایا بیلیر . بونلری بر مهم اساس کبی خاطرلرده طوتمالی‌یز ، صیرا دوشدکجه ، زمین اولدقجه تقرات کبی تکرار ایتمه‌لی‌یز . بو اساسلره طرفدارلر پیدا ایتمه‌لی‌یز . بویله یاپارسه‌ق لسانمز ایچون بکله‌نن کمال بمنه تعالی یاقین بر استقبالده کندینی کوسته‌ریر .

تکرار ایدرم‌که سوز چوق اوزاندی . فقط ظنمجه بو مسأله بوندن آز سوزله آکلاتیلاماز و آکلاشیلامازدی . حاصلی بن‌ده ، اوروج ییرکن یاقالانان حریفك ، بوقدر ییه‌سه‌م هیچ طوتامایاجغم ، دیدیکی کبی ، بو قدر سویله‌مه‌سه‌م هیچ سویله‌یه‌مه‌یه‌جکم ، دییه‌جکم . هانی ، خواجه نصرالدین ــ قویوده کوردیکی آیی چیقارمق ایچون قونو قومشونی طوپلایوب صارقیتدیغی چنکلك بر یره طاقیلدقدن صوکره قورتولماسیله هر کس صیرت اوستنه دوشه‌رك آیی کوکده کوردکلری وقت ــ چوق یورولدق اما ، آیی‌ده یرینه کتیردك ، دییه‌مشمی ؟ بزمکی‌ده همان بویله .. بیلمم‌که آیی یرینه کتیره‌بیلدکمی ؟

صوك .

مباحثات

خطبه‌لره دائر

صراط مستقیمده ترکجه خطبه نمونه‌لرینی انتظار ایدرایکن ٦٩ نومرولو نسخه‌سنده ، مباحثات قسمنده ، بر ذات محترم طرفندن ، خطبه‌لرك ترکجه اولارق تلاوت ایدیلمه‌لری علیهنده‌کی بندینی کوردم . دوغریسی تعجب ایتدم . خطبه‌یی ترکلر آراسنده ترکجه اوقومق بدعت سیئه ایمش ؟ بونده « بعض محاذیر » ده وار ایمش ؟! لاحول ....

اوذات محترم خطبه‌دن مقصد اصلی نه اولدیغنی ، شرائط جمعه اسبابنی ایجه تدقیق وتعمیق بویورمامش اولمالیدرکه بویله بر امر خیره بدعت سیئه نظریله باقسین . عرب اولمایان ، علم ومعرفته صوصامش اقوام اسلامیه‌یه عربجه خطبه اوقومق نه‌قدر فائده‌سز نه‌درجه مضر اولدیغنی دریش ایتمامش اولمالیدرکه ، عربجه اولمایان خطیبه «تأثیراتی مفوت » اولاجغنه ذاهب اولسون .

بالعکس ، تجربه ایتدم ؛ حسن تأثیری کورولدی .

جناب فخر کائنات افندیمز حضرتلری طرفندن قوم عربه ، لسان قوم اوزره خطبه‌لر صادر اولمش ایکن ، بزده بالقیاس اقوام سائرهٔ اسلامیه‌یه لسانلری اوزره خطابته مأمورز . عربجه بیلمه‌یه‌ن ترکلر ، آرناؤدلر ، بوشناقلر اراسنده عربجه خطبه اوقویان خطیب افندی ، ادعا ایدرم ، که بدعت سیئه‌یی اجرا ایدییور . خطبه‌یی اکلامق یالکز عربلرك حقی دکل ، بوتون اقوام اسلامیه‌نك بوشرفله مشرف اولمغه حقلری واردر . بیلملی‌یزکه ، سریانیجه تکلم ایدن اقوامه ، لسان عرب اوزره کتاب ، عربجه رسالتی ایفا ایدن رسول ، نبی کلامشدر . سائقهٔ حسن نیتله بند مذکوری یازمش اولان ذات مشارالیه

اونوتماسین ، که کلیسالر خطباسی هب تحف تغنیلرله ، سجعلرله خطبه‌لر اوقویورلر . بوایسه جدی ، وقور اولان دینمزه یاقشمیور .

خطبه‌لردن مقصود مرامی ، استفادهٔ مادیه ومعنویه‌لرینی استحصال ایچون ، بکچن رمضاندن ابتداءً ترکجه خطبه [موعظه قسمنی] اوقومغه باشلادم . بدعت سیئه دکل ، من غیر حد مأموراولدیغم برامر عالی‌یی حقیله ، بروجه مشروط ایفا ایتمکده اولدیغمی اعتقادم برکالدر . حتی بوامر خیرده برنجی ایسه‌م افتخار ایدرم بلغرادده بایراقلی جامع شریف امام وخطیبی

محمد رمزی

معهود تاریخ اسلامیته دائر

صراط مستقیم اداره‌خانه‌سنه :

افندم ، [تاریخ اسلامیت] نام اثرکردیه‌سی خصوصنده علمای کرامك همتلرینی جلب مقصدیله بر قاچ سطر قارالادم . موافق رأی عالیلری اولدیغی تقدیرده مجلهٔ معتبرکزك برطرفنه درجی متمنادر .

علمای کرام ! ..

افکار عمومیهٔ دینیه‌یی تشویش ، ودیانت اسلامیه‌یی تزییف ایتمك مقصدیله ردیثانه‌سیله — عبداه جودت — طرفندن ترکجه ترجمه ، و تاریخ اسلامیت نامی تحتنده انتشار ایدن اثر مشئوم ، بوکون قسم اعظمکزك منظوری اولمش ، ومفتریات ضاله‌سنه واقف اولدیغکز حالده نه‌دن بو آنه‌قدر لاابالیانه داورانیورسکز . هرنه‌قدر بوکتابك محتویاتی صرف کذب وافترادن عبارت ایسه‌ده ، ایچمزده برچوغی مسائل ، وحقایق شرعیه‌یی جاهل بولندیغندن بونلرك بوطرق فاسده‌یه منع سلوکلری چاره‌سی نظر دقته آلنه‌رق نیچون برچاره اتخاذ ایدلمدی؟ یوقسه مدافعه‌یه لزومی حس ایدلمیور ؟

لاریب حقیقتدن عاری بوافترالری کورن برصاحب دین ، وعقل سلیم تصور اولنه‌مازکه وجداناً معذب ، متألم اولمسون .

بوکتاب منفورك طبیه مکتبنده اجرا ایلدیکی سوء تأثیری انظار حمیتکنزه عرض ایدییورم . صاحب اثر — که مترجم — بوفکر باطلی طبیه مکتبنده نشر وتعمیم ایتمك مقصد ظاهریسنی التزام ایدوب وأنجق ده برنوع تسهیل کوسترمش ، ومع الاسف هذیانامه‌یی مطالعه ایدن افندیلرك اکثریسی اوفکر سقیمه ، او رأی باطله میللری مشاهده ایدلمشدر . بویله ضلال وهذیان واهی‌یه قارشی برچوق رفیقلرمله مناقشه ومدافعه‌ده بولندم .

هپسنك ویردیکی جواب شو اولیوردی : — نه‌وقت ! عالملرمز بوکا قارشی نه‌وقت برشی یازار ، ویازدقلرینی عقلاً ونقلاً اثبات ایدرسه اووقت بزده حقیقته قارشی برشی دیمیز .

اقناع واثباته حاجت یوق ، ذاتاً بوکبی شیلری اثباته قالقیشمق معلومی اعلام قبیلندن اوله‌جقدر . بدیهیدرکه حقیقت دینیه هیچ بروقت بوزن خزی وبطلان اوله‌ماز .

فقط معلومکزدرکه [لکل مقام مقال ...] وقت بشقه ، سوزده بشقه اولملیدر ......

الیوم نور شمس ظاهره عیان اولان دین سلیم اسلامك حقیقتنه قائل ، ومصدق پك چوق اوروپا اثرلرینی ، ومتفننلرینی دخی مشاهده ایدیورز . الحالةهذه کوریلیورکه ، دین مبین محمدی‌یی لکه‌دار ایتمك مقصد خاسرانه‌سنی احتوا ایتمش اولان شو باطل اثری اورته‌دن قالدیرمق ، وتولید ایتدیکی وایده‌جکی تأثیر سیئه قارشی لازمکلن تدابیری اتخاذ ایتمك ، بزه رهبرومنار اوله‌جق علمای اسلامك وظائف مهمه‌سندن اولمشدر .

مشروطیتله اداره اولندیغمز حالده شمدی‌یه قدر اختیار سکوت ایدن عالملرمزه نه‌دیه‌لم ؟! ... عجبا ! مدافعه‌یه وجداناً مسئول اولدقلری کبی دنیاده مسئول اولامازلرمی ؟ اوکتابه قارشی برجواب شافی ووافی‌یی حاوی آثارك نشرینی حماست دینیه کزدن انتظار ایدرم .

مکتب طبیه‌دن : م . نوری دجانی

عالم اسلام

احوال عمومیهٔ اسلامیه

و

استقبال اسلام

— ٣ —

هر نه قدر سرلوحه‌مز عمومی ایسه‌ده ، عمومیت ایچروسنده بر خصوصیت اولمق اوزره ، بوکون مقاله‌مزی یالکز روسیه اسلاملرینه حصر ایده‌رك آرالرنده طولاشان دیدی قودیلردن بحث ایده‌جکز . فقط بونك ایچون اولا منشألرینی آکلامقلغمز لازم کلیور ، که بو سایه‌ده دورقدیم احوالنك [*] پك چوغنه کسب اطلاع ایتمش اولورز .

اورطه‌لقده نه قدر دیدی قودی طولاشورسه بونلرك اصل منشئی رؤسادر . رؤسابرنی یاپمق ایستیور ؛ عموم ایسه کندینه تعلق اولدیغندن بالطبع بو ایش حقنده بر طاقم مصیب وغیر مصیب افکار درمیان ایدییور . بویله برمصادمهٔ افکاردن ، حقیقتك پارلامسنه رمق قالمش کن — غیر مصیب افکارك کثرتندنمی . نه‌دندر — نا کهانی او دیدی قودیلر وجوده کلیور . بوصره‌ده‌دا کر رؤسا حقیقةً صاحب اقتدار ایسه‌لر مهارت سیاسیه‌لری سایه‌سنده وجودینه سببیت ویردکلری بو دیدی قودیلرك اطرافنی کندیلری آله‌رق ایراث ایده‌جکی ضرردن ملتی قورتارمش اولورلر . اکر یوقدن برشی ایسه‌لر حرکات ناشناسانه‌لریله دها بر طاقم دیدی قودیلره سببیت ویرمش اولورلر ، که بوندن متضرر

[*] دور قدیم ، تاتار مدرسه‌لرینك احوال سابقه‌سنی آلت اوست ایدن روس — ژاپون محاربه‌سنه قدر کچیردکلری دوردر .

اوله‌جق آنجق ملتدر . دیمك ، بودیدی قودیلرك منشئی رؤسا اولوب آلامنی چکن‌ده ملتدر .

بتون عالمده بر انتباه حاصل اوله‌لی بری روسیه اسلاملرینك احوالنی تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق کوروز ، که آرالرنده آردی آرقه‌سی کسلمه‌ین بر طاقم دیدی قودیلر دوران ایدییور . بونلر یواش یواش افراد ناسی زهرلیه‌رك آرالرینه تفرقه دوشوریور ، آهسته آهسته انقراضه طوغری سوروکلیور .

[معلومیا ! بر ملتك ، نه قدر شوکت وعظمته مالك اولورسه اولسون ، افتراقه تحملی یوقدر . آرالرینه برکره بو تفرقه کیرنجه همان یوارلانی ویرر .]

ایشته اصل بونلرك مسببلری رؤسا اولدیغنی آکلامق ایچون اولا اونلری تفتیش ایده‌جکز . طبیعی ، شخصیتلرینی دکل ، بلکه درجهٔ تربیه‌لرینی . چونکه بویله شیلرك شخصیتله قطعیاً علاقه‌سی یوقدر . تربیه‌لریله برابر برده تربیه‌کاهلرینی کوزدن کچیره‌لم . چونکه انسانه محیطك پك زیاده تأثیری واردر .

چورومش ، یاریسی یره باتمش ، طولی سکز ، عرضی یدی آرشین جسامتنده بر بنا تصور ایدکز . پنجره‌لری قیریق ، روزکار کچه‌سون دیه دلیکلرینه‌ده یاصدیق ، حاولی کبی شیلر صقشدیریلمش ... قپوسندن ایچه‌ری کیرر کیرمز حوض نامیله معروف بر صحنه‌سی وار . بر حوض که بر بطاقلقدن هیچ فرقی یوق .. اکر کوشه‌لرنده توطن ایدن اختیار قوربغه‌لرده کندیلرینه مخصوص آهنکدار صدالرینی صالیویررلرسه آرتق بو آنده انسان تماميله بر بطاقلقده اولدیغنه کسب امنیت ایدر . دیواره فلانه طوتونمه‌دن اوته طرفه کچمك ممکن دکل . ایلری‌یه طوغری احتیاطسزجه‌سنه بر آدیم آتدیغك کبی همان آرقه‌ك اوزره دوشه‌جککز شبهه‌سزدر .

حوض تعبیر ایدیله‌ن بو قوربغه‌لغك اوته طرفی‌یوز ، یوز اللی قدر جم غفیردن مرکب بر غلبه‌لکدر . بو غلبه‌لکه ایلك دفعه کیرمك اوزره ایسه‌ك اطرافك بر طاقم مغاره‌لرده اقامت ایدنلره بکزر صولغون بکزلی بر طاقم انسانلر طرفندن صاریلمش واوزرینه‌ده متوحشانه نظرلر فیرلامش اولور . بو انسانلری سزه اسکی تاتار مدرسه طلبه‌سی وشمدیکی رأس کارده‌بولنان رؤسا دییه تقدیم ایدرم . آرتق بو آنده قولاغنه «ولفظاً عمل کرد معناً عمل‌نه کارد ، ورتبة علی مقدمة وثلاث مقالات آی واعترض علیه المصنف» کبی بر طاقم کلمه‌لر شاشقینلره مخصوص بر ادا ایله تلفظ ایدیله‌رك غریب غریب صدالرله ایشیدیلیه باشلار ، که بونلرکده بر حاضرلق اولدیغنی .. اوت استقبال ملت ایچون حاضرلق اولدیغنی بیانه لزوم یوقدر . بو ذوات محترمه‌نك کندیلرینی بویله بر غلبه‌لك ایچروسنه صوقمقدن یکانه مقصدلری ویکانه امللری استقبالده رأس کاره کچه‌رك ملته بول بول خدمتلر کوسترمکدی.

معلوم اولدیغی اوزره اصل روسیه تاتارلرك وطنی اوله‌رق ، بونك اوغرینه چالشمه‌یه وسیاسته قاریشمه‌یه دنیالر قدر حقلری اولسه‌ده ، قزان روسلر طرفندن استیلا ایدلدیکی زماندن بری اوزرلرینه ایندیریلن بار عظیمك ثقلتی بللرینی طوغرولتمه‌یه مساعده ایتمه‌دیکندن ایسته‌ر ایسته‌مز بر طاقم ذلت ومسکنت ایچروسنده یوارلانیورلردی؛ میدان سیاستدن کیتدکجه اوزاقلاشه‌رق بو عالمدن‌ده اسملری سیلنمشدی. بناءً علیه بونلرك تصور ایده بیلدیکی رأس کار آنجق برشی اولوب اوده روحانیتدر . آنکچون حاضرلقده روحانیته مخصوص بر حاضرلقدر . وقتیله فلك بزلره نه‌قدر ترس‌چوریله‌رك بتون سیاستمزی آلت اوست ایتمش ایسه‌ده روحانیتمزه اجرای تأثیر ایده‌مامشدی . بناءً علیه مناصب روحانیه بول بول اولمسی حسبیله بتون معارفمزده آنجق علوم دینیه‌یه منحصر قالمشدی.

شمدی دییه‌جکسکز : مادام‌که ایشکز کوجکز علوم دینیه تحصیلی اولمش وبتون عمرکزی بوکا حصر ایتمشسکز ، او حالده مدرسه کوشه‌لرندن موقع ریاسته صعود ایدن ذوات محترمه‌نك علوم دینیه‌ده یدطولا صاحبی اولمسی اقتضا ایدر. کندیلرینك دخی اسلامیتك جامع اولدیغی حکم باهره وحقائق قیمت افزانك حلی خصوصنده یکانه مرجع اوله‌لری لازم کلور . چونکه هپ اوغراشدقلری وهپ تحصیللری علوم دینیه‌دن عبارت . بتون عمرلرینی بوکا حصر ایتمشلر. انسان عمرینی برشیئه حصر ایده‌جك اولورسه البته اوشیده اختصاص کسب ایدر ....

فقط وا اسفا که حقیقت حال ، بویله دکلدر ، بزم بو یوروتدیکمز نفس‌الامری نظریه‌لرمزك طبان طبانه ضدیدر .

کندیلرینی بر تشریحخانه‌یه کتوروب دماغلرینی تحری ایده‌جك اولورسه‌ق یالکز شونلری بولورز : صرف ، نحودن برقاچ قاعده ، منطقدن بر ایکی نظریه ، کلامه دائرده شویله دومان ایچروسنده سطحی بر فکر ، علم فقهدن ایسه عددلری پك محدود اولمق اوزره بر طاقم مسائل ، بوندن ماعدا برده عدد قدر نا متناهی نقطه‌لر بولورز ، که بوده بر طاقم دعوالردر .

بونلر اوزرینه برده کتب متداوله‌دن ماعدا کتابلرك عباره‌سنی خطاسز اوقویه‌جق قدر قوتده مالك ایسه آرتق اوذات عصرینك فریدیدر . عدد قدر نا متناهی دعوالری دماغندن فوران ایده‌رك تموج ایتدیکی وقت خواجه‌مزی بو طالغه‌لر آره‌سنده بردن بره غائب ایدیویررز . اما بوقدر معلومات کفایت ایتمیه‌جکمش، قوری دعوالرك اهمیتی یوقمش ؛ اسلامیت اوزرینه صالیویریله‌ن هجوملره ایلك اول معروض قالان رؤسا اولدیغندن بو هجوملره کوکس کیره‌رك قوهٔ علمیه‌لری سایه‌سنده بتون ملتی معنوی ضررلردن مصئون براقمق لازم کله‌جکمش ؛ زماملری اللرینه تودیع اولنان عوامك افکارینی‌ده اسلامیت روحیله تنویر ایده‌رك بو مبارك قوهٔ معنویه‌نك حامل اولدیغی سیاسیاتی ، حکمت وفلسفه‌لری دائما کنجلریمزك قولاقلرینه فسیلدامق ایجاب ایده‌جکمش ؛ بناءً علیه سیاست وادیسنده بر بسمارق ، حکمت وفلسفه بابنده ایسه بر فلاطون اوله‌رق یتشمه‌لری لازم کله‌جکمش ؛ وارسون نفس‌الامرده اویله اولسون فقط خواجه‌افندینك نفس‌الامر

ایله نه ایشی وار ... اسلامیته هانکی نقطه‌لردن هجوم واقع اوله‌رق سورئلك ایسته‌نیلن لکنك هانکی نقطه‌لره اصابت ایده‌جکنی برچوق احتمالاته بنا ایدرك کشفله اجوبه‌سنی حاضرلامق برنجی وظیفه‌سی ایکن ناکهانی‌الظهور بر طاقم هجوملر قارشوسنده بولندقجه بردن بره شاشالایور. حتی بعضاً اولیور، که بو هجوملر کندینی‌ده زهرلیه‌رك بوصله‌سنی شاشرتیور.

فرقهٔ مخالفه اثنای هجومده حکمت وفلسفه وادیسنه صاپه‌رق اسلامیت حقنده بر چوق مغالطه‌لر یاپیور. بوکا قارشو بزم رئیسمز ایکم ... بك همت بیوروبده سسلنمك استرسه بوز قارالغندن باشقه برشی یاپه‌میور. نه‌دن؟ چونکه فرقهٔ مخالفه حکمت وفلسفه وادیسنده تعمق ایدرك بورادە اسلامیت علیهنه بر مغالطه حاضرلقله اوغراشدقلری وقت بزم دین حامیلرمز دها «الحکمت استکمال النفس» عباره‌سنده‌کی قواعد صرفیه ونحویه‌یی تحلیل ایله اوغراشیورلردی. فلسفهٔ دینیه ایله اوغراشمه‌یه وقتلری یوقدی.

حریف تاریخی بر نقطه‌یه استناداً دهشتلی بر هجومه قویولیور، بوکا قارشو ایسه بزم علامه‌لرمز طرفندن بر سکوت ...

ره تحصیله قدم انداز اولور اولماز قارشوسنه پك چوق وپك قاریشیق مباحث چیقاریلشدر، که زواللی، بونلر آراسنده کومولمش قالمش. ایچروسنده طولاشیرکن هر شیئی اونوتمش، دنیایی، حتی آداب مناظره‌یی بیله. اونك عندنده حقیقتی اعتراف عین مغلوبیت، عین جهالت؛ بر باطلی ادعا واونده اصرارده عین غالبیت، عین علمدر ...

ایشته مدرسه‌لریمز بزلری بویله تربیه ایدیوردی. کیم، که دها عنادجی، صداسی دها کسکین ایسه؛ عمومك حسن توجهی‌ده اوکا معطوف ایدی واسمی‌ده «مناظر» عنوان مبجلی (!) ردیف اوله‌رق ذکر اولنیوردی. بو بالطبع حریفك مدار افتخاری اولیوردی. بناءً علیه هر کسده بو درجهٔ عناده واصل اولمق ایچون بر آرزو باش کوسترمشدی وهرکس بو خسته‌لغه طوتلمق ایستیوردی.

آه!.. کاشکه بو مناظره نامی ویریلن بی ادبانه سب وشتملر شو عطالتخانه‌لرك ظلمت آلود کوشه‌لرنده کومولەرك قالمش اولسه ایدی!.. بوکون دماغلریمز بوحاله کلمزدی. شمدی آلامنی‌ده بو قدر چکمزدك. وا اسفا که تازمانمزه قدر دوام ایدیور. اخلاقمزی زهرلیه‌رك امت محمدیه‌یی بربرینه دوشوریور. بعضیلرمز «الحمدالله آرتق بو بلادن قورتلدق» دیمك ایستیورلر اما.. تا اعماق روحمزه قدر اجرای تأثیر ایدن بویله بر سیکر خسته‌لغندن قولای قولای قورتلمق ممکنمی؟ هیهات!.. هنوز باقی وبر دوام. آنجق مجراسی دکشمش.

معلومیا! یکرمنجی عصر هر شیئه یکی بر رنك ویریور. حتی بعضیلرینی بتون بتونه چرخندن چیقاره‌رق دیکر بر مجرایه سوق ایدیور. آرتق بوتبدله یکرمنجی عصر قانونی دیسه‌ك سزادر.

ایشته بزم مدرسه مناظره‌لری‌ده بو قانونه تابع طوتولیور. دور قدیمده مناظره هپ اسکی منطق، کلام اوزرینه یوروتیلیوردی. شمدی ایسه مجراسی دکیشه‌رك یکی بر مجراده دوران ایدییور، که اوده دین‌در. اوت، مناظره دین اوزرنده جاری اولیور. برده صحنهٔ مبارزه تازه‌لنیور. دور قدیم صحنه‌سی ضیافت، مدرسه کوشه‌لری کبی یرلردی. شمدی ایسه، مطبوعات. تام یکرمنجی عصره موافق. فقط قفالر ینه اسکی قفا ... چونکه کورولیور، که موضوع بحث اولان ماده مناظرك سویهٔ عرفاننك داخلنده‌میدر، خارجنده‌میدر؟ دها بویله بحثلرك صره‌سیمیدر، دکلیدر؟.. بونلاری نظر اعتباره آلنمیه‌رق دیزکینلر علی حاله براقیلی ویریور. البته بویله مناظره‌لرك پك بهالی‌یه مال اوله‌جغی، دور قدیم مناظره‌لرینه نسبتله عاقبتی دها تهلکه‌لی اوله‌جغی شبهه‌دن وارسته‌در. چونکه مناظره، یورغنلقدن باشقه بر نتیجه ویرمیه‌ن منطق والفاظه دائر یوروتلدیکی اثناده طرفین ایسته‌دیکی قدر چارپشسونلر، الده ایدیله‌جك شی آنجق بر یورغناق اولوب غائب ایدیله‌جك شی‌ده یالکز وقت ایدی. فقط شمدی بوقدرله‌ده قالماز، بلکه دها قیمتدار شیلر غائب ایدیلیر ودها وخیم نتیجه‌لر تولد ایدر. چونکه ملتك معتقدات قدسیه‌سی حقنده چارپیشیلیور. البته بو وقت مات بیکانه قالەمز. طرفینك منزاغندن فیرلامش شراره‌لر ملتك نام احتساس نقطه‌سی اوزرینه سقوط ایدرك قلبلری چارچار یاقار. بونك حصوله کتوره‌جکی آلامده ایسته‌ر ایسته‌مز، بیله‌رك وبیلمیه‌رك بومیدان مناظره‌یه طوغری سوروکار. نفاق نامنه، جدال نامنه بونلرده‌ده بر حصه آیریلور.

ذاتاً اویله اولدی: بتون عمرینی سفالت ایچروسنده کچیرمش وظاهراً «اسلام» نام مبجلی طاشیان بر دنی بوکون بو میدان مناظره‌ده اثبات وجود ایتمش، کندینه برحصه آییرییورده برطاقم دعوالره یلتنیور. آغزی‌ده بر مقیاس شریعت کسیلمش، دین نامنه کیف مااتفق ایسته‌دیکنی‌سوکوب صاییور. ذاتاً اك مشکلی اك تهلکه‌لی نقطه‌سی بوراسیدر. چونکه بویله حاللرمن القدیم بر ملتك انقراضنه مقدمه اوله کلمش. چونکه بر ایش، اربابی اولمیانلر طرفندن اداره اولنورسه البته صوکی هلاك واضمحلال‌در.

بونلر هپ رؤسانك حرکات سیاست ناشناسانه‌سندن تولد ایدن دیدی قودیلردر، که مسئولیتی‌ده البته اونلره توجه ایدر. تاریخ ایلك اول اونلری پنچهٔ مؤاخذه‌سنه آله‌جقدر.

بوکون روسیه اسلاملری آره‌سنده طولاشان دیدی قودیلردن ذکره شایان اولانلرندن بر ایکیسنی عرض ایده‌جکم:

بری دین وماورای دینی یکدیکرینه قارشدیرمق مسئله‌سیدر. اسکی مدرسه دیپلوماتلرندن بری بوکون «عباداللهك کافه‌سی ایستر اسلام، ایستر نصارا، ایستر مجوسی اولسون، روز محشرده مطلقا جناب حقك عفوینه مظهر اوله‌رق عذاب جهنمدن خلاص اوله‌جقلر» دیه بر دعوایی ایلری سوریور. بو ذاتده موسی افندی بیکیف‌در.

کندیسی غایت فاضل بر ذات اولوب بودعواسنی آیات کریمه واحادیث نبویهٔ شریفه ایله اثبات ایده‌جکنی‌ده سویلیور . نه دیرسکز بوکا ؟..

البته علمی جهتنی اربابنه ، زمانمزك الك کزیده علماسنه ترك ایده‌لم‌ده صاحب دعوایی بوکبی دعوالره سائق نه اولدیغنی آکلامه‌یه چالیشه‌لم . البته بونده عمومك استفاده ایده‌بیله‌جکی برشی واردر . او مقصده مبنی درمیان اولنمشدر . چونکه مقصدسز هیچ بر دعوا درمیان اولنماز .

مع مافیه بزلر بوراده ذکره شایان بر مقصداولمق احتمالنی استبعاد ایدیورز . بر کره استقبال ملت نقطهٔ نظرندن سویله‌مش دیه‌مه‌یز . چونکه هر کسك معلومیدر ، که بو کون ملت اسلامیه‌نك ترقیاتی بوکبی شیلرك بیلنمه‌سنه وابسته دکلدر .

اوت ، چهره‌من چاتیق ، هپمزده بر دوشکونلك حکمفرما . ایشلریمزده‌ده بر طورغونلق وار . فقط بونلرك اسبابی نوع بشردن اولان مجوسیلرك روز محشرده‌کی حاللرینه آجیدیغمزدن وآنلرایچون شمدیدن بر یوم ماتم اجرا ایتدیکمزدن دکل ، که بو کون بتون افراد مسلمینه بویله بر عفو عمومی‌یی اعلان ایدرك یوزلرنی کولدیره‌لم ، یوم ماتملرینه آرتق ختام ویره‌لم‌ده هر کس بوندن صکره ایشی کوجیله مشغول اولسون دیه‌لم . بلکه بو دوشکونلکلرك اسبابنی باشقه یردن آرامق لازم کلور . بناءً علیه موسی افندینك بو دعواسنی استقبال ملت ایچون دیه‌مه‌یز .

اوحالده ؟.. او حالده دیه‌جکسز که : سقیم بر طرز تدریسك نتایج طبیعیه‌سیدر . آنکچون بوراده مقصد آرامق نافله‌در .

طولاشان دیدی قودیلردن دها برینی عرض ایده‌جکم : هله بو پك غریب . یوقاروده دماغنی تحری ایتدیکمز دیپلوماتلردن بری تاریخ یازمه‌یه یلتنمش . هم بزم بیلدیکمز کبی وقایع ماضیه‌یی یالکز شویله اولمش ، بویله اولمش دیمکله دکل ، بلکه « ایستوارك » حقیقی معناسیله .. انتقاد طریقیله ...

بو دیوانه‌لکه انسانك کوله‌جکی کلیر . فقط کولمیه‌لم‌ده زواللی آدمجغزك حالنه آجیه‌لم . چونکه زواللینك تاریخ یازمق خصوصنده خیالی او قدر بیومشکه اولور شیلردن دکل . حریف ، رسول اکرم افندیمزك حیات خصوصیه‌سی حقنده بر طاقم شیلر صاچمه‌لدقدن صکره ، دین مبین اسلامك بر دین سماوی اولمیوب ، یالکز حضرت محمدك حین صباوتندن بری تربیه‌سنه اعتنا ایدیله‌رك دائما کندینه نبی اوله‌جق دیه القا ایدیله کلدیکندن حصوله کلمش عندی قوانین اولدیغنی اشراب ایتمك ایستیور .

اترك بعض یرلرنده نبی اولدیغنی تسلیم کبی برساخته طورطاقنده‌ده بونك پك ریاکارانه وبر اثر خوف اولدیغی ایسبلیدر .

زواللی آدمجغز ! برطاقم افکار فاسده‌سنی یوطدیرمق ایچون رسول خدانك فطانت وذکاوتی حقنده اویله بر لسان قوللانیور ، که انسان بونی کوردکجه ، کندینی الك قورناز بر میسیونرك نشریاتی قارشوسنده بولندیغنه حکم ایدر . چونکه رسول اکرمك فطانت وذکاوتندن مبالغه‌لرله بحث ایتمك قورناز بر میسیونرك اصولیدر . بونك آلتنده کیزله‌نن مقصد وبوندن بکله‌نن منافع ، اسلامیتك بردین سماوی اولمیوب یالکز بر اثر ذکا اولدیغنی یوطدرمقدر . بر کره اسلامیتی دین سماوی صره‌سندن چیقارمه‌یه موفق اولورسه آرتق اوته طرفی قولایدر . چونکه مدنیت حاضره نامنه اخلاقی بوزولمامش بر ملتك بر دین سماوی‌یه متمایل اوله‌جغی وبونسز یاشه‌یه‌مایه‌جغی بدیهیدر . بو سایه‌ده بزم میسیونرده مقصدینه واصل اولمش اولیور . قورولمش طوزاقلر پك یولنده ... دکلی ؟

فقط نه چاره ، که بزم قوجه امامزیك کچ قالدی « اصابت »نك[*] نه وقت تأثیر ایده‌بیله‌جکنه بر آز اصابت ایده‌مدی . چونکه بوکبی صاچمه صاپانلر بو کونه قدر میسیونرلر آغزندن کرات ایله مرات ایله سویلندیکندن قورولمش بر طوزاق اولدیغی عالم اسلام نظرنده تماماً تعین ایتمش ، اکلاشیلمشدر . بو کون میسیونرلرجمعیتی ، بویله دسائس ، دکل بر امامك آغزندن ، حتی کرامتیله اوچمق درجه‌سنه واصل اولمش بر شیخك آغزندن سویلسه‌لر بیله الك دنی ، بتون عمرینی سفالتلرده کچیره‌رك اسلامیتك قدرینی بیلمه‌ین الك عادی بر اسلامه بیله یوطدوره‌میه‌جقلرنی کندیلرینه اخطار ایدرز .

بناءً علیه بویله دسائسله اوغراشمه‌نك وقتی کچمش اولدیغنی آکلامه‌یه چوقدن وقت کلمشدر . مع مافیه صوك بر اویون اوله‌جغنده‌ده امنیتمز بر کالدر . چونکه روسیه‌ده بویله شیلره نه ایله مقابله اولنه‌جغنی آرتق کوردیلر . آنکچون بوش بوشنه پاره صرف ایتمزلر ظن ایدرم .

بو سفسطه‌لره قارشو بتون مطبوعات بر آتش کسیلمشدی . ایستر جدید ، ایستر قدیم طرفندن پروتستو صدالری بتون آسمانی کورله‌تیوردی .

مسکین ! بونلری ایشیدنجه کندینی مدافعه‌یه قالقشمه‌سونمی ! کاشکه سکوت ایده ایدی !...

غالبا کیمسه‌یه داشمه‌دن جوابه قالقشمش اولمه‌لی ، دامدن یقلمش کبی اولدی : بزم قوجه مورخ منقد ظن ایتدیکمز آدم مکر آلتی پارمق ودوقتور عبدالله جودت تاریخلرینی قوپیه ایده‌رکدن بو اثری میدانه کتورمش ایمش . جسارتی شایان تبریکدر ... دکلی ؟

بو کونه قدر ، ظن ایتمم . سویهٔ عرفانی بو درجه اولان بر آدم بویله بر ایشه جسارت ایتدیکی کورولمش اولسون . آفرین قوجه امام !..

عبدالله جودت تاریخندن اقتباساً یازییورم ، دییور . اکر بوراده اولان شیلره وجداناً قانع اوله‌رق یازمش ایسه دوقتور دوزی بویله موفقیتدن طولایی کندینی تبریك ایتمه‌لیدر . بو هذیانلری ترتیب ایدرکن البته بو قدر موفقیتلره نائل اوله‌جغنی ، روسیه‌نك تا اوبر کوشه‌سنده تاریخدن بی خبر بر امامی اغفال ایدرك بوهذیانلرینی قوپیه ایتمه‌یه قدر یلتندیره‌جکله زواللی امامجغمزك باشنه قیامتلر قوپاره‌جغنی خاطرندن کچمه‌مشدر . شمدی عبدالله جودته ویره‌جکی هدیه‌لری

---

[*] کتابك اسمی « اصابت » در .

هيچ رنجيده اولمه‌دن ويرسون . چونكه بو موفقيتى يالكز اونك سايه‌سنده‌در : مع مافيه بو موفقيتلرك پك ظاهرى وپك محدود اولديغنى ده مع الافتخار دوقتور دوزى جنابلرينه عرض ايدرز . چونكه عموم روسيه اسلاملرينك صلابت دينيه‌لرى فوق العاده‌در . بويله‌لره پابوج براقانلردن دكلدرلر . نصلكه عبدالله جودت تركيه‌ده لعنتلرله مقابله اولندى ايسه روسيه‌ده‌كى بو وكيلنك‌ده بونكله وده‌ا شدتله مقابله اولنه‌جغى بديهيدر . ذاتاً اويله اولدى واوله‌جقدر .

دهاسى وار : بو قوص قوجه مورخمز تتبعات فاضلانه‌لرينى (!) دها اكمال ايده‌مامش ايمش . برده قرآن عظيم الشان حقنده تدقيقاتده بولنه‌رق بيك اوچيوز بو قدر سنه‌لردن برى بو كتاب جليل حقنده بسله‌نيله‌ن فكرلرى ممكن اولديغى قدر تصحيحه چالشه‌جقمش .

بقالم دها نه‌هذيانلر قوسيه ايده‌جك...

غريبى‌ده‌شورا‌سيدركه‌بعض صودن آو آولامق يولنى تعقيب‌ايدن منفعتپرستان بو حريفى‌ده جديدلر ضره‌سنه ادخال ايدرك حقيقى ارباب حميتى لكه‌لمك ايستيورلر . وبوكا قارشو « يولدوز » رفيقمزده جديدى امضاسيله‌بر ذات مدافعه‌ده بولنيور . بونك نره‌سى جديددر عجبا! بيلميزكه.. اوت، جديده حمله هيچ بر سبب يوقدر . نه‌ظاهراً ونه‌ده‌باطناً . چونكه بر كره كنديسى اصول جديده‌مكتبنده تربيه اولنميوب قزان ولايتنك چيستاى ايشانى‌مدرسه‌سنده تربيه اولنوب‌سوء اخلاقه مبنى اورادن‌ده نفى اولونمش بر حريفدر . قوسيه ايتديكى ادعا ايتديكى كتابلردن برى‌ده آلتى پارمق‌كه خرافاتله مالى بر كتابدر . ديكرى عبداه جودت تاريخيدركه مشهور ميسيونر دوقتور دوزينك قلميله يازلمش كتابك ترجمه‌سيدر . ميسيونرلرله‌جديدجيلرك آره‌لرى نصل اولديغنى آكلامق ايسته‌رسه‌كز اورتودوقس ميسيونرلرندن‌مشهور ايلمينسكى‌نك روس‌سينود محكمه‌سى رئيسى متوفا پابيدونفسقه يازديغى‌مكتوبنه بر كوز كزديريكز . ايلمينسكى‌نك هيچ بر مكتوبى يوقكه اوراده جديدجيلردن شكايتده بولنماسون [*] بناءً عليه ميسيونرلرك آمالنه خدمت ايدن بو حريفك جديدجيلرله قطعيا وقاطبة علاقه‌سى يوقدر . جديدجيلرك آمالى ميسيونرلره خدمت دكل، بلكه بالعكس ملت اسلاميه‌يى بو بايقوشلرك طرناغى آلتندن قورتارمقدر . بوكا نه‌لازمسه هپسنى ياپمه عادتا جناب حق عندنده عهد وپيمان ايتمشلر كبى فكرلرنده ثابتدرلر . ذاتاً موسيو ايلمينسكى‌نك او وقتكى تلاشى‌ده بوكا مبنى ايدى .

بناءً على‌ذلك بوماسكه‌لى حريف ماسكه‌سنى براقه‌رق آرقداشلرى يانه كيتسون وياخود ايلمينسكى‌نك همبالرينه التجا ايتسون . چونكه اوراده دها بشوش برچهره ايله استقبال اولنور .

بزلر حركات مجنونانه‌لريله صحنه‌مزى تلويث ايدن بوكبى سرسرى طاقمندن آرتق بيقدق اوصاندق . آرتق تحمل ايده‌جك يرمز قالمه‌دى . چكيلسونلر، بر آن اول چكيلسونلر، فقط ماسكه‌لرينى آله‌رقدن . اكر بو خصوصده عناد ايده‌جك اولورلرسه ماسكه‌لرينى بز آله‌رق نه كبى آماله خدمت ايدن سوبريتلر اولدقلرينى عالم اسلامه ارائه ايده‌جكز وبوكا مجبورز . زيرا بزم المزده صحنهٔ سياستده بويله‌لرك روللرينى ايفا ايتمه‌لرى هيچ ايشمزه كلز...!

[*] بومكتوبلرى انشاءاه يقينده نشر ايده‌جكز .

ترويسكى‌لى احمد تاج‌الدين

بخاراده

سنيلر ، شيعيلر

— ۱ —

بوهفته آژانسلرك كتيردكلرى تلغرافلر ، عالم اسلامك ــ مادةً اوفاق، فقط معناً بيوك ــ هجرا كوشه‌لرنده شايان تأمل خبرلر ويريورلر . ادوار سابقه‌ده بويله شيلره سوقاقده‌كى سرسريلرك مضارباتى قدر اهميت ويرلماز ، صحائف مطبوعاته اصلا كچمزدى .

دين ، بزى ربط وتوحيد ايتمش ايكن حامئ دين مبينمز اولمه‌سى لازم كلن حكومت كيفيه بزى يكديكريمزدن آييرر ؛ چكديكمز آلام واكدارى قرداشجه‌سنه اكلاتميه دائما بزه بر سد سديد اوليوردى .

حمد لله بو كون نائل اولديغمز، حريت بويله سدلرى اساسندن ييقيور ، بتون عالم اسلامك حامئ يكانه‌سى بولنان عثمانلى اسلاملرى‌ايله بتون عناصر اسلاميه‌يى برلشديريور . ديمك حريت عثمانيه ، حريت اسلاميه‌يى دها طوغريسى (وحدة اسلاميه) يى تأسيس ايديور ،

ايشته بخارا اسلاملرينك انتباهى صوك سنه‌لرده عالم اسلامده كورولمكده اولان انتباهلردن برى ديه‌بيلورز . اقطار اسلاميه‌ده اولان بو حركتلر اسلاملرك بر دورهٔ ترقى وتعاليه سلوكلرينى ، آرتق دنياده بر مساعئ لايتناهى وبر جدال بااثباته مجبور ومكلف اولدقلرينى اكلامش بولندقلرينى كوستريور . بخارا هرنه‌قدر شمديلك كوچوك وروسك تحت حمايه‌سنده بر امارت اوله‌رق قالمش ايسه‌ده اعصار سابقه‌ده جهانكيرانه بر دولت اوله‌رق آسيانك قسم اعظميله اوروپانك بر قسمنه بيله اجراى حكومت ايتمشدر . تيمور كبى جهانكيرلر، اولوغ بك ، قوشجى كبى حكمتشناسلر، فارابى كبى فيلسوفلر، يتشديرديكى كبى اهل اسلامك قرآن كريمدن صكره اك واجب الاحترام اولان صحيح بخاريمزك صاحبى اسماعيل بخارى حضرتلرى كبى محدثلر ، غيرمتناهى بر صورتده علما ، فضلا ، مجتهدين ، فقها يتشديرمش و برچوق حكمانك‌ده تحصيلكاهى بولونمشدر .

بو كون قسم كليسى مسلم اولمق اوزره ايكى ميليون نفوسى واردركه بونلرك اصل حكومتى تشكيل ايدنلرى يعنى اميرلرى سلالهٔ تيموردن بولنان تركلردر . حتى قونوشدقلرى لسان بيله تركجه‌در . فقط قوهٔ تشريعيه اكثريا تاجيكلر النده بولنوركه اهالينك قسم اعظمى علما وفضلا بو صنفه منسوبدر . بونلرك لسانلرى فارسى‌در . معاملات واجراآت حكومت‌ده هب لسان فارسى اوزره اولوب تعليمات و تدريساتده ينه لسان فارسى‌اوزره‌در . بو كون بخارانك اومحتشم مدرسه‌لرى عظمت وترقيات ماضيه‌لرينك بر تمثال مجسميدر . بو كون بخاريلر موقع دوليه‌لرينى غائب و قوتلرينى ضايع ايتمشلر ايسه‌ده مدارس

فاخره‌لرینی ضایع ایتمه‌مشلردر. همان ١٥ـ٢٠ بیك طلبه اومدرسه‌لرده تحصیل الٰهیات ایله مشغول بولنورلر.

فوق‌العاده زنکین اولان مدرسه‌لرینك تدریساتی آزیجیق اصلاح ایده‌جك و فنون حاضره ایله مزج ایده‌جك اولورلرسه طلبه‌نك مقداری قات قات تزاید ایده‌جکنه هیچ شبهه یوقدر. یقین زمانلرده باشلایان اصلاحات فکری وتجدد غلیانی عن‌قریب بخارا مدرسه‌لرینك حالت ماضیه‌لرینك اکتسابنی کوستریبور.

بخاراده ذکر ایتدیکمز ایکی صنفدن بشقه ترك عرقنه منسوب بر طاقم قبائل بولندیغی کبی برمقدار یهودی‌ده واردر. بو یهودیلر دیناً صوك درجه سربست بولندقلری حالده اصل لسانلرینی غائب ایدرك فارسی لسان اوزره تکلم ایدرلر، طرز معیشتلریده قطعیاً بخارالیلردن فرق اولنه‌مز.

اهالئ مذکوره‌دن ماعدا برده اکثریا سرای ودائرهٔ حکومتده قوهٔ اجرائیه‌ده بولنان بر طاقم شیعیلر واردرکه اصل بوراده بحث ایده‌جکمز بوکونکی اختلال ومقاتله‌یه سببیت ویرن صنف بوقسمدر. بوشیعیلر عن اصل سلالهٔ تیمورك مظفریتلری هنکامنده خراسان وماوراءالنهر [*] ده بر حکومت معظمه تشکیل ایتدکاری اعصار سابقه‌ده بوکون خرابه‌لریله بتون قلوب مسلمینی داغدار ایدن، بر چوق علماء عظامك مسقط رأسی بولنان (مرو) شهرینی ایرانیلر الندن آلدقلری زمان اورادن اوتوز بیك قدر ایرانیلری یعنی صرف شیعیلری اسیر ایدرك بخارایه نقل ایتمشلر، طبیعی بونلر ایله برچوق عادات ومراسم ایرانیه‌ده بخارایه نقل ایدلمش بولنمشدر. بونلر اکثریا سرای ودوائر حکومتده خدمه اوله‌رق قوللانلمشلردر. نهایت بونلری روسك آسیای وسطی‌یی استیلاسندن مقدم یعنی بتون جهانده قوللق وکوله‌لکه ختام ویرلمزدن مقدم امیرلر طرفندن تدریجی بر صورتده آزاد ایدلمشلر، یعنی حر ایدلمشلردر. آزاد ایدلدکدن صکره سرای ودوائر حکومتدن اخراج اولونمیوب خدمات سابقه‌لرنده ابقا ایدلمشلر ومرور زمان ایله ترفیع رتب ایده ایده بیوك بیوك منصبلری احراز ایتمه‌یه موفق اولمشلردر. بخارا شهرشهرینك هرطرفنه انتشار ایتمشلر. بیوك بیوك قوناقلر، کاشانه‌لر وجوده کتیره‌رك خیلیدن خیلی‌یه صاحب نفوذ اولمشلردر.

البسه عادتلرنده هپ بخارالیلره تقلید ایتمشلر ایسه‌ده قلباً، معناً دائما مولالری بولنان بخاریلره برعد ومطلق کسیلمشلر، دائما مملکتی بتون بتونه اللرینه کچیرمك خیالرینه دوشه‌رك بخارا امیرلرینه، ولی‌عهدلرینه دورلو دورلو وسوسه‌لر ویروب برچوق ملعنتلر، شیطنتلر اجرا ایدرك بابایی، اولاده؛ اولادی، بابایه سوق ایدرك بخارا حکومت معظمهٔ اسلامیه‌سنی محاربات داخلیه ایله سفیل بر حالده براقمشلردر. اعصار سابقه‌ده بخارا برچوق محاصره‌لر، مقاتله‌لر کورمش، دائما محکم برقلعه ایله محاط قالمیه محکوم اولمش وبونك یوزندن دورلو، دورلو

امراضك، مهلك وبالرك بازیچه‌کاهی بخارا اولوب قالمشدر. برطرفدن دائما یکدیکرینی بتورمیه سوق ایدن ودیکر طرفدن بخارا حکومتی ضعیف برحالته قویان علی‌الاکثر اومرو کوله‌لریدر.

بونلر هرنه‌قدر مراسم وعادتده براز بخاریلره تقلید ایتمیه مجبور قالمشلر ایسه‌ده حسیات مذهبیه‌لرینی قطعیاً اونوتمه‌مشلر، اونوتمق ذکل براز تغییر بیله ایتمه‌مشلردر. بوجهتدندرکه دائما بونلر مولالری اولان بخارا اهالیسنی یعنی سنیلری خاك هلاکه سرمك املنده قالمشلردر. کندیلری دائما ادارهٔ امور مملکت بیلمیان امیرلره اظهار صداقت کوستره‌رك مواقع عالیه‌یی اله کچیرمشلردر.

روسیه آسیای وسطی‌یی استیلا ایدرك نهایت بخارا اوزرینه یورودیکی وقت بخاریلرك اك بیوك وزیرلری سرعسکرلری هپ بو شیعیلردن دها طوغریسی مروکوله‌لرندن ایدی. بخاریلر روسلره قارشی یوز بیك‌دن فضله بر قوت ایله چیقدقلری وقت روسلرك درت طوپلری، نه‌قدر چوللری یورویه یورویه بتون قوت مکتسبه‌سنی ضایع ایتمش بر مفرزه عسکرلری جنرال قاوفان تحت اداره‌سنده بولنیوردی.

بخارایی طریق هلاکه سوق ایتمك املنده بولنان مروکوله‌لری وقتك امیری مظفرالدینی درلو درلو حیل ودسایس واخافه ایله فرار ایتمیه مجبور ایتمشلردر. حتی بتون خزینه و اسباب حربی آلمیه بیله فرصت براقدرمه‌مشلردر.

امیر وصام بتون اتباعی ومروکوله‌لریله قاچدیغی وقت خزینه ومالزمهٔ عسکریه دشمن الندە قالمیه رمق قالمش ایکن مهتدی عثمان بك نامنده برضابطك تحت اداره‌سنده بولنان بش یوزقدر بخاری ایله خونریزانه بر محاربه ایدرك روسلری زرفشان شهرندن بو طرفه کچیرمه‌مشلردر. بوفرصتدن بالاستفاده عن اصل قزان ترکلرندن بولنان اوسته علی نامنده بری براقوب قاچدقلری خزینه‌لری ایی برقسم مهمات حربیه‌یی دشمن الندن تخلیص ایتمشدر.

ایشته عثمان بکك همتی سایه‌سنده‌درکه بوکون بخارا کینه امارتی محافظه ایده‌بیلمشدر.

ایشته بر آووچ مجاهدین ایله جانسپارانه خونریزانه محاربه ایدرك مملکتنی، ملتنی، دینی محافظه ایدن عثمان بك، مروکوله‌لری طرفندن امیر مشار الیه مرحومه ایدیان تجسسات و تلبیسات ملعنتکارانه‌لریله شهید ایدلمشدر.

علی‌الاکثر دنیلیورکه بخاریلر جبانتلرندن طولایی روسك بر طوپندن فرار کبی بر عارشنیعی ارتکاب ایتدیلر. بوحکم قطعیاً طوغری اوله‌ماز. بخاریلر مرد ایدیلر. هپسی شهید اولمق ایچون اوراده حاضر بولنمشلردی. امرلرنده بوزوقلق، فنالق بولونمه‌مش اولسه ایدی بخاریلر محاربه‌دن هیچ بروقت قاچمازلردی.

روسلر آسیای وسطی‌یی بردنبره استیلا ایتمیوب تدریجی برصورتده استیلا ایتدکلرندن، اووقت قومشولری بولنان بر چوق خانلق

[*] جیحون نهرینك سواحل شمالیه‌سنی تشکیل ایدن وسیحون نهرینه قدر امتداد ایدن قسمه ماوراءالنهر تسمیه اولنور.

وامارتلر ایله محاربه ایده ایده نهایت بخارایه تقرب ایتمیه باشلادقلری اکلاشلمش اولدیغندن اکا کوره احضارات حربیه‌ده بولونمشلردی.

مابعدی وار

نور علی زاده
غیاث حسنی

مطبوعات جدیده:

دین اسلام وعلوم وفنون

عالم مدنیته، جهان علم ومعرفته ابدی استادلر یتشدیرن مدارس قدیمهٔ اسلامیه‌ده اصول تدریس دکیشوب ده مداوملرینك الفاظ منازعاتی ایچنده بونالمغه باشلادقلری زماندن اعتباراً علمای اسلامك معلومات ومکتسباتنده — عمومیت اعتباریله — برتبدل. براثر انحطاط رونمون اولدی. اولجه دین هپ علم ایله مترافق کیدرکن صوکرالری بوایکی رفیق صمیمی یکدیکرندن جدا دوشدی. مقدما دین عامه، علم دینه استناد ایتدیریه‌رك علمای اسلام بتون جهان معرفته میدان اوقیورکن برصره کلدی که دشمنلرك سنك اعتراضلری التنده أزلدیلر قالدیلر. هرشیئی، بتون حقایق دینیه‌یی یالکز صرف ونحو، یالکز قدیم برمنطقله اثبات ومدافعه ممکندر، ظن ایتدیلر. حالبوکه دیکر طرفدن علوم وفنون کوندن کونه بیوك برتجلیاته مظهر اولیوردی؛ علوم ریاضیه وفلکیه، علوم اجتماعیه وفلسفیه، علوم طبیعیه، طبابت، تشریح ...ده یکی یکی کشفیات وترقیات وجوده کلیوردی. عالم علم وفنده‌کی بوکشفیات بدیعه نما، بوترقیات حیرتفزا ادیان علیهنده مدهش جریانلر حصولنه بادی اولدی؛ چونکه او آفاقده‌کی معتقدات دینیه علم وفنله قابل توفیق وتألیف دکلدی. بونك اوزرینه بیوك بیوك مذهبلر، مسلکلر ظهوره کلدی؛ باطل اولمقله برابر منتسبلری چوغالدی؛ چونکه ادیان سائره علماسی اونلره مدافعه‌دن عاجز قالدیلر. دینلرینی اوعلوم وفنونه توفیق ایده‌مدیلر. برچوغی‌ده او کروهه التحاق ایتدی. ایشته بوصرده‌ده علمای اسلام اورته‌یه چیقه‌رق بتون حقایق مبجلهٔ اسلامیه‌یی علم وفن نقطهٔ نظرندن تحلیل وتشریح ایدرك هرلسانده اثرلر نشر ایده‌جك واسلامك عقل وحکمت، علم وفن اوزرینه مستند وبتون انسانلر ایچون اتباعی الزم بردین صحیح عمومی اولدیغی بتون جهانه طانیته‌جقدی. ترقیات وتجددات مشاهده اولوندقجه حقایق اسلامیه‌نك ازدیاد انکشافنی اورته‌یه قویه‌جقدی. فقط واحیفا که اوعلما نامنی طاشیان ذوات تمامیله عالمدن بی‌خبر. تمامیله علم وفندن محروم ایدیلر؛ نه او کشفیاتی تعقیب ایدرلر، نه‌ده او جریانلره. او اعتراضلره عقل ایردیررلردی؛ اونلر دائما قرون وسطی مسالك فلسفیه‌سنك اعتراضلرینی اوقورلر، وشیمدی نام ونشانلری قالمایان کروه فلاسفه‌یه، فرق ضاله‌یه اوزمان ویریلن جوابلری تکرار ایتمکله وظیفه‌لرینی اکمال ایتمش اعتقادنده بولونیورلردی. مسلمانلری بویله عاطل، منزوی، یالکز کری‌یه طوغرو حرکت ایدر برکتلهٔ ضعف ومسکنت حالنده کورن دشمنلر «اسلامیت، مانع ترقیدر» دیه اطرافه زهرلر صاچمه‌یه باشلادیلر. بومرض ضلالتك دائرهٔ سرایتی توسع ایده ایده تاممالکتمزه قدر کلدی؛ اوصاف قلبلی؛ اوحقه قارشی دائما کامل برایمان ایله منور تمیز یورکلی مسلمان اولادلرینی‌ده بووبای معنوی‌یه مصاب ایلدی. دیکر طرفدن اخلاقسزلق‌ده بواحواله انضمام ایدرك نهایت بین الاسلام اویله بربطن یتشدی که بوکون دینك خارجی دشمنلرندن اول آنلرك هدایتنه چالشمق مجبوریتنده قالدی. . بونك مسئولیت معنویه‌سی کیمه عائددر؟.. تمامیله همتسزلك ایدن، ایفای وظیفه‌یه مسارعت کوسترمین علمای اسلامه!. . انلر الفاظ مناقشه‌لری ایچنده بوغولمایه‌جقلردی، علوم وفنونك بتون کشفیات وترقیاتنی تعقیب ایدرك جهانك هرنه طرفنده اولورسه، اولسون هربر حقیقی خطوهٔ ترقینك اسلامیته تقرب اولدیغی زمانك، افکارك ایجاب ایتدیکی دلائل ایله اثبات ایده‌جکلردی. اسلامیتك مانع ترقی دکل، بتون نوع بشر ایچون خادم تعالی اولدیغنی بتون ارباب فنه انلرك نقطهٔ نظرلرینه کوره اثبات ایدرك کندی نظریه‌لری، کندی سوزلریله کندیلرینی الزام ایده‌جکلردی. فقط نه‌چاره که اونلرده اکثریتله حقیقتدن جدا دوشمشلردی!.. شیمدی‌یه قدر بومقصد عالی‌یه دائر پك چوق اثرلر یازلمق لازم کلیرکن صدره شفابخش اوله‌جق یالکز «رسالهٔ حمیدیه ترجمه‌سی» کبی برقاچ اثر اورته‌یه قونه‌بیلمشدر.

علوم وفنون حاضره‌ده اك زیاده حائز نصاب شهرت طانیلان ذوات التزام سکوتله همتسزلکلرینی اظهار ایدوب طورمشلردر. ایشته اولادلرمز بومرض معهود ایله مصاب، پك آز اولان متفکرینمز بواحوال تألم نمون ایله کریان ایکن بوکون بردوقتور، حمیت اسلامیه‌سی ایله شهر تشعار برحلیم حاذق، (میلاسلی اسماعیل حقی) چیقوب:

دین اسلام وعلوم وفنون

عنوانیله اسلامك احکام جلیلهٔ مهمه‌سنی علم وفنه تطبیق ایدرك براثر نشر ایدیور. محزون کوکللره یکیدن نشئه، کریان قلبلره امید ویریور، مظلم وجدانلره نور سرپیور. دینی سونلر اسلامیته بویله خدمتك یولنی بیله‌رك ابراز مساعی ایدرلر، حق سونلر قوللغنی بویله ایفا ایدرلر. بوده علمای کرام ایچون شایان امتثال برحرکت، وبرانتباه‌در. دینسزلك جریانلرینك اوکنه طورمق ایسته‌ین رؤسای دین، یکرمنجی عصرك سلاحی اولان علم وفن اسلحه‌سی ایله مجهز اوله‌رق میدان مبارزه‌یه چیقمالی‌در. انجق اوصورتده — اسکیدن اولدیغی کبی — موفقیت بزده قالیر.

بواثر مهمك شیمدیلك مندرجاتنی یازمقله اکتفا ایدیورز، صره‌سی کلنجه بعض پارچه‌لرینی‌ده نقل ایده‌جکز. مؤلف محترمنی تبریك ایدر، ودیکر ارباب فنك‌ده بواثر خیره تبعیت ایتملرینی تمنی ایدرز.

«مطبعهٔ خیریه» وشرکاسی مدیر مسئول: اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم

۱۳۲۶

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه قبول اولنور
درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیاتده وسیاسیاتده وبالخاصه کرک سیاسی وکرک اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر هفته‌ده بر نشر اولنور .

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	التی آیلغی	
ممالک عثمانیه ایچون	۸۰	٤۰	غروش
روسیه «	٦٫۵	۳٫۵	روبله
سائر ممالک اجنبیه «	۱۷	۹	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
۱۰ تموز ۳۲٤

درسعادتده نسخه‌سی ۵۰ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی ۲۰ غروش فضله آلنیر

عدد : ۷۵ ۳۰ محرم ۳۲۸ پنجشنبه ۲۸ کانون ثانی ۳۲۵ اوچنجی جلد

تاریخ اسلامیت

نام مستعاریله دوقتور « دوزی » نك ترکجه‌یه مترجم رسالهٔ منحوسه‌سنه دائر

— ٤ —

افادات سالفه‌مزی خارج ازصدد توهم ایده‌رك شو صره‌ده بزه قارشی « سویلینه باقه ، سویلدیکنه باق » مآلنده‌کی (لاتنظر الی من قال وانظر الی ماقال) توصیهٔ حکیمانه‌سی مدعیٔ مقالك ایمان واسلامدن بحث ایتمه‌نك زائد وبی لزوم اولمسنی مقتضیدر » دیه بر سؤال توجیه اولونه بیلیرسه‌ده جوابی غایت آساندر .

اوت ! بزده تسلیم ایدرزکه طوغری سوز سویلمك مؤمن وموحد اولمغه متوقف دکلدر . آنجق اسلامیت پرده‌سی آلتندن منافقانه کلمات تزویریه صرفیله اغفال عوامه تصدی ایدن بر متصلفك بغیر حق تحصن ایتمك ایسته‌دیکی موقع عالی‌یه لائق اولمادیغنی بیاندنده هیچ بر وقت کیرو طوراممیز . اویله بر شخصك موقع وماهیتی تعیین وتشریح اولنمق اقتضا ایدرکه نه غرضله ادارهٔ مقال ایتدیکی تبین ایتسون ، هرکس ده اوکا کوره داورانسون .

دیانت اسلامیه علیهنده نشر اولونان آثار اجنبیه‌یی بی طرفانه اوله‌رق ترجمه ایدوب اربابنك انظار دقتنه عرض ایدنلره علمای مسلمین اصلا کوجنمزلر . بلکه بویله بر فساد وقوعنی اخبار ایله ایجاب ایدن مدافعه‌یی اورته‌یه قویمغه باعث اوله‌جقلرندن ناشی ممنونیت احراز ایدرلر . فقط عامهٔ ناسی اغفال غرض فاسدیله « بن‌ده مسلمان اولدیغم حالده اجرا ایتدیکم تحریات وتدقیقات نتیجه‌سی اوله‌رق بو نشریاتی عین حقیقت بوله‌رق قبول ایدییورم سزده قبول ایدك » دیه ترویج اباطیله یلتننلرك سوء نیت ومقصدلرینی اظهار ایچون تشریح ماهیتلرینه

مجبوریت حس ایده‌جکاری ضروریدر . چونکه امنای دین مبین بویولده حرکت ایتمیه‌جك اولسه‌لر وظیفه‌لرینی اخلال ایتمش اولورلر .

❦

(۲) اسلامیتك مجرد تدریس ومطالعهٔ کتب ، منافع عباده‌سی ایله تمامیتی بحثه کلنجه بو ادعانك هیچ بر صورتله قابل تصحیح اولمادیغی آشکاردر . خصوصا الوهیته ، اساس نبوته ایمان واعتقادی اولمیان واسلامیت علیهنده هیچ بر افترادن کیرو طورمیان بر مستشرق مجرد کتب اسلامیه‌یی مطالعه ایتمش اولمغله نصل مسلمان عد اولنه بیلیر ؟ حالبوکه ایمان واسلام تعبیرلری بیننده معنای اصطلاحی اعتباریله ترادف اولماسه بیله تلازم نبوتنده اشتباه یوقدر . مسلم اولان کیمسه‌نك ایفای وظائف دینیه‌ده تقصیر وتکاسلی اوله‌بیلیرسه‌ده احکام الهیه‌یه انقیاد قلبیسی ، هر حکم شرعی‌یی اجمالاً اولسون قبول ایتمسی لازمدر . بو انقیاد وقبولده واسطهٔ تبلیغ اولان نبی ذیشانك نبوت ورسالتنی قدسیت ونزاهتنی یقیناً بیلمك ، جزماً تصدیق ایتمکله وجود بولور . بناءً علی ذلك رسالت محمدیه‌یی تصدیق ایتمین بر شخص مؤمن اولمادیغی کبی مسلم‌ده اوله‌ماز .

مترجم مزبورده بو جهتك فرقنه واره‌رق معنای اصطلاحیجه مسلم تعبیرینك دوقتور دوزی کبی عدو اسلامیت اولان بر شخصه صادق اوله‌میه‌جغنی آکلامش اولمالی که نقل ایتدیکی بر حدیثه استناداً معنای دیکر ملاحظه‌سیله صحت اطلاق ادعاسنه جرأت ایدییور . او حدیثك طوغروسی « المسلم من سلم المسلمون من یده ولسانه » در . فقط مرقوم دوزی بویله زهر آلود بر اثر منحوس یازمسندن طولایی الیله ودیلیله مسلمانلری نه مرتبه رنجیده خاطر ایتدیکی میداندەدر . حتی الندن کلسه کیم بیلیر دها نه‌لر یاپاردی . بو حالده اونك شر دست و آفت لساندن مسلملر سلامت بولدیلرمی که باری بو معناجه مسلم عد اولونه

بیلسون. هم ده خرستیانلقده بومرتبه متعصب بولونان حریف نه معناجه اولورسه اولسون کندیسنه مسلمان اطلاق اولنمسنه موافقت ایتمیه جکی درکاردر. ذاتاً مسلمانلره قارشی مترجمك یایدیغی بو نمایشلر اعلان جهل وحماقتدن باشقه درلو تلقی یه شایان دکلدر.

الحاصل تدریس ومطالعه حقائق اسلامیه یه دائر بیله اولسه اعتقاد حقیته اقتران ایتمدکجه هیچ برقیمتی حائز اوله ماز. عباداللهك نفعنه توسط ایتمكده حسن نیتدن عاری اولدقجه برفائده تضمن ایتمز. ایمان واخلاص دائره سندن دور اوله رق رضای باری تحریسنده اولمیان کیمسه لرده ایسه حسن نیت فقدانی امر طبیعیدر. فقط بوندن طولایی ظن ایتمه یزکه بومقوله لر متأثر ویا محجوب اولورلر، بلا تردد حکم ایدرزکه مترجم بی اذعان نظرنده اسلامیت علیهنده کفرلر صاچیق، اهل اسلامی قابل اولدیغی قدر حیرت وهیجانه دوشورمكده منافع عباده مصروف مساعیدن معدوددر. بوحالده عباداالله تعبیریله مرادی کیملر اوله جغی واضحاً آکلاشیلیر. انجق مقالهٔ سالفه مزده انبا اولندیغی اوزره بونلرك بودرلواملری بعنایةالله خیبت وخسران ایله نتیجه لنمکده در.

اغلب احتماله نظراً دوزی دینلن حریف یایدیغی شارلاتانلقلرك مسلمانلرجه نظر نفرتله تلقی اولنه رق تأثیر مطلوبی حاصل ایتمیه جکنی حس ایتدیکی حالده زعمنجه کندی ملتداشلرینك منافعنی وقایه، دین اسلام حقنده کی نفرتلرینی تزیید ایله محافظهٔ ملیتلرینه غیرت آرزوسیله بوآثر پرضلالی قلمه آلمش، دقائق سنجان مسلمینك انظار اطلاع وتمیزلرینه معروض اولوبده رسوای انام اوله جغی خاطرینه کتیرمه مشدر. بوحالده ممالك اسلامیه یه کیرمه رك دیار اجنبیه یه منحصر قالسه یدی اهون شر عد اولنوردی.

فقط چوقدن بری کمینکاه فرصتده مترصد بولونان ناشر بی تمیز لدی التحری بواوراق تزویری اله کچیرمسیله برابر طوائف مسلمین علیهنه برسلاح مکیدت اولمق اوزره درعقب ترجمه ونشرینه اجتسار ایتمش، شرارهٔ ملعنتك آفاق اسلامیه یه انتشارینه واسطه اولمش، مع هذا عذری قباحتندن بیوك اولمق قبیلندن اولا «بنم مقصدم دین قارداشلرمك بیش اطلاعلرینه حقیقی برتاریخ اسلامیت تقدیمیدر» دییه خیر خواهلقدن دم اورمشدر. شیمدی ده تنویر اذهان، تأمین منافع سوزلرینی قاته رق مفسدت واقعه سنی قات قات آرتیرمش اولیور. (خذله الله)

حالبوکه کندیسنده ذره قدر درایت وحسن نیت بولنان بر ذات منتسب اولدیغی دین مقدسك پیامبرذی شاننه، کتاب کریمنه قارشی قنطارسز کفرلر، لسان ادبه یاقیشمیان افترالر وبهتانلرله ملوث ومدنس بویله براوراق خبیثه یی بالانتخاب ترجمه ونشر ایله دستور دیانت اتخاذینی توصیه ایتمك شویله طورسون مدافعه کبی برامل مشروع حائل اولمادیغی حالده النه آلمغه بیله تنزل ایتمیه جکی آزادهٔ بیاندر.

کرچکدن بی طرف اولوب ذره قدر ساخته کارلغی قبول ایتمین برطاقم اجنبی تاریخ شناسلری، السنهٔ شرقیه علماسی طرفندن نشر اولنمش برچوق تاریخ اسلامیت کتابلری، حجاز ومصر سیاحتنامه لری ایشیدیورزکه بونلرك برقاچی لسان عربی یه ده ترجمه اولنمشدر. ازجمله مصر معارف ناظر اسبقی مرحوم علی مبارك پاشامعرفتیله فرانسزجه دن عربجه یه ترجمه اولنان «سیدیو» تاریخی منظورمز اولمشدرکه بونك باعث استفاده وبی طرفانه اولدیغی مطالعه سیله مستبان اولور. فقط ناشر مزبورك چوقدن بری کوزه تدیکی فرصت فسادی اهل اسلامك استفادهٔ حقیقه لرینی موجب اوله جق بویله آثار ارباب انصافدن برینی ترجمه ایله الده ایدمیه جکی، بلکه کرچکدن تنویر اذهانه خدمت ایدلمش اوله جغی جهتله بو طاقم آثار جدیده اونك نظرنده ترجمه یه دکل! مطالعه یه بیله شایان کوروله میه جکی طبیعیدر. ایشته یالکز بو جهتلری نظردقته آلانلر اونك نه جنسید مخلوق اولدیغنی آکلامقده تردد ایتمیه جکلرندن کرك کندیسی، کرك متبوع ضلالت مشبوعی اولان دوزی کبی اشخاص فتنه انکیزانك، یازمش اولدیغی (خیرالناس انفعهم للناس) حدیث شریفنه می یوقسه (شرالناس من یضرالناس) فرمودهٔ عالیسنده مذکوروزمرهٔ سفهایه می داخل اوله جقلرینی تعیینده کوجلك چکمزلر.

بوحدیثله برابر برده «طلب العلم ساعة خیرمن عبادة الف سنه» حدیثنی یازمشدر. فقط بوصوکراکی حدیث، موضوع اولوب صاحب رسالت افندیمزه افترای محضدر. برساعت طلب علمده بولنمق بیك سنه عبادت ایتمکدن افضل ایمش حاشا!... بونك طوغریسی «طلب العلم ساعة خیر من قیام لیلة وطلب العلم یوماً خیر من صیام ثلاثة اشهر» اولوب ابن عباس (رض) روایتیله بویله برحدیث ضعیف واردر. بوکا نظراً برساعت طلب علمده بولنمق برکیجه قیامندن، برکون طلب علمه دوام ایتمكده اوچ آیلك نافله صیامندن افضل اولیور. علم شامل النفع برعبادت متعدیه اولمق حسبیله عبادات سائره یه نسبةً بوقدر برافضلیتی حائز اوله بیلیر. فقط شبهه یوقدرکه بو فضیلتده ارباب ایمان وتقوایه کوره در.

(الحکمة ضالة المؤمن اینما وجدها اخذها) حدیث شریفنکده [۳] لفظ ومعناسی، مواقع شمولنی مسلمانلر دها ایی بیلیرلرکه بوکا، وبونك کبی احادیث شریفه یه امتثالا آرسطاطالیسلرك، بزرجمهرلرك، سقراط وبقراطلرك، قبل الاسلام کلدران اولان بوتون حکمانك آداب واخلاقه، فن منطق وطبابته اصول اداره یه دائر سوزلریله انتفاعدن کیرو طورمادقلری کبی ترقیات صناعیه وسائره یه متعلق بولنان غیرمسلم ارباب فنون واصحاب تجاربك آثارینی ترجمه ومطالعه وکندیلرندن تدرس ایله مستفید اولمقدن ده چکنمزلر. فقط اللرنده بولنان دساتیر حکم شرعیه سایه سنده خصوصاتك هیچ برنده هیچ برفردك سوزینه علی العمیا قاپیلمازلر. پیغمبر ذیشانمز «انتم اعلم بامر دنیاکم» و «اطلبوا العلم ولو بالصین» کبی دستور حکمت اولان احادیث منیفه سیله بزلی تسویهٔ امور دنیا وتنظیم احوال مملکت خصوصنده مخیر براقمش،

[۳] حکمت هرمؤمنك سلعهٔ ضاله سی، غیب ایتمش اولدیغی قیمتلی بر متاعی اولوب اونی نره ده بولمش اولسه اخذ ایده بیلیر.

چین دیارندن بیله فوائد علمیه ، صنایع مدنیه جلبنی امر وفرمان بیورمشلردر [٤] آیات قرآنیه واحادیث نبویه‌ده توجیه وثنا بیورولان « حکمت » دین ودنیاجه نافع اوله‌جق ، فوائد معنویه ویا اقتصادیه تأمین ایده‌جك هر قول وفعله شامل ایشته‌ده بزم خارجدن استجلاب واقتفاسنه لزوم کوره‌بیله‌جکمز اقوال و افعال نافعه یالکز دنیایه عائد اولان اقسام وتفرعاته منحصردر. دینه‌واساس تمدنه دائر حکمتلر هیچ بری کتاب کریمز ایله سنن سنیهٔ نبویه‌مزدن خارج قالمق احتمالی یوقدر . بوبیانمزه قارشی مناقشه‌یه جرأت ایده‌بیلمك انسانك بالکلیه بصر وبصیرتدن محروم اولمسنه متوقفدر . بناءً علی ذلك بوکا دائر تفصیل کلامی عد ایدرز .

دوقتور دوزینك پرستشکار معهودی ایسه دین مبین احکامنه ، حتی نبوت ورسالت کبی اك برنجی اساسلرینه مباین کلمات کفریه‌یی ظرف رسالتپناهیدن توصیه بیوریلان حکمتلر عدادینه ادخال ایله حدیث مذکوری‌ده سوء استعماله جرأت ، ساخته‌کارلغه غیرت ایتمسی بویوك برشناعتدر. اوقدر بویوك که دنیاده بونك فوقنده‌فضاحتکارانه شارلاتانلق وقوع بولمامشدر، دینسه بجادر. عبد مؤمنك تحریشنی توصیه بیوریلان حکم عالیه ایچنده اونك ایمان واسلامیتی سلب وامحا ایده‌جك شیلرك وجودینی اك جیلغین دیوانه‌لر بیله تخیل ایده‌میه‌جکی آشکاردر.

(٣) « الدين المعاملة » عبارهٔسیله درمیان ایتدیکی حدیثك اصلی یوقدر [٥] اولسه‌بیله اونك آکلادیغی کبی دین مبینی معاملهٔ صرفه‌دن عبارت قلمق معناسنه محمول اوله‌ماز . بلکه مقصد « الصلوة عماد الدين » کبی احادیث شریفه ذلالتیله احکام معامله‌یی‌ده دیندن خارج براقمامق، عبادات کبی معاملات دنیویه‌نك‌ده اهمیتنی افاده ایتمك اوله‌جق .

برده جرأته باقك که حدیث دیدیکی بو عباره‌ده‌کی (معامله) یی حسن معاشره وکیندیجه نه‌دن عبارت ایسه اومعناجه تربیهٔ اجتماعیه‌یه حمل ایدییورده بوتون مسلمانلری بوندن خالی کوره‌رك هیئت عمومیه اعتباریله ، بلا استثنا جمله‌سنی بدین وبلکه بی‌دین عد ایدیور . اونك نظرنده مسلمانلر یالکز نماز قلمق ، اوروج طوتمق بیلیرلرمش ، بالجمله طوائف خرستیانیه وموسویه و سائره‌نك آشنا بولندقلری (معامله) یه مسلمانلرك هیچ برفردی آشنا دکلمش ، بونلر کاملاً تربیهٔ اجتماعیه‌دن محروم ، صلحپرورلکدن اوزاق بر آلای بدخو ، شریره‌جو کیمسه‌لردن عبارت ایمشلر .

آره‌مزده بولنان شاذ ملتلری ، جماعتلری هپ تربیه‌لی آدملر فرض ایتدیکی حالده مسلمانلری غایت وحشی ، حسن امتزاج وائتلافدن متحاشی کوسترمکه قالقیشیور . بونك بوحالی مسلمانلغی مانع تمدن وترقی عد ایتمکله یالکز دشمنلره قاتلمق [٦] ، اونلرك منافعنه چالشمق دکلده نه‌در .

بویله بر بهتان عظیمی ارتکاب ایسه منافع مادیه‌یه مجلوب اولان سفهای ناسدن باشقه کیمك کاریدر ؟

سائر ملتلرده اولدیغی کبی بزده ده بویله بد اخلاق و منفعتپرست کسانك وجودینی انکار ایتمیورز . فقط لله الحمد پك آز اولدقلرینی بیلمکله متسلی‌یز .

تصحیح : کچن مقاله‌مزده کورولن شو [هیئتنه ریا ــ مجالس علیه‌ده ــ سرفه ــ خلاف] ترتیب سهولرینك طوغروسی : [هیئته ریا ــ مجالس علیه‌ده ــ صرفه ــ خلاق] در .

مناسترلی اسماعیل حقی

عصر سورهٔ جلیله‌سنك تفسیری

(صبر) ایسه بتون اخلاق فاضله‌نك آناسیدر که قرآن کریمده یتمش یرده ذکر اولنمسی مرتبهٔ فضیلتنی کوستریر بر دلیل اولمق اوزره ایراد ایدرلر . بوعددی تعیین اوقدر بیوك بر فائده تأمین ایتمز ؛ بزه لازم اولان کتاب اللهده صبرك ثنا ایله ذکر اولندیغی ، ارباب صبرك فوز وفلاح ایله تبشیر ایدلدیکنی سویلمکدن عبارتدر :

صبر نه‌در ؟ صبر روحك بر ملکه‌سیدر که : طریق حقده تحملی مشکل اولان شدائده قاتلانمق ، نفسك خوشلانمدیغی مشقتلره راضی

---

[٤] بو اوامر جلیله‌یه اتباعاً اسلاف کرامز موفق ، احوال آخرتی خاطرلرندن چیقارمامقله برابر امور دنیایی‌ده آصلا مهمل براقامشدر. « انما الامل رحمة من الله لامتی » حدیث شریفنی امور نافعه‌نك هر شعبه‌سنه تطبیق ایله هیچ بر وظیفه‌لرنده تکاسل ایتمیورلردی . بوکون چشم مباهاتله کورمکده اولدیغمز مبانیٔ عالیه ، علم و معرفته دائر آثار خالده‌لری اونلرك هر ایکی جهتی حسن اداره ایتملرینك دائمی شاهدلریدر . اکر سعی وامل قواعد شرعیه‌سی واجب الرعایه طوتولمش اولمسه‌یدی بوتأسیسات نافعه‌یه دکل ، عادی شیلره بیله تشبث ایتمزلردی . چونکه ازدواجله اولاد یتشدیرمك ، زراعت و تجارت اموریله اشتغال ایتمك‌ده طبع بشری‌یه مودوع الهی اولان امل نتیجه‌سیدر . فقط مراعات حقوق شرطیله مشروعدر. نصل که حدیث مذکورك آخرنده تصریح بیورلمشدر . [جامع صغیره باق] بوامتك ارباب بصیرتی دائما « یارین اوله‌جك کبی آخرته ، ابدی قاله‌جق کبی دنیایه چالش » مألنده‌کی حدیث شریفی دستور حرکت اتخاذ ایتمکده‌در. لکن مع التأسف صکرادن پیدا اولان برطاقم جاهل بی‌ولایه‌لر شرع انورك ارشاد وتوصیه‌سی خارجنه چیقارق عطالت وتکاسله رواج ویرمشلر ، عادتاً رهبانیته قریب بریول طوتمشلردر . کویا بو طاقم تشبثات نافعه ایله اشتغال منهی عنه اولان « طول امل » اثری ایمش . حالبوکه طول امل مذموم لذائذ عاجله‌یه انهماك ، یالکز امور دنیویه‌یه استغراق ایله احوال آخرتی بالکلیه فراموش ایتمکدن عبارتدر . تفریط ایله افراطك ایکیسی‌ده مذموم اولوب اعتدالی کوزتمك مقتضای حکمت اولدیغی هرکسك بیلدیکی بر حقیقتدر . بومسئله‌یی تنویر ایدن احادیث شریفه‌نك بری‌ده « خیرکم من لم یترك آخرته لدنیاه ولا دنیاه لآخرته » حدیثیدر که اثنامیله برابر معنای منیفی بشقه اثرلرمزده توضیح اولنمشدر .

[٥] « الدين » لفظیله باشلایان حدیثلر بزم بیله‌بیلدیکمز، جامع صغیرده‌کی « الدين النصيحة » یعنی دین اسلامك اك بیوك رکنی هرکسه خیرخواهلق ، غل وغشدن آزاده‌لکدر . برده « الدين ميسر » یعنی دین مبین سهولت تامه‌یی حاوی ، بی‌لزوم تکلفدن عاریدر . حدیث شریفلرندن عبارتدر .

[٦] نصل که « عرفان وفضیلت بوتون ادیانی حق وحقیقت دیننه ارجاع ایده‌جکدر . » دیمسیده بوکا اعتماددر . جاهل ظن ایدییورکه علوم وفنون تکامل وتعمم ایدنجه ادیان سائره کبی دین اسلام‌ده انقراض ایده‌جك ، بوتون دنیا دینسزلکه قرار ویره‌جکدر . شو حقیقتی فرق ایده‌میورکه بالجمله تفرعاته وارنجه علوم حقیقیه‌یه مطابق اولان دین مبینمز ترقیات علمیه ایله تزلزل دکل ، تظاهر ایتمکده‌در .

اولمق آنجق اولملکه سایه‌سنده ممکن اوله‌بیلیر . او حالده صبر اویله برخصلتدرکه بتون خصلتلرك کمالی اوکا تعلق ، دها طوغریسی اوکا توقف ایدر . صبرك فقدانی ، یاخود ضعفی قدر بیوك مصیبت انسان ایچون تصور اولنه‌ماز . افرادنده سجیهٔ صبر کسب ضعف ایتمش اولان برامتك هرشیئی ضعیف اولور ؛ اسباب قوتی کلاً بیتر . بوکا مثال اوله‌رق بوکونکی اقوام مسلمه‌دن بالفرض برنده‌کی نقصان علمی ایراد ایده‌لم: ایشه نظر امعان ایله‌باقه‌جق اولورسه‌کز بوفلاکتك سببنی‌ده صبرك ضعفنده بوله‌جقسکز . زیرا کوریورزکه شعبات علمدن برینه انتساب ایدن آدم اوشعبه‌ده اختصاص صاحبی اوله‌جق قدر اوغراشمغه، مسائل غامضه‌یی تحقیق ایچون یورولمغه کندیسنده صبر کوره‌میور . معلوماتی تحقیق درجه‌سنه واردیره‌مدیکی ایچون فراش تقلیده یان کلوب یاتیور . هیچ بر مشقته ، هیچ بر مجاهده‌یه معروض قالمق ایستمیه‌رك اسلافك مساعیسنه تعظیم ایتمکله ، اونلرك کیجه‌لی کوندوزلی چالیشمش اولملرنی لسان حرمتله یاد ایتمکله کندی عطالتندن متولد قصورینی اورتمش اولیور . حالبوکه سلفه قارشی حقیقی بر حرمت بسلامش اولسه ایدی ، اونی کندینه رهبر اتخاذ ایلردی ؛ اونك مسلکنه سالك اولوردی ؛ طریق تحریده اختیار ایتدیکی متاعبك برقسمنه اولسون قاتلانیردی ؛ اسلاف نصل کندیلرینك معصوم اولمدقلرینه معتقد ایسه‌لر اوده اونلر حقنده عینی اعتقادی بسلردی.

شیمدی بویله بر آدمك برشی اوکرندیکی فرض ایدلسه بیله خلقی معلوماتندن خبردار ایتمکه، بیلدیکنی اونلره اوکرتمکه صبرایده‌میه‌جکی کبی کندنده‌کی فضائلی تعمیم ایچون وسائط تحریسنده‌ده قالقشمیه‌رق دها برنجی معارضه‌ده اوینك برکوشه‌سنه بوزوله‌رق بر طاقلرینك دیدیکی کبی خلق اللهه براقیر، کندیسی هیچ مشغول اولمق ایسته‌مز . برطالب علم برسنه یاخود ایکی سنه دوام ایدر؛ صکره تحصیل کوچلکلری یوز کوستره‌رك درسی براقیر یاخود اوقودیغنی حقیله آکلامق خصوصنده مسامحه کارانه داورانیر ؛ یاخود باباسی مصارف تحصیلی قیصمق ایسته‌یه‌رك اوغلنی کندیسی ایچون دها کارلی ظن ایتدیکی دیکر برصنعته سوق ایدر ؛ اوغلی‌ده آرتق طلب علمدن واز کچه‌رك وادئ جهله دالارکه بو فلاکتلرك هپسی صبرك ضعفندن ایلری کلیر .

طمعکار بر آدم مالنی بذل ایده‌مز ؛ متصل برطرفدن بریکدیرمك ایچون مجاهده ایدر طورور . بر چوق خیرلی ایشلر ظهور ایتدیکی حالده جمله‌سندن اعراض ایده‌رك هیچ برینه اون پاره اولسون ویره‌مز. بوصورتله وطننه ، ملتنه ظلم ایتمش ؛ قومنی ، امتنی نجه فقر وهلاکه براقمش اولور . ایشته بو آدمك الینی باغلایان سببی تدقیق ایده‌جك اولورسه‌ق صبرنده‌کی ضعفدن بشقه برشی بوله‌مایز . اوت بو آدم واهمه‌سنده دولاشوب ، کوکك برنده اوزرینه چوکمکله کندیسنی تهدید ایدن ضرورتك خیال مهیبنه قارشی طوره بیله‌جك بر صبره ، برمتانته مالك اولیدی ، هم کندیسنی هم‌ده قومنی اولدیرن بومهلك خسته‌لق ایله ، بوحرص ایله معلول اولمازدی .

برمسرف شهوات نفسانیه‌سی اوغرنده برچوق پاره‌لر هدر ایدر؛ برهوسنه مغلوب آدم محرماتك ایچنه دالار، نهایت ماملکی بیتر، حالی فنالشیر ؛ عزت ذلته ، ثروت سفالته انقلاب ایدرکه بونلرك کافه‌سی هوسات نفسانیه‌یه قارشی صبر ایده‌مه‌مکدن ، نفسی‌نی لقهٔ هلاکه آتلقدن آلا قویامامقدن بشقه بر سببه تابع دکلدر . اکر او آدم تمایلات نفسانیه‌سنه قارشی مجاهده خصوصنده صبر ومتانت کوسترمش اولسه‌ایدی، مالی الندن کیتمز، کندیسی‌ده بوفلاکته دوشمز ایدی .

الحاصل بتون رذائلی صایمق، جمله‌سنك اسباب اولیه‌سنی آراشدیرمق ایسته‌مش اولسه‌ق یا صبرك ضعفنده ، یاخود فقدانده قرار قیلارز ؛ کذلك بتون فضائلی تعداد ایتمك ، و فضائلك مابه‌الحیاتی اولان منبعی تحری ایلمك مراد ایتسه‌ك ینه صبره واریرز . پك اعلا ، موقعی بوقدر عالی اولان برخصلت کتاب الٓهیده بالخاصه ذکر اولنمغه اکتساب لیاقت ایتمزمی ؟ (حق) علمك مدار حیاتی ، اطمئنانك مابه‌القراری ، عقلك باعث یقینی اولدیغی کبی (صبر) ده فضائلك یکانه سبب جلبی ، رذائلك الك قوی دافعی ، صالحات اعمالك باشلیجه واسطهٔ موجودیتیدر . اوحالده بویله جلیل ایکی اصل اعمال انسانیه آره‌سنده بالخاصه ذکر اولنمق صورتیله شانی اعلا ایدلمکه جداً شایاندر؛ تا که نفوسك نظر امعان واقبالی بونلره جلب اولنسون‌ده ایشه بتون اعمالك صلاحنی کافل اوله‌جق بو ایکی اصلك احرازندن باشلانسین .

شو سویلدکلریمزی نظر امعانه آلانلر آیت کریمه‌ده‌کی حقك نه اولدیغنی آکلارکه اوده ـ ذکر اولنان اوصافی نفسنده جمع ایدنلر استثنا ایدلمك شرطیله ـ بتون انسانلرك خسران ایچنده بولنمسندن عبارتدر. بونکله برابر برازدها ایضاحات ویره‌جکز .

بزم بیان ایتمش اولدیغمز معنایه کوره ایمان نفوس بشریه‌نك اطوارندن بر طوردرکه انسانیت بولندیغی سؤ حالدن قورتلق ایچون او طوره یوکسلمشدر .

نفوس بشریه شهواته میل خصوصنده بهائم کبیدر . بر فرقی وارسه کچمشده‌کی بر ذوقی تکرار استحضار ایتمك ، آتیده‌کی حظی تمثیل ایده‌بیلمکدن عبارتدر . بناءً علیه الفت ایتمش اولدیغی لذائذی استحصاله ، مستقبلده او لذائذك بر قاچ قاتی تأمینه معطوف اولان حرصی اعتباریله سائر نفوس حیوانیه‌یه تفوق ایتمکده‌در . هر نفس هوساتنك معطوف اولدیغی غایهٔ ذوقی تحصیل ایچون قواسنی استعمال ایدر . شیمدی افراد بشرك هر بری کندیسی ایچون لذید ، یاخود نافع تخیل ایتدیکی بر شیئ الده ایتمك ، ناخوش یاخود مضر تلقی ایتدیکی بر شیئ محو ایلمکدن بشقه برشی دوشونمزسه بوندن بیوك نه فنالق تصور اولونه‌بیلیر ؟ اوله‌یا آرزو ایتدیکی شیئ بشقه‌سنك الده کورنجه غصب ایتمك ایچون هجوم ایده‌جك ، یاخود کندیسنه مضر عد ایلدیکی شیئی محو ایچون صولتده بولنه‌جق.

بو مهاجمك تجاوزینی منع ایچون ایسه هجومه معروض اولان شخصك قوتندن بشقه مانعه‌ده یوق . ایچلرندن هیچ بری‌ده خیرك ، یاخود شرك ، فضیلتك یاخود رذیله‌نك اصلنی مصدق دکل . هرکسك عندنده خیرخوش ، یاخود نافع کوردیکی شیدن عبارت . اما اوشی بشقه‌سی ایچون فنا ، یاخود مضر اولمش، بوجهت کندیسنجه مساوی .

ایمدی بویله عظیم بر اصله ، یعنی خیر ایله شرك بیننی تمیزدن عبارت اولان اصله شعوری لاحق اولمدیغی فرض اولنسان نفوس بشریه ایچون بوندن بیوك محرومیت، بوندن بیوك فلاکت متصورمیدر؟ کیم بواصله ایمان ایتمز، کیم سورهٔ لیلده‌وارد اولدیغی وجهله (حسنی)یی تصدیق ایلمزسه شبهه‌سز خسران مبین ایچنده قالیر . بو اصله شعوری لاحق اولمایان هر فردك ضلالدن ، سوء حالدن حصه‌دار اولمسی پك طبیعیدر . صوکره دیکرافراده قارشی‌اولان معاملاتنده بالطبع حقسز داورانه‌جغی ایچون کندیسنه اصابت ایدن اذا اونلره‌ده اصابت ایدر؛ بناءً علیه عذاب درون ایچنده ، اضطراب وجدان ایچنده قالیر . بتون بر امتك بوخسراندن نصیبی ایسه فردك نصیبندن قیاس قبول ایتمیه‌جك قدر بیوك اولور .

بوعالم کونده هر برحرکت ، هر بر عمل کندیسنه منتهی اولان او قوهٔ عظمایه ، اوقدرت فوق‌الخیاله ، اوحکمت سامیه‌یه، اوسلطنت قاهره‌یه ایمان ایتمین ، ماسوانك بوعظمت خردفرسایه مسخراولدیغی تسلیم ایلین آدمك نظری قاصر ، بصیرتی ضعیف ، وهمی عظیم ، اعتماد ایتدیکی اساس پك متزلزلدر . قارشیسنده کوردیکی قوتلرك هر برینی موجودیتنه مصدر ظن ایدر ؛ شئون حیاتیه‌سنده صاحب تصرف کورر . کندیسنه سببنی آکلامدیغی شر اصابت ایدنجه ینه اوقوتلر آره‌سندن خاطرینه کلن برینی سبب اولمق اوزره تخیل ایدر؛ یاخود امکی سبق ایتمکسزین برخیر اصابت ایده‌جك اولورسه واهمه‌سی اوخیر ایچون علی‌العمیا برمنبع ایجاد ایدر . بناءً علیه نظرنده الاهلر چوغالیر ؛ طرق‌اسباب منسد اولور . آرتق شئون حیاتیه‌سنده اعتماد صحیح اولمیه‌جق شیلره استناده باشلار . بو ایسه بتپرستلکك منشأ ظهوریدرکه عقول بشریه‌نك فسادینه ، افراده اقوامه نازل اولان وحالا نازل اولمقده بولنان خسرانه سبب‌در .

لکن کوردیکمز بتون قوتلرك بر قوتدن صادر اولدیغنه ، او قوتك‌ده بر اراده‌نك تدویر ایتمکده اولدیغی نظامه تابع بولندیغنه ایمان ایدن ، کذلك تصادف ایده‌جکی خیرك یاخود شرك سببنه واقف اولنجیه قدر تحریده بولنمق یاخود ایشی مقدر اسبابه واردرمق هر برعاقل ایچون واجب اولدیغنه اعتقاد ایلین آدم‌شبهه یوقدرکه بوضلالك شرندن امین‌قالیر؛ کائناتده‌موجود اولان‌اشیانك کافه‌سی‌نظرنده‌مساوی کورینور . جمله‌سنك الهٔ‌واحده عائداولوب بوخصوصده هیچ برینك دیکرینه قارشی برامتیازی اولمیه‌جغی، آرده برفرق وارسه خصائص سائره اعتباریله اوله‌جغی یقیناً اکلار . قلبی هرطرفدن سکونتیاب اولور ؛ اوقوهٔ واحده‌یه اعتمادی آرته‌رق اعمال وافعالنده اونك‌وضع ایتمش اولدیغی قانون‌ازلینك قطعیاً خارجنه چیقماز، اسباب ومسبباتك تابع اولدیغی نظامدن عبرت اله‌رق حضورخاطر واطمئنان قلب‌ایچنده دم کذار اولور ، قدرت‌الهیه‌دن اکلایه بیله‌جکی مرتبه‌یی اکلادقدن صکره هیچ برشیدن قورقماز اولور .

بوحکمت سامیه‌نك انسانلرآره‌سنده طوغری‌یوللری کوستره‌جك، شکوك وشبهات پرده‌لرینی آچه‌جق مبشرلر ، منذرلر ظهورینی ایجاب ایده‌جکنه ایمان‌ایتمین ؛ اوممتاز مخلوقلرك دعوای رسالتلرینی تأییدایدن دلائله قارشی کوزیومان آدم‌بومرشدلرك وساطتی‌اولمقسزین استحصالی مشکل یاخود بسبتون محال اولان برطاقم معرفتلردن ، حقیقتلردن محروم قالیر ؛ شئون حیاتیه‌سندن برچوغنی اکلایاماز ؛ افعالنك قسم اعظمنده طریق صوابی کوره‌مز. خیره چالشمق ایسترکن شره‌دوشر، منفعت امید ایتدیکی یردن ضرر کورر. پك‌اعلا بوندن بیوك خسران نه اولابیلور؟

مرحوم شیخ محمد عبده

محمد عاکف

تاریخ اسلامیه دائر :

مصاحبه

آرقداشم — معهود تاریخ اسلامیتی اوقودکمی ؟

— هانکی تاریخ اسلامیت ؟

— دوقتور « دوزی » اسمنده بری‌وقتیله برتاریخ‌اسلامیت‌یازمش، بونك‌فیضندن مملکتی مستفیدایتمك ایچون صاحب خیرك بریده‌لسانمزه ترجمه ایتمش . بوکتاب اسلامیت حقنده غایت مدهش انتقاداتی احتوا، اوقویانلرك بنیان اعتقادینی زیر وزبر ایدیور . هرحالده مطالعه‌سی الزم برکتاب، شمدی‌یه قدر اوقومدیغمه تأسف اولنور.

— اوت‌صراط مستقیمده‌ده بوکتاب حقنده بعض شیلر کوردم. مراق‌ایتدم. اوقویه‌جغم. چوق شی! اسلامیت حقنده مدهش انتقاداتی احتوا، مبنای عقیدهٔ‌نامی‌زیروزبر ایدیورمش‌ها؟اوله‌بیلیر. فقط‌هرکس ایچون دکل. اویله اولور اولماز صدمات ایله دوریلن مبنای اعتقادك ذاتاً تملی یوق دیمکدر. هربنا براولماز. بعضیسی‌اوفاق برصدمه ایله‌ییقیلور. بعضیسی نقدر مدهش صدماته‌اوغراسه ینه پابرجای استقرار اوله‌رق قالیر . آنجق انسانك کندیسنده حسن نیت اوللی . مبنای اعتقاده اوریله‌جق الك مدهش ضربه انسانك او بنایی ییقمق حقنده‌کی عزم مخصوصیدر . هرصدمه‌نك اوکنه کچیلیر . فقط بوصدمه‌نك اوکنه کچیلمز. عزم انك اعمار ومحافظه‌سنه مصروف اولورسه توجه ایدن هرصدمه بوبینك اولچیسنی آلیر . کلدیکی یره کیدر .

— بن اونی بونی بیلمم، کتاب مدهش‌والسلام. انسان‌اوقونجه آلت اوست اولیور . لقردی ایله ایش اولماز. رد ایدلملی، جواب ویرلملی ، یوقسه ...

— اوو ! دوزینك سمیات کفرآلودینك « دوز ـ Dose » ی سکاده فنا تأثیر ایتمش، عادتا موازنه‌یی غائب‌ایتدیرمش! اوقدر تلاشه لزوم یوق ، کندیکه کل . اسلامیت، بدایت ظهوروندن بوآنه‌کلنجه‌یه قدر بیکلرله « دوزی» لرك هجومنه معروض اولمش، کوکس کرمش، او بنا اویله قولای قولای ییقلماز .

— اوت طوغری. فقط قوری لافله‌ده ایش اولماز . برشی حقنده وارد اولان اعتراض انك مدللاً ردیله دفع ایدیله‌بیلیر. یوقسه قول مجرد رد دعوایه حجت اوله‌ماز .

بن رد ایدلمیون دیمدم که : بو سوزلری سویلیوریسك، مادام که بو کتاب اسلامیت حقنده انتقادات مدهشه‌یی احتوا ، بنیان عقیدهٔ ناسی زیروزبر ایدیورمش ، علمای عظام حضراتی ایچون ردی اهم وجائب ، اقدم فرائضدر . آنلر طوردورکن سنکله بنمی ردینه قیام ایده‌لم؟ نیلیش بزه قالدیسه وای حاله ! جدود وطنه تجاوز ایدن بر دشمنه قارشو هپمزك سلاح بدست اوله‌رق مدافعه‌یه شتاب ایتمسی فرض اولدیغی حالده ، حدود الاهی تجاوز ایدن ، حریم پاك ایمان واعتقادمزه کیرلی آیاق قابلریله کیرمك ایسته‌ین بردشمن دینی اولانجه قوتمزله دفع وتنکیل ایتمك، فضائل انسانیه نامنه قلبمزده حکمفرما اولان حسیات مبجله‌نك منشأ اصلیسی اولان دین جلیلمزی صوك درجه‌یه قدر مدافعه ایتمك کافهٔ فرائضدن اقدم اولدیغنی انلر بیلمزلرمی ؟ یالکز امید ایدرم، دیمکله اکتفا ایتمم. سکا قویاً سویلرم که بو دستور ضلالك محتویات مضره ومضله‌سی حقنده مدللاً رد وجرح ایدیلیر . دیمك سز بو کتابی اوقودیکز اویله‌می ؟

— اوت اوقودم !

— یکی نصل بولدیکز ؟

— أبی بولمدم ، نشوه‌می قاچیردی ، صفوت قلبیه‌می اخلال ایتدی. کاشکی اوقومسیدم . کندم ایچون دیمم اما، محاکمه‌سی، معلومات دینیه‌سی نقصان اولانلرك اعتقادینی صارصه‌جق ماهیتده بولدم. فکراً متانت مطلوبه‌یی حائز اولمیان کنجلر اوزرنده فوق‌العاده سوء تأثیر اجرا ایده‌جکی بنجه محققات قطعیه‌دندر .

انك ایچون نور ایمان ایله نمونه نمای بهشت برین اولان بر طاقم قلوب صافیه ظلمت کفر والحاد ایله همحال نیران اولمه‌دن ردینه همت ایدلسه دینه یعنی بزه بیوك برخدمت ایدلمش اولور . یوقسه بو کتابی اوقویانلرك دائرهٔ ایمان واعتقاددن چیقملری یوزده طقسان طقوز دیه بیلرم .

— سوزلریکز بنجه اورکودیر کبی اولدی . فقط کندی حسابمه دکل . اولاد وطنك حسابنه . چونکه بن دینسزلکه عالم انسانیتی تهدید ایدن آفات مدهشه‌نك اك دهشتلیسی نظریله باقانلردنم. کندی اولادمی ، طانیدیغم بیلدیکم کیمسه‌لری او ورطهٔ خسرانه ، او منزلقهٔ خذلانه دوشمکدن دائما تحذیر، دینسزلکك تضمن ایتدیکی وخامت مدهشه‌یی اولانجه قوتمله تصویر ایدرم . مادام که اذهان عامه‌یه بویله برزهر قاتل صاچلمش، بونك پادزهری بولونمه‌لی، تأثیری ازاله ایدلملی . اونی اربابنه ترك ایله شو دین جدید مدنیت اولان دینسزلك حقنده برقاچ سوز سویلمك ایسترم . خلقه نصیحت ویرمك معتادم دکلدر . حتی سویلیه‌جکم سوزلره محتاج بر کیمسه بیله تصور ایتمم. آنجق مقتضای حال بنی بو خصوصده برقاچ سوز سویلمکه مجبور ایدیور . سویلیه‌جکم سوزلر بالکه بو کتابك مدافعه‌سنه قدر بر تدبیر احتیاطی، برتدبیر واقی اولور. اماشن سویلدیکم سوزلره ساده صویه سوزلر ، ابتدائی فکرلر دیه‌جکسك ضرر یوق . اویله سویله . مختل اولان بر مزاج ایچون ساده صویه چوربادن موافق بر غدا اولمدیغی کبی معتل اولان برقابه‌ده بوکبی ساده صویه فکرلرك بعضکره چوق حسن تأثیری اولور . قرق بر درجه حرارت ایچنده یاتان بر خسته‌یه کولباصدی یدیریلیرسه حرارتی صفرده قراری ویرر . اونك ایچون بنم ساده صویه فکرلرمده مرض الحاد کبی بر حمای محرقه‌یه طوتیلان یاخود طوتلمق استعدادنده اولانلر ایچون فائده‌دن خالی دکلدر ظن ایدرم .

باق برادر بن سکا فکرمی سویلیه‌یم : انسان غدای مادیسنك ایسینه فناسنه نصل دقت ایدرسه ، غدای معنویسی دیمك اولان افکار ومعلوماتنك صحیح وفاسدینه‌ده اویله‌جه دقت ایتملیدر .

الدقلرینی بولدقلرینی معده‌لرینه طولدیران شکم پرستان عاقبت مرض امتلا ایله بیزار ، بونك نتیجه‌سی اوله‌رق نصل زبون آلام بی‌شمار اولورلرسه هر کوردکلرینی، هر ایشتدکلرینی قتیق یاصدیق طولدیرر کبی قفالرینه طولدیرانلرده عاقبت او عضو مهم ونازکی رخنه‌دار ایدرلر. امتلای معده خفیف برمسهل ، اوچ بش کون قدر برحمیه ایله مندفع اولور . شاید مندفع اولمازده خسته‌لك ، حیات ابدیه‌یه نسبةً لاشی حکمنده اولان بو حیات فانیه‌نك ختامیله نتیجه‌لنیرسه هیچ اولمازسه اندن اوته‌سی خللدن مصون قالیر . حالبوکه دماغك امتلاسی امتلای معدیه بکزه‌مز . امتلای معده‌نك برمسهل ایله دفعی ممکندر دیمش ایدم . امتلای دماغك بیك مسهل ایله‌دفعنه امکان یوقدر . آدم طوپ طاشنده حجره نشین اضطرار اولور ، بونك نتیجه‌سی ایسه پك وخیم یعنی خسران ابدیدر . اکر دوزینك سوزلریده بویله بر امتلای دماغی تولید ایده‌جك ماهیتده ایسه وای اوقویانلرك حالنه !

قوهٔ هاضمه‌سندن امین اولمیان بر کیمسه اکل وشرب خصوصنده احتیاطه نصل رعایت ایدرسه ، قوهٔ ممیزه‌سنك سلامتندن امین اولمیان کیمسه‌ده بوکبی هضمی ، تمثیلی کوچ فکرلری دماغنه طولدیرمامه‌لی. چونکه مسئله مهم ، عاقبت وخیمدر .

عقلك غریب حالاتی واردر. الندکی وسائط مکمل اولمازسه انسانه فاحش خطالر ارتکاب ایتدیرر . عقل ، حکمنده‌کی اصابتی تأمین ایچون پك چوق شیلره محتاجدر . مبداء ومعاده تعلق ایدن مسائل مهمه‌ده عقللرینی حسن استعمال ایده‌مینلر یکده حقیقته تأمین وصول ایده‌مزلر . بیوك بیوك ضررلره اوغرارلر. فقط غریبدر. هر کس هرشیده عجزینی اعتراف ایدرده ، مسائل دینیه کبی مباحث عالیه‌ده قطعا عجزینه قائل اولماز ، حکیم ذوفنون کسیلیر. مثلا بریسنه برشرقی سویله، دیرسکز. موسیقی‌یه انتسابم یوق ، دیر . شو ساعتمی تعمیر ایدیویر، دیرسکز. ساعتجی دکلم، دیمکدن چکنمز. صکره الله وارمی یوقمی؟ دیه صورسه‌کز، سرسز بنسز برچوق شیلر سویلر . انسانی صوردیغنه صوره‌جغنه پشیمان ایدر . دین خصوصنده جری ، جسور اولانلر ایشته هپ بوقبیلدندر .

عالمده بدیهی کبی کورینن پك چوق شیلر واردر که نفس الامر ایله طبان طبانه ضددر . انسان صرف عقلنك ، صرف حسنك مقتضاسنه مغلوب اولورسه بوکبی شیلری بلا تردد قبول ایدر . انصاف

ایده‌لم . قوزموغرافیا کتابلرنده اوقومامش اولایدق بوکون بداهت درجه‌سنده برحقیقت ثابته اولمق اوزره ارضك حرکتینی قبول ایدردك ، یوقسه کونشك حرکتینمی ؟ هیچ شبهه یوق‌که کونشك حرکتنی قبول ایدر ایدك . چونکه وهلهٔ اولی‌ده ذهنمزه شو فکر تبادر ایدر ایدی : آدم سنده کوزن کوز شاهد ایسترمی ؟

ایشته پك اعلی کوروپوززکه حرکت ایدن کونشدر . بونده دوشونه‌جك ، تردد ایده‌جك نه‌وار ؟ ارضك حرکتی نصل قبول اولنه‌بیلیر؟ اوقوجه کتله ، طاغلریله دکزلریله برکره یرندن اویناپوب بولندیغمز نقطه‌نك عکس جهتنده‌کی نقطه‌یه متوجه اولورسه اوزرنده نه‌وار نه‌یوق هپسی تپه طاقلاق اولور کیدر. ایشته سزه عقلك بداههً ثبوتنه حکم ایتدیکی برحقیقت کاذبه !

فقط بزبونك برحقیقت کاذبه اولدیغنی « غالیله » ایله « نیوتون »دن ایشتدکدن ، آشاغی یوقاری سوزلرینك بعد مجرده نسبةً معنا کتوریر سوزلردن اولدیغنی اکلادقدن صکره بیلدك . مسئله یالکز بزم اجتهاد عقلیمزه قالمش اولیدی احتمال که الی‌الابد کونشی دوندیرر، ارضی یرنده طوردیرر ایدك . عقل ایچون بو امکان خطا هرشی حقنده واردر . انسان عقلنك بر مسئله حقنده ویردیکی بر قراری استیناف ، حتی تمییز ایتمه‌دن قبول ایدرسه نتیجه‌ده آلدانیر . عقل واحدك اجتهادی حجت صحیحه اوله‌ماز . عقل کندی کبی میلیونلرله عقللرك محصول اجتهادیله مجهز ، مسلح اولمسه ایدی بو کون هرشی حقنده بویله برچوق یاکلش حکملر ویرر ایدی .

ایشته عاقل ، حازم اولان برآدم عقلنك بوکبی حکملرینی دائما احتیاط ایله تلقی ایدر ؛ وجوه احتمالاتی نظردقتدن دور طوتماز . مثلا بوندن برقاچ سنه اول بر آدم چیقوبده دنیاده اجسام کثیفه‌دن نفوذ ایدن برضیا وارمش دیه‌جك اولسه ، حکمت طبیعیه‌یه قارشی مجنونانه برعصیانه جرأت ایتدیکندن طولایی احتمالکه اغزینه ایکی توقات اوریلیر ایدی .

شوسوزلری سویله‌دن مقصدم هرشی‌ده باخصوص مباحث دینیه‌ده التزام تأنینك وجوبنی توصیه‌دن عبارتدر . چونکه دوچار اولنه‌جق ضرر هیچ برضررله قابل قیاس دکلدر. علی‌الاکثر جزاسی آخرته‌ده قالماز. انسان دنیاده بلاسنی بولور. اسملرینی شرایله یاد ایتمك محذوری اولمسه بوراده برقاچ کشینك انکار والحاد یوزندن شوصوك زمانلرده دوچار اولدقلری عواقب مدهشه‌دن بحث ایدر ایدم؛ فقط نه لازم .

بوکون اوروپا مادةً نه قدر ترقی ایدیورسه معنی‌ً ده او قدر تدنی ایدییور . بو تدنینك سببی‌ده دینسزلکدر . زیرا ادیان باطله دینسزلکدن اهوندر. هله شوصوك زمانلرده دینسزلکك عالم انسانیته اچدیغی رخنه‌لر بتون اوروپا عقلاسنی دوشوندرمکه باشلادی . دینسزلکده جمعیات بشریه ایچون محاذیر عظیمه مطالعه ایدن بو فیلسوفلرك بعضیلری ادیان موجوده‌دن برینی قبول ایتمامکله برابر جمعیات بشریه‌نك عقاید دینیه‌دن مجرد اوله‌رق بقاسنه امکان کورمیورلر. ترقیات عصریه‌یه موافق بکی و « ره‌فورمه » یعنی اصلاح ایدلمش بردینك وجوب تأسیسنه قائل اولیورلر. (فقط بو دینك قوهٔ تأییدیه‌سی ندر بیلمم) بونلردن کیمی بولزومی صراحةً بیان ایدیور ، کیمنك مطالعهٔ آثارندن بونتیجه چیقیور. بوخصوصده التزام افراط ایدنلرك اعتقادینه کوره بودین موضوعات بشریه‌دن اوله‌جق ، بتون اساسلری قطعیت ریاضیه درجه‌سنده برطاقم استدلالات عقلیه‌یه مستند بولنه‌جق؛ خارج از حواس اولان عالم مجرداتك دها طوغریسی بو عالمك بزم کوره‌مدیکمز صفحاتنك سرائرینه « اسپرتیزم »ك اعانه‌سیله کسب وقوف ایدیله‌جك ؛ جنت ، جهنم وسائره کبی شیلر عالم مادیاتده‌کی کشفیات فنیه صره‌سنه کچه‌جك ؛ بونلرك وجود ویا عدمی ، انکارینه مجال قالمیه‌جق صورتده اثبات ایدیله‌جك ؛ جناب حق ایله طوغریدن طوغری‌یه ـ فقط آنلرك تنسیبی وجهله ـ مناسباته کیریشیله‌جك؛ آنك یزدن کیزلدیکی سرائر میدان علانیته چیقه‌جق ، اورته‌ده کیزلی قاپاقلی بر شی قالمیه‌جق ؛ دنیا و آخرت بودین جدید واضعلرینك آرزوسنه ، اراده‌سنه موافق صورتده تنسیق ایدیله‌جك ؛ جنابحقه حاشا ثم حاشا ایشته دین سنك پیغمبرلر واسطه‌سیله تبلیغ ایتدیکك دینلر کبی دکل مدنیتك ترقیات حاضره‌سنه موافق و بویله اویلی دینه‌جك ! بوفکرك ، نه‌درجه‌یه قدر طوغری اولدیغنی سز تعیین ایدیکز . فقط شوراسی محققکه بوکون بتون عقلا دینسزلکله جمعیات بشریه‌نك دوامی ، بقاسی ممکن اولمدیغنه قائل .

چونکه انسانیت لفظنك تضمن ایتدیکی معنی دین ایله قائمدر. شمدی برمعترض چیقوب دیسه‌که: اوت اویله سویلیورسك اما بن برچوق آدملر بیلیورم‌که هیچ بردین ایله مقید اولمدقلری حالده اك متدین آدملرقدر فضیلتکار. بوکا نه‌دیه‌لم ؟

اوت طوغریدر ، برچوق آدملر کندیلرینی هرکسدن یوکسك برسویه‌ده کوسترمك ، بو صورتله احراز شهرت ایتمك ایچون دینسز اولدقلرینی اعلان ایدیورلر . بکا قالیرسه بوکبی ادعالرك هپسی بر کوستریشدن بشقه بر شی دکلدر . انلرك جمله‌سی صوك نفسده توبه‌یه نیت ایتمشدر. باشلری صیقلنجه ینه هرکسدن زیاده (امان یارب) دیرلر. زمان سرادده بویله اعتقادلر چوق کوریلیر. فقط وقت ضراده او اعتقادده ثبات ایده‌جك ارباب متانتك عددی غایت محدوددر. [١] حتی اوروپا علماسندن مشهور « لیتره »نك فراش احتضارده بر قتولیك پاپازی جلب ایدوب کندیسنی وافتیز ایتدیردیکنی بر کتابده کورمش ایدم . حالبوکه بعض وقوعات عکس قضیه‌یی مؤید اولسه بیله بو دعوی ایچون بر حجت صحیحه تشکیل ایتمز . چونکه جمعیات بشریه ادراکات متفاوته‌دن متشکل ، انی تشکیل ایدن افراد هرشیئه مستعد ، هرشیئه قابلدر . خوش ذاتاً بر دینسزك فضیلت دیدیکی ، مقتضاسنه توفیق حرکت ایتدیکی قاعدهٔ ثابته‌ده تلقین دینی اثریدریا . دین طایایی اتدقدن صکره نه فضیلت قالیر، نه برشی . اوکیمسه فرط مکابره‌سنه بناءً دینی انکار ایدیورم ظن ایدر . فقط بو انکاریله برابر ینه دینك کوستردیکی یوله سالك اولیور؛ خبری یوق !

[١] واذامسکم الضرفی البحر ضل من تدعون الا ایاه فلما نجیکم الی البر اعرضتم وکان الانسان کفورا .

یوقسه دینسز بر آدم ایچون نه فضیلت واردر . نه ده وجدان . بونلرك وجودنده اصرار ایدرسه دعواسی قول مجردده قالیر .

او کبی آدملر فضیلت نامنه نفسلرنده حکمفرما اولان حسیات مبجله‌یی کندی محصول اجتهادلری صانیرلر . محیطك ، عادتك ، تربیهٔ ابتدائیه‌نك تحت تأثیرنده بولندقلرینی اونودیرلر . بونلرك حالی صویك ایچنده‌کی سپده بکزر، صویه آتلش اولان بر سپد، درونده‌کی صویی کندی مالی ظن ایدر . صودن چیقاریلنجه امر بر عکس اولدیغنی اکلار .

سپددر آب چون پری نماید
نماند قطرهٔ کردر بر آید

حقیقی بر دینسزك آتیده‌کی سوزلری مدعامزی تأیید ایچون کوزل بردلیل اوله‌بیلیر: « بوقدر بلهاوایه مندنعمت اقبال اولدقلری حالده ، نیچون بر طاقم اصحاب عقل ونها شدائد کوناکون ایله پریشان حال اولیورلر ؟

بونك سببی شودر: چونکه انلر نباتات وحیوانات کبی حرکت ایده‌جك ایکن، فکرلرینی فنا بر تربیه‌نك ، هرزه وهذیاندن عبارت بر فلسفه‌نك ، چورومش کهنه‌لشمش ادیانك ، تلقین کرده‌سی اولان بر حس وظیفه ایله پرورده ، بو صورتله احمقجه‌سنه فدای نفس ایدیورلر . بونك نتیجه‌سی ایسه نوع بشرك محو وانقراضی دیمکدر . شو حالده بزده کمال جسارتله مکتب طبیعته کیرملی ، اورادن درس سلوك الملی‌یز . او مکتب اویله بر مکتبدرکه اصلا انسانی الداتماز ، اصلا یالان سویله‌من . چونکه اوراده انسان بیهوده سوزلره ، مخیل مصالره دکل وقوعات صحیحه‌یه مستند بر تعلیم، بر تربیه کورور. کیمك شدائده قارشی سلاحی مکمل ایسه، یشامغه انجق انك لایق اولدیغنی اوکره‌دیر . عزممزه حائل اولان اندیشه‌لردن ممکن اولدیغی قدر تیز قورتولمه‌لی‌یز . برکره باقکز طبیعت حیواناته هیچ بوکبی اندیشه‌لر ویرمشمی ؟ حیوانات هرکون برچوق سرقتلر . برچوق قتللر ایقاع ایتدکلری حالده ترهاتدن عبارت اولان قواعد اخلاقیه‌مزی انلر حقنده تطبیق واجرا ، بو صورتله کندیلرینی متهم ایتمك اصلا خاطر وخیالمزدن کچمیور . وجدان دنیلان شی کهنه براعتقاد باطلك صوك خیال بی مألیدر ! انی محو ونابود ایتمك ایچون بونظر کافیدر.»

بنم فکرمجه بو آدم حقیقةً شایان تقدیردر. چونکه دینسزلك نه دیمك اولدیغنی بحق اکلامش . چونکه کندی مالی اولمیان فضائلی کندینه مال ایتمکه قالقشمق ، هم دینسز هم ده فضیلتکار کچنمك نه اودر ، نه ده بودر . دینسز اولونجه بویله اولملی. شمدی کله‌لم دینسزلرك حالنه : دینسز بر آدم غایت قراکلق برکیجه‌ده فورتنه‌یه طوتلمش، یلکنسز، دومنسز، صفراسز برکمی کبی بوعمان حوادثك امواج مدهشه‌سی ارەسنده چالقانیر طورور . نهایت ساحل سلامته ایرمه‌دن دهشتلی برقیایه چارپوب پارچه پارچه اولور .

اکر دینسز اولمق اذواق ممکنهٔ بشریه‌دن ایستلدیکی قدر حصه یاب اولمق مقصدینه مستند ایسه امین اولملی که جناب حق اصلا بوکا میدان ویرمز. سوء اعتقاد اصحابنك دماغندن استعداد تلذذ خاصه‌سنی درحال نزع ایدر . دین کیندیکی دقیقه‌ده انسانك کوزینه برسیاه کوزلك طاقیلیر . دنیا انسانك نظرنده برزندان بلا کسیلیر . بتون موجوداتی سیم سیاه کورمکه باشلار . افاق ، برکمند آتشین کبی بوغازینه کچمك ایچون دقیقه بدقیقه دارلاشیر . قلب هردرلو مزایای انسانیه‌دن تعری ایدر . دینسز ، عائله‌سی افرادینه کندیسنی مأکل اتخاذ ایتمش برالای مخلوقات مضره نظریله باقار . نه نوعنه قارشی هیچ برمحبت، هیچ برشفقت حس ایتمز . بحران کفر والحادبتون اجزای بدنیه‌سنه سریان ایدر. نومی عذاب، یقظه‌سی اندیشهٔ بی حساب اولور. قوشلرك نغمات جانفزاسی غریو ماتم ، ازهار نوبهارك خندهٔ انکشافی کریهٔ درد والم کبی کلیر . نره‌یه باقسه چین جبین لعن ونفرین کورور ، بتون موجوداتك کندیسنه دیش غجیرداتمقده اولدیغنه حکم ایدر .

علتسز ، غایتسز ، صاحبسز ، معناسز کوردیکی بوعالم نظرنده برلوحهٔ ماتمی رنك بلا کسیلیر . انك ایچون ، فضیلت برلفظ بی معنا ، وجدان قید تحذیر بلها ، محبت برمرض ، شفقت عقول قاصره مخصوصاتندن وهمی برعرضدر . دین کیدنجه بنیان فضائل ییقلور، حسیات مبجله نامنه قلبده ، دماغده نه وارسه هپسی برر برر چکیلیر. ساحهٔ قلب ، بوم بوش، طام طاقیرقالیر. اوساحه‌یی تنویر ایدن نقدر شعله وارسه هپسی سونر. انك یرینه پایانی اولمیان برمیدان، کوزکوزی کورمه‌ین برزندان قائم اولور . اوزندانك هرطرفندن مبهم ،موحش، مدهش صدالر عکس ایتمکه باشلار . ایشته بوکا ظلمت اباد کفر والحاد، دیرلرکه عینیله جهنمدر . اوراده انسانك دماغنه استیلا ایدن افکار مدهشهٔ مظلمه‌ده اوجهنمك آتشین تازیانه‌لی زبانیلریدر .جناب حق دینسزلره عذاب اکبرك نمونه‌سنی بوراده بوصورتله کوسترر [۱] بوبحران عقلی وعصبینك نتیجه‌سی نه اولمق لازم کله‌جکی ایسه هرکسك معلومیدر .

۱۸۲۰ تاریخنده فرانسه‌ده دینسزلك یوزندن هرسنه بیك بشیوز کشی انتحار ایتدیکی حالده الیوم سکزاون بیك کشی انتحار ایدیور. مجانین بوحسابدن خارجدر .

اوله‌یم قیددن ازاده دین قیده دوشر
دلیدن اوصلی خبرنالهٔ زنجیر ویرر .

حیاتك شدائدینه انجق دین ایله مقاومت ایدیلیر. دنیانك لذتیده بوحس ایله قائمدر « ایحسب الانسان ان یترك سدی » نظم جلیلنك مدلول منیفی وجهله انسانی بودنیاده اویله قید تکلیفدن ازاده، باشی بوش کزدیرمزلر. انسان مادهٔ نصل برطاقم قیود وشروطه تابع ایسه معناده اویله‌در . بزم کورمدیکمز برقوت دائما بزه نکراندر .

دنیا دینسزلرك نظرنده برلوحهٔ سیهرنك بلادر دیمش ایدم. بونی بن دیمدم اوشرذمهٔ خاسره‌نك پیشوا یانندن اولان « ژول سوری » سویلمش. باقکز عالمی نصل کوریور: «عالمده بوش وفائده‌سز برشی وارسه اوده صنوف نباتات وحیواناتدن برطاقم طفیلیاتك، بوسیارهٔ سفلیه‌نك

[۱] ولنذیقنهم من العذاب الادنی دون العذاب الاکبر .

سطحنده برمادهٔ ژنك الود كبی ظهور ایتمسی ، برمدت لابس كسوهٔ وجود اولدقدن صكره عدم اباد فنایه چكیلوب كیتمسیدر .

عدیم‌التأثر وفقط موجودیتی حسبیله ضروری‌الوجود دیمك اولان، حال وشانی اجزاسی بیننده برمبارزهٔ شدیده‌دن، تعدیدن، حیله‌دن، انسانی تلخكام ایتمك خصوصنده مرارت مماتدن بدتر برعشق ومحبتدن عبارت بولنان بوعالم وجود ، انسان كبی شعور نفسی خاصه‌سیله مجبول نفوس مدركه نظرنده بررؤیای شأمت اتمادن، عدم بیك كره كندیسنه مرجح برخیال كدورت مآلدن بشقه برشی دكلدر .

طبیعت بزی یاراتدیسه ، بزده انی برطاقم نعوت مافوق‌الكمال ایله تزیین وتوشیح ، پوشیدهٔ اندام دلارامی اولان ردای شعشعه پیمایی دستگاه اندیشه‌مزده نسج ایلدك !!

[زهی لطف ومروت ! فیلسوفك طبیعته بو صورتله تحمیل بار منت ایتمسی نفعینك برقصیده‌سنده‌كی شوبیتی اكدیریور ایسه‌ده دعواجه اندن چوق یوكسكدر .

حشره‌دك آب حیات سخن باقیدر

اكدیروب زنده قیلان نام سلیمان خانی]

قلب بشری ممنون ومحزون ایدن خیال بی‌مآل ینه انك محصول فكر ایجادیدر . ظلمتدن ، سكوتدن عبارت اولان بوكائناتده دائما بیدار وپیمانه‌كش زهرابهٔ اكدار اولان ینه انساندر. زیرا عالمده خاصهٔ تفكر اكا منحصر كبیدر . انسان شمدی‌یه قدر اعتقاد ومحبت ایتدیكی شیلرك جمله‌سنك باهرالبطلان ، حسن وجمال، خیر وكمال كبی معقولات صرفه ایله بتون علوم وفنونك حلیهٔ حقیقتدن عاری وسخریاتدن نشان اولدیغنی هنوزا كلامغه باشلادیغی كبی برچوق زمان معبودلرله قهرمانلره تعبد پردهسی التنده ساده دلانه نفسنه پرستش ایتدكدن صكره امید واعتقاد مثللو شیلردن تجرد ایلیه‌رك بالذات طبیعتك‌ده هیچ اندر هیچ اولدیغنی ، ظاهری برنمایشدن ، برمكر واغفالدن عبارت بولندیغنی حس ایتمكه باشلادی ! »

ایشته دینسزلرك كائنات حقنده فكری ، نظری ! (خذما صفا دع ما كدر .)

فرید

مكتوب :

محترم افندم

تاریخ انتشارندن بری بویوك بر فكر ترقی وتعالی تعقیب ایدن وهر بر خطوهٔ ترقیسنده نائل امل اولان صراط مستقیم بوكونلرده حقیقةً بر انموذج بدیع اولدی. بوقدرزماندنبری كندیسندن بكله‌مكده اولدیغم خطوهٔ تكاملی آرتق بوآندن اعتباراً آتدی. اویله‌یا ، بیك شو قدر سنه‌دنبری شعشعهٔ نورانیتی افق وسیع مدنیتی قاپلایان شو مبارك دین، بومقدس طریق نجات، بویله دوزیلرك بیلمم كیملركپای تحقیری آلتنده نه‌ایچون ازیلسون؟ دون بزم معرفتمزدن، بزم شعشعهٔ مدنیتمزدن تنور ایدرك شو عالم ترقی‌یه قدر صعود ایده‌بیلن ارباب فلاسفهٔ اجنبیه، بوكون آندقلری متعدد سنلك تعریضلرله ، بودین علوینك اعماق معنویتنی نه‌ایچون لكه‌دارایتیسونلر؟ اورمق ایستدكلری خنجرلروجفالریله نه‌ایچون بومعظم ملتی داغدار ایتسونلر؟اوروپالیلر، قطعات عتیقه‌متمكنلری بیكلرجه سنه‌لرسعی وغیرت ایدرك بوله‌مدقلری بوتون بوترقیات وتعالیات حاضرهٔ فنیه واجتماعیه‌یی مجرد اسلامیتدن المدیلرمی ؟ بر وقتلر اندلس مكتبلری برر دارالعرفان عمومی دكلی ایدیلر ؟ ینه او اسلامیت دكلیدركه هیچ بر بروپاغندایه احتیاج كوسترمه‌دن، هیچ برساعی‌یه لزوم كورمه‌دن ایلرولەدی، یوكسلدی، او درجه‌یه كلدی‌كه بوكون لوای محمدینك سایهٔ فلاحنده بولنانلرك عددی اوچیوز میلیونه بالغ اولیور.

فقط، اوت مع‌التأسف ، صوكرددن بوملته عارض اولان برعلت روحیه سائقه‌سیله وبرچوق اسبابك تحت تأثیریله، بوتون بویكوجود كتلهٔ عظیمه آیرلدی، پارچه‌لندی، هربراعضاسی براقلیمه، برارضه طاغلدی. اوروپالیلرك مدنیتده‌كی ترقیلری ، هربرشیئی قبولده اولان فعالیتلری اوشیئی درحال كندیلرینه تمثل ایدرك بتمه‌ملری یوزندن بیچاره مسلمانلرك اراسنه نفاقلر كیردی. بوتون بونفاقلر اوروپالیلرك ارایوبده بوله‌مدقلری اسبابدن بریسی ایدی. كندیلری‌ده درحال بونی تقویه‌یه عزم ایلدیلر. بوتون او شعشعه‌لر سوندی، بوتون اولمه‌لر محو اولدی. اسلاملر اویله برحاله كلدیلركه بربرینی طانیامغه ، بربرلرینی ایشتمامكه باشلادیلر. حتی بر مسلمان كندی موجودیت ملیه‌سنی، كندی موقع اجتماعیسنی اوروپادن اوكرنمكه باشلادی . اوروپالیلرده بونی نعم‌الوسیله بولدیلر. یالان یاكلش برچوق اثرلره « تاریخ اسلامیت» سوسی ویره‌رك موقع انتشاره قویدیلر . آرتق بونی اوقویان بیچاره مسلمانلرك حالنه آجیامق غیر قابلدر.

بوتون بوسوزلری یازمقدن مقصدم شو ایكی هفته‌لق صراط مستقیمی اشغال ایدن بر مجادلهٔ دینیه‌در . اوت دوقتور عبدالله جودتك ترجمه ایلدیكی دوقتور دوزی‌نك براثری ایچوندر. بوقاریده‌كی بوتون افاده‌لرمده احتمال كه بادئ تنقید افكار وملاحظات واردر . فقط امین اولكزكه اكر افكارمی ایله اوچ سطره صیقیشدیرمق غیرتنده بولنمسه‌یدم ، بلكه بشیوز صحیفه‌لك براثر مهم قلمه المق ایجاب ایده‌جكدی . هرحالده بوسوزلرم بادئ تنقید اولمه‌ملیدر . اكر یازیلرمده صراط مستقیم صحیفه‌لرنده یر طوته‌جغنی بیلمش اولسه‌م بوتون افكارمی مقاله‌لر طرزینه افراغ ایدر ؛ حال حاضرده‌كی اجتماعیاتمزده ، اقتصادیاتمزده ، حتی دینمزده ، اخلاقمزده ، سیاستمزده مالك اولدیغمز نقصانلری اوبویوك بویوك رخنه‌لری برر برر پیش انظاره تقدیم ایدردم . بوتون بوسؤاللرله علمامزی تحریك ایدرك بیكلرجه حقایقك صحنهٔ ثبوته وضعنه وسیله اولوردم . نه‌فائده‌كه بوامیدم غایت ضعیف بولندیغندن بویله برمكتوبله بنده فكرمی بردرجه‌یه قدر ایضاح ایده بیلمك جسارتنه دوشدم .

ایكی هفته‌دنبری معلم محترم مناسترلی اسماعیل حقی افندینك

« تاریخ اسلامیت » حقنده‌کی مدافعه‌لرینی اوقویوردم. معلم محترمك جمله‌جه معلوم اولان وقوف کلیسی ایله بویله مهم برمسئله‌یی ردوجرحه تشبثی بوعاجزی ، بلکه بودینك حقیقی خادملرینی جداً مسرور وخندان ایلدی. ایشته بومناسبتله عاجز بسط افکاره جرأتیاب اولدم. معلم محترمك، عبداه جودت حقنده سویلدکلرینه بوتون قلبم وبوتون موجودیتم ایله اشتراك ایدرم . شیمدی مناقشه ایده‌جك برنقطه کوریورم :

بویله اثرلر ترکجه‌یه ترجمه ایدلسون‌می ، ایدلمسونمی ؟

بکا قالورسه درحال بوکا بر جواب ویرلمك لازمدر : اوت اکر قابلسه اوروپاده اسلامیتك علیهنده یازیلان بوتون اثرلر ترجمه‌ایدلسون، فقط بواثرلر عبداه جودتك یاپدیغی کبی پارلاق بر مقدمه ایله عالم اسلامیته دوله اولارق یوتدیرلمغه قالقیشیلمسون . بلکه علمامزی تشویق ایدرك ردیه‌لرینی یازدیرمغه موفق اولمق ، بلکه :

« ای مسلمانلر ! سز اوچیوز میلیون اولدیغکز حالده ؛ دینکز شویله محکم ، بویله طوغری دیه ادعا ایلدیککز حالده ؛ باقکز ، بر اوروپالی سزه نه‌قدر بهتانلر ایدییور ، سزك اوصاف، اونزیه دینکزه نه‌هذیانلرله هجوم ایدییور . اصل سکوت ایدییورسکز ؟ مدافعه ایدیکز ! حقیقت هیچ برزمانده پردهٔ خفاده قالاماز ... »

دیدیرتمك ایچون ترجمه ایدلملیدر. اوت‌اولا دردلرمزی بیلملی‌یز. برطبیب کبی اوللی‌یز. یانه کتدیکمز خسته‌نك بوتون احوال روحیه ومادیه‌سنی ساعتلرجه تدقیق‌ایدرك مکمل برتشخیصه قویوللی‌یز. آندن صوکره تداویسنه چالیشیر ایسه‌ك موفق اوله‌جغمز پك قطعی‌در. اویله ایسه بزده محیطمزدن بی‌کانه قالماملی‌یز . اوروپالیلرك علیهمزده‌کی بهتانلرینه ، افك وافترالرینه قولاقلریمزی قپاماملی‌یز . چونکه بوبرعجزك مآل تصدیقندن بشقه برشی دکلدر . حالبوکه بز بودرجه‌یه تنزل ایدرمی‌یز ! حاشا . اوحالده اثرلر ترجمه ایدلملی . ومدافعه‌لری‌ده درحال ارباب علم ومعرفت طرفندن یازلملیدر .

معلم محترم مقاله‌سنك برینده بیکلرجه کتب‌دن بحث ایدرك اسلامیتك نامتناهی تاریخلرینی ذکر ایدییور وآرتق اسلامیتك تاریخه احتیاجی اولمدیغنی سویلیور. آه، ای استاد محترم، بیلمش‌اولسه‌ك... اوت بوتون شوحال حاضرده‌کی کنجلرمزك اعماق قلبیه‌لرینه بر صوقولمش اولسه‌ك ، هله شومکاتب‌عالیه‌مزك هرهانکی برینه برقولاق ویرمش اولسه‌ك عبداه جودتی بلکه معذور کوروردك . اخلاق ملیه‌مز سونیور . بوکون مکتب صره‌لرینی اشغال ایدن بیکلرجه کنج پارلاق فکرلی شبان وطن اسلامیتك دها هنوز برکلمه‌سنی بیلمیورلر . بلکه اسلامیته اویله برنظر نفرتله باقیورلرکه انسان بوتون بوسقوط ملیه قارشیسنده تتره‌مامك ، کوزلرندن قانلی یاشلر آقیتمامق قابل اولمیور . آه آجیه‌لم ، ایلری‌ده مقدرات ملتی اللرینه تسلیم ایده‌جکمز بوتون بوارباب منوره‌یه بوتون قلبمزله ، بوتون روحمزله آجیه‌لم . اخلاقسز برملت محکوم زوالدر . لسان سز برقوم هروقت دوچار اضمحلالدر . دینی ، اخلاقی ، لسانی دوچار انحطاط اولان برملتده حسیت ومحبت وطنیه آرامق موافق‌وعقل حکمت‌میدر؟ اجتماعیاتمز ، موجودیت ملیه‌مز برطوفان ولوله انکیزه طوتلمش ، پارچه‌لنمق درکه‌سنه تقرب ایتمش برسفینه‌یه بکزه‌یور. اویومیه‌لم ، اوت اویومیه‌لم ؛ بوکنجلرمزی ، بونورسیدکان علم وعرفانمزی شومقدس وطنمزك غنجه‌لرینی ایی بسلیه‌لم ، تربیهٔ فکریه‌لرینی مکمل ویره‌لم؛ که اجتماعیاتمزده‌کی شوتدنیٔ سریع بردن‌بره مبدل ترقی اولسون . اویله ایسه اولا اسباب سقوطی تعیین ایده‌لم .

ملکمزده اوتوز سنه‌دنبری بیکلرجه تضیقاته رغماً علوم وفنون ترقی ایلدی ، فن اولانجه شدتیله ایلروله‌دی . بوکون حقیقةً ارباب فنه مالك بولنیورز . مع‌التأسف فنك بوترقیاتنه کوره یعنی ارباب فنمزك تزایدینه‌کوره خواجه‌لرمزده، علمامزده برترقی کوریله‌مدی. دها طوغریسی ارباب فن چوغالدقجه خواجه‌لرمز تدنی‌ده صوك بر سرعتله ایلروله‌یورلردی . بوتون بوکا برده تربیهٔ والدین‌ده‌کی تکاسل انضمام ایلدی . چوجقلرمز طوغار طوغمازمربیه‌لر اللرنده بولندی. پدر ووالده وظیفه‌لرینی دنیایه اولاد کتیرمکدن عبارت بولدیلر . الافرانغه نام ملعونی‌التنده هرشی یاپدیلر. چوجقلر بویودی.مکتبلره کردیلر. ترکیاده آثارك مفقودیتنه ، بنده بوخصوصده داخل اولدیغم حالده ، قرار ویردیلر . حکمتلری ، کیمیالری ، طبقاتی ، بوتون آثار فنیه‌یی فرانسزجه‌دن اوقومغه مجبور اولدیلر. بوعلوم وفنون اونلری برازده فلسفه‌یه صوقمق ایستدی . ایشده برازده آتوب طوتمق دوری وار. کوستاولو بونلرك، قاملی‌فلامار بونلرك،دوزی‌لرك بالطبع اثرلرنی‌ده اوقودیلر. حالبوکه‌ترکجه براثردینی یوقدر، دیدیلر. آثارك پك چوغی عربی ، فارسی قلمه آلنمشلردی . قصص انبیا ، تاریخ جودت ، نعیما ، ابن خلدون وسائره وسائره تاریخلره قالدیلر . بونلری‌ده یااوقودیلر ویااوقومدیلر. اکثریسی اوقومدیلر. نه‌ایچون اوقومدیلر ؟ بوراسنی‌ده سکوتله کچه‌میه‌جکم .

اولا کتابلر زمانلر ینه کوه مقبولدرلر، قانونی تخطر ایتمه‌دیلر. مثلا برچوق کتابلر اوقودیلر . اوراده مثلا تشکلات ارض حقنده غریب عقله ، منطقه ، فنه صیغماز فکرلره تصادف ایتدیلر . برده علم‌هیئتك بوکونکی ترقیاتنی کوز اوکنه کتیردیلر. ترددده دوشدیلر. بوراسی یلان‌اولورسه هریری‌ده یالاندر، دییوردیلر.بریسی‌چیقوبده:

— یاهو واقعا اوکتاب اویله یازییور اما بواوچیوز سنه اولکی مسئله‌در. دنیا اوزمانلری حقیقةً بیلنه‌میور. بویله ظن ایدیلیوردی. فقط بوکون اویله دکل بویله‌در .

دینه‌رك قرآن ایله حال حاضری اثبات ایتمدی . والشمس تجری لمستقرلها ..... الخ آیت کریمه‌سنی‌لایقیله ترجمه وتفسیرایدوبده هیئتی احادیث ویا کتاب جلیل ایله اثبات ایتمدی . اوحالده بر متفنن نه یاپماز .

اوروپالیلر بزه خرافات پرور دییورلر ، ماصالجی دییورلر ؛ کیم نه سویلرسه سویلسون بن، یالکز ، اوت یالکز بوفکرلرینی قبولده مضطر قالیورم، چونکه خرافاتك پك چوغنی خواجه‌لرمز کرسیلرده

سویلیورلر. بوکون هیچ کیم اولور ایسه اولسون هرهانکی بر برخواجه‌یی دیکله‌مش بولنور ایسه بولنسون، درحال برشی استدلال ایدر: اوت ظن ایدرم که فن بشقه، دین بسبتون بشقه‌در. یعنی احکام جلیلهٔ قرآنیه واحادیث ایله فنك حال حاضر ترقیاتی آراسنده‌بربرینی ردوجرح ایدن‌بویوك برضدیت واردر،دیر. حالبوکه بوکون‌فن‌قطعیاً ثابت ومحققدر. اولسه اولسه (نعوذ بالله) قرآن حدیث یاکلشدردیر. الك صوکره بونك یاکلشلغی‌ده الوهیته اسناد، عقل سلیمه مخالف اولدیغندن الله کلامی دکلدر، دیر ایچندن‌چیقار. نته کیم بویله‌بیکلرجه کیشی‌یی دیکله‌مشمدر. شومسلکده اون‌بش‌سنه‌درچالیشیورم.اسلامیتك روحلرده اولان تنوعنی اوکرنمك الك برنجی املمدر. بوکون بیکلرجه حقایق التنده طوغری‌سی ازیلیورم. آجیورم شبابمزه، ارباب‌کمالمزه، بویکی یتیشان فقط هردم تسمم ایدن کنج دماغلره آجیورم. برده علمامزك اویقوسنی، عطالتنی پیش دقته آلیورم. آرتق مؤلم، قوت بخش سیلابه‌لر کوزلرمدن دوکولمکه باشلایور.

یاربی! نه‌وقت علمای دینمزده فنی‌عریض‌وعمیق مطالعه ایده‌جکلر ارباب فن ایله بوعلمانك اراسنده نه‌وقت برصلح قونغره‌سی عقد اولنه‌جق؟ بوایکی شیئك آیری آیری اولمدیغی نه‌وقت بیلدیریله‌جك؟ نه‌وقت حقیقی ارباب فلسفه یتشدیره‌جکز؟ نه‌وقت حقایق اسلامیه‌یی بتون جهان معرفته نشر ایده‌جکز؟

بن ایستیورم که اولمدن بونلری کوردیمده کنجلرمزك انظارینه وضع ایدرك: باقکز بوتون بوادله‌لره نه‌دیه‌جکسکز؟ دیه‌یم. واقعا شخصم اعتباریله الحمدلله بونلره قادرم. فقط بوحال نه‌ایچون تعمم ایتمه‌ملی؛ نه‌ایچون بونقصانلرمزی کورمه‌ملی‌یز؟ بوکون اوروپاده بیکلرجه اثرلر واردر. ممکنسه اونلر هپ ترجمه ایدلملی، هپسنك‌ده مدافعه‌لری ویرلملی‌در. بوتشکلات ذی حیات ماده‌سی اوقدر مراق انکیز برشکله کیرمشدرکه براز فن کورمش برکیمسه‌نك بونی تدقیقه یلتنمامسی غیرقابلدر.بواساس اوزرینه‌ماته‌ریالیزم چیقدی، پوزیتویسمه اولانجه قوتیله یورویور. ده‌سپوتیزم‌ده عینی خطوه‌لرله ترقی‌ایدییور. شوپنهاورك فکر باطلنی بیله بیکلرجه کشی قبوله یلتنیور. بوتون بونلر حقنده شمدی‌یه قدر احمد مدحت افندینك برمدافعه‌سی، برده بشائر محمدیه کبی برقاچ اثر یازیله بیلمشدر. بوحال بویله دوام‌ایدرسه بن کندی نفسمه اخلاق ملیه‌مزی ابدیاً غائب ایدییورز دیه‌جکم کلیور.

دینمه اولان فرط ابتلامدن اخلاق ملیه‌مزه اوریلان ضربه‌لرك نره‌دن کلدیکنی اوکرنمك سوداسی بنده برخسته‌لك حکمنه کچمش اولدیغندن هرکیمك یانته صوقولسه‌م درحال‌میزان تدقیقی‌اونك اعماقنه انفاذ ایتدیرر، حسیات دینیه‌سنی آکلارم. بر رمضان کلیر جامعدن چیقمام، فقط هرکون بر یرده‌قالمام، متصل واعظلری طارتارم. صوکره آکلارم که واعظلر حقیقةً وظیفه‌لرینی بیلمیورلر (نصر ینصر) یی هنوز بیترن ذات محترم «العلماء ورثة الانبیا» دیه‌رك‌اورته‌یه چیقیور، میدان مسابقه‌یه آتیلیور.

دنیاده اعتراف الك مدهش الك کوزل برطریق وجدانیدر. اوت اعتراف ایده‌لم که بز بوتون بوفلا کتلره کندمز سبب اولدق. بز بوتون اوفلا کتلرك قصورینی آکلایه‌جقدق‌خسته‌لغمزی تشخیص ایده‌جکدك‌ده شمدی‌تداوی‌یه‌او صورتله‌باشلایه‌جقدق بکا قالیرسه‌بوکا موفق‌اوله‌مدق. کیم نه‌سویلرسه سویلسون ایشته تاریخ میدانده.

آه حقیقت نه‌قدر آجیدر. فقط نه‌قدر زهرناك بولنور ایسه بولنسون، بن اونی اصلا صاقلایه‌مام. بروقتلر مرقوم دیه خطاب ایلدیکمز پروت قیسنده اولومنی، محوینی باغشلادیغمز روسیه بزدن نه‌مدهش انتقام آلدی. ایشته شمدی الك بویوك دشمنمز، شمدی سیاسیاتده مودتنه قوهٔ علمیه وترقیات فنیه‌ده معاونته مدیون‌اولدیغمز فرانسه برزمان بر ملتجی دکلیدی؟ نامتناهی کتلهٔ مهیبه‌سیله تجارتمزی المزدن آلمغه چالیشان‌المانیا بروقتلر معدوم‌دن بشقه‌برشی‌میدی؟ بروقتلر بریومرانیالی ایله‌بزی مقایسه‌ایتمك‌تنزلنده بولنمیان اوستریا نه‌ایدی؟ نره‌ده او ویانه محاصره‌لری؟ نره‌ده‌او سطوتلر؟ اونلر هپ‌سوندی؟ هپ‌افول ایتدی. بز بیله‌میوردق. ترقیاتی تفنکك نامملوسنده ظن ایتمشدك. بیلمیوردق که خارجده‌دائما حربله مشغول بردولت داخلاً برانحطاط اجتماعی‌یه محکوم اولور. بوراده بحث‌سیاسیاته دوکلیور. بوایسه‌صددك خارجنده‌در. شونی سویلمك ایسترم که: «کشی نه‌یاپارسه کندینه‌یاپار»

ایشته‌محترم خواجه‌مدن‌تمنی ایتدیکم،شو تاریخ اسلامیت‌مسئله‌سنه صوك درجه اهمیت ویرسونلر. بورجامی سزك وساطتکزه مراجعت ایدرك اجرا ایدییورم. آکلاسونلر که بوکون شو صحنهٔ مدنیت اسلامیه‌مزی تشکیل ایدن ارباب منوره‌نك یوزده طقسانی راه ضلالنده‌در. اونلر یوللرینی شاشیرمش بیچاره‌لردر. ارشاد ایتملی. نوربارقهٔ اسلامیتی، واونك بوتون‌صفحات لمعه‌پاشنی اظهارایدرك‌طریق نجاتی آنلره کوسترملی‌در. بوده علمامزك اوزرینه دوشه‌ن، هم پك مهم، بروظیفه‌در.

بوتون بومطالعه‌لرمدن افراط وتفریط آکلاشیلمه‌سون. تعصبی قالدیره‌لم دیمکدن مقصدم‌ده دینك ضیاعنی طبیعی تجویز دکلدر. اکر مقصدشریعت مطهرهٔ اسلامیتك نقصانیتی اولسه‌یدی یوقاریدن بری دوام ایدیلن فریاده هیچ لزوم کورولمزدی. تعصب ینه اولملی، فقط مرحوم شیخ محمد عبده‌نك دیدیکی تعصب اولملی. شبابمزی المزده طوتمه‌نك یولنی بوله‌لم. ایلروده اونلر وطنك الك محترم، الك مبجل مدافعلری‌اوله‌جقلردر. اوحالده‌تربیهٔ‌ملیه‌لرینی‌تقویه، تربیهٔ‌فکریه‌لرینی تنویر ایده‌لم. هپ بوتون بوردیه‌لری، بوتون بوایضاحاتی ممکن‌اولدیغی قدر اچیق‌بر صورتده یازه‌لم، عوامزده اکلاسون.اویله ذاتلربیلیرم که صراط مستقیمی الده کوردکلری زمان:

— حالامی اسکی قفا؟

دیرلر. او بیچاره‌لر مجنوندرلر. اونلری طریق صوابه ادخال ایده‌جکم دیه اوغراشمق استهزالرینی دعوتدن بشقه بر تأثیر اجرا ایتمز. او حالده بن خلاصةً شونی سویلیه‌بیلیرم که‌السنهٔ اجنبیه‌ده‌یازلمش اسلامیت‌علیهنده‌کی بوتون کتابلر ترکجه‌یه ترجمه ایدلملی. صوکره‌اونلره

مفصل رديه‌لر مدافعه‌لر قلمه آلملی. بوصورتله ملیتمزه لایق اولدیغی برشرفی ویرمکه چالیشملی‌یز.

ایشته بوتون بونلری‌نشر ایده‌جك الك كوزل واك برنجی‌واسطه صراط مستقیم، بحجه پك محترم‌ومعززطانیدیغم اومؤسسلری‌در. انشالله بونلری هیچ‌برزمان پیش دقتلرندن دور ایتمزلر وبوتون‌بوخصوصات ایچون صراط مستقیملرینی تزین ایدرلر.

ایشته مناسترلی اسماعیل حقی افندی حضرتلری طریق‌مجاهده‌ده ایلك خطوه‌یی آتدیلر. اوده‌مثلی م. رفیق بكك‌ده‌بحق شـایان دقت خطابی بنی مسرور ایلدی.

نه‌وقت علمای کرامز السنهٔ اجنبیه تحصـیل ایدرلر ، ونه‌وقت فنونك کافه‌سـنه آزچوق آشنا اولورلر ایسه، نه‌زمان فندن توحش یرینه بویوك برسائق اولورلر ایسه او زمان اکلایه‌جغم‌که بوملت آرتق تربیهٔملیه واجتماعیه‌سنی غائب‌ایتمیه‌جکدر. اوزمان اکلایه‌جغم‌که‌علمامز بحق ورثةالانبیا ایمش. بونی آنجق‌زمان‌کوستره‌جکدر. کتبخانهٔملیمز نه‌زمان بر چوق مدافعه‌لرله طولارسه اوزمان موجودیت ملیـه‌مزی کوکسمی کره کره بر اوروپالی‌یه سویلمکه قالقیشه‌جغم.

منتسبین فندن

واصف

(مجتهدلر) یتشدیره‌لم

مترجمی : ع . ف . صلاح

اجتهـاد لغتده جهد ومشقتی تحمل معناسـنه‌در ، اصطلاحده احکام شرعیهٔ فرعیه‌یی دلائلندن استنباطه ایچون‌بذل مقدرت‌ایتمکدن عبارت اولمغله مجتهد؛ اواحکامی استنباط مقتدر اوله بیله‌جك درجه‌ده صاحب ملکه اولان ذاته اطلاق اولنور .

عمر بن الخطاب افندمز حضرتلرینك ابی موسی الاشـعری‌یه (الفهم الفهم عندما یتلجج فی‌صدرك مما لم یبلغك فی‌کتاب‌الله ولاسنة النبی صلی‌الله‌علیه وسلم) قول عالیلریله توصیه‌وقصدایتدکلری‌اجتهاددر. یعنی برمسلمه برامر دینی حادث اولدقده اولا کتاب‌الله ثانیاً سـنته اتباع ایدیلور واول مسـئله حقنده کتاب ایله سـنتده برصراحته دسترس اولنه‌مینجه اجتهاد اولنور . بوحاله نظراً اجتهاد اسـلامیتك هرمسلمه تحمیل‌ایتدیکی‌برفریضه‌در. فقط ارباب‌اصوله وفقهای کرامه معلوم اولدیغی اوزره فرض قلنان بعض تکالیف شرعیه عجزك تحقق حالنده ساقط اوله‌جغندن وشرائط اجتهادی جمع واحاطه‌دن علمای زمانه عاجز بولندیغندن ضرورت عجزه بناءً بوفرض قطعی‌ده ساقط اولمشدر .

صدر اسلامده اکثر علما شرائط اجتهادی حائز اولوب عوام ایسه انلری تقلید ایدرلردی . فقط صکره‌دن شرائط اجتهـاد تیسر نمای حصول اولمامغه باشـلامش اولدیغندن مسـلمینك کافه‌سی عامه منزله‌سنه تنزل ایدرك تقلید ایله مکلف اولدیلر .

بوادعا موافق نفس‌الامر دکلدر . بزجه تقلیدك ، باب اجتهـادك سدیله عقلی تعطیل ایتمه‌نك اسبابی ایکیدر :

(١) قرون وسطاده‌کی علمانك مغایرت فکریه‌لریدر . چونکه علمادن برینك برمسئله‌ده احکام‌وشرائطنه توفیقاًواقع اولان‌اجتهادنده دیکرلری ـ علماً دها دون مرتبه‌ده اولدقلری حالده بیله ـ محضا تقلیدومتابعتی عزت‌نفس ووقارلرینه یدیره‌مدکلرندن معارض کسلمش وبوصورتله لغت عربیه‌ده ملکه‌سی اولمیـان برطاقم اعاجم بوزمره‌یه التحـاق ایدرك احراز ایده‌مدکلری اومرتبهٔ قصوا اربابنـه ، ارباب اجتهاده تطاول ایتمکه باشلامش اولدقلرندن باب‌اجتهادی سددن‌احسن بروسیله بولنه‌مامشدی .

اول زمانلرده اکثر دول اسـلامیه‌نك لسـان عربی ایله متکلم اولمه‌لری سبیله اجتهاده لایق اولدیغی مرتبه اهمیت ویرلمیور وباب اجتهادك سدنده برفوق‌العاده‌لك کورولمیوردی .

(٢) برسیـاست جاهلانه‌در . بوسـیاستك روحی ومروجلری اووقتکی یعنی درتیوز تاریخ هجریسی حدودینه طوغری ظهور ایدن ملوك‌اسلامیه‌نك استبدادیدر. بوسیاستده دین، احکام دین‌ارامه‌ملیدر، زیرا برمستبدك ارزوسی ، میلی، بلکه‌ده منفعتی بوبابده عامل یکانه‌در باب اجتهاد کشاده بولندقجه حاکمیت مطلقه‌یه نائل اوله‌میه‌جقلرینی . اصول ونصوص قطعیه‌دن‌احکام‌وتعالیم شرعیه‌استنباط ایدرك‌جمهوری الزام ودینه ، احکام دینه منقاد ایده‌جك مجتهدلر بولندقجه وقت وقت اول احکام دینیه وتعالیم شرعیه‌یه انقیاد ومتابعت مجبوریتیله مستبدانه حکمران اوله‌میان‌اوملوك مستبده؛ علمای‌جاهله‌نك معارضه‌واقواللریله نورینی اطفا ایتمش اولدقلری باب اجتهادی االریله بسبتون قپادیلر.

اجتهاد برسراج هدایت وبرباب نور ورحمت‌در .

حضرت عمرك ابو موسی‌الاشعری‌یه خطابی وبوندن دها صریح اوله‌رق رسـالتمآب افندمزك حضرت معـاذه اولان قول معروف ومشهوری بزم ایچون بردلیل کافیدر .

اجتهادك مسلمه‌نه فرض اولمسی برامرقطعی اولوب بونده‌اختلاف یوقدر . اصل اختلاف عجزك تحققنه مبنی بوفرضك سقوط ایدوب ایتمه‌مسندر. بوراسنی‌اکلامق‌ایچون اولاشرائط اجتهادی‌اکلایه‌لم که اونلرده درتدر :

(١) معانی واقسامیله برابر علم کتابه وقوف
(٢) متن وسندیله برابر علم سنتی بیلمك
(٣) علم موارد اجماعی »
(٤) وجوه قیاسی »

شمدی هیچ برعصرك بوشرائطی حائز مجتهدلردن خالی‌قالمدیغنی معارضلرمزه سویلیه‌جك اولورسه‌ق همان وادیٔ انکاره صاپارلر باعث اسفمزدرکه حضرت عثمانك شهـادتی زماننده برو اسـلاملر بوکبی اختلافاتده مدار استناد اوله‌جق قوتی، تضامن دینی ایچون ضروری اولان اوقوهٔ کبرایی غائب ایدرك بوصورتله بردور اختلاله کیرمش اولدیلر ، اومجامع دینیه اوجمعیات علمیه نره‌ده قالدی ؟

ایشته بونك ایچوندر که فریضهٔ اجتهادك سقوطی بحثنده معارضلرمزه ملایمت ومماشات ایدرك بو بحثی مختصر کچمکله برابر برسؤال ایرادندن واز کچه‌میز :

صویك فقدانه مبنی فرض وضو ساقط اولورسه‌ده طول مدت تیمم ایله اداء صلات ایتمك، وصو تحریسنه سعی ایله‌مك جائز اولورمی؟

اله‌جغمز جواب هیچ شبهه یوقدرکه جائز دکلدر. خصوصیله صویك بولنمسی احتمالی موجود اولورسه. بناءً علیه بز دیرزکه مجموع امته نسبتله فریضهٔ اجتهاد ـ شرائط لازمه‌یی حائز ذواتك عدم وجودینه بناءً ـ ساقط اولمش فرض ایده‌لم. فقط اولادمزی مرتبهٔ قصوای معرفته ایصال ایده‌جك، بو حال عطالت ودرجهٔ انحطاطدن یواش یواش قورتاره بیله‌جك بر تعلیم جدی‌یه مظهر قیلمق وجوبی بدیداردر. ایشته بو سایه‌ده‌درکه تدریجاً وقوع بوله‌جق تعالی وتکامل ایله بو عصرده اولمازسه هرحالده کله‌جك عصرده شرائط اجتهادی حائز واجتهاده قادر، اوت ارتق او فریضهٔ مقدسه‌یی ایفا ایده بیله‌جك آدملرمز یتیشیر. یتشنجه‌ده کندمزی مجبوریت تقلیددن، عقلمزی‌ده حال معطلیتدن قورتامش اولورز. حقا که بز مسلملر اجتهاده مقتدر دکلسه‌ك مرتبهٔ اجتهاده وصول وسائلنه مالکز.

مجتهد اوله بیلمك ایچون بالاده بیان اولنان شرائط اربعه‌یی بز بشقه بر اسلوب ایله اوچ شیده حصر ایده بیلورز.

(۱) لغت عربیه‌یی؛ السنهٔ طلابه حاکم وعقل ومفکره‌لرینه راسخ اوله‌جق بر تعلیم صحیح وجدی ایله اوکرنمك.

(۲) قرآن کریم ایله صحیح سنتی واعمال سالفین ایله نشأت اسلامك تاریخنی ـ وهم وتأویل وتردید ایله دوچار تزلزل اولمیه‌جق درجه‌ده ـ بیلمك

(۳) صفاء نفس، اخلاص قلب، طهارت خلق، استعداد فطرت.

اکر بو اوچ شیئی احاطه ایده بیله‌جك بر نسلك یتشمسندن مأیوس اوله‌جق اولورسه‌ق کندمزی حیوانات عجما منزله‌سنه ایندیرمش وبزم دین مقدسمز ایله ملت اسلامیه‌مزه ممات ایله حکم ایتمش اولورز.

اکر اولادمزی بو مرتبهٔ کماله ایصال ایده‌بیلمك ایچون علوم مستحدثه‌دن استعانه ایتمك طریقی بزم ایچون لابد ایسه ایشته (فن اصول).. فقط هرشیدن اول اجتهاد واستنباطه یاردم ایچون فهم واحاطه‌سی قولای، امثله‌سی کثیر عملی رساله‌لر تألیفنه، قواعد علمیه‌یی عملاً تطبیقه چالشملی‌یز.

بز معشر طلاب مسلمینك اك بیوك وناقابل تحمل مصیبتلرمزدندرکه فن تفسیر وحدیثی، علم اصولی شروح وحواشیسیله تدرس وبو بابده‌کی تحقیقات وتدقیقات ایله عمرمزی اضاعه ایتدیکمز حالده او کتابلر مؤلفلرینك اکلادقلرینی بشقه بر صورتله آکلامقدن ویا بر رأیی بشقه درلو کورمکدن ممنوع اوله‌لم.

اوحا.. اول آیات کریمه واحادیث شریفه ایله، مسائل اصولیه ایله بزی نه‌دن بو قدر اشغال ایتدیکز؟ سؤالنی استاذمزه صوره‌جق اولورسه‌ق تفسیر، حدیث اوقومق خیر وبرکتی ایراث وقلبه نورانیت القا ایدر جوابنی الورز. اکر استاذمز دها فطین وداهی ایسه بونلر یعنی تفسیر وحدیث؛ ذهنلری تنویر ونحو، لغت، بلاغت، فقه، منطق، کلام کبی دیکر علوم وفنونه متعلق مسائلی تذکیر ایتدیکیچون تفسیر وحدیث اوقویانلر علوم سائره‌یی قواعدینه تطبیقده ملکه پیدا ایدرك دها بصیر و(راسخ فی العلم) اولورلر. جوابنی ویرر.

بوکا نظراً تفسیر وحدیثه دائر مدونات دینمزی بزه اکلاته‌جق کتب علمیه دکل بر طاقم تطبیقات کتابلری دیمکدر.

مع هذا تفسیر وحدیث بحثنی بر طرفه براقه‌لم علم اصوله نه دیه‌لم یا؟ نه‌دن اونك تحصیلیله بو قدر مدت اتعاب نفس واضاعهٔ عمر ایتدك. برده (علم اصولك ثمره وغایتی سعادت دینیه ودنیویه‌یی احراز ایده‌بیلمك ایچون طاقت بشریه دائره‌سندن احکام ربانیه‌یی معرفتدن عبارتدر) دیورسکز او حالده عمرمزی صرف ایله اوکرندیکمز بو علمك بیان ایتدیککز بو ثمره‌سنه و اصل، اوت سعادت دینیه ودنیویه‌یه نائل اولمق ایچون طاقتمزی بذل ایله احکام ربانیه‌یی اوکرنمکه‌نه‌دن ترك ایتمیورسکز؟ هیچ شبهه ایتمیورزکه استاذك جوابی مدید بر سکوت اوله‌جقدر.

بو صورتله علم اصول اویله براغاجه بکزرکه علماً امت وفلاسفهٔ فقها بر طاقم مشکلات اقتحام ایدرك اونك غرس وتنمیه‌سیله اوغراشمش اولدقلری حالده میوه‌لری ادراك ایدنجه اقتطاف ایتمه‌یکز دیمشلردر.

نیچون او میوه‌لری التقاط ایتمیه‌لم؟ او ثمره‌لری اقتطاف ایتمیه‌جکسه‌ك نه‌دن بزده سزده فائده‌سی اولمیان ایشلرله هم بزی هم کندیکزی یوردیکز؟

حاصلی کلام اجتهاده ممانعت ایدنلر زمان حاضرده شرائط اجتهادی حائز کمسه بولنمدیغنی ادعا ایده بیلورلر ایسه مسلمینك آرتق اجتهاد وسائلنه دسترس وقواعد اصولیه‌یی تطبیقه مقتدر قیله‌جق درجه‌ده بر تحصیل کورمك اقتدارندن محروم اولدقلرینی سویلیه‌مازلر.

امت اسلامیه‌یه تقدیم اولنه‌جق اك بیوك واك فائده‌لی خدمت محافل دینیه ومدارس علمیه‌مزه بو صورت واصول تحصیلی تأسیسه چالشمقدن عبارت بولنه‌جق وبوده علوم تقلیدیه‌نك طریقت معهوده اوزره تحصیلندن دها قولای اولاجقدر. هپمز کوریورزکه علوم تقلیدیه‌یی تحصیل ایدنلر بتون عمرلرینی بو اوغورده صرف ایتدکلری حالده ـ پك آزی مستثنا اولمق اوزره ـ بر فائدهٔ قطعیه الده ایده‌مه‌مشلردر. بر چوقلری‌ده علمای تقلیده علما اطلاقنی جائز کورمدکلری کبی علوم تقلیدیه‌نك کلام ایچنده کلام واوهام ایچنده اوهامدن بشقه بر شیء مفید اولمدقلرینی سویلیور وعلماً تقلیددن منورالفکر اولانلر هیچ شبهه یوقکه علوم سائره‌یی‌ده تحصیل ایدنلردر دیورلر. علوم تقلیدیه امت اسلامیه‌یی بو جدالکاه حیاتده دیکر اقوامه وملل سائره‌یه قارشو غایت حرج وخطرناك بر موقعده طوردیردی: اوت اسلافمزك، متقدمین فقهانك کورمدکلری بر طاقم طرق وشرکات تجاریه تأسس، معاملات ناس تبدل، وبر طاقم احوال تجدد ایتمش ومتقدمینك اجتهاد وتقریر ایتدکلری احکامك تطبیق کسب عسرت ایتمشدر.

نکات سوائم ، احکام رکاز ، رقیق ومکاتب ایله نکاحلرینه متعلق احکام ؛ حدود شرعیه ، زنایه شهادت ، قطع طریق ، جهاد ، ارتداد احکامی ، ربا ، صرف احکامی ، جنایات ودیات مسائلی نره‌ده قالدی ؟

بو انقلاب عظیم وتبدل کلی‌یه بر نظر لاقیدی ایله باقه‌رق واوموزلری سیلکه‌رك (لاحول ولاقوة الابالله) دیمك وبو صورتله مهمل بر کومه انساندن عبارت قالمقمی ؟ یوقسه (تحدثون ویحدث لکم) قول مأثورینه مراعاةً و (یاایهاالذین آمنو قوا انفسکم) قول شریفندن اتعاظاً حادثات وتجددات واقعه‌یه بر نظر حکیمانه ومدققانه ایله باقه‌رق بعض احکامی بر دلیل وحجته ابتناءً ترك ووقعات حادثه‌یی مقتضیات زمان ومصلحته کوره اصول وقواعد شریعته تطبیق ایتمکمی مقتضای دین وورعدر ؟

برده صورارز ای استاذ فقاهتسمات !

سز هم فلان امام فلانجه کتابنده شویله دیمش وتلمیذی فلانجه ذات‌ده حاشیه‌سنده بویله تحقیق ایتمش دیور هم‌ده اوامامك اجتهادینه وتلمیذی اولان شیخکزك تحقیقاتنه مغایر بر طاقم ایشلرله مثلا محاکم ومجلسده ، بر طاقم شرکات اقتصادیه وسائر خصوصات دنیویه ایله اشتغال ایدیورسکز . عجبا بوحال نه‌دن ایلرو کلیور ؟ هیچ شبهه یوقکه کتب عتیقه‌ده زمان تالیفلری الجاآتنه تابع اوله‌رق مندرج احکام فرعیه‌نك تطبیق امکانسزلغندن نشأت ایدیور . چونکه مرور زمان ایله طبائع انسانیه تغیر ایتمش ، تألیف اولندقلری زمانده یعنی ادوار واعصار سالفه‌ده تحدث ایتمه‌ین بر طاقم واقعات وحادثات ظهور ایلمشدر .

ازمانك تغیریله احکامك تغیری انکار اولنه‌میه‌جغی اساسی دخی قواعد شرعیه‌مزك ایجاباتندندر .

معاملات ناسه تعلق ایدن بوواقعات وخصوصات حادثهٔ تجاریه‌ده مدار عمل وحکم اوله‌جق بر طاقم احکام شرعیه‌یی دلائل دینیه‌مزدن استنباط ایتمزسه‌ك او وقت بو معاملات حقنده نه شرع شریفه موافق بر حکم ویره‌بیلورز ، نه‌ده بو اعمالدن حاصل اوله‌جق نمایه . قزانجه پك واسع وسماحتکار اولان شریعت غرامزه نظراً ــ حلال دیه‌بیلورز .

علماء متقدمین علم اصولك ثمره‌سنی استنباط احکام اوله‌رق کوستردکلری حالده متأخرین فقهامز استنباط احکامه جواز ویرمیور . فقط زمان اسلافده تحدث ایتمه‌مش بر مسئله حقنده‌کی حکم شرعی صوریله‌جق اولسه جواب بولنه‌میور . مجیب بوتوقف وعجزیله صانکه شریعت غرانك اولبابده بر حکمی احتوا ایده‌میه‌جك بر درجه‌ده ضیق اولدیغنی سویلیور . واو مسئله‌نك سائللرك ارزولرینه ویا اوروپا قانونلرینه نظراً حل وتسویه ایدلمسنی واجب قیلیور .

ایشته اسلامیته بوندن بیوك تحقیر ، شریعت غرایه ، صاحب شریعته قارشو بوندن بیوك کفران نعمت اولورمی ؟

یوقسه ادیانك آخری وجمع ازمان واعصارده احتیاجات بشریه‌نك کافه‌سنی جامع وضامن اولان دین جلیلمز طوروریکن اومسائلی حل ایچون بشقه بر دینك صحائف احکامنی‌می قاریشدیره‌لم .

دیکر متشرعلرك ، قانون واضعلرینك عقلاً بزدن دها متفوق و حکماً دها صحیح اولدقلرینه ذاهب اوله‌لم‌ده نفسمزی حجر ونعمت الهیه اولان عقلمزی تعطیلمی ایده‌لم ؟

بخشایش ربانی اولان دین وعقلی اماته ونورلرینی اطفا ایدوب‌ده بونك عنداه موجب ثواب ونزد الهی‌یه وصول ایچون یکانه طریق اولدیغنی نصل ادعا ایدرز .

ایشته بو مسئله قارشوسنده لال ومبهوت قاله‌جق ولزومسز حدت وشدت کوستره‌جك اولان معارضلری محرر مقاله انصافه دعوت ایدر . وانك‌ده معاصرین فقها ایچون دکل امت مستقبلهٔ اسلامیه ایچون طریق اجتهادك لزوم تمهیدینی تصدیق ایدرك استنباط واجتهاده مقتدر قیله‌جق بر تعلیم جدیدنك تأسیسنه سعی وغیرت ایتملرینی تکلیف ایلر .

المغربی

(جیش العسره) ناصیل تجهیز ایدیلدی ؟

مدینهٔ طیبه ، هجرتکاه فخرالمرسلین ورشك انداز سپهر برین اولمادن اول اوراده شهر شهیرك اهالیٔ قدیمه‌سندن اولان وحضرت مولانا طرفندن :

دو قبیله اوس خزرج نام داشت
یك ز دیکر جان خون آشام داشت

بیتیله تعریف بویورولان (اوس) و (خزرج) قبیله‌لری بولونیوردی . وقتا که او بلدهٔ کزین ، دارالقرار خاتم النبیین اولمق شرفنی قازاندی ؛ یکدیکرینك قانی ایچه‌جك قدر وحشیانه بر حرص انتقام بسله‌ین بو ایکی قبیله افرادی اراسنده‌کی منافرت ونفاق ، ناشر توحید وآمر اتحاد اولان پیغمبر صاحب رشادك فیض ارشادیله دیندارانه بر مظاهرت واتفاقه تبدل ایتدی .

شو اتفاق دیندارانه واتحاد مظاهرتکارانه سوقیله‌هان طرفةالعین دینه‌بیله‌جك بر زمانده حجازك وحشی چوللرندن آوازهٔ اشراك امحا وایصسز طاغلرنده کلمةالله اعلا ایدیلدی .

افرادی معدود ودائره‌سی سور مدینه ایله محدود بولونان دین اسلام بو سایه‌ده اقطار جزیرةالعربه انتشار ایلدی . اقل قلیل اولان متحد موحدلرك (کأنهم بنیان مرصوص) وضعنده یکدلانه حرکتلرندن (تحسبهم جمیعاً وقلوبهم شتی) تفرقه‌سندن قورتولامایان قبائل مشرکه فرقه‌لری داغیلمقدن باشقه چاره بولامادیلر .

اهل اسلام ، قایچلریله رؤس ابدانی دکل ، رؤسای طغیانی کسدی ؛ اوقلریله صدورناسی دکل ، مقام وسواسی دله‌دی ؛ مزراقلریله قالبلردن قان دکل ، قلبلره ایمان اقیتدی .

نور سحر کبی یوکسه‌لن ویوکسه‌لدکجه اطراف وآفاقی پارلاتان دین مبین ، لمعات فیضا فیضیله یدی سکز سنه ظرفنده خیره‌ساز مشرکین اولدی . پردانه منشان ازل ، اونور تابانك اطرافه قوشوشدی ، شب پره‌طبعان تقدیر ایسه وحشت انکیز وظلمت آمیز یرلره صاووشدی .

دوقوزنجی سال هجرینك رجبی ایدی‌که موسمك یاز اولماسی

مناسبتیله حجاز کونشی صخور جبالی یاقوب اریته‌جك درجه‌ده تاب افشان اولیور ، هوالرك قوراق کیتمه‌سی زمین ریکستانك فیض انباتنی کسدیکندن مدینه‌ده مدهش بر قحط حکم سورویوردی .

حالا بیله بلدهٔ طیبه‌نك ثروت یکانه‌سنی تشکیل ایدن خرما محصولاتی هنوز صالقیم حالنده بولوندیغندن محتاجین اهالی ، میوه‌لرك حصولنی مشتاقانه بکلیوردی . بو اثناده ایدی که شام طرفندن بر قافله کلدیکی وزیتون یاغیله اون کتیردیکی شهر طیبه‌ده دویولدی . هرکس شو کاروانك ورودندن استبشار ایتدیکی وعائله‌سنه نفقه تدارکی ایچون قوشدیغی صیراده قافله‌نك موحش بر خبری‌ده حامل بولوندیغی ایشیدیلدی . لخم ، جذام ، عامله ، غسان کبی قبائل متنصرهٔ عربك روم قیصری (هرقل) ه « مدینه‌ده ادعای نبوت ایدن محمد اولدی ، اصحابی ایسه دوچار قحط اولدی ، مدینه‌یی تسخیر ایتمك و (مؤته) وقعه‌سنك انتقامنی آلمق ایچون تام فرصتدر . » مآلنده بر مکتوب کوندره‌رك اوزرینه هرقل (قباد) نامنده‌کی سرداری قرق بیك کیشیلك بر اردو ایله سوق ایتمش ، بو اردویه ذکر اولونان قبائل‌ده اشتراك ایله‌مش . دهشتلی بر قوت اوله‌رق (بلقا) موقعنه قدر کلمشلر !

شو خبر ، حقیقةً نصیبه‌دار ایمان اولمایان منافقین ایله قریب العهد بولونان بعض مسلمینی تدهیش ایتدی . یکی مسلمانلر ، بویله تجهیزاتی مکمل وافرادی کثیر بر اردویه مقابله وظفر قابل اولامایاجغنی دوشونیور ، منافقلر وبالخاصه رئیسلری اولان (عبدالله بن ابی بن سلول) حیثی « محمد روملرله محاربه ایتمه‌سنی اویونجاقی صانیور ، بن داها شیمدیدن کرك اونی ، کرك اصحابنی اسیر ایدیلمش وایپلرله باغلانمش بر حالده کورویورم » هذیاناتنده بولونیوردی .

ای امت محمد !

بیلیرسکز که تاریخ ، تکرر وقایعدن عبارتدر . دقت ایدیکز ! بیك اوچیوز اون دوقوز سنه مقدم ، مدینة الرسولك اوغرادیغی عزم تسخیره بوکون وطنمزده معروض بولونیور . شمال طرفمزده هنوز قراللرینه تاج کیدیره‌مه‌ین بولغارلر ، جنوبمزده داها بر قاچ ییل اول ضربهٔ تادیمزی ییه‌ن یونانلیلر ، بر قسم ممالکمزی استیلا ایتمك ایستیور . ایچمزده بولونوب وطن عثمانینك نان ونعمتیله پرورشیاب اولدیغی حالده اعدای وطنه غیرتکشلکدن قورتولامایان بعض آلچاق منافقلرده بو استیلایی تسهیله اوغراشیور ، دشمنلرمزی حقلی کوسترمکه چابالیور .

بز بونلره قارشی لاقید قالابیله‌جکمی یز ؟ اصلا ! قالیرسه‌ق نه اولور بیلیرمیسکز ؟ آتی الذکر عتاب آلهینك مخاطبی اولمش اولورز .

بحثی تعقیب ایدیکز :

وطن محبتنك ایماندن ایله‌ری کلدیکنی ومحافظهٔ وطنه هر مؤمنك مأمور اولدیغنی امت مرحومه‌یه تعلیم بویوران پیغمبر وطنپرورمز ، فرقهٔ تثلیثك جمعیت توحید اوزرینه اولان شو عزمنه مقابله ایچون تکمیل اصحاب ایمانك حربه حاضرلانمالرینی امر ایتدیلر . فرمان پیغمبری مدینه اهالیسنجه بالذات فم سعادتدن تبلغ ایدلدیکی کبی متجاور قبائل مسلمه‌یه تحریراً تبلیغ اولوندی . فداکاران مسلمین فوج فوج بلدهٔ مقدسه‌یه کلوب طوپلاندی . هپسی حفظ دین ایچین ایجاب ایده‌رسه اولمك وحدود وطنه متجاوزانه آتیلاجق آدیملره جسدیله مانعه تشکیل ایتمك املنی بسلیوردی .

فقط منفعت شخصیه‌سی ، غیرت دینیه وحمیت وطنیه‌سنه غالب اولان بعض کسان آغیرجه داورانیور . واردویه التحاق ایتمکی ، مزاحم سفری کوزه آله‌رق دشمنله چارپیشمغی کریه کورویوردی .

بویله‌لری حقنده « مالکم اذا قیل لکم انفروا فی سبیل الله اثاقلتم الی الارض ارضیتم بالحیوة الدنیا من الاخرة فما متاع الحیوة الدنیا فی لاخرة الا قلیل » خطاب جلیلی نازل اولدی .

مسلمانلر !

« سزه نه اولدی که فی سبیل الله محاربه ایچین طوپلانك ، دنیلدیکی وقت آغیر داورانیورسکز ؟ یوقسه نعیم آخرت طورورکن حیات دنیایه‌می راضی اولویورسکز ؟ دنیانك متاع حیاتی آخرته نسبتله قلیل واهمیتسز برشیدر » مآلنده اولان بو آیت کریمه‌یی نظر دقته آلالم . بویله بر عتابه اوغرامامق ایچون حدود بویلرینه قوشالم . لکن شیمدیلك بوکا حاجت یوق . لطف الٓهی ایله عسکرلرمز سرحدلرده بر شیرژیان کبی کوکره‌یوب طورویور . آوازهٔ شجاعتلری ، کلاب اعدایی اوزاقدن اوزاغه عوعوه‌یه مجبور ایدییور . الحمدلله عساکر بریه‌مز مکمل . نقصان ومحتاج تعاون برشی وارسه اوده قوهٔ بحریه‌مز . ایشته بر سبیل الٓهی . بو یولده آغیر داورانمایالم . نقداً اشتراك صورتیله دونمامزه یاردیم ایده‌لم . پیشوایان دین اولان اصحاب کزینك اسوهٔ حسنه‌سنه اقتدایه مأموردکلی یز ؟ اونلرده مالاً بدناً فداکارلقدن کری طورمادیلر .

باقیکز :

اورته‌لقده قحط وغلا حکمفرما اولماسندن وخرما محصولاتنك هنوز اقتطاف ایدیله‌مه‌مسندن افراد مسلمینك چوغی ضرورته مبتلا ، حتی زاد سفر تدارکندن بیله عاجز بولونیوردی . نبی کریم علیه وآله الصلوة والتسلیم افندیمز ، اغنیای مؤمنینك فقرای مسلمینه یاردیم ایتمه‌سنی ومسلمانلرك خرستیانلغه قارشی چیقاره‌جغی شو اردونك تجهیزاتنه اعانه ایدیلمه‌سنی فرمان بویوردیلر و « جنت جیش عسره‌یی تجهیز ایدنلر ایچوندر » مآلنده اولمق اوزره « من جهز جیش العسرة فله الجنة » تبشیرنده بولوندیلر .

(تجهیزی عسرت ومشکلاتله ممکن اولابیلان شو اردویه « جیش العسره » دنیلیوردی)

اصحاب کرام ، رسول اللهك امر وتبشیری اوزرینه عادتا کرم وسماحت مسابقه‌سنه چیقدی . صدیق اکبر حضرتلری درت بیك درهمدن عبارت اولان جمیع مالملکنی ؛ فاروق اعظم ، اموال موجوده‌سنك یاریسنی بو اردونك تجهیزی ایچون ایثار ایتدی . جناب عثمان ایسه طقوز یوز دوه ، یوز آت ویردکدن صوکرا بهرینه بر آلتون صرف ایتمك اوزره اون بیك کشی‌یی تجهیز ایلدی . دها صوکراده بیك آلتون کتیروب پیشگاه محمدی‌یه دوکدی و التفات جهاندرجات پیغمبری‌یه نائل اولدی .

ابو سعید الخدری حضرتلرینك (رسول اللهی كوردم كه كیجه‌نك ابتداسندن صباحه قدر مبارك اللرینی قالدیرمش ، اللهم بن عثماندن راضی‌یم سن‌ده راضی اول دییه دعا بویوروبورلردی) دیدیكی كتب احادیثده ذكر اولونیور .

كذا مالداران اصحابدن (عبدالرحمن بن عوف) قرق‌اوقه آلتون، (عباس بن عبدالمطلب) ایله (طلحه بن عبدالله) مال كثیر و (عاصم بن عدی الانصاری) یوز دوه یوكی خرما اعانه ایتدی . (ابو عقیل انصاری) اسمنده حمیتلی بر فقیر ایسه بر كیجه‌صباحه‌قدر صو چكمك شرطیله‌الده‌ایده‌بیله‌یكی‌ایكی (صاع) خرمانك‌برینی‌اردویه‌ترك‌ایله‌دی .

نسوان مسلمین‌ده بوخصوصده رجال مؤمنین‌دن كری قالمادی . هپسی قولاقلرندن كوپه‌لرینی ، بویونلرندن كردنلقلرینی ، قوللرندن بیله‌زیكلرینی ، آیاقلرندن خلخاللرینی چیقاروب، اعانه اولمق اوزره كونده‌ردیلر .

ایشته شو متحدانه وفداكارانه تعاون سایه‌سنده اوتوز قرق بیك كشیلك بر اردو تجهیز ایدیله‌رك سپهسالار انبیا علیه و آله افضل التحایا افندیمز حضرتلرینك معیت سنیه‌لرنده (تبوك) موقعنه قدر كیتدی وقوسقوجه بر روم دولتنه حدود بوینده میدان اوقودی .

اوراده ایجـه مدت توقف بویورولدیغی حالده دشـمنله تلاقی ایدیله‌دی . چونكه اردوی همایونك مدینـه‌دن حركتی طویولمش واولجه (مؤته) وقعه‌سنده‌كی سیف اسلامك آجیسی هنوزاونوتولمامش اولدیغندن كرك روملر ، كرك متنصرعربلراردوی مسلمینك سطوت ومهابتندن اوركه‌رك كری دونمكه مجبور اولمشدی .

تبوكده یكرمی كون قدراقامت و (ایله) حكمداری (یوحنا) دن صنوی اوچیوز و (جربا) ایله (اذرح) بلده‌لری اهالیسندن بیلده یوز التون جزیه آلنمق‌اوزره مصالحه عقد ایدیله‌رك شانلی برصورتده مدینهٔ طاهره‌یه عودت اولوندی .

ای امت مرحومه !

بیلیرسكزكه : نبی اكرم صلی الله علیه وآله وسلم افندیمز « علیكم سنتی وسنة خلفاء الراشدین » حدیث شریفیله كندی عادات سنیه‌لرینه وخلفای راشدینك حركاتنه اتباعمزی امر ایتمشدر .

ینه معلومكزدركه (اصحابی كالنجوم بایهم‌اقتدیتم اهتدیتم » فرمان كریمیله آسمان هدایتك نجومی اولان اصحـاب كزینه اقتدا ایتمك موجب هدایت اولدیغنی خبر ویرمشـدر . ایشته خلفای راشـدین وسادات اصحاب كزینك اعلای كلمة الله وحفظ بلدهٔ رسول الله ایچون تشكیل ایدیلن براردونك تجهیزینه نه‌قدر فداكارانه چالیشـدقلرینی اوكره‌ندك حضرت عثمان حقنده شرفواقع اولان التفـات و دعواتی اوقودق .

ای اغنیای ملت !

سزده او التفات ودعواته مظهر اولمق ایسته‌مزمیسكز ؟ اموال دنیویه‌نك ایثاریله نعم‌اخرویه قازانمق آرزو ایتمزمیسكز ؟ طبیعیدركه بویله برشرف عظمایی آرزو ایتمه‌ین اوله‌ماز . اوحالده محتـاج تكمل بولونان دونانمایه اعانه ایدیكز .

امین اولكزكه بونك ایچون ویره‌جككز مبـالغ ، جنتدن بر مبایعه‌سیچون یاپالره ویریلن پاره‌لره قطعیاً بكزه‌مز .

بو « ان الله اشـتری من المؤمنین انفسهم واموالهم بان لهم الجنة » نظم جلیلی موجبنجه جنـاب رب العالمین ایله عباد مؤمنین آراسـنده وقوعه كله‌جك بربیع وشرادر .

ای فقرای امت !

سزده ، بركیجه‌لك مساعیسنك نصفنی فی سـبیل الله اعانه ایدن ابوعقیل حضرتلرینی تقلید ایده‌مزمیسكز ؟ او ، ابوعقیل كه ویردیكی اعانه‌نك قلتندن هرزه كویان منافقینك هدف استهزاسی اولمش، لكن علو جنابی تقدیراً « اعانه اعطاسیچون ثمرهٔ غیرتلرندن ماعدا بر شیٔ اولمـایانلری منافقلر اسـتهزا ایدییور . حالبوكه الله اونلرله اسـتهزا ایده‌ر واونلر ایچون عذاب الیم واردر » مألنده‌كی « والذین لایجدون الا جهدهم فیسـخرون منهم سخر الله منهم ولهم عذاب الیم » تهدید ربانیسی نزول ایتمشدر .

بر كونلك ـ ثمرهٔ سعیكزك یاریسیله ممدوحین الهیه‌دن اولمغه‌جان آتمازمیسكز ؟ بدیهیدركه بونك ایچون بریومیه‌كزی دكل ، برچوق كونلك قازانجكزی فدا ایده‌رسكز . اوحالده ویره‌جككزك قلتندن چكینمه‌یه‌رك اعانه‌یه اشتراك ایدك . جناب حق (من جاء بالحسـنة فله عشر امثـالها) بویورویور . آزلر ، عندالهیده بركت بیدا ایده‌ر ، ثوابی چوغالیر .

ای ملت نجیبه !

زنكینلرمز حضرت عثمانه ، فقرامز جنـاب ابو عقیله تطبیق حركتله فداكارلقده بولونسـونكه اصحابك اعاناتیله تجهیز ایدیلن اردوی سـعادتك روم حدودنده روما دولتنه میدان اوقودیغی كبی تعاون ملی ایله آلینه‌جق (یادكار ملت) ده كریده ، او امواج مخوفه آراسنده‌بیكس برقضازده‌كبی چرپینان جزیره‌مزه صالدیرمق ایسته‌ین جاناوارلره قارشی تفوق بحریمزی تأمین ایتسین ، سـطوت وشوكت ملیه‌مزی كوسترسین .

برزمان دونانمالرمزك خصوصی برجولانكاهی اولان بحرسفیدك بیاض كوپوكلرینی یارار كن صغیر جهانكیرانه‌سیله یایغاره‌جی وشیاریق برقوم اولان یونانلیلرك قولاغنه :

تا التی عصردن بری تاریخ بشرده
اوصاف حماستله آدی شانلیلرز بز
یونانلیلره شویله‌جه اخطار ایدرزكه
شرقی رومایی محو ایدن عثمانلیلرز بز

آوازهٔ تحدیسنی ایصال ایتسین .

باقی وتعاونوا علی البر والتقوی والسلام علی من اتبع الهدی

طاهر المولوی

« مطبعهٔ خیریه » وشركاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقیم
١٣٢٦

اخطار : مسلکمزه موافق آثار جریده‌یه مجاناً درج اولونور . درج اولونمایان آثار اعاده اولونماز

دین ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه ترکلرک سیاسی وترکلرک اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر هفته‌ده بر نشر اولونور .

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه »	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه »	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح . اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قیرله‌دن مقوا بوزو ایله کوندریلیرسه سنوی
٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٧٦ — ٧ صفرالخیر ٣٢٨ پنجشنبه ٤ كانون ثانی ٣٢٥ — اوچنجی جلد

تاریخ اسلامیت

نام مستعاریله دوقتور « دوزی » نك ترکجه‌یه مترجم رساله‌سنه قارشی رد

ناشر متجاسرك « افادهٔ مترجم » عنوانی تحتنده‌کی ابلهفریبانه سوزلری مقالات سالفه‌مزده تشریح اولنه‌رق ماهیت حقیقیه‌سنده‌کی غشاوهٔ تزویر رفع واغراض بدخواهانه‌سی قابل ستروتأویل اولمادیغی میدان علانیته وضع اولندی . آرتق بوندن بویله دوزی‌نك عقائد اسلامیه حقنده‌کی اسناداتنك فقره‌فقره ردوابطالنه شروع ایدییورز.

سابقاً افاده قلندیغی اوزره اسنادات مذکوره‌ده ذره قدر شائبهٔ حقیقت اولمادیغی کبی هیچ برادعانك‌ده دلیل وبرهانه بکزه‌ر برشیله تأیید اولندیغی یوقدر . بلکه اوته‌دنبرو دین مبین علیهنده نشریاتده بولنان میسیونرلرك اقوال مجرده ، تحکمات جدالکارانه‌سی حجج قطعیه منزله‌سنده تلقی اولندقدن باشقه اك بویوك استنادگاه نقطه‌سی « مسلمانلرك عنعنهٔ تاریخیه‌سی بویله‌دییورسه‌ده بنم بوکا اعتمادم یوقدر » کبی عناد ومکابره ابرازندن عبارت اولدیغی میدانده‌در . توکنمکدن معرا اك واسع سرمایه‌سی‌ده « افترا ایدیکز . افترا ایدیکز ! افترالرك توالیسیله ذهنلرده ایزلر قالیر » مقال ملعنت اشتماله رعایةً افك وافترادن عبارتدر. ایشته دوزی جنابلری بوسرمایهٔ کاسدی بول بول صرف ایده‌رك اس الاساس نبوت ورسالت اولان وحی ربانی ، قرآن کریم صمدانی علیهنه اولچوسز ، اندازه‌سز کفرلر ، بهتانلر صاچمش صاووره‌مشدر .

آنجق مبنای اسلامیتی حال طفولیتنده برعلم حال صغیر قرائتیله مؤخراً برقاچ تاریخ پارچه‌لری مطالعه‌سنه منحصر قالوب‌ده اساس دینندن ، سیرپاك حضرت نبویدن بی‌خبر اولان شخص بی‌اذعان ، بالالتزام بیطرفلغی اعلان اولنان براجنبی دوقتور لساننده‌ن بوطاقم تزویراتی ایشتمسیله محض حقیقت قیاس ایده‌جکی ، مایه‌سی‌ده براز بوزوق اولیویرنجه ذاتاً ضعیف اولان ایمانی دوچار تزلزل اوله‌جغی امر طبیعیدر.

بناءً علی ذلك تزویرات واقعه‌نك جرح وابطالیله فساد ملحوظك اوکنی آلمغه بذل مساعی ارباب اقتداره فریضهٔ ذمت اولمشدر .

اثر مزبورده طوغریدن طوغری‌یه صفات الوهیته ، حقائق نبوت ورسالته عائد مناقشات بولنمادیغی جهتله بزده بو مباحث عالیه‌یه دائر تدقیقات ایله اشتغال ایتمیه‌جکز ، رسالهٔ حمیدیه ترجمه‌سنی اوقویانلری شمدیلك بوندن مستغنی عد ایدییورز. آنجق صدد اصلی‌یه شروعدن اقدم رسالت احمدیه‌یه متعلق شکوك وشبهاتی دافع برمقدمه تمهیدینه لزوم کورمکده‌یز . ومن الله الهدایة والرشاد .

مقدمه

نبوت — انسانلری خیروصلاحه ارشادایله تأمین سعادتلری ایچون جانب الٰهیدن اصطفا بیورولان ذات شریفك صفت علیه‌سیدر . بو اصطفای ربانینك علامت باهره‌سی بوادعا ایله ارشاد انامه قیام ایدن ذاتك مدار اصلاح عمومی اوله‌جق معلومات وکمالات خارقه ایله تفرد ایتمسی . زمانی خلقنك واصل اوله‌بیلدیکی ترقیات معنویه‌ده جمله‌سنه حائز رجحان اولوب هیچ کیمسه‌دن استمداده مفتقر اولمامسیدر .

اصطفای مذکورك فائده‌سی — مجازات ومکافات اخرویه‌یی تیقنله احراز خشیت واصلاح نیت واسطه‌سیله افراد بشریه‌نك تربیهٔ اخلاقیه‌لری سرعتله ایلروله‌مکدر. زیرا اونلرك ظاهراً وباطناً مستقیم وصالح وحقوق واجبه‌یه مراعی اولملری نبوتك دلالت ایتدیکی یوم آخره ایمان ایتملرینه متوقفدر .

یکدیکرینه ارتباط تام ایله مرتبط بولنملری ایله برابر بوراده ایمان بالله قیدی ترك ، یالکز یوم آخره ایمان ذکر اولنیور . چونکه معرفت ذات وصفات الوهیت تحصیل ایده بیلمك ایچون انسانك عقل سلیمه مالکیتی کافیدر ، دلالت انبیایه احتیاج یوقدر . اما دار آخرتك قطعیت ثبوتی اخبار انبیا سایه‌سنده بیلنمکده‌در .

بناءً علیه تأسیس نبوتدن مقصد اصلی یوم آخری تصدیقه سوق وارشاد ایله ناسك احوال خصوصیه وعمومیه‌لرینی اصلاح ایتمکدن عبارتدر . زیرا اونلر یوزلر ، بلکه بیکلر جه‌سنه جهد وغیرت ایتمش اولسه‌لر اصلاحات مطلوبه‌یی کندیلکلرندن الده ایده‌مزلر .

انبیای عظامك اك کزیده ومجتباسی ، بیك اوچیوز بوقدر سنه‌دنبری عالم اسلامیتك ازدل وجان متبوع ومقتداسی بولنان پیغمبر ذیشانمز محمدمصطفی « صلی الله علیه وسلم » افندیمز حضرتلرینك نبوت ورسالتلری صفحات اکوانك هر ذره‌سنده پارلامقده اولان آثار فیضبخشای عنایات سبحانیه شهادتیله خورشید جهانتاب کبی باهر وبدیدار اولمسنه مبنی اثبات وایضاح کلفتندن تماماً آزاده بولنمقده‌در .

اسلامیتك علویتنی ناطق بولنان بوشهادت قاطعهٔ کونیه توالیٔ اعصار وادوار ایله تجدد وتعالی ایتدکجه رسالت محمدیه‌نك قدسیتی رونق پاش صدور ارباب بصائر اولمقده دوام ایدییور .

بناءً علی ذلك بوکون چاه مظلم جهل ونادانینك اك درین زاویهٔ قعریه‌سنده بونالمش ، منابع ومجاریٔ زلال اسلامیته وقوفدن بیکانه قالمش اولانلردن باشقه هیچ برفرد بوخصوصده کرفتار تردد اوله‌ماز .

محاسن اسلامیه‌دن بو مرتبه غافل وذاهل اولان کسان بی اذعان ایسه الوهیت مقدسه‌ده بیله دوچار حیرت اولییورلر .

ایشته اساطین حکما واساتذهٔ علمانك الوهیت ونبوت اثباتی وادیسنده اجالهٔ اقلام ، ادارهٔ کلامه مجبوریت حس ایتملری محضا بو نوع انسانلرك احوالنی ملاحظه‌دن منبعثدر . بزده بو معذرته مستنداً شو اوراقده حیات محمدیه ، سیر سامیهٔ نبویه‌دن باعث استفادهٔ اخوان ، بادیٔ تزاید اطمینان اوله‌جق صورتله بحث ایدییورز . ذکر ایده‌جکمز شیلر علی الاکثر منکرلری تبکیت والزامه مدار اولان احواله منحصردر .

اولا نبی ذیشان افندمزك خلعت نبوتی اکسا بیورملری هنکامنده کذران اولان احوال اقوام وامم ولواجمالاً اولسون کوزاوکنه آلنمق اقتضا ایدرکه اعمار عالم ، اصلاح شئونات بنی آدم خصوصاتنده‌کی مأثر مشکورهٔ مسعدتپروزانه‌سی ، بعثت مبارکه‌لرینك فوائد لاتحصاسی انظار اولی الاعتبارده تماماً آشکار اولسون .

برچوق عصرلردن بری بین الناس حکم سورمکده بولنان تشعب آرا وتعدد اهوا تأثیرات دهشتی افزاسیله مشاغبات دینیه ، منازعات مذهبیه چوغالمش ، نور حقیقتك انطماسیله آفاق عالی ظلمت قاپلامش ایدی ، عالمده نوع نوع بدعتلر ودرلودرلو فرقه‌لر پیدا اوله‌رق بالخاصه اباحیین ودهریین مذهبلری رواج بولمقده ایدی . تسویلات شیطانیه ایله هرام باطل عین حق طانیلیر ، هیاکل واوثان ، صور وصلبان[۲] معبود دییه طاپیلیردی . صنع بشرله وجود بولان تماثیلده الوهیت فرض اولنور ، لاهوتك ناسوته حلولی محض حقیقت توهم ایدیلیردی .

عوام بشر رؤسای روحانیه‌ده ربوبیت صفتیله تأثیت ، سعادت وشقاوت اخرویه‌لری بابنده کیفمایشا حاکمیت وجودی اعتقادنده بولنه‌رق شان رؤسایی فوق البشر اعلا ایله مقاملرینه قارشی مبهوت اولوب قالمشلر ، اونلرده بواعتقاد سخیفدن استفاده ایله اتباع مذهبلرینی درکهٔ سفلایه ایندیرمشلر ، منافع شخصیه‌لرینه موافق احکام حل وحرمت وضع ایده‌رك طغیان وتجبرك درجهٔ قصواسنه وارمشلردی . اتباع ، جهالت عامیانه ایچنده بوغوله‌رق سلاسل ذلت واسارتله بند ایدلمش . رؤسا مطامع نفسانیه‌لرینی استیفا ، حظوظات بهیمیه‌لرینه توسلده هرقیددن آزاده قالمش ایدی .

بنابرین اصلی یوقدن بر طاقم مشکلات مذهبیه احداث ایده‌رك مشاجرات دائمه تولید ، نفوس واموال خلق اوزرینه وسائط کوناکون ایله تسلطلرینی تزیید ایدرلردی . ممالك وبلدانك هر طرفنده کائن اهالی بواحوال پراهوالدن خالی دکللردی .

بلاد عربده‌کی وحشت وجهالت ایسه بوتون جهاتی احاطه ایتمش ، اوراسی هریردن زیاده هرفنالغه جلوه‌کاه اولمش ایدی ، بین القبائل غصب وغارات ، سفك دما کبی اعظم جنایات ، سوء اعتقاد ، ردائت اخلاقدن متولد هردرلو سیئات اورته‌لغی قاپلامش ، هیچ بر محلده راحت وآسایش قالمامش ایدی . الحاصل بوتون دنیایکی باشدن اصلاحه محتاج برحاله کلمش ایدی . بوافادامز تخیلات شعریه ، تصویرات وهمیه دکل ، بلکه بلاشذوذ بوتون ارباب وقوفك اتفاقه مقارن ، تواریخ عمومیه‌نك شهادتیله ثابت ، غیرقابل انکار حقائق قطعیه جمله‌سندندر .

ایشته دنیا ومافیها کاملاً حالات وحشیانه ومستبدانه‌یه انهماکله کرفتار شورش وخذلان ، حیرت وضلالتی آرتیره‌جق ظلمات هائله ایچنده سرکردان اولان اقوام واهالی اللرنده قالمش ، هردرلو شرور وآفاته جلوه‌کاه اوله‌رق شیرازهٔ انتظامدن چیقمش بولندیغی اوان فجیرت اقترانده اکسیر رحمت خدا ، جناب سلطان انبیا « علیه اکمل التحایا » افندیمز مهد آرای عالم شهود اولدیلر .

بحکمة الله یتیم اوله‌رق نشأت ایدوب تهذیب وتربیه‌لرینه اعتنا ایده‌جك پدر ومالك اولمادقلری کبی کندیلرینی ایقاظ وارشاد ایلیه‌جك معلم وناصحه‌ده اصلا مقارن اولمامشلردر . ایچلرنده اوقور ، یازار کیمسه پك نادر اولان قوم وقبیله‌سی افرادی کبی کندیسی‌ده امی ایدی ، فقط

« کفاك بالعلم فی الامی معجزة »

« فی الجاهلیة والتأدیب فی الیتم »

نظم عالیسی مفادنجه خارقه نوعندن اوله‌رق مبدء طفولیتلرندن اعتباراً غایت ادیب وخلوق اولدقلری کبی وحی والهام خدا سایه‌سنده حقائق علومه‌ده آشنا قلنمشلردی . بناءً علیه بعض اصفیای امتی کبی کندی حقلرنده « املك » اوصاف مادحه‌دن معدود اولمش وبو وصفله انبیای سالفیندن کسب امتیاز ایتمشدر .

[۲] ضم صاد ایله صلیبك جمعیدر .

ارباب جدال وانکار براهین قاطعهٔ نبوته قارشی باشقه دیه‌جك بوله‌مادقلرندن مکابره وادیسنه صاپه‌رق قرائت وکتابتله اشتغال وبو واسطه ایله تحصیل کمال بیورمش اولملرینی ادعا ایتمشلرسه‌ده بوادعانك بطلانی وجوه آتیه ایله ظاهر وآشکاردر:

(۱) آنفا افاده قلندیغی اوزره غایت اندر کیمسه‌لر بعدالاستثنا قوم وقبیله‌لری هپ امی ، قرائت وکتابتدن بی‌بهره اولدقلری امر محققدر . « هوالذی بعث فی الامیین رسولاً من انفسهم » نظم جلیلی ایله‌ده دها اوزمان اعلان بیورلمشدر . کندیسنك یتیملکی وفقیرلکی‌ده بو اعتیاد عمومی‌یه علاوه اولندیغی حالده تعلم کتابت وقرائته داعی بر سبب کوستریله‌من . همشهریلری ایچنده اقل قلیل اولان اشخاصه منحصر ، اوزمان خلقنجه زائد وغیر مثمر عد اولنان جهته صرف اوقات ایده‌جکنه کندیسی کبی عقل وکیاست صاحبی بر ذاتك تأمین معیشته چالشمسی دها معقول دکلمیدر؟..

(۲) تعلیم قرائت وکتابت آز وقت ظرفنده الده ایدیله‌من . منتظم بردر تحصیل بولنمیان زمان ومکانده ایسه دها زیاده مشکل اولور . بو حالده بلا موجب اویله بر آرزوده بولنمش اولسه‌لردی قاتلانه‌جغی زیاده مشقتدن باشقه اشتغاللری هرکسجه معلوم اولمق ، هیچ اولمازسه بردفعه کورولمك ایجاب ایتمزمیدی ؟ امیلکلرینی علی رؤس الاشهاد اعلان ایتدکلری حالده هیچ بر معارض ظهور ایتمه‌مسی اشتغال مذکورك عدم وقوعنه دلیل قطعی اولمازمی؟

[بو حقیقتك اعلاننه دائر « وما کنت تتلوا من قبله من کتاب ولاتخطه بیمینك اذاً لارتاب المبطلون » نظم جلیلنده ارتیابی مبطلینه تخصیص ایله امیلکك شرط اساسیٔ نبوت اولمادیغی‌ده افاده بیورلمشدر . معنای شریفی: حبیب اکرمم! قرأندن اول سن کتاب اوقوماز ، الکله یازی یازمازدك . بویله اولماسه‌یدك مبطللر دوچار ارتیاب اولمغه یول بولورلردی . اما محق ومنصف اولانلر بوحالده‌ده سنك رسالتنده تردد ایتمزلردی . چونکه قرأن کریمه مأخذ اوله‌بیله‌جك بر کتابك اورته‌ده موجود اولمادیغنی هرکس بیلیر.]

(۳) کندیسنه بویولده املك صرف ایتمش بر کیمسه بولنسه‌یدی رسول اکرم حضرتلرینك اونی غایت محترم طوته‌رق اصحاب کرامنه ترجیح ایتمسی، حتی او کیمسه‌نك بوخدمتله تشرف ایتدیکنی بعض اقراننه اولسون سویله‌مسی امر طبیعیدی . بویله بر معامله ویا محاوره وقوعی اثبات اولنمق قابلمیدر؟

(٤) کرك خانهٔ سعادتلرنده ، کرك خارجده برشی یازمق ایچون کاغد وقلم تدارك ایتدکلری کورلمش دکلدر . حین تعلملرنده مشاهده اولنمامق احتمالی فرض اولنسه‌بیله بعدالنبوه بعض شئونات مهمه‌ده یازاجغی شیلر ــ یازارکن اولماسه‌بیله یازدقدن صوکرا اولسون ــ بهمه‌حال ولو مراق وتتبع ایدنلردن بر کیشی طرفندن مشاهده اولنمق لازم کلیردی . بویله برمشاهده ادعاسنه دائر ولو روایت ضعیفه درمیان ایدن وارمیدر ؟

(٥) وقوعی فرض اولنسان بویله بر تعلم اکر ایلروده دعوای نبوت مقصدینه ذریعه قلنمق فکریله اختیار ایدلمه‌مش ایدیسه اوحالده کتم واخفاسی دکل ، بالعکس افتخاراً اعلان واظهار ایدلمسی اقتضا ایدردی . چونکه بونك بر مزیت اولدیغی قابل انکار دکلدر . یوق ، اکر ادعای نبوت ورسالت مقصدیله اولمسی فرض اولنیورسه بویله بر تدبیر وحیله‌کارلغك الی الابد حال کتمانده قالمسی نصل تجویز اولنور؟

تدابیر وحیل اختراعنه آشنا ، بالوجوه مجرب ودانا اولان الك بویوك سیاسیون فلاسفه‌نك ترتیب ایتمش اولدقلری حیل ودسایس بیله مروروزمانله میدانه چیقمش ، عالمده هیچ برسر نهان مکتوم قالمامشدر . بو حالده کندیسنه خاص برمنزل ومأواسی اولمیوب برمدت عموجه‌سی ابو طالب نزدنده ، مؤخراً خدیجة الکبری خانه‌سنده ساکن اوله‌رق هیچ بر وقت کوزدن نهان اولمیان نبی ذیشان افندمزك خارجله تعلقی آشکار اولان هر کسك مراق وتفتیشنی جالب بولنان تدبیر مفروضلری ابدیاً مستور قالمق ، علی توالی الازمان هیچ برسررشته ظهور ایتمه‌مك تصور اولنه‌بیلیرمی ؟

الحاصل اول حضرتك یتیملکلری کبی امیلکلری‌ده امر ثابت وقضی ، قابل اشتباه اولمیان بر حقیقتدر . معارضلرك خلافنه دائر ادعالری هذیان محموم نوعندن بشقه برشی اوله‌ماز .

بونکله برابر ولادت سنیه‌لرندن اعتباراً هیچ بر لحظه حمایهٔ سبحانیه ، وقایهٔ صمدانیه‌دن محروم قالمامش ، حقلرنده الطاف وعنایات ربانیه توالی ایده کلمشدر . نصل که سورهٔ ضحانك حاوی اولدیغی « الم یجدك یتیماً فآوی . ووجدك ضالا فهدی . ووجدك عائلاً فاغنی » آیات جلیله‌سنده بو احوال کندیسنه تذکیر بیورلمشدر .

ایشته محضا بو سایه‌ده انواع ضلال واوهام ، فساد اخلاق اقوام ایله آلوده وبوتون حقائق علمیه پوشیده بولنان دور فترت وهنکام جاهلیتده ، همده بتپرستلك کبی امر باطله منهمك وخرافات محضه‌یه معتقد ومتمسك بر قوم وعشیرت ایچنده امرار حیات ایدن بر ذاتك بولندیغی محیطك تأثیرات سیئه‌سنه قابلسی مقتضای حال وعادت ایکن حالات شایعه وعادات قبیحه‌دن اول حضرتك ذات وصفاتنده ذره قدر ناچیز بر اثر کورولمه‌مش ، نقایصدن معدود جزئی بر لکه ظهور ایتمه‌مشدر . بلکه اهل واقاربنك بولندقلری سیرته تماماً مخالف ، اونلرك خط حرکتلرینه کلیاً مباین بر مسلك حکیمانه ومستقیمانه اتخاذ والتزام بیوره‌رق مبدأ طفولیتلری زماندن اعتباراً وجدان پاکلرینی رهبر رشادت ایدنمش ، فرد آفریده‌نك قول وفعلنه متابعت ایتمه‌مشلردر .

دها مبدأ عمرلرنده وثنیلك مبغوضلری اولوب بر دفعه اولسون صنمه طاپدیغی ، عموجه‌لرینه اشتراکله معبودات باطله احتفالاتنده بولندیغی کورلمش دکلدر . قوم وعشیرتی شرب خمر ایله سکران ، انغماس شهوات ایله مستغرق عصیان اولورلردی . کندیسی اونلردن اوزاقلاشوب دائما انکار قلبی اوزره بولنوردی ،

اونلر عبث وبی فائده شیلرله اشتغال ، مسائل واهیه‌دن طولایی بعضاً نائرهٔ حربی اشعال ایدرلردی . اول حضرت ایسه اصلا اشتراك ایتمز ، اونلرله برابر بولنمازدی .

بر بیت ویاقصیده انشادی اوزرینه معاصرلری وجده کله‌رك رقص ایدرلر ، هورا تپرلردی . فقط کندیسی اصلا مشارکت بیورمازدی .

بو حالده شان والا وسیرت مبارکه‌لری نه‌دن عبارتدی ؟

رسول اکرمك شان وسیرتلری‌ده پك عالی ایدی. دأب شریفلری جدیت واستقامت ، سجیهٔ سنیه‌لری صدق وامانته ملازمت ایدی . بو سجایای کرانبهالری دها ریعان شبابتلرنده معروف اولمغله بوتون قبائل آراسنده صادق وامین عنوانلریله ممتاز ایدی . مأکل ومناکح کبی امور طبیعیه‌ده‌ده افراطپرورلکی یوق ایدی. مثلا بر کنجه نه قدر مهذب ومنور الفکر اولسه هوسات نفسانیه‌دن تجرد ایده‌مز. اول حضرت ایسه دورهٔ شبابتلرنی یاشلی بر قادین ایله امرار ایتمش، ایلك زوجه‌لری جناب خدیجه ایله یکرمی سنه‌دن زیاده مدت برلکده یاشامش ، مشارالیهانك وفاتنه قدر بشقه قادین تزوج ایتمه‌مشدر. [صوکراکی تزوجلری هپ بر حکمت ومصلحته مبنی وقوع بولدیغنی ایضاح ایده‌جکز .]

قبل التزوج دخی کمال عفت وطهارت اوزره اولوب بر کنج قادینه ابراز عشق ومحبت کبی منکراتدن برشی ارتکاب ایتدیکی یوقدر.

افراد قبیله‌لری ایسه عشق زنان وابتلای شهواتده غلیان ایله غایت معروفلردر . نصل که قصائد مشهوره‌لری بوکا شهادت ایتمکده‌در . علی الاکثر قصائد قدیمهٔ عرب بلغاسنك « تشبیب » دیدکلری صنعت یعنی معشوقه‌نك محاسن اوصافنی ذکره مبادرت ایله بدأ اولندیغی معلومدر .

(مابعدی وار) **مناسترلی اسماعیل حقی**

عصر سورهٔ جلیله‌سنك تفسیری

اللهه قارشی اولان ایمانی، فقط بزم شوبیان ایتدیکمز طرزده‌کی ایمانی غائب ایدن آدمك کرفتار اوله‌جغی خسرانك الك اوفاق درکه‌سی قدرت وعظمتی اکوانی محیط اولان قادر مطلقه کمال اعتماددن ایلری کلن قوهٔ عزمدن محروم قالمسیدر؛ محروم قاله‌جغی نعمتك الك خفیف درجه‌سی‌ده شدائده معروض اولدیغی زمان روحك الك بیوك مدار استنادندن جدا دوشمه‌سیدر ، مصاب اوله‌جغی خسارك الك ناچیز مرتبه‌سی ایسه هوسات مشتته آره‌سنده متحیر قاله‌رق توجه ایتمه‌سی ایجاب ایدن وجههٔ کمالی کوستره‌جك هادیدن نا امید اولمسی، ایچندن چیقامیه‌جغی برشبستان حیرته دوشمسیدر .

آرتق هانکی محرومیت بوندن بیوك اوله‌بیلیر ؟ عین محرومیتدن امتلرده افراد کبی نصیبه‌دار اولور .

اعمال صالحه علی الاکثر ایمان صحیحه تابع اولور. بونکله برابر خلق ایچنده شوظنی‌ده بسلینلر وارکه : ایمان افعاله تأثیری اولمیوب باطننده قالان برخیالی ، بر ماهیت مجرده‌یی افاده ایدر برکله‌در ؛ یاخود برشخصك دیکرندن مدار تمیزی اولمق اوزره اتخاذ ایتمش اولدیغی اعتقاددر ؛ برمسلمك کندیسنك اهل توحیددن اولدیغنه ، حضرت محمد (صلعم) ك امتندن بولندیغنه اعتقاد ایده‌رك ملل سائره‌دن تمیز ایتمسی کبی. کذلك هر دینده بولنان انسانلرك اودیندن ظن ایتدکلری هر شیئه اعتقاد ایتمکله برابر کندیلرنی اودینك مقتضاسنجه حرکته مجبور کورمه‌ملری کبی . بویله بر ایمان صاحبنی خسراندن قورتارماز. شبهه یوقدر که نجات ایچون عمل صالح لازمدر . اعمال صالحه‌یی ایسه بوقاریده اجمالاً بیان ایتدك . بو اعمالی ادا ایتمینلره کرك دنیاده کرك آخرتده توجه ایده‌جك خسارقدر بیوك خسار اوله‌ماز. خسرانه او معنایی ویردکدن صکره بالطبع اکلاشیلورکه او ، ایمانی غائب ایدنلرك عمل صالحی ترك ایلینلرك کافه‌سنه شامل اوله‌جقدر ؛ ایستر بونلر کندیلرینه انبیاطرفندن تبلیغ واقع اولدیغی حالده کوستریلن طوغری یولدن صاپمش اولسونلر؛ ایستر اهل فترت دینیلن طاقمدن بولنسونلر؛ یاخود بوکونه قدر هیچ بردعوته مظهر اولمسونلر ، مساویدر. زیرا آیت کریمه‌ده‌کی خسر ، خسر آخرتله مقید اولدیغی کبی ، خسر آخرتده ابدیتله تحدید ایدلمش دکل؛ آیاتك صراحتندن شوچیقیورکه مؤمنلردن اولمایان، یاخود اعمال صالحه‌ده بولنمیان خاسردر ، یعنی ضلالتده‌در، یاخود حرمانه محکومدر .

بونك ایسه هانکی زمانده ، هانکی مکانده اولورسه اولسون ؛ هانکی حال اوزره بولنورسه بولنسون ، بوتون صنوف بشره شامل اوله‌جغنده شبهه یوقدر .

سورهٔ جلیله‌ده امتك ، افرادك خسراندن نجاتنی کافل اوله‌بیله‌جك ارکانك ایکیسی ذکر اولندقدن صکره دیکر ایکی رکن دها وارد اولمشدرکه بونلردن هر بری افرادك تعاونیله تمام اوله‌بیلیر . فرد واحد ایچون مستقلاً اونلری ادا قابل دکلدر . بو ایکی رکن ایسه تواصی بالحق ایله تواصی بالصبردر . زیرا تواصی آنجق متعدد اشخاص طرفندن اوله‌بیلور. اوحالده عددی نه‌قدر چوق اولورسه اولسون افراد امت ایچون هر بری طانیدیغی سائر افراده حق طلب والتزام ایله، بوتون شئوننده صبر ومتانتی اختیار ایله وصیتده بولنمدقجه خسراندن نجات یوقدر. اکر شخص واحد بووظیفه‌یی ادا ایدرده بشقه‌سنه وصیتده بولنور، لکن دیکرلری اونك ایفا ایتدیکی بوفریضه‌دن کری طورور ایسه جمله‌سنه بهمه حال دنیاده خسران کله‌جکدر . زیرا بر امتك قسم اعظمی حقدن ، حقه دعوتدن غافل اولور ؛ قلبلرده‌کی سجیهٔ صبر ومتانته ضعف طریان ایدرسه هیچ شبهه یوقدرکه او امتك اوزرینه باطل مستولی اولور؛ افرادك عزمی ضعیف دوشر، حالی فنالاشه‌رق نفسنی کریوهٔ هلاك واضمحلاله دوشورمش اولور (واتقوا فتنة لاتصیبن الذین ظلموا منکم خاصة). لکن آخرته کلنجه اوراده‌کی خسار یالکز فریضهٔ وصیتی ادا ایتمینه، یاخود او وصیتی دیکلمینه قبول ایتمینه عائد اولور . اکر او وصیتی ایفا ایدن آدم سوزینك مسموع اولمسی ایچون محتاج اولدیغی وسائلی الده ایتمزده مخاطبنك عدم قبولی کندیسنك نصیحت خصوصنده اتخاذ ایتدیکی طریقدن ایلری کلیرسه، یعنی او نصایحی بشقه بر یولده ادا ایتدیکی تقدیرده قبولی مأمول اولورسه ، اوزمان آخرتده‌کی خساردن کذلك اونك ده حصه‌دار اولمسی لازمکلیر .

منكراتك تعممنى كوردكلرى حالده آغزينى آچمايان ، اوكنى آلمق ايچون كنديلرنده هيچ بر حركت كورلمين بر امت حقنده هانكى نجات متصور اوله‌بيلير ؟ منكرات ايسه افرادك فسادينى ، امتلرك اضمحلالنى موجبدر .

تواصى بالحق ايله تواصى بالصبره ايكى امر داخل اوليوركه برى امر بالمعروف ديكرى نهى عن المنكردر . زيرا حق ايله وصيتده ، حقه دعوتده بولنان آدم باطلدن نهى ايتمدكجه بو وظيفه‌يى تماميله ادا ايتمش اولاماز . كذلك اعمال صالحه‌نك مشقتلرينه صبر ايله توصيه‌ده بولنان آدم اعمال رذيله‌نك مساويسنى ، اعمال حسنه‌نك تركندن حصوله كله‌جك عواقبى بيان ايتمدكجه مقصودده ظفرياب اولاماز . ايشته جناب حق امر بالمعروف نهى عن المنكردن عبارت اولان بو ايكى ركنى ده تواصى بالحق تواصى بالصبر ركنلرينه توديع ايتمش ؛ افرادندن هر برى حصهٔ استطاعتنه دوشه‌جك مقدارده بو فريضه‌يى ادا ايتمين بر قوم ايچين دنيا و آخرتده خسراندن نجات اوله‌ميه‌جغنى بزه تقرير ايتمشدر . ايراد ايلديكى قسم ايله‌ده بو خبرى بزه تأكيد بيورمشدركه نه بو خبرده تجوز واردر ، نه‌ده ضمننده‌كى امرده مسامحه . ايمدى خسراندن قورتيلمق ايستين هر بر امته شو فرضى ادا ايتمك واجب اولوركه اوده خيرى توصيه ، شرى نهى‌دن ، ياخود تواصى بالحق ايله تواصى بالصبردن عبارتدر . اكر بر امتك اخلاق وعاداتنه عارض اولان بر انقلاب نتيجه‌سى اوله‌رق خير خواهانه وصايايى كريه كورمك ، وياخود تواصى بالخير فريضه‌سنى اداده مسامحه كوسترمك فلاكتى ميدان آليرسه بو حال او امته خسارك توجهنه ، دنياده ذلت وهلاككه ، آخرتده ندامت وعذابك ورودينه بر دليلدر .

امتك بويله بر مسامحه‌سنى كورديكى حالده اصلاحندن عاجز اولديغنه بناءً عليه ميدانده‌كى فنالغه يالكز قلباً بغض ايتمك صورتيله كنديسنك خسران دنيويدن اولمسه بيله خسران اخرويدن قورتيله‌جغنه قائل اولمق هيچ كيمسه ايچون جائز اولمز . بو كونكى مسلمانلردن بر قسمى ، خصوصيله علما صنفى بوكا ذاهب اولمقده‌در . حالبوكه بو ذهابلرنده پك بيوك خطا ايديورلر . عوامه قارشى دائما نصيحتده بولنمادقجه اونلرك اشمئزاز كوستره‌لرينه باقايه‌رق دوغرى يولى هر زمان بيان ايلدكجه بو وظيفه‌سزلكك ايجاب ايده‌جكى مسئوليتدن ، يعنى محضا سوزلرينك مسموع اولمامسى ، خلقك كنديلرندن يوزچويرمكده بولنمسى عذريله عقوبت الٓهيه‌دن نجات بوله‌جقلرينى ظن ايتملرى نه بيوك خطادر !. ايشته وعد الٓهى صادق ، خبرايسه مؤكددر ؛ تأويله هيچ يول يوقدر . بو علمادن بر قسمى (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده فأن لم يستطع فبلسانه فأن لم يستطع فبقلبه) حديث شريفى ايله احتجاج ايتمك ايستيورلر . لكن بزه قاليرسه ديرزكه امر بالمعروف نهى عن المنكرى ترك خصوصنده بو حديث شريف ايله احتجاج صحيح دكلدر . زيرا رؤيتى حالنده بر منكرى تغيير بر امر خاصه تعلق ايدركه اوده معين بر شخصدن صدور ايدن معين بر منكردر . حالبوكه بعضاً بر سبب مخصوصدن طولايى معين بر شخصه قارشى ايديله‌جك معامله‌ده مسامحه جهتنه كيديلير : مثلا ظلمهٔ ملوكدن ، ياخود امرادن برينه بونى ترك ايت ، بونى ياپمه ، چونكه منكردر ؛ ياخود شونى ياپ زيرا معروفدر ، ديمك شويله طورسون ، سزه اولى اولان شو ياپمش اولديغكز ايشى ياپمامقدر ، ياخود كاشكه شونى ياپمايه ايديكز ، كبى بر سوز سويلمك بيله محتمل دكلدر . چوق زمانلر بو قبيلدن بر سوز اوظالمك تهوريله قائلك هلاكنه سبب اولور .

لكن امر بالمعروف نهى عن المنكر يالكز بويله محدود بر دائره داخلنده‌كى منكرك تغييرينى طلبه منحصر دكلدر . بلكه جامعلرده ، يوللرده ، چارشيلرده ، مجلسلرده ، خصوصى اجتماعلرده ، الحاصل احباب ايله وقوعه كلن مصاحبه‌لرده ايراد ايديله‌جك وعظ و نصيحتى ده شاملدر .

بوكا ايسه هر كس كندى مقدارينه كوره قدرتياب اوله بيلير ، او حالده على الاطلاق امر بالمعرف ونهى عن المنكر فريضه‌سنى ادادن عاجز اولديغنى ظن ايتمك كيمسه ايچون ممكن اولاماز . زيرا شو بيان ايتديكمز وجوهك كافه‌سندن عاجز بر آدم تصل بولنه‌بيليركه عجزك بودركه‌سنه حيوانلر بيله وارەمز .

شوقدر واركه كرك عامايه ، كرك علمادن كورينلره بو فريضه‌يى ادا ايچون حالك ، زمانك ، اختلافات اقوامك ايجاب ايتديكى وسائلى ده الده ايتمك واجبدر . بو وسائطك الك برنجيسى كنديلرينك تاريخ صحيحى ، اقوامك صورت ظهوريله اقبال واضمحلاللرندن باحث علومى ، علم اخلاقى ، علم احوال روحى ، الحاصل افكار باطله قلوبه نصل يول بولور ، عقل ايله حقك بينى نصل توفيق اولنور ، منافع دنيويه ايله منافع اخرويه نصل بر برينه تقريب ، نفسلر شردن جهت خيره دوغرى نه صورتله اماله ايديلير ، بونلرينى اكلامق ايچون لازم كلن علومى اوكرنمكدر . اكر بونلرك كافه‌سنى اوكرنمزلر ايسه خلقك وبالنى كنديلرى يوكلنمش اولورلر . دعواى عجزده بر فائده تأمين ايتمز . زيرا قيل وقال ايله ، مناقشهٔ الفاظ ايله اوقدر زمان هدر ايديورلركه علوم صحيحه‌ده تبحر ايتملرينه بالغاً مابلغ كافيدر . ايشته كنديلرى‌ده سلف صالحك طوتمش اولديغى مسلك داخلنده طلب علم ايتسيدلر ، جناب حق اونلره ظهير اولمغى كافلدر . لكن امر الٓهى‌يى ادادن عاجز قالملرينه سبب اوله‌جق بى‌لزوم مباحث ايله افناى حيات ايتدكلرى ايچون نزد الٓهى‌ده شايان قبول بر عذرلرى اولاميه‌جقدر . دها طوغريسى بونلر معذرتلرينك قبول اولنمسنى دكل ، اوزرلرينه بر بلاى آسمانينك نزولنى بكله‌مليدرلر ! حتى امر بالمعروف ونهى عن المنكر فريضه‌سنى بحق ادا ايتمك ، خلقى باطلدن آليقويوب حقه ، ملوثاتدن منع ايدوب طيباته سوق ايتمك ايچون انسانك ارض اوزرنده سير وسفر ايتمسى ، قالقوب كردنك طولى بر مرضى اولچمسى ، آثار اجنبيه ايچنده منسوب اولديغى ملته نافع شيلر وارايسه اخذ ، مضر شيلر وارسه مدافعه ايچون اجنبى لسانلرى اوكرنمسى ايجابات زمانه‌دن اولسه علما ايچون بو خصوصده اولانجه استطاعتلرينى صرف ايتمك واجب اولور . ذاتاً برنجى قرن هجريدن دردنجى قرن هجرى‌يه قدر كلوب كچمش

اسلاف ایچنده علمای عصرك بوخصوصده اسوه اتخاذ ایده جکلری نه قدر بیوك آدملر واردر ! بوقسه محضا ایشك قولای طرفنه کیتمك ایچون بوکا مخالف اوله رق التزام ایدیلن دوشونجه لرك کافه سی بر بیغین شیطانی وسوسه لردرکه قرآنك معانیٔ بدیعه سنه نظر امعان عطف ایتمکدن علمامزی آلیقویار ، رحمت رحمانه مظهریتدن محروم براقیر .

مرحوم شیخ محمد عبده

محمد عاکف

استقبال اسلاملرکدر ... اسلامیتکدر

قانون عظمت خلقتك احتوا ایلدیکی اسرار لایتناهیه نك عصرلردن بری بویویوك کلن مهر معرفتله تنویر ایدیله بیلن نقاط مظلمه سی آره سنده نظرلرمزده منکشف ومنجلی اولان برحقیقت .. برحقیقت علویه وار ایسه اوده عظمت ، هیبت الٰهیه .. قوت و قدرت صمدانیه در .

هرذره ده حیرت بخش عقول نیجه قوانین کیزله ین بوعظمت ، بوقدرته قارشی بشریت زانوبزمین تحیرله اعتراف عجزه شتابان اولیور . اویله قوانین مکمله .. اویله دساتیر معظمه که بشریت آنلرك تدقیق وتتبعیله نقطهٔ عال العال مدنیته وصول ایچون چبالایور .. حقیقته تقرب ایچون اوغراشیور .

شبهه برنوره طوغری قوشمقدر
حق تنویر عقول ایچون حقدر

دیین برترك شاعرینك بوبیوك سوزینه اشته بشریت بوکون امتثال حرکته اوغراشیور .

اوت !.. سترهٔ ابصارمز اسرار خلقت وحیاتی بزه کوسترمك لطفنده بولنمدی . اونك ایچون بر نور .. بر نور الوهیت .. بر نور احدیته طوغری قوشیورز . چونکه « حق تنویر عقول ایچون حقدر . »

تدقیق وتتبعیله بشریتك نقطهٔ کماله طوغری صعودینه سبب اوله جق بو قوانین ، محکوم عجز وجهالت اولان ملل واقوامی ضیای حیات بخشاسیله جانلاندیریور .. اویاندیریور .. آنلری ده طریق تمدنه صوقارق سرعتله خطوه انداز اولملرینی امر ایدیور . زیرا برزمان کله جك که بوحقایق علویه یه آشنا اولمیان بر فرد قالمیه جقدر . چونکه آیینهٔ عالم بزه محکوم عطالت اولان بر ملتك پایدار اولدیغنی کوسترمیور . جمله سی حفرهٔ انقراضك وادیٔ مخوفنه طوغری سقوط ایله نابود اولمشلردر .

اشته نقطهٔ حقیقته طوغری قوشه قوشه بر زمان کله جك که قمرك پارلاق شعاعاتیله منور بر کیجه ده قبهٔ افلاکك منظرهٔ حیرت بخشاسیله غشی اولان بر چفتجی تارلاسنك برکوشه سندن دوربینیله ، تلسقوبیله بو عظمت ، بو هیبته نکران اوله جق . کتاب عالمه یکی بر حقیقت ، یکی بر قانون علاوه سی ایچون اوغراشه جق . هرکس تدقیق وتتبع عالمه قویوله جق . نیجه ترقیات مهمه ایله بوکون وجودینه احتمال تصور ایده مدیکمز حقایقه دسترس اوله جق . سکان سما ایله قونوشوله جق ، آنلرله هم بزم وفاق اوله رق کسب الفت وانسیت ایدیله جك . بشریتك بوکون او کنه کچه مدیکی غیر قابل شفا امراض وخیمه نك هربرینه بر داروی عاجل کشف وانسال آتیهٔ بشرك امن واستراحتلرینه متعلق خصوصات آنلر طوغمه دن استحضار اوله جق . هپسی ، هپسی ایچون چالیشیله جق ، هپسی وجوده کله جك ، محیط مدنیته دخول ایله مرکز مدنیتك اوجانفزا ، اوروح افزا منظرهٔ بدایع نمونه حیرتله قاریشیق بر انشراح ایله عطف انظار ایدیله جك . . . والحاصل تام معناسیله حقیقت انظار بشریت او کنده عرض چهرهٔ ابتسام ایلیه جكدر .

فقط اشته بر بیوك سوزکه اونی هیچ خاطرلرمزدن چیقارمیه لم :
« هرخطوهٔ ترقی حدود اسلامیته تقربدر »

اویله ایسه تصوراتمزك حصولی آننده - که نقطهٔ عال العاله وصول بشردر - عالم ، کرهٔ اسلامیتك ضیای لطیف صفا بخشاسیله منور اوله جق ، بشریت اونور حقیقیدن استفاضهٔ حقیقت ایلیه جکدر .

اسلامیتك اس الاساس متینی ترقی ، دائما ترقی دکلیدر ؟...

اویله ایسه اشته او نقطهٔ عال العال .. اوت ، بشریتك چبالایه ، چبالایه کیتمك ایسته دیکی او نقطهٔ حقیقت ، اسرار خلقت وحیاتی کشفله عظمت وقدرت ربانیه یه قارشو قوت وقدرت بشرك منزلهٔ هیچ ده اولدیغنی اکلامق ؛ عجز بشری ادراك ایتمکدر .

بوکون هنوز ، دریای بی پایان اولان علومك کنارینه واصل اولانلرك نقطهٔ حقیقته طوغری پروازایتملری ایچون بر شهپر احتشام کشف اولنه مدی .

اشته او شهپر احتشام اسلامیتك دساتیر مبینی آره سندن بتون عالم مدنیتی حیرتلره غرق ایدرك چیرپینه . چیرپینه چیقه جق وانظار بشریت او کنده صحنهٔ حقیقتی بتون قوت وشعشعه سیله تجلی ایتدیره جکدر .

بونی بیوك بر اعتماد ، بر اعتماد قوی ایله سویلیورم .

زیرا قانون عظمت خلقتك تدقیق وتتبعیله تدوین ایدیلن وبوکونکی کتبخانهٔ عرفان بشری تزیین ایلین علوم وفنون حاضره نك کسب حقیقت ایتمش نظریات ودستورلرندن بر نقطه سی بیله ١٣٠٠ سنه اول بشریتك نقطهٔ کماله وصولی ایچون رهبر اولمق اوزره عالم غیبدن کوندریلن قرآن عظیم الشانك احتوا ایلدیکی حقایق علویه یه مباین دوشمامش وبلکه تأیید وتوثیق ایلمشدر .

« ولارطب ولا یابس .... » نظم جلیلیله بزه آرادیغمز حقیقت علویه نك او کتاب مکنونده مندمج اولدیغنی اخبار بیوران الوهیت ، ینه بزی او ساحهٔ تدقیق وتتبعمزه وضع ایلمش اولدیغی نیجه بیك آیات بینات ایله حقیقته طوغری قوشمقله مکلف قیلدیغی ایچون بیوك براعتماد ایله دیورز که بوکتاب علویت نصاب عقدهٔ اسراری چوزه جك ، معمای خلقت وحیاتی حل ایده جك ، بناءً علیه اسلامیت انوار شعشعه داریله عالمی احاطه ایلیه جکدر .

اوت .. يقين بر آتى بو پارلاق كونلرك شئون ووقايع حيرت افزاسنه مصدر اوله‌جقدر .

فى‌الحقيقه علوم طبيعيه وفلسفيه‌نك مشهود باصرهٔ حيرتمز اولان ترقياتى سايه‌سنده فكر دينى‌نك اڭ مهلك دشمنلرى اولان ماديون اسكات اولنمقده ومخلوقات ومكوناتك ماده وقوت كبى ايكى يد عمياى طبيعتدن متشعب دكل ، بلكه قدرت‌بالغهٔ صمدانيه‌سنه عقول بشرك احاطه‌سى ممكن اولميان خالق واحدك اثر صنع‌الوهيتى اولديغى ينه آوروپاليلر طرفندن مدافعه ايدلمكده‌در .

اوت .. علماى روحيون، صانع ومبدع ازلك قوت وحشمت لايموتى فنك بوكونكى ترقياتيله تصديق ايديورلر . قوانين لايتغير طبيعتك ، بر تصادفك ساحهٔ جلوه‌كر ظهوره آتديغى بر دستور عظمت نمون اوله‌ميه‌جغنى، تصادفك بونده اجراى احكام ايده‌ميه‌جكنى افعال حياتيه‌نك قانون تكملك ميخانيكى بر تعاملى اوله‌ميه‌جغنى، وبناءًعليه موجوديت بشريه‌نك حيات ابدى وكمالات سرمديه مظهريتله ممتاز اولديغنى دلائل قويه ايله اورته‌يه قوييورلر. اويله‌يا .. ماده وقوت معرض تجددات اولديغى وبنابرين جسم ماديمز انواع تقلبات وتبدلاتله تحول ايلديكى حالده شخصيتمزك ادامه‌سى نه‌ايله تفسير اولنور ؟ . . وخصوصيله مادهٔ عضويهٔ دماغيه‌مزك مظهر تجددات اولديغى فنًا ثابت ايكن خاطره‌مزك پابرجاى ثبات اولمسى نه‌ايله ايضاح ايتملى ؟... شبهه يوقكه بزى اداره ايدن ، جسم ماديمزك غيرى وتحللات عضويه‌دن مصون ومحفوظ بر قوهٔ خارق‌العاده ، بر جوهر مصون الاندراس‌در . اويله ايسه ماده ، واسطه‌سز حياتى ساحهٔ كونه آته‌ميه‌جغى كبى بو جوهر مؤثردن افتراق حالنده دخى اجزاى فرديه‌سنه بالتحلل منقسم اوله‌جغى وارستهٔ ريب وكماندر . اشته او شخصيتمزى ، شخصيت معنويه‌مزى ادامه ايدن جوهر ، (روح)در .

هزاران يأس ، حزن ، كدر !.. كه بتون بوحقايق ١٣٠٠ سنه اول فرقان مبين ايله پيشكاه تدقيق وتتبع بشره وضع اولنديغى حالده وادئ مدافعهٔ حق وحقيقته سل‌سيف خامه ايدرك آتيلانلر ينه آوروپاليلر اوليور . فنك او حيرت بخش عقول نظرياتنى تتبع ايلينلر .. نتايجنى بو حقايق ايله توفيقه اوغراشانلر ينه آوروپاليلر اوليور .

دين مبين اسلامك معظم دستورلرى آره‌سندن بو حقايقى اورته‌يه قويمغه ، آنلرى فنك حقيقت كسب ايدن نظرياتيله توفيقه كمسه جهد وغيرت ايتميور . يارب نه‌در بو انحطاط علمى !.. يوقمى ؟.. بر يد بيضاى جانفزا كه وجه منير اسلاميتى شعشعه وعظمتيله انظار يار واغيار اوكنده كوسترسون ... شرقدن غربه ، شمالدن جنوبه قدر نور مبين اسلام ضياى حيات بخشاسيله عالمى استيلا ايلسون ... اوف !... يوقمى ؟.. بر متفكر اسلامى كه كتاب عالمك صحيفهٔ اولنك بالاى عظمتنى طغراى غراى اسلاميتله توشيح وتوثيق ايلسون ...

بتون بو حزائن آماله قاووشمق .. اوت ؛ قريب ومحقق الوقوع اولان بو سلطنتلى كونلرى كورمك ايچون آرتق او دورهٔ عطالتك اوزرينه بر پوشيدهٔ نسيان چكمرك آتى‌يه .. استقباله طوغرى توجيه انظار ايليه‌لم . شمديدن درت ال ايله بر مشعلهٔ فن ومعرفت طوتمغه جهد ايده‌لم .زيرا :

استقبال اسلاملركدر ... اسلاميتكدر .

اوت .. آرتق عاميانه فكرلردن .. اساطير وخرافاتدن .. قوپروقلى ييلديزلرله تشأمدن .. كوشه بوجاقلرده فال باقديرمقدن .. نصرالدين خواجه ..قان قلعه‌سى حكايه‌لرندن وازكچه‌لم ده حقيقتى..دائما حقيقتى... آراشديره‌لم. پيشكاه تدقيق وتتبعمزه وضع اولنان آثار بيناتى تتبع ايده‌لم ... يورويه‌لم. . نقطهٔ حقيقته طوغرى پروازايچون يورويه‌لم.

دارالفنون عثمانى‌يه منسوب

حسن فهمى

دينسزلكده بر مرض روحى‌در .

— مصاحبه محررى فريد بكه —

قرده‌شم ، ٢٨ ـ كانون ثانى ـ ٣٢٥ و ٧٥ نومرولى صراط مستقيمده ؛ مصاحبه‌كزى اوقودم . نه كوزل مدافعه ، نه طاتلى يازيلر...

حقيقتًا بوتون وارلغمزى ، موجوديت مليه‌مزى . دينيه‌مزى رخنه‌دار ايده‌جك وبلكه يكى يتيشمك اوزره بولنان كنجلرمزك ، يكى ، تازه اولديغى قدرده ايشلنمامش بولنان فكرلرينى بوزاجق ؛ قراكلق اوچورومله‌ره ، كوره ، كوره ، بيله بيله يووارلاتاجق اولان دوقتور . . خير دوقتور دكل دينسزلكك قوندوقتورى بولنان دوزى‌نك؛ اسلاميت لفظ جليلى آلتنده طوپلانمش اولان مليونلرجه بلكه دها فضله بر مجمعى كوجنديره‌جك ، بعضيلرينى‌ده پريشان بر اضمحلاله سوق ايده‌جك اولان صاف بر مفسدتله مشبوع يازيلرينه قارشى يوروتديككز مصاحبه‌يى كندمجه ، بنم فكرمجه پك كوزل ، پك طوغرى ، هم‌ده پك حقلى بولدم .

هله اوراده (ژول سورى) وبوكا تبعيت كوسترنلرك نه‌نظرله بوكائناتى كوره بيلدكلرندن بحث ايديشكز عين حقيقتدر . هم اويله بر حقيقت‌كه : بوكون فنك ، طبك ايكى كره ايكى درت ايدرجه‌سنه عالم مدنيته فيرلاتيويرمش اولديغى طوغريلقلردندر .

بشر خلقتى ايجابى طبيعى‌در . كوزلرى كورور ، قولاقلرى ايشيدير؛ برونى، حس شامه‌سى واسطه‌سيله قوقولرى آكلار؛ برشيئك لذتنى حس ذائقه‌سيله دويار؛ باجاقلرى ايله يورور ؛ اللريله برشيئى قالديرر ؛ طوتار ، آتار ، ايجابنده ينه بو آلت مدافعه‌سيله كنديسنى حمايه ، وقايه ايدر .

قلبى، وجودينى اروا واسقا ايدن دامارلرك عددينى طولديرمق ، اوهيكل حياتى‌نك جان حقيقيسى اولان قانى هرطرفه متساويًا ومتكافيًا سوق ايده بيلمك ايچون ؛ معين وقتلرده ، زمانلرده منتظمًا ومتفاصلًا آتار .

معده، هضمی بیلیر؛ قره جکر حاصل ایده جکی شکرك ، غددات افراز وافراغ ایده جکی مایعاتك مقدارینی طانیر ، فضله سندن توقی ایدر . آق جکرلر دقیقه ده قاچ شهیق وزفیر اجرا ایده جکنی و نه مقدار مولدالحموضه آلوب نه قدر حامض قاربون طرد ایده جکنی کندیسنه وارد اولان بیس قانی نه صورتله تصفیه ایده جکنی پك ازلدن تعلیم ایتمشدر .

امعا حرکات دودیه سنك عضویته بر منفعتی اولدیغنی تقدیر ایده رك اجراده قصور ایتماز. هضم اولنان یمکلرك نه مقداری مص اولنه جق ، نه مقداری قانه قاریشه جق ، و نه مقداری خارجه طرد اولنه جق معلومدر .

بلکه روحك ؛ حواس خمسه نك ، ودها بشرك اظهار عجز ایتدیکی ، بیلهمدیکی نیجه مراکزك مقری ؛ پك نازك بر عضو مهم اولان دماغ ؛ وقوعات حیات داخلیه وخارجیه یی حس ایده رك بزی خبردار ایدر .

شمدی بونلردن برینك افراط ویا تفریطه وارمسی یاخود بوحال طبیعی دیه کوردیکمز، طانیدیغمز احوالك بشقه لشمسی بالطبع برحال مرضیدن بشقه برشی اوله ماز . فن حاضرده بویله جه قبول ایدیور .

بوکون هر دوشونن ، هر اوغراشان تسلیم ایدرکه : کائناتی ژول سوریلر کبی افراط درجه ده کوره نلر ؛ دینی دوزیلر کبی اهمیتسز عد ایدنلر بر مرض عقلی ایله مؤوف اولدقلرینه شبهه ایسته ماز.

چونکه : فن ، مادامکه یورومکی حال طبیعی عد ایدیور ده فلوجی ، هیچ یوروییه مه مزلکی بر مرض دیه تلقی ایدیور ؛ اوحالده بشریتك تا ابتداسندن بری موجودیتنی کوردیکمز، اوقودیغمز ، ایشتدیکمز دینلیلکك برحال طبیعی وبونك خارجنده اولان دینسزلکك ده برحال مرضی اولدیغنی قبولده تردد ایتمز .

بعضاً بشر مبتلا اولدیغی امراض عصبیه ویا عقلیه نتیجه سی طبیعتك خارجنده کورر ، ایشیدیر ، قوقلر؛ بعضاً ده تك بر خیال مضاعف اوله رق کوزه چارپار . بو بر غلط حسی اولدیغی کبی دینی ده هیچ اوله رق کورمك حواس طبیعیه سنك بر تغیرات مرضیه یه دوچار اولدیغنی افهام ایدر .

اوحالده بین البشر طانیه بیلدیکمز ، کوره بیلدیکمز وزده ، محکمهٔ کبرای عدالت اولان دماغمزده ؛ یراتمش ، ایز براقمش اولان احوال طبیعیه دن بلله دیکمز حالتك بر شکل آخره انقلابی اصل بر مرض ایسه پك اسکی حتی هر شیدن اسکی اولان دینی ده بر نظر نفرتله کورنلر امراض عصبیه ، عقلیه وروحیه منتسبین ومتخصصلری عندنده بر مجنوندن فرقلری یوقدر .

بونلر آنجق عالمده ، هر شیده کندیلرینی کوررلر ؛ کندی فکرلرینی بکنیرلر ؛ فکر عظمالق بنلك بونلرده تمرکز ایتمشدر.

بنابرین بونلرك سوزلری هم قانوناً هم ده شرعاً مقبول اولمدیغی کبی بشریته بو مرض شبه السارینك سرایته بالتقلید میدان ویرمه مك ایچون تجرید ایدیله رك کندی منفعتلرینه تداوی اولنق ایچون ایدی اقامتکاهلری اولان دارالشفایه کوندرمکدن بشقه ، فکریمجه ، چاره سی یوقدر ظن ایدرم .

کریدی :

« مقری کوی »

د . ص . ك .

تبیین حقیقت

صراط مستقیمك کچن هفته کی نسخه سنده طبیه دن (م . نوری دجانی) اسمنده برافندی طرفندن سرد ایدیلن مطالعات کلیاً خلاف حقیقت اولدیغی کبی قسم عسکریه ده بواسمده هیچ برافندی یوقدر. طبابت بوتون علوم وفنونك اساس ومادریدر . بز طب طلبه لری حسب المسلك فن وفلسفه نك هر بر جهتلرینی اوقومش ، اونلرله تنویر ذهن ایتمش اولدیغمز ایچون، هر درلو حقیقتی ادراك ایده جك بر دماغه، متفکر، منور بر دماغه مالك بولندیغمز ایچون دین جلیلمزك ادیان سائره یه اولان رجحانیتی و آره لرنده کی فرق عظیمی تقدیر ایدنلردنز . بناءً علیه حقمزده واقع اولان شو اسناداتی کندی نامزه شدتله رد ایدرز .

عموم طبیهٔ عسکریه طلبه لری

عالم اسلام

ادهم روحی بکك توقیف وتخلیه سی

هان هر نسخه سی حقوق اسلامیه یی مدافعه یه حصر ایدن فلبه ده منتشر (بالقان) رفیقمزك محرر مقتدری مجاهد شهیر ادهم روحی بك افندی یه قارشی بلغار حکومتی طرفندن اول و آخر روا کورولکده اولان معاملات اعتسافیه بوصوك کونلرده هر درلو حدود تحملی تجاوز ایتدی. قوجه مجاهدك نهایت توقیفنه قدر کیتدی.

بلغار حکومت حاضره سنك طور ومشوار غریبی ومعاهدات ایله مؤمن حقوق اسلامیه یی لاشی تلقی ایدرك محو واضاعه سنی داخل دائرهٔ اقتداری فرض ایتمکده اولسی معلوم ایسه ده عالم مدنیته قارشی حقوق محترمهٔ بشریته بو درجه لرده آچیقدن آچیغه تعرضه جرأتی مأمول ومنتظر اولمادیغندن ادهم روحی بك قرداشمزك توقیفی خبری محیطمزده عظیم حیرتلر، تأثرلر حصوله کتیرمش وبو حیرت وتأثر چوق کیچمه دن محق بر حدته منقلب اوله رق ادرنه واستانبولده اجتماعلر، تلغرافلرله مراجعتلر وقوعبولدیغی کبی حکومت عثمانیه جه ده تجاوزات واقعه دن طولایی تشبثات تبعه پرورانه ده بولنلمشدر . نهایت بلغار حکومتی یاپیلان یولسزلغی شکل قانونی یه افراغ ایدرك بدایةً اتخاذ اولنان توقیف قرارینی اسباب قانونیه دن طولایی استینافاً فسخ ایتدیرمك صورتیله بر کریزکاه خلاص بولمشدر.

عالم اسلامك تأثرلی بر قاچ کون کچیرمسنه سببیت ویرن شو وقعهٔ مؤسفه نك لدنیاته نفوذ ایله مسئله یی تدقیق ایدهلم. بلغارستان سراپا

پارتیزنلك علتیله مصـابدر. موقع اقتداره کچن هرفرقه مخالفی فرض ایتدیکی فرقه‌لری وانلره ظهیر کوردیکی بی‌طرف ذواتی خرپالامقـله تأمین موقع ایده‌جکنه قانعدر. ایشته بوجمله‌دن اوله‌رق بالقان رفیقمزك بلغارلرك منافع حقیقیه‌سـنه موافق اولان نشریات بی‌طرفانه‌سی فرقه اغراضنك محصول القاآتی عد اولنه‌رق ادهم روحی‌یه قارشی حس عداوت پرورده ایدلمکده و آثاری‌ده اره‌صره توقیف، ازعاج، تهدید صورتلریله تجلی ایلمکده‌در. حقوق اسـلامیه‌یی محافظه خصوصنده‌کی وظائفی حقیله تقدیر ایده‌میان فلبه مفتیسنك احوالنی تنقیداً (بالقان) ستونلرنده مشهود اولان فقرات بلغار حکومت حاضره‌سنجه بالطبع خوشـه کیتمیه‌رك مجلوبی بولندقلری مفتی افندینك مطلوب اولان محافظهٔ موقعی تشبثاتنه مظاهرت کوسترلمکده‌در. مفتی افندی حضرتلری ایسـه بوصـوك کونلرده (بالقان) نشریاتندن پك زیاده متأثر اولمشلر وحتی اداره‌خانه‌مزه بیله (بالقـان) غزته‌سی علیهنـه آتیـده‌کی ورقه‌یی کوندرمشلردر:

تکذیبنامه وبیان حقیقت

فی ٧ کانون ثانی سنه ٣٢٥ تاریخ و٧٢ نومرولی صراط مستقیم غزته‌سـنك اوچیوز اون سکزنجی صحیفه‌سنده «الواح انتباه» سرلوحه‌سی التنده (بالقان)دن اقتباساً یازیلان مقاله‌یی اوقودم. مذکور مقاله‌ده فلبه‌ده کائن سپورکه بابا جامع شریفیله بك مسجد جامع شریفی پارتیزانلر طرفندن اکین انباری اتخاذ ایدلمش اولدیغی کوستریلیور. حالبوکه بك مسجد جامع شریفنه هیچ بر کیمسه طرفندن اکین وسائره قونمامشدر. یالکز تاریخدن برهفته مقدم طغیان میاه سببیله فلبه‌نك قارشو یقه‌سنده ناموسکار، مصلی، عابد بر مسـلمانك انبارنده اوچیوز کیله مقداری ذخیره‌سی صو التنده قالیر. موی الیهك ایصلانان ذخیره‌سنك قسم کلیسنی انسانیت نامنه بلغار قومشولری خانه‌لرینه قبول ایدوب سررلر. واصلا جماعتی اولمیان وسپورکه بابا جامعی دیمکله معروف اولان جامعك تابوتانی محلـه‌ده بر مقدارینی قوروتمق اوزره موی الیه مسـلمان سررر. بویاپیلادن معامله‌دن بدایةً معلوماتمده یوق ایدی. اکر معلوماتم اولمش اولسه‌ایدی بویله برفلا کتزده‌دین قرداشمه اوطوردیغم خانه‌نك بر اوطه‌دن بشقه محللرینی کاملاً ویرمکه راضی ایدم. بناءً علیه بویله ناکهانی بر بلیه وآفات زمانلرنده انسانلرك یکدیکرینـه معاونت ایتملری وجیبهٔ ذمت اولدیغی‌ده آشکاردر. حتی بوندن ایکی کون مقدم شهرمزده شهاب الدین پاشا مرحومك بنا ایلدیکی عمارت قبه‌لری التنده اوطورمقده بولنان قرق طقوز نفوسی حاوی اون ایکی خانه اهالیٔ مسلمه‌نك بر هفته اول نزول ایدن باراندن اوزرلرنده اولان قبه‌لر آکثرین دوشوب سوقاق‌اورته‌سنده سفیلانه آغلامقده اولان فقرالره شمدیلك بر یر تدارك اولنتجه‌یه قدر مسکن اولمق اوزره جماعت هیئتی اوزون درین مذاکره‌دن صکره چارناچار جماعتی اولمیان ایکی جامعه مذکور اون ایکی خانه خلقی یرلشدیرمکه قرار ویرمشدر. بلکه مذکور فقرایه قارشو جماعت اسـلامیه‌نك شو حرکت مستحسنه‌سی‌ده مایه‌سی غرضکارلقله بوغورلمش اولان بالقان غزته‌سی بشقه برقالبه صوقه‌رق منقدانه یازمقدن چکنمیه‌جکـدر. فقط بن امینم که بروجه بالا یاپیلان معامله، معاملهٔ انسانیتکاری وموافق شرع شریفدر. حقیقت حال بوندن عبارت اولدیغنی عرض ایله غزته‌کزك برکوشه‌سنه درجنی رجا ایدرم.

مفتی ونائب فلبه

سلیمان فائق

(طنین) رفیقمزك اسـتخباراتنه کوره حکومتـه قارشی رسمی شکایت دخی افندیٔ موی الیـه جانبندن وقوعبولمش وزواللی ادهم روحی بك مرتب برصنیعه‌نك مغدور احاتی اولمشدر.

بالقان نشریاتنی علیهده کورنلر اسباب شکایتی ازاله ایتملی، اسلاملری رنجیده ایتمکدن چکنملیدرلر. ادهم روحی بك بلغار حکومتندن برلطفه منتظر اولمدیغی کبی مفتی اولمغی دخی اصلا خاطر وخیالندن کچیرمامشدر. بتون فریادلری متوالیاً حقوق اسلامیه‌یه ایندیرلمکده اولان ضربانك عکس تألماتیدر. مع مافیـه ادهم روحی بکك فطرةً متخلق بولندیغی خیرخواهلق حسیاتیله بلغارستان حکومت حاضره‌سنی ایقاظ خصوصنده‌ده خیلوجه خدمتی سبق ایتمشدر. بوکون بلغارستانك دولت علیهٔ عثمانیه ایله ائتلافی سایه‌سنده تأمین ایده‌جکی برچوق فوائد واردر. بلغار حکومتنك مسلك حاضری ایسه بوفوائدك بشقه‌لری طرفندن اقتطاف ایدلمسنه مسـاعد بر طرزده بولنیور. ادهم روحی بتون موجودیتیله بودقایق وطنی سـون، منـافعنی تقدیر ایدن بلغارلرك انظار عبرت وانتباهنه وضعه چالیشمش. فقط افسوس شو طوغری سـوزلر عواقب بین اولمیان حدید المزاج ذواتی بویله چوجقجه‌سنه تشفیلره سوق ایلمشدر.

ادهم روحی بك وه‌چرنا پوشتا، دینه‌ونیك غزته‌لرینك بی‌سروبن اولان نشریاتنك بلغارلغه ایراث ایده‌جکی مضراتی تشریح وبویله فائده‌سز سب وشتمدن ینه بلغارلرك متضرر اوله‌جغنی بالقان صحیفه‌لرنده دلائل عدیده‌سیله تبیین وتوضیح ایلمشـدر. اکر بوایکی غزته‌نك نشریاتنه قارشی عثمانلی مطبوعاتی‌ده مقابله تنزلنده بولنسه ایدی بوکون هرایکی قومشو اره‌سنده درین درین اوچورملر حاصل وامید تودد وائتلاف بسبتون زائل اوله‌جقدی. ایشته ادهم روحی بك بلغارستان حکومتی ایچون برمسئلهٔ حیاتیه اولان شو نقطه‌یه حکومتك نظر دقتنی دعوتدن خالی قالمیور وسرکارده اولان ذواتك بلغارسـتانی نصل بر مهلکه‌یه سوروکلمکده اولدقلرینی انظار اولی النهی‌یه کافهٔ صفحـاتیله عرضه موفق اولیوردی. نهایت ادهم روحی مکافات یرینه زندان ایله مقابله کوردی. وبواهانته‌ده بردین قرداشی آلت اولمق مظهریتیله مصاب اولدی. یالکز بوراده بزی متسلی ایدن برجهت وارسه اوده مملکتی حقیله سون بلغارسـتانك دور اندیش اولادی یاپیلان مظـالمه تأثر خصوصنده بزمله هم حس بولنیورلر وشو حاللریله هرصورتله شایان اسف اولان بوقبیل خطالرك تکرر ایتمیه‌جکی حقنده افئدهٔ متأثرمزه رشحه‌پاش اطمئنان اولیورلر.

یکی غزته رفیقمزك ٣ صفر ٣٢٨ تاریخلی نسخه‌سندن عیناً:

عالم اسلامه بر تبشیر

مدارس اسلامیه‌ده بر خطوهٔ تکامل

انغلاق مشروطیتدن بری آثار متعدده‌سـیله اثبات موجودیت ایدن، قوام دینه، سلامت عمومیه‌یه، خیر وطنه جدی و حقیقی خدمتلر کوسترن رجال علمیه، دفتر حسناتنه‌دون یکی بر صحیفهٔ مفخرت دها علاوه ایتدیلر. حقیقةً اعتراف ایتملی درکه ورثهٔ انبیا اولان علمای دین مبین، سحاب استبدادك آفاق بلاد اسلامیه‌دن چکلدیکی کوندن بری، مسالك سائره اربابنه برچوق حسن مثاللر کوسترمشلر وایش کورمك ایچون استکمال وسائطه منتظر اولوب‌ده بر خیلی زمان مقطوع العمل

طورمه‌دن ایسه حسن نیت وعلو همتله خارقه‌لر ایجاد ایدیله‌بیله‌جکنی اثبات ایتمشلردر .

صدر مشروطیتده بر جنین ساقط کبی ظهور ایدوب ظهوری آننده افول ایدن مؤسسات ایچنده بز «جمعیت علمیهٔ اسلامیه» دن بشقه محافظهٔ موجودیت ایدن واك بحرانلی زمانلرده مملکتی بحراندن قورتارمغه چالیشمق وافراد خلق نقطهٔ سالمهٔ حقیقته جمع و ارجاع ایتمك صورتیله، بووارلقلرینی بحق اثبات ایدن هیچ برزمرهٔ عرفان کورمدك .

«بیان الحق»لر ، «صراط مستقیم» لر علمی ودینی مجموعه اولمقله برابر کندیلری ایچون ایلك خطوه‌ده تعیین ایتدکلری مسلك جدیت اوزره کمال عزم وثبات ایله یورومکده دائمدرلر. واعترافدن چکنمیزکه بوثباتلریله بتون علمی ، ادبی وسیاسی جریده ومجموعه‌لره مابه‌الامتثال اوله‌جق بر نمونه کوسترمش اولدیلر .

منتسبین علمیه‌یی باشدن باشه متعصب بیله‌رك بونلرده قطعیاً استعداد تنور کورمك ایسته‌مه‌ینلر، زی علمه بورونمش بعض نادان کیمسه‌لرك ضلالنی علمای حقیقیه‌یه دخی حمل وتشمیل داعیه سنده بولنانلر وحتی حدی دهازیاده تجاوز ایده‌رك؛ دینك مانع ترقی، حائل مدنیت اولدیغنی ادعا ایده‌جك درجهٔ الحاده کیدنلر ، انصافلری وارایسه بوکون، آثار ظاهره ایله مرتبهٔ کمالی استدلال طریقنه کیدرلرده بوسلسلهٔ استاداتی اولدیغی یرده براقوب حقی تسلیم ایدرلر .

حکومت مطلقه‌نك اك زیاده ظلم قهارانه‌سنه هدف اولان مسلك عامی‌نك بتون ضربات قهر وتدمیره رغماً محافظهٔ حیات ایتمسی ، منسوبینی ایچون آزشرف دکلدر . فی‌الواقع بوطریقك جدی بر همت اصلاحکارانه‌یه احتیاجی وار . ذاتاً بوحقیقتك اعتراف اولنمسندن ، ماضیده‌کی مافاتك جبر وتلافیسی عزم خدا پسندانه‌سندن ناشیدرکه ، کمال خلوص بال وصافیت قلب ایله تشبث ایدلمش بونجه آثار همت ایله قریرالعین مباهات اولیورز . نقصان کوریلیور وفقط درحال اکمالی چاره‌لرینه توسل ایدیلیور .

عالم اسلامیت، وطن خلافت علمای دینمزدن چوق بیوك خدمتلره منتظردر . وجودلریله افتخار ایتدیکمز وفقط معدودیتلرینه متأسف اولدیغمز برقاچ فاضل ذواتك تزاید امثالنه محتاجز. مدارس علمیه‌نك بوحاله کتیریلان تشکیلاتی بوابنیه‌نك تأمینه کافی اوله‌مازدی . وطنك برچوق افراد ذکیه‌سی ، عالم اسلامك مستعد تنور برچوق دماغی ، بیسود برکوشش مدید ایله مدرکه‌لرینی ابطال ایدن اوطرز تحصیل دکل بوعصر ترقیده ، بوندن اوچیوزسنه اول ایچون بیله برمسلك سالم عد ایدیله‌مزدی . نته کیم کوریلیورکه سلاطین ماضیه عهدنده‌کی مکملیتی ادراك ایتمك ایچون اولدقجه غیرت لازم. اون‌بش یکرمی سنه تحصیل علوم اوغرنده فداکارانه افنای وجود ایدلدیکنه مقابل حاصل اولان نتیجه همت مصروفه‌نك، سنین مساعینك اهمیتنه معادل که‌میور. همان — برقاچ خارقهٔ استثنائیه‌سندن قطعاً نظر — دینله‌بیلیرکه زمانلرك برخیلی قیمتلی قسمی بی‌ثمره قالیور ، هدر اولوب کیدیور .

تشکر اولنورکه منتسبین فاضلهٔ علمیه بوسنین کذار یاره‌لرینه کندی اللریله مرهم ساز اولمغه تشبث ایتدیلر ؛ کندی دردلرینه ینه کندیلری چاره بولدیلر . صرف شیخ‌الاسلام افندی حضرتلریله درس وکیلی افندی حضرتلرینك و سائر علمای کرامك نیت عالی همتانه‌لریله ، دون تابخانه مدرسه سنده ایفا ایدیلن مراسم میمنه‌نك ، تاریخ اسلامیتده بر دورهٔ انتباه وترقی کشاد ایده‌جکنه قائلز . قسم مخصوصمزده درج ایلدیکمز فهرست دروس ، چشم امعانه کوستریبورکه آتیلان آدیم پك عزمکارانه‌در . تشبثك جلالت قدری ، برجدیت مستقره ومستمره‌یه اقتران ایده‌رسه اقتطاف ایدیله‌جك ثمره‌یك پارلاق اوله‌جقدر .

تلاحق اعوام ایله دها عملی برتبهٔ تکامل احراز ایده‌جکنه شبهه اولمیان بو پروغرام ، شمدیکی حالده فداکار و مقتدر معلملرك موجودیت وتعددینه لزوم کوستریبور. ایلریده بتون مدارس اسلامیه‌یه تطبیقی مقرر اولان بو سلسلهٔ علوم ایچنده اویله مهم شعبه‌لر وارکه بونلرك بتون ارباب اختصاصنی طریق علمی رجالی آره‌سندن تفریق قابل اوله‌میه‌جغنی تخمین ایتمکده‌یز . زیرا مملکتمزك بالجمله اصحاب عرفانی بویولده صرف نقدینهٔ همت وحمیت ایلی‌درلر .

بالخاصه معارف عمومیه نظارتنك ، بویله منحصراً رجال علمیه طرفندن تشکیلات عمومیه‌سی احضار ایدلمش ، آتی تکاملی تحت تأمینه آلنمش برتشبث اوغرنده معاونت لازمه‌سنی دریغ ایتمیه‌جکنی امید ایدرز . حکومتك بوخصوصده‌کی فداکارانی ، وطنه برچوق خیرلی عنصرلرك یتشمسنه بادی اوله‌جق وبویوزدن هم وطن عثمانی‌یه، هم ده جهان اسلامیته خدمت ایدلمش اوله‌جقدر .

سیاست داخلیه‌لرنده مبالاتسز کورینن اقوامك؛ مسلك خارجیلری ایچون نه‌قدر دیندار کورندکلرینی صنادید مذهبیه‌نك نشریات وتلقینات دینیه‌لرندن نه درجه استفاده‌یه چالیشدقلرینی نظر اعتباره آله‌جق اولورسه‌ق ، بووادیده‌کی اهمال وغفلتمز عفو اولنمز درجه‌لری‌ده کچدیکی اکلاشیلیر. بز بوخطامزی آنجق مدارسك اصلاحی ایچون آتیلان شو قطعی آدیمك حسن تعقیبی ایله تضمین وتعمیر ایده‌بیله‌جکز .

بز معاشر اسلامیه‌نك نجاح وترقیسی ایچون یکانه طریقك، حبل متین عرفانه تمسك ایلمکدن عبارت اولدیغنه قانع اولدقدن صکره ، مدارس علمیه‌نك اصلاح وترقیسنه بتون عزم وجدانیسیله ربط قلب ایتمیه‌جك هیچ برفرد تصور ایدیله‌مز ، بوخصوصده ایراد ایدیله‌جك برچوق شواهد نقلیه وعقلیه‌دن بشقه ، مملکتمزی برنظر نقاد ایله تدقیق ایتمش واقوام شرقیه واسلامیه‌نك روحنه انفاذ نظر ایتدیکنی آثار ومطالعات منتشره‌سیله اثبات ایلمش اولان موسیو (میسمر) نام ذاتك سردایتدیکی افادهٔ آتیه‌یی ارباب فکر وبصیرتك انظار ملاحظه‌سنه عرض ایتمکله اکتفا ایده‌رز :

— شرقك ترقی وتکاملی واقوام اسلامیه‌نك سویهٔ عرفانك درجات کماله امکان تعالیسی ، آوروپا مکاتبنی تقلید ایله دکل ؛ مدارس موجودهٔ علمیه‌لرینك اصلاحیله قابل اوله‌بیله‌جکدر . »فاعتبروا...

*
* *

بر رسم متيمن

بمنه‌الكريم مقام مشيخت عليا ودرس وكالت جليله‌سنجه‌بالعموم مدارس علميه و اسلاميه‌ده تطبيق ايدلمك اوزره تنظيم ايديلن جدول دروسه وازان جمله علوم رياضيه‌نك تعليم وتدريسنه بدأ ومباشرت وسيلهٔ متيمنه‌سيله ، دون جنتمكان فاتح سلطان محمدخان حضرتلرينك آثار مباركهٔ خيريه‌سندن بولنان (تابخانه) مدرسه‌سنده بر رسم بهين اجرا قلنمشدر . مذ كور (تابخانه) مدرسه‌سنك درسخانه‌سى اجازت تهنيه‌سنده اولديغى كبى خالى ، كليم ، وقولتوق صنداليه‌لريله تفريش و تزيين اولنمش و ديوارلره سنجاقلر تعليق ايدلمش ايدى . بو رسم متيمنه رجال‌علميه، فضلاى‌بنام‌ايله وكلاونظاردن مناسب كوريلنلرى، رؤسادن بعض ذوات دعوت ايدلمش و طرف عالئ فتواپناهيدن كنديلرينه تذكره‌لر ارسال اولنمش ، بعضيلرينه‌ده تلغرافله بيان معلومات ايدلمشدر .

على الصباح مدرسه‌نك قپوسندن اعتباراً درسخانه‌يه قدر اولان محلده طلبهٔعلوم افنديلر صفبستهٔ احترام اولمشلردى. قپونك خارجنده ايسه لايعد ذوات حاضر بولنيور ايدى . پوليس و بلديه مأمورينى تأمين انتظام وظيفه‌سنى ايفايه چاليشيورلردى .

ساعت درده چاريك قاله‌رق شيخ الاسلام افندى حضرتلرى ، متعاقباً اعيان رئيس محترمى سعيد پاشا حضرتلرى ، حربيه ناظرى محمود شوكت پاشا حضرتلرى ، بر آز صكره علماى ذوى‌الاحترام، دها صكره مجلس مبعوثان رئيس ثانيسى مصطفى‌عاصم افندى‌حضرتلرى، وكلاى‌فخام‌وبالآخره صدراعظم پاشا حضرتلرى درسخانه‌يه كله‌رك اخذموقع ايتمشلردر. بورسم عاليده اعيان، مبعوثان واشرافدن‌ده پك‌چوق ذوات حاضر بولنمشلردر .

بخوردانلردن برعطر صاف ودلارا انتشار ايلديكى حالده باذن‌الله تعالى‌درسه‌بدأاولنه‌رق باطوملى حافظ‌سليمان افندى‌ايله ،فاتح جامع‌شريفى امامرندن قلبه‌لى عرب محمدافندى طرفلرندن برعشر شريف قرائت ايدلمش ، بونى متعاقب مشاهير علمادن وفاتح درسعاملرندن كورجى حافظ محمدسعيد افندى حضرتلرى طرفندن بخارئ شريف تدريسنه ابتدار قلنمشدر . مشاراليه حضرتلرى برمندرده قاعد وعلى‌الاصول بنش لابس اولدقلرى و پيشكاهلرنده بولنان رحله‌ده صحيح بخارى بولنديغى حالده تفسيره باشلامشلردر . محمدسعيد افندى حضرتلرينك تفسير ايلدكلرى حديث شريف :

انما الاعمال بالنيات

ايدى . معلومدركه بو حديث شريفك متضمن اولديغى معناى علوى برچوق عصرلر تماميله كشف وتفسير اولنه‌مامش ايكن ، نهايت جنتمكان‌قانونى‌سلطان‌سليمان‌حضرتلرينك‌دور سلطنتلرنده شيخ‌الاسلام اولوب ، هم مشاراليه جنتمكان حضرتلرينك همده اب ذى‌سطوتلرى ياوزسلطان‌سليم اول حضرتلرينك مستشار ومؤتمنى بولنان ابوالسعود افندى حضرتلرى بوكا موفق اولمشلردر .

محمد سعيد افندى حضرتلرى حديث شريفى تفسير ايلدكدن ودرسه ختام ويردكدن صكره درس وكيل محترمى خالص افندى حضرتلرى عمومه‌خطاباً‌مدارس‌ومعارف‌اسلاميه‌نك‌اجمالاً تاريخچه‌سنى وصكره‌لرى نصل ونه سببله شمس تابان علمك آفاق اسلاميه‌دن زوال و غروبنى و علو همتك تقاصريله ، عموم بلاد اسلامده حرف وصنايع . ثروت و قوتك حركت قهقريه ايله دركهٔ اسفليته سقوطنى وبويوزدن‌بوقدرمليون‌مسلمانلرك‌نصل‌ذلت‌ومسكنته‌كرفتارواعدالرينك استيلاسيله اسارت‌وحقارته دوچاراولدقلرينى مجملاً بيان‌وبعدازين‌تلافئ مافات‌ه‌ال‌برلكيله وكمال‌جدواهتمام‌ايله سعيك‌وجوبنى متضمن‌وغايت‌بليغ برنطق ايراد ايلمشلردر. مشاراليه حضرتلرندن صكره صدراعظم حقى پاشا حضرتلرى ايراد نطقه باشلايه‌رق ، اولجه معارف اسلاميه‌نك‌ترقى وتكاملنه صوك درجه غيرت و همت اولنديغى وبو فكره حكومت عثمانيه‌نك‌ده وقتيله اشتراك ايلديكنى ، خصوصيله حضرت فاتحك بر حكومت معارفسز بقاپذير اوله‌ميه‌جغنى تقدير ايليه‌رك غايت متين و رصين اساسلر اوزرينه ابتنا ايدلمش بر دائرهٔ معارف تشكيل وبوكبى دارالتدريسلر تأسيس ايتديكنى وبونلرك‌ده لوازم سائرهٔ حكومت كبى اهمال اولنه‌رق برحال تذبذبه دوچار اولديغى بيان ايلدكدن صوكرا تشبث حاضرك پك بيوك برمنفعت تأمين ايده‌جكنى سويله‌مش وغايت اوزون سورروب‌مع‌التأسف ضبطى‌قابل‌اوله‌ميان‌بونطقده شوسوزلرى‌ده صرف ايله‌مشدر . « كنديجه دستور اتخاذ ايلمش‌اولديغم (انما الاعمال بالنيات) حديث شريفى منطوق منيفنجه ، كه رسم كشاده بوجديثك قرائتيله ابتدار اولنمشدر ، بوايشك معارفمز ايچون پك فائده‌لى اوله‌جغنى بوندن‌ده استبشار ايديورم . »

صدر اعظم پاشا حضرتلرينك نطقلرندن صكره مجلس مبعوثان رئيس ثانيسى مصطفى عاصم افندى حضرتلرى زمين وزمانه موافق غايت مؤثر ووجيز بر نطق ايراد ايتمشلردر . بوندن صكره مجلس اعيان رئيسى سعيد پاشا حضرتلرى قيام ايدرك علماى اسلاميه‌نك ترقيات فنيه ومدنيه‌يه نه‌بيوك ، نه عالى خدمتلر ابراز بيورمش اولدقلرينى مؤيد غايت بليغ برنطق ايراد ايلمشلردر .

بعده معارف ناظرى امرالله افندى حضرتلرى‌ده برمفصل نطق سويليه‌رك معارف ناظرى اولمق‌صفتيله، بومسئله‌ده الكزياده كنديسنك علاقه‌دار اولديغنى وبونى پك بيوك بر ممنونيتله تلقى ايلديكنى اتيان وترقيات غربيه‌دن بحث ايلدكدن صكره بويله عالى بر تشبثك سائق حكومت اولمق لازم كليركن صرف علماى كرام حضراتى طرفندن تصور واجرا ايدلمسنك معارف عثمانيه ايچون برفال خيرعداولنه‌جغنى بيان ومتشبثلره تشكر ايلمشدر .

نطقلرك ختامندن صكره علمادن برذات طرفندن مؤثر بر دعا قرائت ايدلمش وبونك ايله رسم بهينه نهايت ويريله‌رك خضاره شربتلر، قهوه‌لر اكرام اولنمشدر .

اشبو رسم عالينك تصور ، ترتيب واحضارى ايچون كونلرجه اشتغال ايتمش اولان درس وكيلى خالص افندى حضرتلرينك بوبابده

وقوع بولان مساعی واقداماتی بالجمله حضار طرفندن پك بیوك تشكرلره لایق كورولمشدر. فی الحقیقه مشار الیه حضرتلرینك كرك درس جداولنك تنظیم وترتیبی وكرك رسمك احضاری حقنده ابراز بیوردقلری همت فوق العاده تبریك وتشكرلره لایق اولدیغندن بزده بوراده كندیلرینه تشكری وجائبدن عد ایلرز .

***

درس وكیلی خالص افندینك نطقی :

الحمدلله رب العالمین والصلاة والسلام علی سیدنا محمد وآله وصحبه اجمعین

بوكون بر مقصد مبجلك اجرای رسم افتتاحی ایچون حضار كرامك اجتماع ایتدیكی شو درسخانه‌ده بش عصر مقدم ینه عینی مقصد اوزرینه براجتماع وقوع بولمش ایدی . اول وقتده‌ده بتون اعاظم ملت، بتون ارباب اقتدار بوقبه‌نك آلتنده اخذ موقع ایلمشلر ، سنه‌لرجه، فاحش بر تعصبك ، مجسم بر جهالك تأثیری آلتنده ازیلان بوبلده‌ده معارف اسلامیه‌نك ایلك چراغنی ایقاد ایلمشلر ایدی. سطوت وشوكتك اك صاغلام استنادكاهی معارف اولدیغنی ، اسلامیتك بتون معناسیله انكشاف تامی علم ایله ممكن اوله‌جغنی تقدیر ایدن جناب فاتح حاضرون میاننده بولنیور وایقاد اولنان بونور معارفك دائما متزاید برشعشعه ایله پایدار اولمسی اساسلرینی فاتحانه برعزم ایله احضار وتأیید ایلیوردی.

أوت جناب فاتح ، فاتحده‌كی سكز دار الفنونی تأسیس وبونلرك اعدادیسی مقامنده اولان تتمه‌لری وتحصیل ابتدائی‌یه مخصوص اولان مدارس خارجه‌یی انشا ایلمزدن برآز اول بودار الفنونی تشكیل ایلمش وایلك درسنه كندیلری ده حلقهٔ تدریسده بولندقلری حالده بو درسخانه‌ده باشلانلمش ایدی. ماضی‌یه عائدیتی جهتیله اعظام ایدیلیور ظن ایدلمسون. بودار الفنونلر اویله قوی اساسلره وضع ایدلمش ایدی كه ، بزبونلری استكمال دكل ، اولدیغی كبی محافظه ایده‌بیله ایدك ، اواوقتده‌كی نسبت ترقی ومدنیه‌مزی شمدیكی موقعنه دوشورمز ایدك . بتون اقطار اسلامیه‌ده‌كی ارباب اقتداردن مركب بر هیئت تدریسیه‌نك ترتیبیله بودار التحصیللر درت دورهٔ تحصیله تفریق ایدلمش ایدی كه اوقویوب یازان یعنی تحصیل ابتدائیسی بولنان برطالب ، اولا ، «ابتدای خارج» نامی ویریلن مدرسه‌لرده اكمال تحصیل ایلر ، بوراده اثبات اهلیت ایتدكدن صكره « ابتدای داخل» دینلن ایكنجی دورهٔ تحصیله ترقی ایلر. بورایی‌ده اكمالدن صكره « موصله » نامی ویریلن تتمه مدرسه‌لرینه ترفع ایلر ایدی . بوراده‌ده سلسلهٔ علومی تكمیل ایلدكدن صكره آرزو ایتدیكی شعبهٔ علمده كسب اختصاص ایچون « صحن » نامی ویریلن بودار الفنوندن برینه قبول اولنه‌بیلیر ایدی. احتیاجك كوستر- دیكی لزوم اوزرینه فنونك مستقلاً تحصیلی ایجاب ایتمكله قانونی ، سلیمانیه مدرسه‌لرینی تأسیس ایتمش ؛ حدیث ، طب ، ریاضی وطبیعی متخصصلرینی یتشدیرمك اساسلرینی احضار ایتمشدر .

بودار الفنونلره مخصوص آیروجه «تتمه‌لر» یعنی «موصله» لر تشكیل ایدلمش كه ابتدای داخل وخارجده معلومات عمومیه تعبیر حاضریله معلومات اعدادیه تحصیل ایدیلور ؛ بورادن آرزو ایدن طب وفنون ریاضیه وطبیعیه تحصیلی ایچون سلیمانیه تتمه‌لرینه كیدر. ارزو ایدن‌ده الهیات وحكمیات، فقه، حدیث وادبیات عربیه تحصیلی ایچون فاتح تتمه‌لرینه نقل ایلر ایدی. بوتتمه‌لرده اكمال تحصیل ایله اثبات اهلیت ایدنلر ملازم نامنی آلیر واسمی اووقتكی روزنامچهٔ همایونه قید ایدیله‌رك حكومتجه حائز رسمیت اولور ایدی . قدرت علمیه‌سنی اثبات ایدن بوملازملر منسوب اولدقلری دار الفنونلرده سنه‌لرجه دوام ایدرك مسلكلرنده كسب اختصاص ایلدكدن صكره ایچلرندن اقتدار وكمالرینی تألیفلریله مناظره‌لریله اثبات ایدنلر دها طوغریسی حقیقهً قدوة العلماء المحققین اولانلر مدرس رؤسنه نائل اولورلر وخارج اعتبار ایدیلان مدرسه‌لره مدرس تعیین اولنورلر ایدی .

ایشته بش عصر اولكی معارفمز بویله صاغلام ورصین اساسلره وضع ایدلمش وادوار تحصیلیه آره‌سنده‌كی آهنك اتصال بوكون حیرتلریمزی جلب ایده‌جك برصورتده ربط اولنمش وارباب اختصاصك تعیین وتفریقی ایچون شمدیكی معارف مملكتلرنده اتخاذ ایدیلان (تز) امتحانی اصولی بزده بش عصر اول تطبیق ایدلمكده بولنمشدر .

برملتك سمای سعادتی كه مكارم اخلاقیه ،قدرت فكریه وسطوت مادیه‌دن عبارتدر ، برینه طاری اولان خسته‌لق درعقب دیكرلرینه ساری اولور . ویكدیكرینك سقوطنی تسریع ایله اوملتی بولندیغی أوج سعادتدن اك عجز آور بر موقعه تنزیل ایلر . هیئت اجتماعیه‌مزك بوسمای سعادتنه اون برنجی عصرده عارض اولان خسته‌لق سببیله بتون بنیان رصین ملیه‌مز انحلاله یوز طوتدیغی وبرتكامل معكوس تعقیب ایلمكه باشلادیغی صره‌ده تأسیس ایدیلن شو بنیان معارف‌ده صارصلمش واك اول تدریسات میاننده حكمیات قالدیریله‌رق یواش یواش فنون مثبته فضای اسلامیتدن تباعد ایلمش ، آفتاب معارف آرتق شرقی براقه‌رق، دهاشعشعه‌لی برصورتده غربدن طلوعه باشلامشدر. غرب ترقی ایده ایده بوكونكی حاله واصل اولمش، مملكتمز ایسه كیده كیده برمحشر جهل ونادانی حالنده قالمشدر .

حقیقتی بیاندن اجتناب ایتمیه‌لم ، فكریمزی سربست سویلیه‌لم ، یكدیكرمزی آلداتمیه‌لم . آجی آجی حقیقتلری عمومك انظار انتباهنه مكشوف برصورتده عرض ایلیه‌لم كه خطامزی آكلیه بیله‌لم. چونكه خطایی آكلامق حقیقته طوغری ایلك آدیمی آتمق دیمكدر .

اوت ! بزشدتلی بر انحطاطك اسیری یز . موجودیت ملیه‌مز دهشتلی زنجیرلرله باغلانمشدر . بوكون بیلیورز كه بوزنجیرلری قیرمق، بوانحطاطه كوكسلریمزله مقاومت ایده‌رك بومملكتی فیضا فیضه سوق ایتمك اوزریمزه متحتم بر وظیفهٔ دینیه‌در .

ای حضار كرام ! سطوت وسعادت اسلامیه وملیه‌مزكه تأیید وتأییدینه دیناً مجبورز ، موقوف علیهی اولان اسبابنه تشبث ایتمك دخی اوزرمزه فرض عیندر . دین بو اوامرینی اك یوكسك سسله عصرلردن بری منسوبینه تفهیم ایدییور . دین فریاد ایدییوركه : سطوت وسعادت مكارم اخلاق اوزرینه مستنددر. نم قوانینم، مكارم اخلاقكمزك اتمامی وسجایا واحوال روحیه‌لریكمزك حقیقهً انسانلغه

لایق برشکله ارجاعی اوزرینه مؤسسدر . کلکز ، هپکز بونقطه‌ده برلشکز ، وظیفهٔ دینیه‌کزی ایفا ایدیکز . دین (الدین هو العقل ولادین لمن لاعقل له) کلام علویت نشاریله عقل انسانی‌یه اڭ بیوك برپایه ویریور وبزی کمالات عقلیه‌مزڭ تزییدینه وادراکاتمزڭ اڭ یوکسك موقعلره اصعادینه سوق ایدییور . بز ایسه عقلڭ وسائط تکملنه مراجعت شرفندن کندیمزی محروم براقیورز .

دین امر ایدییورکه؛ اجر ومثوبات معنویه‌نڭ اونده طقوزنی امر تجارتده آرایکز بزایسه کندی تجارتمزی هریرده بشقه اللره تسلیم ایتمشز . سطوتڭ دیگر جهتدن استناد ایتدیکی ثروتدن بتون بتون تجرد ایتمکده بولنیورز. اوت ! بودین جلیل محمدی که ادیان سائره کبی یالکز اعتقادات وعباداته منحصر اولمیوب بتون حادثات اجتماعیه‌مزی هرعصرده حکمی جاری هرزمانڭ احتیاجنه کافی قوانین متینه ایله تحت تأمینه آلمشدر ، کرك عبادات و اعتقاداتڭ وکرك اجتماعیاتڭ متوقف بولندیغی بتون علوم مدونه‌یی ساحهٔ تصرفنزه کچیرمکه آمردر. دیمزڭ نتیجهٔ لازمه‌سی اولان بوحقیقت بو کون دوشونلیور. وتعقیب ایدلیور .

فقط مبدأ اسلامیته یقین اولان عصرلره ، روح اسلامیتڭ امراض اجتماعیه‌دن عاری بولندیغی زمانلره عطف نظر ایده‌جك اولورسه‌ق بو حقیقتڭ بو کونکی جهان مدنیتی حیرتلره دوچار ایدن تجلیلرینی کورمامك قابل اوله‌میور . ابتدای اسلامده‌کی علوم و فنونه اولان رغبتلر مؤسسات علمیه وخیریه تشکیلنده‌کی سعی وغیرتلر ، رواق الحکمه‌لر ، بیت الحکمه‌لر ، دارالعرفانلر ، ملیونلرجه کتابلر و کتبخانه‌لر تأسیسی انسانلغڭ دکل یالکز دینمزڭ علوم‌ه قارشی ویردیکی تشویقڭ نتایجیدر ، بونلری عرضدن مقصدم آثار اسلافمزله افتخار ایتمك دکل نصل برخلف اولدیغمزی آکلاتمقدر .

مدارس اسلامیه‌مزڭ اصول تدریسنی اصلاح ایله برابر فنون حاضره‌یه عائد درسلری علاوه ایدییورز . . قوی امید ایلیورزکه آز زمان ظرفنده تلافئ مافات ایدرك معارف اسلامیه‌مزی زمانله متناسب برحال مکملیته افراغ ایده‌جکز . فقط بو امیدمزڭ حصوله کلمسی؛ شو تشبثمزڭ ساحهٔ تکمله ایصالی پك بیوك معاونتلره غیرتلره متوقفدر ، بز هردرلو غیرت وفداکارلقلره آماده‌یز. حکومتمزڭ معاونتنده امنیز ، جناب حقدن ایسه امیدمز برکمالدر .

سعید پاشا حضرتلرینڭ نطق

افندیلرم ،

دمیندن ایراد مقال بیوران ذوات کرامڭ بیانات حکیمانه‌لرینه برشی علاوه ایده‌مم ، مساعده‌کزله یالکز برایکی سوز سویلیه‌یم : الحمدلله الذی انقذنا بنورالعلم من ظلمات الجهالة » ملت اسلامیه انوار علومله تنوره واو واسطه ایله ظلام جهلی ازاله‌یه دیناً مأموردر . بونڭ ایچوندرکه دول سالفهٔ اسلامیه نشر علومی کافهٔ حاجاته ترجیح ایتمشلر ومعاش ومعادمز ایچون سعادت وسلامته علم ایله نائل اولمشلردر. مدارس اسلامیه‌ده علوم ریاضیه دخی تدریس اولنه‌جغی بشارتیله مبشر اولدق . ریاضیات ذهنی اصلاحه ومعاملاتی صحیح دستورلره بنایه سبب اولدیغی ایچون بوتشبث تشکره احق اولدیغی کبی . علمای سالفه‌نڭ اثرلرینه‌ده موافقدر. زیرا نصف النهارڭ مساحه‌سی ، حل غیر معین اصولنڭ ایجادی ، اسطرلابڭ صحیح اثرار تفاع آلمغه کافی حاله افراغی ، مثلثات مستویه وکرویه‌نڭ ایجادیله فلکیاته تطبیقی ، جبرده اشارت استعمالی ، کسور اعشاریه‌نڭ احداثی واصول ترقیسی ، هندسه‌یی مکتب طبیه‌یه تطبیق ایله مبحث ضیای هندسی تأسیسی ، فلکیاتده دائرهٔ خسوفڭ میلنڭ تعین وتصحیحی ، بغداد ، شام ، مراغه ، سمرقندده رصدخانه‌لر انشاسی ، بونلرده مثلثات کرویه‌نڭ ایجاد واکمالی ، علم جبرڭ احیاسی ، مناظرڭ اجراسی ... هپ علمای اسلامیه‌نڭ همتلری اثریدر .

بمنه الکریم عموم مدارس اسلامیه‌ده نشر وتعمیم اولنمق واون ایکی سنه‌ده اکمال ایدلمك اوزره بو کره ترتیب اولنان علوم وفنونڭ جدولیدر :

صباح درسلری	اوکله درسلری	ایکندی درسلری	سنه‌لری
امثله بنا مقصود	تعلیم قرآن تجوید صرف عثمانی مختصر حساب خط و املا	تعلیم المتعلم	برنجی سنه
عوامل اظهار قواعد اعراب	تعلیم قرآن و تجوید حساب املا فارسی	فقه مراقی الفلاح	ایکنجی سنه
کافیه شرح جامی مغنی اللبیب علاقه شافیه	حساب مبادی هندسه جغرافیا انشا	فقه ملتقی	اوچنجی سنه
جامی مغنی اللبیب وضع ایساغوجی شافیه	هندسه جغرافیا تاریخ اسلام انشا	فقه ملتقی	دردنجی سنه
فناری فرائض عروض وقوافی الفیه	جغرافیای عمومی جبر اصول ترجمه و مکالمه	مختصر معانی	بشنجی سنه
شمسیه مع القطب معلقات قصیدهٔ برده بانت سعاد	حکمت جدیده جبر بلاغت عثمانیه اصول ترجمه	مختصر معانی	آلتنجی سنه
قطب شرح عقائد اداب مناظره مقامات حریری	موالید قوزموغرافیا حکمت کیمیا	اصول شرح المنار و شرح الوجیز	یدنجی سنه
مشارق شرح عقائد اصول حدیث مقامات حریری	موالید قوزموغرافیا اصول صك	اصول شرح المنار و شرح الوجیز	سکزنجی سنه
مشارق حکمت سعدیه اصول حدیث حماسه	سیر تاریخ اسلام	تفسیر قاضی	طقوزنجی سنه
جلال تحفه اثنا عشریه حماسه	اظهار الحق مختصر فصل	تفسیر قاضی	اوننجی سنه
تفسیر قاضی صحیح بخاری ویامسلم	اظهار الحق مختصر فصل	هدایة الفقه	اون برنجی سنه
تفسیر قاضی صحیح بخاری ویامسلم	ملل نحل	هدایة الفقه	اون ایکنجی سنه

دولت عثمانیه‌ده دور اعتلاسـنده بو مسلك عالی‌یه اقتفا ایتمشـدی . لکن صکره‌لری تذکری موجب آلام اولان احوالدن طولایی توسیع علوم وجیبه‌سـنه اعتنا اولونه‌مادی ، بودفعه علمك احیاسی فکرینك حیات بولمسی تشکرات عظیمه‌یه مستحقدر. قوهٔ اجرائیه بوخصوصده مسـاعئ کامله صرف ایده‌جکنی وعد ایدییور . قوهٔ قانونیـه‌نك‌ده کندینه تعلق ایدن وظیفه‌یی تماماً ایفا ایده‌جکنه شبهه ایدله‌ملیدر.

افندیلرم

سلاطین عثمانیه‌نك اعظملرندن اولان ابوالفتح سلطان محمد خان ثانی استانبولك فتحیله برابر بودارالعلومی تأسیس بیورمشـلر. برقاچ عصر صوکره هیئت دولتك وعلمای کرامك بومدرسه‌ده اجتماعلرینی فال خیر عد ایدرم معلومکزدرکه حضرت فاتح وجیوش منصوره‌سی عالم وجوده کلزدن اول انلر مفخر انبیاء علیه اکمل التحایا افندمزك مدیحهٔ رسالتپناهیلرینه مظهر اولمشـلردر . بناءً علیه . اوخداوندکار معالی آثارك نام عظمت اتسـاملرینی بوکون بو محفلده تبجیل ایتمکی‌ده بروجیبه عد ایدییورم. علوم شتاده یدطولاسی مسلم اولان مفتی‌الانام حضرتلرینه زمان مشیختلرینی مدارسك تکملی فکرینی تعقیب ایتدیکی ایچون منسـوب اولدیغم هیئت اعیان نامنه کندیلرینی تبریك ایدرم .

*
* *

[دیکر نطقلرك مع‌الاسف ضبطی قابل اوله‌مادیغندن درج ایدیله‌مه‌مشدر. دسترس اولدیغمز حالده ، آنلرکده نشر ایدیله‌جکی طبیعیدر.]

بخارا مخابر مخصوصمزدن :

بخارا وقعهٔ الیمه‌سی

محرمك ۱۱نجی کونی بخاراده سرزدهٔ ظهور اولوب درت کون امتداد ایدن وقعهٔ مؤسـفه‌یه دائر خلاف حقیقت روایات شـیوعی احتمالنه مبنی حال تماسده بولندیغم وقعه‌نك کافهٔ صفحـاتنی (صراط مستقیم) قارئلرینك انظـار تدقیقنه وضع ایتمکی منـاسب کوردم . منابع موثوقه‌دن استحصال ایلدیکم معلوماتك صحتنی هرصورتله تأمینه حاضر بولندیغمدن دارالخلافه‌جه مسـئله بشقه صورتله تلقی اولنمش ایسه تصحیحی متمنادر .

وقعه‌نك برنجی کونی ــ که محرمك اون برنجی جمعـه ایرتسی کونه مصادفدر ــ بخاراده بولنان شـیعیلر عادات قدیمه‌لری وجهله وظائف دینیه‌دن عد ایتدکلری ماتم مراسمنی اجرا ایچون رئیسلری اولان قوش بیکی [۱] طرفندن شهرك خارجنده تعین اولونان تعلیم میدانده طوپلانیرلر . بومراسمی سیر ایچون برچوق اهالی ایله‌برابر ایکیوز قدرده طاشکند وخوقند طلبه‌سی اورایه کیدر. شیعیلر اجرای آیین ایدرکن خوقند طلبه‌سندن بری صرنصلسه کندینی ضبط ایده‌مزکولر ، شیعیلر بونی استهزایه حمل ایله آیینه قارشی بر حقـارت تلقی ایدرلر . کولن ذاتك اوزرینـه هجوم ایدرك اولا ضرب وجرح ،

[۱] صدر اعظم دیمکدر .

بعده اتلاف ایدرلر . مسئله‌نك کسب وخامت ایتدیکنی کورن سائر طلبه بوهجومدن متأثر اولورسه‌ده عددی بیکلره بالغ وهربری قلیج وخنجرلرله مسلح اولان مهاجینه‌قارشی کلمکه جسارت ایده‌مدکلرندن درحال شهره دونوب مدرسه‌لرده‌کی طلبه‌یی کیفیتدن خبردار ایدرلر . فقط حقیقی تحریف صورتیله بروجه آتی افاداتده بولنورلر :

ــ آرقداشلر ، تعلیم میدانـنـده اجرای آیین ایدن شـیعیلر اوزرمزه هجوم ایدوب رفقامزدن دردینی اتلاف ایلدیلر . قالقکز ، اهل سنتك ، بلکه اسلامیتك حقوقنی مدافعه ومحـافظه‌یه شـتابان اولوکز ...

طلبه ایسه اساساً شیعیته قارشی عداوت پرورده ایتمك صورتیله یتشدیرلمش اولدیغندن بوتحریض وتهییجك ثمراتی درعقب اقتطـاف اولنور . اودونی ، تیشه‌سنی ، صوپاسنی قازمه‌سنی یاقه‌لایان کندینی سوقاقده بولور . اولا عطارلر چارشوسنه هجوم ایدیلیر ، اوچ درت دکان یغما وتخریب وشیعیلردن برقاچ کیمسه جرح وبرشخص‌ده قتل ایدلدکدن صوکرا بتون سـوقاقلره یاییلیرلر . نره‌ده برایرانی راست کلیرلرسه اتلاف وتجاوز ایده ایده نهایت ریکسـتانه [۱] قدر هجوم ایدرلر . بونی کورن قوش بیکی طلبه‌نك شوحرکتنی شخصنه‌قارشی‌ده برتعرض شکلنده تلقی ایدرك مقابله ایچون عسکره امرویرر. عسکر، اخطارات ممانعتکارانه‌سنی اسعاف ایتمین طلبه اوزرینه آتش ایدر . مهاجملردن بعضیسی یارالانیر . تام بو اثنـاده اعلم وشـیقه مفتیلری محل وقعـه‌یه یتیشیر . میدانده مجروحاً یاتمقده اولان درت طلبه‌نك مقتولیتلری تحقق ایتدیکی تقدیرده قصـاص اجرا اولنه‌جغنی وعد وافهام ایدرك شـورش ایچنده بولونان طلبه‌یی بر درجه‌یه قدر تسکین وطاعتمغه موفق اولورلر .

مع مافیه‌حال اغتشاش اقشامه‌قدر دوام ایدر. اقشام‌طلبه‌مدرسه‌لره چکیلیر . فقط تام کیجه یاریسـنده سـوقاقلرده ظهور ایدن منادیلر اورته‌لغی تکرار ولوله‌یه ویرر :

ــ ای مسـلمین ! ای طلبـه ! خبرکز اولسـون ، شـیعیلر سلاحلانه‌رق جویبارده طوپلانمشـلر ، صباح ایرکندن اوزریکزه هجوم ایده‌جکلر ..

طرزنده واقع اولان منادی اعلانلری اوزرینـه بتون کیجـه شورش وغلغله ایله کچر .

ایکنجی کونه (بازار) :

ایرکندن بتون طلبه‌مدرسهٔ میرعرب ایله‌مسجدکلان بیننده‌کی میدانه طوپلانه‌رق تدافعی وتجاوزی محاربه پلانلری حاضرلامقله مشـغول اولورلر . ایشك باشـقه بر رنك المقده اولدیغنی کورن مفتیلر عاقبتی وخیم جریانك اوکنه کچمك ایچون اریکهٔ عالی‌یه توجه واوراده بولونان قوش بیکی ایله مذاکرهٔ کیفیت ایدرك قوش بیکی ایرانیلری، مفتیلرده

[۱] بخارانك برقسمنك اسـمی‌در . « اریکه » تعبیر ایتدکلری جسیم قلعه‌لرله محاط قصر شاهانه اوراده‌درکه شمدیکی حالده قوش بکنك اقامتکاهی وحکومت قوناغی‌در .

طلبه‌یی تسکین ایچون سوزلشیرلر. مفتیلر اورادن طلبه‌نك مجمعی اولان میر عرب میدانته کلوب نصایح لازمه‌ده بولنور . وقاتللرك مستحق اولدقلری جزایه بهمه‌حال چارپدیریله‌جغنی وعد ایدرك طلبه‌یی تکرار طاعتمنه موفق اولورلر. حتی درسخانه‌لریله کتاد اولونه‌رق تدریسه باشلانیر، لکن قوش بیکینك وعدینه رغماً اویله‌یه طوغری مخالفلرك نقیب، جویبار ، خیابان مدرسه‌لرینه هجوم ایدرك کلیتلی مقدارده طلبه‌یی قتل وجرح ایتدکلری خبرینك شیوعی اوزرینه طلبه ینه درسخانه‌لری ترك ایدرك الارینه هرنه کچرسه بالاستصحاب ایکی بیك قدر جم غفیر حالنده خیابان طرفنه شتابان اولورلر . خیابان اطرافنی عسکرك تحت محافظه‌یه الدیغنی کورمکله برابر ینه هجومدن کری طورمازلر .

قاضی اولان رئیس ومفتیلرك محل وقعه‌ده تسکین ایچون صرف ایتدکلری غیرت تمامیله عقیم قالیر . مقاتله بتون شدتیله دوام ایدر. تلفات اك زیاده طابه جهتنده کورولور . چونکه مخالفلر تفنك ، طبانجه کبی مکمل سلاحلرله مسلح اولدقلری حالده طلبه یالکز صوپا وبالطه‌ایله مدافعهٔ نفس ایدییورلردی . محل وقعه‌ده سواری وپیاده‌دن مرکب اوچیوز قدر عسکر موجود ایسه‌ده اونلرده تسکین مقاتله‌یه موفق اوله‌مامقده ، دها طوغروسی مقامات عالیه‌دن مترددانه آلدقلری اوامره بناءً قطعی برخط حرکت تعیین ایده‌مز برحالده بولونیورلردی. مع مافیه شایان تأسفدرکه حس تفرقه عسکر آره‌سنه‌ده کیرمش واسایشی محافظه ایله مکلف اولدقلری حالده انلرده یکدیکرینه آتش اتمکه باشلایه‌رق نتیجه‌ده طرفیندن اون قدر ضایعات اولمشدی .

ایشته مقاتله بویله‌جه کسب اشتداد ایدرك ایرانیلر بتون بیوك قوناقلرك دیوارلرنی استحکام اتخاذی صورتیله آتشلرینه دوام ایتدیلر. بر اره‌لق اوچ درت ایرانی‌یی تعقیباً اللی قدر طلبه بر چیقمازسوقاغه کیرر . بونی کورن ایرانیلر درحال اطرافنی احاطه ایدرك اوزرلرینه بالهجوم اتشه باشلارلر . بری طرفدن سنیلر تخلیصه یتشنجه‌یه قدر طلبه‌دن یالکز بری حیاتی محافظه‌یه موفق اولور ، باقیسی تماماً خاك هلاکه سریلیر . ایرانیلر مقتوللری قوناقلرینه چکوب کیزله‌مکده ومجروحلری‌ده ایچرویه آلوب قتل اتمکده ایدیلر . بو سوزشلی منظره‌ده اقشامه قدر دوام ایدر وبو کونکی مقاتله‌نك نتیجه‌سنده سنیلردن (١٤٠) ، شیعیلردن (٦٠) راده‌لرنده تلفات وقوعه کلیر ، مجروحلر ایسه بالطبع دها فضله‌در . اقشام اوزری هر ایکی طرف مقتول ومجروحلرنی میدانده براقه‌رق چکیلیر . طلبه میر عرب ، کوکلداش ودیوان بکی کبی جسیم ومتین مدرسه‌لرده تحصن ایدرك کیجه‌یی اوراده کچیرر . کیجه یاریسنده جناب عالی [١] نك امریله تسکین اختلاله مأمور اولان نصرالله بك پروانه‌جی مدرسه‌ره کلیر .

وبو کیجه اریکه ایچروسنده بولنان شیعیلر اوراده‌کی سنیلری قلیجدن کچیریرلرکه هپ مأمورین حکومتدر.

اوچنجی کون — یانارایرنسی : صباحلین تکرار مواقع مختلفه‌ده مقاتله‌باش کوستریر جناب عالینك امریله یکی بخاراده‌کی روس قونسلوسنك معیتنده بولنان ایکی یوز روس عسکری بخارایه داخل اوله‌رق روس بانقه‌سنی وتجارتخانه‌لریله دیکر مواقع مهمه‌نك محافظه‌سنه مأمور اولور. وجناب عالینك امریله کرمینه‌دن کلمش پروانه‌جی نصرالله بك مفتیلری وبشقه اعاظم رجال دولتی جمع ایدرك حضرت امیرك وصایاسنی یعنی مهما امکن مقاتله‌یی تسکینه صرف غیرت ایمه‌لرنی اراده ایتدیکنی تبلیغ ایلر. لکن بو کونه قدر نائرهٔ حرب دائرهٔ اشتعالنی توسیع ایتمش اطرافده‌کی قصبه‌لره وکویلرده‌ده مقاتله بتون شدتیله حکمفرما بولنمش اولدیغندن بویله وعظ ونصیحتلرله بووقعهٔ مؤسفه‌یه چاره‌ساز اولمق کوچ بلکه غیر ممکن ایدی. بناءً علیه بوقبیل تشبثلر کارکیر ومؤثر اولمامقده واناً فاناً وقایع فجیعه ظهور وهر آدیمده بر آدم مقتول وبی‌روح اوله‌رق یوارلنماقده ایدی . خیابان طرفنده‌کی شیعیلر اوطرفده تصادف ایتدکلری هر شخصی سنی ظنیله قتل ایلکده وبری طرفده‌کی سنیلرده اوکلرینه چیقان هرذی روحی شیعی ظنیله خاك هلاکه سرمکده ایدیلر بو کونده اقشامه قدر بویله دوام ایتدی . حتی کیجه‌لین بیله آره‌صره تفنك صدالری وجانخراش نعره‌لر بخارا محیطنی شو ولوله ایچنده بوغماقده ایدی . نهایت اقشام اوزری تکرار جناب عالینك امریله اون ایکی طوپ ایله ١١٠٠ روس عسکری سمرقندن کله‌رك بخارایه داخل اولدقلرندن ایرتسی کون ایچون بردرجه‌یه قدر آسایش تأمین اولنمش وکیجه‌لین بوعسکر مناسب کوریلن محلره یرلشدیرلمکله برابر قسم کلیسی خیابان طرفنده ایرانیلرك محافظه‌سنه مأمور اولمش ایدی.

دردنجی کون — صالی : صباح قالقدیغمز زمان شیعیلر محله‌سنك روس عسا کریله ، سنیلر طرفنك بخارا عسا کریله کاملاً احاطه واشغال ایدیلمش اولدیغنی کوردك . مع‌هذا بو کونده اوفق تفك وقوعاتدن خالی اولمادی. بو کونکی وقایعك الـ مهمنی تشکیل ایدن حادثه اطرافده‌کی کوی وقصبه‌لردن بیکلرجه اهالینك شیعیلری قتل عام ایتمك اوزره بخارایه متوجهاً یوله چیقملری‌در. برکت ویرسونکه علمای بخارا اوکه آتیله‌رق کوچ حال ایله بونلری تسکینه وموطنلرینه اعاده‌یه موفق اولدیلر . بو کون اقشامه طوغری یاپیلان حسابه کوره سنیلرك ضایعاتی یوز طقسانه بالغ اولدیغی حالده ایرانیلردن مقتول دوشنلر یوزی تجاوز ایتمه‌مکده ایدی . بونك سببی ایسه اشارت ایتدیکمز وجه اوزره ایرانیلرك مسلح اولمسی ودیکرلرینك صوپادن بشقه بر آلت تعرضلری بولنمامسیدر .

بشنجی کون — چهارشنبه : صباحلین کرمینه‌دن[١] ولیعهد عالمخان افندی بخارایه مواصلت ایتدی شهزاده‌حضرتلری کندرکاهنك هر ایکی جانبنده صف بستهٔ احترام اولان اهالی؛ شیعیلردن کوردکلری مظالم واذیتلری تعداد ایلمکده وبووقعهٔ فجیعه‌نك ده باشلوجه مسببلری شیعیلرك رئیسلری اولان قوش بیکی میر آب ، قوماندان سید علی اولدیغی

---

[١] « جناب عالی » حضرت امیره مخصوص برعنواندر. « ذات شاهانه» تعبیری کبی .

کرمینه ، بخارانك جنوبنده طقسان کیلو مترو مسافه‌ده کائن کوچك بر قصبه اولوب الحالةهذه امیر عبدالواحد حضرتلرینك محل اقامتلریدر .

آغلایه‌رق عرض ایدوب بونلرك عزلنی طلب واسترحام ایتمکده ایدیلر. براز زمان صکره طاشکند والیسنك نائبی جنرال ایله یکی بخاراده‌کی قونسلوسك نائبی حیدر خواجه افندی بخارایه کلوب تکمیل سوقاقلری ومدرسه‌لری طولاشه‌رق اهالی‌یه وطلبه‌یه قوش بیکی‌نك عزل اولدیغنی ومیر آب ایله سید علی‌نك‌ده حضرت امیر طرفندن مستحق اولدقلری جزا ایله تجزیه ایدیله‌جکلرینی تبلیغ ایلدیلر. بوتبلیغات سکون بخشااوزرینه اهالیده برازسکونت کورلدی.

التنجی کونه — پنجشنبه: صباحلین نائب والینك دلالتیله، بوکونه قدر طرفیندن نه‌قدرتلفات اولمش ایسه کأن لم‌یکن حکمنده‌طوتیله‌رق بونك ایچون اهالیدن کیمسه‌نك مسئول طوتیلمامسنه وبوندنصکره هانکی طرفدن برقتل ویاجرحه سببیت ویریله‌جك اولورسه متعرض طرفك مسئول طوتیله‌جغنه دائربروثیقه تنظیم اولنه‌رق بتون مفتیلر ایله ایرانیلرك اعاظمی طرفندن امضا وتختیم اولندی وشوصورتله وقعهٔ الیمه‌نك تمامیله‌اوکی آلنه‌رق اصل مسبب‌اولان‌مشوقلرك‌تحریسنه شروع ایدلدی وکیجه‌نك حلولیله برابر قوش بیکی تحت محافظه‌ده کرمینه‌یه حضرت امیرك حضورینه کوتورلدی.

یدنجی کونه — جمعه: صباحلین بالامر جناب عالی چارجوی والیسی میر جنابلری کله‌رك موقتاً قوش بیکی‌نك یرینه اوطوردی. وجمعه نمازینه قدر قاضی کلان، رئیس، اون ایکی مفتی وتجار ومعتبراندن باشلوجه‌لری، یهودیلرك بیوکلری وایرانیلرك پیشوالری میرایله نائب والینك دلالتیله اریکهٔ عالی‌ده طوپلانوب یکدیکریله‌بارشدیلر. وبوندن صکره معاذالله بویله برحادثه‌نك عدم تکرری ایچون بتون موجودیتلریله چالیشه‌جقلرینی تعهد ایدرك طاغلدیلر.

ایشته یدی کون ظرفنده کچیردیکمز قانلی وقعه‌لرك خلاصه‌سی بوندن عبارتدر.

هیچ برمؤمن تصور ایده‌میزکه شو وقعه‌یی اوقویوبده دلخون ومسببلرینه لعنت‌خوان اولماسون‌بالخاصه بتون مسلمانلرك بلکه تکمیل انسانلرك یکدیکریله اتحاد واتفاق ایدوب عن اصل بر آنا وبابادن اولدقلرینی نظر اعتباره آله‌رق قرداشجه یشامغه جهد وسعی ایلدکلری بزمانده بخارالیلرك بویله بیمعنی اختلافلرله یکدیکرك قانی دوکه‌رك شریعت اسلامیه‌ده قاطبهً ممنوع اولان غارت وتخریبه جرأت ایدرك معزز ممالك اسلامیه‌یی پامال خیول اجانب ایتملری نه جانکداز بر مصیبتدر.

بخاراده سنیلك وشیعیلك اختلافی او قدر ایلرولمشدرکه هر آن بویله برحادثه‌نك ظهورینه انتظار ایدیله بیلور. بوحاله بعض تلقینات جاهلانه سببیت ویرمکله برابر حکومتك دخی بوخصوصده پك بیوك خطالری واردر. رجال حکومت هپ شیعیلردن ترکب ایتدیکندن بخارانك اصل صاحبلری اولان سنیلر دائما مظلوم ومغدور اولماقده وارالرنده لازمهٔ مساوات تأمین ایدیله‌مامکده‌دردر. برچوق خاندانلر ایراندن فراره مضطر قالان طرفداران استبدادك حکومته بالانتساب تعصب‌وجهالتلرینی بخارایه تطبیق ایتمکده اولملری یوزندن محوونابود اولدیلر. حکومت قاصه‌سنه طوپلانان مبالغك‌قسم اعظمی‌ده مشهدده‌کی تکیه‌لره صرف اولنماقده وبرقسمنیده سرکارده بولنان ذواتناملرینه اجنبی بانقه‌لرینه تودیع ایدلمکده‌دردر.

مواعید اخیره‌یه نظراً بوظالم‌حاکملرك کافه‌سی عزل‌اولنوب یرینه دیکرلری تعیین‌اوله‌جقدر. اهالی شمدی بونکله متسلیدر. لکن‌بزم‌بوکون الك بیوك دردمز تاشکنددن‌کلن نائب والینك حالا اریکده جانشین موقع اولمسی‌وروسك ۱۳۰۰ عسکریله ۱۲ طوپی بخارانك جابجا مواقع مختلفه‌سنه یرلشدیرلمکده بولنمسیدر. عجبا! روس عسکری نه زمان عودت ایده‌جك‌دیه بتون بخارااهالیسی اندیشه‌ده بولنیور. و بر آن اول روس عسکرینك چکلمه‌سنی استیورلر. کوریلیورکه اختلال واقع دینی اولمقدن زیاده‌سیاسی برشکل آلمشدر. قوش بکی‌نك، اختلال اثناسنده‌کی خیانت‌وتشویقی تظاهرایتمکده وایرانیلره کلیتلی مقدارده‌اسلحه‌وجبخانه توزیع ایتدرمش‌اولدیغی وثائق عدیده‌ایله میدان‌ثبوته‌واصل‌اولمقده‌در. بوندن ماعدا قوش بکی طرفندن وقعه‌دن مقدم کندی نامنه انکلیز بانقه‌سنه التی بیك لیرا تودیع اولندیغی کبی توابعلری طرفندن‌ده اجنبی بانقه‌لرینه کلیتلی مبالغلر تودیع ایدلمش اولماسی معنیدار عد اولنیور. حکومتك روسیه عسکری حقنده‌کی تبلیغاتی آتیده‌کی فقره‌دن عبارتدر:

« اغتشاش تماماً تسکین اولندقدن صکره روس عسکرینك بخارا طوپراغندن چکیله‌جکی رسماً عموم اهالی‌یه اعلان اولنور »

بعض جوار قصبه‌لرده و کویلرده هنوز آره صره قتل و جرح وقوعاتی خبر آلنماقده ایسه‌ده اورالرده شیعیلرك نادر واخیراً تعیین اولنان ذوات ایسه امر اداره‌ده متبصر و مقتدر بولندیغندن سکون وآسایشك تماماً اعاده ایدیله‌جکی مأمول قویدر.

شونیده علاوه ایدملکه بو حادثه‌دن ایکی کون مقدم اصول قدیم طرفداری اولان مفتی محمد رازق حضرتلری ایله ترقیپرورلرك رئیسی مفتی اکرام جنابلری بارشمش اثنای وقعه‌ده ایسه اعلم غیاث‌الدین مفتی ایله مفتی اکرام جنابلری آرالرنده‌کی اختلافی برطرف ایتمشلردر.

رأس‌کارده بولنان مفتیلرك بالخاصه بخارانك محترم استادلری مفتی محمد رازق‌ایله مفتی محمد اکرام‌حضراتنك اختلافك وخامتنی بالتقدیر عقد‌مواخات ایتملری بتون عالم اسلامی ممنون ومحظوظ ایده‌جك وقایع سارهٔدندر. بوندنصکره ال اله ویره‌رك تعمیم معارف واصلاح مکاتب ومدارس‌ایچون چالیشه‌جقلری درکاردر. بناءً علیه بویله‌الیم وجانخراش حادثه‌لرك وقوعنه امکان قالمیه‌جغی خصوصاتنده بو اتفاق و ائتلاف بر براعت استهلال عد اولنه‌بیلیر. موفقیتلرینی جناب حقدن تضرع ایدرز. زیرا بو و امثالی ملك و ملتی تخریبه باعث اولان احوال مؤسفه‌نك یکانه سببی جهالتله اخلاقسزلقدر. اصل علت بونلردر. تداوی‌یه بورادن باشلامق اقتضا ایدر. جهل نه‌نسبتده زائل‌اولورسه عالم اسلام اودرجه‌لرده مترقی اولور.

معارف، معارف دائما معارف !..

*

«مطبعهٔ خیریه» وشرکاسی مدیر مسئول: اشرف ادیب

محل اداره : درسعادتده باب عالی جوارنده دائرهٔ مخصوصه

صراط مستقيم

١٣٢٦

اخطار :
مسلکمزه موافق آثار جدیه ممنونیتله درج
اولونور
درج ایدلمیان آثار اعاده اولونماز

دين ، فلسفه ، علوم ، حقوق ، ادبياتدن وسياسياتدن وبالخاصه ترك سياسی وترك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلاميه‌دن بحث ايدر هفته‌ده بر نشر اولونور .

آبونه بدلی			
	سنه‌لکی	آلتی آیلغی	
ممالك عثمانيه ايچون	٨٠	٤٠	غروش
روسيه «	٦٫٥	٣٫٥	روبله
سائر ممالك اجنبيه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زين العابدين ـ ح . اشرف اديب

تاريخ تأسيسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قبرله‌دن مقوا بورو ايله كوندريلیرسه سنوی ٢٠ غروش فضله آلنير

عدد : ٧٧ ١٤ صفرالخير ٣٢٨ پنجشنبه ١١ شباط ٣٢٥ اوچنجی جلد

تاريخ اسلاميت

نام مستعاريله دوقتور « دوزی » نك تركجه‌يه مترجم رساله‌سنه قارشی رديه

— ٦ —

مع هذا زمانی عطالتله كچيرميوب بر آره‌لق كسب وتجارتله اشتغال بيورمش، تشبث شخصيدن خالی قالمامشلردر. دها صوكرالری خلوتده عبادت ، مناجات جناب احديته حصر همت ايتمكده ايدی . قرق ياشنی اكمال ايدنجه دوش هايونلرينه خلعت رسالت اكسا بيورلدی . بونك اوزرينه خلقی حقه دعوته باشلادی .

كائناتك بوتون ذراتنه وارنجه جهلای ناسك اسنادينه جرأت ايتدكلری مالا يليقدن ، كافهٔ نقائصدن منزه ومقدس بر صانعی ، بر اِلهٓ ذوالجلالی اولديغنی تقرير ، مدعاسنی حجج وبراهين ايله تنوير بيوردی . هر خصوصده عقل وفكر استعمالنی امر ، تقليد عاميانه‌دن زجر ايتدی . كافهٔ افراد بشره حريت اعلانيله رؤسای دين ودنيايه پرستش درجه‌سنده خضوع وانقيادی قالدردی ، طوغريدن طوغری‌يه جناب باريدن استعانه ، انجق درگاه الٓهی‌يه التجا فكرينی تأسيس ايلدی .

شريعت منوره‌لرنده هر انسان ايچون ـ كيمسه‌يه مورث ضرر اولمامق شرطنه رعايتله برابر ـ كرك روحك ، كرك قوای بدنيه‌نك هر مطلوبنی اعطايه مأذونيت ويرلمش ، تزهدده مبالغه‌يه، آيين رهبانيته دكل ! بلكه هر انسان مادام الحياة سعی وعمله ، شرط مذكوره رعايت قيديله بتون اعضانی وقوای مودوعه‌يی ماخلق لهنده تصريفه ترغيب اولنمش ، طيباتك كافه‌سی اباحه وخبائثدن خالی اولميان شيلر تحريم قلنمش ، هر خصوصده عدل واحسانه رعايت ودنيجه مخالف بولنانلره معاملات حسنه ابرازيله بذل مسالمت ، معقول وملايم اولان آرزولرينه موافقت ، هنگام حربده بيله احكام اسلاميه‌ده تعميق فكر مقصديله مراجعت ايدن اشخاصی دار اسلامه قبول وصيانت امر بيورلمش وقبول ديانت ايچون جبر واكراه ايقاعنه مساعده كوسترلمه‌مشدر .

[حقيقت حال ذكر اولنان منوال اوزره اولديغی شو آيت كريمه‌لردن مستبان اولمقده‌در : « قل من حرم زينة الله التی اخرج لعباده والطيبات من الرزق » [١] « هوالذی خلق لكم مافی الارض جميعا » « كلوا واشربوا ولاتسرفوا » « كلوا مما فی الارض حلالا طيبا » « ورهبانية ابتدعوها ما كتبناها » « وجعل لكم السمع والابصار والافئدة قليلا ماتشكرون » « ان الله يأمر بالعدل والاحسان » « ولايجرمنكم شنآن قوم ان صدوكم عن المسجدالحرام ان تعتدوا » « وقولوا للناس حسنا » « وان احد من المشركين استجارك فاجره حتی يسمع كلام الله ثم ابلغه مأمنه » « لا اكراه فی الدين قد تبين الرشد من الغی »]

الحاصل اول ذات ستوده صفات (عليه اكمل التحيات) من قبل الله مظهر اولديغی فيوضات سايه‌سنده عقل انسانی‌يی قيد اسارتدن ، رؤسايه قارشی التزام عبوديتدن تخليصله افراد بشريه‌يی وايه‌دار حريت قيله‌جق ، عالم انسانيتی اوج اعلای صلاح وكماله موصل اوله‌جق مبادئ سليمه ، سياسيات قويمه ، اخلاق فاضله وعبادات صالحه ومعاملات كامله ، غايت معتدل وترقی‌يه مساعد اصول متينه تأسيس وتشريع بيورمش ، انجق بو فرصته نائل وبو وسائطه مالك اولدقدن صوكرا عقل استعداد فطريسنی ابرازله اكتساب معارفه بذل مساعی، نوع بشر شاهراه تمدن وترقی‌يه سلوكله احراز تعالی ايده بيلمشدر .

---

[٢] طيبات رزق بوراده مستلذات ايله تفسير اولنمشدر .

ايشته محضا اسلاميت سايه‌سنده ممالك شرقيه كمال سرعتله ، تاريخ عالمده مثلى نا مشهود خارق‌العاده بر صورتله حائز نصاب عمران ومدنيت اولمش ، غربيون ايسه فيوض مدنيتك بو اساسلرينه ـ فيلسوفلقله مفتخر بعض كسانك متجاهلانه ادعالرينه رغماً ـ شرقده اشراق ايدن انوار اسلاميتك شعاعاتى غربه وصولندن صوكرا كوچ حال ايله اهتدا ايده بيلمشدر .

رؤساى روحانيه‌نك انكسار نفوذلرندن اول، اختلالات خونريزانه ايله قزانيلان اصلاحات سياسيه‌دن اقدم اوروپانك كذران اولان احوال تاريخيه‌سنه وقوفى اولانلر ـ انصاف ايدرلرسه ـ بو حقيقتى تسليمده تردد ايتمزلر .

الحاصل بوتون دنيانك اصلاح احوال وانتظام امورى هپ نبى امى افنديمزك تأسيسنه موفق بيورلدقلرى قواعد اسلاميه ومبانئ معدلتكارانه سايه‌سنده وجود بولديغى قابل اشتباه اولميان حقائق قطعيه جمله‌سندندر .

بيانات سالفه ايله اميلكى امر محقق اولان بر ذاتك معجزات كونيهٔ بى نهايه‌سى نظر مطالعه‌يه آلنمسه بيله بو آثار خارقه‌لرى اورته‌ده پارلايوب طورور كن من عندالله مرسل ، عنايت سبحانيه‌يه مظهريتله مبجل اولملرنى انكاره مصر اولان انصافسزلر نه درلو قاچامق يوللرى بوله بيليرلر . حقيقت حالك مرتبهٔ بداهته وصوليله برابر حالا انكار وتأويله صاپلقده اولمسى عقل سليمه حيرت ويرمكده‌در. اول حضرتك اميلكى قابل انكار اولماديغنى فرق ايدنلرك برقسمى اونى تسليم ايله برابر لاعلى التعيين بر شخصدن شفاهاً تلقئ معلومات ايتمش اولمسنى ادعايه يلته‌نيورلر . بو ادعاده اسكيدن برى اورته‌ده سورونمكله برابر ملاحظات آتيه ايله بطلانى آشكار اولور . [۱]

رسول اكرم حضرتلرينك بوطريقله تلقئ معلومات ايتمش اولملرى وارد خاطر اولان هر هانكى احتماله بنا ايديله‌جك اولسه بر چوق محاذير عقليه‌يى استلزام ايتمسنه مبنى امور ممكنه‌دن معدود اوله‌ماز . بناءً عليه هر احتماله كوره باطل اولديغى تبين ايدر . محاذيرمذكوره‌يى تعيين ايده بيلمك ايچون احتمالات مفروضه‌يى كوز اوكنه آلمق لازمدر. شويله كه تلقئ مذكور يا قبل النبوه ، ياخود بعد النبوه واقع اولور . قبل النبوه وقوعى فرض اولنديغى تقديرده يا وطن اصليلرى اولان مكه وجوارنده، ياخود خارجده ، ممالك سائره‌ده وقوعى ادعا اولنور .

قبل النبوه خارجاً وقوعى احتمالنده‌كى بطلان وارستهٔ ايضاحدر . چونكه اول حضرت قوم وقبيله‌سى ، بالجمله مكه اهاليسى آره‌سنده معروف ومطمح انظار انام بولنديغى جهتله مدت مديده غيبوبت ايتمسى اونلره خفى قاله‌مازدى .

اكر بويله بر غيبوبتلرى واقع اولسه‌يدى عصر مباركلرنده بولنان خصماى دين طرفندن اورته‌يه آتيله‌رق اشتباه ايچون مجال واسع آچيليردى . كنديلرى تعليم ربانيدن باشقه منبع فيضى ، مدار استناد عرفانى اولماديغنى هر زمان نشر واعلان بيوردقلرى حالده فرد آفريده بويله بر احتمال تلقى درميان ايده‌مه‌مشدر. [۲] رسول اكرمك قبل النبوه يالكز شام جهتنه ايكى سفرلرى واردر ، برى زمان بلوغلرندن اقدم عموجه‌لرى ابو طالب ، ديكرى سال حياتلرينك يكرمى بشنجيسنده جناب خديجه‌نك غلامى ميسره ايله برلكده اوله‌رق وقوع بولمشدر. بو سفرلرك هيچ برنده قافله‌دن آيرلمامش، كيمسه ايله خصوصى ملاقاتده بولنمامشدر .

برده ـ آنفاً ذكر اولنديغى اوزره ـ يتيم وبيكس وامر معيشتى غير واسع اولان، كنديسنى فضيلت علمه ارشاد ايده‌جك مؤدب وحاميسى بولنميان بر ذات بويله بر فكرى نره‌دن آله بيلير كه تحصيل علومه قيام ايتسون، اوصره‌ده كنديجه اك مهم وامر طبيعى اولان غائلهٔ معيشت وامور تجارت مهمل براقيله‌رق كوزينه كورونمز اولسون . حتى اجنبى ممالكنده ساكن وعرق ومذهبجه مباين اولان بر ذاتك مسلكنه تابع اوله‌رق اونك من القديم متعارف ، آباء واجدادندن منتقل اعتقادات مألوفه‌يه مغاير تعليماتنى تماماً قبوله مجبوريت حس ايتسون .

---

[۱] عصر سعادتده‌كى منكرلرك بعضيسى تعيين شخص ايدرك ادعاى تعليم ايتمشلردى. اوده جبر اسمنده بر غلام رومى ويايسار اسمنده قلنج اعمال ايدر بر دميرجى ايمش كه رسول اكرم حضرتلرى اثناى مرورنده، تورات ويا انجيل اوقودكن بونلرى ديكلرمش ، ياخود دين اسلامه كيرمش اولان عائش اسمنده اهل كتابدن بر غلام وياخود سلمان فارسى حضرتلرى ايمش كه « ولقد نعلم انهم يقولون انما يعلمه بشر لسان الذين يلحدون اليه اعجمى وهذا لسان عربى مبين » آيت جليله‌سنك اسباب نزولى حقنده بو روايتلر درميان اولنمشدر . معناى شريفى : بز على التحقيق بيليورزكه منكرلر اوكا قرآنى ملك دكل، بشر تعليم ايدر، ديبورلر ، دوشونميورلركه تعليمنه امالهٔ كلام ايتدكلرى شخصك لسانى اعجمى‌در . اونى نه كنديسى، نه اونلر اكلايه‌بيليرلر . قرآن كريم ايسه لسان عربى اوزره اولوب براز تأمل ايله معناسى ظاهر اولور . بو حالده بينلرنده نصل اتحاد ادعا اولونه‌بيلير !

ياخود رسولمز او شخصك اوقوديغى كتاب اعجميدن بر معنا آكلامش اولسه بيله او معنايى بويله بر بيان وفصاحتى حاوى كلام عربي‌يه تحويل ايده‌مز، ديمكدر. حاصل مفاد : اعجاز قرآن يالكز معنا جهتيله دكل بلكه هم معانئ شريفه‌سى ، هم الفاظ جليله‌سى اعتباريله‌در . اونلرده شوندن بوندن ايشتدكلرى معانى‌يى قرآن كريمه نظير ومعادل اوله‌بيله‌جك بر كلام معجز كسوه‌سنه افراغ ايتسونلر باقه‌لم، ديمك اولور.

بو معنايه كوره ابطال طعن ايچون سوق بولنان صوكراكى جمله‌لرده براى الزام ، فرض وتسليمه بناى كلام ايدلمشدر . چونكه قرآن كريمك محتوى بولنديغى علوم كثيره‌يى تعلم ايتمك اويله يولده كچركن اوقونان ، معناسى غير مستبين بولنان كلامى ديكله‌مكله ممكن اوليوب بلكه فائق الاقران بر استاذ كامله ملازمت ، مدت مديده اخذ وتلقى‌يه همت ايله قابل اوله‌بيلير. [بو قابليتده طالبك شرائط لازمه‌يى كاملاً حائز بولنمسنه متوقفدر.] قرآن كريمك قدسيتنه منكرلرك بو درلو اعتراضات ركيكه ايله طعنه قيام ايتملرى‌ده اونلرك غايت عجزلرينه، باشقه ديه‌جك بوله‌مادقلرينه شهادت ايتمكده‌در.

(تفسير بيضاوى)

[۲] حالبوكه او عصرده آچى ، طاتلى هرنه سويلنمش ايسه كافه‌سى ضبط ايدلمش ، حتى دها مهم اعتراضلرى قرآن كريمدن حكايه اولنه‌رق جرح وابطال قلنمشدر .

دوقتور دوزى‌ده ١٦٤ نجى صحيفه‌ده بو جهتى اعترافله شويله ديبور : « علماى دين محمد « ص . ع »ك حقنده خصمزينك نه‌دوشوندكلرينى ، نه‌سويله‌دكلرينى كمال صفوتله بزه بيلديريورلر. اكثريا برچوق جلى حقيقتلرى احتوا ايدن اوآچى استهزالرى بيله مسكوت عنه كچميورلر. مثلا الخ »فاعتبروا.

عقله، عادته ، قانون طبيعته كلياً مغاير، فرض محاله شبيه بويله اك بعيد احتماللره وجود ويره‌بيلمك ايچون انسان بوتون حسياتدن تجرد ايتمك اقتضا ايدر .

الحاصل رسول اكرمك سائر دياره عزيمت ايتمش اولماسى ، تعلم ايچون كلفت عظيمه اختيارينه داعى بولنماسى خارجاً تعلم وقوعبولماديغنه دليل كافيدر، باشقه درلو موانع ومحاذير سردينه حاجت يوقدر .

مكهٔ مكرمه ايله جوارنده ساكن بر كيمسه‌دن تلقئ معارفده بولنمارى‌ده وجوه آتيه ايله ابطال اولنور :

(۱) بويله بر تلقى على التمادى كيزلى طوتلق ممكن اوله‌مازدى ، بهمه‌حال مشاهده وقوعيله معلوم اولوردى [بوبابده‌كى قيل وقالك نه ماهيتده اولديغى بالاده ايضاح اولندى]

(۲) معلم فرض اولنان شخص عبدهٔ اوثاندن اولسه بتپرستلك عليهنده سوز سويله‌مز ، توراتده ، انجيلده ، سائر كتب سماويه‌ده مذكور عقائد موحدينه آكاه اوله‌مازدى . اكر طائفهٔ يهوددن اولسه حضرت عيسى (ع.م) ايله والده‌سنك وقايع صحيحه‌سنى بيان ايده‌مز ، مشار اليهمانك فضل ونزاهتلرى اعترافنده بولنه‌مازدى . نصرانى اولسه عيسانك الوهيتنى، صلب وقتل وقعه‌سنى، اقانيم ثلثه اعتقادينى انكار ايده‌مز ، تحريف كتب وابتداع رهبانيت كبى قرآن كريمك محتوى اولديغى فضايح نصرانيه‌يى قاله آله‌مازدى. هيچ بر دينه منتسب اولميان مبتدعيندن برى اولسه‌يدى كنديسى حد ذاتنده معروف اولمق، رسول اكرم حضرتلرينه تلقيناتده بولنمسنه مدار اوله‌جق بر علاقهٔ تاريخيه‌سى بيلنمك لازم كليردى .

(۳) بويله بر معلم حكيم فرض اولندقده ابتداع ايلديكى دين جديده بالذات كنديسى دعوت ايتمك ، ياخود قلوب ناسده مهابت حصوله كتيره‌جك شعر وخطابت ويا جاه وثروتله معروف واعوان وانصارى كثير بر ذاتى توسيط ايلمك دها معقول ومناسب اولوب طورر كن حد ذاتنده امى وبى كس بر يتيمك تعليم وتربيه‌سنه حصر اوقات، بى لزوم تكلفات اختيار ايتمسى عقل وحكمته صيغماز .

(٤) معلم مذكورك امى بر ذاتى بومرتبه تهذيبله عقائد ابا واجدادينى تحويل، اصلا ايشتمديكى وحى ونبوت وتنزيه وتوحيد مسائلنى ذهننده تثبيت ايدوب كنديسنى بويولده بر اعتقاد صميمى‌يه مظهر قيله‌بيلمك ايچون غايت مقتدر ، خارق العاده بر حكيم اولمسى اقتضا ايدر . بويله بر حكيم بى همتا ايسه غايت اشتهار ايله متشهر اولمق امر ضروريدر . حالبوكه مكه وجوارنده دكل بالجمله بلاد عربده بودرجه حائز كمال بر ذات ايشيدلمش دكلدر .

دور جاهليتده كذران اولان خطبا وشعراى عربك الثبالا درجه‌ده اولانلرى‌ده معلوممزدر ، بونلرك خيلى پارلاق سوزلرى بولنور . فقط قرآن كريمده‌كى اصول ومبانئ عاليه كبى مدنيت صحيحه‌يه اساس اوله‌جق، سعادت حقيقيه تأمين ايده‌جك دستور حكمت اطلاقنه شايان بر كلام، قطعى بر بيان صاحبى بر حكيم عربى بيلمه‌يورز . تواريخ ادبيه وكتب محاضرات ميدانده‌در . بويله بر حكيم بى نظيرك وجودينه واقف اولان وارايسه اخبار ايتسون. يوقسه اويله فرض وتوهم ايله دعوى قزانلماز.

(٥) بومعلم نه‌دن طولايى نفسنى كتم واخفا ايتسون ، نيچون بر كيمسه‌يه اولسون حضرت رسولك تعليم وتهذيبنده بولنديغنى آچماسون، كذلك قابلميدر كه قبل النبوه معلمى بولنسان ذاته رسول اكرم بذل احترام ايتمديكى حالده اوذات بوكا قاتلانسون ، افشاى اسرار ايدوب‌ده زمرهٔ منافقينه التحاق ايتمسون .

كرك خارجدن ، كرك داخلدن اولمسى مفروض بر كيمسه‌دن تعلم نبوى واقع اولمديغى شونكله‌ده قطعياً معلوم اولور كه رسول اكرم حضرتلرى قرق ياشنه بالغ اولوب‌ده من عند الله مأذون ومأمور اولمادقچه اظهار دعوى بيورمدقلرى كبى قصص وحكايات واحكام واعتقادياته دائر كيمسه‌يه حرف واحد درميان ايتمه‌مشلردر . حد ذاتنده امى اولان بر ذاتك فرصت بولدقچه شوندن بوندن استماعله جمع وتلفيق ايده‌جكى معلومات متنوعه‌يى دفتر خاطراته بدل قوهٔ حافظه‌سنه توديعه مجبور اوله‌جغى دركاردر . محفوظاتك ذهنده تقررى ايسه على التمادى بحث ومذاكره‌يه توقف ايتمكده‌در. بوحالده اكر معلومات نبويه محض سماع ايله تلقى ايدلمش ، مدار تذكر اوله‌جق هيچ بر قيد اشارته اقتران ايتمه‌مش درمه چاتمه معلوماتدن عبارت اولسه‌يدى مرور زمانله ذهنندن دوكولوب صاچلمسى، دعواى نبوت هنكامنده خالى الذهن قالمسى امر طبيعى اولوردى .

برده بويله عظيم بر دعوايه كنديلكندن قيامه حاضرلانان كيمسه دعواسنى تصريح ايتمه‌رك اولجه بر مقدار ممارسه وتجربه‌ده بولنمق امر ضروريدر كه اوائنده جايكير ضميرى اولان عزم ونيتندن آرزوسى خلافنه بعض نشانه‌لر بارز اولور . بعده تدريجى صورتله دعواسنى اورته‌يه قويه‌بيلير . يوقسه رسول اكرم حضرتلرى كبى « فقدلبثت فيكم عمراً من قبله افلا تعقلون » نظم شريفى وفقنجه عمرينك تمام قرق سنه‌سنى قوم وقبيله‌سى آراسنده كمال سكوت وسكونتله كچيروب‌ده كونك برنده — اولى‌ده آخرى قدر — قوى ومتين بر دعوايه بردن بره قيام ايده‌مز .

كذلك بويله بر امل وآرزوده ، فكر وانديشه‌ده بولنمش اولسه‌لردى — ارباب جدال ومكابره‌نك زعم ايتدكلرى كبى — سنه‌نك اون بر آينى راحت وسكون ايله كچيروب‌ده يالكز رمضان آيلرنده انزوايه چكيلمكله تأمين مرام ايده‌مزلردى .

[حالبوكه بوانزوا مسئله‌سى‌ده تماماً طوغرى دكلدر بلكه غار حرايه آمدشده باشلاملرى نبوتدن آلتى آى اول كذران اولان مدته منحصردر . دها اول بوتون اوقات مباركه‌سنى عائله‌سى ايچنده امرار ايدردى]

هم‌ده ادعا اولنان فكر وانديشه‌يه طوتلق انسانك عقلنى ، بالجمله حواسنى ، قواى ادراكيه‌سنى ضبط واحاطه ايده‌جكندن كنديلرينك بر مشغلهٔ دائمه، بويوك بر تلاش ايچنده بولنملرينى هر كسك حس ايتمسى اقتضا ايدردى . مع هذا بويله بر تلاش واضطراب دائمى ازعاجاتى آره‌سنده امرار حيات ايتمكده اولسه‌لردى كنديسنده انواع اسقام

پیدا اولەرق ، بالخاصه ــ آتیده بحث وابطال اولنەجقی اوزره ــ (دوزی) کبی اعدای حقیقتك عزو واسناد ایتدکاری هیستریا (سکیر عاق) استیلا ایدرك بوسبوتون وجوددن دوشمسی، قوای دماغیەسنك کرفتار انحطاط اولمسی لازم کلیردی . اول آخر کندیلری الهامات ربانیه وارشادات سبحانیه‌یه مظهر قالمسەلردی مشهود ومعلوم اولان صبر ومتانت خارقانەلری دوام ایدەمز، او حکیمانه تدابیرك اجرا وایفاسنه مقتدر اولەمازدی .

❦

تحصیل وتعلمك بعدالنبوه اولمسی ایسه اصلا متصور دکلدر .

چونکه نبوته عائد احکام وحقائق بیلنمدیکی، انبیانك حائز اولمسی ضروری بولنان اوصاف وکمالات احراز ایدلمدیکی حالده دعوای نبوته نصل قیام اولنور ؛ اولا هیچ برشی تعلم ایتمش اولمیان برشخص امی نبوت ورسالتی نه طریقله تصور ایدەبیلیر ! اصلی یوقدن بویله بر دعوایه اجتسار ایدنجه بیلنمسی لابد اولان حقائق ودقائق کندیسنه تماماً تعلیم ایدەجك براستاذ کامل بولەجغنی نه ایله کسدیره بیلیر ؟

ثانیاً بالاده ذکر اولنان محاذیر عقلیه بو تقدیره کوره دها زیاده کسب وضوح ایتمکدەدر . مثلا ذات رسالتپناهیده بویله بر افتقار واحتیاج فرض ایدلدیکی تقدیرده بعدالنبوه بعض ذوات ایله خلوت ایتمسی ، بردفعەجك اولسون برکیمسەدن تعلمده بولنمسی مشاهده اولنەجق ، وبویله مهم ومابه‌الاستناد تدریساتده بولنان معلم بالجمله اصحابه تفضیل، حتی وصیت خلافتله قدری تبجیل اولنمق برامر طبیعی اولەجق ایدی .

الحاصل اصحاب کرام ایچنده رسول اکرمك امرلرینه انقياددن استنکاف ایلین ، مجلس سعادتلرنده بولنەرق کلمات حکم غایاتندن استفادەیه مسارعت کوسترمەین برفرد بولنمادیغی امر قطعیدر . مقام رسالته عرض تعظیمات بابنده کافەسی یکسان ایدی . هیچ برصحابی بو وظیفەده تقصیر وتکاسل ایتمزدی . اکر تأسیس نبوت خصوصنده خدمت واقعه، بلکه عنایت خارقەسی سایەسنده تفرد ایتمش براستاذ ، بر مدیر بولونسەیدی بویله مساواته قاتلانماز ، امتیاز مخصوص طلبندن کیرو طورمازدی . حالبوکه هیچ بروقت بویله بردعوای تفرده قیام ایدن اولمامشدر . جمله اصحاب کرامك اقرار واعترافلریله ثابتدر که اونلرك مأخذ علوملری کتاب الله ایله احادیث نبویەدن عبارتدی . ایچلرنده کتاب وسنتدن مقتبس بولنان علومك غیری برعلم ایله ممتاز برفرد معروف دکلدی .

برده اکر بالفرض عصر نبویده بویله برحکیم ذیشان ، معلم عدیم الاقران موجود اولسەایدی رسول اکرم حضرتلرینك اعلان رسالت بیورملرندن اول علم وفلسفه ایله مشتهر اولمق ایجاب ایتمزمیدی ؟ البت ! او حالده بودرجه اقتدار واهلیت صاحبی برذات کندی منافعنی تقدیرده اوقدر بی تمیز تخمین اولنه بیلیرمی که کندی نفسنی معدوم منزلەسنه تنزیل ایدوبده دعوای نبوتی شاکردینه ترك ایتسون. مقام رسالته قارشی ایفاسی ضروری اولان تبجیلات واحتراماتی کندی طرفنه جلب ایتمیوبده اختیار ذاتیسیله فوت ایدەرك هرشیدن محروم قالسون. کوزلری کور قولاقلری صاغیر ایدن شدت تعصبه کرفتار اولانلر بوکاده احتمال ویرەبیلیرلر. اویله ایسه بوقدر شیئی دوشونەبیلەجك ادراکه مالك اولمیانلره آرتق (الله عقللر ویرسون) دیمکدن باشقه چارەمز یوقدر .

(مابعدی وار) مناسترلی اسماعیل حقی

عصر سورۀ جلیلەسنك تفسیری

شمدی ایرادی معتاد بر مسئله قالیورکه نرەیه کیتسەم ، نرەده بولنسەم هیچ ایستەمدیکم حالده حل وایضاحی ایچون برچوق ابرامه هدف اولیورم. بو مسئلەده کسب واختیار مسئلەسی، افعال اختیاریەنك عبده ، یاخود خالق عبده نسبتی مسئلەسیدر . طبیعی انکار ایدەمم که کرك مسلمانلق ایچون ، کرك مسلمانلر ایچون بوندن خطرلی برمسئله اولەماز . شو قدر وارکه زمانك ، حادثاتك انقلابی بو عظیم مسئلەده انسانلرك قبلەکاه حقیقته توجه ایتمسنه، کتاب الهه ، اثرنبی‌یه مراجعت ایتمسنه پك بیوك مدار اولمشدر .

انسانلرده بو ایچندن چیقلماز مسئلەیه دالمق ایچون کوریلن انهماکده صبرك ضعفی ، یاخود فقدانی انواعندن بر نوعدر . وجدان شهادت ایدر ، حس‌ده بو شهادتی تأیید ایلرکه : بر آدم الیله قیلیجنی قالدیرسەده باشقەسنه اوروب اولدورسه ایشته قاتل اودر . وقعەیی کورن، خبر ویرن «فلان فلانی اولدردی، یاخود اوردی، یاخود تجاوزده بولندی» دیر ، بناءً علیه افعالك هانکی عباددن صادر اولمش‌سه اوکا نسبتی لازم کلەجکی مباحثەیه ، مناظرەیه محتاج مسائلدن دکلدر .

قرآنده (بما کنتم تعملون)،(وما اصابکم من مصیبة فبما کسبت ایدیکم) کبی برچوق آیات کریمه وار . صوکره (والله خلقکم وما تعملون) آیتی‌ده وارکه بونکله احتجاج ایدییورلر .

اکر بورادەکی (تعملون) دن مراد بالذات عملدردیمش اولسەق ینه عمل انسانلره نسبت ایدلمش اولور . ذاتاً شریعتك بتون احکامی بو اصل اوزرینه قائمدر . اویله‌یا ، اکر عبدك فعلی کندیسنه عائد اولمسه ایدی اوفعل ایله مکلفیتی باطل اولوردی . زیرا برشخصك قدرتی خارجنده بر ایشی ایشلمکه دعوت اولنمسی ، کذلك اراده واختیارینك مداخلەسی اولمایەجق بر تکلیف ایله مکلفیتی معقول اولەماز . اکر قاتلك فعلی کندی فعلی اولمسه ایدی جزای قصاص ممتنع اولەرق بزم ایچون او جزانك کافل اولدیغی حیات قالمازدی . ایمدی عقل ، شریعت، حس ، وجدان عبددن صادر اولان فعل عبدك کندی فعلیدر حکمنده مجتمعدرلر . بتون اشیانك جناب حقه راجع اولمسی ، کذلك ممکناتك وجودی جناب حقه نسبتی اعتباریله اولوب بو استناد اولمدقچه ممکنات ایچون موجودیت متصور اولەمامسی دلیل ایله ثابت حتی بداهت درجەسنه واصل اولان شیلردندر . بونك

كبى سوزلر قدرت الٓهيه‌نك عظمتى بحثنده دائما ايراد اولنور. اكر الله ايستر ايسه بزه ويرمش اولديغى قدرت اختيارى سلب ايدركه هر كون كورديكمز بر حالدر. مثلا بر شيئى تدبير ايده‌رزده صكره اونى الده ايده‌جكمز زمان اولجه حساب ايتمه‌ديكمز بر چوق مانعه‌لر ظهوره كلير. كذلك بر ايشه باشلارزده اكماله قدرتمز يتمز. بو مسائلك هيچ بريسى جاى نزاع دكلدر. علم الٓهينك اولمشه، اوله‌جغه شمولى دليل ايله ثابت اولان، ارباب ديانت عندنده شبهه كتورمين حقائقدندر.

بناءً عليه جناب حقك هر شيئى بيلديكى كبى يراتمش اولديغنه اعتقاد ايتمك، انسانك كنديجه‌ده بديهى اولديغى اوزره نفسندن صادر اوله‌جق اعمالك ينه كنديسنه نسبتنى اقرار ايلمك، نفسنده وجودينى حس ايتديكى اختيارى استعمال صورتيله امر الٓهى‌يى يرينه كتيروب منهياتدن صاقنمق مسلمه واجب اولور. بوندن دها ايلريسنه انفاذ نظره قالقيشمق اوزرينه كركمز. ذاتاً مشركلرك (لوشاء الله ما اشركنا ولا آباؤنا ولا حرمنا من شئ) طرزنده‌كى ادعالرى طرف حقدن مردود اولديغى كبى معناسى متواتر بر چوق احاديث شريفه انسانلرى قدره، اسرار قدره دالمقدن نهى ايتمشدر. اكر عبد بحق صبر ايتمش اولسه ايدى. جناب حقك كنديسى ايچون تعيين ايتمش اولديغى حده كلنجه اوراده توقف ايدردى‌ده انسانلره من طرف الله كوستريلن حدود الٓهيه‌يى تعدى ايچون بويله انهماك كوسترمزدى. بن بو مسئله حقنده دها فضله سوز سويليه‌جك دكلم. چونكه او زمان صابرين زمره‌سندن چيقمش، اسرار قدره دالانلرك آره‌سنه قاتلمش اولورم.

سائقهٔ هوسه تبعيتله عبدك فعلى اولمديغنه اعتقاد لازمدر. وهمنده بولنان كيمسه كتاب‌اللهه مخالفت ايتمش، رسول‌اللهه قارشى عصيان كوسترمش اولور. سوزمده اللهه استناد ايتمك شرطيله سويلرم‌كه بويله بر وهمه قائل اولان آدم دين الٓهيدن خروج ايتمش، شريعت الٓهيه‌يى معطل براقمش اولور. اوحالده مؤمن بالله اولان بو سوزى سويلمكدن حذر ايتمليدر. جناب حقدن نياز ايدرمكه جمله‌مزى صلاحمزى موجب اعماله سوق ايتسون؛ فضل و كرم الٓهيسى سايه‌سنده بزه تواصى بالحق، تواصى بالصبر ايچون توفيق ويرسون.

شمدى بعضيسنك خاطرينه شويله بر سئوال كلير: اكر بو سورهٔ جليله‌ده ذكر اولنان شى افراد مكلفيندن هر برى حقنده جارى بر حكم ايسه، اكر بو صفاتى حائز اولميان انسان دنياده، ياخود آخرتده ياخود هر ايكيسنده بر نوع خسرانه محكوم ايسه، اكر بو صفتلردن بيوك مقياسده نصيبه‌دار اولانلر بو خسراندن بقايى قورتاريورسه نصل اوليورده بو دنياده مسعود برچوق غير مؤمنلر، سعادتدن محروم مؤمنلر كوريورز؟ ايشته مثلا ژاپونيالىلرك حالى ميدانده‌دركه كنديلرى بتپرستدرلر. كذلك اوروپاليلرك قسم اعظمى كوزيمزك اوكنده‌دركه ايچلرندن پك چوغى نه اللهه، نه پيغمبرلره ايناميورلر. هايدى باقالم بونلرله مؤمن اولان اقوامى مثلا مسلمانلرى بر مقايسه ايت؟

بو سؤالى شويله دفع ايده‌رز: كوز اوكنده‌كى اقوامك بر قسمنده كوريلن سعادت ظاهريه اوزاقدن سرابك پارلداماسنى آكديرركه ياننه ياقلاشيلنجه هيچ بر شى اولمديغى كوريلور. (ماقس نوردو) بر اثرنده شويله سويليور: «انسانلر اوتدن برى حقيقى آرامشلر، دائماده آرامقده‌درلر. لكن آرادقلرى غايتدن هيچ بر زمان شمديكى قدر اوزاق دكلديلر. هانكى عائله‌نك قپوسنى چالوب‌ده بو يووايه سعادت اوغراديمى ديه صورسه‌ك ايچريدن كلن برسس: ايسترايسه‌ك بر بشقه قپويى چال، آره‌ديغك شى بزم‌اوه‌ يزه اوغرامدى، دير.»

مؤلف بو سوزلرى نه‌دن صكره سويليور بيلورميسكز؟ بوتون اوروپا اقوامنك بولندقلرى حالى، اوحالك سعادته، محروميته نسبتله موقعنى ذكر ايتدكدن. احوال عموميه‌يى اجمالاً بيلديردكدن، ازلرينه چوكه‌جك مصائبى صايدقدن، مدنيتده كنديلرينه يتيشه‌مين اقوامى بيله آجنديره‌جق، اونلرك اثرينه اقتفادن واز كچيره‌جك قدر اليم بر موجوديت ايچنده بولندقلرينى سويلدكدن صوكره مؤلف بو فلاكتلره سبب اوله‌رق غربليلرك حقدن تباعدينى، باطله تمايلنى، طلب ثروتده صبر وقناعتدن محروميتنى، هوسات شهوانيه آرقه‌سنده پويان اوله‌رق بو سائقك بوتون اوامرينه قارشى مفرط بر مطاوعتنى ايراد ايديور.

بتون بونلرك منشئى كنديلرينك هر شئ ياراdan، ذوى‌الحياتك رزقنى كامل اولان. موهوب اولدقلرى قوت مقدارنجه كسبلرى اسبابنى تقدير ايدن آله واحده اعتمادن محروميتلرى‌در. اكر عينى فلاكتك ژاپونلرى نه قدر متأثر ايتديكنى، بتپرستلكدن متولد اولوب روحده اطمئنان، قلبده سكوندن اثر براقميان اوهامك اونلرى نه قدر متألم ايتديكنى بيلمش اولسه ايدك بو قومك مسعوديتنه حكم ايتمك سنك ايچون بر آز زور اولوردى.

شايد اونلرده سعادتدن بر اثر وارسه اوده تواصى بالصبرك، ياخود امانت كبى، صدق كبى، علوهمت كبى، احقاق حق كبى اعتلاى شانه، اكتساب عزته مدار اولوب جناب حق طرفندن بو حيات فانيه‌ده‌كى سعادته وسيله اتخاذ اولنان بعض اعمال صالحه سايه‌سنده‌در. مؤمن اولانلرك — اكر وارسه — حالنه كلنجه بوده آيات كريمه‌ده وارد اولان حكمه مخالف دكلدر. زيرا هيچ بر عاقل: سعادت، ثروتدن، رفاه معيشتدن عبارتدر؛ ايسترسه قلب آتش يأس والمايله يانسين ديمز؛ سعادتدن بويله برمعنى آكلاماز. بلكه سعادت روحك سكونى. قلبك راحتى، وجدانك اطمئنانى. انسانك النه كچن مال حلاله حقيقى بر صورتده قناعتى، آرزو ايتديكى شيئ استحصال ايچون چالشمسى، سعيك يولنى بيله‌رك صكره مساعيسنك مثمر اولمسى ايچون كنديسنى او يوله سوق ايدن هادئ حقيقى‌يه ربط قلب ايتمسيله قائمدر.

هيچ شبهه ايتمم‌كه هانكى قطعه‌ده بولنورسه بولونسون، هانكى

قومك ایچنده ظهور ایدرسه ایتسون، تعریف ایتمش اولدیغمز طرزده کی بر مؤمنده سن بویله بر اطمئنان بوله جقسك. لکن دمین ایراد ایلدیکمز مثل مسلمانلرك عمومیتی حقنده در. ایشته هیچ بر لائمك لومندن قورقامق شرطیله سویلیورم که بونلرك ایچنده بحق مؤمن اولان، اعمال صالحه ده بولنان، تواصی بالحق، تواصی بالصبر فریضه لرینی یرینه کتیرن هم کندی نفسندن هم خالقندن خشنود اوله جغی کبی سعادتدن محروم بر طائفه ایچنده بولنسه او ینه مسعوددر؛ سفهای قوم ایله محاط اولسه اوینه حکیمدر. شقاوتی یعنی حرمان سعادتی انجق باشقه لرینك ارواحنه منطبع اشکالنك کندی آیینهٔ قلبنه انعکاس ایدن صورتلریله طانیر. بقیهٔ مسلمینه کلنجه اکر خاسر ایسه لر خسرانلری شو درت رکنی غائب ایتمش اولملرندن ناشیدر.

اویله یا! ایمانی الله آلیرسه‌ق بونلر اونك یالکز لفظیله، برده بابالرندن آنالرندن توارث ایتمش اولدقلری عبارات وصور ایله اکتفا ایتمشلر؛ معنای ایماندن هیچ برشی قلبلرنده، روحلرنده یرایتمه‌مش. توحید باری خصوصنده اك ایلری کیدنی بیله وسیله کبی، واسطه کبی هیچ بر صورتله تأیید خدایه مظهر اولمایوب صرف کندی اختراعی، کندی تزویری اولان بر طاقم اسامی والقاب آلتنده اشرا که اك اوکده بولونیور.

اعمال صالحه یه کلنجه عوام مسلمینك کافه سنده، خواصنك قسم أعظمنده کورولن حسد، عداوت، عظمت، جهالت، عطالت، کبی نقائصله نصل جمع وتألیف اوله بیلیر؟

تواصی بالحق، تواصی بالصبره کلنجه میدانده بونلرده هیچ اثر کورولمیور. میدانده کی منکراتی کوریورلر، عقائده کیرمش فسادی حس ایدیورلرده هرکس کوردیکنه، طویدیغنه قارشو سکوتی محافظه ایدیور. کویا آرالرنده ارتباط دینی یوقمش، کویا دینلرنده خیرخواهانه نصیحته داعی نصوص وارد اولمامش. شاید بری دیکرینه حقلی بر نصیحتده بولونه جق اولسه بریکی قیامتی قوپاریور، کندینی قدری تنزیل ایدیلمش، حقنه حرمت اولونمامش تلقی ایدییور. باشقه لری ده بوزواللی ناصحك حرکتنی تقبیح ایلیور. پك اعلا؛ بو حالده کی بر قوم خسرانده قالمازده نه اولور؟....

اکر بو قوم دینه رجوع ایتسه ده شو درت اصل متینی ایفا ایلمش اولسه کورورديکز که جناب حق (وعدالله الذین آمنوا منکم وعملوا الصالحات لیستخلفنهم فی الارض کما استخلف الذین من قبلهم ولیمکنن لهم دینهم الذی ارتضی لهم ولیبدلنهم من بعد خوفهم امنا یعبدوننی لایشرکون بی شیئا) طرزنده کی وعد الهیسنی ادا ایدردی ده اولجه بیان بیورمش اولدیغی (ومن کفر بعد ذلك فاولئك هم الفاسقون).(ان الله لایغیر مابقوم حتی یغیروا مابانفسهم) صورتنده کی تهدید وانذارك احاطه سندن مسلمانلر مصون قالیردی.

مرحوم شیخ محمد عبده

صوك محمد عاکف

مناقب سنیه

— مابعد —

واتت جده وقد فصلته

وبهامن فصاله البرحاء

حلیمه انی ممه دن کسه رك جدینه کتوردی، حالبوکه رسول اکرمك ممه دن کسلمسندن ناشی حلیمه ده شدت تألم وار ایدی. حلیمهٔ سعدیه او طفل محترمی ممه دن کسدکدن ایکی ویا اوچ آی کچمسی اوزرینه بیت آتیده ذکر اولنان سببدن ناشی جدی عبدالمطلب حضرتلرینه کتوروب تسلیم ایتدی وفقط رسول اکرمك رضاعی حسبیله نزدنده خیرات وبرکاتك توالیسنی مشاهده ایدن حلیمه مدت رضاعك نهایت بولمسندن طولایی ذاتاً پك متألم ایکن بسبتون مستغرق آلام واکدار اولدی.

*
* *

حلیمه نك رسول اکرمی جدینه اعاده سی ایکی کره وقوعه کلمشدر. برنجیسی رسول اکرم افندمز ایکی یاشنی طولدیردیغی زمان ایدی بونك سببی بر شیر خوار مدت رضاعنی اکمال ایتدیکی زمان انی ولیسنه اعاده ایتمك مرضعه لرجه معتاد اولمسی ایدی حلیمه ده عادت وجهایله رسول اکرمی ایکی یاشنی طولدیردقده عبدالمطلب حضرتلرینه اعاده ایتمش ایسه ده مشارالیه حضرتلری حلیمه یه رسول اکرمك فراقی کران کلدیکنی کورمسنه وبو اثناده مکه ده ظهور ایدن وبادن سلامتی ملاحظه سنه مبنی تکرار رسول اکرمی حلیمه یه ویرمش ایدی. ایکنجیسی رسول اکرم افندمز ایکی یاشنی بتوروب اوزرندن ایکی ویا اوچ آی دها کچدیکی وقت شق صدری ایچون کلان ملائکهٔ کرامی حلیمه طائفهٔ جن ظن ایلمسیله اول وقت وقوع بولمش وبو دفعه رسول اکرمی جد امجدی؛ نزدنده ابقا ایدوب حلیمه یه اعاده ایلدیکندن حلیمه حضرتلری متأثر اوله رق حبیب خدادن مفارقت ایلمش ایدی.

ناظم حضرتلرینك «وقد فصلته» قولنه نظراً بو بیتدن برنجی اعاده ذهنه تبادر ایدییورسه ده بیت آتیده «اذ احاطت به» جمله سیله واقع اولان تقییده و یا تعلیله وبوندن بر بیت صکره دخی «فارقته کرهاً» دیه جناب حلیمه نك حبیب خدادن مفارقت ایلدیکنی تصریح ایتمسنه کوره مقصدی ایکنجی اعاده یی ذکر وبیان اولمغله بو بیت ظاهرندن صرف ایدیلوب ایکنجی اعاده یی حاکی اولمق اوزره شرح ایدلدی.

بر روایته کوره حلیمهٔ سعدیه رسول اکرمی جدینه دکل والده سنه کتورمشدی. فقط جد اصل اولدیغندن وبرده رسول اکرمك والده سی جد امجد نبوی ایله مشاوره ایتمه دکجه برشی یاپمدیغندن ناظم حضرتلری بلکه بو ملاحظه یه مبنی اوللی درکه جد پاك رسولی ذکر ایلمشدر.

بيان اعراب ولغات

[انت] انت به تقديرنده‌در ومحذوف اولان [باء] تعديه‌ايچوندر [وقدفصلته] حاليه‌در. فصل: چوجغى ممه‌دن كسمك معناسنه‌در [وبها] نك [با]‌سى ظرفيت ايچوندر . ضمير حليمه‌يه راجع وجارمع‌المجرور مقدم خبر . [البرحاء] مؤخر مبتدا وجمله‌حال بعد حالدر . برحاء : بانك ضمى وراانك فتحيله جمع وزننده مفرددر وشدت رنج و الم معناسنه‌در [من‌فصاله] ده [من] تعليل ايچوندر . وفصال : چوجق ممه‌دن كسلمك معناسنه‌در .

اذاحاطت به‌ملائكةالله

٨ فظنت بانهم قرناء

حليمه انى جدينه بروقتده كتوردى‌كه اول وقت ملائكةالله انى احاطه‌ايتمش وحليمه‌ده انلرى شياطين الجن صانمش ايدى . ياخود ملائكهٔ كرام رسول اكرمك اطرافنى قوشاتمش وحليمه‌ده بونلرى طائفهٔ جن ظن‌ايلمش اولديغندن رسول اكرمى جدامجدينه كتوردى ديمكدر حاصلى جناب‌حليمه اوطفل‌محترمى‌جدامجدينه كتوروب تسليم ايتديكى وقت ملائكهٔ كرامانك شق صدرى ايچون اطرافنى‌قوشاتمشلر ايدى،مشارالیهاایسه بونلرى‌شياطين‌الجن‌صانوب‌رسول‌اكرمه اذا وجفا ايده‌جكلر قورقوسنه دوشديكندن برشى‌اصابت ايدوب عائلهٔ محترمه‌سى نزدنده مسؤل اولمامق ايچون انى همان عبدالمطلب حضرتلرينه‌تسليمه مسارعت ايلمشيدى .

بيان اعراب ولغات

[اذ] ظرفيت وياتعليل ايچوندر . [فظنت] ده ضمير حليمه‌يه راجعدر . [بانهم] ده [باء] زائددر . [قرناء] قرينك جمعى‌در. قرين شيطان معناسنه‌ده كلوركه بوراده اومعنايه‌در .

ورأى وجدهابه ومن‌الوجـ

٩ لهيب تصلى به‌الاحشاء

حليمه‌نك رسول‌اكرمه وجدينى جدامجدى كوردى، برحالده‌كه اووجددن نشأت‌ايدن آتش ايله حليمه‌نك‌درونى يانوب‌طوتشوردى. جناب حليمه اوطفل مباركى اعاده ايلديكى زمان‌عبدالمطلب حضرتلرى انك رسـول اكرمه فرط محبت وتعلقندن محروق‌الفؤاد اولديغنى مشاهده ايتدى .

بيان اعراب ولغات

[ورأى] نك ضميرى جده راجع. [وجد هابه] ده برنجى ضمير حليمه‌يه، ايكنجيسى‌رسول‌اكرمه راجعدر . وجـد : شدت محبت وتعلق معناسنه‌در . وكنديسنده معناى تعلق بولنمق حسبيله [به] اكا متعلقدر . اهـل طريق اصطلاحاتندن اولان [وجد] بومعنادن مأخوذدر . [ومن الوجد] جملـه‌سى حاليه‌در وجناب حليمه‌نك‌رسول اكرمه شدت غرامنى بيان‌ايچون‌ايراداولنمشدر [من] تعليل ايچوندر . وجارمع‌المجرور مقدم خبر و [لهيب] مؤخر مبتدادر. لهيب : بوراده آتش معناسنده مستعملدر . [تصلى] مبتدانك صفتى‌وبوراده محترق اولور معناسنه فعل‌مضارع . [الاحشاء] حشانك جمعى‌در حشا : عصـا وزننده اعضـاء جوفيه‌يه دينور : باغرساق و بوبرك وجكر كبى .

[بقيه‌سى وار] بركت زاده اسماعيل حقى

اجتهاده دائر

— مابعد —

شوادوار ايچنده برچوق آثار ميدانه كتورلدى بناءً‌عليه كتب فقهيه‌نك يوقارودن اشاغى‌يه طوغرو صره‌لنمش برقاچ طبقه تشـكيل ايتمه‌سى لازم كليور . آثار متأخره دائما آثار متقدمه‌يه تقليداً تحرير ايدلمش بولنديغنـدن ، بالنسبه متقدم اولانلرك اوته‌كيلره نظراً دها زياده قيمت فقهيه وعلميـه‌يى حائز اولملرى ايجـاب ايدر . اجتهـاد فى‌المسائل دورنده يازيلان بر اثر فقهى‌قيمت‌علميه‌نقطهٔ نظرندن اجتهاد فى‌المذهب دورنده مثلا امام‌محمد طرفندن يازيلان براثره رقابت ايده - ميه‌جكى شبهه‌سزدر .

فقط مسئله متأخرينجه بويله تلقى اولنميور، فكر تقليد،فيوضات فقهيه‌يى اوقدر تضييق ، اوقدر تحديد ايديوردى‌كه آثار وسـننددن مرضاى‌اسلافدن اك بعيد، اك اوزاق اولان كتب فقهيه، موقع‌تداوله قبول اولنيور. اشته بوحال‌ده تقليدك بتون‌معناسيله‌تأسس‌واستقرارينه پك زياده ياردم ايدر . آرتق بوصورتله ظلمت آلود بر دور تقليد ، بر دور جهالت باشلار.

كيرويه طوغرو اولان حركات تدريجيـه ايله نهايت نقطهٔ ادباره وصول ووقوعه كلمش . تقليـد بتون معناسـيله اجراى حكم ايتمكه باشلامشيدى . فكر تقليد اذهان علمـاده بتون قوتيله يرلشمش ؛ آرتق بونك عليهنده برسـوز سـويلمك جائز دكلدى . چونكه علما بوكا قانع ايديلر ؛ بوكا ايمان ايتمشلردى .

ذاتاً بودورلرده يتيشن علمـا اجتهاددن پك بعيد بولنيورلردى . اورته‌لقده آنلرك فكرلرينى اوقشايه‌جق‌هيچ بر اثرموجود دكلدى. قرآن كريم، آثار وسنن، ثواب وعبادت‌دن باشقه برنيتله اوقونميور؛ آنلر بلامعنا الفاظ قبيلندن برشى اعتبار اولنيوردى . تداولده اولان كتـابلردن برچوغى كنديلرى صـاغى صولى فرق ايده‌مين مقلدلر طرفندن جمع وترتيب ايدلمش ؛ قيل وقالدن عبارت بر شـيلر ايدى . سونوك فكرلرى ايقاد ايده‌بيله‌جك برمشوق كورولميوردى .

علماده كورولن بوسونوكلك . بوعطالت فكريه حكمدارلرك ، امرانك‌ده هيچ جانلرينى صيقميوردى . چونكه افكار علمـانك قبالى اولمسى آنلرك منفعتلريله توافق ايديبوردى.

بناءً‌عليه علمانك حكومت‌امارت طرفندن ايقاظ اولنمق احتمالى‌ده مفقود ايدى .

ايشته بوصورتله حكمدار وامرا نائب رسول‌الله ، علما وفقهاده ورثة‌الانبياء اوله‌رق كمال استراحتله كچينوب كيديورلردى .

آرتق اسـكيسى كبى دكل . حكومتله علم بارشمش ايدى . وقتيله يالان بهانه‌لر ايجاد ايديله‌رك انواع اشـكنجه‌لره آتيلان . شـفقتسز جلادلرك النده تعذيب اولنان علما وفقها ، آرتق راحتى بولمشلردى. بودور، بردور سكوت واستراحت‌ايدى. جسارت‌ايدوب‌ده بوسكوت واستراحتى كيم اخلال ايده‌بيله‌جكدى ؟

تصور ایدکز، که متفکر اولان بر ذات، بر عالم، علمای سالفه‌نك، اصحابك، حضرت پیغمبرك مسلکنی، طریقنی درخاطر ایلر و آنلرك نقطهٔ نظرلرینی تکرار کشف ایدرده صوکره میدانه قویارسه معاصرلرنجه بو، نصل تلقی اولنوردی؟ — حسن قبول ایله‌می؟... خیر؛ تاریخ بونی قطعیاً تکذیب ایدر. تاریخ اسلام بو بابده قید ایتدیکی یوزلرجه فاجعه‌یی انظار تماشاکزه وضع ایدر. بوکبی بر چوق ذاتلر، راحتلرینك اخلال اولنمق ایستلدیکنی کورن علما، حرص ومنفعتلرینك تحدید اولنمق اوزره اولدیغنی دوشونن پادشاهلر طرفندن تزندق ایتدیکی بهانه ایدیله‌رك ظلم واعتسافلر آلتنده محو ایدلمزمی‌ایدی؟.. تاریخ اسلامیتك منور صحیفه‌لرینی ظلمتلره بوغان بوکبی صحنهٔ فجایع انسانلری متحیر براقیر...

اشته عالم اسلامیتك سلاطین وامراسی، علما وفقهاسی.. نقطهٔ نظرلرینی غائب ایتمش، فقط متفقاً منفعت شخصیه‌لرینی تعقیبه قویولمشلردی. اسلامیتده مرکزندن آیریلمش بر سیاره کبی نقطهٔ مجهوله‌یه طوغرو یووارلانیوردی.

بو آنلرده ایدی، که باشقه‌لری، نقطهٔ نظرلرینی. غایهٔ امللرینی تعیین ایتدکدن صوکره بتون قوتلرینی بازویه ویره‌رك بر استعجال فوق‌العاده ایله ایلرله‌یورلردی. هردقیقه، هرثانیه‌ده بزی فرسخلرله کیروده براقیورلردی..

بز ینه مسئله‌یی حقیله آکلایه‌میوردق؛ هپ کیدیش، او اسکی کیدیش ایدی..

بو وقتلر عنان اسلامیت، منتهای نظرلری معلوم. ایمانلری قوتلی اولان علما وفقهای مجتهدینك یدکنده اوله‌رق کرهٔ ارضك اك اوزاق کوشه‌لرینه قدر ایصال ایدلدکدن صوکره بتون بو خصلتلردن محروم بر طاقم امرانك ید ظالمانه‌لرینه کچمش ایدی. فقط بو حریفلر ینه عزمپرور علمانك، فقهانك نظر تنقیدلرندن، ترصدلرندن قورتیله‌مدیلر. اوبیوکلره قارشو اعلان حرب ایتدیلر؛ آنلر ایچون هردرلو اذا وجفایی تجویز ایلدیلر. اك شفقتسز، اك وجدانسز جلادلر آنلره مسخر قیلندی. بتون بونلره رغماً علما حضراتی مسلکلرنده ثبات ایتدیلر. صوك دملرینه، صوك نفسلرینه قدر مجادله‌لرنده دوام بیوردیلر...

فقط بو ایمان، حقیقته قارشو بو اینانیش، قلوب علماده اولان اسکی رسوخنی تدریجی بر صورتده غائب ایتمکه باشلادی. بو حال اسف انکیز مغلوبیته طوغرو بر خطوه ایدی. اوت، مغلوبیته طوغرو... نهایت بر ایکی دوری متعاقب علما، فقها تماماً مغلوب اولمشلردی. بو مغلوبیت تقلیدایله باشلامش، «باب اجتهاد مسدوددر» جملهٔ مشئومه‌سنك السنهٔ عباده دوشمه‌سیله رسماً اعلان اولنمشیدی.

ایشته کورولیورکه «ترقیات اسلامیه» ایله «اجتهاد» برلکده طلوع ایدوب، برلکده غروب ایدرلر. مشئوم اولان «تقلید» ایله «ادبار اسلام» دخی تاریخمزك افق سیاهیسندن ایکی ظلمت منحوسه کبی برابر اوله‌رق ظهور ایدییورلر.

دور منحوس تقلیدك باشلادیغی تاریخدن اعتباراً عالم اسلامیت ایچون مادی، معنوی بر دور ادبار بدأ ایدیور..

علمانك بتون معلوماتی. دها طوغروسی بتون محفوظاتی بر سوری قیل وقالدن، دیدی قودیلردن عبارت قالیر. علم، فضیلت کثرت محفوظات ایله، قیل وقالده اکثار ایله تقدیر اولنمغه باشلار. مدرسه‌لرده اولان تحصیل شو اقوالك حفظنه حصر ایدیلیر. کیتدکجه فکرلرده اولان نور، ضیا آزالور. بو حال بطناً بعد بطن دوام ایتدکجه افکار علماده بر اویوشقلق حاصل اولور. بر انسان، بر مسلمان ایچون قلب، روح مثابه‌سنده اولان استقلال فکری، تماماً سونر، اعتماد علی النفس دخی ذره قدر قالماز، تماماً بیتر.. آرتق علما خائب و خاسر اوله‌رق کیجه‌یه داخل اولورلر. آرتق بونلرك قوهٔ حیوانیه‌لرندن ماعدا بر قوتلری، بر نفوذلری قالماز. نهایت زمرهٔ عوامه التحاق ایدر، کیدرلر..

ایشته بو صورتله مسلمین، فیوضات اسلامیه‌دن تماماً محروم قالیورلر. منابع انوار اسلامیت ایله، مسلمینك آراسی آچیلیور. زمانینه کوره، مکاننه کوره هدایت اسلامیه‌دن استفاده، انوار قرآنیه‌دن استناره اولنمادقجه اسلامیت بطناً بعد بطن ضعفیته دوچار اولیوردی. بوکون عالم اسلامده کوریلن بتون ضعفیت ایشته بویله تدریجی بر صورتده وقوعه کلمشدر.

خلاصه بنی بشر ایچون وبا کبی، قولرا کبی اورته‌لغه چوکن تقلید بلاسی‌ده ذهنلرینی. فکرلرینی تسمیم ایده‌رك علمایی محو ایتدی. بو صورتله علم‌ده قالقدی. نتیجه اولمق اوزره اسلامیت‌ده حامیسز، بی‌کس، بیوایه قالدی...

رسول اکرم صلی الله علیه وسلم افندمز حضرتلرینك معجزه طریقیله، فقط کمال سوزشله یانه‌رق یاقیله‌رق بر تحذیر اولمق اوزره:

«ان الله لایقبض العلم انتزاعاً ینتزعه من العباد ولکن یقبض العلم بقبض العلماء حتی اذا لم یبق عالماً اتخذالناس رؤساً جهالاً فسئلوا فافتوا بغیر علم فضلوا واضلوا»

بیورمشلردی. ایشته بو حدیث شریفك صحتی ثبوتی تماماً میدانه چیقدی. چونکه حدیث شریفده اخبار اولنان کیفیت مؤسفه عینیله وقوعه کلدی. او مقدس اسلامیت، زبون مقلدلرك النده قالدی. آنی اعدایه قارشو مدافعه ایده‌بیلمك دکل، ذلت ومسکنتلری ایچنده بوغولوب قالمش اولان بتون قوتلرینی صرف ایده‌رك، اسلامیتك قدسیتنی، علویتنی ستر ایتمکه چالیشورلر. اسلامیتك حکمتنی کوشهٔ ابهامه آتمق، علمنی قیل وقال ایله تحدید ایتمك، قواعد حقوقیه‌سنی ظالم کوسترمك استیورلر، اسلامیتك عاجز، شریعتك قاصر اولدیغنه قائل اولمق کویا بر ایبلك، کویا بر اتقا صاییلورمش کبی شو حاللرنده اصرار ایدییورلر. اسلامیت کویا افکار انسانیه‌یی تحدید ایده‌رك مستعد اولدیغی ترقیاته مظهر اولمسنه مانع اولیورمش کبی کوسترمك آرزو ایدییورلر... سوزلری. اوزلری، اثرلری هپ بو احوال اسف اشتماله دلالت ایدییور. اشته بو زمرهٔ غافلین «رؤس جهال» در.

جهالت بونلری آزدرمش ؟ کندولری‌ده عالی آزدیریورلر ..

بلیهٔ تقلید ، بزی ومعنویاتمزی اوقدر ازدی . اوقدر سوندر ـ دی ، که آرتق دیمزك ملتمزك بوكا تحملی قالمادی . مقدس دیمز دیللرده دستان ، نجیب ملتمز بازیچهٔ عالم اولدی .

دور تقلید باشلاندقدن صوکره ملتمزده عظیم افتراقلر حصوله کلدی . قوت انقسامه اوغرادی . عساکر اسلامیه نره‌یه کیدرسه مغلوب اولدی . چونکه هم حکومتك هم تبعه‌نك قوهٔ معنویه‌لری سونمشیدی . امور اداره اولکیسندن زیاده اجنبی اللره دوشمش ، اسلامیتك نقطهٔ نظری تماماً غائب اولمشیدی . جنکیز ، هلاکو وقعه‌لری بتون بوحالی میدان علنیته اخراج ایتدی . آرتق مرکز اسلامیتده قوت موجود اولمادیغی آکلاشیلدی .

بونلری متعاقب ممالك اسلامیه‌ده براضمحلال . براندراس حس اولنمغه باشلادی . برچوق ولایتلر مرکزدن آیریلدی . چونکه مرکزده‌کی قوهٔ مادیه ضعیفلشدیغی کبی . یك دیکرلرینی ربط ایدن قوهٔ معنویه‌ده عادتا یوق دینه‌جك برحاله کلمشیدی. مرکزدن آیریلمش اولان اوپارچه‌لر کیت کیده اعدا طرفندن بلع ایدیلدی. صوکره‌لری ممالك اسلامیه اشته شوکوردیککز اسف نمون حاللره دوشدی .

اجتهاد ایله ترقیات اسلامیه‌نك. تقلیدایله ادبار اسلامیتك بینلرنده پك صمیمی برمناسبت موجود ایدی. بوحال براثر تصادف دکیلدی. زیرا تاریخده تصادف اولماز، وقوعات تاریخیه مطلقا خفی برسلسله تشکیل ایلر. اجتهاد دورنده اسلامیتك تعالیسی، تقلید دوری باشلادیغی کبی عالم اسلامك ادباره میل ایتمسی، تقلید آرتدقجه بوحالك دخی تزاید ایتمه‌سی، خلاصه برطرفك تأثریله اوته‌کیسنك متأثر اولمسی بومعنالرك بیننده نه‌درجه‌ده قوی برمربوطیت موجود اولدیغنی میدانه چیقارر. ذاتاً اوته‌دن برو عرض ایدلمکده اولان مقدمه‌لر ، فقره‌لر بوحقیقتی لزومی قدر ایضاح ایتمشدر .

ایشته عالم اسلامیت مادی ومعنوی ، ایکی یوزلی برمغلوبیته دوچار ایدلدکدن صوکره آرتق تاب وتوانی کسیله‌رك اغیارك ، دها طوغروسی دشمنلرك آغوش حمایته آتیلدی. آنلر طرفندن اوصورتله حمایه . اوصورتله تداوی اولنیوردی ، که علاج دیه یوتدردقلری زهرلر ، آغولر آز چوق صاغلامجه قالان جهتلرینی دخی اویوشد ـ یریور ، بتون بتونه ابطال ایدیوردی . بوصورتله عالم اسلامیت هم داخلاً هم خارجاً اویله کمیریلیوردی، که آرتق محو وانقراضه طوغرو یوریوردی . اوت ، محو واضمحلال ، محو وانقراضه طوغرو ...

بوکونده اویله برحاله کلشزکه بوندن صوکره‌سنه نه‌دین تحمل ایده بیلیر ، نه‌ملت ..

« فقهمز شوبولندیغی حالیله حیات اجتماعیه‌مزی اداره ایده‌مه‌یور؛ ناقصدر ، لزومی وجهله استخراج واستنباط ایده‌رك توسیع ایدملی » دینلیور. فقط آلدیران یوق. باب اجتهادك مسدودیتی ایلرویه سوروله‌رك کتب موجوده وحواشیلرنده اولان قیل وقالك طوپلانیلمسی لزومی اخطار اولنیور . بوصورتله اجتهادده لزوم قالمه‌یورمش ...

فقط کیمك نه‌زوری وارکه اوبوش زحمتلری اختیار ایده‌رك چیقماز سوقاقلره صاپسون . بوقیل وقالدن برچوقلرینك قائل وسندلری‌ده معلوم دکل. برچوقلری‌ده وجه غیر مشروع اوزره استخراج اولنمش. دها طوغروسی اوقیل وقاللرك هپسی‌ده بالکه انجق یوزنجی واسطه ایله برسند شرعی‌یه استناد ایده‌بیلیر . بوکون موقع تداولده بالذات مجتهدین کرام حضراتنه مستند پك آز کتب فقهیه موجوددر. بوقیل وقالی عباداتمزده ، معاملاتمزده دستور اتخاذ ایتمك برمقلدك دیکر برمقلده تقلیدندن باشقه هیچ برشی‌ده دکلدر .

شوحالده نه‌یاپمالیز ؟ . احتیاج ، حیاته تعلق ایدیور ؛ آنکچون مهم . برکون ، برساعت تأخیری جائز دکل. بناءً علیه وقت کچیرمدن همان ایجابنه توسل اولنمق لازم. فقط علما ساکت . چونکه بوایش اجتهاددن باشقه برطریق ایله حل اولنه‌جغنه بکنزمه‌یور . حالبوکه باب اجتهاد مسدود ! .

دوشنلیورکه بتون بومشکلاته رغماً مسئله‌نك قولای جهتی‌ده وار . فرنك حقوقشناسانجه باب اجتهاد مسدود دکلدر . بناءً علیه آنلردن فقه اسلامه دخی وقوفی اولان برمجتهد دعوت اولنوب‌ده اجتهاده تعلقی اولان جهتلرك دوشونلمسی اکا حواله اولنورسه ایش کسب سهولت ایدر . هله علمای کرام حضراتی‌ده جائز کورلمین برایشی ـ اجتهادی ـ ارتکابدن قورتیلیرلردی . ایشته بویله یاپیلملی دنیلیور . نه‌چاره .. احتیاجه قارشو اکلنه‌من ؛ یاپیلیر ؛ هم‌ده پك طبیعی اوله‌رق ...

ای ، « باب اجتهاد مسدود » دو دیه‌ن علمای کرام! اشته‌سزی بویله مشکل برزحمتدن قورتاریرلرسه ایی ایدیلمش اولور دکلی؟ نه‌دیرسکز؟

(صوکی وار)　　　قزانلی حلیم ثابت

لامارتین دن :

موت

السلام ای موت ، ای منجیٔ سماوی ! سن بکا هیچ برزمان اومخوف ومصیبت انکیز چهره‌کله کورونمزسین؛ مدید برزماندن بری سکا اسناد اولنان دهشت وخشیته بن اصلا قائل اولامام . بازوی مقاومت سوزك ، دست پرزورك نم نظرمده برسیف مخربی حامل دکلدر ؛ ناصیه‌کده ظلمدن هیچ برنشانه؛ باقشلرکده بیکانه‌لکدن، خیانتدن براثر کوره‌میورم . بشرك آلامنی ازاله ایتمك ، اضطراباتنه دواساز اولمق ایچون سن برزب رحیم طرفندن مأمور ومبعوث‌سین، سن انسانلری هلاك ایتمز ، خلاص ایلرسین ! یدسما سیرکده‌کی او آلهی مشعله‌دن چشم جانفروزاندر . کوزم یوریلوب‌ده ضیایه‌قارشی قپاندیغی زمان ؛ سن دها صاف ، دها روشنا برصبح صفا وسعادت شکلنده یتیشیر ، مژکانمی آچار ، مستغرق انوار ایدرسین . امید بقا

سنکله برابر کلیر و برمقبره اوزرنده جانلانه‌رق رفیق ایمان و وجدان اولور وایشته اومسعود دمده انظار اشتیاقم دها لطیف برعالمه معطوف بولنور ! کل ، آرتق کل ، کل‌ده بنی بو علائق وسلاسل جسمانیه‌دن قورتار . کل ، قپانوب قالدیغم محبسی آچ ؛ کل ، بکا قنادلریکی اعاره‌ایت نه‌دن‌چکیکیورسین؟. کوریلیورکه، نقطهٔازل وابدم؛ مدار منشأ ومعادم اولان بوستارهٔ مجهوله طوغری بنم متعازم، بنم متمایل بولنمقلغم مقتضی.

بنی اوستاره‌دن کیم اوزاقلاشدیردی؟ . اورابطه‌دن کیم آییردی ؟. بن نه‌یم ؟ ونه اولمقلغم اقتضـا ایدر ؟ أولمك اوزره بولنیورم‌ده هنوز طوغمق نه‌دیمك اولدیغنی بیلمیورم . عقل نامنه مهمـانم اولان ای ندیم روح ونابیدا ؛ سندن استیضاحاتم‌ده پك بی‌سود، بکا افاضهٔحیات ایتمزدن اول جلوه‌کاهك هانکی سما ایدی؟. هانکی قدرت ، نه‌کبی بر اراده‌سنی بوبی‌ثبات کره‌یه فیرلادوب آتیویردی ؟. سنی بومحبس طین آلوده قاپایان‌نصل برالدر؟. نه‌درلو روابطحیرت افزا ، نه‌کبی‌مناسبات خفیه اجسامی سنکله ، سنی اجسام وابدان ایله برلشدیردی ؟.. روح، هانکی کون مادیاتدن تجرد ایلیه‌جك ؟. هانکی بر لانهٔ صفا وکاشانهٔ سعادت بخشا ایچون ارضی ترك ایده‌جکسین ؟. هرشیء اونوتدکمی ؟. مقبرهٔ سکونه چکیلوب‌ده یکیدن حیاته مظهر اولدیغك زمانده‌می بویله نسـیان ایچنده بولنه‌جقسـین ؟.. کچیره‌جکك دورهٔ ثانیهٔ حیـات ینه بونك عینیمی اوله‌جق ؟. یوقسـه آغوش ابدیته ، منبع وموطنکه رجعتله علائق فانیه‌نك هر درلوسـندن سر آزاد وحقوق ابدیه‌که نائلیتله مطلبکجه کامران وذوقیاب اوله‌بیله‌جکمیسین ؟

هدف آمالی اذواق دنیویه ونفسـانیه‌یه معطوف ومقصور واو اساس اوزرینه‌موضوع اولان‌حکیم یونانی (أپیکور) فلسفه‌ومسلکنه تابع بولنانلر ، بومسئله‌ده شویله بر فریاد قوپاره‌جقلردر : « نه‌واهی امید !. تدقیق طبیعته نفسنده آز چوق قدرت حس ایدن برمخلوق؛ دماغ نامنه وجود بشرك بر نقطه‌سـنه کیزلنمش برچیزکی کوره‌بیلیر ؛ عقل دینیلن‌جوهر ایسه اوشکل وخطك‌طرز نمویدر . بویله‌برشیئه‌می آلدانیور ، مغرور اولیورسـین ؟. نه جنت !. بر کره اطرافکه باق : هرابتدا ایچون برانتها ؛ هرانکشـاف ایچون بر فنـا محقق . هرشی بر غایته متوجه ، هرشی أولمك ایچون طوغیور . خضـارتی صفرته تحول‌ایدن چمزارده چیچکلرك‌ده صاراردیغنی کوریورسین ؛ شو اورمان‌ایچنده هرساقندن، هرورقندن حیاتك جریانی کوزه‌چارپان جسیم آغاجلرك ؛ سنه‌لرك ثقلت وتهاجمنه تاب آور اوله‌میه‌رق‌صوکنده چوروبوب قورودقلری ، خاك وکیـاهه منقلب اولدقلری‌ده ایشـته میدانده . بالنهایه انهارك قورودیغی، حتی‌سماواتك.. سماواتك‌ده بررنك اصفرار ارائه ایلدیکی آچیقدن آچیغه منظورك اولیور.

اوت، زمانك بزی کیفیت نشأت‌وظهورندن خبردار ایتمدیکی‌بوستار؛ کونش دیدیکمز بوجرم منیر بیله مائل انحطاط وزوال . فنایه انقلاب ایدن انسانلرك خلا وسـکونه مقر اولان طبقات سماویه‌ده کندیلری ایچون ابدی برصبح سعادتك طلوعنه انتظار ایلملری نه‌قدربیهوده‌در؛ او آرادقلری کونی اصـلا کوره‌میـه‌جکلردر !. باشـدن باشه اطرافکده حکمفرما اولان طبیعت‌ده آچیقجـه کوریورسین‌که ، اعصار اعصـار اوزرینه ، غبار غبار اوزرینه ییغلمش . زمان ؛ دها ایلك‌خطوه‌ده استناد ایتدیکك، کوزندیکك شیئی‌ده هدر ایده‌جك. تکمیل موجودیتك تابوت نامنه برتخته پاره‌دن عبارت. بویله برحالك نه‌سنه کووه‌نیلیر ؟. بشریته خاص اولان بوجنت ، حقیقنده مافوق التخیلدر ! زوالی انسان ، عمق مقابرده یکیدن حیات بولاجغنه قانع، الك صکره آتیله‌جغی کرداب فلاکت ایچنده محو وکمنـام اوله‌جغی ملاحظه ایتمیورده ابدیت تصورنده بولنیور ! . »

سزك بوادعا وفریادیکزه بردیکری‌ده شویله جواب ویره بیلیر : ای کرهٔ ارضه حاکم کچینمك ایسـته‌ین حکما ! . بنی بو خطا ایچنده ترك ایدیکنز ؛ بن بودرلو بر حیـاتی سوییورم ؛ بن امید وار اولمق ایسترم . ذاتاً پك ضعیف اولان عقول بشر ، او درجه تشـوشات ومغالطـاته متحمل دکل . اوت ، عقل بومرحله‌ده سـکوت ایدر ؛ فقط حس دینیلن خاصهٔ ممتـازه سزه اعطای جوابدن عاجز قالماز . کندی حسـاب وملاحظاتمه کلنجه : اوزمان‌که پیش نظر امعـانمده تجلی ایدن بوبی‌پایان طبقات سماویه‌یی ، هربری باشقه باشقه برطریق ثابت تعقیب ایدن بواجرام مضیئه‌یی ؛ فضـاده حکمران اولان اثیرك تصادم وتماسیله اشیایه سـاری حیاتی شمول نکاه اعتبـار ایلرم . اوزمان‌که ، ارضك سامعه‌چاك برطراقه ایله رهین‌فنا وانهدام اولدیغنی ایشیدیرم. اوزمان‌که ، کرهٔ دوارك شموسـدن تباعدله حال انفرادده قالدیغی، ابنای‌بشرك ابدی برظلام ایچنده کریان اولدقلرینی کوریرم. اوزمانده‌که ، بوحزن انکیز ودهشت رسـان مناظردن نشـانه اولمق اوزره هرطرفم برهرج ومرج وخلا ایله ، صدمات موت وخسران ایله محاط بولنور : بن ایشته اوزمان پابرزمین قیام اوله‌رق او حادثات مدهشه‌نك ایراث ایده‌بیله‌جکی خشیته قارشی پاك ونزیه بر قلب‌وایمان ایله اوبریبفین‌انقاضه تحول‌ایدن عوالمك فوقنده‌ابدی برفجرك طلوعنه انتظار ایتمك، سرمدی برسعادتك تجلیسندن امیدوار بولنمق ایسترم!.

خلیل ادیب

• • • • •

ارداده وارده :

محترم صراط مستقیمك کچن هفته‌کی نسخه‌سنده منتسـبین فندن واصف‌مضاسیله‌منتشر وتاریخ اسلامیت‌اسمنده‌کی کتابدن بحثی‌متضمن مقاله‌ده مکاتب عالیه طلبه‌سـنك حسیات ومعلومات دینیه‌دن بی‌نصیب اولدقلرینه‌و « تاریخ اسلامیت » ی حسن‌تلقی وقبوله پك میال‌برماهیتده بولندقلرینه دائر برفقره مصـادف نظر حیرت اولدی . حسن نیتله حرکت ایتدیکی ظن اولنان محرر مقاله‌نك بواسناد توهمکاریسنی‌مکاتب عالیه طلبه‌سنك حسیات عمومیه‌سنه واقف اولمامسـنه واحتیاطسزلغنه

عطف ایلکله برابر بوبابده برایکی جمله سویله‌مك ایجاب ایدیور:

برایکی فردك حرکتی ناصل بر هیئت اجتماعیه‌نك میزان مقاصدی ولمق ایجاب ایتمزسه مکاتب عالیه‌یه منسوب بر ، نهایت ایکی کشینك تلقیٔ دینده‌کی خطالری بیکلرجه فردك شخصیت معنویه‌سنی تمثیل ایدن مکاتب عالیه نامی ایچون برشائبه اولاماز .

مکاتب عالیه طلبه‌سی عموماً بوشائبه‌دن تبری ایدر وتعالیٔ دین خصوصنده اك قوی بر عنصر اولدیغنی واولاجغنی بیان ایله اسنادات وتوهمات مسروده‌یی صورت قطعیه‌ده رد ایلر .

مکاتب عالیه مداومینی نامنه

ابراهیم علاءالدین

آچیق مکتوب

صراط مستقیم واسطه‌سیله بلغرادده بایراقلی جامع شریفی خطیبی محمد رمزی افندی حضرتلرینه :

السلام ، ای فکر منور ، ای حمیت مجسمه صاحبی فاضل محترم!

ایلك دفعه اوله‌رق تورکجه خطبه اوقومغه وتورکجه سویلیان اورا اهل اسلامنك قلوبنی تنویره وخطبه‌ده‌کی مقصد جلیلدن استفاده‌یه ابتداره موفقیتکزی صراط مستقیمك یتمش دردنجی نسخه‌سنده کمال فخر ومساره اوقودم. بوبابده‌کی همت دیندارانه‌لرینه مع‌التبریك تشکر ایدرم . فقط اولبابده‌کی تبشیراتکزك اکمالنی یعنی ایلك دفعه مشروطیته وزمانه موافق اوقودوغکز تورکجه خطبه‌نك عیناً صورتنی صراط مستقیمده کورمك وقریرالعین اولمق امل مخصوصنده‌یم باقی ومن‌الله التوفیق .

احمد جاوید

مطبوعات جدیده :

معنویات عسکریه درسلری

عوامی تنویر وافاضهٔ عرفان اسبابنی تأمین بزم ایچون مسائل حیاتیه‌دندر . بو وادیده آتیله‌جق هر آدیم عزیز وطنمزك بشارت سلامتیدر . بتون امللریمزی ، مساعی‌مزی بو غایهٔ مسعوده‌یی تأمین ایده‌جك اسبابی اعداد وتهیئه‌یه حصر ایتملی کیجه وکوندز بونك ایچون چالیشملی‌یز . کچن نسخه‌لرمزده (ایشیق) رساله‌سی مناسبتیله بو لزومی ینه موضوع بحث ایتمش ، عوامك تهذیب معنویاتنی عاشق کرم حکایه‌لرندن ، کور اوغلی مصاللرندن، قان قلعه‌سی خرافه‌لرندن بکله‌مه‌نك وطنه قارشی نه درجه‌لرده عظیم بر جنایت اولدیغنی ایضاح ایلمش ایدك .

(ایشیق) رساله‌سی بو خصوصده تعقیبی اقتضا ایدن یولی تنویر ایتدی . عوامه یازیله‌جق اثرلرده نه کبی موضوعلر انتخابی لازم کله‌جکنی کوستردی . فقط چه فائده اثرك دائرهٔ انتشاری آرزو ایتدیکمز درجه‌لرده توسع ایده‌مدی . خیر ونفعی محدود بر محیطه منحصر قالدی .

بو هفته ینه بوموضوعده‌قلمه آلنمش استفاده‌لی براثرك انتشارینی کورمکله بختیار اولیورز . اسمی سرنامه اتخاذ اولنان بو اثر کزیده بر عسکرمزك محصول کلك بدایع نویسیدر . فیضلی بر مؤسسه‌نك مربیٔ عرفانی مکتب حربیه آلایی اوچنجی بلوك‌قوماندانی اولان مؤلف عمر فوزی بك اثرینی غایت ساده هر درلو تکلف وتصنعدن آزاده بر اسلوب ایله یازمش وحتی بعض تصویرلری سهل ممتنع تعبیرینه بحق ماصدق اولمشدر . شو همتندن طولایی مؤلف محترمی بتون صمیمیتمزله تبریك ایدر ودها بو قبیل نجبه نجبه آثار نافعه‌یی کتبخانهٔ ملی‌یه اتحافه موفقیتلرینی الطاف الهیه‌دن تمنی ایلرز .

اثر قرق درس اوزرینه مرتبدر . هر درس باشلو باشنه بر کنز فضیلتدر . مؤلف الحالة هذه اك مهم احتیاجمزك تهذیب معنویات اولدیغنی درین بر نفوذ نظرله تیقن ایتمش «معنویات عسکرك روحیدر» دستورینی سرنامهٔ مقال اتخاذ ایلمشدر . نته‌کیم مؤلف مقصدده‌ده بواساسی تشریح ایدرك دیورکه « عسکرك روحی معنویاتدر، معنو - یاتسز عسکر بر قالبدر . معنویاتی بوزوق بر عسکر ایسه مضردر . افرادی حربه حاضرلامق اولا قوای معنویه‌سنی صکره قابلیت مادیه‌سنی احضارله اولور . چونکه مؤثر معنویاتدر » معنویات بر ملتك ناظم سعادتی اولدیغندن بو دستورك حکمی بتون افراد ملت حقنده معتبردر . باخصوص عثمانلی ملتی بر ملت مسلحه‌در . لدی‌الحاجه هر فرد عسکردر . بناءً علیه بالفعل وظیفه‌یی یاپانله هر زمان ایچون یاپمغه نامزد بولنان آراسنده فرق یوقدر .

خواص ؛ مکتسبات عرفانیه‌سی سایه‌سنده معنویاتنی تهذیبه‌موفق اولور . فقط زواللی عوام ؛ فطری، خداداد اولان استعداد معالیسنی تربیه وتنمیه‌یه موفق اولمیه‌رق بالعکس معنویاتنی ییراتان زهرلی خرافه وافسانه‌لرك تأثیرات فجیعهٔ متتابعه‌سنه‌زبون قاله‌ق خسرالدنیا والآخره سرینه مظهریتله محو اولور کیدر . بزم ایچون نه الیم بر نتیجه نه مؤسف بر عاقبتدرکه بیچاره‌لرك معنویاتنی تهذیب شویله طورسون خدایی نابت بر حالده بیله محافظه‌یه موفق اوله‌میورز . حاکمیت ملیه‌یی آلقیشلادیغمز حالده افراد ملتی حائز بولندیغی حقوق ووظائفی فارق بر مرتبه‌یه اصعاد ایده‌میورز. جهلی احوالدن، تقلیددن بردرلو قورتیله‌میورز. بودجه‌مزده‌کی معارف تخصیصاتمز حالا برمیلیون لیرایی بوله‌مدی . وطنك هر کوشه‌سنده الآن حاکم مطلق جهالتدر . امید ترقی محضر دهشتنده دائما لرزاندر . بو آجی حقیقتلری تأمل ایتملی اعمال فکردن بر آن خالی قالماملی‌یز. زواللی عوامزه ، کو - یلیلرمزه آجیملی شاهراه ترقی‌یه ایصال ایچون آنلره هر صورتله رهبر اولملی یز .

ایشته بو امنیه‌درکه بزی لسانمزك مکتسبات احتشامیه‌سندن بیله فدا کارلقده بولنمغه، تحسسات بدایعپرورانه‌مزی آیاقلر التنه آله‌رق لسانك صوك درجه‌لرده ساده‌لشمسی فکرینه طرفدار ایدییور . (صراط مستقیم) ده‌کی لسان نشریاتی هپ بو مقصدی تأمین ایچوندی فقط بی‌سود مناقشه‌لر اراسنده غایه‌ده هدر اولوب کیتدی .

شیمدی (مالا یدرك کله لایترك کله) اساسنه اتباع ایله باری

ساده بر لسان ایله یازلمش آثار نافعه‌یی تعمیمه و بو قبیل آثارك عددلرینی تکثیره چالیشه‌لم (ایشیق)، (معنویات عسکریه درسلری) رساله‌لرنده مزایای مطلوبه‌یی بولیورز. کویلرمزك اك مجری نقطه‌لرینه قدر بو اثرلری ایصال ایتمك، عاشق کرملری. عاشق غریبلری، عرب زنجی، شاه مرانلری آرتق حریم سعادت و ترقیمزه صوقماق جمله‌مزه بر وجیبهٔ حمیت و غیرت اولملیدر. (ایشیق) دن بر ایکی نمونه نقل ایتمش ایدك (معنویات عسکریه درسلری) ندنده برقاچ پارچه‌یی محترم قارئلرمزك انظار قدردانیلرینه عرض ایلیورز:

عسکرك یورکی

س — نه عسکریسك؟ ج — عثمانلی عسکری‌یم!

س — یورکنده نه وار؟ ج — الله قورقوسی، ناموس غیرتی، وطن محبتی!

س — الله قورقوسندن نه طوغار؟ ج — انسانجه بتون ایولکلر!

س — ناموس غیرتندن نه‌لر طوغار؟ ج — عسکرجه جسارت، ثبات، اطاعت!

س — وطن محبتندن نه‌لر طوغار؟ ج — صداقت، فدا کارلق، برلك، قرداشلق!

س — عقلنده نه وار؟ ج — وظیفه‌لرم!

س — نه یه چالیشیرسك؟ ج — ملتك سلاحنك حقنی ویرمکه، وطنمه بورجمی اوده‌مکه!

س — سلاح ملتك نه‌سیدر؟ ج — پنجه‌سیدر!

س — سلاحنی بوزان نه اولور؟ ج — ملتك قولنی قیرمش اولور!

س — وطن ملتك نه‌سی‌در؟ ج — آناسی‌در، ماپاسی‌در!

س — وطنکه دشمن دوقونورسه نه اولور؟ ج — عرضمه دوقونمش اولور. یوره کمك باشی صیزلار!

س — عسکر بوکا تحمل ایدرمی؟ ج — عسکر ناموس ایچون یشار و بو اوغورده اولور!

س — دشمنه آرقه‌سنی چویرن نه ایتمش اولور؟ ج — اناسنی دشمنه چکنتمش اولور!

س — نوتجی چکیلرمی؟ ج — چکلمز، دوریلیر!

وطن — عسکرك آناسی

س — اوده‌کی انا کدن بیوك اناك کیمدر؟ ج — وطنمدر!

س — عسکرك! وطنك نره‌سیدر؟ ج — عثمانلی اولکه‌سیدر!

س — وطنکی نه ایچون اوقدر چوق سورسك؟ ج — چونکه بنم انسانجه وارلغم، ناموسم، نام ونشانم اوکا باغلیدر. اوم، یرم، یوردم بتون مالم ملکم، اجدادم، احفادم، اونك قوجاغنده‌در. کویك دیبنده‌کی قره اورمان، صفوق پیکار. کویك باشنده‌کی چیچکلی طاغ، یشیل اووا، دومانلی تپه، هپ اونك کوکسنده‌در. سودی، اکمکی، صویی او ویرر. هواسیله، کونشیله، کولکه‌سیله بزی و حیوانلرمزی او بسلر.

ناموسمله یشامق ایچون وطنك باغری سلامتده هریانی امنیتده بولونملی؛ یوقسه وطنسز انسان باباسی بللیسز آدمه بکزر!

س — عسکر! قرداشلرك کیملردر؟ ج — دین، مذهب آیرد ایدلمکسزین عثمانلی سنجاغنك سعادت وفلاکتنده بمله برلك اولان و بیوك آنامز وطنه عین زمانده محافظلق ایدوب بورجمزی اوده‌دیکمز وطنداشلرمدر.

عثمانلیلر نصل بیوردی — وطن قیمتی

س — عسکر، اجدادك عثمانلیلر بورایه نصل کلدیلر؟ ج — اطاعت قوتیله، عدالت یولیله!

س — اجدادینك مزارلری نره‌لرده‌در؟ ج — اناطولینك بر اوجندن روم ایلینك دیکر اوجنه قدر هر آدیمده بر شهید یاتار، دکزلر، اطه‌لر عثمانلی قانی قوقار. وطنمك طاشی، اجدادمك کیکی، طوپراغی وجودلرینك کولچه‌سی وطوپراغك یاشی قهرمانلر قانیدر. بو یرلرك هر قاریشی، اعاجلرك هردالی، عثمانلی وجودیله، انسان اعضاسیله اولچیلور طارتیلور، بهالیدر. هانکی نقطه‌سنه دشمن طرناغی طوقونسه طاشندن طوپراغندن اجدادمك اکلنیسی کلور!

فدا کارلرك یتیملری ملتك اولاد، کوزه امانتدر

س — کویك اك قیمتلی چوجقلری کیملردر؟ ج — غازی اولادلری، شهید طورونلریدر. هله بر قاچ کوبکدن صوکنده شهید اولورسه!

س — بونلر نه‌معامله کوررلر؟ ج — ال اوزرنده طاشینیرلر. اومنك قارشی قومشوسی تیزه‌م کیلك باباسی سیواستپول محاربه‌سنده، قوجه‌سی پلونه‌ده، قارداشی بوسنه‌ده شهید اولمشدی. چوجغه اوچ شهیدلر طوسونی دیرلر، هرکس سور، اوقشاردی. اونك بو اعتبارینه چوق قیصقانیردم. بو محاربه یرلرینك اك چوق عقلمده قالمیسی ده او چوجقندی!

س — شهیدلر یتیملرینه کیملر باقار؟ ج — ملت! هم شهیدك چوجغی یتیم اولمازکه. اونی بتون ملت اولاد ایدینیر، اکسیکلك کوسترمز. او آوك بتون خدمتی ایستیه ایستیه بتون کویلی اوزرینه آلمشدر!

حلال اکمك نصل بتیر

س — حلال اکمك یمك ایچون نه لازم؟ ج — وطنه جاندن صداقتله خدمت لازم!

س — حلال اکمك یمین نه اولور؟ ج — خرسز، آلچق، سودسز اولور. اولادی‌ده سودی بوزوق خیرسز اولور. کندی هم کندندن همده اولادلرندن فلاکت، آجی کورر، جزا چکر!

سنجاق

س — عثمانلی سنجاغی ملتك نه‌سیدر؟ ج — برلشمه نقطه‌سیدر. قارداشلق صارغیسیدر، فدا کار اجدادمزك شرفلی کونلر براتیدر!

س — آلای سنجاغی آلایك نه‌سیدر؟ ج — آلایك برلك و شرف صارغیسیدر، ناموس دیرکیدر، باش تاجیدر!

س — وطنك نه‌سیدر؟ ج — دوواغیدر.

س — سنجاق دشمنه تسلیم اولنورمی؟ ج — خیر، صوك نفر طرفندن صوك نفسه قدر، محافظه اولنور. امید کسیلنجه بزی یاقیاور دیره کیده او آلایك ناموسنه شاهد قالمق ایچون مشهدی باشنه دیکیلیر.

محاربه میدانی — بکینلر خزینی

س — هانکی یرلرك اسمی سنی جوشدیرر؟ ج — عثمانلیلرك کندیلرینی کوستردیکی بیوك محاربه یرلرینك!

س — برقاچ دانه‌سنی صای بقالم؟ ج — کلیبولی کچیشی، فلبه باصقینی، صرب صندیغی باصقینی، قوصوه محاربه‌سی، وارنه غوغاسی، مهاج جنکی، مالطه فتحی، قبیزه محاربه‌سی، خانیه فتحی، قندیه فتحی، بیروت محاصره‌سی، قیریم جنکی، سیواستاپول محاصره‌سی، پلونه مدافعه‌سی، زیوین مدافعه‌سی!

س — بورالرده نه اولدی بیتدی؟ ج — بورالری عثمانلی قانیله سنه‌لرجه صولاندی، بو ایللرده عثمانلی قوقار نه چنلر بیتدی. عثمانلیلر بورالرده نیجه قهرمانلق اورنکلری کوستردی!

قره فاطمه قادین

س — قره فاطمه قادین کیمدر؟ ج — ارضرومی بر عثمانلی قادینی‌در. دشمن اردوسی ارضرومی محاصره ایتدیکی زمان قره فاطمه قادین عزیزیه طابیه‌سنده‌کی عثمانلی عسکریله برابر ایدی. عسکره صو، ییه‌جك کتیرن، عسکرك یارالیلرینی اوموزنده طاشیان، یاره‌لرینی صاران بر عثمانلی آناسی ایدی.

هجوم ایله زورله عثمانلی الندن طابیه‌یه آلنماز اولدیغنی آکلایان دشمن حیله یولنه صاپمش و کیجه یاریسی عسکریمزك قفوشی یقینه بر نفر صوقارق

تفنك آتدیروب قفوشك لامبه‌سنی سوندورمش وعسکرمزی صباحه قدر یکدیکرینی دشمن ظنیله بربرینه قیردیردقدنصکره کلوب راحتجه طابیه‌یی ضبط ایتمش ایدی .

فقط بوآجی‌یه طیانه‌میان ، اوج آلتی دردینه دوشن فاطمه آنالغمز؛ همان ارضرومه دونمش اوراده بوش بوله‌بیلدیکی چولوق چوجق اختیار عثمانلیلری باشنه طوپلامش تفنك یوقش اولردن بالطه ، صاطر الدیرمش طوپلادیغی بو بر آووچ عثمانلی‌یی اوکنه‌قاته‌رق عزیزیه طابیه‌سنه هجوم ایتمش، دشمنك کولله قورشون یاغمورلری فاطمه قادینه بوز چویرتمامش و کیردیکی طابیه‌ده طوغرامادق‌دشمن قومامش. طابیه‌یی جسد یغینی آلتنده تکرارضبط ایله شهیدلرینك انتقامنی آلمش بردیشی ارسلان ایدی !

س — دیشیسی بویله‌اولان عثمانلیلرك ارککی نه‌اولور؟ ج — ارسلان اولور آرسلان !

س — ارضرومده‌کی شهدا مزارلغنده یالکز ارکك کوکلیلریمی وار؟
ج — خیر نیجه قادین فداشیلرله قاریشیقدر !

س — وقتیله کرید محاربه‌سنه کیدرکن بر عثمانلی کوکلیسی قاریسنه نه‌دیمشدی ؟ ج — « قاری بن کیدییورم ، بزم اوغلان بیورسه ارقه‌مدن کوندر » دیمشدی . [*]

س — بویله عزمی بیوك ، فداکار ملتك صرتی یره‌کلیرمی ؟ ج — کلمز . . . ! کلمز . ! . . کلمز . . . . !

[*] بوفداکار بالآخره اوغلیله‌ده‌قندیه‌ده برلشمش‌اولوب‌اوراده مدفوندر.

عالم اسلام

احوال عمومیهٔ اسلامیه

و

استقبال اسلام

— ٤ —

افغانستانده :

انقلاب عثمانینك ایلك کونلری ایدی ؛ بتون ملت اسلامیه ایله مقام خلافت بیننده‌کی قوهٔ رابطهٔ معنویه‌نك شدتنی بحق تقدیر ایدن بعض ارباب سیاست اجنبیه بوانقلابك عموم ملت اسلامیه‌یه تأثیردن خالی قالمیه‌جغنی قلباً تصدیق ایتدکلری کبی اساناده «عثمانلیلرك انتباهی عموم ملت اسلامیه‌نك انتباهیدر» دیمکدن واز کچمه‌مشلردی .

بونلرك وقتیله بعض دور اندیش سیاسیونك مفکره‌سنده بیوییه‌ن برطاقم احتمالات موهومه‌نك مطبوعاته عکس‌ایدن مشعلهٔ کاذبه‌سی کبی تلقی اولنمشدی . چونکه اوزریمزه یاصلانه‌رق طرناقلرینی تا اعماق قلبمزه ایندروب الك حساس نقطه‌سنی بیله تخریبه اوغراشان غربلیلر بویله شیلرده پك متیقظانه طاورانه‌رق انتباه اسلامه وبونك نتیجهٔ طبیعیه‌سندن اولان اتحاد اسلامه رغماً نه یاپمق ونه کبی فداکارلقلره قاتلانمق لازم کلورسه هپسنی یاپه‌جقلری خاطریمزه کلیوردی : انتباه عثمانی حدودك اوته طرفنه کچوبده عالم اسلامده بیوك برتأثیر اجرا ایده‌جکی ظاهر حاله نظراًعقله صیغماز شیلردندی .

واقعا انقلاب عثمانی‌دن شیمدی‌یه قدر برچق سنه کچدیکی حالده صحائف وقائع اسلامیه‌نك قسم‌اعظمنه عطف‌نظر ایده‌جك اولورسه‌ق ینه اسکیدن دهافجیع برطاقم‌احوال‌مؤسفه‌نك قارشوسنده بولندیغمزی کوریر متأثر اولورز .

مع مافیه اندر اولمق اوزره بودور اندیش سیاسیونك حقیقی بر دور بین دیپلومات اولدقلرینی اثبات ایده‌جك وقائعه‌ده تصادف اولنیور. فی‌الحقیقه بوخبرلر، هربرطورووضعیتمزی تحت ترصدده بولندیره‌رق جزئی حرکاتمزه بیوك بیوك معنالر ویرن ؛ یکدیکریمزه اولان آزبرتمایل طبیعیمزی ستونلر طولوسی احتمالات درمیان‌ایده‌رك تفسیرلره قالقشان؛ حبه قدر خطالریمزدن قبه‌لریاپان؛ الحاصل‌اوزریمزه عطف‌انداز اولان نظرلری برپرپین جامی کسه‌رك بتوك وقائعمزك صورتی دماغلرینه بوپربین واسطه‌سیله انتقاش ایدوب محاکمه‌لرینی‌ده بوکا کوره یوروته‌ن منبعلردن ترشح‌ایتدیکی ایچون‌برطاقم مبالغه‌لردن خالی قالمیه‌جغی درخاطر اولیور اما ... فقط روحانیته اولان اعتقاد ـ کاملمز عثمانلیلرله سائرملل اسلامیه بیننده موجود روحی‌اولان‌مناسبت قویه‌یی نظر اعتباره آلدیرارق عثمانلیلرك انتباهی بهمه‌حال عموم ملت اسلامیه‌نك انتباهنی موجب اوله جغی قضیه‌سینی بلا اعتراض قبول ایتدیرییور . بناءً علیه بودور اندیش دیپلوماتلره دیرز ، که اوت ، بوندنصکره بالعموم ملت‌اسلامیه‌نك، بتون‌قیوداته رغماً، اوزرلرنده‌کی رداء عطالتی آته‌جق وقتلری آرتق کلدی . چونکه بونلرله روحاً متحد اولان عثمانلیلر ایشته آتیور . عثمانلیلرك سائر ملت اسلامیه‌یه نسبتی جسم واحدی تشکیل ایدن اعضالرك یکدیکرینه نسبتی کبیدر . جسمده متأثر اولان شی آنجق روحدر ؛ اوحالده عثمانلیلرك انتباهی بتون روح اسلامك انتباهی دیمکدر . بناء علیه فکرکزده پك اصابت ایدییورسکز . بوکون حمداولسون بتون ملت اسلامیه حال انتباهده‌در .

احوال فجیعهٔ مؤسفه‌ماده‌سنه کلنجه: بوده برنوع امارت‌انتباهدن معلوم‌آ ! انتباه دیمك ، درین برخواب غفلتدن پیدا اوله‌رق کندینه کلمك بشریته رجوع ایتمك ؛ اطرافکده طولاشان برطاقم احوال سقیمه‌نك وخامتنی تقدیر ایتمك ؛ وجودکدن بر قسم مضطرب اولدیغی وقت ، حصوله کلن آلامی طویه‌بیله‌جك برحاله کلمك دیمکدر .

بعض عرق اولیور ، که بویله بر حالك قارشوسنه بردن بره چیقی ویرنجه اعتدالنی غائب ایده‌رك احوال سقیمه‌سنی یولیله اصلاح ایده‌میور . تلافیٔ مافات نیتیله حال ابتدائیده‌کی ابناء بشرك تحمل ایده‌میه‌جکی برطاقم فداکارانه تشبثلره مباشرت ایدیور . فقط‌بونلرله درجهٔ بشریه‌لری بیننده دهاطاغلر اولدیغندن بالطبع بتون‌بوحرکتلر عکس تأثیر اجرا ایدرك دیدیکمز احوال فجیعهٔ مؤسفه حصوله‌کلیور. اکر بو احوالك بر انتباه اثری اولدیغنی نظر اعتباره آلمق ایجاب ایدرسه مأیوس اولمامق وبالعکس ممنون اولمق لازم کلور . چونکه صو برطاقم اعوجاجات حصوله کتوره‌رك مجراسنی بولور.

بوکون یوقارویده ذکری کچمش دوراندیش دیپلوماتلرك‌فکرینك صحیح اولدیغنی طوغریدن طوغریه اثبات ایدنلردن بری‌افغانستاندر.

افغانستانك افعال آتیه‌سی اویله ممنونیت بخش بر حالده کیدیورکه بوکا کسب اطلاع ایدن هربرمسلمك یوزی‌کولمامك قابل‌دکل،

بو كون افغانليلر هر نه قدر ملت اسلاميه‌نك يبانجيسى ايسه‌ده سياست نقطهٔ نظرندن كرك موقع جغرافيسى حسبيله وكركسه ذكا وفعاليتلرى اعتباريله ملت اسلاميه‌نك آتيسى ايچون پك مهم بر عنصردر. بونى حقيله آكلامقلغمز ايچون اللى سنه مقدم آسياى وسطى‌ده غائب ايتديكمز سياست، آنجق شو مبارك عرقك پك طاغنق وضعيف بر حالده اولديغندن طولايى الدن قاچرلديغنى درپيش ايتمكلكمز كفايت ايدر ظن ايدرز. مرحوم امير عبدالرحمن خان حضرتلرى آخر عمرنده ميسر اولديغى موفقياته او وقت دسترس اوله ايدى روسلرك تركستانده‌كى مغلوبيتلرى محقق ايدى. ذاتاً بونى امير عبدالرحمن حضرتلرى دست مباركلريله يازدقلرى تاريخده بر چوق حقائق مقنعه ايله اثبات ايديور.

بو كون افغانستانك موقع جغرافيسى كوزدن كچيريله‌جك اولورسه ملت اسلاميه‌نك قوتلى بر افغانستانه نه قدر احتياجى اولديغنى كندى كنديندن تبين ايدر.

افغانستان پامير ياپلالرينك قربنده دورت طرفى اوزرندن ياد سموم كچمش ديار اسلام غربت آسا ايله محاط بر وضعيتده بولنيور. شمال قسمنه بوندن مقدم بر قاچ دفعه احوالنى آكلاتمغله قلوب مسلمينى ياره‌له‌ديغمز يدى ميليون نفوس اسلاميه‌يى حاوى تركستان قطعهٔ جسيمه‌سى تصادف ايديور. شرقنده ايسه وقتيله امير تيمورك يوز بيكلرجه مجاهدين اسلاميه‌يى يولنه قربان ايدن هندستان قطعهٔ عظيمه‌سى بولنيوركه او وقتك برپادكارى اولمق اوزره بو كون اللرى آياقلرى انكليزلر طرفندن باغلى يتمش ميليون نفوس اسلاميه‌يى حاويدر. جنوبنده بلوجستان حكومت اسلاميه‌سى اولوب شمديلك احوالى بردرجه‌يه قدر بزه مجهول ايسه‌ده صوك زمانلرده انكليزلرك يد تغلبنه كچمه‌سندن پكده ممنون ايده‌جك برحالده اولمه‌ديغى آكلاشليور. غرب جهتى كاملاً ايران ايله محاط اولوب بونكده احوال حاضره‌سى كوزمزك اوكنده‌در. او حالده افغانستان يوز ميليونه بالغ بيچاركان اسلامك تام اورطه بر يرنده بولنيور. بوراده‌كى ترقى وانتباهك قوهٔ معنويهٔ اسلاميه واختلاط بين البشر سايه‌سنده بتون جواره سرايت ايده‌جكى طبيعيدر. بو سرايتى دها برشى قولايلاشديرييوركه اوده افغانستانك بو كونكى زمام امور دولتى «شرق بسماركى» ناميله معروف امير عبدالرحمن خان حضرتلرينك مخدومى حبيب الله خان حضرتلرى كبى كنج بر داهئ سياسينك النده بولنمه‌سيدر. اويله بر حكمدار، كه اخص آمالى منافع اسلاميه‌در. نزد شاهانه‌لرنده افغانستانله قومشو ممالك اسلاميه‌نك ترقيسى بيننده هيچ بر فرق يوقدر. افغانستانى نصل معمور بر حالده كورمك آرزو ايدرسه سائر ديار اسلاميه‌ده اوصورتده كورمك اخص آمال شاهانه‌لريدر. بناءً عليه اوجوار ممالك اسلاميه‌سنك ترقيسى ايچون هيچ بر دورلى فداكارلقدن چكينميه‌جكدر. اطرافنى قوشاتمش بو يوز ميليون بيچاركان اسلامك خارجك تأثيرندن باشقه هيچ بر وقت كندى كنديندن بو سفالت وبو ذلت ومسكنت ايچروسندن باشلرينى قورتاره‌ميه‌جقلرى ميداندەدر. او حالده يكانه اميد، غيرتليلرك بوغازينه پك او قدر صيغميه‌جق برحال مكمليته كلن افغانستانك خارجه دست معاونتنى اوزاته‌بيله‌جك بردرجه‌يه كلمسيدر. بو كون ملت اسلاميه بوكا جداً محتاجدر. حتى حياتى اقتضاسنده‌ندر.

افغانستانك مقام خلافت اسلاميه‌يه اولان وضعيت سياسيهٔ حاضره‌سى آوروپا مطبوعاتنه نظراً فوق العاده ممنونيت بخش برحالده‌در. پترسبورغ غزته‌لرندن برى بو خصوصدن بحث ايدركن ديبوركه «بو كونه قدر افغانستان حقنده پرورده اولنان فكرلر، استبداد التنده ازيله‌رك هر درلو ترقيات وتجدداتدن محروم، انقلاب عثمانينك‌ده هيچ بر تأثيرى اولماديغندن عبارت ايدى. فقط بو كونكى حالى بونك عكسنى بيلديريور: افغانستان حكومتى اصلاحات حربيه‌سى خصوصنده تركيه‌يه مراجعت ايدرك مملكتنه مقتدر كنج ترك ضابطلرى دعوت ايديور. تركيه‌ده اجابت ايدرك معلم صفتيله ضابطان كوندرميه قرار ويرمش.»

بوكا دائر روسيه اسلام مطبوعاتنده برچوق بندلر كوروليوردى. فقط عثمانلى مطبوعاتى سكوتله كچيرديكندن اصلى اولوب اولماديغنه شبهه ايدرك محافل سياسيهٔ اجنبيه‌ده علملرى قدر وسيع بر مقياسده يوروتولن برطاقم احتمالات موهومهٔ نظريه‌يه حمل ايديوردق. معمافيه اصلى اوله‌جغنى‌ده قوياً مأمول ايدرز. چونكه افغانليلرك اسكيدن برى عثمانليلره نه قدر مربوط اولدقلرينى بيليرز!

وقتيله افغانستان، حميدك قانلى پارمقلرندن يقاسنى قورتاره‌بيله‌رك وطنلرينى تركه مجبور اولان بعض شبان وطنك ام مشفقى اولمشدى. بو بختيار مملكتك وطنپرور حكمدار اعظمى حبيب الله خان حضرتلرى‌ده پدر رحيمى اولمشدى. قاهره‌ده اوراده بوراده مضمحل بر حالده بولنان ضابطان عثمانى‌يه قارشو آغوشنى آچه‌رق: كلكز اولادلرم! قيمتكز يلديز حاكمى عندنده هيچ ايسه بنم عندمده بيوكدر. وطنكزدن جدا اولمشسكز... افسوس نه خوريد! ايشته سزه بر وطن دها ديه‌رك حقيقت‌ده پدرانه معامله‌لر ايديوردى. دعوتنامه‌لر واسطه‌سيله افغانستانه جلب ايديوردى. بناءً عليه پترسبورغلى رفيقمزه، بو ضابطان جلبى، عثمانليلرله افغانليلرك اختلاطى مسئله‌سى يكى برشى اولميوب اسكيدن برى موجوددر. بو اختلاطدن تولد ايده‌جك منافعك بيوكلكنه كلنجه: دولت عليه‌نك مركز اسلام اولوب افغانستانك‌ده ملت اسلاميه عندنده‌كى اهميتى بالاده مذكور وجهله اولديغى نظر اعتباره آلورسه‌ق پك قولاى تقدير ايدرز.

ضابطان عثمانى اوراده رأس كارده بولنه‌رق افغانستانك سعادتى ايچون چالشنجه افغانليلرك عثمانليلره نه درجه‌لرده تقرب ايده‌جكى معلومدر.

افغانليلر عثمانليلرله اختلاطه باشلادقدنصكره صميميت اودرجه‌يه وارمشدركه حتى كنديلرينى عثمانليلرك بر جزء مهمى ديه اعتقاده باشلامشلردى. ذاتاً بو، حضرت اميرك برنطقنده صراحةً مذكوردر.

بو نطقك بزجه اهميت فوق العاده‌سى اولديغندن بوراده ذكر ايده‌جكز. حضرت امير بيوربيورلركه:

— افغانستان ، دولت عليهٔ عثمانيه‌نك بر كچوك قارداشى مقامنده وسياست شرقيه‌ده صاغ قولى مثابه‌سنده‌در .

بناءً عليه افغانستانك كسب قوت ايتمسى تركيه‌نك تزييد سطوت وشوكتنه اسباب اصليه‌دن برى اوله‌بيلير . بوجهتله هر عثمانلينك بويله مهم بر مقصدك حصولى ايچون صوك درجه‌يه قدر بر حس صميميت وحميت ايله چاليشمه‌سى طبيعى اولوب بوكا امنيتم بر كمالدر .

عصرلردنبرى خواب غفلت و عطالته طالمش اقوام اسلاميه‌نك احوال اسف اشتمالرينه پك زياده متأسفم . بز اويله اولميه‌لم . مدنيت حقيقيهٔ اسلاميه‌نك نشر وتعميمى ايچون هيچ بر همت وغيرتى دريغ ايتميه‌جكمه سزلر دخى امين اولكز . وطنم وطن اسلامدر. هپ برابر چالشه‌لم .

ايشته بيوك ، عالى بر حكمدار اسلامك كنديسى قدر بيوك وكنديسى قدر قيمتدار وپك چوق معنالرى حاوى اولان نطق عاليلرى ، بوسوزلر عموم ملت اسلاميه‌نك حال اسف آورينه آجيه‌رق بو بيوك قلبدن نبعان ايدرك دوكلديكى وقت كيم بيلير ... بزم ييلديز مخلوقاتى اسلاميتى دها نه‌صورتله بالطه‌ليه‌جقلرينى دوشنيورلردى . اسلاميتك باشنه يايدقلرى برطاقم رزالتلرى نه‌صورتله اكمال ايده‌جكلرينه يول آرايورلردى . مقام خلافت اسلاميه‌يى غصباً اشغال ايدن حكمدار ظالمده اطرافنه بر طاقم ناموسسزلرى طوپلايه‌رق ظلميله ، غدريله دنيالرى ياقيوردى . ارباب ناموس ايسه چكلمش كيتمش ايدى . بعضلرى ديديكمز وجه اوزره آسيانك تااوبر كوشه‌سنه قدر چكيله‌رك اسلاميتك ترقى وتعاليسنه حصر همت ايتمش بر حكمدار عالى‌شانك اطرافنه طوپلانيورلرده ، اسلاميتك ترقيسنه اوراده چاليشيورلردى . بوحكمدار اعظم‌ده اسلام وعوالم اسلامك ترقيسنه مدنيت حقيقيهٔ اسلاميه‌نك نشر وتعميمى ايچون هيچ بر همت وغيرتى دريغ ايتميه‌جكنه دائر بونلره سوز ويرمك قدر بر اثر تنزل وترحم كوستريوردى . فقط بووقت بوبيوك قلبك اعماق تحسساتنده بر عقده موجوددى . نزاكته پك زياده رعايتكار اولديغندن بونى خارجه چيقارمامق ايچون جبر نفس ايده‌ميوردى . بوعقده‌ده شبهه‌سز مقام خلافتله طوغريدن طوغرى‌يه مناسبت پيدا ايتمك قابل اولميوب ، ترقيات اسلاميه اوغرنده اوچ بش دانه مغدورين سياسيه‌دن باشقه كيمسه ايله بحق چاليشه‌ميه‌جغى ايدى. فقط ١٠ تموز تاريخ مقدسى بوعقد لرى برر برر حل ايديور. چونكه ادارهٔ مقام خلافت حقيقى اسلاملرك اللرينه كچيوردى . ١١ نيسان تاريخ معظمى ايسه مقصد عالى‌يه طوغرى بر خطوه آتديور. چونكه مقام خلافت ، اسلاميتك ، انسانيتك عدو اكبرى اولان او ملوث شخصك يد غاصبانه‌سندن تخليص ايديله‌رك صاحب مشروعنه اعاده ايديليور . آرتق بوندنصكره ترقيات اسلاميه‌يه چاليشانلرك معيتى حال اضمحلالده بولنان برطاقم مغدورين سياسيه دكل بلكه عالم سياستده پك پارلاق موقعلرى احراز ايدنلردر . بناءً عليه بعدما شبان وطن افغانستانه كيدرسه وطنلرندن مغدوراً كيتميه‌جكلر ، بلكه مأموراً كيده‌جكلر . اوراده ياپيله‌جق اصلاحات پروغراملرى‌ده بر ايكى قفانك محصول تفكرى اولميه‌جق بمنه‌الكريم مركز اسلاميتده مجتمع برامت متفكرهٔ مؤمنه‌نك زبدهٔ اجتهاداتى اوله‌جقدر . ظاهر حالده بوندن يالكز افغانستان استفاده ايده‌جكى ظن اولنور ايسه‌ده حقيقت حالده مقام خلافت استفاده ايده‌جكدر . ودها طوغريسى بتون ملت اسلاميه ...

عثمانلى حكومتى بر سلطنتدن زياده بر خلافتدر . سياست اسلاميه‌سى هرشيدن قوتلى و مقدسدر . چونكه اوچ يوز آلتمش ميليون قدر ابناء بشر بوسياسته قلباً مربوط ، تخت نشين اولان ذات عاليشان‌ده خليفهٔ رسول‌الله طانلديغندن عالم اسلامجه بتون معناسيله محترم اعتقاد اولنور ، فقط آجى آجى اعتراف ايده‌رزكه بو مربوطيت وبو اعتقادك بوكونه قدر سياسته تأثيرى هيچ مثابه‌سنده‌در .

سببى ايسه پك ظاهردر ! بتون ملت اسلاميه‌نك صانكه اتفاق ايتمشلر كبى درين بر خواب غفلتده طالمش اولملريدر . اكر بونلر — اسلاميت روحيله تربيه اولنمق شرطيله اويانه‌جق اولور ايسه دولت عليهٔ عثمانيه‌نك سياستنه نه‌درجه‌لره قدر تأثير ايده‌جكى وارستهٔ ايضاحدر. بناءً عليه ملت اسلاميه‌نك اسلاميت روحيله تربيه اولنه‌رق اويانماسى حكومت عثمانيه‌نك پك بيوك سياسى اقتضاسندندر . البته بوسياستك الدن قاچماسى ايچون پك چوق ياردمجيلره احتياج مس ايتمسى انكار ايديله‌مز . او حالده ...؟ ايشته افغانستان ....!

ذاتاً حضرت امير: « افغانستان دولت عليه‌نك سياست شرقيه‌سنده صاغ قولى مثابه‌سنده‌در .» قول سياسيسى بوكا اشارت ايدى. او حالده اكر حكومت ، حقيقةً افغانستان ضابطان كوندرمكه قرار ويرمش ايسه كنديسنى بتون موجوديتمزله آلقيشلارز . يوق ، اكر بوش بوغاز غزته‌جيلرك شايعاتندن عبارت ايسه بوخصوصده نظر دقتى جلب ايدرز.

ترويسكى‌لى احمد تاج‌الدين

شؤون اسلاميه :

ذات حضرت خلافتپناهى بو هفته فريضهٔ جمعه‌يى طولمه بغچه‌ده والده جامع شريفنده بعدالادا ايفاسنه موفق اولدقلرى ختم شريفك دعاسنى خرقهٔ سعادت دائرهٔ فاخره‌سنده اجرا ايتمك اوزره طوپقپو سراى همايونى تشريف بيورمشلردر .

امانات مبروكهٔ رسالتپناهى زيارت اولندقدن صكره شيخ الاسلام افندى حضرتلرى ايله اندرون همايون حفاظى طرفندن ختم شريف دعاسى تلاوت اولنمشدر . بعده اميرالمؤمنين افندمز بغداد قصر همايونى تشريف ايله بر مدت استراحت بيورمشلر وايكندى اذانى اوقونمسى اوزرينه تكرار خرقهٔ سعادت دائرهٔ جليله‌سنه عزيمتله اداى صلاة ايلمشلردر . فراشت شريفه وكيلى سيد صافى افنديك اوراده بولنديغى مسموع عالى اولمسى اوزرينه مشاراليهى

حضور ملوكانه‌لرینه قبول والتفات ملوكانه‌لریله بكام بیورمشلردر .

ایكندی نمازندن صكره ساعت اون بچقده عودت شاهانه وقوعبولمشدر. موكب همایونك كذركاهنه تصادف ایدن واپورلردن مراسم احترامیه اجرا ایدلمش وعسكر واهالی طرفندن (پادشاهم چوق یشا) ورهكذرده بولنان اجنبی سیاحلری جانبندن (هوررا) ندالری كمال شوق وسرور ایله تكرار اولنمشدر.

طوپقپو سراینده‌كی باب السعادة الشریفه‌نك ایچ طرفنده وعرض اوطه‌سنه قارشی بر وضعیتده وقپونك جهتیننده موضوع ایكی لوحه‌نك بیرنده اون یدی عثمانلی حكمدار ذیشانك اسامی وتاریخ جلوس ومدت سلطنتلری حاكی اولوب پادشاه نوجاهمز افندمز حضرتلرینك نام محترملری وتاریخ جلوسلری ایچون بولوحه‌لرده فضله بر محل قالمادیغندن آیروجه بر لوحه ترسیمنه قرار ویریله‌رك اشبو وظیفه اندرون همایون بكلرندن خطاط حافظ ابراهیم افندی‌یه حواله اولنمش وموی الیه اولجه كبار اولیاء اللهدن آق شمس الدین افندی طرفندن ترتیب ایدلمش اولان مذكور لوحه‌لركبی بر لوحه وجوده كتیرمش ودائره شكلنده اولان بو لوحه‌یه اون یدی دفعه (خان السلطان) ومحل مخصوصنه‌ده (خان السلطان محمد) عباره‌سنی واك اورته‌سنه دخی (ابوبكر ، عمر ، عثمان ، علی) اسامیٔ محترمه‌سنی وضع ایلمشدر. اشبو لوحه عرض اوطه‌سنك اوكنه وباب السعاده‌یه قارشی بر موقعه تعلیق اولنمشدر .

ادرنه والیسی حاجی عادل بك افندی حضرتلرینك مجلس عمومیٔ ولایتده ایراد ایلمش اولدقلری نطقك والیٔ مشار الیهك حضور همایون حضرت خلافتپناهیده شرف مثوله نائلیتی صیره‌سنده (كلام الملوك ملوك الكلام) منطوقنی مؤید مصادف نظر ممنونیت اولان بیانات عالیهٔ جناب خلافتپناهی‌یه دائر اولان اقسامی ادرنه‌ده منتشر آفتاب غزته‌سنده منظورمز اولمغله عیناً بر وجه زیر نقل اولنور :

« هیئت محترمه‌یه ویرمكده اولدیغم معلومات وتفصیلاتك اك مهمی ، اك مقدمی ؛ ذات حضرت پادشاهی‌یه ملاقی اولمقلغم ، شرف مثوله نائلیتمدر . بونی بر وجد افتخار وبر حس مباهات ایله سویلیه بیلیرم :

حضور همایونده ، شرف مثوله نائلیتمدن جناب شوكتمآبك بر حال نوازش وبر طرز پدرانه‌ده اولق اوزره فرمان خطابتنه معروض بولندم . معروضات وتشكرات عبودیتمندانه وعملوكانه‌ی تقدیم ایتدكدن صوكره ولایت داخلنده بولنان تبعهٔ صادقه‌لرینك احوالندن استمزاج بیوردیلر . جواب معروضمده : « نام همایونلری السنهٔ احترامده دوران ایتدكجه ، اسكی آجیلره بدل اولاد وطنك ذات همایونلری كبی مشفق ومشروطیتپرور بر پدر معالیكستره مالك اوللرندن متولد انشراح قلبیه‌لری بر دوام اولدقجه تبعهٔ ملوكانه‌لرینك مسعودیتلری بر كالدر . اولقدر كه مركز وملحقاتجه نره‌ده اسم شاهانه‌لری براحترام مخصوصله یاد اولنورسه بلاتفریق جنس ومذهب حاضرونك قلبلرندن حسیات شكر ومحبت فوران ایدییور » طرزنده ایدی .

شو معروضاتم ذات همایونلرنجه صوك درجه‌ده موجب محظوظیت اولدی ومبارك كوزلری طولو طولو اولدی دیوردیلركه : [بن وطنمی سوه‌دم اونلرده وطنلرینی سوه‌دلر وبونك ایچون بنی سوه‌دلر] . ذات شاهانه‌نك شو التفات مشفقانه‌سندن جرأت آله‌رق : « بر آره‌لق ادرنه‌یی تشریف شاهانه وقوعبوله‌جغی حقنده‌كی روایتك سكنهٔ مملكتی ومسرور ودلشاد ایتدیكنی وجمله‌نك قدوم ملوكانه‌لرینه منتظر بولندیغنی » عرض ایتدم .

[بوسنه بروسه‌یه قدر اولان سیاحتم ؛ اورای اجدادمك مهد ظهوری ودولت علیه‌مك ایلك پایتختی اولمسندن منبعث ایدی . ادرنه دخی كذلك اجدادمك اكتساب نام وشان ایتدكلری برمحل وایكنجی پایتختدر . هرحالده اورایه‌ده كیده‌جكم . انشاءالله صوك بهاره طوغری بو سیاحتی اجرا ایده‌جكم] بیوردیلر .

وبووعد وفرمان شاهانه‌لرینی متعاقب متبسمانه « نصل اوراده باریندیریله‌جك بریر وارمی ؟ » سؤالنی ایراد بیوردیلر بنده‌كزده « بتون افراد ملتك سینهٔ صداقت ومحبتلری ذات شاهانه‌لری ایچون برر فرقتعظیم واحترام تشكیل ایدر .

معمافیه حكومت وبلدیه دائره‌لری واردر . ذات همایونلرینی اعزاز واراحه ایچون بتون موجودیتمزله التزام اعتنا ایداسی طبیعیدر » دیدم . بو معروضاتم اوزرینه « نصل اولسه اولور . اجدادم دخی چادر آلتلرنده دمكذار اولمشلردر » بیوردیلر . بو خطاب همایون بنده‌كزی غشی ایتدیكی وحضور همایوندن انفكاك زمانی دخی حلول ایلدیكی ایچون بر جرأت مخصوصه‌ده بولنه‌رق (مبارك دست شاهانه‌لرینی تقبیل وتلثیم ایده‌بیلمكلكمه مساعده طلب ایلدم) بو معروضاتم ایلك اوكجه بر اشارت محویتكارانه ایله قبول بیورلمق ایستنلدی . فقط تكرار استرحام ایدنجه « او حالده : كلیكز مصافحه ایده‌لم ، مصافحه سنت سنیهٔ نبویه‌دركه » فرمانیله اللرینی اوزاتدیلر . وبنده‌كزله عموم ولایت اهالیسنه دعا بیوردیلر .

بو راسمهٔ مصافحه‌یی كمال شوق وحبور ایله اجرا ایتدكدن وعمر شاهانه‌لرینه دعا خوان اولدقدن صوكره حضور همایوندن چیقدم . همان جناب حق عمر همایونلرینی مزداد وفراوان بیورسون .

بو ملاقاتك شرفی شخصمه دكل ولایت اهالیسنه راجع بولندیغی ایچون ایشته سزه تفصیلاً اخبار ایلدم .

والی بك افندی حضرتلری بو منقبهٔ مثول وملاقاتی حكایه بیوردقلری اثناده حاضرون ذات شاهانه‌نك كرك تشریف همایونلرینك شرف وقوع بوله‌جغی خبر مسرتندن ، كرك لسان همایوندن شرف صدور ایدن كلمات معالیغایاتدن صوك درجه‌ده بر وجد احتساساته مستغرق قالمشلردر . »

§ لسان قرآن اولمق حسبیله بالعموم اهل توحید ایچون لسان رسمی مثابه‌سنده بولنان عربجه‌نك دخی تركجه كبی حكومتجه لسان رسمی اوله‌رق قبول ایدیله‌جكنی (العرب) رفیقمز تبشیر ایدییور . دولت علیهٔ عثمانیه خلافت كبرای اسلامیه‌یی حائز بولندیغندن عربجه‌نك لسان رسمیٔ خلافت اتخاذی پك مناسبدر . بو تصورك بمنه الكریم قریباً حیز آرای حصول اولدیغنی كورمكله بختیار ومفتخر اولورز .

§ مصرده مشروطیت اعلانی ایچون حزب الوطنی جمعیتی خدیو نزدنده تشبثاتده بولنمشدر . معارضلردن رئیس النظار اخیراً سوءقصده هدف اوله‌رق وفات ایتمشدر . ترقی جریاننك اوكنه كچیله‌میه‌جك ، ایركیج مصر نائل مشروطیت اوله‌جقدر .

§ هندستان ایچون انكلتره حكومتی طرفندن مشروطیته شبیه بر شكل اداره اساسی احضار اولنیور .

§ بوسنه‌ده قانون اساسی بو هفته اعلان اولنمشدر .

§ پترسبورغده انشا اولنه‌جق جامع شریفك قریباً وضع اساس مراسمی اجرا اولنه‌جقدر . مراسمه ، عثمانلی وایران سفارتلری اشتراك ایده‌جكلری كبی بخاری امیری حضرتلری ولیعهدلریله برلكده بالذات حاضر بولنه‌جقلردر . ولایات معتبران اسلامیه‌سی ، مطبوعات منتسبلری دعوت اولنمشدر . بو امر خیرك حصولی ایچون امیر مشار الیه جانبندن سبق ایدن همت ومعاونات نقدیه‌دن طولایی بتون عالم اسلام متشكردر .

§ روسیه‌نك دردنجی دوماسی ایچون انتخاب قانونی اصلاح اولنه‌رق دها فضله اسلام اعضا انتخابنه موفقیت حاصل اوله‌جغی استبشار اولنمشدر .

§ روسیه‌ده الكچوق نفوسلی عشیرتلردن اولان قیرغیزلرك كوچبه‌لكدن صرف نظر ایدرك كویلر تأسیس ایتمك اوزره مساعدهٔ رسمیه استحصالنه تشبث ایتدكلری مستخبرات سارّه‌دندر .

§ بوسنه حجاج میاننده تایمس غزته‌سی طرفندن برمخبر بولندیر‌لدیغی اخیراً تحقق ایتمشدر .

§ روسيه مدارس وجوامعنده كی جهاتك اهل اولەرق تعيين ايدن
علمـايه ويرليوب على طريق الارث اولاده انتقالی ومنحلاتك دخی
ينه نسلاً حائز رجحان بولنان ذواته توجيهی صورتيله مؤسس تعاملدن
وطائيلان امتيازاتدن طولايی روسيه محافل اسلاميه‌سنده بيوك بر هيجان
واردر .

روسيه قريمی استيلا ايتديكی صره‌لرده اهالئ محليه‌يه اعطا ايلديكی
امتيازات ميانده علمای موجوده‌يه رهبان حقوقنی طانيمش ايدی .
بونلرك نسلی روسيه قانونلری موجبنجه امتيازدن مستفيد اولدقلرندن
روسيه‌ده صنف علما ايكی‌يه بولنمشدر :

١ — امتيازلی علما (دوخوونی زوانيا)

٢ — امتيازسز علما [حين استيلاده پدر وجدلری حق امتيازی
احراز ايتمديكی جهتله كنديلرينه بو حقوق طانيلميان قسم]

امتيازلی علمادن ويركو آلنمز. دكنك قامچی جزالری حقلرنده
تطبيق اولنمزدی. عسكر اولمازلر. خانه‌لرينه عسكر اسكان اولنه‌مز،
كنديلرندن بدل اسكان دخی آلنه‌مزدی . مناصب روحانيه تسميه
اولنان وظائف مشروعه منحصراً كنديلرينه عائد ايدی.

اشبو علمانك اولادی فتوا ، جامع خدمتلری ، اوقاف وظيفه‌لری
قانوناً محافظه بهمه‌حال كنديلرينه توجه اوله‌جغنی بيلدكلرندن تحصيل
علمه اصلا چالشمقسزين نائل مناصب اولمقده ، اوته طرفدن وجوديله
حقيقةً بتـون عالم اسـلامك افتخار ايده‌كلديكی اعاظم علما هيچ بر
منفعت دنيويه الده ايده‌ميه‌رك ذليل بر وضعيتده قالمقده ايديلر . شبهه‌
سزكه بو احوال مؤسفه روسيه‌ده يوماً فيوماً علوم اسلاميه‌نك اندراس
وانقراضنی مؤدی اولمقده‌در . بو كون علمای نسليه علمای حقيقيه‌يه
هيچ بر روقنی بولنماق حسبيله تصاحب ايدلمك لزوم كورلميان خدمات
شرعيه‌يی براقشـلر جزئی منفعت دنيويه‌سی محسوس اولان وظائف
شرعيه‌دن هيچ برينك بو اهل ذواته تفويضنه رضاداده اولمامشلردر.
شايان تأسفدركه امتيازك حين استحصالنده محاذير مشروعه‌يی درك
وتيقن ايله چاره‌سنه باقه‌جق قريم رجالی ميانده كيمسه بولنمامش وبك
چوق فداكارلقلرله استحصال اولنان امتيازات نافعه بيله امت اسلاميه‌يه
جهل يوزندن بر بلای مبرم اولمشدر. ايشته عالم اسلامك صوك عصرلرده كی
اويوشقلغی نتائجی ...

احكام شرعيه‌يه موافق اوله‌رق امتياز استحصالی ممكن ايكن
بو جهته يناشلمامش، روسيه‌نك رهبانه قياساً طانيمق ايستديكی حقوقی
عيناً قبول ايتمك صورتيله شرع شريفه قارشی مبالاتسزلق كوسترلمشدر.
منافع عاجله‌يی سعادات آجله‌يه ترجيح ايدرك قريمك خرابيسنه
سببيت ويرلش وكفوی كبی اعاظم يتشديرن بر محيطك ازمهٔ علومی
درست املا يازمقدن بيله عاجز جهله‌نك ايادئ كفيه‌سنده ملعبه اوله‌رق
براقلمشدر .

علمانك بويله‌جه ايكی‌يه انقسامی اتفاقی نفاقه ، محبتی حسـده ،
طلبی تنكاسله ، علمی جهله چويرمش وقريميه غيای جهالته سوركلشدر.
مع مافيه ترقی وتكاملی هيچ بر قوت طورديره‌ميه‌جغندن بو قودك
فعلاً تماديسی قابل اوله‌مامش، بو كون هر درلو مشكلاته رغماً ١٥٠٠
شرعی خدمتك آنجق اوچ درت يوزی علمای نسـليه‌ده ، ماعداسی
علمای شرعيه‌ده قالمشدر . علمای نسـليه بو دفعه نائل مرام اولمق
ايچون حكومتی توسيط وتسليط ايديورلر ومحافظهٔ حقوق داعيه‌سنده
بولنمقله متسلی اولويورلر . دوشونميورلركه تأمين ايده‌جكلری حقوق
وامتيازات نه‌در ؟ روسيه قانونلرنده قامچی دكنك جزاسی قالدمش
اولديغندن بو امتياز طبيعی موضوع بحث اوله‌مز . ويركو وعسكر
قانونلری ايسه بو كون بلا استثنا بتون روس تبعه‌سی حقنده مرعيدر.
شو حالده امتيـاز اوله‌رق خدمات شرعيه‌يه منحصراً نائليت كيفيتی
قالير . حكومت قوتيله بونك تأمينی حالنده ايسه بر چوق جوامع
ومساجد ومدارس ومؤسسات اسلاميه‌نك معطليتی لازم كلير . بوغايه
ايسه انتباه اسلامی آرزو ايتمكلر ايچون آرايوب آرايوب بولنه‌مه‌جق
نعمتلردندر . نته‌كيم روسـيه حكومتی طرفندن بو صوك كونلرده
ويريلان امرلرده آلتی آيه قـدر علمای شرعيه‌نك وظيفه‌لرندن
چيقاريله‌رق يرلرينه علمای نسـليه‌دن ذوات انتخابی لزومی اخطار
ايدلمشدر .

حكومت آلتی آی صكره شو قرارينی موقع اجرايه قورسه
حالك نه اوله‌جغی حقنده روسيه عقلای اسلاميه‌سی انديشه‌ده بولنيورلر.
علمای نسليه‌يی ايقاظ ايسـه مستحيلدر. زيرا منافع دنيويه‌دن بشقه
كوزلرينه برشئ كورنميور. نهايت جهالت، احتراص، استبداد يوزندن
آلتی ای صكره زواللی اسلاملرك يكانه اللرنده قالان جامعلريده
قپانه‌جق، دكرلی مليتپرور عالملری وظيفه‌لرندن محروم قاله‌جق، چوجقلری
اميد استقباللری برقاچ غروش اوغورينه محو وتباه اولوب كيده‌جك.
علمای نسليه‌ده تأمين حقوقه موفقيتله (!) دلشاد وبكام اوله‌جق.

بئس المطاعم حين الذل تكسبها
القدر منتصب والقدر مخفوض

§ دولتلو نجابتلو صلاح الدين افنـدی حضرتلرينك كريمهٔ
محترمه‌لری دولتلو عصمتلو بهيه سلطان حضرتلريله ويانه سفارت
سنيه‌سی آتاشه ميليتری اركان حربيه بيكباشيسی اسماعيل حقی بك
افندی حضرتلرينك وشهزادهٔ مشاراليه حضرتلرينك ديكر كريمهٔ
محترمه‌لری رقيه سلطان حضرتلريله اوقاف همايون ناظری شريف
حيدر بك افنـدی حضرتلرينك مخدوملری شريف عبدالمجيد بك
افندی حضرتلرينك امر مسنون عقدلری شرفصدور بيوريلان ارادهٔ
سنيهٔ جناب خلافتپناهی موجبنجه وبيك بر كيسه مهر معجل وبيك بر
كيسه مهر مؤجل تسميه‌سيله شيخ الاسلام دولتلو سماحتلو حسين
حسنی افنـدی حضرتلری حاضر اولدقلری حالده تيمناً طولمه باغچه
سرای همايوننده اجرا ايدلمشدر .

عترهٔ طاهرهٔ نبويه ايله سلالهٔ محترمهٔ آل عثمان آراسنده حاصل
اولان شو مصاهرتی عالم اسلام بيوك مسرتلرله تلقی ايده‌جكدر ،
جناب حق متيمن بيورسون آمين .

§ تساليا يكيشهری مفتيسی يونان ماليه‌سنه بر مبلغ بورجلو اولديغی

بهانه‌سیله تحت توقیفه آلنمشدر. مومی‌الیه مفتی‌افندی کندیسندن طلب اولنان ویرکویی اولجه تأدیه ایتمش اولدیغنی بیان ایله توقیفنه قارشی پروتستو ایدییور.

عثمانلی سفیری نابی بك بومسئله‌دن طولایی یونان خارجیه نظارتی نزدنده شدتلی پروتستولرده بولنمش ومتجاسرلرك تأدیبنی طلب ایتمشدر. بو فضولی توقیفدن طولایی بتون یکیشهر مسلمانلری فوق‌العاده متهیج بولنیورلر.

§ فاس امیری حضرتلرینك فرانسه‌دن وقوعبوله‌جق استقراضك شرائطنه قارشی ارائه بیوردقلری آثار مخالفتدن طولایی ایکی حکومت آراسنده‌کی مناسباتك کرکینلشدیکی خبر آلنمشدر.

فرانسه حکومتی طرفندن ٤٨ ساعت مدتلی براولتیماتوم تبلیغ اولنه‌جغی روایت اولنیور. بواولتیماتوم بر تأثیر کوسترمدیکی حالده فرانسه تدابیر شدیده اتخاذایده‌جك، بالخاصه (دارالبیضاء) کمرکلرینی اشغال ایلیه‌جکدر. اتخاذ اولنه‌جق تدابیردن الجزیره مقرراتنه توفیقاً اول امرده دولتلر خبردار ایدیله‌جکدر.

مستقیم برسیاست تعقیب اولنمیه‌رق تحسسات یومیه‌یه کوره تعیین مسلك اصول سقیمندن عالم اسلام پك زیاده متضرر اولمشدر.

امید ایدرزکه امیر حضرتلری بتون مقاصد وافعالنده ترقیات اسلامیه‌یی غایه اتخاذ ایتمك صورتیله داخلی وخارجی لایتغیر برسیاست تعقیب ایدرلرده عالم اسلامی هرکون بر صورتله داغدار تألم ایتمکده اولان بومزعج اوزونتیلردن قورتاریرلر.

§ عبداله جودت بکك دین اسلام علیهنده‌کی (تاریخ اسلام) نام اثرینك ممالك عثمانیه‌یه منع دخول وانتشاری مطبوعات قانوننك اوتوز بشنجی ماده‌سی حکمنه توفیقاً مجلس مخصوص وکلاجه تحت قراره آلنمشدر.

§ بگنده آفریقای مرکزیده سیاحت ایدره‌ك اسلامیتك صورت انتشاری حقنده تدقیقاتده بولنان دوقتور قارل قوم، رویتر آژانس واسطه‌سیله انکلیز غزته‌لرینه شو مکتوبی کوندرمشدر:

« هیچ شبهه یوقدرکه اسلامیت آفریقاده سرعتله انتشار ایتمکده‌در. حتی دها غربی اوروپالیلر آفریقانك نره‌سنده نشر مدنیته تشبث ایدییورلرسه اسلامیت مطلقا اوراده کوك طوتمقده‌در. برچوق زماندن بری اسلامیت ایله خرستیانلق آره‌سنده منازع فیه اولان برچوق یرلر مسلمان ارباب تجارتیله، مسلمان علماسنك غیرتیله اسلامیتك تحت نفوذینه کیرمشدر. بوکون نفوذ اسلامیت سودانك هرجهتنده وغربی، شرقی وجنوبی آفریقاده توسع ایتمکده‌در. آفریقا یواش یواش بیوك بر مسلمان مملکتی حالنه کیرمکده‌در. یالکز حبشستان ایله اوغاندا، جنوبی آفریقا وانکلتره‌نك آفریقای شرقی مستملکه‌سی اهالیسی لفظاً خرستیاندر. اسلام مهتدیلرینك بیوك برتعصبه دوشه‌رك اوروپا منافعنه منافی حرکاتده بولنملری هروقت ممکندر.

مرکزی سودانده بولنان یاغان قبائلی اوروپالیلری پك سودیکندن خرستیان ایدلمسی وبوصورتله اسلامیتك انتشارینه قارشی قوتلی برسد وجوده کتیرلمسی امکان داخلنده اولدیغندن همان بوکا تشبث ایدلملیدر. »

فاعتبروا ...

تکذیب

حساری یالکز مادی ضررلره انحصار ایدن ولله‌الحمد والمنه نفوسجه هیچ بر ضایعاتی موجب اولمیان چراغان حریق مؤسفندن طولایی خلیفهٔ ذیشان اسلام حضرتلرینك کویا آغلادقلری یولنده روسیه مطبوعات اسلامیه‌سنده انتشار ایدن حوادثك قطعیاً اصل واساسی اولمدیغی وآلات موسیقیه‌نك بالعموم مکاتب اسلامیه‌یه قبولی حقنده کویا خط همایون حضرت خلافتپناهی اصدار بیورلمش اولدیغنه دائر قزانده منتشر (یولدیز) رفیقمز استانبولدن آلدیغی خبرك لئیم برمقصد ایچون خاصةً اختراع ایدلمش اراجیفدن بولندیغی جهتله تکذیب اولنور.

مطبوعات اسلامیه:

مطبوعات حیات اقوامك ترجمانه حقیقت بیانی‌در؛ بر ملتك ترقی وتعالی‌یه عازم، یاخود انحطاط واضمحلاله محکوم اولدیغنی کوستره‌جك مرآت حقیقی آنجق مطبوعاتی‌در. بناءً علیه ارضك بتون قطعاتنه یایلمش اوچ یوز میلیونلرجه قوجه بر عالم اسلامك نه حالده بولندیغنی آکلامق منتظماً مطبوعاتنی تدقیق وتعقیبه توقف ایدر.

بونجه عصرلردنبری بربرندن جدا دوشن بوقدر میلیونجه قرداشلرك یکدیکرینه طانیشدرمق، برلشدرمك، هپ برلکده دینه چالیشمق وضع بیوردیغی مدنیت حقیقیه‌دن بحق مستفیض اولملرینی غایهٔ امل ایدینن صراط مستقیم، بوهفته‌دن اعتباراً بتون مطبوعات اسلامیه‌یی تدقیق وتعقیبه باشلایور. دارالخلافه معشر اسلامك مرکز قلوبی بولنمسی حسبیله بوکبی تشبثات بزم ایچون بروجیبهٔ دینیه‌در. دائماً مقاصد عالیه‌یه وصول ایچون کوچوکدن باشلایه‌رق تدریجی برصورتده ایلرولمك موافق حکمت ومصلحت بولندیغندن، بزده بومقصد علوی ایچون شیمدیلك برقسم مخصوص آچه‌رق طریق عزممزده برخطوه دها آتیورز. الحمدلله الذی بنعمته تتم الصالحات. آتیاً بوبابده دها واسع مقیاسده بذل مساعی اولنمسی حقنده تقرر ایدن خط حرکتك رهین موفقیت اولمسنی الطاف سبحانیه‌دن تضرع ونیاز ایلرز.

باغچه سرایده (قریم) منتشر «ترجمان» غزته‌سی کرید مسئله‌سندن بحثله دییورکه:

نیچون کریدك برآووج یالقجیسی ایله زیتونجیسی آطه‌نك اهل اسلامنی

قرار کسر، جانلرینی قورتارمق ایچون وطنلرینی ترکه مجبور ایدرده «دور!» دیه‌جك انسانیت کورلمز؟

نیچون بر آووچ یونانلی قوجه براوروپانك سوزینی دیکله‌مز و یوز بولمش جوجقلر کبی کیمسه‌یه راحت و برمزده یینه سس چیقاران بولنماز.

نیچون کرید آطه‌سنه کنیش امتیاز ومختاریت و یرمکه حاضر بولنان عثمانلی حکومتنك قونفه‌رانس تکلیفنه لازمنجه قولاق و یرلمز؟

حکایتلرندن صوکرا دول حامیه‌نك ترددلری اسبابنی تشریح ایدرك روسیه پولتیقه‌سنه قارشی بروجه آتی افاداتده بولنیور :

اشبو درت حکومتدن اوچنك مطلبی ، پولتیقه‌سی بزجه اوقدر اهمیتلی دکلدر ؛ وارسون یا کلش یولده بولنسونلر ؛ فقط روسیه پولتیقه‌سی بویله دکلدر؛ روسیه پولتیقه‌سنی طوغری ؛ نافع هم روسیه ایچون نافع کورمك استیورز.

ایشلر بویله کیدرسه عثمانلی ملتی ودها طوغریسی عثمانلی مسلمانلری دول حامیه‌دن امید کسرلر، وکریدقالتمرانك انجق قیزغین تیمور ایله تداوی ایدیله‌جکنه قناعت حاصل ایدرلر. دیه قورقیورز.

صلحپرور و صلحه محتاج اولان عثمانلیلرك جمله دولتلر وملتلر ایله وباخصوص یقین قومشولری اولان روسیه ایله دوستلقده بولنمقدن غیری امللری کورلیور؟ آوروپانك بیوك پولتیقه‌سنه قاریشمیوب اوز ایشلری ایله مشغول بولندقلری میداندهدر . لکن ـ چاره‌نه ـ اکر دول حامیه کرید ادبسزلکنی منعه وقت بوله‌مازلر ایسه ترکلر بونك چاره‌سنی کندیلری بوله‌جقلرینی دوشنمك لازمدر.

صورت محکومانه‌ده یاشامقدن ایسه صورت حاکمانه‌ده اولمکدن قورقیه‌جق قدر کنجلشمش ترکلر؛ بر دکل بش اجلدن قورقیان اردولر؛ قولاقلرنده‌کی کوپه‌لرینه قدر ملته فدا ایدن بوکونکی خانملر باب عالی پولتیقه‌سنی باشقه یوله چویریرلر دیه خوف ایدییورز.

غفلت ایتمیه‌لم؛ اوروپانك عظمت واقتدارلرینی بیلن و کورن ترکلر ضعف وچاره‌سزلکنی دخی بیلیورلر، کوریورلر. بوسنه هرسك مسئله‌سندن صوکرا آکلاشلمیان نه قالدی؟

بی‌طرفلی (isolotion volantaire) صلحپرورلکی ایله حق حق اولیه‌جغنی آکلایان ترکیه عاجز قالماز ؛ چوقدن بری برلیندن اوزانان قوله قولنی اوزاتوب « شمدی‌یه قدر اوچ ایدیکز؛ بوساعت دورت اولدق» دیدیکی ایله کرید مسئله‌سی ایشلرندن اثر بیله قالماز!

بز دییوردق ودیه‌جکز؛ عثمانلیلری آلمانیانك قوجاغنه، اوچ دولت اتفاقنه سورمك، سوق ایتمك کبی، سیاست روسیه‌جه بیوك ضرردر؛ هرنه‌قدر کچمش زمانلرده کوزل اولان ایللادانك قره کوزلرینه مفتون ایسه‌کده دها جدی وددرین محبتمز روسیه‌دهدر.

بوکا بناءً کرید مسئله‌سنده روسیه پولتیقه‌سنی آچیق وجدی صورتده استانبول مسلکی طرفندن کورمك ایستیورز. جونکه روسیه‌نك فائده‌سنی بوطرفده کوریورز.

❧

ینه ترجمان غزته‌سی بخارا مسئله‌سندن بحث ایله دییورکه:

«نوووه‌یه ورهمیا» ده ترکستاندن کلش بیوك بر مأمورك فکر وملاحظه‌سی درج ایدلمش. تأسفلی محرم واقعه‌لری تاشکند توره‌لرینك دقتنی جلب وتحریك ایتدیکی آکلاشلیور. ترکستانلی « مأمور » ویردیکی معلوماتده جناب عالی‌نك هرسنه انکلیز بانقه‌سنه دورت ملیون ودها زیاده روبله یاتیردیغنی خبر ویره‌رك آرتق بخارا امارتنك سنوی نظامی بودجه‌سی ترتیب ایدلمك وبودفترك موادی ترکستان والئ عمومیسنه ، روسیه‌نك سیاسی آجنته‌سنه وبخارا اهالیسنه اعلام اولنمق لزومنی درمیان ایدییور .

برچوق حکمدارلرك انکلیز بانقه‌سنده قره کونلك آقچه‌لری حفظ ایتدیرمکده اولدقلری مستور شیلردن دکل ایسه‌ده بز « مأمورك » اعلاننه اعتماد ایده‌میورز . بودجه جهتنه کلنجه بونك اهمیتنی هرکس کبی بیلدیکمز حالده بخارانك احتیاجی یالکز بوندن عبارت اولمدیغنی دخی بیلیورز .

حاضرده وقانلی واقعه‌لردن صوکره دکل کمال آسایش وراحت زماننده بخارا وروسیه حقنده خیرخواهانه یازدقلرمز شیلر اوقویانلرك خاطرنده اولمه‌لی کرکدرکه بخارا اداره‌سی کهنه اصول کهنه نظام اوزره‌در؛ بوکون لازم اولان بخارا خزینه‌سنه کوز دیکمك دکلدر؛ بخاراده تنسیقات وتجددات حسنه ولازمه اجراسنه خیرخواهانه چالشمقدر.

❧

باکوده منتشر « صدا » غزته‌سی اسلاملرك موجودیت اقتصادیه‌سندن بحثله دییورکه :

بتون اجنبی ملتلر کرهٔ ارضك قره‌لرینی دمیریوللر، شمندوفر قطارلری، تلغرافلرله احاطه ایدوب اورومجك یوواسی کبی صاروب آلیورلر . یوکسك، یوکسك طاغلر کبی واپورلرله، کمیلرله زیرنجه تسخیرلرینه کچیریورلر. بونکله‌ده قناعت ایتمیه‌رك هوالره چیقدیلر ! ایشته شویله‌که، بتون اسلام عالمنه انسانلر آراسنده معیشت ومعاشرت ایچون جهانده یر قالمایه‌جقدر، مسلمانلر ایچون دنیاده نه‌قره‌ده، نه‌صولرده یاشایه‌جق یر بولنمیاجقدر! شو حالده نره‌ده یشایه‌جغز؟ یاشامق ایچون بزه یر قالمایه‌جق!..

اسلاملرك بتون مملکتلری، قره‌لری اجنبی دولتلرك، سرمایه‌دارانك تیمور یول وتلغراف قومپانیه‌لرینه، دکزلری‌ده سیر سفائن شرکتلرینه کیده‌جکدر؛ بونلر هپ تدریجی آنلرك تحت تملکنه ، تسلطنه کیره‌جکدر، یاواش یاواش بزده شویله‌جه هیئت بشریه آراسندن انسانلرك معاشرتکاه عمومیسندن صیقیلوب چیقاجغزده، بتون دیکر ملتلره حمال اولاجغز ، اونلرك خدمتکار وبکجیلری اوله‌جغز!

حال حاضرده ایسه بتون هیئت ملیه‌مزك دورتده اوچ قسمی شوصایدیغمز حالده بولنیورلر . فقط ایشمز بویله کیدرسه ، چوق وقت سورمز برکون کلورده بتون هیئت اسلامیه، بتون امت احمدیه اجنبیلره اسیر دوشوب عموماً وابدیاً آنلرك بنده‌لری اوله‌جقلردر!

بوحاللر، برخیالات، برتصورات دکلدرلر؛ کوزمز اوکنده بولنان حقایق بدیهیه‌دندرلر! چونکه عصرمزده مدنی دولت وملتلر صلحاً محاربه پولتیقه‌سی ایلرویه‌سوریورلر. استیلای صلحی، فتوحات حربیه‌دن دهاشدتلی براستیلادر؛ ایشته بتون اسلاملر هریرده اقتصادی مغلوبیتلره بوغولارق کندولرینی اسارته تسلیم ایده‌جکلردر !

ذاتاً ایتمزز، حال حاضرده اقتصاداً مستقل بر دولت اسلامیه کوره‌میز، وهیچ بر یرده اقتصاداً حر بر اسلام عنصری بولامه‌یورز !

❧

وقتیله مصر جنرال قونسلوسلغنده بولنوب اخیراً لوردلر قاره‌سنه مأمور اولان لورد قرومرك اثر معلومندن بحث ایدن ترجمان غزته‌سی:

« المانیانك الك سیاست آشنا علماسندن بریسیده برقاچ آی اول عاین عینی افاداتده بولنمشدی . بو ذاته کوره‌ده : فرانسز وروسلر یا کلش بر سیاست استعماریه تعقیب ایدییورلر ، مسلمان ملتلر تمثیل اولونه‌ماز ، اونلری حسن اداره ایده‌بیلمك ایچون اسلامك پك دیری اولدیغنی اونوتمامق، مسلمانلرك شخصیت دینیه وملیه‌لرینه احترام ایلمك لازمدر . . . »

استطرادنده بولنیور.

❧

استرخانده منتشر « ایدل » غزته‌سی ، صربستان ولی‌عهدینك بلغارستان قرالی فردیناندی زیارتی مناسبتیله یازدیغی بندده دییورکه:

ایمدی بز، لوای محمدی آلتنه طوپلانمش اقوام مسلمه وحکومات اسلامیه‌یه بر نظر ایده‌لم : هرنه‌قدر عالم اسلامده دکزلر حاکمی بر انکلتره ، قره‌لر مالکی بر روسیه ، تجارت وصنایعده الك عالی درجه‌لره چیقمش بر آلمانیا ، بر فرانسه قدر شان وشوکته مالك بر اسلام حکومتی یوق ایسه‌ده ، ینه موجودلرك بلغاریا وصربیه کبی اولدقچه مدنی صاییلان حکومتلره نظراً نفوس واراضیجه بش اون مثلی فضله اولدیغی‌ده قابل انکار دکلدر. ترکیه حکومتی

دور استبدادده عسکرجه ، قوهٔ حربیه‌جه ایکنجی درجه‌ده‌کی دولتلردن معدود ایسه‌ده ، شیمدی برنجیلر صره‌سنه کچدی. حال بویله ایکن ، بیلمم نه سببه مبنی‌در؛ کیزلی بر حکمتی‌ی وار بز اکلایه‌میورز. یوقسه بر مصلحت سیاسیه‌ی موجود بز ادراك ایده‌میورز؛ ممالك مختلفه‌ده‌کی اقوام مسلمه ، باخصوص رجال حکومت وباشده بولونان حکمداران بربرلریله طانیشمغه ، الفت ومحبت کسب ایتمکه ، مناسبات دوستانه تأسیسنه ، خصوصیله خاندان آرالرنده قیز آلوب ویرمك ایله قرابت صهریه حصولنه چالیشیلمایور؟ . . بارمقله صاییله‌جق قدر محدود اولان اسلام حکومتلری؛ ترکیه، فاس، ایران. افغانستان ؛ تورکیه‌ده مشروطیت اعلان اولنور اولونماز یکدیکریله طانیشمق اسبابنه تشبث ایده‌جك یرده بربرینه آثارخصومت ابراز ایدوب طورملری.. مصر حاکملرینك اوته‌دنبری حکومت متبوعه‌لری اولان تورکیه‌یه خصم بولونملری... وباخصوص عالم اسلامده وجوده کلن بیوك انقلابلردن صوکراده حکمدارانك تأسیس مناسبات خصوصنده‌کی مساهله‌لری... طوغروسی پك تعجب وتأسف اولونه‌جق حاللردندر.

نه‌وت، بوکونکی احواله نظراً ، شان وشوکتلری سونمش ، اجنبیلر طرفندن خارجی وداخلی حقوق سیاسیه‌لری محو ایدیلمش اسلام حکومتلرینك سیاسی نقطهٔ نظرندن برلشمه‌لری ، آرالرنده معاهده‌لر عقد ایتملری فائده‌سز، بلکه ضررلی وکولونج برحرکتدر. فقط قرآن‌کریمده بیان بیورولان قرداشلغی اظهار وتقویه ایچون دینی جهتدن ، مدنیت وانسانیت نقطهٔ نظرندن اسلام حکمدارلرینك ، هیچ اولمازسه ولی عهدلرینك بربرلرینی زیارت ایتملری لازم دکلمی؟ آوروپا حکومتلرینك بیوکلرندن قطع‌النظر، بلغاریه، صربیه کبی کوچوك حکومتلرك حکمدارانی بربرینی زیارت‌ایدوب دراغوشلر، مصافحه‌لر ایلدکلری حالده اسلام حکمدارلرینك بومساهلاتنده نه‌کبی بر سیاست، نه‌کبی بر حکمت بولوندیغنه عقل ایرمز !.. روسیه حکومتنك دول‌اسلامیه‌یه بوکونکی نظری دوستانه ومسالمتکارانه بر طرزده اولدیغندن اسلام حکومتلرینك بربریله مناسبات دوستانه‌ده بولونملری هم روسیه ایچون فائده‌لی؛ همده بزم ایچون مطلوبدر...

قزانده‌منتشر یولدیز غزته‌سی‌بوسنه‌مشروطیتندن بحث‌ایله‌دیور که:

آوستریا ، بوسنه وهرسك ولایتلرینه ادارهٔ مشروطه ویره‌جك دیه یازلمش ایدی. نظامنامه‌سنه نظراً بوسنه‌نك مجلس ملیسی ٩٢ اعضادن‌مرکب اوله‌جقدر. بو اعضانك یکرمیسی آوستریا حکومتی طرفندن تعیین قلنه‌جق باقیسی‌ده اهالی طرفندن انتخاب اولنه‌جقدر.

مجموع اعضالر ایچنده مسلمانلردن یالکز ٢٩ کشی ، اورتودوقسلردن ٣٦، قتولیکلردن ٢١، یهودیلردن ٢ کشی بولنه‌جق ، بوندن بشقه آوستریا حکومتی، روحانی‌صنفنه منسوب اولیانلردن درت‌کشی‌دها انتخاب ایده‌جکدر، فقط بونلرك هانکی ملتدن اوله‌جغی معلوم دکلدر.

ترك جغرافیا کتابلرینه نظراً بوسنه‌ده مسلمانلر ثلثدن زیاده‌در . بویله اولدیغی حالده نه ایچون آوستریا حکومتی مسلمان اعضالرك عددینی تحدید ایتمشدر. بوده البت بر سیاستدر.

عالم اسلامده

« روسیه » جریده‌سنك ٣١ کانون‌اول ١٩٠٩ تاریخلی نسخه‌سنده بویله کورولتیلی برعنوان ایله غیرمعلوم .O افندی کوچوك بر مقاله درج ایتدیرمش .O افندینك نه مقصدله بومقاله‌یی یازدیغنی بیلمك بزجه اهمیتلی دکل ؛ آنجق « روسیه » کبی روسیه حکومتنك یاری رسمی بر جریده‌سنه ــ که محررلری آراسنده موسیو سیرومیاتنیکوف کبی شرقی‌پك‌ایی‌طانیان‌ذاتلرده واردر ــ بویله برصاچمه‌نك کیره‌بیلمه‌سنه شاشیورز .

باقکز O افندی نه‌لر خبر ویریور :

« ترکیه‌ده مشروطیتك اعلانی متعاقب ماورای قافقاس مسلمانلری اسکی زمانلرك عودت ایده‌جکنی عادتا جدی اوله‌رق دشونمه‌یه ، تخیل ایتمه‌یه باشلادیلر . »

هانکی اسکی زمانلرك ، سکز اون عاجز خانلقلرمی؟

« لکن ، تاتارلرك جله‌سنی بویله برخیال آرقه‌سندن قوشیورلر، دیه‌اتهام انصافسزلق اولور . برکت ویرسون‌که بونلر اهالی آراسنده هیچ برنفوذی حائز اولمایان برشرذمهٔ قلیله‌ٔ خیالپروراندر .»

اوه ، الحمدلله ! اوحالده بحثه‌ده دکری یوق ...

« هیچ کیمسه‌دن کیزلی برشی‌دکل : استبداددن قورتولمش کنج‌ترکلر، ایکی مسلمان دولتك برلشمه‌سنه کمال جدیتله چالیشیورلر . بر دفعه دولت دولت عثمانیه ایله ایران برلشدیمی ، درحال دیکر اهالیٔ مسلمه‌یی‌ده مذکور هیأته‌الحاق ایلیه‌جکلر وبوصورتله‌جسیم بردولت‌اسلامیه وجوده‌کتیره‌جکلردرکه آرتق اوروپانك بو هیأت معظمه قارشوسنده مغرور باشنی أکمکدن باشقه چاره‌سی قالمیه‌جقدر . »

بز تورك غزته‌لرنده اتحاد اسلام افکارندن صرف نظر حتی افکار اسلامدن باحث برفصل بیله بولامیورز ، O افندی کشفیاتنك منابعنی کوسترسه فنا اولمازدی .

« ذاقافقازیا مسلمانلری بوپروژه‌یی پك جدی تلقی ایدرك ، دینداشلرینه براز معاونتدن کیری قالمیورلر وفکر مذکوری مطبوعات واسطه‌سیله،اهالی آره‌سنده طاغیتمه‌یه‌چالیشه‌رق اشبوغایت قوتلی مسلمان ایمپراطورلغنك مستقبل حیاتنی پنبه‌رنکلرله ملون تصویر ایلیورلر . برکت ویرسون که اهالی خیرخواهلرینك افکارینی آکلامامقده تعندایله‌اونلرك عصبی صیحه‌لرینه هیچ‌قولاق آصمیور. کمال اطمئنان ایله ادعا اولنه‌بیلورکه طبقات منوره آراسنده کیتدکجه شدتلنن بوپروپاغندادن عوام اهالی اصلا مسئول دکلدر. »

لکن بونه دیمك ؟ هم ماورای قافقاز مسلمانلری یعنی اهالی دینداشلرینه‌یاردیم‌ایدیور، همده « برکت‌ویرسون،اهالی‌خیرخواهلرینی هیچ آکلامق ایستمیور . » !

مقاله‌سنك نهایتنده محرر افندی براز انصافه کلوب شویله دیور:

« ظن ایدرزکه شمدی اهالینك احتیاجات حقیقیه‌سنی اکتناه ایله بوکبی روس دولتنك حیات واسایشی علیهنه چویریلمش نشریات جنایتکارانه‌نك اوکنی آله‌جق اك موافق برزماندر . مع‌مافیه بومقصده خدمت ایدنلر،افکار منوره اصحابنك ، کنج تورکلره تماماً تبعیت ایدن کوچوك برقسمندن عبارت اولدیغنی قیده مسارعت ایلرز . وقایع احوالدن ایتدیکمز استنتاجاتك طوغری اولوب اولمادیغنی ایسه یاقین بر استقبال کوستریر . »

آکلاشیلدی : جنایتکارانه نشریاتده عوام خلق دکل ، افکار منوره اصحابی واونلرده اوفاق برجزئی بولنورمش . بونکله برابر ، محرر ، اظهار انصاف ایله استنتاجاتك صحت واصابتنده شبهه‌یه‌دوشیور. اورتاده قول یوق یمورطه یوق ایکن بوقیت قیداقلره نه‌لزوم واردی؟ اکر « روسیه» هیئت تحریریه‌سنك مسلمان‌غزته‌لرینی تعقیبه‌خواهشی یوقسه، باری قافقازیاده روسجه نشر اولنوب مسلمان‌حیاتنی‌ارائه‌ایدن مطبوعاتنه برکوز صالسون : هنوز بحث ایتدیکمز مقاله کبی شیلری درج ایتمك اورتایه قارغشه‌لق چیقارمقدن باشقه هیچ برثمره ویرمز.

« قریم : ترجمان »

« مطبعهٔ خیریه » وشرکاسی مدیر مسئول : اشرف ادیب

محل اداره :
درسعادتده باب عالی جوارنده
دائرۂ مخصوصه

صراط مستقیم

١٣٢٦

اخطار :
مسلکمزه موافق آثار جدیده مع الممنونیه
قبول اولنور
درج ایدلمین آثار اعاده اولنماز

دین، فلسفه، علوم، حقوق، ادبیاتدن وسیاسیاتدن وبالخاصه ترکلرك سیاسی وترك اجتماعی ومدنی احوال وشئون اسلامیه‌دن بحث ایدر وهفته‌ده بر نشر اولنور.

آبونه بدلی

	سنه‌لکی	التی آیلغی	
ممالك عثمانیه ایچون	٨٠	٤٠	غروش
روسیه «	٦،٥	٣،٥	روبله
سائر ممالك اجنبیه «	١٧	٩	فرانق

صاحب ومؤسسلری :
ابوالعلا زین العابدین ـ ح. اشرف ادیب

تاریخ تأسیسی
١٠ تموز ٣٢٤

درسعادتده نسخه‌سی ٥٠ پاره‌در

قبرله‌دن مقوا بورو ایله کوندریلیرسه سنوی
٢٠ غروش فضله آلنیر

عدد : ٧٨ — ٢١ صفر الخیر ٣٢٨ پنجشنبه ١٨ شباط ٣٢٥ — اوچنجی جلد

تاریخ اسلامیت

نام مستعاریله دوقتور « دوزی » نك ترکجه‌یه مترجم رساله‌سنه قارشی رديه

— ٧ —

رسول اکرم افندمز حضرتلرینك فی‌الحقیقه، امی اولوب هیچ کیمسه‌دن شفاهاً تلقی معلوماتده بولنمادقلری صورت قطعیه‌ده ثابت اولونجه تبلیغ قرآن وتأسیس شریعته موفقیتلری آرتق من عندالله مرسل وتأییدات صمدانیه ایله مبجل اولملرندن باشقه‌عطف اولنه‌جق بر جهت قالمیور. بو بابده دها زیاده اطمینان تحصیلی ایچون طوق بشری فوقنده، مرتبۂ اعجازه بالغ بولونان بلاغت قرآنیه‌یی‌ده دوشونه‌لی‌یز.

چونکه اول حضرت عهد جلیللرنده موجود بلغای عربك الك برنجی مدار فخر ومباهاتلری اولان نظم ونثر، انشا وخطابت ایله اصلا اشتغال بیورمامش، اونلر ایله مسابقه‌یه رغبت ایدرك صنایع کلامیه‌نك هیچ برنده حائز اشتهار اولمامش. حتی او زمانلرده غایت معروف برر انجمن‌دانش حکمندہ اولان سوق عکاظ کبی مشهرلرده‌ده نادراً کورلمشلردی. قبل النبوه تلفظ بیوردقلری کلمات ایچنده درجۂ نهایه‌ده حائز بلاغت عد اولنه‌جق بر کلام شریفلری مروی دکلدر. بو حالده خارق العاده بر بلاغتی حائز اولان فرقان کریم هانکی قوت وقدرت ایله نشر بیورلدی، اونده کورولن اسلوب اعجازکارانه نه سایه‌ده اختراع ایدیله بیلیردی. اویله بر اسلوب عالی که اولی ایله آخری بیننده بلاغت خارقه اعتباریله ذره قدر فرق بولنمایور، هر قسمی اعجازده یکسان اولییور.

انساندن صادر اولان هر کلام ایسه سیاق واحد اوزره اولەمیوب دائما تدرج طریقیله تکامل احراز ایدر، ایلك انشا اولنان کلامه نسبةً تدرب تامدن صوکرا انشا ایدیلن کلاملر دها پارلاق، دها بلیغ اولیور. بو تناسب واتحاد کلام الهی‌یه خاصدر.

برده بلغای عرب بالذات تنظیر قرآن کریمه قادر اوله‌مادقلری کبی نبوتدن اول ویا صوکراکی کلمات نبویه‌نك برینی درمیان ایده‌رك ایشته بوده مرتبۂ اعجازه واصلدر، قرآندن فرقی یوقدر، دییه‌مدیلر. حالبوکه قرآن کریم تبلیغی هنکامنده رسول اکرم حضرتلری دها زیاده اعتنا اوزره بولنمایورلردی.

هر آیت جلیله عقیب وحیده نصل تبلیغ ایدیلیرسه اویله قالیردی، صوکرادن رجوعله بعض کلماتی طرز آخره تحویل ایدلمزدی؛ بعضاً عین زمانده کندی کلمات شریفه‌لرینی‌ده درمیان بیورورلردی. فقط آره‌ده‌کی فرق وتفاوت ینه کون کبی آشکار کورونوردی. شوراسی‌ده ملاحظه‌دن دور ایدلمه‌ملی که اکر قرآن کریم کندی کلامی اولسه‌یدی قابل تنظیر اولمادیغنی نه‌صورتله جزم ایده‌بیلیردی؟ جمیع ناسك ـ ولو یکدیکرینه ظهیر ومعین اولسه‌لر ـ بر قیصه سوره‌سنه بیله نظیره اتیانندن عاجز قاله‌جقلرینی « قل لئن اجتمعت الانس والجن علی ان یأتوا بمثل هذا القرآن لا یأتون بمثله ولوکان الخ » فرمودۂ سبحانیسنه استناداً جازم بولنمسه‌یدی بوتون بلغای عربه میدان اوقویه‌بیلیرمی، حتی « فان لم تفعلوا ولن تفعلوا فاتقوا النار التی وقودها الناس والحجارة » تبلیغات قطعیه‌سیله کندیلرینی توبیخ وتهدید ایده بیلیرمیدی؟ [١]

دعوت الی الله وظائفنه ابتدار ایلدیکی هنکامده حول وقوتدن تماماً عاری ایدی. خلق ایسه مألوفلری بولنان عادات واعتقاداته مفتون.

[١] اعجاز قرآن مسئله‌سنك کنه وحقیقتنه واقف اولمق آرزوسنده بولنان قارئین رسالۂ حمیدیه ترجمه‌سنك جلد اولنه مراجعت ایده‌بیلیرلر. بیکلرجه نسخه‌سی باصیلوب نشر ایدلمشدر.

کوکلردعوت بیوردیغی دین جدیده عداوتله مشحون ایدی. کندیلری کال شدتله اونلرك افکارینی تسفیه، طاپدقلری اصنامی تنکیس ایتدی، بوندن طولایی اوقدر شدائده ملاقی، تهاجمات سفهایه معروض اولدیلرکه تثبیت الهی یه مظهر، جازم نجاح وظفر اولمیان بر ذاتك بواحواله قارشی صبر ومتانتی مضمحل، پای عزم ومقاومتی متزلزل اولماق متصور دکلدی.

وقائع حربیه وسائرده اعدانك ترتیب ایلدکاری الك مدهش مکائددن قتل واستیصال مقصدیله اجرا ایتدکاری ترصدات دسیسه کارانه دن عصمت الهیه سایه سنده نجات بولدی. « والله یعصمك من الناس » سر جلیلی هرزمان آشکار اولدی. امت واصحابنه تبلیغ بیوردیغی فتح ونصرت، چار اقطار جهانده احراز مکنت وتأسیس خلافت تبشیراتی حرفیاً تحقق ایتمش. احوال غیبیه یه متعلق بالجمله اخبارات سنیه لری آثاری عیناً مشاهده قلنمشدر.

مثلا مدت معینه ظرفنده رومك قوم فرسه غلبه سی «سورهٔ روم» ابتداسنده اخبار بیورلدیغی وجهله ظهور ایتمشیدی. [١] حالبوکه اوصره ده کندیلرینك غایت ضعفی ودشمنلرینك کمال قوتی حسبیله رومك غالبیتی اصلامأمول ایدلمزدی. رسول اکرم حضرتلری ده مواقع بلاد ایله احوال وقائع امم، بنای حکم ایدن رجال سیاسیه دن دکلدی، تکذیب واستهزایه مدار اوله بیله جك بر حکم اعطاسنه مجبوریتی ده یوغیدی. بناءً علیه کندی رأی وملاحظه لریله بویله براخبارده بولنمش اولملری تصور اولنه ماز.

حسب الایجاب وقوع بولان غزوات نبویه نك هربری دلائل النبوه جمله سندن برخارقه یی، بر معجزهٔ عظمایی احتوادن خالی دکلدر. مثلا بدر واحد وقعه لری فرقان کریمده بیان بیورولان پك چوق خوارق محتوی اولدیغی کبی احزاب وقعهٔ عظیمه سی ده دنیاده مثلی کورولمه مش برخارقهٔ بدیعه اولوب رسالت احمدیه نك شواهد ساطعه سندندر. حائز

[١] آیت مذکوره شویله در « غلبت الروم فی ادنی الارض وهم من بعد غلبهم سیغلبون فی بضع سنین » یعنی دیارعربه الك یاقین برمحلده (حوران جوارنده) روملر قوم فرسه مغلوب اولدیلر. فقط طقوز سنه تمام اولمازدن اول غالب کله جکلردر. (بضع) تعبیری کنایات عددن اولوب ٣ دن طقوزه قدر اولان مراتبه متناولدر. بو آیتك نزولی اوزرینه اهل کتابك غلبه سنه ایی نظرله باقمایان مکه مشرکلرندن ابی بن خلف غلبهٔ مذکوره یی محال عد ایدرك ابوبکرالصدیق حضرتلرینه ایسترسه ك سنکله مناحبه ایده لم (بحث طوتوشه لم) دیدی. اخبار الهیده شبهه سی اولمیان مشارالیه درعقب موافقت ایتمکله اون دوه اوزرینه اوچ سنه مدتله مناحبه ایتدیلر. رسول اکرم استخبار ایدنجه « بضع » تعبیرینك طقوزه قدر احتمالنی حضرت ابوبکره اخطار ایله مدتی تمدید ودوه مقدارینی تزیید ایتمسنی تکلیف ایتدی. بونك اوزرینه طرفین دوه یی یوزه، مدتی طقوزه ابلاغ ایتدیلر.

مدت مذکوره تمام اولمادن حدیبیه وقعه سی اثناسنده قوم فرسك قیصر رومه مغلوبیتی تحقق ایتمسیله ابوبکر حضرتلری دوه لری ابی بن خلفك ورثه سندن اخذ ایتدی. چونکه کندیسی احد غزوه سنده تلف اولمشیدی. فقط دوه لر رسول اکرمك امریله تصدق ایدلدی. روایت معروضه صحیح اولمغله فقهای حنفیه عندنده دارحربده اجرا اولنان عقود فاسده نك جوازینه دلیل قلنمقده در. شافعیه ایسه بو عقدك تحریم قماردن اول وقوعنه استناد ایله جواب ویررلر. بو آیت کریمه اخبار عن الغیبی احتواسی حسبیله دلائل النبوه دن معدوددر. اهـ (بیضاوی)

اولدیغی عنایت صمدانیه یی تذکیر ایچون « یا ایها الذین آمنوا اذکروا نعمت الله علیکم اذجاءتکم جنود فارسلنا علیهم ریحاً وجنوداً لم تروها » آیت جلیله سی انزال بیورلمشدر. او هنکامده مشرکلرك کافه سی طوائف یهود ایله بالاتفاق مسلمینی محو واستیصال فکریله مدینهٔ منوره یی جمیع جوانبندن قوشاتمشلر، رسول اکرم حضرتلری ده شهرك اطرافنه آز مدت ظرفنده خندق قازیتمش ومحصور اولدقلری حالده یکرمی کوندن زیاده مقاومتده بولنمشلردی. مؤخراً جناب باری برکیجه قلوب اعدایه رعب عظیم القانی ودهشتلی برروزکار تسلیطی ایله جمعیتلرینی پریشان ایلدی، « وکفی الله المؤمنین القتال » فرمودهٔ سبحانیسی وفقنجه مقاتله یه حاجت اولمقسزین مؤمنلر خلاص اولدی.

اسلامیتك ــ آثار تأییدات ربانیه اولان ــ بوطاقم پارلاق مظفریتی ده دوقتور دوزی کبی اصحاب اعتساف ومکابره تصادفه حمل ایله تأویله یلتنه نیورلر، بوصورتله ده کندیلرینی مسخره ایدیبیورلر. [٢]

سلطان انبیا حضرتلرینك تعلیمیله اشتغال ایتمش برمعلم مخصوص بولنمادیغی تحقق ایتمسی اوزرینه بعض مبطلین او اثناده مکه ده بولنان یهود ونصارادن استماع وتلقی ایلدیکی معلومات متفرقه دن برشریعت جدیده تنظیم ایتمش اوله بیله جکنی ادعا ایتمشلردر.

بو ادعانك بطلانی ده ارباب بصیرت نزدنده بالوجوه هویدادر. اولا: اعلان نبوت اثناسنده مکهٔ مکرمه ده بولنان اهل کتاب هیئت اجتماعیه ایچنده پست پایه، عادی ایشلرله مشتغل جهلهٔ عوامدن، اشخاص معدوده دن عبارتدی. بونلرك برقاچی کوله اولوب قریشیلره خدمت ایدر، برایکیسی ده دمیرجیلك کبی بعض صنایع عادیه ده بولنوردی، مکه ده بولندقلری الك نازك زمانلرده رسول اکرم حضرتلرینه نازل اولان آیات قرآنیه نك اهمیتی ایسه غیر منکردر. بویله الك مهم سیاساتی محتوی تبلیغات نبویه نك بوطاقم جهلای ناسدن مسترق اولمسنی هانکی عقل سلیم تجویز ایده بیلیر؟

ثانیاً: عرب یهود و نصاراسندن التقاط اولنان معلومات متشتته شریعت عالیهٔ اسلامیه نك حاوی اولدیغی انتظام ومتانتی کافل اوله بیلیرمی؟ اسلامیتك مبناسی بو نوع شیلردن عبارت فرض اولندقده بداهت عقل ایله بطلانی ثابت اولان خرافات عامیانه دن تماماً عاری قاله بیلمسی نه صورتله توجیه اوله بیلیر؟ « حاشا » اونلرك ادعا ایتدکلری کبی اولسه یدی اوزمانلردن اعتباراً بوکونلره قدر یهود و نصاری بیننده شایع بولنان اعاجیب اساطیردن، مثلا بیك بارکیر قوتی حائز ماکنه کبی حرکتله جسیم بنالری دوه یرمسی، پولاد کبی زنجیرلری قوپارمسی

[٢] وقتاکه برکیجه قیش موسمنده مدینه ده کثیرالوقوع اولدیغی اوزره بر فورطنه، بر قاصیرغه قوپدی. روزکار ویغمور آتشلرینی سوندوردی، چادرلرینی دویردی، ابوسفیان «قالدیرك اردوکاهی هله بن کیدییورم» دیه باغیردی وعلی العجله مکه یه عودت ایتدی. قالانی ده اونی تعقیب ایتدی. « دوزی » صحیفه ١١٤

[ذره قدرعقل وانصافی اولان برکیمسه ممکن دکل بویله برسوز صرف ایده من. هروقت ظهوری معتاد اولان برفورطنه عزم تامله، قطعی برفکرله اجتماع ایتمش لااقل اون بیك کشیدن مرکب براردونك انهزام وپریشانیسنه اسباب موجبه اوله بیلیرمی؟]

ایله برابر کندی صاچلریله وقوع بولان بنده اسیر وناتوان اولمسی کبی وهمیاتی حاوی شمسون غازی قصه‌سی مثللو باطل افسانه‌لردن ، مسئلهٔ لاهوتیه‌ده‌کی اضالیل اعتقادیه‌دن ، صلب و قتل وتثلیث کبی عنوبات سخیفه‌دن ، حتی جناب حقك حضرت ابراهیمی زیارتله قوم لوطه دائر معلومات آلمسی ، بعض انبیا ایله مصارعه « کورش » ایتمسی ، عواقب اموری تقدیر ایده‌میه‌رك نوع انسانی خلق ایتدیکنه نادم اولمسی قبیلندن توراتده مذکور ترهات عجیبه‌دن خالی قاله بیلیرمیدی .

انسان اعتقاد صوابله سوزلرینه قابلدینی کیمسه‌لرك علی الاکثر خطالرینه‌ده اشتراك ایتمك امر طبیعیدر .

کذلك مسائل فنیه‌ده‌کی غلطات معروفه‌دن برشیئك قرآن کریمده و یا احادیث صحیحه‌ده بولنمسی ایجاب ایدردی . اوزمانلرجه شایع ، کتب سماویه‌یه منسوب اعتقادلر ایچنده شخص امینك آلدانه‌جغی خرافات پك چوق ایدی . مثلا شمسك فلان ذات ایچون بر مدت وقوفی ، ویا برقاچ درجه جهت شرقه طوغری رجوعی ادعا اولنیوردی . [کتب سماویه‌یه اسناد اولنان بو فرضیه‌نك انشقاق قمر معجزهٔ جلیله‌سنه قیاسی مع الفارق اولدیغی رسالهٔ حمیدیه ترجمه‌سنده مبرهناً ایضاح اولنمشدر]

کذلك حیه‌لرك تراب ایله تغذی ایتمسی [١] ، عدن قطعه‌سنده شدادك جنت اعلایه نظیره اولمق اوزره بر شهر دلارا بنا ایتمسی واو شهرك الآن کوزدن نهان اوله‌رق موجود اولمسی معقول کورولوردی .

دور فترتده جهلای قومی ایچنده امرار حیات ایدن امی برذات دینه عائد مسائل متداوله‌نك صحیح وفاسدینی تمیزه قادر اوله بیلیرمی که فاسدلرندن تحاشی ایله تأسیس ایده‌جکی شرعه یالکز صحیح اولان اقسامی درج ایتسون .

اوصره‌لرده شیوع بولان خرافات ، منتشر اولان آرای فاسده ایسه او مرتبه‌یه وارمشیدی که اك مدقق عالملر ایچون بیله ایچندن چیقمق قابل اوله‌مازدی .

ثالثاً : اهل کتابك مکر وتغشیش عادتلرینی بیان ، اونلرك ثمن قلیل مقابله‌سنده انواع تحریفات وافترا آته جرأت ایتمکده اولدقلرینی جزم ایدن برذات اومقوله کیمسه‌لرك بیاناتنه اعتماد ، بالخاصه جهلاسندن تلقی ایده‌جکی پریشان سوزلری محض حق اعتقاد ایدرده من عندالله منزل اولمسی ادعاسنده بولنورمی ؟ مدینه‌ده بولنان اك بیوك عالملرینی بیله تحمیق ایله کتابلرینك حاوی اولدیغی حقائق دینیه‌لرینی فهم و ادراکدن عاجز بولندقلرینی بیان ، و عوام مذهبلرینی جلب واغفال ایچون نه‌درلو اعمال دسائس ایتدکلرینی اعلان بیوردیغی حالده رجحان عقل و عرفانی مسلم انام اولان نبی ذیشان افندیمز اونلرك اقوالنه اعتماد ایتمش اوله بیلیرمی ؟

رابعاً : عقلاً وعادتاً قابل اولورمی که امی برذات خرافات ایله مخلوط

[١] توراتك « سفر التکوین » قسمنده حیه‌یه خطاباً شویله بر آیت واردر : « وتراباً تأکلین فی کل ایام حیاتك » حالبوکه حیه علی الدوام دکل ، اصلا تراب اکل ایتمز .

حکایات اسرائلیه وسائره‌یی ترتیبات لائقه وشبهاتی ازاله ایده‌جك تفصیلات لازمه‌دن خالی اوله‌رق آحاد ناسدن استماع صورتیله اخذ وتلقی ایدوب‌ده امثلرك تاریخ حقیقیلرینه ، انبیانك صورت دعوتلرینه واقف اولسون ومحضا بو سایه‌ده ترتیب ازمنه وتعیین امکنه‌یه رعایتله برابر حوادث مهمه‌نك تفاصیلنی ، امم سالفه‌نك اعاظم رجالنی وهر برینك سرکذشت احوالنی ذکر وبیان ایده‌بیلسون . حتی وقائع عظیمه‌یه دائر بعض بلادك موقع جغرافیسنی‌ده کوسترسون . [نصل که غرق فرعون قصه‌سنده « فاتبعوهم مشرقین » نظم جلیلی ایله بحر احمرك مصره نسبتله موقعنه اشارت بیورلمشدر] ، کندیسنه وقومنه بالکلیه بیکانه اولان قصص ماضیه‌نك بر دانه‌سنی یازمغه اقتدار بخش اوله‌جق تعلم ودراسنده بولنمامش ایکن بینلرنده تقدیم وتأخیر ایقاع ایتمیه‌رك ، حادثاتی بری برینه قاتمیه‌رق ترتیب طبیعی اوزره هم‌ده مناسبات واقعه‌یی فوت ایتمکسزین یوسف وموسی ، ابراهیم ولوط (ع . م) قصه‌لری کبی قصص طویله‌یی سرد واثبات ایله‌سون .

اوقوه‌ق ، یازمقدن بی بهره عوام ناسدن برینی ملاحظه ایده‌لم . مثلا جاهل بر فرانسزله خیلی مدت مصاحبه‌ده بولنان عادی بر تورك ویا عرب اوندن فرانسه تاریخنه متعلق بر آلای معلومات متفرقه اخذ ایتمکله بزه فرانسزلرك تاریخ صحیحنی تقریر ایده‌بیلیرمی ؟ هیچ بر خصوصده غلط واوهامه قاپلمیه‌رق اونلرك بالجمله آراء وافکارینی ، مبانی معتقداتنی ، ادوار سالفه‌ده‌کی مشاهیر رجالنی وازمان ومواقعی تعیین ، وقایع بینده‌کی ارتباطی محافظه ایله برابر عبرت آله‌جق اك مهم سرکذشت احوالنی ذکر وبیانه قادر اوله‌بیلیرمی ؟ هیهات ، هیهات ! .

قرآن کریم ایسه اولی الاعتباره عبرت وتربیهٔ اجتماعیه تأسیسنده محسناتی باعث حیرت اوله‌جق درجه‌ده قصص واحوال سالفینی سرد واثباتله برابر مناسبت دوشوردکجه عقائد اسلامیه‌نك دلائل عقلیه‌سنه هدایت ومخالفینی تبکیت ایده‌جك بیانات قطعیه‌یه اشارت ایتمکده‌در . عبادات اسلامیه واوامر ونواهئ قرآنیه‌نك هر بری قلب انسانی تطهیر ونفس وبدنی اصلاح نقطهٔ مهمه‌سنه متوجه اولوب تماماً مرعی طوتلری سایه‌سنده احوال دین ودنیا فوق العاده کسب انتظام ایده‌جکی قابل اشتباه دکلدر .

شریعت اسلامیه‌یی شرایع سالفه‌یه مقایسه ایده‌جکمز فصل مخصوصده تبین ایده‌جکی اوزره جمله‌سی اصل واحددن تشعب ایدیورسه‌ده قبل الاسلام معروض اولدقلری تحریفات عظیمه سببیله اول درجه تشتت حاصل اولمشیدی که بر امی ذاتك سعی وغیرتی ایله دکل بوتون عقلانك اجتماع واجتهادیله بیله تعدیل واصلاح چاره‌سی بولنه‌مازدی . یکیدن وحی الٰهی‌یه احتیاج امر آشکار ایدی .

مناسترلی اسماعیل حقی

حاشیه :

ومن الغرائب ... انتقاد وابطالنه بذل غیرت ایتمکده اولدیغمز ساخته تاریخ اسلامیت حقنده تصویر افکار صاحبی ابوالضیا بك افندی حضرتلری طرفدارلق ایتمکه باشلادی . ایکی ماهه قریب مدت ایچنده

غزته‌سنه منافع عمومیه‌یه عائد یازاجق بر شی بوله‌میوب‌ده بیلمم نه سائقه ایله هیجان فوق‌العاده‌یه کرفتار اوله‌رق او اثر ملعنتی حمایه وادیسنده کچن کون ایکی صحیفه طولدیره‌جق اوزون برباش مقاله درج ایتدیردی . ایشته او مقالهٔ عجیبه‌ده اولا — اثرمز بورک حکومت سنیه طرفندن منع اولنمسنه پک حرارتلی صورتده اعتراض ایدییور ، وکلای دولتی بو منعه سائق اولان قوهٔ معلومهٔ دیانتی قوهٔ مجهوله ! تعبیریله اهمیتسز کوستریبور ، سبب کافی عد ایده‌میور .

ثانیاً — اعلان رسمیده عبدالله جودت بکك اثر تألیفی تعبیری اولمادیغی حالده « بو اثر اونك تألیفی اولمایوب دوقتور دوزینك تألیفیدر . جودت بك بالانتخاب بونی ترجمه ونشر ایتمکله صاحب اثر عد اولنه‌ماز » دییور .

ثالثاً — بو اثر بر مدقق ، اوچ دارالعلوم مخابر ومنتسبی اولان مشهور بر تاریخ معلمنك همتیله وجود بولمش ، غایت واقفانه وبیطرفانه اوله‌رق هیچ بر فکر غرضکاری‌یه ، هیچ بر نیت غیر خالصه‌یه ، وقطعا بر فکر تنقید ومؤاخذه‌یه ابتنا ایتمه‌مك اوزره یازلمش بر اثر کزیندن بشقه بر شی دکلمش ، حتی کندیسی ایکی کیجه ظرفنده تکمیل کتابی مطالعه ایله بیلمدیکی شیلری هپ اوکرنمش .

رابعاً — اصلا کندی اثری عد اولنمادیغی حالده جودت بکك بو اثر سایه‌سنده اجل درجات مثوباته نائل اوله‌جغنی تخمین ایدییورمش ، چونکه صرف ملت اسلامیه‌یه بر خدمت دینیه‌ده بولنمق مقصدیله بو اثر کزینی بالانتخاب ترجمه ونشر ایتمش ایمش .

خامساً — ابوالضیابك حضرتلری جودت بکك دیانت وفطانتنی بیلدیکی جهتله یالکز دین اسلام علیهنده بولنمیه‌جغنه امین ایمش . چونکه بر انسان نه‌قدر حر اولورسه اولورسه اولسون کندی دینی تسخیف صددنده ایراد افکار ایده‌مزمش ، فقط سرد فلسفیانه عموم ادیان حقنده تنقیدات اجرا اولنه‌بیلیرمش ، بو معامله مغایر دیانت دکلمش .

سادساً — جودت بك سراپا دین مبین اسلام علیهنده اولسی فرض ایدلدیکی حالده بیله محضا رد و جرحنه تشبث ایده‌جکلره بر زمین تدقیق حاضرله‌مش اولان بو اثرینی ... یوق ، دوقتور دوزینك ترجمه اولنان کتابنی نشر ایتمسی سایه‌سنده « رحمة‌الله » افندی ایله کاتب چلبی درجه‌سنده شایان تبجیل اولمق اقتضا ایدرمش . چونکه مشار الیهما حضراتی‌ده رد نصاری حقنده بویوك همتلر صرف ایتمشلردر .

جواب

(۱) وکلای دولتی بو خدمت دینیه‌یه سائق اولان قوهٔ مجهوله تعبیر اولنان باعث قوی هرنه‌دن عبارت اولورسه اولسون حد ذاتنده غایت عالی ومحترم اولدیغی بزجه مصدقدر . چونکه کچنلری حسابه قاتمادیغمز حالده بو کون موجود اولان اوچیوزاللی ملیون مسلمانلرك دینلرینی ، پیغمبرلرینی ، کتاب مبارکلرینی ومعزز ، مقدس طانیدقلری بالجمله ارکان وشعائر جلیله‌لرینی تا اساسندن هدم وتغییره ، تزییف وتحقیره آلت اتخاذ اولنان بر اثر ملعنتی اورته‌دن قالدیره‌رق مقام جلیل خلافت اسلامیه‌نك وکیللری بولنان ذوات کرامك اك برنجی وظیفه‌لری اولدیغی جای اشتباه دکلدر . اونلر بویله حرکت ایتمیه‌جك اولورلرسه بوتون ممالك اسلامیه‌نك هرج ومرج حالنه تحول ایده‌جکنی بیلیرلر .

(۲) ترجمه ونشر ایله وجود بولان بر کتاب مترجم وناشرینك اثری عد اولنمیه‌جغی ادعاسی پك کولنج بر افسانه‌در . تألیف مؤلفك ، ترجمه مترجمك ، اثری اولدیغی آشکاردر . برده مادامکه بو اثرده جودت بك بوجهله مؤثر دکلمش ، نه‌دن طولایی مثوبات اخرویه‌نك اجل درجاتنه لایق کورولیور ؟ بو معامله‌ده حدیث نعامه‌یه شبیه بشقه‌جه بر غرابت تحکمیه تشکیل ایدییور .

(۳) دوقتور دوزینك برقاچ دارالعلومه منتسب ، مشهور بر تاریخ معلمی اولمسی انتقاد اسلامیت خصوصنده بیطرفلغنی هیچ بر صورتله اثبات ایده‌مز . مادامکه کندیسی متعصب بر نصرانی کورونیور . ومادامکه بلا موجب دین عالی‌یه قارشی تجاوزاتده بولنیور . هانکی دلیل ایله ، نه‌درلو قرائن ایله فکر غرضکاری ونیت غیر خالصه‌دن ، فکر تنقید ومؤاخذه‌دن عاری اولدیغی وجدان منور قبول ایده‌بیلیر . مسئله‌نك اصل جان یری ایشته بوراسیدر . حق ایله باطل بو نقطه‌ده سچیلور .

او اثر ملعنتی اوقویان بر مؤمن موحد دها باش طرفلرنده سید کائنات ، سرور مخلوقات « علیه اکمل التحیات » افندیمز حضرتلرینه (حاشا ثم حاشا) صرعه وجنون اسنادیله بوتون حالات سنیهٔ وحی ورسالتك خیالات باطله عد اولندیغنی کورورده هانکی وجدانله بیطرفانه یازلدیغنی قبول ایدر . صوکرا مطالعه‌یه دوام ایدرك بوتون سیر شریفه‌یی تحریفله آغزه آلنمیه‌جق افترالری مشاهده ایده‌جك اولورسه حالامی او اثر مردودك فکر غرضکارانه وسوء مقصدله دکل ، بلکه نیت خالصانه ایله ترجمه ونشر ایدلمش اولمسنه قائل اولور ؟

(۴) کتاب مفسدتك نه مقصدله ترجمه ونشر اولندیغی اك بالاسنده‌کی (افادهٔ مترجم) زیرنده اظهار اولنمشدر . اوراده مندرجاتك عین حکمت ومحض حقیقت اولمسی درمیان ایدیله‌رك بالعموم مسلمانلره قبولی توصیه ایدلمش و شاید علمای اسلامیه تزییفنه قیام ایدر دییه مدار انتقاد اوله‌جق کتب اسلامیه هیچ‌لك مرتبه‌سنه تنزیله چالشلمش اولدیغی حالده ابوالضیابك حضرتلری مترجم متجاسر ایله استادلق علاقهٔ مبجله‌سیله بینلرنده منعقد حب وموالاته رعایةً بوندن بحث ایتمیه‌رك تأویلات بارده‌یه صاپیور ، بوقدرله‌ده قانع اولمیه‌رق ناشر موما الیهی اعاظم علمای دین درجه‌سنه اصعاده چالیشیور .

(۵) حقیقت حال بوتون صفحاتیله کندیسنی کوستروب طورورکن ابراز اولنان حسن شهادتك هیچ حکمی اوله‌ماز . بالعکس سوء ظن تولیدینه بادی اولیور . حتی فقرهٔ اخیره ایجه تأمل اولنورسه مع التأسف بو ظن قوت بولیور . چونکه بالجمله ادیانی ابطاله ساعی اولان کیمسه بالطبع کندی دینه‌ده ابراز عداوت ایتمش اولور . (بویله ملاحظات فلسفیه یرك دینه کچسون) .

(۶) بو قیاسه قارشی « این الثری من الثریا » دیمکدن انسان کندینی آله‌میور . (فسبحان‌الله) دین مبینی اعلایه همت ایدن خادملرینه هدم وتخریبنه ساعی اولانلر مساوی طوتولیور .

« رحمةالله » افندی حضرتلری مقدما بالاطراف افاده قلنـدیغی اوزره خصمای دین احمدی ایله منـاظره مجلسلری تشـکیل ایدرك اونلری الزام وتبکیت ایله الی الابد ابقای نام ایتمش ، فضائل بی‌نهایه‌سی معلوم حاجی خلیفه مرحومك اثر دلپذیری‌ده کفریاتی نقل وترویجله املا ایدلمیـوب بعض ادیان ومذاهبك غرائب احوال وعاداتی حاکی بولنمشدر .

بونلرك هیـچ بری دین مبین علیهنه نشریات فسادیه‌ده بولنمیور . دوزینك شرالخلفی ایسه بوتون مزخرفات کفریه‌یی بر یره طوپلایوب ترویجنـه غیرت ایدییور ، عوام مسـلمینی علمادن تنفیر ایله اضلاله چالشـیور . باطل سـوزلره دها زیاده رواج ویرمك ایچون آیتلر وحدیثلرده اویدوریبور .

نصل که همشربلرندن بر محررده وقتیله « کل شیٔ یرجع الی اصله » عباره‌سنی آیت ظن ایدوب بر غزته‌یه یازدیغی مقاله‌نك باشنده کندیسنی مظهر توفیق الهی کوسترمك آرزوسیله « بو آیت کریمه‌نك معناسـنی مفسرین کرام آکلایه‌مامشـلردر ، اصل معنا شـوندن عبارتدرکه !....» دیه طفره‌فروشلغه قیام ایله کندیسنی رسوای انام ایتمشیدی . بو اسکی صحیفه‌لر قارشدیرلسه میدانه دها نه‌لر چیقاریلیر . شمدیلك سوزی بوقدرله کسه‌لم .

ا . ح

آچیق مکتوب

ابوالضیا توفیق افندی‌یه

افندیم ،

عبدالله جودت افندینـك ترجمه ایتمش اولدیغی تاریخ اسـلامیتی مدافعه هوسیله‌یازوب ، غزته‌کزك باشنه کچیردیککز اوزون انکای ، کنیش قوللی مقاله‌یی ، طانیدقلرمدن برینك اخطاری اوزرینه ، اوقودم .

اوتقریض بلیغك ، معتاد قدیمکروجهله ، لفظ ، عباره مناقشه‌سیله مشغول اولان قسمنی کچیورم .

« بو کونکی کونده هیـچ بر مسـلم ، نه‌قدر حرانديش اولورسـه اولسـون ، متمسك اولدیغی دینك علیهنده خامه‌ران تنقید اوله‌ماز » طرزنده‌کی حکم قطعیکزه ، نه یالان سـویلیه‌یم ، اینانه‌جغم کلیور . نصل اینانه‌یم‌که وظیفهٔ وکالتنی دوش کفایتکزه آلدیغکز ، « دیانت وفطانتنی بیلدیککز » عبدالله جودت افندی الندکی ترجمه‌سیله سزی تکذیب ایدوب طورویور !

اولا شونی سویلیه‌یم‌که بنده‌کز کیمسـه‌نك عقیده‌سـنه مداخله ایتمك ، کیمسه‌نك تلقیات وجدانیه‌سنی تفتیشده بولونمق اعتیادنده‌دکلم . ذاتاً مسـلمانلق هیـچ بر فرده باشـقه‌لرینك اعتقادینی تفتیش حقنی ویرمه‌مشدر ؛ وجدان جاسوسلغنی قرآن صراحةً منع ایدر . آحاد شویله طورسون ، پیغمبرده بیله قلوب امت اوزرنده مراقبه حقی یوقدر . کیم بن مسلمانم دیرسه ، نزد رسالتده مسلمان طانیلیر .

دیمك ایسترم‌که شخصنی شیمدی‌یه قدر هیـچ کورمدیکم عبدالله جودت افندی عجبا مؤمن موحدمیدر ؟ یوقسه ملحدمیدر ؟ صوروب اوکرنمك عقلمه بیله کلمه‌مشـدی . ذاتاً بوسویه‌ده‌کی آدملرك ایماندن برشی قازانمایان مسلمانلق طبیعی الحادندن‌ده اصلا متأثر اولماز .

انجق سز نه‌سویلرسه‌کز سویلیکز ، مسلمانلغی اساسندن صارصمق ، رابطهٔ وحدتی قوپاروب آتمق مقصد صریحیله یازلمش بر اثری ترجمه ایدن ؛ فقط ظن ایتدیککز ، یاخود ظن ایتدیرمك ایستدیککز کبی « باقیکز ای مسلمانلر ! یابانجیلر دینکز حقنده نه‌لر سویلیور ! بونلری کوریکز ، اوقویکز‌ده اوکا کوره مدافعـه‌ده بولونیکز . . » دیه‌رك دکل ، « ای مسلمانلر ! دین دیه صارلدیغکز ماهیتك عقول ایچون ، افکار ایچون نه مدهش بر قید اولدیغنی اکلاییکز . دها نه زمانه‌قدر بویله خرافاته اسیر اولوب قاله‌جقسـکز ؟ » ندای تزییفی هرکلمه‌سندن یوکسلن بر آدمی مسلمان ، یاخود مسلمانلق محبی طانیمقده معذورم . چونکه دمین‌ده عرض ایتمشدم یا ! بنده‌کز ظاهرجی‌یم .

عبدالله جودت افندینك ینه ذات عالیکزدن مروی اولان فطانتنه کلنجه ، عیب دکل آ بوکاده عقلم یاتمیور : زیرا بوممالکتك سلامتی اکثریت مطلقه‌یی تشکیل ایدن مسـلم عنصرلری رابطهٔ اسـلام ایله بربرینه صیم صیقی باغلادقدن صوکره غیر مسـلم اقوامی‌ده رابطهٔ وطنیه ایله او اکثریته الحاق ایتمکده‌در . بو اوقدر بسیط بر حقیقتدرکه احاطه‌سی پك کنیش بر ذکایه توقف ایتمز .

پك اعلا ! عبدالله جودت افندی دوزینك یاپدیغی بر کور بالطه‌یی النه آلیرده آرناوودی ترکه ، ترکی عربه ، عربی لازه ، لازی کرده ، کردی چرکسـه ، چرکسی کورجی‌یه صیم صیقی باغلایان ؛ هم‌ده آرده‌کی جنسیت منازعاتنی برطرف ایده‌جك صورتده باغلایان بوتك رابطه‌یی قیرمایه چالیشیرسه ، بوسرسملکیله اثر فطانتمی کوسترمش اولور ؟

عبدالله جودت افندینك ترجمه‌سی ، اللی سنه‌دن بری مراق ایتدیککز حالده بردرلو اوکرنه‌مدیککز ، وهـابیلکی سزه اوکرتمش‌ده اونك ایچون پك منشرح اولمشسکز ! برکره عمان عرفانکزك بویله بر قطره‌نك امدادینه عرض افتقار ایتمیه‌جکی بر جهه مسـلمدر ؛ ثانیاً افنـدیمز بر حقیقته مطلع اوله‌جقسکز دیه ذهن معصوم اسـلام نامتناهی سموم ایله زهرلسین‌می ؟ ثالثاً وهابیلکی صوردیککزده سزه ایضاح ایده‌جك کیمسه چیقمدیمی ؟

یدی یوز یکرمی ایکی صحیفه‌لك اثری ایکی کیجه‌ده بیتیرمشسکزده غایت واقفانه ؛ بی‌طرفانه یازلمش بر تألیف کزیندر ، بویوریورسکز . صوکره « سراپا اسنادات غرضکارانه ایله مالی بیله اولسه‌رد وجرحنه تشبث ایده‌جکلره بر زمین تدقیق حاضرلامش اوله‌جغی ایچون » عبدالله جودت بکه بویوك بر پایه ویریورسکز .

سز بوسوزیکزله اثری شویله طورسون ، مترجمك مقدمه‌سنی بیله اوقومامش ، یاخود اکلایه‌جق قدر اعمال فکر بویورمامش اولدیغکزی اعلان ایدییورسـکز ! عجبا وهابیلکك ماهیتنی‌ده اللی دقیقه ظرفنده بویله‌می اکلادیکز ؟

هـله متأخرین ایچنـده اك زیاده حرمت ایتدیکم فاضل خلوق رحمةالله مرحوم ایله جودت افندی آره‌سنده یوروتمك ایسته‌دیککز

موازنه‌یه، مقایسه‌یه شاشدم‌ده قالدم. اظهارالحق صاحبی مسلمانلغی مدافعه ایدرك حقنی اغیاره تسلیم ایتدیریور ، اونلره مبارك النی اوپدیریور؛ جودت افندی ثناكاریكز ایسه بزه حیاتمزه قصد ایدن بردشمن أسلامك النی اوپدورمك ایسته‌یور!

یونسله فرقی رفعتك بین‌السماء والسمك!

كاتب چلبی مرحومك ترجمه ایتدیكی تاریخ نصارادە مدعاكزی تأیید ایتمز ظن ایدرم ، شاید مترجم مرحوم ترجمه‌سنك باشنه جودت افندی كبی برمقدمهٔ استحسان یازمش‌اولسه ایدی اوزمان یردن كوكه قدر حقكز اولوردی .

كتابك منعی خصوصنده مجلس وكلاجه ویریلن قراری تدقیق بكا تعلق ایتمیه‌جكی ایچون كچیورم . یالكز تلقیح جدری كبی خصوصاتده‌بیله حكومتك مداخلهٔ جبریه‌سنی حریته قارشی تجاوز عدایتمه‌یه ذهنم یاتمیور .

مقاله‌كزك برقسمنده « حكومت منع‌ایتمش‌اولماسه‌یدی بز بوكتابی كورمیه‌جك ، ایشیتمیه‌جك ایدك . اعلان اولنور اولنماز برنسخه‌سنی ایدنمه‌یه طبعاً برانهماك‌حس‌ایلدك. بولدیروب آلدق، چونكه كورمك وحقیقتی بیلوب خلقه‌ده بیلدیرمك ارباب نشریاتك وظائف اساسیه‌سندندر » بویوریورسكز .

ترجمه‌نك‌استانبولده‌انتشاری‌برېچوق‌سنه‌اولدی. یالكز محیط عثمانیده دكل ، بوندن عالم اسلامده قیامتلر قوپدی ، كور كوردی ، صاغیر ایشیتدی . انطالیه مبعوث محترمنك ، خصوصیله حقیقتی بیلوب‌ده خلقه بیلدیرمك‌وظیفه‌سیله موظف‌اولدیغنی سویله‌ین برصاحب‌نشریاتك ایشدن خبردار اولماسی‌خوش كوریله‌بیله‌جك غفلتلردن اولماسه كرك.

هایدی بونی كچه‌لم ، لكن سز حقیقتی بویله‌می آكلارسیكز ؟ زواللی خلقك تنویر فكرینه بویله‌می خدمت ایدرسیكز ؟ بردوزی پیدااولیور، پیغمبرحقنده‌سویلمدیكنی‌براقیور. صوكره‌برعبدالله‌جودت كلیور ، اوسوزلری بزه محض حقیقت كوسترمك ایسته‌یور . بوندن منفعل اولان عالم اسلامه قارشی‌ده افندیمز چقه‌رق دوزینك سوزلری حقیقت ، عبدالله جودت افندی ترجمان حقیقتدر، خدمتی ایسه رحمةاللهك مجاهده‌سی قدر بویوكدر دییورسكز !

حسنی‌عاطف‌اسمنده برطبیب‌ارقداشم‌واردی كه‌وقتیله‌عبدالله‌جودت افندی ایله عینی مكتبده، عینی صنفده اولدیغنی سویلردی. پك‌سودیكم بوذات‌ایله‌قونوشوركن‌سوز بعضاً ادبیاته انتقال‌ایدردی. اوزمان‌حسنی عاطف جودت افندینك بعض شعرلرینی اوقور، مطالعه‌می‌صورادی.

— برادر! طوغریسنی‌ایسترسه‌ك بن بو آدمك سوزلرنده او قدر یوكسكلك كورمیورم. قریحه یوقسولی، سلیقه زوكورتی بر هوسكار. بوكون چوجقلر واركه چوق دها دوزكون شعر سویلیورلر .

— هایدی بوسوزیكی قبول ایده‌یم. فقط شوراسنی‌بیلملیسك‌كه جودتك مزیتی یالكز ادیبلكدن عبارت دكلدر. فنونه واقفدر . خصوصیله‌شمدی اوروپاده تحصیل‌ایدیور. كونك برنده وطننه‌دونرسه كوره‌جكسك‌كه نه‌قدر علوم ، نه‌قدر فنون كتیره‌جك !

— اوكادیه‌جكم‌یوق. انشاءالله بویوك بر آدم اولورده مملكتمزك برچوق احتیاجاتنی تأمین ایدر. بنم دیمك ایسته‌دیكم، قابلیتی‌اولمدیغنی كورسه‌ده شاعرلكی براقوب دها نافع شیلرله اوغراشسه ...

ایشته سنه‌لردن بری مصاحبه‌سندن محروم اولدیغم اویار جان ایله دائما آره‌مزده بوكبی‌محاوره‌لر كچدیكی‌ایچون‌بن یوزینی حالا كورمدیكم جودت افندی‌یی غربدن برچوق حمولهٔ فنون ایله كله‌جك دییه اون ییل قدر بكله‌دم . فی‌الحقیقه جودت افندی الندەكی تاریخ اسلامیت ترجمهٔ ركیكیله چیقه كلدی ! زواللی حسنی ! هم كندیكی ، هم بنی آلداتمشسك ! دوزینك اثرینی سنك عبدالله جودتكك لساندن قیاس قبول ایتمیه‌جك قدر دوزكون برلسان ایله ترجمه ایده‌جك چوجوقلر بوله‌یم . بكله‌دیككك بومی ایدی ؟

« هیچ یاپه‌جق ، كوره‌جك ، موقع تطبیق واجرایه قویه‌جق ایش قالمامش، وطن تأمین مسعودیت ایده‌جك قوانین‌ایله لبریزاولمش وملكتك هر كوشه‌سی صلاح وسلامته مستغرق بولنمش كبی مجلس وكلا كتاب‌منعیله مشغول‌اولیور . » بویوریورسكیز. پك اعلا! عجبا انطالیه مبعوث محترمنك ، تصویر افكار صاحبنك پیش عزمنده‌هیچ تشبث ایدیله‌جك ایش‌قالمامش‌میكه‌تاریخ اسلامیت كبی بر تزویرنامه‌یه آلتی ستونلق تقریض یازییور ؛ عبدالله جودت افندی‌یی طوتوب اكابر امتدن رحمةاللهك یاننه چیقارمق ایسته‌یور ؟

أوت ، جودت افندی بو اثری یالكز ترجمه ایتسه ایدی ، یعنی نه مؤاخذه ، نه استحسان یولنده كندیسندن بر سوز سویلمسه ایدی كیمسه برشی دیمزدی . لكن مترجم اویله هذیانلر استفراغ‌ایدییوركه بویله بیك تقریض‌بلیغ ایله یالدیزلانسه ینه‌امت‌مرحومه‌یه یوتدیریله‌ماز افندیم !

محمد عاكف

آچیق مكتوب

ابوالضیا توفیق افندی‌یه

٢٦٧ نومرولی‌تصویرافكارك سرستوننده‌معهود (تاریخ‌اسلامیت) حقنده‌كی مقاله كز مطالعه اولندی .

اوراده (شمدی عموم ابنای مملكته صورارم ! وحتی بو كتابك منعنه مجلس خاص وكلایی سوق ایدن قوهٔ مجهوله‌دن سؤال ایدرم ! شو وهابی مذهبی و آنك سبب ظهوری والیوم بولندیغی حال وموقع حقنده بكا ، وبنم كبی اوكرنمك ایستیانلره تركجه‌مزده هانكی كتابه مراجعت ایتمك لازم كله‌جكنی لطفاً تعیین واشارت بیورسونلر) دیه بر سؤال ایراد بیورمشسكز . عاجزلری‌ده‌ابنای مملكتدن‌بولندیغمدن، ١٢٩٦ سنه‌سنده قرق انبار مطبعه‌سنده طبع اولنان ایوب صبری‌پاشا مرحومك ٢٨٨ صحیفه‌دن عبارت توركجه(تاریخ وهابیان) نام كتابنه وینه پاشای مرحومك مرأت حرمین ایله جزیرةالعرب نام آثار نفیسه‌لرینه وتاریخ جودته مراجعت بیورملرینی توصیه ایدرم .

رسومات مدیریت عمومیه‌سنه منسوب

نظمی

معهود تاریخ اسلامیتك اك مهم نقطه‌سی حقنده برایكی سوز

هرهانكی برشیئه اعتراض یاخود تعرض ایدن بر شخصك اول باول نظر دقته آله‌جغی جهت تعرض ایتدیكی شیئك اك نازك اك حساس نقطه‌سنه هجوم ایتمكدر . چونكه اونقطه زده‌لندكدن صكره نقاط سائره طبیعتیله حكمدن ، اهمیتدن ساقط اولور .

میدان مبارزه‌ده یكدیكرینه قارشی سل سیف ایدن ایكی كشی دائما بربرینك جان نقطه‌سنی هدف تعرض اتخاذ ایدر . چونكه غلبه‌نك اك كسدیرمه طریقی بودر . مثلا خصمیندن بری النده‌كی قلنجی قارشیسنده كینك قلبكاهنه صوقمغه موفق اولورسه ، اعضای سائره‌نك قوتی ، متانتی ، سلامتی قاچ پاره ایدر؟ ایسترسه بر آدمك قولنده‌كی قوت بیك بشیوز اوقه‌لق بر جسمی طوپ كبی یرندن فیرلاداجق درجه‌ده اولسون قلبندن جریحه‌دار اولدقدن صكره ، قولنده‌كی قوتله نه ایش كوره‌بیلیر ؟

ایشته اسلامیته تعرض ایتمك ، عقللرنجه آنی چوروتمك ایسته‌ینلرده دائما بونقطه‌یی نظر دقته آلیورلر . یعنی آنلرده دینك اك نازك اك حساس نقطه‌سنه اورمق ، فروع اسلامیته عائد مسائل سائره‌یی بوصورتله بالسهوله ییقمق ایسته‌یورلر .

دین جلیل اسلامه عین سخط ایله باقان بومعترضلر دها طوغریسی بومتعرضلر سیر نبویه‌یی یكان یكان نظر تدقیق ومحاكمه‌دن كچیریورلر .

حضرت پیغمبرك كافهٔ معالی‌یی ، كافهٔ فضائلی ذاتنده جمع ایتدیكنی ، كذب شاننده اولمدیغنی ، بتون احوالنك ، بتون افعالنك نمونهٔ مكارم ، خلاصهٔ فضائل اولدیغنی كوریورلر . افعال پیغمبریدن بعضلرینه تعرض ایتسه‌لر بیله او كبی تعرضلری عكسنی ادعایه مجاللری قالمیه‌جق صورتده دفع ایدیلیور . اسنادات واعتراضات واقعه‌لرینك غرض ، تعصب ، عداوت كبی رذائلدن منبعث اولدیغی اسكی پاچاورا كبی یوزلرینه اوریلیور ؛ اوتانیر كبی اولورلر فقط اسلامیته ، آنك واضع جلیلی اولان ذات عالیٔ رسالته قارشو قلبلرنده پرورده ایلدكلری حس خصومت « كالمهل یغلی فی البطون كغلی الحمیم » نظم جلیلنك مدلول منیفی وجهله ایچلرنده نحاس مذاب حالنده بر دقیقه غلیاندن خالی قالمیور . عقللرینی ، فكرلرینی ، محاكمه‌لرینی دائرهٔ اعتدال واستقامتدن چیقاریور . بوكبی آدملر غلیان نائرهٔ عدوان ایله عقللرینه قسری بر استقامت ویریورلر . هاه ! شمدی مسئله‌نك جان آلاجق نقطه‌سنی بولدق شمدی اسلامیتك ایشنی بیتوردك دیورلر . یعنی ركن ركین دین مبینی ییقمغه ، حضرت سیدالمرسلینی حاشا ثم حاشا صرعه علتیله معلول كوسترمكه قیام ایده‌رك كندیلرینك جنت درجه‌سنی فرسخ فرسخ كیرو براقان مرض تعصبله ، مرض حقد وحسدله مصاب اولدقلرینه برهان كوستریورلر .

ایشته «تاریخ اسلامیت» مؤلفی دوقتور «دوزی» ده رفقاسی طرفندن تعقیب اولنان مسلكه سلوك ایله كتابنك اوتوز آلتنجی صحیفه‌سنده شو یولده ادارهٔ لسان ایدیور « اوللری علما محمد (ص . ع) ك خسته‌لغنك صرعه اولدیغی اعتقادنده بولونیورلر ایدی . فقط محمد (ص . ع .) ك ترجمهٔ حالنك صوك محرری « شپره‌نكر » كه یالكز مستشرق دكل طبده‌ده دوقتوردر . محمد (ص . ع) ك خسته‌لغنه « هیسته‌ریای عضلی » نامنی ویرییور . محمد (ص . ع) ده اولدیغی درجه‌سنه واصل اولونجه ، بوخسته‌لغه ، بزم مملكتلرمزده بعضاً قادینلرده ودها زیاده نادر اوله‌رق ارككلرده تصادف اولونور .

خسته‌لق ، حمله‌لردن فورانلردن عبارت ایدی . حمله ، خفیف اولدیغی وقت ، بوخسته‌لغه خاص اولان او تقلص وانبساط عضله عرضلری كوریلیور ایدی . دوداقلر ودیل تیتره‌یور ایدی . كوزلر برمدت كاه برطرفه كاه دیكر طرفه دونیور ایدی ..... الخ »

تاریخ اسلامیت ترجمه‌سندن نقل ایتدیكمز شو پارچه‌نك كرك ماقبلی ، كرك مابعدی مطالعه ایدیله‌جك اولورسه ، معلم « دوزی » نك حضرت پیغمبره خسته ، كوردیكی ، یاخود آنك اعتقادنجه كوردم ظن ایتدیكی شیلرده‌ده خسته‌لغك . نتیجه‌سی اولان ضلالت حسدن متولد برخیال بی‌مآل دیمك ایسته‌دیكی اكلاشیلیر .

ایشته كتابك اك مهم نقطه‌سی حتی روحی بوراسیدر . چونكه اسلامیتك مبنی علیهی ، اس الاساسی بو صورتله چوریدلدكدن صكره آندن اوته‌سی كندی كندینه چوریه‌جك تملسز بنا كبی ییقیله‌جق!

اویله‌یا ، حاشا ثم حاشا صرعه ویا جنون كبی برعلتله معلول اولان بر واضع شریعتك ، مبتلا اولدیغی مرضك بر شكل خارجیسندن ، فروع عوارضندن بشقه برشی اولماسی لازم كلن دینك ، نه حكمی ، نه اهمیتی اوله‌بیلیر ؟ چونكه واضعی مریض ؛ وضع ایتدیكی دینده نتیجهٔ مرض !

رأینه اعتماد ایتدیكم برچوق كیمسه‌لره بوادعانك بطلاننی اثبات ایچون چاره نه‌در ؟ دیه صوردم . جمله‌سی شو جوابی ویردیلر :

فی الحقیقه بو كتابك اك روحلی یری بوراسیدر . بودعوی یالكز محاكمات عقلیه ایله دفع ایدیله‌مز . بونك ردی ایچون علل عصبیه‌ده ید طولی صاحبی برطبیبه مراجعت ایتملی ؛ بوكا قناً نه یولده جواب ویرلمك لازم كله‌جكنی آندن صورملی ؛ اسلامیتك هیئت عمومیه‌سی حقنده درمیان اولنان اعتراضاته كلنجه بواعتراضات ، بوانتقادات ، بوندن اول برچوق فضلا طرفندن نصل دفع ایدلدیسه ینه اویله‌جه ، بلكه دها اطرافلی ، دها مكمل برصورتده دفع ایدیله‌بیلیر .

بكا قالیرسه بوجهت موجب كلفت ، آتیده‌كی صورت دها زیاده موافق عقل وحكمتدر .

مثلا معلم « دوزی» حیاتده اولوبده كندیسنه صورولسه‌ایدی كه: معلم جنابلری سز بردین ایله متدینمی‌سكز ؟ « دوزی » نك بوسؤاله ویره‌جكی جواب ایكیدن خالی اوله‌ماز ایدی . یعنی یا متدینم ، یاخود دكلم دیه‌جك ایدی .

متدینم دیمش اولسنه نظراً كندیسنه شو یولده برسؤال ایراد ایدیله‌بیلیر ایدی : مادام كه متدینسكز شو حالده حضرت موسانك

طورسیناده جناب حق ایله مکالمه وذات الوهیتدن تلقیٔ وحی ایتمسی، دهشت تجلیدن بر دوشوب ساعتلرجه کندینه کله مهسیله بزم پیغمبرمزك، اللهك برمخلوقی ، بر واسطهٔ تبلیغی اولان جبریل امینی کورمسی ، آندن تلقیٔ وحی ایتمسی ، وحی الٓهینك تأثیریله خانهٔ سعادتلرینه کلوب « امان بنی اورتوك » دیمسی بیننده نه فرق کوریورسکز ؟ حضرت موسی ایچون امکانی قبول ایتدیککز بر شیئك حضرت محمد ایچون امکانی قبولده نه حق ایله تردد ایدیورسکز ؟

نه‌دن حضرت موسایه بو تجلی‌یه مظهریتدن طولایی مصروع دیمیورسکزده بزم پیغمبرمزی بویله برنقیصه ایله توصیف ایدیورسکز .

اکر حضرت پیغمبرك جبریلی کوردم ، تلقیٔ وحی ایتدم دیمسی حق عالیٔ رسالتپناهیلرنده بویله بر توجیهی مستلزم اولیورسه بو توجیهك کندیلرندن ایکی بیك اوچیوز شوقدرسنه اول کلن حضرت موسایه‌ده توجه ایتمسی لازم کلیر ایدی .

مادامکه حضرت موسی حقنده بویله بر اسناده بولونمیورسکز خاتم النبیین حقنده‌کی بو جرأتکز اسلامیته قارشی فوق العاده برخصومت پرورده ایتمه‌کزدن بشقه نه‌یه حمل اولنه‌بیلیر ؟ هم اویله برخصومت که عقلکزی ، انصافکزی ، محاکمه‌کزی زیر وزبر ایتمش !

انبیای ذیشان ایچنده هانکی پیغمبر وارکه بو صورتله مظهر وحی الٓهی اولمسون بونلرك هپسنه حاشا ثم حاشا مصروعمی دیه‌جکسکز ؟ مجنونمی دیه‌جکسکز ، مادامکه دیمیه‌جکسکز نیچون بزم پیغمبرمزك حقنده بویله بر اسناده بولنیورسکز . حضرت آدمدن بعثت سنیه‌یه قدر کلوب کچن انبیانك اظهار ایتدکلری خوارقه ، مظهر اولدقلری تجلیاته قارشی اختیار سکوت ایدوبده ، حضرت پیغمبره قارشی نه حق ایله بوقدر جرأتکارانه ادارهٔ لسان ایدییورسکز ؛ دیندار اولدیغکز جهتله مخصوصات انبیادن اولان بو خوارق العاداتی قبول ایتمکز لازم کلزمی ؟ انبیای سائره ایچون ممکن اولان برشی، نه‌دن بزم پیغمبرمز ایچون محال اولسون ؟ شو حاله نظراً پیغمبرمزه اسناد مرضده اصرارکز عقلیکزك نقصانته ، انصافکزك فقدانته دلالت ایتمزمی ؟ سزك بر مریض تعصب اولدیغکزی کوسترمزمی ؟ بیلمم موسیو « دوزی » کندیسنك دیندار اولمسی اعتباریله ایراد اولنان بو سؤاله نه‌یولده جواب ویرر ایدی ! شمدی برده ایکنجی احتماله یعنی موسیو « دوزی » نك هیچ بر دین ایله متدین اولمامسی احتمالنه کوره ادارهٔ لسان ایده‌لم .

اکر فلاسفه‌کافی معلم هیچ بر دین ایله متدین دکلسه بوراده نظر اعتباره النه‌جق ایکی نقطه واردر . یعنی بتون انبیایه قارشو بویله بر اسناده بولنورایسه یالکز دین اسلامی دکل ادیان سماویه‌نك کافه‌سنی چوروتمك ایستیور دیمکدر .

یوق ، انبیای سائره‌یه قارشی بو کبی اسناداتده بولنمیوبده یالکز حضرت پیغمبر حقنده بویله بر اسناده جرأت ایدییورسه منحصراً اسلامیته قارشی برحس خصومت پرورده ایدییور دیمکدر .

شق اوله یعنی انبیای سائره‌یه‌ده بو کبی نقایصی اسناد ایتمش اولمسی احتمالنه کوره مناقشه دائره‌سنك محیطی فوق العاده بویور ؛ ادیان سماویه‌یی انکار ایدن نه‌قدر فیلسوفلر وارسه هپسی او دائره‌نك ایچنه کیرر . مسئله بو شکلی اخذ ایتدکدن ماهیتی دکیشور یعنی انکار مطلق عالمنه قارشی ، ادیان سماویه‌نك حق اولدیغنی اثبات کبی بتون فیلسوفلرله ، بتون منکرین ایله چارپشمغی استلزام ایده‌جك برمناقشهٔ عظمی قپوسی آچیلیر . مسالك مختلفهٔ فلسفیه سالکینك استناد کاهلری اولان دلائل عقلیه وفنیه‌یی زیر وزبر ایده‌جك ادلهٔ عقلیه وفنیه اقامه‌سی لازم کلیر .

دوزی شراره‌سندن ظهور ایدن بو یانغین بتون افاق فلسفیه‌یه استیلا ایدر . چونکه ذات مسئله ، طبیعت مصلحت بونی اقتضا ایدر .

چونکه ادیان سماویه‌نك حق اولدیغنی اساسندن اثباته قالغشمق «دوزی»یه انحصار ایتمز وایده‌مز . بحث بو شکله کیردکدن صکره یوقاریده دیدیکمز کبی بتون مسالك فلسفیه اربابیله چارپشمق لازم کلیر . بو بحثده ایسه « دوزی » جنابلرینك اهمیتی قالماز . تاریخ اسلامیت مؤلفی بتون فلاسفه‌یی محیط اولان او دائره‌نك ایچنده بر نقطه ، بر سیوری سینك کبی قالیر .

هم او زمان یالکز دین اسلامك حق اولدیغنی اثباتدن هیچ برشی چیقماز . یالکز او جهته حصر مساعی ایتمك بر بنانك تملی اتمه‌دن کیره‌میدینی قویمغه قالقشمغه بکزرکه عقلاً محال وبالکه نقصان عقله دالدر .

چونکه مسئله‌نك بر نتیجهٔ قطعیه‌یه اقترانی ایچون بتون منکرینی محیط اولان او دائره‌نك قارشیسنه ، نه‌قدر ادیان سماویه‌وارسه هپسنی محیط اوله‌جق بر دائره چیزیله‌جك او دینلرك عقلاً قبولنده تردد ایدیلن مخصوصاتی بر بر نظر تدقیق و محاکمه‌دن امرار ، ردینه امکان قالمیه‌جق صورتده اثبات ایدیله‌جك . شمدی بر معترض چیقوبده : مسئله‌یی اما بویوتدك ، صدددن اماچیقدك بز « دوزی » نك کتابندن انکله مباحثه‌دن بحث ایدیورز ، سن دعوایی کائناته سرایت ایتدیردك بو نصل سوز ، نصل فکر ؟ دیه‌جك اولسه معترضك بو سوزی وهلهٔ اولی‌ده حقلی کبی کورینور . حالبوکه دکلدر . چونکه بو دعوانك « دوزی » یه قارشی دلائل قاطعه ایله اثباتی بتون منکرین فلاسفه‌یه قارشو اثباتی دیمکدر . بو مسئله‌ده شخص تعین ایده‌مز . چونکه مسئله‌نك شکلی طبیعی اوله‌رق کسب عمومیت ایدر . ایش بو درجه‌یه کلدیمی ، خلقت آدمدن بعثت سنیه‌یه قدر کذران اولان احوالك کافه‌سی بر بر تدقیق ، محاکمه ایدیلیرکه بوقدر واسع ومهم بر بحثده یالکز معلم « دوزی » یی دکل بتون اوروپا حکماسنی مخاطب اتخاذ ایتمك ضروریدر .

ادیان سماویه برسلسله ، صوك حلقه‌سیده دین اسلامدر . بو سلسله‌یه ــ اساسی اعتباریله ــ ایستر یوقاریدن طوقونولسون ، ایستر اشاغیدن ، بو تماسدن هپسنك باخصوص اك صوك حلقه‌سنك دها زیاده متأثر اوله‌جغی بدیهیدر .

حالبویله ایکن منکر ادیان فرض ایدیلن « دوزی » یه قارشی یالکز دین اسلامی مدافعه‌یه قالقشمق شو مثالك عینی اولور .

مثلا طولو بر خزینه‌نك ایچنده‌کی صو ، خارجدن درونه دوشن

هرهانکی بر شیدن طولانی صفوتنی غائب ایتسه ، ایچندن بر مشربه صو آلمقله هیئت مجموعه‌سی تصفیه ایدلمش اولورمی ؟ یاپیله‌جق شی ، یا او صویك هپسنی تصفیه ایتمك ، یاخود علی حاله براقمقدر .

ایشته تاریخ اسلامیتك هیئت عمومیه‌سی حقنده سویلیه‌جکم سوز بوایدی . کتابك اك اهمیتلی بر نقطه‌سنك بویله بسیط بر صورتده رد ایدلمسی بلکه بعض کیمسه‌لرك خندهٔ استخفافنی جلب ایدر . چونکه عقلی ، حکمی ، فنی مناقشات یوق . دعوی پك بسیط برجواب ایله رد ایدیلیور . امکله الدایدله‌ین برشیئك ایسه خلق نظرنده اهمیتی یوقدر . بنم غایت بسیط اولان بوفکرمکده عین صورتله تلقی ایدیله‌جکی بنجه محققاتدندر . آرزو ایدیدم ، بومبحثی بشقه برقالبه دوکه‌رك بش اون صحیفه یازی یازا بیلیر ایدم . فقط لزوم کورمدم . چونکه مسلکم نتیجه‌یه اك قیصه یولدن کیتمکدر .

بنم فکرمجه بو کتابك قلبکاهی بونقطه‌در . قلب رخنه‌دار ایدلدکدن صکره اعضای سائره‌نك سلامتندن هیچ بر فائده حاصل اولمدیغنی بوراده ینه تکرار ایدرم . شو رد بسیط ایله کتابك اك مهم نقطه‌سی تزلزله اوغرایور ظن ایدرم . چونکه دوزی پیغمبره اسناد کذب ایتمیوب کندی نبوتنه کندیده قائل ایدی دییور . اکر دعوایه بو نقطه‌دن باشلامش اولسه‌ایدی . بوخاطره «دوزی» یه قارشو طبیعی برجواب صواب اوله‌ماز ایدی .

فرید

اجتهاده دائر

بر امت ، بر قوم هیچ بر وقت فکر اجتهاددن خالی قالمامیلدر . بو فکر سونرسه او امت ، او قوم ایچون انقراضدن ، اضمحلالدن باشقه هیچ برشی تصور اولنماز . بر ملتك تربیهٔ اجتماعیه‌لری آنجق فکر اجتهاد ایله حد کماله ایرر . مدنیتلرینك ترقیسی دخی افکار علماده اجتهادك رسوخیله متناسب بر طرزده ایله‌رلر ، افکارینه عطالت چوکمش بر قوم انقراضه محکومدر .

وقتیله امت اسلامیه‌ده سوق احتیاجله فکر اجتهاد اویانمشدی . اولجه عرض ایدیلدیکی وجهله بو فکر اجتهاد ، اجتهاد ترقی ایتدی . هم ده بیلدیکمزدن زیاده ، عرض ایتدیکمز واسع مقدارده ترقی ایتدی . زمان اصحابده اجتهاد ایچون بر حد تصور اولنمیوردی . فقط صوکره‌لری کیتدکجه مجراسی طارلشدی . بر محدودیت ایچنه آلندی . احوال مسلمین دخی فکر اجتهادله برابر ترقی ایتدی ؛ ینه اجتهادله برابر تدنی‌یه یوز طوتدی .

فخر کائنات علیه اکمل التحیات افندمز حضرتلرینك « خیر امتی قرنی ، ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم قال عمران فلا ادری اذکر بعد قرنه قرنین او ثلاثا ثم ان بعدکم قوماً شهدون ولا یستشهدون ویخونون ولا یؤمنون وینذرون ولا یفون ویظهر فیهم السمن » وسائر بو مضمونده اولان احادیث شریفه‌سی ایشته شو عرض اولنان حقائقه اشارت اوله‌رق شرفوارد اولمشیدی . حضرت پیغمبر افندمز امت اسلامیه‌نك فکر تقلید وجهالتدن طولانی دوشه‌جکلری ورطه‌یی نور نبوتله اولجه کشف ایتمش بولندیغندن یانه‌رق یاقیله‌رق بو کبی احادیث شریفه‌یی اصدار بیوریورلردی .. فقط امری دکل تحذیر صورتیله ... ممکنمیدرکه اول حضرت نقطهٔ نظرلرینه واصل اوله‌دن امت اسلامیه‌نك انقراضلرینه سببیت ویره‌بیله‌جکنی کسدیردیکی منحوس تقلید ایله امر ایتسون . بلکه « ثم ان بعدکم قوماً شهدون ولایستشهدون » فقرهٔ جلیله‌سی امتك بلیهٔ تقلیدایله خیرسز ، امنیتسز برحاله کله‌جکلرینی اخطارله ضمناً انتباهه دعوت بیوریودی . « ویظهر فیهم السمن » جملهٔ ذیلیه‌سی‌ده بو مقصدی تأیید ایدر ..

هله وقوعات بو مسئله‌یی بوسبتون ایضاح ایتدی . بو احادیث شریفه‌نك صحت وثبوتلری حتی بطریق المعجزه اخبار ایدیلمش اولدقلری‌ده بتون وضوحیله میدانه چیقدی .

امت اسلامیه نصاصه بواحادیث شریفه‌یی نظر دقته آلمادی . آچیلمش بر چیغری غائب ایتدی . طریق اجتهادی براقه‌رق تقلیده صاپدی . عالم اسلامیت محو وانقراضه یاقلاشدی . بتون بوحال کوزمزك اوکنده طورر کن : « ... حد ذاتنده زمانك مجتهددن خالی قالمسی وقوعنی فرض وتقدیر ایتمکدن اصلا محال لازم کلز . ایمدی زمانك مجتهددن خلوی ممتنع اولسه ایدی امتناعی اقتضا ایدردی ، محال لازم کلوردی ؛ حالبوکه بونی موجب بر امر خارجی مفقود ... » کبی سوزلرك نه‌حکمی قالور ؟ زمانمزك حکمتنده ، فلسفه‌سنده دخی بریله « امکان ، امتناع ، محال عقلی » لرك بر اهمیتی قالمامشیکن ، بومسئلهٔ شرعیه‌ده باخصوص دین اسلامك ، شریعت غرای محمدیه‌نك روحی مثابه‌سنده اولان اجتهاد حقنده ، هله باب اجتهادك مسدودیتی حقنده بویله « امکانلره ، محال عقلیلره ... » صارلمق پك صغوق دوشر ؛ اشته بلیهٔ تقلید بزی شودرکه‌لره قدر ایندیردی‌ده شویله ظاهر ، پك ظاهر یاکلشلقلری‌ده حس ایده‌مز برحاله کلدك . یارب ! برملتك برقومك علماسی ، ایلرو کلنلری شوقدر بیلکیسزلك ابراز ایدرلرسه ، اوملت ، اوقوم نصل یوکسلیر ...

* * *

احتیاج تجسم ایتدی ... اجتهاده اولان احتیاج جانلاندی ، آرتق بوکا اهمیت ویرمامك ، بونی تقدیر ایتمامك بزی پك بیوك تهلکه‌لره القا ایده‌بیلیر . بوحقیقت بتون وضوحیله میدانه چیقدی : وقتیله طریق صوابدن جزئی برانحراف اشته بزی شو اوچورملره قدر سروکله‌مشیدی ؛ رمق قالدی ایشی آکلامه‌دن محو ومضمحل اوله‌جق ایدك .

آرتق قوممزده ، ملتمزده ضیای اسلامیتی سوندرمك ایستمز ایسه‌ك ، اسلامیتی سویور ایسه‌ك شوبولندیغمز حال مذلت وضلالتی تمسك ایده‌رك کیرویه طوغرو ماضی‌یه طوغرو دونمك لازم . اوت ، تاعصر سعادته ، عصر اصحاب وتابعینه قدر ؛ حضرت پیغمبرك خیریتنی اخبار بیوردیغی قرونه قدر .. اخبار بیوردیغی قرونه قدر ... ماضئ اسلامیتك تاصدرینه قدر بو کسله‌لمده بالذات انوار نبوتدن ، بالذات اصحاب کرام وتابعین عظام امام ابو حنیفه ، امام مالك ، امام شافعی ، امام احمد بن حنبل ... حضراتنك

درسلرندن علملرندن استفاده واستفاضه ایده‌لم . شو بولندیغمز حال، بزی هیچ بر وقت منور بر استقباله کتوره‌مز . بز بو خصوصده ، آنجق دینمز ، شریعتمز خصوصنده ماضی‌یه دونه‌لم ، هم‌ده پك قدیم بر ماضی‌یه ....

تاریخ ، دونمه‌ز ، تاریخده رجوع یوقدر دیورلر . فقط بز دونه‌لم . بز رجوع ایده‌لم . فقط حق ایچون ، صواب ایچون.. حق، صواب ماضی‌ده اولسه‌ده دونیلیر ، آلنیر . شقاوتی ، جهالتی سوروکلندیکمز یولك اوزرنده استقبالده اولسه‌ده آلمیه‌لم .. حق ، دائما حقدر . باطل دائما باطلدر .

اجتهاد ، وقتیله اسلامیتی اوج بالای علویته چیقاردیغی کبی، بوکونده اسلامیت آنجق شو سایه‌ده قورتیلیر ، تکرار شو سایه‌ده مستعد اولدیغی مقام معلای تعالی‌یه ارتقا ایدر ؛ تکرار اسکی قدرتنی ، اسکی سطوتنی بولور .

بز مسلمانلر ترقیات معنویه‌مزی ماضیده ، ترقیات مادیه‌مزی استقبالده آراملی‌یز ... بزم ایچون الك مهم دستور حرکت بودر .

***

هر کیجه‌نك بر کوندوزی ، هر عسرك ایکی یسری اولیور . امید ایدرزکه عصرلردن بری مستمراً دوام ایدن شو ظلمت جهالت ، شو فترت علم آرتق قالقار ؛ نور اسلامیت تکرار طلوع ایده‌رك ، منور بر صراط مستقیم آچیلیر . اهالیٔ اسلامیه‌ده سوینیر ، شاد وخندان اولور .

وقوعات تاریخیه احادیث سالفه‌یی تصدیق ایتمش ایدی. شبهه‌سزدرکه «لاتزال طائفة من امتی ظاهرین علی الحق یأتیهم امر الله» حدیث شریفنی دخی تأکید ایدر. بز بوکا بتون صمیمیتمزله ایمان ایدرز. ذاتاً احتیاج اولجه مقدمه‌ده عرض ایدیلن احتیاج ، ارتق پك زیاده کسب شدت ایتدی . بونك دها فوقی اوله‌ماز ...

امینزکه حضرت الله ، آرتق مسلمانلرده ، اسلامیتده اولان شو سونکلکی ، شو فترتی ازاله ایدر . امینزکه حق اوزرنده ثبات ایدن مجاهدلر ، مجتهدلر اسلامیتك امدادینه یتشیرده اسلامیتك غایهٔ آمالنی ونقطهٔ نظرینی تعیین ایده‌رك کمال صبر وثباتله اهالیٔ اسلامیه‌یی ، عموما انلری اورایه، سعادته، سعادت مطلقه‌یه طوغرو سوق ایدر.

ایشته اوزمان انوار اسلامیت بتون عالم انسانیتی تنویر، ظلمت جهالته ، شقاوته غلبه ، ظلمتی ، حقسزلغی محو ایتمش اولور.

ایشته اوزمان دین مبین اسلام «...والله متم نوره ولو کره الکافرون» و « ... لیظهره علی الدین کله ولو کره المشرکون » آیات قرآنیه‌سنك سرینه مظهریتله غایهٔ کماله ایرمش ؛ انسانیتده متوجه اولدیغی هدفه واصل اولمش ، سعادتی بولمش اولور ...

(صوك) ابن صابر: حلیم ثابت

قزانلی

شمدی‌یه قدر تاریخ اجتهاده دائر برائر یازلمامش اولدیغی معلومدر. بو بابده ایلك ، فقط پك کوچوك بر خطوه اولمق اوزره عاجزانه بر قاچ مقاله یازیلدی . بونلرده صرف ترجمه و نقل اصولی تعقیب اولنمایوب ممکن مرتبه وثائق معلومه‌نك یاردیمیله مجهولات تاریخیه‌یه انتقال اصولی اساس اتخاذ ایدلمش اولدیغندن اثنای استنتاجده احتمالکه بعض ذهول وخطالر واقع اولمشدر. بنابرین علم نامنه اربابی طرفندن بو بابده وقوع بوله‌جق تنقیدات محققه کمال ممنونیتله تلقی اوله‌جقدر .

ح . ث

ویقتور هوغودن:

اطفال

بتون بو چوجقلری اوراده ، کندی حال وعالملرنده براقیکز ؛ انفاسیله بیویوب یوکسه‌لن حباب کبود رنك وسماوی‌یی بو مینی مینی مخلوقاتك نفحات معصومانه‌سیمی اخلال ایده‌جك؟ بونی سزه سویله‌ین کیم ؟ سسلرندن ، صدای پالرندن ، اویونلرندن ، فریادلرندن شعر والهام پریلرینك توحش ایلیه‌جکلرینی سزه کیم خبر ویردی؟. کلیکز چوجقلر ، هپکز بردن طوپلیجه کلیکز .

❦

شویله یانمه یاقلاشیکز، اطرافه طوپلانیکز؛ کولیکز، قوشوکز ، نغمه‌ساز اولکز!. نظرلریکز روحمی شعلهٔ زرین ایله تلطیف ایتسون ؛ لطیف صداکز ساعات ملالمه شوق بخش اولسون! بودنیاده خارجدن عکس ایدوب‌ده سلسلهٔ افکارمزی پریشان و آهنك تصورات وبیانمزی اخلال ایتمیه‌جك؛ بزلری ابتسامه‌هوسناك ایلیه‌جك برشی وارسه اوده سزك شماتتکز ، سزك اولاهوتی نغماتکزدر !

❦

بو معصومانه شماتتی ، بو اصوات طرب انکیزی اخلاله تصدی ایتمك نه مؤسف ، نه الیم بر کیفیتدر ! او جمعیت طفلانه‌دن حین مباعدتمزده قلبمزك دها نزیه ، دها صاف ولطیف حسیات ایله مشحون بولنمیه‌جغنه نصل قائل اوله‌بیلیرسکز؟ خونین و آتشین تخیلاتم آره‌سنده نظراشتیاقمه ایلیشن بو لپسقه صاچلرله متتوج سویملی باشلرك بکا خشیت رسان اوله‌جغنی نصل اولورده ظن ایده‌بیلیرسکز ؟.

❦

سکون ووحشته مقر برخانه‌ده کچیریلن حیات نظرکزه دهاجاذب، دها لطیفمی کورونیورکه ، اوصورتی اطفالك زمزمهٔ شطارتنه، شماتت معصومانه وشوق آورینه ترجیح ایدییورسکز؟.بوفکردن، بو نظریه‌دن اوزاقلاشیکز ؛ بشریته خاص اولان حس رحم ورقت اویله بر حاله رضا کوستره‌مز . مظلم بر سمانك انکشاف وتنوری نصل کونشك خیاط شعاع والتفاتنه عرض افتقار ایلرسه، قلب شاعرده عین افتقارده بولنور . اوقلبه انبساط ، وانجلا بخش ایدنده تبسم طفلانه‌در ! .

❦

کلیکز ، کلیکز چوجقلر ! . باغچه‌لر ، خالی حولیلر ، مردیونلر هپ سزی بکلیور! تخته‌لر اوزرنده ، طاوانلرده ، ستونلرده شادی وشطارتله قوشیکز ، صیچرایکز! انفلاق صباح ، ملال غروب کبی

تحولات اصلا وظیفه‌کزده اولمسون ؛ سز هان صحاریده اوچوشان آریلر، کلبکلر کبی چست وچالاك جولان ایدیکز، ترانه‌پرداز اولیکز! ای اوان سعد اقتران طفولیت وشباب!. هانکی سمته ، هانکی نقطه‌یه متوجه ایسه‌ك شوقم ، سعادتم ، روحم ، نغماتمده اونقطه‌یه متوجه واو اثری معقبدر .

غریبدرکه ، پیغوله سکون وانزواده ایشیدیله‌بیلن عادی سوزلر ، انتظامدن عاری لقلقیات اصم وغلغلت آکین قلبلره آهنکدار بر صورتده عکس ایدر . وجد واستغراق ایچنده بولنان بر روح ایسه ؛ روزکارك، امواجك ، اوراق اشجارك . طبیعتده حاکم اولان سائر بالجمله آثارك عکس وشماتتندن نوطه‌لر تشکیل ایلر ، کزلی برقونسر وجوده کتیرر . بونقطه‌ده‌کی تخالف استعداد وتجلیات حیرت‌افزادر .

نم نظریه‌م ، نم فکرم پك باشقه‌در : دنیانه اولورسه اولسون ، انسانلر نه‌حالده یاشارسه یاشاسونلر ، استقبال نه طور و استعداده بولنورسه بولنسون؛ بوصور واشکال ایستر منسی قالسون ، ایستر یاد واحیا ایدلمك استنلسون ، هیچ بری وظیفه‌مده دکل . کرك مکدر برحالده بولنه‌یم ، کرك متسلی، جناب حق نه‌صورت یاشامقلغمی اراده بیورمش ایسه بتون آمالم شو نقطه‌یه مقصور : انسانلرك آره‌سنده آنجق شماتت اطفالك حکمفرما اولدیغی برخانه داخلنده بولنمق ، دائما حیات وشطارته مقر اولان اویله برآشیانه‌ده یاشامق ایسترم .

خلیل ادیب

آچیق مکتوب

موصل مبعوث محترمی فاضل افندی‌یه

عالم اسلام ایچون مسائل حیاتیه‌دن معدود اولان برمهمه حقنده نظر دقت فاضلانه‌کزی جلب ایتمکی وجائب حمیتدن کوریورز: پك ایی بیلورسکزکه : عصرلردنبری عالم اسلام ، اعدای طرفندن خاصةً ایجاد اولنان وسبب تفرقه وتشتت افکار اولان اقوال وافعالدن پك زیاده متضرر اولمشدر. بوکون هرمؤمن وسعی درجه‌سنده بواسباب تفرقه‌یی ازاله‌یه وبین‌المسلمین تشتت کلمه‌یی موجب اوله‌جق اقوال‌واحوالدن توقی‌یه وجداناً مکلفدر. اخیار امتدن‌معدود اولان مبعوثان‌ملت‌ایچون بومکلفیت بطریق الاولویه ثابتدر. حالبوکه کیچن جمعه ایرتسی کونی مجلسجه یمنه دائر جریان ایدن مذاکره‌ده ایراد بیوریلان بعض کلمات بولازمه‌یه تماماً مغایردر . سز اوکون هیچ بر اضطراب وجدانی حس ایتمکسزین بی‌محابا یمن قطعه‌سنده متمکن اخوان مسلمیندن بر قسم مهمنك دیکر مؤمن قرداشلرینه قارشی حسیات عداوت ایله متحسس بولندقلرینی‌درمیان ایتدیکز. مرکز علوم اولان بخارایی جهل وعدوان یوزندن بر شوره‌زار وحشته چویرن سنی وشیعی تفرقه‌لرینی دارالخلافه‌ده‌کی مجلس شورای ملی‌ده سنی‌وزیدی‌دیه تنظیر ایدرجسنه اولان بوسوزلرك‌مجلس‌ملیمزك تعقیب ایتمکده اولدیغی مسلکه مخالفتنی وجامعهٔ اسلامیه مقتضیاتنه مغایرتنی وانعکاس ایده‌جکی محیطلرده حصوله کتیره‌جکی تأثیرات سقیمه‌یی دوشونمك ایستمه‌دیکز .

مع مافیه (یمنده زیدی المذهب اولانلر فرصت بولدقچه سنیلر علیهنه قیام ایدرلر) طرزنده اولان بو آغیر اتهامانك ایکی‌ملیون خلقی نه درجه‌لرده رنجیده ایده‌جکنی بالآخره تأمل ایدرك بوافکاری تطمین ایلیه‌جك صورتده اعطای ترضیه‌یه وحاصل اوله‌جق سوء تفهملری ازاله‌یه مسارعت کوستره‌جککزی حمیت اسلامیه‌کزدن انتظار ایدییور ایدك . فقط سکوتکزله مدعیاتکزك اصابتنه قانع بولندیغکز آکلا-شیلیور. وبالنتیجه احوال روحیهٔ اسلامیه‌دن غافل بولندیغکز تحقق ایدییور . اوت دور استبدادك زیدیلرك قلبنده حصوله کتیردیکی جریحه‌لرك تداویسیله اوغراشلدیغی‌صره‌ده برملت وکیلنك بوجریحه‌لره نمکپاش اولمسی نه ایله تفسیر اولنه‌بیلور ؟ شبهه‌سزدرکه موجب قناعت اوله‌جق بعض دلائله دسترس اولمش دیمکدر . شوحالده صورارزکه بویله برحکم قطعی‌یی ویره‌جك استطلاعاتکزك ماهیتی نه‌در ؟

مجرد یمنك‌حال حاضری ایسه مشتکی اولانلر یالکز زیدی‌توسیم ایتدیککز قسم اهالیمیدر ؟ حکومته قارشی درمیان اولنمقده اولان مطالب اربعه‌یه شافعی المذهب اولانلر اشتراك ایتمیورمی ؟ درت‌ملیون یمنلی بودرت شیده متفق ومتحد بولنمیورمی ؟ :

١ — حدود شرعیه‌نك یمنده تمامیله تطبیقی ،

٢ — مأمورلرك خارج‌ازقانون معاملات کیفیه‌لرینه نهایت‌ویرلمسی وامزجهٔ محلیه‌نك واهالینك احوال روحیه‌سنك دائما نظر دقتدن دور طوتلمامسی‌اسبابنك تأمینی ،

٣ — تکالیف شرعیه‌دن ماعدا اولان ویرکولرك عفوی ومکرر جبایته میدان ویرلمامسی ،

٤ — سادات وعلما ورؤسای عشایرك قدیماً اولدیغی وجه اوزره محترم طوتلمسی ولدی الایجاب مأموریتلرده استخدامالری .

اشته کوریلیورکه بوطلبلرك مذهبه برکونا تعلقی یوقدر. زیدیلرك حکومته درجهٔ ارتباطنه‌کلنجه: ارتباطلرینك صمیمیتنی صنعای بالرضا غازی‌مختار پاشایه‌تسلیم‌ایله‌اثبات‌ایتمشلردر. بوندن‌بیوك بربرهان‌اوله‌مز. تشوشات‌حاضره‌یه‌بالفعل‌اشتراك نقطه‌سنده‌ده زیدیلر تفرد ایتمامشلردر. بتون یمن بوداء عضال مؤسف ایله مصابدر. شافعی المذهب اولان ادریسك حرکاتیده میدانده‌در. برده سنیلك، زیدیلك نه‌دیمکدر؟ سنی لفظندن نصل برمدلول آکلایورسکز؟ وبومدلولدن آیریلق، غیریلق کبی برفرق‌چیقارمغه نفسکزده نصل برصلاحیت بولیورسکز ؟ قرآن عظیم الشانه ، سنت رسول اللهه متمسك اهل ایمانی جامعهٔ اسلامیه‌دن خارج طوتمق‌می ایستیورسکز ؟

ای‌مبعوث محترم (وکلهم من‌رسول‌الله‌ملتمس) اساسنی اونوتمایکز وجامعهٔ اسلامیه‌نك کتاب‌الله وسنت‌رسول‌الله‌اولدیغنی‌دائما نظر اعتبارده

طوتکز . اسلاملر اراسنده موجب تفرقه اوله‌جق سوء تفهملر حصولنه سببیت ویرمکدن توقی ایدیکز . رضای باری وارشاد نبوی‌یه مغایر اولان شو سیاست مضره‌نك سقامتی کراراً مراراً بالتجربه آ کلاشیله‌رق توحید کلمه‌دن بشقه چارهٔ نجات اسلام بولنمادیغی حقیقتی ارتق بوکون کون کبی اشکار اولدی . شرقاً وغرباً بتون عناصر اسلامیه هردرلو سوء تفهملری ارادن قالدیره‌رق برلشمکله، لوای محمدی آلتنده طوپلانمغه ساعی بولنیور . مرکز خلافتده مجتمع محترم برمجلس ملی‌ده بوقبیل فائده‌سز سوزلرله اصحاب جد وسعیك مساعیسنی اشکال ایتمیکز . بالعکس بوغایه‌یی تأمینه اشتراك ایله طلاقت وفصاحتکزی تألیف بینه مدار اوله‌جق خصوصاتده استعمال ایدیکز . انجق بوجهته مصروف اوله‌جق همت ایله اخوان مؤمنین ومنتخبلرکزی دلشاد ایدرسکز . عالم اسلامی متحد ومترقی کورمك آرزوسیله مشحون تحسسات قلبیه‌مزه ترجمان اولان شو افاداتك صمیمیتنه امین ومطمئن اولکز .

صنعا مبعوثی — یمن : صنعا مبعوثی

السید حسین بن علی عبدالقادر — السید احمد بن یحیی الکبسی

اوراق وارده :

« صراط مستقیم » رسالهٔ محترمهٔ دینیه‌سنه

افکار اسلامیه‌یی تسمیم ایتمك وبوصورتله اسلامیت ایچنده تفرقه احداث ایلمك ایچون اوروپاده بعض آثار نشر ایدلدیکی یکی بر شی دکلدر . طبیعیدرکه بونلرك چوغنك ترجمه‌سنه تنزل اولنمامشدر . ترجمه اولنان اثرلر ایسه برر ردیه ایله قائللرینك یوزلرینه چارپلمشدر . ایشته او ترجمه اولنمیان آثار میاننده ، آرایوب ، آرایوبده دوقتور «دوزی» طرفندن یازیلان براثر غرضکارانه‌یی بالانتخاب ترجمه ایدن وترجمه‌یی کفایت ایتمامش کبی مطالعات خائنانه‌سنی ده علاوه وبرطاقم دولامباجلی جریانلر صورتنده سوسله‌یه‌رك طبع ونشرینه اجتسار ایتمکله برابر اهل اسلامه تحفهٔ توصیه وتقدیم ایلیان دوقتور « عبدالله جودت » نام بدخواهك « تاریخ اسلامیت » نی کوردیکمز کوندن بری عار وحجاب انسانیت واسلامیتی بی‌پروا چیکنه‌مسندن دولایی بین الاسلام حاصل اولان تأثراته اشتراك ایلمش وچوقدن بری بوبابده حسیات اسلامیه‌مزه ترجمان اوله‌جق برردیه ایله تعدیل تأثرات ضمننده اصحاب حمیت وفضیلتك همت دیندارانه‌سنه مدنکاه ابتصار ایتمشیدك :

اخیراً استاد محترم ، مناسترلی اسماعیل حقی افندی حضرتلری اثر مذ کورك ماهیتنی رسالهٔ محترمه‌لرنده آکلاتمغه باشلار باشلاماز املمزده‌کی اصابتك تأثیرات حسنه‌سیله سیراب اولدق . انشاء الله تعالی توالی ایده‌جك مقالات آتیهٔ فاضلانه‌لریله تجلیات اسلامیه‌نك برقات دها قدری تبین ایده‌جکدر .

لکن ینه بووسیله ایله رسالهٔ محترمه‌لرینك یتمش بش عددلی نسخه‌سنده مذکور کتاب حقنده درج ایدیلان دیکر مکتوبلرده عبدالله جودتك حرکات معلومهٔ نابجاسی تقبیح اولندیغی صره‌ده مملکتمزده شو اثر منحوسك تأثیرات سیئه‌سنه اوغرایه‌جقلرك اولا مکتبلیلر ومکاتب عالیه طلبه‌سی اوله‌جغی ذکر ایله اندیشه ایدیلیوردی :

فی الحقیقه ؛ یقین زمانلرده بویله بعض کندینی بیلمز وفقط لواء اسلامیت کولکه‌سندن برآدیم طیشاری آتاماز نانکورلر ، بومنور ومؤسس من عندالله اولان دینمزی لکه‌لمك ایچون بروجه مسرود اوروپادن لغرض ترشح ایتمش فکرلری کندی فکرلرنجه کویا بر فلسفهٔ ذاتیه عد ودینسزلکی ده برسوس اتخاذ ایله شو مملکت اسلامیه‌ده ایچه ایلری کری سویلنمشلر ایدی . هیچ شبهه یوقدی‌که بوذاتی سوسلره استبدادك‌ده کرکی کبی یاردیمی اولیوردی .

واحیفا که ، نیجه صاف دلانك بویله هرزه کویانه قاپلدیغی‌ده مشاهده اولنیوردی . اوت ، بو بیچاره ، علوم اسلامیه‌دن بلکه حسبة‌لله ایکی کلمه بیلمیوردی .

او زمان ، علمادن ایکی ذات بریره کله‌مزدیکه حقیقتی وجهاً من الوجوه بیلدیرسون ویانشر ایتسون ؛ اصحاب حمیتدن ایکی ذات برلشه‌مزدیکه برفاصله مراجعت ایدوبده بوکبی ایشلرك منعنه صاحب آراسون . ماحصل بووطن خواب وخسران ایله کچن او کونلرده حس اسلامیتدن معرا چوق آدملر بسلدی ، ینه بووطن صاحب فضل وعرفان نیجه آدملر غائب ایتدی .

مدافعه‌سز اولان میدانلرده اونلر کندی حسابلرینه کویا سراپا جنبان اولدیلر . لله الحمد والمنه مشروطیت ؛ بوسفسطه موده‌لرینی اساسندن تخریب ایتدی ، بوکروه بدبینی تخجیل ایده‌جك ارباب حقائقه ، وبز طالبین علم وعرفانه شمدی نیجه زمینلر کشاد اولندی .

بز مکتبلیلرك وبالخاصه مکاتب عالیه طلبه‌سنك بوسفسطه‌لره آلدانمق شائبه‌سیله لکه‌لنمك ومکتوب صاحبلرندن واصف افندینك :

هله بو مکاتب عالیه‌مزك هر هانکی برینه قولاق ویرمش اولسه‌ك عبدالله جودتی بلکه معذور کوررسك ، اخلاق ملیه‌مز سونیور بو کون مکتب صره‌لرینی اشغال ایدن بیکلرجه کنج ، پارلاق فکرلی شبان وطن اسلامیتك دها هنوز بر کلمه‌سنی بیلمیورلر . بلکه اسلامیته اویله بر نظر نفرتله باقیورلرکه انسان بتون بوسقوطملیه قارشوسنده تتره‌مامك کوزلرندن قانلی یاشلر اقیتمامق قابل اولمیور » کبی سطور اندیش آورانه‌سنه بز عثمانلی دارالفنونی اسلام طلبه‌سی آلت اولمق شویله طورسون ، هم واصف افندینك افکارینی رد ایدر وعمومز اوزی ، سوزی ، قلبی وجدانی پاك . قوی مسلمان اوغلی مسلمان اولدیغمزی ، اسلامیت مدنیات انسانیه‌نك تمثال ابدیسی بولندیغی واسلامیتك ، پیغمبر ذی شان صلی الله تعالی علیه وسلم افندمز حضرتلرینك علیهنده دوقتور دوزیله برابر مفتریاتده بولنان عبدالله جودت کبی (اسلام نامنی طاشیان دینسزلرك) دینی شکلنده مکتب علم وعرفانده بویله افکار اسلامیه‌یی تسمیم ایده‌جك وبین الاسلام تفرقه احداثنی موجب اوله‌جق اثرلریله اغفال اولنمیه‌جغمزی وهر زمان بو کبی ملوث آثاره نظر نفرتله باقه‌جغمزی وان شاء الله الرحمن محترم معلملریمزدن دها پك چوق حقایق عالیه تعلم وتدرس ایدرك بو عماد

ناقابل الاندراسی اسلامیتك هر بریمز دائما مدافع مستقلی اولدیغمز واوله‌جغمزی وتدرس ایلدیکمز علوم وفنون ایله حقایق اسلامیه‌نك نظرمزده بر قات دها تعالی ایلدیکنی علناً بیان ووجائب حقیقتی اتیان ایلرز .

فی ٥ شباط سنه ٣٢٥

امضالر :

مکاتب عالیه نامنه

دارالفنون حقوق شعبه‌سی منتهی صنفندن علاءالدین جمیل ، دارالفنون ادبیات شعبه‌سندن مأذون حقوق شعبه‌سی مداوملرندن احمد نوری ، دارالفنون صنایع نفیسه شعبه‌سندن معمارزاده محمد علی ، مکاتب عالیه‌دن جلال ، حقوق منتهی صنف طلبه‌سندن ح . ابراهیم ، حقوق ایکنجی سنه مداوملرندن حاجی عثمان ، مکاتب عالیه نامنه ع . کمالی ، طبیه‌دن اسماعیل حق ، مکتب حقوق منتهی صنفندن ابراهیم علاءالدین ، مکتب حقوقدن علی جمال ، حسن تحسین ، حسن فهمی ، طبیه‌دن بشکطاشلی علی رضا ، محمد نوری ، نهاد ، احسان ، حسین کاظم ، احمد راغب ، مکاتب عالیه نامنه ص . غالب ، حقوقدن کاظم ، نوری عالی ، حسین حسنی ، نوری ، بروسه‌لی سلیمان فهمی ، شاملی ابراهیم حق ، مکتب حقوقدن ناهید ، دارالفنوندن سلیمان ، صنایع نفیسه‌دن نظام‌الدین ، منتسبین حقوقدن ابراهیم ، مکتب حقوقدن محمد صفی‌الدین ، مکتب حقوقدن یوسف سعاد ، دارالفنون ادبیات شعبه‌سندن مأذون حقوق شعبه‌سنه مداوم محمد نجاتی

عالم اسلام

فاس

آژانس تلغرافلرندن آکلادیغمزه کوره فاس امیری حضرتلری کمال نفرتله رد ایلدیکی فرانسه‌نك استقراض شرائطنی بودفعه تماميله قبول ایلمشدر .

ایشته نتیجه؛ محسسات یومیه‌یه مستند سیاستلردن شکایت وسیله‌سیله کیچن هفته‌کی تمنیمزده محق اولدیغمزی کوستریور . عبدالحمید واری اولان بوقبیل پولیقه‌لر البته بویله خجالتله نتیجه‌لنیر . تأسف اولورکه فاس حکومتی الآن موقعنك وخامتنی تقدیر ایده‌میور ، اجنبیك نه درجه‌لرده مطمح انظاری اولدیغنی دوشونمك ایسته‌میور .

فاس رجال حکومتی تأمل ایتملیدرلرکه ؛ حال حاضرلرینك دوامنی فرانسه وآلمانیا منافعنده‌کی تضاد تأمین ایدیور . فقط بو وضعیت طول مدت تمادی ایده‌مز . برکون اولورکه اختلاف مبدل ائتلاف اولور . نته‌کیم صوك هفته وقایعی اوکونك پك یاقلاشمش اولدیغنی انکار قبول ایتمز صورتده انظاره چارپیور .

اژانس تلغرافلری اسپانیالیلرك دائرهٔ نفوذنده بولنمق حسبیله بالنسبه مأمون الغائله بولنان نقاطك آلمانیا جانبندن امیر مرحوم مولای حسن حضرتلری طرفندن کندیلرینه ترك ایدلمش اولدیغی ادعاسیله اشغاله باشلاندیغنی خبر ویریور .

اسپانیا طبیعیدرکه الندن قاچیرمقده اولدیغی باغلی پارچه‌دن طولایی متأثر ومتلاشی اوله‌جق ــ نته‌کیم پروتستولرده بولنمشدر ــ فقط ضعفی طولاییسیله (الحکم لمن غلب) دستور لایتغیرینه سرفرو ایتمکه مجبور قاله‌جقدر . مع مافیه اسپانیانك ضایعاتی نهایت بر انکسار خیالدن عبارت اوله‌جغندن اصل خنجرك فاسك قلبنه صاپلانه‌جغی درکاردر .

المانیا بویله بر تشبثده بولنمق ایچون شبهه‌سزدرکه فرانسه‌نك موافقتنی خفیاً بر قارشیلق تأمین ایدرك استحصال ایلمشدر . افغانستاندن ماعدا حکومات اسلامیه حقنده مبذولاً استعمال ایدلمکده اولان تمامیت ملکیه قضیه‌سنی فاس ایچون تحت تأمینه آلان الجزیره مقرراتنك احکامی ایکی قوی اراسنده متساویاً اخلال اولنورسه طبیعی برسیزلتی ظهور ایتمز . امضا صاحبلری کندیلری ازعاج اولنمامق شرطیله هر شیئی خوش کوریبوریرلر . اوروپانك موازنه‌سنده‌کی اهمیتندن حقوق دول علماسنك کمال آب وتاب ایله بحث وتشریح ایده کلمکده اولدقلری برلین معاهده‌سی احکامنه قارشی صوك زمانلرده‌کی تجاوزات ایله نتائجی میدانده‌در : برایکی شدید المآل نطق ، متلاشیانه تلاقیلر ، صیقی فیقی مذاکره‌لر ، ضعیفه صبر وتحمل توصیه‌سی وقوتلی بولنمامسندن طولایی سرزنشلر ، قوی‌نك بویورلمسی اوزرینه اوروپانك فدیهٔ صلحی اولمق اوزره امر واقعك تصدیقی ونهایت پارلمنتولرده تشبثات واقعه‌یی صلح عالم ایچون برضمان قوی کوستره‌رك اعلان مباهات ...

فاس حکومتی پارس وبرلین معاهده‌لرینك بویولده‌کی عواقبنی والجزیره مقرراتنك نامزد بولندیغی نتائج مماثله‌یی دربیش ایدرك عبرت بین ومتبصر اولملی ومملکتی شاهراه ترقی‌یی ایصال ایده‌جك اصلاحات ایچون بر آن اول تشمیر ساق غیرت ایتملیدر . یوقسه احوال واستقبال پك مظلمدر . حکومات موجودهٔ اسلامیه‌نك اك قدیمی بولنان فاس دولتنك یکرمنجی عصرده میلیونلرجه نفوسدن مرکب اولدیغی حالده تحت اسارته کیرمسی بتون عالم اسلامه غیر قابل التیام بر جریحه اولور .

امیر عبدالحفیظ حضرتلرینك ذکا وبصیرتلرندن امید ایدرزکه فاسك کچیرمکده اولدیغی شو بحرانلی دقیقه‌لرده درعهده ایلدکاری وظیفه‌نك درجهٔ مسئولیتنی تقدیر ایدرلرده برایکنجی ابو عبدالله الصغیر اولمقدن حذراً محافظهٔ موجودیت ایچون ایجاب ایدن تکاملات مادیه ومعنویه‌یی تأمین ایده‌جك اسباب ووسائله بر آن اول تشبث بیوررلر .

تونس

هفته ایچنده انتشار ایدن رفقامزك استحصال ونشر ایلدکاری معلوماته کوره دولت علیهٔ عثمانیه‌نك آیالات مختاره‌سندن بولنان تونس ایله طرابلس غرب ولایتی بیننده‌کی حدودك لزوم تحدیدندن متولد فرانسه ایله آرامزده تحدث ایدن اختلافك بو دفعه دولتمزك نقطهٔ نظری محافظه اولنمق صورتیله نتیجه‌لندیکی آکلاشلمقده‌در .

حکومتمزك بومسئله‌ده فرانسه‌یی مخاطب طانیمیه‌جغندن طولایی تحدید حدود قومیسیونه تونس طرفندن مأمور اوله‌جق ذواتك والیٔ ایالت جانبندن تعیینی اقتضا ایده‌جکی اساسنه دائر اولان نقطهٔ نظرینی فرانسه حکومتی قبول ایلمشدر .

دولتمز طرفندن تونسه بخش اولنان فرمان اقتضاسنجه والی تحدید حدوده دائر مقاوله عقدینه مأذون اولمدیغندن وهلهٔ شو قرار دولتمزجه فرمانك لهمزه اولان بر حکمنی اسقاط و طولاییسیله استناد ایتمکده اولدیغمز اساسك طرفمزدن نقضنی انتاج ایدر بر حال شکلنده تلقی اولنه‌بیلیرسه‌ده فرمانده‌کی اوقیدك متبوع ایله تابع آره‌سنده داخلی اموره‌ده اتخاذ اولنان بوقبیل تدابیر حدودیه‌یه شمولی اولمیوب تونس بکنك استقلال خارجی‌یه تعلق ایدن حکومات اجنبیه ایله معاهده عقدینه مصروف بولنمسندن ناشی شو حرکتمزله فرمانك حکمنه قطعیاً خلل طاری اوله‌میه‌جغندن حوادثك صحتی حالنده قابینه‌مز بالنتیجه احراز موفقیت ایتمش دیمکدر.

بحرانلی برصره‌ده پك چوق کشمکش غوائل آره‌سنده بوقدرجق اولسون بر موفقیت تأمینی‌ده مستلزم شکراندر.

معلومدرکه تونس دولت علیهٔ عثمانیه‌یه تابع بر ایالت اسلامیه‌در. معهود جزائر بکی حسین داینك توقادی مسئله‌سندن تولد ایدن جزائر فلاکتندن صوکره دولت آفریقاده‌کی حقوقنی بر قات دها محافظه‌یه ساعی اوله‌رق تونسه و طرابلس غربه عسکر وپولتیقه مأموری اولمق اوزره رستم پاشایی کوندرمش وقول اوغلی نامنده‌کی ادارهٔ محلیه‌یی قالدیرمش ایدی. حتی طرابلس غربده ولایت تشکیلاتی بوصره‌لرده یاپلمشدر. کوستردیکمز شودقت وتیقظ اول زمانلر دخی تونسك استقلالندن بحث ایتمکده اولان فرانسه حکومتنك اشمئزازینی موجب اولمش وفقط تونسك دولته اولان روابطی انکار اولنه‌ماز درجه‌ده ظاهر وعیان اولدیغندن ودولتك محاربانده تونسدن عسکر بیله آلمقده اولدیغی جمله‌جه مشهود بولندیغندن شو اشمئزاز برشکل مادی اعتراض اکتسا ایده‌مامشدر. مع مافیه فرانسه حکومتنده کوریلن بو غریب حالت روحیه حکومتك برقات دها مسئله‌یه نظر دقتنی جلب ایتمش ومستقبلاً هردرلو سوء تفهمه محل قالمامق اوزره تونس بکی صادق پاشایه بر مأموریت فرمانی کوندرلمشدرکه بوفرمانده:

۱ — والیلکك وراثت اساسی قبول اولنمق صورتیله صادق پاشانك عهده‌سنده براقلدیغی وحل وقوعنده وارث اکبرك وزارت ومشیریت پایه‌سیله مقام ولایته نصب اوله‌جغی.

۲ — خطبه وسکه‌نك نام همایونه اوله‌جغی.

۳ — سنجاغك رنك وشکلنده قاله‌جغی.

۴ — تونسك محاربانده کما کان دولته معاونت وظیفه‌سیله مکلف بولنه‌جغی.

۵ — روابط موجوده آتیاً دخی معتبر طوتیله‌جغی.

صراحتلری موجود اولدیغی کبی امارتك من القدیم ویرمکده اولدیغی ویرکونك عفونی ووالی‌نك عزل ونصب مأمورین وحکامه واجرای عدالته صلاحیتی وموادسیاسیه وحربیه وتغییر حدوددن ماعدا احوالده دول اجنبیه ایله مقاوله عقدینه‌ده مأذونیتی محتوی بولنمقده‌در.

دولت تونسده‌کی وضعیتنی شو صورتله تعیین ایدنجه فرانسه حکومتی اداق خشنودسزلغی کتمه لزوم کورمیه‌رك فرمانك تونسده قرائتنه مانع اولمغه قالقشمش وفرمانی ایصاله مأمور حیدر افندی مرحومك — ویانه سفیری — قره‌یه چیقمسنی منع ایلمشدر. بز بو ممانعته او زمانده آلدیرمامش انکلتره‌نك معاونتیله قره‌یه چیقاراق فرمانی اوقوتمغه موفق اولمش ایدك. فقط صوکرادن سیاست حکومته عارض اولان تذبذبدن طولایی فرانسه حکومتی میدانی کنیش بوله‌رق تونسلیلره حدندن فضله اقراضاتده بولنمش ونهایت مصرده اولدیغی کبی بورجلرك تکثری طولاییسیله اقتصاداً تونسه تخطی‌یه موفق اولمشدر. ایمدی حاصل اولان شوموفقیتدن صوکرا فرانسه حکومتی ایچون یاپیله‌جق شیءٔ فعلاً مداخله اسبابنی احضاردن عبارت قالیوردی. جهلمزله بوفرصتی دخی رقبایه تأمینده گجیکمه‌دك. وطنمزده بالدفعات مشاهده اولندیغی کبی ینه برجاهل عشیرت بکی طاشقنلقلر کوسترمکه باشلامش ودرحال فرانسه حکومتی بوعشیرت بکنك کویا جزائره اولان تسلطاتنی منع بهانه‌سیله تونس اراضیسنده تعقیب اشقیایه قویلشدر.

بز مسئله‌یی اکلامق داعیه‌سنده ایکن فرانسه حکومتی والی‌یی صیق بوغاز ایتمك صورتیله باردو مقاوله‌سنی عقد ایتدیریور. وکویا بو مقاوله ایله تونس ایالت عثمانیه‌سی فرانسه حکومتنك حمایه‌سنی قبول ایتمش اولیوردی. بزبویله برنتیجه‌یی طبیعیدرکه قبول ایده‌مزدك. برمعتاد غصب واقعدن طولایی سیاسی واویلالرده بولندق. پروتستولر ایتدك. تونس بکی حقوق دول نظرنده عقدینه مأذون اولمدیغی برشیءٔ قبول ایتمشدر بناءعلیه کأن لم یکندر دیدك. فقط افسوس قوتك تحت تأییدنده بولنمیان بوقبیل اعتراضات حقوق دول علماسی محیطندن بشقه بر معکس بوله‌مامش ونظریات علمیه ومدونات حقوقیه‌نك بزم ایله برابر اولمسنه ویاپیلان حقسزلغك تأویل قبول ایتمز صورتده جلی وآشکار بولنمسنه رغماً قوتمزك فقدانی باشمزده عبدالحمید بلای مبرمنك بولنمسی حسبیله حرکات ومعاملات غصبیه طوردیریله‌مامشدر. نهایت دور استبداد مسائل سائره‌ده اولدیغی کبی بو مسئله‌یی‌ده علاوه ایلدیکی کور دوکوملرله مشروطیته دور ایله‌مشدر.

مع مافیه عبدالحمیدك دور منحوسنده‌ده فرانسه‌نك بوراده‌کی تونسلیلر اوزرنده حق حمایه‌سی قبول اولنمامش وحتی شمدیکی تونس والیسنك فرانسه‌یی زیارتنده مراسم مقتضیه سفیرمزك دلالتیله وقوع بوله‌رق یکیدن برسوء مثال تشکیلنه میدان ویرلمامشدر. شمدی فرانسه حکومتی موجودیتندن بحث ایتدیکمز کور دوکوملری چوزمکدن ایسه بسبتون قطعنی ایسته‌مکده قابینه‌مزده چوزمکه ساعی بولنمقده‌در.

حکومتك مسلك خارجیسی حقنده قریباً اجراسی متواتر استیضاحه جواباً احتمالکه صدر اعظم پاشا حضرتلری صدره شفا ویریر معلومات ایله مسئله‌یی انظار عمومیه‌یه وضع بیوریرلر.

دور عالم

هندستانی تکمیل جولان ایتدکدن صوکره حجاز مغفرت طرازه، هندستان حاجیلریله برابر عزیمت ایلدك. هندستانده‌کی پیسلکك نه‌درجه‌ده اولدیغنی مقدما یازمشدم. هندستان حاجیلری حقنده ویره‌جکم

معلوماتی صوکره‌یه تأخیر ایدرك شمدیلك شونی عرض ایده‌جکم : بینمش اولدیغمز واپور علی‌العاده ١٤ میل سرعتله سیر ایدر بر واپور ایدی . درونده بیك یوز اللی قدر حاجی اولدیغی حالده واپور اوزرنده یرلر اوقدر واسع ایدیکه اوچنجی موقعده بیله برچوق یرلر آچیق ایدی . مع مافیه واپور مأمورلری هندستان خلقنك پیسلکندن اوقدر قورقارلرمش که ، برنجی موقع قاره‌لریله اوچنجی موقع بیننده تفریشاتجه هیچ بر فرق یوقدی . قاره‌لرك مفروشاتی کاملاً طوپلانمش ایدی . بویله معامله یاپمقده معذور ایمشلر . چونکه قاره‌لر حاجیلر طرفندن پیسلنمش ، هر یره ، حتی صالونلره قدر اودونلر طولدورلمش وهر بر کوشه‌سنده‌ده منقاللر یاقلمش ، قارمه قاریشق بر حاله کلمشدی . بزده نیچون برنجی قاره‌یه پاره ویردیکمزی بیله‌میه‌رك کلدك . یالکز بزدکل ، اوتوز قدر برنجی قاره یولجیلرینك هپسنده بو حال بهت وحیرت نمایان اولیوردی . بوندن ماعدا واپور طائفه‌لری ، وخدمتجیلر نظرنده دخی برنجی موقع یولجیسی ایله اوچنجی موقع یولجیسی آراسنده بر فرق یوق ایدی . هپسی عینی تحقیر آمیز معامله‌یه معروض بولنیورلردی . حتی ٣ نجی موقع یولجیلرینه بیلتلرینه باقه‌رق نه‌قدر صو ویرولرسه ، برنجی قاره یولجیلرینه عینی معامله‌ده بولنیورلردی . نه‌ایسه بو جهتدن مساواته رعایت اولنیوردی . یالکز فیئات اوچ قات .

دیر کن باب مندبدن کیچه‌رك قمران تحفظخانه‌سینه کلدك . بوراده انکلیزنجه‌سندن کچه‌جکمزی تصور ایتمکده ایدك ، فقط بزم مطالعه‌مزده خطا اولدی . عثمانلی تحفظخانه‌سی عثمانلی دوقتورلری و مأمورلری ایمش . فوق‌العاده التفاتلره نائل اوله‌رق کمال استراحت ایله یدی کون وقت کچیردك ، حتی ژاپونیالی رفیقم عمر افندی (یاما اوقه) ده تحفظخانه‌نك انتظامندن متحیر قالدی .

انتظام وحاجیلره احترام حقیقة فوق‌العاده ایدی ، هله دوقتورلری آراسنده دخی شکری عثمان ، فوأد ، وشکری محمد بکلر غایت نازك ناموسلی وجدنی آدملر ایدی ، رشوت قاپوسنی قطعیاً قاپاتمشلردی .

حجاج مسلمین ایله قرانتینه موقعنده مدت معلومه‌مزی کچیردکدن صوکره کانون اولك برنجی کونی قمراندن حرکت ایده‌رك ارض حجازه توجه ایلدك ، ٣ کانون اولده جدهٔ مبارکه‌یه کله‌رك ، بعض احبا ایله ملاقاتدن صوکرا صدیق قدیم ودوست حقیقیمز اولان اسفندیار افندینك خانهٔ دولتلرنده بر آز استراحت ایدرك علی‌العجله حاضرلنمش حیوانلره راکباً مکهٔ مکرمه‌یه عزیمت ایلدك . الحمدلله ثم الحمدلله ، کمال استراحت ایله ٤ کانون اولده طواف سعیلرمزی بالاتمام مولانا الشیخ محمد مراد افندی خانهٔ دولتلرینه مهمان اولدق .

ایرته‌سی کونی علی‌الصباح جناب مولانا الشیخ عبدالله زواوی وسائر سادات مکه‌دن برخیلی ذوات زیارتمزه کلدیلر ، بزده بر کون استراحتدن صوکرا والیٔ ولایت حجاز محمد امین بك جنابلرینی ، وامیر مکهٔ مکرمه شریف حسین جنابلرینی زیارت ایتدك ، ایرته‌سی کونی مصر القاهره اوقاف ناظری احمد خیری پاشا جنابلریله خدیو دیوانی رئیسی شفیق پاشا جنابلرینی زیارت ایتدك وبرچوق علماء مصر ایله‌ده کسب معارفه ومودت ایلدك .

کانون اول ٦ ده والیٔ ولایت محمد امین بك جنابلری بزه اعادهٔ زیارت ایتدی وبو کوندن اعتباراً بن حرم شریفده وعظه چیقوب ترکی وعربی لسانلرنده خطبه‌لر اوقومغه باشلادم ، هر کون بعد الظهر خطبه‌لرمز دوام ایتدی . حاضرون ایکی اوچ بیکی متجاوز ایدی . امراء وضابطانده کلیورلردی .

بوسنه حجاز مغفرت طراز عموماً امن وراحتده‌در . غرایبدن اولمق اوزره برنجی دفعه اوله‌رق ، ژاپونیه‌لی مسلمان عمر افندی (یاما اوقه) رفیقم جنابلری حول کعبه‌ده طواف ایده‌رك اداء حج شرفنه‌ده نائل اولدی .

عمر افندی (یاما اوقه) همان اوتوز یاشنی اکمال ایتمش بر کنجدر : انکلیز ، روس ، چین ، قوره لسانلرنده مکمل مهارتی اولدقدن ماعدا ، فرانسز ، نمسه لسانلرنده دخی بر آز تکلم ایدر ، وظیفهٔ رسمیه‌سی‌ده ژاپونیا پای تختی اولان توکیو دار الفنون مکتبنده لسان اجنبی معلملکیدر .

دیمك عمر افندی برنجی ژاپونیالی حاجیدر .

ایکنجی مکتوب

مکهٔ مکرمه‌ده بوسنه صحت عمومیه بر کمال اولوب ، دکل امراض ساریه ، حتی عادی نزله کبی خسته‌لقلر بیله یوقدر . مع مافیه احتیاطاً بش کون قرانتینه تعیین اولنمشدر .

حاجیلر قرانتینه‌یه هیچ راضی دکلر ، هر طرفده خصوصا هندستان حاجیلری چوق شکایت ایتمکده‌درلر . مع مافیه بو انفعالات یالکز سوزده اولوب ، اوته طرفه کچه‌میور . قبل العرفات شکایتنامه‌لر یازمق فکری دولاشیوردی . عرفاتدن ایندیکی کبی همان هر شی اونوتولدی ، بعضلریمز جده‌یه وبعضلریمزده مدینه‌یه عزیمت تدارکنده بولنه‌رق نفسی نفسی اولدی کیتدی . شکایت نامه‌لری ترتیب ایده‌جك آدملر اولمدیغی کبی آرقاسندن تعقیب ایده‌جك آدملرده چیقمادی . قرانتینه حقنده‌کی حاجیلرك شکایتلری اصل قرانتینه حقنده دکل ، بلکه قرانتینه بهانه‌سیله یاپلمقده اولان تجاوزات وتحقیراته قارشیدر .

قانون صحیه محدود اولمیوب عموماً بلا استثنا هر کسه شامل اولملیدر . بر یرده خسته‌لق اولورسه ، قرانتینه‌ده هر کس ایچون علی السویه تعیین اولنملی . حالبوکه هندستاندن آقین آقین کلوب کیتمکده اولان واپورلر آراسنده حاجی واپورندن ماعدا هیچ بر واپوره قرانتینه تکلیف اولنمیور . روسیه‌دن هر هفته استانبوله واپورلر کلیور ، هیچ برینه استانبوله دخوله ممانعت اولنمدیغی حالده حاجیلر واپورینه ممانعت اولنیور . بر موجب قانون بر ممالکتده خسته‌لق اولورسه ، او مملکتدن چیقمش یولجیلره بر کره قرانتینه مدتی تعیین لازم کلورکن ، پترسبورغده ، بومبای‌ده خسته‌لق اولدیغی زمانده حاجیدن ماعدا یولجیلره قرانتینه دکل تخیر بیله ایتمیورلر . حالبوکه حاجیلره ایکیشر قات قرانتینه تکلیف اولنیور : طورده ، بیروتده ، قبدوسیه [قریمده بر شهردر] ده قرانتینه اولنیور . ایشته حاجیلر شو حاللردن شکایت ایدییورلر .

بو سنه حجازده رحمت چوق . هر طرفده شدتلی یاغمورلر اولوب امن وراحت ، برکت امید ایدلمکده‌در . بعض افراطجیلرك غزته ستونلرنده والی وکیلی محمد امین بك ، وشریف حسین حقنده روا کوردکاری بر طاقم تفوهاته رغماً عمومیتله حجاز احوالنده آثار صلاح کورلمکده‌در : راتب شریف عون زماننده اوتوز بش مجیدیه‌لره قدر چیقان دوه اجرتلری شمدی بردن بره ١٨ مجیدیه‌یه تنزیل اولنمشدر ؛ صولرك کثرتی ، سوقاقلرك نظافتی بشقه سنه‌لره قیاس اولنمیه‌جق بر حالده‌در ؛ مکهٔ مکرمه‌ده منتظم صورتده مکاتب صبیان آچلمش وحالاً آچلمقده‌در . عن قریب بدوی چوجقلرینه مخصوص مکتبلر آچیله‌جغی تحت قراره آلنمش ، واسبابنه تشبث اولنمشدر . وبشقه جهتلردن دخی اصلاحاته باشلانمقده اولدیغی کورولیور . مدینهٔ منوره‌دن کلمکده اولان حاجی قافله‌سنده‌کی وقوعاتده مکه شریفنك هیچ دخلی اولمیوب ، آنجق دلیللردن کلش بر قصور ، یاخود تربیه‌سزلك اولدیغی محققدر .

« قزان : بیان الحق » عبدالرشید ابراهیم

آرناوودلقده حروف مسئله‌سی
و
حروف عربیه‌نك حکومتجه قبولی

رسمی قوصوه غزته‌سندن عیناً آلنمشدر :

بچنده یازدیغمز بر مقاله‌ده حکومت مستبدهٔ زائله طرفندن جسارت معنویه‌لری اولدیلوبرب مدنیتك اوج بالای ترقی‌یه صعود ایتدیکی شو زمان ترقی نشانده کندیلری بر وحشت مطلقه ایچنده یشاتدیرلق ایستنیلن وفی‌الحقیقه فکراً ومعناً تنور ایدنلری بیکده بر درجه‌سنده بیله بولنمیان آرناوود قوم نجیبی انقلاب مسعودی متعاقب شهراه مدنیتده نه‌درجه کری قالمش اولدقلرینی کوردرك اکتساب معارفه فوق‌العاده اظهار خواهش ایتمش اولدقلری اوزون اوزادی‌یه یازلمشدی .

آنجق ایشك نره‌دن باشلانلسی ایجاب ایده‌جکی جای تأمل اولدیغندن اولا آرناوود لسانك جمع وتدوینی ایچون اجرای تشبثاته لزوم کورلش و آرناوود مبعوثانی ایله افکار منوره اصحابی ایکی‌یه آیریله‌رق بر قسمی قرق‌الای سنه اول شمس‌الدین سامی بك مرحوم کبی بعض دهاة طرفندن لاتین حروفندن بالاستعانه آرناوود لسانی ایچون اختراع ایدیلن لاتینجه یعنی اقوام غربیه لسانلری کبی صولدن صاغه طوغری یازیلان حروفی سهولت تعلیمندن ناشی ترجیح وقبول ایتدکلری حالده دیکر قسمی عموم اقوام اسلامیه‌نك ، کندیلری نه لسان ایله متکلم اولورسه اولسونلر امر تعلیم وتعلمی حروف عربیه ایله اجرا ایتدکلرینی ودیکر طرفجه ادعا ایدلدیکی وجهله بویوزدن بدایة براز صعوبت کورولسه بیله جامعهٔ اسلامیت حیثیتیله حروف عربیه‌نك آرناوود لسانك تدوین وتعلیمی ایچون قبولی ضروری اولدیغی نظریه‌سنی پیشکاه انظار بصیرته قویمش وطرفینجه بوبابده ایراد ایدیلن ادله وشواهد افکار اهالی آره‌سنده پك شدید جریانلر حصوله کتیرمشدی .

حالبوکه مناقشات ایله بیهوده یره اضاعهٔ اوقات ایدلمکده اولدیغی وسائر وطنداشلرمز شهراه ترقیده بلا تأخر قطع مراحل ایتدکاری انظار دقیقه بینانی جلب ایتدیکندن بوبابده‌کی اختلافاتك سریعاً ازاله‌سیله مکاتب پروغراملرینك کندی قبول ایتمش اولدقلری حروف ایله ترتیبی ایچون هر ایکی طرف مقام جلیل صدارته مراجعت ایتدکاری کبی هرایکی نوع حروفله وعلیهنده‌ده هرطرفده متینغلر عقد اولنمغه وتلغرافلرله مقاماته اشعاراته باشلانلمش ایدی .

فی‌الحقیقه بوکشمکشلر آره‌سنده قیمتدار وقتلرك ضیاعی موجب تأسف اولدیغندن معارف نظارتی ٢٣ کانون ثانی ٣٢٥ تاریخلی بر تلغرافنامه‌سیله آرناوود لساننده هر ایکی حروف ایله اثرلر تألیف ونشر ایدلش اولوب حروف الفبائیه لسانك برجزئی بولندیغنه وبر لسانك تحریر کلماتی ایچون قبول ایدلمش اولان حروفك استعمالی مجاز بولندیغنه بناءً اصحاب لسان تخییر ایدلش ایسه‌ده ایش ینه سکونتیاب اولامشدر .

چونکه طرفین کندی فکرینی قبول ایتدیرمك ایچون ادعالرنده ومتینغلر عقدنده مصر بولنیوردی . شمدی ایشی فصل ایده‌جك جهت ، اکثریتك آرزو ایابه‌جکی حروف اوزرنده تمرکز ایده‌جك ایدی‌که ایشته بو نتیجه‌ده اخیراً حاصل اولدی . حکومتجه‌ده آرناوود لسانك حروف عربیه ایله تعلیم ایدلسی قبول ایدلدی . معارف نظارتی شو تلغرافنامه‌سیله کیفیتی آرناوودلق والیلرینه اشعار ایتمش ، ولایتمز ایجاب ایدن محللره تبلیغات لازمه اجرا ایلمشدر . تلغرافنامه صورتی شودر :

توصوه ولایتنه

نومرو ٦١٠٦٨

٢٣ کانون ثانی سنه ٣٢٥ تاریخلی تلغرافنامه‌ده مکتبلرده آرناوودجه تعلیمی ایچون استعمال ایدیله‌جك حروفك انتخابی حکومت اصحاب لسانك اختیارینه ترك وبو خصوصده بی‌طرف بولنمشدی . اووقتدن بری ولایتکزدن واقع اولان اشعارات متوالیه‌دن حروف عربیه‌نك عمان عمومیتله قبول اولندیغی واهالی عمان کاملا لاتین حروفی استعمالی علیهنده بولندیغی اکلاشلمش اولمغله داخل ولایتده آرناوودجه تدریس اولنان مکتبلرده بولسانك منحصراً حروف عربیه ایله تعلیم اولنمسی اقتضا ایده‌جکی بیان اولنور .

٦ شباط سنه ٣٢٥ — معارف ناظری امضاه

استخباراتمزه نظراً حکومتك اشبو مسئله‌یی بویولده قبولی اوزرینه آرناوود لسانك حروف عربیه ایله تدوینی حقنده تنظیم ایدلش اولان مختلف الفبا کتابلری بالتدقیق ارباب فضل وکمالدن ولسان مذکورك غوامضنه واقف ذواتدن مناستر مفتیسی قالقاندلنلی رجب جودی افندینك تألیف ایتمش اولدیغی الفبا مقصده موافق کورلش وتدریساتك اونکله اجراسی قرارلشدیرلمشدر .

مدید برطاقم مناقشات ایله اضاعه ایدیلن قیمتلی وقتلره جداً آجیرز . هرساعت ودقیقه‌مز اوقدر قیمتداردرکه تعریف قبول ایتمز . ترقینك استرقاب اولندیغی وهرملتك دیو آدیملریله ایلریلدیکی برزمانده بولنیورز . بویله برعهد مشروطیت وعدالتده آرناوود قارداشلرمزك سلم ترقینك قدمهٔ اولینده بولنشلرینه جان وکوکلدن تأسف اولنور ایدی . فقط کندیلری حائز اولدقلری ذکاوت مفرطه سایه‌سنده ضایع ایتدکلری زمانی انشاءالله آز وقت ایچنده تضمین ایده‌جکلرینه امیدمز برکالدر .

روسیه اسلاملری

سن پترسبورغدن عثمانیشرلویده یازلدیغنه نظراً ایکی سنه‌دنبری روسیه‌نك داخلی پولتیقه‌سنده مشهود اولان عکس العمل ، اوتوز میلیونی متجاوز اسلاملر اوزرنده بر تأثیر حصوله کتیرمکدن خالی قالمامشدر . اسلاملر ، حال وموقعلرینك کوندن کونه کسب مشکلات ایتدیکنی کورنجه بالطبع عدم خشنودی اظهار ایدییورلر .

مسلمانلری اك زیاده دلکیر ایدن ، ابتدائی مکاتبك احوال حاضره‌سیدر . اسلاملر هرزمان قانونه اطاعت ایدرك حرکات اختلالکارانه‌یه هیچ برزمان اشتراك ایلمدکاری جهتله بش سنه اول برچوق مکتبلر کشاد ایتملرینه مأذونیت ویرلدی . بوکون اختلالجیلر مغلوب اولدقلری جهتله حکومتك اسلاملرك ایتدیکی خدماته احتیاجی قالمدی . پك واهی بهانه‌لرله اسلام مکاتبی سد ایدیلیور . مکتبلری قپامق ایچون اك زیاده

صحیفه
اجتهاده دائر ۸۷، ۹۷ ، ۱۶۶، ۱۸۰، ۱۹۳
۲۰۹ ، ۲۲۵ ، ۲۴۳، ۲۵۹، ۲۷۵ ، ۲۹۵
۳۰۹ ، ۳۲۵، ۳۴۱، ۳۹۱
اجتهاده دائر مباحثات ۷۲
اجتهاد وحنبلیلر ۳۰۹ ، ۳۲۵
اجتهاد وشافعیلر ۲۹۵
احوال عمومیهٔ اسلامیه واستقبال اسلام ۳۰۱ ،
۳۳۳ ، ۳۴۶ ، ۳۹۷
آخرت یولی ـ صفحات حیاتدن (شعر) ۱۹۷
آداب عمومیه یه رعایت ۱۶
ادبیات حاضره ۱۳۵
ادراکی اولان تعاملات سوق طبیعیه ۱۸۶
ادهم روحی بکك توقیف وتخلیه‌سی ۳۷۶
اسپانیا اختلافی ۲۹
استقبال اسلاملرکدر .. اسلامیتکدر ۲۷۴
اسلام بیننده تعارف وتحاب ۸۱
اسلام حکمدارلرینك یکدیکرینی زیارت لزومی ۴۰۳
اسلامده تعطیل یوق ۱۰۰
اسلامده تسلك مذمومیتی ، نتایج مؤلمه‌سی ۱۶۹
اسلاملرك موجودیت اقتصادیه‌سی ۴۰۳
اسلامیت ومشهور بر المان شاعری ۱۶۸
اسلامیته دوغرو ... ۱۲۵
اسماعیل بك غصبرنسکی یه آچیق مکتوب ۱۸۵
اشکال خصوصیهٔ حیاتیه ۱۲۴
« اصابت » نامیله روسیه‌ده دین اسلام علیهنده
یازیلان تاریخچك ماهیتی ۳۴۹
اصلاحات مدارس حقنده بر مطالعه ۲۰۰
افعال ارادیه (افکار مجرده وعمومیه ـ قوهٔ
محاکمه ـ قوهٔ مدرکه) ۲۳۲ ، ۲۵۱
اطفال ۴۱۴
افغانستان ۲۹۷
(المؤمن للمؤمن کالبنیان ...) ۳
الواح انتباه ۳۱۸
امانت ۹۰
آناطولی مسلمانلری ۳۱۸
انجمن ترجمه تشکیلك مقام خلافته لزوم واهمیت
شرعیه‌سی ۳۱۳
انحطاطات اجتماعیه ۸۵ ، ۱۱۳، ۱۹۵، ۲۲۶
۲۴۶
انفلوساقسونلرده فکر حکومت، تعلیم وتربیه ۲۷۸
اوروپاده مسلمانلق ۲۲۴
اوفاده مکاتب ومدارس ۱۵۸
اهالی وظیفه‌سنی بیلملی، اهالی وکلایی تنفیدایده‌مز
۱۰۱
ایرانلیلر ۶۲
ایشیق (مطبوعات) ۲۸۷
آثار نفیسهٔ اسلامیه ۳۱۸

ب

بایراق (ایشیقدن بر صحیفه) ۲۸۸
بیك ، یاخود حق قرار ـ صفحات حیاتدن (شعر)
۲۲۷
بخارا ۱۰۷
« امیرینك قافقاسیه‌ده‌کی سرایی ۱۲۷
« دن مکتوب ۲۶۶
« ده تحصیل ۱۱۱
« ده شریعت نامه ارتکاب اولونان جنایات ۲۲۱
« مسئله‌سی ۴۰۳
« وقعهٔ الیمه‌سی ۳۸۲
برای تحصیل اوروپایه کوندریلن طلبه‌نك آداب
شرعیه یه رعایتی لزومی ۸۰
بر مصاحبه ۲۸۹
بوسنه مشروطیتنده مسلمانلرك موقعی ۴۰۴
بومبای مسلمانلری : تجارت ومعیشت ـ مساجد ـ
علما [مهم بر اثر] ـ مذاهب [۱ ـ شیعیلر :
خوجه‌لر ، بهره‌لر ، ایرانیلر ، ۲ ـ سنیلر :
میمنی ، نائطی] ـ لسان ـ احوال سیاسیه ۲۶۴
بیاننامهٔ مشیختپناهی ۱۷
بیك بر حدیث شریف جامع ومحررینك مخدوملرینه
آچیق مکتوب ۳۲۲ ، ۲۵۴

پ

پارسدن مکتوب ۲۶۹
پترسبورغده جامع شریف انشاسی ۴۲۱
پشین دنیا ، صوکرا آخرت ۱۰۰

ت

تابولسکی مسلمانلرینه بر نظر
تاریخ اسلامیت [دوزینك] حقنده علمای اسلامیه
آچیق مکتوبلر ۳۲۸ ، ۳۴۶
« نامیله دوزینك دین اسلام علیهنده‌کی
اسناداتنه ردیه ۳۰۵ ، ۳۲۲ ، ۳۳۷ ، ۳۵۲
۳۶۹ ، ۳۸۵
تاریخ اسلامینك اك مهم نقطه‌سی حقنده بر ایکی
سوز
تاریخ اسلامیته دائر مصاحبه ۳۵۷
« « مکتوب ۳۶۱
« « ورقه ۳۹۵
« « ابو الضیا افندی یه آچیق مکتوبلر
۴۱۰، ۳۰۹
تبریك عید (منظومه) ۸۱، ۲۴۱
ترقینك اس الاساسی معارفدر ۱۰۲
تستره رعایت وداخلیه نظارتی ۳۲
تصفیهٔ لسان ۲۸
تصحیح افکار [دین ومعیشت مجله‌سنه] ۲۱۹
تعارف اهل اسلام ۲۵۵
تعصب ۳۳
تفلسف (شعر) ۶۷
تنسل بنفسه فرضیه‌سی ۳۴۱
تونس ۴۱۷

ج

جامع درسلرینك انتظام وتوسعی ۱۴۳
جناب حق ۱۳۰
جنسیت ودیانت اسلامیه ۱۹
جیش العسره نصل تجهیز ایدلدی ؟ ۲۶۶

چ

چیچك (شعر) ۳۴۴
چینده‌کی مسلمانلرك حیاتی ۱۵۹ ، ۱۹۰، ۲۰۶
۲۱۷
چین مسلمانلری (قیرغیزلر) ۳۲، ۴۶ ، ۵۹ ، ۷۶

ح

حضور پادشاهیده اوقونان بر درس ۱
حاز مکتب فقهیسی ۲۷۵
« حج » ده‌کی مقاصد عالیه ۳۳۴
حلال اکمك نصل پیشیر ۳۹۶
حیا ۶۸

خ

خزان ۳۴۳
خطبه‌لر نصل اوملی ۱۳۴
خطبه‌لره دائر ۲۱۰
« مباحثات ۲۶۳، ۲۹۷، ۳۳۱ ، ۳۴۵
خلافت اسلامیه ۴۹

د

دارالفنونده تدریسات ۷۵
دیره قونفره‌سندن بر یاپراق ۷
دردنجی قرن هجریدن صوکرا اجتهاد ۳۴۱
دور اصحابده اجتهاد ۹۷ ، ۱۶۶
دور تابعینده اجتهاد ۲۲۵ ، ۲۴۳
دورسعادتده اجتهاد ۸۷
دوقتورا حقنده ۱۵۱ ، ۱۷۶
دولت عثمانیه (استبداد وانحطاطی ، مشروطیت
وتعالیمی) ۲
دولت عثمانیه وهند مسلمانلری ۲۶۰
دونانما ایچین ... ۳۱۲
دین اسلام وسعادت بشریه ۹
دین اسلام وعلوم وفنون (مطبوعات) ۳۵۲
دینسزلکده بر مرض روحیدر ۳۷۵
دینك فوائد مدنیه‌سی ۴۱ ، ۶۸ ، ۹۰
دین مبین واردو ۲۴

ذ

ذبح اسماعیل (منظوم) ۳۱۰
ذوی الحیاتك تکامل وتناسلی ۱۳۸
ذوی الحیاتده حادثات نسبیه ۱۷۱

ر

رباعی ۲۷۷
رسام حقلی ـ لطائفدن (منظوم) ۲۱۲
رسم مصحف ۱۲

روسیه‌ده اسلام اراضیسی نصل غصب اولنیور ۱۲۷
» اسلامیت عالمی — ۷۸
» تعلیم عمومی‌یه دائر ۲۰۴ ، ۲۳۷
» تورکجه ۲۸۳
» ژورنالجی مسلمانلر ۱۴۴
» مسلمان جمعیت خیریه‌سی ۲۲۲
» مکاتب عمومیه‌ده لسان عمومی ۲۸۳
» کی اسلاملرك ترقیات دینیه وملیه‌یه خدمتلری ۱۵۷
روسیه مسلمانلری ۳۱۸
» (تاتارلر مدرسه ومکتبلری نصل اصلاح ایتدیلر) ۶۰، ۴۷، ۱۴
روسیه مسلمانلری وروس معارف نظارتی ۱۴۲، ۱۵۶
روسیه مسلمانلری آره‌سنده دوران ایدن ددی قودیلر ۳۴۷

ز

زواللی بخارا ۱۸۷
زید وزینب مسئله‌سی ۵۵، ۶۹، ۱۰۲ ، ۱۱۸
زیدیلره دائر موصل مبعوثی فاضل افندی‌یه آچیق مکتوب ۴۱۵

ژ

ژاپونیانك قواسی (۱۹۰۹ده) ۱۸۲ ، ۱۹۸ ، ۲۲۹ ، ۲۴۷ ، ۲۶۰

س

سانسورله مکالمه (روسیه مسلمانلری حیاتندن) ۲۸۴
سکان سما ویرده کیلرك کوکده کیلرله مخابره ومواصله احتمالی حقنده مباحثات ۵۶ ، ۱۰۶ ، ۱۰۷ ، ۲۳۶ ، ۲۵۳
سنجاق ۳۹۶
« سنریهم آیاتنا فی‌الافاق ...» ۱

ش

شئون اسلامیه ۳۹۹
شریعته خدمت : مجله جمعیتی ۴۲

ص

صدق ۹۱
صلیبك هلاله غلبه ایده‌جکی زمان حلول ایتمش ایمش (!) ۱۴۸
صنایع اسلامیه سرکیسی ۲۱۸
صوك فریاد ۱۸۲

ط

طاشکندده مسلمان جمعیت خیریه‌سی ۲۷۲
طشره‌لرده خطبه وخطیبلر ۳۳۱
طوب سسلری (شعر) ۱۱۶
طوفان نوح ۲۱۲

ع

عالم اسلامده ۴۰۴
عثمانلیلر نصل بیودی ـ وطن قیمتی ۳۹۶
عثمانلی دونمه‌سنك تقویه‌سی ایچون ۶۳
عدالت مطلقه یوقدر ۳۱۶
عربجه خطبه‌لر ۱۳۵ ، ۱۵۰ ، ۱۶۹ ، ۲۱۱ ، ۲۳۰ ، ۲۶۳ ، ۲۸۰ ، ۲۹۷
عسکرك یوره‌کی ۲۹۶
عشرت ومسکراتك وجوده تأثیری ۲۲۱، ۲۴۹
عصر سورهٔ جلیله‌سی تفسیری ۲۰۵ ، ۳۲۳ ، ۳۳۹ ، ۳۵۵ ، ۳۷۲ ، ۳۸۸
علائم حیاتیه ۱۵۲
علم ، انسانی دینسز یاپماز ۹۷
علمای اسلام بویله اوالی ۱۵۷
علم بشر (شعر) ۷
علوم ومعارفك نشر وتعمیمی ۶۷
علی مرتضی افندی مسئله‌سی ۴۴

ف

فاس ۴۱۷
فداکارلرك اولادلری ملته اولاد، کویه امامتدر ۳۹۶
فرضیهٔ مادیون ۲۵۲
فلسفهٔ حیاتیه، یاخود اثبات واجب ۱۲۳، ۱۳۸، ۱۵۲ ، ۱۷۱، ۱۸۶، ۲۱۳، ۲۳۲ ، ۳۳۱ ، ۴۵۱
فرقه (بزده عصر نامنه سیاسی فرقه‌لر، جمعیتلرك تعددنده‌کی مضرت) ۱۰۱

ق

قبرستان (شعر) ۲۳
قره‌فاطمه قادین کیمدی ؟ ۳۹۶
قطعهٔ عراقیه مکتب فقهیسی ۲۲۶
قوت حاضرلامق ۵۶ ، ۹۹
قونت اولسوفیه‌نك افاداتی ۳۰۴
قونفه‌رانس (لسان عثمانی تدریساتی حقنده) ۷۰ ، ۹۱ ، ۱۰۵ ، ۱۳۹ ، ۱۵۳ ، ۱۷۳ ، ۲۳۴ ، ۲۸۱ ، ۲۹۸ ، ۳۲۹
قیرغیزلرده مدرسه بنا ایتمك ۲۲۳

ك

کتابهٔ سنك مزار (منظوم) ۱۶۷
کتب کلامیه‌نك احتیاجات عصره کوره اصلاح وتألیفی ۵ ، ۲۲
کریدده اسلاملرك حالی ۸۰
کرید وترجمان غزته‌سی ۴۰۲
کوفه‌لی چوجقلر ۱۱۵
کونش غزته‌سی وقلبه اهالی اسلامیه‌سی ۹۶

ل

لاف نه‌قدر چوقده ایش نه‌قدر آز ۳۰۷
لسان اجنبی تحصیلنده محذورشرعی یوقدر ۳۱۵
لسان مسئله‌سی حقنده مباحثات ۱۳، ۲۸ ، ۲۹ ، ۱۸
لوندره‌ده مسلمانلر ۲۷۱

م

مجتهدلر یتشدیره‌لم ۳۶۵
مجلس ملینك رسم کشادنده قرائت اولونان نطق همایون حضرت خلافتپناهی ۱۶۱
محاربه‌لر میدانی یکیتلر خرمنی ۳۹۶
مدارس اسلامیه‌ده بر خطوهٔ تکامل ۳۷۷
مدرسه‌لرده تدریساتك اصلاحی ۲۲
مدینه‌ده قزانلی طلبه جمعیتی ۱۲۸
مدرسه‌لر قونغره‌سی ۲۵
معارف ابتدائیه‌نك کیفیت تعمیمی حقنده بر لایحه ۷
معنویات عسکریه درسلری (مطبوعات) ۳۹۵
مطبوعات اسلامیه ۴۰۲
مقلدلکده پاپه‌میورز ۵۴
مکتبلرمزده نه یاپیورز وچوجقلرمزی نصل ازییورز ۷
مکتب وبو سایه‌ده دین اسلامك انتشاری ۱۳۶
مکهٔ مکرمه‌ده مهم بر نطق ۳۱۸
مناجات (شعر) ۷
مناقب سنیه ۲۱ ، ۳۷ ، ۵۱ ، ۶۵ ۱۳۳ ، ۱۴۷ ، ۱۷۹، ۲۴۴، ۲۷۷، ۳۲۴، ۳۴۳، ۲۹۰
موت ۲۹۳
موجودات ذوی‌الحیاتك مشاهده‌سی ۱۲۴
مهم بر مباحثه (الواح انتباه)

ن

نبوت ۳۶۹
نجم امل (شعر) ۵۴
نظم اشعار حقنده ویقتورهوغونك بر مطالعه‌سی ۳۲۷
نوویه وره‌میا وعالم اسلام ۱۰۸

و

وحدت وحاکمیت ۳
وطن ـ عسکرك اناسی ۳۹۶
(ولارطب ولایابس ...) ۲۸۹

هـ

هانوتو شیخ محمد عبده‌نك مناقشه‌سی ۶۶، ۸۹ ، ۱۰۲ ، ۱۱۶ ، ۱۲۹ ، ۱۴۵، ۱۶۷، ۱۷۷ ، ۲۴۱ ، ۲۵۷ ، ۲۷۳ ، ۲۹۳
هندستان اداره‌سی وهند مسلمانلری حقنده مساعدات ۱۹۲
هندستانده حریت مطبوعات (!) ۳۳۵
هندستانك تقسیمات اداره ، دینیه وجغرافیاسی ـ
هندستانده مسلمانلرله مجوسیلرك صورت تفریقی ـ
تربیهٔ مدنیه ، طرز تزین ۲۳۹
هندستان مکتوبلری (یکرمنجی عصرده انکلیز مدنیتی !) ۲۱۹

ی

یاد ماضی ۱۱
ییلدیز (منظومه) ۱۶۷

تطبیق ایدیلن اصول، اسلام معلملرینك اهلیتلی اولمدیغنی بهانه ایتمك طریقیدر. بوندن ماعدا اتحاد اسلام ایچون پروپاغاندا یاپدقلری بهانه‌سیله‌ده اکثریتله مکاتب سد ایدیلیور. روسلری الك زیاده دوشوندیرن شی تاتارلرده فکر ملیتك توسع ایتمسیدر. اسلاملر آره‌سنده حرکات ملیه بالخاصه غزته‌لرده کورلمکده‌در. قزان واژدرهان ولایتلرنده مطبوعات بیوك ترقی‌یه مظهر اولدی. بوراده انتشار ایدن باشلیجه جرائد (یه‌له وق) و (سیشارم) غزته‌لریدر. کتاب نشر ایدنلرده شو صوك زمانلرده تزاید ایتدی. قزانده بر تاتار تیاترو و کتبخانه‌سی تاسیس ایدلدی.

اسلاملر، روسیه مشروطیتنك شکل حاضرندن ممنون دکلردر. ۳۰ ملیون اسلامك دومادە انجق ۹ مبعوثی واردر. حال بوکه حقانیته رعایت ایدلسه طقسان مبعوثی اولمسی لازمدر. مع مافیه بو طقوز مبعوثده فوق العاده صرف غیرت ایدییورلر. رئیسلری اولان خاص محمدوف فوق العاده جسور، ذکی و بیوك بر ناطقه‌یه مالکدر. اسلاملر روسیه‌ده کوندن کونه تزاید ایتمکده‌در. ۱۹۰۵ سنه‌سندن بری بش سنه ظرفنده ۵۳ بیك اورتودوقس اسلامیتی قبول ایتمشدر. بو مقدار، حکومتك ایشنه کلدیکی زمان تبدیل ایدیلن رسمی ایستاتستیقلردن آلنمشدر. بو سببله مهتدیلرك مقداری دها فضله اولمسی مأمولدر. بونکله برابر روسیه اسلاملری فدا کارلقلری ایله تمیز ایتمشلردر. سن پترسبورغده بر جامع انشاسی ایچون آچیلان اعانه دفتری یکونی، ۳۲۰ بیك روبله‌یه بالغ اولمش و دها لازم کلن ۲۰۰ بیك روبله‌ده دردست جمع بولنمشدر. جامع، قرونوه‌رسکیده کوزل بر محلده بخارا امیری طرفندن اهدا ایدیلن بر عرصه اوزرنده انشا ایدیله‌جکدر. شباطك اون التنجی کونی بخارا امیری، برچوق مسلمانلر و بعض رجال دولت حاضر اولدیغی حالده وضع اساس رسمی اجرا اولنمشدر.

پترسبورغده جامع شریف انشاسی

ینه پترسبورغدن عثمانیشرلویده یازیلیور:

روس پایتختنده پك چوق اسلام بولنمقده‌در. ۲۸,۰۰۰ اسلام بوراده بر محله تشکیل ایتمشلردر. بالطبع بو یکرمی سکز بیك کیشی ایچنده صنف کباره منسوب برچوق ذوات اولدیغی کبی آرتیست، محرر، تاجر و ارباب صنعت ده بولنمقده‌در. بوقدر کثرتلی بر جماعتك بر معبدی اولماسی شایان نظردی. بو حال اسلاملرك آراسنده اتحاد و مخادنت اساسلرینه مغایر اولدیغی، برچوق اسلاملرك منافع مشترکه‌لرینه عائد خصوصاتده لاقید قالملرینه سببیت ویردیکی نظر دقته آلنمش و بخارا امیری بو بابده تشبثاتده بولنمغی وظیفه عد ایدرك مذهبداشلرینه بو وظیفه‌یی ایفایه شتاب ایتمشدر.

۱۹۰۳ سنه‌سنده امیر، جامع انشاسی ایچون اسلام جماعتنه غایت کوزل بر موقعده بر عرصه اهدا ایتدی. قرون وه‌رسکی پروسیه‌قت جوارنده بولنان بو عرصه‌یی امیر اوچیوز بیك روبله‌یه اشترا ایتمشدی. جامعك انشاسی ایچون لازم کلن مبالغك نصفی جمع ایدلمشدر. جامعك وضع اساس رسمی خلیفه و سلطانك سن پترسبورغی حین زیارتنده اجرا ایتمك تصور ایدلمشده بو حالك بیوك تأخرانه سببیت ویره‌جکی نظر دقته آلنه‌رق بو رسمی اجرا ایچون بخارا امیرینك دعوتی قرار کیر اولدی.

امیرك تختنه قعودینك یکرمی بشنجی سنهٔ دوریه‌سنه تصادف ایدن شباطك اون آلتنجی کوننده وضع اساس رسمنك اجراسی قرار کیر اولدی. انشاآت ۱۹۱۱ سنه‌سنده ختام بوله‌جقدر. جامع، سمرقنده‌ده‌کی جامع سیستمنده، ایکی منارەلی و بر مربع شکلنده انشا ایدیله‌جکدر. جامع اوچ بیك کشی استیعاب ایلیه‌بیله‌جك و قادینلر ایچون ده بر محل تخصیص ایدیله‌جکدر. جامعه بر مؤذن و ایکی امام مأمور ایدیله‌جکدر.

وضع اساس رسمنك یوم اجراسنده جامع انشا ایدیله‌جك محل غایت کوزل بر صورتده تزیین ایدلمش و برچوق ذوات دعوت اولنمشدی. امیردن ماعدا اوفه و اورەنبورغ مفتیلری، سن پترسبورغ جماعت اسلامیه‌سی رئیسی عطاءالله بایزیدی و سائر برچوق اسلام معتبرانی ایله عثمانلی سفیری طرخان پاشا و سفارتخانه مأمورینی، ایران سفیری و سفارتخانه ارکانی حاضر بولنمشلردر. دومادەکی اسلام مبعوثلری رئیسلری خاص محمدوف ایله برلکده اثبات وجود ایتدکلری کبی پترسبورغ قیشله‌سنده‌کی اسلام ضابطانی‌ده مراسمده حاضر بولنمشلردر.

ساعت ایکی‌یه طوغری امیر کلمش، و باش مفتی سلطانوف طرفندن بر دعا قرائت ایدلدکدن صکره مشار الیه ایلك طاشی، اوفه مفتیسی ایکنجی، عثمانلی سفیری اوچنجی طاشی وضع ایلمشلردر. بعده تکرار دعالر ایدلمش و متعاقباً مدعوینه بر ضیافت کشیده ایدلمشدر. بو رسم، حاضرونده و اسلاملر اوزرنده بیوك بر حسن تأثیر حصوله کتیرمشدر.

تابولسکی اهالئ مسلمه‌سنك حالنه بر نظر

بو کون تابول ولایتنده دورت یوز بیکه قریب اهالئ مسلمه موجوددر. معیشتلرینی تجارت، صناعت و برده بالق صیدیله تأمین ایدییورلر.

تابولسکی اهالیسی عمومیتله معارفك قیمتنی تقدیر ایده‌میه‌ن بر قوم اولوب قریه‌لرده مسجد، مدرسه کبی شیلره اندر اولمق اوزره تصادف اولنیور.

چوجقلرك دارالعرفان اولان مکتبلره کیتمسی آنجق سن رشدلرینی کچدکدن صکره نصیب اولیور. بوده اولادلرینه براثر ترحم کوسترملرندن ایلری کلیور. زعم فاسدلرنجه چوجغی کوچوك یاشندن مکتبه ویرمك ظلم ایمش. مکتبك قاپولری قیشك نصفی کچدکدن صکره آچیلیور. ولیلرینك فکرنجه چوجغی تربیه ایتمك الفبا جزء شریف ویره‌رك آنجق «هایدی مکتبه..!» دیمکدن عبارت اولوب اوته طرفی نسیاً منسیا براقلیور.

بعضاً بو محیطدن آچیق فکرلی، تحصیله هوسکار طلبه چیقمقده ایسه‌ده بونلرك‌ده استقباللری قارا کلقدر. چونکه بر کره بویله‌لرینی ولایتمزده تربیه ایده‌جك، مکتب، مدرسه‌لر یوقدر. خارجه چیقمق

استه‌لرسه پاره‌لازم. معاونتده بولنان، کوزلجه‌طریق تحصیلی کوسترن ذوات‌ده نادر ... زواللی طلبه بالطبع کندی قوتیله پاره قازانه‌رق صوکره تحصیله موفق اولور. بوندن صکره‌ده ایش‌طالبك ویره‌جکی حکمه موقوف: اکر طالعی یاردم ایدرك کوزل، منتظم مکتبلره راست کلیرسه مقصدینه واصل اولیور. عکس حالده اختیار ایتدیکی زحمتلر، صرف ایتدیکی بونجه امکلر بوشه کیدیور.

ایشته بوکون تابول ولایتی امامارینك هپسی بویله یتشمش ذوات محترمه‌دررلر.

بوتامبول اسلاملرینك احوال روحیه‌لرینه کلنجه: غایت ساده‌دل اولمقله برابر خود رأیدرلر. قیصه فکرلی اولدقلرندن استقبالی هیچ دوشنمزلر. هرشی آرزولرینه تابعدر. برشیئی آرزو ایدرلرسه ایی اولسون فنا اولسون مطلقا یاپارلر. بو آرزولرندن دوندرمك قابل دکل. دوندرمك ایچون برطاقم دلائل سردیله اوغراشمقده نافله‌در.

معمافیه کندیلرنده دیار اجنبیه‌یه کیدرك تجارتله مشغول اولمق کبی بر خصلت اسکیدن بری موجوددر. ذاتاً سیبریانك الك زنکین شهرلرندن اولان تومسکی، ایرقوتسکی، بارناول شهرلرینه هرکسدن اول قدم انداز اولان بونلردر.

بوندن یاریم عصر مقدم داخلی روسیه‌دن سیبریایه کیدن امتعه هپ بونلرك الندن کچردی. حتی بوکونکی تومسکی میلیونرلرندن کوکتیرین پوشکینون (روس) لر بونلرك خدمتنده ایدی. فقط جهالت بونعمتلرك هپسندن محروم براقه‌رق ایشی عکسنه چویردی. دون کوکتیرینلر بونلره خدمتکار ایکن بوکون بونلر کوکتیرینلره بتون موجودیتلریله خدمت ایدییورلر.

نیجه وقتلردن بری چالشدقلری سیبریا قطعه‌سنده بوکون بونلر هیچ برشیئه مالك دکل، حتی مسکنه بیله. سببی‌ده «بوراسی بزم وطنمز دکلدر. بناءعلیه مسکن فلان کبی شیلرك نه لزومی وار» کبی پك سطحی بر فکردن باشقه، برشی دکلدر. فقط داخلی روسیه‌دن کلن قارداشلریمز حمد اولسون بویله‌واهی فکرلره کندیلرینی قاپدیرمادیلر. بش اون سنه ظرفنده کندی همت وغیرتلری سایه‌سنده سرمایه‌یه، مسکنه، هرشیئه مالك اوله‌رق بوکون سیبریاده موجودیتلرینی کوستره‌بیلیورلر.

فی‌الحقیقه بونلرك سیبریایه کلملری اختیارلریله اولمیوب ـ حق وناحق ـ سورکون طریقیله ایدی. بعضلری اختیاریله اولسه بیله تجار صفتیله اولمیوب بلکه عمله صفتیله ایدی. بناءعلیه جهالتك بونلرده سرایت ایدرك بوکونکی ترقیلرینی آلت اوست ایتمه‌سندن قورقلیور. ذاتاً بتون ایشلرینی کوجلرینی مسرف، ایش بیلمز، بچرکسنز بای بچه‌لرینه (مخدوملرینه) براقه‌رق کندیلرینك برامنیت ایچروسنده وسادهٔ عطالته یاصلانه‌لری بوقورقدیغمز زمانك پك یقینده حلول ایده‌جکنی بیلدیرییور.

«قزان: بیان‌الحق» تومسکیده معلم احمد توقطاپایف

نشر اسلام

روسیه‌ده حریت دینیه‌نك اعلانندن بری اسلامیت بیوك بیوك موفقیتلره نائل اولمقده‌در. نشر اسلام روسیه‌ده وبالخاصه روسیه‌نك شمال شرقیسنده‌ده کمال جدیتله اجرا اولنمقده‌در.

اسلاملر بورالره پك چوق مکتبلر کشاد ایدرك فوج فوج اسلام مبلغلری (میسیونرلری) کوندرییورلر. وبوسایه‌ده پك چوق کویلیلر اسلامیتی بلااعتراض قبول ایتمکده‌درلر. یرلی اهالی‌ده احکام دین محمدینك علویتی تسلیم ایدرك اسلامیتی قبول ایدییورلر.

«نوویه ورهمیا»

حمیت دیندارانه

لوندره‌ده (بریتیش‌موزه‌ئوم) کتبخانه‌سنده بولنان «اسلامیتك ظهور وترقیسی ایله‌حیات‌حضرت محمد» نامیله برانکلیز عالمی طرفندن اسلامیتی مدافعه‌مقصدیله بوندن ٢٥٠ سنه اول یازیلان اثرك مصارف طبعیه‌سنه مدار اولمق اوزره لوندره‌ده‌کی دین قرداشلرمز طرفندن جمع ایدلمکده اولان اعانه‌ایچون ٦٩ نجی نسخه‌مزده آچدیغمز ومحترم قارئلرمزك اشتراکنه امیدوار بولندیغمز اعانه دفترینك قابده‌کی اعلانلردن مع‌المسار مستفاد اولدیغی وجهله بشقه‌لرنجه خلاف انتظار عد اولنه‌جق صورتده آز برزمان ظرفنده مطلوب اولان مقداری احتوا ایتمسندن طولایی بو هفته قپاتدیرلمسنه لزوم حاصل اولمشدر. قارئلرمزك شو تسارع ملیتپرورانه‌لرینه عرض تشکر ایدر واولکی هفته‌یه قدر جمع اولنان ٤٢١٠ غروشك غلطه‌ده‌انکلیز پوسته‌خانه‌سنه خلیل خالدبك نامنه تسلیم اولنه‌رق ٥٠٥٠ نومرولی مقبوضنك دخی لفاً میر مومی الیه ارسال قلندیغنی وکیچن هفته‌یه عائد اولانك دخی دردست ارسال بولندیغنی بیان ایلرز.

تبشیر

عالم حقوقمزك الك مبجل سیمای فضل وعرفانی اولان محکمهٔ تمییز رئیس اول محترمی حاجی امین بك افندی حضرتلری انجمن عدلیه‌نك ریاست محررانه‌لریله بیرایه‌دار اولدیغی زمانلرده مسائل معضلهٔ قانونیه‌نك آرای صائبهٔ استاذانه‌لرندن مقتبس صورحلیه‌سنی تضمن ایدن مقرراتنك برکتاب شکلنده نشری خصوصی ایچون تلامیذ عرفانلری جانبندن متوالیاً وقوعبولمقده اولان استرحاماتی اخیراً اسعاف بیورمشلردر.

متخصصین ارباب حقوقك عظیم مسرتلرله تلقی ایده‌جکی شو بشارتی قریباً اثرك انتشارینی تبشیر ایله اتمامه موفقیتمزی الطاف الهیه‌دن تضرع ونیاز ایلرز.

اوچنجی جلدك صوکی

«مطبعهٔ خیریه» وشرکاسی — مدیر مسئول: اشرف ادیب